

پِسَانَه

د تاریخ پد رها کبني

سید بهادر شاه ظفر کا کابل

یونیورسٹی برک ایجیسی
پہنور

پینانہ

دستاویز پندرہ کتب

سید بہادر شاہ ظفر کا کمال

۱۲

یونیورسٹی جک پبلسٹی پشور

تروڻ

دهه پڻنو په نوم

چا

د پښتو د تاريخ سره مينه لري

او

په داسې لږ كچه زيار او خير نې

ته په درنه سترگه كوري

ظفر

د عنواناؤ فہرست

نمبر شمار	عنوان	نمبر شمار	عنوان	نمبر شمار
	د ساکا پھلو باہا یا نو نومونہ	۱۳	د تاریخی نہ رومی زمانہ	۱
۱۸۴	اوپنستانہ		د وادی سندھ تھذیب	۲
۱۸۹	د کوشانیانو دورہ	۱۴	پہ بلوچستان کینے د قبل	۳
۲۰۲	د کوشانیانو دورے اہمیت	۱۵	التاریخی دورے پلٹنہ	۱۰
	د کوشانیانو اور من سلطنت	۱۶	د پینتنو د نسل شیرنہ	۴
۲۰۴	تجارتی اوسیاسی تعلقات		پنستانہ ٹوک دی ؟ (۱)	۱۵
۲۱۵	ساسانی دورہ	۱۷	د پینتنو د نسل شیرنہ	۵
۲۱۸	کیدر ریان یا کومنی کوشانیان	۱۸	پنستانہ ٹوک دی ؟ (۲)	۲۹
	افتالیت (یفتلیان - ہیاطلہ) یا	۱۹	د پینتنو نسلی شیرنہ	۶
۲۲۱	سپین پوستی		پنستانہ ٹوک دی ؟ (۳)	۵۳
۲۳۶	عرب فتوحات پہ فراسان کینے	۲۰	د پینتنو د نسل شیرنہ	۷
۲۵۹	د صفار کورنی	۲۱	پنستانہ ٹوک دی ؟ (۴)	۸۰
۲۶۲	کابل شاہان	۲۲	تاریخی زمانہ	۸
۲۷۳	ہندو شاہان اوپنستانہ	۲۳	ہخامنشی عہد حکومت	۱۲۴
۲۷۵	د غزنویانو دورہ	۲۴	سکندر اعظم	۹
۲۸۸	د غور شاہی کورنی	۲۵	پہ گندھارا کینے	۱۳۸
۳۱۳	مغل	۲۶	موریا خاندان اوپنستانہ	۱۵۵
۳۲۳	د کرت کورنی	۲۷	باختری یونانیان	۱۵۹
۳۲۷	د تیہوراقتدار	۲۸	ساکا او پارتین	۱۶۸

نمبر شمار	عنوان	صفح	عنوان	نمبر شمار
۲۹	پښتانه په هند كښه	۳۳۱	۵۲۷	روښنايى تحريك
۳۰	د غلجيانو دوئم حكومت	۲۳۵	۵۲۸	اكبر او د شمال مغربي سرحد
۳۱	لودى خاندان	۳۶۱	۵۲۹	پښتانه قبايل
۳۲	سلطان سكندر لودى	۳۷۷	۵۳۰	د جهانگير په عهد حكومت كښه
۳۳	سلطان ابراهيم لودى	۳۷۹	۵۳۱	د پښتنو حالت
۳۴	ظهيرالدين محمد بابر	۳۹۸	۵۳۲	شاه جهان او د پښتنو په باب
۳۵	سورى خاندان	۵۳۱	۵۳۳	كښه د هغه پاليسى
۳۶	اسلام شاه	۵۷۷	۵۳۴	د قندهار د پاره د مغلو او
۳۷	سلطان عادل شاه سوري	۷۵۷	۵۳۵	ايرانيانو جنكونه
۳۸	د پاني پت دوئم جنك	۷۷۲	۵۳۶	اورنگ زيب او خوشحال خان
۳۹	په هند كښه د پښتنو د سلطنت	۵۱	۵۳۷	د غلجيانو اقتدار
۴۰	د زوال اسباب	۷۷۹	۵۳۸	نادر شاه افشار
۴۱	په سوري عهد حكومت كښه	۵۳	۵۳۹	د سدوزو بادشاهي
۴۲	د سوريانو او فونو نور روزنه او ترقى	۷۸۷	۵۴۰	تيهور شاه
۴۳	د لودى او سوري پښتنو په	۵۵	۵۴۱	زمان شاه
۴۴	سلطنت كښه د بادشاه هيئت	۵۶	۵۴۲	شاه محمود
۴۵	د سوريانو سره د هغه د تعلق	۵۷	۵۴۳	شاه شجاع
۴۶	نوعيت	۷۹۲	۵۴۴	شاه محمود
۴۷	په مشرقى هندوستان كښه د	۵۹	۵۴۵	بادشاه كردى
۴۸	پښتنو سلطنت	۵۰۳	۵۴۶	سيكان او دهغوى عروج
۴۹	په بنگال او بهار كښه د پښتنو په	۶۱	۵۴۷	د باركزو سلطنت
۵۰	دور كښه انتظامي كيفيت	۵۱۶	۵۴۸	د سيد احمد بريلوي تحريك
۵۱	د پښتنو په باب كښه د اكبر	۶۳	۵۴۹	د دوست محمد خان عروج
۵۲	پاليسى	۵۱۹	۵۵۰	د افغانستان اول جنك

صفحہ	عنوان	نمبر شمار
۸۱۷	امیر شیر علی خان	۶۵
۸۲۸	امیر عبد الرحمان	۶۶
۸۳۴	امیر حبیب اللہ خان	۶۷
۸۳۷	امیر امان اللہ خان	۶۸
۸۸۳	نادر شاہ	۶۹
۸۹۳	اعلیٰ حضرت ظاہر شاہ	۷۰
۸۹۶	دشمال مغربی سرحدی صوبے تشکیل	۷۱
۹۶۷	د آزادی نہ پنس نوے ژوند	۷۲
۹۸۶	د اکتوبر ۱۹۵۸ء انقلاب	۷۳
۱۰۰۸	پستانہ قبائیل	۷۴

کتابتے ۱۔ اعجاز الرحمن خٹوڑی د اکوری

ماسٹریپر لٹریز مئٹلہ جنکی پبلیشور

پیل

پہ نامہ د لوئے فدائے

پہ وسیعہ معنی کنبے تاریخ دانسان د ژوند د مختلفو اړخونو او دانسانی کارنامو یوه اوږده قیصه ده۔ د دے آغاز دهغه وخت نه شوے دے دکله نه چه انسان دمیوانیت منزل رالنداکړو۔ او دانسانیت په شپول کنبے وړ دننه شو۔ دانسان د ژوند او کارنامو دا اوږده قیصه که په یو لور خونند ناکه ده۔ نو په بل لور فائده منده هم ده۔ په دے کنبے د قامونو د انقلاباتو د عروج او زوال عجیبه عجیبه واقعات بیانېږی۔ او د دے په لوستلو د قامونو د خپلو ملکونو او د خپلو مشرانو د ځلانده کارنامو سره مینه زیاتېږی۔ تاریخ دهغه خلکو د کامیابو او ناکامیابو یوه هنداره ده۔ چا چه په مختلفو وختونو کنبے د اختیار او اقتدار د حصول د پاره زیارونه ایستلی دی۔

د قامونو په عروج و زوال کنبے د قامی تاریخ لویه برخه ده۔ د خپلو قامی روایاتو او د خپلو اسلافو د ځلانده کارنامو نه ځان خبرول، د خپلو مشرانو د جرأت، شجاعت، تدبیر، او جد و جهد نه واقفیت حاصلول د قام د افرادو یو ضروری او خوشگوار فرض کنبه شی۔ ځکه چه په دنیا کنبے هر یو قام د خپلو مشرانو د ځلانده کارنامو نه عبرت اخلی او د دے په وجه څه ټنگ ته لیواله کېږی۔

د دنیا د ځینو نومیالو قامونو په شان پښتون هم یو پخوانی قام او دیو ځلانده اوږد تاریخ لیاوند دے۔ ولې د بده مرغه د دے قام ډیر پخوانی تاریخ په تیاره کنبه پټ دے۔ او د دے وجه څرگنده ده۔ دانسان په اجتماعي ژوند کنبے د قبیلوی نظام حیات یو

موثرہ برخہ دے۔ دپښتو معاشرت په قبيلوی نظام مبنی دے۔ د خپلے علاقے طبعی ماحول او جغرافیائی محل وقوع په دوی کښه ځینے خاص صفات پیدا کړی دی۔ د قبیلوی نظام په وجه په دوی کښه د هرے قبیلے د افرادو و فاداری او مینه د خپلے قبیلے د مشر سره وابسته وی۔ تر دے چه دوی په خپل مینځ کښه هم دپلے قبیلے سیادت او اقتدار ته په وس غاړه نه بردی۔ دا هم یو تاریخی حقیقت دے چه د تاریخ په مختلفو دورونو کښه د هند په لور د حمله آور قام اوله مقابله هم پښتو کړی دے۔ دغه وجه وه چه د خپلے علاقے د جغرافیائی محل وقوع له کبله به دوی تل د خپلے آزادی په حفاظت کښه کمر کس ولاړ وو۔ او په اصلی معنوکښه دهیچا استبداد نه دے منلے۔ په دے پښانه خو دوی د نورو قامونو نزدیکت ته مینه کړی دے۔ او نه نورو قامونو دوی ته ځان نزدک کړے دے۔ اوس که پوره دارښتیا وی چه انسان د ماحول غلام دے۔ نو دا وئیل به هم بے ځایه نه وی چه د پښتو تاریخ د دوی د علاقے د طبعی ماحول، جغرافیائی محل وقوع او د دوی د قبیلوی نظام میات پیداوار دے یا داسه به او او یو چه دوی د ژوند د نورو لارو چارو په نسبت د خپلے آزاده حفاظت ته ترجیح ورکړے وو۔ او ځکه د دوی د پوره پخوانی زمانے کارنامے موثر، ته په تقریری شکل کښه په لاس نه راغی۔ په دے لړ کښه به دا وئیل بے ځایه نه وی چه د هیرو دوتس (۵۰۰) ق م نه پس او د بابر (۱۵۰۰) نه وړاندے د دوو زرو کالو دا اوږده زمانه د پښتو د تاریخی معلوماتو پخپله په اصلی معنوکښه شنه دے۔ او په دے اوږده زمانه کښه څه داسه تاریخی معلومات په لاس نه راغی۔ چه دهغ نه د پښتو د تاریخ مختلف اړخونه څرگند شی۔

د شپاړسمې صدی د نیچے نه پس هرکله چه مغلو په هند کښه د پښتو نه سیاسي اقتدار په قطعی ډول ترلاسه کړو۔ نو د دے نه پس د مغل دربار په ایما و هدايت د پښتو په باب کښه هم تاریخونه اولیکې شول۔ ولے دا تاریخونه چونکه د یوے خاصے نظریے زیر اثر لیکلی شوی دی۔ نو د دے نه د تصویر دواړه څخه په اصلی شکل کښه نه څرگند کړی۔

د نولسمې صدی په آغاز کښه د یورپ ځینے مستشرقینو د مشرقی قامونو او د هغوی د ژبو په لور توجه او کړه۔ په دے لړ کښه ځینے عالمانو د پښتو تاریخونه اولیک او د پښتو ژبے څیړنه او پلټنه ته شروع کړه۔ د دے عالمانو دا څیړنه او علمی کارنامے د پوره ستاینه وړ دی۔ په حقیقت کښه دا هم د دے مستشرقینو د څیړنو برکت دے۔

چه دپښتنو د تاريخ په لړ كې د تحقيق و تجسس په رڼا كې يوه خړه لار پيدا شوه ده.

زما په خيال كې د پښتون قام په تاريخ لیکلو كې ځینې خاص مشكلات دي. په دې كې يو مشكل خو دا دې چې د دې اولس د قديمي دور تاريخ محض په قیاس او بېزوي معلوماتو مېني دے. دويم مشكل د پښتنو اصل نسل مسئله ده. اگر چه د پښتنو د نسل تحقيق مسئله بيخي يو علمي او تاريخي موضوع دے. ولې د بده مرغه د دې په حقله چه هر څومره څه ليكلي شوي دي دهغه نه خبره نوره هم پيچيده شوه ده. د پښتنو په تاريخ كې درې مشكل زما په خيال كې دا دے چه د دې اولس په حقله خپل دي او كه پردې ټولو دا فغان او پټهان الفاظ استعمال كړي دي. يعنې په بهرني د نيا كې دا خلق په افغان او پټهان متعارف دي. حال دا دے چه پښتانه خپل ځان ته افغان وائي نه پټهان، بلكه پښتون وائي. غرض دغه نشان او د دې قسم ځينې نور مشكلات دي چه د پښتنو د تاريخ په ليكلو كې د يو ليكوال په ذهن كې دوجالي پيدا كوي. او ځكه د پښتنو د يو بشپړ تاريخ ليكلو د پاره د ډير لوڼې علم، ژورې مطالعې، كامل فراغت او دوسيو وسايلو ضرورت دے. او تر څومره چه زما تعلق دے نه خو زما عېلي پټكه وافر ده. او نه دا دعوي لرم چه زه د پښتنو يو لوڼې اديب، فاضل، محقق او مؤرخ يم. بلكه حقيقت دا دے چه د پښتنو د تاريخ يو نوم وركې طالب علم يم. او د يو نوم وركې طالب علم په هېڅيت د پنځه دېرشو كالو راسه د پښتنو د تاريخ په څيړنه كې لگيا يم. او دا الله تعالي ډير ډير شکر كزار يم چه هغه محض په خپل فضل وكرم زه د دې قابل وگرځولم چه نن د خپلې نيچرې مطالعې او نيچرې وسايلو په دائره كې حاصل كړي معلومات د پښتنو د تاريخ د مېټانو په خدمت كې پيش كوم.

د پښتنو د تاريخ په ليكلو كې چه كومو مشكلاتو ته ما پورته اشاره كړې ده. زه هېچرې دا دعوي نه لرم چه د دې په حقله چه ما كوم معلومات پيش كړي دي هغه قطعي او آخري دي. ډيره مېمكنه ده چه زما د ځينې اخذ كړه نتايجو او نظرياتو سره ښاغلي لوستونكي بيا تر اختلاف ولري. دا هم كيدې شي چه د بعض واقعاتو په تېرې او د نتايجو په اخذ كولو كې زما نه غلطې شوي وي. دا هم امكان لري چه د پښتنو د ابتدائي تاريخ په ذكر كې ځينې داسې واقعات په تفصيل سره ذكر كول چه دهغه نه د پښتنو په حقله براه راست معلومات په لاس نه راجي. ښاغلي لوستونكي غير ضروري او گڼي. ولې د

دے قسم واقعات چونکہ دپښتنو د علاقے سره په څه نه څه شکل کښه ضرورتعلق لری۔ او پښتانه په دے خپله زمکه د قدیم زمانے نه استوگن دی۔ نویقینا د دے واقعاتو سره به دپښتنو څه نه څه تعلق پاتے شوه وی۔

تر څومره چه په پښتو ژبه کښه دپښتنو د تاریخ د کتابونو تعلق دے۔ زما د معلوماتو مطابق تراوسه پوره صرف دوه کتابونه موجود دی چه یو دیو انگریز لیکوال مسټر میلن د انگریزی تاریخ افغانستان پښتو ترجمه ده۔ چه بنا علی خان بهادر منشی اهد جان مرحوم کړی ده۔ اوبل د بناغلی قاضی عطاء الله خان مرحوم «دپښتو تاریخ» دے۔ ولے دا دواړه تاریخونه بیخي نامکمل دی۔ د مرحوم قاضی صیب تاریخ اگر چه هسه په سرخو په دره جلدونو کښه غور شوه دے۔ ولے په اصل کښه دپښتنو د تاریخ په یوه ډیره لنډه دوره مشتمل دے۔ د دے په نسبت د منشی اهد جان تاریخ زیات مکمل دے۔ دا یو تاریخي حقیقت دے۔ چه پښتانه په هند کښه کم و زیات دره سوه کاله د اقتدار اعلیٰ ځاوندان وو۔ ولے دا تاریخونه په هند کښه دپښتنو د سیاسی عروج و زوال د ذکر نه خالی دی۔ په دے تاریخونو کښه بله غټه نیمگړتیا دا ده چه دا دپښتنو د قدیم تاریخي دور چه قریبا په یونیم زر کاله غور دے۔ د ذکر نه هم بیخي خالی دی۔ او په دے لحاظ زما دا تاریخ یقینا مکمل او بشپړ دے۔

د دے کتاب اراده ما د ۱۹۳۸ نه کړی ده۔ او دیو څو کالو نیمگړی کوششونو نه پی ے کتاب مرتب کړه وو۔ ولے په هغه ورځو کښه د یورپ دوئم جنگ عظیم هم شروع شو۔ او د کتاب د اشاعت خبره په ځان پاتے شو۔ د جنگ د ختمیدو نه پی د پاکستان تحریک په صوبه سرحد کښه هم په ډیر زور و شور سره شروع شو۔ او حتی چه په ۱۴ اگست ۱۹۴۷ ملک آزاد او پاکستان قائم شو۔ د پاکستان د قیام سره سم څه لږه ورځ پی د قاضی صاحب عطاء الله خان مرحوم د «پښتو تاریخ» هم شائع شو۔ او تر څو چه ما د بناغلی قاضی صیب تاریخ نه و ولیدلے۔ تر هغه زما سره دا سودا وه چه د قاضی صیب غوندے دیو لوړ شخصیت د تاریخ په مقابله کښه به زما د تاریخ څه اهییت وی۔ او څوک به ځه چاپ کوی۔ ولے هر کله چه ے د قاضی صیب تاریخ اولیدو نو ما دا محسوسه کړه چه زما د تاریخ ضرورت باقی دے۔

د قیام پاکستان سره چه د ملک د اختیار و اقتدار واگے دخپلو خلقو لاس ته راغله نو حکومت د ملک د نور اولس د تعلیمی ترقی سره دپښتنو تعلیمی ترقی

تہ ہم توجہ اوکڑہ۔ د پښتو پھ ټولہ علاقہ کښے دورو لویو سکولونو حال غور شو۔ کالجونہ پرائسٹے شول۔ پښتو ژبے تہ پھ پرائٹھری مدرسو کښے دلازمی ژبے درجہ ورکړے شوه۔ او پھ ثانوی سکولونو او کالجونو کښے ټے داختیاری ژبے حیثیت اومونده۔ د پښتنو د تعلیمی پھساندگی، دلرے کولو پھ غرض د پښتور پوهنتون قیام د حکومت پاکستان یو داسے کارنامہ ده چه ټول پښتانه ټے د زړه دا خلاصه مننه کوی۔ د حکومت د لوری نه د پښتو ژبے د دے روزے او پالنے پھ نتیجه کښے پښتنو لیکوالو هم پښتو تہ مخه کړه۔ او د پاکستان د قیام نه پس د پښتو ژبے ادبی لمن دومره فراخه شوه چه پھ ټاټے پرے ویار کیدے شی۔

په اکتوبر ۱۹۵۸ کښے د ملک په حکومت کښے یو پرامن انقلاب اوشو۔ او د بناغلی محمد ایوب خان په قیادت کښے د حکومت واک د داسے غلقلو لاس تہ راغله چه هغوی په ډیره کلکه اراده د ملک خدمت تہ لیواله وو۔ انقلابی مگر په اصلی معنو کښے قومی حکومت د بناغلی صدر محمد ایوب خان په رهنمائی کښے په ډیره لږه موده کښے د ملک د ترقی او بهبو د ټے پھ لږ کښے ټننه داسے اصلاحات او اقدامات او کړل چه دهغه هر قومره ستاینه اوشی نو بے ټایه به نه وی۔ د زرعی اصلاحاتو نفاذ، د مهاجرینو آباد کاری، د بھارت سره د نھری اوبو د تنازع تصفیہ، د تعلیمی کمیشن قیام، یو آزاده او باوقارہ خارجہ پالیسی اختیارول، ملک تہ سیاسی استحکام وربخښل، د ملک د هر اړخیزے ترقی پھ لږ کښے کثیر المقاصد منصوبے سازول او پھ هغ پھ تیزی او تندی عمل کول۔ او داسے نورے ډیرے خبرے د صدر محمد ایوب خان د انقلابی دور حکومت زرینے کارناے دی۔ د دے حکومت یوه بله دستاینه ور کارنامه ملک تہ یو قابل عمل آئین ورکول او د دے پھ رټا کښے په اول ټل پھ ملک گیره پیمانہ آزادانه انتخابات کول او د ملک د حالاتو او تقاضو عین مطابق پھ ملک کښے د جهوری حکومت قائیدال دی۔

غرض د آزادی نه پس که په یو لور حکومت د پښتنو د تعلیمی او اقتصادی ترقی پھ لور توجہ اوکړه۔ نو پھ بل لور د پښتو ادب پوهانو هم د پښتو ادب خدمت تہ ملا او ترله۔ او د پښتو ادب پھ هره ټانگه کښے ډول ډول او راز راز کتابونه او لیکل شول۔ او لیکلے شی۔ او که د کتابونو ډیروالے د یو ژبے د ترقی او پرمختگ معیار کیدے شی۔ نو دا ویل به بے ټایه نه وی چه پښتو ژبه هم د خپلو نورو

علاقائی ڈبوسرہ سیالی کولے شی۔ ولے ترخومرہ چہ دپینتو د تاریخ دھاٹکے تعلق وے نو دا
 ٹانگہ لاتراوسہ پورے دپینتو دسترو لیکوالو او نومیالو پوهانو نوجہ تہ ارہ۔
 لکہ چہ م وړاندے عرض کرے دے دپینتو دیو بشپہ تاریخ لیکل زماغوندے یوانان
 دپارہ چہ نہ صرف پہ پوهہ او علم نیگہرے وی۔ بلکہ پہ تہولو وسیلو ہم کہ نامکن نہ
 دی۔ نوگران خو ضرور دی۔ ولے سرہ دخیلو تہولو نیگہر تیاگانو دا احساس او مننہ زہ دا
 تاریخ پہ دے دا دپینتو د تاریخ د مینانو پہ خدمت کینے پیش کوم۔ چہ گوندے
 دپینتو ستر لیکوال او بناغلی پوهان زما ددے نیگہری کوشش پہ لیدو دپینتو د
 تاریخ پہ لور متوجہ شی۔ او پہ خیلو نیکو مشورو او اصلاحی تنقید نو زما ددے نیگہر
 تیاگانو پہ لرے کولو کینے زما مرستہ اوکری۔ او پہ دے دول دپینتو یو داسے تاریخ
 مرتب شی چہ ہغہ تر دیرہ حدہ ددے نومیالی قام دشان وړ دی۔

دا کتاب لکہ چہ م وړاندے عرض کرے دے۔ پہ ابتدائی شکل کینے دپاکستان
 دقیام نہ آگاہو مرتب شوع و و۔ ولے دپاکستان دقیام نہ پس دھنے دوستانو
 پہ اسرار او مشورہ ما دخیل پینتو لغت «ظفر اللغات» ترتیب تہ ہغہ کرہ۔ ددے
 لغت پہ تالیف کینے ہم زہ د دیرے مودے نہ لگیا ووم۔ چنانچہ پہ سنہ ۱۹۵۹ء کینے ما
 دلغت مسودہ کاتب صاحب تہ حوالہ کرہ۔ او کتاب د سنہ ۱۹۶۰ء پہ آغاز کینے شائع
 سو۔ او ددے نہ پس م دے تاریخ تہ بیا توجہ اوکرہ۔ دا آزادی نہ پس حالات
 دیر بدل شوی و و۔ او د نوی حالاتو دا تقاضا وہ چہ زہ ہم د نوی سر نہ پہ دے
 کتاب غوراو کر م۔ چنانچہ تہولہ مسودہ م بیا بدلہ کرہ۔ او نن دانٹہ پاک پہ مہربانے
 د بناغلو لوستونکو پہ خدمت کینے کتاب حاضر دے۔

دپینتو د یو کتاب او ہغہ ہم یو علی کتاب پہ چاپولو کینے چہ کوم مشکلات
 پینپیری، د ہغ نہ دپینتو ژبے لیکوال ناخبرہ نہ دی۔ اول خو زمونہ پہ علاقہ کینے
 پستانہ پبلشران پہ او و کینے مالگہ ہم نہ دی۔ او کہ یوکس نیم دی نو ہغوی
 ہم دپینتو کتاب چاپ کولو تہ پہ دے وجہ غارہ نہ بادی چہ دپینتو کتاب چاپ
 او دخیل پینک نہ لاس و نیٹل کہ یو برابر او نہ شی گننے بیا ہم دیو نامعلوم مودے
 دپارہ خود خیل پینک نہ زہ صبر ول ضرور وی۔ ولے پہ دے لپ کینے بناغلی میں فضل
 منان صاحب (دیونیورسٹی بک ایجنسی غیبر بازار پینپور) مالک نہ یواخ زما بلکہ
 دپینتو د تاریخ سرہ دہولو مینہ لرونکو پینتو د شکرے او ستائینے وړ دے۔ میں

صاحب پہ روپہ تندی ددے کتاب چاپ کولو ته ملا او ترله - اودا ددوی دھمت
او قربانی بڑ برکت دے - ورنہ ڍیره صکنه وه چه دا کتاب یو غوکاله نوهم زما
په بسته کینے خوندی پاتے وے -

بناغلی اعجاز الرحمن اعجاز (خوش نویسی) هم زما د شکریت مستحق دے دے
بناغلی په ډیر اغلاص او محبت د کتاب کارسرتہ اورسولو او چه قومره کیدے
شوہ زما گراؤ او تکلیف تے کم کړو -

هسے خو ددے کتاب په تالیف کینے ما دهر چا نه او هر خوا نه استفا ده
کړی ده - ولے دا لاندے کتابونه ے په خصوصیت سره په مطالعه کینے پاتے
شوی دی - او ددے نه لم بره یا ډیره استفاده کړے ده - او دزره داغلاصه ددے
مننه کوم -

بی - ایس - ظفر کا کاغیل

۳، می ۱۹۶۵ء

مطابق

۲۹، دی الحجہ ۱۳۸۴ھ

زیارت کا صاحب

کتابیات

۱- انگریزی :- (۱) پاکستان پختہ زرہ کالہ آگاہو - (۲) سم انیشنٹ سٹیز آف انڈیا۔
 (۳) ریائی ستوارٹ پیگسٹ) - (۳) انیشنٹ انڈیا (بائی وی۔ وی۔ دی۔ مہاجن - ۴) ہسٹری آف
 انڈیا - ویدک ایچ - جلد سوم (بائی ٹالبواٹز وھیلر) - (۵) ارلی ہسٹری آف انڈیا (بائی
 ولنسنٹ، اے - سبتھ - ۶) این این وائسٹ ہسٹری آف انڈیا - پارٹ I انیشنٹ انڈیا -
 (بائی آر۔ سی - موجددار) - (۷) کیمرج ہسٹری آف انڈیا - (۸) ہسٹری آف انڈیا
 رائیو مسلم رول) (بائی جے - ٹالبواٹز وھیلر جلد چہارم حصہ اول او دوم -
 (۹) سلطنت فاغنہ (بائی ایلین ڈوسن) - (۱۰) میماٹرز آف بابر (۱۱) تذکرہ
 الوا قعات رآر پرائیویٹ میماٹرز آف مغل ایپرز ہمایون - (۱۲) میماٹرز آف بابر - (۱۳)
 افغانستان - (۱۴) دی پتھانز (بائی مہرکیرو) - (۱۵) دی پتھانز (بائی عبدالغنی خان -
 (۱۶) افغان انڈیا (بائی ڈاکٹر اے رحیم کراچی یونیورسٹی) - (۱۷) دی ایولوشن
 آف این۔ ڈبلیو۔ ایف۔ پی (بائی رائے بہادر دیوان چند او برائے) - (۱۸) دی گیت و آف
 انڈیا - (۱۹) بائیوگرافیکل انسائیکلو پیڈیا آف پاکستان - (۲۰) اے ہسٹری آف فرینڈ
 موومنٹ جلد سوم -

ب - فارسی :- (۲۱) تاریخ افغانستان جلد اول مصنفہ احمد علی کھزاد (۲۲) تاریخ
 افغانستان جلد دوم مصنفہ کھزاد (۲۳) تاریخ افغانستان حصہ سوم م - غبار (۲۴) تاریخ
 سیستان (۲۵) طبقات ناصری (۲۶) کتبات قدیم ایران (۲۷) تاریخ فرشتہ (۲۸) توک بابر -
 (۲۹) خورشید جهان (شیر محمد خان گنہ پور) - (۳۰) آریانا - دائرۃ المعارف جلد دوم -
 (۳۱) آریانا - دائرۃ المعارف جلد سوم (۳۲) سالنامہ کابل سال ۱۳۱۳ ش (۳۳) سالنامہ
 کابل سال ۱۳۱۳ ش (۳۴) سالنامہ کابل سال ۱۳۱۳ ش (۳۵) تذکرہ الابرار (افون درویزہ)
 (۳۶) صراط التوحید (بایزید انصاری) -

ج - اردو :- (۳۷) بائبل (کتاب مقدس) - (۳۸) تمدن عرب (۳۹) فتوح البلدان
 جلد دوم (۴۰) صولت افغانی زرداد خان ناغہ - (۴۱) توک افغانی (۴۲) تاریخ ہندوستان بہادر

ذکاء اللہ مرحوم مختلف جلدونہ)۔ (۴۴) تاریخ ہند۔ (۵) اکثر سر شفاعت احمد خان مرحوم۔
 (۴۵) تاریخ عالم یا انسائیکلو پیڈیا جلد اول (ترجمہ مولانا غلام رسول مہر)۔ (۴۶) تاریخ
 عالم یا انسائیکلو پیڈیا جلد اول (ترجمہ مولانا غلام رسول مہر)۔ (۴۷) مرآة العالم جلد اول
 و دوم۔ (۴۸) تاریخ ملل قدیم مشرق (رائیجین ترقی اردو اورنگ آباد دکن)۔ (۴۹) تاریخ افغانہ۔
 مولوی عبد المجید خان مرحوم۔ (۵۰) تاریخ آزاد پٹھان جلد اول و دوم (رائٹہ بخش یوسفی)
 (۵۱) تاریخ یوسف زئی افغان (رائٹہ بخش یوسفی)۔ (۵۲) انقلاب افغانستان (عزیز ہندی)
 (۵۳) چنگیز خان (ہیرلہ لیم)۔ (ترجمہ عزیز احمد)۔ (۵۴) بابر ہیرلہ لیم (ترجمہ سید ہاشمی
 فرید آبادی)۔ (۵۵) امیر تیمور (ہیرلہ لیم)۔ (ترجمہ گلزار احمد)۔ (۵۶) تاتاریوں کی یلغار۔
 (ہیرلہ لیم)۔ (ترجمہ عزیز احمد)۔ (۵۷) اورنگ زیب (رشید اختر ندوی)۔ (۵۸) خوشحال
 خان خٹک (دوست محمد خان کامل)۔ (۵۹) باچا خان (سید فارغ بخاری)۔ (۶۰) بنی اسرائیل
 یا ملت افغانہ (سید عبدالجبار شاہ)۔ (۶۱) اورنگ زیب عالمگیر پر ایک نظر (مولانا
 شبلی نعمانی)۔ (۶۲) اصحاب کھفت (مولانا آزاد مرحوم)۔ (۶۳) حیات قائد اعظم (رشید
 اختر ندوی)۔ (۶۴) توڑک جھانگیری۔

د۔ پښتو :- (۶۵) تاریخ مرصع (اقتباسات)۔ (۶۶) پتہ خزانہ (۶۷) تاریخ افغانستان
 (منشی احمد جان مرحوم)۔ (۶۸) دپښتو تاریخ۔ (دوہ جلدونہ) (قاضی عطاء اللہ خان مرحوم)
 (۶۹) پښتانه شعراء اول ټوک (آقائے حبیبی)۔ (۷۰) ادبیات پښتو (آقائے عبدالحی خان
 حبیبی)۔ (۷۱) کلیات خوشحال خان خٹک (۷۲) دیوان مرزا خان انصاری۔ (۷۳) پښتو ادب
 (عبدالحلیم اثر)۔ (۷۴) دپښتو خواہار و بہار (جیمز ڈارمیستیر)۔ (۷۵) مخزن اخون درویزہ)

د تاریخ نہ وہاں دینی زمانہ (عصر قبل تاریخ)

انسان ہمیشہ دے فبرے کوشش کرے دے، او لکیا دے کوی ٹے چہ د خپل فکر او د عقل سلیم پہ کومک د پخوانی زمانے د حالات او واقعاتونہ د تیرو پردے لرے کری۔ او د زرگونو کالو پخوانی تیر شوی واقعات را شرگند کری۔ او د انسان د ژوندانه نامعلومه او مجھوله رازونہ د تیرو نہ رنا ته را او باسی۔ ولے داستر کاریغنه د تیرے زمانے زاړه او پخوانی واقعات او کیفیات د تیرو نہ رنا ته را ایستل یوازے د خیال او فکر په کومک سر ته نه رسوی۔ بلکه کوم څیز چه په دے لیکنی په مثبت شکل کنس رنا اچولے شی۔ هغه د پخوانی زمانے رسم الخطونه او لیکونه دی۔ هم دغه لیکونه دی چه د زرگونو کالو پخوانی واقعات او حالات لے د اومو او پخو غښتو په ټکرو، د غرونو په هوارولو زیرو لو او مهینو ډیر سوختو، په ناوړینو لوښو کودو، هډوکو، داونو په پوستکو، د ښاورو په څرمنو او بیا وروستو په کاغذونو کښی غونډی ساتلی دی۔ او ترمونږ را رسیدلی دی۔

دا هم یو شرگند حقیقت دے چه بنیادم د خپل ژوند په اولنی دورونو کښی په لیکلو لوستلو نه پوهیدلو۔ او خپل حالات او واقعات لے نه شولیکلے۔ دغه وجه ده چه مونږ د هغه واقعاتونہ کوم په انسان باندے په اولنی دورونو کښی تیر شوی دی۔ ناخبره یو۔ ولے د نژدو زمانے د واقعاتونہ چه لے داخل تر هغه واقعاتو او حالاتو پورے کوم چه په ډیرے پخوانی زمانه کښی په انسان تیر شوی دی۔ او د انسان فکر د هغ د ظاهرو لو او بیانولو نه ناچاره دے۔ ټول دغه استثنا نه بغیر د تاریخ حصه کښلے شی۔ او د دے بے ثبانه او د دے دورے بیلتون د «رسم الخط او لیک» په خط فاضل سره کیږی۔ په دے بنا هغه زمانه چه د رسم الخط دا ایجاد نه اگاهو په انسان تیره شوی ده۔ هغه د «عصر قبل تاریخ» په نامه یاد ږی۔ او د رسم

الخط دا ایجاد نہ را پہ ایستہ زمانے تہ تاریخی عصر وٹیلے شی -

دے خبرے نہ ہم انکار نہ شی کیدے چہ د دنیا پہ مخ پہ بنیاد ہو کنبں رسم الخط اولیک پہ یو وخت او یو وار نہ دے جاری شوی۔ نولہ دے کبلہ د دنیا تاریخی او قبل تاریخی دورہ ہم دیوے زمانے نہ عبارت نہ دے۔ بلکہ دے نہ مراد د مادی او فکری قوتونو د ترقی ہغہ مرحلہ دہ کومہ چہ دانسانانو مختلفو لو پہ مختلفو ملکونو کنبے پہ مختلفو زمانو کنبے تیرہ کری دہ۔

دا خبرہ ہم د فکر و دہ چہ یوازے د رسم الخط موجودگی دیو قام د تاریخی او قبل تاریخی دورے ترمینٹہ دبلیتون او جدائی بریدہ نہ شی گریڈیلے ترخو چہ د ہغ رسم الخط او لیکنو د لوستلو صلاحیت او استعداد پینانہ کرے شی۔ لکہ پہ مثال کنبں د ایتالیه او آسیائے صغیر پخوانی استوگن چہ د رسم الخط او لیکنو باوجود پہ قبل تاریخی دورہ کنبں شہیر وو۔ ٹکھ چہ عالمان د دوی د رسم الخط د لوستلونه لاچارہ وو۔ وے ہر کھ چہ د دوی د الیکونہ اولوستلے شول نو پہ تاریخی دورہ کنبں شہیر شول۔

چونکہ پہ وادی نیل او وادی فرات (مصر او عراق) کنبں تصویری او صوتی رسم الخط د (۳۵۰۰-۳۱۰۰ ق م) ترمینٹہ مینٹہ شروع شوی دے۔ نولہ دے کبلہ دمشرق د قبل تاریخی او تاریخی دورے دبلیتون کرینہ درے، درے نیم زرہ کالہ ق-م کہیلے شی۔

پہ قبل تاریخی دورہ کنبں دانسان د ژوند پہ حقلہ چہ تراوسہ پورے کوم معلومات حاصل شوی دی۔ ہغہ پہ لنڈو الفاظو کنبں دادی چہ پہ دغہ زمانہ کنبں د انسان ژوند تقریباً تقریباً پہ یو ڈگری تیریدلو۔ د زمکے او قام اختلاف پہ کنبں ٹھہ خاص فرق نہ وو پیدا کرے۔ د شرق او غرب، د ہند او چین، د مصر او فارس استوگنو پہ دے دورہ کنبں د ژوند شپے ورخے پہ یو وول تیرے کری دی۔

د قبل تاریخی دورے تقسیم

قبل تاریخی دورہ عموماً پہ دو و حصو کنبں ویشیلے شی۔ یعنی پہ عہد ہجری او عہد برنجی کنبے پہ انسانی تاریخ کنبے د عہد ہجری اندازہ پنٹہ لکہ کالہ کہیلے شی۔

دے پہ مقابلہ کنی د مہذب انسان پہ وجود ایلہ پنخہ زرہ کالہ تیر شوی دی۔ ثہ
 صودہ وړاندے عموما دا دستور وو چہ د تاریخ پہ لیکو کینے بہ عہد مجری تہ توجہ
 نہ کیدلہ۔ ولے اوس دا خبرہ منلے شوی دہ چہ با وجود ددے چہ د عہد مجری انسان
 اگرچہ د تہذیب د منلی شوی مفہوم نہ بیخی نابلدہ وو۔ بیا ہم ہغہ د تہذیب
 اولینو اوزور و ورو تہوتو تہ و دہ او نشونہا ورکری دہ۔ او کہ چرے داسے نہ وے
 شوے نو داوسنی زماں انسان بہ داسے نہ وو۔ لکہ چہ اوس دے۔ بنیاد م
 دبہتر ژوندانہ او ترقیٰ پہ لار پہ قلا رہ قلا رہ تک کرے دے۔ ددہ ددے ترقیٰ
 د مختلفو دورونو اندازہ ددہ د مختلفو آلاتو او اوزارو نہ معلومیری۔ دا آلات او اوزار
 بہ عموما دکانی نہ جوړ وو۔ ددے پہ مدد بہ بنیاد م بنکار کولو پہ اولہ کنی دا
 آلات پیرے دولہ او بد شکلہ وو۔ لیکن لکونہ کالہ پس بنیاد م دکانی استعمال
 پہ نازک فن کنی مہارت پیدا کرو۔ او دہ آلات بیا زیات دولدار، زیات کارآمد
 او د مختلفو کارونو استعمال دپارہ زیات موزون شول۔ دغہ زمانہ کنی دانسان
 پہ دے سامان کنی داسے خیزونہ ہم شامل شول۔ چہ د هغ نہ بہ خاص خاص کارونہ
 اغستلے شول۔ لکہ پہ مثال کنی سورلے، ترخ، چینی، چارہ وغیرہ۔
 د عہد مجری پہ عقلہ زیات تحقیقات او چینی پہ یورپ او افریقہ کنی شوی
 دی۔ پہ دے زمکو کنی د تہذیب او ثقافت داسے درج موندلے شوی دی۔ چہ
 پہ هغ کنی دانسان اوزار او آلات ہم مختلف وو۔ پہ دے بنا عہد مجری ہم پہ
 درے زمانو کنی تقسیمیری۔ یعنی (۱) قدیم عہد مجری (۲) مینومانہ عہد مجری۔
 (۳) اوجدید عہد مجری۔ د عہد مجری۔ د عہد مجری پہ پنچونکو کالونو کینے یوہ
 مختصرہ عرصہ یعنی صرف یو خوزرہ کالہ پہ آخری دوو زمانو (وسطی اوجدید)
 مشتمل دی۔

د تہذیت اولہ پوری؛۔ قریباً اتہ زرہ ق۔ م مخکینے د جدید عہد مجری
 دپارہ زمکہ تیارہ شوی وہ۔ دغہ زمانہ کنی دانسان پہ ژوند کنی پیرے بنیادی
 تبدیلی راغلی وے۔ دغہ وخت دانسان آلات او اوزار ہم پیرنکی وو۔ او ہم
 پہ دغہ زمانہ کنی انسان د خوراک پیدا کولو فن معلوم کرو۔ یعنی د کرکیلے کار
 لے زدہ کرو۔ ددے فن پہ برکت پہ هغہ کینے غود اعتمادی پیدا شوه۔ دغہ وخت
 انسان خیل خوراک پہ خپلہ پیدا کول زدہ کرل۔ او د خوراک پہ وسیلوئے قابو

بیا موند - پہ دے دریافت انسان پہ ژوند کبی یو انقلابی تبدیلی راغله۔
 وے دهغه آلات پہ دے زمانه کبی هم دکانی نه جوړ وو۔
 ددے نه پس انسان په ژوند کبے بله انقلابی واقعہ داوه چه فلزات
 ردهاتونه) ټے معلوم کړل۔ او بنیاد م دهغه استعمال چل زده کړو۔ ددے آغاز د
 تانبے نه اوشو۔ بنیاد مودرنگونو (معدنونو) نه تانبه راسکله۔ او دهغه نه ټے د
 ژوند ضروری کالی او اوزار ساز کړل۔ څه موده پس ټے زیر هم معلوم کړل۔ او
 بیا د تانبے اوزیرو په کډون هم پوه شو۔ او ددے مخلوط دهات نه ټے چل آلات
 او اوزار ساز کړل۔ دغه وخت انسان د ترقی په ډیرو پوروختل وو۔ دغه زمانه
 ته برنجی زمانه وائی۔

ددے نه روستو چه بنیاد م نوره ترقی اوکړه۔ نو اوسپنه ټے هم او پیژندله۔
 او ددرنگونو نه ټے په راوینکلو شروع اوکړه۔ داوسپنه دریافت دانسان په پیژند
 کبے په یقینی ډول انقلابی اهمیت اوموندلو۔ ددے زمانه دآغاز سره دانسانی
 تهذیب هغه دور شروع شو۔ چه هغه ته نن ورځ موږ د خپل مفهوم مطابق
 تهذیب وایو۔ ددغه وخت نه لوټ لوټ ښارونه آباد شول۔ حکومتونه قائم شول۔
 قوانین تیار شول۔ مذہبونو تنظیمونه اوشول۔ خلق په مختلفو طبقو کبې ویش شول۔
 غرض دیو منظم او مصروف ژوند آغار اوشو۔

د تاریخ ماخذ :- د پخوانی زمانه لیکونه په تیره تیره ډبر لیکونه (کتبے)
 چه باقی پاتے دی۔ د پخوانی زمانه د تاریخ دپاره بهترین ماخذ کبلی شی۔ څه موده
 اگا هو د پخوانی زمانه د تاریخ دپاره بهترین ماخذ کبلی شی۔ څه موده اگا هو د پخوانی
 زمانه د قامونو او دهغوی د تاریخی حالاتو معلومولو په حقله دکتابونو نه بغیر بل څه
 چاره نه وه۔ وے نن زمانه کبی ډیر داسے څیزونه دی چه دهغه په لیدلو او په
 هغه باندے د غور او فکر کولو نه پس د تاریخ عالمانو ته ډیر څه په لاس راغلی دی۔
 او راجی او په دے شان د زرے زمانه په تاریخی معلوماتو کبې ټے کچه زیاتے شوه دے۔
 دغه څیزونه د پخوانی زمانه کنډ والے، ښیخ ښانے، ډبر لیکونه، «انځورونه»، تصویرونه د
 د پخوانی زمانه د خلق اوزار، د کور سامانونه، لوښی کورے «سکرکات» خطونه، ټپے او مذہبی کتابو دی، ددے ټپے
 دپاره عالمان داکوشش کوی چه تر هر څو مره کبے شی۔ د پخوانی زمانه نه څه نځیے نځیے او آثار معلوم کړی، ددے مقصد دپاره ډبر
 څرخونه کوی اود ډبر زیار او کړاؤ تیر کوی۔ د زرو ښارونو او کنډوالو لټون کوی۔ او بیا د خپلے مطالعے او تحقیقاتو نه
 ډبرے اھے نتیجے حاصلوی۔

دوادی سندھ تہذیب

دسٹھ صدیء دا آغاز پورے د پخوانی زمانے د تاریخ پوهنوالو د خپلو ذریعو او وسیلو مطابق پہ وادی نیل، وادی فرات (مصر او عراق) او آسیائے عربی پہ مختلفو نقاطو کس د خپلو تحقیقاتو پہ نتیجہ کس دا خبرہ ثابتہ کرہ۔ چہ د آسیائے عربی تاریخی زمانہ دستھ ق-م د خواوشانہ شروع کیری۔ ددے نہ پس د عالمانو د نورو نورو تحقیقونو پہ نتیجہ کس چہ پہ بین بحرن (عراق) او فارس کس او بیا دستھ نہ روستو پہ وادی سندھ او بلوچستان کس، او پہ دستھ کس درود آمو پہ قطب پہ «آنو» کس او بیا پہ دستھ کس پہ افغانی سیستان کس شوی دی۔ داسے شواہد میدان تہ رلا ووتل چہ پہ عبومی دول پہ دیرو خبرو کسے سرہ یو شان وو۔ او عالمان پہ دے خبرہ قائل شول چہ پنچہ شپہ زرہ کالہ اگا هو یو داسے لوئے مدنیت موجود وو۔ چہ دھغ لمن د وادی نیل او سپین سہندر ربحر ابیض دغارو نہ واغل دکنگا او اباسیند ترکٹئو پورے خورہ وه۔ ددے تمدن بنیادی خبرے یو شان وے۔ اگر چہ پہ هر ملک کس د خپل طبعی محل وقوع لہ کبلہ پہ کس ٹھنے مقامی خصوصیات ہم موجود وو۔

لکہ چہ پور تہ او ویٹل شول۔ دستھ نہ پہ وروستو د اباسیند پہ کٹی کس د قبل تاریخی دورے خیر تہ شروع شوہ۔ او د سرجان مارشل د نظر لاندے د موہنجو دارو (ضلع لاہکانه۔ سندھ) او ہریہ (ضلع منٹگہری) د مقاماتو د خیر تہ او تحقیقات کار شروع شو۔ او دا معلومہ شوہ چہ درے ٹلور زرہ ق-م زمانہ کس پہ دے علاقہ کس یو ٹلاند مدنیت موجود وو۔ پہ دے زمانہ کس د فرات او نیل پہ وادیانو کس ہم دغہ قسم سرگرمی جاری وے۔

د وادی سندھ د تہذیب دوہ لوئے مرکزونہ ہریہ او موہنجو دارو وو۔ ددے دواہرو بنارونو ترمینچہ د ٹلورو سوو میلو فاصلہ دہ۔ ددے مرکزونو پہ وجہ دے تہ دوادی سندھ تہذیب وائی۔ ولے داسے معلومیہری چہ دا تہذیب پہ دیہہ لویہ علاقہ خورو وو۔ او ددے نینچے نینچے پہ برصغیر کس تقریباً پہ شپیتو

نورو ٺاڻيونو کڻي هم موندل شوي دي. ددے نه دا ٺرگنده ده چه دنيل او فرات
 د تهذيبونو په مقابله کڻي دا تهذيب په يوه لويه رقبه کڻي غور و و -
 د موهنجو دارو او هرپه کشفياتو په تاريخ کڻي يونوے باب آغاز کړو. د سر جان
 مارشل په خيال کڻي دا تمدن هغه کسانو سره تعلق لري. کوم چه د آرياؤ دراتلو
 نه وړاندے په دے زمکه استوگن و و. ددے دواړو ښارونو کڻي والودا خبره
 ٺرگنده کړه. چه دا وادي سنده استوگن دن زمانے نه پنځه شپږ زره کاله وړاندے
 زمانه کڻي ديو داسے لوتے او مېتان تهذيب او ثقافت فاوندان و و. چه په هراړخ
 کڻي ټه دهغه زمانے دنورو ملکونو د تمدنونو سره سيالي کولے شوه. او دنوي
 عهد هجري مظاهره په دغه زمکه کڻال ته رسيدلي و و. او که چرے په ژور نظر
 سره او کتلے شي نو دا به واضحه شي چه په دغه دوره کڻي د وادي سنده استوگن
 يو باقاعده او منظم ژوند تيرولو. د موهنجو دارو او هرپه دواړو ښارونو نقشے
 په ډير غوراو فکر سره تيارے شوے وے. د هر ښار کيره درے ميله وه. په هر ښار
 کڻي يو مضبوطه قلا وه. کومے کڻي والے او مخنيښ نښانے چه موندلے شوي دي، په
 هغوکڻي دغلے انبارخانے هم دي. دا انبارخانے په داسے ډول جوړے شوي وے.
 چه په هغ کڻي به غله د زيم او چيښي نه په امن وه. دا غلے به شايد چه په ماليه
 کڻي وصوليدلے. د کارگرانو او مزدورانو داستوگن دپاره په قطارونو کڻي بارکونه
 جوړ شوي و و. د غلے او پرلودپاره لوتے لوتے دونکچ جوړے وے. ددے ښارونو
 مکانونه د پنځو خښتو نه جوړ و و. او اکثر به دوه منزله و و. په مکانونو کڻي به
 غسل خانے او حمامونه موجود و و. د کورنه داو بو وتلو دپاره لښتي او نالي جوړے
 و و. په مکانونو کڻي د هواد تلو راتلو او د صحت د اصولو فيال ساتلے شوے و و.
 په ښار کڻي د يرش د يرش فته پلن سرکونه موجود و و چه په خښتو پاڅلے شوي
 و و.

ولے سره ددے ټولو خبرو ددے پراسرار تهذيب په حقله د وادي نيل او وادي
 فرات د تهذيبونو په مقابله کڻي ډير کم معلومات په لاس راغلي دي. تر اوسه پورے
 عالمان ددے خلکو د رسم الخط په لوستلو نه دي قادر شوي. او داهم په وثوق سره
 نه ده معلومه چه ددے تهذيب او وادي فرات د تهذيب تر مينځه څه تعلق و و. اکر
 چه د دواړو تهذيبونو تر مينځه څه تعلق و و. اکر چه د دواړو تهذيبونو تر مينځه

دغہ نہ خہ تعلق پہ عقلہ شہادتونہ موجود دی۔ ولے ددے ماہیت لا ترا وسہ
واضح نہ دے۔

دوادی سندھ دتہذیب امتیازات

داعبرہ قرین قیاس دہ چہ دوادی سندھ مدنیت پہ عمومی ہول دآسیائے عربی
او مصر مدنیت او ثقافت سرہ موافقت لرلو۔ ولے پہ دے تہذیب کبئی خہ داسے
امتیازی خبرے وسے چہ ہغہ د مصر او سہیر یانو پہ مدنیت کبئی پہ نظر نہ رائی۔ لکہ
پہ مثال کبئی د پٹیے پیژندل او دہغ کرل، دغہ خیز دوادی سندھ سرہ مخصوص
وو۔ او مصر او عراق ورنہ دوہ زرہ ق۔ م پورے لا آگاہ نہ وو۔ دغہ شان د
موہنجو دارو او ہرپے غوندے لوٹے لوٹے بنارونہ او داستوگنو کشادہ اوہوار
کورونہ، ددوی صمامونہ وغیرہ داسے خیزونہ دی چہ د مصر او عراق قبل التاریخی
دورہ ترنہ خالی معلومی۔

پہ مصر او عراق کبئی بہ زیات دولت پہ درمسالونو کبئی او د باچا پانوپہ مقبرو
لکیدلو۔ اود عام اولی ژوندیہ دیر پہ تنگسیا او کراو تیریدو۔ د بامبرانو او حکومت د
واکدارانو او د اولسی خلقو پہ ژوند کبئی د زمکے اسہان فرق وو۔ پہ مصر او عراق
کبئی اولسی خلق د خنے بنیادی حقوقو نہ ہم معروم وو۔ ددے برخلاف پہ وادی
سندھ کبئی بہترین عبارتونہ د عام اولی پہ ولقہ کبئی وو۔ او د مختلفو طبقو ترمینخہ
ددولت او معاشرت لہ مخہ خہ خاصی امتیازات نہ وو۔ دوادی سندھ د تہذیب
یو خاصیت داہم وو چہ پہ دے تہذیب کبئی بہ اکثر خلق پہ کلو کبئی اوسیدل۔
دا کلی بہ د بنار د مرکز نہ چارچاپیرہ اباد وو۔ دے مرکزونو بہ ددے خلقو پہ مروجہ
ژوند کبئی دیراہیت لرلو۔ د سومیری تہذیب خلق بہ اکثر پہ بنارونو کبئی استوگن
وو۔ سومیری تہذیب متحرک زیات او مضبوط کم وو۔ ولے دوادی سندھ
تہذیب پہ خپل کلی وال ماحول کبئی پرسکون او مضبوط وو۔ او دغہ ددے
تہذیب امتیاز دے۔

تجارتی تعلقات

بہر حال وادی سندھ او وادی فرات ترمینخہ داوچ او اوبو پہ لارہ تجارتی تعلقات
ہم قائم وو۔ دوادی سندھ نہ بہ مالوچ، سادہ او رنگینہ تارین رختونہ وادی فرات

تہ استولے شول۔ ددے خبرے شہادتونہ موجود دی چہ د وادی سندھ د
 سوداگرو واریہ واریہ تو لگی بہ پہ عراق کبی تجارت پہ غرض پیرہ وو۔ دایشیا د
 نورو ملکونو سرہ ہم دا خلق پہ تجارتی تعلقاتو کبی کنہالی وو۔ دے خلقو بہ غالباً چہ
 تانبہ دراجپوتانہ، جنوبی ہند او افغانستان نہ حاصلولہ۔ سیکہ بہ تے دراجستہان
 (راجپوتانہ) افغانستان، ایران او جنوبی ہند نہ، دغہ شان سرہ زریہ تے د
 میسور او افغانستان نہ راجونبتل۔ د وادی سندھ او وسطی ایشیا د تجارتی تعلق
 مرستہ ددے خبرے نہ ہم کیری چہ پہ قبل تاریخی دورہ کبی چہ پہ کوموکومو
 ٹایونو کنبے پہ زیوراتو کبی د زمرد غنی موندلے شوی دی۔ نو عالمانو دہخ نہ
 دا نتیجہ اخذ کری دہ۔ چہ دغہ ٹایونہ د وسطی ایشیا سرہ پہ تجارتی تعلقاتو کنبے
 گنہالی وو۔ دا کاپے یعنی زمرد د تاریخی شواہدو پہ رنا کنبے د وادی نیل او وادی
 فرات پہ مختلفو ٹایونو کنبے موندلے شوے دے۔ ددے نہ دا قیاس مرستہ موی۔
 چہ دوسط ایشیا او ددے درے وارو ملکونو ترمینخہ تجارتی تعلقات موجود وو۔
 ددے تجارتی تعلقاتو ثبوت دہغہ مہرونو نہ ہم معلومیری کوم چہ پہ موہنجو
 دارو کبی موندلی شوی دی۔ دامہرونہ ہم ہغہ شان دی کوم چہ پہ ایران او
 عراق کبی ہم موندلی شوی دی۔ او ددے نہ ددے ملکونو ترمینخہ ٹنگ رانگ
 اود تعلقاتو قیام مرستہ موی۔

د وادی سندھ د خلقو داستو کنبے او عام ژوند نہ دا فرگند پیری۔ چہ داخلق
 د جنگونو پہ نسبت پہ تجارت زیات مٹین وو۔ دے خلقو د کج رناب (اوتللو) قول
 پہ عقلہ درجہ پہ درجہ یو داسے بنہ نظام قائم کرے وو۔ چہ ہغہ د پیرے ستائے
 وردے۔

ولے داسے معلومیری چہ داخلق پہ فنی مہارت کبی نسبتاً وروستو وو۔ دوی
 دخیل تہذیب پہ اوردہ دورہ کبی خپلو آلاتو او اوزارو تہ ٹہ خاصہ ترقی ورنہ
 کرے شوہ۔ دوی د خاورینو لوہو پہ جوړولو کنبے ہم ٹہ تبدیلی رانہ وستلہ۔ د
 دوی ثقافت دچم شوے، شان وو۔ البتہ دا درست دہ چہ پہ فائدہ منوکارونو
 کبی ددوی دہزمندی د پیر مثالونہ موجود دی۔ لکہ ہغہ مہرونہ چہ پہ ہغے
 کبی دگب دارو غویانو تصویرونہ کنتی شوی دی۔ دسرجان مارشل د وینا مطابق
 دامہرونہ دہیکل تراشی د صنعت لہ فحہ د پیرے ستائے وردے۔ دغہ رنگ پہ

تعبیراتو کښی دمفظان صحت د اصولو فیال ساتل، د ښارونو په نقشو کښی د دوی کمال، په ذراعت کښی د دوی ترقی او د دهاتونو د ویل کولو په صنعت کښی د دوی مهارت داسی کارونه دی چه د قدر وړ دی۔ سره ددی داهم درست ده چه دوی په فیلو عبارتونو کښی نه خو دغه خاص زیب و زینت نه کاراخیستی وو۔ اونه په هغی کښی د عظمت او شان هه ښځه وه۔ د دوی په هیکل تراشی کښی هم د مسرت او ښکلا یو ساز وارا اساس موندی شی۔ به هر حال په مجموعی حیثیت سره دا خلق د فنی قابلیت خاوندان وو۔

د وادی سنده د غلغو په نسبت د عالمانو عام تاثر دا دی چه دوی امن پسند، او سوداگر طبیعتی خلق وو۔ هکه خو دوی په فائده مندو کارونو کښی مشغول وو۔ او په دوی کښی د تخیل د کم والی وجه هم دغه خبره وه۔ دا خلق د آریاؤ د لاسه تباہ شول۔ د آریاؤ په مقابل کښی ددی غلغو تښت کول یو طبیعی امر وو۔ هکه چه آریا سخت او زیکی خلق وو۔ دهغوی د جنگ وسیلے او سازوسامان د دوی نه ډیر غوره او ښه وو۔

بلوچستان کښی د قبل التاریخی دورے پلټنه

هه رنگ چه د وادی سنده او وادی فرات د تهذیبونو ترمنځه د تعلق په حقله عالمان په وثوق سره هه نه شی ویلے۔ دغه شان د وادی سنده د تهذیب او بلوچی سطح مرتفع د تهذیب ترمنځه د تعلق په باب کښی هم په وثوق سره هه نه شی ویلے کیدی۔ د پاکستان د جوړیدو نه پس دنن نه لس دولس کاله اگا هو د امریکے او پاکستان د آثار قدیمه د ماهرینو یوے مشترکه ډله په قطبی بلوچستان کښی د کوټے په کڅی کښی د قبل التاریخی دورے پلټنه کړی ده۔ د خپل تحقیقی کار په دوران کښی د کوټے نه هومیله په قطب قبله د کیل کل محدد سره نزدو د یوے ډیری د کستلو په دوران کښی دوی د داسی پخوانو غلغو ښځی ښکلے معلوم کړے چه هغوی د خاورینو لوښو جوړولو نه هم نابله وو۔ ددی غلغو اوزار د کانی چاقوان، د هډوکو ستښی او د ښیرے په شان هه نوکه ورغیزونه وو۔ البته دا خلق د کورونو په ودانولو ښه پوهیدل۔ په عراق، شام، فلسطین او

ترکیہ کنبے ہم پہ ڊیرو ٺایونو کنبس د تحقیقات نہ پس دا خبرہ معلومہ شوی دہ چہ کم
وزیات دنن نہ شپہر زہ کالہ آگاہو پہ دے ملکونو کنبی ہم داسے خلق آباد ووچہ
فاؤرین لوبنی جو رولے زده نہ وو۔ ددوی اوزار بہ ہم دغہ شان وو لکہ چہ
پورته بیان شول۔ دوی بہ ہم پہ کلو کنبس اوسیدل۔ ولے پہ دے برصغیر کنبی د
داسے خلقو دآبادی درک پہ اول وار ہم پہ دے علاقہ کنبس معلوم شو۔ دکیل محل محمد
او د غری آسیا ددے قسم ننبخو ننبانو نہ عالمانو دا نتیجہ ہم اشدکری دہ چہ د
کیل محل محمد ڊیرو پخوانو استوگنوبہ کنبے بڑے او نور ٺانور ہم پاللو او شاید چہ
غنم اوریشے بہ ٺے ہم کرے۔

ددے علاقے ورومی استوگن دغاوریو لوبنو جو رولو د کسب نہ نابلدہ وو۔
ولے د زمانے پہ تیریدو سرو پہ قلارہ قلارہ داکسب دوی زده کرو۔ او ورو ورو ٺے
ترقی ہم اوکرہ۔ او دلے دوہ قسبہ لوبنو رواج اوموندلو۔ دالوبنی د رنگ،
رغونڈیے او ننبخو ننبانو لہ مخہ داوستی زمانے د لوبنو سرہ سیالی کولے شی۔ پہ دے
لوبنو کنبی روچے قسم دھغہ لوبنو دے چہ د آثار قدیمہ ماہرین ورته د «ژوب»
لوبنی وائی۔ مگہ چہ دا لوبنی بہ د ژوب اولورا لائی پہ وادیانو کنبی ڊیرا استعالید
ددے لوبنو زمکہ پخہ سرہ وہ۔ او د پاسہ پرے ننبخے ننبانے دی۔ دانپے ننبانے پہ
ٺینو لوبنو باندے اقلیدسی شکلونہ شان معلومی۔ پہ ٺینو لوبنو دھو سیانو او
کپ دارو غوایانو تصویرونہ دی۔ چہ ڊیرغونڈناک سبکاری۔ بل ہغہ قسم لوبنی دی
چہ دکو ٺے د لوبنو پہ نامہ یادیر۔ دی۔ ددے لوبنو زمکہ تہہ غریجنبنہ دہ۔ اونبچے
ننبانے پرے کیے دی۔

دکو ٺے اوسادات د پخوانو خلقو پہ کورونو کنبی دکھ و بزو دھو وکو ڊیریوانی
نہ دا خبرہ ٺرگندبری چہ دغہ خلق بہ غونپے پہ خوراک ڊیرمئن وو۔ دغہ شان د
نازکو کنڈولونو، پیانو او کلاسونو نہ ہم دا قیاس مرستہ مومی چہ دا خلق دشرابو
قنبلو ڊیر شوقین وو۔ دا خلق داوسپنے نہ نابلدہ وو۔ پہ فلزاتو کنبی ٺے صرف تانبہ
اوسیکہ پیژندلہ۔ ددوی اوزار بہ اکثر د پوست کانی او یاد دھو وکو نہ جوړ وو۔
دوی بہ خپلہ غلہ پہ بغری کنبے ٺکولہ۔

ددے خلقو دقدبوت او د مخ دکر دے پہ عقلہ ہم ٺہ معلومات نیشتہ بہمان
کیدے شی چہ دے خلقو بہ دارتو بیرتو او سستو کشادہ وجامو پہ ٺانے دکو ٺے

پہ دستور تھ جائے اے وسطے۔ ددے خلقو د آرائش او وول سینکار سازوسامان دیر
سادہ معلومیری۔ ولے بیا ہم دوی پہ دے فن کبن ترقی کری وہ۔ دا خبرہ یواٹے دا
نہ چہ درنگینہ غاورینو لوہنو نہ شرگندہ دہ۔ بلکہ ددے ثبوت دربتہ الانواع
او کب داروغویانو دور وورو بوتانو نہ ہم شرگند دے۔

پہ دے مہم کبن د عالمانو دھیرائی خبرہ داوہ چہ دلته بہ غاورینو لوہنوباندے
ماہرینوٹھ داسے نینجے نبنائے معلومے کرے چہ ہفہ دکارگیروٹھ نشانات دی۔ او د
کوٹھے اوسادات دوارو علاقو پہ لوہنو کبن لیدلی شوی دی۔ دا نینجے نبنائے دروی
حروف ہجاوی (۷)۔ دہلیو (۱۸)۔ اے (۸)۔ تی (۲) او نورو حروفو سرہ مشابہت
لری۔ داسے معلومیری چہ دا نینجے بہ لوگی یا تیرے ٹوکے پہ ٹھ غیز دلونبو د پاسہ
ہفہ وخت شوی وی۔ چہ غاورہ بہ ٹے لہدہ وہ۔ دا نینجے دلونبو پہ غری یا وٹخ شوی
دی۔ کیدے شی چہ دا دکارگیروٹھ نینجے وے۔ او بیا دلونبو د خاوندانوٹھ غاصے
علاے وے۔ یوخیال دا ہم دے چہ شاید دا دہادوٹھ غاصے علاے وی۔ چہ تر
اوسہ پورے یوشان نینجے موندلی شوی دی۔ نوپہ قطعی بول دا وٹیل کران دی۔
چہ دا بہ گوندے دیو پخوانی رسم الخط اجزا وی۔ البتہ دا خبرہ ظاہرہ دہ چہ دغہ
نینجو نبنانو پہ آسانی سرہ دیکنے دا ایجاد پہ لور رہنمائی کوٹے شوہ۔ دلته دا خبرہ
ہم یادہ ساتل پکار دی۔ چہ دا نینجے نبنائے د ہفہ زمانے د تصویریری رسم الخطانہ چہ
پہ دغہ زمانہ کبن پہ وادی سندھ، اسیاٹے صغیر او مشرق قریب کبن جاری وو۔
بالکل جدا او مخکبینی دی۔

دکوٹھے ددے دور کومہ زمانہ چہ د آثار قدیمہ ماہرینو متعین کری دہ۔ کہ
ہفہ اندازا ہم درست وی نو بیا ہم دا نینجے نبنائے دیو غیری تصویریری رسم الخط
پہ لور چہ پورہ پورہ رواجی درجہ ٹے موندلی وہ۔ یو دیر زوپہ مثال دے چہ پہ بلوچستا
کبن موندلے شوے وے۔ ددے قسم نینجے نبنائے بل ہیٹھ ٹاٹے کبن لانا دے دی موندلی
شوی۔ دا یو داسے انکشاف دے چہ د آثار قدیمہ د ماہرینو درجہ بہ فیل ٹان تہ
دا کاری۔ او د ہغوی دشوق او شیرے جذبہ بہ راوینہ کری۔

دا خبرہ ہم د فکر و پورہ دہ چہ پہ انگریزی دور حکومت کبن د سرحدی پبنتو پہ
علاقہ کبن د قبل التاریخی دورے د شیرے پہ عقلہ قومرہ چہ پکار دہ۔ ہغومرہ توجہ
نہ دہ شوی۔ ددے پبنتو پہ علاقہ کبن وادی سوات، وادی پلینور، تیراہ، گرم

او وادی مگومل داسے علاقے دی چہ دخیلے بنے آب و هوا اوزرغیزی لہ کبلہ دانسانی استوگنے دپارہ پیرے موزونے دی۔ احتمال لری چہ شہ رنگ پہ قبل التاریخی دورہ کنی پہ وادی سندھ او د بلوچستان پہ سطح مرتفع کنی انسانانو د عہد حجری او برنجی دورے تیرے کپرے دی۔ دغہ رنگ بہ پہ دے علاقو کنس ہم انسانی سرگرمی جاری پاتے شوی وے۔ او حجری او فلزی دورے بہ دے تیرے کپری وی۔ دقیام پاکستان نہ پس دھنے اہمو معاملاتو اومصرو فیاتولہ کبلہ ددے علاقو د تاریخ قدیم دھیرے پہ لور پورہ پورہ توجہ نہ دہ شوی۔ لیکن اوس اوس پہ پینور یونیورسٹی کنی د آثار قدیمہ دتعلیم ٹانگہ قائمہ شوی دہ۔ او توقع کیندے شی چہ ددے ٹانگے پوهان او عالمان بہ ددے علاقو د قبل التاریخی دورے پہ عقلہ شہ شیرنہ اوکری۔ او د دے پہ نتیجہ کنی بہ ددے علاقے د قدیم تاریخ پہ عقلہ شہ معلومات حاصل شی۔

غرض دا خبرہ ظاہرہ دہ چہ بنیادم پہ پیرے پخوانی زمانہ کینے دوحشیانو اوٹھلیا نو پہ شان ژوند تیرولو۔ او لکونہ کالہ ہم پہ دے حالت کینے وو۔ ورو ورو بنیادم د ترقی پہ لار قدم کینسود او دخیل ژوند پہ لارو چارو کنی دے تبدیلی پیدا کرہ۔ او دخیل ضرورت د سامانونو تکمیل دے اوکرہ۔ او د تہذیب پہ دائرہ کینے وردنہ شو۔ دا ہم یو حقیقت دے چہ دہولے دنیا بنیادمو پہ یو وخت او یو رفتار ترقی نہ دہ کپری۔ د دنیا گنے قامونہ پیر زرمتمدن شول۔ او گنے پیرہ مودہ پس۔ او گنے قامونہ اوپیلے داسے ہم دی چہ لا تراوسہ ٹھکیان او نیم ٹھکیان دی۔

د بنیادمو د توکم ویش :- ہول بنیادم اگر چہ د پیدائش لہ مخہ یو شان دی۔ ولے دوکرو پہ قد بوت کینے، د کپری پہ جور بنبت کینے، د مخ پہ کرہ ورہ او موشادو کینے، د مخ او قرمن پہ رنگ کینے، پہ وینتو او سترگو کینے یو تربلہ ٹرگند فرق لری۔ پس دانسانانو دکوے ولے ہر فرد چہ پہ نپلو کینے یو تربلہ یو شان بکاری۔ ہخہ ولہ دیونسل غلق گنے شی۔ پہ دے ہول ہول بنیادم پہ ٹلورونسلونو کینے ویش شوی۔

(۱) سپین توکم (رسل) :- ددے غلقو رنگ او قرمنہ سپینہ، پوزہ دے دگنہ لورہ نری، شونڈے دے باریکہ نری نری، وینتہ دے پاستہ او کالگوٹی، پیرے دے گنے گورے۔ ددے نسل غلق پہ یورپ، قبلشیز ایشیا او قطبی افریقہ کینے اوسی۔

(۲) زیر توکم :- ددوئی رنگ او قرمنہ پیکہ شان زیرہ، سترگے دے پہ کولو کینے

ورنوتی او ورے وپہ، وینتہ دے سخت اوزیکہ، پیرے دے رنگی رنگی وی۔ دچین

او جاپان استوگن ، مغل او ترک ددے نسل سرہ تعلق لری۔ ددے نسل خلق دایشیا
 پہ قطبی او خاتیزو ملکونو کبے اوسپری۔
 (۳) تور توکم :- دا خلق پہ ٹرمہ او تور رنگ ، شونہے ے غچے غچے ، وینتہ
 ے زیک زیک او دوری پہ شان سخت وی۔ ددے نسل اکثر خلق پہ افریقہ کبے اوسی۔
 (۴) سور توکم :- ددے خلقو دفرمنے رنگ دتانبے پہ شان سور وی۔ ددوی
 داندامونو جوړنبت د زیر نسل د خلقو سرہ سمون خوری۔ دامریکے پنجوانی خلق ددے
 نسل سرہ تعلق لری۔

د تور او سور توکم قامونو او اولسونو ډیره لږه ترقی کړی ده۔ بلکه ښه لابینې
 د ځنگلیانو په شان ژوند تیروی۔ ځکه ددوی تاریخ نیشته۔ زیر نسل ډیره پخوانی
 زمانے راسے متبدن دے۔ ولے ددوی تمدن دودو مودو راسے په یو حال ولاړ دے۔
 او څه زیاته ترقی ے نه ده کړی۔ البته کوم نسل چه د ټولو نه اول او د ټولو نه زیاته
 ترقی کړی ده۔ هغه سپین نسل دے۔ لیکن عالمان او مؤرخین دغه سپین نسل په دوو
 څانگو کبے ویشی۔ یوے څانگه ته «آریائی» او بلے ته «سامی» وائی۔

ولے ددے دواړو څانگو بیلتون د مخ په کږده ، کږه وړه ، موشادے او د بدن
 د نورو اندامونو په جوړنبت نه کوی۔ بلکه په دوی کبے زیات فرق او بیلتون د
 دوی د صفاتو ، حالاتو او د ژبو داغتلاف په اعتبار کوی۔ لکه د آریائی قامونو ژبو
 ته که په ژور نظر او کتلے شی۔ نو که په ظاهره کبے دا ژبے دیوے بلے نه فرق لری۔
 ولے په حقیقت کبے په خپلو کبې یو تر بله ډیره نزدو دی۔ دغه حال د سامی ژبو هم دے
 ولے د آریائی ډلے ژبے او د سامی ډلے ژبے په خپلو کبے هېڅ سمون او مطابقت نه لری۔
 په دے کتاب کبے چه د کومو خلقو (یعنی پښتنو) تاریخ بیانپری۔ هغوی هم د
 سپین نسل سره تعلق لری۔ لیکن د ځنې عالمانو په خیال کبے دوی په سامی ډله کبے
 شامل دی۔ او ځنې نورے په آریائی ډله کبے شمیری۔ ددے په حقله به ښاغلی لوستونکی
 د دواړو ډلو نظریات او افکار اولولی۔ او په خپله به یوے نتیجے ته اورسی۔

دپښتون د نسل خپرنه

پښتانه څوک دی (۱)

پښتانه څوک دی؟ دغه سوال دے چه دغه موده نه دخپلو او پردو ترمینځه د بحث موضوع دے. دپرو عالمانو چه په هغ کښه مغربي عالمان هم شامل دی. او د پښتنو خپل لیکوال هم، ددے سوال د حل کولو کوشش کړه دے. او دپرخه ځه لیکلی دی. ولے سره ددے دپرو لیکونو د موجودگي ددے سوال یو داسه جواب چه د ټولو غلغو پرته تسلی اوشی. یا کم از کم د دپرو خلقو زړه پرته اوبه اوڅښی او آما پرته اوکړی. لا تراوسه نه دے موندل شوه. او ددے اختلافاتو په نتیجه کښه دپښتنو د اصل نسل مسئلے دیوے ورانے ماشورے شکل اختیار کړه دے.

که چرے مونږ په سره سینه دے خبره ته فکر اوکړو. نو دا ظاهره ده. چه د پښتون قام د اصل نسل مسئله نه خوڅه مذهبي مسئله ده چه په مذهبي نقطه نظر ددے تحقیق او څیړنه اوشی. او نه داصول څه سیاسی مسئله ده. چه خواخواه ددے د سیاست او یوے خاصه پالیسي په نقطه نگاه سره موندل کونډ معلوم کړه شي. ټول پښتون قام د خدائے پاک په فضل مسلمان دے. او دا دپښتون قام یو امتیازی صفت دے. چه پښتون به هرو مرو مسلمان وی. پښتون عیسائی، پښتون هندو، پښتون یهودی نه شي کیده. یا داسه به اووایو چه د مذهب په بدلولو سره پښتون بیا پښتون نه شي پاتے کیده. او هم یورون حقیقت دے چه اسلام د رنگ او نسل د امتیاز روادار نه دے. د اسلام په دربار کښه مبشری بلال^{رض} د ابو جهل قریش نه زیات عزیز، زیات اصیل، زیات شریف او دپرنیکو کار دے. نسبي شرف ته اسلام نه څه اھمیت ورکړه دے. او نه ورکوی. بلکه د اسلام منشا د نسبي شرف او نسلي افتخار بټ شکنی وه. لکه په قول د علامه اقبال مرحوم څه

خویشتر را ترک و افغان خوانده^ه وائے بر تو آغچه بو دی مانند^ه

هم په دے ټول دپښتون د نسل مسئله څه سیاسی مسئله هم نه ده. دادرست

دہ۔ چہ دیو قام دنسلی تحقیق پہ تہہ کنی دہ وحدت روح ، دداسے سامان دموندل
امکان وی۔ چہ ہغہ پہ سرسری نظر سرہ نہ شی موندل۔ ولے ددے حقیقت نہ
ہم انکار نہ شی کیدے۔ چہ پہ علمی اوسیاسی لحاظ دیو برتر قام سرہ محض پہ نلی
اشتراک پښتون قام ہم ہغہ شان علمی اوسیاسی برتری نہ شی موندل، تر شوچہ
پہ دوی کینے خپلہ ہم ہغہ شان صلاحیت او استعداد پیدا نہ شی۔ دنیا دعمل ٹاٹ
دے۔ ہغہ ورخ تیرے شوی دی۔ چہ محض پہ نسلی افتخار بہ ورخ تیریدے پښتو
کہ نسلآ بنی اسرائیل شی نو ہغہ نن ورخ دیھو دوسرہ پہ دولت، علمیت او تجارت
کینے سیاسی نہ شی کولے۔ نو محض دیھو دوسرہ پہ نسل اشتراک دپښتون فخر بہ تر
کومہ جائز وی۔ ہم دغہ رنگ کہ پښتون آریں النسل ثابت شی نو ہر کلہ چہ پښتو
قام دجھد للبقا پہ مندرہ کینے دآریائی قامونو سرہ سیال نہ وی۔ نو دہغہ آریا
توب ہغہ تہ کومہ فائدہ ورکولے شی ؟

بنا پہ دے دپښتون قام داصل نسل مسئلہ بیخی یو تحقیقی او تاریخی مسئلہ دہ۔
او تحقیق او معقولو تاریخی شواہدو پہ رنا کینے لے حل کول پکار دی۔ خواہ چہ داتاریخی
شواہد لہ ہر چا نہ اولہ ہر خوا نہ پہ لاس راجی۔ ولے چہ معقول او مسلم وی پہ
مصادیق د اُنظُرِ اِلٰی مَا قَالْ وَلَا تَنْظُرِ اِلٰی مَنْ قَالْ۔ ددے معروضاتو نہ پس بہ نہ
دا وی چہ دپښتو داصل نسل پہ باب کینے دعالمانو تحقیقات او نظریات بیان کرے
شی۔ اوبیا د تاریخی شواہدو پہ رنا کینے ددے نظریاتو حاج واضحے شی۔

اولہ نظریہ :- دپښتو داصل نسل پہ باب کینے یوہ مشہورہ او پخوانی نظریہ
دادہ چہ پښتانه پہ اصل کینے بنی اسرائیل دی۔ دا نظریہ پہ اول لکل پہ «مخزن
افغانی» نوے کتاب کینے پیش شوی دہ چہ د مغل باچا جھانگیر پہ زمانہ کینے نعمت اللہ ھری

لہ خواہ نعمت اللہ د مغل باچا جھانگیر د دربار واقعہ نویسی وو۔ دہغہ پلار خواجہ صیب اللہ
د اکبر پہ دربار کینے ۳۵ کالہ ملازم پاتے شوی وو۔ د «مخزن افغانی» تالیف اگرچہ د خواجہ نعمت اللہ
کارنامہ کینے شی۔ ولے ددے کتاب پہ تالیف کینے ہیبت خان کاکرچہ د سہانا ہاکم وو۔ د خواجہ
نعمت اللہ پخپلہ وائی چہ ماددے کار (مخزن افغانی تالیف) د پارہ د نواب خان جھان لودی پہ وینا
ملا او ترلہ۔ او پہ دے کار کینے ہیبت خان بن سلیم خان د سہانا زما قابل قدر مدد او کړو۔ دا
سرے د خان جھان لودی ملازم وو۔ او دہ د پښتو سہمو او ھورو ورو شجرو تہ ترتیب ورکړو۔

لیکلے دے۔ او غالباً چہ یہ سن ۱۳۱۳ھ کینے مکمل شوع دے۔ دالیکوال دجھا نگیر باچا د مشهور سپہ سالار خان جہان لودی سرہ وابستہ وو۔ ددے نہ پس چہ دپینتو دخپلو لیکوالو لہ خواہر قومرہ تاریخونہ لیکلی شوی دی۔ لکہ تاریخ مرصع، د افضل خان فٹک، «خلاصتہ الانساب»، دعا فظ رحمت خان، «ضولت افغانی»، د زر داد خان ناغری، «توزک افغانی»، «شوکت افغانی»، «فورشید جہان»، او داسے نور۔ دغہ قولو لیکوالو ہم دغہ نظریہ بے دغہ تنقید و تنقیح نہ مستندہ کہلی ده۔ او دخپلو تاریخونو بنیادے پہ دے نظریہ اینیے دے۔ ددے پورته کتابونو نہ علاوہ دشلے صدی مسیحی پہ دوئہ ربعہ کنس سید عبد الجبار شاہ ستانوی ہم یوہ رسالہ د «بنی اسرائیل یا ملت افغانہ» پہ نوم لیکلی ده۔ چہ پہ ہغے کینے ہم ددے نظریے مرستہ شوی ده۔ او بناغلی قاضی عطاء اللہ خان مرحوم ہم دغہ نظریہ منلی او پہ خپل کتاب دپینتو تاریخ کینے لیکلی ده۔ پہ مسٹر قینو کینے سرولیم جونز، الیگزیندر برنی، او مسٹر راورٹی ہم ددے نظریے مرستہ کپی ده۔ دوی ہم وائی چہ پینتانه نسلاً بنی اسرائیل دی۔

اول ددے نہ چہ دپینتون دنسل پہ عقلہ ددے پورته مشهورے نظریے پہ صحت دتاریخی شواہدو پہ رنا کینے بحث اوشی۔ دا بہ بنہ وی چہ دانظریہ ہم دخپلو واضعینو پہ الفاظو کینے بیان کرے شی۔ پہ دے غرض چہ بناغلی لوستونک ترنہ ہم پہ تفصیل سرہ آگاہ شی۔

د مخزن افغانی او ددے قسم نورو تہولو لیکوالو پہ قول دپینتو ورومپن مورث اعلی ساؤل (ملقب بہ طالوت) اسرائیلی دے۔ داسرے دحضرت یعقوب (اسرائیل) پہ دولسو نامون کینے دبن یبین پہ اولاد کینے دے۔ دامورخین وائی چہ ساؤل دحضرت شہوئل دپیغمبری پہ زمانہ کنس دبنی اسرائیلو پہ درخواست دہغوی بادشاہ مقرر شو۔ او بیا دخدائے پہ حکم او دحضرت شہوئل پہ ہدایت دعمالتہ قام

۱۰ کینے لیکوالو طالوت دحضرت اسرائیل دیھودا نوے مؤئے پہ اولاد کینے کھن دے۔ لیکن دتورات پہ شہادت طالوت دبن یبین پہ اولاد کینے دے۔

۱۱ دا نامہ قاضی عطاء اللہ خان مرحوم پہ خپل کتاب دپینتو تاریخ کینے اسماعیل لیکلی ده۔ پہ اصل کینے دا نوم شہوئل دے۔ داسرے دعیلی کاھن نہ پس دبنی اسرائیلو بی وو۔ (سموئل ص ۳۱)۔

جنگ ته روان شو۔ دعبالته قام بادشاہ جالوت نو میدہ۔ چہ دخیل جسمانی زوراو طاقت پہ وجہ چا دھغہ مقابلہ ته مخ نہ نیولو۔ طالوت دخیل خان سرہ درے سوہ او دیارلس تنہ جنگی هوانان پاتے شوی وو۔ او دھغہ نور فوخ دھغہ دنا فرمائی پہ وجہ دجنگ جوکہ نہ وو پاتے شوی۔ جالوت چہ میدان ته راووت نو دھغہ مقابلہ ته دینی اسرائیلولہ خوا شوک نہ وتل۔ آخر طالوت پہ خیل فوخ کنبے دا اعلان اوکړو۔ چہ د کوم سړی چہ د جالوت سر پر بکړو۔ او مالہ ته راوړو نو زه به خپله لور په نکاح هغه ته ورکړم۔ او د بادشاهی په کارو بار کنبے به ته د خان سرہ شریک کړم۔ ددے اعلان نہ پس حضرت داؤد چہ هغه وخت کنبے د جالوت مقابلہ ته روان شو۔ او جالوت ته په یو کانی او ویشته او د حقہ ته مړ کړو۔ سر ته ترینه پر بکړو۔ او طالوت ته ته پیش کړو۔ دو عدے مطابق طالوت خپله لور داؤد ته واده کړه۔ او د بادشاهی په کارو بار کنبے ته شریک کړو۔ ولے خه موده پس طالوت د حضرت داؤد په حقلہ بدگمانه شو۔ او د هغه دمک په تابیا کنبے لکيا شو۔ حضرت داؤد چہ د طالوت دارادو نہ خبر شو۔ نو د طالوت نه او تبتیدو۔ ددے نہ پس د طالوت بدگمانی نورہ هم زیاته شوه۔ او ظلم زیاتے راواغیست۔ دیر بنی اسرائیل ته اووژل۔ او د ظلم بازار ته تود کړو۔ آخر خه موده پس طالوت په خپلو ظلمو نو پنبیمانه شو۔ او د خپلو گناھونو دکفارے په طور ته خپل سلطنت حضرت داؤد ته اوسپارلو۔ دغه وخت کنبے د طالوت دوه بنیخ امید واره وے۔ د هغوی پالنه ته هم داؤد علیه السلام ته حواله کړه۔ او ددے انتظاماتو نہ پس د خپلو لسو خانو سره کفارو سره او جنگیدلو او هم په هغه جنگ کنبے مړ شو۔

د طالوت د هغه دواړو امیدوارو بنیخو یو یو هڅو ته اوشو۔ دیو نامه ارمیا او د بل نامه برخیا کینودلے شوه۔ حضرت داؤد ددے ماشومانو بنه پالنه اوکړه۔ او خه وخت چہ دوی لوته شول نو د خپلو ذاتی اوصافو او کمالاتو له کبله برخیا د حضرت داؤد وزیر اعظم او ارمیا ته سپه سالار مقرر شو۔ خه زمانه پس برخیا او ارمیا دواړو ودونه او کرل۔ او دواړو ته خدای یو یو هڅو ته ورکړو۔ برخیا د خپل هڅوی نامه، آصف، او ارمیا د خپل هڅوی نامه، افغانا، کینوده۔

برخیا او ارمیا په خپله ینجه وفات شول۔ او هر کله چہ د حضرت داؤد د وفات نہ پس د هغه هڅوی حضرت سلیمان علیه السلام د هغه په هڅا ته دینی اسرائیلو

باچا شو۔ نو حضرت سلیمانؑ د برفیا او ارمیا ٹامن د خپلو پلرونو په مہدو مقرر کړل۔ یعنی آصف ؑ خپل وزیر اعظم او افغانانے خپل سپہ سالار مقرر کړل۔ د قوچی ذمہ واریانو نه علاوه د بیت المقدس د تعبیر کار ہم افغانا ته ورپه غاړه شو۔ اودے دا تعبیر په خپل ژوند کینے سرته اورسولو۔ د آصف اتلس ٹامن وو۔ او د افغانا ٹلو پینت۔ اود دوی اولاد دومره پیر شو مہه د حضرت سلیمانؑ د وفات په وخت کینے ددے د وار و قبیلو هومره طاقتوره او لویه قبیلہ په ټول بنی اسرائیل کینے نه ؑ وه۔

د بنی اسرائیلو او بنی افغان هجرت :- دغه مؤرخین واي ؑ چہ د حضرت سلیمانؑ د وفات نه پس بنی اسرائیلو د خدا ؑ نافرمانی اختیاره کړه۔ اورنگارنگ گنا هونه او سرکشی ؑ شروع کړه۔ نو ددے گنا هونو په سزا کینے خدا ؑ پاک په دوی ؑ باندے د بابل باچا بخت نصر مسلط کړو۔ بخت نصر په یروشلیم حمله او کړه۔ په دے حمله کینے پیر بنی اسرائیل او وژے شول او ټنن په یرو خوا بیل خواته او تبتیدل۔ د دوی معزز او د سرسری د زرگونو په شمیر بخت نصر بند یوان بابل ته راوستل۔ او هورے ؑ قید کړل۔ د بخت نصر په دے صدمه کینے د بنی اسرائیلو ټنن قبیلے هجارت ته او تبتیدے۔ او ټنن د غور په غرونو کینے به دوی دهغه وخت د نور و مشرکانو سره تل جنگونه کول۔ ورخ په ورخ به د دوی ؑ طاقت زیاتیدلو۔ او بیا په قلاړه قلاړه د کابل، غزنی او قندهاره پورے ټولے علاقے دوی رالاندے کړے۔ د دوی کوے قبیلے چہ هجارت ته تبتیدلے وے۔ هغوی دمکے شریف په خوا و شا کینے ابادے شوه او دیو خدا ؑ عبادت ؑ شروع کړه وو۔

حضرت خالد او پینتانه

د حضرت سلیمان علیه السلام د وفات نه پنځلس کاله پس د حضور اکرمؐ ظهور او شو۔ او د حضورؐ د هجرت نه اته کاله پس حضرت خالدؓ ابن ولید چہ یو لوټے صحابی، د بنی اسرائیلو د قوم یولوټے سردار او د خالدی افغانانو نیکه ؑ وو۔

رفالدى افغانان د بنگنبو قبيلے ته واځي (-) د غور بنى اسرائيلو ته يو خط اوليکو۔ چه په هغه کښه د حضور انور صلی الله عليه وآله وسلم د نبوت او ظهور خبر ورکړه و و۔

د دے پيغام په جواب کښه د غور بنى اسرائيلو دخپل يو مشر سردار قيس په مشرۍ کښه مدينه ته يوه جرگه اوليرله۔ دا جرگه چه مدينه منوره ته اور سيدله۔ نو په حضوره ايمان راوړو۔ حضور دے فلقو ته ډيره دعا اوکړه۔ د دے جرگه د مشر قيس عبراني نوم دے هم بدل کړو۔ او اسلامي نوم دے ورله عبدالرشيد کښود۔ قيس سره دخپلو ملگرو د مکه په غزوه کښه هم شامل و و۔ او ډيره مهانه د بنگاره کړي وه۔ حضور قيس (عبدالرشيد) ته د ملک او بطان خطا بونه هم ورکړل۔ او دے فرمائيل چه دے به زما د دين بطان وى۔ د «بطان» لفظ دشام دخلقو په ژبه کښه سينگا وڼ ته و ټيلى شى۔ نو د دے مطلب دا وو چه دے به دخپلو خلقو سينگا وڼ وى۔ دغه لفظ بيا ورستو دهندي فلقوله خوا پتهان شو۔

حضرت خالد خيله لور ساره ډي هېم عبدالرشيد ته په نکاح ورکړه۔ له هغه ځايه قيس سره دخپلو ملگرو خپله علاقه ته راغ او د اسلام په خورولو کښه لگيا شو۔ تر دے چه په ساکښه کښه په يوجنگ کښه داوواتيا و کالو په عمر کښه شهيد شو۔ د دے دره ځامن وو۔ سر بن، غورغشت او بيټن۔ دا دره واړه سړى د موجوده پټنو د اکثر و قبائلو مورثان اعلى دى۔

د قيس عبدالرشيد شجره :- قيس په څلور ډير شمه پيرۍ کښه افغانان بن ارميا ته او په اوږه ډير شمه پيرۍ کښه طالوت ته۔ په دوه څلو يښته پيرۍ کښه حضرت يعقوب ته، په پنځه څلو يښته پيرۍ کښه حضرت ابراهيم، او په دره شپيته پيرۍ کښه حضرت آدم ته رسي۔ د قيس عبدالرشيد نه تر طالوت پورے شجره په دے شان ده۔

قيس بن عيسى بن سلول بن عقبه بن نعيم بن مره بن هبذار بن سکندر
بن رمان بن عين بن بهلول بن سلم بن صلاح بن قاروح بن عثيم بن فهلول
بن گرم بن عليل بن حديفه بن مهال بن قيص بن عليم بن اشمول بن هارون بن

قبرود بن ابی بن صلیب^(۳۶) بن طلل^(۳۷) بن لوی^(۳۸) بن عامیل^(۳۹) بن تارج^(۴۰) بن ارزند بن مندول^(۴۱)
 بن سلم^(۴۲) بن افغانا بن ارمیا^(۴۳) بن ساول ملقب بہ طالوت^(۴۴)
 پینتوژبہ :- دامورخین داہم وائی چہ پینتوژبہ دعبرائی^(۴۵) اولے صورت دے۔
 او پہ دے ژبہ کنس بہ حضرت سلیمان^(۴۶) دآصف او افغانا سرہ دعاموخلقو او نورو
 درباریانو پہ مخکنس دراز خبرے کولے۔ او داژبہ افغانا ایجاد کری وہ۔ دغہ شان دوی
 داہم وائی چہ یوہ ورخ حضور^(۴۷) او فرمائیل مہ پہ دوزخ کینے بہ دوزخان پہ پینتو
 خبرے کوی نو ہرکہ چہ حضرت خالد^(۴۸) ددے نہ خبرشونو ہغہ سخت خفہ شو او
 پریشانہ شو۔ او دحضور^(۴۹) مجلس تہ تے تلل راتلل پرینبول۔ ولے چہ حضور^(۵۰) تہ دخالد^(۵۱)
 دخفگان مال معلوم شو نو ہغوی حضرت خالد^(۵۲) تہ پہ پینتو کینے او فرمائیل چہ خالد^(۵۳)
 غشے اولیندہ راورہ۔ نو ہرکہ چہ حضرت خالد^(۵۴) دحضور^(۵۵) دخلے پہ پینتو کینے خبرے
 واوریدلے نو دا فکرے دزہ نہ لے شو۔

دغہ لیکوال قول پینتانہ قبائل پہ پنخو غتو طبقات کینے ویشی۔ د قیس عبدالرشید
 ددرے ٹامنو سرین، غورغشت او بیہن اولاد تہ داصلی افغانہ وائی۔ باقی دوہ طبع
 متوزی او کرلانی قبائل دوسلی افغانہ پہ نوم یادوی۔ یعنی دوی د قیس اصلی
 اولاد نہ گنی۔ البتہ پہ بی اسرائیلو کینے د افغانا پہ اولاد کینے شامل گنی۔
 دپینتو داصل نسل پہ باب کینے دا اولہ نظریہ دہ چہ پہ مختصرو لفظونو کینے
 بیان کرے شوہ۔ ولے اول ددے نہ چہ ددے نظریے پہ حقلہ د تاریخی شہادتونو پہ
 رنا کینے بحث اوشی۔ دا ویل بہ بے مایہ نہ وی۔ چہ دے نظریے ددے درے نیمو
 سوو کالوراسے پہ پینتو کینے دیوے منلی شوی عقیدے ہیشیت اختیار کرے وو۔ او د
 نن نہ غہ خلوبینت پنخوس کالہ اگاہو قول پینتانہ خوا کہ د افغانستان استوکن وو۔
 او کہ د پاکستان، ہم پہ دے نظریہ متفق وو۔ اوس ہم پہ پینتون اولسی کینے د
 عبوی کیلے پہ قول دا خبرہ مشہورہ دہ چہ پینتانہ د خالد^(۵۶) بابا اولاد دے۔ ولے
 کوم وخت نہ چہ دیورپ د عالمانو لہ خوا دسنکرت او اوستائی ژبو پلہنہ
 شروع شوہ۔ او ددے ژبو ترمینغہ عالمانو تہ حیرت انگیز مشابہت معلوم شونو
 پہ دغہ لہ کینے مئے عالمانو دپینتو ژبے شیرنہ ہم اوکرہ۔ او دا ثابتہ شوہ چہ

پښتو ژبه هم د آریائی ژبو په کورنی کښه شامله ده۔ نو بیا په دے د پښتو د اصل نسل مسئلے یو نزاعی حیثیت اختیار کړے دے۔
 دا نظریه لکه پورته چه بیان شوه۔ په دوو حصو کښه تقسیمیری۔ یعنی د بخت نصر د حیلے پورے واقعات د اسرائیلی تاریخ سره تعلق لری۔ او د ظهور اسلام نه پس واقعات د اسلامی تاریخ سره۔ د اسرائیلی تاریخ سره مربوط واقعات د تصدیق د پاره زما په خیال کښه بهترین ماخذ تورات دے۔ هسه هم ددے نظریے مرستیال د آریائی نظریے د حامیانو نه دا کیله کوی چه دوی درگ وید او اوستا د مندرجاتو نه خو استفاده کوی۔ ولے د تورات مندرجاتو ته هیچ توجه نه ورکوی۔ نو دا به غوره وی چه دا نظریه په یو څو نکتو کښه تقسیم شی۔ او بیا د هرے نکتے د تاریخی اهمیت او صحت تصدیق د تورات د مندرجاتو نه اوستی۔ د بخت د پاره به دایو څو نکتے کافی وی۔

- (۱) د بنی اسرائیلو د بادشاه په حیثیت د ساؤل (طالوت) تقرری او بیا د بنی اسرائیلو د شپیته زره لښکر سره د جالوت مقابلے ته دهغه روانگی۔
- (۲) د مقابلے په وقت کښه د طالوت د لوری نه د جالوت د قتل د پاره د یو خاص انعام اعلان او د حضرت داؤد هغه خاص انعام کتل۔
- (۳) د یاد شاهی په کاروبار کښه د طالوت او حضرت داؤد شرکت او د طالوت لور حضرت داؤد ته واده کیدل۔
- (۴) د حضرت داؤد په عقله د طالوت بدگمانی، د دوی تعلقات خرابیدل او د طالوت د لاسه د حضرت داؤد تنبیدل۔
- (۵) د بنی اسرائیلو سره د طالوت ظالمانه رویه، په خپله رویه د طالوت ندامت او ددے په بدله کښه په رضا صلاح سره خپل سلطنت حضرت داؤد ته ورکول۔ او خپله دوه امیدواره بنی هم د حضرت داؤد په نگرانی کښه پریښول۔ او بیا د خپلو لسو ځامنو سره د کافرانو جنگ ته تلل او په هغه جنگ کښه د طالوت سره د خپلو ځامنو شهید کیدل۔
- (۶) برمییا او ارمیا د طالوت پس مرگی ځامن۔ دغه ماشومان د حضرت داؤد په نگرانی کښه لوئیدل۔ او بیا د وزارت عظمی او سپه سالاری په اهو کلیدی عهدو ددے ځلو مقرر کیدل۔

- (۶) د حضرت سلیمانؑ پہ زمانہ کینے د بریخاٹوی آصف او ارمیاٹوی «افغانا»
 د وزارت عظمیٰ او سپہ سالاریٰ پہ عہد و مقرر کیدل۔
 (۷) د افغانا پہ نگرانی کین د بیت المقدس تعبیر۔
 (۹) پینتو ژبه۔

(۱۰) د بخت نصر صله۔ د بنی اسرائیلو انتشار او قید و بند۔ د بابل اسات د دوئ
 د خینو قبیلو پہ حجاز کینے استوگنه اختیارول او دھینے قبائلو پہ کوهستان کینے پناه
 اخستل۔

زما پہ خیال کینے په دے نظریه کینے د اسرائیلی تاریخ سره مربوط دغه لس
 خبرے دی چه د تورات د مندرجاتو په ریا کینے ۶ حاج اخستل پکار دی۔

ترکومه حده چه داوے او دوئی خبرے تعلق دے۔ تورات هم ددے تصدیق
 کوی۔ یعنی دا درست ده چه د بنی اسرائیلو د بادشاه کید و نه پس د خدا ۶ په
 حکم او د حضرت سموئیل په هدایت ساؤل د فلسطیا نو جنگ ته روان شو۔ چونکه
 د فلسطیانو سردار جالوت (رجولیت) د یرزیات جسا فی طاقت لرلو۔ نو د بنی اسرائیلو
 د فوج نه د هغه مقابلے ته څوک نه وتل۔ له دے کبله ساؤل دا اعلان او کړو چه د
 جالوت قاتل ته به خپله لور په نکاح ورکړم۔ او د بادشاه ۶ په کاروبار کینے به ۶
 شریک کړم۔ چنانچه حضرت داؤد د جالوت مقابلے ته لاړ۔ هغه ۶ او وژلو۔ او
 خپل ځان ۶ ددے انعام مستحق او کړخولو۔

ولے ددے نه پس چه ددے نظریه کوی خبرے د طالوت سره تعلق لری۔ د
 تورات د مندرجاتو نه د هغه مرسته نه کیری۔ د تورات په مطابق د حضرت داؤد په
 عقله د طالوت بدگمانی د جالوت د وژلو سره پیدا شوی وه۔ او د هغه سره داخله
 وه چه طالوت به اوس زمانه بادشا هی واخلی۔ د تورات په الفاظو کینے واقعات داسے
 دی۔

« څه وخت چه داؤد هغه فلسطی رجالوت) او وژلو۔ او بیرته راتلو۔ او هغوی
 ټول راروان وو۔ نو د اسرائیل د ټولو ښارونو نه د ساول باچا د استقبال د پاره
 ښځې رااووتلې۔ چه د خوشحالی نه به ۶ پخ نعرے وهلې۔ کله به ۶ کوله اوسندږ
 به ۶ ویلے۔ دغه ښځو به په خپلو سندرو او کډا کینے دا وئیل چه ساول خو
 زرمونه وژل ولے داؤد څو لکونه او وهل ۶

«اوساؤل په دے سغت غصه شو۔ هکله چه داخبره په ده ډیره بده او نگیده
 او وے ویل چه دے بختو خو د داؤد^۳ د پاره لکونه او زما د پاره زرگون نه یاد کړل۔
 پس د بادشاهي نه بغیر هغه بل کوم تمیز هغه (داؤد^۳) ته پاتے دے۔ پس د دغ
 ورځ نه روستو ساؤل په داؤد^۳ بدگمانه وو۔ (۱۔ سموئیل باب ۱۸۔ آیت ۶۔ ۹)
 دا بدگمانی ورځ په ورځ زیاتیدله۔ هکله چه حضرت داؤد^۳ دخپلو ښو
 اخلاقو او ذاتی صفاتوله کبله په خلقو کښه ډیر زرمقبول شو۔ نو دده دا هر دلغیزگی
 او مقبولیت ساؤل په خپل زړه کښه دخپل سلطنت د پاره لویه خطره گڼله۔ دغه
 وجه وه۔ چه ساؤل دا اراده اوکړه۔ چه دخپل لارے نه داؤد^۳ په داسے طریقہ لرے
 کړی چه دے په دے بد نام هم نه شي۔ او د داؤد^۳ ضم هم غوڅ شي۔ په دے
 غرض طالوت داؤد^۳ ته دخپل لور د واده دا شرط مقرر کړو۔ چه داؤد^۳ د فلسطیانو
 جنگ ته لاړ شي۔ داؤد^۳ دا شرط هم پوره کړو۔ ولے طالوت بیا هم خپله وعده
 پوره نه کړه۔ او خپله مشرہ لورے یوبل سړی ته په نکاح ورکړه۔
 د طالوت یوے بلے لور چه میکل نومیده۔ د حضرت داؤد^۳ سره مینه لرله۔
 او دا ټمبوستله چه پلارے د داؤد^۳ ته ورکړی۔ طالوت چه د دے نه خبر شو
 نو هغه په دے غوڅحال شو۔ او دا خیال ټمبو کړو چه د دے لور په وجه به د
 داؤد^۳ قیصه ختمه کړم۔ ولے دا ټمبو ټمبو هم دنکاح د پاره د سلو فلسطیانو سر و نه
 شرط مقرر کړو۔ داؤد^۳ دا شرط هم پوره کړو۔ او د سلو فلسطیانو په ټمبو ټمبو دوه
 سوه فلسطیان او وژل۔ او دهغوی سر و نه ټمبو طالوت ته راوړل۔ د دے نه پس
 طالوت هغه ته خپله لور (میکل) واده کړه۔
 ولے د طالوت ویره ورځ په ورځ زیاتیدله۔ اوس هغه په ټمبو ټمبو د داؤد^۳
 وژلو اراده اوکړه۔ ولے د ساؤل د ټمبو یونتن (چه د داؤد^۳) خوږ دوست وو۔ او
 د میکل په مرسته د مرگ نه ټمبو وار په پخ شو۔ د سموئیل په کتاب اول کښه
 هغه ټول اقدامات په تفصیل سره ذکر کړی دی کوم چه د داؤد^۳ د مرگ په حقله
 د طالوت د لوری نه شوی وو۔ د طالوت زړه د داؤد^۳ نه هغه وخت صبر شو چه
 داؤد^۳ خپل وطن پرېښود۔ او د اسرائیلی علاقے نه او تښتیدلو۔ د طالوت د ناکړدو
 نه د حضرت داؤد^۳ د تښتې واقعہ د تورات په الفاظو کښه داسے ده :-
 « او داؤد^۳ په خپل زړه کښه او ویل چه اوس زه به خواه مخواه یوه ورځ د ساؤل

دلاسہ اووڑے شہم - پس زما دپارہ ددے نہ بلہ سبہ خبرہ نیشته - چہ زہ د
 فلسطیا نو ملک تہ لار شہم - اوہلہ بہ ساول زمانہ نا امیدہ شی - او بیا بہ ے
 د بنی اسرائیلو پہ سرحداتو کبے نہ لہوی - او زہ بہ دہغہ دلاس نہ پچ پاتے شہم -
 پس داؤد پاسید و او دقان سرہ شپہ سوہ موانان واخستل - او د «جات»
 بادشاہ «اکیس» تہ چہ دمعوک مٹوے ولا پ او د داؤد او دہغہ ملگری پہ جات کبے
 سرہ دخیلو خیلو بنجو داکیس باچا سرہ استوکن شول - او د داؤد سرہ ہم خیل دوارہ
 بنجے یعنی یزرعیلی «اخینو عم» او د نابال بنجہ کرملی «ایبیمیل» ہلتہ کنے ے
 «اوچہ ساؤل خبر شو چہ داؤد «جات» تہ او تبتیدو نو بیا دہغہ ہیچرے د دہ
 تلاش او نہ کرو - کتاب ۱ - سموئیل باب ۲۷ - آیت ۱ - ۴ -

۵) دا خبرہ ہم بیخی غلطہ دہ چہ طالوت پہ خیلو کارونو پبسیانہ شو - او
 پہ رضا صلاح ے خیل سلطنت او خیل دوه امیدوارہ بنجے داؤد تہ اوسپارے - دتورات
 نہ داصفا معلومیری چہ د طالوت دمگ نہ پس د طالوت پہ مائے دہغہ یو مٹوے
 حکمران شو - او حضرت داؤد اووہ کالہ صرف یواخے دیوے قبیلہ (یہودا) باچا وو -
 دغہ رنگ داہم غلطہ دہ چہ طالوت دخیلو گناہونو دکفارے ورکولو دپارہ د
 کافرانو سرہ جنگ تہ آمادہ شوے وو - نہ دہغہ لس حامن پہ دے جنگ کبے مرہ
 شوی وو - ددے لیکوالو د لیکونو نہ ساؤل یوداسے قومی ہیرو معلومیری چہ دہغہ
 ہرکار او ہر قدم بہ دخیل قام د بہتری پہ لار کبے او پتیدو - پہ دے ضمن کبے چہ د
 طالوت پہ حقلہ پہ خورشید جہان او دغہ قسم نورو تاریخونو کبے کوم واقعات
 بیان شوی دی - دتورات مطابق ہغہ بیخی غلط دی - پہ خلاف ددے دتورات د
 مندرجاتو نہ چہ کوم واقعات معلومیری - دہغ نہ دانسیجہ اغستے شی چہ دساؤل
 پہ دل او دماغ دا خوف غالب شوے وو - چہ داؤد بہ رائہ سلطنت واخلی - نوہغہ
 بہ خیل ہول طاقت د داؤد پہ گرفتارولو کبے صرف کولو - ددے لازمی نتیجہ دا وہ
 چہ پہ بنی اسرائیلو کبے ہم پریشانی او ارے مگرے وو - د ساؤل خیل قام دہغہ نہ پہ
 دے خبرہ ناراض وو - دخیل قام او طالوت ترمینجہ د اختلافاتو نتیجہ دا شوہ چہ کوم
 کاوئی قاموتہ دوی پہ پولوپراتہ وو - ہغوی بہ پہ اسرائیلی سرحدونو خیل
 کولے - چونکہ د ساؤل سرہ دخیل قام اخلاصی او ہمدردی نہ وہ - نوہغہ بہ ددے
 خلو مؤثر مدافعت نہ شو کولے - د ناامیدی او مایوسی پہ دے حالاتو کبے دساؤل

نہ بند پیوند، غطا شوے وو۔ او پہ چل نہ پوهید و چہ داورانہ ماشورہ ٲہ رنگ
سہہ کری۔ پہ دغہ زمانہ کبے سموئل نبی ہم وفات شوے وو۔ دپریشانئ او
مایوسیٰ پہ دے حالاتو کبے فنستیانو پہ اسرائیلی سلطنت عملہ اوکرہ۔ اوساؤل
دھغوی مقابلے تہ روان شو۔ نور واقعات دتورات پہ الفاظو کبے داسے دی۔
” او پہ هغه ورھو کبے داسے اوشول۔ چہ فلستیانو خپل فوٹونہ جمع کرل چہ
داسرائیلیانو سرہ جنگ اوکری۔“

او فلستیان جمع شول او دشونیم پہ مکان ٲے دیرہ اونیولہ۔ اوساؤل ہم
تول بنی اسرائیل جمع کرل۔ اودوی پہ جلبوعہ کبے خبیے اولکولے۔ اوخہ وقت چہ
ساؤل دفلستیانو لسنکراولیدہ۔ نو ویرے واخستہ۔ او دھغہ پہ درزھر شو۔
(۱۔ سموئل باب ۲۸۔ آیت ۱۔ ۵)

دے نہ پس ساؤل پہ بدلہ جامہ کبے یوے فالگرے نبی ٲہ لار ٲہ اودھغ پہ
ذریعہ ٲے دسموئل نبی نہ دخپل مستقبل پہ عقلہ پبنتنہ اوکرہ۔
” بیا هغے نبی ٲہ (ساؤل) تہ اووئیل شوک ستا دپارہ پورته راوغوارم ؟۔
هغہ ورته اووے سموئل زما دپارہ را اوغوارہ چہ کوم وخت هغے نبی سموئل او
لید و نو چغہ ٲے کرہ او ساؤل تہ اووے تا زماسرہ ٲکی اوکرہ۔ ٲکھ چہ تہ فو پہ
خپلہ ساؤل ٲے۔ بیا بادشاہ هغے تہ اووئیل تہ مہ ویربرہ۔ تہ شوک وینے ؟ هغے
جواب ورکرو۔ چہ یو بووا دزمک نہ پورته راروان دے۔ بیا هغہ ٲیوس اوکرو۔
چہ شکل ٲے ٲہ رنگ دے ؟ هغے ورلہ اووئیل چہ بووا سرے دے جبہ ٲے اغوسنہ
دہ۔ دغہ وخت ساؤل پوو شوچہ ہم دغہ سموئل دے۔ (نو) ساؤل پرنخ پہ زمکہ
پہ سجدہ پریوت۔ سموئل ساؤل تہ اووئیل۔ تازہ ولے بے آرامہ کریم۔ اوپورته د
رااوبللم۔ ساؤل ورته اووے چہ زہ دپریشان یم۔ ٲکھ چہ فلستیان زما جنگ
تہ راغلن دی۔ او خدائے پاک زمانہ جدا شوے دے۔ هغہ نہ ٲوما تہ دنبیانو پہ
ذریعہ اونہ ٲہ خوب کبے ٲہ جواب راکوی۔ نو تہ ٲکھ رااوبللم چہ ماتہ اووا
چہ زہ ٲہ اوکریم۔“

” سموئل ورته اووے پس تہ زمانہ ولے پبنتنہ کوے۔ مال دا دے چہ خدائے پاک

د تانہ جدا شوے دے۔ او ستا دشمن شوے دے۔ او خدا ئے پاک چہ ڄھ رنگ زما پہ معرفت ویئل وو۔ ہم هغه شان ئے کړی دی۔ خدا ئے پاک ستا دلاس نه سلطنت شلوے او ستا گوانهی داوڈ ته ئے ورکړے دے۔ ځکه چہ تا دخدا ئے پاک حکم او نه منلو۔ او د عبا ليقو سره د سختی او نه کړه۔ له دے کبله خدا ئے پاک د تاسره داسلوک او کړو۔ ددے نه سوا خدا ئے پاک به د تاسره اسرائیلیان هم فلسطیانو ته حواله کړی۔ او سبا له به ته او ستا څامن زما سره یو ځای شئ۔ او خدا ئے پاک به اسرائیلی لښکر هم د فلسطیانو په لاس کښه ورکړی۔ پس ساو ل سهدستی په زمکه او برد او برد او غزیلو۔ او د سوئیل په خبرو دیر او ویریدلو او په هغه وقت کښه په ده کښه هیڅ طاقت نه وو۔ ځکه چہ ټوله ورځ او ټوله شپه ئے د وږی نه وه خوړلی۔

(۱- سوئیل باب ۲۸ - آیت ۸ تا ۳۰)

ددے نه پس د ساو ل او فلسطیانو ترمینځ جنگ او شو۔

« او فلسطیان د اسرائیل سره او جتکیدل۔ او اسرائیل څوانان د فلسطیانو د مخی نه او تښتیدل۔ او د جلیبوع په غرونو کښه او وژلے شول۔ او فلسطیانو د ساو ل څامن ښه په مخه واغستل۔ او فلسطیانو د ساو ل څامن یونتن، اینداب، او ملکیشوع او وژل۔ او دا جنگ په ساو ل دیرگران شو۔ او تیراندازو هغه راگیر کړو۔ او هغه د تیراندازو له کبله په گرانه کښه کښه کښه کښه کښه وو۔ بیا ساو ل خپل وسله بردار خادم ته اووے چہ خپله توره را او باسه۔ او ما په هغه او څیره۔ هسے نه چہ دا نا سننه (فلسطیان) را اوری او څیره او بے عزته ئے کړی۔ ولے دهغه وسله بردار دے کار ته غاړه کښه ښووه۔ ځکه چہ هغه دیر ویریدوے وو۔ نو ساو ل خپله توره را واغسته۔ او په هغه باندے را پریوتلو۔ چہ دهغه وسله بردار ولیدل۔ چہ ساو ل مړ شو نو هغه هم په خپله را پریوتلو۔ او دهغه سره مړ شو۔ پس ساو ل، دهغه درے واړه څامن او دهغه وسله بردار او هغه ټول خلق په هغه ورځ یو ځای مړه شول۔ (۱- سوئیل باب ۳۱ - آیت ۱-۶)

پس ساو ل د خپل گناه له کبله کومه چہ هغه دخدا ئے په حضور کښه کړی وه۔ مړ شو۔ ځکه چہ هغه دخدا ئے حکم او نه منلو۔ او دے دپاره هم چہ هغه (ساو ل) دهغه بچانه مشوره واغسته چہ پیرے ئے اشنا وو۔ چہ دهغه په ذریعه خپل قسمت

معلوم کری۔ او د خدائے نہ نے تپوس اونہ کړو۔ پس خدائے پاک ساؤل هلاک کړو۔ او سلطنت نے لیسې څوی داؤد ته منتقل کړو۔
(۱- تواریح باب - ۱۱ - آیت ۱۳-۱۴)

د دے حوالو نه زما دا خبره څرگندول غرض نه دے چه آيا ساؤل شهيد شو دے۔ چه رنگ چه دے لیکوالو وئیلی دی۔ او که هغه خودکشی کړی ده۔ بلکه مدعای داده چه د دے لیکوالو او تورات په بیان کبے دیر څرگند اختلاف دے۔ او په دے صورت کبے د ساؤل په عقله د تورات بیان زیات مستند دے۔ د دے نه دا هم صفا څرگنده شوه۔ چه نه څو ساؤل په رضا صلاح خپل سلطنت داؤد ته ورغښلے وو۔ اونته څپلے دوه امیدواره بنجے د داؤد په نگرانی کبے ورکړے۔ وے۔ دا خبره هم معلومه شوه۔ چه د ساؤل د مرگ په وخت کبے داؤد د اکیس د باچا سره یو سیاسی پناه گزین او مفرور په حیثیت استوگن وو۔ او هرکله چه هغه د ساؤل د مرگ نه خبر شو۔ نو د خدائے پاک په حکم د یهودا قبیلے علاقه ته راغے۔ او په دے علاقه کبے په حبرون نوے ښار کبے دیره شو۔ دلته د یهودا قبیلے هغه خپل باچا او ټاکلو۔ په دے دستور د ساؤل د مرگ نه پس اووه نیم کاله پورے داؤد یواځے دیو «یهودا» قبیلے باچا وو۔ (۲- سموئیل باب ۲- آیت ۱۱)

د ساؤل د مرگ نه پس د هغه ځوے «اشبوست» د یهودا قبیلے نه علاوه د نورو اسرائیلی قبایلو شو۔ داسرے د ساؤل د سر لښکر چه «ابنیر» نومیده۔ په مدد باچا شوه وو۔ د تورات په الفاظو کبے واقعات داسے وو:-

«لیکن د نیر څوی «ابنیر» چه د ساؤل د لښکر سردار وو۔ د ساؤل څوی اشبوست د ځان سره کړو۔ او مخنام ته ځے را اور سولو۔ او هغه ځے د هلباد آشریانو بزر عیل، افرایم، بن یمین او ټولو اسرائیلیانو باچا کړو۔ او د ساؤل د څوی اشبوست عمر دغه وخت دوه څلوېښت کاله وو۔ چه هغه د بنی اسرائیلو باچا شو۔ او هغه دوه کاله بادشاهی اوکړه۔ لیکن د یهودا کورنۍ د داؤد پیروی اوکړه۔ او داؤد په حبرون کبے په بنی یهودا باندے اووه کاله او شپږ میاشتے حکمران وو۔»

۱) الغرض د ساؤل پہ کورنیٰ او د داؤدؑ پہ کورنیٰ کینے تر پیرے مودے جنگ و و۔ او داؤدؑ ورخُ پہ ورخُ مضبوطیدلو۔ او د ساؤل تہر بہ کبزو رے کیدو۔
دپورتہ موالو نہ موبز تہ دا خبرے معلومے شوع۔
۲) چہ ساؤل پہ خیل ژوند کینے پہ رضا صلاح سرہ خیل سلطنت داؤدؑ تہ نہ دے ورسپارے۔

۳) پہ ساؤل پسے دھغہ ٹوٹے اشبوست باچا شو۔ او هغه ديهودا قبيلے نه علاوه د نورو اسرائیلی قبائلو باچا وو۔

۴) د ساؤل غلورٹامن وو۔ چہ درے دھغہ سرہ پہ جنگ کینے وژلے شوی و و۔ او دایو دھغہ نہ پس د اسرائیلیانو بادشاہ شو۔

۵) د ساؤل دمرگ پہ وخت کینے حضرت داؤدؑ دیو سیاسی پناہ گزین پہ میثیت د اسرائیلی علاقے نہ بھراوسیدلو۔ او ددے نہ پس هغه صرف د يهودا قبيلے حکمران شو۔

۶) د حضرت داؤدؑ او ساؤل د کورنیٰ ترمینحہ اووہ نیم کالہ پورے جنگونہ روان وو۔ او ددے جنگونوپہ نتیجہ کینے د ساؤل کورنیٰ پیرہ کبزو رے شوع۔ او هپیدله۔

اوس بہ د ساؤل دھغہ دوو بنجوقصے تہ پام اوکرو۔ کوے چہ ددے لیکوالو د بیان مطابق ساؤل د جنگ نہ وړاندے د حضرت داؤدؑ پہ نکرانی کینے ورکړے وے۔ د تورات دپورتہ ذکر شو و هوالو پہ رنہا کینے دا خبرہ بیخی غلطہ ثابتیر۔ ددے هوالو نہ موبز تہ دا معلومہ شوع چہ د ساؤل پہ ژوند کینے حضرت داؤدؑ دھغہ د لاسہ پہ یو غیر حکومت کینے پہ پناہ گزینی اختیارولو مجبور شوع و و۔ او د ساؤل دمرگ نہ پس هم د ساؤل د کورنیٰ او حضرت داؤدؑ د کورنیٰ ترمینحہ تعلقات پیر خراب وو۔ او ددوئ ترمینحہ اووہ نیم کالہ جنگونہ جاری وو۔ او ددے نہ پس حضرت داؤدؑ د ټولو اسرائیلی قبائلو باچا شوع دے۔ او د ساؤل کورنیٰ هم دے له مجبوری نه خیل باچا منل دے نو بیا په دے صورت کینے خو هله و ددے خبرے نه سوال پیدا کیری او نه

امکان چہ کوندے ساؤل بہ د حضرت داؤدؑ پہ تکرانی کینے ہفہ نہ
دوہ بنجے ورسپاری دی۔

(۲) برغیا اوارمیا (د ساؤل پس مرگی ٹامن اودھغوی عہدے۔)

دے لیکوالو مطابق دا دواہہ سری د ساؤل د ہفہ دوو بنجے ٹامن دی۔
چہ پورته موئے ذکر او تلاش او کپرو۔ او د ساؤل او حضرت داؤدؑ پہ
واقعاتو کینے مو د دوی پہ عقلہ ہیچ او نہ موندل۔ نو ہرکلہ چہ د ساؤل
او حضرت داؤدؑ پہ واقعاتو کینے مو د دوی پہ عقلہ ہیچ او نہ موندل۔ نو
ہرکلہ چہ د ساؤل دے مہیتہ بنجے حضرت داؤدؑ تہ دعوالہ کولو واقعہ بینی
بے بنیادہ دہ نو د ٹامنو غوئے ہدو و سوال نہ پیدا کیری۔ دا خبرہ ہم د فکر
ور دہ چہ د ساؤل د مرگ نہ اووہ نیم کالہ پس حضرت داؤدؑ د تہلو اسرائیلو
قبائیلو باپاشوے دے۔ او ددہ حکومت پہ تہلو اسرائیلیانو درے دیرش نیم کالہ
قائم وو۔ کہ چرے پہ واقعاتو کینے ہم ارمیا او برغیا د ساؤل پس مرگی ٹامن وے۔
بیا ہم دا خبرہ د عقل او نقل لہ مخہ تہ موزوتیت نہ لری۔ چہ دا دواہہ پھلی
بہ د حضرت داؤدؑ پہ حکومت کینے د وزارت عظمیٰ او سپہ سالاری پہ کلیدی
اہو عہدو باندے مقرر شوی وی۔ تھکہ چہ دخپل اہیت لہ مخہ ددے دواہو
عہدو د پارہ ہیشہ زاہہ او تجربہ کار افراد پکاری۔ لیکن دارمیا او برغیا عبرتو
بہ دغہ وخت ایلہ پٹوہیشت دیرش کالہ وو۔ د حضرت داؤدؑ پہ کاردارانو کینے
دوہ کسہ سری پہ دے نامو پہ نظر رائج۔ ولے دا دواہہ سری ددے لیکوالو ہفہ
مخصوص برغیا اوارمیا نہ دی۔ د چا سرہ چہ دینی افغان افسانہ وابستہ دہ۔
بلکہ دا بیخی نوردی۔ او تاریخ نے داسے دے۔ اول بہ د برغیا ذکر او کپرو۔

برغیا :- دا نامہ پہ تورات کینے برکیا دہ۔ داسرے د بن یامینی قبیلے

نہ بلکہ دلاوی قبیلے یو فرد دے۔ پہ بنی اسرائیلو کینے دلاوی قبیلے ہیتیت د
مذہبی پیشوایانو وو۔ د مذہبی قریبانیانو ادا کول او د صندوق عہد پہ عقلہ
تہول مذہبی فرائض پہ ٹاٹے راورل۔ ددے قبیلے پہ ذمہ نے خپل خپل کارونہ
او لگول۔ چنانچہ پہ دغہ لرنکینے برغیا ربرکیا) او دھفہ ٹوی آصف پہ ذمہ
ہم مخصوص فرائض وو۔ چہ د تورات پہ الفاظو کینے نے ذکر داسے شوے دے۔
او داؤدؑ د داؤدؑ د داؤد پہ بنبار کینے دخپل ٹامن د پارہ مہلات جو پکریں۔ او

د خدائے د صندوق د پارہ ئے ہم یو حائے تیار کرو۔ او دھغ د پارہ ئے خیسہ
 او درولہ۔ بیا داؤد او وئیل چہ دلاویانو نہ بغیر بل ہیچا تہ د خدائے د صندوق
 اوچتول نہ دی پکار تمکہ چہ خدائے پاک ہم دوی غورہ کروی دی۔ چہ د خدائے
 د صندوق د اوچتوی او ہمیشہ د دے خدمت کوی؟ (۱- تواریح - باب ۱۵
 - آیت ۱-۲) -

۱۰ او داؤد د لاوی قبیلے مشرانو تہ او فرمائیل چہ دوی د دخیلورونو
 نہ سندر غاری مقرر کروی۔ چہ هغوی بہ د موسیقی آلات یعنی ستار، سرنیدہ
 او جانجونہ غیروی۔ او پہ اوچت آواز بہ پہ خوشحالی خوشحالی سندرے وائی۔
 ”پس لاویانو“ ہیجان بن یو ایل، مقرر کرو۔ او دھغہ درونو نہ ئے آصف
 بن برکیا ہم۔ او دھغوی دورونو بنی مواری نہ ئے ”ایتان بن قوسیا“ ور
 سرہ، پس سندر غاری ہیجان آصف او ایتان مقرر شول۔ چہ دوی بہ د زیرو
 جانجونہ (کٹوری) غیروی۔ او ”القانہ او برکیا“ د صندوق ٹوکیداران
 مقرر وو۔ (۱- تواریح - باب ۱۵ - آیت ۱۶-۱۷-۱۸-۲۴)

د موسیقی د یوماھر او د سندر غاری پہ حیثیت د آصف بن برکیا ذکر پہ
 نورو دیرو حایونو کنبے موجود دے۔ د تفصیل خواہش مند د (۱- تواریح باب
 - ۱۶) اولوی۔

د برخیا (برکیا) پہ باب کنبے د تورات د شہادت نہ د معلومہ شوہ چہ هغہ
 د ”لاوی“ قبیلے یو فرد او دخیلے کورنی مشروو۔ او د داؤد پہ عہد کنبے پوخ
 زور سرہ وو۔ او دانہ چہ دے لیکوالو د وینا مطابق د ساول د نطفہ نہ د
 هغہ پی مرگی هوی او د داود پہ نگرانی او تربیت کنبے لوئے شوہ او بیا هغہ
 خیل وزیر مقرر کرمے وو۔ کہ چرے واقعات داسے وے لکہ خہ رنگ چہ دے
 لیکوالو لیکلی دی نوبیقینا بہ د داؤد پہ حالاتو کنبے تورات دے د ذکر نہ
 خالی نہ وو۔

د تورات د شہادت نہ د اہم معلومہ شوہ چہ آصف ہم پہ دغہ وخت
 کنبے د موسیقی د یوماھر پہ حیثیت د ”صندوق عہد“ پہ خدمت د داؤد
 د لوری نہ مقرر وو۔ او دے لیکوالو د وینا ہیچ بنیاد نہ لری۔ چہ آصف بن
 برخیا د پلار د مرگ نہ پس د سلیمان پہ عہد کنبے د هغہ وزیر اعظم شو۔

د سلیمان په عهد کښه تورات د آصف د ذکر نه بالکل خالی ده. د دغه وجه یا خو داده چه دده په وخت کښه به آصف مروی او یا به هم په هغه زور خدمت ماموروی. د تورات نه دا هم نه معلومیري. چه د آصف اولاد لږ وو. نو ځکه دده اولاد هم د افغانا په اولاد کښه ورکېد شو.

د د افغانا « او د بنی افغان » په نامه خو هډو په ټول تورات کښه د چا څه ذکر نیشته. البته د آصف اولاد دهغه اسیرانو په لړ کښه هم ذکر شوه. کوم چه د بخت نصر د قید نه پس بیرته د خپله خپله کورنۍ په نامه یروشلیم او یهودا ته راغلی دی. د دغه اسیرانو د مشرانو ناه او دهغوی د بیل بیل تپرد نارینه افرادو بشپړه د عذرا بنی په کتاب کښه په دویم باب کښه په تفصیل سره موجود ده. د دغه باب په آیت (۲۱) کښه د بنی آصف ذکر داسه شوه دغه « او د سندر غارو نه د بنی آصف یوسل او اته ویشتم سړی » د عذرا بنی د کتاب په دریم باب په لسم آیت کښه د بنی آصف ذکر بیا هغه وخت شوه دغه چه د اسیرۍ نه پس په یروشلیم کښه د هیکل مقدس په دو باره تعبیر لاس پورته شو. غرض د تورات په شهادت د برخیا او دهغه د ځوی په محله دا معلومه شوه چه په دغه نظریه کښه د دغه دواړو کانسره چه کوم خبره منسوب دی هغه په بنیاده دی.

ارمیا - څه رنگ چه د برخیا سره منسوب واقعات په تورات کښه نشته. دغه شان د ارمیا په نامه نه خو څوک د ساؤل په ځای کښه یا دهغوی په کورنۍ کښه موجود ده. او نه د حضرت داؤد د اهلکارو په فهرست کښه د ارمیا نامه شته. البته په کوم مورخو کښه چه د ساؤل د کورنۍ او د داؤد د کورنۍ تر مینځه مخالفت وو. او بنی اسرائیل دوه ډله وو. د بنی یهودا باچا داؤد او دنورو اسرائیلیانو بادشاه د ساؤل څو ډله وو. په دغه ورځو کښه به وقتاً فوقتاً د بنی اسرائیلو ځینې سرداران او مشران سره د خپلو خپلو ځوانانو د ساؤل د کورنۍ نه شلیدل. او داؤد ته به ورتلل. او دهغه ډله به د مضبوطوله. د داسه کانسو شپار او ناه په تفصیل سره په کتاب اول توارخ کښه موجود دی. په دغه خلقو کښه دوه تنه د یرمیا (ارمیا) په نامه هم ذکر دی. چه یو د بنی یامینی قبیلې او بل د بنی جدی قبیلې وو. دا دواړه کسان د خپل

شجاعت له کبله مشهور وو۔ اودوی هم د حضرت داؤدؑ ذله نیولی وه۔ اود دے نه دا صفا معلومیری چه دارمیا په حقله افسانه هم محض افسانه ده۔ په کتاب اول تواریخ باب ۲۷ کبے د (۱- نه تر ۲۴) پورے آیتونو کبے د حضرت داؤدؑ دا هلکارانو او سردارانو فهرست موجود دے۔ دا فهرست د «ارمیا» دنایه نه عالی دے۔ د تورات په شهادت د حضرت داؤدؑ د فوٹونو سالار «یوآب» نومیدو۔

اوسی به زه د تورات یوه بله حواله اولیکم چه دهغه نه به د برخیا او ارمیا په حقله خبره نوره هم بڼه صفا شی ۱۔

« بیا داؤدؑ او وئیل آیا د ساؤل په کورنۍ کبے شوک پاتے دے؟ چه په هغه باندے زه د « یونتن » په خاطر مهربانی او کرم؟ او د ساؤل د کورنۍ یو خادم د « ضیبا » په نامه وو۔ هغه د داؤدؑ په خدمت کبے پیش کړے شو۔ بادشاه د هغه نه پوښتنه او کړه۔ چه رته (ضیبا) هغه او وئیل او ستا بنده هم هغه دے۔ بیا بادشاه او وئیل چه آیا د ساؤل په کورنۍ کبے هیڅوک نه دے پاتے شو؟ چه په هغه باندے زه دخدای په شان مهربانی او کرم۔ ضیبا هغه ته او وئیل چه دیونتن یو شوته پاتے دے۔ چه هغه گو د دے۔ بیا بادشاه د هغه نه پوښتنه او کړه چه هغه چرته دے؟ ضیبا بادشاه ته جواب ورکړو کوره هغه په لود بار کبے د « مکیر بن عمی ایل » په کور کبے دے۔ پس داؤد بادشاه سړی واستول۔ او د لود بار ته د مکیر بن عمی ایل د کور نه هغه راوبللو۔ او د ساؤل د هوی یونتن هوی « مغیبوست » داؤد ته حاضر شو۔ او هغه د داؤد په مخکښ پر مخ پریوت۔ بیا داؤد او وئیل مغیبوست! هغه جواب ورکړو۔ ستا بنده حاضر دے۔ داؤد هغه ته او وئیل ویریره مه کله چه زه به ستا د پلار « یونتن » په خاطر ضرور په تامهربانی او کرم۔ او ستا د پلار ساؤل زمکه به تا ته ټوله درکرم۔ او ته همیشه زما په دسترخوان خوره۔ بیا هغه سجده او کړه۔ او وے وئیل ستا بنده دے هغه شیزه چه ته زما غوندے مړ سې ته په مهربانی او کورے۔ بیا بادشاه د ساؤل نوکر ضیبا راوبللو۔ او ورته او وے چه ما هغه هرڅه چه د ساؤل او د هغه د کورنۍ وو۔ هغه مے ستا د مالک هوی مغیبوست ته او بجنبل۔ پس ته (ضیبا) په خپلو مامنواو

نوکرانو دہخہ دلوری نہ زمکہ کرہ۔ چہ ستا دناٹک دھوی دپارہ دوری موجوہ وی۔ لیکن مغیبوست چہ ستا دناٹک ٹوٹے دے۔ ہغہ بہ ہیثہ زما بہ دسترخوان خوری۔ اودضیبا پٹھلی ٹامن او نٹل نوکران وو۔ بیا ضیبا بادشاہ تہ اووٹیل چہ ٹہ رنگ زما مالک بادشاہ خپل خادم تہ حکم کرے دے۔ ستا خادم بہ ہم ہغہ شان کوی لیکن دمغیبوست بہ عقلہ بادشاہ اووے چہ ٹہ رنگ زما مالک بادشاہ خپل خادم تہ حکم کرے دے۔ ستا خادم بہ ہم ہغہ شان کوی لیکن دمغیبوست بہ عقلہ بادشاہ اووے چہ ہغہ بہ زما بہ دسترخوان داسے خوری نکہ چہ ہم دشہزادگانو نہ یوشہزادہ دے۔ اود مغیبوست یو ورکوٹے ورورہم وو چہ نامہ ٹے میکاہ وہ۔ اودضیبا بہ کورکنے چہ ٹومرہ خلق وو۔ ہغہ ٹول دمغیبوست نوکران وو۔ (دے نہ پس) مغیبوست بہ یروشلم کینے استوگنہ اختیار کرہ۔ ٹکہ چہ ہغہ بہ ہیثہ د بادشاہ پہ دسترخوان دوری خورلہ۔ (وہغہ پہ دوارو پنبوگوٹ وو (۲)۔ سموٹیل باب ۹۔ آیت ۱۱۵)۔

دے شہادت نہ موبن تہ داخبرے معلومے شوے چہ ۱۔

(۱) دغہ وخت دساؤل پہ کورنی کینے ہیٹوک نہ وو پاتے۔ داکورنی داسے بربادہ او تار پہ تارشوے وہ چہ نہ خو عامو خلقتو تہ اونہ د داؤد امیرانود درباریانو تہ دے کورنی دافرادو پہ عقلہ ٹہ معلومات حاصل وو۔ (۲) دیونتن گکوچ شل ٹوی مغیبوست ہم دکمنامی پہ حالت کینے دیروٹلم نہ لرے پہ پتہ ژوند تیرولو۔

(۳) دساؤل اودہغہ داکورنی مال واموال ہرٹہ داؤد ضبط کپی وو۔ داخبرہ د فکر وردہ کہ چرے دے لیکوالو دوینا مطابق برخیا او ارمیاد ساؤل پس مرگی ٹامن دحضرت داؤد سرہ موجود او دہغہ پہ نکرانی کینے لوٹے شوے اوبیا د وزارت او سپہ سالاری پہ اہمو عہدو باندے قائم وے۔

۱۔ دمغیبوست دگور والی وجہ داوہ چہ کوم وخت حضرت داؤد دساؤل پہ کورنی غلبہ بیا موندہ۔ نو دغہ وخت مغیبوست لاورکوٹے وو۔ او خپل دائی دویرے او پریشانی پہ حالت کینے زغلولو۔ پہ منہ کینے دائی راولویدہ۔ او مغیبوست ہم راگزار شو۔ او دوارہ پنبے مائے شوے۔

نو بیا د ساؤل دکورنی د افرادو په عقله حضرت داؤدؑ ته د تپوس کولو څه ضرورت وو؟ او که چرې دا اوو ویل شي - چه ددے پوښتنه نه د داود مطب خاص دیونتن تنی اولاد وو - نو بیا د «ساؤل دکورنی» ویلو نه څه مراد کیدے شي؟ داسے ؤ ولے نه ویل چه آیا دیونتن په اولاد کېنې څوک نه دے پاتے چه دیونتن په خاطر په هغه مهربانی او کرم - دے ته هم فکر کول پکار دی چه د برخیا او ارمیا په موجودگۍ کېنې به حضرت داؤد د ساؤل دکورنی نه داسے بے خبره ولے وو؟ -

د ساؤل د لمو قامو قصه هم غلطه ده - د تورات د شهادت مطابق د ساؤل څلور ځامن وو - چه درے تنه ریونتن ، ملکیشوع ، ابیند اب (د ساؤل سره یو ځائے په جنگ کېنې مری شوی وو - او یو څوئے اشبوست ؤ د ساؤل نه پس د اسرائیلو باچا شوه وؤ -

حضرت داؤدؑ څلویښت کاله باچا وو - په دے څلویښتو کالو کېنې هغه اووه نیم کاله یواځے د یو قبیلے «یهودا» حکمران وو - او په «عبرون» کېنې به اوسیدو - او دوه دیرش نیم کاله د ټولو اسرائیلیانو بادشاه وو - او په یروشلم کېنې ؤ استوگنه کوله -

حضرت سلیمانؑ ۱ - د حضرت داؤدؑ د وفات ته پس د هغه ځوی حضرت سلیمانؑ دینی اسرائیلو بادشاه شو - دده زمانه د بنی اسرائیلو د خروج او ترقی زمانه وه - دده په زمانه کېنې هیکل مقدس تعمیر شو - د حضرت سلیمانؑ ټول حالات په تورات کتاب اول سلاطین کېنې په تفصیل سره موجود دی - ولے ددے تفصیلاً نه بیخي چرته دا نه معلومېږي چه «آصف بن برخیا» د حضرت سلیمانؑ وزیر اعظم او «د افغنه بن ارمیا» دده سپه سالار وو - او یاد بیت المقدس تعبیر د افغنا په نگرانی کېنې شوه وو - نه د افغنه په نامه او نه په یوداسے بله نامه چه په یعیدو احتمالاتو به گوندے دهغه مطابقت د افغنه سره اوشی - څوک سرے د سلیمانؑ په سردارانو او اهلکارو کېنې موجود ښکار ی - د تورات په دویم کتاب سلاطین کېنې د حضرت سلیمانؑ د ټولو سردارانو او کاردارانو نالے او د

د ددے اشبوست نامه د ساؤل د نسب نالے په لړ کېنې اشبعل لیک ده - او په دے اختلاف پوه نه شوم -

ہغوی فرائض پہ تفصیل سرہ ذکر دی۔ خواہشمند تے ہورے کتے شی۔ ولے
پہ دے فہرست کینے چرتہ ہم دا فغنہ، یا دغہ شانہ تہ شہ بلہ نامہ پہ نظر
نہ راہی۔ نو پہ دے بنا دا فغنہ پہ نوم چہ شہ ویلے شوی دی۔ ہغہ ہم ہیج ثبوت
نہ لری۔

۱۸۔ دا فغنہ پہ نگرانی کینے دبیت المقدس تعمیر؛۔ دیو دا سے بے بنیادہ
غیرہ دہ چہ پہ ہیج دستور سے بن خوری۔ دبیت المقدس دتجوز، خاکے، دتعبیر
دسامان وغیرہ پہ عقلہ دلویو لویو تفصیلاتو نہ واغلے ترور و ورو جزئیاتو پورے
دھر شہ وضاحت پہ تورات کینے موجود دے۔ ددے مکان پہ تعبیر کینے چہ
شومرہ کان لکیا وو۔ او پہ شومرہ مودہ سرتہ رسیدے دے۔ د سرو زرو،
سپینو زرو، دزیرو او اوسپنو او اود عمارتی لریگو غرضی دھر شہ تفصیل بیان
شوع دے۔ ولے دیوے خبرے نہ ہم دا نہ معلومیری چہ ددے میر عبارت «افغنہ»
بن ارمیا «وو۔ لوستونکی کہ تصدیق کول غواری۔ نو دتورات اول کتاب سلاطین
شپرم باب د اوگوری۔ ددے باب آخری دوہ آیتونہ (۳۸-۳۹) دا سے دی رد
سلیمان دسلطنت) پہ غلورم کال د «زیو» پہ میاشت کینے دخدائے پاک
دکور بنیاد کینو دے شو۔ او پہ یوولسم کال د «بول» پہ میاشت کینے دخدائے
پاک دکور بنیاد کینو دے شو۔ او پہ یوولسم کال د «بول» پہ میاشت کینے
ہغہ کور دھیلو تولو حصو سرہ دھیلے نقشے مطابق تیار شو۔ اودغہ شان ددے
پہ تعبیر کینے اووہ کالہ او لکیدل۔

ددے مکان پہ تعبیر کینے یونک درے پنٹوس زرہ او شپرم سوہ مزدوران
لکیا وو۔ پہ دے تعداد کینے بہ اتیازہ کسانو پہ عزونو کینے کافی ایستل۔ او پہ
آرو بہ تے پریکول۔ او جو پورل۔ او یا زرہ کسانو بہ دغہ کافی دغرونو نہ بنکے
لاورل، او درے زرہ شپرم سوہ کسانو بہ ددے غلغو نگرانی کولہ۔

ہرکله چہ ددے مکان پہ عقلہ قول تفصیلات د دیوے نہ واغلے تردیوتہ
پورے موجود دی۔ نو کہ چرے دا تعبیر دا فغنا بن ارمیا پہ نگرانی کینے شوع
وے۔ نو دھغ ذکر بہ غواہ غواہ شوع وو۔ لکہ چہ پہ دے ہیکل کینے دپیلو او
مرصع کاری کار دعیرام نوے یونگار پہ لاس شوع دے نو دھغہ ذکر موجود دے۔ داسرے دصور او سینے

وو - دے نہ علاوہ حضرت سلیمان^۴ پہ تول عہد سلطنت کئے دافغنا پہ نوم شوک نیستہ - نو هرکله چه دافغنا خپل وجود ثابت نہ دے - نو دهغه^۵ په نکلرانی کبے دبیت المقدس دتعبیر هدی و سوال نہ پیدا کیری - داغبرم هم د فکر و د ده چه اگر چه په مشرقی روایا تو کبے آصف بن برخیا د حضرت سلیمان^۴ د وزیر اعظم په ډول شهرت موندلے دے - او دا نوم دیو ډیر دانا او دانشمند په مفهوم کبے استعمالیږی - لیکن ترخومره چه داسرائیلی روایا تو تعلق دے - د آصف بن برخیا د وزارت واقعہ څه بنیاد لری -

۹- پښتو ژبه - د پښتو ژبے په حقله چه دے لیکوالو څه لیکلی دی - هغه ډیر قابل افسوس دی - او ددے خبره عمازی کوی - چه دمغلو په وخت کبے به پښتو او پښتو ته په کوم نظر کتلے شول - ددے په حقله به دومره وپیل کافی وی چه که چرے دا بناغلی لیکوال په پښتو ژبه پوهیدلے او پښتو دوی نه^۶ و هیره کړے - نو دوی به داسے هرگز نه^۷ وولیکلی - هم په دے ډول دعضو^۸ سره په پښتو ژبه کبے خبره منسوب کول هم ډیر لولے جرأت دے - په دے لیکوالو کړے دے -

۱۰- د بخت نصر مبله او بنی اسرائیل - په دے نظریه کبے د حضرت سلیمان^۳ د وفات نه پس په بنی اسرائیلو باندے د بخت نصر مبله په داسے ډول ذکر شوی ده - چه دهغه بخت دا تاثر پیدا کیری - چه کوندے دا مبله به سیدسقی شوی وی - حالانکه د بخت نصر د مبل او حضرت سلیمان^۴ د وفات تر مینځه کم وزیات څلور سوه کالونه تیر شوی دی - ول د څلور و سوه کالو په دے اوږده زمانه کبے ددے خبره هدی و څه پته نه لگی - چه د حضرت سلیمان^۴ د وفات نه پس د آصف او افغنا څه انجام شو؟ دافغنا دغوشی تدبیری، حسن انتظام او کثرت اولاد او قابلیت ذکر خو دے لیکوالو په ډیر و شاندارو الفاظو کبے کړے دے ول ددے باوجود دافغنه خپل خیالات او دهغه د اولاد د حالات د څلور و سوه کلونو په دے اوږده زمانه کبے بیخي نامعلوم دی - او دا هېڅ پته نه لگی چه په دے عرصه کبے افغنه او دهغه اولاد په خپل قامی ژوند کبے کوم کردار ادا کړے وو؟

دایوتاریخی حقیقت دے چه د حضرت سلیمان^۴ د وفات نه پس دهغه د څوی رجعام د بخت نشین په دریم کال د بنی اسرائیلو لسو قبیلو دهغه ته بغاوت او کړو -

اودیزبعام - نوے یوسری پہ ماتحتی کینے کے جد اسلطن قائم کرو۔ دینی اسرائیلو دا سلطن د اسرائیلی سلطن پہ نامہ مشہور وو۔ اود دے صدر مقام «سہاریہ» وو۔ دہ رجعام «سلطن دینی اسرائیلو پہ یوے قبیلے «یہودا» قائم وو۔ اود دے سلطن صدر مقام یروشلم وو۔ د بخت نصر حملہ دیہودا پہ سلطن شوے دے دے د بخت نصر دے عیل نہ سل شپرسے کالہ اول دینی اسرائیلو پہ سلطن (سہاریہ) آثوری باچا سلمان سار حملہ کری وہ۔ او بنی اسرائیل کے بند یوان کری او د خیل وطن نہ کے پہ شر لو مجبور کری وو۔ دا خلق (بنی اسرائیل) د سلمان سار پہ حکم د میدیا پہ بنارونو کبے آباد کرے شوی وو۔ ددے حقیقت پہ رنا کینے چونکہ ددے لیکو الوپہ قول پستانہ د ہفہ بنی اسرائیلو اولاد دے کوم چہ پہ غور کینے پناہ گزین شوی وو۔ اود دے واقعاتو نہ د غور علاقے تہ دینی اسرائیلو دا خراج او ہلتہ ددوی د قیام بطلان کیندی۔ پہ دے بنا دا قولہ خبرہ بے بنیادہ تا پتیری۔ داسے معلومیری چہ د سائے ق۔ م پہ خواوشا کینے چہ د آثوری باچا لہ خوا د «سہاریہ» کومہ محاصرہ شوی وہ۔ دا لیکوال د ہفہ نہ بیخی ناخبرہ وی۔ دوی دینی اسرائیلو د روسی اسارت واقعات د تواریت پہ الفاظو کینے داسے دی۔

اود شاہ یہودا آخرد سلطن پہ دولسم کال د «ایلہ» «حوی» «ہوسع»، پہ سامریہ کینے د اسرائیل باچا شو۔ او ہفہ نہ کالہ حکومت اوکرو۔ او ہفہ د خدا کے پاک پہ نظر کینے بدی اوکرہ۔ بیا ہم د اسرائیل د ہفہ بادشاہانو پہ نشان نہ کوم چہ د ہفہ نہ شکنج تیر شوے وو۔ او شاہ اسور «سلمان سار»، پہ ہفہ داؤتو او ہوسے د ہفہ غلام شو۔ او د ہفہ د پارہ کے تحفے راورے۔ او شاہ آسور د ہوسع سازش معلوم کرو۔ ٹکھ چہ ہفہ (ہوسع) شاہ مصر «سو»، تہ استاذی لیری وو۔ او شاہ آسور تہ کے تحفہ ورنہ کرہ۔ کومہ چہ بہ کے کال پہ کال ورکولہ۔ پس شاہ آسور ہفہ قید کرو۔ او پہ قید خانہ کینے کے ورلہ بیرے وروا چوٹے۔ او شاہ آسور پہ پول ملک ٹیندے حملہ اوکرہ۔ او سامریہ تہ لار۔ او ہفہ کے درے کالہ پورے کیرہ اوساتلہ۔ او د ہوسع پہ نهم کال شاہ آسور سامریہ اونیولہ اوسرائیل کے قید یان کرل۔ او آنیور تہ کے بوتل۔ او ہفہ کے پہ شیخ کینے اود جوزان پہ والہ غابور باندے او د ما دیا نو پہ بنارونو کینے آباد کرل۔

«او شاہ آسور د بابل، کوتہ، عوا، حبات او سفر وایم» خلق دا ولوستل۔

اود بنی اسرائیلو پہ ٹائے ۛے دسامریہ پہ بنارونو کئے آباد کرلے۔ ۳۔ سلاطین باب ۱۷۔
آیت اتا ۲۷۷۔

د تورات ددے حوالو نہ دامعلومہ شوہ چہ د بخت نصر د حیل نہ دیر اگھا ہوا اسرائیلیان
د خیل سلطنت نہ د آسوری باچایانو د لاسہ جلا وطن شوے اود میدیا پہ ضایر نو کئے
آباد کرے شوی وو۔ نو د بخت نصر د حیل پہ وجہ ددے لسو قبائیلو د خیل ملک
نہ د تبتیدلو اود غور پہ غرونو کئے ددوی دا بادیدلو ہدیو سوال نہ پائے کیری۔
د بنی اسرائیلو ددے اسارت نہ پس دستہ ق۔ م پہ خواؤ شا کئے بخت نصر د
بابل باچا دیھو دا پہ سلطنت حملہ او کرہ۔ ددے حیل واقعات د تورات پہ
الفاظو کئے داسے دی۔

داو د صد قیا شاہ یھو دا د سلطنت د نهم کال پہ لسبہ میاشت او پہ لسبہ
ورخ داسے او شول چہ د بابل بادشاہ بنو کد نصر سرہ د خیلو قولو فوٹونو پہ یروشلم
حملہ او کرہ۔ او د بنار مخاخ ۛے غیبے بک کرے۔ او د بنار مخاخ ۛے حصاروتہ جور کرلے۔
اود صد قیا بادشاہ د سلطنت تر یو ولسبہ کالہ پورے بنار محاصرہ وو۔ اود غلورے
میاشتے د نهم ورخ نہ پس پہ بنار کئے داسے قحط شروع شو چہ د ملک د خلقد پارہ
خوراک نہ پیدا کیدلو۔ نو بیا پہ فصیل کئے کنہار او شو۔ اود دوارو دیوالونو
ترمینٹہ کومہ دروازہ چہ شاسی باغ تہ مخاخ، وہ ہغ نہ شپہ پہ شپہ ہول چکی
خوانان او تبتیدل۔ دغہ وخت کسد یانو بنار کیر کرے وو۔ او بادشاہ دبایان
لارہ وٹیولہ۔ لیکن د کسد یانو فوخ پہ باچا پسے او وتلو۔ او ہغہ ۛے یریحو پہ میدان کئے
راکیر کرو۔ او د ہغہ ۛے ہول لنبکر د ہغہ ۛے د خواوشانہ تار پہ تارشو۔ پس بادشاہ ۛے او نیولو۔ او
پہ رملہ کئے ۛے د شاہ بابل بنو کد نصر پہ خدمت کئے پیش کرو۔ او پہ ہغہ ۛے حکم او لگو ۛے شو۔
او ہغوی دہ صد قیا ۛے ٹامن د ہغہ ۛے دسترگو دوراندے قتل کرلے۔ اود صد قیا سترکے ۛے او ویستلے۔
او پہ زغیرونو کئے ۛے وترو۔ او بابل تہ ۛے بوتلو۔

اود شاہ بابل بنو کد نصر د سلطنت پہ نولسم کال د پنجھے میاشتے پہ اوومہ ورخ د
شاہ بابل یو نو کر نبوز رادان چہ د جلو دارانو سردار وو۔ یروشلم تہ راغ۔ ہغہ د خدائے
کور، د بادشاہ محل او د یروشلم ہر کورے پہ اوراوسوزولو۔ او د کسد یانو قول لنبکر چہ د
جلو دارانو د سردار سرہ وو۔ د یروشلم د پناہ دیوال ۛے د ظورو وارو طرفونو تہ او غور مٹولو۔
او اقی خلق ۛے او ہغہ خلق ۛے چہ خیل ۛے پرینی وو۔ او د باین د باچا پہ پناہ کئے راغلی وو۔ او

پہ عوامو کینے چہ شوک باقی پاتے وو۔ ہخہ تول دجلو دارانو سردار نبوزرادان گرفتار کرل۔ او بابل تہ تہ بند یوان بوتل۔ لیکن دجلو دارانو سردار د ملک کنگال او غریبانان پرینودل چہ ہغوی بہ دکر کیلے کار او د انگورو د باغونو شوکی کوی۔ رددے نہ پس دھیکل مقدس، دہخہ لوبنو تفصیل دے چہ دغہ سردار بابل تہ اوری وو۔)

رد پس یھودا د پفل ملک نہ اسیر لار۔ او کوم خلق چہ دیھودا پہ زمکہ پاتے شول چہ دوی د بابل باپا بنوکد نصر پرینی وو۔ پہ ہغوی باندے تہ جد لیان اغی قام بن سافن حاکم مقرر کرو۔“ ۲۔ سلاطین باب ۲۵۔ آیت ۱ تا ۲۳)۔

لکہ چہ دپور تہ حوالو تہ شرگندہ دہ۔ بخت نصر پہ سلطنت یھودا درے ملہ حلے کبری دی۔ پہ دے صلوکینے دیھودا سلطنت تباہ شو۔ پہ زرگونو یھودیان او وڑے شول۔ او پہ زرگونو د بخت نصر پہ حکم بابل تہ بندیوان راوستے شول۔ او پہ زرگونو یھودیان او وڑے شول۔ او پہ زرگونو د بخت نصر پہ حکم بابل تہ بندیوان راوسے شول۔ دیوانی مؤرخ زینون بہ الفاظو کینے یوستگدل قصاب ہم پہ دومرہ بے رمی سرہ کھلے برے مذبح تہ نہ بیانی۔ خہ رنگ چہ دہ یھودیان بابل تہ بیولی وو۔ ددے صلوشدات او د بخت نصر جبرو قھر چہ پہ خیال کینے اوساٹے شی نو ددے خبرے تصور ہم نہ شی کیدے چہ د بخت نصر دھیلے نہ بہ گوندے پہ دومرہ لویہ پیمانہ اسرائیلیان تبتیدی وی۔ لکہ خہ رنگ چہ ددے لیکوالو خیال دے کہ چرے د تورات شہادت تہ اوکتے شی نو ددے نہ ہم دیھودیانو د تینستے مرستہ نہ کبری۔ بلکہ ددے نہ دامعلومیری چہ دیر یھودیان خو وڑلی شوی وو۔ او د ملک نور قابل ذکر اولس گرفتار بابل تہ بیولے شوی وو۔ اوصرف ہخہ کان پہ یروشلم کینے پرینودی شوی وو۔ کوم چہ د ملک کنگال او غریبانان خلق وو۔ او پہ ہغوی باندے ہم د بخت نصر دلوری نہ حاکم مقرر شوی وو۔ پہ دے صورت کینے دیھودیانو د تینستے نہ سوال پیدا کیدے شی او نہ امکان۔

پہ بابل کینے دیھودیانو د اسیری زمانہ د تورات مطابق او یا کالہ وہ۔ دارمانہ پہ قوی لحاظ سرہ ددوی د تباہی او پریشانی زمانہ وہ۔ ددوی قومیت تباہ شوی وو۔ ددوی ہیکل مقدس ورن شوی او ددوی بنارونہ د زمکے سرہ ہوار شوی وو۔ دوی پہ امتناعی لحاظ سرہ د تباہی د ژورے کندے پہ غارہ او درولی شوی وو۔ پہ بابل کینے ددوی د ژوند زمانہ د غلامی او مایوسی زما وہ۔ او دوی نہ پوھیدل چہ ددے ہلاکت او بربادی تہ پس بہ ددوی دوبارہ ژوند سامان خہ رنگ پیدا شی؟ پہ دے زمانہ کینے پہ دوی کینے دانال

نبی پیدا شو چه دخیل علم او حکمت له کبله د بابل په دربار کې په دلوټ عزت او احترام
خاوند شو و و۔

د بخت نصر نه پس « بیل شازار » د بابل بادشاه شو۔ دده د سلطنت په دوټم کال دانیال
نبی یو خوب اولیده ۱ په دغه خوب کې په دیهودیانو د آزادی زیره ورکړه شو و و۔ او
د دوی دا آزادی د خوروس (کوروش) هخامنشی باچا د ظهور سره وابسته نښلی
شوی ده۔ پناچه دوی هم په دغه طمع د ژوند شیپه ورځ تیرول۔

د بیل شازار، یو ظالم عیاش او نفس پرست باچا و و۔ دغه باچا و و چه دهیکل
مقدس په پاکو لوبنو کې ۲ ۳ شراب خښلی و و۔ او دده کبر او غرور په نتیجه کې خدای
پاک دده د سلطنت د خوروس (کوروش) هخامنشی د لاسه تپا کړه ۴ او خوروس
د خپل سلطنت په ورومې کال یهودیانو ته آزادی ورکړه۔ او دهیکل مقدس هغه
ټول لوبنې چه بخت نصر لوبې کړې۔ او د بابل په خزانه کې ۵ ۶ ایښی و و۔ دیهودیانو
یو امیر زربابل ته حواله کړل۔ او ټولو یهودیانو ته ۷ ۸ خپل وطن ته د تلوا اجازه
ورکړه۔

داسپړی نه پس هغه ټول آزاد شوی یهودیان چه د زربابل په مشرۍ ۹ کې فلسطین
ته لاړل دهغوی د خاندانی قبیلو نومونه او شمار د « عورا » نبی په کتاب کې موجود
دے۔ دا ټول خلق دوه څلوینت زره دره سوه او شپږت و و۔ د دوی سره اووه
زره دره سوه او دره دیرش وینځ مرغان هم و و۔ او دوه سوه سندر غاړی نښ
سړی هم په دوی کې شامل و و۔

د بخت نصر بابل د لاسه د یهودیانو د اسارت سره دده د نظری ۱۰ هغه حصه چه په
اسرائیلی تاریخ اړه لری خښی۔ د تورات د شهادتو له مخه د ساؤل د وفات نه واغل
د اسرائیلیانو د ورومې اسارت ۱۱ برزمانه او بیا د بخت نصر د لاسه د یهودیانو په
بابل کې د قید و بند تر وخته پوره موبز دده د نظری ۱۲ د اهم کردار افتنه او دهغه د
اولاد په حقله هېڅ او نه لیدل۔ او نه مو د هغه خبرو څه ثبوت بیاموند کول چه د
« افغانا » سره منسوب بیان شوی دی۔ نو دده شهادتو په پرتیا کې به بیا علی لوستونکی
په خپله دده د نظری ۱۳ د قدر او قیمت اندازه او لگول شي۔

د بابل سلطنت د کوروش د لاسه وړه شو - یهودیان آزاد او بیرته فلسطین ته اورسیدل - اود خپل هیکل مقدس او خپلو کورونو په دوباره تعمیرکېنې لگیا شول - د تاریخ په پرده کې شپاره واقعات څرگند شول - د کوروش اود دهغه دکورنئ دوه سوه کلیز سلطنت د سکندر مقدونی د لاسه تالا ترغا شو - سکندر لکه د برق او بریښیدو - اود رعد په شان او برقید و - ولې دهغه د فتوحاتو عمر دهغه د خپل عبره هومره اوږد هم نه شو - دهغه د خبر نیلانو دهغه د مرگ نه پس په یو بل نوکې ښخ کړه - اود سکندر د سلطنت مشرقی صوبې چې د پښتو علاقه هم پکې شامله وه - دهغه د یو جرینیل سلیوکسی لاس ته راغله اود دغه واقعاتو په نتیجه کېنې دیونانیانو مستقل حکومت په دغه علاقه کېنې قائم شو - د دغه نه پس په مختلفو وختونو کېنې مختلفو قامونو وار په وار د پښتنو دا علاقه د غوښتو غوښل کړه - اوبیاغې خپله دوره فتمه کړه اود دغه څارو سره څارو شول - دغه شان د بخت نصر د هیلې نه پس نور دولس سوه کاله تیر شول -

په دغه دولس سوه کاله کېنې موږ د بنی افغان په حقله چې هغوی د دغه نظرې مطابق د غور په غرونو کېنې استوگن شوی وو - رپورته روایاتو مطابق سواد دغه نه نور هېڅ څه واړ نه ریدل - چې د دغه خلکو به د دغه علاقو د مشرکانو نه نیول و - د بخت نصر د هیلې نه دولس سوه کاله پس د عربو په زمکه د اسلام نبر رااوختلو - اسلام په خپله جولې کېنې د دنیا کېنې کسه مظلومه اود د دیدلی انسانانو ته دامن او سکون او یونوی ژوند پیغام راوړل وو - ولې په دغه پیغام کېنې د انسانانو د یوه دله د پاره چې د خپل طاقت په غزور کېنې د انسانو حقوقو غاصبان وو مرگ هم موجود وو - نو د غاصبانو د دغه د خپل طاقت په پوره زور د اسلام د پیغام مخالفت شروع کړو - اود دغه مخالفت په نتیجه کېنې د مکې نه مدینه ته د حضور هجرت واقع شو -

په دغه زمانه کېنې د دغه لیکوالو مطابق د غور دغه بنی اسرائیلو ته د حضرت خالد^{رض} د لوری نه د اسلام دعوت راغ - د حضرت خالد^{رض} هم د دغه نظرې مطابق نلای بنی اسرائیل وو - د دغه دعوت په جواب کېنې د خلکو د خپل یو مشر قیس په ماتحتی کېنې یوه جرگه مدینه ته اولېرله - د دغه جرگې په مدینه کېنې د حضور سره ملاقات له غزې او قندهار په دغه نومونو بلکه شاید چې په نورو نومونو هم لا په دغه زمانه کېنې آبدانه وو

اوکرو۔ ایہان تے راورو۔ او دجرگے دمشرقیس نامہ دعضور د لوری نہ پہ عید
الرشید بد لہ شوہ۔ اوہم پہ دے موقع دہ لہ دعضور لہ خوا د رملک اوبطان)
مظاہرہ وکرے شول۔ قیس دمک پہ غزوہ کنبے ہم شامل شو۔ اوچہ بیرتہ راغلو
نو داسلام پہ تبلیغ کنبے لگیا شو۔ او پہ سترہ کنبے وفات شو۔

قہ رنگ چہ ددے نظر تے دھخہ حصے کومہ چہ داسرائیلی تاریخ سرہ مربوطہ دہ جاج
مود تورات دشہادتونو پہ رنا کنبے افسیتے دے۔ دغہ رنگ پہ ددے حصے جاج داسلامی
تاریخ پہ رنا کنبے واغلو۔

داسلامی تاریخ نہ دومرہ خیرہ مرستہ مومی چہ کوم وفدونہ او جگرگے پہ مدینہ
کنبے دعضور پہ خدمت کنبے حاضرے شوے وے۔ پہ ہخو کنبے ٹینے سری د قیس پہ نامہ
ہم وو۔ نو دا امکان ہو کیدے شی چہ پہ دے سر و کنبے شاید چہ یو «قیس» دھخہ
سرے وی۔ چہ دخراسان اوسیدونکے او اہتمال لری۔ چہ دعور د علاقے استوگن وی۔
ولے دا خیرہ چہ قیس دمکے پہ غزوہ کنبے شامل شوے دے او عضور ہخہ تہ دملک
اوبطان خطاب وکرے دے۔ یو موضوعی روایت دے چہ داسلامی تاریخ نہ تے مرستہ نہ
کبری۔ دفتح مکہ واقعات پہ تاریخونو کنبے پہ تفصیل سرہ موجود دی۔ دسیرت نبوی مؤرخینو
دعضور متعلق ہرہ خیرہ اہمہ گنہی دے۔ او پہ تاریخ کنبے تے لیکلی دے۔ بیا داخو ہیرا ہم
واقعات وو۔ مخصوصاً چہ د قیس دحضرت خالدؓ ہم قوم اود ہخہ پہ دعوت راغلی
دے۔ نو دا خیرہ بہ ضرور ذکر شوی وے۔ دے دملک اوبطان «افسانہ ہم بے بنیادہ
دے۔ دا ظاہرہ دہ چہ ملک یوا تے دپنبتو سرہ مخصوص نہ دے۔ بلکہ دا لفظ دیر ہخہ
خلق ہم استعجالوی کوم چہ پہ یقینی قول پنتانہ نہ دی۔ ہم دغہ رنگ دبطان لفظ
پہ دے عرض ایجا دکرے شوے دے چہ پہ ہند کنبے پنتانہ پہ پتھان پتر ندے شول۔

داخیرہ ہم د فکر و ردہ چہ حضرت خالدؓ یو لوئے نو میاے صحابی وو۔ اود تہولو
اسلامی مؤرخینو دقول مطابق د محزوم ڈٹانکے اود قریشو پہ قبیلہ کنبے وو۔ ولے دا
لیکوال تے اسرائیلی گنہی۔ دایوداسے خیرہ دہ چہ دقول اسلامی تاریخ نہ خلا ف دے۔ حضرت
خالدؓ بن ولید دخیل پوھے جسہا فی طاقت، جنگی قابلیت او خاندانی شرافت لہ تحت د
یو لوئے حیثیت خاوند وو۔ داسلام نہ ورا ندے ہم ہخہ پہ قریشو کنبے دیر سترگہ
ورا او مخوریز وو۔

نوموری داسلام پہ مخالفت کنبے تے دیرہ مؤثرہ حصہ اہنتی وے۔ دا حد پہ جنگ کنبے

دمسلمانانو فتح پہ شکست بدلول - دحضرت خالد بن ولید دجنگی قابلیت کارنامہ گہنے شی - اودمسلمانید و نہ پس چہ ہفخہ داسلام پہ لارکبے کوے کارنامے سر تہ رسولی دی - دہفخ پہ وجہ دسیف انکہ خطاب ورتہ حاصل شوے دے - اودادعزت او لورتیا یولوے مقام دے - نودداسے سہری دحسب نسب خبرہ ہہپرے پہ مللہ او تذذب کبے نہ شی کیدے -

دا خبرہ ہم د فکروردہ چہ کہ چرے خالد بن ولید اسرائیلی وے تو پہ مدینہ کبے ہم یہودیان موجود وو - اودے یہودیانو چہ مسلمانانو تہ غومرہ نقصان رسولے شو پہ ہفخ کبے نے ہفخہ کبے نہ کولو - نو خالد بن ولید چہ دعور اسرائیلیا تو تہ دعوت و رکولو نو ہفخہ خیل اثر او رسوخ دمدينہ پہ یہودیانو وے نہ استعمالولو - او کہ چرے داتسلیم کرے شی چہ واقعی حضرت خالد بن دعور بنی اسرائیلو تہ دعوت و رکرے وو - اوقیس دہفخہ پہ بلنہ مدینہ تہ حاضر شوے وو - نو بیا بہ داملل ہم ضروری چہ دعور داسرائیلو اود یثرب داسرائیلیا نو ترمیٹھ بہ باقاعدہ نگ راگک او تعلقات قائم وو - پہ دے صورت کبے یہ دقیس قام قبیلہ اود ہفخہ داستوگنے مائے پہ یقینی رول معلوم وو - اودہفخہ حالت بہ پہ تیرو کبے نہ وو - پہ دے بنا نہ ہو حضرت خالد بن ولید اسرائیلی وو او نہ ہفخہ قیس عبدالرشید تہ فیلہ لور پہ نکاح و رکری وہ - او نہ نے دعوت و رکرے دے -

پہ دے نظریہ کبے دحضرت خالد بن ولید شہولیت غالباً چہ دمورخ فرشتہ ددے لیک نہ د غلط فہمی پہ بنا وی - فرشتہ نیکی چہ خالد بن عبداللہ یوعرب چہ پہ یوروایت دابوجہل پہ اولاد کبے وو - او پہ یوروایت دخالد بن ولید پہ اولاد کبے پہ سنہ ۶۳۱ کبے دکابل دحکومت نہ معزول شو - اودخلیفہ دوبرے نہ بیرتہ خیل وطن تہ نہ شو تلے نو پہ کوه سلیمان کبے استوگن شو - اودلتہ نے یومسلمان پنتون تہ ضیلہ لور پہ نکاح و رکرے - دہفخ نہ دوه ٹامن اوسول - چہ دیونامہ لودی اودبل نامہ سور و - دزمانے پہ تیبریدوسرہ د سنہ ۶۳۱ پہ خوا و مشا کبے ددوی اولاد دومرہ پیر شوے ووچہ دپینور، کوهات، اونوں وغیرہ علاقے نیولے وے - دفرشتے داروایت دتاریخی شہادت پہ ریا کبے درست نہ دے - کابل د سنہ ۶۳۱ پورے خوفہ چہ د سنہ ۶۳۱ ہم لامسلمانانو پہ قبضہ کبے نہ ووراغلے - او نہ د سنہ ۶۳۱ پورے دمسلمانانو اثر پہ مضبوطو بنیا، ونو دکابل او قندھار وغیرہ علاقے کبے قائم شوے وو - پہ ددعہ ورھو کبے دکابل، عزنی، او قندھار علاقے درتیبیل شاہانو پہ تصرف کبے وے - نو دمسلمان حاکم د معزول کید و غوہی و سوال نہ پیدا کیری - بہر حال

احتمال کیدے شی۔ چہ دفرشتے دغه روایت دے لیکوالو درست گھنے وی۔
 او د فرشتے پہ روایت کبے ۷۰ خالد بن عبداللہ نہ خالد بن ولید مراد
 افسے وی۔ او ددھغه ۷۰ سرہ ۷۰ دا افسانہ وابستہ کری وی۔
 ددے نظریے مطابق دقیس دمسلمانیدو او دمدینے نہ خیل وطن تہ د
 رارسید و سرہ سم اسلام پہ پینتو کبے خورشوے معلومیری۔ او دا گمان کیدے
 شی چہ پستانہ بہ پہ ایرہ پہ قامی حیثیت پہ اسلام کبے داخل شوی وی
 وے دایو داسے خبرہ دہ چہ تاریخی واقعات ۷۰ تردید کوی۔ «البیرونی» د
 لسی۷۰ صدی مسیحی پہ لڑ کبے داباسیند نہ پہ قبلہ د کابلہ پورے آباد پستانہ
 قبائل دسرکس، سرتیزہ، بغاوت پسندہ او ہندو مذہبہ پہ الفاظ ذکر
 کری دی۔ دیو لسی۷۰ صدی پہ آغاز کبے د محمود غزنوی او اند پال پہ
 چگونو کبے کہ یو طرف تہ د محمود پہ فوٹونو کبے مسلمانان پستانہ شامل وو
 نو داند پال پہ مرستہ غیر مسلم پستانہ ہم جنگیدل۔ پہ دوسمہ صدی کبے
 د محمود غزنوی غوری سرہ کہ مسلمانان پستانہ وو۔ نو د پرتھوری راج پہ
 فوٹونو کبے د غیر مسلم پستانو رسالہ ہم موجودہ۔ وہ۔ د تیراہ او غیر
 پہ غیر مسلم پستانو د محمد علی غوری عملہ ددھغه ۷۰ زمانے مشہورہ واقعہ
 دہ۔ دا تہول تاریخی واقعات ددے خبرے مرستہ کوی چہ د سچیرے صدی
 ہجری پورے بہ قامی او اجتماعی حیثیت کبے قبول پستانہ لا مسلمانان نہ وو۔
 البتہ دا درست دہ چہ ہغہ پستانہ چہ د غزنوی او غوری سلاطینو پہ فوٹونو
 کبے شامل شوی وو۔ او د حکومت صدر مقاماتو سرہ نزدے وو۔ ہغوی پہ ابتدا
 کبے اسلام راوے وو۔

دا خبرہ ہم د فکر و ردہ چہ د قیس عبدالرشید نہ د ساؤل پورے کومہ
 شجرہ چہ دے لیکوالو درج کری دہ ہغہ د ساؤل ددھغه شجرے نہ مخالفہ دہ۔
 کومہ چہ پہ تورات کبے د ساؤل پہ حقلہ موجودہ دہ۔ د قیس شجرہ خو
 ورا ندے بیان شوی دہ۔ او د ساؤل شجرہ دتورات پہ شہادت دے
 دہ۔ ر۔ ہورنہ نہ پہ بنکتہ)

او د فیر نہ قیس پیدا شو۔ او د قیس نہ ساؤل او زیگیدہ۔ او د ساؤل
 نہ یونتن ملکیشوع، ابینداب، او اشبعل پیدا شو۔ او د یونتن ہغوی

مربعل وو - اود مربعل ټوټه ميگاه وو - اود ميگاه ټامن فيتون ، ملک ،
تابع او آخز وو - اود آخز نه يهد عده پيدا شو - اود يهد عده نه علمت
عزماوت او زمری پيدا شو - اود زمری نه موزا اود موزا نه نبعه پيدا شو
اود نبعه نه رافعه ، درافعه ټوټه العيسه اود العيسه ټوټه اميل وو -
دا ميل مشپر. ټامن وو - چه نومونه ټه دادی - عزديقام ، بوکرد ، اسلميل ،
سفریا ، عبدیا ، او حټان - دغه ټول دا ميل ټان وو - ۱۲ - تواريخ ، باب ۸ ،
آيت ۳۳ - ۳۸)

د پورته معروضاتو نه دا خبره واضحه شوه چه دا نظريه په خپل موجوده
شکل کيښه نه خو د تورات د شهادتونو نه څه مرسته مومي - او نه داسلامي
تاريخ نه ، او داسه معلومېږي چه بيخي په زباني او موضوعي رواياتو مېني ده -
دا روايات په اولسيه صدي کيښه وضع شوي دي - او دا ظاهره ده چه بعض
روايات د تاريخي واقعاتو ټاټه نه شي نيولې - البته که داسه او وټيل شي چه پښتانه
نسلاً سامي النسل دي - او د تاريخي شواهدو په رڼا کيښه دا خبره ثابت شي نو په
منلو کيښه به ټه نه ټه اشکال وي - او نه انکار -

دا نظريه لکه چه مو او وټيل د تاريخي شواهدو په رڼا کيښه ډيره کمزوري ده
حقيقت دا ده چه د قامونو د اصل نسل مسئله د يو فرد واحد سره مربوط کول
او په شجره باندې د هغ بنياد کيښودل نه ټه څه موزونيت لري - او نه
ټه جواز - بيا هم که ددې نظريې پس منظر او لټول شي - او په کومه
زمانه او کومو حالاتو کيښه چه دا نظريه وضع شوي او مروج شوي ده د
هغ حاج واخستې شي - نو دا به معلومه شي چه ددې نظريې واضعينو بڼه
په غور او فکر دا نظريه وضع کړي ده - او د حالاتو مطابق ټه يو درست او موزون
کار کړي ده - او دا وټيل به به ټه ټاټه نه وي - چه ددې لیکوالو چه د خپلو تحقيقاتو په
رڼا کيښه څه کړي دي دهغه وخت د تقاضو سره ټه مطابق کړي دي -

د پښتو او مغلو آويزشي اورقابت ډير پخوانې وو - دواړه قامونه د يو
بل سياسي حريفان وو - پښتانه د مغلو په نسبت ډير وړانده متدن او مهذب
شوي وو - او د مغلو نه ډير وړانده په اسلام کيښه داخل شوي وو - د غزنوي او غوري
بادشاهانو د حملو په وجه دوي دهند سره بلد شوي او د مغلو نه ټه ډير وړانده

ہندا پہ زمکہ سیاسی اقتدار موندلے وو۔ اوہتی چہ ددے اقتدار پہ وجہ پہ ہند د عظیم
 سلطنتونو پہ تشکیل کینے ہم کامیاب شوی وو۔ ورس تو چہ مغل مسلمانان شول۔ او د
 تہذیب پہ دائرہ کینے داخل شول۔ نو د افغانستان پہ زمکہ ددویٰ مقابلہ د پښتنو
 سرہ وہ۔ پہ خپل اصلی وطن کینے غو پستانہ د خپل قبائلی نظام میات او قامی خصوصیا
 پہ وجہ ددے قابل نہ وو چہ دوی پہ ددے زمکہ یو مقتدر سلطنت قائم کرے وے۔
 او د مغلو مقابلہ لے کرے وے۔ وے پہ ہند کینے حالات جدا وو۔ وے پستانہ د
 سیاسی عروج خاوندان وو۔ او ترخو چہ د پښتنو پہ قامی اتفاق کینے رخنہ نہ وی
 پیدا شوی ترہغ د مغلو سیاسی ارمانونو وده نہ شوہ کولے۔ لیکن دا حالات د
 شپار سے صدی پہ آغاز کینے بدل شول۔ کوم وخت چہ بابر پہ ہند حملہ اوکرہ۔
 او دھغ پہ نتیجہ کینے د ہندوستان تخت و تاج د پښتنو نہ مغلو تہ منتقل شو
 نو پہ ہند کینے ہم د مغلو سیادت قائم شو۔ وے سرہ ددے چہ پہ ہند کینے برکری
 طاقت د مغلو پہ لاس کینے وو بیا ہم د پښتنو سیاسی طاقت بیخی ختم شوہ نہ وو۔
 البتہ منتشر شوہ ضرور وو۔ او دا توقع کیدے شوہ چہ کہ دا خور وور طاقت بیا پہ
 یو مرکز راغونو شی نو ددے نقصان تلافی بہ اوشی۔ دا موقع پښتنو تہ یر زر پہ لاس
 و رغلہ۔ د بابر د وفات تہ پی پستانہ د شیر شاہ پہ سرکردگی کینے بیا سیاسی
 او اقتدار خاوندان شول۔ او د ہند سلطنت د مغلو نہ دوبارہ پښتنو تہ منتقل شو۔
 د سلطنت دے انتقال د مغلو او پښتنو پہ سیاسی رقابت کینے نور ہم شدت پیدا
 کرو۔ شیر شاہ چہ کومہ طریقہ د خپل سلطنت د وسعت او استحکام کار شروع
 کرے وو۔ دھغ نہ دا توقع کیدے شوہ چہ د مغلو د پارہ بہ دوبارہ دھند پہ
 زمکہ پنبہ کینودل نامکن شی۔ او کہ چرے قدرت شیر شاہ تہ کافی موقع ور
 کرے وے او یاد شیر شاہ پہ اولاد کینے یو بل شیر شاہ پیدا شوہ وے۔ نو امکان
 کیدے شو چہ د ہندوستان تاریخ د مغلو د ذکر نہ خالی پاتے وے۔
 وے داسے اونہ شول۔ ٹکے چہ شیر شاہ ہم زروفات شو۔ او دھغ پہ اولاد
 کینے ہم شوک بل شیر شاہ پیدا نہ شو۔ او د عادل شاہ سوری پہ زمانہ
 کینے ہمایون ہند بیا ترلا سہ کرو۔ وے ہغہ ہم زروفات شو۔ او د ہندوستان تاج
 او تخت خوش نصیب اکبر تہ پاتے شو۔ اکبر یواغ دانہ چہ یو زور فاتح وو بلکہ د
 سیاست د کبر یچونو نہ ہم نبہ خبردار وو۔ پہ دغہ زمانہ کینے سلطنت

مغلیہ تہ پہ ہندکینے ددوؤ قامونو یعنی پینتو اور اجموتونہ فطرہ وہ۔ اکبر ددے دوارو قامونو محفلہ مختلف پالیسی اختیار کرہ۔ راجپوت ہنغہ پہ مینہ، رواداری اور شتوناطو عمل کرل۔ او پینتائے چونکہ دمغلو سیاسی رقیبان وو۔ نو دھنوی سرہ یے زور آزمائی شروع کرہ۔ او پہ ہندکینے د پینتو د سیاسی طاقت ورے لوئے نینے نینتائے ہر ٹائے چہ وے دھنغ پہ ورائیولو او ختمولو کینے بوخت شو۔ دھند پہ زمکہ اگرچہ اکبر د پینتو پہ مغلوب کولو کینے خو کامیاب شو۔ وے داباسین نہ پہ قبلہ اباد و پینتو قبائلو دھنغہ دارمان ریڑید لو تہ پرے نینود۔ او د پینتو او مغلو دا زور آزمائی د اکبر نہ جھانگیر تہ پہ میراث کینے پائے شوہ۔ اکبرکے یو طرف د پینتو د مغلوب کولو د پارہ د فوٹی طاقت نہ کارا گستو نو بل طرف تہ مغل مورخینو د قای تذلیل تحریک شروع کرو۔ او ددوئی محفلہ یے داسے بے سروپا افسانے وضع کرے چہ دھنغ پہ وجہ د پینتو قای سانا او خودی "مجرور کیدلہ او دھنغ لازمی نتیجہ پہ پینتو کینے د احساس کھتری پیدا کیدل وو۔

مغل او ایرانیان دوارہ دخیل وخت استعماری طاقتونہ وو۔ او پینتائے دخیل جغرافیائی محل وقوع پہ وجہ ددے استعماری قوتونو پہ مینع کینے کیر وو۔ پینتو یو داسے بدقستہ قام دے چہ دخیل آزادی پسند طبیعت او دخیل آزادی^{منافقہ} جرم کینے د تاریخ پہ ہرہ دورہ کینے د استعماری طاقتونو لخوا پہ نازیبا او ناموزونو الفاظو یاد شوے او د انسانیت سوز سلوک مستحق کینے شوے دے۔ د پینتو د قای تصحیح او تذلیل پہ لکینے ایرانیان ہم د مغلو ہم غاری وو۔ ترکچہ پینتو ہرے نوموری کارناے تہ بہ دعیب گو تہ نیولے شوہ۔ ددوئی داصل نسل پہ محفلہ ہم د مغل دربار مورخینو بے سروپا افسانے وضع کرے۔ او خورے یے کرے۔ پینتو اگرچہ خپل سلطنت خو بائیلے وو۔ وے پہ دے تحریک دھنوی قای تذلیل کیدلو او د احساس کھتری د پیدا کیدو پہ وجہ ددوئی د قای ہستی د فنا کیدو خطرہ وہ۔ د اظاہرہ دہ چہ دا یو خطرناک تحریک وو۔ او تولو پینتو بہ پہ شدت سرہ محسوس کولو۔ او د احساس بہ ہنغہ پینتو تہ زیات کیدلو کوم چہ د مغل دربار پہ امیرانو کینے شامل وو۔ چنانچہ د پینتو مشرانو ددے تحریک د دفعیہ د پارہ د پینتو داصل نسل مسئلے تہ توجہ اوکرہ او دغان جہان لودی پہ سرپرستی کینے نعمت اللہ ہروی د مغلزن افغانی پہ نوم تاریخ اولیکلو۔ او پہ ہنغے کینے یے دا نظریہ پہ اول وار پیش کرہ او داکتاب د وروستو تولو لیکوالو ماخذ او کرٹید۔ دہنغہ شان دے نظریے پہ پینتو کینے دیوے عقیدے حیثیت او موندلو۔ زما دا قیاس د شوکت افغانی ددے اقتباس نہ ہم مرستہ موی۔

» د افغانانو پہ نسب باندے دشمنانو شرمناکہ حملہ کری دی۔ او کلاہ ہنغہ وخت چہ

د افغانستان د بخت ستورے د خیل بے اتفاقی لہ کبلہ پہ د ویدو وو۔ او د مغل بادشاہانو د بخت ستورے پہ عروج وو۔ - دغه وخت د شاہ عباس صفوی ایرانی سفیر د جہانگیر بادشاہ د ویراندے د مغلوب حریف (پہستانہ) پہ نسل کینے دا عیب را او بنکلوچہ پہ یو معتبر کتاب کینے (د ۱۱ معتبر) کتاب خہ رنگ چہ هغه وخت د خیال پہ الماری کینے بند وو دغه رنگ اوس هم دے (-) دا لیکل دی چہ افغانان د «دیو» نه پیدا دی۔ او د دے خیل لغو او بے هوده بیان سره یے سرپیخ یو خای کړے او پخپله یے هم د دے بیان مرسته او کړه۔ د سفیر په دے بکواس باندے چہ د چار چاپیر نه د آما او صدقنا چے نعرے او پتے شوے نو خان جهان لودی (چہ د مغلو پہ دربار کینے هغه شجرت په دے وجه قائم وو چہ د هغه پلار او نیکه یعنی دلاور خان لودی او دولت خان لودی حاکم پنجاب، د مغلو پہ دوستی کینے او د افغانانو پہ دشمنی کینے خپل سر و نه ورکړی وو) - دا اراده او کړه چہ د ایرانی سفیر د دے بکواس تر دید او کړی - او د افغانانو د نسل اصلیت ظاهر کړی - اگر چہ هغه (خان جهان لودی) ته د خرد لیتے د جواب ورکول ضروری نه وو۔ ولے غیرت مند کله کتلی اوریدے شی۔ او هغه هم بیا افغان چہ سلطنت خوے باج کړو۔ ولے په پوزه یے لچ پرے نښود۔ له دے کبله خان جهان لودی خپل امیران لکه قطب خان، سرمستان ابدالی، همزه خان توخی، عمر خان کاکر، ظریف خان یوسفزے، افغانستان ته اولیرل، او د یقین یے حاصل کړو چہ افغان بنی اسرائیل دی، چہ سلسله نسب یے د یهو دا ابن یعقوب نه ویراندے تر سام ابن نوح پورے چہ د یافت مشرور دے رسی او د یافت د مغل قوم مورث اعلی دے۔ اگر چہ دا د تحقیقاتو واقعی نتیجه وه۔ ولے غالب قوم کله دا زغیل شوه چہ د هغوی مغلوب حریف د په نسب کینے د هغوی نه زیات شی۔ په دے بنا په دے تحقیق باندے یے د خان ستاینه الزام اولکولوچہ تراوسه پورے د کافی کړنې، گډه

لکه چہ دیورته اقتباس نه دا معلومیری خان جهان لودی د پښتنو د نسل د معلومولو په غرض د خپلو امیرانو یو وفد افغانستان ته اولیرلو۔ او د وفد د تحقیقاتو په نتیجه کینے

۱ لے د ایرانیانو لخوا د پښتنو د اصل په باب کینے د دیوزاد افسانه په غور شنید جهان کینے په تفصیل سره ذکر ده۔

۲ خواب خان جهان لودی ابن دلاور خان لودی ابن دولت خان لودی د جهانگیر یو مشهور سپه سالار وو۔ د شاه جهان په وخت کینے یے بغاوت او کړو او د شاہی فوٹونو د لاسه په ۱۶۳۱ء او وژلے شول۔

۳ ساول د اکثر مورخینو په خیال کینے دین یین په اولاد کینے دے۔ او تورات هم د دے مرسته کوی۔

دا معلومہ شوہ چه پښتانه بنی اسرائیل دی - سوال دا پیدا کیری چه پښتو خپل نسل په بنی اسرائیلو ولے ورکړلو؟ - زما په خیال کښه دده وجوهات دا وو :-
 (۱) پښتانه د بنی اسرائیلو په شان په خپل نسل یو غاوره قام ده - د پښتون قام هر فرد د غیر پښتون په مقابله کښه خپل شان په فرق کښی - د پښتون معنی ده شریف ، اصیل او د ښو اخلاقو خاوند ، بنی اسرائیلو به هم خپل نسل د نورو نه دومره په فرق کښلو چه دوی به د غیر اسرائیلی خلقو د بزرگۍ او لوڼۍ والی اعتراف ته هډو تیار نه وو -

(۲) په هغه زمانه کښه او دده نه ډیره زمانه وړاندے وروستو هم د تورات دا نظریه په خلقو کښه مقبوله وه - چه ټول بنیادم د حضرت نوح د دره څامنو سام ، هام او یافث اولاد ده - او سام ته پخپلو نورو ورتو فضیلت حاصل ده - په ده بنا د سام اولاد هم د نورو ورتو په اولاد باندے فضیلت لری -

(۳) دا نظریه په هند کښه وضع شوی ده - او دغه وخت په هند کښه د پښتو نه علاوه قابل ذکر قامونه یا مغل وو - او یا هندوان - مغل حکمران قام وو او د یافث په اولاد کښه وو - نو د مغلو سره خو د نسلی اشتراک هډو سوال نه پیدا کیدو - پاتے شو هندوان تو دوی د هام په اولاد کښه وو - ولے یو خوا هندوان د پښتو تر سو ورتو کالو محکوم پاتے شوی وو - بل دا چه هندوان بت پرست وو - او د مسلمانانو چه د بت پرستی نه څومره نفرت ده هغه معلومه خبره ده - نو په مذهبی لحاظ سره هم دوی دا غوره نه گڼله چه خپل نسل د د یو محکوم او بت پرسته قام سره ورکړل کړی - بل لور ته بنی اسرائیل اگر چه اهل اسلام غوڼه وو ولے اهل کتاب خو ضرور وو - او عقیدتاً او د مذهب له مخه د بت پرستی نه متنفر وو - په ده لحاظ د هندوانو په نسبت د پښتو په نظر کښه قابل احترام وو - دا خبره د پښتو لیکوالو د طرز تحریر نه څرگند ده -

له دا خبره یاده ساتل پکار دی - چه اگر چه دنیا تر ډیره موده د کتاب پیدا ایش په ده خبره مطبئنه ده او عام ملور دا منل شوه چه ټول قامونه د حضرت نوح د دره څامنو سام هام او یافث اولاد ده - لیکن اوس دده خبره علی قدر وقیبت بیغی مشکوک ده او هیڅوک به خبره ته په داسے نظر نه گوری څرنگه چه یو تاریخی بیان ته کتل پکار وی - زیات نه زیات دا یو داسے لیک ده چه په هغه کښه موز، نه (س ۳۵ - ق ۴۰) یهودی تصورات ښکاریری - بے شک چه پتاکښه هغه حصه دهغه مقدسو روایاتو هم ده کوم چه په قوی حافظه کښه محفوظ پاتے شوه وو - ولے د دسره سره بابل او آسوی روایتونه هم ورکښ شوی دی - او دا د بابل د اوریجے استوگنه قدرتی نتیجه ده - (د مولانا ابوالکلام آزاد مرحوم دیوه مقالے اصحاب کھف ته) -

۲۴) د پیرا نیانوسره دنسلی اشتراک سوال هم نه پیدا کیدلو. او نه په هغه زمانه کښه لکه د اوسنی زمانه د انسانی نسل تقسیم او اشتراک د انسان شناسی د علم په اصولو مبنی وو. بنا په دے د پښتنو دنسلی افتخار د جذبے تسکین ذبی اسرائیلو سره په نسلی اشتراک کښه کیدے شو. دغه وجه ده چه دوی دا نظریه وضع کړه. ولے داسے معلومپیری چه دمغلو په درباری مورخینو دا هم نه گائیدله. چه پښتانه د په نسل کښه دمغلو نه افضل او کښلے شی. نو په پښتنو باندے یے دغان ستاینے الزام اولگولو. لکه چه دا خبره دشوکت افغانی دهغه وړاندے اقتباس نه څرگنده ده.

الغرض چه د پښتون د قامی خصوصیاتو او دنسلی افتخار د جذبے په رڼا کښه په دے نظریه غوراو کړے شی. نو داسے معلومپیری چه ددے هره کړی د پښتون دهالاتو سره مطابق او په ډیر غوراو فکر وضع شوی ده. ولے ددے واضعین هغه خلق وو چه هغوی یا خو په هند کښه پیدا شوی او لوٹے شوی وو. او یا یے د خپل عمر لویه حصه په هند کښه تیره کړی وه. د پښتنو د اصاں مرکز او وطن سره د دوی تعلق او څه ربط نه وو. پاتے شوه. دوی هسے د قام او نسل له مخه خو پښتانه وو، ولے د پښتنو د ژوند خوئی بوئی، او د پښتو ژبے نه بیخي نا بلده وو. پښتون قام دوی د پښتون په نامه نه پیژندلو. او نه یے « پښتون » د دے قام اصلی نامه کښله. د دوی په خیال کښه پښتون « اول افغان وو. ځکه چه د هغه زمانه مورخینو دا قام د افغان په نامه یاد کړے وو. او وروستو پتهان وو. ځکه چه پښتانه په هند کښه د پتهان په نوم مشهور وو. عربي مؤرخینو هم دغه قام د افغان په نامه یاد یاد کړے وو. ایرانیانو یه ورته هم افغانان وئیل. دغه وجه ده چه د دوی په خیال کښه د دے قام اصلی نامه افغان وه. پښتون د دوی په خیال کښه ضنی هیثیت لرلو نو ځکه د بنی اسرائیلو سره دنسلی اشتراک قائلو نه پس په زور تاریخ کښه دوی ته د یو داسے بنیاد اوریشے ضرورت وو. چه د هغه سره د افغان رسته او تری. چنانچه په دے نظریه کښه د ساؤل په کورنی کښه د « ارمیا او افغانا » افسانه وضع کول هم په دے غرض شوی که چه د دے لیکوالو پښتانه د پښتون په نامه پیژندلے او د پښتنو تاریخ لیکلے وے نو ممکنه ده چه دا نظریه داسے نه وے.

هم په دے ډول چونکه پښتون یو شجاع قوم دے او د مذهب سره هم مینه لری، دغه رنگ حضرت خالد بن ولید هم د اسلامی تاریخ یو ځلانده میره دے. تر دے چه حضور د هغه دمیرانے ستاینه « دالله توره » په خطاب سره کړی ده. او دا دعزت او افتخاریو

لوہر مقام دے - نو د حضرت خالد سرہ دیو نسبت او رشتے پہ قائید لوکینے ہم د پنتون
 قام د شجاعت د جذبے تسکین موجود وو - او موزونیت تے ہم ہم لرو - نو د حضرت خالد
 او د قیس (عبدالرشید) د ہم قومی روایت تے ہم وضع کرو -
 لیکن پہ موجودہ شکل کینے د دے نظریے ہرہ کری چونکہ نہ خو د عبرانی تاریخ نہ
 او نہ د اسلامی تاریخ لخوا مرستہ موی نو بنا پہ دے پہ موجودہ شکل کینے دا ویرہ کمزوری دہ
 البتہ کہ دا او ویلے شی چہ پنتانہ ساری النسل دی نو دا بہ یوہ جدا مسئلہ شی -

د پنتنو د نسل شیرہ

پنتانہ چوک دی؟

(۲)

د پنتنو د اصل نسل پہ باب کینے خنے خلق دا نظریہ ہم لری چہ دوی د حضرت ابراہیم
 نہ د بی بی قتورے اولاد دے - پہ دے لحاظ سرہ د دے نظریے مطابق پنتانہ نسل بی قتورہ
 دی - د دے نظریے مرستیال وافی چہ د "بی بی سارہ" د وفات نہ پس حضرت ابراہیم
 بی بی قتورہ پہ خپل زوجیت کینے واخستہ - او د ہغے نہ تے شیرخان او شول - چہ نومونہ
 تے د تورات مطابق دا دی :-

زمران ، یقسان ، میدان ، میدیان ، اسباق ، سوخ -

د بی بی قتورے پہ دے شیر و خانو کینے پہ تورات کینے صرف د دوو خانو یقسان او
 میدیان اولاد ذکر دے - او د باقی خلور و خانو تے صرف نومونہ ذکر دی - او د اولاد تے
 ذکر نشتہ - او د دے وجہ دا دہ چہ د کتاب پیدائش مطابق حضرت ابراہیم پہ خپل ژوند
 کینے د "سارہ بی بی" د اولاد نہ علاوہ د نورو بیبیانو اولاد د خان نہ رخصت کرے وو لکہ چہ
 دا خبرہ د کتاب پیدائش باب ۲۵ - آیت ۵ - ۶ نہ معلومیری :- او ابراہام ہرغہ اسحاق تہ و کرل
 او د نورو بیبیانو خانو تہ تے ویرانعامونہ و کرل - او د مشرق پہ لورینے د مشرق ملک تہ
 تے اولیرل :-

د بی بی قتورے د کو مو خانو اولاد چہ پہ تورات کینے ذکر دے - د ہغے تفصیل د کتاب
 پیدائش باب ۲۵ - آیت ۳ - ۴ مطابق داسے دے - او د یقسان نہ سبا او دوان پیداشول
 او د "د دان" پہ اولاد کینے اسوری ، لطوسی ، اولومی وو - او د میدیان خان عیفا ، عفر ،

حنوک او ابیداع او والد رعا وو - او دا ټول بنی قطوره وو -

د کتاب پیدائش د دے پورته شهادت مطابق د دے لیکوالو دا خیال دے چه د بی بی قتوره هغه ځامن چه په تورات کښه یې د اولاد ذکر نشته - هغوی د پلار په ژوند کښه د مشرق په لور تلې وو - دا خلق د ایران په شمال مغربي علاقه کښه چه هغه وخت په توران مشهوره وه آباد شول - په دے وطن کښه دا نووارد د "مدی" په نامه مشهور شول - ولے د زمانے په تیریدو سره دا خلق د پارسیانو سره داسے خلط ملط او گډ وو د شول چه بیلتون یې گران شو - ولے د بی بی قتوره دوه نور ځامن یقسان او مدیان پخپله علاقه کښه استوگن وو - دغه وجه ده چه د حضرت موسیٰ په وخت کښه په کتاب پیدائش کښه د دوی د اولاد نومونه هم اولیکل شول - دغه وخت دا خلق درشت سینا سره متصل په سرزمین ایکه کښه آباد وو - د مدیان اولاد په مدیانی او د یقسان اولاد په یقسانی مشهور وو - د یقسان په اولاد کښه حضرت شعیب پیدا شو او د دے نه پس دا قوم په قینی مشهور شو - په تورات کښه حضرت شعیب په درے نومونو "یترو" "حوباب بن دعوائیل او قینی" یاد شوه دے - حضرت شعیب د حضرت موسیٰ سخرهم وو - او دا بتدا نه د بنی اسرائیلو او "قینیانو" تعلقات خوشگوار وو - دغه وجه ده چه کوم وخت د ساؤل (طالوت) د بادشاهی په زمانه کښه د بنی اسرائیلو او عبالیقو ترمنځه جنگونه شروع شول نو د حضرت سموئل په هدایت طالوت دے قینیانو ته او وے چه تاسو د عبالیقو د منیغ نه اوځئ - د تورات په الفاظو کښه د دے وجه دا وه

اول ساؤل قینیانو ته او وے تاسو د عبالیقو د منیغ نه اوځئ - هسے نه چه زه تاسو هم د عبالیقو سره هلاک کړم - حال دا دے چه تاسو د بنی اسرائیلو سره چه هغوی د مصر نه راوتلی وو - چیرے مهربانی کړه وے - پس قینیان د عبالیقو د منیغ نه او و تل - او ساؤل د حویله نه داخل تر سور پورے چه مصر ته مخالف دے - عبالیق او وهل او د دوی بادشاه اُجاج یې ژوندے اونیولو - او ټول خلق یې د تورے نه تیر کړل

د عبالیقو د منیغ نه د دے قینیانو د وتلو زمانه د مورخینو په خیال کښه (۱۰۹۳ ق م) په

خوا و شا کښه کپله شی -

لکه چه د تورات د پورته شهادت نه معلومه شوه چا "قینیان" چه د "عبالیقو" د منیغ نه او و تل - نو دوی بیا چرته لارې ؟ د دے نظر یې د لیکوالو په خیال کښه دا خلق چه اول په "سرزمین ایکه کښه آباد وو - او بیا د دے مژکے نه په وتلو مجبور شول نو دوی د مشرق په

لوراوکوپیدل - او د ایران په قُطبی قَبلیزه علاقہ کنبه میشته شول - مَکَه خه هلته ددوی
خُنه هبقوم او هبنسل وروپه د وړاندے نه میشته شوی وو - ددے لیکوالو دا قیاس هم
د تورات په شهادت منی دے لکه چه د تورات د قضاة باب اول آیت ۱۶ نه دا ظاهرده:
"او د موسی د سخر قینی اولاد د کجورو د بنارنه دینی یهودا سره د یهودا بیابان ته چه د
عراق جنوب ته دے لاره" او هلته د خلقو سره میشته شول -"

په دے آیت کنبه د عراق نه مراد د تورات په شهادت عراق دے - لکه چه د تورات
ددے آیت نه معلومیری - او د عراق کنعانی باچا چه د کنعان جنوب ته به اوسیدلو - د بنی
اسرائیلو د راتلو نه خبر شوه (گنتی - باب ۳۳ - آیت ۴)

د پورته شهادت نه دا معلومه شوه چه قینیان د یهودا په ملکرتیا دیهو دا بیابان
ته راغلل - ددے نه دا قیاس مرسته موی چه دلته به د وړاندے نه هم خُنه بنی اسرائیل آباد
وو - د یهودا بیابان کوم خاځه کیدے شی ؟ د کتاب پیدائش باب ۲۵ د خُنه آیتونو په بناد
دے لیکوالو دا خیال دے چه په دے آیتونو کنبه د " آرام " نه مراد د ایران قُطبی قَبلیزه علاقہ
ده او دا قینیان هم دلته آباد شوی وو -

د زمانے په تیریدو سره دا خلق د پشت په علاقہ کنبه استوگن شول - ددے لیکوالو
په خیال کنبه پشت د سبز وار په خطه کنبه د هغه علاقے نوم وو چه وروستو په هنجبا
منشی دوره کنبه د " پارتیا " په نامه مشهوره ده - او په اسلامي دوره کنبه به ورله " طبرستان "
وئیلے شو - ددے نظریے مطابق ددے علاقے (پشت یا پشتیا) استوگن د زمانے په تیریدو
سره اول د پاستین او بیا وروستو د پشتون او پستانه په نامه مشهور شول -

دا لیکوال وائی چه د ایران داشکافی خاندان بادشاهان هم هغه خلق دی کوم چه یونانی
مورفینو د پارتین په نامه یاد کړی دی - یعنی ددوی په خیال کنبه د یونانی مورفینو پارتین هغه
خلق دی - چه اول په قینیانو مشهور وو - او وروستو د " پاستیا " داستوگنې د مناسبت په
وجه ورله پاستین او وئیلے شول - چونکه دا خلق د بنی قنوره اولاد وو نو په دے لحاظ سره
نسلاً ساسیان وو - دا خبره هم د فکر ورده چه انگریزی مورخ " مسرتیلر " هم د ایران اوساسی
(پارتین) بادشاهان د پشتونو په نامه ذکر کړی دی -

په هر حال د تورات ددے پورته شهادتونو په بنا دومره ثابتیری چه په قدیمه زمانه

کینے سامی قبائل د ایران قطبی قبلیئزے علاقے تہ د مهاجرینو پہ ڊول راغلی او پہ دے علاقو کینے میشتہ شوی وو۔ او دا ظاهرہ ده او وروستو بہ یے پخپلہ موقع وضاحت ہم اوشی چہ پہ دے علاقو کینے ھئے آریائی قبائل ہم استوکن وو۔ نو ددے آریائی قبائلو سرہ د گداون او یوٹاے استوکنے پہ وجہ بہ ددوی وینہ او د ژوند ژواک لارے چارے دیوبل نہ متاثر شوی وی۔“

د پینتنو پہ باب کینے ھئے خلق دا خیال ہم ظاہروی چہ پینتائے یونانی النسل دی۔ پہ پینتنو لیکوالو کینے ددے نظریے سرگرم مرستیال بناغے عبد الغنی خان دے۔ ددہ پہ خیال کینے د پینتنو نومونہ، ددوی دکو او علاقو نائے ددوی رسونہ او رواجونہ ددوی د ڊھلو او زرو افراد و خط و حال دیونا نیا نو سرہ ڊیر ژور مشابہت او نزدیکی لری۔ ددے پہ حقلہ تفصیلات دے بناغلی پہ خپل کتاب ”دی پتھان“ کینے وکری دی۔ خواہش مندیے پہ ھئے کینے لوستے شی۔

پہ دے ڊول ھئے خلق دا سہ ہم دی چہ تصغوی تہ پہ پینتنو کینے د منگولو او ترکانو نغینے نبنائے ہم پہ نظر راچی او دے خیال تہ مائل دی چہ دا خلق رپینتائے بہ د منگولو او ترکانو سرہ ہم ھتہ نسلی تعلق لری۔ دغہ خبرے دی چہ د پینتنو د نسل مسئلہ یے ڊیرہ پیچیدہ او گرانہ کری دہ۔ ولے اول ددے نہ چہ مونز د پینتنو د نسل پہ حقلہ یوے سکوتے نتیجے تہ اوسو د پینتنو د نسل پہ باب کینے یوہ بلہ مشہورہ او مدللہ نظریہ ہم ذکر کول ضروری دی۔

د پښتون نسلي څيړنه

پښتانه څوک دي (۳)

د پښتون د اصل نسل په حقله دريمه نظريه

د پښتون د اصل نسل پخپله يوه بله مشهوره نظريه دا ده چې پښتانه د هغه آريائي قبایلو يوه څانگه ده، کوم چې په تاريخ کښه د هند او اروپايي آريايگانو په نامه مشهور دي. د نظريه د لفظ پښتون او پښتو ژبه په تاريخي او لغوي څيړنه مبنی ده.

د دې نظريه مطابق هرکله چې د نولسمې صدۍ په آغاز کښه د يورپي عالمانو او ژبپوهانو له خوا د هند او اروپايي اقوامو د ژبو ترمنځه نزديکيت او اتحاد په علمي دلائلو سره ثابت شو نو د دې نه عالمان د نتيجه ته اورسيدل چې د دې ژبو ويونکي قامونه د نسل له مخه يو خلق دي. او د دوی اسلاف په اوله کښه يوځای اوسيدل. او د دوی ژبه هم يو ده. وروستو چې د خلکو د دنيا مختلفو ملکونو ته مهاجرت او کړو نو د مختلف محيط او ماحول په اثر کښه د دوی ژبه هم بيل بيل شوې. ولې د دې ټولو ژبو مانځ هغه ژبه ده کومه په آريايي اقوامو په ابتداء کښه د مهاجرت نه وړاندې په خپل ابتدايي مسکن کښه وئيله.

دا ژبه فرانسيسي محقق موسيو کيبان د "آريک" په نامه ياده کړې ده. او اوس بهنې ورکه ده. په دې لړ کښه د مغربي عالمانو لخوا د آريايي اقوامو د ورومېني مسکن پخپله تعقيقات او څيړنه شروع شوې او د هغه وخت نه واخلې په دې لړ کښه د عالمانو شپږ اووه شله کاله خپل تعقيقات جاري اوساتل. او د دې پخپله څه خپل خيالات ظاهري کړل.

د آريايي قامونو ورومېني مسکن کوم وو؟ د آريايگانو د ورومېني ټاپوې په باب کښه د عالمانو ترمنځه اختلاف دے. ځنې عالمان وايي چې د دوی اولني مسکن د شمالي يورپا ملکونه يعنې سکندې نيويآ، يافن لينډ يا د دينيوب سيند ناوه (روادۍ) ده. ځنې عالمان د بحيره اسود شمالي غاړه د دې قام د اولني استوگنې زمکه گڼي. ځنې خلق جنوبي روس او ځينې عالمان ښه جزيره ناپې بلقان او ځنې نور ځي د العاني او رال ترمنځه د دوی

در و راتیر شو۔ ددے بناخ ھنے قبیلے در و دکابل او ددے سیند د مرستیالو سیند ونو پہ لار د بھر د تگا و او لمغان پہ علاقہ کبے میشته شوے او پہ قلارہ قلارہ ھے د کونر سیند کھی تہ او وتلے۔ او بیا د سوات سیند پہ کھی کبے خورے شوے۔ او آخر تہ پہ اباسین پورے شوے۔ او د پنجاب پہ زمکہ میشته شوے۔ د دوی ھنے قبیلے د خیبر پہ لار او وتلے۔ او پہ اباسین پورے وتلے۔ دغہ شان د دوی ھنے قبیلے دارغنداب پہ کھی کبے ہم میشته شوے او بیا پہ قلارہ قلارہ د بولان پہ درہ د سندھ زمکو تہ رانبکتہ شوے۔ د زمے پہ تیریدو، اقتصادی ضروریاتو او د نوی نوی قبائلو رانگ داخلق پہ دے خبرہ مجبور کړل ھے نور ہم د مشرق پہ لور خپلے پینے او غزوی۔ چنانچہ دوی پہ قلارہ قلارہ د گنگا او جینا ترمینخہ میدانونہ ہم لاندے کړل۔ او درجہ پہ درجہ ھے دھند و پاکستان ټولہ شمال مغربی علاقہ پہ خپلہ قبضہ کبے راوستلہ۔ ددے زمکے اصلی استوکن ھے غالباً دراور قامونہ وو۔ د آریا فاتحینو د لاسہ ھے مغلوب شول او ھے دھند نور و علاقو تہ لاپل۔ دے خلقو بہ خپل ھان تہ آریا یا آرین وٹیلے۔ ددے لفظ معنی دہ۔ شریف، اصل او یا د کرکیلے کارکوونکے۔ او ملکی خلق بہ ھے د داس یا داسیو پہ نامہ یا ڈول۔ داملکی خلق د خپل تورنگ، پلنو پوزو او مذہبی اختلاف لہ کبلہ د آریا و د پارہ د نفرت قابل وو۔ د باختری آریا و ددے ہندی بناخ د مہاجرت تاملی زمانہ معلومہ نہ دہ۔ البتہ اکثر عالما دے عقیدے تہ مائل دی ھے داخلق دستسق۔ م او ستسق۔ م ترمینخہ مینخہ د باختر نہ دھند پہ لور کوچیدلی دی۔

لکہ ھے وړاندے وٹیلے شوی دی۔ د باختری آریا و بلہ ټلہ د جنوب غرب پہ لور دھرات پہ خوالہ خراسانہ تیرہ شوہ۔ او د پارس مزکے ھے اونیولے۔ او اوسنے ایران ھے تشکیل کړو۔ د دوی د مہاجرت زمانہ دستسق۔ م نہ پس او د ستسق۔ م نہ وړاندے وړاندے گنلے شی۔ د ایران پہ زمکہ دے قبائلو پرمیج سلطنت د «ماد» پہ نامہ داووے صدی ق۔ م پہ خوا و شا کبے قائم کړو۔

۱۔ «داس» لفظ درگ ویدا پہ دے سر و د کبے راغلے دے د اندرا «او پہ ہقہ پیسے ماروت پہ داسیا نومیلہ او کړہ او ہنوی ھے دندر پہ گزارونو او وژل او دھنوی پتی او پارے ھے پہ پلوسین پوستو آریائی دوستانو او وٹیلے۔
۲۔ «د» دارا «پہ کتبہ ھے ستون کبے د لفظ «ماد» لیک دے۔ میدیا ددے یونانی تلفظ دے۔ د لفظ عربو «ماہات» ضبط کړے دے۔ ددے تہ مراد د ایران شمال مغربی حصہ دہ۔

د باختر د زمکے نه څه د آریائی اقوامو دوو لویو څانگو (هندي او آریائی سناخونو) هجرت اوکړو۔ نوپسانده قبائلو ته هم زمکے اوزگار په پاته شوه۔ دغه پاته شوی آریائی قبائل د مرکزی او بلختری آریین په نامه یادېږي۔ او ددے نظریے د مرستیالو په خیال کښه هم دغه آریائی قبائل د موجوده پښتنو اسلاف دی څه تاریخی څیړنه به ته ورسو اوشی۔ دا خلق د هندوکش په شمالی او جنوبی لښوکیښه ان د اباسین تر غاړه خواره واره ځای په ځای میشته شول۔ باخدی (بخدی، بلخ) تخارستان، آریا (هرات)، اراکوسیا، کابل، ساکستان او کندهارا وغیره د دے خلقو د مختلفو قبیلو د هیواد مرکزی علاقه وے۔

آریا ورته؛۔ هندي آریین څه د باختر د زمکے نه او کوچیدل او د اباسیند نه پورے شول نو دوی دغه خپل نوے ملک د آریا ورته په نامه یادکړو۔ دا لفظ (آریا ورته) د منو په کتاب منو سمهیتا (MANU-SAMIHITHA) کښه راغلی دے۔ د مورخینو خیال دے څه شاید آریائی قبائلو به دخپل ژوند په ابتدائی دوره کښه د رود آمو او سیر دریا ب ترمینځه علاقه ته (څه د دے خلقو اولنې مسکن وو) هم آریا ورته وئیل وروستو به د باختر زمکه هم په دے نامه یادیدله۔ ځکه خو به هندي آریانو هم دغه خپل نوے ملک دخپل ابتدائی وطن په نامه یادکړے وی۔ دا هم امکان لری څه کونده د هندوکش په جنوبی لښو کښه به دا لفظ د آریا ورته په ځای «آریا ورشه» وئیل شو۔ احتمال لری څه د هندي آریاو «بهاراتا» قبیلے به په خپل وخت کښه پټوئی مقبوضه علاقه (پنجاب وغیره) د بها راته ورشه په نامه له دے سببه یادکړی وی۔ «ورشه» د «ورشو» په شکل کښه تراوسه پورے په پښتو ژبه کښه موجوده ده۔ او د دے لفظ معنی چر اگاه ده۔ نور «بها راتا ورشه» معنی شوه د «بهاراتا» قبیلے ورشو یا چر اگاه، چونکه دا لفظ د آریاو د ورومې ژوند سره تعلق لری۔ او دهغه زمانه یادگیرنه کوی په کومه زمانه کښه څه دوی مالداران (د څارو وځاوندان) وو، او ورشو یعنی چر اگاه د دوی په نظر کښه مادی او معنوی اھمیت لرلو نو ځکه به دوی دغه خپله زمکه په لفظ «ورشه» یادکړی وی۔

آریانا ۱۔ هرکله څه آریائی قبائل د کوو هندوکش په قطبی او سویلی اطرافو کښه خواره شول۔ او په دغه زمکے ښه استوګنه اختیارکړه نو دوی داستوګنه په وجه دا وطن د «آریانا» په نامه مشهور شو۔ د «آریانا» معنی ده د آریانو یعنی د «نجیبانو وطن» دا لفظ دوه جړه لری۔ ۱، آریا۔ ۲، نا۔ ۳، نا۔ په حقیقت کښه هم هغه (ن) مفتوحه دے څه وروستو د اوستا په زمانه کښه د «ایریا» کلے سره نګیدلے دے۔ ۱۔ د نسبت

مفهوم څرگندوی - وروستو په دے وزن نورے علاقے هم مشهورے شوے لکه ساکستان (سکایانو وطن) - درانجیانایا زرنجیانایا (د زرنجیانو مڼکه) بکتریانایا (د باختریانو علاقہ) پښتانا (د پښتنو وطن) -

دا نوم (آریانا) یونانی مورخ اراتوس تنس "ERATOSTHANAS" چه ددریبه صدی ق. م په اوله نیبه کښه تیر شوے دے. په اول ځل په خپلو لیکونو کښه د افغانستان د موجوده علاقے د پاره استعمال کړه دے. ددے لیکوال لیکونه نن ورځ په لاس کښه نشته.

ولے یوبل یونانی مورخ استرابو (۱۹ - ۷۰ ق. م) دغه لفظ (آریانا) د پورتنی مورخ دځوانه ذکر کوی - داسترابو نه علاوہ بطلمیوس، پلینی، او "اپولو دوروس ارتیس" هم د آریانا لفظ ذکر کړه دے. او په دویمه صدی هجری کښه حمزه اصفهانی د "مملکت الاریان" په نامه دهغه ملک ذکر کوی چه دهند او ایران ترمینځ واقع دے. او دا ظاهره ده چه داهم د افغانستان ملک دے.

دړگ وید په سرودونو کښه د پښتونخوا د سیندونو غرونو او علاقو نومونه؛

دهندی آریاویو زور پخولے مذهبی کتاب دړگ وید په نامه یادېږی. دا کتاب (۱۰۲۸) سرودونه لری. چه په لسو برخو ویشلے شوی دی. ددے کتاب دهره برخه ژبه دپله نه څه ناڅه فرق لری. د وید پوهانو په خیال کښه ددے اختلاف وجه دا ده چه داسرو دونه په یو زمانه او یو وقت کښه نه دی وئیلے شوی بلکه مختلفو شاعرانو په مختلفو وختونو او مختلفو ځایونو کښه وئیلے دی. او کوم وخت چه هندی آریان د پنجاب په زمکه باندے په مستقل ډول استوگن شول نو بیا یے دا کتاب مرتب کړو. د وید د ترتیب او تالیف په زمانه کښه هم د عالمانو ترمینځه اختلاف دے. ولے دا کثرو عالمانو په خیال کښه ددے کتاب د ترتیب زمانه د څه شواهدو په بنا چه ذکر به یے وروستو اوشی. د دویم زرق. م په مینځ مینځ کښه یعنی (د ۱۴۰۰ - ۱۵۰۰) خوا و شا ځپلے شی.

دړگ وید په سرودونو کښه د سیندو (اباسین) او ددے سیند د شرق او غربي مرستیالو سیندونو نلے په ډیر واضح ډول راغلی دی. او دا ددے خبره څرگند ثبوت دے چه آریائی قبائل ددے سیندونو په ناوو (وادیانو) کښه استوگن پاتے شوی وو. دغه

پخوانی آریا چونکہ مالداران وو۔ او ددوی گزارہ بہ اکثر دغواگانو، غویانو، کھرو، بزو او نورو غارو و پالنه وه۔ او ددے نہ علاوہ بہ دے خلقو دخیلو قربانو رسونہ دسیندو بہ غارہ اداکول نو ددوی دپارہ داضروری وه چہ دوی دسیندو نو پہ ناوو اوزرغیزہ درو کنبے استوکنہ اختیار کری۔ دَرگ وید پہ سرودونو کنبے چہ دپبتونوغوا دکوموسیندو نومونہ راغلی دی ہفہ پہ دے چول دی ۱

۱، کو بھا، (۲۲، سواستور ۳، کرومور ۴، گوماقی ۵) سندو۔ پہ دے سیندو نو کنبے دتولو نہ مشہور کو بھا او سیندو دی۔ ددے سیندو نو دنائے تشریح پہ دے چول دے ۱
۲، کو بھا (KUBHA)؛ داسیند چہ یونانیانو د "کونن" پہ نامہ یاد کرے دے۔ او پہ رگ وید اکتبے د "کو بھا" پہ نامہ ذکر دے۔ مراد ترنہ دکابل سیند دے۔ داسیند سرہ سرہ دخیلو نورو مرستیالو سیندو تو د اٹک سرہ نزدو پہ اباسین ورکھ پیری۔ داسیند او ددے سیند کجھی د آریائی قبائلو د شاعرانو او عالمانو پہ مینفع کنبے چہ مشہورہ وه حکہ چہ دچیرے پخوانی زمانے نہ داخل ترن ورے پورے دغہ درہ دھندو پاکستان او افغانستان ترمینح دتگ راتگ قدرتی لار کنبے شی۔ داسیند (کو بھا) دسیندو نو د ہفہ سرودونو پہ لرنکبے ذکر شوے دے کوم چہ دسیندو (اباسین) پہ ستائینہ کنبے ویل شوی دی۔ دسرود پہ پنجم اولسم جزو کنبے ددے ذکر داسے شوے دے۔

۱، اے سیندو! (اباسین) تہ اول دخیلو سرتیزہ او بوسرہ "تریشتامنا" (TRICHTAMA) "راسا" (RASA)۔ "سوتی" (SUTI)۔ او "کو بھا" (KUBHA) شاملوے او بیا دخیل کادی سرہ "گوماقی" (GUMATI) او "کرومو" (KRUMU) ہم راکارے۔
۲، درب النوع "مادوت" (یاد) د عنوان لاندے د پنجم کتاب پہ سرود (۵۳) کنبے ہم د "راسا" "کرومو" "انی تابھا" "کو بھا" او سیندو ذکر شوے دے۔

پہ پورته سرودونو کنبے چہ دکومو سیندو نو نومونہ بیان شوی دی پہ ہفوکنبے د "سیندو" نہ مراد اباسین او دکوبھا نہ مراد رودکابل دے۔ دنورو سیندو نو تشریح پہ دے چول دے ۲

کرومو (KRUMU)۔ داسیند دکرومو او یوخلے د "کرامو" پہ نامہ یاد شوے دے۔ ددے نہ مراد دکرے سیند دے۔ درودکابل ددرے پہ شان درودکرم درہ ہم د افغانستان او ہندو پاکستان ترمینحہ یو قدارتی مشہورہ لار دے۔

گوماقی (GUMATI) ۱ ددے سیند نہ مراد دکومل سیند دے۔ دا نامہ پہ

سرودونو کینے ہیش د، "کرومو" سرہ یوٹائے ذکر شوی دہ۔ دکومل درہ ہم دھیوانانو دپرورش دپارہ چیرہ موزونہ دہ۔ او دغہ آرین قبائل پہ دے درہ کینے استوکن وو۔ن ورخ ہم ددے درے خواوشا پہ کثرت سرہ دتاروو پالونکی دی۔

سوئی یا سواستو (SUVASTU) پہ رگ وید کینے دا نامہ د سواستو پہ لفظ او یونانیانو د سواستن پہ نامہ ذکر کری دہ۔ ددے نہ مراد د سوات سیند دے۔ دا سیند د رگ وید پہ غو نورو سرودونو کینے ہم ذکر شوے دے۔ او پہ مہا بھارت کینے د شمال غربی ہند د علاقو پہ فہرست کینے ہم موجود دے۔ چینی زائر ہیون سانگ ہم د سو۔پو۔فا۔سو۔تو (So, Po, Fa, So, To) پہ الفاظو ذکر کئے دے۔ او مراد ترینہ سوات دے۔

"راسا" :- د لغوی معنی لہ مخہ ددے لفظ معنی اوبہ یا سیند کبری۔ ددے سیند یقینی تعین نہ دے شوے۔ کیدے شی چہ ددے نہ مراد دکونر سیند وی چہ وروستو پہ کلاسیکی دورہ کینے دخواسپس (KHOSPAS) پہ نامہ یاد شوے دے۔ دا سیند درود کابل لوئے معاون دے۔

تریشیتاما اوانی تابھا :- د عالمانو پہ خیال کینے دا دیوسیند دوہ ناے دی۔ ددے سیند یا سیندونو تعین نہ دے شوے۔ کیدے شی چہ دیونہ مراد رود پنجگورہ او دبل نہ مراد رود "الی شنک" وی۔

ٹھہ رنگ چہ د رگ ویدانہ د پستوتغوا د سیندونو ناے معلومیری۔ دغہ رنگ دے کتاب نہ د سیندو (اباسین) د شرقی مرستیالو سیندونو نومونہ ہم معلومیری۔ دا خبرہ د فکروردہ چہ ٹھہ رنگ د آریاو دراتلو نہ ورا ندے دا اباسین کجی دیو شاندار تھذیب مرکزوو۔ دغہ شان د آریائی قبائلو د قدیم تھذیب زانکو ہم ددے سیند ناوہ وہ۔ آریائی قبائل ددے سیند (سندو۔ اباسین) نہ چیرمتاثر وو۔ تر دے چہ دوی خپلہ نامہ ہم ددے سیند پہ نامہ (سندو) موسومہ کرہ۔ وروستو د لفظ دا وستا پہ اثر کینے "ہندو" شو او ایرانیانو پہ خپل وقت کینے دغہ ملک د ہند پہ نامہ یاد کرو۔ پہ رگ وید کینے چہ د پنجاب دکومو سیندونو نومونہ ذکر شوی دی۔ ہفہ پہ دے

چول دی۔

(۱) سوشوما (رود سوہن) - (۲) وتستا (VITASTA - رود جھلم) - (۳) اسکینی (ASKINI - رود چناب) - (۴) پاروشنی (PAROSHNI - راوی) - (۵) ویپاسی (VIPASI - بیاس) - (۶) ستر دی (STURDI - ستلج) - (۷) سراسواتی (SARASVATI - سر سوئی) - (۸) جینا - (۹) گنگا۔

هغه جغرافیائی خطہ چه د ویدی زمانے آریائی قبائلو په قبضه کینے افسی وه - هغه په واقع ډول ددے پورته سیندونو نه معلومیږي - په رگ وید کینے ددے سیندونو ذکر ددے قیاس مرسته کوی چه دا آریائی قبائل د مشرقی افغانستان نه دکنکا د بالائی کڅی پورے په ددے ټوله وسیع خطه قابضان شوی وو - ددے علاقے یوه لویه خطه د « سپته سند هو » په نامه مشهوره ده - دا لفظ په اوستا کینے د « هپته هندو » په لفظ ضبط شوی ددے ددے لفظ معنی ده د اوو سیندونو منطقه یا لوه سیندونه - دځنۍ عالمانو دا خیال ددے چه ددے نه مراد د پنجاب خطه ده -

دکندهارا؛ - (روادی پلینور) - دا نوم د وادی پلینور د پاره د یونانی مورخینو له خوا استعمال شوی ددے - ولې دا لفظ ددے علاقے د پاره په رگ وید کینے هم ذکر ددے - د رگ وید په سرودونو کینے دکندهارا او ددے علاقے د سیندونو ذکر ددے خبره مرسته کوی چه آریائی قبائل په ددے زمکه استوګن وو - د رگ وید په سرودونو کینے دکندهارا دګه و بز و ډیره ستاینه شوی ده - هندي محقق شاندراس داس وایي چه د رگ وید د سرودونو له مخه دکندهارا علاقہ دګه و بز و ډیالنه د پاره ډیره موزونه معلومیږي - دهندوانو مذهبي کتابونو نه دا هم معلومیږي چه دکندهارا استوګنو دمها بھارت په جنګونو کینے هم حصه افسی وه - دا خلق په مها بھارت کینے د سرحدی نسل خلق یاد شوی دی -

دارغنداب منطقه؛ - ځنۍ عالمان دارغنداب منطقه هم د ویدی زمانے د آریائی قبائلو

په جغرافیائی خطه کینے شامله ګڼي - د رگ وید په سرودونو کینے لکه چه پورته وئیلے شوی دی - د « سراسواتی او سراپو » په نامه دوه سیندونه ذکر دی - مشهور مستشرق « میکس میولر » او کیت دا عقیده لری چه د « سراسواتی » نه مراد د پنجاب سرسوتی سیند ددے چه دا نباله په جنوب کینے بهیږي - او بیا په شګو کینے پت شوی - ځنۍ عالمان داسے هم دی چه د لغوی په خیال کینے ددے سیند نه مراد اباسین ددے - دوی وایي چه د « سراسواتی » معنی ده د پریوانه او بوسینده - او چونکه اباسین داوبو د پریوانی له کبله یولوته سیند ددے نو د سراسواتی نه مراد هم دغه اباسین ددے - لیکن دا قیاس ځکه درست نه معلومیږي - چه اباسین د سند و په نامه په رگ وید کینے بیا بیا ذکر شوی ددے - نو دا اباسین نشی کیددے - پکار

دہ چہ دابل سیند وی ہم دغہ شان ددے معنی مطابق دانبالے د فواس سواقی سیند ددے
مصدقاق نہ شی کیدے کھکے چہ دغہ سیند داوبو پریوانی تہ لری -

البانی مستشرق گلبرانت دے خیال تہ مائل دے چہ ددے سیند نہ مراد دہ ارغنداب
سیند دے - دغہ نامہ پہ اوستہ کینے دہ ہراویقی " پہ نامہ ضبط دہ - چونکہ دویدی
لفظ " سرا سواقی معنی دہ د پریوانہ اوبو سیند - نو دغہ معنی ہم د ارغنداب پہ سینہ
بختہ لگی - ددے نہ علاوہ ددے سیند دا اوسنی نامہ (ارغنداب) ہم د پخوانی معنی
مرستہ کوی - پہ دے چہ ارغنداب دوہ جزہ لری - (ا) ارغند - چہ معنی دے دہ تند او غصہ
ناک - (اور) آب - پہ معنی داوبو یعنی سیند - نو ددے اصطلاحی معنی شوہ د تیزو او
تندو اوبو سیند او دامعنی د سراسواقی د معنی سرہ جو پربت لری - پہ دے ہول دا ہم
امکان لری چہ دہ " سراپوہ، نہ بہ مراد " ہرالو" وی - دا نامہ پہ اوستا کینے دھری رود د
شادابے خطے د پارہ استعمال شوی دہ -

بھلیکا (بلخ) - اگرچہ داخبرہ منلی شوی دہ چہ بلخ او باختر دھندی یورپی

آریاؤ مرکز وو او ددے خاکے نہ داخلق ہند، ایران او یورپی ملکنو تہ تل دی - ولے ددے
باومو د بلخ یا بلختر ذکر پہ رگ ویدا کینے نشتہ -

ددے وجہ فرگندہ دہ - یعنی داچہ آریائی قبائل د بلخ او باختر پہ علاقہ کینے پہ ہیرے
پخوانی زمانے کینے استوگن وو - او درگ ویدا سرودونہ د مہاجرت پہ زمانہ کینے پہ مختلفو
وقتونو او مختلفو مایونو کینے ویلے شوی دی - سر بیرہ پہ دے ددے معلومو سرودونو
نہ علاوہ نور سرودونہ ہم ووچہ ہغہ د ہندوکش پہ شمال کینے ویلے شوی وو - او
اوس ورک دی - یعنی دوید دامومودہ سرودونہ د زمانے لہ ہغہ د مہاجرت دورکو سرہ او
د مکان لہ ہغہ د ہندوکش د جنوبی عت قواو د پنجاب زمکو تہ منسوب دی نو کھکے د بلخ او
باختر د ذکر نہ خالی دی - سرہ ددے پہ اتھرویدا (ATHER VEDA) کینے بلخ د بھلیکا
(BEHLIKA) پہ نامہ ذکر دے - دغہ قوم پہ مہا بھارت او د سنسکرت پہ کلاسیکی ادب
کینے ہم ذکر دے او کینے آریائی قبیلے چہ د باختر نہ لیردیدے او پہ اباسین پورے شوے او
د پنجاب پہ زمکو میشتہ شوے وے - ہغہ د بھلیکا پہ نوم مشہورے وے - ددے کلے ریشہ
بھلی یا باہلی دہ او ددے لفظ (ہ - ل) چہ پہ (خ - د) تبدیل شی نو بجدی یا باغدی
بہ ترینہ جو رشی - او دا ہغہ نامہ دہ چہ پہ اوستا کینے د بلخ د پارہ ذکر شوی دہ -

دمنجوان غراو موجاوات قبیلہ :- دا تھروید پہ حوالہ دہ "سوما" بوہے

چہ داریاؤ دلپسند مشروب وو۔ بہ دمجنان پہ غرکینے ٲوکیدلو۔ د دے عر نامہ پہ پھل
پخوانی شکل کینے تراوسہ پاتے دے۔ د ”مجنان“ نہ مراد دمجنان غر دے۔ پہ دے نامہ د
نورستان او بدخشان ترمینتہ یو درہ ہم شتہ۔

- دمجنان او منجان ترمینتہ صرف د (واؤ) فرق دے۔ (واؤ) او (الف) چونکہ
دوارہ دعلت توری دی نو پہ تلفظ کینے (واؤ) اوس غورزیدلے دے۔ او منجان پاتے
دے۔ داغر دھندا وکش پہ شرقی لہ کینے داخل دے۔ د دے نہ علاوہ پہ اتھر وید ا کینے
دمجنوات پہ نامہ دیو قوم ذکر ہم دے۔ دمستہر میکہ ونلہ پہ عقیدہ کینے د دے نہ
مراد ہفہ قبیلہ دہ چہ دمجنان یا موجاوات غرہ پہ خواو سا کینے اوسیدلہ۔ او دگندھاری
قبیلے سرہ بختہ او پہ گواندہ کینے وہ۔ چونکہ گندھاری قبیلہ پہ گندھارا کینے اوسیدلہ او
دگندھارا نہ پہ وسیع مفہوم کینے ہفہ خطہ مراد دہ چہ دکابل او پٹنپور ترمینتہ واقع دہ۔
نو دا ہم د دے خبرے یو دلیل دے چہ اوسنے منجان ہم ہفہ پخوانے منجان وو۔ او دمجنوات
قبیلہ بہ دگندھارا قطب تہ دلہغانا تو او د نورستان پہ ٹنے حصو کینے اوسیدلہ۔

دلفظ آریا ریشہ پہ نومونو کینے ۱۔ دکوہ ہندو کش پہ دوارو غارو داریائی
قبائلو داستو کینے لہ کبلہ د دے زمے د سیند ونو او بنارونو پہ نومونو کینے دلفظ آریا ریشہ
خورا زیاتہ پہ استعمال کینے وہ او تراوسہ پورے پہ ٹنے نومونو کینے موجودہ دہ لکہ پہ
مثال کینے ۱۔

(۱) ہرایو (HARAYU) یوہ نامہ دہ چہ پہ اوستا کینے دہری رود د سرسبزے خطے
د پارہ استعمال شوی دے۔ پہ دے کلمہ پخوانی لفظ (آریا) ریشہ موجودہ دہ چہ اوس
د زملے پہ تیریدو دہری آریا نہ ہرات شوے دے۔

(۲) ہرا ویتی :- اوستا دغہ نامہ دارغنداب د منطقے د پارہ وٹیلی دو۔ پہ دے
لفظ کینے ”ہرا“ د زپے کلمے (آریا) موجودگی ٲرگندوی۔ دغہ شان داراکوزی پہ کلمہ
کینے چہ یونانیانو دغہ لفظ دارغنداب د خطے د پارہ استعمال کرے دے۔ د پخوانی کلمے
ریشہ د ”آر“ پہ شکل کینے موجودہ دے۔ او کہ د آثوری دورے مطالعہ اوشی نوہورے
ہم دغہ لفظ (ارا) د (اراکوتی) او (اراکوتسی) پہ شکل کینے لیدلے شو۔ دغہ علاقہ

لہ دہنکتی دیر پہ علاقہ کینے ن ورخ ہم د پخوانی پہ نوم یو کلمے موجود دے۔ دا احتمال ہم ممکن دے چہ
دموجاوات قبیلہ بہ شاید چہ پہ ہنکتی دیر کینے اوسیدلہ۔ او دغہ شان بہ دگندھاری قبیلہ گواندہی وہ۔ (مؤلف)

عرب لیکوالودہ الخیج، پہ لفظ ذکر کریدہ۔ اون ورخ ہم داعلاقہ د، الکوزیانو مسکن دے۔

(۳) آریاکا (ARIAKA) دمارجیان پہ صوبہ کبے دیو پخوانی بنار نامہ وہ۔ ددے بنار استوکن بہ ہم دآریاکے (ARIAKAI) پہ نامہ یادیدل۔ پہ دوارو لفظونو کبے (آریا) پہ خیل شکل کبے موجود دے۔

(۴) آریاسپ :- د دراخیانا دصوبے یوزور بنار وو۔ چہ د "ہیرمند" پہ غارہ آباد یادیری۔ ددے بنار اوسیدونکی بہ د "آریاسپہ" پہ نامہ یادیدل۔ یعنی داسونو خاوندان۔ پہ دوارو لفظونو کبے د آریاکلمہ خرگندہ دہ۔

(۵) اریستوقیل (ARISTOPHYLES) بطلیموس دکابل دصوبے دقبلینر لوری خلق پہ دے نامہ یادگیری دی۔ اوددے لفظ معنی دہ داصیل نسل خلق۔ ددے لفظ پہ ورومی جزو کبے (آریا) د (اری) پہ شکل کبے خرگند دے۔

(۶) ارتاکانا (ARTAKANA) دھری رود دمنطقے یو پخوانے بنار وو۔ چہ دسکندر دھیلے نہ وړاندے داریا (ہرات) دصوبے مرکز وو۔ د آریہ ریشہ د (ار) پہ شکل کبے پہ دے لفظ کبے ہم موجودہ دہ۔

د لفظ پینتون تاریخی خیرنہ :- ٹھہ رنگ چہ دہندی آریاؤ دمنہ ہی کتاب رگ ویدا نہ دپینتونخوا دسیندونو اوٹنے علاقونومونہ معلومیبری۔ دغہ رنگ ددے کتاب نہ پہ آریائی قبائلو کبے دٹنے قبائلو نامے او دھنوی پہ حقلہ ٹھہ لہر دیر معلومات ہم پہ لاس راٹی۔

لکہ چہ وړاندے وٹیلے شوی دی دآریائی قبائلو مشہور ارباب الانواع ایندرا، وارنا، میترا، ناساتی، سوریا (نہر) او آگنی (اور) وو۔ پہ دے ارباب الانواع کبے سرفہرست "ایندرا" وو۔ ولے داسے معلومیبری چہ پہ ابتدا کبے پہ آریائی قبائلو کبے آگنی (اور) د رب النوع (دیوتا) پہ ہمیشیت معروف نہ وو۔ ددے قیاس مرستہ ددے نہ کیری چہ د بوغاز کوئی رایشائے کوہک) پہ کتباتو کبے (ستاق-م) ایندرا خود رب النوع پہ جول ذکر شوے دے۔ ولے د آگنی ذکر پکینے نشتہ۔ پہ دے جول دوا دی سندھ پہ ابتدائی تہذیب کبے بہ ہم د اور عبادت نہ کیدلو۔ ولے دہندی قبائلو یوہ معروف قبیلہ "بھاراتہ" د آگنی (اور) عبادت تہ پہ خصوصیت سرہ مائلہ دہ۔ ددے نہ داقیاس مرستہ موی چہ دخپل اصل تاتوپی نہ دخوریو نہ پس دآریائی قبائلو پہ اعتقاد اتو

کبھے بیا فرق راغلو۔ او نوی نوی ارباب الانواع تے ہم خپل کرل۔ بھر حال ایندرا دھندی آریاؤ محبوب رب النوع وو او تولو دھندی آریاؤ بہ تے عبادت کولو۔ دا دھندی آریا یا دا ایندرا عبادت گزار بہ دوو مہمو د لوکبھے تقسیم وو۔ بہ یو دہ کبھے بہاراتہ او د دوی اتحادی قبائل شامل وو۔ او بہ بلہ دہ کبھے پنچہ قبائل شامل وو چہ نومونہ تے بہ دے دول دی۔ (۱) یا دو (YADUS) - (۲) تور و اشا (TURVASAS) - (۳) دروہیو (DRUHYUS) - (۴) انو (ANUS) - (۵) پورو (PHRUS) - دا پنچہ وارہ قبیلہ بہ دہ پنکہ جانا « بہ نامہ ہم یا دیدلے۔ دا دوارہ دے بہ خپل مینخ کبھے د یو بل سختے مخالفے وے۔ او بہ خپل مینخ کبھے بہ تے شدید جنگونہ کول۔ چہ بہ ہخ کبھے دوہ جنگونہ دہنتون د تاریخ سرہ تعلق لری۔ بہ دے جنگونو کبھے یو جنگ تہ دارغنداب د منطقے جنگ ویتلے شی۔ او بل جنگ تہ دلسو ملکانو جنگ۔ دلسو ملکانو دا جنگ دہنتون د تاریخی خیرے د پارہ لوئے اہمیت لری۔ حکہ چہ بہ دے جنگ کبھے د ہخہ تولو قبیلو نومونہ ذکر دی۔ کومو چہ بہ دے جنگ کبھے حصہ اخستی وے۔

لکہ چہ او ویتلے شول دھندی آریاؤ دیوے دے مہمہ او معروفہ قبیلہ دہ بہاراتہ « بہ نوم یا دیدلہ۔ دا قبیلہ او د دوی اتحادی قبیلہ بہ ابتدا کبھے د خپلے مخالفے دے (یادوگروپ) بہ مقابلہ کبھے دیرے کمزورے وے۔ بہ « بہاراتہ » ولس کبھے د تریتو قبیلہ شاہی قبیلہ وے۔ بہ دے قبیلہ کبھے « دیو اداسا » نوے یو راجا وو چہ د خپلو مخالفو آریائی قبائلوسرہ د جنگونو بہ وجہ معروف دے۔ دارغنداب بہ منطقہ کبھے چہ کوم جنگ شوی وے۔ ددے جنگ تفصیل بہ وروستو بیان شی۔

دلسو ملکانو جنگ۔ دا جنگ د راوی سیند بہ غارہ شوی وے۔ بہ یو طرف بہاراتہ او د دوی اتحادی قبائل وو او بہ بل لور د دوی مخالف یادوگروپ (پنکہ جانا) او دھغوی اتحادی قبائل۔ دغہ وخت کبھے د بہاراتہ قبیلہ بہ ذیلی ٹانگہ « تریتو » کبھے « سوداس » نوے یو بادشاہ وو۔ چہ د « دیواراسا » ٹوئے یا نسیے وو۔ ددے جنگ ظاہری وجہ دا وے چہ ددے « سوداس » یو وزیر او صلاح کار وو۔ چہ « ویسو مترا » نومیدہ۔ او د « کوزیکا » دعلی کورنٹی یو غرے وو۔ دا سرے یو سبہ مدبر، عالم او ویونکے وو۔ او خلقو بہ تے خبرو تہ غور نیولو۔ دیسو مترا د خپل باچا سرہ د و پپاش او ستر دو (ریاس۔ ستاج) بہ جنگونو کبھے دیرہ مرستہ کری وے۔ او ددہ بہ ہمت او تدبر دا علاقے فتح شوی وے۔ ولے داسے معلومیہری چہ دا فتوحات یا خو عارضی ثابت شوی وو۔ او یا بادشاہ ددے خپل

وزیر پہ کارکردگی مطین نہ وو۔ ددے نتیجہ داشوہ چہ بادشاہ ہفہ معزول کرو او دھنہ
پہ ٹھایے یو بل سرے چہ ،،واسشتا،، (VASISHTHA) نومیدہ۔ او دبھارا دراجادعلی
کورنئ سرہ یے تعلق لرو۔ مذہبی رھنما اوتاکلو۔ پہ دے خبرہ سابق وزیر یا مذہبی
رھنما ویسو مترا سخت خفہ شو۔ او دسوداس نہ یے د بدل اھستو ارادہ اوکرہ۔

داسرے چونکہ یرخولہ وراو خور زبانه وو۔ اوخلق یے پہ خپلہ پرہ جنہ رارولے
شول نو دے دبھاراتہ دلے مخالف فریق (یادوکروپ) تہ پہ نواتے لار۔ او دھخوی نہ
یے دبھاراتہ پہ مقابلہ کینے دمرستے خواست اوکرو۔ یادوکروپ چونکہ دبھاراتہ گروپ
شدید مخالف وو۔ نوھخوی دویسو مترا پہ مرستہ کینے دسوداس سرہ جنگ تہ تیار
شول او دشمال مغربی علاقو نورو آریائی قبائلو نہ چہ ددوی اتحادیان او مرستیاں وو
ھم مرستہ اوغوسبتلہ۔ پہ دے دل دپنکہ جانا ریادوکروپ) امداد تہ پنچہ نورائی قبیلے
ھم راغلے۔ دغہ شان یوطرفتہ دبھاراتہ قبیلے بادشاہ سوداش او دھنہ اتحادی قبائل وو۔
اوپہ بل لورد ویسو مترا پہ مرستہ کینے لس قبیلے یالس بادشاہان وو اولکہ چہ وٹیلے شوی
دی۔ دا جنگ دراوی سیند پہ غارہ شوے وو۔

پہ دے جنگ کینے دبھاراتہ قبیلے باچا سوداس او دھنہ اتحادی قبائل بریالی شول۔
اود ویسو مترا پہ مرستہ کینے جنگیدونکی لسو قبائلو سخت شکست اوموندلو۔ دایو خونرے
جنگ وو۔ او دویسو مترا دپرہ دارو قبائلو طاقت تہ یے لویہ صدمہ اورسولہ۔ اوداسے
معلومیری چہ ددے نہ پس دسوداس او دھنہ دقبیلے طاقت ورخ پہ ورخ پہ زیاتیدو
شو۔ اودھند پہ لورد آریائی قبائلو تک راتگ ھم بند شو۔

کوے لس قبیلے چہ پہ دے جنگ کینے دویسو مترا پہ مرستہ کینے جنگیدلے وے ہفہ دوہ
دلے وے۔ یوہ دلہ دھندی آریاؤ وہ۔ چہ پنچلو کینے دبھاراتا اولس پہ مخالفت کینے متحدہ وہ۔
اود پنکہ جانا، پہ نوم مشھورہ وہ۔ اوبلہ دلہ داباسیند نہ پہ قبلہ پہ شمال غربی علاقو
کینے پہ مختلفو خطوکینے استوگنہ وہ۔ ددے لسو وارو قبائلو نومونہ پہ دے دل دی۔۔
۱۔ اولہ دلہ۔ پنکہ جانا (پنچہ اولسہ یا قبیلے)

۱) یادو (YADUS)۔ ۲) توروانشا (TURVASAS)۔ دا دوارہ قبیلے پہ خپلو کینے دپرے متحدے
وے او دبھاراتہ قبیلے شدید مخالف وو۔ اوداسے معلومی چہ پہ ابتدا کینے دوی خپل فتوت

داودہ علاقے غزولی وو۔

(۳) درھیو (DRUHYUS) دا خلق دگندھاریانو سرہ تخت او سیدل او دگندھاریانو اتحادیان وو۔ (۴) انو (ANUS) دا اولس د "رھیو" قبیلے سرہ مربوط او دھنوی کوانڈیاں وو۔ (۵) پورو (PURUS) - دا قبیلہ دھلو دشنانو بہاراتہ سرہ د سراسواتی سپند پہ غارہ استوکنہ وہ۔ اگرچہ حنے محققین دوی استوکنہ پہ مغربی پنجاب کینے کئی۔

ب - دویہ دلہ - داباسیند د قبلیڑے غارے قبائل -

(۶) شیوا (SIVAS یا CHIVAS) - ددرہ کابل اوسیدونکی -

(۷) پکتھا (PAKTHAS) - پستانہ - دکرومو او کوماتی ددرو استوکن۔

(۸) الینا (ALINAS) - دنورستان یا پنجوانی کافرستان خلق۔

(۹) بہالانا (BAHALANA) - ددرہ بولان استوکن۔

(۱۰) ویشانن (VISANAN) دگندھارا د خطے استوکن۔

پہ دے لسو قبیلو کینے زمونر غرض د "پکتھا" سرہ دے۔ دِرگ وید دغہ پکتھا او اوسنے پنتون یولفظ دے۔ چہ مطابقت بہ یے وروستو اوشی - دِرگ وید ددے حوالے نہ دامعلومیری چہ دپنتون اولس دستک ق۔ م نہ لا آگا ہو پہ دغہ خپلہ نامہ او خپلہ زمکہ موجود وو۔ او آریائی قبائلو پہ جرگہ کینے دخرکند نوم نشان خاوند وو۔ دلسو قبیلو ددے جنک نہ علاوہ پہ نوروٹا یونو کینے ہم د "پکتھا" ذکر پہ رگ وید ا کینے راغلے دے۔ دالفظ کلہ دبادشاہ دپارہ او کلہ قوم دپارہ استعمال شوی دے۔ ہغہ فقرے چہ دالفظ پکتھا، پکینے استعمال شوی دے داسے دی:

(۱) بریکوس (BHARIGUS) او درھیوس (DRUHYUS) زرغون اونیوو۔ یودوست بل دوست تہ ددوؤ لرے قبیلو پہ میخ کینے خلاصے ورکرو۔ د "پکتھا" بہالانا او "ویشانن" خلق سرہ راہول شول۔ "آریائی ملگری" لار بنوونی، تہ او د "تریستو" قبیلے تہ راغلل۔ ددوؤ داراتلل لہ دے کبلہ وو۔ چہ دوی دجنک سرہ مینہ لرلہ۔ ر د رگ وید ترجمہ - دوہم ٹوک - ۱۸ - مخ - اومہ برخہ - ۱۷ - سندره - / - ددے سندرے نہ دامعلومیری چہ پکتھا (پستانہ) او ورسرہ دا نور قبائل پہ یوجنگ کینے ملگری وو۔ زما پہ خیال کینے د "لار بنوونی" نہ مراد ہم ہغہ ویسو مترا دے۔ او پہ دے جنک کینے د "راوی جنک" تہ اشارہ دہ۔

(۲) اسونانو ۱ پہ خپلو جنک کا دو (رتھو نو) سوارہ شی - پہ خپل زرین تخت کینینی

د باچا نوم دے - او «شیا وانا» دیو پخوانی شاعر څوټے وو - د دے دواړو ترمینځه مخالفت پیدا شوی دے - د سرودنه دا معلومیری چه د شاعر د قبیلے او د پښتنو ترمینځه په څه خبره جنګ جوړ شوی دے - شاعر د اسون عقیدت مند دے - او دخپل رب النوع خوشحالو دپاره ځی مذبح په خوشبو داره څیزونو نښه سمبال کړی دے - چه په پکتها (پښتنو) بریلے شی - ولے اندرا چه د پکتھت قبیلے طرفدار وو - د شاعر قربانی مائله کړه - او هغه بامپړن (هوټاگان) چه قربانی به د هغوی په ذریعه اجرا کیدلے - اوزغلول - د دے نه پس «توریا وانا» دخپل رب النوع (اندرا) د خوشحالولو په غرض مشروبات د سیلاب په دود او بهیول - چه په دشمن بریلے شی -

غرض د رګ ویدا په دے حوالو کښے موږ د پکتها ذکر په واضح ډول اولیدلو - د رګ ویدا په سند رو کښے د پکتها ذکر په دومره تفصیل سره په دے دلالت کوی چه «پکتها» (پښتانه) د آریائی قبائلو په جرګه کښے یو سترګه وره او دنوم ناموس قبیله وه - د «پکتها» نه علاوه ځنې نورے قبیلے هم دی چه د هغوی نومونه په رګ ویدا کښے موجود دی - او داسے معلومیری چه د پښتنو دا قبائل هغه وقت هم په دے خپلو علاقو او په دے خپلو نامو موجود وو - دارغنداب په منطقه کښے د بهاراتا قبیلے دیو بادشاه «دیوا داسا» کوم جنګ ته چه وړاندے اشاره شوی ده - دا قبیلے په هغه جنګ کښے شاملے وے - د دے قبائلو ناهے دا دی - داسا، پانی، بریسایا، پارا واتا - دا جنګ د سراسواتی سیتد په غاړه شوی وو - چه د مستشرق هیلیرانټ د قول مطابق داسیند دارغنداب سیند دے - چه په اوستا کښے د هراویتی په نامه ذکر شوی دے - دامستشرق وائی چه د دے جنګ کښے د اراکوزیا (اوسنی قندهار خطه) خلق شامل وو - د دے قبائلو نومونو ته چه موږ ګورو نو داسے معلومیری چه د ویدا د پارا واته قبیلے به هغه قبیله وه چه بطلیوس یونانی دارغنداب په ورشوکانو د پاروټی په نامه ذکر کړی ده - دغه شان د «داسا» په نامه هم په پښتو کښے ځنې قبائل موجود دی - لکه چه په سلیمان خیلو کښے د «داسو» په نامه یوه قبیله نوموړه ده - دغه شان د ویدی زمانے «پانی» اوس په «پنی یا پینی» مشهور دی - چه په سیوی کښے د چا د شمال ته اوسی - او شجره نویسو په کاکړو کښے کړی دی - هم په دے ډول د بریسایا او بریځ ترمینځ معمولی فرق دے - او دا اوسنی بریځ هم هغه خلق دی چه په ویدی عصر کښے د بریسایا په نامه یادیدل - د دے خلقو استوګنه د قندهار په

پکتیک، پہ الفاظو ذکرکوی۔ او ددے نومونو نہ علاوہ ددے خلقو د عرف و عادات، لباس او وسلو پہ حقلہ ہم ذکرکوی۔ او داسے وائی چہ دے خلقو (پستنو) بہ دہمے جاے (پوستینونہ) اغوستلے۔ غشی، لیندے او پیش قوزے بہ یے لڑے۔ او پہ جامہ، زیست روزگار او دژوند پہ لارو چارو کینے بید و دباختریانو پہ شان وو۔ ددوی درئیس نامہ ارتینت (ARTHYNTE) چہ دایتھا منز (ATHAMATRE) خوتے وو۔

دھیرو ووتیس ددے حوالے نہ چہ کومہ اہمہ خبرہ معلومی۔ ہغہ دپستنو او دباختریانو ترمیخہ دلباس، وسلے او دژوند پہ لارو چارو کینے مشابہت او یکسانیت دے۔ او داددے قیاس مرستہ کوی چہ داخلق (پستانہ) او دباختر خلق تریرے مودے یو خاکے استوکن پاتے شوی دی۔ او دیوقسم تہذیب او تمدن خاوندان وو۔ دھیرو ووتیس دلیکنو نہ داہم معلومی چہ پہ ”پکتیکا“ کینے ثلور قبیلے آبادے وے چہ دھنوئی نومونہ دادی۔

۱۸ گندھاریان، ۲۲ اپاریتی، ۳ ستاگیدی، ۴۱ دادیکی۔

۱۹ گندھاریان :- داخو ظاہرہ دے۔ چہ گندھاریان بہ دگندھارا استوکن وو۔ او گندھارا دوا دی پلینور زور نوم دے۔ نو دھیرو ووتیس پہ حوالہ کینے ذکر شوی گندھاریان بہ ہم ہغہ خلق ووکوم چہ پہ دے علاقہ کینے دویدی زمانے نہ استوکن وو۔ او ذکر یے پہ رگ ویدا او دھندرا پہ نور وکتا بنو کینے شوے دے۔

۲۰ اپاریتی :- دخنے عالمانو داخیال دے چہ داخلق د سپین غرہ پہ جنوبی لمنو کینے اوسیدل۔ خنے عالمان ددے لفظ معنی دغرہ اوسید ونگی کوی۔ دمستربلیو پہ خیال کینے داخلق او دپستنو موجودہ آفریدی قبائل یو خلق دے۔ او داخیال درست معلومی۔ داپاریتی او آفریدی“ مطابقت دفقہ اللغت لہ مخہ خرکند دے۔

پہ ”اپاریتی“ کینے : میخ (الف) د علت حرف دے او امکان لری چہ پہ وروستو زمانہ

کینے پہ داستعمال نہ وتلے وی۔ او د ”اپاریتی“ نہ بہ ”آفریدی“ جو پڑھوے وی۔ د (ت) او (د) ابدال عام دے۔ نور (ت) بہ پہ (د) بدلہ شوی وی۔ او د ”اپریتی“ نہ بہ ”آفریدی“ شوے وی۔ دا خبرہ ہم د فکر و ردہ۔ چہ دپستنو پہ خیل (الف، با) کینے (ف) نشتہ۔ او اکثر پستانہ (د) تلفظ نہ شی کوئے۔ او (د) پہ خاکے (پ) استعمالوی۔ ددے نہ علاوہ پستانہ پہ خیل میخ کینے دے مشہورے قبیلے تہ ”آفریدی“ وائی نہ آفریدی۔ دالفظ (آفریدی) دوروستی زمانے او د شجرہ نویسولہ خوا شروع شوے دے۔

۲۱ ستاگیدی :- پہ یقینی قول ددے خلقو شناخت او تعین نہ دے شوے۔

بناغلے احمد علی کھزاد پہ خپل تاریخ افغانستان جلد اول کینے ددے قام په حقله داسه وائی چه دا خلق ستاگیدی د پښتونخوا یو زور او پخوانی قام دے۔ او یواځه دانته چه هیرو ووتس او بطلیوس ددوی ذکر کړے دے۔ بلکه عیلامیا نو (ELAMIS) او بابلیانو هم دا خلق د « ستاگوی » او « ستاگوسو » په الفاظو یاد کړی دی۔ د مستشرق برتلو په خیال کینے دا خلق د پارو پامیز او هیرمند د منطقه په هغه علاقه کینے اوسیدل چه نن پکښه غزنه آباد دے۔ مستشرق راولسن ددے خیال اظهار کوی چه دا افغانستان هغه لوړه غرنیزه علاقه چه دکابل څخه دهرات پورے او د « سرپل » نه تر هلمند تر غاړه خوره ده۔ دا خلق په هغه کینے میشته وو۔ دغه مستشرق وائی چه دا لفظ دوه کلیمه لری۔ یعنی ستا یا ست چه معنی ځی سل ده۔ (اور ۲۲) کیدی یاگوسو۔ چه په معنی دغوا ده۔ نو د ټول لفظ معنی شوه۔ د سلوغواگانو مالکان۔ د مسپتر بیلو په خیال کینے د « ستاگیدی » نه مراد « خټک » دے۔ او ځینے نور عالمان داسه هم شته چه هغوی ځ د « شیتک » سره سمون راولی۔ د برتلو په قول دوی جامو کینے دکندهاریانو په شان وو۔ د بدن پورتنی حصه او ورونونه به ځه اکثر برښی پرښودل۔ ددوی تورے به اکثر ینغ او ورپه ورپه وے۔ او په کینې دوی پورے به ځه اویزانده کړے وے۔

(۷) دادیکیان :- ددے قام شناخت او تعین په اصلی ډول نه دے شوی او نه د هیرو ووتس نه بغیر په دے نامه بل کوم مؤرخ ددے قام ذکر کړے دے۔ البته « استرابو » د « نردی » او بطلیوس د « دارادری » (DARA - DARIE) یاداندی په نامه دیو قام نوم اخلی۔ احتمال لری چه د هیرو ووتس « دادیک » او د دے مؤرخینو دا ذکر کړے ناکه دیو قام ناکه وے۔ به هر حال په وثوق سره ځه نشی ویل کیده۔ بطلیوس د « داراندی » قام داستو کینے علاقه دارغنداب او هرات ترمینځه گڼی۔ او داسه وائی چه دهرات په لوری داراندی (DARANDI) او دارغنداب په لوری باختریان آباد وی۔ او ددوی ترمینځه علاقه د « تاتاکنه » په نوم یاد پیری۔ « راولسن » وائی چه ممکنه ده چه د بطلیوس په وخت کینے دے خلقو دغه علاقه ته هجرت کړے وی۔ ولے ددوی داستو کینے مزکه دغزنی دخوا او شاعلقه یا د پارو

پامیز پہ لمتو کنبے چرتہ یو زوکہ وہ - او دوی بہ دگندھاریانو کوانہ بیان وو -

د دے قام بچقلہ بنا علی احمد علی کھزادوائی چہ دغہ دادیک چہ یونانیانو او
لاطینی مورخینوئے ذکر کرے دے - آریائی قبائلو یو پخوانے بناخ دے چہ اوس ورتہ
تاجیک ویلے شی - "دادیک" (ژند) پہ ژبہ کنبے د "داکیو" (Dakyu) پہ لفظ
ذکر شوے دے - ددے لفظ معنی دے ، ذکر کیلے کار کوونکے ، ددھقان کلمہ د دا کیرنہ پیدا
شوی دے - او ددھقان داسلامی دورے پہ اولہ کنبے د بزرگئی ، عزت او شرافت یو لوٹے
عنوان کنبے شی - د برتلو پہ قول د دادیکیانو وسیلے دگندھاریانو پہ شان وے -

ہیرو دوتسی نہ علاوہ یو بل یونانی مورخ بطلمیوس کلا دیوس د پینتنو وطن د پکتین
پہ نامہ یاد کرے دے - دے وائی چہ پکتین د پارو پامیز جنوب تہ دے - او دا علاقہ د
پکتیانو وطن دے - پس ددے تفصیلاً تو پہ رہا کنبے دا معلومہ شوہ چہ د وید "پکھا
او پھکت" د "اوستا" ، باخدی او بخدی ، بخدہم ہغہ لفظونہ دی چہ یونانی مورخینو
د خپلے لہجے مطابق د پکتوان او پکتویس پہ لفظونو او ددوی وطن تے د پکتیکا ، پکتیکے او
پکتین پہ لفظونو یاد کرے دے - دا خبرہ ہم د فکرور دہ چہ پہ ویدی ژبہ کنبے بہ د "پکھت"
(ک) پہ داسے توری لیکلے شو چہ د پینتنو دا موجودہ تورے (بن) د
ہغے خائے نیولے شی - او ددے توری آواز بہ د (خ) او (ش) ترمبٹھہ میٹھہ وو - لہ دے
کبلہ ہیرو دوتسی او نورو یونانی لیکوالو د ویدی زمانے ددے لفظ اصلی تلفظ خو اوریدلے
دے وے پہ خپلو لیکنو کنبے تے د خپلے لہجے مطابق لیکلے دے - پہ دے بنا دا لفظ پہ اصل
کنبے پینت دے چہ پہ فارسی رسم الخط کنبے تے یو شکل پخت او بل پشت کیدے شی ،
او ددے قاعدے مطابق د پکتیکا نہ پینتیخا جو پیری -

اوس کہ یو محل بیا ددے تہول پخت حاج واخلو نومونز تہ دا خبرے معلومے شوے :

۱) آریائی قبائل د انسانانو د سپین نسل خلق وو - چہ د اکثر و عالمانو پہ خیال کنبے د
رود آمو او سیر دریاب ترمبٹھہ علاقہ کنبے پہ دیر قدیمہ زمانہ کنبے آباد وو - چہ وروستود
خوراک د تنگسیا نہ او یا پہ بل تھے سبب ددے علاقے نہ پہ ہجرت مجبورہ شول - او د
باختر علاقے تہ راغلل -

(۲) د ستلہ ق - م پہ خوا او شا کنبے د آبادی د دیر والی لہ کبلہ د باختر زمکے ہم

پہ دوی تنگے شوے او ددے خلقو تھنے قبائل ددے علاقے تہ پہ ہجرت مجبور شول -

(۳) ددے خلقو دوہ لوٹے لے د باختر نہ او کوچیدلے - یوہ دلہ د ہند پہ لور

روانہ شوہ ، پہ اباسیند پورے وتلہ او د پنجاب زمکے او نیولے - او بلہ دلہ د پارس پہ میرو
کینے خورہ شوہ - او ددے دے خنے قبیلے دیورپ پہ لور روانے شوے -

(۷) ہندی آریاؤ تہ دیرز موزون ماحول پہ لاس ورغلو او دیرز ریتے د سندھ او
گنگا جینا پہ میدانو نو کینے لوٹے لوٹے ریاستونہ او راجوارے قائمے کرے - دے خلقو بہ خیل
خان تہ آریں وٹیل - یعنی اصیل او شریف - او ملکی خلقو تہ بہیے داس یا داسیو وٹیلو او د
ھغوی نہ بہیے نفرت کولو - او خیل نسل او وینہ بہیے دھغوی دکھون نہ محفوظہ ساتلہ

(۵) ددے خلقو ایرانی دے دومرہ ذرتی اونے گرو - کیکہ ہدہ فارسی او عراق پہ مرکز د سامیانو عظیم الشان
سلطنتونہ موجود وو - او دھغوی پہ مقابلہ کینے داخلق تریرے مودے بے اھیتہ وو -
(۶) ددے خلقو یورپی بناخ ترمود و مودو د خانہ بدوشی ژوند تیرو لو -

(۷) د باختر د مرکز نہ چہ ددے خلقو دوہ مہمے دے او کوچید لے نو نور قبیلو تہ ملک
اوزگار شو او دوی ہم مخ پہ ورائندے او غزیدل -

(۸) د باختری آریاؤ خنے قبیلے دھند و کش پہ شمالی او جنوبی لسنو کینے خورے شوے او د
اباسیند د مغربی غارے پورے مرکزے او نیولے - پہ دے قبیلو کینے خنے قبیلے ہغہ وے چہ دلسو
ملکانو پہ جنگ کینے یے ذکر شوے دے -

(۹) پہ دے لسو قبائلو کینے یوہ مہمہ قبیلہ د ، پکھت - وہ - دا ، پکھت ، د اوسنی پینتو
پنوائے نوم دے - صرف د ژبے او لہجے اختلاف لری -

(۱۰) د پکھت خنے خانکے پہ باختر کینے پائے وے - د زمانے پہ تیرید و سرہ ددے خلقو پہ عقائد
ژبہ او لہجہ کینے ہم فرق پیدا شو - دے خلقو د باختر پہ زمکہ پہ خیل نوم (بجد) یونبار آباد
کرو چہ اوستا کینے د بجدی پہ لفظ یاد شوے دے - او مراد ترینہ بلخ دے -

(۱۱) د باختری بجدیانو (پینتو) یوہ خانکے د پارت پہ نامہ مشہورہ دے - ددے قبیلے
یومشر ارساس پارتی پہ دربیہ صدی ق م کینے دھری رود د غربی خوا نہ د خزر تر
غارو پورکے او نیولہ - او دلته یے خیل سلطنت قائم کرو -

(۱۲) پکھت ، بجد ، پہ ہنما منشی دورہ کینے دیونانی مؤرخ ہیرو دوتیس پہ لیکنو
کینے د پکتویسی او پکتوان پہ الفاظ ذکر شوی دی - او ددوی د استو کینے علاقہ د
پکتیکا ، پکتیکے پہ الفاظ و ضبط شوی دے - نورو یونانی مؤرخینو ہم دا
علاقہ د پکتین پہ لفظ یادہ کری دے - او ددے علاقے استو کینے دے د پکتیانو پہ نوم بللی
دی - دا قول لفظونہ یعنی پکتویسی ، پکتوان ، پکتیان ، پکتیکے او پکتین د فقہ اللغت لہجہ
د پینتو ، پینتیغا (پینتوخوا) سرہ مطابقت لری - ددے نہ دا مکرندہ دہ چہ داد

ویدی، اوستائی، اودیونائی مؤرخینو ذکر کری قول لفظونہ «پنستون» دپارہ استعمال شوی دی۔ او دا خلق دآریائی قبائلیویوہ ٹانگہ وہ۔

(۱۳) پہ پکتیکا کنبے دھیرو دوتیس مطابق ٹلور قبائل آباد وو۔ یعنی راگندھاریان رد گندھارا، وادی پینوراستوکن)۔ (۲) اپاریتی (اپریدی)۔ (۳) ستاگیدی (خٹک اوشیتک)۔ (۴) دادیکی۔ داہم ہخہ خلق وو چہ دھغوی اخلاق تراوسہ پورے پہ پکتیکا (پنبتیغا) کنبے آباد دی۔ او پنستانہ بلے شی۔

پنبتوژبہ؛ د قامونو ترمینغہ دنسلی اشتراک او اتحادیو خرکنندہ علامہ دھخہ

قومونو پہ ژبو کنبے نزدیکیت او مشابہت ہم کنبے شی۔ یعنی دکومو قامونو ژبے چہ پہ خپل مینغ کنبے پہ بودہ تنستہ کنبے نزدیکیت او یکسانیت لری ہغہ د پوکورنی ژبے کنبے شی۔ او دھغ ویونکی قامونہ دیونسل خلق نسل شیرے شی۔ دپنبتو ژبے پہ باب کنبے داوسنی زمانے د ژبپوہانو او عالمانو دخیرنے او تحقیقاتو پہ نتیجہ کنبے داخبرہ منلی شوک دہ چہ پنبتو ژبہ د ژبو پہ کورنی کنبے پہ آریائی دلہ کنبے شاملہ دہ۔

د ژبپو ہانوغیال دے چہ آریائی قبائل دخیلو خوریدو نہ اول پہ یو خائے استوکن وو۔ او دوی مذہب او ژبہ یوہ وہ۔ د آریائی قامونو دا ورومی ژبہ چہ داکتر لیبان نے د «آریک» پہ نامہ یادوی۔ اوس بیخی ورکہ دہ او ہیغ سراغ او درکے نے لگی۔ البتہ د عالمانو د تحقیقاتو پہ نتیجہ کنبے داخبرہ ثابتہ شوی دہ چہ د دے اولی اصلی آریائی ژبے الفاظ او کلمات پہ قولو آریائی ژبو کنبے مشترک دی۔ د ژبپوہانوغیال دے چہ د مستشرق م پہ خواوشا کنبے لا د آریائی اقوامو ژبہ او ارباب الانواع وو۔ وروستو چہ دوی د خپل اصلی تاپو بی نہ او کوچیدل۔ او دوی خنے بناخونہ دیورپ پہ لورا وختے د ایران و ہند پہ لورخوارہ شول۔ نوختے آریا پہ باختر کنبے ہم پاتے شول۔ دغہ وخت یعنی دھجرت او کوچ نہ پس د دے خلقو ژبے ہم بیلے بیلے شوے۔ د دے خبرے پچقلہ درک ویدا او آثار قدیمہ شہادتونہ موجود دی۔

ہندی آرین چہ د پنجاب پہ زمکو میستہ شول۔ نو دغہ وخت نے خپل یومذہبی کتاب (رگ ویدا) پہ خپلہ ژبہ کنبے اولیکلو۔ د دے کتاب د لیکلو د زمانے پہ آرین کنبے د ویدپوہانو ترمینغہ اختلاف دے۔ ولے اکترو عالمانو پہ خیال کنبے د کتاب د دوہ رزہ ق۔ م د نیغہ پہ خواوشا کنبے لیکلے شوے معلومیبری۔ بل طرف تہ دا نا طولیہ د آریائی قبائلو کوم لیکنو نہ چہ د بوغاز کوی (BOGHAZ KOE) نہ راوتلی دی۔ د عالمانو پہ خیال کنبے

دھغ د لیکو نیتمہ د ستعلق م خواواشا کینے شی۔

کہ چرے دھندی آریانو د کتاب رگ ویدا او د بوغاز کوئی د نوشتو مقابلہ اوکرے شی نو د دوارو لیکنو ژبے بیلے بیلے دی۔ ولے پہ دوارو کینے د افرادو د نومونو اشتراک څرگندے۔ لکه پہ مثال کینے د ہتیتیانو (دانا طولیہ پخوانی آریائی قبائل) پہ دے لیکنو کینے د دوی د شہزادگانو نائے ارتیتما (ARTATMA) تسرتا (TASRATTA) سترنا (SUTTARNA) لیکلی دی۔ او دانا نائے بلکل سوچہ آریائی نومونہ معلومی۔ پہ دغہ نوشتو کینے چہ د کومو ارباب الانوعو نومونہ راغلی دی۔ ہغہ ہم ہغہ شان دی۔ څہ رنگ چہ دھندی آریانو پہ کتاب رگ ویدا کینے ذکر دی۔ لکه ایندرا (ANDRA)۔ وارونا (VARUNA)۔ ناساق (NASATYA) وغیرہ۔ دا خبرہ ہم د فکر و پرده چہ د بوغاز کوئی پہ نوشتو کینے د اگنی (د اور دیوتا) ذکر نشته۔ حالانکہ پہ رگ ویدا کینے اگنی دیوتا ذکر دے۔ او دھندی آریانو معروفہ قبیلہ بہا راتہ د اگنی دیوتا، چیرہ معتقدہ وہ۔

د بوغاز کوئی ددے نوشتو نہ علاوہ چہ د آریائی اقوامو د ژبے او مذہب یو والے څرگندوی۔ دا خبرہ ددے لاندے شہادت نہ ہم معلومی۔

د ستعلق م نہ دستعلق م پورے د زاگروس (اوسنے کرمان) پہ غرونو کینے کاسی نوے یوقام اوسیدو چہ پہ بابل او عیلام ۽ ہم سلطنت کرے دے۔ ددے کاسیانو پہ ژبہ کینے ہم دغہ رنگ کلمات راغلی دی۔ چہ سوچہ آریائی دی۔ لکه شور یاس (SHURYAS) او مرتیاس (MARTYAS) چہ پہ سنسکرت کینے سوریا (SURIA)۔ (غر) اومروتاس (MARUTAS) د بادرب النوع سرہ پورہ پورہ مطابقت لری۔ دغہ شان سبا یا (د واوریزو غرونو ملکہ) د ہمالیہ اوزیا، ہیما (واورہ) د پخوانیو آریائی کلماتو سرہ تطبیق لری۔

د کامیانو ددے نامو نہ علاوہ د (ستعلق م) پہ خواواشا کینے د آسوری باچا آسور بانی پال (ASURABANIPAL) پہ کتب خانہ کینے د اسیرامیزاس، نوم لیدلے شی۔ چہ بیدو داوستا اهورا مزدا (AHURA MIZDA) معلومی۔ دا نوم پہ سنسکرت کینے آسورا (ASURA) او پہ اوستا کینے (AHURA) ضبط دے۔

ددے تفصیل نہ دا خبرہ واضح شوہ چہ د ستعلق م نہ وړاندے وړاندے آریائی اقوامو لہ پہ ژبہ او مذہبی عقائد و کینے اشتراک لرلو او وروستو بیا د دوی ژبے د خپل خپل

جغرافیائی ماحول اور ضروریاتو پہ اقتضا کینے بدلے شوے۔

د ژبپوهانو د تحقیق پہ نتیجہ کینے دا خبرہ منلے شوے دہ چہ یو ژبه چہ په څو نورو ژبو تقسیبیری۔ یعنی نورے نورے څانگے ترینه بیلیری۔ نوکم و زیات زرکاله موده پرے تیریری۔ نو په دے حساب که د بوغاز کوئی د چیر لیکنو نه زرکاله پورته لار شو نو دا به او وایو چہ د ۲۴-۲۵ ق۔ م په خواوشا کینے د آریائی اقوامو ژبه لایوه وه۔ او د څخه ژبپوهانو دا خیال دے چہ دا ژبه د پارس او میدیا څخه واخله تر پنجابه وئیلے کیده۔ او د آمو شمالی غار په او سغدیا نه پکینے هم شامله وه۔

د عموی مهاجرت نه پس چہ هرکله هندي آریین د پنجاب او هند په مرکو میشته شول نو وروستو د زمانه په تیریدو سره د دوی ژبه په سنسکرت مشهوره ده۔ چہ رگ ویدا په دے ژبه کینے لیک دے۔ هغه آریائی قبائل چہ د ایران په لور تلی وو۔ د هغوی ژبه په اوله کینے زړه فارسی وه۔ چہ وروستو د هغه څانگه پهلوی ژبه او نیولو او بیا دا اوسنی فارسی د پهلوی په څانگه موجه شوه۔ په دغه موده کینے د باختر په زمکه یوه بله ژبه پیدا شوه۔ چہ اوس ئے "زند" بولی، او د اوستا یوه برخه په دے ژبه کینے لیک ده۔ دا ژبه "زند" او پښتو په خپلو کینے چیر نزدیکیت لری۔ او لکه چہ د اکثر و ژب پوهانو خیال دے دا موجوده پښتو د زند یا د زند په شان دیوے بلے ژبه نه راوتلی ده۔ دا خبره د فکر ورده چہ څه رنگ پښتون قام پخوانے دے او مونږ د رگ ویدا په حواله د دے قام سراغ د ستون ق۔ م په خواوشا کینے موندلے دے دغه رنگ پکار ده چہ د دوی ژبه پکھتو (پښتو) هم پخوانی وی۔ په اصل کینے دا لفظ (پښتو) خودیوے ژبه نوم دے۔ ولے وروستو دے لفظ یو بل وسیع مفهوم هم پیدا کړو۔ چنانچه پښتانه خپل ټول اجتماعی او روحی نظام د "پښتو" په نامه یادوی۔ او دا لفظ د دوی د قامی افتخار یو څرگنده نښه ده۔ ولے څه رنگ چہ تر دیرے مودے د پښتون قام تاریخی حالات په تیارة کینے وو۔ دغه شان د دوی د ژبه د مخ نه هم چا پلورلے کړے نه وو۔ تر دے چہ تر نولسے صدی په آغاز کینے چہ مغربی عالمانو د مشرقی اقوامو د تاریخ او ژبو پلټنه شروع کړه، نو په دے ضمن کینے ځنې عالمانو پښتو ژبه ته هم توجه اوکړه۔ په دے عالمانو کینے پروفیسر کلپرتھ، پروفیسر دورن، مسټر راورټی او مسټر بیلو وغیره چیر مشهور دی۔ د دے عالمانو دا خیال دے چہ پښتو ژبه د سامی ژبو سره همیڅ مطابقت نه لری۔ او دا ژبه د الفاظو د ساخت او گریبیری اصولوله څخه یوه آریائی ژبه ده۔

د پښتو ژبه پخپله چه کومو مستشرقينو خپل تحقیقات کړي دي په هغو کښه دځنو
دخيالتو خلاصه داسه ده :

فرانسيسي مستشرق مسټر جيمنز "دارمستهيټر" د پښتو ژبه په باب کښه دا
نظريه لري - چه پښتو ژبه نه په هندي لهجو کښه شامله ده، او نه د پارسي او پهلوي
نه پيدا شوي ده - بلکه دا ژبه د (زند) اوستايي ژبه يا د زند په شان د يو بل
ژبه نه راوتل ده - يعني د مسټر دارمستهيټر په خيال کښه پښتو ژبه د اوستايي ژبه يو
پاتې برخه ده - ځکه چه دا د زند سره ډير قريبي مشابهت لري -

يو بل مستشرق مسټر "جي. اے. کريوسن" په لنگوستک سروے آف انډيا (LANG
DOMESTIC SURVEY OF INDIA) کښه د پښتو په باب کښه په ډير تفصيل سره بحث کوي.
او داسه وائي چه د آرياؤ ډيرے قبيلے وے چنانچه د دارايوش په يو ډبرليک کښه دولس
قبيلے ذکر دي - د دے ټولو قبيلو ژبه جدا جدا وے - د دارايوش د ډبرليک ژبه زړه
فارسي ده چه په هغه وخت کښه به په فارس کښه وئيلے شوه - زړه فارسي او د اوستا
ژبه (زند) بيلے بيلے ژبه دي - د اوستا ژبه په اصل کښه شريقي ده. او ډيرو پوهانو د
باختر ژبه گڼلې ده - په دے بنا ځنن ژبه د فارسي په ډله کښه گڼلے شي - او غربي ورته
وئيلے شي - او ځنن نورے په شريقي ډله کښه ، ايراني او هندي دواړه ژبه د يوے رښه
نه او په خپلو کښه سره نژدے دي - خو وروستو د يوے بلے نه بيلے شوه دي - که د اوستا
ډير زړه اجزا درک ويدا سره مقابل، کړے شي نو دا خبره ترينه معلوميدے شي - ولے
چونکه ډيره زمانه تيره شوي ده - نو دا دواړه ژبه سره هم بيلے شوي دي - ليکن د هند
کش په جنوب او د هند په شمال غربي سرحد په خوا و شا کښه ځنن ژبه لکه "ډارډي
او پساکا" په خپل حال پاتے دي - دا ژبه ځنن آريايي ذخاثر لري - دغه شان د پامير ژبه
لکه غلجه ، بدخشي ، او رمري او بلوچي وغيره هم دي - په دے ژبو کښه پښتو هم ده.
چه د پښتو ژبه ده - او لکونه خلق په دے ژبه خبرے کوي - دا ژبه چه ورته پښتو
وئيلے شي د افغانانو ژبه ده - مگر د افغان نامه دے خلقو ته ايرانيانواينبي ده - اصلاً
دوي هم هغه پکله قوم دے چه په رگ ويدا کښه ذکر دے - او وروستو هيروډوټس
د پکتويي په نامه ياد کړے دے - دا ژبه لکه چه پنخوا خلقو په عبراني ډله کښه شيرله -
اوس سوچه آريايي ژبه ثابتے شوه - او څه رنگ چه د پامير نورے ژبه لکه غلجه ، بلوچي ،
بدخشي وغيره د شريقي کورني ، يعني د زند سره اړه لري - دغه شان پښتو هم اصالتاً

لہ دے کورنی ٹخہ دہ۔

یو بل مستشرق ڈاکٹر "ترومپ" پہ دیر اعتماد سرہ دا وائی چہ پښتو پہ اصل کښے دغری (ایرانی) ژبو پہ ډله کښے نه دہ بلکه دهند او آریائی ژبو پہ ډله کښے شامله دہ خو سرہ ددے خالصه هندی ژبه ورله هم نه شو وئیلے۔ بلکه د قدیم زمانے راسے دا ژبه یو مستقله اوزرہ ژبه دہ۔ او پہ ابتدا کښے د هندی او ایرانی ژبو ٹخہ بیله شوی دہ۔ ولے دوارو سرہ په خصوصیا تو کښے اشتراک لری۔ او مقتدره ژبه دہ۔ یعنی د ڈاکٹر ترومپ په خیال کښے پښتو د هندی او ایرانی ژبو تر مینځه دا اتصال کړی دہ۔ او که چرے د پښتون قام د وطن جغرافیائی ماحول په نظر کښے او ساتلے شی نو ددے پورته قیاس مرسته ترینه کیری۔ دا ظاهره دہ چہ پښتانه د هند او ایران تر مینځه پراته دی۔

او د تاریخ په مختلفو دورونو

کښے ددے دوارو ملکونو نه د پښتنوزمکه متاثره شوی دہ۔ نو دا د تعجب خبره نه دہ۔ که چرے پښتو ژبه د هندی او ایرانی ژبو د خصوصیاتو نه متاثره وی۔ او د دوارو ژبو خصوصیات پکښے څرکند ښکاري۔

هم په دے ډول دفرانس یو بل مستشرق ڈاکٹر هنری هم ددے خیال اظهار کوی چہ پښتو ژبه یو مستقله ژبه دہ۔ او د ډیرے مودے نه د سنسکرت او زند سره په کوانډا او ژور تعلق کښے پاتے دہ۔ ددے قیاس مرسته ددے نه هم کیری چہ که چرے د پښتو، سنسکرت او زند تر مینځه عموی مقابله او کړے شی۔ نو دا درے واره ژبے په الفاظو کښے دگریر په اصولو کښے، د اعدادو په ساخت او وینا کښے یو تر بله ډیرے نزد و معلوم کړی او دا ددے خبره څرکند دلیل دے چہ پښتو هم د سنسکرت او زند په څیر یو پخوانی او مستقله ژبه دہ۔ او ددے ژبو سره ټے تر مودو مودو تماس او تعلق پاتے شوه ټے۔

مشهور مستشرق ژاوری د خپل پښتو گریر په مقدمه کښے د پښتو ژبے په اصلیت تفصیلی بحث کوی۔ او دے نتیجے ته رسی چہ د پښتو، زند او پهلوی تر مینځه ډیر مشابهت دے۔ دے وائی چہ د پښتو ژبے په زرو او پخوانو کتابونو کښے درند په شان د حرکاتو په ټاټے حروف لیکل شوی دی په دے وجه دا ژبه د سنسکرت او زند سره ډیر مشابهت لری۔ او د پهلوی سره

له تاریخ ادبیات پښتو د ښاغلی عبدالحی خان حبیبی

ټے د پښتو، سنسکرت او زند د عموی مقابله د ټاره تاریخ ادبیات پښتو د ښاغلی عبدالحی خان حبیبی کتل پکار دی۔

یہ ہم تہیک تعلق ظاہر دے۔ محکمے دا بناغلے وائی کہ چرے دپنتو د قولو اطرافو ادبیاتو تہ اوکورو۔ نو داسے معلومیچی چہ دا ژبہ دادبی ذخائر و له مخہ ہم شتہ منہ دہ۔ چیر شاعران او مؤلفین پکنیے تیر شوی دی۔ ددے ژبے ملی سندریے او بدلے داسے ہم ذی چہ ہنہ دملی سازونوسرہ وئیے شی۔ دا بدلے دجوش او حرارت نہ دے دی۔

یہ دے قول یوبل بناغلے عالم مسہتر الفستین دپنتو پہ باب کینے داسے وائی "دپنتو ژبے بنیاد او آره پہ آسانی نہ معلومیچی۔ محکمہ چہ ددے ژبے چیر الفاظ او افعال چہ دا ژبہ ترینہ مورہ شوی دہ۔ داسے دی چہ دہغے ریشہ او بنسبت معلوم نہ دے۔ او دا ہنہ الفاظ دی چہ دژبے اصلی اجزا کھلے شی۔ بیا ہم ہنہ ددے الفاظو ٹخہ دزند او پهلوی سرہ نزدے تعلق لری۔ مثلاً پلار، مور، ورور، خور وغیرہ۔ وپاندے دا بناغلے عالم وائی چہ ما دپنتو ژبے پہ (۲۱۸) کلما تو کینے پایتہ او کرہ۔ ولے یوہ کلبہ ہم دسامی ژبو سرہ لبرہ ہم مشابہہ معلومہ نہ شوہ۔ البتہ پہ دے الفاظو کینے پہ سلو کینے ترلسو داسے الفاظ وو چہ لہ کردی (KURDISH) ژبے سرہ یے نزدے والے لرہ۔ او چونکہ کردی ژبہ ہم د "انڈو ژرمن" ژبو ٹخہ دہ نو دا وئیے شو چہ پنتو ہم لہ دغہ ژبو ٹخہ دہ۔

پس ددے قول بحث خلاصہ دا شوہ چہ پنتون ہنہ قام دے۔ چہ پہ اول محل یے ذکر رک ویدا کینے د "پکتھا"، او "پکھت" پہ نامہ شوے دے۔ ددے نہ وروستو دا قام د باختر داستو کینے پہ وجہ پہ "باخدی" مشہور شو۔ او پہ اوستا کینے د "بجندی" پہ نوم ذکر دے۔ او دباخ مبارہم ددوی پہ نامہ شہرت موندلے دے۔ وروستو بیا پہ ہنہ منشی دور کینے د سنہ ق۔ م پہ خواوشا کینے دیونانی مورخینو لخوا دا خلق د پکتویس، پکتوان او ددوی ملک د پکتیکا، پکتیکے او پکتین پہ نامہ یاد شوے دے۔ دغہ ہول الفاظ د اوسنی لفظونو پنتون او پنتیخا (پنتو لخوا) سرہ مطابقت لری چنانچہ پہ مستشرقینو کینے پہ اول محل پروفیسر "لاسن" چہ دباختری یونانیانو تاریخ یے لیکلے دے۔ دھیروچ وپتس "پکتویس" او داوسنی زمانے د لفظ پنتون ترمینخہ مطابقت تسلیم کرو۔ او وروستو بیا نورو مستشرقینو لکہ "پرومپ" او "گریورسن" دغہ مطابقت اومتلو۔ پس ددے تاریخی شواہدو پہ رنا کینے دا خبرہ واضحہ شوہ چہ پنتون قام د آریائی قبائلو یوہ ٹانگہ او ددوی ژبہ د آریائی ژبو دکورنی ٹخہ یوہ ژبہ دہ۔

د پښتنو د نسل خپرنه

پښتانه څوک دی؟ (۴)

د پښتنو د اصل نسل په حقله مشهوره نظریه په تیرو پانوکښه د ضروری تفصیل سره بیان کړه شوه. او د تصویر ټول اړخونه څرگند کړه شول. په دغه نظریو د غور کولو نه پس دا ظاهرېږي چې په عمومي ډول د پښتنو د اصل په باب کې دوه متضاد نظریه دي. یعنی ځینو عالمان دوی نسلًا سامیان گڼي. او ځینو نورې د آریایي قبایلو یوه څانگه گڼي. او ورله آریین النسل وایي.

زه تقریبًا د دیر شو کالونه د خپلونیټیکرو ذراتو په دائره کې د پښتون قام د تاریخ خپرنه کوم، او د خپله نیم نیټکوپری مطالع په رڼا کې په دغه وینا کې خپل ځان حق به جانب گڼم. چې د پښتنو د اصل نسل په باب کې چې د اسرائیلیت نظریه په کوم شکل کې مشهوره شوی او په تاریخونو کې لیکل شوی ده. هغه په خپل موجوده شکل کې د یوه افسانه نه زیات اهمیت نه لري. او دا ظاهره ده چې افسانوي روایات د تاریخ درجه نشي موندلای. دا نظریه لکه چې وړاندې وئیل شوی دی په خاص هنکامی حالاتو کې په هند کې د هغه خلقوله خوا مرتب شوی ده چې هغوی د نسل له مخه خو یقینًا پښتانه وو. ولې د پښتون قام او د پښتنو د اصلی وطن سره د هغوی له مخه تعلق نه وو پاته شوه. دا خلق په هند کې پیدا شوی او لوټ شوی وو. او په هند کې د مغلوله خوا د افغان په نامه مشهور او پیژندل شول. دوی به خپله هم خپل ځان ته افغان وئیل. او پښتون قام یې د افغان په نامه پیژندلو. دغه خلقو دا خپله نظریه په دغه بنیاد قائمه کړی وه چې پښتون افغان دے. حال دا دے چې پښتون افغان نه دے بلکه پښتون دے. د افغان نامه د پښتون قام تاریخي او قامی نامه نه ده. بلکه دا نوم د دغه خلقو د پاره د اسلامي دوره په آغاز کې اول عربو او ورپسې ایرانی مورخینو استعمال کړه دے. او د دغه لفظ نه د هغوی مراد یو خاصه یا خاصه قبیل وے. وروستو

دهندیانو او ایرانیانو له خوا دا لفظ په عمومی ډول د ټولو پښتنو د پاره استعمال شو. او د نلے دومره وسعت او عمومیت بیا موند چه د ټول پښتون قام یوملی نوم وگرزیده. او هغه ټول خلق د افغان په نامه مشهور شول. کوم چه د پښتنو په علاقہ کښه استوګن وو. خواکه د هغوی ژبه پښتو وه او که بله. او یا نسل هغوی پښتانه وو یا غیر پښتانه. چونکه افغان د پښتنو یو ملی نوم دے نه قامی او تاریخی. په دے بنا د لفظ افغان تاریخی ټیږنه په لنډ ډول ضروری ده.

افغان؛ تر کومه عده چه معلومه شوی ده د «افغان» کلمه د لفظ «اوغان» نه معرب ده. چه په اسلامی دوره کښه د مورخینو له خوا د پښتنو د پاره استعمال شوی ده. چنانچه ابو نصر محمد عبد الجبار العتبی په تاریخ یبسی کښه په واضح ډول دا لیکي چه په «افغان» کښه د «اوغان» تعریب دے. په اسلامی مورخینو کښه ابو ریمان البیرونی، فردوسی، ابوالفضل بیهقی، او منہاج السراج او داسے نورو مورخینو هم د افغان نامه بیا بیا د دے خلقو (پښتنو) د پاره استعمال کړی ده. سره د دے چه اته صدی هجری کښه داسے مورخین هم وو چه هم هغه قدیمی لفظ «اوغان» یے استعمال کړے دے. لکه ظفر نامه، ملفوظات تیسوری، او مطلع السعدین وغیره.

د مسټر بیلو په خیال کښه د افغان لفظ «اغوان» او یوزور او پخوانے لفظ دے چه د آریائی ریښے سره تعلق لری. دده په خیال کښه دا لفظ وروستو اوغان او افغان شودے. د «انڈیکا» مترجم مسټر کوننل هم دخپلو تحقیقاتو په بنا دا لفظ رافغان) د سنسکرت ژبے د یو لفظ وران شوے شکل گڼي.

د لفظ افغان په باب کښه د «قاموس اعلام»، مصنف بناغلی شمس الدین سامی بے داسے وایي «افغان یو ډیر پخوانے قام دے چه په پښتو ژبه خبرے کوی. (او) دا ژبه د آریائی ژبو به ډله کښه شامله ده. او د سنسکرت او فارسی ژبو سره ډیر قریبی مشابهت او مناسبت لری. د «افغان» نوم د دے خلقو د پاره ایرانیانو ایښے دے او دعومی نوم درجه یے موندلی ده. دا نوم نوے نوم نة دے بلکه ډیر پخوانے دے. او د مورخینو پلار هیرو دوتیس چه په کومه موقع د هند وکش داستوګنو ذکر کړے دے. هلته کښه د سکاټی لاکس په قول د افغان نوم په جزوی تعریف سره ذکر کړے دے.

په دے ډول د هندوانو په مذهبی کتابونو کښه «اسواکان» یا «اسواغانان» د مملکت سوران، په معنی راغلی دے. دغه شان په مهابهارت کښه د «اسواکا» په نوم

دھند پہ شمال غربی سرحد باندے دھنے قبائلو ذکر ہم شوے دے۔ دا «اسواکا» خلق پہ اکثر و احتمال تو د سکندر د یونانی مؤرخینولہ خوا د «اساکینی» پہ لفظ یاد شو دی۔ ہم پہ دے قول د سنسکرت پہ قدیمی لغاتو کنبے «ابمکائن» لفظ دیو داسے قوم د پارہ استعمال شوے دے چہ موسیقی نۂ لری۔ احتمال لری چہ دالفظ بہ د پنتو د پارہ استعمال شوے وی۔ او وروستو بہ ہم دغه لفظ د زمانے پہ تیریدو سرہ پہ افغان تبدیل شوے وی۔

پہ ارمی ژبہ کنبے «اوغان یا اغوان» لفظ د هغه خلقو د پارہ استعمال شوے دے کوم چہ پہ غرونو کنبے استون دی۔ او دغه رنگ د یونانی ژبے لفظ «آگوان» ہم دغه دارمنی ژبے د لفظ مفہوم ادا کوی۔ امکان کیدے شی چہ آرمینیانو بہ پنتو ته اوغان یا اغوان وئیل۔ او دغه لفظ بہ وروستو اسلامی دورہ کنبے د عربو مؤرخینولہ خوا پہ افغان سرہ بدل شوے وی۔

د اسلامی دورے نه وړاندے په ساسانی تاریخ کنبے د شاه پور اول (۳۳۲ء) په یو کتبه (نقش رستم) کنبے یو لفظ «ایگان» موجود دے۔ امکان لری چہ دا «ایگان» هم هغه لفظ ایگان وی۔ په دے دستور د شاه پور سوم په عهد کنبے هم یو لفظ رآیا۔ کان) لیدلے شی۔ او مشهور چینی سیاح «هیون سانگ» هم د کوه سلیمان په لړ کنبے د (اے۔ پی۔ کان) په نامه دھنے خلقو ذکر کوی۔

دا قول لفظونه یعنی اسواغان، اسواکان، ابمکائن، ایگان، اپاکان، او اے پی کان، د لفظ افغان سرہ قریبی نزدیک لری۔ امکان لری چہ ددے لفظونو ریشہ هم هغه دارمنی ژبے لفظ اوغان وی۔ او ددے نه دا قیاس کیدے شی چہ د شاپور اول په منصب دارانو کنبے به په دے لفظ (اوغان، ایگان، افغان) موسوم هڅے خلق موجود وو۔ او دا نوم به دوی ته دخپلے غریزے علاقے په وجه بنودلے شوے وی۔

په شپږمه صدی مسیحی کنبے د هندوستان مشهور منجم «ورہا مہیرہ» په خپل کتاب «بھرت سہیتا» کنبے ہم د «افغان» لفظ ذکر کړے دے۔

په اسلامی دورہ کنبے په اول وار د لفظ (افغان) په حدود العالم من المشرق الی المغرب (تالیف ۳۴۳ھ / ۸۳۱ء) کنبے د پنبور په بیان کنبے داسے شوے دے:

«پیشاور جا ئیست بادشاہ او مسلمان نبا و زن از سی بسیار دارد از مسلمانان و از افغانان و از ہندوان» یعنی پنبور یو داسے هڅے دے چہ د هغه بادشاہ خپل هڅان د

مسلمانانو په شان ښکاره کوي. او د دیرشو نه زیاتې نېټې لري. چه څه مسلمانانې دی، څه افغانانې او څه هندوې. په دې عبارت کې د مسلمانانو او هندوانو نه بیل ځان له د افغانانو ذکر کول د دې قیاس مرسته کوي چه د دې علاقې پښتنو او د څلورمې صدې هجري تر آخره هم په عمومي ډول اسلام نه وو قبول کړې. او د دې نه د اسرائیليت د نظریې د هغه څه بطلان کېږي چه د هغه له مخه د قیس عبدالرشید د مسلمانیدو سره سم په ټولو پښتنو کې اسلام فور شوې دے.

د دې نه پس تر اتیمې صدې هجري پورې اسلامي مورخینو لکه ابن بطوطه او په دې پېس بیا فرشته، او نورو د افغان نامه بیا بیا ذکر کړې ده. ولې د دې نوم نه د دوی مراد یوه قبيله یا قبیلې وے. نه دا چه په طور دیو قای نوم به دوی دا نوم استعمالولو. تر دې وخته دا لفظ (اوغان) یا (افغان) دیو قبیلې یا څو قبیلو یا څو قبیلو په نامه اطلاق کیدلو. ولې دا خبره ظاهرول مشکل دی چه دا نامه د دوی خپله ده. او که د کواندې قبیلو او خلکو له خوا به دوی ته ورکړې شوی وی.

ځما قیاس دا دے چه دا نامه د دوی خپله نه وه. بلکه د کواندې قامونو بالخصوص دارمینانوله خوا دا نوم دوی ته وئیل شوې وو. او وروستو بیانورو مورخینو او خلکو هم دا نوم (افغان) د دې خلکو (پښتنو) د پاره دومره په کثرت سره استعمال کړو چه د اصلي نوم درجه ته اوموندله. زه د دې خپل قیاس په مرسته کې د د هیرو ډوټس یو حواله پیش کوم. هیرو ډوټس چه د "داریوش" د صوبو د خراج په ذکر کې چه کوم ځای د هغه د سلطنت د پارلسه صوبه یا دوی نو داسې وائی چه په دې د پارلسه صوبه کې آرمینیان او پکتویس (پښتانه) استوګن وو. د دې نه دا ظاهره ده چه آرمینیان او پښتانه دواړه د یو صوبې خلق او په خپلو کې کواندیان وو. او د هیرو ډوټس دا "پکتویس" هم هغه خلق وو چه اوس ورته پښتانه وئیل شي او لکه چه پورته وئیل شوی دی په ارمنی ژبه کې به اوغوان یا اغوان د غریزې علاقې استوګنو ته وئیل شول. پس دا ظاهره ده چه ارمنیانو به د هیرو ډوټس "پکتویس" او اوسنی پښتانه په خپله ژبه کې د اوغوان یا اغوان په نامه یادول او دغه لفظ به د اسلامي دورې نه وړاندې هم د پښتنو د پاره وئیل شو. او بیا به په اسلامي دوره کې د عرب مورخینو له خوا په افغان سره تبدیل شوې وی.

په هر حال دا نامه ورځ په ورځ خوریدله. او اثر و نفوذ ته موندلو. چنانچه په لسبه صدې عیسوی کې دا نامه د وومره عامه شوی ده چه البیرونی هم د اباسین نه په قبله د کابل پورې

پہ ہولو غریزہ علاقہ کہیں دہشتو قبائلو ذکر دافغان پہ نامہ کرے دے۔ او دا خلق تے د سرکس، سرتیزہ پہ لفظونو یاد کری دی۔ دا لفظ (افغان) دشاہ عباس اعظم صفوی (۱۵۵۱ء) پہ زمانہ کہیں دابدالی قبیلے دپارہ پہ عمومیت سرہ استعمال شوے دے۔ وروستو پہ دے نامہ غلجی قبائل ہم یاد شوی دی۔ او ددے نہ پس پہ یوولسبہ دولسبہ صدی ہجری کہیں دافغانستان دہولو قبائلو دپارہ ہم ددے لفظ وئیل شروع شول۔ دا لفظ افغانی، ہندی او ایرانی لیکو الو پہ خپلو آثارو او تالیفاتو کہیں پہ وسیعہ معنی او کثرت سرہ استعمال کرے دے۔ او ابوالفضل او خان جہان لودھی دا لفظ (افغان) دہولو دہشتو قبائلو دپارہ وئیل دے۔

داوولے صدی ہجری پہ ابتدا (۶۱۸ھ) ہجری کہیں شاید چہ پہ اول وارد افغانستان نامہ دہشتو دمکن پہ ۵ول پہ تاریخ ہرات کہیں «سیفی ہروی» ذکر کری دے۔ عبارت داسے دے «او لجاٹو خطہ ہرات راتا اقصائے افغانستان ورو دآمو بہ سلطان غیاث الدین کرت مفوضی کرد» ددے نہ پس عبدالرزاق پہ مطلع السعدین کہیں ہم دافغانستان نامہ ذکر کرے دے۔ او افغانستان نہ تے مراد دہشتو مسکن کہنے دے۔ دہ داسے لیکلی دی :-

« ذکر توجہ امیر کورگان، بہ سیستان، قندھار و افغانستان، او ددے عنوان لاندے د فراہ، بستا، قندھار او کوہ سلیمان وغیرہ علاقے ذکر کری ڈی۔ پہ دے ۵ول بابر ہم (۱۵۱۹ء) دکابل دفتح کولو نہ پس دکابل دہالاتو پہ لڑکینے دہشتو ژبہ د«افغانی» پہ نامہ او دکابل سویل تہ دہشتو علاقہ دافغانستان پہ نامہ یاد کری دے۔ ددے نہ علاوہ بابر پہ خپلو مہاتو کہیں ہول پښتانه قبائل خواہ کہ ہغہ یوسف زی دی کہ گگیانی افریدی دی کہ بکنی، دلہ زاک دی او کہ وزیر یا بنوٹی۔ بے دتھے فرق او امتیاز نہ د«افغان» پہ نامہ ذکر کری دی۔ او ددے نہ دا خبرہ بلکل واضح دہ چہ داصلی او وصلی افغانہ پہ نامہ دہشتو قبائلو کوم تقسیم چہ دہشتو خپلو مورخینو کرے دے او یا بیرونی لیکو الو پښتانه قبائل د«افغان وپٹھان» پہ نوم بیل کری دی۔ ہغہ بلکل فرضی دے او پہ تاریخی شوہد مبنی نہ معلومی پڑی۔

عرض پہ دے ترتیب سرہ مونز داوینو چہ دزمانے پہ تیرید و سرہ دافغان نامہ د قبیلے یا قبیلو نہ تیرہ شوہ۔ او پہ لسبہ یوولسبہ صدی ہجری کہیں ددے ملک دہولو

استوگنو - اصل او تاریخی نوم (پښتون) په ځای یو ملی نوم اوکزید . هم په دے ډول د زمانے په تیریدو سره په دیارلسه صدی هجری کښه د افغانستان نامه یوای د پښتو د مسکن نامه بلکه د ټول ملک نامه شوه . او د پخوانی زور نوم خراسان ځای اونیولو . او د بیرونی ملکونو سره په خط او کتابت او معاهدو کښه د دے ملک نامه د خراسان په ځای افغانستان لیکل شروع شوه . چنانچه لارډ آکلینډ د هند کورنر جنرل په خپل یو جوابی خط کښه چه شاه شجاع سدوزی ته په ۱۲۵۴ هـ کښه لیکل وو . د افغانستان لفظ د مملکت په ډول د پخوانی خراسان په ځای دوه ځایه لیکل دے .

غرض په دیارلسه صدی هجری کښه د افغانستان د ټولو قبایلو د پاره خواه که هغه پښتانه وو که غیر پښتانه د افغان نوم وئیل شروع شول . او د دوی د اوسیدلو علاقہ د افغانستان په نامه مشهوره شوه . او د دے علاقہ پخولے نوم (خراسان) د استعمال نه اووتلو . ولے د دے باوجود تر اوسه پورے پښتانه خپل ځان ته پښتانه وائی نه افغان . یعنی پښتانه د افغان نوم یو ملی نوم کښی نه قای او تاریخی . او داسے پکار هم ده . ځکه چه د پښتون نوم ډیر زور او پخوای دے . دا نوم د پښتو تاریخ تر ویدی دورے رسوی . دغه نوم د نن نه دوه نیم زره کاله اگا هو هیرو ډوټسی او نورو ایرانی مورخینو په خپلو خپلو آثارو کښه د خپل لهج مطابق د پکتویس ، پکتوان او پکتین په لفظونو او د دوی د استوگنې مرکز ته د پکتیکا ، پکتیک ، پاکتیا ، په الفاظو ذکر کړی ده . او د دے الفاظو مطابقت د پښتون او پښتیغ (پښتونخوا) سره منل شوه دے .

پشتون ، پختون ، پښتون - لکه چه د منځه مواووئیل د پښتون قام هر فرد خپل ځان ته پښتون وائی نه افغان - د دے لفظ (پښتون) تلفظ د پښتنو د مشهورو لهجو مطابق

له د قام او ملت پښتون ته فکر پکار دے .

« قام » د وکړ هغه ډلو ته وائی چه په هڅو کښه څه داسے خویونه ، څمکتونه او خاصیتونه موجود وی چه هغه دهغوی په اولاد کښه هم د میراث په ډول منتقل شوی وی او د ملت ، اطلاق د وکړو په داسے ډلو کښی چه هغوی اکثر د مختلفو قامونو وی - ولے په یو ملک کښه او دیو نظام او ضابطه لاندے ژوند تیروی - او په فائده نقصان کښه ټول سره شریک وی - (دموسیولیسمان د تمدن عرب په هواله) . له ښاغلی کیرو په خپل کتاب « دی پتهانز » ص ۱۰۰ کښه وائی « که چرے دیوسف زو یا خلیلو قبایلو د یو فرد نه ټپوس او کړه چه ته څوکای ؟ نو هغه به په جواب کښه سدستی دا او وائی (پاتے په ۸۶ مخ)

په دوه ډوله کيږي - ۱، پښتون (۲) پښتون - د لفظ پښتون په تاريخي څيړنه کيږي موندل
 د دغه لفظ سراغ درک ويدا په «پکتها» د «اوستا» په «بخدي» او دهیرو ډوټي
 په «پکتویس کيږي موندل دے - او لکه چه وئیل شوی دی د لفظ «پکتویس» او پښتون
 مطابقت اکثر و مستشرقینو لکه پرومپ او کیریس او څه نور و منل دے - لیکن داوسنی
 زمانه څه مستشرقین چه سرفهرستائے د «اوسلو» پوهنتون ښاغلی ډاکټر مارگن سټرن
 د دغه نه اختلاف کوی - د دوی دا اختلاف د دغه لفظ (پښتون) په تلفظ مبنی دے -
 د دوی په خیال کيږي د پښتون قام قدیسی او کلاسیکی نوم پښتون (په ش) دے نه پښتون -
 د پښتون لفظ د دوی په راغے کيږي نسبتاً دوروستی زمانه او یوعوامی نوم دے - په دغه
 لړ کيږي د کیمبرج پوهنتون ډاکټر «بیل» هم د ښاغلی مارگن سټرن هم خیال دے - یعنی هغه
 هم د لفظ پښتون قدامت او اصلیت منی - او ځکه د پکتویس او پښتون د تاريخي مطابقت منلو
 ته غاړه نږدی -

د ښاغلی مارگن سټرن په خیال کيږي پښتانه هغه خلق دے چه دهغوی اسلاف
 یونانی لیکوال بطلیوس د «پرسته» یا «پرستائے» یا «پارستائے» (PARSTHYES) په
 نامه ذکر کړی دی - دا خلق د پارو پامیز په لړ کيږي اوسیدل - دا ښاغلی لیکوال د «پښتون»
 او «پرسته یا پرستائے» په لړ کيږي داسه وائی چه د فارسی ژبے لفظ پښت او داوستا

(پاڼه ماشیه ۸۵ مخ) «چهاره افغانیم» - او هیرے به دا او نه وائی چه زه پښتون (پښتون) یم - سره د دغه چه هغه
 پښتو وائی - (یعنی د سخته لهج پښتو وائی) - ولے د دغه باوجود هغه خپل ځان افغان گڼي - او درواياتو په بنا خذات
 په درانیانو کيږي که شیری بلکه د خپل معیار مطابق خپل ځان د درانیانو نه هم اوچت گڼي - ځکه چه درانیان په زمه
 لهجه کيږي خبرے کوی - او دوی (یوسف زی وغیره) په سخته لهجه کيږي - او دوی داخپله لهجه بهترینه گڼي - هغه په
 خپل نسل غاور خالص افغان دے - (راو) د غریزو قبایلو څټک، افریدو او وزیرو په حقله به داسه وائی چه (اگرچه)
 دوی ښه «پښتانه یا پښتانه» دی ولے دوی کرلاڼي دی - او د دوی د افغانستان دعوی مشکوک دے -

د ښاغلی کيرو د دغه پورته وینا په حقله به زه دومره او وایم چه تر څومره چه دیوسف زو، خلیلو
 یا نورو پښتنو تعلق دے - هر هغه پښتون چه په پښتو ژبه خبرے کوی - او پښتو غے مورنی ژبه وی -
 هغه هیرے هم نه ځان ته افغان وائی او نه پتهان - او د دغه فاضل داوینا د حقیقت نه خلاف دے - د دغه
 نه علاوه کومو روایاتو ته چه د ښاغلی لیکوال اشاره کړی دے، هغه هم محض روایات دی - او دا
 ظاهره دے چه محض روایات تاریخي درجه نشي موندلے -

ژبے لفظ پرہستی (PRSTHEE) او د سنسکرت ژبے لفظ (PRSTHA) ہم معنی دی۔ دا بناغلی وائی چہ پہ اوستائی او سنسکرت ژبوکینے چہ د (رس۔RS) مرکب تورے کوم ٹاٹے استعمال شوے دے۔ پہ موجودہ فارسی، پښتو وغیرہ ژبوکینے هغه پہ (ش) بدلیری۔ نو ددے اصول پہ رڼا کینے درپ، رس، تے یا پ، رس، تائے) نه پښتے «پښتا» جوړیدے شی۔ او دغه پښتے، پښتا، پښتی وروستو پښتین او بیا پښتون شوے دے۔ او ددہ او دڅخه نور و عالمانو دا هم خیال دے چہ په موجوده فارسی و غیره ژبوکینے د (ش) شکل درخ) په نسبت زیات قدیم دے۔

لیکن د بناغلی مارگن سترن ددے نظریے سره بناغلی کیرو اتفاق نه لری۔ او داسه وائی چہ «په لفظ پښتون کینے (ش) ته په (خ) باندے ترجیح ورکول دکابل ریډیو د پرو پیکنډے اثر دے۔ ځکه چہ دوی د قندهار لهج (نرے لهج) ته ترجیح ورکوی۔ لیکن دا ظاهر ده چہ د هیرو دوتس پکتویس د قندهار د خوا و شا استوکن نه وو۔ بلکه دگندهار استوکن وو۔ چہ دوی اوس هم په سخته لهجه کینے خبرے کوی۔ او دے خبرے ته هم فکر پکار دے چہ په (خ) باندے (ش) ته ترجیح ورکول یا داسه به او وایو چہ په سخته لهج باندے نرے لهج ته ترجیح ورکول د مردان او صوابی د یوسف زو درائے نظر انداز کول دی۔ ځکه چہ دوی خپله لهجه په ټولو کینے غوره کښی» ددے وینا نه پس دا بناغلی د سینتے لهج د قدامت په لړ کینے د لفظ خوا اسپس (KHO-ASPAS) رود کونړ) نه استهیا کوی۔

د بناغلی کیرو دلوت علیت او فضیلت د اعتراف او احترام باوجود دهغه ددے خیالاتو سره اتفاق نشی کیدے۔ په دے لړ کینے اول دے ته فکر پکار دے چہ د لفظ پښتون د قدامت په لړ کینے چہ بناغلی مارگن سترن او دهغه هبخیالو څه وئیلی دی هغه ټے د خپلو تحقیقاتو په رڼا کینے وئیلی دی۔ په داسه لویو فاضلانو چہ د هغوی درائے احترام بناغلی کیرو پخپله هم کوی۔ د چا د پرو پیکنډے هصغ اثر نشی کیدے۔ دا خبره هم وزن نه لری چہ دیو خاصه علاقے خلق خپله لهج ته یا خپله شان ته په یو خاص موری نو نور خلق د هم په پتو سترگو د هغوی درائے سره اتفاق او کړی۔ داسه به څوک وی چہ هغوی خپله ژبه او خپله لهجه د نورو نه غوره نه کښی۔ کارغه چہ کارغه دے هغه هم خپله دهر چانه سپین کښی۔ او «شیشک» هم خپله پښتې ته دهر چا نه پوست او نرم وائی۔ اوس به د خوا اسپس (KHO-ASPAS) جاج واخلو۔ دا بناغلی وائی چہ د «رود کونړ»

نامہ د سکندر د زمانے لیکوالو د «خواسپس» یعنی د (سبواسونو GOOD HORSES) پہ لفظ ذکر کری دہ۔ نو پہ دے لفظ کینے د (خو) موجودگی د پښتو د سختی لهجے پہ قدامت یوشہادت دے۔ ددے سرہ دا خبرہ دا بناغلی پخپلہ ہم منی۔ چہ د سکندر د زمانے نہ ویروراندے ہیرو ووتیس پہ ایران کینے د «رودقارون»، نامہ ہم پہ دے لفظ (خواسپس KHOSPASAS) ذکر کری دہ۔ پہ دے لکینے بہ زہ دومرہ اووایم چہ دا لفظ (خو) د پښتو پہ رسم الخط کینے (سبواسونو) لیکلے شی نہ (خو)۔ پہ اصل کینے دا لفظ (خو) دا وستاڼی ژبے (هو) وو چہ وروستو پہ ایرانی اثر کینے پہ (خو) بدل شو۔ پس لفظ «خواسپس» د ایرانی لهجے لفظ دے چہ یونانی لیکوالو ہم پہ خپلہ لهجہ کینے لیکلے دے۔ او دا نہ چہ گوندے دا (خو) د پښتو لفظ دے۔ اوکے هسے چرے پہ یو قدیم لفظ کینے (رخ) موجودگی د قدامت سند اوکینلے شی نو بیانصم د سکندر پہ زمانہ کینے بلکه ددے نہ ہم ویراندے پہ دے علاقه دکندهارا، کینے دیو سنا۔ نامہ پشکان وتی وه۔ چہ د سکندر یونانی لیکوالو د «پیوکی لوتیس» پہ لفظ ذکر کری دہ۔ دا لفظ یعنی «پشکان وتی» بیخی د سنسکرت ژبے لفظ دے۔ پس زیات نہ زیات به دا اووایو چہ د سکندر دصل پہ وخت کینے دکندهارا انتہائی شمال غربی علاقه کو کینے داسے خلق او سیدل چہ د هغوی لهجہ د ایرانی لهجے نہ متاثره وه۔ او دکندهارا پہ میخ کینے داسے خلق استوگن وو چہ د هغوی پہ لهجہ د هندی ژبو اغیره وه۔ او پہ دے صورت کینے دیوے لهجے د قدامت هلو سوال نه پیدا کیری۔ د بناغلی کیرو ددے وینا سره ہم اتفاق کول گران دی چہ د هیرو ووتیس پکتویس صرف دکندهارا استوگن وو۔ او دکندهارا پہ خھاوشا کینے دا خلق نه وو۔ زما قیاس دا دے چہ پکتویس هلو پہ کندهارا کینے استوگن نه وو۔ او ددے پہ عقله به پہ خپلہ موقع وضاحت او شی۔

زما دا عقیده ده چہ پشتون او پختون پہ بنیادی طور یو لفظ دے۔ او دواړه لفظونه دهغه قام دپاره وپیلے شی چہ اصل نوم ته په پښتون لیکلے شی۔ د تلفظ دا امتلاز د محیط او ماحول او د زمانے د تغیراتو او تمولاتو نتیجه ده۔ زما په خیال کینے پشتون دهغه اریائی قبایلو نوم دے کوم چہ په رگ وید کینے د پکتها په نامه یاد شوی دی۔ د رگ ویدا دا لفظ «پکتها» چہ څرنگ لیکلے شی تلفظ کینے (کھ) (درش اوخ) مخلوط آواز پیدا کوی۔ لکه د سنسکرت دا لفظ «لکھشی» چہ څه رنگ وپیلے شی۔ او په پښتو

ژبہ کینے د سنسکرت ژبے د دے توری (کھ) آواز صرف (بن) ادا کو لے شی۔ دا خبرہ ہم د فکر و دہ چہ پہ سنسکرت کینے (خ) نشتہ۔ او کوم آواز چہ پہ (خ) ادا کپوری د ہیج د پارہ (ک) استعمال کو لے شی۔ دا ظاہرہ دہ چہ ہیرو و و تہس بہ دا لفظ نہ پکتھا، پہ پھل درست تلفظ سرہ اوریدلے وی۔ لیکن ہغہ د دے لفظ پہ درست لیکو کینے معذور و۔ پہ دے دہول ہیرو و و تہس د (بن) آواز ہم نہ شو ظاہر و لے۔ بنا پہ دے ہغہ دا لفظ د پھل لہجے مطابق پہ مفرد (ک) اولیکو! چونکہ پہ سنسکرت کینے (ک) (دخ) نہا تندی کوی۔ پہ دے وجہ اوس غلط فہمی پیدا کپوری۔ پہ دے دہول پختون د ہغہ آریائی قبائلو نوم و۔ کوم چہ پہ باختر کینے پاتے شوی و۔ دا خبرہ د آریائی نظریے مرستیال ہم منی او د ژبہ و ہانوں ہم دا خیال دے چہ ہر کلمہ د آریائی قبائلو ہندی او ایرانی بناغونہ د پھل اصلی تا تو پی نہ او کو چیدل۔ او پختے د ہند پہ لور راہی شول۔ پختے د ہند و کش پہ جنوبی لسو کینے استوگن شول او پختے د ایران پہ لور لدرل نو د دے نہ پس پہ باختر کینے یونوی ژبہ پیدا شوہ چہ اوس د ”زند“ پہ نامہ معروفہ دہ۔ او دا وستا کتاب پہ دے ژبہ لیکلے و۔ پہ دے ژبہ کینے د یلخ نوم د ”بندی“ پہ لفظ ذکر دے۔ اولکہ خہ رنگ چہ منی شوی دہ۔ د دے بنار دا نوم د پھلو استوگنو (بند) پہ نامہ معروف و۔ نو وروستو د زمانے پہ تیریدو سرہ د بندی نہ بختی، پختی، پختین، او بیا پختون جو پشو۔ پہ دے بنا پختون د ویدی زمانے لفظ دے او پختون دا وستائی زمانے۔

یا دا سے بہ او وایو چہ کوم آریائی قبائیل پہ رک ویدا کینے د ”پکتھا“ پہ نامہ یاد شوی دی۔ دھغوی پہ ژبہ کینے (خ) نہ وہ او دھغوی ژبہ ”پشتو“ وہ۔ پہ دے آریائی قبائلو کینے پختے قبائیل پہ گندھارا کینے ہم استوگن شوی و۔ او دا یقین دہ چہ پہ ویدی زمانہ کینے بہ د گندھارا د استوگنو لہجہ ہم ہغہ شان وہ خہ رنگ چہ اوس د نرے لہجے د پبنتو دہ۔ لیکن چونکہ گندھارا د پھل محل وقوع پہ وجہ د تاریخ پہ مختلفو دورونو کینے د مختلفو اقوام او تھذیبونو یو مقام اتصال و۔ نو پہ دے بنا د دے خلقو لہجہ پہ پھل اصلی شکل کینے پاتے نشوہ۔ پہ خلاف د ہغہ پبنتو کوم چہ پہ غرونو کینے او دنگ راتگ

لے دا غلط فہمی پختے مغربی لیکوال ہم پیدا کوی۔ دوی لفظ پبنتون کلمہ پہ (خ) (KH) اولکہ پہ (ش) (SH)

لیکن۔ و لے د پبنتو ژبے د (بن) متبادل تورے پہ دوی حروف نو کینے (KH) دے۔

دلارو نہ بیرته آباد وو۔ زہ ددے خپل قیاس پہ مرستہ کینے دا وایم چه ترن ورخے د نرے لهج د پښتو په ژبه کینے داسے زارہ او قدیمی الفاظ موجود دی چه هغه د سخته لهج د پښتو په ژبه کینے نشته۔ لکه په مثال کینے، ورشو، (چراگاه) -، اوچه، (زمکه) -، پلیسے (خلمے) -، پرگور، (چراگاه) -، بزگاری، (وگری-خلق) -، ادوم، (وردن) او داسے نور دیر لفظونه۔ دا ددے خبرے یو څرگند دلیل دے چه د نرے لهج پښتو په خپل لښه کینے د قدیم آریائی ژبے ذخائر نسبتاً زیات خوندي ساتلی دی۔

دا خبره هم د فکر وړ ده چه د نن نه څه دیرش څلویښت کاله اگاهو لفظ (پښتون) د ملکی او غیر ملکی خلقو په لیکنو کینے به «پشتون» لیکلے شو، او د نولسے صدی عیسوی تر آخره پورے به زرو کتابونو کینے داخلق د پشتون په نامه ذکر شوی دی۔ البته د شلے صدی په ابتدائی کالونو کینے چه د هندوستان د آزادی تحریکات په صوبه سرحد کینے هم شروع شول۔ او پښتانه هم دخپلے آزادی په تحریکاتو کینے په جوش و خروش سره شامل شول۔ نو ددے نه پس په تحریر و تقریر کینے لفظ (پختون) وسعت او عمومیت پیا موند۔ لیکن ددے نه دامطلب هرگز نه وو چه «پختون» او «پشتون» جدا جدا لفظ دے۔ او نه ددے نه دیو لفظ په بل باندے د قدامت او تفوق څه سوال پیدا کیدے شی۔ البته اوس د څه مودے نه ددے لفظ (پختون) اشاعت او خورونه په باقاعدگی سره کیری۔

زما په خیال کینے لفظ «پشتون» او «پختون» ته په یو بل ترجیح ورکول همیځ اهمیت نه لری او نه د سخته او نرے لهج په یو بل د تفوق او قدامت سوال سرته رسی۔ او نه پکینے د تفوق او قدامت سوال پیدا کیدے شی۔ او نه دا سوال پیدا کول پکاردی۔ ځکه چه دا معلومه ده چه د پښتو په باب کینے چه څه نیم نیکو پری معلومات حاصل شوی دی۔ هغه ټول دیونانی مؤرخینو په لیکنو او د مغربی عالمانو په تشریحاتو او توضیحاتو مبنی دی۔ دا ظاهره ده چه یونانی مؤرخین د ژبے او ماحول دا اختلاف په وجه ددے خلقو او ددے علائقو د نومونو په درست لیکلو او ظاهرو لو کینے معذوره وو۔ او دغه حال د نور مغربی لیکوالو هم دے۔ دے ته هم فکر پکاردے چه درک ویدا او اوستا او دیونانی لیکوالو ترمینځه هم په سوونو کالونه تیر شوی وو۔ په داسے حالاتو کینے عین اصلیت ته رسید بالکل ناممکن معلوم پیری۔ د قدامت او ترجیح سوال خو به هله پیدا کیدو چه که چرے د پښتو خپل څه زارہ او قدیمی آثار پاتے وے۔ او دهغه نه په دے لپکینے څه مرسته موند

شوق۔ پس مونڙ ته په دے خبره هډو سرخوږول پکار ندي چه چرکه وړومبئ وه
کڅ اگئ۔

اوس به د پښتون او پختون او د نرے او سخت لهج د قدامت او اصليت خبره يو طرف
ته کړو او د پښتو د نسل څيرے پخپله به غور او کړو. په تيرو پاڼو کي به مونڙ د پښتو د اصل
نسل په باب کي به دوه نظريے لوستلی دی. دا دواړه نظريے په خپلو کي متضاده دي ول
اول د دے نه چه د پښتنو به باب کي به يوه آخري او قطعي فيصلے ته اورسو مونږ ته پکار
دی چه د دنيا د نورو قامونو د نسلونو څيرنه کي به چه دکوم اصول نه کار اخستے شي دهغه
په رڼا کي به مونږ هم د پښتنو د نسل جاج واخلو. په دے غرض چه د دے پيچيده مسئلے
ټول اړخونه ښه څرگند شي۔

دا خبره د فکرو پر ده چه انسان د سټکي او فلزي دورونو د خستولو نه پس د تهذيب او
تمدن په دائره کي به قدم کيښود او د ترقی په لار روان شونو د تک راټک او حمل و نقل
د وسايلو په بهتر کيدو او د ژوند ژواک ضرورياتو او تجارتي او اقتصادي احتياجاتو
مختلف قامونه په خپل مينځ کي به په کيډون او اختلاف مجبور کړل. او په دے ډول د زمڼ
په تيريدو سره په خانه بدوشو او مقبوا قامونو کي به يو بل باندے د تفوق او غلبے
حاصلولو جذبات راولټيدل. او د دے نظرياتي اختلاف په وجه په دوی کي به جنگونو
او په يو بل باندے د حملو سلسله شروع شوه. او د دے باهسي جنگونو او حملاتو په
نتيجه کي به خوا مخواه د دوی نسلونه هم د يو بل نه مخلوط او مخروج شول. دغه وجه ده
چه اگر چه نن زمانه کي به د دنيا اکثر قامونه متحد الاجزا معلوم يږي. ليکن په حقيقت
کي به د هر قام په وینه او نسل کي به دهغه ټولو قامونو آميزش شوه دے. دکومو سره چه ټي يو اوږد
او ژور تعلق پاته شوه دے. د دے اصول په رڼا کي چونکه د پښتنو علاقه هم د تاريخ په مختلفو دورونو
کي به مختلفو مهلو او رو قامونو يو ميدان جنک پاته شوه دے. او د مختلفو قامونو سره د پښتنو يو اوږد او
ژور تعلق پاته راغلی دے. په دے بنا د پښتنو په باب کي به هم نن ورځ دا دعوی کول
بيخي گران دی چه دوی به خالص ساي النسل وی او يا دا چه د دوی آريايي وینه او نسل
به د نورو قامونو د اختلاف او آميزش نه محفوظ پاتے وی. په دے بنا مونږ ته د پښتنو
د نسل په سلسله کي به د پښتنو د تاريخ د مختلفو دورونو او د دهغه ټولو قامونو دکومو
چه د پښتنو سره تعلق راغلی دے جاج اخستل ضروري دی۔

لکه په تيرو پاڼو کي به مونږ د اسرائيليت د نظريے خامي او کسي د تاريخي شوهډ

پہ رہا کینے پہ کوتہ کری دی۔ پہ دے دول بہ د آریائی نظریے پہ حقلہ حئے توصیحات
 ہم اوکرو۔ دا نظریہ لکہ چہ ظاہرہ دہ، د رگ ویدا، اوستا او یونانی مؤرخینو
 پہ شہا دتو نومبئی دہ۔ دا درست دہ چہ پہ رگ ویدا کینے لفظ ”پکتھا“ دیو قبیلے
 د پارہ استعمال شوے دے ولے د آریائی نظریے موسیال خوا د تول پستون قام گئی۔
 پہ دے لڑ کینے کہ چرے مونز د رگ ویدا پہ شہا دتو نو غورا اوکرو نومونز تہ دا
 خبرے معلومیدے شی :-

(۱) ہندی آریں پہ درے د لو کینے ویش وو۔ چہ د آسانئی پہ خاطر مونز یوسے
 دے تہ د ”بھاراتا“ گروپ۔ بے دے تہ د ”یادو گروپ“ او دریے دے تہ د پکتھا
 گروپ وایو۔

(۲) پہ بھاراتہ گروپ کینے د تولونہ ملھے قبیلے د بھاراتا او سرنجیانا پہ نامو معرفے ہے۔
 (۳) پہ یادو گروپ کینے پنچہ قبیلے وے۔ یادو، تور واشا، درھیو، ائی او پورو۔ دا پنچہ
 وارہ قبیلے پہ پنکھ جانا ہم مشہورے وے او پہ خپلو کینے متحدے وے۔

(۴) د پکتھا پہ دہ کینے ہم پنچہ قبیلے وے یعنی پکتھا، سیبا، بھارانا، ایفا، او ویشان۔
 (۵) پہ ہندی آریانو کینے د خپل اصل مسکن نہ اول مہاجرت ”بھاراتہ“ دے کرے وو۔ او
 پہ دوی پیسے یادو گروپ او پہ دوی پیسے سم ”پکتھا گروپ“۔ د دے قیاس مرستہ د
 دے نہ کبری چہ پہ رگ ویدا کینے د ”بھاراتہ“ د مہاجرت واقعات پیرت دی۔ ولے یادو
 گروپ دنوی راتلونکو پہ دول خوٹایہ ذکر شوی دی۔ د دے نہ علاوہ د بھاراتہ قبائلو د
 دشہزادگانو قربانئی داودہ د علاقے د سیندونو پہ غارہ بیان شوی دی۔ او دا ظاہرہ
 دہ چہ د علاقے د شمال مغربی علاقہ قونہ دیرے لے دی۔

(۶) بھاراتہ گروپ او یادو گروپ پہ خپلو کینے شدید مخالف وو۔ پہ ابتدا کینے بھاراتہ گروپ
 د خپلو مخالفینو پہ مقابلہ کینے دیرک زورے وو۔ ولے وروستو دوی اقتدار حاصل کرو۔

(۷) ”اینڈرا“ د قولو آریائی قبائلو محبوب رب النوع وو۔ لیکن پہ اکثر و احتمالاً تو د
 بھاراتہ دے او یادو دے ترمیتھے د عقیدے خٹہ اختلاف ہم وو۔ بھاراتہ دہ سخت متعصبہ
 او دملکی خلقو نہ دیرہ متفرہ وہ۔ پہ خلاف د یادو گروپ ”چہ دوی بہ دملکی خلقو سرہ
 ہم گذارہ کولہ۔ او دنورو آریائی قبائلو سرہ تے ہم بنہ تعلقات وو۔ د عقیدے د دے
 اختلاف پہ وجہ پہ رگ ویدا کینے ”یادو او تور واشا“ قبائل یوٹھے نیم د ”داس“ پہ
 لفظ ہم یاد شوی دی۔ پہ ابتدا کینے د لفظ (داس یا داسیو) بہ دغیر آریائی خلقو د پارہ

وٹیل شو او ددے نہ بہ مرادگسراہ او دآریائی مذہب مخالف او دشمن وو۔ بہ دے بناکے محققین دے عقیدے تہ ہم مائل دی۔ چہ دبھاراناگروپ او دیادوگروپ ترمینگہ تہ نسلی اختلاف ہم موجود وو۔ زما قیاس دا ہم دے چہ درگ وید اتالیف و ترتیب بہ دبھاراتہ قبائلو دعروج بہ وقت کینے شوی وی۔ حکمہ چہ دے کتاب کینے دیادوگروپ دپارہ دہ داس، وغیرہ لفظ استعمال شوے دے۔

(۸) یادواو تورواشا، درگ وید ا بہ سرودونو کینے دپارسوا، سرہ مربوط یادشوی دی۔ او ددوی بہ حقلہ داسے وٹیلی شوی دی چہ دا قبائل، ایندرا، د پیرے لبرے زمکے نہ راوستل۔ بہ آریائی قبائلو کینے پارسوا دہغہ قبائلو نوم دے۔ چہ وروستو دہغوی داستوکنے زمکہ دہغوی بہ نامہ د، پارس، بہ لفظ مشہورہ شوہ۔ چہ اوس دایران یوحصہ دہ۔

(۹) چونکہ، یادوگروپ او پکتھا، بہ خپلو کینے اتحادیان وو ردے قیاس مرستہ دراوی سیند پہ غارہ دلسو ملکانو دجنگ نہ کیری۔ نو موبن دا وٹیلے شو چہ یادو گروپ او دپکتھاگروپ بہ پہ خپلو کینے ہم نسل، ہم عقیدہ او ہم زبان وو۔ او تہ رنگ چہ یادوگروپ دپارسوا سرہ مربوط پاتے شوے وو۔ دغہ رنگ بہ پکتھاگروپ ہم دپارسوا سرہ مربوط پاتے شوے وی۔

(۱۰) دہغہ جغرافیائی خطہ چہ ہندی آریں پرے میشتہ شوی وو، درگ وید ا بہ شہاد دافغانستان پہ مشرقی او جنوبی حصو، وادی کابل، سابق صوبہ سرحد او ددے سرہ ملحقہ قبائلی علاقے مغربی پنجاب او پہ وادی سندھ مشتبہ وہ۔

(۱۱) بہ دے وسیعہ خطہ کینے یوہ علاقہ د، سپتہ سندھو، بہ نامہ مشہورہ وہ چہ پہ اکثر و قرائن مراد ترنہ دپنجاب او وادی سندھ علاقے دی۔ یادوگروپ (یادو، تورواشا، دہیو، انواو پورو) پہ دے خطہ کینے استوکن شوی وو۔

(۱۲) پکتھاگروپ (پکتھا، سیوا، بہلاتا، لینا، ویشانن) دا بامسند نہ پہ قبلہ پہ دہغہ خطہ کینے آباد وو چہ نن ورخ ہلتہ پینتائے قبائل آباد دی۔

دپورتہ وضاحت پہ رناکینے درگ وید ا بہ شہادت دا معلومہ شوہ چہ دپنتونو پہ زمکہ پتہ آریائی قبائل آباد شوی وو۔ سوال دا پیدا کیری چہ آیا دا موجودہ پینتائے قبائل یولے دہغہ پکتھا شانکے دی اوکہ نہ دوی دہغہ پنچو وارو قبائل اولاد دے؟ زما قیاس دا دے چہ پنتون اولس یولے دہ پکتھا، شانکے نہ دے بلکہ دپنچو وارو قبائل اولاد دے، البتہ داریت

دہ چہ ۱۰ رنگ پہ ہندی آریاؤ کئی پہ یوہ ۱۰ دلہ کیں،، بہاراتا،، او پہ بلہ دلہ کیں،، یادو،، او،، تور و اشا،، مہم قبائل
وو۔ دھرشان دیکتیا نو پہ دلہ کینے،، پکتھا،، اوہ سیوا،، مہم قبائل وو۔ او داتولہ دلہ دیکتھا پہ نامہ مشہورہ وہ۔

داہم عجیبہ اتفاق دے چہ زرگونہ کالہ پس چہ پینتنو لیکوالو د پینتنو د شجر آغاز
کرتے دے۔ نو دوی ہم د قیس نہ پس یول پستانہ قبائل پہ پنچو طبقو کینے و نیلی دی۔
مکنہ دہ چہ پہ دے تقسیم کینے ہم د زرگونو کالو ہعہ زور یا د سینہ پہ سینہ دروایاتو
پہ ذریعہ محفوظ پاتے شوی وی۔ او د زمانے پہ تیریدو سرہ ۱۰ اصلی تصور دیرت شوے
وی۔ او دا موجودہ شکل ۱۰ موندلے وی۔

دا خبرہ د رگ ویدا او آثار قدیمہ پہ شہادت منلی شوی دہ۔ چہ د خوریدو نہ اول
د آریائی قبائلو ژبہ یوہ او مذہبی اعتقادات ۱۰ یوشان وو۔ پہ دے بنا موہن۔ دا ویٹیل شو
چہ د مہاجرت نہ بہ ۱۰ مودہ پس ہم دیا دوکروپ او پکتھا گروپ یا داسے بہ او وایوچہ
د وادی سندھ او پنجاب او د پینتنوخوا د آریائی قبائلو ژبہ یوہ وہ۔

دلہ دا، سوال کیدے شی چہ کہ چرے دا ہندی آریاں او د پینتنوخوا آریائی قبائل
یو خلق وو او د دوی ژبہ ہم یوہ وہ نو د پنجاب او سندھ او د پینتنوخوا د خلقوڑے
ولے نیلے بیلے دی۔ یا داسے بہ او وایوچہ پہ پنجاب او سندھ کینے د قدیم آریائی قبائلو ژبہ
ولے ورکہ شوہ؟ د دے سوال د جواب د پارہ موہن۔ تہ د قدیم تاریخ لہون پکار دے۔
د موہنجو دارو او ہرپے د کشفیاتو نہ دا خبرہ واضعہ دہ چہ د آریاؤ د راتلونہ
اول د سندھ پہ کھئی کینے یو شاندار تہذیب او ثقافت موجود وو۔ د دے تہذیب
حاملان یواٹے پہ سندھ کینے استوگن نہ وو، بلکہ پہ پنجاب او بلوچستان کینے ہم آباد وو۔
تر دے چہ د خنے محققینو پہ خیال کینے د ہند پہ اکثر علاقہ کوکینے ہم دغہ خلق او سیدل۔
د دوی یون خاصہ ژبہ وہ۔ چہ اوس ورنہ د راویہی ژبہ ویٹیل شی۔ د محققینو پہ خیال
کینے دا خلق د بلوچستان پہ لار عراق تہ ہم د دے خطے نہ تان دی۔ د دے قیاس مرستہ
د دے نہ کیری چہ د سندھ او بلوچستان د بروہی قبائلو ژبہ د راویہی ژبہ کینے شی۔ د
دے خلقو د نسل پہ حقلہ ہم د محققینو خیالات مختلف دی۔ خنے دوی سیری النسل کئی
او خنے ۱۰ د راویہی۔ پہ ہر حال دا ظاہرہ دہ چہ دا خلق د آریائی خلقو نہ د جدا نسل خلق
وو۔ او د دوی ژبہ ہم د آریائی نسل د ژبے نہ بیلہ وہ۔

د آریائی قبائلو پہ راتلو د آریاؤ او د دے خلقو ترمینجہ جنکو نہ شروع شول۔ پہ دے
جنگونو کینے بہ کلہ آریا بریالی وو، او کلہ دا خلق۔ بہ ہر حال د زمانے پہ تیریدو سرہ ۱۰

خو دا خلق پہ جنکونو کینے مرہ شول - حئے دھند سبکتئی علاقو تہ لارل - اوخہ پہ آریاؤ کینے کپ وچ شول - ددے باھمی تعلق او تاثر پہ وجہ قہ رنگ چہ پہ وروستو زمانو کینے ددے ہندی آریاؤ مذہبی عقائد ددے خالقو دمذہبی عقائد ونہ متاثر شول او پہ آریاؤ کینے د "شیوا" او "ماتا دیوی" پرستش شروع شو - دغہ شان د آریاؤ دغہ پخوانی ژبہ ہم د دوی د ژبے نہ متاثرہ شوہ - او د زمانے پہ تیریدو سرہ دمیخ نہ اووتلہ اوخہ مخلوطہ لہجہ ترینہ پیدا شوہ -

ہندی آریاؤ تہ چونکہ موزون ماحول پہ لاس ورغلے وو - نو ہرکلہ چہ دوی دملکی خاقونہ اقتدار ترلا سہ کرو نو د پنجاب او سندھ پہ میدا نونو کینے عے مقتدر ریاستونہ قائم کرل - او د دوی تہذیب او تمدن چیرہ ترقی اوکرہ - پہ دوی کینے علوم و فنون پیدا شول - او دوی د تصنیف او تالیف د پارہ یوہ نوی ژبہ مروج کرہ - چہ وروستو د زمانے پہ تیریدو سرہ د سنسکرت پہ نامہ مشہورہ شوہ - او صرف یوعلی او مذہبی ژبہ وہ - او د اولس سرہ عے خہ تعلق نہ وو - دغہ وجہ دہ چہ د اقتدار باوجود دے ژبے د یو ژوندی ژبے حیثیت اونہ موندلو -

لیکن دپکتیانو دا حال نہ وو - پکتیان پہ داسے علاقو کینے آباد وو چہ ہغہ عمو ما غریزے وے - دھندی آریاؤ برخلاف د دوی د علاقے جغرافیائی ماحول داسے ووچہ دوی بہ تل د ژوند د ضرورتونو د حصول د پارہ د قدرتی اسبابو او طاقتونو سرہ پہ مقابلہ او مجاہدہ کینے مصروف وو - او دوی تہ بہ د موقع نہ حاصلیدہ چہ دوی ہم پہ آرام د فراغت ژوند تیرکری او مقتدر ریاستونہ قائم کری - او علم و فنونو تہ توجہ وکری - د دوی پہ علاقہ کینے ملکی خلق ہم پہ چیرشیر کینے نہ وو، وے چہ دغہ علاقے پہ ہغہ زمانہ کینے یا پہ خٹکونو دے وے او یائے اکثرے حصے شارے او غیر آباد وے - ددے جغرافیائی ملمول نتیجہ دا شوہ چہ دے آریائی قبائلو ہغہ خپلہ پخوانی ژبہ خوندی اوساتلہ چہ وروستو د زمانے پہ تیریدو سرہ دپکتھا قبیلے پہ مناسبت ورلہ پکھتو (پستو) اووٹیلے شوہ -

یونانی مورخین :- د رگ ویدا د شہادت نہ پس د پینتنو پہ باب کینے دیونائی مورخینو شہادتونہ چیراھمیت لری - پہ دے یونانی لیکوالو کینے د ہیرو دوتس شہادے تونہ چیراھم دی - دا شہادتونہ پہ لنڈا دول داسے دی - -

(۱) - د دارا یوش (ہخامنشی باچا) لہ خوا د اباسیند او بحیرہ عرب د حالاتو معلومولو

پہ غرض دامیرالبحر "سکاٹی لیکس" پہ سرکردگی کینے یو بحری مہم مقرر شو۔ دا بحری مہم د شہر "کاسپتروس" نہ چہ د "پکتیکا" پہ ملک کینے واقع دے مخ پہ نسر خاتہ پہ سیند کینے روان شو۔

(۲) د شہر "کاسپتروس" چہ د پکتیکا پہ ملک کینے دے۔ پہ پولہ باندے د قطب پہ لورخنے نورھندیان اوسی۔ دا خلق د ژوند پہ لاروچارو کینے د باختریانو پہ شان دی۔ او دوی د نورو پولوھندیانو پہ نسبت زیات دلاور او جنکیالیان دی:

پہ دے حوالو کینے (۱) د کاسپتروس بنار (۲) د پکتیکا ملک (۳) ہفہ سیند چہ سکاٹی لیکس پکینے د "کاسپتروس" نہ پہ نخرخاتہ روان شوے وو۔ او (۴) د کاسپتروس پہ پولہ د قطب پہ لورخنے نوروھندیانو ذکر دے چہ پہ ژوند ژواک کینے د باختریانو پہ شان وو۔ مونز تہ د دے نومونو شناخت او تعین پکار دے۔ اول بہ کاسپتروس اولتوو۔

"کاسپتروس" د دے بنار د شناخت پہ حقلہ د عالمانو ترمینجہ اختلاف دے۔ د بناغلی احمد علی کھزآد پہ خیال کینے د دے بنار نہ مراد کابل دے۔ اوخنے نور داسے ہم شتہ چہ ہغوی نے د جلال آباد پہ علاقہ کینے چرتہ یو بنارگنی۔ ولے دا قیاسیات درست نہ معلومیہری۔ حکمہ چہ پہ دریائے کابل کینے نہ خو د کابل پہ حدود کینے او نہ د جلال آباد پہ علاقہ کینے کشتی چلیدے شی۔ نو دا ظاہرہ دہ چہ دا بنار نہ کابل دے او نہ پہ جلال آباد کینے دے۔ د بناغلی کیرو پہ خیال کینے د دے بنار نہ مراد "پینور" دے۔ دا فاضل لیکوال وائی چہ د لفظ پہ اصل کینے "پاسکپروس" دے او شاید چہ یا پہ استعمال کینے او یا دھیرو ووتس پہ لیکنو کینے پہ غلطی سرہ د "پاسکپروس" پہ قائم "کاسپتروس" لیکلے شوے وی۔ د خپل قیاس پہ مرستہ کینے دا لیکوال وائی چہ "پاسکپروس" د چینی لیکوال ہیون سانگ د پولو، شاپولو او د سنسکرت پرشو پورا او د البیرونی د پرشا پورا یا پرشا پور سرہ مطابقت لری۔ پہ دے بنا د "کاسپتروس" نہ مراد ہم د پینور بنار دے۔ او اگر چہ پینور غوعین د سیند پہ غارہ آباد نہ دے۔ لیکن د دے بنار نہ دیوٹومیلو پہ فاصلہ باندے دریائے کابل بھیری۔ او دا ہم یقینی دہ چہ پہ دریائے کابل کینے د ورسک پورے کشتی نشی چلیدے۔ نو بنا پہ دے دا یقین تہ نزدہ معلومیہری چہ سکاٹی لیکس بہ د پینور نہ چرتہ پور تہ یا بنکتہ مخ پہ نخرخاتہ پہ دریائے کابل کینے روان شوے وی۔ او بیا بہ د اٹک سرہ پہ اباسین ورگبر شوے وی۔

د دے فاضل دا قیاس پہ دے وجہ ہم درست معلومیہری چہ د کوشانیانو پہ دور

کینے پلینور دکشتی سازی دصنعت بولوتے مرکز وو۔ نو دا قیاس کولے شوچہ دکشتی سازی داصنعت بہ پہ دے علاقہ کینے پیر پخوانے وو۔ او د دارا یوش پہ عہد کینے بہ ہم دلتہ دکشتی سازی کارخانے موجودے وے۔ پس دا پیرہ ممکنہ دہ چہ سکاٹی لیکس بہ ہم د پلینور دخواوشا نہ دریا بی سفر کرے اختیار کرے وی۔ او دکاسپٹروس نہ بہ مراد پلینور وی۔

(۲) پکتیکا :- لکہ چہ ظاہرہ دہ دالفظ دھیرو دوتس لہ خوا دپنتنور پکتیانو) د مسکن پہ دول استعمال شوے دے۔ ددے علاقے دحدودو تعین پہ واضح دول نشی کیدے۔ زما قیاس دا دے چہ دالفظ بہ دھیرو دوتس دزمانے نہ ورائندے ہم پہ دے شکل کینے یا ددے پہ شان پہ یوبل شکل کینے مروج وو۔ حکہ خوھیرو دوتس دا د پکتیانو دمسکن دپارہ وتیلے دے۔ زما خیال دا دے چہ ددے نہ مراد ہغہ علاقہ دہ چہ ہیرو دوتس پہ ہغہ کینے ثلور قامونہ ذکر کرے دی او د علاقہ دگندھارا، دادیکیا، اپاریتیا او ستاگیدیا پہ غطو مشتملہ وے۔ لیکن چونکہ دکاسپٹروس بنا رہ دے علاقہ کینے واقع وو۔ او ددے بنا نہ مراد پلینور بنا رہ دے۔ پہ دے بنا بناغے کیرو او گئے نور مغربی لیکوال گندھارا او پکتیکا دیوے خطے دوہ نومونہ گئی۔

گندھارا = پکتیکا :- پہ دے لہ کینے بناغے کیرو وائی چہ چونکہ دکاسپٹروس بنا رہیرو دوتس پہ پکتیکا کینے ذکر کرے دے۔ او یوبل مؤرخ او جغرافیہ دان ہیکا تیس پہ گندھارا کینے۔ نو دا لیکوال ددے نہ دا نتیجہ اخلی چہ گندھارا او پکتیکا دوارہ دیوے خطے نومونہ دی۔ ولے زما پہ خیال کینے داسے نہ دہ۔ یعنی زہ پکتیکا او گندھارا دوارہ دیوے خطے نومونہ نہ گنہم۔ بلکہ دا جدا جدا علاقے دی۔ زما قیاس دا دے چہ دپکتیکا نہ مراد پہ عبوی دول ہغہ علاقہ وے چہ پہ ہغہ کینے تہول ہنستانہ استوکن وو۔ زہ ددے خیل قیاس پہ مرستہ کینے دا وایم چہ خہ رنگ پہ ہندی آریاؤ کینے دزمانے پہ تیریدو سرہ بہاراتہ قبیلہ پہ نورو آریائی قبائلو اقتدار بیا موند۔ او ددوی دا اقتدار پہ وجہ وروستو دہندی آریائی قبائلو داستوکن ہغہ تہولہ علاقہ د "بہاراتہ" پہ نوم پہ بہاراتہ ورشہ "موسومہ شوہ۔ دغہ" شان دپنتونخوا پہ آریائی قبائلو کینے چونکہ دپکتیکا قبیلہ سہبہ وے نو دخیل اہمیت او اقتدار پہ وجہ پنتونخوا دتہولو آریائی قبائلو داستوکن علاقہ دزمانے پہ تیریدو سرہ د "پکتھا" د نوم پہ مناسبت پہ پکتیکا مشہورہ شوہ۔ او چونکہ پہ گندھارا ہم آریائی قبائل (یعنی دپکتھا) پہ یوہ ٹانگہ آباد وو۔ نو پہ دے وجہ گندھارا ہم دپکتیکا یوحسہ وے۔ ددے نہ علاقہ گندھارا یو قیم

نوم دے - او دا علاقہ (وادی پینبور) پہ دے نوم (گندھارا) نہ صرف دھیروچوتیس پہ زمانہ کینے معروفہ وہ بلکہ ددے نہ چیر ورنندے پہ ویدی زمانہ کینے ہم ددے علاقے دا نوم وو - او دھیروچوتیس نہ ترجمیرے زمانے وروستو دغزنوی دورے پورے دا نوم (گندھارا) د وادی پینبور دپارہ پہ استعمال کینے مروج وو - پچلہ ہیروچوتیس ہم ددے علاقے (گندھارا) استوگن دگندھاریانو پہ لفظ دوہ درے ٹاہیہ یادگری دی - د دارایوش پہ ہولو چبرلیکنو کینے دگندھارا نوم موجود دے - لیکن د "پکتیکا" نوم نشہ - حالانکہ ہفہ تولے علاقے چہ ن ورخ پرے پنبتانہ میشتہ دی - د دارایوش پہ سلطنت کینے شاملے وے - دا پہ دے خبرہ دلالت کوی اچہ "پکتیکا" دیو مخصوصے علاقے یا صوبے نوم نہ وو بلکہ پہ دے کینے د پنبتنو د استوگن ہفہ تولے علاقے شاملے وے - کوے چہ د صوبو یاریاستونو پہ حیثیت پہ خپلو خپلو مخصوصو نومونو سرہ د دارایوش پہ کتباتو کینے پیلے ذکر شوئی چونکہ گندھارا ہم د پنبتنو د علاقے (پکتیکا) یوحصہ دہ - او د کاسپتروس بنارہم پہ دے خطہ کینے واقع وو - پہ دے بنا ہیروچوتیس دا عبوی نوم استعمال کرے دے - زما پہ خیال کینے بہ دھیروچوتیس د وینا وضاحت داسے اوشی لکہ چہ شوک داسے اوواٹی چہ "کاسپتروس" (پینبور) د پاکستان یو بنار دے - او د میکلیتوس مطلب بہ داسے واضح شی - چہ پینبور د سابق صوبہ سرحد صدر مقام دے - پہ دوارو خبرو کینے د پینبور پہ محل وقوع کینے تھ فرق نہ رائجی - ولے د دوارو خبرو مطلب دانسی کیدے چہ پاکستان او سابق صوبہ سرحد دیوے خطے دوہ نومونہ دی -

(۳) د پورتنہ وضاحت نہ داہم ظاہرہ شوہ چہ ہفہ سیند چہ سکائی لیکس پہ ہفہ کینے مخ پہ نمرخاتہ روان شوے وو - ہفہ سیند کیدے شی چہ ن ورخ ورلہ دکابل سیند وتیلے شی - اگرچہ د کاسپتروس (قیاساً پینبور) بنار ددے سیند پہ غارہ واقع نہ دے - لیکن د سیند د پینبور نہ دیو تھومیلو پہ فاصلہ بہیری - او د پینبور نہ پٹلس شپارس میلہ بنکتہ ددے سیندہ سرہ د سوات سیند ہم یو ٹاٹے کیری - دا سیند ددے نہ پس دلنہی سیند پہ نامہ مشہور شی - او د اٹک سرہ پہ اباسیند کینے ورگنر شی - دا ہم ممکنہ دہ چہ د کاسپتروس نہ مراد پشکالوتی وی چہ یونانیانو د پیوکی لوتیس پہ نامہ یاد کرے دے - او مراد ترنہ "چارسدہ" دہ - پشکالوتی لکہ چہ وروستو بہ وضاحت اوشی د وادی گندھارا پہ قدیم تاریخ کینے یو اہم بنار وو -

(۴) اوس بہ د ہفہ ہندیانو شناخت او کرو کوم چہ دھیروچوتیس پہ دے پورتنہ

حوالہ کینے ذکر شوی دی -

دکاسپتروس پہ پولہ د قطب پہ لورچہ کوم ہندیان آباد وو۔ ہغہ د عاموہندیانو نہ پہ تمدنی، ثقافتی رشتو او پہ شجاعت او مردانگی کینے ممتاز بیان شوی دی۔

د ہیرو ڈو تہس دا عام ہندیان ٹوک وو؟ زما پہ قیاس کینے دا پہ ہغہ آریائی قبیلو کینے دھنو قبیلو اولاد وو۔ چہ ہغہ موبن پہ تیرو پاٹوکینے د آسانی پہ خاطر د» یاد و گروپ» پہ لفظ یادگری دی۔ او د ہیرو ڈو تہس پہ زمانہ کینے د اباسیند نہ پہ نرغاتہ د ٹیکسلا، ایپی سارا او» ہندش» پہ صوبو کینے آباد وو۔ دا ظاہرہ دہ چہ پہ دے خلقو کینے د نوی مامول او د ملکی خلقو سرہ د آمیزش پہ سبب د زمانے پہ تیریدو سرہ ہغہ قدیم خصوصیات تر چیرہ حدہ تت شوی او ورک شوی وو۔ او د ہیرو ڈو تہس شہادت نہ دا ہم معلومیدے شی چہ ددے خلقو د باختر د خلقو سرہ تھے تعلق ہم نہ وو پاتے شوی او دا خبرہ یقین تہ نزدی معلومیری، تھکہ چہ د چیرے پخوانی زمانے نہ یعنی د ہغہ وخت نہ چہ د آریائی قبائلو ترمینتھ د وادی سیند پہ غارہ چہ کوم جنگ شوی وو۔ د ہغہ نہ پی د ہندی آریاؤ تعلق د باختر نہ بیخی شلیدے معلومیری۔ پہ خلاف د ہغہ ہندیانو چہ دکاسپتروس پہ پولہ د قطب پہ لور استوکن وو۔ دا خلق د ہیرو ڈو تہس د ویا مطابق د ہغہ ہندیانو نہ چہ ذکرے پورته او شو۔ زیات دلاور او جگیلان وو۔ او دوی د گندھاریانو پہ شان د باختریانو سرہ پہ تہذیبی، ثقافتی او لسانی رشتو کینے تری وو۔ دا خلق زما پہ خیال کینے پہ ہغہ آریائی قبائلو کینے دھنے قبیلو اخلاف وو۔ چہ موبن د آسانی پہ خاطر ہغوی تہ د پکتھا گروپ وٹیلے دے۔ دا یقینی دہ او لکہ تھہ رنگ چہ مووراندے وٹیلی دی دے خلقو د جغرافیائی محل وقوع پہ وجہ خپل قدیمی خصوصیات او قامی روایات محفوظ ساتل وو۔ او تھکہ ہیرو ڈو تہس ہم د دوی د شجاعت او مردانگی ستائینہ کریدہ او وروستو سکندر یونانی ہم د دوی پہ مرانہ او شجاعت قائل شوی دے۔ د ہیرو ڈو تہس ددے بیان مرستہ د سکندر دیونانی مورخینو د لیکنو نہ ہم کیبری۔ یونانی مورخینو دا خلق د اسپاسی، کوری او ساکینی پہ نومونو یادگری دی۔ «اسپاسی» قبیلہ لکہ تھہ رنگ چہ یونانی مورخین وائی د رود خوا سپسی (KHO = ASPAS = رود کونر) پہ دوارو لور و آباد وہ۔ دا دوارہ لفظونہ «اسپاسی او خوا سپسی» دا وستائی ژبے سرہ تعلق لری۔ او ددے نہ دا قیاس مرستہ موٹی چہ دا خلق بہ د باختریانو سرہ پہ تہذیبی اولسانی رشتو کینے مربوط وو۔ (د دے قبائلو نور

تفصیلی ذکر بہ پہ خیلہ موقع اوشی)۔

ب :- دھیرو چوتسی نورشہادتونہ :-

دھیرو چوتسی پہ یوبل ھاڱے کینے د دارایوش د سلطنت د مختلفو صوبویا ریاستونو
د خراج اومالے ذکر کرے دے - پہ دے لڑکینے ہنغہ د دارایوش د سلطنت اووم ریاست
پہ دے چول ذکر کرے دے -

”دگندھاریان ، دادیکیان ، پاریتیان ، اوستاگیدیان ہول سرہ اوشیرے شول -
او دوی دمرہ خراج ورکرو - دا اووم ریاست وو“

لکہ چہ مواو لیدل پہ دے اووم ریاست کینے څلور قامونہ یا قبیلے ذکر دی - او دے
ریاست مخصوص نوم دے بناغلی لیکوال نہ دے اھستے - کہ چرے موبز دے خلقو نومونو
تہ فکر اوکرو نو داسے معلومیچی چہ دے قبائلو مخصوصے علاقے بہ ہنم ددوی پہ نومونو
مشہورے وے - یعنی داسے بہ اووایو چہ دمالے او خراج د غرض د پارہ پہ دے اووم
ریاست کینے څلور صوبے یا خطے شاملے وے یعنی گندھارا (دگندھاریانو علاقہ) - (۲)
دادیکیا (دادیکیانو خطہ) - (۳) پاریتیا (پاریتیانو علاقہ) - (۴) ستاگیدیا (د
ستاگیدیانو زمکہ) - دا اووم ریاست کوم یوو ۶ بناغلی کیرو او څنے نور لیکوال دا اووم
ریاست دگندھارا صوبہ گنی - ولے زما پہ خیال کینے داسے نہ دہ - یعنی دا اووم ریاست
یواڱے دگندھارا علاقہ نہ دہ - د دارایوش د سلطنت د صوبو شیر د دارایوش پہ
کتبا تو کینے مختلف دے - یعنی پہ څنے کتباتو کینے شل ، پہ څنے کینے دوہ نیشٹ پہ څنے کینے
اتو نیشٹ او د تورات پہ شہادت (۱۲۷) دے - د دارایوش پہ ہولو کتباتو کینے دگندھارا
نوم موجود دے - او دا پہ دے دلالت کوی چہ دا علاقہ بہ د چیرے پخوانی زمانے یعنی
د کوروش (کیخرو) د زمانے نہ پہ ہانغا منشی سلطنت کینے شاملہ وہ - دگندھارانہ علاوہ
د دارایوش پہ کتبہ نقش رستم او څنے نور و کتباتو د ”ستاگیدیا“ صوبہ ہم ذکر دہ - د
دے نہ دا معلومہ شوہ چہ دھیرو چوتسی پہ حوالہ کینے چہ کوم اووم ریاست ذکر
شوے دے - پہ ہنغے کینے گندھارا“ او ”ستاگیدیا“ خود صوبو پہ چول د دارا پہ کتباتو
کینے ہم موجود دے دی - پہ تورات کینے د (۱۲۷) صوبو ذکر پہ دے دلالت کوی چہ څنے
داسے علاقے ہم وے چہ ہنغہ د دارا پہ کتباتو کینے نہ دی لیکلی شوی - او دا خطے زما
پہ قیاس کینے د خیلو خیلو استوگنو پہ نومونو مشہورے وے - پہ دے بنا موبز دا ویلے
شو چہ ”دادیکیا او پاریتیا“ (یعنی د دادیکیانو او پاریتیانو علاقے) بہ ہم انتظامی

حلیے وے۔

دا ظاہرہ دہ چہ ددارا پہ کتباتو کینے دہغہ د صوبو ذکر چہ پہ کوم چول شوے دے۔ دہغ نہ مقصد ددارا د سلطنت وسعت، پہ دے سلطنت کینے د مختلفو قامونو دشمولیت او د دے پہ وجہ ددارا د حکومت دشان وشوکت او اقتدار اظہار وو۔ لیکن ہیرو چوتیس چہ پہ کوم چول دہغہ د سلطنت صوبے ظاہرے کپری دی دہغ نہ مقصد دہرے صوبے د خراج او مالیے اظہار دے۔ ہیرو چوتیس دہرے صوبے پہ باب کینے دا سے وائی چہ د فلانی صوبے خالق او شمیرے شول۔ او دومرہ خراج تے ورکرو۔ داخبرہ د فکر و دہ چہ پہ دے اووم ریاست کینے دہرے خطے یعنی دگندھارا، ستاگیدا، دادیکیا، او اپاریتیا، انفرادی آبادی دومرہ نہ وے۔ او نہ ددے خطو د خلقو اقتصادی حالت دومرہ بہتر وو چہ ہرہ خطہ د خان لہ یو انفرادی وحدت کینے شتوے وے۔ دگندھارا (وادئ پلینور) آبادی نن ورخ ہم کہہ دے۔ او ددے خلقو اقتصادی حالت بنہ نہ دے۔ نو دا یقینی دہ چہ ددارا یوش پہ وخت کینے خوبہ ددے خطے آبادی نورہ ہم کہہ وے۔ او خلق بہ تے پہ اقتصاد دی لحاظ سرہ مارے پت نہ وو۔ او د معین خراج پہ غرض بہ تے دیو انفرادی وحدت حیثیت نہ لرو۔ پہ دے چول مویر دستاگیدا پہ باب کینے ہم دا فرض کولے شو چہ ددے صوبے آبادی بہ ہم چیرہ کہہ وے او د خلقو اقتصادی حالت بہ ہم بنہ نہ وو۔

ستاگیدا یا کومہ صوبہ وے ۹۶۔ دا صوبہ د یونانی لیکوالو پہ لیکو کینے دست گیدا او ددارا یوش د نقش رستم پہ کتبہ کینے د تھاتا گوش پہ لفظ ذکر شویدہ او ددے لفظ (تھاتا گوش) تعین د سینٹھی کیدیا سرہ منے شوے دے۔ پہ کتباتو کینے دا صوبہ د «اراکوزیا» او «گندھارا» پہ صیغ کینے ذکر دے۔ نو دا یقینی دہ چہ دا یو شرقی صوبہ دے۔ «اراکوزیا» نہ مراد دہغہ خطہ کینے شی چہ نن ورخ د قندھارا او غزنی پہ علاقہ مشملہ دے۔ پہ دے چول دگندھارا نہ مراد د وادی پلینور علاقہ دے۔ دستاگیشن دستا گیدا یا صوبہ د اباسیند نہ پہ قبلہ او دگندھارا نہ پہ سویل متعین کوی۔ پہ دے بنا دا ویل بے ثابہ نہ دی چہ دستاگیدا نہ بہ مراد دہغہ جغرافیائی خطہ وے چہ نن ورخ د چیرہ اسماعیل خان پہ کبشنری مشتملہ دے۔ یعنی پہ دے صوبہ کینے بہ دکوہات، بنوں، چیرہ اسماعیل خان او وزیرستان علاقے شاملے وے۔ او دا ظاہرہ دہ چہ ددے خطے آبادی نن زمانہ کینے ہم دگندھارا نہ ہم کہہ دے۔ او اقتصادی حالت تے ہم بنہ نہ دے۔

نوپہ ہفہ زمانہ کینے خو بہ ددے خطے آبادی نورہ ہم کہہ وہ او اقتصادی حالت بہ ئے خراب وو۔ دا خبرہ ہم د فکر وردہ چہ کوم عالمان دستاگیدی نہ مراد ختک یا شیتک اظہ ہفہ خلق نن ورخ ہم پہ دے خطہ کینے استوکن دی۔ دختکو قافی روایات دا وائی چہ ددوی اولئی استوکنہ پہ کوہ شوال کینے وہ او دوی د شیتکو دمیرقیٰ لہ کبلہ د خپلے علاقے نہ پہ ہجرت ہجور شوی دی۔ لوستونکو تہ بہ دا ہم یاد وی چہ موہن د آریائی قبائلو د ابتدائی مهاجرت او استوکنے پہ لہ کینے دا وٹیلی وو چہ ہفہ خطہ چہ پہ ابتدا کینے پر دپکتیانو اولس میشتہ شوع وو۔ د آبادی پہ لحاظ دیرہ رنگیٰ وہ۔ نو ددے قیاس پہ رنا کینے موہن د اپاریتیا او دادیکیا پہ عقلہ ہم دا فرض کوئے شوچہ ددے خطو آبادی بہ ہم کہہ وہ۔ پہ دے بنا دا خلو روارہ خطے بہ دخراج د مقصد د پارہ پہ یو وحدت کینے مدغیے کرے شوی وی۔ او دے تہ بہ اووم ریاست وٹیلے شوع۔ وی۔ کہ چرے داسے تہ وے او دا اووم ریاست دگندھارا ریاست وے نوبیا ددے پہ نوم اخستلو کینے کوم خیز مانع وو؟ غرض دپورتہ وضامت پہ رنا کینے د ہیرو دوتیس د شہادت مطابق د آریوش د سلطنت اووم ریاست پہ خلو روارہ خطو (گندھارا، ستاگیدیا، اپاریتیا، او دادیکیا) مشتمل وو۔ او دغہ خطہ د پکتیکا خطہ وہ۔

دہ گندھارا او ستاگیدیا، وضامت خواوشو، اپاریتیا او دادیکیا، کومے علاقے وے؟۔

اپاریتیا ۱۔ دے نامے تہ چہ گورونو دا معلومیہری چہ دا بہ د « اپاریتی » قام داستوکنے علاقہ وہ۔ د اپاریتی قام شناخت د موجودہ اپریدی قبیلے سرہ منلے شوع دے۔ اپریدی قبیلہ نن ورخ د تیراہ او خیر پہ غرونو کینے استوکنہ دہ۔ نو موہن د وٹیلے شوچہ د ددے خطے نہ بہ مراد د سپین غر چار چاپیرہ علاقہ وہ۔ یاداسے بہ او او یوچہ دا علاقہ بہ پہ تیراہ او وادی کرم مشتملہ وہ۔

دادیکیا ۱۔ دادیکیانو د شناخت پہ باب کینے پہ تیرو پانوکینے د عالمانو خیالات پہ وضامت سرہ بیان شوی دی۔ پہ دے لہ کینے د مسٹر بیلو خیال د فکر ور دے۔ دے وائی چہ « دادیکی » ہفہ قبیلہ وہ چہ نن ورخ پہ کاکرو کینے د « داوی » پہ نامہ مشہورہ دہ۔ دا قیاس دیرا ہم معلومیہری۔ د پینتنو پہ شجر و کینے « داوی » د کاکرو یوہ شانگہ وہ۔ کاکر پہ موجودہ پینتنو قبائلو کینے یومہمہ قبیلہ دہ۔ پہ دے قبیلہ کینے داوی، اریپی یا پنی وغیرہ شانگے شجر نوبیسو ہم ذکر کری دی۔ دا نومونہ دیر پخوانی او قدیمی دی، او

د یونانی مؤرخینو بلکہ ترویدے زمانے پورے رسی - پہ پښتنو قبائلو کښه کاکړوسره دخپلو ځانکو داسه اولس دے چه دهغوی ژبه اورسبونه رواجونه تر ډیره حده دنورو پښتنو قبائلو په نسبت قدیم ذخائر زیات لری - او په دے خبره دلالت کوی چه دے خلقو خپل قدیم آریائی خصوصیات او تهذیب و ثقافت دنوروپه نسبت زیات محفوظ ساتلے دے - او ددے وجه ددے خلقو د علاقے جغرافیائی محل وقوع کیدے شی یعنی په موجوده زمانه کښه هم دا اولس په داسه علاقہ کښه استوگن دے چه په هغه باندے دنورو خلقو تک راټک ډیر کم دے - دا ظاهره ده چه په قدیمه زمانه کښه د شمال مغرب دلوری ته دهند په لور دټک راټک مشهورے لارے دخیبر، کرم، گومل او بولان درے وے - او دا یو طبعی خبره ده چه ددے دروخواو شاستوگن به دتلونکو راتلونکو دتهذیب نه ضرور څه لږ ډیر متاثر کیدل په خلاف دکاکړو چه دوی دعام آمدورفت دلارونه په یو ډډه پراته وو - په قدیم تاریخ کښه د هیرو ډوټس نه علاوه نورو یونانی مؤرخینو ددے خلقو ذکر نه دے کړے - او دا هم ددے قیاس مرسته کوی چه دا خلق به په قدیمه زمانه کښه په یو داسه علاقہ کښه استوگن وو - چه هغه به دعامو شاهراگانو نه یو طرف ته وه - چونکه دهیرو ډوټس د وینا مطابق دا خلق د گند هاریانو سره په لباس، وسله او دود دستور کښه یوشان وو - نوموږ دا ویلے شو چه ددے دواړو اولسونو تعلق به په خپل مینځ کښه ډیر ژور وو - ددے وضاحت په رڼا کښه دا د ادیکیانو د علاقے تعین په یقینی ډول ډیر گران دے - ممکنه ده چه دا خلق د کوہ سلیمان په زغیری کښه چرته استوگن وو - او یا د لغمان علاقہ ددوی داستوگنې مزکه وه - لیکن اکثر قرائن په دے دلالت کوی چه د هیرو ډوټس د ادیکیان او د پښتنو شجره نویسو کاکړ به یو خلق وو - او د "دادیکیا" نه به مراد موجوده کاکړستان وی -

اوس به دهیرو ډوټس یوے بله حوالے ته پام اوکړو - په دے حواله کښه هیرو ډوټس دهغه پښتنو فوځیانو ذکر کړے دے کوم چه دهخامنشی باچا زرکسیز (سکندر ق م) په مرسته کښه د یونانیانو سره جنگیدلی وو - په دے حواله کښه هیرو ډوټس داسه وائی: "دگند هاریانو او دادیکیانو جاے او وسلے بیخی دباختریانو په شان وے - او پکتویس (پکتیانو) پوستینونه اغوستی وو - او ددوی سره خپل وطنی غشی لیندے او پیش قوزے وے ددے حوالے نه مونږ ته دا خبره معلومیږی ="

راگند هاریان او دادیکیان په لباس او وسله کښه په خپل مینځ کښه هم یوشان وو -

او د باختریانو سره هم مشابهت لرلو -

۲، پکتیان په خپلو وطنی جامو کښه ملبوس وو - او د دوی سره خپله وطنی وسله وه - د دغه نه دا څرگنده شوه چه گنده هاریان او دا دیکیان په پنځمه صدی (ق-م) کښه هم د باختریانو سره په تمدنی او تهذیبی روابطو کښه تړلی وو - لیکن د پکتیانو تعلق د باخترو سره شلیدلے وو -

لکه چه پورته او ویلے شول گنده هاریان خو به د گنده هارا استوگن وو او دا دیکیان به د دایکیا - دایکتویس څوک وو؟ او د کوه علاقے استوگن وو؟ زما عقیده دا ده چه دا پکتویس به هغه خلق وو چه د دغه نه وړاندے مونږ د هیرو د وټس په حواله کښه چه په هغه کښه دے لیکوال د دارا یوش د سلطنت د اووم ریاست څلور قامونه ذکر کړی دی - دوه قامونه د پاریتی او ستاگیدی په نومونو لیدلی دی - یعنی دا پکتویس به هغه خلق وو چه د پاریتی او ستاگیدی په نومونو هم یاد شوی دی - او دا هغه خلق وو چه په رگ ویدا کښه د "پکتها" په نوم ذکر شوی دی - دا دواړه اولسه (پاریتی او ستاگیدی) په ژبه او د ژوند په لارو چارو کښه یوشان وو - یا داسه به او او یو چه دوی په خپلو کښه روڼه ، تږوران او د گنده هاریانو او دا دیکیانو عزیزان وو - د دغه قیاس مرسته

د هیرو د وټس په حواله کښه موجوده ده - یعنی گنده هاریان او دا دیکیان په جامه او وسله کښه د باختریانو په شان وو - یعنی د دوی زیات تعلق د باختریانو سره وو - لیکن پکتیان په خپلو وطنی جامو کښه ملبوس وو - او دوی سره خپله وطنی وسله (غشی) لښدے او پیش قوزے وه - د دغه نه دا معلومېږی چه د گنده هاریانو ، دا دیکیانو او پکتیانو په لباس وسله او د ژوند په لارو چارو کښه فرق پیدا شوه وو - د گنده هاریانو او "پکتیانو" ترمنځه دا فرق نن ورځ هم موجود دے - "د برتلو په قول چه د ستاگیدیانو سره کوه ورته ورته نورته وړاندے ذکر شوی دی - هغه به هم هغه پیش قوزے وه کوه چه هیرو د وټس د پکتیانو سره ذکر کړی دی - د تیراه او وزیرستان پیش قوزے تراوسه پورے مشهورے دی - او د دغه خلقو د وسله یو لازمی جزو کښه شی -

د پورته حوالے نه دا معلومه شوه چه دسته ق-م په خوا و شا کښه که په یو خوا د گنده هاریانو او باختریانو ترمنځه هیڅ تعلق نه وو پاتے شوه - او د دغه وجه شاید چه دا وی چه د پښتونخوا په آریائی قبایلو کښه به د "پکتها" قبیله د ټولونه اول د باخترو

نہ لیر دیدلی وہ او دا وجہ ہم ممکنہ دہ چہ د پکتیانو د علاقے جغرافیائی محل وقوع ہم
پہ دے تعلقات کوکنے کیے پیدا کرے وی۔ دگندھاریانو او باخترایو ترمیٹھے تمدنی روابط
د سکندر د حیطے پہ وخت کینے ہم موجود وو۔ او دگندھاریانو پہ لہجہ کینے باختری اثرات
نن ہم موجود دی۔

تراوسہ پورے چہ موبز د پبنتو د اصل پہ باب کینے خہ اووٹیل کہ دھغہ پلو شہا
دتونو خلاصہ پہ سادہ اولندھو الفاطو کینے بیان کرو نو داسے بہ اووایوجہ۔

د (سنگلہ ق۔ م قیاسًا) یا د دے نہ ورائندے وروستو زمانہ کینے د ارغنداب پہ
کھٹی کینے د سپین غرچار چاپیرہ پہ وادی کرم، وادی گومل، وادی کابل، گندھارا، وادی
تالاش، وادی سوات د اباسین تر قبلینزے غارے پورے چہ کوم خلق میشتہ شوی وو
ہغہ دنسل پہ لحاظ سرہ آریں وو۔ دا خلق پہ مختلفو قبیلو کینے ویش وو چہ درگ

ویدا پہ شہادت پنچہ قبیلے وے۔ (یعنی "پکتھا"، سیوا، ویشان، بہالانا، الینا)۔ پہ
دے پنچو وار قبیلو مہمہ قبیلہ د پکتھا وہ۔ دے قبائلو چہ کومہ ژبہ ویلہ ہغہ پہ وروستو
زمانہ کینے د پکتھا قبیلے پہ مناسبت پہ پکتھو (پبنتو) مشہورہ شوہ۔ او د دوی داستو کینے
تولہ علاقہ پہ پکتیکا (پبنتیخا۔ پبنتو غوا) یادہ شوہ۔ دا خلق وروستو یونانی مؤرخینو د
خپلے لہجے مطابق د پکتویس، پکتوان، پکتین، او "پرستانے" وغیرہ پہ نومونو یاد کری
دی۔ او اوس د دے تولو لفظونو نہ مراد پشتون، پختون (پبنتون) دے۔ دا تولے قبیلے
پہ خپلے میں کینے پہ مختلفو ٹانگو کینے ویش وے۔ چنانچہ د پکتھا یا پکتویس پہ قبیلہ کینے
مہمے ٹانگے د اپاریتی اوستا کیدی پہ نامو معروف وے۔ زما قیاس دا دے چہ دا ہغہ
خلق وو چہ پہ وروستو زمانہ کینے د پبنتو شجرہ نویسو لہ خوا د وصلی افغانہ او د
کرانی قبائلو پہ نوم مشہور دی۔ د کرانی پہ زیلہ کینے د کیرو مطابق ختک، افریدی،
توری، بنگس، بنوٹی، مروت، مسعود او وزیر قبائل شامل دی۔ دا تول قبائل
سیوا دختکو دیو حصے نہ پہ نن زمانہ کینے ہم دگندھارا نہ پہ سویل علاقو کینے آباد
دی۔ او پہ قدیمہ زمانہ کینے ہم پہ دغہ علاقو کینے میشتہ وو۔ د کرانی قبائلو پہ باب
کینے چہ شجرہ نویسو کومہ افسانہ لیکلی دہ۔ ہغہ د دے خبرے غبازی کوی چہ دا خلق
د کرانی قبائل، د وادی گندھارا د موجودہ استوگنو (خانہ خیل، او غوریہ خیل) نہ بلی
خلق وو۔

پہ کرانی قبائلو کینے د شجرہ مطابق یو مہمہ قبیلہ دلہ زاک ہم دہ چہ د بابر پہ

زمانه کینے دھغہ د شہادت مطابق پہ وادی گندھارا کینے استوگنہ اویو مہمہ قبیلہ وہ
 او اکتھ قرآن موجود دی چه داخلق ردلہ زاک (د غزنوی او غوری بادشاہانو پہ وخت
 کینے سم پہ دے علاقہ (گندھارا) کینے استوگن او دیراھست خاوندان وو۔ دشجرہ
 نویسو دخپلو روایا تو مطابق ہم دخا بنی خیل او غوریہ خیل (وادی گندھارا تہ د مہاجرینو
 پہ شکل کینے راغلی او د دلہ زاکو پہ اجازت ددوی پہ مزکو کینے میشتہ شوی دی۔ دلته
 دا سوال پیدا کیدے شی چه ہرکلہ دلہ زاک دکرلان یوہ ذیلہ دہ نوپکار دہی داخلق خیلو
 نورو وروونو تر بورانوسرہ ہم پہ خیلہ مخصوصہ علاقہ کینے استوگن وے۔ وے داسے نہ
 دہ۔ ددے دا قیاس مرستہ موی چه « دلہ زاک » ہم دکرلان قبا ئیلو نہ بیل خلق وو۔ او
 شجرہ نویسو دوی حکمہ دکرلان پہ ذیلہ کینے شامل شیرلی وی چه دوی دخا بنی خیلو
 او غوریہ خیلو نہ ہم جدا خلق وو۔ اوس سوال دا دے چه دلہ زاک ٹوک وو؟ زما قیاس
 دادے چه دا ہغہ خلق وو کوم چه یونانی مؤرخ ہیرو دوتس دگندھارا استوگن او د
 گندھاریانو پہ لفظ یاد کری دی۔ ہم پہ دے ډول زما پہ خیال کینے دشجرہ نویسو یوسف
 زی او غوریہ خیل ہغہ خلق دی چه دھغوی اسلاف دسکندر ۱۰ وخت کینے د « اسپاسی
 اوگوری » پہ نومونو پہ باجوراو دیر پہ علاقہ کینے استوگن وو۔ امکان کیدے شی چه
 دا اسپاسی اوگوری قبائل بہ پہ ډیرے پخوانی زمانہ کینے دیر او باجوراو علاقہ نہ
 وادی پینسورتہ راغلی او د دلہ زاکو سرہ بہ پہ جگنو شروع شوی وی۔ او ددے
 جگنو پہ نتیجہ کینے بہ د زمانے تیریدو خہ خو دلہ زاک ددے علاقہ نہ پہ وتلو مجبور
 شوی او خہ بہ پہ دے خلقو اسپاسی اوگوری) کینے خلط ملط اوگن وډ شوی وی۔
 پہ دے ډول دپننتو پہ موجودہ قبا ئیلو کینے خنے قبیلے اوس ہم داسے موجودے دی۔
 چه دھغوی نومونہ پہ معمولی تغیر سرہ پہ رگ ویدا کینے ذکر دی۔ او یونانی مہ فینو
 ہم ذکر کری دی۔ لکہ پہ مثال کینے داوی :- پنی (پنی) ، پاسو، پررت او بریخ وغیرہ۔
 دا ټول قبائل د « اراکوزیا » پہ منطقہ کینے آبا د وو۔ د « اراکوزیا » دمنطقہ نہ مراد ہغہ
 خطہ دہ چه دقندھاراو غزنی پہ علاقہ مشتبہ وہ او پہ ہغہ زمانہ کینے دکو ټپتہ علاقہ
 ہم ددے یو برخہ وہ۔ دا ټول قبائل چه پورته ذکر شونن ورخ ہم پہ دے خطہ کینے استوگن
 دی۔ او پہ دے دلالت کوی چه داخلق ہم دھغہ پخوانو آریائی قبا ئیلو اخلاق دی۔
 د پورته وضاحت پہ رنا کینے ترکومہ حدہ چه دپننتو د معلوم تاریخ تعلق دے د
 ہغہ نہ دامطر میری پہ پنتون اولس پہ بنیادی او مرکزی ډول آرین النسل دے۔ لیکن چونکہ

د عالمانو یو مضبوطه ډله داسه هم شته چه هغوی دا خلق سامی النسل کښي نو پکار ده چه ددے عالمانو د نظریې محقله د پښتو نخوا د قدیم تاریخ پلټنه هم اوکړو او په دے لړ کښه د تاریخي شهادتونو نه مرسته حاصله کړو۔

(۱) د تورات شهادت ۱۔ د سامی نظریې په حقله اول شهادت مونږ په تورات کښه موندلے شو۔ دا شهادت په لنډ ډول داسه دے ۱۔

(۱) د تورات مطابق دهخامنشی سلطنت په ټولو صوبو کښه بهودیان موجود وو او چونکه د پښتو علاقے هم دهخامنشیانو په سلطنت کښه شاملے وے۔ نومونږ دا ویلے شو چه په دے زمکه به هم ځنې سامی النسل خلق اباد وو، ددے تفصیل داسه دے ۲۔

(۲) دهخامنشی بادشاه لراسپ (اخشویرس - زرکیسز) وزیر اعظم «مزدکی» نومیده چه یهودی وو۔ ددے مزدکی یوترله (آستر) ددے بشه نشاه منظور نظر ملکه وه۔ ددے بادشاه په وخت (سنه) ق۔ م کښه د یهودیانو خلاف په دے ډول وو۔

دغه وخت به بنی اسرائیل د یهودیانو په نامه یادیدل (آستر) او د سلطنت په (۱۲۷) صوبو کښه د اباسیند د غار په نه داخل تر ایتهو پیا (حبشه) پورے خواره واره اباد وو۔ (آستر) ددے خلق ریهودیانو) د دولتندی او ترقی په وجه ایران کښه ډیر حاسدین ددوی برخلاف په معاندانه سرگرمو کښه لگیا وو۔ (آستر) ددے خلقو ریهودیانو به بشاهي خزانے ته دومره محصول ورکولو چه د حاسدینو سردار یامان دهغه ټیکه د سپینو زرو په لس زره هیانیو راندازاً درے کروړ روپئ) اخستی وه۔ (آستر) په ایران کښه دومره بنی اسرائیل موجود وو چه صرف په خاص بنارسوسن کښه په دوو ورځو کښه دوی خپل آتے سوه دشمنان او وژل۔ او په ټول سلطنت کښه ټے (۷۵) زره خلق او وژل۔ او د بادشاه په رعیت کښه ډیرو خلقو ددوی (یهودیانو) مذهب قبول کړ۔ (آستر ۱۱-۱۲، ۱۳)

د تورات د پورته شهادت نه دا واضحه شوه چه په دهخامنشی سلطنت کښه د دارے او زرکیسز په عهد حکومت کښه یهودیان یا بنی اسرائیل موجود وو۔ دا خلق په هغه زمانه کښه ډیر دولت مند وو او ډیره ممکنه ده چه په گندهارا کښه به هم استوگن وو۔ د پښتو په علاقہ کښه، بالخصوص په گندهارا کښه د بنی اسرائیلو د موجودگی مرسته د آثار قدیمه نه هم کیری۔

(ب) د آثار قدیمه شهادت ۲۔ د لاهور په عجائب خانه کښه د پخوانی زمانے کم و بیش پنځوس داسه کتبه پرته دی چه دهغه خطونه لا تراوسه نه دی لوستل شوی۔

او نہ دلوستلو کوشش شوی دے۔ دا تہولے کتیبے د مخکینینی صوبہ سرحد د مختلفو علاقو نہ برآمد شوی دی۔ پہ دے کتباتو کتیبے دوہ کتیبے یوشان رسم الخط لری۔ او باقی نورے یوشان خط کتیبے لیکلے شوی دی۔ کوہے دوہ کتیبے چہ یوشان رسم الخط لری۔ پہ ہع کتیبے دسامی حروفو ڈیر ژورا اثر بنکاری۔ او کم نہ کم نیم حروف پکینے سامی دی۔ او پہ یوکتبہ کتیبے د دارائے اول نوم او دہفہ القاب ہم موجود دی۔

چونکہ ددے کتباتو رسم الخط او پہ دے کتیبے دسامی حروفو موجودگی پہ دے علاقہ کتیبے دسامی اقوامو د موجودگی سرہ تعلق لری۔ پہ دے بنا ددے تفصیل ضروری دے او حکمہ زہ دلتہ د بناغلی شیخ عبدالقادر صیب (لاہور) دہفہ مقالے نہ ضروری۔ ضروری اقتباسات لیکم کوم چہ دے بناغلی فاضل د لاہور میوزیم ددے زرہ کتباتو پہ حقلہ پہ ہفت روزہ لیل و نہار کتیبے خورہ کری دے۔

ددے کتباتو د رسم الخط پھقلہ دا فاضل داسے وائی چہ دا رسم الخط د یونانی او برہمی حروفو د گہون نتیجہ دے۔ او دایا لکل ممکنہ دہ چہ دا ہم ہعہ رسم الخطوی چہ دہع ذکر پہ ظورمہ قبل المیلادی صدی کتیبے د سنسکرت مشہور زبان دان او عالم "پانینی" کرے دے۔ پانینی دگندھارا اوسیدونک و و او ہفہ پہ گندھارا کتیبے د "یادانہ" رسم الخط درواج ذکر کوی۔ د "یادانہ" رسم الخط نہ مراد یونانی رسم الخط دے۔

"بوہلر" پہ خپلہ مشہورہ مقالہ (INDIAN POSEAGRAPHY) کتیبے د سکندر اعظم دراتلو نہ ورائندے پہ گندھارا کتیبے د یونانی رسم الخط درواج پہ حقلہ ددرے امکانی صورتونو ذکر کوی۔ یعنی ا۔

(۱) پہ ۱۵۵ ق۔ م کتیبے چہ ہخامنشی شہنشاہ دارائے اول کوم بحری مہم دامیر البحر سکائی لیکس پہ سرکردگی کتیبے د اباسیند او بحیرہ عرب د کشف پہ غرض دگندھارا نہ لیرلے و و۔ ددے مہم پہ وجہ بہ دا رسم الخط پہ گندھارا کتیبے مروج شوی وی۔

(۲) پہ ۱۸۰ ق۔ م کتیبے چہ دگندھاریانو او پینتوکوہ فوٹی دستے دزرکسینز افسو یرس) شہنشاہ ایران پہ فوٹ کتیبے شاملے شوی او دیونانیانو سرہ جنگیدے وے۔ نوہفہ وخت نہ بہ داخلق ددے رسم الخط سرہ بلد شوی وی۔

(۳) تجارتي روابط هم ددے رسم الخط د ترویج و تعارف یو سبب کیدے شی۔
 د « بوهلر » په خیال کینے د پخوانو مسکوکاتو نه هم دا خبره ثابته ده چه د سکندر د
 حملو نه اول په شمالی مغربي هند کینے یونانی حروف په څه نه څه شکل کینے مروج وو۔ دده
 په خیال کینے « پانینی » چه د کوم رسم الخط ذکر کړے دے۔ هغه د سکندر د راتلو نه
 وړاندے هغه خط کیدے شی کوم چه په گندهارا کینے مروج وو۔ د پانینی شارمینو هم د
 « یاوانا » رسم الخط نه مراد یونانی رسم الخط اخسته دے۔

چونکه یونانی آوازونو به د پراکرت (راولسی ژبې) آوازونه په پوره پوره شکل کینے نه
 شو ادا کولے نو ددے کسې د پوره کولو د پاره د برهسی حروفو نه مدد واخسته شو۔ چه
 هغه د شیخ عبدالقادر صیب په خیال کینے د لاهور د عجائب گهر په دے کتبا تو کینے موجود
 دے۔

د کومو دوو کتباتو رسم الخط چه یوشان دے او د نورو نه جدا دے۔ هغه ددے
 فاضل په خیال کینے د برهسی رسم الخط یو دیر زور او پخوانے صورت دے۔ په دے رسم
 الخط کینے د قدیم سالی حروفو دیر زور اثر ښکاري۔ او په یو کتبه کینے د دارا یوش نوم هم
 موجود دے۔

د برهسی رسم الخط د ماخذ په حقله د عالمانو یوه نظریه داده۔ چه د ادمو هنجو د وړو
 او هر په د رسم الخط نه راوتلے دے۔ او بله عامه نظریه دا ده چه ددے ماخذ سالی
 رسم الخط دے۔

د لاهور موزیم په دے کتبا تو کینے پخوانی سالی حروف په خپل درست او اصلی
 شکل کینے موجود دی۔ او برهسی او د برهسی حروفو په شان حروف پکینے هم شته۔ د
 دے نه دا معلومیری چه دویبه نظریه یعنی چه د برهسی رسم الخط ماخذ سالی رسم
 الخط دے۔ زیاته درسته او مستنده ښکاريږی۔

په دے کتبا تو کینے کم و زیات (۳۵) حروف دی۔ او نیم پکینے د سالی رسم الخط سره
 مشابهت لری۔ که ددے رسم الخط مقابله د جنوبی سالی دے یعنی د سبائی او ایتھوپی دے د پخوانی صورت
 سره او کړے شی۔ نو ددے کتبا تو شپاړس حروفو نه بالکل د سالی رسم الخط سره یوشان دی۔

د کومو دوو کتباتو چه پورته ذکر او شوی۔ په هغه کینے یوه کتبه نمبر ۱۲۴ د مهاجین په
 علاقه کینے دیوے زړه ابادی دکنه والو نه اویله نمبر ۱۳ د خدا و خیلو دیو کلی دکنه والو نه برآمد شوی ده۔

له دا دواړه علاقه د یوسف زو د مندانو د ځانکے په علاقه کینے دی۔

پہ دے دوار و کتب و کتب د سائی حروف و موجودگی او د سائی رسم الخط سرہ د دے قریب تعلق د دے قیاس مرستہ کوی۔ چہ سائی رسم الخط د گندھارا پہ علاقہ کتبہ مروج وو۔ دا رسم الخط یا خو د مشرق وسطیٰ سرہ د تجارتی تعلقاتو پہ نتیجہ کتبہ جاری شوے وو او یا بیا دا چہ سائی قامونہ دلتہ راغلی او دھغوی پہ وجہ دا رسم الخط پہ دے علاقہ کتبہ خورشوے دے۔ د دے نظریئے تائید د دے نہ ہم کیری۔ چہ پہ دے شمال مغربی علاقو کتبہ د آرمی ژبے کتبات ہم موندلی شوی دی۔ د آرمی ژبے یوہ کتبہ پہ تیکسلا کتبہ موندلی شوی دے۔ او دوہ کتبہ د افغانستان پہ علاقہ لغمان کتبہ موندلی شوی دی۔ او اوس اوس پہ قندھار کتبہ یو عجیبہ کتبہ موندلی شوی دے۔ چہ پورتنی نیہ حصہ ۷ پہ یونانی کتبہ او سنکتی نیہ حصہ ۷ پہ آرمی ژبہ کتبہ دے۔ پہ دے علاقو کتبہ د آرمی ژبے کتبہ موندلی کیدل دا خبرہ ٹرگندوی چہ دھند پہ شمال مغربی علاقو کتبہ د نوروز بو سرہ سرہ آرمی ژبہ او دھغی رسم الخط ہم مروج وو۔

د دے قیاس سرہ چہ د بائبل د صحیفہ آستر هغه شہادت ہم پہ خیال کتبہ اوساتو۔ چہ ذکرئے وړاندے شوے دے او د دے قسم نور شواہد ہم اولتوو نو دا خبرہ صفا معلومیری چہ یهودیان ہم دھغہ قامونو یو قام وو کوم چہ د پاکستان پہ شمال مغربی علاقو کتبہ وړد شوی وو۔ اؤ خبرہ خوشبوت تہ رسیدلی دہ چہ د شمالی ہندوستان او گندھارا مشہور رسم الخط خوشی چہ کم و زیات آتہ سوہ کالہ پہ دے علاقو کتبہ مروج وو۔ دھغی ماخذ او مخزخ آرمی رسم الخط وو۔ د دے نہ دا ہم معلومیری چہ د دے شمال غربی علاقو استوکنو یوہو دیا نو ژبہ آرمی وہ۔ او د ہغوی رسم الخط فینقی، سبائی او آرمی وو۔

د لاهور میوزیم د قدیم نامعلوم رسم الخط دا دواړہ کتبہ د فینقی یا سبائی رسم الخط سرہ ژور تعلق لری۔ د تیکسلا، لغمان او قندھار کتبات پہ آرمی ژبہ کتبہ لیکل شوی دی۔ دا نظریہ چہ آرمی ژبہ بہ د ایرانی شہنشاہ دارائے اول د فتوحاتو لہ کبلہ پہ دے علاقو کتبہ خورہ شوی وی۔ درست نہ معلومیری ٹکے چہ د دارائے اعظم د مغربی صوبو ژبہ آرمی وہ۔ او دھغہ د مشرقی صوبو سرکاری ژبہ زرہ فارسی وہ چہ پہ مابخی رسم الخط کتبہ بہ لیکل شوہ او دا ظاہرہ دہ چہ د پخوانی ہند شمال مغربی علاقے یعنی تیکسلا او گندھارا وغیرہ د ایرانی سلطنت پہ مشرقی صوبو کتبہ شامل وے او د دے صوبو سرکاری ژبہ زرہ فارسی لہ وہ۔ نولہ

لہ د دارائے اعظم ہغہ کتبہ چہ پہ ہغ د پینتو ژبے درے مصرع معلوم شوی دی۔ ہغہ ہم پہ مابخی رسم الخط کتبہ لیک دہ۔

دے کبلہ ہدو دا سوال نہ پیدا کیری چہ پہ دے علاقو کینے بہ ارای ژبہ دسرکاری خط و کتابت پہ غرض جاری شوی وی۔

پہ کندھارا او دشمال مغرب پہ نورو علاقو کینے د ارای ژبہ اورسم الخط دترویج نہ داصفا معلومی چہ سہی قامونہ پہ دے علاقو کینے استوکن وو۔ دا خبرہ ہم معلومہ ده چہ دارائے اعظم د ارای ژبہ یولوغ سرپرست ہم وو۔ نو د هغه پہ وخت کینے بہ ارای ژبہ او دے رسم الخط ته دهند په شمال مغربی علاقو کین د خوریدلو زیات، موقع حاصل وے۔

پہ کتبہ ۱۲۳۷ کینے چہ د دارائے اعظم نوم پہ قدیم نامعلوم رسم الخط کینے لیک دے هغه د فاضل پروفیسر شیخ عبدالقادر د تحقیق مطابق داسے دے :-

س ا د ا ر ا د ا ت ه ا ن ا س ا ج ا ج ا ل ا

دگس لوری نہ بہ دینی لور پہ طرف داسے وٹیلے شی: ←

او دینی لوری نہ بہ گس لوری ته داسے وٹیلے شی: ←

← ل ا - ج ا ج ا س ا ت ه ا ن ا د ا ر ا د ا س ا

او پہ پښتو ژبہ کینے بہ تے معنی داسے شی :- راجا = (راجا = بادشاہ) ، جاگا = زپڑی (دینا) ، ناتھا = (ربادار - مالک) ، دارا داسا = (دارا داسا = دارا یوش) ، یعنی دپڑی دینا) ، بادار (مالک) ، دارا داش (دارا یوش) -

پہ ایران کینے چہ د دارائے اول کوم کتبات موندلی شوی دی پہ هغه کینے ہم د دارائے اعظم نوم « دارایا داش » ، شاه اعظم ، شاه شاهان ، شاه ولایات معسوره عالم راغله دے۔ پہ فارسی مهورنو کینے ہم د دارانوم دارایا داش او پہ بائیل کینے دارایا دیش لیک دے۔ پہ پورته کتبہ کینے « دارا داسا » لیکلے شوع دے۔ او مطابق تے واضح دے۔ پہ پورته کتبہ کینے د دارا خطاب (جاگا ناتھا = دپڑی بادار) د نقشی رستم پہ کتبہ کینے د دارا د خطاب سره ہم مطابق دے۔ پہ دے کتبہ کینے د راجا) لفظ پہ (راجا) لیکلے شوع دے۔ داشوک پہ کتباتو کینے ہم د راجا) پہ تے (راجا) لیکلے شوع دے۔ ددے نہ دا معلومی چہ پہ پراکرت کینے بہ د (ر) پہ تے (ل) استعمالیدو۔

د نقش رستم په کتبه کښه دارا وائی چه د نورو ملگونو نه علاوه زه دگندهارا او مندش هم حکمران یم - او دایو تاریخی حقیقت دے چه دهند شمال مغربي علاقه د ایرانی سلطنت یوحصه وه - ولے په دے علاقه کښه د دارا اعظم د زمانه کتبه نه وه موندلی شوی - او دا ورومبئی کتبه ده چه د قدیم گندهارا دهغه علاقه نه راوتلی ده چه نن ورځ پکښه دیوسف زو قبیلې مندن څانگه ابادے دی - په دے کتبه کښه د دارا نوم هم هغه شان دے څه رنگ چه د دارا په نورو کتبو او بائیل کښه راغلی دے - د پښتنو په تاریخ کښه د دے کتباتواهمیت په دے وجه زیات دے چه په دے کتباتوکښه سای حروف موجود دی - د دارا په زمانه کښه موبن د هیرو دوتس د ځلے نه د پښتنو نوم د «پکتویس» په لفظ هم اوریدلے دے - او د دے قام د څڼه قبیلو او علاقه نومونه موهم اوریدلی دی نو په دے کتباتوکښه د سای حروفو موجودگی او د سای رسم الخط سره د دے قریبې مشابهت او یکسانیت د دے قیاس مرسته کوی - چه په دے علاقه کښه به سای قبایل هم استوکن وو -

(ج) د تورات نور شهادتونه ۱- لکه چه د اسرائیل نظریه په لړ کښه مو دا خبره ښیله ده - د آسوری باچا سلیمان سار (سک ق - م ۲) له خوا د اسرائیلی سلطنت صدر مقام «سار» محاصره شوه وو - او د دے باچا د لاسه بنی اسرائیل جلا وطن شوې او د «مادا» (میدیا) په علاقه کښه آباد کړه شوی وو - او د دے اسرائیلی قبایلو په ځانته نرتبایل د آسوری باچا په حکم په اسرائیلی علاقه کښه استوگن کړه شوی وو - دا ډیره ممکنه ده چه دغه جلافتی اسرائیلی قبایل به د خراسان په مختلفو علاقه کښه خواره شوی او اباد شوی وی - دلته که موبن د پښتنو په باب کښه هغه نظریه هم په خیال کښه اوسا توچه دهغه له مخه پښتانه د «بنی قنوه» اولاد گڼلے شی - د دے نظریه مطابق دا سای قبایل د توران په علاقه کښه آبا د شوی وو او د توران په علاقه کښه آباد شوی وو - او د توران نه مراد هغه علاقه ده چه یونانی لیکوالو د میدیا په لفظ یاده کړی ده - د دے نه دا معلومیږی چه په قدیمه زمانه کښه د ایران په قطبي قبلیزه علاقه کښه سای قبایل د ایران د مشرق په لور هم غزیدلی وو -

(د) نور شهادتونه ۱- ۲، په اسلامي دوره کښه د خراسان په علاقه کښه د سای قبایلو د ابادی په حقله اول شهادت په حدود العالم من المشرق الی المغرب (تالیف د سک ۳) کښه موجود دے - د دے کتاب مطابق «کوزگانان» د یهودیانو مرکز وو - دا

خلق پونده وو۔ او د خراسان او نورو سامی خلقو سره خواره واره پراته وو۔ هم په دے ډول د آریائی نظریې یوسرگرم مرستیال ښاغلی حبیبی په خپل کتاب « ادبیات پښتو » کښه داسه وائی چه مسټر فولانگ (۱۸۹۷ء) نوک یو عالم داسه لیکلی دی چه د بسیریا (شام) یو باچا دیهودیانو ډیر قبائیل دبیت المقدس نه د خراسان خواته شړلی وو۔ دایهود د سنه ۶۳۰ ق۔ م په خواو شا کښه د باختر او هری رود په خواو شا کښه استوگن وو۔

دا ښاغلی وړانده وائی چه د اسلام په ورومېنې دوره کښه په بلخ، هرات او نورو ښارونو کښه ځنې یهود او سیدل۔ ددے نه دا قیاس مرسته موږی چه څه رنگ په دے پورته ښارونو کښه یهود آباد وو دغه رنگ به په گندهارا او نورو علاقو کښه هم استوگن وو۔

(۲) د گندهارا په علاقہ کښه د ځنې علاقو نومونه ښ ورځ داسه موجود دی چه هغه د بنی اسرائیلو په علاقہ کښه هم موجود وو۔ مثلاً « سدوم »، دیوسفزو (مندیو) په علاقہ کښه دیو خاصه خط نوم دے۔ په دغه نامه د بنی اسرائیلو په ملک کښه هم یو ښار وو چه د حضرت لوطاً قوم پکښه استوگن وو۔ د تورات په شهادت د « سدوم او عبوره » ښارونه د گوکړو او اور په باران تباہ شوی وو۔ دا اثری اکتشافاتو د نتایجو په رڼا کښه د ښارونه (سدوم او عبوره) په سنه ۱۹۰۰ ق۔ م کښه تباہ شوی وو۔ دیوسف زو په علاقہ کښه د سدوم نامه ددے قیاس مرسته کوی چه په قدیمه زمانه کښه به سامی قبائیل دے علاقہ ته راغلی وی۔ دغه رنگ د پېښور په علاقہ کښه د « خیبر » نامه هم ددے قیاس مرسته کوی۔

(۳) کوم لیکوال چه د پښتنو په باب کښه د اسرائیلی نظریې مرسته کوی هغوی یوسف زی قبائیل په لباس او شکل و شپاهت کښه هم د بنی اسرائیلو سره یکسان ثابتوی۔ په دے باب کښه ښاغلی میر افضل خان جدون (مرحوم) چه د اسرائیلی نظریې یوسرگرم مرستیال دے۔ په خپل یو مضمون کښه د نورو خبرونه علاو داسه وائی « دافغانانو شکل و صورت او عادات و خصائل د بنی اسرائیلو په شان دی۔ دکولانی او متی قبائیلو نه علاو د تناولی، سواتی، یوسف زی، جدون وغیره ټولے قبیل په خپل سست، کشاده او ارت بېرت لباس کښه بیدو د اسرائیلیانو په شان ښکاری۔ هم په دے ډول ددے خلقو د غوږونو سره غټه غټه څټه څټه پرینو دل هم ددوی د اسرائیلیت یوه نښه گڼل شې۔ (۲) ښاغلی سید عبدالجبار شاه په خپله یو رساله « ملت افغانه یا بنی اسرائیل » کښه

او بنا علی قاضی عطاء اللہ خان مرحوم پہ خپل تاریخ پښتون کښه دا خبره هم لیکلی ده چه هغه مغربي لیکوال وائی چه کوم وخت نادر شاه افشار په هند باندے د حملو کولو په غرض پلینور ته راغ نو د یوسف زو مشرانو هغه د تورات یوه نسخه پیش کړه چه په عبرانی ژبه او په عبرانی رسم الخط کښه لیکلی وه - او داسه نور خمیزونه هغه هم پیش کړل - چه هغه یهو دیانو دخپل عبادت په وخت کښه استعمالول - او د نادر شاه په فوځ کښه چه هغه وخت کوم یهودیان موجود وو هغوی د دغه خمیزونو او تورات تصدیق او کړو -

غرض په دے ټولو شواهدو باندے د غور کولو نه پس دا قیاس به ورنه نه معلومېږي چه په قدیمه زمانه کښه به ساری قبایل هم د پښتنو په زمکه میشته شوی وی - او د پښتنو په هغه قبایلو کښه به د ساری النسل آمیزش او کېدون شوی وی - ول دا خبره په وثوق سره وئیل کړان دی چه ساری النسل قبایل په کومو علاو کښه میشته شوی وو یا په کومو قبایلو کښه به د ساری نسل آمیزش شوی وی - د دے په حقله چه هرڅه وئیل شي هغه ته د قیاس نه سوا د نورڅه وئیلو جرأت نشي کیدے - او زه هم خپل قیاس ظاهر ووم - لکه چه وړاندے او وئیل شول - آرای ژبه او آرای رسم الخط د یهودیانو سره مخصوص وو - او د پښتنو په علاو کښه د آرای ژبه کتبات د ټیکسلا، گندهارا، لغمان او قندهار په علاو کښه موندلی شوی دی - د ټیکسلا او لغمان علاو کښه هم په قدیمه زمانه کښه په وسیعه معنی کښه په گندهارا کښه شاملې کېلے شوی - د گندهارا علاو کښه د خپل جغرافیائی محل وقوع په وجه په قدیم تاریخ کښه ډیره اهمه وه - د دے علاو کښه د اھمیت د دارا په ټولو کتباتو کښه د دے خط په فخریه طور د ذکر نه څرگند دے - دغه شان د قندهار علاو کښه د دارا په کتباتو کښه د "اکوزیا" په نامه ذکر ده - په قدیم تاریخ کښه د ډیر اھمیت وړ ده - د پښتنو خپلو شجره نویسو چه د اصلی افغانه (یعنی ساری النسل) په نامه د کومو قبایلو ذکر کړے دے هغه ټول قبیلے داوسنی قندهار او وادی پښتو په علاو کښه استوگن دی - نوموړی دا قیاس کولے شو چه په دے دواړو علاو کښه به ساری قبایل میشته

لے دے دواړو فاضلانو د هغه مغربي لیکوالو نومونه او کتابونه نه دی ذکر کړی چه د هغه نه د دوی د دے قول تصدیق او کړے شي - که چرے واقعی دا قول رښتیاوی نو دا به د گندهارا په علاو کښه د ساری قبایلو د آبادی یو قومی شهادت وی -

شوی وی - او ددے علاقو د آریائی پښتو وینه به د ساسی نسل نه متاثره شوی وی - او زما په خیال کښه یواځه د ساسی قبایلو نه نه بلکه ددے علاقو د پښتو وینه به دهغه ټولو حمله آورو قامونو نه متاثره شوی ده کومو چه د تاریخ په مختلفو دورونو کښه دهند په لور حیلے کړی دی - او د گندهارا علاقو دهغوی د حملو اوله مورچه وه -

اوس به دهغه نورو قامونو په لنډ ډول جاج واخلو د کومو سره چه د پښتو په مختلفو دورونو کښه تعلق پاته شوی دے - په دے لړ کښه اول ایرانیان دی چه د پښتو سره یو اوږد تعلق پاته شوی دے -

(۸) :- دا یو تاریخی حقیقت دے چه د هخامنشی دورے د آغاز (نهمه ق - م) نه پس د پښتو ټوله علاقو په شمول د گندهارا د ایرانی سلطنت یو مقبوضه وه - او دا علاقو څه دوه سوه کاله پورے د ایرانی سلطنت حصے وے - ایرانیان پخپله هم آریین النسل وو - دوو سوو کالو په دے اوږده زمانه کښه د ایرانی نسل او تهذیب و تمدن نه د پښتو نسل و تهذیب و تمدن او ژبه متاثر کیدل یو طبعی خبره ده - د ایرانی تهذیب و تمدن د اثراتو جری ددے علاقو په تهذیب و تمدن او ژبه کښه دومره ژورو ته رسیدلے وے چه تر اوسه دا اثرات د پښتو په ژبه او تهذیب و تمدن کښه څرگند دی -

(۹) :- د ایران هخامنشی سلطنت د سکندر یونانی د لاسه تیاہ شو او په هندوستان باندے د سکندر د حیلے په وجه د پښتو وطن هم ددے حیلے نه متاثر شو - په دے علاقو کښه سکندر ځان په ځان فوجی چا وښی ابادے کړے وے - او په هغه کښه یونانی فوجیان استوگن کړی وو - ددے نه علاو د سکندر د حیلے په وجه په هندوستان کښه چه کوم سیاسی تبدیل واقع شوی هغه ډیرے دوریسه وے - او د هغه نه د پښتو علاقو هم متاثره شوه -

(۱۰) :- سکندر د وفات نه پس ډیر زر د کوه هند وکش د جنوبي لنډو پورے دهند د موریان سلطنت قبضه خوره شوه - او د ایرانی سلطنت مشرقی صوبے رکه « اراکوزیا » جدر و شیا ، گندهارا او ستاکیډیا وغیره) ددے سلطنت حصے او گریزیدلے - په دے علاقو د موریان سلطنت دا قبضه تقریباً سل کاله وه - دهندیانو ددے سل کښه قبضے په نتیجه کښه د پښتو تهذیب و تمدن او ژبه دهندی ماحول او خصوصیاتو نه متاثر کیدل یو لازمی امر وو - د بده مذهب د توسیع او ترقی په لړ کښه د اشوک د مخلصانه کوششونو په نتیجه کښه د بده مذهب لمن په دے خطے هم راخوره شوه - او دا علاقو په اول وار د بده مذهب سره متعارف شوی - په دے ډول ددے علاقو خلق په اعتقادی لحاظ سره په دوو مذهبی

لوکینے ویش شول - یعنی حُنے د قدیم زردشتی مذہب پیروکار پاتے شول او حُنو د بدها
فلسفہ د مذہب پہ چول قبولہ کرہ - د بدہائی اوزردشتی مذاہبو حُننے نبنائے د پینتو
پہ علاقہ کینے حُنائے پہ حُنائے موندلے شی اوداشوک د زمانے یادگیرنہ کوی -

(ح) --- د موریہ سلطنت پہ زوال پہ باختر کینے دیونانیانو یونوے سلطنت قائم شو
چہ دکندھارا اود مغربی پاکستان اکثرہ حصہ پکینے شاملہ وہ۔ د باختر د اور دے استو کینے
پہ وجہ ددے یونانیانو وینہ اونسلم د ایرانیانو د نسل اوینے نہ دومرہ متاثر شوے وو
چہ علاقہ دوی د باختر خلق کر حیدلے وو۔ دیونانیانو د اسلطننت کم و بیش سل شپیر شلے
کالہ د پینتو پہ علاقہ قائم وو۔ دیونانیانو اویپینتو ددے اور د تعلق پہ نتیجہ کینے د
یونانی تہذیب اوینے نہ د پینتو د تہذیب اوینے ترخہ حدہ متاثر کیدل ہم یو بدیہی
غبرہ وہ۔ دغہ وجہ دہ چہ کومو خلقو تہ د پینتو پہ شکل و شباهت کینے یونانی خط و
خال خرنکندیری۔ یاد دوی پہ تہذیب کینے ورتہ دیونانی تہذیب حُننے نبنائے بنکاری -
ہغہ ہم ددے دور یادگار دے -

(ط) :- د باختری یونانیانو نہ پس پہ ہند باندے د مختلفو قامونو د تاخت و باخت یوہ
داسے سلسلہ شروع شوہ چہ د دنیا پہ تاریخ کینے بہئے شاید چہ مثال موندل کران وی - د
خیل جغرافیائی محل وقوع پہ وجہ د پینتو علاقے بالخصوص وادی کابل اودکندھارا ددے
حملہ آور قامونو پہ اولنی زد کینے وے - اوددے حملو نہ بہ اول ہم دا خلق متاثر کیدل۔
دا قول حملہ آور قامونہ لکہ ساکا، پارتین اوکوشانیان وغیرہ د نسل لہ ہغہ ایرانی النسل وو۔
اگرچہ دوی خاص د ایران اوسیدونکی نہ وو اودخانہ بدوشی ژوند بہئے تیرولو۔ ولے د
دوی د نسل چقلہ د اکثر و عالمانو دا خیال دے - چہ نسل دا خلق ایرانیان یا نیم ایرانیان
وو - دا قول قامونہ د پینتو پہ زمکہ همیشه شول اود زمانے پہ تیریدو سرہ پہ دے خلقو
کینے جذب شول -

(ی) :- د پینتے صدی میلادی پہ آغاز کینے پہ ہند باندے د وسطی ایشیا یو بل خونپے
قام حملہ آور شو۔ دا خلق د سپین پوستی ہنر پہ نامہ مشہور دی - اود میاطلہ ورلہ ہم
وٹیلے شی - اگرچہ دہند پہ زمکہ د دوی اقتدار دیرہ مودہ قائم پاتے نہ شو - لیکن دخیل
لندھکنہ اقتدار باوجود ہم دوی پہ ہند کینے دراچپوتو پہ شکل کینے خیل یادگار پریپوٹے
دے - لیکن د باختر اوافغانستان پہ تور و حصو کینے ددوی غلبہ تر دیرے مودے قائمہ وہ -
دا خلق د نسل لہ ہغہ پہ اکثر و احتمالاتو ترک وو۔ اگرچہ حُننے عالمان دوی د سیتی قبائلو یو

سباخ گني - او په حقيقت کيښي "ترک" هم د سیتی قبایلو یو سباخ وو. په دے لحاظ نسلآ آرين یا نيم آرين کيښي شی - د هیاطله قام یوه غالبه برخه د "گوجرو" په نامه مشهوره وه. چه لوس د گوجرو په نامه مشهور دی - دا (گرجر یا گوجر) د اصل هیاطله قام فقیر نامه خلق وو - د پښتنو په ټوله علاقه کيښي با لخصوص په غریزو علاقه کيښي نن ورځ هم په زرگونو گوجر آباد دی او د هیاطله د زمانے یا د گيرنه کوی د گندهارا په پښتو کيښي په واضح ډول د اصل هیاطله قام نښي نښانے څرگندے نشته. البته د پښتنو غلجی قبایل د اکثر و عالمانو په خیال کيښي هم د دے هیاطله و اخلاف کيښي شی - (د دے په حقله به نور تفصیل د غلجیانو په لړ کيښي اوشي -)

دا ټول قامونه چه ذکرے پورته اوشو - د پښتنو په دے زمکه ميشته شوی وو. ولے پښتنو دا خلق په خپل ځان کيښي دا سے جذب کرل چه د دوی انفرادیت ځے ختم کړو. او نن ولے د دے قامونو څه لږ ډیر افراد هم په خپل قامی او قبیلوی نومونو نښي نه شی پيژندلے کيدے. اگر چه د دے قامونو نښي نښانے د پښتنو په خط و خال او د دوی دودونه دستورونه د پښتنو په دودونو دستور و کيښي بنکاره ليدلے شی -

رک، ۱- د اوے صدی ميلادی په خوا و شا کيښي د پښتنو علاقه د هندو شاهانو په قبضه کيښي راغله - دا هندو شاهان د نسل له مخه د کښن اقلیت مخلوط النسل خلق وو د دوی دا قبضه دیولسے صدی ميلادی د آغاز پورے قائمه وه - د هندو شاهانو په دے اوږده زمانه کيښي په هند بانده د قبلے دلور نه په دا سے لويه پیمانہ څه حیلے نه دی شوی چه د هغو په وجه د ملک په استوگنو کيښي څه لوځے انقلاب راغله وے - په دے وجه د پښتنو په وطن کيښي به خلقو ته د اموقع په لاس ورغلی وی - چه د تیر و خپلو په وجه چه کوم کوم قبایل دخپلو خپلو علاقونو په ځایه شوی وو - هغوی بیا په مستقل ډول په خپلو خپلو علاقو کيښي آباد شی - د دے سکون او امن په نتیجه کيښي به د مختلفو قامونو د خلقو ترميځه دا خلط او آمیزش موقع هم پیدا شوی وی - او مختلف خلق به د یو بل سره په سماجی او اولسی تعلقا تو کيښي گڼلے شوی وی -

(ل) ۱- دا خبره هم د فکر وړ ده چه د بني امیة خاندان دخلافت په دوران کيښي سامی

له هرکله چه یو فاتح قام په شير کيښي دمفتوح قام نه کم وی نو هغه په مفتوح قام کيښي بالکل ورک شی -

(تبدن عرب) - او دا ظاهره ده چه داخله آور قامونه به یقیناً دملکن خلقو (پښتنو) نه په شير کيښي کم وو -

النسل عرب هم په ډیر شیرکینې دافغانستان په مختلفو حصو کینې استوگن شوی وو۔ د زمانې په تیریدو سره دے عربو هم د پښتنو ته ذیب او تمدن خپل کړو۔ په پښتنو قبائلو کینې د ساداتو او نورو ستانه دارو کورنیو موجودگی ددے قیاس مرسته کوی چه ددوی اسلاف به هغه سالی النسل عرب وو کوم چه د تبلیغ دین په غرض په دے خلقو (پښتنو) کینې استوگن شوی وو۔ او دخپلے پرهمیزگاری او دین داری له کبله به په پښتون اولی کینې دخاص عزت او احترام خاوندان وو۔

(۴)۔ د دیارلسیے صدی په آغاز کینې د چنگیزخان دتهاجباتو په نتیجه کینې دافغانستان د بعضے علاقو په خلقو کینې د زیرنسل کېدون هم اوشو۔ د منگولی نسل نخبے نسلانے د هزاره جات په خلقو کینې څرکندے لیدے شی۔

(ن)۔ اوس چه په دے ټولو خبرو غور او کړے شی۔ نو دا وئیل به ے غایه نه وی چه پښتون قام په بنیادی طور د آریائی خلقو سناخ دے۔ ولے وروستو د تاریخ په مختلفو دورونو کینې په دوی کینې نه صرف د سالی نسل کېدون شوع دے بلکه د هغه ټولو عمله آورو قامونو وینه هم ترخه حده په دوی کینې ورکپه شوی ده۔ کوم چه د پښتنو وطن ته راغلی او په دے مرکز دیره شوی وو۔ ولے دا ټول خلق پښتنو په خپل ټمان کینې داسے جذب کړل چه اوس ے انفرادیت ختم شوع دے۔ د پښتنو قبائلو د وگړو په قد قامت، رنگ ځټ، د مخ په کاسو، خوئی خصلت، دودونو دستورونو او کړه وره کینې د آریائی، سالی یونانیانو، منگولو او ترکانو هغه ناخه نخبے نسلانے څرکندے موندلے شی۔ او ددوی په ژبه کینې ځنې داسے لفظونه او ددوی په تهذیب و تمدن کینې ځنې دستورونه او رسبونه رواجونه داسے هم دی چه هغه ددے پورته ذکر شوو قامونو د نسلونو او تهذیب و تمدن سره ددے خلقو (پښتنو) ژور تعلق څرکندوی۔ او دا ددے خبرے ثبوت دے چه د پښتنو او ددے قامونو ترمنځه یواوړ د تعلق پاتے شوع دے۔ او دا دهغه نتیجے دی۔

دا خبره هم د فکر وړ ده چه د هغه پښتنو نسل زیات مخلوط شوع دے۔ کوم چه میدانی علاقو استوگن وو۔ او د حله آورو قامونو په زدکینے وو۔ ولے ترڅومره چه د غریزو او دشوار گذارو علاقو د استوگنو پښتنو تعلق دے۔ دهغوی نسل نسبتًا خالص او په خپل حال پاتے شوع دے۔ یا د شجره نویسو په الفاظو کینې به داسے اووایو چه د سپرن د اولاد نسل نسبتًا زیات مخلوط شوع دے۔ او د کرلانی د اولاد نسل تر ډیره حده په خپل اصل او قدیمی حال پاتے شوع دے۔ لیکن:

دا حال یواخت د پښتون نه دے۔ بلکه د ټولو یورپی او ایشیائی قامونو نسلونو ته هم مخلوط شوی دی۔ تر دے چه نن ورځ د دنیا په مخ یو قام هم داسے نشته چه نسل به تے خالص پاتے شوه وی۔ او نه ددے توقع کیدے شی۔ د دنیا دهر قام په نسل کښه د هغه قامونو د نسلونو کښه ون شوه دے۔ دکومو سره چه تے اوږد او ژور تعلق پاتے شوه دے۔ لکه په مثال کښه په یورپی قامونو کښه به فرانسیسی قام واطلو۔ اگر چه دا قام په ظاهره کښه یک جنس او متحد الاجزا معلومیری لیکن په حقیقت کښه په دے خلقو کښه د هغه ټولو قامونو آمیزش شوه دے۔ کومو چه په دوی خپله کړه وے۔ لکه سبیری، نارمن، سلط، اکی تن او رومیان وغیره۔ دغه حال د عرب قام هم دے۔ عرب قام اگر چه په وسیعه معنی کښه متحد الاصل او سامی النسل دے لیکن په دوی کښه هم د مختلفو اقوامو اختلاط او آمیزش شوه دے لکه په مثال کښه د فینیقی، بربری، ترک، عبرانی، ایرانی، یونانی او رومیان وغیره۔ دا ټول قامونه شه لږ لږ په عربو کښه ورکښ شوی دی۔ او ددوی نسل تے متاثر کړه دے۔

لیکن د آمیزش او کښه ون باوجود یو قام په هغه نامه یادیری چه دکوم نسل حصه په هغه کښه غالبه وی۔ په دے بنا زما په خیال کښه پښتون قام ارین النسل دے او کښه تے پکار دی۔ او ددے وجوهات دا دی۔

۱) ددے خلقو (پښتو) ژبه د آریائی ژبو دکورنئ یوه ژبه ده۔ په علی او تاریخی دلائلو او شراهدو دا خبره منلی شوی ده چه پښتو ژبه که د «سنسکرت» او «زند» مور نه ده نو خور خو تے ضرور ده۔ زما په خیال کښه دا ژبه د سنسکرت او زند دواړو ژبو نه پخوانئ ده۔ په دے بنا دا هم دومره قدیمه او پخوانئ ده قومره چه د وید او اوستا ژبه پخوانئ کیدے شی۔ ولے د بده مرغه د ویدی او اوستائی زمانے پښتو ژبه (خوملوه نه) ده چه شه رنگ به وه ولے په تاریخی زمانه کښه شه رنگ چه د هخامنشیانو په دوره کښه د پښتون قام ذکر یونانی مورخینو کړه دے۔ دغه شان د دارائے اول په کتبه بهستون کښه د پښتو ژبه یو درے مصرع نص موندلی شوی دی۔ او دا د پښتو ژبه ورومبئې نښونه ده۔ چه په میخی خط کښه د دارا په کتبه کښه موجوده ده۔ دا مصرع په دے ډول دی۔

د دارا یوش اعظم د ډبر لیک بهستون د یوه حصے عکس۔

اصل ډبر لیک ۱۔

نه معلومه شوی ده چه د دارايوش د سلطنت په دیارلسه صوبه کینه د هیرو ووتیس مطابق د آرمینیانو سره پکتوس (پښتانه) هم اوسیدل. نوموړی دا وئیل شو چه د دارايوش په عهد کینه د ایران په یوحصه کینه پښتو ژبه وئیل شوه چه نبونه موعه په دے پورته د برلیک کینه اولیده. دا هم تاریخی حقیقت دے چه د دارايوش د دبرلیکنو ژبه زره فارسی ده. او په دغه عهد کینه د ایران ژبه زره فارسی وه. چه وروستو ورته پهلوی او بیا داموجوده فارسی ژبه راووتله. د موجوده فارسی ژبه او اوسنی پښتو ژبه ترمنځه مشابهت او یکسانیت واضح دے او په دے دلالت کوی چه دواړه ژبه د یو کورنی سره تعلق لری.

په دے بنا دا خبره د فکر وړ ده چه هرکله پښتانه په هغه زمانه کینه موجود وو. نو دوی به دغه خپله ژبه پښتو وئیله. په ن زمانه کینه چه په کومه خطه کینه استوگن دی او پښتو ژبه پکینه د مورنی ژبه په ډول وئیل شی. په قدیمه زمانه کینه به هم په دے خطه کینه پښتو ژبه وئیل شوه. او چونکه دا د آریائی ژبونه یو ژبه ده. نولازماً د آریائی خلغو مورنی ژبه وه. او آریائی خلغو به هر ورو وئیله. او دا د دے خبره یو شکر کندهوت کیدے شی چه آریائی خلق به په دے خطه کینه په دیر شیرکینه آباد وو. او که چرے داسه نه وے یعنی د دے خطه آبادی په آریائی اکثریت مشتمله نه وے بلکه پښتو د آریائی اقلیت ژبه وے نو دغه کوم وجوهات کیدے شی چه غیر آریائی اکثریت د آریائی اقلیت د مورنی ژبه په وئیلو مجبور کړو. دا خبره خو نه د عقل نه مرسته مومی او نه د نقل نه. د روزمره مشاهده نه هم زما د دے قیاس مرسته کیری. د تیر دویم لوتے جنک په زمانه کینه د پښتنو په علاقه کینه روسی کارک مهاجرین استوگن شوی وو. د دوی مورنی ژبه د پښتنو نه قطعی جدا وه. ولے د پښتنو په علاقه کینه د استوگن په وجه په لره موده کینه د دے خلغو وروچو پښتو ژبه دیر زرده کړه. او داسه په صفایئی او روانی به ؤ وئیله چه د پښتنو او د دوی ترمنځه د ژبه په وینا کینه به څه فرق نه محسوس کیدلو. او که چرے د دوی او پښتنو ترمنځه د کړه وړه او خط و خال اختلاف نه وے نو دا به هرگز نه شوه معلومیدے چه گوندے داچی پښتانه چی نه دی. دغه شان نن ورځ هم چه د پښتنو په علاقه کینه کوم هندی مهاجرین په مستقل ډول استوگن شوی دی. هغوی د پښتنو سره د باهمی استوگن او تعلق په وجه په توربه زده کړی ده. دا خلق که په دے علاقه کینه په مستقل ډول پاتے شول نو په دویم دریم نسل کینه به د دوی اود پښتنو ترمنځه بیلتون گران شی. دغه حال د هغه پښتنو هم دے کوم

چہ ددیرے مودے نہ پہ ہند کنبے استوگن شوی دی۔ او دھند د استوگنے پہ وجہ تے
 ہندی تھذیب و تمدن خپل کرے دے۔ اونن ورخ آگرچہ دوی خپل خان تہ نسل پبتا
 وائی۔ لیکن دپنتو ژبے او پنتو سرہ ددوی ہیخ خہ تعلق نہ دے پاتے شوی۔ او ددے
 باعث ہم دغہ دآبادی کثرت او قلت دے۔

زما ددے قیاس مرستہ دیو بل مثال نہ ہم کیری۔ پہ پنتو قبائلو کنبے یوہ لویہ
 قبیلہ داورم پہ نامہ معروفہ دہ۔ دا قبیلہ نن ورخ پہ درے خایہ لھوگر (افغانستان)، د
 پنبور پہ ضلع او پہ وزیرستان (کانیکرم) کنبے استوگنہ دہ۔ دا قبیلہ خپلہ یو مخصوصہ
 ژبہ لری۔ آگرچہ ددے ژبے پورہ پورہ ماہیت لا معلوم شوی نہ دے۔ لیکن ددے ژبے او پنتو
 ترمینخہ خہ تعلق نشته او دا ظاہرہ دہ چہ دا ژبہ (پنتو) او پنتو ژبہ نہ دہ۔ د خوش
 قسمتی نہ دکانیکرم (وزیرستان) اورمرو دا خپلہ ژبہ تراوسہ خوندی ساتلی دہ۔ او پہ
 خپل مینع کنبے پرے خبرے کوی لیکن د لھوگر او پنبور اورمرو دا ژبہ ہیرہ کرے دہ۔ دا ظاہرہ
 دہ چہ ددے درے وارو علاقو اورمرو نسلد یو خلق دی۔ لیکن دکانیکرم د اورمرو د مخصوصہ
 ژبے پہ موجودگی کنبے عالمان دے عقیدے تہ مائل دی چہ اورمرو د پنتو نہ خان لہ بل
 خلق دی۔ پہ دے بنا دا یقینی دہ چہ د لھوگر او پنبور اورمرو بہ ہم پہ ابتداء کنبے دا
 خپلہ مخصوصہ ژبہ وئیلہ۔ ولے وروستو تے دپنتو پہ مینع کنبے د استوگنے پہ سبب دا خپلہ
 مخصوصہ ژبہ ہیرہ کرے او پنتو ژبہ تے مورثی ژبہ اوگر خید لہ۔ اونن ورخ ددے خلقو
 (اورمرو) اونورو پنتو ترمینخہ خہ فرق او امتیاز نشی کیدے۔

(۲) دپنتو دآرین نسل کتلو یوہ بلہ وجہ دا دہ چہ ددے خلقو (پنتو) غالبہ
 او معلومہ برخہ پہ آریائی قبائلو مشتبلہ دہ۔ چہ ذکر تے پہ تفصیل سرہ پہ تیرو پاہو
 کنبے شوی دے۔ ددے نہ علاوہ د تاریخ پہ مختلفو دورونو کنبے چہ دپنتو دکومونور
 قامونوسرہ ژور تعلق پاتے شوی دے۔ پہ ہغہ قامونو کنبے اکثر قامونہ آرین النسل او یا
 مخلوط آرین النسل وو۔ او پہ دے وجہ پہ دے خلقو (پنتو) کنبے د آریائی نسل برفہ۔

(۳) پہ دے لرن کنبے درگ ویدا سرودونہ ہم زمونز مرستہ کوی۔ دوید پوہانو پہ
 خیال کنبے پہ ویدونو کنبے دتولونہ زور رک وید کتلے شی۔ د محققینو پہ خیال کنبے د
 رگ ویدا زاہرہ سرودونہ د ہندو کش پہ جنوبی لمنو کنبے وئیل شوی دی۔ او د باقی
 نورو ویدونو سرودونہ د سپتہ (داوو سیندونو خاورہ) یعنی د مغربی پاکستان د
 علاقے سرہ تعلق لری۔ د محققینو خیال دے چہ درگ ویدا د زرو سرودونو شاعرانو

یہ خپلو اشعار و کتبے خپل پخوانی شاعران او مشران ستائیلی دی۔ او دہغوی د عقل، زیرک توب او سپیچلیتیا ستائینہ ئے کریدہ۔ او دخپلو اسلافو د شاعری د لورتیا اعتراف او ارمان ئے کرے دے۔ یہ دے سرودونو کنبے دحب الوطنی او دخپلو اسلافو سرہ د مینے او محبت تصور ٹرکند دے۔ او س کہ چرے موبز۔ د پینتنو اولسی شفاهی شعری ادب تہ پام اوکرو نو داخبرہ صفا معلومیری چہ پینتاناہ ہم بہ خپل اولسی شفاهی شعری ادب کنبے د خپلے خاورے غرونہ او سیندونه ستائی۔ ددوئ یہ سندر و کنبے دخپلو اسلافو سرہ د مینے او محبت جذبات ٹرکند دی۔ دخپل وطن سرہ مینہ، دخپلو مشرانو عظمت او احترام او دخپلو روایاتو سرہ تہنیک تعلق ساتل د پینتون قام یو داسے خاصیت دے چہ دہغے اعتراف ہر ٹوک کوی۔ او دغہ خصوصیت ہم ددے خبرے یو ٹرکند ثبوت دے۔ چہ ددے خلقو غالبہ برخہ د قدیم آریائی خلقو اخلاف دی۔

اوس چہ موبز۔ یہ دے تہولو خبرو غوراوکرو نو داوٹیل بہ بے ٹایہ نہ وی چہ پینتاناہ آریں النسل دی۔ او ددے نہ سیوا بہ پہ حقیقت حال یو اللہ تعالیٰ خبر وی ٹکھ چہ رستونے او حقیقی علم ہم ہعہ سرہ دے۔

تاریخی زمانه

هخامنشی عهد حکومت: (۵۵۰ ق م نه ترساق م)

د کال شهسوق - م نه را په ایسته د پښتنو وطن د ایران د هخامنشی سلطنت په قبضه کښه راغلو او کندهارا په دے سلطنت کښه د مشرق صوبو په لړ کښه آخری صوبه وه - چونکه د هخامنشی حکومت د آغاز سره د پښتنو د تاریخ آغاز هم کیږی - په دے بنا دا ضروری ده چه د هخامنشی خاندان تاریخ لږ په لنډ ډول هم بیان شی -

هخامنشی قبیله: - کوم باختری آریڼ چه په عموی مهاجرت کښه د باختر نه د ایران په لور تلی وو - هغوی په عموی ډول د « پارسوا » په نامه یادیدل - او دا هغه خلق وو - چه درک ویدا په شهادت په هندی آریڼ قبایلو کښه د « یادو او تورواشا » سره زیات مربوط او متعلق پاته شوه وو - د مهاجرت نه پس « پارسوا » قبایل په دوو څانگو کښه ویش شول - د دوی یو څانگه چه د موجوده ایران په قطبی او قبلیزه علاقه کښه آباده شوی وه - د « ماد » په نامه یادیده - او دا علاقه د دوی د استوگن په وجه د « مادا » په نوم مشهوره وه - دغه لفظ « مادا » د یونانی لیکوالو په لیکنو کښه میډیا - ضبط شوه دے - د دے اولس بله څانگه د « پارسوا » په خپل زور نوم د ایران په جنوبي حصو کښه آباده شوی وه - او د موجوده « پارس » نوم هم د دے څانگه په نوم « پارس » مشهور شوه دے -

د دے قبایلو په کاونډو کښه سامی النسل آشوری او بابلی حکومتونه د عروج او ترقي انتها ته رسیدلی وو - نو قدرتاً دا قبایل به د هغوی د ډیک د لاندے وو - او سیاسی عروج او وده به ئه نه شوه حاصلولے او دے خلقو به د ملک په دواړو حصو کښه دخپلو خپلو قبایلی سردارانو په ماتحتی کښه ژوند تیروولو -

په آشوری اطلاعاتو کښه د پارسوا قبایلو ذکر په نهمه صدی (ق م) کښه موجود دے - د آشوری کتباتو نه دا معلومیږی چه دا خلق په ورو ورو قبیلو کښه ویش وو - د

آشوری بادشاہ سلمان ساریا شلم نصر (۸۲۳ ق. م) پہ یوکتبہ کنبہ دپارسوا پہ حقلہ داسے وٹیلی شوی دی چہ دپاریسیانو د (۲۷) سردارانو نہ ے قلنگ واخستہ۔ پہ دویم وار د "تکلیت بلارسار" (۷۴۵-۷۲۷ ق. م) پہ کتباتو کنبہ ہم ددوی ذکر شوے دے۔ دے بادشاہ دمادیانو د بنارونو فتح کولو نہ پس دپاریسیانو بنارونہ ہم فتح کری وو۔ ددے نہ پی یوبل باجا اسارهادون (ESAR HADDUNE) خوخلہ پہ دوی باندے حیلے کرے او دوی ے لتارکری وو۔ آشوری بادشاہانہ پارسوا قبائیلو تہ دمادیانو پہ نسبت زیات اہمیت نہ ورکولو۔ حکہ چہ ددے خلخوزمکے دمادیانو پہ نسبت شارے او غیر آبادے وے۔ دستہ ق. م پہ خواوشا کنبہ چہ دینوا سلطنت تباہ شو۔ اوداشویانو سلطنت دمیئخ نہ اووتلو نو دمیلویا قبائیل ہم آزاد شول۔ او پہ دوی کنبہ دیو قالی حکومت نشوونہا شروع شوہ۔ پہ دے دول پہ پارسوا قبائیلو کنبہ ہم یو حکمران تہر پیدا شو۔ ولے دا دوارہ حکومتونہ پہ دغہ زمانہ کنبہ دخپل وقت نابودہ او بے اثرہ حکومتونہ وو۔ او دبابل دشہنشاہی ویرہ چہ دخت نصر ظالمانہ فتوحاتو پہ ٲولہ ایشیا کنبہ خورہ کری وہ پہ دوی پرتہ وہ :-

پارسوا قبیلے چہ پورته ے ذکر او شو۔ دھیرو دوتیس مطابق پہ شمیر کنبہ لس وے۔ چہ شمیر کنبہ مقیمے او خاور پونداہ او کوچی وے۔ پہ دے قبیلو کنبہ مہمہ قبیلہ د "پارساگاد" پہ نامہ یادیدلہ۔ اوہخامنشی قبیلہ ددے یوہ خانگہ وہ۔ ہخامنش (ایکے منز) ددے خاندان دیوسردار نوم وو۔ او داقبیلہ ہم ددہ پہ نوم نومور شوہ۔ او وروستوپہ دے قبیلہ کنبہ دفاری او دغہ وقت د معلوے دنیا لوٹے لوٹے بادشاہان پیدا شول۔ دہخامنشی خاندان د عظمت د اقتدار دور د سائرس نہ شوے دے۔

سائرس :- دایران دشہنشاہی اصلی عظمت او شان د سائرس نہ شروع

کیری۔ چہ دہخامنشی خاندان یو فرد او دکہبوجیہ (کبے سز) ہوٹے وو۔ ددہ اصلی نامہ گورشی دہ۔ چہ یونانیانو د "سائرس" پہ لفظ او یهودیانو د "خوروس" او عربو د "کیخسرو" پہ لفظ ضبط کری دہ۔ د دنیا د ٲولو غیر معمولی شخصیتونو پہ شان د سائرس ابتدائی حالاتو ہم دیو پراسرار افسانے شکل موندلے دے۔ او پہ اصلی رنگ کنبہ دانہ شہی معلومیدے چہ سائرس خنکہ اقتدار حاصل کریو۔ پہ ہر حال د تاریخی واقعہ دہ چہ سائرس پہ ۵۵۰ ق. م کنبہ د "میلویا پہ سلطنت قبضہ

اوکرہ - او ددے نہ پس دہخامنشیانو د عظمت دور شروع شو - چہ دنا بویند « کتبہ ہم دہخ تائید کوی - ددے کتبے نہ دامعلومیری چہ د ۵۵۹ ق - م پہ خواوشا کتبے » سائرس د ملک یوم معمولی بادشاہ وو - او ددے د اعمیثیت د « اکبتانا » د فتح (۵۵۰ ق - م) پورے قائم وو - پہ ۵۴۵ ق - م کتبے سائرس د شاہ فارس پہ نامہ یاد شوے دے - د « میدیا » د فتح نہ پس ہفہ د لیتھیا یونانی سلطنت ہم فتحہ کرو او پہ دے دول د ہفہ اقتدار پہ تولہ ایشیائے کوچک کتبے د بچیرہ شام نہ د بچیرہ اسو د پورے وسعت او موندلو -

د سائرس مشرقی مہمات :- د سائرس پہ واقعات کتبے عبور تعلق د ہفہ د مشرقی مہماتوسرہ دے - ہیرو دوتیس او قی سیٹیا ز دوارہ یونانی مؤرخین د سائرس د مشرقی مہماتو باعث د خنے محرا نشینو او وحشی قبائلو سرکبئی کئی - دا قبائیل بہ غالباً د باختر او جد روشیا د علاقو خلق وو - دا خبرہ پہ یقین سرہ معلومہ نہ دہ چہ د سائرس ددے مہماتو پہ دوران کتبے د مشرقی ایران پہ دے خطو کتبے د چا حکومت او د کوم قسم حکومت وو یعنی دا خبرہ واضح نہ دہ چہ آیا دغہ خلق دیو منظم حکومت پہ ماتحتی کتبے د سائرس د فوٹونو سرہ جنگیدی وو او کہ نہ دوی د سائرس د منظم او مقتدر و فوٹونو سرہ د قبائلی لشکر پہ حیثیت کتبے مقابلہ کری وے - البتہ د و سرہ خبرہ معلومہ دہ - چہ پہ کومہ زمانہ کتبے سائرس د ایران د عظیم سلطنت لینے ارتوئے نو ہم پہ دغہ زمانہ کتبے پہ ہند کتبے بیسار (۵۹۱ - ۵۴۲ ق - م) نوے یو راجا د جنوبی بہار » پہ علاقو حکمران وو - او دگند ہارا او وادی کابل پہ علاقہ « پکوساتی » نوے یو راجا حکومت کولو - او دگند ہارا ددے ریاست صدر مقام « کاپیسی » بنار وو - دانبار د رود پنج شیر او رود غور بند د اتصال پہ مقام د کابل نہ قطب نرفاتہ تہ آباد وو -

۱۲۱ اکبتانا یا ہکبتانا د « میدیا » د سلطنت صدر مقام وو - ددے بنار تعین او شناخت د اوسنی « ہدان » سرہ شوے دے - د سائرس پہ عہد کتبے ہم دا بنار د ایرانی سلطنت صدر مقام وو -

۱۲۲ « لینیا » د ایشیائے کوچک شمال مغربی علاقہ وے - او دیونانی تہذیب او تمدن مرکز وو - سار دیس ددے حکومت صدر مقام وو - دا بنار د موجودہ « سمرنا » سرہ نزد آباد وو -

۱۲۳ قی سی یاز یونانی حکیم وو - او د ۳۵۰ ق - م نہ تر ۳۹۵ ق - م پورے د ایرانی دربار شاہی معالج وو - ددے نہ پس دہ خیل تاریخ لیکے دے - (اصحاب کھف ص ۴۳)

داسے معلومی پری چہ دسائرس دحیل خطرہ دے راجا خرگندہ لیدلہ۔ نوٹکہ ۷ ہم
 پہ دغہ ورخو کینے خیل یواستارے دیو خط سرہ دمکدھ راجا بسبار تہ لیرے وو۔ د
 دے سفارت مقصد او دخط مضمون معلوم تہ دے۔ ولے ہم پہ دغہ ورخو کینے (۵۶۵-۵۶۵)
 ق-م) کینے ہخامنشی بادشاہ سائرس دہندو پاکستان پہ دروازہ (گندھارا) حملہ
 آوریلے شی۔ نو دے نہ دا قیاس کیدے شی چہ دگندھارا راجا، پکوساتی « بہ دمکدھ
 دراجا بسبار نہ دسائرس دحیل برخلاف املداد غوبنتے وی۔ دہند نہ دافوئی امداد
 گندھارا تہ رارسیدلے دے او کہ نہ۔ دا خبرہ پہ یقینی ہول معلومہ تہ دہ البتہ قرائن
 پہ دے دلالت کوی چہ دگندھارا خپلو خلقو دسائرس شدیدہ مقابلہ کری دہ۔
 او دکاپیسی» پہ حفاظت کینے دسائرس د فوحو نو سرہ پہ دیر شجاعت جتکیدلی وو۔
 دغہ وجہ وہ چہ دفتح نہ پس دہغہ کراؤ او تکلیف پہ بدل کینے کوم چہ سائرس تہ
 دگندھاریانو لخوا ورپین شوع وو۔ دکاپیسی سبارے بیخی بر باد کرو۔
 ددے جنگ پہ نتیجہ کینے پہ اول وار داباسیند نہ پہ قبلہ تولہ علاقہ دایرانی
 سلطنت مقبوضہ شوع۔ او دگندھارا پہ نوم پہ اول وار پہ ایرانی کتباتو کینے اولیک
 شوع۔ سائرس پہ دے مشرقی مہماتو کینے پنٹھ سہر۔ کالہ بہ جنگونو کینے اختہ وو۔ او
 دے خلقو دخیل وطن دحفاظت پہ لڑ کینے دہغہ سرہ خونری جنگونہ کری وو۔ ولے د
 سائرس دمنظمو فوحو نو پہ مقابلہ کینے ددوئی یومداقت ہم کامیاب نہ شو۔ او
 «باختر» د راجیانانہ «ستاگیدیا» «ساکستانا» «جدرویشیا» او «گندھارا» تولے صوبے
 دایران پہ سلطنت کینے شامل شوع۔ او ددے مشرقی صوبو واسرائے «بردیہ» مقرر
 شو چہ دسائرس کشرخوئے وو۔ ددے نہ پس سائرس بابل ہم فتح کرو۔
 دپنبتو پہ تاریخ کینے دسائرس دتولو فتوحاتو ذکر خہ موزونیت نہ لری۔ ولے
 دبابل دفتح ذکر کول پہ دے وجہ ضروری دی چہ دروایاتو پہ بنا دپنبتو دنسل د
 مسئلے سرہ دبابل دفتح یوژور تعلق بیانولے شی۔ یعنی دا ویلے شی چہ دپنبتون
 قام اسلاف یا غوپہ یروشلم بانڈے دنجت نصر دحیل پہ نتیجہ کینے او یا دبابل داسارت
 نہ پس ددوئی دآزادی پہ موقع دغور پہ غرونو کینے میشتہ شوی وو۔ اگر تھسے ہم
 دپنبتون غوندے قام پہ عقلہ چہ پہ بے شمیرہ قبیلو کینے تقسیم دے۔ او دہرے قبیلے
 وکری دیل نہ پہ شکل شباهت، خط وخال، لباس، لہج او دودونو دستورونو کینے خہ نہ خہ
 فرق لری۔ دامفروضہ چہ دا قام بہ متحد الاجزاء او خالص سامی النسل وی خیل تردید پہ

خپله کوی - ولے بیا به هم د بابل د فتح د ذکر سره دا خبره نوره هم رڼه شی -

د بابل د فتح اراده ساترس د بابل د خلقو په خواهش کړی وه - په دغه زمانه کښه د بابل حکمران بیل شازار نومیده - دینوا د تباہی نه پس په بابل کښه دیو نوی بادشاهی بنیادونه مضبوط شوی وو - او د ساترس نه پغوس کاله اول د بنوکد نصر (بخت نصر) د جابرانه فتوحاتو په نتیجه کښه ټوله مغربي ایشیا د بابل د سلطنت مقبوضه وه - چه بیت المقدس باندے د بخت نصر درے ځله خپل د تاریخ انقلاب انگیزه واقع دی - په دے عملو کښه یواځے دا نه چه د دنیا یو ډیره زرخیزه خطه تباہ و برباد کړه ، بلکه د فلسطین ټوله قابل ذکر آبادی ځخه او وژله - او څه ځے په داسے ښه دردی بابل ته قیدی راوستله - چه یو ښه رحم قصاب به له گدو و بزوسره د داسے ښه رخصتی سلوک جائز او نه گڼی -

د بخت نصر نه پس دده په خاندان کښه څوک داسے جابر شخصیت پیدا نه شو چه د ددے جنک پسند بنیاد اصلی جانشین گرزیدلے وے - به هر حال د ساترس په وخت کښه د بابل حکمران بیل شازار وو - چه د ظلم او عیاشی یوه مجسمه وه - او دا هغه سرے وو - چه د هیکل مقدس په پاکو لوبسو کښه ځے شراب څښلی وو - او ددے کبر په نتیجه کښه د بابل په تباہی مهراولکیده - د مورخینو په دے خبره اتفاق دے چه په دغه زمانه کښه د بابل ښار ناقابل تسخیر کڼلے شو ، ددے باوجود ساترس د خلقو په فریاد او خواست دے گران کار ته ملا او تړله - او د سیندونو ترمنځه علاقه (دوآبه) ځے فتحه کړه او ښار ته مخامخ شو - د بابل خلق د بیل شازار د ظلمونو نه ترپوزے راغلی وو - نو هغوی د خپله آور فوځ ښه امداد او کړو - د بابل دا ولس رهښا د بابل یو پخوانے گورنر وو - چه گوب ریاس (Gob-Ryas) نومیده - د هیرو ډوټیس د وینا مطابق دے گورنر د سیند نه نهر و ښه اوبنکل - او د سیند مخه ځے واروله - او په دغه لارے ښار ته فوځونه وردننه کړل - او د ساترس د راتلونو اگا هو بیا ښار فتح شوه وو -

دا خبره د فکر وړ ده چه د پښتنو د نسل په باب کښه د اسرائیلی نظریے یو مغربي مرستیال ښاغله راورتی داسے وائی چه « د گورشی (ساترس) دا عادت وو چه دده ښه اکثر و څه څه قبیلے او کله کله به ځے امانی قام د یوے علاقے نه پورته کړو او په یو بلے علاقے کښه به ځے میشته کړو نو کیدے شی چه ځه ځه یهودی قبایل ځه هم د ایران په ځه صوبو کښه آباد کړی وی - په دے غرض چه د ورانی او شرارت نه پاتے وی - او ددے ظلم نه چه کوم یهودیان پتیدلے شول او ځانونه ځه ددے پابندی نه ژغورلے شول - نو هغوی به د غور په غرونو

کینے پناہ افستی وی۔ او دکورش او د هغه د جانشینو د ظلم نه به ټټ مانونه بچ کری وی؛
 د ایو داسے خبره ده چه د تورو ماخذ ونونه علاوه دیهودیانو خپل اطلاعات ټټ هم
 تردید کوی۔ ټټکه چه دیهودیانو په خیال کینے «دکورش» د خدای مسوح او دهغه شیون
 وو۔ او په دے غرض رالیږلے شوه وو۔ چه یهودیان د بخت نصر د ظلم نه خلاص کری۔ د
 دے خبرے تصدیق یسعیا نبي د برمیانی او د دانیال نبي د معائنونه څرکند دے۔ د دے نه
 علاوه یهودیان په خپل نسل یو داسے غاوره قام دے چه دوی په وس سره د غیر اسرائیلی
 نسلو د عظمت اعتراف نه کوی۔ ولے دکورش په باب کینے ټول یهودیان دهغه د انصاف
 او رحمدلی ستاینه کوی۔ او دا د دے خبرے څرکند ثبوت دے چه یهودیان د دے باچا
 دیر احسان مند وو۔ دیهودیانو نه علاوه یونانی مؤرخین لکه زینوفن او هیروڈوټس هم
 دکورش د انصاف او بلند اخلاق ستاینه کوی۔ یونانیان په قای لحاظ سره دکورش
 سخت مخالف وو۔ ټټکه چه د اروپو په باچا وو چه د یونانیانو قای ریاست لیدیا ټټ فتح کړه
 او یونانیانو د ایشیای مرکز ټټ په خپل سلطنت کینے شامل کړه وو۔ او بیا د ده د جانشینو
 په زمانه کینے یونانیان د دوی د لاسه دیر ترزیدلی وو۔ لیکن د قای مخالفت باوجود یونانی مورخینو له خوا د
 مورخ ستاینه د دے خبرے واضح ثبوت دے چه هغه واقعی یو انصاف پسند، بلند اخلاق او رحمدل
 بادشاه وو۔ نو د دے تاریخي شهادتونو په رڼا کینے د بناغلی رورق پورته بیان شوه قیاس هیخوزن ندری، او په ټټ ټول
 چه بناغلی الله بخش یوسفی په خپل کتاب «یوسفازی افغان» کینے هم دغه خبره
 په مختلفو الفاظو بیان کړی دی۔ هغه هم بے بنیاده دی۔

سربیره د دے تاریخي شهادتونو دیهودیانو پر اکنده کیدل او د دوی د ټټ قبیلو
 د غور په غرونو کینے د پتید لو واقع د اسرائیلی نظری ټټ مطابق د بخت نصر د حملو په نتیجه
 کینے شوی ده۔ نه چه دکورش اعظم د لاسه، او هرکله چه موبن د تورات د شهادت
 په رڼا کینے په پروشلیم باند د بخت نصر د حملو شدت او حدت او د محاصرو سخت والی
 ته پام او کړونو د دے خبره همدو تصور نه شی کید دے چه کون دے یهودیانو د دومره دیر
 خلق به د بخت نصر د محاصره نه وتلی وی۔ او هغوی ته به دا موقع حاصله شوی وی،
 چه د غور په غرونو کینے پناه واخلي۔

د طورات مطابق د سائرس ظهور او د بابل فتح دیهودیانو د پاره دیو نوی ژوند
 پیغام او د خوشحالی زیره وو۔ او دا واقعات هم هغه شان او شول ټټه رنگ چه د
 بابل د فتح د واقع د ظهور نه آت ټټه کاله وړاند د یسعیا نبي او شپیت ټټه کاله وړاند د

یرمیا نبی ددے پہ حقہ پیشن کویاے کری وے۔ د بابل د فتح پہ وقت کینے دانیال نبی ہم پہ بابل کینے موجود وو۔ او سائرس دہغہ دیر احترام او قدر کرے وو۔ او ہم ددے دانیال نبی پہ وینا سائرس یہودیانو تہ آزادی ورکری وے۔ او دا اعلان تے کرے وو چہ خداے پاک ماتہ دا حکم کرے دے چہ زہ دہغہ د پارہ پہ یروشلم کینے یو ہیکل جوہر کریم۔ یعنی ہغہ د حضرت سلیمانؑ ہغہ پخوانے ہیکل بیا سر دوبارہ آباد کریم)۔ پس د ملک تہ لو خلقو تہ پکار دی چہ ددے کار د پارہ د ہر قسم سازو سامان تیار کری۔ ہم دغہ سائرس وو چہ د ہیکل مقدس ہغہ تہول زرین لوہی چہ بنو کہ نصر د ہیکل مقدس نہ راوری وو۔ د بابل د خزانے نہ را او ویستل۔ او یہودیانو تہ تے حوالہ کرل او یہودیانو تہ تے آزادی ورکری۔ دا تہول یہودیان د خپل یومشر « زربابل » پہ مشرتابہ کینے فلسطین تہ لارل۔ غرض د پور تہ شہادتونو پہ رہا کینے سائرس د بابل د یہودیانو یو لو تے محسن وو۔ او ددے خبرے ہدی و سوال تہ پیدا کیری چہ پہ دغہ وقت کینے یہودیان پت شوی وی۔ او د غور پہ غرونو کینے استوگن شوی وی۔

د بابل فتح د سائرس شخصیت پہ تہولہ دنیا کینے ٹرکند کرو۔ او د ۵۳۹ ق۔ م پہ خواو شا کینے ہغہ دیو عظیم الشان سلطنت خاوند وو۔ دا عظیم شہنشاہ پہ ۵۲۹ ق۔ م کینے وفات شو۔

کبوجیہ (کبے سز - کے قباد) - (۵۲۹ - ۵۲۳ ق۔ م)

د سائرس د وفات نہ پس د ہغہ مشر حوی کبوجیہ دہغہ جانشین شو۔ دا سرے د پلار پہ ژوند کینے ہم د سلطنت پہ کاروبار کینے د پلار سرہ شریک وو۔ د سائرس کٹر حوی برویہ (سر دیس) خہ رنگ چہ د پلار پہ وقت کینے د مشرق صوبو واسرائے وو۔ دغہ شان د کبوجیہ پہ وقت کینے ہم وو۔ لیکن لبرے ورخے پس کبوجیہ پہ خپل ورور بدگمانہ شو۔ او چہ کوم وقت ہغہ د مصر د فتح کولو تکل کولو (۵۲۵ ق۔ م) نو پہ دیرہ پراسرارہ طریقہ تے برویہ قتل کرو۔ او بیا مصر تہ لارو او مصر تے فتح کرو او ہغہ لا پہ مصر کینے وو چہ پہ ایران کینے بغاوت او شو۔ دا بغاوت «گوماتا» نوے یو مجوسی کرے وو۔ چہ پہ شکل و نہاہت کینے د برویہ سرہ دیر مشابہ وو۔ دے سری د برویہ د پراسرار قتل نہ فائدہ واخستہ۔ او د برویہ پہ نوم تے بغاوت پور تہ کرو۔ کبوجیہ چہ پہ مصر کینے ددے واقعاتو نہ خبر شونو پہ دیرے تادی د ایران پہ لور راروان شو او چہ شام تہ راورسید نو یو ورخ پہ اس بانڈے سو ریدو چہ د اس نہ راپریوتو او پہ

خپل خنجر بانده ژوبل شو۔ او دده زخم نه شل ورځ پس مړ شو۔ (۵۲۲ق-م)۔
 کسوجیه دخپل حکومت په وخت کینه زیات وخت دمصر په فتح کولو کینه تیر کړه
 وو۔ او بیا د ایتھوپیا (حبشه) په فتح کولو کینه خپل طاقت خرڅ کړو۔ دخپل سلطنت
 دمشق صوبو سره دهغه تعلق ډیر کم وو۔ او دا په یقین سره نشی وئیل کیده۔ چه د
 کسوجیه حکومت په وخت کینه به دکندهارا او افغانستان علاقے په زور دستور په ایرانی
 سلطنت کینه شامله وه۔ او که دوی به بغاوت کړه وی۔ او دارایوش اول به داصوبه بیا
 دوباره فتح کړی وی۔

دارایوش اعظم (۵۲۲-۴۸۶ ق-م)۔ دکسوجیه نه پس دایران تخت دارایوش
 ته اورسید۔ نوموړی دسائرس دورورکستاسپ ځوی او دسائرس وراره وو۔ دتخت نشینی
 سره سهدستی د «گوماتا» بغاوت رفع کړو او په ملک کینه امن امان قائم کړو۔ او خپل
 سلطنت په مختلفو صوبو یا ریاستونو کینه او ویشلو۔ دده د سلطنت صوبه اته ویشته
 چه نومونه په کتباتو کینه لیک دی۔ او دا د دنیا خوش قسمتی گنل پکار دی۔ چه دارایوش
 ځن خپل کتبات په داسه ډبرینو تختو نقش کړی دی۔ چه هغه دسکندر خونړی حمل هم
 برباد نه کړه شو۔ د دارایوش د اکتبات څه رنگ چه د قدیم ایرانی سلطنت دنور وحصو
 دپاره اهمیت لری۔ دغه شان د پښتنو د قدیم تاریخ دپاره هم ډیره اهمه دی۔ هم دغه
 کتبات دی چه په هغه کینه د پښتنو د وطن د مختلفو علاقو پخوانی نومونه لیکل شوی دی۔
 او دده علاقو د پخوانی نومونو شناخت او تعین تقریباً تقریباً شوه ده۔

لکه چه وړانده وئیل شوی دی «کندهارا» دسائرس په وخت کینه فتح شوی ده۔
 او که بالفرض دسائرس دوفات نه پس دده علاقے بیا خود بختاری حاصله کړی هم
 وی۔ لیکن دا واقعه ده چه کندهارا د دارایوش د سلطنت په ابتداء کینه د ایرانی سلطنت یو
 مقبوضه وه۔ او دا به سهدستی بیا فتحه شوی وی۔ دکندهارا نوم د دارایوش په ټولو کتباتو
 کینه موجود ده۔ دا هم یو تاریخی واقعه ده چه د دارایوش د هغه شاندار عمل په تعبیر کینه
 کوم چه په شهر «سوسار» کینه آباد شوه وو۔ دکندهارا دغرینزے علاقے قبتی عبارتی
 لرکی استعمال شوی وو۔ داصوبه دهند دفتوحاتو دپاره هم د ایرانی سلطنت اوله مورچه وه
 او دارایوش خپل بحری مهم (په ۵۱۶ ق-م کینه) هم دده علاقے نه د اباسیند او بحیر عرب
 د حالاتو معلومولو په غرض لیر لے وو۔ او دده بحری مهم د رپورٹ نه پس دهند صوبه
 فتحه شوی ده۔ په کتباتو کینه د اهندي صوبه دهند په نامه ضبط ده۔ او دغه لفظ

ہندش وروستو دیونانی لیکوالوپہ لیکنو کینے دہ انلویا * بہ لفظ ضبط شوے دے۔
 ددے ہندی صوبے جغرافیائی حدود بہ یقینی قول نہ دی متعین شوی۔ د حنے
 مورخینوپہ خیال کینے دا صوبہ د اباسیند اوجھلم بہ میٹھ کینے دے۔ حنے ددے حدود
 دبیس سیند تر غارے رسوی۔ او حنے داسے ہم دی چہ دا ہندی صوبہ بہ تہول
 وادی سندھ بلکہ آن د راجپوتانے پورے علاقہ باندے مشملہ کینی۔ اودا قیاس درست
 معلومیری۔ حکمہ چہ دا صوبہ د ایرانی سلطنت بہ تہولو صوبو کینے زیاتہ آبادہ، زرخیزہ او
 خلقے بہ اقتصادی لحاظ سرہ مارے پتے وو۔ دا داریوش د سلطنت شلمہ صوبہ وہ۔
 او د سلطنت بہ تہولو صوبو کینے ددے خراج زیات یعنی اندازاً یو ملین پونڈہ وو۔ دغہ
 وجہ دہ چہ داریوش بہ خیل سلطنت کینے ددے صوبے بہ شمولیت دیرخوشمال وو
 او بہ خیلہ یوکتہ کینے افتخاراً داسے وائی چہ د نورو ملکونو نہ علاقہ زہ دگندھارا او
 ہندش ہم حکمران یم۔

دا خبرہ ہم د فکر و ردہ چہ د ایرانیا نو او بیا پہ دوی پے وروستو دیونانیا نو بہ خیال
 کینے چہ دکوے علاقے نہ ہند مراد وو ہغہ علاقہ ہم ہغہ وہ چہ د داریوش د سلطنت
 شلمہ صوبہ وہ۔ او بہ دے صوبہ کینے تقریباً ہغہ تہولہ علاقہ شاملہ وہ چہ اوس پہ
 مغربی پاکستان کینے شاملہ دہ۔ دموہجو دارو او ہرپے یعنی د وادی سندھ د قبل تاریخی
 زمانے د اکتشافاتونہ پس بہ تاریخی زمانہ کینے ہم دا علاقہ دیوشاند ار تہذیب و تمدن زانگو
 وہ۔ او د ہغہ وخت کوم تمدن او مہذب قامونہ چہ پہ اول وار پہ دے ملک کینے دکومو
 خلقو او کومو علاقو سرہ متعارف شوی وو۔ ہغہ خلق او ہغہ علاقے ہم ہغہ وے چہ نہ
 زمانہ کینے ورلہ مغربی پاکستان وٹیلے شی۔ بہ دے بنا پہ تاریخ قدیم کینے د اصلی ہندی
 علاقو بہ نسبت د تہذیب و تمدن پہ لر کینے پاکستان د اولیت فخر پہ حائے کوئے شی۔

بہ ہخامنشی خاندان کینے د داریوش عہد حکومت د پینتو د تاریخ د پارہ دیر اہمیت
 لری۔ بہ دے دور کینے نہ صرف دا چہ د پینتون قام د موجودگی بہ حقلہ موہن تہ دھیرو
 د وٹیس پہ لیکنو کینے یقینی معلومات پہ لاس راجی بلکہ ددے باچا پہ یو دبر لیک (بیتون)
 کینے د پینتو ژبے سراغ ہم موندے شی۔ چہ ذکرے ورا ندے شوے دے۔ او موہن دا پہ
 یقینی قول وٹیلے شو چہ د (۵۰۰ ق۔ م) پہ خواوشا کینے پینتون قام ہم پہ دے خیلہ علاقہ

کئے موجود وو۔ او ژبہ تے ہم دغه پنتو وہ۔

دارایوش دہخامنتی خاندان یومقتدر حکمران وو۔ او دایشیا یورپ او افریقہ پہ آتہ
ویشٹ ملگونو تنہا حکمران وو۔ د (۳۵) کالہ ۔ حکومت نہ پس پہ ۸۶۷ ق۔ م کئیں
وفات شو۔

زرکیسز :- (۶۸۶-۶۶۵ ق۔ م) د دارائے اعظم نہ پس دہفہ حوی خشایارشاہ
چہ یونانیان ورلہ زرکیسز ^{وائی} او یہودیانو د اخسویرس پہ نامہ یاد کرے دے تخت نشین شو۔
د دے بادشاہ پہ وخت کئیں د ایران او یونان تعلقات پیرخراب شول۔ خشایار
شاہ دیونان دفتح کولو پہ غرض یولوئے فوئ فوئ مرتب کرو۔ بہ یونان تے حملہ اوکرہ۔
او د یونانیانو یو ہنارے اوسوزولو۔ وروستو دغه بدل یونانیانو د سکندراعظم
پہ سرکردگی کئیں د دارایوش سوم پہ عہد کئیں داسے واغست چہ پہ «پرسی پولس»
کئیں د «خشایارشاہ» تاریخی محل تے اوسوزولو۔ د ایران او یونان ہم دغه جنگ وو۔
چہ پہ ہفہ کئیں د پینتنو فوئی دستے ہم شامل شوے وے۔ او د ہیرو دوتس د شہادتو
پہ لڑکئیں تے ورائندے ذکر شوے دے۔ امکان لری چہ د ایران او پینتنو ترمینتہ بہ دا
فوئی روابط د دارایوش اول د زمانے نہ قائم وو۔ دہنے عالبانو دا خیال ہم دے چہ
د سکندر د حملے نہ اول دگندھارا پہ علاقہ کئیں دیونانی رسم الخط د رواج موندلو
یو سبب دا فوئی روابط ہم کیدے شی۔

د زرکیسز د عہد حکومت بلہ خبرہ چہ د پینتنو پہ تاریخ کئیں اہمیت لری۔ دہفہ د
تورات (آستر) ہفہ شہادت دے چہ ذکر تے ورائندے شوے دے۔ د دے شہادت
لہ ہفہ پہ گندھارا کئیں دیہودیانو د موجودگی قیاس ہم مرستہ موی۔ د زرکیسز پہ
وخت کئیں مرکزی حکومت لائبنہ طاقتور وو۔ او پہ مشرق صوبو بانڈے د مرکزی حکومت گرفت
مضبوط وو۔ اگرچہ د دے خبرے امکان معلومیری چہ د زرکیسز پہ وخت کئیں بہ دہفہ د
سلطنت ہندی صوبے بغاوت کرے وی۔ د دے قیاس مرستہ د زرکیسز د زمانے دیو
دبرلیک نہ کیری پہ دے کتبہ کئیں زرکیسز داسے وائی چہ ہفہ زمکہ چہ ہورے بہ
خلقو دے دیوا «عبادت گولو» «ما (زرکیسز) دہفہ خلقو عبادت خانے ورائے کرے»
ممکنہ دہ چہ د دے مزگے نہ مراد دہندی صوبے علاقہ وی۔ او د زرکیسز پہ وخت

کینے دلتہ بغاوتونہ شوی وی - اوبیا داخلق مغلوب شوی وی -

دخپل پلار پہ شان زرکیزز ہم دیونانیانو د پارہ ناقابل تسخیر وو۔ لیکن د زر کیزز نہ پس پہ حالاتو کینے پہ ډیرے تندائ او تیزیء تبدیلی راغله۔ پہ هخامنشی سلطنت کینے دضعف وزوال علامے څرکندے شوه۔ او دڅلورے صدیء ق۔ م په مینخ مینخ کینے د هندو پاکستان شمال مغربی علاقے په ورو ورو ریاستونو کینے تقسیم شوه وے۔ او عبادت په ریاستونو د مرکزی حکومت گرفت کمزورے وو۔ د هخامنشیانو سلطنت سکندر اعظم د لاسه تباہ شو۔ دغه وخت کینے د ایران بادشاه دارا یوش سوم وو۔ نوموړی په ۳۳۶ ق۔ م کینے حکمران شوه وو۔ او په ۳۳۱ ق۔ م کینے د سکندر دخپلے په نتیجه کینے اووڑلے شو۔

هخامنشی دوره او پښتانه

د ایران د هخامنشی خاندان عظیم سلطنت څه د پاسه دوه سوه کاله د دنیا په اته ویشتم ملکونو قائم وو۔ او د پښتنو وطن هم د دے سلطنت یو برخه ده۔ لکه چه وړاندے په تفصیل سره او ویکل شول۔ د پښتنو په حقله یقینی معلومات هم په دے زمانه کینے موزر۔ ته په لاس راغلی دی۔ په پنځمه صدی ق۔ م کینے موزر د هیرو دوتیس دخل نه د دے خلقو (پښتنو) نوم او د دوی د وطن نامه اوریدلی ده۔ او د پښتون قام څو ځنې قبیلے موهم په خپلو نومونو سره په دغه زمانه کینے پېژندلی دی۔ دا قبایل چه څه رنگ په هغه قدیمه زمانه کینے په کومو کومو علاقو کینے آباد وو۔ دغه شان نن ورځ هم په هغه علاقو کینے آباد دی۔ د دے خلقو د لباس عادات وخصائل او د وسلو په حقله دلته هم څه معلومات حاصل شوی دی۔ دا معلومات اکر که ډیر مختصر دی ولے بنیادی حیثیت لری۔ په دغه زمانه کینے موزر۔ د پښتنو او حکومت ایران د فوجی تعلق نه هم خبر شوی یو۔ او په اکثر و احتمالاتو دا معلومه شوی ده۔ چه په دے علاقو کینے څنې ساه قبایل هم موجود وو۔

دا قیاس به هم ښه ځایه نه وی چه هرکله د پښتنو او حکومت ایران تر مینځه د فوجی ملازمت تعلقات قائم وو۔ او د دویء دا علاقہ د دوو سوو کلونو نه زیاته عرصه پوره د ایران په سلطنت کینے شامله وه۔ نو د لازمی خبره ده چه د دے خلقو (پښتنو) تهذیب او تمدن ثقافت او مذهبی عقائد به هم د ایرانیانو نه متاثر وو۔ د دے قیاس مرسته

دھیرو و دوتھی د شہادتونو نہ ہم کیری۔ اگرچہ داہم ظاہرہ دہ چہ دھندیانو سرہ دگواند او قربت پہ وجہ بہ دھندی ماحول اثرات ہم پہ دے خلقو کینے بنکارہ وو۔ لیکن دھخامشی دورے اثرات دیر ژور وو۔ او پچھلہ دھندی خلقو تہذیب و تمدن ہم دے نہ متاثر وو۔ تر دے چہ دموریا خاندان د پاتلی پترا (پتہ) د شاہی محلہ تو پہ تعبیر کینے دے سوسا، د شاہی محلہ تو تقلید شوے وو۔ نو دا ظاہرہ دہ چہ پہ گندھارا اود پینتو پہ نورونورو علا قو کینے بہ ہم پہ طرز تعبیر کینے ایرانی تقلید مروج وو۔

د ایرانی طرز معاشرت نخبے نبنانے د تیکسلا پہ کنہ والو کینے خرگندے دی۔ تیکسلا د ایران دھندی صوبے صدر مقام وو۔ پہ دے کنہ والو کینے دیو آتش کدے نخبے نبنانے تراوسہ موجودے دی۔ او پہ دے قیاس دلالت کوی چہ پہ دغہ زمانہ کینے د دے علا قو خلقو ہم د ایرانیانو پہ شان د اور پرستش کولو۔

د دے خبرے تصدیق د سکندر د واقعاتو نہ ہم کیری۔ سکندر چہ کوم وخت تیکسلا تہ راغ نو ہفتہ پہ دے بنار کینے خائے پہ خائے آتشکدے اولیدلے۔ سکندر پہ خپلو واقعاتو کینے داہم لیکلی دی چہ د دے خائے (تیکسلا) خلق خپل مری د بنخولو پہ خائے د آتش پرستانو پہ شان د مرغانو ورناندے کیر دی۔

دا ظاہرہ دہ چہ ہر گھہ۔ پہ دے دھندی صوبہ کینے خلق د ایرانی معاشرت او مذہب نہ متاثرہ وو۔ نو دغہ حال بہ دگندھارا اود پینتو د نورو علا قو ہم وو۔ اود اہلک ملکنہ دہ چہ د تیکسلا پہ شان بہ پہ «کاسپتروس» (پینور) کینے ہم آتشکدے موجودے وے۔ او د دے علا قو خلقو بہ د اور عبادت کولو۔ حکمہ چہ پہ دغہ زمانہ کینے لا بدہ مذہب د پینتو تر علا قو نہ وورار سیدلے۔ ولے د بدہ مرغہ نہ خو د آثار قدیمہ پہ شہادت او نہ د سکندر د یونانی مؤرخینو پہ لیکنو کینے موبز۔ دگندھارا د خلقو د قدیم تہذیب و تمدن پہ باب کینے خہ سراغ موندلے شو۔ امکان کیدے شی چہ د پینور او پہ دے علاقہ کینے د دے پنجوانی تہذیب او مذہبی آثار و نخبے نبنانے د وروستیں و محلہ آورو قامونو د حملو پہ نتیجہ کینے خرابے شوی وی۔ پینور اگرچہ د پیرے قدیم زمانے نہ د تاریخ پہ مختلفو دورونو کینے خپل نوم او مقام محفوظ ساتلے دے۔ ولے د خپل جغرافیائی محل وقوع پہ وجہ پہ مختلفو ادوارو کینے د مرحلہ آور قام پہ زد کینے ہم راغے دے۔ دغہ وجہ دہ چہ پہ دے تاریخی بنار کینے د قدیم تہذیب نخبے نبنانے پیرے کینے پاتے شوی دی۔ داہم امکان لری چہ دھخامشی حکومت پہ آخری دورہ کینے پہ خہ وجوہاتو د کاس

پیتروس (پینبور) اہمیت کم شوق وی۔ او دگندھارا دصدر مقام حیثیت پشکالاوتی (پارسہ) موندلے وی۔ لکہ چہ دسکندر دحبلے پہ زمانہ کینے دگندھارا صدر مقام ہم دغہ نیاروو۔ دگندھارا پہ قدیم تاریخ کینے دپینبور پہ شان پشکالاوتی (چارسده) ہم دیر اہمیت لری۔ ولے دبدہ مرغہ ددے مقام پہ حقلہ ہم دآثار قدیمہ ماہرانو پہ یو وخت کینے ہم شہ خاص توجو نہ دہ کریم۔ کہ چرے ددے مقام دگندھارا والواو درایستلو کار دآثار قدیمہ د ماہرینو پہ نگرانی کینے پہ باقاعدہ او منظمہ طریقہ اوشی نو توقع کیدے شی چہ ددے مقام نہ بہ دقدیم تاریخ حقلہ دیرے خبرے معلومے شی۔

دا خبرہ چہ دہخامنشی حکومت سرکاری مذہب زردشتی مذہب وو۔ ددارایوش اعظم دکتبے نہ معلومیری۔ پہ دے کتبہ کینے دارا داسے وائی ۱۔

.. لوٹ او پاک اهورا مزدا دے۔ ہغہ زمکہ او اسمانونہ پیدا کرل۔ ہغہ دانسان نیک بختی پیدا کرہ۔ او ہم ہغہ یواٹے دارایوش ددیرو ملکونو حکمران او دیرو قامونو آئین ساز مقرر کرو۔“

” اهورا مزدا ماتہ پہ خپل فضل حکومت راکرو۔ او دہغہ پہ مہربانی ما پہ مزکہ کینے امن قائم کرو۔ زہ دآهورا مزدا نہ خواست کووم چہ ہغہ ما، زما خاندان او داملکونہ پہ امن او حفاظت کینے اوساتی“

” اے انسانہ! ستاد پارہ دآهورا مزدا دا حکم دے چہ دبدی خیال مہ ساتھ۔ نیغہ لارمہ پربرہ او دگنا ہونو نہ خان زغورہ۔“

دپورتہ کتبے نہ ددارایوش او دہغہ زمانے دایران مذہبی عقائد معلومیری۔ دا ظاہرہ دہ چہ آهورا مزدا دزردشتی مذہب رب اعلیٰ دے۔ او دا دیرہ ممکنہ دہ چہ پہ دغہ زمانہ کینے بہ دتول ایرانی سلطنت سرکاری مذہب ہم زردشتی مذہب وو۔ اوخہ رنگ چہ موزن۔ پہ تیرو پانوی کینے دتیکسلا پہ باب کینے دسکندر پہ واقعات کینے دزردشتی مذہب شہادت لیدلے دے۔ نو دا قیاس یقین تہ نزدومعلومیری چہ دگندھارا خلق بہ ہم د آهورا مزدا پیروکار وو۔ او پہ کاسپتروس او پشکالاوتی (پینبور او چارسده) او دغہ شان نورو خایونو کینے بہ آتش کدے جوڑے وے۔ او خلقو بہ د اور عبادت کولو۔ پہ ہخامنشی دورہ کینے موزن۔ دپنتنو او ایرانیانو د فوٹی روابطونہ خبرشوی یو۔ د فوٹ او فوٹی معاملاتو سرہ مینہ او تعلق دپنتون قام یو داسخ اہمیت دے چہ نہ ہم پہ دے خلقو کینے پہ واضح دل خرگند دے۔ دغہ شان ددے خلقو

(پہنتنو) یو بل خصوصیت دخیل مذہب سرہ مینہ او عقیدت ہم دے۔ او هرکله چه مونر۔ په ن زمانه کینے دخیل مذہب سرہ دپہنتنو تعلق او محبت ته گورو نومونر داوٹلے شوچه په هخامنشی دوره کینے به هم ددے خلغو مذهبی شغف هم دغه شان بلکه ددے نه به هم زیات وو۔ او دگندهارا په هرگت کینے به دا هورا مزداستاينه کیدله۔ داخبره په دے علاقه کینے دبدھ مذہب د عروج نه هم مرسته موی۔ په دے بنا داخبره ناقابل یقین نه ده چه زردشتی مذہب به هم په دے خطر کینے دخیل عروج ورخ شپے تیرے کړی وی۔

لیکن داخبره هم یاده دخاتل پکاردی چه څه رنگ دخلورے صدی ق۔ م په میخ میخ کینے په هخامنشی سلطنت کینے دضعف او زوال مخینے نښانے څرگندے شوے وے۔ دغه رنگ په دے زمانه کینے زردشتی مذہب هم مخ په تنزل روان وو۔ او دخارجي اثراتو په نتیجه کینے د اصل زردشتی مذہب شکل بدل شوے وو۔ او وروستو بیا د سکندر

دخیل په نتیجه کینے څه رنگ چه هخامنشی سلطنت دمیخ نه لار و۔ دغه شان د زردشتی مذہب ټوله بوده تنسته هم بدله شوه۔

سکندر اعظم پہ کندهارا کی

لکہ چہ ورائندے مو ویلی دی دایران عظیم الشانہ سلطنت دیونانیانو دلاسه تباہ شو۔ دایران او یونان دا آویزش دیر پخوانے او دسائرس د زمانے نہ شروع شوی و۔ د زکیسز تر زمانے پورے چہ د ایرانی سلطنت دا اقتدار زمانہ و۔ یونانیان دایران دلاسه وھلے بشول۔ ولے ددے وھلو ٹکولو باوجود دھغوی د آزادی جذبہ ژوندی و۔ دھلوئے صدی ق۔ م پہ میغ میغ کینے چہ دایران پہ سلطنت کینے دضعف او زوال مخینے نبنانے خرگندے شوی و۔ دغه وخت یونان دخیلے آزادی او دایران نہ د بدل اخستلو مقصد تہ پہ نہلی شکل ورکولو کینے لگیا و۔ او پہ دے کار کینے دمقدونیے د بادشاہ فیلیپ لویہ برنہ و۔

فیلیپ د ۳۳۶ ق۔ م پورے پہ ایشیا باندے دھیلے دپارہ فوٹونہ او تبول انتظامات مکمل کریں ولے ہم پہ دغه کال دیوجشن پہ موقع دیو یونانی دلاسه اوڑلے شو۔ او د هغه دامقصد دھغه پہ ژوند کینے پورہ نہ شو۔ او داکار دھغه سکندر تہ پاتے شو۔ چہ پلار نہ پس دشلو کالو پہ عبر کینے دمقدونیے بادشاہ شوی و۔ د ضروری انتظاماتونہ پس سکندر دخیل مشرقی مهم آغاز اوکرو۔

پہ دغه ورخو کینے دایرانی تخت و تاج مالک دارایوش کردومانوس و۔ چہ د فیلیپ دمرگ نہ خہ لریے ورخے اگاہو تخت نشین شوی و۔ داسرے طبعاً کاهل، آرام پسند او بے پروا و۔ اگرچہ دخیل سلطنت دداخلی کمزوریانو نہ خبر و۔ ولے د فیلیپ ناگھانی مرگ ددے چہ پروائی نورہ ہم زیاتہ کرہ ولے خہ وخت چہ دسکندر دپیش قدمی نہ خبر شونو پہ تادی سرہے دسکندر مقابلے تہ فوٹونہ اولپرل۔

دیونانی او ایرانی فوٹونو اولہ مقابلہ دگرانیکیس نوے سیند پہ غارہ اوشوہ۔ چہ پہ هغه کینے ایرانی فوٹو تینبستہ اوکرہ۔ ددوی ترمینجہ دویم جنگ د "اسوس" پہ مقام اوشو دغه وخت دایرانی فوٹونو کمان د دارایوش پہ خیل لاس کینے و۔ لیکن داخل ہم ایرانی فوٹونو تینبستہ اوکرہ۔ او پروانہ سازوسامان ترنہ پاتے شو۔

د ایران او یونان فیصله کن جنگ د «گوگامیلا» په میدان کینے اوشو۔ داٹل دارایوش
 د فیل طرف نه ډیره تیاری کړی وه۔ او د خپلو مشرقی صوبو نه ټے هم امداد غوښتے وو۔ او
 ټه رنگ چه د زرکیز په زمانه کینے د پینتنو فوجی دستے د ایران په مرسته کینے د یونان برخلاف
 جنکیدی وے۔ دغه رنگ په دے جنگ کینے هم د «آراکوزیا» دستراپ رگورنر په ماتحتی
 کینے د پینتنو فوجی دستے شامل وے۔ داٹل هم د ایرانی فوٹونوکمان دارایوش په خپله
 کاوے۔ د جنگ په آغاز کینے د ایران تله درنه ښکاریدله۔ او گمان کیدلو چه یونانیان به
 تلبسته او کړی۔ لیکن عین په تود جنگ کینے د دارایوش رتھ بان په یو غشی او گلید او
 پرمخ پروتو۔ ایرانی فوٹونو دا خیال او کړو۔ چه دارایوش مړ شو۔ د مغلوبیت او تبیت اثر
 سمدستی په ایرانی فوٹ خورشو۔ دارایوش په ټاټے د دے چه دا غلط اثر ټے لرے کړے
 وے۔ او خپل ټان ټے خپلو فوٹیانو ته ښکاره کړے وے۔ په خپله هم روٹا مغلوب شو۔
 او تلبسته ټے او کړه۔ د دے په تلبسته ټول ایرانی فوٹ تار په تارشو۔ دایو داسے شکست
 وو۔ چه د ایران دوه سوو کلیزه شهنشاهی ټے د سکندر په جولی کینے واچوله۔

په ایرانی سلطنت کینے د سکندر د مخ و هلو دپاره اوس ټه بندیز نه وو۔ دغه وجه
 وه چه سکندر پرله پسے ټایونه او نیول۔ او «پرسی پولس» ته راغے۔ دلته ټے قتل عام
 او دیر خلک ټے بندیوان کړل او بیا ټے درقص و سرود او شراب بچلونه ترتیب کړل۔ د رقص و سرود او شراب
 نوشی په یو مجلس کینے تایی۔ نو ټے یوے رقاصے د سکندر نه دا خواهش او کړو چه دے ته د
 اجازت ورکړے شی چه د خطا یار شاه (زرکیز) محل ته به خپل لاس اور ورته کړی۔
 ټکه چه دا د هغه بادشاه محل دے چه هغه هم یو یونانی ښار «اکروپولس» (ACRO
 POLIS) سوزولے وو۔ په نشه کینے مغبور سکندر د دے دا خواهش اوملو۔ دا
 رقاصه ټے په غیر کټ پورته کړه۔ او هغه محل ته پخپل لاس اور ورته کړو۔ سکندر او د
 هغه امیران د اور دلېو تباشته ته اودریدل۔ او دغه شان د هغه وخت د مهنډے
 دنیا دا عظیم المشانہ محل خاورے ایرے شو۔

د رقص و سرود او شراب نوشی د مجلسونو نه چه سکندر په خود شو۔ نو د
 دارا په نکل شو۔ د تلبسته نه پس د یو بل اقدام په غرض دارایوش کرمان ته راغلے وو۔
 دلته کینے «بسوس» چه د دارایوش د لوری نه د باختر ستراپ رگورنر وو۔ لیکن د
 هخامنشی اقتدار لوټے مخالف او د خپل خود مختاری آرزومند وو۔ د یو ټونو ورسردارانو
 په صلاح هغه او ورتلو۔ او دغه شان د هخامنشی سلطنت دوه سوو کلیزه دوره د

دارایوش سوم پہ مرگ پہ سق ق۔ م کینے ختہہ شوہ۔

د «بسوس» خو دا خیال ووچہ د دارایوش دمگ نہ پس بہ سکندر پہ دغہ مفتوحہ علاقو صبر اوگری او یونان تہ بہ ستون شی۔ او دغہ شان بہ باختر او دہخامنشی سلطنت نورے مشرقی صوبے آزادے شی۔ لیکن دہغہ دا خیال غلط شو۔ د دارا دمگ نہ پس سکندر خپل تان دہخامنشی سلطنت یو وارث اوگھلے۔ او دے سلطنت د ٲولو علاقو د فتحہ کولوارادہ

ٲے اوکرہ۔ او پہ دے غرض پہ «بسوس» پسے ور روان شو۔ او د ہرات، درانجینا یا زرنجینا علاقے ٲے فتح کرے۔ د زرنجینا علاقہ عربو د سبستان پہ نامہ یادہ کری دہ۔ او اوس ورلہ سیستان ویٹے شی۔ د دے نہ پس سکندر داراکوزیا صوبہ ہم فتحہ کرہ۔ د «اراکوزیا» نہ مراد ہغہ علاقہ دہچہ د قندھار او غزنی ترمینغہ واقعہ دہ۔ دا علاقہ عرب لیکوالو د «الریخ» پہ نامہ ضبط کری دہ۔ او بیا د کابل پہ لور روان شو۔ پہ لڑہ کینے خائے پہ خائے دہغہ پبنتو قبیلو لاسہ ٲیر او تزیلدو۔ کوے چہ پہ غرونو او دشوارگزارو درو کینے میشتہ وے۔ ولے دے زیانونو او کراونو د سکندر پہ رفتار کینے خہ فرق رائے وستے شو۔ او ہغہ د کابل وادی تہ پہ نومبر ۳۲۹ ق۔ م کینے راورسید۔ سکندر پہ کابل کینے ہم ٲیر اتال نہ شو۔ او کوہ دامان تہ راغ۔ دلته کوہ ہندوکش او پہ دے غرہ کینے واوریزے درے دہغہ پہ لڑہ کینے موموڈ وے۔ نو د لچاری نہ ٲے دلته توقف اوکرو۔ او د خپل عادت مطابق ٲے دلته نصم یوہ چا وٲی د سکندریہ قفقاز پہ نوم آبادہ کرہ۔

د ۳۲۹ ق۔ م پہ پسرلی کینے سکندر د خپل شہیتہ زہ یونانی فوئ سرہ د باختر پہ تکل روان شو۔ او د «کوشن» پہ درہ تیر شو۔ او اتلس ور ٲے «اندراب» تہ اورسید۔ د ہندوکش درو اوگریگونو د سکندر فوئونو ٲیر او زبل۔ او دا لارے پہ ٲیرے سختی او وھلہ: «بسوس» لا د خپلے چارے پہ فکر کینے لکیا وو۔ چہ سکندر ٲے سراو درید۔ د «بسوس» دا خیال ووچہ یاخو بہ سکندر د ہند پہ لور لار شی۔ او کہ سہدستی د ہند تکل او نہ کری نو د وطنی خاقو قبائلی جنگونہ او د لارے کراو بہ ہغہ دومرہ اتال کری چہ دہ تہ بہ دمقابلے د تیاری ٲارہ بنہ موقع پہ لاس ورشی۔ ولے د سکندر حیرا نوکی تگ دہغہ پہ ٲولومنسویو یخے اوبہ توتے کرے۔ د بسوس ٲول تال فوئ چہ پہ آتہ زہ خوانا نومشتل وو۔ د سکندر

لہ دعیلامیانو پہ دورہ کینے دا علاقہ داراکوتی یا ہیروقی پہ نامہ یادیدلہ «اراکوزیا» دے یونانی نوم دے۔ او عربو دالریخ پہ لفظ یادکرے دے۔ دایو وسیع خطہ وہ۔ او پہ اکثر و اہتباتو د قندھار او غزنی ترمینغہ علاقہ باندے مشتہ وہ۔ او د موجودہ کوئٹے ٲوٲرن علاقہ نصم دے خط یوہ برخہ وہ۔

پہ ناٹھاپی راتلو ویرے وانست۔ او تپول تار پہ تارشو۔ بسوس دججوریٰ تہ سوگدیانہ
 تہ او تبتید۔ ولے پہ تپولہ علاقہ کینے تے دغلے او ونبو ذخیرے تباہ کرے۔ او ددے پہ وجہ د
 سکندر فوٹیا نو تہ دیرے سختی وریپینے شوے۔ بہ ہر حال سکندر تپول مشکلات د پنبو
 لاندے کرل۔ د باختر علاقہ تے فتحہ کرہ۔ او د بسوس پہ تعاقب کینے سوگدیانے تہ لار۔
 د سوگدیانے نہ مراد ہغہ علاقہ دہ چہ پہ بخارا او شرقند مشتبلہ دہ۔ دا علاقہ د
 یکتیرینا (باختر) نہ پہ شمال درود جیعون او سیجون ترمینٹھ دہ۔ او د وادی زرافشان
 پہ زرفیزہ خطہ مشتبلہ دہ۔ پہ دغہ وخت کینے بسوس د خپل مقصد نہ مایوسہ ناجورہ
 پروت وو۔ او فوٹونہ تے تار پہ تارشوی وو۔ سکندر چہ ددے واقعاتو نہ خبر شو نو بطلیمو
 تے د ہغہ د گرفتاری د پارہ اولیر لو۔ او د گرفتاری نہ پس ہم د بیماری پہ حالت کینے تے او
 وژلو۔ ددے نہ پس سکندر د سوگدیانے تپولہ علاقہ فتحہ کرہ۔ پہ دے جنگونو کینے ملک
 دیر نقصان او رسید۔ علاقے شارے شوے۔ بنارونہ تباہ شول۔ دیر خلی او وژلے شول۔ د
 سکندر فوٹونو تہ ہم لو تے زیان اورسیدہ۔ ولے د دو کالو د خونرو جنگونو نہ پس د سکندر
 فتوحات پہ دے تپولہ علاقہ کینے پائے تہ اورسیدل۔ او ہغہ د ہند د سفر پہ تکل شو۔ دانندہ
 بغاوت د لرے کولو پہ غرض سکندر د ملکی خلقو نہ ہم دیر خوانان پہ خپلو فوٹونو کینے شامل
 کرل۔

د ۲۳ ق۔ م۔ دیسری پہ ختمید و سکندر د کوہ ہند و کش پہ درو راتیر شو۔ او د کوہ
 دامن کشتی تہ راغ۔ او پہ ہغہ چاونی کینے دیرہ شو چہ دوہ کالہ اگاہو تے آبا دہ کری وہ۔
 اوس دغہ خائے د موجودہ « جبل السراج » سرہ متعین او شناخت شوے دے۔ د ضروری انتظاماتو
 نہ پس سکندر پہ رو د کوہن (کابل) پورے وتو۔ او نیکاٹیا (NICAEA) تہ اورسیدہ، د
 دے خائے شناخت او تعین پہ یقینی دل نہ دے شوے۔ د حقے خلقو پہ خیال کینے د اہم مقام (کابل)
 وو۔ او خنے تے پہ جلال آباد کینے چرتہ یو خائے گنی۔ سکندر لا پہ « نیکاٹیا » کینے وو۔ چہ د
 امبھی (دیکسلا راجا) سفارت د سکندر پہ خدمت کینے حاضر شو۔ او د تحفے پہ چول تے پنٹویشٹ
 ہاتیان د سکندر پہ خدمت کینے پیش کرل۔ او د سکندر دوستی او خوشنودی تے حاصلہ کرہ۔
 پہ « نیکاٹیا » کینے سکندر خپل فوٹونہ دوہ برے کرل۔ د فوٹو یوہ برے تے د « ہیفاسٹو »
 او « پرو نکاس » نوے دو وجر نیانو پہ کبان کینے د امبھی د وفد پہ رہنمائی کینے پہ دے غرض
 اولیر لہ چہ پہ اباسیند باندے د عبور د پارہ پل او تری۔ او پیوکی لوتیس (PEAKI/LOTTOIES)
 فتحہ کری۔ دا پہ یقین سرہ نہ دہ معلومہ چہ دا فوٹو بہ د درہ خیبر پہ موجودہ لارے راتیر شوے

وی او کہ د "گائے لاپورے" سرہ بہتے چرتہ سیند عبور کرے وی او دگر پے او کینہ او پہ لارے بہ داوستو مہندو پہ علاقہ کینے راتیر شوے او پہ دواہ کینے بہ رانوتے وی۔ او بیا دیشو کی لوٹیس تہ رارسیدلے وی۔ دا ہم مہکنہ دہ چہ د شلمان پہ کھٹی کینے دتھترے پہ خوا کینے راوتل وی۔ بہ ہر حال ددے فوٹ لارہ ہرہ یو چہ وہ، وہ بہ۔ دا فوٹ دپیوکی لوٹیس پہ ریاست کینے داخل شو۔ ددے ریاست گورنر آستس (ASTIS) نومیدہ۔ احتمال لری چہ داسرے بہ ہم دداریوش سوم دلوری نہ ددے ریاست ستراپ (گورنر) وو۔ او دپسوتا پہ شان بہتے دخیل خود مختاری ارادہ لرلہ۔ ٹکھٹے د یونانی فوٹونو مقابلہ اوکرہ۔ یونانیانو بنار محاصرہ کر۔ دا محاصرہ یومیاشت اوردہ شہوہ۔ آخر د ریاست سربراہ "آستس" اووڑلے شو۔ یونانیانو داریاست سانگایا (SANGAYA) نوے یوسری تہ دوبارہ ورکر۔ داسرے دسابق سربراہ (آستس) سخت دسبن وو۔ سکندر دھند دتلو نہ اول ددہ اطاعت نامہ منظورہ کرہ۔

د سکندر دخیل پہ وخت کینے کندھارا او دمغربی پاکستان تولہ علاقہ پہ ورو ورو پستونو کینے تقسیم وہ۔ او داریاستونہ بہ پخپل میخ کینے د یوبل سرہ پہ مشت گریوانی کینے اٹھتے وو۔ دغہ وجہ وہ چہ د سکندر کار پہ دے علاقہ کینے نسبتا آسان شو۔ د اباسیند نہ پہ قبلہ چہ کوم ریاست وو۔ دھغ صدر مقام "پشکالوتی" وو۔ چہ یونانیانو د "پیوکی لوٹیس" پہ نامہ ذکر کرے دے۔

داریاست دخیل صدر مقام دنائے پہ وجہ د پشکالوتی پہ ریاست مشہور وو۔ پیوکی لوٹیس یا پشکالوتی ہغہ ٹکٹے وو چہ اوس دھغ تعین د موجودہ چارسدے او پرائنگ ترمیخٹ شوے دے۔ دا بنار دخیل ریاست د صدر مقام نہ علاوہ پہ تجارتی لحاظ سرہ ہم ڈیر اہم وو۔ اودوسط ایشیا او ہند پہ مرکزی شاہراہ واقع وو۔ دا بنار دپاکستان پہ قدیم تاریخ کینے ڈیر اہمیت لری۔ لیکن د بدہ مرغہ ددے پہ حقلہ کافی معلومات لاتراوسہ تہ دی حاصل شوی۔

د اباسیند نہ پہ نبرخاتہ ریاست دیکسلا پہ نامہ مشہور وو۔ دا یو آباد او فوٹو شمال ریاست وو۔ او ددے وجہ ددے ریاست بہترین قوانین وو۔ ددے ریاست صدر مقام ہغہ ٹکٹے وو چہ اوس دھغ تعین د "بہیرمنہ" پہ مقام شوے دے۔ دا ٹکٹے دسراٹے کالا سرہ نزدو د موجودہ راولپنڈی نہ شلمیلہ لرے قطب قبلہ تہ واقع دے۔ دھند د قدیم بنارونو پہ لڑکینے داوڑو مہ بنار وو چہ د وادی کابل دلوری نہ بہ د اباسیند عبور کولو نہ پس پہ درے ورخو کینے قافلے دلتہ رارسیدلے۔ ددے بنار تجارتی شہرت دھنہ زمانے پہ تولہ مہذبہ دنیا کینے خور وو۔ د تجارتی شہرت نہ علاوہ دا بنار دعلم و فضل ہم لوٹے

مرکز وو۔ او د علم متلاشیان به د دنیا د گت گت نه دے راتل۔ او په اتلسو علونو کښه به د فضیلت سند حاصلولو۔ دروایا تو مطابق د هند وانو مشهور رزمیه کتاب «مها بھارت» په اول وار په دے ښار کښه لوستل شوے وو۔ دننۍ زمانے د راولپنډۍ په شان د هغه زمانے ټیکسلا به هم د شمال مغرب د لوری نه د هند و پاکستان د حفاظت لویه دروازه گڼل شوه۔

د ټیکسلا نه پورته غرنیزه علاقه د اوراسا (URASA) او ابھی سارا (ABHI SARA) (یعنی د نوشهره او پوڅ علاقه) په ریاستونو مشتمله وه۔ د ټیکسلا سویل ته د ستر پورس او کوچنی پورس ریاستونه وو۔ دا هغه خلق ووچہ درگ وید په سرودونو کښه د ذکر شوو قبایلو په لړ کښه د «پوروگانو» په لفظ یاد شوی دی۔ د ستر پورس ریاست د جهلم سیند او چناب ترمنځه او د هغه د وراره کوچنی پورس ریاست د بیاس او راوی ترمنځه واقع وو۔ د سیند علاقه هم په ورو ورو ریاستونو کښه تقسیم وه۔ د سوات علاقه په دغه زمانه کښه د «اودیانا» په نامه مشهوره وه۔ د سکندر د حیل په وخت کښه د مغربي پاکستان سیاسی وضعیت هم په دے ډول ؤ۔

د دریائے کابل قطب ته هغه غرنیزه علاقه چه درود کونړ بنجگوره او دریائے سوات نه سیرا پیری۔ د سکندر د حیل په وخت کښه په دے لویه علاقه کښه درے قبیل اوسیدلے۔ چه د سکندر د مورخینو له خوا د «اساکینی» کوری او اسپاسی» په نومونو یادے شوی وی۔ دا قبیل ډیرے سرکښے او سرتیزے وه۔ دغه وجه ده چه سکندر د دے خلقو د تسخیر په غرض د فوڅ دویبه حصه په خپل کمان کښه واخستله۔ او په وادی کُنر کښه داخل شو۔ په رود کوئیس (Koh) (ES) چه مراد ورنه غالباً رود «الی شنک» دے۔ په ډیر زیار پورے وتلو۔ او په اول وار د اسپاسی قبیل سره مقابل شو۔ دے خلقو د خپل ښار مدافعت دا ښه په شدت او وحدت سره اوکړو چه سکندر ته حق حیرانه کړو۔ سکندر د دوی د لاسه په خپله هم زخمي شو۔ او د دے درے جرنیان هم ژوبل شول۔ د پښتنو دے سخت مدافعت سکندر وار خطا کړو۔ او له ډیر قهر نه د هغه ټول جنک قیدیان او وژل۔ کوم چه د وخت ښه وخت نیولی وو۔ ولے په دے خبره هم د اسپاسیانو د مدافعت او مقابلې جذبہ کبه نه شوه۔ آخر د یو خونړی جنک نه پس مقدونیان کامیاب شول۔ او دے خلقو ښار پرېښود، غرونو ته او تبتیدل۔ لیکن دوی د تبتید په وخت کښه په ډیر شمیر کښه د سکندر د لاسه او وژلے شول۔ چونکه سکندر د دے ښار

یہ نیلوکینے پیرکریڈے وو۔ نو دا بنارے بیخی وران کرو۔ او اوسے دو نم نشان درک نہ لگی۔
 ددے نہ پس سکندر د "اسپاسیانو" د سردار د نیولو پہ غرض روان شو۔ پہ رودکون
 (EUASPLA) راپورے وتو۔ او شاید چہ د هند و راج پہ غرونو بلجور تہ راکوز شو۔ او یو
 بنار تہ راورسید۔ چہ یونانیانو د "اریگان" پہ نامہ یاد کرے دے۔ لیکن اسپاسیان
 دو راندے نہ تبدیلی وو۔ او بنار تہ آے اورور تہ کرے وو۔ دسکندر فوٹونہ پہ دے خلقو پہ
 غرونو تہ اوختل۔ پہ دے جنگونو کینے پیر یونانیان ہم زیان شول۔ ولے مقامی خلق ہم پیر
 اوڑلے شول۔ اوٹلوینت زہ دسکندر د فوٹونو پہ لاس بندیوان شول۔ دا علاقہ زہ
 زرخیزہ او آبادہ او پہ غار وومرہ پتہ وہ۔ سکندر ددے علاقے د خلقو سرہ پیر بے رضانہ سلوک
 او کرو۔ او د خراج او تاوان پہ دولے د دوی نہ دوه لکہ او دیرش زہ غواگانے او غویان
 واختل۔ د غار و ددے شیر نہ پہ ہفہ زمانہ کینے ددے خلقو دشتہ من توب اندازہ
 لگیدے شی۔ دا غویان او غواگانے دومرہ بنکی او خربے وے چہ سکندر ددے نہ ٹھے یون
 تہ ہم اولیرے۔ د اسپاسیانو دا بنار د خپل محل وقوع لہ مخہ پیر اہم وو۔ نو سکندر ددے
 د دوبارہ آباد و لو حکم او کرو۔ او "کراتیروس" نوے یو افر تہ آے ددے بنار د تعبیر کار حوالہ
 کرو۔ او پہ خپلہ د اسپاسیانو سرہ د یوٹونو نور و جنگونو نہ پس چہ پہ ہفہ کینے مقامی خلقو
 تہ پیر زیان اورسیدہ۔ د اساکینانو (ASSACANI) پہ علاقہ دھیلے پہ غرض راروان شو
 او رودگوری تہ راورسید۔

دگوریانو (GURIANS) پہ علاقہ کینے چا دسکندر مقابلہ اونہ کرہ۔ سکندر پہ دے
 سیند ہم پہ پیرکرا و پورے وتو۔ او د اساکینانو پہ علاقہ کینے داخل شو۔ ہفہ علاقہ چہ
 اساکینیان پر همیشه وو۔ پیرہ وسیعہ او فراخہ وہ۔ او د تلاش نہ ترا با سیند غزیدلی وہ۔
 پہ دے کوز سوات، بونیرو او د بونیرو پہ قطب وادیانے ہم شامل وے۔ چونکہ دا علاقہ
 پیرہ لویہ او خورہ ورہ پرتہ وہ۔ نو ہفہ ٹایونہ چہ سکندر پہ دے علاقہ کینے فتح کری وو۔
 ن ورخ پہ نقیبی دول دھغو د محل وقوع او نومونو تعین پیر کران دے۔ البتہ دا درست
 دہ چہ لکہ دن زمانے پہ شان بہ پہ ہفہ زمانہ کینے کومہ نیغہ لار چہ اہیت آے لرلو۔ ہفہ بہ ہم
 ہفہ وہ چہ د پنچگورے نہ شروع کیری۔ د تلاش پہ مینچ پہ کاٹھلہ تیریری۔ او د سوات کٹی
 تہ راوٹی۔ دغہ لار پہ جٹکی نقطہ نگاہ سرہ اول ہم پیرہ اہم وہ۔ اون زمانہ کینے ہم لوٹے اہیت

لری۔ او دچکدرے پہ قلا سره ددے حفاظت کیری۔ سکندر چه قومره مشهور او مضبوط بنارونه فتح کیری وو۔ هغه هم ټول دسوات په کڅڅی او داساکینیا نو په دے علاقہ کینے وو۔ دا علاقہ دابتدا نه آباده او زرخیزه وه۔ په دے علاقہ کینے چه دټولو نه اول سکندر په کوم بنار حمله کیری وه هغه د« مساکا » بنار وو۔ دتالاش یعنی (د مساکا) اساکینیا نو د سکندر مقابلے ته چه قومره فوځ را ایستلے شو۔ هغه دوه زره سواره، دیرش زره پیاده سچایان، او درے سو هاتیان وو۔ دجنگ په آغاز کینے دے خلقو ته د سکندر دے شپیره فوځونو سره په میدان کینے مقابلہ مکرانه ښکاره شوه۔ نو دوی دبنار دننه په مقابلہ اکتفا اوکړه۔ دخیل بنار دحفاظت په تدبیرو نو کینے ټه ښه کړ او اوکړو۔ سکندر ددوی بنار محاصره کړو۔ لیکن دخاورو ورڅو د جنگ نه پس هم دمحصورینو په همت کینے څه فرق راغلو۔ په یوه حمله کینے سکندر پخپله هم بد بد ژوبل شو۔ په ابتداء کینے خو ده خپل رضم ته څه توجه او نه کړه۔ لیکن څه وخت چه زخم سور شو۔ او د دردونو نه ناقلاره شو نو په اختیاره ټه او وپیل چه خلقو خو به ماله ابن مشتری وپیل ولے اوس معلومه شوه چه زه هم یو عام انسان ټیم۔ په دے جنگ کینے داساکینیا نو سردار اووړلے شو۔ او ددے په وجه دمدافینو زړونه مات شول۔ دصلح درخواست ټه اوکړ او سکندر ددوی دا خواست منظور کړو۔

دصلح په غرض داساکینیا نو ملکه دخپلو امیرانو دښکاتو دیوے جرگے سره د سکندر په خدمت کینے حاضره شوه۔ په زینو جامونو کینے دشرابو دور شروع شو۔ ملکه خپل ماشوم څوټے د سکندر په لښبو کینے کینسو او د معافی سره ټه ددے خبرے هم خواست اوکړو چه ددے ملکه هغه پخوانی اعزازات دپه حال پاتے شی۔ ځکه چه هغه به ملکه بللے شوه۔ سکندر ددے دا خواست قبول کړو۔ دڅه خلقو دا خیال دے چه په ملکه باندے د سکندر دا مهربانی دریم دجذبے زیر اثر نه بلکه دهغه دحسن او ښکل برکت وو۔ به هر حال څه موده پس دملکه یو څوټے هم اوشو چه نامه ټه سکندر کینسو دلے شوه۔

د سکندر او « مساکا » په دے جنگ کینے داساکینیا نو دامداد دپاره دڅه گواندوی ریاستونو لکه د« اوراسا » او ابهی سارا وغیره نه فوځی دستے هم راغلی وه۔ دصلح نه پس سکندر ددے هندي فوځیانو جان پښتی ته په دے شرط تیار شو چه دوی به د سکندر په فوځونو کینے شاملیری۔ په اوله کینے دے فوځیانو دا شرط اوملواو ددوی دپاره دبنار نه بهر په یوے ځونو ټی کیمپ اوگوټلے شو۔ ولے وروستو دغه فوځیانو د سکندر دپاره دخپلو وطنیانو سره دجنگ کولو نه انکار اوکړو او دښپه په تیاره کینے دتښتیدلو منصوبه تیاره کړه۔ لیکن سکندر ددوی دارادے نه خبر شو۔ او

د دوی دوڑلو حکم ۛے اوکړو۔ یونانی فوځونه د دوی ۛنه تاوشول۔ دے سپایانو هم دے عزتی په ژوند مرگ غوره کړو۔ د یونانیانو سره ۛے سختہ مقابلہ اوکړه۔ په خپله هم ټول مرۛ شول۔ او ډیر یونانیان ۛے هم د ځان مگړی کړل۔

بازیرا؛۔ بازیرا یوبل ریاست وو۔ چه د ساگا د تسخیر نه پس سکندر دهغه

د تسخیر اراده اوکړه او دکوئی نوس (Koinos) نوے یو یونانی کماندار اړه ماتحتی کینے

ۛے فوځ وراولیرلو۔ د سکندر دا خیال وو چه د ساگا په تسخیر کیدو به د «بازیرا» د خلقو زړه مات شوی وی۔ او هغوی به مقابلے ته مخ او نه نیسی۔ لیکن د «بازیرا» خلقو د سکندر دا توقع غلط ثابتہ کړه ځکه چه د دوی قلا په اوچت غراو دومره مضبوطه وه چه په آسانه د فتح کیدلو نه وه۔ د دے قلا دننه دوی د یونانیانو مدافعت شروع کړو۔ او خبره اوږده شوه۔

اورا؛۔ په دے علاقہ کینے «اورا» یوبل ښار وو۔ چه سکندر دهغه په تسخیر خپل یو افسر اطالوس (ATALOS) لیرلے وو۔ او ورته ۛے د خپلو راتلو پورے د قلا د محاصره کولو همدایت کړے وو۔ چنانچه سکندر چه د ساگا د تسخیر نه فارغ شو، نو د «اورا» په لور روان شو۔ دا ورا مدافعین د سکندر په راتلو زیات پریشان شول۔ او سکندر دا ښار فتحه کړو۔ د دے ښار په فتح کیدو د بازیرا د خلقو زړونه هم پریوتل۔ او کوم وخت چه هغوی د بازیرا په لور د سکندر د راتلو نه خبر شول نو د مقابلے خیال ۛے پرېښود۔ شپه په شپه ۛے قلا خالی کړه۔ او د «اورنوس» قلا ته چه په دغه علاقہ کینے چرته د کړنگو غرونو په مینځ کینے وه او ټبټیدل۔ او د «اورنوس» په لور د دے خلقو تینتے د سکندر په زړه کینے د «اورنوس» د تسخیر تلو سه هم پیدا کړه۔ ولے دا اراده ۛے په عارضی طور ملتوی کړه۔ او د «بازیرا» او «اورا» د تحفظاتو نه پس په خپله د پابینور میدانی علاقے ته راکوز شو۔ او پشکالوتی ته راغے۔ او دلته کینے د دے ریاست د کوژن اطاعت نامه قبوله کړه۔ او دغه شان ۛے دا ټوله علاقہ په قبضه کینے راغله۔ د دے نه پس په اباسیند باندے د پورے وتلو نه وړاندے ۛے د خپلو ټولو انتظاماتو جاج واخست۔ او د خپل من منیا کولو نه پس دوباره د اورنوس د فتح په غرض لړوان شو۔

د «اورنوس» قلا د سختو او دنگو لوړو غرونو په مینځ کینے په یو داسے ناقابل تسخیر

ځاے باندے آباده وه۔ چه هغه ته د ورختلو څه هینځ لار نه معلومیدله۔ سکندر د دے قلا په تسخیر کینے ډیر پریشان شو۔ ولے د یو مقامی سړی په مرسته ۛے لار معلومه کړه۔ دے سړی د سکندر نه رشوت واخست۔ او د قلا د تسخیر طریقہ ۛے ورله اوسنودله۔ به هر حال د «اورنوس» استوکنو درے ورغے د سکندر مقابلہ اوکړه۔ لیکن بیاتے شپه په شپه قلا خالی کړه۔ او چرته بل ځاے نه او ټبټیدل۔ قلا د

سکندر لاس ته راغله - د قحہ نه پس سکندر د شکرانے په ډول د چنگ او عقل دار باب الانو لخواه د پاره يو يو مذبج تيار کړو - او ډيرے قربانۍ ته اوکړے - او بيا ته د ل يوناني حاکم مقرر کړو - او د دے ځائ نه دوباره د ساکينيا نوملک ته راغ - ځکه چه دے خلقو په اورنوس کينے د سکندر د مصروفيت په وجه بغاوت کړے وو - د سکندر او د دے خلقو د مقابله د دیرتا (Dyrta) په مقام شوی وه - په دے کينے هم سکندر کامياب شو - ولے دا خلق د سکندر اطاعت منلو ته تيار نه شول - خپل وطن ته پرېښود، په اباسين پورے وتل - او دا بهی سا را علاقته ته لاړل د دے پس سکندر په غالب گمان د پهلے په علاقہ کينے راتیر شو - او د هغه فوځونو سره چه د « هیفاستون » او « پردیکاس » په ماتحتۍ کينے په اباسين باندے د پل ترلو په غرض دوران دے نه رالېږلی وو - د « اوهند » رهندي په مقام يو ځائ شو - او د دے ځائ نه په فری کال ۳۲۶ ق - م کينے سره د ټولو فوځونو په اباسين پورے وتلو - او د تیکسلا په ریاست کينے داخل شو -

د تیکسلا ښار په څلورمه صدۍ ق - م کينے ښه آباد او يو علی او تجارتي مرکز وو - د سکندر د حیل په وخت کينے دا ديو داسے ریاست صدر مقام وو - چه د اباسين او جهلم سیند تر مینځه علاقہ پکينے شامله وه - په دغه وخت کينے د دے ریاست راجه امبھی نومیده - چه يونانيانو د « اسفی » په نوم یاد کړے دے - احتمال لری چه دے به د هخامنشی شهنشاہ دارايوش سوم دلوری نه د دے ریاست ستراپ (گورنر) وو - او د ایرانی سلطنت شاهه صوبه (هندش) به هم په دغه علاقہ مشتمله وه -

د تیکسلا نه په مشرق د سترپورس ریاست وو - چه د جهلم او ځناپ سیند تر مینځه علاقہ باندے مشتمل وو - د « امبھی » او « پورس » تر مینځه سخت مخالفت وو - له دے کبله امبھی د سکندر حبايت حاصل کړو - سکندر په تیکسلا کينے څو ورځے په آرام تیرے کړے - او بيا د پوښي مقابل ته روان شو - امبھی هم د امداد په طور خپل پنځه زره فوځ ده له ورکړو - سکندر د پوښي په جنگ کينے هم کامياب شو او د بیاس سیند پورے علاقہ ته فتحه کړه - او دوران دے تلو اراده ته هم لرله - ولے فوځ ته انکار اوکړو - او په دے وجه د خپل فوځ په ځکينے ناچاره شو - په دغه ځائ کينے ته د خپلو فتوحاتو په یادگار کينے دولس لوڅے لوڅے قربان گاهونه تيار کړل او بيا د وطن په تکل شو -

په گندهارا کينے د سکندر قیام د يو کال نه هم کم وو - او دغه موده ته هم په جنگونو کينے تیره کړی وه - دغه وجه ده چه د سکندر په واقعاتو کينے موبن ته د پښتنو په حقله څه قابل

ذکر معلومات پہ لاس نہ راجی - دہشتوں پہ دے علاقہ کنبے چہ سکندر کوم کوم بنا رو نہ قحہ
 کری دی ہغہ ساگا، بازیرا، اورا، اورنوس، او دیرتا دی - پہ دے دول یونانی لیکوالوچہ پہ
 دے علاقو کنبے دکومو قبائلو ناے اخستی دی ہغہ اسپاسی، کوری او اساکینی دی - ترکومہ
 چہ ددے بنارونو د محل وقوع متعین کولو او داوسنی زمانے د نومونو سرہ ددے ٹایونو د
 نومونو د مطابقت تعلق دے پہ دے باب کنبے د عالمانو خیالات مختلف دی - او حقیقت دادے
 چہ د دوسرہ پخوانی زمانے نومونہ داوسنی زمانے د نومونو سرہ مطابق کول او دھغے
 محل وقوع متعین کول دیرگران کار دے - بیا ہم پہ دے لڑ کنبے
 چہ عالمانو قحہ وٹیلی دی ہغہ پہ لنہ دول داسے دی -

مساگا ۱- ددے بنا رہ باب کنبے حُنے عالمان دا . وائی چہ دا مقام دناو اکئی نہ ٹھہ
 لڑ شان پہ فاصلہ بانڈے د مہکتی سرہ او یاد دے پسرہ چرتہ نزد و یوٹاے وو - حُنے عالمان د
 دے ٹاے تعین دریاست سوات داوسنی "منکلور" پہ مقام کوی - منکلور د سوات پہ ریاست
 کنبے دھغہ سرک پہ بنی لور دغرہ پہ لن کنبے یو ورکوٹے کلے دے - کوم چہ د سیدو شریف
 نہ بحرین تہ تلے دے - لیکن دا قیاسیات درست نہ معلوم پیری - بناغلے کیرو د "مساگا" بنا
 د تلاش پہ کئی کنبے د دیر چکدرے پہ سرک د چکدرے تہ اتہ میلہ د قطب پہ لور پہ ہغہ
 ٹاے کنبے چرتہ آباد کئی . کوم ٹاے چہ بن زمانہ کنبے ہلتہ پہ یو بن کنبے د "بجاور بابا" پہ نوم
 دیو بزرگ مزار دے - ددے ٹاے قدرتی تحفظات او ماحول د ہغہ تفصیلات تو سرہ دیر مطابقت
 لری کوم چہ "مساگا" پہ حقلہ یونانی مؤرخینو بیان کری دی - او دا بلکل قرین قیاس معلوم پیری
 چہ "مساگا" بہ ہم دلے آباد وو -

بازیرا :- دسترسین پہ خیال کنبے بازیرا پہ ہغہ مقام آباد وو چہ بن ورخ ہلتہ پہ سینتی
 سوات کنبے د "بریکوٹ" کلے آباد دے - دا بناغلے فاضل وائی چہ د "بازیرا" پہ حقلہ چہ کوم
 تفصیلات یونانی مؤرخ آریں لیکلی دی - ہغہ د "بریکوٹ" سرہ حیرت انگیز مشابہت لری - د
 دے نہ علاوہ د بریکوٹ او بازیرا مطابقت د فقہ اللغت د لمحہ ہم کیدے شی - دے وائی چہ
 پہ بریکوٹ کنبے د کوٹ لفظ داوسنی زمانے اضافہ دے - او اصل لفظ "بیرا" یا "باٹرا"
 دے - او دا ہغہ لفظ دے چہ د بازیرا د پارہ یو بل یونانی مؤرخ کورٹیس (CURTIUS) استعمال
 کرے دے - نو آریں "بازیرا" او د کورٹیس "باٹرا" یا "بیرا" ہم یوہ نامہ دے - او دغہ، بیرا،
 یا "باٹیرا" پہ وروستی زمانہ کنبے بریکوٹ شو - اوس چہ د بریکوٹ محل وقوع او د "بازیرا"
 پہ حقلہ دیونانی مؤرخینو تفصیلات پہ نظر کنبے اوساتلے شی نو دا تعین یقینی او قطعی معلوم پیری

د قدرتی استحکاماتو نه علاوه د دے مقام نه نه صرف دکوز او برسوات د شاهراه حفاظت کپری بلکه دهغه لارے حفاظت ترینه هم کپری. کومه چه دکراکر په دره بونیر ته اوئی. اوبیا د ملندری او اصبیل په درو دمردان اوسه علاقه ته ورسی. او دا هغه شاهراه ده. چه مغلو خپل حکومت په زمانه کپیه په یوسف زو باندے دحیلے دپاره هم استعمال کپری وه.

اورا! - دمسترستین په خیال کپیه دا مقام دبریکوتا نه قومیله پورته د "اودیکرام" په خوا کپیه هغه ځای ووجه اوس د "راجاگیرا" په قلا یا دپری. دلته کپیه هم په نن زمانه کښه د یو بزرگ مزار دے. د قدرتی استحکاماتوله خوا دا تعیین هم ممکن او درست معلومپری. ول دمستر کیرو په خیال کپیه دا مقام چرته په بنیر کپیه د "ډگر" په خوا وشاکپیه واقع وو.

اورنوس! - د اورنوس غر دڅنځه عالمانو په خیال کپیه د مهابن غر دے. لیکن دا درست نه معلومپری. مسترستین (MR. STEIN) د دے مقام شناخت او تعیین هم په یقینی ډول کړے دے. دده په خیال کپیه "اورنوس" هغه ځای ووجه اوس دکاڼا غوربند ددرے نه پورته داباسین په بنی غاره د "پیرسر" په نامه یادپری. دلته تراوسه د "ارتا" یا "ارنا" په نوم یو ځای شته دے. او دا سیه معلومپری چه دے ځای هغه پخوانی ریشه تراوسه ژوندی ساتلی ده.

دیرتا! - د دے ځای شناخت په یقینی ډول نه دے شوه. څنځه عالمان دغه ځای د مهابن نه په قطب چرته یو ځای گڼي.

اوس به د هغه قبائیلو جاج واخلو. دچا سره چه سکندر په دے علاقه کپیه جنکیدل وو. دا قبائیل داسپاسی اکوری، اوساکینی په نامه یادشوی دی. دسکندر مقابله اول د اسپاسی قبائیلو سره شوی ده. دا سیه معلومپری چه دا قبائیل په کونړ او باجور دواړو علاقو کپیه استوگن وو. او د دوی صدر مقام په باجور کپیه وو. دغه ځای یونانیانو د "اریگان" په نامه یادکړے دے. د دے قبائیلو د اصل نسل، ژبه، ژوند ژواک او نور وحوالاتو په حقله څه واضح اشارات موبز. دسکندر په دے واقعاتو کپیه نه دی لیدلی. په "اسپاسی" کپیه یو جز (اسپا) داوستای ژبه لفظ دے. چه معنی آس ده. نو داسپاسی نه مراد شو داسونو خاوندان یا "داسونو پالونکی" په پښتو ژبه کپیه داوستای (اسپا) په ځای (اس-اسپه) وئیلے شی. نو د دے لفظ نه دا قیاس مرسته موی چه اسپاسیانو به یو داسه ژبه وئیله چه دباختری ژبه سره به څه نزدوتعلق وو. او دا ژبه پښتو کپیه شی. "اسپاسیان" د گندهارا په پوله دقطب په لور آباد وو. او دگندهاریانو په باب کپیه موبز د زریکسز د فوټونو

پہ لہکنیے دھیرو پوہتس دخولے نہ دا اوریدی دی۔ جہ گندھاریان پہ جامہ او وسلہ کینے بید و د
 باختریانو پہ شان وو۔ نومونن دا قیاس کوٹے شو جہ د اسپاسیانو جامے او وسلے بہ ہم د گندھاریانو
 او د باختریانو پہ شان وے حکمہ جہ دوی بہ د گندھاریانو سرہ ضرور تعلق لرلو۔ او د دے
 باہمی تعلق اوربط و ضبط پہ وجہ بہ د دوی تمدن د گندھاریانو نہ متاثر وو۔ اوس کہ د
 گندھاریانو ژبہ پښتو وہ۔ او یقیناً بہ پښتو وہ۔ نو د دے اسپاسیانو ژبہ بہ ہم پښتو وہ۔
 او دوی بہ ہم د گندھاریانو ہم نسل او پښتانه وو۔ اگرچہ پہ ژبہ او ژوند ژواک کینے بہ ٹے
 لہر دیر فرق وو۔ اوس کہ چرے دا قیاس درست وی نو دا وٹیل بہ غیر موزوں نہ وی جہ اسپاسی
 ہخہ خالق وو جہ نن ورخ پہ پښتنو قبائلو کینے د «یوسف زی» بہ نامہ مشہور دی۔

د «اسپاسی» او یوسف زی ترمینجہ د فقہ اللغت لہ مخ مطابقت کیدے شی۔ د لفظ اسپاسی
 یوبل یونانی مؤرخ ستریبو د ہپاسی (HEPPASII) پہ شکل کینے ہم ضبط کرے دے۔ د دے
 نہ دا معلومیری جہ اصل لفظ خہ بل خہ وو۔ لیکن یونانیانو د خپلے لہجے مطابق «اسپاسی» یا «ہپاسی»
 لیک دے۔ کیدے شی جہ د لفظ «اسپ سی» یا «اسپی زی» وی او یونانیانو پہ خپلے لہجہ کینے
 اسپاسی لیکے وی۔ د حرف (س) او (ز) د یوبل پہ خائے استعمال پہ آریائی ژبو کینے مروج دے۔
 لکہ خہ رنگ جہ پہ پښتو کینے (ج۔ ژ۔ ز) پہ خنے خنے لفظونو کینے د یوبل پہ خائے وٹیلے شی۔ پہ
 دے بنا «اسپ سی» یا «اسپی زی» یو لفظ بنو۔ دا اہتمال ہم ممکن دے جہ شاید دا قبیلہ
 بہ د سکندر پہ وخت کینے پہ «اسپازی» موسومہ وہ۔ او یونانیانو بہ پہ خپلے لہجہ کینے د
 «اسپازی» پہ خائے اسپاسی لیکے وی۔ پہ لفظ «اسپا» کینے چونکہ (الف) د علت حرف دے۔
 نو ممکنہ دہ جہ د زمانے پہ تیرید و سرہ د استعمال نہ وتلے وی۔ او لفظ اسپ زی پاتے شوے وی۔
 د پښتو ژبے پہ خپل (الف با) کینے (ف) نشہ۔ او د دے پہ خائے (پ) وٹیلے شی۔ پہ عام استعمال
 کینے نن ورخ ہم «یوسف زی» تہ «اسپی زی» یا «اسپی زی» وٹیلے شی۔ اسپ پہ لفظ
 «یوسف» پہ دیرے وروستی زمانہ کینے یعنی د اوولسے صدی پہ آغاز کینے جہ دغہ وخت د پښتو
 شجرے لیکل شروع شوے۔ د اسرائیلیت د نظریئے زیر اثر بدل شوے دے۔ نن ورخ ټول پښتانه
 دغ قبیلے تہ او پہ خپلے دا قبیلہ ہم پچان تہ اسپ زی یا اسپ زی وائی۔ او لفظ یوسف زی
 صرف پہ کتابونو کینے لیکلے شی۔ او صرف تعلیم یافتہ خلق ٹے د خپلے کتابی مطالعے پہ رنہا کینے وائی۔
 اولیکی ٹے۔ بہ ہر حال دا دیرہ قرین قیاس دہ۔ جہ دا «اسپی سی» یا «اسپی زی» او د سکندر
 د زمانے اسپاسی ہم ہخہ خالق دی جہ وروستو د شجرہ نویسولہ خوا پہ «یوسف زی» مشہور
 شوی دی۔ د یوسف زو خپل قوی روایات دا وائی جہ دوی دے خپلے موجودہ علاقے تہ د قندھار

د علاقے نہ پہ ہجرت راغلی دی۔

داروایات چونکہ پہ زبانی او افواہی معلومات مبنی دی۔ پہ دے بنا دیرہ ممکنہ دہ چہ یوسفازی قبائیل بہ دسکندر دھیل پہ وخت کینے دکو نراو باجوڑ پہ علاقہ کینے میشتہ وو۔ او وروستو بہ تے ددے علاقو نہ ہجرت کرے وی۔ او دے خیلے موجودہ علاقے تہ بہ راغلی وی۔

گوری :- دسکندر پہ دے حملہ کینے بلہ قبیلہ دہ "گوری" پہ نامہ ذکر دہ۔ ددے قبیلے پہ حقلہ سوا ددے نہ چہ داخلق دہ "رودگوری" پہ غارہ آباد وو۔ نورخہ معلوما فشتہ۔ دیونانیانو "گورائیوس" او پہ مہا بھارت کینے ذکر شوے لفظ گوری دسنسکرت ژبے او یو لفظ دے۔ او دہ "رودگوری" پیژندگی درود پنجگورہ سرہ شوی دہ۔ دا نوم ددے قیاس مرستہ کوی چہ دسکندر دھیل پہ وخت کینے دسبکتی دیر پہ علاقہ کینے دا سے خلق آباد وو چہ پہ ژبہ تے ہندی اثر غالب وو۔ او دوی روابط دباختریانو پہ نسبت دھندیانو سرہ زیات وو۔ پہ اکثر احتمالاتو دے خلقو دسکندر اطاعت تہ پہ چہ خولہ غارہ (ینی دہ۔ دہ گوری) قبیلے دشناخت پہ حقلہ بہ دا وٹیل بے محابہ تہ وی چہ کہ چرے دہ اسپاسی او یوسف زی مطابقت جائز او منطقی۔ نو دہ "گوری" نہ بہ مراد ہخہ خلق وی چہ دہ شجرہ نویسولہ خوا دغوریہ خیلو پہ نامہ یاد شوی دی۔ "گوری" او "غوری" بید و یو لفظ دے۔ رخ او گ) دوارہ توری دیوے کورنی دی پہ شرقی ہجرت کینے دھند پہ لورد رخ) او گ) تہ مائل کیری۔ احتمال لری چہ دہ (لفظ گوری) بہ پہ مقامی ژبہ (پنتو) کینے۔ (غوری) وو۔ او ہندیانو بہ دخیل لہجے مطابق دہ "غوری" پہ "گوری" ضبط کرے وی۔ او پہ دوی سے بلہ یونانیانو ہم دغہ لفظ دخیل لہجے مطابق "گورائیوس" لیکھے وی۔ "گوری" او "اسپاسی" قبیلے دسکندر پہ وخت کینے دوارہ گواندی قبیلے وے۔ شجرہ نویسو ہم دا خلق پہ خیل میخ کینے تربوران او دیونیکہ اولاد ظاہر کرے دے۔ ددے نہ ہم دا قیاس مرستہ موی چہ، یوسف زی او "غوریہ خیل" بہ ہخہ قبائیل وی چہ دسکندر پہ وخت کینے دہ "اسپاسی" او "گوری" پہ نامہ یاد شوی دی۔

اساکینی :- دسکندر پہ حملہ کینے دربیہ قبیلہ دہ "اساکینی" پہ لفظ ضبط دہ۔ داخلق دسکندر پہ وخت کینے دتلاش دکھی نہ داخلق تربونیر پورے پہ ٹولہ علاقہ کینے میشتہ وو۔ دا لفظ (اساکینی) ہم پہ خہ نہ خہ شکل کینے دہ "اس" سرہ تعلق لری۔ یعنی خہ رنگ۔ چہ پہ اوستائی ژبہ کینے "اس" تہ "اسپا" وٹیل شی۔ دغہ رنگ پہ سنسکرت کینے اس تہ "اسواہ وٹیل شی۔ دہ "اسواک" پہ نامہ پہ مہا بھارت کینے ہم خے قبائیل ذکر دی۔ چہ دھند پہ لری

اطرافو کینے دشمال مغربی علاقو استوکن وو۔ امکان لری چه لفظ "اسواکا" به په مقامی ژبه کینے په "اساکا" بدل شوی وی۔ او دغه لفظ (اساکا) به یونانیانو دخپله لهجه مطابق "اساکینی" ضبط کړی وی۔ ددے لفظ نه هم دا قیاس مرسته موی چه ددے خلقو په ژبه هندی اثرات غالب وو۔ او ددوی تعلقات به دباختریانو په نسبت د هندیانو سره زیات وو۔ په دے موقع که موزر د هیرو دوتس هغه حوالے ته پام اوکړو۔ په کومه کینے چه داموئخ د "کاسپتروس" ښار (چه د پکتیکا په ملک کینے دے) په پوله باندے د قطب په لور د ځنې "نورو هندیانو" ذکر کوی۔ او داسے وائی چه دا "هنديان" د (اصلی هندیانو) په نسبت زیات دلاور او جنگیالیان دی۔ او د ژوند په لارو چارو کینے د باختریانو په څیر دی۔ نو موزر به دا اووایو چه د هیرو دوتس د "نور هندیان" به هم هغه خلق وو چه د سکندر د زمانے یونانی مورخینو د اساکینی، گوری او اسپاسی "په الفاظو ضبط کړی دی۔ تر څومره چه ددے خلقو او دباختریانو ترمینځه په ژوند ژواک کینے د مشابهت تعلق دے۔ د سکندر په وخت کینے هغه صرف د "اسپاسیانو" او "باختریانو" ترمینځ معلومیری۔ لیکن چونکه داخلق راساکینی او گوری هم د اسپاسیانو په شان د "گندهارا" په گوانو کینے د قطب په لور میشته وو۔ نو د گندهاریانو سره به ځے ضرور تعلق روابط لرل۔ او په ژوند ژواک کینے به د گندهاریانو په شان او په دے لحاظ به ځے د باختریانو سره هم څه ناڅه مشابهت لرلو۔ البته د دوی د نومونو نه دا قیاس مرسته موی چه د اسپاسیانو په نسبت به ددے خلقو تعلقات د باختریانو په مقابله کینے د هندیانو یعنی د "هیکسان" او "اسا" او "ابهی سارا" وغیره ریاستونو د خلقو سره زیات وو۔ ددے قیاس مرسته ددے نه هم کیری چه د سکندر په مقابله کینے د اساکینیانو امداد ته د دهندي ریاستونو "ابهی سارا" "اوراسا" نه څه فوځی دستے هم راغلی وے۔

اوس که چرے دا قیاس قابل تسلیم وی۔ چه اسپاسی او گوری هغه خلق وو چه وروستو د شجره نویسو په الفاظو کینے د "یوسف زی" او "غوری خیل" په الفاظو یاد شوی دی نو دا اساکینی څوک وو؟۔ زما په قیاس کینے دا هغه خلق وو چه د دوی اخلاف د شجره نویسو په الفاظو کینے "اتبان خیل" سواتیان او گدون یا جدون په نومونو ذکر شوی دی۔ د سکندر په زمانه کینے چه په کومه علاقه کینے "گوری" او "اساکینی" قبایل آباد وو۔ نن په هغه علاقه کینے د سکندر د زمانے "اسپاسی" او د نننۍ زمانے یوسف زی آباد دی۔

به هر حال د سکندر په دے حبله کینے موزر ته سوا دیو څو ښارونو او دیو څو قبیلو

د نومونو نه د پښتنو په حقله څه دا یې خبرې معلومې نه شوې چې دهغې نه د پښتنو د اصل نسل، د دوی د ژبې، لباس او تهذیب په باب کښې زموږ په معلوماتو کښې څه زیاتې شوې وې. ولې د دې باوجود په دې خبره د یقین کولو بڼیا موجود دے چې دا غریزې قبائل چې د سکندر دے فوځی سیلاب ته ځان ځان په ځان بندونه اچولې وو. دا هم هغه خلق وو چې د سکندر د راتلو نه درې سوه کاله اگا هو موږ، هیروډوټس د هغوی د نومونو، خوښو، لباس، وسیلې او ښکلی خصوصیا تو نه خبر کړې یو. او سکندر هم د دوی په زړوتیا او مړانه قائل شوې وو. او د سکندر نه پس هم چې هر حکمران په دوی بلوسه کړې ده. د هغه سره څه تکرر و هله وے. او تر نن زمانې پورے د دے خلقو په افلاک فو کښې د شجاعت دا صفت موجود دے. او د دوی اخلاف د پښتنو د مختلفو قبایلو په شکل کښې په دے علاقہ کښې تر نن ورځے میشته دی.

سکندر د دنیا یو لوڅ فاتح او عظیم جرنیل وو. په ډیره لږه موده کښې څه د دنیا ډیر ملکونه زیروزبر کړل. لیکن په دے فتوحاتو کښې د هغه زمانے حالات او واقعاتو هم د هغه سره موافقت کړے وو. دغه زمانه کښې په ټول مشرق کښې سیاسي بحران وو. یو لور ته دهخا منشیانو سلطنت مخ په زوال وو. بل لور ته په مشرقی ایران، گندهارا، انچه په هند کښې هم داسے یو مقتدر حکومت نه وو. چې د سکندر د عظیم فوځی طاقت مقابلہ ځ کړے وے. په هره علاقہ کښې مقامی سرداران حکمران وو. چې د یو بل سره څه سیاسي روابط نه لرل.

او د یو بل سره به مخالف وو. سره د دے د سکندر په دے لس کلیزه فتوحاتو کښې دغه یو ځان څلور کاله د پښتنو او افغانستان د نورو قبایلو سره په جنکو کښې بوخت وو. او باقی شپږ کاله څه د آسیائے صغیر، شام، بابل، مصر، فارس، او هند په جگړو او سفرونو کښې تیر کړل. د هغه د دے فتوحاتو نه دا څرگنده ده چې د مشرق دا سیاسي بحران او عدم مرکزیت د هغه د شهرت او نومیالی یو لوڅ باعث شو.

د سکندر د دے حیلې په وجه د هندیانو واسطه د دنیا د نورو مهنديو قامونو سره راغله. او په مشرقی ایشیا کښې د یونانیانو د حکومت په قیام سره د یورپ او هند تعلقات پیدا شول. هم د دے حیلې په نتیجه کښې په دوئمہ صدی ق. م کښې په باختر کښې یو یونانی آریڼ، سلطنت قائم شو. او د گندهارا دا قانون لطفه د یونانیانو نه متاثر شول. دا تاثر د دے علاقہ په سنگ تراشي کښې څرگند دے. په بل لور یونانیانو هم د

بده مذہب د فلسفہ او خیالاتو اثر قبول کرو۔

سکندر دھند نہ بابل تہ لار۔ او داٹے ارادہ وہ چہ د خپل عظیم سلطنت د پارہ
دغہ بنار خپل صدر مقام کری۔ ولے دپارس د بیانو نو نہ د تیریدو پہ وخت کنبے د ملیریا پہ
تبه اختہ شوے وو۔ او ددے مرض نہ پہ ۱۳ جون سن ۳۳۳ ق۔ م کنبے د (۳۲) کالو پہ عمر کنبے
وفات شو۔

د سکندر د وفات نہ پس دغہ د عظیم الشانہ فتوحاتو عمر دغہ د خپل عبرتومره
هم اور دنه شو۔ د اقتدار د حصول پہ لړ کنبے دغہ د جرنیلانو ترمینځه خونړی جنگونه
شروع شول۔ په دے جرنیلانو کنبے سلیوکس نوے یو جرنیل په شام او فارس کنبے اقتدار
حاصل کرو، او پیرزرت په باختر هم قبضه اوکړه۔ او دغه شان د سکندر د سلطنت په
مشرق حصه کنبے د سلوسی خاندان بانی او کړمید۔

موریا خاندان اوپیتونخوا

د سکندر د وفات (۳۲۳ ق۔ م) نه لږه موده پس په هند کې یو دا سیه واقعه اوشو
 چه د سیاسی، مذهبی او تهذیبی تناجیو په لحاظ د پښتنو ټول وطن دهغه نه متأثر شو۔ دا
 واقعه د موریا خاندان د سلطنت ظهور وو۔ چه په حقیقت کې د سکندر د خپل د هغه د پاره
 زمکه تیاره کړی وه۔ د سکندر د خپل د هند ټول تار په تار دا متفرق عناصر د خبره ته
 آماده کړل چه هغوی په خپلو سیاسی توغور او کړی چنانچه لهریو راجا د خپل آزادی حاصلولو د
 پاره د مناسب موقع او سامان په انتظار کې وو۔ دا خبره د یونانی ارباب اقتدار نه هم پټه
 نه وه۔ چنانچه دوی پس په دے خبره اکتفا کوله چه دغه راجگان د صرف په نوم د یونانیانو
 د مهابت لاندے وی۔

چندرگپت موریا :- د موریا خاندان بانی چندرگپت نومیده۔ چه د خپل یو برهن
 دوست چانکیه په مدد د نند خاندان نه د مگده (بهار) تخت حاصل کړو۔ او په ۳۲۳
 ق۔ م کې تخت نشین شو۔ په ۳۱۲ ق۔ م کې چه د سکندر په مرگ ایله شیر کاله تیر
 شوی وو۔ د پنجاب او کندهارا علاقه لا د یونانیانو په قبضه کې وے۔ اگر چه په دے خلقو
 کې د خپل آزادی جذبے او خواهش دیر زور نیولے وو۔ په دغه کال (۳۱۲ ق۔ م) د ټیکسلا
 مقامی گورنر دامپهې چه د سکندر نه وړاندے او بیا د هغه نه وروستو هم د ټیکسلا مقامی
 گورنر وو۔ په دیرے د دردی او وژلے شو۔ په دے واقع د دے خلقو نفرت د یونانیانو
 نه نور هم زیات شو۔ په دغه ورځو کې د سکندر د جرنیلانو د جنګونو په نتیجه کې د
 ټیکسلا یونانی گورنر د خپل فوځ یوه لویه حصه د ایران جنګ ته لیږلی وه۔ او په ټیکسلا کې
 یونانی فوځ دیر لږ وو۔ چنانچه د ټیکسلا خلقو د چندرگپت په اشاره بغاوت او کړو او خپل ځان
 د یونانیانو نه آزاد کړو۔ ولے د دوی د آزادی دیر زور د چندرگپت د لاسه ختمه شو۔
 او د ریاست چندرگپت په خپل ریاست کې شامل کړو۔ چونکه یونانی جرنیلان په خپل مینځ
 کې په جنګونو اخته وو۔ نو چندرگپت ته د خپل سلطنت د مضبوطولو د پاره ښه موقع

پہ لاس ورغلہ -

سلیوکس نیکا توراو چندر اگپتا - پہ سٲٲٲ ق - م کبے د سکندر یو جر نیل

سلیوکس پہ خپل مریف بریائے شو - او پہ بابل ۲ قبضہ اوکرہ - او پہ سٲٲٲ ق - م کبے ۲
د بادشاہ لقب اختیار کړو - او دمغربی او وسطی ایشیا د بادشاہی او حکمرانی اعلان ۲
اوکړو - او بیا پہ سٲٲٲ ق - م کبے د کابل پہ لاره د چندر اگپت مقابلے ته روان شو -

د چندر اگپت او سلیوکس مقابلہ د اباسین پہ شرقی لور چرته یو ځای اوشوه - پہ جنگ
کبے سلیوکس ذلیل شکست اوموند او پہ صلح مجبور شو - د صلح په نتیجہ کبے سلیوکس د
خپل سلطنت نه د کابل، قندھار، هرات او بلوچستان علاقے چندر اگپت ته ورکړے او خپله لور
۲ ہم چندر اگپت ته واده کړه - ددے په بدل کبے چندر اگپت پنځه سوه هاتیان سلیوکس ته
ورکړل - ددے صلح په نتیجہ کبے کندھارا او د افغانستان یوه لویه حصہ د هندی بادشاہ
چندر اگپت مقبوضه شوه -

ددے صلح یوه نتیجہ دا هم اونخله چه د هندی او یونانی حکومتونو تر مینځ سیاسی
او تجارقی روابط ننه مضبوط شول - چنانچه سلیوکس خپل یو جر نیل چه میگاستینز نومیده - د
سفر په ډول د چندر اگپت د بارتہ را اولیرلو - دا سفیر یو ننه عالم او لو ۲ مبصر وو - او د
هند د قیام په دوران کبے ۲ د هند د جغرافیے، د هغه وخت د خلقو د معاشرت او د
چندر اگپت د انتظام او فوجی قوت په باب کبے ډیر قیمتی معلومات په خپل یو کتاب کبے لیکل وو - ولے
د بده مرغه دده دا کتاب رانديکا) اوس ورک دے - البته ددے ځن ۲ حصے د یونان نه
کلاسیکی مورخینو په کتابونو کبے موندلے شی - د میگاستینز د بیان مطابق چندر اگپت د یو
ډیر لو ۲ فوجی طاقت خاوند وو - او ددے فوجی طاقت په وجه هغه د هند اکثره زمکه او
د افغانستان یوه لویه حصہ په خپل سلطنت کبے شامله کړی وه -

چندر اگپت د ۲۹۰ ق - م په خوا و شاکبے و فات شو - او د هغه ځو ۲ « بندوسارا »

د هغه جانشین شو - « بندوسارا » یو امن پسند بادشاہ وو - او د پلار په شان ۲ د
یونانی بادشاہانو سره سیاسی روابط قائم ساتلی وو - بندو سارا شاید چه په ۲۴۳ ق -
م کبے مړ شو - او د هغه په ځای د هغه ځو ۲ « اشوکا » تخت نشین شو -

اشوکا د خپلے کورنی ۲ او د هندوستان په لویو لویو بادشاہانو کبے حسابیږی - دده د

تخت نشینی په دیار لسم کال یوه دا سے واقعہ اوشوه چه دده شخصیت ۲ هم د سیاست
له مخه او هم د عقیدے له مخه ډیر متاثر کړو - دا د « کالنکا » د جنگ واقعہ وه - دا جنگ په

س۲۶۱ ق - م کینے شوع و و - ددے جنگ اثر پہ اشوک داسے اوشوچہ د ہفہ ژوندے بیخی بدل کرو۔ د جنگ نقصاناتو اوکراونو پہ ہفہ دومرہ اثر اوکرو چہ د ہفہ زرہ او در دیدلو۔ او د خیلے ملک گیری پہ دے ہوسے خیل خان پیر نادمہ اولارمہ اوگنلو۔

د "کالنکا" د جنگ پہ نتیجہ کینے اشوک بدہ مذہب قبول کرو۔ او دے مذہب تبلیغ او اشاعت تہ پیر پہ اغلاص ملا او ترلہ - داشوک ددے مذہبی سرگرمی پہ نتیجہ کینے بدہ مذہب د پینتنو علاقے تہ ہم راورسیدہ دا نوے مذہب د مشہور بدہ مبلغ "مادھینیکا" (چہ داشوک لہ خواگندھارا او کشیر تہ رالیر لے شوع و و) پہ کوششونو پہ اول ور د پینتنو پہ علاقہ کینے او پرنند لے شو۔ احتمال لری چہ پہ گندھارا کینے بہ د بدہ مذہب آغاز دضلع مردان د (لاهور) نوے کالی نہ شوع وی - د نئی زمانے دا ورکو پے کلے پہ قدیمہ زمانہ کینے د علم لوئے مرکز و و - د سنسکرت ژبے مشہور فاضل او قواعد دان "پانینی" چہ د (س۳۵۴ ق - م) پہ خواو شا کینے زیرید لے و و - ہم ددے کالی (لاہور) استوکن و و - ہم پہ دے کالی کینے داشوک پہ حکم پہ س۲۵۶ ق - م کینے د بدہ مذہب یوہ لویہ عبادت خانہ ہم جو رہ شوی و ہ - چہ چینی زائر بصیون سانگے ہم ذکر کرے دے۔

اشوک خیل پول فرامین او مذہبی احکم پہ خیل پول سلطنت کینے ٹھائے پہ ٹھائے د کتابتو پہ شکل کینے پرینی دی - او ددہ د زمانے دا کتاب ددہ پہ خور وور سلطنت کینے ٹھائے پہ ٹھائے موندلے شی - پہ دے کتابتو کینے یوہ کتبہ پہ شہبارگرہ (ضلع مردان) او بلہ پہ مانسہرہ (ضلع ہزارہ) کینے تراوسہ موجودے دی - دا کتبہ پہ "پالی" ژبہ او فروشتی رسم الخط کینے لیکلی شوی دی - چہ پہ ہفہ زمانہ کینے د گندھارا او دافغانستا دیوے لوئے خط ملکی رسم الخط و و - ددے رسم الخط ذکر بہ ورا ندے پہ تفصیل سرہ اوشی -)

د لاهور (ضلع مردان) پہ شان شہبارگرہ (ضلع مردان) ہم پہ قدیمہ زمانہ کینے د بدہ مذہب یو اہم او مشہور مقام و و - د مذہبی اہمیت نہ علاوہ د انبار پہ ہفہ لویہ تجارتی شاہراہ واقع و و - کومہ چہ د وسط ایشیا نہ ہند تہ تلی و ہ - چینی سیاح ہیون سانگ ہم د خیل سیاحت پہ دوران کینے دے راغلے او ددے ٹھائے د سرسبزئ او آبادی ستائندہ لے کری دہ (پربل چینی زائر سنگ بن ہم ددے مقام د سرسبزئ او ددے کالی د خلق و خوش اخلاق صفتند کری و ہ) د شہار زگرہ دا کتبہ پہ ہفہ قدیمہ شاہراہ تہ اویسہ پدے موجودہ دہ ددے کتابتو پہ ذریعہ داشوک لخوا د خیلو فرامینو او مذہبی حکاماتو پہ خلقو کینے خورول ددے قیاس مرستہ کوی چہ د گندھارا خلق بہ داوسنی زمانے پہ نسبت

په هغه زمانه كښه زيات تعليم يافته وو. بده مذهب اگر چه په هند كښه پيدا شوه وو
ليكن دده مذهب سره داشوك دشغف اوسرگرمي په نتيجه كښه دا په هغه ټوله خطه
كښه په ډيره تندئ سره خورشو، چه په يوزمانه كښه په مشرقى ايران مشهوره وه. د
ټيکسلا بده د زمانه ليكونه دگندهارا داکثرو مقاماتو، السغان او باميان بوتان بلکه د
بخارا پوره بده مذهب يا دکارونه دده خبره څرگنده ثبوت ده.

اگر چه داشوكا په حكومت كښه د پښتنو د وطن يوه لويه خطه شامله وه. ليكن داشوك
په ده كتباتو او ليكونو كښه يا دده زمانه په كنده والو كښه مونږ ته د پښتون قام، ددوى
د ژبه او ددوى د تهذيب په حقله څه خاص معلومات په لاس نه راځي. سوادده نه چه د
دده زمانه بتان دده قياس مرسته كوي. چه بده مذهب په ده علاقه كښه په خلقو كښه
مقبول شوه وو.

دا يو حقيقت ده چه كم وزيات يوصدي دا خلق (پښتانه) د مور يا خاندان د حكومت
ماتحت وو. اوسره دده چه دده خاندان حكمراني په غرښيزو علاقه ډيره كمزورى او دنيت
برابره. ولې بيا به هم دميداني علاقه خلق يقينا ددوى د تهذيب او تمدن نه متاثره وو. خصوصاً
په مذهبي معاملاتو كښه. پښتانه په مذهبي معامله كښه وير حساس دي. او دخپل مذهب سره
انتهاى مينه لري. دا خبره ددوى په باب كښه نن ورځ هم رښتيا ده. او دغه حال په ده علاقه
كښه د بده مذهب د عروج په زمانه كښه هم وو. لكه چه دگندهارا په علاقه كښه په كثرت سره
د بده مذهب د آثارو او بې شيره بتانو نه څرگنده ده.

اشوك په كال (۳۳۲ ق. م) كښه وفات شو. د درييه صدي ق. م په آخرى كالونو كښه
د گندهارا او وادى كابل د حكمران « سوبهاگاسينا » يا « سوفامازش » نومیده. يونانيانو دا
بادشاه د « هنديانو بادشاه » ياد كړه ده. ولې دمور يا خاندان د آخرى بادشاهانو په نومونو كښه
په ده نامه څوك نشته. مېكنه دده چه په دغه زمانه كښه به دگندهارا او وادى كابل علاقه
دمور يا خاندان د قبضه نه وتلى وي. او دا حكمران به د يوبل خاندان او دده خطه يو خپلواك
حكمران وي. به هر حال دا حكمران د باختر د يوناني باچا « ايوتيدوس » د لاسه معزول شو.
او گندهارا او وادى كابل د باختر د يوناني سلطنت مقبوضه شوه. په هند كښه دمور يا خاندان
آخرى باچا (برهدرت) دخپل سپه سالار پښتیه مترسنگ د لاسه په (۱۸۵ ق. م) كښه
او وژله شو.

باختری یونانیان

لکه چہ ورناندے ویلی شوی دی دسلوکس اوچندرکپت دجنگ پہ نتیجہ کینے دافغانستان
 خہ علاقہ دموریا خاندان پہ قبضہ کینے راغلی وے۔ وے د باختر او مشرقی ایران نورے حصے د
 شام پہ یونانی سلطنت کینے شاملے وے۔ چہ سلیوکس نے بانی وو۔ سلیوکس پہ کال سنہ ۳۲۰ ق۔ م
 کینے وفات شو۔ او دھغہ پہ خائے دھغہ خوئے انتوکیوش اول حکمران شو۔ ددہ د حکومت
 پہ زمانہ کینے د باختر پہ گورنری دیو دوتیس نوے یو یونانی مقرر وو۔ داسرے یو د پرهوور
 او مدبر او دخپل استقلال دیر آرزو مند وو۔ دانتوکیوش اول نہ پس دھغہ ورور انتوکیوش
 دویم حکمران شو۔ لیکن د باختر پہ گورنری ہم دغه دیو دوتیس مقرر وو۔ لیکن پہ کال
 سنہ ۳۰۰ ق۔ م کینے دیو دوتیس دخپل استقلال اعلان اوکرو۔ او د باختر نہ علاقہ دسغدیانے
 صوبہ نے ہم پہ خپل سلطنت کینے شاملہ کرہ۔ ددے نہ پس پہ باختر کینے دیونانیانو یونوے
 حکومت قائم شو۔ چہ کم و بیش دوه سوہ کالہ دافغانستان پہ یولویہ حصہ مشتمل وو۔
 ہم پہ دغه ورخہ (سنہ ۳۰۰ ق۔ م) کینے د «پارتیا» پہ صوبہ کینے ہم بغاوت او شو۔ ددے
 بغاوت مشر «ارساس» نوے یو پارق سردار وو۔ دا بغاوت ہم «میاب شو» او دپارتیا
 صوبہ ہم د شام دسلوسی حکومت نہ آزاده شوہ۔

د دیو دوتیس اول نہ پس دھغہ خوئے د باختر باچا شو۔ (سنہ ۳۰۰ ق۔ م) داسرے د
 دیو دوتیس پہ نامہ معروف دے۔ ددے ہم دخپل سلطنت د حفاظت پہ لرخپل کوششونہ
 جاری اوساتل۔ او خپل سلطنت نے سبہ مضبوط کر و۔ ددہ دسلطنتا یہ اندیزہ خبرہ داده
 چہ ددہ پہ وخت کینے د «باختر» او «پارتیا» پہ مینخ کینے د دوستی او جنگ نہ کولو معاہدہ
 اوشوہ۔ دا معاہدہ د دوار و حکومتونو د پارہ دیرہ مفیدہ وہ۔ خصوصاً د «پارتیا» د پارہ ٹکہ
 چہ پہ دغه ورخو کینے د «پارتیا» حکمران «تری داتس» (چہ دارساس ورور وو) د شام
 د یونانی باچا انتوکیوش سرہ پہ جنگونو کینے بوخت وو۔
 دیو دوتیس پہ خپل سلطنت کینے د فترات خطہ ہم شاملہ کرہ۔ او دغه شان خپل

سلطنت ته توسيع ورکړه۔ ليکن دشام يوناني سلطنت د باختر آزاد او مضبوط سلطنت د خپله بقا د پاره خطرناک گڼلو۔ او د دے د ختمولو د پاره ټے د هيڅ ذريع نه مخ نه اړولو۔ چنانچه د باختری حکومت برخلاف ټے د «سغديانے» گورنر چه ايو تيدم نومیده او پارولو داسرے د ډيو ډوټيس دلوری نه د سغديانے گورنر وو۔ ايو تيدم د باختر خلاف بغاوت اوکړو او په باختر ټے حمله اوکړه۔ په جنک کيښه ډيو ډوټيس اووژلے شو۔ او «ايوتيدم» په باختر قبضه اوکړه۔ ليکن په دے هم د شايي حکومت مقصد ترسره نه شو۔ ځکه چه ايو تيدم دخپل استقلال اعلان اوکړو۔ او دده په بادشاهي په باختر کيښه د يونانيانو د دوټيس کورني حکومت شروع شو۔ په دغه وخت کيښه په شام کيښه انتو کيوش دوټيس حکمران وو۔

انتو کيوش دوټيس په «پارتيا» حمله اوکړه۔ او د «ايوتيدم» نه ټے هم په خپله مرسته کيښه د پارتيا برخلاف دخپله خواست اوکړو۔ ليکن باختری باچا د شايي سلطنت په مرسته کيښه د پارتيا سره جنک ته غاړه کيښه نښوه۔ د ۲۱۳ ق۔ م نه د ۲۰۸ ق۔ م پورے د شام د يوناني سلطنت او پارتيا تر مينځه جنکونه جاري وو۔ په دے جنکونو کيښه د پارتيا سلطنت ډير اوږلے شو۔ او ډيره علاقه ټے د لاس نه اووتله۔

د دے نه پس انتو کيوش په باختر حمله اوکړه۔ او بلخ ټے محاصره کړو۔ دا محاصره دوه کاله اوږده شوه په دے دوران کيښه حمله اوړاو مدافعين دواړه تنگ شول۔ ولے بمصوريو څه داسے کمزوری ظاهره نه کړه چه حمله اوړته پرے څه فائده رسيدلے وے۔ آخر د صالح خبرے اترے شروع شوه۔ او کاميابه شوه۔ انتو کيوش شايي بادشاه د باختر استقلال اوملو۔ او خپله لور ټے د «ايوتيدم» څو ټے ډيپټرس ته واده کړه۔ په دے دستور د شايي او باختری يونانيانو تعلقات او دوستي مضبوطه شوه۔

انتو کيوش دکوه هندوکش په جنوب د قندهار په لار خپل وطن ته روان شو۔ په دے موقع «ايوتيدم» دخپل فوځ يوه لويه حصه دده د عزت افزايي په غرض دهغه په جلب کيښه دهغه سره واستوله۔ دغه فوځونه چه د کابل په منطقه کيښه داخل شول نو د وادي کابل آخري حکمران «سوبهاگاسينا» يا «سوفاکازانس» ټے مغلوب کړو۔ او دغه شان وادي کابل او کندهارا په اول وار د باختر د يوناني حکومت په قبضه کيښه راغله۔ ايو تيدم کم وزيات څلويښت کاله حکومت اوکړو۔ او د ۱۹۱ ق۔ م په خواوشا کيښه مړ شو۔

ددهٔ پہ مرگ ڈیپتس د باختر باچا شو۔ نومورے د باختر پہ یونانی بادشاہانوکینے دلوتے نوم او شہرت خاوند دے۔ د تخت نشینی نہ پس تے سمدستی د افغانستان اکثرہ حصہ فتح کرہ۔ اوبیا تے پہ خپل ٹاٹے خپل ٲوٹے، ا یوتیدم دوم، پہ باخترکینے خپل نائب مقرر کرو۔ او پہ خپلہ د خپل مشہور جنرل، میناندر، سرہ د ہند د فتح پہ تکل روان شو۔ او د ۱۵۵ ق۔ م پہ خواوشا کینے تے د مغربی پنجاب لویہ برخہ فتحہ کرہ۔ او د خپل سلطنت صدر مقام تے د ٹیکسلا بنار مقرر کرو۔ پہ حربی نقطہ نگاہ سرہ ددے بنار لوٹے اہیت لرلو۔ دموریا خاندان پہ وقت کینے ہم د ا یولوتے فوجی مرکز وو۔ دلته کینے ڈیپتس یولوتے بنار آباد کرو۔ چہ اوس دھے تعین د بہیر اوسری کپ، سرہ کپری۔

ڈیپتس پہ ٹیکسلا کینے وو چہ پہ باختر کینے د دفعہ ٲوٹے مرشو۔ پہ دغہ ورٹو کینے د شام دیونانی حکومت پہ لمسون یوٹل بیا پہ باختر کینے بغاوت اوشو۔ دا بغاوت د یونانی جنرل، ایوکراتیدس، پہ سرکردگی کینے شوے وو۔ ڈیپتس چہ د واقعاتو نہ خبر شو نو پہ تادی سرہ د ٹیکسلا نہ باختر تہ لار او د ایوکراتیدس سرہ پہ جنگونوکینے بوقت شو۔ او ہم پہ دے جنگونوکینے مرشو۔ ددهٔ پہ مرگ ددے دویم تہر خاتہ اوشوہ۔ پہ کل ۱۵۵ ق۔ م کینے ایوکراتیدس د خپلے بادشاہی اعلان او کرو۔ او ددهٔ پہ تخت نشینی سرہ پہ باختر کینے د یونانیا نو دوم تہر حکمران شو۔ اگر چہ ایوکراتیدس د ۱۵۵ ق۔ م پہ خواوشا کینے پہ باختر کینے بادشاہ شوے وو۔ لیکن د مغربی پنجاب، گندھارا او افغانستان اکثرہ حصہ لا د، ڈیپتس، د خاندان پہ قبضہ کینے وے۔ او د ۱۵۴ ق۔ م پورے د ایوکراتیدس، حکومت صرف پہ باختر او سفدیانہ مشتمل وو۔ وے ڈیپتس نہ پس د باختری یونانیا نو ترمینجہ د خونری جنگونو یوہ سلسلہ شروع شوہ۔ او ددے پہ نتیجہ کینے ددوی سلطنت تہ لوٹے نقصان اورسید۔

پہ دغہ زمانہ کینے پہ گندھارا او ڈیپتس پہ نورو ہندی مقبوضاتو د دفعہ یوجنرل میناندر حکمران وو۔ وروستو دغہ سری د بیاس سیند نہ پہ مشرق ہم ٲہ علاقہ فتح کرہ۔ او د بادشاہ لقب تے اختیار کرو۔ ساکالا (سیالکوٹ) یا توتیدیمیا (EUTHYDEMIA) تے خپل صدر مقام مقرر کرو۔ شاید چہ ددهٔ پہ حکومت کینے د باجور علاقہ ہم شاملہ وے۔ پہ دے علاقہ کینے یوہ کتبہ موندلی شوی دہ چہ دھے تاریخ د میناندر د سلطنت پنجم

کال دے۔ دیونانیانو دے کورنو جنگونو پہ نتیجہ کینے گندھارا او دمغری پنجاب علاقے دباختر
د سلطنت نہ وصلیدے۔ دباختر پہ ہفہ یونانی بادشاہانو کینے چہ پہ ہند او گندھارا تے حکمرانی کری
دہ۔ پہ ہفہ ہولو کینے میناندر زیات شہرت لری۔ وٹیل شی چہ دہ بدھ مذہب ہم قبول کرے وو۔
پہ کومو ورخو کینے چہ باختری یونانیان دھندو کش پہ جنوبی حصو کینے پہ خپل میخ کینے
پہ خونری جنگونو کینے لگیا وو۔ پہ دغہ ورخو کینے پہ باختر باندے دقطب د لوری نہ دساکا
قبائلو حیل شروع شوے۔ دے حملو د سلطنت پہ وقار او استحکام کینے دیر کینے پیدا کرو۔ پہ
دغہ ورخو کینے دپارتیا بادشاہ میتھرا دتھس (مہرداد) دموقع نہ فائدہ واخستہ او پہ باختر
تے حملہ او کرہ۔ اوخہ مودہ ورائندے چہ باختری یونانیانو دپارتیانو نہ کوے علاقے فتح کرے
وے۔ ہفہ تے بیا واخستے۔ پہ دے جنگونو کینے دباختر یونانی بادشاہ "ایوکراتیدس"
اووڑے شو۔

دفتح نہ پس پارتی بادشاہ (مہرداد) پہ باختر کینے اتھال نہ شو۔ دلته تے خپل یونانی
پرے بنودو، او پہ خپلہ دسیستان، اراکوسیا او جدروسیا دفتح کولو پہ غرض روان
شو۔ د"ایوکراتیدس" ٹوٹے "ہلیوکلوس" چہ میدان خالی اولید نو پہ باختر تے دوبارہ
حملہ او کرہ۔ اوخہ مودہ دے حکمران پاتے شو۔ لیکن پہ باختر باندے دسکایانو زغانتونو
دباختر حکومت دیر او زپلو۔ او آخر "ہلیوکلوس"، دباختر پہ پرے بنودو مجبورہ شو۔ او
د ۱۳۵ ق۔م پہ خواو شا کینے دباختری یونانیانو حکومت دھندو کش جنوب تہ دکاپیسیا
منطقہ تہ منتقل شو۔ او ہلیوکلوس تہ مودہ دے حکمران وو۔ پہ باختر او سفدیانہ دساکا
قبائلو قبضہ شوہ۔ دھرات علاقہ پارتیانو د خپل سلطنت سرہ او گندھالہ۔ پہ دے ورخو
کینے دگندھارا علاقہ دمیناندر پہ قبضہ کینے وہ۔ وے دمیناندر دمرگ نہ پس گندھارا ہم
د ہلیوکلوس پہ سلطنت کینے شاملہ شوہ۔

د"ہلیوکلوس" دمرگ نہ پس یونانی سلطنت نورہم کمزورے شو۔ مرکزی طاقت
تے ختم شوے وو۔ تہول سلطنت پہ ورو ورو ریاستونو کینے تقسیم وو۔ تھنے یونانیانو خپل
حکومت پہ پنجاب کینے قائم کرے وو۔ تھنے پہ گندھارا قابضان وو۔ "پشکلاوتی" (راوسن
چارسدہ) ددوی صدر مقام وو۔ تھنے یونانیانو پہ کاپیسیا حکومت کولو۔

د"ہلیوکلوس" نہ پس دگندھارا پہ یونانی بادشاہانو کینے قابل ذکر "انتیال کیداس"
وو۔ چہ صدر مقام تے ٹیکسلا وو۔ پہ دے دے اول دکاپیسیا پہ باختری حکمرانانو کینے آخری
حکمران "ہرمایوس" نومیدہ چہ پہ ۱۳۵ ق۔م کینے دساکا قبائلو دیو باچا آرس اول

د لاسه ختم شو۔ د باختری یونانیانو حکومت د افغانستان په اکثر و علاقو تقریباً دوه سو کاله (د ۲۵۰ ق۔ م نه ۳۵۰ ق۔ م پورے) او په گندهارا باندے قریباً شل شپږ شله کاله قائم وو۔

د باختری یونانیانو په دے اوږد تسلط کښے موبز ته د پښتون قام او پښتو ژبے په حقله هیڅ رڼا ئې نه ښکاري۔ او کومه رڼا چه موبز د دے زمانے نه څلور سو ه کاله اول د هیرو ډوټس په لیکونو کښے لیدلی وه۔ هغه موبیا او نه لیدله۔ نه مو د پښتو نوم واورید او نه مو د دوی د ځنن قبیلو هغه ناے بیا واوریدلے، نه د دوی د جملے، وسل او د ژوند د لارو چارو نه خبر شو۔ البته په دے خبره د یقین کولو وجوهات موجود دی چه په دغه زمانه کښے د ملک په مختلفو حصو کښے باختری ژبے وپیلے شوے۔ او هر کله چه پښتانه په دے علاقه کښے د دے زمانے نه سوونه کاله وړاندے استوگن وو۔ نو یقیناً دوی به خپله ژبه وپیله۔ او دا عین قرین قیاس ده چه د گندهارا او ملحقه علاقو د پښتنو په تهذیب و تمدن کښے به د باختری یونانیانو اثرات په دغه زمانه کښے نور هم زیات شوی وی۔

د باختری یونانیانو په عهد کښے د ملکی خلقو د مذهبی عقائدو د رسم الخط او اجتنای ژوند په حقله هم په واضح ډول څه اشارے نه شی موندلے۔ او د دے خبرو په حقله چه څه لږ ډیر معلومات حاصل شوی دی۔ هغه اکثر په قیاس او د دے زمانے د بادشاهانو د سکوکو په شهادت مبنی دی۔ د دوی د امسکوکات داسے شاندار او ښکل دی چه د دوی د فخر پرے بے ځایه نه دے۔

وړاندے وپیلے شوی دی چه زردشتی مذهب د هخامنشی حکومت سرکاری مذهب وو۔ او دا خبره بے بنیا ده نه ده۔ چه د سکندر د حملو په وخت کښے د افغانستان او گندهارا د اکثر خلقو دین او آئین زردشتی وو۔ دا هم درست ده چه څه رنگ په فلسطین باندے د بخت نصر د حملے په وجه کوم سلوک د «تورات» سره شوے وو۔ هغه سلوک په ایران باندے د سکندر د حملے په وجه د «اوستا» سره اوشو۔ یعنی په دواړو ملکونو کښے اصلی کتابونه بیخي ورک شول۔ لیکن سره د دے چه د سکندر په حملاتو کښے زردشتی مذهب ته لویه صدمه رسیدلی ده۔ لیکن د دے حملو په وجه دا مذهب بیخي نه وو ورک شوے۔ په ورتنی زمانه کښے په زردشتی کښے ضعف، کمزوری او تردید او تبدل هم یواځے د سکندر د حملو نتیجه نه شی کیدے۔ بلکه د دے عوامل هغه نوی افکار و خیالات هم وو کوم چه د مغرب لخوا د یونانیانو سره او د شرق لخوا د «اشوکا» د مبلغینو د تبلیغی کوششونو په وجه په دے

علاقہ کو کنبے خواہہ شوی وو۔ بہ دے وجہ د باختری یونانیانو بہ دوه سوه کلوزه دورہ کنبے دگندھارا او افغانستان د اولس عقائد او مذہبی افکار بہ درے دولہ وو۔ او دوی بہ درے قسمہ ارباب الانواع محترم گھل او ددوی پرستش بہ ے گولو۔ یعنی د یونانی، بودائی او زرتشتی (مقامی)۔

لکہ چہ د صفہ مو او ویل د سکندر فتوحاتو د مشرق لارہ د مغرب د افکارو او خیالاتو د پارہ پرانستلہ۔ د سکندر سرہ بہ خپلو فوٹونو کنبے صنعتگران، مورخین، ادیبان، عالمان، او د موسیقی ماہران او نور نور فنکاران موجود وو۔ ددوی بہ وجہ ددے نوی افکارو آغاز او شو۔ او د صفہ یونانیانو بہ وجہ چہ وروستو بہ دے ملک کنبے پاتے شول۔ دغه خیالات خواہہ شول۔ او جرے ے عوامو تہ اورسیدلے۔

ہم بہ دے دول صفہ یونانیان چہ سکندر د خپلو فتوحاتو بہ دوران کنبے د ملک بہ مختلفو مرکزونو کنبے بہ فوٹی چا ونو کنبے آباد کړی وو۔ د باختری یونانیانو د مستقل حکومت بہ قیام سرہ د صفوی روابط تر دیرہ حدہ د یونان نہ قطع شول۔ او ددے ملک استوگن او گرخیدل۔ او بہ دے دوه سوه کلوزه دورہ کنبے د مکی خلقو سرہ بہ اولسی او مجلسی تعلقاتو کنبے او کندیلے شول۔ او ددے نتیجہ دا شوہ چہ یونانی افکار او معتقدات ددے ملک بہ عوامو کنبے بہ څہ نہ څہ شکل کنبے خواہہ شول۔ ہم دغه شان د یونان میتو لوژی افسانے او ددوی د ارباب انواعو نائے او قصے بہ عوامو کنبے خورے شوے۔ د باختر یونانی بادشاہو د خپلو شاندارو مسکوکاتو بہ ذریعہ د خپل خپل خاندان د مرستیالو ارباب الانواعو نومونہ او شکلونہ بہ داسے دول بہ اولس کنبے خواہہ کړی وو۔ چہ صخرخوک ددے نومونو او شکاونو سرہ بلد شوی وو۔

یونانی صنعتکارانو او صفہ یونانیانو چہ ددے ملک اولس مرکزیدلے وو۔ او ددے ملک خپلو مقامی فنکارانو د باہمی تاثرپذیری بہ نتیجہ کنبے دبت تراشی، نقاشی، او د نورو نفیسہ صناعتو بہ ذریعہ ددے نوی خیالاتو او افکارو بہ خورولو کنبے ہم لویہ برخہ لرلہ۔ دغه تاثرات وروستو دگندھارا د سنگ تراشی بہ صنعت کنبے څرگند شول۔ او اگرچہ کوشانیانو بہ خپل وضت کنبے بہ دے لړکنبے دستائین وړ خدمتونه کړی دی۔ ولے دا ویل یقیناً بہ ځایہ نہ دی چہ د کوشانی خاندان بہ عہد کنبے چہ دگندھارا فنون لطیفہ کوم عروج حاصل کړے وو د صفہ بنیاد د باختری یونانیانو بہ دے عہد کنبے ایښودلے شوے وو۔

ہم بہ دے دول بہ دغه زمانہ کنبے د مشرق لخوا د دهند نہ بیخی یونان دین د مخصوص

طرز معیشت، اخلاقی ضابطے اور مخصوص فلسفے سرہ پہ دے ملک کینیہ خورشو۔ د دے
نوی دین نہ مراد بودائی دین اور دے دین فلسفہ دہ۔ چہ داشوکا دہمبلیو پہ ذریعہ ورتہ
داملک اشنا شوے وو۔

بودائی آئین د دریے صدی پہ مینٹومانہ کینیہ یعنی پہ ہفہ زمانہ کینیہ چہ پہ باختر
کینیہ یونانیانو د خپل استقلال تیاری کولہ۔ داباسیند نہ راپورے وتو۔ او پہ کشیر پاراشا
پورا رپینبور، پشکالا وتی (چارسدہ)، نگارہارا (شکرہار)، لہپاکا (لہغان) کابل او
کاپیسا تر علاقے چہ پہ دغہ زمانہ کینیہ دا ہولہ زمکہ دموریا خاندان پہ سلطنت کینیہ شاملہ
وہ، پہ آسانہ خورشو۔ او بیا زرزد ہندو کش شمالی علاقو تہ ہم اور سید او کرچہ د باختر
یونانی بادشاہانو نہ خو پخلہ دادین رسامنے وو۔ اونہ تے ددے پہ خورولو کینیہ غہ کوشی
کیرے وو۔ ولے سرہ ددے د ہندو کش پہ شمال او جنوب کینیہ یوہ یرہ لویہ علاقہ کینیہ د
دے مذہب منوتکے اولس موجود وو۔ او دا اولس پہ روحیاتو کینیہ د غربی افکارو پہ نسبت
ددے مذہب جہرے تر لہرے رسیدے وے۔

لکہ چہ ورائندے موویلی دی۔ دا خبرہ درست دہ چہ پہ ایران او افغانستان کینیہ د
سکندر شپہر کلیرہ جنگونو اوستا کتاب او د زرتشت آئین تہ لویہ صدمہ رسولی وہ۔ پہ
دے حملو کینیہ داوستا کتاب بیخی ورک شوے وو۔ ددے مذہب عبادت مانے ورتے
اودمژکے سرہ ہوارے شوی وے۔ ددے مذہب عالمان او موبدان تار پہ تارا و در
پہ دیکہ شوی وو۔ ولے سرہ ددے دومرہ لویو صدماتو دامذہب بیخی تہ وو ورک
شوے۔ او ددے منونکی ٹائے پہ ٹائے موجود وو۔ اگر دا ہم حقیقت دے چہ د سکندر
د حملو تہ پس بودائی آئین دیو مضبوط او لوٹ حریف پہ شکل کینیہ ددے مذہب مخہ
او وہلہ۔ او پہ مشرقی علاقو کینیہ تے دیکسا نہ تر کاپیسا پورے بیخی د مینٹو او ویستو
او د باختر پہ سد فوکینے ورتہ ہم گواہیدو۔ حتیٰ چہ د دریے صدی ق۔ م پہ آغاز کینیہ
د باختر علاقے ہم د بودائی آئین پہ دائرہ کینیہ شاملے شوے۔ او زردشتی مذہب د
دے علاقو نہ ہم دمغرب او جنوب مغرب علاقو تہ یعنی د ہری رود، فراہ او ہیرمند
کینو تہ او خوزیدلو۔ او داسلام تر ظہورہ ہم پہ دغہ علاقو کینیہ ژوندے وو۔

غرض د باختری یونانی سلطنت پہ دورہ کینیہ یعنی د قبل از میلاد پہ ورو مینیو
دوؤ صدیو کینیہ داوستائی دین بقایا لاپاتے وے۔ او دھینے اوستائی ارباب الانواعو
لکہ د «اناحیتا» رد او بواو پیداوار دیوی) او «میترا» (د نمر رب النوع) پرستش

بہ کیدلو۔ خصوصاً د «اناهیتا» پیر وان پیروو۔ ولے بودائی فلسفہ او «یونانی میتولوژی»، چہ د محلی او مقامی عقائد او مذہبی افکارو سرہ خلط ملط شوے نو دے عواملو د اولس پہ عقائد و کینے یونوے جنبش پیدا کرو۔ د خپلو پر دو خیالاتو او افکارو دے گھون او اختلاط اجتماعی ژوندون او محلی تہذیب تہ یونوے شکل ورکړو چہ د باختری یونانی تہذیب پہ نامہ یادیری۔

ژبه او رسم الخط: لکه چہ ددغه او ویلے شول۔ پہ دے زمانہ کینے پہ دے ټوله خطہ کینے د باختر مختلفے لهج و ویلے کیدلے او د پښتو ژبه ہم پہ دغه ژبو کینے یوہ ژبه وه۔ د باختری یونانیانو د مسکوکاتو نہ دا خبرہ څرگندہ ده چہ دے بادشاہانو د یونانی ژبو سرہ علاقائی ژبے ہم بھترے کینلے۔ او پہ درنہ سترگہ به ټے ورته کتل۔ د اکثر و احتمالاتو پہ بنا پہ ابتدا کینے درباری ژبه یونانی وه۔ ولے د دے بادشاہانو د دویم تہر د آغاز سرہ یوے علاقائی ژبے ہم پہ دربار کینے رسائی حاصلہ کرہ۔ یونانی ژبه اگرچہ ترخہ حدہ پہ باختر کینے خو معروفہ وه ولے د ہندوکش پہ جنوبی علاقو کینے دا بیخی یوہ نوی ژبه وه۔ او خلق پر ہرگز نہ پوھیدل۔ پہ دے بنا محلی ژبے یا کم از کم یوہ محلی ژبه دا سے ہم وه چہ ددغه رسی او درباری کینلے شوی وه۔ دا خبرہ د مسکوکاتو نہ څرگندہ وه ولے دا کومہ ژبه وه؟ دا ویلے کران دی۔ یعنی کوم وخت چہ یونانی حکومت د ہندوکش پہ جنوبی لہنو کینے خورشو۔ ددغه وخت نہ پہ مسکوکاتو باندا دے د یونانی ژبے سرہ یو علاقائی ژبه (پراکرت) پہ خروشتی رسم الخط کینے لیکل ہم شروع شول۔ او دیتھرس اول بادشاہ وو۔ چہ خپل مسکوکات ټے پہ دوو ژبو (یونانی او علاقائی) او پہ دوو رسم الخطونو (یونانی او خروشتی) کینے ضرب کرے دی۔

د دے نہ علاوہ د یونانیانو او اولسی خلقو د گھون لہ کبلہ یونانی او علاقائی ژبے ہم دیوبل نہ متاثرہ شوے او خہ مخلوطہ لهجہ ترنہ جوړہ شوہ۔ او د زمانے پہ تیریدو سرہ چہ خہ رنگ د یونانیانو وینہ د او بد دے استوگنے او اولسی تعلقاتو پہ بنا د ملکی خلقو سرہ گہہ وده او مینخ نہ او وتلہ۔ دغه شان یونانی لهجہ ہم پہ باختری لهجو کینے گہہ وده او ورکہ شوہ۔

د باختری یونانیانو پہ دے دوہ سوہ کلیرہ دورہ کینے چہ پہ مسکوکاتو باندا دے بہ کوم مطالب پہ یونانی ژبه او یونانی رسم الخط کینے ہم لیکلے شول، ددغه مطالب پہ یوہ اولسی ژبه پہ خروشتی رسم الخط ہم لیکلے شول۔ د دے نہ د معلوم کینے

چہ پہ دغہ وخت کینے دیونانی ژبے او یونانی رسم الخط سرہ خروشتی رسم الخط او یوہ علاقائی ژبہ ہم اہخ پہ اہخ مروجہ وہ۔ او دفتر منشیان او دربار اہلکار بہ پہ دوارو ژبو پوہیندل۔ او داسے لیکوال او ژبارن « بہ موجود وو۔ چہ د دوارو ژبو او دوارو رسم الخطونو نہ بہ خبردار وو۔ دغہ رواج ہم دغہ شان جاری وو۔ تردے چہ پہ کوشانی دورہ کینے دیونانی رسم الخط میزات میرت شول او دخلقو د فہم نہ او وتل۔ او دہغے ٹاٹ خروشتی رسم الخط اونیولو۔ دے کینے شک نشتہ چہ کوشانی بادشاہانو ہم پہ خپلو مسکوکاتو کینے یونانی رسم الخط استعمال کرے دے۔ ولے دامرف تقلید دے۔ او ددوی دا دور د خروشتی رسم الخط د ترقی دور کھلے شی۔

اگرچہ ددے خبرے پہ حقاہ خوٹہ واضح ثبوت نشتہ، ولے دا ویل بہ بے ٹاہیہ نہ وی چہ د باختری یونانیانو پہ دے دورہ کینے یونانی عنصر پہ پستو ترخہ حدہ اثر انداز شوے دے او کھنے پوہان ددے عنصر د مخبوسو نبنانو تلاش د پستو پہ روایاتو، دودونو، دستورونو او شکونو کینے کوی۔

ساکا اوپارتین

د ہخامنشی عہد حکومت نہ پس د باختری یونانیانو د دورے ترختیدو مونز بیا د پینتون قام او د دوی د ژبے پہ حقلہ پہ واضح ډول څہ او نۀ لیدل۔ البتہ د تاریخ پہ دے دور کینے چہ مونزے اوس ذکر کوو د پینتون قام او د دوی د ژبے پہ باب کینے یوہ تہ شان رنا بنکاریری۔ دا رنا مونز د ساکا پارتین باجایانو پہ نومونو کینے لیدلے شو۔ څہ رنگ چہ د پینتون ژبے پہ حقلہ مونز پہ دے تیرو پانوکینے د څنے ژبپوهانو دا خیال ظاہر کړے وو چہ موجوده پینتو ژبہ د ژند یا د ژند په شان دیو پلے ژبے نه راوتلی ده۔ دغه رنگ داوسنی زمانے څنے ژبپوهان دے عقیدے تہ مائل دی چہ داموجوده پینتو ژبہ د «ساکا پارتین» د ژبو نه راوتلی ده۔ ولے اول د دے نه چہ مونز «ساکا پارتین» ژبو کینے داموجوده پینتو ژبے سراغ اولتوو۔ دا به بهتره وی چہ د ساکا پارتین قبائیلو پہ حقله څه وضاحت اوکړو۔

د ساکا پارتین قبائیلو د اصل نسل په حقله یوہ عامه نظریه دا ده چہ دا قبائیل د سیتی قبائیلو (SCYTHIC) یو بناخ وو۔ داسیتی قبائیل څوک وو؟ او د دوی وروپه مسکن کوم ځائے وو؟ د دے سوالونو پہ حقله به په لنه ډول داسے اووایو۔۔

چہ دکره ارض دا وچت سطح هغه حصه چہ قطب نمرخاته تہ واقع ده۔ اون ورځ ورله «سطح مرتفع پامیر» وئیلے شی۔ د قدیم تاریخ دے شماره قامونو ورومبئې نانگوکڼ شی۔ د دے علائقے نه په مختلفو زمانو کڼ پرله پسے د قامونو او قبیلو سیلابونه روان شوی دی۔ چہ څنے په دوی کینے په سینځنی ایشیا کینے آباد شوی دی۔ او څنے وړاندے تلی او شمالی یورپ تہ رسیدلی دی۔ او د دوی څنے قامونه د وسطی ایشیا نه هم را ښکته شوی او په جنوبی او مغربی ایشیا کینے آباد شوی دی۔

دا قبائیل به چہ د خپل اصلی ټاټوبی نه اووتل۔ او په نورو ملکونو کینے به استوگن شول نو د نوی محیط و ماحول خصوصیاتو به پرے اثر اوکړو۔ او د زمانے په تیریدو سره پرتو څخه ملک مقامی او اصلی خلق اوکړئیدل۔ او یو نوے قوم به ترے جوړ شو۔ ولے د دوی په اصلی وطن کینے به د انسانی نسل پینے عوام په جوش کینے وے۔ او وخت په وخت به څنے

غورزنگونہ وھل او دنوی نوی قبیلو سیلابونہ بہ ترنہ روانیدل۔ او پہ دے دول بہ
 ۲۰ پہ مختلفو ملکونو کنبے دنوی نوی قامونو تخلیق کولو۔

دا علاقہ تر مودو مودو پورے پہ خپل اصلی وحشیانہ حالت قائمہ وه۔ لیکن کوم
 قامونہ اوقیلے چہ ددے علاقے نہ وتلے او پہ نورو ملکونو کنبے میشتہ شوے وه۔ لھغوی
 دزمانے پہ تیریدو سرہ دھغہ نوی ملکونو او نوی ماحول خصوصیات اختیار کړی وو۔ او
 دتھذیب و تمدن پہ دائرہ کنبے ۲۱ قدم کینبو دے وو۔ تر دے چہ ۲۲ مودہ پس پہ دوی
 کنبے او ددوی پہ ہغہ پخوانو اصالی وطنیانو کنبے دمشابہت او اشتراک یوہ خبرہ ہم
 پاتے نہ شوہ۔ ددوی پخوانی وطنیان لاہغہ شان غرضی او وحشیان وو مگر پہ دوی
 کنبے زراعت، صناعت او ذھنی ترقی مختلف بنا خونہ ٲوکیدی وو۔ مگر ددوی اصلی
 علاقے استوگن ددے صفتونو نہ ناشنا وو۔ دغی علاقے او صحرائی ژوند او دغرضی خوبو
 زیگوالی او سختوالی دا خلق دھغہ وخت د مہذبو او شائستہ قامونو دپارہ بو بلا کړی
 وو۔

د تاریخی زمانے دا آغاز نہ اول د شمال مشرق ددے قبیلو مہاجرت شروع شوہ وو۔
 او پہ تاریخی زمانہ کنبے ہم ددے مہاجرت سلسلہ پہ خپل زور دستور جاری وه۔ ددے
 وحشی او خانہ بدوشو قبائلیو یوہ ٲیرہ ابتدائی او اولئی ٲلہ دھغہ وه چہ اوس پہ تاریخ
 کنبے د "آریائی نسل" پہ نامہ یادیری۔ ددے آریائی نسل خانہ بدوشو قبائلیو یوہ برخہ ہغہ
 چہ د وسط ایشیا نہ د مغرب پہ لور روانہ شوہ۔ او پہ فارس میدیا او اناطولیہ کنبے میشتہ
 شوہ۔ ددوی ۲۳ قبا ئیل پہ باختر کنبے خوارہ شول۔ او ۲۴ خلق ۲۵ د کوه ہند وکش
 پہ جنوبی لمنو کنبے رانکتہ شول۔ ۲۶ پہ ابا سیند پورے وتل۔ او د پنجاب مزگے ۲۷ اونیوے۔
 ددے قبائلیو یو وسیع سناخ ہغہ وو چہ د بچیرہ اسود نہ داخلے د دریائے دینیوب تر بالائی
 وادی پورے خور شوہ وه۔ دایورپی سناخ پہ تاریخ کنبے دستھین (Scythic) پہ نامہ
 مشہور دے۔ او دانوم ددے خالقو دپارہ یونانی مؤرخ ہیرو دوتیس استعمال کړے دے۔
 ددے قبائلیو د ٲیرے زمانے نہ د خانہ بدوشی ژوند تیرولو۔ پہ قبل تاریخی
 دورہ کنبے چہ د باختر پہ زرخیزہ علاقو بہ دوسطی ایشیا کومو خانہ بدوشو قبائلیو
 تاختونہ کول ہغہ ہم دغہ خلق وو۔ چہ وروستو پہ تاریخی زمانہ کنبے ورلہ سیتی قبا ئیل
 وٲیلے شوی دی۔ او پہ اوستا کنبے دا خلق د "توریا" پہ نامہ یاد شوی دی۔
 دا لفظ (توریا) بہ د باختر ہغہ استوگنو آریائی قبائلیو کوم چہ پہ دغہ علاقو کنبے پہ ٲکینی

زمانو کینے آباد شوی او د تہذیب و تمدن پہ دائرہ کینے داخل شوی وو۔ د دے خانہ بدوشو قبائلو د پارہ بہ استعمالولو د تاریخ پہ ہرہ دورہ کینے مہذب قامونہ او حکومتونہ د دے سیتی (خانہ بدوشو) قبائلو د تاخت و باخت نہ پہ خپل حفاظت مجبور وو۔ ساکا او پارتین قبائل ہم د دے سیتی قبائلو د سیلاب یوہ چپہ وہ۔ د دے دوارو قبائلو پیش قدمی پہ اصل کینے د سیتی قبائلو د جنوب پہ لور د ہغہ وسیع حرکت یوہ حصہ وہ چہ د ہغہ پہ نتیجہ کینے د درییہ صدئ ق۔ م پہ نیمہ کینے د باختر او ایران یونانی حکومتونہ دیکہ شول۔ یعنی پارتیانو پہ ایران کینے یونانی حکومت تہ دیکہ وکرہ۔ او ہلتہ تے خپل حکومت قائم کرو۔ او ساکا قبائلو د باختر یونانی حکومت تہ زور وکرہ۔ او د دوی د باؤ او فشاں تہ

کیند باختر یونانی حکومت د زمانے پہ تیریدو سرہ او زپاے شو۔ او د ہغہ پہ خائے دے خلقو (ساکا) د کندھارا بلکہ د پنجاب پہ زمکو ہم خپل حکومت قائم کرو۔ د پارتیانو پہ باب کینے یوہ نظریہ دا ہم دہ ، چہ د پارت ، چہ د یوقام نامہ او د دوی دستو کینے پہ وجہ د دوی علاقہ ہم پہ د پارتیا مشہورہ شوی دہ۔ دے لفظ د اکثر و عالمانو توجہ خپل خان تہ رانگی دہ۔ او د دے پہ حقلہ تے د مختلفو نظریو اظہار کرے دے۔ چنانچہ حئے عالمان دے عقیدے تہ ہم مائل دی۔ چہ دا خلق د باختری آریانو سرہ اہ لری او پہ ہغہ قبائلو کینے شامل دی چہ د ہغوی یو بناخ پہ رگ ویدا کینے دیکتھا۔ پہ نامہ ذکر شوے دے۔ او د دے خلقو ہغہ برخہ چہ پہ باختر کینے پاتے وہ۔ پہ اوستا کینے د بجد او بجدی ، پہ لفظونو ذکر دہ۔

د دے خلقو پہ خیال کینے د آریائی قبائلو د عمومی مہاجرت پہ زمانہ کینے چہ اندازاً د سنت ق۔ م پہ حوا او شا کینے شروع شوے وو۔ د پکھت ، یا پینت ، قام یوہ خانگہ د بجدی ، پہ علاقہ کینے پاتے وہ۔ او بلہ خانگہ تے د نورو آریائی قبائلو سرہ دھند وکش پہ جنوبی درجہ راتیرہ شوی وہ او د سپین غر چار چاپیرہ علاقو کینے میشتہ شوی وہ۔ چہ وروستو دغہ زمکہ د دوی دستو کینے پہ وجہ د ببتیا ، پہ نامہ مشہورہ شوے۔

د دے نظر تے مطابق د پکھت ، اولس کوم خلق چہ پہ بجدی کینے پاتے وو۔ پہ ہغوی کینے یو مہمہ خانگہ تے د پارت پہ نامہ مشہورہ وہ۔ دا خلق تریہ مودے دھند وکش پہ شمالی علاقو کینے استوکن وو۔ حتی چہ د دوی حئے قبیلے د باختر د یونانی سلطنت د استقلال تر وختہ ہم پہ دے علاقو کینے موجودے وے۔ لیکن د دوی اکثرے قبیلے د

اوستائی دورے پہ آخری وقتو نو کنبے دبجیرہ خضر او ہری رود ترمینٹھ خورے شوے
 وے۔ چونکہ پہ دے خلقو کنبے د «پارت ٹھانگہ» مہبہ وہ۔ نو ددوی د استو کنبے پہ وجہ
 دغہ علاقہ د «پارتیا» پہ نامہ مشہورہ شوہ۔ کہ چرے د «پارتیا او پینتیا»، کلبو تہ فکر
 او کربے شی نو یواخے دا نہ چہ ہم وزن او ہم اہنگ معلومی ری۔ بلکہ پہ یومعین شکل و
 صورت جو پے بنکار پری۔ ددے نہ علاوہ ٹھنے عالمان دلفظ «پارت» معنے «تبعید شدہ»
 ہم کوی۔ او ددے معنی نہ ہم دا معلومی ری چہ دا خلق (پارت) بہ ددے علاقہ (پارتیا)
 اصلی استو کن نہ وو۔

«پاست او پارتیا» د دارایوش پہ کتبہ بیستون کنبے د «پرتو او پرتیا» پہ چول لیک
 دی۔ پہ آریائی ژبو کنبے د (ت۔ س) د آوازونو ترمینٹھ یومشترک آواز وو۔ چہ درش۔
 شم) د آواز سرہ بہ ٹے نزدیکت لرلو دالفظونہ یعنی «پرتو او پرتیا» پہ دے وجہ د پستو
 او پستیا۔ سرہ ہم نزدیکت لری۔ دا خبرہ ہم د فکر ورده۔ چہ د آرمینی لیکوالو پہ لیکو
 کنبے «پارت» د پهل «پہ لفظ یاد شوے دے۔ پہ دے چول پہ «دری ژبہ» کنبے د بلخ
 (بخد) نامہ بجل، باخل راغلی دہ۔ داوستائی ژبے د (د) پہ خاٹے پہ پستو، پهلوی اودری
 ژبو کنبے (ل) وٹیلے شی۔ پہ دے بنا د آرمینیا تو پهل، بجل، باخل او داوستائی ژبے (بخد)
 یولفظ دے۔ او د فقہ اللغت د بخاٹے مطابقت ٹرکند دے۔ او ددے نہ ہم د پارتیا تو
 د بلخ (یعنے باختر) سرہ تعلق واضح دے۔

د «پارتیا» صوبہ پہ پنجہ صدی ق۔ م کنبے موجودہ دہ۔ ٹکھ خو د دارایوش د مفتوحہ
 ملکونو پہ لر کنبے ذکر شوی دہ۔ دا صوبہ د آرمینیا نو او بکتیا نو پہ شمولیت سرہ د
 دارایوش د سلطنت د یارلسے صوبے پہ چول ہیرو چوتیس ہم ذکر کری دہ۔ ددے نہ
 ہم دا قیاس مرستہ موی چہ پارتیان او بکتویس بہ دیوے وٹے دوہ ٹھانگے وے اودوی
 بہ پستانہ وو۔

یواطالوی لیکوال «مسٹر جوسٹن» چہ د دویمے صدی مسیحی لیکوال دے، د پارتیانو
 د ژبے پہ عقلہ وائی چہ د پارتیانو ژبہ د میدی ژبے او د سیتی قبائلو د ژبو ترمینٹھ مینٹھ وہ۔
 پہ تیرو پانو کنبے مو دا وٹیل دی چہ د میدیا ^{نہ مراد} د ایران قطعی قبلیزہ علاقہ وہ او پہ دے
 علاقو کنبے د «پارسوا» قبائلو یوہ ٹھانگہ ابادہ وہ۔ او «پارسوا» قبائل ہفہ خلق وو چہ د
 عمومی مہاجرت پہ وخت کنبے د ایران پہ لور تلی او پہ ہفہ زمکہ میشتہ شوی وو۔ او د
 «مسٹر گریسن»، دا شہادت مو ہم لوستے دے چہ میدی ژبہ یعنی د میدیا د استو کنبو

د هند دارو پائی ژبو په کورنۍ کښې په مشرقی ډله کښې شامله ده. او پښتو هم د دې کورنۍ ژبه ګڼلې شي. نو د پورته توضیحاتو په رڼا کښې که «پارتیان» او پکتویس د یو ټن دوه ټاکنګ او ګڼلې شي نومونږ به داسې او وایو چه اطلالی لیکوال مسټر جو سټن چه د پارتیانو د کومې ژبې ذکر کړې د دې دهغه نه مراد پښتو ژبه ده یعنی پښتو داسې ژبه ده چه د میړې ژبې او سیتی قبایلو د ژبو تر مینځه مینځه وه. د دې قیاس مرسته د مشهور مستشرق مسټر مارګن سټرن د دې وینا نه هم کیرې چه «پښتو ژبه د ساکا قبایلو یو اولسی ژبه معلومېږي. لیکن د دې ژبې او د ساکا قبایلو د اولسی ژبو تر مینځه ډیر قریبې تعلق څرګندول څرګان دی.» د پښتو ژبې سره د ساکا قبایلو د ژبې نږدیکیت د ساکا قبایلو د باچایانو د نومونو نه هم څرګندېږي. او دا په دې قیاس دلالت کوي چه د واره قامونه د تهنذیب په دائره کښې د داخلیدو نه اول اول ډیره موده په خپلو کښې نږدو پاتې شوي وو. ځکه د دوی ژبو د یو بل سره قرابت او نږدیکت لرلو.

د پارتیانو د ژبې او پښتو ژبې په عقله موبږ. د دوو عالمانو شهادت اولوستلو په دوی کښې یو (جو سټن) دن نه څه اتلس کاله وړاندې تیر شوي دے. او بل (مارګن سټرن) دننۍ زمانې یولوته دانشور دے او د «پښتو او پښتو» په حق له دده راتې ډیره اصبه ګڼلې شي. د دواړو لیکوالو د وینا نه پښتو ژبه او د پارتیانو ژبه د یو اولس. ژبه معلومېږي. په دې ډول چه د جو سټن په قول د پارتیانو ژبه د میړې ژبې او سیتی قبایلو د ژبو تر مینځه د اتصال کړئ وه. او د مارګن سټرن په قول پښتو ژبه د ساکا قبایلو یو اولسی ژبې ته نږدو وه. دا ظاهره ده چه د جو سټن سیتی قبایل او د مارګن سټرن ساکا قبایل یو خلق وو. د دې نه علاوه د تهنذیب په دائره کښې د داخلیدو نه اول ساکا او پارتیان د واره قبایل سیتی قبایلو یو ښاخ وو. نو د دوی ژبې به هم تقریباً یو شان وه. او د دوی معاشرتی ژوند به هم په یو ډګر تیریدو. نوموږن د قیاس کول شو چه د پارتیانو ژبه به پښتو وه. اوس که چرې د پارتیانو په عقله په دویمې نظریه غوراو کړو نو دا قیاس به ښه ځای نه وي چه پارتیان به هم دهغه اولی یو ښاخ وو چه په هغه کښې یو مهمه قبیلې د «پکتها» په نامه مشهوره وه. او د پکتیانو د مهاجرت په ورځو کښې به په باختر کښې پاتې شوي وي. او په وروستو زمانه کښې به د میړه خضر او هری رود په علاقه کښې خواره شوي وي. د دې نه علاوه د پښتو ژبې او پارتیانو د ژبې تر مینځه نږدیکت دهغه پارتي بادشاهانو د نومونو نه هم کیرې. کومو چه په ګندهارا او مشرقی افغانستان حکومت کړې دے.

د پارتیانو پچقله چه کومے دواړه نظرئې بیان شوے په وسیع معنی کښه دواړه نظرئې په خپل مینځ کښه بلیادی اختلاف نه لری۔ دعاه نظرئې مطابق «ساکا او پارتین» دواړه قبائل دسیتی قبایلو یو سباخ وو۔ داسی قبائل نسلاً آرین او په مختلفو قبایلو کښه ویش وو۔ ولے تر ډیره مودے دخانه بدو شئې په حالت کښه وو۔ او په مختلفو وختونو کښه د تهذیب په داثره کښه داخل شوی وو۔ ددریې نظرئې مطابق پارتین قبائل دهغه باختری آریانو یو قبیله وه۔ چه د هغوی څخه اولس په قدیمه زمانه کښه دعسوی مهاجرت په دوران کښه د باختر نه کوچیدلی او د سپین غره په خواوشا علاقه کو کښه میشته شوی وو۔ داخلاق په رگ ویدا کښه د پکتهاه په لفظ ذکر شوی دی۔ د ساکا قبایلو په نسبت پارتین قبائل ډیر آگامو د تهذیب په داثره کښه داخل شوی وو۔ یعنې دریې صدئ ق۔ م په نیمه کښه چه باختری یونانیانو دشام دیونانی حکومت نه بغاوت اوکړو۔ او په باختر کښه یو آزاد او مستقل حکومت قائم کړو۔ هم په دغه ورځو (۳۳۹ ق۔ م) کښه ارساس نوے یو پارتی سردار په پارتیا کښه بم بغاوت اوکړو۔ او دشام

له دا خبره هم د فکر وړ ده چه څخه مورخین لکه «مسیر تیلر» د ایران ارساسی خاندان چه په اسلامي تاریخونو کښه د اشکانی خاندان په نامه ذکر شوے دے پښتون کښی۔ د دے نه هم دا قیاس مرسته موی چه پارتین او پشتمانه به یو خلق وو۔ په دے لړ کښه مسیر تیلر داسے وائی «هرکله چه د حضرت عیسیٰ دین په خوریدے شو۔ نو اگر چه د پښتون قام بادشاهانو د دے په ترقئ کښه خوڅه زیات کوشش نه کولو۔ ولے د دے په لاره کښه څه صندیز هم نه اچولو۔ بلکه کله کله به څه د دے مدد هم کولو۔ چنانچه دعسوی دین کوم پیرو کار چه دکافرانو دظلم نه یا موزنه داوئیل پکار دی چه دخپلو وروڼو دظلم نه چه هغوی د دے دین نه مخالف وو او تښتیدل۔ نو هغه وخت د دے قام (پشتون) بادشاهانو په خپل ملک کښه پناه ورکړه۔ ولے دا د افسوس خبره ده چه د اشکانی خاندان بادشاهانو دخپل رعیت یعنې د پارسی قوم تعاون حاصل نکړے شو چه د دے چه د دے خاندان حکومت په ایران باندے دخلور و سوو کالو نه زیاته عرصه قائم وو۔ ولے د دوی عادتونه خیالات او تعصب د پارسی قوم نه برعکس وو۔ او د دے نتیجه د اشوه چه ایزکار «اردشیر بابکان» چه د قوم پارسی نه د ساسان څوے وو۔ او د قدیمی بادشاهانو په سلسله کښه څه د جمشید او کیخسرو د نسل دعوی لرله۔ د پارسیانو نشان او چت کړو۔ او په کال ۳۳۰ کښه پښتون قام دشمالی غرونو په لور او زغلولو۔ او د دے نه پس د پارسی تاریخی نوم ایران شو۔ او زردشتی مذهب بیا هغه قدیم رونق حاصل کړو۔ د دے انقلاب په وجه دمشرق په لور د مسیحی دین فوریدل بند شول۔ او دے مذهب د مغربی دنیا مخه اونیوله۔ دایشیا په تاریخ کښه د پښتون قوم د سلطنت زوال هغه نسبت لری کوم چه دیورپ په تاریخ کښه د سلطنت روم د برید دی دے۔ یعنې د دواړو سلطنتونو زمانه هم هغه ده کومه چه پخوے تاریخ د اوسنی تاریخ نه بیلوی د دتیار میب د قدیم تاریخ انگریزی ترجمه ۲۸۱ په حواله د مرآة العالم جلد اول حصه دوم ص ۷۱

دیونانی حکومت نہ تھے، خان ازاد کرو او دھپل مستقل سلطنت بنیاد کینیو د چہ وروستو تے بہ ٲول ایران قبضہ اوکرہ۔ داریس د خاندان حکومت بہ ایران باندے خہ پنچہ سوہ کالہ قائم وو۔ ولے بہ ساکا قبائیل بہ دغہ ورے وکبے لاهخہ شان د خانہ بدوشی بہ حالت کبے وو۔ غرض د پورته وضاحت رنا کبے دا قیاس بے خایہ نہ معلومیری چہ پارتیان او پبنتانہ بہ یوخلق وو او بہ ٲیرہ قدیمہ زمانہ کبے بہ دیوبل نہ بیل شوی وی۔

اوس بہ د ساکا قبائیلو جاج واخلو۔۔

لکہ چہ اووٹیلے شول ساکا قبائیل ہم د سیتی قبائیلو یونباخ وو۔ چہ د دریبے صدی دنیے نہ وروستو ہم لا د خانہ بدوشی بہ حالت کبے وو۔ او بہ دوی کبے لاهخہ د دور وحشت خصوصیات ترخہ حدہ موجود وو۔ د دوی د استوکنے علاقہ بہ مشرقی ترکستان کبے دستکیانگ منطقہ او د سیر دریا علاقہ دہ۔ بہ صحیامنشی دورہ کبے دا خلق سنبہ مشهور وو۔ او د دارایوش بہ کتباتو کبے بہ مختلفو نومونو ذکر شوی دی۔ مگر د ٲولو نہ مراد ہم دغہ ساکا قبائیل دی۔ مشهور یونانی مورخ ہیروڈوٹس خرنک چہ د زرکیز د فوخنو بہ لڑکبے د "گندھاریانو او پکتیانو" ذکر کرے دے۔ دغہ رنگ تے د دوی ذکر داسے کرے دے۔

ساکیانو پرتوگو نہ اغوستی وو۔ اور دے مخروطی ٲوٲی تے بہ سروے او د دوی سرہ خیلے وطنی غشی لیندے او پیش قوزے وے۔ او یو قسم تارونہ ہم ورسرہ وو۔ چہ دوی بہ ورلہ "ساگارس" وٹیل۔ دوی بہ حقیقت کبے اصلی "آمورجین" سیتی قبائیل وو۔ لیکن ایرانیانو بہ دوی تہ ساکیان وٹیل۔ لکہ چہ ایرانیانو بہ ٲول سیتی قبائیل ہم بہ دے نامہ یادول "۔ دھیروڈوٹس د دے بیان تصدیق دے دارایوش او زرکیز " دوار بادشاہا د کتباتو نہ ہم کبیری۔ بہ دے کتباتو کبے "آمورجین" لفظ خورخایہ ذکر شوے دے۔ او شاید چہ د دے نہ مراد ہخہ ساکا قبائیل وو۔ کوم چہ د رودآمو بہ غارہ اوسیدل۔

غرض د پورته وضاحت نہ داخبرہ معلومہ شوہ چہ ساکا قبائیل ہم د سیتی قبائیلو یونباخ وو۔ او د شپیرے صدی ق۔م بہ خواو شاکیے د رودآمو بہ منطقہ کبے اوسیدل۔ او د خانہ بدوشی ژوند بہ تیرولو۔ دغہ ساکا قبائیل د خنے نورو وحشی قبائیلو چہ بہ تاریخ کبے د یوٲی بہ نامہ مشهور دی۔ د دباؤ او فشار بہ نتیجہ کبے د خیلے علاقہ تہ بہ وکلو مجبور شول او د باختر بہ لورے بخہ اوکرہ۔ دغہ وخت بہ باختر کبے د یونانیا نوآزاد او مستقل حکومت قائم وو۔ او پارتیانو ہم د دے نہ خہ سل کالہ آکا ہو بہ ایران کبے خیل حکومت تشکیل کرے وو۔ بہ دے زمانہ کبے باختری یونانیا نو دھند بہ علاقو کبے خیل سلطنت

خورولو۔ دغه وجہ ده چه پارتیانو هم ددوی ددے مصروفیت نه فائده اہستی ده۔ او د ہرات پہ منطقہ کینے پہ تاختونو مصروف وو۔ او ساکا قبائیل د خپل کوچ او تگ پہ دوران کینے د پارتیانو سرہ مخامخ شول۔ او د وارو قبائیلو ترمینخہ سخت جنگو نه شروع شول۔ د دے پہ نتیجہ کینے ساکیانو مجبوراً د خپل کوچ او تگ رخ بدل کرو۔ او د سویل پہ لور روان شول۔ او د «کی پن» پہ علاقہ کینے د خپل حکومت قائم کرو۔

د «کی پن» پہ اکثر و احتمالاتو پہ دغه زمانہ کینے د ہیرمند او ارغنداب ترمینخہ علاقہ مراد ده۔ پہ دے علاقہ کینے د وړاندے نه د پارتیانو ځنے اولس استوگن وو۔ د ساکا قبائیلو پہ راتلو سرہ ورو ورو دا دواړہ قامونہ پہ خپلو کینے خلط ملط شول۔ او پہ ژبہ، دودونو، دستورونو او سیاسی روابطو کینے تر خپل مینځ سرہ داسے اوگنلے شول۔ چه د یوبل ته د بیلتون مکران شو۔

د ہیرمند او هامون علاقہ د هخامنشیانو پہ دورہ کینے د «راغیانیا یا زرنجیانان» پہ نامہ مشہورہ ده۔ ولے د ساکا قبائیلو د استوگن پہ وجہ پہ «ساکستان» مشہورہ شوہ۔ وروستو پہ اسلامی دورہ کینے عرب مؤرخینو دغه علاقہ د «سجستان» پہ لفظ یاد کړی ده۔ او اوس وړلہ سیستان و ییلے شی۔ پہ «اراکوسیا» کینے د شمال پہ لور د غزنی پورے د ساکیانو موجودگی ددوی د مسکوکاتو نه څرگندہ ده۔ دغه شان پہ لویدیز بلوچستان کینے دکوہ تفتان پہ علاقہ کینے هم د ساکا بادشایانو مسکوکات موندلے شوی دی۔ او پہ دے دلالت کوی چه دکو څننہ قلات علاقے هم ددوی پہ حکومت کینے شاملے وے۔

داخلق «ساکا قبائیل» د خپلے زمانے بہترین شہسوران وو۔ او د هغه زمانے د جنگ پہ فنونو کینے ډیر ماہران وو۔ ددوی د حیرت انگیزے کامیابی لوٹے باعث ددوی زړه پوښ سوارۍ او مضبوطه تیز رفتارہ رسال، وه۔ ددوی د سورو سرہ به لوٹے لوٹے نیرے وے۔

له «کی پن» یوداسے علاقہ ده چه د افغانستان پہ قدیم تاریخ کینے د هغه تعیین لا تراوسه هم مبہم دے۔ پہ مختلفو زمانو کینے ددے نه مراد مختلف علاقے وے۔ هیون سانگ چینی زاړه هم دالفاظ دیوے علاقے د پاره ذکر کړی دے۔ ولے پہ هغه وخت کینے ددے نه مراد دکاپلیسا ریاست او هغه علاقہ ده چه درودکابل او ددے سیند د قطبی معاون سیندونو نه سیرا پیری۔ ولے د ساکا قبائیلو د حکومت د تشکیل تو پہ زمانہ کینے ددے نه مراد پہ اکثر و احتمالاتو د ہیرمند او ارغنداب ناوہ کینلے شی۔

ددوی* جنگ طریقہ دھغہ وخت پہ نور و قامونو کنبہ مشہورے وے۔ ایرانی کتبات

ہم ددے خبرے مرستہ کوی۔ چہ د۔ پارتیانو، پہ شان داخلق ہم یرنبہ شہسوار
او خونری جنگی لان وو۔ د دارایوش سوم او سکندر پہ جنگ کنبہ چہ کوم اہم کردار دوی
ادا کرے وو دھغے تصدیق دھیرو ووتس د بیان نہ خرگند دے۔

د ساکایانو د مسکوکا تو نہ دا خبرہ خرگندہ دہ۔ چہ دوی پہ اول حل د۔ کی پن، پہ

منطقہ کنبہ دورومبی صدی ق۔ م پہ آغاز کنبہ خپل سلطنت تشکیل کرو۔ او بیا پہ سیستان
او «اراکوزیا» کنبہ داقتدار د مضبوطولو نہ پس دوی دکومل، پوی اوگرے پہ دروکنڈھارا
او مغربی پنجاب تہ راووتل۔ او دا علاقے تے ہم فتح کرے۔ ددوی تے خلق کندھارا تہ دجنوبا
پہ لار راغلی دی۔ او د بلوچستان او سندھ علاقے تے ہم فتح کری دی۔

د مسکوکا تولہ مخہ ددے ساکایانو قبضہ پہ کندھارا او شمالی ہند باندے قریباً سل کالہ معلوی

(یعنی د سکھ ق۔ م نہ ترسہ پورے) پہ دغہ تولہ علاقہ چہ اوس ورلہ مغربی پاکستان وٹیلے
شی۔ او د شمالی ہند پہ تے علاقو ددوی قبضہ وہ۔ پہ دے سل کالہ کنبہ د مسکوکا تولہ
مخہ ددوی دغلورو بادشاہانو نومونہ معلومی۔ او ہنہ «ماویس» «آزس اول» «آریزس»
او «آزس دوم» دی۔

ماویس ۱۔ عموماً د ساکایانو حکومت بانی کہلے شی۔ احتمال لری چہ دے بہ د

ارغنداب پہ کھٹی کنبہ د ۹ ق۔ م پہ خوااوشا کنبہ تخت نشین شوے وی۔ او د خپل مرگ
د نیپے سکھ ق۔ م نہ بہ تے اول اول کندھارا او پنجاب علاقے پہ خپل حکومت کنبہ شاطے
کرے وی۔ دا ہم احتمال کیدے شی چہ ددے د سلطنت پولہ بہ د مہرے نہ ہم ورا ندے
تل وی۔ ددے قیاس مرستہ ددے نہ کیری چہ د مہرے دکنہ والو نہ ددے خلقورسا
کایانو) یوکتبہ برآمد شوی دہ۔ پہ دے کتبہ کنبہ دیومشر او سردار د مرگ پہ موقع درخ او غم
او ددے خلقولہ خوا دھغہ پہ باب کنبہ د انتہائی عزت و احترام اظہار شوے دے۔ کیدے
شی چہ داکتبہ د «ماویس» د مرگ پہ موقع دھغہ تجہیز و تکفین پہ یادگار کنبہ کنبہ
شوی وی۔ د ماویس د سلطنت صدر مقام د تیکسات سبار وو۔ د سبار د باختری یونانیانو
پہ وقت کنبہ ہم صدر مقام وو۔ او پہ قدیمہ زمانہ کنبہ د ہند او افغانستان ترمینخہ یواہم
مقام کہلے شو۔

د ماویس او ددے دجانشینو مسکوکات د باختری یونانیانو د مسکوکاتو نہ تقلید شوی

دی۔ کوم چہ ددے خلقو نہ ورا ندے پہ کندھارا او پنجاب حکمران ہاتے شوی وو۔ پہ دے مسکوکاتو

کینے پہ یو مخ پہ یونانی ژبہ او یونانی رسم الخط کینے د بادشاہ نوم او دھفتہ القاب لیک دی۔
 او پہ بل مخ پہ یواولسی ژبہ رپراکرت) او خروشتی رسم الخط کینے ہم ہخہ مطالب لیکلی
 شوی دی۔ دماویس دیوسکے (چہ دسپینو زرو او پہ شکل کینے غونڈہ دہ) دیو
 مخ عبارت چہ پہ اولسی ژبہ رپراکرت) او خروشتی رسم الخط کینے لیک دے۔ پہ دے شان
 دے۔

اصل عبارت :- راجا جاتی راجاسا مہاتاسا مواسا

پہنتو ترجمہ :- د بادشاہانو بادشاہ شاہ اعظم مواس یا واسا۔

ماویس شاید چہ پہ کال سکھ ق۔ م کینے وفات شوع دے۔ وے د سکھ ق۔ م
 نہ د سکھ ق۔ م پورے د دے خلقو حالات پہ تیارہ کینے دی۔ او د دے وجہ دا معلومیری
 چہ دماویس، دمرگ نہ پس بہ پہ دوی کینے د حصول اقتدار پہ غرض جنکو نہ شروع شوی
 وی۔ دا خاصیت د پینتو ہم دے۔ یعنی د دے خلقو (پہنتو قبائلو) ضبط و تنظیم ہم
 دیو مشر پہ وفات کسزورے شی۔ پہ دوی کینے د حصول اقتدار د پارہ جنکو نہ شروع شی۔
 او ترہغ د بل مشر اقتدار تہ غارہ نہ بردی ترخو چہ ہفہ د خپل زبردست شخمیت پہ زور
 تول قام پہ یو مرکز را غونہ نہ کری۔ پہ دے دول پہ ساکا قبائلو کینے ہم دا قبیلوی جنکو نہ
 ترشلو کالوجاری وو۔ او داسے معلومیری چہ ہرے قبیلے بہ د حصول اقتدار کوشش کولو تر
 دے چہ آزیس اول نوے یوسردار چہ غالباً د «آزی» یا «آزونی» قبیلے مشر وو۔ پہ تولو قبیلو
 بالادستی حاصلہ کرہ۔ او دماویس نہ پس ہخہ تخت نشین شو۔

آزیس اول :- پہ دے نامہ د ساکا باجایانو پہ لکینے د وہ سری تیر شوی دی۔ دماویس
 نہ پس چہ کوم سرے دا اقتدار خاوند شوع دے۔ ہخہ د آزیس اول پہ نامہ یادیری۔
 او د تخت نشینی کال ۷۸۵ ق۔ م کینے شی۔ داسرے یو مقتدر بادشاہ او د وسیع
 سلطنت خاوند وو۔ د دے خبرے مرستہ د دہ د نامے د سپینو زرو د ہفہ بے شہر مسکو تو
 نہ کیری۔ کوے چہ د کندھارا او شمالی ہند پہ علاقو کینے موندے شوی دی۔ د دہ مسکو تو
 ہم د «ماویس» پہ شان دی۔ د آزیس اول پہ یوسکے د دہ نوم او القاب داسے لیک
 دی :-

اصل عبارت :- «مہاراجاسا» «راجا راجاسا» «مہاتاسا» «ایاسا»

پہنتو ترجمہ :- شہنشاہ شاہ شاہان شاہ اعظم ایاس (آزیس)

آزیلیزس :- د آزیس اول نہ پس «آزیلیزس» حکمران شوع دے۔ د دہ حکومت

زمانہ د سہ سہ ق۔ م پہ خواو شا کبے کبے شی۔ ددہ پہ یو سکھ د دہ نوم او القاب پہ
خروشتی رسم الخط کداسے لیک دی۔

اصل عبارت :- « مہاراجاسا » « راجاراجاسا » « مہاتاسا » « ای لی زاسا »

پینتو ترجمہ :- شہنشاہ شاہ شاہان شاہ اعظم ای لی زاسا (آری لزیس)

آریس دوم :- « آریلیس » نہ پس چہ کوم سرے حکمران شوے دے ہفہ د آریس

دوم پہ نامہ مشہور دے۔ داسرے پہ اکثر و قراٹو د آریلیس خوٹے او د آریس اول نسیے
وو۔ ددہ پہ زمانہ کبے د سیستان او اراکوزیا پہ علاقہ کبے د « پھلوا یا پارتین » قبائلو

یونوی خاندان حکومت تشکیل کرو چونکہ ساکا باجایان د خپلو ہندی مقبوضاتو پہ
سلسلہ کبے د خپل اصل مرکز نہ بے تعلقہ شوی وو۔ پہ دے وجہ پہ اراکوزیا او سیستان

کبے پھلوا قبائلو تہ د موقع پہ لاس ورغلہ چہ دوی ہلتہ خپل اقتدار زیات کری۔ د
آریس دوم د حکومت دورہ د سہ ق۔ م پورے کبے شی۔ ددے نہ پس ددے خاندان

مسکوکات کم شوی دی۔ او د امکان کیدے شی چہ آریس دوم بہ د پارتین باجایانو د
لاسہ مغلوب شوے وی۔

ہندی پارتین یا پھلوا

پھلوا پہ اصل کبے ہفہ پارتین دی کوم چہ دھیر مند او سیستان پہ علاقہ کو کبے استون

وو۔ او د ساکا قبائلو سرہ پہ ژبہ، دودونو، دستورونو او سیاسی روابط کو کبے خلط ملط
شوی وو۔ دغہ مخلوط عنصر ہنے خلق د « ساک و پارت » پہ نامہ او ہنے د پھلوا پہ نامہ

یادوی۔ لکہ چہ وٹیلے شوی دی۔ د ارمینیا خلقو پہ پارتین د پھلوا پہ نامہ یادول۔ نو پہ
دے وجہ د پارتینانو د پارہ د « پھلوا » کبہ ہم استعمالیری۔ « جنوب غربی افغانستان، د

پارتین د ساکا قبائلو سرہ د اختلاف و آمیزش نہ پس دیو مستقل سلطنت پہ فکر شول مگر
د دے دوارو قبائلو د اختلاف پہ ژبہ نسل او د سلطنت پہ امور تو کبے دومرہ زیات دے

چہ تراوسہ پورے پہ قطعی دول د « سیستان او اراکوزیا » د « ساکا او پارت » قبائلو
د بیلتون موضوع غہ واضح شکل نہ دے اختیار کرے۔

لکہ چہ ورناندے او وٹیلے شول ساکا قبائلو پہ اول گل خپل سلطنت د ارغنداب پہ منطقہ

کبے تشکیل کرو او بیا د فتوحاتو پہ سلسلہ کبے آخر دوی ہم د خپل سلطنت مرکز پنجاب تہ

منتقل کرو۔ او پہ دوی پسے پھلوا دسیستان او اراکوزیا پہ منطقہ کینے دخل سلطنت پہ تشکیک تو کینے مصروف شول۔ چنانچہ کوم وقت چہ آرس دوم پہ گند ہمارا کینے حکمران وو۔ پہ دغہ زمانہ کینے دپارتیانو یورئیس (ونونس) پہ سیستان او اراکوزیا کینے دخل مستقل سلطنت بنیاد کینو۔ دغہ سلطنت کینے عالمان دھندی پارتین او کینے دپھلوا پہ نامہ یادوی۔ ددے سلطنت باغی ونونس کینے شی۔ داسرے خواکہ خالص پارقی وو او کہ د ساک و پارت د مخلوط عنصر نہ غالباً د غزنی پارتیانو لخوا دسیستان پہ علاقہ کینے حکمران معلومی۔ چہ وروستو بیا خود مختارہ شوے دے۔

د «ونونس» اوددہ دجانشینو دمسکوکا تو یو خصوصیت دا دے چہ دبادشاہ د نامے سرہ دسکے پہ بل مخ دبادشاہ دورور یا کوی نوم ہم پہ خروشتی رسم الخط کینے لیکے شوے دے۔ او دارواج بہ شاید چہ دھغوی د عزت افزائی، دلجوئی او پہ خپل میخ کینے دسلطنت پہ امور اتو کینے د کامل تعاون د جذبے مدنظر جاری وو۔ د «ونونس» دیوے سکے پہ یو مخ دھغہ خپل القاب پہ یونانی رسم الخط کینے دھغہ دورور (اسپالاهورا) ذکر داسے شوے دے۔

اصل عبارت ۱۔ «مہاراجا براتا» «درامیاسیا» «اسپالاهورا»

پنبتو ترجمہ ۱۔ (د) شہنشاہ ورور (د) مذہب محافظ اسپالاهورا

د ونونس پہ یو قسم مسکوکا تو کینے دھغہ دورور نوم ہم لیک دے۔ پہ دے مسکوکا تو کینے د ونونس نامہ د شہنشاہ کبیر د لفظ سرہ پہ یونانی رسم الخط کینے لیکل دے۔ او دسکے پہ بل مخ پہ خروشتی رسم الخط کینے عبارت داسے دے؛

اصل عبارت ۱۔ اسپالاهورا پوتراسا درامیاسیا سپالاکا داماسا

پنبتو ترجمہ ۱۔ (د) اسپالاهورا کوی (د) مذہب محافظ «سپالاکا داماسا»

لکہ چہ د ونونس دمسکوکا تو نہ فرگندہ دے۔ اسپالاهورا د ونونس ورور او شاید چہ دھغہ نائب السلطنت وو۔ او دخل بادشاہ ورور سرہ کینے پہ مسکوکا تو کینے نامہ ضرب شوی دے۔ د «اسپالاهورا» دخلے نامے مسکوکات ہم موجود دی۔ او داسے معلومی چہ یا خوبہ ددے ونونس نہ پس بادشاہ شوے وی۔ او یا بہ دورور پہ وخت کینے ورلہ ہم دخلے نامے دسکو وھلوق حاصل وو۔ دخلے خاندانی دستور مطابق داسپالاهورا دنامے پہ مسکوکا تو کینے دسکے پہ بل مخ ددہ د کوی نامہ اسپالاکا داماسا لیک دے۔ دسکے پہ یو مخ یونانی رسم الخط کینے ددہ نوم داسے لیک دے۔

« بادشاه ورور » اسپالاهورا « او دسکے پہ بلخ پہ فروشتی رسم الخط کتبے
داسے لیکلی دی ۔»

اصل عبارت ۱- « اسپالاهورا پوتراسا » « درامیاسیا » « اسپالاکا داماسا »

پنتو ترجمہ ۱- (د) اسپالاهورا خوتے (د) مذہب بحافظ اسپالاکا داماسا

گندو فارس ۱- پہ پہلوا خاندان کتبے د ٲولو نہ مشہور بادشاہ گندو فارس دے

ددهٔ د تخت نشینیٔ کال پہ یقینی ٲول د هغه کتبے نہ معلومی کومہ چہ د تخت بائی (ضلع مران)

پہ کندہ والو کتبے موندلی شوی ده۔ داکتبہ د گندو فارس د تخت نشینیٔ پہ یو ویشتم کال د

ویساک پہ پنجم پہ کال سن ۳۱۰ بکری کتبے لیکلی شوی ده۔ بکری سنہ د (۵۸) ق۔ م نہ شروع

کیری۔ نو دغه وخت یعنی د گندو فارس د تخت نشینیٔ یو ویشتم کال پہ مسیحی سن ۳۱۰

(۲۵) تہ رسی۔ نو بنا پہ دے گندو فارس پہ سکلم کتبے تخت نشین شوی او پہ سکلم =

سن ۳۱۰ بکری کتبے لاژوندے وو۔

پہ مسکوکاتو کتبے چہ دے بادشاہ کوم القاب او عنوانات موجود دی د هغه

نہ دا معلومی چہ گندو فارس د پہلوا خاندان یو مقتدر بادشاہ وو۔ او د اکثر و عالمانو

پہ خیال کتبے د خپل سلطنت پہ آخری کالونو کتبے د سیستان نہ داخل د پنجاب اوسندہ

ٲورے ٲولے عادت د دهٔ پہ سلطنت کتبے شاملے وے۔ ددهٔ د سلطنت مرکز دارغنداب پہ

منطقہ کتبے چرتہ یو ٲاے وو۔ دا ہم ممکنہ دهٔ چہ پہ دے منطقہ کتبے چرتہ دے بادشاہ پہ

خپل نوم یو بنار هم آباد کرے وی۔ او هغه ٲے د خپلے نام پہ مناسبت د « گندو فار » پہ

نوم منسوب کرے وی۔ او پہ اوسنیٔ قندھار « کتبے د هغه زور ٲشار د نام ریشہ موجوده

وی۔

د گندو فارس د حکومت یو مشهوره واقعه د « سینت طامس » حواری د قید افسانہ

ده۔ یعنی دا ویٲلے شی چہ سینت طامس ٲه موده د گندو فارس پہ حکم قید شوی وو۔

او گندو فارس ددهٔ د سوزولو حکم کرے وو۔ لیکن پہ دغه وخت کتبے د دے حواری پہ کرامت

د بادشاہ سترگے او غریدے۔ او هغه پہ خپلو کارونو ٲنٲیا نہ شو۔ او یوا ٲے دانہ چہ دا

حواری ٲے قید نہ آزا دکرو بلکه پہ خپلے ٲه مسیحی دین قبول کرو۔ دا افسانہ کہ حقیقت

وی او کہ بے ٲنیاده قصه البتہ دا خبره درست دهٔ چہ پہ دے قیصه کتبے چہ د گندو

فارس او د هغهٔ د خپلوانو کوم نومونه ذکر شوی دی۔ هغه نام د گندو فارس پہ مسکوکاتو

کتبے هم موجودے دی۔ او تاریخی مرسته لری۔ پہ دے قیصه کتبے گندو فارس دمزدی (زرزشتی)

مذہب پیروکار بیٹیلے شوے دے۔ دگندو فارس پہ مسکوکا تو کینے دہغہ القاب دیندارا
 محافظ دین وغیرہ بیان شوی دی۔ دے عنوانا تو تہ چہ فکر او کپے شی نو داسے معلومیری چہ
 ددے واقع نہ اول گندو فارس د زردشتی مذہب پیروکار وو۔ او شاید چہ وروستو
 بہ مسیحیت تہ مائل شوے وی۔ گندو فارسی درنگا رنگو اخلاقو او د مسکوکا تو پہ شہاد
 دیو وسیع سلطنت خاوند وو۔ او ہندی تہذیب تہ مائل بنکاریری۔ داسے معلومیری
 چہ خپلو جانشینو تہ دہ مضبوط حکومت نہ دے پرینودے۔

ہنے عالمان د سندھ او پنجاب پہ علاقو کینے گندو فارس د ساکا باچا آرس دوم
 جانشین کئی۔ دا خبرہ بہ شاید چہ داسے وی۔ چہ د سینستان او ارغنداب پہ منطقو
 کینے د خپل سلطنت د استحکام نہ پس بہ دہ دا ہندی علاقے فتح کری وی۔ او پہ خپل
 سلطنت کینے بہ تے شاملے کری وی۔ ددے نہ دا ہم معلومیری چہ دگندو فارس نہ
 ورنادے پہلوا بادشاہانوکہ «ونوس» وغیرہ بہ دا ہندی علاقے نہ وے فتح کری۔ د
 ہنے پوہانو دا ہم خیال دے چہ دگندو فارس پہ زمانہ کینے د ایران پارتی حکومت د
 خپل عروج انتہا تہ رسیدے وو۔ او قدیم ہخامنشی سلطنت د جانشین پہ حیثیت
 تے دا آرزو لرلہ چہ پہ خپل سلطنت کینے دہغہ تہولے علاقے شاملے کری۔ کوے چہ پہ ہخا
 منشی دورہ کینے د دوی مفتوحہ ملکونہ وو۔ پہ دے بنا دوی د خپل سلطنت پولے د
 وادی سندھ تر علاقے رارسولے وے۔ او پنجاب او سندھ علاقے د دوی پہ حکومت
 کینے شاملے وے۔ پہ دے بنا دا امکان کیدے شی چہ د ایران د پارتی حکومت او گندو فارس
 ترمینجہ بہ پہ خہ نہ شکل کینے تعلق قائم وو۔

د دے قیاس مرستہ د «ایولو نیوس» نوے یوشای یونانی سیاح لیکونہ ہم کوئی
 داسیلانے دسکے پہ خوااوشا کینے د ہندوستان دسیل پہ نیت راوتلے وو۔ د ایران
 پارتی بادشاہ وردانس (VARDANAS) د دہ د آرام و آسائش پہ غرض دہ تہ اسونہ
 او د ضرورت نور سازو سامان ہم ورکریے وو۔ دا یونانی سیاح چہ کوم وخت تیکسلا تہ
 لا اورسید نو دغہ وخت د تیکسلا حاکم فرا اوتس (فرہاد) نومیدہ۔ داسیاح ددہ
 پہ بابا کینے داسے لیکن چہ۔

«حاکم دیو ویشٹ کالویو پے مخے طلیے دے۔ دشام دیونانیانو سرہ تے دھغوی
 پہ ژبہ ریونانی) کینے خبرے کولے۔ د فلسفہ، بنکار او نیزہ بازی سرہ تے مینہ لرلہ۔ دا
 حاکم د پہلوا بادشایانو د پارتی امیرانو یوہ مکملہ نمونہ وے۔ د دے شہادت نہ دا

قیاس مرستہ موی چہ دگند و فارس پہ وخت کنبے د ایران د پارتی حکومت او دگند
 ہارا او پنجاب د پہلوا حکومت ترمینحہ ضرورقہ نہ قہ تعلق قائم وو۔
 گند و فارس پہ سکٹ کنبے وفات شو۔ او داسے معلومی ری چہ ددہ نہ پس د
 دہ ورارہ تخت نشین شوے دے۔ داسرے پہ مسکوکا تو کنبے پہ یونانی رسم الخط کنبے
 د ابدامکازس « او پہ خروشتی رسم الخط کنبے « او ادمکازاسا « او د سینت طامس پہ
 قیصہ کنبے د « لبداس « پہ نامہ ذکر دے - ددہ پہ یو سکہ پہ خروشتی رسم الخط
 کنبے ددہ نوم او القاب داسے ذکر شوی دی :

اصل عبارت :- گند و فارا براتا پوتراسا مہاراجاسا تراتراسا او ادمکاشاسا
 پینتو ترجمہ :- (رد) گند و فارس (د) ورور لوٹ بادشاہ نجات ابدامکازاسا
 ہوٹے (ورارہ) ورکونکے

اورتاکنس :- د « ابدامکازاسا » نہ پس پہ دے خاندان کنبے بل بادشاہ « اورتاکنس
 دے - ددے بادشاہ او د ورائدے ذکر شوو بادشاہانو ترمینحہ د خپلوی پورہ پیوند
 او تعلق نہ معلومی ری۔ حنے عالمان د اگمان کوی چہ شاید گند و فارس ورور دے - د
 دہ پہ مسکوکا تو کنبے پہ یونانی رسم الخط کنبے ددہ نامہ دشہنشاہ کبیر اورتاکنس
 پہ الفاظو ذکر کری دے - او پہ خروشتی رسم الخط کنبے پہ حنے مسکوکا تو کنبے پہ لفظ « گودا »
 او پہ حنو کنبے « گودراتا » لیکلی شوی دے - د « گودا » کابہ حنے عالمان ہغہ لفظ « گاد »
 گنی - کومہ چہ د سینت طامس پہ قیصہ کنبے ذکر دے - او پہ دے لفظ (گاد) دگند و
 فارس ورور ذکر شوے دے - حنے خلق دا لفظ دگند و فارس د خیل قبیلہ مخصوص نوم
 گنی - د « گاداسا » لفظ د خروشتی رسم الخط پہ ہغہ کتبا تو کنبے ہم لیدلے شوے دے۔
 کومہ چہ د پشکالاتی (چار سدے) دخواوشانہ راوتلی دی - بہ ہر حال اورتاکنس
 نوم یو بادشاہ پہ پہلوا خاندان کنبے د ورومی صدی (م) پہ دوئہ تیبہ کنبے سلطنت
 کربے دے - ددہ د سلطنت زمانہ عموماً د « ابدامکازاسا » نہ وروستو کنبے شی -

پاکورس یا پاکورا :- دا پاچا د سکھ پہ خواوشا کنبے سلطنت تہ رسیدلے
 دے - ددہ مسکوکات پہ شکل کنبے غونہ او اکثر تانبے دی - او پہ دوارو رسم الخطونو
 کنبے ضرب شوی دی - دیوے سکے د یو مخ عبارت پہ خروشتی رسم الخط کنبے داسے دے۔
 اصل عبارت :- مہاراجاسا راجائی راجاسا مہاتاسا پاکوراسا
 پینتو ترجمہ :- (د) بادشاہانو بادشاہ شہنشاہ لوٹ بادشاہ پاکورا یا پاکوراسا

د دے سکے عبارت د ساکا بادشاہانو د مسکوکاتو د عبارت سره مطابقت لری .
 ممکنه ده چه دا بادشاه د ساکا قبائیلو یو غړی وی - او د گند و فارس د جانشینو په
 وخت کښه د اقتدار حاصل کړی وی - او د گندهارا په علاقه کښه د خپل سلطنت قائم
 کړی وی - لکه چه د راتلونکی تفصیل نه به د دے قیاس مرسته اوشی -

په ایران کښه د پارتیانو حکومت تقریباً پنځه سوه کاله قائم وو - ولې د مشرق په لور
 د گندهارا او وادی سندھ په مزکه د دوی سلطنت کم و زیات او یا کاله (۲۰) قائم
 پاتے شو - دا سې معلومېری چه د گند و فارس نه پس په دے خاندان کښه پرے کښه
 جوړے شوے وے - او په سلطنت کښه د زوال او کمزوری علاقه څرگندے شوے وے
 او په دے وجه د سلطنت مرکزی طاقت ختم شوے او ملک په مختلفو ریاستونو کښه
 تقسیم شوے دے - د پهلوا حکومت خاتمه د کوشانیانو په لاس اوشوے - دا سې بکار
 چه د سلطنت د انتقال دا آخري افریصله کن جنگ د هیکسدا د فصول په خوا اوشا کښه
 شوے وو - دا نثری انکشافاتو په دوران کښه د آثار قدیمه ما هرنیو ته د دے فصل په
 کنده والو کښه د غشو څوکه او توبرے په لاس ورغلی دی - چه هغه په دے جنگ کښه
 استعمال شوی وو - ممکنه ده چه حمله آور به د غشو ورو لونه پس د فصول دیو
 گڼې په نړولو کښه کامیاب شوی وی - او لاس په لاس جنگ کښه به دے په محصورینو غلبه
 موندلی وی - د دے جنگ نه پس دیواهم مرکزی ښار په ډول د هیکسدا هغه حیثیت ختم
 شو - کوم چه د سوونو کالونه دے ښار حاصل کړی وو -

د هیکسدا سره نژدو د شیرتوب نوے مقام په کنده والو کښه د آثار قدیمه مشهور
 ماهر « سر جان مارشل » په یو څاورینه کتبیو کښه د سپینو ډرو یو ویشتمسکوکات
 موندلی وو - په دے کښه د گند و فارس ، ځنې د پاکورس او ځینې د ویباکد فیزس
 د ناه وے - د دے دره وارو بادشاہانو مسکوکات په یو ځای موندلے کیدل د گند و
 فارس او د پاکورس د زمانے د نزدیکیته علاوه په دے خبره هم دلالت کوی چه
 پاکورس به د گند و فارس نه پس شاید په گندهارا کښه خپل مستقل سلطنت تشکیل
 کړی وی - او په دے خبره هم دلالت کوی چه د گندهارا او وادی سندھ علاقه د پهلوا
 خاندان نه کوشانی خاندان ته منتقل شوی دی -

د سا کا پہلوا با چایانو نومونه او پښتو ژبه

د سا کا پہلوا بادشاہانو په مسکوکا تو کښه زمونږ د غرض خبره د دے بادشاہانو نومونه ، القاب او د هغه ژبے د لیک طرز دے - د دے بادشاہانو نومونه یعنی ماویس آرس ، ونوس ، گند و فارسی ، اور تاکنس او پاکورس وغیرہ په یومعین ساخت او شکل خپور معلومیږی - او د مشرقی ایرانی رباختری ژبے سره تعلق لری - د ماویس او آرس نومونه په پراکرت کښه د «موسا» او «ایاسا» په شکل کښه لیک دی - دا نومونه اوس هم په پښتو ژبه کښه د امواس او ایاس (ایاز) په شکل کښه مروج او ژوندی دی - په اور تاکنس کښه د دے نوم ورومپه حرف (اور) په پښتو ژبه کښه په اصلی شکل کښه موجود دے - هم په دے ډول د «اسپالا هورا» او «اسپالا داکام» په نومونو کښه د پښتو ژبے رښینه موجوده ده - دا نومونه اگرچه د باختری ژبے نومونه دی - ولې د پښتو ژبے سره اشتراک څرگند دے - په دے ډول چه د دے دوارو نومونو ورومپه جزو د اوستای ژبے (اسپا) او د پښتو ژبے (اس) (اسپه) یو کلمه ده - د سنسکرت او اوستای ژبے (د) د پښتو ژبے (دل) متبادل توری دے - لکه چه د دے لفظونو د مقابلے نه دا خبره څرگنده ده :-

اوستا	سنسکرت	پښتو	اوستای او سنسکرت	=	پښتو
ډگدر	دوهی تر	لور	(د)	=	(ل)
			(د)	=	(ل)
x	دیور	لیور	(د)	=	(ل)
	دسه (DASA) داشه (DASA) لسی		(د)	=	(ل)

دا خبره د اوستای فارسی (چه د پهلوی ژبے نه او پهلوی د ژوند نه راوتلی ده) او د موجوده پښتو ژبے د مقابلے نه ښه څرگنده ده - یعنی کوم لفظونه چه په موجوده پښتو کښه په (ل) لیک او وینل شي لکه په مثال کښه د لفظونه :-

فارسی	پښتو	فارسی	پښتو
دامن	لمن	دور	لرے
دود	لوږکے	دیوانه	لیونه

دیدن	لیدل	دست	لاس
سپغا	سپیلے	۵	لس (او داسے نور لفظونہ)

اوس چہ ددے پورته نومونو تجزیہ اوشی نو "اسپالا" بہ داوستا "اسپا داہ شی۔ اسپا بہ معنی د (اس - اسونو) اور (لا) = (دا) بہ معنی د (والا) یعنی خاوند مالک نو اسپالا = اسپادا بہ معنی د اسونو مالک۔

ددے نوم دویم جزو (ہورا) یا "اھورا" بہ اوستائی ژبہ کنبے د نور او رہنا مفہوم لری۔ بہ پینتو ژبہ کنبے د لفظ د (ہور = اور) بہ شکل کنبے موجود او صم دغہ مفہوم ادا کوی۔ نو دوارو لفظونو تر میتخہ د مفہوم اشتراک خرگند دے۔ د پورته تجزے مطابق بہ د سپالا ہورا معنی شی د تیز رفتار اسونو خاوند۔

اوس بہ دویہ نامہ "اسپالا کا داما" واخلو۔

بہ دے نوم کنبے اسپالا = اسپادا بہ معنی د اسونو خاوند۔ ددے لفظ (کا) او د پینتو ژبہ (کے) یو مفہوم ادا کوی۔ دا د تصغیر علامہ دہ۔ او دلته بہ معنی د خوی دہ۔ (کے) اوس صم بہ پینتو ژبہ کنبے د تصغیر نبنخہ دہ۔ "داما" بہ معنی د سردار یا مشر۔ نو بہ بھوی دہول ددے ہول لفظ معنی شون۔ د اسونو د خاوند خوئے سردار۔

د ساکا پھلوا باہایانو بہ دا قاعدہ وہ چہ دوی بہ دخپل سلطنت بہ لویو لویو علاقو باندے د خپلو ناٹبانو بہ ذریعہ حکومت کولو۔ د دوی دا ناٹبان بہ دھخا منشی دورے بہ تقلید کنبے د ستراپ بہ نامہ یا دیدل۔ لفظ ستراپ بہ سنسکرت ژبہ کنبے دکشا تریہ او مہاکشا تریہ بہ الفاظ وضبطا دے۔ دا ستراپان بہ د ساکا پھلوا صم قبیلہ او خپل خلق وو۔ او داسے معلوم پیری چہ د ستراپئی (گورنری) دا عہدہ بہ د دوی بہ خاندان کنبے موروثی وہ۔ دوی بہ ہسے بہ نوم د مرکزی حکومت ماتحت وو۔ ولے عملاً بہ دوی خود مختارہ وو۔ دیشہ شان د ستراپانو یوے کورنئی بہ کا پلسا کنبے حکومت کولو۔ داسبار درود پینج شیر او رود غور بند د اتصال بہ مقام آباد وو۔ بلہ کورنئی بہ ٹیکسٹ کنبے حکمرانہ وہ۔ دغہ رنگ بہ وادی جینا او آجین کنبے ہم د استرا پانانو حکومت وو۔ د آجین د استرا پانانو د کورنئی مشر "چیشٹانا" نومیدہ۔ دغہ لفظ ہتولسی جغرافیہ اول د "چینٹانا" یا "تبتانا" بہ الفاظ ضابطا کرے دے۔ د لفظ د "چیشٹان" چینبتن "چینبتن یا تبتن بہ شکل کنبے بہ پینتو

ژبه کښه تراوسه ژوند د او مستعمل ده - او معنی د د بادار - خاوند - مالک -
 د ساکا پهلوا قبایلو د اصل نسل ، ژبه او ددوی د بادشاهانو د نومونو او
 ددوی په مسکوکا توکښه په کومه ژبه ، په کوم طرز لیکلی شوی ده - ددغه په حقله چه
 څه او وئیل شول که چرته په هغه غوراوشی نو دا وئیل به په ځایه نه وی چه ددغه
 قبایلو د ژبه او پښتو ژبه تر مینځه څه نه څه تعلق ضرور وو - او دا وئیل به په ځایه
 نه وی چه پارتین به د پښتو یو بناخ وو - دا خبره هم د فکر ورده چه د پښتو دیو
 علاقه (غور) دیو قبیل (شنسبانی تېر) په باب کښه د ځنځ پوهانو دا خیال ده
 چه دا خلق د ساکا قبایلو اغلاف وو - نو موږ دا وئیل شو چه د پورته وضاحت په
 رڼا کښه ساکا قبایل هم ضرور په څه نه څه شکل کښه د پښتو سره وابسته پاتې شوئی .

د ساکا پهلوا باچا یا نو په مسکوکا توکښه چه کومه ژبه لیکلی شوی ده هغه د
 اوستا ، سنسکرت او زړه فارسی) یو مخلوطه لهجه معلومېږی - او په خپل ساخت کښه
 یو اولسی ژبه ده - دا ژبه یقیناً پښتو نه ده - البته د باختری لهجو نه یو لهجه ورته
 وئیل شو - امکان لری چه په دغه زمانه کښه او شاید چه ددغه نه به وړاندې هم په
 هند هارا او مشرقی افغانستان کښه عامه او مروجه ژبه هم دا وه - او دا به د خط و
 کتابت ژبه وه - او د اولس هره فرقه به پرته پوهیدله - چونکه د مسکوکا تو تعلق د
 اولس د هرې فرقه سره وو - نو د ساکا پهلوا حکمرانانو به هم دغه ژبه سرکاری او
 درباری گڼلی وی - دا هم ممکنه ده چه دا ژبه د ساکا پهلوا خلقو خپله ژبه وی - به هر
 حال موږ دا وئیل شو چه په دغه زمانه کښه به پښتو ژبه هم دغه شان وئیل شوه
 څه رنگ چه د ساکا پهلوا بادشاهانو په مسکوکا توکښه په خروشتی رسم الخط کښه
 لیکلی شوی ژبه وئیل شوه - که چرته موږ د مسکوکا تو دغه ژبه ته فکر او کړو تنوپه
 ځینې مسکوکا تو باندې د بادشاه نوم او القاب د کلمه اضافت سره ذکر شوی دی - او
 په ځینې مسکوکا تو کښه د اضافت حرف نشته - که چرته موږ د مسکوکا تو ددغه ژبه
 د لیک په ترکیب غوراوکړو نو داسې معلومېږی چه په پښتو ژبه د نرې لهج و یونکی
 پښتانه هم دغه شان خبرته کوی - او ددوی دا خبره لیکلې هم په دغه ډول شی
 څه رنگ چه په دغه مسکوکا تو د بادشاهانو نومونه او القاب لیکلی شوی دی -
 د بده مرغه د پښتو ژبه د ویرې پخوانی زمانه څه نمونه نن ورځ په لاس
 کښه نشته - د پښتو ژبه نسبتاً زاړه او پخوانی کتابونه چه کوم نن ورځ موجود

دی۔ دھغوی لہجہ او اصل الفاظ پہ اوسنی لہجہ کنبے تبدیل کرے شوی دی۔ او دا اندازہ نشی لکیدے چہ دن نہ خوسوہ کالہ اکاھو پینتو ژبہ خہ رنگ وٹیلے اولیکے شوہ۔ البتہ اوس اوس د پینتو اکیہ بیہ پینور یونیورسٹی پہ زیار د «مروتوکسرونہ» نوے یو کتاب پہ خیل اصل شکل او لہجہ کنبے چاپ شوع دے۔ دا کتاب د نرے لہجہ د پینتو د ژبے نسبتاً یوہ پخوانی نونہ دہ۔ چہ موبزٹے پہ اصل شکل کنبے وینو۔ او دا ورنہ معلوم پیری چہ دن نہ دوہ دوہ نیم سوہ کالہ اکاھو بہ د نرے لہجہ ویونکو پینتو خہ رنگ خبرے کولے۔ او د دوئی دا خبرے بہ خہ رنگ لیکے شوع۔ د دے کتاب تہ یو خو مثالونہ پیش کول۔ بہ زما د دے پور تہ قیاس پہ مرستہ کنبے بے ٹا یہ نہ وی بہ دوہ سوہ کالہ ورناندے د نرے لہجہ پینتو دوہ زرہ کالہ ورناندے دگند ہارا یو اولسی ژبہ چہ بہ مسکوکاتو لیکن شوی دہ

اول مثال (ری) حرف اضافت

بس کہ اے جرسہ (ری) میرو - - - - - راجا (ری) راجا سا مہا تاسا ماسا خبرے وایہ

مطلب ۱۔ اے جرسہ! (اوس) بس

کرہ۔ (راو) (د = ئ) میرو خبرے وایہ - - - - - (د = تی) شاہانوشاہ، لوٹے بادشاہ موی دویم مثال (ری) حرف اضافت - - - - - (ری) حرف اضافت

تاری (شاغلتو خبرے میلے

مہاراجا، راجا راجا سا - - - - -

«کودو فاراسا»

تہ داتلے

مطلب ۱۔ (د) تا دھوانہردی خبرے

پہ علاقہ کنبے مشہورے وے - - - - - شہنشاہ (د) دشاہانوشاہ - - - - - کودو فاراسا»

د حرف اضافت نہ بغیر مثالونہ

دریم مثال ۱۔ احمد زویہ شہزمان بل

خزادہ زویہ عالم وو - - - - - «مہاراجا براتا» درامیاسا، اسپالہورا»

مطلب ۱۔ (د) احمد خوی شہزادہ

(او) خزانہ خوی عالم وو - - - - - (د) شہنشاہ اورور - - - - - اسپالہورا»

خلورم مثال ۱۔ براتم خوی جعداروہ

دکوشانیانو دوره

د ساکا په لوانه پس په افغانستان، کندهار او د هند په شمال مغربي علاقه کې د کوشانیانو حکومت شروع شو. کوشانیان شوک وو؟ په لنډ ډول د دې تفصیل داسې ده:-

یوچي یا یوهجي؛ لکه چې وړانده وئیل شوی دی. سیتی قبائیل په مختلفو قبایلو کې ویش وو. او چونکه دا قبائیل به اکثر ځانه بدوش او په خپل مینځ کې به جگړو اخته وو. نو په دې وجه دوی ته خلیف قبایل نه شو وئیل. په دې سیتی قبایلو کې ځینې قبائیل د یوچي یا یوهجي په نامه مشهور وو.

د دویمې صدۍ ق. م د نیچ په خوا اوشا کې د یوچي قبایل د یو په قبیلې "هوگنو" د دباؤ او فشار په نتیجه کې دخپل علاقه نه په وتلو مجبور شول. او د صحرائو کې په قطبي علاقه کې خواره شول. او د دې نه وروستو د زمانې په تیریدو د سیر دریا او رود آمو تر مینځه علاقه کې استوګن شول. د سق ق. م پورې لا دا قبایل د رود آمو په قطبي علاقه کې میشته وو. په دې زمانه کې د رود آمو په جنوبی علاقه کې چې کوم خلق او سیدل - د چیني لیکوالو مطابق هغوی د "تاهیا" په نامه مشهور وو. دا خلق (تاهیا) دسې په شمیر کې خور وو. ولې به بدو امن پسند او تجارت پلېشه خلق وو. دغه وجه ده چې په لږه موده کې یوهجي قبایلو په دوی خپل اقتدار قائم کړو.

یوچي قبایل د سق ق. م په خوا اوشا کې د رود آمو نه را پورې وتل. او د باختر په علاقه کې خپل اقتدار قائم کړو. دغه وخت دا قام (یوچي) په پښتو

له "هوگنو" دا نوم چیني لیکوالو د هغه ځانې بدو شوو قبایلو دپاره استعمال کړې دې کوم چې هیرو دوتس ده ستهین "په نامه یاد کړی دی.

لو یو قبیلو مشتبل وو۔ او هرہ یو قبیلہ د خپل سردار ماتحت وه۔ په دے قبائلو کښه د یوے قبیلے نوم «کوی شانگ» وو۔ د دے قبیلے سردار رفته رفته په نور وځلور و قبیلو هم خپل اقتدار قائم کړو۔ او د «کوی شانگ» قبیلے مشر د دے ټولو قبا ئیلو بادشاه شو۔ او د دے بادشاهي نوم د دے قبیلے د نوم په مناسبت کوی شانگ شو۔ چه وروستو په استعمال سره د «کوی شانگ» نه په «کوشان» مشهوره شوه۔ او د یوچي نوم د مینځ نه اووتلو۔

د کوشانیانو د سلطنت په آغاز کښه د «کابل او کاپیسا» په علاقہ کښه باختری یونانیان په «ساکستانا» او اراکوزیا کښه پهلو او په کندھارا او داباسین په کڅی کښه «ساگا» حکمران وو۔ د هغه د دباؤ او فشار په نتیجه کښه چه د شمال او جنوب قیلے د لور نه بلخترک یونانیانو محسوس کولو۔ د دوئی محدود حکومت د پهلو په قبضه کښه رغ۔ او بیا د پهلو بادشاه گندو فارس» د جا نشینو په وخت کښه کوشانیانو ته منتقل شو۔

د کوشان خاندان بانی «کجولا کد فیزس» گڼلے شی۔ په اغلبو احتمالاتو «کجولا کد فیزس» به د سنه په خوا او شا کښه د کابل او کاپیسیا علاقہ فتحه کړی وی۔ او د سنه پورے به د کندھارا علاقہ د اباسیند د غربي غاړه پورے په خپل سلطنت کښه شامله کړی وی۔ او د دے نه پنځلس کاله پس د سنه په خوا او شا کښه د ټیکسا د فصیل په خوا کښه هغه خونړی جنگ شوے دے چه د هغه په نتیجه کښه کجولا کد فیزس د شمالي هند هم مالک شو د دے جنگ فاتح به یا د کجولا کد فیزس څوے «دیساکد فیزس» وو او یا هغه به نومه سپه سالار یا نائب السلطنت چه په مسکوکاتو کښه د «سوتر مگاس» یعنی «منجی کبیر» په لفظ ذکر دے۔

کجولا کد فیزس د اټیاؤ کالو په عمر کښه د (سک) په خوا او شا کښه وفات شوے دے۔ د دے مسکوکات د کابل د باختری یونانیانو د آخری باچا «هرما یوس» د مسکوکاتو په تقلید کښه ضرب شوی دی۔ د دے د یوے سک په یو مخ په خروشتی رسم الخط کښه د دے نامه او القاب داسے لیک دی۔

اصل عبارت: «کجولا کاساسا» «کوشانا»، «یاوو کاسا» «دهراماتی کاسا» پښتو ترجمه: «کجولا کاسا (کد فیزس) کوشانی شاه دیندار محافظ دین»
په یوه بله غونډه مېي سکة چه په شا باندے د «د بخدی» (بلخی) او بڼي تصویر دے۔ په خروشتی رسم الخط کښه د دے نوم او القاب داسے لیک دی۔

اصل عبارت :- " مہاراجاسا " " راجا راجاسا " " دوا پوتراسا " " کاجولا کاوا کافزاسا " پینتو ترجمہ ۱۔ شہنشاہ شاہ شاہان (د) آسمان ٹوٹے کچولاکد فیزس
ویباریا) کد فیزس :- دکوشان خاندان دوم بادشاہ دمسکوکاتوبہ شہادت
ویباویوکد فیزس دے - دا باچا بہ تاریخ نو کینے دکد فیزس دوم بہ نامہ ہم مشہور
دے - او غالباً چہ بہ سکے یا سکے کینے دھل پادر دوفات نہ پس بادشاہ شوے
دے - بہ دے زمانہ کینے ایران پارتی حکومت درومیانوسرہ بہ جنگونو کینے بوقت
وو - ددے وضعیت نہ کد فیزس دوم فائدہ واخستہ - او د اوسنی افغانستان تقریباً پو
علاقے لکہ آریا (صرات) " ساکستانا " (سیستان) اراکوزیا (دقندہارمنطقہ) وغیرہ
تے فتح کرے - او دہندہ بہ لورٹے ہم دخیلو فتوحاتولسن خورہ کرے - مشہور انگلیسی
مؤرخ " مسٹر ونسنہ سبتھ " دکد فیزس دوم دہندی فتوحاتو بہ باب کینے داسے وائی
" ددے خبرے احتمالات موجود دی - چہ دے بادشاہ بہ دپنجاب او دگنگا میدان یوہ
یوہ برخہ فتح کری وی - دا امکان ہم شتہ چہ دے بہ داباسیند تر دہانے ہم رسیدے
وی - او بہ دے علاقو کینے چہ دپارتیانو کوے ورے ورے راجوارے وے ہعہ بہ تے
دمنیخہ لرے کری وی ؛ داکٹرو مورخینو بہ خیال کینے دشمال غربی ہند پوے علاقے د
دہ بہ حکومت کینے شاملے وے - دا امکان ہم کیدے شی چہ متہرا بہ ہم ددہ بہ حکومت
کینے شاملہ وے ۔

د " ویباکد فیزس " مسکوکات دکد فیزس اول دمسکوکاتو بہ نسبت زیات نیکی
اود نقش ونگار بہ لحاظ دفن بہ اصولو جور معلومی - او دا غالب امکان دے چہ بہ
مسکوکاتو کینے دا ترقی بہ دگندہارا دالحاق نتیجہ وی - بہ دے مسکوکاتو باندے ہم
بہ یومخ یونانی او بہ بل مخ جزو شتی رسم الخط دے - لیکن دیویونانی رسم الخط
موجودگی ہسے یو تقلیدی خبرہ دہ - دغاہ وخت دارسم الخط دعام استعمال نہ وتے
وو - البتہ بہ مسکوکاتو کینے صرف دتقلید بہ دول جاری وو - او بے بادشاہ دنوم
القابونہ بہ پکینے نورخہ نہ شو لیکے -

د ویباکد فیزس دسلطنت دمومے تعیین بہ یقینی دول نہ شی کیدے ہنعالا

۱۔ دا نامہ چینی لیکوالو د (ین - کو - چن) (YEN - KO - CHEN) بہ لفظ ضبط کری دہ -

۲۔ دمتہرے نہ حوالس میلہ لرے دہمات " نوے کلے نہ ددہ مجسہ برآمد شوی دہ -

د دہ د سلطنت زمانہ (۳۲) کالہ او ھٹنے تے (بج) کالہ کئی - ولے د وفات تے سنہ ۱۷۷۷ء
 ویباکد فیزس د خپلو مسکوکاتو لہ مخہ د "شیوا" پیرو معلومی ری - د دہ پہ وخت
 کینے د سلطنت دولتندی او خصوصائی د سرورزو د بنکلی مسکوکاتو نہ څرگندہ دہ -
 د دہ دیوسیکے پہ یو مخ پہ څر و شقی رسم الخط کینے د دہ نوم او القاب داسے لیکلے شوی
 دی -

اصل عبارت ۱- "مہاراجاسا" "راجا راجاسا" "ساروالوکا" "ایشوراسا"
 "ماھیسواراسا" "ھیماکپتی شاسا"

پیتو ترجمہ ۱- شہنشاہ ، شاہ شاہان (د) دنیا بادار د شیوا پیروکار
 ہیماکپتی شاسا (ویباکد فیزس)

د ویباکد فیزس او کنشکا د تخت نشین ترمیخہ زمانہ کینے دیو داسے بادشاہ مسکوکاتو
 موندلے شی چہ نامہ تے څرگندہ نہ دہ - او پہ مسکوکاتو باندے تے پہ یونانی رسم الخط کینے
 "سوترمگاس" لفظ لیکلے دے - د دے لفظ معنی "لوٹے نجات ورکوونکے" کیری - د دے
 سری پہ حقلہ د مورخینو خیالات او قیاسات مختلف دی - ولے پہ غالب گمان داسرے
 بہ د ویباکد فیزس دلوری نہ نائب الحکومت وو - او دکوشانی باجا پہ ہندی مقبوضاتو
 بہ تے حکومت کولو - او د سکے و معلوق بہ ورلہ حاصل وو - د دے قیاس مرستہ د دے
 نہ نم کیری - چہ دہ ساکا پهلوا " پہ دورہ کینے ہم داسے رواج وو - او د شہنشاہ سپہ
 سالاریا ورور یا بل قریبی رشتہ دار تہ بہ دنیا بت پہ حالت کینے ہم د خپلے نائے د سکے
 ضرب کولو حق حاصل وو - لکہ چہ داسے مثالونہ موند دے باچایانو پہ دورہ کینے لیدالی دی
 " سوترمگاس " مسکوکات پہ تائبہ او سپینوزرو کینے یوانے دانہ چہ پہ مرکزی ہند کینے
 د مالوے او بنارس تے علاقے پیدا شوی دی - بلکہ د کبرام رکاپیسا) پہ علاقہ کینے ہم
 پریوانہ موندلی شوی دی - دامسکومات اگرچہ پریوانہ دی ولے قریباً ڈریا ټول پہ
 یو ټول او څہ خاص جدت نہ لری -

کنشکا :- د ویباکد فیزس نہ پس چہ پہ کوشانی خاندان کینے کوم سرے حکومت
 تہ رسیدلے دے ھخہ پہ کتباتو او مسکوکاتو کینے د کنشکا پہ نوم یاد پیری - دغہ
 بادشاہ د "شاہ گندھارا" لقب مشہور او پہ خپلو مسکوکاتو کینے د "راؤ نانور او"
 یا شا او نانوشاؤ یعنی د بادشاہانو بادشاہ بللے شوی دے -
 د کوشانیانو د تاریخ پہ حقلہ عموماً او د کنشک د شخصیت پہ حقلہ خصوصاً دا

یوہ پیرہ عجیبہ خبرہ دہ۔ چہ سرہ ددوی ددے لوٹے ددبے او شہرت چہ ترخوٹو پیر یو پہ مرکزی آسیا کینے خور وو۔ دزرگونو مسکوکاتو او پریوانہ کتابا تو پہ موجوٹی کینے چہ تقریباً دہخہ دہول سلطنت دورہ ٹے راکیرہ کری وہ۔ با وجود د سنسکرت، چینی او تبتی ژبو د پخوانی نوشتو اولیکونو او سرہ دہخہ قدا دم بے سرہ جیسے چہ ددہ د القابو او خطابونو سرہ د مٹہرے دخوا او شانہ پیدا شوی دہ۔ بیا ہم دکنشک د

جلوس تاریخ نامعلوم دے۔ او دا خبرہ پہ واضح قول لانه دہ معلومہ چہ کنشکا پہ کوم وخت او کوم شکل کینے تخت تہ رسیدے دے۔ البتہ دمورخینو د غالب اکثریت پہ خیال کینے ددہ د تخت نشینی زمانہ د سن ۱۳۰۰ پہ مینج مینج کینے او پہ اکثر و احتمالاتو پہ سن ۱۲۸۰ کینے کینے شی۔

کنشک د شاہ کندھارا پہ لقب مشہور وو۔ او پہ دے وجہ ددہ سلطنت تہ بہ دکندھارا سلطنت ہم او ویلے شو۔ ددہ پہ ساہنت کینے ہول افغانستان، کندھارا، شہالی ہند دکنکا ترمیدانونو، او پہ سویل دوندھیا چل ترغونو، د قبلہ پہ لور د پامیرنہ پہ قبلہ د سنکیانگ اورود لحارم ترکختی پورے خوروو۔ ددہ پہ سلطنت کینے د پارتیا، ختن یارقند، کشمیر، گجرات او کاٹھیا وارغوندے صوبے ہم شاملے وے او ددے وسیع سلطنت صدر مقام پہ کندھارا کینے پورا شا پورا (پہینور) وو۔ کنشکا بہ دخل وسیع سلطنت انتظام د دوو دارالخلافو نہ کولو۔ ددہ کرمائی صدر مقام د کا پیسا بنار وو۔ پورا شا پورا (پہینور) ددہ سرمائی دارالخلافہ وے۔ دانبار اگرچہ د نورو کوشانی بادشاہانو پہ عہد کینے ہم مشہور وو۔ ولے دکنشک پہ وخت کینے د شہرت انتہا تہ رسیدے وو۔ ددہ پہ زمانہ کینے دا بنار دکندھارا آرہا او بودائی تعلیماتو یو لوٹے مرکز وو۔ اگرچہ د حفریاتو پہ نتیجہ کینے د پہینور د زپو کنڈا والونہ حقہ داسے پیر حیزونہ نہ دی راوتلی۔ چہ دہخے نہ ددے بنار د پخوانی عظمت او شان و شوکت پورہ پورہ اندازہ اولگی۔ بیا ہم د شاہی آبادیانو پہ لڑکے پہ دکنشکا

لے دکنشک دا قدا دم بے سرہ مجسہ چہ پہ دخل وطنی لباس کینے ملیوس دہ۔ او د فن کاری پوہ بے نظیرہ نونہ کینے شی۔ د مات نوے کلی نہ چہ د مٹہرے نہ خوارس میلہ لڑے دے راوتلی دہ۔ ددے جیسے سرہ د ویا کہ فیزس او د "چیشٹانا" جیسے ہم دی۔ چیشٹانا ہفت سرے دے چہ دہ ساکا پہلو ہانچا یونو پہ لڑکے ذکر شوے دے۔ دکنشک او ویا کد فیزس یوٹھے مجھے د دوارو بادشاہانو د عہد نزدیکت خرگند وی "۔

دسرمائی صدر مقام اہمیت پر زیا تیری۔ دھفہ شاندار معبد ذکر ضروری دے۔ چہ چینی سیاح " فاهین " دھفہ ذکر بہ ہیرو شاندار و الفاظو کتبے کرے دے۔ دے معبد مینار دٹلور و سوو فٹو نہ زیات لور او دمنقش لرگی نہ جور بہ دیارلس منزلہ مشتل وو۔ دا معبد دھفہ وخت بہ ٹولہ دنیا کنبے دہولو نہ زیات سبکے او عظیم معبد کنبے شو۔ اوتر پیرے مودے دنیا دسیا نیانو دتوجہ مرکز وو۔ دا خانقاہ یا معبد دموجو دہ پپینور دگیچ دروازے نہ بھر بہ ہفہ ٹائے آباد ووچہ اوس دہ شاہ جی " بہ پیری یا دیری۔ دس ۱۹۰۹ء دحفریاتو بہ نتیجہ کنبے دے خانقاہ بنیاد معلوم شوے وو۔ چہ دہ سوہ او شپہر ایتار (۲۸۶) فٹہ محیطے لرلو۔ دے نہ دے عبارت د عظمت اندازہ نکیدے شی۔ دا بے معلومی۔ چہ بہ دغہ وخت کنبے بہ ٹول ہندو پاکستان کنبے دومرہ عظیم عبارت بل چرتہ نہ وو۔ دحفریاتو بہ دوران کنبے بہ دے ٹائے کنبے یونیکلے صند و قچہ ہم موندلی شوی وہ۔ چہ بہ ہفہ کنبے دمہا تبادہ ٹہ تبرکات وو۔ بہ دے صند و قچہ دکشکاتصویر موجود دے۔ اومہرٹے ہم پر نکیدے وو۔ بہ صند و قچہ باندے دہ " اچی سالا " نوے یوسری دستخط ہم ٹرگند پیری۔ دانوم یونانی شان معلومی۔ اغلبہ دہ چہ داسرے بہ دکشکا د عمارتونو مہتمم یا اور سیٹرو وو۔ داصند و قچہ ن ورخ د پپینور بہ عجائب خانہ کنبے د قدیم تاریخ دیوس نادرے تحفے بہ ڈول محفوظہ دہ۔ او بہ صند و قچہ کنبے دہ " بدہ تبرکات " دہ برہما، حکومت تہ د پاکستان دلوری نہ د خیر سکائی د جذبے زیر اثر ور کرے شوی دی۔

د پپینور دامعبد لکہ چہ مسٹر ونسٹ سمٹھ وائی د شپہرے صدی عیسوی بہ آغاز کنبے د چینی زائر سٹک (سن ۱۵۲۰ء) د وینا مطابق چہ بہ دغہ زمانہ کنبے کندھار تہ راغلے وو۔ لاهم ہفہ شان بہ خپل زور شان و شوکت آباد وو۔ او دے چینی زائر بہ قول تردے وختہ درے ٹاہ بہ اور سوزیدے او خراب شوے وو۔ ولے دوبارہ سد بارہ دھفہ وخت د بادشاہانولہ خوا تعبیر شوے وو۔ بہ دے ڈول دکشک بہ وخت کنبے بہ دے سبار کنبے د بودائی تعلیماتو د پارہ یوہ عظیمہ جامعہ یا خانقاہ ہم آبادہ وہ۔ دا خانقاہ نہیہ صدی مسیحی پورے لا آبادہ وہ۔ او ستار بودائی عالم " ویراد یوا " لیدی وہ۔

دین و آئین :- کوشانیان د خپلے باد یہ گردی بہ زمانہ کنبے دغہ خاص دین و آئین پیرو کار نہ وو۔ ولے کوم وخت چہ دوی د تھذیب بہ دائرہ کنبے داخل شول او حکومت نے تشکیل کرو۔ دغہ وخت دوی د زردستی مذہب پیرو معلومی۔ ولے ہرکھ

چہ دخیلو فتوحاتو پہ سلسلہ کببے افغانستان گندھارا، وادی سندھ اوکنگا تہ اورسیدل نو د مختلفو مذاہبونہ د تاثر پہ نتیجہ کببے دوی د مفتوحہ ملکونو ٲول ارباب الانواع محترم اوگئل۔ اگرچہ دکد فیزس اول دیو خاص مذہب پہ عقلہ ٲہ ٲرگند ثبوت نشتہ۔ ولے پہ مسکوکاتو باندے دھفہٴ دلقب «شاہ دیندار» نہ دا ٲرگند پیری چہ دھفہٴ بہ ہم ٲولو ارباب الانواعو تہ پہ درنہ سترگہ کنل۔ دا خبرہ ہم د ٲارو پرده۔ چہ دھفہٴ ٲوٲے کد فیزس دویم د «شیوا» پرستش تہ مائل بنکاری۔ او د ٲٹنے عالمانو پہ خیال کببے دھند د فتوحاتو نہ، پس دھفہٴ د «شیوا» پیرو ٲوٲے دے۔

دکو شانیانو د حکومت پہ ابتدا کببے پہ ملک کببے بودائی او اوستائی دینونہ د وارہ مروج وو۔ اگرچہ زردشتی آئین ٲہ د دوو صدیونہ د ملک خاتیزے حصے د بودائی آئین د پارہ خالی کرے دے۔ او د «بدھا» فلسفہ پہ دے مرکزہ خورہ ٲشوی دہ۔ ٲکلہ چہ د اشوکا د مذہبی ٲنغف پہ نتیجہ کببے بدہ مذہب د گندھارا پہ علاقہ کببے خور ٲشوے او د دھندو کش ترحینوی لمنو پورے رسیدلے وو۔ کوشانیان ہم د دے دین سرہ متعارف ٲشول۔ د کاپیسا دکتا والو نہ ٲٹنے داسے آثار برآمد ٲشوی دی چہ د ہفے نہ دکو شانیانو بدہ مذہب تہ د راویدلو قیاس مرستہ موی۔ دا خبرہ ہم د تعجب دہ چہ دکنشک د زمانے کتبات او د دھفہٴ مسکوکات د بدہ مذہب سرہ دھفہٴ عقیدت او احترام او مینہ، ٲرگندوی۔

ولے دا خبرہ لا تراوسہ ثبوت تہ نہ دہ رسیدلی چہ کنشکا بہ ہم د «اشوکا» پہ شان بدہ مذہب قبول کرے وی۔ اگرچہ ہیر قرائن پہ دے خبرہ دلالت کوی چہ کنشکا د خپل سلطنت پہ آخری کالونو کببے بدہ مذہب تہ مائل وو۔ دکنشکا پہ مسکوکاتو کببے د نورو ارباب الانواعو پہ شان پہ یو سکھ «گوتھ بدہ» ہم د دیوتا پہ دول مضرب دے۔ بہ ہر حال دومرہ خبرہ یقینی دہ چہ د خپل سلطنت پہ آخری کالونو کببے کنشکا د بدہ مذہب یو سرگرم مرستیال وو۔

د اشوکا پہ زمانہ کببے بدہ مذہب یو خاص مذہب نہ وو بلکہ د ژوند یوہ خاصہ فلسفہ وہ۔ گوتھ بدہ یو «دیوتا» نہ بلکہ یو اخلاقی معلم او مصلح وو۔ چہ د خپل نوی فلسفے او اخلاقی اصولو پہ رٲا کببے ٲے خلقو تہ د ژوندانہٴ دھمونو نہ دغلامی او د فیروانا ر د ژوند آخری سکون او نجات) لارہ بنیٹیلہ۔ خیالات، جذبات، احساسات،

او افعال پاک ساتل او پہ دفعہ جول یو حق نور اخلاقی اصول دفعہ تعلیم خلاصہ
 ده۔ د شهباز گریھے کتبہ چہ داشوک فرامین پرے لیک دی۔ ددے خبرت مرستہ کوی۔
 وے دبدہ مذهب پہ تاریخ کینے دکنشکا نوم پہ دے وجہ ہم قابل احترام
 کینے شتی۔ چہ دفعہ داشوکا پہ شان دبدہ مذهب دتعلیماتو دآدوین دپار د
 بو دای مذهب د مشهورو او لویو لویو عالمانو یو مجلس مقرر کرو او ددے مجلس د
 فیصلو پہ نتیجہ کینے دبدہ مذهب یو نوے شکل اختیار کرو۔

دکنشکا تر زمانے چہ، دبدہ مذهب پہ، کومہ طریقہ وو۔ دفعہ طریقے تہ بہ تے
 .. هینایانا * (HINAYANA) یعنی د نجات لنپہ لاروئیلہ۔ ددے طریقے اصول او
 آئین پہ دفعہ مذہبی مجلس کینے مدون شوی وو۔ کوم چہ داشوکا د حکومت پہ
 وخت کینے د پاتلی پوترا (رپنہ) پہ مقام منعقد شوی وو۔ وروستو چہ دفعہ دین
 پہ گند، ہمارا او افغانستان کینے خورشو۔ نو د زمانے پہ تیریدو سرہ گند ہمارا د عالمانو
 لہ خوا پہ دے اصولو کینے د تبدیلیو تحریک شروع شو۔ او چہ دکنشکا دورہ راغلہ نو
 پہ دفعہ وخت کینے ددے د مرستے لہ کیلہ گند، ہمارا عالمانو تہ داموقع پہ لاس ورغلہ
 چہ خپلو نظریاتو تہ علان شکل ورکری۔ چنانچہ دکنشکا پہ حکم دفعہ پہ سرمایہ دارانہ
 (پلینور) او یا پہ کشمیر کینے دبدہ مذهب پہ اصولو باندے د غور کولو پہ عرض یو
 لوئے مجلس منعقد شو۔ چہ پکینے پنچہ سوہ دبدہ مذهب مشہور او نو میالی عالمان
 شامل شوی وو۔

دا مجلس د واسو میترا (VASO METHRA) نوے یو عالم چہ دگند ہمارا اوسیدو کئے
 او پہ مذہبی علومو او فلسفہ کینے د کوشان پہ تہول سلطنت کینے تے سارے نہ وو۔
 د صدارت لاندے منعقد شو۔ یو بل عالم چہ نامہ تے "پارسوا" او دگند ہمارا باشندہ
 او دکنشکا درباری او مذہبی مشاور وو۔ او د بادشاہ سرہ بہ تہروفت پہ پلینور او
 کشمیر کینے موجود وو۔ او مذہبی تعلیم بہ تے ورکولو۔ پہ دے مجلس کینے ہم شامل
 وو۔ ددے مجلس فیملے د "اسواکوسا" نوے یو ادیب چہ دکنشکا د زمانے یو لوئے
 بہترین لیکوال، لوئے ادیب، ڈراما ہست، شاعر فلسفی او د ہیرو کتابونو
 مصنف وو۔ پہ قلم اولیک شو۔ دفعہ مجلس د بحث مباحثے تہ، پس د موریا د زمانے
 محدود بودائی آئین پہ وسیع ترین مفہوم کینے قبول کرو۔ او ددے مکتب ژبہ تے سنسکرت

اوگرزوله - د دے مکتب یالارے نامه د زرے لارے په مقابله کښه « مهایانا » (MAHA AYANA) یعنی د نجات لویه لار کښه د لے شوه - چونکه د نوی طریق، یالارے محرکین د گندهارا عالمان وو - نو د زرے لارے په مقابله کښه د دے نامه مشالی لاره هم شوه - د دے نوی لارے د محرکینو د دے اقداماتو او اصلاحاتو په خلاف د جنوب د لارے بودائی عالمانو پوره غوغا پورته کړه او د دوی دے نظریاتو ته دے باطل او ویریل د دے مجلس د صدر « واسو میترا » نامه دے د بودائی عالمانو د فهرست نه او وهله - د دے نه پس به دوه مذهبي نظریه په دوه مختلفو شکلونو کښه اجرا کیدل - او د دواړو د لخوا اختلافات دومره زیات شول چه د هرک یوه د لارے « پیروانو » خپل مذهبي معابد او مذهبي حلقه بیلے کړه -

د گندهارا آرت - د دے مجلس د فیصله په نتیجه کښه په گندهارا کښه د بده مذهب رخ بیخي بدل شو - حکومت بده چه په زړه لاره کښه د یو مصلح او اخلاقی معلم حیثیت لرلو - او دده مریدانو به دده د بت جوړولو نه پرهیز کولو - په گندهارا کښه دے اوس د « دیوتا » درجه اختیار کړه - او د دهغه ژوند او د ژوند او بده قیصه د بتانو ژبه په ژبه کویا نه شوه - د ساکیا مونی (حکومت بده) د پیدا کیدو آثار، د دهغه پیدائش، د دیوتا کیدو علامه، د جوگی کیدو تکل، دهغه ریاضت او فاقه کښی د شاگردانو ټولې، دهغه وروچه تقریر، د نروانا فکر، « دهغه مرگ » حتی چه دهغه د ژوند وړتیا په سوونو ټولې حادثې، فنکارانو د بتانو په ژبه بیان کړه - او د بتانو په ژبه د حکومت بده د ژوند دا او بده قیصه د « گندهارا آرت » په نامه مشهوره شوه -

ځنې عالمان د گندهارا آرت د پیدائش او ترقی باعث د گندهارا په علاقه د باختري یونانیانو سل کلینز دور حکومت کښی - او داسه وائی چه « که باختري یونانیانو په دے علاقه حکومت نه وکړه نو شاید چه گندهارا آرت به هم معرض وجود ته نه وورغلے » دا خبره تر دومره حده درسته ده چه د باختري یونانیانو د سلطنت د تنزل په وخت کښه یونانی فنکاران چه د هغوی فنی کمالات د باختري یونانیانو

له داسوکه په زمانه کښه د بده مذهب مذهبي ژبه « پالی » ژبه وه - چه په برهمی او غروشتی رسم الخط کښه به لیکل شوه -

په مسکوکا توکبڼی لا تراوسه ژوندي دی۔ دهندو کش جنوبي علاقو ته به کوچ او مهاجرت اما ده شول۔ او بیا ده ساکا پهلوا، او «یوچیانو» د خپلو په نتیجه کبڼی دغه خلق په زیات تعداد کبڼی په مهاجرت هجور شول۔ او کڼد هارا ته راغلل۔ د کڼد هارا زمکه د خپل طبعي محل وقوع او قدرتي خصوصیاتو له کبله د ورومې صدۍ ق۔ م نه د بودایي آئین د نشوونما په حقله د «ارض موعود» حیثیت حاصل کړی وو۔ نو هرکله چه د عقیدت حرارت او جوش د سکون واطمینان په فضا کبڼی د مهارت فن او ذوق لطیف سره قریبي او یواژد تباس پیدا کړو۔ نو «کڼد هارا آرته» د پاره زمکه تیاره شوه۔ او دغه صنعت یعنی د سنگي هیکل تراشي د پاره موزون او سازگار حالات پیدا شول۔ چنانچه د سوات او پشکالاوتي (چار سده) د کڼد والونه د «بدها» دوه داسی پیسے برآمد شوی دی چه د فرانسیسی ماهر آثار قدیمه «مسترفوشه» د تحقیق مطابق دیوے تاریخ سنه ق۔ م او دپلے تاریخ (سنه ق۔ م) کڼل پکار دی۔ او دا د باختری یونانیانو دور حکومت وو۔ په دے بنا دا ویلے شو چه د کڼد هارا آرته بنیاد د باختری یونانیانو په عهد کبڼی ایښودے شوی دے۔

لیکن د دے خبره نه هم انکار نه شي کیدے چه د کڼد هارا آرته د عروج او ترقی زمانه د کنشکا دور حکومت وو۔ کوم عوامل چه د دے ترقی ذمه واری دهغه به په لنه ډول داسی بیان کړو۔

۱) د کوشانیانو او رومیانو ترمنځه د تجارتی او سیاسی روابطو قیام۔

۲) د کنشکار د لوری نه د بدو مذهب سرپرستی او په مذهبي عبراتو کبڼی دهغه حد په هورتی شخف او دلچسپی۔

۳) د کنشکا د لوری نه د فن قدر دانی او دهغه په نتیجه کبڼی د یونانی اورومن صناعاتو راتلل۔ او د دوی په وجه د مقامی صنعت گرانو تربیت او نشوونما۔ او د دے باهسی تأثر او اختلاط په نتیجه کبڼی د مغربي خیالاتو په مشرقی دنیا کبڼی جذب کیدل۔

عرض دهغه عوامل دی چه په بنیادی طور د کڼد هارا آرته د ترقی او عروج اسباب کڼلے شي۔ دا عوامل د کنشکا د مقتدر شخصیت، د مذهب سره دهغه د شخف، د صنایع لطیفه په باب کبڼی دهغه د قدر دانی او دهغه په وسیع سلطنت کبڼی په امن و امان دلالت کوی۔ دهغه اسباب چه د کڼد هارا په خیال انگیزه خطه کبڼی ټول

سرہ یونانی شول نو دکنشکا پہ سرپرستی کینیہ دکنہ ہمارا دھیکل تراشی صنعت
دعروج انتہا تہ اورسیدلو۔ اونہ صرف دکنہ ہمارا دشہرت باعث شو بلکہ دکنشکا
نوم پرت ہم ژوندے پاتے شو۔

دکنشکا مسکوکات :- دکنشکا دزمانے مسکوکات پریوانہ موندلے شوی دی۔
اوددے نہ ددہ دسلطنت وسعت معلومپری۔ دامسکوکات دکوشان د وپاندینی
بادشاہانو دمسکوکاتو پہ نسبت ھینے امتیازی خصوصیات ہم لری۔ دکنشکا دزمانے
نہ وپاندے دمسکوکاتو پہ یونانی ژبہ او یونانی رسم الخط او پہ
بلخ اولسی ژبہ پہ خروشتی رسم الخط کینیہ پہ باقاعدگی
سرہ استعمال شوی دی۔ ولے دکنشکا بہ مسکوکاتو کینیہ یونانی ژبہ د استعمال نہ وتلی
دہ۔ اگرچہ یونانی رسم الخط پر باقی دے۔ دا ہم د تعجب خبرہ دہ۔ چہ ددہ پہ
مسکوکاتو کینیہ خروشتی رسم الخط نہ دے استعمال شوے۔ البتہ پہ کتبا تو کینیہ دا
رسم الخط جاری وو۔ دکنشکا پہ مسکوکاتو کینیہ چہ کومہ اولسی ژبہ استعمال شوی
دہ۔ دفعہ شناخت ہم تہ دے شوے۔ پہ دے مسکوکاتو کینیہ چہ پہ کومہ لہجہ
کینیہ کوم الفاظ لیکلے شوی دی دفعہ داسے دی :-

امل عبارت :- "شاو" اونانو "شاو" کنشکے کوشانو" پہ دے الفاظو کینیہ کہ دہ شا
او" نہ مراد شاہ شی نو دتولو الفاظو مطلب بہ داسے شی۔
پینتو ترجمہ :- شاہ شاہان کنشکا کوشانی"

دکنشکا پہ مسکوکاتو کینیہ دارباب الانواعو تنوع ہم زیات دے۔ او پہ دے باب کینیہ
دا بادشاہ دخپلو متقدمینو نہ ممتاز دے۔ ددہ اکثر مسکوکات مسی او یا مخلوط دی۔ د
ویبا کد فیزس پہ نسبت ددہ طلائی مسکوکات ہم زیات موندلے شوی دی۔ دامسکوکات
پہ شکل کینیہ اکثر غونہ دی۔ دسکے پہ یونانی بادشاہ او پہ بلخ تے پہ ملکی ارباب
الانواعو کینیہ دیورب النوع تصویروی۔ دارباب الانواع خواکہ اوستائی دی او کہ
یونانی یا ہندی بے ددہ امتیاز نہ پہ مسکوکاتو کینیہ نقش شوی دی۔

دکنشکا جانشین :- دکنشکا دوفات کال ۱۵۱۰ کینیہ شی۔ کنشکا دکوشانی
خاندان یولوئے اومتندر حکمران وو۔ ولے پہ تاریخ کینیہ ددہ دشہرت باعث نہ ددہ
قومات دی او نہ ددہ وسیع سلطنت بلکہ پہ کومو وجودھا تو چہ ددہ نوم ژوندے
پاتے شوے دے۔ ددہ دیودائی مذہب سرہ ددہ مرستہ او دکندھارا آرٹ

سرپرستی دہ -

دا خبرہ پہ وثوق سرہ نہ دہ معلومہ چہ دکنشکا نہ پس دہخہ جانشین ٹوکا شو۔ ددے خاندان د نورو کومو بادشاہانو نومونہ چہ دمسکوکاتو پہ شہادت معلوم دی ہفہ۔ واسشکا، کنشکا، دوم، ہویشکا، اوداسو دیوای دے۔ دغنے مالبانو پہ خیال واششکا دکنشکا ٹوٹے وو۔ ددے بادشاہ نامہ پہ ہفہ کتبہ کینی چہ تاریخ ٹے کال (۳۴) دے اود متھرے نہ داوتلی دہ۔ او پہ دوہ نورو کتباتو کینی چہ تاریخونہ ٹے کال (۲۶۷) اور (۲۹۷) دی ذکر شوی دہ۔ ولے ددہ د ناع مسکوکات نہ دی موندلے شوی۔ او داسے معلوم پیری چہ دتخت نشینی نہ پس بہ زمر شوے وی۔ بہ غنے کتباتو ددہ نامہ « واجشکا، ہسم راغلی دہ -

کنشکا دوم :- د عالمانو پہ خیال کینی دا دکنشک اول نسے دے۔ د پنجاب دارا (ARA) نوے مقام نہ چہ کومہ کتبہ د خروشتی رسم الخط برآمد شوی دہ۔ دہغ نہ ددے تصدیق کیری۔ پہ دے کتبہ ددے بادشاہ نوم اولقاب داسے ذکر دی =

اصل عبارت :- « مہاراجا راجاتی راجاسا دوا پوترا کیزارا واجشکا پوترا کانیشکا » پینتوتوجہ :- شہنشاہ شاہ شاہان رد، آسان ٹوٹے قیصر دی واجشکا ٹوٹے کانیشکا **ہویشکا** :- دکنشک اول نہ پس بہ کوشانی خاندان کینی دا بادشاہ د نورو پہ نسبت زیات معروف دے۔ د افغانستان د « وردک » نہ چہ د خروشتی رسم الخط کومہ کتبہ برآمد شوی دہ۔ پہ ہغے کبے دے د شہنشاہ پہ لقب یاد شوے دے۔ د « کاپلیسا » پہ کناہ والو کبے ددہ مسکوکات پر یوانہ موندلی شوی دی۔ د مسیٹر نسبت سستہ پہ عقیدہ کبے ددہ حکومت د کابل نہ ترکشیر او متھرے پورے خور وو۔ د ہویشکا پہ زمانہ کبے متھرے ہفہ حیثیت موندلے وو کوم چہ دکنشک اول پہ زمانہ کبے پینبور تہ حاصل وو۔

واسو دیوا :- د کوشانی خاندان د بادشاہانو پہ سلسلہ کبے دا آخری باچا کھلے شی۔ ددے باچا نامہ خالصہ ہندی معلوم پیری۔ او د لفظ « ویشنو » سرہ چیر نزدیکت لری۔ ممکنہ دہ چہ دا نوم بہ پہ اصل کبے واسوشکا وو۔ پہ غالب کمان دے د سکاٹ پہ حواوشا کبے بادشاہ شوے دے۔ ددہ د زمانے کتبات اکثر د متھرے دھواوشا نہ برآمد شوی دی۔ ددے بادشاہ پہ اکثر مسکوکاتو د شیوا تصویر دے۔ او د ایرانی ارباب الانواعو تصاویرے پہ مسکوکاتو کبے کم دی۔

او داسے معلوم پیری چہ د خپل سلطنت د مغربی صوبو سره د دہ تعلق کم شوعے دے۔
 دکنشکا او د هخه د جانشینو په زمانه کښه کوشانیانو په وسیع سلطنت کښه
 دکتباتو او مسکوکاتوله هغه د بدنه مذهب اثر زیات معلوم پیری - ول د دے خاندان
 د آخزی بادشاه « واسو دیوا » د نوم نه دا خبره څرگند پیری. چه د دہ په وخت
 کښه به په کوشانی دربار کښه د بدنه مذهب اثر مخ په زوال وو - او دا هم امکان
 لری چه دے بادشاه به برهڼی مذهب قبول کړے وی - د بدنه مذهب په شان
 یو مذهب چه د عدم تشدد او نفس گنځی په تعلیماتو مښی دے - د کوشانیانو په
 شان دیو زیک او جنگی قام د جذباتو د تسکین او د هغوی د قوت ضامن نشو کیدلے.
 په دے پنا ډیره اعلیه ده چه د کوشانی خاندان آخزی معلوم بادشاه (واسو دیوا)
 به د سلطنت د استحکام په عرض برهڼی مذهب اختیار کړے وی - او که چرے د ه
 داسے کړی هم وی نو د د ه دا اقدام به په دے وجه نتیجه غیز شوعے نه وی چه
 دا ډیر بے وخته وو - په دے کښه هیڅ شک نشته چه بدنه مذهب هه رنگ چه
 وروستو دموریا خاندان د زوال باعث گرځیدلے وو - هم دغه شان په دریه صدی
 مسیحي کښه د کوشانی خاندان د فوځی طاقت او شان و شوکت د زوال او ناکامیابی
 هم باعث شو -

د « واسو دیوا » د حکومت په آخزی زمانه کښه د کوشانیانو عظیم الشانه
 سلطنت مخ په زوال روان وو - د دویمه صدی مسیحي په اخی کالونو کښه د کوشان
 خاندان د څلورو ریاستونو په حقله اشارے موندلے شی - دا د دے خبرے غمازی کوی
 چه د کوشانی خاندان مرکزی طاقت کمزورے شوعے وو - اگر چه دا ممکنه ده چه د
 د پسر آسمان د اقتدار اعتراف به هسے په نوم دے څلورو وارو ریاستونو کولو -
 په مغربی علاقه کښه د کوشانی خاندان د زوال یولوڅه باعث په ایران کښه د ساسانی
 خاندان عروج هم وو - په وادی جینا کښه کوشانی ریاست د « ناگا » کورنی د لاسه
 ختم شو -

واسو دیوا غالباً چه په ۲۲۵ کښه وفات شو - او د دے نه پس د اباسیندانه
 قبله ټوله علاقه رفته رفته د ایران د ساسانی حکومت په قبضه کښه راغله -

دکوشانیانو د دورے اہمیت

دکوشانیانو دوره با لخصوص دکنشک اعظم زمانه دگند هارا په تاریخ کینې ډیره اهبه کتلې شی - د تیکسلا د تباهیې رچه دکوشانی عهد په آغاز کبې شوی وه) نه پس دگند هارا سیاسی اہمیت نور هم زیات شو- دکنشک په زمانه کبې دے علاقے په سیامی ، تجارتي ، تہذیبی او ثقافتی نظر لحاظ سره ډیر اہمیت حامل کرو- دگند هارا سره دکنشک ډیره مینہ وه - دغه وجد ده چه کنشک به د شاہ گند هارا په لقب یادیدلو- او د دے وسیع سلطنت د سلطنت گند هارا په نوم مشهور وو- پینځور د دے وسیع سلطنت صدر مقام وو- او د بودائی دین و آئین یولو علی او تہذیبی مرکز وو- د هغه شاندار معبد (چه ذکر تے وړاندے شوی دے) نه علاوه دگند هارا په مختلفو ځایونو کبې پنځلس سوه نور هم بودائی معابد آباد وو- او دگند هارا هر صوبت او هرے علاقے یه د " ساکیامونی " د ژوند د مظاہر و غه نه غه داستانونه لرل -

اگر چه دکوشانیانو په زمانه کبې دکوه هند و کش په دواړو غاړو د مختلفو ارباب الانواعو پرستش کیدلو- او دکنشکا په مسکوکاتو کبې د سلطنت د ټولو استوګنو د ارباب الانواعو تصویرونه لیدلے شی- ولے بیا هم په اصل کبې د زردشتی آئین (چه د ملک پخوانے مذهب وو) او د بودائی آئین تر مینځه مقابلہ جاری وه-

او بودائی آئین د قند هار تر مرکز بلکے د بلخ تر نیے مشرقی

حمے پورے خور شوی وو- او زردشتی آئین په مغربي علاقہ کبې محدود شوی وو- یا داسے به او وایو چه دکنشکا په عهد حکومت کبې بودائی آئین په نورو ټولو مذاہبو فوقیت حاصل کړے وو- په دغه زمانه کبې په بدو مذہب کبې ډیرے بنیادی تبدیلی شوی وه- او مہایانا ر د نجات لویہ لار) هم په دغه زمانه کبې مروج شوکا وه- دکنشکا د فتوحاتو او د بودائی مبلغینو د تبلیغی کوششونو په نتیجہ کبې بودائی آئین د پامیر د مشرق نه پورے وتو- او د چین ملک ته هم اور سیدو-

دکنشک پہ زمانہ کبے با لخصوم پہ کندھارا او مشرقی افغانستان کبے پہ سوونو بودائی معابد آباد وو۔ پہ دے معبدونو کبے بہ راہبین او مذہبی عالمان پہ درس و تدریس او مذہبی علومو دکتابونو پہ تالیف او ترجمو کبے گیا وو۔ اگرچہ داسے عالمان دسلطنت پہ ہرہ حصہ کبے موجود وو۔ لیکن کندھارا چونکہ دسلطنت مرکز وو۔ او د مذہبی علومو او صنائعو مرکزیت تے ہم لرو۔ پہ دے بنا دکنشک د زمانے اکثر نومیالی او متبصر عالمان او مبلغین دکنہ ہارا استوکن او دے ٹائے خلق وو۔ د "وازو میترا" او "پارسوا" نوے کندھاری عالمانو ذکر دیویدی آئین د اصلاحی مجلس دانقادر پہ لڑکبے شوے دے۔ ددوی نہ علاوہ دوہ نور عالمان چہ دیو نوم ماتانگا (MATANGA) او دبل نامہ گو بہارانا (GOBHARANA) وہ۔ دخیل علی تجرلہ لہ دیر شہرت خاوندان وو۔ دغہ شان "سنگ ہوی" (SANG HEUCI) چہ دیو کندھاری سوداگر ٹوٹے او "دھارما کالا" (DHARMAKALA) یو بل پبستون عالم دخیلو تصانیفو او ترجمو لہ لہ دیر نومیالی او دکمال خاوندان کبے شول۔ "گونوارین" نوے یو بل عالم چہ پہ اصل کبے دہا پیسا، دشاہی خاندان یو غرے وو۔ او پہ کندھارا کبے استوکن شوے وو۔ دکوہ ہند وکش پہ جنوبی علاقو کبے پہ نومیالی عالمانو کبے حسابیدو۔

د بودائی مبلغینو او راہبانو (چہ اکثر دکنہ ہارا خلق وو) د تبلیغی کوششونو او سرگرمیو پہ نتیجہ کبے بدہ مذہب د زیر نسل پہ خلقو کبے ہم خورشو۔ او ہرکہ چہ دانوے مذہب پہ دے خلقو کبے خورشو نو بیا دے نوی مذہب سرہ د عقیدت او احترام او د تحقیق و تجسس د جذبے لاندے دچینی زائٹینو او عالمانو لخوا د بودائی مذہب د مقدسو مقاماتو د زیارت او د بدھا د تبرکاتو جمع کولو پہ غرض د افغانستان او کندھارا او دہند پہ لور دنگ راگک یو سلسلہ شروع شوہ۔ چہ دلہو اسلام پورے جاری وہ۔

دکوشانیانو او رومن سلطنت

تجارتی او سیاسی تعلقات

دکوشانیانو با لخصوص دکنشک اول په زمانه کښه د هغه په وسیع سلطنت کښه دامن و امان دوره وه. او د دغه په نتیجه کښه د ټول ملکیت با لخصوص دکنشک با اقتصادي او تجارتي وضعیت ډیر ښه وو. دکوشانیانو او رومیانو سیاسي مفاداتو دا تقاضا وه چه د دواړو سلطنتونو ترمنځ د دوستانه تعلقات موجود وی. او د دغه خبره شهادتونه موجود دی چه درومی شهنشاہ تراجن (۹۸-۶۷) په دربار کښه چه سوم هندی سفیران حاضر شوی وو چه په اکثر و احوالاتو دکوشانی دربار سفیران وو. وله دا په یقین سره وئیل کړان دی چه دا به دویماکد فیزس د دربار نه تلی وو. او که دکنشک د دربار نه. دکوشانی سلطنت جغرافیائی وضعیت داسه وو چه د هغه وقت ټوله تجارتی شاهراگانه د دوی په سلطنت کښه واقع وه. د تجارت یوه لویه لار د هغه وه چه د باختر، سغدیانو او فرغانو نه به چین ته تلله. بله لار د باختر او بامیان. نه دکابل په دره هند ته راوتلی وه. د دغه دوو شاهراگانو نه علاوه د چین سره به دکشمیر او پنجاب په لاره هم تجارت کیدلو. د ایشیا او یورپ ترمنځه به نور ټول تجارت هم په دغه لارو جاری وو.

له په ۲۴۹ ق.م کښه چه ارساس پارتي دشام د سلوسي خاندان نه بغاوت اوکړو او په پارتي کښه د خپل آزاد حکومت قاشم کړو. او د وخت په تیریدو سره دا حکومت په یو ناقابل تسخیر عظیم سلطنت کښه بدل شو نو دغه وخت تجارتی لاره د ایران د پارتي حکومت په ولقه کښه راغله. چونکه پارتي حکومت به اکثر درومیانو سره په جنگونو کښه بوخت و نو دا تجارتی لاره به اکثر بندې وه. د پارتي سلطنت په مشرقی پولو دکوشانی سلطنت عرض د پارتيانو د پاره ډیر مشکلات پیدا کړل. دوی به یو طرف ته درومیانو سره او بل لور ته دکوشانیانو سره په جنگونو کښه وه. د دغه جنگونو په نتیجه کښه د ایران پارتي حکومت د یو معمولی ریاست هیثیت اختیار کړو.

د ملکی مالونو د فروخت نه علاوه د بیرونی مالونو د محصولاتو نه به هم کوشانی سلطنت ته په حسابہ فائدہ رسیدله۔ په یو لور درومی سلطنت سرورزو د پښتو، چینیانو او هندو سوداگرو توجه خپل ځان ته کړخولی وه۔ په بل لور چینیان چه تجارت پدیده خلق وو۔ او د ایشیا په تجارت ۽ قبضه نه علاوه د ریښو او دربینی مصنوعاتو هم واحد مالکان وو۔ دامصنوعات داسه وو چه د صحرا نشینانو د خیمو نه واخلمه دروما د باچایانو عظیم الشانہ محلاتو پورے په هر ځای کښه به په ډیره لیوالتیا غوښتلے شول۔ دچینی ریښو او د هغ د مصنوعاتو نه علاوه چه کوشانی سلطنت ته به، پر دجوگی د محصولاتو نه ډیر رقم په لاس راتلو۔ د کوشانی سلطنت خپل مالونه به هم په لویه پیمانہ روما او چین ته لیبرلے شول۔ دکابل، گندهارا او کشمیر وړی د سنده چه (گوند) د پاتلی پوترا لاک، د هند عطریات او داروگان، د بدخشان لعلونه او قیمتی کانی داسه اموال وو چه د روما سلطنت ۽ په لویه پیمانہ خریدار وو۔ د گندهارا په برآمدی مالونو کښه رانجه هم سرفهرست وو۔ د چین ملکه او دچینی اصیرانو بیکمات د گندهارا د ریښو ډیره قدر دانے او لوڼے خریدارے وے۔ او په ډیره لوڼے قیمت به ۽ دا رانجه اخستل۔ چونکه د تجارت ټولے شاهرانگانه د کوشانی سلطنت په ولقه کښه وے نو په دے وجه د هند،

چین او رومن سلطنت ترمینځه ټول تجارت هم د دوی په قبضه کښه وو۔

د مغرب سره د کوشانیانو دا تجارتی ترقی د دویمه صدی مسیحی د آخر نه ورو ورو په کمیدو شوه۔ او کوم وخت چه ساسانی ځانندان په ایران کښه اقتدار بیاموند او یونوسه سلطنت ۽ تشکیل کړو۔ نو د رومی سوداگرانو لار ۽ د مشرق سره بنده کړه۔ او بیا چه د ساسانیانو او « هفتالیانو » (همایطه هفتالی) ترمینځه د جنگونو سلسله شروع شوه۔ او د ایشیا په دے حصو کښه امن و امان مفقود شو۔ نو د خشکی لارے بیخي بند ۽ شوه۔ دغه وخت رومیانو د بحری تجارت په لور توجه اوکړه۔ او د هند د علاقو سره به ۽ د سمندر په لاره تجارت کولو۔ او د خشکی د لارے د ځینیز ځان تر زمانے پورے بند ۽ وے۔

ژبه اور رسم الخط ۱۔ دا خبره لا تراوسه په یقینی ډول معلومه نه ده چه د قدیم افغانستان او گندهارا خپل رسم الخط څه وو؟ او په قدیمه زمانه کښه دے کومه ژبه یا ژبے وئیلے شوه۔ البته دومره خبره معلومه ده چه د کوشانیانو په زمانه

کڻي به دے علا قو کڻي د ساکا اولس ژبے مروجے وے۔ او دکوشا نيا نو خپله ژبه هم ددے قسم يوه ژبه وه۔ چه دژبو په کورنئ کڻي په ايراني ډله کڻي شامله ده۔ او نبونه مټے دکنشا په مسکوکا تو کڻي ليدلی ده۔ دغه رنگ دکوشا نيا نو په سلطنت کڻي درے رسم الخطونه جاري وو۔ چه يو خروشتی بل برهسي او دريم يوناني وو۔ اولنی دواړه رسم الخطونه منکی رسم الخطونه وو او يوناني رسم الخط د سکندر د فتوحاتو نه پس د باختری يونانيانو د دوه سوه کليز حکومت په نتيجه کڻي د ملک په اطرافو کڻي خورا و مروج شوے وو۔ اگرچه ددے خبرے قراثن هم موجود دی۔ چه يوناني رسم الخط د سکندر د فتوحاتو نه پير آگاهو دگند هارا په علاقه کڻي مروج وو۔ لکه چه « پانيني » او د هغه شارمينو دارسم الخط د « يا وانا » په نامه ياد کړے دے او مراد ترنه يوناني رسم الخط دے۔

چونکه دکوشا نيانو دور حکومت د خروشتی رسم الخط د ترقی زمانه وه۔ په دے وجه ددے رسم الخط په محله هه تفصيل به ېے ټايه نه وی۔

خروشتی رسم الخط ! - دا يو پخوانے رسم الخط دے۔ چه په مختلفونو ياد شوے دے۔ او يوه نامه ېے خروشتی هم ده۔ دغه رسم الخط په اول وار د باختر يوناني باچا « ايوکراتيدس » د محلی رسم الخط په ډول په خپلو مسکوکا تو کڻي استعمال کړے دے۔ دا خط د هند و کش په سويلی او خا تيزو علا قو کڻي عام وو۔ خروشتی او برهسي دواړه ليک دودونه ديوے زمانے خطونه دی۔ چه اولے په افغانستان او گند هارا کڻي او دويم په هند کڻي مروج وو۔ ددے دواړو رسم الخطونو « مباد » آراهی خط کېلے شی۔

د عالمانو خيال دے چه رسم الخط د سپيريانو ايجاد دے۔ دغه خلق دننی عراق په مزکه ميشته وو۔ دوی د ميخ په شکل کڻي حروف ايجاد کړی وو۔ چه اوس ورته خط ميخی وپيلے شی۔ د دوی نه دا خط آثور يانو زده کړو۔ او وروستو آراميانو۔ رچه په شام او بابل کڻي ميشته وو۔ او کلدانيانو او آثور يانو ته هم آراميان وپيلے شی) -

آثور يانو په دغه ميخی خط کڻي هه تبديلی او اصلاحات او کړل۔ د دوی نه نورو قامونو لکه فينيقيانو دغه خط زده کړو۔ او دخپل ضرورت مطابق پکښي دوی هم هه اصلاحات او کړل۔ وروستو د يونانيانو وار راغے۔ او ديوناني « الف۔ با » نه

لاطینی اور سادوی خطونہ پیدا شول۔ اوغہ رنگ چہ رسم الخط پوری پہ پوری
 دیورپ پہ لور خورشو دغہ رنگ دمشق پہ لور پہ آسیا کبے ہم خورشو۔
 د عالمانو د تحقیق مطابق پہ ہند، ایران، افغانستان او گندھارا وغیرہ ملکونو
 کبے لیک اور رسم الخط آراہی ژبے نہ راوتلے دے۔ دغہ رسم الخطونہ پہ مختلفو
 لارو او مختلفو وختونو کبے دے ملکونو تہ رارسیدلے دی۔ او غالب گمان دا دے
 چہ آراہی رسم الخط بہ شاید چہ د سیندر پہ لارہ د ہند جنوب تہ او د ہغہ ٹائے
 نہ بہ دکن تہ رسیدلے وی۔ او دغہ کار بہ د مانرگانو او سوداگرانو پہ ذریعہ شوے
 وی۔ دہنے عالمانو پہ خیال کبے دغہ مانرگان او سوداگران «فینقیان» او دہنو
 پہ خیال کبے دوی بابلیان دی۔ اوہنے داسے ہم دی چہ داسوداگران او مانرگان
 ہندیان کئی۔ او داسے وائی چہ پہ اوومہ اتہ صدی (ق.م) کبے ہندیان دسندی
 سفرونو دیر مرنی وو۔ دغہ خط چہ پہ ہند کبے خورشونو ددے نہ ہندی الف۔ با
 ایجاد شول۔ اوہتی چہ وروستو ترینہ دتبت، سیلون، سیام او برما خطونہ ہم پیدا
 شول۔ پہ دے تولو خطونو کبے مشہور «دیوناگری» خط دے چہ پہ ہغے کبے بہ
 دہند علی ژبہ سنسکرت لیکلے شوے۔

آراہی رسم الخط پہ دے ملکونو کبے غہ رنگ خورشو؟ ۱۔ دہنے عالمانو
 دا عقیدہ دہ چہ دہخامنشی دورے نہ دیر ورائندے آراہی رسم الخط دمشق پہ لرے
 لرے لریے ٹایونو کبے خورشوے وو۔ چنانچہ دہنے عالمانو د عقیدے مطابق ہگندھارا
 کبے آراہی رسم الخط باعث ہنے سامی قبائل وو چہ پہ دے زمکہ استوکن شوی وو۔
 او دوی پہ وجہ داخط پہ دے علاقہ کبے مروج شوے وو۔

ولے ہنے عالمان دے عقیدے تہ ماناں دی چہ دا رسم الخط د فارس نہ افغانستان
 تہ او بیا د ہند شمال او غربی علاقو تہ د خشکی پہ لار د ہخامنشیانو د نائبانو
 او منشیانو سرہ راغلے او خورشوے دے۔

ہخامنشیانو غہ رنگ چہ معماری، سکہ سازی او نور فنون لطیفہ د سامیانو تہ
 نقل او تقلید کری دی۔ دغہ رنگے رسم الخط ہم د سامیانو تہ اخذ کرے دے۔

۱۔ د بناغل پر و فیر شیخ عبد القادر د مقالے ہغہ اقتباس چہ ورائندے چر تہ لیکلے شوے

دے۔ ددے پہ حقلہ لوستل پکار دی۔

او میخی رسم الخط چه پشت په پشت د سمیریانو نه پاتے وو۔ د آرامیانو او آسوریانو نه تے اخصیے دے۔ او دغه خط تے په خپل سلطنت کینے خور کړے دے۔ او بیا ددوی د ثابتانو او حاکمانو سره سره د مشرق ملکونو ته رسیدلے دے۔ چنانچه په دے دستو د رسم الخط د افغانستان او اباسیند د شرقی غاری نه هم تیر شوے دے۔ د آرامی ژبے کومه کتبه چه د تیکسلا د کنډ والو نه راوتلی ده۔ ددے خبرے تائید کوی۔ د اکتبه د عالمانو په خیال کینے د پنځمے او څلورمے صدی ق۔ م زمانے سره اړه لری۔ اگر چه ددے کتبه مفهوم نه دے معلوم شوے ولے ددے نه دومره خو ثابتیری چه آرامی رسم الخط د حضرت مسیح نه ټو صدی وړاندے د تیکسلا پورے رسیدلے وو۔ او ددے نه دا هم معلومیږی چه خروشتی رسم الخط د پنځمے صدی ق۔ م په خواوشا کینے او یا ددے نه وړاندے په دغه علاقه کینے مروج وو۔

په افغانستان او کندهار کینے آرامی رسم الخط ټومره موده مروج وو؟ ددے جواب په واضح ډول نه شی ورکیدلے۔ البته دومره وئیلے شی چه څه رنگ په هند کینے د زمانے د تقاضا مطابق برهمنی رسم الخط په وجود کینے راغلو۔ دغه رنگ په افغانستان او کندهار کینے د مختلفو ضروریاتو او تقاضو زیر اثر یو بل رسم الخط راج شو۔ چه اوس ورته خروشتی رسم الخط وئیلے شی۔ چونکه خروشتی او برهمنی دواړه خطونه هم غاری او دیوے زمانے دی۔ او د برهمنی خط ښوونے هم په دے علاقه کینے پیدا شوی دی۔ نو ددے خطونو تفصیلی ذکر به د فائدے نه خالی نه وی۔

خروشتی رسم الخط ۱۔ په ۱۸۳۸ کینے او ددے نه څه وړاندے هم انگریزی عالمانو په اول وار د افغانستان د علاقه نه د پخوانی زمانے مسکوکات جمع کړل۔ او د عالمانو تحقیقات ته تے وړاندے کړل۔ رپه دے تحقیقاتو کینے د «جیمس پرنسپ» نوم یو انگریز عالم چه د بنگال د رائل ایشیاټک سوسائټی یو غړی وو لویه برخه ده)۔ د خوش قسمتی نه په ځنې مسکوکاتو باندے د یونانی ژبے د لیک نه علاوه په یوه نامعلومه ژبه کینے هم لیک موجود وو۔ د لیک په دغه وخت کینے بیخی یو مجهول لیک وو۔ او د لوستلو دپاره تے د عالمانو په لاس کینے هېڅ څه ذریعه نه وه۔ «جیمس پرنسپ» یونانی ژبه ددے نامعلومه ژبے دپاره دکنجی په طور استعمال کړه او په یوه سکه تے د باچا نوم چه د دواړو ژبو په لیک کینے تے څه فرق نه لرلو۔ اولوستلو۔ او ددے نه پس تے دوه درے نور لفظونه چه د باچا د نوم سره جوغت وو اولوستل۔

اوپه دے دستور ددے نامعلومے ژبے کنجی په لاس ورغله - او ددے تحقیق په رڼا کښه ددے ژبے اووه اته لفظونه اولوستلے شول - او شه نیم نیگوری الف - باڼے هم متعین شول - دلته بیا دا سوال پیدا شو چه دا کومه ژبه کیدے شی؟ «جیسی پرنسپ» د افغانستان پخوانیو ژبو ته رجوع اوکړه - او کله به ځے ددے ته «زند» کله «اوستای» او کله سنسکرت وئیل - ول په یقینی ډول دانه شوه معلومیدے چه دا کومه ژبه ده - په یولوری چه کومے اووه اته کلے معلومے شوه وے - هغو د سنسکرت سره نزدیکت لرلو - بل لور ته به دا ژبه د سامی ژبو په شان د بنی طرف نه کس طرف ته لیکلے شوه - آخر په دایقین حاصل شو چه د لفظونه د سنسکرت سره نزدیکت لری - نو د لیک د طرز نه ځے صرف نظر اوکړو - او دا ځے او وئیل چه مېکنه ده چه دا د افغانستان یوه پخوانی ژبه وی - او که چرے په پښتو کښه چه د ملک د اولس ژبه ده تحقیق اوکړے شی - نو په آئنده زمانو کښه به دا عوڼه پرانستلے شی -

ددے نه پس به بلخ کښه هم یوه کتبه پیدا شوه چه په ددے رسم الخط کښه ده - او د پنجاب په علاقو کښه هم ددے رسم الخط ځنې کتبات او موندلے شول - دغه وخت ددے خط نامه «باختری هندی» کښه موندلے شوه - ولے متاسفانه چه جیسی پرنسپ هم په ددے ورځو کښه وفات شو - او ددے رسم الخط په حقله تحقیقات په التوا کښه پریوتل - ورو ورو د افغانستان په مختلفو علاقو کښه ددے رسم الخط نور کتبات په مختلفو وختونو کښه هم او موندلے شول - د شلمے صدی په آغاز کښه ددے رسم الخط کتباتو د اروپائی عالمانو توجه یو ځل بیا ځان ته رااوگرزوله - او ددے وجه دا وه چه په چیني ترکستان کښه هم ددے رسم الخط کتبات او موندلے شول -

ددے رسم الخط په حقله د عالمانو د تحقیقاتو خلاصه دا ده چه د پنځمے صدی (رق-م) نه په کندھارا، کاپیسا او پنجاب کښه د هندی اولنی، دوو الف - باو نه یو په ددے علاقو کښه جاری وو - دا رسم الخط د یونانیانو د راتلونو ډیر وړاندے دهخامنشیانو د سلطنت په مشرقی صوبو کښه معمول وو - د عالمانو په ددے خبره اتفاق ددے چه ددے دوو الف باو نه یو شمالی الف - باه چه اوس ورته خر وشتی وئیلے شی - او هکښه ورته باختری هندی «وئیلے شول - د آرامی ژبے د «الف - باه

نہ اٹھا شوق دے چہ پہ ایران کینے پہ ہخامنشی دورہ کینے مروج وو۔ اوگیا ن
کیدے شی چہ دا لیک دود دایرانی باجا دارایوش اول د جتکو نو او بیا د صخہ د حکومت پہ
دورہ کینے د حکومت د منشیانو او اہلکارو پہ واسطہ افغانستان تہ او بیا د دے ملک تہ
گندھارا او ہند تہ د سرحدی قربت اور رابطو پہ سلسلہ کینے د شہرے پنخے صدی ق۔م پہ
ہواوشا کینے رسیدے دے۔ دا خط د آرمی ژبہ پہ شان د بنی لور تہ گس لوری تہ لیکے شی۔

د اشوکا پہ زمانہ کینے دوه رسم الخطونہ جاری وو۔ یعنی (۱) خروشتی چہ د بنی لور تہ بہ
گس لور تہ لیکے شو۔ او د قطب قبلے علا قو کینے مروج وو۔ اور (۲) برہمی چہ د گس لوری
تہ بہ بنی لوری تہ لیکے شو۔ او د ہند موجودہ پول " الف۔ با " د دے نہ راوتلی دی۔ پہ
جنوبی علا قو کینے مروج وو۔

د برہمی رسم الخط مبداء روشن تہ دے۔ دہ بوهلو " پہ قول دا رسم الخط د
"جنوبی سامی" الف۔ با نہ راوتلی دے۔ او د دے اسباب تجارتی تعلقات کینے شی۔ ولے قہ داس
سند نشتہ چہ د دے اشتقاق د سامی رسم الخط نہ ثابت کری۔ بل طرف تہ چونکہ برہمی او
خروشتی (دوارہ الف۔ با یوصوتی اصول لری۔ نو دیو بل نہ جدا کیدے ہم نشی۔ د بوهلر
پہ خیال کینے د خروشتی لیک پہ شمال مغرب کینے محدود پاتے کیدل غالباً پہ دے وجہ وو
چہ د جینا پہ میدانونو کینے برہمی رسم الخط موجود وو۔

د خروشتی رسم الخط :- د " بوهلر" پہ خیال کینے " خروشتی " الف۔ با " د
آرمی " نہ راوتلی دی۔ او آرمی ژبہ پہ ہخامنشی دورہ کینے د دوی پہ پول سلطنت
کینے چہ د ہند شمال غربی علاقے کینے ہم شاملے وے مروجہ وہ۔

د دے (خروشتی) رسم الخط دھنے مرکب " حروف صحیح " او " حروف علت " د
شکلونو تہ دا معلومی چہ دا الف۔ با د برہمی پہ کومکا جو رہ شوی دی۔ او پہ دے
بنا برہمی الف۔ با د دے نہ ورا تہ موجود وو۔ د بوهلر " پہ عقیدہ کینے دا رسم الخط د
ہخامنشی " ستراپانو " او د اولسی سردارانو دا اختلاط او آمیزش پہ نتیجہ کینے وجود تہ
راغے دے۔ او دا خبرہ د سکندر د حملہ ہند نہ ہم ثابتیری چہ پہ ہخامنشی دورہ کینے
بہ دایرانی " ستراپانو " سرہ اولسی حاکمان ہم د مالے او اعزاز د وصولولو پہ غرض مقرر
وو۔ ہندیانو بہ شاید چہ د دے نہ ممکنے خالص آرمی الف۔ با استعمالول او بیائے بہ دے کینے د
زمانے پہ تیریدو سرہ قہ داسے تبدیلی او کرے۔ چہ اوس پہ خروشتی رسم الخط کینے لیدے شی۔
د خروشتی رسم الخط د الف۔ با تکمیل پہ دیرہ مودہ کینے شوق دے۔ البتہ پہ دریہ

صدی ق-م کنبے دا الف- با مکمل وو- لکه چه دمانسهرے رضاع هزاره) او دشهبازگره
 په کتباتو باندے لیک شوی د اشوکا د فرامینو نه دا خبره څرگنده ده لیکن دا هم یاد ساتل
 پکار دی چه په دے زمانه کنبے آرای ژبه هم په استعمال کنبے وه- او د ټیکسلا د آرای
 ژبے " په کتبه کنبے د اشوکا عموی تسمیه " پریا دانش . (PREYADASIN) لوستلے شوی ده-
 ددے نه دا معلومیږی چه خروشتی الف- با د پنځه سوو کلونو نه زیات مستعمل وو- ددے
 رسم الخط آخری کتبات د څلورے او پنځے صدی میلادی سره تعلق لری- خروشتی رسم الخط
 د " بوهرلر " په خیال کنبے یو دفتری خط وو- او د مذهب سره ټے څه اړه نه لرله-

دا رسم الخط د افغانستان په ټولو حصو ګندهار او پنجاب کنبے مروج وو- ولے د
 افغانستان په مرکزی حصو کنبے ټے زیات رواج لرلو- ددے رسم الخط یوه کتبه د برهمی رسم
 الخط سره په بلوچستان کنبے هم موندلے شوی ده- او په دے دلالت کوی چه په " جد
 روشیا " کنبے هم دغه خط مروج وو- د افغانستان په شمال کنبے د بلخ نه هم ددے کتبات
 موندلے شوی دی-

یونانی رسم الخط :- په مشرق کنبے د سکندر د فتوحاتو په نتیجه کنبے په افغانستان
 کنبے د باختری یونانیو د سلطنت په تشکیل سره دا موقع پیدا شوه چه د دوو سوو کلونو
 په عرصه کنبے یونانی تهذیب د منکی تهذیب سره غلط ملط او ګاه وچ شوی- او ددے ګهون
 نه یو مخصوص تهذیب ظاهر شوی- اگر چه بے د مسکوکاتو
 د یونانی ژبے او رسم الخط کتبات څه داسه په خاص مقدار کنبے نه دی موندلی شوی- لیکن د
 محققینو خیال دے چه یونانی ژبه او رسم الخط تر ډیره مودے په باختر کنبے مروج وو- یونانی
 ژبه او رسم الخط چونکه د منکی خلقو د پوه او فهم نه بهر وو- نو د " ایوکراتیدس " په
 مسکوکاتو باندے علا قائی ژبے (ریا ژبه) هم په خروشتی رسم الخط کنبے لیکل شروع شوی-
 او دغه رواج د کوشانیانو په عهد کنبے هم وو- لیکن په دے زمانه کنبے ددے خط رواج
 هسے د تقلید په ډول وو- ورو ورو په دے کنبے تغیرات راغلل- دغه یونانی " الف- با " چه
 لږه تبدیلی پکنبے پیدا شوی وه- ځنې عالمانو د " یونانی کوشانی " په نامه هم یاد کړی
 دی- دا رسم الخط د کوشانیانو د زوال نه پس هم موجود وو- په اوومه صدی مسیحی
 کنبے چینی زاټر " هیون سانګ " د افغانستان نه د سیریدو په وخت کنبے دیو داسه خط
 ذکر کوی چه د کس لوری نه به ښی لوری ته لیکل شو- او دا رسم الخط د عالمانو په خیال کنبے
 هم دغه یونانی رسم الخط کیدے شوی- چه د کوشانیانو په عهد کنبے مروج وو-

برہمی یا کوشانی رسم الخط :- د پورته دوؤ رسم الخطونہ علاوہ د

کوشانیانو پہ سلفنت کتے یو بل رسم الخط صم جاری وو۔ دے رسم الخط ته مٹنے کسانو برہمی او مٹنے کوشانی رسم الخط وٹیلے دے۔ ددے رسم الخط شواهد د بامیان نہ موندلے شوی دی۔ د بامیان ددے پخوانو نوشتو د ژورے مطالع نہ پس مامفرین دے نتیج ته رسیدلی دی چه په دے خطونو کتے د برہمی رسم الخط نهونے زیاتے او د فروشتی رسم الخط آثار نسبتاً کم دی۔ په دے نوشتو کتے د ټولو نه زپے نوشتے د درپے ټولو د مسیحی صدیو سره تعلق لری۔ او مٹنے د اووے اتے صدی مسیحی سره۔ د بامیان دا نوشتے په دے خبره دلالت کوی چه نه صرف د کوشانیانو په دوره کتے بلکه د دین اسلام تر ظهوره پوے د هندو کش په جنوبی علاقو کتے برہمی، خزوشتی، او یونانی رسم الخطونه مروج وو۔

ادبیات او آرت :-

اگر چه د مسکوکاتو او مجسمو د مطالع نه کوشانیان د قیام نه سخت زیک او خشک معلومیږی۔ ولے تر ټومره چه د دوی د حالاتو نه پرده اوپته شوے ده۔ دا وٹیل بے ځایه نه دی چه د دوی ددے سوه کلپزه دوره بالخصوص د کنشکا دوره یو داسه دوره وه۔ چه ادبیاتو او صنائع لطیفه پکته وده او نشونما موندلے ده۔ او د دوی دا دوره د صنائعو او ادبیاتو د پیرازی دوره گهتلے شی۔ کنشکا مټه رنگ چه د خپلومټی عقائدوله مخه د بودائی آئین یو لوټ سرپرست وو۔ دغه شان ټے د ادب و آرت سرپرستی هم کړی وه۔ د کوشانیانو په زمانه کتے په کندهارا او د قدیم افغانستان په مختلفو اطرافو کتے د سیتی قبائیلو لهج چه د کوشانیانو خپله لهجه هم پکته شامله وه مروج وے۔ او پراکرت او سنسکرت ژبے علی او مذہبی ژبے وے۔ د بودائی آئین کتابونه او ټیټ ادبیات چه تقریباً زرکاله په کندهارا او افغانستان کتے مروج وو۔ اکثر په سنسکرت پکته په پراکرت کتے لیکلے شوی دی۔ دا کتابونه به (که چه د بامیان او مگکت) د نوشتو نه مرسته موی۔ اکثر په تورنگ او کله کله په سورنگ لیکلے شول۔ او د کاغذ په مټ به د مټا و روخر مټ استعمالیدلے۔ هم په دے ډول نور فنون لطیفه لکه معباری، هیکل تراشی، نقاشی او په تیره تیره موسیقی د کنشکا په زمانه کتے د ترقی او پتو پور یو ته رسیدلی وو۔

له دا خبره د کنشکا د مټه بے سره مجسمه نه معلومیږی چه د مات نوے کلی نه برآمد شوے ده۔ په دے مجسمه کتے کنشکا په خپل وطن لباس کتے ملبوس دے۔ دا مجسمه د فن یو بے نظیره نمونه گنلے شی۔

موسیقی :- دکنشک پہ زمانہ کینے موسیقی دیرہ ترقی کبری دہ۔ د، بامیان، او

.. کا پیسا .. بہ معابد و کینے خنے داسے تمثالونہ کشف شوی دی۔ چہ دہغے نہ د موسیقی د ترقی اندازہ لکیدے شی۔ بودائی آئین د انسانی مصیبتونو، غمونو، کراؤنو او فکرونو د علاج مدنی وو۔ او روحانی تسکین او اطمینان د حصول پہ عرض بہئے د موسیقی نہ دیر کارا خستلو۔ دکنشکا د عہد سحر طراز لیکوال، اسواکوشا، چہ ذکرئے و پانڈے شوے دے۔ پہ موسیقی کینے ہم لوئے ماهر وو۔ او ددہ آواز ہم دیر خود او د تاثیر نہ چکا وو۔ او ددے صفتونو نہ بہئے د بودائی آئین د خدمت پہ لڑ کینے دیر کارا خستلو۔ وٹیلے شی چہ ددہ پہ آواز کینے داسے سوز و تاثیر وو۔ چہ چا بہ ددہ سرود اوریدلونو د دنیا نہ بہئے زہرہ توریدلو۔ او مذہب تہ بہ متوجہ کیدلو۔ ددے نہ دا قیاس کیدے شی چہ پہ دے چول بہ داسے نور ماهر او چاکدست فنکاران ہم وو۔ چہ هغوی بہ دکندهارا د غرونو پہ لسنو کینے آبارو معبد و کینے ددے فن ر موسیقی نہ د مذہب د خدمت پہ لار کینے دیر کارا خستلو۔

کوشانی عہد او پنبتانه :- وے دا دیرہ د تعجب خبرہ دہ چہ باوجود

ددے چہ کوشانی عہد د مسکوکاتو او ادبی شاعرکارونو یوہ لویہ ذخیرہ موجودہ دہ۔ او ددے ذخیرے پہ کومک ددے خاندان د عہد خہ نیم نیگوری حالات مرتب شوی دی۔ وے ددے پریوانہ ادبی ذخیرے نہ دکندهارا د اوسیدونکو یعنی د ہغہ خلقو چہ کوشانیانو پر حکومت کولو۔ د نسل، ژبے، ژوند ژواک پہ عقلہ ہیخ معلومات پہ لاس نہ راجی۔ پہ دے دورہ کینے نہ خود دہغہ نومونو پہ عقلہ خہ بیا واوریدل۔ کوم چہ مود صیرو دوتیس د خولے نہ سوونہ لگا ہوا وریدی وو۔ او نہ مود دے خلقو د ژوند د لار و چار و او ژبے پہ عقلہ خہ اولیدل۔ او د پنبنتو د تاریخ پہ باب کیتے دا دورہ ہم یوتاریکہ دورہ دہ۔ البتہ پہ دے دورہ کینے د پنبنتو ژبے یو لفظ زما پہ خیال کینے معلومیدے شی او ہغہ دکنشکا۔ او۔ ہویشکا۔ پہ خنے مسکوکاتو باندے درب النوع آفتاب (میترا) نوم دے۔ دانوم پہ دے مسکوکاتو د .. میرو، پہ لفظ لیکلے شوے دے۔ او میرو (آفتاب) د (میر) پہ لفظ بہ دے خپل اصل او قدیمی شکل تراوسہ پہ پنبنتو کینے موجود دے۔

دا خبرہ پہ دے لحاظ ہم قابل افسوس دہ چہ ددے بے شمار مسکوکاتو او پریوانہ

ادبی ذخیرے باوجود د حکمران خاندان خپل حالات ہم پہ تیار کینے دی۔ او ددے نہ هغو

ددوی د اصل نسل پہ حقلہ ۴۶ یقینی معلومات حاصلیدے شی او نڈ د دوی د ڈرے او ژوند ژواک پہ حقلہ ۴۷ دا خبرہ ہم پہ خپل ۴۸ے درست ده چه دکوشانیانو یعنی دکنشک اول پہ زمانه کبنه د پینبور د دهغه وخت د یو عظیم الشانه سلطنت صدر مقام وو۔ ولے د پینبور پہ باب کبنه هم ۴۹ه تفصیلی حالات پہ لاس نڈ راچی او د وادی گندھارا د استوگنو حالات خوبییی پہ تیاره کبنه پت دی۔

د وادی گندھارا د موجوده پښتنو دپاره به شاید چه دا تصور هم حیرت ناک وی چه دکنشکا پہ زمانه کبنه پینبور د یو داسه مذہب ربدہ (د تعلیماتو مرکز وو چه دهغه دکنشکا د مذہبی اصلاحاتو پہ اثر کبنه یو نوے شکل موندلے وو۔ او دهغه پہ نتیجه کبنه د هیکل تراشیی پہ صنعت کبنه به د ژونلا د سکون او د نجات سامان پیدا کولے شو۔ وروستو د زمانه پہ تیرید و سره دغه بنار د یو داسه مذہب (اسلام) د تعلیماتو مرکز او گزیدلو چه د دهغه پیروکار د خپلے مذہبی عقیدے له مخه دبت تراشیی او بت پرستی نه سخت روگردان او متنفر دی۔ دا خبره خود تاریخی شواهدو په رڼا کبنه وړاندے وئیای شوی ده چه د وادی گندھارا د موجوده پښتنو اسلاف د دهغه وخت نه سوونه کاله وړاندے په دے علاقه کبنه آبا د شوی وو کوم وخت چه دکنشکا د لوری نه بدده مذہب ته یو نوے ژوند ورغښیلے شو او دا خو قطعی معلومه ده چه د موجوده پښتنو اسلاف د گندھارا په علاقه کبنه د ساکا پهلوا، قبایلو نه رچه کوشانیان هم ددے ایرانی نسل ساکا قبایلو یوه نوی چه وه) په هماغ صورت کبنه وروستو نه دی راغلی۔ یا داسه به او وایو چه د وادی گندھارا د موجوده پښتنو اسلاف د دهغه وخت نه سوونه کاله وړاندے په گندھارا کبنه میشته شوی وو۔ کوم وخت چه دکنشکا د مذہبی سرگرمیو په نتیجه کبنه بدده مذہب په یو نوی چاله رهیکل تراشیی او بت پرستی (روان شوی وو۔ په دے صورت کبنه دا ظاهره ده چه دهغه وخت پښتانه به هم ددے مذہب سرگرم مرستیال او پیروکار وو۔ د گندھارا د معلوماتو نه چه کوم بتان برآمد شوی دهغه نه ددے پورته قیاس مرسته کیری۔ دے بتانو ته چه بنده کوری نو داسه معلوم کبی چه یونیکل پښتون ځوان دے۔ دده دنگه غزی، نزی او برده پوزه، بادای سترکے، دک پک اندامونه، او په شونډی کبنه مسکا۔ ددے ثبوت دے چه یونانی فنکار په لاس جوړ شوی دے۔ دده دے دن زمانه د پښتنو د جامو په شان دی۔ د ارتوپینشو پرتوک، ارته بیره نلقه، داویدو نه ۴۹ه څا درتاؤ په پښو کبنه ۵۰ه پیل، په غوږو نو کبنه ۵۱ه والی او په غاړه کبنه امبیلونه بیدو داوسنو پښتنو په شان ښکاری۔ ددے نه دا هم معلومی کبی چه د پښتنو په جامه او پزار کبنه په نولس سوه کاله کبنه هم ۵۲ه نمایان فرق نڈ دے راغلی۔ او ددے نه د پښتنو خپلور وایا توسره مینه او تعلق هم څرگند پیری۔ او زما په خیال کبنه هم دغه حیرتناک تصور دے چه په نن زمانه کبنه ۵۳ه د پښتنو څه لیکوال د پښتنو د اصل نسل په باب کبنه د اسرائیلیت نظر ۵۴ه ته مائل کیری دی۔

ساسانی دورہ

دکوشانیانو آخری معلوم بادشاہ "داسودیوا" د ۲۲۵ء پہ خوا و شاکنیہ وفات شو او عین ہم پہ دغه وخت کینیہ پہ ایران کینیہ دیونوی سلطنت بنیا د کینودے شو۔ ددے سلطنت بانی آرد شیر نومیدہ چہ د پلار نامہ ئے پایغ (PABGH) او د نیکہ نامہ ئے ساسان وہ۔ او ددہ پہ نامہ ہعخہ خاندان د ساسانی خاندان پہ نامہ مشهور شو۔ ساسان پہ ایران کینیہ "اسطخر" نوے سبار دیو معبد منجور وو۔ او د ہخامنشی خاندان د نسل یوغرے وو۔ ددہ بنیخہ د شاہی خاندان یومیرمنہ وہ۔ د ساسان د مرگ نہ پس د ہعخہ خوئے "پایغ" ددے معبد منجور شو۔ دغه سری د شاہی خاندان د خیلوئی نہ فائدہ واخستہ او د خیل خوی آرد شیر د پارہ دیو فوجی عہدے پہ حاصلو کینیہ کامیاب شو۔ او آرد شیر چہ یو دورس او دکار سرے وو د خیل اقتدار پہ زیاتولو کینیہ لگیا شو۔ او ورو ورو ئے خیلہ پرہ جنبہ مضبوطہ کرہ۔

پہ دغه زمانہ کینیہ د ایران پارتی حکومت د خیل ژوند آخری شپہ ورے شپیرے۔ او پہ ملک کینیہ طوائف الملوکی وہ۔ د ہر سبار حاکم خیل ٹھان خود مختار کہلو۔ آرد شیر ددے وضعیت نہ فائدہ واخستہ۔ او واریہ واریہ بنارونہ ئے فتح کرل۔ او بغاوت ئے اوکرو داساس د خاندان آخری پارتین باچا "ارتبان" ددہ مقابلہ اوکرہ۔ وے پہ جنتہ شو۔ او ددے جنگ پہ نتیجہ کینیہ آرد شیر د ایران مستقل بادشاہ شو۔

د دو بیہ صدی د آخر او د دریہ صدی د آغاز نہ دکوشانی خاندان پہ سلطنت کینیہ دضعف و زوال فہینیہ بنیائے فرگندے شوے وے۔ ددے زوال د یقینی اسبابو تعین نہ شی کیدے۔ البتہ ددے ضعف پہ اسبابو کینیہ کہ پہ یولور پہ ایران کینیہ دیونوی مقتدر سلطنت تشکیل یولوئے عامل کہنے شی۔ نو پہ بل لور دکنشک د وفات نہ پس ددے خاندان د بادشاہانو د خیلو ہندی مقبوضاتو سرہ زیاتہ مینہ او د خیل اصلی مرکز نہ ددوی لرے والے او بے تعلقہ پاتے کیدل بصم یولوئے سبب کہنے شی۔ او ہتے

عالمان داسے ہم دی چہ دہنوی پہ خیال کنبے دکنشک او دہخہ دہانشینا نو د
 بدہ مذاہب سرہ حدپہ ہورتہ شغف ددے زوال یولوٹے باعث دے - بہ ہرحال
 دکوشانی سلطنت دضعف وزوال اسباب چہ ہرٹھ اوکٹے شی - دایو حقیقت دے چہ
 دکوشانیانو سلطنت دہیل عروج او اقتدار پہ وخت کنبے او د رومیاتوسرہ دخوشگوار
 سیاسی او تجارتی روابطو پہ وجہ چونکہ د ایران د پارتی حکومت پہ لارہ کنبے یولوٹے بندیز
 وو - او ہم ددے وجوہاتو پہ بنا د ایران پارتی حکومت کمزورے شوے وو - نوآرڈشیر
 دہیلے تحت نشینی سرہ سم دکوشانیانو دضعف نہ فائدہ واخستہ - او دوی پہ
 سلطنت کے چغہ اوویستلہ - او داباسیند پورے علاقہ کے رالاندے کرہ - او د
 کوشانی سلطنت دغہ حصہ کے پہ خراج ورکولو مجبورہ کرہ - او یوٹھل بیا دکند ہمارا
 پورے علاقہ د ایرانی سلطنت مقبوضہ شوہ - اگرچہ دوی داقبضہ چیرہ کمزوری
 اوہسے پہ نوم وہ -

لیکن دکوشانی دورے داسقوما دیو خاندان سقوط یا دیو سلطنت دیو باچا
 قتل یا مرگ نہ وو - بلکہ دایو معنوی سقوط وو - چہ دکوشانیانو د عظمت او
 جاہ و جلال او اقتدار سرہ کے تعلق لرلو - ٹکہ چہ ددے نہ پس ہم دکوشانی تہیر
 افراد د باجگذار او علاقائی حکمرانانو پہ حیثیت موجود وو - او داسلام دظہور پورے
 پہ دغہ وطن کنبے چہ ہر قومرہ علاقائی ریاستونہ قائم شوی وو - دہغو حکمرانانو
 بہ خپلہ نسای سلسلہ دکنشک اعظم سرہ جنگولہ - ولے دوی د عظمت او اقتدار
 دورہ ختمہ شوی وہ -

لکہ چہ او ویٹلے شول - داباسیند نہ پہ قبلہ دکوشانیانو د اقتدار دورہ د "واسو
 دیوا" پہ مرگ ختمہ شوہ - ولے دغہ وخت ددے سلطنت ہندی مقبوضات لا ہم
 ددے خاندان پہ قبضہ کنبے وو - ورو ورو دغہ علاقے ہم دہند د "گپتا" خاندان
 پہ سلطنت کنبے مدغے شوے - پہ دغہ زمانہ کنبے داباسیند نہ پہ قبلہ کوشانیان پہ
 دڑو مرکز و نوکنبے تقسیم وو - دوی یو مرکز پہ باختر کنبے وو - او بل مرکز کے پہ
 وادی کابل کنبے کنت ہمارا ہم پہ دے مرکز کنبے شاملہ وہ - داخبرہ پہ یقینی قول معلومہ
 نہ دہ چہ کنت ہمارا او وادی کابل بہ پہ کوم کال د ساسانی سلطنت دیو باجگذارے
 صوبہ حیثیت موندلے وی - البتہ د شاہ پورا اول رچہ د آرد شیر قوٹے وو) دیوے
 کتبے نہ چہ د (۲۴۳-۲۴۰) پہ مینع مینع کنبے د نقش رستم د آتشکدے پہ یو

دیوال باندے لیکلی شوی دے - دا معلومیری چہ پہ دغہ زمانہ کینے د مشرق پہ لور
 د ساسانی حکومت آخری پولاد پاسکیبورا (PASKABURA) بنار وو - دا بنار پاسکیبورا
 ہم دغہ بنار کیدے شی کوم چہ ہیرو چوتیس د "کاسپروس" یا "پاسپروس" پہ
 نامہ یاد کرے دے - او مراد ترینہ پینبور دے - ددے نہ دا قیاس کیدے شی چہ د
 گندھارا علاقہ بہ د اباسیند تر غارے د آردشیر اول پہ وقت کینے د سن ۳۳۳ پہ خوا
 و شا کینے شاملہ شوی وی - او ددے علاقے "کشن شاہ" بہ د آردشیر صلاح تہ
 غارہ ایینی وی -

ساسانی خاندان ہم نکه دار ساسی خاندان پہ ایران کینے د ثلور سوو کالونو نہ زیات
 یعنی د سن ۳۳۳ پورے حکمران وو - پہ دغہ کال ددے خاندان آخری باجا یزدگرد د
 زھاوند پہ محرکہ کینے د عربو مسلمانانو د لاسہ تینستہ او کړہ - او مرو تہ لار وو - او شو کالہ پس د
 ہغہ منشی باجا دارے سوم پہ شان دیو مقامی امیر د لاسہ قتل شو - او د ایرانی سلطنت مغربی حصہ پہ
 اسلامی سلطنت کینے شاملہ شوہ - لیکن ددے سلطنت پہ مشرقی حصہ کینے د تاریخ پر واقعات لایہ طھو کینے راتلوگی وو -
 د ساسانی سلطنت مشرقی پولہ د اباسیند د غارے پورے وہ - پہ دے سلطنت کینے چہ د کوشانی سلطنت
 کوے علاقے شاملہ وے - ہغہ د افغانستان پہ یولویہ عمہ او گندھارا مشتی وے - دا علاقہ یا صوبہ بہ د
 "کشن شایق" پہ نامہ یادیدلہ - او پہ تول ساسانی سلطنت کینے بہ اہمہ کینے شوہ ، او ددے پہ حکومت بہ
 د شہنشاہ دلوری نہ ولیعہد سلطنت تاکلے شو او درتے پہ لحاظ بہ ددے صوبے ماکم پہ شہنشاہ پے دویم سہ
 وو - او دشاہ "کشن شاہان" پہ لقب بہ یاددلو - ددے خبرے قرآن موجود دی عہد اول شاہ کشن شاہان
 بہ شاہ پورا اول وو - چہ دخیل ہار آردشیر اول ولیعہد وو - دہ کشن شایق - مرکز بہ پہ سیستان
 کینے وو - دا رواج د سن ۳۶۵ پورے قائم وو - د شاہ پورا اول نہ علاوہ د نورو بادشاہانو پہ وقت کینے
 بہ ہم ددے صوبے پہ حکومت ولیعہد سلطنت تاکلے شو - چنانچہ د ساسانی بادشاہانہ پہ لڑ کینے د شاہ
 پورا اول نہ علاوہ ہرمز اول بہرام اول او بہرام دوم ہم پہ خیل خیل وقت کینے پہ دے عہدہ تاکلے شوی وو
 د سن ۳۶۵ پہ خوا و شا کینے د ساسانی سلطنت دا مشرقی صوبہ د دوی سلطنت نہ بیلہ شوہ - او ددے
 وجہ ہغہ فشار او تھام وو چہ دشمال دغوا نہ د سپین پوستی ہنزر ہمایطہ (قبیلو دلوری نہ محسوس کیدلو -
 پہ ساسانی دورہ کینے گندھارا او ددے مشرقی صوبے د خلقو د نسل ژبے او تھذیب و تمدن پہ حقلہ ہم
 تہ اشارے نہ شی موندلے - سوا ددے نہ چہ د شاہ پورا اول د نقش رستم پہ کتبہ کینے یو لفظ "ابگان"
 لیدلے شی - دغہ شان یو لفظ (اپا کان) د شاہ پورا سوم پہ عنوانا تو او القا بو کینے ہم موجود دے
 او دھنے عالمانو دا خیال دے چہ ددے دو اہر لفظو نور ابگان او اپا کان) نہ بہ مراد "افغان" وی -

کیداریان یا کوچنی کوشانیان

دخيل سلطنت د ضعف و زوال په ورشو کيښه کوشانیان د مرکزی آسیا د یو بل قبیلې د حملو په زدکني راغلي وو۔ دا قبيله د « سپين پوستي » لقب په نامه معروفه ده۔ د دوی بحثي قبایلو د حملو په نتیجه کيښه د باختر کوشانیان د باختر نه په وتلو مجبور شول۔ او د هند و کش د جنوب په لور را نيکته شول۔ د دوی کوشانیا نوم شر یا سردار د چيني ضابطو مطابق کيدارا نومیده۔ چه یو مدبر او د کار سره وو۔ او د دوی په نامه دغه ټول کوشانیان د کیداریانو یا کوچنی کوشانیانو په نامه مشهور دی۔ دا خبره هم د فکر وړ ده چه د کیدارا د نام د یر مسکوکات موندلی شوی دی۔ نو دا احتمال هم کیدای شي چه د کیدارا په نامه به د یو نه زیات بادشاهان تیر شوی وی۔ دا هم امکان لری چه کیدارا به کوندی د دوی خاندان نوم وی۔ به هر حال د دوی سلسله ټول بادشاهان د کیداریانو یا کوچنی کوشانیانو په عمومي نامه مشهور دی۔

په کومو ورشو کيښه چه کیداریان د کاپیسیا او کندھارا علاقو ته را نيکته شول۔ په دغه ورشو کيښه په دوی علاقو کيښه پنځه واړه واړه ریاستونه وو۔ دا ټول ریاستونه « کیدارا » په خپلو کيښه مدغم کړل۔ او نسبتاً یو لوټی ریاست ته تشکیل کړو۔ داسه معلوم کيښه چه په دغه وخت کيښه د کیدارا مقابلې نه ده شوی۔ او د دوی وجه دا ښکاره کيښه چه په کوشانیانو کيښه د بلختری کوشانیان د زیات اخصیت خاوندان وو۔ د کیدارا د دوی ریاست ټوله د قبلې په لور تر بامیان د مشرق په لور تر اباسیند او د شمال په لور د هند و کش تر جنوبي لمنو غزیدلی وه۔ او د جنوب په لور د بنون علاقې پورې د ریاست خوروو۔ په اغلبو احتمالاتو د دوی ریاست مرکز اول کاپیسیا وو او د سپين پوستي هونانو د حملو په اثر کيښه د سلطنت مرکز ورستو پېښو^ل

له په چيني منابعو کيښه دکندهارا لفظ دکن۔ تو۔ لو (KAN-THO-lo) په شکل کيښه ضبط ده۔

له په چيني منابعو کيښه دپېښور لفظ په فو۔ لو۔ شاهو۔ لو (FAU-LEAU-CHA-FAU-lo) ضبط ده۔

تہ منتقل شو۔

دایقینی معلومہ نہ دہ چہ د باختر نہ دگند ہمارا پہ لور د کیداریانومہاجرت کلمہ واقع شوے دے۔ البتہ دہ «پرسی پولس» دیوے کتبے نہ چہ دشاہپور دوم د سلطنت پہ (۵۸) کال کنبے لیکای شوی۔ او د ۳۵۶ سرہ مطابقت لری۔ دا قیاس کیدے شی چہ پہ دغہ ورخو کنبے (۳۵۶) کنبے کابل دشاہ پور دوم پہ قبضہ کنبے وو۔ او دغہ ددے مرکز نہ د کیداریانو سرہ پہ جنگ کنبے بوخت وو۔ پہ دے بنا دا اغلبہ دہ چہ کیداریانو پہ دگند ہمارا پہ علاقہ کنبے د (۳۵۶) نہ وړاندے وړاندے خپل ریاست تشکیل کرے وی۔ ددے قیاس مرستہ دہ «امیانوس مارساں نوس» نوے یو رومی جرنیل (چہ دشاہ پور دوم سرہ د ماورالنہر پہ علاقہ کنبے پہ جنگو نو کنبے لگیا وو) د لیکونو نہ ہم کیری۔ دے وائی چہ شاہ پور دوم د ۳۵۶ او ۳۵۶ ترمینگہ د خپل سلطنت د مشرقی سرحداتو د قبائلو سرہ چہ، پہ دے قبائلو کنبے مہیے قبیلے «شیونی» (CHONITAC - ۱۵) او «ایوزونی» (EUSENIS) وے۔ پہ جنگو نو کنبے مصر و ف وو۔ یکنبے دا لیکوال وائی چہ دہ «ایوزونی» نہ مراد ہم دغہ کوشانیان دی۔ او «شیونی» ہم د کوچنی کوشانیانو یوہ قبیلہ دہ چہ د کابل پہ اطرافو کنبے اوسیدلہ او ددوی سردار، «گرومباتس» (GRAMBATES) نو سیدہ۔

بہ ہر حال داسے معلومیری چہ د خپل نوی ریاست د تشکیل تہ پس کیداریان تہ لبرہ مودہ پس دشاہ پور دوم د حملو پہ زد کنبے راغلل۔ او ددے حملو پہ وجہ د کیداریانو ریاست دگند ہمارا پہ علاقہ کنبے محدود شو۔ پہ اغلبو احتمالاتو د ۳۵۶ یا ۳۵۸ پہ خواو شا کنبے کیداریان د ساسانی حکومت باجگذار شول۔ لیکن داسے معلومیری چہ ددوی د ماعتی زمانہ دیرہ او بڑدہ نہ شوہ۔ او دوی زر د ساسانی حکومت نہ خود مختاری حاصلہ کرہ۔ او د ۳۶۸ پہ خواو شا کنبے کیدارا پہ خپلہ د کشن شاہ لقب اختیار کرو۔ او دگند ہمارا او ملحقہ علاقہ قو مستقل حکمران شو۔

کیدارا اگرچہ پہ عارضی طور د ساسانی حکومت نہ خود مختاری حاصلہ کرہ لیکن د سپین پوستی صونانو حیلہ پہ دوی بیا شروع شوہ۔ ددوی دا حیلہ پہ اغلبو احتمالاتو

لہ پہ دے کتبہ کنبے د کابل لوئے قاضی چہ سلوک نو سیدہ دا دعا کو ی چہ شاہ پور دوم دروغ

جو رکابل تہ بیا راشی۔

پہ پلینور باندے ہم کید لے۔ د دے جنگونو پہ نتیجہ کبے کیدارا پہ خپل صدر مقام کبے
پہ خپل خائے خپل خوٹے مقرر کرو۔ او د صلہ آورو سرہ د جنگونو پہ دوران کبے غالباً
چہ د کابل پہ علاقہ کبے مرسو۔

د کیدار د دے شوی نامہ معلومہ نہ دے۔ البتہ د مسکوکاتو پہ شہادت د دے خاندان
بل باچا د " پیرو " پہ نامہ خرگند دے۔ او قیاس کیدے شی چہ د اسپرے بہ د کیدارا
خوٹے وی۔ د سپین پوستی ہونانو د دے خیل پہ نتیجہ کبے ساسانی حکومت بیا پہ کید اریانو
خپل سیادت قائم کرو۔ او د گندھارا ریاست د ساسانی سلطنت یوہ باجگدارہ صوبہ شہہ۔ دا
وضعیت د " پیرو " نہ پس دورھران یا بہرام پہ عہد حکومت کبے ہم قائم وو۔ " ورھرانہ
د " پیرو " جانشین کھلے شی۔ پہ گندھارا باندے د دے خاندان د حکمرانی زمانہ پہ یقینی
ہول نہ دے متعین شوی۔ البتہ د مسکوکاتو پہ شہادت دا قیاس ممکن دے چہ د دے
خاندان حکومت بہ پہ دے علاقو کم و زیات سل کالہ دوام لرے وی۔

د کیدارا د خپل نوم او د دے خاندان د نورو باچایانو مسکوکات عموماً د سپینو
زرو او نازک دی۔ د دوی شے مسی مسکوکات د بنوں پہ علاقے کبے ہم موندلی شوی دی۔
د کیدارا مسکوکات عموماً د شاہ پور دوم د مسکوکاتو پہ شان دی۔ د سکے پہ یو لخ د
بادشاہ تصویر دے۔ چہ پہ برھمی رسم الخط کبے پر کیدارا کوشان شاہ یک دے۔ د
سکے پہ بل لخ د آتشکدے تصویر دے۔ او د آتش کدے دوارہ طرف تہ اور تہ لخ
دوہ محافظین تورہ پہ لاس ولا پ بنکاری۔

د کیداریانو د مسکوکاتو نہ دا خبرہ خرگند، پری چہ پہ دے زمانہ کبے ساسانی تہذیب
و تمدن بیا د گندھارا تر علاقے را خور شوے دے۔ پہ دے دورہ کبے د کوشانیانو د زمانے
پہ لباس او تمدن کبے نمایاں فرق معلومیری۔ د غہ وخت پہ لباس کبے تنگ چستی اوزیب
و زینت زیات شوے دے۔ د زیوراتو استعمال ہم عام معلومیری۔ د غہ شان پہ مسکوکاتو باندے
د آتش کدے تصویرونہ ہم د دے خبرے مرستہ کوی چہ رردشتی مذہب بہ بیا ترغہ حدہ پہ دے
علاقو کبے خپل اثر و نفوذ پیدا کرے وی۔ او دا خو معلومہ دہ چہ د کوشانیانو د عظمت و زوال
پہ ورھو کبے بدہ مذہب ہم لخ پہ زوال وو۔

لہ پہ پلینور باندے د سپین پوستی ہونانو عیالہ (پہ فلورمہ صدی کبے) د پینی زاثر فاہیان د شہادت نہ ہم معلومیری
دے وائی چہ د پتلیانو یو بادشاہ د مہاتا بدہ د کچکول د تبتو لو کوش کرے وو۔ ولے د شے عجیبہ واقعات دے ظہور پہ وجہ پہ دے
کبے کامیاب شو۔

افتالیت (یفتلیان - ہیاطلہ) یاسپین پوستی ہنز

د شپہرے صدی ق-م نہ داخل دقلورے صدی (م) تر آخرہ پورے چہ سومرہ عملہ
 آور قامونہ دافغانستان اوکندمار سپہ زمکہ راغل دی - لغہ
 ٲول دسکندار مقدونوی نہ علاوہ ایرانی النسل وو - ان چہ بافتری یونانیان ہم اگرچہ ہسے
 پہ نوم خو یونانیان وو - ولے د باختر داوڑ دے استوگنے پہ وجہ د دوی وینہ او تہذیب
 تردے حدہ د ایرانی نسل او تہذیب نہ متاثر شوے وو - چہ دوی تہ ایرانی النسل وٹیل
 بے ثابہ نہ دی - لیکن د پنچھے صدی (م) پہ آغاز کینے چہ کوم قام د افغانستان دکندهارا
 پہ مزکہ راغلو - لغہ دوسط ایشیا دمركز نہ راوتلے وو - لغہ قام دافتالیت یاسپین
 پوستی «ہنز» پہ نامہ مشہور دے -

د دے قام ذکر پہ اول وار چینی لیکوالو د پنچھے صدی (م) پہ آغاز کینے کرے دے
 او دا خلق ٹے د «ایتا یا اپتا» (EPTA) پہ نامہ یاد کری دی - لغہ الفاظ بارنظیینی
 لیکوالو دچیلے لہجے اوڑبے مطابق د «افتہالی توی» او «تہالی توی» (او) «ابدلوی» پہ
 لفظونو ظا مرکری دی - ہم پہ دے دول فارسی او عربی لیکوالو د لفظونہ د ہیاطل یا
 ہیاطل او دجیع پہ شکل کینے ٹے د ہیاطلہ او ہیاطلہ پہ لفظونو ذکر کری دی - او پہ آخر
 کینے ہندی لیکوالو د «سپتیا» او نا «یا» شو تا او نا پہ الفاظو لیکلی دی - پہ سنسکرت
 ژبہ کینے «سپتیا» او «شو تا» پہ معنی د سپین او «اونا» پہ معنی د «غارج» دے - نو د
 مرکب لفظ معنی «سپین پوستی خارجیان» کیدے شی - کتے چرے پہ ٹولولفظونو غورا کرے
 شی نو داسے معلومیری چہ پہ اصل کینے بہ د لفظ «پیتا» یا «اپتل» او یا ددے پہ شان
 بولفظ وو - «دائرة المعارف برطانیکا» ہم ددے لفظ اصل اپتل یا ہیاطل او یا ددے پہ شان
 یو لفظ گنی - پہ پستو کینے «اتل» د پهلوان پہ نامہ او پہ فارسی کینے ییل د طاقتور
 پہ معنی موجود دی - بنا پہ دے دا ویلے شو چہ د لفظ بہ پہ اصل کینے «اپتل» وو
 او وروستو بہ افتل او بیا «یفتل» شوے وی - پہ افغانستان کینے تر ن ورغے «یفتل» د

مقام پہ مفہوم او « یفتلی » د « یفتل » دا وسیدونکو پہ معنی مروج دی ۔
 چینی لیکوالو ددے خلقو (افتالیت) ذکر دوسط ایشیا دیو مقتدرے قبیلے رژوان
 ژوان) چہ پہ یورپ کینے دآواریانو (AVARS) پہ نامہ مشہورہ دہ۔ پہ ضمن کینے کرے
 دے۔ دوی داسے وائی چہ دا (افتالیت) دآواریانو « ہمسایہ او خدمتگار وو۔ او ددوی
 د مہاجرت سبب دا بیانوی چہ پہ دوی باندے دخیلو نائیکانو (آواریانو) کار بیگار دومرہ
 زیات وو چہ ددوی دزغم او برداشت نہ بھر شو۔ او ددوی پہ مہاجرت مجبور شول ۔
 دآواریانو دسلطنت مرکز جرته پہ منگولیا کینے یوٹائے وو۔ دے خلقو خیل سلطنت
 دقلورے صدی پہ میخ میخ کینے تشکیل کرے وو۔ دآواریانو ژبہ ہم دمنگولیا یو
 ژبہ وہ۔ دوی بہ خیل باچا تہ « خاخان » یا خاگان وٹیل ۔ افتالیت ددوی ہمسایہ او
 ددوی دما تہر قبائلو پہ حیثیت ددوی سرہ استونکن وو۔ دغہ لفظ خاخان یا خاگان چہ
 وروستو پہ استعمال کینے صرف «خان» پاتے شو ۔ « یفتلیانو » دخیلو نائیکانو (آواریانو)
 دنورودودونو دستورونو سرہ دخیل مہاجرت پہ دوران کینے دخیل ٹان سرہ باختر تہ
 راورو ۔

افتالیت پہ اصل کینے خوک وو؟ شہ رنگ چہ د « یوچی » قبائلو (کوشانیانو) داصل
 نسل مسئلہ تر پیرے مودے پہ تیارہ کینے وہ ۔ دغہ رنگ دافتالیت قام دنسل موضوع ہم
 روئیا تہ وہ ۔ لیکن دمسلسل تحقیق او خیرنے پہ رنا کینے کہ پہ یو طرف دا او منلے شوہ چہ
 یوچی قبائل (کوشانیان) دھنداروپائی سیتین قبائلو یو بناخ دے ۔ نو پہ بل لورا کٹر
 عالمان دے عقیدے تہ ماٹل دی چہ افتالیت ہم د یوچیانو یوہ ٹانگہ وہ ۔ او دیوچیانو
 دیوے ٹانگے پہ حیثیت دا خلق ہم پہ ہندی اروپائی « سیتین » قبائلو کینے حسابیدے شی ۔
 پروکوپس (PROCOPIUS) باز نطینی لیکوال چہ د پنخے صدی (م) پہ آخر کینے زبیریلے
 او پہ کال (۴۵۶۲ م) وفات شوے دے ۔ اول مورخ دے چہ دافتالیت قام سپینے ٹرمنے او
 متمدن ژوند دہخہ توجہ دے قام تہ کروزولی وہ ۔ او ہفہ داخلق (افتالیت) در پیر پوسی
 « ہونانو » نہ چہ پہ یورپ ٹے حیلے کری دی ٹان لہ جدا خلق کھلی دی ۔ دے داسے وائی چہ دا
 (افتالیت) پہ ٹرمنہ سپین پہ کرہ ورتہ کینے بنکی او دمڈنیت نہ واقف وو ۔ او ددوی ژبہ د
 اصلی ہونانو نہ بیلہ وہ ۔ ہم پہ دے ڈول یو بل انگریز لیکوال « مسٹر پارکر » پہ خیل کتاب
 (داتار زرکالہ) کینے ہیکلہ پہ یوموقع ہم افتالیت دھوانگ نو یا زیر پوسی نمونانو یا
 نورو مغلی او ترکی قبائلو سرہ نہ دی غلط ملط کری او پہ صریح ڈولے داخلق د یوچی

« سرپرسی سائیکس » د تاریخ افغانستان او تاریخ فارس مصنف همم خلق (افتالیت) د یوچی قبائیلو یو بناخ شمیری۔ نومورے لیکوال په خپل تاریخ افغانستان جلد اول کینے د افتالیت یا سپین پوستی همونانو په باب کینے داسے وائی : « چین حالانک صوبز ته دا اطلاع راکوی چه دسترو یوچیانو یو بناخ چه په « هموا » یا « هواتون » موسوم وو۔ د چین دیوار اعظم په شمال کینے استوگن وو۔ داخلق د « ژوان ژوان » یا همغه کسانو چه په یورپ کینے ورسو د آواریانو په نامه مشهور شول۔ تابع وو۔ « هموا » یا « هوانون » قبیلے ورو ورو عروج او طاقت حاصل کړو۔ او د خپلے شاهی کورنی نوم ٲے « یه تها » (YETHA) او تهاکو۔ او د دے وخت نه دا اصطلاحی لفظ « یتهها » پیدا شو۔ او بیا دا نوم (افتالیت) یونانی مورخینو د دے خلقو د پاره استعمال کړو۔ وروستو داخلق فارسی مورخینو د همیطل او بازنیطی لیکوالو د سپین پوستی همونانو په نامه یاد کړل۔ « پروکو پیس » د دوی په عقله داسے وائی چه د همونانو په اولس کینے یواځے دغه خلق وو۔ چه همرن ٲے سپینه او خط وخال ٲے نبلکی وو۔ او د دوی ژبه هم د هندو اروپائی ژبو له یوه ژبه وه۔ دے خلقو د رفتا نه د قبل په لورد ۴۲۵ په خواوشا کینے حرکت او کړو۔ او دیو سلطنت په تشکیل کینے کامیاب شول چه د نننی ترکستان نه د فارس تر پولو پورے خور وو۔ او په دیرشو صوبو چه د موجوده افغانستان هلاکے د همغه زمانندگی کوٲے شی۔ مستهل وو۔ هم په دے ډول د سبارکی مستشرق « کو بیستن سن » او انگریزی محقق مسیتر « ونسنٲ سمیته » داخلق (افتالیت) د زیر پوستی همونانو نه جدا او په دے بنا د دوی همم نسل نه گنی۔ او روسی فاضل مسیتر بار ٲولو د دوی د یوچی یا غازی قبائیلو (چه دا دواړه قبیلے په اصل کینے یو دیو چی بناخ شمیری)۔ اگر چه هٲے عالمان داسے هم دی چه د هغوی په خیال کینے داخلق د ترکی قبائیلو یوه ٲانگه ده۔ لیکن دا ترکی قبائیل هم په حقیقت کینے د هغه پخوانو خانانه بدوشو قبائیلو یو بناخ وو۔ کوم چه د همونان هانو په نامه مشهور وو او د ستین په نامه هم معروف دی۔

به هر حال په دے ٲولو شهادتو د غور کولو نه پس به داسے او وائیو چه افتالیت

دسپين څرمنه او ښکلی خط وخال خلق وو. او د تمدنی ژوند نه خبر وو. د دوی ژبه
 نمم د هند و اروپائی ژبونه يو ژبه وه. او د تخاری يا يوچي قبائليو يوشانگه وه. هر کله چې
 يوچيانو د همونگزانو سره د جنگونو د يو سلسيلې نه پس مهاجرت اختيار کړو نو په
 مرکزی آسيا کې دوی دوه څانگې شوې. چې د يوې څانگې نامه تهايوچي يا «ستريوچيان»
 وه. دا څانگه درجه په درجه د طارم، سيردریا او آمو دریا په کڅيو کېښه داخله شوه.
 او په آهز کېښه باختر ته راغله. او دخپلې يو قبيلې کوی. شانگ په نوم د يو سلطنت تشکیل
 کړو چې وروستو په کوشان مشهور شو. ولې د دوی بله څانگه د «کوچني يوچيانو» په
 نامه تر دېرې مودې د وسطی آسيا په غرونو کېښه مقيمه وه. ولې دوی هم په قلاره، قلاره
 د خپلو وړاندو ښو هم نامه خلكو لار او نيوله. ا فتاليت د دې کوچني يوچيانو يا تخاری قبائليو
 يوشانگه وه. چې د ۲۸۵ او ۲۲۵ په مينځ مينځ کېښه په باختر کېښه داخله شوه. او په دغه
 زمانه کېښه د باختر په علاقه يو سلطنت تشکیل کړو. اگرچې د کوشانيانو په نسبت د دوی د
 عظمت او اقتدار دوره ډيره لنډه گڼلایو وه.

د ۲۲۵ په خوا و شا کېښه يفتليانو د باختر په علاقه کېښه خپله قبضه مكملة کړه. او د
 دې مرکز (باختر) نه د جنوب مغرب په لور په ساساني سلطنت حملې شروع کړې. او د
 جنوب مشرق په لور دې وادي کابل او گندهمارا.
 د ايران برخلاف د يفتليانو اوله حمله په ۳۳۰ کېښه وه. په دې وخت کېښه ايران
 په ساساني بادشاهانو کېښه پنځم بهرام حکمران وو. نوموړی د بهرام گور په نامه هم
 مشهور دے. د «مرو» په خوا و شا کېښه د ساساني فوځونو او يفتليانو تر مينځ يوشايد
 جنگ او شو چې د يفتليانو په شکست ختم شو. او په جنگ کېښه يفتليانو بادشاه او وژل شو. او د هغه تاج د بهرام
 گور په حکم د آذربايجان آتکد دې ته دننار په ډول ورکړ شو. بهرام گور په ۳۳۰ کېښه وفات شو. او د هغه
 نه پس د هغه ځو د يزدگرد دوم تحت نشين شو. دده په وخت کېښه يوئل بيا د ساسانيانو او يفتليانو تر مينځه
 شديد جنگ او شو. دا ځل هم له آور ساسانيانو وو. په جنگ کېښه ساسانيانو شکست وموند او د دوی د
 سلطنت لويه حصه د يفتليانو په قبضه کېښه راغله. يزدگرد دوم په کال ۳۳۰ کېښه وفات شو.

د يزدگرد په مرگ د هغه په ځامنو کېښه د تخت نشين د يار د جنگونه شروع شول.
 د هغه يو ځو د «فيروز» د يفتليانو نه د کومک خواست او کړو. او د دوی په کومک
 د ايران تحت حاصل کړو. او د مزاج وعده د اوکړه. ولې وروستو دې لوظه شو. په
 دې وجه يفتليانو بيا په ايران يرغل او کړو. په جنگ کېښه فيروز او وژل شو. (۳۸۰).
 د يفتليانو او ايرانيانو تر مينځه دا جنگ ډير شديد او د نناچوله مخه ايران په حق کېښه ډير

تباہ کن ثابت شو۔ دساسانی سلطنت وقار او عظمت ته لویه صدمه اور سیدالہ - دغه

وقت دساسانیانو سلطنت د یفتلیانو پہ رحم و کرم قائم وو۔

پہ ۳۹۷ کبے د ایران پہ تخت قباد کببناست۔ د قباد د زمانے مشهوره واقعہ د مرکز

ظهور دے۔ داسرے دیو نوی مذہب بانی وو۔ چہ ایاستا د اشتراکی نظریاتو پہ شان وو۔

یعنے ددہ پہ اصولو کبے زر زمین اوزن درے وارہ د ہول اولس مشترک مال کہنے شو۔ پہ

ابتدا کبے قباد ہم دا نوے مذہب قبول کرو۔ ولے خپاو امیرانو ورنہ بغاوت او کرو۔ پہ

دے وجہ یوٹل بیا یفتلیانو ته پہ ایرانی سلطنت کبے د مداخلت موقع پہ لاس ورغلہ۔ او

ددے پہ نتیجہ کبے دساسانی سلطنت د یفتلیانو دیو با جگنار، بے وقارہ و رکوتی ریاست

اختیار کرو۔ دا وضعیت د پنچھے صدی میلادی د نیچے نہ د شپہرے صدی دم، تر نیبائی قائم

وو۔ اگرچہ پہ دے دوران کبے پہ ساسانیانو باندے د یفتلیانو د باؤ او گرفت کمزورے وو۔

لیکن ددے وجہ دا وہ چہ یفتلیان دھند پہ فتوحاتو کبے مصروف وو۔ او دھند

فتوحات دوی ته د ایران پہ نسبت زیات غوریز او فائدہ مند سبکارہ کیدل۔

لکہ چہ دغہ مو وٹیلی دی یفتلیانو د خپل مرکز باختر نہ دھند وکش پہ دوارو غارو

خپلو حملو ته دوام ورکھے وو۔ پہ دے وقت کبے پہ وادی کابل او کندھارا کبے کیداریان

یا کوچنی کوشانیان حکمران وو۔ یفتلیانو ٹھہ رنگ چہ پہ جنوب قبلہ دساسانیانو مضبوط

سلطنت ته دیکھ ورکھے۔ دغہ رنگ ے د کیداریانو نسبتاً کمزورے ریاست ہم اور غزولو

دا کیداریان دچترال او گلگت عزونو ته او تبتیدل۔ او تر ہخہ وختہ پہ دے عزونو

کبے میشتہ وو چہ د یفتلیانو سلطنت سقوط او موند۔ دغہ وقت کبے دا خلق بیرتہ

راغلل او د کابل شاہانو یا رتبیلا نو پہ نامہ ے سلطنت تشکیل کرو۔ چہ د عربو د حملو پہ

وقت کبے د کندھارا، وادی کابل او اراکوزیا پہ منطقو کبے قائم وو۔ د کندھارا پہ علاقہ د

یفتلیانو قبضہ د ۵۵۵ پہ خواوشا کبے شوی وہ۔

یفتلیان رافتالیت) پہ خپل میٹھ کبے پہ مختلفو قبیلو کبے ویش وو۔ او خہ رنگ چہ

دوی پہ ابتدا کبے د «اوریانو» فقیرنامہ او ہمسایہ خلق وو۔ دغہ رنگ پہ دوی کبے

یواہم عنصر داسے ہم ووجہ ہخہ پہ دوی کبے دھنو قبیلو نہ کم حیثیت وو او د

ہمسایہ او ملا تر پہ حیثیت د دوی مگگری وو۔ دا قبائل د «گوجرو» پہ نامو مشهور

وو۔ او داصلی یفتلیانو فقیرنامہ کہنے شو۔ پہ دے ٲول پہ اصل یفتلیانو کبے ھنے

داسے قبیلے ہم وے۔ چہ ہخوی د وادی کابل او کندھارا د حملو پہ دوران کبے دھند

کش پہ جنوبی علاقوں کے پہ مستقل پول استوگنے شروع ہوئے۔ پہ دس قبیلوں کے پہ
 مہمہ قبیلہ دے زاول « پہ نامہ یا دیدلہ ۔ چہ د موجدو دہ غزنی او قندھار ترمینتہ
 علاقہ کے پیشہ شوی وہ ۔ دغہ علاقہ وروستو ددوی پہ نامہ دے زابل، یا « زابلستان »
 پہ نامہ مشہورہ شوہ ۔ زابل قبیلہ پہ افتالیت اولس کے یو مہمہ قبیلہ وہ اودس
 معلومیری چہ پہ گندھارا باندے د قبضے کولو نہ پس چہ ددے علاقے د حکومت د پارہ
 د مرکزی حکومت لہ خواکوم وائسرائے یا « تکیں » تاکے شوے وو ۔ ہغہ ہم ددے
 قبیلے او پہ غالبو احتمال تو پہ نامہ « تورامانا » وو ۔ داسرے حصے پہ نوم ہو د
 باختر د یقینی حکومت ماتحت وو ۔ ولے پہ حقیقت کے د گندھارا او وادی کابل یو
 مستقل حکمران وو ۔ دھند پہ فتوحا تو کے ددے قوم دیر معروف دے ۔

پہ دھند باندے د یفتلیانوحیلے د ۵۵۵ء نہ پس شروع شوے ۔ ددے مملو د پارہ
 د یفتلیانو د مرکز د گندھارا علاقہ دے ۔ پہ دغہ زمانہ کے بہ ہند کے دے گپتا،
 خاندان حکومت وو ۔ او پہ دے خاندان کے « سکاند گپتا » نوے یو بادشاہ حکمران
 وو ۔ « سکاند گپتا » پہ سکے کے وفات شو او ددے دہانشینو پہ وقت کے د یفتلیانو
 د مملو پہ نتیجہ کے ددوی سلطنت پہ ورو ورو ریاستوں کے تقسیم شو ۔ او پہ اکثرہ علاقہ
 یفتلیانو قبضہ او کرہ ۔ د یفتلیانو د اعلیٰ دے « تورامانا » پہ سرکردگی کے کیدے ۔ « تورامانا »
 د خیل نوی مقبوضہ سلطنت صدر مقام « ساکالا » (سیالکوٹ) مقرر کرو ۔ او ددے ٹائے نہ ٹے
 دے گپتا، پہ سلطنت مملو تہ دوام و رکرو ۔ او پہ لبرہ مودہ کے پول شمالی او وسطی ہند
 او نیولو ۔ « تورامانا » پہ ستھ کے مر شو ۔ ددے دیوکتیہ نہ چہ دکھیورے (پنجاب)
 پہ ہوا و شا کے موندلی شوی دے ۔ د معلومیری چہ ددے « مہاراجا » خطاب اختیار کرے
 وو ۔ او شاید چہ دغہ وقت بہ ٹے د مرکزی حکومت نہ خود مختاری حاصلہ کری وی ۔ پہ
 دے کتبہ کے ددے نوم داسے ذکر دے ۔ =

« مہاراجا تورامانا ساہا جاودلا » ۔ پہ دے لفظوں کے دے « سا » نہ مراد « شاہ »
 او دے « جاودلا » نہ مراد ہم دغہ پخوانے لفظ زاول دے ۔ چہ وروستو زابل شوے دے ۔
 پس د الفاظ داسے ہم وٹیلے شو چہ « مہاراجا تورامانا شاہ زابل » ددے کتبہ نہ دا
 ہم معلومیری چہ د تورامانا قبیلہ زاولی دے ۔ او د غزنی او قندھار علاقہ ددے قبیلے
 داستوگنے پہ وجہ پہ دے نامہ وروستو پہ زابلستان مشہورہ شوی دے ۔ دے تورامانا
 د مرگ پہ وقت کے یفتلیانو گرفت پہ ہندی علاقوں نہ مضبوط وو ۔ او دغہ زمانے پہ

حکومتونو کڻي د دوی طاقت به ټولو کڻي زیات وو۔

د تورامانا نه پسي د هغه ټوی حکمران شو۔ چه د «مهیراکولا» یا «مهیرکل» په نامه معروف دے۔ ده هم د خپل مرکز ساکالا نه خپلو فتوحاتو ته وسعت ورکړو۔ او د هند په زمکه څه د خپلو فتوحاتو لمن اړته کړه۔ کشمیر ته هم فتح کړو۔ دده د خپلو په نتیجه کڼي د گپتا سلطنت بیخي سقوط اوسوند۔ لیکن د مهیرکل د حکومت زمانه د ظلم لغت یوه خوفناکه دوره وه۔ دده ظلمونه او ناکړه د زغم نه بهر شوه۔ آخر د هند واره واره ریاستونه د «یامودهارمن» نوم یو راجا په سرکړي د «مهیرکل» برخلاف متحد شول۔ او د دے هندی راجگانو اتحادی فوټونو په ۲۸۰ کڼي «مهیرکل» ته شکست ورکړو۔ او هغه کشمیر ته او تبت ته ولې هلمته څه هم د ظلم دروازے پرانستلے۔ داسرے په ۳۰۰ کڼي مړ شو۔ او دده په مرکا په هند کڼي د یفتلیا نو حکومت سقوط اوموند۔ ولې په هند باندے د یفتلیا نو حملے د ۳۵۰ پورے جاری وه۔ دغه وخت کڼي د یفتلیا نو دے نوی حکومت د ترکانو د لاسه سقوط اوموند۔

افتالیت او پښتانه؛ د ننني زمانے د تحقیقاتو په رڼا کڼي دا خبره معلومه شوی ده چه د هند راجپوت قام د هغه بیرونی حمله آور قامونو اولاد دے کومو چه د پنځم او شپږم څه صدی په مینځ مینځ کڼي په هند باندے حملے کړے او بیا په هند کڼي استوگن شوی او هندی تهذیب او برهمنی مذهب ته اختیار کړے وه۔ په دے ډول هغه مغربي لیکوال چه د پښتنو د تاریخ او اصل نسل څیرنه څه کړی وه دے عقیدے ته مائل دی چه چونکه پښتانه قبائل او د هند راجپوت په خپلو قای خصوصیاتو او قبیلوی دودونو دستورونو او امتیازی روایاتو کڼي یو تر بله غیرت انگیز مشابعت لری۔ نو څه رنگا چه د هند د استوگن په وجه د پښتانه نسل د راجپوتو په شکل کڼي موجود دے۔ او د یفتلیا نو همسا په قبائل «کرجو» د کوچرانو په نوم تر اوسه په خپل اصلی او پخوانی نوم

له د اشتهوره ده چه مهیرکل د خپل صدر مقام ساکالا (سیانکوټ) په قاد کڼي دوه سوه ټه اډت یو برج یا مینار جوړ کړے وو۔ د دے برج د سر نه به څه هاتیان ښکته راگنارول او د هغوی د ځنگدن د لوټو پښو تماشه به څه کوله۔ او په دے به ډیر خوشالنیا و۔ د ظلم او وعت دغه شان واقعات په کشمیر کڼي هم د هغه سرمنسوی۔ په ۱۰۰۰ کڼي د قلعه سیانکوټ په کنډ والو کڼي د «تورامانا» او «مهیرکل» د زمانے څه سکوات موندلی شوی دی۔

باقی دی۔ دغه رنگ چونکہ دھیل سلطنت و خروج او بیا د سلطنت د سقوط نہ پس اقلیت اولس بہ گندھارا او د پښتو پہ مزکہ ہم میشته شوی وو۔ نو لازماً د پښتو وینہ او نسل بہ ہم د یفتیانو د نسل نہ متاثر شوی وی۔ پہ دے لږ کښے د بناغل کیرو پہ خپل تاریخ، دی پتھا نر، کښے داسے وائی :-

گندھارا یو داسے علاقہ وه چه دھند د فتوحاتو د پارہ د یفتیانو مرکز وو۔ پہ دغه علاقہ کښے یعنی د دیر، سوات پہ غرونو کښے او د یوسف زو، مند پو پہ سیدہ کښے تراوسه دیر بکران آباد دی۔ چنانچه د مردان پہ علاقہ کښے د گوجرو یو لوٹ کله د گومر د گرهی، په نامه مشهور دے۔ دغه شان د سدوم د علاقہ پہ قطبی غرونو کښے د گوجرانو بے شبیره بانده دی۔ چه دغانانو فقیران او همسایه دی۔ لکه شه رنگ چه د دوی اسلاف پخوانی زمانه کښے د یفتیانو فقیران او همسایه وو۔ دغان خطاب هر یو پښتون د حق په ډول د خپل شان سره استعمالوی۔ نو دا خبره ناقابل قیاس نه ده چه د هر کله یفتیانو خپل نسل د راجپوتو په شکل کښے په دھند کښے پرینسے دے۔ نو په گندھارا کښے به دے هم ضرور پرینسے وی۔ ځکه گندھارا هم د دے خلقو یو لوٹ مرکز وو۔ وړاندے دا بناغل داسے وائی :-

دا خبره هم یاده ساتل پکار دی چه د یفتیانو د حکومت د سقوط نه شه موره پس د ساسیانو حکومت هم سقوط اومونده۔ او گندھارا او د دے سره ملحقه علاقہ د اسلام نه اگاھو څلورو صدو پورے د هغه دھندوانو په قبضه کښے وه چه په تاریخ کښے د دھند او شاهانو په نامه مشهور دی۔ په دے اور د ده زمانه کښے په دھند بانده شه باقاعده خپل نه دی شوی۔ او خلقو به د اموغ ^{موندل} وی چه دوی په مستقل ډول استوگنه اختیار کړی او دا خبره هم یاده ساتل پکار دی چه د یفتیانو نیکلی او پے هغی خلق وو۔

د خپل نظر په تائید کښے دا بناغل وړاندے وائی :- د یفتیانو د خپلو نه سو و نه کاله اگاھو موبز د پښتو د هغه قبایلو نامے په خپل اصان او ممکن شکل کښے اوریدلی دی۔ او د پښتو ژبے بهترین عالمان دا عقیده لری چه د دے ژبے (پښتو) د موجوده ویونکو اسلاف په صحیح صورت کښے د ساکا قبایلو نه وروستو نه دی راغلی۔ یا داسے به او وایو چه دا خلق د یفتیانو د راتلو نه شه څلور سوه کاله اگاھو په دے علاقہ کښے استوگن وو۔ په دے بنا دا بناغل د دے امکان اظهار کوی چه د یفتلیا توغلیه او تسلط به د دے خلقو (پښتو) ساخت او جوړښت ته یو بلک استر وراچولے وی۔ او شه رنگ چه د یفتیانو

فقیر نامه پخوانی "گوجران" د اوسنی گوجرانو په شکل کښې موجود دی - دغه شان ددوی هغه پخوانی نائیکان (یفتلیان) به هم د پښتنو په ځانځپلو کښې موجود وی - او اکثر وپښتنو قبیلو د خان خیلو (که په مثال کښې د یوسف زو) اسلاف به هم هغه پخوانی یفتلیان وی - او په غالبو احتمالاتو د یفتلیانو وینه به د گندهارا د میدانی علاقو په پښتنو کښې د غریزو پښتنو په نسبت زیاته وی - یا داسې به اووایوچه د شجره نویسو په الفاظو کښې به مونږ ته په پښتنو کښې د یفتلیانو نښانې د سرپښ په اولاد کښې کتل پکار دی نه د کرانی په اولاد کښې -

د پښتنو ربا لخصوص هغه پښتانه چه دوی ورله (افغان وائی) په وینه اوسل کښې د یو اهم عنصر په ډول د یفتلیانو د وینه د ورکښې بدللو د مفروضې په مرسته کښې د اښاغلي فاضل وړاندې وائی - د غلجیانو مورث اعلیٰ "شاه حسین" چه د بی بی متو خانوند او د شیخ بهمن زوم کښې شوی - د هغه مورخینو د وینا مطابق نسل ترک وو - او که ترکی النسل او نه پکښې بیا هم په اتفاق سره افغان غو نه وو - یعنی براه راست د قیس عبد الرشید په اولاد کښې نه وو - او اگر چه د غلجیانو د نسل په حقله په یقیني ډول سکوت په وینا گرانه ده - لیکن په اکثر و احتمالاتو ددوی اسلاف هم هغه افتالیان دی چه هغوی د پنځمې صدی د آغاز نه د ایران نه واغلي تر هنده پورې علاقې د خپل لټا کښې عظمت و اقتدار په نتیجه کښې متاثره کړی دی :-

د ښاغلي کیرو دا پورته نظریه د تاریخي شواهدو په رڼا کښې تر څه حد ه مرسته شوې - ځکه چه یفتلیان هم د هغه قامونو نه یو قام وو - کومو چه د پښتنو په وطن د تاریخ په مختلفو دورونو کښې حملې کړې وې - او په دې علاقو کښې میشته شوی وو - د یفتلیانو نه وړاندې هم ډیرو قامونو د پښتنو په علاقو او گندهارا خپل تسلط قائم کړی وو - دا ظاهره ده چه د خپل تسلط او اوږدې یوځای استوگنې په وجه به د پښتنو وینه او نسل ددې قامونو نه متاثر شوی وی - دا هم ډیره ممکنه ده چه د یفتلیانو د حملې په وجه به د هغه پخوانو قامونو اثرات تر څه حد ه ت شوی او یا ورک شوی وی - ولې ددې باوجود زما په خیال کښې د ښاغلي کیرو دا وئیل د مبالغې نه خالی نه دی چه د گندهارا د پښتنو وینه اوسل به د یفتلیانو نه دومره متاثر شوی وی چه ددوی خط وخال او کړه وړه ته به د یونوس استرو را چولې وی -

دا خبره د فکر وړ ده چه یفتلیان چه په مېړی هم نه وو چه د ایران نه واغلي د هند

پورے د دومرہ لوئے او وسیع خطے د مختلفو قامونو وینہ او نسل بہ تے دومرہ مٹاں کپری وی۔ چہ دھنوی جسمانی ساخت تہ یہ تے یو نوی پوچہ ورکپری وی۔ یفتلیان لکہ چہ معلومہ دہ پہ قبیلو کنبے ویش وو۔ ددوی اکثر قبیلے د باختر پہ علاقہ کنبے او دھندوکش پہ جنوبی لسو کنبے میشتہ شوتے وے۔ اونن ورخ ددے خلقو اولاد د نورو خلقو سرہ داسے کنبہ وچ او غلط صلط شوتے دے چہ خپل قامی خصوصیات او امتیازات تے ضائع شوی دی۔ البتہ د بدخشان پہ علاقہ کنبے پہ یفتل نوئے کنبے افتالیت د نورو علاقو پہ نسبت بے کمرون او بے آمیزش پاتے شوی دی۔ او ددے خلقو نہ د افتالیت اولس پہ حقلہ درستہ اندازہ لگیدے شی۔ دغہ شان د گندھارا علاقہ ہم د نورو تھولو عملہ آور قامونو پہ شان دھندا دصلو د پارہ د یفتلیانو ہم د عبورو مرور بو اہم شاہراہ وے۔ نومکنہ دہ چہ پہ دے علاقہ کنبے بہ ہم ددے اولس (افتالیت) تے خلق میشتہ شوی وی۔

لکہ چہ ویتلے شوی دی پہ یفتلیانو کنبے زیات او اہم عنصر د گوجرانو پہ نامہ مشہور وو۔ دا خلق دھندا پہ شمالی عزبی علاقو کنبے با مخصوص پہ مشرقی پنجاب او راجپوتانہ کنبے استوگن شوی وو۔ او د نئی زمانے «راجپوت» «جات» او «گوجران» دے خلقو خلاف کنبے شی۔ اگرچہ پہ خپلہ راجپوت قام دا نظریہ نہ تسلیوی او دا دعوی لری چہ دوی د ویدی زمانے دھندا کشتریانو اولاد دے۔ کوم چہ د زمانہ شجاعت پہ ورخو کنبے د سورج بنسی او چندر بنسی خاندانونو پہ نامہ مشہور وو۔ پہ دے ډول د افتالیت قام دامہم عنصر (گوجران) د پښتنو پہ غرضیزہ علاقو کنبے ہم آبا د شوی وو۔ او ددوی اولادن ورخ ہم د زرگونو پہ شیر کنبے پہ دے غرضیزو علاقو کنبے د گوجرانو پہ نامہ موجود دی۔ دوی خپل مخصوص لباس او مخصوصہ ژبہ لری۔ او زما پہ خیال کنبے ددے وجہ د اکیدے شی چہ دا پنجوانی گوجران د پښتنو د علاقو نہ لری پہ غرضیزو علاقو کنبے ہم پہ خپل پنجوانی میثیت کنبے د فقیر ناکے او پرہ خلقو پہ ډول استوگن شوی او د پښتنو سرہ پہ اولسی او مجلسی تعلقاتو کنبے نہ و وگنہالی شوی۔ دغہ وجہ دہ چہ دوی پہ خپل اصلی او قدیمی شکل کنبے باقی پاتے شوی دی او تہ صرف د افتالیت قام د تسلط او غلبے یادگیر نہ کوی۔ بلکہ دھندا د راجپوت جات او گوجرانو سرہ دہم قومی او ہم نسلی مرستہ ترینہ ہم کپری۔ دسوات پہ غرضیزو گوجرانو کنبے نن ورخ داسے ہم خیلونہ او تپرے موجودے دی۔ چہ دغہ دھندا پہ راجپوتو کنبے ہم موجود

دی لکه پہ مثال کینے چوہان ، راہپور او جات و غیرہ ۔ ددے نہ دا قیاس د یقین درج
تہ رسی چہ دسوات د غریزو علاقو ، چوہان خیل ، گوجران او دھند ، چوہان ، راہپور
بہ یو خلق وی ۔

لیکن د افتالیت اولس صفحہ خلق کوم چہ د پینتو پہ مینخ کینے پہ میدانی علاقو
کینے ٹاٹ پہ ٹاٹ پہ لیر لیر شیر کینے آباد شوی وو ۔ د معنوی اغلاف ن ورخ پہ تہذیب و
تمدن او ژبہ کینے بید و د پینتو پہ شان دی ۔ او خیل قبیلوی نوم او خصوصیات تے مائع
کری دی ۔ پہ دے دول موہن دا ویلے شو چہ د اصلی یفتلیا نو کوے قبیلے چہ پہ گندھارا
کینے میشتہ شوی وے ۔ د زمانے پہ تیریدوسرہ بہ معنوی د پینتو سرہ پہ مجلسی تعلقا تو
کینے گندھالی شوی وی ۔ او ددے پہ نتیجہ کینے بہ ورو ورو دوی پہ پینتو کینے داسے خلط
ملط شوی وی چہ خیل انفرادیت بہ ٹے ورک شوی وی ۔ او دا ظاہرہ دہ چہ د پینتو پہ
علاقہ کینے دا نووارد افتالیت د پینتو نہ پہ شیر کینے کم او پہ تہذیب و تمدن کینے
لانده وو ۔ د علم تمدن دا واضح اصول دے چہ کہ فاتح قام پہ شیر کینے د پروی نوہنہ
مفتوح قام پہ خیل شان کینے مدغم کری او کہ چرے مفتوح قام پہ شیر کینے د پروی نو
ہنہ فاتح قام پہ خیل شان کینے جذب کری ۔ او دغہ حال د تہذیب و تمدن حصہ دے ۔ د
دے اصول پہ رنہا کینے دا ظاہرہ دہ چہ پہ گندھارا کینے پینتو د یفتلیا نو نہ زیات وو ۔
دا ہم معلومہ دہ چہ پہ خیل وخت کینے یفتلیان دغہ خاص تہذیب غاوندان صم نہ
وو پہ خلاف د پینتو چہ دوی د شاندار تہذیب غاوندان وو ۔ دغہ وجہ دہ چہ دغہ
نووارد افتالیت پہ پینتو کینے داسے جذب شول چہ ن ورخ موہن د گندھارا پہ پینتو
کینے د یوے قبیلے پہ حقلہ ہم دانہ شو ویلے چہ ددے قبیلے دغہ خاندانو نو اسلاف
بہ یفتلیان وی ۔ پہ دے بنا ددے خبرے ہماو نہ سوال پیدا کری او نہ امکان چہ د
پینتو پہ یو قبیلہ کینے بہ دغہ قبیلے د خان خیلو کورنئ ہوندے د یفتلیا نو اولاد وی ۔ زما
پہ خیال کینے د گندھارا پہ پینتو کینے د افتالیت اولس آمیزش دیر کم او د نیشیت برابر
دے ۔ پہ دے علاقہ کینے د پختیا نو دغلیے او تسلط یادگار صرف پہ غریزو علاقو کینے
د گوجرانو پہ شکل کینے موجود دے ۔ او اصلی پینتو سرہ د دوی غہ تعلق نشہ ۔ البتہ
د کوہ ہندو کش د جنوبی علاقو پہ استوگنو پینتو کینے با لخصوص پہ غلجی او ابدالی
پینتو کینے د یفتلیا نو د آمیزش زیات امکانات موجود دی ۔ او ددے پہ حقلہ بہ دغلیان
پہ ذکر کینے نور بحث اوشی ۔

د پښتنو او د راجپوتو تر مینځه د ښه خصوصیاتو د اشتراک و مشابہت نه د نتیجہ اخذ کول چه چونکه راجپوت د غیر ملکی خلقو ربا لخصوص د یفتلیانو او گوجرانو اولاد گڼلے شی . او یفتلیان او گوجران په گند بھارا کښه هم میشته شوی وو۔ نو په دے وجه به د پښتنو نسل هم د دے حبله آور قام نه دومره متاثر شوی وی چه یونوی پوچه به ځ ورکړی وی۔ زما په خیال کښه د مبالغه نه خالی نه معلومیږی۔ راجپوت د پښتنو په مقابلہ کښه یقیناً یونوے قام دے۔ د دوی ظہور او عروج داووے صدی د آخر نه د هغه وقت سره تعلق لری۔ چه د هرش نه پس په هند کښه د طوائف الملوکی حالت وو۔ دغه وقت کښه د هغه غیر ملکی خلقو اولاد چه د هند وانو مذاصب او هندي تهذيب و تمدن ځ اختیار کړے وو۔ دا اقتدارغاوندان شول او د خپل اقتدار په وجه د راجپوت یعنی د راجاشاه، په نامه مشهور شول۔ دا ظا هره ده چه د راجا دا خاص یعنی ټول راجپوت قام یواځے د یفتلیانو او گوجرانو اضاف نشی کیدے۔ بلکه په دوی کښه به د هغه ټولو قامونو کښون شوی وی۔ کومو چه په مختلفو دورونو کښه په هند باندے حبله کړی وی۔ دا خبره هم د فکر وړ ده چه پښتون قام د هغه ټولو قامونو نه اول هم په دے علاقہ رگندھاږا کښه میشته شوی وو۔ کومو چه په هند باندے حبله کړی دی۔ او دامکنه ده چه په پښتنو کښه به هم د دوی څه آمیزش او گډون شوی وی۔ ولے نه دومره چه د دوی جسمانی ساخت او کړه وړه ته به ځ یونوے شکل ورکړے وی۔ د پښتنو قامی روایات او خصوصیات نن ورځ هم په دے خبره شهادت کوی چه دا اولس په وس سره د نورو قامونو آمیزش او گډون ته په مینه کښه نه وی۔ دا هم یوه تاریخی واقعہ ده چه پښتانه په هر دور کښه د هر حبله آور قام سره د هند په حبلو کښه د هغوی د فوځونو یولو۔ عنصر وو۔ نو امکان کیدے شی چه څه رنگ د دے حبلو په دوران کښه د هغه وقت د غیر ملکی قامونو څټه خلق په هند کښه استوگن شوی وی۔ دغه رنگ به پښتانه هم د دے حبلو په دوران کښه شوی وی۔ او هندي تهذيب د برهمینی مذاصب به ځ اختیار کړے وی۔ او په دے ډول به د راجپوتو په نسل کښه د پښتنو عنصر هم شامل شوی وی۔ د دے نه علاوه د پښتنو او راجپوتو کومو مشترکو خصوصیاتو ته چه دے بناغلی فاضل اشاره کړی ده هغه خصوصیات په هغه ټولو حبله آور قامونو کښه موجود وو۔ کومو چه په هند باندے به پخوا نی د زمانے کښه حبله کړے دی۔ او دا خصوصیات یواځے د یفتلیانو سره منسوب کول څه

جواز نہ لری۔ پہ دے ډول پہ پښتو کښے د لفظ رخان) استعمال او رواج لهم د یفتلیانو د زمانے یادگار نه دے بلکه داد ډیرے وروستی زمانے او د چنگیز خان د تھا جباتو نه پس په دے مزکه مروج شوه دے۔

د شپږمے صدی (م) دینے په خوا و شا کښے د یفتلیانو مرکزی حکومت مخ په زوال وو۔ دغه وخت یونوے قام د دوی د یو سیاسی حریف په شکل کښے څرگند شو۔ دغه قام په تاریخ کښے د ترکانو په نوم یاد ږی۔

ترکان د «هرگنوهانو» د قبیلو څخه یو قبیله وه۔ چه د چین او صحرائے کوډی ترمینځ په زریو غرونو کښے استوگنه وه۔ دا خلق کله د «اسینا» او کله به د «ترک» په نامه یادیدل۔ د دے لفظ معنی خود (خول) ده۔ چونکه چینیانو به د (ر) تلفظ نه شو کول نو دوی ته یه ټی توکی (ترکی) وئیل۔ دا خلق په مختلفو قبیلو کښے ویش وو۔ ولے ژبه ټی یوه وه۔ او په ابتدا کښے د دے ژبه مختلفه لهج د مغولی ژبه سره مشابهه معلومیدلے۔ د دے قبیلو ترمینځه د اشتراک او اتحاد باندہ هم د مشترک ژبه وه هغه وخت به دا ژبه د سنسکرت او آشوری ژبو د لیک دود په شان لیکل شوه۔ قیاس دادے چه د یفتلیانو نه پس دوی د «اوریانو» د فقیرانے او همسایه په ډول د هغوی سره استوگن شوی وو۔ او تر ډیرے مودے د آوریانو مطیع وو۔ د دے خلقو کسب آهن مگری وه۔ د نفوسو زیاتوالی او د فلزاتو کار او د ریښمو تجارت د دوی برم او اقتدار زیات کړو۔ او د دوی اود آوریانو ترمینځه یو شدید جنگ او شو۔ په دے جنگ کښے اوریانو شدید ماتہ اوموندله۔ او د وطن نه په تښتہ لارل۔

ترکانو د اوریانو په سلطنت قبضه اوکړه۔ او خپله قبضه ټی د طارم د منطق نه د سیر دریا او رود آمو تر منطق اوغزوله۔ د دوی اولخ خاقان (بادشاه) تومن نومیده۔ چه د منگولیا نه د آرال تر غرونو پورے دیو وسیع سلطنت خاوند وو۔ د ترکانو دا سلطنت د تومن خاقان د مرگ نه پس په دوو برخو کښے اوویشلے شو۔ د سلطنت یو حصه د مشرقی ترکانو د سلطنت په نامه مشهوره شوه۔ چه د دے بادشاه یه د «کاغان» یا خاغان یا خاقان په نامه یادیدلو۔ او د سلطنت بله برخه د غربي ترکانو د سلطنت په نامه معروفه شوه۔ د دے سلطنت بادشاه به د «بیغو» په نامه مشهور وو۔ د دے سلطنت پوله د یفتلیانو د سلطنت سره جکړیدلی وه۔ «بیغو» د

یفتلیانو د سلطنت نہ د سعید یانے او د باختر د علاقو د تسلولو ارادہ لرلہ۔ او په دے لړکښے ټے د ایران د ساسانی بادشاه سره د مشترکے حیلے معاہدہ اوکړه۔ دغه وخت کښے د ایران بادشاه خسرو اول نومیده۔ چه د نوشیروان عادل په نامه هم مشهور دے۔ نوموړے د خپل پلار قباد د مرگ نه پس په کال ۱-۳۰۵ کښے د ایران بادشاه شوه وو۔ نوشیروان د ایران په ساسانی خاندان کښے یو لوټے بادشاه کښلے شی۔ په دے ورځو کښے په ایران کښے د مزدک تحریک جاری وو۔ او د دے په وجه دا ولس په خیالاتو او افکارو کښے ډیر انقلاب پیدا شوه وو۔ او د دے تحریک د موافقینو او مخالفینو تر مینځه به جگړه روان وو۔ نوشیروان په ډیرے سختۍ د مزدک د خیالاتو مخالفت اوکړو۔ او مزدک او د هغه پیروکار ټے په ډیرے بے رحمۍ او وژل۔ او په ټول ملک کښے ټے دا تحریک قانوناً بند کړو۔ او د دے نه پس ټے د ترکانو سره د یفتلیانو برخلاف اتحاد اوکړو۔ د ترکانو او ساسانی دولت مشترک فوځونو په یفتلیانو حمله اوکړه۔ او د دے په نتیجه کښے د یفتلیانو دولت سقوط او موند ^{۵۶۵} _{۵۶۵} د فتح نه پس د سیردریا او رود آمو تر مینځه علاقه د ترکانو په قبضه کښے راغله۔ او د باختر، هرات او پارتیا په علاقو د ساسانیانو قبضه شوه۔ دغه شان یو ځل بیا د ساسانیانو نفوذ تر گند هارا هم محسوس شو۔ اگر چه دا نفوس هسے په نوم او ډیر بے اثره وو۔ ولے د خپل سلطنت په سقوط یفتلیان بیخي ورک نه شول۔ بلکه د ملک په اکثر و حصو کښے با لخصوص د کوه هندوکش په جنوبي علاقو کښے د دوی ځنې سردارانو علاقائی حکومتونه قائم کړل۔ چه کم و زیات د نهجے صدی (م) پورے قائم وو۔

په ساسانی خاندان کښے د نوشیروان نه پس د نوم و شهرت خاوند بادشاه خسرو پرویز وو۔ نوموړے په سنه کښے بادشاه شوه وو۔ سریا قی الامل بنکان شیرینه چه د « فرهاد کوهکن » نوم ورسره برخه اخستلے شی۔ او په فارسی ادبیاتو کښے ډیر اهمیت لری۔ د دے باچا ملکه وه۔ خسرو پرویز د خپلو واقعاتو له

نځه په ساسانی تاریخ کښے ډیر شهرت لری۔ د دة په وخت کښے د رومیانو او ساسانیانو تر مینځه د جنگونو یو سلسله شروع شوه۔ چه د سنه نه تر سنه پورے جاری وه۔ دة په خپل دور کښے انطاکیه، دمشق، فلسطین او د مصر ملکونه فتح کړل۔ او ان چه د باسفورس تر غارت او رسید، د دة په عهد کښے په ساسانی سلطنت د قدیم هخامنشی سلطنت گمان کیده۔ او څه رڼگ چه دارا یوش کبیر او زرکیسز د رومیانو د

پارہ ناقابل تسخیر وو۔ دغہ شان د باز نطینی حکومت د پارہ خسرو پرویز ناقابل تسخیر معلومیدہ۔ لیکن ددہ د عظمت دارنا د صبح کاذب یو هلق وو۔ د خسرو پرویز نہ یو لویہ سیاسی غلطی اوشوہ۔ لہخہ بہ یروشلم باندے د حملے او د عیسائیانو د وژلو نہ پس د عیسائیانو مقدس صلیب ہم د تان سرہ راوړہ۔ بہ دے وسیلہ ہرقل باز نطینی بادشاہ د عیسائی دنیا د مذہبی جن باتو نہ فائدہ واخستہ۔ تپول اولس د ہرقل بہ مرستہ اودریدہ۔ او د خسرو پرویز نہ تے چیر زرد ایشیائے کوچک او ارمینیا نو علاقے ازادے کرے۔ تر دے چہ د عیسائیانو حملے د ساسانی بادشاہانو سرمائی دارالخلافے مدائن پورے ہم را اور سینالے۔ ہرقل بہ بل لوری ترکان ہم او باقیل د مغوی ہم پہ ساسانی حکومت حملے شروع کرے۔ د دے دورِ زہے حملو او پرلہ پسے شکستونو پہ نتیجہ کنیہ خسرو پرویز د خپل قوی دلا سہ چہ دیو باز نطینی شہزادگیء نہ پیدا وو۔ او وژلے شو۔ (۶۲۸)۔

د باز نطینی فوٹونو دے پیش قدمی د ساسانی حکومت بنیادونہ اولپرزول۔ فوٹ د قابو نہ بھر شو۔ دغہ وخت کنیہ تپول سلطنت پہ یو بحرانی کیفیت کنیہ مبتدا وو۔ بہ خوکالہ کنیہ پرلہ پسے خوشہزادگان تخت نشین شول۔ او او وژلے شول۔ او قہ مودہ پس چہ د مسلمانانو لخوا پہ ایران حملے شروع شوی نو د مدافعت د پارہ یو داسے منظم او مضبوط فوٹ نہ وو چہ د مسلمانانو پہ مقابلہ کنیہ تہیک شوی وے۔ بہ دغہ حالاتو کنیہ پہ کال ۶۳۷ کنیہ "یزدگرد دریم" تخت نشین شو۔ نومورے د خسرو پرویز نمسے اود ساسانی سلسلے پختہ دیرشم او افری بادشاہ وو۔ ددہ بہ وخت کنیہ پہ ایران باندے د مسلمانانو د حملو آغاز اوشو۔ او د ہف پہ نتیجہ کنیہ ساسانی سلطنت ہم سقوط اوموندا۔

عرب فتوحات پہ فراسان کنبے

دامیرالمومنین حضرت عمر فاروقؓ خلیفہ دوم پہ زمانہ کنبے د کال ۳۵ھ پہ آغاز کنبے دہ قادیسیہ ۱ پہ مقام د عربو (مسلمانانو) او ایرانیا نو فیصلہ کن جنگ او شو۔ پہ دے جنگ کنبے د ایران مشهور سپہ سالار دہ رستم ۱ سرہ د خپلو دیرو فوٹونو او وژلے شو۔ او ”درفش کاویانی“ د ایران قای نشان چہ د ایرانی سلطنت د قدامت او عظمت یادگار وو۔ سرہ دنورو دیرو بے شمارہ ذخائر و د عربو پہ لاس راغ۔ د دے فتح نہ پس عربی فوٹ د ایران پہ دارالخلافہ حبلہ او کړہ۔ دغه وخت کنبے ساسانی بادشاہ خیل صدر مقام پرے بنو دے وو۔ د پایہ تخت د سقوط پہ خبر اوریدو ۱ یزدگرد ۱ د ”هلوان“ نہ ”رے“ تہ او تنقیدہ۔ او دیو آخری معرکے پہ ارادہ تے یو عظیم فوٹ جمع کړو۔ او د سپہ سالار فیروزان پہ ماتحتی کنبے تے د عربو مسلمانانو مقابلے تہ اولیبر لو۔ داد ایران اغزی قسمت آزمائی وہ۔ اولہ دے کبلہ ساسانی شهنشاه دنورو ایشیائی قامونو نہ ہم د کومک خواست کړے وژ۔ د نتیجے پہ لحاظ دا عظیم جنگ پہ کال ۳۱۹-۳۲۰ھ کنبے د ”نہاوند“ پہ مقام درے ور تے جاری وو۔ او اگرچہ پہ دے جنگ کنبے د عربی فوٹ سپہ سالار نعمان بن مقرن خوشہید شو۔ ولے د عربو د لاسہ ساسانی فوٹونو فاشہ ماتی اوموندلہ۔ ایرانی سپہ سالار او ورسره لس زره ایرانی سپاہیان پہ جنگ کنبے او وژلے شول۔ او د ساسانی شهنشاهی د عظمت مناره د ”نہاوند“ پہ میدان کنبے پرنگہ شوہ۔ د دے نہ پس عربو د ایران لوٹے لوٹے بنارونہ فتح کړل۔ یزدگرد پہ فراسان کنبے د عربو د مقابلے د پارہ یوٹو کالہ ناکام کوششونہ او کړل۔ ولے د هغه ټول امیدونہ شنیا او غفل او آخر د ”رے“ پہ مقام دیو علاقائی حکمران ”ماہویہ سوری“ پہ اشارہ او وژلے شو۔ او د دہ پہ مرگ د ساسانی فاندان د سلطنت دوره ختمہ شوہ۔

پہ کال ۳۲۴ھ کنبے دامیرالمومنین حضرت عمر فاروقؓ د شہادت عادتہ پلینہ شوہ۔ او د هغه پہ خائے امیرالمومنین حضرت عثمانؓ (دریم خلیفہ) د مسلمانانو امیر

مقرر شو۔ دد د خلافت په ابتدائی کالونو کښه د خراسان معاملاتو ته توجه اوکړه شوه۔ دغه وجه وه چه د خراسان علاقائی حکمرانان د ساسانیانو د نفوذ په ورکولو او د عربو د آئنده حملو د مداخلت په تابیا کښه لگیا شو۔ او دد د پاره دوی ته کافی موقع په لاس ورغله۔ ول دوی نه خو په خپل ملک کښه د یو عظیم خراسانی سلطنت په تشکیل کښه کامیاب شول۔ او نه دد د محلی حکمرانانو تر مینځ، غه اتحاد وفاق قائم شو۔ دغه وجه وه چه عربو کوم وقت بیا سر دواړه په خراسان کښه خپل فوجی مهمات شروع کړل۔ نو د خراسان د علاقائی حکمرانانو د بغوی په مقابله کښه زیات کړاؤ او تکلیف محسوس کړو۔

د امیرالمومنین حضرت عثمان^{رضی} دریم خلیفه په زمانه خلافت کښه په کال ۳۱ هـ کښه عبدالله ابن عامر چه د عربو یو نویال قوماندان وو۔ د خراسان نائب السلطنت او تپاک شو۔ نوموړی خپل فوجی مرکز په نیشاپور کښه مقرر کړو۔ او دد د مقام نه د خراسان د مختلفو علاقو د تسخیر په غرض د مشرق او شمال مشرق په لور په دوو لارو فوجی اقدامات شروع کړل۔ د دوی د اقداماتو یوه لار د نیشاپور نه د هرات، مرو او بلخ په لور وه او بله د سیستان په لار چه هغه وقت ورله عربو سجستان و نیول (د هلمند او بخت په لور د اقمقام (بخت) د هلمند او ارغنداب په مقام اتصال واقع وو۔ او اوس وران شوت دے۔

عبدالله ابن عامر د خراسان د مختلفو علاقو د تسخیر د پاره مختلف افسران مقرر کړل۔ چنانچه بجاشع بن مسعود د کرمان په تسخیر، ربیع بن زید د هراتی د سیستان په نیولو او عبدالله ابن خازم د هرات د پاره مقرر شو۔ هم په دے ډول د احنف بن قیس په ماتحتی کښه د بلخ په لور هم پیش قدمی شروع شوه۔ کرمان هم دواړه تسخیر شو۔ د هرات والی هم صالح په جنگ غوره کړه۔ ول د سیستان حکمران جنگ ته تیار شو۔ او د جنگ نه پس د هغه او کړل کوم مه ورله اول کول پکار وو۔ د بلخ علاقائی حکمران هم د خراج ادا کولو اقرار صالح اوکړه۔ او دغه شان د یو کال په مختصره عرصه کښه چه عبدالله بن عامر دومره فتوحات حاصل کړل نو مطمئن شو او په نیشاپور کښه په خپل ځان قیس بن هاشم^{رضی} د خپل نائب په ډول پرینودو۔ او پخپله حج ته لاړ۔

اگر چه دد فوجی اقداماتو په نتیجه کښه د عربو اقتدار په ظاهره کښه په دے منطوق کښه قائم شوت وو۔ لیکن دا عارضی وو۔ او د پیرز خراسانیان د خپلو لوظونو او وعدو نه واوریدل

او د عربو برخلاف یو عام شورېښ پورته شو. د ټولو نه اول په نهرات کېښه د عربو برخلاف تحریک شروع شو. او د قارن نوټ یو "مالی مشر" په سر کېښی. د نهرات او "بادغیس" د علاقو نه یو لښکر جمع کړه شو. د لښکر په نیشاپور حمله او کړه. او د عربو فوځی کیسپ ته ټه لوټی زیان اورسولو. ولې د عربو نومیاالی کبانان، از "عبدالله بن حازم" د دوی مقابلې ته فوځ تیار کړو. او په نینه شپه کېښه ټه د قارن په کیسپ حمله او کړه. قارن په جنگ کېښه مړ شو او فوځونوټ ټیښته او کړه. دغه شان بغاوتونه د سیستان او بلخ په علاقو کېښه هم اوشول. او د عربو اقتدار په دغه علاقو کېښه کمزور شو. او د دغه په نتیجه کېښه د عربو فوځی اقدامات د فرسان په مختلفو اطرافو کېښه بیا جارې شول.

د کال ۳۳۵ هـ په آخر کېښه د امیر المومنین حضرت عثمان^{رضی} د شهادت واقع او شوه. او د هغه^{رضی} په ځای امیر المومنین حضرت علی^{رضی} د مسلمانانو خلیفه مقرر شو. ولې د بنو امیه له خوا د امیر معاویه په سر کېښی. دده مخالفت شروع شو. او د دغه مخالفت په وجه په مسلمانانو کېښه جنگونه شروع شول. او د دغه په نتیجه کېښه په اسلامی فتوحاتو کېښه هم بندیز راغلو. د مفتوحه خراسان علاقې هم د دغه نه متاثره شوې. د خلیفه له خوا د مفور شوو اهلکارو او حاکمانو اثر و نفوذ د خلعو نه پاڅیدلو. او د احوالات تر منځه وقت قائم و وجه په ۳۳۵ هـ کېښه د حضرت علی^{رضی} د شهادت نه پس امیر معاویه د دمشق په ښار کېښه د مسلمانانو واحد بالا استقلال خلیفه شو.

د امیر معاویه د خلافت په دوران کېښه د شمالی خراسان په حکومت خوځوړنران بدل را بدل شول. ولې د عربو پیش قدمی د رود آمو په منطقه کېښه محدود او د دوی د فتوحاتو لښ د نهرات مشرقی او د بلخ جنوبی علاقو پورته نه وه او بده شوی. بیا هم د امیر معاویه د خلافت په دوران کېښه د عربو او خراسانیانو تر منځه هغه قدرته بیا ټکی لرې شوه. په ۳۴۰ هـ کېښه د شمالی خراسان په مهم ربیع ابن زیاد او ټاکل شو. دده سره د عربو پنځوس زره لښکر وو. د دغه لښکر په مدد ربیع د بادغیس او نهرات په ایل کولو کامیاب شو. او تر بلخه لاړ. د بلخ محلی حکمران دده سره د حجاج په ادا کولو صحاح او کړه. او د اصف بن قیس نهنه زره معاهده ټه بیا تازه کړه. د دغه نه پس ابن زیاد د "ماوراءالنهر" په جنگونو کېښه بوخت شو. او په کال ۳۵۵ هـ کېښه وفات شو. ولې دده سره چه کوم عرب فوځ تلې وو. هغه د خراسان په اهو مقاماتو کېښه استوگن شو. د دغه نه علاوه د یر عرب مهاجرین چه د خراسان په مختلفو مقاماتو کېښه استوگن شوی وو. د باهمی او یو ځای استوگنې له کبله د عربو او خراسانیانو تر منځه د مخالفت او دشمنی مگر دوغبار ترڅه حده لرې شو او د باهمی مجلس روابطو د قیام

پہ وجہ ورو ورو خراسانیان ہمہ داسلام دحقیقت نہ آگاہ شول۔ او دتھ جبر او آکراہ نہ بغیر خلق داسلام قبلولو ته مائل شول۔ عرب حاکیما نو ہمہ داو لسی خلقو سرہ درواداری او انسانیت سلوک شروع کرو۔ چنانچہ د عربو پہ مفتوحه علاقو کبے د غالب او مغلوب اوہاکم او محکوم تصور د مینح نہ او وتلو۔ اواموی حاکیما د مفتوحینو نہ لہر مطین شول۔ او دا تے غورہ او کتلہ چہ زمانے پہ تیردو سرہ بہ دخلقو پہ زرو نو کبے داسلام او مسلمانانو سرہ مینہ پیدا شی او اسلام بہ پہ دوی کبے خورشی۔ دغہ وجہ دہ چہ « ابن اثیر » پہ دے ویلو مجبور شو ت دے۔ چہ مسلمانان پہ خراسان کبے دخلو فتوحاتو سرہ او رہہ پہ او رہہ داسلام پہ خورولو کبے نہ دی کامیاب شوی۔

حضرت امیر معاویہ پہ سکتہ کبے وفات شو۔ او د ہفتہ پہ خائے د ہفتہ خوتے یزید۔ حکمران شو۔ ددہ پہ زمانہ کبے دشمالی خراسان پہ گورنری مسلم ابن زیاد مقرر شو۔ لیکن دسیدنا حضرت امام حسین رضی اللہ عنہ د شہادت د غنژے پینے پہ وجہ پہ خراسان کبے د عربو قبائلو ترمینٹہ خونری جنگو نہ شروع شول۔ او ددے جنگو نو پہ نتیجہ کبے خراسانیانو ته بیا د سرکش موقع پہ لاس ورغلہ۔ د عربو ترمینٹہ دا جنگو نہ داموی گورنر « مسلم ابن زیاد » او عبداللہ ابن خادم ترمینٹہ رچہ د حضرت عبداللہ ابن زبیر مرستال وو۔) شروع وو۔ د جنگونو داسلسلہ د خلیفہ عبدالملک راموی) پہ زمانہ کبے ہم جاری وہ۔ ددے جنگونو پہ دوران کبے عبداللہ ابن خازم پہ کال (سکتہ) کبے د « مرو » پہ مقام اووڑے شو۔ او ددہ خائے بکیر بن وشاح او نیولو۔ دہ ہمہ داموی خلیفہ د بیعت نہ انکار او کرو۔ د دمشق خلیفہ دشمالی خراسان پہ گورنری امیہ بن عبداللہ مقرر کرو۔ ددے نہ پس ہم د بکیر بن وشاح او امیہ بن عبداللہ ترمینٹہ جنگو نہ جاری وو۔ پہ کال (سکتہ) کبے بکیر ہم پہ یوجنگ کبے اووڑے شو۔ او امیہ کامیاب شو۔ امیہ پہ دے کامیابی دا من شو۔ او د مرو نہ تے د بلخ پہ لور پیش قدمی او کرہ۔ لیکن د بلخ خلقو دے سرہ دخلو فوجونو بمصور کرو۔ آخر پہ دیر کراؤ زحمت تے خپل ٹان خلاص کرو۔ او د مرو ته راستہ۔

خلیفہ عبدالملک د خراسان پہ دے غیر یقینی حالاتو دیر متکر وو۔ او د حکومت دا اقتدار او امن امان د قیام پہ غرض تے دیوسخت گیری او مضبوط بنیاد ضرورت محسوس کولو۔ چنانچہ پہ سکتہ کبے تے امیہ د خراسان د حکومت نہ معزول او دھنڈا پہ خائے تے د عربو مشہور فعال او سفاک بنیادم حجاج بن یوسف ثقفی د ہول مفتوحہ خراسان والی مقرر کرو۔ حجاج د شمالی خراسان پہ حکومت مہذب او د سیستان پہ گورنری عبداللہ بن ابی بکر او تاملی مہذب

یو پرھیزگار اونیکا نفس سرے وو۔ او د ۸۳ھ پورے پہ خپله عہدہ قائم وو۔ او بیا دھختہ پہ ٸائے یزید او پہ دہ پے مفضل پہ کال ۸۵ھ کنبے گورنر شو۔ ولے پہ دوی کنبے یوصم دخپلو وړاندیتو گورنرانو نه یو قدم وړاندے کنبے نشودلے شو۔ په دے وجه عبدالملک د عربو مشهور سردار او نومیالے جرنیل، "قتیبہ" په کال ۸۶ھ کنبے دشمالی خراسان په گورنری او ٸاکلو۔

قتیبہ د راتلو سره پیش قدمی شروع کړه۔ او د بلخ پورے علاقہ ٸے ٸه په جنگ او ٸه په صلح او نیولہ، او بیا ٸے دکابل، "شاه" په حکومت دصلے ارادہ او کړه۔ ولے د "کابل شاه" دلوری نه د قتیبه په خدمات کنبے یو وفدا حاضر شو۔ او دخراج په ادا کولو او په خپل دربار کنبے دیو مسلمان نمائنده په ساتلو ٸے آمادگی ظاہره کړه۔ او صلح ٸے او کړه۔ "خوارزم شاه" هم دکابل شاه پالیسی غوره کړه۔ او دخراج ادا کولو او په خپل دربار کنبے دیو مسلمان نمائنده ساتلو اقرار ٸے او کړو۔ د دے نه پس "قتیبہ" سمرقند هم فتح کړو۔ په دے دستور قتیبه په ډیر بے مثاله جرأت په شمالی خراسان کنبے داموی خلافت برم او اقتدار قائم کړو۔ او داو لے صدی ٸهجری تر آخره هم دھغه په دے علاقہ کو حکمران وو۔

په کال ۹۶ھ کنبے خلیفه ولید بن عبدالملک وفات او دھغه په ٸائے سلیمان خلیفه شو۔ سلیمان د حجاج او قتیبه دواړو سخت مخالف وو۔ ٸکه چه دوی دھغه د جانثیق مخالفت کړے وو۔ دغه وخت حجاج وفات شوے وو۔ ولے قتیبه، دخلیفه برخلاف دخپل بیعت اعلان او کړو۔ په دے خبره په عرب قبائلو کنبے اغتلاف پیدا شو۔ په دے اغتلاف پیدا کولو کنبے د خراسانیا نو هم پوره لاس وو۔ د "وکیع" په سرکردگی کنبے چه د بنی تمیم قبائل مشر او د قتیبه سخت دشمن وو۔ بنی تمیم او بنی مضر دیو بل مقابلے ته او دریدل په دے ٸانه جنگ کنبے قتیبه په کال ۹۶ھ کنبے او وړلے شو۔ او دغه شان مسلمانان دیو ډیر بے مثله بہادر افسر نه عمروه او خراسانیاں دیو سخت کبیر حاکم نه خلاص شول۔

د قتیبه په ٸائے یزید بن مہلب د خراسان په گورنری او ٸاکلے شو۔ د دہ لویہ کارنامہ دا وه چه د قتیبه لو ٸے دشمن وکیع ٸے سره دھغه د فاندان قید او د خراسان دھغه خانق چه د عربو په دے بے اتفاقی کنبے ٸے لویہ برضہ لرلہ او وړل۔ د دے گورنر ٸائے د حضرت عمر بن عبدالعزیز دخلافت په دوران کنبے جراح بن عبداللہ او نیولو۔ ولے دغه وخت چه اموی حکومت دخپل عروج انتہا ته رسیدلے وو۔ په خراسان کنبے داموی حکومت حاکمان او اهلکاران دیو مضبوط حکومت په تشکیل کنبے نه وو کامیاب شوی۔ تر دے چه په ۱۰۱ھ کنبے داموی سلطنت

دوره ختمه شوہ -

پہ دے اور دہ عرصہ یعنی د ۳۱۰ھ (۳۱۰ھ) کتبے پہ خراسان کتبے د عربو حکومت صرف پہ دوه علاقو " مرو او نیشاپور " کتبے پہ مستقل ڊول قائم وو۔ ددے نہ علاوہ پہ نور و تولو ښارونو او دشمالی خراسان پہ علاقو رلکه تخارستان ، بلخ ، جوزجان ، نهرات او داسے نوبے کتبے بحالی او علاقائی ریسان حکمران وو۔ اگرچہ دوی بہ خراج ورکولو۔ او ښو پہ ځیلو د بارونو کتبے مسلمان نمائنده هم لرلو۔ ددے باوجود به ڇه دوی ته موقع پہ لاس ورغله نو د باج و خراج نہ به ځے انکار کولو۔ او بغاوت او سرکشی ته به تیار وو۔ پہ قلدره قلدره اموی حاکمان دے خبرے ته آماده شول ڇه دهغه خراسیانو ڇه اسلام ځے قبول کړے وو۔ اعتماد او تعالیٰ حاصل کړی۔ او د حکومت د کارونو پہ ځلو لو کتبے د دوی نه کار واخی۔ خراسانی سردارانو هم په دے کار کتبے د عربی حاکمانو سره تعاون شروع کړو ۔ وے ددے باوجود دوی به هروخت ددے موقع پہ انتظار کببے وو۔ ڇه ځیل سلطنت تشکیل کړی۔ دغه وجه ده ڇه د زمانے پہ تیریدو سره دوی آخر ځیل مقصد ته اورسیدل۔ او څه موده پس د بخارا سامانی حکومت او د غزنویانو حکومتونه تشکیل شول لیکن په ځیله عرب نه څو دکابل په منطقه کتبے د حکومت په تشکیل کببے کامیاب شوی وو او به د غزنی په منطقه کببے۔

د سیستان په لار د عربو پلټنډی :- لکه څه وړاندے وئیل دی عربو دا لفظ سبستان ضبط کړے دے۔ په ۳۵۱ھ کتبے څه رنگ ڇه د نورو اطرافو په تسخیر فوځونه ټاکلی شوی وو۔ دغه شان د سیستان په تسخیر بچ ابن زیاد حارثی مقرر شوہ وو۔ د ابن زیاد او سیستان په مقابلہ د " زرنج " په مقام او شوہ۔ " زرنج " غالباً ڇه هغه مقام وو ڇه د هخامنشیا نو د سلطنت په دوره کببے د " زرنکه " په نوم یادیدلو۔ او وروستو د غزنیانو په دوره کببے د سلطنت په مغربی حدودو کتبے یواهم مقام وو۔ اوس ڇه دغه څا ځے د هلمند سیند په ډیلټا کببے د " نادعلی " ښار آباد دے۔ د زرنج دا جنکا د ابن زیاد په فتح ختم شو۔ وے څه رنگ ڇه په کال ۳۳۲ھ کتبے په نهرات او نورو اطرافو کتبے د عربو برخلاف بشورش پورته شوہ وو۔ دغه رنگ په سیستان کببے هم بشورش پورته شو۔ سیستانیان د ځیلو لوڅونو او وعدو نه واوړیدل۔ او د ابن زیاد نمائنده ځے په شړلو مجبور کړو۔ ابن زیاد دا ځل د سیستان د تسخیر د پاره د عربو مشهور قوماندان عبدالرحمان ابن سمرة راولپړلو۔ عبدالرحمن د راتلو سره د سیستان علاقائی حکمران " بن رستم " په صلح مجبور کړو۔ په ۳۳۵ھ کتبے د حضرت عثمان د شهادت په واقعہ ڇه ابن سمرة له عبداللہ ابن زیاد څخه په تلو مجبور شو۔ نو د ابن

سمرہ پہ تلو سیستانیانو بیا دابن سرہ نمائندہ پہ شرو مجبور کرو . او تلو لوکٹائے او .
 معاہدے تے د پنبو لاندے کرے . چنانچہ یوقل بیا ابن سمرہ د سیستان پہ تسخیر ^{لا}وان
 شو . او ذریخ د تسخیر نہ پس تے " بست " نصم او نیلو . جہ پہ دغہ علاقہ کنبیے یولو ^{بنا}بنار
 وو . او بیا د " دوان " پہ بنا رکنبیے جہ د زمینداور د علاقے یو مرکز وو . داوسی خلغو او ابن
 سمرہ تر میٹھے یو سخت جنگ اوشو . د زمینداور علاقہ نن ورخ د ابدالی پبنتو یولو تے
 مرکز دے . امکان لری جہ دا خلق بہ پہ ہغہ زما نہ کنبیے نصم دے میشتہ وو . ولے دغہ
 ورٹو کنبیے د پبنتو قبائلیں نامے لاپہ تیرو کنبیے پتے وے . د جنگ نہ پس د دے علاقے خلق
 پہ " کوه زور " کنبیے محصور شول . خو آخر تے صلے تہ غارہ کببندہ . ابن سمرہ د دے
 ٹاٹے د مشہور " معبد زور " نہ د (رب النوع آفتاب) د طلای بُت سترگے جہ د یا قوتونہ
 جوڑے وے را او بنگلے . او بت تے مات کٹھا کرو . او د دے ٹاٹے مرزبان تہ تے او وے جہ سرہ
 زر او جوا حصرات د انسان نہ کم رتبہ شیز دے . او د اے ٹکے او کپل جہ تا تہ د معلومہ
 شی جہ د ایت نہ تاسو تہ غہ فائدہ د رسولے شی او نہ غہ نقصان .
 عبدالرحمان یو فہیم او ماہر سرے وو . مفتوحہ منکونہ بہ تے سمدستی د انتظام لاندے
 راوستل . او د عالمان یوہ دلہ بہ تے پہ مفتوحہ علاقو کنبیے د اسلامی تبلیغ او تعلیم د نشر
 کولو پہ غرض د خپل ٹھان سرہ گرزولہ . د دے نہ پس ابن سمرہ د " کابل " " زابل " او " الریح " ^ج
 د تسخیر پہ ارادہ روان شو . د کابل نہ مراد ہم دغہ کابل دے جہ شاید پہ دغہ وقت کنبیے
 داوسنی بنا نہ د مضر ق پہ لور د شپہر آتہ کلومیٹرہ پہ فاصلہ آباد وو . د زابل نہ مراد
 د عرب مورخیتو یہ خیال کنبیے ہغہ علاقہ دہ جہ د ہزارہ جات پہ بنگتئی " علاقہ مشتملہ
 او د رود ہلمند " ارغنداب او ترنگ تر میٹھے واقعہ دہ . ولے بابر د " زابل " علاقہ
 د غزنی پہ سویل د " مکور " پہ لور یا دوی . د " الریح " نہ مراد ہغہ علاقہ دہ جہ پہ
 کلاسیکی دورہ کنبیے د " اراکوسیا " پہ نامہ مشہورہ او کم و بیش داوسی قندھار پہ منطقہ
 مشتملہ وہ . پہ دغہ زما نہ کنبیے پہ دے علاقو کنبیے دوہ بادشاہان حکمران وو . جہ عربو بہ
 دوی برخلاف د سیستان نہ پیش قادی کولہ . پہ دے بادشاہانو کنبیے شاید جہ د " زابل
 او الریح " حکمران د " ربیل " " زنبیل " " زنبیل " یا " رانیل " تہ موزوئی نامہ مشہور وو
 او صریو حکمران جہ بہ پہ تخت ناست وو . ہغہ بہ پہ دے نوم یادیدلو . د کابل د علاقے
 حکمران بہ شاید جہ د " کابل شاہ " پہ نامہ معروف وو . ولے پہ یقینی قول د دے دوارو
 حکمرانانو د حکومت د دائرو تعین نشی کیدے . د کابل شاہ د پارہ ہم د " ربیل " نامہ استعمال

شوی دہ - دوارہ حکمرانان یقیناً غیر مسلم وو - اہتمال لری چہ دغہ تپولہ علاقہ پہ یو ریاست کینے شاملہ وہ - او «رتبیل» بہ حکمران اعلیٰ اوکابل شاہ بہ دغہ نائب السلطنت وو او یا بالعکس دلفظ رتبیل معنی ہم معلومہ نہ دہ - امکان کیدے شی چہ دایو ہندی لفظ وی - او دہ رتن پالہ یا رائے پالہ «یووران شکی وی - او د عربو مورخینو پہ نچلو تحریرونو کینے رتبیل ، زنبیل ، رنسیل ، وغیرہ ضبط کړے وی - بہ ہرحال د عرب مؤرخینو نہ وروستو فارسی مورخینو ہم دا لفظ ددے خط د بادشاہانو دپارہ استعمال کړے دے - وے ابن سمرہ پہ دے خطہ کینے خہ خاصہ کامیابی حاصلہ نہ کړہ سواد ددے نہ - چہ کابلینے د آئندہ حملو د مدافعت د پارہ تیار کړل - د ابن سمرہ اوکابل شاہ ترمنجہ دیو مختصر جنگ نہ پس پہ کال ۶۴۰ھ کینے صلح او شوه - او سمرہ سیستان تہ بیوتہ لار - د عربو پہ دے حملو کینے چہ پہ اول قل دگندہمارا د علاقہ پہ خقلہ خہ سراغ موندلے شی - ہغہ د ابن سمرہ دیو قوما ندان البہلب ابن ابی صغره ہغہ حملہ دہ کومہ چہ ہغہ پہ کال ۶۴۰ھ کینے پہ «البنتہ» او «الاصوار» کړی دہ - دا دوارہ ٹایونہ د عرب مؤرخینو د وینا مطابق د کابل او ملتان پہ شاہراہ واقع وو - ددے ٹایونو تعین او د موجودہ مقاماتوسرہ ددے مطابقت پہ یقینی ډول نہ دے شوے - پہ تاریخ افغانستان جلد دریم صفحہ کینے دا ٹایونہ «بنہ» او «اصوار» لیک دی - اصل عبارت داسے دے «مہاب» سردار دیکرے از عرب در ۶۴۰ھ «تابنہ» و «اصوار» و قیقان عسکر کشیدہ و بعد از ہنگھائے ہندے بدو ن اخذ نتیجہ مراجعت کرد»

د اوستی زمانے دختے عالمانو پہ خیال کینے د عربو د «البنتہ» نہ مراد د بنو مویوہ بنار دے - یعنی د دوی پہ خیال کینے د عربو دا حملہ د بنو پہ موجودہ بنار شوی وہ - لیکن بناغلے اللہ بخشی صاحب یوسفی پہ منہل تاریخ یوسف زی افغان کینے ددے سرہ اختلاف ظاہروی - او داسے وائی چہ «اگر چہ دلفظ بنتہ نہ د اوستی زمانے عالمانو د صوبہ سرحد موجودہ بنار بنو مراد اہستے دے - لیکن دمقامی روایاتو یا د تاریخ نہ د دے د مطابقت پہ مرستہ کینے یوہ واقعہ یا قیصہ نہ شی - بیان کیدے «او ویراندے داسے وائی چہ دمقامی روایاتو نہ دامعلومیری چہ د سلطان شہاب الدین صوری پہ زمانہ کینے پہ دے زمکہ دمشق او ہنی قام خلق آباد وو - وروستو دغہ خلق شتک قام د

دے علاقے نہ پہ وتلو مجبور کړل. او «شٹیک» قام په دے علاقہ قبضہ اوکړه. د اوبو دیر والی له کبله دا علاقہ د «دنيا» په نامه مشهوره وه. ولے د «شٹیک» د بنځے په نامه د دے علاقے نوم هم بنوں کینمو دلے شو. د دے په خوا و شا کینے چه دکوم ځائے نه د بده منذهب آثار موندلی شوی دی. صفه ځائے ته به ټے اکره وئیل. په روایتونو کینے وئیل شوی دی چه هندوانو اکره «په ست رام» بدله کړه. او دغه ځائے یعنی رست رام) په سلسلے کینے د سلطان محمود غزنوی د لاسه برباد شو. د دے نه دا معلومیری چه د عربو د راتلونو نه دیر پس ته هم د محمود غزنوی تر زمانے پورے د «بنوں» یا «بنه» په نوم په دے علاقہ کینے صیغ آبادی نه وه. په دے بنا «بنه» د «بنوں» سره تطبیق کول درست نه معلومیری. وړاندے د ابناعلی د مردان په ضلع کینے د «سلیم خان او توتالی» په ټوله باندے د قبلے په لور دکو صفاقی د نهر د غارے ته څه دوه میله لرے د «بنه د هیری» نوم یو علاقے سره د عربو د «البنه» تطبیق کوی. او دا خیال ظاهرو ی چه د عربو قبله به هم په دے ځائے شوه وی.

د بنوں او د البنه» د تطبیق په لړ کینے د ابناعلی یوسفی صیب قیاس درست ته معلومیری. زما په خیال کینے د عربو «البنه» او د بنوں موجوده ښار یو مقام دے. بنوں د ملتان او کابل په عین شاهراه واقع دے. او د پښتو په علاقہ کینے د پیښور نه پس دکوه سلیمان په لړ کینے د ټولو نه زیاته زرغیزه او آبا ده علاقہ هم د «بنوں» ده. او ځکه د ابادئ او بیا د میل د پاره ښه زیاته موزونه وه. سلطان محمود غزنوی او شهاب الدین غوری په خپل خپل وقت کینے په ملتان باندے اکثرے حیلے هم د «بنوں» په لار کړی دی. او دا واقعات د غزنوی او غوری زمانے په تاریخونو کینے موجود دی. د دے ته دا صفا معلومیری چه په غزنوی دوره کینے دغه علاقہ ابا ده او د بنوں په نامه مشهوره وه. او د بنوں ښار هم موجود وو. دا ظاهره ده چه بنوں د ملتان په لار کینے واقع دے. محمود غزنوی چه کومه حمله په ابوالفتح داود حکمران ملتان باندے کړی وه. صفه ټے په دے فرض د بنوں په لار نه وه کړی چه دا حمله په چه ټله او راز داری کینے اوشی او د پنجاب راجه اتنا پال پرته خبر نه شی. چه ابوالفتح ته د سلطان برخلا ف څه امداد ور نه کړی. په «تاریخ فرشته» کینے د دے حیلے ذکر موجود دے او د بنوں د لارے د پاره د «راه راسته»

الفاظ ذکر شوی دی - ددے نہ د بنوں اہمیت اور ملتان سرہ ددے خائے تعلق ٹرگند دے -
 ویناغلی یوسفی صیب دا وینا ہم درست نہ دہ چہ د اسلامی دورے نہ ورناندے د بنوں د
 موجودگی او وجہ تسمیہ پہ حقلہ خہ تاریخی شہادتونہ او مقامی روایتونہ نشتہ - د تاریخ خوشید
 جہان مؤلف د اسلامی دورے نہ ورناندے د بنوں د موجودگی او وجہ تسمیہ پہ حقلہ د بنوں
 د سپین بریو دخولے داروایت لیکلے دے -

» پہ دے علاقہ (بنوں) بانداے د» بنوخوا» د میشته کیدو نہ اگاہو دا علاقہ د» دنوں»
 یعنی تھانے زمک پہ نامہ مشہورہ وہ - دظہور اسلام نہ ٹنکینے پہ دے علاقہ بانداے» ست رام»
 نوے یو ہندو مذہب او ہندو نسب راجا حکمران وو - دہخہ یولور وہ چہ بانو نومیدہ راجا
 دغہ خیلہ لور خیل یو نوکر تہ چہ» دہنی» نومیدہ وادہ کرہ - پہ دے خبرہ دا جینی چیرہ خفہ
 شوہ او دانے خیلہ جے عزتی او کتلہ - او سیرے او کرے - ددے سنیرو پہ نتیجہ کینے پہ دے علاقہ
 بانداے دکانو باران او شو او پلئی پرا ووریدلہ - او دا قولہ علاقہ شاہ شوہ - او دامک د
 دے جینی پہ نامہ اول» بانو» او بیا پہ» بنوں» مشہور شو - دخوا و شاد پیرٹونہ چہ د
 پخوانی زمانے کوم مسکوکات راوتلی دی - دہخہ نہ ہم دا معلوم پیری چہ ددے علاقے خلق
 ہنداوان وو - دسلطان محمود غزنوی پہ زمانہ کینے چہ دلہ کوم خلق آباد وو ہغہ» بدنی»
 نومیدہ - دا خلق ہندو مذہبہ وو - سلطان محمود پہ خپلو حملو دا علاقہ د کفرانو نہ ظالی
 کرہ - چنانچہ داکرے چیری پہ خوا و شاکینے تراوسہ د ہغہ زمانے د مسلمانانو قبرونہ چہ
 د شہیدانو پہ قبرونو مشہور دی موجود دی»

۱- تاریخ خورشید جہان ص ۲۶۶ - د خورشید جہان ددے روایت تصدیق د نور شاہ یونو نہ ہم کیری - لکھ چہ اوس
 اوس پہ ۱۹۲۳ء کینے پہ میاشتی» اولس» کوٹھہ کینے د» اکرے - پہ حقلہ دیناغلی آثار ملی آثار لہ خوا یو مضمون خور
 شوے دے - دا مضمون د مفہوم او مطلب لہ خوا ددے پورٹہ روایت قطعی مرستہ کوی - ولے چونکہ ددوارو
 لیکوالو پہ زبانی روایاتو مبنی دے - نو پہ جزئیاتو کینے خہ لہ پیر فرق لری - دیناغلی آثار ملی آثار پہ مضمون کینے د
 ست رام» پہ خائے د راجا نوم» وی» او د راجا دلور نامہ دبانو» پہ خائے» بائی» لیک دہ - دغہ شان ددے بنار د
 بربادی باعث پہ دے مضمون کینے ددے راجا د خیل لور سرہ د بد فعلی اقدام سبیلے شوے دے - ولے پہ خبرہ کینے دوارہ
 لیکوال صق دی چہ د» اکرے» بنار پہ زمانہ قدیم کینے دساوی آفاتو پہ نتیجہ برباد شوے دے - داروایات کہ درست تسلیم
 شی اوکہ نہ دوسرہ خورونہ ضرور معلوم پیری چہ پہ پہ قدیمہ زمانہ کینے پہ دے علاقہ کینے لویہ آبادی وہ - او دا علاقہ
 د بائی یا بانو پہ نامہ مشہورہ وہ - او وروستو پہ استعمال سرہ د» بانو» نہ» بنوں» جو پ شو -

دخورشید جهان د مؤلف د وینا مطابق د بناغلی یوسفی دا وینا هم درست نه ده - چه هندوانو "اکره" په "ست رام" بدله کړه - اکره تراوسه د پورته هم په دے خپله نامه (اکره) مشهوره ده - او د دے ډیرې نه د پخواني زمانے ډیر مسکوکات او نور نوادر موندل شوی دی - او اوس هم پکښه د پخواني زمانے څیزونه موندل کېږي - او که چرې د آثار قدیمه د ماهرینو په ټکرانې کې په دے ډیر ټوکښه د کنستلو کاراوشی - نو امکان کېدے شی چه د زوړ تاریخ په حقله ډیر څیرے معلوم شي - ست رام لکه څه رنگ چه د "دخورشید جهان" په حواله ذکر شوی هندو راجا نامه وه چه د هغه "لور بانو" نومیده - او دا علاقه د هغه په نوم په بنو مشهوره شوی ده - او دا نه چه گوندے "ست رام" د "اکره" متبادل نوم وو - دا حقیقت چه د اسلام نه مخکښ په دے ټوله خطه کې هندوان اوسیدل - د تاریخي شهادتونو او مسکوکاتو نه ثابت دے - د اسلامي دورے مؤرخینو عموماً هغه ټول خلق چه د هندوکش په جنوبي علاقه کې د اسلام نه وړاندے استوگن وو - د هندوانو په عمومي نوم یاد کړی دی - د عربو د دے زیر بحث خپله (۶۶۷) نه لږ وړاندے یعنی په (۶۷۲) کې چه چيني زاتر همیون سانگ د هند د سیاحت نه بیرته خپل وطن ته په کومه لاره تلے دے - د هغه نه هم دا معلومېږي چه په دغه زمانه کې د بنو وزیرستان - او ډیر اسامعیل خان ټوله خطه د کاپیسا په ریاست کې شامله وه - او دا ټوله آباره وه -

"ست رام" لکه چه ظاهره ده د هندو راجا نوم وو نه دیو مقام - هسے هم پښتانه د پخواني زمانے هسے قسبه مسکوکاتو ته په عبلې ډول "سیت راسی" وایي او د دے نه د دوی مراد د پخواني زمانے د غیر مسلم باچایانو مسکوکات وی - او دا خبره هم وړاندے وټیای شوی ده چه د کیداریانو د زمانے څخه مسی مسکوکات د بنو د علاقے نه راوتلی دی - او د دے قیاس مرسته کوی - چه دا علاقه به په څلورمه صدی میلادی کې آباده وه - او د دے خط خلق به شاید چه د بدع مذهب او یا د برهمني مذهب پیروکار وو -

په ۱۹۰۷ کې د ټوچی په وادی کې یوه کتبه موندلې شوی ده چه په سنسکرت او عربی ډول و ژبو کې لیک ده - د دے کتبه تاریخ ۳۲۷ هـ دے - او بن وړخ د پېښور په میوزیم کې پرته ده - د ټوچی په علاقه کې د محمود غزنوي د زمانے نه ښه ډیر کافي وړاندے (۳۲۷) کې د سنسکرت او عربی ژبے مشترکه کتبه موندلې کیدلې په دے خبره دلالت کوی - چه په دے زمانه کې د مسلمانانو اثر ورسوخ تر کافي حده په دے علاقه کې خور شوه - او دومره خلقي مسلمانان شوی وو چه هڅوی عربي لوستل او لیکل شوه - سره د دے د عربی سره د سنسکرت

ژبے موجودگی پہ دے دلالت کوی چہ داسلام دھوریدو نہ انگھسو د دے خطہ دملقو دلیک
ژبہ بہ سنسکرت وہ۔ او ددے علاقو ٲول خلق بہ ہندو مذہب وو۔ او تردے وختہ (۲۳۳) پورے
لاہم اکثر خلق غیر مسلم او دسنسکرت ژبے دائرہ لافراخہ وہ۔

د اکرے پیرئ سرہ د محدود غزنوی د زمانے د مسلمانانو د قبرونو موجودگی د دے
خبرے واضح ثبوت دے چہ دیوولسیے صدیء میلادی تو آغاز پورے لا پہ دے علاقہ کینے د
غیر مسلمو خلقو غلبہ او اکثریت وو۔ پہ دے بنا دا وٹیل حقیقت تہ نزد دی۔ چہ داسلامی
دورے نہ بنہ کافی ورناندے د بنوں بنارہم پہ دے خپل موجودہ نوم موجود وو۔ او عربو پہ
پہ کوم خاٹہ حملہ کری وہ۔ ہغہ ہم دا دہ بنوں بنار وو۔ او کہ چرے ہرو مرو د بنوں د موجودگی
تہ انکار اوشی نو د بناغلی یوسفی صاحب دہ بنہ دھیری، (تحصیل موچی) پہ حقلہ ہم خہ
داسے تاریخی شہادت او مقامی روایت نشتہ۔ چہ دھغ نہ دا معلومہ شی چہ کوندے پہ دے
علاقہ کینے یو داسے مقام موجود وو۔ چہ عربو پہ ہغہ باندے د حملے کولو تلوسہ لرلہ او کہہسے
دا بناغلی د خپل خواہش مطابق د نینتو د تاریخ ہمرہ واقعہ دیوسف زو قبیلے او علاقہ تہ
منسوب کول غواپی۔ نو دا دہغہ ذاتی خواہش کیڈے شی۔ تاریخ ورلہ تہ شی وٹیلے۔ پس
پہ اکثر و اعتباراتو د الہلب پہ حملہ کینے چہ دہ بنہ، پہ نوم کوم مقام ذکر شوے دے ہغہ
ہم دغہ د بنوں موجودہ بنار او یا ددے پہ غواو شا کینے ہم پہ دغہ نامہ یو بل مقام وو۔
«الاهوار»۔ د تاریخ افغانستان مصنف خہ رنگ چہ دہ بنہ، تعین تہ دے کرے۔
دغہ شانے «الاهوار» ہم پہ مللہ کینے پربینے دے۔ د مسٹر راورٹی پہ خیال کینے «الاهوار»
«امواز» دے چہ د بصرے سرہ نزدو پہ خوزستان کینے واقع دے۔ ددہ پہ خیال کینے مہلب
ترلاہور تہ دے راغلی۔ ٹکے چہ دا بناغلی د عربو «الاهوار» او د مغربی پاکستان «الاهوار» یو
مقام کینی۔

د لاهور (ضلع مردان) نہ خبر دار تہ دے۔

د بناغلی کیرو پہ خیال کینے د عربو «الاهوار» او د مردان (لاہور) یو مقام دے۔ دے
وائی چہ د عرب مؤرخ بلاذری مطابق «الاهوار» د لاهور پہ خاٹے ذکر دے۔ او دا «الاهوار»
ہم ہغہ خاٹے کیدے شی۔ چہ دیوسف زو پہ علاقہ کینے دہ ہنہ، دگودر نہ خہ د غلور و میلو
پہ فاصلہ واقع دے۔ ددے کلی نہ کیو چا پیرہ پنٹہ او ددہ او ددہ ختیاں تاؤ دی۔ چہ یو پکینے
د پنٹوسو فٹو نہ زلیات اوچت دے۔ ددے ختیاں پہ وجہ د حفاظت لہ خہ دا یو موزون مقام
دے۔ او دا ہم ہغہ خاٹے دے چہ د عربو حملہ پرتشوی وہ۔ دا خاٹے دہ پینبور، پہ لارہ

د ملتان او کابل پہ شامراہ ہم واقع دے۔ داہم دیرامکان لری چہ مورخ فرشتہ چہ د راہہ جے پال د دارالخلافہ پہ ډول کوم لاصور ذکر کرے دے۔ ہفہ ہم دغہ لاہور وی۔ او نہ ہفہ لاہور چہ اوس د مغربی پاکستان دارالخلافہ دے۔ او دراوی سیند پہ غارہ واقع دے۔

د دے بناغلی پہ خیال کینے ۔ او ہند یا ویہند ، چہ د ہندو شاہانو دارالخلافہ ورتہ منتقل شوی وہ۔ ہفہ ہاٹ ہم دغہ موجودہ ہندی نہ بلکہ دا لاہور کالے کیدے شی۔ حکمہ چہ ددہ پہ خیال کینے ہندی، بالکل د سیند پہ غارہ او ڈور کوئی فصیل دنہ واقع دے۔ او د مداخلت لہ بختہ د دارالخلافہ لہ پارہ موزونیت نہ لری۔ د ہندی پہ خواوشا کینے د پنجوائی زمانے ہفہ ډیرے او نینے نبنانے ہم شتہ چہ د ہفہ نہ د زور بنار د موجودگی ہفہ امکان څرکند شی۔ د دے پہ مقابلہ کینے لاہور د حفاظت د موزونیت لہ بختہ یو داسے ہاٹ دے چہ دارالخلافہ پہ ہم دے ہاٹ وہ۔ او داہم قرین قیاس دہ چہ د لوی لاہور نامہ بہ ہم د دے ۔ ورک نوی لاہور پہ نامہ ایبندولی شوی وی۔ او کہ د دے کالی د خواوشا پہ ہفتا نو کینے د آثار قدیمہ د ماہرینو پہ نکرانی کینے باقاعدہ «حفریات» اوشی نو امکان لری چہ ډیرے نامعلوم خبرے بہ څرکندے شی۔ ورنہ دے د بناغلی وائی چہ پہ دے مقام (لاہور) د عربو د وینا مطابق اتلس ترکی سڑانو د مسلمانانو مقابلہ اوکرہ۔ او د سرداران بہ ہم ہفہ یفتلیان وو چہ د خپل مرکزی حکومت د سقوط نہ پسے پہ ملک کینے وارہ وارہ ریاستونہ تشکیل کری وو۔ او د زیدے او ہندی» اوسنی خان خیل بہ د دوئی اقلاد وی۔

د لاہور (ضلع مردان) او لاہور د تطبیق او تعین پہ مقالہ د بناغلی کیرو قیاس معقول او موزون معلومی پری۔ د مردان ضلع دا ورکوہے کالے د پنجنے او ثلورے صدی ق۔ م پہ خواوشا کینے موجود او د علم مرکز وو۔ د سنسکرت ژبے مشہور عالم او قواعد دان پائینی چہ د سنہ ۳۳۰ ق۔ م پہ خواوشا کینے زیریدے وو۔ ہم د دے ہاٹ استوگن بیان پری۔ د اشوکا پہ وقت کینے چہ د بدہ مذہب د تبلیغ او نشر و اشاعت د پارہ کوم مبلغین او بودائی عالمان د مختلفو ملکونو د پارہ مقرر شوی وو۔ پہ ہفہ کینے «مادہنتیکا یا بھانتیکا» نوے یو بودائی مباح دے بنار تہ ہم راغلی وو۔ او پہ گندھارا کینے د بدہ مذہب د تبلیغ آغاز ہم د دے مقام نہ شوی وو۔ د دے واقع پہ یاد کینے یو یادگار ہم جوہ شوی وو۔ چہ چینی زائر ہیونگ سانگ پہ خپلہ سفرنامہ کینے د ہفہ ذکر ہم کرے دے۔ ولے داسے معلومی پری چہ د ثلورے صدی ق۔ م نہ د ثلورے صدی میلاد دی پورے داٹاٹے یو علمی مقام وو۔ او ہفہ فوٹی یا سیاسی اہمیت نہ لرو۔ حکمہ چہ د سکندر مورخینو ہم د دے ہاٹ ذکر نہ دے کرے۔ او د

دے وجہ شاید چہ داوی چہ پہ دغہ وخت کنبے او ددے نہ بہ ڀیر وروستو ہم دا مقام صرف د راہبانو او زاہدانو یو مرکز وو۔ لیکن داسے نیکاری چہ دکنشکا پہ زمانہ کنبے ددے ھاڻے مذہبی اہمیت کم شوع دے۔

دھاڻے بہ دبده مذہب دہ ہنیانا» طریقے مرکز وو۔ ولے دکنشک پہ وخت کنبے بدہ مذہب یونوع وخت اختیار کړے وو۔ او دہ» مہایانا طریقے عروج موندلے وو۔ او» پلینور» ددے نوی تعلیماتو مرکز وو۔ دغہ وچہ دہ ۱۸۷۰ء میلادی پہ آخری کال (۱۸۹۹ء) چہ چینی زائر فاهیان گند ھارا تہ راغلے دے نو ہغہ ہم ددے ھاڻے ذکر نہ کوی۔ او دا پہ دے خبرہ دلالت کوی چہ پہ دغہ وخت کنبے ددے مقام مذہبی شہرت او اہمیت کم شوع بلکہ ورک شوع دے۔ دا ہم معلومہ دہ ۱۸۷۰ء چہ دشیپرے ۱۸۷۰ء میلادی پورے دگند ھارا دریاست صدر مقام «پلینور» وو۔ لکہ چہ دا خبرہ دچینی زائر «سنگین» د یاد داشتونونہ معلوم پری۔ نومورے د فاهیان تہ چہ سل شپر شلہ کالہ وروستو پہ ۱۸۷۰ء کنبے گند ھارا تہ راغلے وو۔ او اگر چہ دے دپلینور نوم خونہ اغلی ولے دکوم بنار واقعات چہ بیانوی ہغہ ہم پلینور کیدے شی۔ دے دا ہم وائی چہ پہ دغہ ورھو کنبے د گند ھارا حکمران د، کوفن یا کی پن» (چہ پہ اکثر و احتمالاتو دکابل او غزنی پہ علاقو مشتمل وو) د حکمران سرہ پہ جگنو کنبے بوخت وو۔ او شاید چہ د سنگین نہ ھاڻے مودہ پس دگند ھارا حکومت سقوط موندلے دے۔ او دہ کی پن یا دکاپیسا» دریاست یوہ مقبوضہ گرزیدلی دہ۔ لکہ چہ دا خبرہ دچینی زائر ہیون سانگ د سفر نامے نہ معلوم پری۔ ہیون سانگ پہ ۱۸۳۳ء کنبے کاپیسا تہ راغلے وو۔ او دہ ھاڻے وخت د حکمران سرہ ھاڻے پہ کاپیسی (گبرام) کنبے چہ دریاست صدر مقام وو۔ ملاقات کړے وو۔ دے وائی چہ دکاپیسا پہ حکومت کنبے دہیکسا او گند ھارا ریاستونہ ہم شامل دی۔ او ددے نہ ورنہ دے دا ریاستونہ خود مختارہ وو۔ ددے نہ دا معلومہ شوہ چہ ددے چینی زائر دراتلو پہ وخت (۱۸۳۳ء) کنبے گند ھارا دکاپیسا دریاست یوہ موبہ وہ۔ نوموری سیاح د ہند نہ دمرآجت پہ وخت (۱۸۴۰ء) کنبے دکاپیسا دہم ہغہ بادشاہ دہ او دہ جہاندہ» یا «اوند» پہ مقام چہ پہ اکثر احتمالاتو داسلامی مؤرخینو» او دندا یا ویہند» دے۔ دوبارہ ملاقات کړے دے۔ او ہم ددے باچا پہ ملگرتیا کنبے دہغہ سرہ تر لبغانہ پورے تلے دے۔ احتمال لری چہ د باچا سرہ دہ اوند» یا «اودہ بھاندہ» (دندا) پہ مقام د ملاقات پہ موقع بہ نومورے سیاح لادھور تہ ہم تلے وی۔ او پہ خپلہ سفر نامہ کنبے بہ ھاڻے ذکر کړے وی۔ پس دا ډیرہ قرین قیاس دہ چہ د عربو پہ حملہ کنبے ذکر شوع «اللاھوارہ ہم دغہ دلاھور (ضلع مردان) کلے دے۔ او نہ ہغہ لادھور چہ د مغربی پاکستان صدر مقام دے۔ ولے د بناغلی کیرو

دا قیاس چہ دھندا نہ مراد ہم دغہ لاهور دے۔ زما پہ خیال کنبے درست نہ معلوم پیری۔
 لکہ چہ ٹپینی زاٹر سٹیک (۱۸۳۵ء) دوینا نہ نہ ظاہرہ دہ۔ د شپرے صدی پہ آغاز
 کنبے دگندھارا ریاست دکاپیسا ریاست سرہ پہ منگونو کنبے بوخت وو۔ او دامنکونہ دکاپیسا
 پہ کامیا بیٹ ختم شوی معلوم پیری۔ لکہ چہ پینی زاٹر ہیونگ سانگ دتحریر نہ ثابتہ دہ۔ پینور
 دگندھارا صدر مقام وو۔ لیکن احتمال لری چہ دگندھارا دسقوط نہ پس یہ دے بنارتہ ہم
 لوٹ زیان رسیدے وی۔ او ددارالخلافہ پہ چول دپاٹے کید و اہیت بہتے ورک شوی وی
 دگندھارا او کاپیسا پہ بادشاہانو کنبے دمتعد دو دارالخلافو ساتلو رواج وو۔ لکہ چہ د
 کنشکاگرمائی دارالخلافہ دکاپیسی (بگرام) بناوو۔ امکان کیدے شی چہ دگندھارا ریاست پہ
 ختیدو بہ دکاپیسا باچا ہندا دخیل صدر مقام پہ چول تالے وی۔ او د شپرے صدی میلادی
 دنیہ نہ پس بہ دے مقام اہیت موندے وی۔ دندا لکہ دن ورخ داتک پہ شان دقدیم
 زمانے نہ دخیل محل وقوع لہ منہ پہ گندھارا کنبے یواہم مقام وو۔ دسکندر اعظم پہ وقت کنبے
 او شاید چہ ددے نہ ورناندے او بیا وروستو ہم دھندا او گندھارا ترمینٹھ دعبور و مرور
 مقام ہم دغہ ہندا وو۔ دا مقام چینی زاٹر دہ «اوند» یا «اودہ بھاندہ» پہ نامہ یاد کرے دے۔
 او اسلامی مؤرخینو دہ «اوسندا یا ویہندا» پہ الفاظو دھندو شاہانو ددارالخلافہ پہ چول ٹھو
 ٹلہ ذکر کرے دے۔ ددے نہ دا معلوم پیری چہ دامقام ہم پہ دے خپلہ نامہ دیرے پخوانی
 زمانے نہ موجود او یواہم مقام وو۔ او پہ مختلفو وختونو کنبے بہ دصدر مقام پہ چول ہم
 استعمالیدو۔ دا ظاہرہ دہ چہ دہ «البیرونی» «ہند و شاہان» او دہ «ھیون سانگ» «کشاتریہ»
 باچایان یوخلق وو۔ او دے پال اسلاف ہم دغہ رتبیان او کابل شاہان وو چہ پہ ہغو کنبے
 دیو باچا سرہ د عربو ددے حیلے نہ صرف بل کالہ اکامو (سکھ) ہیون سانگ ہم پہ دغہ
 مقام (وندر ہندا) ملاقات کرے وو۔ او دا ظاہرہ دہ چہ دغہ وقت دغہ مقام (وندر ہندا) دکاپیسا دباچایانو لہ
 فواد صدر مقام ہمیشیت استعمالید۔ یاد سے بہ او او چہ دگندھارا ددوڑ پہ وقت کنبے بہ دکاپیسا دباچا استوگنہ پہ دے
 مقام وہ۔ او پہ دے لحاظ بہ دے شاھی محل اونور سرکاری عبارات وغیرہ ہم موجود وو۔

دا درست دہ چہ نن ورخ ہندا دیو ورکوٹی فصیل دنہ اباد دے او ددے پہ حوا و شا
 کنبے د پخوانی زمانے ٹھہ نخبے نبنانے او دیری وغیرہ ہم نشتہ۔ ولے پہ اصل کنبے دھندا
 کلی داموجودہ اکثرہ آبادی تقریباً دہخہ ملیے او کانو ضبتو نہ چورہ شوی دہ۔ چہ ہغہ د
 دے فصیل او د پخوانی زمانے دکنہ والو نہ حاصلہ کری شوی دہ۔ دغہ وجہ دہ چہ نن زمانہ
 کنبے دھندا پہ حوا و شا کنبے د پخوانی زمانے کنہ والے نہ معلوم پیری۔ او دا فصیل ہم ورکوٹے

معلوم پیری - لیکن پہ ابتدائے دا حال نہ وو - ہندو دھنپل محل وقوع لہ مخہ : حفاظات پہ لہ
 کینے ہم غیر موزون نہ دے - دا مقام د سیند پہ غارہ پہ یو اوچتہ دھیری د فصیل دنہ
 آباد دے ۱۰ او د سیند د جوار پہ وجہ یو بیکلے منظر لری - او نہ صرف د سیلاب د خطرے نہ
 پچ دے - بلکہ دا اباسیند پہ وجہ د دشمن د خطرے نہ ہم پہ ہغہ زمانہ کینے محفوظ وو -
 پہ ۱۲۵۰ھ کینے چہ پہ اباسیند کینے کوم خونرے سیلاب راغلے وو او د دے پہ وجہ د پلینور
 او مردان ضلعو کینے د سیند د غارے اکثر کلی تباہ شوی وو - دغہ خونرے سیلاب ہم دھنپل
 فصیل پورے نہ وو او پت شوع - علاوہ د دے نہ دھنپل نہ کیر چا پیرہ د فصیل موجودگی
 پہ خپلہ پہ دے خبرہ دلالت کوی چہ پہ قدیمہ زمانہ کینے دا یواہم مقام وو - او د دے د
 حفاظت تابیا شوی وہ - پہ دے بنا زما خیال دے چہ " لاهور " او " ہندو " شہ رنگ چہ بن
 ورخ بیل بیل کالی دی - دغہ شان بہ دھیون سانگ پہ زمانہ کینے او د عربو دھملو پہ
 وقت کینے ہم بیل بیل او پہ خپلہ خپلہ نامہ معروف وو - البتہ دے خبرے امکان کیدے شی
 چہ کہ ہندو د بادشاہ دا ستوگنے مقام وو نو د حکومت نورے ادارے لکہ پہ مثال کینے فوٹی
 چاونی بہ پہ لاهور وغیرہ کینے وے - او د دے وجہ د دوارو ٹھایونو قربت وو -
 د بناغلی کیرو دا قیاس ہم زما پہ خیال کینے درست نہ دے چہ د لاهور پہ مقام چہ
 کومو اتلسو ترکی سردارانو د عربو مقابلہ کیری وہ ہغہ سرداران بہ د " زیدے او ہندو " د
 موجودہ خانگیلو اسلاف وو -

واقعہ پہ اصل کینے داسے دہ چہ د عربو پہ دے زیر بحث حملہ کینے دے تھایہ ذکر
 دی - چہ " البتہ ، الاموار ، او القیقان " دی - د البتہ او الاموار تطبیق او تعین
 خود موجودہ " بنوں " او لاهور (ضاح مردان) سرہ او شو - د " القیقان " ذکر شاید
 چہ بناغلی کیرو پہ دے خیال نوی کرے چہ دا مقام پہ گندھارا کینے واقع نہ دے - او پہ دے
 بنا د صفحہ د تاریخ د دائرے نہ بہر دے - " القیقان " کوم مقام دے ۲ دا یو جدا سوال دے -
 البتہ د اتلسو ترکی سردارانو او عربو کومہ مقابلہ چہ د " الاموار " پہ مقام مسٹر کیرو
 ذکر کیری دہ ہغہ د عرب مورخ بلا ذری د فتوح البلدان مطابق د " الاموار " پہ مقام نہ
 بلکہ " القیقان " پہ مقام شوی دہ - او اتلس ترک سرداران نہ بلکہ اتلس ترک سوارانے لیکل
 دی - ہم د دے زیر بحث میل پہ ذکر کینے د " القیقان " پہ مقام د اتلس ترک سوارانویا ترک
 سردارانو ذکر پہ فتوح البلدان (جلد دوم ص ۱۸) کینے داسے شوع دے -
 " پہ القیقان کینے اتلس ترک سواران مخارج مشول چہ داسونو لکھی لے قیچی شوع وے - پہ

چیرے زہرورتیا او جنکیدل۔ او اووژلے شول۔ المہلب خپلو منگرو تہ اووٹیل کوم خیز دا عجیان زہونہ نہ زیات چُست او چالاک کپری دی؟ بیا ہفتہ (مہلب) ہم د خپل اس نکئی قینچی کرہ (او ہفتہ (مہلب) بہ مسلمانانو کینے وروجے سرے وو۔ چہ د اس نکئی تے قینچی کرہ۔
 د بل ذری ددے شہادت بہ بنا چونکہ د ترک سوارانو یا سردارانو او عربو مقابلہ د القیقان^ن بہ مقام شوی دہ۔ نہ چہ د «الاصوار» بہ مقام او «القیقان» یقیناً پکند ہمارا کینے واقع نہ دے۔ بہ دے بنا ہلو دا سوال نہ پیدا کپری چہ د «ہمنہ» او «زیدے» د موجودہ خانگیلو اسلاف بہ دغہ سرداران وو او کہ بل شوک؟

د «القیقان» نہ مراد دختے عالمانو بہ خیال کینے د بلوچستان موجودہ «قلات» دے۔ اسلامی مؤرخینو ددے ٹاٹے حکمران د «قیقان شاہ» بہ لقب ہم یاد کرے دے۔

د فتح البلدان (جلد دوم ص ۱۰۱) مطابق «قیقان» د سندھ د ہفتہ ہنارونو یونبار دے کوم چہ دخراسان سرہ متصل دی۔ او یا دا چہ «قیقان» د سندھ بہ بالائی حصہ کینے د سیستان او ملتان ترمینحہ واقع دے۔ بہ ہر حال د «المہلب» نہ ورا ندے ہم د حضرت عثمان[ؓ] بہ دور خلافت کینے د عربو یو قوماندان «سوار العبدی» د لاسہ دا مقام فتح شوے وو۔

د عربو بہ دے زیر بٹ حملہ کینے درے ٹایونہ یعنی البتہ، الاہوار او القیقان ذکر دی۔ عربی فوٹونہ د المہلب بہ سرکردگی کینے د قیقان پورے رسیدلی دی۔ بہ سکے کینے بہ ملتان بانندے د «المہلب» حملہ نور و عربی مؤرخینو ہم ذکر کپری دہ۔ او ددے حیلے بہ ذکر کینے تے د قندھار نہ ترماتانہ پورے د تھولے علاقے تسخیر بیان کرے دے۔ البتہ او الاہوار خو براہ راست د کابل او ملتان بہ شاہراہ واقع دی۔ د «قیقان» تعین او شناخت بہ یقینی قول نہ دے شوے۔ ولے مونہ دا قیاس کوئے شو چہ دغہ مقام بہ ہم چرتہ بہ سندھ کینے یوٹاے وو۔ پس زما بہ خیال کینے المہلب بہ د کابل نہ پس بہ البتہ (ہنوں) حملہ کپری وی۔ او بہ دے مقام د «المہلب» دیرہ سختہ مقابلہ شوی دہ لکہ چہ د الازدی ددے شحر نہ خرگندہ دہ۔

لہ د عربو دے قندھار نہ مراد افغانستان موجودہ د قندھار ہنار نہ دے۔ بلکہ ددے لفظ نہ دغہ وخت د دوی مراد دگند ہمارا علاقہ وہ یعنی دوی «القندھار» دگند ہارا دپارہ استعمال کرے دے۔ ددے وضاحت بہ بہ خپلہ موقع اوشی۔ د قندھار موجودہ ہنار شاید چہ پہ دغہ وخت کینے آباد نہ وو او یا کم از کم بہ دے موجودہ نوم خو ہا، و موجودہ نہ وو۔

الْمُتَرَاتِ الْأَزْدَ لَيْلَةَ بَيْتِ

”بَيْتَةِ“ كانوا خير جيش المهلب

ترجمہ :- ” او دے نہ لیدل چہ پہ کومہ شپہ ازدیانو (د عربو یو قبیلہ) پہ ” البتہ“
چپاؤ کرے وو۔ ہم ہغہ لبندر (ضو) د ”المہلب“ بہترین توریالیان وو۔
او د ”البتہ“ نہ پس بہ دوی پہ الاموار (لامور۔ ضلع مردان) حملہ کری وی۔ او بیابہ
بہ تے د القیقان یا ملتان مخہ نیولی وی۔

پہ کال ۵۵۳ھ کنبہ عبید اللہ ابن زیاد د مفتوحہ خراسان گورنر شو۔ او ہغہ خپل ورور
عباد ابن زیاد د سیستان پہ گورنری او تاکلو دغہ وخت رتبیل بیا چیر اقتدار حاصل کرے وو۔
او خپل ثمان تے د ہند و کش د جنوبی علاقو یعنی د سیستان نہ ترابا سیند پورے بالاستقلال
حکمران گنلو۔ عباد ابن زیاد پہ دے خبرہ مجبور شو چہ د رتبیل بر خلاف فوج کشی او کبری چاچہ
ابن زیاد د سیستان نہ خپلہ حملہ شروع کرے۔ او د ہند تر سرحدہ را
او رسید ۲۵ھ او پہ بیانونو کنبہ د سختو مزلونہ پس ” القندھار“ تہ راغ۔ د ” القندھار“ خلقو
د عربو چیرہ سختہ مقابلہ او کرے۔ لیکن آخرتہ تے یلبستہ او کرے۔ او مسلمانانو د چیرٹانی نقصان
نہ پس القندھار فتح کرو۔ د ” القندھار“ خلقو او ر دے او ر دے توپتی پہ سرکری وے۔ عباد
ابن زیاد ہم خپلو فوجونو تہ دغہ شان توپتی جو پے کرے۔ وروسکو عربو دغہ قسم توپتی
د ” العبادیہ“ پہ نامہ مشہورے کرے۔ د ” القندھار“ خلقو چہ پہ کوم شدت د عربو مقابلہ
کری وے۔ او عربو تہ تے خومرہ نقصان رسوے وے۔ ہغہ د ” ابن مفرغ“ د دے شعرونو نہ
خرگندا دے ے (ترجمہ) د ہند پہ زمکہ زمونز۔ خومرہ خزانان او وڑے شول۔ چہ دھغوی
قبرونہ ہم نصیب نہ شول۔ ” القندھار“ داسے قصبہ وہ چہ ہلتہ د چا مرگ راشی نویا
تے ہیغ خہ درک نہ معلومی ری۔

پہ دے حملہ کنبہ د ” القندھار“ نہ مراد د افغانستان موجودہ قندھار بنار نہ بلکہ گندھارا
علاقہ دے۔ د قندھار بنار پہ دغہ زما نہ کنبہ پہ اکثر و احتمالاً تو موجود ہم نہ وو۔ او کہ
موجود وو نو د قندھار پہ نامہ مرکز موسوم نہ وو۔ د ” القندھار“ او گندھارا دیو والی
پہ لڑکنیہ د مؤرخ البیرونی واضح شہادت موجود دے۔ دا بناغلی مؤرخ ویہند (اوسنہ ہند)
د ” القندھار“ د ہند و شاہانو د دارالخلافے پہ قول ذکر کوی۔ د دے نہ د اصفا معلومی چہ

د القندھار ھندو شاھان دم د گندھارا ھندو شاھان دی - دے لیکوال پہ بل ٿائے کینے ہم
 ، القندھار ، د گندھارا دپارہ استعمال کړے دے . لکه چه وائی د رود « بیہت » (جہلم) پہ
 قبلینزہ غارہ دجہلم پورے آتہ فرسخہ او تروپھندہ چه د اباسین پہ قبلینزہ غارہ پرت
 دے - او د « القندھار » دارالخلافہ وہ شل فرسخہ - او ترپورو شارو (پلینبور) پورے
 خوارس فرسخہ - د دے نہ دا خرگندہ دہ چه د « القندھار » نہ مراد د گندھارا علاقہ دہ
 او گندھارا د وادی پلینبور پخوانے نوم دے - او دا معلومہ دہ چه ویھند (ھند) د ھندو
 شاھانو پہ دورہ کینے د گندھارا صدر مقام وو -

د عربو دا آخري حبلہ دہ چه پہ گندھارا بانڈے شوی دہ - او پہ اسلامی تاریخ کینے
 ټے سراغ موندلے شی - اگر چه داخلے د اثر او قبضے له یخه قطعاً عارضی او بے نتیجے وے -
 البتہ دا واقعہ دہ چه د غزنویانو د دورے نہ پیر وړاندے یعنی د اووے صدی د نییے نہ
 پس عرب د گندھارا مزکے ته رارسیدلی وو - دا هم امکان کیدے شی چه د دے حملو پہ
 وجه به د گندھارا پښتانه په اول ټل د اسلام او مسلمانانو د نوم سره متعارف شوی
 وی - او احتمال لری چه ټټے خلق به په دغه زمانه کینے مسلمانان شوی هم وی -

دا خبره وړاندے ذکر شوی دہ چه د امیر معاویہ د وفات نہ پس د خلیفہ عبدالملک
 تر زمانے پورے دمفتوحه خراسان په علاقو کینے عرب په خپل مینځ کینے په کورنو جنگونو
 کینے لگیا وو - د اموی خلافت بر خلاف د حضرت عبداللہ ابن زبیر مرستیال جنگیدل -
 او خارجیان د دوی د وارو مخالف وو - د دے مشت د کورمانی په نتیجہ کینے د خراسان علاقائی
 حکمرانانو خصوصاً رتبیل نو خپل قوت او اقتدار د پریزیات کړو - چنانچه په ۴۶۵ھ کینے رتبیل
 دومره طاقت حاصل کړے وو - چه د عربو کورن ټے تر زریخ په شا کړو - اګو دغه رتبیل خوبه
 جنگ کینے مړ شو - ولے د دے په ټائے چه بل کوم رتبیل تخت نشین شو - دغه دوراندینی نه هم
 زیات سرکښ او د عربو دپارہ پیراک وو - او عرب قوماندان امیہ بن عبداللہ د هغه د
 لاسه فاشه مائے اوموندله - او د دے په سزا کینے د خلیفہ له خوا معزول کړے شو - په کال ۴۶۸ھ کینے
 یو ټل بیا عربو د رتبیل د لاسه فاشه مائے اوموندله - دا ټل د سیستان کورن عبداللہ ابن ابی بکر
 وو - ابی بکر په کابل حبلہ او کړه - ولے د پرنقصان ټے بیا موند - او په تیښته راغ - او دبست په مقام وفات شو -
 د دے ناموافقو حالاتو د اصلاح په غرض حجاج بن یوسف ثقفی د خلیفہ په مشورہ د بصرے
 او کوټے د ښارونو نه یو خاص فوځ د رتبیل د تسخیر په غرض مرتب کړو -
 دا فوځ په شیر کینے ثلویښت زره او د یو لک شل زره ټوانانو ته منتخب شوه وو - او

دے فوج نہ تے نس زب حوانان د عبد الرحمن بن محمد بن اشعث پہ کمان کینے د سیستان پہ
 اور اولیبرل۔ دا فرخ سازو سامان د ویر والی او د بنکلی بنو حوانانو له کبله د «طاؤسانو»
 پہ فوج مشہر و و۔

عبد الرحمان سره د خپلو فوجونو پہ کال ۳۳۵ کبے سیستان ته راغے۔ او د ضروری
 انتظاماتو نه پس د رتبیل په جنگ کابل ته روان شو۔ کابل شاه هم دخالاتو نه خپل خان خبر
 دار ساتلو۔ سیدستی نے عبد الرحمان ته د صلح په عرض یوه جرگه اولیبرله۔ ولے عبد الرحمان
 دا جرگه او نه منله۔ او پیش قادی نے جاری اوساتله۔ کابل شاه د فوجی مصلحت په بنا خپل
 خان شا ته کړو۔ او عربی فوجونه دده په تعاقب کبے په غرونو او درو ورنوتل۔ اگرچه عبد۔
 لرمان تر چیره حده دکابل شاه په سلطنت کبے کامیابی حاصله کړه۔ ولے کابل شاه لاپوره
 اطاعت نه وومنله۔ او نه کابل فتح شوه و و۔ دژی او یغنی له کبله عبد الرحمان په کابل
 باندے خپله حمله ملتوی کړه۔ ولے حجاج دا خبره او نه منله۔ او عبد الرحمان ته په هرقیت د
 کابل دستگیر کولو هدايات وراولیبرل۔ په دے خبره د حجاج او عبد الرحمان ترمنځ دومره اختلاف
 پیدا شو۔ چه عبد الرحمان د حجاج خلاف بغاوت ته تیار شو۔ او دکابل شاه سره نے په دے شرط
 صلح او کړه چه په حجاج باندے د عبد الرحمان دکامیابی په صورت کبے به کابل شاه په دانشی
 طور دخراج نه معاف وی۔ ولے د عبد الرحمان دشکست په صورت کبے به رتبیل عبد الرحمان
 ته پناه ورکوی۔ د رتبیل دپاره ددے نه کومه خبره غوره کیدے شوه۔ سیدستی نے او منله
 او عبد الرحمن د حجاج مقابلے ته روان شو۔ او د بصرے سره نے په یوسخت جنگ کبے د
 حجاج نه ماتے او کړه۔ او دکابل شاه دربار ته د یو سیاسی پناه کزین په مشیت راغلو۔

حجاج چه ددے واقعاتو نه خبر شو نو هغه د رتبیل د دربار ته د عبد الرحمان د حواله کولو
 په عرض خپل یو سفیر «عمار بن تسیم» را اولیبرلو۔ دا سفیریو هو بشیار او خوب زبانه سپرے
 وو۔ او رتبیل نے دے خبره ته آماده کړو چه عبد الرحمان حجاج ته حواله کړی۔ دا بن اثیر د وینا مطابق
 عبد الرحمان په دغه ورځو کبے د بسل په مرض ناچوره وو۔ او هم په دے ورځو کبے وفات شو۔ او
 رتبیل هغه نه په مرونی سر پرکړ و۔ او حجاج ته نے اولیبرلو۔

ددے په بدل کبے عماره بن تسیم د سیستان حکومت حاصل کړو او رتبیل د خپلے شرمناکے
 بے لوظی او بدنامی په بدل کبے د عربو د حملو نه دغه وقت دپاره په امان شو۔ دالوبه په

۸۵ھ کبئے شوی وہ۔ دفتوح البلدان مطابق عبد الرحمان خان د غزنہ رغرولے وو۔ او ددہ سره هغه سړے هم نملاک شوی و وکوم چه ددہ په نگرانی مقرر وو۔ په کوم زخیتر چه عبد الرحمان ترلے وو هغه زخیتر د هغه محافظ په ملا پورے هم ترلے وو۔ په دے وجه د عبد الرحمان سره دهغه محافظ هم د غزنه اورغریدو۔ او نملاک شو۔ ددے په بدل کبئے د حجاج او رتبیل معاهده او شوه چه دهغه له مخه اووه کاله او یا نهه کاله پورے رتبیل د عربو د حملو نه په امان وو۔ او ددے نه پس به رتبیل نهه لکه درسمه دا جناس په شکل کبئے دربار خلافت ته د خراج په ډول ورکولو پابند وو۔

د خلیفه عبد الماک د وفات (۸۶ھ) نه پس په اموی خلافت کبئے ضعف و زوال شروع شو۔ په دے دوران کبئے عرب گورنرانو د سیستان په علاقہ کبئے صرف په زریخ خپله قبصه قابله وساتله۔ او دا حالت د عباسی خاندان د آغاز پورے وو۔

د عباسی خاندان په دوره کبئے هم په دے حال تو کبئے څه فرق پیدا نه شو۔ تر دے د «الما مون» په زمانه کبئے کابل شاه هم په زور د دستور بالاستقلال حکمران وو۔ او د مسلمانانو حکومت دے خط نه نه وو رارسیدلے لیکن کوم وخت چه د خراسان خپل خلق مسلمان شول او په دے ملکی خلقو کبئے ځنې د طاقت او اقتدار خاوندان شول۔ نو حالت بدل شو۔ چنانچه په نههه صدق میلادی کبئے چه صفاری خاندان اقتدار حاصل کړو نو د یعقوب لیث د لاسه کابل فتح شو۔ او په دے خطه کبئے د کابل شاه سلطنت محدود شو۔ کابل شاه د خپل سلطنت صدر مقام د کابل نه و یهند ته منتقل کړ۔ او د مسلمانانو اثر نفوذ د کابل په خطه کبئے په مستقل او پایدار بنیادو نو قائم شو۔

د امیه خاندان نه خلافت عباسی خاندان ته منتقل شو۔ د خلافت په دے انتقال کبئے د خراسانیانو لویه برخه وه۔ دغه وجه وه چه د دوی په زمانه کبئے د خراسانیانو اثر نفوذ د امیه خاندان د زمانے په نسبت زیات شو۔ او په دوی کبئے د عربو نه د آزادی او خود مختاری جذبات راوړل زیدل۔ د خلیفه منصور د لاسه د ابو مسلم خراسانی قتل په دے جذباتو کبئے نور هم شدت پیدا کړو۔ او د ملک په مختلفو حصو کبئے د آزادی د حصول تحریکو نه شروع شول۔ په سیستان کبئے د عباسی خاندان د اقتدار په لاره کبئے خارجیانو لوی بندیز واچولو۔ د خاریجی کلبه به د هغه خلقو د پاره وئیلے شوه۔ کوم چه په جنگ

صفین کبئے اول دتلورم خلیفہ حضرت علیؓ مرستیال وو۔ ولے وروستو دہخہ نہ پہ دے خبرہ ناراض ستوے ووچہ ہغوی دمنصفانو فیصلہ منلی وہ۔ اوپہ دے وجہ امیر معاویہ پہ ہغہ غلبہ حاصلہ کری وہ۔ دحضرت عائشہؓ دخلافت پہ دوران کبئے دحکمتہ بن عتاب او عمران بن فضیل نوے دوو مشرانو پہ ماتحتی کبئے د عربو دیرخلق چہ نیستی او غربت و ہلی وو۔ سیستان تہ راغلل۔ داخلاق پہ فارجمیانو مشہور وو۔ داخلاق ٹہ رنگ چہ دحضرت علیؓ نہ مخالف وو۔ دغہ شان دامیر معاویہ نہ ہم مخالف وو۔ دفارجمی اصطلاح وروستو د سیستان پہ ہغہ خلقو ہم عائد شوہ کوموچہ د عربو د حکومت برخلاف شورش او پت کرے وو۔ داخلاق دخیل مذہبی عقیدو پہ بنا د سنیا نو او شیعہ گانو دوارو مخالف وو۔ ولے د خیلے پرهیزگاری شجاعت او جفاکشی لہ کبلہ او پہ تیرہ تیرہ پہ دے وجہ چہ د عربو او غیر مسلمو شدید مخالف وو۔ دخلقو ہمدردی ددوی سرہ وہ۔ داخلاق پہ اولس کبئے دیر زرمقبول شو۔ او ددوی تحریک یواولسی او عوامی شکل اختیار کرو۔ ددوپیہ صدی پہ آخر کبئے یعنی دہارون الرشید پہ زمانہ کبئے امیر حمزہ سیستانی ددے خارجی انقلابیانو مشرشو۔ دے سہری خیل تحریک پہ خیل ذاتی تدابرو شجاعت د عروج انتہا تہ اورسولو۔ عباسی فوٹونو تہ ٹخو ٹہ ماتے ورکرو۔ او د سیستان پہ خطہ کبئے ٹے دخطبے نہ بغیر چہ دخلیفہ نوم بہ کبئے اختلے شو دعباسی خاندان اثر و نفوذ عملاً ختم کرو۔

پہ عباسی خاندان کبئے ہمارون الرشید دلوتے نوم او شہرت فاوند وو۔ ولے دہغہ حاکیان او اہلکاران دسیستان دمعاملاتو د سبب لو نہ لاچارہ شو۔ او ہغہ دے خبرے تہ بچور شو چہ دسیستان معاملاتو تہ پہ خیلہ توجہ اوکری۔ ولے ہغہ ہم دحالاتو د نزاکت نہ خبروو۔ نوپہ ابتدا کبئے ٹے د انقلابیانو مشر امیر حمزہ تہ یو تہدید آمیز خط اولیکلو۔ پہ دے خط کبئے خلیفہ حمزہ سیستانی دہغہ دمسلم آزارے رویے دپارہ دیر ملامت کرے ہم وو۔ او دیکے ٹے پرے ہم کری وے۔ ولے پہ حمزہ ددے دیکو ٹہ اثر او تہ شو۔ ہغہ ہم پہ جواب کبئے خلیفہ تہ تیز او تند خط اولیکلو۔ اوچہ پہ خطونو کارا ونہ شو نوخلیفہ دحمزہ برخلاف دیو لوٹے فوٹ سرہ دہغہ مقابلے تہ روان شو۔ حمزہ سیستانی ہم د مقابلے پہ عرض دیرش زرہ جانبا ز دٹھان سرہ واہستل او دخلیفہ جنگ تہ روان شو۔ چہ نیشا پور تہ اورسیدو نو دغہ وعت ٹے دخلیفہ دمرگ واوریدل۔

پہ دے غمزنہ موقع حمزہ دامناسب او نہ گہل چہ دخلیفہ د فوٹونو سرہ مقابلہ اوکری۔ چنانچہ ہغہ بیرتہ سیستان تہ راغ۔ ولے چونکہ ہغہ پہ خیل خیال کبئے دغزا پہ

د صفار کورنی

د درې صدی هجری په اوله نیمه کبے په سیستان کبے یو سلطنت تشکیل شو چه ویرزغ د دومره اقتدار بیا موند چه د عباسی سلطنت سره ئی سیالی شروع کړه . د دے سلطنت بنسټ یعقوب ابنے وو . یعقوب د سیستان په یوکل کبے پیدا شوے وو . د پلار نامه ئی لیث وه چه د نیتارتوب کسب به ئی کولو . په دے د صفار (تپتاری) په نامه هم مشهور وو یعقوب د خپل پلار کسب سره مینه نه لرله . او دغان سره ئی د داؤ صابہ خوانانو یو ټولے جمع کړو . او د صالح بن نصر په فوځ کبے شامل شو . د اسپرے د خاربیانو لوتے مخالف وو ځکه د خلیفه دلوری نه د سیستان امیر شوے وو .

بشپړ کال په پس د صالح ورور د سیستان امیر شو . او د دة په وخت کبے یعقوب د دة د فوځونو سپه سالار او ټاکل شو . او دوه کاله پس ئی په ۸۶۱ کبے د دے فوځ په مرسته خپل ځان امیر کړو او خلو ئی بیعت او کړو .

یعقوب یو فعال سپرے وو . ورځ په ورځ ئی خپل اقتدار زیات کړو او د سیستان ټول ولایت ئی خپل ځان ته ایل کړو . او څه موده پس ئی په هرات حمله او کړه . او د کرمان او شیراز ښارونه ئی هم فتح کړل . چه ذکر به ئی وروستو اوشی . په دغه دوران کبے د دة د غزنی ښار هم آباد کړو .

د یعقوب په کارنامو کبے زمونږ د غرض خبره دهغه د کابل فتح کول دی . یعقوب په ۸۵۹ کبے په کابل حمله او کړه . او د اښار ئی د کابل شاه نه فتح کړو . او د دے ښار د لو ئی معبد بت ئی د ه بامیان " د بتانو سره د عباسی خلیفه په خدمت کبے او لیږلو . په ۸۶۳ کبے ۵۲۵۹ کبے هغه په هند وکش واوریدو . او بلخ ئی هم اونیولو . او بیت په نیشاپور حمله او کړه او د " طاهریانو " آخری حکمران " محمد بن طاهر " ئی گرفتار کړو . او د دة په گرفتاری طاهری خاندان سقوط او موند .

د یعقوب د ورځ په ورځ زیاتیدونکی اقتدار نه عباسی خلیفه مهتد با لله ته خطر

پیدا شوہ نو د یعقوب سرہ تے مخالفت شروع کرو۔ او دے تے باغی او بالہ۔ یعقوب ہم ددے وضعیت نہ متغیر شو۔ او د خلیفہ د مغوی نفوذ او اقتدار نہ تے انکار او کرو۔ عباسی دربار سرہ تے خپل سیاسی تعلقات پرے کپل۔ او د خلیفہ برخلاف تے جنگی اقدامات شروع کپل۔ بہ بغداد باندے د حملے پہ نیت روان شو۔ د خلیفہ او یعقوب ترمینحہ جنگ او شو۔ ولے د خلیفہ د لوری نہ د یعقوب فوٹونو تہ لسون او شو۔ او د یعقوب تے فوٹون خلیفہ تہ او ریدل۔ ددے پہ نتیجہ کینے یعقوب ماتے او موندلہ۔ لیکن دے ماتی د یعقوب ارکے سرے نہ کمرے شوے۔ ہفتہ دوبارہ فوٹونہ جمع کپل۔ د حملے پہ نیت د بغداد پہ لور روان شو۔ ولے پہ لارہ کینے ناجورہ شو۔ او پہ کال ۲۶۵ھ / ۸۷۹ء کینے د جندی شاہ پور پہ مقام مر شو۔

د " صفار " پہ کورنی کینے یعقوب نیت یوزرور، بلند نمست او د سرے سینے خاوند وو۔ او تر دے اندازے د مستقل ارادے ملاک وو چہ خلتو بہ ورتہ سندان و تیل۔ بہ بغداد باندے پہ دوئم مل دفع کئی پہ موقعہ چہ دے ناجورہ پروت وو۔ د خلیفہ د لوری نہ د صلح پہ نیت ورلہ یو قاصد راغ۔ پہ دے موقع یعقوب ہفتہ سفیرتہ داوبو یوہ کوزہ، پیاز یوٹو غوٹے او یوہ سرہ چوچی او یو تورہ ورسکارہ کرہ۔ او ورتہ تے اووے خلیفہ تہ زما دخلے دا او وایہ چہ کہ روغ شم نو زما ارستا دعویٰ بہ دا تورہ پرکیری۔ او کہ مغلوب شو نو دا سرہ چوچی او پیاز زما عادی خوراک دے۔ او زما د پارہ بس دے

یعقوب ورومیے سرے وو چہ د کابل شاہانو حکومت تہ تے لویہ دیکہ ورکرہ۔ او کابل تے ددوی نہ فتح کرو۔ او دوی تے دخل صدر مقام پہ بدلولو مجبور کپل۔ ہم دغہ سرے وو چہ دغزنی بنارے آباد کرو۔ او ددے علاقے انظام تے او کرو۔ دا اول بادشاہ وو چہ خلیجان یا غلیجان تے بیل کپل او پہ خیل لاس کینے تے لاوستل۔ او د پبنتنو خوانانو نہ تے یو لوئے داؤ طلبہ فوٹ مرتب کرو۔ پہ مسلمانانو بادشاہانو کینے یعقوب ورومین بادشاہ وو چہ پہ ہفتہ علاقو کینے تے چہ د ساسانی سلطنت مشرقی۔ سوبہ کینے نشوہ۔ پہ مؤثرہ طریقہ د اسلام طاقت نافذ کرو۔ پہ اکثر اہمالاتو دا ورومیے بادشاہ دے چہ پبنتانہ قبائل ددہ پہ فوٹونو کینے پہ پیر شمشیر کینے شامل شوی وو۔ داہم امکان لری چہ ددہ پہ وخت کینے بہ د کابل او غزنی پہ علاقو کینے اسلام پہ تیزی سرہ خورشوے وی۔ د صفار کورنی بہ د اسلام سرہ د پبنتنو پہ ہم آہنگ کولو کینے جوتہ برخہ لری۔ دا و تیل بہ ہم پے مایہ نہ وی چہ یعقوب لیث چہ دکوم کار بنیاد اینو دے وو۔ یعنی د اسلام سرہ د پبنتنو متعارف کول، او د کابل شاہانو سلطنت د میخ نہ ایستل ہفتہ محدود

غزنوی پہ خپل وخت کبڼے تر ډیره حده سرته اورسولو۔

عمرلیث صفاری ۱۔ د یعقوب لیث د مرگ نه پی دهغه ورور عمرلیث په کال ۳۶۵ هـ کبڼے دهغه جانشین شو۔ عمرلیث د عباسی خلیفه سره روغه اوکړه۔ ولے ورځ په ورځ ټے خپل اقتدار او برم زیاتوے۔ د عمرلیث ورځ په ورځ زیاتدونکے اقتدار خلیفه د خپل سلطنت د پاره لویه خطرہ اوکړله۔ په دے بنا ټ د سامانیانو نوے تشکیل شوے سلطنت د عمرلیث برخلاف اوپارولو۔ په کال ۳۸۶ هـ کبڼے د عمرلیث او سامانیانو ترمنځه جنگ اوشو۔ په دے جنگ کبڼے سامانیان بریالی شول۔ یو ځل بیا د دوی ترمنځه جنگ اوشو۔ په دے جنگ کبڼے عمرلیث په خپله شامل وو۔ ولے سامانیان بریالی شول۔ او د بده مرغه عمرلیث د دوی په لاس کبڼے بندیوان شو۔ عباسی خلیفه معتضد چه د صفاریانو سخت مخالف وو عمر لیث ټے د سامانیانو نه او غوښتلو۔ او سامانی بادشاه اسماعیل هغه ته دے اولیرلو۔ خلیفه عمرلیث قید کړو او هم په دے قید کبڼے په کال ۳۸۹ هـ کبڼے وفات شو۔ د صفاریانو سلطنت د سامانیانو د لاسه اوزلپے شو۔ او د غزنی علاقه د سامانی حکومت یوه حصه اوکړیدله۔

کابل شاهان

لکه چه وړاندې ویشلی شوی دی یفتلیان دخپل مرکزی سلطنت په سقوط سره بیخي دمیخ نه ورک شوی نه وو۔ بلکه دملک په مختلفو منطقو کښه ټه علاقائی حکومتونه قائم کړي وو۔ چنانچه د عربو دخپلو په وخت کښه ټول ملک په وړو وړو علاقائی ریاستونو کښه تقسیم وو۔ اود طوائف الملوکي شکل ټه اختیار کړه وو۔ یومقتدر او مرکزی حکومت چه په ټول ملک حاوی وی۔ دمیخه وتلی وه۔ په دغه ریاستونو کښه دکابل شاهانو حکومت دنورو په نسبت زیات وسیع اوطاق تور وو۔ اوقطب په سویل د هندوکش د سویل نه د هیرمند ترمنطقه او په مشرق کښه د اباسیند تر غار په او شاید چه په ټنه هندی علاقو هم مشتمل وو۔ دکابل شاهانو داسلسله چه درتبیلانو په نامه هم مشهوره ده۔ ددغه بادشاهانو د سلسله نه یوه سلسله وه چه دکیداریانو یا کوچنی کوشانیانو په نامه مشهور وو۔ او په اکثر احتمالاً یفتلیان هم ددوی سره غلط ملط او کله وچ شوی وو۔ دا اوږده سلسله چه دکابل شاهانو، ترکی شاهانو، کشا تریانو، برهمن شاهانو اودویهند د هندو شاهانو په مختلفو نومونو یاده شوی ده۔ د البیرونی مطابق په دوو ټانگو کښه ویش ده۔ اوله ټانگه کابل شاهان یا رتبیلان چه د کشا تریه فرقه سره ټه تعلق لرلو۔ ددغه مذهب پیروکار وو۔ دغه سلسله وروستو د «تگین شاهانو» په نامه هم مشهوره شوی ده۔ دتگین طبقه بانی د البیرونی مطابق «برهمن تگین» اود دغه سلسله آخری باچا «لکه تورمان» نومیده۔ ددغه بادشاهانو دویه طبقه په برهمن شاهانو یا هندو شاهانو مشهوره ده۔ ددغه سلسله بانی «کله» نومیده چه د «لکه تورمان» وزیر وو۔ اودخپل بادشاه نه ټه اقتدار ترلاسه کړو۔ او په خپله باچا اود برهمنی سلسله بانی اوگرزیده۔ به دهرمال دغه دواړو طبقو د شپږمه صدی ټه دی نه دیوولسمه صدی ټه میلادی دآغاز پورې د هندوکش په جنوب کښه حکومت لرلو۔ په ابتدا کښه ددوی د سلطنت مرکز کاپیسی (گگرام) وو مگر دبرهمن شاهانو دسلسله دآغاز سره احتمالاً دکاپیسی د سقوط نه پس ددوی مرکز سلطنت کابل ته منتقل شو۔ دغه وخت کښه په اکثر احتمالاً ددوی دسلسله بادشاهان دبرهمنی مذهب پیروکار وو۔ او بدنه مذهب شاته شوه وو۔ په دغه اوږده

سلسلہ کببے دے بادشاہانو د ساسانیانو، ترکیانو، ہندیانو او وروستو بیا د عربو سرہ د خپل وطن او سلطنت د حفاظت پہ لږ کببے خونړی جنگونه کړي وو۔ ولے هر کله چه دملک خپل خلق مسلمانان او د اقتدار خاوندان شول نو د دوی په سلطنت کببے هم ضعف و زوال شروع شو چنانچه د صفاریانو په دوره کببے د دوی د حکومت وسعت محدود او د سلطنت مرکز د کابل نه وپهاند (رهنه) ته منتقل شو۔ او بیا په صفاریانو پسے چه د غزنیانو دوره شوه نو د دوی سلطنت په اوله کببے د بلغان او پبببور نه او بیا وروستو د وپهاند نه او ورپسے د محمود غزنوی د لاسه په پنجاب کببے هم ختم شو۔ او بپخی دمیخ نه او وتو۔

د رتبیلانو یا کابل شاهانو دا سلسله په یوڅو وجو هاتو د پراهمیت لری۔ یوڅو په دے وجه چه د غیر مسلم بادشاہانو په سلسله کببے دا آخری سلسله ده۔ چه په وادی کندھارا د کم وزیات څلور سوہ کاله حکومت کړے دے۔ او د عربو دوه سوہ کلیزو حملو او جنگونو ته دے په سره سینہ مخ نیولے او کله په صلح او کله دے په جنگ خپله هستی او آزادی قائم ساتلی وه۔ او دا د دے روایت د کمزوری دپاره یو واضح دلیل دے۔ چه د پښتنو دے خطے ته اسلام د خپل آغاز په ابتدائی کالونو کببے سدستی راغلے او په خلقو کببے خور شوتے دے۔

د دوی د اهمیت بله وجه دا ده چه سره د دے چه د دے بادشاہانو تفصیلی او یقینی حالات په تیرو کببے پپي دی۔ بیا هم اکثر قرائن په دے دلالت کوی چه دوی د پیر زور، د مذهب مرستیال او د خپل رعیت خواخوږی وو۔ لکه چه د چینی زائرینو «سویون سانگ» او «ووکونگ» د لیکنو نه ظاھر ده۔ د دے سلسلے د اهمیت وجه زمانه په خیال کببے دا هم ده چه د دے بادشاہانو جنگونو په سلسله کببے د پښتونوم نشان هم د پیرے اوږدے زمانے نه پس بیا څرگند شو۔ لکه

له ووکونگ اخوی چینی زائر دے چه د هیون سانگ نه (سراکاله پس یعنی د ۶۹۹-۷۰۱) په میخ میخ کببے تر کندھارا رارسیدلے دے۔ دا زائر په کندھارا کببے ناچوپه شو۔ او هم دلته پاته شو۔ نوموړے زائر وائی چه بادشاه ملکه او وزیران ټول د بودائی معابدو تعمیر و مرمت ته توجه کوی۔ او نوی معابد هم آبادوی۔ دا خبره یعنی د بودائی معابدو

د افغانستان مغزی عموده قرباً د سلوکالونه د اسلام رڼا رارسیدلی وه۔ د افغانستان په شرقی حصو او کندھارا کببے د بودائی معابدو مرمت او د نوی معبدونو تعمیر زیات اهمیت لری۔ او د دے تپاس مرستگوری چه په دغه وخت کببے په دے علائقو کببے لا اسلام عمومیت نه، وواصل کړے۔ او اکثر خلق د بدنه مذهب سونگی وو۔ د دے چینی زائر په وقت کببے چه کوم بادشاه په کندھارا کببے حکمران وو۔ غالباً هغه ترکي النسل وو۔ چه د «گین شاهی» د سلسلے په نامه هم یاد پیری۔

چہ د یعقوب لیث پہ ذکر کینے مودا اووٹیل چہ ددہ اکثر فوٹونہ دغاجیانو او خواوٹشا دنورو
پہنتو قبائلیو نہ مرتب وو۔ او د یعقوب د زمانے نہ پس ددے خطے دنورو اسلامی بادشاہی

فوجی اقتدار ہم پہ پہننو قائم وو۔ پہ دے دول مونز دا وٹیلے شو۔ چہ د اسلام دظہور نہ
پس د پہننو د سیاسی ژوند آغان ہم پہ نہمہ صدی کینے اوشو۔

داووع صدی میلادی پہ آغان کینے د کابل شاہانو سلطنت دکاپیسا پہ نامہ مشہور وو۔

او دکاپیسی ہنارجہ ن ورخ د موجودہ کابل نہ (۶۰) کلومیترہ شمال تہ د گرام دکنہ والو
سرہ متعین شوے دے۔ ددے سلطنت مرکز وو۔ چینی زائر ہیون سانگ چہ د سن۳۳۰ نہ تر ۶۴۵

پورے دہند پہ سیاحت کینے مشغول وو۔ پہ سن۳۳۰ کینے دکاپیسی پہ ہنارجہ د باجا سرہ

ملاقات کرے وو۔ ددے زائر د یادداشتونو نہ دا معلومیری چہ پہ دغہ وخت کینے دکنہارا

علاقہ ہم دکاپیسیا پہ ریاست کینے شاملہ وے۔ او ددے نہ ثقہ مودہ ورا ندے ہیکسلا ہم د

دے ریاست مقبوضہ وے۔ ولے دچینی زائر د عبور پہ وخت کینے دہیکسا ریاست دکشمیر

باہنار شوے وو۔ دا ہنارجہ زائر د بادشاہ پہ حقلہ داسے وائی۔

» بادشاہ دکشا تریہ طبق سرہ تعلق لری۔ او یو ہونہیار، عقلمند دلوتے ارادے خاوند او

زہور بنیاد دے۔ او پہ لسو صوبو یا مقامی ریاستونو حکمرانی کوی۔ دخیل رعیت سرہ مینہ

لری۔ دبدہ مذہب پیرو دے۔ ہرکال د تہدا اتلس فتنہ طاعتی مجسمہ جو پوی او مالونہ

پہ کنہو رنہو او محتاجانو تقسیمی وے۔

دا خبرہ د فکر وپردہ چہ چینی زائر چہ کوم بادشاہ پہ کشا تریہ طبق کینے یاد کرے دے۔

وروستو عرب مؤرخینو د نہمہ صدی پورے ددے سلسلے ہول بادشاہان درتبیل، رتیل، رائیل،

یا زنتیل وغیرہ پہ الفاظو یادگری دی۔ او پہ حقیقت کینے دا ہول لفظونہ دیولفظ رتیل

مختلف شکونہ دی۔ ددے لفظ اصلی ترکیب و مفہوم نہ دے معلوم۔ صرف دومرہ معلومہ

دے۔ چہ دا دیو خاص سری یا بادشاہ نوم نہ وو۔ بلکہ پہ اکثر احتمالاتو دا دہغہ بادشاہانویو

لقب وو۔ چہ دہغوی مرکز سلطنت اول کاپیسی او ورستو ہیا کابل شو۔ پہ اکثر و احتمالاتو د

اتمہ صدی میلادی تر آخرہ پورے درتبیلانو د سلطنت مرکز کاپیسی (گگرام) وو۔ لکہ چہ د

چینی زائر، ووکوئنگ (۴۵۱-۴۶۹) د یادداشتونو نہ معلومیری۔ لیکن د (۹۳-۱۴۶) پہ خواوٹشا

کینے ابراہیم بن جبل د فضل بن یحییٰ گورنر خراسان پہ حکم د درہ غور بند پہ لار پہ کاپیسی حملہ

اوکرہ۔ او ہنارجہ لوٹے زیان وراور سولو۔ دغہ وخت دے ہنارجہل مرکزیت بائیلود۔ او د

ریاست صدر مقام کابل تہ منتقل شو۔

لیکن د کابل شاہانو دریاست صدر مقام "کابل" دا موجوده کابل نه معلومیری۔ بکه

هغه کابل د موجوده ښار نه د اوو اتو کلومیټرو په فاصله باندے د جنوب مشرق په لور د
 "رود لهور" د "کسری او چکری" په خوا و شاکنیے آباد وو۔ او اگرچه د کاپیسی (بگرام) نه کابل
 ته د دارالخلافے د انتقال درست تاریخ معلوم نه دے۔ لیکن احتمال لری چه د دارالخلافے د تبدیلی
 واقعه به د ابراهیم بن جبیل د حملے ۹۳-۹۲ نه پس او په اکثر احتمالاتو د نهه صدی په آغاز کینیے شوی
 داهم امکان لری چه د دارالخلافے تبدیلی به د بادشاہانو د سلسلے د تبدیلی سره هم څه ربط او
 تعلق لری۔ لکه چه پورته وئیلی شوی دی۔ درتبیلا نو دیوسلے بادشاہان یو داتی مذهب و اور و اقتدار برهن
 شاهانو ته په لاس ورغلو۔ د برهن شاهانو د تاج پوشی رسم به د کابل په یو معبد کینیے ادا
 کیدلو۔ د دے خبرے مرسته د البیرونی او رواج ترنگین د مندرجاتو نه هم کیری۔ نو کیدے شی
 چه د عقیدے له مخه هم کابل د دے بادشاہانو په نظر کینیے تقدس لرلو۔ او کوم وخت چه شاهي
 اقتدار د برهن شاهانو لاس ته راغلی وی۔ نو د فوجی او جنگی نقطه نگاه سره به د مذهبی تقدس
 په وجه هم دوی کابل د دارالخلافے د پاره موزون کینے وی۔ بهر حال د یعقوب لیث د حملے په
 وخت (سنه ۱۱۸۵) کینیے د دے باچایانو صدر مقام کابل وو۔

لکه چه مو وړاندے وئیلی دی۔ د البیرونی مطابق دا کابل شاهان د ترکی شاهي او برهن
 شاهي په دوو طبقو کینیے ویش شوی دی۔ د ترکی شاهي یا تگین شاهي سلسلے ورومیه بادشاه "برها
 تگین" او اخری "لکه تورمان" نومیده۔ احتمال لری چه دے به د گندهارا اخری ترکی بادشاه
 وی۔ چه په کاپیسیا به ته هم اقتدار و نفوذ لرلو۔ او یا به ته په تخت کاپیسی بگرام وو۔ د البیرونی
 مطابق د دے وزیر کمر نومیده۔ چه یو برهن وو۔ دے وزیر خزانه اوموندله۔ او د دے په وجه
 ته اقتدار او شان و شوکت زیات شو۔ "لکه تورمان" بدخویه او بد مزاجه وو۔ او خلق د دے
 لاسه تنگ وو۔ او وزیر ته به ته شکایتونه کول۔ وزیر خپل بادشاه ته بد نیته شو۔ او د
 دے وضعیت نه ته فائده واغسته۔ بادشاه ته گرفتار او قید کرو۔ او په خپله تخت نشین شو۔
 او د برهن شاهي یا هندو شاهي سلسلے بنسټ ته کینبو۔

د "کلر" نه پس د البیرونی مطابق د دے سلسلے نور باچایان "سامندا" "کبلو یا کلبو"
 بهمیاء رچ پال، انند پال او تروجن پال دی۔ اخری باچا د محمود غزنوی د لاسه په سنه ۱۱۸۵ کینیے

له د ترکی شاهانو څخه مسکوات په څاران ربلوچستان) کینیے هم موندل شوی دی او په دے دلالت کوی چه دا
 علاقے به هم د دوی په سلطنت کینیے شامل وے۔

کینے اوڑکے شو۔ او سپر کالہ پس ددہ مٹوئے بھیم پالہ پہ سٹنڈ کینے پہ کٹھیر کینے قتل شو۔ او داسلسلہ ختمہ شو۔

لیکن ددے بادشاہانو دمسکوکا تو نہ چہ ددے سلسلے کوم بادشاہان معلومیری صفحہ پہ دے ترتیب دی :

۱) سپالا پتی دیوا (۲) سامنتہ دیوا (۳) بھمیہ دیوا (۴) ویکا دیوا (۵) کمار یا کا دیوا۔

لکہ چہ مواولیا ل۔ دالبیرونی مطابق ددے سلسلے بانی "کمر" او دمسکوکا تولہ بخہ، سپا

لاپتی دیوا "معلومیری۔ د" سپالا پتی دیوا "پہ حقلہ دالبیرونی کینے خہ اشارہ نہ شی موندے۔ پہ لفظ سپالا پتی کینے

"سپالا" او د اوستائی ژبے "سپادا" یو لفظ دے۔ او پتی "د سنسکرت ژبے لفظ دے پہ معنی

دخاوند۔ نو د تول لفظ معنی شوہ د، لسنکرخاوند "یعنی سپہ سالار یا سپہید۔ امکان لری

چہ "کمر" دتخت نشین کیدو نہ پس دہ سپالا پتی "لقب اختیار کرے وی۔ او پہ دے نامہ نے

مسکوکات ضرب کپری وی۔ ددہ پہ مسکوکا تو کینے پہ ناگوی حروف کینے د" سپالا پتی دیوا "

نہ پس ہم دغہ الفاظ پہ کوشانی رسم الخط کینے ہم لیک دی۔ او ددے نہ دا قیاس مرستہ موگی

چہ دھندا و شاہانو دسلسلے و رومیہ بادشاہ پہ خہ نہ خہ شکل کینے د" کوشانیانو یفتلی،

روایا تو سرہ ترے وو۔ د" کمر" یا "سپالا پتی دیوا" د زمانے تعین پہ یقینی قول نشی کیدے۔

او دا ہم پہ یقینی قول معلومہ نہ دہ چہ "سپالا پتی دیوا" د" کمر" لقب وو۔ او کہ دابہ

دوہ جدا شخصیتونہ وو۔

سامنتا یا سامنتہ دیوا :- ددے سلسلے دوئم باچا دالبیرونی دلیکنو

مطابق سامنتا او دمسکوکا تولہ بخہ "سامنتہ دیوا" دے۔ کہ چرے د" سامنتہ دیوا" نہ

د (دیوا) جزو پہ خہ خاندا فی لقب یا داحترام لفظ معلومیری لرے کرے شی۔ نو "سامنت او

سامنت) یو لفظ معلومیری۔ پہ دے بنا دا ڈیرہ قرین قیاس دہ چہ "سامنت" او "سامنت"

دیو سہری نومونہ دی۔ او اکثر عالمان د" سامنتہ دیوا" مسکوکات د" سامنت" مسکوکات گہنی۔

د" سامنتہ دیوا" مسکوکات اکثر دافغانستان پہ جنوبی مشرقی حصو کینے او خہ لری ڈیرہ شمالی

ہند کینے ہم موندلی شوی دی۔ او دا پہ دے دلالت کوی چہ ددہ سلطنت بہ دافغانستان

پہ اکثر و جنوب مشرقی حصو او د شمالی ہند پہ خہ علاقہ مشتمل وو۔ د" سامنتا یا سامنتہ

دیوا" د زمانے تعین ہم پہ یقینی قول نہ دے شوے۔ البتہ دختے لہحقینو پہ خیال د" سامنت

یا سامنتا دیوا "معنی نبہ" شہسوار یا سپہ سالار" دہ۔ فرانسیسی محقق مسیٹر "فوشہ"

ددے خیال اظہار کوی چہ یعقوب لیث صفاری پہ کابل کینے سپہ سالار قید او بیاتے مسلمان

کرو۔ "کہ چرے دا خیال درست اوتیلے شی نو ددے پہ بنا بہ یعقوب لیث او "سامنتہ دیوا"

ہم عصر او کتلے شی۔

دا خبره په تاريخي شواهدو معلومه ده چه کابل د يعقوب ليث په لاس په کال ۸۷۰ هـ کښه فتح شوه وو. نو د دغه پورته قياس مطابق مونږ دا وپيل شو چه « سامنته ديوانه د يعقوب ليث هم عصر او په سنه ۸۷۰ کښه د کابل حکمران وو. او د دغه نه پس يا خو د يعقوب سره په جنگ کښه او وژله شو. او يا د شکست نه پس مسلمان شو. د يعقوب ليث او د دغه رتبيل رسامنته ديوانه د جنگ پوره تفصيل د « محمد صوفي » په جوامع الحکايات کښه موجود ده. دا واقعات په لنډ ډول دايس وو :-

وويل شى چه . که پاک يعقوب ليث ته لوت ته همت ورکړه وو. چنانچه هغه دخپل همت په برکت دعروج او چتو پور شو ته او ختلو او همرکله چه « صالح نصر » دهغه دلاسه رتبيل ته او تبديلولو . نو اميرانو هغه په « رتبيل » باندې حمله او جهاد ته او پارولو . او ورته ته او وويل چه اگر چه د « رتبيل » په مقابله کښه ستا فوځي طاقت کم ده . ول په خدائے توکل او کره . او دخپل هنر نه کار واخه . اميد ده چه په دشمن به بريالۍ شۍ . پس يعقوب خپل ټول لښکر جمع کړو . چه د زرو کسو نه زيات نه وو . او د رتبيل جنگ ته روان شو . او چه بست ته اورسيد . نو دبست خلقو په يعقوب پورته توتو پچموزه شروع کړه . او وويل به ته او گورۍ د دغه دومره معمولي فوځ سره د رتبيل مقابل ته روان ده . پس يعقوب دهنراو مکر نه کار واخست . خپل دوه اعتباري اميران ته د سفيرانو په ډول د رتبيل دربار ته اوليرل . او رتبيل ته په پيغام اوليرلو . چه زه ستا په خدمت کښه حاضر بيل غواړم . او دا م اراده چه ستا دپاره لوته لوته خدمتونه او کړم . او دا ما ته معلومه ده چه زه ستا دمقابل نه يم . ول که خپلو سپاهيانو ته دا اووايم چه زه ستا خدمت ته در روان يم نو دوى به زما نه بغاوت او کړۍ . او ما او زما دوستان به مړه کړۍ . نو هکله زه دوى ته دا وایم چه زه تالار رتبيل سره جنگ ته در روان يم . ول همرکله چه زه تا ته در اورسم نو دوى به بيا خواتمه زما ملگر تيا کوي :

« د يعقوب استازى چه رتبيل ته اورسيدل او دا پيغام ته وراورسولو نو هغه ډير خوشحاله شو . هکله چه هغه د يعقوب دلاسه ډير تنگ وو . هغه د يعقوب استازى اونها نخل او د يعقوب په لورته د ډيرو بښکرو او انعامونو د وعده سره بېرته اوليرل . په بل لورى يعقوب به خپل لښکر ته دا وويل چه دا استازى د د جاسوسۍ په غرض ليرلى دى . هر کله چه يعقوب لښکر سره رتبيل ته نژدو اورسيد نو رتبيل صالح نصر راوغوښت او ورته ته اووه چه اوس دشمن د صلح په غرض راغلي ده نو مونږ ته هم جنگ نه ده پکار . او د يعقوب

د ملاقات تیاری شروع کرے۔

او درتیبیل به دا قاعده وه چه په اس به سور شو نو دهغه تخت به فراشانو په اوکو اوچت اوړلو۔ او کله به هغه په تخت ناست فراشانو اوړلو۔ چه صفونه جوړ شول نورتیبیل په تخت کښیناست او د تخت دواړو غاړو ته دهغه فوځونه په قطار کښه او دریدل۔ دغه وخت یعقوب د خپلو درو زرو سورو سره تاخت راوړو۔ تورے غ او ویستے او د زمکے په مخ غ د وینو رودونه او بیول۔ کافرانو چه د درتیبیل سر اولیده نو تښتته غ اوکړه۔ په دغه وخت ډیر قتل عظیم او شو۔ او فتحه د یعقوب په نصیب شوه۔ او د یعقوب لاس نه دومره خزانے راغ چه وهم دهغ د تصور نه عاجز وو۔ او صالح نصر هم ملک زابلستان څخه په تښتته لاړ۔ او دهغه لښکر دهغه نه جدا شو او یعقوب ته راغ۔

د دے نه پس یعقوب د ملک زابلستان نه صالح نصر او غوښت او دهغه صالح یعقوب ته وراولېږلو۔ او دهغه (صالح) د یعقوب په قید کښه مړ شو۔ یعقوب د بښت په خلقو هم لویه جرمانه او لگوله۔ ځکه چه دے خلقو په یعقوب پورے پچموزے کړی وے۔ او د یعقوب دا فتح دهغه د مکر او چل بازی نتیجه وه۔

د جوامع الحکایات د دے قيصے نه موږ ته یو څو خبرے معلوم شوه۔ چه دهغ ذکر به په ځایه نه وی۔

۱، داسے معلومیږی چه دارتیبیلان یا کابل شاهان د صفاریانو په نسبت د زیات جاه و ځواک او شان و شوکت خاوندان وو۔ د دوی فوځی طاقت هم زیات وو۔ ځکه خود بښت خلقو د یعقوب د زرو یا درو زرو سپاهیانو سره درتیبیل مقابلے ته په تلو په دهغه پورے ټوټے مسخرے کولے۔ او د یعقوب د اکامیابی هم د دهغه د چالبازی نتیجه ده۔

۲، د دے قصے نه دا هم معلومیږی چه د هیرمند د منطق خلقو د کابل شاهانو سره هینه او دلښتگی لرله۔ او درتیبیل شاهانو د نفوذ او اثر دا څه دایره د سیستان پورے خوره وه۔ چنانچه د فتح نه پس د کابل شاه د طرفداری په نتیجه کښه یعقوب د بښت په خلقو لویه جرمانه او لگوله۔

۳، د دے قصے نه دا هم معلومیږی چه کابل شاهانو د خپلو ماکی مسلمانانو سره دوستانه رابها لرل۔ لکه چه صالح نصر د یعقوب د لاسه درتیبیل سره پناه گزین شوه وو۔
رح (رُح) د یعقوب او د سامنه تر منځه د دے جنگ مقام په یقینی ډول

تہ معلومیری۔ ولے خہ رنگ چہ ددے قصے نہ فہم کیری۔ ددے جنگ مقام نہ خوبست نہ
 «الریج، او نہ زابل وو۔ بایکہ دغزی او کابل تر منیخہ یوٹائے وو۔ او پہ اکثر و احتمالاتو د
 جنگ میدان د صدر مقام نہ لے ہم نہ وو۔ خکہ چہ رتبیل د تخت د پاسہ فراشانو د جنگ
 میدان تہ بوتلے وو۔

بہ ہر حال ددے جنگ نہ پس د کابل پہ اہمیت کئیے فرق راغ او دھندو شاہانو د
 سلطنت صدر مقام د کابل نہ «اودہ بھاندہ» یعنی او ہند یا ویہند (ہند) تہ منتقل شو۔ ولے
 پہ اکثر و احتمالاتو کابل ددے نہ پس ہم آباد وو۔ او د برہمن شاہانو د تاج پوشی رسم
 بہ ددے سبار پہ یو معبد کئیے ادا کیدلو۔

کملو یا کلبو: د البیرونی د ترتیب مطابق د کابل شاہانو پہ سلسلہ کئیے دادیریم
 بلجا دے۔ دمسکوکاتو نہ دا نامہ نہ معلومیری۔ کملو یا کلبو د جوامع الحکایات (محمد عوفی تالیف)
 مطابق د عمر لیث چہ د یعقوب لیث وروروو۔ ہم عصر وو۔ د یعقوب لیث نہ پس عمر د کال
 ۷۷۹ نہ تر سنہ پورے حکمران وو۔ نومونز دا قیاس کولے شو چہ کملو بہ ہم د «سامند»
 پہ مرگ تخت نشین شوے وی۔ او ددے نہ دا قیاس ہم مرستہ موی چہ «یعقوب لیث» او
 «سامنتا دیوا» بہ ہم ہم عصر وو۔ نومورے لیکوال دغہ بادشاہ د «رائے ہندوستان» پہ
 نامہ ہم یادوی۔ او داسے وائی چہ عمر لیث صفاری د «زابلیستان» پہ حکومت «فردغان» او
 ٹاکلو۔ او ٹلور زرہ لبتکرے ورسرہ کرو۔ پہ دغہ وخت پہ «سکاوند» کئیے دھندوانو یولوتے
 معبد وو۔ چہ دھندوستان د علاقے ہندوان بہ ہم ددے معبد د بتانو زیارت تہ راتل۔ نوہر
 کلہ چہ «فردغان» «زابلیستان» تہ راغ نو پہ «سکاوند» تے حملہ اوکرہ۔ او ددے ٹائے دھغہ
 مشہور معبد بتان تے ٲول ریزمریز کرل۔ او بت پرستان تے او وژل او د غنیت مال تے خہ فوٹیانو
 تہ ورکرو۔ او خہ تے عمر لیث تہ اولیپرو۔ او دھغہ نہ تے نور فوٹی امداد ہم او غوبنتلو۔ د
 «سکاوند» د سکوت نہ چہ «کملو» خبر شو چہ دھغہ «رائے ہندوستان» وو۔ نو دیو
 لوٹ لبتکر سرہ د زابلیستان پہ لور روان شو۔ او «فردغان» چہ د کلبو د فوٹ کٹی نہ خبر
 شو نو یوٹو جاسوسان تے دھندوستان پہ لور اولیپرل۔ او دھغوی د کملو لبتکر گماہ تہ لارل
 او دھغوی تہ تے او وٹیل چہ کوم وخت فردغان «سکاوند» او وٹلو۔ نو نور فوٹونہ تے ہم
 را او غوبنتل۔ او دھغہ سرہ د مسلمانانو دومرہ لبتکر جمع شوے دے چہ د اطرافو پہ مزکہ
 نہ ٹائیبری۔ او پہ دوی پے د عمر لیث فوٹونہ ہم راروان دی۔ او دوی دا ارادہ کری دہ۔
 چہ تاسو پہ درو او زوپرو نو کئیے راگیر کری۔ او ٲول او وژنی۔ «کلبو» چہ دا خبرے اووریک

نو خپل رفتارے سست کړو۔ په دے دوران کینے، فردعان، ته د خراسان نه نور مدد را اور سیده، او «کلبو» له دوی سره د مقابلے توان او نه لیدو، او په دے چل فردعان کامیابی حاصله کړه^۱۔

د کلبو او فردعان په دے قصه کینے یو شمو خبرے د فکر وړ دی یعنی:-

(۱) د دے نه دا واضحه شوه چه کلبو یا کلبو د عمر لیث صفاری (۸۷۰-۸۷۵ هـ) معاصر وو۔

(۲) د کابل شاهانو صدر مقام و یهند ته منتقل شوه وو۔ او چونکه د کابل شاهانو

په سلطنت کینے د اباسیند نه په مشرق هم هڅے علاقه شامله وه۔ په دے وجه محمد عوفی

صفحه د «رائے هندوستان» په لقب یاد کړے دے۔

(۳) دغه وخت کینے د زابلستان (د غزنی او کابل علاقه) علاقه چه د یعقوب لیث په وخت

کینے فتح شوی وه۔ د صفاریانو په سلطنت کینے شامله وه ځکه عمر لیث د زابلستان په

حکومت «فردعان» مقرر کړے وو۔

(۴) سکاوند یعنی لهوگر او د افغانستان جنوبي او مشرقی علاقه لا دغه وخت یعنی د نهمه صدی

پورے د هندو شاهانو په سلطنت کینے شامله گڼلے شوه۔ لکه چه د سکاوند د فتح نه دا خبره

قرکندہ د

(۵) د برهمن شاهانو قوت او اقتدار دغه وخت هم دومره زیات وو۔ چه صفاریانو به د

دوی مقابله په چل وول کوله۔

(۶) د هندوانو لوی معبد چه د هندوانو دپاره هم متبرک وو۔ په سکاوند کینے وو۔ دغه

وجه ده چه لوگر او د لوگر سیند تراوسه د کابل د هندوانو په نظر کینے زیات اهمیت لری۔

(۷) په دغه وخت کینے په خراسان کینے اسلام تر کافي حده خور شوه وو۔

بهمیه یا بهمیه پاله۔ د کابل شارانو د سلسله خلورم باچا د البیرونی د ترتیب

مصالحو میه یا بهمیه پاله دے۔ چه په مسکوکاتو کینے «بهمیه دیوا» ظاهر شوه دے۔ دده

مسکوکات د کابل د علاقه نه موندلی شوی دی۔ چه دیر کسپاب دی۔ او په دے دلالت

کوی چه دده په وخت کینے د کابل شاهانو تسلط د کابل د علاقه نه پوره پوره شوے وو۔ د

بهمیه دیوا د زمانے تعین په اکثر و احتمالاً تو د ۵۸۰-۹۵۰ ترمینځه مینځه کیری۔

۱ له جوامع الکلیات قاسمی په حواله د تاریخ د افغانستان جلد دوم ص ۵۹۳

(۲) سکاوند یا شجاوند د وادی نعمت او ترمینځه د التیمور دره سره نزد و واقع دے۔

وکا دیوا:- د البیرونی په فہرست کینے داناہہ نشتہ - البتہ ددہ دناہہ مسکوکا

عام موندلے شوی دی -

کهاریا کا دیوا:- ددہ نامہ ہم البیرونی نہ دہ ذکر کری - ددہ دناہہ مسکوکا
دیرکیاب دی - او داسے معلومیری چہ ددہ بہ شاید اسلام قبول کرے وی -

د البیرونی د لیکنو مطابق ددے سلسلے مشهور باچایان جے پال او انند پال دی - چہ
د غزنوی بادشاہانو سرہ د جنکو نو پہ وجہ تے دیر شہرت موندلے دے - ولے دا پیرہ د
میرانی خبرہ دہ چہ ددوی دناہہ مسکوکا چہ ددے سلسلے د معلومے تاریخی زمانے بادشاہان
دی - تراوسہ نہ دی موندلی شوی - پہ خلاف دسامند یا سامنتہ دیوا چہ د دے
خاندان دویم بادشاہان کینے شی - جے شمیرہ مسکوکا موندلی شوی دی - ددے وجہ شاید
چہ داوی چہ د سامند جاتشینو بہ پہ خپل خپل وخت کینے ہم ددہ دناہہ مسکوکا ت
جاری ساتلی وی - او دغپلو نامو مسکوکا بہ تے نہ وی ضرب کری - او یا بہ تے پہ کم
شمیر کینے ضرب کری وی -

دا خبرہ د یادولو دہ چہ قہہ رنگ د افغانستان او کندھارا د قدیم تاریخ پہ لپ کینے د
مختلفو پخوانو بادشاہی خاندانونو د حالاتو پہ مرتب کولو کینے د ہغوی د مسکوکا تو نہ
د پرم د اخیستہ شے دے - او ددے زمکے د قدیم تاریخ د پیرے خلاکاتے ہم د مسکوکا تو نہ حاصل شوی نتیجہ دے کرے دی
دغہ شان د کابل شاہانو د مسکوکا تو نہ ہم ددے خاندان د سلطنت ددوی د مذہب، جنگی طریقو او فوجی شان شرکت
وغیرہ معلوماتو پہ باب کینے مدد اخیستے شوی دے - اگرچہ ددے خاندان د مسکوکا تو پہ
حقلہ دیر کم معلومات موجود دی - ولے قہہ لپ دیر معلومات چہ حاصل شوی دی ہغہ
پہ دے جول دی:

د ہندو شاہانو مسکوکا ت عمومًا د افغانستان پہ جنوبی شرقی حصوا وکندھارا نہ
حصو صًا د ہندو دھوا و نشانہ موندلی شوی دی - دا پہ دے دلالت کوی چہ ہندو ددے
بادشاہانو د ہر مقام پاتے شوی دے - ددوی مسکوکا ت د اباسیند پہ خٹے مشرقی علاقو
کینے ہم موندلے شوی دی - او د علاقے ہم ددوی پہ سلطنت کینے شامل وے - ددوی د مسکوکا
عمومًا پہ درت قسہ دی :-

(۱) یو ہغہ قسم مسکوکا ت دی چہ د سکے پہ یو بخ بادشاہ پہ اس سور دے - او د سکے پہ بل
بخ دغویاہ تصویر دے - (۲) بلہ نمونہ مسکوکا ت ہغہ دی چہ د سکے پہ یو بخ بادشاہ پہ اس
سور او پہ بل بخ دھاتی یا امزری تصویر دے - او (۳) ہغہ مسکوکا ت دی چہ پہ یو بخ بادشاہ پہ

اس سوراو په بل مخ دامزری او طوس تصویرونه دی.

د دویم قسم مسکوکات چه د سکه په یو مخ بادشاه په اس سوراو په بل مخ دهاتی یا امزری تصویر لری. د دے بادشاهانو (یعنی "سری سامنته دیوا" "سری پاراما" او سری وکادیوا") سره تعلق لری. د سامنته دیوا مسکوکات اکثر "سی" او د سپینوزرو دی. او د پیرزیات موندلی شوی دی. دده په یوسکه باندے بادشاه په اس سوراو په سرزغره اغوستی نيزه په لاس او په بل مخ د غوايه تصویر دے. چه ددے خاندان د "شیوا" پرستی مرسته کوی. د دے مسکوکاتو نه دا قیاس مرسته موی چه دے بادشاهانو به د جنگ په وخت کښه دخپلو فوځونو قیادت پخپله کولو.

دا خبره هم د پیر تعجب ده چه عباسی خلیفه "المقتدر" (۳۰۹هـ) بیدو هم دے دکابل شاهانو د مسکوکاتو په نمونه خپل مسکوکات ضرب کړی دی. صرف دده نامه په عربي کښه لیک ده. دا ددے خبره یو واضح ثبوت دے چه د مسلم بادشاهانو په نظر کښه د دے سلسله باچایان د لوڅ اهمیت خاوندان وو. او د دوی مسکوکاتو دهغوی په نظر کښه د پیر جاذبیت او اهمیت لرلو.

دکابل ساهانو د مسکوکاتو تقلید په وروستو زمانه کښه د غور شاهانو په مسکوکاتو کښه هم څرگند دے. البته په دے مسکوکاتو کښه داس او غوايه تصاویر وروورو د عربي رسم الحظ په پیچ وځم کښه بدل شوی او بیا آخرته د مینځ نه وتلی دی.

ہندو شاہان اوپستانہ

ہاخبرہ دہرہ قابل افسوس دہ چہ دہندو شاہان د سلطنت دا او بندہ زمانہ دپشتونو تاریخی حالات
 پہ باب کینے بنجی شنوہ دہ۔ داخر ظاہر دہ چہ پستانہ قبائل ہم ددے علاقو استوگن وو اوہم ددے کا بل
 شاہان رعیت وو۔ ولے دپشتونو پہ باب ہونہ پہ معاصر و تاریخی کینے خہ او لیدل۔ اونہ د مسکو کاتونہ ددوی
 پہ باب کینے خہ معلومات پہ لاس راغلل۔ پہ دے کینے خوشک نشہ چہ د کا بل د سقوط نہ پس ہم دنگرہا، دخیبر نہ پہ قبلہ
 علاقو کینے او د وادی گندھارا پہ زمکہ دیوولس صدی آغاں ہم ددے ہندو شاہان حکومت وو۔ او دپشتونو خہ قبائل
 چہ د کا بل او پینور ترمینخہ علاقو کینے میشہ وو۔ ددے بادشاہان پہ سلطنت کینے شامل وو۔ د اباد شاہا پہ پہ خیلہ ہم او دوی
 د حکومت اہلکاران بہ ہم دھغہ لارونہ او دھغہ لارو پہ غارو او مورگو ابادو پشتونو قبائلونہ خواہ کہ دخیبر پہ لارو۔
 او کہ دجنوب پہ لور دکرے پہ لار او کہ دقطب پہ لور د کونہ، باجوہ او تالاش بلکہ دسوات پورے پہ سبہ شان خبردار وو۔
 دا حقیقت چہ دسوات، ہم د ہندو شاہان پہ حکومت کینے شامل وو۔ د جے پال دیوے کیتے نہ معلوم پہی چہ پسنکرت تہ
 او ساردا رسم الخط کینے لیک دہ او دسوات د پری کوٹ، نرے مقام نہ موندلے شونے دہ ظاہر پہی چہ دے
 کتبہ کینے د جے پال نوم دشاہ اعلیٰ، شاہ شاہان، اعلیٰ حضرت سری جے پالہ دیوا پہ الفاظ ذکر دے۔ ولے دبدہ خہ
 ددے علاقو د خلقو د اصل نسل، مذہب، تہ، ٹوند ٹو اک او ڈوند د لارو چارو کم از کم دپشتونو قبائلو نومونو
 او یا د سلطنت د نورو معاملاتو پہ حقلہ ہیخ معلومات پہ لاس نہ راخی۔ بلکہ د حکمران خاندان تفصیلی او یقینی حالات
 ہم معلوم نہ دی۔ تہ دے چہ د جے پال (چہ د آل ناصر سر د جگونی پہ وجہ دیر مشہور دے) جلس کال ہم معلوم
 نہ دے۔ او دا حال یوازے د ہندو شاہان نہ بلکہ تہ دغہ وختہ چہ دوی نہ ورنہ نہ ہر شومرہ نر شاہی خاندان
 او حملہ آور قامونہ پہ دے زمکہ راغلی او تیر شوی دی۔ دھغوی تہ حالات نیمگری نامکمل او اکثر د مسکو کاتو
 پہ جنروی شہادتونو مبنی دی۔ پہ داسے حالات کینے دپشتونو پہ باب کینے د خہ تفصیلی او یقینی معلوماتو
 طبع سائل عبث خبرہ دہ۔ او دایو حقیقت دے چہ د سکندر اعظم نہ پس دباب تہ زمانے پورے د
 اتلسو سو کالونو دا او بندہ زمانہ دپشتونو تاریخی برہ تاریکہ او تاریخی معلوماتو لہ مخہ یوہ شنوہ

دورہ دہ

دا دخیبر د الیرونی دیکومز نہ ظاہرہ دہ۔ د اباغہ لیکوال دسے صدی پہ شاوخوا کینے د آبا سیند نہوا خیل د
 د کا بل دخواو شاہ پورے علاقو کینے د افضان قبائل یا دوی۔ او داسے وائی چہ دا خلق دیر سرکین، سرتین
 زین او ہندو مذہب دی۔

د غزنویانو دور

د صفاریانو او کابل شاهانو په ذکر کې مو په تیرو پاڼو کې د اوو ټیل چه «کابل» د یعقوب لیث صفاری په لاس په (۹۷۸) کې فتح شو. اولوکه علاقه دهغه دور وریلیت په وقت (۹۷۹-۹۰۰) کې چه دغه وخت د کابل شاهانو په سلسله کې کلمو یا کلمو باچا وو. د صفاری سلطنت په قبضه کې راغله. ول د صفاریانو د زوال په نتیجه کې د کابل اوزابل په علاقه د سامانیانو اقتدار قائم شو. اگر چه د دوی د اقتدار نه خو ډیر محسوس شو او نه ډیره موده پاتې شو. په کال ۹۷۲ کې د منهاج السراج د وینا مطابق «ابوبکر لایک» د سامانی حکومت له خوا په غزنیه کې د زابلستان او کابل حکمران وو. هم په دغه کال الپتگین نوم یو ترکی امیر چه د سامانی دربار له خوا د خراسان د فوځونو قوماندان وو. په یو جنگ کې د ابوبکر لایک نه غزنی فتح کړو. او په دې ډول په غزنی یو نوم سلطنت تشکیل شو. د دې وخت نه وروسته د غزنویانو او کابل شاهانو ترمنځه د جنگونو یوه نوی سلسله شروع شوه. چه د هغه په نتیجه کې د کابل شاهانو سقوط بیا موندل. د کابل شاهانو په کورنۍ کې «بج پال» د آل ناصر سره په جنگونو کې ډیر شهرت حاصل کړه. د امکان لری چه د دې به د الپتگین د فتح غزنی سره سم او یاد د دې نه مټه وړاندې وروستو تخت نشین شوه وی.

د صفاریانو او سامانیانو د سلطنت مرکزونه د کابل شاهانو د مرکز سلطنت «ویهند» نه ښه کافي لرې. د غرب او شمال په لور واقع وو. او کابل شاهانو به دخپل سلطنت د حصار چه د اباسیند نه په قبله وه دخپل د مرکز و هند» نه په ښه شان اداره کول شوه. هر کله چه الپتگین په غزنی کې د یو نوی سلطنت بنیاد کینیود نو د کابل شاه» د پاره دا خبره ضروری شوه چه خپل مرکز سلطنت په یو دا سیه مضبوط مقام قائم کړی چه هغه د غزنی نه ښه کافي لرې او په هر لحاظ محفوظ وی. چنانچه «راغ بج پال» خپل مرکز سلطنت د «ویهند» نه بته نږدې ته منتقل کړو. چه د ستاج سیند په غاړه یوه مضبوطه قلا وه. د فرشته د وینا مطابق د بج پال سلطنت د سرهند نه تر لمغانه او په پلن والی د کشیر نه تر ملتان رسیدل وو. الپتگین په

۹۶-۹۷ کینیے دابوبکر لادویک نه چه د سامانی بادشاه منصور دلوری ده دغزنی حکم وو۔ غزنے فتح کرے وو۔ او اگرچه په دغه وخت کینیے په غزنی کینیے لاد، آل نامر، حکومت نه وو قائم شوی۔ ولے ددے باوجود دے پال او سپیکتکین د نبرد آزمایيخ دپاره میدان هم د دغه وخت نه تیار شو۔

په دغه ورځو کینیے دے پال دپاره یواځه دغزنی د نوي سلطنت خطر نه وه پښه شوی بلکه په دغه ورځو کینیے د هغه پښتنو قبایلو کوم چه د اباسیند او لمغان په مینځ مینځ کینیے آباد وو۔ تعلقات دے پال سره هم ډیر خراب شوی وو۔ امکان کیدے شی چه د مرکز سلطنت په دے انتقال به د پښتنو سرکښی نوره هم زیاته شوی وی۔ او هغوی به د راجا په علاقو هیله شروع کړی وی۔ لکه چه ددے قیاس مرسته ده فرشته، نه هم کیری۔ فرشته وائی چه په دغه ورځو کینیے دے پال او پښتنو قبایلو ترمینځه په نځکه میاشته کینیے او یا جنګونه او شول۔ ممکنه ده چه دا جنګونه به دمقامی حیثیت او معمولی نوعیت وو۔ بهر حال دے پال په دے واقعاتو ډیر پریشان وو۔ چه په دغه وخت کینیے د پنجاب «کھوکهرانو» هم دے پال سره مخالفت شروع کړو۔ او پښتنو دکھوکهرانو مرسته او کړه۔ د پښتنو او کھوکهرانو دا اتحاد دے پال په حق کینیے ډیر خطرناک وو۔ نولمغه د پښتنو سره روغه او کړه۔ او د لمغان په علاقو کینیے د پښتنو سیادت په دے شرط تسلیم کړو۔ چه دوی به په پنجاب باندے دغزنی او سامانی بادشاهانو دسلو مدافعت کوی۔ او دکھوکهرانو په معاملاتو کینیے به مداخلت نه کوی۔ شیخ حمید لودی یو با اقتداره پښتون ددے علاقے جائز سربراہ او منلے شو۔ او دغه شان د لودی پښتنو د عروج آغاز هم ددے وخت نه او شو۔

لکه چه مو او تیل الپتکین چه په غزنی کینیے یو نوي سلطنت تشکیل کړے وو۔ نو د هغه دپاره دخپل سلطنت د توسیع په لړ کینیے دکابل شاهانو سره د زور آزمایي او جنګونو نه بغیر بله لار نه وه۔ ولے د هغه په لار کینیے یواځه دکابل شاه فوجی طاقت نه وو۔ بلکه هغه پښانه قبایل هم وو کوم چه دخیبر په دواړو غارو آباد وو۔ او ددے پښتنو قبایلو سره دے پال اتحاد کړے وو۔ دغه وجه وه چه د الپتکین دپاره ددے متحده طاقت مقابله کمرانه معلومیدے او دده په وخت کینیے دغزنی دلوری نه په دے پال څه بلوڅه او نه شوے۔ الپتکین په ۱۹۳ کینیے وفات شو۔ او د هغه په ځای د هغه ځوځ اسحاق تخت نشین شو۔ او په هغه پسه بلگا تګین او بیا په هغه پسه پیوی تګین د بخارا د سامانی حکومت دکورنرانو په ډول دغزنی حاکمان وو۔ دوی هم په نوم خود سامانی حکومت ماتحت وو۔ ولے عملاً خود مختاره وو۔

لیکن پہ دوی کنبہ یوہم دیو سلطنت دچولو اہایت نہ لرو۔ آخر پہ کال ۹۷۶-۷۷۷ کنبہ -
 سبکتگین چہ دالپ نگین روم وو دغزنی پہ تخت جلوس اوکرو۔ او دغزنی خاندان بانی وگزید
 دغزنیانو ددورے دآغاز سرہ موہر۔ دپہنتنو دتاریخ پہ ہفہ دور کنبہ داخلیر وچہ
 پہ ہفہ کنبہ پہنتون قام دیو موثر او فیصلہ کن طاقت پہ خیر خرنند دے۔ دغہ دور دے
 چہ پہ دے کنبہ اکثر پہنتانہ پہ مجموعی لحاظ سرہ اسلام تہ لاپیدلی دی۔ او بیا وروستو دیو
 عظیم سلطنت پہ قائم لوکنبہ ہم کامیاب شوی دی۔ اگرچہ ددوی سلطنت پہ خپل وطن کنبہ
 نہ وو۔ بلکہ دافغانستان دنورو قامونو پہ شان دوی ہم پہ ہند کنبہ سلطنت قائم کرو۔ د
 پہنتنو دتاریخ دا دور عموماً پہ دو حصو کنبہ تفسیری - ددے دور یوہ حصہ ہند دہ حصہ
 دہفہ آغاز دغزنی پہ تخت دسبکتگین دجلوس (۷۷۷) نہ او اختتام تے دشہاب الدین غوری
 پہ وفات (۷۷۶) شوے دے۔ ددے دور دو تہہ حصہ ہفہ دہ چہ دچنگیز خان دلاسہ پہ
 افغانستان کنبہ دغوری خاندان دزوال (۷۷۲) تہ شروع کیری۔ او دبارہلہ خوا دفتح ہند
 (۷۷۶) سرہ ختیری۔

پہ وروہی دور کنبہ چہ تقریباً پہ دو سو کالونو مشتمل دے۔ دطاقت مرکز پہ غزنی کنبہ
 وو۔ دا بنار دپہنتنو دعلاقے پہ مرکز کنبہ آباد وو۔ او پہ اولہ کنبہ دغزنیانو او بیا دغوریانو
 دسلطنت صدر مقام وو۔ ددے دور دا ابتدائی عرصے حالات البیرونی او دمحمود درباری
 مؤرخ «العتی» لیکل دی۔ پہ دویم دور کنبہ چہ تقریباً پہ دے سوونو کالونو مشتمل دے۔
 دپہنتنو دطاقت مرکز پہ ہند کنبہ اکثر پہ دہلی کنبہ او کلہ کلہ پہ نور واطرافو کنبہ وو۔ پہ دے
 دورہ کنبہ ہفہ وطن چہ اوس ورلہ افغانستان ویلے شی۔ دچنگیز خان او دہفہ دا اولاد ددخونرو
 حملو پہ نتیجہ کنبہ تباہ شو۔ دتباہی دافغانستان دقدیم تاریخ پہ لپ کنبہ ناقابل تلافی کنبہ
 شی۔ دچنگیز خان حملو ددے ملک دپخوانی شاندار دور۔ تہول آثار واران و برباد کرل۔ سارنہ
 تباہ شول۔ باغونہ سار شول۔ نہرونہ او بندونہ واران شول۔ او پہ تہول ملک کنبہ تے د
 تباہی یو داسے سیلے راوستلہ چہ ترمودو مودو پورے پہ دے خطہ کنبہ دیو باضا بطہ
 او منظم حکومت قیام تے ناممکن کرو۔ داحالت دپہنچلسیے صدی پورے قائم وو۔ پہ دغہ ہفت
 کنبہ دتیمور اولاد پہ دے خطہ کنبہ پہ مختلفو علاقو کنبہ سلطنتونہ قائم کرل۔ او پہ ملک کنبہ
 تہ ضبط و نظم قائم شو۔ او ترخہ حدہ دہفہ تیرو نقصاناتو تلافی او شوہ۔

ولے پہ دے دوارو دورونو کنبہ پہنتانہ دیو مؤثر او نمایان حیثیت۔ دوندان وو۔ پہ اولہ
 حصہ کنبہ دوی دیو عظیم داو طلبہ فوجی طاقت پہ شکل کنبہ دہفہ مسلمان بادشاہانوصلا

تر اومتے وے۔ کوموچہ، بہ پہ ہندا حملے کولے۔ او ددے حملو پہ وجہ پښتانه دھند سرہ متعارف شول۔ پہ دوئم دور کښے دوی دھندا د بااقتداره بادشاهانو عیثیت اوموند لو۔ ولے پہ، دے اورده موده کښے چه په هندا کښے پښتانه دیوموثر طاقاقت خاوندان او حکمران وو۔ ددوی خپل اصلی وطن دیومنظم او منضبط حکومت نه خالی وو۔ او په دے ملک کښے دطوائف الملوکی حالت وو۔ په دے عرصه کښے په خود هندا دے پښتنو بادشاهانو دا کوشش کړے وو چه په خپل وطن کښے هم خپل حکومت قائم کړی۔ اونته د خوااوشا نورو قامونو دا جرأت کړے وو چه پښتانه په خپل حکومت کښے راوی۔ په دے زمانه کښے دپښتنو اصلی وطن په نمنده کښے د "روه" په نامه مشهور وو۔ او د هندا پښتنو بادشاهانو به دغه خپل وطن دجنگی موانانو یو منبع گڼلو۔ او د دوی په نظر کښے ددے وطن اهمیت بس دومره وو چه دضرورت په وخت کښے ددے علاقونه یونته غمبیدونکے داؤ طلبه فوځ مرتب کړی۔ او دخپل هند سلطنت حفاظت پراوکړی۔

که چه مو اووئیل دپښتنو دسیاسی عروج آغاز دغزنویانو ددورے داغازنه کښی د غزنوی خاندان بانی سبکتگین وو۔ چه د الپتگین زوم وو۔ نوموړی په سکه کښے دغزنی په تخت جلوس اوکړو۔ او دجلوس نه پس په اولنی دوو کالونو کښے دے دتست او "قصا،ار" بناورنه فتح کړل۔ او بیاتے دخپل سلطنت دتوسیع په غرض په یولور دکابل شاهانو سره جنگونه شروع کړل۔ او په بل لورے دسامانیانو نه دخراسان مشالی علاقے او نیوکے۔ دغه وخت سامانی حکومت ډیر کمزورے شوه وو۔ دغه وجه ده چه دبخارا ربار دسبکتگین دغزنی جائزوالی اومانو اودغه شان دسبکتگین دافاد فو قبضه په غزنی باندے افلاقا او قانونا جائز او منلے شوه۔ او دهغه جانشین محمود ددے قابل شو چه دسامانیانو په نسبت یو وسیع او فراخ سلطنت تشکیل کړی۔ سامانی حکومت په ۹۹۹ کښے سقوط اوموند۔

سبکتگین یو هوښیار او مدبر سرے وو۔ دهغه دوراندے د وادی کابل او کندهارانه دکابل شاهانو دسلطنت ختمول وو۔ ولے په هغه کښے لا دومره طاقت نه وو۔ چه په یو وخت دے دپښتنو او کابل شاه (جے پال) مقابله کړے وے۔ په دے غرض سبکتگین دپښتنو سره درواداری او انسانیت سلوک شروع کړو۔ او ددے نتیجه دا شوه چه د مؤرخ "العتبی" د وینا مطابق په زرگونو پښتانه (خلیج او افغان) دهغه په فوځونو کښے شامل شول۔ او په ډیر افادص او جان نثاری دے دهغه خدمات ته ملا او ترله۔ شیخ حمید لودی هم دسبکتگین سره موافقت اوکړو۔ او سبکتگین دهغه سره دملتان د حکومت وعده اوکړه۔ او هرکله

چہ ملتان جے پال نہ فاتح کرے شو۔ نو ہفغہ شیخ حمید لودی تہ ورکرے شو۔ د پینتو ددے موافقت پہ وجہ سبکتگین جے پال سرہ دزور آزمائی قابل شو۔

چہ دسبکتگین او پینتو دموافقت پہ وجہ دغزنی دربار تہ یہ کابل شاہانو دھیلے لار اوزگارہ شوہ۔ او جے پال ہصم دحالاتو رخ بابل اولید۔ نو ہفغہ دسبکتگین دزور ماتولو پہ غرض دوران دے نہ پہ غزنی باندے دھیلے پہ غرض راروان شو۔ سبکتگین چہ دحالاتو نہ خبر شو نو ہفغہ ہصم جے پال دہمقابلے پہ غرض دغزنی نہ رااو تلو۔ جے پال دا پیش قادی پہ سیاسی او فوجی اغراضو مبنی وہ۔ دہفغہ دا خیال وو چہ دغزنی دربار تہ دجا دمدد ورکولو ہفغہ ذریعہ نشتہ۔ بل طرف تہ جے پال پہ مرستہ دھند و راہگانو طاقت موجود وو۔ او پہ دے کینے شک نشتہ چہ کہ جے پال پہ دے جنگ کینے کامیاب شوے وے۔ نو د مغرب دلوری نہ بہ پہ ہندا باندے دھیلے دہفغہ مودے دپارہ اتالے شوے وے۔ ولے داسے او نہ شوہ۔

د جے پال او سبکتگین دا جنگ دہ غورک پہ کندہ کینے شوے وے۔ اہتہال لری چہ دہ غورک، یا غورک بہ ہفغہ ٹاٹے وی چہ اوس ورلہ تنگ غارو وٹیلے شی۔ او دہلفغان او جلال آباد پہ لارکینے واقع دے۔ د دے ٹاٹے یعنی او برفباری دھندا، وستانیو دپارہ ناقابل برداشت دہ۔ لکہ ٹخہ رنگ چہ پہ سبکتگینے انگریزی او ہندا وستانی فوٹونہ پہ دے علاقہ کینے دبرفباری، بارانوتو او سختے یعنی دلادہ تباہ شوی وو۔ دہفغہ رنگ پہ دے موقع ہصم جے پال دشکست باعث برفباری، بارانوتہ، او سختے یعنی وہ۔ د ہندا وانو دشکست پہ اسبابو کینے دیوے چینے ذکر ہم دے۔ یعنی دا مشہور دہ چہ پہ دے علاقہ کینے یوہ چینہ، وہ چہ پہ ہفغہ کینے بہ گندگی او غورزولے شوہ نو زول، طوفان او بارانوتہ بہ شروع شول۔ پہ دے موقع سبکتگین ہم داکار کپے وو۔ ٹاکہ دھندا وانو فوٹ دزول طوفان پہ وجہ تباہ شو۔ بہ ہر حال داروایت خوہسے افسانہ دہ۔ لیکن دومرہ خبرہ صفا دہ چہ جے پال دشکست اسباب برف باری او دہفغہ قسم قدرتی حوادث وو چہ پہ ہفغہ جے پال ٹاٹہ، نہ اسیدو۔ او سبکتگین ہفغہ تہ پہ خیل فوجی طاقت شکست نہ دے ورکپے۔

غرض ددے جنگ پہ نتیجہ کینے جے پال دسبکتگین سرہ پہ صلح مجبور شو۔ اگرچہ محمود د دے صلحے برخلاف وو۔ خصوصاً او شوہ۔ جے پال پنچوس ہاتیان اولس لکہ تاوان جنگ ورکول، او دخیلو شمالی قلاگانو نہ ٹے دست برداری او منلہ۔ او دضمانت پہ چول ٹے خیل یو ٹو سرداران دسبکتگین سرہ پرینبول۔ او دسبکتگین سرداران ٹے دٹان سرہ دتاوان جنگ رقم ورکولو پہ غرض۔ ولے کوم وخت چہ خیل مرکز تہ اورسید نوے لوظہ شو۔ او دسبکتگین سرداران ٹے

قید کرل۔ دایوداسے خبرہ وہ چہ بہ ہر لحاظ داخل قونہ منافی وہ۔ ددے جنگ باعث پہ پہلہ
 جے پال وو۔ ہغہ پیش قدی کپی وہ۔ او سبکتگین دہغہ پہ مدافعت مجبور شوے وو، چنانچہ
 ددے وعدہ خلافی د سزا و رکولو پہ غرض سبکتگین یوٹل بیا دجے پال پہ جنگ راروان شو۔
 جے پال دوراندے نہ ہم زیاتو فوٹونو سرہ مقابلہ نہ راغ۔ ددے جنگ مقام معلوم نہ دے۔
 احتمال لری چہ دا جنگ بہ چرتہ دنگرہار پہ علاقہ کبے شوے وی۔ پہ دے جنگ کبے ہم جے
 پال شکست او موندو۔ او دخراج پہ ادا کولوٹے ٹان خلاصی کرو۔ ددے نہ پس دلہان او
 نگرہار علاقے دغزنی پہ سلطنت کبے شاملے شوے (۹۸۶ء)

سبکتگین پہ کال ۹۹۶ء کبے د (۵۶) کالو پہ عبر کبے پہ «ترمذ» فوے کال کبے چہ دباغ
 پہ علاقہ قو کبے دے وفات شو۔ او دہغہ ٹوی اسماعیل چہ الپتگین نسیے وو۔ دہغہ جانشین
 شو۔ پہ دغہ وخت کبے محمود دخراسان سورنر او پہ نیشاپور کبے وو۔ سبکتگین یو عادل زپہ
 سواندے، زپور او دشریعت پابند سلطان وو۔ دہندوستان دفتوہاتو دروازہ دنوی سر
 نہ ہغہ بیا پرانستلہ۔

سلطان محمود غزنوی :- سلطان محمود غزنوی پہ ہغہ خوش نصیبہ بادشاہ

کبے شامل دے کوم چہ دخپلو لور و کارنامولہ کبلہ یواتے دا نہ چہ پہ اسلامی تاریخ کبے
 مشہور دی، بلکہ د دنیا پہ تاریخ کبے ہم د شہرت لویہ برخہ لری۔ نومورے سلطان پہ
 ۹۹۹ء کبے دغزنی پہ، تخت کبنیاست۔ او دخلیفہ بغداد د لوری نہ ہم پہ خلعت او سلطنتی
 پہ خطاب اونمائے شو۔ ددہ مور د زابلستان علاقے دیو سردار لور او پبنتنہ وہ۔ دغہ
 وجہ دہ چہ ددہ توجہ پبنتنو تہ زیاتہ وہ۔ محمود اگرچہ دپلار د لوری نہ نسل ترک وو۔ ولے
 دخپلو لور و کارنامولہ کبلہ پبنتنو د۔ ال یومقای لیہار او مشر پہ دول قبول کرو۔ اوٹھ رنگ
 چہ ددہ دپلار سبکتگین خدمت تہ 'پہ جان نثاری' او اخلاص ملا تری وہ۔ دغہ شان تہ
 بلکہ د ہغہ نہ ہم پہ زیات اخلاص د محمود د مقاصد و مرستہ اوکرہ۔ د محمود د تخت نشینی
 پہ وخت کبے دغزنی ریاست دیو معمولی حیثیت ریاست تہ۔ ولے ددہ ڈرونڈ پہ آخری
 کالونو کبے دغزنی سلطنت پہ یو عظیم سلطنت کبے بدن شو۔ ددہ پہ سلطنت کبے دقبلے
 پہ لور د موجودہ ایران یوہ لویہ برخہ دشمال پہ لور د رود آمو نہ پہ ہغہ غوا د بخارا پورے
 علاقہ او د نرختا تہ پہ لور دستایچ سیند پورے خطہ شاملہ وہ۔

محمود غزنوی دخپل سلطنت پہ وخت کبے د ۹۹۹ء او د ۱۰۲۶ء ترمینچہ مینچہ پہ
 ہندوستان بانڈے دولس یا اوولس حملے کپی دی۔ دا خبرہ چہ د محمود غزنوی اکثر فوٹونہ

په پښتنو مشتبل وو۔ دہ العتبى « دتخريرونو نه معلوميرى ۔ د بلخ دمهم په باب كښه دے
 وائى چه دامهم محمود فزنوى دپښتنو (خلج و افغان) په مرسته سر كړے وو۔ هم په دے
 ډول دہ ناردين « په معركه كښه دپښتنو دشرکت ذكر په دے الفاظو كوى ۔ په معركه « ناردين »
 كښه دهندوانو قوت ډيرزيات وو۔ محاصره اوږده شوه نو سلاطن د پښتنو نه دجها دپه
 ډول دكومك خواست او كړو۔ او دوى دهغه په كومك اودريدل ۔ پښتانه دهند وانو
 سره اوجنگيدل ۔ او په آخر كښه دهند وانو په فوځونو كښه ورننوتل ۔ او په خپلو پلش قوزو
 تے دوى څيرى كړل « اودپښتنو دشجاعت په حقاله دامورخ داسه وائى « پښتانه دهند وانو
 دپاره) داجل پيغام وو ۔ دوى به د برق په څير په څنگلونو ورننوتله ۔ او د هوسيو په شان
 به په غرونو ورغاته اود سيلاب په ډول به د غرونو نه رابكنه كيدله او د برے په څير به
 تے دشمنان سوري كول ۔ او داوږو امزرو په شان به په دشمنانو ورپرېوتل ۔ اود دوى
 سترگوبه د دشمن ترڅخه اوبه كاوه ۔

هركله چه د « بلخ او ناردين » په معركو كښه پښتانه په محمودى فوځونو كښه شامل
 وو۔ نوموږن دا اندازه لگولے شو۔ چه د سلطان په ټولو خپلو كښه به پښتانه دهغه
 د فوځونو يوه لويه حصه وه ۔ ددے قياس مرسته دپښتنو د خپلو مورخينو د ليكونو نه
 هم كېږي ۔

دوى وائى چه د محمود په نمره جمله كښه پښتانه دهغه د فوځونو په ډول شامل وو۔ بالخصوص
 د سومات په معركه كښه خو دپښتنو د باقاعده فوځونو نه علاوه ډير پښتانه دغازيانو
 په ډول دجهاد په عرض د خپلو خپلو مشرانو رلكه ملك عارف ، ملك داؤد ، ملك محمود ، ملك
 يحيى ، ملك غازى ، ملك شاهو ، ملك غانو ، ملك مامو او ملك احمد) په ماتحتي كښه شامل
 شوه وو۔ دامعركه د تكاليفو په لحاظ دخپل نوعيت يوه ښه مثال معركه وه ۔ او په دے معركو
 كښه د تركو په نسبت پښتنو زياته ښوانږدى ښكاره كړى وه لكه چه ديو پښتون د دے
 شعرونو نه څرگنده ده۔ داسرے په اكثر و احتمالاتو پخپله هم په دے معركه كښه شامل
 وو۔

تركو نامردو داسه اودانگل له نام و ننگه

زه يو پښتون ووم چه ولاړ ووم د سلطان ترڅنگه

توره په لاس كښه په سره اورد عرصات او ختم

له بت شكى سره په دژ د سومات او ختم

داخبره هم د فکر ورده چه د محمود په زمانه کښه اسلام په ډیره تندۍ او تیزی په پښتنو کښه خورشو. اگر چه ډیره پښتنو د صفاریانو په دوره کښه اسلام قبول کړه وو. ول په دغه کښه شک نشته چه د محمود په زمانه کښه په مجموعی طور سره اسلام قبول کړه دے. هم په دغه زمانه کښه پښتانه د سلطنت په معاملاتو کښه یواهم عنصر په حیثیت او پیژندل شول. د محمود د سلطنت مرکز غزنه، د پښتنو په علاقه کښه واقع وو. د مرکز د نژدوکت به په پښتنو کښه د اسلام په مقبول کیدو کښه لویه برخه لرله. دا هم قرین قیاس ده چه محمود په خپله یو خوا نبرد او توریایه بادشاه وو. او د ځوانانو په قدر هم پوهیدلو. محمود چه د هند د صلح د پاره د جهاد کومه طریقہ اختیار کړی وه. هغه د پښتنو د مسلمانیدو نه پس د دوی د طبیعت او فطرت سره هم آهنگه وه. یعنی په دغه طریقہ دوی ته د دین او دنیا دواړه فائدې او خوشحالی حاصلیدل. عرض د محمود او پښتنو دواړو د ارادو او خواهشاتو تکمیل د یو بل سره په نزدیکت او تعاون کښه کیدنه شو. او د دغه په نتیجه کښه به پښتانه نه صرف په ډیره شمیر کښه په اسلام کښه داخل شوی وی. بلکه د محمود د قومونو د یواهم عنصر حیثیت به ټی هم موندلے وی.

د خپله تخت نشینی سره سم د محمود پیش نظر مقصد د گندهارا نه د هند و شاهانو د سلطنت ساقط کول وو. "جے پال" لکه چه وړاندے و ټیله شوی دی د سبکتگین په وقت کښه د دربار غزنی خراج منلے وو. لیکن د سبکتگین په وفات د محمود او د هغه د میرنی ورور اسماعیل د کورنی مخالفت په وجه بیا ډیره زور شوه وو. او د خراج دادا کولو نه ټی عبادا انکار کړه وو.

چنانچه محمود په کال ۱۰۰۱ کښه د جے پال د مقابلے په غرض د پنجلس زره فوځ سره چه په غلجی او لودی پښتنو مشتل وو. د غزنی نه راووتلو. جے پال هم د حالاتو مطابق ښه تیاری کړی وه. د جے پال او محمود د دغه جنگ مقام هم معلوم نه دے. ممکنه ده چه دا جنگ د ډبرو د او پښور تر میخه غالباً په هغه ټاټ شوه وی. کوم ټاټه چه اوس د پښور ټی اباد ده. داخل هم جے پال شکست اوموند او خپله سره د پنجو سو ټاټانو نسو وغیره د محمود په لاس کښه بند یوان شو. آخر صالح او شوه جے پال وعده او کړه چه پنجو نیشتره اشرفی او پنجو س هاتیان به د خراج په ډول سلطان غزنوی ته ورکوی. او خپله یو ټوټه اونسے ټی دیرغال په ډول د سلا سره پرینودل. په دغه حمله کښه "ویهند" (هند) چه د کابل د شاهانو د سلطنت سابق مرکز وو. د محمود د لاسه اولو ټل شو. جے پال چه خپل مرکز ته اورسیدنودے پرله پسے شکستونو هغه دومره غمژن کړه وو چه د دے

شکستونو دا ذلت تے نور برداشت نکرے شو۔ او خپل ٹھان تے بہ خپلہ پہ اور کینے اوسوزولو۔
او دغہ شان تے دشکست د بد نامی داغونہ د خپلے لینے نہ لرے کرل۔

دے پال نہ پس د هغه هُو تے انند پال حکمران شو۔ او هغه موده تے دربار عزنی ته
خراج لیرلو۔ په دغه وره کینے په ملتان کینے د شیخ صید لودی نسے ابو الفتح داؤد بن
نصر حکمران وو۔ چه د ملامده فرمے عقید و ته مائل وو۔ او د دے نه علاوه به انند پال هم
د محمود غزنوی په مخالفت پارولو۔ نو سلطان په ملتان هم حمله او کړه۔ ابو الفتح داؤد تے
م گرفتار کړو۔ او هغه د سلطان په قید کینے مړ شو۔

په کال سنه کینے د سلطان محمود او انند پال تر مینځه یو سخت جنگ او شو۔ ا جنگ
(د معرکه تراوری نه سیوا) په هغه ټولو جنگونو کینے زیات مشهور دے کوم چه د هندوانو
او مسلمانانو تر مینځه شوی وو۔ د دے جنگ ابتدا هم انند پال کړی وه۔ د انند پال په مرسته
کینے د هندوستان د راجگانو رلکه د دهلې، قنوج او گوالیار وغیره) فو هونو هم راغلی وو۔
دا جنگ هندوانو یو قوی جنگ کینے وو۔ او دوسره په جوش او خروش تے د دے د پاره
تیاریا نه کړی وے چه بنجو پکینے د چنده په ډول خپل کالی او زیورات هم ورکړی وو۔ په دے
جنگ کینے کهو کهران هم د انند پال په مرسته ولاړ وو۔ هندوانو د دے جنگ د گټلو د پاره
د هغه ټولو ذریعو نه کار اخسته وو۔ کوم چه د کامیابی د پاره ضروری کینے شی۔ د دے جنگ
مقام هم معلوم نه دے۔ د تاریخ پینې ص ۲۳۴ مطابق د دے جنگ میدان ” شطالو یهند “
دے۔ ” و یهند “ لکه چه معلومه ده د هند و شاهانو د سلطنت مرکز وو۔ او عین د اباسیند
په غاړه هم آباد دے۔ نو دا په معلوم میری چه دا جنگ به د ” نهنه “ په خوا و شا کینے او په
اکثر احتمالاتو د جلجلی جلسی په میره کینے شوی وی او یا به دا ټک نه بنگه د ” مانسر “ سره
په یو میدان کینے۔

په دے جنگ کینے د هندوانو د فو ح شبر دوسره زیات وو چه سلطان محمود په دوی
د سدستی حیلے واره او نه لیدله۔ ترقلوینیتو وره پورے دواړه فو هونو یو بل نه مخامخ
پراته وو۔ د انند پال فو هونو لهره ورخ زیاتیدل۔ محمود غزنوی د خپل کیسپ نه گیر چاپیره
خند ق کستلے وو۔ اخر د جنگ ابتداء سلطان او کړه۔ د زرو زرو سپاهیانو یوه یوه دل به
تے لیرله۔ اولهغوی به د هندوانو په فو ح غشی ورولی او په دے د ستور به تے د هندوانو
فو ح رانز دے کولو۔ ولے د هندوانو په فو ح کینے د جنگ دوسره جوش وو چه دیرش زره
کهو کهرانو پینے ایله پینے سرتور سر په یو ایر په محمودی کیسپ چپا و او کړو۔ او دوسره زور ورو

حملہ کے اوپر۔ چہ درے غلور زرہ مسلمانان کے پہ یووار اووژل۔ انند پال پہ فہلہ ہم پہ
 دے حملہ کنبے دکھو کھرانو سرن شامل وو۔ د محمود فوٹو نو دکھو کرانو دا حملہ پہ چیر
 کراؤ او تبولہ۔ جنگ د سحر نہ ترمانہ نامہ جاری وو۔ دغہ وخت دانند پال ہاتی پہ یوغشی
 او گنید۔ او دغہ فحہ او کپہ۔ پہ دے وجہ د دھند وانو پہ فوٹو نو کنبے ہم پریشانی خورہ شوہ۔
 مسلمانانو دے موقع نہ فائدہ واضتہ او پہ یو ایرٹے پہ دھند وانو حملہ او کپہ۔ او د
 دے پہ نتیجہ کنبے دھند و فوٹو پیسے او بنوئیدے۔ تینستہ کے اختیار کپہ۔ پہ دے موقع دیرو
 دھند وانو اسلام قبول کپہ۔ او د محمود پہ فوٹو نو کنبے شامل شول۔ احتمال لری چہ دغہ خلق
 بہ ہم دھند دخوا و نسا د علاقے غیر مسلم پینتا نہ وو۔ او تر دے وختہ بہ لا مسلمانان نہ وو۔
 او پہ دے موقع بہ کے دقتل نہ د پنچ کیدو پہ غرض اسلام قبول کپے او محمود پہ فوٹو نو
 کنبے شامل شوی وی۔ دانند پال پہ دے شکست د گند ہارا (وادئ پلینور) تبولہ علاقہ د
 برہمن شاہانو د حکومت نہ او شلیدلہ۔ او د غزنی پہ سلطنت کنبے شاملہ شوہ۔

دانند پال نہ پس دھند و شاہانو د سلسلے بل بادشاہ ترلوکن پال دے چہ « البیرونی » ہم
 ذکر کپے دے۔ د سلطان محمود سرہ « زندانہ » پہ مقام دے ہم جتکیدے او شکست کے موندے
 دے۔ د دے سلسلے آخری باچا بہیم پال دے۔ چہ پہ سلسلہ کنبے او وژلے شبہ۔ او دغہ شان ددہ
 پہ مرگ دھند و شاہانو او پر دہ سلسلہ ختمہ شوہ۔ دغہ وخت د سر دھند پورے علاقہ د
 غزنی پہ سلطنت کنبے شاملہ وہ۔

د فارسی ژبے رواج :- د سلطان محمود تر زمانے پورے د اسلامی حکومتو نو

د فتری ژبہ عربی وہ۔ اگرچہ د غزنویانو نہ ورنندے « صفاریان او سامانیان » نسلاً ایرانیان
 او قدرتاً ایرانی تہذیب تہ مائل وو۔ او یعقوب لیت پہ ضل وخت کنبے د عربی ژبے حوصلہ
 افزائی ہم نہ کولہ۔ لیکن د دے خاندانو نو اقتدار د محمود پہ مقابلہ کنبے دیر کم وو۔ او
 پہ دے وجہ د خلافت بغداد د اثر پہ نتیجہ کنبے د دوی د حکومتو نو ژبہ عربی وہ۔ پہ دے
 وخت کنبے ترکی ژبے دومرہ صلاحیت نہ وو پیدا کپے۔ چہ د عربی ٹائے کے نیوے وے۔ دا خبرہ
 ہم وہ چہ ترکان جنگی خلق وو۔ او د ژبے د معاملاتو سرہ کے شہ مینہ نہ لرلہ۔ ولے ایرانیان چہ
 د ایشیا پہ تبولو قامونو کنبے چالاک، فہو بنیاد او موقع شناس وو۔ د علم پہ میدان کنبے د
 پینتو او ترکانو دوار و قامونو نہ ورنندے وو۔ او عموماً پہ شاہی دفتر نو کنبے کے لوے لاس
 لرلو۔ د مسلمانانو نہ اول د ساسانیانو پہ زمانہ کنبے فارسی ژبہ تقریباً د نیے ایشیا ژبہ وہ۔
 د سلیمان محمود تر زمانے پورے اگرچہ ایرانیانو او خراسانیانو عربی ژبہ زدہ کولہ۔ اولو کے

لوٹے عالمان نے بہ دے ژبہ کینے اگری وو۔ لیکن بیا نصم دہر ایرانی او خراسانی دپارہ د عربی ژبے زدہ کول او پہ دفع کینے مہارت حاصلول آسان نہ وو۔ او د عربی مقابلہ ددوی د پارہ گرانہ وه۔ لہ دے کبلہ د ایرانیانو دا خواہش وو چہ د عربی بہ ٹائے دفتری ژبہ فارسی شی د سلطان محمود پہ دربار کینے اکثر عالمان فاضلان ایرانیان او خراسانیان وو۔ او د دعوی اکثر تصانیف بہ پہ فارسی ژبہ کینے وو۔ سلطان محمود پہ خواہ ہم د فارسی ژبے قدر دان او نکتہ دان وو۔ دغہ وجوہات وو چہ د ایرانیانو عوصلے ٹے زیاتے کرے وه۔

د سلطان محمود ورومہ وزیر ابو العباس بن احمد اسفرائینی وو۔ نومورے پہ ملکی انتظام کینے خوبنہ حاضر وو۔ ولے د عربی ژبے لوٹے عالم نہ وو۔ نو دہ د سلطان احکام د عربی ژبے پہ ٹائے پہ فارسی کینے لیکل شروع کپل۔ پہ دے درول شاہی او دفتری ژبہ فارسی شوہ۔ ابو العباس لس کالہ وزیر وو۔ ددہ د وزارت پہ دوران کینے ترکانو او پستتو د فارسی ژبے قہ مخالفت اونہ کرپ۔ ددے نتیجہ دا شوہ چہ د عربی ژبے اہمیت کم شو۔ د ابو العباس د معزول نہ پس خواجہ احمد بن حسن میمندی د سلطان وزیر شو۔ د اسرے د سلطان ہم سبق او رضاعی ورور ہم وو۔ خواجہ احمد د عربی ژبے لوٹے عالم وو۔ ددہ پہ وقت کینے دفتری ژبہ بیا عربی شوہ۔ ددے اصل وجہ نہ معلوم پیری چہ آیا ددے حکم سلطان کرے وو۔ او کہ خواجہ احمد د معزول وزیر دکم لیا قتی او د خپل لیاقت دا ظہار دپارہ دا طریقہ اختیار کپری وه۔ دا دوارہ سری نساڈ ایرانیان وو۔ او د فارسی ژبے د ترقی خواہش مند وو۔ اگرچہ عربی بیا دفتری ژبہ شوہ۔ ولے اکثر انتظامی ہاکمان نساڈ ایرانیان وو۔ او تصانیف بہ اکثر پہ فارسی کینے کیدل۔ ددے وجہ نہ د فارسی ژبے جہے مضبوط شوے۔ او د سلطان محمود نہ پس فارسی بیا دفتری ژبہ شوہ۔ دا روایت نصم مشہور دے چہ د خواجہ احمد حسن میمندی د وزارت پہ زمانہ کینے د پستتو دا موجودہ رسم الخط قاضی سیف اللہ نوے یو پستتون عالم ایجا د کرے دے۔

محمود د ایرانی تہذیب نہ دیر متاثر وو۔ د ہفتہ پہ زمانہ کینے ایرانی ادب بیا د نوی سونہ ترقی او کرپ۔ د ہفتہ پہ دربار کینے ظور سوہ شاعران موجود وو۔ چہ مشرے عصری وو۔ پہ دے شاعرانو کینے فردوسی ہم وو۔ چہ د دنیا پہ لویو لویو شاعرانو کینے حسابدی او د ایران قومی تاریخ ٹے پہ نظم کینے د شاہنامے پہ نوم تصنیف کرے دے۔ د شاعرے نہ علاوہ نور علوم و فنون ہم د محمود د سرپرستی نہ محرومہ نہ وو۔ مشہور فاضل اوریاضی دان «ابو رحمان البیرونی» چہ پہ خپل کتاب «الہند» کینے د ہندوانو د فلسفے او معاشرت پہ حقلہ قابل قدر

خیالات ظاهر کیری دی۔ دھخه دوست اوڻه موده دھخه په دربار کینے پاتے شوی و و۔
 دغزنی په ښاښت او ښکلا کینے چه دمحمود پایه تخت و و۔ دھخه د ډیر زیارنه کاراڅسته
 و و۔ دا ښار په دے زمانه کینے دخپلو شاندارو عبارتونو او تروتازه باغونو په وجه په
 «عروس البلاد» مشهور و و۔ د ده ځنه عبارتونه ډیر مشهور دی۔ لکه د «بلخ بازار» او
 «داموسیند پول» د «غزنی بند» چه د دے ښار داوچو زمکو داوبولو د پاره جوړ شوی
 و و۔ دغزنی ښاښت، عبارتونه او باغونه د دے سلطان مهم کارونه کنیل کیری۔ ولے دا ډیره
 دافسوس خبره ده چه دا ټولے ودانی دغوری سلطان علاوالدین جهان سوز د لاسه په
 کینے والو کینے بدلے شوی۔ دالوټے بادشاه په ستلک کینے وفات شو۔

د سلطان محمود دغزنوی جانشین :- د منهاج السراج د وینا مطابق د

سلطان محمود اووه ځامن و و۔ محمد، مسعود، ابراهیم، اسماعیل، عبدالرشید، نصر
 او محمود۔ په دوی کینے محمد او مسعود مشران دواړه په یو ورځ پیدا شوی و و۔ د پلار
 د وفات نه پس محمد تخت نشین شو۔ ولے مسعود د هغه تخت نشینی او نه منله۔ د دواړو
 روتو تر منځه جنگ او شو۔ چه په هغه کینے مسعود کامیاب او محمد د هغه په لاس کینے
 گرفتار شو۔ او بیا د مسعود په حکم روڼد کړی شو۔ مسعود په تخت قبضه او کړه۔ لیکن په
 دے کورنی مخالفت په امیرانو کینے هم مخالفت پیدا شو۔ په دے ورځو کینے سلجوقی ترکانو
 چه د سلطان محمود د زمانے نه په خراسان کینے مخ په ترقی روان و و۔ ډیر زور پیدا کړی و و۔
 دے خلقو به په ټول ملک کینے ډاکے کولے او د شهری خلقو ژوند ته په ډار کړی و و۔ ولے مسعود
 په ابتدا کینے د دوی بیخ کئی ته توجه او نکړه۔ آخر په هغه ورځو کینے چه مسعود هندستان
 ته راغلی و و۔ سلجوقیانو په خراسان او ماورالنهر کینے ناتار جوړ کړی و و۔ دغه وقت مسعود
 د دوی په لور توجه او کړه۔ او د دوی مقابلے ته راغی۔ ولے په مختلفو مقاماتو څه د دوی
 نه داسه بد بد شکستونه اوموندل چه دخپلے خزانے سره د هندستان پهلور دغزنی نه رااو تلو۔
 غرض ته دا و و چه په لاهور کینے به نوی فوځونه مرتب کړی۔ او د سلجوقیانو مقابلے ته
 ځان تیار کړی۔ ولے چه د مارچلے درے ته رااورسید نو فوځ څه بغاوت او کړو، خزانه څه لوټ
 کړه، مسعود څه گرفتار کړو۔ او د هغه مشر ورور محمد چه د مسعود د لاسه روڼد او قید و و۔
 د قید نه را خلاص کړو۔ او د مسعود په ځاځه څه تخت نشین کړو۔ اخر هم په دغه اړی کړی
 کینے مسعود د (۴۵) کالو په عمر کینے د دے کاله حکومت کولو نه پس اووژلے شو۔

د مسعود په مرگ د سلطان محمود په اولاد کینے کورنی جنگونه شروع شول۔ د دے

سورنی مخالفت پہ وجہ د ترکی امیرانو او غلامانو پہ اقتدار کینے زیاتے راغلو۔ او ددوی د لاسہ د غزنی تخت ہم ہغہ حالت تہ اورسید کوم حالت تہ چہ د دوی د لاسہ د بغداد د خلافت رسیدے وو۔ پہ دے ورخو کینے د ساجوقی ترکانو طاقت ہم دومرہ زیات ووچہ د غزنی تخت د ہغوی پہ رحم و کریم موقوف وو۔ پہ دے بول د غزنی پہ تخت شو بادشاہان تخت نشین اووڑلے شول۔ تردے چہ نوبت بہرام شان تہ رااورسید۔ بہرام د ابراہیم خوتے او د مسعود نمسے وو۔ بہرام یو عالم فاضل او د عالمانو فاضلانو قدر دان وو۔ ددہ زمانہ د علی ترقی د پارہ مشہورہ دہ۔ لیکن د سلطان سخر پہ امداد د بادشاہ کید و پہ وجہ د غزنی سلطنت عزت او وقار د خلقو د زرو نو نہ پاسید لے وو۔ ساجوقیانو پہ ضلہ خو د غزنی سلطنت نہ تہہ توجتے نہ وے بیلے کرے۔ لیکن د بہرام عزت د خلقو پہ نظر کینے د ساجوقیانو د امداد پہ وجہ کم شوے وو۔ آخر ہصم د بہرام شان پہ وخت د غور امیرانو چہ د سلطان محمود غزنوی د وخت نہ دربار غزنی باہکناار وو۔ غزنے فتح کرو۔ او د محمود د خاندان خاتبہ اوشوہ۔ ددے واقعاتو تفصیل بہ د غوری تہر پہ ذکر کینے اوشی۔

دغور شاہی کورنی

غور! - دغور نہ مراد ہخہ غریبہ علاقہ دہ چہ دہند وکش دقبلتیرے زغیری؟
 نہ جوہرہ دہ - دا علاقہ دہمراٹ، فراہ - قندھار او اوسنی ہزارہ جات بہ میخ کنبے واقع دہ۔
 بولہ علاقہ غریبہ او ددے اثر بہ خلقو سکارہ دے - دپنبتو دخلو مورخینو مطابق دا علاقہ
 دپنبتو اصان مرکز کنبے شی - ددے علاقے خلق دہلے علاقے دہل وقوع او طبعی ساخت بہ
 وجہ ہمیشہ دہلے آزادی بہ مفاہات کنبے کامیاب وو - ولے دسلطان محمود غزنوی بہ زمانہ
 کنبے دے علاقے ددربار غزنی دیو باہگذار ریاست حیثیت اوموندلو - بہ دغہ وخت کنبے د
 ددے علاقے حکمران امیر محمد سوری نویسد -

بہ پخوانی زمانہ کنبے دغور بہ علاقہ کنبے ظہور تہ خلق وو - جہ دہ "سوری" "تائی"
 "ہبشیدی" او "فیروز کونہی" بہ نومونو مشہور وو - دغور شاہی تہر دہ "سوری" تہ
 سرہ تعلق لرلو - دہ "سوری" تہ بہ اکثر و اہتہالاتو دہرب مورخینول، خوا دہ "زوری" بہ
 لفظ ہم ضبط شوی دہ - داکٹر لیکوالو بہ خیال کنبے ددے علاقے خلق او شاہی تہر نسلا
 پنبتانہ او ددوی تہ بہ پنبتو وہ - لیکن داوسنی زمانے یو فاضل نیکوال بناغلی کیروہ بہ خپل
 کتاب "دی پتہان" کنبے ددے خیال اظہار کوی جہ دغور شاہی تہر او عام اولس پنبتانہ نہ
 وو - بہ دے ضمن کنبے دا بناغلی داسے وائی :-

پخوانی مورخین جہ پنبتو تہ نہ پوھیال - لغوی دلفظ "غور" او پنبتو تہ "غر" تہ پتہ
 دمشابہت بہ وجہ بہ غلط فہمی کنبے غور زیدی دی - او تہکے تہ بہ غلط قول ددے علاقے
 خلق "غریز" یعنی دغورنو اوسید و نکی پنبتانہ) کہناں دی - ورا ندے دا بناغلی وائی جہ غور
 دہخہ علاقے نوم دے جہ اوس ورتہ ہزارہ وٹیلے شی - او دہنگیزخان دا اولاد د وخت نہ بہ
 کنبے ہزارہ قام جہ نسلا مغل دی اباد دی - ولے بہ دولسمہ صدی میادی کنبے بہ دے علاقہ
 کنبے د مشرقی ایرانی نسل خلق آباد وو - جہ پنبتو او ترکو بہ ورلہ تہامک وٹیل - سرہ ددے موہر
 دا امکان دخیال نہ نہ شو ایستلے جہ دغور دشاہی کورنی بہ وینہ کنبے بہ قہ ترکی اثرات نہ

وی شامل شوی۔ اگرکہ دوی خالص ترک نہ دی تھکہ چہ ہغہ ہول خاندانونہ چہ دسامانی
 خاندان پہ زوال پیدا شوی وو۔ خواکہ اساجو قیان وو کہ غزنویان او کہ قرہ خانی ہول نسل
 ترک وو۔ بہ داسے حالا تو کنبے بہ دغور شاہی تہر د پارہ دا خبرد مگرانہ وہ۔ چہ ہغوی فہلہ
 ایرانی وینہ خالصہ او بے آمیزشہ او سائل شی۔ وپاندے دابناغلی وائی چہ دا ہم دیرہ
 عجیبہ دہ۔ چہ دغور دانشبسی سرداران ہم دہغہ کورنی سرہ تعلق لری چہ دپشتو شجرہ
 نویسو لہ خوا « افسانوی مسین » رچہ د « بی بی متو » خاوند او د غلجی اولو دی پشنتو فرضی
 مورث اعلی دے ہم دہغہ سرہ مربوط دے۔ او دا خبرد ہم یادہ سائل پکار دی چہ ددے
 کورنی (لو دیانو) پہ مقالہ دا نسبت ہغہ وخت دہغہ خلقو لہ خوا ورکریے شوع دے د
 کوم وخت نہ چہ دے کورنی بہ ہندوستان کنبے سلطنت قاشم کریے دے۔ او دے لیکوالو دا
 خیال تاریخونہ ہم پہ ہندوستان کنبے لیکانی دی ۔

دغور شاہی تہر او عام اولس پہ مقالہ چہ بناغلی کیرو خہ لیکانی دی ۔ دہغہ خلاصہ مطلب
 بہ داسے بیان کریو۔ چہ ددہ بہ خیال کنبے :-

۱) غور شاہی تہر او عام اولس پشنتانہ نہ وو۔ او

۲) پخوانو پشنتو لیکوالو دخلق د « غور او غر » دمشابہت پہ وجہ پہ غلط ہول پشنتانہ
 لکلی دی ۔

۳) دا خلق نسل ایرانیان وو۔ ولے ددوی پہ وینہ کنبے بہ ترکی اثرات گہلا شوی وی ۔

۴) دے خلقو تہ بہ ترکو او پشنتو تاجک وٹیل ۔

ترخومرہ چہ د بناغلی کیرو ددے پور تہ قیاساتو تعلق دے ۔ زما پہ خیال کنبے دا درست
 نہ معلومیری ۔ دپشتو پخوانو لیکوالو دغور خلق دغور او غر دمشابہت پہ وجہ پشنتانہ
 نہ دی کہانی ۔ بلکہ ددے وجہ دا وہ چہ دمقامی روایاتو بہ بنا دلفظ پشنتون وجہ تسمیہ دامالی
 شوی دہ چہ بہ فارسی ژبہ کنبے اوچتے زمکے او بے تہ پشنتہ وائی ۔ او دا خلق (پشنتانہ) چونکہ
 دغریزے علاقے استوکن وونو پہ دے وجہ بہ فارسی والو دوی تہ « پشنتون » وٹیل ۔ دغہ
 لفظ « پشنتون » وروستو دپشتو ژبے دقاعدے مطابق پشنتون او جمیع بہ شکل کنبے پشنتانہ
 شو ۔ دا قیاس تھکہ دمنلو دچہ آرمینیانو بہ ہم دا خلق د « اوغان » ریغی دغریزے علاقے
 استوکن پہ لفظ یادول او دالفظ وروستو پہ افغان کنبے بدل شو ۔

دا خبرہ چہ ترکو او پشنتو بہ دے خلقو تہ تاجک وٹیل ہم درستہ نہ معلومیری ۔ اصل
 خبرہ دا دہ چہ اسلامی مورخینو د « تاجک » لفظ دہغہ خلقو د پارہ استعمال کریے دے ۔ چہ ہغوی

نسلاً عرب وو۔ ولے پہ ایران او فراسان کنبے استوگن شوی وو۔ او پہ دے ملکو نو کنبے ۛے
 و دونہ کبری او ددے خلقو یو جز و کبرئیدے وو۔ دا قسم خلق یہ عموماً تاجر پیشہ ا و
 سوداگران وو۔ او د "تابع" نہ پہ وسیع معنی کنبے مراد سوداگر ہم وو۔ د فارسی ژبے پہ
 ټولو لغاتو کنبے د تابع یو معنی سوداگر ہم لیکن شوی ده۔ ولے دھنے عالمانو پہ خیال کنبے د
 تابع نہ مراد ہفہ خلق دی کوم ۛہ ۛہیر و ټوہس د "دادیکی" پہ لفظ یاد کړی دی۔ دغه لفظ
 "دادیکی" دژند پہ ژبہ کنبے "داکیو" ضبط دے۔ او ددے نہ مراد ہفہ خلق وو ۛا ۛہ بہ د
 زراعت او کرکیلے کار کولو۔ دغه لفظ وروستو پہ "دہگان" او بیا پہ عربی کنبے پہ دہقان
 بدل شو۔

بہ ہر حال کہ د غور شاہی تہر او عام اولس د نباغلی کیرو مطابق "تابع" ہم وو۔
 ولے نسلاً ایرانیان او د ترکانو نہ سوونہ کالہ وړاندے ہم پہ دے خپلہ علاقہ کنبے استوگن
 وو۔ پاتے شووود دوی پہ وسینہ کنبے د ترکی نسل افتلاط او آمیزش نو دا امکان ۛویو ۛے ددے
 خلقو پہ باب کنبے نہ بلکہ د ټولو قامونو پہ باب کنبے متصور کیدے شی۔ ہر کله ۛہ ددوی
 ۛیرما پیرہ ترک قبائل آباد وو۔ او پہ مختلفو طریقوٹے دیوبل سرہ تعلق لرلو نو ممکنہ ده ۛہ
 ددوی نسلونہ او وینے بہ دیوبل نہ متاثرہ شوی وی۔ دا ہم معلومہ ده ۛہ شاہ حسین د
 شنسی خاندان دیوے ۛانکے یو عنرے وو۔ او پہ دے لحاظ د غور شاہی تہر ہم نسل او ہم
 قبیلہ وو۔ البتہ دشاہ حسین او بی متو د وادہ افسانہ ۛان لہ یو جدا سوال دے۔ پاتے شوہ
 دا ۛبرہ ۛہ د غور شاہی تہر او ددے علاقے عام اولس پښتانه وو کہ تابع؟۔ نو زما پہ خیال کنبے
 دا علاق پښتانه وو۔ او ددوی مورنئ ژبہ پښتو وہ۔ او د غور شاہی تہر زمانہ د پښتو ژبے
 د ترقی یوہ ۛلانده دورہ وہ۔ ۛہ د راتلونکی تفصیل نہ بہ دا ثابتہ شی۔

پہ اسلامی دورہ کنبے د غور شاہی تہر وروچے سردار شنسب نومیدہ ۛہ ددہ پہ
 نوم د غور شاہی کورنئ تہ شنسی یا شنسبانی ہم وٹیلے شی۔ د منہاج السراج ۛہ د غوری
 خاندان پروردہ او ددے عصر یو قابل اعتبار مورخ دے۔) د وینا مطابق شنسب دامیر الہومین
 حضرت علیؑ ۛلورم خلیفہ پہ خدمت کنبے د کوفے پہ مقام حاضر شوے او اسلام ۛے راوړے
 وو۔ او د خلیفہ دلوری نہ وړلہ د غور د امارت فرمان ورکړے شووود د حضرت علیؑ د خلافت
 زمانہ د ۳۵ھ نہ تر ۴۰ھ پورے وہ نو موہن دا قیاس کولے شو ۛہ د اولے نصبری صدئ پہ
 اولہ نیمہ کنبے شنسب د غور حکمران وو۔ او ددے وخت نہ د غور کورنئ د اسلام سرہ متعارفہ
 شوی وہ۔ لیکن د غور د علاقے عام اولس لامسلما نان نہ وو۔

د بدہ مرغہ نہ نمود شنسب بہ باب کنبے نورقہ معلومات موجود دی چہ دے ترکومہ حکمران وو۔ اونہ دامعلومہ دہ چہ ددہ نہ پس دغور حکمران شوک شو؛ البتہ دابومسلم فراسانی دتحریک بہ دوران کنبے دغور د کورنی حالات بیاقہ لبر دیر معلومیبری۔ بہ دغہ وقت کنبے دپتے غزانے دروایت مطابق دغور حکمران امیر پولاد سوری وو۔ اودہ ہم دابومسلم بہ دے تحریک کنبے لویہ برخہ افسی وہ۔ نومونز د قیاس کولے شو۔ چہ ددو بیس صدی ہجری بہ اولنی کالونو کنبے بہ دغور امارت امیر پولاد تہ رسیدلے وی۔ د امیر پولاد نہ پس دہفہ ٹوی امیر کروپ بہ ۱۳۹۵ھ کنبے دغور حکمران شو۔ امیر کروپ ہم دابومسلم د تحریک یولوتے مرستیال وو۔ اود دے تحریک بہ پریخ تک اوترقی کنبے تے لویہ حصہ افسی وہ۔ د امیر کروپ او امیر پولاد دوارو حالات بہ، پتہ غزانہ، کنبے موجود دی۔ اوزدہ دلتہ ددوی حالات دپتے غزانے نہ ہم بہ ہفہ الفاظو کنبے لیکم۔ د امیر کروپ بہ عقلہ دپتے غزانے دا شہادت دیرا ہم دے اود دے نہ بہ دغور د شاہی کورنی دے بہ باب کنبے زمونز پورہ پورہ رضنائی اوشی۔

» ذکر د جہان پهلوان امیر کروپ ٹوتے د امیر پولاد سوری، عوری، نقل کا زبدۃ الوالا صلین شیخ کتہ غور یا غیل بہ خیل کتاب، لرغونی پستانہ، کنبے چہ دے نقل کالہ تاریخ سوری چہ بہ بالشتان کنبے تے کتے او موندلے وو۔ شیخ کتہ وائی چہ بہ تاریخ سوری کنبے تے راوری دی چہ امیر کروپ د امیر پولاد سوری ٹوتے وو۔ چہ بہ کال ۱۳۹۵ھ کنبے دغور بہ مندیش کنبے امیر سور شو) او جہان پهلوان تے بالہ۔

وائی چہ دغور کوپونہ اود بالشتان او دخیسار او تیران او برکوشک تے ہول اونول۔
 او دریاست لہ کھولہ تے بہ خلافت کنبے دیر کو مکونہ او کول۔ بہ تاریخ سوری کنبے ہسے وائی چہ دا امیران د پیپورنہ، بہ غوراو بالشتان او بست کنبے وو۔ او دہفہ سوری نوے لہ اولادے دی۔ چہ د» سہاک» لہ ہشتہ وو۔ امیر پولاد بہ ہفہ دعوت کنبے شریک وو

(۱) دغور بہ علاقہ کنبے یو مقام وو۔

(۲) مندیش دغور بہ علاقہ کنبے یو پخوانی مضبوطہ قلا وہ۔

(۳) دغور بہ علاقہ کنبے دقطب قبیلہ بہ لور یو مضبوطہ سرحدی قلا وہ۔

(۴) دغور بہ اطرافو کنبے یو مشہور مقام وو۔

(۵) دفیروز کوه بہ غار کنبے یو مشہور میل وو۔

(۶) خانہ ان، تیر۔

چہ ابو العباس سفاح د بنی امیہ سرہ جگرہ کولہ - او ابو مسلم نے ہم مرستے و۔ بہ تاریخ
سوری د محمد بن علی البستی کنبے داسے کنبلی دی چہ د عباسی دعوت پہ جنگو رنو) کنبے چہ
امیر کروہ دیرے سوئے اوکریے۔ نو دا بیتونہ نے اووٹیل چہ ویار نہ نے بولی۔ او ہغہ دا دی چہ
شیخ کتہ لہ تاریخ سوری نہ نقل کری دی۔

”ویارنہ دامیر کرو چہان پهلوان“

پہ ہندو سند و پرتخار او پہ کابل نستہ	زہ یم زمرے پردی پڑی لہ ما اتل نستہ
لہ ما اتل نستہ	بل پہ زابل نستہ
پہ ژوبلہ پونم یرغالم پر تبتید لو بانڈ	غشے دمنے عی بریننا پہ میر منو بانڈ
لہ ما اتل نستہ	پہ ماتید و نو بانڈ
داس لہ سووے غرونہ یردی غرونہ کاندم لتار	زما دبریو پہ خول تاویری ہسک پہ مینخ و پہ یار
لہ ما اتل نستہ	کرم ایوادونہ و یچار
غرج و بامین و تخار بولی نوم زما پہ او دوم	زما دتورے د شہول لاندے دی ہرات و جروم
لہ ما اتل نستہ	زہ پیژندوی یم پہ روم
دھریو رود پر شہن و شہم تبتی پلن راغخہ	پہ مرو زما عیسی لونی چاری د تبتن راغخہ
لہ ما اتل نستہ	رپی زرن راغخہ
پہ باداری لہ لواری د کول د سور اوکریہ	د زرخ سوہے دتورے پہ مخ سوراوکریہ
لہ ما اتل نستہ	سترے تربور اوکریہ

لہ مرستیال حامی - (۱۲) جمع فتوحات - (۱۳) فخریہ - (۱۴) دنیا - (۱۵) پهلوان - (۱۶) اولاد - (۱۷) خلق مراد تیز رہ - دشمنان -
(۱۸) جنگ جگرہ - (۱۹) یون کوم - (۲۰) کوم - (۲۱) غم - (۲۲) یرغل کووم - (۲۳) تاخت کوم - (۲۴) تینتہ کوونکی (۲۵) تینتہ
کوونکی - (۲۶) بریانی - (۲۷) فاتح - (۲۸) دلیر - (۲۹) آسمان - (۳۰) حترام - (۳۱) فخر - (۳۲) شہونہ - (۳۳) اطواف - (۳۴) مکونہ -
(۳۵) نہ ۳ پورے) د علاقو او مقاماتو نومونہ دی - (۳۶) علاج - (۳۷) متعارف - (۳۸) مشہور - (۳۹) دینار نوم
دے - (۴۰) د لونل مصدر نہ لونی فعل حال پاشل - (۴۱) ویریری - (۴۲) دشمن - (۴۳) دیوسیند نامہ -
(۴۴) تبتی - (۴۵) پلن - (۴۶) پادہ - (۴۷) دلاور - (۴۸) زہور - (۴۹) دیو مشہور مقام نامہ - (۵۰) آبروٹی - عزت -
(۵۱) لوٹے والے - (۵۲) عزتے وکریہ - دسوری تہر حکومت او اقتدار عزتے زیات کریو۔

خیلو و کپولہ لہ او پیرزوتہ لہرم
 تل تے ودنہ کووم
 پہلویو غروے وینا دروی نہ دختہ و بہ تہال
 پہ ورخو شپومیاشتو کال

ددی پہ دادینہ بنہ باہم بنہ تے روزنہ کووم
 لہ ما اتل نستہ
 نری زما دہ نوم ے بولی پر دریح ستائیوال
 لہ ما اتل نستہ

شیخ کتہ د تاریخ سوری پہ سند دا ہم لیکي چہ امیر کروہ عادل، ضابط او دینے
 وینا خاوند وو۔ پہ کال ۱۳۵۶ھ کینے دہوشیخ۔ پہ یوجنگ کینے مہ شو۔ او دے نہ پس د
 ہفتہ حوی امیر ناصر د امارت پہ گدی کینیناست۔ او ایوادونہ تے ضبط کرل۔
 دپتے خزانے ددے شہادت نہ موزن۔ تہ د معلومہ شوہ چہ دا بو مسلم خراسانی د
 تحریک پہ زمانہ کینے یعنی د ۱۳۳۶ھ پہ خواوشا کینے د غور حکمران امیر پولاد وو۔ او د
 امیر پولاد اسلاف پیری پہ پیری د غور حکمران وو۔ پہ دے بنا موزن۔ دا ویلے شوچہ امیر
 پولاد بہ د امیر شنسب پہ اخلا فو کینے وو۔ د امیر پولاد نہ پس امیر کروہ د غور حکمران
 شو۔ دہ ہم دا بو مسلم پہ تحریک کینے لویہ برخہ اغستی وہ۔ او خہ رنگ چہ ددہ ددے
 فخریہ نظم نہ خرگندہ دہ۔ امیر کروہ یو ضابط او با اقتدارہ امیر وو۔ امیر کروہ چہ کومہ ویاڑہ
 دخیل شجاعت او شاندارہ کارنامو د اظہار پہ غرض ویلے دہ۔ ہفتہ پہ زرتے پخوانی سوچہ
 پښتو ژبہ کینے دہ۔ دا ژبہ د عربی او فارسی د اثرا تو نہ بیخی پاکہ دہ۔ او پہ خپلو الفاظ و او
 افعال کینے بیخی خالصہ او سوچہ معلومی۔ دا ویاڑہ خہ رنگ چہ د پښتو ژبہ پہ ادب
 کینے دا ولایت پہ وجہ لوہ مقام لری۔ دغہ رنگ دا د پښتو د تاریخ د پارہ ہم دیر اہمیت
 لری۔ ددے نہ دا صفا معلومی چہ د امیر کروہ مورثی ژبہ پښتو وہ۔ او ہر کله چہ د امیر
 کروہ مورثی ژبہ پښتو وہ نو د ہفتہ د پلار او د نور و اسلاف او اخلا فو مورثی ژبہ بہ
 ہم پښتو وہ۔ کہ چرے داسے تے وے یعنی د غور عام اولس پہ پښتو نہ پوہیدے یا کم از کم
 ہفتہ خلق چہ د چا سرہ د امیر کروہ تعلق وو۔ د پښتو ژبہ نہ نابلدہ وے نو ہفتہ بہ خپل
 فخریہ خیالات پہ پښتو کینے وے ظاہر وے۔ دا نظم لکھ چہ ظاہرہ دہ۔ د امیر کروہ د فتوحات و
 او د ہفتہ د شجاعانہ کارنامو نہ دخپل اولس خبر و و و خکہ ددے مقصد د حصول د پارہ
 ہفتہ خپلہ مورثی ژبہ پښتو اختیار کړی وے۔ او پہ دے غرض تے کړی وے چہ د ہفتہ خپلہ او د

(۱) مہربانی۔ فیض۔ (۲) ڈاکٹر۔ نسلی۔ (۳) اوس متروک دے۔ پال۔ (۴) پالہ۔ (۵) ودہ۔ (۶) تاخیر۔

(۷) ممبر۔ (۸) خطیب۔ واعظ۔ (۹) پتہ خزانہ صفحہ ۲۵۔

عوامو یعنی د غور د علاقہ د عام اولس ژبه پښتو وه۔ پس د امیر کروړ د انظم خه رنگ چه د پښتو ادب یو وړو وچیه شامکار دے۔ دغه رنگ دا نظم د غور د خلقو او د غور د شاہی تہر د ژبہ پہ حقلہ ہم یو تاریخی دستاویز دے۔ کہ چرے پتہ خزانہ پتہ پایتے وسے نو د امیر کروړ د انظم بہ ہم پتہ پایتے وو۔ او مونږ بہ پہ وثوق سرہ دا نئے شو وٹیلے چه د غور عام اولس او د دے علاقہ شاہی تہر پښتانه وو۔ او کہ نور خوک؟ لیکن د امیر کروړ د دے نظم پہ موجودگی کینے د دے خبرے نہ انکار کول چه د غور اولس پښتانه نئے وو۔ دو اوقاتو او حقائقو نہ بہ سترگے پتول او کینے شی۔ دا خبرہ چه د غور اولس پښتانه او د دوی ژبه پښتو وه۔ د غوری تہر د نورو بادشاہانو پہ ذکر کینے بہ نوره ہم ښہ واضعہ شی۔

لکه چه پورته اووٹیلے شول د پتہ خزانے د روایت مطابق د امیر کروړ نہ پس پہ ۱۵۴۷ھ

کینے د صغہ خوتے امیر ناصر حالات ہم معلوم نئے دی۔ او دا نئے ده معلومہ چه امیر ناصر قومرہ مودہ حکمران وو۔ او دده نہ پس خوک حکمران شو۔ ولے د ہارون الرشید پہ زمانہ خلافت کینے د دے خاندان د حکمران نوم بیا اوریدلے شی۔ دغه وخت کینے د منہاج السراج مطابق د امیر بنجی نہاران « د غور امیر وو۔ چه د خلیفہ د لوری نہ ورلہ د غور د امارت سند ورکړے شوے وو۔

د دے خاندان بل حکمران امیر سوری نومیدہ چه خنے شجرہ نویسو د « امیر بنجی نہاران »

پہ نسو کینے ظاہر کړے دے۔ امیر سوری د سفاری خاندان (۲۵۴-۲۹۶ھ) معاصر وو۔ د دے پہ باب کینے منہاج السراج داسے لیکن :-

د مندیش د شتسبیا نو سرکرده امیر سوری وو۔ چه لوٹے بادشاہ وو۔ او د غور اکثر کوټونہ ددہ پہ تصرف کینے وو۔

پہ کومو ورخو کینے چه پہ غزنی کینے امیر سبکتگین حکمران وو۔ د دے نہ خہ موټہ ورتو

د غور امارت امیر محمد سوری تہ رسیدلے وو۔ امیر محمد د سلطان محمود غزنوی ہم معاصر

او د ہفہ پہ لاس بند یوان شو۔ منہاج السراج د امیر محمد سوری ذکر داسے کوی دے۔

پہ کومو ورخو کینے چه سلطان محمود غزنوی د غزنی پہ تخت جلوس اوکړے۔ پہ دغه

ورخو کینے د غور امارت محمد سوری تہ رسیدلے وو۔ او د غور ملکونہ تے پہ قبضہ کینے را

وستلی وو۔ د عباسیانو د ضعف پہ وخت کینے د غور علاقہ آزاده وه۔ صفاری حکومت

ہم د غور حکومت پہ خپل حکومت کینے شامل نہ کرے شو۔ سامانی طاقت ہم د دوی د ایل کولو د پارہ براغ نام وو۔ دغه وخت کینے لا د غور پہ ټوله علاقہ کینے اسلام نه وو خور شوے۔ نو د غور د مسلمانانو او غیر مسلمو ترمینځه به جگړه جاري وو۔ او اکثر فیصله به په توره کیدله۔ تردے چه محمد ابن سوری حکمران شو۔ او دهغه په ټولو مخالفینو غلبه حاصله کړی وه۔ سلطان سبکتگین هم په غور حمله کړی وه۔ ولے کامیاب شوے نه وو۔ او په دے خبره د محمد بن سوری حوصله نوره هم زیاته شوی وه۔ د سلطان محمود په وخت کینے به امیر محمد سوری کله د دهغه تابع وو۔ او کله به غ د دهغه نه سرکیني اختیار کړه۔ آخر سلطان محمود د غور د آخری فیصلے په غرض دیولوغ لښکر سره د غور په لار روان شو۔ دغه وخت کینے امیر محمد سوری د آهنگران په قلا کینے وو۔ د غزنی فوځونه د قلا نه تاو شو ډیرے ورغے جگړه اوشول۔ آخر صلح اوشوه۔ امیر محمد د قلا نه رابهر شو۔ او د سلطان په خدمت کینے حاضر شو۔ سلطان بغه او د دهغه یو څوے « شیش » غزنی ته اولیرل چه د کیلان خوا ته اورسیدل نو امیر محمد په حق اورسید۔ ځنن خلق داروایت کوی چه هرکله هغه بندیوان شونو د غیرت په وجهغے د قید ذلت برداشت نه کړے شو۔ زهرغے او خورل او د دے نه مړ شو۔

د منہاج د دے بیان تصدیق د پټے خزانے نه هم کیري۔ د پټے خزانے مطابق هم هر کله چه امیر محمد سوری د سلطان محمود په لاس کینے بندیوان شو۔ نو د قید ذلت نه غے مرگ غوره کړو۔ زهرغے او خورل او مړ شو۔ « بیلھقی » هم د محمود د دے لښکر کشي حال لیکل دے۔ ولے د غور د بادشاه نوم نه اخلی۔ او داسے وائی چه محمود غزنوی په (۱۱۸۵) کینے په غور حمله اوکړه۔ « ابن اثیر » دا فوځ کشي په سانگه کینے بیانوی۔ او د امیر محمد د زهر خورلو واقعہ هم لیکن۔ به هر حال دا خبره ثابتہ ده چه د محمود غزنوی د حملے په وخت (۱۱۸۵) کینے د غور حکمران امیر محمد سوری وو۔ او چونکه سبکتگین هم په غور حمله کړی وه نو پنا په دے موبز دا وټیل شو چه محمد ابن سوری به د غور امارت ته د سبکتگین د تخت نشینی (۱۱۸۵) دے

له آهنگران د غور په ښارونو کینے مشهور ښار وو۔ او د سوری خاندان د حکومت مرکز وو۔ البیروني د دے ځان د محل وقوع تعین د غور د غزنو ترمینځه کوی۔ آهنگران اوس هم په دے نامه مشهور او ښے ښانغے د هری رود په پورتنی حصے کینے د « کاسی » جنوب ته د سیند په غاړه موجود دے دی۔ (پټه خزانه)۔

نہ پس رسیدے وی۔

دامیر محمد ابن سوری پہ واقعاتو کئیں زمونہ۔ د غرض جہ کومہ خبرہ دہ ہغہ ددہ ہغہ مرثیہ دہ جہ ددہ پہ مرگ د غور درباری شاعر اسعد سوری نوے یو پینتون شاعر پہ پینتو کئیں ویلے دہ۔ او دپتہ خزانے پہ واسطہ مونہ۔ تہ رارسیدلی دہ۔ پہ دے مرثیہ کئیں (۲۴) شعرونہ دی۔ د پینتو ژبے دامرثیہ ددے خبرے ٹرگند دلیل دے جہ دامیر محمد سوری ژبہ پینتو وہ۔ او د محمود غزنوی پہ زمانہ کئیں یعنی د غلورے صدی ہجری پہ آخر کئیں د غور د عام اولس او د شاہی تہر ژبہ ہم پینتو وہ۔ دامرثیہ د سوز و مسرت او دلی رنج و غم د جذباتو یو شاکار دے۔ ددے دلی رنج و غم د پارہ د شاعر خپلہ مورنئ ژبہ (پینتو) وسیلہ کرٹول پہ دے خبرہ دلالت کوی جہ ہغہ پہ دے غم کئیں د خپل ملک ٹول اولس شریکول غواری۔ ددے مرثیے یو ٹو شعرونہ لاندے لیکے شی ۱۔

د اسعد سوری مرثیہ

ز مولوی ہر گل جہ خاندی پر بہار
محمد و اکین جہ لارہ پہ بل دیار
پہ تیکنہ وو پر درست جہان اوٹار
جہ غزنہ تہے باٹلے پہ تلوار
سہے والوتلہ ہسک تہ پہ تلوار
د زمیریو پہ بیرویو کلہ وی شوار
پہ دے ویررنا تیارہ شولہ د سبار

د فلک لہ چاروٹخہ اوکرم کوکار
پہ سوریو بانڈے ویر پر بیوت لہ پاسہ
پہ سہاوتے ودان آہنگران وو
د محمود د ژوبلو رو پہ لاس کینبون
ننگیالورہ قید مرینہ دہ ٹکھ
ترنری غورہ خاورے ہدیہ کا
پہ دے ویرد غور وگری تور نرسول

لہ شیخ کتہ غوریا خیل پہ خپل تاریخ لرغونی پینتانه کئیں د تاریخ سوری حوالہ لیک جہ اسعد سوری پہ غور کئیں اوسیدہ۔ او د ثوری خاندان پہ بار شاہی کئیں دیر عزت مندوو۔ د ہلار نامہ تے "محمد" وہ۔ پہ ۲۴ کئیں پہ بغین کئیں وفات شو۔ بغین د زمینداور پہ اطرا فو کئیں یو سبار وو۔ جہ د غور او زمیندار ترمینکھ آباد وو۔ اوی ورتہ بغین وائی۔ پہ حدود العالم کئیں ہم بغنی ذکر شوے دے۔

تہ فریاد۔ تہ مراوے کوی۔ تہ انصاف۔ اصلاح۔ عدل۔ انصاف۔ تہ ٹرگند۔ مشہور۔ تہ مراد سپاہیان۔ جنگی حوانان۔ ژوبلوونکی۔ تہ بوتلو۔ روان کرے وو۔ وچ مرگ۔ تہ سا۔ روح۔ تہ اسبان۔ تہ صبر۔ تہ سیاہ پوش۔ نمجن۔

چه زمري غونڊه واکنڻي له جهانہ
سڃ په تانہ مجده دغور لبروے
په جنت کښه دوه تون زمونږ واکنه

چه څوک نکرې په نړۍ باندے قرار
په نړۍ به نه وی ستا دعدسار
هم په تادوی ډیر کور دغفار

دامیر محمد ثوری نه پس دغور د ثوری خاندان حالات د تیرو نه رڼا ته راوتلی دی .
هرکله چه امیر محمد د سلطان محمود په لاس کښه گرفتار شو او هغه خودکشی اوکړه . نو دده
نه پس دامیر محمد یو بل ځوی ابو علی دغور په امارت او تاجک شو . دغه وخت دغور ریاست
د دربار غزنی د یو بل پادشاه ریاست حیثیت اختیار کړو .

ابو علی :- یوزره سوانده ، نیک خوږه او رعیت پالونکے حاکم وو . تر خپل ژونده د
دربار غزنی وفادار وو . لیکن د محمود غزنوی نه پس د سلطان مسعود په زمانه کښه د سلجوقی
حوادثو په وجه د غزنی د سلطنت ویره تره د خلعو د زبونو نه پاشیدلی وه . چنانچه ابو علی
د خپل وراره عباس بن شیس د لاسه اووژله شو . او د هغه په ځای عباس د غور حکمران
شو .

عباس :- یو ظالم جابر د خوی نه ډیر ترخ او مغرور بنیادم وو . په دغه ورځو کښه د
غزنی حکمران ابراهیم بن مسعود وو . عباس د خپل خود مختاری او د سلطنت غزنی سره زور آزمای
ته دومره لیواله وو چه هغه دوه سپی ساتلی وو . دیوسپی نوم ځ ابراهیم ایشودلی وو . او
بل سپی ځ په خپل نوم موسوم کړی وو . دا دواړه سپی به ځ په جنگ وروستل . او چه کله
به د هغه هم نام سپی په هغه بل باندے کامیاب شو . نو دده نه به ځ د سلطنت غزنی د
فتی فال اغستلو . د عباس د سلوک نه د خپل ریاست خلق ډیر تنگ وو . او دا ځ خوا هشی
لرلو چه د غزنی سلطنت په غور صبله اوکړی . ول په ابراهیم کښه دومره طاقت نه وو چه دغور
د خلعو د پریشانی نه ځ فائده اخیستے وے . او په غور ځ حمله کړے وے . دغه وجه وه چه
عباس به خپل ځان خود مختاره گڼلو . لیکن دغور امیرانو په پټه ابراهیم ته په غور باندے د خلع
د دعوت ورکړو . دده سردارانو په ځ ابراهیم په غور فوځ کښی اوکړه . هم په دغه مقابله
کښه عباس د خپلو سردارانو د لاسه گرفتار او ابراهیم ته حواله کړے شو . او هم د ابراهیم
په قید کښه مړ شو .

عباس اگر چه یو ظالم حکمران وو . لیکن په علم نجوم او هیئت کښه ځ ډیر مهارت لرلو .

هغه يو قلا جوړه ڪري وه۔ ڇه داسان د برجونو مطابق ٻه هفت ڪڻيے دوکس برجونه وو او ٻه هر برج ڪڻيے ٽي ديرش دروازے ٻه داسے حساب جوڙه ڪري وے ڇه ٻه آسان ڪڻيے ٻه نر ٻه کوم برج ڪڻيے وو۔ نصره ورڇ به د قلا ٻه هم هغه دروازہ ڪڻيے څرگنديدلو۔ او ٻه دے دستور ٽي نجوميان د هرہ ورڇ دکراؤ نه خلاص ڪري وو۔ او هغوی به د قلا د برج د دروازے نه دا اندازہ لگوله ڇه نر ٻه آسان ڪڻيے ٻه فلائي برج او فلائي تابع ڪڻيے دے۔ او دا ٻه علم هيئت ڪڻيے د عباس ٻه کمال مهارت يو دليل وو۔ د عباس نه پس د هغه محمد د غور امير شو۔ د خپل پلار برخلاف محمد د ڀيرو بنو خويونو ڄاوند وو۔ دده ٻه وخت ڪڻيے د غور ٻه علاقه ڪڻيے امن امان وو۔ دے هم د ابراهيم باجزار وو۔

قطب الدين حسن :- د محمد نه پس د هغه ٽي ڪڻيے قطب الدين حسن د غور امير

شو۔ دغه ورڇو ڪڻيے د دربار غزني ٻه نسبت د سلجوقيانو شهرت او اقتدار عروج ته رسيدے وو۔ قطب الدين هم د سلجوقيانو ڄله او نيوله۔ ليکن د غور د علاقه پستانه ڏير سر زوراو سرکڻي وو۔ او ترڇو ڇه به د حکومت واکي ڏيو مضبوط او جابر حڪمران ٻه لاس ڪڻيے نه وے۔ تر هغه به دوی د حکومت پري ته غاره نه کڻيے دله۔ د سلطان غزني د ڪمزوري ٻه وجه ٻه غور ڪڻيے بيا اڀرے ڪريے وو۔ او قطب الدين حسن دامن قابو لو ٻه کوشش ڪڻيے ٻه يو قاي جگړه ڪڻيے اووڙ ٿي شو۔ او د هغه نه پس د هغه ٽي اعزالدين حسين د پلار جانشين شو۔

اعزالدين حسين :- يو نيك خويہ حاڪم وو۔ ٻه ملڪ ڪڻيے ٽي امن و امان قائم

ڪريو۔ ٻه دغه ورڇو ڪڻيے د غزني تخت و تاج د سلجوقی سلطان سنجر ٻه رسم و ڪرم موقوف وو۔ اعزالدين يو هوسيار او مدبر حاڪم وو۔ هغه د دربار غزني او سلجوقی دوارو سره خپل روابط بنه ساتل۔ ٻه دے ورڇو ڪڻيے د حسن بن صباح فتنه هم ٻه ترقي وے۔ چنانچه سلطان سنجر د سياسي اغراضو ٻه بنا هم دانء غوڻتله۔ ڇه د غور امارت ڏکڻ وري شي۔ اعزالدين هم د دے موقع نه فائده واخستله۔ او د خپل طاقت ٻه زيات لوڪڻيے لگيا شو۔ دده اووه ٽمان وو۔ شجاع الدين علي فخر الدين مسعود، قطب الدين محمد، سيف الدين سوري، علاو الدين حسين، شهاب الدين محمد او بهاو الدين سام۔ د پلار د وفات نه پس سيف الدين سوري د هغه جانشين شو۔ او نوررونه ٽي ٻه مختلفو علاقو حاڪمان وو۔ و لے ڇه موده پس قطب الدين محمد ڇه ٻه ملڪ الجبال هم مشهور دے۔ د خپلو روڻو نه ٻه ڇه خبره مرور شو او غزني ته راغے۔ دغه وخت د غزني حڪمران بهرام شاه وو۔ قطب الدين يو لائق امير وو۔ بهرام شاه ورله خپله لور ٻه نکاح وکره۔ و لے دارشته د دوارو د پاره بختوره نه شو۔ لڙيے ورڇي پس د

بہرام شاہ او قطب الدین ترمیخ غلط فہمی پیدا شو۔ چنانچہ بہرام شاہ ہفہ کہ پہ پتہ زہر ورکریل۔ او مرے کمرے۔ د قطب الدین محمد پہ مرگ چہ دہفہ رونہ خبر شو نو د ورور د بدل اخستوبہ وجہ سیف الدین سوری د غور نہ پہ غزنی باندے دحلے پہ غرض راروان شو۔ پہ بہرام کینے دسیف الدین د مقابلے طاقت نہ وو۔ نو د غزنی نہ او تبتیدو۔ سیف الدین پہ غزنی قبضہ اوکرہ۔ ولے د غزنی خلقو د غور د پنتنو دا قبضہ د چیل خان بے عزتی اوکناہ۔ حکم چہ دوی د دولت د کثرت او علومو فنونو پہ وجہ خیل خانونہ د غور د خلقو پہ مقابلہ کینے مہذب گنل۔ پہ دے سبب ہغوی پہ پتہ د بہرام سرہ سازش اوکرہ۔ او بہرام د غزنی د امیرانو پہ سازش پہ غزنی دو بارہ حملہ اوکرہ۔ دغہ وقت کینے دسیف الدین سرہ د پنتنو خیل فوج دیر کم وو۔ او دہفہ دکامیابی دارومدار د غزنی پہ فوجونو وو۔ ولے د غزنی امیرانو خو دوراندے نہ د بہرام سرہ سازش کرے وو۔ چنانچہ د جنگ پہ موقع د غزنی فوجونہ دسیف الدین نہ بہرام تہ واؤریدل۔ او سیف الدین نے گرفتار کر و۔ د گرفتاری نہ پس بہرام شاہ دسیف الدین سرہ دیر ذلیل ساوک اوکر و۔ او بیائے اووژلو۔ او دسیف الدین وزیر سید محمد الدین نے ہم پہ دار اوخیڑولو۔

چہ دسیف الدین رونہ ددے واقع نہ خبر شول نو د خیل ورور د بدل اخستلو پہ غرض بہاؤ الدین سام (د سلطان معزالدین غور بلار) یولبکر سرہ د غزنی باندے دحلے پہ غرض راروان شو۔ لیکن د غزنی تباہی دہفہ دلاسه مقرر نہ وہ۔ او ہفہ پہ لار کینے مرے شو۔ او د خیل ورور بدل اخستو وصیت نے علاوالدین تہ پرینود۔ چنانچہ علاوالدین د غزنی د حلے پہ نیت روان شو۔ پہ بہرام شاہ کینے د علاوالدین د مقابلے طاقت نہ وو۔ نو د صلح صلاحیت پہ لڑ کینے نے دیر کوششونہ اوکرل۔ ولے علاوالدین د بہرام منتونہ او کوششونہ اونہ منل۔ او د انتقام پہ جوش کینے یشیدلے پہ غزنی وراوخت۔ قتل عام نے شروع کر و۔ د غزنی بنارے لوٹے لوٹے کر و۔ او اورے ورتہ کر و۔ د سلطان محمود، مسعود او ابراہیم د قبرونونہ علاوہ د نورو غزنوی بادشاہانو قبرونہ نے وران کرل۔ د ہغوی ہنہوکی نے د قبرونو تہ رالوہیستل۔ او وے سوزول۔ ہفہ غزنی چہ د سلطان محمود پہ زمانہ کینے عروس البلاد، وو۔ د خاورو ایرو یو دیرے شو۔ دسیف الدین د وزیر د قتل پہ بدل کینے نے د غزنی یوٹو سیدان اووژل۔ او بیا اووہ ورے پس نے د خیل ورونو صندوقونہ (لاشونہ) د خان سرہ واخستل۔ او غور تہ لار۔ ددے بے انصافی او انتہائی ظلم یوہ شرگندہ نتیجہ علاوہ

تہ دا اور سیدہ چہ ترنن ورے پورے دجہان سوز پہ لقب یا دبیری۔ علاوالدین دغزنی ددے فتح
 پہ باب کینے تہ فخریہ شعرونہ ہم وٹیلی دی چہ دھغ نہ دا معلومیری چہ دبہرام شاہ دمرستے او
 کومک پہ غرض شاید چہ تہ ہندو راجگان ہم راغلی وو۔ او یا دا چہ دغہ وخت کینے دغزنی پہ
 فوٹونو کینے ہندوان ہم شامل وو۔ او دھغوی کمانداران بہ د"رائے" او "رانا" پہ خطابونو
 مشہور وو۔ ددے ہندو فوٹ پہ مرانہ او وفاداری دبہرام" چیرہ تسلی وہ۔ لکہ چہ دغلاوالدین
 ددے شعر نہ معلومیری ۔

پشتی خصم گرچہ ہمہ رائے "و" رانا، بود
 کرم بگرز خور دسر رائے "و" رانا، بود

د علاوالدین پہ لاس دغزنی دتباہی نہ پس دسلطان محمود دخان دان سلطنت پہ افغانستان
 کینے ختم شو۔ دغزنی او کابل پہ علاقو "غز" ترکانو قبضہ اوکرہ۔ دا خلق تہ مودہ پس د
 غیاث الدین غوری او شہاب الدین غوری دلاسه تباہ شول۔ دغزنی پہ فتح او ددے سنا رہ
 تباہ کولو علاوالدین خیل تان یو لوئے فاقم او کتلو۔ ہغہ ددے نہ پس خیل خانہان تہ ہم سترے
 خرمے کرے او دبھاؤالدین سام دوہ تان غیاث الدین او شہاب الدین تے پہ دے وجہ قید کرل
 چہ دوی دخیلو اوصافولہ کبلہ پہ اولس او فوٹ کینے دیر مقبول وو۔ علاوالدین دسلطان سنجر
 مقابلے تہ ہم تیار شو۔ او پہ یوجنگ کینے چہ ہغ کینے ددے دخیلو امیرانو سازش وو۔ دسلطان
 سنجر پہ لاس قید او بندیوان شو۔ ولے سرہ ددے بدو خوبیونو ہغہ یو سبہ شاعر او حاضر
 جواب انسان وو۔ نو سلطان سنجر دماکی او سیاسی اغراضو پہ خاطر ہغہ بیا آزاد کرو۔ انعام و
 اکرام تے وکرے۔ او پہ خیل زور دستورے دغور پہ امارت پرینود۔

مونہ پہ تیرو پانوکینے دا وٹیلی وو چہ دغور دشاہی تیر او دغور دعام اولس ژبہ پنبتو
 وہ۔ او پہ دے لڑ کینے مود ثبوت پہ چول دامیر کروں "ویار نہ" او داسعد سوری دمرثیے تہ
 شعرونہ لیکلی وو۔ دغزنی دتباہی پہ موقع چہ علاوالدین کوم فخریہ اشعار وٹیلی دی ہغہ پہ
 فارسی ژبہ او تاریخنو کینے موجود دی۔ ددے نہ دا معلومیری چہ علاوالدین پہ فارسی ژبہ
 ہم دیر قدرت لرلو۔ د محمود غزنوی د معارف پروری پہ نتیجہ کینے فارسی ادب پہ ہغہ زمانہ کینے
 دعروج انتہا تہ رسیدے وو۔ ہسے ہم فارسی ژبہ دچیرے پخوانی زمانے تہ پہ دے ملکونو
 کینے متعارفہ او مروجہ وہ۔ او دہغہ زمانے د حکومتونو سرکاری ژبہ وہ۔ ددربار غزنی سرہ د
 غور دشاہی تیر د نزد دو تعلقاتو پہ وجہ بہ دشورامیران ہم دفارسی ادب قدردان او سربست
 وو۔ او دامیران بہ پہ خپلہ ہم پہ فارسی ژبہ کینے ماہران وو۔ تہ کہ چہ دا ژبہ دہغہ

وقت یو علی او مستندہ ژبه وه - نو دا قدرتی خبره ده چه د علاوالدین غونډے یو ذمین او حاضر جواب انسان به خپل فخریه خیالات په دے وجه په فارسی کبېه ظاهرو ل چه د هغه وخت مهذبه سوسائتی تر نه خبر شی - ولے د غور د شاهی تېراو د غور د عام اولس ژبه پښتو وه - د دے قیاس مرسته د دے لاندے شعرونو نه کیږی - دا شعرونه د علاوالدین د زمانے دیو پښتون شاعر، شیخ تمین « دی چه ده شیخ کاکړه څوی او د غور په کجراڼ » نوے کلی کبېه به اوسیده

زما په کور د ویر نار خوره سوه
 رخ شو ناخپه چه بیلتون راغ
 په ژړا ژړا چه ے ناورین دے
 په نول نولیرم چه تاخون راغ
 نه به تیاره شپه زما رنا شی
 بیلیری پیرے اوس دیون راغ
 آغلیه مخ چه به بیا نه کرے
 پر ما د بل اور دکرون راغ

ه کھیچ رڼا د لمر خوره سوه
 دبیلتون ورخ توره تیاره سوه
 زړه ے له دے ویرنه شین دے
 زرغون له اوبڼوے سادین دے
 نه به بیا یم نه به بیا را سی
 نه به شهی راته پخلا سی
 د خښتن یاردے هیرے نه کرے
 اور بل دے پرینو ته دا ته کرے

د علاوالدین جهان سوز د وفات نه پس د هغه څوے سیف الدین محمد د غور امیر شو - ولے هغه ډیر زرخپل سپه سالار عباس د لاسه اووژلے شو - او دغه شان د علاوالدین خاندان ختم شو - د دے نه پس د عباس د نورو امیرانو په مشوره غیاث الدین بن بهاؤالدین سام د غور امیر شو - لیکن د دے په تحت نشیخ فخرالدین مسعود نارضا وو - چنانچه فخرالدین مسعود د بلخ او نصرات حاکمان هم په خپله پره کړل - او د غیاث الدین دمقابل په نیت د باهیان نه راروان شو - لیکن دا کورنۍ مخالفت لندگندو ختم شو - او غیاث الدین متفقه امیر او منلے شو - په دے ورڅو کبېه د سلجوقیانو طاقت هم کمزورے شوے وو - نو په دے وجه غیاث الدین ته د خپل سلطنت په توسیع کبېه خاص مشکلات پیشے شول -

سلطان غیاث الدین او شهاب الدین دواړه دیو مور او لاد وو - په ورکو توالی کبېه به مور غیاث الدین ته حبشی او شهاب الدین ته زنگی وئیل - د دے نه دا معلومیری چه شاید د خپلو همزولو په نسبت ډیر مضبوط او طاقتور وو - د شهزادگئی په زمانه کبېه مشرور د شمس الدین او کشرور د شهاب الدین په نامه مشهور وو - د تحت نشیخ نه

پس مشرورورد غياث الدين او کيتر ورور دمعالدين، په لقب مشهور شو۔

د تخت نشيني نه پس غياث الدين او شهاب الدين په غزني حمله اوکړه۔ په دغه ورشو کي به غزني او په کابل د غز ترکانو قبضه وه۔ په جنگ کي ترکانو ډيره مردی اوکړه۔ او د دوی کاميابي يقيني وه۔ ليکن قدرت د غوريانو امداد اوکړو۔ او د ترکانو پښه اوښوئيدله۔ په زرگونو قتل شول۔ او نورو تليسته اوکړه۔ د فتح نه پس غياث الدين د غزني حکومت خپل ورور شهاب الدين ته ورکړه او په خپله فيروز کوه ته لاړ۔ د دے نه پس د غزني سلطنت د غور مقبوضه شوه۔ (۵۶۹هـ)۔

د غزني د فتح نه پس غياث الدين خپل سلطنت ته نوره توسيع هم ورکړه۔ او د فرسا، سيستان، ترکستان او ايران اکثره حصه ته په خپل سلطنت کي شامله کړه۔ په دے ټولو مهياتو کي شهاب الدين دخپل ورور سره اوږه په اوږه ولاړ وو۔ هم دده په همت غوريانو په خوارزم شاهانو غلبه حاصله کړه۔ غياث الدين د يو څلوېښت کاله امارت او حکومت نه پس د دے شپيتو کالو په عمر کي په کال ۵۹۹هـ کي په هرات کي وفات شو۔ او مقبره ته هم په دے ښار کي ده۔

غياث الدين د عالمانو فاضلانو قدردان او په سخاوت کي ډير مشهور وو۔ اگر چه دے شافعي مذهب او دده ورور شهاب الدين حنفي مذهب وو۔ وکې دمد بهي مسلک دے اختلاف د دواړو وروڼو په عام سلوک، تعلقاتو او ژوند ژواک کي څه فرق نه وو پيدا کړے۔ او دا د دواړو وروڼو په وسعت نظر او سلامت طبع دلالت کوي۔

څه رنگ چه دامير محمد سوري په مرگ دهغه دوست او درباري شاعر، اسعد سوي په پښتو ژبه کي مرثيه ويلي ده۔ دغه رنگ د غياث الدين په ستاينه کي هم د تائيني نوم يو پښتون شاعريو نظم موجود دے۔ د دے نظم نه يو څو شعرونه لاندے ليکل اښي۔ دا يو بل شهادت دے۔ په دے خبره چه د غوريانو ژبه پښتو وه۔ او دوی پښتانه وو، که هر د غياث الدين خپله مورني ژبه پښتو نه وے۔ او هغه په پښتو نه پوهيدلے۔ او د غور عام اولس هم د پښتو ژبه نه نابده وکې نو په پښتو ژبه دهغه د دے قصيدے او ستاينه څه اهميت کيدے شو ؟

د تائيني قصيده د سلطان غياث الدين په ستاينه کي

چہ دے بادارغازی ملک دجھان
 ہم دتیرو تورو بریننا دلہ دہ
 غایم تے کلہ کپی بہ تورہ سیالی
 داسلام دین ددہ بہ تورہ روینان
 دادجنت پہ خیر ووبن بنہ خووم
 بنیکے ہرکل خہ بنہ خندان دے تا
 اوبہ بہیری سرودونہ کوی
 کپی نندارے دخداوند دہستان
 عالم لہ دہ یربہروردے نا
 لہ خان تے خوبن خیرالانام کہ نا
 پرکافرانو تے ناورین کی نا

نن زہ تغیرم پہ صفت دسلطان
 د فیروزکوه او غوررنا دلہ دہ
 چہ تورہ وکادی چرتون کاخالی
 غیاث الدین دغور زمے عالیشان
 مادداور پہ مزکہ اولید ارم
 دہ فیروزکوه ۱۱ پہ خیر ودان دے نا
 دلته کرونکی دی خہ رغونہ کوی
 ہر سرے کوری چہ ولا پروی حیران
 غیاث الدین دجھان نردے نا
 ہند تے روینانہ پہ اسلام کہ نا
 چہ تے پہ غورکینے نیلے زین کی نا

تل د برے وی دغازی پہ میدان

زہ تائینی ستائینہ کرم دسلطان

سلطان محمد غوری ۱۔ لکہ چہ اووٹیلے شول نومورے سلطان د شہاب الدین

او معزالدین پہ دوارو نومونو شہرت لری۔ ولے د محمد غوری پہ نامہ زیات مشہور دے۔ د
 خپل ورور سلطان غیاث الدین پہ وقت کینے پہ کال ۵۶۹ھ کینے د غزنی نائب السلطنت اوتاکلے
 شو۔ او ددے نہ پس تے پہ ہند بانڈے د حملو تاپیا شروع کرہ۔ پہ کال ۵۷۱ھ کینے تے پہ
 ملتان حملہ اوکرہ۔ دملتان پہ علاقہ کینے د ابو الفتح داود بن نصر د زمانے نہ د اسماعیلی
 مذہب عقائد خوارے شوی وو۔ دحسن بن صباح داعیانو د علاؤ الدین جھان سوز پہ زمانہ کینے
 خاص دغور پہ علاقہ کینے ہم ددے عقائد و تخم کرلے وو۔ ددے خلقو پہ ظاہری زہد و تقویٰ
 بہ عام خلق دوکہ کیدل۔ ممکنہ دہ چہ پہ ملتان کینے د سلاطین غزنوی د تنزل پہ وجہ دوی

(پانے حاشیہ لہ ۲ ص ۳۰) :- تینی قبیلہ دغور یوہ مشہورہ قبیلہ دہ۔ امکان لری چہ شاعر ہم ددے قبیلے

سرہ تعلق لری۔ اوخپل قبیلوی نوم تے د تخلص پہ لول استحال کرے وی۔ بہر حال ددے نہ د معلومیری چہ دغور
 د اکثر و خلقو ژبہ پښتو و۔ تائینی یو عالم سرے معلومیری اودانہ شووٹیا چہ گوندے ہفتہ تہ بہ فارسی نہ ورتلہ اوکھ بہ تے دبانہ
 ستائینہ پہ پښتو کینے کوی وی۔ لے تیکے۔ نوم۔ لے دزمیند ارو پہ باب کینے چہ تائینی خہ لیکل دی دہفتہ تائید دطبقات ناصری
 نہ ہم کیری۔ طبقات ص ۱۱ پہ حوالہ دپښتانه شعراء اول توک ص ۵۸۔ لے آبتارونہ لے آفت۔ عذاب، لوئے تکلیف۔

نور زور ہم پیدا کرے وی۔ دیواسلامی سلطنت پہ گواندہ کینے دے خلقو ترقی دیرہ خطرناک
وہ۔ پہ دے بنا محمد غوری پہ ملتان حملہ اوکرہ۔ او دا علاقہ تے پہ خپل سلطنت کینے شاملہ
کرہ۔

پہ کال ۴۳۳-۴۳۴ کینے محمد غوری داوح او ملتان پہ لارہ پہ «نہروالہ» حملہ اوکرہ۔
دے ریاست راجہ «بہیم دیو» اگرچہ ورکو پتے وو مگر دھغہ دو فادارو سردارانو د
سلطنت سختہ مقابلہ اوکرہ۔ او پہ جنگ کینے سلطان شکست بیا موند۔ پہ کال ۴۵۵ سلطان
محمد غوری پہ پابنپور حملہ اوکرہ۔ او دابا سیند نہ پہ قبلہ علاقہ تے پہ خپل سلطنت کینے
شاملہ کرہ۔ دغہ وقت کینے دا علاقہ دغزنیوی خاندان د آخری باچا خسرو ملک پہ قبضہ کینے
وہ۔ دے حملے پہ وجہ پہ ظاہرہ کینے دا معلوم پیری چہ دھند د فتوحاتو د پارہ د سلطان
پہ مخکینے دوہ لارے وے۔ یوہ د سندھ پہ لارہ د گجرات پہ طرف۔ او پہ دے لارہ سلطان
شکست موندے وو۔ او بلہ د پنجاب چہ خسرو ملک پر حکومت کولو۔ دھند راجگانو بہ دخلو
اغراضو اومفادو پہ خاطر د خسرو ملک سرہ رابطہ ساتلہ۔ او د مغربی حملہ آورو پہ لڑ کینے
د دے تقویت اوموجودگی خواہش مند وو۔ پہ حقیقت کینے د خسرو ملک طاقت واستحکام
دھند د راجگانو د حفاظت یوہ لویہ ذریعہ وہ۔ دغہ وجہ وہ چہ سلطان محمد غوری ہم
پہ دے خبرو د غور کولو نہ پس د خسرو ملک د مقبوضاتو پہ فتح کولو شروع اوکرہ او پہ
۴۵۷ کینے تے لاهور ہم فتح کر و۔ او خپل سلطنت تے د سرھند پورے اورسولو۔

د محمد غوری د ژوند مشہور واقعات د تراوری جنگونہ دی چہ د راجپوت راجا
پرتھوی راج او د دے ترمیخ شوی وو۔ او دے جنگونو پہ نتیجہ کینے پہ ہند کینے د اسلامی
سلطنت بنیا د ونہ کینے دے سول۔ او پہ دے وجہ محمد غوری تہ دا فخر حاصل شو چہ
دغہ پہ ہند کینے د اسلامی سلطنت بانی او کھیلے شو۔

پرتھوی راج پہ راجپوت قبائلو کینے «چوہان» خاندان سرہ تعلق لرو۔ او یو دیر
زہور، نئیالک او نامتو راجا وو۔ د خپلے خاندانی لویئی نہ علاوہ د خپلے ذاتی زہورتیا د عالمانو
او توریالیانو د قدر دانئی او د قام و وطن د مینے پہ وجہ پہ ہول ہند کینے معروف وو۔
دغہ وقت کینے د دھغہ پہ حکومت کینے د دھلی او اجیر دوارہ ریاستونہ شامل وو۔ او دغزنی
دور پہ آخری ورھو کینے د ستلج پورے علاقہ دغہ پہ خپل سلطنت کینے شاملہ کری وہ۔ ولے
چہ محمد غوری د سرھند علاقہ فتح کرہ نو د دھغہ د مقابلہ پہ نیت روان شو۔ دغہ وقت
کینے محمد غوری دغزنی د تلو تکل کولو چہ د پرتھوی راج مقابلہ ورلہ ضروری شوہ۔

د سرسوتی سیند پہ غارہ د تراوری پہ مقام د دواپو فوٹونو مقابلہ اوشوہ۔ پہ اولہ کینے دواپہ فوٹونہ اوتبتیدال۔ ولے د فوٹونو پہ دے تینتے د محمد غوری وار غطا نہ شو۔ او د مرکزی فوٹ پہ مددے د هندوانو پہ فوٹ یوزبردستہ حملہ اوکړه۔ پہ دغه وقت کینے د دہلی حاکم کھانہے رائے چہ پہ ہاتی سورو۔ د سلطان مقابلہ تہ مخالف شو۔ سلطان پہ ہفتہ یو داسے گذار اوکړو چہ دکھانہے رائے غابونہ مات شول۔ ولے کھانہے رائے ہم بدل پرے نبو او پہ داسے قوت ئے پہ سلطان د تورے گذار اوکړو۔ چہ یولاس ئے بیخی بکارہ شو۔ او نزدو وہ چہ داسی نہ پریوتلے وے مگر یو غلجی حلے سمدستی د سلطان پہ اس پہ ہفتہ پیسے سور شو۔ سلطان ئے اونیولو او د جنگ د مینخ نہ ئے او ویتلو۔

د ملک یار غرشین دا رجزیہ شعرونہ غالباً چہ ہم پہ دے جنگ کینے او یا ممکنہ دہ چہ د ملتان پہ جنگ کینے وٹیلی شوی وی۔ ملک یار غرشین د سلطان محمد غوری معاصر او د ہفتہ پہ فوٹونو کینے بہ شامل وو۔

ہیواد د بل دے	اوس مویرغل دے	خسبتن مومل دے
خسبتن مومل دے	غازیانو کوری	
منگلے سرے کړی	دشمن موپرے کړی	تورے تیرے کړی
خسبتن مومل دے	قہلہ بہ تینتو	
چہ زمری یونہ	پربری یونہ	کہ تینک کړو زہونہ
خسبتن مومل دے	اسلام راغنے دے	
د شہاب پہ ملا شی	تہول شا او خواشی	غازیانو راشی
خسبتن مومل دے	د شہاب پہ ملا شی	

پہ دے جنگ کینے د سلطان فوٹونو تینتہ اوکړه۔ او پرتھوی راج کامیاب شو۔ د دے نہ پس سلطان لاهور تہ راغ۔ او یوٹو معتبر سرداران ئے دلے پرینودل۔ او پہ خپلہ د فوٹ سرہ غزنی تہ لاہ۔ د سلطان پہ خیال کینے د دے شکست وجہ دھتے سرداران بزدلی وہ۔ نو ہفتہ بے دینتو تہ د غوراو فراسان نورو سردارانو تہ داوردیشو توبرے ورپہ غارہ کړے او حکم ئے اوکړو چہ کوم سردار داوردیشو د غوراک نہ انکار اوکړی ہفتہ د فوراً اووڑلے شہ۔ ولے د دے شکست وجہ یواغے دھتے سردارانو بزدلی نہ شی کیدے۔ بلکہ پہ حقیقت کینے د دے غتہ وجہ دھندوانو فوجی طاقت، د دعوی بیداری او پہ خپل مینخ کینے اتحاد وو۔ د محمود غزنوی د فیاضی او د ہفتہ د جانشینو د کمزوری او پہ خپل مینخ کینے دے اتفاقی لہ

کبلہ دھندوانو جنگی طاقت بیاڑوندے شوے وو۔ د غزنوی سلاطینو پہ زمانہ کینے د
 هندوانو جنگی طاقت او فوجی مہارت دومرہ زیات شوے وو چہ کله کله بہ دہنے مسلمان
 حاکمانو د سرکشی او بغاوت پہ موقع هندو جرنیلان او هندو فوجونہ د دعویٰ پہ مقابلہ
 کینے لیرے شول۔ د مسلمانانو سرہ اوږہ پہ اوږہ د جنگید و پہ وجہ د هندوانو حوصلے زیات
 شوے وے۔ او د مسلمانانو د بریالیٰ صفحہ خوف او ویرہ د دوی د زړونو نہ تله وے۔ هندو
 راجگان بہ د خپل فوجی طاقت د زیاتولو سرہ سرہ د خپل سلطنت پہ توسیع کینے ہم لگیا
 وو۔ او د راتلونکو خطر اتو مقابلہ ټے ہم پہ نظر کینے ساتلی وے۔

پہ غزنی کینے سلطان د پرتھوی راج سرہ د دویم جنگ پہ تیاریانو کینے مصروف شو او
 چہ هم قسم تیاری ټے اوکړه نو دیولک شل زره فوځ سرہ د غزنی نہ راروان شو۔ او
 پینپور ته راغے۔ دلته ټے امیرانو او سردارانو ته انعامونه ورکړل۔ او د دے ځائے نه لاهور
 ته لاړ او د لاهور نه ټے د خپلو معبرو استاذو پہ ذریعہ د اسلامی اصولو مطابق پرتھوی
 راج ته د اسلام دعوت ورکړو۔ او څه رنگ چہ توقع کیدے شوہ پرتھوی راج د دے جواب
 پہ ډیرو سختو الفاظو کینے اوکړو۔

پرتھوی راج د خپل امداد پہ غرض د هندوستان راجگانو ته ہم دعوت ورکړو۔
 او دے راجگانو د هغه د دعوت پہ ډیرے خوشحالی قبول کړو۔ او په تادی او تندی سرہ
 د خپلو فوجونو د هغه امداد ته راروان شول۔ د پرتھوی راج د لوری نه د محمد غوری سرہ
 داسے په تندی جنگ ته امادہ کیدل او د هندو راجگانو د هغه په مرستہ او دریدل د دے
 خبرے فرگند ثبوت دے چہ مذہبی جوش هندوان سرفروشی ته تیار کړی وو۔ او هغوی د
 هندوستان د ساتنے او د مسلمانانو د منافعت پہ مقصدیو شوی وو۔

د پرتھوی راج فوجونہ پہ درے نکه ټوانانو مشتمل وو۔ په دے کینے درے زره جنگی
 ہاتیان او ټے شمارہ «رتونہ» ہم وو۔ د هندوستان یونیم سل راجگان د هغه د مرستے
 پہ غرض د هغه د جینہے لاندے راغونډی شوی وو۔ د جنگ نہ اول پرتھوی راج د خپلو
 مرستیالو راجگانو پہ صلاح محمد غوری ته د دے مضمون یو خط اولیکو چہ په خپل ټان
 او په دے خپل ټے سرو سامانہ فوځ رحیم اوکړه او بیرته لاړ شه۔ مونږ دا وعده کوو چہ د
 تاسو تعاقب بہ نہ کوو۔ او کہ دا خبرہ د او منله نو د راجپوتی تورے د گذار نہ بہ یو
 مسلمان ہم ژوندے پاتے نہ شی۔

مدبر سلطان د دے خط د مضمون نہ پوهہ شو چہ هندو فوځ اگر کہ په شمار کینے ډیر

او پہ سازو سامان کبنے بے مثال دے۔ ولے جنگ تہ پہ وس مخ تہ نیسی نو ہفتہ ہم د سیاست نہ کار واخست۔ او ددے خط جواب تے پہ دیرو نرمو الفاظو کبنے داسے وکریو۔
 ”زہ ستاسو ددے نیکے مشورے شکر یہ ادا کووم۔ ولے زہ دخیل ورور دحکم نہ مجبور یم۔ ماتہ دومرہ اجازت راکری۔ چہ زہ دخیل ورور نہ دبیرتہ تلو اجازت اوغوارم۔
 پرتھوی راج ددے جواب نہ دسلطان دکنزوری اندازہ اولکولہ۔ او احتیاط تے شا تہ اوغور زولو۔ پہ دغہ وخت کبنے محمد غوری پہ دوی حملہ اوکریہ۔

دھندو سلطنت د قسست د فیصلے دا جنگ پہ کال ^{۱۱۹۳} ۱۱۹۳ کبنے د تراپری پہ میدان کبنے شروع شو۔ محمد غوری خپل فوٹھ فلور برغ کرے وو۔ او ہرہ حصہ بہ وار پہ وار جنگیدلہ۔ سلطان پہ خپلہ د دولس زرہ تجربہ کار فوٹھ سرہ تیار ولار وو۔ د ہدایت مطابق بہ د فوٹھ ہرہ حصہ دغہ وخت دپارہ جنگیدلہ او غہ قدرے بہ وروستو کیدلہ۔ پہ دے چل دھندو فوٹھ ترتیب او صف بندی قائمہ پاتے تہ شوہ۔ دغہ وخت سلطان دخیل تازہ دم فوٹھ سرہ حملہ اوکریہ۔ او پہ اپرہ بیا تھول فوٹھ پہ ہندو فوٹھ یوہ سختہ حملہ اوکریہ۔ لاس پہ لاس، خلہ پہ خلہ او مرئی پہ مرئی د سحر نہ ترمازگیرہ پورے دوہ رخہ سپا ہیان لگیا وو۔ آخر ہندو فوٹھ دے سیلاب تہ تہنگ نہ شو۔ دیر توریالی راجگان او شاہ زلی پہ میدان کبنے پہ خپلو وینو کبنے رنگ بنگ پریوتل۔ پرتھوی راج ہم پہ خواندہ پڑی سرہ خپل سرداؤ وکریو۔ باقی فوٹھ تے غہ او تبتیدو او غہ گرفتار شو۔ د کروڑ و نو روپو مال غنیمت دفتح مند فوٹھ پہ لاس راغ۔ دا جنگ د فیصلے جنگ وو۔ او پہ دے جنگ سرہ پہ ہند کبنے د مسلمانانو د سلطنت بنیاد کینو دلے شو چہ د ۱۱۹۳ پورے قائم وو۔ ددے فتح نہ پس سلطان داجمیر پہ لور روان شو۔ ہلتہ د پرتھوی راج خٹوے حکمران وو۔ دغہ معمولی جنگ نہ پس ہفتہ مغلوب شو۔ ولے سلطان بیا دھتہ تہ خپل ریاست وراوغبیلو۔ کہ چرے سلطان محمد غوری یوتنگ نظرہ انسان وے نو د پرتھوی راج د خاندان بہ تے نوم نشان ورک کرے وو۔ ولے سلطان داسلامی شرافت نہ پورہ پورہ برخہ لریہ۔ او ہفتہ د پرتھوی راج سلطنت ہم دھتہ پہ خاندان کبنے پریبند۔ داجمیر دفتح نہ پس سلطان د بیانہ ہم دفتح کرے۔ او بیا دہلی تہ راغ۔ ولے د دہلی ماکم اطاعت او منلو نو سلطان د شریعت اسلامی مطابق پہ ہفتہ صیخ غم غرض اونہ کروی۔ او ددہلی نہ بھر بھر خپل وطن تہ روان شو۔ دلہ کہ د معترضینو دے اعتراض تہ اوکتے شی چہ دوی پہ ہندوستان بانڈے د مسلمانانو خیلے د دولت اولوٹ مار پہ غرض کئی نو د

دوی دا اعتراض بیخی بے بنیادہ ثابتیری۔ کم از کم د محمد غوری پہ باب کنبے۔ کہ چرے داسے وے نو د دھلی او اجیر غوندے دولت مند بنارونہ بہ سلطان داسے امن امانی نہ پربینودل۔ او ضرور بہ غے دا بنارونہ لوپ کری وو۔

سلطان دھنا، پہ مقبوضہ علاقو د «کھرام» پہ بنار کنبے چہ د دھلی نہ او یامیلہ پہ قطب واقعہ دے۔ فیل بریا لے او نامتو جرنیل قطب الدین ایک د فیل لوری نہ نائب مقرر کرو۔ او پہ خیلہ غزنی تہ لاپ۔ د دے نہ ورا ندے د غزنوی بادشاہانو پہ زمانہ کنبے د پنجاب نہ پہ ہفہ خوا علاقو کنبے بہ د دوی دلوری نہ حاکمان نہ مقرریدل۔ او چونکہ دغہ علاقہ د پرتھوی راج پہ سلطنت کنبے شاملہ وہ۔ او سلطان پہ دے فاتحانہ حق لرو۔ پس دغہ تقرری گویا پہ ہندوستان کنبے د مسلمانانو د حکومت سنگ بنیاد شو۔

فتح قنوج :- پہ دغہ زمانہ کنبے دھنا، پہ راجگانو کنبے بل دنوم ناموس راجا بے چند وو۔ چہ د قنوج حکمران وو۔ د پرتھوی راج او بے چند ترمینجہ سخت مخالفت وو۔ دغہ وجہ وہ چہ ہفہ د پرتھوی راج پہ مرستہ د تراوری پہ جنگ کنبے نہ وو شامل شوے۔ پہ دے جنگ کنبے د بے چند د نہ شاملیدو نہ خنے خلتو دا خیال قائم کرے دے چہ پہ پرتھوی راج باندے د محمد غوری حملہ د بے چند پہ ایسا شوے وہ۔ ولے دا غلطہ دہ ٹکے چہ د پرتھوی راج پہ مرستہ کنبے د بے چند نہ علاوہ نور دومرہ اماناد وو چہ د بے چند شمولیت او نہ شمولیت پہ تہ خاص اثر نہ پربینلو۔ او کہ چرے بے چند شامل ہم وے نو نتیجہ بہ ہم ہفہ شان وہ تہ رنگ چہ ظاہرہ شوی دے۔ د بے چند فوجی طاقت تہ دومرہ زیات نہ وو چہ د جنگ رُخ تے بدل کرے وے۔ بلہ دا چہ کہ د بے چند او سلطان پہ خیل میخ کنبے سازش وے نو دومرہ زر بہ بیا ہفہ بہ بے چند حملہ نہ کولہ۔

غرض پہ کال ۱۱۹۰ھ کنبے سلطان د قنوج د فتح پہ غرض د غزنی نہ راروان شو۔ د چند وارے پہ مقام د دوارو فوٹونو مقابلہ اوشوہ۔ ولے پہ کوم جوش و خروش چہ د پرتھوی راج فوٹونہ جنگیدی وو۔ د بے چند فوٹونو د ہفے بہ لسه برخہ ہم مردی بنکارہ نہ کرہ بلکہ د قطب الدین دا اول حیلے نہ اوتنبتیدل۔ او ہاتبان او سازو سامان تے پرے بنود۔ د دے فتح نہ پس سلطان د قنوج پہ خزانو قبضہ او کرہ۔ او د ہفہ ٹاٹے نہ بنارس تہ روان شو۔ بنارس ہم د بے چند پہ راج کنبے او د قنوج نہ پس د گدی دویم ٹاٹے وو۔ سلطان پہ بنارس ہم قبضہ او کرہ۔ چونکہ د پرتھوی راج شکست د ہند وادو طاقت تہ لویہ صدمہ رسولی وہ۔ پہ دے بنا سلطان د ہندوستان د فتح د پارہ فیل بریالی جرنیلان کافی

اٹھیں۔ چنانچہ قطب الدین ایبک اجسیر، گوالیار، ہجرات او بد او ن فتح کرل۔ بختیار خلی بنگال
را لاندے کرو۔ ناصر الدین قباچہ سندھ او بلوچستان قابو کرل۔ سلطان پہ خپلہ د
خراسان پہ معاملہ تو کنبے گیا وو۔

پہ کال ۵۹۹ھ کنبے د سلطان غیاث الدین غوری پہ وفات محمد غوری دھغہ جانین
شو۔ او خود مختارہ بادشاہ شو۔ پہ دے ورکو کنبے ہغہ د خوارزم شاہ پہ سلطنتا عملہ
او کرہ۔ پہ ابتدا کنبے خو محمد غوری کامیابی حاصلہ کرہ۔ ولے پیر زر خوارزم شاہ تہ د ترکانو
امداد حاصل شو۔ او دوی پہ وجہ د محمد غوری فوٹونو سختہ ماتے او موندلہ۔ پہ خپلہ
محمد غوری د سلو کسانو دیو توی سرہ پہ پیر کراؤ د جنگ میدان نہ تان او بنکو۔ دے
شکست پہ وجہ د محمد غوری شہرت و طاقت تہ پیر نقصان اور سید۔ پہ پول ملک کنبے
بغاوتونہ شروع شول۔ ملتان ہم باغی شو۔ پہ پنجاب کنبے کھوکھرانو بغاوت او کرہ۔ د تیراہ
او خیبر پختونچہ دغد وخت لا پکنے اسلام تہ وو خورشوع۔ د قافلے پہ وھلواو لو تلو کنبے
د و پاندے نہ نور ہم زیات سرگرم شو۔ غرض پہ پول ملک کنبے ارے کپے جور شو۔ پہ دغہ
وخت کنبے سلطان لاهور تہ راغ او د خپل وفادار جر نیل قطب الدین ایبک پہ کومک تے حالات
بیا قابو کرل۔ کھوکھرانو ہم اطاعت او منلو۔ او د تیراہ او خیبر وغیرہ پختانہ ہم ایل شول۔
فرشتہ دے واقعاتو تفصیل داسے لیکي چہ پہ کال ۶۰۲ھ کنبے سلطان دکھوکھرانو
گوشالی او کرہ۔ او دیو مسلمان قیدی پہ ذریعہ دکھوکھرانو یو سردار اسلام قبول کرو۔ او ہغہ د
بادشاہ دلوری نہ دکھوکھرانو حاکم مقرر شو۔ او ددہ پہ ذریعہ پہ کھوکھرانو کنبے اسلام غور
شو۔ ہم پہ دغہ کال د تیراہ کفار چہ د غزنی او پنجاب پہ لار کنبے پہ غزونو کنبے او سیدل او د
مسلمانانو وژل او دھغوی ترنول بہ تے ثواب کھنلو۔ شنے پہ مرضی او شنے پہ قہراو جبر اسلام
تہ راوا وژیدل۔ او قریباً درے ثلور لکہ د زرار خاوندان پہ اسلام کنبے داخل شول۔ او تر
دے وختہ چہ (۱۰۱۸ھ) دے دوارہ قامونہ یعنی کھوکھران او پختانہ پہ دین اسلام کنبے
ثابت قدم دی۔ او دوی پہ عقیدو کنبے شہ فرق نہ دے راغلے۔

سلطان محمد غوری چہ دکھوکھرانو او پختنوو د بغاوت ختمولو نہ اوزکار شو نو لاهور
تہ لا۔ او دوالی بامیان پہ نوم تے ترکستان د غیر مسلمو سرہ د جہاد د تیاریانو د پارہ یو
فرمان اولیرلو۔ او بیا پہ خپلہ ہم د غزنی پہ نیت راوان شو۔ د ”دھبیک“ پہ مقام تے کیپ

اوگولو۔ پہ دغه مقام د فرشته د وینا مطابق دیو حقو کهوکهرانو د لاسه چه د هغوی خپلوان
په دے جنکونو کبښے قتل شوی و و۔ د شپے په خپله خښه کبښے د شهادت پیاله توش کره
دده په وفات دا قطعہ وئیل شوی ده۔ ۷

شهادت ملک مجرو بر معزالدين
کزابندائے جهان مثل او نیا مدیک
سوم زغرۀ شعبان بسال شش صد و دو
فتاد دره غزنین به منزل دهیکه

د سلطان د شهادت نه پس دهغه امیرانو دهغه جنازه را اوچته کره او د غزنی په
نیت پاینبور ته را اورسیدل۔ دلته کبښه په امیرانو کبښه مخالفت پیدا شو۔ د سلطان وزیر
موثد الملک د کره په لار غزنی ته د تلو خوا هښمند و و۔ مکه چه په کره کبښه سلطان
تاج الدین یلدرز حاکم و و۔ چه د سلطان معزالدين ډیر وفادار او اخلاص مند جرنیل و و۔
ولے نورو غوری امیرانو د بامیان حاکم بهاء الدین شخه د تلو خوا هښ لرلو۔ دا مخالفت
دومره زیات شو چه د سخت جنگ ویره تر نه پیدا شو ه۔ ولے آخر خواجه موثد الملک
د غورا میران په خپل تار را وارول۔ او دوی د کره او شلوزان په لار د غزنی تلو ته
آماده شول۔ په لاره کبښه د تیراه د غیر مسلسو لښمنانو د لاسه ډیر او تزییدل۔ خو آخر
تاج الدین یلدرز ته اورسیدل۔ تاج الدین یلدرز د سلطان په شهادت دا سے ماتم او کرو
چه زور غم ته بیا تازه کرو۔ غرض په ۲۳ شعبان د سلطان جنازه غزنی ته اورسیده۔

له منهاج السراج په طبقات ناصری کبښه د سلطان قاتل۔ فدائی۔ دیک۔ او دا قول زیامع معلومیری۔ د من بن
صبح فدایانو ډیر عالمان او بادشاهان هم وژلی دی۔ د فدایانو د پاره د خپل مخالف وژل یو معمولی خبره وه۔ چونکه
محمد غوری هم په ملتان کبښه د ماعدانو بیخ کښی کړی وه۔ نو دا ډیره ممکنه ده چه دغه قاتل به فدائی ملحد و و۔ او
دا احتمال هم کیدے شی چه دسل له مخه به کهوکهر و و۔ ولے د عقیده له مخه به فدائی ملحد و و۔ عبد القادر
بداوی په خپل تاریخ منتخب التواریخ کبښه وائی چه امام فخر الدین رازی به هره جبهه د سلطان په لښکر کبښه و غط
کولو۔ او سلطان به هم په کبښه موجود و و۔ د سلطان د قتل په شپه کبښه امام رازی هم گرفتار شوی و و۔
چه ده ته د فدائی کهوکهرانو د منصوبو علم و و۔ ولے د وزیر موثد الملک په سفارش او کوشش هغه بچ شو۔ دده نه دا
معلومیری چه قاتل به هم د امام رازی مجلس ته تلو راتلو۔ او دهغه سره به غے ژور تعلق لرلو۔ او دا خبره به د ظاهر
اسلام نه ممکنه نه وه۔ دغه کهوکهران به یقیناً فدایان و و۔ او خپل ځانونه به غے دده لوسته فاضل مقصد ظاهر دل۔
د دهیکه شناخت او تعین په یقینی ډول نه دے شوی۔ نن ورځ د جهلم په ضلع کبښه د سوماوه ریلوے سټیشن
سره نزد په دے نوم یو مقام موجود دے۔ (مکان لری چه دده بادشاه شهادت واقع هم په دغه ځایه پلینه شوی وی۔

او پہ ہنہ مقبرہ کنبے چہ د خیلے لور دپارہ تے جوہہ کری وہ کنبے بنخ شو۔

د سلطان محمد غوری نہ پہ غزنی کنبے بے شمارہ خزانے پاتے شوے۔ د جواہراتو، سرو، سپینو زرو نہ علاوہ دغہ وخت د غزنی پہ خزانہ کنبے پنخہ سوہ منہ قیبتی الباسی ہم موجود وو۔ سلطان درے ٹلہ دہندوستان سفر کریے وو۔ دوہ ٹلہ تے شکست موندے وو۔ او پہ دریم ٹل کامیاب شوے وو۔

ٹہ رنگ چہ د سلطان غیاث الدین غوری پہ ستائینہ کنبے د تائینی قصیدہ موجودہ دہ۔ دغہ رنگ د سلطان محمد غوری پہ ستائینہ کنبے شکارندوی نوے یو پینتون شاعر ہم یوہ قصیدہ وٹیلی دہ۔ او د اہل شہادت دے۔ پہ دے خبرے چہ د غور شاہی تبراو د غور عام اولس اکثر پستانہ وو۔ د شکارندوی د قصیدے یو غو شعرونہ لاندے لیکلے شی۔

بیائے اونوال پہ غرونو کنبے لعلونہ
طیلسان زمردی واغوستہ غرونہ
مرغلرو باندے اونبکل بہو نہ
ہسے وکانل غٹولو سرہ ہسولونہ
چہ پہ واورو باندے ٹل وکال لرونہ
د پسرلی پہ دود ودان لہ دہ رغونہ
پہ لاهور تے د میرانے گزارونہ
کہ ٹہ پور تہ سی لہ غورہ ڈیر میرونہ
د داور تورے بہ شیرے کاٹلونہ
پہ ہرلوری ہرھیواد تہ یرغلونہ
چہ د غور بادار ہبت وکا زغلونہ
پہ پرتم تے زمری ریردی پہ زنگونہ
پراور و وری د غوریا نو سنبہ ویرونہ
غوروی پہ ٹندی ٹیل پاسٹہ سالونہ

د پسرلی منبکونکی بیا کری فریا دونہ
مڑکہ شنہ لابٹونہ شنہ لینے سرے شوے
د نیسان مشاطے لاس د پچید و دے
لکہ ناوی چہ سور تیک پہ تندی وکا،
د ہندارو پہ شیر غرونہ سپین ورتن دی
د شنب د کھالہ ختلے لمر دے،
پہ زابل چہ د بری پہ نیلی سورشی
نہ بہ دہ غوندے رون ستور تہ ہسک ٹلی
نہ بہ خوک ٹلی د غور سرہ راعونہ کا
یو خاوند شہاب الدین دے چہ تے وکا
پہ جو پو جو پو جگرن تے ہند تہ یون کا
نہ پہ سیند باندے تیر بری یرغل کاندے
ٹپان سیندے ہم لہ چارہ ایلائی کا
پہ ہر کال اتک ددہ منہ راعلہ کاندے

لہ بنائستہ کوونکی۔ مراد معشوقے محبونہ وغیرہ۔ (اوپاشل۔ ۳) غرونہ۔ دے۔ بے خاد۔ بے دگی۔ نائیدہ۔
تے دنگولو قابل دے۔ بے بنائستہ کول۔ لہ دیوکل نوم دے۔ لہ کالی زیورات۔ لہ آئینہ۔ لہ روشن۔ رخشنده۔
لہ اسبان۔ لہ دے قافل قافلے۔ لہ رعب۔ دبدبہ۔ لہ ذخار۔ موجزن۔ لہ اطاعت۔

نو آغلیہ پنے کاندے اتسرو نہ
 خوچہ یون کا دلویڈیچہ پہ قند و نہ
 کہ لڑیاں کہ لڑلویڈیہ کہ ترملو نہ
 نہ بہ پریردی دا قلی قیل بھیرو نہ
 خوٹ نہ کامات متونہ ورمیر و نہ
 یا بہ پریردی نصم پہ دے چارے سرو نہ
 یا بہ سرہ کاندے پہ وینو ہیودونہ
 نوم دتل وڈ پہ دریچ پہ نرکونہ
 خوچہ نست کری لہ نڈیہ بود دو تونہ

پنتون خوا سیکل ٹلی پہ زغل صند تہ
 ہر گھنٹ پہ نر شو کیری لہ خاتیزہ
 کہ بڑیڑوی کہ غرمہ وی کہ برس وی
 دشہاب جگرن بہ نہ کسینی لہ زغلو
 زمری کلہ کاری خان لہ یرغاگریو،
 بیابہ جگ کا دیریورپی پہ ہند کینے
 یا بہ وران کا بود تونہ د بسبنو
 پہرنا اوسے تہ تل دین شہاب
 خورنیا سی ستا پہ تورہ دھند لوریہ

ستا پہ زیرمہ دِ خاوندہ لوٹے خستین وی

موبن خوستا پہ مرستہ یونہ سوچہ یونہ

د سلطان محمد غوری جانشین :- سلطان محمد غوری ناریتہ اولاد نہ

لرو۔ اوہغہ پہ سلطنت کینے د موروثیت حامی ہم نہ وو۔ چنانچہ دہغہ پہ مرگ دہغہ
 سلطنت پہ مختلف افراد و تقسیم شو۔ د "فیروز کوه" پہ آبائی تخت دہغہ ورارہ محمود غوری
 چہ د غیاث الدین غوری ٹوٹے وو قابض شو۔ پہ "بامیان" دہغہ نورو ترپورانو قبضہ
 اوکڑہ۔ تاج الدین یلدرچہ د سلطان محمد غوری غلام وو او دہغہ پہ وخت کینے د کرے حاکم
 وو۔ پہ غزنی قبضہ اوکڑہ۔ او محمود غوری ددہ د قبضہ اومالہ۔ دغہ شان د اباسین د غرنی غارے
 پورے علاقہ ددہ پہ حکومت کینے شاملہ شوہ۔ نامرالدین قباچہ چہ د محمد غوری یو بل غلام وو پہ
 سندھ او ملتان کینے خپل حکومت قائم کرو۔ او قطب الدین ایبک پہ ہندی علاقہ حکمران پاتے شو۔
 اگرچہ دا پول امیران ہسے پہ نوم خود محمود غوری تابع وو۔ او پہ خطبہ کینے بہ د محمود غوری نوم
 لوستلے شو۔ ولے عملاً دوی پول ہنود مختارہ وو۔ د تاج الدین یلدرچہ حکومت پہ ۱۲۱۵ کینے د محمد شاہ
 (خوارزم شاہ) د لاسہ ختم شو۔ محمد شاہ ہغہ سرے وو چہ ددے نہ لں کالہ اگا ہو محمد غوری نصم دہغہ د لاسہ
 شکست مونڈے وو۔ دغہ شان د اباسین پورے علاقہ د خوارزم شاہ پہ سلطنت کینے شاملہ شوہ۔ د فیروز حکومت د محمود غوری پہ وفات ختم شو۔

لہ نیکل۔ بناشتہ۔ ۲۷۔ سمر۔ ۲۷۔ مشرق۔ ۲۷۔ مغرب۔ ۲۷۔ تاخیر۔ ۲۷۔ دغابست وخت۔ ۲۷۔ ماسپین۔ ۲۷۔ مازگیر۔ ۲۷۔ مابنام۔ ۲۷۔ ماسخوت۔ ۲۷۔ جنگجو۔

جنگ آور۔ ۲۷۔ یرغل کوونک۔ ۲۷۔ فتوحات۔ ۲۷۔ جنہا۔ ۲۷۔ نشانونہ۔ ۲۷۔ بت خانے۔ ۲۷۔ مبر۔ ۲۷۔ مسجد۔ ۲۷۔ مرستہ۔

پرو۔ ۲۷۔ پتہ خزانہ ص ۲۷

مغل

لکه چه موویلی دی د محمد غوری د وفات نه پس د هغه یو اعتباری غلام او جرنیل قطب الدین ایبک په هند کې خپل آزاد او مستقل سلطنت تشکیل کړو. او د یو نوی سلسله بانی وگرځید. په دغه زمانه کې د پښتنو طاقت هم د افغانستان نه هند ته منتقل شو. د خلکو (پښتنو) د هند په ملک کې اول د یو عظیم داؤ طلبه فوځی طاقت حیثیت لرلو. او وروستو په دوئی کې ځنې قبیلې د هند د با اقتداره بادشاهانو حیثیت هم اوموندلو. ولې تر کومه حده چه د پښتنو د خپل ملک تعلق دے په دے عرصه کې د پښتنو د سیاسی عروج تاریخ بیخي په تیرو کڼه دے. اوسوا د دے نه چه د غوری خاندان یو بل ټبر دغه بره موڼه د پاره د مغلو په ماتحتی کې د افغانستان په څه حصه بیا اقتدار حاصل کړو. د پښتنو تاریخي حالات بیخي ورک دی. او په حقیقت کې د پښتنو د تاریخ د زمانه د هند سره تعلق لری. ولې اول د دے نه چه موږ په هند کې د پښتنو د تاریخ لټون او کړو. په افغانستان کې د مغلو د اقتدار او په دوره کې د پښتنو حالات بیا نول به غوره وی.

د محمد غوری د وفات نه پس د فیروز کوه په آباڼی تخت محمود غوری چه د غیاث الدین غوری موڼه وو. قبضه او کړه. په هندوستان کې قطب الدین ایبک. په سنده او ملتان ناصر الدین قباچه او د اباسیند نه په قبله د غزنی پورے علاقه تاج الدین یلدر په خپل حکومت کې شامله کړه. وروستو د تاج الدین یلدر او محمود غوری مشترکه فوځونو نصرات او سیستان د افغانستان د موجوده سرحده پورے فتح کړه. او بیا په افغانی ترکستان حمله او کړه. دا علاقه د (محمد شاه) خوارزم په سلطنت کې شامله وه. ولې د محمد شاه درلاسه دوئی شکست اوموند. تاج الدین یلدر بیا کړه ته راغ. او په غزنی د خوارزم شاه قبضه راغله. ولې د خوارزم شاه او تاج الدین یلدر په مینځ کې روغه اوشوه. او تاج الدین یلدر په کرمه کې ملکران پاتے شو. د دے نه پس تاج الدین یلدر په هندوستان حمله او کړه. دغه وقت د هندوستان په تخت د غلام خاندان په لړ کې شمس الدین التمش ملکران وو. تاج الدین یلدر د

شہس الدین التمش دلاسه ماتی او موندله - اوگرفتار شو - او په قید خانہ کبے مر شو -

په دغه زمانه کبے دخوارزم شاه طاقت انتها ته رسیدله وو - ولے دے ترقی هغه دومره غاوره کړے وو چه هغه دخپل طاقت په درسته اندازه کبے خطاشو - دغزنی فتح کولو نه پس دهغه هُوئے جلال الدین د پلار د نائب په ډول په غزنی کبے حکمران وو - ولے په غزنی باندے دخوارزم شاهانو اقتدار ایله پنجه کاله پاته شو - او بیا ددوی سلطنت دخگیزخان مغل دلاسه ختم شو -

لفظ "مغل" یا مگول یورپی مؤرخینو د ایشیا د دومره قامونو دپاره استعمال کړے دے -

چه ددے لفظ ماخذ معلومول ضروری دی -

په اوله کبے دا لفظ "مَنگ کُر" وو - او ددے معنی وه "زپور او دلاور خلق" ددے لفظ معنی د "سپینوز و خلق" هم کیدے شی - دا خلق د ساشیریا دیو زور نام "تنگ سوئی" او د پخوانو ترکی قبایلو د نسل نه وو - او ددے نه سوا چه دوی چین فتح کړے وو - دچینیا نوسره ددوی نورچه هماغه تعلق نه وو -

دا خلق دنگ، لور، مشقت پسند او پونده وو - چه دتهذیب و تمدن نه بیخي نابیده وو - ددوی اولے مسکن دگونی ریگستانونه او د "تندرا" علاقه وه - او د موسم د بدلیدو سره به دوی به تادش کبے هغه په هغه گرخیدل - یونانی مورخ هیرو دوتس دا خلق د "سبھتین" په لفظ یاد کړی دی - دیره موده وړاندے به چینیانو دا خلق د "هونگوانو" په نامه یادول - دا لفظ (هونگتو) به په ټولو خانہ بدوشو قبایلو عائد کیدلو په دے وجه په دے خلقو د ملیف قبایلو اطلاق نه شو کیدله - دخگیزخان د ظهور په وخت کبے دا خلق په شلو قبایلو کبے ویش وو - دا ټول قبایل دخگیزخان په یو مرکز راغونډ کړل - او ددوی په مرسته ټیو عظیم سلطنت تشکیل کړو -

خگیزخان چه د دنیا په ظالمانو او خونړو انسانانو کبے سرفهرست گڼله شی - دمغل قبیلے یو خان وو - اصل نوم ټیو جین وو - د زیریدے تاریخ ټیو په یقینی ډول نه دے معلوم البته دا گمان کیدے شی چه په کال ۱۱۵۱ کبے او یا ددے په خوا و شا کبے زیریدله دے - د پلار د مرگ په وقت کبے د دولسو کالو هلاک وو - په ابتداء کبے دخپلو دشمنانو دلاسه جیراوتزیدلو - ولے دیرزد خپل غیر معمولی تدبر او قابلیت په برکت په ټولو مشکو تو غالب شو - او د خانہ بدوشو یولو ټیو فوڅ ټیو جمع کړو - او ددے فوڅ په برکت ټیو د چین ملک تر پیکه پورے او نیوه - د سویل په لور دده سلطنت خوارزم شاه دخوریدو، نه

منع کری وہ -

علاوالدین محمد (خوارزم شاہ) چہ د چنگیز خان پہ شان بہ خپله ہم د یو خانہ بدش
قبیلے پہ اغلا فو کبے وو۔ دیو وسیع سلطنت فاوند وو۔ د خوارزم شاہ سلطنت د اباسیند
د قبلینرے غارے نہ واغله تر بغداد پورے او د بحیرہ خضر نہ د غلیج فارس پورے خور
وو۔ د خوارزم شاہ اسلاف د ساجوق اعظم ملک شاہ غلامان او پیاله بردار پاتے شوی وو۔
او وروستو د اقتدار خاوندان شوی وو۔ خوارزم شاہ یو جری او زور سپاہی وو۔ د
سیاست د کیر لیچونونونه ہم هغه نبتہ خیردار وو۔ وے دیر سفاک، خود پسند او حد
پہ هورته بغیل وو۔ عسکری طاقت تے پہ شاور لکه خوارزمی ترکانو مشهور وو۔ لیکن د ضررت
پہ وخت کبے به تے نور قوی طاقت ہم اودر وے شو۔ اود دے طاقت او اقتدار بہ وجہ
ورنه د بغداد خلیفہ ہم بہ ویر کبے وو۔ دغه وجہ وه چہ د چنگیز خان بہ پارولو کبے
د بغداد خلیفہ ہم د خپل وس مطابق حصہ اخستی وه -

د چین د فتحی نه پی چنگیز خان دیو وسیع سلطنت او یو خوفناک طاقت مالک شوی
وو۔ دغه وخت لاهغه په پوره طور د اسلامی ملکونو د شان و شوکت و اقتدار نه
خبردارنه وو۔ البتہ د اسلامی سوداگرانو په ذریعہ هغه د مسلمانانو د دولت، شان و شوکت
او صناعت نه متاثر وو۔ بالخصوص د مسلمانانو وسلے تے دیرے خونبے وے۔ او د مسلمانانو
سره د تجارتی تعلقاتو قائمولو خواهشمند وو۔ او په دے ذریعہ تے د اسلامی ملکونو
حالات معلومول هم مد نظر وو۔ په دے سلسلہ کبے هغه د یو خو مسلمان سوداگرانو په
ذریعہ تے خوارم شاہ ته دا پیغام وراولیرلو۔

زه تاله مبارکبادی درکوم۔ زه ستاد قوت و شان شوکت نه هم خبرداریم۔ ستا
د سلطنت وسعت لاته هم معلوم دے۔ دغه وجہ ده چہ زه تا خپل عزیز خو تے گنیم۔
تاله د دا هم معلومه وی چہ ما د چین ملک فتح کرے دے۔ او دیر ترکی قبائل هم
ایل گیری دی۔ زما ملک د سپاهیانو یو کیسپ او د سپینو زویو درنگ دے۔ ماله د
نور و ملکونو ضرورت هم نشته۔ ماله دا غوره معلومیری چہ، زما او دستا درعیت په
میخ کبے تجارتی تعلقات قائم شی۔ او په دے کبے به د دواړو فائده وی؟

اگرچه د چنگیز خان دا پیغام په ظاهره کبے دیر نرم او بے ضرره ښکاریدو لیکن ددے
په تھ کبے د چنگیز خان د شان و شوکت د اظهار او د خوارزم شاہ د ویرولو اود هغه
د بے عزتی جذبه پته وه۔ په دغه زمانه کبے په یوشه نشاه دده خوی « لفظ د خپلو

باہنزار و بادشاہان و دپارہ استعمالولو۔ دغه شان د ترکی قبائلیو د ایل کولو ذکر ہم
دخوارزم شاہ ے عزتی وہ ٹکھ چہ خوارزم شاہ پخپلہ ہم ترک وو۔
بہ ہر حال ددے پیغام سرہ چنگیز خان د خوارزم شاہ د پارہ تہہ تھے ہم راہبر لے
وے۔ داسفارت کامیاب شو۔ او خوارزم شاہ د چنگیز خان سرہ د تجارتی تعلقا نو بہ قابو لو
آمادہ شو۔ او کال نیم د دوار و سلطنتونو ترمینتہ تجارتی تعلقات قائم وو۔ لیکن ددوی
داتعلقات دیرز خراب شول۔ او ددے وجہ دا وہ چہ د خوارزم شاہ د سلطنت د یو
سرحدی قلا راتارم بحافظ افسرد چنگیز خان د سلطنت نہ راتلونکی یوہ قافلہ پہ دے
وجہ گرفتارہ کرہ۔ چہ پہ ہفے کبے د ہفے حاکم د معلوماتو مطابق د چنگیز خان جاسون
ہم راغلی وو۔ ددے قافلہ پہ بابا کبے قاعدار د خوارزم شاہ نہ احکامات او غونبتل۔
او خوارزم شاہ ہفے تہ د تولے قافلہ د وژلو حکم واستولو۔ او ددے حکم تعمیل او شو۔
پہ دغہ وخت کبے د چنگیز خان دا قدار او شان وشوکت درز نور اسلامی مکونو
تہ ہم رسیدے وو۔ او چونکہ خلیفہ بغداد پہ زہرہ کبے د خوارزم شاہ نہ ویرہ لرلہ۔
نو ہفے پہ یوجیبہ طریقہ خپل یو قاصد د چنگیز خان پہ خدمت کبے پہ دے غرض اولیو لو
چہ ہفے د خوارزم شاہ خلاف او پاورے۔ د چنگیز خان سلطنت تہ د تلوار چونکہ د خوارزم
شاہ پہ سلطنت کبے تیریدلہ۔ نو د افشائے راز د خطرے پہ وجہ خلیفہ د خپل قاصد
پہ خریٹی سرفیل پیغام او د قاصد منصب پہ یو آتشی قلم لیکلے وو۔ او کوم وخت چہ د
ہفے پہ سروینبتہ بیا رالوے شول نو دغہ وخت قاصد پہ خپل مہم روان شوے وو۔
پہ دے دستور د خلیفہ قاصد د چنگیز خان پہ خدمت کبے حاضر شو۔ او چہ د قاصد د
درخواست مطابق د ہفے سرا و خریٹے شو۔ نو د خلیفہ پیغام او د ہفے قاصد منصب
معلوم شو۔ پہ دے پیغام کبے خلیفہ پہ ویرہ خاکساری د خوارزم شاہ بر خلاف چنگیز خان نہ
د مرستے سوال کرے وو۔ ولے چنگیز خان دے پیغام تہ تہ خاص توجہ او نہ کرے۔ او ددے
وجہ شاید چہ داوی چہ دا قاصد یواے راغلی او پہ ویرہ ذلیلہ طریقہ تے د چنگیز خان
نہ د مرستے سوال کرے وو۔ او دا ہم کیدے شی چہ دغہ وخت لا د چنگیز خان او خوارزم
ترمینتہ تجارتی معاہدہ ہم وہ۔

ولے تہ مودہ پس چنگیز خان د خپلے قافلے د وژلو نہ خبر شو نو ہفے داخل د
احتجاج پہ شکل کبے خپل یو شو کاتبان خوارزم شاہ تہ وراولیرل۔ لیکن د خوارزم شاہ
پہ وہم او گمان کبے ہم د مغلو د وعتت او بربریت تصور نہ شور اتلے۔ نو ہفے داخل

ہم دے تدبیری نہ کارواخت۔ او دے قاصدانو مشرامیرے اووڑلو او د نوروبیرے
 ے اوسوزوے۔ اوپہ دے حیثیت چنگیزخان تہ بیرتہ اولیرل۔ دچنگیزخان غوندے
 خونری انسان د پارولو دپارہ دایو کافی بھانہ وہ۔ چنانچہ ہفہ دیر او پاریدلو۔ داخل
 ے دایو مختصر مگر خوفناک پیغام خوارزم شاہ تہ اولیرلو۔

” تاجنگ خونیں کرے دے۔ اوس چہ ہفہ کیدونکی دی ہفہ بہ ضرور اوشی۔ او
 ہفہ کیدونکی دی؟ دا صرف خداے تہ معلوم دی۔“ او دے نہ پس چنگیزخان دوہ لکہ
 فوٹ سرہ د خوارزم شاہ مقابلے تہ راروان شو۔

لکہ چہ ویلے شوی دی۔ د خوارزم شاہ فوٹی طاقت دچنگیزخان پہ مقابلہ کینے
 دیرزیات وو۔ پہ برأت او شجاعت کینے ہم ترک د مغلو نہ ہفہ کم نہ وو۔ لیکن پہ
 جنگی ہنر کینے دچنگیزخان فوٹونہ پہ ترکوبالا دست وو۔ دے وحشی او خونری انسان
 د فنون جنگ او ضبط و تنظیم دا سے صفات لرل۔ چہ د ہفہ وخت یوسپہ سالارہم
 ددہ مقابلہ نہ شوہ کوے۔ خوارزم شاہ د مغلو مقابلے تہ ورومے روان شو۔ د مغلو او
 ترکو ورومہی مقابلہ د سیر دریا پہ بالائی وادی کینے پہ یو عزیزنہ علاقہ کینے راغلہ۔
 او اگر چہ پہ دے موقع مغل فوٹونہ د جنگی مصاحبت او دہلے مشہورے پالیسی مطابق
 د جنگ نہ پس او تبتیدل۔ لیکن پہ جنگ کینے د خوارزم شاہ یو لک شپیتہ زرہ فوٹیان
 وڑلی شوی وو۔ او دے واقع د خوارزم شاہ پہ زرہ د مغلو ہیبت دا سے کسینولو
 چہ ہفہ روخا د مغلو نہ مغلوب شو۔ او دے نہ پس چہ د مغلو او خوارزم شاہ تر
 سینخہ نصر خومرہ جنگونہ اوشول۔ پہ یو موقع ہم د خوارزم شاہ ہنسے تہیکہ نہ شوے۔
 او دے نتیجہ دا شوہ چہ پہ خپل وسیع سلطنت کینے خوارزم شاہ د پارہ یوہ ہوتہ
 دا سے مزکہ پاتے نہ شوہ چہ پہ ہفہ کینے دے د مغلو نہ پہ امن پاتے شوے وے۔ آخر
 پہ دیر بد حال کینے د بحیرہ خضر پہ یو تاپو کینے پت شو۔ او دیر غم او نول لہ کبلہ
 ۱۰۰۰ کال سنہ کینے د گمنامی او بے کسی پہ حالت کینے مر شو۔

ولے د محمد شاہ (خوارزم) موٹے جلال الدین د پادرنہ بیخی یوبیل قسم انسان وو۔
 دے موافق د شہزادہ دچنگیزخان د استیکہ برخلاف فوٹونہ جمع کرل۔ او د مغلو مقابلہ
 ے شروع کرہ۔ ہفہ چہ بہ کوم بنارتہ اورسیدہ نو د ہفہ ہائے پہ غلوق کینے بہ ے
 ہوش و خروش پیدا کرو۔ ولے دیر زرہ مغل بیا د ہفہ بنارتہ تاوشوی وو۔ د غہ
 وجہ وہ چہ دچنگیزی فوٹونو موثرہ مقابلہ د ہفہ د پارہ کرانہ وہ۔ د کال سنہ د خزان

پہ موسم کتبے جلال الدین د افغانستان پہ علاقہ کو کتبے پہ فوٹو نو جمع کولو کتبے
 لگیا وو۔ چہ چنگیز خان د ہفتہ د سرگرمو نہ خبر شو۔ نو د ہفتہ پہ تعاقب کتبے د شبیتہ
 زرہ فوٹو سرہ راروان شو۔ د چنگیز خان پہ لار کتبے دکوہ بابا پہ زنجیری کتبے د
 بامیان مساج او تاریخی بنا واقع وو۔ چہ چنگیز خان بامیان تہ راغ نو د فوٹو یو حصہ
 تے د جلال الدین پہ تعاقب کتبے اولیبرلہ۔ او پہ خپلہ تے د بامیان د محاصرہ شروع کرہ۔
 دمغل فوٹو او جلال الدین مقابلہ د پروان (اوسنی جبل السراج) پہ علاقہ کتبے راغلہ
 دغہ وضت د جلال الدین پہ مرستہ دیر پنبتا نہ قبائل ہم او دریدی وو۔ د ترکو او پنبتو
 دے مشترکہ فوٹو نو مغل فوٹو تہ فاشہ ماتے ورکرہ۔ لیکن فاتح شہزادہ غہ رنگ چہ
 د شکست پہ وضت کتبے خپل مان مدبر ثابت کرے وو۔ دغہ شان تے د دے فتح نہ سمیٹی
 فائدہ وانہ نختلہ۔ او دیر زر چنگیز خان یو بل فوٹو د پنبتو قبائلو پہ مقابلہ کتبے
 اولیبرلو۔ او د پنبتو امداد تے د جلال الدین پہ لور بند کر و۔ پہ خپلہ چنگیز خان د بامیان
 پہ محاصرہ کتبے د دیرے سختی نہ کار واخست۔ او دصرہ حربہ تے استعمال کرہ۔ لیکن د
 محصورینو پہ ہمت او مقاومت کتبے غہ فرق نہ راتلو۔ تر دے چہ چنگیز خان دومرہ
 قہر واخست چہ قسم تے او غور چہ تر شوے دا بنا تباہ کرے نہ وی او خپل کیپ پورے
 دے دے خلعو د وینو سیلاب نہ وی بیولے تر ہفتہ وختہ بہ آرام او نہ کریم۔ د دے
 نہ پس چنگیز خان د یو آخری حیل ہدایت او کر و۔ او پہ خپلہ ہم پہ حملہ کتبے شامل
 شو۔ پہ دے حملہ کتبے د چنگیز خان یو نیسے ہم او وڑے شو۔ او پہ دے خبرہ چنگیز
 خان نور ہم قہر واخست۔ آخر د دیر کشت و خون نہ پس پہ قات کتبے یو شکاف
 او شو۔ او پہ دے ذریعہ مغل فوٹو نہ پہ قات کتبے وردنہ شول۔ د قات دنہ چہ مغل
 فوٹو نو کوم ظلمونہ او کرل۔ د ہفتہ تفصیل بیانول ہم دیر غو فناک معلومیری۔ چاتونہ
 تے اوسوزول۔ کورونہ او ہلونہ تے وران کرل۔ د بنا تہول استوکن وارہ زارہ زرنیخ
 تے او وڑل۔ او د خپل قسم پورہ کولو پہ غرض چہ د بنیادمو د وینو سیلاب د ہفتہ تر
 لبتگرماہ او نہ رسید نو سالرونک ہریوٹیز تے جلال کر و۔ او د وینو سیلاب تے تر خپل کیپ
 اورسولو۔ پہ بامیان کتبے چہ مغلو کوم ظلمونہ کری وو۔ ہفتہ دومرہ زیات وو چہ
 د مغلو پہ شان بے رحم و خلعو تہ پرے ہم رسم راغلو۔ او دوی د بامیان بنا تہ
 د موبیخ یعنی دغہ بنا اووے۔

د بامیان نہ پس چنگیز خان د جلال الدین پہ تعاقب کتبے د غزنی پہ لور روان شو۔

په لار کښې د جلال الدين نه شکست خورده مغل فوځ هم د هغه سره يوځای شو. چنگيز خان د پښتنو امداد د جلال الدين په لور بڼه کړه او نو د هغه د پاره د افغانستان په زمکه د مغلو سره مقابلې گرانه شوه. له ناچاره ورځه جلال الدين د خپل ډيرش زره فوځ سره د غرونو نه راښکته شو. او د اباسيند څارې ته راغی. د هغه د اراده وه چه په اباسيند پورې شې او د سلطان دهلي نه د مغلو برخلاف مدد حاصل کړي. ليکن هغه په دې اراده کښې کامياب نه شو. ځکه چه مغل فوځونه په ډيرې تندۍ د هغه په تعاقب کښې راروان وو. او د هغه نه د بڼې ورځه د مزل په فاصله وو. په دې موقع جلال الدين د سيند څخه اوښوله. ولې د سيند په غاړه هغه ته دا معلومه شوه چه هغه کوم ځای ته راغلی دې هلته سيند ډير تند و تيز بهيری. او بغير د پل نه په دومره تيز و تند او يو کښې پورې وتل گران دی. دا ځای غالباً چه د خوشحال کړه په خوا و شا کښې و دغه وه چه هغه د چنگيز خان مقابلې ته بيا راستون شو. او دخپل جانباز مختصر فوځ سره د بې رحم مغلو آخری مقابلې ته تيار شو.

جلال الدين په ډير استقلال اول دا حکم او کړه. چه د سيند په غاړه هر څومره کشتی چه موجوده دی. هغه د اوسوزولې شې. په دې غرض چه د هغه د سپاهيانو په زړونو کښې د تښتې خيال پيدا نه شي. د دې نه پس د جنگ د پاره هغه يو موزون ځای خوښ کړه. او دا ځای غوره او گټلې چه هم په دغه ځای مغلو سره قطعې او آخری فيصله او کړې. ابتدا کښې مسلمانان په ډير بھادري او جنگيدل. او په مغل فوځونو کښې ورننوټل. په خپله جلال الدين دخپلو ضعب فوځي دستو سره د چنگيز خان په تلاش کښې د مغل فوځ په قلب ورننوټو. ولې د بده مرغه چنگيز خان ځای او نه موندلو. د يو ساعت د پاره داسې ښکاره شوه چه مسلمانان بريالی شول. مغل فوځونه ټول منتشر شول. ليکن دا د مغلو جنگي چال وو. لږ ساعت پس مغل بيا رايوځای شول. او په مسلمانانو ځه حمله او کړه. چنگيز خان ځه فوځي دسته په ډير رازداري کښې د مسلمانانو شا ته هم اولېږلې. په دې ډول مسلمانان په مغل فوځونو کښې گير شول. د نا اميدۍ په دې حالت کښې جلال الدين بيا په مغل فوځ يوزوروره حمله او کړه. ليکن په دې کوشش کښې د هغه سره صرف اووه سوه جانباز پاتې شوی وو. دغه وخت جلال الدين د نوره مقابلې نه نااميده شو نو هغه سبه په تسلي خپله زغره اوويستله او خپله توره لينده او څو غشي ځه د ځان سره واخستل. په اس سور شو او د يو شل فته او چت شونې ورځې نه ځه په اباسيند کښې وراو دانگلی. او د اباسيند په خونړۍ چپو

کڻي وڙکڊ شو۔ او په لامبولامبولي غاري ته اووتلو۔ او هلته ټي ښځه په آرام داس نه زين کوز کړو۔ او خپل جامي د اچولو په غرض نهر ته او غورول۔ چنگيز خان د جلال الدين د ژوندي گرفتارولو حکم کړي وو۔ ليکن هغه اوس د مغلو د طاقت نه بهر وو۔ مغل فوځ د جلال الدين آخري پاتې شوي فوځونو سره په جنگ لگيا وو۔ دغه وخت چنگيز خان هغه څانگه ته راغ د کوم څانگه نه چه جلال الدين په سيند کښي دانگلي وو۔ هغه ساعت خو چنگيز خان گوته په ځله جلال الدين ته په حيراني کتل۔ او بيا ټي ناکاپه دا ووي «خوش نصيبه دے هغه ياد چه د هغه څوټي دومره زړور او دلاور دي؟ اگر چه په دے موقع چنگيز خان خو د جلال الدين تعريف اوکړو۔ ليکن دا ظالمه ده چه د چنگيز خان د لاسه د هغه وژل يقيني وو۔

څو ورځي پسي مغل فوځونه د جلال الدين په تعاقب کښي په اباسيند پورے وتل۔ او د ملتان او لاهور پورے علاقه ټي تاغت و تاراج کړه۔ ولې جلال الدين ټي په لاس راغلو۔ جلال الدين اگر چه د مغلو د مرگ نه پخ شو۔ ليکن د هغه د اقتدار و عظمت دوره ختمه شوي وه۔ بيا هم هغه د مغلو سره په جنگونو کښي لگيا وو۔ ليکن دغه وخت د هغه حيثيت د يو داسي جنگيالي او توريالي وو چه د هغه خپل وطن نه وي۔

د اباسيند د غاري د اچنگ آخري جنگ وو۔ چه په هغه کښي خوارزمي عسکرو د مغلو سره شديده او په ډير استقلال او بهادري مقابله کړي وه۔ ولې د دے نه پسي د تبت نه واخلي د بحيره خضر پورے د ټولو ملکونو د مقاومت طاقت ختم شو۔ وو۔

چنگيز خان خو د جلال الدين په نيولو کښي کامياب نه شو۔ ولې هغه خپله غصه د غزني په تباهي سره کړه۔ د غزني ښار چه د سلطان محمود په زمانه کښي په «عروس البلاد» مشهور وو۔ او د تهذيب و تمدن و ثقافت او علومو فنونو يولو ټي مرکز وو۔ په اول ځل د علاوالدين جهان سوز د لاسه تباه شو۔ وو۔ او په دويم ځل بيا د چنگيز خان د لاسه تباه شو۔ شاهي عبارات، مدرسے کاروان سرايونه، عالي شان عبارتونه، ښکلي او تروتازه باغونه، هرڅه بيا تالا ترغا شو۔ او د مسلمانانو د تهذيب و ثقافت د لوټي مرکز د چنگيز خان په خونړي ولاسونو د خاورو په ډيريو کښي بدل شو۔ دا واقعات د ۱۲۲۲ء وو۔

په افغانستان او ترکستان کښي د تباهي نه پسي چنگيز خان خپل وطن ته لاړ او د هغه څانگه نه ټي بيا په چين جمله اوکړه۔ او هلته ټي خپل فتوحات مکمل کړل۔ او هم په دغه ملک کښي په ۱۲۲۷ء کښي مړ شو۔ په دے عرصه کښي جلال الدين د خپل حکومت د فتح کولو ډير کوششونه اوکړل۔ او د گرجستان او آذربايجان علاقه ټي د مغلو نه فتح کړي ولې هغه په خپلو

کوششونو کینے کامیاب نہ شو۔ او د افغانستان علاقے د ۱۲۵۱ پورے د چنگیز خان
 د اولاد پہ قبضہ کینے وے۔ جلال الدین پہ ۶۲۸ھ کینے دیو کرد د لاسه اووڑے شو۔
 او د هغه په مرکز د خوارزمیانو د سلطنت خاتبه اوشوه۔
 د چنگیز خان او د هغه د اولاد د استیلا دورہ د تولو اسلامی ملکونو او افغانستان
 د پارہ د تباہی او بربادی دورہ وے۔ په دے لنډه کنډه دوره کینے بنارونه وړان شول
 د تہذیب و تمدن آثار ورک شول۔ په لکونو خلق اووڑے شول۔ او تولو اسلامی ملکونو
 ته یو داسے نقصان اورسید چه د هغه تلذبی بیا ناممکنه وے۔ په دے جنگونو کینے مغلو په
 مسلمانانو د و مره ظلمونه کړی وو چه د هغه خونړی تفصیلات بیا نول هم ډیر خوفناک
 معلومیری۔ دا داسے جنگونه وو چه په دے کینے د نفرت او دغه دشمنی نه بغیر د بنیادونو
 قتل عام شوه وو۔ او مقصدے صرف د بنیاد مو تباہ کول وو۔ دے قتل عام د اسلامی
 ملکونو پر رونق او آباد بنارونه د خاورو او ملبو ډیرانونه کړی وو۔ د دے قتل عام نه
 نه چه کوم خلق په اتفاق سره بچ شوی وو، هغوی په روحانی طور د و مره زبلی شوی او
 مغلوب شوی وو چه د پتیدو نه بغیر نور هیچ کار نه وو پاتے شوه۔ په هغوی ویرے
 او ناامیدی د و مره غلبه کړی وه چه هغه به د دے وړان شوو بنارونو د گنډ والو
 په پرینولو امداد نه وو۔ او اکثر به د هغه پرانگانو لیوانو خوراک کیدل۔ کوم چه به د
 خوراک په تلاش کینے دے گنډه وائو ته راتلل۔ چنگیز خان دا حکم کړے وو۔ چه کوم
 بنارونه هغه وړان کړی دی په هغه کینے د بیا انسانان آباد نه شی۔ دغه وجه ده چه
 هغه بنارونه چه د چنگیز د حملے نه اول د تہذیب و تمدن او علومو او فنونو مرکز و نه وو۔
 د دے نه پس په دے مرکز د هغه بنارونو نینجے نینسائے د داغونو په ډول پاتے وے۔ دا
 وحشی خانہ بدوش د رحم د لفظ نه نا اشنا وو۔ او په حقیقت کینے د مسلمانانو د پارہ
 د خدائے یوقهر وو۔

د چنگیز خان نه پس ماورالنهر، بدخشان او د افغانستان علاقے د چنگیز خان د دویم
 حوی، چغتائی، په برخه کینے رسیدلے وے۔ ولے داسے معلومیری چه دا ملک د دوی په
 خیال کینے نابوده اوبے بنے بے توینے وو۔ نو په دے وجه تے په دے ملک د قبضے ساتلویا
 دغه سخت انتظامی قوانینو جاری کولو په لور توجه او نه کړه۔ سوا د دے نه چه د غور
 په علاقہ کینے دوی ډیر مغل فوجیان آباد کړل۔ دا مغل آبادکارن وړخ په هزاره قام مشهور
 دی۔ او د دوی د دے نائے په وجه د غور علاقے ته د هزاره جات د وٹیلے شی۔

پہ کومو ورھو کبے چہ د غلام خاندان پہ سلسلہ کبے سلطان ناصر الدین عبود د
 ہندا باچا او بلین د ہغہ وزیر وو پہ دغہ زمانہ کبے دچغٹائی مغلو حیلے پہ لاهور او پہ
 پنجاب باندا مے جاری وے د دے حملو دمدا فعت دپارہ ہندی باچا شیر خان نوے د
 پنجاب گورنر مقرر کرو۔ شیر خان یو دیر توریالے او باہستہ انسان وو۔ دے توریالی انسان
 نہ صرف د مغلو د حملو مؤثر مدافعت او کرو۔ بلکہ دا افغانستان پہ مرکزہ ہم ورتو تو۔ او
 غزنی تے فتح کرو۔ او قریباً مغلوینت کالہ پس تے ہاتہ بیا اسلامی خطبہ اولوستلہ۔ او د
 کابل علاقے تے دغزنی سلطنت سرہ او کتہ لے۔ ولے داسے معلومی پری چہ د شیر خان د مرگ
 نہ پس دا علاقے بیا د ہندی سلطنت نہ جدا شوے۔ او د مغلو حیلے بیا پہ ہندا شروع
 شوے۔

دکرت کورنی

په کومو ورځو کې چې په هند کې سلطان ناصرالدين محمود حکمران وو - په دغه ورځو کې په غربي افغانستان کې د پښتنو د يونوي کورني بادشاهي په هرات کې قائم شوه - د دې سلسلې باني شمس الدين کورني نومیده - چې په کال ۶۴۳ ۱۲۴۵ کې د چنگيزخان د استیلا نه وروستو په هرات کې خپل اقتدار قائم کړو - او خپل ځان ته د «ملک» خطاب او ټاکلو - دا ځانندان هم د غورد پښتنو د شاهي کورني هم نسل وو - احتمال لري چې د مغلو بادشاه به د غورد د پښتون سردار ته د افغانستان د دې حصې اختيار ورکړی وي - د دې کورني حکومت په افغانستان کې د ۱۲۴۵ نه د ۱۳۸۳ پورې قائم وو - د چنگيزخان د تباهي نه پس د دې کورني بادشاهانو په ملک کې يو باقاعده او منظم حکومت قائم کړو - او علم و ادب ، تجارت او صنعت و حرفت ته توجه او کړه - د دې سلسلې دويم باچا رکن الدين او دريم فخرالدين نومیده - تر دې وخته (۱۳۸۳) پورې دا باچايان د مغلو زير اقتدار او د هغوی باچازار وو - و له دې سلسلې څلورم بادشاه غياث الدين کورني د مغلو د اقتدار نه آزادي حاصله کړه - او د دې نه پس د دې سلسلې نور باچايان لکه دويم شمس الدين ، ملک حافظ او معزالدين حسن آزاد او خود نختاره وو -

معزالدين حسن (۱۳۳۱-۱۳۵۹) چې د دې سلسلې اووم باچا وو - د نوي برم او اقتدار څاروند وو - د دې په زمانه کې د فارس د مغلو طاقت مخ په زوال وو - دغه وجه وه چې معزالدين د مرغاب پورې علاقه او نيوله - د دې په زمانه کې تجارت هم په ترقي وو - دا باچا د علم و فضل هم لوی پالونکې او مرستیال وو - د ۲۰ کالو د حکومت نه پس په ۱۳۵۹ کې وفات شو - او د دې په ځای غياث الدين بابر علی تخت نشین شو -

د غياث الدين په زمانه کې تيمور لنگ د خپلو فتوحو توارغاز او کړو - په دې سلسله کې د خپل يواستاد هرات ته هم راووليږلو - او مطالبه کړه چې د هرات حکومت د به رضا صلاح د تيمور اقتدار ته تسليم شي - ليکن غياث الدين د تيمور دې خواهش منلو ته تيار نه شو - او د دې نتيجه دا شوه چې تيمور په سرت حمله او کړه - او ملک غياث الدين د خپلو ځامنو سره د تيمور په لاس کې بنديوان او د هغه په حکم او وړ شو - (۱۳۸۳) او دغه شان دکرت کورني ختمه شوه - او په افغانستان کې د تيمور اقتدار قائم شو -

د تیسور اقتدار

تیسور چہ پہ گویو تیسور ہم مشہور دے - پہ ترکی قبائیلو د برلاس قبیلے دیو سردار گوتے
 او پہ کال ۱۳۲۵-۲۶ کینے پہ کیش نوے کلی چہ دسر قند جنوب تہ واقع دے۔ زیر بندے
 وو۔ پہ ترکی ژبہ کینے د تیسور معنی « فولاد » دہ - دور و کوالی نہ پہ سختیو او ترسیکو
 عادت شوے وو۔ دغہ وجہ وہ چہ ہیج ورتہ کران نئے نیکاریدل - پہ یو بگرہ کینے پہ پینہ
 خور شوے او دغہ نہ لبر شان گویو شوے وو۔ دچغتائی مغلو نئے اقتدار ترلاسه کرو۔
 اوچہ خان تے بنہ مضبوط کرو۔ نو پہ مرکزی ایشیا کینے یو عظیم سلطنت تشکیل کرو۔ د
 دے سلطنت مرکز سمرقند وو۔ ددے نہ پس تے پہ لبر کشتیو گوتے پورے کرے۔

تیسور د مورد طرف نہ دچنگیز خان قبیل او دغہ تے پہ شان دیر صامب تنظیم، ضابطہ،
 زبور، او دغیر معمولی قوت ارادی خاوند وو۔ پہ خونونو کینے دچنگیز خان تہ کم نئے
 وو۔ او پہ مکرو فریب او چالاکئی کینے دچنگیز خان تہ ہم دوه گوتے د پاسہ وو۔ دخوا
 و شاتوئے علاقے تے او نیولے۔ او د ۱۳۴۹-۱۳۵۳ پہ مینج مینج کینے ہرات سیستان او قندھار
 فتحہ کرل۔ او بیاتے دغہ تہ او کرل۔ چہ ددہ تہ ورا ندے چنگیز خان ہم نئے وو کپری یعنی
 پہ پینتو قبائلو تے پہ غریز و مینو کینے عملے شروع کرے۔ او د دوی دا علاقے تے اولوتلے
 او دوی قبیل خان تہ ایل کرل۔ او کوم وخت چہ ہغہ تہ ہندوستان حملہ کولہ۔ (۱۳۹۸)
 نو دغہ ہراول فوحو نہ پہ پینتو قبائلو مشتعل وو۔ داپنبتانہ قبائل د خپلو مشرانو
 ملک سربنی، ملک خمر سروانی، ملک بہاء الدین نیازی او ہاک یوسف سروانی پہ سرکردگی
 کینے د تیسور ملگری وو۔

پہ دغہ زمانہ کینے پہ ہندوستان کینے د تعلق خاندان حکومت وو۔ ولے د فیروز
 شاہ تہ پس پہ دے کورنی کینے د زوال نینجے نینانے ٹرگندے شوے وے۔ د تیسور دھیلے
 پہ ورھو کینے د دہلی پہ تخت محمود تعلق حکمران وو۔ تیسور د خپل فوچ یو حصہ د خپل
 نسبی پیر محمد پہ ماتحتی کینے سندھ تہ اولیر لہ۔ پیر محمد د « تلپے » ملتان، دیبال پو
 بہنیز، قلا گانے فتحہ کرے۔ او بیا د تیسور د راتلو پورے اتال شو۔ د فوچ بلہ حصہ تیمو

پہ خیل کمان کینے واغستہ۔ او د غزنی او بنوں پہ لار د "ھنکوٹ" نہ را اووت۔ پہ اباسین پورے وتو۔ او د بھنڈے پہ مقام دخیل نمسی پیر محمد سرہ یو خائے شو۔ او بیا د دے خائے نہ د دھلی پہ لور او کوچید لو۔

عبود تغلق د تیمورخہ معمولی شان مقابلہ اوکړہ۔ ولے خو ندے او نہ کړو۔ او کجرات تہ او تبتیدہ۔ تیمور پہ دھلی ورسوتو۔ پہ دھلی کینے د تیمور د سپاہیانو او د بنار دملقو پہ خہ خبرہ تکرار او شو۔ پہ دے وجہ تیمور د قتل عام حکم اوکړو۔ درے ورخے او درے شیپے پہ بنار کینے قتل عام جاری وو۔ او دو نیورودونہ بہیدل۔ بے حسابہ خلق د تیمور د سپاہیانو پہ تورو قطرے قطرے شول۔ او د دھلی بنار تالا والا شو۔ آخر پہ دیرہ مشککہ دا قتل عام بند شو۔ تیمور پہ دھلی کینے دوہ ہفتے پاتے شو۔ او پہ دے ورخو کینے تھول بنار جارو کړو۔ او بیا د وطن پہ لور روان شو۔ دھندوستان پہ مہم کینے تیمور پنٹلس میاشتے تیرے کړے۔

د تیمور د حملے پہ وخت کینے دملتان اولاهور پہ علاقو کینے دیر پستانہ بالخصوص نیازی اولودی قبائیل آباد وو۔ دے خالقو د تیمور د نمسی سرہ شدید جنگونہ کړی وو۔ لیکن دملتان حاکم سید خضر خان د پیر محمد مرستہ کړی دہ۔ او دھغہ اطاعت تے منلے وو۔ دغہ وجہ وہ چہ تیمور پہ خیل واپسی کینے سید خضر خان د خیل طرف نہ دملتان اولاهور حاکم مقرر کړو۔

تیمور پہ کال سکنہ کینے چہ دغہ وخت دھغہ د چین د فتوحاتو پہ تکل کینے روان شوے وو۔ د "انرار" بنار کینے وفات شو۔ دغہ وخت دھغہ عرب او یا کالہ وو۔ تیمور اگر چہ مذہباً مسلمان وو۔ لیکن د مذہب سرہ تے خہ خاص دلچسپی تہ لرلہ۔ دیر بے رحم او سفاک وو۔ پہ ہلاکت او تباہی کینے د چنگیز خان نہ خہ کم نہ وو۔ دھندوستان د حملے پہ وخت کینے چہ دھلی تہ نزدو شو نو یو لک قیدیان تے چہ دہ پہ مختلفو جنگونو کینے نیولی وو او وژل۔ دیرے عبادت خائے تے ورائے کړے۔ عالمان تے او وژل۔ تیمور داہلیہ لرلہ چہ سر قندم چہ ددہ دار الخلافہ وہ اباد کړے۔ او د دے آرزو پہ تکبیل کینے تے دھر خائے صنعت گران، معماران، د موسیقی ماہران او نور نور فنکاران پہ سر قند کینے جمع کړی وو۔ تیمور د دنیا پہ لویو فاتحانو کینے مسابیر ی۔ دھغہ سلطنت د دھلی نہ تردمشقہ او د بحر آراں نہ تر خلیج فارس پورے خور وو۔ د سیاست تنظیم او د جنگونو پہ فن کینے سارے نہ لرلو۔ ددہ پہ مرگ دا وسیع سلطنت ددہ پہ اولاد کینے او ویشیلے شو۔

شاهرخ مرزا :- د تيمور د مرگ نه پس د هغه ځوټه شاه رخ مرزا د هغه

جانشين شو. د پلار په ژوند كې د د خراسان گورنر وو. د هرات تهذيب و تمدن په دۀ د پراخ كړه وو. دۀ د خپل سلطنت مركز هم هرات او تالكو. او په سمرقند كې خپل ځوی الخ بيگ مرزا چه يو عالم فاضل او په علم هيت كې لوټه ماهر وو. حاكم مقرر كړو. شاهرخ طبعاً امن پسند او د جنگونو نه متنفر وو. د دۀ په زمانه كې په ملك كې امن و امان وو. د خپلو ځينو مصامينو خصوصاً د خپل بيگي كو هر شاد په تلقين او مشوره - شاهرخ تر څه حده د هغه تباهيو تلافی او كړه كوله چه د دۀ د پلار په وخت كې شوه و. د ابابا يو عادل، نيكو كار او د علم و عرفان سره مينه لرونكې وو. علما فضل پركران وو. د دۀ په زمانه كې د صنعت، موسيقي، معياري او نقاشي لوټه لوټه ماهران پيدا شول. شاهرخ په خپله هم په خپله زمانه كې د موسيقي يو لوټه ماهر وو. دۀ باچا درۀ غلوپيت كاله حكومت او كړو. او په سكه كې وفات شو.

د تيمور د كورني وروسته مقتد باچا سلطان حسين بايقرا دۀ. د دۀ پلار غياث الدين منصور نومیده. چه د بالقرا ځوټه د عمر شيخ نېسه او د تيمور كړوسه وو. سلطان حسين په هرات كې زيږيدل او د هغه الخ بيگ مرزا په تربيت كې لوټه شوه وو. كوم چه د شاهرخ ځوټه او د علم هيت يولوټه ماهر وو. دۀ بادشاه خپل نوميالی وزير علي شير نوازي په تلقين د علم و عرفان په لاره كې د پرخدمتونه كړي دي. د دۀ زمانه د علم و عرفان او صنعت و حرفت د ترقي زمانه وه. خطاطي، رساي، نقاشي او شاعري او داسه نور فنون لطيفه په پرمخ تگ روان وو. د فارسي ژبه مشهور شاعر او صوفي مولانا عبدالرحمان نورالدين جاي په دغه زمانه كې ژوند كړه وو. او د خپل زمانه مشهور فنكار بهزاد هم دغه وخت ژوند كړه وو. بهزاد په هرات كې په كال (۱۴۷۰) كې زيږيدل وو. او د سلطان حسين بايقرا په زمانه كې په هرات كې د نقش ونگار او خطاطي يوه اكيديسي قائمه كړي وه. چه په هغه كې به د هغه زمانه لوټه لوټه فنكاران د خپل خپل فن په تكميل كې لگيا وو.

د سلطان بايقراه په زمانه كې د تيمور په ټبر كې مرزا الخ بيگ د غزني او كابل په علاقه حكمران وو. داميرزا الخ بيگ د عرش شيخ مرزا ورور او د بابر تره وو. سلطان حسين د (۳۵) كاله حكومت نه پس په كال ۹۱۰ هـ كې د بادغيس په مقام وفات او په هرات كې ښخ شو. د دۀ نه پس د تيمور يانو سلطنت د شيبانيانو د خپلو په نتيجه كې سقوط او موند -

د کابل مرزا الغ بیگ هم په کال ۱۵۰۲ کښه مړ شو. او دده په مرک په دغه علاقه کښه نشرونه فساد وټه پورته شول. او د ۱۵۰۴ پورته د تخت شو دعویداران پیدا شول. و له هم په دغه کال بابر په کابل قبضه اوکړه. او دغه شان یواځې دا نه چه په افغانستان کښه د تیپوری خاندان حکومت قائم پاته شو. بلکه په هندوستان کښه هم قائم شو. دا خبره د فکرو د ده چه د چنگیزخان د عیله رست نه واخله د بابر د فتح کابل رسته پورته زمانه بلکه د دغه نه څه زمانه وروستو هم په افغانستان کښه د پښتنو تاریخ په تیرو کښه پته ده. په دغه اوږده زمانه کښه چه تقریباً په دره سوه کاله مشتمله ده. د پښتنو قبایلو د نومونو، د دوی د ژوند ژواک او ژبه په باب کښه هیڅ معلومات په لاس نه راځي. او په حقیقت کښه د پښتنو د تاریخ دا زمانه د هندوستان سره تعلق لري. په دغه اوږده زمانه کښه چه په افغانستان کښه د مغلو د حملو په وجه د طوائف الملوکي او بلچاگردی کیفیت قائم وو. په هند کښه پښتنو دومره سیاسی اقتدار حاصل کړی وو. چه د هندوستان په تحت د دوی د یونو زیاتو خاندانونو بااقتداره حکومتونه قائم کړی وو. او چه کوم وخت بابر کابل فتح کړو. دغه وخت هم په هند کښه د پښتنو یو مقتدر سلطنت قائم وو. چه آغازته د بابر د پیدایش نه څه پنځوس کاله اگامو شوی وو. او هم دغه سلطنت وروستو د بابر د لاسه سقوط او موندله. په دغه وجه مونږ ته د پښتنو د سیاسی ترقی د تلاش او لټون د پاره یو محل بیا د افغانستان نه د هند په لور توجه گرزول ضروری دی. دلته به صرف دومره وینا کافی وی. چه په دغه اوږده عرصه کښه د افغانستان څه بیل تاریخ نشته. او نه په هغه زمانه کښه دا وطن په دغه نامه مشهور وو. البته دا درست ده. چه په دغه زمانه کښه د موجوده افغانستان د یونیم بنار مثلاً د هرات د ترقی حالات معلوم دی. دا بنار نه صرف د کورت کورنی په زمانه کښه د دوی د حکومت مرکز وو. بلکه د تیمور د اولاد په زمانه کښه هم د خراسان د گدی ځای وو. او یواځې د لویو لویو مدرسو او شاهي عمارتونو او زیارتونو په وجه مشهوره وو. بلکه د هغه زمانه د عالمانو فاضلانو، فلسفیانو او فنکارانو هم یو مرکز وو. و له ترکوما، چه د ملک د مجموعی حالاتو یاد پښتنو قبایلو تعلق ده. د دغه په حقله هیڅ معلومات په لاس نه شې راتلې. البته د بابر د وخت نه رسته پښتنو د تاریخ بیا ژوند کړی.

لکه چه وړاندې مو وپیلی دی. د چنگیزخان نه پښتنو د هغه د اولاد په زمانه کښه د غوری پښتنو کورت کورنی په هرات کښه د مغلو زیر اقتدار یو حکومت قائم کړی وو. چه وروستو

دے د مغلو د اقتدار نه شان آزاد کړې وو. لیکن د دے حکومت د اقتدار دا تره محدوده وه. او د ملک په مختلفو حصو کښه باچا کړدی وه. او مغلو به په هر لوري تافتونه او برغلو نه کول. او ملک به د تالا کولو. په حقیقت کښه په افغانستان کښه دا زمانه د مغلو او پښتو ترمنځه دیو اوږد او طویل آمیزش زمانه وه. د دے دواړو قامونو ترمنځه دا آمیزش د بابر په وخت کښه هم جاری وو. او د دے نه پس هم دا تلسه صدی (م) ترآغاز پورے په څه نه څه شکل کښه موجود وو. ولے د دے نه پس پښتو په خپل ملک کښه د مغلو د سیاسی اقتدار نه شان آزاد کړو. او دخپل حکومت په تشکیل کښه کامیاب شول.

دا حقیقت چه پښتانه قبایل څه رنگ په موجوده زمانه کښه د افغانستان په مختلفو علاقو کښه آباد دی. دغه شان د چنگیز خان په زمانه کښه هم آباد وو. او د چنگیز خان د زمانه نه به وړاندے هم په دغه مرکز استوګن وو. د کرت کورنئ په عهد حکومت کښه د پښتو او مغلو ترمنځه دغه مقامی جنګونو حال معلومېږی. په دے قسم جنګونو کښه د یو جنګ چه د سورغر، د جنګ په نامه مشهور دے حال موږ ته د پټه خزانه په شهادت معلوم دے. دا جنګ د غلجی پښتنو او مغلو ترمنځه شوی وو. نو هرکله چه د ملک په یو حصه کښه د مغلو او غلجی پښتنو ترمنځه په دیارلسه صدئ کښه جنګونه کیدل. نو موږ دا قیاس کولے شو چه په دغه زمانه کښه به د افغانستان نور قبایل لکه په مثال کښه ابدالی پښتانه هم د دے وضعیت سره همرو وو. ولے د بده مرغه د نورو پښتنو په حقله هیڅ معلومات په لاس نه راجئ. د سورغر دا جنګ اگرچه په ظاهره کښه د معمولی نوعیت جنګ دے. ولے زما په خیال کښه په یوڅو وجوهانو د پراهمیت لری. د دے د اهمیت یو وجه دا ده چه د دے نه د غلجی قبایلو د استوګنې علاقه معلومېږی. غلجی قبایل چه نن ورځ په کومه علاقه کښه استوګن دی. په دیارلسه صدئ کښه یعنی د چنگیز خان د اولاد په زمانه کښه هم تقریباً په دے علاقه کښه میشته وو. او د دے نه په وړاندیئ زمانه کښه هم دے میشته وو. د دے جنګ د اهمیت دویمه وجه دا ده چه د دے جنګ نه موږ ته د هندوستان د خلجیانو د اصل نسل او ژبے په حقله هم رهنمائی حاصلیدے شی. هندوستان خلجیان هم په دغه زمانه کښه یعنی د چنگیز خان د مهاجراتو په دوران کښه د افغانستان نه هندوستان ته تلے وو. د دے هندوستانی خلجیانو د اصل نسل او ژبے په حقله د عالمانو ترمنځه اختلاف دے. ځنن دوی نسلًا ترک گني، او د ځینو په خیال کښه دوی د افغانستان د غلجی قبایلو هم نسل، وروڼه تر بوران او عزیزان دی. دا ظاهره ده چه د افغانستان خلجیان پښتانه او دوی

ژبہ پښتو وه - نو دا قیاس یقین ته ډیر نزدو معلومیری چه د هندوستان دا خلیان به هم هغه خلق وو کوم چه په افغانستان کښه د غلجیانو په نامه مشهور وو - او دوی مورنئ ژبه به پښتو وه - اگر چه د ترکانو سره د نزدو او ژور تعلق په وجه به ئه ترکی ژبه هم خپله کړئ د سور غر په جنگ کښه د غلجیانو مشر هوتک بابا وو - چه د بارو مو ئه د تولرنسئ او د غلجی بابا کړوسه وو - او د پټه خزانه په شهادت په کال ۶۶۱ هـ کښه زېږیدلے وو - دغه وقت د کرت په کورنئ کښه اول شمس الدین حکمران وو - چه دده کورنئ ورومیه بابا او د ۶۶۳ نه د ۶۶۴ هـ پورے ئه په هرات کښه حکومت کړے وو -

د پټه خزانه د روایت مطابق هوتک بابا چه او ئه شو نو په اتفر کښه د قام مشر شو په دغه زمانه کښه به مغلو دارغنداؤ په یغاره لوت کاوو - اتفر اولان او قلات به ئه تالاکول د مغلو دا تختونه هوتک بابا برداشت نه کړے شول - نو خپل قبائل ئه راغونډ کړل - او په سور غر ئه د مغلو سره جنگ او کړو - په جنگ کښه پښتانه کامیاب او ډیر مغل اووژلے شول - دده جنگ نه علاوه د مغلو او پښتنو ترمنځه نور جنگونه هم د هوتک بابا په سرکړگي کښه شوی دی - دا جنگونه د هوتک بابا نه پس د هغه ځوی ملک یار بابا ته په میراث کښه پاتے شول - او شاید چه د هغه نه پس به هم کیدل - هوتک بابا په کال ۶۶۴ هـ کښه دنهه اویا کالو په عمر کښه وفات شو - د سور غر په جنگ کښه به هوتک بابا دا سندره وئيله او خپل شاه ټاسی به ئه جنگ ته پارول -

دهوتک بابا سندره

په سور غر بل لاته نن اوردے	وگړیه جوړ راته پیغور دے
په کلی کور باندے مغل راغے	هم په غزنی هم په کابل راغے
غښتلیو ننگ کړئ دامو وار دے	مغل راغله په تلووار دے
په پښتوخوا کښه ئه ناتار دے	پر کلی کور باندے مغل راغے

له اتفر - د قلات جنوب مشرق ته یو مقام دے چه د هوتکو او توخیانو مسکن او حکومتی مرکز دے - له اولان - د موجوده شاه جری په قطب یو مقام وو چه د پخوانیو ابادیو نښه نښانے ئه تراوسه موجود دے دی - له سور غر اولان او شاه جری ترمنځه د قطب په لور د یو غر نوم دے - له دغښتلیو جمع مراد ځوانډ، مضبوط، دلاور -

آدمرغ غبستلیوراشی
 تورے تیرے غشی تر ملاشی
 حلمو پہ غشو کری وارونہ
 ورو پاندے کری خیل تہترونہ
 زما دحلمو وینے بہیری
 میرٹی زغلی او ترہیری
 پینتو ہلئی پہ غرہ جنک دے
 مہال دتورے دے دنک دے
 حلمو پہ ننگ حانونہ مرہ کری
 د پینتون خوا مزکے ساتھ کری
 پرکلی کور باندے مغل راغ

۱۰ دقندھار جنوب مشرق تہ دیو وسیع علاقے نوم دے۔ چہ آخری پولہ تے دکوہ سلیمان او بلوچستان
 ترمینتہ رسیدلی دہ۔ د ارغستان منطقہ، د قلات جنوبی علاقہ او دکوڑک غر لینے دکاکرو د علاقے یوہ
 حصہ پہ کینے ہم شاملے دی۔

۱۱ میرٹی۔ ۱۲ رٹی۔ د میرٹج جیع پہ معنی د دشمن اوس دا کلمہ د استعمال نہ وتلی دہ۔ میرٹی دشمنی
 پہ معنی خوشحال ختک ہم احتمال کری دہ۔ ۱۳
 چہ د سترگوئے تقویٰ سر میرٹی دہ ۱۴
 تہ مہال۔ وقت۔ موقع۔

۱۵ دا لفظ د پخوانو شاعرانو پہ کلام کنبے موندے شی۔ پہ معنی د دشمن لکہ د ملک یار برستین پہ
 دے شعر کینے ۱۶ تورے تیرے کری دشمن مو پرے کری۔
 ۱۷ د امیر نصر لودی دا مصرعہ ۱۸ زما د نینہہ ہسے تو را کرے ۱۹ عبد القادر خان ختک ہم دا
 لفظ احتمال کرے دے۔

۲۰ حو عارف د چاہہ نبو شکر گزار وی
 د بگنبو پینتو پہ لہجہ کینے نن ورخ ہم استہالیری۔
 ۲۱ ہہ پٹیل۔ پیرل۔ رہہ مزی کینے لکہ دامیل۔

پښتانه په هند کېښي

د خلیانو سیاسي عروج

په هندوستان کېښي د مسلمانانو د حکومت زمانه په دوو حصو کېښي ویشل شي اوله دوره د محمد غوري د وفات ۱۲۰۶م نه شروع کېږي. دغه وخت په هند کېښي قطب الدین ایک دیونی سلسله (خانان غلامان) بنیاد کېښود. دا دوره په ۱۵۲۶م کېښي ختمه شوه. په دغه کال بابر په هند حمله اوکړه. او د ابراھیم لودی نه ټي د هند سلطنت اوکړلو. دویمه دوره د ۱۵۲۶م نه شروع شوی او په ۱۸۵۷م کېښي ختمه شوی ده. دغه وخت انگریزانو په هند قبضه اوکړه. او مغل حکومت سقوط اوموند. د مسلمانانو د سلطنت اوله دوره د سلطنت افغانه (پښتنو سلطنت) په نامه او دویمه دوره د سلطنت مغلیه په نامه مشهوره ده. په اوله دوره کېښي اگرچه د خلی او لودی خانان ونونه علاوه نور حکمران خانان ونه دنسل په لحاظ ترک یا مخلوط النسل ترک وو. لیکن د محمود غزنوی او محمد غویی پرله پسې حملو پښتانه د هند سره ډیر بلد کړی وو. د قطب الدین ایک فیاضی او قدر دانی د پښتنو حوصله نور هم زیات کړی. او دوی ته د خپلو ارمانونو پوره کولو دپاره یو لوی میدان په لاس ورغلو چنانچه د خانان غلامان اکثر فوځونه هم په پښتنو مشتمل وو. او د دغه نه پس په دغه اوږده دوره کېښي د حکمران خانان رخنواکه هغه پښتون وو او که ترک (فوځي طاقت په پښتنو منحصر وو. او د سلطنت د سرحداتو د حفاظت ذمه واری دوی ته ور په غاړه وه. دغه وجه وه چه د دغه فوځي طاقت په مرسته وروستو د پښتنو دیو نه زیاتو خانانانو د دهلی په تخت قبضه اوکړه. او دیو مقتدر سلطنت په تشکیل کېښي کامیاب شول. په دغه بنا دغه دور ته د پښتنو د سلطنت دور وئیل نه غلط دی او نه نامناسبه په هند کېښي د قطب الدین ایک له خوا دیونی سلطنت د تشکیل په وجه د افغانستان تعلق څه موده دپاره دهند نه اوشلیدو. او د پښتنو د طاقت مرکز هند ته منتقل شو. اگرچه په حیثیت د بادشاه د قطب الدین ایک زمانه ډیره لنډه وه لیکن په دغه لړه

موده کنبے ہم ددہ د قدر دانیٰ پہ وجہ بے شمارہ پښتانه (خلج و افغان) د سلطنت
 په فوټونو کنبے شامل شول۔ او دوی دیو عظیم داؤ طلبه فوټی طاقت حیثیت حاصل کړو۔
 قطب الدین ایبک یو ډیر فیاض، قدردان او د لوټی زړه ځاوند وو۔ ددہ د عظمت
 یادگار د قطب مینار په شکل کنبے د دهلی نه د اتو نهو میلو په فاصله تر اوسه موجود
 دے۔ ددے مینار د تعبیر آغاز قطب الدین ایبک کړے وو۔ او تکمیل ته سلطان التمش
 او کړو۔ چه د قطب الدین نه پس په خاندان غلامان کنبے یو لوټی مقتدر سلطان وو۔ د
 قطب الدین خاندان په هند کنبے د سلطنت پورے حکمران وو۔ او ددے نه پس د اقتدار
 واک د خلجی خاندان لاس ته ورغله۔

د غزنوی او غوری بادشاهانو فتوحات په ترکی غلامانو او پښتو (خلج و افغان) فوټیانو
 موقوف وو۔ ولے ددے د وارو فرقو ترکی غلامان او داؤ طلبه پښتانه فوټیان) په جذباتو
 خواصشاتو، ذہنیت او د سلطنت په باب کنبے د دوی فرائضو کنبے نیا یا ن فرق وو۔ «ترک»
 به د بادشاه «زیرپودی» غلامان وو۔ د دوی تربیت او پرورش به د بادشاه په نگرانی
 کنبے کیدو۔ دوی به د بادشاه ذاتی محافظ فوټی کنبے شو۔ او دوی به هم خپل ځان صرف د
 بادشاه د وړاندے ذمه وار کنبو۔ د دوی وفاداری او جانثاری به د بادشاه د ذات
 سره وابسته وه۔ دا ترکی غلامان به د باقاعده تنخواه مقدار هم نه شو کنبے۔ اگر چه
 هر عقلمند بادشاه به د ضروری کنبه چه د هغه ذاتی او محافظی فوټی د په هر لحاظ
 اسوده او مطمئن وی۔ محمد غوری په خصوصیت سره د ترکی غلامانو د اغستلو او هټو
 ته د تربیت ورکولو سره ډیر مینه لرله۔ دغه وجه وه چه د هغه په پرورده غلامانو
 کنبے د قطب الدین ایبک غوندے ځنې قابل افراد پیدا شول۔ چه د بادشاهي تخت ته
 اور سیدل۔ او د محمد غوری پیش نظر مقصد ته تر سر کړو۔

ولے د ډیرو صفتونو باوجود په دے ترکی غلامانو کنبے غټ نقص دا وو چه کوم
 وخت به د دوی مالک (بادشاه) وفات شو نو د دوی د وفاداری مرکز به هم بے ځایه
 شو۔ او د اقتدار د حصول په غرض به دوی په خپلو کنبے او نښتل۔ او په دے کنبے به
 دوی ګرم هم نه وو۔ ځکه چه د رواج مطابق به دوی ټول د بادشاه د غلامی په لړ
 کنبے دیو حیثیت ځاوندان وو۔ او د بادشاه به وفادار او جانثار وو۔ لیکن د باچا په وفات
 کیدو به د دوی په خپلو کنبے دیوکس اقتدار ته تر هغه وخته غاړه نه کښووله۔ تر څو چه
 به په دوی کنبے څوک د غیر معمولی شخصیت سره پیدا نه شو۔ دغه وخت به دے

سری دخیلو امتیازی خصوصیاتو پہ وجہ پہ دوی اقتدار حاصل کرو۔ اوٹان لہ بہ تے دخیلو مرستیالو یوہ چلہ پیدا کرہ۔ او دھغ پہ کومک بہ تے پہ خپلو نورو سیالانو اقتدار اوموند۔ او خپل ٹان بہ تے د اقتدار اعلیٰ مالک اوگرٹولو۔ دغہ وخت بہ دے سری ہغہ کسان چہ د چا نہ بہ تے خطرہ کیدلہ دخیلے لارے نہ لرے کرل۔ دغہ رنگ بہ د بادشاہ پہ وفات او دنوی بادشاہ پہ تخت نشین کیدو د قتل و خونریزی واقعات اوسارٹونہ جاری وو۔ او پہ دے وجہ بہ د دوی تنظیم او اعتماد کوزرے کیدو۔

لیکن پہ غادف د ترکی غلامانو، پینتنو (خلیج و افغان) بہ دیو خاص سری یا دسرو سرہ خہ خاص ژور تعلقات او وفاداری نہ لرلہ۔ یعنی د دوی د وفاداری مرکز بہ یو خاص ذات نہ وو۔ بلکہ دوی بہ د داؤطلبہ او مهم پسندہ فوجی عنصر پہ حیثیت دھر حصہ چا پہ ماتحتی کینے جنگ کولو چا چہ بہ دوی تہ تنخواہ ورکولے شوہ۔ او یا بہ تے دلوت تالان او غنیت موقع ورلہ پیدا کولے شوہ۔ سرہ ددے داخلق دخیلو قبائیل خصوصیاتو او روایاتو پہ وجہ د ترکی غلامانو تہ خہ کم خطرناک ہم نہ وو او دتنخواہ دارو فوٹیانو پہ حیثیت بہ دزیات اہمیت خاوندان وو۔ او پہ دے وجہ بہ د دوی اعتماد او وفاداری د حصول ضرورت زیات کینلے شو۔ ددے خلیقو وفاداری بہ دخیلے خیلے قبیلے د مشر سرہ وابستہ وہ۔ دغہ وجہ وہ چہ دیو بادشاہ پہ مرگ بہ د دوی تنظیم د ترکی غلامانو پہ شان نہ ابتر کیدو۔ بلکہ د دوی د تنظیم پہ دؤر رسو او طاقتور بنیادونو قائم وو۔ او ددے جوگہ وو چہ دخیلو حریفانو (ترکی غلامانو) پہ مقابلہ کینے پہ خپل منہج کینے ترمودو مودو اتحاد و اتفاق برقرار اوساتی۔ ولے ددے باوجود کہ یولور تہ د ترکی غلامانو چلہ یو چوون کپی او نسبتاً ورہ چلہ وہ۔ او پہ بل لور د خلیجانو او پینتنو شیر د دوی پہ مقابلہ کینے چیر زیات وو۔ بیا ہم دریاست دنقطہ نگاہ بہ د دوی تنظیم چیر باقاعدہ نہ وو۔

لکہ چہ موراندے ویلی دی د صفاریانو، غزنویانو او پہ دوی پسے بیا د غوریانو اکثر فوجونہ پہ خلیجانو او پینتنو مشتمل وو۔ دا خلیجان حوک وو؟ او د پینتنو رافاغنه سرہ پہ ہرہ موقع پہ خپل بیل نوم یوٹائے ولے ذکر شوی دی؟ دا یو داسے سوال دے چہ چیر تفصیل غواری۔ او ورستو بہ پہ خپلہ موقع بیان شی۔ پہ دے ٹائے کینے دومرہ ویل کافی دی۔ چہ دھند پہ تاریخ کینے د خلیجانو د شہرت آغاز د بعد غوری د زمانے نہ شوی دی۔ وروستو بیا پہ دے شہرت کینے ورخ پہ ورخ زیاتے راغلو۔ او دوی دومرہ اقتدار حاصل کرو۔ چہ دھند پہ مختلفو علاقو کینے تے درے محلہ پہ مختلفو وقتونو کینے مقتدر سلطنتونہ

تشکیل کرل۔ او پہ دوی کبئیے دا سے نومیلی بادشاہان ہم پیدا شول چہ پہ تہول
 ہندے حکومت قائم کرو۔ او دخیلو کارنامو لہ کبلہ ٹے پہ تاریخ کبئیے دیر لو پر مقام اومولو
 د محمد غوری پہ عہد کبئیے خلیجیان دلوٹے اہمیت خاوندان وو۔ د خلیجیانو د شہرت
 آغاز د بختیار خلیجی د کارنامو نہ کبیری۔ دا سرے چہ اختیار الدین نومیدہ۔ پہ ختہ خلیج
 وو۔ او د محمد غوری لہ خوا پہ غزنی کبئیے د خلیجیانو د بھرتی افسر مقرر شوے وو۔ «غزنے»
 د موجودہ «غلی» قبائلو مرکز دے۔ د بختیار خلیجی دا عہدہ پہ دے خبرہ دلالت کوی چہ د
 محمد غوری پہ نظر کبئیے د بختیار خلیجی او خلیجیانو اہمیت دیر زیات وو۔ بختیار خلیجی ختہ مودہ پہ
 دغہ عہدہ کار او کرو۔ لیکن پہ دے ورٹو کبئیے پہ غزنی کبئیے پہ یو اعلیٰ عہدہ باندے د کار کولو
 پہ نسبت پہ ہند کبئیے قسمت آزمائی کول غورہ معلومیدل۔ چنانچہ بختیار ہم دغہ نوکری
 پرینوہ۔ ہند تہ راغ او د اودھ پہ علاقہ کبئیے د یو ورکوتی جاگیر پہ حاصلو کبئیے
 کامیاب شو۔ او پہ لرو ورٹو کبئیے دے دخیل ٹان سرہ دخیل قبیلے یوہ لویہ دلہ جمع کرہ۔ پہ
 دے زمانہ کبئیے پستانہ پہ ہند کبئیے تر دے حدہ پہ خطرناکو ارادو آمادہ شوی وو۔ چہ بختیار
 خلیجی د دے ورکوتی جمعیت پہ کومک د بہار پہ علاقہ کبئیے تاخت و باغت شروع کرو۔ او
 پہ لرو مودہ کبئیے د بہار تہولہ علاقہ اونیولہ۔ د دے نہ پس نے د شمالی بنگال پہ دارا
 لخالہ صرف د اتلسو ملگرو سرہ حملہ او کرہ۔ او راجہ ٹے پہ تینستہ مجبور کرو۔ او پہ دے
 تہولہ علاقہ کبئیے پہ اول گل د خلیجیانو یو نوے سلطنت تشکیل کرو۔ (۱۲۰۵ء)

د خلیجیانو دا سلطنت چہ بائیے بختیار خلیجی وو۔ د بنگال و بہار پہ علاقہ کبئیے اولے اسلامی سلطنت وو۔
 دغہ وقت قطب الدین ایک ددھلی حکمران وو۔ بختیار پہ رسی طور د سلطنت دھلی دا اطاعت وعدہ او کرہ
 او پہ خیل سلطنت کبئیے تہولے اھے عہدے دخیل قبیلے خاقو تہ ور کرے۔ د دے سلطنت پہ قیام سرہ د
 بنگال او بہار پہ علاقہ کبئیے پہ اول گل خلیجی اولو دی پستانہ پہ دیر شیر کبئیے آباد شول۔ دغہ وجہ وہ چہ
 بختیار نہ درے سوہ کالہ پس شیر شاہ ہم دخیل اقتدار آغاز د بہار نہ او کرو۔ او د بختیار خلیجی د کارنامو یادے بیاتازہ کرو۔
 بختیار خلیجی صرف درے کالہ حکمران پاتے شو۔ او پہ ۱۲۰۵ء کبئیے دیو خلیجی امیر علی مردان خان د لاسہ
 لووڑے شو۔ علی مردان خان بہ حکومت قبضہ او کرہ۔ ولے علی مردان دخیلے غداری پہ وجہ سرسبز نہ شو۔
 او ختہ مودہ پس ہخہ دیو بل خلیجی امیر (عوض خلیجی) د لاسہ اووڑے شو۔ عوض خلیجی د غیاث الدین لقب
 اختیار کرو۔ د طبقات ناصری مولف منہاج السراج پہ بنگال کبئیے ددہ د ناکے دیر تعییرات ذکر کری دی۔
 غیاث الدین خلیجی دولس کالہ د بنگال حکمران وو۔ پہ کال ۱۲۲۶ء کبئیے ددھلی فوٹونو پہ بنگال حملہ او کرہ۔ او د دے پہ
 نتیجہ کبئیے پہ بنگال کبئیے د خلیجیانو اولیٰ حکومت سقوط اوموند۔ دغہ وقت ددھلی پہ تحت سلطان شمس القین المشر حکمران وو

د خلیجیانو دویم حکومت

لکه چه ویتلے شوی دی په هند کینے قطب الدین ایک دیو نو سے سلسله بانی گرزید لے وو۔ ددے سلسله آفری مقتد پاپابن نومیده۔ چه نسلد ترک اود شمس الدین التیش غلام وو۔ ولے دخپلو فتوحاتو بهتر نظم ونسق او امن و امان په لړ کینے دخلیجیانو او نینتو مینون وو۔ د بختیار خلیج په شان جلال الدین نوے یو خلیج دده د فوځونو نایب سالار او دخلیجیانو د برتئی افسرو و۔ چه د مغلو د مقابلے او مدافعت په غرض یه د «سبانا» (پتیا له مشرقی پنجاب) په اوسه چا ونی کینے مقیم وو۔ بلبن په ۳۸۶ کینے وفات شو۔ او دهغه په ځان د دهغه نینسے «کیقباد» بادشاه شو۔

کیقباد یو عیاش، بدچلن، شرابی او ناقابل بادشاه ثابت شو۔ او د کثرت ے نوشی په وجه په رنگارنگ مرضونو کینے گرفتار شو۔ دغه وخت د ترکی امیرانو په مقابله کینے خلیجیان او افغانه هم دلوتے اقتدار لخواوندان وو۔ په دغه وجه به ترکی امیرانو د دوی سره رقابت لرلو د کیقباد مرض خطرناک حالت ته اورسیدلو۔ دهغه د کیلو کړهئی په شاهي محل کینے دخپلو طبیبانو په نگرانی کینے پروت وو۔ دغه وخت کینے ترکی امیرانو دنوی بادشاه د انتخاب په باب کینے جرگه شروع کړه۔ ددے ترکی امیرانو د اخیال وو چه د دهل په تخت ترکی النسل بادشاه پکار دے۔ دغه وخت دوی ته دخلیجیانو او نینتو نه ویره پیدا شوی وه۔ ددے امیرانو دهغه خلیجی او نینتو امیرانو یو فهرست تیار کړه وو۔ د چا نه چه د دوی خطره کیدله۔ په ددے فهرست کینے د جلال الدین خلیجی نوم د ټولو نه اول وو۔ د ترکی امیرانو د مخالفت وجه دا وه چه دوی دا خلیجیان او افغانه) خپل هم نسل یعنی ترک نه گڼل۔ نو ځکه ددے فرقه د بادشاه اطاعت منلو ته تیار نه وو۔ په ددے غرض دوی د کیقباد په ژوند کینے دهغه دره کلنه ماشوم څو ته دهل ته راوبنگلو او د «کیومرث» په نامه د دهغه تخت نشین کړو۔

د بادشاه د انتخاب نه پس ترکی امیرانو د خپلے منصوبے مطابق خپل یو مشر سردار چه

« ایتھرکچن » نومیدہ - بہ جلال الدین خلجی او نور سردارانو پیسے بہ دے غرض اولیرو
چہ بہ خہ بہانہ ۽ کیلوگرہی تہ راوی او بیائے غم غوٹھ کری۔ ولے خلجیان ہم د حالاتو
بہ نزاکت پوہ شوی وو۔ او دھالاتو مقابلے تہ تیار وو۔

کوم وخت چہ ترکی سردار ایتھرکچن بہ بہار پور کبے د جلال الدین خلجی بہ مکان کبے د
اس نہ کوز شو۔ دغہ وخت سدستی دجلال الدین خامنو ہفہ تکرے تکرے کرو۔ بیائے پنچہ
سوه سوارہ دخان سرہ واخستل او بہ کیلوگرہی کبے کیقباد بہ محل ورنوتل۔ ماشوم
بادشاہ کیومرٹ ۽ ترلاسه کرو۔ او د دھلی دکوتوال خامن ۽ ہم اونول۔ او بہ بہار
پور تہ راغلل۔ دغہ وخت ترکی امیرانو بہ خلجیانو پیسے ہمہ اوکرہ۔ لیکن بہ جنک کبے اووڑے
شول۔ د دھلی عام اولس چہ بہ دے آگاہ شو چہ خلجیان گوندے بہ بادشاہی تخت قبضہ
کوی۔ نو ہغوی ہم د خلجیانو او پبنتنو مقابلے تہ او دریدل۔ او د دھلی د « بد اوئی » د
دروازے سرہ دھلی بہ نیت جمع شول۔ ولے دکوتوال فخر الملک دا خلق دسرکشئ او جنک
نہ بہ دے وجہ منع کرل چہ د ہفہ خامن د خلجیانو بہ لاس کبے گرفتار وو۔ او د ہفہ سرہ
دا ویرہ وہ چہ دے بغاوت بہ وجہ بہ زما خامن اووڑے شی۔

د دے تہ پیسے جلال الدین دخیلو فوہونو سرہ کیلوگرہی تہ راغے او دخیلے تخت نشینی
اعلان ۽ اوکرو۔ دغہ وخت کبے کیقباد د ساعت گرہی میلہ وو۔ ولے دجلال الدین بہ
ایسا یوترکی امیر چہ کیقباد د ہفہ پلار وڑے وو۔ د کیقباد محل تہ ورغے۔ او دھنکدن بہ
حالت کبے ۽ کیقباد یوشولتے اووہلو۔ او ساہ ۽ ترینہ اوویستلہ۔ بیائے بہ یو بوجی کبے
واچولو۔ او دجمنہ بہ سیند کبے ۽ لاهو کرو۔ د کیقباد ماشوم ہوی « کیومرٹ » چہ ترکی
امیرانو دخیل غرض د پارہ بادشاہ کرے وو۔ ہفہ ہم اووڑے شو۔ دغہ شان د خاندان غلاما
اقتدار دور بہ سنہ ۱۲۹۱ کبے ختم شو۔ او د خلجی خاندان اقتدار قائم شو۔ چہ د سنہ ۱۳۲۲ پورے
قائم وو۔

د تخت نشینی نہ پسے جلال د فیروز شاہ لقب اختیار کرو۔ دغہ وخت د ہفہ عبر او یا
کالہ وو۔ یہ دے بنا د ہفہ د پیدائش کال د سنہ ۱۳۲۸ء خنواوشا کبے تاکلے شو۔ دا ہفہ وخت
وو چہ د دھلی بہ تخت غلام بادشاہ التمش حکمران وو۔ بہ دے بنا موبن د اقیاس کولے
شو چہ د جلال الدین اسلاف بہ ہفہ خلجیان وو کوم چہ دہنگیز خان او جلال الدین خوارزم
شاہ د جنکونونہ پس بہ بالائی سندھ کبے استوکن شوے وو۔ او بیائے التمش فوجی ملازمت
اختیار کرے وو۔ د دے خلجیانو مشر مالک خان نومیدہ۔ او التمش ہم د دے خلجیانو بہ مرستہ

د اوچ او ملتان علاقے فتح کرے۔ وے۔ او ہضم پہ دغہ جٹکونو کنبے مالک خان وژ لے شوے وو۔

جلال الدین دیوکنزوری طبیعت خاوند او غیر مستقل بادشاہ وو۔ دے دھغہ صفتونو نہ خالی وو کوم چہ د عہد وسطی د بادشاہانو د پارہ ضروری کہلے شو۔ وے د مغلو پہ باب کنبے ددہ رویہ پیرہ شدیدہ او خوفناکہ وہ۔ ددہ پہ وخت کنبے مغلو شوغلہ پہ ہندوستان حیلے اوکرے۔ لیکن جلال الدین دھغوی پیرے شدیدے مقابلے اوکرے۔ ذلیل شکستونہ تے وکرل۔ او گرفتار شوی مغلو تہ تے شدیدے سزاگانے وکرے۔ جلال الدین د خپل زوم او وراہ علاوالدین سرہ پیرہ مینہ لرلہ۔ وے علاوالدین یو بے رحم او جاہ طلب انسان وو۔ او دغہ خپل ترہ تے پہ مکرو فریب او وژلو۔ او پینپلہ دھغہ پہ ہائے بادشاہ شو۔ (۱۲۹۶ء)۔

علاوالدین خلجی :-

د ہندوستان پہ بادشاہانو کنبے دلوتے شان وشوکت او اقتدار بادشاہ وو۔ دہ پچھہ ہند کنبے پہ قومرہ مزکہ خپل حکومت قائم کرے وو۔ پہ یو زمانہ کنبے ہم بل بادشاہ پہ دومرہ علاقہ حکومت تہ وو قائم کرے۔ علاوالدین یو پیر دلاور او د پچھہ ارادہ خاوند وو۔ اگرچہ پہ خپلہ خواہی وو وے پیر ہوسنیار او معاملہ فہم وو۔ او د فلقو سرہ پہ گزارہ کولو پیرنبہ پوہیدلو۔ او دھغوی دارادو او خواہشاتو نبض شناس وو۔ د مذہب او رسم و رواج پروادار تہ وو۔ دھغہ زبہ دارزوکانو یو پچھہ گنو وو۔ د خپل حکومت پہ ابتداء کنبے ہغہ د سکندر پہ شان د تہولے دنیا د فتح کولو نامکن خواہش لرلو۔ وے ددھالی دکوتوال علاؤ الملک پہ مشورہ ہغہ دانامکن ارادہ بیخی پرینبولہ دغہ شان د اکبر غوندے دھغہ پہ زبہ کنبے ہم دیونوی مذہب د اجرا خامہ سو دا راولاپہ شوہ۔ لیکن سرہ ددے چہ علاوالدین یوامی، ضدی او مطلق العنان بادشاہ وو بیا ہم پہ ہغہ کنبے دیو معقولے خبرے داوریدلو او منلو صلاحیت موجود وو۔ دغہ وجہ وہ چہ دھغہ د زبہ تہ دا نامعقولہ سو دا ہم علاؤ الملک کوتوال پہ مشورہ لرے شوہ۔ پہ دے لڑکیتے چہ علاؤ الملک ہغہ تہ کومہ مشورہ وکرے وہ، ہغہ داسے وہ۔ علاوالملک ہغہ تہ او وٹیل۔

د نوی مذہب اجراء د پیغمبرانو سرہ تعلق لری او ہغوی تہ د خدائے دلوری مرستہ او کومک حاصل وی۔ د خدائی امداد نہ بغیر د پیغمبری کارنشی چلیدے۔ د سلطنت اونبوت پہ مینع کنبے ہیچ قسم خہ تعلق نشتہ۔ ہمیشہ حکومت د بادشاہانو کار دے اونبوت د پیغمبرانو پہ دنیا کنبے پیرلوئے لوئے بادشاہان او فاتحان تیر شوی دی۔ وے یو کس ہم دنبوت دعوی

نہ دہ کری۔ اونہ نے دیو نوی مذہب جاری کولو خیال پیدا شوے دے۔ د سلطنت شان و شوکت او فوجی طاقت او د مال و دولت کثرت دیو مذہب دا اجراء د پارہ مؤثر اسباب نہ دی۔ داسے ناممکن خیال ذریعہ نہ ویستل پکار دی۔ او کہ داسے اونکرے شو نو مسلمانان بہ دردہ بغاوت اوکری۔ او د مسلمانانو ہفہ توریے چہ نن ستا د دشمنانو بہ وینوسرے دی ہفہ بہ بیا ستا او ستا د خاندان برخلاف د تیکو نہ رابہرشی۔ آیا تہ د چنگیزخان مغل نہ لوئے طاقتور فاتح نے؟ چہ ہفہ پہ لکونو مسلمانان اووژل ولے یو مسلمان نے صہم مغلی مذہب تہ مائل نہ کرے شو۔ بلکہ مغل اسلام تہ را او اوریدل۔ صہیح یو مذہب د توریے پہ زور نہ شی خوریدے۔ دا خبرہ د حضور یادہ ساق چہ مذہب د نبوت سرہ تعلق لری او نبوت اوس ختم شوے دے۔ پہ دے خبرہ بہ پہ مسلمانانو کینے دیر سخت اختلاف پیدا ستی او خونریزی بہ اوشی۔ د دنیا مسلمانان بہ ستا برخلاف شی۔ او سلطنت تہ باہ پہ دے خبرہ دیر زیان اوری۔ ستا امیران ستا دویرے نہ رنبتیانہ شی وٹیلے او ستا د غلطی رائے تائید کوی۔ ولے دا خبرہ ستا خیر خواہی نہ بلکہ عین دشمنی دے۔

د کوتوال دے سپینو خبرو ہفہ پہ یو او ب د فکر کینے او غور زولو۔ او ہفہ یو ساعت سر پہ زنگون فکر کینے دوب ناست وو۔ او آخر نے اووٹیل ستا پہ مور پلار د آفرین وی چہ ماتہ داسے سپینے او پہ دانگ پٹیلی خبرے اوکریے۔ او زما د دوستی حق د ادا کرو۔ او د نیک ملا لو دوستانو پہ شان د زما غلطی ماتہ خرگندہ کرہ۔ زہ دا وعدہ کوم چہ آئندہ بہ داسے بے ہودہ سودا پہ فیل ذریعہ کینے نہ پالم۔ او د نوی مذہب دا اجرا غلط خیال بہ د ذریعہ نہ بیخی لریے کریم۔

د تخت نشینی نہ پس د علاؤ الدین پہ ہنگینے دیر مشکلات وو۔ د مشکلات اکثر سیاسی نوعیت وو۔ پہ دے زمانہ کینے د دہاں سلطنت پہ کورنو او بھرنو بے شیرہ مشکلات تو کینے گیر وو۔ بھرنی خطرہ د قطب قبلے د لوری نہ د مغلو وہ۔ مغلو پہ خپلو پٹھو صلوا کینے چہ د ۱۲۹۶ء او ۱۲۹۷ء تر مینچ مینچ نے گری وے۔ تر دہلی پورے رارسیدے وو۔ او دے حملو پہ وجہ د سلطنت رعب او د بد بے تہ لویہ صدمہ رسیدلی وہ۔ او د خونہ خبرہ لا دا وہ چہ د امیرانو طاقت دومرہ زیات شوے وو چہ ہر وقت بہ نے د سلطنت نہ د باغی کید لو دیکے ہم ورکولے۔ پہ دوی باندے صرف د بادشاہ ذات خہ معمولی اثر وو۔ د اولس خلق ہم دیرے سرہ شوی وو۔ دھندیا نو طاقت اگرچہ کمزورے شوے وو۔ لیکن ورک نہ وو۔ اوچہ موقع بہ نے موند لہ نوسر بہ نے اوچتولو۔ ولے دے تھولو مشکلات تو مقابلہ ہفہ پہ

خپل قوت ارادی او زورورتیا داسه اوکړه چه په لرو ورشو کښه هغه د خپله لارے ټول
غریبونه لړه کړل۔ او دهغه سلطنت په ټول هندوستان قائم وو۔ او د مالخه نه
ده چه نه خود هغه نه وړاندے او نه بیا د هغه نه وروستو بل کوم بادشاه په دومره
لوټے او وسیع سلطنت حکومت کړے دے۔

د سلطنت د استحکام په عرض هغه په خپل سلطنت کښه ځنې اصلاحات اوکړل۔ دهغه
د اصلاحات د وخت ضرورت او دهغه زمانے د مزاج سره عین مطابق وو۔ دغه زمانه
د فوجی استبداد زمانه وه او د یو مضبوط فوځ نه بغیر کامیابی گرانه وه۔ هغه فوځونه
زیات کړل۔ او د تجربه کارو افسرانو په لاس کښه ټول وکړل۔ هغه د سپاهی د کال تنخواه (۲۳۴)
ټنگے مقرر کړه۔ او په دے عرض چه د ځیزونو د گرانوالی په وجه ملازمینو ته په امروزه ژوند
کښه تکلیف او د ملازمانو د تنخواه د زیاتولو په وجه په ملک کښه د اضافی زرخطره
پیدا نه شی۔ هغه د ضرورت د ضروریو ځیزو (د اعلیٰ نه تر ادنیٰ پورے) نرخ مقرر کړو۔ په
دے دستور ځیزونه ارزان شول۔ او په معمولی آمدن کښه به هم سببه گذار کید له۔ د
بازار د نگرانی دپاره هغه دوه افسران مقرر کړی وو۔ چه یو ته به ټے دیوان ریاست
او بل ته به ټے شمنه مندی ویل دوی به د ځیزونو د نرخونو نگرانی کوله۔ د قانون د
غلاف ورزی په صورت کښه به سختے سزاکانے وړکولے شوے۔ په دے طریقہ علاوالدین
یو عظیم فوځ په لږ خرڅ مرتب کړو۔ او د دے فوځ په کومک ټے خپله آرزوگانے پوره کړے۔
هغه د بغاوتونو ځیزو کولو ته هم توجه اوکړه۔ دامیرانو طاقت ټے کم کړو۔ هغوی
ټے خپل صیغ کښه د رفت آمد او تعلقاتو ساتلو نه منع کړل۔ عام خلق ټے دعیش پرستی
او د تکلفاتو د ژوند نه قانوناً منع کړل۔ د مغلو سره ټے دے رسمی سلوک اوکړو۔ او
د دے نتیجه دا شوه چه د کال ۱۳۱۱ پورے هغه په خپلو ارادو کښه کامیاب شو۔ او د
خپل عروج انتها ته اورسیدلو۔ د مغلو خطر به یخی لړه شوی وه۔ دامیرانو طاقت ختم
شوے وو۔ هندو رعیت اطاعت اختیار کړے وو۔ او دهغه د سلطنت پوله د هند آخری
سرته رسیدلے وه۔ د دے نه به زیات یو بادشاه نور څه کړے وه۔ د علاوالدین دا
فتومات او دهغه عظمت د هغه په جدت پسندی مبنی وو۔ هغه په هندوستان کښه
ورومیج باچا وو۔ چه مذهب ټے د سیاست تابع نه گڼلو۔ هغه به د عالمانو د مشورو
پروا نه ساتله۔ او دا به ټے ویل چه زه په جائز ناجائز نه پوهیږم۔ زه خوبه هغه څه
کوم چه د انصاف او ملکی بهتری تقاضوی۔ ولے د علاوالدین دا عظمت د ما ښیر زړے

نمر ثابت شو۔ دكوم نظام حكومت بنياد چه هغه ايڻي وو۔ هغه قابل عمل نه وو۔ د هغه مالي اصلاحات نصم په سمو بنيادونو قائم نه وو۔ د سلطنت ټول كاروبار جس د يوسف سلطان د خپل ذات سره وابسته وو۔ او چه دهغه سترگي پټي شوي نو د دغه نظام ټوله بوره تنسته وړانه ماشوره شوه۔ د دغه نظام رد عمل د هغه په ژوند كې شروع شوي وو۔ اميران هندو راجگان، بلكه عام مسلمانان د هغه د سخت سلوك نه تر پوزي راغلي وو۔ ټول اختيارات په يو ذات كښي جمع كول بې ځايه سختي او جاسوسي داسي خبري وې چه د ملك نه ئي قيدخانه جوړه كړي وه۔ په دغه خبرو د بادشاه قوت ډير كم شو۔ په آخري ورځو كښي هغه دا غلطي هم او كړه۔ چه د حكومت په اهمو عهدو باندې ئي رذيل او كم اصل خلق مقرر كړل۔ د دغه كم اصلو او رذيلو عهديدارانو د هغه په خاندان كښي كورني جنكونه او مخالفتونه پيدا كړل۔ د دغه سازشونو مركز ملكا كافور وو۔ چه په سلطان علاو الدين حاوي وو۔ ملكا كافور بادشاه ته د دوستي او اعتماد په پرده كښي يو داسي زهرور كړي وو چه دهغه نتيجه په قلاره قلاره په يو خوفناك مرض كښي ظاهره شوه۔ او هغه په كال ۷۱۳ كښي وفات شو۔ د علاو الدين په ځانې د هغه نابالغه ځوټه د هغه جانشين كړي شو۔ او ملكا كافور خپل ځان د هغه سرپرست او ټاكلو۔

د علاو الدين نه پس په غاښي خاندان كښي داسي څوك نه وو چه د علاو الدين ځانې ئي نيولي وې۔ د دغه نتيجه دا شوه چه په دغه وسيع اسلامي سلطنت كښي ناڅاپي دفتنو او سازشونو بازار تود شو۔ داميرانو تر مينځه پرې جنبي او ډله ډله جوړې شوې په دغه وخت كښي كافور د خپل عروج انتها ته رسيدلې وو۔ هغه د خپلې لارې همراز غلري كړو۔ د شاهي كورني ټول افراد ئي يا پانده كړل او يا ئي اووژل۔ صرف د علاو الدين يو ځوټ مبارك خان چه وروستو د قطب الدين مبارك شاه په نامه تخت نشين شو۔ ژوند يې پاتې شوي وو۔ د كافور طرز عمل د برناشت نه بهر شو۔ په اميرانو كښي بې اطميناني خوږه شوه۔ او يو څو اميرانو په خپلو كښي صلاح او كړه او كافور ئي اووژلو۔ (۷۱۴هـ)

د ملكا كافور د مرگ نه پس د علاو الدين ځوټ مبارك خان د قطب الدين مبارك شاه په نامه تخت نشين شو۔ او په ابتدا كښي ئي په ډير قابليت د سلطنت كاروبار شروع كړو۔ نوي بادشاه ټول سياسي قيديان پرې بنودل۔ ضبط شوي جا ئي د وڼه ئي خپلو مالگانو

تہ بیرتہ ورکریں۔ د علاوالدین د زمانے تجارتی قوانین غ مستوخ کرل او ددے پہ وجہ
 مالک کینے د سکون و اطمینان فضا قائمہ شوہ۔ لیکن داسکون د مبارک شاہ او ملک دواپو
 د پار د مبارک ثابت نہ شو۔ مبارک شاہ پہ عیش و عشرت او نفس پرستی کینے مبتلا شو
 او پہ عیاشی کینے داسے دوب شو چہ کله کله بہ د شرابو پہ نشہ کینے مدہوش د بنجوبہ
 جامہ کینے دربارتہ راغلو۔ د بنجوبہ شان کالی بہ تے اچولی وو۔ بازاری فاعشے بہ پہ
 جار پہ شاہی محل او دربار کینے کرزید لے۔ او دلویو لویو امیرانو بے عزتی بہ تے کولہ۔ اودا
 ٹول کر توتونہ بہ دیو نو مسلم ہندو بیچہ ہ پہ اشارو کیل۔ دا نو مسلم پہ اصل کینے
 د گجرات پہ قام پروار ہندو او پہ رنگ جٹہ کینے مد پہ ہورتہ بنکلے وو۔ او غہ رنگ
 چہ د مبارک پادرعلاوالدین پہ آخری ورھو کینے د ملک کافور (خواجہ سرا) پہ لاس کینے
 گودا گے وو۔ دغہ شان اوس مبارک شاہ د حسن پروارہ (نو مسلم ہندو بیچہ) پہ لاس
 کینے لو بیدہ۔ او ددے وجہ د حسن بنکاد او د مبارک نفس پرستی وہ۔ حسن پروار د کافور
 پہ شان پہ زبہ کینے درغلہ وو۔ مبارک شاہ دہ لہ د "خبرو خان" خطاب ورکریے وو۔
 او قول اختیارات تے ورکری وو۔ دغہ وجہ وہ چہ حسن د خیل قام دیر خلیق پہ فوج کینے
 نویستل۔ او د ذمہ واری اکثرے عہدے تے خلیو خلقوتہ ورکریے۔ او پہ دے طریقہ
 د حکومت پہ حاصلو لو کینے نگیا شو۔ د خسرو خان ددے منصوبو پہ وجہ د خلی خانان
 خواجوری امیران پہ دیر تردد کینے وو۔ او مبارک شاہ تے د خسرو دارادونہ اگاہ کریے
 وو۔ ولے د خسرو خان حسن و نزاکت او د مبارک شاہ شہوت پرستی د ہفتہ دا احتیاط
 سترکے رندے کریے وی۔ او د نیک خواہانو د انتباہ او نصیحت ہیچ اثر تے نہ قبولو۔ آخر
 پہ ۱۳۳۱ء کینے مبارک شاہ د خسرو خان د لاسہ قتل شو او د ہفتہ پہ خائے خسرو پہ خیلہ
 د نصیرالدین پہ نامہ تخت نشین شو۔ خسرو د علاوالدین د کورنی یو فرد ہم ژوندے
 پرے نینود۔ شاہی بیگمات تے پہ خلیو روپو تر بورانو او ویشالے۔ د مبارک شاہ بیٹھے تے
 پہ خیلہ پہ نکاح کریے۔ اولو تے لو تے امیران تے پہ محل ہزار ستون کینے قید کرل۔
 د خسرو خان د حکومت لندہ دورہ د ظلم و مشقت یو خوفناکہ دورہ وہ۔ د ہفتہ دا
 ارادہ وہ چہ پہ ہندوستان کینے د ہندوانو حکومت بیا قائم کری۔ ہفتہ پہ خرگندہ د
 اسلام سپکاوت شروع کرو۔ پہ جہاتو نو کینے تے بتان کینودل۔ ہندوان بہ د قرآن شریف
 د پاسہ کینینا ستل۔ او پہ ہرہ طریقہ بہ تے د اسلام پہ سپکاوی او مسلمانانو پہ دل
 آزاری کینے غہ کئے نہ کولو۔ دا ظاہرہ دہ چہ داسے حکومت دیرے ورے نہ شی چلیدے

ولے دے کینے شک نشتہ چہ کہ پیرے خسرو خان بہ خیلہ منصوبہ کینے کامیاب شوے وے نو دہہارت ماتا ، بہ ہندوانو کینے بہ تے دیو دیوتا درجہ موندلی وہ۔ خسرو خان ہم ہذہ کارونہ کمری وو۔ کوم چہ پہ وروستی زمانہ کینے سیوا جی ، کمری دی ۔ او دھغے کارنو پہ وجہ پہ ہندوانو کینے یوقائی ہیرو کینے شی ۔ دا درست دہ چہ پہ خسرو خان کینے چیر ذلیل عادتونہ وو۔ ہغہ پہ چیرے اخلاقی پستی او ذلیلہ طریقہ د مبارک پہ زریۃ قبضہ کمری وہ۔ او بیاتے پہ چیرے بے شرمی او نیک مرامی تخت حاصل کیرے وو۔ ولے د ہندو سلطنت د دوبارہ ژوندی کولو پہ لہ کینے چہ ہغہ کومہ منصوبہ تیارہ کمری وہ او کوم کوششونہ چہ پہ دے لہ کینے ہغہ کمری وو۔ د ہندوانو د نقطہ نظر نہ ہغہ دستائے ور وو۔ ہغہ تہ د مبارک شاہ د نالائقی او د ہغہ نفس پرستی او عیاشی نہ د ہندو سلطنت د دوبارہ قیام تصور پیدا شو۔ او د خیل عزت نفس پہ قیبت تے خیل ذاتی اثر و رسوخ دومرہ زیات کرو چہ د مسلمانانو پہ حکومت کینے او د ہخوی پہ فوج کینے تے نومرہ ہندو عنصر وردنہ کرو۔ چہ دھغے پہ مرستہ تے د سلو کالو یو اسلامی حکومت تہ د دیکے ور کولو ارادہ لرہ۔ د دے نہ کہ یو طرف تہ د ہندوانو جہاں ہونبیار تیا او د دوی د موقع شناسی د قابلیت اظہار کیری نو پہ بل لور تر نہ دا ہم معلوم پیری چہ دوی پہ ہیچ وقت کینے دا خبرہ نہ ہیروی چہ ہندوستان د ہندوانو دے ۔

د خسرو خان ناگردے د زغم نہ او تلخ۔ اہر غازی ملک نوے یو امیر چہ پہ دیال پور کینے د فوجونو کماندار وو۔ د خسرو خان مقابلہ تہ راروان شو۔ خسرو خان ہم د مقابلہ پہ نیت د دھلی نہ رااوتلو۔ خیلو فوجونو تہ تے د دوو کالو پیشکی تنخواگاہے ور کیرے۔ ولے پہ دے خبرہ ہم د ہغہ د فوجونو حوصلے زیات نہ شوے جنگ او شو۔ د خسرو خان فوجونہ او تبتیدل۔ خسرو پہ خیلہ ہم او تبتیدہ۔ او پہ یو مقبرہ کینے پت شو۔ لیکن پہ دریمہ ورخ او بیولے شو۔ او پہ ہغہ ٹاٹے کینے او وڑلے شو کوم ٹاٹے چہ دفسر خان دلا سے مبارک شاہ وڑلے شوے وو۔ (۲۱۳۲۰)۔ د خسرو د حکومت زمانہ غلور میاشتی وہ۔ پہ دے چول د خلیجی خاندان دا دویم حکومت ہم ہغہ شان ختم شو تہ رنگ چہ د دے نہ دیرش کالہ اگاہو د خاندان غلامان حکومت ختم شوے وو۔

د خسرو خان د نیک مرامی پہ وجہ چہ اسلامی حکومت تہ کومہ صدہہ رسیدلی وہ پہ دغہ وقت کینے غازی ملک ۔ یو داسے سرے وو چہ دھغے تلافی تے کوٹے شوہ۔ لہ دے کبلہ د خسرو خان د قتل نہ پس د پولو امیرانو پہ خواست غازی ملک غیاث الدین تغلق

پہ نامہ دھند باچا شو۔ او دغہ شان د ہند سلطنت دغلی خانان نہ تعلق خاندان تہ منتقل شو۔

د تعلق خاندان د اصل نسل پہ باب کینے د مؤرخینو اختلاف دے۔ عموماً مؤرخین دے عقیدے تہ ماٹل دی چہ د ہندوستان تعلق د سلطان بلبن دیو ترک غلام اولاد دے۔ چہ پہ ہفہ د پنجاب دجات قام یوہ بنٹہ وادہ شوی وہ۔ پہ دے بنا تعلق خاندان د نسل لہ بخہ پینتوں نہ دے۔ اگر چہ ہفہ پینتائہ شجرہ نویس داسے ہم شتہ چہ دوی دے "کاکر" "خوٹ" "تفرق" او تعلق یو شخصیت گنلے دے۔ او پہ دے وجہ تعلق خاندان ہم پہ پینتوں کینے حساب کمرے دے۔ ولے زما پہ خیال کینے دا نظریہ کمزوری نیکاری۔ بہ ہر حال د ہندوستان د تعلقاتو پہ عقلہ دومرہ معلومہ دہ چہ د غلام خاندان پہ وقت کینے دوی پہ ہند کینے میشتہ وو۔ او د جلال الدین خلجی پہ وخت کینے غازی ملک د ہفہ د لوری نہ د مغربی سرحدی قادیکانو محافظ وو۔ غیاث الدین تعلق پہ کال ۳۲۵ھ کینے دہ افغان پورہ پہ مقام دیو چوٹی محل د راپریو توبہ وجہ وفات شو او د ہفہ نہ پس د ہفہ خوٹ جوناخان د محمد تعلق پہ نامہ دھند باچا شو۔

دا باچا محمد تعلق (د عہد وسطی او نئی زمانے مؤرخینو پیر بد نام کمرے دے۔ او د زوغ لیونی پہ نامہ تے یاد کمرے دے۔ ولے دا لفظ د ہفہ د پارہ استعمال د ہفہ سرہ بے انصافی دہ۔ حقیقت دا دے چہ د علم و فضل پہ لحاظ محمد تعلق د خلیے زمانے پہ ہولو بادشاہانوکینے ممتاز وو۔ د ہفہ اکثرے منصوبے او تجاویز ہم قابل عمل وو۔ ولے کلہ بہ ہفہ د قدرتی حوادثو اوکلہ بہ د اتفاق اسبابو پہ بنا کامیا نہ شو۔ ولے د ہفہ پہ کارونوکینے د اخلص او جوش جذبہ شاملہ وہ۔ حواد ہم حقیقت دے چہ د اخلص او نیک بینی باوجود ہفہ د خلی رعیت د سبیکرے د پارہ خہ مفید کارونہ او نہ کمرے شول۔ او پہ دے وجہ ہفہ یو بد قسمتہ باچا ثابت شو۔

لہ د پینتوں یو مشہور لیکوال بناغلے میر افضل خان جدون (مرحوم) د دے خیال اظہار کوی۔ چہ تعلق قیسی پتھانان (پینتائہ) دی۔ او دا بیخی غلطہ دہ چہ خوٹک دوی ترک گنی۔ دا خلق (تعلق) د کاک کورر کاکر) قبیلے سرہ تعلق لری۔ دوئی شجرہ داسے وہ۔ تعلق بن الیاس بن ابوبکر بن جہام بن کاک چہ د ہفہ اولاد تہ کاکروٹلے شی۔ دغلیانو د زوال نہ ورٹو کینے ملتان د ہندی پینتوں یو لوٹے مرکز وو۔ اومک غازی د دے بنار نہ روان شو۔ او د دہلی پہ ختے قبضہ اوکرہ۔ راتحاد افغان جنوری ۱۹۱۹ء)

د محمد تغلق پہ ذکر کینے دیو سیاح ابن بطوطہ یا دول ہم د دلچسپی نہ خالی نہ دی۔
 ابن بطوطہ د مراکش پہ طنجہ نوے ہنار کینے پہ کال سکلا کینے پیدا شوے وو۔ ددہ پورہ نوم
 عبداللہ محمد وو۔ د سیل و سفر مینہ، تے پہ طبیعت کینے پرتہ وہ۔ چنانچہ دیوشیپتہ کالہ
 پہ عمر کینے سفر شروع کرو۔ او د افریقہ، ایشیا د ملکونو د سیل نہ پس د ہندوستان
 پہ لور زاروان شو۔ او پہ کال سکلا کینے د غزنی، کرے او بنگلہن پہ لار پہ اباسینہ
 راپورے و تو او دہلی تہ راغ۔ ددے سفر پہ دوران کینے دے وائی چہ د غزنی او کرے
 پہ میخ کینے پہ یونٹگی، کینے ہفہ، او د ہفہ ملگری د پینتو شوکارو د لاسہ دیر تیندی
 وو۔ دا سیاح د غزنی پہ عقلہ داسے وائی چہ د فاح محمود دا ہنار غزے، پہ دغہ
 دوران کینے پہ کنہا راتو مشتمل وو۔ دا اول موقع دہ چہ پہ دے او بدہ دورہ کینے موہن
 پہ اتفاق طور ددے مورخ د فلع نہ پینتو مختصر ذکر و اوریدلو۔ وے صرف د نوم او
 د عزیزو پینتو د شوکے ددے خصوصیت نہ بغیر ددوی نور فقہ حالات بیخی پہ
 تیر و کینے دی۔

ہم پہ دے دول ددے خاندان دیو بل بادشاہ (فیروز شاہ تغلق) پہ زمانہ
 کینے ہم موہن، د مؤرخ فرشتے نہ د پینتو پہ باب کینے داسے اور وچہ فیروز شاہ تغلق
 بہ پینتو تہ پہ درناہ سترگہ کتل او پہ دوی بہ تے اعتبار کولو۔ کوم کسان چہ د محمد تغلق
 پہ وخت کینے د معمولی درجہ افغان وو۔ د ہغوی درجے تے زیاتے کرے وے۔ او د
 سرحد اتو د حفاظت ذمہ واری تے دوی تے سپاری وے۔ د فرشتے ددے بیان تا تید د پینتو
 خیل مؤرخین ہم کوی۔ د فرشتے ددے بیان نہ دا قیاس کیدے شی چہ د فیروز شاہ
 تغلق پہ زمانہ کینے بہ د پینتو تک د ہفہ پہ لور نور ہم زیات شوے وی۔
 فیروز شاہ تغلق پہ ۱۳۸۸ء کینے وفات شو۔ او ددہ پہ مرگ د سلطنت بوہہ تہستہ
 نورہ ہم ورا نہ شوہ۔ اگر چہ د ہندوستان حکومت پہ دے خاندان کینے شپہر ویشہ
 کالہ نور ہم جاری وو۔ او پہ دے عرصہ کینے ددے خاندان شپہر کسہ نور ہم تخت
 نشین شول۔ وے پہ دوی کینے یو ہم ددے قابل نہ وو۔ چہ سلطنت د تباہی تہ پچ
 کری۔ پہ ۱۳۹۸ء کینے تیسور پہ ہند عملہ او کرے۔ او ددے پہ نتیجہ کینے پہ ہند کینے د
 طوائف الملوکئہ حالت شروع شو۔ د مرکز نہ لے لے صوبے خود مختارہ شوے۔ پہ دے

صوبو کبے یوہ صوبہ د مالوے ہم وہ چہ پہ دغہ وخت کبے دلے بیا پښتو یو آزاد او خود مختارہ حکومت قائم کرو۔

د مالوے سبکی علاقہ پہ اول گل د سلطان التمش پہ زمانہ کبے فتحہ شوی وہ۔ او د ۱۲۰۱ء پورے د دہلی پہ سلطنت کبے شاملہ و۔ پہ دغہ کال دلاورخان نوے یو غوری پښتون ددے صوبے امیر مقرر شو۔ ولے د سہ سہری دتلو سرہ دخلے خود مختاری اعلان او کرو۔ او د غوری خاندان دیونوی سلسلے بانی شو۔ دلاورخان غوری پہ ۱۲۰۵ء کبے وفات شو۔ او د ۱۲۰۵ء پہ ۱۲۰۶ء د دغہ څوٹے سلطان ہر شنگ د مالوے حکمران شو۔ سلطان ہر شنگ دخلے خاندان یو دیر قابل او نومیالے بادشاہ وو۔ ددہ صدر مقام د مانڈا و بنار وو۔ چہ کنځ والے څے تر اوسہ موجودے دی۔ د سلطان ہر شنگ د ژوند دیرہ حصہ د گجرات : بادشاہانو سرہ پہ جنگونو کبے تیرہ شوه۔ نومورے پہ ۱۲۳۵ء کبے وفات شو۔ او ددہ پہ مرگ پہ مالوہ کبے انقلاب او شو۔ او د سخت خونریزی نہ پس د ۱۲۳۵ء سپہ سالار محمود خلجی د مالوے حکمران شو او دخلی خاندان د سلطنت بانی شو۔

محمود خلجی د مالوے پہ بادشاہانو کبے د دیر شان و شوکت خاوند وو۔ او د ۱۲۳۵ء نہ تر ۱۲۶۲ء پورے حکمران وو۔ د وسط ایشیا، سلطان ابو سعید مرزا ددہ دربار تہ یو سفارت مصمم لیږلے وو۔ او د خلیفۃ المسلمین د لوری نہ ورلہ خلعت بچیلے شوه وو۔ ددے نہ ددہ د شہرت او اقتدار اندازہ لگیدلے شی۔ د محمود خلجی د وفات نہ پس د ۱۲۶۲ء څوٹے د سلطان غیاث الدین پہ نامہ حکمران شو۔ نوموړی دخلے سلطنت ټول معاملات دخلے څو ناصرال دین تہ عوالہ کړل۔ او پہ څپلہ پہ عیش و عشرت کبے مصروف شو۔ و ټیلے شی چہ ددہ پہ څو سرا کبے پنځلس زره سبکی ږے لځی وینز وے۔ او ټول کاروبار بہ ہم ددے وینزوسرہ متعلق وو۔ پہ ددے دستور غیاث الدین اتلس کالہ پہ عیش و عشرت کبے تیر کړل۔ او پہ کال ۱۲۵۰ء کبے وفات شو۔

د غیاث الدین نہ پس د ۱۲۶۲ء څوٹے ناصرال دین حکمران شو۔ ولے دا یو ظالم نفس پرست او عیاش بادشاہ ثابت شو۔ دولس کالہ حکمران وو۔ او پہ کال ۱۲۵۲ء کبے وفات شو۔ ددہ پہ څاٹے ۱۲۵۲ء محمود ثانی «حکمران شو۔ ددے بادشاہ د څنډیری راتے میدنی پہ دخل وزارت مقرر کرو۔ او پہ ددے وجه ددہ پہ سلطنت کبے د څنډو وا نو

اثر ورسوخ زیات شو. په دے ورځو کښه په چتور کښه «رانا سانگا» حکمران وو. په ۱۵۱۹ کښه د محمود او رانا سانگا ترمنځه یو جتک او شو. چه په هغ کښه محمود دراجا په لاس کښه گرفتار شو. وله راجا دے بیا پرے ښوولو. په کال ۱۵۲۱ کښه د گجرات په تخت بهادر شاه «حکمران شو. د گجرات او مالوے تعلقات د قدیم نه خراب وو. په دے ورځو کښه د چتور رانا سانگا او د گجرات بهادر شاه د مالوے برخلاف اتحاد اوکړو. او په کال ۱۵۳۰ کښه د گجرات او چتور متفقہ فوځونو په مالوے عمله اوکړه. او دغه شان په مالوے باندے د گجرات قبضه راغله. محمود ثاني اووژلے شو. او په مالوے کښه د خاجیا نو حکومت بسم ختم شو.

خاجیان څوک وو؟

د دے خاندان د بادشاهانو راجال الدین، ملاؤ الدین (په حقه دا خبره معلومه نه ده چه د دوی مورنئ ژبه ښیتو وه که ترکی؟ زما په قیاس کښه د دوی مورنئ ژبه ښیتو وه. لکه چه دلاندے شهادتونو نه به واضح شی. اگر چه د ترکو سره د ژور تعلق او گوانه په وجه به ترکی ژبه هم د دوی د مورنئ ژبه حیثیت موندلے وی. به هر حال ځنې مورخین دوی مغل، ځنې ترک او ځنې په پښتانه گڼي.

د نظام الدین هروی په قول د خاجیانو مورث اعلیٰ قالی خان نو صیده. چه د چنگیز خان زوم وو. او د چنگیز خان نه د څه خفگان په وجه د خپل اولاد او د خپلو توابعو سره په کپه راغلو او د غور په علاقه کښه میشته شو. دے وائی چه د غوری بادشاهانو د فتوحاتو او حملو په سلسله کښه خاجیان هندوستان ته راغلل. او وروستو بیا د غلام خاندان د بادشاهانو په فوځونو کښه شامل شول. « فرشته » هم د خاجیانو مورث اعلیٰ قالی خان گڼي. او ورسره دا هم وائی چه د « ترک بن یافت » په یوولسو څانگو کښه د یونوم خلیج وو. او خلیجی قام د دے خپل مورث اعلیٰ په نامه خلیجی مشهور شو.

لیکن د دے د وارو فاضلانو خیال درست نه معلومیږي. که چرے دا روایت تسلیم شی نو بیا به دا هم اومنلے شی چه خاجیان په افغانستان کښه د چنگیز خان نه وروستو اباد شوی دی. او د دے نه وړاندے په افغانستان کښه د خاجیانو هلو و وجود نه وو. حال دا دے چه د غوریانو نه اگامو د غزنویانو په دوره کښه بلکه د دوی نه هم وړاندے د صفاریانو په زمانه کښه خاجیان موجود وو. او د دے خاندانونو اکثر فوځونه په خاجیانو

مشتمل وو۔ او دربار غزنی بهترین فوٹی طاقت خوہم دغه خلیجان وو۔ دمعد غوری په فوٹونو کینے خو د خلیجانو موجودگی . په خپله منی . دمعد غوری په وخت کینے بختیار خلیجی د بنگال و بهار په یو وسیعه غطه کینے د خلیجانو خود مختار حکومت قائم کړه وو۔ چه هسه په نوم د دربار دهلی ماتحت وو۔ دا نوم یو تاریخی حقیقت ده چه د چنگیز خان د عروج زمانه دمعد غوری د وفات نه پس شروع کیږی نو بیا به داغه رنگ او منی شی چه خلیجان د چنگیز خان سره او یا د هغه نه وروستو افغانستان ته راغلل او دومره زر ته اسلام قبول کړ او بیای د دومره ترقی او کړه چه څه پکینے د سلطان بلبن با اقتداره امیران هم شول۔ داسه هم معلومېږی چه نظام الدین هر وی فرشته او دغه قسم نورو مؤرخینو ته د لفظ قلیج او خلیج نه غلط فهمی شوی ده۔ د دوی په خیال کینے « خلیج » د قلیج یو معرف شکل او قلیج د قلیج نه مخفف ده۔ دغه غلط فهمی زیر اثر د مؤرخینو په غلط ډول هغه منگول (مغل) خلیجان گڼلی دی۔ کوم چه د چنگیز خان د اولاد په وخت کینے د غور په علاقه کینے اباد شوی وو۔ او نن زمانه کینے دغه خلیجو ته « هزاره » ویلے شی۔ او د دوی په نوم د غور علاقه په « هزاره جات » مشهوره ده۔ بنا په دغه د خلیجانو او قلیج خان ترمینځه رابطه قائلول د تاریخی شواهدو په رڼا کینے څه مرسته نه موی۔

دا خبره هم د فکر وړ ده چه د کیتباد په وخت کینے د هغه د وزیر نظام الملک په شترت په هندوستان کینے نو مسلم مغل په هر ځای کینے بے دریغه قتل شوی وو۔ ولې دغه وخت خلیجانو ته چا هېڅ نه وو ویلی۔ حالانکه خلیجان په دغه وخت کینے په هندوستان کینے بے شیره وو۔ د دغه نه دا صفا معلومېږی چه د خلیجانو او مغلو ترمینځه هېڅ قسم څه منلی رسته او د خپلولی څه رابطه نه ده۔

خلیجان ترک هم نه وو۔ ځکه چه دوی په هند کینے هم په دغه خپله نامه (خلیج) مشهور وو۔ څه رنگ چه « ترک » په خپله نامه موسوم وو۔ د دغه نه علاوه د دغه فبره مرسته د کیتباد د بختیار په موقع د ترکی امیرانو د طرز عمل نه هم کیږی۔ په دغه موقع چه ترکی امیرانو کومه رویه د خلیجانو په باب کینے اختیار کړی وه۔ د هغه نه دا صفا معلومېږی چه خلیجان ترک نه وو۔ د فرشته د وینا مطابق ترکی امیرانو د کیتباد ماشوم ځو په دغه غرض تحت نشین کړه وو۔ چه د ترکی النسل خلیجو د وفاداری یو مرکز موجود وی۔ په دغه موقع دوی د هغه امیرانو د وژلو تا بیا هم کړی وه۔ د کومو نه چه د دوی په خیال کینے ترکانو ته خطر پلینیدل شو۔ او په دغه امیرانو کینے د جلال الدین خلجی نوم سر

فهرست وو۔ کہ چرے خاجیان نسلًا ترک وے۔ نو ددے خبرے به هده و ضرورت نه وو۔
 اوس به دجلال الدين خلجي د تخت نشینی په موقع ددهلی د عام اولس د مخالفت
 اسباب اوله وو۔ دا هغو ظاهره ده چه ددهلی عام اولس هغو نه ترک وو او نه خاجیان وو۔
 هغوی رعیت وو۔ او هر شوک چه په تخت ناست وے نو دهغه اطاعت به ئے کولو۔ وے
 ددهلی د اولس له خوا د ترکانو حمایت او د خاجیانو مخالفت هر په
 دے وجه وو چه خاجیان د ترکانو هم نسل نه وو۔ ددے خبرے مرسته دکیبرج هستری آف
 انہیا راجد سوم (۹) نه کیبری۔ ددے تاریخ مطابق دکیقباد د بیماری په وخت کتھے د
 دهلی خلق په دے خبره بشه خبر وو۔ چه خاجیان د پښتنو (افغانه) خپلوان دی نه د ترکانو
 په دے صورت کتھے داسوال پیدا کیبری چه ددهلی عام اولس د ترکانو حمایت او د خاجیانو
 مخالفت وے کولو؟ زما په خیال کتھے ددے مخالفت وجه دا کیدے شی چه هغه رنگ به وروستی
 زمانه کتھے د هغه یکهواله خوا پښتانه د وحشیانو، غیر مہذب، غلو غاچکو او زر پرستو په
 الفاظ یاد شوی دی۔ دغه رنگ به په هغه زمانه کتھے هم ددهلی داو باشو، بنگیانو،
 شرابیانو له خوا «خاجیان» او «افغانه» د غیر مہذب او وحشیانو په الفاظو یادیدل۔ دا
 ظاهره ده چه «ترکان» د هغه دسل کلنی حکومت او شاہی اقتدار په وجه دیر دولت
 مند او عیش پرست شوی وو۔ ددوی په ژوند او استوګنه کتھے دیر نزاکت او نفاست
 داخل شوی وو۔ په خلاف د خاجیانو او پښتنو چه هغه خوبه د فوٹی ملازمت په وجه
 او هغه به دخپلو طبعی او قای خصوصیاتو له کبانه شار شپار، ایخ بیخ او د نزاکت او
 نفاست نه به ناخبره وو۔ او دکیقباد د زمانے د او باشو په خیال کتھے به یقینا وحشیان او
 غیر مہذب وو۔ ددهلی او باشو ته خو دکیقباد غوندے شرابی کبابی بادشاہ پکار وو۔ نه د
 جلال الدین په شان کرګ باران دیدہ چه ټول عمر ئے د مغلو په وینو لاس سره وو۔ د
 دے خلقو مخالفت ددے خبرے غمازی کوی چه ددوی په نظر کتھے خاجیان غیر مہذب
 معلومیدل او ددوی حکومت ئے په خپل ټان بانه ے بټک گهلو۔ زما په خیال کتھے ددهلی
 خلقو په دے موقع هم هغه کردار څرګند کړے وو۔ کوم چه دغزنی خلقو د «بهرام شاه»
 او سیف الدین سوری د جنگ نه پس څرګند کړے وو۔ بنا په دے د ظاهره ده چه د
 خاجیانو او ترکانو ترمنځ هغه نسلی رسته نه وه۔

د خاجیانو د اصل په باب کتھے روسی فاضل مسهر بار ټولہ دانظریه لری چه د
 پښتنو «خلجی قبائل»، او د ترکانو «خلیج قبائل»، یو خلق دی۔ ددے فاضل په خیال کتھے

دا «خاج قبائیل» د «غز ترکانو» د وفاق یوه څانګه ده. د دې قبایلو ورومېچې دسته په لسمه صدۍ میلادۍ کې په رود آمو راپورته وتلی او د صودغزنوي په فوځونو کې په دې اړه اهم عنصر په ډول شامله شوی وه. د دې نظرې مطابق دے خلقو (خاجیانو) په قلاړه قلاړه د پښتنو دودونه دستورونه خپل کړل. او د دوی ژبه ځانته اختیار کړه. وروستو دغه خلق په خاجیانو مشهور شول.

دا نظریه لکه څه رنگ چه بناغله کيږو، « وائی په دے وجه مرسته نه مومي چه که واقعی خاجیان ترکی النسل وے. او په دغه زمانه رلسمه یوولسمه میلادی صدۍ) کې په د پښتنو دودونه دستورونه او ژبه خپله کړې وے نو د دے وخت د فارسی او عربی لیکوالو به خورا ځا د دے ذکر کړې وو. د دے نه علاوه داخلې (خاجیان) د غز ترکانو د وفاق یوه څانګه هم نه شي کیدلے. ځکه چه غز ترکان خواه که ساجو قیان وو که ترکان د صودغزنوي په زمانه کې خراسان ته راغلي وو. او د دے وخت نه ویرا ګاهو خاجیان په افغانستان کې موندل وو. لکه چه د صفاریانو او بیا د سبکتګین په فوځونو کې مو داخلې لیدلې دي. البته دروسی فاضل د نظری د خبره چه د پښتنو غلجې قبائیل او د مؤرخینو خلی قبائیل یو خلق دی. تاریخي مرسته مومي. چه د راتلونکې تفصیل نه به واضح شي.

د غزنوي، غوری او غلام بادشاهانو د فوځونو په ذکر کې ځوانی مؤرخینو «خلی و افغان» په مختلفو موقعو یو څانګه ذکر کړې دي. د «ترک و تاجیک» عرب و عجم په شان «خلی و افغان» په یو څانګه ذکر کول د دے قیاس مرسته کوي چه دا دواړه فرقه په ژبه، دودونو، دستورونو، خو یونو عادتونو او قامی خصوصیاتو کې یو شان وے. د کیمبرګ لیسټر آف انډیا (جلد سوم ص ۹) په ذریعه راته دا هم معلومه شوی ده چه خاجیان د پښتنو خپلون وو نه د ترکانو. د دے نه دا معلومېږي چه خاجیان د یو داسے قام اولاد وو. چه هغه د ویرے ځوانی زمانے نه د پښتنو په زمکه میشته شوه او د زمانے په تیریدو سره ځانته د پښتنو تهذب و تمدن او ژبه اختیار کړې وه. په دے ضمن کې بناغله کيږو په خپل تاریخ « دی پتهان» کې داسے وائی :-

په موجوده پښتنو قبایلو کې د خاجیانو قبیله په ټولو کې زیاته ده. او دا قبیله په یو وخت کې هم وره قبیله نه وه. اونه د کوه سلیمان په زنجیری کې څرته پته وه. دا خبره د فکر ورده چه ټول «خاجیان» خپل ځان ته خاجیان وائی نه غلزیان. خلی او غلج تقریباً یو لفظ دے. له دا خبره دروزمه مشاهده نه هم ثابت ده. عام خلق د لفظ غلج وائی نه غلرے. لفظ غلرے، صرف د پښتنو په څېر کې لیدل کېږي.

اولفظ غلزے به شاید چه دشجره نویسو دافسانے د تائید او مطابقت په فرض ایجاد شوی وی - او د ټولو نه اهبه خبره دا ده چه کوم وقت خلجیان هندوستان ته راغلی وو - هغه وقت دوی خلجیان وونه ترک - او دوی په هره موقع د پښتنو سره یو ځای ذکر شوی دی - سربیره ددے ټولو د لفظ غلجی او خلجی دیو والی په باب کښے د خوشحال خان خټک دا شعر یو واضح شهادت دے -

بیاسلطان جلال الدین په سریر کښیناست
چه په اصل کښے غلج د ولایت و وک

دا نظم خوشحال خان په سنه ۱۶۵۰ کښے وئیلے دے او دا ظاهره ده چه که غلج او خلج یو لفظ نه وے نو خوشحال خان به هیچرے د «خلجی» په ځای نه وئیلو - دا ددے خبره څرگند ثبوت دے چه دهغه وقت خلجیان او دن زمانے خلجیان یو خلق دے - او دا وئیل به هیچرے بے ځایه نه وی چه «غلج» د «خلجی» پښتینی صورت دے - اولفظ خلجی په فارسی ژبه کښے د عربی ژبه د لفظ «خلج» شکل دے

دا خبره چه د فارسی ژبه (خلجی) او د پښتو ژبه (غلجی) یو لفظ او یو خلق دے - د فرشته د یو تحریر نه هم ثابتیږی - فرشته د بابر په ذکر کښے د هغه د سنه ۹۱۳ هـ د واقعاتو په ضمن کښے داسے وائی :-

و در ثلث عشره تسعماته بتاخرت اولس افغانان خلجی سوار شده صد هزار گوسفند و دیگر چیزها بدست سپاه آنحضرت افتاد و برکشت^۲ - په دے عبارت کښے د «اولس افغانان خلجی» نه هم هغه خلق مراد دی چه نن زمانه کښے ورته غلجی وئیلے شی - دا خلق نن هم په هغه علاقه کښے آباد دی - په کومه کښے چه د بابر په زمانه کښے میشته وو - بلکه د حدود غزنوی په زمانه کښے هم دے وو - او ددے زمانے نه سوونه کاله امکانو په دے مزکه میشته شوی وو

پورته موخبرته وئیلی دی چه د هندی خلجیانو (یعنی د جلال الدین وغیره) مورنی ژبه به پښتو وه - ددے قیاس مرسته ددے نه کیږی چه په کومو ورځو کښے جلال الدین خلجی په هند کښے د «بلبن» له خوا د هغه د فوځونو سالار او د مغربی قلاکانو محافظ او د مغلو سره په جنگونو کښے بوخت وو - هم په دغه زمانه کښے په افغانستان کښے «خلجیان» دخپل مشر

« هوټک بابا » په مشرۍ کښه په خپله عاقله کښه د مغلو سره « جتکو نو کښه لکيا وو . لکه چه ددوی د یو جټک (چه په سورغر شوه وو) حال مو بیان کړه دے . د دے نه دا معلومېږي چه « جلال الدین خلج » او « هوټک خلج » هم عصر وو - او دا ظاهره ده چه د جلال الدین اسلاف هم د هوټک بابا د پیدائش نه څه لږه موده وړاندے د افغانستان ته همد ته تلې وو . پس د اباکل واضح ده چه د هند خلجیان او د افغانستان خلجیان به یو نطق وو . ددوی تهذيب و تمدن به یو وو . او ژبه به ئه هم یوه وه . او چونکه د هوټک بابا او نورو خلجیانو ژبه په دغه دیار لسبه صدۍ کښه هم پښتو وه . نو موږ دا ویلے شو چه د هندی خلجیانو ژبه به هم پښتو وه . او د ښاغلي کیرو . د اقیاس بالکل درست دے چه « خلج » ، « خلجي » نه مفرس دے .

تراوسه چه موږ د خلجیانو د نسل په باب کښه څه اولوستل . د هغه نه دا معلومه شوه چه خلجیان نه مغل وو او نه ترک . ولے چونکه دوی د پښتنو سره په هره موقع په خپل بیل نوم ذکر دی . نو ددے نه دا معلومېږي چه اگر چه دوی د ژبے او د تهذيب و تمدن له مخه خو پښتانه وو . ولے دا امکان کیدے شی چه دوی به خالص پښتانه نه وو . بلکه دوی به د یو داسے قام اولاد وو چه هغه دیوے اوږدے زمانے نه د پښتنو سره د گواندې کلوۍ ، اولسي او مجلسي تعلقاتو په لږ کښه گڼدلے شوه وو . او ددے نزدیکی او تعلقاتو په وجه به ئه د پښتنو تهذيب و تمدن رسم و رواج او ژبه اختیار کړي وی . او د زمانے په تیرید و سره به دا خلق په پښتنو کښه داسے خلط ملط او گډوډ شوه وی چه ئه د خپل قبیلوی ناه نه به ئه نور امتیازات ختم شوی او په پښتنو کښه به مدغم شوی وی . په دے بنا موږ ته د خلجیانو د اسلافو په لټون کښه په تاریخ کښه د ترکانو نه وړاندے زمانے لټول پکار دی . داسے قام کوم کیدے شی ؟

د ترکانو نه وړاندے د افغانستان په مرکز چه کوم قام حمله کړي وه هغه په تاریخ کښه د اسلامي مؤرخینو له خوا د « هیاطله » په نامه مشهور دے . د اکثر و مؤرخینو په خیال کښه د خلجي یاد غلجي قام اسلاف هم دغه « هیاطله » دی . په دے ضمن کښه

ښاغلي کیرو په خپل کتاب کښه داسے وایي « افتالیټو » (هیاطله) په خپل وخت کښه نه خوڅه ادب لرلو او نه دوی د خپلے زمانے څه آثار و کتبات پرښودلې دی . نو ددے نظریے په ثبوت کښه د تاریخي شهادتونو یا کتباتو د مرستے طبع یو بے حایه خبره ده . بیا هم څنه داسے تاریخي شواهد شته چه د هغه نه خبره رڼا ته وتلے شی . دا فاضل لیکوال وایي د « هیاطله » ذکر عرب

مؤرخ الخوارزمی پہ خپل تاریخ مفاہیح العلوم کنبے (۳۶۵ھ) داسے کړے دے .

« هیاطله » د انسانانو هغه ډله ده چه لویه دبدبه او شان و شوکت ته لرلو. او د تخارستان ملک ته په قبضه کنبه وو . هغه « ترک » چه د « خلیج » یا « فلج » په نامه یادېږي . هغه د دے خلقو اولاد دے . یو بل مؤرخ اسطخري په خپل کتاب المسالک (۳۲۱ھ) کنبے د « فلج » په باب کنبے داسے وایي :-

« خلیج یو قسم ترک دی چه په پخوانی زمانه کنبے د هند او سبستان (سیستان) د اضلاعو تر مینځه آباد شول . دا خلق څاروی پالی - او په کړه وړه او رنگ جته کنبے د ترکو په شان دی :»

په دے تاریخي شواهدو کنبے د تخارستان نه مراد هغه علاقه ده چه د « بغلان » کیرچا پیره داوسنی افغانستان په شمالی او مشرقی حصو مشتمله ده . او چه دا دواړه شهادتونه یو ځای اولوستل شوی نو ددے نه هغه علاقه مراد کیدے شی کوم چه هیاطله و په خپله زمانه کنبے فتح کړی وے . (پس) ددے شواهدو په رڼا کنبے دغه « هیاطله » د خلیج یا خلیجانو ، اسلاف ثابتېږي . او دا هم ورنه معلومېږي چه د غز ترکانو د مهاجرت نه پنځه سوه کاله اګاهو د « خلیج » قام اسلاف په دے علاقه کنبے میشته شوی وو . او یواځه د « خلیج » قام نه بلکه د څو نورو غالبو او زبردستو قبایلو هم کوم چه د هند په شمالی حصه کنبے استوګن وے . دا قیاس چه د پښتو موجوده غلجی قبایلو او د هند خلیجان به یو خلق او ددوی اسلاف به هیاطله وو . ددے قیاس نه هم مرسته موی .

د افتالیق قام په ذکر کنبے مو دا خبره وړاندے وښان ده چه دا خلق د خپل اقتدار سقوط نه پس بېخي نه وو ورک شوی . بلکه ددوی ځنې قبیلو د هند وکش په شمال او جنوب کنبے په مختلفو علاقو کنبے لکه بامیان ، غزنه ، غربستان (په وسیعہ معنی کنبے د هزاره جات علاقه) و هیرستان (په وسیع معنی کنبے د جعفری علاقه) او تخارستان (په وسیعہ معنی کنبے د بغلان نه چارچا پیره علاقه) کنبے محلی او علاقائی ریاستونه قائم کړی وو . په دے حکومتونو کنبے د « بامیان او وچیرستان » دریاستونو ذکر چینی زائر هیون سانګ هم کړے دے . دغه شان په اسلامی مورخینو کنبے (سطخري او طبری) د بامیان محلی حکمران د « شیر » په لقب او د « فرجیاء » محلی حکمران د « شار » په لقب یاد کړے دے .

« غربستان » لکه چه ظاهره ده دوو کلمو نه مرکب دے (ر) غز (ج) ستان په دے لفظ کنبے (ستان) د ظرفیت کلمه ده . چه په پښتو کنبے هم د ستان (کور - کورنی) په شکل کنبے موجوده

دہ - نو د غرجستان نہ مراد شو د "غرج" داستوگنے ٹاٹے یا علاقہ - دا غرجستان کوم ٹاٹے
 وو؟ عرب جغرافیہ نویسو ہفہ علاقہ چہ د بادغیس پہ مشرق یعنی د بادغیس او سپرل
 ترمینٹھ واقع دہ - او ددے علاقہ زیاتہ برغہ د مرغاب سیند نہ سیداپیری - د "غرج الشار"
 پہ نامہ یاد کری دہ - دا نوم "غرج الشار" د دوو کلمو "غرج" او "شار" نہ مرکب دے - عرب
 مؤرخینو پہ اتفاق دہ "شار" لفظ ددے علاقے د محلی حکمران لقب گنے دے - پاتے شو "غرج"
 (چہ دالفظ "غرژ" او "غرش" ہم ضبط شوے دے) پہ دوو مفہومو تعبیر شوے دے.
 یومفہوم داچہ دالفظ "غرج" د پینتوژبے لفظ "غر" دے - او بلہ داچہ "غرج" دیو قام یا
 دیو قبیلے نامہ دہ - دا اول مفہوم مطابق بہ ددے لفظ معنی شی - د "غرونو شار" یعنی د
 غرونو یا د غرشیزے علاقے شار (بادشاہ) - عرب مؤرخ البقدسی د "غروج الشار" ہم
 دغہ مفہوم اختیار کرے دے او د "ملک الفرج" لقبے د شار غرجستان د پارہ او د ملک
 الجبال لقبے د غور د شاہانو د پارہ استعمال کرے دے -

د قدیم افغانستان پہ جغرافیہ کینے د غرجستان نہ مراد ہفہ علاقہ دہ چہ
 نن ورخ د غور د علاقے پہ قطب او د ہرات نبرخاٹہ او د اندخوی پہ قبلہ پہ نہو
 درو مشلمہ دہ - دا نہہ درے پہ دوو چلو کینے تقسیم دی - پہ اولہ چلہ کینے پتخہ
 درے دی - او پہ مجموعی طور ورلہ پنچصدہ ویتلے شی - پہ دوہیہ چلہ کینے خلوردرے
 دی - او پہ مجموعی شکل کینے ورلہ چہار صدہ وائی - او نہہ واریہ پہ نہہ صدہ یاد پیری.
 د اولے نظریے مطابق بہ شار غرجستان ددے علاقے حکمران وو - او ددے علاقے استون
 بہ دخیلے علاقے دطبعی مناسبت پہ وجہ بہ غرمیانو (یعنی د غرشیزو علاقو او سیدونکی)
 مشہور وو -

د غرج د دویم مفہوم (یعنی ددے نہ بہ مراد یو قام یا قبیلہ وی) مطابق بہ د غرجستا
 نہ مراد شی دہ غرجی، قبیلے داستوگنے ٹاٹے یا علاقہ او د شار غرجستان نہ بہ مراد شی
 د غرجی قبیلے یا د غرمیانو شار یعنی بادشاہ - اولہ نظریہ یعنی چہ د غرج نہ بہ مراد
 "غر" وی - کنزوری دہ - حکمہ چہ پہ پینتو کینے "غر" تہ "غرژ" "غرج" یا "غرش" نہ شی
 ویتلے نو دا ضروری دہ چہ ددے لفظ (غرج) نہ بہ مراد یوہ قبیلہ وی - او "غرج" بہ
 ہفہ چا تہ ویتلے شی چہ د غرج قبیلے یو غرے وی - "غرج" او "غلیج" بیخی یو لفظ دے -
 پہ دوار و لفظونو کینے صرف د (ر) او (ل) فرق دے - (ر) او (ل) دوارہ توری پہ
 پخوانیو اولسی ژبو کینے دیویں پہ ٹاٹے ویتلے شول - رلکہ پہ راجا او لاجا کینے) یا لکہ د

اوستی فارسی ژبے « دیوار » او د پښتو ژبے « دیوال » په دے بنا « غرجه » او « غلج »
یو لفظ شو۔ دا هم چیره قرین قیاس ده چه دا لفظ (غرجه) په ابتدا کښه هم (غلج)
وو۔ حکم چه دا ظاهره ده چه پښتانه دهیا طله نه هم سوونه کاله وړاندے دافغانستان
په مزکه موجود وو۔ ولے کوم وخت چه « هیاطله » قام د دوی سره په گوانه کښه میته
شوی وی۔ نو د پښتنو دگوانه او د دوی د تماس او تعلق په وجه به د دوی ژبه
هم (هرغه رنگ چه وه) متاثره شوی وی۔ او وروستو به عرب مؤرخینو په اسلامی
دوره کښه د نوی لفظ و ماحول مطابق دا لفظ غرج او غرجهستان ضبط کړه وی۔

« غرج » بامیان او تخار، لکه چه او ویلے شول هغه علاقے دی چه هیاطله په کښه
میشه شوی وو۔ لکه چه د هیون سانگ چیني زائر او د عرب مؤرخ الخوارزمی د
شهادتونو نه تر گنده ده۔ دا ظاهره ده چه هیاطله قام په مختلفو قبایلو مشتمل وو۔
او د افغانستان مختلف علاقے د دوی د مختلفو قبایلو داستو کښه په وجه هم د دوی په
قبیلوی نامو مشهوره وه۔ لکه په مثال کښه تخارستان د تخاری قبیلے داستو کښه (خار)
زابلیستان (د زابل قبایلو داستو کښه (خار))۔ او غرجهستان (د غرجه قبیلے داستو کښه
(خار))۔ دا هم معلومه ده چه دهیا طله قام د اقتدار په زمانه کښه د غزنی، غرجهستان،
او بدخشان علاقے د دوی د فوځی طاقت مرکزونه وو۔ چنانچه دهیا طله قام د علاقائی
حکمرانو مسکوکات د غزنی، غرجهستان او جیرستان۔ د علاقو نه نسبتاً زیات موندلی
شوی دی۔ او دا په دے دلالت کوی چه د مرکزی اقتدار د سقوط نه پس به هم هیاطله
قام په دے علاقو کښه په کثرت اباد او د علاقائی ریاستونو خاوندان وو۔

دا قیاس چه غرج یا غلج « د افتالیت قام یو څانگه ده۔ د مسکوکاتو په شهادت
هم مرسته موی۔ د شار غرجهستان په مسکوکاتو د بادشاه تصاویر او د افتالیت قام
د نورو علاقائی حکمرانو تصویرونه چه په هغه مسکوکاتو موجود دی چه د کابل او پل
آباد دخوا و شان له موندلی شوی دی۔ په خپل میخ کښه حیرت انگیز مشابهت لری۔ او که
چرے دیک په وجه د دوی بیلون نه وه شوه نو په دوی کښه به فرق او امتیاز
کول قطعی گران وو۔ د « شار » غرجهستان « او نورو هیاطله حکمرانو ترمینځه د پوزے

له دهیا طله قام په حقله د عالمانو دا خیال ده چه دا اولس په مختلفو قبیلو کښه ویش وو۔ او په دے
مختلفو کښه د اتحاد او اشتراک ذریعه د دوی ژبه وه۔

دخ دكاسه ، دسترگو ، دزني غرض دخط وخال دا حيرت انگيز مشابيهت په دے داللت كوي چه "عرج يا غلج" ، دهياطله قام هغه څانگه ده چه په اكثر و امتهالاتو د لسېه صدې په مينځ مينځ كښه د عرب مورخينو لخوا د "خلج" په نامه ذكر شوي ده . په كومو علاقو كښه چه نن ورځ د پښتنو غلجي قبائيل اباد دي هم په دغه علا قو كښه دهياطله قام دخپل اقتدار په وخت كښه او دهغه نه پس هم ميشته وو . پس د پورته شها دتونو په رڼا كښه دا خبره د شك نه اوڅي چه د هندوستان غلجيان او د افغانستان غلجيان يو خلق او د دوي اسلاف دغه افتاليت وو .

د صفاريانو غزنويانو او غوريانو د حكومت په زمانه كښه او بيا په پسي وروستو په هند كښه د غلام خاندان د بادشاهانو د فوڅونو په لړ كښه غلجيان د پښتنو سره عموماً يوځاڼي ذكر شوي دي . دا ددے قياس مرسته كوي چه دواړه قامونه د پير اوږدے زمانے نه يوځاڼي اوسيدل . او په خپل مينځ كښه قريبي تعلقات لرل . دا سې معلومېږي چه دهياطله قام زاو لي (زابلي) او عزبي (غلجي ، خلجي) قبائيل دهياطله دنورو قبائيلو په نسبت د پښتنو سره د گوانه گلوۍ او اولسي او مجلسي تعلقاتو په لړ كښه د يو بل سره پير گندولي وو . او ددے تعلقاتو په نتيجه كښه دوي د پښتنو ژبه ، دودونه ، دستورونه ، د پيرے مودے نه خپل كړي وو . د زمانے په تيريدو سره دوي د پښتنو سره دا سې خلط ملط شول چه دا صلي پښتنو او دوي تر مينځه بيانون گران شو . او سوا دهغه قبيلوي نوم غربي نه چه په فارسي كښه خالچ او په پښتو كښه غلج دے . د دوي د قاي آثارو نه په دوي كښه نور هېڅ پاته نه شول . په دے موقع كه د "غلجي" قبائيلو په باب كښه د پښتنو شجره نويسو روايت هم په خيال كښه اوساتو . نو دهغه نه هم ددے نظريے مرسته كيږي . دا روايت اگر چه افسانوي هيشيت لري . وله كه ددے حقيقت ته اوكتي شي نو ددے نه د غلجي او پښتنو تر مينځه الحاق معلومېږي .

د افغانستان په مختلفو علا قو كښه چه افتاليت په خپله زمانه كښه ميشته شوي وو . دهغوي اخلاف په دمغه علا قو كښه د نورو قامونو سره خلط ملط او گډه وړ شول . او خپل قاي خصوصيات ټي منم شول . وله تر څه حده د دوي شناخت د لباس ، عادتونو او رسم و رواج نه ممكن دے . چنانچه د غلجيانو قبائيل اگر چه د زمانو راسے د پښتنو سره دا سې خلط ملط شوي دي چه اوس په دوي كښه د دوي د اسلافو آثار معلومول تر پيره حده مشكل دي . بيا هم كه چرے ديو ښكلي ټملي غلجي خط و خال د "شار

غرجستان « او د افتالیت « قام د نورو علاقائی حکمرانانو په مسکو کاتو باندې د تصویرونو سره مقابله کړې شي نو د دوی خط و خال کېنې حیرت انگیز مشابهت لیدل شي . او د دې نه دا قیاس د یقین درج ته رسی . چه دغه غلجی قبائیل د افتالیت قام اخلاف دی . غرض د پورته شهادتونو نه دا خبره ښه واضحه شوه چه د لسې یوولسې صدی میلادی خلیجیان هغه خلق وو چه نن ورځ په پښتنو کېنې د غلجی قبائیل په نامه یادېږی . دا خلق دنسل له هغه هیاطله وو . هیاطله نسلاً څوک وو . په دې باب کېنې د هیاطله په ذکر کېنې پوره پوره تفصیل موجود دے . دلته به دومره وئیل کافی وی چه اکثر عالمان دے عقیدے ته مائیل دی چه هیاطله د ترکی آریائی نسل مخلوط خلق وو . دوی نه خو قالص ترکی النسل وو . او نه خالص د « هندی سیتی آریین » خانه بدوشو قبائیلو هم نسل .

پاتې شوه دا خبره چه هر کله خلیجیان د هیاطله قام څانگې وے نو مؤرخینو دوی ترک وے او گڼل ؟ دا خبره به د دے لاندے وضاحت نه رینه شي :

لکه چه پورته مو دا خواریزی په شهادت دا خبره لوستی ده چه هیاطله په تخارستان کېنې اوسیدل . د تخارستان نه مراد هغه خطه ده . چه د هندوکش په شمال کېنې د پامیر دلنې نه داخلې ټول قطغن ، بدخشان ، مزار شریف ان د مینې پورے خطه په کېنې شامله وه . او د شمال په لور د آمودریاب نه پورے سفدیانه هم د دے برخه وه . پینی زاټر هیونگ سانگ دا خطه د « تو . هو . لو . ۱۰ . ۱۰ . ۲۰ » په الفاظو ضبط کړی ده . د افغانستان نه د پینی زاټر د عبور د مرور زمانه د افتالیت قام د ضعف او د ترکانو د عروج زمانه وه . او په تخارستان باندے د ترکانو سیادت قائم شوه وو . لکه چه دا نومورے لیکوال وایي . په دے علاقه رتخارستان کېنې شاهي کورنی د مینځ نه وتلی ده . او د دے خطے په مختلفو علاقو کېنې قبائیلی سرداران حکومت کوی . دوی په شمیر کېنې (۲۷) دی . او ټول سرداران د ترکانو مطیع دی . د دوی مرکز د قندز ښار دے .

هغه علاقه چه هیاطله قام دخپل اقتدار په وخت کېنې فتحه کړی وے . د عربو د هلو په وخت کېنې په هغو باندے د ترکانو تسلط وو . او عرب د دے ترکانو سره په جگړو کېنې هېرو شوی وو .

عرب مؤرخین په دغه زمانه کېنې د خراسان د مختلفو قامونو د عرق شناسی نه په پوره پوره ډول واقف نه وو . نو په دے پنا دوی د افغانستان ټول پخوانی قامونه خواه که هغه نسلاً هیاطله وو یا د کوشانیانو او هیاطله د مخلوط نسل ، کله د خلیجیانو او کله د ترک

نژادو په الفاظو یادگری دی. حال دا دے چه د عربو د حملو په وخت کښه سواد «بخارستان» د علاقے نه د موجوده افغانستان په یوه خطه کښه هم د ترکانو اثر و نفوذ نه و و رارسید. ولے د دے باوجود د عرب مؤرخینو لکه د «بک زری» «طبری» او «ابن اثیر» وغیره نه صرف «هیاطله» د ترکو په نامه یادگری دی. بلکه د کابل قندهار او سیستان په معرکو کښه ئے ترک قبائل د «رتبیلانو» مرستیال او کومکیان هم گڼلی دی. او د دوی په تقلید کښه ځنې نورو مؤرخینو لکه الخوارزمی (د «مفاتیح العلوم مؤلف») او د تاریخ سیستان مؤلف هم د عربو په مقابله کښه د «الریخ» (یعنی د موجوده قندهار علاقہ) مدافعین هم ترک گڼلی دی. حالانکه داسه نه ده او دا یقینی ده چه د عربو د هجوم په آغاز کښه د افغانستان په شمالي، غربي مرکزی، جنوبي او شرقي حصو کښه دهغه زمانے د طخارستان نه علاوه د جنوب، شرق او غرب خطو ته د ترکی نژاد قبایلو پښه نه وه اوږده شوی. د دے باوجود که چرے موږ د اسطخري شهادت ته په غور او گورو نو د دے نه دا صفا معلومېږي چه دده په خیال کښه «خلج» بیخي «ترک» نه وو. بلکه په کره وړه کښه د ترکانو په شان وو. او دا په دے دلالت کوي چه د «خلج» د ترکو نه جدا خلق وو. البته د یو ځای استوگنې او کواندې کلوی د تعلقاتو په وجه به د دوی نسل څه نه څه متاثر شوے وو. د «خلج» کوم خصوصیت (تقاروی پال) چه اسطخري لیکلے دے هغه نن ورځ هم په غلجی قبایلو کښه موجود دے. دا قبائل څاروی پالی او اکثر د کوچي توب او پونده گیري ژوند تیروي.

د افتالیت قام په ضمن کښه د قام او د پښتنو دیوے بلے قبیلے (ابدالی) د نسلي رشتے او تعلق په لړ کښه ښاغله کیرو په خپل کتاب «دی پتهان» منځ کښه د انگریز سیاح مسټر مین «چه غالباً په ۱۸۳۸ کښه د افغانستان سیاحت کړے وو. د دے قیاس او دهغه د خولے داسه وائی «درانیان» چه په هند او ایران د وارو ملکونو کښه د «ابدالیانو» په نوم مشهور دی. او هرکله چه موږ د اګورو چه د تاریخ قدیم سپین پوستی هنز (هیاطله) چه د کلاسیکی دورے مؤرخینو د افتالیت په نلمه ذکر کړی دی. او دغه خلق (سپین پوستی هنز) د ارمی لیکوالوله خوا د هپتل په نوم یاد شوی دی. نو موږ دا قیاس کولے شو چه «ابدالیان» یاد اوسنئ زمانے «درانیان» به هم د دے طاقتور و افتالیو اخلاف وی. «سیاه پوش کافر» تراوسه پورے دا خبره یاده لری. چه د دوی اسلاف د میدانی علاقو نه دے غریزو علاقو ته «اودلو» رازغلولی دی. او دالفظ «اودل» تراوسه پورے د افاق «سیاه پوش کافر» د ښکتنئ علاقے د خاقو د پاره استعمالوی.

د «بناغلی میسن» په دے قیاس «مسټر کیرو» دومره تبصره کوی چه د تلفظ له مخه «افتالیت» او «دالی» کافی هم آهنگی او هم رنگی لری۔ ولے د دواړو قامونو ترمنځه د نسلی رابطې قاسټولو دپاره د ډیرے څیړنے او تحقیق ضرورت دے۔ ځکه چه د ابدالیانو د نسل مسئله د شاه عباس اعظم صفوی د زمانے پورے لاد تیرو نه نټه ده راوتلی:

دا درست ده چه د افتالیت او ابدالیانو ترمنځه د نسل اتعلق قاسټولو دپاره د ډیر زیار او څیړنے ضرورت دے۔ ولے د مسټر «میسن» دا قیاس هم توجه طلب دے۔ د افتالیت قام کوے ناهے چه باز نطنبی لیکوالو لیکلی دی په هغه کبڼه یوه نامه «ابدالوی» هم ده۔ او دا بالکل واضحه ده۔ چه «ابدال» «اودل» او «هپتل» قریب قریب یو لفظونه دی۔ (اودرالف) (اودره) (درب) (اودرو) (درب) (اودرپ) (د) (د) اودتا ابدال عام اوسروج

دے۔ په دے پنا «هپتل» په «ابدال» او «اودال» کبڼه بدلیری۔ دا هم عین قرین قیاس ده چه څه رنگ د پښتنو د موجوده «غاجی قبایلو» دپاره فارسی مؤرخینو «نلجی» لفظ استعمال کړے دے۔ دغه شان به دوی د «اودل» دپاره هم «ابدال» لفظ مروج کړے وی۔ اود دے رښه به هم هغه پخوانی «ابدالوی» افتالی توی، او «هپتل» وغیره لفظونه سی۔ ابدالیان په خپله ځان له «اودل» وائی۔ لکه چه د احمد شاه بابا د دے شعر نه معلومیږي

تپوله یودی که غلجی دی که اودلے
ښه هغه چه ښه د زره صفاده

او «اودل» هغه لفظ دے چه مسټر «میسن» د سیاہ پوش کافرو له خوا ښکتنی علاقه د اوسیدونکو دپاره استعمال کړے دے۔ دا درست ده چه په تاریخ کبڼه د ابدالیانو په حقله د شاه عباس اعظم د وخت نه وړاندے څه اشاره نټه شی موندلے۔ ولے د دے نه دا مطلب هرگز نټه شی کیدلے چه کوندے دا خلق به د دے نه وړاندے موجود نټه وو۔ د پښتنو د اکثر و قبیلو د نوم نشان نه د تاریخ پخوانی دورے خالی دی۔ دا ابدالیانو او غلجیانو علاقه تقریباً د یوبل سره جوخته او متصلے دی۔ اود افغانستان په پښتنو کبڼه دا دواړه قبیلے دخپل قوت و اقتدار او افرادی طاقت په وجه د اوسنی تاریخ په مختلفو دورونو کبڼه یو بل ته د ښوولیدونکو قبایلو په شکل کبڼه څرگندے دی نو د دے خبرے ډیر احتمال دے چه

بادشاها نوسره نردو والے لری۔ ٹکھ چہ دغه هیاطله هم په دغه زابلستان کښه چہ اوس هم په کښه دغه غلجی او ابدالی اوسی۔ بادشاهان وو۔ او په مسکو کا تو چہ د دوی شکلونه کښل شوی دی۔ هغه کت مټ د دغو اوسنو پښتنو کړه وره ته ورته دی۔ جگه پایزے اغتے سترگے، گڼ وینستان، قوی بدنونه ټے عینا د پښتنو دی۔

په دے بنا «خلج یا غلج» دهغه ترکانو او غزانو د نسل نه ټه دی کوم چہ په غزنی دوره کښه او دبیا د ساچو قیانو په زمانه کښه خراسان ته راغلی وو۔ بلکه د اسلام دغه چہ کوم هفتالی آریائی اقوام په تخارستان او زابلستان کښه میشته شوی وو۔ زمونږ «غاجیان» به دهغوسره خپلوی لری۔ او په دے ډول د نظام الدین هروی او محمد قاسم فرشته له خوا «غاجیان» د قالج خان (چہ د چنگیز خان زوم وو) په نسل کښه گڼل هم بیخی غلط دی۔

لودی خاندان

د محمد غوری د وفات (سنہ ۱۰۰۲ھ) نہ پس چہ د دہلی پہ تخت کومو خاندانو نو حکومت کړے دے۔ په تاریخ کښه هغه د "غلام، خلجی، تغلق، سادات او لودی" په نومونو مشهور دی۔ په دے ټولو خاندانو نو کښه د لودیانو تېر یو داسه تېر دے چہ د ټولو مؤرخینو په اتفاق د نسل او ژبے له مخه پښتون منلے شوے دے اګر چہ د هندوستان د خلجی خاندان په حقله هم موږ په تیرو پاڼو کښه د تاریخی شواهدو په رڼا کښه دا خبره ثابتہ کړی ده۔ چہ د هندوستان خلجیان او د پښتنو خلجیان یو خلق او د نسل له مخه د هیاطله او پښتنو نه بېخول و۔

څه رنگه چہ د هندو خلجیانو د محمد غوری په زمانه کښه په اول ټل د بنگال و بهار په علاقه د بختیار خلجی په مشرئ کښه د خلجیانو ورومښه اسلامي ریاست تشکیل کړے وو۔ دغه رنگ د لودی تېر او مشر "شیخ حمید" لودی د هندو شاهانو د مشهور راجا جے پال په وخت کښه د ملتان او لمغان په علاقه کښه د یو جاگیردار هیشیت لرلو۔ او د سبکتگین په زمانه کښه شیخ حمید لودی د ملتان جاگیر والی او منلے شو۔ دغه شان په ملتان کښه د شیخ حمید په مشرئ کښه د لودیانو ورومښه ریاست قائم شو چہ د محمود غزنوی په زمانه کښه ختم شو۔

شیخ حمید لودی څوک وو؟ کله پیدا شوے وو؟ څه رنگه اقتدار حاصل کړو؟ او کله وفات شو؟ دا داسه سوالونه دی چہ واضح جوابه موږ نه شو کولے۔ البته د تاریخ فرشته او پتہ خزانے نه چہ د شیخ حمید او د هغه د کورنئ څه لږ ډیر حالات معلوم کړی۔ هغه په لنه ډول څه داسه دی۔

د فرشته مطابق شیخ حمید لودی د راجه جے پال د لوری نه د ملتان او لمغان جاگیردار وو۔ او د سنه ۱۲۵۱ھ نه ۱۲۶۵ھ پورے چہ د مغرب د لوری نه په راجا باندے کوے حملے شوے وے۔ په هغه کښه د راجا په کومک ولاړ وو۔ ولے هرکله چہ سبکتگین د غزنی په تخت کښیاست۔

نو دھفہ سرہ تے صاحہ اوکرہ۔ سبکتگین ہفہ د ملتان جائز والی او منلو۔ د شیخ حمید نہ پس دھفہ حوی « نصر » د ملتان حکمران شو۔ دغہ وخت پہ ملتان کینے د ملاحدہ اواساعیلی فرقہ عقائد خوارہ شول۔ اوشیخ نصر ہم دے عقائد و تہ مائل شو۔ د « شیخ نصر » نہ پس دھفہ حوی ابوالفتح داؤد تہ حکمرانی اورسیدالہ۔ دغہ وخت د سلطان محمود غزنوی زمانہ وہ۔ سلطان محمود پہ کال ۳۱۵ھ کینے پہ ملتان حملہ اوکرہ۔ مگر ابوالفتح داؤد سرہ تے صلح اوکرہ۔ داؤد د اسماعیلی عقائد و نہ توبہ او ویستلہ او د محمود خراج تے پہ خان او منلو۔ ولے داؤد پہ خپلہ معاہدہ قائم پاتے نہ شو۔ او دوبارہ تے اسماعیلی عقائد اختیار کړل۔ چنانچہ محمود خوکالہ پس (د ۳۱۵ھ نہ اول) بیا پہ ملتان حملہ اوکرہ۔ ملاحدہ تے ټول تالا ترغا کړل۔ داؤد تے گرفتار کړو۔ او غزنی تہ تے بند یوان را وستلو او د سلطان پہ قید کینے مر شو۔ دغہ شان د ملتان ریاست پہ غزنوی حکومت کینے شامل شو۔

د « فرشتے » مطابق شیخ حمید لودی افغان « پینتون وو » ولے داوستی زمانے حنے فاضل نو د ملتان د دے حکمران تہر د نومونو پہ وجہ دا خلق نسلاً عرب کھلی دی۔ لیکن حقیقت داسے نہ دے۔ د فرشتے د قول تصدیق د پتے خزانے نہ ہم کپری۔ د پتے خزانے مؤلف د کامرن خان سدوزی « د کلید کامرانی » نوے کتاب (چہ د کال ۱۳۱۲ھ تالیف دے) پہ سند او د دے کتاب سند د « شیخ احمد بن سعید لودی » « اعلام اللوزی فی اخبار اللودی » نوے کتاب دے چہ پہ کال ۶۸۶ھ کینے لیکے شوے وو۔ داسے وائی چہ شیخ حمید لودی پہ ملتان کینے بادشاہ شو۔ نو دھفہ خپل ورارہ چہ « شیخ رضی » نویدہ، « پینتون خوا » تہ پہ دے غرض را اولیرلو چہ د غرونو پینتانه اسلام تہ را اووری۔ چنانچہ شیخ رضی « دوہ کالہ د کسی غر پہ زنجیری کینے ابادو پینتنو تہ د اسلام تبلیغ کاوہ۔ او دھفہ پہ کوششونو چیر پینتانه اسلام تہ را اووریدل۔ پہ دغہ اثنا کینے شیخ حمید لودی وفات شو او دھفہ پہ خائے دھفہ حوے نصر د ملتان حکمران شو۔ « شیخ نصر » د ملاحدہ مبالغینو پہ اثر کینے د ملاحدہ عقائد و تہ مائل شو۔ او د دوی عقائد تے اختیار کړل۔ د الحاد ترویج تے شروع کړو۔ « شیخ رضی » چہ سوچہ مسلمان وو۔ « مرکلہ چہ د دے واقعاتو نہ خبر شو نو دھفہ خپل تربور، شیخ نصر » تہ دا شعرونہ اولیرلو۔

د شیخ رضی اشعار چہ نصر بن شیخ حمید لودی حاکم ملتان تہ تے لیرلو
د الحاد پہ لور د تر پل
کسروہ زمونز د کورا وہ

تا پہ تور و تو راوہ
 چہ د مونی اراوہ
 چہ پلو د رناوہ
 کہ هر خو مو درناوہ
 لودی نہ تے پہ کاوہ
 د ورطوی پہ رغاوہ

مونر روتولی پہ زیارنہ
 لرغون ولے مگروہیدلے
 ہخہ مگروہ د اوس آرہ کرہ
 لودی ستا پہ نامہ سپک شو
 نصرہ! نہ موئے لہ کھالہ
 زمون رغاوہ ستا لہ مگروہ

شیخ احمد لودی پہ خپل کتاب "اعلام اللوزی فی اخبار اللودی" کبے داسے وائی چہ
 د شیخ رضی ددے شعرونو پہ جواب کبے "شیخ نصر" دا شعرونہ ہخہ تہ راو لیرل۔

۷

زہ لرغون خو ملحدنہ یم
 کہ ملحدیم د دیننہ یم
 تورانوئخہ تر پلہ یم
 اوس ہم کرور پہ لرغونہ یم
 و تورانو تہ تیاریہ یم
 دحید پہ لور کھالہ یم
 زہ لہ مگروہ پہ آرا یم
 زہ مومن ستاسو پہ تلہ یم
 زہ لودی یم شو زہ یم

د الحاد پہ تور تورزن سم
 زما د دیننہ ہسے تو را کرہ
 لہ اسلام تہ تر پلہ
 مگروہ ے ہخہ لرغونے دے
 د اسلام پر ہسک بہ خاتم
 د لودی خوئے سنتی یم
 تورانی دینن چہ وائی
 داتے تور تاسو دروٹھوی،
 د دینن وینا وے مخرہ

(پاتے حاشیہ لہ ۳۶۲ ح) د زغیدو، تنبیدلو، توپ و نلو او ماٹل کیدلو لکھ پہ دے تپہ کبے لہ سینے

تورے نہ د تریلود - پہ بیگانی د کرئی قلم پنبیانہ یمہ - ۳۶۳ پہ معنی د تپولی - مراد مذہب - ۳۶۴ کورول - باطل کول۔
 وراٹول - اوس د استعمال نہ وتل دے۔ لہ روپل - مصدر - اوس د روٹول پہ شکل کبے مستعملہ دے -
 دروٹولی "پہ معنی د روشن - مشہور۔ ۳۶۵ زیارنہ - د زیارل مصدر نہ حاصل مصدر پہ معنی د کوشش - زیارمند
 کوشش کوونکے۔ ۳۶۶ تورول - داغدارہ کول - تہمت زدہ کول (تور - تہمت - الزام) - ۳۶۷ مگروہیدل - او پیدل -
 ماٹل کیدل - اختیارول - ۳۶۸ اراول - بدلول - ۳۶۹ آرا کول - بدلول - پربینول - ۳۷۰ رنول - روشن کول - مراد
 ترقی و رکول - خورول - لہ کھالہ - تیر - لہ کول - عمل - لہ رغا - رغول - مراد بیزاری - قطع تعلق - لہ ورخ
 لوی - لویہ ورخ - مراد روز قیامت - ۳۷۱ تورن - داغدارہ، تہمت زدہ - ۳۷۲ دیننہ - دینن (نور پہ ۳۶۴ ح)

ٹھامن وو۔ ۱۷، اسلام خان چہ وروستو پہ اسلام شاہ مشہور شو۔ ۱۲، ملک کالا (دبھلول پلار) (۳، ملک فیروز۔ ۱۶، ملک محمد۔ ۱۵، ملک خواجہ۔ دبھلول پلار دنیازی پبنتو سرہ پہ یو جنگ کنبے مر شو۔ مورٹے دوراندے نہ مپہ شوی وہ۔ نو دبھلول پہ وروکووالی کنبے دمور پلار د سوری نہ محروم شو۔ پہ دے ورھو کنبے اسلام خان پیرہ ترقی کپری وہ۔ او دولس زرہ پبنتانہ تے چہ اکثر ددہ دخیلے قبیلے خلق وو۔ ددہ نوکران وو۔ اسلام خان د سید خضر خان دلوری نہ د سرھند حاکم وو۔

یتیم یسیر بہاول چہ پہ وروکووالی کنبے پہ «بلو» مشہور وو۔ دخیل ترہ اسلام خان پہ تربیت کنبے لوٹے شو۔ او پہ یو جنگ کنبے تے دومرہ شجاعت سبکارہ کپرو چہ اسلام خان خیلے لور پہ نکاح ورکیرہ۔ اسلام خان دبھلول د لیاقت او شخصیت نہ دومرہ متاثر وو چہ دخیل وفات پہ نبت کنبے تے سرہ ددے چہ ٹھامن تے لول۔ دبھلول دمشرئ وصیت اوکپرو۔ ولے د یومشر پہ وفات کیدو او دیونوی مشر دا انتخاب پہ موقع اکثر پہ پبنتو کنبے پرے جنبے جو پیری۔ د اسلام خان د وفات نہ پس ہم پہ دے کورنئی کنبے دمشرئ پہ مسئلہ اختلاف پیدا شو۔ یوہ دلہ دبھلول پہ پرہ شوہ۔ بلہ دلہ دمک فیروز چہ دبھلول ترہ وو۔ پہ مرستہ اوڑیلہ۔ او دریبہ د اسلام خان دخوی قطب خان مرگری شوہ۔ ولے دبھلول دلہ مضبوطہ وہ۔ اخر دھفتہ ترہ فیروز خان خودھختہ پہ مشرئ رضا شو۔ ولے قطب خان ورسرہ تربور ولی او پالہ۔ او د دھلی بادشاہ محمد شاہ تہ دبھلول برخلاف فریادی لار۔ محمد شاہ خو دلودیانو پہ دے کورنئی اختلاف کنبے خیل خیر لیدلو۔ نو ہفتہ د قطب خان پہ مرستہ کنبے خیل یو امیر «ملک سکندر تحفہ» دیو فوٹ سرہ سرھند تہ اولیبرلو۔ او جرت گھگر تہ تے ہم د دوی دامداد حکم ورکپرو۔ چنانچہ ملک سکندر، جرت گھگر او قطب خان سرھند تہ راغلل۔ چہ «فیروز او دبھلول» د دے واقعاتو نہ خبر بشول نو خیلہ بے اتفاق تے لرے کپرہ۔ او دخیل تنگ ناموس پہ فکر کنبے بشول۔ ولے پہ دوی کنبے دومرہ طاقت نہ وو چہ دھیلہ آور فوٹ مقابلہ تے کپرے وے۔ نو د آل و عیال سرہ غرونو تہ او تبتیدل۔ «جرت» او «ملک سکندر» چہ میدان غالی اولیدو نو دبھلول او فیروز تہ تے پیغام اولیبرلو۔ چہ مونر خو ستاسو پہ مینج کنبے دروغ کولو پہ غرض راغلی یو۔ تاسو ہسے پہ خیل ٹھان باندے خیل کورونہ وران کپرل۔ تاسو راشی چہ پہ خیلو کنبے جرگہ اوکپرو۔ او ستاسو دا اختلاف لرے کپرو۔ او دا پیغام تے د قرآن پہ قسم مضبوط کپرے وو۔

ددے پیغام پہ جواب کنبے ملک فیروز خیل موٹے شاہین خان او دبھلول د آل و عیال د حفاظت پہ غرض پہ غرونو کنبے پربینو دل او پہ خیلہ د جرت سرہ د جرگے پہ غرض

سرھندا ته راغ۔ وے ملک سکندر او جرت خپل لوظ قول سیر کرو۔ ملک فیروز نے سرھ د
 هغه د مگرو قید کرو۔ او د نورو پښتنو د نیولو د پاره ټے فوټونه اولپرل۔ چه بھلول او شاہین
 د دے واقعاتو نه خبر شول نو بھلول د آل و عیال سرھ د غرونو میخ ته لار۔ او شاہین خان د
 خپلو مگرو سرھ د شاہی فوټونو سرھ په جنگ شو۔ په دے جنگ کښے شاہین خان د پښتنو د
 ډیرو ځلو سرھ اووژلے شو۔ او ځنہ پښتانه د جرت د فوټونو په لاس کښے بند یوان شول۔
 جرت د دے مرو پښتنو ځلو سرو نه د ځان سرھ سرھندا ته راوړل۔ او د ملک فیروز
 په مخکښے کښو دل۔ او د هر مقتول نوم او نور حالات به ټے د ملک فیروز نه پښتل۔ او فیروز
 به جواب ورکولو۔ په دے سرونو کښے د ملک فیروز د خپل ځوی شاہین خان سرھم وو۔ چه داسر
 ټے فیروز ته وړاندے کرو نو هغه ورته اووے چه دا ځلی نه پیژنم۔ دده په عقله ورته جرت
 اووے افسوس دے چه دا ځلی مر شو۔ دے یو خو زمرے وو۔ د زمري په شان جکیدلے دے۔
 اوږه دده دمیرا ټے بیان په الفاظو کښے نه شم کولے۔ دغه وخت ملک فیروز ټینگ نه شو وے
 ژړل او وے ویل « دا زما ځو ټے شاہین خان دے۔» او اول ټے ځکه دده د پیژند کلو نه انکار
 کړے وو چه زما خیال وو چه هسے نه چه په جنگ کښے ټے نامردی کړی وی۔ او زما نوم ټے
 شرمو ټے وی۔ وړاندے فیروز او ویل! چه په دے سرونو کښے د خپل وراره « بھلول» سر نه
 وینم۔ او دا ټے خیال دے چه هغه یو ځوان سرد او غیرتی ځلی دے۔ او د دے بدل به هغه رنگ
 چه حق وی زر واخلی۔ غرض د دے واقعاتو نه پس سرھندا د ملک سکندر په تمویل کښے راغلو
 جرت د خپل فوټ سرھ پنجاب ته بیرته لار۔ ملک فیروز په دهلی کښے د محمد شاه قیدی او
 قطب خان د محمد شاه درباری شو۔ او بھلول د خپل بدل اخستلو په غرض د خپلے چارے په فکر
 کښے لگیا شو۔

ملک بھلول د خپلو یارانو دوستانو نه په قرض پور روپی واخلیے۔ او دغه ټے په
 پښتنو ځلمو ویش کړے۔ د ځان سرھ ټے یو جمیعت پیدا کړو۔ او بیا ټے د ځوا و شا په علاقو
 دست اندازی شروع کړه۔ بھلول یو دوران دیش او مدبر بنیادم وو۔ نو ځه چه به ټے پیدا
 کول هغه به ټے په خپلو مگرو ویشل۔ د دے نتیجه دا شوه چه په لرو ورځو کښے ډیر پښتانه او
 ځه مغل د هغه د جنده لاندے جمع شول۔ په دغه ورځو کښے ملک فیروز هم د محمد شاه د قید
 نه راوتښتیدو۔ او قطب خان هم په خپلو کارونو پښیانه شو۔ اوس ددوی په میخ دکورن
 مخالفت ختم شوے وو۔ او د خپلے چارے په تابیا کښے په سرکرمی لگیا وو۔
 د دے نه پس بھلول په سرھندا مبله اوکړه۔ او وے نیولو۔ سید محمد شاه د هغه مقابلے ته

خپل وزیر حسام خان را اولیرو۔ د دوی ترمنځه د خضرآباد په پرگنه کښه د «لده» په مقام جنگ اوشو۔ په جنگ کښه حسام خان ماتی اوکړه۔ او د بهلول د تور په زور خلع او منلو بهلول به د هلکوالی نه د بادشاهي خوبونه لیدل۔ او دهغه دا یقین پیدا شو و وچه زه به یو ورځ بادشاه کیرم۔ د دے خود اعتمادی په وجه هغه کل خپل خپلوان او نور پښتانه د ځان سره راغونډ کړل او د پانی پت پور په علاقہ ۽ اونیوله۔

چه د بهلول په خپل طاقت یقین پیدا شو۔ او په خپلو متیو مضبوط شو۔ نو د بادشاه په خدمت کښه د خپل اخلاص و عقیدت په ډول یو داسه درخواست اولیرو۔ چه «د شاهي خدمت نه زما دلرے والی سبب دا دے چه وزیر حسام خان زما نه ناراض دے۔ او په دے وجه زما دهغه نه خطرہ کیری۔ که چرے بادشاه حسام خان د ځان نه لرے کړی۔ او د هغه په ځای حمید خان وزیر کړی نو زه به لکه د یو مریی په شان خدمت کړی ته تیار شم۔ محمد شاه د بهلول دا عرض سیدستی منظور کړه۔ حسام خان او وژلے شو۔ او دهغه په ځای حمید خان وزیر شو۔ بهلول ته بادشاه خپل څو ټو او ټیلو۔ او بهلول هغه په پلار اونیولو۔ محمد شاه په کال ۱۰۵۰ کښه وفات شو۔

د محمد شاه په ځای دهغه څو سید علاؤ الدین د دهلی بادشاه شو۔ دغه وخت هغه د دهلی براتے نام بادشاه وو۔ علاؤ الدین د پلار نه هم زیات کامل او آرام پسند بنیادم وو۔ په دے ورځو کښه په سیاسی رنگ کښه د تخت دهلی دعویدار په حقیقت کښه دوه کسه وو۔ یو حمید خان او بل بهلول لودی۔ د بادشاه د نالائقۍ په وجه ټول طاقت دامیرانو په لاس کښه وو۔ او د حمید خان پر په بهلول درنه وه۔ په دے سبب به بهلول په ظاهره کښه د حمید خان سره روغه ساتله، حمید خان هم د بهلول په اکرو پوهه وو۔ د وارو په خپل مینځ کښه د شطرنج لوبه کوله۔ او یو بل ته په ساوکښه ناست وو۔ یوه ورځ حمید خان بهلول ته اووے چه که ته بادشاه شه او ما خپل وزیر کړے نو زه به ډیر خوشحال شم۔ ول بهلول ورته اووے چه زه یو سپاهی سرے یم۔ زما نه د خپل جائیداد انتظام نه شی نو د بادشاهي کار به څه رنگ سرته رسوم۔ بڼه به دا وی چه ته بادشاه شه او ما خپل سر لښکر کړے۔

عرض دغه شان بهلول د حمید خان سره په چل ول وخت تیروولو او دهغه کور ته به دهغه د سلام په عرض ورتلو۔ یوه ورځ حمید خان د بهلول دعوت کړے وو۔ په دے ورځو کښه ښه تازه پښتانه د «روه» نه بهلول ته راغلی وو۔ بهلول دا خلق هم د خپلو عزیزانو په شکل کښه دعوت ته روان کړل۔ او دوی څه د وړاندے نه پوهه کړی وو چه تاسو داسه

حرکتونہ اوکری چہ دحمید خان دربان دے دہیرو وعشیانو او سادہ مگانو مگان او شی - دغہ پبنتا
 چہ د بھلول سرہ دحمید خان دیرے تہ ورغلل نو دوی خپل پیزارونہ چا پہ خپلو خا درونو
 پورے او تہل - چا پہ تاخونو کبے کینودل - او خنو پہ ترخ کبے اونیول - حمید خان چہ دا
 واقعہ اولیدلہ - نو پوسنتنہ نے اوکڑہ چہ داوے ؟ دوی ورتہ اووے چہ زمونز پیزارونہ بہ
 ثوک پتہ کری - بیا چہ دوی قالینونو تہ اوکتل - نو حمید خان تہ نے اووے چہ کہ ددے فرشونو
 نہ مونز تہ توجہ اوشلوے اوراے کرے نو مونز بہ ترنہ خپلو خاصو تہ توپیانے جوڑے کری
 او خپل وھن تہ بہ نے اولیرو - پہ دے بہ زمونز پہ خپل وطن کبے دیر نوم او عزت پیدا شی او
 چہ زمونز نور ورونہ عزیزان ددے نہ خیر شی نو هغوی بہ دا خیال اوکری چہ خان زمونز
 دیر قدر کرے دے - حمید خان ورتہ اووٹیل چہ تاسو تہ بہ د زربفتو او بخلو توجہ درکرم -
 دھغہ نہ توپیانے جوڑے کری - دپان او عطرو خواچے چہ داغے نو دوی بیا د "خرتوب" کارونہ
 شروع کرل - چا بہ عطر خپل - چا بہ دپان نہ کشہ چوتہ خورلہ - اوچہ خلہ بہ نے اوسوزیدلہ
 نو پہ فرشونو بہ نے توکانی توکی - غرض دا سے دشو دگانو خچے نے اوکڑے چہ حمید خان
 ورتہ حیران پلے شو - او بھلول بہ پہ ظاہرہ کبے پہ دے خبرو خان پیکہ پیکہ اوکڑہ کچہ سبکارہ
 کولو - اوبیا نے حمید خان تہ اووے چہ دوی خوباندریختیان او غزنی دی - دوی دا سے
 شاھانہ دعوتونہ او طعامونہ چرے پہ خوب کبے ہم نہ دی لیدلی - دوی خوبے دخوراک
 اومرگ ژوپلہ نہ بغیر پہ بل کارنہ پوهیروی - دوی دا سے مہذبو مہلسونو د شاملو لو قابل
 نہ دی - ولے زما ترنہ خلاصے نہ کیری ٹککہ چہ زما ورونہ عزیزان دی - د بھلول دا پل
 کامیاب شو - او دحمید خان پہ زپڑہ کبے یقین پیدا شو چہ پبنتانہ خوبید و خرونہ دی -
 او دھلوا پہ یوہ رکیبی دوی خلہ بندیدلے شی -

حمید خان پہ زپڑہ کبے د بھلول نہ ویریدلو - نو هغہ بہ پہ وس د بھلول سرہ دیر
 سری پہ خپل خاے کبے نہ پرینودل - یوہ ورخ د بھلول پہ صلاح سرہ چہ هغہ دحمید
 خان سلام تہ تلو نو هغہ دیر پبنتانہ دخان سرہ بوتل - بھلول خو د شوکسو سرہ دنہ
 ولے دحمید خان ملازمانو دا نور پبنتانہ دتلو نہ منع کرل - پہ دے خبرہ دے پبنتنو بھلول
 تہ پہ وازکومی کنخلے شروع کرے - او وٹیل نے چہ خہ رنگ بھلول دحمید خان نوکر دے دغہ
 شان نے مونز ہم نوکران یو - نو بیا بھلول زمونز نہ پہ خہ زیات دے چہ هغہ خود دغان
 سلام تہ پرینودلے شی - او مونز نہ شو پرینو دے - چونکہ حمید خان د پبنتنو پہ خوی
 بوی د وړاندے نہ پوئے شوے وو - نو خپلو نوکرانو تہ نے اووے چہ تہول راپریردی - غرض

ہول پبتانہ دننہ لاپل۔ او دمید خان دھرسری سرہ دوه دوه درے درے کببناست۔
 ہرکھ چہ بھلول پوہہ شو چہ پبتانہ پیردی نو اشارہ تے اوکرہ۔ دھغہ ترپور قطب
 خان دترخ نہ زنجیر راویستلو او حمید خان تہ تے اووے چہ چونکہ ستانک موخورے
 دے نو وژنو دنہ ولے سبنہ بہ داوی چہ باقی عبر دھدا تے پہ عبادت کنبے تیرکرے۔ ددے
 نہ پس تے حمید خان قید کرو۔ او خپلو سر و تہ تے اوسپارلو۔ دغہ وخت کنبے سلطان علاؤالدین
 دمید خان دلاسه پہ بداؤن کنبے ناست وو۔

بھلول چہ دمید خان دکشالے نہ اوزگار شو نو سید علاؤالدین تہ تے پیغام او
 لبرلو۔ چہ حمید خان ے دبادشاہ دپارہ قید کرے دے۔ اوس دبادشاہ خپل تخت سببال
 کیری۔ ولے علاؤالدین ورتہ جواب راو لبرلو چہ ۰۰ پلارے تاتہ ٹوٹے وٹیلی وو نو زمانہم
 مشرورورے۔ ددھلی تخت دستامبارک وی۔ ماتہ دغہ بداؤن پریردہ چہ دا باقی عبر
 پہ آرام تیرکریم۔ ددے نہ پس علاؤالدین پہ بداؤن کنبے پاتے شو۔ او بھلول دوروبتی
 خور پہ اوولسم پہ کال ۱۱۵۱ھ کنبے ددھلی پہ تخت کببناست۔ خطبہ اوسکھ تے پہ
 خپل نوم کرہ۔ اوسلطان بھلول تے خپل لقب کرو

د تخت نشینی پہ اول کال (۱۱۵۱ھ) کنبے بھلول تہ ٹنے مشکلات پیدا شول۔ ولے
 پیرزرہغہ پہ دے مشکلاتو قابو بیا موند۔ دسید علاؤالدین ٹنے امیران دلودیانو پہ
 بادشاہی ناراضہ وو۔ ولے علاؤالدین دہنگ سرے نہ وو۔ اونہ دھغہ نہ دا طبع کیدے
 شوہ۔ نو پہ دے وجہ دا امیران محمود شاہ والی جو پورخچہ لاپل۔ دمحمود شاہ بٹھہ د
 علاؤالدین لوروہ۔ اودے بٹھ ددھلی تخت خپل حق کھلو۔ چنانچہ ددے امیرانو پہ تحریک
 او دھیلے بٹھ د زبردست خواہش پہ بنا محمود شاہ شرقی د دھلی دفتح ارادہ اوکرہ۔ او پہ
 کال ۱۱۵۲ھ کنبے دیو لوٹے لنگر سرہ چہ یوزرخو ورکنبے تش جنک ہاتیان وو۔ ددھلی پہ
 ارادہ روان شو۔ دغہ وخت بھلول د لنگر دیوے لوٹے حصے سرہ دپنجاب او ملتان د
 انتظام پہ غرض پہ دیبال پورکنبے وو۔ او پہ دھلی کنبے دھغہ خپل ٹوٹے بایزید چہ وروستو
 د بھلول پہ ژوند کنبے وفات شو۔ د یوٹو امیرانو سرہ پرینے وو۔ پہ دھلی کنبے د
 پبتنو پیرلز لنگر وو۔ دمحمود شاہ شرقی فوٹونو دھلے محاصرہ کرو۔ او قریب وہ چہ دھلے
 سقوط اوموی لیکن دغہ وخت دیوے پبتنے میرنے عقل او دور اندیشی لوٹے کار اوکرہ۔
 دامیرمن د مرحوم اسلام خان بٹھہ بی بی متو وہ۔ دے ٹوانسردے بٹھ خپلو سپاھیانو تہ
 پیر چا و رکرو۔ اود دشمن د غاٹلو دپارہ تے بٹھو تہ د سرو جاے ورواچولے۔ ولے تے

ورکریے۔ او د فصیل پہ دیوالونوئے کبھیوئے۔ پہ دے دستورے د دشمن پہ نظر کبھیے
د خیل فوئخ شیر زیات نیکارہ کرو۔

بھلول پہ دیوال پور کبھیے د دھلی د محاصرے نہ خبر شو۔ ہفتہ دا غورہ اوکپلہ چہ تر
شو خیل مچہ مضبوط نہ وی نو د پردو پہ اسرہ بادشاہی کول دھنت یاری دہ۔ پہ دے
غرض ہفتہ د روہ، نہ خیل استادی اولیرل۔ او دیو شاہی فرمان پہ ذریعہ تے د روہ
پبنتو قبائلو تہ دھند دراتلو دعوت ورکرو۔ پہ دے فرمان کبھیے ہفتہ پبنتو تہ دا
وٹیل وو چہ د ما تہ خدائے پاک دھندوستان حکومت لاکریے دے۔ وے پہ ہندوستان
ہفتہ سرے حکومت کولے شی چہ ہفتہ د قام او قبیلے خاوند وی۔ پہ دے بنا قولو پبنتو تہ
پکار دی چہ ہند تہ راشی۔ فوئخ ملازمت اختیار کری۔ او یو طرف تہ جاگیر حاصل کری او
د آرام او مصو سانی تروند تیر کری۔ او بل طرف تہ د خیل قای حکومت د مفاقت پہ لری کبھیے د
مضبوط دشمنانو د پارہ یو مضبوط دیوال اوگرئی:

د دے فرمان پہ جواب کبھیے پبنتانہ، لودی، لوہانی، نیازی، مروت، بیتنی، سرنی او
کرلانی قبائل ہند تہ داروان شول۔ وے ددوی پہ رارسیدو خو وقت لگیدو۔ بل طرف تہ
د دھان پبنتانہ د محمود شاہ شرقی د محاصرے د لاسہ تنگ شو۔ او دے خبرے تہ آما دہ
شو چہ قلا محمود شاہ تہ حوالہ کری۔ د قلا د حوالہ کولو خبرے اترے شروع شوے۔ فیصلہ
پہ دے اوشوہ چہ محمود شاہ بہ محصورینو تہ ہیج نقصان نہ رسوی۔ د دے فیصلے مطابق
د بایزید د لوری یو سید صاحب د دریا خان لودی تہ چہ د بھلول نہ پہ خبرہ ناراض وو۔ او
د محمود شرقی د فوٹونو سر لنگروو۔ د قلا کبھیانے یورے۔ د کبھیانو حوالہ کولو نہ اول
سید صاحب دریا خان تہ دا اووے چہ محمود شاہ ستا خہ لگی ہفتہ ورتہ اووے چہ ہیج
نہ۔ زہ د ہفتہ نوکریم۔ او دنو کرئی حق ادا کووم۔ بیائے ورنہ پو پبنتانہ اوکرہ چہ بھلول
د خہ لگی؟ دریا خان اووٹیل بھلول لے عزیز دے۔ ہفتہ ہم یو پبنتون دے او زہ ہم پبنتون
یم۔ پہ دے خبرہ سید صاحب کبھیانے کبھیو دے او ورتہ تے اووے بس او س د خلو میاند و
او خو یئند و پردہ اونگ شرم ساتل ستا پہ غارہ دی۔ د سید صاحب دا خبرہ بے اثرہ نہ
شوے۔ دریا خان ورتہ اووے سید صاحب دغہ د تنگ شرم خبرہ زما پہ سترگو کبھیے عزیز
کئی د قلا فتح کول خو خہ گران نہ وو۔ وے زہ خہ اوکریم۔ بھلول دیر اتال شو خو خیر تہ
کبھیانے بیرتہ یوسہ۔ او اوگورہ چہ زہ خہ کولے شم۔

پہ دغہ ورخو کبھیے بھلول تہ دردہ۔ نہ پبنتانہ رارسیدلی وو۔ او ہفتہ د یو لوئے لنگر

سرہ د دہلی پہ نیت راروان شوے وو۔ " دریا خان لودی " محمود شاہ شرقی تہ اووے
 چہ بھلول دیولوئے لنگر سرہ د دہلی پہ نیت راروان شوے دے۔ بنہ بہ داوی چہ اول
 دھفہء مقابلہ اُشی ٹکھہ چہ د دہلی فتح کول خو غہ گران کار نہ دے۔ د محمود شاہ زرہ تہ
 ہم دا خبرہ پریوتلہ۔ او دیرش زرہ سپاھیان او غلوینت ہاتیان تے د بھلول مقابلہ تہ
 اولیرل۔ دریا خان لودی ہم ورسرہ وو۔ د بھلول سرہ خوارلس زرہ لنگروو۔ دہ نریلہ
 پہ مقام دوارہ فوٹونہ سرہ محتاج شول۔ قطب خان لودی چہ دیر رسا ویشٹو ککے وو۔ یو
 مست ہاتی تے پہ یو زہری غشی اوویشٹو۔ او بے کارہ تے کرو۔ بیاتے پہ لویہ چغہ دریا خان
 لودی تہ اووے ستا میاندے خوئیندے د دہلی پہ قلا کنبے گمیرے دی۔ او تہ د پردو د پارہ
 د خپلو سرہ تورے وھے۔ د دے پہ جواب کنبے دریا خان اووٹیل چہ کہ ما پسے صہ نہ کوی
 نوزہ بہ بے جنگ لارشم۔ قطب خان خپل لوظ پہ قسم مضبوط کرو۔ او دریا خان د پینتولی
 پہ ننگ د جنگ میدان نہ لار۔ د دریا خان پہ تلو۔ محمود شاہ شرقی فوٹونہ او تبتیدل۔
 او دھفہ یو امیر فتح خان ہروی اووڑے شو۔ د دے شکست پہ وجہ د محمود شاہ شرقی
 زرہ ہم مات شو۔ او د نور جنگ نہ بغیر جونپور تہ لار۔ بھلول پہ فتح مندی سرہ دہلی
 تہ راغ۔ او پہ دے فتح ہخہ نور ہم مضبوط شو۔

بھلول د دہلی سلطنت د پینتو پہ مرانہ دیر مضبوط کرو۔ او د شیر ویشٹ کالہ
 جنگ وجدل نہ پس تے د جونپور سلطنت ہم پہ دہلی کنبے شامل کرو۔ جونپور فتح کولونہ
 پس ہفہء پہ دھولپور حملہ اوکرہ۔ او د سخت کشت و خون نہ پس راجا شکست اوخوہ۔
 او آخرتہ تے صلح اوکرہ۔ پہ دغہ ورخو کنبے پہ سندھ کنبے احمد خان بھٹی یو دیر طاقتور
 سردار د ہاکم ملتان تہ بغاوت اوکرہ۔ دا خبرہ چہ بھلول تہ اورسیدہ نو ہفہء خپل شوئے
 بایزید د دیرش زرہ لنگر سرہ ملتان تہ اولیرلو۔ بایزید دھخہ خاٹے نہ پہ سندھ حملہ
 اوکرہ۔ ولے د احمد خان قابو کول یو گران کاروو۔ د دے یو وراہ وو چہ نورنگ خان نومیدہ
 دیر زور او توریلے خوان او پہ جنگ کنبے لکہ یو شین زمرے وو۔ نورنگ خان پہ دے
 جنگ کنبے اووڑے شو۔ واتی چہ دا نورنگ خان پہ یو پے مئی جینی مٹین وو۔ او دھنے
 ہم ورسرہ دیرہ زیاتہ مینہ وہ۔ د جنگ پہ وقت کنبے بہ ہم دا جینی ہفہء د خان سرہ پہ
 اس سورہ گرزولہ۔ خہ وخت چہ نورنگ خان مر شو نو دے جینی دھفہء د فوٹونو کمان پہ
 خپل لاسی کنبے واخستو۔ او پہ دومرہ خوان پردی او جنگیالہ چہ د پینتو پول فوٹونہ تے
 او تبتول۔ ولے ہرکھہ چہ پینتو تہ دا حال معلوم شو چہ روئے د یوے بیٹے نہ تبتیدلی دی نو

غیرت ورغ - دوبار دے حمل، اوکڑہ - او دیوے سختے مقابلے نہ پس تے ہنخ تہ شکست و رکرو
او دا ہمدخان قومونہ تے تالا ترغا کرل۔

سلطان بھلول داتہ دیرش کالہ حکومت نہ پس بہ کال ۱۸۹۴ء مہینے داتیا کالہ بہ عبر کینے
وفات شو۔ ہنخہ یوانصاف پسند، متواضع او بار اورونکے انسان وو۔ د شریعت دا حکامو
او ددیانت د قاعدو او اصولو پابند وو۔ چرے بہ تے سوانگریٹ تش نہ پریینودلو۔ مدام بہ د
غریبانانو پہ تالاش کینے وو۔ ہنخہ یومہریان دوست او معتدل دشمن وو۔ دروند پینتون او
منصف حاکم وو۔ چرے بہ پہ تخت نہ کسیناستو۔ بلکہ ہمیش بہ پہ فرش ناست وو۔ دپینتو
امیرانو سرہ بہ ہنخہ دوروروی او عزیزوی سلوک کولو۔ ہنخہ بہ د خیل قول و فعل نہ
دانہ ظاہرولہ چہ ہنخہ پہ نوروپینتو خہ امتیاز لری۔ کہ چرے یوامیر بہ دہنخہ نہ ناراض
شو نو بھلول بہ دہنخہ مکان تہ لار۔ او دہنخہ بہ تے طبع تسلی اوکڑہ۔ او ورتہ بہ تے اووے
چہ کہ ستاپہ خیال کینے زہ ددے منصب (بادشاہی) قابل نہ یم نو ما تہ خہ بل کارحوالہ
کری۔ زہ بہ ہنخہ کوم۔ ددے خویونو بہ برکت ہنخہ ہول پینتاناہ خیلے خوا تہ راغونپ کری وو
ہنخہ بہ دخیلو سپاہیانو چیرہ دلجوئی کولہ۔ او دہنخو د ضروریاتو او آرام و اسائش بہ تے
دیر خیال ساتلو۔

د بھلول لودی پہ حقلہ سنانے ڈاکٹر سرشفاغت احمدخان مرحوم داسے لیکے۔ د بھلول نوم
دھندوستان پہ تاریخ کینے دلور مقام موندلو عق لری۔ ہنخہ تہ خیلو سیاسی مصروفیاتو
دا موقع ورنکڑہ چہ دملک دا انتظام پہ لورے پورہ پورہ توجو کرے وے۔ ہنخہ یو چیربھادر
رشدل دیانت دار بادشاہ وو۔ پینتاناہ امیران دہنخہ بہ تے تکلفی چیر خوشحال وو۔ او دہنخہ انصاف
ورہم سرہ اغزلے شوی وو۔ ہنخہ بہ د غریبانانو او محتاجانوسرہ چیر سبہ سلوک کولو۔

بھلول لودی شاعرہم وو۔ دایورباعی ہنخہ دخیل خان نیازی ددے رباعی پہ جواب کینے فی البدیہ ویل وہ۔

د بھلول رباعی

دخیل خان نیازی رباعی

خرے اورینڈ ژاہری لم پاسہ کوٹیلہ ترغ کو بیلتون لہ لاسہ
بہ ہنخہ لونی گھوہر بہ قول ستا داد مرعبا کاستاز موزر دواسہ
ملک بہ زرغون کرم پہ ورکہ اسہ گھوہر ورینڈ د داد لہ پاسہ
خولے عدال پہ دروونہ جہان بہ زیب موی زمانہ لاسہ
بھلول اگر کہ د عالمانو مقنینو چیر قدر کاوہ خو فطرًا دعاتو پہ تقاضا ہنخہ یو سپاہی وو۔ او
داسے معلومیبری چہ پہ لویہ پیانہ تے داہل علم سرپرستی نہ دہ کرے۔

سلطان سکندر لودی

(۱۴۸۹ --- ۱۵۱۷ء)

د سلطان بھلول لودی پہ وفات دھفہء د جانشینی پہ مسئلہ دامیرانو ترمینٹہ
 بے اتفاقی پیدا شوہ۔ مٹے امیران د اعظم ہمایون پہ مرستہ اودریدل چہ دبایزید ہوئے
 او دسلطان بھلول نہسے وو۔ مٹے امیران دسلطان بھلول د مشرعوئی باربک شاہ د
 بادشاہ کولو پہ حق کینے وو۔ پہ دغہ ورخو کنبے باربک شاہ د پلار د لوری نہ دجونپور
 حاکم وو۔ لیکن خان خانان فرملی چہ د لوئے پائے طاقتور امیر وو۔ دیر امیران پہ خپلہ پرہ
 راوارول۔ او د بادشاہ نعش تے واہست۔ شہزادہ نظام خان چہ پہ دغہ وخت کینے موجود
 وو۔ د خان سرہ روان کرو۔ او قصبہ جلالی تہ راغلل۔ او دلتہ تے پہ بھفہ مکان کینے چہ د
 کوشک سلطان فیروز پہ نامہ مشہور وو۔ د حاضر و امیرانو پہ مشورہ نظام خان بادشاہ
 کرو۔ نظام خان د تخت نشینی نہ پس د سلطان سکندر قطاب اختیار کرو۔ او سدستی تے د
 عیسیٰ خان پہ مقابلہ کینے خپل فوجو نہ اولیبرل۔ مگہ چہ دے امیر ددہ د بادشاہی نہ انکار
 کرے وو۔ عیسیٰ خان مقابلہ او نہ کرے شوہ۔ پہ جنگ کینے مرفتار شو۔ ولے بادشاہ دھفہء
 قصور معاف کرو۔ ددے نہ پس سلطان سکندر د خپلو امیرانو او لنگر سرہ دھلی تہ راغے۔
 او دلتہ یوختل بیا دہولو امیرانو پہ صلاح دھفہء د تخت نشینیء دستورہ اوکرے شوہ۔ د تخت
 نشینیء پہ دے جشن کینے بادشاہ خپلو تولو امیرانو تہ د مریو د عہدے او منصب مطابق
 انعامونہ ورکریل۔ د فوج سپاہیانو تہ تے ہم د دوو میاشتیو تنخواہ گانے دانعام پہ چول وکرے
 او پہ چول ملک کینے تے د یو کال مالیہ معاف کرے۔ او ددے نہ پس د خپل سلطنت د انتظام پہ
 لور متوجہ شو۔

د سکندر د تخت نشینیء نہ پس دھفہء ورور باربک شاہ دھفہء نہ بغاوت اوکرو او پہ
 جونپور کینے تے د خپلے خود مختاریء اعادان اوکرو۔ دغہ وجہ وہ چہ سکندر لودی دھفہء پہ

مقابلہ مجبور شو۔ دوارو ورونو ترمینتھے یو شدید جنگ اوشو چہ نتیجہ تے د باربک شاہ
 پہ تینستہ کینے اووتلہ۔ او آخر تہ گرفتار شو۔ لیکن سکندر لودی دھغہ دیرہ نائٹھ اوکڑہ۔
 او پہ زور دستور تے پہ جونپور کینے حاکم مقرر کرو۔ پہ دے دول دھغہ یوبل ورور علاؤ الدین
 عالم شاہ ہم بغاوت اوکڑو۔ لیکن وروستو بیا پہ خپلو کارونو پسنیاناہ شو۔ بادشاہ دھغہ ہم
 معاف کرو۔ او اتا وہ تے پہ جاگیر کینے وکرہ۔ ددے نہ پس سکندر لودی پہ کال ۱۱۹۳ھ کینے بیانہ
 ہم فتح کرو۔ اوخان خانان فرملی تے ددے علاقے حاکم او تاکلو۔

پہ ۱۱۹۵ھ کینے سلطان سکندر لودی پہ پتہنہ حملہ اوکڑہ۔ دلتہ بلبھ ویرہ نوے یو
 راجا حکمران وو۔ د شاہی فوٹونو او راجا ترمینتھے خونری جنگو نہ اوشول۔ او دھغہ پہ نتیجہ
 کینے دپتہنہ علاقہ پہ سلطنت دھلی کینے شاملہ شوہ۔ پہ دے مہم کینے چونکہ بادشاہ دیر کرو
 تیر کرے وو نو دلنکر دارام او سازو سامان ددرستی پہ غرض غلور میاشتے پہ جونپور کینے
 اتال شو۔ دلتہ دھغہ دھنے امیرانو او حاکمانو دھسابونو پرتال اوکڑو۔ او پہ دے کینے بادشاہ
 تہ دیرے عجیبہ عجیبہ خبرے معلومے شوے۔ دغہ وجہ وہ چہ دے امیرانو او حاکمانو دا
 خپلہ بے عزتی گنلہ۔ او د بادشاہ برخلاف تے سازش اوکڑو۔ لیکن سازش لا سرتہ نہ وو رسیدے
 چہ راز ٹرگند شو۔ او بادشاہ سازشی امیرانو تہ سختے سزاگانے وکرے۔ ددے نہ پس پہ کال
 ۱۱۹۹ھ کینے شاہی فوٹونو د نرولے قلا چہ د مالوے پہ علاقہ کینے یوہ مضبوطہ قلا وہ محاصرہ
 کرہ۔ دا محاصرہ دیرہ اوڑدہ شو۔ ددے وجہ دا وہ چہ د بادشاہ امیرانو او د محصورینو ترمینتھے
 سازش شوے وو۔ ولے داراز ہم ٹرگند شو او بادشاہ سیدستی سازشی امیرانو تہ سزاگانے وکرے
 او ددے نہ پس محصورین د قلا پہ موالہ کولو مجبور شول۔

پہ ۱۱۹۵ھ کینے بادشاہ د "سنبل" پہ لور لار۔ او ہورے غلور کالہ اتال شو۔ پہ دغہ
 وقت کینے ددھلی صوبہ دار اصغر خان ترین نومیدہ۔ دے صوبیدار د بادشاہ د غیر حاضری نہ
 قائدہ وانستہ۔ او د بغاوت ارادہ تے اوکڑہ۔ ولے بادشاہ سیدستی ددہ دارادے نہ خبر شو۔
 بادشاہ پہ دے سلسلہ کینے پہ یو لور دسرھند حاکم خواص خان تہ د اصغر د مقابلے فرمان
 او پہ بل لور تے د ماچیوارے حاکم اولیبرلو۔

ہم دھغہ د مقابلے پہ غرض روان کرو۔ ولے خواص خان لا دھلی تہ نہ وو رسیدے چہ اصغر
 خان پہ خپلو کارونو پسنیاناہ شو۔ او د بادشاہ پہ خدمت کینے حاضر شو۔ بادشاہ دھغہ
 قصور معاف کرو۔ او انعام واکرام تے وکرے۔

ددے نہ پس بادشاہ خپل یو امیر خواجہ محمد فرملی د سفیر پہ دول دگوالیار راجا

مان سنگھ تہ اولییر لو۔ او دھغہ نہ تے دا اطاعت مطالبہ اوکریہ۔ دا سفارت کامیاب شو
 او راجہ مان سنگھ پنجویشت زره اشرفی اوسل اسونہ دخراج پہ چول د بادشاہ پہ
 خدمت کنبے را اولییرل۔ او خپل یو ورارہ تے ہم د زروکسو سپاہیانو سرہ د بادشاہی
 فوٹونو کنبے د خدماتو د پارہ مقرر کپرو۔ ولے دگوالیار راجا دا اطاعت دا اقرار باوجود پہ
 خپل قول قائم پاتے نہ شو۔ او خہ مودہ پس د شاہی فوٹونو دلاسه دگوالیار ریاست
 ہم پہ سلطنت دھلی کنبے شامل شو۔

دغہ شان د دھوکپور ریاست ہم تسخیر شو۔ او بیا بادشاہ د بہار تولہ علاقہ ہم
 پہ خپل سلطنت کنبے شاملہ کریہ۔ او پہ بنگالہ تے ہم حملہ اوکریہ۔ لیکن د طرفینو پہ مینع کنبے
 صاع اوشوہ۔ درنتہببور ریاست ہم سلطان سکندر پہ خپل سدا ت کنبے شامل کپرو۔ او
 بیا خپل صدر مقام دھلی تہ راغ۔ گھ مودہ پس بادشاہ ناچورد شو۔ او پہ مری کنبے تے
 دانہ ازحتلہ۔ او د دے تکلیف نہ پہ کال ^{۹۳۲ھ} _{۱۵۱۷ء} کنبے وفات شو۔

سلطان سکندر لودی د مقتدر شخمیت او دلو تے تدبیر خاوند وو۔ ہغہ کنبے پیرخویونہ
 د پلار وو۔ ولے د دے باوجود ہغہ سخت گیری ہم وو۔ دہولو نہ اول ہغہ امیران
 پہ خپلہ قبضہ کنبے راوستل کوم چہ دھغہ د تخت نشینی نہ مخالف وو۔ او بیا د خپل سلطنت
 پہ استحکام کنبے مصروف شو۔ ہغہ پہ خپلہ حکمت عیالی ہغہ سرکبں او طاقتور امیران
 کوم چہ دھغہ د پلار پہ وخت کنبے محض د ہغہ د بنہ سہریتوب او مصلحت شناسی
 پہ وجہ دھغہ ملگری وو۔ د خپل مت لاندے او ساتل۔ د دھلی سلطنت تے د جہلم نہ
 ترینگالے خور کپرو۔ دراجپوتانے مقتدر راجگان تے پہ خراج مجبور کپول۔ د خزانے د مسابا تو
 جاغ پرتال بہ تے کولو۔ د عوامو د حالت نہ تے خپل تان خبردار ساتلو۔ تجارت او
 زراعت تہ تے ترقی ورکری وہ۔ دغل نہ تے پیر محصولونہ کم کپری وو۔ او د دے نتیجہ دا
 وہ چہ پہ ملک کنبے ارزانہ ارزانی وہ۔ او د معمولی آمدن خاوند یہ ہم پہ آرام و آسائش
 ژوند تیرولو۔ پہ انصاف پیر مین وو۔ دھغہ دروازہ بہ شپہ ورخ د دادخواہانو
 د پارہ لری وہ۔ او ہر جا بہ پہ پیرے آسانئ خپل فریاد بادشاہ تہ رسولے شو۔

دے بادشاہ خپل روزمرہ وخت داسے تقسیم کپری وو۔ د ماسپینین نہ پس بہ
 تے د عالمانو سرہ مجلس کولو۔ بیا بہ تے د قرآن شریف تلاوت کولو۔ د مابنام د مانعہ
 نہ پس بہ حرم سرا تہ تلو۔ اوہلتہ بہ یوہ گینتہ ایسار وو۔ بیا بہ خلوت خاص تہ تلو۔
 د شپے بہ ہغہ د دادخواہانو پہ درخواستونو احکامات لیکل۔ ذاتی او شاہی خطو

کتابت بہے ہم دے کولو۔ پہ خلوتِ خاص کینے بہ دھغہ سرہ لوئے لوئے عالمان
ہم موجود وو۔

دھغہ دا قاعدہ وہ چہ لنبکر بہے پہ کوم مہم اولیبرلو۔ نوہرہ ورخ بہے
دوہ حکونہ ولیرل۔ اول حکم بہ د سحر د سونخ سرہ رسیدو۔ بہ ہغے کینے بہ د
قیام نہ پس د فوخیانو د کارونو او فرائضو تفصیل وو۔ پہ سرايونو کینے بہ داک اسوہ
ہر وقت تیار ولار وو۔ او خواہ کہ لنبکر نہ ہر قومہ لرے وو۔ پہ دے قاعدہ کینے بہ غہ
فرق نہ راتلو۔ دھرکار د پارہ خپل خپل وخت مقرر وو۔ او پہ ہغہ وخت کینے بہ
ہم ہغہ کار کیدلو۔ دھغہ قوت حافظہ ہم ہیرہ زیاتہ وہ۔ او دمودو مودو
خبرہ بہے یادہ وہ۔

د علاؤالدین خلجی پہ شان بہ ہرہ ورخ ہغہ تہ د اشیاؤ نرخیامہ پیش کیدلہ۔
او د سلطنت د مختلفو حصو نہ بہ ورلہ اطلاعات رارسیدل۔ غرض ددہ پہ وخت کینے
بہ قول کارونہ پہ دیانت او مستعدی کیدل۔ د بادشاہ د دیانت او مستعدی اثر پہ
خلقو ہم ظاہر وو۔ د علم او صنعت نہ بہ ہم بے پرواچی نہ کیدلہ۔ ٹلی امیران او
سپاہیان بہ پہ مختلفو مفیدو ہنر و نو کینے مشغول وو۔ د بادشاہ پہ خپلہ ہم بنہ شاعر
او تخلص تے گلرخ وو۔ او د شاعرانو ہم ہیر قدر دان وو۔ د شیخ جمال کنبوہ چہ
ہغہ زمانے یو باکمال صوفی شاعر وو۔ ہیر معتقد وو۔ د شیخ جمال کنبوہ یو شعر دلہ
لیکے شی۔

ما راز خاک کویت پیراھن است برتن آن ہم زآب دیدہ صد چاک تابداہن
درسوزن مژگان بکشم رشکے جان را تاچاک بدوزم کہ وران پیرھن استش
د دے بادشاہ پہ زمانہ کینے ہندوانو فارسی ژبہ زدہ کرہ۔ او د دے پہ وجہ ہندن
د مسلمانانو د علمونو نہ خبر شول۔ " ماٹھیں بہرا " نوے یو ہندو عالم د سنسکرت
ژبہ نہ د طب یو کتاب پہ فارسی ژبہ کینے ترجمہ کرو۔ چہ د طب سکندری پہ نامہ تر
اوسہ مشہور دے۔ " پنہات چونکرمل " پہ ہغہ زمانہ کینے د فارسی ژبہ یو شاعر
وو۔ چہ دا شعرے د سونے پہ ڍول لیکے شی۔

دل خون نہ شدے چشم تو خنبر نشدے گر آہ گم نشدے زلف تو ابتر نہ شدے گر
سلطان سکندر لودی تہ پہ خپل سلطنت کینے د امن امان قاشولو پہ لر کینے ہیر
کراؤنہ پلین شول۔ وے ہغہ د خپلے لارے ٲول خرنبونہ اوار کړل۔ او پہ ملک کینے

امن و امان او استقلال پیدا کرو۔ ہفتہ یو دُورس او دوینس دماغ خاوند وو۔ او اگرچہ ہفتہ پہ خپل وخت کنبے د سلطنت پہ نظم و نسق کنبے تھے نوی اصلاحات او نہ کرے شو۔ ولے ہفتہ پہ دے کنبے نوے جوش او نوے روح پیدا کرو۔ پہ مذہبی خیالاتو کنبے ہفتہ دیر سخت وو۔ پہ دے بنا د ہفتہ پہ نظم حکومت مذہبی رنگ دیر غالب وو۔ ہفتہ د مذہب اسلام پہ ترقی او عروج کنبے دیر ساعی وو۔ او د خپلے زمانے د فقیرانو، عالمانو، فاضلانو دیر قدر دان وو۔ د ہفتہ د دین داری ٹغہ فائدہ د سلطنت پہ حق کنبے را او وتلہ۔ چہ د اسیلو او نیک چلنو خلقو نہ بغیر بہ د سلطنت عہدے بل چا تہ نہ شوے ورکوے۔ دا بادشاہ فطرتا د رزیلو او کمینہ خلقو نہ متنفر وو۔ د عدالت د حکمے انتظام تے پہ ہیرہ معقولہ طریقہ کرے وو۔ د اکثر مقدماتو ساعت بہ تے پہ خپلہ کولو۔ او فریقین بہ د ہفتہ د فیصلے نہ مطین وو۔ او دا وٹیل بہ تے تھایہ نہ وی۔ چہ سکندر لودی د خپل خاندان یولوے بادشاہ وو۔

د سکندر لودی د زمانے یو مشہورہ واقعہ دا اگرے بنار تعبیر دے۔ پہ کال ۳۰۳ شہد کنبے دلہ د فوخ یوہ چا ونہی پہ دے غرض جوہہ کری شوی وہ۔ چہ د کیر چا پیرہ علاقو پہ انتظام کنبے بہ سہولت وی۔ لبرہ مودہ پس بادشاہ پہ خپلہ ہم دے استوگنہ اختیار کرے او دا یولوے بنار شو۔ بادشاہ پہ پہ سکندرہ نوے کل کنبے او سیدلو۔ دا مقام تراوسہ د دے بادشاہ پہ نوم مشہور دے۔ د مغل اعظم اکبر مقبرہ ہم دے دے۔ دا اگرے دا بادشاہ پہ دوئم کال پہ شہد کنبے یو سختہ زلزلہ راغلہ۔ پہ دے زلزلہ کنبے یوازے دا اگرے نوے بنار نہ بلکہ دھندوستان دیرہ علاقہ ہم تباہ شوہ۔ د دے زلزلے پہ حقلہ چا دا رباعی وٹیلے

د

دہ۔

درنہ صد و احدے عشرہ از زلزلا
گردید سواد آگرہ چون مرحلہا
با آنکہ بنا ہائش عالی بود
از زلزله شد عالیہا سا فلہا
د دے زلزلے تاریخ د لفظ "قاضی" نہ ہم اوزی۔

سلطان ابراهيم لودی

(۱۵۱۷- - - - - ۱۵۲۶)

د سلطان سکندر لودی په وفات هم دهغه د قامو ترمنځه د تخت نشینی په باب کښه اختلاف پیدا شو. لیکن آخر ته د لویو لویو امیرانو په صلاح او مشوره ابراهیم خان د پلار جانشین او منل شو. او دهغه د سلطنت حد جوړوونکې مقرر شو. د جوړوونکې حکومت دهغه بل ورور جلال خان ته ورکړل شو. او د دغه تقسیم مطابق جلال خان د خپلو امیرانو په ملگرتیا کښه د جوړوونکې لور روان شو. لیکن د دغه نه لږه ورځه پس خان جهان لودی چې د سلطان سکندر د وخت یو لوی امیر او د راپری جاگیردار وو. د ابراهیم په خدمت کښه حاضر شو او دهغه د دغه کورنی د تقسیم نقصانات ابراهیم ته څرگند کړل. او دهغه په خپله فیصله پښیمانه کړو. چنانچه په شهزاده جلال خان پس سلطان ابراهیم پیغام ولیکل. او دهغه د مشورې په غرض بیرته راوبللو. لیکن جلال خان هم د دغه واقعاتو نه خبر شو. او د دغه بیرته رانغلو. د دغه نه پس سلطان ابراهیم د جلال خان د تسلی په غرض نور لوی لوی امیران هم ولیکل. لیکن جلال خان د هغوی په خبرو هم اعتماد او نه کړو. د دغه نتیجه دا شو چې د سلطان ابراهیم د لوری نه د جلال خان د علاقې لویو لویو امیرانو ته لمسون شروع شو. او هغوی د جلال خان د اطاعت نه منع کړل.

د دغه نه پس سلطان ابراهیم بیا په تخت سلطنت جلوسی او کړو او خپلو امیرانو او منصب دارانو ته د جاگیرونه او انعامونه ورکړل. په دغه موقع هغه ډیر خیراتونه هم اوکړل. او د غربانانو او فقیرانو د ډیره دلجوئی او پالنه اوکره او خپل رعیت ته د دغه کالو خراج هم معاف کړو. د دغه نه علاوه په خپل سلطنت کښه د خپل تخت نشینی په خوشحالی کښه هغه ټول قیدیان هم آزاد کړل. او نه صرف په هند کښه پښتانه دغه په انعامونو

مارہ کپل۔ بلکہ دروہ پینتو تہ تہ ہم انعامونہ وراولپیرل۔ او پہ دے دول تے پہ ابتدا کینے ہول خلق دھان نہ خوشحالہ کپہ۔ پہ دے ورھو کینے جلال خان دھغہ نہ علانیہ مخالفت اختیار کرو۔ او پہ خیلہ نامہ تے سگہ او خطبہ جاری کپہ۔

اعظم ہمایون سروانی داوٹے پائے یوامیر پہ دغہ ورھو کینے د سلطان ابراہیم د لوری نہ د کالخر پہ تسخیر مقرر شوے وو۔ دا قلعہ د جلال خان سرہ متعلق وہ۔ پہ جلال خان کینے د اعظم ہمایون د مقابلے توان تہ وو۔ نو دھغہ اعظم ہمایون تہ دا پیغام اولپیرلو چہ تہ زما د پلار پہ ٹاٹے ٹے۔ تا تہ معلومہ دہ چہ زما صیغ قصور نشتہ۔ وعدہ خلاقی د سلطان ابراہیم د لوری نہ شوی دہ۔ او کومہ لبر شان علاقہ چہ د میراث پہ دول ما تہ راکرے شوی دہ۔ ہغے تہ ہم سلطان ابراہیم سترگے خرے کپی دی۔ ستانہ زہ دا ہیلہ لرم چہ تہ بہ د حق مگر تیا کوی۔ اعظم ہمایون یو دیر نیک، پرہیزگار او دیولارے پینتون وو۔ ہغہ د جلال خان پہ دے خبرو نرم شو۔ او دشہزادہ جلال خان ملگرے شو۔ او دھغہ سرہ تے دا فیصلہ اوکپہ چہ اول د جونپور تابیا پکار دہ۔ او سیا بہ د نورو علاقو تکل کوؤ۔ د دے فیصلے مطابق اعظم ہمایون او جلال خان پہ اودہ حملہ اوکپہ۔ دھغہ ٹاٹے حاکم سعید خان لودی مقابلہ او نہ کپے شوہ۔ او تبتیدو او سلطان ابراہیم تے د واقعاتو نہ خبر کپو۔ د دے واقعاتو پہ اوریدو سلطان ابراہیم خپل نور ورو نہ د دولت خان لودی پہ نگرانی کینے پریں سو دل۔ او پہ خیلہ د اعظم ہمایون او جلال خان مقابلے تہ روان شو۔ لیکن پہ دغہ اتنا کینے د جلال خان او ہمایون ترمیخہ غہ خفگان پیدا شوے وو۔ او ہغہ د خپل حوی فتح خان پہ ملگر تیا کینے د سلطان ابراہیم پہ لور راروان وو۔ سلطان ابراہیم چہ د دے نہ خبر شو نو د دھغہ استقبال تہ تے لوٹے لوٹے امیران اولپیرل۔ او دھغہ تے بہ دے موقع چیرہ پالنے او ناساغٹہ اوکپہ۔ ولے پہ زہ کینے تے ورسرہ دشمنی پیدا شوی وہ۔

د جلال خان پہ تعاقب کینے سلطان ابراہیم نور امیران اولپیرل۔ د دے امیرانو پہ شہادت شہزادہ جلال خان د سلطان ابراہیم اطاعت او دکاپی جاگیر داری قبلو لو تہ تیار شو۔ اودا و تاوے پہ مقام د سلطان ابراہیم پہ خدمت کینے حاضر شو۔ لیکن سلطان ابراہیم دھغہ مطالباتو منلو تہ تیار نہ شو۔ او د ابراہیم پہ اشارہ د قلعہ ہانسی پہ لارہ کینے اووڑے شو۔

چہ سلطان ابراہیم د جلال خان د قتل نہ پس دھندوستان تحت د خپل خان د پارہ محفوظ اوگنہو۔ نو ہغہ د اگرے نہ دہلی تہ راغ۔ او خپل سلوکے د امیرانو سرہ بیخی بدل

کرو۔ ہفہ بہ داوٹیل چہ د بادشاہانو نہ قام وی نہ ورونہ عزیزان اونہ تے شوک خپل
 خپلوان۔ بلکہ خپل او پردی ٲول د بادشاہ نوکران وی۔ او دہفہ سلوک مستحق وی کوم
 چہ دیو نوکر سرہ مناسب وی۔ دغہ وجہ نہ چہ ابراہیم خپل ٲول امیران پہ دے خبرہ مجبور
 کرل چہ دوی بہ د بادشاہ د تخت پہ بکنے لاس پہ نامہ ولای وی۔ د ابراہیم دابدسلوک
 پینتنو امیرانو پہ دیر شدات محسوس کرو۔ او پہ ہغوی کبے بد دلی پیدا شوہ۔ پہ خپلو امیرانو
 باندے د سلطان ابراہیم د بدگمانی نتیجہ دا شوہ چہ ہغوی سازشونہ شروع کرل۔ او ہریو
 امیر د خپل عزت او خپلو مفادو پہ تابیا کبے لگیا شو۔ د بدہ مرغہ پہ ابراہیم کبے نہ دہلول
 پہ شان بے تکلفی او مصالحت شناسی وہ۔ اونہ د سکندر پہ شان جوش او مستعدی تدبیر او
 سنجیدگی۔ د پلار نیکہ برخلاف ہفہ یو ضدی مغرور او د خپلے رائے خاوند وو۔ د ابراہیم د
 دے خود رائے تکبر او بدگمانی نتیجہ دا شوہ چہ دہفہ او د امیرانو تر مینجہ د اعتماد
 و وفا داری فضاخیر نہ شوہ۔ ہفہ د خپلو امیرانو د طاقت پہ کسولو
 شروع اوکرہ۔ او د کومو امیرانو نہ چہ پہ زرہ کبے د ہفہ ویرہ کیدلہ۔ د ہغوی پہ وژلو
 تے لاس پورے کرو۔ ولے پہ کومہ طریقہ چہ ہفہ د خپلو امیرانو سرہ سلوک شروع کرو۔
 پہ ہفہ ہفہ نہ صرف خپل شان تہ نقصان اورسولو۔ بلکہ پہ ہند کبے تے د پینتنو طاقت
 تہ ہم لویہ صدمہ اورسولہ۔

د ابراہیم چہ د کومو امیرانو پہ زرہ کبے ویرہ کیدلہ۔ پہ ہغوکبے سرفہرست ہفہ
 اعظم ہمایون سروانی وو۔ چہ ذکر تے ورائدے شوے دے۔ اعظم ہمایون د دولس زری
 منصب لرلو۔ او پہ دغہ ورخو کبے د سلطان ابراہیم دلوری نہ سرہ د خپلو خامنو د
 ہوالیار پہ تسخیر مقرر شوے وو۔ او د گوالیار پہ علاقہ کبے پہ جنگ کبے لگیا وو۔ ویرہ
 علاقہ تے فتحہ کری وہ۔ او د گوالیار قلعہ محاصرہ شوی وہ۔ او قریب وہ چہ محصورین
 د قلا پہ حوالہ کولو آمادہ شوے وے۔ لیکن پہ دغہ اٹنا کبے ہفہ دیو فرمان پہ ذریعہ
 دہلی تہ او غوبنتے شو۔ اعظم ہمایون دا ناگامہ محاصرہ اوچتہ کرہ۔ او د دہلی پہ لور
 روان شو۔ د دہلی د قلو نتیجہ معلومہ وہ۔ خکہ اعظم ہمایون خپلو دوستانو او خامنو
 د دہلی تہ تلو نہ منع کرو۔ او د بغاوت مشورہ تے وکرہ۔ ولے اعظم ہمایون د دیرو
 اوچتو اٹلا قو خاوند وو۔ د خپلو دوستانو او خامنو پہ جواب کبے ہفہ دا اووٹیل سما
 خلو بیست کالہ دلودی خاندان نیک خورلے دے۔ او د دے خاندان د زرو او بخوانو خدمتکارانو
 او جاتارانو نہ یوسرے ہم۔ ستاسود وینا مطابق کہ بادشاہ زما سابقہ او موجودہ خدمات

نظر انداز کرے۔ او ما اووژنی نو دنیا به هغه ته امان ناشناس اووٹی۔ ولے زما دپاره د
 ہیرہ گرانہ دہ چہ پہ خپل ٹمان د نیک حرامی داغ اولگوٹم۔ او بغاوت اوکرم: دوستانو هغه
 بیابیا بچور کرو۔ ولے دهغه هم هغه یو وینا وه: تاسو چه هه وایٹی هغه به ربتیا وی۔
 ولے زه ستاسو مشوره نه شم قبلولے۔ او خپل مخ د نیک حرامی په تورکی نه شم تورولے۔
 غرض اعظم همایون د دیرش زره فوڅ سره د دهلی په لور روان شو۔ په لاره کینے
 هغه د هڅے لویو لویو امیرانو دوژلو نه خبر شو۔ چه هغوی په دهلی کینے د ابراهیم په
 قید کینے پراته وو۔ دغه وخت اعظم همایون خپلو دوستانو بیا د دهلی د تلو نه منع کرو۔
 او د بغاوت مشوره ته ورکړه۔ ولے هغه بیا هم انکار اوکړو۔ چه دهلی ته نزدو شتونود
 یو بل فرمان په ذریعہ دهغه نه د فوڅ کمان واخستے شو۔ او چه دهلی ته دوه گروه
 فاصله پاتے شوه نو دیو بل حکم په ذریعہ گرفتار کړے شو۔ او په یو معمولی تپو سوکر کړے
 شو۔ او نیغ د دهلی جیل خانے ته اورسولے شو۔ او په جیل کینے هم دهر قسبه مراعاتو
 نه محروم کړے شو۔

په دے موقع چه اعظم همایون سلطان ابراهیم ته کوم پیغام اولیرلو۔ د هغه نه د
 اعظم همایون د لور شخصیت، پاکے زندگی او مستقل مزاجی، اندازه لگیدے شی۔ هغه
 ابراهیم ته دا پیغام اولیرلو۔ ته چه هه کول غوارے هغه زما یقین دے چه ضرور به ته
 اوکړے۔ ولے په دے د خبروم چه زما هونے ستا په دے رویه قهرجن شوے دے۔ دهغه هم
 هه بند و بست اوکړه۔ او بله دا چه زما د مانجه او داسه دپاره اوبه اوکوزه مصله چه بنده
 نه کړے۔ د دے نه زیاتی زه ستا نه هه مخ رعایت نه غوارم۔ او هه چه د زره غواری هغه اوکړه
 د اعظم همایون دا خبره ربتیا شوه۔ د هغه هونے فتح خان یولوٹے لښکر جمع کړو۔
 دیر امیران دهغه منگری شول۔ او د غلوینیت زره لښکر سره د ابراهیم مقابلے ته راغے په بل
 لور ابراهیم هم پنخوس زره لښکر مقابلے ته وراولیرلو۔ د جنگ نه اول باغی امیرانو دا خبره
 منظوره کړه چه که بادشاه اعظم همایون پر پردی نو دوی به د جنگ نه بغیر لار شی۔ او د
 سلطان ابراهیم د مملکت نه به اوٹی۔ ولے ابراهیم په خپل هوډ تپنگ وو۔ هغه د مطالبه او
 نه منله۔ جنگ او شو۔ اولس زره پښتانه د دواړو لوریو نه اووژلے شول۔ ابراهیم په خپلو
 وروڼو خویریالے شو ولے د بد دلچ او مخالفت بگری ټولو پښتنو ته اورسیدل۔ د سلطنت د
 زوال نښے نښانے څرگندے شوے۔ او د پښتنو اتفاق په نفاق بدل شو۔ د دے نه پس په
 جیل خانه کینے اعظم همایون ته زهر ورکړے شول۔ او دغه شان سلطان ابراهیم د خپل

سلطنت د زوال اسباب پہ خپله پیدا کړل۔ د اعظم صہایون څوٹے فتح خان چہ دہلس زریہ منصب ټے لرلو۔ د بہار حاکم دریا خان لوهاتری څوی مبارز خان ریا شہباز خان (تختہ لارہ) او دھخہ څواٹے اونیولہ۔ مبارز خان د سلطان محمد لقب اختیار کړو۔ اویا زرہ فوڅ او د ابراہیم مخالف ټول امیران ټے پہ خپله پرہ روارول۔ او د بہار پہ ټوله صوبہ ټے قبضہ اوکړہ۔ او دا صوبہ د ابراہیم پہ ژوند کینے د سلطنت دھلی نہ جدا شوہ۔

د ابراہیم لودی پہ واقعاتو کینے د دولت خان لودی او علاؤ الدین عالم خان ذکر ہمہ اہمیت لری۔ ټمکہ چہ د ابراہیم د مخالفت پہ لړکینے دے د وارو امیرانو داسے اقدام او کړو چہ دھغ پہ نتیجہ کینے پہ ہند کینے د پینتنو سلطنت سقوط اوموند۔

د دولت خان لودی دھخہ دریا خان لودی څوٹے وو چہ دھخہ ذکر د بھلول لودی

پہ واقعاتو کینے شوے دے۔ دولت خان لودی د ابراہیم پہ وخت کینے د پنجاب د صوبے کمورنو او د لودیانو د کورنیو یو نومیلے سپہ سالار وو۔ او د دیر شوکالو راسے د لودی خاندان د بادشاہانو یو اعتباری امیر وو۔ ابراہیم اوس دھخہ تہ نیت بدل کړو۔ او دھلی تہ ټے اوبللو۔ دھلی تہ د تلو نتیجہ څرگندہ وه۔ نو دھخہ پہ خپله لار نہ شو۔ او خپل څوٹے دلاور خان ټے اولیبرلو۔ پہ دے خبرہ ابراہیم ډیر فہہ شو او دلاور خان ټے د دھلی جیلخانے تہ د سیل پہ نیت پہ دے غرض اولیبرلو۔ چہ د قیدی امیرانو حال پہ خپلو سترگو اووینی۔ او د بادشاہ د مخالفت نہ خپل پلار او وپرووی۔ د دولت خان څوی پہ جیل خانہ کینے قیدی امیران پہ داسے حالت کینے اولیدل۔ چہ د دیوالونو پورے اویزانند وو۔ او تہ د دھلی کو پنجرے پاتے وے۔ دھخہ چہ ہلته څہ اولیدل دھغ نہ دھخہ تہ د خپل پلار او د خپلے کورنیو انجام څرگند شو۔ ابراہیم خو صخہ پہ دے غرض جیل خانے تہ لیبرے وو۔ چہ دے بہ او وپری۔ او خپل پلار پہ زمالاس تہ کنبینوی۔ ولے د دولت خان څوٹے پہ څہ چل ول د دھلی تہ پہ تلینتہ کینے کامیاب شو۔ او چہ څہ ټے لیدلی وو دھغ نہ ټے پلار خبر کړو۔ اوس د دوی د پارہ د بغاوت نہ بغیر بلہ لار نہ وه۔

ولے دولت خان لودی دا خیال اوکړو چہ کہ پہ څرگندہ بغاوت اوکړم نو د سبک عرائی

داغ بہ راباندے او لگی۔ او کہ بغاوت نہ کوم نو ابراہیم ټے پہ خبر کینے نہ پریپردی۔ نو دھخہ دا غورہ کړہ چہ پہ ابراہیم بل څوک بدنام شی۔ اوزہ ہم د بغاوت د الزام نہ پنچ شم۔ پہ دے سلسلہ کینے دھخہ د ابراہیم یو ترہ علاؤ الدین عالم شاہ سرہ غورہ نزد دے کړو۔ علاؤ الدین ہم د ابراہیم د لاسہ در پہ دیکو وو۔ او پہ کجرات کینے دیو پناہ گزین پہ دول استوگن

وو۔ دولت خان لودی هخه را اوغونبتلو۔ او هغه ئے د ابراهيم برخلاد د بابر نه دمرسته په غرض کابل ته اوليرلو۔ د علاؤالدين په تلو او دهغه په دعوت د بابر مراوی امیدونه بیا تاند شول۔ د علاؤالدين دا غرض وو چه د بابر په مرسته به د دملی تحت حاصل کړم۔ او د بابر دا اراده وه چه که علاؤالدين بادشاه شی نو د پنجاب صوبه به زماشی۔ ولے د علاؤالدين د دعوت باوجود بابر په هند باندے په حمله کولو کینے دوجاله وو۔ هکله چه د بابر فوځی طاقت دومره نه وو چه هغه د ابراهيم د بے شباره فوځ مقابله کړے وے۔ او د علاؤالدين د اثر ورسوخ او اقتدار نه دهغه هه خاصه طبع نه کیدله۔ دغه وجه وه چه په دے موقع د زبانی وعدو او لوظو نو نه بغیر بابر هه علی اقدام کولو ته تیار نه شو۔

په بل لور دولت خان لودی اگر چه د نک مرامی له خوفه د ابراهيم لودی سره مخ به مخ مقابله نه خوینوله۔ ولے هغه چه د ابراهيم نه بدل اوستو د پاره کومه لاره غوره کړه، هغه هم په فېل نوعیت کینے لویه غداری وه۔ صرف شکل ئے بدل وو۔ هغه دا غلطی او کړه چه د ابراهيم نه د بدل اوستو ذریعه ئے د بابر حمله او کبله۔ بابر ته د حمله د دعوت دور کولو په نتايجو هغه قطعی غور نه وو کړے۔ دهغه دا خیال وو چه بابر په حشر راولم۔ او چه د ابراهيم د سلطنت پټے لوشی نو بابر به خپله برخه کینے واخلي او په خپله مخه به لاړشی۔ او پټے به ماته او علاؤالدين ته پاته شی۔ او بیا به کتے شی۔ هغه دے خبرے ته هڅو فکر نه وو کړے چه د بابر غوندے یو تزیدلے او سختو نرمو وهله سپاهي چه د هندوستان غوندے وسیع او زرخیز ملک فتح کولو ته تر بے ناست دے۔ په دے مزکه خپله وینے توئے کړی۔ او د ابراهيم غوندے جابر او مقتدر دشمن زیر کړی نو هغه به د تیمور په شان صرف په لوټ تالان صبر او کړی۔ دا درست ده چه په هندوستان باندے د تیمور حمله د مال و دولت په تلاش کینے یو حیرانونکی جپته وه چه په هغه کینے حمله آور د دهلی د ښار نه په نوی هاتیانو د لوټ ساز و سامان بار کړے سرقند ته اوړے وو۔ او دغه شان ئے د دهلی ښار تباہ کړے وو۔ د تیمور دا حمله د بابر نه سل کاله اگامو په هند باندے شوے وه۔ او په دے عرصه کینے بابر دا حالات هغو هغو هله لوستلی وو۔ او هغه د دے په اصلیت او نوعیت ښه پوه وو۔ ولے د بابر او تیمور په طاقت او حیثیت کینے ډیر فرق وو۔ دغه وجه ده چه په ابتداء کینے د هندوستان د فتح خیال دهغه په تصور کینے نه راغلی وو۔ او نه راتلے شو۔ دا جدا خبره ده چه هغه د هندوستان د فتح نه پس په شاندار و الفاظو کینے هغو هله دا یکلې دی چه د هندوستان د فتح اراده زما په زړه کینے په کابل کینے د حکومت

د آغاز سره پیدا شوی وه۔ ولے هرکله چه علاوالدين د هغه په خدمت کښه حاضر شو او د هند د هیل دعوت ته ورکړو۔ او په دے پښه سم د دولت خان لودی له خوا هم د هغه دعوت ورکړه شو نو د بابر تلوسه بیا راژوندی شوه۔ او د پښتنو د بے اتفاقی په وجه هغه دے لوتے قسمت آزمایی ته تیار شو۔ او دا هل قسمت د بابر بڼه مرسته هم اوکړه۔

لکه چه مو او وویل د بابر د دے هیل نه هغه کم وزیات سل کاله اول تیمور د مال و دولت او لوپه په غرض په هندوستان حمله کړی وه۔ او د تیمور نه وړاندے هم په مختلفو زمانو کښه د بابر نورو اسلافو (مغلو) د لوپه او تالان په غرض په پنجاب هیل کړه وه۔ لیکن د دے هیلو غرض د هغه علاقو په خپل سلطنت کښه شاملول نه وو۔ هکه چه تیمور او د هغه نه وړاندے مغل هم د ډیر لوته وسیع سلطنت خاوندان وو۔ لیکن د بابر حالت د هیلو اسلافو نه جدا وو۔ بابر د خپل آباڼی ریاست نه محرومه شوه وو۔ او د دے ریاست د حصول نه قطعې مایوسه وو۔ د هغه په قبضه کښه په افغانستان کښه یو مختصره شان علاقه وه۔ او د لنډ تنگ ریاست د بابر د تلوسو او ارزوگانو د پاره کافی نه وو۔ لیکن د دے باوجود تر هغه چه په هند کښه د سلطان سکندر لودی حکومت وو۔ بابر په هند باندے د هیل تصور هم نه شو کولے۔ تر دے چه د ابراهیم لودی د حکومت په ابتداڼی کالونو کښه هم د هغه نه په خپل هان کښه دا وس لیدو او نه ته دا توقع کیدله چه د هندوستان سلطنت نه تر لاسه کړی۔

اگر چه د کال ۱۵۱۹ په دوران کښه هغه د اباسین نه په نر خاټه د پنجاب په علاقو کښه د تاخو نو آغاز کړه وو۔ او یو کال ته د باقاعدہ مالیه او محصول په غرض خپل هغه محصولی فوټ هم په دے علاقو کښه پرېښودلے وو۔ لیکن د دے ټولو خبرو نه د هغه غرض مال غنیمت حاصلول او په کابل کښه پر خپل ضروریات پوره کول وو۔ لیکن هرکله چه د سلطان ابراهیم د پالیسی په نتیجه کښه پښتانه په خپل مینځ کښه اغټه شول او بابر ته هم په مشر را وبللو نو په دے شرکښه هغه ته د خپل خیر کلکه طمع پیدا شوه۔ بیا هم د بابر مقصد په خپل سلطنت کښه صرف د پنجاب شاملول وو۔ نه چه د هند په ټول سلطنت قبضه کول۔ ولے د بابر د خوش قسمتی نه د بابر په حق کښه حالات داسے موافق شول چه هغه ته د هند مالک او گرهولو۔

بهر حال دولت خان لودی هم خپل هوته د لاور خان کابل ته اولیرلو۔ او بابر ته ته په هند د هیل دعوت ورکړو۔ د دے دعوت په جواب کښه بابر دولت خان لودی ته خلعت را اولیرلو۔ او په هند باندے ته د هیل تابیا شروع کړه۔ او په کال ۱۵۱۹ کښه

دکابل نہ دھند بہ تکل راروان شو۔ چہ بہ اباسیند راپورے وتو نو دغہ وفت دولت
خان لودی ہم د ہغہ بہ خدمت کینے حاضر شو۔ اولس زرہ اشرفیٰ اوشل ہاتیان تے د
بابر بہ خدمت کینے پیش کول۔ د دولت خان سرہ د معاہدے نہ پس بابر نوی فوٹونہ
بھرتی کول۔ اوخپل اعتباری امیران تے د تان نہ وپاندے د پنجاب د قبضے پہ غرض اولبرل۔
اوکوم وخت چہ بابر لاهور تہ اورسید نو لاهور د چغتائی امیرانو پہ لاس فتح شوی و۔
سلطان ابراہیم پہ آگرہ کینے د بابر دھیلے نہ خبر شو نو ہغہ دولت خان لودی تہ دا
اولیکل :-

” تا چہ کوم موجودہ عزت او شان حاصل کرے دے دا زما د پلار د امساناتو برکت
دے۔ ولے تا ناشکری اوکرہ۔ او مغل د زما پہ کور را اوخیزول۔ او پنجاب د ورلہ موالہ کرو۔
زہ اوس د تا سرہ صلح کوم۔ او تا سرہ اوستا د تمانو سرہ بہ دوکہ نہ کوم۔ او دا وعدہ
د قرآن پہ قسم مضبوطوم۔ تا تہ پکاری چہ دا نا ورہ پریر دے۔“
دولت خان د دے جواب دا سے ورکرو۔

” دا درست دہ چہ زہ ستا د پلار سکندر خان نمک پروردہ بیٹ۔ او د ہغہ پہ امساناتو
د زری نہ نرس شوی یم۔ ما خپل عمر د ہغہ بہ خدمت کینے صرف کرے دے۔ ہغہ بہ رفتانے
پاک د ہغہ پہ بہتر و جنتونو کیری۔) د خپلو امیرانو سرہ ہیر ناکامونہ کول۔ او د ہغوی
دلجوئی بہ تے کولہ۔ ہغہ بہ ہیچرے دانہ وہ برداشت کری چہ زہ تے پہ ظلم او بے گناہ
وڑے وے۔ چونکہ تہ لاخلے تے نو تا د ہغہ چالسون واوڑیدو چہ ہغوی ستا بدخواہ
امیران وو۔ او تا د ہغوی پہ وینا د خپل پلار دیر امیران چہ ستا د سلطنت ستینے وے۔ پہ
ہیرے بے رحمتی بے گناہ او وڑل۔ او د خپل سلطنت چرے د پہ میل لاس پرے کرے۔ تا پہ
خپلہ رویہ ہغہ اعتماد زائل کرو کوم چہ امیرانو ستا پہ ذات کینے لرلو۔ ما مغل ستا پہ کور
نہ دی راخیزولی۔ بلکہ داستا دے بدے رویے راوستل دی۔“

د بابر او علاؤالدین ترمینتہ د معاہدہ شوی وہ چہ کہ بابر د ہند پہ فتح کولو کامیاب
شی نو د سرہند پورے علاقہ بہ د بابر پہ حکومت کینے شاملہ وی او د ہند پہ نورو
علاقو بہ د علاؤالدین حکومت وی۔ پہ دے معاہدہ کینے د دولت خان مطلب تہ حاصلید۔
د ہغہ د مطلب وو چہ د بابر پہ کومک د ابراہیم معاملہ فیصلہ شی نو د پنجاب پہ صوبہ
کینے بہ د ہغہ خود مختارہ حکومت قائم شی۔ د بابر خیلہ ارادہ ہم د معلومیدہ چہ ہغہ
پنجاب پہ خپل ریاست کینے شاملول او د لاهور نہ دویم کابل جوہول غواری۔ دولت خان

چه د بابر په اکرو پوهه شو نو په خپله رویه پښیمانه شو. په دغه اثناء کښه بابر ته په بلخ باندې د اوزبکو د هیلې خبر راغی نو هغه سمدستی په لاهور کښه څه حفاظتی فوځ پرېښود. او په خپله په دیره تادی کابل ته لاړ. مقصد ته دا وو چه د بلخ معامله به هم ختمه کړی. او د پښتنو نوی فوځونه به هم بهرتی کړی. او بیا به د نوی سر نه د ابراهیم په تابیا کښه لگیا شی.

چه بابر کابل ته لاړ نو دولت خان لودی او دهغه وراره غازی خان فوځونه جمع کړل. او دا اراده ته اوکړه چه په پنجاب کښه د بابر لخوا متعین فوځونه بیرته او شری. هغوی دا بند و بست هم کړی وو چه د بابر فوځونه په دوو حصو کښه گیر کړی لیکن د دولت خان ځوی دلاور خان د هیل پلار برخلاف د بابر په مرسته په کلکه ولاړ وو. هغه مغل فوځونه د وضت نه اگامو خبردار کړل. او دغه شان هغوی د تباهی نه بچ شول. چه دولت خان د بابر د مرسته نه انکاری شو نو علاوالدین ته خپله معامله نرمه ښکاره شوه. هغه بیا کابل ته لاړ او بابر ته څه خواستا اوکړو چه د دولت خان او غازی خان د تباہ کولو نه علاوه د ابراهیم تابیا هم ضروری ده. په دغه صورت کښه چه ابراهیم د میخ نه اوځی او د دهلی په تحت علاوالدین متمکن شی. نو بابر په دیره خوشحالی د پنجاب صوبه په خپل سلطنت کښه شامله کړی. د دغه په حقله بابر داسه وائی :-

- عالم خان په کابل کښه زما نه رخصت واخست. او اگر چه دگرمی موسم وو. او دهغه ملگرو ته بیر تکلیف وو. بیا هم هغه د ورته دوه دوه منزلونه اووهل او لاهور ته په تادی را ورسید. په دغه ورځو کښه ازبک سردارانو په بلخ کښه پښی قندی کړی وه. نوزه دهغوی د مدافعت په غرض هورې لاړم. عالم خان په لاهور کښه زما سردارانو ته اووه چه دوی د دغازی خان په ملگرتیا کښه په اگره حمله اوکړی. دا د بادشاه حکم دے. خو زما سردارانو ورته اووه مونږ په غازی خان څنگه اعتبار اوکړو. مونږ ته بادشاه. احکم راکړی دے چه ترڅو هغه دربار کابل یا لاهور ته یرغل را او نه لیری تر هغه د هغه مرسته نه ده پکار. بله دا چه هغه تاله شکست درکړی دے. نو ته به کومو سترگو هغه سره ملگرتیا کوے؟ او د دغه ملگرتیا به فائده څه وی؟ د دغه نه پس عالم خان خپل څو شیری خان دولت خان او غازی خان ته اولېر لو. او په خپل میخ کښه دا سازش اوکړو چه دولت خان او غازی خان د پنجاب ټولې قلاگاڼې سمباله کړی او عالم خان د نورو امیرانو په ملگرتیا کښه په دهلی او اگره قبضه اوکړی. د دغه تجویز مطابق عالم خان د خلیو امیرانو په ملگرتیا کښه د

دیرش زره فوڅ سره د دهلی په لور روان شو - او دهلی نه چاپیره پریوت -

سلطان ابراهیم چه دده نه خبرشو نو هغه هم دمقابل په نیت رااووت - اگرچه ابراهیم لودی دخپلو امیرانو سره سببه سلوک نه کولو - لیکن په دے نازکه موقع چه د علاؤالدین او دهغه ملگرو امیرانو چه کوم اقدام اوکړو - هغه هم انتهای غداری اونمک مرای وه - او چونکه دے امیرانو ته ددے خپلے غداری اصساس وو - نو دوی دا غوره اوگنله چه د ابراهیم په فوڅونو د شپے په تیاره کنبه حمله اوکړی - ځکه چه دورڅ په رنایکے دوی د ابراهیم سره سترگے نه شوے مخامخ کولے - په دے عرض هم د ابراهیم د فوڅ څنه امیرانو دهغه سره غداری اوکړه - او د باغی امیرانو ملگری شول - په وروستی پهرکنبه د علاؤالدین فوڅ په شاهي کیپ شېخون او وهلو - لیکن سلطان ابراهیم د دوی ددے حیلے هماغ پر واه او نه کړه - او د سحر پورے د خپلے خیمے نه رااونه وتلو - د علاؤالدین فوڅ په لوټ کنبه لگیا شو - دغه وقت شاهي فوڅ په دوی حمله اوکړه - او باغی امیران سره د عالم خان ټول او تبتیل - دغه وقت بابر په دوباره دهند د حیلے په عرض پنجاب ته راغله وو - د شکست نه پس عالم خان دخپلو ملگرو سره په ستلج پورے وتو - او په یو غریزه قلاکنبه څه پناه او نیوله -

لکه چه مو او ټیل د پښتنو ددے بے اتفاقی او د دولت خان او عالم خان ددے برغده غداری په وجه د بابر تلوسے راژوندی شوے وے - او هغه تر پنجاب پورے دکړاؤ نه بغیر رارسیدلے وو - لیکن چه د دولت خان منصوبه ناکامیابه او هغه د بابر مخالف شو نو بابر دا غوره اوگنله چه په آخري وار قسست آزمای اوکړی - چنانچه بابر دکال ۱۵۲۵ء د دسیر په میاشت کنبه دکابل نه دهند د حیلے په عرض را روان شو - او خیر ته راغ - دغه وقت کنبه د بابر څنه فوڅونه د پنجاب په څخه قلاکانو دخپلو سردارانو ماتحت محصور وو - او دهغوی خلاصول او ازادول د بابر ضروری فرض -

بابر په علی مسجد کنبه کیپ او لگولو - ددے په حقله بابر داسے وائی :-

د زه همیشه په یوه د به خپله خیمه لگوم - د شپے لاندے په کیپ کنبه چه اورونه بل شول نو یو عجیبه رنایه چه د چراغان په شان مزه څه کوله - په داسے موقع زه ضرور شراب شنبم - دلته هم او شنبل - د سحر کیدو نه اول څه معجون او خورل - او بیایه روزه او نیوله - بله ورځ دکیب نه دکیندیو ښکار ته لاړو - د بگرام (پښور) سره نزدو په «رود سپاه» (باره) پورے وتو - په دغه اشاکنبه په جاردو بوټو کنبه یو کینبه

بنکاره شو۔ ہمایون او د عزونو نورو خلقو کیندے چرته نه وو لیدے۔ د هغوی د پاره دا یو بنه تباشه وه۔ یو کروه په هغ پسه تگ اوشو۔ او په غشو اوو بشتله شو۔ هغه او دوه نور کیندې او نیولے شول۔ د چرو وړه نه زما دا خیال وو چه د هغوی او کیندې مقابله به چه رنگ وی؟ په بنکار کبے یو مهاوت هاتی راوستلو۔ کیندې په هغاتی چپته او وهله۔ ولے بیا او تبتید لو!

- هم په دغه ورځ مو بز په گرام (پلینبور) کبے یو شو سرداران مقرر کړل چه هغوی په سیند باندے د پورے کیدلو د پاره دکشتیو انتظام او کړی۔ او د ټولو فوځیانو نومونه اولیکن۔ بل پراؤ مو بز۔ د کابل سیند په غاړه او کړو۔ دلته مو بز۔ خبر شو چه دولت خان او غازی خان دیرش زره فوځ جمع کړے دے۔ او د کلا نوره شے فتح کړے دے۔ او اوس د لاهور په تکی راروان دی۔ یو قاصد مو بز په دیرے تادی اولیرلو۔ او خپلو سړو ته مو دا اطلاع ورکړه چه مو بز منزل په منزل راروان یو۔ زمونږ تر راتلو د هغوی جنگ نه کوی۔ د هغالی په ورځ مو بز په اباسیند پورے شو۔ دلته کبے ټول فوځ چه په هر قسم افرادو مشتمل وو (یعنی سپاهیان او خدمتگاران وغیره) دولس زره حساب شو!

د بابر اکثر فوځونه په پښتنو مشتمل وو۔ د دے خبرے یو ثبوت دا دے چه د لاهور په سویل دستبح سیند په دواړو غاړو چه کوم خلق نن ورځ د افغانه قصوری په نوم یاد پری۔ هغوی په اصل کبے د خویشکو قبیلے سره تعلق لری۔ چه د مهمنزو د قبیلے یوه څانگه وه۔ د دوی قای روایات دا وائی چه د دوی مشران د بابر په فوځونو کبے د پلینبور نه راغلی وو۔ او د هغه خد ماتو په بدل کبے کوم چه دوی د بابر د پاره د پانی پت په جنگ کبے کړی وو۔ دا زمکے د جاگیر په ډول دوی ته ورکړے شوی وے۔ د دے نه علاوه د بابر په فوځونو کبے د پښتنو کثرت د خوشحال خان دیو شعر نه هم معلوم پری۔

بیاله پاسه د دهلی بادشاه بابر شه

چه ټ کار د پښتانه په برکت وو

او بابر په خپله هم په یو موقع په خپلو فوځونو کبے د پښتنو د شمولیت ذکر کړے

دے۔

د اباسیند نه چه بابر پورے شو۔ نو په شپږم پراؤ دیو ورځ د پاره د سامان رسد د حصول په غرض ایسار شو۔ د دے په حقله بابر دا سے وائی۔

په دغه ورځ مو بز عرق او څښل۔ «ملا پزری» رنگا رنگ قیصی واورولے۔ د دے نه وړاندے مو بز دے دومره په خبرو نه وو لیدلے۔ «ملا شمس» هم دومره څښلی وو چه د

ہوش نہ وتلے وو۔ بلہ ورخ مونز پہ جہلم سیند پہ یو پایاؤ مٹاے پورے وتو۔ پہ دے مقام
 .. ولی قرملی، چہ مونز سیالکوٹ دھغہ پہ تعویل کنبے وکرے وو، راغلو۔ او دسیالکوٹ دپرے
 بنودلو عذرے بیان کرو۔ ماور تہ اووے چہ تا سیالکوٹ نہ شو سببالولے نولاهور تہ
 ولے دنورو امیرانوسرہ نہ تلے۔ ددے دھغہ تہ معقول جواب اونہ کرے شو۔ لیکن د فوٹ
 کشتی موقع وہ نومادھغہ لہ سزاور نہ کرہ۔ ددے مٹاے نہ ما، سید طوفان او سید
 لاجپن، پہ چیر تاکید لاهور تہ اولپیرلو۔ او دھغہ مٹاے سردارانو تہ ے دخیلو راتلو پورے
 دجنگ نہ کولو پیغام وراولپیرلو۔ او ورتہ ے اووے چہ دھغوی د زمونز سرہ پہ پسرور
 یا سیالکوٹ کنبے یو مٹاے شی۔ دلته ما دا صم واوریدل چہ غازی خان خلویبنت زرہ لنبکر
 جمع کرے دے۔ او دولت خان دوہ تورے تر ملا تپلی دی۔ او جنگ تہ غیر شوی دی۔ بیامونز
 دچناب پہ غارہ پراو اوکرو۔ دا مٹاے زما چیر خوبن شو۔ او داے ارادہ اوکرہ چہ دسیالکوٹ
 والہ دلته آبادول پکار دی۔ دلته ما پہ کشتی کنبے سیل اوکرو۔ شراب ے اوخنبیل او معجون
 ے اوخورل؟

” دجمع پہ ورخ مونز پہ سیالکوٹ کنبے قیام اوکرو۔ دھر تل چہ بہ زہ ہندوستان
 تہ راغلم نوجاٹ او گوجران بہ دخیلو غرٹیزو ٹھکوتو نہ رانکتہ شول۔ او غوامینیہ
 بہ تے لوتلے۔ دا بدبخت خاق ددے منک د پارہ یولوئے محیبت دے۔ دا تل ملک مونز
 پہ خیلہ قبضہ کنبے اختسے دے۔ ولے دے موزیانو بیا لوت اوکرو۔ ما غلہ اولتول او یوٹو
 ے توتے توتے کرل“

” دسیالکوٹ نہ ما لاهور تہ یو قاصد اولپیرلو۔ چہ دھغوی د دشمن حالات معلوم کری۔
 او دا ہم چہ مونز بہ دھغوی مقابلہ تہ رنگ کوؤ۔ دلته پہ پراؤ کنبے یوسوداگر دا خبر
 راورو چہ علاؤالدین عالم خان د سلطان ابراہیم نہ شکست او مندلو؟
 د سیالکوٹ نہ بابر کوچ پہ کوچ لاهور تہ اورسیدلو۔ دشمن دیو جمعیت سرہ د
 راوی سیند پہ بلہ غارہ موجود وو۔ بابر ہم نیخ دھغوی مقابلے تہ روان شو۔ لیکن دولت
 خان او غازی خان د مقابلے کولو نہ بغیر او تبتیدل۔ بابر دھغوی پہ تعاقب کنبے دھغہ سرداران
 اولپیرل کوم چہ د علاقے نہ واقف وو۔ او د غازی خان د نیولو تاکیدے پرے اوکرو۔ تھکے چہ
 غازی خان یو سبتہ منگیلے وو۔ بوچا عالم خان خپلو چند روزہ ملگرو پہ مٹاے پرے بنودلے
 وو۔ او دھغہ پہ یو غرٹیزہ قلا کنبے ناست وو۔ بابر ددے پہ باب کنبے داسے وائی، مادھزارو
 او پینتنو یو لنبکر دھغہ قلا د تسخیر پہ غرض اولپیرلو۔ د قلا استوکن پہ تیارہ کنبے تینیتے

تہ تیار شوی وو۔ ولے دھغوی اسونہ د قلا بہ دروازہ کینے داسے اونہبتل چہ وتلے نہ شول۔
دبڈے ورٹے عالم خان پیادہ اوتبتیدو او غازی خان تہ ٹے خان اورسولو۔ ولے غازی
خان دھغے ٹھہ خاطرمدار اونہ کرو۔ آخرزما بہ خدمت کینے حاضر شو؟

د دے نہ ورنندے باہر بہ خیل ہراول فوخ پسے د «ماوت» بہ لور روان شوے وو۔
ہلتہ یو غریزہ قلا کینے دولت خان پناہ افستی وہ۔ د قلا نہ تول لبکر تاؤ شو۔ د پنجاب
دا ورنندے صوبہ دار دغہ وخت بہ خیلو کارونو پنبیانہ وو۔ ہغہ د باہر بہ خدمت کینے
دا پیغام را اولیرلو۔ چہ «غازی خان غرونو تہ تنبتیدے دے۔ کہ مالہ معافی راکرے شی نو
نوقلا بہ حوالہ او بہ خدمت کینے بہ حاضر شوم؟ ما خواجہ میر میران ہغہ ٹخنہ اولیرلو چہ
دھغہ د زرہ نہ ویرہ لرے کپری۔ او د خپل خان سرہ ٹے راولی۔ ہغہ خیل ٹوٹے ہم د
خان سرہ راوستلو۔ ما دا حکم اوکرو چہ کومے دوہ تورے ٹے زما دہنگ د پارہ بہ ملا
پورے ترے ولے ہغہ د اوس بہ خیل قمت کینے زور بندے کپری۔ او مالہ د مخانج شی۔ ولے
بہ دے حالت کینے ہم ہغہ لا ہغہ شان کوہ لرے وو۔ بہ پیرے چلا کئی بہ ٹے میلے بھانے
کولے۔ چہ مخانج شو نوسرے ہم نہ سبکتہ کولو۔ ما نوکرانو تہ حکم اوکرو۔ چہ د پنبونہ
ٹے راکاری او تعظیم پر اوکری۔ او بیاتے زما د ورنندے کسینوئی۔ بیاتے یو سری تہ چہ بہ
ہندوستانی ژبہ پوہید لو۔ او وٹیل چہ زہ غہ وایم ہغہ لفظ بہ لفظ ترجمہ کپری۔ او دے رولت
خان لہ ٹے او وروہ۔ ما او وٹیل دے تہ او وایہ چا ما تہ د خپل پلار بہ شان کینے ولے اوستاد توقع
او امید نہ لے زیات ستا عزت او احترام کولو۔ تا او ستا نامنو تہ لے پناہ ورکری۔ او ستا مر
او عال عیال لے د ابراہیم د قید نہ پچ کپری۔ ستا د پلار د درے کرو رو رو پو چائید ا دے تاتہ
پرے بنو دلو۔ بیا راتہ دا او وایہ چہ ما تا سرہ کومہ بدی کپری دہ چہ تا زما دہنگ د پارہ
دوہ تورے تر ملا تری ولے؟ او فوخ د راروان کپری وو۔ او زما بہ ملوکہ علاقو کینے د شر

فساد پور تہ کپری وو۔ ولے بو د دولت خان د دے صیغہ خہ جواب اونہ کرو۔ او بہ حقیقت
کینے د ہغہ سرہ غہ جواب ہم نہ وو۔ ما ہغہ خواجہ میر میران تہ حوالہ کرو؟
«بلہ ورخ زہ پہ خپلہ قلا تہ وردنہ شوم۔ غازی خان معمولی شان شاعر ہم وو۔ او
بہ کتابونو دیر مٹین وو۔ ما بہ خصوصیت سرہ د ہغہ کتب خانہ اوکتلہ۔ ختے کتابونہ پہ کینے
دیر نبہ وو۔ غہ کتابونہ ما مہایون تہ ورکریل۔ او غہ لے کامران د پارہ قندھارتہ اولیرلو۔»

د علمی مسئلو نور ډیر کتابونه هم وو۔ و له دومره بیش قیسه نه وو۔ څومره چه زما امید وو۔
قلعه «ملوت» ما محمد علی «جنگ جنگ» ته حواله کړه۔ او دوه سوه یوسف زی پښتانه
له دهغه مدد ته پرته سوډل۔ «خواجه کلان» د غزنی نه په اوبانو شراب راوړلی وو۔
موبز دے نوشیخ جلسه قائمه کړه۔ چا شراب او څښل او چا عرق ۰

اوس د بابر په یلغار کښه کیه راغله وو۔ په دغه ورځو کښه هغه ته د ځینو هندوستانی
پښتنو امیرانو دوستانه خطونه هم رارسیدلی وو۔ او ځینو امیران په خپله هم د دهغه په خدمت
کښه حاضر شوی وو۔ د دهلی په لور د سفر په دوران کښه «بودا عالم خان» دیو قلا نه راوتلی او
د اطاعت په غرض پیاده راروان وو۔ بابر چه د دهغه په راتلو خبر شونو د دهغه د سورلی د
پاره ۰ اسونه او استقبال ته سرداران اولیرل۔ د شاهي خاندان یو قریبی فرد بابر په خپله
قبضه کښه ساتل غښت کښل۔ او د سیاسی اغراضو مدنظر ته دهغه ښه احترام او کړو د۔
دولت خان شوی دلاور خان د بابر په مرسته ملک ولاړ وو۔ هغه هم د پلار د پاره معافی او
غوښتله۔ د قیدی امیرانو په فدیو یا معافی کښه بابر هغه هم په خپلو مشورو کښه شریک
کړو۔

د سرهند سره نزدو یو کستاخ هندوستانی امیر د بابر لښکر ته راغ۔ او وے و ټیل چه
زه سلطان ابراهیم خیل سفیر رالیرے یم۔ او د دے په جواب کښه د بابر هم د شهنشاہ
دهلی دربار ته سفیران اولیری۔ بابر خپلو دوو پهره دارانو ته حکم او کړو چه هغوی د سفیرانو
په ډول د سلطان ابراهیم دربار ته لاړه شی۔ سلطان ابراهیم داسی قید کړل۔ لیکن د پانی پت
د جنگ په موقع دوی د قید نه اوتښتیدل۔ د دے نه پس بابر داسی واځی ۰

اوس ما دهت په رکاب کښه پښه کښیښودله۔ او د توکل واگے له په لاس اونیولے۔
او د ابراهیم لودی چه د سلطان سکندر لودی څو ځے دے۔ جنگ ته روان شوم۔ دهغه د
هندوستان د ملکونو بادشاہ او په دهلی کښه مقیم وو۔ د دهغه لښکر په شمال کښه یو
لک او دهغه او دهغه د ماتحت سردارانو جنگی هاتیان په شمار کښه یو زربیا نیدال۔ د لته
موبز ته اطلاع راغله چه سلطان ابراهیم د جنگ په نیت د دهلی نه راروان شوے دے۔
او یو بل لښکر د حمید خان په ماتحتی کښه د حصار دلوری نه راروان دے۔ د حمید خان
حاکم حصار مقابل ته بابر د همایون یا ماتحتی کښه لښکر اولیرلو۔ په جنگ کښه مغل کامیاب
او د حمید خان لښکر تلبسته او کړه۔ او د بریالی فوځ په لاس ډیر مال غښت راغ۔ بابر د
همایون د دے فتح ډیره قدر افزائی او کړه۔ په دے جنگ کښه چه کوم قیدیان مغلونیولی

وو۔ د بابر پہ حکم ھڃہ ٲہ گولو والوزولی شول۔

د دے واقعاتو نہ چہ سلطان ابراھیم خبر شو نو ھڃہ تہ ٲیل انجام معلوم شو۔ د بابر سرہ د فیصلہ کن جنگ نہ اول ھڃہ خیلو ٲولو امیرانو او سپاہیانو تہ حکم وکر وچہ خیلے بہترینے جاعے واغوندائی۔ ٲہ خیلے تہ ہم منقش او مرصع شاھی خیمے او چترونہ اودرول۔ اود ٲول فوڄ عام دعوت تہ اوکرو۔ دغه وقت ھڃہ دخیل خزانے ٲول دولت، جواھرات اشرفی، ملخارے، او نورقیقی اشیا د فوڄ ٲہ مخکینے اونوستل۔ او ھغوی ٲر تالان گدا کړو۔ بیا ھڃہ خیلو امیرانو او فوڄیانو تہ ٲوے۔

زما دوستانو او ملگریو!

د صبا بہ موبز۔ دمغلو سرہ جنگیرو۔ کہ چرے ما فتحہ اوکړہ۔ نوزہ بہ ستاسو د خوشحالولو نورکوشش ہم اوکرم۔ او کہ بائیلات ے اوکړو۔ نو تاسو ٲہ دے تحفے او انعام صبر اوکړی۔ او کومه ارادہ چہ ما د ستاسو ٲہ مخکینے ظاہرہ کړی دہ۔ ٲہ ھڃہ یقین اوساتی۔

سلطان ابراھیم اود ھڃہ فوڄیانو دغه ٲولہ ورځ دمگ نہ ے پرواہ ٲہ رقص و سرود او گدا بخاکینے تیرہ کړہ۔ او بلہ ورځ دوی د جنگ ٲہ نیت رااووتل۔ سلطان ابراھیم د ٲانی ٲت ٲہ قبلہ دوہ کړو ھ لار او ٲہ بل لور د مشرق ٲہ لور ٲہ دوہ کړو ھ کینے بابر خیل کیسپ اولگولو۔ او د بابر فوڄ خلیریشت زرہ او ورسرہ ٲوے او ٲوپکونہ ہم وو۔ د ابراھیم سرہ پنځوس زرہ فوڄ او یوزر جنگی ھاتیان وو۔ لیکن ٲہ جنگی مھارت کینے بابر ٲہ ابراھیم لودی غلبہ وو۔ او د ھڃہ د بریالیتوت لو تہ سبب ہم د ھڃہ جنگی قابلیت وو۔

ٲہ ۲۰ اپریل ۱۵۲۶ء مطابق ۸ رجب ۹۳۲ھ دواړہ فوڄونہ سرہ مخامخ شول۔ د ابراھیم سور فوڄ ٲہ ابتداء کینے ٲہ داسے شدت حملہ اوکړہ چہ دمغل فوڄ ٲہ مورچہ بندئ ورنوتل۔ ٲښتانه امیران کہ ھرقو د ابراھیم دروے تہ ناراض وو۔ لیکن د جنگ ٲہ میدان کینے ھغوی د سرو مال نہ ے پرواہ او جنگیدل۔ او مغل فوڄ تہ گدا وکړو۔ خصوصًا د بابر د فوڄ کین اړخ تہ ٲہ خطرہ کینے او غورزلو۔ لیکن د بابر د ښی اړخ فوڄ یوارت میدان تہ رااووتلو۔ او د سلطان ابراھیم د فوڄ ٲہ بازو تہ دروستو تہ حملہ اوکړہ۔ ماسپښین مال د ابراھیم د فوڄ بل بازو ہم مغلو ٲہ مینځ کینے گیر کړو۔ اوس دغه فوڄ دمغل فوڄ د تیراندازو او گولہ اندازو ٲہ براہ راست زد کینے راغله وو۔ او ډیر ٲہ

په خطرہ کښه وو۔ دغه وخت کښه سلطان ابراهيم د خپل محافظ پنځه زره فوځ سره يو طرف ته ولاړ وو۔ چه محمود خان نوے يو امير هغه ته داسه او وے :-
 " زمونږ معامله کمزوری ده - ستاسو د پاره دمیدان نه تللی غوره دی۔ که چرته بادشاه سلامت وی نو دیو بل فوځ جوړول به ډیر آسان او دمغلو خلاف جنگ جاری ساتل به ممکن شی۔ او مونږ ته به زر داسه موقع په لاس راشی چه مونږ به خپل مراد ترسره کړو۔ دا زما راتگ ده۔ او چه هغه د بادشاه خوبنه وی هغه به بڼه وی۔ ددے په جواب کښه ابراهيم دا اووئیل :-

" او محمود خانه ! دا دیو بادشاه د پاره دشتم خبره ده۔ چه هغه د جنگ دمیدان نه او تښتی۔ او گوره زما ملگرو او زما نیک خواهانو او دوستانو ټولو دشهادت شربت نوش کړو۔ یو دے په وینو کښه رنگ بنگ پروت دے بل ده ورس په خاورو کښه لږلے تپلے په دے حال کښه زه دا خپل دوستان ټنکه پرے ښودے شتم۔ او گوره زما داس ښه ترسینه پورے په وینو لړلی دی۔ کوم وخت چه زه بادشاه ووم ما په خپله مرضی حکومت کولو۔ اوس چه قسست دمغلو طرفداری او کره نو په ژوند کښه زما د پاره کومه خوشحالی پاته شوی ده۔ ددے نه خو داسه ده چه هغه رنگ او چرته زما دا دوستان دی هغه شان زه هم په خاورو وینو کښه لږلے تپلے او ددوی ملگرت شتم ؟

ددے نه پس سلطان ابراهيم دخپلو پنځو زرو سروسره جنگ گرم میدان ته ور دننه شو۔ او ډیر په بهادری او جنگیدو۔ دهغه پښتانه امیران اگر چه دهغه نه ناراض وو۔ لیکن په جنگ کښه هغو هم هه قصور او نه کړو۔ چه ورځ په ختیدو شوه نو دغه وخت کښه سلطان ابراهيم دخپلے وینا مطابق په وینو کښه رنگ بنگ پروتو۔ چه بابر دهغه د مرگ نه خبر شو نو د ابراهيم دشناخت او دهغه د مرگ د تصدیق د پاره د دولت خان لودی شو دلاور خان دخپل یو امیر خواجه کان سره دمقتولینو په لور اولیږلو۔ او هلته هغوی مقتدر سلطان ابراهيم په وینو کښه لږلے تپلے اولیدلو۔ شاهي تاج د سرته پرېوتلے وو۔ او د حکومت شاهي چتر په خاورو کښه لږلے پروت وو۔ د بابر امیر خواجه کان د سلطان ابراهيم نه په مرونی سر پرېکړو۔ او بابر ته د راوړو۔ ددے نه پس د بابر په حکم سلطان ابراهيم دنورو مقتولینو سره په هغه ځای کښه چه کوم ځای وژلے شوے وو۔ دفن کړے وو۔

د پانی پت جنگ یو فیصله کن جنگ وو۔ په دے جنگ سره په هندوستان کښه د مسلمانانو

د حکومت هغه دور ختم شو چه دهغه آغاز هم پښتو کړه وو۔ او انجام ته هم په پښتو او شو۔ په دے جنگ کښه د پښتنو دشکست غټه وجه دا وه۔ چه د ابراهيم طرز عمل په پښتنو کښه د اتفاق و اتحاد جذبه ختمه کړی وه۔ د دے نه علاوه د دولت خان او علاؤ۔ الدین عالم خان غداري هم د دے يو لوټے سبب کيدے شی۔ د دے د وارو اميرانو دخپلو ټاټي مفادو او اغراضو پاتښ نظر بابر ته په هند باندے د حملے دعوت ورکړو۔ او دغه شان ته دخپل کور دے اتفاق نه بابر خبر کړو۔ او دهغه خوا او غزیدله۔ د دے شکست ظاهري سبب د بابر توپ خانه او توپکونه وو۔ د دے نه علاوه د مغل فوځ تيرانداز هم ډير مړنی وو۔ د بابر د فوځ گوله باری او تيراندازی ته د ابراهيم رساله ټيگه نه شو۔ او د بابر د باقاعده فوځ جنگي تدبيرونه د پښتنو په ذاتي شجاعت او مردانگي غالب شول۔

د دے فتح نه پس په ۲۷ اپریل ۱۵۲۶ء۔ ۱۵ رجب ۹۳۶هـ په اوله جمعه د بابر نوم په خطبه کښه اولوستل شو۔ او د دے ورځ نه په هندوستان کښه د مغل حکومت آغاز او شو۔ اگر چه بابر په خپل ځان ته مغل وئیل د مرکز نه خوښول۔

زما په خیال کښه د پانی پت په جنگ کښه د بابر د بریالیتوب او د ابراهيم دشکست وجه صرف دا وه چه د بابر د وارو مټ مضبوط وه۔ یعنی دهغه خپل قام (مغل) د هغه و فادار او جانثار وو۔ په بل لور پښتانه هم رکه یوسف زی، مهسزی او خونیکی (دهغه په مرسته ولاړ وو۔ د ابراهيم دخپلے کورنی یو اهم غړے د لاور خان د بابر کلک ملگرے وو۔ او دهغه نه علاوه نور هندی پښتانه امیران هم د هغه ملگری شوی وو۔ په بل لور د ابراهيم خپل پښتانه هم مغل شوی وو۔ د هندوستان د عظیم سلطنت د فتح تلوسے د بابر امیدونه تاند کړی وو۔ او دهغه حوصلے او چټکي وه۔ ولے د ابراهيم نه خپلو خلقه مټ پرته کړے وه۔ او هغه ته د مایوسی سیند ته غورځولے وو۔ ابراهيم د بابر مقابلے ته دهغه نه دگټه په نیت نه وو راغلے۔ بلکه په دے غرض راغلے وو چه په دے جنگ کښه به هغه په ابرمندا نه طریقه د خپل ناکام او د مایوسی نه ډک ژوند ته خاتمه ورکړی۔

د بده مرغه ابراهيم د هغه ټولو خوینونو نه خالی وو کوم چه دهغه په پاتړا و نیکه کښه وو۔ هغه یو خود رایه او په اصل معنوکښه د استبداد حامی وو۔ دهغه ټول عبرد خپلو امیرانو سره په کشکشی کښه تیر شو۔ لیکن د دے بدو خوینو باوجود هغه د پښتنو د مخصوصو اخلاقو نه خالی نه وو۔ د پانی پت په میدان کښه د تښتې په ځاے هغه سرور کول

غورہ کرل۔ اگرچہ ہفہ تبتید لے شو۔ او د تینتے مشورہ ہم ورکرے شوی وہ۔ ولے ددے پہ جواب کینے چہ ہفہ ٲہ وٹلی وو د ہفے نہ د ہفہ استقلال او جرأت ٲرگند پیری۔ دامسکنہ دہ چہ کہ ہفہ تبتید لے ولے نوکیدے شوعے چہ ہفہ بابر تہ مشکلات پیدا کرے ولے۔ او بابر پہ ہندوستان باندے قبضہ قائم ساتلو کینے نہ ولے کامیاب شوعے۔ لکہ چہ د پانی پت د جنگ نہ پس چہ سہدستی د بابر فوٹونہ د عارضی مشکلات تو نہ دیر وارخطا شوی وو۔ او د کابل تلو تہ لیوالہ شوی وو۔ لیکن د جنگ د میدان نہ تینتہ کول د پینتو پہ آئین کینے لوٹے جرم کینے شی۔ او پہ ابراہیم کینے کہ نور ہرٹومرہ عیونہ وو۔ ولے ہفہ خیل ٹان د دے لوٹے جرم تورہ دار نہ کیرو۔ او پہ دیرے بہادرے ٲے خیل سرداؤ کیرو۔

د سلطان ابراہیم د حکومت اہم خصوصیت دا دے چہ ددہ پہ وخت کینے د ضرورت قیزونہ نہایت ارزان وو۔ او پہ دیر لبر آمدن بہ گذارد کیدلہ۔ اگرچہ داشیائے ضرورت ارزانی د سکندر لودی پہ زمانہ کینے ہم ولے۔ لیکن د ابراہیم لودی پہ وخت کینے پہ حیرت انگیز ٲول ارزانی ولے۔ او دا پہ دے دلالت کوی چہ اگرچہ ہفہ د قہلو امیرانو پہ عقلہ خوبہ نہ وو۔ ولے دعوامود مفادونہ ٲے پہ ہیچ وخت کینے بے پروائی نہ ولے اختیار کری۔ د پانی پت د جنگ نہ پس پہ ہند کینے مغل سلطنت قائم شو۔ او د ہندوستان د تاریخ یولوعے دور شروع شو۔

بنگلے د کیرو « دلودی کورنی» پہ عقلہ داسے وائی چہ « د صوبہ سرحد د تاریخ د یو طالب علم د پارہ پہ لودی سلطنت کینے د اہمیت ٲہ خبرہ نشہ» د دے بنگلے پہ خیال کینے « پہ دے بادشاہانو کینے د شیرشاہ پہ شان ہم شوک دلور شخصیت او غیر معمولی قابلیت ٹاوند نہ وو» ولے زما پہ خیال کینے داسے نہ دہ۔ د پینتوون قام د تاریخ د یو طالب علم د پارہ دلودی کورنی د سلطنت پہ واقعاتو کینے د اہمیت دیرے خبرے دی۔

د پینتو پہ تاریخ کینے دلودیانو د اہمیت ورومی خبرہ دا دہ چہ د پینتو د سیاسی عروج آغاز ہم ددے قبیلے نہ شوعے دے۔ لکہ چہ د سبکتگین پہ عہد کینے مود دے کورنی پہ ملتان کینے د ریاست حال لوستلے دے۔ پہ پینتو قبائلو کینے لودیانو او غلجیان اول پینتائے وو چہ اسلام ٲے قبول کرے او د اسلام پہ غورولو کینے زیارونہ ایستلی دی۔ لکہ چہ د شیخ رضی لودی د حال نہ واضحہ دہ۔ دغہ شان دا ہندی لودیانو اولجیان

اول دنبانہ بادشاہان وو۔ چہ ددوی بہ حقلہ بہ یقین سرہ وٹیلے شو چہ ددوی مورنی
 ژبہ پیسو وہ۔ دا خبرہ ہم د فکر ور دہ چہ دا د بھلول لودی د دورانندی شی او لور شخصیت
 نتیجہ دہ چہ ہفتہ د خپل شاہی فرمان بہ زریعہ دہ روہ « پستانہ ہند تہ او غوسبتل۔
 او د پستانوٹے داسے پالنے او کرہ چہ دہ روہ « پستانو ہند وستان خپل وطن او گرٹولو۔
 او ددے پہ نتیجہ کبے شیر شاہ ہم پیدا شو۔ کہ چرے د بھلول پہ کورنی کبے بھلول یا
 شیر شاہ پہ شان شوک بل پیدا شوے وے نو ممکنہ دہ چہ دھند تاریخ د مغلو د ذکر تہ
 خالی پاتے وے۔ دہ روہ « د پستانو پہ حقلہ چہ شیر شاہ پہ آخری ورٹو کبے د کوم خواہش
 اظہار کرے وو۔ پہ حقیقت کبے ددعہ پالیسی بانی بھلول لودی وو۔ پہ دے بنا زما خیال
 دے چہ بھلول لودی د دیر لور شخصیت فاوند وو۔ او د پستانو پہ حقلہ چہ ہفتہ کومہ
 پالیسی اختیار کری وہ۔ ہفتہ پہ دورانندی مبنی وہ۔ ددے نہ علاوہ کہ چرے موہن د
 لودی کورنی د بادشاہانو افلاکو او ددوی د سلطنت واقعاتو تہ پہ ژور نظر او کورو
 نو ددوی د سلطنت تاریخ د پستانون قام د رنگا رنگ قای خصوصیاتو یوہ داسے
 ہندارہ دہ چہ پہ ہفتے کبے موہن پستانہ پہ خپل اصل شکل کبے لیدے شو۔ او داددے
 کورنی د اہمیت یولوٹے سبب دے۔

ظہیر الدین محمد بابر

بابر پہ ترکی ژبہ کینے زمری تہ وائی۔ او ظہیر الدین محمد د دے لقب حقدار وو۔ د پلار نامہ تے عمر شیخ مرزا دہ۔ بابر د پلار دلوری نہ د تیور پہ پنجمہ پیری کینے او د مورد لوری نہ د چنگیز خان پہ خوارلسہ پیری کینے وو۔ پہ دے جول د ہخہ پہ رگونو کینے د دنیا د دوؤ لویو فاتحانو وینہ شاملہ دہ۔ او دا د تعجب خبرہ نہ دہ چہ بابر د شپار سے صدی یولو تے فاتح او گر خیدلو۔ قدرت ہخہ تہ ہخہ تبول صفتونہ ورکری وو کوم چہ د ملکونو د فتح کولو د پارہ پکار دی او د دے صفتونو پہ برکت ہخہ یولے پہ خیلہ زمانہ کینے نہ بلکہ پہ ہمرہ زمانہ کینے یو خرگند او لوہر مقام موندلے دے۔

بابر پہ کال ۱۴۸۲ء کینے پہ فرغانہ کینے پیدا شو۔ او د دولسو کالو پہ عبر کینے د پلار پہ وفات د فرغانہ حکمران شو۔ ولے د تخت نشینی سرہ سم پہ مشکلات کینے کیر شو۔ د بابر پہ شان د دولسو کالو دیو ملک د پارہ دا خبرہ چہرہ کرانہ وہ۔ چہ د خیلو خیلو د مخالفت او دشمنی نہ د خیل خان او د خیل ریاست ساتہ اوکری۔ خیلو عزیزانو او رشتہ دارانو قدم پہ قدم د ہخہ مخالفت شروع کرو۔ او د ہخہ ہمرہ منصوبہ تے ناکامیابہ کیرہ۔

بابر د وروکوالی نہ د سر قند د فتح کولو تلو سے لرلہ۔ او دا تے لویہ آرزو وہ۔ چہ د خیل نیگہ د گدی تے پہ خیلہ قبضہ کینے راوستلے۔ دا موقع ہخہ تہ دیزر پہ لاس ورغلہ۔ یعنی د خیل تخت نشینی نہ درے کالہ پس پہ کال ۱۴۹۷ء کینے ہخہ پہ اول تل سر قند فتح کرو۔ پہ دے فتح ہخہ دومرہ خوشحال وو چہ د ہندوستان د فتح خوشحالی ہم د ہخہ د زرہ نہ د سر قند یاد ہیر نہ کرے شو۔ ولے بابر چہ خومرہ زرخوشحالی حاصلہ کری وہ۔ ہخومرہ زر د ہخہ تبولے منصوبے او تجویز ونہ بیکارہ

شول۔ دفرغانے دامیرانو سازشونہ اود بابرے وختہ ناجورتیا دہغہ ټوله لوبہ ورانہ
 کرہ۔ سسرقد او فرغانہ دوارہ دہغہ دلاسه اووتل۔ او درپہ دیکه شو۔ ولے بابر دزمانے
 هرے ناکردے ته خپله سینه وال کړی وه۔ په سسرقد تے بیا حبله اوکره۔ او سسرقد تے
 بیا ترلاسه کړو۔ خو قست لا هغه شان د بابر نه مرور وو۔ په کال ۱۵۱۰ کښه سسرقد
 او فرغانه دواره د هغه دلاسه اووتل۔ او داسه اووتل چه بیا تے راستنولوڅه امکان
 نه وو۔ ددے نه پس بابر درے کاله په ډیر کراؤنو او زهنتونو کښه تیر کړل۔ تر دے چه خپلو
 خپلوانو او دوستانو هم د هغه د مرستے نه لاس واخستو۔

بابر چه دخپل آبائی ریاست د حصول نه مایوسه شو نو دکابل مخه تے اونیوله په
 کال ۱۵۱۰ کښه دکابل حاکم الغ بیگ مرزا چه د بابر تره وو مرشوع او د هغه په مرگ په
 کابل کښه شرونه فسادونه پورته شوی وو۔ اوده مقیم «نوعه یو امیر چه دشاه بیگ
 (ارخون) ورور وو په کابل قبضه کړی وه۔ بابر په کابل حبله اوکره۔ او بے کراوه کابل
 په لاس ورغلو۔ (۱۵۱۰)۔

په کابل کښه بابر شل کاله حکومت اوکړو۔ ددے ښار سره د هغه ډیره مینه او د
 دے ځای آب وهوا تے ډیره خوښه وه۔ ددے ځای د آب و هوا په باب کښه بابر
 داسه وایي:-

« دکابل آب وهوا دومره لطیفه ده چه داسه به د بل یو مقام هم نه وی۔ داوی
 په موسم کښه هم بے د پوستین اغوستلو نه سره نه شی اوده کیدلے۔ په ژمی کښه دلته
 ډیره واوره کیږی۔ ولے بیا هم موسم ډیر یخ نه وی۔ اگر چه د سسرقد او تبریز هوا
 هم ښه ده لیکن هلته بے شانہ یخنی وی۔»

دکابل په صفت کښه بابر د فراندلی نه کارا هڅتے دے۔ ددے ځای چین او د چینو
 په غاړه چینارونه، ځای په ځای باغونه، قسم قسم میوه، دکابل د پسرلی موسم او
 رنگارنگ گلونه، عرض ددے ښار هر یو څیز د بابر په نظر کښه د لفریب وو۔ دغه وجه
 ده چه د هغه دخپل آخری آرام گاه د پاره هم دغه ځای خوښی کړے وو۔

ډیر زربابر دا خبره معلومه کړه چه کابل یو داسه وطن دے چه کافي غله نه پیدا
 کوی۔ اوله بدے ورځ د غرنیزو قبایلو نه غله راوړل غواری۔ دا یو داسه معاشی
 مسئله وه چه هغه تر آخره پورے ددے څه حوزو علاج اونه کړے شو۔ اگر چه دا ویل

شی چہ بابر چہ پہ اول محل دخیبر پہ درہ راوتلو۔ او د اباسیند غارے تہ راغے نوہذہ
 دا ارادہ اوکړہ چہ پہ ہندوستان کینے وردنہ شی۔ لیکن دا خبرہ درست نہ معلوم پیری
 دغہ وخت دہذہ گڼو وږ فوڅ صرف دلوت پہ غرض راوتلے وو۔ او مقصد تے دا
 وو چہ دکابل د علاقے نہ بھرغله او مال مویشی لوٹ کړی۔ او دخپل خان او دکابل د
 خلقوڅہ بندوبست اوکړی۔ پہ دے ورځو کینے دہذہ سرہ د اعتماد قابل یو امیر ہم نہ
 وو۔ چہ ہذہ پہ کابل کینے د حفاظت پہ غرض پر دینو دلے وے۔ د دے نہ علاوہ د ہندوستان
 د زمکے پہ وږومبئی نظارہ چہ ہذہ کوم تاثرات ظاہر کړی دی دہغے نہ ہم څہ زیاتہ
 مینہ او جوش نہ څرگند پری۔ دا تاخت پہ ۱۵۰۵ کینے شوے وو۔ د دے پہ حقلہ بابر
 داسے وائی:-

ما ہندوستان نہ وولیدلے۔ اوس چہ اولید و نویوہ بلہ دنیا دہ۔ واینہ، اونے،
 خاورد، مارغان ہرڅہ پہ نوی رنگ او نوی شان۔ دخلقو او ضاع او دودونہ دستورونہ
 بلکل جدا۔ غرض پہ لیدو تے سرے حیران شی۔ او د حیرانی خبرہ ہم دہ۔
 پہ ہر حال دکابل د فتنے نہ یو کال پس پہ ۱۵۰۵ کینے بابر د علاقے د جاج او مال
 غنیمت د حصول پہ غرض دخیبر پہ درہ راوتلو۔ او د جم (جبرود) پہ مقام تے
 کیپ او لگولو۔ بیا د دے ټماتے نہ د بگرام (پپینور) سیل تہ راغے۔ د بگرام د سیل پہ
 پہ وخت کینے دہذہ رہبر «ابوسعید» باگرامی وو۔ بابر د گورکھتری شہرت اوریدلے
 وو۔ او خپل رہبر تہ تے د گورکھتری دکتلو خواہش ظاہر کړو۔ ولے دہذہ رہبر د
 گورکھتری نہ لاعلی سبکارہ کړہ۔ دغہ وجہ وہ چہ بابر پہ دے موقع د گورکھتری سیل
 اونہ کړو۔ پہ واپسی کینے د جبرود پہ مقام ابوسعید د بابر یو امیر تہ او وے چہ ما
 تہ گورکھتری معلومہ وہ لیکن پہ ټکو غارونو کینے د کوزیدولہ ویرے نہ منکر شو
 ووم۔ ہذہ امیر سمدستی دا خبرہ بابر تہ اووتیلہ۔ ولے بابر د گورکھتری کتلے موقع
 تہ پرے بنودل۔

اگرچہ د دے مہم مقصد پہ اباسیند پورے وتل او د پنجاب پہ علاقہ کینے تاخت
 کول وو۔ ولے دامیرانو پہ صلاح بابر خپلہ ارادہ بدلہ کړہ، او دخپل یو امیر «باقی
 چغانیانی» پہ وینائے د «کوہست» (کوہاٹ) لوٹل غورہ کړل۔ دے امیر د کوہاٹ د
 دولت خبرے بابر تہ بناستہ کړے۔ او دخپلے وینا پہ مرستہ کینے یو څو کابلی سوداگر
 ہم پیش کړل۔ پہ دے ورځو کینے د پپینور پہ خواو شا علاقو کینے لگیا نی پپتانہ آباد

وو۔ داخلق د بابر د تاغت له ویرے نه غرونو ته تنبیدلی وو۔ د دے قبیلے یو مشر
 یحییٰ خان په خیبرکښه د بابر په خدمت کښه راغلو۔ دغه شان د دے قبیلے یو بل ملک
 خسروخان هم د بابر په خدمت کښه حاضر شو۔ د کوهات د تاغت په دوران کښه دا
 دواړه ملکان هم د رهبرانو په شکل کښه د بابر ملگری وو۔ بابر د جمرود نه نیسه شپه
 روان شو۔ او کچه غزمه کوهات ته اورسیده۔ او په لوتے لاس پورے کړو۔ ویرے
 غوامینسے لے اولجه کړه۔ مخه پښتانه لے هم اونیول۔ ولے بیالے پرینسودل۔ په کوهات
 کښه هه رنگ چه د بابر طمع وه هغه شان دهغه په لاس نقد مال راغلو۔ ”باقی چغانای“
 چه دهغه په وینا باندے په کوهات تاغت شوے وو۔ په خپله خبره ډیرکچه شو۔
 بابر په کوهات کښه دخلقو په کورونو کښه پریوانه غلے اولیدے۔ ولے د بابر خو صرف غله
 پکار نه وه۔ بلکه نقد دولت لے هم پکار وو۔ او نقد دولت د کوهات دخلقو سره
 نه وو۔ په دے وجه بابر طمع شانتے شو۔ د کوهات دخلقو سره دا نقد دولت نن
 هم نشته او د بابر دوخت دهغه پریوانه غلے هم نه لری۔ په کوهات کښه بابر دوه
 ورځے او دوه شپه پاتے شو۔ دلته د بکنسو پښتنو دو هلو او لوتلو او دخول (برمل) په
 لارغزنی ته دتلو صلاح اوشوه۔

د کوهات نه بابر د انگو رهنگو (په لور روان شو۔ رهبر لے هم دهغه ابو سعید
 گبرای وو۔ چه دتولو لارو نه نښه خبردار وو۔ د بکنسو او بابر او لا مقابله غالباً
 چه د ”استرزو اوريسان“ ترمینځه اوشوه۔ بابر بریالے شو۔ او دهغه دمقتو لینیو
 (پښتنو) دکپړیو نه موناره جوړه کړه۔ نور پښتانه پرے په غاړه او واسنه په خله د
 بابر په خدمت کښه حاضر شو او معافی لے او غوښتله۔ په هنگو بیا د پښتنو او بابر ترمینځه
 جنگ اوشو۔ ولے خونده لے اونکړو۔ د لے هم د پښتنو د مرثیو نه مناره جوړه کړه
 شوه۔ دمقتو لینیو دکپړیو نه د مناره جوړولو رواج په مغلو کښه دپنګیز خان د زمانے
 نه شروع شوے وو۔ دهنگو نه بابر تل ته لار۔ دلته هم د پښتنو سره څوک څپیره
 اوکړه۔

په تل کښه بابر خپله اراده بدله کړه۔ او د بنو لار لے اونیوله۔ د بابر د وینا مطابق
 د بنو او اباسیند ترمینځه کرلانی، کیوی، سورانی، عیسے خیل او نیازی پښتانه اباد

وو۔ دکرلاڻي نه به د بابر مراد شايد ڇه غټک وي۔ دغه قبيله به کراڻي پښتنو کښه يو مهمه
قبيله ده۔ په بنون کښه بابر د کيوي قبيلې سنگر او وهلو۔ او د دغه خلعو د کپرښو نه ټي
موناره سازه کړه۔ د کيوي قبيلې يو ملک شادي خان واسنه په غله او پرې په غاړه د بابر
په خدمت کښه حاضر شو او د خپلو اميرانو د خلاصې درخواست ټي او کړو۔ دا درخواست
منظور شو او اسيران پرېښودل شول۔

په بنون کښه د دشت يعني د ډيره جاتو د وهلو صلاح او شوه۔ بابر د خپل ډله سره
عيسی خيلو ته لاړ۔ دغه خلعو د بابر د ويرې نه کلي خالي کړي وو۔ دلته کښه ډيرې گټې
بيزې او لجه کړې شوې۔ عيسی خيلو د شېخون اراده کړې وه۔ ولې بابر هم ښه احتياط
کړې وو۔ په دغه وجه د عيسی خيلو شېخون کامياب نه شو۔ په دشت کښه غالباً د تانک
په خوا و شا کښه د پښتنو درخت سوداگران اولوتل شول۔ او يو معتبر سوداگر خواجه خضر
لوهافي د « سیدی مغل » د لاسه اووژل شول۔ د دغه نه پس بابر د خپل فوځ سره د
کوټ سلیمان په لښه کښه د ډهوکي په لار غزني ته لاړ۔ په دغه سفر کښه بابر د « آب
ایستاده » په ليدو ډير خوشحال شو۔ د دغه په عقله دهغه داسې وائي :-

« د ولاړو اوبو يو عظيم قادر زمونږ په مخکښه خور وو۔ اوبو داسان سره خبرې کوڼلې
او دلرې لرې کنارو ډله به په کښه اپوته ښکاريدې۔ لږ لږ ساعت پس به داوبو او اسان
تر مينځ څه سور سور شان خيز ښکاريدلو، او غيبيدلو۔ څه مونږ نژدې شو نو معلومه شوه
څه دهغه د زانو سيلونه وو۔ ولې دلته يواځې زانې نه وې بلکه د دغه اوبو په غاړه
زنګارنگ او قسم قسم نور مارغان هم وو۔ د خپل عادت مطابق بابر د دغه ولاړو اوبو
(آب ایستاده) نه تر دهغه وخته وړاندې نه شو۔ تر څو څه ټي د دغه په عقله مکمل
تحقيق نه وو کړې۔ په دغه ډول د بابر دا مهمه ختم شو۔

دا حقيقت څه دغه پښتنو قبائلو نه خو د بابر اقتدار ته او نه دهغه نه وړاندې د
بل کوم حکمران اقتدار ته غاړه ايښي وه۔ د بابر د خپلې وينا څرگند دى۔ د بنگښو په عقله
بابر داسې وائي۔ د بنگښو قبائل د لارې نه يو طرف ته آباد دي۔ دا خلق په رضا صلاح
ماليه نه ورکوي۔ ولې زه د ډيرو اهو کښالو په وجه لکه په مثال د بدخشان، قندهار
او هزنوستان د فتوحاتو د تاييا او انتظام په وجه ډير مصروف يم۔ او دا موقع نه موم
څه د دغه مستقله فيصله او کړم۔ ولې که چرې الله پاک زما دا خواخوښت پوره کړل نو
زه به په خپل اولين فرصت کښه د دغه علاقې خبره خلاصوم۔ او د دوى د لوت مارو

گوانہ یا تو خبر بہ ہم اہلم۔ دغہ شان پہ یو بلہ موقع د وزیرو استینو پہ عقلہ داسے
وائی۔ وزیر پستانتہ پہ خراج کنبے ہیر مست او بے قاعدے دی۔ دوی پہ دے موقع درے
سودہ گہے د خراج پہ ہول پیش کرے۔ ولے زہ بہ ددوی خبر اہلم: صو دا حقیقت
دے چہ ددے قبائلو کنبے د باہر خواہشات دھغہ پہ ژوند کنبے پورہ نہ شول۔ او د
دے قبائلو پہ ہر مہم کنبے ہغہ خپلہ ناکامی د نوروا ہموکشالو د سراجام کولو پہ پورہ
کنبے پتہ کری دہ۔ او دھغہ اولاد ہم چہ ہغوی تہ ددے پستینو ایل کول پہ میراث کنبے پاتے
شوی وو۔ دا قبائل پہ خراج ورکولو مجبور نہ کرے شول۔

پہ کال سکھلے کنبے باہر د غلجی پستینو پہ مہم روان شو۔ دا پستانتہ د باہر او دقندھار
دوارو د اقتدار نہ آزاد وو۔ چہ ”سردہ“ نوے مقام تہ باہر اورسید۔ نو ہغہ تہ او ویلے
شول۔ چہ دیو فرسنگ پہ فاصلہ مہمند پستانتہ دیر غافلہ پراتہ دی۔ دھغوی لو تیل
پکار دی۔ ولے باہر ددے نہ انکار او کرو۔ او ولے ویل چہ زما د پارہ د خپل رعیت لو تیل
نامکن دی۔ غلجی قبائل دا وسنچ زمانے پہ شان د باہر پہ وخت کنبے ہم د ”کتیہ واز“
پہ لورو میدانونو کنبے آباد وو۔ باہر او دھغہ قومیانو د غلجیانو د خیسو او کیژدو نہ د لوکی
تورے لوخرے چہ داسمان پہ نور فقلے او تورے گورے ورے تے سازے کرے وے۔ دلرے
نہ اولیدلے۔ نو دھیلے د پارہ تے خان ساز کرو۔ او او یا زرہ گہے تے دھغوی نہ اولجہ
کرے۔

ددے نہ پس د باہر د فوٹ یوحصہ د مال غنیت او لو تے سرہ د کابل پہ لور اولیرلہ۔
او پہ خپلہ باہر دیو زرسپاھیا نو سرہ دقندھار پہ لور لاپ۔ دقندھار صوبہ د ہرات د
سلطان حسین یا بقراء پہ حکومت کنبے شاملہ وے۔ ولے کوم وخت چہ شیبالی خان اوزبک
پہ ہرات حملہ او کرے۔ او تیسوری شہزادگانو دھغہ دلاسہ بدترین شکست او موندل۔ دغہ
وخت پہ قندھار باندے شاہیک ارغون تصرف موندلے وو۔ د باہر دا خیال وو چہ داوڑیکو
پہ مقابلہ کنبے بہ شاہیک دھغہ سرہ اتمام تہ آمادہ وی۔ لیکن حقیقت داسے نہ وو۔ شاہیک
د شیبالی خان اقتدار پہ خان منلے وو۔ دغہ وجہ وے چہ ہرکلہ باہر شاہیک تہ د خپلو راتلو
اطلاع ورکے۔ نو ہغہ دیر سپور جواب ورکرو۔ پہ دے خبرہ باہر دیر قہر ژن شو۔ او د شاہیک
مقابلے تہ پہ تادی روان شو۔ او اگرچہ د شاہیک فوجی طاقت د باہر پہ مقابلہ کنبے دیر زیات
وو۔ لیکن پہ جنگ کنبے باہر بریالے شو۔ او دقندھار پہ مہم کنبے د باہر لاسی تہ بے حسابہ مال
راغ۔ ددے پہ عقلہ باہر داسے وائی:-

۱۰۰۰ روپيا واپس ڪيئي دلنڪرگاه شڪل بيخي بدل شوي وئي۔ ٻي هر لور دنونو اسونو قطار نه ولايو۔ ٻي اوبانواو ٽيڙو باندي قيمي مالونه اواسابونه پار وو۔ دبليش قيهه خيهو، شاميانو اوفرشونو ٻيري لگيل، وي۔ دشابنيگ دخرانو نه دسپينو زروبي حسابه سڪه مات حاصل شوي اوبوري ترنه ڊڪي شوي وي۔ دهرسري سره دهغه حاصل ڪرده مال غنييت وو۔ ٻيري سڪهه بزي هم اولجه شوي۔ وٺي دهغو ٻي لور چا توجهه نه ڪوله۔

د مال غنييت د حاصلولو نه پيئ ٻي قندهار ڪيئي بابر خيل يو ورور ناصر مرزا مقرر ڪيو۔ او د مال غنييت د سبالولو ٻي غرض ٻي ٻيري تاديءِ د ڪابل ٻي لور روان شو۔ وٺي بابر لابل ته لار سيندئ نه وو چه ٻي لاره ڪيئي خبر شو چه شيباني خان قندهار محاصره ڪري ڪي۔ بابر ٻي ٻيري تاديءِ ڪابل ته راغي۔ او دائنده اقدام ٻي غرض ٽي د خيلو اميرانو سره مشوره اوڪره۔ دختي اميرانو داخيال وو چه بدخشان ته تلل پڪار دي۔ وٺي بابر دد سره اتفاق نه لريو۔ بابر دا اوويٺل :-

.. زمونڊ دشمنانو (اوزبڪيانو) دامير تيمور د اولاد ٻي تيولو ملڪونو قبضه ڪري ده او دلر لري علاقو ترک او مغل قبائيل هم دهغوي ملگري شوي دي۔ يواڻي نه ٻي ڪابل ڪيئي پاتي يم۔ وٺي زمانه دومره طاقت نشته چه دشيباني خان مقابله اوڪرم۔ او نه دهغه سره دصالح شرائط فيصله ڪوئي شئي۔ ٻي دڪي صورت ڪيئي به مونڊ ته ضرور دي محفوظ مقام ضرورت وي۔ او هغه يا بدخشان ڪيئي شئي او يا هندوستان۔ هڪه چه دداسي مضبوط دشمن نه ڪافي لري اوسيدال ضروري دي؟

غرض د بابر خيله اراده هندوستان ته دراتلو وه۔ ٻي دڪي سلسله ڪيئي ٻي بابر د شيباني خان خوف دومره غالب شو چه هغه سمدستي ٻي ڪابل ڪيئي يو رسته دار عبد الزاق ٻي خيل ٿانئ هاکم مقرر ڪيو۔ او ٻي خيله ٽي د خير لارا ونيوله۔ دخير قبائيلو د بابر ٻي دڪي وارخطايئي دڪوچ نه دهغه دتينيته اندازه اوڪره۔ او دهغه ٻي لنگر ٽي دهرلوري سحني شروع ڪري۔ او ٻيري ٽي اوتز نول۔ بابر ٻي دڪي صداقت ددڪي خبري اقرار ڪوي چه .. مونڊ ته دا نه وه معلومه چه چر ته به ٿو، اوڪوم ٿانئ به ايسار يو۔ بي ٿانئ ٻي ٿانئ به مگر هيڏو۔ او ٻي نوي نيا يونو ڪيئي به موقيام ڪولو۔ او غور به مو د ڪابل خبر ته نيول وو۔ وٺي دغوش قسمني نه د بابر دا مصيبت ٻي رز ختم شو۔ شيباني خان ته ٻي خيل ملڪ ڪيئي بغاوت اوشو۔ او هغه دڪيل محاصره خوڻه چه د قندهار ته د محاصره ٻي اوچتولو هم مجبور شو۔ او ٻي ٻيري تاديءِ خيل وطن ته لاري۔ ددڪي خبر ٻي اوريڏو د بابر اميد ونه بيا

تائنا شول۔ ہذہ پہ ڇیرے خوشحالی کابل تہ لار۔ دغه وخت دهغه پہ زرہ کبے بیا نوے نوے تلویسے را اولتیدے۔ اوخان تہ تے بادشاہ ویل شروع کړل۔ ہم پہ دغه کال رشتہ کبے بابر پہ مہمندو پښتنو حملہ اوکړہ۔ او دھغوی تے اولوتل۔ اگرچہ ددے نہ یوکال وړاندے بابر د مہمندو دلوتلو نہ پہ دے وجہ انکار کړے ووچہ داخلق زما رعیت دے۔

پہ کال سنہ۱۵۱۱ کبے بابر تہ یوکل بیا د شر قند قبضہ پہ لاس ورغلہ۔ پہ دغه کال د بابر او آل تیسور پخوانے دشمن شیبانی خان اوزبک د ایرانی بادشاہ شاہ اسماعیل صفوی د لاسہ اووڑلے شو۔ او بابر تہ شر قند خالی پاتے شو۔ چنانچہ ہغہ پہ ڇیرے تادی دسر قند پہ لور لار۔ او پہ ہغہ خائے قبضہ اوکړہ۔ پہ دے قبضہ یواخے بابر د خوشحالی نہ پہ جامو کبے نہ خائیدو۔ بلکہ دہغہ پخوانے رعیت ہم د بابر پہ راتلو ڇیر خوشحال وو۔ ولے پہ سسر قند باندے قبضہ بابر د شاہ اسماعیل صفوی پہ مرستہ جاری ساتلے شوہ۔ دغه وجہ دہ چہ بابر د شاہ اسماعیل صفوی د لوری نہ داسے شرطونہ تسلیم کړل۔ چہ ہغہ نہ صرف د بابر د خود داری منافی وو بلکہ دہغہ رعیت پرے ہم ڇیر ناراض وو۔ شاہ اسماعیل یو سخت متعصب او د تشیع د عقیدے د اشاعت سرگرم مبلغ وو۔ پہ بل لور بابر او دہغہ رعیت سوچہ سنی مذہب وو۔ دغه وجہ وہ چہ د شاہ اسماعیل پہ بلا دستی منلو سرہ د بابر شہرت او مقبولیت تہ پہ خپل رعیت کبے ڇیر سخت نقصان او رسید۔ او د سسر قند او بخارا خلقو شیبانی خان اوزبک تہ د یو شہید درجہ ورکړہ۔ گلکہ چہ ہغہ یو راسخ العقیدہ سنی مسلمان وو۔ د شاہ اسماعیل د لاسہ اگرچہ اوزبکو شکست موندلے وو۔ لیکن دھغوی طاقت ختم شوے نہ وو۔ چنانچہ اوزبک ڇیر زر د خپل یو سردار عبید خان پہ مشرئ کبے بیا راغونډ شول۔ او پہ شر قند تے حملہ اوکړہ۔ چونکہ د خپلو خلقو د بابر سرہ مرستہ نہ وہ نو بابر د اوزبکو نہ شکست اوموند۔ بابر د صفوی بادشاہ نہ د کومک خواست اوکړو۔ ولے دہغہ چہ کوم فوځ د بابر مدد تہ را اولیرلو دھغوی پہ سنی مسلمانانو د ورمہ ظلمونہ اوکړل چہ بابر ہم دھغوی پہ مدد پښیمانہ شو۔ دے دے ایرانی فوځ ہم د اوزبکو نہ شکست اوموند۔ او ټول اووڑلے شول۔ بابر پہ ڇیرے پردیشانی او بے سروسامانی کبے بیا کابل تہ راغ۔ (۱۵۱۳ء)۔ داخل ہغہ اتہ میاشتے د سسر قند بادشاہ وو۔

دے شکست د بابر پہ طبیعت کبے لویہ تبدیلی پیدا کړہ۔ دہغہ پہ طبیعت کبے غصہ

زیاتہ شوہ او د برداشت طاقت نے کم شو۔ پہ ہفتہ کینے احساس کمتری پیدا شوہ۔ او دستقبل نہ مایوسہ شو۔ د شرابو سرہ ہفتہ د بنگلو او افسو اضافہ ہم او کرہ۔ دغہ وجہ دہ چہ د دے نہ پس د شانہ پورے دہفتہ د سرگرمیو حال نہ معلومیری۔ ولے پہ دغہ کال ہفتہ نہ بیاد اباسیند نہ پورے د پنجاب زرخیزہ او شاداب میدانونہ وریاد شول۔ ولے د پنجاب د زرخیزہ میدانونو پورے د رسید و تولے لارے د پینتو پہ علاقہ کینے تیریدے۔ پہ دے ہولو لارو کہ د کرے او کومل درے وے او کہ د خیریا تلاش او کاتہ کھلے درے، پینتاناہ قبائل آباد وو۔ او ترخو چہ د دے لارو دا خوکیداران (پینتاناہ) بابر یا پہ زور او یا پہ رضا صلاح خیل خان تہ نہ وے ایل کرے۔ ترخو د پنجاب تر میدانونو رسیدی گران وو۔ دا خبرہ ہم بابر تہ سبہ معلومہ شوی ود چہ دیوے پرواہ سپہ سالار او یا دیو شکست خوردہ فوخ سرہ د درو دا خوکیدارہ شہ رنگ سلوک کوی۔ او دا حقیقت ہم د بابر د خیل وینا نہ خرگند دے چہ د اباسیند او د کابل تر میٹخہ خطہ کینے آباد پینتاناہ پہ اصلی معنوکینے ہیچا ہم نہ وو ایل کری۔ د بابر دوینا مطابق سوات، باجوڑ، ہشنغر او پینبور پہ یو زمانہ کینے د کابل د ریاست حصے وے۔ ولے د بابر پہ وخت کینے دا تولے علاقے د پینتو پہ خپلہ قبضہ کینے وے۔ او دھندا یا د کابل د اقتدار نہ بیخی ازادے وے۔ دغہ وجہ وہ چہ بابر ہم پہ حقیقت کینے د ہولو پینتو ایل کولو خیال پرینے وو۔ البتہ ہفتہ دا ضروری کتلہ چہ دھندا پہ لور خیل لارے محفوظ کری۔ پہ دے غرض ہفتہ د جنوبی پینتو جاج اہستے وو۔ دا اہل ہفتہ د قطبی پینتو پہ لور توجہ او کرہ۔ پہ دے پینتو کینے د تولو نہ اہمہ او طاقتورہ قبیلہ د یوسف زو وہ۔ چہ د بابر پہ زمانہ کینے او بن ورخ ہم پہ سوات او مردان کینے میستہ دہ۔ بابر دا اہل د یوسف زو د ایل کولو ارادہ او کرہ۔

د بابر او یوسف زو تر میٹخہ چیر ژور تعلق وو۔ دا تعلق د بابر د وینانہ ہم خرگندیری او د یوسف زو خیل روایات ہم د دے مرستہ کوی۔ د یوسف زو د روایاتو مطابق :-

ہر کلمہ چہ بابر کابل فاتح کرو نو پہ ابتداء کینے بابر پہ یوسف زو چیر مہربان وو۔ لیکن دلہ زاکو چہ د یوسف زو قدیمی دشمنان وو۔ د بابر پہ زبہ کینے د یوسف زو پہ عقلہ شکوک او شبہات پیدا کرل۔ او ہفتہ د یوسف زو سردار ملک احمد د وژلو ارادہ او کرہ۔ ولے ملک احمد ہم د دے نہ خبر شو۔ ملک یو چیر ہو بیار سرے وو۔ کوم وخت چہ ہفتہ د بابر پہ خدمت کینے حاضر شو نو بابر پہ تمت ناست وو۔ ملک احمد د تخطیم پہ ٹاٹے کولو نہ پس خپلہ سینہ بر بندہ کرہ۔ بابر ورنہ پوینتہ او کرہ۔ دا ولے ؟ ملک احمد ورتہ او وٹیل چہ ما

اوریدی دی۔ چہ بادشاہ زما د وژلو ارادہ لری۔ نو ماخپله مینہ پہ دے وجہ څرگنده کړه
 چہ هسه نه چہ د بادشاہ غښے خطا لارشی او بل څوک پر اوگلی۔ په دے خبره بابر دیر
 خوشحال شو او دهغه نه ټی یو څو تپوسونه اوکړل۔ چہ په هغه کینه یو دا وو۔ چہ سکندر
 څه رنگ سره وو؟۔ ملک احمد او وئیل چہ هغه خلعت بڅښونکے وو۔ بیا بابر او وے چہ بابر
 څه رنگ دے؟ ملک احمد او وئیل چہ دهغه ژوندون بڅښونکے دے۔ ځکه چہ زما ژوند به ماته
 بیرته راکړی۔ د دے په جواب کتے بابر دا او وئیل چہ ضرور داسے به وی۔ بیا بادشاہ په
 ملک احمد دیر مهربان شو او هغه ټی ټان سره خلوت ته بوتلو۔ او شراب نوشی ټی شروع
 کړه۔ بابر په نشه کتے مست شو او گډا ټی شروع کړه۔ ملک احمد په فارسی نښه پوهیدلو۔
 دهغه سازبانوساز شروع کړو۔ بابر چہ په گډا سترے شو نو ملک احمد ته ټی او وے چہ
 راوړه اوس زما انعام۔ بابر درے ټله د احمد نه انعام او غوښتو۔ او هر ټل به ملک احمد
 دمغه ته یو یو اشرفی ورکوله۔ د دے نه پس ملک احمد په خوشحالی او روغ جوړ خپل
 قوم ته واپس راغ۔

لیکن بیا بابر د یوسف زو په علاقہ هبله اوکړه۔ دهغوی فصلونه ټی تالا کړل۔ ولے دیوسف
 زو سنگر (قلا) ټی فتح نه کړے شو۔ د دے نه پس د قلا د استقام د جاج اخستلو په غرض
 بابر د فقیرئ په جامه کتے دخپل کیسپ نه را ووهلو۔ او د مورے غر۔ ته راغ۔ چہ دغه
 غر باندے یوسف زو خپل سنگر جوړ کړے وو۔ دا د لوے اخترا وړخ وه او د غره په وینج کتے د
 ملک شاه منصور کوروو۔ او هاته دیر خلق جمع شوی وو۔ بابر هم د فقیر په ډول هورے
 لاړ۔ هله ته هغه په یو غیبه کتے د ملک شاه منصور لور « بی بی مبارکه » اولیدله۔ بی بی مبارکه
 چہ فقیر اولیدلو نو د وینج په لاس ټی څه ډوډی او غوښه فقیر ته د خیرات په ډول اولیرله
 بابر پوښتنه اوکړه چہ دا چا درکړی ده؟ وینج والے او وئیل چہ « بی بی مبارکه » وینزے داسم
 او وئیل هغه مخامخ په غیبه کتے ناسته ده۔ بابر چہ هغه اولیدله نو دهغه بنا است ته حق حیران
 پاتے شو۔ د دے نه پس بابر را روان شو او په لار کتے ټی هغه ډوډی او پکړے دیوے کتے
 لاندے پټ کړو۔

له دا خون درويزه دوینا مطابق د دے میل وجه دا وه چہ ملک احمد په دویم ټل د بابر سلام ته په کابل
 کتے د حاضریدو نه انکار کړے وو۔ او په خپل ټان ټی ملک شاه منصور لیرے وو۔ ولے بابر په دے خبره هغه
 شو۔ او یوسف زو ته د سزا ورکولو ارادہ ټی اوکړه۔

چہ بابر خیل کیسپ تہ راغ نو ڀرپریشان وو۔ مکہ چہ قلاتے نسم نٺہ وه فتح کری او
 د عشق پہ مال کینے صم گرفتار شوی وو۔ آمرملک احمد تہ ٺے خط اولیکو۔ او دھیل ٺان
 د پارہ ٺے د بی بی مبارکے خواست اوکرو۔ ولے ملک احمد دے خبرے تہ نٺہ تیاریدو۔ دھغہ
 دا اووٹیل چہ ددے نہ وړاندے د بابر پہ ترٺہ اُلخ بیک او پہ ٺان میرزا لاغری یوسف
 زئی جینکی وادہ شوے وه۔ ولے دھغہ نتیجہ ٺے د قام د بربادی نہ بغیر بل ٺہ او نٺہ وتلہ
 نو دھغہ بابر تہ منکر شو چہ د وادہ جوکہ جینی صلیو زمونبر کرہ شتہ تہ۔ ددے پہ جواب
 کینے بابر دھغہ ٺول واقعات اولیکل۔ او د ثبوت پہ غرض ٺے دیو گتہ د لاندے دھغہ دووئی
 او غو بنے د پٺولو واقعہ ہم اولیکہ۔

ولے ملک احمد او شاه منصور بیا سم دے خبرے تہ تیار نٺہ وو۔ آخر د ٺولے قبیلے جرگہ
 غونپہ شوہ۔ پہ جرگہ کینے ٺولو مشرانو دا خبرہ غورہ کرہ چہ سرکھ ددے نہ وړاندے ہم
 لوپہ خوشنکے مغلو تہ ورکړے شوی دی نو اوس د بی بی مبارکے پہ ورکولو کینے انکار او د
 بادشاہ دشمنی افستل بہ د ٺولے قبیلے د پارہ د نقصان باعث اوکړی۔ پہ دے خبرہ ملک
 احمد اووٹیل۔ چہ کہ ستاسو پہ خیال کینے د قبیلے بہتری پہ دے کینے وی نو داسے دی۔
 غرض بابر تہ چہ د رضامندی خبر اورسید نو دھغہ ډیر خوشحال شو۔ یو لوٺے جشن ٺے
 اوکړو۔ او د ناوی د پارہ ٺے قیسی تھے اولیرلے۔ چہ پہ دھغو کینے یو تورہ ہم وه۔ پہ بل
 لور ملک احمد او ملک شاه منصور د بی بی مبارکے سرہ د «تالاش» نہ سم وړاندے راغلل۔
 دلته شاہی محافظان د استقبال پہ غرض موجود وو۔ بی بی مبارکے د خپلے دائی «رون» او
 د وینزو نوکرانو پہ منگرتیا کینے شاہی کیسپ تہ لارہ۔ د کیسپ پہ میٹھ کینے یو لویہ خیمہ
 وه۔ ناوی دھغ تہ اورسولے شوہ۔ پہ دغہ شپا، او بلہ ورخ د بابر د امیرانو بیگمات
 دھغ ملاقات تہ راغلے۔ ولے بی بی مبارکے دھغوی پہ لور ٺہ توجہ او نٺہ کرہ۔ او دھغوی دا
 اووٹیل چہ جینی ٺے سکہ چہ ډیرہ سبکی دہ۔ ولے زمونبر سرد ٺے پہ سبٺہ رنگ سلوک او نٺہ
 کړو۔ کیتے بہ شی۔ پہ دے کینے بہ ٺہ راز ضرور وی۔

بی بی مبارکے خپلو وینځو نوکرانو تہ وٹیلی وو چہ د بادشاہ د راتلو خیال د ساقی او نوکرانو
 دھغ تہ اطلاع ورکړہ چہ بادشاہ د جمع مانځہ تہ روان دے۔ د مانځہ نہ پس ٺے بیا اطلاع
 ورکړہ چہ بادشاہ ستا خیمہ تہ راروان دے۔ بی بی مبارکے سمدستی د تخت نہ سبکتہ شوہ او
 لاس پہ نامہ پہ قالین اودریدہ۔ چہ بادشاہ خیمہ تہ راندنہ شو نو دھغ پہ دیر ادب د بادشاہ
 تعظیم اوکړو۔ بادشاہ دھغ بنیاست تہ حیران شو۔ بیا پہ تخت کنبیناستو او وے وٹیل زما

پښتنه ميرمنه راشه زما خواکښه کښينه - ښي مبارکه تعظيم اوکړو. ولې وړاندې نه شوه بل ځل بيا بادشاه هغ ته دکښيناستلو اووے. داځل ښي مبارکه دحج نه نقاب لرې کړو او وے وئيل چه که اجازت وي نوڅه عرض کول غواړم - بادشاه اجازت ورکړو - ښي مبارکه اووئيل چه بادشاه ددافرض کړي چه ټول يوسفز قلم زما په لمن کښه راغونډ شوه دے. زما په خاطر بادشاه دهغوی قصور معاف کړي - بابر اووئيل چه ما د يوسف زو ټول قصورونه ستا په خاطر معاف کړل - او دهغوی ے ستا په جولي کښه واچول. ددے نه پس زما په زړه کښه د يوسف زو دپاره هېڅ خبره نشته. هغ بيا تعظيم اوکړو. او بادشاه هغه دښل ځان سره په تخت کښينوله. چه دمازگر دمانځه وقت شو نو بادشاه دمانځه اراده اوکړه - ښي مبارکه سدستی. دتخت نه کوزه شوه او دباچا پيزار ے دهغه دوراندے. راورې - بادشاه پيزار واچولو. نو ډير خوشحال شو او وے وئيل چه داچلونه به ضرورتا ته ملک احمد سټيلي وي. د بابر او ښي مبارکه د عشق و صحبت داستان د حقيقت نه خالي نه معلوميري. ښي مبارکه د بابر په حرم کښه داخله وه. او دهغه په مشور وکښه ے څه عصه هم لرله. دا درست ده چه بابر په ښل تحرير کښه دځپلو بگيا تو په باب کښه دعزت واحترام نه زياتي د دهغوی سره دښل عشق و صحبت واردات نه دی څرگند کړي. او اگر چه دښي مبارکه په عقله د بابر د بيان نه دامعلوميري چه دارشته، په سياسي اغراضو شوي وه. ولې ددے باوجود بابر چه دکوم قسم طبيعت خاوند وو. دهغ په رڼا کښه دا وئيل حقيقت ته نزدي معلوميري چه ددے رشتخ وجه د سياسي اغراضو نه علاوه عشق و صحبت هم وه. د بابر وروښي ښځه شهزادگي، عاښه سلطان کوه. دغه وقت بابر د اوولسو کالو يوځلے وو. ولې د بابر دا ازدواجي زندگي کاميابه نه وه. ددے يو وجه خو د بابر په طبيعت کښه د غندنه زيات د شرم ماده وه او بله دا چه د شهزادگي عاښه سلطان مينه هم د بابر سره نه وه. دغه وجه وه چه بابر به په ورځو ورځو خپل حرم ته نه تلو. په دے باب کښه په ځپله وايي، زه به حرم ته کله کله په لاسه او کله کله په شلمه ورځ تلم. بانه دا بنديز دومره زيات شو چه زه به ځپلے مور مياشت څلويښت ورځے پس په دیکو دیکو حرم ته ليرلم. دهغه دځپلے ښځه نه دے توجهي يوه وجه دا هم وه چه د ټولو مغلو او ترکو په شان په دغه زمانه کښه د بابر هم ديو هلک سره مينه پيدا شوي وه. ددے هلک نامه "بابري" وه. ورو ورو دامينه دليونټوب حد ته اورسيدله. ټوله ورځ او شپه به دهغه په ياد کښه سرگردانه پروت وو. بابر واځے. ددے نه وړاندے هېچا سره زما مينه داسه نه وه پيدا شوي. د زمانے ناسازو ماته د عشق و صحبت دافانو

اورید لوموقع ہم نہ وہ راگری۔ پہ ہغہ ورخو کینے چہ ما کوم شعرونہ لیکلی دی پہ ہنو
کینے دیو شعر نہ دامعلومیری چہ زہ ٹومرہ خوارو دلیل عاشق وم۔ ”بابری“ چہ بہ
زما کمرے تہ راغلو نومابہ دشرم نہ دہغہ سرہ سترگے تہ شوے مخاج کولے۔ پہ ہغہ
شعرونو کینے یو شعر دادے

چہ محبوبے پہ نظرشی زہ دشرم شم فوے
خلق کموری زمالورتہ زہ سورے شم نہ دلے

”دلیونتوب د جذا باتوپہ کے سیلاب کینے بہ زہ سرتورس پینے ابلہ پینے پہ لاروا کوٹو
اوبازارونو کینے کرخیدلم۔ کہہ بہ پہ میرو او غرونو سرشوم۔ نہے دخیل عزت قہہ پرواہ وہ۔
اونہ راسرہ دوستانو، خیلو خیلوانو او دملاقاتیانو د عزت قہہ خیال وو، رفتہ رفتہ د
بابر دا دلیونتوب جذبات خو ختم شول۔ ولے دنجو پہ باب کینے تے دہغہ بہ طبیعت کینے
بے پروائی او بے توجھی پیدا کرہ۔

بہ ہر حال د کال ۱۵۱۸-۱۹ء پہ ژمی کینے بابر دیوسف زو پہ مہم روان شو۔ بابر اول د
باجور نیت اوکرو۔ پہ باجور کینے د جباری قبیلے یورٹیس سلطان حیدر علی د باجور حکمران
وو۔ دخیل نہ اول بابر یو دلہ زاگ پینتون د سفیر پہ دول سلطان حیدر علی تہ اولیر، لو او
دہغہ نہ تے د قلا د حوالہ کولو مطالبہ اوکرہ۔ ولے سلطان حیدر علی د جنگ نہ بغیر د قلا
حوالہ کولو تہ آمادہ نہ شو۔ چنانچہ بابر د باجور پہ قلا حملہ اوکرہ۔ دغہ وخت د بابر سرہ
آتشینہ وسلہ ہم وہ۔ او د قلا د نیولو نورآلات تے ہم لرن۔ غرض د بابر مساج او منظم فریح
د باجور پہ قلا حملہ اوکرہ۔ د قلا دننہ محصور باجوریانو د دوی سرہ بنہ مقابله اوکرہ
لیکن د بابر د آتشینے وسلے پہ ممکنے د دوی جرأت بے کارہ ثابت شو۔ قریباً درے زرہ۔
باجوریان اوڑلے شول۔ پہ دے باب کینے بابر وائی ”د باجور خلق باہی بے دینہ وو۔ د
اسلام د نوم نہ ہم ناخبرہ وو۔ حکمہ مونبر ہغوی قتل کرل۔ او آل و عیال موئے قیدیان
کرل۔ بیا زہ د قلا د معائنے پہ غرض قلا تہ وردنتہ شوم۔ پہ لہر لوری مری پراتہ وو۔
زہ د سلطان باجور پہ محل کینے دیرہ شوم۔ دا ولایت ما خواجہ کلاں تہ ورکرو“
حقیقت دا دے چہ د باجور قلا نہ خو مضبوطہ وہ اونہ دیر لویہ ولے د باجور خلقو
نہ آتشینے وسلے لیدلے وے اونہ ورسرہ وے۔ پہ دے وجہ ہغوی بے حساب اووڑلے شول۔

لے اصل شعرے شوم شرمندہ ہرکہ یار خود را در نظر بیم
رفیقان سوئے من بیند و من سوئے دگر بیم

دہ کرشی « بہ مقام چہ شو۔ ایرانیانو کو قتل عام کرے وو۔ بہ ہفغ دبا برزہ تہ پیر درید رسیدے وو۔ ولے افسوس دے چہ پہ باجور کنے ددے خلقوے دریغہ قتل بابر تہ نصیخ صدمہ اونہ رسیدلہ۔ دبا جور دتسخیر نہ پس بابر دیوسف زو پہ تکل روان شو۔ ددے بہ حقلہ بابر دایسے وائی :-

« دجمع پہ ورخ پہ یوسف زو پینتنو دحملے پہ غرض دسواد (سوات) پہ لار کوچ اوشو۔ (او غالباً بہ ہفغہ خائے کنے تے کیپ او گولو۔ کوم خائے چہ دبا جور او خندول سیند ونہ یو خائے کیری۔) دلته کنے ملک شاہ منصور چہ د ملک سلیمان شاہ خوتے او پہ دولت خواہانو کنے شامل وو۔ حاضر شو۔ او دیرہ خونداروہ او دنشے نہ دیکہ مزیدارہ شیرینی تے دتخے پہ دول پیش کرہ۔ ددے نہ یوحصہ ما او خورلہ۔ یوحصہ طغائی تہ او دوٹہ حصہ عبداللہ کتاب دار تہ ورکرہ۔ بہ دے کنے داسے نشائی خیزونہ وو چہ دمانام نہ پس چہ امیران دشورے پہ غرض جمع شول۔ نوزہ دخیس نہ بھر نہ شوم تلے۔ یو عجیبہ نشہ وہ۔ تھے زمانہ پس کہ ما درے وارہ حصے خورلے وے نو بیا بہ ہم دومرہ نہ ووم نشہ شوے۔ مونز لا پہ دے علاقہ کنے وو۔ چہ ترکیٹیو گیتیو اوہ اووریدلہ دایسے بہ شاید چہ کلہ ناکلہ کیڈال۔ تھکے چہ مقامی خلق پہ دے دیر حیران وو۔ دسلطان اویس سوادے (سواتی) پہ مشورہ ددے علاقے دخلقونہ ثلور زہ خروارہ وریرے دسنگر دپارہ او غوبتلی شوے۔ او ددے دو صولود پارہ دسلطان اویس اولیرلو۔ دے تھکل او غرتنو خلقو دومرہ محصول چرتہ نہ وو ورکرے۔ دیوسف زی قوم د بہتری پہ خاطر ما دخپل خیرخواہ ملک شاہ منصور ثور غوبتلی وہ۔ ہفغہ دخپل قام دلوری نہ د وکیل پہ دول رائے وو۔ مونز لا پہ دے پراؤ کنے وو چہ ددے جینی دیوسف زو دخراج سرہ دراتلو خبر را اورسید و۔ ماننام مونز دشراب نوشی جلسہ اوکرہ۔ چہ پہ ہفغہ کنے موسلطان اویس ہم شامل کرے او دھنڈہ سرہ موپتہ جرگہ اوکرہ۔ ددے خائے نہ مونز کوچ اوکرہ۔ او چہ ورائدے لارو نو دشاہ منصور کثر ورور ملک طاؤس خان خپلہ وریرہ ٹکنبینی پراو تہ را اورسولہ۔ دا میرمن دبا جور قلا تہ اولیرلے شوے۔

« د امیرانو او دلہ زا کو سردارانو سرہ مونز مصلحت اوکرہ۔ صلاح پہ دے راغلہ چہ

لے بی مبارکہ د اکبر تر زمانے ژوندی وے۔ او ددے تھے اولاد نہ وو شوے۔ بہ مغل بیگماتو کنے دامیرمن

د دافغانی بیگم « بہ نامہ مشہورہ وے۔

کال په ختسیدو دے. او کاشتکارانو خپل فصلونه او پت کړی دی. په دے ورځو کښے د سوات رسوات) په کڅی کښے که وردننه شو نو لښکر به دغله د نیشتوالی نه په گړاؤ شی. ښه به دا وی چه د سوات په سیند پورے شو. او دره مورے په میدا نو تو کښے په ابادو یوسف زو چپاؤ او کړو. ولے دا حمله د په یغنی کښے نه وی. بلکه مخکښے کال به د فصل د تیاریدو په وخت کښے د دوی خبر واخلو."

لکه چه مو وئیلی دی د بابر د دے یادداشتونو نه د یوسف زو او د بابر د تعلقاتو د روایق افسانے ترمینځه هه نا هه تعلق څرگند پیری. د یوسف زو دوکیل رملک شاه منصور په مخکښے د بابر په نشه کښے بیخوده کیدل. د بی بی مبارکے د خپلے قبیلے د خراج سره راتلل. بیا په دے قبیلے باندے د حمله التوا، او د دے نه پس په یوسف زو باندے حمله نه کول داسے خبرے دی چه د بابر او د دے قبیلے ترمینځه د مفاهت غمازی کوی. او دا ظاهره ده چه د مفاهت په دے کوشش کښے به د بی بی مبارکے لویه برخه وه. د یوسف زو په دے مهم کښے لکه هه رنگ چه د واقعاتو نه ظاهره ده دلہ زاک پښانہ به د یوسف زو او مهمنزو قبایلو ته په قبیلوی جنگونو کښے تنگ وو. او د بابر په دے تاخت کښے به د هغوی د انتقام جند هم سریدله. دغه وجه وه چه که د یوسف زو د تاخت معامله په ملله کښے پریوته نو دلہ زاکو بابر ته په مهمنزو باندے د حمله مشوره ورکړه.

چنانچه بابر د خپلو فوځونو سره د دریاغے امبهار په غاړه غاړه میداځی علاقے ته رانیکته شو. او د هشتنغر د مهمنزو سره غے سوک ټپیره او کړه. د هشتنغر په باب کښے دا متل مشهور دے چه که هشتنغر نه خورے نو بد پر مه وایه. دا متل به هغه وخت هم شاید چه په هشتنغر صادق کیدے شو. لیکن د بابر په زمانه کښے په هشتنغر کښے نه خو دا فارسی گنی وو. نه تا کو اونه داسے نهرونه. نو د بابر چه د هشتنغر دلوتلو نه کومه توقع وه هغه پوره نه شوه. د هشتنغر نه بابر د تخت باغی په خوا کښے تیر شو. او کاتلنگ ته راغ. او د دے ځای نه بیا شهباز کړے ته.

په دغه ورځو کښے د شهباز کړه دا موجوده ځای آباد نه وو. ټکه بابر د دے کلی نوم نه اخل. بلکه د دے کلی په خوا کښے چه کوم خور (مقام) به پیری. د هغه خور او د دے خور په خوا کښے د یو غر ذکر کوی چه منظر ته ډیر پرفضا او خونده ناک وو. بابر هم د دے غر سرته اوختلو. معجون غے او خورل او د دے ځای د دلفریب منظر نه غے لطف حاصل کړو. د بابر د وینا مطابق د دے غر په سرد شهباز نوے یو واحد قبر

وہ۔ ہاہر ددے قبر دورانولو حکم اوکرو۔ ٹکھ چہ دھغہ پہ خیال کینے پہ داسے پُر فضا
مقام باندے دیو ماحد قبر ٹھہ جواز او موزونیت نہ لرلو۔

یہ شہباز قلندر۔۔ داہون درویزہ د وینا مطابق پہ کومو ورھو کینے چہ دیوسف زو دسے دسوات
د بادشاہانو پہ قبضہ کینے وہ پہ دغہ زمانہ کینے یو درے تنہ سیدان چہ پہ خپلو کینے ورونہ او پرنیک
او خدا پرست بندیاں وو۔ دے علاقے تہ راعلی وو۔ پہ دے ورو جو کینے دیو نامہ سید احمد محمود وہ۔ دا
سرے دکلپائی پہ خواوشا کینے پہ لنگر نوے کلی کینے استوگن شوے او دھیلے پارسائی او نیکا عملی پہ وجہ
ٹے پہ خلقو کینے پیر شہرت بیا موندلے وو۔ چہ دے وفات شو نو خپلو مریدانو دہ کوہ لنگر د پاسہ بنج
کرو۔ وروستو ٹھہ زمانہ پس دے علاقے تہ دمراسان دلوری تہ شہباز نوے یوسرے راعلو او دلہ زاکو
پستونود ہنجکزی ٹانگے سرہ میشتہ شو۔ دا دلہ زاک پیر جاہلان او داسلامی تعلیقاتو نہ بیخی نابلدہ وو۔
دے شہباز چہ شان لہ بہ ٹے قلندر وٹیل، او یوگمراہ، ماحد او چالاک انسان وو۔ دا خلق خپل مریدان کړل۔
او ددہ پہ وجہ تھول گمراہان شول۔ دے ماحد شہباز د سید احمد محمود قبر او سپردلو۔ دہغہ ہدیوکی
ٹے د قبر نہ راویستل۔ او قبرے خالی کړو۔ او خپلو مریدانو تہ ٹے ہدایت اوکرو۔ چہ زما دمرگ نہ پس ماہم
پہ دے قبر کینے بنج کړی۔ ددے نہ قہ صودہ پس شہباز ماحد خپل مریدان جمع کړل۔ او دتنا وولو پہ یو کلی
ٹے حملہ اوکړہ۔ پہ جنگ کینے د ماحد او وڑلے شو۔ او تنا وولو ترینہ سر پر کړو۔ او دھان سرہ ٹے یورہ۔
ولے دہغہ مریدانو دہغہ ے سرہ تہ را وړہ۔ او د سید احمد محمود پہ ہخہ خالی قبر کینے ٹے بنج کړہ۔ دغہ
وجہ دہ چہ دا خانے د شہباز قلندر پہ مقبرہ مشہور شو۔ د اکبر پہ زمانہ کینے چہ دا علاقہ د ہغہ امیرانو
اویولہ او پہ لنگر کلی کینے ٹے قلا جوړہ کړہ نو ہغہ کلے پہ لنگر کوٹ مشہور شو۔ چونکہ مغل امیران ددے
ماحد د حقیقت تہ خبر نہ وو نو ددہ مقبرے تہ بہ ٹے شہباز گمراہ وٹیل۔ او پہ اولس کینے ہم دا نوم
مشہور شو۔ درویزہ د مغل حاکمانو نہ دا توقع لرلہ چہ ہخوی یہ د دے قبر نہ ددے ے دین ہدیوکی
را وکاپی او د سید احمد محمود یدل بہ واخلی۔ (تذکرہ الابرار ص ۱۵۶ تا ۱۶۱)

داسے معلوم پوری چہ د ہاہر دراتلو پہ وقت کینے د شہباز د الحاد خبرے پہ خلقو کینے مشہورے وے۔
او دا قیاس کیدے شی چہ د سید احمد محمود پہ قبر کینے بہ دہغہ د بنجولو واقعہ ہم د ہاہر دراتلو
نہ قہ لہرہ مودہ وپاندے شوی وی۔ او ددے یاد بہ د خلقو پہ ذہن کینے لا تازہ وو۔ مگہ ہاہر ہغہ د ملحد
پہ لفظ یاد کړے دے لیکن داسے نیگار پیری چہ د ہاہر د تلونہ پس د شہباز مریدانو دہغہ قبر بیا جوړ کړے دے۔
او د زمانے پہ تیریدو سرہ دہغہ د الحاد خبرے ہم د خلقو د ذہنونو نہ وتلی دی۔ اعکان لری چہ د اکبر پہ
زمانہ کینے بہ ہغہ دیو بزگ او ولی عیثیت موندلے وی۔ او ددہ مقبرہ بہ د عوامو زیارت محماہ (نور پہ ص ۱۶)

د شہباز گھر نہ پس بابر د صوابی پہ لور لار۔ ہلتہ تے د گیت دیو نیکار اوکرو۔ او بیا دھنیا پہ کھو در پورے شو۔ او د بھیرے پہ لور لار۔ ولے د جھلم پورے بہ رسیدے وو چہ بیرتہ راستون شو۔ او دا ٹک نہ یو شو میلہ بنکتہ پہ کشتیو کئے پہ اباسیند را پورے شو۔ دا دسپری موسم وو۔ پہ کھر لور رنگا رنگ گلونہ غوریدلی وو۔ ہول ملک گل گلزار او سبزہ زار وو۔ بابر بنہ پہ طبع پلینور تہ را اورسین۔ او دلتہ شو ورٹے ایسار شو۔ پہ دے موقع بابر د گورگھری سیل ہم اوکرو۔ ولے د دے ٹاٹے د لیدلو چہ قومرہ تلوسہ بابر لرلہ۔ ہخہ قومرہ تے دا ٹاٹے خونہ نہ شو۔ د گورگھری پہ باب کئے بابر داسے واٹی؛۔

” بلہ ورخ پہ باگرام (پلینور) کئے مونز د گورگھری د سیل پہ غرضی روان شو۔ پہ دنیا کئے بہیل داسے ٹاٹے چر تہ نہ وی چہ ہلتہ بہ دراہبانو داستوگنے د پارہ داسے تگے او بندے کو تہئی جو پے شوے وی ھہ رنگ چہ مونز پہ دے ٹاٹے کئے اولیدے۔ چہ پہ دروازہ بندہ ورتوٹی او دودہ درے پورے بنکتہ لارشی نو بندہ د پارہ بے د دے نہ بلہ لار نہ وی چہ او برد او برد پر مخ قبلی۔ او د گیدے پہ سکیندو سکیندو مخ پہ بنکتہ او بنوٹیبری۔ د تیورے دا حال دے چہ ترخو دریا ھہ بندوبست نہ وی نو دنہ تل نامکن دی۔ پہ دے ٹاٹے کئے ٹاٹے پہ ٹاٹے د سرونو او ربرو وینبتہ بے مسابہ پراتہ دی۔ د دے گورگھری پہ تولو اطرافو کئے داسے ورے ورے کو تہئی جو پے شوی دی ھہ رنگ چہ پہ مدرسو کئے د طالبانو د پارہ یا پہ راضب خانو کئے د سادھوگانو د پارہ جو پے وی۔“

لکہ چہ د بابر د واقعاتو نہ نا خبرہ پہ خیلہ خرگندہ دہ۔ دلہ زاک پینتانہ د بابر پہ مہاتو کئے د پینتو برخلاف دھفتہ ملگری وو۔ دغہ وجہ دہ چہ ہرکھ بابر د باگرام پلینور نہ د کابل پہ لور روانیلو نو ہفتہ دلہ زاکو مشرانو تہ سل سل مثقالہ سپین زر، درے درے غواگانے او یوہ یوہ مینبہ د تعنے پہ چول ورکریے۔ او د پینتو د نورو قبیلو مشرانو تہ تے ہم پہ خیل خیل مناسب انعامونہ ورکریل۔ او د کابل پہ لور روان شو۔ بابر چہ پہ خیبر وردنہ شو نو ھنے امیرانو ہفتہ تہ دافریدو د لوتلو مشورہ ورکریہ۔ ولے بابر پہ دے موقع د امشورہ اونہ منلہ۔ او وے وٹیل چہ زما سرہ د یوسف زو فکر دے۔ بابر چہ علی مسجد

(پاٹہ حاشیہ ص ۱۱۴) گھریدلی وی۔ دا ہم ظاہرہ دہ چہ د شہباز د قبر سرہ چہ بابر کوم سلوک کریے وو انھون درویزہ دھغ نہ خبر نہ دے۔ او نہ مغل امیرانو تہ د دے ھہ علم وو۔ د مقام خور سرہ متصل د قطب پہ لور د شہباز گریے سرہ چہ کوم غردے د شہباز قائد قبر بہ شاید چہ بہ دے غر جوہ وو۔

تہ اورسید - نو دلتہ معروف دلہ زاک یعقوب فیل دھغہ بہ خدمت کینے وریرے اوگھان
 دمیلمستیا بہ دول پیش کرل - دخیبر پہ قبائلو کینے دارواج ترنن ورغے موجود دے چه
 دوی هر عزتمند صیلمہ تہ چه خیبر تہ راشی دمیلمستیا پہ دودگھان پیش کوی - ددے نہ دا
 ہم معلومیروی چه د نورو پینتو قبائلو پہ نسبت د دلہ زاکو او بابر تعلقات خوشگوار وو - او
 دا ورنہ ہم بیکارہ دہ چه د خیبر پہ استوگنو قبائلو کینے دلہ زاک ہم شامل وو - او مقامی
 روایات ہم ددے تائید کوی - بابر پہ عالی مسجد کینے شو ورغے ایسار شو او بیا کابل تہ اورسید
 بابر تہ دخیبر راغلی وٹیلو پہ غرض ملک شاه منصور او دیوسف زویو شو سپین گیری کابل
 تہ راغلی وو - بابر دوی تہ ہم خلعتونہ ورکرل - او پہ عزت تے دکابل نہ رخصت کرل - پہ
 دے دول د بابر دا دویم مهم پائے تہ اورسید -

دکال ۱۵۱۵ھ د منی پہ موسم کینے بابر پہ دریم قل د پینتو پہ مهم دکابل تہ راروان
 شو - او پہ خیبر رااووتلو - داقل دھغہ بیا دیوسف زو پہ ارادہ راغلی وو - دیوسف زو
 سرہ اگر کہ د بابر خیلوی شوی وه ولے داسے معلومیروی چه دے طاقتورے قبیلے د بابر پری تہ
 غارہ تہ کینے بودلہ - بابر چه پینور تہ راغے نو د دلہ زاکو پہ مشورہ تے دہشتنغر د لوٹلو
 فیصلہ اوکرہ - ولے دہشتنغر د دولت او د غلو د پریوانی چه حومرہ صفت بابر تہ شوے وو
 دھغے پہ خلورصہ حصہ ہم د بابر پہ لاس لانگو - داقل ہم بابر دیوسف زو سرہ لاس
 وانہ جٹلو - او یونوی ارادہ تے اوکرہ - بابر د افریدو او شنوارو د لوٹلو پہ غرض روان
 شو - افریدی او شنواری چه ہر حملہ آور بہ د دوی نہ تر پوزے راغلی وو - پہ اول قل د بابر
 د لاسہ دیرگی وو شول - پہ دے مهم کینے بابر د شنوارو یوہ ٹانگہ خضر خیل اولوتلہ او
 ہم پہ دے مهم کینے بابر د وزیرو نہ درے سوہ گہے د مزاج پہ دول واخستلے - ولے داسے
 معلومیروی چه شنوارو، افریدو او وزیرو بابر خیل ارمان پورہ کولو تہ پورے نبود - ٹکے چه د
 بگبنو دمهم پہ شان داقل بیا بابر تہ د بدخشان پہ حقلہ بد بد خبرونہ را اورسیدل، او ہذہ
 د پینتو د غورونو تاوولو نہ بغیر کابل تہ پہ تلو مجبور شو - پہ دے کینے شک نشتہ د بابر دا
 مهم اگر چه د پینتو پہ ایل کولو کینے غوکامیاب تہ شو لیکن بیا ہم د بابر د پرلہ پسے تاختونو
 دومرہ اثر او شو - چه وزیر، افریدی او د پینور قبائل د بابر د تاختونو نہ بہ ویرہ کینے
 پرے وتل -

پہ کال ۱۵۲۰ھ کینے بابر بیا پہ اباسینہ پورے وتو - او د سیالکوٹ او سید پورنارنہ
 تے اونیول - ددے مهم پہ دوران کینے بابر تہ پہ کابل باندے د قندھار والی شابیگ د

عیل اطلاق را اور سیدہ۔ او ہفتہ پہ چیرے تندی کابل تہ واپس شو۔ ددے مہم دلار
 کورد او نورو واقعاتو تفصیل نہ شی موندے۔ بابر چہ کابل تہ اور سید نو دقندہار
 دفتح کولو ارادہ تے اوکرہ ککچہ دقندہار دفتح نہ بغیر ہفتہ خیل ورکو تے ریاست غیر
 محفوظ کھلو۔ او پہ ہند باندے ہفتہ پہ تسلی سرہ تاختونہ تہ شوکولے۔ بابر دمناسب
 تیاری نہ پس پہ قندہار حملہ اوکرہ۔ او پہ کال سلسلہ کبے تے فتح کرو۔ شاہیک (ارغون)
 دقندہار نہ بندہ تہ او تہبتیدہ۔ او ہلتہ کبے پہ یو علاقہ خیل ریاست قائم کرو۔ ولے
 سمدستی مرشو۔ او بابر دیو خطرناک دشمن نہ بے عمہ شو۔

ددے نہ پس زرتزرہ بابر تہ دھندوستان دفتح کولو موقع ہم پہ لاس ورغلہ۔ د
 بابر دھندوستان دفتح ددے آخری مہاتو تفصیل دابراہیم لودی پہ سلسلہ کبے شوے دے۔
 عرض بابر پہ ۱۵۲۶ کبے پہ ابراہیم لودی بریلے شو او دھندوستان سلطنت تے لاس تہ
 راغ۔

دپانی پت دا جنگ دسیاسی نتیجہ پہ لحاظ یو فیصلہ کن جنگ وو۔ پہ دے جنگ کبے د
 پبنتو مرکزی طاقت پہ ہند کبے سقوط او موند۔ او ددوی طاقت تار پہ تار شو۔ دھندوانو
 پہ زہونو کبے ہم ویرہ پرے وتلہ۔ درانا سانگا امیدونہ مراوی شول۔ ددے جنگ پہ
 نتیجہ کبے پہ ہند کبے د مغلو سلطنت قائم شو۔ د پنجاب او دواب د علاقے د حکومت تہ
 علاوہ د بابر لاس تہ بے اندازے مال و دولت راغ۔ ولے بابر پہ چیرے فیاضی او دریا
 دلخ دیلو امیرانو او فوجیانو بنا تہنہ اوکرہ۔ انعامونہ اکرامونہ تے ورکول۔ او د کابل پورہ
 ہفتہ خیل متعلقین ددے بخشش نہ محروم نہ کرل۔ دقنداز او غزنی پورے ہفتہ خیلو خلقو
 تہ تحفے اولیہ لے۔ او ددے فیض نہ د بدقشان استوگنو ہم برخہ او موندلہ۔ ددے سرہ بابر
 دا اعلان ہم اوکرہ چہ دامیر تہموریاد چنگیز خان دنسل ہر سیری تہ دادعوت دے چہ
 ہفتہ د زمونہ دربار تہ راشی۔ او د خیل خدمت او ہمت مطابق د برخہ حاصلہ کری۔ د
 ہفتہ داوینا پہ دے خبرہ دلالت کوی چہ د دیرو کالونو داوارہ گردی نہ پس ہفتہ تہ داستوگنے
 د پارہ یو غوریزہ او فراخہ زمکہ پہ لاس ورغلی وہ۔ او ہفتہ دا فیصلہ کری وہ چہ د خیل
 نسل تول افراد ہم دلہ راغونہ کری۔ او دغہ زمکہ دھغوی وطن او گرٹوی۔

د پانی پت فتح د بابر د نورو فتوحاتو د زنجیر یوہ کری دے۔ د پبنتو طاقت امر چہ

زپے شوے وو۔ ولے ختم شوے نہ وو۔ دغه وخت د راجپوتو پہ خله کنبے نصم دھندستا
 شهنشاهي ته اوبه راغله وے۔ بابر ددے خطر اتو نه بنه واقف وو۔ دغه واثي د کوم
 وخت هه مونبر په اکره کنبے داخل شونو ددے علاقے د خلغو او زمونبر ترمينجه سخت مخالفت
 اونفرت وو۔ کاشتکاران او سپاهيان ټول به زما دسرونه لرے لرے تنبديل۔ د دهلي او اکره
 د بنارونو نه علاوه نور وټولو قلا بند بنارونو خپل مورچه مضبوط کړے وے۔ او دغه نه نه وو
 حواله کړی۔ نه نه اطاعت منلے وو۔ په پښتو اميرانو کنبے قاسم خان په سنبل کنبے، نظام خان
 په بيانه کنبے او حسن خان په ميوات کنبے فتنه پورته کړی وه۔ دغه شان تاتار خان په گواليار
 کنبے، حسين خان په راپړی، قطب خان په اتاوه کنبے او عالم خان په کالپي کنبے مړنوک شوی
 وو۔ په قنوج او د سيند نه پورے په ټوله علاقه هم د پښتو قبضه وه۔ په دوی کنبے نصير
 خان او معروف خان او داسې ډير نور اميران د ابراهيم لودی د وخت نه باغيان شوی وو۔
 په دے ډول د مشرق په لور د گنگا په غاړه د پښتو اميرانو او د قبيلے په لور د راجپوت سردارانو
 د مضبوط ډلے ترمينجه بابر گير وو۔ دغه وجه وه چه هرکله دهندي اميران خواهه که پښتانه وو
 او که راجپوت په دے خبره پوه شول هه بابر په هند کنبے داستوگنه اراده لری۔ او دا ملک
 خپل ملک گرځوی۔ نو دوی په ملک کنبے داسے لرے کړے جوړ کړو چه د مغلو نه نه دوه درے
 خطا کړل۔ او د مغلو اکثر سرداران نه د کابل ټلونه ليواله کړل۔ ولے په دے موقع بابر د ډير
 غور او تدبير نه کار واخست۔ خپل اميران نه راغونډ کړل۔ د هغوی په مخکښي نه يو ولوله
 انگير او موثر تقرير او کړو۔ او هغوی د هند، د فتحې د تکميل په مقصد متفق شول۔ سره د
 دے د بابر يو لوڅ امير خواجه کلان بيا هم د هند استوگنه ته تيار نه شو۔ او بابر هغه کابل
 ته رخصت کړو۔ دا امير (خواجه کلان) د هند جنگونو او مشکلاتو دومره ویرولے وو چه د
 ټلو په وخت کنبے نه د دهلي په قلا دا شعر اولیکو ه

اگر به خير و سلامت عبور سندا کم

سياه روڅ شوم گر هوا ته هند کم

بابر اول پښتانه اميران هه په روغه جوړه او هه په منگ جگره خپل خان ته مائل
 کړل۔ ولے دغه وخت هغه د راجپوتو د بغاوت نه خبر شو۔ د دهلي او اکره د فتحې په
 وجه چه د رانا سانگا منصورې سندا ے شوے نو هغه ټول راجپوت راجگان د خپل جنټي
 لاندے راغونډ کړل۔ او دهند وستان نه نه د مغلو د ايستلو تاييا او کړه۔ په دے سلسله کنبے
 د راجپوتو سره هڅه پښتانه اميران هم ملگری وو۔ بابر د رانا سانگا مقابله ته روان شو۔

دمغلو او راجپوتو داجنگ دہ سیکری ۴ پہ مقام چہ د اکرے نہ د (۲۶) میلو پہ فاصلہ واقع دے اوشو۔ پہ دے جنگ کینے ہم بابر پہ خیل تدا براونجکی مہارت پہ راجپوتو کامیاب شو۔ راجپوت او تبتیدل۔ دھغوی اتحاد ختم شو۔ او د بابر لہ تے یو خطرناک دشمن لرے شو۔

پہ ۱۵۲۸ء کینے بابر چندیری ہم فتح کرہ او د مالوے پہ مہم کینے لگیا وو۔ چہ د قنوج د پینتو د بغاوت نہ خبر شو۔ او سدستی قنوج تہ راغ۔ باغیان تے اورغلول او بیائے رنٹھسبور ہم فتح کرو۔ پہ دے ورٹوکینے د ابراہیم یو وورور محمود خان لودی پہ بہار قبضہ اوکرہ۔ د محمود پہ مرستہ بنگالیان ہم او دریدل۔ ولے بابر دوی تہ ہم شکست ورکرو۔ دغہ ورٹوکینے د بابر صحت پہ پرے وتو وو۔ پہ دے دوران کینے ہغہ د خیل نوی سلطنت پہ انتظام کینے مصروف وو۔ د دے نہ پس ہغہ تہ نوی فوٹ کشتی او نہ کرہ۔ د یوٹو میاشتو ناہورتیا نہ پس بابر پہ کال ۱۵۳۱ء کینے وفات شو۔ د وفات پہ وخت کینے د بابر عمر (۴۸) کالہ وو۔

پہ ابتداء کینے بابر د اکرے پہ یو باغ کینے دفن کرے شو۔ او نہہ کالہ ہم پہ دے باغ کینے وو۔ لیکن داسے معلومی چہ بابر خواجہ کلان ۴ او یا نورو امیرانو تہ د خیل مدفن پہ بارہ کینے ضروری ہدایتونہ ورکری وو۔ دغہ سبب وو چہ ہرکالہ ہمایون او مغل امیران د ہندوستان نہ پہ وتلو مجبور کرے شول۔ دغہ وخت د بابر پینتے میرمن «بی بی مبارکے» د خیل خاوند بانہے رلاش) پہ حفاظت سرہ د ہند نہ کابل تہ اورسولو۔ او ہلتہ د بابر پہ غوریز تفریح گماہ کینے بنج کرے شو۔ د بابر مدفن د موجودہ شہر کابل نہ داونو یو بن او د بالا حصار عرہ د نظر نہ پناہ کرے دے۔ دغہ تے د رحلت گماہ بابر پہ نامہ مشہور دے۔

بابر د پیرے مضبوط ارادے خاوند وو۔ ہر مصیبت بہ تے پہ خدا تیرولو۔ پہ مینٹے ایشیا او ہندوستان کینے چہ ہغہ کوے جنگی کارناکے سر تہ رسولی دی دہغے پہ بنا ہغہ د دنیا پہ لویو لویو فاتحانو کینے د تے موند لوحق لری۔ پہ ہند کینے دمغل سلطنت باقی ہم ہغہ وو۔ ولے دہغہ سلطنت لا مضبوط شوے نہ وو چہ وفات شو۔ بابر د فنون جنگ نہ خونبہ خیردار وو۔ ولے پہ ہغہ کینے دا صلاحیت نہ وو چہ پہ خیلو مفتومہ علا قو کینے خیل حکومت مضبوط کری۔ د زور دستور مطابق ہغہ ہم خیل سلطنت پہ جاگیر دارانو وٹیلے وو۔ ترٹو چہ بابر ژوندے وو ہغہ خیل جاگیر داران پہ خیل اطاعت مجبور ساتل۔ د جاگیر دارانو او بابر ترمینجہ د اتحاد ذریعہ صرف د بابر خیل ذات وو۔ او کوم وخت چہ ہغہ د

میخ نه او وتلو نو په دوی کبڼه هم انتشار پیدا شو - د هغه جانشین هملیون دوسره مضبوط نه ووجه د سلطنت شیرازه ته د شلیدو نه پخ کړه وه -

د بابر شخصیت د دلکش او صافو مجبوعه ده - هغه د علم مجلس ماهر، د ترکي ژبه نښه شاعر او د ترکي او فارسي یو بهترین لیکوال وو - هغه چه کوم واقعات ده، توژک بابري ، په نامه لیکي دی هغه د دغه صنف یو بهترین کتاب کڼلے شی - بابر خپل ذاتي حالات او واقعات په میرح صفائي او وضاحت لیکي دی - هغه په منظر نگاري کبڼه ډیر ماهر وو - کوم هایونه چه هغه کتلي دی یا د کومو مخلوقو حالات چه هغه هه رنگ لیکي دی ، هغه دده په متجسس طبیعت او دده د منظر نگاري په کمال دلالت کوی - بابر چه په خپل توژک کبڼه خپل ذاتي حالات او د کومو کسانو ذکر کړه ده - د هغه نه د بابر او دهغه کسانود خویونو ، خصلتونو درسته اندازه لگیدلے شی

د جنگ په وخت کبڼه به بابر حد په نوره خونړۍ وو - ولے د فتح نه پس به ته د جنگ پرهرونه د غنوه او فیاضی په ملهغو رغول - او د اصفت چه شاید هغه ته د خپلو اسلافو نه په میراث کبڼه پاته شوے وی - د چنگیز خان په اولاد کبڼه منگو ، قوبلائی او غازان خان هم د دغه صفتونو خاوندان وو - بابر دخپل شان سره هندوستان ته د آل تیمور نغبه و شعر او د شرابو ذوق هم راوړو - د دغه نه علاوه هغه د باغونو هم حد په هورته شوقین وو او په خپل ژوند ته په شلگونو باغونه لگولي وو - او د دغه مینه په وجه ته د « باغ ساز بادشاه » نوم موندلے وو .

دا خبره هم د فکر ورده چه هیرو و ویتس د زمانے (سنه ۱۴۰۰ م) نه واخلے د بابر تر زمانے (سنه ۱۵۰۰) پورے د دوو زرو کالونو دا او برده عرصه د پښتنو په تاریخ کبڼه د تاریخي معلوماتو په لحاظ یوه تاریکه او شنډه زمانه وه - په دغه او برده زمانه کبڼه د هیرو و ویتس نه پس بیا د پښتون قام د نوم ، د دوی د ژبه او د دوی د مختلفو قبائلو د نومونو په حقله هماغه معلومات په اسی نه راغی - ولے دا حال یواځه د پښتنو د تاریخ نه ده - په دغه او برده زمانه کبڼه چه هرڅومره حمله آور قامونه د پښتنو په مزکه راغلي وو - او څومره خاندانونو چه په دغه ملک کبڼه خپل بادشاهی قائم کړے وه - د هغه ټولو قومونو او دهغه بادشاهانو حالات په یقینی ډول معلوم نه دی او کوم لږ ډیر معلومات چه حاصل شوی دی هغه د آثار قدیمه په جزوی شهادتونو او د مسکوکاتو په مطالعو او د چیني او یوناني لیکوالو په تحریرونو اکثر په قیاسونو مرتب شوی دی - په اسلامي دوره کبڼه هم چه کومو بادشاهانو په دغه زمکه خپل حکومتونه تشکیل کړي وو - دهغو درباري

مؤرخینو د بادشاہانو د جنکونو، د مغوی د فتوحاتو او د بادشاہ د ذاتی اوصافو او اخلاقو نه بغير نورثه نه دی لیکلی۔ او تر ټومره چه ټعام اولس د تمدن، لباس، ژبې، نسل او د ژوند د لارو چارو تعلق دے دا تاریخونه د دے قسم معلوماتونه بیخي ځالی دی۔ لیکن بابر په خپل ذات کبیه دیو فاتح نه علاوه دیو مؤرخ او نقاد صفات هم لرل۔ نو صغه چه کوم ملک ته تلے او دکومو خلقو سره د هغه واسطه راغلی وه۔ د هغه ملک جغرافیائی حالات او د هغه خلقو د ژوند ژواک په حقله ټے هم خپل تاثرات ظاهر کړی دی۔ دغه اوجه ده چه د بابر او پښتنو په تعلق کبیه د پښتنو د تاریخ نه د تیرو پرک په پرک پر دے هم لړه شوی دی۔ په دے بنا د پښتنو په تاریخ کبیه د بابر واقعات هیرا هسیت لری۔ دا خبره د یادولو ده چه بابر ټول پښتانه خوا که صغه یوسف زی دی که ډله زاک، بنگس دی که وزیر او که نور بے د څه فرق او امتیاز نه د افغان په لفظ یاد کړی دی۔ د دے نه دا څرگنده ده چه د اصلی او وصلی افغانه په نامه چه د پښتنو قبائلو کوم تقسیم د پښتنو شجره نویسو کړی او یا لکه چه ځنې مغربي لیکوال پښتانه قبائل د «افغان او پټهان» په لفظ جدا کوی۔ دا تقسیم بیخي غلط او مصنوعی معلومیږی۔ او د وروستی زمانے پیداوار دے۔

سوری خاندان (۱۵۳۹ء تا ۱۵۵۵ء)

شیرشاہ سوری ۱۵۳۹ء تا ۱۵۴۹ء

د بابر پہ وفات او دھمایون پہ تخت نشین کیدو پہ ہندوستان کینے داسے حالات پیدائش چہ دھغے پہ نتیجہ کینے دپننتو تار پہ تار طاقت بیا یو مرکز نہ غونہ شو۔ دپننتو د طاقت دا مرکز د سوری خاندان یونومیائے شخصیت وو چہ فریدخان نومیدہ۔ دپننتو پہ تاریخ کینے سوری قبیلہ د پیر اہمیت وردہ۔ پہ ہند کینے د مسلمانانو د حکومت بنیاد اینودونک ہم ددے قبیلے یونومیائے پینتو سلطان معزالدین محمد غوری (سوری) وو۔ او د ہند بائیلے سلطنت ہم د سوری قبیلے یونکیالی بیا راستون کرو۔

د شیرشاہ اصلی نوم فریدخان وو۔ د پلار نوم تے حسن خان او د نیکہ نامہ تے ابراہیم خان وو۔ د بھلول لودی د قام پروری پہ نتیجہ کینے چہ کوم پینتانه د «روه»، نہ ہند تہ راغلی وو۔ پہ دھغو کینے ابراہیم خان او حسن خان ہم وو۔ ابراہیم خان د مہابت خان سور شاہو خیل چہ د بھلول لودی د لوری نہ پہ پنجاب کینے جاگیر دار وو۔ ملازمت اختیار کرو۔ او ددہ پلار حسن خان د عمرخان سروانی ملازم وو۔ فریدخان د بھلول لودی پہ زمانہ کینے پہ کال ۱۴۴۹ء کینے پہ حصار فیروزہ کینے اوزیریدلو۔ خہ مودہ پس د فریدخان پلار حسن خان د خیل مرتی عمرخان پہ سفارش د جمال خان دلوری نہ چہ د سکندر لودی یو با اقتدارہ امیروو۔ د سہرام، حاجی پور او تانہہ جاگیر دار شو۔

د حسن خان خلور بنیے وے۔ د ہغہ یوہ بنیجہ پینتہ وے۔ فریدخان او نظام خان دھغے ٹامن وو۔ ہم پہ دے د پل خرم سلطان او شادی خان د ہغہ د دوپے او علی او یوسف تے د درپے بنیے او احمد او سلیمان تے د خلورے او کشرے بنیے ٹامن وو۔ د حسن خان مینہ د خیل کشرے بنیے سرہ پیرہ

۱۵۴۹ء د شیرشاہ د زیریدے پہ تاریخ کینے اختلاف دے۔ خنے مؤرخین ددہ د پیدائش کال ۱۴۸۶ء ہم کئی او د اوسنی زمانہ خنے

لیکوال داسے ہم دی چہ دھغوی پہ خیال کینے ددہ د زیریدے نتیجہ کال ۱۴۴۲ء دے۔

وہ۔ او د فرید خان مورے د نظر نہ غور زولی وہ۔ او پہ دے وجہ بہ تے فرید خان او نظام خان تہ ہم بنبہ نظر نہ کولو۔ فرید خان پہ دے خبر نہ پلار نہ ناراض شو۔ او ہغہ چونیور تہ لارے (۱۷۹۳) او د جمال خان خواے او نیولہ۔ پہ دغہ زمانہ کنبے چونیور د علم مرکز و۔ فرید خان ہم پہ حصول علم کنبے لکینا شو۔ دوہ درے کالہ تے دہغہ زمانے مروجہ کتابونہ اولوستل۔ او د نظم اونتر او د تاریخ تے بنبہ مطالعہ اوکرہ۔ ورو ورو دہغہ ذاتی اوصاف خرگند شول۔ پہ دغہ ورخو کنبے د فرید خان پلار حسن خان نصم چونیور تہ راغ۔ خپلو عزیزانو د فرید خان پہ باب کنبے دہغہ آروپہ ہغہ ملامتہ کرو۔ چنانچہ د پلار او حوی صفائی او شہ۔ حسن خان ہغہ د خان سرہ بوتلو او د جاگیر انتظام تے ہغہ تہ حوالہ کرو۔ (۱۷۹۴)

فرید خان چہ د خپل جاگیر د پارہ کومہ پالیسی وضع کرہ د ہغہ پہ نتیجہ کنبے د جاگیر حالت یکسر بدل شو۔ کوے زمکے چہ دمودو مودو نہ شاریے او غیر آبادے پرتے وے ہغہ آبادے شوے۔ دکاشتکارانو حقوق محفوظ کرے شول۔ او ہغوی د اہلکارانو او زمیندارانو د ظلم او زیاتی نہ خلاص شول۔ پہ جاگیر یو نوے دور راغ۔ پیداوار د ورناندے نہ یو پہ دوہ زلیت شو۔ او د جاگیر سرہ متعلق قول خلق اسودہ او مطین شول۔ تہ مودہ پس چہ د فرید خان پلار حسن خان د خپل جاگیر جاج وانست نو ہغہ د فرید خان پہ انتظام دیر خوشحال شو۔ ولے د فرید خان میرنئی مور د فرید خان پہ دے ترقی او ہر دل عزیز دیرہ خفہ وہ۔ او خپل خاوند تے تر دے حدہ مجبور کرو چہ ہغہ د جاگیر انتظام د فرید خان نہ بیا وانست۔ او سلیمان تہ تے حوالہ کرو۔ پہ دے خبرہ فرید بیا د پلار نہ مرور شو او اگرے تہ لارے (۱۷۱۸)۔

دا د سلطان ابراہیم زمانہ وہ۔ فرید خان د دولت خان لودی ملازمت اختیار کرو۔ او د ہغہ پہ ذریعہ تے بادشاہ تہ د خپل پلار د نامناسب سلوک شکایت اورسولو۔ ولے پہ دے موقع دہغہ دادرسی او نہ شوہ۔ تہ مودہ پس حسن خان وفات شو۔ او د بادشاہ د لوری نہ د پلار جاگیر فرید خان تہ ورکے شو۔ (۱۷۳۰-۳۱)۔ فرید خان چہ فرمان حاصل کرو نو د خپل ورور سلیمان نہ تے جاگیر ترلاسه کرو۔ سلیمان د فرید خان برخلاف د چونیور ماکم محمد خان سور، تہ لارے او د فرید خان برخلاف تے دہغہ نہ دمرسیتے خواست او کرو۔ محمد خان د فرید خان نہ د سلیمان دحق مطالبہ اوکرہ۔ ولے فرید خان انکار او کرو۔ او ورتہ تے اووہ چہ دا د مروہ، ملک نہ دے چہ تہ بہ د سلیمان د پارہ پہ ما بلند رہ کوے۔ بلکہ دا ہندوستان دے۔ او دا جاگیر ما تہ د بادشاہ پہ حکم راکرے شوے دے۔ او زماحق دے۔ دا ہغہ ورخے وے چہ بابر بادشاہ د ابراہیم برخلاف پہ ہندو حملہ کبری وہ۔ او چہ د پانی پت پہ میدان

کنبے ابراہیم اوڑے شو نو د فرید خان سرہ ہم د تان فکر پیدا شو۔ او ہفہ د یومضبوط مرستیال پہ عرض بہارتہ لار۔ او د محمد شاہ ملازمت تے اختیار کرو۔ یوہ ورخ د بنکار پہ موقع فرید خان یوزمرے پہ تورہ اوڑلو او د دے کارنامے پہ وجہ محمد شاہ ہفتہ تہ د شیرخان خطاب ورکرو۔ او د خیل حوی جلال خان اتالیق تے مقرر کرو۔

خہ مودہ پس شیرخان د محمد شاہ پہ اجازت خیل جاگیر تہ راغ۔ او د مقررہ ورخو نہ زیات اتال نشو۔ یوہ ورخ محمد شاہ د گیلے پہ ۷۰۰۰ پہ مجلس کنبے اووٹیل چہ شیرخان وعدہ خلاقی اوکرہ۔ محمد خان سورچہ دغہ وخت موجود وو۔ ددے موقع تہ فائدہ واخستہ۔ او وے وٹیل چہ شیرخان دیرچالاک او مکار دے۔ ہفتہ د محمود لودی۔ پہ اسرہ ناست دے۔ پہ دے خبرہ تے د محمد شاہ پہ زرد کنبے شک پیدا کرو۔ او ورتہ تے اووے چہ د شیرخان د راوستلو اسانہ طریقہ دا دہ چہ دہفتہ جاگیر دہفتہ نہ واخستے شی۔ او دہفتہ میری ورور سلیمان تہ ورکریے شی۔ نو پہ قبیلہ بہ محتاج شی۔ ولے سلطان محمد شاہ د شیرشاہ نہ د جاگیر پہ اخستلو خورضانہ شو۔ البتہ محمد خان تہ تے اووے چہ تہ لار شہ۔ او د شیرخان او دہفتہ د ورور ترمینحہ روغہ اوکرہ۔

محمد خان د خیل فوٹ سرہ خیل جاگیر جونپور تہ راغ۔ او دروغ پہ ٹاٹے تے د خیل یو غلام او سلیمان پہ سرکردگی کنبے د شیرخان برخند فوٹ اولیرو۔ شیرخان ہم د دوی مقابلہ اوکرہ۔ ولے د شیرخان طاقت د دوی پہ مقابلہ کنبے دیرکم وو۔ نو شیرخان د جاگیر نہ بے دخلہ شو۔

پہ دے ورخو کنبے مرزا جنید برلاس د بابر بادشاہ دلوری نہ دکرہ مانکپور حاکم وو۔ شیر خان دا غورہ اوگنلہ چہ د مرزا جنید برلاس نہ حمایت اوگومک حاصل کری۔ پہ دے عرض تے د مرزا جنید سرہ خط و کتابت اوکرو او بیا دہفتہ پہ خدمت کنبے د دیرو تحفو سرہ حاضر شو۔ او دہفتہ نہ تے فوجی امداد واخست او خیل جاگیر تہ راغ۔ محمد خان سور اوس دہفتہ مقابلہ اونہ کرے شوہ۔ او د درھتاس ۷۰۰۰ غرونو تہ او تبتید۔ شیرخان پہ خیل جاگیر بیا قابض شو۔ او د مرزا جنید فوٹونہ تے دیرو تحفو سرہ بیرتہ اولیرو۔ او د دے نہ پس تے خیل قام قبیلہ چہ پہ غرونو کنبے پت شوی وو۔ را او بللی۔ او خیل جمیعت تے بنہ زیات کرو۔ محمد خان سور تہ تے ہم پیغام اولیرو۔ چہ زما عرض د خیل ورور نہ د خیل جاگیر حاصلول وو۔ او ہفتہ حاصل کرو۔ تہ زما د ترہ پہ ٹاٹے تے بے غنہ خیل جاگیر تہ راشہ۔ زما ہفتہ جاگیر بس دے کوم چہ د بادشاہ ابراہیم نہ ماتہ بخیلے شوے دے۔ پہ دے پیغام محمد خان ہم د غرونو نہ راکوز شو۔ او پہ خیل جاگیر کنبے

میشہ شو۔ او د شیرخان احسان مند ہم۔

بہ کومو ورٹو کنبہ چہ بابر پہ چندیری صلہ کری وہ۔ د بابر پہ فوٹو نو کنبہ شیرخان ہم دختے نورو پینتو سرہ شامل وو۔ او پہ دغہ استوگنہ کنبہ تے دیو سترگہ ور پہ شان د مغلو دھر حرکت جاج اختلے وو۔ او دیر غور او فکر نہ پس ہفہ دے نیچے تہ رسیدے وو چہ کہ چرے پینتائے اتفاق اوکری او پہ یو مرکز راغونہ شی نومغل د دوی مقابلہ نہ شی کولے۔ ہفہ بہ دارائے دھر پینتون مخکینے ظاہرولہ۔ چنانچہ عباس خان سروانی رد تاریخ شیر شاہی مصنف) دخیل ترے شیخ محمد (چہ ہفہ ہم د شیرخان سرہ د چندیری پہ مہم کنبہ شامل وو۔) دخیل نقل کوی۔ او داسے وائی چہ زہ (شیخ محمد) یوہ ورخ د ابراہیم سروانی پہ مکتوب کنبہ د شیرخان جسے تہ لایم۔ پہ خبرو خبرو کنبہ ابراہیم دا اووٹیل چہ اوس د پینتو د پارہ د مغلونہ د ہندوستان سلطنت بیا راگرہول دیرگران دی۔ ددے پہ جواب کنبہ شیرخان او وٹیل چہ «اے شیخ محمد! تہ زما او ددہ پہ صیغ کنبہ پہ دے خبرہ گواہ اوسہ چہ کہ چرے بخت زما یاری او پینتو زما سرہ مرستہ اوکرہ نوزہ بہ یوٹل مغل بیا داتک نہ پورے باسم»۔ او دا واقعہ دہ چہ ہفہ دا خپلہ وینا رستیا کرہ۔ شیرخان بہ اکثر دا وٹیل چہ د مغلو بادشاہان د سلطنت د معاملاتونہ خان نہ خبروی۔ او ہرخہ پہ وزیرانو پرپردی۔ او ددوی وزیران رشوتونہ اخل۔ او انصاف نہ کوی۔ او داسے بادشاہان چہ خپل فرائض نہ شی ادا کولے۔ د سلطنت او حکومت مستحق نہ شی گریڈے۔

وائی چہ دہم چندیری نہ پس شیرخان د مرزا جنید برلاس پہ وساطت د بابر پہ خدمت کنبہ پیش شو۔ تہ وخت پس دسترخوان او غوریدو۔ ددوی لاغله۔ خاق ددوی تہ کنبیناسل شیرخان ہم پہ ددوی کنبہ شامل وو۔ اتفاقاً د شیرخان پہ مخکینے د مہی کباب یوہ رکیبی ہم پرتہ وہ۔ لیکن ہفہ وخت ددے د پریکولو چارہ نہ وہ۔ شیرخان سمدستی د خپلے بدھے نہ چارہ را او دستلہ۔ مہے تے پرتے توتے توتے کرو۔ او سبہ پہ بے باکی تے اوخورو۔ دغہ وخت پہ شیرخان د بابر نظر شو۔ او صفحہ ددہ دے کار تہ حیران شو۔ او پہ زہ تے اوخورہ چہ داسے پینتون د مغلو د پارہ یقیناً چہ د ضرر نہ خالی نہ دے۔ نو صفحہ خپل وزیر غلیفہ تہ پہ ترکی ژبہ کنبہ او وٹیل چہ داسے نظر بند کرہ۔ پہ دے موقع میرزا جنید برلاس ہم پہ ترکی ژبہ د شیرخان دیرو صفائی او وفاداری ظاہرہ کرہ۔ شیرخان اگرکہ پہ ترکی ژبہ نہ پوہید وولے د بابر دندی پہ گنجو خوبہ پوہیدلو۔ ہفہ تہ ددوی دلب و لہج او تکرار نہ خپل انجام معلوم شو۔ دغہ وخت چہ د بابر فکر بل ہوا شو۔ شیرخان د مجلس سترگے تورے کرے، بھر تہ را اووت او خپل جاگیر تہ

تے ٹان را اورسولو۔ او ددے نہ پس تے مرزا جنید برلاس تہ دخپلو بے اجازتہ تلو معذرت اولیرلو۔ ولے ددے واقع نہ پس شیرخان د مغلو پہ اکرو پوہہ شو۔ او دٹان د حفاظت پہ فکر شو۔ دغہ وقت د شیرخان دپارہ د محمد شاہ د دربار نہ سوال ٹاٹے نہ وو۔ نو صخہ بچورا بیا بہار تہ لار۔ سلطان محمد شاہ د ہفتہ چیر قدر اوکرو۔ او پہ خپل زور دستور تے دخپل ہوی جلال خان اتالیق مقرر کرو۔ تہ مودہ پس سلطان محمد شاہ وفات شو او جلال خان د ہفتہ جانشین شو۔ او شیرخان د ہفتہ نائب مقرر شو۔

جلال خان یو نا تجربہ کار ملیے وو۔ د ہفتہ د خپلے لوانی قبیلے امیران د شیرخان د زیادتدوئی اقتدار نہ پہ ویرہ کینے شول۔ جلال خان تے پہ صلاح کرو۔ او د شیرخان د وژلو سازش تے اوکرو۔ ولے د سازش فرگند شو۔ ددے پہ نتیجہ کینے جلال خان د خپلو لوہانو امیرانوسرد پہ دے غرض بنگال تہ او تبتید چہ د بنگالے د فوٹونو پہ مرستہ بہ پہ بہار حملہ اوکری۔ او پہ دے چل بہ د شیرشاہ نہ ٹان خلاص کری۔ جلال خان ہم دغہ شان اوکریل۔ ولے لوہانو پہ ویرہ بدرنگہ تینستہ اوکریہ۔ او دغہ شان شیرخان پہ جائزہ طریقہ د بہار خود مختارہ حاکم شو۔ ددے نہ پس د شیرخان لاس تہ د پٹنار علاقہ ہم راغلو۔ او ددے پہ وجہ د ہفتہ لاس تہ ویر نقد مال او دیر سامان ہم راغلو او پہ دے سرہ د شیرخان استقامت نور ہم نبٹہ شو۔

اگر چہ شیرخان خود بہار خود مختارہ حاکم شو۔ ولے ہم پہ دے ورھو کینے د ہفتہ تہ یو لوٹے کراو پینس شو۔ محمود لودی، د سکندر لودی شوٹے چہ د بابر د فوٹی غلبے نہ رانا سانگا تہ تبتید لے وو۔ د رانا سانگا د شکست نہ پس د من خان میواتی او راجپوت راجگانو پہ مشورہ د بابر مقابلے تہ بیا او پاریدو۔ د، جالوہ، پہ مقام د بابر او محمود لودی مقابلہ او شوہ۔ چہ پہ ہفتے کینے محمود بیا تینستہ اوکریہ۔ او پتور تہ لار۔ دغہ وقت لودی امیرانو لکہ عمر خان حاکم اجیر، اعظم ہمایون مسند عالی عمر خان، ابراہیم خان علی زی، احمد خان پینی، یوسف خان بن مبارز خان یوسف زی، مینا خان بن میان عطا شاہو خیل او داسے نورو پہ خپل میخ کینے جرگہ اوکریہ۔ محمود لودی تے ٹان تہ راؤ بللو۔ او د ہفتہ تے خپل بادشاہ او ٹاکلو۔ ددے نہ پس دوی پوول دخپل جمیعت سرہ بہار تہ لارل او د شیرخان/نہ تے د بہار د پرے بنو دلو مطالبہ اوکریہ۔ شیرخان یو دور اندیش انسان وو۔ ہفتہ تہ د معلومہ وہ چہ د محمود لودی پہ مقابلہ کینے پستانہ زما مرستہ نہ کوی۔ نو ہفتہ پہ رضا صلاح د محمود لودی نہ دا اقرار نامہ واخستہ چہ ہرکھ دوی د مغلو نہ جو پور فتح کری۔ نو بہار بہ شیرخان تہ بیا حوالہ کری۔ ددے اقرار نامے نہ پس محمود لودی پہ بہار کینے باجا شو او شیرخان خپل جاگیر تہ راغے۔ پہ دغہ ورھو

کینے بابر بادشاہ پہ حق اور سید او ہمایون دھختہ جانشین شو۔

د محمود لودی د خپل پروگرام مطابق د مغلو د جنگ پہ بیتا جو پور تہ روان شو۔ او شیرخان ټے ہم د خان سرہ پہ تلو مجبور کرو۔ مغلو چه د پښتنو د تاخت او ازہ واوړیدہ نو جو پور ټے برے بنود۔ او په تینستہ لارل۔ جو پور او د خواو اوشا ټوله علاقہ د محمود لودی په قبضہ کینے راغله۔ ولے د وعدے مطابق محمود لودی د بہار په پرے بنودلو کینے غرے غیچے کولے۔ او شیرخان تہ خپلہ معاملہ ورخ په ورخ گرانہ بنکاریدلہ۔ د دھختہ دا پوخ یقین وو چه د مغلو مقابلہ د محمود لودی دوس خبرہ نہ دہ۔ او په دہ کینے دیو سلطنت د راستونولو صلاحیت نشته۔ ولے د حالاتونہ مجبور وو۔ ہمایون چه د جو پور د سقوط او د مغلو د شکست نہ خبر شو نو د محمود لودی مقابلے تہ د جو پور په لور را روان شو۔ د لکھنوتی په خواو اوشا کینے مقابلہ شروع شوه۔ مہرہ ورخ بہ جنگ کیدلو۔ ولے ټہ فیصلہ بہ نہ کیدلہ۔ شیرخان چه په زړہ کینے د «محمود لودی» د رویے نہ اژردہ وو۔ د مغلو سرہ تار او نیولو۔ او ہمایون تہ ټے پیغام اولیرو چه په ما باندے د بابر بادشاہ دیر احسانات دی۔ او دھختہ بدلہ بہ زہ داسے کوزہ کرم چه د جنگ په وخت کینے بہ زہ په خپلہ رضامانے او کرم او دغہ شان بہ تاسو تہ لار او زکارہ شی ہمایون په دے خبرہ دیر خوشحالہ شو۔ او شیرخان تہ ټے د نورو دیر و احساناتو اسرے ورکړے۔ بلہ ورخ په تود جنگ کینے شیرخان د خپلو فوٹونو سرہ ماتے او کړہ۔ ددہ په ماتے په ټول فوٹ کینے اړے کړے جوړ شو۔ او نتیجہ دا شوه چه د پښتنو فوٹونہ او تبتیدال۔ ابراہیم خان علی زئی او میاں بایزید چه دیر توریالی امیران وو۔ په دے جنگ کینے او وژلے شول۔ محمود لودی ہم بہ بد حال پتنے تہ لار او د سیاسیاتونہ ټے کنارہ کشتی غورہ کړہ۔ او صم په دغہ علاقہ کینے بہ کال ۹۴۹ ھ کینے وفات شو۔ ددے نہ ہی شیرخان د «چنار» قلا تہ لار۔ ہمایون اکرے تہ راغ۔ او ددے ماتے نہ ټے د ہندو بیگ نوے یو امیر د «چنار قلا» د حوالہ کولو په غرض په شیرخان پسے اولیرو۔ ولے شیرخان د قلا د حوالہ کولو نہ انکار او کړو۔ او ہندو بیگ واپس اکرے تہ راغ۔

د ہمایون او محمود لودی پہ جنگ کینے د شیرخان کردار د قای مفادو برخلاف او په ذاتی مفادو مبنی معلوم پیری۔ واقعی چه په سرسری نظر کینے شیرخان ددے الزام نہ پہ کیدے نہ شی۔ لیکن په حقیقت کینے چه دھختہ ټہ کړی وو په هغے کینے صفہ حق بجانب وو۔ د ټولو نہ اول خو دے تہ کتل پکار دی چه «محمود لودی» د «شاہ شطرنج» حیثیت لرلو او کہ چرے دھختہ کامیاب شوه ہم وے نو د محمود لودی په شان د یو کمزوری طبیعت انسان د پارہ دھختہ

طاقتورو امیرانو کوم چه دفعهٔ پہ مرسته ولار وو قابوکول نامبکن وو۔ او ددے لازمی نتیجہ بہ خانہ جنگی او پہ آخز کنبے بہ بیا د مغلو کامیابی وه۔ دا خبرہ ہم د فکر ور دہ چه په دے جنگ کنبے کوم امیران شامل شوی وو۔ په هغو کنبے د هر یو امیر فوخی طاقت د شیرخان په مقابلہ کنبے زیات وو۔ او ددوی ټولو مجموعی طاقت د مغلو د طاقت سارے وو۔ نو په ۱۷۱۷ ددے چه دوی د محمود لودی د پاره په شیرخان «بلند رہ» کولہ۔ او په هندوستان کنبے ټے په دفعهٔ دہ دو هستان، قانون چلولو۔ دوی ته پکار وو چه د مغلو نه ټے نورے علاقے نیولے وه۔ او شیرخان ټے د خپلے علاقے نه نټه وه محروم کړے۔ د شیرخان حکومت خو مصیبه ہم د پښتو حکومت وو۔ او شیرخان په خپل قابلیت حاصل کړے وو۔ ټه رنگ چه د محمود لودی نیکهٔ بهلول لودی په خپل وخت کنبے په خپل شجاعت حکومت ته رسیدلے وو۔ دا خبره ہم په فکر کنبے ساتل پکار دی چه په دے ټولو امیرانو کنبے د شیرخان په شان قابل یو سرے هم نټه وو۔ دا امیران ټے شکه چه د شجاعت خاوندان وو۔ ولے د سیاست او دوران دیشی نه خالی وو۔ او په دغه زمانه کنبے چه پښتانهٔ په کومو ناموافقو حالاتو کنبے کیر وو۔ په هغه کنبے د پښتو دهنائی د شیرخان غوندے یو مشرکولے شوه۔ چه د شجاعت سره د سیاست، دوران دیشی او موقع شناسی صفت ټے هم لرل۔ پس زما په خیال کنبے د شیرخان د افعول د قای مفادو په حق کنبے وو۔ ټکه چه هغه ته د مغلو سره مقابلہ کول د خپلو پښتنو په نسبت غوره ښکاریدے۔ نو ټکه هغه دا کار اوکړو۔

همایون چه دہ قلعه چنار، په باب کنبے د شیرخان دارادو نه خبر شو نو په خپله په دفعهٔ پسے رادوان شو۔ په شیرخان کنبے د همایون د مقابلے طاقت نټه وو نو دفعهٔ بیا په ساریټا چل اوکړه۔ او پیغام ټے وراولیرلو چه که چرے بادشاه ما ته د چنار قلعه پریردی نوزهٔ به خپل خوځ د خپل ټوی په ماتحتی کنبے د بادشاه کومک ته اولیرم۔ د همایون سره په دغه ورځو کنبے «بهادر شاه» والی د گجرات د حملے خطر وه۔ نو د شیرخان سره ټے روغه اوکړه۔ شیرخان خپل ټوټے قطب خان او یو امیر عیسیٰ خان د ټه خوځ سره د همایون کومک ته اولیرل۔ ولے همایون لږ د گجرات په مهم کنبے لگیا وو چه قطب خان د خپل خوځ سره بیرته پلارته رالوریدلو په دے موده کنبے چه همایون د گجرات په مهم کنبے مصروف وو۔ شیرخان د بهار صوبه بیا خپل ټان ته صفا کړی وه۔ او خپل قوت ټے زیات کړے وو۔ دغه وخت هغه امیران چه د محمود لودی د پاره ټے د شیرخان نه بهار اخیستے وو۔ د شیرخان خوا ته راغونډ شول۔ او ددے امیرانو په وجه د شیرخان قوت نور هم زیات شو۔ او هغه د هندوستان د بادشاه ټی حاصلولو په

منصوبہ کینے نورھم سرگرم شو۔

پہ دے ورھو کینے د بنگالے بادشاہ (نقیب شاہ) وفات شو۔ د بنگالے امیرانو جلال خان لوھاڻے چہ د بہار ورا ندے بادشاہ وو۔ د بنگالے بادشاہ او ٲا کلو۔ وے پہ ہفہہ کینے د حکومت اہلیت نہ وو۔ دیر زر پہ ملک کینے ایسے کرمے جور شو۔ پہ فوڻ کینے پریشانی پیدا شوہ۔ شیر خان د دے پریشانی نہ فائدہ واخیستہ۔ او د بنگال د تسخیر ارادہ ٲے او کرہ۔ او دگرھی پہ مقام د شیرخان او بنگالے د فوڻونو مقابلہ او شوہ۔ جنگ یو میاست او بد شو۔ وے پہ دگرھی «د شیرخان قبضہ رائے غلہ۔ دا پیرہ نازکے موقع وہ۔ پہ دغہ ورھو کینے ہمایون د گجرات د مہم نہ فارغ شوے او اگرے تہ راغے وو۔ پہ دے موقع «خان خانان لودی» چہ د ہمایون یو مقتد امیروو۔ ہمایون تہ د شیرخان د روز افزوے ترقی خطرات ورنکارہ کول۔ او ہخہ ٲے پہ شیرخان حیلے تہ او پارولو۔ وے ہمایون ورتہ او وے چہ «د شیرخان د چاٹوے دے چہ زما مقابلہ بہ او کری۔ اوس ٲول فوڻ سترے ستومان دے۔ د بنگال نہ پس بہ پہ یو تاخت کینے شیرخان تہ خیلہ شیرخانی وراو بنا ٲم۔ او پہ مشرقی صوبو کینے بہ د پنتنو نوغے زرغونید و تہ پرے بزم۔ داٹے او وے او پہ عیش و نشاط کینے مشغول شو۔ ہندو بیکے د جونپور حاکم کرو۔ او ورلہ ٲے ہدایت او کرو چہ د شیرخان د حرکاتو نہ ٲان خبردار ساتہ۔ او د ہفہہ حالات باقاعدہ دربار تہ رالیرہ۔ وے ہلتہ ہم شیرخان وو۔ ہفہہ خو د مغل امیرانو پہ طبیعت د وفتہ نہ پوند شوے وو۔ چہ دوئے پہ رشوتونو ہر خہ کوی۔ نو پہ ہندو بیکے داسے تحفے ورسے کرمے چہ د ہندو بیک قلم بہ د شیرخان د سفارش او ستائینے نہ بخیر بل خہ لفظ نہ لیکو۔

شیرخان چہ ہندو بیک پہ خیل تار راوارولو۔ نو خیل ٲول طاقت ٲے د بنگال پہ تغیر وراو چولو۔ د بنگال بادشاہ د «گور»، پہ قلا کینے محصور شو۔ دا ہماصرہ تر دیرے مودے جاری وہ۔ اعر بنگال د شیرخان پہ قبضہ کینے راغے۔ او شیرخان د بنگال او بہار د وارو صوبو حکمران وو۔ دغہ وخت د پنتنو ہفہہ سردارانو او امیرانو تہ چہ د شیرخان خبرے بہ ٲے د لیونوب خبرے کینے۔ رنبتیا بنکارہ شوے۔ او ٲول د ہفہہ خوالہ راغونہ شول۔

ہمایون چہ د شیرخان د دے کامیابی نہ خبر شو نو ہفہہ د شیرخان پہ تکل د چنار پہ لور روان شو۔ شیرخان د جنگی مصالحت پہ رینا د چنار نہ بہار تہ او بیا بنگال تہ لار۔ دلته کینے ہم ہفہہ د جنگی مصالحت پہ بنا دارالخلافہ عالی پرے نبودہ او پہ یو درامائی انداز کینے د رھتاس پہ قلا چہ د خیلو استحکاماتو او محل وقوع پہ وجہ پہ ہفہہ زمانہ کینے

نا قابل تسخیر کینے شہو حملہ اوکړه - او خپل خزان او آل و عیال ته په دے قلا کینے محفوظ کړو - ددے قلا په حاصلیدو پښتو ته لویه فائده اورسیدله - ټولو پښتو خپل آل و عیال دے قلا ته راوستلو - او خپل ټاټونه ته د همایون جنک ته بے غمہ کړل - شیرخان خپل دوه ټامن قطب خان او عادل خان د قلا د حفاظت په غرض پرے بنودل - او په خپله سره د نورو پښتو د چهارکنډ غرونو ته راغے - همایون چه د شیرخان په تعاقب کینے په بنگاله وړ داخل شوه وو نو د بنگالے جادو پرے داسے اثر اوکړو چه درے میاشته په "گور" کینے په عیش و عشرت کینے مصروف وو - په دے عرصه کینے شیرخان د خپل چارے په فکر کینے لگیا وو - دا د برسات موسم وو - او د بنگالے بارانونو د همایون فوټیا د بنود لاسه ډیر او ترنول -

همایون خو د بنگالے د قدرتی بناشت په وجه د تلو نوم نه اوستلو - ولے په دغه ورځو کینے په اکره کینے د مرزا حسن د بغاوت نه خبر شو نو له بدے ورغے سببستی د اکره په نیت راروان شو - په "گور" کینے ته پنځه زره فوټ د یو امیر په نگرانی کینے پرے بنود - په لاره کینے شیرخان د خپل لښکر سره د هغه ټکر کولی ته ولاړ وو - په دے موقع شیرخان خپل پیر شیخ خلیل همایون ته په دے عرض اولیرلو چه که چرے بادشاه ماله د بنگال صوبه د جاکیر په شکل کینے را کړی نو د بهار ټوله صوبه به زه بادشاه ته پریردم - په دے پیغام همایون د شیر شاه نه نور هم بے غمہ شو - ناسا په د شپے شیرخان د همایون په کیسپ حله اوکړه - د مغلو په فوټ داسے ویره غالبه شوه چه په کوم طرف د چا وس اورسید په هغه لوری او تښتیدو - همایون په خپله هم په ډیر بد حال اکره ته راورسید -

ددے نه پس شیرخان بنگالے ته لاړ او د مغلو فوټونه ته تالا ترغا کړل - اوبلے خپل یو امیر خواص خان د "مونگیر" په تسخیر مامور کړو - په دغه ټاټ کینے د همایون دلوری نه خان خانان لودی حکمران وو - خان خانان د خواص خان په لاس کینے گرفتار شو - او د شیر خان په خدمت کینے اولیرلے شو - شیرخان د ددے په باب کینے د خپلو پښتو امیرانو نه راتے اوضوښتله - ټولو ورته په اتفاق دا اووه چه د قام دشمن دے او د سنجے سزاستحق دے پناغچه د شیر شاه په حکم هغه سنکسار کړے شو - په دے ورځو کینے د چنار قلعه هم فتح

له ددے اصلي نامه د لاورخان وه - او دهغه دولت خان لودی ټوټے وو چه بابر ته په پنجاب د مغل دعوت ورکړے وو - د لاورخان د همایون یو ډیر منللی امیر وو - د همایون په وصت کینے ددے دفنان خانان قطب او د وزارت عهده لرله.

شہ۔ او دھیبٹ خان نیازی او " سرمست خان اودل " پہ لاس د " لکھنوی او بھراٹھ " علاقے قسم فقہ شہ۔ جو پورہم پہ دغہ ورخو کینے د شیرخان پہ قبضہ کینے راغ۔ ہمایون پہ اگرہ کینے یو کال د بسکر پہ تیاری کینے لگیا وو۔ او بل کال دیولک فوٹ سرہ د شیرخان مقابلے تہ روان شو۔ شیرخان ہم د دوی مقابلے تہ پختوس زرہ فوٹ جمع کرو۔ د قنوج پہ مقام د دوارو فوٹونو مقابلہ اوشہ۔ ولے مغل فوٹ د پینتو ورومنی جنگ داسے ویرولے ووچہ، پہ اولہ مقابلہ کینے تے تینتہ اوکرہ۔ ہمایون پہ خیلہ دومرہ نصیبت فخت چہ تہ توری اس سور شو او د میدان جنگ نہ تے تان او سبکو۔ او دومرہ فرصت تے بیانہ موند چہ د خیل مرم او شاہی بیگماتو فکرے کرے وے۔ د دوی د حفاظت کارے یو مصعب تہ حوالہ کرو۔ او پہ خیلہ د سیند غارے تہ راغ۔ ولے د بدہ مرغہ پہ سیند باندے چہ کوم پل ووہنہ ہم مات شہے وو۔ نو ہمایون خیل اس پہ سیندہ ور واچولو او دو بیدو تہ نزدے وو چہ دشمن الدین یا نظام الدین نوے یو ماشکی پہ مرانہ د مرگ تہ پم شو او پہ دیرید ظال کینے اگرے تہ اورسیدہ۔

د ہمایون پہ کیپ د شیرخان قبضہ راغہ۔ د دیرمال حال نہ علاوہ شاہی بیگمات ہم د پینتو پہ قبضہ کینے راغ۔ ولے د پینتو د آئین مطابق شیرشاہ د دے بیگماتو د حفاظت دیرسخت انتظامات اوکرل۔ او د خیل یو دیر اعتباری او نیک امیر خواص خان پہ سرکردگی کینے تے د رھتاس قاد تہ اولیرلے۔ او ترخو چہ دوی ہلتہ کینے وے د دوی د آرام او شاہی مراتو او ضروریاتو پورہ پورہ خیال ساتلے شو۔ دا بیگمات پہ ہمایون پیسے پہ دیر احترام پنجاب تہ اولیرلے شوے۔ او ہفتہ تہ حوالہ شوے۔ د دے جنگ پہ موقع شیرخان د امتل وٹلے وو۔ " چرگ چہ پہ کوم میدان کینے یوٹل او تبتی کہ چرے ہفتہ بیا جنگ تہ راوستے شی۔ نو ہفتہ بانگو نہ خو کوی۔ ولے جنگ نہ کوی " او د امتل واقعی چہ مغلو پہ دے متل ربتیا کرو۔

شیرخان ہم د ہمایون پہ تعاقب کینے د اگرے پہ لور راروان شو۔ ہمایون چہ د شیر خان د تعاقب نہ خبر شو نو ہفتہ د اگرے نہ دھلی تہ او بیا د دھلی نہ لاسور تہ راغ۔ دغہ وقت د ہمایون مرم او شاہی بیگمات ہم د شیرخان د لوری نہ ہفتہ تہ را اورسیدلے۔ د ہمایون دا مدعا وہ چہ د شیرخان بر خلاف د خیل کشر ورور مرزا کامران نہ کومک واخلی۔ کامران د باہر د وصیت مطابق د کابل، غزنی او قندھار د صوبو حکمران وو۔ او ہسے پہ نوم خو د خیل ورتابج وو۔ ولے پہ زرہ کینے د ہفتہ بدترین دشمن وو۔ او پہ دے حوا کینے ناست وو چہ یوموزونہ موقع د خیل خود مختاری اعلان اوکری۔ د ہمایون د تخت نشینی پہ دو تم کال چہ ہفتہ د شیرخان

د روز افزوں اقتدار پہ وجہ بہ مشکل تو کبے گیر وو۔ کامران پنجاب تہ راغے۔ او بہ خیل خیل
کبے تے د پنجاب صوبہ د خیل سلطنت سرہ او گنولہ۔ او دھایون او د شیرخان د جنگونو د
نتیجہ پہ طبع پہ لاہور کبے کبناست۔

ولے کامران ہمایون تہ دومرہ بد نیتہ وو چہ ہخہ دھایون د بادشاہی پہ نسبت د شیر
خان پہ بادشاہی زیات خوشحال وو۔ دغہ وجہ وہ چہ ہرکلہ کامران دھایون د راتلونہ خبر
شو نو ہخہ تے د پنجاب د راتلونہ منع کرو۔ او ہمایون د مجبوری نہ د سندھ پہ لور
لاہ۔ لیکن شیرخان د ہمایون پہ تعاقب کبے د پنجاب پہ لور راروان وو۔ او کامران چہ د شیر
خان د راتلونہ خبر شو نو ہخہ داسے وار خطا شو چہ شیرخان تہ تے د جنگ نہ بغیر پنجاب
پہ دے شرط پرے بنو دلو چہ د شیرخان دلوری نہ بہ د کامران تعاقب نہ کبری۔ د شرط اوضے
شو او کامران امافی سلامی پہ اباسیند پورے وتلو۔ او کابل تہ لاہ۔

چہ دہلی او آگرہ فتحہ شول۔ او ہمایون د ہندوستان نہ پہ وتلو مجبور شو نو
شیرخان پہ کال ۱۵۳۹ء کبے د دہلی پہ تخت جلوس او کرو۔ خیل لقب تے د شیرشاہ کبے نو
خطبہ او سکے تے پہ خیل نوم جاری کرہ۔ د تخت نشینی پہ وخت کبے د ہخہ عمر شہیتہ یا
اتہ شہیتہ کالہ وو۔ او دا ہخہ عمر دے چہ د پینتو پہ قول پہ دے عمر کبے سرے۔ د لسو
تہ پوس۔ واٹی۔ لیکن شیرشاہ پہ دے عمر کبے ہم بہ دیر لبرہ مودہ کبے پنجاب، گوالیار،
مالوہ او د ماروار تہ حصہ فتحہ کرہ۔ د ماروار راجپوتو د شیرشاہ دیرہ سختہ مقابلہ او کرہ ولے
آہر تہ ہخہ کامیاب شو۔ د فتح نہ پس ہخہ دا او وٹیل چہ د د باجرے پہ روٹی د دھندستان
بادشاہی داو کری وہ۔ ولے خدائے خیر کرو :

پہ کال ۱۵۴۵ء کبے ہخہ میواہ فتحہ کرو۔ او د کال خبر قلاتے محاصرہ کری وہ۔ چہ د
گولہ باری پہ موقع یوہ گولہ د قلا د دیوال نہ را او تمبیدلہ او پہ بارود خانہ کبے پرے وتلہ۔
او پہ دے وجہ پہ بارود خانہ کبے ناقا پہ اور او نگید۔ شیرشاہ سرہ د خیل شیخ خلیل، ملا
نظام او دریا خان شیرانی او سوزیدلو۔ او بے ہوشہ پرے وتلو۔ پہ دے حال کبے چہ بہ کلہ کالہ
پہ ہوش کبے راغے نو د فوج حوصلہ افزائی بہ تے کولہ۔ او د قلا د فتح کولو مرغیب بہ تے
ورکولو۔ پہ دے حالت کبے عین ہخہ وخت چہ د قلا د فتح کیدو خوشخبری تے تر غور شوہ نو
ساہ تے ورکریہ۔ دا ورخ د پورومی خور دولسہ او کال ۱۵۴۲ء و وو۔ شیرشاہ پنچلس کالہ
د مختلفو علاقو حکمران او تہ پنچہ کالہ د ہندوستان بادشاہ او د دہلی پہ تخت ناست وو۔
چہ د ہندوستان نہ د ہمایون د وتلو او د شیرشاہ د فتح اوازہ د ہندوستان نہ

پښتونخوا ته اورسیدله۔ نو دهره علاقه پښتانه قبائیل دے دے دجرگو او و فدونو په شکل کښه شیر شاه ته مبارکدای په غرض راروان شول۔ په دے وخت کښه شیر شاه لا دهمایون دتقاب په سلسله کښه په پنجاب کښه وو۔ شیر شاه دپښتو دے جرمگو او و فدونو سره د خوشاب په مقام ملاقات اوکړو۔ په دے پښتو کښه د شیخ قتال موئے شیخ بایزید هم وو۔ چه داکثرو ابراهیم خیلو رسوری اولوری، پښتو د مختلفو قبایلو پیر او مرشد وو۔ د شیخ بایزید په لیدو شیر شاه هغه ته ورغځکښه شو۔ او په پښتو کښه ته ورته اووے۔ او شیخه ا په خیر راغله۔ راغاره ووغه دومه ۴ شیر شاه یو دوران دیش انسان وو۔ هغه د خیل مورنی ژبه په تاثیر پوه وو۔ هغه ته د معلومه وه چه مورنی ژبه د وفاداری او قای اتحاد یو زبردسته ذریعه ده۔ ځکه هغه په دے موقع د دے دومه پښتو په ځکښه په خپله مورنی ژبه کښه خبره کوله۔ چه په دے خلقو کښه د اساس پیدا شئ۔ چه د هغه سلطنت اوس د پښتو سلطنت دے۔ او د دے حفاظت د ټولو پښتو فرض۔

د خوشاب د دربار په موقع د شیر شاه په خدمت کښه د «هوت» قبیلے درے بلوچ سرداران یعنی اسماعیل خان، غازی خان او فتح خان هم حاضر شوی وو۔ دا سرداران د موجوده ډیره جاتو یعنی د ډیره اسماعیل خان، ډیره غازی خان، او ډیره فتح خان بانیان وو۔ په دغه زمانه کښه دا ټوله علاقه د بلوچو په قبضه کښه وه۔ همایون چه د شیر شاه د لاسه په تینسه روان او په ډیره تنگسه کښه وو۔ نو د دے سردارانو بالخصوص اسماعیل خان د هغه ډیره خدمت کړے وو۔ او د هغه د ماشوم موئی (اکبر) د پیو دپاره ته یوه ښکلے پاکیزه ښځه د تحفه په ډول هم ورکړی وه۔ او د دے خدمت په بدل کښه سره د دے چه د همایون د لاسه سلطنت وتل وو۔ بیا هم هغه دے سردارانو ته د دے علاقه د جاگیر فرمان ورکړے وو۔ شیر شاه چه د همایون سره د دے سردارانو د دے نیک سلوک نه خبر شئ نو هغه د دوی نه ډیره زیات خوشحاله شو۔ او نه صرف د همایون هغه فرمان ته برقرار اوساتلو۔ بلکه د خپل لور نه ته هم دے سردارانو ته د دے علاقه د جاگیر فرمان ورکړد د قطب قبیل په لور د شیر شاه د سلطنت ټوله د مارکله درے نه نه ده اوړیدلی۔ او د دے یوه وجه دا وه چه په دغه وخت کښه په کابل کښه د کامران مضبوط او مستقل حکومت قائم وو۔ او بله دا چه په دے زمانه کښه د راولپنډی د خوارو شاعرانو کښه د پنجاب سرکښه قبیلے استوگنه وه۔ او دا قبیلے به هر وخت په تاخت و باخت کښه مصروفے وه۔ نو د شیر شاه د پاره سمدستی دا خبره گرانه وه چه هغه خپل سلطنت د اباسیند پورے او یا د اباسین نه په

قبله هم او غزوی - البته د اباسیند په جنوب د دے بلوچ سردارانو د جاگیر دارانو په ډول مقررولو نه دا قیاس مرسته موی چه هغه د خپل سلطنت د غورولو د پاردهم دغه طرفا خوبن کړی و - او که چرې مرگ هغه ته موقع ورکړی و نو شاید په هغه په دغه لار خپل سلطنت د قبله په لور هم خورکړی و

د پنجاب د قیام په موقع شیر شاه د مغلو د متوقع حملو او د پنجاب د غرنیزو سرکینو قبایلو د سرکوبی په غرض د جهلم نه قطب ته په یو موزون مقام د قلا جوړولو حکم او کړی - د دے قلا نامه هم د بهار د هغه ناقابل تسخیر قلا په تقلید کینی « د رهناس سفورد » کینیوډل شوه - دا عطیه او پر شوکت قلا د جهلم نه څه لس میله لرے د قطب په لور په یو غز بانده اباده شوی وه -

د بناغلی کیرو د « قلا رهناس » دستاینه نه پس داسے واځی چه « د دومره لوځ او وسیع طاقت یا دگار (دا قلا) د شیر شاه په مختصر دور حکومت کینی ابادیدل مکمل کیدل نامکن معلومیږی » مخکینی واځی چه « شہامت علی » چه د « کرنیل وید » سره په کال ۱۸۳۹ کینی کابل ته تلے وو - نو هغه د قلا د رهناس سیل هم کړی و - هغه دا لیکي چه دا قلا به په لس کاله کینی اباده شوی وی - پس که چرې داسے وی نو دا به شاید چه د بل بادشاه رسلیم شاه) د حکومت دینے پورے لاختے شوه نه وی -

د بناغلی قیاس درست دے - او د جهاگیر د توزک نه هم د دے مرسته کیږی - د قلا رهناس په باب کینی جهاگیر داسے واځی « د رهناس » قلا شیر شاه اباده کړی وه - په دے قلا چه څومره مزخ شوه دے - د هغ تفصیل په یو کانی کینی کستلے شوه او د قلا په ټولو دروازو بانده لگولے شوه دے - په دے قلا شپارس کروړه لس لکه درهه مزخ شوه دے - دا رقم دهندوستان په سکه کینی څلوینت لکه او پنځوینت زره روپئی جوړیږی - چه د ایران دیولک شل زره تومان او د توران دیو ارب یو وینت لکه او پنځه او یا زره توران مانی برابر دی .

د قلا رهناس د قلا د تعمیر غرض او په دے قلا د دے دومره زیات مزخ سبب دغان جهان لودی د الفاظو مطابق دا وو -

« هر کله چه شیر شاه د خوشاب په مقام د پښتنو د جرگو او وفدونو سره اولیدل او

هغوی ته دانعامونو او غلغتونو وركولو نه اوزكار شو۔ نو هغه د رات سارنگ ۰ چه د گهگر قام يو سردار وو۔ د سرکوبی په غرض يو فوځ اوليرلو۔ په دے وخت كښه شير شاه په دے خبره متفكر وو۔ چه په يوموزون مقام داسه يو مضبوطه قلا جوړه كړی چه يواځه د گهگرانو تابيا ترينه نه كړی بلكه دهند په لور د مغلو د حملو د پاره هم يومورچه وی۔ په دے غرض شير شاه په خپله روان شو۔ او كوهدستان ننډه او بالنات په غرونو كښه ټي يوموزون مقام غوره كړو۔ او د قلا د تعبير حكم ټي او كړو ټي

۰ كوم فوځ چه د گهگرانو په تاغت مقرر شوه وو۔ هغ د گهگرانو ټوله علاقه تاراج كړه۔ او د بالنات د زونو (چه هلمته به د گهگرانو داروغه اوسيدلو) استوگن ټي هم اولوتل۔ او د گهگرانو د سردار لور ټي هم اونيوله۔ او شير شاه ته ټي اوليرله۔ دا جينئ شير شاه خپل يو امير (خواص خان) ته وركړه۔ د شير شاه د فوځونو د تاغت و بافت نه چه گهگران تنگ شول نو د هغوی سردار د رات سارنگ ۰ د باجره يو څو روټي او يو څو كبله شير شاه ته اوليرله۔ د دے نه د هغه د مطلب ووجه مونږ ډير غريبانان يو او دغه زمونږ خوراك اولباس دے راو يا د مطلب ترينه هم كيدے شی۔ چه زمونږ ضروريات ډير كم دي۔ او ته مونږ په دے حملو نه ښه ايل كوله)۔ و ټي شير شاه د هغه د چالاكئ نه خبر وو۔ او د هغه دامنشا وه چه د سارنگ قطعې فيصله او كړی۔ نو د هغه فوځونو خپل مهم جاري اوساتلو۔ په دے خبره سارنگ ډير تنگ شو او په خپله د شير شاه په خدمت كښه حاضر شو۔ چونكه د دے دلاسه ټول ملك په تكليف كښه وو۔ نو شير شاه حكم او كړو چه د دے نه په ژوندون څرمنه اوباسئ او د يوڅو نه ټي كړي ټي۔ او هم د غښه او كړي شول ټي

۰ د دے نه پس شير شاه د قلعه رهتاس د تعبير و تكييل په حقله تاكيدی فرمان جاري كړو۔ او د قلا د تعبير كار ټوډرمل كهترى ته حواله شو۔ د تعبير په دوران كښه گهگرانو په خپل مينځ كښه دا بانده او ترله چه په قلا كښه به څوك مزدورى نه كوی۔ او كه چا دا بانده ماته كړه نو هغه به د ملك نه شړلے شی۔ د دے قاي بانده په نتيجه كښه د قلا په تعبير كښه بنديز راغلو۔ او ټوډرمل دا حالات شير شاه ته اوليكل۔ شير شاه د دے په جواب كښه هغه ته دا اوليكل چه كوم سره په دولت مټين وی او په هغ كښه ټول كوی۔ هغه د خپل بادشاه د خوا هشتا تو تكييل نه شی كوله۔ ته په هېڅ حالت كښه د تعبير كار مه بندوه۔ دا ته چه واځه دا د خرڅ د زياتوالي د خوف نه واځه ټي ټي د تعبير كار بند دے ټي

۰ ټوډرمل ته چه دا حكم اورسيد نو هغه دا اعلان او كړه چه د يو كاني په سر به يواشرفئ

مزدوری ورکولے شی۔ ددے اعلان پہ اوریدو گھکھرانو خپلہ قامی باندہ مانده ہر قہ شیر کرل
 او د مزدوری د پارہ داسے رامات شول چہ پہ لبر و ورخو کنبے تو چرمل دیو کانی پہ سر یو
 روپیئ مزدوری مقرر کرہ۔ دغہ مزدوری شو ورخے پس دکانی پہ سر پنچو تنکو تہ اور سیدلہ او
 قہ لبرہ مودہ پس دیو کانی مزدوری یوہ بھلولی شوہ۔ او پہ دے طریقہ دا قلا سرتہ او
 رسیدہ۔ او د تو چرمل پہ چیرے نیے طریقے ستائینہ او عزت افزائی او شوہ۔

د شیر شاہ پہ باب کنبے دا یوہ قیصہ مشہورہ دہ۔ او ددے نہ دھغہ د آئندہ اراد او د
 خپل سلطنت پہ حقلہ د ہغہ د پالیسی اندازہ لگیدے شی۔ وائی چہ یوہ ورخ ہغہ سارہ سارہ
 اسویلی کول۔ او خفہ ناست وو۔ یو امیر ورتہ او وٹیل « د سلطنت تہولے کشالے، دریا ست مالی
 معاملات، فوئ قوانین سلطنت او د حکومت تہولے شعبے عرض د سلطنت پہ حقلہ ہرہ یوہ
 خبرہ تا پہ۔ دومرہ لبرہ مودہ کنبے پہ داسے قاعدہ او انتظام کنبے راوستلے دہ۔ چہ ددے تہ وراوند
 یو بادشاہ ہم پہ داسے دستور تہ وو کامیاب شوے۔ بیا ہغہ کوم خیز دے چہ تہ ورپسے داسے
 اسویلی کوے؟ او ہغہ کوم ارمانونہ دی چہ تہ ورپسے دومرہ پردیشان تے؟ « شیر شاہ خواول
 دوی تہ خپل زبہ تہ راسپردلو۔ ولے چہ دامیرانو اصرار زیات شو۔ نو ہغہ او وٹیل! تاسو چہ
 قہ او وٹیل دا ہر قہ ربتیا دی۔ ولے غلور ارمانونہ لے لا داسے پاتے دی۔ چہ ہغہ تر اوسہ
 تہ دی پورہ شوی۔ او تہ تے د پورہ کیدو قہ طمع لرم۔ او دا لے گمان دے چہ قبر تہ بہ تے د ثمان
 سرہ یوسم! امیرانو پوسنتنہ او کرہ چہ ہغہ کوم ارمانونہ دی؟ ددے پہ جواب کنبے شہنشاہ
 دا او وٹیل۔ یو خونے دا غت ارمان دے چہ د « روہ « تہولہ علاقہ لے شاہہ کرے وے۔ او ددے
 علاقو دا قول خلق لے دنیاد (باباسین) نہ د « نندنے او شوالک « تر غرونوبکہ ان د لاهور
 پورے میدانونو کنبے اباد کرے وے۔ دا خلق بہ د مغلو د ہرے حملے د پارہ یو داسے مال وو
 چہ دکابل ددے نہ بہ دھیچا خوا پہ ہندا باندے حملے کولو تہ تہ غزیدلہ۔ ددے آباد کاری
 دو تہ فائدہ بہ د وہ چہ ددے غریزو پینتو ژوند بہ پہ آرام او فراغت کنبے تیریدو او
 دوی بہ دیو مہذب او اسودہ ژوند ماوندان شوی وو۔»

« دویم ارمان لے دادے چہ د لاهور سبارے وراں کرے۔ ٹکھ چہ دومرہ لوٹے سبار د قبلے
 دلور نہ ہر حملہ آور تہ دا موقع ورکوی چہ ہغہ دل تہ شان میشتہ کری او دھند د حملے د

لے دغہ وقت کنبے د تانبے تک پہ یو روپی کنبے شامل وے۔ یعنی زمونہ دا اوسنی نوے پنچہ پیسے او یو تنکہ برابرہ وہ۔

۲۲ پہ یو روپی کنبے بہ غلوی پینت بھلولی وے۔ ۱۷۷۱ء تاریخ خان جہان لودی ماہوڈلہ سلطنت افغانہ ۱۵۱-۱۵۲

پارہ دغہ سبارخپل مرکز کری۔

”دریم ارمان ے دا دے چہ د جہازونو دوه داسے نوے بیرے ے جو پے کرے۔ چہ ہر یو جہازے لکہ دسراے پہ شان وسیع او ارام رہے۔ او پہ دے جہازونو کبے دھندانہ مکے معظیہ تہ دچ پہ غرض حاجیان تلے راتلے۔ او دا جہازونہ ے داسے مضبوط جو پے کرے وے چہ سرکسو طوفانونو او تیزو تندو بادونو دوی تہ ہیچ نقحان نہ شو رسولے۔ او خلق پہ کبے بے غبہ پہ آرام و آسائش دمقد سومقاماتو زیارتونو تہ تلے راتلے شوے۔“

”او خلورم ارمان ے دا دے چہ د ابراہیم لودی پہ قبرے یوگنبد جو پے کرے وے۔ ولے پہ دے شرط کہ دچغتائی سلطان بابر پہ قبرے ہم داسے جو پے کرے شوے۔ او دا دوارہ گنبدونہ ے د فن تعمیر پہ داسے اصولو جو پے کرے وے۔ او داسے زیب و زینت او نقش و نگار بکبے شوے وے چہ دوست او دشمن ہرچائے ستائینہ کولے۔ او دغہ شان یہ زمانوم د قیامت ترورے پورے ژوندے پاتے شوے وے۔ ولے پہ دے ارمانونو کبے ے یو ارمان ہم خدائے پاک لائے دے پورے کرے۔ او دا ارمانونہ بہ قبر تہ دمان سرہ یوسم۔ او خکہ ن اسویلی کوئم۔“

د شیرشاہ دا ارمانونہ دہفہ دپالیسی او دہفہ دارادو یوہ ہندارہ دہ۔ شیرشاہ یو پینتون وے۔ او دیر ژور نظر خاوند۔ ہفہ دپینتونو د قای خصوصیاتو نہ بنہ خبردار وے۔ ہفہ تہ د معلومہ وے چہ پہ روہ کبے دپینتونو طاقت پہ خپل میخ کبے پہ قبائلی او خاندانی دشمنیو او تر بگنیو کبے بے ٹایہ خرخ کبری۔ د دوی دا دودونہ، دستورونہ او قبائلی ژوند پہ ٹائے ددے چہ د دوی طاقت دملکی او قای مجموعی مفادو پہ بنہ راولی۔ دوی پہ خپل میخ کبے دیوبل پہ وینو تو یولو ا مادہ کوی۔ او دقام پہ حیثیت ددوی وفاداری دسلطنت استعکلم تہ نہ پریں دی۔ نوکہ چرے دوی د خپلو غریزو و کارو، سمخو، او کیر دو نہ راولی او پہ ابادو زرخیزو علاقو کبے استوگن او دیو ضبط و تنظیم لاندے د ژوند تیرو لو (موقتہ شی۔ او د دوی د ژوند معیار بدل شی۔ نو دوی بہ پہ اصلی معنو کبے دسلطنت توریالی ٹپتے او گرتی۔ اوکہ چرے شیرشاہ تہ ددے خپل ارمان پورے کیدو موقع پہ لاس ورغلی وے نو ممکنہ دہ چہ بن دروہ ددے پینتونو حیثیت بل شان دے۔

د لاهور دورانولو خواہش ہم دہفہ زمانے د حالاتو مطابق ٹہ نازیبا خواہش نہ معلوم پری۔ پہ ہفہ زمانہ کبے د خبررسانی ڈلائو دن ورخ پہ شان دومرہ ترقی نہ وے کری۔ د دہلی او کابل ترمینجہ لاهور یو مرکزی سبار وے۔ د شیرشاہ نہ ویراندے صمد غوری دغہ سبار دھند دملو دپارہ مرکز گرتولے وے۔ مغلو بہ ہمد ددے ٹایہ پہ دہلی عیر کولے۔ تیور او

پہ ہفتہ ہسے بابر ہم دغہ طریقہ اختیار کری وہ۔ اولہور یو قسم د دہلی د عملہ آورو دیو پڑ
 حیثیت اختیار کرے وو۔ نو شیر شاہ بہ دا غورہ کھلی وی چہ کھنا و ددے پراؤ سرخو رکری۔
 دہفتہ د دریم خواہش نہ د معلومی ری چہ دہفتہ پہ زبہ کینے د رفاؤ عامہ شدایدہ
 جذبہ اود مقدسو مقاماتو انتہائی احترام موجود وو۔ پہ حیثیت دیو مسلمان د فریضہ حج
 اہمیت ہفتہ تہ معلوم وو۔ او دیو مسلمان بادشاہ پہ حیثیت ہفتہ دا فرض کھلو۔ چہ ددے
 اہم فرض پہ ادا کولو کینے خیلو خلقو تہ دھر قسم ممکن آرام و سہولت بند و بست او کری۔ دہفتہ
 ددے خواہش نہ داہم معلومی ری چہ پہ ہفتہ زمانہ کینے بہ شاین چہ د فریضہ حج دا دا
 کولو د پارہ د آمد و رفت د وسائیلو مہ موزون او محفوظ انتظام نہ وو۔

د ہفتہ قلمروم خواہش زما پہ خیال کینے دہفتہ د قومیت او پھتوئی د جذبے آئینہ دار
 دے۔ ابراہیم د خیلو خویونو او پالیسی لہ کیلہ یو کامیاب بادشاہ وو، کہ نا کامیاب؟ دا بیخی
 یو جدا خبرہ دہ۔ ولے ہفتہ د پھتو بادشاہ وو۔ او د پھتو د طاقت مرکز وو۔ کہ یو طرف
 تہ ابراہیم د خیلو امیرانو سرہ سبہ رویہ نہ وہ ساتی۔ نو پہ بل لور خیلو امیرانو ہم د
 ہفتہ سرہ ناو پہ کارونہ کری وو۔ ولے پہ کومہ ٹوانہ پدی چہ ہفتہ د پانی پت پہ میدان کینے
 جنگیدے۔ او بیا چہ دکوے بے ارزی او بے کسی پہ حالت کینے ہفتہ د پانی پت پہ میدان کینے
 بیخ شو۔ پہ دے بہ دہفتہ وخت دھریو غیرتی پھتو زبہ د دیدے وی۔ او شیر شاہ چہ د
 یومساس زبہ ٹواند او پہ خپلہ ددے حالاتو لیدونکے یا اوریدونکے وو۔ ہفتہ تہ خوبہ پہ دے
 دیر د رسیدے وی۔ نو کوم وخت چہ دہفتہ لاس تہ طاقت راغلے وی نو یقیناً دہفتہ پہ
 زبہ کینے بہ د ابراہیم ددے بے غرضی د تلافی خواہش پیدا شوے وی۔ ولے د ابراہیم پہ
 قبر د گنبد جوہر و لو سرہ سم د چغتائی بادشاہ بابر پہ قبر ہم دہفتہ شان گنبد جوہر و لو خواہش
 ظاہر کرے وے نو پہ دے کینے دہفتہ مہ لوی نہ ٹرگندیدالہ۔ ٹکے چہ ابراہیم دہفتہ خیل ہم
 قوم او محسن بادشاہ وو۔ ولے د بابر سرہ د ہم ہفتہ شان سلوک ارادہ لرل دہفتہ د فراخدی
 دلیل دے۔ پکار دا وو چہ د ابراہیم لودی پہ قبر بابر بادشاہ او یا دہفتہ جانشینو گنبد جوہر
 کرے وے۔

پہ کومو ورٹو کینے چہ شیر شاہ دہمایون پہ تعاقب کینے پنجاب تہ راغلے وو نو د گھکرانود
 تسخیر سرہ لے د پھتو د تیازی قبیلے د تسخیر کوشش ہم او کرو۔ دا خلق دا باسیند پہ دوارو
 غارو د کالا باغ سرہ نزدو اباد وو۔ د دوی علاقہ نن ورخ پہ عیسیٰ خیلو مشہورہ دہ۔ دا خلق پہ
 آسانہ ایل شول۔ ٹکے چہ د شیر شاہ د فوٹونو اکثرہ حصہ ہم پہ دے پھتو مشتہلہ وہ۔ اود

شیر شاه یو ډیر اعتباری امیر هبیت خان نیازی هم د دے قبیلے یو غړے وو .

شیر شاه د پنجاب نه د واپسې په وخت کښه هبیت خان نیازی د پنجاب او ملتان د صوبو گورنر کړو . او د هبیت خان په ماتحتۍ کښه د شیر شاه یو وراره مبارک خان دنیا یانو د دے نوے مفتوحه علاقے حاکم مقرر شو . د مبارک خان د حکومت په زمانه کښه د نیازیانو د دهغه ترمینځه یو داسے واقعه او شوه . چه هغه د قبائیلی پښتنو د ژوند او تمدن یوه آینه .

- ۵۵ -

نیازی قبائیل د سنبل او عیسی خیلو په دوو لویو څانگو کښه ویش دی . په قبیله " سنبل " کښه د الله داد نوے یو سړی یو لور حد په هورته ښکلی وه . او د ښکلا صفتونه ئے د کلی نه علاقے ته وتلی او په خالقو کښه خواره شوی وو . او ډیر خالق د هغه خواستگار وو . یو ځل مقامی حاکم " مبارک " هم دا جینی او لیدله . او د لیدو سره پرته مټین شو . او د دے د حصول په تابیا کښه لگیا شو . مبارک اگر چه پښتون وو ول په هغه کښه پیدا شوه او د قبائیلی پښتنو د ضابطه او رسم و رواج نه بیخي ناخبره وو . هغه خو په خپل خیال کښه خپل ځان حاکم گڼلو ، او د شیر شاه وراره ، نو ځکه ډیر معزوره وو . چنانچه هغه په پرده کښه " الله داد " ته خپل یو استاذے اولیرلو . او دهغه لورے د خپل ځان د پاره او غوښتله .

الله داد چه د دے مالاتو نه خبر شو نو هغه په خپله د مبارک په خدمت کښه حاضر شو او هغه ته ئے اووے " د خان په حرم کښه ډیرے داسے ښکلی ، شریف او مهذب میرمنے موجودے دی . چه هغوی د مهذبے سوسائتی د ادابو او د شاهانه اصولو او محلاتی ژوند نه بی خبره دی . او زما جینی غریبه یو بانډوخی جینی وه . او صرف د " روه " د تمدن او ژوند نه خبره ده . هغه نه د شاهي محلاتو په ژوند پوه ده . او نه د شاهي محل د ژوند قابله . نو ستا او د هغه ترمینځه دومره فرق دے چه دا واده نه جوړښت لری او نه به دا کامیاب وی . او په دے وجه زه دا خواست نه شم منظور وے

که چرے مبارک خان د پښتنو د رسم و رواج نه خبر وے نو هغه به دا خبره نوره نه وے زیاته کړی . ول هغه خو خپل حکومت ته غاوره وو . نو هغه د سنبلو د ټولے قبیلے د تنگولو او کړولو اراده او کړه . په دے غرض چه دا خلق چه تنگ شی نو الله داد به په خپله مجبور کړی . او زما کار به اوشی . لیکن دا دهغه غلط فهمی وه . چه د سنبلو قبیله د مبارک د ناوړه کارونو نه تنگ شوه نو د درے تنه مشرانو یوه جرگه مبارک ته راغله . خبره اترے شروع شوه . په دے خبره خو اتفاق راغے چه د دے نه وړاندے هم د " نیازیانو او سوریانو " د ترمینځه د

لونو خوشیندا و رکپے راکپے شوی دی۔ ولے د جرگے ممبرانو دا سوال پورته کرو چہ دا
 و رکپے راکپے د برابر برابر او سیال سیال ترمیخ شوی دی۔ یعنی دامیل لور دامیل حوی ته
 او د وینزے لور دمریٹی حوی ته وادہ شوی دہ۔ نو دانہ داد لور تاتہ حکہ نہ شی وادہ کیدلے
 چہ ته د بفع سیال نہ ئے۔ او دا دوی حکہ وئیل چہ مبارک اگر چہ د شیر شاہ و رارہ وو۔ ولے د
 ہخہ مور وینزہ وہ۔ د جرگے پہ ممبرانو کینے دیوسری د وینخ نہ یولور وہ نو ہخوی مبارک ته
 او وئیل چہ کہ چرے خان خواہ مغواہ یو نیازی جینی کول غواری نو دغہ جینی بہ ورتہ وادہ کرے
 شی؛ مبارک د جرگے پہ دے وینا نور ہم قہر واخست۔ ولے د جرگے ممبرانو ورتہ پہ صفا لفظونو
 کینے او وئیل چہ۔ دا کار ہچرے نہ شی کیدے خواہ کہ موہن تپول پہ دے تباہ ولے نہ شو۔
 مبارک د جرگے دا معقول عذر ہم اونہ منلو۔ او ددے نہ پس ہخہ د تپولو نیازیانو د تکولو
 ارادہ او کرہ۔ او پہ دے غرض ئے د سنبلو پہ یو کلی حیلہ او کرہ۔ کلے لوت کرو او یوہ وینخہ ئے
 او قبیلہ۔ پہ دے واقعہ د نیازیانو د تپولو قبائلو یوہ مشترکہ جرگہ مبارک ته راغلہ۔ د قبائلی
 رسم و رواج مطابق د جرگے د ممبرانو نہ د ہخوی وسطے بھر کینسو دے شوے۔ جرگہ شروع شوہ
 نیازیانو د خیلے جینی د واپس مطالبہ او کرہ۔ او دانہ داد دلور د ورکولو نہ ئے قطعی انکار او کرہ
 او ورتہ ئے دا او وئیل چہ تا چہ کوم کار کرے دے ہخہ د پینتو پہ روش کینے دیر نا جائز دے۔
 او چونکہ زمونہ او ستانگ شرم او غیرت شریک دے۔ ئو تہ زمونہ بے عزتی صہ کوہ۔ ولے
 د مبارک دلوری نہ ہم ہخہ یو «نا» وو۔ اخر د جرگے ممبرانو ہم خیلے خیلے را او سپردے۔ او ورتہ
 ئے او وئیل تہ پہ ہند کینے پیدا شوے اولوئے شوے ئے۔ او پہ دے نہ پوہیرے چہ د پینتو
 کوم روایت او اصول دی۔ تر اوسہ موہن دانہ دی اوریدالی چہ گہے ہم چکونہ لگوی۔ تہ پہ
 موہن چک مہ لگوہ۔ تردے وختہ چہ موہن۔ خہ او کرل۔ دا ستا د ترہ شیر شاہ لحاظ وو۔ ولے
 تہ چونکہ د وینخہ خوئے ئے نو پہ خیل مزت پوہ نہ شوے۔ او کہ چرے تاسرہ ستا د خیل
 ژوند خہ قدر وی نو زمونہ دا جینی پہ میا کینے پر پردہ۔ د دے پہ جواب کینے مبارک خیلو
 نو کرانو ته د جرگے د ممبرانو د وھلو او شرلو حکم او کرہ۔ دغہ وخت دامشران اگر چہ ددوی
 سرہ وسیلے نہ وے پہ مبارک او دھخہ پہ نو کرانو را او لگیدل۔ او پہ لتوا او شو کونوئے دھخوی
 نہ ساہ او ویتلہ۔ اوسرہ د مبارکہ ئے تپول او وٹل۔

چہ دا خبر شیر شاہ ته اورسید نو ہخہ ہیبت مان نیازی گورنر پنجاب ته داسے اولیکل۔
 پہ پینتو قبائلو کینے د سوریانو قبیلہ دیرہ ورہ دہ۔ کہ چرے نور پینتہ ہم داسے یو یو
 «سور» او وٹنی نو پہ دوی کینے پہ یوکس ژوندے پاتے نہ شی۔ سنبل ستا خیلہ قبیلہ دہ نو

دوی ته داسے سزا ورکړه چه دوی بیا د یو حکم د وژلو جرأت نه کوی - چه « سنبل » ددے واقع نه خبر شول نو د هغوی ټول غرونو ته اوښتیدل - او هلمته په دویج د هسیت خان هه وس نه رسیدلو ځکه چه په دغه زمانه کښے لاد شیر شاه حکومت دومره لرے نه وو غور شوے - هسیت خان نیازی د شیر شاه یر وفادار او اعتباری امیر وو - هغه ته کرانه پښه شوه - سنبل د هغه دلای نه وتلی وو - نو د هغه سره دا ویره پیدا شوه چه که سنبلو ته سزا ور نه کړے شی نو شیر شاه به دا خیال او کړی چه دا کونده دے په رضا صلاح غرونو ته تبتولی دی - دغه وجه وه چه هسیت خان د خپل مخ روئی په خاطر د خپل قبیلے سره په فدارۍ امداد شو - هغه سنبلو ته پیغام اولپرلو چه که چرے تا سو زما په ضمانت او اعتماد بیا خپلو کورونو ته راشی نو زه به ددے خبرے هه روغه جاړه راولم - « سنبلو » د هسیت خان په دے قول اعتماد او کړو او د هغوی نهه سوه کپی د غرونو نه بیا ښکته را کوزے شوے - ولے دغه وخت هسیت خان ددے خلقو ټول نارینه افراد گرفتار کړل - او وے وژل - او د دوی ښځینه ے بندیولے شیر شاه ته اولپرلے - چه شیر شاه ددے واقعاتو نه خبر شو نو هغه په دے خبره ډیر خنگان ظاهر کړو او وے وئیل چه په پښتو کښے ددے نه وړاندے دومره ذلیل کارها نه دے کړے - ولے ددے سره ے دا هم او وئیل چه د هسیت خان ددے فعل نه دا معلومیري چه هغه د خپلے بادشا هئ خیال نه لری - ځکه خو هغه د خپلے قبیلے سره داسے ناوړه کار او کړو - ولے بیا هم هغه ته دومره پکار وو چه دومره بے غیرتی ے نه وے کړے - او دومره بے ځناه خلق ے نه وے وژلے - شیر شاه د هسیت خان په دے کار دومره هغه شوے وو چه د پنجاب د گورنری نه ے د هغه دلرے کولو اراده لرله - ولے ددے نه پس ډیر زر د هغه د مرگ حادثه پلښه شوه -

شیر شاه د یو رعب دار او شاندار شخصیت غاوند وو - مغل اگر چه د هغه ناقابل تسخیر مریطان وو - او د هغوی په رگونو کښے لا د وسطی ایشیا وینه تازه او د پښتو په شان د هند د اور دے استو کښے په وجه لا نه وه کمزوری شوی ولے د هغوی په مقابله کښے شیر شاه د خپل قام په راغونډولو او د خپلو قابلیتونو په یو مرکز جمع کولو کښے د ډیرو لویو مفتونو غاوند وو - او هم ددے صفاتو په برکت هغه مغل د هند نه په وتلو مجبور کړل - دنیا زیانو سره ډپورته ذکر شوے ناخوشگوارے واقع نه چه په هغ کښے د شیر شاه صبیح قصور نه وو - بغیر د نورو پښتنو او سرمدی قبایلو سره د هغه هه ماته کړه نه وه پښه شوی - او نه د هغه سلطنت د « مارمیل » د درے نه په قبله او برد شوے وو - ددے باوجود هغه

دھیشی د پارہ دامثال قائم کرو چہ یو پښتون بہ ناصوفاقو حالاتو کنیہ ہم محض دخیلو صلاحیتونو بہ برکت بہ یو پردی ملک کنیہ دخیل قام متفرق او تار پہ تار عناصر بہ یو مہم پسند داؤ طلبہ فوجی طاقت کنیہ بدلولے شی۔ او ددے فوجی طاقت بہ کومک د پختو کالو بہ لنہہ تنگہ مودہ کنیہ بہ یو وسیع ملک کنیہ یو وسیع او منظم سلطنت تشکیل کوئے شی۔ شیر شاہ چہ بہ خیپ پنچہ کلیمز دور حکومت کنیہ درنگا رنگو مصروفیاتو باوجود بہ خیپ سلطنت کنیہ کوم اصلاحات کړی دی۔ ہغہ ددہ د غیر معمولی قابلیتونو او صلاحیتونو یو شرگند دلیل دے۔ ہغہ د باغیانو، بددیانتہ او نو دولتہ نادیدہ فلقو د پارہ بے رحمہ وو۔ ولے د غریبانانو محتاجانو او شریفو فلقو د پارہ د باران بہ مثال وو۔ ہغہ دکاشتکارانو اود دہقانانو حقوق محفوظ کړل۔ او ہخوی د غاصبانو د غضب نہ بہ امان کړل۔ بہ ملک کنیہ د مسافرانو د آرام و اسائش بہ عرض غٹا غٹا بہ ٹاٹے سرا یونہ اباد کړل۔ سرکونہ غٹے تعمیر کړل۔ ولے د ہغہ د عظمت قابل قدر یادگار ہغہ عبارتونہ دی کوم چہ ہغہ بہ خیپ لنہہ دور حکومت کنیہ تعمیر کړی وو۔ بہ زور دہلی کنیہ د ہغہ د تعمیر کردہ عظیمہ قلا د شاندارے دروازے او فصیل نہ د ہغہ د ضخیمیت لور ولے شرگند دے۔ او ددے فصیل دنہ د ہغہ تعمیر کردہ جومات (مسجد) چہ بہ خیپ سادگی کنیہ کوم نفاست او عظمت لری۔ دہغہ نہ د اسلام د حقیقی روح اظہار کبیری۔

د مغلیہ خاندان مؤرخینو د شیر شاہ سرہ دیرہ بے انصافی کړی دہ۔ خصوصاً ابوا فضل خواہغہ د غاصب بہ نامہ یاد کړے دے۔ ولے کہ د انصاف بہ نظر اوکتلے شی نو د ہندوستان بہ حکومت د بابر بہ نسبت د شیر شاہ حق زیات وو۔ شیر شاہ پښتون وو۔ بہ ہند کنیہ پیدا شوے وو۔ او ہندوستان غٹے خیپ وطن گمرزولے وو۔ پښتانہ ددرے سوو کالونہ بہ ہند کنیہ آباد وو۔ او د ممتاز حیثیت فاوندان وو۔ ددرے سوو کالو بہ دے اور ددہ مودہ کنیہ سل شپہر۔ شلہ کالہ د ہند حکومت براہ راست د پښتو بہ قبضہ کنیہ وو۔ او بہ دے ټولہ مودہ کنیہ د دہلی تخت د پښتو بہ فوجی طاقت قائم وو۔ کہ چرہ بابر د تیمور بہ ہغہ خونری صلاہ چہ بہ ہند غٹے کړی وہ۔ او بہ ہغہ کنیہ لکونہ خلق وژلی شوی وو۔ ہنارونہ وران شوی او خلق لوتلی شوی وو۔ او بہ تلو راتلو او بہ ہند کنیہ د قیام سرہ غٹے ټولے پنچلس میا شتے تیرے کړے وے خیپ تمان د پنجاب مقدار گنہلو نو بیا خود شیر شاہ بہ لاس د ہندوستان فتح کیدل د انصاف بہ نظر کنیہ خیپ مقدار تہ د حق رسیدل وو۔ ٹکہ چہ بابر ہم د سلطنت د پښتونہ اغستے وو۔ او شیر شاہ ہم پښتون وو۔ او کہ د

سلطنت فاتحہ کول غضب وی نو دا غضب اول بابر کرے وو۔ بہ ہر حال دے تہ فکر پکار دے چہ بہ ہرہ زمانہ کبے ہغہ فیصلہ درستہ منیلے شوی دہ چہ ہغہ د تورے پہ قلم او دوینے پہ سیاصت لیکلی شوی وی۔ نو پہ دے صورت کبے خودہو د غضب سوال نئے پینا کیری۔ پہ دے بنا د ہر منصف او غیر جانبدار انسان پہ نظر کبے بہ شیر شاہ تہ غاصب ویل پہ ہر لحاظ ناجائز وی۔

شیر شاہ صرف پختہ کالہ حکومت کرے وو۔ او سرہ ددے چہ دہغہ د یر وخت پہ جنگونو کبے تیر شوعے وو۔ بیا ہم ہغہ پہ خپل سلطنت کبے دومرہ مفید اصلاحات او کرل چہ دہغے پہ وجہ ہغہ د ہندوستان پہ لویو لویو بادشاہاتو کبے مسابیری۔ د شیر شاہ د عظمت بنیاد دہغہ پہ کامیاب نظم و نسق قائم دے۔ د نبتہ حکومت دوہ خاص اصول بہ ہر وخت دہغہ مذ نظر وو۔ یوحو دا چہ بادشاہ د ہیچرے د خپل ملک د معاملونہ بے خبرہ نئے وی۔ او بل دا چہ ہر شوک د پہ اسانہ او بے کراوہ ہغہ تہ رسیدے شی۔ او خپل فریاد د ورسولے شی۔ د خپل ترکی پیش رو برضلاف ہغہ د خپل حکومت بنیاد پہ، کلی وال، تنظیم اینے وو۔ او کلے یوہ امتیازی حلقہ گرزولے وہ۔ د شو شو کلیو بہ یوہ پرکٹہ وہ۔ او دہرے پرکٹے نگرانی بہ دیوماکم پہ ذمہ وہ۔ د کلی مشران او سپین روپی بہ دہیرا شو د تغتیش ذمہ وار وو۔ د پیداوار دربیہ حصہ بہ پہ سرکاری مالیہ کبے اضتے شوہ۔ د مالیے تشخیص بہ د پیا نشی پہ لحاظ کیدلو۔ او پہ وصولی کبے بہ تے د سختی نہ کار اخستلے شو۔ د سرکاری ملازما نو د بد دیانتی او درشوت د بندیز د پارہ د ہر قسم تد بیرونہ اختیار کرے شوی وو۔ کاشتکاران بہ پہ چیرے آسانی بادشاہ تہ رسیدے شول۔ د عدالتونو قواعد سادہ او اسان وو۔ مقدمے بہ چیرے زر فیصلہ کیدلے۔ د فوجداری د مقدمو فیصلہ بہ قاضی کولہ۔ او دیوانی د مقدماتو فیصلے بہ «میر عدل» کولے۔ شیر شاہ خپل فوخت تہ بہترین تربیت وکرے وو۔ او ددے فوخت نہ بہ تے د خپل رعیت د بہتری کار اخستلو۔

عرض د خپلو لوہو کار نامو لہ کبلہ شیر شاہ یقیناً د خپلے زمانے چیر لوٹے شخصیت وو۔ دہغہ پہ شان د لوٹے ارادے او پوخ عزم فاوند پہ ہندوستان کبے ہیچوک نئے وو۔ دغہ وجہ وہ چہ ہغہ سمدستی دومرہ ترقی او کرے۔ دہغہ ژوند پہ چیرو خبرو کبے د بابر پہ شان بنکاری۔ ولے پہ تھے خبرو کبے ہغہ د بابر نہ ہم زیات وو۔ ہغہ صرف د خپلو متو پہ برکت ترقی او موندلہ۔ د رنگارنگ سیاسی او خاندانی مشکلاتو مقابلہ ہغہ پہ چیرہ سرہ سینہ او روپا تندی او کرے۔ او د تقدیر پہ مرستہ دغہ مشکلات دہغہ د پارہ د ترقی ہا نرکٹی او

مکرزید لے۔

پہ انتظامی معاملات تو کینے د شیرشاہ پہ نظر کینے ہندو او مسلمان یو وو۔ د ملازمت او سلطنت پہ نور و معاملو کینے بہ ہفتہ پہ ہندو او مسلمان کینے صرف د مذہب پہ وجہ فرق نہ کولو۔ بلکہ مقداری او قابلیت تہ بہ تہ کتل۔ دغہ وجہ وہ چہ ہندوان دہفتہ نہ دیر خوشحال وو۔ تو درمل چہ وروستو د اکبر پہ عہد کینے دہفتہ وزیر مال وو د شیرشاہ دلاس پہ محکمہ مال کینے لگید لے بو تے وو۔ پہ پنجاب کینے د رہتاس غلیبہ قلاہم د دے تو درمل پہ نگرانی کینے جو رہ شوی وہ۔ شیرشاہ پہ دے خبرہ بنہ پونہ وو چہ د سلطنت استحکام او پائیداری د رعیت پہ خوشحالی او آرام موقوف دے۔ دغہ وجہ وہ چہ ہفتہ بہ دخل رعیت د آرام او سوکالی دیر خیال ساتلو۔

شیرشاہ پہ ملکی انتظام کینے دیر مفید اصلاحات او کرل۔ ہفتہ د مال " او پولیس محکمے بیا د نوی سر نہ منظمے کرے۔ د داک محکمے تہ تہ ہم بنہ توجہ او کرے۔ ہسے خو د داک محکمہ د علاوالدین خلجی د وختو نہ قائمہ وہ۔ ولے شیرشاہ دے لہ ترقی ور کر د۔ پہ ملک کینے تے اوولس سوہ د داک شو کئی قائمے کرے۔ پہ ہرہ شو کئی کینے بہ پیادہ د اکیان او اسونہ تیار ولا و وو۔ او خاور زرہ اسونہ بہ ہرہ ورخ د داک پہ او رلو کینے مصروف وو۔ اکبر پہ خیلہ زمانہ کینے دے اصلاحاتو نہ دیرہ فائدہ واخستہ۔ او ہم دے پہ بنیاد تے د خیل نوی سلطنت لو پ عمل او درولو۔ د شیرشاہ پہ زمانہ کینے دغل غدوئی ہیچ ویرہ نہ وہ۔ پہ خوشی پیدا کینے بہ سرہ زرہ لاس د چا بجال نہ وو چہ چا تہ تے سترگے ارونے۔ د عدالت پہ وقت کینے خیل پردے او ہندو مسلمان دہفتہ پہ نظر کینے یکسان وو۔ د انصاف پہ باب کینے بہ تے دھیچا لحاظ نہ کولو۔ د فو خ د نقل و حرکت پہ وقت کینے بہ د خلقو د زراعت دیر خیال ساتے شو۔ او کہ ہرے مجبوراً بہ چا تہ ثقہ نقصان او رسیدلو نو پہ دیر ارت مہ بہ تے د نقصان تلا فی کولہ۔ دہفتہ دسترخوان ہم د ہتاجانو د پارہ ہر وقت غورید لے وو۔

شیرشاہ د پینتو دیر لو تے محسن وو۔ ہفتہ د پینتون پہ لو رتیا کینے دیر مدھی وو۔ دہفتہ پہ وقت کینے بہ پینتون د فوئی ملازمت نہ بل شہ کار نہ کولو۔ د ہندوستان د پینتونہ علاوہ د روہ " پینتانہ بہ ہم دہفتہ د اکرم و انعام نہ بے برخ نہ وو۔ کوم پینتانہ چہ بہ د روہ نہ دہفتہ پہ خدمت کینے حاضر شول۔ دغوی بہ تے دغوی د توقع نہ زیات پال۔ شیرشاہ د پینتون پہ مینج کینے د قبائلی امتیاز سخت مخالف وو۔ دہفتہ پہ نظر کینے ہول پینتون

قام صرف د پښتون یوه قبیلہ وه۔ د ابراهیم لودی د سلطنت زوال د هغه نه پټ نه وو۔ او د پښتنو هغه عیبونه او نقائص کوم چه د دے زوال باعث گرزیدلی وو۔ هغه د سترگو د وړاندے وو۔ ولے افسوس دے چه مرگی په هغه تلوار اوکړو۔ او د هغه په اولاد کښه بل شیر شاه پیدا نه شو۔

د شیر شاه په سلسله کښه د « راجا پورن مل » د قتل ذکر هم ضروری معلومیږی۔ د شیر شاه مخالف مؤرخین د راجا پورن مل د قتل په باب کښه په شیر شاه د وعده خلافی الزام لگوی او دا وائی چه د وعده او لوظ قول باوجود شیر شاه هغه قتل کړو۔ لیکن په اصل کښه شیر شاه د وعده خلافی د الزام نه بری دے۔ واقعه دا یس وه چه راجا پورن مل په مسلمانانو بالخصوص په سادات بنگرामी باندے ډیر ظلمونه کړی وو۔ دے راجا د اسیدان ټول وژلی او د دوی بیبیانے په زبردستی د خپلو کورونو نه بهر ته رااوښتلے او د بازاری کنجریانو په شان ے په لارو کوڅو کښه گڼے کړے۔ او ے عزته کړے وه۔ کوم وخت چه شیر شاه د راجا قلا فتح کړه نو راجا د خپل سراو بال پنج دامن حاصلولو په عرض شیر شاه ته ډیر مال ورکړو۔ او شیر شاه هغه مان بخشی اوکړه۔ ولے عام مسلمانان د شیر شاه په دے رویه ناراض وو۔ هغو د شیر شاه د ویرے نه غلی وو۔ ولے چه شیر شاه قلا ته وردننه شو نو د سادات بنگرामी بیبیانے د خپلے داد خواهی په عرض د شیر شاه په لار کښه ولاړے وه۔ او کومے ناکړدے چه د راجا د لاسه د دوی سره شومے وه۔ هغه ے شیر شاه ته بیان کړے۔ او انصاف ے طلب کړو۔ شیر شاه چه د دے ظلمونو نه خبر شو او د خپلے وعده ته ے او کتل نو په ژړا شو۔ او دے بیبیانو ته ے او وئیل چه زه بجهوریم اوس ما د راجا سره دهغوی د مخالفت وعده کړی ده۔ ولے دے بیبیانو ورله او وے موبز خپل حق غواړو۔ که تا وعده کړی ده نو د خپلے وعده په باب کښه د عالمانو نه فتوی واخله۔ شیر شاه په دے باب کښه د خپلو قاضیانو او مفتیانو جرگه کښینوله۔ او دهغوی د سادات بنگرामी او نورو مسلمانانو په قصاص کښه د راجا پورن مل د قتل فتوی ورکړه چنانچه راجا پورن مل د هغه مقتولو په قصاص کښه او وژلے شو۔ په دے بنا د شیر شاه د وعده خلافی هغو سوال نه پیدا کږی۔ د شیر شاه ذاتی وعده د شریعت د احکامو په نفاذ کښه نه شوه حائل کیدے۔ د شریعت په قانون کښه پورن مل مجرم ثابت شومے وو۔ او هم د دے قانون مطابق هغه ته سزا ورکړے شوه۔ بیا هم که چرے دا وعده خلافی او گڼلے شی نو د دے الزام په هغه عالمانو او مفتیانو راځی چا چه دا فتوی ورکړی وه۔ د عالمانو او مفتیانو د دے جرگه مشر مرزا رفیع الدین نوے یو عالم وو۔ چه په هغه زمانه کښه د

علم و فضل په لحاظ ډیر مشهور وو۔

د شیر شاه د ذکر غتمبولونه اول د بناغلی الله بخش صاحب یوسفی د هغه نوی تحقیق ذکر هم ضروری ده۔ کوم چه دے بناغلی لیکوال په خپل کتاب «یوسف زی افغان» کښه په صفحات ۱۲۵، ۱۹۴، ۳۳۴، ۳۵۶ کښه د شیر شاه په باب کښه ذکر کړه ده۔ دے بناغلی چه د خپل کتاب په دے مذکورہ صفحاتو کښه د شیر شاه په باب کښه څه ویلی دی د هغه مطلب دا دے چه شیر شاه د یوسف زو د مندان قبیلے د کمال زو د څانگه یو فرد وو۔ او د «چیل» په علاقہ کښه د «سوری» نومی یو کلی (ستون و و) او د دے کلی (سوری) په وجه په شیر شاه سوری مشهور وو۔ دا بناغلی لیکوال دا وائی چه کوم مورخین شیر شاه د سوری قبیلے یو فرد گڼي۔ هغوی په غلطه دی۔ په دے دلیل چه د یوسف زو مقامی روایات د شیر شاه په حقله دا وائی لکه چه پورته ئے ذکر او شو! دے دا هم وائی چه شیر شاه د بهاول لودی په زمانه کښه د سوری (چیل) نه هندوستان ته د ملازمت په تالاش کښه تلے وو۔

د بناغلی یوسفی صاحب د دے نوی تحقیق په حقله به زه دومره اووایم چه د دے دا وینا د ټولو تاریخی شهادتونو په بنا بیخي بے بنیاده او غلطه ده۔ شیر شاه د پښتو یولوئ او مقتدر میره او د هندوستان یو داسے عظیم بادشاه دے چه دخپلو غیر معمولی کارنامو په برکت ئے دخلو او پردو ټولو مورخینو نه فراج تحسین حاصل کړه دے۔ د داسے مقتدر بادشاه د ژوند حالات هېچر په مله نه شی پاته کیدلے۔ او نه پاته شوی دی بلکه په ټولو مستندو تاریخونو کښه په ډیر تفصیل درج دی او مونږ هم د دے تاریخونو په شهادت د شیر شاه حالات په دے تیرو پاڼو کښه لیکل دی۔ په پښتو قبایلو کښه لودی او سوری قبیلے د هغه وخت نه معلوم او مذکور دے دی کوم وخت چه د پښتنو نوره قبیلے لا نامعلوم وے۔ او نه د پښتنو دا شجره او د شجره دا لیکوال موجود وو۔ دا خبره چه شیر شاه د سوری قبیلے یو فرد وو۔ د تاریخی شهادتونو نه علاوه د شیر شاه دخل قول نه هم ثابتہ ده لکه چه د شیر شاه دلوری نه د هیت خان نیازی په پیغام کښه مو دا خبره لوستی ده۔ په دے بنا د مستندو تاریخی شواهدو په مقابله کښه نامعلومو روایاتو ته ترجیح ورکول او تاریخی حقائق بدلول یو نازیبا کار دے۔ د دے غلط بیانی په پس منظر کښه چه کومه جذبه کار کوی هغه د دے بناغلی په ټول کتاب کښه څرگنده

۵۵۔ دا بناغے ددے خبرے کوشش کوی چہ د پینتون قام نصر لور شخصیت او د پینتو ہرہ لورہ کارنامہ د قبیلہ یوسف زی سرہ پہ خہ ناغہ شکل کینے وابستہ کری۔ ولے دے تہ خیال نہ کوی چہ د شیر شاہ غوندے افراد د تہول قام مشترک میراث کینے شی۔

د شیر شاہ مقبرہ د بہار پہ صوبہ کینے دھخہ پہ پخوانی جاگیر، سہسرام، کینے دہ۔ د شیر شاہ شہرت او ترقی، آغاز ہم د دے ٹاٹ نہ شوے وو۔ او دغہ ٹاٹ دھخہ آفری آرام گاہ شو۔ ددہ د مقبرے عبارت دھندوستان پہ سبکی عبارتونو کینے مسابیری۔ دا مقبرہ دھنہ ٹوی سلیم شاہ تعمیر کوی دہ۔ ولے د شیر شاہ عظمت د زور دھلی د قلا او دقلعہ رھتاس نہ ٹرگند دے۔

اسلام شاه (۵۳-۱۵۴۵ء)

- د شیر شاه د ناڅاپي مرگ په وجه د هغه د جاننشینۍ مسئلې نازک صورت اختیار کړو. د هغه مشر ځوی عادل خان چه ولیعهد سلطنت وو. په دغه وخت کښه په رنتمهور کښه او د شیر شاه بل ځوی جلال خان د پټنه په. دیون « نوے کالی کښه وو. جلال خان نسبتاً نزدو وو نو امیرانو هغه رااو غوښتلو. او د پلار د مرگ په پنځه ورځ د کالنجر د قلا په خوا کښه په عارضی طور تخت نشین کړو. جلال خان د اسلام شاه خطاب اختیار کړو چه وروستو په سلیم شاه مشهور شو. د تخت نشینۍ نه پس هغه خپل مشر ورور ته د دے مضمون یو خط اولیکلو. چه ستا په غیر مومبوکۍ کښه ما د تخت او فوځ د حفاظت په یغرض ستا تر راتلو تخت سنبال کړه دے. او ستا د اطاعت نه بغیر د نوره غرض نشته. د دے نه پس جلال خان د امیرانو په صلاح اکره ته روان شو. په لاره کښه د شیر شاه یو بل پیر اعتباری او مقتدر امیر خواص خان د دوی سره یو ځای شو. او د خواص خان او نورو امیرانو په اتفاق یو ځل بیا د جلال خان د تخت نشینۍ رسم ادا شو.

اسلام شاه یو ځل بیا خپل ورور ته د تخت د سنبالولو دعوت ورکړو. ولے عادل خان په زړه کښه د اسلام شاه نه ویریدلو. هغه دا اولیکل چه که قطب خان نائب، عیسیٰ خان نیازی، خواص خان او جلال خان جلوانی د املور امیران زما تسلی او کړی. نوزه به درشم. اسلام شاه دغه څلور واړه امیران وراولیرل او د دوی په صلاح عادل خان په دے شرط راغلو. چه د اول ملاقات نه پس چه ستا کومه علاقه د جاگیر په ډول غوښه وی. هغه به درکړه شی. او تا به رخصت کړو. د دے امیرانو په ضمانت او ملگرتیا کښه عادل خان د خپل ورور سره د فتح پور سیکری په مقل ملاقات او کړو. عادل خان یو آرام پسند او ځان آسانه بنیادم وو. او د حکومت دکشالو نه په جاگیر خوشحال وو. نو، بیانہ « ټے په جاگیر کښه واخسته. او د وعدے مطابق خپل جاگیر ته لاړ.

لږه ورځه پس اسلام شاه په خپل ورور بدگمانه شو. او د هغه د گرفتاری دپاره ټے خپل یو امیر اولیرلو. عادل خان چه د دے نه خبر شو نو هغه خواص خان ته لاړ چه په دغه ورځو کښه

دہ میوات « حاکم وو۔ خواص خان د اسلام شاہ پہ دے بے لوظی ڈیر ناراض شو۔ اوکوم امیر
 چہ اسلام شاہ د خپل ورور د گرفتارولو پہ عرض ور لیر۔ لے وو ہنہ ٹے قید کرو او د اسلام شاہ
 نورو امیرانو تہ ٹے ہم د اسلام شاہ نہ د بغاوت د پارہ خطوتہ اولیرل۔ او پہ خپلہ دیولونے
 فوخ سرہ د عادل خان پہ مرستہ کینے د اسلام شاہ مقابلے تہ روان شو۔ د عادل خان او اسلام
 شاہ دروغ پہ فیصلہ کینے قطب خان نائب او عیسیٰ خان نیازی ہم شامل وو۔ دوی ہم د اسلام
 شاہ پہ دے بے لوظی ہنہ شول۔ او خواص خان تہ ٹے اولیکل چہ عادل خان د پہ شپہ کینے خان
 اگرے تہ را اورسوی۔ پہ دے عرض چہ امیران بہ شپہ پہ شپہ ہنہ ٹے د اسلام شاہ نہ ورواؤری۔
 حکم چہ دورخ بہ ٹے د اسلام شاہ سرہ سترکے لگی او دومرہ بے شری بہ نہ ٹی کوئے۔

اتفاقاً پہ کومہ شپہ چہ دوی فتح پور سیکری تہ را اورسیدل ہنہ د شب قدر شپہ
 وہ۔ خواص خان یو ڈیر پرہیزگار او نیک بنیادم وو۔ ہنہ د بناب شیخ سلیم ہشتی ملاقات
 تہ لار او بیا پہ نفلونو شروع شو۔ او پہ دے شپہ چہ د خومرہ نفلونو ہدایت دے ہنہ ٹے
 اوکرل۔ او د دے پہ وجہ اتال شو۔ او چہ دوی اگرے تہ اورسیدل نوکچہ غرمہ وہ۔

اسلام شاہ د خواص خان پہ دے مخالفت ڈیر او ویرید و۔ او خپلو امیرانو تہ اووے چہ کہ
 ما د عادل خان پہ باب کینے غلٹی اوکرہ نو تا سوزہ ولے منع نہ کریم۔ او دومرہ خوف وامت
 چہ قطب خان نائب او ہنہ بول امیران ٹے چہ د عادل خان سرہ پہ زبہ کینے منگری وو۔ پہ ظاہر
 کینے د خواص خان سرہ دروغ پہ عرض اولیرل۔ او د دے نہ ٹے مطلب دا وو چہ د امقتد امیران
 د خان نہ لڑے کریم نو پہ خپلہ بہ رہتاسی رہار) تہ لار شہ او خزانہ بہ ترلاسه کریم رد شیر شاہ
 خزانے بہ پہ دے قاد کینے د حفاظت د پارہ پرتے وے) او بیا بہ دوی سرہ پنچہ واچوم۔ ولے دغہ
 وقت یو امیر ورتہ اووے کہ پہ نور فوخ د اعتبار نہ وی نو بیا ہم لس زرہ فرملیان رد برمل
 اوسید ونگی) د شہزادگی د زمانے نہ ستا نوکران دی۔ او ہنہ ورسرہ موجود دی۔ د دے باوجود
 تہ تیبستہ کوئے؟ کہ امیران ہر خومرہ ستا مخالف دی ولے چہ ستا سترکے وینی نو ستانہ تبتیدل
 نہ ٹی۔ پہ دے خبرہ د اسلام شاہ زبہ ہم مضبوط شو۔ او جنگ تہ تیار شو۔ کوم امیران ٹے
 چہ دروغ پہ نیت لیرلی وو۔ ہنہ ٹے بیرتہ را او غوسبتل او د جنگ پہ نیت د بنار نہ بہر
 را اووتلو۔ پہ دغہ اتا کینے د عادل خان او خواص خان ترمیخہ پہ خہ خبرہ بے اتفاقی پیدا شوہ۔
 او د دوی جمعیت خورشو۔ خواص خان او عیسیٰ خان نیازی میوات تہ لارل۔ او عادل خان
 یواخے پتنے تہ لار۔ او د دے نہ پس ٹے د مہر ژوندی خہ پتہ او نہ لکیدہ۔ اسلام شاہ پہ
 خواص خان او عیسیٰ خان پس میوات تہ روان شو۔ د دوی پہ میخ کینے جنگ اوشو۔ پہ اول

وار د اسلام شاہ فوٹونو تینبہ اوکرہ۔ ولے ڈیر زرہفہ تہ نوے کومک را اورسیدو۔ او دے بہ مدد ہفہ بہ خواص خان او عیسیٰ خان بریالے شو۔ اسلام شاہ ددے امیرانو بہ تعاقب کنبے قطب خان نائب اولیرلو۔ او بہ خپلہ د چنار بہ لورلاہ۔ بہ لارہ کنبے تے جلال خان جلوانی او د ہفہ ورور چہ دوی د عادل خان مرستیال وو، او وژل۔ د چنار نہ تے خزانہ را واخستہ۔ او کوالیار تہ تے اولیرلہ۔ او بہ خپلہ اکرے تہ راغے۔

قطب خان ہم بہ زبہ کنبے د اسلام شاہ نہ ویریدلو نو ہفہ د خواص خان تعاقب پرے بنودو او پنجاب تہ راغے۔ او دھیت خان نیازی سرہ تیکاؤ شو۔ اسلام شاہ چہ ددے نہ خبر شو نو ہیت خان نیازی تہ تے د قطب خان د گرفتاری حکم اولیرلو۔ چنانچہ ہیت خان ہفہ گرفتار او اسلام شاہ تہ اولیرلو۔ او اسلام شاہ ہفہ د خپل اوبنی شہباز خان لوہانی سرہ د کوالیار بہ قلا کنبے قید کرو۔ دغہ شان اسلام شاہ ہم د ابراہیم لودی کارناکے ورو ورو بیا ژوندی اکرے۔

بہ اسلام شاہ کنبے یوغت عیب دا ووجہ ہفہ ڈیر بدگمانہ وو۔ اوس ہفہ بہ ہیت خان نیازی سمورن پنجاب او شجاعت خان سمورن مالوہ بدگمانہ شو۔ او دوی تے خان لہ را او بلل۔ شجاعت خان مو حاضر شو او خان تے خلاص کرو۔ ولے ہیت خان ورنفلو۔ نو اسلام شاہ بہ ہفہ ہیسے پنجاب تہ را روان شو۔ ددے نہ ورنندے خواص خان ہم د خپل فوٹ سرہ پنجاب تہ را غلے او دھیت خان سرہ د اسلام شاہ برخلاف تہل شوے وو۔ ددے دوار او امیرانو فوٹی طاقت د اسلام شاہ نہ یو بہ دوہ زیات وو۔ دغہ وجہ وہ چہ نیازیانو خپلہ فتح یقینی گنلہ۔ ولے د جنگ نہ اول دھیت خان او خواص خان بہ دے خبرہ اختلاف راغے چہ د خواص خان دامرضی وہ چہ د اسلام شاہ بہ ملاخے د عادل خان حکمران شی۔ ولے نیازیانو دا وتیل چہ داسے نہ شی کیدے چہ تورے د لالا وہی او نورے د عبداللہ وہی۔ موہر بہ خپلو تورو عادل خان تہ تمت نہ گتو۔ بادشاہ بہ دنیا زیانو نہ وی۔ بہ دے خبرہ بہ دوی کنبے بے اتفاقی راغلہ۔ او خواص خان سرہ د خپل فوٹ د جنگ نہ بغیر دوی نہ جدا شو۔ بہ دے خبرہ د اسلام شاہ زبہ د چہ او د نیازیانو دلہ کمزوری شوہ۔ بیا ہم نیازیان بہ بہادری او جگیدل۔ ولے تہیک نہ شول۔ او تینبہ تے اوکرہ۔ دھنکوٹ تہ راغلل۔ اسلام شاہ ددھتاس د قلا پورے چہ ددے پلار ہوہہ کری وہ د نیازیانو تعاقب اوکرہ۔ او ددے نہ پس تے «خواجہ اویس سروانی» د چولو تے لنگر سرہ د نیازیانو فیصلے تہ پرینبو۔ او بہ خپلہ کوالیار تہ راغے۔ خواجہ اویس د نیازیانو نہ شکست او موندو او ہیت خان نیازی ہفہ را پہ مخہ کرو۔ اسلام شاہ چہ ددے

واقعات تو نہ خبر بشو نو د نیازیانو د جنگ د پارہ تے یولو تے لنگر وراولپیرلو۔ ددے لنگرنہ نیازیانو بیا تینتہ اوکڑہ۔ او د ہیبت خان آل و عیال ہم د اسلام شاہ فوٹو نو گرفتار کرو۔ ہیبت خان گھکرو تہ لار۔ اسلام شاہ دا مل بیا پہ ہیبت خان پیسے وروان شو او دوہ کالہ دگھکروسرہ پہ جنگ اہتہ وو۔ گھکڑان تے ہول تالا کرل۔ ہیبت خان او دھغہ وروور سعید خان کشمیر تہ اوتبتیدل۔ ولے د کشمیر حکمران د اسلام شاہ د ویرے نہ ہغوی اونیول۔ او وے وژل۔ او د ہغوی سرو تہ اسلام شاہ تہ اولپیرل۔ دغہ شان اسلام شاہ د نیازیانو دمہم تہ اوزگار شو۔ اولدھورتہ راغ۔ پہ دغہ وخت کینے مرزا کامران* د ہمایون دلا سے پنجاب تہ راغ او د سلیم شاہ پناہ تے اونیولہ۔ ولے اسلام شاہ یو مغرور انسان وو۔ دکامران سرہ تے نبتہ سلوک اونہ کرو۔ او کامران پہ خیلہ ویرہ کینے شو۔ او شپہ پہ شپہ پہ وولٹی کینے پت اووتو۔ اوتینتہ تے اوکڑہ۔ اسلام شاہ تہ داپکار وو چہ دکامران سرہ تے نبتہ سلوک کرے وے۔ او دھغہ تہ تے سیاسی پناہ وکرے وے۔ او خہ رنگ چہ بابر د ابراہیم لودی ترہ د خیل شان سرہ دیوسیلی پناہ گزین پہ حیثیت ساتلے او د لودیانو پہ کورنٹی مخالفت کینے تے دھغہ نہ کار اہستے وو۔ دغہ کارڈہ دکامران نہ اہستے وے۔ ولے اسلام شاہ د خیل طلاق پہ وجہ مفلو تہ تہ اہستہ تہ وکرولو۔

د پنجاب نہ اسلام شاہ دہلی تہ لار۔ ولے پہ دغہ ورخو کینے دھغہ تہ خبر راغ چہ ہمایون پہ نیلا وراہاسیند راپورے شوے دے۔ ددے خبر سرہ سم دھغہ پہ حیرت انگیز سرعت دوبارہ لادھورتہ راغ۔ ولے پہ دغہ وخت ہغہ بیا خبر شو چہ ہمایون بیا پہ اہاسیند پورے شوے او دکابل پہ لور تلے دے۔ ددے نہ پس سلیم شاہ بیا دہلی تہ او دھغہ ٹاٹے نہ گوالیار تہ لار۔ پہ دغہ ورخو کینے شو وارہ د اسلام شاہ د مرگ تکل شوے وو۔ او دھغہ دا خیال وو چہ دا د امیرانو سازش دے۔ نو دھغہ پہ خیلو امیرانو نور ہم بدگمانہ شو۔ پہ نہ تہ خبر بہ تے قیدول او وژل۔ تردے چہ ہغہ خواص خان چہ د شیر شاہ یو دیر مخلصی او اعتباری امیر وو او ہم ددہ پہ مرانہ شیر شاہ تخت حاصل کرے وو، پہ زروتیا او شجاعت کینے تے پہ خیلہ زمانہ کینے مثال نہ لرو۔ او د خیلے پرهیز کاری لہ کیلہ پہ اولس کینے د خواص خان ولی پہ نامہ مشہور وو۔ پہ دغہ ورخو کینے د اسلام شاہ د ناکردونہ درپہ دیکھ وو۔ او چہ ددے وارہ گردئے نہ تنگ شو نو تاج خان کولانی، تہ چہ د اسلام شاہ دوست او دھغہ لہ خوا د سنبل ہاکم وو۔ لار او دھغہ پناہ تے اونیولہ۔ لیکن تاج خان دھغہ سرہ غداری اوکڑہ او د اسلام شاہ پہ وینا تے ہغہ گرفتار کرو۔ او اسلام شاہ تہ تے اولپیرلو۔ اسلام شاہ دانیک او پرهیز کار سرے

پہ پیرے بے دردیٰ اووڑلو۔ او دھغہ لاش تے پہ سپین میدان او سورٹولو۔ وروستو
 دھغہ متعلقینو دھغہ لاش دھلی تہ یورو او نعلتہ تے دفن کرو۔ پہ اولس کببے پیر خلق د
 خواص خان معتقد وو۔ او ددہ دامرگ تے دسوری تہر دتباھن پیش خببہ اوگنلہ۔ چنانچہ
 ہم دغسے اوشوہ۔ اسلام شاہ ہم ددے نہ پس سدسقی نامورہ شو۔ او مرشو۔ (۳۰ اکتوبر ۱۹۵۷ء)
 داسلام شاہ د حکومت زمانہ تقریباً نہہ کالہ وہ۔ تاریخ وفات تے دہ زوال خروان ، نہ اوچی۔
 اسلام شاہ یو ذمین ، پیر زہور او دینخ ارادے خاوند وو۔ ولے حد پہ ہورتہ بدگمانہ
 انسان وو۔ دغہ وجہ وہ چہ دخیلو قریبی دوستانو ہم پہ دھغہ امتداد او اعتبار نہ وو۔ او د
 زہہ نہ بہ تے دھغہ سرہ مینہ نہ لڑلہ۔ دھغہ دا خواہش وو چہ خیل ہول امیران دھیل لاس
 لاندے اوساتی۔ او پہ ملک کببے دبل بھیچا طاقت پرے بزدی۔ دھغہ سرہ یو منظم او زبردست
 فوٹ وو۔ او ددے فوٹ پہ وجہ دھغہ طاقت پہ ہرچا بالا وو۔ دھغہ دخیلو امیرانو طاقت
 کسولو پہ فرض پیرے طریقے اختیار کرے۔ دھغوی جاگیر ونہ تے غتم کرل۔ دامیرانو نہ تے ٹیکٹی
 ہفتیان واخستل۔ دھغوی سپاہیانو تہ بہ تے دھیل خزانے تہ تنخواہ کائے ورکولے۔ دامیرانو
 دگرائی پہ غرض تے پیر جاسوسان مقرر کرل۔ ولے پہ دے ہولو خبرو دھغہ دامیرانو پہ لڑونو
 کببے دھیل خان نہ خوف اونفرت پیدا کرو۔ دھغہ پلاد ر شیر شاہ چہ پہ کوم تدبیر ہول ہبتانہ
 پہ یومرکز راغونہ کری وو۔ اسلام شاہ دھیل سرکش طبیعت پہ وجہ ہغہ جسیت او قامی شیرازہ
 بیا تاریخہ تارکرہ۔ دھغہ دابرا ہم لودی پہ شان پیرنومیالی ہبتانہ امیران چہ د شیر شاہ سلطنت
 ستنے وے بعض دھیل وہم پہ بناجے گناہ اووڑل۔ ہغہ ہصیت خان نیازی چہ د شیر شاہ پہ
 یو معمولی خط تے دھیل قبیلہ نہہ سوہ خوانان پہ ٹیکٹی وڑلی او دھغوی زنانہ تے بند یوانے شیر
 شاہ تہ لیرلے وے۔ او خیل خان تے دہبتنولے پہ آئین کببے دا غدار کرے وو۔ داسلام شاہ د
 لاسہ درپہ دیکے او بے دردیٰ سرہ اووڑلے شو۔ دنیازیانو قبیلہ چہ د شیر شاہ فوٹونہ اکثر
 ہم ددے قبیلے پہ خوانانو مشتعل وو۔ ددہ دلاسہ تباہ و ہباد شو۔ د کوم حکومت بنیا د
 چہ پہ خوف او ویرہ قائم وی۔ ہغہ دھلقو پہ زرونو کببے ٹائے نہ شی نیوے۔ داسلام شاہ د
 دے پالیسی نہ پیرے خراجے نتیجے ٹرگندے شوے۔ د حکومت جرے کزورے او دضعف وزوال
 آثار تے شروع شول۔ ولے اسلام شاہ د غیر معمولی جسمانی طاقت او زہورتیا خاوند وو۔ او
 ترخوچہ ہغہ ژوندے وو حالات ترہغے دھغہ پہ قابو کببے وو۔ حکمہ چہ دھغہ مخالفت او
 مقابلہ تہ پہ وس چا مخ نہ شو نیوے۔ دغہ وجہ وہ چہ ہمایون دھغہ پہ وقت کببے پہ ہند ہاندہ
 دھیل برید نہ شو کولے۔ حالانکہ یوٹل تراکھہ راغے ہم وو۔ ولے داسلام شاہ د وفات سرہ ہم

حالات پیر زربدل شول۔ اود شیر شاہ دسلطنت محل یو دم راپرے وتو۔

سرہ ددے عیبونو اسلام شاہ یو علم دوست او خوش مذاق بادشاہ وو۔ دعالمانو پہ صحبت او ملگرتیا مٹین وو۔ فہلہ ہم دعلم نہ بے بہرہ نہ وو۔ پہ زرگونو اشعار تے پہ یاد یاد وو۔ دعالمانو فاضلانو سرپرست وو۔ د موسیقی سرہ تے مینہ لرلہ۔ پہ سہرام کینے د شیر شاہ مقبرہ چہ دہنہ زمانے دفن تعمیر یو شاہکار کینے شی۔ ددہ تعمیر کردہ دہ۔ د مسافرانو پہ باب کینے دہ ہم د پلار د وخت طریقے جاری ساتلے وے۔ اود ہفتوی آرام و اسائش پہ کارونو کینے بہ تے زیات کوشش کولو۔ د غل عدوی د رمزانو پہ باب کینے ددہ پہ وخت کینے ہم ہنہ قولین وو۔ کوم چہ ددہ پلار جاری کری وو۔

د اسلام شاہ د عہد یو مشہورہ واقعہ د شیخ علائی واقعہ دہ۔ دے سری د مہدیت دعویٰ کرے وہ۔ او پہ قول ملک کینے پیر معتقدین او مریدان تے پیدا شوی وو۔ دوی بہ پیرہ پاکہ اوسادہ زندگی تیرولہ۔ عالمانو ددہ د قتل فتویٰ ورکری وہ۔ ولے اسلام شاہ ددہ قتل تہ زبہ نہ نیولو۔ او پیر کوشش تے اوکرو چہ دے دہنلو عقائد و نہ انکار اوکری۔ ولے شیخ علائی دہنلو عقائد و نہ انکار نہ کولو۔ افر د مجبورئ نہ اسلام شاہ ددہ د وژلو حکم اوکرو۔ د غنہ وخت شیخ علائی د طاعون پہ مرضی نامورہ وو۔ او چہ درے درے اووہلے شونو ساه ترنہ لارہ۔

اگرچہ پہ حیثیت دیو انسان اسلام شاہ پیر مغرور، تند مزاج او بے رحمہ وو۔ اوہل معولی مخالفت بہ تے ہم نہ شو برداشت کولے۔ نصفہ بہ دہنلے وعدے پابندی ہم نہ کولہ۔ لکہ چہ دہنلے مشرور عادل خان او د شیر شاہ دیو مخلصی او نومیلی امیر خواہی مان سرہ د نصفہ د سلوک نہ د احقیقت ٹرگند دے۔ ولے باوجود ددے چہ نصفہ دہنلو امیرانو پہ باب کینے پیر خوفناک وو۔ نصفہ دانسانیت د لطیفو جہ باتو نہ عالی نہ وو۔ د نصفہ صرف یو بیکہ (پہ پائی) وہ او دہنلے سرہ تے پیرہ مینہ وہ۔ او داسے معلوم پیری چہ ددے میرمنے پہ اسلام شاہ باندے پیر لوئے اثر وو۔ لکہ چہ د مبارزخان (عادل شاہ سوری) پہ معاملہ کینے اسلام شاہ د نصفہ د وژلو نہ ہم ددے میرمنے پہ وینامع شوی وو۔

د پینتو پہ سلطنت کینے اسلام شاہ د مطلق العنان حکومت بانی وو۔ او پہ دے وجہ تے پہ فہل وسیع سلطنت کینے امن و امان، ضبط و نظم او د خلقو د پارہ تے آرام و اسائش فضا پیدا کرہ۔ ولے د اسلام شاہ د مطلق العنائی نہ ٹھنہ خراجے نتیجے ہم اووتلے۔ د غیر معمولی قابلیت او طاقت باوجود ہم دیو و عدا انسان د پارہ دا خبرہ پیرہ گرانہ بلکہ نامکنہ دہ چہ د سلطنت دہر بناخ، حصرے ٹانگے او حصرے ورے لوئے معاملہ پورہ پورہ نگرانی او کرے شی۔

اسلام شاہ دے ناممکن کار تہ ملا تریں وہ۔ او پہ خپلو وزیرانو او مخلصو امیرانو تے پورہ پورہ
اعتقاد نہ لریو۔ او هغوی تہ بہ تے پرانستے وانگے نہ ورکولے۔ او اھمے ذمہ واری بہ تے نہ ور
سپارے۔ اگرچہ پہ خپل وخت کینے خو اسلام شاہ پہ خپل مقصد کینے کامیاب شو ولے د اسلام
شاہ دے پالیسی سلطنت او د پښتو وسیع مفادو تہ لوئے نقصان اورسولو۔ د هغه ددے پالیسی
پہ نتیجہ کینے د تعمیری سیاست حاصل افراد پیدا کیدل بند شول۔ دغه وجہ وہ چہ د هغه دمرگ
نہ پس پہ پښتو کینے د داسے مقتدر شخصیت خاوندان او د تعمیری سیاست طرفدار امیران دیر
کم وو۔ چہ سلطنت تے د درے ورپے کیدو نہ پچ کړے وے۔

پہ کومه طریقہ چہ اسلام شاہ د خپلو امیرانو طاقت دکمو لو کوشش کړے وو۔ پہ سیاسی
محافظ سره هغه پہ دور اندیشی مبنی نہ وو۔ پہ دے طریقہ هغه د پښتو حقیقی او بنیادی طاقت
تباہ کړو۔ د هغه پہ عهد حکومت کینے پښتانه امیران اگرچہ د طاقت تہ محرومہ وو ولے ددے
پہ مائے د هغوی زړونه د نفرت نہ پک وو۔ او کوم وخت چہ د هغه د مرگ نہ پس د هغه
ورکوچے خوئے فیروز خان تخت نشین شو نو دغه وخت دے زخم خورده امیرانو د فیروزپه
مقابلہ کینے د مبارزگان (عادل شاہ) د انتہائی ناوړه کار (یعنی د فیروز قتل) کینے د هغه مرسته
اوکړه۔ او د هغه حکومت تہ تے غاړه کینسو دلہ۔

د اسلام شاہ له خوا د

علومو فنونو سرپرستی او د هغه د رفاه عامہ کارونه

اگرچہ اسلام شاہ یو مطلق العنان بادشاہ وو۔ او د خپلو امیرانو سره د هغه رویہ ډیرہ
سختہ او بے سلیبښه وه۔ ددے باوجود اسلام شاہ یو روشن دماغ او مہذب بادشاہ وو۔
او د خپل رعیت د بہتری تے پہ باب کینے د هغه خیالات، احساسات او ارادے ډیرہ اوچتے او د
قدار وړ وے۔ هغه بہ پہ هرہ ممکنہ طریقہ۔ خپل رعیت د بہتری کوشش کولو۔ هغه د علومو
فنونو لوئے سرپرست او د عادل فاضلانو ډیر قدردان وو۔ او پہ خپل سلطنت کینے د تعلیم د
اشاعت پہ لکښه تے ډیر کوششونه کول۔ دغه وجہ ده چہ د هغه پہ عهد حکومت کینے پہ
علی او تہذیبی څانگو کینے قابل قدر ترقی شوی وه۔

اسلام شاہ نہ صرف د خپل پلار د رفاه عامہ کارونه جاری ساتلی وو۔ بلکه پہ هغه کینے تے
زیاتے هم کړے وو۔ شیر شاہ پہ خپل عهد کینے د مسافرو د آرام د پارہ پہ هر دوه کړو ه کینے یوہ
لویہ مسافر خانہ جوړه کړی وه۔ اسلام شاہ پہ خپل حکومت کینے پہ دے کینے نورہ اصافہ اوکړه

او پہ یو یوکروہ کبے ۛ مسافر خانہ جو یہ کرہ۔ پہ دے مسافر خانو کبے بہ پوخ او اوم خوراک
 هر وخت موجود وو۔ د شیر شاہ پہ وخت کبے د دے مسافر خانو شیر او ولس سوہ وو۔ د
 اسلام شاہ پہ وخت کبے د دے مسافر خانو شیر درے زرہ او قلور سوو تہ اور سیدہ۔ ددہ
 پہ وخت کبے بہ پہ دے مسافر خانو کبے عزیزانانو تہ خیرات ہم ورکیدے شو۔
 د علومو پہ سرپرستی کبے اسلام شاہ د خیل پلار نہ ہم ورنندے وو۔ دا د اسلام شاہ
 د ذاتی توجہ او د علومو او عالمانو سرہ د ہفتہ د مینے نتیجہ وہ۔ چہ پہ دے دور کبے فارسی
 شاعری او فارسی ادب د ستائنے و ترقی او کرہ۔ د خیل پلار پہ مقابلہ کبے اسلام شاہ زیات
 عالم او د فارسی ژبے یو بہترین او دا وچتے پائے شاعر وو۔ ہفتہ بہ مدام د شاعرانو، عالمانو او
 فاضلانو پہ ملکر تیا کبے خوشحال وو۔ د خیل محل سرہ متصل ہفتہ د عالمانو د ناستی او مجلس د پارو
 یو نیکلے مکان جو رکھے وو۔ پہ دے ٹائے کبے بہ شاعران او عالمان یو ٹائے کیدل۔ او پہ
 خیل مینے کبے بہ ۛ ادبی بحثونہ کول۔ اسلام شاہ بہ ہم اکثر پہ دے بحثونو کبے
 حصہ اگستہ۔ ہفتہ دا حکم کرے وو چہ د ہفتہ پہ راتلو د عالمان، فاضلان د ہفتہ د
 تنظیم پہ خاطر مرکز د خیل ٹائے نہ نہ پاسی۔ د علومو او عالمانو سرہ د اسلام شاہ مینہ
 دیوے واقع نہ فرگند پیری۔ وائی چہ یو مل اسلام شاہ د مولانا عبداللہ سلطان پوری
 پہ مانگر تیا کبے پہ یوہ تنگہ درہ کبے تیریدو چہ ناساپہ د مخاخ لوری نہ یومست ہفتی را او
 زغلیدو۔ مولانا عبداللہ د ہفتی د مقابلہ ارادہ او کرہ۔ وے اسلام شاہ ہفتہ پرے نہ بودلو
 پہ دے موقع مولانا او وٹیل اے شہنشاہ ما پریردہ چہ ددے ہفتی مقابلہ او کرے۔ حکم چہ کہ
 تہ او وڑے شے نو پہ قول سلطنت کبے بہ بد نظمی پیدا شی۔ او مخلوق د خدا ۛ بہ
 تباہ شی۔ ددے پہ جواب کبے ورلہ اسلام شاہ او وٹیل اے مولانا اتا سو دے خبرے تہ خیال
 نہ دے کرے چہ پہ ہندوستان کبے نہ لکہ پستانہ موجود دی او ہریو زما غائے نیولے
 شی وے کہ تہ ضائع شوے نوستا پہ شان بہ پہ عمرو نو کبے ہم پہ ہندوستان کبے بل
 پیدا نہ شی۔

اسلام شاہ یو اٹے د اسلامی علومو قدردان او سرپرست تہ وو بلکہ د ہفتہ پہ وخت
 کبے ہندی شاعری او ہندی ادب ہم دیرہ ترقی کری وہ۔ د ہندی ادب د ترقی کوم تحریک
 چہ د شیر شاہ پہ وخت کبے ملک محمد جاسی شروع کرے وو۔ ہفتہ د اسلام شاہ پہ عہد کبے
 پہ سرگرمی جاری وو۔ د ہندی ژبے مشہور شاعر «سور ناس» چہ وروستو د اکبر درباری
 موسیقار وو۔ د اسلام شاہ پہ سرپرستی کبے او د ہفتہ د قدردانی پہ نتیجہ کبے ٹھیلے وو۔

شاہ محمد فرملی یو پینتون امیر ددے عہد د ہندی ژبے یو باکمال شاعر وو۔ ددہ پہ باب کبے بہ مرزا کامران دا وٹیل چہ کہ شاہ محمد خیل کلام پہ فارسی ژبہ کبے ظاہر کرے وے نو بین الاقوامی شہرت بہ ټے موندلے وو۔

اسلام شاہ تہ د خیل پلار نہ یو وسیع سلطنت ہائے شوکے وو۔ چہ د پنجاب او سندھ نہ داخلے د چٹاگانگ او سلہٹ پورے خوروو۔ ددے سلطنت پہ رقبہ کبے ہفتہ ټہ زیاتے اونہ کپرو۔ دہفتہ د انتظامی سرگرمونہ دا معلومی پری چہ ہفتہ د یو مؤثر مرکزی نظام حکومت مرستیال وو۔ دہفتہ دا مقصد وو چہ د یو لوٹے فاتح پہ نسبت خیل شان د یو لوٹے منتظم پہ حیثیت اوٹلوی۔ ہفتہ بہ ددے کوشش کولو چہ د بادشاہ حیثیت او اقتدار زیات کری۔ او دغہ شان خیل سلطنت تہ استقلال وراو بجنی۔ او دہفتہ د کارنامو او اصلاحاتو نہ دا واضعہ دہ چہ ہفتہ پہ خیل مقصد کبے کامیاب وو۔

اسلام شاہ د خیل پلار ټنے قوانین بحال پرے نبودل۔ او پہ ټنو کبے د خیل عقل او خیال مطابق ترمیم او کپرو۔ اگر چہ د ټینو مؤرخینو مطابق ہفتہ یو تنگدل او خیل طاقت تہ غاؤر بادشاہ وو۔ او د خیل پلار د سیاسی دور اندیشی صفات ټے نہ لرل۔ ولے دا ددے مؤرخینو زیاتے دے۔ دا اسلام شاہ د کارنامو د ژورے مطالعہ نہ پس دا معلومی پری چہ ہفتہ د ہندستان پہ دیرو لویو بادشاہانو کبے د حسابید لو حق لری۔ ہفتہ پہ خیل ژوند کبے د خیلو مقاصد و د حصول د پارہ کوشان وو۔ د سلطنت استحکام او د خیل رعیت اسودہ عالی او فارغ الہالی بہ ہر وقت د ہفتہ پیش نظر وے۔ اگر چہ اسلام شاہ بہ د سرکبھو امیرانو سرہ سختی کولہ۔ ولے پہ دے کبے ہفتہ حق بہ جانب وو۔ دہفتہ دا مقصد وو چہ پہ پینتون کبے د قانون احترام او د ضبط و نظم سرہ مینہ پیدا شی۔ ترخومرہ چہ د رعیت او دہفتہ تعلق وو، د رعیت د پارہ د ہفتہ پالیسی پہ رہم و انصاف مبنی وے۔ دہفتہ پہ انصاف او رعیت پروری د مغل دربار مؤرخین ہم قائل دی۔ اسلام شاہ بہ د خیل غیر معمولی طاقت او قابلیت پہ وجہ د سلطنت ټولے حکمے پہ نظر کبے سائل۔ او معمولی جزئیات بہ ہم دہفتہ د تیز نظر نہ شو ہتیدے۔ ہفتہ بہ د خیلو اہلکارانو ہم سختہ نگرانی کولہ۔ او ددے نہ دہفتہ مدعا دا وے چہ رعیت پہ آرام او اسودہ وی۔ د خیل پلار نہ د اسلام شاہ پالیسی صرف پہ دے خبرہ مختلفہ وے چہ ہفتہ خیل سلطنت تہ مزید توسیع ورکولو پہ نسبت دا غورہ کھلہ چہ کوم سلطنت ہفتہ تہ د پلار نہ ہائے شوکے دے ہفتہ بہ مضبوط او د بنیہ نظم و نسق پہ برکت پہ ہفتہ کبے دا ہم امن امان قائم کری چہ خلق اسودہ او فارغ الہالی وی۔ د ریاست پہ معاملاتو کبے او پہ عام اولس بانڈے د عالمانو غیر معمولی اثر ہم

اسلام شاه د خپل انتظامي پالیسي په چلولو کيڼه بونديز کيڼلو - دغه وجه وه چه هرکله د مهدي
 تحريک کارکنانو د معاشره د اصلاح کارونه شروع کړه نو اسلام شاه د هغوی سرکرميلنه په فوټبال
 برداشت کړه - او د شيخ علائي او د ددے تحريک د نورو چلونکو په باب کيڼه د عالمانو په فتوؤ
 توجوه نه کوله - او ددے نه د هغه عرض دا وجه په دے طريقه به په يولور د معاشره اصلاح
 اوشي او په بل لور به د عالمانو غير ضروري اقتدار کم شي -

فرض هغه ټول انتظامي قوانين او اصلاحات چه وروستو د اکبر په سلطنت کيڼه په ترقي يافته
 او ترميمي شکل کيڼه جاري شول - او د اکبر د شهرت باعث او گرزيدل - په هغ کيڼه د هنو آغاز
 د شير شاه په وخت کيڼه او د اکثرو د اسلام شاه په وخت کيڼه شوه وو -

سلطان عادل شاه سوي

د طاقتور اسلام شاه مرگ او دهغه د جانشين فيروز ورکوټوالې پښتو اميرانو ته دا موقع پيدا کړه چه د سلطنت په معاملاتو کښه دوی خپل وقار او اقتدار بيا قائم کړي . لکه چه د لوديانو په ذکر کښه وړانده وئيلي شوي دي چه د تخت نشينې په معامله کښه به د اميرانو راغ او مرضي لوغ اھميت لرلو . دا رواج د سوري پښتنو په سلطنت کښه هم جاري وو . چنا څه هر کله چه د مغلو په مقابل کښه شير شاه دخپل قابليت په وجه د پښتو معيشت بيا اوځلولو . نو پښتو اميرانو دهغه په ډيره خوشحالي دخپل يوشمراو قائد په ډول قبول کړو . په ۱۵۳۹ کښه د چوښه په مقام د همايون شکست شير شاه د بنگال ، بهار او جونيور مالک او گرجولو . او د اکره او دهلي د فتوحاتو لار ته هم دهغه د پاره پرانستله . نو دهغه خدماتو په اعتراف کښه کوم چه شير شاه د پښتنو د قاي وقار او سياسي اقتدار په حصول کښه سرانجام کړي وو . عيلى خان سرواني يو امير د اميرانو په يوه جرگه کښه د شير شاه د بادشاه کولو تجويز پدښ کړو . او ټولو اميرانو په اتفاق د دغه تجويز تائيد او کړو او شير شاه هم منظور کړو . او داغ او وئيل .

« اگر چه د بادشاهي عهده ډيره لويه او د ډيرو ذمه واريو عامله ده . ولې چونکه زما دوستان او زما خواخوږي د اومه واري ما ته حواله کول غواړي نوزه هم د دوی د دغه خواهش سره اتفاق کووم . او په دغه کار کښه د دوی نه د مرسته او سرگرم تعاون خواست کووم » دا د دغه خبره څرگند ثبوت ده چه شير شاه دخپل قام د مشرانو په راغ منتخب شوه بادشاه وو . دغه شان د شير شاه په وفات (۱۵۴۵) د شير شاه د وليعهد او مشر ځوي عادل خان په ځاغ دهغه دويم ځوغ جلال خان (اسلام شاه) بادشاه منتخب کول د دغه خبره وضاحت کوي چه د بادشاه په انتخاب کښه به د اميرانو راغ لوغ اھميت لرلو . د اسلام شاه د ځوي (فيروز) قتل او د عادل شاه سوري بادشاه کيدل د دغه خبره بل ثبوت ده چه د پښتنو د بادشاه انتخاب به د پښتو اميرانو په مرضي موقوف وو .

دا رواج د سوري خاندان تر آخري عهد جاري وو . چنا څه سکندر شاه سوري چه د عادل

شاہ نہ بغاوت اوکړو۔ او په اکره او دھلی ټے قبضه اوکړه نو هغه د امیرانو د یو جرگے
 ټکنیے دا اووٹیل! زه هم ستاسو نه یوسره یم۔ او په ناسو باندے نصیخ فوقیت نه لرم۔
 که چرے تاسو ما د بادشاهی قابل نه گنئ نوراشی چه یو مضبوط او قابل مشر د ټان دپاره
 غوره کړو۔ او زه به اول سرے یم چه دهغه دوفاداری قسم به اوکړم۔ ددے نه دا صفا معلومی
 چه د زوال او بے اتفاقی به ورڅوکنیے هم پښتانه به دے اصول ملک ولاړوو۔ چه بادشاه ددوی
 دیو غوره کری مشر میثیت لری۔ او نه ددوی دیو مالک۔

په ۳ اکتوبر ۱۷۵۷ء اسلام شاه وفات شو۔ او دهغه د وصیت مطابق دهغه ورکوټے
 ټوټے فیروزخان چه دغه وخت د دولسو کالوو به کموالیارکینیے تخت نشین شو۔ او تاج خان
 کرلانے چه دهغه د پلاریو قابل اعتبار امیر او دمرگ په وخت کینیے اسلام شاه هم د ټیل ټوی
 سرپرست مقرر کړے وو۔ دهغه وزیر شو۔ تاج خان یو ډیر هوسنیار او لوټے مدیر انسان وو۔
 هغه په داسے طریقہ د سلطنت انتظام روان کړو چه د بادشاه اوریاست دواړو دپاره بهتر
 وو۔ ولے کوم امیران چه د اسلام شاه د لاسه دریدلی وو۔ هغوی د تاج خان په وزارت
 ناراض وو۔ تاج خان چونکه د کرلانی قبیلے وو او دسوری قبیلے د ټنن امیرانو خواهشات د
 تاج خان په وزارت کینیے نه پوره کیدل۔ په دے وجه هغوی په سازشونو شروع اوکړه۔ په یو
 لور هغوی د اسلام شاه بیگمہ « بی بی بائی » د تاج خان د اقتدار نه اوویروله او ورته ے او
 وے چه تاج خان د اسلام شاه په وخت کینیے هم دهغه قابل اعتماد وو۔ او تا هم هغه ته ټول
 امتیارات اوسپارل۔ ولے هغه د ټیلے بادشاهی خیال لری۔ دغه شان ټے هغے ته د تاج خان د
 لرے کولو مشوره ورکړه۔ په بل لور دے امیرانو د مبارز خان سره چه د نظام خان ټوټے، دشیر
 شاه وراره او د اسلام شاه او بنیے وو۔ او د اسلام شاه په وخت کینیے ټے دهغه دویرے نه
 په دروغه ټان لیونے کړے او په بیانہ کینیے استوگن وو۔ د بادشاهی دپاره سازش شروع کړو۔
 پناڅه مبارز خان د اسلام شاه دمرگ په دریمه میاشت^ل دیو فوټ سره کموالیارته راځے اوینځ
 د فیروز شاه محل ته دهغه دمرگ په نیت ورغے۔ او د ټیلے فور د منت زاری او ژپا فریادباوږی
 ټے خپل ورکوټے فور ټے اووژلو۔ او د اسلام شاه په تخت ټے قبضه اوکړه۔

له اکثر مورخینو د عادل شاه سوری تخت نشینی او د فیروز د قتل واقعہ د اسلام شاه دمرگ په دریمه ورځ
 لیکلی ده۔ لیکن د تاریخ داؤدی مؤلف امدگار دا واقعہ د اسلام شاه دمرگ نه درے میاشتنے پی یاده کړی
 ده۔ او ما هم ددے لیکوال لیکو ته ترجیح ورکړه۔ ټے وائی چه په خپل خاندان کینیے د اسلام (نورپه ۱۷۵۷ء)

د تخت نشینی نه پس مبارزخان د عادل شاه لقب اختیار کړو. د الفظ وروستو دده د ناوړه کارونو په وجه په عوامو کې به ، عدلی او بیا په ، اندهلی ، مشهور شو. د فیروز شاه قتل او د عادل شاه تخت نشینی گویا د هغه امیرانو فطمتندی وه کوم په دغه آزادۍ په لر کې د بادشاه مطلق العنانۍ منلو ته تیار نه وو. د اسلام شاه مضبوط اقتدار او د هغه قوانینو د امیران په لاسو په پښو کړی او د حکومت د ملازمینو حیثیت ته رسولی وو. ول د اسلام شاه مرگ دوی ته بیا ۱۰ موقع پیدا کړه چه دوی خپل ورومپه سیاسی حیثیت او اقتدار ترلاسه کړی. اگر چه د فیروز په شان د یو کم عمر بادشاه په موجودگۍ کې به دوی خپل اقتدار مصلو له شو. ول دوی دا خیال او کړو چه د یو مطلق العنان بادشاه شو ته به هم شاید چه مطلق العنان وی. د دغه نه علاوه چونکه فیروز د خپل پلار دخوانه د تخت نشینی د پاره نامزد شوو وو. او دهغه په تخت نشینی کې د امیرانو هغه خپل روایتی حق نه وو استعمال کړی. په دغه وجه به دوی د هغه جا نشینی منلو ته تیار نه وو.

د تخت نشینی نه پس عادل شاه په امیرانو کې د خپل شان د مقبولولو په غرض په فضول غرضی لاس پورے کړو او د شیر شاه او اسلام شاه خزانے په داسے په دردی سره خرڅ کړی چه خلعو د فیروز شاه د قتل واقعه هیره کړه. چونکه د شیر شاه په خاندان کې د عادل شاه په مقابل کې بل شوک زیات مستحق نه وو. په دغه وجه د عادل شاه تخت نشینی خلعو او منله. عادل شاه هم خپل طرفدار امیران په خطابونو او انعامونو بڼه خوشحال کړل. او دوه میاشتے پس چه ته د حالاتو جاج واضت نو ټول امیران د هغه طرفدار وو. د دغه نه پس د هغه چنار ته لاړ. او د هغه خا ته د شیر شاه خزانے ترلاسه کړی. او بیا گوالیار ته لاغ.

عادل شاه د موسیقۍ په فن کې د خپل زمانے یو ډیر لوگ باکمال استاد منل شو. او په موسیقۍ کې به دده کمالاتو ته دده فن لوگ لوگ ماهران حیران وو. د اکبر د دربار مشهور موسیقار ، تان سین ، او د مالوے پښتون بادشاه باز بهادر چه د موسیقۍ په فن کې ته لازوال شهرت حاصل کړی وو دده شاگردان وو. عادل شاه خپل شان او خپل قوتونه د موسیقۍ فن ته وقف کړی وو. د هغه په تخت نشین کولو کې د امیرانو اصل مقصد دا وو چه د عادل په شان

(پا ته ماشیه له مشه مخ) شاه هم دده مبارزخان نه خطر کیدله. او خپل بیکه ته به ته دا وویل چه که د خپل موی غیر موارے نوماته اجازت لاکړه چه دا وروړ مبارز) د قتل کړم. ول دغه به اجازت نه ورکولو. د اسلام شاه دا خیال ډیر زردست ثابت شو. او د هغه شو ته دده لیونی مبارزخان د لاسه او وژله شو.

بادشاہ چہ ٻولہ ورڻ ۽ درباب سريندے سرہ کاروی پہ وقت کينے بہ د سلطنت حقیقی اختیارات د
دوی پہ لاس کينے وی ولے دایے او نہ شوه۔ عادل شاہ اگر چہ خپل ٿان موسیقی تہ وقف کړے وو۔
ولے د بادشاہ کیدو نہ پس هغه هم دامیرانو پہ باب کينے د اسلام شاہ پالیسی اختیار کړه۔ او کوم
وخت چہ هغه خپل تخت د خپل ٿان د پاره محفوظ او کټولو نو دغه وخت ۽ د خپلو پښتنو امیرانو سرہ
ښکر اہم کړل۔ ولے عادل شاہ یو بلہ پالیسی اختیار کړه۔ هغه د پښتنو امیرانو پہ مقابلہ کينے همدو
عنصر تہ ترقی وړکول شروع کړه۔ چنانچہ هیمو ۽ بہ وزارت مقرر کړو۔ او د هغه اختیارات ۽ ډیر
وسیع کړل۔ دغه شان ۽ یوبل نومسلم هندو تہ چہ د موسیقی پہ فن کينے ډیر ماہر وو۔ د
بجاء خان خطاب وړکړه او هغه تہ ۽ د لس زریز منصب وړکړو۔ د عادل د امنشا وہ چہ د
دے خپلو نوی امیرانو پہ مرستہ او حمایت د پښتنو امیرانو طاقت ختم کړی۔

اگر چہ عادل شاہ هم دامیرانو پہ باب کينے د اسلام شاہ پالیسی اختیار کړه۔ ولے پہ هغه کينے
دیو مطلق العنان او خود مختار بادشاہ کیدو اہلیت نہ وو۔ د بادشاہی مقام خو ډیر لوړ مقام
دے۔ پہ عادل شاہ کينے دیو معمولی عہدے د ذمہ واریو او وټولو اہلیت هم نہ وو۔ بہ ټے
شمارہ موقعو هغه د خپل نا اہلیت مظاہرہ کړی دی۔ پہ یو موقع هغه د خپلو امیرانو د جاگیرونو
د تبدیلی او تقسیم پہ عرض گویا کينے یو دربار منعقد کړو۔ ولے کوم وخت چہ ټن امیرانو
پہ سختی سرہ د خپلو جاگیرونو د نہ ډیرے ښودلو ارادہ ټرگندہ کړه۔ او دامیرانو پہ منیع
کينے خبرے زیاتے شوه نو عادل شاہ ہر ټہ ہمیر کړل۔ او ډیرے ډیرے نہ خپل مرہم تہ
او تښتیدلو۔ او پہ ډیرہ مشکلہ ۽ ټان د مرگ نہ خلاص کړو۔ ددے نہ د اصفا معلوم پیری
پہ ہغه کينے د خپلے فیصلے د نافذ کولو نہ طاقت وو او نہ ۽ ټہ اہلیت لرلو۔ دغه شان
چہ پہ ۱۵۵۵ کينے د بنگال گورنر محمد خان سوری چہ د هغه مقابلہ تہ لاروان شو نو د عادل
شاہ د لاسو پښو نہ دم او وټلو۔ او هغه پہ ډیر منت او ساٹلا تہ انداز کينے د هغه د مقابلہ
د پاره ہیمو را او بللو۔ دے واقع دا هم ثابتہ کړه چہ پہ عادل شاہ کينے سیاسی تدبیر او دور
اندیشی خولا پریردہ چہ هغه د پښتنو د هغه بنیادی صفت یعنی شجاعت او جنگی قابلیت نہ هم
بحرہ و وو۔

عرض پہ عادل شاہ کينے خونہ د پښتنو عام صفات وو۔ نہ پہ هغه کينے د یو باد شاہی
د ذمہ واری د او وټولو اہلیت وو۔ ددے باوجود هغه پہ خپل مہاقت ټول پښتا نہ
امیران د ټان دشمنان کړل۔ او دغه شان ۽ د پښتنو د سلطنت د تباہی سامان پیدا کړو۔
د عادل شاہ درو ۽ پہ نتیجہ کينے د هغه د تخت نشینی سرہ سم پہ ټول سلطنت کينے د

بغاوت باد والوت۔ لکه چہ اوویلی شول د اسلام شاہ بہ شان عادل شاہ ہم د خپلو امیرانو پہ تباہ کولو لاس پورے کړو۔ په ابتداء کېنه هغه خپل یو شو امیران لکه دولت خان نیازی او فیروز خان کاکړ او وژل۔ او نصیب خان سروانی، اسماعیل خان، الله داد خان میانه او نظام خان شاهوخیل وغیره قید کړل۔ د تاج خان کرلانی نه هم د عادل ډیره وپرو کیدله۔ ولے تاج خان یو ډیر هوسیار بنیادم وو۔ هغه چہ د عادل شاه په اکر و پوځ شو نو د گوالیار نه او تبتیده۔ دغه شان هغه خپل او بی ابراهیم خان سور ته هم سترگه خړه کړه۔ ولے هغه هم په تلبسته کېنه کامیاب شو۔ او بیان ته لاړ۔ د عادل شاه یو بل او بی امدان سور هم د هغه نه بغاوت او کړو۔

عرض په قول سلطنت کېنه بغاوت شروع شو۔ تاج خان کرلانی په جنوبي بهار قبضه او کړه۔ محمد خان سور د بنگال گورنر په بنگال کېنه د خپل خود مختاری اعلان او کړو۔ ابراهیم خان سور او امدان سور رجه وروستو د سکندر شاه په نامه مشهور شو (د عادل په مقابلہ کېنه د شیر شاه د تخت دعوی او کړه۔ په دے ورځو کېنه عادل شاه د دے باغیانو سره په څوک څپیره کېنه لگیا وو۔ چہ د مالوے گورنر شجاعت خان وفات شو۔ او د هغه په ځان د هغه څوے باز بهادر د مالوے گورنر شو۔ باز بهادر هم د دے اړی کړی نه فائده واخسته۔ او هغه هم په مالوے کېنه د خپل خود مختاری اعلان او کړو۔

په عادل شاه کېنه نه خو د دے بغاوتونو د ختلولو اهلایت وو۔ او نه هغه دا خپالونه سر ته رسولے شول۔ ولے د بنه مرغه د هیمو په شکل کېنه د هغه لاس ته یو ډیر قابل یرمنی لفظ وو۔ دا هند و اگر چه په ذات یو بنیا وو او په مسافې لحاظ سره صیب ژن وو۔ ولے ډیر قابل، زړور او دوراندیشی فاوند وو۔ داد هیمو د قابلیت او دوراندیشی نتیجه وه چہ هغه د عادل شاه په سلطنت کېنه په وقتی طور ټولو باغیانو ته شکستونه ورکړل۔ ان چہ طاقتور مغل هم په ابتداء کېنه د هغه مقابل ته او نه دریدل۔ او اگر ۱۸۰۱ و د هغه د مغلو نه فتح کړل۔ د پانی پت په میدان کېنه هم د پښتنو شکست په اتفاقی حادثاتو مبنی وو۔ او دانه وه چہ گوندے مغل قومونه د پښتنو نه زیات مضبوط او یا مغل یرمنان د هیمو نه زیات قابلان وو۔

په ابتداء کېنه عادل شاه د هیمو په مرسته د اکر په نه څلویښت کرونه لرے د چپارن په مقام تاج کرلانی ته شکست ورکړو۔ ولے تاج خان د خپلو مکرو او نورو باغی امیرانو سره یو ځان شو۔ او په جنوبي بهار کېنه ځان مستحکم کړو۔ په دغه ورځو کېنه د عادل شاه د تخت د یو دعوی دار ابراهیم خان سور سره د عادل شاه یو جرنیل میسلی خان نیازی په جنکو نو کېنه لگیا وو۔ په دے جنکو نو کېنه ابراهیم خان سور کامیاب شو۔ او په دهلی، اکر او د دے سره په ملحقه علا قو څو قبضه

اوکړه - دا د عادل شاه د پاره یو لوټه غنم وو - چنانچه عادل او همیو د ابراهیم خان مقابلې ته په پریښودلې تاریخ راروان شول - د ابراهیم فوټونه د همیو او عادل د مقابلې څوگه نه وو - نو هغه په دوی یو چل اوکړو - هغه عادل شاه ته یو استازې اولېرلو او ورته څه اووے چه که چرې حسین جلوانی ، بهادر خان سروانی او یو څو نور امیران ماته راشی او هغوی ستا د لوری نه زما سره زما د ژوند د حفاظت وعده اوکړی نو زه به ستا په خدمت کښه ماضر شم او ستا اطاعت به اختیار کړم - دا امیران عادل شاه وراولېرل - ولے کوم وخت چه دا امیران د ابراهیم خان سره راغلل نو هغه دوی په خپله پره راواړول - او د عادل شاه څه د ښک تیارې شروع کړه - دے واقع د عادل شاه حیثیت ډیر کمزورے کړو - او هغه د مایوسئ په حالت کښه چنار ته لاړ - چه دغه مقام هغه صدر مقام کړے وو - د دے نه پس ابراهیم خان خطبه اوسکه په خپل نوم جاری کړه - او د ابراهیم شاه په نامه څه د خپل حکومت اغاز اوکړو - په دغه ورځو کښه احمدخان په پنجاب قبضه کړی وه - هغه چه د ابراهیم خان د حالاتو نه خبر شو نو د دهلی څخه ټه اونیوله - دغه وخت د تحت سلطنت دے د وارو دعویدارانو دیو بل نه د پښتنو امیرانو په راشوکولو لاس پورے کړو - او په دے لړ کښه نوریو خپلو امیرانو ته انعامونه ورکول شروع کړل - په دے لړ کښه ابراهیم خان سور په خپل حریف احمدخان غالب شو - او هغه دوه سوه امیران په خپله پره راواړول - او د تیارو فوټ سره د احمدخان مقابلې ته روان شو - احمدخان سره ایله لس زره فوټ وو -

د اکرے نه لس میله لرے دواړه فوټونه سره مخامخ شول - د احمدخان فوټې طاقت د ابراهیم خان په مقابلې کښه ډیر کم وو - نو هغه د صلح د پاره ابراهیم خان ته یو څو شرطونه پښی کړل - چه هغه دا وو - د دهلی نه په سویل عاقل به د ابراهیم خان سور په سلطنت کښه شامل وی - پنجاب ، ملتان او نوره شمالی علاقے به د احمدخان متعلق وی - که چرې ابراهیم خان د عادل شاه نوری د خزانې په حصول کښه کامیاب شو نو د هغه یو حصه به احمدخان او د هغه امیرانو ته هم ورکوی -

ولے ابراهیم خان خپل فوټې طاقت ته غاوره وو - نو هغه د سلطنت تقسیم ته غاړه کښه نه ښوده - او جنگ ته تیار شو - چنانچه د ۱۵۵۵ په آخر کښه د دواړو حریفانو تر مینځه یو خونړی جنگ وشو - ولے د فوټې طاقت د زیاتوالی باوجود ابراهیم خان بدترین شکست اومونده - دغه شان احمدخان د دهلی او اکرې دهم مالک شو - او د ابراهیم په تعاقب کښه د سنبل نه تر اتاوه لاړ - د دے نه پس احمدخان د سکندر شاه په نوم د پنجاب ، ملتان ، دهلی او اکرې بادشاه شو -

او خطبہ اوسکے نے پہ خپل نوم جاری کرہ۔ ولے سکندر شاہ د دے فتح خہ خوشحالی او نہ
 لیدلہ۔ ٹکھ چہ ہم پہ دغہ ورخو کینے ہفتہ تہ پہ لاهور باندے دھایون د قبضے خبر راغ۔
 داد پینتو د بدبختی ورخے وے۔ سرہ د دے چہ ہمایون پہ پنجاب قبضہ کری وے۔ او د دہلی
 پہ لور راروان وو۔ ولے دغہ وخت ہم پستانہ دیوبل وینو تہ تری ناست وو۔ او پہ خپل میخ کینے
 پہ خونرو جنگونو کینے لگیا وو۔ چنانچہ ابراہیم دشکست نہ پس یونوے فوٹ تیار کرو۔ او د کالی پہ
 لور راروان شو۔ ددہ مقابلے تہ عادل شاہ خپل جرنیل ہیو دیو لوٹے فوٹ سرہ اولیہ لوہیو
 چہ کالی تہ را اور سیدہ نو د ابراہیم سرہ پہ جنگونو کینے بوخت شو۔ پہ دوؤ جنگونو کینے
 ابراہیم بیاتینتہ اوکرہ۔ او بیا د بیاغ پہ قلا کینے محصور شو۔ نصیو دا قلا محاصرہ کرہ۔ دا
 محاصرہ درے میاشتے اور دہ شو۔

پہ کومو ورخو کینے چہ ہیو د بیاغ پہ محاصرہ کینے مصروف وو۔ د بنگال گورنر محمدخان
 سور دیو لوٹے فوٹ سرہ راروان مٹیو۔ او جو پورے قبضہ کرو۔ بیا د کالی پہ لور راروان
 شو۔ عادل شاہ د محمدخان سور د دے عظیم فوٹ پہ راتلو چیر وار خطا شو۔ او ہیو تہ
 خبر اولیہ لو۔ چہ پہ ہر قیت خپل خان را اور سوہ۔ ٹکھ چہ زہ دیو طاقتور دشمن پہ مقابلہ کینے
 بے وسہ ہم۔ د مجبورئ نہ ہیو د بیاغ محاصرہ پرے بنو دلہ۔ او کالی تہ د عادل شاہ د مدد
 پہ عرض روان شو۔ دھیو پہ تلو ابراہیم خان سور د قلا نہ رابھر شو۔ او اگرے تہ شیر
 کروہہ لریے دھیو پہ فوٹونو حملہ اوکرہ۔ ولے کامیاب نہ شو۔ او تینتہ نے اوکرہ۔ او د دے خاٹ
 نہ خپل یو پخوانی امیر حاجی خان سرہ الور تہ لار۔ ولے حاجی خان ہفتہ تہ پناہ ورنہ کرہ۔ پہ دے
 وجہ ہفتہ د پتے لار او نیولہ۔

پہ ابراہیم باندے د فتح حاصلو نہ پس حمیو د عادل شاہ پہ لور راروان شو۔ او د کالی
 نہ د نچلس کروہہ پہ فاصلہ باندے د عادل شاہ سرہ یو قلا شو۔ دلته د سیند پہ بلہ غارہ
 محمد خان سور د دوی مقابلے تہ تیار وو۔ دھیو پہ راتلو د عادل شاہ زہ مضبوط او د محمد
 خان پہ فوٹونو وار خطائی راغلہ۔ چنانچہ پہ جنگ کینے محمد خان سور دھیو د لاسہ او ورتلے
 شو۔ د سببر (۱۵۵۵) او دغہ نشان د بنگال علاقہ ہم د عادل شاہ پہ حکومت کینے پہ عارضی
 طور شاملہ شوہ۔ ولے ہم پہ دغہ ورخو کینے د ہمایون فوٹونو پہ دہلی او اگرے قبضہ اوکرہ۔
 ہمایون چہ د شیر شاہ د لاسہ د ہند نہ پہ وتلو مجبور شو نو سندھ تہ لار۔ پہ دغہ ورخو
 کینے (۱۵۶۲) کینے د امرکوت (سندھ) پہ مقام د ہختہ یو خوتے او شو چہ وروستو دغہ ہلک
 د اکبر اعظم پہ نامہ د ہند پہ تاریخ کینے د لوٹے نوم او شہرت فاوند شو۔ پہ دغہ زمانہ

کښه د همایون دریم ورور مرزا عسکری په قندهار کښه د مرزا کامران د لوری نه حاکم وو. د دغه تنګسیا په وخت کښه همایون د عسکری نه د امداد د حصول په غرض قندهار ته لاړ. مگر د امداد په مټ عسکری په همایون حبله او کره. او همایون په ډیره بے سروسامانی ايله د پټه څلویښت ملازمانو او خپله بڼه سره د عسکری د فوځ نه په تښته هرات ته لاړ او د هغه مټ نه څه د ایران د بادشاه شاه طهماسب نه د یو سیاسي پناه گزین په حیثیت په ایران کښه د اوسیدلو خواست او کړو. او د شاه په اجازت په ایراني حدود کښه داخل شو. د همایون ماشوم ځوی اکبر مرزا عسکری د ټان سره قندهار ته بوتلو. او د هغه مټ نه مرزا کامران ته کابل ته اولیرلو. د ایران شاه طهماسب په ابتدا کښه خو د همایون بڼه قدر او کړو. او د فوځي امداد طبع څه ورکړه. ولې وروستو د دغه په بدل کښه د همایون نه د شیعه مذهب اختیارولو مطالبه او کړه. په دغه موقع همایون د ډیر اخلاقي جرأت او استقلال نه کار واخست. او د مذهب د بدلولو نه څه قطعی انکار او کړو. د دغه په نتیجه کښه د شاه طهماسب رویه هم د هغه سره بدله شوه. ولې د دغه بادشاه خور د همایون مرسته او کړه. او خپل ورور څه د همایون امداد ته آماده کړو. چنانچه شاه ایران همایون ته څه فوځي امداد په دغه شرط ورکړو چه د قندهار د فتحه کولو نه پس به د اښار ایراني حکومت ته حواله کولې شي. د دغه فوځ په مرسته همایون د مرزا عسکری نه په کال ۱۵۴۵ کښه قندهار فتح کړو. او هم په دغه کال د ډیر کړاو نه پس په کابل هم د هغه قبضه راغله. دغه وخت همایون د قندهار او کابل د وارو صوبو مالک وو. لیکن د هغه دا حکومت ځکه د تیڼک نه وو. چه کامران لا ژوندی وو. او د هغه ارمانونه لا مړی شوی نه وو. د همایون ژوند د کامران د لاسه په دار وو. د ۱۵۴۵ او ۱۵۵۴ په مینځ مینځ کښه څو ځله کامران د کابل حکمران شو. او څو ځله بیا د همایون د لاسه او تښتیدو. د کامران د ملا تر څانګ غوریا خیل پښتانه وو. کامران د خپل اقتدار په وخت کښه د دغه پښتنو مرسته کړې وه. او د هغه په کومک غوریا خیلو د پېښور د خواوشا زمکې د دله زاکو نه نیولې وه. په دویم ځل چه کامران په ۱۵۵۲ کښه د همایون د لاسه او تښتیدلو نو هغه غوریا خیلو ته راغی او د هغوی نه څه د خپل کومک خواست او کړو. غوریه خیل د دغه په مرسته او دریدل. همایون هم د کامران په تعاقب کښه په جلال آباد کښه مقیم وو. کامران د غوریا خیلو نه یولو څه فوځ مرتب کړو. او د همایون په کیسپ څه د شپه حبله او کره. په جنگ کښه د همایون یو ورور مرزا هندال د غوریا خیلو د لاسه او وژلې شو. ولې دا حبله همایون په ډیر شجاعت او تېبوله. د کامران بدې ورځ راتړدې شوه وه. سره د دغه چه د غوریه خیلو یو مضبوط فوځ د هغه په مرسته ولاړ وو. بیا هم هغه او تښتیدو په

اباسیند پورے وتو او پنجاب تہ راغہ۔ دغہ وخت کینے اسلام شاہ پہ پنجاب کینے وو او دہضہ پناہ تے او نیولہ۔ لیکن کامران د اسلام شاہ درویتے نہ دومرہ پہ خوف کینے پرے وت چہ ہشپہ پہ ہشپہ دنبٹو پہ جامہ کینے بیالاسور نہ او تبتیدہ۔ او دگھکرا نو سردار ادھم خان تہ ورغلو۔ گھکرا پہ حیثیت دقام دپنبتو دسلطنت مخالف وو۔ دادھم خان دا صلاح وہ چہ داسلام شاہ خلاف دہمایون مرستہ او کومک حاصل کری۔ پہ دے بنا ہغہ کامران تہ سترگے خرے کرے۔ کامران چہ کومہ خطرہ داسلام شاہ نہ کولہ ہغہ ورلہ دادھم خان دلاسہ پہ اعتبار کینے پینبہ شوہ۔ ادھم خان ہغہ نظر بند کرو۔ مدعا تے دا وہ چہ داسلام شاہ پہ مقابلہ کینے دہمایون امداد او خوشنودی حاصلہ کری۔

ادھم خان دکامران د نظر بند کولو نہ پس ہمایون تہ ددے خبرے د اطلاع پہ غرض خپل یو استاذے اولیرلو۔ کامران تہ چہ خپل انجام معلوم شو نو ہغہ ہم دادھم خان داستاذی پہ لاس خپلہ یو عرضی ہمایون تہ اولیرلہ۔ چہ پہ ہغے کینے د خپلو قصور نو اعتراف او د معافی خواست کرے وو۔ دہمایون پہ زہرہ کینے بہ دسلطنت ہندا د حصول تلوسہ تھہ رنگ سپیدلہ۔ پہ دے لڑکینے ہغہ پہ خپلو کوششونو کینے لگیا وو۔ دخیبر لارہ ہغہ د خپل ٹک رائگ د پارہ غیر محفوظہ کینلہ۔ تھکہ چہ د دے لارے پہ غارہ آباد قبائل دکامران ملگری وو۔ دوٹہ لار دکرے او بنگنبو وہ۔ او ددے لارے دازادولو پہ غرض ہمایون پہ دغہ ورخو کینے د بنگنبو سرہ پہ جنگ کینے مصروف وو چہ دادھم خان استاذے دہ درسیندہ پہ مقام د ہغہ پہ خدمت کینے حاضر شو۔ او ہمایون چہ دکامران د گرفتاری نہ خبر شو نو سدستی دکامران د گرفتارولو پہ غرض د خپل فوٹ سرہ پہ اباسیند راپورے وتو۔ او ہغہ کامران چہ ہمایون تے تریوزے راوستلے وو۔ یوٹل بیا د ہمایون پہ قبضہ کینے وو۔ ہمایون داخل ہم دکامران د معاف کولو ارادہ لرلہ۔ ولے امیرانوٹے ددے خبرے سخت مخالفت اوکرے ہمایون تہ ہم دا خبرہ بنہ معلومہ وہ چہ دکامران پہ موجودگی کینے ہغہ خپلے تلوسے نہ شہ پورہ کوٹے۔ بیا ہم ہغہ دکامران د وڑلو پہ تھائے د ہغہ د ریندولو فیصلہ اوکرہ۔ دسترگو د ریندول د ظلم او وحشت یو چیر ناورہ کاروو۔ چہ پہ مغلو کینے جاری وو۔ او بیا وروستو پینبتو ہم ددوی تہ زدہ کرے وو۔

کامران تہ ہم د خپل قسمت فیصلہ معلومہ شوہ۔ پہ مقررہ ورخ یو جراح او دوہ فلور امیران د ہغہ خپے تہ لارل۔ کامران تے پہ خیسہ کینے راواچولو۔ پینے تے ورلہ او تریے۔ دوہ کسہ تے پہ سینہ سوارہ شول۔ او بیائے پہ اور کینے سرہ کری کرم سیخونہ د ہغہ پہ سترگو کینے شوٹلہ او وھل۔ ددے وحشت ناکے کاروایی پہ دوران کینے کامران د ہیراستقلال او ہیرات مظاہرہ اوکرہ او آف

قدرت ہم اونہ کرے۔ ولے کوم چہ پہ دے زخی سترگو کنبے تے ورلہ د تر وو لیبوانو اوبہ پخوری
کرے نو دا سوے ہفتہ برداشت نہ کرے شو۔ او دومرے تے اووٹیل "ظالمانوا نور راسرہ غہ کوی۔
د دے نہ خوزما مرگ بنہ وو۔ د دے نہ پس کامران دیوشو مگرو سرہ ہم دہفتہ بہ خواہش
مکے معظیہ تہ اولیر لے شو۔ اودغہ شان ہمایون د خیل یو خوفناک دہشن نہ بے غنہ شو۔ کامران
یو بنہ شاعر او عالم انسان وو۔ ولے ہد نہ زیات حریص، بدگمانہ او پیر مغزورہ بنیادم وو۔ د
دے عیبونو لہ کبلہ نہ ہفتہ خیل ژوند پہ آرام تیر کړو۔ اونہ تے ہمایون پہ قلا ر پرے بنو۔
د ہمایون د مخ نہ چہ دکامران غوندے دشمن لے شو نو دہفتہ تلوسے بیاتازہ شوے۔
اودہند د فتح آرزو تے پہ زرہ کنبے را اولر زیدلہ۔ ولے دغہ وقت کنبے لا اسلام شاہ ژوندے
وو۔ او د ہفتہ پہ وقت کنبے پہ ہند حملہ کول اسان نہ وو۔ مجبوراً ہمایون بیا پہ اباسین
راپورے وتو او پینبور تہ راعے۔ دلته کنبے تے دہفتہ قلا مرمت او کړو۔ چہ اوس پہ، بالا ہصار،
مشہورہ دہ۔ دا قلا ہفتہ پہ خیل خیال کنبے د ہندوستان د حملہ لہ پارہ خیل ورومے پراؤ مقرر
کرے وو۔ ہمایون دلته د حفاظت او شاید چہ د پینبور د قبضی پہ عرض د سکندر خان قازق
پہ ماتحتی کنبے غہ لبر شان فوٹ ہم پرینبو، او پہ خیلہ د خیر پہ لار کابل تہ روان شو۔
ولے د ہمایون د تلونہ لے وے پس یوسف زو د خیل مشرماک خان کجو پہ ماتحتی کنبے پہ پینبور
حملہ او کړہ۔ اود ہمایون فوٹ تے محصور کړو۔ د پینتو دا حملہ پیرہ زور دارہ او طوفانی وہ۔ ولے
دوی د قلا پہ وھلو کنبے مکہ کامیاب نہ شول۔ چہ د دوی سرہ د قاد رنرولو غہ سامان نہ وو۔ مغل
فوٹونو دا قبائیل حملہ پہ پیر شواخون او تسبولہ۔

ہمایون پہ کابل کنبے وو چہ دہفتہ طاقتور دشمن اسلام شاہ پہ اکتوبر ۱۵۵۵ کنبے وفات شو
اودہفتہ پہ وفات د ہمایون امیدونہ بیاتاند شول۔ ہنا چہ ہفتہ پنچاس زرہ فوٹ جمع کړو۔ او
پہ نومبر کال ۱۵۵۶ کنبے د کابل نہ پینبور تہ راعے۔ او چہ پہ اباسین پورے شو نو بیرم خان تے
د خیلو فوٹونو سالار او تاکلو۔ پہ یو لور ہمایون پہ ہند حملہ او کړہ۔ او بل لور د شیر شاہ پہ کورنی
کنبے خونری جنگونہ روان وو۔ او د خیل سلطنت د شمال مغربی سرحد د حفاظت نہ غافلہ وو۔
لکہ چہ ورا ندے وٹیالی شوی دی۔ احمد خان (سکندر شاہ) چہ د ابراہیم خان او عادل شاہ پہ
مقابلہ کنبے کامیاب شو نو ہفتہ دا غورہ او گنلہ۔ چہ د تولو پینتو مرستہ او کومک حاصل کړی۔ پہ
دے عرض ہفتہ یو لویہ جرگہ راوبللہ او د پینتو امیرانو او مشرانو پہ مخکبے تے یو تقریر او کړو۔ ہفتہ
پہ خیل تقریر کنبے دا او وے۔

بہلول لودی او شیر شاہ سوری کہ پہ ہندوستان کنبے حکومتونہ قائم کړی وو نو ہخوی د

تولو پینتو مرستہ او تعاون حاصل کرے وو۔ ولے دفعوی جانشینو ابراہیم لودی او عادل شاہ سوری د دوی برخلاف طریقے اختیار کرے۔ او د سلطنت جرے ٹے پریکرے۔ نن د پینتو تورے پہ خیلو وینو سرے دی۔ د صایون غوندے دشمن د دوی پہ داؤ کینے ناست دے۔ او کہ جرے د احوالت ہم دفعہ شان قاشم پاتے شی نو یقیناً نن دے کہ سبادے د باغ د زرغون شاہ دے؛ د راتلو کی دشمن د دفعیے د پارہ د پینتو د پارہ د ابترہ دہ چہ دوی داسے سرے بادشاہ کری چہ دوی تہول دہغہ د جنہے لاندے یو خٹہ، یوزیہ او یوتن شی۔ اوس کہ چرے ما تاسو دے کار د پارہ موزون گئی، نو ما بادشاہ کری۔ او کہ بل شوک موخوبن وی نو زہ بہ اول سرے یم چہ دہغہ پہ چکینے بہ زغلم۔ ولے پہ دے وقت کینے موثر تہ اتفاق پکار دے۔ د دے تقریر نہ پس تولو پینتو دفعہ پہ اتفاق خیل بادشاہ او منلو۔ او دہغہ د مرستے او وفاداری قسونہ تے او کرل۔ ولے افسوس دے چہ کوم عاقلانہ خیالات سکندر شاہ پہ اولہ کینے ظاہر کری وو۔ نو نہ خوہخہ پہ خیلہ پہ ہغ قائم پاتے شو۔ او نورو پینتو امیرانو د خیلو قسونو پابندی او کرہ۔ پہ دغہ وقت کینے د سکندر شاہ پہ قبضہ کینے د گنگا سیند نہ داخل د جہلم سیند ترغاریے پورے علاقہ وہ۔ او تاتار خان نوے یو امیر دہغہ د لوری نہ پہ «رہتاس» کینے مقیم وو۔

تاتار خان د صایون قہ معمولی شان مقابلہ او کرہ۔ ولے خونڈے او نہ کرہ۔ او تینستہ او کرہ۔ پہ ۲۴ فروری ۱۵۵۵ء دیو معمولی جنگ نہ پس پہ لاهور ہم د صایون قبضہ راغلہ۔ پستانہ د دے قاتے نہ ہم او تینتیدل۔ د مغلو ویرہ پہ پینتو دومرہ غالبہ شوہ چہ د دیبال پور پہ قلا کینے مقیم جرنیلان شہباز خان او ناصر خان ہم پہ ویر بدہ رنگہ او تینتیدل۔

دغہ وقت کینے سکندر شاہ سورد ابراہیم خان پہ تعاقب کینے پہ اتا وہ کینے وچہ۔ چہ ہغہ پہ پنجاب باندے د صایون د قبضے نہ خبر شو۔ چنانچہ ہغہ د تاتار خان، ناصر خان او ہیت خان پہ ماتحتی کینے دیرش زرہ فوٹ د مغلو مقابلے تہ را اولیر لو۔ پہ ۱۲ مئی ۱۵۵۵ء د ماچھی وارے پہ مقام د مغلو او پینتو فوٹونو مقابلہ او شوہ۔ چہ پہ ہغ کینے پینتو شکست او موند۔

د ماچھی وارے د شکست پہ غیر سکندر شاہ پہ خیلہ د پنجاب پہ لور د اتیارہ فوٹ راروان شو۔ پہ ۲۲ جون ۱۵۵۵ء د سرھند پہ مقام د مغلو او پینتو ترمینچہ بیا خوفناکہ مقابلہ او شوہ۔ اگر چہ پہ شیر کینے پستانہ د مغلو پہ نسبت یو پہ خلور زیات وو۔ او پہ جنگ کینے ہم دوی قہ تعمیر نہ وو کرے۔ بیا ہم شکست د دوی پہ نصیب شو۔ سکندر شاہ د شوالک غرونو تہ او تینتیدل۔ پہ ۲۰ جولائی ۱۵۵۵ء د پنچلس کالہ سرگردانی او جلا وطنی نہ پس صایون د دہلی پہ دارالخلافہ کینے بیا داخل شو۔ د دے نہ پس مغلو اگرہ او د دے سرہ ماتقہ علاقہ ہم او نیولے۔ او بیا نہ ہم د دوی

پہ قبضہ کئے راغلہ -

ولہ ہمایون دخیل سلطنت خوشحالی چیرہ مودہ اونہ لیدلہ - او ہفتہ پہ ۲۸ جنوری ۱۵۵۶ء
کئے وفات شو۔ دغہ وخت دہفتہ شوئے اکبر پہ پنجاب کئے وو۔ پہ ۱۴ فروری ۱۵۵۶ء دخیل
سرپرست بیرم خان پہ مشورہ دکلا نور پہ مقام د اکبر د تخت نشینی دستورہ اوشوہ۔ او ہفتہ دھند
بادشاہ شو۔

دھمایون مرگ او دکم عمر اکبر تخت نشینی د عادل شاہ امیدونہ ہم تاند کول او ہفتہ
تے د شبالی ہند بادشاہی کتلو تہ بیا لیوالہ کرو۔ چنانچہ ہفتہ دھیو پہ ماتحتی کئے پنجوس زرد
سوار فوٹ او پنچہ سوہ ہفتیان د مغلو مقابلہ تہ اولیولہ۔ ولہ ہفتہ پہ چپاہ پہ چنار کئے پاتے شو۔
حکے چہ د ہفتہ پہ خپلو خلقو کئے دغہ وخت رقابتونہ او بغضونہ پہ شدت سرہ جاری وو۔

ھیو ددے عظیم فوٹ سرہ پہ چیرے تادی د مغلو د ایستلو پہ ارادہ د چنار نہ راروان شو۔
او اگرے تہ د رارسیند و سرہ سم پہ مغلو دہفتہ سہم داسے غالب شو۔ چہ د اگرے او کالی مغل
گورنر سکندر خان اوزبک د اگرے نہ دہلی تہ او تبتیدو۔ دغہ شان د اتاواے عبد اللہ خان اوزبک، دیلان
گورنر حیدر خان او د نورو علاقو مغل ماکان ہول پہ تینتہ دہلی تہ لارل۔ پہ دے چول د
سنبل گورنر علی قلی خان تہ ہم دھیو ددے عظیم فوٹ خبر ورکرتے شو۔ او ہفتہ دہلی تہ او
بلے شو۔

چہ ہھیو ددہلی خوا او شاتہ نزدے شو نو دغہ وخت د دہلی گورنر تردی بیگ او نورو
مغل جرنیل نو دھیو د مقابلہ تاپا شروع کرہ۔ پہ ۷ اکتوبر ۱۵۵۶ء د تخلق آباد پہ خوا کئے
دمغلو او دھیو د فوٹونو مقابلہ اوشوہ۔ دغہ وخت ہم دھیو شہرت او دہفتہ عظیم فوٹ
پہ مغل فوٹونو خپل سہم کبینولو۔ چنانچہ د مغل فوٹ اکثر جرنیلان او افسران د جنگ نہ کولو
پہ حق کئے وو۔ ولے حق پہ کئے داسے ہم وو چہ معنوی سرور کولو تہ تیار وو۔

پہ ابتدا ائی حملہ کئے د مغلو د بنی ارج فوٹونو د کسی ارج فوٹونہ کبیننہال۔ ولے چیرز
ھیو د مغلو پہ مینخ فوٹ حملہ او کرہ۔ او مغل کماندار تردی بیگ تے پہ تینتہ مجبور کرو۔ د تردی
بیگ پہ تینتہ د ہول مغل فوٹ زرونہ پرے وتل۔ او پہ بدہ رنگہ تے تینتہ او کرہ۔ د بریالی ہھیو
پہ لاس د مغلو نہ چیر سازو سامان راغ۔ او دغہ شان پہ دہلی ہم دھیو قبضہ اوشوہ۔
د حقے مؤرخینو دا خیال دے چہ ددہلی فتح او د مغلو نہ دے شہارہ مال غنیمت پہ حصول

ہیو د عادل شاہ نہ د بغاوت ارادہ اوکرہ۔ او د بکرماجیت خطاب تے اختیار کرو۔ خپل پښتانه ايرن تے په مال و دولت د تمان نه خوشحال کړل۔ او هغوی تے دے ته امداد کړل چه هغوی دے د بارشاہ په ډول اومنی۔ او د ه هیو شاه په نوم د دهغه په مخکښه اداب په ځان راوړی۔ د دے مورخینو دا قیاس د تاریخ دا وړدی د مؤلف امداد کار په وینا منی دے۔ احمد یادگار وائی چه هرکله هیو په مغلو بریالے شو۔ او د مغلو نه دهغه په لاس بے شمارو سازو سامان راغے نو دهغه په دماغ کښه باعینانه خیالات راغلل۔ هغه بے داسو نو او هاتیانو نه نور سازو سامان پښتو امیرانو ته وکړو او دوی تے په خپل تار راواړول۔ او د خپل تمان د پاره تے شاهي شامیانہ او دروله۔ او د خپل ناه سکے تے جاری کړے۔ او په بل لور تے عادل شاه ته اولیکل چه د بادشاہ د خوش نصیبی په برکت د هغه غلام (هیسو) په مغلو شانداره فتحه حاصله کړه۔ ولے زه او تم چه د همایون هغوی د یو لوئے فوځ سره په دهلې باندے د خپل ارادہ لری۔ نو په دے غرض ما د مغلو نه نیولی اسونه او هاتیان د تمان سره ایسار کړل۔ چه د مغلو په مقابلہ کښه تر نه کار واغلم۔ د هیسو په دے خط د عادل شاه تسل او شوه۔ او د هیسو په حقله تے قه بدگمانی پیدا نه شوه۔

اگر چه مغل مورخینو هم د احمد یادگار د دے بیان تائید کړے دے۔ ولے په حقیقت کښه دا بیان د واقعاتو په ریا کښه درست نه معلوم پیری۔ اول خود هیسو د ناه مسکوکات تراوسه نه دی موندلی شوی۔ که چرک هغه واقعی په خپل نوم سکھ جاری کړے وے۔ نو چرته خوبه موندلے شوے وے۔ بل دا خبره هم د فکر وړ ده چه اگر چه هیسو مغلو ته شکست وکړے وو۔ ولے دا شکست د مغلو انجام نه وو۔ نو د هیسو غوندے یو هوسنیار او مدبر بنیاد به په داسے غیر یقینی حالاتو کښه خپل شهرت او وفاداری ته نقصان رسولو ته تیار نه وو۔ د دے نه علاوه د حقیقت ته هم کتل پکار دی چه پښتانه په خپلے مرضی او رضا صلاح د دومره بے شماره پښتو امیرانو او د پښتو بادشاہ په موجودگی کښه هچرے هم دیو هندو په بادشاہی رضا کیدے نه شو۔ د هیسو سره چه کوم پښتانه امیران وو هغه ټول د عادل شاه مرستیال او د هغه پرده دار وو۔ بله دا چه پښتانه دے بے عزتی ته هم نه شو تیاریدے چه هغوی د دیو بادشاہ په ډول هیسو ته سلام او کړی۔ مکنه ده چه که واقعی هیسو داسے کړے وے نو هغه پښتانه به تے د مال و دولت په لایع او د انعام و اکرام په طمع په خپله پرده راوړولی وو۔ ولے دا قطعی دمنلو نه ده۔ چه هغه پښتانه امیران چه د خپل عزت او خود داری د پاره د خپلو بادشاہانو سره خونړی جنگونو ته تیار شوی وو۔ هغوی به د هیسو د بادشاہی بے عزتی قبوله کړے وے۔ کومو پښتو چه د ابراهیم لودی او اسلام شاه سوری د لوری نه په خپلو تمانونو د هغه عائد کړده پابندی به دے وجه نه منلے چه

دے پہ وجہ ددوی پہ خیال کینے ددوی عزت نفس مجروح کیدو۔ دھخوی اخلاف او وروپہ تروران دھیو شاہ پہ بھنکینے کورنش پہ خائے کولو ته تیاریدل نامکن وو۔ پہ دے بنا دمغلو مؤرخینو دا وینا دھیو دغیر معمولی قابلیت سره دھخوی دحسد غبازی کوی۔

پہ دھلی بانداے چه دھیو قبضہ راغله او اکبر ددے نہ خیر شو نو هغه دسکندر شاہ سوری دمقابلے پہ عرض میدرخان نوے یوامیر پرے بنود او پہ خپله دبیرم خان پہ سرپرستی کینے دہلندار نہ ددھلی پہ لور راروان شو۔ دسرهند پہ مقام شکست خورده جرنیل تردی بیگ او نورمغل امیران داکبر پہ خدمت کینے حاضر شول۔ پہ دے موقع دبیرم خان له خواتردی بیگ دبزدلی الزام اوگولے شو۔ او هغه پہ دے جرم کینے اووڑلے شو۔ اگر چه پہ ظاهره کینے ددے مقصد دا ووجه دبزدل جرنیلانو سزا به مرگ وی۔ فرشته هم دا واٹی چه دا اقدام د سلطنت دمفادو پہ خاطر اخصتے شوے وو۔ تھکه چه که دایسے نہ وے شوے نومغل فوٹخ دایسے ویرے اخصتے وو چه دشیرشاہ دزمانے واقعات به بیا تازه شوی وو۔ وے حقیقت دایسے نہ دے دتردی بیگ قتل دسلطنت دمفادو پہ خاطر بلکہ بیرام خان دخپل اقتدار دلارے دصفا کولو پہ عرض کرے وو۔ دتردی بیگ او بیرام خان ترصیغہ داقتدار بھنگ جاری وو۔ او پہ دے بھنگ کینے تردی بیگ دبیرام خان پہ مقابلہ کینے کامیاب وو۔ علاوہ ددے نہ دے دوارو سرو دوو مختلفو قامونو یعنی دایرانیانو اوتورانیانو امیرانو قیادت کولو۔ دایرانی امیرانو قیادت دبیرام خان پہ لاس کینے وو۔ اودتورانیانو قیادت وانگے دتردی بیگ پہ لاس کینے وے۔ وروستو دے پارٹی بازئ دشیعه سنی رنگ اختیار کرو۔ تورانیان سنی مذہب او ایرانیان شیعه مذہب وو۔ اوددوی پہ مینج کینے داقتدار بھنگ جاری وو۔ چنانچه بیرم خان دخپل مرید تردی بیگ فیصله دسلطنت دمفادو پہ پرده کینے اوکره۔ اوٹان ته تے لاره صفا کره۔

دتردی بیگ دقتل نہ پس بیرام خان ددھلی او اکرے دراکرزولو تابیا شروع کره۔ هغه دعلی قلی خان پہ ماتحتی کینے دلسو زرو یو فوٹخ وړاندے اولیرلو۔ او پہ خپله داکبر په ملگرتیا کینے دباقی فوٹخ سره په هغه پسے روان شو۔ پہ بل لور هھیو هم مقابلے ته تیار وو۔ هغه دمغلو دبیش قدمی پہ خاطر دخپل فوٹخ یوحصه وړاندے لیرلی وه۔ وے دھیو دے هر اول فوٹخ دمغل فوٹخ نه شکست اومونده۔ دے واقع دھیو پہ فوٹخ کینے بددلی او مایوسی شان پیدا کره۔ بیا هم هھیو دھیرے مستعدی نه کار واخست۔ خپل هر یو امیر ته تے یویو بهاتی په انعام کینے وکره۔ او دفتح په صورت کینے دخپلو سپاهیانو او امیرانو سره دچیرو انعامونو وعدے اوکره۔ ددیرش زره لسنکر او دنخلس سوہ هاتیانو سره هھیو دپانی پت میدان ته راغلو۔ اودمغل فوٹخ دهر اول دستو

سرہ مخارج شو۔ د مغل مؤرخینو مطابق دا فوڇ ٻہ شہیر کینے لس زره وو۔ ٻہ ۵۱ نومبر ۱۵۵۶ کینے د پانی پت ٻہ میدان کینے دہشتو او مغلو یوٹل بیا د ہندوستان د سلطنت د پارہ جنگ او شو ولے داخل دہشتو د فوڇ مشر ہیو وو۔ او اگرچہ ٻیر قابل وو۔ ولے دہشتو ٻہ نظر کینے بیا ہم یو ہندو وہ

دھیو د جی ارج فوڇ کماندار شادی خان کاکرو۔ داکماندار د جنگ ٻہ ابتدا کینے د مغل فوڇ د لاسہ اووڑلے شو۔ ولے ہیو ٻہ خیل جنگی ہائی سور ٻہ ٻیرہ بہادری ٻہ مغل فوڇ حملہ اوکرو۔ او دھغوی د گس ارج فوڇ ٻہ اولر زولو۔ د دے نہ پس ٻہ د مغل فوڇ ٻہ قلب حملہ او کرہ۔ ولے مغل تیر اندازو ٻہ ہیو د غشو باران اوورولو۔ او دبدہ مرغہ ہیو ٻہ یو غشی ٻہ سترگہ دایے بد او لکیدہ ٻہ غشیے دسر نہ پورے اووتلو۔ د دے خوفناک گذار ٻہ وجہ ہیو ٻہ خپلہ ہودہ کینے ٻہ ہوشہ پریوت۔ او دھغہ ہائی د میدان نہ منہے کرے۔ دھیو د ہائی ٻہ تینتہ پینتو ہم دھغہ د تینتہ گمان اوکرو۔ او ہغوی ہم او تبتیدل۔ دغہ وقت دھیو ہائی ٻہ مغلو راگیر کرو او ہغہ ٻہ اکبر او بیرم خان ٻہ ورنڈے او درولو۔ د تحقیق نہ پس معلومہ شوہ ٻہ ہیو ٻہ ہودہ کینے ٻہ ہوشہ پروت دے۔ دغہ وقت بیرام خان اکبر تہ دھیو د وڑلو او وہ ولے اکبر دیوشکست خوردہ او زخنی دشمن د وڑلو نہ انکار اوکرو۔ او بیرام خان ہغہ ٻہ خیل لاس اووڑلو۔

دھیو مرگ د عادل شاہ د پارہ دے شہیرہ مصیبتو نو پیش خیمہ شوہ۔ دا دھیو د ہمت شجاعت او قابلیت نتیجہ وہ ٻہ د دومرہ دشمنانو ٻہ مقابلہ کینے د عادل شاہ شان او حیثیت ٻہ قائم ساتلے وو۔ دھیو ٻہ مرگ د دے ربانی بادشاہ ہول امیدونہ مراوی شو۔

د پانی پت د دویم جنگ نه پس

د پانی پت د دویم جنگ (۱۸۵۶ء) په نتیجه کې په اکرچه د پښتو د لاسه د پنجاب نه تر اکرچه پورې علاقه او وتله - بیا هم د هندوستان یوه لویه برخه د دوی په قبضه کې وه - د عادل شاه یو امیر رکن خان لومړنی په سنبل قابض وو - حاجی خان په الور او میوات حکمران وو - د لکنؤ او کوالیار نه واخله د بنگال تر سرحد پورې علاقه د عادل شاه سوری په قبضه کې وه - باز بهادر په مالوه کې او محمد خان سور په بنگال کې حکومت کولو - په دې ډول د پښتو په قبضه کې چه کومه علاقه وه هغه د مغلو د مقبوضه علاقې نه دغه وخت هم یو په دوه زیاته وه - د مغلو په نسبت د پښتنو مالی ذرائع او فوځی طاقت هم زیات وو - د جنگ په معاملاتو کې هم پښتانه د مغلو په نسبت لاندې نه وو - او که چرې دوی په دې موقع د مغلو برخه افتاد کړې وې نو د دوی متحده کوششونو د پانی پت د عظیم نقصان تللای کولای شو -

ولې د بده مرغه د شیر شاه د وفات نه پس په پښتنو کې د یو مقتدر شخصیت خاوند مشر څوک داسې نه وو پاتې شوه چه هغه ټول پښتانه په یو مرکز او مقصد راغونډ کړې وې - د اسلام شاه نه پس په پښتو امیرانو کې صرف تاج کرلای یو داسې امیر وو چه د هغه د سیاسي تدبیر او علم و فضل نه دا توقع کیدې شوه چه هغه به د پښتو دا بېړۍ د گرداب نه اویاسی - ولې د عادل شاه ناوړه اقدام دا ارزو هم پوره نه کړه - د پانی پت د جنگ نه پس چه د کومو پښتو امیرانو په لاس کې د اقتدار واکم وې په هغو کې هم داسې نه وو چه د پښتون قام وسیع مفادو ته د خپلو ذاتی مفادو ترجیح ورکړې وې - دا پښتانه امیران د پانی پت د عظیمې صدمې نه پس هم په خپلو ذاتی رقابتونو کې بوخت وو - او د مغلو په نسبت د خپل پښتانه زیات د سببان گڼل او دیو بل نه د اقتدار په ترورولو کې لگیا وو - او دغه شان د خپل قبرستان ته په خپله او کښتلو - اکرچه یو څو پښتو امیرانو په انفرادی حیثیت کې د مغلو برخلاف جنگ جاري اوساتلو - ولې دغه وخت هم د دوی نورو عزیزانو د خاموش تباشکیرو حیثیت اختیار کړې وو - او په دې طبع ناست وو - چه کله به دوی د مغلو د لاسه او ووهلې شي - او د دوی په زوال کې به مونږ ته څه

شہ ذاتی فائدہ پہ لاس راشی -

لکه چہ ورناندے وٹیلے شوی دی د پانی پت د جنگ نہ اول محمد خان سور د عادل شاه د جرنیل ہیو دلاسه پہ جنگ کینے وڑے شوی و - د محمد خان ذوفات نہ پس دھغہ ٹوٹے بہادر خان د بنگال حکمران وو - پہ کومو ورھو کینے چہ ہیو د پانی پت پہ میدان کینے د مغلو سرہ جنگیدہ - بہادر خان د موقع د خپل پلار د بدل اخستو د پارہ بہترینہ اوکھلہ - او دیو لوٹ فوځ سرہ د عادل شاه نہ د بدل اخستلو پہ عرض راروان شو - پہ اپریل ۱۵۵۴ کینے د سراج گرہ سرہ نزدے د عادل شاه سوری او بہادر خان ترمیخہ یوضو نرے جنگ او شو چہ پہ ہغ کینے عادل شاه سوری او وڑے شو - او دا د اکبر خوش قسمتی وہ چہ دھغہ دشمنان رینتانه) پہ خپلو کینے دیوبل پہ خوبنواختہ وو - او دغہ شان تے پہ شمالی ہند کینے دھغہ اقتدار تہ لارہ ہوارولہ - د عادل شاه سوری پہ مرگ د شیر شاہ د کورنئ بادشاہی ختمہ شوی - د دہ د حکومت زمانہ چہ پہ اصل کینے د پینتو د بدبختی زمانہ وہ - تقریباً درے نیم کالہ وہ -

لکه چہ ورناندے وٹیلی شوی دی پہ کومو ورھو کینے چہ ہیو پہ اگرہ او دھلی قبضہ اوکرہ - نو اکبر او بیرام خان دھیو د مقابلے پہ نیت د دھلی پہ لور راروان شول - او د سکندر شاہ سوری مقابلے تہ تے خپل یو امیر پرے بنودلو - سکندر سوری د مغلو برفلاف جنگ جاری ساتلے وو - او پہ مارچ ۱۵۵۴ کینے تے مغل فوځ تہ شکست وکرہ -

دے شکست نہ خبر شو نو د بیرام خان پہ ملگرتیا کینے د سکندر مقابلے تہ پہ دیرے تادی او رسید د اکبر پہ راتلو سکندر سوری بیا د شو الگ غرونو تہ اوختلو - ولے اکبر د علاقے مقامی زمینداران پہ خپل حمایت امادہ کرل - او د دے پہ نتیجہ کینے سکندر سوری د مان کوپ پہ قلا کینے چہ پہ دغہ زمانہ کینے ناقابل تسخیر کینے شوی - او اسلام شاہ تعمیر کری وہ - پہ پناہ اخستلو مجبور شو - اکبر پہ دیرے سختی د قلا محاصرہ شروع کرہ - پہ دغہ ورھو کینے سکندر شاہ سوری د عادل د مرگ نہ ہم خبر شو - او اگرچہ د پینتو د دے بدبختی باعث ہم عادل شاه سوری وو - بیا ہم دھغہ پہ مرگ د پینتو امیرانو زرونہ پریوتل -

چنانچہ سکندر سوری ہم د اکبر سرہ صلح اوکرہ - پہ ۱۳ جولائی ۱۵۵۴ ہغہ و سلہ کیسودلہ - د اکبر د لوری نہ ہغہ تہ پہ بنگال کینے د جاگیر ورکولو وعدہ او شوہ - او د سکندر شاہ د وفاداری د ضمانت پہ ۲۰۰ دھغہ ٹوٹے عبدالرحمان سوری او د سکندر شاہ یو باعتبارہ امیر غازی خان د اکبر ملازمت اختیار کرہ -

پہ دے ۲۰۰ حاجی خان ہم د مغلو تہ ناکامیابہ مقابلہ اوکرہ - دا امیر دھیو پہ ملگرتیا

کبنے د پانی پت پہ جنگ کبنے د مغلو برخلاف جنگیدے وو۔ او د شکست نہ پس خپل جاگیر رالور تہ تلے وو۔ د پانی پت د شکست نہ پس دھیو پلار ہم د خپل سازو سامان او ملا زمانو سرہ دے حاجی خان سخہ پناہ اخستی وه۔ اکبر ددہ برخلاف ہم یو فوڅ اولیرلو۔ ولے حاجی خان هدیو د مغلو مقابلہ او نہ کره۔ او اجیر ته اوتبتیدو۔ دغه شان الور او میوات دواپه علاقہ د مغلو پہ قبضہ کبنے راغلے او دھیو پلار ہم د مغلو پہ لاس کبنے بند یوان شو۔ د حاجی خان پہ تعاقب کبنے مغل فوڅونه اجیر ته ہم لارل۔ ولے حاجی خان دلته ہم مقابلہ او نہ کره۔ او دامیر نه کجرات ته اوتبتیدو۔ او هلته د نورو پښتنو سره یوڅائے شو۔ دغه شان پہ سکھ کبنے د مغل جرنیل خان زمان پہ ماتحتی کبنے درکن خان لوهانی برخلاف پہ سنبل حملہ او کره شوه۔ رکن خان ہم تلبسته او کره۔ او پہ سنبل ہم د مغلو قبضہ راغله۔ دغه شان د سنبل نه تر کھنڈو پورے پہ توله علاقہ د مغلو حکومت قائم شو۔

لکه چه وړاندے ویلے شوی دی چه دھیو د لاسه ابراهیم خان سور پتینے ته تبتیدلے وو۔ د عادل شاه سوری د مرگ نه پس هغه بیا دگٹې نه راوتو او په جوپور تے قبضه او کره۔ په ۱۵۵۸ کبنے خان زمان د ابراهیم خان برخلاف فوڅ کشی او کره۔ د مغل فوڅ په رارسیدو ابراهیم خان د جوپور نه اُریسے ته اوتبتید۔ او په جوپور هم د مغلو قبضه اوشوه۔ لیکن ډیر زر د بنگال نه بهادر خان سوری په جوپور حملہ او کره۔ ولے د خان زمان خان په مقابلہ کبنے دے هم ټینگ نه شوه او بنگال ته په تلبسته لار۔

ولے د دے شکستونو باوجود پښتنو امیرانو په انفرادی عیثیت کبنے د مغلو برخلاف جنگونه جاری ساتلے وو۔ چنانچه د عادل شاه د مرگ نه پس د هغه امیرانو د هغه څوے شیر خان د شیر شاه دویم په نامه په چنار کبنے بادشاهه کره وو۔ په کال ۱۵۶۱ کبنے د شیر شاه دویم په ماتحتی کبنے پښتنو د خان زمان مغل گورنر برخلاف فوڅ کشی او کره۔ د جوپور سره نژدے د مغلو او پښتنو تر مینځه جنگ اوشو۔ په ابتداء کبنے مغلو تلبسته او کره۔ ولے پښتانه سمدستی په لوټ کبنے گمیا شو۔ مغلو د پښتنو د دے څه پروایی نه فائده واخسته۔ په پښتنو څه بیا چپاؤ او کرو۔ او دوی فاتحه څه په بائیلات بدله کره۔ پښتانه په ډیره بده رنگه طریقہ اوتبتیدل۔ د دے شکست نه پس شیر شاه دویم د مغلو برخلاف هېڅ اقدام او نه کرو۔ هم په دغه ورځو کبنے د عادل شاه سوری یو امیر «فتو خان مسند عالی» د چنار مضبوطه قلعه په رضا صلاح مغل گورنر ته حواله کره۔ او په خپله څه د مغل حکومت ملازمت اختیار کرو۔

په کومو ورځو کبنے چه د عادل شاه سوری امیرانو د هغه څوے شیر خان په چنار کبنے بادشاه

کریے وو۔ ہم پہ دغه ورھو کینے د اسلام شاه د کورنیخ مرستیالو د هغه ټوی اواز خان
 پہ به رھتاسی کینے خپل بادشاه ټاکلے وو۔ د خان زمان د لاسه چه شیر شاه دوپم شکست
 اوموند نو د دے نه پس اواز خان دیولوټے فوځ سره په هونپور حمله اوکړه۔ داخل هم پښتو
 مغل فوځونو ته شکست ورکړو۔ لیکن دوی دمکله فتحه نه اول په لوټ کینے لگیا شول۔ په
 دغه وخت کینے د پښتنو د بد قسمتی نه یوه واقعه اوشوه چه د هغه په وجه پښتنو ته لوټ
 نقصان اورسید۔ او د دوی فتح په بهترین شکست کینے بدله شوه۔ واقعه دا وه چه د مغلو
 یومست هاتی یوڅو پښتنو سپاهیانو اونیولو۔ او د هغه زخیرونه ټے پرانستل او په هغه باند
 ټے د سوریو د کوشش شروع کړو۔ په دے کینے هاتی او ترهیدو۔ او په دوی ټے حمله اوکړه۔ په
 دے منډو تر وړو کینے هغو پښتنو چه په لوټ مارکینے افته وو دا گمان اوکړو چه گوندے مغلو
 بیا حمله اوکړه هرڅه پرے بنودل۔ او په ډیره وار خطایی کینے او تښتیدل۔ او ډیر د مغلو
 لاسه اووټلے شول۔ د مغلو د ایستلو په لړ کینے دا د پښتنو اضری منظم کوشش وو۔ د دے نه
 پس دوی د دهلی د سلطنت خیال پرے بنود۔ او په کومه کومه علاقه چه دوی قابضان وو
 د هغه د ټینګولو او مضبوطولو په تابیا کینے لگیا شول۔

د مالوے سقوط ۱۔ د اسلام شاه په وخت کینے د مالوے گورنر شجاعت خان نوے
 یوکرانے پښتون وو۔ د دے اصلی نامه اسماعیل خان وه۔ ولے د شیر شاه د حصول سلطنت په
 جنگونو کینے د دے د لاسه د بنگالے بادشاه وټلے شوے وو۔ نو د دے میرانے په عوض کینے شیر
 شاه د دے له د شجاعت خان خطاب ورکړے وو۔ د عادل شاه سوری په وخت کینے دغه شجاعت
 خان د مالوے گورنر وو۔ چه په سلطنت کینے طوائف الملوکي جوړه شوه نو شجاعت خان هم د
 خپلے خود مختاری اعلان اوکړو۔ او بیا په خپل طبیعی مرگ مر شو۔ او د هغه په څانے باز بهادر
 د مالوے حکمران شو۔ د دے هم د خپلے خود مختاری اعلان اوکړو۔ او خطبه او سکھ ټے په خپل
 نوم جاری کړه۔

باز بهادر د خپل حکومت په آغاز کینے د ملک د انتظام او استحکام په لور متوجه وو۔ ولے
 لږه موده پس ټے په یو گوانډی ریاست حمله اوکړه۔ د دے ریاست حکمرانه یوه رانی « درگا
 وقی » نومیده۔ د دے رانی د لاسه باز بهادر بدترین شکست اومونده۔ د دے شرم نه پس
 باز بهادر بیا د جنگ نوم وانه خست۔ او په عیش و عشرت کینے مصروف شو۔
 باز بهادر د مختلفو صفتونو خاوند وو۔ د جنگ په فنونو کینے ډیر ماھر وو۔ ویلے
 شی چه د دومره کړنک او دروند آواز خاوند وو چه په جنگ کینے به ټے چغه او ویستله نو

یہ دھنگل نہ اوتنبیدہ۔ بہ بل لور ہفتہ بہ علم موسیقی کبیرے د عادل شاہ سوری شاگرد وو او ددے فن یوے مثلہ ماہر وو۔ بہ رقص و سرود کبیرے ثانی نہ لزلہ۔ دھندی ڈبے یو بہترین شاعر وو۔ دھفتہ تصنیف کردہ عشقیہ ہندی گیتوںہ ددے صنف شاہکار گنے شی۔ د ظاہری حسن سرہ قدرت ہفتہ تہ یو رنگین مزاج او حسن پرست زرہ صم و رکھے وو۔ دھفتہ بہ محل کبیرے نہہ سوہ پے مچی، سبکی سند رغارے او گدی وکی بیخے موجودے وے۔ چہ پہ دوی کبیرے یوہ، روپ متی " ہم وہ۔ روپ متی بہ من او سبکا، رقص و سرود او ہندی شاعری کبیرے دخیل زمانے یو بہترینہ فنکارہ وہ۔ او باز بہادر دھخ بہ مینہ کبیرے ہرختہ ہیر کیری وو۔

دھندوستان سلطنت دپنبتنو دلاسه نہ او وتلو۔ ددھلی پہ تخت اکبر کبیرے ست۔ پنتانہ امیران پہ خپل میخ کبیرے پہ خونرو جنگونو کبیرے لگیا وو۔ او کلہ کلہ بہ تے پہ انفرادی حیثیت کبیرے ددھلی دتخت د راستولو پہ خواہش کبیرے دمغلو سرہ جنگونہ ہم کول۔ د زمانے پہ سیمج د پیرو واقعاتو پردے سبکتہ پور تہ شوے۔ مگر د محبت پرستار باز بہادر نہ ددے نہ تان خبرولو او نہ تے پرے خہ کار وو۔ درقص و سرود، عیش و عشرت او سبکا پہ قربان گاہ ہفتہ خپل تان، مال و مال ہرختہ قربان کیری وو۔ دپے مچی روپ وتی پہ خوب آواز یو عشقیہ گیت اوریدل ہفتہ دمیدان جنگ دے دستکامہ شور و شر نہ غورہ گھل۔ دغہ وجہ وہ چہ نہ ہفتہ د خپلو پنتنو دمالا تو نہ تان خبرولو او نہ تے دمغلو خطرہ پہ خوا کبیرے تیریدلہ۔

مغل مؤرخین پہ مالوہ بانڈے داکبر دحیل باعث دابیانوی۔ چہ باز بہادر چونکہ خپل تان رقص و سرود او عیش و عشرت تہ وقف کرے وو۔ او د حکومت د کاروبار نہ بیخی بے پرواہ وو۔ پہ دے وجہ پہ ملک کبیرے ڈیرہ بد امنی وہ۔ او خلق پہ ڈیر تکلیف کبیرے مبتلا وو۔ پہ دے بنا مخلوق خدا ددے عذاب نہ دخلاصولو پہ فرض اکبر پہ مالوہ حبلہ او کرہ۔ او دا صوبہ تے پہ خپل سلطنت کبیرے شاملہ کرہ۔

ولے حقیقت داسے نہ دے۔ دے تہ فکر پکار دے چہ د حکومت د کاروبار نہ د باز بہادر بے پروائی د مغل سلطنت پہ مفادو خہ خراب اثر نہ کولو۔ دا صم نہ دہ چہ گوندے د مالوے خلعو د بار بہادر د ظلم و غفلت پہ وجہ اکبر تہ پہ مالوے بانڈے د حیل دعوت و رکھے وو۔ پہ اصل کبیرے دا ابتداء نہ اکبر د مالوے قبضے تہ لیوالہ وو۔ د مالوے صوبہ د خپل طبعی محل وقوع پہ وجہ د ڈیر اہمیت ماملہ وہ۔ ددے پہ قبضے سرہ اکبر د دکن پہ لور ہم خپل سلطنت تہ توسیع و رکولے شوہ۔ دغہ وجہ وہ چہ ددے حیل د پارہ اکبر د باز بہادر بے

انتظای او غفلت یوہ بہانہ اوکروزولہ۔ دا خبرصم د فکر و پرده چہ د مالوے حکمران باز بہادر نہ خو دخلو پبنتو سردارانو پہ مرستہ کبے شہ قدم اوپت کرے وو۔ کوم وخت چہ ہغوی دمغلو برخلاف پہ جنگونو کبے لگیا وو۔ او نہ تے دمغلو برخلاف شہ داسے اقدام کرے وو۔ چہ دہغ پہ وجہ اکبر تہ پہ مالوے باندے دحل جواز پیدا شوے وے۔ کہ چرے واقعاتو پہ انصاف اوکتے شی نو دا بہ معلومہ شی چہ د پبنتو او مغلو پہ جنگونو کبے باز بہادر غیر جانبداری اختیار کری وے۔ او شاید چہ دا پالیسی صفہ پہ دے غرض اختیار کری وی۔ چہ بہ دے دول بہ ہغہ دمغلو د استعمار نہ محفوظ پاتے شی۔ ولے دا دہغہ غلط فہمی وے۔ او دہغہ دا غلط فہمی زلرے شوہ۔

پہ مالوے باندے دحل ارادہ اکبر پہ اول مل پہ ۱۵۵۹ء کبے کری وے۔ دا حملہ د بیرام خان د بغاوت پہ وجہ ملتوی شوہ۔ د بیرام خان د زوال نہ پس پہ ۱۵۶۱ء کبے اکبر بیا پہ مالوے دحل ارادہ بکارہ کرے۔ او د ادھم خان کوکہ او پیر محمد خان پہ ماتحتی کبے د مالوے برخلاف پہ ہیرے رازداری او چہ تلہ فوٹونہ اولیبرل۔ باز بہادر کہ ہرٹومرہ دکار نہ وتلے او د سن غلام شوے وو۔ بیا صم پبنتون وو۔ او د مالوے خود مختار حکمران۔ چہ د ادھم خان فوٹونہ د سارنگ پور نہ تاؤ شول نو ایلہ دغہ وخت د باز بہادر پہ محل کبے د تنگ پکور مجلس سور شو او ہغہ دمغلو مقابلے تہ را اووتلو۔ ولے د جنگ نہ اول تے خپلو اعتباری امیرانوتہ دا اووٹیل چہ د شکست پہ صورت کبے روپ متی او د ہغ سرہ نورے دیرش سندر غاریے پیغل پہ خپل لاس اووڑنی۔ چہ زما دا امانت دمغلو پہ لاس ورنہ شی۔

د باز بہادر دروئے او عادتونونہ اکثر جنگیالی او نگیالی پبنتانہ دہغہ دخوا نہ تلی وو۔ او دہغہ فوٹی طاقت دیر کمزورے شوے وو۔ بیا صم د ناکامہ ہغہ دمغل فوٹونو مقابلہ اوکرے۔ ولے کوم زپہ چہ د بہو پہ غشو ژوبل شوے وی ہغہ د دشمن تورو او غشو تہ کلمہ پینگیدے شی د باز بہادر مقابلے خوندا ونہ کرے۔ تلبتہ تے اوکرے۔ د ہغہ خزائے مال و دولت او سلطنت ہر شہ دمغلو پہ قبضہ کبے راغلل۔ د باز بہادر د ہدایت مطابق دہغہ ملازمینو د تلبنتے پہ وخت کبے دہغہ پری رویہ معشوقے پہ خپل لاس شہ مرے کرے او شہ پہ تادی کبے د خطرناک حدہ پورے ژوبل کرے۔ او پہ خپل خیال کبے مرے فرض کرے وے۔ بہ دے ژوبلو کبے روپ متی ہم وے۔ چہ د خطرناکو زخونو باوجود لا ژوندی وے۔

د روپ متی سن او فن یوا تے پہ باز بہادر جادو نہ وو کرے بلکہ ادھم خان ہم د ہغ د صن او رقص و سرود شہرت اوریدلے او پہ نالیدو دہغ وصال تہ لیوالہ وو۔ او دا شخواست

ووجہ د اکبر د راتلو نہ وپاندے وپاندے د روپ متی پہ وصال سیراب شوے۔ دغہ وجہ وہ
 چہ ہرکله ہغہ دروپ متی د حال نہ خبر شو نو سہدستی تے ماہرطبیبان او جراحان دہغہ پہ
 علاج مقررکړل۔ او پہ داسے دلسوزی او ہمدردی تے دہغہ علاج اوکړو چہ پہ شو ورٹوکبے جوړہ
 شوہ۔ د جوړیدو نہ پس ادھم خان روپ متی تہ خپل اعتباری استاذی وراولیرل۔ او خپل
 غرض تے ورسکاره کړو۔ روپ متی یوہ ډیره وفادارہ او پہ لوظ پورہ میرمن وہ۔ ہغہ یوغل د باز
 بہادرشوی وہ۔ او ہم دہغہ وہ۔ اوس د بل چانہ شوہ کیدے۔ ولے دغہ وقت پہ گرانہ کبے اونبتلہ
 ہغے تہ د خپل عزت وناموس ساتل نامکن معلوم شول۔ اخر دغہ لڑشان فکرکولو نہ پس تے دادھم
 خان استاذی تہ تسلہ وکړہ۔ او دہغہ پہ ٹلہ تے ادھم خان تہ د شیپے پہ خاموشی کبے پہ یومقررخت
 د راتلو دعوت وکړو۔ د دے نہ پس ہغے اولامل۔ او خپل بہترینے جاے تے واغوستلے۔ وائی چہ د دے
 نہ پس تے ہغہ غزے او گیتونہ پہ ډیر سوز سرہ او وٹیل۔ کوم چہ بہ تے د باز بہادر پہ مخکبے وٹیل۔ او
 بیاتے د باز بہادر پہ فراق کبے ډیر اوڑل۔ او خپل زړے تے سپکا کړو۔ د دے نہ پس یو موخے کافوریا
 نورٹہ خواب آوردارو تے او خورل۔ او پہ خپل پانگ کبے او غزیدلہ۔ او پہ سپین ٹادر کبے پتہ
 شوہ۔ او داسے اودہ شوہ چہ بیا راویندہ نہ شوہ۔ پہ مقررہ وقت ادھم خان پہ ډیرے مینے اولیوالتیا
 دہغے کبے تہ راغے۔ ولے چہ دروپ متی نہ تے ٹادر لے کړو نو دغہ وقت دہغہ تہ معلومہ شوہ چہ
 روپ متی د باز بہادر پہ وفاداری کبے خپل خان قربان کبے دے۔ ادھم خان د باز بہادر پہ ملک قبضہ
 کبے وہ۔ ولے دہغہ د زرے پہ خزانہ (روپ متی) تے قبضہ او نہ کبے شوہ۔ روپ متی خان د باز
 بہادر پہ وفا کبے قربان کړو۔ او یواغے دا تہ چہ د باز بہادر پہ مخکبے تے خپل خان سرخزوہ کړو
 لیکہ پہ دے قربانی تے لازوال شہرت ہم بیا موند۔ اکبر چہ دروپ متی د دے قربانی نہ خبر شولو
 دہغہ تے ہم ډیرہ ستائینہ اوکړہ۔ مالوہ د اکبر پہ سلطنت کبے پہ ۱۵۶۱ کبے شاملہ شوہ۔
 د باز بہادر د حکومت زمانہ اووہ نیم کالہ وہ۔ د شکست نہ پس بار بہادر د مالوے او
 خاندیش پہ منگلو نو کبے اوارہ شو۔ پہ کال ۱۵۶۳ کبے ہغہ یوغل بیا د خاندیش د فوٹونو پہ
 کومک پہ مالوہ قبضہ اوکړہ۔ ولے دا قبضہ زرختم شوہ۔ او باز بہادر بیا در پہ دیکہ شو۔ د
 دے نہ پس باز بہادر ٹوٹلہ د اکبر د مقابلے تہ ناکامہ کوششونہ اوکړل او پہ اخر کبے تے د اکبر
 سرہ روغہ اوکړہ۔ او دہغہ پہ امیرانو کبے شامل شو۔ اکبر دے د خپل دربار پہ موسیقار وکبے
 شامل کړو۔ او ہزاری منصب تے وکړو۔ وروستو دا منصب دوہزاری تہ اورسیدو۔ ولے پہ
 حقیقت کبے باز بہادر د اکبر پہ قتل کبے د خپل مرگہ پورے نظر بند وو۔ ترخومرہ چہ د باز بہادر د
 منصب تعلق دے۔ دا ہم صرفا کاغذی کاروائی وہ۔

پہند کینے د پینتنو د سلطنت د زوال اسباب

پښتانه د ډیره اوږدے زمانے نه په هند کینے استوگن شوی او دا ملکا ئے خپل ملک گرز ئے وو۔ ددے وطن ملکی تهذيب و تمدن ئے خپل کړے وو۔ ان چه خپله ژبه پښتو ئے هم پربینودلی او دملکی خلقو او لسی ژبه (هندي) ئے خپله کړی وه۔ ددے وسیع ملک ټول ذرائع هم ددوی په قبضه کینے وو۔ ددوی افرادی طاقت هم د مغلو په نسبت زیات وو۔ د مغلو په مقابله کینے دوی قه کم زور او کم جنگیالان هم نه وو۔ سره ددے ټولو اسبابو دا ډیره د تعجب خبره ده۔ چه دے خلقو پښتنو) د مغلو په مقابله کینے بیا بیا شکستونه (اوموندل) او په اخر کینے ئے سلطنت هم باثلود۔ موزنته ددے اسباب لټول پکار دی۔

شیر شاه به اکثر د خپلو خلقو په مخکینے دا وئیل " پښتانه په مردانگئ او شجاعت کینے د مغلو نه په هیڅ لحاظ لاندے نه دی۔ ولے دوی د هندوستان بادشاهی محض د خپل نفاق او باهسی بغض و نفرت په وجه بیا لوده" دے کینے شک نشته چه د شیر شاه د وینا د پانی پت د اول جنگ (۱۵۲۵) په لور اشاره ده۔ ولے د پښتنو د زوال د اسبابو کومه تجزیه چه شیر شاه کړی ده۔ د پانی پت د دویم جنگ په آئینه کینے ددوی د زوال هم دغه اسباب څرگند ښکاري۔ په دواړو موقعو کینے ددوی شکست او زوال اصم باعث ددوی باهسی رقابت، په خپلو کینے د یو بل نه نفرت او په خپل مینځ کینے ددوی نفاق وو۔ په دواړو موقعو پښتانه په خپل مینځ کینے په خونړو جنگونو اخته وو۔ او دغه شان ئے د مغلو د پاره د هندوستان فتحه اسانه کړه۔ د پښتنو دا بد خصوصیات نه صرف د پانی پت په دواړو جنگونو کینے ددوی د تباهئ باعث گزیدلی وو۔ بلکه ددے نه پس هم د تاریخ په هر دور کینے ددے خصوصیاتو په وجه د پښتنو مقاصدو ته عظیم نقصان رسیدلے ده۔

د پښتنو د سلطنت د زوال د اسبابو په لټون کینے عموماً دا وئیل شئ چه د اسلام شاه مطلق العنانئ او دهغه له خوا د پښتنو امیرانو د برادئ پالیئ په پښتنو کینے تفریق او نفاق

پیدا کړو - او د سلطنت د زوال د پاره د هغه په وخت کې به حالات پیدا شول - ولې حقیقت دا به نه دے - د اسلام شاه د پالیسي مقصد په پښتنو کې نفاق پیدا کول نه بلکه د دے نفاق ورکول وو - د هغه دا مقصد ووجه د پښتنو قبیلوی امتیازات ختم کړي او دغه شان د ټول پښتون نه یو اولس او یوه قبیله جوړه کړي - او په دے ډول خپل سلطنت مضبوط او پائیدار کړي - او دا ډیره ممکنه ده - چه که چرے هغه څه موده ژوند په پاتے شوه وے نو هغه به په خپل مقصد کې کامیاب شوه وو - یا که چرے د هغه جانشین هم د هغه په شان یو مضبوط طاقتور او د مضبوط ارادے خاوند وے نو د پښتو سلطنت به د وړو وړو جاگیرونو په ځان په یولو وخت کې تبدیل شوه او دغه شان به بڼه مستحکم شوه وو - لیکن د بده مرغه د هغه د حکومت زمانه هم د شیر شاه په شان ډیره لنډه وه - او د هغه جانشین اول یو ماشوم او وروستو د یو کمزوری طبیعت خاوند عادل شاه شو - دا حقیقت دے چه دا عادل شاه نااهلی وه - چه د اسلام شاه په محنت ځای او بڼه توی کړے او په دے ډول په شمالی هند کې د پښتنو سلطنت سقوط اوموند -

لکه چه اوو شیلے شول د اسلام شاه د پالیسي مدعا دا وه چه د پښتنو نه قبیلوی امتیازات لرې کړي - په اصل کې هم دغه قبیلوی امتیازات پښتانه د یولو سلطنت د حصول په لړ کې به یو مرکز غوندې د لو او متحد کید لو ته نه پرېږدي - دا حقیقت د پښتنو تاریخ په هر دور کې څرگند دے - د مثال په ډول به د یو واقع ذکر کافی وی -

د اسلام شاه په امیرانو کې تاج خان کرلاني د ډیره لوځ پاتے امیر وو - او د خپل علم و فضل او سیاسي تدبر او دوران د حیثیت په صفاتو کې د شیر شاه د پاتے یو پښتون وو - دغه وجه وه چه اسلام شاه د خپل مرگ په وخت کې هم دا لوځ پښتون د خپل نابالغ موی فیروز سرپرست مقرر کړو - ولې تاج خان که هر څومره د خپل علم و فضل او سیاسي تدبر په وجه د دے اھه زنده داری قابل وو خو د کرلاني قبیلے یو فرد وو - او د سوری قبیلے امیرانو دا نه شوه برداشت کولے چه د یو بل قبیلے فرد د دوی په حکومت کې دومره د اقتدار او ذمه واری عهده حاصله کړي - پناغه د سوری خاندان نه په کرلاني قبیلے کې د سلطنت د انتقال د مو هوے خطر په پیش نظر ځان د نالائق عادل شاه د ناوړه کارونو سره مرسته وکړه او هغه ځای د شیر شاه په تخت کې کښینولو - د پښتنو په قبایلو کې د قبیلوی امتیاز په وجه باھمی رقابتونه د تہذیب و ترقی په دے زمانه کې هم موجود دي - اگر چه شکل ځای بدل دے -

د پښتنو د سلطنت د زوال په اسبابو کې د پښتون فوځ کردار هم لوځ اھمیت لري - د

پہنتو فوڇ ڇه د شیر شاه د افتخار سرمایہ او د اسلام شاه د اقتدار یوہ لویہ ذریعہ وه د عادل شاه په وخت کینه د هغه فوڇ ضبط و نظم او اخلاقی مالت ډیر غور زیدله وو۔ دده په وخت کینه د فوڇ د نظم و ضبط پابند شاهي فوڇ میثیت نه بلکه د یو څه ضبطه ، خود سره قبائلی لیکر شکل اختیار کړه وو۔ ڇه د جنگ په میدان کینه به د نظم و ضبط د پابندی په ځان د څپل زیات خیال ساتلو۔ په دے ورځو کینه به پښتون فوڇ د مکمل فتح د حصول نه اول اکثر په لوپه تالان لاس پورے کولو۔ او اصلی مقصد به د شاه ته او غور زولو۔ دغه وجه وه ڇه په اکثره موقعو کینه به دوی د دے څپل بد عادت په وجه کینل ښکته په شکست بدل کړو۔ او د یو حقیقت دے ڇه په اکثره جنگونو کینه مغل په پښتنو باندے د شجاعت او مردانگی په وجه نه وو بریالی شوی بلکه د دے وجه به د پښتون فوڇ دے سری ، سرکښی او بے ضبطی وه۔ او د مغلو زبردست فوڇی تنظیم او د ضبط و نظم پابندی۔

د ا حقیقت هم قابل غور دے ڇه باوجود د دے ڇه پښتانه د مغلو په نسبت د ډیره موثره نه په هند کینه استوگن وو۔ او د ا ملک د څپل وطن غر زولے وو۔ ولے باوجود دوی د ملکی خلقو په سرگرم تعاون او همدردی په حصول کینه کامیاب شوی نه وو۔ د ملکی خلقو مینه ، همدردی د دوی په نسبت د مغلو سره زیاته وه۔ د ا حقیقت د دے نه څرگند پیری ڇه د اسلام شاه د مرگ او بیا د عادل شاه په وخت کینه د پښتنو په څپلو کینه د جنگونو خبرونه د دهلی او اکرے ځنلے خلقو د صبا یون ته لیرلی وو۔ او هغه ته دے په هند باندے د څپل د دعوت ورکړه وو۔ د ا حقیقت د اسلام شاه د څپل وینا نه هم څرگند دے۔ د ا یو تاریخی حقیقت دے ڇه اسلام شاه به د مولانا عبداللہ سلطان پوری ډیر زیات قدر کولو۔ او هغه د څپل سلطنت صدر الصدورا و شیخ الاسلام مقرر کړه وو۔ د دے باوجود یو ځل اسلام شاه دا وئیل وو ڇه د بابر پنځه ځامن وو۔ څلور وځو هندوستان پرېښودلے دے او پنځم په هندوستان کینه پاتے دے۔ او هغه مولانا عبداللہ سلطان پوری دے۔ د دے نه د ا حقیقت واضح دے ڇه د نوموړی مولانا به د هلیو سره څومره همدردی وه۔ ولے د مغلو سره د دے دومره همدردی باوجود اسلام شاه هغه شخص د علی قابلیت او فضیلت په وجه په څپل سلطنت کینه په دومره اهمه عهده مقرر کړه وو۔ د ملکی خلقو د مغلو سره دا همدردی او مینه د دے خبره غمازی هم کوی ڇه ملکی خلقو به پښتنو ته په دروند نظر نه کتل۔ او د شپاړسے صدی په نینه کینه هم پښتانه دوی پر دی کتل۔ او څه رنگ ڇه د د څپلیانو او بیا د لودیانو د حکومت په آغاز کینه د دے خلقو د حکومت مخالفت کړه وو۔ دغه رنگ دے په شپاړسے صدی کینه هم د خلق د حکومت د پاره موزون نه کتل۔

او ددوی د حکومت او اقتدار نه مطین نه وو۔

د پښتنو د حکومت نه د منلی خلمو د نفرت یو اهم باعث د پښتنو ترمنځه مسلسل جنگونه هم وو۔ د دے مسلسل خانہ جنگی هم د پښتنو شهرت او سلطنت ته لوټ زیان رسول وو۔ د ۱۵۵۳ء نه ۱۵۵۶ء پورے پښتانه امیران په خپل میخ کښه په خونړو جنگونو اخته وو۔ دا ظاهره ده چه د دے مسلسلو جنگونو په وجه به په ملک کښه امن و امان مفقود وو۔ زراعت، تجارت او صنعت و حرفت به تباہ وو۔ او د خلعو په امر و نه ژوند کښه به د دے جنگونو په نتیجه کښه ډیر کړاونه پیدیدل۔ د بداونی مطابق د دے خانہ جنگیو په وجه په ۱۵۵۵ء کښه داسه خوفناک قحط راغلو چه زرگونه خلق په کښه تباہ شول۔ دا ظاهره ده چه د زراعت نقصانونو، تجارت د تباہی او د قحطونو بربادئ به اولسی خلق د پښتنو د حکومت نه توبه کار کړی وی۔ او دوی به د امن امان د قیام په خاطر هم همایون ته په هند باندے د حیل دعوت ورکړه وی۔ او د دے خلعو د حکومت په زوال کښه به د دهره مکنه طریق نه کار اخسته وی۔

د پښتنو د سلطنت د زوال یوه اهمه وجه دا هم وه چه د اسلام شاه د مرگ نه پس د پښتنو د سلطنت نه د شمال او مشرق دوه اهمه صوبے پنجاب او بنگال او تلے۔ د اسلام شاه په وخت کښه اگر چه په کابل باندے د همایون قبضه وه ولے د پښتنو فوټی طاقت اکثر د پنجاب او د روه، په پښتنو مشتمل وو۔ او د روه په پښتنو باندے همایون هه اقتدار نه لرلو۔ دغه وخت کښه کهکړان هم د اسلام شاه د ویرے نه خاموش وو۔ ولے د اسلام شاه د مرگ نه پس په پنجاب کښه کهکړانو بیا سراوچت کړو۔ دا خلق د پښتنو په مقابله کښه د همایون طرفدار وو۔ او کابل د همایون په قبضه کښه وو۔ د عادل شاه په وخت کښه محمد خان سور په بنگال کښه خپل خود مختار حکومت قائم کړو۔ دغه شان د پښتنو مرکزی حکومت ته نه د بنگال نه هه امداد رسیدلے شو او نه دوی د روه پښتانه په خپلو فوټونو کښه برقی کولے شول۔ په ۱۵۵۵ء کښه په پنجاب باندے د همایون قبضه د پنجاب او د شمال مغرب سرحدی علاقے پښتانه په مکمل طور د هند ی پښتنو نه او شلول۔

د پښتنو د سلطنت د پاره د بنگال صوبه د طاقت یوه لویه ذریعه وه۔ د دے صوبے مالی ذرائعو او دولت د سوری فاندان د حکومت په استحکام کښه لویه برخه لرله۔ دغه وجه وه چه دے اهمه صوبه ته شیر شاه او اسلام شاه په خپل عهد کښه ډیر اهمیت ورکړه وو۔ او په زرخیزه او مره پچ علاقے مضبوط اقتدار ساتلے وو۔ ولے د عادل شاه سوری په وخت کښه دا صوبه د مرکزی حکومت نه جدا شوه۔ او په دے وجه مرکزی حکومت ډیر کمزور

شو۔ او په شمالی هند کښه د پښتنو د سلطنت د زوال رفتار تیز شو۔

ځنې مورخین د پښتنو د سلطنت د زوال په اسبابو کښه یو سبب د پښتنو په سلطنت کښه د هیمو حد په هورته اقتدار هم گڼي او دا وایي چه اکثر پښتانه امیران د یو هندو په دومره لوټه اقتدار ناراض وو۔ او د هغه سره به ټه تعاون نه کولو۔ او دغه د پانی پت په میدان کښه د پښتنو د شکست باعث وو۔ تر کومه چه د هیمو د غیر معمولی اقتدار او د پښتنو امیرانو د ناراضگۍ تعلق ده۔ دا ظاهره ده چه پښتانه به واقعی په خپل سلطنت کښه د یو هندو په دومره لوټه اقتدار ناراض وو۔ وټه تر کومه چه د هیمو سره د پښتنو امیرانو د تعاون تعلق ده۔ دا حقیقت ده چه هیمو په خپل قابلیت او هوسنیارتیا د سرکښو پښتنو تعاون په هره موقع حاصل کړه وو۔ او د دغه ثبوت د اده چه هیمو په اکثر و موقعو کښه په خپلو مخالفینو کامیابي حاصله کړی وه۔ او دا به د فوځ د امیرانو د تعاون نه ممکنه نه ده۔ د پانی پت په میدان کښه د پښتنو د شکست وجه د هیمو سره د پښتنو امیرانو د عدم تعاون نتیجه نه ده۔ بلکه دا د هیمو د قیادت کمزوری وه چه د هغه په وجه ټه پښتانه هم مایوس کړل۔ او دوی شکست اوموند۔

پہ سوری عہد حکومت کینے د علوم و فنونو روزنہ او ترقی

د سوری بینتو عہد حکومت د ملکی خالقو د تہذیبی ژوند پہ ځنہ اړخونو کینے نایان
میشیت لری - د دے بادشاهانو په دور کینے د عربی فارسی ژبے په تعلیماتو کینے قابل قدر
اضافه شوی وه - د دوی دا دور د هندی ژبے او هندی ادب د شانداره ترقی دور هم دے -
په فن تعمیر او هندی مسلم موسیقی فن ته هم د دے بادشاهانو په عہد کینے دستاویز وړ
ځیننه ورکړه شوی دی - دا دور په خصوصیت سره د دوو مذهبی تحریکونو د پاره هم مشهور
دے چه یو د مہدویت تحریک دے - او بل د بهکتی تحریک -

د سوری خاندان بادشاهان بالخصوص شیرشاه او اسلام شاه د علومو فنونو سرپرست
او د عالمانو فاضلانو د پر قدر دان وو - د دے دور ځنہ نومیالی عالمان د خپل علم و فضل په
لحاظ سره د شهرت انتها ته رسیدلی وو - په دے عالمانو کینے زیات مشهور مولانا عبداللہ سلطان
پوری وو - چه د شیرشاه او اسلام شاه په وخت کینے د هغوی د سلطنت شیخ الاسلام او صدر
الصدور وو - نوموړے په خپله زمانه کینے د اسلامی علومو یو جید او بے مثله فاضل وو - او په
حکومت او د ملک په اولس ټے بے شانه اثر لرلو -

په دے ډول میر سید رفیع الدین د شیرشاه د زمانے یو بل لوټ عالم وو - په دے ډول
مولانا جلال دانشمند ، شیخ مبارک رد ابوالفضل او فیضی پلار او شیخ بدایا دانشمند
دے دور ځانده او بے مثله عالمان وو - شیخ بدایا د خپل علم او پرهیزگاری له کبله په شیرشاه
ډیر اثر لرلو - او شیرشاه به د دے دومره قدر کولو - چه د دے ته به ټ دتلو په وخت کینے په خپله
پیزار سهولو -

په دے دور کینے د فارسی ځنہ نومیالی شاعران هم وو - چه په هغو کینے شیخ نعیم ، شیخ
عبدالرحمن (چه د شیخ جمال کینوه دهلوکڅوټے وو - عتمی سیفی او شاه محمد فرملی د ذکر
وړدی - دغه شان تاج خان کرلاڼے او دهغه ورو سلیمان کرلاڼے هم د خپل علم و فضل او

دانشمندی پہ وجہ د پیرشہرت خاوندان وو۔

پہ خپلہ اسلام شاہ د پیرے اوچتے ہائے شاعر وو۔ او د عالمانو فاضلانو او شاعرانو د پیرقدردان وو۔ کوے ادبی سرگرمی چہ بہ دے دورکینے شروع شوعے وے۔ وروستو د مغلو پہ دورکینے ہعہ پیرے سبیرازے شوعے۔ او پہ یو عظیم ادبی، ذہنی او علمی تحریک کینے بد لے شوعے۔

د سوری بادشاہانو پہ عہدکینے ہندی ژبے او ادب ہم شاندار ترقی کړی وے۔ سوری بادشاہان د ہندی ژبے پہ روزنہ کینے پیرکوشان وو۔ او پہ ہرہ ممکنہ طریقہ بہ لے ددے پہ توسیع او خورونہ کینے کوشش کولو۔ پہ دغہ دورکینے پښتنو ہندی ژبہ خپلہ کړی وے۔ او د خپلے مورنی ژبے پہ ځائے بہ لے ہندی وئیلہ۔ دوی اول پښتانه وو چہ ہندی ژبے تہ لے پہ درنہ سترگہ کتلی وو۔ او پہ خپل ریاست او معاشرہ کینے ورلہ موزون مقام ورکړے وو۔ دسوری خاندان د عہد مسکوکات پہ ہندی او فارسی خواہو ژبو کینے ضرب شوی دی۔ دارواج پہ بنگال کینے دکرانی پښتنو پہ عہدکینے ہم جاری وو۔ دے بادشاہانو پہ ہرہ پرگنہ کینے دفارسی وقائع نویس سرہ ہندی وقائع نویس ہم مقرولو۔ دغہ شان دے بادشاہانو ہندی ژبہ چہ د ملک داولس عامہ ژبہ وے۔ وے دمودو مودو را سے ورنہ بے پروائی اختیار شوی وے۔ حکومتی ژبہ اوکړولہ۔ اگرچہ اکبر ہم د ہندی ژبے سرہ د مینے دعویٰ لرلہ۔ وے ددے دعویٰ باوجود ہم ہعہ ہندی ژبے تہ ہعہ مقام ورنہ کړو کوہ چہ دسوری خاندان بادشاہانو دے ژبے تہ ورکړے وو۔ د حکومت د سقوط نہ پس ہم دے پښتنو د ہندی ژبے سرہ خپل تعلق پرے نښو۔ بلکہ دا ژبہ دوی دخل ځان سرہ د ہند انتہائی مشرقی علاقو (سلہت) پورے ہم اورسولہ۔

د ہندی ژبے، ادب او ہندی تمدن سرہ د پښتنو ددے مینے او روزنہ نہ دا صفا معلوم پړی چہ دے خلقو د زبہ دخلاصہ دا خواہش لرلو چہ د ملک داولس سرہ بہ امروزہ ژوند ہم درد او ژوند ژواک کینے خپل ځان شریک کړی۔ او د یو بل دخواہشاتو او جذبہاتو احترام اوکړی دے۔ خلقو د پښتنو) ہندی ژبہ او ہند تہذیب ہعہ ہومرہ خپلہ ژبہ او خپل تہذیب کینے وو خومرہ چہ د ملک عام اولس بہ رهندوانو، مسلمانانو، خپل مہل۔ دا ددے خبرے څرگند ثبوت دے چہ پښتانه بادشاہان دملکی خلقو د تعاون او اشتراک د حصول خواہش مند وو۔ ځکہ دوی خپل ځان دملکی خلقو سرہ بہ تہذیبی او تمدنی روابطو کینے مشترک او متحد کول ضروری گمانی وو۔ دخلو مریفانو (مغلو) پہ مقابلہ کینے دوی دملکی اولس ہمدردی او تعاون حاصلولو تہ لیوالہ وو۔ پہ دے بنا دوی د باہمی مفاہمت او اشتراک پالیسی اختیار کړی وے۔ ددوی ددے پالیسی عکاسی پہ ہندی ادب

تہذیبی روایاتو، ہندی مسلم موسیقی او فن تعمیر کنبے شرمگندہ دہ۔ دغہ شان پہ خپل سلطنت کنبے دزمہ واری پہ اہمو عہدو بانڈے دہندوا خو لکھ د برنیدگور، توہرمل او ہیہو او داسے نور، دہندوا نو عالمانو او فنکارانو سرپرستی داسے خبرے دی چہ د پښتنو لہ خوا د باہی مفاہمت او باہی تعاون د حصول خواہش ترنہ ظاہر پری۔

لکھ چہ او ویلے شول دے پښتنو بادشاہانو دہندی ژبے د شاعرانو او ادیبانو پہ باب کنبے ډیره فراخ دلانہ او د فیاض پالیسی اختیار کړی وہ۔ شاہ محمد فرمل چہ د اسلام شاہ یو معتدرا میر و دہندی ژبے یو بلند پایہ شاعر و و۔ دغہ شان باز بہادر او د ہغہ وفادارے معشوقے روپ متی د فن موسیقی او خپلے رومانی شاعری پہ وجہ لاذوال شہرت گیتلے وو۔

د اسلام شاہ د دربار موسیقار مہا پتر نوے یو ہندو و وو۔ چہ د ہندی ژبے یو لوئے شاعر او د ہندی موسیقی یو بے مثلہ فنکار و و۔

د سوری خاندان عہد حکومت د ہندی شاعری د ترقی زمانہ وہ۔ ملک محمد جاسی، سورداس، ہری داس، او تلسی داس داسے شاعران وو۔ چہ د خپلے شاعری پہ وجہ د شہرت انتہا تہ رسیدلی وو۔ د ہندی شاعری او ژبے پہ ترقی کنبے د بہکتی تحریک ہم لویہ برخہ وہ۔

موسیقی :- دا عہد د ہندی مسلم موسیقی د عروج زمانہ وہ۔ د سوری خاندان د بادشاہانو د موسیقی سرہ ډیره مینہ لولہ۔ او د دے فن دا اہل کمالو بہتے ډیر قدر کولو۔ د دے فن پہ ترقی کنبے د بہکتی تحریک عصہ ہم زیاتہ وہ۔ مشہور بہکت موسیقار سورداس د اسلام شاہ پروردہ او د ہغہ پہ دربار کنبے خلیلے وو۔ رام داس نوے یو موسیقار ہم د اسلام شاہ پروردہ وو۔ ہم پہ دے ډول سوای سورداس د دے عہد د فن موسیقی یو بے نظیر فنکار وو۔ د اکبر د دربار مشہور موسیقارتان سین ددہ ہم شاگرد وو۔ عادل شاہ پہ خپلہ د فن موسیقی یو بے نظیر فنکار وو۔ او پہ موسیقی کنبے ددہ فنکاری تہ د ہغہ وخت فنکاران حیران وو۔ تان سین او باز بہادر چہ پہ دے فن کنبے د لاذوال شہرت خاوندان دی۔ ددہ شاگردان وو۔

فن تعمیر :- ٲہ رنگ چہ د سوری بادشاہانو عہد د ہندی ادب د ترقی یو ٹلانہ دور و و۔ دغہ شان پہ دے دور کنبے پہ فن تعمیر کنبے ہم نمایاں ترقی او شوہ۔ سوری بادشاہانو پہ خپل وخت کنبے پہ مختلفو ٲایونو کنبے معلونہ، جوماتونہ، او پہ دہلی، رھتاس، گوالیار، اگریے ٲنار او مانگوت او نورو ډیرو ٲایونو کنبے قلاگانے تعمیر کړے وے۔ پہ دے عبارتونو کنبے انگریزانو پہ خپل عہد حکومت کنبے ډے جوماتونو او مقبرو نہ اکثر وران کړی دی۔ دا عبارتونہ د فن پہ لحاظ پہ خپل وخت کنبے د ډیرے ستائنے و و و۔ د قلعہ رھتاس او قلعہ مانگوت عبارتونو

دخیلے زمانے د ہر مکتب خیال د خلقو نہ تعریف او توصیف حاصل کرے وو۔

د سوری عہد پہ عبارتوں کینے پہ سہسرام کینے د شیر شاہ مقبرہ د ہفہ زمانے د طرز تعمیر یو بے نظیرہ نمونہ گینے شی۔ ددے عبارت آغاز شیر شاہ پہ خپل ژوند کینے کرے وو۔ او تکمیل نے د اسلام شاہ پہ عہد کینے او شو۔ د عبارت دخاکے، شان و شوکت او سبکلا پہ لحاظ د فن تعمیر یو شاہکار گھیلے شی۔ دغہ شان د دھل زہ قلا او ددے قلا دنہ د شیر شاہ تعمیر کردہ جومات د افغان طرز تعمیر یو اعلیٰ مثال دے۔

د سوری بادشاہانو تعمیر کردہ عبارتوںہ د فن تعمیر د مہرینو پہ خیال کینے د ږیرے ستائینے وړدی۔ ددے عبارتوںو پہ باب کینے د امشہورہ دہ چہ دوی د دیوانو پہ شان دخپلو عبارتوںو آغاز کرے وو۔ مگر د جوہریانو پہ شان نے ختم کړل۔ ددے عہد د عبارتوںو یو خاصیت دادے چہ د عبارتوںو ږیر شاندار باوقار، مضبوط او نادر دی۔ او ددے نہ د پښتنو د اصلی فطرت او طبیعت اندازہ گئی۔ ددے عبارتوںو بل نیا یا خاصیت دادے چہ پہ دے کبے ہندو او مسلم طرز تعمیر ہم اھنگ دے۔ پہ دے وجہ ددے نہ یو داسے طرز تعمیر پیدا شوے دے چہ پہ صفے کینے ہندو او مسلم خیالات پہ یو مشترک تہذیبی سطح باندے لیدے شی۔

د مہدویت تحریک ۱۔ لکہ چہ وٹیلے شوی دی د سوری پښتو عہد د دوؤ

مدھبی تحریکونو د ږارہ مشہور دے۔ چہ یو د مہدویت او بل د بھکتی تحریک دے۔

پہ ہندوستان کینے د مہدویت د تحریک باقی د جو پور یو عالم وو۔ چہ میر سید محمد (۱۷۴۲) نومیدہ۔ دے سری د مہدویت دعویٰ او کرہ۔ او پہ لبرہ مودہ کینے نے ږیر مریدان پیدا شول۔ ولے راسخ العقیدہ عالمانو ددہ مخالفت شروع کړو۔ او ددے پہ نتیجہ کینے دے د جو پور نہ گجرات تہ لار۔ ولے ہلتہ ہم تیکاو نہ شو او د حج پہ ارادہ د مکے معظمے پہ لور روان شو لیکن پہ بلوچستان کینے او وٹلے شو۔ ولے د سید محمد پہ مرگ د ہفہ تحریک ختم نہ شو۔ ددہ نہ پس ددے تحریک واکے ددہ دوؤ شاگردانو لاس تہ راغلیے۔ چہ دیو نوم میاں عبد اللہ وو۔ او پہ ختمہ نیازی پښتون وو۔ او بل شیخ علائی نومیدہ چہ پہ اصل کینے بنکالے وو۔ ولے پہ بیانہ کینے استوگن وو۔ شیخ علائی یو ږیر فصیح، خوش گفتار او بہترین ویونکے وو۔ ددے صفاتو پہ وجہ شیخ علائی د مہدویت تحریک پہ لبرہ مودہ کینے پہ خلقو کینے خور کړو۔

ددے تحریک د ږیروکار د اصول وو چہ دوی بہ دنیا ی ژوند نہ کولو۔ ږیر سادہ او پاک ژوند بہ نے تیرولو۔ موغ بہ نے ہرو مرو پہ جمع کولو۔ پہ خپل مینخ کینے پہ ورخ کینے بہ نے یوغل جرگہ کولہ۔ دوی د ذاتی جائداد او ملکیت قائل نہ وو۔ ہر شے بہ نے پہ خپل مینخ

کینے برابر برابر تقسیلو۔ چرتہ چہ بہ دوی تلل نو دوی بہ پورہ پورہ وسلہ اھولی وہ۔

ورو ورو چہ ددوی طاقت اوجہیت زیات شو نو دوی دمعاشرے داصلاح پہ نوم د خلعو پہ معاملاتو کینے دخل اندازی شروع کرہ۔ دوی بہ پہ پہ بازارونو کینے گرزیدل۔ اوشوک چہ بہ تے پہ خلاف شرع کار لیدلو۔ ہخہ بہ تے منح کولو۔ کہ چرے دوی بہ یوخل شوک دبدکار نہ منح کرل او بیا بہ ہم ہغوی ہخہ بدکار کولو نو دوی بہ پہ ہغوسختی کولہ۔ ان چہ د ہغوی پہ وژلو بہ تے ہم صرفہ نہ کولہ۔ چونکہ اکثر مقامی حاکمان او اھلکار ددوی ہم خیال او طرفدار وو۔ نو ددوی پہ دے بے قاعدگیو بہ تے چشم پوشی کولہ۔ او بالفرض کہ مینے اھلکار بہ ددوی ہم خیال نہ وو ولے ہغوی بہ ہم ددوی دویرے نہ غلی وو۔

دے تحریک ذمہ وارو افرادو بہ دخل خیال او اصولو مطابق فتوے ہم شائع کوئے۔ او خلق بہ تے دہخو پہ پابندی مجبورل۔ کومو خلقو چہ بہ ددوی د احکاماتو دتعمیل نہ انکار کولو۔ ہخہ بہ دوی د مقامی حکومت د علم او اجازت نہ بغیر وژل۔ دوی پہ خپل اختیار د محتسبانو فرائض پہ خپل لاس کینے اھستی وو۔ او د قضا منصب تے ہم پہ خپل اختیار دخل مکان سرہ ساتلے وو۔

دہکیت پر باکجہ ددوی عقیدہ د اشتراکیت پہ اصولو مبنی وہ۔ او د ذاق ملکیت اصول بہ تے نہ منلو۔ عرض دغہ شان تے دسلطنت دنہ یو متوازی حکومت قائم کرے وو۔

دے تحریک ننا یاں خصوصیت فوخی خصوصیات وو۔ دوی بہ ہروخت پہ وسلہ پور وو۔ او خپل خیالات او احکامات بہ تے د دلیل او اپیل پہ تھائے د تورے پہ زور پہ خلعو ورتیل۔ او پہ دے باب کینے بہ تے د حکومت د احکامو ہخہ پرواہ نہ ساتلہ۔ دے نتیجہ دا شوہ چہ پہ عام اولی او دسلطنت پہ اھلکارانو کینے ددوی دا تحریک تھہ ددوی داصولو او پاکبازی پہ بنا او تھہ دویرے لہ کبلہ مقبول شو۔ او د عامو عالمانو اثر او اقتدار تہ پر لوبہ صدمہ اور سیدلہ۔ دغہ وجہ وہ چہ ددوی سرگرمی زیادے شوے۔ نوراسخ العقیدہ عالمانو ددوی د عقائدو برخلاف خیل خفگان ظاہر کرو۔ او ددوی د مخالفت پہ عرض میدان تہ رلا ووتل۔ دے تحریک د مخالفو عالمانو مشر عبداللہ سلطان پوری وو۔

ولے داسے معلومیہ چہ اسلام شاہ دے تحریک او دمعاشرے داصلاح سرہ ہمدردی لرلہ۔ او دہغہ دا خواہش وو چہ معاشرہ د غیر اسلامی رسوماتو نہ پاکہ شی۔ او خلق د پاکبازی او سادہ ژوند پہ تیرولو عادت شی۔ دغہ وجہ وہ چہ ہغہ د مہدویت د مبلغینو برخلاف د عالمانو فتو او مشورو تہ توبہ نہ ورکولہ۔ بہر حال اسلام شاہ دے تحریک

مشر شیخ علائی اگرے تہ راوغونیت - شیخ علائی چہ د بادشاہ پہ خدمت کینے حاضر شو نو د مروجہ شاہی آدابو پابندی تے اونہ کرہ۔ او صرف پہ اسلامی طریقہ تے بادشاہ تہ سلام اوکرو۔ د شیخ علائی دے روئے اسلام شاہ پرغصہ کرو۔ ولے بیا ہم پہ دے موقع ہختہ دمیر نہ کار واخست۔ او شیخ علائی تہ تے غہ او نہ وے۔ پہ دے موقع مولانا عبداللہ سلطان پوری د شیخ علائی د عقائدو برخلاف فتویٰ ورکړہ۔ او پہ ہختہ تے د الحاد الزام او گولو۔ او بادشاہ نہ تے د ہختہ د قتل مطالبہ اوکړہ۔ ولے د شیخ علائی د تقریر نہ اسلام شاہ دومرہ متاثر شو۔ چہ پہ خائے د قتلولو تے ہختہ تہ پہ خپل سلطنت کینے د محتسب اعلیٰ عہدہ پیش کرہ۔ ولے شیخ علائی پہ دیرے بے نیازی ددے د قبیلولو نہ انکار اوکړو۔

ہرکلہ چہ د شیخ علائی برخلاف د عالمانو اپیل پہ مذہبی وجوہاتو کارگرنہ شو۔ نو ہغوی دا تحریک د سلطنت د پارہ پہ سیاسی وجوہاتو خطرناک ثابتولو کوشش شروع کرو۔ پہ دغہ ورخو کینے د اسلام شاہ یو امیر بھا درشاہ د خپلو تولو متعلقینو سرہ د شیخ علائی مرید شو۔ مولانا سلطان پوری سمدستی اسلام شاہ ددے واقع نہ خبر کرو۔ او ورتہ تے او وے چہ کہ چرے ددے تحریک د بندیز تابیا اونہ شی نو دیر زربہ نور امیران ہم پہ دے تحریک کینے شامل شی۔ او د سلطنت د پارہ بہ یوہ خطرہ پینہ شی ولے داخل ہم اسلام شاہ پہ دے مشورہ غور او نہ گولو۔ او ددے وجہ دا وہ چہ اسلام شاہ پہ خپلہ ہم د عالمانو د اقتدار نہ تنگ وو۔ او پہ دے تحریک کینے د عالمانو اقتدار تہ رک رسیدو۔ او بلہ وجہ تے دا وہ چہ اسلام شاہ پہ خپلہ ہم د معاشرے د اصلاح خواہش مند وو۔ او دا تے ذرہ نہ عوبتہ چہ صحیح اسلامی معاشرہ د قائمہ شی۔ ولے مولانا سلطان پوری ہم پہ خپل کار کینے لکيا وو۔

پہ ۱۵۴۹ء کینے چہ نیازی قبیلے بغاوت کرے وو۔ او ددے بغاوت د ختمولو پہ غرض اسلام شاہ پنجاب تہ داروان وو۔ نو پہ دغہ وخت کینے شیخ عبداللہ نیازی د بیلے پہ خوااوشا کینے د خپلو خورو سوو مریدانو سرہ گرزیدلو۔ پہ نیازی قبیلہ بانڈے د شیخ عبداللہ دیراثر وو۔ د مہدوی تحریک د پیروکارانو فوجی سرگرمیاں د اسلام شاہ پہ ذرہ کینے شکوک پیدا کرل او دا خلق تے د سلطنت د پارہ خطرہ اوکٹلہ۔ د نیازی قبیلے او د مہدوی تحریک د واکدارانو ترمینجہ روابط ہم قائم وو۔ پہ دے حالاتو کینے اسلام شاہ تہ ددے تحریک نہ ویرہ پیدا شوہ۔ او ہختہ د شیخ عبداللہ نیازی د گرفتارولو او پہ درو بانڈے د وھلو حکم اوکړو۔ ددے حکم تحصیل اوسو۔ شیخ عبداللہ گرفتار او پہ درو اووھلے شو۔ ولے ہختہ پہ جسمانی لحاظ سرہ مضبوط وو نو

مړنه شو۔ د سزا خوړلو نه پس شیخ عبداللہ د مہدویت د تحریک نه کنارہ کشی اختیار کړه۔ اوباقی ژوند د یو پرهیزگار اونیکی سړی په حیثیت په سرهند کښه تیر کړو۔ په دے د ټول د شیخ علائی د کفر قرائی او سزا حکم او شو۔ په دغه وخت کښه شیخ علائی د طاعون په مرض نامور و۔ او د یرکمزورے شوه وو۔ اسلام شاه په هغه انتہائی وس او کړو۔ چه دخپلو عقائد و نه انکار او کړی۔ ولے هغه داسے او نه کړل۔ او مجبوراً سزا ورکړے شوه۔ ولے چه درے درے او وپیل شو نو ساه ترے او وته۔ د بداوئی په قول د شیخ علائی د قتل ذمه وار مولانا سلطان پوری وو۔ او ممکنه ده چه دا درست وی۔ مولانا به د خپل درباری حیثیت او په اولس بانده د خپل اثر و اقتدار د حفاظت په غرض اسلام شاه دده مرگ ته مجبور کړے وی۔

د شیخ علائی قتل د راسخ العقیدہ عالمانو یوه فتحه وه۔ د دے نه پس په ټول ملک کښه د دے تحریک پیروکار په گوته او نیولے شول۔ او اووژلے شول۔ د مہدویت د پیروکارانو د قتل سلسله د اکبر د سلطنت په ابتدا کښه هم شو کاله جاری وه۔ دغه وجه وه چه شیخ مبارک رچه د دے تحریک یو غړے وو۔) شو کاله در په در پټ کړیدہ

بہکتی تحریک؛ - په کومه زمانه کښه چه مسلمانانو په هندوستان حمله کړی وه۔ دغه وخت په هندوانو کښه یرمذہبی رسونه جاری وو۔ چه د هندوانو راجطه او واسطه د مسلمانانو سره راغله۔ نو د هندوانو مذہبی خیالات هم تر ډیره حده د مسلمانانو نه متاثر شول۔ او دغه شان په هندوانو کښه د هندو مذہب د اصلاح تحریک شور شو۔ او په مختلفو وختونو کښه په هندوانو کښه داسے یرمذہبی مصلحین پیدا شول۔ چه هغوی په خپلو کوششونو د هندو مذہب نه بے کار او فضول رسونه ختم کړل۔ او په هغه کښه سادگی او اسانی پیدا کړه۔ د دے صاحبینو د تعلیم اصلی اصول د یو خدائے عقیدہ وه۔ په دوی کښه ځنہ مصلحین داسے وو چه هغوی به سړی رام چندر جی او ځنو شری کرشن جی مہاراج د خدائے پاک اوتار (مظہر) گڼل۔ د دوی دا عقیدہ هم ده چه بنیادم صرف د خدائے پاک به فضل و کرم نجات موندلے شی۔ او دغه د بہکتی د عقیدے خلاصه ده۔

د بہکتی عقیدے په وده او نشو نمانه کښه د اسلامی تعلیماتو لویه برخه وه۔ ولے د دے عقیدے ابتداء د اُپنشد و نو او بهکوت گیتا د تعلیم نه شوی وه۔ ولے په اتمه صدی کښه د شنکر اچاریه فلسفے د دے ترقی لاره بنده کړه۔ د دے فلسفے مطابق د وینا وجود غیر حقیقی دے۔ حقیقی وجود صرف روح لری۔ د خدائے د پیژندلو ذریعه د علم نه بغیر بل څه نشته۔ په لسبه او یوولسه صدی کښه د دے فلسفے او تعلیماتو برخلاف رد عمل شروع شو۔

او پیر ہندو و مصالحن مذہب ددے مقیدے پہ تردید کئیے لگیا شول - پہ شوارلسہہ صدیے کئیے د راما نندا نوے یو ہندو مذہبی مصالح پہ ذریعہ دا تحریک پہ پول وادی گنگا کئیے خور شو - نومورے د زاتونو د تقسیم سخت برخلاف وو -

د سوری خاندان د بار شاہانو د تھذیبی سرگرمیانو پہ نتیجہ کئیے دے تحریک پہ ہندو و معاشرہ کئیے نور ہم مقبولیت او وسعت بیا موند - او د شمالی ہند نھر گئی تہ اور سید - دا تحریک پہ بنگال کئیے ہم پہ دیرے تیزی خور شو - پہ دے خطہ کئیے ددے تحریک مشہور مبلغ جیتن وو - چہ د شپار سے صدی پہ نیمہ کئیے تیر شوے دے - پہ شمالی ہند کئیے ددے تحریک مقبولیت او خورونہ د ولہہ اچارہ او د ہفتہ د شاگردانو د مخلصانہ کوششونو نتیجہ دہ - د بھکتی تحریک د ترقی پہ نتیجہ کئیے ہندی ژبے او ہندی ادب ہم قابل قدر ترقی او موندلہ -

دلودی او سوری پښتنو په سلطنت کښه

د بادشاه حیثیت او امیرانوسره دهغه د تعلق نوعیت

د هندوستان مسلم بادشاهان خوا که ترک وو - که مغل او که پښتانه په بنیادی طور مطلق العنان او خو دمختاره وو - اگر چه د اسلامی شریعت پابندی ددوی په مطلق العنانی او خود مختاری کښه ډیر بندیز راوستل شو - د بادشاه د استبدادی قوتونو په لار کښه د مذهب قوت یو لوی بندیز وو - که چه به بادشاه به ظالم او بے انصافه وو - او د وزیرانو د مشورے قدر به نه کولو - ولے ددے باوجود به هم د هغه دا مجال نه وو - چه د قران د حکمونو نه غلط فکری وے - او د قرآنی احکامو تفسیر و تشریح به عالمانو کوله - دغه وجه وه چه په اکثرو موقعو به عالمانو د ظالم بادشاه مخالفت کولو - او تعلق به نه د بادشاه د شر نه چ کول -

په دے زمانه کښه ټول ملک په جاگیرونو کښه تقسیم وو - او ددے نتیجه دا وه چه نه خو د جاگیردارانو او مرکزی حکومت ترمنځه د اتحاد ه مضبوطه رسته قائمه وه او نه د رعیت او جاگیردارانو ترمنځه - دهرے خبرے دارو مدار به د بادشاه په ذات وو - که بادشاه به مضبوط، قابل او مدبر وو - نو د حکومت کاروبار به په ډیر آرام چلیدو - ولے د بادشاه په وفات به اکثر فتنے او فسادونه شروع کیدل - او کله کله به د فسادونه دومره زیات شول چه د شاهی خاندان خاتمه به نه او کړه - سلطنت به بل خاندان ته منتقل شو - علاؤالدین خلجی د جاگیرداری نظام ختم کړه وو - ولے د هغه نه پس دا نظام بیا جاری شو - دلودی پښتنو په وقت کښه هم ددوی ټول سلطنت په جاگیرونو کښه تقسیم وو -

که چه مو د بهلول لودی په ذکر کښه وئیلی دی - بهلول چه د دهلی تخت حاصل کړو نو د خپل سلطنت د حفاظت او مزید توسیع په خیال نه دیو فرمان په ذریعه د «رود» پښتانه قبایل هند ته راوبلل - په دے فرمان کښه هغه دا وئیلی وو چه «ماله خدا نه پاک دهندوستان تخت را کړو - ولے ددے تخت حفاظت هغه شوک کولے شی چه هغه د قام او قبیلے خاوندوی - پس پښتنو ته پکار دی چه په ډیر شیر کښه هندوستان ته راشی - او نه صرف د خپل قامی

سلطنت حفاظت اوکری۔ بلکہ دھغے تہ توسیع وکری او جاگیرونہ حاصل کری۔ د بھلول د دے فرمان پہ جواب کینے دیر پښتانه د قبیلو پہ شکل کینے خصوصاً لوہاڼی۔ او د فرملی، قبائل دھند پہ لوری راغلل۔ او د توسیع سلطنت پہ جنگونو کینے د بھلول لودی سرے دیرہ مرستہ اوکړه۔

چنانچہ د خپلے وعدے مطابق بھلول لودی ہم خپل نیم سلطنت لوہاڼی او فرملی پښتو تہ پہ جاگیر کینے وکړو۔ او باقی نیم تہ پہ نور وپښتو قبائلو او ویشلو۔ چنانچہ د لودیانو پہ عہد حکومت کینے چہ پښتانه قبائل دھند پہ کومه کومه مزکہ اباد شوی وو۔ دھغے لندن شان تفصیل پہ دے ډول دے۔

دلودیانو پہ قبیلہ کینے د شاہوخیلو ټانگہ چہ بھلول لودی ہم پہ دے ټانگہ کینے وو۔ پہ دہلی، آگرہ، کالی، چاند وار او لکھنؤ کینے ابادہ وه۔ دلودیانو د قبیلے نورے ټانگہ لکھ یوسف خیل او سارنگ خانی پہ لاهور او حونپور کینے استوگن وو۔ فرملی پښتانه پہ اودہ، شاہ اباد، تھانیر او قنوج کینے او لوہاڼی پښتانه پہ غازی پور، کانپور، کرہ او اٹاوه کینے استوگن وو۔ پہ دے ډول سوری پښتانه د جنوبی بہار پہ علاقو کینے پہ سہسرام، چانده، خواص پور او تانپہ کینے اباد وو۔ دلودیانو نہ پس د سوری پښتو پہ عہد حکومت کینے ہم پہ ہند کینے اباد پښتانه د خپلے خپلے قبیلے پہ نوم او شکل کینے استوگن وو۔ دغہ زمانہ کینے د سوری پښتو د استوگن علاقے چار ہوالیار، او دہلی وے۔ سروانی قبیلہ پہ لکھنؤ، کانت، گولا، او تلیر کینے، فرملی قبیلہ پہ اودہ، او قنوج کینے میشتہ وه۔ نیازیان پہ پنجاب او ملتان کینے استوگن وو۔ او کرلاڼی قبائل دواڼی گنگا پہ خطہ کینے خصوصاً پہ خواص پور او تانپہ کینے میشتہ شوی وو۔ دغہ شان داکرو د استوگن علاقے ملوت، جوالا، نکر کوٹ او دجھوں غرضیہ علاقے وے۔

ټہ رنگ چہ پښتانه پہ خپل اصلی وطن کینے پہ مختلفو قبیلو کینے تقسیم او پہ مختلفو خطو کینے اباد وو۔ دغہ رنگ دوی پہ ہند کینے ہم پہ خپل قدیم قبیلوی شکل کینے اباد شول۔ دھند استوگن، دماحول تبدیلی، او د تمدن ترقی د دوی پہ قبیلوی خصوصیاتو او امتیازاتو کینے ہیچ کیے رائے و سئل شو۔ دا پښتانه ټہ رنگ چہ پہ خپل وطن کینے آزاد او خود مختار او د خپل قبیلوی مشر او سردار ماتحت وو۔ دغہ رنگ پہ ہند کینے ہم د دوی د وفاداری مرکز د خپل خپل قبیلے مشر وو۔ د بھلول لودی دخوا نہ چہ پہ کومے فراغدی دے پښتو امیرانو تہ جاگیرونہ وکریے شوی وو۔ د مال و دولت او جائیداد پہ زیاتوالی د دوی پہ سرکڼی او خود سری کینے نورہ اضافہ ہم اوشوہ۔ دا پښتانه امیران بہ خپل خپل جاگیر کینے قطعی خود مختار او مطلق العنان وو۔ دا جاگیرونہ بہ دوی د بادشاہ لہ خوا نہ پہ خپل حق کینے د بادشاہ مہراڼی

او فیاضی نہ کہلے۔ بلکہ دا بہ تے د خپل طاقت او د خپلو میو صدقہ او پہ دے بنا خپل ذاتی جائیداد
 کہلو۔ دغه وجہ وہ چه دوی بہ د بادشاہ دلوری نہ پہ خپل خان پاندے ہیج پابندی منلو تہ تیار نہ
 وو۔ او د خپل طبیعت بہ خلاف معمولی خبرہ بہ تے ہم پہ خپلو معاملاتو کتنے مداخلت کہلو۔ او د دغه
 نہ بہ تے سرکینی کولہ۔ د بھلول لودی او د هغه د عزیزانو ترمنجہ تعلق د ورورولی او عزیزولی
 پہ اصولو قائم وو۔ هغه بہ د خپلو امیرانو پہ دلجویی او رضا مندئ کتنے دیرہ مبالغہ کولہ۔ او
 هغوی بہ تے د مسند عالی وغیرہ پہ الفاظو مخاطب کول۔ کہ چرے یو امیر بہ د هغه نہ پہ هغه
 خبرہ ناراضہ شو نو د هغه کورتہ بہ د ننوائی او جرکے پہ دل ورتلو۔ د خپلو امیرانو پہ محکمے
 بہ هغه چرے پہ تخت نہ کببنا ستو۔ دغه وجہ وہ چه دئنے مؤرخینو پہ خیال کتنے د بھلول داپالی
 قابل اعتراض وه۔ بھلول واقعی چه د خپلو امیرانو پہ مقابلہ کتنے تش پہ نوم بادشاہ وو۔ د بھلول
 لودی ددے پالیسی پہ نتیجہ کتنے د پښتنو امیرانو طاقت او حیثیت نورهم زیات شو۔ ولے بھلول
 پہ دے پالیسی کتنے گرم هم نہ وو۔ بھلول یوسوچه پښتون وو۔ د هغه تربیت د پښتنو پہ معاشرہ
 کتنے د پښتونولی د اصولو مطابق شوے وو۔ د پښتنو امیرانو پہ مقابلہ کتنے د یو مطلق العنان
 حکومت پہ تشکیل کتنے چه کوم خطرات وو۔ بھلول د هغه نہ سبب خبردار وو۔ هغه تہ د معلومہ
 وه چه سرکین او د خپلے مرضی خاوندان پښتانه امیران چه خپلہ ازادی د هر گھہ نہ غورہ گئی۔
 او پہ دے آزادی کتنے ہیج قسبہ پابندی نہ خونوی۔ د یو داسے طرز حکومت مرستے او حمایت
 تہ بہ هرگز تیار نہ شی چه پہ هغه کتنے ددوی پہ آزادی کتنے فرق او ددوی پہ اختیارانو کتنے
 راہی۔ دویہ وجہ دا وه چه د بھلول لودی د حکومت قیام او ددے استحکام د پښتنو امیرانو
 پہ حمایت او مرستہ موقوف وو۔ دا حکومت بیجی د پښتنو حکومت وو۔ او پہ دے کتنے د غیر پښتو
 عنصر نہ غوطہ تعلق وو۔ او نہ هغه مینہ وه۔ بہ دے وجہ بھلول لودی دا غورہ او کتلہ چه پہ
 خپل سلطنت کتنے د خپلو امیرانو سرہ د داسے رویے او سلوک آغاز او کری چه د هغه پہ وجہ
 ددے امیرانو د زورہ د خلاصہ ہمدردی او تعاون پہ هر وخت او پہ ہرہ موقع دہ تہ حاصل
 وی۔ ددے نہ علاوہ پہ ہند کتنے د پښتنو تعداد صرف پہ یو خوکہ افرادو مشتبل وو۔ او د
 بے اتفاقی او خانہ جنگی پہ صورت کتنے ددوی پہ طاقت او تعداد کتنے نورهم کہے راتلو۔ د
 دے مشکل تو علاج هغه دا غورہ کرو چه د بادشاہ د حیثیت او وقار خیال تے او نہ ساتلو۔ او
 د باہمی شیرازہ بندی او اتفاق قائم ساتلو پہ غرض تے د خپلو امیرانو حیثیت او وقار دیر بلند کرو۔
 بھلول لودی اگر چه بہ خپلے پالیسی پہ خپل وضت کتنے پښتانه امیران رضا او پہ خپلو کتنے
 متحد او ساتلو۔ او د هغوی پہ مرستہ تے خپل سلطنت وسیع او مضبوط کرو۔ ولے ددے باوجود

ہم ددے خبرے نہ انکار نہ شی کیدے چہ دامیرانو د رضا ساتلو پہ لڑکینے بھلول د بادشاہ
 حیثیت او وقار تہ لویہ صدمہ اورسولہ - ہغہ خیلو امیرانو تہ د بادشاہ د سیالانو او ہسرا نو
 د حیثیت ورکولونہ بغیر ہم ہغوی د خیل مان نہ رضا او باہم متحد ساتلے شول - پہ حیثیت
 د پښتو دیو ورومی بادشاہ ہغہ تہ دامناسب وو چہ د بادشاہ حیثیت او وقار تہ پراوچت
 کرے وے - او د پښتو امیرانو سرہ تہ ہم خیل تعلقات سبہ ساتلے وے - او دغہ شان تہ خیلو
 جانشینانو تہ بہتر روایات پرے سبولے وے - د خیلو امیرانو سرہ د بھلول لودی ددے
 تعلق نتیجہ دا شوہ چہ دے امیرانو بہ د جنگا پہ وخت کینے ہغہ تہ د خیل یو قامی مشر او
 لیور پہ نظر کتل - او دامن یہ وخت کینے بہ تہ ہغہ خیل مالک او د اقتدار اعلیٰ خاوند نہ
 گنلو - د بھلول او د ہغہ دامیرانو تعلق گویا داسے وو چہ ہغہ ددے امیرانو د جرگے صدر
 وی - ددے نتیجہ دا شوہ چہ د مرکزی حکومت دکنہ نور پیر واپرہ واپرہ خود مختارہ وحدانہ
 قائم شول -

ددے نہ علاوہ دے پښتو امیرانو او جاگیردارانو بہ د سلطنت پہ اہم معاملتو کینے ہم
 پراختیار لولو - خصوصاً د بادشاہ پہ وفات کیدو او د نوی بادشاہ پہ انتخاب کینے بہ د مقتدر
 امیرانو رائے تہ پراہمیت ورکیدے شو - او علاوہ بہ دا انتخاب د مقتدر او امیرانو پہ مرضی موقوف
 وو - د پښتو پہ تاریخ کینے پیر داسے مثالونہ موجود دی - چہ د ہغ نہ د حقیقت خرگند پیری
 پہ دے لڑکینے بہ د مثال پہ ډول د سکندر لودی د تخت نشینی ذکر کافی وی -

د بھلول لودی د وفات پہ موقع د ہغہ امیران د نوی بادشاہ د انتخاب د پارہ جمع شول -
 د خیل امیرانو دا خیال وو چہ د بھلول مشر خوتے باریک شاہ چہ دغہ وخت پہ جونپور کینے وو -
 بادشاہ کول پکار دی - خیل امیران د اعظم ہمایون پہ حق کینے وو - چہ د بایزید خوتے او د بھلول
 نسے وو - د نظام خان (سکندر لودی) پہ پرہ نہ امیران وو - او نہ تہ چا نوم اہستلو - وے د
 سکندر لودی موریوہ پیرہ قابلہ میرمن وے - ہغہ تہ چہ د خیل خوی معاملہ نرمہ سکارہ شوہ -
 نو د پردے د شانہ ہغ د جرگے امیرانو تہ خطاب او کرو - او د ہغوی پہ مخکینے د خیل خوی
 حقوق او قابلیت خرگند کرو - او د ہغوی نہ د خیل خوی د بادشاہ کولو خواست او کرو - پہ
 دے خبرہ عیسیٰ خان لودی چہ یو مقتدر امیر وو - پیر غصہ شو او وے وٹیل چہ موہن
 دیوزر کرے خوتے د پښتو د بادشاہ پہ ډول نہ شو قبلوے - د سکندر لودی مورد دہلی د
 یوزر کر لور وے - او ہغہ تہ تہ بد رد وٹیل - د عیسیٰ خان پہ دے سپکہ وینا خان خانان فرملی چہ
 بھلول لودی یو مقتدر امیر وو - عیسیٰ خان تہ او وٹیل چہ تاتہ د خیل مرحوم بادشاہ د تہر پہ باب

کبنے داسے سپکھ وینا کول مناسب نه وو۔ په دے خبره د عیسیٰ خان او خان خانان ترهینجه تکرار زیات شه او خان خانان قسم او خور چه زه به د سکندر لودی د بادشاه کیدو حمایت کووم۔ چونکه خان خانان یو پیر با اثره امیر وو۔ نو نور امیران هم دهغه ملگری شول۔ او د سکندر د تحت نشینی فیصله اوشوه۔ چنانچه سکندر لودی په پیره تادی قصبه جلالی ته اوغوښتل شو۔ او دهغه د تحت نشینی دستور اوشوه۔ د سکندر لودی نه پس د ابراهیم لودی د تحت نشینی په موقع د امیرانو اکثریت د ابراهیم په حق کبے وو۔ هکله چه د سکندر په خاصو کبے ابراهیم لودی دخپل ذهانت، شجاعت او قابلیت په وجه په ټولو امیرانو کبے هر دل عزیز وو۔

لکه چه او ویلے شول۔ د بهلول لودی پالیسی دهغه د جانشینانو په لار کبے دیر مشکلات پیدا کړل۔ چنانچه سکندر لودی دخپله تحت نشینی سره سم دهغه مشکلاتو احساس او کړو کووم چه د امیرانو دمدا په هورته زیات اقتدار په وجه د یو بهترین انتظام او د سلطنت په استحکام کبے مایل وو۔ ولے د پلار په نسبت سکندر لودی د تدبیر او سیاسی دوران دیشی نه لویه برخه لرله۔ دهغه د امیرانو د طاقت په کمولو او د بادشاه د اختیار او اقتدار زیاتولو کوشش شروع کړو۔ ولے په دے لړ کبے دهغه د پیرامیتیا نه کار واخست۔ هغه به هم دخپل پلار په شان د لویو، لویو امیرانو په موجودگی کبے په تحت نه کښیناستلو۔ او دمقتدره او با اثره امیرانو استقبال ته به هم وتلو او دهغوی د عزت افزایی په غرض به دخپل اس نه هم را کوزیدو۔ ولے د دے سره سره هغه داسے اقدامات شروع کړل چه دهغه په نتیجه کبے د امیرانو په اختیاراتو کبے کیے راغلو۔ دهغه د امیرانو د مساباتو د معاینے او جاغ پرتال په حقله احکامات جاری کړل۔ ولے هغه به خبره نه زیاتوله۔ ولے د ضرورت او موقع مطابق به ټے سر و مرو په خپلو احکاماتو ضد او اصرار نه کولو۔ دهغه خپلو امیرانو ته دا اجازت ورکړه وو چه هکله رنگ او په کومه طریقته دوی ته اسانی وی په هغه طریقته دوی خپل حسابونه د محکمه مال د اهلکارانو سره فیصله کوی۔ ولے دا امیران د دومره معمولی پابندیانو منلو ته هم نه تیاریدے۔ او د بادشاه دا احکامات ټے په خپله آزادی کبے مداخلت او په خپله وفاداری باندے بے اعتمادی او کښله۔ او د دے احکاماتو برخلاف ټے خپل خفگان ظاهر کړو۔ او د دے مخالفت ټے شروع کړو۔

اگر چه سکندر لودی په خپله قابلیت او مستعدی د مخالفت په اسانه ختم کړو۔ د دوو متضادو خیالاتو د تصادم آغاز چه د سکندر لودی په عهد حکومت کبے شوه وو۔ د ابراهیم لودی په عهد حکومت کبے په هغه کبے دیر جوش او شدت پیدا شو۔ د ابراهیم په عهد کبے د پښتنو امیرانو غیر معمولی طاقت او اقتدار د پښتنو د مرکزی سلطنت د پاره د یو

راضی خطرے شکل اختیار کرے وو۔ دغہ وخت کینے دے امیرانو دھغہ اقتدار تہ پہ خرگندہ پتون او تپولو۔ او دشاہی احکاماتو خلاف ورزی تے شروع کرہ۔ پہ دے لڑکینے بہ صرف یو مثال کافی وی۔

د رانا پرتاب پہ مہم باندے ابراہیم لودی خپل یو امیر، میاں مکین، مقرر کرے وو۔ د دے نہ ورائندے دسکندر لودی پہ وخت کینے میاں حسین خان فرملی نوے یو امیر د فوٹونو سپہ سالار وو۔ پہ دے مہم کینے میاں حسین خان د میاں مکین ماتحت وو۔ میاں حسین خان دا تقرری خیلہ بے عزتی او کتلہ۔ او د ابراہیم د فوٹ نہ رانا پرتاب تہ لارہ اور دھغہ پہ مگرتیا کینے دخیلو پستونو فوٹونو سرہ او جنگیدو۔ او د دے نتیجہ دا شوہ چہ پستاناہ د راجپوتو پہ مقابلہ کینے او تبتیدل۔ اگرچہ د دے اقدام نہ د میاں حسین مقصد دا ووجہ پہ ابراہیم باندہ دھغہ دانتخاب غیر موزونیت ثابت کری۔ مکہ چہ د دے نہ پس دھغہ میاں مکین تہ پہ پتہ دوبارہ راجپوتو باندے د حیلے دعوت ورکرو۔ او پہ خیلہ تے ہم پہ راجپوتو عملہ اوکرہ۔ او پہ دے چول راجپوتو شکست اوموند۔ لیکن د میاں حسین د دے اقدام نہ دا صفا معلوم پئی۔ چہ د ابراہیم امیرانو د خپل خواہش او مرضی پہ مقابلہ کینے د بادشاہ دا مکاماتو پرواہ نہ ساتھ۔ او پہ دے لڑکینے بہ تے دھر خطرناک اقدام کولونہ دریغ نہ کولو۔

ابراہیم لودی د پیرو او جتو خیالاتو غاوندوو۔ افسوس دے چہ اکثر و مؤرخینو دھغہ سرہ انصاف نہ دے کرے۔ او صرف دھغہ نقائص تے خرگند کری دی۔ د تخت نشینی سرہ سم دھغہ دا محسوسہ کرہ چہ کہ میرے د پستونو امیرانو پہ اختیاراتو پابندی عائد نہ کرے شی۔ نو نہ سلطنت استعکام موندے شی او نہ پہ موزونہ طریقہ د حکومت انتظام چلیدے شی۔ د بادشاہ د حیثیت او اقتدار پہ باب کینے ابراہیم لودی د مخصوصہ نظر تے غاوندوو۔ دھغہ پہ خیال کینے بادشاہ دا اقتدار اعلیٰ مالک او د سلطنت یو غیر جانبدار سربراہ بکار وو۔ دغہ وجہ وہ چہ د تخت نشینی نہ پس دھغہ دا اعلان اوکرو چہ د بادشاہ نہ د دوستان وی اونہ خپلون بلکہ ہول د بادشاہ نوکران وی۔ او د خپل حیثیت او قابلیت مطابق سلوک مستحق۔ اگرچہ د اکثر و مؤرخینو پہ خیال کینے دھغہ دا وینا دھغہ تکبر، غام خیالی او د خپل پلارنیکہ د پالیسی نہ اعتراف معلوم پئی۔ ولے حقیقت دا سے نہ دے۔ دھغہ دا خیالات د دے آئینہ داری چہ د بادشاہ پہ حیثیت چہ کوم فرائض پہ دھغہ عائد کیدل ہغہ دھغہ نہ بنہ خبردار وو۔ دھغہ دا مقصد وو چہ ہغہ د خپل سلطنت د چول رعیت بادشاہ دے۔ قطع نظر د دے نہ چہ دا شوک او دکوم توک دی۔ دھغہ دا خواہش وو چہ خپل رعیت تہ دھغہ آرام واسائش اور سوی کوم چہ

دیو منظم او پابند قانون حکومت په سیوری کبڼه حاصلیده شی۔

دا بلکل ظاهره ده چه دا ابراهیم دا قسم خیالات د پښتنو امیرانو د بنیادی خیالاتو سره په ډیر شدت سره متصادم کیدل۔ د هغه امیران په اله اسانه دخپلو اختیاراتو پرته نبودلو او په خپلو قانونی پابندیو منلو ته تیار نه وو۔ د ابراهیم د خیالاتو خپل امیران دهغه بدترین دشمنان کړل۔ او هغه امیران چه په ابتداء کبڼه د هغه د تحت نشین ملگری وو۔ اوس د هغه لړکولو په تابیا کبڼه لگیا شول۔ د بده مرغه ابراهیم هم په خپلو خیالاتو کبڼه ډیر متشد د او دخپل وارادونه په هڅ صورت کبڼه په شاکید ونکه نه وو۔ هغه دخپلو امیرانو د مخالفت د مقابلې دپاره د طاقت دا استعمالولو اراده اوکړه۔ او هغه په خپل مقصد کبڼه کامیاب هم شو۔ ول په بل لور د ابراهیم مخالف امیران هم په خپل هوډ پټنگ وو۔ اگر دوی د ابراهیم په مقابل کبڼه خو پاته راغلل۔ ول د ابراهیم نه د بدل امنستو دپاره ډیره خوفناکه لاره اختیار کړه۔ دخپلو ذاتی مفادو او د ذاتی انتقام په جوش کبڼه دوی د پښتون قام مجبوی مفاد قربان کړل۔ او بابر ته د هغه باندې د خپل دعوت ورکړو۔ او دغه شان د د پانی پت په میدان کبڼه په خپل لاس د پښتنو سلطنت ختم کړو۔ په دې ډول اگر چه دوی دخپل هغه بادشاه نه خوفناک بدل واخست۔ کوم چه د دوی د روایتی خیالاتو په منسولو کبڼه کوشان وو۔ ول په دې لوبه کبڼه دوی د غور کتلو په ځان سرهم باثلود۔ او دا د پښتنو یو خاصیت دے چه په داسه حالاتو کبڼه په جتی پیسے باز پریردی۔

دے کبڼه شک نشته چه ابراهیم یو ذهین او قابل حکمران وو۔ د هغه دا اراده وه چه په خپل سلطنت کبڼه د بهترینو اصولو په رهنمایی کبڼه حکومت اوکړی۔ ول د دے مقصد د حصول دپاره چه هغه کومه لار اختیار کړی وه هغه هم خطرناکه او د نقائصونه خالی نه وه۔ د بده مرغه په ابراهیم کبڼه نه خو دخپل نیکه په شان مصالحت شناسی وه او نه دخپل پلار په شان تدبیر او مستعدی۔ هغه ته دا مناسب وو چه دخپل پلار په شان د احتیاط او تدبیر چاله اختیار کړی وے۔ ول په هغه کبڼه دا غټ عیب وو چه هغه په خپلو اصولو کبڼه ډیر سخت وو۔ او په یوه خبره کبڼه به د هغه د روف جوړی او صلح صلاحیت گنجاش نه پرته نبودلو۔ هغه به په خپلو احکاماتو کبڼه هم د ډیرے جلد بازی نه کار اخستلو۔ او دخپلو امیرانو د احساساتو او جذباتو د قدر کولو صلاحیت د هغه نه لرلو۔

په بل لور د هغه امیران هم په خپلو خیالاتو او روایاتو کبڼه ډیرے سلیمنه او سخت وو۔ په هند کبڼه د پنځوسو شپیتو کالو اوږدے استوگنې، د ماحول تبدیلی او د حکومت د قوانینو

پابندی ہم دھغوی پہ قبائلی خصوصیاتو او امتیازاتو کنبے تہ کہ نہ وو راوستلے۔ دوی بہ ہم پہ پوزہ ہج نہ پرے بنود لو۔ او د قانون پابندی بہ تے پہ خیلے آزادی کنبے مداخلت گنلو۔ یہ دے صورت کنبے د دوؤ متضادو خیالاتو او نظریاتو تصادم ناگزیر وو۔ او ددے تصادم نتیجہ د پانی پت پہ اول جنگ کنبے ظاہرہ شوہ۔

د پانی پت د اول جنگ (۱۵۲۱ء) نہ پس پینتانه بہ یو دم د اقتدار نہ محرومہ او در پہ دیکہ شول۔ ہغہ پینتانه امیران چہ د ابراہیم سرہ د دشمنی پہ وجہ تے بار دھندو سن حیلے تہ پاروئے وو۔ تہ خود پانی پت د جنگ نہ اول د بابر مگرے شوی وو۔ او د ابراہیم تے جاگیردارانو د پانی پت د جنگ نہ پس د بابر اطاعت او منلو۔ او دیر پینتانه امیران د بابر پہ فوجونو کنبے ہم شامل شول۔ لیکن کومو امیرانو چہ د خیل قای بادشاہ د لوری نہ د قانون پابندی پہ خیلے آزادی او اختیار تو کنبے مداخلت گنلو او پہ دے وجہ تے دھغہ نہ بغاوت کرے وو۔ ہغہ خلقو د بابر حکومت او اقتدار تہ پہ اسانہ کلہ غارہ کینے دے شوہ۔ اگر چہ د حالاتو تقاضو او خیلو سیاسی ضروریاتو او مجبوریتو بابر د پینتو سرہ د رواداری پہ سلوک مجبور کرے وو۔ لیکن ددے باوجود پینتو د بابر د حکومت د اقتدار سرہ موافقت او ہم آہنگی اختیار نہ کرے شوہ۔ او دیر زرے د دھغہ نہ ہم بغاوت او کړو۔ تے د راجپوتو مگرے شول۔ او تھو پہ خیل مینے کنبے پہ عارضی ډول اتحاد او کړو۔ (و د بابر سرہ تے تھو نا کامیابہ جنگونہ او کړل۔ لیکن خوندے او نہ کړو۔ دغہ مایوس او شکست خورده امیران اوس د شیرشاہ تھو تہ غونہ شول۔ چہ پہ دغہ ورھو کنبے د بہار پہ علاقہ کنبے د اقتدار خاوند وو۔ پہ یولور ددے امیرانو پہ راتلو د شیرشاہ پہ طاقت کنبے دیرہ اضافہ او شوہ۔ او بل لور دا امیران ہم د پینتس کالہ سرگردانی او در پہ دیکو گریزیدلو پہ وجہ پہ خود شوی وو۔ شیرشاہ د خیلو قائدانہ صلاحیتونو پہ وجہ دا تھول پہ یو مرکز راغونہ کړل۔ او دیو وسیع سلطنت پہ تشکیل کنبے کامیاب شو۔ -

دا یو فطری خبرہ دہ چہ ددے عظیم کارنامے د سرانجامولو پہ وجہ پینتو امیرانو او پینتون اولس شیرشاہ تہ د خیل یولوئے صحافظ او د خیل قای تنگ و ناموس دیو نگہبان درجہ ورکړہ۔ او ددے پہ نتیجہ کنبے تے خیل وفاداری او خیل تھول قوتونہ د شیرشاہ ذہانت او اہلیت تہ او سپارل۔ پہ بل لور شیرشاہ ہم یو دیر پینتون نواز انسان وو۔ د پینتو سرہ دھغہ دیرہ مینہ وہ۔ او پہ ہرہ ممکنہ طریقہ بہ تے دھغوی خبر گیری او پالانہ کولہ۔ چنانچہ د تاریخ شیرشاہی مؤرخ عباس سروانی ددے خیال اظہار کوی چہ د سلطنت د حصول نہ

پس شیر شاہ پہ دومرہ لویہ پیانہ خپلو امیرانو تہ جاگیرونہ ورکړل۔ او په داسے فیاضی
 څه پښتنو ته انعامونه او ماجبونه ورکړل چه هر یو پښتون خواکه هغه په هند کښه
 وو او که په روه کښه شتون شو۔

د شیر شاہ شاندارو فتوحاتو د هغه قائدانه صلاحیتونو او د هغه د توسیع سلطنت
 چگونو د پښتنو امیرانو خیالات د خپلو قبیلوی رقابتونو او بغضونو په باب کښه رپ کړل۔ د
 نوی سلطنت خوشحالی او د خپل اقتدار و مال و دولت دوباره حصول پښتانه امیران مسعور
 کړل۔ او هغوی د دے نه هډوډے پرواه وو چه په دے دوران کښه په چه ځله شیر شاہ په
 ډیر احتیاط او دورانده پشی سره د پښتنو امیرانو د طاقت په کولو او د مرکزی حکومت په
 استحکام کښه کوشان وو۔ دا خبره د هغه د انتظامی پالیسی او د هغه د ځینے اصلاحاتو نه څرگنده
 ده۔ د خپل سلطنت په پرتګنو او سرکارونو کښه تقسیمول، د خپل سلطنت د زمکو پیمائش کول۔
 د محکمہ مال قیام د مالی د وصولی د پاره یو مکمل نظام قاسول۔ د فوځونو په باب
 کښه مختلف قوانین اجرا کول۔ د اسونو د داغ طریقہ شروع کول۔ او داسے نور
 ډیر اصلاحات د دے خبره واضح ثبوت دے چه شیر شاہ په خپل سلطنت کښه
 د یو مضبوط مرکزی حکومت په تعبیر کښه په چه ځله لگیا وو۔ او د هغه دا خواہش وو
 چه ټول انتظامی معاملات د بادشاہ په ذاتی تکرانی کښه راوی۔ ولے سره د دے چه شیر شاہ
 په خپلو پښتنو امیرانو کښه ډیر مقبول وو۔ او هغه ته د خپلو امیرانو پوره پوره تعاون، اعتماد
 او وفاداری حاصله وه۔ بیا هم هغه هر قدم په ډیر احتیاط پورته کولو۔ او کوم څاڅے به چه ضرورت
 وو هلته به څه د زممی او رعایت نه کار اخستلو۔ هغه خپلو امیرانو ته په ډیره دریا
 دلۍ جاگیرونه ورکړی وو۔ او هغوی ته څه په خپلو جاگیرو نو کښه د فوځونو او درولو
 اجازت هم ورکړه وو۔ هغه اعظم صبا یون صیبت خان نیازی د پنجاب او ملتان د وارو
 صوبو وائسرائے مقرر کړی وو۔ اگر چه د هغه دا خواہش هم وو چه د داسے طاقتور
 امیر په داسے سرمدی صوبو پرے نبودل د خطراتو نه خالی هم نه دی۔ او د هغه لرے
 کول څه هم مدنظر وو۔ په دے ډول شیر شاہ خپل یو بل امیر اسماعیل خان ته هم
 دا اجازت ورکړه وو چه هغه ډ په خپل جاگیر کښه د «اسونو د داغ» نه معاف وی۔ ځکه
 چه دے امیرانو د خپلو اسونو داغول نه خوښول۔

د دے نه دا حقیقت نه ظاهر یری چه شیر شاہ به هر و مرو د خپلو خواہشاتو او
 احکامو په تعبیل او تکمیل اصرار نه کولو۔ او د خپلو امیرانو د خیالاتو او جذباتو به څه هم

قدر کولو۔ دغه وجه وه چه دخپلو اميرانو او دهغه ترمينغه دتصادم يوه موقعه هم نه وه پيښه شوی۔ ولې دهغه جانشين او ځوی اسلام شاه د مرکزی حکومت دمضبوطيا او استحکام په لړکښه د خپل پلار خيالات انتها ته اورسول۔ د ابراهيم لودی په شان د باثباتې په حقله اسلام شاه هم مخصوص نظريات لرل۔ دغه وجه وه چه د اسلام شاه په عهد حکومت کښه د متضادو خيالاتو تصادم بيا بدترین شکل اختيار کړو۔ او آخري نتيجه ې د پانی پت په دوتم جنک کښه ظاهره شوه۔

ACKU

پہ مشرقی ہندوستان کینے دینتو سلطنت

اگر چہ د پانی پت دویم جنگ مغل د اکرے او دہلی مالکان کری وو۔ وے بیاہم د پینتو پہ قبضہ کینے د بنگال، بہار او مالوے بہ شان زرخیزہ او وسیع علاقے لاپتے وے۔ او پہ دے علاقہ کینے د پینتو طاقت دیر مضبوط وو۔ دغہ وجہ وہ چہ د پانی پت د جنگ کھیلو نہ پس سمدستی اکیر د بنگال و بہار تسخیر تہ لیوالہ شو۔ وے صغہ پہ دے خپلہ ارادہ کینے سمدستی تھکہ کامیاب نہ ستو چہ تھہ خو پہ شمالی ہند کینے ہغہ تہ دیر جفالونہ ورپینس وو او اہدہ وجہ تے دا وہ۔ چہ پہ مشرقی ہند کینے د سلیمان کرلاپی غوندے یو مدبر پینتو حکمران وو۔ او صغہ پہ خپل تدبیر د اکبر تو لے منصوبے ناکامیاب کرے وے۔ وے ہر کلہ چہ پہ ستھ کینے سلیمان کرلاپی وفات شو۔ نو اکبر تہ د بنگال او بہار تسخیر آسان شو۔ او صغہ د خورو کالو دکوششونو نہ پس پہ ستھ کینے پہ خپل مقصد کینے کامیاب شو۔ او د پینتو اصلی سیاسی اقتدار پہ ہند کینے ختم شو۔

د بنگال و بہار سرہ د پینتو تعلق دیر قدیمی او پخوانے وو۔ ہم دغہ علاقے وے چہ دے د دولسے صدی پہ آخر کینے بختیار خلی پہ اول ٹھل د پینتو یو آزاد حکومت قائم کرے وو۔ او ددے نہ پس تقریباً ددے علاقہ د ہر حکمران پہ فوٹونو کینے پینتو عنصر د قسمت آزما او داؤ طلبہ فوٹیانو پہ حیثیت کینے شامل وو۔ پہ پختلسہ صدی کینے ہم د بنگال د حکمرانانو پہ فوٹونو کینے پینتاناہ د زرگونو پہ شمیر کینے شامل وو۔ د پانی پت د اول جنگ نہ پس ہم تے پینتاناہ امیران چہ د ابراہیم لودی یو ورور محمود لودی کینے ہم شامل وو۔ سرہ د آل و عمیال بنگال تہ تے وو۔ او دغہ وخت بادشاہ سید نصرت شاہ ورلہ داستو گئے د پارہ تھہ علاقے د جاگیر پہ شکل کینے ورکری وے۔ د شیر شاہ د اقتدار آغاز ہم پہ دے خطہ کینے شوے وو۔ او دغہ خطے د پانی پت د دوئم جنگ نہ پس د تولو ہندی پینتو د پارہ دیو داسے محفوظ فضیل حیثیت اختیار کرے وو چہ دغہ دنہ ددوی سیاسی آزادی برقرارہ او ددوی قای ننگ و ناموس محفوظ وو۔

لکه چه په تیرو پانوکښه وئیل شوی دی دعادل شاه د تخت نشینی نه پس د بنگال گورنر محمد خان سور دخپله خود مختاری اعلان اوکړو. او دشمس الدین محمد شاه غازی په نوم د بنگال بادشاه شو. خطبه اوسکه ته په خپل نوم جاری کړه. او بیاد دهلی د سلطنت دراستونولو په تابیا کښه لگیا شو. په دغه لړکښه هغه د ۱۵۵۵ پورته په بهار او بیا په جوپورصم قبضه اوکړه. او دغه شان هغه دیو وسیع سلطنت مالک شو. د دهلی د سلطنت په باب کښه هغه عادل شاه خپل رقیب گهلو. نو د هغه سره د فیصله په نیتا دیو لوت فوځ سره راروان شو. او دعادل شاه د جرنیل هیو دلاسه اووژله شو. او د دغه په نتیجه کښه د محمد شاه ټول سلطنت دعادل شاه په قبضه کښه راغی.

د محمد شاه امیرانو د هغه څو څو خضر خان خپل بادشاه او ټاکلو. خضر خان د بهادر شاه لقب اغتیارکړو. او په بنگال باندې ټوله حمله اوکړه. او بیا ته ترلاسه کړو. د دغه نه پس د خپل پلار د قتل د بدل اغستلو په غرض دیو لوت فوځ سره دعادل شاه مقابل ته راروان شو. په دغه موقع تاج خان کرلاڼه چه دعادل شاه نه باغی وو. د هغه منکره وو. په اپریل ۱۵۵۴ کښه د بهادر شاه او عادل شاه تر مینځه جنګ او شو. چه په هغه کښه عادل شاه اووژله شو. او د بهار ټوله علاقه د بهادر شاه په قبضه کښه راغله. بهادر شاه په بهار کښه دخپل لوری نه تاج خان کرلاڼه گورنر مقرر کړو. او په خپله بنگال ته لاړه. بهادر شاه په سنه ۱۵۵۴ کښه وفات شو او د هغه په ځای د هغه ورور جلال خان د جلال شاه په نامه تخت نشین شو.

جلال شاه یو صوبنیار بنیادم وو. هغه د مغلو سره د ناکامیا په جگړو نه ځان او ژغورلو ول دیر زریغه په سنه ۱۵۶۳ کښه وفات شو. د دغه په مرګ بیا په بنگال کښه اړه کښه پیدا شو. چنانچه تاج خان کرلاڼي چه د بهار گورنر وو. په بنگال حمله اوکړه. او په بنگال و بهار د وارو صوبو ټوله قبضه اوکړه. ر. سنه ۱۵۶۴

په مشرقی هند کښه د کرلاڼي پښتنو سلطنت

د لودیانو د سلطنت په زمانه کښه په هندوستانی پښتنو کښه کرلاڼي قبيله غیر معروفه وه. ول د سوری خاندان په عهد حکومت کښه دغه قبيله دیر شهرت اوموندلو. د دغه شهرت باعث د دغه قبيله یو دوه نومیالی فری تاج خان او سلیمان خان وو چه د جبال خان کرلاڼي ځامن وو. د پښتنو په تاریخ کښه په اول ځل د تاج خان او سلیمان خان نومونه د شیر شاه د جرنیلانو په میثیت د قنوج په جنګ کښه لیدل شې. دا جنګ شیر شاه د مغل بادشاه همایون برخلا فاکتله

وو۔ د دوی دہخہ خدماتو پہ اعتراف کنبے کوم چہ دوی د شیر شاہ د پارہ کړی وو۔ د شیر شاہ د لوری نہ پہ خواص پور، تانڈہ او دجنوبی بہار پہ علاقو کنبے جاگیر ونه ورکړی شوی وو۔ دا دواړه وروڼه ډیر هوسنیار او دسیاسی دوران دنیئی ځاوندان وو۔ شیر شاہ په خصوصیت سره د تاج خان د قابلیت نه متاثر وو۔ او هغه ټ د خپل ځوی جلال خان چہ وروستو د اسلام شاه په نامه د شیر شاہ جانشین شو۔ اتالیق مقرر کړے وو۔

د اسلام شاه په دور کنبے تاج خان د ډیراقتدار ځاوند وو۔ په ټولو امیرانو کنبے دغه یو سړے وو چہ د اسلام شاه حد په هورته اعتباری وو۔ دغه وجه وه چہ د خپل مرگ په وخت کنبے هم دے د خپل نابالغ ځوی فیروز شاہ سرپرست مقرر کړو۔

چونکه تاج خان د اسلام شاه قابل اعتماد دوست وو۔ په دے وجه د اسلام شاه د مرگ نه پس هغه امیران چہ د اسلام شاه زخم خورده وو۔ د تاج خان په مخالفت کنبے د ټولو نه وړاندے وو۔ او هرکله چہ عادل شاه د اسلام شاه په تخت قبضه اوکړه۔ نو د تاج خان د پارہ خبره نوره هم کرانه شوه۔ ولے چونکه تاج خان یو ډیر مدبر او د لوټ اقدار ځاوند وو۔ نو عادل شاه په څرگنده هغه سره ورانے ته تیار نه وو۔ ولے هرکله چہ د عادل شاه د رویټ په نتیجه کنبے په ټولو امیرانو کنبے الغاؤ تلغاؤ پیدا شو نو تاج خان هم په چپه ځله د عادل شاه د دربار نه اوتنبتیده۔ او جنوبی بہار ته لاړ۔ په اپریل ۱۵۵۴ کنبے چہ د محمد شاه سورځوټ بهادر شاه د عادل شاه برخلاف حمله اوکړه۔ نو دغه وخت تاج خان هم د هغه ملگرے وو۔ او د عادل شاه د مرگ نه پس چہ بهادر شاه په بہار قبضه اوکړه نو تاج خان ټ د دے صوبے گورنر او ټاکلو۔ په ۱۵۶۴ کنبے تاج خان په بنگال حمله اوکړه۔ او دغه شان په بنگال او بہار دواړو صوبوټ قبضه اوکړه۔ او په خپل سلطنت کنبے ټ شاملے کړے او په دے خطه کنبے د کرلانی پښتنو د سلطنت باقی شو۔

تاج خان یو مدبر او چالاک سیاستدان وو۔ د بنگال و بہار قبضے ته چہ اکر څومره لیواله وو۔ تاج خان ته د هغه پوره پوره احساس وو۔ په دے وجه هغه د ابتدا نه دا پالیسی اختیار کړه چہ تر څو پورے په دے خطه کنبے خپل سلطنت په هر لحاظ سره مضبوط نه کړی۔ تر هغه د مغلو سره زور آزمایی کول بے فائدے او د خطرے نه خالی شری۔ دغه وجه وه چہ هغه د مغل حکومت د مشرقی صوبو وائسرائے ځان زمان سره دوستانه تعلقات قائم کول۔ او د دے خبرے هم ډیرا مکان معلومیږی چہ شاید د بنگال په فتح کولو کنبے به دے هم د تاج خان سره څه مدد کړے وی۔

ولے تاج خان پیرہ مودہ دخپل نوی تشکیل کړی سلطنت خواږه او نه لیدل . او د بنگال د فتح نه یو قومیا شته پس هغه په ۱۷۵۷هـ کښه وفات شو . ټول هم عصر مؤرخین د تاج خان د قابلیت ، دانشندی او تدبیر او اعتراف کوی . د بداوئی په قول تاج خان په ټولو پښتنو کښه زیات عاقل ، مدبر او عالم فاضل انسان وو .

د تاج خان د وفات نه پس دهغه ورور سلیمان د هغه جانشین شو . په مشرقی هندوستان کښه د سلیمان عهد حکومت د پښتنو د سلطنت یو ټاکنده دور ده . سلیمان یو ډیر عاقل ، مدبر او هوښیار سیاست دان وو . هغه په خپل عقل و تدبیر د پښتنو د یو مقتدر سلطنت په تشکیل کولو کښه کامیاب شو . کومه دانشمندانه پالیسی چه دهغه ورور تاج خان شروع کړی وه . سلیمان هغه ته نور استحکام هم ورکړو . هغه د مخل وائسرائه خان زمان سره خپل سیاسی روابط نور هم خوشگوار کړل . او د خپله دانشمندانه پالیسی په برکت د اکبر غونډه طاقتور مخالف چه د پښتنو د سیاسی اقتدار زوال ته حد په هورته لیواله وو په مقابله کښه د پښتنو عزت او حیثیت محفوظ اوساتلو . او که چه دهغه جانشین هم دهغه په شان قابل او دهغه په دانشمندانه پالیسی عامل وے نو دخپل ټول شان و شوکت او اقتدار باوجود به هم داد اکبر د پاره مکرانه وه چه هغه د پښتنو نه د بنگال و بهار خطه فتح کړه وے .

وقت او موزون حالاتو د یو مقتدر او مضبوط سلطنت په تشکیل کښه د سلیمان کرلائی ډیر امداد او کړو . دا داسه زمانه وه چه د شیر شاه د قبیلې مختلفه څانگه اول په خپلو کښه او بیا دمغلو سره د ناکامیابه خونړو جنگونو نه پس ختیه شوه . او پښتون اولس په عمومی ډول بے کوره او بے مشره پاته وو . دغه ټول پښتانه چه د سیاسی اقتدار نه محروم شوی ، د بے سرو سامانی او پریشانی په حالت کښه گیر او د یو محفوظ پناه گاه په تلاش کښه سرگردان وو . د سلیمان کرلائی خوا ته راغونډ شول . او نه صرف دوی د پناه ځای اوموند . بلکه د سلیمان طاقت او جبهیت هم په دے خلغو زیات شو . او بید و هم هغه شان حالات پیدا شول . کوم چه د همایون د تخت نشینی نه پس د شیر شاه د پاره پیدا شوی وو .

سلیمان کرلائی یو ډیر پرهیزگار ، علم دوست او عادل حکمران وو . د بهار په علاقه کښه د یو جومات په یو کتبه کښه هغه په عدل او انصاف او پرهیزگاری کښه د سلیمان ثانی په الفاظو یاد شوه دے . او ټول هم عصر مؤرخین دهغه د دے صفاتو ستاینه کوی . هغه نه صرف یو پرهیزگار ، پابند شریعت او منصف حکمران وو . بلکه د هاندانو او

فاضلانہم یرقدردان وو۔ او د عالمانو پہ صحبت کینے بہ یر خوشحال وو۔ د بد اوئی
پہ قول اکبر چہ د سلیمان د عالمانو د قدردانی او پہ دے لڑکینے د ہفتہ د سرگرمیوں نہ خبر
شو۔ نو د ہفتہ ہم دا خواہشی پیدا شو چہ ہنہ ہم یو داسے عبادت خانہ جو رہ کری
چہ پہ ہنہ کینے علماء فضلاء پہ فلسفہ او مذہبی مسائلو بچتو نہ کوی۔

د سلطنت پہ معاملہ تو کینے سلیمان یرے تعصبہ وو۔ پہ دے لڑکینے ہنہ د سوری
خاندان د بادشاہانو پہ شان د غیر مسلم افرادو سرہ یر فیاض او روادار وو۔ او ہنوی
تہ بہ تے پہ خپل سلطنت کینے د ذمہ واری اہیے عہدے ہم ورسپارے۔ چنانچہ دہفتہ پہ
وقت کینے یو بنگالے ہندو رامانند گواہا او دہفتہ ٹامن بہا باندا، گونندا او سبانندا د
سلطنت پہ اہم و عہدو مقرر وو۔ وروستو بہا بانندا او گونندا د وزارت عہدو تہ ہم
اور سیدل۔ او سبانندا د محکمہ مال افسر اعلیٰ مقرر شو۔ د بہا بانندا اٹوٹے سری ہاری د
سلیمان د ٹوی داؤد دور وکوالی ملکرے او دوست وو۔ چہ د سلیمان نہ پس داؤد تخت
نشین شونو د سری ہاری پہ اقتدار او عزت کینے حد پہ ہورتہ اضافہ اوشوہ۔ داؤد دہفتہ
تہ دیکر ماجیت خطاب و رکرو۔ او د وزارت اعلیٰ پہ عہدہ تے او ٹاکلو۔ دے ہندو وزیر د
مال پہ محکمہ کینے دومرہ ہندوان داخل کرل چہ پہ قولہ محکمہ ہم د دوی قبضہ وہ۔ داؤد
بہ پہ دے خپل ہندو وزیر حد پہ ہورتہ اعتبار کولو۔ او دہفتہ مشورہ تہ بہ تے د قدر
پہ نظر کتل۔ ولے دا یرہ افسوسناکہ خبرہ دہ چہ دے ہندو وزیر د خپل محسن داؤد سرہ
انتہائی شرمناکہ غداری او کرہ۔ او نہ صرف داؤد تے تباہ کرو بلکہ د پینتو د سیاسی اقتدار
بیری ہم پہ مکمل طور پہ وہ کرہ۔ د دہ د دے غداری ذکر بہ وروستو راشی۔

د سلیمان د عہد حکومت اہمہ واقعہ د اریسے د صوبے فتح او د بنگال پہ حکومت
کینے د ہنہ شمولیت دے۔ د اریسے صوبہ د یو ہندو راجا پہ قبضہ کینے وہ۔ ابراہیم خان
سورچہ ذکر تے شوٹلہ ورا ندے تیر شوے دے۔ چہ دہر خا تہ نا امیدہ او د سیاسی اقتدار
نہ محروم شو نو ہفتہ دے راجا سرہ پناہ اونیولہ۔ او دے راجا دہفتہ تہ پہ دے وجہ پناہ
ورکری وہ چہ د شاہی خاندان د یو فرد پہ حیثیت دہفتہ نہ د بنگال او بہار پہ فتح کولو
کینے کار واخلی۔ پہ بل لور اکبر ہم دا خواہشی لرو۔ چہ د شطرنج د یو مہرے پہ حیثیت کینے
ابراہیم خان د بنگال حیلے تہ او پاروی۔ او دغہ شان د سلیمان سلطنت تہ غطرہ پیدا کری۔
سلیمان ہم د دے وضعیت نہ بنہ خبردار وو۔ او دہفتہ دا ارادہ کری وہ چہ د سازشونو
دا جالہ ہنو ورا نہ کری۔ ولے د یو موزونے موقع پہ تلاش کینے وو۔ دا موقع دہفتہ تہ زر

پہ لاس ورغلہ۔ بہ ۱۵۳۵ء کبے چہ اکبر دچتور بہ مهم کبے مصروف وو۔ سلیمان د خپل شوی
بایزید او د خپل یو جرنیل کالا پھار بہ مانعتی کبے داربیسے د تسخیر بہ غرض یو فوج اولبر
او دیو خونری جنگ نہ پس اریسہ فتحہ شوہ او د بنگال بہ سلطنت کبے شاملہ شوہ۔ ددے
صوبہ بہ شمولیت نہ صرف د سلیمان سلطنت وسعت بیاموند بلکہ بہ مالی لحاظ سرہ نصم
دیر مستحکم شو۔ داربیسے بہ علاقہ دھغہ خپل دیانت دار او وفادار وزیر، لودی، گورنر
اوتاکلو او د پوری، حکومت تے خپل یو جرنیل قتلو خان لوہانی تہ ورکرو۔

لکہ چہ ویشی شوی دی اکبر د خپل سلطنت دا آغاز نہ دا صوبہ نیولے وو چہ پنبتانہ تہ بہ
ہردستور چہ کیدے شی د سیاسی اقتدار او بہ ہند کبے د باعزتہ او خود دار ژوند تیرولو
نہ محروم کری۔ ددے مقصد د حصول بہ لڑ کبے بہ دھغہ یو موقع ہم نہ خطا کولہ۔ بلکہ
کلہ کلہ بہ تے ہیچ بے ہیچہ د تصادم موقع پیدا کرے۔ د سلیمان مقتدر سلطنت د دھغہ تہ
سترگو کبے ازغ وو۔ او ددے ختمولو تہ لیوالہ وو۔ بہ بل لور سلیمان ہم دیر دورانیش
او چالاک سیاستدان وو۔ دھغہ د خپل سلطنت د استحکام او وسعت د پارہ د اضروری
گنہلہ چہ ترشومرہ کیدے شی د مغلو سرہ زور آزمایی نہ ٹان او ژغوری۔ بہ دے لڑ کبے دھغہ تہ
مبتاطہ پالیسی اختیار کرہ۔ سرہ ددے چہ دھغہ تہ سلطنت کبے د بنگال، بہار او اریسہ غوندے
وسیع، زرخیزہ او آبادے صوبے شاملے وے۔ دھغہ د سلطنت مالی وسایل دیر وسیع او
دھغہ فوجی طاقت دیر مضبوط وو۔ دھغہ تہ خپل سلطنت کبے یو خود مختارہ بادشاہ وو۔
او اصولاً او قانوناً تہ دا حق لرو چہ خپل ٹان تہ بادشاہ او وائی۔ او بہ خپل سلطنت کبے
خطبہ او سکہ بہ خپل نوم جاری کری۔ ددے تہ لو خبرو باوجود دھغہ تہ چونکہ دا معلومہ
وہ چہ اکبر د تصادم د پارہ محض بہانہ لہوی۔ نو دھغہ ددے خبرو نہ ٹان او ژغورلو۔ دھغہ تہ
خپل ٹان د پارہ د بادشاہ بہ ٹانے د «حضرت اعلیٰ» خطاب اوتاکلو۔ دا خطاب شیر شاہ ہم
بہ ۱۵۳۵ء کبے دہمایون بہ وخت کبے اختیار کرے وو۔ بہ خپل سلطنت کبے خطبہ او سکہ
ہم د اکبر د نامے جاری کرہ۔ او ددے نہ علاوہ دھغہ د مغل وائسرائے ٹان زمان سرہ ہم
دیر خوارہ تعلقات قائم کرل۔ دا وائسرائے د اکبر د استعاری پالیسی نہ برخلاف وو۔ او بہ
دماغ کبے تہ د اکبر برخلاف باغیانہ خیالات پالی وو۔ دغہ وجہ وہ چہ د سلیمان سرہ بہ
دوستی کبے ددے ہم فائدہ وہ۔ بہ دمرحال بہ دے احتیاطی تدابیر نو دھغہ تہ خپل ژوند
کبے د مغلو د تصادم نہ خپل سلطنت محفوظ اوساتلو۔ او دغہ شان تے ورلہ دیر استحکام
اوجھیلو۔

۱۵۶۴ء کبھے مغل وائسرائے خان زمان اووڑے شو۔ به مغل حکومت کبھے خان زمان د سلیمان پوخ دوست وو۔ دداسے مخلص او پوخ ملگری به مرگ سلیمان ته لویه صدمه اور سیدالہ۔ ولے بیا هم دهغه دخپل لائق وزیر لوری به مشوره خپله د احتیاط زړه پالیسی جاری او ساتلہ۔ او د نوی وائسرائے منعم خان سره ټے دوستانه تعلقات قائم کړل او چه تر ټوړوندے وو دهغه به خپل ذهانت، تدبیر او سیاسی دوراندیشی به مشرقی هند کبھے د پښتو د پاره یو وسیع او مضبوط سلطنت قائم او ساتلو۔ دهغه به یولور د مخلو جارمانه خواهشاتو ته لوټ بندیز اچولے وو۔ او به بل لور ټے خپل سرکبن او تیز دماغه پښتنو امیرانو ته واک اچولے وے۔ او هغوی ټے به مغل سلطنت کبھے د جارمانه اقداماتو نه منع ساتلی وو۔ او دا یو حقیقت دے چه دهغه دمرگ (۱۵۶۲ء) نه پس د پښتنو اتحاد او سلطنت استحکام ته لویه صدمه اور سیدلہ۔ ولے چه ددے نه پس د سرکبنه او سر تیزه پښتنو واک دهغه د ټلمو ناعاقبت اندیشه ټامنو به لاس کبھے راغلے۔ او هغوی دخپل پلار د عقلمندانه پالیسی نه به خپل ژوند کبھے هم خلاف وو۔ او کوم وخت چه ټے اختیار خپل لاس ته راغلو نو دخپلو غلطو اقداماتو به وجه ټے صرخته تباہ کړل۔

دے کبھے شک نشته چه سلیمان کرلانی به هند وستان کبھے د پښتنو آخری لوټ حکمران او لوټ مشر وو۔ د پښتنو د بد قسمتی به ورځو کبھے د اکبر غونډے طاقتور بادشاه به مقابلہ کبھے به بنگال، بهار او اریسه غونډے ابادو، زرخیزو او وسیعو صوبو باندے مشتبلی یو سلطنت تشکیل کول او هغه د اکبر د استعمار نه محفوظ ساتل د سلیمان کرلانی د تدبیر، قابلیت او سیاسی دوراندیشی یو شانداره کارنامه وه۔ د تار به تار او بے سروسامانه سرکبنو پښتنو به یو مرکز باندے راغونډول او هغوی به خپلو کبھے متحد ساتل او دخپلے محتاط پالیسی سره هغوی هم آهنگ کول به خپل قام باندے دهغه د لوټ اثر، د دهغه د قائدانه صفاتو او دهغه د تنظیمی قابلیت یو شرکند دلیل دے او دامبالغه نه د ه چه د شیر شاه نه پس به پښتنو کبھے بل داسے محتاط، دوراندیش او د سیاسی تیز فہمی فاوند شوک نه وو پیدا شوک۔ سلیمان یو عادل او کامران حکمران وو۔ دهغه به عهد حکومت کبھے به سلطنت کبھے امن امان او خلق خوشحال او فارغ البال وو۔ د پښتنو دا آخری ستر حکمران او عظیم پښتون به سکاھل کبھے وفات شو۔

داؤد کراچھے :- د سلیمان د وفات نه پس دهغه مشر ټوټے بایزید د پلار جانشین

شو۔ بایزید یو ناعاقبت اندیش، خود سره او د سیاست نه خالی ټلے وو۔

د تخت نشینی سره سم هغه د خپل پلار پالیسی پر بنسټه - او خطبه او سکه د خپل نوم جاری کړه - ول هغه یوازې دا حاکمیت او نه کړو - بلکه د پښتو امیرانو سره هم هغه د پلار پاله پر بنسټه - او د هغوی په تباہی د گوتو پورے کړے - د دے نتیجه دا شوه چه ټول پښتانه امیران په شان او ویریدل - او د هغه برفلا ف د سازشونه شروع کړل - د سازشیانو مشر قتلو خان لودھانی وو - چه د سلیمان یو جرنیل وو - د دے سازشونو په نتیجه کښه بایزید د خپل حکومت په اتلسه ورځ او وژلے شو -

د بایزید مرگ د پښتو ترمینځه قبایلی بغضونه او تعصبات بیا تازه کړل - او سدستی هغه حالات پیدا شول هه رنگ چه د اسلام شاه د مرگ نه پس د عادل شاه سوری د تخت نشینی په نتیجه کښه پیدا شوی وو - امیران په خپل منځ کښه د لے د لے شول - او د تخت د پاره درے د دعوی داران او دریدل - افرد عارضی کشمکش او جنگونو نه پس د وزیر لودی په قابلیت او وفاداری د سلیمان دوئم هون د داؤد بادشاه او منلے شو -

لودی یو ډیر قابل انسان او د پښتنو د اتحاد مقصد هغه ته د هرڅه نه زیات عزیز وو - دغه وجه وه چه هغه په خپل تدبیر او قابلیت په پښتو کښه اتحاد پیدا کړو - او داؤد د مختلفو دعوی دارانو او مغلو په مقابل کښه کامیاب کړو - هه لږه موده خو داؤد د خپل قابل او محسن وزیر لودی په مشورو او هداياتو عمل کولو - ول دا حالت ډیر زربدل شو -

د خپل هوانی په جوش کښه داؤد هم د احتیاط او دوراندیشی پالیسی پر بنسټه - هغه چه خپل وسیع سلطنت ته چه په بنگال ، بهار او اریسه مشتمل وو - خپل عظیم فوج ته او خپلو وافر خزانو ته خیال او کړو نوهغه دا اووس چه زما سلطنت د اکبر سلطنت نه په هه کښه کم دے - او د دومره وسیع مالدار او په فوجی لحاظ سره مضبوط سلطنت لاند د خپل شان ته ول بادشاه او نه وائی - دغه وجه وه چه هغه هم د خپل ورور په شان خپل شان ته د بادشاه خطاب او ټاکلو - خطبه او سکه د په خپل نوم جاری کړه - او د مغل حکومت په شان د خپلو امیرانو وزیرانو ته خطابونه ورکول شروع کړل - او خپل شان د په هر لحاظ سره خود مختار او د مغلو د اقتدار نه آزاد او گڼلو - او لکه چه وړاندے موویلی دی په داسے کولو کښه داؤد نه هه اخلاقی ضابطه ماته کړی وه او نه قانونی - لیکن چونکه اکبر په پښتنو په حکومت باندے د خپل د پاره شنه بڼه لټولے نو داؤد د فعل د دهغه سرکښی او گڼله - او مغل وائسرائے منعم خان ته د په بهار باندے د خپل

ہدایت اوکرو۔

لکہ چہ ورائندے وٹیلے شوی دی دبایزید پہ مرگ بہ پبنتو کبے داتفاق لوبہ فتم شوی وہ۔ او پہ دوی کبے خود غرضی او قبائلی رقابتونہ رالہیدی و و۔ او اگرچہ وزیر لودی پہ خپل قابلیت دوی بیا راغونہ کبری و و لیکن کوم اورچہ گکیدلے و و ہغہ پورہ پورہ مہر شوی نہ و و۔ د داؤد امیرانو اوس دہغہ د وزیر لودی وجود د خپلو ناپاکہ اغراضو پہ لار کبے لوٹے بندیز او گنلو۔ او دے مخلص او لوٹے لپنتون برخلاف پہ سازشونو کبے لگیا شول۔ د داؤد پہ زپہ کبے د دہغہ برخلاف بدگمانی پیدا کرے۔ او داغ دے حد تہ اورسولے چہ احسان فراموش داؤد اول دلودی ٹوٹے یوسف خان او وڑلو۔ او تہ مودہ پس دے پہ اعتبار کبے یواغے خپل محسن نہ بلکہ دتولو پبنتو محسن لودی او وڑلو۔ او پہ خپل بد بختی دے پہ خپل لاس مہر او نگولو۔ دے کبے شک نشتہ چہ لودی پہ خپل قابلیت او دوران دیشی پستانہ پہ خپل مینع کبے پہ یو مقصد او مرکز راغونہ کبری و و۔ او دغہ شان دے پہ خپل پالیسی د پبنتو سلطنت د مغلو د جارحانہ حملو نہ محفوظ ساتے و و۔ و لے دلودی قتل د مغلو دلارے نہ یو لوٹے بندیز لرے کپرو۔ دا یو داسے حقیقت دے چہ مغل مؤرخ ابوالفضل ہم دے اعتراف کوی او داسے وائی:

د دا دشہنشاہ (اکبر) غوش قسمتی وہ چہ دہغہ دشمنانو ریعے داؤد وغیرہ پہ خپلہ ہغہ کار دے لودی "قتل" تر سرہ کپرو کوم چہ دشہنشاہ نوکرانو د خپلو بہترینو کوششونو باوجود سر تہ نہ شو رسولے۔ دا وینا د لودی دشخصیت د بندیز او دہغہ د قابلیت او سیاسی دوران دیشی یو واضح ثبوت دے۔

د خپل قابل وزیر قتل تہ داؤد د قتلو خان لومانی، کجر خان کرلانی، او سری ہاری ہندا و وزیر پہ لیسون تیار شوی و و۔ چنانچہ دلودی د قتل نہ پس قتلو د وزارت پہ عہدہ او تکلے شو۔ او سری ہاری تہ د وکالت عہدہ ورکریے شوی۔ د دے دوارو امیرانو د داؤد سرہ یواغے دا غداری نہ وہ چہ ہغہ دے د خپلو اغراضو د پارہ د خپل محسن لودی قتل تہ او پارولو۔ بلکہ دے نہ پس ہم دوی پہ چیرو نازکو موقعو د خپلو مفادو د حفاظت پہ غرض د مغلو سرہ سازشونہ او کپل۔ او د داؤد بپری دے غرقہ کپرو۔

دلودی قتل پہ پبنتو کبے لویہ دے اتفاق پیدا کپرو۔ اکبر خو بہ ہمسے ہم پبنتو تہ پہ او بو کبے خولے خولے کیدو۔ داسے موزونہ موقع ہغہ کلہ غنطاکولہ۔ چنانچہ د لودی د قتل نہ پس دے سیدستی خپل وائسرائے منعم خان تہ پہ بہار باندے د خپل ہدایت

اوکړو - او منعم خان د یو لوی فوځ سره په بهارمله اوکړه - اگرچه د داؤد سره د منلو د مقابلې د پاره یو لوی فوځ موجود وو - بیا هم هغه په میدان مقابلې او نه کړه - پټه ته واپس شو - او په قلا کې محصور شو - مغل فوځونو قلا محاصره کړه - ولې د مغلو پاتې د محصورینو په نیت او مدافعت کې څه فرق نه شو راوسته - اضر په سکا کې اکر په خپله د جنگ موقع ته راغ - د پټې محصورینو ته به خوراک او د ضرورت سامان د حاجې پورته رارسیدو - چنانچه د اکر په مدافعت دا عاقله د یو سخت جنگ نه پس فتحه شوه - د حاجې پور سقوط د محصور پښتونو زړونه پرې ایستل - او هغوی د قلا خالی کولو فیصله اوکړه - ولې داؤد د قلا په پرې کېدلو رضا نه وو - چنانچه هغه څه په ناڅرې کې په شرابونښه کړو - او شپه په شپه څه د قلا نه بنگال ته اورسولو - د قلا د خالی کولو کار بجرخان کرلاڼي ته حواله شوه وو - په دې کار کې پښتو ته حد په صورت زیان اورسیدو - د شپې په توره تیاره کېدلو د سیند بند مات کړه وو - او دغه شان ټول سیلاب سیلاب او جبهه جبهه وو - په دې سیلابونو او جبهو کې شمیره هاتیان، اسونه او سازو سامان د پښتونو نه گیر شو - او د مغلو لاس ته راغ - ډیر پښتانه په سیند کې لاهو شول - او ډیر د مغلو په تورو مړه شول - د قلا د خالی کولو نه پس مغلو په پټنه قبضه اوکړه - او د سکا تر اخره پوره مغلو د پښتونو ته سراج کړه ، موځیر ، بهاکپور او کول منک او نوره ډیره علاقې لاندې کړه -

د شکست نه پس داؤد بنگال ته لاړ - او د بنگال د حفاظت په عرض څه د تیلو کړه دره محفوظه کړه - دا دره د ډیر پخواني زمانې نه د شمالی هند دلوری نه په بنگال کې د داخلیدو دروازه گنلې شي - د دې د حفاظت په عرض شیر شاه په خپل وقت کې یو قلا هم جوړه کړی وه - داؤد د څه فوځ پرې کېدو - ولې دا ناکافي وو -

مغل سپه سالار منعم خان هم د داود په تعاقب کې د تیلو کړه درې ته راو رسید - ولې د هغه د پاره په دې دره تیریدل گران وو - ولې د هغه دا مشکل ځنې زمیندارو اسان کړو - او هغه ته څه د بنگال د داخلې د پاره یو پټه لاره او بڼه - منعم خان ځنې فوځي دستې په دې لاره او لیږلې - د داؤد د تیلو کړه حفاظتی فوځ چه د مغلو دا فوځ اولیدو نو په وار خطایي کې ترینه بند پیوند خطا شو - او د جنگ نه بغیر او تنبیده - په دې ډول د تیلو کړه اهمه دره د جنگ نه بغیر د مغلو په قبضه کې راغله -

د تیلو کڑھی قبضے ہول بنگال دمغلو پہ تلی کینے کینسود۔ داؤد چہ ددے
حالاتونہ خبر شو نو د پریشا نئی پہ حالت کینے خپلہ دارا الخلافہ د تانہے نہ سکاؤن
تہ بدلہ کرہ۔ پہ ستمبر ۱۵۵۷ کینے منعم خان پہ تانہہ قبضہ اوکرہ۔ او چیلے فوجی
دستے پہ پینتو فوٹونو پیسے د بنگال پہ مختلفو علاقو کینے خورے کرے۔

پہ ۱۵۵۷ کینے د توکاری پہ مقام دمغلو او پینتو ترمینحہ بیا یو مونڑے جنگ او شو۔
داخل میدان پینتو او کھتلو۔ ولے دمکیل فتحے حاصلولو نہ اول د جنگ پہ میدان کینے
پہ لوہا اختہ کیدل د پینتو فوٹیا تو یو داسے بد عادت و وچہ پہ دے بد عادت دوی
دیر ملہ خپلہ فقہ پہ بائیلادت بدلہ کری دہ۔ داخل ہم دوی پہ لوہا اختہ شول۔ مغلو
چہ دوی پہ لوہا مشغول اولیدل نو بیائے پرے حملہ اوکرہ۔ او دوی نے پہ تینستہ بھور
کرل۔ داخل ہم د پینتو دیر ملی پہ جنگ کینے مرہ شول۔ او بے حسابہ دمغلو پہ لاس
کینے بند یوان شول۔ بلہ ورخ دا جنگی قیدیان د منعم خان پہ حکم او وڑے شول۔ او د
ہخوی د سرو نو نہ اتیا لوہے مونارے سارے کرے شوے۔

دے شکست د داؤد فوجی طاقت پہ لویہ صدمہ اورسولہ۔ ولے مغل ہم ددے وضعیت
نہ ضروو۔ او داؤد ساہ اخستلو تہ نہ پرے بنودلو۔ د شکست نہ پس داؤد دکتک پہ
قلہ کینے محصور شو۔ او دمغلو سرہ نے د صلحے خبرے اترے شروع کرے۔ مغل اگر چہ
گھنڈویہ وو۔ ولے پہ یو فوجہ جنگونو دوی ہم زلی وو۔ نو داؤد سرہ نے صلحے تہ غا پرہ
کینسود۔ د دوی پہ مینح کینے معاہدہ اوشوہ۔ چہ دھغ لہ مخہ داریسے صوبہ د داؤد
سرہ پاتے شوہ۔ داؤد داکبر بالادستی او منلہ۔ او دھغہ پہ نوم نے د خطبے او سکے جاری
کولو وعدہ اوکرہ۔ ددے معاہدے لہ مخہ پہ بنگال او بہار بانڈے دمغلو قبضہ تسلیم شوہ۔
اگر چہ عملاً پینتو امیرانو پہ بنگال او بہار بانڈے دمغلو اقتدار تسلیم نہ کرو۔ او دوی د
مغلو سرہ پہ دے علاقہ کینے جنگونہ کول۔ خصوصاً د بنگال شمالی علاقے او د بہار جنوبی علاقے
د پینتو پہ قبضہ کینے وے۔ پہ ۲۳ اکتوبر ۱۵۵۷ منعم خان وفات شو۔

د منعم خان وفات د داؤد زریہ بیا د بنگال او بہار تسخیر تہ لیوالہ کرو۔ چنانچہ ہغہ
پہ خاموشی کینے پہ بنگال حملہ اوکرہ۔ او سدستی نے پہ خپلہ زریہ دارا الخلافہ تانہہ قبضہ
اوکرہ۔ او د تیلو کڑھی درہ نے ہم نینہ مضبوطہ کرہ۔ د داؤد دے ناٹھاپی حملے پہ بنگال
کینے پہ ہرٹاٹے کینے مغل فوٹونہ وار خطا کرل۔ او ہخوی د جنگ نہ بغیر بنگال پرے بنود
اکبر چہ ددے واقعاتونہ خبر شو نو ہغہ د خان جہان او پور میل پہ ماتحتی

کینے یو لوٹے فوڅ د بنگال په دوباره تسخير مقرر کړو - دا فوڅ په نومبر ۱۵۵۰ کينې د اکرې نه روان شو - د بهاکپور سره نژدې د بنگال نه تسخیر کولې فوڅ هم د دوی سره یو ځای شو - ولې دا فوڅ دومره ویرې واخستې وو چې په ډیره مشکه دنوی فوڅ سره دوباره بنگال ته په تلو آماده شو -

دا ځل داوډ د تیلوگرهڼې د حفاظت د پاره درې زره پښتانه فوڅیان پرې بنودلی وو د یو خونړی جنګ نه پس مغل فوڅونه د تیلوگرهڼې په تسخیر کینې کامیاب شول - او د بنگال د حفاظت دا اهبه دروازه یو ځل بیا د مغلو لاس ته راغله - او خان جهان د تانهای لاره او نیوله - داوډ دده مقابلې ته د راج محل دره نیولې وه - او دلته داوډ خپل طاقت دومره مضبوط کړې وو چې مغل فوڅونه څه اووه میاشتې ایسار کړل - دې توقف ، د خوراک کې او د بارانونو تشکیل کیدلو د مغل فوڅونو زړونه او غوړزول -

د دې نه علاوه مغل فوڅونه اکثر په سني مذهب وو - د شیعه جرنیل خان جهان په ماتحتی کینې په جنګ کولو هم ناراضه وو - دا داسې حالات وو چې د داوډ په حق کینې موافق وو - او دهغه دکامیابې امکانات روشن وو -

خان جهان چې د خپل فوڅ په حالت پوه شو نو هغه سمدستی د اکبر نه د خوراک او فوڅی کک خواست او کړو - او اکبر سمدستی هغه ته د خوراک ډیر سامان او نوې فوڅ اولیبرلو - په بل لور هغه د داوډ په امیرانو کینې هم ځان له ډله پیدا کړه - او داوډ دوه اعتباری امیران سری هادی (هندو) او قتلو خان لوهانې په خپله پرې راوړول - دا دواړه هغه سری دی چې د دوی په لیسون داوډ خپل محسن وزیر لودی قتل کړې وو - په دې نازکه موقع کینې چې د داوډ او ټولو پښتنو ژوند او عزت او ناموس په خطر کې وو - د دې امیرانو غداری یو داسې ناقابل معافی جرم دې چې د هغې مثال موندل به گران وی -

په دې موقع د داوډ هندو وزیر مغل جرنیل ته د داوډ د سلطنت اهم کاغذات او فوڅی رازونه شرگند کړل - او د دې په بدل کینې څه د مغلو نه د خپل جاگیر جیسورد حفاظت وعده واخسته - د سری هادی یواځې دا غداری نه وه - بلکه هغه د خپل محسن پادشاه په داسې نازک وخت کینې چې هغه د مرګ و ژوند په ځکړه کینې تکیا وو ټوله خزانه په کشتی کینې بار کړه او په چپه ځله څه خپل جاگیر (جیسور) ته اورسوله - او په خپله د خپل ورور سره او تسخیر کړه - په دې دستور قتلو خان لوهانې هم د مغلو نه په اړیکه کینې د خپل جاگیر او حکومت وعده واخسته - او د دې په بدل کینې دا وعده ځان او کړه

چه په جنگ کښه به هغه رقتلو) داسه پوزیشن اختیاروی چه دفعه په وجه د داؤد شکست یقینی کړی -

د مغلو سره د جنگ نه اول داؤد ته د خپل اعتباری وزیر سری هاری د غداری مال معلوم شو. او هغه په دس واقع دومره ناامید شو چه هغه دراج محل د دره محفوظ پوزیشن چه هلته هغه اووه میاشتې مغل فوځونه تم کړی وو پرې بنودلو او د یو آخری قسست ازمايئ په عرض دراج محل په میدان کښه د مغلو سره جنگ ته آماده شو. - دامشهور او فیصله کن جنگ په ۱۳ جولائی ۱۵۵۶ کښه دراج محل په میدان کښه او شو. او مغل په کښه کامیاب شول -

دراج محل جنگ د پښتنو او مغلو ترمنځه اخری فیصله کن جنگ وو. د بد قسستی نه د داؤد د فوځ یو ډیر تورباله افرجنید خان چه د داود تر بور وو د جنگ په ابتدا کښه ډیر بد بد ژوبل شو. د دس باوجود هم هغه په ډیره بهادری او جنگیدلو. په اوله مبله کښه پښتنو مغل فوځونه او پچقول - لیکن د مغل فوځ په کوله باری د داؤد د فوځ یو بل نومیاله افرکالا په پاره سخت ژوبل شو. او هغه د میدان نه اووتلو. دغه شان جنید خان هم د جنگ په میدان کښه اووژل شو. د دس افرانو په مرگ د پښتنو فوځیانو پیسې سستې شوې. او تښتې ته اوکړه. داؤد هم د جنگ د میدان نه او تښتیدو وکله اس ته په یو جبهه کښه کیر شو. او دغه شان د مغلو په لاس کښه بند یوان شو. او وروستو د مغل جرنیل خان جهان په حکم اووژل شو. او دهغه سرداکبر په خدمت کښه اولیرل شو -

دراج محل دس جنگ په مشرقی هند کښه د پښتنو د سلطنت اخری باب ختم کړو. د نعمت الله مطابق دراج محل په میدان کښه د پښتنو د شکست باعث د قتلو لوهانی غداری وه. چه ذکر ته پورته شوه دس. د قتلو ظان دا غداری حکم رښتیا معلومېږي چه د بنگال و بهار په علاقو باندس د قبضه نه پس د اریسه علاقہ د قتلو په قبضه کښه وه. او دا علاقہ د ۱۵۸۳ پورس د هغه په قبضه کښه پاته وه. دغه وخت چه د بنگال او بهار مغل امیرانو د اکبر غلاف بغاوت اوکړو. نو قتلو خان هم د هغوی ملگرتیا اوکړه. او د دس په نتیجه کښه دا علاقہ دهغه د لاس نه اووتله. په دس ډول چه د سری هاری سره کومه غداری منسوبه ده. هغه هم درستله معلومېږي حکم چه هرکله د داؤد د شکست نه پس مغل په بنگال قبضه اوکړه. نو د جیسور علاقہ د سری هاری په قبضه کښه پاته شوه. دا د دس خبره

واضح ثبوت دے چہ دداؤد دے دوارو امیرانو دخیل مفادو دپارہ دمغلو سرہ سازش کرے وو۔ او دادھغ غداری انعام وو۔

کہ چرے موبرد پښتنو ددے سلطنت دزوال اسباب اولتوو نوھغه بہ پہ لنډو الفاظو کبے داس بیان کروچہ ددے سلطنت دزوال بنیادی سبب د داؤد غلطہ او دنا عاقبت اندیشی پالیسی وہ۔ د داؤد دتولو کارونو نہ ناوړے کار داو وچہ هغه د خود غرضہ او سازشی امیرانو پہ لسون خپل هغه لائق وزیر قتل کروکوم چہ ددوی د خاندان جانثار او پہ خپله د داؤد لوئے محسن وو۔ دامت د داؤد تہ هم ددے وزیر پہ قابلیت رسیدے وو۔ ددے نہ علاوہ لودی پہ خپل قابلیت پہ یو لور پہ پښتو امیرانو کبے پړے اچولے وو۔ او پہ بل لورے دمغلو د جارجمانہ اقداماتو پہ لار کبے هم لوئے بندیز پیدا کرے وو۔

د داؤد دویم ناوړہ کار داو وچہ خپل غیر مسلم وزیر سری هاری تہے چیرے پراسیټے واگے وکرے وے۔ او هغه د خپلو مالیاتو مکمل اختیار من کرے وو۔ دغه وجہ وه چہ دے غدار هندو پہ دیر نازک وخت کبے د داؤد توله خزانہ جارو کرے۔ او هغه تے خپل کور تہ اور سولہ۔ او داؤد پرے هله خبر شوچہ اوبہ بیا دورخه اوریدے وے۔ دے امان فراموشه هندو یواځے دانہ چہ داؤد تے پہ دیر نازک وخت کبے دپولے پرق تہ کښینولو۔ بلکه د هغه پہ سرے هم صرفه اونہ کرے۔ او د هغه ټول فوجی رازونہ تے مغلو تہ څرگند کرل۔ او پہ دے ډول تے دهغه شکست یقینی کرے۔ هم په دے ډول قتلو لو هائی چہ د خپلو عارضی مفادو پہ خاطر د داؤد او تولو پښتنو د مفادو سره کومه غداری کړی ده هغه هم پہ خپل نوعیت کبے د سری هاری د غداری نه کبه نه ده۔ بلکه د پښتو دمفادو پہ نقطه نگاه د قتلو غداری د پړه سنگینه ده۔ سری هاری خوبیا هم یو زر پرست هندو وو۔ هغه چہ هغه کړی دی د خپل فطرت مطابق تے کړی دی۔ د داؤد فرض ووجه ددے هندو د فطرت مطالعه تے په ژور نظر کرے وے۔ او خپل ځان تے وین ساتلے وے۔ ولے قتلو خان خو پښتون وو۔ هغه تہ دا خیال بکار ووجه د اکبر په مقابلہ کبے چہ هغه دنام پښتون د اقتدار مخالف وو۔ د خپل قام او د خپل سلطنت د وسیعو مفادو پہ خاطر په عارضی فائدہ نه وے غولیدے۔ او دے غداری تہ نه وے امداد شوے۔

د پښتنو ددے سلطنت د زوال بل باعث د اکبر هغه عزم وو چہ هغه ددے سلطنت په باب کبے کرے وو۔ اکبر په هر قیمت پہ هند کبے د پښتنو د اقتدار د ختمولو اراده کړی وه۔ او دهغه دا اراده د داؤد د غلطو اقدامونو په نتیجه کبے کامیابه شوے۔ او دغه شان پښتنو په بنگال او برہار کبے خپل هغه کوراو سلطنت بیا لود چہ هغه دشیر شاه په دانایی او قابلیت قائم شوے او د سلیمان کرلانی په سیاسی تدبیر محفوظ ساتلے شوے وو۔

په بنگال او بهار کښه د پښتنو په دور کښه انتظامي کيفيت

د بنگال علاقه د شیر شاه د عروج د وخت نه د پښتنو د مرکزي سلطنت يو حصه وه. ولې هر کله چه د عادل شاه په وخت کښه طوائف الهوکی شروع شوه نو په دس صوبه کښه محمد خان سورد خپله خود مختاري اعلان او کړو. او دا صوبه د هند د مرکزي حکومت نه بيله شوه. او د داؤد کرلاني د مرگ تر نيټه (۱۵۷۶ء) پورس په دس خطه کښه خود مختار حکومت قائم وو.

د سوري حکومت په زمانه کښه د بنگال په خطه کښه سوري او کرلاني پښتانه د اهيت ځاوندان وو. بيا په کرلاني دور کښه کرلاني او لوهاني پښتو تفوق حاصل کړو. په دس خطه کښه هم د پښتنو سلطنت د قبائلي مشرئ په خصوصياتو او رواياتو قائم وو. د شیر شاه په عهد کښه بنگال په يوڅو حصو کښه تقسيم وو. او دا ټوله علاقه قبائلي سردارانو ته په ځاگير کښه ورکړه شوی وه. سوري او کرلاني بادشاهانو هم دغه علاقه خپلو خپلوانو او اميرانو ته په ځاگير کښه ورکړه وه. دا قبائلي سرداران به په خپلو خپلو ځاگيرونو کښه عملاً خود مختار وو. ولې د بادشاه به وفادار وو. او د جنگ په وخت کښه به د خپله خپله قبيله د فوځ سره د بادشاه مدد کولو. او مقرر خراج به د هم ورکولو.

په دس خطه کښه هم د پښتنو مرکزي حکومت په هغه اصولو او رواياتو قائم وو څه رنگ چه د دوی سلطنت په شمالي هند کښه وو. په دس انتظام کښه به بادشاه د يو انتظامي سربراه او د پښتون اولس د يو مشر حيثيت لرلو. اگر چه بادشاهي به موروثي وه. ولې د جانشين په انتخاب کښه به قبائلي سردارانو خپل انتهائى اثر ورسوخ استعمالولو. تر کومه چه د بادشاه او د دس قبائلي سردارانو تعلق وو د هغه به تر ډيره حده د بادشاه په خپله شخصيت، قابليت او سياسي شعور مبنی وو. د سليمان کرلاني په شان يو مدبر او قابل بادشاه

بہ دہولو سردارانو وفاداری او اعتماد حاصلوے شو۔ او د داؤد پہ شان یو کمزورے حکمران
بہ ددے سردارانو پہ لاس کینے لویدلو۔ بہ دے صورت کینے مقتدر رو سردارانو پہ
پالیسی او مشورہ پہ بادشاہ ورتلہ۔

بہ بادشاہ پیسے دا اختیار تو پہ لحاظ دونم سرے وکیل وو۔ دے بہ لوٹے مشراو
انتظامی افسر اعلیٰ وو۔ وکیل بہ د بادشاہ د لوری نہ د انتظامی معاملتو مگرانی کولہ۔ او د
ضرورت او پہ ہنگامی حالاتو کینے بہ ٹے پہ خپلہ فیصلے ہم کولے۔ او ہفہ بہ ٹے پہ عمل کینے را
وستی۔ دلودی د قتل نہ پس دا عہدہ داؤد قتلوغان لوہانی تہ ورکریے وہ۔

بہ وکیل پیسے دا اقتدار پہ لحاظ بلہ عہدہ د وزیر وہ۔ وزیر بہ عموماً د محکمہ مال افسر
اعلیٰ وو۔ او پہ مالی معاملاتو بہ ٹے مکمل اختیار لرو۔ داؤد پہ خپل وقت کینے پہ دے عہدہ
د خپلے ہلکوالی د زمانے دوست او ملکرے یو بنگالے ہندو سری نیاری مقرر کریے وو۔ او د
بکرماجیت خطاب ٹے ورکریے وو۔ دے ہندو د داؤد د دوستی نہ دا نا جائزہ فائدہ اضتی
وہ چہ د مال پہ محکمہ کینے ٹے خپل ٲول ورونہ او عزیزان نوکران کری وو۔ او پہ دے
وجہ ٹے پہ مکمل طور مالی معاملات پہ قبضہ کینے وو۔ د داؤد ددے دوار واہو عہدے
دارانو ذکر ورنندے شوے دے۔

د وزارت نہ علاوہ د اقتدار پہ لحاظ بلہ عہدہ د دیوان عرض وہ۔ ددے محکمے
پہ ذمہ بہ د فوجی معاملاتو انتظامات وو۔ دے محکمے تہ محکمہ دفاع وٹیلے شو۔ داؤد
پہ خپل وقت کینے دا محکمہ کجرغان کرلانی تہ حوالہ کری وہ۔ او ہفہ گویا د داؤد وزیر
ہنگ وو۔ داررے وارہ عہدے دار بہ عموماً د بادشاہ مشیران وو۔ او پہ اہو معاملاتو
کینے بہ د دوی پہ مشورہ کار کیدلو۔ ددے نہ علاوہ پہ دوی پیسے دا اقتدار پہ لحاظ
مشہ لار عہدہ وہ۔ داؤد د سپہ سالاری پہ عہدہ خپل یو امیر اسماعیل خان سلاح دار
ٲاکیے وو۔ او ہخہ تہ ٹے دغان خانان خطاب ورکریے وو۔

د بنگال ہینتو بادشاہانو بہ یو مضبوط اولوٹے فوٹ ساتلو۔ د سلیمان کرلانی
فوٹ پہ ۳۶۰۰ ہفتیانو، خلویبت زرہ سورو او موارلس زرہ پیادہ سیاہیانو مشتمل
وو۔ ددے سرہ شل زرہ تو پے ہم وہ۔ او ددے نہ علاوہ خوسوہ جنگی کشتی
ٹے ہم لرے۔

د بنگال ہینتہ حکمرانان د شمالی ہند د ہینتو حکمرانانو پہ شان بے تحصبہ وو۔
او د خپل غیر مسلم رعیت پہ باب کینے بہ د رواداری پہ پالیسی چلیدل۔ او د دوی

د مفادو نہ بہ ٿے ہیچرے بے پروائی نہ کولہ۔ دوی بہ د ہندوانو د قابلو افرادو
 ڊیر قدر کولو۔ او د ذمہ واری عہدہ بہ ٿے ورکولے۔ د سلیمان کرلانی پہ بیان کینے
 د ٿئے ہندو عہدے دارانو ذکر شوے دے۔ د داؤد پہ وخت کینے حنو دھختہ دوزیر
 سری ہاری د اقدار پہ وجہ د مالیاتو پہ محکمہ د ہندوانو قبضہ وہ۔

د ابادشاہان د ٺیل غیر مسلم رعیت د مفادو نہ ہیچرے ہم بے پرواہ نہ وو۔

او پہ مختلفو طریقو بہ ٿے دھنوی مدد کولو۔ دوی بہ بنگالی ٺبے تہ ہم پہ درنہ
 سترگہ کتل۔ دغہ وجہ دہ چہ بنگالی ادب پہ دے دور کینے نمایان ترقی کری وہ۔ پہ دے
 دور کینے ٿئے مسلم شاعرانو ہم بنگالی ادب تہ ڊیرے بھیننے کری دی۔ پہ دے شاعرانو
 کینے فیض اللہ، دولت وزیر بہرام او دوتا غازی د ٺیلو ادبی کارنامو پہ وجہ دستاویز

وردی -

د پښتنو په باب کښه د اکبر پالیسی

د سیاسي اقتدار د حصول کوم جنک چه د پانی پت په میدان کښه شروع شوه وو۔ هغه په قطعی او موثر شکل کښه د راج محل په میدان کښه د داؤد کرلانی په مرگ په ۱۵۷۶ کښه ختم شو۔ او د دغه نه پس پښتانه په هند کښه بے کوره بے اوره شول۔ اگر چه د دغه نه پس هم د اکبر په ټول عهد حکومت کښه ځه پښتانه امیران او قست ازما پښتانه ځوانان کله په انفرادی شکل کښه کله د وفاق په شکل کښه او کله د اکبر د مخالفینو په ملگرتیا کښه جنکیدل ولے د دوی دا جنکونه بے نتیجې او محض د انتقامی جذبے زیر اثر وو۔ او پښتانه په دغه کښه گرم هم نه وو۔ د پښتنو په باب کښه د اکبر پالیسی په نفرت مبنی وه۔ د اکبر د اراده وه چه پښتانه نه صرف د سیاسي اقتدار نه محرومه کړی۔ بلکه په اقتصادی لحاظ بے دوشه او غورزوی چه دوی د سراوچتولو قابل نه شی پاتے۔ دغه وجه وه چه که یو طرف ته به هغه د پښتنو برخلاف فوجی مهبات لیرل۔ نو په بل لور بے دخل حکومت په اغاز کښه په خپل سلطنت کښه د پښتنو جاگیرونه ضبط کړل۔ او خپل شیخ الاسلام شیخ عبدالنبی ته بے هدایت او کړو چه د ټولو خانانو د مدد معاش زمکے ضبط کړی۔ شیر شاه او اسلام شاه په خپل عهد حکومت کښه د پښتنو ټیرو درنو کورنیو، سیدانو، ستانه دارو او نورو مستحقینو ته د گذارے جوگه زمکے ورکړے ولے۔ او د دغه زمکو په آمدن به د هغوی گذاره روانه وه۔ دا زمکے اکبر ضبط کړے۔ ولے دا فسوس خبره دا ده چه هم په دغه حکم کښه د غیر پښتنو په حق کښه شیخ الاسلام ته د تحقیقات او د مستحقینو د سفارش هدایت شوه وو۔ او پښتانه د دغه حق نه محروم ساتلے شوی وو۔ که چرے دا اقدام د سلطنت د اقتصادی مفادو په لړ کښه اوچت شوه ولے۔ نو بکار ده چه دا عام ولے۔ او د پښتون او غیر پښتون تیز په کښه نه ولے۔ او د پښتنو معامله هم د تحقیق نه مستثنی شوه نه ولے۔ ولے په یو حکم کښه د پښتنو سره امتیازی سلوک کول د دغه خبرے عنازی کوی چه اکبر د پښتنو

په اقتصادي لحاظ سره د تباہ کولو اراده لرله -

د پښتنو سره چه د اکبر کوم بغض او نفرت وو هغه د مغل مؤرخينو بالخصوص د ابوالفضل په ليکنو کي ډير څرگند دے - دا ظاهره ده چه الفاظ د مصنف د خيالاتو او جذباتو اظهار کوي - او ابوالفضل چه د پښتنو په باب کي کوم خيالات ظاهر کړي دي هغه په حقيقت کي د اکبر خيالات دي - دے بناغلي ليکوال چه چرته د پښتنو ذکر کړے دے -

نودوي ټي د بد بخته، خردماغه، بے مغزه، فساديانو، بدمعاشانو په الفاظو ياد کړي دي - عام پښتانه خوځه چه چرته د شير شاه ذکر راغلي دے نو هغه ټي هم د غاصب، مکار او دوکه باز په خطابونو ياد کړے دے - شير شاه يواځه دانه چه د پښتنو يو محبوب بادشاه وو - بلکه د ټولو باصنيره مؤرخينو په نظر کي هغه د هندوستان يو داسے بادشاه وو چه دهغه مثال د هندوستان تاريخ لاندے دے پليش کړے - د شير شاه جرم محض دا وو چه هغه د همايون نه د هندوستان هغه سلطنت بيا راستون کړے وو چه دهغه اغاز هم پښتنو کړے وو - او بابر هم د پښتنو نه اخستے وو - نو که شير شاه غاصب وو - نو بابر ته څه وئيل پکار دي ؟ - او په دے ډول چه هر کله په ۱۵۵۵ کي همايون د شير شاه د نالائقه املاکو نه د هند سلطنت بيا ستون کړو - نو دغه وخت همايون ته ولے غاصب نه دي وئيل پکار - او هر کله چه په هر دور کي او هر زمانه کي ميسنه دکونټي، د فاوندوي نو بيا خو هلي و چاته غاصب وئيل مناسب نه دي - دا حقيقت چه د پښتنو په باب کي د اکبر دلي جذبات په نفرت مبي وو - د دے واقع نه معلوم کړي چه د احمد نکر په سلطنت کي دولت خان لودي د معمولي درجے يو امير د دے سلطنت وفادار ملازم وو - په ۱۶۰۱ کي د امير مر شو - د دے د مرگ نه چه اکبر خبر شو نو سمدستي ټي دا او وئيل :-

«امروز از جهان شيرخان افغان رفت» -

د پاتي پت د جنگ نه پس عموماً او دراج محل د جنگ نه پس خصوصاً ډير پښتانه اميرن د اکبر په ملازمت کي شامل شوي وو - په دے اميرانو کي د ځينو نومونه دا دي :- ملک مصطفي خان چه د باز بهادر ورور وو - فتح خان مسند عالي چه د چنار قلعه بغير د جنگ نه اکبر ته سپارلي وه - او د اکبر ملازمت ټي په ډير اخلاص اختيار کړے وو - او د اکبر د پاره ټي ډير مهمت سرکړي وو - حسن خان ييټن چه د سليمان کرلاني يو امير وو - د پټن د سقوط نه ټي اول د داؤد ملازمت پرے بنودے او د اکبر په ملازمت کي شامل شوه وو - او د پټن د قلافتحه هم د دے حسن خان د دد برونو په نيجه کي حاصله شوي وه - حاجي خان د خواص خان

ورور)۔ سید خان کرلہ، شہباز خان نیازی، ابراہیم خان لاکر، ابراہیم خان میاں، محمود خان نیازی، حبیب اللہ اوفتح خان سوری، دولت خان لودی رداد ہفہ دولت خان کروسے دے چہ بابر تہے پہ ہند باندے دھیلے دعوت وکرے وو۔ ددہ نیکہ دلاور خان دھائیو یوجانشار امیر وو۔ اود خان خانان خطاب تے لرلو۔ اودھائیون پہ وخت کنبے دوزارت درج تہ رسیدے وو۔) عیسیٰ خان مشوائی، متو خان لوہائی، تاج خان لوہائی، اوداسے نور پور دے تولو امیرانو پہ پیرا خلاص داکبر خدمت کولو۔ او تہ مشکو مہبانو کنبے تے کامیابی حاصلہ کری وہ۔ ولے ددے مخلصانہ خدماتو باوجود پہ دوی کنبے یو امیر ہم باوقارہ حیثیت نہ وو موندے۔

داحقیقت چہ اکبر دپنٹنو امیرانو پہ وفاداری اعتماد نہ لرلو۔ ددے نہ خرکند دے چہ اکبر پہ (۱۱۳) فوجی منصب دارانو کنبے ایلہ نہہ کسان منصب داران پبنتانہ وو۔ او پہ دے نہو کسانو کنبے صرف دوہ کسہ د دوزمزاری منصب فاوندان وو۔ شلور کسہ دھزاری منصب او باقی درے کسانو د پنجوسو منصب ہم نہ لرلو۔

دا خبرہ د فکر ور دہ چہ اکبر پہ انتظامی عہدے خپلو امیرانو تہ پہ پیرے فیاضی و رکولے۔ ولے دا بہ تے مغلو، ترکو، ایرانیانو تہ ورکولے او ان چہ ہندوانو تہ بہ تے ہم۔ ولے دپنٹنو پہ باب کنبے دھفہ رویہ پہ تعصب مبنی وہ۔ داکبر پہ وزیرانو او انتظامی افسرانو کنبے یو پبنتون ہم نہ وو۔ دا مال یوا تے پہ مرکزی حکومت کنبے نہ وو۔ بلکہ پہ صوبو کنبے ہم دا مال وو۔ باوجود ددے چہ پیر پبنتانہ امیران د خپلو شاندار و خدماتو پہ وجہ د بہتر سلوک مستحق وو۔ ولے دھغوی بہ د خپل اصلی حق نہ مجرمہ سائے شول۔

داخو د تصویر یوا رخ وو۔ اوس بہ د تصویر بل اہخ ہم اولتوو۔ دمغلو او پبنتنو ترمینتہ د اعتماد فضا پیدا کیدل کران وو۔ ددے دوارو قامونو پہ جذبہ باتو، خیالاتو ژوند ژواک او نظام حیات کنبے بنیادی فرق وو۔ پبنتانہ تہ خو د خپل قبیلوی خصوصیتو پہ بنا او تہ پہ خپل سلطنت کنبے د خپل اقتدار عادی شوی وو۔ دھغوی د معلوملازمت اود ملازمت پہ وجہ دمغلو بالادستی پہ ہیخ شکل کنبے نہ شوہ برداشت کولے۔ دغہ وجہ وہ کہ پیر پبنتانہ رضا بہ قضا دمغلو ملازمت تہ امادہ شوی وو۔ نو پیر داسے ہم وو چہ ددے ملازمت د پابندیو نہ تنگ شوی او د فوج نہ تبتیدی وو۔ او د باہمی بے اعتمادی غتہ وجہ ہم دغہ وہ۔

موبز، بھکنے دینتو پہ باب کئے داکبر دلی جذباتو پہ حقلہ د دولت خان لودی د مرگ واقعہ ذکر کری دہ۔ اوس بہ دمغلو پہ باب کئے چہ دپشتوکوم جذبات وو دمغ د وضامت پہ لڑکئے بہ ہم یو واقعہ بیان کرو۔

د قنوج پہ جنگ کئے چہ دھایون او تنبیدہ۔ او دھغہ ٲول لسکر تار پہ تارشو نو پہ دے اہی گہری کئے بیرام خان رچہ ٲہ مودہ پس داکبر دسرپرست پہ حیثیت ٲو کالہ دھندوستان مختار کُل وو۔) د شیرشاہ دسپاہیانو پہ لاس گیر او دھغہ پہ خدمت کئے پیش کرے شو۔ شیرشاہ دھغہ دمرگ حکم او کرو۔ وے د شیرشاہ دیو مقتدر امیر عیسیٰ خان (چہ دمسند عالی عمر خان ٲوے وو) پہ سفارش شیرشاہ ہغہ معاف کرو۔ او ہم ددے عیسیٰ خان پہ کومک بیرام خان دھایون سرہ یو ٲائے شو۔ او دھندہ لار۔ دپانی پت دجنگ (۱۵۵۱ء) پہ نتیجہ کئے چہ دپشتو سلطنت ے وارثہ شو نو پہ دے اہی گہری کئے اکثر درانہ او معزز پستانہ امیران چیرنگدستہ او پہ مالی پریشانیو کئے مگرفتار شول۔ چنانچہ دغہ عیسیٰ خان ہصم پہ دے ورٲو کئے پہ مالی پریشانیو کئے مگرفتار وو۔

ہرکالہ چہ بیرام خان ددھلی او اگے مالک شو۔ نو دھغہ تہ دعیسیٰ خان ہغہ نیکی یادہ وہ نو دھغہ پہ یو مجلس کئے دا اووٹیل چہ دعیسیٰ خان زما سر بیج کرے دے۔ او زہ دھغہ دیر مسنون یم۔ کہ چرے ہغہ ماتہ راشی نو زہ بہ دا خپلہ عزت افزائی اوکیم۔ او کہ زہ دھغہ سرہ د شیرشاہ پہ نسبت زیاتہ مہربانی او نہ کرے شہم نوکم از کم دھغہ خپل جاگیر، سنبلی، خوبہ ضرور دھغہ تہ ورکرم۔

دا خبرہ عیسیٰ خان تہ ہم اور سیدلہ۔ او دھغہ تہ خپلو دوستانو بیرام خان سرہ د تلو مشورہ ورکرہ۔ دغہ وخت دعیسیٰ خان عمر نوے کالہ وو۔

عیسیٰ خان خپلو دوستانو تہ دا اووے د زہ ہرگز بہ دے عمر کئے د دنیاوی فائدے پہ عرض دمغل دروازے تہ تلو تہ تیار نہ یم۔ او نہ دمسند عالی عمر خان دا اولاد دا اصول دی۔ چہ ہغوی چہ چا سرہ یو ٲل ٲہ احسان کرے وی۔ ہغہ ورنہ بیا او غواری۔ دمغلو پہ لور دپشتو رویہ دعیسیٰ خان ددے جواب نہ واضحہ دہ۔ او دا ورنہ معلومی پہ چہ دوی خپل سکرک قبول کرے وو۔ وے د خپل وقار او عزت نفس دمجروح کولو۔ پہ قیبت ے دمغلو دھلو تال نہ قبلوو۔ او دا ظاہرہ دہ چہ پہ دے صورت کئے دداسے متضادو خیالاتو لرونکو ترمینحہ د باہمی اعتماد او اخلاص فضا تر ہغہ وختہ نہ شوہ

پیدا کیدے - ترخو چہ طرفینو بہ خپلو خپلو نظریاتو کبے تبدیلی نہ وے پیدا کرے -
 د مغلو او پښتنو تر مینځہ د بغض و نفرت کومہ فضا چہ د پانی پت د دویم جنگ
 نہ پس د اکبر د عہد حکومت د آغاز سرہ پیدا شوی وه - هخہ د اکبر په ټول عہد حکومت
 کبے موجوده وه - او د اکبر نه پس دهغه د جانشینانو په وخت کبے ان د اورنگ زیب
 د وفات پورے قائمہ وه - اگرچہ د حالاتو د تقاضو او د سیاسی ضروریاتو په
 وجه به کله کله په دے کبے تبدیلی هم راتله -

روښتاني تحريک

د بابر د وفات نه پس (۱۵۳۱) او د همایون په لاس د هند د دوباره فتح کیدو (۱۵۵۵) ترمنځ په دې ستر پښتونیت کاله عرصه کې چې په هند کې د شیر شاه تېر حکمران وو. په افغانستان کې د بابر کورنۍ په خپل منځ کې په کورنو جنګونو کې اخته وه. دا جنګونه اول د کامران او مرزا سلیمان والي بدخشان ترمنځ وو. او بیا د کابل د تخت د حصول په غرض د همایون او کامران ترمنځ جاري وو. په دې عرصه کې نه خو د اباسیند نه په قبله د پښتو قبایلو څه حال معلوم ده. او نه د افغانستان د پښتو. البته دومره معلومه ده چې د تخت نشینۍ په دې جنګونو کې به همایون او کامران د وارو وروڼو قومونه اکثر د سرحدی قبایلو په داوطلبانو مشتمل وو. بالخصوص د پېښور د خواوشا علاقه قبایل د مرزا کامران کلک ملګری وو.

لیکن دا پښتانه قبایل څه رنگ چې د بابر نه وړاندې د مغل حکومت د اقتدار نه ازاد وو. او د همایون او کامران په وخت کې هم د دوی په حیثیت واهمیت کې څه فرق نه وو راغلې. په دې پښتونیت کاله کې د پښتو ټوله علاقه څوکه میدانی وه او که غرنیزه عملاً د مغلو د اقتدار نه ازاده وه. کامران اگرچه هسې په نوم څو د اباسیند پورې د علاقه حکمران وو. ولې په پښتو دهغه اقتدار قطعاً غیر موثر او غیر یقیني وو. او تر دهغه حده محدوده وو. تر کومه چې د دې پښتو (بالخصوص د غوریه خیلو) خپلو مفادو د دې اقتدار تقاضا کوله. کامران صرف په دې خبره هم خوشحال وو چې د تخت نشینۍ په جنګونو کې د خپل ورور په مقابله کې د دې خلکو مرسته او تعاون حاصل کړی. د کامران نه پس همایون هم د دې پښتو په ایل کولو کې کامیاب شوې نه وو. او د ۱۵۵۲ پورې څو هغه د دې قابل هم نه وو. چې د خیبرلاره د خپل ټک لارې د پاره ازاده اوساتی. د کرې لار هم د هغه د پاره غیر محفوظه وه. دا حقیقت چې د همایون

په وخت کېنې د اپښتانه د هغه د اقتدار نه بیخي آزاد وو. د دې نه څرګند دې چې په کال ۱۵۵۲ کېنې د کامران د ګرفتارولو نه پس چې هغه پلینور نه د کابل په لور روان شو نو یوسف زو د خپل مشر سردار خان کجو په سرګردګۍ کېنې په پښور حمله اوکړه. او د مغلو هوښونه ډیر اوزېلې -

دا پښتانه صرف د مغلو د اقتدار نه ازاد نه وو بلکه دوی د هندی پښتنو د حکومت نه هم آزاد وو. دا درست ده چې د شیر شاه او اسلام شاه په وخت کېنې د عیسی خیلو نیازی قبیلې پښتانه د سوری حکومت په اقتدار کېنې راغلی وو. ولې د قطب په لور د شیر شاه او اسلام شاه د سلطنت ټوله د اباسیند د مشرقی غاړې پورې هم نه وه لار سیدلې. د شیر شاه آخري سرحدی قلا «رھتاس» د پنجاب د سرکښو عزیزو قبایلو د مدافعت د پاره جوړه وه. او د اباسیند نه په قبله پښتنو قبایلو ته د هغ څه تاوټې نه ور رسیدلو -

د پښور، بنوں، ډیره جاتو او په نوره ټوله سرحدی علاقه کېنې نه خو باقاعده حکومت وو. او نه د تاریخ په یو دور کېنې یو حکمران دا کوشش کړې دې چې په وزیرستان، تیراه یا د پښتنو په عزیزو علاقه خپل حکومت قائم کړي. بلکه هر حکمران خپله غټه کامیايي هم دا ګڼلې وه چې د هند په لور د خپل تک راتګ لارې د دې پښتنو د حملو او مارو دارونه محفوظ اوساتي. او د دې خلقو نه په رضا صلاح یا د انعام واکرام په طبع خپل هوښونه مرتب کړي. او د حصول سلطنت په جنګونو کېنې د دوی نه کار واخلي. مغل خو یو پر دې قام وو. شیر شاه چې د دوی خپل هم قوم او پښتون وو. هغه هم د دې نه وو قابل شوې چې د اباسیند نه په قبله اباد پښتانه په خپل اقتدار کېنې راوړي. اگر چې دا وئیل به بې ځایه نه وی چې د «روه» د دې پښتنو په حقله شیر شاه په خپل زړه کېنې څه خاصه منصوبې لرلې. او که چېرې مرګ هغه ته موقع ورکړې وه نو شاید چې هغه خپلو ارادو ته څه عملی شکل ورکړې وه. او دغه شان د «روه» د دې پښتنو حالت بدل شوې وه. لکه چې دا قیاس د شیر شاه د آخري خوا هڅاتو نه مرسته موی -

دا خبره هم د وئیلو ورده چې څه رنگ د غورګورنې د دې داوټلیه پښتنو په کومک په هند کېنې یو نوې اسلامي سلطنت قائم کړو. او د هغ په نتیجه کېنې د پښتنو طاقت د خپل اصل مرکز نه هند ته منتقل شو. او د پښتنو په مرکز د مغلو اقتدار قائم شو. دغه شان چې هابون دوباره هند فتح کړو نو د مغلو مرکزی طاقت هم هند ته منتقل شو. او د زمانې په تیریدو سره پښتنو ته دا موقعه په لاس ورغله چې دوی په خپل وطن کېنې د خپل سلطنت

په قاشو لوكښه كامياب شول -

لكه چه وييل شوى دى دهمايون په وفات په كال ۱۵۵۶ كښه اكبر د هند باچا شو. همايون باوجود ددس چه دخپل ورور كامران د لاسه پير تزيديله وو. او ټول عمرته شپه په ميرتون وه. دخپل موى اكبر په باب كښه هم دهغه غلځى او كړه. كومه چه بابر دهمايون په باب كښه كړى وه. دهمايون د وصيت مطابق د هند تحت د اكبر حق وو. او د اباسيند نه په قبله علاقه او د كابل او قندهار صوبه د مرزا حكيم په حكومت كښه شامله وه. مرزا حكيم د اكبر ميرته ورور او دهمايون د مرگ په وخت كښه د دري كاليه ماشوم وو. د دس تفسيم نه تقريباً دهغه نيټې پرامد شوى كوى چه دهمايون او كامران د تفسيم نه د دوى ترمينه د فانه جنگي په شكل كښه پرامد شوى وه. او دا حقيقت دس مه د مرزا حكيم په ژوند كښه اكبر ددس قابل نه وو چه د كابل او قندهار صوبه په خپل هندي سلطنت كښه شامله كړى.

د اكبر د تحت نشينې په ورځو كښه اگر چه په كابل كښه د مرزا حكيم حكومت وو ليكن د سرحدى پښتنو ټوله علاقه عملاً ازاده او په دس خطه كښه يو قسم باچا كړى وه. د خپله تحت نشينې د آغاز ۱۵۵۶ نه د ۱۵۵۸ پورس اكبر په هند كښه د پښتنو اورامپوتو په معاملاتو كښه بوخت وو. په دس عرصه كښه په اولني كالونو كښه د مرزا حكيم ماما فريدون دهغه د سربراه په ډول او بيا وروستو مرزا حكيم په خپله حكمران وو. ليكن د پليښور په خطه كښه د دوى اقتدار همسې په نوم وو. تر دس چه د هشنغر او پليښور په ملاقه كښه په هم د حكومت معاملات اكثر د فوځ په كومك اجرا كيدل. او دنورو علاقو خلق عملاً د ميرزا حكيم د حكومت نه ازاد وو. ولې اكبر هم په دس خبره مطمين وو. چه دهغه د ميرنى ورور واسطه د داسې خلقوسره ده چه هغوى د مرزا حكيم دشيرانو اطاعت ته په هيڅ رنگ غاړه نږدى. د امالت تر هغه وخته قاشو وو چه مرزا حكيم لا بالغ نه وو.

ليكن هر كه چه د حكومت واگه مرزا حكيم په خپل لاس كښه واخسته نو په حالاتو كښه ناساپي تبديلي راغله. ددس ناساپه تبديلي يو وجه خو د اكبر خپله مذهبي پاليسي وه چه دهغه په وجه راسخ الاعتقاد او سوجه عقيدې مسلمانان د اكبر نه متنفره شول. او بله وجه د مرزا حكيم دخپلى توب نوخيزه خواهشات او ارزوگانې وه چه په دغه ورځو كښه وهل. ولې په دس حالاتو كښه ددس تبديلي يو مؤثر عامل بل هم وو

داعامل ددے سرحدی پښتنو په مزکه دیو نوی مذہبی تحریک آغاز وو۔ چه بنیادے دمرزا کامران په زمانه کښه کیښودلے شوے وو۔ او دمرزا حکیم په زمانه کښه سړاوچت کړو۔ دا تحریک دپښتنو په تاریخ کښه د «تحریک روښنائی» په نامه مشهور دے۔ ددے تحریک په نتیجه کښه په پښتنو کښه دوه لوئے مذہبی رهنمایان پیدا شول۔ چه یو ددے تحریک بانئ بایزید انصاری او بل ددے تحریک شدید مخالف سید علی ترمزی (چه په پښتنو کښه د «پیر بابا» په نامه مشهور دے) وو۔ د بایزید دا تحریک ډیر زر په ټولو پښتنو کښه مقبول شو۔ او اکثر پښتانه په یو مرکز او یو مقصد راغونډ شول۔ او که چرے دا تحریک کامیاب شوے وے نو گمان کیدے شو چه داکبر سلطنت به په دے علاقہ نه وو قائم شوے۔ ولے داسے اونه شوے۔ او ډیر زر ددے تحریک مخالفت په مذہبی رنگ کښه شروع شو۔ او پښتانه قبائل د دوؤ مذہبی رهنمایانو زیر اثر دوه ولے شول۔ په دے مخالفت کښه وروستو مغل حکومت هم لویه حصه واخسته۔

لکه چه اووټیلے شول ددے تحریک د مخالف ولے مثر سید علی ترمزی (پیر بابا) وو۔ د پیر بابا اسلاف د ترمذ او سیدونکی وو۔ چه درود آمو په غاره یو کله دے۔ ولے دده نیکه په قندز کښه استوگنه اختیار کړی وه۔ د پیر بابا د پلار نامه سید قنبر علی وه۔ چه د تیمور په خوریونو کښه وو۔ او د تیمور د کورنئ یوه میرمن پرے واده وه۔ سید قنبر علی د بابر په امیرانو کښه شامل وو۔ او د «امیر نظر» بهادر خطاب لے لرلو۔ د پیر بابا نیکه سید احمد نورنومیده۔ چه د خپلے زمانے یو نیک سرے او لوئے ولی گڼلے شو۔ د پیر بابا پرورش هم دے خپل نیکه کړے وو۔

په کومو ورځو کښه چه بابر په اخری ټل په هند حمله کوله نو دهغه په فوټونو کښه سید قنبر علی هم شامل وو۔ او سید علی (پیر بابا) هم د پلار سره وو۔ چه د هندوستان سلطنت د بابر لاس ته راغے۔ نو ددے نه پس سید علی د خپل پلار په اجازت د روحانی فیض حاصلولو په غرض د پلار نه رخصت شو۔ «مانک پور» ته لاړ۔ او هلته کښه د «شیخ سیاونه» سره د روحانی فیض او حصول علم په عرض دیره شو۔ ټه موده پس ددے ټه ټه نه اجیر ته لاړ او د حضرت «سالار رومی» نه لے لاس نیوه او کړه۔ او هلته کښه دیره شو۔ په دے ورځو کښه د دوآوبه (پلینور) د علاقے یو دوه ملکان ملک گدائی او حاجی سیف الله چه د بابر په فوځ کښه هندوستان ته تللی وو۔ د سالار رومی نه د حصول علم په غرض په اجیر کښه دیره وو۔ دغه شان دوی هم د

پیربابا دوستان او پیربایان شول۔

پیربابا خہ مودہ پہ اجیرکنیے تیرہ کرہ۔ او بیا دخپل پیر پہ اجازت دکشیر پہ لورروان شو۔ چہ دگجرات رینجاب پنہا داؤد نوے کلی تہ راورسیدہ نو خلق پرے رامات شول۔ او دپیریٰ عزے خورنشو۔ دیر خلق نے مریدان شول۔ پیربابا خہ مودہ دلته تیرہ کرہ۔ ولے بیا د پیر د ملاقات پہ عرض اجیر تہ روان شو۔ پہ دغہ ورخوکنیے ہمایون د شیرشاہ دلاسه در پہ دیکہ شوے او دکابل پہ لورروان وو۔ د پیربابا پلار سید قنیر علی ہم د ہمایون پہ ملگروکنیے شامل وو۔ پہ لارکنیے اتفاقاً د پلار او خوی ملاقات او شو۔ دواہ پہ دے اتفاق ملاقات دیر خوشحال شول۔ د رخصتیدو پہ وقت کنیے پیربابا تہ خپل پلار خہ رقم ہم ورکرو۔ او دواہ جدا شو۔ پیربابا د اجیر پہ لورروان شو۔ او پلار نے د ہمایون سرہ لار۔ پہ دے ورخوکنیے د شیرشاہ سپاھیان د ہمایون پہ تعاقب کنیے پہ ہول ملک کنیے خواہ وو۔ او پہ ہر فارسی خوان بہ نے د مغل گمان کولو۔ د شیرشاہ یو شو سپاھیان پہ پیربابا ہم پینیں شول او چونکہ دوی ہم فارسی وٹیلہ نو گرفتار نے کرل۔ ولے دغہ رو پہ برکت دمرگ نہ خلاص شول۔

پیربابا چہ اجیر تہ اورسیدہ نو حضرت سالار رومی وفات شوے وو۔ او دغہ پہ ٹاٹے دغہ ٹوٹے جانشین وو۔ خہ مودہ سید علی صاحب دے تیرہ کرہ او دخپل پیرزادہ پہ ہدایت دکوہستان داستوکنیے پہ عرض د اجیر نہ بیا راروان شو۔ او دا ٹل پینبور تہ راغ۔ د دو آوے دغہ ملکان حاجی سیف اللہ او ملک گدای چہ ددہ سرہ پہ اجیرکنیے بلد شوی وو چہ صفوی ددہ دراتلونہ خبر شول۔ نو پینبور تہ راغلل۔ او دے نے خپلے علاقے تہ بوتلو۔ سید علی صاحب دے یو کال تیرکرو۔ او بیا نے وطن تہ د تلوارادہ او کرہ۔ ولے د خلو گکیانو دوستانو پہ خواست بیا پاتے شو۔ پہ دغہ ورخو کنیے دیوسف زو پہ علاقہ کنیے دوہ پیران دیر مشہور وو چہ دیو نامہ پیرطیب او پہ اصل کنیے علی پنتون وو۔ د بل نامہ پیرولی وہ۔ او پہ ختہ «برخ» وو۔ دے دوارو پیرانو دیر شہرت موندے وو۔ او پہ خپل تعلیم نے دیر خلق گمراہ کری وو۔ د دے پیرانو سرہ د مناظرے پہ عرض سید علی صاحب دیوسف زو علاقے تہ روان شو۔ د سدہم پہ علاقہ کنیے دیرہ شو۔ او دیر زرتے د دے علاقے خلق پہ خپل وعظ و نصیحت سے لارے تہ راوارول۔ دکومو پیرانو د مناظرے پہ عرض چہ سید علی صاحب دے علاقے تہ راغلے وو۔ صفوی د مناظرے نہ پتے شول او ہزارے تہ او تبتیدل۔ سید علی صاحب دیوسف

زو پہ علاقہ کئے تھے مودہ تیرہ کرہ۔ پہ دغہ دوران کئے ملک دولت خان ملیزی خیلہ
 خور مریم بی بی ہفتہ لہ پہ نکاح ورکرہ۔ پہ دے عرض چہ دے مصم پہ دے علاقہ کئے
 مستقل استوگن شی۔ چنانچہ ہم دغہ شان او شوہ۔ تھے مودہ ہی سید علی صاحب د
 خیل مور پادر دلیدو پہ عرض قندز تہ روان شو۔ او خیل عیال تے د یوسف زو پہ
 علاقہ کئے پرینبو۔ پہ قندز کئے ہفتہ تہ معلومہ شوہ چہ پلار تے وفات او مور تے ژوندی
 وہ۔ مور چہ ددہ دخالاتونہ خبر شوہ نو دخیل عیال د پرورش پہ عرض تے دوبارہ دے
 علاقے تہ را اولیہرلو۔ ددے نہ ہی سید علی صاحب پہ دوآوہ کئے استوگنہ اختیار کرہ۔
 پہ دغہ زمانہ کئے یہ اکثر دغہد او افغانستان ترمینتہ تجارتی قافلے د گنداؤ، پہ
 لارہ تلے راتلے۔ او د شب قدر پہ خوا کئے بہ تیریدے۔ ددے تک راتگ او شور و شربہ
 وجہ د روحانیت د یو طالب د پارہ پہ دے تھے کئے د سکون او اطمینان موقع دیرے
 کئے پیدا کیدے۔ دغہ وجہ وہ چہ ددے بھامو او شور و شغب نہ سید علی صاحب
 تنگ شو۔ او بونیر تہ لار۔ او پہ پاچا نوے کلی کئے تے استوگنہ اختیار کرہ۔ او ہم پہ
 دغہ کلی کئے پہ کال ۱۹۹۹ء کئے وفات شو۔ د حضرت شیخ رحیم کار کا صاحب والد سید
 بہادر خان چہ پہ اولس کئے د «ابک بابا» پہ نامہ مشہور دے۔ د پیر بابا ہم عصر او دوست
 وو۔ او د دوار و صلاحاتونہ شوی وو۔ سید علی صیب د بونیر د استوگنہ پہ وجہ پہ
 پینتو غوا کئے د پیر بابا پہ نامہ مشہور دے۔ او د نھرے علاقے نہ پے شمارہ خلق د روحانی
 فیضی د حصول پہ عرض ددہ مزار تہ راجی۔ د پیر بابا اولاد تہ ہم پہ درنہ ستر کرہ
 کتلے شی۔

د پیر بابا پہ اولنو خلیفہ گانو او شاگردانو کئے یو مشہور او نومیالے شاگرد «امون
 درویزہ بابا» دے چہ یو لوئے عالم او پرہیزگار بنیادم وو۔ او د پینتو ژبے پہ یوشو
 اولنو لیکوالو کئے حسابیری۔ نومورے د بایزید انصاری د تحریک شدید ترین مخالف وو۔
 د پلار نامہ تے گدائی او دنیکہ نامہ تے سعدی وہ۔ پہ اصل کئے ترک وو۔ دروایا تو مطابق
 پہ کومو ورخو کئے چہ یوسف زی پہ نگر ہار کئے میشتہ وو۔ پہ ہفتہ ورخو کئے د درویزہ
 نیکہ سعدی ہم ددوی سرہ تہل شو۔ او بیا د «شیخ ملی» پہ ویش کئے ورلہ د ملیزو
 سرہ برخہ ورکرے شوہ۔ امون درویزہ یو متشرع او راسخ العقیدہ مسلمان وو۔ او د
 خیل عبر اکثرہ حصہ تے د بایزید او دہفتہ د خلیفہ گانو سرہ پہ بچونو او مناظر و کئے
 تیرہ کبری دہ۔ ددے مناظر و او د امون درویزہ د شدید مخالفت نتیجہ وہ چہ روینائی

تحریک تہ پرے دیوسف زو پہ علاقہ کبے لویہ مندہ ورسیدلہ - اوہم ددہ پہ کوششونواوتبلغ د بایزید فائندان دیوسف زو پہ علاقہ کبے تباہ شو - اودمذہبی لیونٹوب د جذبے زیر اثر ددوی سرہ انسانیت سوز سلوک اوکرمے شو - د اوسنی زمانے خٹے لیکوال دے عقیدے تہ مائل بنکاری چہ د پیر بابا^ح او اخون درویزہ^ح لہ خوا د بایزید د مذہبی تحریک پہ داسے شدت سرہ مخالفت کول پہ سیاسی اعراضو مبنی وو - ددوی دا خیال دے چہ چونکہ پیر بابا د بابر د کورنی رشتہ دار وو - اوہم پہ ہخہ زمانہ کبے د پبنتو علاقے تہ داغے وو - پہ کومو ورٹھو کبے چہ ہمایون د شیر شاہ د لاسہ دہند نہ تبتیدلے وو - او د بایزید تحریک د مغل سلطنت د مفادو بر خلاف وو - نو مغل حکومت بہ ددے تحریک پہ مذہبی رنگ کبے د مخالفت پہ غرض د پردہ پیر بابا او اخون درویزہ بابا پارولی وی - پہ دے لڑکبے بناغے اللہ بخش صاحب یوسنی پہ خپل کتاب یوسف زی افغان ۳۴-۳۵ کبے داسے وائی - د شیر شاہ سوری د لاسہ د شکست موند لو نہ پس ہمایون د مستقبل پہ تابیا کبے حضرت سید علی ترمذی^ع چہ وروستو د پیر بابا پہ نامہ مشہور شو دغہ لوری تہ پہ دے غرض رالبر لے وو چہ پہ مذہبی رنگ کبے د بایزید د تحریک مقابلہ اوکری - چنا چہ پیر بابا دیوسف زو پہ علاقہ کبے د ہمیشہ کیدو تہ پس پہ داسے طاقت او سرگرمی د بایزید مقابلے تہ صلا او تزلہ - چہ ہخہ سرے چہ پہ دے علاقہ کبے پہ " پیرروبان " مشہور وو - بیا بہ ورلہ " پیر تاریک " ویلے شول - او بایزید چہ کوم خوب لیدلے وو - د ہخہ تعبیر حاصل نہ شو - " او خکبے پہ ۳۳ کبے داسے وائی - " دگلیانو د علاقے نہ دیوسف زو (جونیر) علاقے تہ د پیر بابا راتل او د جونیر پہ باچا کالی کبے د ہخہ استوگن کیدل دے خیال تہ تقویت ورکوی چہ ہخہ بہ دہمایون پہ وینا دے کلی تہ داغے وی - ترٹومرہ چہ د بناغلی یوسفی صیب ددے پور تہ قیاس آرائی تعلق دے زمانہ پہ خیال کبے دا د حضرت پیر بابا او داخون درویزہ بابا پہ باب کبے ہسے یو بدگمانی دہ - او د تاریخی واقعاتو پہ رنیا کبے دا قیاسات ہیخہ مرستہ نہ موی -

بایزید انصاری پہ کال ۹۳۲ھ کبے د جلندھر (پنجاب) پہ مقام زیر لیدلے وو - او ہمایون پہ ۹۹۴ھ کبے د شیر شاہ د لاسہ تبتیدلے وو - دغہ وخت بایزید ایلہ د خوارس پنٹلس کالو یو ہلک وو - او پہ توله پبنتو نخوا کبے تہ چہ پہ خپلہ علاقہ کبے ہم ہخہ لاٹھ شہرت نہ وو موندلے - نو دغہ وخت کبے حو د بایزید د تحریک د آغاز او د مغل سلطنت د مخالفت ہدو تہ سوال نہ بشی پیدا کیدلے - دا خبرہ ہم د فکر وردہ

چہ ہمایونؒ کا عالم الغیب ہم نہ وو چہ ہفتہ تہ بہ دبا یزید د تحریک دا اجرا نہ اگامو د
 دے علم شوے وی - او د مغل سلطنت د حفاظت پہ عرض بہ تے دستقبل پہ تا بیا
 کئے پیر بابا د پینتو علاقے تہ رالیرے وی - دا ہم معلومہ دہ چہ دبا یزید د تحریک
 پہ آغاز کئے یوسف زی قبائیل د مغلو حکومت طرفدار ہم نہ وو - بلکہ پہ دغہ ورھو
 کئے د پینتو ہول قبائیل د مغل حکومت د اقتدار نہ عملاً آزاد وو - پہ دے بنا د بناغلی
 یوسفی دا قیاس چہ پیر بابا بہ د دو آوے نہ دبو نیر علاقے تہ د مغل حکومت د مرستے او
 کومکا پہ عرض راغلی وی درست نہ معلومیری - لکہ چہ او ویلے شول پہ دغہ ورھو کئے
 دیوسف زو قبیلہ نہ خو د حکومت مخالفہ وہ او نہ پہ مرستہ کئے - او ہفتہ وجوہات
 چہ دہغ پہ بنا پیر بابا د دو آوے نہ دبو نیر علاقے تہ راغلی وو - ورا ندے بیان شوی دی
 دہغ نہ دا صفا معلومیری مہ پہ دغہ وخت کئے د مغلو او پینتو ترمینتہ شہ موافقت یا
 مخالفت نہ وو - او نہ د پیر بابا پہ راتلو کئے شہ سیاسی عرض پتہ وو - البتہ دا درست دہ
 چہ ددے نہ شہ لڑہ مودہ پس داکبر د پالیسی پہ نتیجہ کئے د مغل حکومت او قبیلہ
 یوسف زی ترمینتہ د تصادماتو یو او رددہ سلسلہ شروع شوہ - وے ددے تصادماتو
 نہ ہم ددے پور تہ قیاس ارایئ مرستہ نہ کیری -

ہم پہ دے ہول د بناغلی محمد عبدالشکور خان دا وینا ہم درستہ نہ معلومیری
 کوم چہ دے بناغلی د دہ دبستان مذاہب پہ حوالہ لیکلی دہ - پہ دے لک کئے دا
 بناغلی وائی چہ " دبا یزید انصاری او حضرت سید علی ترمذی او اخون درویزہ بابا
 مخالفت د ۹۴۹ھ نہ شروع شوے دے - شکہ چہ ہم پہ دغہ زمانہ کئے با یزید د پینتو
 پہ غرونو کئے کامل اقتدار موندے وو - او ہفتہ پہ خپل مسلک کئے د خاقو د راوستلو
 پہ عرض پہ "جار" لگیا وو او ددے یر مقصد د پینتو اتحاد ہم وو۔"

لکہ چہ سو ورا ندے وٹیلی دی با یزید انصاری پہ کال ۱۱۲۵ھ کئے زیریدے وو او ہفتہ
 بہ پہ ۹۴۹ھ کئے ایلہ د اولس کالو یو علیے وو - دغہ وخت کئے ہفتہ د پیدی دعوہ نہ
 وہ کیری بلکہ د ہفتہ د خپلے وینا مطابق ہفتہ د حصول عام او بیعت پہ سلسلہ کئے د خپل
 پلار سرہ پہ بخت و تکرار کئے لگیا وو - او شہ رنگا چہ با یزید پہ خپلہ وائی پلار ہختہ
 خپل مرضی تہ نہ پریے بنودلو - بہ کومو ورھو کئے مہ ہفتہ د خپل تربور شیخ اسماعیل

نہ د بیعت ارادہ لرلہ۔ د بایزید دخیلو الفاظو مطابق ہفخہ لائلے وو۔ او ہادر تہ تے بہ
 دے الفاظو کینے و بیلی وو۔ چہ بہ ہلکوالی کینے د حج او حصول علم نہ منع کریم۔
 اوس د حوانئی بہ خالت کینے توبہ او باسہ۔ نو د پیر رضوا جہ اسماعیل) بیعت تہ تے
 نہ پیر دے۔ ددے نہ دا صفا معلومیہی چہ د او ولسو اتلسو کالو بہ عمر کینے یعنی د
 سنہ ۱۹۹۹-۱۰۰۰ چہ حواو شا کینے ہفخہ د روحانی سکون او فیض د حصول بہ لہر کینے دخیل خان
 د پارہ تہ لار نہ وہ اختیار کری۔ نو بہ دے ورخو رستہ ۱۹۹۹-۱۰۰۰) کینے د پستونخوا بہ
 غرو نو کینے د ہفخہ د کامل اقتدار او غلبہ ہفخہ و سوال نہ پیدا کیری۔ او نہ بہ دغہ
 ورخو کینے د پیر بابا او اخون درویزہ سرہ د ہفخہ د مناظرو آغاز شوے دے۔

د بایزید دیو سفر مال د صراط التوحید نہ معلومیہی۔ بہ دے سفر کینے بایزید
 د تجارت بہ غرض قند ہار تہ تلے وو۔ ولے د تجارت نہ علاوہ د بایزید یو غرض د پیر کامل
 تلاش ہم وو۔ بہ دغہ وخت کینے د بایزید د وینا مطابق د قند ہار ہاکم بیرم خان وو۔
 بیرم خان د ہمایون دلوری نہ بہ ۱۵۵۰-۱۵۵۱ کینے د قند ہار ہاکم مقرر شوے وو۔ او د
 ۱۵۵۱ پورے د قند ہار ہاکم وو۔ نو موہن دا قیاس کولے شو چہ بایزید بہ د قند ہار
 دا سفر د ۱۵۵۲ چہ حواو شا کینے کرے وی۔ او دغہ وخت بہ د بایزید عمر شل کالہ
 وو۔ بہ دے سفر کینے د بایزید د وینا مطابق ہفخہ تہ د پنچو کالو د مکملے چیلے ہدایت
 ہم شوے وو۔ چنانچہ د ہفخہ د وینا مطابق ددے نہ پس ہفخہ بہ خیل کور کینے پنچہ
 کالہ چیلے نشین وو۔ امکان کیدے شی چہ د ہفخہ دا چیلہ بہ بہ کال ۱۵۵۰-۱۵۵۱ کینے
 ختمہ شوی وی۔ ددے چیلے نہ پس بایزید د خیل دعوت د عام کولو آغاز او کړو۔ لیکن
 بہ دغہ وخت کینے ہفخہ لاہم د قہ مؤثر اقتدار او شہرت خاوند نہ وو۔ دا ہفخہ ورخہ
 وے چہ د کامران او ہمایون ترمینچہ د کابل د تخت د پارہ منگونہ روان وو۔ او غوریا
 خیل پستانہ چہ وروستو د بایزید چہ مریدانو کینے شامل شول اکثر د کامران بہ مرستہ
 او د ہفخہ د پارہ بہ د ہمایون سرہ بہ جنگو نو کینے نکیا وو۔

دا قیاس چہ بایزید بہ دخیل دعوت آغاز د ۱۵۵۰-۱۵۵۱ نہ کرے وی۔ د بایزید د
 خیلے وینا نہ ہم مرستہ مومی۔ بایزید خیل کتاب صراط التوحید بہ کال ۱۵۴۸-۱۵۴۹ کینے

مغلو مقابلہ کولہ - نو پہ بل لورٹ دہنتو پہ ادبی او سیاسی تاریخ کنبہ ہم پائیدار نقشونہ پریبول - دغہ وجہ دہ چہ ن ورخ بایزید انصاری دیو مذہبی فرقے دہ رمضانہ علاوہ دیوے سیاسی ہلے دقائد پہ پول زیات مشہور دے۔

ترکومہ چہ د بایزید دالحاد او بد عقیدگی تعلق دے۔ ترچہرے مودے ددے پہ عقلہ پول شہادتونہ داخون درویزہ پہ اقوالو او لیکنو مہنی وو۔ او پول یکطرفہ وو۔ پہ دے بنا دبایزید د عقائد و پہ عقلہ پہ غیر جانبدارانہ طریقہ اظہار کول یو دیر کران کار وو۔ ولے دہنہ مرغہ اوس دبایزید ہل تصنیفات لکہ شیرالبیان او صراط التومید وغیرہ موند لے شوی دی۔ د صراط التومید دمطالع نہ دبایزید حالات او ترچہرہ مدہ دہغہ مذہبی خیالات او عقائد ٹرکند پری۔ ددے کتاب دمطالع پہ رہا کنبہ دا وئیل زیاتہ نہ دے چہ کوم الزامات چہ داخون درویزہ لہ خوا دہغہ تہ منوب شوی دی دہغہ بیخی غلط او دمسک دا اختلاف نتیجہ دہ۔ برعکس ددے دصراط التومید دمطالع پہ رہا کنبہ بہ دا وئیل بے ٹاپہ نہ وی چہ بایزید یومنتشر صوفی وو۔ او دہغہ دامقصد وو چہ د شریعت دیروی او پابندی پہ رہا کنبہ ہل پیر و کار د رومانیت اعلیٰ مدارجوتہ اورسوی۔ ددے مقصد دمصول پہ لہ کنبہ دہغہ اول دتحریر و تقریر او پند ونصیحت نہ کار واختلو۔ ولے چہ پہ دے سرہ پہ ہل مقصد کنبہ کامیاب نہ شو نو دتورے چلولو نہ لے ہم شان او نہ زغورلو۔

داخبرہ ہم د فکر ور دہ چہ حضرت اخون درویزہ چہ پہ بایزید کوم الزامات لگولی دی۔ دہغہ دومرہ شدید، خوفناک بلکہ شرمناک دی چہ ددے صفاتو یوسرے پہ مسلمانانو کنبہ بالخصوص پہ پینتو کنبہ دومرہ اثر و رسوخ نہ شی ماملولے شومرہ چہ بایزید انصاری پہ پینتو کنبہ ماصل کرے وو۔ پہ دے بنا دا الزامات قطعی دمسک دا اختلاف نتیجہ دہ۔ او صداقت تہ نزدو نہ معلوم پری۔

دبایزید انصاری تحریک پہ ہل آغاز کنبہ بیخی یومذہبی او اصلاحی تحریک وو۔ او د سیاست سرہ لے غہ تعلق نہ لرلو۔ اگر چہ وروستو داسے حالات پیدا شول

۱۱ دا کتاب دہباغلی مولانا عبدالقادر دثریکتر دہنتو اکیہ بیٹی پہ زیار دہرمنی دیو کتب خانے نہ مامل

کرے شوے دے۔ او اوس پہ پینتو بی بی کنبہ موجود دے۔

۱۲ دا کتاب دہپنیر د عجائب گہر مہتمم بناغلی عبدالشکور خان پیدا کرے او چاپ کرے دے۔

چه دمه خالص مذهبي او اصلاحي تحريك سياسي رنگ اختيار كړو- كه چرسه موږ د بايزيد د تحريك حاج په ديانتداري سره واخلو نو دا ظاهره ده چه د بايزيد د مسلک نه به ضرر اختلاف كيد لو- بايزيد په خپلو نظرياتو او معتقداتو كښه عدا په صورتته انتها پسنده وو- د خپل دعوت د آغاز سره هغه د عالمانو، شيعانو او با اقتداره خلقو په اعمالو، عقائدو او طرز زندگي سخت تنقيد شروع كړو- او د خپل مسلک نه برخلاف خلق ته د سرو په الفاظو ياد كړل- د دمه لازمي نتيجه به د دمه خلقو د لوري نه د بايزيد مخالفت وو- دا خلق د بايزيد د نظريه مطابق ژوند تيرولو ته تيار نه وو- د بايزيد په اقتدار كښه د هر قسم با اقتداره خلقو اقتدار ته خطر وه- دغه وجه وه چه د كابل مغل حكمرانانو ته چه دهغه دعوت او رسيد نو هغوی ته هم خپل اقتدار په خطر كښه ښكاره شو- او هغوی هم د دمه تحريك مخالف شول- دغه شان د عقيدې او مسلک د اختلاف نه علاوه د بايزيد د تحريك په مخالفت كښه سياسي اغراض هم داخل شول-

د بده مرغه د بايزيد د مخالفې له مشر حضرت اخون درويزه هم په خپلو خيالونو نظرياتو كښه انتها پسنده وو- دهغه په معيار هم ډير كم خلق پوره قتل- كه چرسه بايزيد د خپلو مخالفينو مال لوټل جايزه كښل نو په بل لور اخون درويزه او دهغه هم خيال عالمانو په بايزيد او دهغه پيرو كار د ملحد، مشرك، كافرانو په دين په الفاظو يادول- او د دوی وژل او تباه كول به ته ثواب كښلو- د دمه انتها پسندي نتيجه وه چه دواړو د لود خپلو مخالفينو د خيالونو او جذباتو د قدر او برداشت طاقت او نه لرل شو- او د بحثونو او مناظرو په نتيجه كښه د دواړو د لور ترمينځه د اختلاف وافتراق يوه داسه ژوره كنده طائله شوه- چه دهغه د كولگران بلكه ناممكن شول-

د بايزيد تحريك ډير زړه په عوامو كښه خورشو- او د پښتون د هر قبيله خلق په دمه كښه شامل شول- دغه شان د بايزيد اقتدار په ټوله پښتونخوا كښه قائم شو- ليكن د بايزيد په اقتدار كښه د مغل حكومت د پاره لويه خطر وه- نو دا يقيني وه چه د مغل حكومت له خوا به د دمه تحريك مخالفت ضرور كيدلو- چونكه پښتون اولس په هغه تحريك كښه چا د مذهب په نامه شروع شوک وي- ډير زړه حه اخل- نو د بايزيد د تحريك مخالفت هم په مذهبي رنگ كښه د مغل حكومت په سرپرستي كښه په باقاعده شكل كښه شروع شو- دغه شان پښتانه هم په دوو ډلو كښه تقسيم شول- د بايزيد په مرسته د عوامو طاقت وو- او دهغه د مخالفينو راخون درويزه په كومه د مغل حكومت اخلاقي

مہابت او شاید چہ مالی مدد ہم وی - دغہ وخت ہمرے لے دڑے او قلم پہ ٹاٹے
تورے تہ اسہ او کڑہ - او د بایزید او دہغہ د مخالفینو ترمینتہ د جنگونو یو سلسلہ
شروع شوہ -

د بایزید د پلار نامہ عبد اللہ وہ چہ اصلی استوگنہ تے پہ کافی کرم کینے وہ - دا کلے
د وزیرستان پہ علاقہ کینے د مسعود قبیلے پہ صیغ کینے د سطح سمندر نہ او وہ زرہ
فہتہ او پت واقع دے - ددے کلی ہول استوگن د اورمر قبیلے سرہ تعلق لری - او تر اوسہ تے
خپل اورمیری ژبہ خوندی ساتلی دہ - بایزید انصاری پہ کال ۱۵۲۵ھ کینے پہ جانندھرنجا
نومے بنار کینے زیریدلے وو - دغہ وخت ددہ پلار او مور پہ دے بنار کینے استوگن وو - او
لبرہ مودہ پس ددے ٹاٹے نہ کانیکرم تہ راغلل - د بایزید پلار قاضی عبد اللہ یو عالم سرہ
وو - پہ خپل کلی کینے یو مدرسہ جوڑہ کړی وہ - او ہغہ تے د خپل یو شاگرد ملا پانڈہ
خان پہ تحویل کینے ورکړی وہ - بایزید انصاری ہم پہ دے مدرسہ کینے مہ قدر تعلیم
حاصل کړو - ولے دا ابتدا نہ ہغہ روحانیت تہ مائل وو - او د پلار د شدید فواہش
با وجود ہغہ د مروج علمونو تکمیل او نہ کړے شو - او د کامل پیر غرضمند وو - د خوانی
پہ مودہ کینے تے د ہندوستان ، قندھار او سمرقند سفرونہ ہم او کړل - پہ دے سفرونو
کینے د تجارت نہ علاوہ دہغہ یو عرض د پیر کامل تلاش ہم وو - د ہندوستان دیو
سفر پہ دوران کینے د جانندھرنجا پہ مقام دہغہ دلوری خاندان د یوے جینی سرہ چہ شمس
نومیدہ وادہ او کړہ - او ٹہ مودہ پس خپل کلی کانیکرم تہ راغے -

د اخون درویزہ د وینا مطابق د بایزید د عقائدو او لے مخالف د نغہ خپل پلار
وو - د پلار او خوی د عقیدے دا اختلاف دومرہ زیات شو چہ پہ خپلو کینے او جنگیدل
او د عبد اللہ د لاسہ بایزید پہ چرے ژوبل شو - ددے نہ پس بایزید د کور نہ لار -
او پہ یو عترت کینے پہ یو غار کینے دیرہ شو - او چہ زخمونہ تے جوړ شول - نو پہ ظاہرہ
کینے تے د خپلو عقائدونہ توبہ او ویستہ - او بیا ننگر ہار تہ لار او ہلتہ د ملک سلطان
احمد کرہ دیرہ شو - د درویزہ مطابق مہمنہ، چونکہ ہول سنی مذہب خلق وو - او
ہلتہ بایزید د خپلو عقائدو اظہار نہ شو کولے - نو د ننگر ہار نہ پلینور تہ راغے -
او پہ "خلیلو" کینے دیرہ شو - دلته تے د پیری "عبر خورشو" خلق پڑے - رامات
شول - مزینتے تے مریدان شول - پہ دغہ ورخو کینے بایزید د خپل مسلک د تبلیغ پہ
لږ کینے یو کتاب تصنیف کړو - چہ پہ "قلور و ژبو عربی ، فارسی ، ہندی او پښتو کینے

لیکے شوے وو۔ ددے کتاب نامہ خیرالبیان دہ۔ چہ پہ خلقو کینے ئے شہرت بیاموند۔
 نو خیل شان ئے پیر روہبان اوبالہ۔ او مختلفو اطرافو تہ ئے خطونہ اولپرل۔ اوخلتو
 تہ ئے دخیل پیروی عام دعوت وکرپو۔ ددے دعوت پہ جواب کینے دا طرفونہ
 عالمان، شیخان دہفتہ حوالہ راغونہ شول۔ او دہفتہ بیعت ئے اوکرپو۔ دغہ شان یو
 دعوت نامہ سید علی ترمذی (پیر بابا) تہ ہم اورسیدہ۔ او ددے دعوت نامے پہ
 جواب کینے پیر بابا دہفتہ سرہ مناظرے تہ تیار شو۔

دحضرت سید علی او بایزید انصاری ترمینتھ ورومیئ مناظرہ پہ ہشتنفر کینے
 او شاید چہ پہ غلہ دھیر کینے شوی وہ۔ ولے پہ مناظرہ کینے د بایزید پرکول مکران وو۔
 دہفتہ عقلی دلائل بہ دومرہ مضبوط او وزن دار وو چہ پہ عالمانو بہ دہفتہ پہ اوریڈلو
 سرگزید لو۔ دا مناظرہ بے نتیجہ ختمہ شوہ۔ ددوی پہ مینخ کینے بلہ مناظرہ ہم اوشوہ۔
 ولے خہ فیصلہ اونہ شوہ۔ پہ دویم گل اہون درویزہ دیوسف زو دیوے ولے سرہ د
 بایزید د مناظرے پہ عرض ہشتنفر تہ راغ۔ ولے د درویزہ د وینا مطابق بایزید
 مناظرے تہ حاضر نہ شو۔ ددے مناظرہ تاریخونہ معلوم نہ دی۔ لیکن پہ اکثر واقعاً
 دا مناظرے بہ د ۱۵۷۱ھ ۱۱۸۰ء ۱۱۸۱ء نہ پس شروع شوی وی۔ دا سے معلومیری چہ دغہ وقت

لہ د مذہبی مسلک د اختلاف پہ وجہ اہون درویزہ بابا دے کتاب تہ « شرالبیان » او
 « واٹی » او دا سے ہم واٹی چہ ددے کتاب پہ تصنیف کینے د مشہور شاعر ملا ارزانی
 لویہ برخہ وہ۔

« خیرالبیان » نہ علاوہ د بایزید بل کتاب « صراط التوحید » پہ فارسی ژبہ کینے دے۔ دا ہم یو
 مذہبی کتاب دے۔ او د تصوف رنگ پہ کینے غالب دے۔ ددہ یوبل کتاب « عالنامہ » یادیری چہ صخہ
 نایاب دے۔ پہ عالنامہ کینے د پیر روہبان حالات و واقعات بیان شوی دی۔

دا خبرہ د فکر ورہہ چہ کہ د بایزید د مذہبی او صوفیانہ عقائد و سرہ شوک اختلاف ہم اولری۔
 ولے دا خبرہ پہ خیل ٹائے بے مناسبہ نہ دہ۔ چہ د بایزید تحریک پہ ہینتو غوا کینے یو لوئے صوفیانہ ادب
 پیدا کرو۔ دا ادب اکثر پہ نظم کینے دے۔ او ددے پہ تخلیق کینے ارزانی، مخلص، میرزاغان انصاری او
 شیخ دولت اللہ لوہانے پہ خصوصیت سرہ نور مقام لری۔

ملا ارزانی د ہینتو قبائیل تقسیم کینے پہ سر پہ کینے ہمند دے۔ او پہ دے ٹانگہ کینے د خویشکود
 ذیلی ٹانگہ عزیز خیل سرہ تعلق لری۔ د ہلار نوم ئے برہان دے۔

د بايزيد اقتدار په عوامو کښه زيات وو۔ او اخون درويزه چه په مناظرو کښه په بايزيد بريالۍ نه شو۔ نو د مذهب د مفاومت په نوم ۛ د کابل د مغل حکومت نه د کومک سوال اوکړو۔ چنانچه د دغه نه پس د مغل صوبه دار محسن خان او بايزيد تر مينځه د جنگونو سلسله شروع شوه۔ او په يو جنگ کښه بايزيد گرفتار کابل ته بوتل شو۔ او د «دبستان مذهب» مطابق د شهزاده محمد حکيم په حضور کښه پيش کړه شو۔ د شهزاده په حکم بايزيد د عالمانو سره مناظره اوکړه۔ دغه عالمان د بايزيد د دلائلو په مخکښه لپاره شول۔ چنانچه شهزاده محمد حکيم هغه په عزتمنده طريقه پرته بنودلو۔

د آزادي نه پس هغه بيا هشتنغر ته راغی۔ او د خپلو مريدانو تنظيم ۛ اوکړه۔ بيا تيراه ته لاړ۔ افزیدی، اورک زي او بکنس قبائل ۛ هم مريدان شول۔ خليل، مهند او مهنزي ۛ د وړاندې نه مريدان وو۔ د يوسف زو قبيله يوه غالبه برخه هم د هغه په لډه کښه شامله وه۔ دغه شان بايزيد په اول ۛل د سرحدی پښتو ټول قبائل په يو مرکز راغونډ کړل۔ او په تيراه کښه د پښتو د يوازاد حکومت بنياد کښو د۔ او د پښتو د زمکې نه ۛ د مغل اقتدار لړ کولو فيصله اوکړه۔

مغل حکومت چه د بايزيد د سرگرميو نه خبر شو نو په تيراه ۛ حمله اوکړه۔ د هغه «په مقام د فریقينو تر مينځه جنگ او شو۔ په دغه جنگ کښه مغل او تبتيدل۔ او د هغوی دوه سوه او شل سړي او مرل۔ د دغه نه پس بايزيد خپل طاقت نور هم زيات کړو۔ او په ننگر هار ۛ حمله اوکړه؛ خپل کيمپ ۛ په «پرو» نوم کلي کښه قائم کړو۔ د شينووارو په علاقه کښه د «توراغه» په مقام د فریقينو تر مينځه يو سخت جنگ او شو۔ په دغه جنگ کښه مغل کامياب شول۔ د بايزيد لښکر او تبتيد و۔ په خپله بايزيد هم پيا دده او تبتيد و۔ په لاره کښه د سفر د سختيو او گرمي له کبله «جل» او وصال و۔ او په ډير ۛ خواری کلپانې (ضلع مردان) ته د لاورسيد و۔ او دلته کښه وفات شو۔ او د هغه ۛ مانو په هشتنغر کښه

له اخون درويزه واتي چه بايزيد د خپل غلامی په عرض درې سوه مثقاله سپين زرايوه ونيځه د مرزا حکيم ۛنۛ وزيرانو ته درشوت په ډول ورکړه۔ او ۛان ۛ غلام کړو۔ (د تذکره الابرار ص ۱۳۱) ليکن دا د اخون درويزه زيات معلوميری۔ په اصل کښه مرزا حکيم د بايزيد د مريدانو د بغاوت د خطر ۛ د وجهه نه هغه پرته بنودلې وو۔ او په مناظره کښه هم هغه کامياب شو ۛ وو۔ نو د هغه د قيدولو همت ۛ جواز نه وو۔

دفن کرو۔ دبا یزید د وفات پہ تاریخ کینے اختلاف دے۔ بناغلی عبدالشکور خان د صراط التوسید پہ دیباچہ کینے دستشرق دگریسن پہ ہوالہ ددہ دوفات تاریخ ۱۵۸۳ھ لیکلے دے اوٹنے نور داسے ہم دی چہ دصحنوی پہ خیال کینے ددہ تاریخ وفات ۱۵۸۶ھ او ۱۵۸۹ھ ترمیٹھے میٹھے چرتہ یو کال دے۔ زما پہ خیال کینے ورومپے تاریخ وفات بیٹی غلط معلومیری۔ او پہ اکثر و احتمالاً تو ددہ دوفات کال ۱۵۸۴-۱۵۸۶ھ ممکن کیدے شی۔ لکہ چہ د وروستو واقعاتو نہ دامرستہ مومی۔

دبا یزید پنٹھے ٹامی وو۔ شیخ عمر، نورالدین، خیرالدین، کمال الدین او جلال الدین دپلار نہ پس شیخ عمر دپلار جانشین شو۔ اگرچہ داخون درویزہ دتبلیغ پہ نتیجہ کینے دیوسف زوٹھے خالق دبا یزید نہ مخالف وو۔ ولے پیرٹے پہ مرستہ ہم وو۔ دپلار نہ پس شیخ عمر دپہنتو پہ علاقہ یومذ مہی حکومت قائم کرو۔ افزیدی، اورک زی بنگش، خلیل، مہمند، مہمنزی او دیوسف زوٹھے حصہ تول ددہ مریدان وو۔ ولے روستو دیوسف زو قبیلہ دشیخ عمر نہ برخلافہ شوہ۔ ددے مخالفت یوہ وجہ خو دشیخ عمر دمسلك برخلاف داخون درویزہ تبلیغی کوششونہ وو۔ لیکن اصلی او بنیادی وجہ ڈا وہ چہ دپہنتو خانان مشران تر پیرے مودے دیومذ مہی اقتدار داثرلانڈے ژوند تیرولوتہ غارہ نہ ایدی۔ دشیمی قوانینو بالخصوص دعشر او زکوٰۃ پہ پابندی ادا کول، دوادہ بنیادی او مرگ وغیرہ پہ عقلہ منہل مخصوص قبیلوی رواجونہ پرے بنودل ددوی دپارہ گران دی۔ ددے نہ علاوہ دیومرکزی اقتدار دلانڈے دغانانو، ملکانو پہ خیل ذاتی اقتدار کینے ہم فرق رائی۔ او دوی دخیلے مرضی مطابق تول پرانستل نہ شی کولے۔ ددے وجوہاتو پہ بنا دوی دمذ مہی اقتدار نہ دازادی دپارہ ٹہ بہانے لہوی۔ دغہ وجہ وہ چہ ہرکلمہ داخون درویزہ لہ خوا د شیخ عمر دمذ مہی حکومت برخلاف تبلیغ شروع شو۔ نو دیوسف زو غانانو او ملکانو ہم دہفتہ مرستہ اوکرہ۔ اوددے نتیجہ دا شوہ چہ دبا یزید دغاندان سرہ ہم ہفتہ شان سلوک او شو کوم چہ درے سوہ کالہ وروستو ہم ددے پہنتو دلاسه دسیداصد بریلوی دمجاہدینو سرہ شوہ وو۔ داخون درویزہ دوینا مطابق دشیخ عمر او دیوسف زو د مخالفت وجہ داوہ چہ دیوسف زویوملک ہرزہ خان دشیخ عمر داطاعت نہ انکار او کرو۔ او شیخ عمر پہ ہفتہ لہکر کینی اوکرہ۔ او دہفتہ مال مویشی اونیول۔ داخبرہ دیوسف زو نوروملکانو خیل بے عزتی او گنہلہ۔ او دہفتہ پہ مرستہ اودریدل۔

د شیخ عمر او یوسف زو ترمینځه اول جنگ د « سرکاوی » په مقام او شو۔ په دے جنگ کښه شیخ عمر کامیاب شو۔ دویم جنگ د « مینئ » (تحصیل صوابئ) په مقام او شو۔ په دے جنگ کښه هم شیخ عمر بریالے شو۔ د دوی ترمینځه دریم جنگ په « باره » او شو۔ دا کله د توپئ (تحصیل صوابئ) نه دوه میله لرے د قطب په لور واقع دے۔ په دے جنگ کښه یوسف زی بریالے شول۔ شیخ عمر او خیرالدین په تینته لاریل۔ او په سیند پورے وتل۔ ولے په تربیله کښه د دله زاگو دلاسه اووژلے شول۔ نورالدین هشنغر ته او تبتید او هورے د « گوهر و » دلاسه اووژلے شو۔ د بایزید کشر شوئے « جلال الدین » چه وروستو د روښنا ئی تحریک قائد او « جلالة په نوم مشهور شو۔ دغه وخت کښه د قوارسو کالیویو ټاموچے وو۔ په دے جنگ کښه پیر بد بد ژوبل او د یوسف زو دلاسه سیند ته گزار شو۔ ولے د مندو د قبیلے د « امازو » ټانگے خلغو د سیند نه رااوسنگلو۔ دا خالق د هغه د ښکلا او کم عمرئ نه متاثر شول۔ نو د فضل خان سره ټے ژوندے اوساتلو۔

د دے جنگ په موقع د بایزید هڅو کی چه د درويزه د وینا مطابق شیخ عمر به د خان سره د تبرک په ډول گرځول۔ د مندوق نه رااویستلے شول او اوسوزولے شول۔ او ټښه ټے سیند ته گزار کړل۔ درويزه د « میرداد دله زاک » د ټپلے دا نقل کوی چه د بایزید کپړئ هغه د سیند په مینځ کښه په کافي داسے اوویشته چه ټوټه ټوټه شوه۔ د بایزید کونډه ښځه ټے یو دم ته حواله کړه۔ دا کار په پښتنو کښه انتها ئی ذلت او سپکاوے گڼلے شی۔

عرض د یوسف زو او دله زاگو دلاسه د مذهبی لیونتوب او انتقامی جذب با تو زیر اثر د بایزید د کورنئ سره انسانیت سوز سلوک او شو۔ په دے جنگونو کښه مسلمان پښتون د مسلمان پښتون دلاسه په پیرے بے دردی او ذلت قتل شو۔ اخون درويزه په پیرے بے تکلفئ دا خلق د کافرانو په نوم یادوی۔ او په پیر اطمینان داسے وائی چه « یوسف زو د دے کافرانو مالونه لوټا کړل۔ د دوی ښځه او بچي ټے غلامان کړل۔ او د دوی ټوله ډله ټے تار په تار کړه۔

دغه ورځ (۱۵۸۱ء) وے چه اکبر د مرزا حکیم دکشالے نه پس د کابل نه راستون شوه او دا ټک په مقام پیره وو۔ چه د هغه په خدمت کښه د بایزید یو خلیفه حاضر شو او د یوسف زو دلاسه چه د بایزید د کورنئ سره کوم ظلمونه شوی وو۔ د هغه برخلاف ټے د اکبر په دربار کښه دادخواهی او کړه۔ او د یوسف زو د بند نه ټے د جلال الدین د

خلاصولو خواست اوکړو۔ اکبر چه د دغه واقعاتو نه خبر شو نو نه صرفه جلال الدين د يوسف زو د بند ته خلاص کړو . بلکه خاصه مهرباني ته ورسره هم اوکړه ۔ د مسټر کيو په خيال کيڼه د دغه مهرباني وجه دا کيدے شي چه د بايزيد تحريک اکبر د خپل « دين الہي » د تحريک سره په ډيرو خبرو کيڼه يکسان گڼلو ۔ او د دغه تحريک په خوریداو سره د هغه خپل مقصد ته هم فائده رسيدله : د دغه قياس مرسته دا خون درويزه د قول نه هم کيږي ۔ دے وائی چه چونکه اکبر د دين محمدي نه روگردان شوه وو ۔ نو هغه انصاف او نه کړو ۔ او دے ته ته (او نه کتل) چه يوسف زو خود بايزيد د اولاد سره دا سلوک محض د دين محمدي د حفاظت په عرض کړے وو ۔

عرض د بايزيد د تحريک مخالفينو د خپل طرف نه د هغه د کورني په تباهي او بربادي کيڼه خه کيڼه او نه کړو ۔ او په ظاهره کيڼه داسے معلوميدے چه دا تحريک بيخي ختم شو ۔ ولے د بايزيد د اير و نه د « جلاله » په شکل کيڼه د هغه تحريک بيا داسے راژوندے شو چه صرف دا نه چه اکبر ته په خپله مهرباني ستومانه او پښيانه کړو بلکه د اکبر د جانشينانو رجهانگير او شاه جهان په زمانه کيڼه کم و بيش پنځوس کاله د مغلو د اقتدار برخلاف د پښتنو د آزادي د جنگ چه اغاز ته بايزيد کړے وو ۔ او وروستو د هغه قيادت د بايزيد د اغلافو په لاس کيڼه وو ۔ په داسے شدت او قوت جاري اوساتلو چه د مغل اعظم ټول شان و شوکت او عظيم قوت د هغه په مخکيڼه د شکو ديوال ثابت شوه وو ۔ د خپله آزادي کومه جذبه چه د بايزيد تحريک په دے قبائلي پښتنو کيڼه پيدا کړي وه ۔ هغه تراوسه لا ژوندی ده ۔

لکه چه او وييلے شول جلال الدين د يوسف زو د قيد نه د اکبر په مداخلت خلاص شو ۔ ولے د اکبر په دربار کيڼه خپله حاضري جلال الدين د نظر بندۍ نه کمه او نه گڼله ۔ دغه وجه وه چه هغه ډير زر د اکبر د دربار نه او تښتيدو ۔ تيرا ته لار او هلته کيڼه د خپلو مريدانو په راغونډولو کيڼه لگيا شو ۔ او په لرو ورهوکيڼه د دومره طاقت حاصل کړو چه د اکبر فوجي طاقت د هغه د تسخير نه لچاره شو ۔ او داسے کارنامے ته اوکړے چه د هغه په وجه د هغه نوم د روښاني تحريک په سلسله کيڼه تراوسه ژوندے دے ۔

اکبر اود شمال مغربي سرحد پښتانه قبائل

لکه چه وړاندے مو وئيلي دي . د هبايون د وصيت مطابق د کابل صوبه د مرزا حکيم رسيدلي وه . او د هبايون د مرگ په وخت کښے مرزا حکيم لا د دريو کالو ماشوم وو . منعیم خان نوے يو سردار چه د هبايون د پراختياري امير وو . د مرزا حکيم اتاليق او سربراه وو . او د حکيم د نائب په ډول به د حکومت فرائض ادا کول .

اکبر د خپلے تخت نشيني په څلورم کال (۱۵۶۲م) خپل اتاليق او منتظم بيرم خان د خپلے عهدت نه معزوله کړو . او دهغه په ځاے د کابل نه منعیم خان د هلي ته اوبللو . او هغه د د ، خان خانان ، په خطاب سره د بيرم خان په ځاے مقرر کړو . او د منعیم خان د تلو نه پس د کابل حکومت د مرزا حکيم د مور ، چوچک بيگم ، لاس ته راغلو . دا ميرمنه لکرکه ډيره قابله او د ديتيے ځاوند وه . ولے بيا هم دا اميرانو او وزيرانو د لاسه ډيره زرتنگه شوه . په دے ورځو کښے د هبايون يو بل پخوانے ، امير ابوالمعالی ، چه د بيرم خان دوست او د اکبر د لوري نه د پنجاب حاکم وو . د بيرم خان د زوال په وجه د خپلے عهدے نه معزول شو . او د اکبر سره د هغه ناکامه مقابلے نه پس په تېښته کابل ته راغ . ، چوچک بيگم ، د دد په راتلو ډيره خوشحاله شوه . دے د خپل وزير مقرر کړو او لورے هم په نکاح ورکړه .

، ابوالمعالی ، ، اوس وزير هم وو . او د مرزا حکيم اوبنې هم . نو په ډير قوت د دربار فسادونه ختم کړل . او ټول انتظام دے سم کړو . ولے ابوالمعالی دا کوشش شروع کړو چه د کابل حکومت خپل ځان ته کړي . چوچک بيگم د دد په دے ارادے پوه شوه . او دهغه د قوت په کولو کښے لگيا شوه . ولے هم په دے کوشش کښے د ابوالمعالی په اشاره او وړتے شوه . (۱۵۶۳م) د دے نه پس ابوالمعالی ته لار او زگار شوه . هغه به د مرزا حکيم د نائب په هيئت په کابل حکومت کولو . په دغه ورځو کښے مرزا حکيم لا د دولسو کالو کچه ځکه هلک وو . او د ابوالمعالی

پہ مخکنے ۶ وسہ وو۔ د بدخشان حاکم مرزا سلیمان چہ د ابوالعالی پہ دے سرزوری
 خبر شو نو هغه ډیر سوخت واخست۔ او په کابل ۶ عمله اوکړه۔ په جنگ کینے ابوالعالی
 اووژلے شو۔ او په کابل د مرزا سلیمان قبضه شوه۔ سلیمان خپله لور مرزا حکیم ته واده کړه
 او خپل یو سردار ۶ د مرزا حکیم وزیر مقرر کړو۔ او بیرته بدخشان ته لاړ۔ و ۶ د مرزا حکیم
 او بدخشانی وزیر جوړه رانخه۔ او مرزا حکیم هغه د خپل وزارت ته معزول کړو۔ (۱۵۲۷)۔
 په دے خبره مرزا سلیمان بیا په کابل راخوت۔ مرزا حکیم د هغه د مقابلے طاقت نه لرو۔ نو اکبر
 نه د مدد غوښتلو په غرض په اباسیند راپورے و تو۔ دغه وخت د اکبر سره دا ویره پیدا
 شوه چه هسے نه چه مرزا سلیمان د کابل د قبضے نه پس هرته د هندوستان طبع او نه
 کړی۔ نو سیدستی ۶ د فریدون خان (چه د مرزا حکیم ماما وو) په ماتحتی کینے د مرزا حکیم
 امداد ته یو فوځ اولیرلو۔

فریدون ته د کابل د فتح کولو په نسبت دا غوره ښکاره شوه چه د دے فوځ په مدد په پنجاب
 قبضه اوکړی۔ مکه چه په دغه ورځو کینے اکبر د بهار د پښتنو سره په جنگو نو کینے مصروف وو۔
 نو د خپل حوری (حکیم) سره ۶ د پنجاب د قبضے منصوبه پخه کړه۔ او د دے منصوبے مطابق
 مرزا حکیم د پنجاب د قبضے په نیت لاهور ته روان شو۔ دغه وخت کینے اکبر هم د بهار د جنگ
 نه فارغ شوه وو۔ چه هغه د مرزا حکیم د منصوبے نه خبر شو۔ نو سیدستی په حکیم پسے روان
 شو۔ و ۶ اکبر لا په ستلج نه وو پورے وتلے، چه مرزا حکیم هم د هغه د راتلونو نه خبر شو۔
 او داسے وار خطایئ واخست چه هغی ته ۶ هم او نه کتل۔ او د خپل فوځ سره نیغ کابل ته
 لاړ۔ او په کابل ۶ قبضه اوکړه۔ مکه چه دغه وخت مرزا سلیمان بدخشان ته تلے وو۔ او کابل
 غوښته وو۔ مرزا حکیم چه کابل بیا تر لاسه کړو۔ نو د اکبر نه ۶ د دے خپلے گناه معافی او غوښتله۔
 او اکبر هغه معاف کړو۔

اکبر د خپل پادر نصایون د ناموافقو حالاتو په وجه په وړوکوالی کینے د هر قسم تعلیم دینی
 یا دنیاوی) نه محروم پاته شوه وو۔ دغه وجه وه چه هغه د مذهب اسلام د روح نه بیخي ناخبر
 وو۔ او د خپلے تخت نشینی نه پس د ۶ ازا د خیاله عالمانو د صحبت په وجه ډیرے لارے شوه
 وو۔ او د مذهب اسلام په حقله ۶ په زړه کینے د نفرت او کرکه جذبات رالتهیدی وو۔ لیکن
 په ابتداء کینے د سیاسی اغراضو او مصالحو پیش نظر هغه د دے نفرت د اظهار نه شان
 ژغورولے وو۔ و ۶ هر کله چه هغه په راجپوتو او پښتنو کامیاب شو۔ نو هغه د خپل سلطنت
 د استحکام په پرده کینے د اسلام نه څرگند انحراف اوکړو۔ او د مذهبی رواداری په نوم هغه

د نورو مذہبونو سره داسې ژور تعلق پیدا کړو چې د اسلام څخه بنیادی اصول څه هم شا ته او غور زول - هغه خپل غیر مسلم امیران یوازې دانه چې د حکومت په کاروبار کېنې ته شریک کړل - بلکه د سلطنت په معاملاتو کېنې ته هغوی دومره داثر ورسوخ راوندان کړل - چې په هغه سره د برصغیر د مسلمانانو د مقتدر حیثیت جرړې کمزورې شوې - هغه د مسیحیانو، زردشتیانو، بامبرانو او سادوکانو سره ډیر ژور تعلقات پیدا کړل - او په دې لړ کېنې ته څخه داسې رسوونه اختیار کړل چې هغه د مذهب اسلام د بنیادی تصور توعمید نه بالکل برعکس وو - مثلاً هغه به د « اور » او « نر » احترام کولو - هغه د خنجره ته لیواله وو چې د هر قسم اقتدار (دینی او دینوی) په خپل لاس کېنې واخلي - د اکثر و ټولو کوکو حکمرانانو په شان هغه د اتلوسه لرله چې د شریعت اسلامی له خوا چې په یو مسلمان بادشاه کېنې پابندی عائد شوی دی - د هغه نه ځان ازاد کړی -

د دې گمراهی آغاز هغه د ۱۵۴۹ نه اوکړو - او هغه اول د سلطنت د قاضیانو او مفتیانو اختیارات کم کړل - په دې لړ کېنې هغه د اقتدار خوا هشمند څخه عالمان په خپل لاس کېنې واخستل - او په هغوی ته یو داسې فتویٰ جاری کړه - چې د « کوې شرعی یا فقهی » مسئلې په حقله د عالمانو تر مینځه اختلاف وی - نو د هغه په باب کېنې به شهنشاه په حیثیت د سلطان عادل دا اختیار لری چې د خپلې مرضی لار خوښه کړی - او په هغه عمل اوکړی په دې شرط چې هغه راڼ د قران او حدیث نه مخالفه نه وی - او د عوامو د فائدې مد نظر وی - د دې نه علاوه هغه د حق پسنده عالمانو برخلاف داسې ذریعې اختیار کړې چې د هغه په وجه

د مذهب پابند او حق پرست عالمانو ته په خپلو عهدو پاتې کیدل گران شول - د پاندار قاضیانو او مفتیانو د خپلو عهدو نه مات کړې شول - او د هغوی وظیفې بندې کړې شوې -

د دې نه علاوه هغه یو نوې دین جاری کړو - چې په « دین الہی » مشهور دے - او داسې ماحدانه عقائد او طرز عمل ته اختیار کړو چې د هغه د یو مسلمان بادشاه د شان نه خلاف وو - د هغه د مقصد ووجه د دنیا وی اقتدار سره مذہبی اقتدار هم ترلاسه کړی - او د پیغمبري درجه حاصله کړی - د اکبر نه وړاندې علاوالدین خلجی ته ضم د یو نوی دین دا جراحیال پیدا شوے وو - د لے په هغه کېنې دومره معقولیت ووجه هغه د یو امیر علاوالہکک په نصیحت او تنبیہد د دے فاسد خیال نه منع شو - ولے نه څو اکبر د مذهب اسلام څه اہمیت گڼلو - او نه د هغه په امیرانو کېنې د علاوالہکک غوندې څوک

زہور اوحق کو امیر موجود وو۔ داکبر دانوس دین د مختلفو دینونو د یوشو داسے خبرو
گہ وده وہ کوے چہ داکبر خوبے وے۔ پہ دے کینے نہ یک رنگی وہ اونہ یکسانی۔ داکبر
دامقصد وو چہ پہ دے طریقہ بہ زہ قول خلق خوشحال کرم۔ ولے پہ حقیقت کینے
دیو خوتالی ختو امیرانو نہ علاوہ نور ہیشوک ہم خوشحال نہ کرے شو۔

داکبر درویئے نہ قول حق پسندہ مسلمانان خوا کہ ہغہ امیران وو او کہ عام اولی
بیزارہ او متنفر شول۔ او پہ مسلمانانوکینے یو عامہ بے اطمینانی پیدا شوہ۔ پہ کال سنہ ۱۵۸۰
کینے دبنگال او بہار نپیننو بیا بغاوت اوکرو۔ دا اٹل مغل ماکمان ہم ددوی ملگری وو۔
دے بغاوت داکبر د ملحدانہ عقائدو پہ وجہ خوفناک شکل اختیار کرو۔ دا بغاوت
داسے پہ مکملہ طریقہ شوے وو چہ داکبر سلطنت بہ تے رغرولے وو۔ ولے داکبر
دورانندیٹی او د مرزا حکیم بزدلیء داموقع خطا کرہ۔

داکبر دے دینی خیرے پہ قول ملک کینے منورے شوے وے۔ باغیانو ہم ددے
نہ فائدہ واخستہ۔ او دکایل سروئے ہم خبرے اوکریے۔ مرزا حکیم تہ تے پہ دہلی د
حیلے دعوت ورکرو۔ ددوی دا خیال وو چہ دے دین اکبر پہ قائے بہ فاسق حکیم ددہلی
پہ تخت خلق برداشت کری۔ اگر چہ د مرزا حکیم مسلمان ہی ہم قہ دومرہ پنخہ نہ وہ۔ ہفتہ
بہ پہ خرگندہ شراب خنبل۔ لیکن دہلقو دتسلے دپارہ صرف دومرہ ہم کافی وہ چہ
مرزا حکیم داکبر پہ شان خرگندہ داسلام نہ انحراف نہ دے کرے۔

دبنگال او بہار دبغاوت د شدت او د باغیانو د دعوت بہ وجہ د مرزا حکیم پہ
زہ کینے ہم دہندوستان دشہنشاہی تلوسہ پیدا شوہ۔ پہ دے تلوسہ کینے دہفتہ
ماما فریدون ہم زیاتے راوستلو۔ ہفتہ حکیم تہ او وٹیل چہ کہ چرے تار بالنت نہ سر
اوجت کرو اولز او غوزیدلے نو دہندوستان قول خلق بہ دپہ سرسترگو قبول کری۔
د مرزا پہ زہ کینے ہم قہ جوش پیدا شو۔ او ہفتہ دفریدون پہ لسون یوٹل بیا
پہ پنجاب باندے حیلے تہ تیار شو۔ پہ اباسیند راپورے وتو۔ ولے دتہ وخت دپنجاب
گورنر داکبر اعتباری امیر مان سنگھ وو چہ د راجہ بھگوان داس ٹوٹے وو۔ مان سنگھ
سرہ د حکیم د مقابلے دپارہ پورہ فوٹ نہ وو۔ نو ہفتہ د رہتاس « پہ قلا کینے قہ لہر شان
فوٹ پرے بنودلو۔ او پہ خپلہ لاهور تہ راے۔ مرزا حکیم د رہتاس د قلا پہ فوٹی کمانڈر رتہ
دیکے اوکریے۔ ولے ہفتہ قلا حوالہ نہ کرہ۔ مرزا ہم دہفتہ سرہ مقابلہ خونینہ نہ کرہ۔ او پہ
نخہ لاهور تہ روان شو۔ او پہ یو یاغ کینے دیرہ شو۔ دہفتہ خوادطبع وہ چہ دلاهور خلق

بہ زما ہرکلی او پخیر راغلی تہ راشی۔ ولے ہلتہ کینے خومان سنگھ وو چہ داکبر یو پیر وفادار
 جرنیل او دھغہ دمقا صدولوٹے ہمدرد وو۔ دمرزا حکیم توقعات خہ رنگ چہ دھغہ ماما
 فریدون ہغہ تہ وئیلی وو پورہ نہ شول۔ د پنجاب خلقو جرخ اونہ کپرو۔ پہ دے خیرہ د
 مرزا حکیم امید ونہ مراوی شول۔ بل طرفتہ چہ اکبر دمرزا حکیم د فوخ کشتی نہ خبر شو نو
 ہغہ تہ دا حملہ دبنگال و بہار د بغاوت نہ زیاتہ خطرناکہ معلومہ شوہ۔ اگرچہ پہ بنگال
 و بہار کینے بغاوت پہ زور و شور جاری وو۔ او باغیان گھنندویہ وو۔ او داکبر د پارہ حالات ناموق
 وو۔ لیکن ہغہ تہ د خطرے اصلی مائے معلوم وو۔ حکمہ ہغہ د خپلوا میرانو د مخالفت باوجود د
 یولوٹے فوخ سرہ دمرزا حکیم دمقابلے پہ نیت د پنجاب پہ لور راروان شو۔ او مرزا حکیم چہ
 داکبر د راتلو نہ خبر شو نو داسے ویرے واخست چہ د ہندوستان د شہنشاہی خیال تے
 شاتہ او غور زولو۔ او پھل خان تے بیخ کابل تہ اورسولو۔ پہ دے موقع اکبر د پیرے دور
 اندیشی نہ کار واخست۔ چہ دمرزا حکیم مقابلے تہ تے دبنگال پہ وخت ترجیح ورکرو۔ ہغہ
 تہ دا معلومہ وہ چہ د کابل د لوری نہ دیوے کامیابے حیلے پہ نتیجہ کینے د دہلی بلکہ د تہول
 سلطنت سقوط ممکن کیدے شی۔ او ددے پہ نتیجہ کینے د بہار و بنگال بغاوت ہم کامیابی
 شی۔ ولے د حکیم د حیلے د ناکام کولو پہ صورت کینے ہغہ تہ د نورو بغاوتونو د ختبولو
 موقع او فرصت پہ لاس ورتلے شی۔ چنانچہ ہغہ ہم دغہ شان او کرل۔ او نہ صرف د حکیم
 خطرہ تے پہ مستقل چول لرے کرے۔ بلکہ د خپل سلطنت پہ استحکام او حفاظت کینے ہم
 کامیاب شو۔

اکبر پہ فروری ۱۵۵۷ء کینے دمرزا حکیم د قطعی فیصلے پہ غرض دفتح پور سیکری نہ
 راروان شو۔ او دجون پہ میاشت کینے دابا سیند غارے تہ را اورسید۔ مرزا حکیم اگرچہ
 کابل تہ تلے وو لیکن داخل داکبر دا خیال وو۔ چہ دمرزا حکیم پہ زہرہ کینے داسے ویرہ کینیو
 پکار دی چہ ہغہ بیا پہ خپل ژوند کینے پہ ہندوستان باندے د حیلے اسرہ او نہ کری۔ اکبر
 اٹک پہ مقام اتال شو۔ حکمہ چہ داوری د بارانونو پہ وجہ پہ سیند باندے پول تہل مکران
 وو۔ اکبر دے پنچوس ورے پاتے شو۔ او بیاسرہ د خپلو فوٹونو پہ کشتیو کینے پورے وتو۔
 پہ دے موقع اکبر د اٹک پہ مقام د قلا د تعمیر حکم اوکرو۔ او د تعمیر کارے خپل یو مشہور
 امیر بیربل تہ حوالہ کرو۔ او ددے غرض د پارہ تے کافی فوخ ہم پرے بنود۔ ددے مائے نہ
 اکبر مان سنگھ پہ پینبور باندے د قبضے پہ غرض ورائدے اولپرلو۔ او پہ خپلہ پہ ہغہ پسے
 روان شو۔ مرزا حکیم داکبر مقابلے تہ خوج نہ وو نیولے۔ لیکن کابل تہ دتلو پہ وخت کینے

عے خپله ټوله غصه په پېښور او ښکلی وه. او دا ښار ته سوزولې وو. اکبر چه پېښور ته راوړسید نو هغه دے ایسار شو. او مان سنگه او خپل خوټه شهزاده مراد ته دخپل په لار کابل ته اولېږو په دے موقع اکبر په دره خیبر کښه د سرک جوړولو حکم هم اوکړو. او دا کار هغه خپل انجینر قاسم خان ته حواله کړو. او دا اول موقع وه چه دخپل په دره کښه یو داسه سرک جوړ شو چه په هغه باندے به کارې او چکر په اسانه تلے راتلے شوے. د دے نه وړاندے دخپل لاره داوښانو اسونو د عبور و مرور د پارے هم کرانه وه. اکبر د قاسم خان نه په دے کار دومره خوشحال شو چه هغه موده پس ته هغه د کابل گورنر او ټالو. په کوم سهولت چه په دے دره کښه د اکبر انجینر قاسم خان د اسرک تعمیر کړے وو. او په کومے اسانئ چه د اکبر فوټونه په دے دره تیر شوی وو. دے واقعاتو د اکبر د دماغ نه د هغه مشکلاتو هډاو احساس او ویستلو کوم چه وروستو هغه ته او یا د هغه جانشینو ته د دے د عبور و مرور په وخت کښه د دے درے د استوگنو د لاسه ورپېښ شول.

د شهزاده مراد فوټونه چه کابل ته نزدے شول او د مشتر باغ په دره ورننوټل نو دلته د فریدون فوټونه د هغه مقابلے ته ولاړ وو. د فریدون فوټونو د مراد فوټونه راگیر کړل. او مال و اسباب ته ترینه لوټ کړو. ولے سمد ستی ورله د مان سنگه فوټونه راوړسیدل. او د فریدون فوټونو تښتته اوکړه. د فریدون د تښتته سره سم مرزا حکیم هم د کابل نه او تښتیدلو. او دره غور ښاد ته لاړ. مان سنگه او شهزاده مراد په کابل قبضه اوکړه. په دوی پس په اگست ۱۸۵۸ کښه اکبر هم کابل ته اوړسید. اکبر خپل بصوټ ترسره کړو. په مرزا حکیم ته خپله ویره کښینوله. چونکه د ژمی موسم راتلونکے وو. نو اکبر دا غوره اوگنله چه د ژمی د یغی نه وړاندے وړاندے خپل فوټونه د کابل نه او باسی. په دے وجه هغه په کابل ایله اووه ورځے ایسار شو. د کابل حکومت ته د مرزا حکیم خور فخر النساء ته ورکړو. او د حکیم په حقله ته د اسخته تښتته پرے ښودله چه که چرے هغه بیا ه لاس پښه او خوزول نو د هغه سره به سخت سلوک اوکړے شی. د دے نه پس اکبر د کابل نه د دهلی په نیت داروان شو.

د اکبر د تلو نه پس د مرزا حکیم خور هغه په چپه ټله را او غوښت او د کابل حکومت ته هغه ته او سپارلو. مرزا حکیم حد په هورته شرابې وو. او د شراب نوشئ د زیاتوالی په وجه په خلی توب کښه د مرو نه بدتر وو. د اکبر دلوری نه د مرزا حکیم په باب کښه د داسے نرم سلوک یو وجه شاید چه دا هم وی چه اکبر ته دا توقع پیدا شوی وی چه د

هغه جېسافي طاقت به تر ډيرې مودې د دې دشمن (شرابو) مقابلې او نه كړې شي نو
 كله به يې په هغه خپل ځان نه وي بدنام كړې - به هر حال د دې فراخدلې و جوهات كه د
 رهم جذبه وه او كه څه سياسي ضرورت - مرزا حكيم د اكبر د تلو نه څلور كاله پس وفات
 شو - (۱۵۸۵) - او د اكبر د زړه نه دخپل تخت د يو ميراث خور د دعوتې نول لړۍ
 شو - او هغه ته دا موقع په لاس ورغله چه دخپل خواهش مطابق د كابل او د سره د پښتو
 علاقه دخپل سلطنت سره اوځنډې - د كابل صوبه هسې په نوم خود مرزا كامران د وخت نه
 د سلطنت د هلي يو مامعت صوبه وه - ولې عملاً د پنځوسو كالو نه يې د يو آزاد او خود
 مختار حيثيت اختيار كړې وو -

د كابل نه اكبر بيا هم په خيبر رايير شو - داخل هغه په ابا سيند باندې د كشتيو په
 هغه پل پورې وتلو كوم چه دهغه انجنير قاسم خان د وړاندې نه تيار كړې وو - اكبر د
 اټك په مقام دهغه قلا د تعمير باج رهم واخستلو - چه څو مياشتې اگامو دهغه د تعمير
 آغاز شوه وو - اكبر لا په اټك كښې وو - چه هغه ته د يوسف زو د لاسه د بايزيد د كورنۍ
 سره د ظلمونو او نا كړو په باب كښې د داد خواهي خواست او شو - او هم دغه موقع وه
 چه د بايزيد پنځم ځوڅ جلال الدين د اكبر په حكم د يوسف زو د بند نه خلاص كړې شو -
 دا واقعات د ۱۵۸۷ دى - په دې پنا بايزيد به يقيناً د ۱۵۸۹ نه وړاندې وفات
 شوه وي - او په اكثر و امتالاتو دده وفات به په كال ۱۵۸۷-۸۸ كښې واقع شوه وي -
 د دې واقعاتو په رڼا كښې د بايزيد كوم تاريخ وفات (۱۵۸۵) چه په صراط التوميد كښې
 وركړې شوه دې هغه درست نه معلومېږي -

د مرزا حكيم د وفات نه يې دهغه ماما فريدون او د حكيم څامنو په كابل كښې شور و
 شر پورته كړو - او اكبر چه د دې واقعاتو نه خبر شو نو هغه سمدستي خپل جرنيل مان سنگه
 د كابل د قبضې په غرض د يو لوى فوځ سره كابل ته اوليرلو - او په خپله هم په هغه پسې
 را روان شو - او په كال ۱۵۸۶ كښې اټك ته راغ - دغه وخت د اټك د قلا عبارت چه
 اواز ته په كال ۱۵۸۷ كښې شوه وو - تكميل ته نژدو وو - ردا قلا د خواجه شمس الدين
 په نكرانۍ كښې مكمله شوى ده -

په كوه اسانۍ چه په كال ۱۵۸۷ كښې د اكبر فوځونه د مرزا حكيم په تعاقب كښې په
 دره خيبر تير شوى وو - او په كوم سهولت چه دهغه انجنير قاسم خان په دې دره كښې د
 سر ك تعمير او توسيع كړې وه - او په دې دوران كښې د پښتنو دلورى ته په دوى څه

قابل ذکر بلوسہ نہ وہ شوی۔ دے واقعاتو د اکبر پہ زہہ کبے داتلوسہ پیدا کرہ چہ د پبنتو داسرتیزہ قبائل چہ داباسیند نہ پہ قبلہ آباد دی۔ او تر اوسہ پورے نے نہ خو د مغلو یو حکمران تہ اونے ددوی نہ ورنندے دبل کوم حکمران اقتدار تہ غارہ ایسی وہ۔ پہ خپل اقتدار کبے راوی۔ داہم امکان لری چہ د یوسف زو او د بایزید د مرستیالو پبنتو کورنی مخالفت او دشمنی بہ د اکبر پہ زہہ کبے د پبنتو د تسخیر جڈ بہ تیزہ کری وی۔ د شیخ عمراو یوسف زو د جنگونو نہ اکبر پہ خپلہ ہم خبر وو۔ او ددے نہ علاوہ د اکبر مقامی حاکمانو ہم ہفتہ تہ دا وٹیلی وو۔ چہ پہ پبنتو قبائلو کبے د یوسف زو، مند نو قبیلہ د تولو نہ لویہ او زیاتہ سرکبہ دہ۔ او کہ چرے دا قبیلہ ایل شی نو نور پبنتانہ قبائل بہ تہ قابل ذکر مقابلے تہ تیار نہ شی۔ دغہ وجوہات وو چہ د اکبر پہ زہہ کبے نے د پبنتو قبائلو د تسخیر ارادہ مضبوطہ کرہ۔

بہ مہر حال اکبر پہ اٹک کبے قیام او کرو۔ او مان سنگھ د کابل پہ نیت روان شو۔ دوراندے پہ شان پہ خیر تیر شو۔ او کابل تہ اورسید۔ د مرزا حکیم ماما فرید ون او د حکیم ٹامن کیقبا دا او فرا سیاب نے گرفتار کرل۔ بیانے پہ کابل کبے خپل حوٹ سنگیت سنگھ پرے بنود۔ او پہ خپلہ د حکیم ماما او ٹامنو سرہ د اکبر پہ خدمت کبے اٹک تہ راغ۔ فریدون تر تہ وختہ نظر بند اوساتلے شو۔ او بیا مکہ تہ او لپرے شو۔ او د حکیم ٹامن اکبر پہ خپلے نگرانی کبے اوساتلے۔

چہ اکبر د کابل دکشائے نہ زہہ جبع شو نو ہفتہ پہ یو وخت کبے دکشیر او پبنتو قبائلو د مہما تو پہ تابیا کبے گکیا شو۔ دکشیر پہ مہم ہفتہ قاسم خان او بھگوان داس اولیل۔ دغہ وخت دکشیر حکمران سلطان یوسف خان وو۔ چہ پہ آسانہ نے د اکبر اطاعت او منلو۔ وے د پبنتو پہ مہما تو کبے اکبر تہ دیر مشکلات پبنتی شول۔ او مغل فوٹونو د پبنتو دلاسه دلیل شکستونہ اموندل۔ اکبر پہ خپل خیال کبے د قبائلی پبنتو تسخیر د خپلے سری کھلی وہ۔ دہفتہ پہ اندازہ کبے د پبنتو یے سرو سامانہ دگووی لبرک د مغل اعظم د سازو سامان تہ راستہ فوٹونو مقابلے تہ نہ شو تہنگیدے۔ لیکن دا دہفتہ د پبنتو د قای روایاتو او خصوصاً تو نہ دے خبری نتیجہ وہ۔ او دیر زر واقعاتو دہفتہ دا غلط فہمی لرے کرہ۔

د پبنتو پہ پبنتو قبائلو کبے د یوسف زو قبیلہ د خپل کثرت پہ وجہ چیرہ طاقتورہ او پہ دے وجہ چیرہ سرکبہ وہ۔ او اکثر بہ پہ بین القبائلی جنگونو کبے پہ نور و قبائلو غالبہ وہ۔ دغہ وجہ وہ چہ د پبنتو د خواو شا نور قبائل د یوسف زو مخالف وو۔

د یوسف زود مهم د آغازنه اول د اټک په مقام د غوریہ خیلو او نورو پښتنو مشرانو یوه جرگه د اکبر په خدمات کښه حاضرہ شوه۔ او بھغہ ته ټے خواست اوکړو چه « یوسف زی » په شاهی سرک تاختونه کوی۔ او قافلے او کاروانونه لوټی۔ مگر دا الزام په ټولو پښتنو ټپے شی پکارده چه دشاهی سرک د حفاظت انتظام اوشی او د یوسف زو د حملو او ډاکو بندیز اوشی۔ په دے ورځو کښه به د اټک او پلینور ترمنځه اکثر قافلے لوټلے شوه۔ دا قافلے به یقیناً یواځ یوسف زو ته لوټلے۔ بلکه غوریہ خیلو او خټکو به هم په دے کښه څه کښه نه کولو۔ لیکن د اکبر په مخکنی د دے الزام په یوسف زو باندے ټلو کښه د دے جرگے دوه غرضه وو۔ یعنی یو خودوی په دے طریقہ اکبر په یوسف زو باندے صلے ته پارولو۔ اوبل دا چه اکبر د یوسف زو په جنگونو کښه بوخت شی۔ نو دوی ته به هم دا موقع په لاس ورشی چه اکبر سره پنجه واچوی۔

د شاهی سرک د حفاظت په غرض اکبر د خپلو مقامی افرانو او دخوا او شا علاقے د زمیندارانو سره جرگه اوکړه۔ او د دوی په صلاح او سفارش دا ذمه واری « ملک اکوری » ته ور په غاړه شوه چه د خټکو د قبیلے د یوسف خانکے ملک وو۔ او دا اول موقع ده چه د پښتنو په تاریخ کښه د خټکو قبیلہ په دے خپل نوم ذکر شوی ده۔ ملک اکورپے د خټکو په قبیلہ کښه د ټپي خیلو د خانکے ملک وو۔ د پلار نامه ټے درویش محمد وه۔ چه په چینجو هم مشهور دے۔ د ملک اکوری نوره قبیلہ په کربوغه (کوهات) کښه میشته وه۔ ولے ملک اکورپے په څه خبره د خپلو عزیزانو نه مرور شوه وو۔ او د خورے علاقے ته راغلے وو۔ په دے ورځو کښه د خورے په علاقہ کښه ماندوری او ډنگرزی اوسیدل۔ ملک اکوری په کواز دره میشته اختیار کړی وه۔ او د خپل ځان سره ټے یو ټولے جمع کړے وو۔ او دخوا او شا په علاقو به ټے تاختونه کول۔ په دے ډول ټے نوم او شهرت حاصل کړے وو۔ دغه وجه وه چه کوم وخت د شاهی سرک د حفاظت سوال پښی شو نو د علاقے زمیندارانو د ملک اکوری نوم پیش کړو۔

په کومو ورځو (۱۵۹۶ء) کښه چه د اکبر د لوری نه د شاهی سرک ذمه واری « ملک اکوری » ته سپارلے شوه۔ په دغه ورځو کښه د ملک اکوری ټوله قبیلہ په دے خپله علاقہ کښه میشته وه د اخون درویزه د تذکرے نه هم د دے قیاس مرسته کپری۔ یعنی په کومو ورځو کښه چه یوسف زی مندډ په سوات اوسه کښه او غوریہ خیل گڼیا نی د پلینور په خوا او شا کښه استوگن وو۔ دغه ورځو کښه خټک هم په دغه خپله علاقہ کښه استوگن وو۔ او که چرے داسے نه ټے

نواکبر بہ دشاہی سرک دحفاظت لویہ ذمہ واری یو داسے سری تہ ولے سپارلہ چہ ہفغہ
بہ د قام قبیلے او تہر خاوند نہ وو۔ او دتولے علاقے دکوز پاس نہ بہ خیردار نہ وو۔

ملک اکورے دجوگیا نو او سادوگانو ہم سخت دشمن وو۔ او دومرہ جوگیان او
سادوگان تے وژلی وو۔ چہ دھغوی د یویو غور نہ تے یو لوٹ مت چک کرے وو۔ د
ملک اکوری پہ باب کینے دا خبرہ دومرہ مشہورہ وہ چہ د « تاریخ مرصع » مطابق کوم وقت

چہ ہفغہ د اکبر پہ خدمت کینے پیش شو نو اکبر پہ خپلہ دہفغہ نہ ددے خبرہ پوہنتہ
اوکرہ۔ او ملک ورتہ اووے۔ « او صاحبہ » ہر جوگی چہ بہے وژلو نو اول بہے ورتہ د
اسلام دعوت ورکرو۔ اوچہ اسلام بہ تے قبول نہ کرونو او بہ تے وژلو او دیادداشت
د پارہ بہے دہفغہ د غور یو والی پہ مت کینے واچولہ۔ او دہفغ نہ یومت چک دے۔

دشاہی سرک دحفاظت پہ تبدیل کینے د اکبر لہ خوا د خیر آباد نہ تر نو سبار پورے علاقہ
او دخالوزو او سپین خاک کل ملک اکوری تہ پہ جاگیر کینے ورکریے شول۔ او ددے جاگیر نہ
علاوہ پہ شاہی سرک د محصول وصولولو حق ہم ورکریے شو۔ او دغہ شان پہ اول وار
دختکو دغانی بنیاد کیتودے شو۔ ملک اکورے یو ہوسنیار او مدبر سرے وو۔ ہفغہ
پہ دے لویہ ذمہ واری کینے د خپلے قبیلے خلق د شان سرہ منگری کرل۔ او د خپلو فراتضود
سراجم کولو پہ غرض تے دلنہی سیند پہ سویلی غارہ مصری بانہے تہ مخارج یو کلے
ہم آباد کرو۔ چہ دہفغہ پہ نامہ تراوسہ « سرائے اکورہ » مشہور دے۔ او پہ ہفغہ
زمانہ کینے بہ ورتہ « ملک پور » ہم وٹیلے شول۔ دیوسف زو او ختکو ترمینتہ د مخالفت
آغاز ہم ددے وقت نہ او شو۔

چہ اکبر دشاہی سرک د حفاظت تابیا اوکرہ۔ نو دیوسف زو د تسخیر آغاز تے اوکرہ۔
پہ دے مہم کینے ہفغہ خپل یو مشہور جرنیل زین خان اولپرلو۔ زین خان ہو پہ اولہ کینے
پہ کامیابی سرہ تر باجوہ اورسید۔ ولے بیا چہ پہ سوات ورنو تو نو مشکلات ورتہ پینے
شول۔ او د اکبر نہ تے فوجی امداد او غوہنتلو۔ د زین خان امداد د پارہ دوہ فوٹونہ
د دوؤ جرنیاد تو « بیربل » او « حکیم ابوالفتح » بہ کسان کینے اولپرلے شول۔ دادوار
دایسے جرنیاد وو۔ چہ د جنگ میدان تے چرتہ نہ وو لیدلے۔ او داپہ دے خبرہ دلالت کوی۔
چہ اکبر فوجی طاقت تہ دیر کم اہمیت ورکریے وو۔ د بیربل فوج ہو ہدیو دیوسف زو
پہ غزونو کینے د تیریدو جوگہ ثابت نہ شو نو د اکبر پہ حکم دوارہ فوٹونہ یو ٹاے
شول۔ ددے مشترک فوج پہ کوشش زین خان تہ دا موقع حاصلہ شوہ چہ ہفغہ پہ ہکدہ

کینے خیل کیمپ قائم کرو۔ او د ملاکنڈ درہ ٹے ہم قابو کرہ۔ او دبیربل او ابوالفتح فوٹونو
تہ ٹے د ملاکنڈ بہ درے دبیربلو موقع پیدا کرہ۔ او درے وارہ فوٹونو بہ چکدرہ کینے
یوٹاے شول۔ د ملاکنڈ تورو گرنکو غرونو دبیربل دیر ویرو لے وو۔ ولے بہ چکدرہ کینے ہفتہ
بیا امزے شو۔ او اول نہ ٹے بہ دے خبرہ خرچ پیدا کرو۔ چہ د صلاح مصلحت د پارہ
درے وارہ جرنیادن دبیربل بہ خیمہ کینے جمع شی۔ دبیربل بہ خیل زرہ کینے

خیل خان دنورونہ زیات گھنلو۔ زین خان د زھرو دا گوتہ ہم تیر کرو۔ او دبیربل
خیمے تہ لار۔ او ہلتہ دانندہ پروگرام بہ مقلہ بچٹ شروع شو۔ د زین خان دا تجویز
وو چہ ہفتہ بہ دخیل فوٹ سرہ د حفاظت بہ عرض بہ چکدرہ کینے پاتے شی۔ او نوے فوٹ
او نوی جرنیادن د ورنندے لار شی۔ او د کراکر بہ درہ د بونیر تہ اوئی۔ او ہلتہ د کیمپ
او گوی۔ او دغہ حفاظتی فوٹ بہ وروستو دھغوی سرہ یوٹاے شی۔ او کہ چرے دوی
پیش قدمی تہ غارہ نہ ابدی نو دوی د بہ چکدرہ کینے پاتے شی او زین خان بہ دخیل
فوٹ سرہ پیش قدمی او کری۔ بہ جنگی نقطہ نگاہ سرہ د زین خان دا تجویز معقول وو۔
ولے دبیربل او ابوالفتح خو د خبر و میرنی وو۔ ہغوی د جنگی چالونو او طریقو نہ قہ خبر وو۔
تردے وختہ چہ کوم واقعات شوی وو۔ دبیربل بہ ہفتہ دومرہ ویریدے وو۔ او بہ فیلو
راتلو داسے ستوما نہ شوے وو۔ چہ دھفتہ لویہ ارزو داوہ چہ بہ ہر قہ طریقہ چہ وی دیر
زردے تورو غرونو نہ خان میدان تہ او باسی۔ او داکبر فواتہ بیا اوری۔ دغہ وجہ نہ
چہ دبیربل او ابوالفتح دوارو د زین خان ددے معقول تجویز مخالفت او کرو۔ او زین خان ٹے دے
خبرے تہ مجبور کرو۔ چہ ہفتہ ددوی د غورکشی دے ارادے سرہ متفق شی۔

فیصلہ بہ دے اوشوہ چہ درے وارہ فوٹونو بہ یوٹاے روانیری۔ دبیربل بہ د
دیر ہیبت نہ دوراندے فوٹ کمان واحست۔ ابوالفتح بہ مینخ کینے شو او زین خان بہ
وروستی فوٹ کینے۔ د کراکر تر درے خو دوی بہ خیریت اورسیدل۔ ولے چہ د کراکر بہ درہ
ورنوتل۔ نو پینتو پرے تورے نورے جوڑے کرے۔ تبولہ ورخ پینتو بہ مغل فوٹ د زرہ ارمانونہ
اوویستل او بہ دیر بد حال مغل فوٹ میدانی علاقے تہ ورنکتہ شو۔ دہ ترسک۔ سرہ نزد
درے وارہ جرنیادن بیا د جرگے بہ عرض یوٹاے شول۔ دلہ ہم زین خان د کیمپ لگولواو
د حفاظت بہ عرض د خندقونو تجویز پیش کرو۔ ہفتہ دا اووے چہ خورخ ایساریدل
او د فوٹ تنظیم پکار دے۔ او کہ موہر خورخ ایسار او حفاظتی تدابیر اختیار کرو نو د
پینتو لبکر بہ پہلے خورشی۔ مکہ چہ د پینتو قبائلی لبکر سرہ نہ خو د دیر وورخو د پارہ

د خوراک سامان وی او نه د جنگ - د زین خان دا تجویز ہم چیر معقول وو - او که چرے په دے عمل شوی وے نو ممکنه ده چه مغل فوځ د راتلونکی تباہی نه بچ شوی وے - لیکن بیربل دلته هم پښی او خړو لے - او د زین خان ټول معقول تجویزونه غږ کړل - دا ټل هم بیربل وړاندے روان شو - او زین خان وروستو -

د بیربل فوځ چه د ډگر په سویل کپے ته اورسید - نو د هغه لپاره لېدے شوی - او دا خیال غږ او کړو چه منزل مقصود (د سیمه علاقه) نژدو دے - ولے ډیر زر د هغه په امیدونو یخ او بډه توغ شوی - د ملندری پورے یوه سخته او تنگه کښی لا د دوی وړاندے وه - او په دے ټوله لار د غرونو په څوکو ، زوړونو او اړخونو کښی پښتانه د دوی «هرکلی» ته ولاړ وو - د پښتنو په لیدو د بیربل او ابوالفتح د فوځونو وار نور هم خطا شو - او چه کوم وخت پښتنو په دوی د کاڼو او غشو باران او وړولو نو د مغل فوځ تنظیم او ترتیب بلکل وران شو - په دوی داسے ویره غالبه شوه چه هر سپاهی به د بل نه وړاندے کیدلو کوشش کولو - د وار خطای په دے منډو تر وکښی ټوله لار د مغلو د مړو نه ډکه شوه - څوک داسونو او هاتیانو په پښو کښی دل شول - او څوک په کند و کښی او غورزیدل - دیو بل نه د وړاندے کیدو په کوشش کښی اسونه هاتیان او بنیادم ټول دم ویرے شول - او بیربل هم په دے ډیری کښی غیب شو - ابوالفتح د ویرے نه په یو جاره کښی پټا شو - وو - او چه د زین خان فوځ را اورسید نو د هغه په غرو کښی هم ساه راغله - د زین خان په رارسیدو مغل فوځ بیا څه ننگو په راعونډ شو - ولے پښتانه هم ورپسے سم لگیدلی وو - ټوله ورځ مغل فوځ د پښتنو د لاسه اوزیای شو - او په ډیرو خواوو تر ملندری را اورسید - د شپے بیا په مغل فوځ کښی د پښتنو د هیله گنگوسه خوره شوه - او دوی بیا داسے وار خطا شول - چه د ټان د حفاظت په عرض چه غږ په کومه مخه به سیمه لاتلو په هغه مخه به تبتیدل - د شپے تیرے او د لارو گودرو نه ناواقفی د مغل فوځ په تباہی کښی نوره اضافه هم اوکړه - ابوالفتح او زین خان هم په ډیر بد حال کښی او تبتیدل - او د مغلو دا عظیم فوځ د ملندری په کندو کو درو کښی تالا ترغا شو - د «بدایونی» مطابق اته زره مغل فوځ په دے موقع قتل شو - د اکبر نادیات جرنیل بیربل هم په مقتولینو کښی شامل وو - او د بیربل نه علاوه د خواجه عرب بخش ، ملا شیرین او حسن خان بټیے رچه د زین خان د فوځ یو څوانسرد (افسرو) هم وژلی شوی وو - د دے واقع نه درے ورځ پس زین خان او ابوالفتح په بد حال اټک ته اورسیدل او اکبر ته غږ د دے غمناکے واقع خبر ورکړو -

اکبر د بیربل په مرگ دیر خفگان بنکاره کړو۔ هغه زیات په دے خبره خفه ووچه زین خان او ابوالفتح دبیربل د لاش په راوړلو کښه ولے کامیاب نه شول۔ چه دهغه لاش د هندو مذہب د رسوماتو مطابق سوزولے شوے وے۔ د دے جرم په سزا کښه اکبر د زین خان او ابوالفتح سره د ملاقات نه انکار اوکړو۔ او دوه ورځے د حاضرئ نه محروم کړل۔ او شاید چه نورے هم محروم کړے وے ولے په درپه ورځ په اټک باندے دیوسف زو د خپلے گنگوسد حورہ بشوے۔ نو د اکبر سره هم ویره پیدا شوے ځکه هغه د حفاظت او ائندہ اقداماتو د تجاوز او مشورو په عرض دوی ته د حاضرئ اجازت ورکړو۔

د دے نه پس زین خان یو ځل بیا د شهزاده مراد او بھگوان داس په ملگرتیا کښه د یوسف زو په مهم مقرر شو۔ او په میدانی علاقو کښه ئے ترڅه عده کامیابی هم حاصله کړه۔ لیکن په میدانی علاقو کښه د یوسف زو د پاره د مغلو دے شماره فوځونو مقابلہ کول دیرگران وو۔ ولے ترکومه عده چه د عزیزو علاقو تعلق دے۔ مغل حکومت د خپلے عظیم طاقت باوجود د پښتنو په یوه ټوټه مزکه هم خپلے اقتدار قائم نه کړے شو۔ او د دے علاقے په تسخیر کښه د دوی ټول کوششونه ناکامیابه وو۔ سوات، بونیر، باجوړ او تقریباً هغه ټوله علاقہ چه نن ورځ په ملاکنډ ایجنسی کښه شامله ده۔ د مغلو د برائے نام اقتدار نه هم خالی وه۔ اگر چه د مغل حکومت د رباری مؤرخینو دغه ټولے علاقے په خپلو تاریخونو کښه د مغل حکومت زیر اقتدار ذکر کړی دی۔ ولے د دے وجه صرف دا ده چه قلم د مدعی په لاس کښه و۔ په دے لړ کښه د «بناغلی» «راورټی» دا وینا بلکل حق بجانب معلومېږی چه د مغل حکومت او د پښتنو په علاقو د اقتدار په باب کښه د «آئین اکبری» یو جلد هم مکمل او رښتوے نه شی گڼلے۔

اکبر یواځے دانه چه د یوسف زو په مهم کښه کامیاب نه شو۔ بلکه هغه په دغه وخت کښه د خیبر د پښتنو د لاسه هم او ترنیدو۔ بناغلی لوستونکو ته به یاد وی چه په ۱۵۸۱ کښه د قواریسو کالو یو پے مخ هلك د اکبر په حکم د یوسف زو د بند نه ازاد شوے او اکبر په خپلے دربار کښه ساتلے وو۔ دا هلك د بایزید پنجم او کشر څوے جلال الدین وو۔ چه دیر زر د اکبر د دربار نه په تښتہ کښه کامیاب شوے او تیراه ته تلے وو۔ جلال الدین که په عمر کچه وو۔ ولے د بایزید څوے وو۔ او د خپلے پلار دماغ او زړورتیا ئے په میراث کښه موندلی وه۔ هغه دیر زر د پښتنو قبایلی تنظیم شروع کړو۔ او چه خپلے طاقت ئے مضبوط کړو نو د پښتنو د بادشاهئ اعلان ئے اوکړو۔

پہ کال ۱۵۸۶ء کینے چہ مان سنگھ د مرزا حکیم د مرگ او د ہفتہ د قمامو د فساد رفع کولو نہ پس دوبارہ کابل تہ روان شو نو دغہ وخت د جلال الدین پہ مشرئ کینے قبائیل پینتو د خیبر لارہ بند کری وہ۔ ولے د مان سنگھ د عبور پہ وخت کینے دوئ پہ ہفتہ شہ بلوسہ اونہ کیرہ۔ لیکن چہ مان سنگھ کابل تہ اورسید نو دوئ پہ پلینبور حملہ اوکیرہ۔ سبارٹے لوپت کپرو۔ او د دے ٹاٹے مغل حاکم سید حاکم ٹے اووڑلو۔ پہ دے حملہ کینے د افریدو اورکا زو نہ علاوہ غلیل، مہمند ہم شامل وو۔ دغہ وخت اکبر تہ د یونوی خطرے احساس او شو۔ مان سنگھ ہم د دے واقعاتو نہ خبر شو۔ ہفتہ تہ دا خبرہ معلومہ وہ چہ اگرچہ د فساد مرکز افریدی دی۔ ولے د پینبور د حواو شا غلیل مہمند د دوئی مرستیال دی۔ پہ دے رینا فیصلہ داسے او شوہ۔ چہ مان سنگھ بہ د کابل د لوری نہ د افریدو غور پونہ تاوکری۔ او یوبل فوٹ بہ د اٹک نہ پینبور تہ لارہ شی۔ او غور یا خیل بہ پہ خود کری او بیابہ دوارہ فوٹونہ پہ خیبر کینے یو ٹاٹے شی۔

د پروگرام مطابق مان سنگھ د کابل نہ راروان شو۔ ولے د نگرہار پہ علاقہ کینے د "پیش بولک" پہ علاقہ کینے ناجورہ شو۔ او پہ حملہ کینے تاخیر راغے۔ غوریہ خیل چہ د سید مامد د کشاے نہ دغہ وخت او زگار شوی وو۔ نو منیر تہ ٹے مخہ اوکیرہ۔ ٹاٹے پہ ٹاٹے غند قونہ او کنتل، مورچے قاشے کیرے۔ او د شاهی فوٹ پہ لار کینے ٹے دھر بندیز بند و بست اوکپرو۔ او پوله درہ ٹے د عبور مرور د پارہ بندہ کیرہ۔ مان سنگھ ہم دے واقعاتو نہ خبر وو۔ اوچہ د ناجورہ تیا نہ روع شو۔ نو د بازار پہ لارٹے پہ تیراہ حملہ اوکیرہ۔ اوخہ لبرہ ہیرہ کامیابی ٹے حاصلہ کیرہ۔ ولے علی مسجد تہ پہ ہیرے خواری را او تلو۔ او دومرہ زپلے شوے ووچہ د پینبور پہ لور د پیش قدمی قابل نہ وو۔ چنانچہ د مان سنگھ د لایستلو د پارہ د پینبور نہ یوبل فوٹ لار۔ او د دے دوارو فوٹونو پہ وجہ ہفتہ د دے جوگہ شو چہ پینبور تہ را اورسید۔ بیا ہم د مغل فوٹ بے اندازے نقصان شوے وو۔ د دے نہ پس د جلال الدین لبکر خور شو۔

د اکبر دا مہم بیخی ناکامیابہ وو۔ د شدید نقصانوں باوجود نہ خود خیبر لارہ د شاهی فوٹونو د عبور و مرور د پارہ آزادہ او محفوظہ شوہ۔ اونہ دے سرکینہ پینتو د اکبر اطاعت او منلو۔ ولے د یوسف زو او افریدو پہ مہماتو کینے د ناکامیابیدو باوجود اکبر د پینتو د ایل کولو ارادہ پرے نپوہ۔ اوخہ رنگ چہ ہفتہ د یوسف زو پہ مہم دوبارہ زین خان مقرر کیرے وو۔ دغہ رنگ ٹے د افریدو پہ مہم یوبل افسر مطلب مان

مقرر ڪيو ۽ ڇهه سال ۱۵۸۴ع ڪيٽي مطلب خان د بنگينو په لار په تيراه جبله او ڪڙه - وٺي د نيٽي
 په لحاظ دا مهم مهم ڪامياب نه ٿيو - نه جلال الدين گرفتار ٿيو - او نه تيراه فتحه ٿيو -
 په ڪال ۱۵۸۸ع ڪيٽي د مان سنگهه په ٺاهي زين خان د ڪابل گورنر مقرر ٿيو - د زين
 خان په وقت ڪيٽي مهم د ڀينٽو سره جنگونه جاري وو - وٺي د ڀينٽو د اطاعت مقصد
 حاصل نه ٿيو - اگر ڇهه د ۱۵۸۴ع نه تر ۱۵۹۳ع پوره پنجه ڪاله د اڪبر جرنيلان او گورنران
 د سوات ، بونير ، باجوڙ او تيراه په جنگونو ڪيٽي گهيا وو - وٺي به د ڪو ڪيٽي
 په يوه علائقو مهم د مغلو اقتدار قائم نه ٿيو - به د ڪيٽي ڪاله ڪيٽي د رعي ٺله د
 جلال الدين د نيولو په عرض فوجونه اوليڙي ٿول - وٺي سر ٺله دا مهم سنڌو او ٺله -
 په ڪال ۱۵۹۳ع ڪيٽي د جلال الدين گرفتار ٿي په عرض يو عظيم فوج اوليڙي ٿيو -
 وٺي شي ڇهه د ڪو فوج په لاس د جلال الدين خوارس زره مٽڪري بنديوان ٿول -
 ڇهه د ڪو جلاله ، ٺاهي ، لونه او پنجه پڪيٽي مهم شامله وه - بيا مهم جلاله د ڏوٽي په
 لاس لانگو - او نه د ڪو شديد نقصان دهغه به ارادو ڪيٽي ٺه تزلزل پيدا ڪيو - بلڪه
 د وڙاند ڪيٽي په زيات جوش د مغلو مقابلو شروع ڪيو - په ڪال ۱۵۹۴ع ڪيٽي ڇهه
 زين خان د ڪابل دوباره گورنر مقرر ٿيو وو - جلال الدين بيا د خيلو مهندو د يو
 لنگر په ڪو ڪيٽي په غزني جبله او ڪڙه - دا ٺله زين خان لوٽي هٿت او ڪڙو او جلال الدين ٺه
 د ڇٽي علائقي نه په ڇير ڪواري او ويستلو - په ڪال ۱۵۹۹ع ڪيٽي جلاله بيا په غزني جبله
 او ڪڙه - دا ٺله دهغه په مرسته لوهاني قبائيل هم ولايو وو - جلاله په غزني قبضه او ڪڙه -
 غزني گورنر شريف خان ڪابل ته په ٽينٽه ته لار - د جلال الدين لنگر ڪواري ٿيو - او د
 دهغه د سر و لاس ته ڇير مال راغلو - په د ڪو موقع د جلاله مقابلو د هزاره قام د يو
 مضبوط ٺه سره راغله - په د ڪو مقابلو ڪيٽي جلاله به يو اتفاقي گولي او گهيد - او دهغه
 سره ڇهه د اڪبر اعظم بهترين فوجونه ٺه د نيولو نه ناچاره ٿيو وو - ٺه سوڌه مڙ
 ٿيو - او د زين خان په نوم دا شاباس به ٺه اوليڪ ٿيو -

د جلال الدين په مرگ د روښنائي تحريڪ د قيادت وٺي د ڪو اعداد لاسي ته راغلي
 داسره د شيخ عمر ٺه او د جلال الدين واره وو - د ڪو به وقت ڪيٽي مهم روښنائي
 تحريڪ په زور ڪيٽي وو - ڇهه ذڪر به ٺه په ڪيٽي موقع اوڻي - په ڪال ۱۶۰۱ع ڪيٽي زين خان
 د ڪابل گورنري نه بيرته او غوښتي ٿيو - او د ڪو نه ٺه لور ڪاله ٺه په ڪال ۱۶۰۳ع ڪيٽي
 اڪبر مهم وفات ٿيو -

لکه چه او ویلے شول۔ داکبر په وخت کښه بلکه دهغه نه پس دهغه جانشینانو په وخت کښه هم د پښتنو غریزې علاقه لکه سوات، باجوړ، تیراه او وزیرستان وغیره د مغل حکومت د اقتدار نه ازادې وې۔ اگرچه د پېښور او یوسف زو په میدانی علاقه داکبر اقتدار قائم شوه وو۔ او د حفاظت او انتظام په غرض داکبر له خوا د یوسف زو په علاقه کښه ورپه ورپه قلاکانه هم جوړې شولې وې۔ داسې یوه قاد په بڼه کښه ده۔ بله په لنگرکوټ کښه ردالکې د موجوده طور و ضلع مردان سره نژدو وو او اوس وران شولې دے۔) دغه شان یوه قاد د موجوده کپړې کپوره په خوا کښه وې۔ ولې په دې علاقه کښه به هم د حکومت معاملات اکثر د فوځ په زور اجرا کیدل۔ او پرې به چه د پښتنو موقع موندلې نو د حکومت مقابلې ته به یې پتون تېرولو۔

د مندانو په علاقه کښه د پښتنو د پرله پسې تافتونو او وچپاؤنو یوه نتیجه داسم او ختله چه د خټکو او یوسف زو تر مینځه دشپې او رقابت شدت اختیار کړو۔ دا دواړه قبیلې تر مودو مودو دیو بل وینو ته برې ناستې وې۔ دا حقیقت چه خټک د مغل استماری په مرسته کښه د یوسف زو برخلاف کلک ولاړ وو۔ د یوسف په علاقه کښه دلنډې سیند نه په قطب د مندانو په زمکه په یو لوی علاقه باندې د خټکو د میشته کیدلو نه څرگند دے۔ هم په دې ډول د سوات په پوله د خټکو د ځنې لویو لویو کلو لکه لوند نور، جبال کپړه، او کاتلنگ وغیره موجودگی د دې قیاس مرسته کوی چه ملک اکوړې او د دهغه افلاک د مغلو او یوسف زو د مخالفت په دوران کښه د خپلو مفادو په عرض د مغلو په مرسته کښه د یوسف زو سره جنګیدلی دی۔ د خټکو او یوسف زو د دې دشپې عکاسی د خوشحال خان په نظمونو کښه هم څرگنده ده۔

به هر حال داکبر اعظم د لوری نه چه د پښتنو قبایلو د تسخیر په حقله څومره کوششونه شوی وو۔ او د دې مقصد په حصول کښه چه څومره ځانی او مالی نقصان برداشت شوه وو۔ د هغ په مقابله کښه په معمولی ډول هم دا مقصد پوره نه شو۔ او د دهغه پښتنو نه علاوه کومو چه د خپلو مفادو په خاطر د مغلو مرسته اختیار کړی وه نور ټول پښتانه قبایل خوا که د جنوبي علاقه وو او که د قطبي علاقه وو د مغل حکومت د اقتدار نه بیخي آزاد وو۔

د جهانگیر په عهد حکومت کښه د پښتنو حالت

لکه چه وړاندې وئې نشوی دی اکبر اعظم په کال ۱۰۱۳ھ کښه وفات شو. او د هغه په ځای شهزاده سلیم د نور الدین جهانگیر په نامه تخت نشین شو. د پښتنو په باب کښه د اکبر پالیسی په نفرت او بې اعتمادی مېنې وه. ولې د تخت نشینې سره سم د پښتنو په حقله جهانگیر د ډیره فیاضی او رواداری پالیسی اختیار کړه. او دده د دور د هندی پښتنو د اقتدار او شان و شوکت دوره وه. په دې پالیسی کښه د جهانگیر د وفات نه پس د شاه جهان په وخت کښه بیا تبدیلی راغله.

د پښتنو په باب کښه د دې تبدیلی څه وجوهات سیاسی ضروریات وو. او څه د جهانگیر خپله عالی ظرفی او حق پسندی. هغه یواځې د پښتنو په باب کښه خپله نه وه بدله کړی بلکه د راجپوتو سره هم د فیاضی پالیسی اختیار کړی وه. د اکبر د سلطنت په اخری کالونو کښه د مغل امیرانو یو مضبوطه ډله چه سرکرده ئې خان اعظم عزیز مرزا کواوو. او د راجپوتو امیرانو یوه ډله چه مشر ئې راجه مان سنگه وو. په دې کوشش کښه لکيا وو چه د اکبر نه پس د جهانگیر په ځای د هغه ځوغ شهزاده خسرو تخت نشین کړی. اگر چه د دوی د سازش کامیاب نه شو. او جهانگیر تخت نشین شو. ولې د دې خبره په جهانگیر د اثر او شو چه د هغه د مغل امیرانو او د پلار د وخت د راجپوتو سردارانو نه ویسا پاسیده. او د دوی وفاداری د هغه په نظر کښه مشکوکه شوه. او هغه د دې خبره ته امانه کړو چه په خپله مرسته او حمایت د داسې امیرانو او شرفاؤ یوه ډله پیدا کړی چه د خصوی پوره پوره اعتماد او وفاداری ده ته حاصله وی. د دې نه علاوه جهانگیر د خپل شهزادگی د زمانه نه د پښتنو د مردانگی، شجاعت او فوئې خصوصیاتو نه متاثر وو. او د هغه د اخیال وو چه که د دې خلقو د وفاداری او اعتماد حاصلولو کوشش اوشی نو د

سلطنت پہ مقاصد و کتبے بہ چیر مفید ثابت شی۔ سر بیرہ ددے جہانگیر پہ شاہانہ ماملو او ازادہ فضا کینے لوئے شوے او فطرتاً عالی طرفہ وو۔ نو دھغہ دا خواہش وو چہ د حریف مغلوب (پہنتو) سرہ ہغہ سلوک پکار دے۔ دکوم سلوک چہ دوئ مستحق دی۔ دغہ وجہ وہ چہ د خیلے تخت نشینی سرہ سم جہانگیر دہنتو پہ باب کتبے خیلہ پالیسی بدلہ کرہ۔

لکہ چہ ویلے شوی دی اکبر بہ پہنتو تہ پہ درنہ سترگہ نہ کتل۔ او د دوئ دستحق او اہمیت باوجود بہ تے دوئ تہ د ذمہ واری او اعلیٰ عہدے نہ ورکولے۔ چنانچہ داکبر د سلطنت پہ تھولو منصب دارانو کتبے صرف دوہ کسہ پہنتو منصب دارانو د دو ہزاری منصب لرو۔ او پہ دے دوو کتبے ہم یو باز جہاد د مالوے سابق حکمران وو۔ چہ دمرگہ پورے د اکرے پہ قلا کتبے نظر بند او حصے پہ نوم دو ہزاری منصب دار وو۔ ولے دجہانگیر پہ عہد حکومت کتبے شیر ویشہ بلکہ ددے نہ ہم تہ زیات پہنتانہ امیران پہ اعلیٰ منصب فائز وو۔ او اکثر پہ کتبے چار ہزاری او پنج ہزاری منصب داران وو۔ او خان جہان لودی دصفت ہزاری او سپہ سالاری منصب لرو۔

جہانگیر بہ دغہ شرط او پابندی نہ بغیر پہ فراخ دلئ سرہ پہنتو امیرانو تہ د ذمہ واری عہدے ورسپارے۔ او اکثر بہ تے د بخندوشو او جنگی اہمیت حاصلو صوبو گورنری پہنتو تہ ورکولے۔ چنانچہ د خیلے تخت نشینی سرہ سم ہغہ پہ پنجاب کتبے ذلاو خان کاکر صوبہ دار مقرر کرو۔ پہ پھینور کتبے تے شیر خان روھیلے گورنر او ٹاکلو۔ دغہ شان د تھہ گورنر تاج خان نوے یو پہنتون وو۔ مبارک خان سروانی دھصار فوجدار وو۔ خان جہان لودی پہ ملتان او دکن کتبے گورنر پاتے شوے وو۔

دے امیر پہ خصوصیت سرہ پہ مغل دربار کتبے چیر اوچت مقام حاصل کرے وو۔ او د جہانگیر پہ دے داسے اعتماد وو۔ چہ د خان جہان اقتدار تہ یہ د نور جہان د ورور آصف خان عنودے امیران بلکہ شہزادہ حرم (شاہجہان) عنودے شہزادگان ہم پھیدل۔ جہانگیر بہ دہنتو امیرانو د خد ماتو چیر قدر کولو۔ او دھغے پہ اعتراف کتبے بہ تے د قیاضی نہ کار اخستلو۔ چنانچہ دوئ تہ بہ تے بلش قببتہ انعامونہ، خلعتونہ او اعلیٰ خطابونہ ورکول۔ او دغہ شان بہ تے د دوئ عزت افزائی کولہ۔ پہ یل لور بہ پہنتانہ ہم د زرہ د خلاصہ د جہانگیر خدمت تہ تیار وو۔ او پہ خیلو وینو او خیلو سرونو بہ تے دھغہ د مقاصد و آبیاری کولہ۔ او پہ چیرہ جانثاری بہ تے دھغہ د سلطنت دستحکم

کوشش کولو۔ پہ دے لڙکنے به دمثال به ډول ديوع واقع ذکرکول موزون وي۔
چه دهغه نه به دا معلومه شي چه پښتانه اميران دجهانگير ددے فياضانه پاليسي به
وجه دهغه قومره وفادار او جانثار وو۔

دخپل تحت نشين به اغازکنه جهانگير دلاورخان کاکړ دپنجاب به گورنر او تالو.
رددے امير اصل نامه ابراهيم خان ده۔ ولے دمراتے ديوع کارناے به ظهورکنه جهانگير
ده له ددلاورخان خطاب ورکړه وو) به سلطنت کنه دجهانگير عوي شهزاده خسرو
دپلدر نه بغاوت اوکړو۔ او په پنجاب ديولوت فوځ سره رااوختلو۔ پير مغل اميران د
هغه دجنده لاندے جمع شوي وو۔ دا دجهانگير دپاره پير نازک وخت وو۔ که چرے
دلاورخان دخسرو منگرتياکړه وے نو په مغل سلطنت کنه به دباهي فانه جنگي
يونه ختسیدنکي سلسله شروع شوي وه۔ او سلطنت ته به ترے پيرنقصان رسيدل
وو۔ دخسرو دلوري نه په دلاورخان دپکے نصم او شوه او ترغيبونه نصم ورکړه شول۔
د مغل سلطنت قدیسي اميران دجهانگير نه باغيان شوي وو۔ ددلاورخان دپاره هم بغاوت
اسان وو۔ ولے هغه دجهانگير به وفادارئ کلک ولاړ وو۔ او کوم اعتماد چه جهانگير به هغه
کړه وو۔ دهغه ټه خپل ټان پوره پوره اصل ثابت کړو۔ دلاورخان دخسرو سره به سختي
مقابله شروع کړه۔ او جهانگير ته ټه داموقع پيدا کړه چه خسرو ته شکست ورکړي او
کرفتار ټه کړي۔

دغه دلاورخان وروستو دکشیرمورنر شو۔ او دجهانگير به هدايت ټه کشير تر
لږ لږه عزتيزه علاقے نصم فتح کړه۔ جهانگير دده په دے کارنامو دومره خوشحال
شو چه ددے صوبے ديوکال ټول آمدن ټه ده له په انعام کنه ورکړو۔ نوموړے امير د
خپل مرگه (سنه ۱۶۲۱) پورے په کشير کنه مورنر وو۔ جهانگير په خپل تورک کنه دده د
قابليت، جانثرائي او انتظامي اهليت اعتراف به پيرو شاندارو الفاظو کنه کړه دے۔

عرض دجهانگير ددے نوي پاليسي په رڼا کنه په هندوستان کنه دپښتنو او مغلو
تعلقاتو يو نوي شکل اختيار کړو۔ ددے پاليسي د اغاز و نفاذ سره د هندو ستاني پښتنو
اومغلو ترمنځه همغه فضا ختمه شوه چه دهغه بنياد ديول نه په نفرت، بغض او بے
اعتمادی ايسولے شوه او اغاز ټه دباير دزمانے نه شوکے وو۔ دغه وخت کنه که
په يولور جهانگير پښتنو ته په درنه سترگه کتل۔ په دوي ټه اعتماد کولو۔ دوي ته ټه
ددمه واري اهنه عهدے ورسپارلے۔ ددوي دکارنامو ټه په فراخدلئ قدرکولو۔ انعامونه

خلقونہ او اوچت اوچت خطابونہ ۽ ورکہل۔ نو پہ بل لور پښتونو هم ددے نوی
 خللا تو سره هم اهنکی او په خپلو خیالاتو کښه تبدیلی پیدا کړه۔ د حقیقت پښندی نه ۽
 کار واخست۔ د پدوم سلطان بود ۽ تپه ۽ پرے بندوله۔ او دا ۽ غوره کړه په تیر خو
 هم په تیر دی دهغه تلد فی اوس نامکنه ده۔ ول ۽ حال ۽ په لاس کښه دے۔ او ددے
 نه فائده اخستل پکاردی۔ چنانچه دوی دجهانگیر د اعتماد، امان او قدر دانی جواب
 په اخلاص و فاداری او سرفروشی سره ورکړو۔ او ددے نیچه داشوه چه دجهانگیر په
 عهد حکومت کښه پښتانه امیران په مغل دربار او د سلطنت په معاملاتو کښه د لوټ اوسیت
 فاوئدان وو۔ ول ترخومره چه دشمال مغرب سرحد د پښتونو قبایلو تعلق وو۔ دلته کښه د
 پښتونو ترمنځه هغه جگړه روان وو کوم چه د اکبر په زمانه کښه شروع شوی وو۔

لکه چه و تیلی شوی دی د اکبر د عهد حکومت په اخری کالونو او دجهانگیر د تخت نشینی
 په آغاز کښه روښنای ترمیک د ۱۵۵۶ د اعداد ۱۱ په رهنمای کښه بیا سرپورته کړه وو۔ او د کابل
 په صوبه کښه بدامنی وه۔ دغه وجه وه چه جهانگیر په کل ۱۶۰۴ کښه په خپله کابل ته
 داروان شو۔ په اټک راپورته شو۔ او په قلعه نوبنار کښه ۽ قیام اوکړو۔ ددے قلا په
 حقله جهانگیر داسه وائی ۱۔

قلعه نوبنار د دریائے کامه (د لنډی سیند) په غاړه سرانته باره ته مخامخ اباده وه۔
 په کومو ورځو کښه چه زین خان د کابل گورنر وو۔ نو دا قلا دهغه د یوسف زو قبایلو
 د سرکوبی په غرض د پنجوس زره روپو په خرڅ اباده کړی وه۔ دلته به د یوسف زو
 د علاقے فوئدار اوسیدلو۔ ددے قلا نوم هغه نوبنار پښه وو۔ دل به اکبر بادشاه
 دخپل قیام په دوران کښه د پرانگانو او امرو بنکار کولو ۱۔

۱۱ په قلعه نوبنار کښه د برشارو (پښپور) جاگیر دار احمد بیگ کابلی د یوسف
 زو او غوریه خیلو د ځن ملکانو سره زما په خدمت کښه حاضر شو ۱۲۔ چو نکه په دے
 علاقہ کښه د احمد بیگ د کارگزاری نه زه مطین نه شوم۔ نو ما د پښپور انتظام

۱۲ دا قلا غالباً د لنډی سیند په قطعی غاړه اباده وه۔ او د موجوده نوبنار کلان قصه به هم د
 دے په نوم مشهوره شوی دی۔ توک جهانگیری۔ ص ۱۳۳

۱۳ دا هغه ملکان وو کوم چه د حکومت و فادار او دجهانگیر په خدمت کښه دغه انعام و اکرام په
 طبع حاضر شوی وو۔ توک ص ۱۳۳

شیرخان افغان ته حوالہ کرے۔

دجھانگیر دتت نشینی، پہ وقت د روبنائی تحریک وانگے دا اعداد پہ لاس کبے وے۔
 دا اعداد بنتے بی بی علائی نومیده۔ چہ د جلال الدین لور وے۔ دے میرمن دظاہری من
 و سبک نہ علاوہ د سیاسی فہم و تدبر نہ ہم چیرہ برخہ لرلہ۔ او د دے تحریک پہ چلو کبے
 د دے د مشور و ہم لوٹ د خل و و۔ پہ دے ورخو کبے دا اعداد پہ مرستہ غوریہ خیل او
 د تیراہ قبائیل افریدی او بنکبی ولا و و۔ د دے قبائلو پہ مرستہ یہ اعداد د مغلیہ سلطنت
 پہ قلاما نوحیل کولے۔ پہ کال ۱۶۰۰ کبے جھانگیر کابل تہ اورسید۔ پہ دے ورخو کبے شاہ
 بیگ نوک یو سرے دا کبر زمانے نہ دقند ہمار د صوبے حاکم و و۔ او د غزنی علاقہ ہم
 د دے پہ حکومت کبے شاملہ وے۔ دا سرے د زورورتیا نہ علاوہ دیو سازشی دھن ٹاوند
 و و۔ او دھر قسم پیچیدہ او مشکلی حالات و د سہولواہلیت۔ ٹ لرو۔ د غنہ وجہ وے چہ نکابل
 پہ صوبہ کبے دامن و امان قاتلولو د پارہ د شاہ بیگ نہ غورہ بل ٹوک موجود تہ و و۔
 نو جھانگیر ہختہ تہ د خان دوران، خطاب و رکرو۔ او د کابل صوبہ تہ ہم د ہختہ پہ
 انتظام کبے و رکرو۔ د غنہ شان شاہ بیگ دقند ہمار، غزنی او کابل درے وار و صوبو حاکم اعلیٰ
 مقرر شو۔ پہ دے توقع چہ شاہ بیگ بہ د پینتو د معاملات و ورا نہ ماشورہ سہ کری جھانگیر
 ہختہ تہ د پینتو تہو لے غزنی علاقے لکھ سوات باجوڑ او تیراہ پہ جاگیر کبے و رکرو۔ او
 ہختہ تہ د پینتو د معاملات وکلے اختیار من او کرخولو۔

لکھ چہ مو وٹیلی دی اعداد د کابل پہ صوبہ کبے خیلے خیلے جاری ساتلی وے۔ پہ کال
 ۱۰۲۸ھ کبے ہختہ یو خیل بیا پہ کابل حملہ او کرہ۔ دا حملہ چیرہ شدیدہ او پہ چیر سرعت
 ۱۱-۱۶۱۱ھ سرہ شوی وے۔ پہ کابل کبے مقیم مغل فوٹ د دوئی د لاسہ بد شکست او موندلو۔ دا
 حملہ پہ چیرے خوارئ او تبولے شو۔ او د حملہ آورو لاس تہ چیر مال غنیت راغ۔ لکھ
 معلومیری چہ دا اعداد پہ مقابلہ کبے د شاہ بیگ د تقرری نہ چہ دجھانگیر کوم توقعات

نہ شیرخان یو ہندوستانے روہیل پنتون و و۔ اصلی نامہ تہ رکن الدین خان وے۔ دجھانگیر د شہزادگی د
 زمانے پہ ملازما نو کبے و و۔ د شیرخان خطاب و ولہ د شجاعت دیوے کارنامے پہ انعام کبے جھانگیر و رکرو و و۔
 جھانگیر دہ لہ درے نیم زریز منصب و رکرو و و۔ او د پینور د علاقے او د درہ خیبر قومدارے مقرر کرے و و۔
 جھانگیر د دے د کارگزاری نہ چیر خوشحال و و۔ او داسے وائی چہ شیرخان پہ چیرے جان نزاری د درہ خیبر د
 حفاظت فراتض ادا کول۔

وو ہخہ نہ پورہ کیدل - ٹکھ چہ شاہ بیک بہ پہ خپل وس دروہنیا نو د مقابلہ نہ شان
ثغرولو - او پہ دے خبرہ جہانگیر ہم چیر فکر مند وو - لکہ چہ دجہانگیر د خپل وینانہ
دا معلومی - جہانگیر وائی :-

.. ہرکھ چہ ماتہ معلومہ شہوہ چہ « خان دوران » او دکابل نوراملکاران صرف وقت
تیروی - چہ دہخ پہ وجہ د بد فطرتہ « امداد موند ایستل یو پیرہ لہ خبرہ معلومی -
نوما دا خیال اوکرو چہ پہ دے مہم خان خانان او دہخہ ٹامن مقررول بکار دی - ما دا
فیصلہ کری وہ چہ « قلیچ خان » د پنجاب نہ پہ خدمت کنبے حاضر شو - چہ دہخہ تہ دا
خبرہ معلومہ شہوہ - چہ د امداد پہ مہم زما ارادہ د خان خانان د مقررولودہ - نو قلیچ خان
د دے مہم د سرکولو خواہش ظاہر کرو - چنانچہ ماہغہ (قلیچ خان) د شش ہزاری
ذات او د پتھ زہ سورو پہ منصب فائز کولو - او د امداد د سرکولو پہ مہمے او
ٹاکوے ۔

ولے داسے معلومی - چہ قلیچ خان چہ پہ کومولویو ارادو او نوے تلوسو د امداد
د بیخ کئی پہ نیت راغلے وو - پہ ہخ کنبے ہغہ بیخی ناکامیاب شو - ٹکھ چہ د امداد
حیل پہ ٹولہ علاقہ کنبے جاری وے - دجہانگیر د جلوس پہ لسم کال د خان دوران او
امداد ترمینٹھ یو شندید جنگ او شو - چہ پہ ہخ کنبے طرفینو تہ شدید نقصان اورسید -
پہ دے جنگ کنبے دجہانگیر د وینا مطابق امداد شکست او موند - او ہغہ د قندھار
پہ لورلاہ - پہ دے فتح جہانگیر دومرہ خوشحال شو چہ « خان دوران » (شاہ بیک) تہ
دے لکہ روپی د انعام پہ چول ورکھے ۔

ولے داسے معلومی چہ د پرلہ پیسے فوج کشی او د کثرت ے نوشی لہ کبلہ د شاہ بیک
(خان دوران) د طاقت سرہ دہخہ پہ ارادو او د زرہ پہ ولولو کنبے ہم کئے راغلے وو - او
ہخہ اوس پہ وس سرہ د پستونو مقابلہ تہ بخ نہ نیولو - لہ دے کبلہ د امداد سرگرمی پہ خپل
حال جاری وے - او چہ شاہ بیک پہ خپل مقصد کنبے کامیاب نہ شو نو ہغہ د صحت د خرابی
پہ بنا د خپل عہدے نہ استعفیٰ ورکھو - او دہخہ پہ ٹاٹ مہابت خان دکابل او بنگن صوبہ دار
او ٹاکے شو ۔

لکه چه او ویلے شول۔ دروینائی تحریک د قیادت وگے دا اعداد بہ لاس کینے وے چه د شیخ عمرھوے او بایزید نمسے وو۔ لیکن داسے معلومیری چه د بایزید د کورنی یو بل غرے اللہ داد چه د جلال الدین ھوے وو د مغل حکومت پہ پرہ وو۔ پہ دے باب کینے جھانگیر داسے وائی :-

„ چه مہابت خان د کابل او بنگین پہ صوبہ داری او تپاکے شو نو د مہابت پہ خصوصی درخواست اللہ داد افغانستان تہ موڑ۔ درشید خان خطاب وکر و۔ او دھغہ مو د مہابت خان نائب مقرر وکر و۔ د مہابت خان دا خیال وو چه د پښتنو پہ مغلوب کولو کینے د اللہ داد نہ کار واخستے شی۔ لیکن ما د اعیاط د پارہ د اللہ داد ھامن د یرغل پہ ډول پہ دربار کینے ایسار کړل۔ کوم وخت چه مہابت خان د خپل ھوی پہ ما تختی کینے پہ پښتنو فوځ کشی او کړہ۔ نو د دھغوی سرہ اللہ داد ہم اولیرلو۔ ولے د مہابت خان فوځونو شکست او فوڑ۔ پہ دے موقع اللہ داد ہم بغاوت او کړو۔ چنانچہ ما د مہابت خان پہ درخواست د اللہ داد ھامن د کوالیار پہ قلہ کینے قید کړل۔ خوا اللہ داد بیا پہ خپلو کارونو پښیمانہ شو۔ او د باقر خان (نومے یو امیر) پہ ذریعہ ټے دا اعتبار الدولہ پہ سفارشی ما دا حکم او کړو چه کہ اللہ داد پہ شاھی دربار کینے حاضر شی۔ او پہ خپلو کارونو پښیمانہ فی ظاہرہ کړی۔ نو د دھغہ قصور بہ معاف شی۔ اللہ داد ہم دغه شان او کړل۔ پہ دربار کینے حاضر شو۔ او د دھغہ قصور معاف کړے شو۔“

لکه چه او ویلے شول۔ د مہابت خان د گورنری پہ زمانہ کینے د روینائی فرقے حملے د اعداد پہ مشرئ کینے جاری وے۔ او مغل فوځونہ د دوئی پہ تسخیر کینے کامیاب شوی نھ وو۔ هرکله چه مہابت خان د جنگ پہ میدان کینے پہ دے پښتنو کامیاب نھ شو۔ نو دھغہ د سیاست او فریب نہ کار واخست۔ د اعداد پہ مرستیالو کینے لویہ قبیلہ دا ورک زو و۔ او پہ دے قبیلہ کینے د دولت خیلو ھا ټانگہ چه د کوهاتہ سرہ نزدو استوگنہ وے بہ خصوصیت سرہ د اعداد پہ پرہ ولاړہ وے۔ مہابت خان د دے قبیلے نہ درے سوہ ملکان او مشران د جرگے او مشورے پہ عرض کوهاتہ تہ راو بلل۔ او د دھغوی دعوت ټے او کړو۔ بیا ټے خلعتونہ وکرل۔ او د مشورے پہ عرض ټے دربار تہ دنہ کړل۔ د پښتنو د جرگے دا اصول مطابق د دوئی نہ وسیلے لرے کړے شوی وے۔ ټہ وخت چه دا ټے وسیلے او ناخبرہ خلق د مشورے

پہ غرض دربار کینے کسبناستل۔ نو د مہابت خان پہ حکیم دوی توں اووڑے شول۔ دمہابت خان دا فعل دیو ذمہ وار حاکم پہ حیثیت کینے انتہائی بزدلانہ او شرمناک وو۔ د خپل شخصی ضمانت او اعتماد دو وعدے باوجود دشورے او جرگے پہ بہانہ د خپلو بنالینو پہ داسے رنگ وژل یو داسے فعل وو چہ پہ ہیج رنگ ورلہ جائز نہ شی ویشلے۔ دمکرو فریب دغہ شان یو واقعہ دروایاتو پہ بنا داغ بیک سرہ چہ د بابر نہ وپاندے دکابل حاکم وو۔ ہم منسوبہ دہ۔ یعنی دا ویشلے شی چہ الخ بیک مرزا د یوسف زو نہہ سوہ مشران ہم دغہ شان د دعوت پہ بہانہ بللی او بیا وژلی وو۔

مہابت خان پہ خپل خیال کینے دروینائی تحریک مرستیال او د سرسری وژلی وو۔ او داے توقع وہ چہ پہ دے واقعہ پہ پینتانه کمزوری شوی او ویریدی وی۔ نو د دے نہ پس صفحہ د خپل یو نائب سید عزت خان پہ ماتحتی کینے د اعداد مقابلے تہ فوٹو اولپرل۔ اعداد او دھخہ چلہ د تیراہ پہ علاقہ کینے د وادی مستورہ، پہ پورتی حصہ کینے میستہ وہ۔ پہ وادی مستورہ کینے د ورنوتلو اسانہ لار دغانکی پہ قصی کینے د سپکے پہ درہ کینے تیر پری۔ مغل فوچ ہم پہ دے لار روان شو۔ د دوی مقابلے تہ افریدی او اورکزی قبائل د اعداد او، ملک تور اورکزی، پہ ماتحتی کینے د غرہ پہ اوچتو شوکو تیار ناست وو۔ مغل فوچ د خپل کماندار سید عزت خان پہ کمان پہ دوی پسے غرہ تہ روان شو۔ او قریباً دوہ زرہ فہہ اوچتہ زوپرنہ لارے او وھلہ۔ دے عزیزے لارے مغل فوچ پیرستومانہ کرو۔ بہ ہر حال د طرفینو پہ مینج کینے لاس پہ لاس جنگ شروع شو۔ پینتانه د مغل فوچ نہ تاؤ شول۔ پہ یو موقع مغل کماندار سید عزت خان دیو اورکزی سرہ چہ پنچو نومیدہ۔ او فیروز خیلو پہ ٹانگہ کینے وو ورنخاچ شو۔ دوارہ سمدستی پہ یوبل وراو دانگل۔ او مرئی پہ مرئی شول۔ او پہ کشتی کینے دوارہ د زوپر نہ بنکتہ اور غریدل۔ دغہ وقت د پنچو د مرستے د پارہ دھغہ نور ملگری ہم راورسیدل۔ وے دوی دوارہ پہ یوبل پورے داسے انہنتی وو چہ پہ عزت خان بانڈے دکذار سرہ پنچو ہم نہ شوچ کیدے۔ دغہ وقت پنچو خیلو ملگرو تہ اووے چہ ما ددہ سرہ اووڑنی ہو چہ دے درنہ خلاص نہ شی او ہجوی ہم دغہ شان او کرل۔

مغل فوچ د خپل کماندار پہ مرگ دیروار خطا شو۔ دوی تہ خو د لارو کو درونہ واقف وو او نہ د عزونو د جنگ عادت وو۔ دغہ وجہ وہ چہ پینتو بد ڈاگیر کرل۔ د سید عزت خان پہ مرگ د دوی زرونہ کمزوری شوی وو۔ باقی فوچ د نائب کماندار

جلال خان گھگر پہ ماتحتی کئے تہنستاہ اوکڑہ۔ ہینتو ہم ورہسے بلاے رابنکے او دکاٹو او
 غشو داسے باران ے پرے اوکڑو۔ چہ دمغل فوٹھ لویہ حصہ زیان شوہ۔ نائب کماندار جلال
 خان ہم ہم او وڑے شو او باقی نیم نیگورے فوٹھ کونھاتے تہ پہ بدحال رلاورسید۔ او د
 مہابت خان دمکر و فریب بدل ہینتو پہ شو چندہ زیات واغستلو۔
 ددے جنگ اہمیت او دمغل فوٹھ نقصانات ددے نہ معلومیڑی چہ جہانگیر ہم پہ
 خیل توزک کئے دا واقعات ذکر کری دی۔ دے وائی ۔

پہ ہنگن کئے چہ کوم لنگر مقیم وو پہ ہفے کئے سید عزت خان او جلال خان شہیدان
 شول۔ ددے ساخے تفصیل داسے دے چہ د فصلونو وخت شو نومہابت خان دہنگن
 پہ علاقہ وردنہ شو او دمغوی پہ پتو کئے غاروی لید کرل۔ او د بریادی او تباہی د
 پارہ ے لنگر مقرر کرو۔ او ہغوی تہ ے اجازت ورکرو چہ پہ لوہے، تالان او تباہی بریادی
 کئے صحیح کئے او نہ کری۔ د بدہ مرغہ چہ لنگر دکھی زوپر تہ اورسید نو چار چاپیرہ ہینتو
 دکھی پہ پورتنی حصہ قبضہ کری وہ۔ او خیل دفاع ے نہ مضبوط کرے وو۔ جلال خان
 چہ تجربہ کار او سن رسیدہ وو۔ شو ورے پہ دے ھاے کئے دایساریدلو پہ حق کئے وو۔
 دھخہ دا خیال وو۔ چہ دہینتو مختصر سامان خوراک بہ چہ دوئے ے دھان سرہ پہ شا
 باندے پلٹے گزوی۔ زرختم شی۔ او بیا بہ دوئے خوارہ شی۔ او لنگر تہ بہ پہ تیرید و کئے
 قہ خطرہ نہ وی۔ کہ چرے دجلال خان پہ رائے عمل شوعے وے نو پہ دے صورت کئے بہ
 ہینتو تہ ہیخ بند بیا نہ وو ورغلے۔ او ہغوی بہ دخپلو کارونو سزا موندلی وہ۔ ولے سید
 عزت خان چہ داور یوہ لمبہ او ددشنانو پہ حق کئے تندر وو۔ دجلال خان سرہ متفق
 نہ شو۔ او دیو خوشادات بارہہ پہ ملگرتیا کئے دزعرے او جوشن نہ بغیر ورائدے لار۔
 دغہ وخت ہستانہ دھلور وارو طرفو نہ دچ میرو پہ شان پہ ہغہ راپنہ شول۔ او
 ہغہ ے گیر کرو۔ او سرہ ددے چہ دجنگ میدان داس دزغل قابل نہ وو، دھخہ دقہر
 لمبہ چہ بہ پہ کومہ فغہ شوہ نو پہ خیلہ تورہ بہ ے د شلگونو دژوند درمن او سوزولو۔
 تر دے چہ دہیننانو دھخہ داس نہ ہینے پریکرے۔ دغہ وخت ہخہ دخپلو ملگرو سرہ
 پہ ہیرے زہورتیا داس نہ کوز شو۔ او جنگ ے کولو۔ او ترخو چہ پہ ہغہ کئے ساہ غریہ
 ترہفے جنگید لو۔ کوم وخت چہ سید عزت خان پہ ہینتو حملہ اوکڑہ دغہ وخت جلال خان
 گھگر، مسعود ولد امجد بیک، بیزن ولد نادعلی ہم د نورو شاہی ملازمانو سرہ ے اختیار۔
 دکھی نہ چار چاپیرہ ورو باندے شول۔ ولے ہینتو دھوا او شا پہ لورو باندے مورچے

نیولے وے۔ او تیر اندازی او سنگ باری بہ تے کولہ۔ شاہی ملازمانو اود مہابت خان
 ماتحتانو بہنہ جانثاری او کرہ۔ پیر پبنتا نہ تے او وژل۔ بہ دے جنگ کینے د سید عزت خان
 نہ علاوہ جلال خان، مسعود اود شاہی لنبکر نورو پیرو افرادو جانثاری او کرہ۔ او
 سرو نہ تے ورکول۔ وے د عزت خان د تند مزاجی لہ کبلہ شاہی لنبکر شکست او موند۔
 مہابت خان چہ دا دمشت ناک خبر واؤرید نو ہفتہ زرتازہ دم کومک وراولیرلو۔

فوجی ٹوکئی تے د نوی سر نہ بیا مضبوط کرہ۔ او کوم خائے چہ بہ د مخالفینو
 او دستہن پتہ لکید لہ۔ دھنوی پہ نیولو او وژلو کینے بہ تے کینے نہ کولو۔ ماتہ چہ
 د دے واقع خبر راغے نو د جلال خان کثرو رور اکبر قلے چہ د کانگرے پہ مہم تلے
 وو۔ را او غوبنتلو۔ او د ہزاری ذات و ہزاری سوار منصب تے زیات کرہ۔ او د
 ہفتہ موروثی ملکے مسب سابق د ہفتہ جاگیر مقرر کرہ۔ خلعت او اسے ورکرو۔ او
 د بنگش د لنبکر پکومکے اولیرلو۔ عزت خان اگر چہ وروستو خیل یو ورکو تے ہونے
 پرے بنو دے وو۔ لیکن د عزت خان د جانثاری پہ وجہے د ہفتہ منصب د ہفتہ ورکو تے
 ہوی تہ عنایت کرہ۔ د دے د پارہ چہ د ہفتہ لواحقین د پریشان حالی لہ کبلہ خوارہ وارہ
 نہ شی۔ او دا نوازش بہ د جانثارانو د پارہ د امید یو رو بنانہ شمع او کرئی۔ د مہابت
 خان د کومک پہ عرض د عاقل خان نوے یو منصب دار پہ ماتحتی کینے یو بل لنبکر ہم
 اولیرلے شولے

مخلو چہ بہ د پبنتو سرہ کوم سلوک کولو د ہفتے یو سرسری اندازہ د جہانگیر د
 دے بیان نہ لکیدے شی۔ بہ دے صورت کینے دا ظاہرہ دہ چہ کہ پبنتو د مغل حکومت
 اظہار تہ سر نہ کینسو دلو نو پہ ہفتے کینے دوئی کرم نہ وو۔ بہ دے بیان کینے جہانگیر د
 خیلو فوجونو د شجاعت او میرانے ذکر ہم پہ شاندارو الفاظو کینے کرہ دے۔ لیکن دا ظاہر
 دہ چہ جہانگیر د جنگ د میدان نہ پیر لے پہ دارالخلافہ کینے ناست وو۔ او ہفتہ بہ
 ہفتہ تہ لیکل کوم چہ د مغل فوج واقع نویسو ہفتہ تہ ورلیرل۔ او پہ دے صورت کینے
 دا یقینی دہ چہ اصل واقعات بہ مسخ کیدل۔ د دے باوجود جہانگیر د دے حقیقت پہ اظہار
 مجبور شوی دے۔ چہ مغل فوج تہ شدید نقصان رسیدے دے۔

د بنگشو د دے جنگ نہ پس ہم دا اعداد پہ سرگرمیانو کینے تہ فرق نہ وو راغے۔

او د مغلو او پښتو تر مینځه جنګونه جاری وو۔ په کال ۱۹۲۴ کښه دا احدات سرکرمیا ته بیا زیات وے۔ دغه وخت جهانگیر هم په کابل کښه وو۔ هم په دغه کال د کوهپاټه د سویلي غرونو په سلسله کښه د «لواغز» په غزه کښه د مغلو او احدات تر مینځ یو مغل بیا شدیدہ مقابلہ اوشوه۔ په دے جنګ کښه احدات د یوے مورچے نه بلے مورچے ته د تلو په وخت کښه د مغل کماندار ظفرخان ولد خواجہ ابوالحسن د لاسه اووژلے شو۔ دا احدات په دے ناساڼي مرګ د هغه د مرستیالو زېږونه مات شول۔ او هغوی میدان پرے ښود۔

دا احدات په مرګ مغل د یو دایسے دشمن نه خلاص شول۔ چه د هغوی د پاره ئے ناقابل تسخیر حیثیت اختیار کړے وو۔ دغه وجه وه چه د هغه په مرګ په ټول سلطنت کښه د خوشحالی نعرے او وهلے شوه۔ دا احدات سر، نیزه او د هغه مهر د افتخارخان ولد احمد بیک خان کابلی (ریو امیر) په لاس کابل ته د جهانگیر په خدمت کښه اولیرلے شول۔ او جهانگیر د دے په لیدو دومره خوشحال شو چه د شکر ئے سجده ئے ادا کړه۔ او حکم ئے اوکړو چه دا احدات سر د لاهور د قلا په دیوال باندے زوړند کړے شی۔

دا احدات په مرګ اگر چه روښنا ئی تحریک ته لویه صدمه اورسیدله۔ لیکن دا تحریک ختم نه شو۔ او نه د مغلو په مخالفت کښه هه کیم راغلو۔ دا احدات د مرګ نه پس د هغه ښمخ بی بی الائی د تحریک واگے په لاس کښه واخستے۔ دامیرمن ډیره هوسنیاره، مدبره او ورسره زېوره هم وه۔ د یرزد ئے د خپل تحریک تاریخه تار اجزا بیا راغونډ کړل۔ او په تیراه کښه د خپلو مرستیالو یو لوگ جمعیت قائم کړو۔

دا احدات د مرګ نه پس جهانگیر هم په کابل کښه زیات احوال نه شو۔ بیرته لاړ او په کال ۱۹۲۷ کښه وفات شو۔ د جهانگیر د وفات نه پس د هغه موخے شاهجهان د هند باچا شو۔ او د دے په وخت کښه د هندی پښتو په باب کښه د مغل حکمرانانو پالیسی بیا بدله شوه۔

شاہ جہان

او د پینتنو بہ باب کنبے دھفہ پالیسی

لکہ چہ اووٹیلے شول . جہانگیر پہ کال ۱۶۲۴ کنبے و فات شو۔ او دھفہ پہ ھاٹ شہزادہ جرم د شاہ جہان پہ نامہ بادشاہ شو۔ د پینتنو بہ باب کنبے د جہانگیر پالیسی ہیرہ فیاضانہ وہ۔ ددہ پہ وخت کنبے پینتانہ امیران پہ مغل دربار او د حکومت پہ معاملاتو کنبے دلوٹ اترھاوندان وو۔ بالخصوص خان جہان لودی د عروج انتہا تہ تہ رسیدے وو۔ او د جہانگیر ہم پہ خپلو ٲولو امیرانو کنبے ہم پہ دہ زیات اعتماد مست لرو۔ لکہ چہ دما اترالامراء ددے جیل نہ دا حقیقت واضح دے۔ د درجہ میت و اعتبار سخن شریک و سہیہ نہ داشت ، د خان جہان دا اقتدار اندازہ ددے نہ ہم لکیدے شی چہ د بادشاہ کید و نہ پس پہ یو موقعہ شاہ جہان خپل یو امیر سیدخان جہان تہ دا اووے ، د این خطاب (خان جہان) آن تھے است کہ ما و جمیع شاہزادگان منتظر نگاہ او بودیم ولے او از استغنا بہ کسی نظر نہی کرد۔ دغہ وجہ دہ چہ پہ ۱۶۲۴ کنبے یواٹ جہانگیر مرنہ شو بلکہ دھندی پینتنو د عروج ستورے ہم پہ تیرو کنبے پت شو۔ د خپل حکومت پہ آغاز کنبے شاہ جہان ہم د پینتنو بہ باب کنبے د پلار پہ پالیسی روان وو۔ دا حقیقت ددے نہ ٲرکند پری چہ ہفہ خان جہان لودی معاف کرو۔ پہ دکن کنبے ٲہ خپلہ زہہ عہدہ پرے نبود۔ او دھفہ د منصب ہفت ہزاری ذات و ہفت ہزاری سوار توشیق ٲہ او کرو۔ ہفہ نہ صرف خان جہان لودی سرہ د رواداری سلوک او کرو بلکہ ہفہ ہفہ دریا خان روہیلہ ہم معاف کرو کوم چہ د شاہ جہان نہ خان جہان تہ تبتیدے وو۔ بادشاہ ددہ منصب ہم زیات کرو۔ او د چار ہزاری ذات او چار ہزاری سوار پہ منصب ٲہ ترقی ورکړہ . پہ دے د ول ہفہ شیرخان تہ ہم د پنج ہزاری ذات و پنج ہزاری سوار منصب ورکړہ۔ او د کجرات پہ گورنری ٲہ او ٲاکلو۔ دغہ شان ہفہ

دھننہ نورو پښتنو اميرانو لکه په مثال کښه د بهلول خان ميانه ، مبارز خان ، شهباز خان ،
 ثاني او جلال خان کاکړ منښونه زيات کړل . او په پښتنوکښه د نوي منصب داران لکه
 بهادر خان او جلال خان کاکړ او داسه نور مقرر کړل . ولې دا حالت ډير زړ بدل شو .
 د جهانگیر د وفات (۱۶۲۷) په وخت کښه شاه جهان په دکن کښه وو . او خان
 جهان لودی هم د دکن نائب الحکومت وو . د پلار د مرگ نه پس شاه جهان د خپل بادشاهي
 اعلان او کړو . او د خپل وکیل په ذریعه د خان جهان لودی ته يو فرمان وراولېرلو .
 چه په هغه کښه په دکن کښه د خان جهان د گورنري او دهغه د خطاب د رڼان جهانئي
 توثيق شوه وو . او د دس نه علاوه د خان جهان ته د سپه سالاري عهده هم
 ورکړی وه . ولې خان جهان د دس فرمان مطابق د شاه جهان د تخت نشيني سره څه
 ليوالتيا ظاهره نه کړه . او د دس وجه دا وه چه په بل لور نور جهان بکیم د خپل زوم
 شهریار د بادشاهي اعلان کړه وو . او دهغه په لاهور کښه تخت نشين شوه وو .
 دغه شان چه د جهانگیر سره کوم اميران موجود وو د مغوی د آصف خان په مشوره
 د جهانگیر د وفات سره سم د شهزاده خسرو يو څو د اور پختی بادشاه کړه وو .
 ولې په اصل کښه دا د آصف خان يو سياسي چال وو . او د دس نه د مقصد د خپل زوم
 شاه جهان د پاره لاره هوارول وو . په دس حالاتو کښه خان جهان دا غوره او کښله چه
 د تخت نشيني په دس کشمکش کښه غير جانبدار پاته شي . او چه کوم بادشاه شي . د
 هغه به اطاعت اختيار کړی .

ولې شاه جهان د خپلو نورو حریفانو په مقابل کښه کامياب او بادشاه شو .
 دغه وخت خان جهان لودی د خپل وکیل په ذریعه د شاه جهان په خدمت کښه څه
 موزون تحائف اولېرل . او دهغه د وفاداري اقرار ته اوکړو . اگر چه د تخت نشيني
 په کشمکش کښه د خان جهان غير جانبدار پاته کيدل حق به جانب وو . لکين په دس
 خبره د شاه جهان زړه د هغه نه حیرن شوه وو . بيا هم شاه جهان د هغه وفا
 داری او منله . او دهغه د په خپله عهده په کښه کښه پرته نبود . ولې لږه ورته
 پس (۱۶۲۸) د هغه د دکن د گورنري نه لره کړو . او مالوم ته د اولېرلو .
 د دکن په گورنري د خان جهان لودی زور حریف مهابت خان او تالکي شو . او شاه
 جهان هغه ته د خان خانان خطاب ورکړو . د دس نه د شاه جهان او خان جهان
 لودی تر مینځه د بدگمانی آغاز او شو . خان جهان ته په دس خبره لويه صدمه او

رسیدلہ۔ چہ شاہ جہان دھنڈا پنوانی او قدیم خدمات نظر انداز کرل۔ او یونوی او نا
ازمانیلی امیر مہابت خان (تہ تے پہ دھنڈا ترجیح ورکرہ۔ بہ ہر حال خان جہان لودی
مالوتہ تہ لار او ہلتہ تے دجہجہار سنگھ بند صلیہ بغاوت فتم کرو۔ پہ جنگ کینے جہجہار
سنگھ اووڑلے شو۔

دے نہ پس شاہ جہان ہنڈا دیر زردار خاندان تہ راوبلو۔ پناچہ خان جہان
دخپا متعلقینو او ملازمانوسرہ اکرے تہ راغ۔ دجہانگیر پہ وخت کینے بہ دغان جہان
لودی استقبال تہ ہول لوئے لوئے امیران وتل۔ ولے شاہ جہان دغان جہان راتلو تہ
قہ اہمیت ورکرہ۔ او دا اولہ موقعہ وہ۔ چہ دغان جہان پہ زہہ کینے تے دا ویرہ
پیدا کرہ چہ شاہ جہان دھنڈا د عزت او اقتدار پہ کسولو کینے لکیا دے۔ اکرہ شاہ
جہان بہ پہ خرگندہ خہ داسے کار نہ کولو چہ دھنڈا نہ ییہ دغان جہان دے عزتی
پہلو خرگندیدلو۔ ولے عملاً بہ دھنڈا سلوک داسے وو چہ خان جہان تہ بہ پرے
ذہنی صدمہ رسیدلہ۔ دے نہ علاوہ ہنڈا امیران چہ دجہانگیر پہ وخت کینے بہ
دغان جہان دنگاہ کرم منتظروو۔ اوس دھنڈا خان جہان سرہ سیالی بلکہ دھنڈا نہ
د برتری دعوت شروع کرے۔ پہ دے خبرو بہ دغان جہان عزت نفس مجروح کیدلو
د دارالخلافہ د قیام پہ دوران کینے دامشہورہ شوہ چہ خان جہان عنقریب گرفتار
کیدونکے دے۔ خان جہان خوہسے ہم د شان جہان دروئے تہ مایوس وو نو پہ
دے خبر تے پہ زہہ کینے نورہ خطرہ ہم پیدا شوہ او دھنڈا دربار تہ تمل راتل بند
کرل۔ اکرہ شاہ جہان دھنڈا تہ امان نامہ ہم اولیرلہ۔ ولے پہ دے امان نامہ ہم
دھنڈا تسلی او نہ شوہ۔ او یوہ شپہ پہ چپہ خولہ د اکرے نہ د خپل آل و عیال او
ملازمنوسرہ او تبتیدہ۔

شاہ جہان چہ دے نہ خبر شو نو دھنڈا دغان جہان د گرفتارولو پہ غرض خہ فوجی
دستے اولیرلے۔ دے فوجی دستے دھنڈا د اکرے نہ اوولس کروہ لے د دھولپور پہ
مقام راگیر کرہ او اکرہ د جنگ پہ نتیجہ کینے دغان جہان خہ ٹھامن، عزیزان او
امیران اووڑلے شول۔ ولے خان جہان پہ تینتہ کینے کامیاب شو او دکن تہ اورسید۔
دکن دگورنری پہ زمانہ کینے خان جہان د احمد نگر د والی نظام الملک سرہ
بنہ تعلقات ساتلی وو۔ دغہ وجہ وہ چہ دھنڈا احمد نگر تہ لار۔ د نظام الملک
دا مدعا وہ چہ دغان جہان د بغاوت پہ وجہ بہ دھنڈا پہ مغل سلطنت کینے خہ لو

حاصل کری۔ چنانچہ دھغہ دھغہ امیرانو د مقصد سرہ اتفاق ظاھر کر و کوم چہ پہ
ابتداء کینے دھغہ نہ ناراضی شوی او تلی وو۔ او دغہ شان دھغہ امیران اوس بیاد
دھغہ حوا تہ راغونہ شول۔ او پہ دے چول دشاہ جہان یو باغی خان جہان د
پینتو د جنگ آزادی د یو قائد حیثیت او موندلو۔ ولے د پینتو د سلطنت د راستنولو
دا جنگ دوئی پہ دکن کینے تہ شو کتلے۔ پہ دے غرض دوئی دا غورہ کرہ چہ پہ تہ
طریقہ پنجاب تہ لار شی۔ او دھغہ خاٹ نہ د سرحدی پینتو پہ کومک خپل مقصد
حاصل کری۔

دا سرحدی پستانہ لکھ چہ ورا ندے ویٹلے شوی دی۔ دا کبر زمانے نہ دمخلو
سرہ پہ جنگونو کینے اختہ وو۔ او پہ دغہ ورھو کینے ہم درو بنائی تحریک مرستیال
دمخلو سرہ دیو فیصلہ کن جنگ پہ تابیا کینے لگیا وو۔ پہ دے لڑ کینے دوئی د سرحد
دا زادو قبائیلو د جنگ آزادی دیو لیہور کمال الدین سرہ خط و کتابت ہم او کر و۔ او
دھغہ تہ تہ خپلے ارادے او منصوبے خرگندے کرے۔

کمال الدین یو ہندوستان پینتون وو۔ او د جہانگیر پہ فوج کینے افسر وو۔ او
دھغہ شیر خان خوٹے وو چہ جہانگیر د خپلے تخت نشینی پہ ابتدا کینے د پینور اوخیر
گورنر تھاکے وو۔ اگر چہ شیر خان د شاہ جہان پہ وخت کینے ہم دمخل حکومت دیر
وفادار او کلک منگرے وو۔ او د شاہ جہان د لوری نہ د خان جہان د بغاوت پہ جنگونو
کینے پہ دیرے ایمان داری د خان جہان برخلاف جنگید لو۔ ولے دھغہ خوٹے کمال
الدین د جہانگیر پہ وخت کینے دمخل فوج نہ تہ تہیدے او درو بنائی تحریک پہ
مرستیالو کینے شامل شوے وو۔ او د دے تحریک پہ تنظیم کینے تہ لویہ حصہ احتی
وہ۔ دا امداد د مرگ نہ پس عملاً د دے تحریک واکے د کمال الدین پہ لاس کینے وے۔
او دا ہم ددہ دھمت برکت وو چہ پہ کال سن ۱۶۳۱ کینے یو طرف تہ پہ دکن کینے د
خان جہان لودی پہ قیادت کینے د پینتو د سلطنت د راگرزولو جنگ پہ شدت سرہ
جاری وو نو پہ بل لور ہم پہ دغہ کال د کمال الدین او عبدالقادر پہ ماتحتی کینے
د پینتو یولو قبائیل لبکر پینور محاصرہ کرے وو۔ او قریب وہ چہ پینور دوئی
دمخلو نہ فتح کرے وے ولے نہ خان جہان لودی او دھغہ منگری پنجاب تہ پہ
راتلو کینے کامیاب شول۔ او نہ کمال الدین او دھغہ منگری د پینور پہ تسخیر کینے۔
او پہ دوارو ٹھایونو کینے مغل کامیابی حاصلہ کرے۔

لکه چہ مو اووٹیل خان جہان او دھغہ ملگر و پنجاب تہ دراتلو ارادہ لرلہ او پنجاب تہ دوئی د مالوے پہ لارے راتلے شو۔ لیکن دور اندیشی پہ بنا شاہ جہان دوئی تہ د مالوے پہ لور تولے لارے بندے کرے وے۔ نوچہ خان جہان او دھغہ ملگر و تہ د مالوے لارہ بندہ شوہ نو دوئی د ناکامہ پہ بندھیکنہ کپے داخل شول۔ ولے د جھجھار سنگھ حوی پہ دوئی حملہ اوکرہ۔ پہ دے جنگ کینے د خان جہان یو سرگرم ملگرے دریا خان روھیلہ او د خان جہان نور عزیزان او پیر سپاہیان اووڑے شول۔ د دریا خان غونڈے ملگری پہ مرگ د خان جہان ہمت و طاقت تہ لویہ صدمہ اور سیدالہ۔ او دھغہ د خپل مقصد د کامیابی نہ مایوس شو

بہ ہر مال چو نکہ مغل فوجونہ د دوئی پہ تعاقب کینے وو۔ نو خان جہان د خپلو ملگر و سرہ د کالنجرا راونیولہ۔ د کالنجر سرہ یوٹل بیا د مغلو او خان جہان لودی ترمینٹھ جنگ او شو۔ چہ پہ ہغ کینے خان جہان یو حوٹے گرفتار او پیر ملگری اووڑے شول۔ پہ خپلہ ہم خان جہان سخت ژوبل شو۔ دے صدمے د خان جہان۔ ملا ماتہ کرہ۔ او دھغہ د پارہ ٹے د با عزتہ ژوند تیرولو تولے لارے بندے کرے۔ چو نکہ مغل فوجونو ہخہ ساہ اخستلو تہ نہ پیرے نبودلو نو دھغہ دے عزتی پہ ژوند د عزت سرہ مرگ غورہ کرو۔ او د خپلو معمولی ملگر و سرہ د مغل بے شمارہ فوج مقابلے تہ د سہندہ پہ مقام را اووتلو۔ پہ ۱۶۳۱ء د دوئی ترمینٹھ جنگ او شو۔ چہ پہ ہغ کینے خان جہان او دھغہ خان او ملگری اووڑے شول۔ د خان جہان او دھغہ د خانو سروندہ د شاہ جہان پہ خدمت کینے برہان پور تہ اولیرے شول۔ د خان جہان سریوٹو ورخے د برہان پور پہ فصیل پورے زور بند وو۔ او بیا د دولت خان لودی پہ مقبرہ کینے چہ د خان جہان پلار وو دفن کرے شو۔ او دغہ شان د پینتو د سلطنت د راستنولو دا اخری کوشش ہم پہ ۱۶۳۱ء کینے پہ ناکامیابی ختم شو۔

د خان جہان د اقتدار زوال او بیا د شاہ جہان تہ دھغہ بغاوت پہ مغل سلطنت کینے د پینتو اقتدار او اعتماد تہ لویہ صدمہ اور سولہ۔ ددے نہ پس پہ مغل دربار کینے او د سلطنت پہ معاملہ تو کینے پہ پینتو باندے اعتماد ختم شو۔ او باوجود د خپلے جائزائی و فاداری او شان دار و کارنامو پینتو امیرانو پہ مغل حکومت کینے خپل جائز عیشیت او مقام اونہ موندلو۔

دے کینے شک نشتہ چہ یوٹو پینتائے امیران لکہ دریا خان روھیلے، بھلول خان میانہ او سکندر خان دوتانی او داسے خنے نور امیران د شاہ جہان د فوجونو نہ د خپل

خپل جمعیت سره تبتیدلی او د پښتنو د سلطنت دراستنولو منصوبه څه شروع کړی وه. او د دے په وجه په پښتنو باندے د شاه جهان اعتماد زائل شوے وو. د دے نه پس به هغه یو پښتون امیر ته د ذمه واری عهدہ نه په مرکز کښے او نه په صوبائی حکومت کښے ورکوله. سره د دے هه ډیر پښتانه امیران داسے هم وو. چه هغوی د خان جهان د بغاوت په دوران کښے هم د شاه جهان په وفاداری کلک ولاړ وو. او په ډیره جانثاری او راستی څه د شاه جهان خدمت کولو. او خپل فرائض به څه په سببه طریقہ پوره کول. ولے د دے امیرانو یوے جانثاری او سرفروشی هم په شاه جهان باندے څه اثر نه کولو. د خان جهان د بغاوت په موقعه ډیر پښتانه امیران لکه شیرخان، بهادرخان رجه د دریا خان روھیلی ځوی وو) احمد خان نیازی، خان جهان کاکړ، مبارزخان روھیلے او داسے نور شاه جهان د پاره په ډیر اخلاص او وفاداری جنگیدل. د خان جهان د بغاوت نه علاوه دغه امیرانو د دکن په جنگونو کښے او د بلخ و بدخشان په مهمو توکښے ډیره ځلانده کارناے سرته رسولے وے. ولے د دے انتھائی مخلصانه او سرفروشانه خدماتو باوجود هم دوی د شاه جهان د اعتماد په حاصلولو کښے کامیاب نه وو. او نه د دے خپلو خدماتو په صلہ کښے دوی خپل اصلی او جائز حق بیا موند. په دے لړ کښے به د مثال په ډول د یو دوو امیرانو ذکر کول مناسب وی.

بھادرخان روھیلے چه پورته څه ذکر اوشو. د شھزاد گنجی د زمانے نه د شاه جهان یو مخلص او جانثار ملازم وو. تر دے چه په کومو ورځو کښے د هغه پلار دریا خان د شاه جهان نه بغاوت کړے وو. نو بھادرخان په دے موقع د خپل پلار ملگریا هم او نه کړه. او د شاه جهان په وفاداری کلک او درید. چنانچه د دے د دے خدماتو په اعتراف کښے شاه جهان ده له د پاره هزاري ذات او چار هزاري سوار په منصب ترقی او په کالپي کښے جاگیر ورکړے وو. بھادرخان د خپل پلار او خان جهان په مقابلہ کښے په ډیره بهادری جنگیدلے وو. او د دے نه علاوه د بیجا پور او احمد نگر په مهماتو کښے څه هم ډیره مردانگی ظاهره کړی وه.

په ۱۶۷۷ کښے چه د شھزاده مراد په ماتحتی کښے کوم فوقونہ د بلخ او بدخشان په تسیر ټاکلی شوی وو. بھادرخان په دے مهماتو کښے هم د خپل مردانگی په وجه نمایان شهرت حاصل کړے وو. ولے د دے غیر معمولی جان نثاری باوجود هم شاه جهان په دے اعتماد نه لرلو. او کوم وخت چه څنہ حاسدینو شاه جران ته دا باتی په غور کښے کښوده. چه بھادرخان د نظر محمد والی بدخشان په تعاقب کښے غفلت کړے دے. ورنه هغه به گرفتار شوی وو.

او دغه شان ۽ دسعيد خان سره هم داورنگو په مهم کښه تعاون نه وو کړه او شاهجهان چونکه دوراندې نه په پښتنو باندې بے اعتماد و نو په دے خبره ۽ يقين اوکړو - او دومره قهر واخست چه دسزا په شکل ۽ دبهادرخان نه دکالپي جاگير واخست - دے واقع دبهادرخان جذباتو ته هم لويه صدمه اورسوله - اود هغه په دماغ کښه ۽ باغيانه جذبات اوپارول - لکه چه وړاندې به ۽ ذکر اوشی - بهادرخان په ۱۶۵۹ کښه دقندهار په هغه مهم کښه چه داورنگ زيب په کمان کښه ليرلے شوک وو - وفات شو -

په دے ډول جلال خان يوبل پښتون امير وو - چه دخپلو بهترينو وفادارانه خدماتو باوجود ۽ نه خو د شاهجهان اعتماد حاصل کړه شو - اونه ۽ ددے بے اعتمادی په نتيجه کښه دخپل اهليت اودخدماتو مطابق خپل جائز مقام حاصل کړو -

جلال خان دهغه دلاورخان شو ۽ وو - چه جهانگير هغه دخپل تخت نشینی سره سم دپنجاب گورنر ټاکلے وو - اودخسرو په بغاوت کښه ۽ دجهانگير قابل قدر امداد کړه وو - په ۱۶۳۰ کښه چه دروښنايی تحریک مرستیالو پښتنو د عبدالقادر او کمال الدین په سرپرستی کښه پلینور محاصره کړه وو - دغه محاصره دمغل فوخذار ښکښی سیدخان او جلال الدین کاکړ په همت اوشجاعت ختمه شوی اودپښتنو جمعیت دوئی تار په تار کړه وو - په دے مهم کښه د شجاعت اوسیاست په لحاظ دجلال خان کاکړ برخه دسیدخان نه په هیڅ وجه کبه نه وه - ولے ددے باوجود ددے مهم کامیابی دسیدخان فوخذار ښکښی په نوم اولیکلے شوه - اوددے په بدل کښه هغه ته دپنج هزاری منصب او دکابل صوبه داری ورکړه شوه - ولے دجلال خان خدماتو هماغه مننه اونه شوه - په دے ډول د شاهجهان په فوځ کښه چه هرڅومره پښتانه امیران وو هغوی دبهترینو خدماتو باوجود دخپل جائز حق نه محرومه وو -

دا یو څرگند حقیقت دے چه دخانجهان د بغاوت نه پس شاهجهان یوپښتون ته هم دصوبائی گورنری عهده ورنه کړه - دخانجهان د بغاوت په ختمولو اود احمديگر په مهم کښه دشیرخان لويه برخه ده - اگر چه دغه یوپښتون امير وو - چه دکال ۱۶۳۰ پورے دکیرات گورنر وو - ولے دے هم په دغه کال کښه وفات شو - اوددے نه پس د شاهجهان په ټول عهد حکومت کښه بل پښتون ته نه دصوبائی گورنری عهده ورکړه شوه او نه په فوځ د ذمه واری - تر دے چه دشاهجهان په وخت کښه پښتانه جرنیلان په فوځ کښه هم دمغل جرنیلانو ماتحت نکیدل - اودوئی ته به د ازادانه کمان موقع نه شو

ورکیدے۔

داحقیقت چہ د شاہ جہان پہ زمانہ کنبے د پښتنو پہ حیثیت و وقار کنبے نمایاں فرق راغل و و۔ او شاہ جہان د پښتنو پہ باب کنبے د تعصب پہ پالیسی چلیدلو۔ ددے نہ معلوم پښتو چہ د شاہ جہان د حکومت پہ وړولویو ټولو منصب دارانو کنبے چہ پہ شبیر کنبے (۱۵۹) وو۔ د پښتنو منصب دارانو شبیر صرف (۲۲) وو۔ چہ صرف یو بہادر خان (چہ ذکر ټو وړاندہ شوے دے) پہ کنبے د پنج ہزاری منصب دار وو۔ ددے موازنہ نہ دا صفا معلوم پښتو چہ د خان جہان د بغاوت نہ پس شاہ جہان ہم د پښتنو پہ باب کنبے د اکبر پہ پالیسی روان وو۔ ددے بغاوت نہ پس د پښتنو یوے جانثاری او فخر صانہ کوشش ہم د شاہ جہان پہ نظر کنبے ټاټہ نہ نیولو۔ د پښتنو پہ باب کنبے چہ د شاہ جہان کوم دلی جذبات وو د ہج پہ لږ کنبے بہ د مثال پہ ډول ددے یوے واقع ذکر ټو ټایہ نہ وی۔

پہ سکاټ کنبے د بندھیکنډ یو سردار چمپیت بغاوت کړے وو۔ او پہ دے مہم مغل سردار عبداللہ فیروز جنگ ټاټو و و۔ ولے دا مغل امیر د بندھیکنډ سردار د بغاوت پہ خستو لو کنبے کامیاب نہ شو۔ نو شاہ جہان د مہم بہادر خان روہیلہ تہ حوالہ کړو۔ او ہفتہ تہ ټے د بندھیکنډ پہ علاقہ کنبے اسلام آباد د جاگیر پہ ډول وړکړو۔ ولے ددے تقرری سرہ سم پہ بہادر خان باندے د شاہ جہان دے اعتمادی جذ بہ راوبینہ شوہ۔ او ہفتہ دا تقرری منسوخ کړہ۔ او داټے اووے د بندھیکنډ را روہیلکنډ کړدن صلاح ملکی نیست۔

د پښتنو پہ باب کنبے دے اعتمادی دا پالیسی نہ صرف د شاہ جہان پہ ټول عہد حکومت کنبے جاری وہ۔ بلکہ د اورنگ زیب پہ وخت کنبے ہم قائمہ وہ۔ او دومرہ ټرکنډہ شوی وہ۔ چہ کوم غیر ملکی سیلانیان پہ دے وړځو کنبے ہندا تہ راغلی دی۔ ہڅوی ہم محسوس کړی وہ۔ چنا ټچہ :-

منوچ چہ د شاہ جہان د حکومت پہ اخری کالونو (۱۶۵۶ء) کنبے اکرے تہ راغلے وہ۔ او د اورنگزیب عہد حکومت کنبے ہم ډیر کالونہ پہ دہلی کنبے پاتے وو۔ داسے لیکي :-
 "پہ مغل سلطنت کنبے دا قانون دے چہ پہ پښتو باندے د اعتماد نہ کیری۔" پہ یو بل مقام کنبے داسے لیکي :-

پہ ټول ہندوستان کنبے بہ د کابل نہ د بنگال تر سرحد اتو پورے سل قلاہکا تہ وی۔ د بادشاہ د لوری نہ پہ دے قلاہکانو کنبے قابل اعتماد افراد مقررولے شی۔ عموماً

داغلق شاہی ملازمین وی۔ او اکثر شاہی خاندان داسے افراد وی چہ دھغوی وفاداری
ازمائی شوی وی۔ اوکلہ راجپوت وی یا سیدان او یا مغل۔ ولے پینتانه دا حق نہ لری
چہ دوئی ہم پہ دے عہدہ مقرر شی۔ ددے خطرے پیش نظر چہ ہسے نہ دوئی بیا
ہغہ شان سازش اوکری خہ رنگ چہ دوئی دھایون برخلاف کرے وو۔
ولے داورنگزیب پہ عہد حکومت کینے دسلطنت سیاسی معاملاتو داسے پیچیدگی اختیار
کری وہ۔ چہ دپینتو پہ باب کینے دے اعتمادی او نصرت دیالسیٹی باوجود مغل حکومت
دپینتو د فوجی تعاون نہ بے نیازہ کیدے نہ شو۔ پہ دغہ زمانہ کینے دیر واقعات متلاً دسیوا
جی عروج او پہ دکن کینے دمرہتیانو سرہ جنگونہ، ددکنی بادشاہانو برخلاف داورنگزیب
فوجی اقدامات، د راجپوتو او جاتانو بغاوتونہ او د «ست نامیانو» شورشونہ داسے
واقعات وو چہ پہ دے کینے اورنگزیب د خپل پینتون فوج پہ طاقت اعتماداً وانحصار
لرلو۔

داورنگزیب پہ عہد حکومت کینے دھغہ یوپینتون جرنیل « دلیرخان » د خپلو مخلصانہ
او شجاعانہ کارنامو پہ وجہ دیر شہرت حاصل کرے وو۔ ولے ددے باوجود ہم اورنگزیب
ہغہ تہ د ذمہ واری عہدہ نہ ورکولہ۔ پہ ۱۶۸۳ء کینے دلیرخان د بیجا پور پہ جنگ کینے د
شہزادہ شاہ عالم پہ ماتحت کینے دیو ماتحت کماندار پہ حیثیت جتکیدلو۔ شہزادہ شاہ عالم
د خپل پلار نہ د بغاوت ارادہ لرلہ۔ او پہ دے سازش کینے د دلیرخان نہ ہم د مرستے خواہش
اوکرو۔ ولے دلیرخان داورنگزیب برخلاف دے غداری تہ تیاریشو۔ چنانچہ شہزادہ شاہ
عالم د خپل ویرے نہ ہغہ تہ پہ اعتبار کئے ضرور کرل۔ او دغہ شان دے مخلص جرنیل خپل خان
پہ اورنگزیب قربان کرو۔ ددے واقع پہ باب کینے منوچی داسے وائی۔۔
« ددے جرنیل پہ مرگ اورنگزیب تہ لویہ صدمہ اور سیدالہ۔ او اگر چہ دے پینتون
وو۔ ولے اورنگزیب ددے سرہ دیرہ مینہ لرلہ۔»

دفرانسیسی سیاح بریز چہ پہ پہ ہندوستان کینے د ۱۶۵۸ء نہ تر ۱۶۶۷ء پورے پاتے
شوی او د مغل دربار سرہ لے دیر تعلق وو۔ لیکونہ ہم دپینتو پہ باب کینے د مغل دے
اعتمادی دیالسیٹی مرستہ کوی۔ ددے نہ دا صفا معلومیری چہ دا صرف سیاسی تقاضے
او فوجی ضروریات وو۔ چہ مغل شہنشاہ لے پہ خپلو فوج نوکرنے دپینتو پہ ساتلو مجبور کری وو۔ او دا
ویٹل بے گاہیہ نہ دی چہ پہ دغہ زمانہ کینے دپینتو فوجی طاقت د مغل سلطنت د بقا یو ذریعہ وہ۔
لکہ چہ ویراندے ویٹل شوی دی پہ کال ۱۶۲۷ء کینے جہانگیر وفات شو۔ او دھغہ نہ

يوڪال وړاندے په ۱۶۲۶ کښے دروسنایي تحریک قائد امداد دظفرالله خان د لاسه وټلے شوه وو. د جهانگیر په څانگه دهغه څو تنه تحت نشین شوه وو. او د امداد د وژلو په انعام کښه ظفر خان د کابل صوبه گورنر.

د امداد د مرگ نه پس اگر چه د تحریک وانگه دهغه ښځه بي بي الائي په لاس کښه اخیسته وه. لیکن د پښتنو د قامي خصوصیاتو په بنا د پښتنو د پاره د یوه ښځه مشري منل او د هغه په سرگردکي کښه جنگیدل گران وو. دغه وجه وه چه د بي بي علائي په سرپرستي کښه د تحریک وانگه دهغه څوی عبدالقادر ته حواله شوه. او د ظفر خان د گورنري په وخت کښه د روسنایي تحریک قائد عبدالقادر وو. ولے د دس تحریک په تنظیم کښه د هغه کمال الدین هم لوڼه لاس وو. چه ذکر ته وړاندے شوه دس.

د شاه جهان د تخت نشیني په اول کال ظفر خان د پښور نه کابل ته روان شو. دغه وخت د خیبر لاره د بي بي الائي او عبدالقادر په سرپرستي کښه افریدو اورک زو بنده کړي وه.

ظفر خان ته خپلو امیرانو د خیبر په لار کابل ته د تلو نقصانات او خطرات څرگند کړل. ولے د امداد په وژلو هغه دومره غاور شوه وو. چه هغه د امشوره قبوله نه کړه. او د خیبر لار ته اوبوله. ولے چه په خیبر کښه وردننه شونو افریدی او اورک زی پر د هر څو او ترے له خوا اوزو مبدل. او د مغل فوځ نه ته داسه بند پیوند خطا کړو. چه په چیرے شرمناکه طریقه ته شکست اوموند. دیر او وژل شول او د پښتنو په لاس بے اندازه مال واسباب هم راغ. په خپله ظفر خان په چیر بد حال کابل ته اورسید. په دس اړي کړي کښه د ظفر خان د حرم بیبیا نه هم د پښتنو په لاس راغله. چه په هغو کښه صرف یوه ښځه د سید خان حاکم بگڼی په کوششونو را خلاصه کړه شوه.

د پښتنو د دس لوڼه فتحه اوازه په ټولو پښتنو کښه خوره شوه. او د دس نتیجه دا شوه چه تقریباً ټول پښتانه قبائل د بي بي الائي او عبدالقادر په مرسته او دریدل. د عبدالقادر د جنده لاندے افریدی، اورک زی، بگڼی، توری، زازی، شیتک، لوهاني، او د میداني علاقے یوسف زی او مهمندزی وغیره ټول پښتانه راغونډ شول. د پښتنو په دس قبایلي اتحاد کښه صرف فتحک، خلیل او د پښور د خوا او شا مهمند شامل نه وو. دا خلق د مغل حکومت په مرسته ولاړ وو. عبدالقادر د خپلو مرستیالو پښتنو سره په پښور باندے د خپله تابیا کوله. دوی خپل کیپ د «علم گودر» په مقام گولے وو. هغه پښتانه قبائل د

ھزارخانی پہ مقام جمع شوی وو۔ دغه ورخ (جون سن۱۳۱۱) د مغل حکومت د پارہ ډیره نازک او خطرناک وے۔ لکه چه نه خو په پلینور کپه دومره مغل فوځ وو۔ چه د دے عظیم قبائلی لښکر مقابلہ ټے کرے وے۔ او نه د حکومت د طرفدارو پښتو قبائلیو طاقت دومره زیات وو چه دهغوی په وجه حکومت دومره ډار مند ستوے وے۔ د حکومت طرفدار پښتانه په خپله په ډیره خطرہ کښه وو۔ چنانچه دغکو د قبیلے سردار شهبازخان خیل ال وعیال داکوری نه غیرآباد ته لیږلی وو۔ او د خطرے په وخت کښه ټے په اټک د پورے کیدلو اراده لرله۔ مغل فوځ په پلینور کښه محصور وو۔ او دوئی د امداد د پارہ دکشمیر نه د جلال خان لاکر په ماتحتی کښه اډ بنکښو نه د سید خان فوځدار په ماتحتی کښه فوځونه په ډیره تندئ راروان وو۔

په کومه لویه پیمانہ چه پښتو په مغلو فتحه۔ اصله کړی وه۔ اوځومره په جوش و خروش چه دوئی د مغلو مقابل ته تیار شوی وو۔ دهغومره زر د پښتو اتفاق په نفاق بدل شو۔ او دوئی ټوله لوبه تالا والا شوه۔ او واقعه داسه اوشوه چه کوم پښتانه قبائل د عبدالقادر مرسته په عرض راغلی وو۔ په هغه کښه ځنه خلغو دارو پیچ خبره شروع کړه۔ او دا ټے اووټیل چه عبدالقادر او دهغه دوستان د نورو پښتو امداد او مرسته ته په درنه سترگه نه گوری۔ بلکه داخیال کوی چه دا فتحه اوکټه دوئی د خپلومتو او طاقت برکت دے۔ دا خبره ورو ورو زیات شوے۔ او دگیلو معنونه باهمی الزاماتو ته اورسیدلے۔ دغه شان په دوئی کښه قبیلوی بغضونه او رقابتونه رااولهیدل۔ د دے اعتراضاتو او کلاوو وډو خبرو نتیجه دا شوه چه عبدالقادر په خپلو پښتو ملگرو بدگمانه شو۔ او داخیال ټے راغ چه هسے نه عین دمنگ په وخت کښه د دا خلق په سپین میدان پرے بزدی۔ او د مغلو په لاس کښه گیرنه شم۔ دا وسوسه دهغه په زړه کښه دومره زیاته شوه چه هغه ټلهو د میل اراده پرے بنوده۔ او یوه شپه په چه ځله په تیاره کښه د خپلو خاصو ملگرو سره تیراه ته لاړ۔ سحر چه نور پښتانه قبائل دهغه په تلو خبر شول۔ نو دهغوی زړونه هم مات شول۔ او په یوبل د اعتراضاتو او الزاماتو سلسله زیاته شوه۔ او د دے جنک نتیجه دا شوه چه ټول قبائل تار په تار شول۔ ځنه خو د موقع نه څنگ و سټ شول۔ ولے ځنه ډیر لا پاتے وو۔ په دغه ورځو کښه مغل سید خان فوځدار بنکښی او جلال خان لاکر او نور مغل امیران هم د پلینور امداد ته رارسیدلی وو۔ مغل امیرانو د پښتو د دے بے اتفاقی نه غټه فائدہ واخسته۔ په پښتو ټے حملہ اوکړه۔ کوم پښتانه چه لا پاتے وو۔ په هغو کښه ټے ډیر

اووژل۔ اوٹنے دیرے گرفتار کرل۔ (جون سن ۱۶۳۳ء)۔

دہشتوں ددے بے اتفاقی او قبیلوی رقابتوں پہ وجہ د مغلو لویہ فتحہ پہ نصب شوہ۔ دہشتوں قبائلو ترمینحہ چہ بہ دے موقع د بغض و نفاق کو مہ تخم او کرلے شوہ۔ دھغے جرے تر لرے اور سیدلے۔ او دیرے خرابے نیچے ترینہ برآمد شوے۔ بہ دوئی کنبے ددے نہ پس اتفاق و اتحاد ختم شو او ہغہ قبائلی طاقت چہ د مغلو بہترینو فوٹو او سازو سامان پہ ہنکینے داوسپنے یو دیوال وو۔ تھول تار پہ تار شوہ۔ ددے نہ پس دہشتوں لہ خوا پہ منظمہ طریقہ د مغلو مخالفت تقریباً ختم شوہ۔ او دہشتوں پہ علاقہ کنبے د مغل حکومت نفوذ و اقتدار قائم شوہ۔ ددے بے اتفاقی بہ وجہ روہننائی تحریک تہ لویہ صدمہ اور سیدلہ۔ او دیو تحریک پہ حیثیت کنبے ددے زور دیر کم شوہ۔ د مغلو دا کامیابی د سید خان حاکم بکینس پہ نوم اولیکے شوہ۔ او ددے پہ وجہ د ہغہ پہ عزت او منصب کنبے لویہ اضافہ او شوہ۔ شاہ جہان ہغہ تہ د پنج ہزاری منصب ورکرو۔ او ہم پہ دے صوبہ ٹے گورنر او تا کلو۔

ولے پہ سید خان کنبے ٹنے ہوئی ہم وے۔ ہغہ نہ صرف د تورے مرے وو۔ بلکہ د سیاست د میدان ہم سبہ لوہارے وو۔ او د خیلے وعدے او لوظ قول ہم پابند وو۔ د گورنر کیدونہ پس ہغہ دہشتوں برخلاف د چارہانہ اقداماتو پہ نسبت د رواداری پالیسی اختیار کرہ۔ او د بی بی الائی او عبدالقادر سرہ ٹے د صلح صلاحیت خبرے راواستے او دا خبرے کامیابے ہم شوے۔ عبدالقادر او بی بی الائی د حکومت د مخالفت نہ لاس واہنت۔ او د سید خان پہ شخصی ضمانت او وعدہ ٹے خیل ٹانونہ حکومت تہ حوالہ کرل۔ او دہشتوں تہ راغلل۔ د عبدالقادر او سید خان ترمینحہ د خبر و اترو د کامیابی لووجہ خو دا معلومیری چہ عبدالقادر دہشتوں قبائلو د مرستے نہ مایوس شوے وو۔ او ہغہ تہ بہ د مغل حکومت سرہ مخالفت ساتل کران بنکارہ شوی وی۔ ددے وجہ دا ہم کیدے شی چہ شاید پہ دے صلح کنبے د بی بی الائی و رورہ اللہ داد، ہم قہ حصہ اہنتی وی۔ اللہ داد نکہ چہ ورائندے ویلی شوی دی د مہابت خان د شکست نہ پس دوبارہ د جہانگیر دربار تہ تلے او جہانگیر د ہغہ قصور معاف کرے وو۔ امکان کیدے شی چہ پہ دے موقع اللہ داد ہم عبدالقادر او بی بی الائی د مغل حکومت د مخالفت نہ منع کری او پہ صلح امادہ کری وی۔ بہ مہر حال عبدالقادر او بی بی الائی د سید خان پہ شخصی ضمانت پینور تہ راغلل۔ ولے قہ لرے ورٹے پس عبدالقادر پہ پینور کنبے مر شوہ۔

بی بی الائی، دھغ ورورا اللہ داد او د دوئی د خاندان نور افراد دھلی تہ اولیر لے شول۔ شاہ
 جہان د دوئی سرہ سبہ سلوک اوکرو۔ د شاہ جہان د لوری نہ اللہ داد تہ درشید خان
 خطاب ورکریے شو۔ دا خطاب دہ لہ یو گل جہانگیر ہم ورکریے وو۔ اللہ داد پہ فرخ اباد
 کبے استوگن شو۔ او پہ کال سکھ کبے مرشو۔ د دے کورنی یو بل غریے مرزا خان
 انصاری چہ د نورالدین ہوئے او د بایزید پیر رو بنان نیسے وو۔ د شاہ جہان پہ فوٹ کبے
 نوکر شو۔ او د دکن پہ یو جنگ کبے پہ کال سکھ کبے اووڑ لے شو۔ د مرزا خان د وفات پہ
 حقلہ دولت اللہ لوهانی چہ د مرزا خان ہم عصر او دھغہ پیر معتقد وو۔ دا شعر

وٹیلے دے ے

د دکن جنگ کبے شہید شو خوشنود اوسہ

پہ تاریخ د زرخلوینیت ^(۱۶۳۶) ددہ گنڈر وو

دھغے لیکوالو دا خیال دے چہ مرزا خان د خپل مرگ پہ وخت کبے د خپل نیکہ با
 یزید د مسلک او عقائدو نہ انکار کریے وو۔ او توبہ لے ایستلی وہ۔ ولے اکثر لیکوال دا
 خبرہ نہ منی او دا د بایزید انصاری د مخالفینو لہ خوا یوا الزام او دھغوی پروپیگنڈہ
 گئی۔ زما پہ خیال کبے ہم د مرزا خان انصاری پہ حقلہ دا وٹیل چہ ہغہ بہ د خپل نیکہ د منہب
 نہ او ریڈے وی، درست نہ معلومی پری۔ مرزا خان یو سبہ صوفی او سبہ عالم سرے وو۔ ہغہ
 بہ د خپل نیکہ د مسلک د پیر غور و فکر نہ پس اختیار کریے وی۔ ہغہ د خپل نیکہ د مسلک
 یولوئے مبلغ وو۔ او خپل ہول قوت او زور بیان بہ تے د دے مسلک پہ تبلیغ و اشاعت کبے
 صرف کولو۔ لکہ چہ د دولت اللہ لوهانی د دے شعر نہ معلومی پری۔ ے

دھادی پہ خلہ چہ پتے وو پہ شو کالہ د مرزا خلہ د دھغ علم مظہر وو

نو دا قرین قیاس نہ معلومی پری چہ دھند پہ مختصرہ استوگنہ کبے بہ ہغہ تہ د
 خپل نیکہ مسلک غلط معلوم شوے وی۔ د دے نہ علاوہ دا خبرہ ہم لا پہ یقینی ہول
 معلومہ نہ دہ چہ د بایزید انصاری مسلک واقعی غلط وو۔ مرزا خان انصاری د پنتو
 ژبے د یولو پرتو صوفی شاعر پہ حیثیت تراوسہ پہ پنتو کبے پہ عزت و احترام یاد پری۔
 او د پنتو د کلاسیکی ادب ہولو لورو شاعرانو د مرزا خان د لور مقام ستائینہ گری دہ
 او ددہ دیوان پہ پنتو ادب کبے د صوفیانہ شاعری یو شاہکار گنلے شی۔ دا دیوان
 پہ نیگری حالت کبے د بناغلی ہمیش خلیل پہ زیار چاپ شوے دے۔

لکہ چہ ورائندے وٹیلے شوی دی درو بننائی تحریک پہ تنظیم و ترقی کبے د کمال الدین

ہم لویہ برخہ وہ۔ داکمال الدین دہخہ کمال الدین نہ جدا سرے ووکوم چہ دبایزید انصاری ہوٹے وو۔ ہخہ کمال الدین دجلال الدین دمگ نہ پس دمخل فوٹخ بہ لار کنبے مرفتارشوے او ہم دمخلو بہ قید کنبے مرسوے وو۔ داکمال الدین یو ہندوستانے پبنتون او د شیرخان گورنر پپینور او خیبرخوٹے وو۔ دجہانگیر بہ فوٹخ کنبے ے دہفت صدی منب لرو۔ ولے بیا د فوٹخ نہ تنبیدلے او بہ روپنائی تحریک کنبے شامل شوے وو بہ پپینور باندے دھیلے دپارہ چہ کوم قبائل راغونہ شوی وو۔ دہخو بہ راغونہ ولو کنبے ددہ لویہ برخہ وہ۔ او لکہ چہ ویراندے وٹیلی شوی دی خان جہان لودی اوٹنے نورو پبنتو امیرانو بہ دکن کنبے دپبنتو دسلطنت د راستنولو دپارہ دکوم جنگ آغاز کرے وو۔ دہخوی دمم خپلہ رابطہ ددے کمال الدین سرہ قائمہ کری وہ۔ داسرے دروپنائی تحریک سرود خپل عقیدت اوددے تحریک دہند ماتو بہ لہر کنبے دومرہ مشهور وو چہ ددہ نامہ بہ د تحریک اولی قائد جلال الدین سرہ برغندہ اہستلے مشوہ۔

دا خبرہ چہ جلال الدین بہ خپل ژوند کنبے دمخلو دپارہ یو ناقابل تسخیر حیثیت اختیار کرے وو۔ او ددہ ددے حیثیت چہ سومرہ ژور اثر بہ خلقو باندے شوے وو ہخہ ددے نہ ٹرکند دے چہ دپبنتو بہ علاقہ کنبے دھنے سختو او دشوارو مقاماتو نومونہ ددہ بہ نامہ منسوب دی۔ داتک فلا تہ مخاخ بہ ہخہ مقام چہ اباسیند سرہ لنپے سیند یو خاٹے کپری۔ ہاتہ د سیند یہ میخ کنبے دہ تور غت گتھان دی۔ داکتھان دجلالیہ او کمالیہ بہ نومونو مشهور وو۔ بہ ہعہ زمانہ کنبے چہ خلقو بہ بہ اباسیند کنبے بہ کشتیو عبور و مرور کولو۔ داوری بہ موسم کنبے بہ داکتھان اکثر دسیلا بونو بہ وجہ بہ او بو کنبے پت وو۔ او ددے سرہ بے شمارہ کشتی جنکیندے او دو بیڈے۔ دروپنائی تحریک مخالفینو بہ دا وٹیل چہ ٹنگہ داکتھان دخلقو د مادی اجسامو د تباہی باعث گزری۔ دغہ شان ددے تحریک بانیان جلال الدین او کمال الدین ہم دمسلمانانو دعقاندو د تباہی باعث اوددوی دروحانیت تباہ کوونکی دی۔ دختکو بہ علاقہ کنبے دچراپ سرہ نزدو بہ یوغر خوکہ دمم بہ «جلالہ سر» مشہورہ دہ۔ دغہ شان دصوابی بہ علاقہ کنبے ہم یوہ درہ دجلال درے بہ نامہ یادیری۔

دا نومونہ دبایزید اودہخہ داخلافو دہخہ لوٹے اثر و نفوذ یادگیر نہ کوی کوم چہ دہخوی بہ خپل وقت کنبے بہ پبنتو باندے قائم کرے وو۔ ددوی مذہبی عقائد نبہ وو یا بد، دا یوٹھان لہ سوال دے۔ ولے تاریخ بہ دے مواہ دے چہ بہ پبنتو کنبے د

خپلے آزادی د حفاظت جذبہ ہم ددے تحریک او ددے کورنی د افرادو دکوششونو پیدوار دے۔ او په دے لحاظ سره د دوئی هره کارنامه د مخالفیو دهر الزام نه زیاته وزن داره او د ستائینے وړده۔

دا تحریک لکه چه وړاندے ویلے شوی دی په خپل آغاز کینے بیخی یو مذهبی تحریک وو۔ ولے دهغه زمانے د حالاتو او سیاسی تقاضو په نتیجه کینے سیاسی حیثیت اومو ندلو۔ او د « شیخ عمر » نه پس خوئے بیخی سیاسی شکل اختیار کړے وو۔ ولے چونکه په خپل نوعیت کینے دا یو مذهبی تحریک وو۔ او په پښتو کینے هر تحریک د مذهب په نامه مقبولیت موندلے شی نو د بایزید اخلاقو ددے مذهبی رنگ و روغن هم قاشم اوساتلو۔ او د یو قام په ډول ټے د پښتو قبایلو په تنظیم کینے هم کامیابی حاصله کړه۔ بایزید په خپله پښتون او د پښتو په قوئی بوی او نفسیا تو پوه وو۔ هغه د مغلو د شخصی استبداد شدید مخالف وو۔ پښتانه د پخوانه د خپل قبائیلی نظام لاندے ازاد راغلی وو۔ مغلو دوئی د غلامی په زنجیرونو کینے ښکیل کول۔ نو دا لازمی خبره ده چه بایزید او دهغه اخلاقو په ددے مخالفت کولو او که چرے دا تحریک کامیاب شوه وے نو د مغل حکومت اقتدار واستقلال به په دے علاقہ کینے ناممکن شوه وو۔ په دے بنا د مغل حکومت په سرپرستی کینے ددے تحریک مخالفت په مذهبی رنگ کینے شروع شو۔ او ددے نتیجه دا شوه چه پښتانه قبائیل د دوو مذهبی رهنمایانو زیر اثر په دوو ډلو کینے تقسیم شول۔ بیا هم دا یو حقیقت دے چه په پښتو قبایلو کینے د مغلو دا اقتدار برخلاف د خپلے آزادی د حفاظت جذبہ هم ددے تحریک رالرزولی وه۔ د قومی عصیت دغه جذبہ وه چه وروستو ټے ترقی اوموندلہ۔ او احمد شاه ابدالی ته ټے د پښتنو د یو سلطنت په قاتولو کینے لاره صفا کړه۔

ښاغلی « کپرو » په خپل کتاب « دی پتهان » کینے د بایزید د تحریک په باب کینے داسے وائی « بایزید روښان »

خپل نوم ملاند پرے ښود۔ اگر چه دیوسف زو په علاقہ کینے دهغه تحریک برخلاف د قبائیلی مخالفت طوفان په زور و شور سره جاری وو۔ ولے ددے باوجود دهغه اخلاف ددے جوکه وو چه د پښتو په عزیزو قبایلو کینے په خپله مرسته یو داسے مضبوطه ډله اودروله چه دهغه په کومک ټے د خپلے آزادی جذبہ تر مودو مودو قائمه او تلله او په دے علاقہ کینے ټے د اکبر وجهانگیر قبضه ناممکنه کړه۔ او د « مسهر سته » دا وینا مبالغه نه ده چه هغه وضت چه کومه فرقه وارانہ جذبات پارولی شوی وو۔ اگر چه وروستو د هغه مذهبی رنگ و روغن تبدیل یو قدرتی امر وو بیا هم د قبایلو د آزادی په جذبہ کینے د جوش و سرگرمی برقرار ساتلو یولو ټ باعث وو۔ او هم ددے په وجه دا قبائیل د خپلے آزادی په حفاظت کینے کامیاب دی۔

د قندهار د پاره دمغلو او ایرانیانو جنگونه

د جهانگیر په عهد حکومت کښه د سرحدی پښتنو د جنگونو نه علاوه د مغل حکومت او ایرانیانو ترمنځ د قندهار د قبضه په باب کښه هم د جنگونو یو سلسله شروع شوی وه. چه د شاه جهان په عهد حکومت کښه هم جاری وه. او تر ډیره موده د قندهار د قبضه نه د دواړو حکومتونو زړونه نه صبریدل. د دغه واقعاتو تفصیل په لنډ ډول داسه ده :-

د حسین بالقراء (په تیپوری تېر کښه د هرات اخری باچا) د وفات نه پس په کال ۱۵۳۳ کښه بابر په قندهار قبضه اوکړه. دغه وخت د قندهار حکمران شاه بیګ نومیده چه د ارغون "خوځ" وو. او د بابر د لاسه سند نه په تینسته مجبور شوی وو. بابر په کال ۱۵۳۵ کښه وفات شو. او د هغه د وفات نه پس قندهار د مرزا کامران په حکومت کښه شامل وو. او د کامران د لوری نه مرزا عسکری د قندهار حکمران وو. په کال ۱۵۴۵ کښه همایون د ایراني فوځ په مرسته د مرزا کامران نه د اښار فتح کړو. او بیرم خان ترکمان ته د خپل لوری نه د لاکم مقرر کړو. د همایون او ایراني بادشاه شاه طهباسپ ترینه د لوظ شوی وو چه د هند د فتح نه پس به همایون قندهار ایرانی حکومت ته حواله کړي.

په کال ۱۵۵۵ کښه همایون د هند د فتح په تکل روان شو. او بیرم خان هم د هغه سره لاړ. او شاه محمد نومی یو سره د بیرم خان د نائب په ډول د قندهار حاکم مقرر شو. همایون اگر چه د هند په فتح کولو کښه خو کامیاب شو و ل ډیر زړه په کال ۱۵۵۶ کښه وفات شو. او ایرانی حکومت ته د قندهار د ستولو وعده د هغه په ژوند کښه پوره نه شوه. او قندهار هم هغه شان د مغل حکومت په قبضه کښه وو. او شاه محمد د دغه ښار حاکم وو. په کال ۱۵۵۸ کښه چه اکبر په هندوستان کښه د خپل سلطنت په استحکام و توسیع کښه مصروف وو. د زمیندارو د علاق حکمران په قندهار حمله اوکړه. د قندهار حاکم نه خو

شو۔ او حقہ رنگ چہ د اکبر دلوری نہ ملک اکورے دختکو د خانئ بانی گرزیدے وو۔ دغه رنگ د شاه عباس دلوری نہ ملک سدود سدوزو د خانئ بانی شو۔ دختکو او ابدان لیانو د خانئ زمانہ یوہ او د حکومت بہ باب کینے د دوی ذمہ واری بیدو یو شان دی۔ صرف دومرہ فرق دے چہ ختک دمغلو پروردہ وو او ابدالیان دایرانیانو۔
د قندھار حوبہ د ۱۵۹۵ء پورے بہ ایرانی سلطنت کینے شاملہ وہ۔ دغه وخت کینے

اکبر بہ ہندوستان کینے خپل سلطنت مستحکم کرے او د خپلے لارے ہر خرینجے لے کرے وو۔ ددھغہ پہ زبہ کینے اوس د قندھار د قبضے تلوسہ پیدا شوی وہ۔ او د قندھار پہ عقلہ سیاسی چالونہ شروع کری وو۔ بہ دغه ورخو کینے دایرانی حکومت لہ خوا د قندھار حاکم شہزادہ مظفر نوسیدہ۔ د اکبر پہ سازش بہ یولور د شہزادہ مظفر د مقابلے د پارہ اوزیک او پارولے شول۔ او بہ بل لوردھغہ پہ زبہ کینے دایرانی دربار لہ خوا ددھغہ پہ حق کینے خطرات او وسواسونہ پیدا کرے شول۔ دا سازش ددھغہ شاہ بیک پہ ذریعہ سر تہ اورسیدہ۔ چہ ذکرے ورنندے شوے دے۔ ددے نتیجہ دا شوہ چہ مرزا مظفر د اکبر پہ دربار کینے سیاسی پناہ واخستہ۔ او قندھارے اکبر تہ اوسپارلو۔ اکبر ہم دغه شاہ بیک د قندھار حاکم مقرر کرو۔

دا شاہ بیک بہ اصل کینے د کابل وو۔ او د مرزا حکیم بہ زمانہ کینے ددھغہ دلوری نہ د پینبور حاکم وو۔ دیولوے سازشی دماغ غاوند وو۔ د اکبر بہ زمانہ کینے ہم قہ مودہ د پینبور حاکم وو۔ او د پینتو بہ جنکونو کینے لوتے نوم او شہرت گتے وو۔ وائی چہ بہ کومو ورخو کینے دے د پینبور حاکم وو۔ بہ دغه ورخو کینے د ملک اکوری دلاسہ د دہ ورور اووڑے شو۔ د ملک اکوری قبیلہ بہ دے خبرہ دیرہ او ویریدلہ۔ ددھغوی سرہ د شاہ بیک د حقو فناک انتقام خطرہ پیدا شوہ۔ او ملک اکورے لے بہ دے خبرہ دیر ملامتہ کرو۔ ملک اکوری چہ دا حال اولید نو پورے بہ غارہ او وابنبہ پہ قہ شاہ بیک تہ پہ نتوائے لار۔ او ددھغہ پہ جنکینے لے د خپل قصور اعتراف او کرو۔ او وے ویتل چہ زما دلاس نہ ستا ورور وڑے شوے دے۔ اوس زہ تالہ رانگلے یم۔ ہرقہ چہ ستا غو سنبہ وی زہ پہ ہج رضایم۔ شاہ بیک ورتہ او وے چہ زہ پہ دے حال کینے دستانہ بدل نہ اخلم۔ تہ د قام قبیلے خاوند لے۔ لار شہ او پہ خپلہ قبیلہ کینے کنبینہ۔ زہ بہ پہ جنک درشم۔ او ددھغہ وخت چہ دے غہ دلاس نہ اوشو ہغہ بہ زما دورور بدل وی۔ ددے نہ ہی ملک اکورے خپل قبیلے تہ داغ۔ او خپل قام لے د مالانہ خبر کرو۔ د قبیلے

خلق ہم دھعہ پہ ننگ اوریدل - شاه بیک دھمکو جنک تہ راغ - جنک اوشو - د
 طرفینو نہ خلق اورل - ولے جنک تے دھلے علاقے تہ بے ٹا یہ نہ کرے شول -
 کوم وخت چہ شاه بیک د قندھار حاکم شو نو ددے علاقے انتظام تے پہ پیر
 خوبئ اوکرو - پہ کومو ورھو کنبے چہ جلال الدین پہ غزنی حملہ اوکرو - اور دھغے پہ
 وجہ د غزنی حاکم شریف خان اوتنبیدہ نو د غزنی علاقہ ہم د شاه بیک پہ حکومت
 کنبے شاملہ کرے شوه - او د اکبر و وفات پہ ورھو کنبے شاه بیک د قندھار او غزنی د وارو
 صوبو حاکم وو - د جھانگیر پہ وخت کنبے د شاه بیک اقتدار نور ہم زیات شو - پہ کال ۱۶۰۷
 کنبے جھانگیر د کابل صوبہ ہم شاه بیک تہ حوالہ کرہ - او پہ قندھار کنبے تے تردی بیک
 نوے یو سرے حاکم مقرر کرو - او ورلہ تے د سردار خان «خطاب ورکرو - پہ کال ۱۶۱۷
 کنبے د جھانگیر دلوری نہ شاه بیک تہ د «خان دوران» خطاب ورکریے شو - دغہ وخت
 د کابل، غزنی او قندھار وائسرائے وو - او د سن ۱۶۱۷ پورے پہ دے خپلہ مہدہ قائم
 وو -

پہ کومہ طریقہ چہ مغلو پہ قندھار قبضہ کری وہ - د شاه عباس د زبرد نہ دھغ
 ارمان نہ وتلو - او دھغہ د قندھار د دوبارہ قبضے د پارہ موزوے موقع تہ لیوالہ وو -
 چنانچہ پہ سن ۱۶۲۱ کنبے دھعہ د یولوئے فوج سرہ پہ قندھار حملہ اوکرو - دغہ وخت
 د قندھار گورنر اشرف خان وو - اشرف خان د جھانگیر تہ د ایرانیا نو د حملے برخلاف
 د فوجی کومک خواست اوکرو - پہ دغہ ورھو کنبے د جھانگیر مشهور جرنیل خان جہان
 لودی د ملتان گورنر وو - او دھغہ د اشرف خان مدد تہ سمدستی تیار وو - ولے جھانگیر
 دھغہ د تلونہ منع کرو - او ورلہ تے اولیکل چہ «د بادشاہانو مقابلے تہ با بٹاشان پہ
 خپلہ جی» پہ اصل کنبے خبر - اسے وہ چہ نور جہان بیکم د خپل زوم شہریار پہ مقابلہ
 کنبے د شاه جہان نہ خطرہ لرلہ - دغہ وجہ وہ چہ دھغ جھانگیر تہ د اخیرہ ورھو کنبے کرہ -
 چہ د بادشاہ مقابلے تہ بادشاہ جی - پہ دے کنبے دھغ د غرض وو چہ د قندھار د
 کومک د پارہ شہزادہ حزم اولیر لے شی - غرض تے دا وو چہ دغہ شان بہ شاه جہان د
 مرکز نہ لرے لارشی او کہ چرے پہ مہم کنبے ناکام شی - نو دھغہ پہ شہرت کنبے بہ
 کبے راشی - ولے پہ بل لور شاه جہان ہم د نور جہان پہ نیت پوہ وو - نو دھغہ ہم ان
 بھانے شروع کرے - او نتیجہ د ایشوہ چہ د قندھار امداد تہ پہ وخت فوج اونہ شو
 لیرے - او قندھار د ایرانیا نو پہ قبضہ کنبے راغ - او د سن ۱۶۲۳ تہ پس مغلو دھلو د

قندھار سودا پرے نبودلہ۔

جہانگیر پہ ۱۶۲۷ء کبے وفات شو او دہخہ نہ دوہ کالہ پس پہ ۱۶۲۹ء کبے شاہ عباس اعظم ہم وفات بشو۔ ددھلی پہ تخت شاہ جہان او د اصفہان پہ تخت شاہ صفی کنبیناست۔ شاہ صفی یو ظالم، بے پروا حریص اوزر پرست بادشاہ وو۔ او دھر دولت مند سری دولت تہ بہ بپنجدلو۔ ددہ پہ وخت کبے د قندھار کورنر علی مردان خان نوے یوسرے وو۔ چہ ویر دولت مند وو۔ شاہ صفی ددہ دولت تہ ستر کسے خمرے کپے او اصفہان تہ اے اوبللو۔ ولے علی مردان خان ددے دعوت پہ مطلب پونہ وو۔ ددہ نہ ویراندے چہ کوم دولت مند خلق اصفہان تہ بللی شوی وو۔ پہ معوی بیا د دنیا باد نہ وو لگیدے۔ علی مردان خان تہ ہم خیل انجام معلوم وو۔ نو ہخہ اصفہان تہ دتلو پہ ٹاٹ پہ چپہ ملہ د شاہ جہان سرہ سازش اوکرو۔ قندھارے مغلو تہ حوالہ کرو۔ (۱۶۳۸ء) او پہ خیلہ دھلی تہ راغ۔ شاہ جہان دہخہ ویر قدر اوکرو۔ او ہخہ د ہخہ فوٹونو سالار او تالکو کوم چہ د بدخشان د مہم پہ عرض مرتب شوے وو۔

قندھار چہ د مغلو لاس تہ راغ نو دغہ وخت مغل حکومت تہ د پینتو پہ باب د خیلے غلطے پالیسی خرابے نتیجہ خرمندے شوے وے۔ نو شاہ جہان ددے خیرے زبردت کوشش اوکرو۔ چہ د قندھار د علاقے پہ پینتو کبے بالخصوص پہ ابدالی قبیلہ کبے خیل ٹان لہ چلہ پیدا کری۔ او ہخہ پہ دے کوشش کبے تر قہ حدہ کامیاب ہم شو۔ دسدو زو پہ تپہ کبے خنے داسے خلق وو چہ معوی د ملک سدو دکورنی نہ مخالف وو۔ دا خلق او د علی زوتولہ ٹانگہ د مغلو ملگری شون۔ دے خلقو د قندھار پہ جنگونو کبے د مغل حکومت قابل قدر مدد اوکرو۔

لکہ چہ ویراندے ویلے شوی دی د شاہ جہان د حکومت پہ ابتدا کبے دروہنائی تحریک قائد عبدالقادر مر شوے او د بایزید دکورنی نورافزاد د حکومت سرہ د مصالحت پہ وجہ ہند تہ لیرے شوی وو۔ او دغہ شان روہنائی تحریک علاقتہم شوے وو۔ اگر چہ افزیدی او اورک زی د خیلو دوو مشرانو ملک تور اورک زی او ازاد میرافزیدی پہ ماتحتی کبے تر ویرے مورے د مغل حکومت پہ سرگرم مخالفت کبے لگیا وو۔ او دے دوارو مشرانو د خیلو کارنامو پہ وجہ پہ اولس کبے ویر شہرت حاصل کپے وو۔ چنانچہ د دوئی کارنامے بہ تر ویرے مورے پہ اولسی سند رو کبے ستا ئیلے شوے۔ لیکن پہ مجموعی

میتیت سره د شاه جهان په زمانه کښه د وادی پښور پښتانه په قلا روو- او په دغه علاقه کښه د خټکو او یوسف زو د جنګونو نه علاوه نور جنګونه نه وو- د خټکو او یوسف زو مخالفت د اکبر د زمانه نه شروع شوه وو-

د خټک قبیلې د سیاسي شهرت اغاز د ۱۵۸۶ء نه شوه وو- په دغه کال د اکبر د لوری نه ملکا اکوړی ته د اټک او پښور ترمنځه د شاهراه حفاظت ور په غاړه شوه وو- او د دغه وخت نه د خټکو او یوسف زو مخالفت هم شروع شوه وو- ولې چې یوسف زی د حکومت نه روگردان او خټک د حکومت په مرسته ولاړ وو- د ملک اکوړی د وفات نه پس د خټکو خانې دهغه ځوی یحیی خان ته اورسیده- د یحیی خان په وخت کښه هم د دغه دوارو قبیلو تعلقات په زارده دستور خراب وو- بلکه په دغه کښه نور شدت هم پیدا شوه وو- د یحیی خان نه پس دهغه ځوټه شهباز خان د خټکو سردار شو- شهباز خان په کال ۱۵۹۰-۹۱ء کښه زېږیدل وو- د شهباز خان په وخت کښه د یوسف زو او خټکو په دشمنۍ کښه ډیر زیات او شو- په کال ۱۵۹۱ء کښه د مندو او خټکو ترمنځه په یوجنګ کښه شهباز خان ډیر بد بد ژوبل شو- او د دغه زخونو نه وفات شو- د شهباز خان د وفات نه پس دهغه ځوټه خوشحال خان خټک د خټکو سردار شو-

خوشحال خان په کال ۱۶۱۳ء کښه زېږیدل وو- او د سرداری په منصب د مقرر کیدلو په وخت کښه د آتو ویش کالوو- نوموړی هم د تورې خاوند وو او هم د قلم- دغه وجه وه چې د خپل وادې او سیاسي کارنامو له کبله د پښتنو د تاریخ په یو خاص دور کښه د عروج انتها ته او بیا د مایوسی ژورو ته هم اورسید- ولې د خپلو علمي او ادبي اثارو او سیاسي کارنامو په برکت ور له په هر دور کښه دروند کتل شول- او کتل شول- د سرداری په منصب د مقرریدلو نه لږه موده پس خوشحال خان ته د شاهي خدماتو د ادا کولو په لړ کښه د کانګرې او بدخششان په مهلتونو کښه د شولیت موقع هم په لاس ورغله- د کانګرې په مهم کښه خوشحال خان د خپل یو دوست او محسن اصالت خان څرچه د شاه جهان په امیرانو کښه د لوټه پانې امیر و- په زرچیه شامل شوه او د تاراګرې د مورچ په تسخیر مقرر شوه وو- په دغه مهم کښه خوشحال خان د غیر معمولي شجاعت مظاهره کړې وه- او شاه جهان هم د دغه خدماتو ډیر قدر کړه

دمخلو او ایرانیانو تر میټه د جنگ همپوکه د قندهار قبضه وه - په کال ۱۹۴۱-۴۲ هـ کښه په قندهار باندې د شاه صفی د هیله گنګوسه خوره شوه - او شاه جهان د هغه د مقابلې په غرض په خپله راروان وو - ولې دا مهم د شهزاده دارا شکوه په خوا هڅې ودرېواست شهزاده ته حواله شو - شهزاده دارا شکوه د یولوټ لښکر سره د قندهار د مهم په غرض د لاهور نه راروان شو - په دے موقع د کوهانټا په ضلع کښه د رسیټی په مقام خوشحال خان هم د شهزاده په خدمت کښه د سلام په غرض حاضر شو - لیکن په ځان د دے چه شهزاده د خوشحال خان حوصله افزائی کړې وه هغه د خوشحال خان د جاگیر نه څه علاقه لرې کړه او دا ډیره ممکنه ده چه په دے خبره به د خوشحال خان په زړه کښه د دارا شکوه په عقله څه خیرې پیدا شوې وی - د قندهار دا مهم په دے وجه سر ته او نه رسید چه شاه صفی د مشهد په مقام وفات شو - او دغه شان په قندهار باندې د ایرانیانو حمله په دے موقع پای ته شوه -

په دغه ورځو کښه په بلخ او بدخشان کښه د نذر محمد خان والی توران او د هغه د ځامنو د کورنی مخالفت په وجه ډیره بد امنی وه - او شاه جهان د دے علاقه تو تخیر ته ډیر ليواله وو - چنانچه په کال ۱۶۴۵ هـ کښه شاه جهان خپل یو امیر "اصالت خان" په دے غرض کابل ته اولیر لو چه دا امیر امراء علی مردان خان په مشوره د دے مهم د پاره ضروری انتظامات تر سره کړی - په دے مهم کښه خوشحال خان هم د اصالت خان ملګرې وو - او څه رنگ چه هغه د تاراګرډ په محاذ خپله مردانګی ظاهره کړی وه - دغه شان ټې په دے مهم کښه د هزاره او اوزبکو سره شدیدې مقابلې او کړې - او په هغې کښه کامیاب شو - دا مهم د ابتدائی نوعیت وو - او هر کله چه اصالت خان د ضروری انتظاماتو د تکمیل نه پس د بادشاه په خدمت کښه لاهور ته راتلو نو د اصالت خان په وینا خوشحال خان هم لاهور ته راغ - او د بادشاه په خدمت کښه حاضر شو - او بادشاه هغه ښه او ښانځلو -

بل کال (۱۶۴۶ هـ) د بدخشان و بلخ باقاعده مهم شروع شو - او دا ذمه واری شهزاده مراد ته ورپه غاړه شوه - په دے مهم کښه د ښینټو قبایلو اکثر مشران د خپلو قبایلی لښکرو سره شامل شوی وو - خوشحال خان ته هم د یوزر سورو او پیاوړو د پاره وپیلې شوی وو - د تیاری نه پس یو عظیم فوځ د شهزاده مراد په کمان کښه روان شو - په دے فوځو نو کښه د خوشحال خان د محسن اصالت خان نه علاوه یو بل دوست "بهادر خان" چه ذکر ټې څو ځله وړاندې شوه د دے هم شامل وو - نوموړې د شاه جهان یو

چیر غلصی او جانثار امیروو۔ او د خوشحال خان ہم سبہ دوست وو۔ د دے فوڅ پہ
 کومک شهزاده مراد پہ خپل مقصد کبے کامیاب شو۔ بدخشان فتح شو او بلخ و افغانی
 ترکستان هم اطاعت اومانه۔ دا دواړه صوبه په مغل سلطنت کبے شامله کړے شوه او
 شهزاده مراد د دے صوبو و اشراے او تاکله شو۔ ولے شهزاده مراد لاخل خان سبہ
 محکم کړے نه وو چه اوزبکیانو بیا د اړے شروع کړے۔ او په دے دارو او وملهو شهزاده
 دا سے وار خطا شو چه په خپل ټاټو په خلیل الله خان نوے یو امیر پرے بنود۔ او په فیلده
 بادشاه د اجازت نه بغیر کابل ته راغے۔ شاه جهان د مراد په دے رویه ناراض شو او
 هغه ټ د دے عهدے نه معزول کړو۔ او د بلخ په صوبه دارئ ټ «بهادر خان» مقرر کړو۔
 د مراد بخشی د معزولۍ نه پس د بلخ و بدخشان مهم اورنگ زیب ته حواله شو۔
 اورنگ زیب هم د بلخ و بدخشان په تسخیر کبے کامیاب شو۔ ولے هغه هم اوزبکیانو په
 قلا پرے نبدو۔ اخر دا مهم دا سے ختم شو چه بلخ دوباره اوزبک سردار نذر محمد خان
 ته حواله شو۔ او اورنگ زیب د خپلو فوڅونو سره کابل ته راروان شو۔ په لاره کبے د
 موسم سختیو او د اوزبکو دارو د اورنگ زیب فوڅ چیر اوتزنولو۔ او هغه په چیر بد
 حال کبے کابل ته رااوسید۔ خوشحال خان د دے نه وړاندے د اصالت خان او بهادر خان
 سره واپس شوه وو۔ د دے مهم په دوران کبے د خوشحال خان دوست او محسن «امت
 خان» د څلو پینتو کالو په عمر کبے وفات شو۔ (۱۶۴۷) د بلخ و بدخشان په دے مهم
 کبے بهادر خان چیر ټلنده کارنامے سرته رسولی دی۔ ولے ټنه حاسدینو د بادشاه
 په زړه کبے د بهادر خان په حقله هم غلط فہمی پیدا کړے۔ او شاه جهان د بهادر خان جاگیر
 ضبط کړو۔

لکه چه مو وړاندے وئیلی دی د قندهار د قبضے نه د ایرانیانو زړه نه صبریدلو۔
 د شاه صفی په وفات د هغه دویم ټوی د شاه عباس ثانی په نامه د ایران حکمران شوه
 وو۔ دا ټلی شهزاده د چیرو ساھوڅو یونو څاوند وو۔ او د قندهار فتح ته لیواله
 وو۔ او په دے عرض ټ د قندهار د حملے د پاره په چپه ټلی تیاری شروع کړی وے۔
 اخر چه فیلے تیاری ټ مکملے کړے نو د ۱۶۴۸ په اخر کبے د قندهار د حملے په نیت
 راروان شو۔ ایرانیانو د حملے د پاره دا سے وخت خوبن کړے وو چه د هندوستان
 او قندهار تر مینځه لارے په واورو بندے وی۔ د شاه عباس ثانی له خوا په قدر
 باندے دا حملہ د شاه جهان د پاره یو لویه تازیانه وه۔ چنانچه هغه سمدستی اورنگ

زیب تہ چہ پہ دغہ ورٹھو کنبے دملتان گورنر وو۔ دقندھار دمدا فعت تاکیدی احکام اولپرل۔ ددے حکم پہ تحصیل کنبے اورنگ زیب فوراً دملتان نہ دقندھار پہ لور روان شو۔ شاہ جہان دلاهور نہ یو بل فوٹھ ہم د وزیر سعد اللہ خان پہ ماتحتی کنبے د قندھار امداد تہ اولپرلو۔ ولے ددے فوٹھونو درسیدو نہ اول ایرانیانو پہ قندھار قبضہ کری وہ۔ ددے باوجود شاہ جہان اورنگزیب تہ دقندھار دمحاصرے حکم اولپرلو او مغل فوٹھونو قندھار محاصرہ کرو۔ ہسے پہ سرخو مغل فوٹھ پنجوس زہ وو۔ ولے دقلع د ماتولو سامان ورسہ پیرکم وو۔ او پہ مقابلہ کنبے ایرانی فوٹھ دمحاصرینو پہ مدافعت کنبے پیر ماہر اودھنوی وسیلے ہم د مغلونہ بہترے وے۔ دغہ وجہ وہ چہ داورنگزیب داستھائی کوشش باوجود ہم قندھار فتحہ نہ شو۔ او ڈی موسم پہ سراغلو۔ ددے نتیجہ داستھوہ چہ اورنگ زیب ناکا میاب بیرتہ لاہ او د دوبارہ حملے پہ تیاریانو کنبے پہ سرگرمی لکھا شو۔ (۱۶۴۹ء)۔

دقندھار پہ دے مہم کنبے داورنگ زیب پہ ماتحتی کنبے دنورو امیرانو نہ علاوہ ہغہ بہادر خان ہم مقرر شوے وو چہ ذکرے پورتہ شوے دے۔ دا بہادر خان د خوشحال خان پیر دوست وو۔ او چہ قندھار تہ تلو نو چہ پہ اٹک راپورے شو نو خوشحال خان ورلہ پورے اوکرو۔ او بیا د خوشحال خان پہ ملگرتیا کنبے د حضرت شیخ رحیمار کا صاحب^۲ د سلام پہ عرض د ہغہ کلی زیارت کاکا صاحب تہ راغ۔ او د شیخ رحیمار پہ خدمت کنبے ڈے درے زہ روپی د نظر پہ دول پیش کرے او بیا ڈے ورنہ خواست اوکرو چہ یا حضرت زما پہ حق کنبے د بادشاہی دعا اوکری۔ او د عروج اجازت راکری، حضرت شیخ رحیمار د مراقبے نہ پس ہغہ تہ اووے چہ "بادشہ کوم وخت ستا پہ لورموری نو تہ ہغہ تہ نیخ گورے اوکھ سترکے د نیکتہ نیولی وی ؟" بہادر خان ورلہ اووے چہ نیکتہ۔ ددے پہ جواب کنبے شیخ رحیمار او فرمائیل چہ "نبہ دہ چہ بیرتہ راشے نو بیا بہ جواب درکم۔" افضل خان وائی چہ ددے خبرے نہ د حضرت مراد د حق نمک د لحاظ ساتلو پہ لور اشارہ وہ۔

دشاہ جہان دپارہ د بہادر خان د خدماتو او ددے خدماتو پہ بدل کنبے دشاہ جہان دلوری نہ د بہادر خان سرہ د سلوک ذکر وپاندے پہ تفصیل سرہ شوے دے۔ ددے پہ رہنا کنبے بہ دا وٹیل نامناسب نہ وی چہ بہادر خان پہ خپلہ ارادہ کنبے حق پہ جانب وو۔ ولے ہغہ ددے مہم پہ دوران کنبے وفات شو۔ او دغہ نشان پہ

مغل حکومت کینے خوشحال خان دیوبل مخلص دوست دامداد نہ جسم مجرومه بنو۔۔
 لکہ چہ ورناندے وٹیلے شوی دی بہ ابدالی پبنتنو کینے خنے خلق د مغلو طرفدار
 وو۔ ددے خلقو بہ مرستہ اورنگ زیب د قندھار د علاقے نہ واقفیت حاصل کرو۔
 او د بلے حملے د پارہ د قلعہ شکن توپونو او نورو وسلو بہ تیاری کینے لگیا شو۔ او
 پورہ درے کالہ پسی پہ ستر ۱۶۵۱ء کینے دوبارہ د قندھار د تسخیر پہ نیت د ملتان نہ روان
 شو۔ داخل ہم د لاهور نہ شاہ جہان یوخاص فوج د سعد اللہ خان وزیر اعظم پہ
 ماعتی کینے د قندھار پہ لور اولیر لو۔ ولے بہ حقیقت کینے تہول اختیارات شاہ جہان پہ
 ضیل لاس کینے ساتلی وو۔ او د کابل نہ بہ لے سعد اللہ خان تہ ہدایات لیرل۔ او ددے
 ہدایاتو پہ رپا کینے بہ اورنگ زیب فوجی کاروائی کولہ۔ دایو داسے کار ووجہ اورنگ
 زیب تہ لے د ازادانہ فیصلے او خپل جنگی قابلیت استعمالو موقع محدودے کرے وے۔
 او ددے نتیجہ د استوہ چہ د اورنگ زیب دا دوٹہ عملہ ہم ناکامیابہ شوہ۔

د قندھار پہ دے جنگونو کینے د ابدالی قبیلے دھخہ خلق (علی زی او شہ سدوزی)
 چہ د مغلو پہ مرستہ ولاړ او پہ چیر اغلامی و بہادری منگیدی وو۔ ولے چہ اورنگ
 زیب پہ دویم مل ہم د قندھار پہ فتح کولو کینے کامیاب نہ شو۔ نو دوئی د قندھار
 نہ او تبتیدل او د اورنگ زیب پہ فوجونو کینے شامل ستول۔ اورنگزیب د دے
 ناکامیابی پہ وجہ کن تہ اولیر لے شو۔ او د امہم د داراشکوہ پہ درخواست او خواہش دھخہ تہ حوالہ شو۔

بہ دویم مل چہ اورنگ زیب پہ کال ستر ۱۶۵۱ء کینے پہ قندھار عملہ کولہ نو د امہم
 د انتظام او نگرانی پہ عرض شاہ جہان پہ خپلہ ہم کابل تہ راغلی وو۔ پہ دے موقع
 چہ شاہ جہان پہ اباسیندہ را پورے و تو نو خوشحال خان دھخہ استقبال او کرو۔ او
 د چکے پورے د بادشاہ پہ ملگرتیا کینے لاړ۔ ددے ملاقات پہ وخت کینے بادشاہ د
 خوشحال خان نہ شہ تپوسونہ ہم او کړل۔ مہ بہ دھخو کینے یو د امہ وو چہ خوشحال
 خان ولے دیوسف زوسرہ جنگونہ کوی؟۔ ددے پہ جواب کینے خوشحال خان دا او
 وٹیل چہ یوسف زی د حکومت نہ روگردانہ او ہخہ (خوشحال خان) د حکومت وفادار
 دے نو دیوسف زوسرہ دھخہ دا جنگونہ د حکومت د وفاداری پہ لڑ کینے روان
 دی۔ د بادشاہ ددے پوبنتی نہ دا گمان کیدے شی چہ شاید دھخہ پہ خیال کینے
 بہ دیوسف زو او خوشحال خان دا جنگونہ پہ ذاتی مخالفت مبنی معلومیدل۔ او شکہ
 بہ لے دا قسم پوبنتیہ کړی وی۔ بہ دے شک منشتہ چہ ددے دوار و قبیلو ترمینتہ

مخالفت ترمہ حدہ خو پہ ذاتی و جو مفا تو مبنی وو۔ ٹکھ چہ خٹکو بہ دیوسف زو پد علاقہ کبے دقبضے پہ عرض دست اندازی کولہ۔ او تردے حدہ دا مخالفت پہ ذاتی و جو مفا تو مبنی کیدے شی۔ لیکن ددے نہ علاوہ ددے مخالفت غتہ وجہ داوہ چہ خوشحال خان پلار پہ نیکہ دمغلو جاگیردار او وفادار وو۔ او کوم اقتدار چہ بھغہ موندلے وو ہخہ د حکومت سرہ دو فاداری او مرستیہ برکت وو۔ او دافطری امر و چہ خوشحال خان بہ ضرور دا مواہش لرو چہ خپل اقتدار نور ہم زیات کری۔ چونکہ یوسف زی د حکومت مخالف وو نو د خوشحال خان مقصد ددوی سرہ پہ جٹکونو کبے حاصلیدے شو۔ دغہ وجہ وہ چہ دھٹکو او یوسف زو ترمینٹھ پہ یو بھغہ جٹکو نہ روان وو۔

پہ دے موقع بادشاہ د خوشحال خان نہ دیوسف زو د علاقے، د مہغوی د دودونو دستورونو او د مہغوی د سردارانو او ددے سردارانو د فوٹی طاقت پہ باب کبے ہم پوسبتے او کرے۔ ددے پہ جواب کبے خوشحال خان او وٹیل چہ د عزیزے علاقے د یوسف زو سرداران کاچے، حمید او کاچو نومیری۔ او د میدان علاقے دیوسف زو سرداران حبیب، باکو او ظریف دی۔ او ددوی طاقت پہ پٹھ پٹھ سوہ سورو او پٹھ پٹھ زرہ پیادو پورے رسیدے شی۔ بادشاہ د خوشحال خان نہ دھخہ خٹکو پہ باب کبے ہم پوسبتے او کرے کوم چہ دا باسیند نہ پورے پہ نر خاتہ آباد دی۔ او مہغوی بہ دشاہ پور پہ ضلع کبے پہ «بیرہ او خوشاب» حیل کولے۔ او تہولہ عدقہ ددوی د تاختونو دلاسه تباہ وہ۔ ولے د خوشحال خان د سرداری پہ وقت کبے ددوی تاختونہ بند شوی وو۔ بادشاہ دا تپوس او کروچہ ددے خٹکو سرہ د خوشحال خان شہ تعلق وو؛ ددے پہ جواب کبے خوشحال خان او وٹیل چہ د مہغوی سرہ غوزما نور شہ تعلق نہ وو۔ البتہ زہ ہم خٹک یم او مہغوی ہم خٹک دی۔ او دغہ د قبیلے او عزیزولی اشتراک دے۔ ددے نہ پس بادشاہ ہخہ ددے نہ رخصت کرو۔ او ورتہ تے ہدایت او کروچہ ہخہ ددے داتک پہ گودر بنجاریان (غلہ فروش) راتیر کری۔ او بادشاہ پيسے دے کابل تہ اولیری۔

چہ بادشاہ کابل تہ اورسید نو خوشحال خان ہم کابل تہ ورغے او ددے وجہ دا وہ چہ پہ دغہ ورغو کبے دیوسف زو دیوسف سردار (بھاگو خان) مہغوی د مغل حکومت اختیار کرے وو۔ او د میر بجشی پہ ملازمانو کبے شامل شوے وو۔ او د بھاگو خان یو بل رقیب «حبیب خان» دھخہ سرہ د بغض و حسد پہ بنا پہ خوااوشا علاقہ کبے بد امنی پیدا کری وہ۔ ددے واقعاتو پہ بنا د میر بجشی پہ سفارش دیوسف زو خٹہ علاقہ د خوشحال خان

جاگیر او انتظام کئے ورکریے شوہ۔ ولے دا علاقہ ۱۲۰۰ لبرہ مودہ پس د دارا شکوہ پہ وینا
د خوشحال خان نہ بیا وافتلے شوہ۔ دا واقعات پہ لنڈ ۱۲۰۰ چول داسے وو۔

د یوسف زو سردار "بھاگو خان" پہ خصوصیت سرہ د خوشحال خان مخالف وو۔
او د دوئی ترمینخہ شدید رقابت وو۔ خوشحال خان د مغل حکومت د مرستے پہ وجہ
دیر اقتدار حاصل کریے وو۔ بھاگو خان ہم دا غورہ او کپلہ چہ کہ د حکومت د مرستے

د حصول پہ عرض د حکومت برائے نام اطاعت او منلے شی نو پہ دے کئے بہ ۱۲۰۰
بدی نہ وی۔ چنانچہ ہم پہ دے نقطہ نگاہ ہفہ د نقلی تہ لاپ۔ او دشہزادہ دارا شکوہ

پہ مرستہ حاصلو کئے کامیاب بشو۔ ددے نہ ورائت د بھاگو خان موئے د حکومت صلاحیت امتیاز
کریے وو۔ چونکہ پہ شاہ جہان باندے د دارا شکوہ دیر اثر وو۔ نو شاہ جہان اگرچہ د خوشحال خان
د انتظام نہ خوشحال وو۔ ولے د دارا شکوہ پہ وینائے دا نوی علاقہ دھختہ د جاگیر نہ لریے کریے
او بھاگو خان تہ ۱۲۰۰ پہ خپلہ علاقہ کئے د دھرت وصولو حق ہم ورکرو۔ د خوشحال
خان پہ حق کئے د دارا شکوہ دلاسہ دا دوپہ بدی وہ۔ ددے نہ پس د خٹکو او یوسف
زو پہ مخالفت کئے د مغل دربار سازشونہ ہم ورکریے شول۔

دا خبرہ ہم د یادولودہ چہ اوس اوس ددے علاقے یولیکوال بناغلی اللہ بخش
یوسفی صاحب پہ خپل کتاب یوسف زی افغان کئے د شاہ جہان او یوسف زو د تعلقات پہ
باب کئے لیکلی دی۔ چہ "یوسف زو د شاہ جہان دستار بندی کریی وہ۔ او ہختہ پہ اعزازی
چول پہ خپلہ قبیلہ کئے شامل کریے وو۔" دا یو داسے بے بنیادہ خبرہ وہ چہ نہ خو د شاہ جہان
د عہد مؤرخین ددے تصدیق کوی۔ او نہ ددے زمانے د پینتو د خپلو مؤرخینو پہ کتابونو
کئے ددے پہ حقلہ ۱۲۰۰ شہادت موند لے شی۔ د یوسف زو او مغلو تعلقات د اکبر د زمانے
نہ کشیدہ وو۔ د پینتو پہ باب کئے د اکبر او شاہ جہان پہ پالیسی کئے ۱۲۰۰ شہائیاں فرق نہ
وو۔ البتہ دومرہ خبرہ ضرور وہ چہ اکبر بہ د پینتو سرہ پہ ہرہ موقع زور آزمائی کولہ۔
او شاہ جہان بہ د حالاتو د مناسبت او تقاضو پہ رپا کئے محض سیاسی ضروریا تو پہ پنا
د پینتو سرہ رسی رواداری ساتلہ۔ دا ہم درست وہ چہ د یوسف زو یو سردار بھاگو
خان د دارا شکوہ د مرستے پہ حصول کئے کامیاب شوے او د ہختہ پہ سفارش بھاگو خان
تہ پہ خپلہ علاقہ کئے د دھرت وصولو حق ورکریے شوے وو۔ ولے ددے مطلب مرکز
دا نہ شی کیدے چہ د شاہ جہان او یوسف زو تعلقات دومرہ پہ مینہ او اخلاص مبنی وو
چہ یوسف زو د ہختہ دستار بندی کریی وہ۔ د دستار بندی سوال خو بہ ہلہ پیدا کیدو

چہ کہ چرے یوسف زی دمغل حکومت دا ابتداء نہ داسے وفادار او اطاعت گزار
 وی۔ چہ دمغلو دھرے ہلے ملگری وے۔ او دمغل حکومت پہ مقابلہ کینے دو مرہ
 طاقتور وے چہ مغل حکومت ہم دھغوی ددوستی حصول تہ لیوالہ وے۔ ولے دا
 دوارہ خبرے نہ وے۔ بلکہ دشاہ جہان پالیسی دپنبتو پہ باب کینے پہ تعصب او جانبداری
 مبنی وے۔ او داحض سیاسی ضروریات وو۔ چہ شاہ جہان بہ کلمہ چو شحال خان پہ شا
 تپولو او کلمہ کلمہ بہ تے بہا کو خان تہ ہم شاہابے اووے۔ دا خبرہ ہم د فکر وردہ چہ
 مغلو بہ پہ قای حیثیت تہ رنگ پینبتو تہ کتل۔ دھغے پہ رہا کینے ہما و دے خبرے
 سوال نہ شتی پیدا کیدے۔ دغہ شان یو غلط بیانی دے بناغلی لیکوال دشیرشاہ پہ باب
 کینے ہم کپری وے۔

دقندھار ددے دوارو مہونو دنا کامیا بیدلو غتہ وجہ دا وہ چہ د دارا شکوہ پہ سازش
 دشاہ جہان لہ خواہ پہ اورنگ زیب باندے دیرے پابندی نکیدی وے۔ او دھیلے پہ دوران
 کینے ہفتہ خیل اختیارات پہ ازادانہ طریقہ نہ شوا استعمال وے۔ او نہ بہ تے پہ خیل مرضی
 دہنگ نقشہ مرتب کولے شوہ۔ دغہ وجہ وہ چہ اورنگ زیب تہ دھیلو صلاحیتونو د استعمال
 موقعہ حاصل نہ وے۔ ددے نہ علاوہ دمغل فوٹ سرہ چہ کوئے دصغہ دقلا دفصیل د
 مانولولو دپارہ موزونے نہ وے۔ دمہم پہ دے نا کامیابی شاہ جہان دیر قہر واخست۔ او
 ہفتہ دا اووٹیل چہ موزن۔ دقندھار نہ اوریدونکی نہ یو۔ او دامہم بہ خواجہ خواہ کامیابہ
 وو۔ چنانچہ ددے نہ پس دامہم دارا شکوہ تہ حوالہ شو۔

دارا شکوہ ددیرو تلوسو او دیو عظیم فوٹ سرہ چہ پہ دیر ساز او سامان راستہ
 وو۔ دکامیابی پہ تلوسہ کینے دقندھار پہ مہم روان شو۔ ولے پہ دارا کینے دا اورنگ زیب
 پہ شان یوصفت ہم نہ وو۔ دیوکال دناکامے محاصرے نہ پس پہ دیر بد حال دقندھار
 نہ زاروان شو۔ پہ واپسی کینے ددارا فوٹونہ دعلجی پینبتو دلاسہ دیر او ترنیدل۔ او
 دارا شکوہ دیو معمولی فوٹ سرہ پہ بدہ ورٹ کابل تہ را اورسید۔ (۱۶۵۳ء)۔ دغہ شان
 قندھار دمغلو دلاسہ دھمیش دپارہ اووت۔ او دے نہ پس ہفتہ پینبتانہ چہ دمغلو پہ
 مرستہ ولاہ وو۔ دایرانی حکومت پہ اطاعت امادہ نہ شول۔ او دخیل وطن نہ تے ہجرت
 اوکرو۔ دملتان علاقے تہ راغلل۔ اورنگزیب دخیل حکومت پہ زمانہ کینے ددے پینبتو دہفتہ
 وفا داری او خدماتو دیر قدر اوکرو۔ کوم چہ دے خلتو دقندھار پہ مہماتو کینے دہفتہ
 سرہ کپری وو۔ ددے خلتو نور متعلقین وروستو پہ ملتان کینے استوگن شول۔ دا خلق وروستو

په «ملتانى پښتون» مشهور شول۔ اورنگ زيب به په خپل حكومت كښه دوئ ته په درنه سترگه كتل۔ او دهغه نه پس هم دا خالق د عزت خاوندان وو۔ د ملتان او ډيره جاتو گورنري به د دغه خالقو سره متعلق وه۔ د دوئ دا حيثيت د نولسمه صدي پورې يعنى تر هغه وخته قائم وو تر كومه چه په ملتان او ډيره جاتو د سيكانو قبضه نه وه راغلى۔ د دغه پښتونواخلافا ن ورځ هم په حكومت پاكستان كښه د ممتاز حيثيت خاوندان دي۔

په كال ۱۹۵۳ كښه د پښتونخوا لوئ ولى قطب الاقطاب حضرت شيخ رحيمكار صاحب د جمع په ورځ په ۲۴ رجب د اتياؤ كالو په عمر كښه په حق اورسيد۔ او هم په دغه ورځ د مازيگر په وخت كښه قبر ته او سپارل شو۔ د شيخ رحيمكار د وفات په مقله خوشحال خان خټک دارباغى ويلي ده۔

چو رفت از جهان شيخ دين رحيمكار
چو تاريخ فوتش به جستم ز عقل
رجب بود جمعه به سه و سه هفت
خردگفت با ما که با فقر رفت
د حضرت شيخ رحيمكار د وصال او تجهیر و تکفين په موقع خوشحال خان هم حاضر

اورنگ زیب اوشمال خان

پہ کال ۱۶۵۷ء کبے شاہ جهان دورو پولو د بندیدلو - پہ مرض کبے گرفتار او د حکومت د کاروبار نہ پاتے شو۔ چونکہ دارا ولی عہد سلطنت او د شاہ جهان پہ طبیعت دیرماوی وو نو صفحہ د حکومت معاملات پہ خپل لاس کبے واخستل۔ او داسے حالات تے پیدا کرل۔ چہ د ہغ نتیجہ دورو ترمینحہ پہ خونرو جنگونو کبے ظاہرہ شوہ۔ پہ دے جنگونو کبے اورنگ زیب کامیاب شو۔ او صفحہ پہ کال ۱۶۵۸ء کبے د ابوالمظفر محی الدین عالمگیر پہ نامہ تخت نشین شو۔ د اورنگ زیب د تخت نشینی پہ وخت کبے خوشحال خان پہ خپل زور دستور د مغل حکومت جاگیردار او دختکو د قبیلے سردار وو۔ او لکہ چہ ویراندے وٹیلے شوی دی۔ دارا اوشمال زرونہ دیو بل نہ لہر دیرخیرن وو۔ دغہ وجہ وہ چہ د تخت نشینی پہ دے جنگونو کبے ترکومہ حدہ چہ د خوشحال خان تعلق دے صفحہ د اورنگ زیب طرفدار وو۔ او ددہ ددے طرفداری نتیجہ دا وہ چہ دارا کابل تہ پہ تلو کبے نا کامیاب شو۔ لکہ چہ معلومہ دہ د خوشحال خان کورنی د اکبر د زمانے نہ د مغلو پروردہ او د مغل حکومت پہ مرستہ ولاہ وہ۔ او دا حالت د اورنگ زیب د حکومت پہ ابتدائی کالونو کبے ہم قائم وو۔ خوشحال خان د نوی حکومت د پالیسی د کامیابولو پہ لڑکبے د مخالفو قبائیلو (یوسف زو، افریدیو) سرہ شو جنگونہ ہم کری وو۔ او پہ دے جنگونو کبے ہخہ بریلے شوے وو۔ او پہ دے دول تے د اورنگ زیب د سلطنت پہ یو دور افتادہ صوبہ کبے د حکومت وقار او برم قائم کریے وو۔ تر دغہ وختہ نہ خو: اورنگ زیب پہ زرا کبے د خوشحال خان بابت تھہ شکونہ او بدگمانی پیدا شوے وے۔ او نہ خوشحال خان تہ د اورنگ زیب نہ تھہ کلمہ شکوہ پیدا شوی وہ۔ او د طرفینو پہ مینخ کبے دیو بل دے اعتمادی تھہ خبرہ نہ وہ پینبہ شوی۔ پہ دے بنا دا وٹیلے قایہ نہ دی۔ چہ

خوشحال خان چہ دشہنشاہ اورنگ زیب کومہ غندنہ پہ خپل کلام کینے کپری دہ او دہعہ
 پہ کھاتہ کینے تے پہ ہعہ پیسے دپلار قیدول او دوروٹو قتلول وغیرہ ظلمونہ لیکلی دی۔
 دادہعہ زمانے پیداوار دے چہ دبادشاہ
 او ددہ ترمینجہ بھارت
 پیدا شوے دے۔ او پہ دے وجہ داد ذاتی مخالفت نتیجہ دہ۔

دخوشحال گرفتاری او دہعہ اسباب :- دشاہ جہان دعہد حکومت پہ
 اعزی کالونو کینے دکابل دصوبے گورنر مہابت خان لہواسپ وو۔ او دپہنپور ناٹھ گورنر
 میر یحوقب نومیدہ۔ ددے دوارو ہاکبانو تعلقات دخوشحال خان سرہ دوستانہ او خوشگوار
 وو۔ ولے پہ کال سنہ ۱۶۹۱ء کینے د مہابت خان پہ ٹائے سید امیر خان دکابل گورنر شو۔ دغہ
 وخت ناٹھ گورنر مرزا عبدالرحیم وو۔ چہ دخوشحال خان مخالف او دباکو خان یوسف زی
 دوست وو۔ د بہاکو خان او خوشحال خان ترمینجہ شدید رقابت وو۔

اورنگ زیب د خپلے تحت نشینی پہ دویم کال پیر خلاف شرع محصولونہ موقوف کپری
 وو۔ چہ پہ ہعہ کینے دغلے او مال مویشی وغیرہ د راہداری محصول ہم وو۔ ددے معافی
 نہ عامو مخلوق تہ خوفانہ رسیدلہ۔ ولے ددے اثر پہ جاگیردارانو پرے وتو۔ دا قانون دملک
 پہ نورو محصول کینے نافذ شوے وو۔ لیکن دپہنتنو پہ علاقہ کینے دخاصو حالاتو پہ بنا پورہ
 پورہ تہ وو نافذ شوے۔ مرزا عبدالرحیم ناٹھ گورنر سید امیر خان گورنر تہ دا خبرہ
 ورائدے کپہ چہ ترخو دپہنپور د علاقے یو حقو زمینداران گرفتار نہ کپرے شی۔ ترہعہ تہ حقو
 د راہداری د معافی قانون نافذ کیدے شی۔ او نہ ستا گورنری استقلال موندلے شی۔
 داسازش پہ اصل کینے دخوشحال خان د گرفتاری د پارہ شوے وو۔ د راہداری د معافی د
 احکامو د نافذ کید و براہ راست اثر پہ خوشحال خان پرے وتو۔ ددے راہداری د وصولولو
 حق دخوشحال خان یو مشرنیکہ ملک اکوری تہ داکبر دلوری نہ ورکپے شوے وو۔ ولے د
 دے خبرے صیح تہ تاریخی ثبوت نشہ چہ کوندے خوشحال خان ددے ذاتی نقصان باوجود
 ہم ددے قانون پہ نفاذ کینے تہ بندیز پیدا کپرے وو۔ پہ دے بنا داگمان دیقین درج
 تہ رسی چہ دخوشحال خان گرفتاری دغل اہلکارانو او دختے نورو مقامی سردارانو د
 سازش نتیجہ وہ۔ چہ دخوشحال خان خپل ترونہ ہم پہ کینے شامل وو۔ تجویز داوو چہ د
 خوشحال خان د گرفتاری نہ پس بہ دہعہ منصب دہعہ ترونو تہ ورکپے شی۔ او ددے
 پہ بدل کینے بہ دہعہ ترونہ صوبہ دار تہ پنجوس زرہ روپی ورکپری۔ چہ داسازش مکمل شو
 نو صوبہ دار امیر خان پہ سنہ ۱۶۹۳ء کینے دشہنشاہ اورنگزیب نہ پہ مبہم قول دیو حقو

زمیندارانو د گرفتارولو اجازت او غوښتو۔ او چه دا اجازت ورکړې شو نو صوبه دار سید امیر خان خوشحال خان دمشورے په عرض پلینبور ته راوبللو او گرفتارے کړو۔ خوشحال خان په خپل یواوړ د نظم کینے چه په رنتمبور کینے د قید په ورځو کینے لیکلے دے۔ دخپلے گرفتارے په خلقو دهغه د رد عمل، دخپلو ځامنو او ترونو رویه اودیو اسیر په ډول د پلینبور نه تر دهلی پورے دخپل سفر ټول واقعات په ډیر تفصیل بیان کړی دی۔ ددے نظم نه هم دا معلومیږی چه د خوشحال گرفتاری دهغه دغه جرم سبب نه نه بلکه د سازش نتیجه وه۔ ددے نظم یو بند داسے دے۔

درست عالم دلگیر شو لاسپتون یارواغیار
کل عالم حیران شو چه د اولیده داکار
اووے داهسے رنگ نیک خوا د شهر یار
چیپه فلکه شو پاتے صبح دے او نه کړ وگفتار
درے ورځے شوے تیرے زما ترونه نابکار
اس و خلعتونه مغل ورکړه په اقرار
کور وخیانخانه اولس همه شو خبردار
روح د دیو والوت په بلا شو گرفتار
مرگ کشتن مه بویه نه څه نور شر و اشرار
بل به فسادگد شې د بادشاه درمی اعتبار
ټول شول له دے کاره په قریب شول ټوکار
مرگ کشتن که نه وے دے د ته پرینوے وقار
همرکه چه خلاص شې فلا نامونږ به یو په دار
مرگ و ته د کینیناسته په لیل و په بهار
ملک واره ویران شو خلقه شوه په کهسار
ماوے رد به نه کړم یو یو چک نه یو دینار
یو مغل بے پته بل د نرونه شرمسار
زرے فکر بویه په تعجیل و په تلوار
د عمر دولت فزاه وم د عزت وم طمچدار
هم ملک هم خان هم دهمه «غوری» ارباب

خوړ شو په ملکونو دا خبر په درست دیار
هر چه امرگان وو په صوبه کینے منصبدار
لاړل په سباد وخته ټول شول په دربار
لاړنگ شیوه شی نواب نینه گنی دا کار
پاسیدل له ځایه امرگان شول تار په تار
ورغل مغل لره قبول دے کړو مدار
ملک دے زما ورکړه نالائق دے کړو سردار
درست خټک د دیو وکشتن ته شو تیار
ما وخیانخان او قام ته اووے چه زنها ر
بویه د بنمن بناد شې چه دے ورک کړه خپل تبار
دوی او درست اولس په زیارت د شیخ رحمار
ځویه د نادان وو په خطا لاړل بسیار
دوی په زړه کینے داوے چه که سل کړو که هزار
بل فکر دے نه وو ورپیدا شو د ځان دار
تیرے شوے په بند کینے زما دوه میاشته په شام
او غوښتے روپی پښو س هزار صوبه دار
دواړه لوریه د کړه سره دا قول وقرار
اوس خوبانده دادی چه دے ځان وې هند یار
زه لا په داخوښی ووم چه که ورشم تر دربار
همد ته دے روان بد رقه دے «مستجاب»

لکه ۴۰ رنگ چہ ددے نظم نہ ۴۰ کندہ ۵۰ - د سازشیا نو اصلی مدعا حاصلہ نہ شوہ۔

یعنی نہ خود خوشحال خان منصب دہخہ د ترونو نہ سہبال شو او نہ د صوبہ دار لاس تہ پتوس زرہ روپئ راغلے او ہرکله چہ صوبہ دار پہ خپل مقصد کنبے نا کامیاب شو نو د خپل اقدام د حق بجانب ثابتولو پہ عرضے د محصول راہداری د معافی د احکامو د مخالفت پہ جرم کنبے خوشحال خان ہند تہ پنے ترے اولپرلو۔

د پلینبور د قید پہ دوران کنبے تر ۴۰ چہ خوشحال خان د حالاتو د بہتر کیدلو توقع کیدلہ۔ تر ہخ ہخہ خپل اولس دشور و فساد نہ منع کرے وو۔ لیکن داسے معلومیہ چہ کوم وخت ہخہ د حالاتو د اصلاح نہ مایوس شوے دے۔ نو صغہ خپل مشر ۴۰ تہ د خیل اشارہ کړی ۵۰۔ ولے د ہخہ نہ دا کار او نہ شو۔ بہ ہر حال خوشحال خان دہلی تہ بندیاں اولپرے شو۔ خوشحال خان پہ دے طبع وو چہ بادشاہ بہ دہخہ د معاملے تحقیق او کړی او ہرکله چہ ہخہ بے گناہ ثابت شی نو دہخہ ددے بے عزتی بہ پورہ پورہ تلافی او کړے شی۔ لیکن د خوشحال خان دا توقعات شند او ختل۔ نہ خو بادشاہ دہخہ د معاملے تحقیق او کړو او نہ دے دہخہ پہ صفائی کنبے دہخہ د دوستانو سفارش تہ غور کینو دلو۔ د خوشحال خان د خاندانی او ذاتی خدماتو صلہ ہخہ تہ داسے ورکړے شوہ چہ ہخہ بے پوسنتیہ خیل تہ اولپرے شو۔ ۴۰ مودہ پس بادشاہ د خوشحال خان پرے بنودلو تہ پہ دے شرط تیار شو چہ خوشحال خان د خیل آل و عیال د ضمانت پہ ۴۰ ول ہند تہ راوی۔ او پہ دے فرضے صوبہ دار امیر خان تہ حکم ہم اولپرلو۔ دا غم د خوشحال خان د پارہ د خیلے گرفتاری تہ ہم زیات وو۔

د خٹک او یوسف زو ترمینخہ اگر چہ غلیظہ دشمنی وہ۔ لیکن پہ دے تنگسہ کنبے یوسف زو د پستولئی پہ رنگ د خوشحال خان مرستہ او کړہ۔ او ہخہ آل و عیال دے د شاهی ملازمانو د گرفتاری نہ اول اول خیلے علاقے تہ بوتلو۔ او د سیکری پہ مقام دے چہ د کاتلنگ او عیال گریہ ترمینخہ یوکلے دے دیرہ کړو۔ د یوسف زو دلوری نہ د خوشحال خان سرہ دا یو داسے کارنامہ وہ چہ ہخہ دے د پستولئی پہ رنگ کنبے پہ خیلو تیرو کارونو پبسیانہ کړو۔ دغہ وجہ وہ چہ د خلاصی نہ پس د حکومت د شدید اصرار باوجود ہم ہخہ د یوسف زو د علاقے

چا وے چہ خٹک بہ حاضر نہ شی پہ میدان
اوس بہ را ۴۰ کندہ شی لہ یولوریہ نہ نشان
گورو ۴۰ بہ شمارشی دواہ لوریہ کشمان

۴۰ ہرچہ راسرہ وو ہخہ وارہ وو ترسان
ماخو پیغام کرے وو ہم داے وو گمان
ہسے رنگ خٹک بہ اوشی دا آخر زمان

حکومت قبلو لو ته تيار نه شو۔ او په حقيقت کښه د حکومت سره د خوشحال خان د عمل مخالفت
 اغاز هم دغه د يوسف زو د علاقے د حکومت د قبوليت نه د انکار واقعہ ده۔
 د شهنشاه اورنگ زيب دے یک طرفه سلوک د خوشحال خان زړه ته دومره درد او
 رسولو چه هغه خوشحال خان چه دخپله گرفتاری په اغاز کښه په خپل اولس د فساد نه په
 دے غرض منع کړه وو چه د بادشاه اعتبار قائم پاته شي اوس په دے وينا مجبور شو،
 چه

مرکه هومره مهلت ورکړه و خوشحال ته چه جبر د مدعي په وینو سور کړم
 خوشحال قریبا فلور کاله په پليسيور، دهلی اور تهمبور کښه قيد او بيا د صبد امين خان
 مير بخشى په سفارش د قيد نه ازاد شو۔ ولے په اکره کښه نظر بند وو۔ صوبه دار امير
 خان د پښتنو په علاقہ اووه کاله (۱۶۶۱-۶۸) گورنر وو۔ په دے دوران کښه د پښتنو په
 علاقہ کښه بد امنی وه۔ او د خوشحال خان د قيد و بند په دوران کښه خود يوسف زو
 د شور بنی دومره اهميت او موندلو چه شهنشاه په خپله د دے بد امنی و جو هات د
 خوشحال خان او پوښتل۔ خوشحال خان موقعه بيا موندله۔ عرض ته اوکړو۔ چه صوبه دار
 امير خان يو غافل او بے پرواه حاکم دے۔ ټوله ورځ د شرابو په نشه کښه سرگرمه پروت
 وی۔ او د هغه نائب مرزا عبد الحکيم خود د ملکاتو په شان ټوله ورځ چرکان جنگوی، شهنشا
 د داسه حاکمانو نه د ښه انتظام توقع شه رنگ ساتلے شي؟ دهغه دا هم او وئیل چه که امير
 خان عاقل وے نو زما عنود دے د عبر دولت خواه به ته په گناه ولے قيدولو؟ بادشاه دهغه
 نه د امير خان په ټاټه د يو بل موزون گورنر پوښتنه اوکړه۔ او هغه ورله د مهابت خان مرزا
 لهر اسپ نوم پيش کړو۔ ښاڅه سيد امير خان د کابل د صوبه دارئ نه رااو غوښتلے شو۔ او
 دهغه په ټاټه مهابت خان د کابل گورنر شو۔ د مهابت خان په خصومي درخواست خوشحال
 خان ته هم د وطن اجازت ورکړه شو۔ او هغه هه پنځه کاله پس په کال ۱۶۶۸ کښه بيا
 وطن ته راغلو۔

د قيد په دوران کښه د خوشحال خان په زړه کښه د مغلو نه د سرکښي جذبه را لړزیدلی
 وه۔ او دا يو فطري امر وو۔ ولے هغه لا په جذباتي کشککش کښه لکيا وو۔ که يو طرف ته
 هغه او د هغه مانندان د مغلو پرورده وو۔ نو په بل لور هغه اعتماد چه دے مانندان په منل
 حکومت کولو۔ په ډیره بده رنگه اوس نائل شوه وو۔ د خوشحال خان دا جذباتي کشککش او د
 خپل امنده ژوند په حقله د هغه دوجالی دهغه ديوه قطع نه شرکند پری۔

یاغوفواہ نغواہ منصب دے

یاغوکئج پہ لاس کتاب

یا دے ژغ د سپینے تورے

کھستان مرجع مآب

لیکن د دے جذباتی کشمکش باوجود چہ ہعہ وطن تہ راغ نو داغے غورہ کرہ چہ ترخوکیدے شی د مغلو سرہ خپل تعلقات او نئے شلوی۔ وے دھغہ دا ارادہ پورہ نئے شوہ۔ دغہ وخت د لنگرکوٹ د تعبیر معاملہ پینہ شوہ۔

مہابت خان چہ پینور تہ راغ نو دشہنشاہ پہ حکم ئے د لنگرکوٹ د تعبیر ارادہ

اوکرہ۔ او خوشحال خان تہ ئے د ہزاری منصب او دیوسف زو د علاقے د حکومت

پیشکش اوکرو۔ لیکن خوشحال خان د دے پہ جواب کینے مہابت خان تہ اولیکل چہ د زہ

پاکر پہ نیکہ د مغلو دولت خواہ او وفادار وم۔ یوسف زی د حکومت نہ روگردان وو۔

ما دھغوی پہ وژلو او تباہ کولو خہ صرفہ نئے وہ کری۔ وے د دے برادر کشی او دولت خواہی

پہ بدل کینے زہ بے گناہ قید شوم۔ ٹولہ خیل خانہ ے تار پہ تار شوہ۔ او د دے لوئے مصیبت کینے

د دشمنی باوجود یواغے یوسف زی زما پکار شول۔ زما آل و عیال تہ ئے پناہ وکرہ۔ او ہغوی

ئے د بادشاہ د قید و بند نہ بچ کرل۔ کہ چرے زہ اوس ہم دیوسف زو مخالفت او کرم نودا

بہ زما د پارہ دانسانیت او پینتوں ولی پہ ائین کینے یوہ داسے بدنامی وی چہ دھغ داغ

بہ یوہ نیک نامی ہم لرے نئے شی۔

خوشحال خان نئے صرف دیوسف زو د حکومت قبولو نہ انکار اوکرو۔ بلکہ د لنگر

کوٹ د تعبیر پہ حقلہ ئے ہم مہابت خان تہ دامشورہ وکرہ چہ یوسف زی یوہ لویہ قبیلہ

دہ۔ د لنگرکوٹ پہ تعبیر دا نئے شی ایل کیدے۔ بلکہ د دے نہ بہ حالات نور ہم فراب شی۔

ولے د لنگرکوٹ پہ تعبیر کینے شمشیر خان ہر مدعی وو۔ ہغہ د دے قلا د تعبیر ضرورت

بنکارہ کرو۔ د دے پہ جواب کینے خوشحال خان شمشیر خان تہ دا اووٹیل ے

مہم دیوسف زیہ درتہ وایم بنکارہ

دغہ غسی کول دی لاس گندہ کریوان د پارہ

د لنگرکوٹ پہ حقلہ مہابت خان د خوشحال خان مشورہ قبولہ کرہ۔ او ہغہ بادشاہ

تہ د دے قلا د نئے جوړولو خواست اوکرو۔ وے شمشیر خان د خپل طرف نہ ہم بادشاہ تہ

د دے قلا د اہمیت او ضرورت پہ حقلہ اولیکل۔ بادشاہ د شمشیر خان د رائے سرہ اتفاق

اوکړو - مهابت خان ته ټی کابل ته د تلو هدايت اوکړو - او د شمشیر خان په تکرارني کنيي د
 لنگرکوټ د تعمير کار شروع شو - تردې وخته اگر چه خوشحال خان په جذباتي کشمکش کنيي
 کنيي گرفتار وو - لیکن هغه د حکومت برخلاف هغه عملی اقدام نه ووکړی - کين د لنگرکوټ
 تعمير دهغه په مخالفانه جذباتو کنيي نور شدت هم پیدا کړو - او هغه ټی د مغل حکومت عملی
 مخالفت ته آماده کړو - د لنگرکوټ تعمير چه په خوشحال خان کوم اثر کړی دے هغه ددے شعرونو
 نه څرگند پری - ټی

لنگرکوټ مغلو ساز کړو
 زه په ننگ بیا د افغان شوم
 که یوسف وو که مندن وو
 زه د دواړو نگهبان شوم
 دا قلا غالباً په ننگ کنيي تعمير شوه - دغه وخت کنيي شمشیر خان ترين دیوسف
 زو د علاقے فوځدار وو -

دیوسف زو په علاقے کنيي د خوشحال خان د قید په ورځو کنيي ډیره بدامنی وه - او
 دا علاقے د شاهي فوځونو د لاسه ډیره زپلی شوی وه - په دغه ورځو کنيي نعم د دے
 علاقے حالات ډیر مخدوش وو - او اگر چه د فوځي دباؤ په وجه شوربني غلے وو لیکن حالات
 غیر يقيني وو - خوشحال خان په خپل یو نظم کنيي دے حالاتو ته اشاره کړی ده - په دے
 نظم کنيي که په یو لور خوشحال خان د خپل قبیلوي شان و شوکت او اقتدار او خپل انتظای
 قابلیت اظهار کوی - نو په بل لور د شمشیر خان ترين غند نه هم کوی - د دے نه د معلومېږي
 چه د شمشیر خان ترين او خوشحال خان تعلقات هم خوشگوار نه وو - او شاید چه هغه
 به د خوشحال خان برخلاف بادشاه ته مخالفانه رپورتونه لیرل - په دے نظم کنيي خوشحال
 خان د شمشیر خان ترين برخلاف دیوسف زو د پارولو کوشش نعم کړی دے - او د دے
 نه دا څرگند پری چه هغه اوس د حکومت عملی مخالفت ته آماده شوی وو - اگر چه تردے
 وخته ټی هغه عملی قدم نه وو پورته کړی - نظم دا دے - ټی

شل زره ځوانان لرم همه له یوه ذاته
 واره یگانه شا په خدمت کنيي راتنه هم

څو زره سواره دی سرگردانه په څوکاله
 زه که په زړه روغ وے چاربه ولے بهم
 سل کاله که تیر شي دامهم به فیصله شي
 دارنگه چه کپړی کوره هغه اوشي له هم
 هغه شوششیر خان ترين که پوځ پیغ هزاری دے
 ماوته هیڅ نه دے مگر په اومه شلغم
 څو به د منصب په ډول زما برابری کا
 هغه مجال دکله په چه سیالی که د ضیغم

خوارشہ یوسف زی چہ بہ ترین ددوئی خان کا
 خوچہ پہ شوکالہ ششیر خان ترین کارگری
 دا مکر فریب چہ دمیات ترین ہنردے
 پومہ تیرن نشتہ دا فلک پہ سترگوروندتہ
 دا املا انشاچہ وارہ دے دشیطانی کا
 اوس کہ بیکار د باز کاندے ہیلی نہ دہ مکر
 ما بہ قومیا شتے ہغہ چار کرہ مسلم
 کلہ دا دزدے دا دنیجے دے عالم
 بیجہ د غنائی پہ خطاب کاندی مکر
 تل بانڈے نغزنی اوری لہ لوح ولہ قلم

مال حقیقت وایم چہ ہرچا و تہ معلوم شی

زہ حقہ شاعر نہ یم ہائے توبہ لہ مدح وزم

دخیبر حادثہ :- پہ کال سن ۱۶۷۷ء کینی د مہابت خان پہ خائے محمد امین خان د کابل
 گورنر شو۔ محمد امین خان د میر جملہ خوتے وو۔ چہ دگو لکنوے اوسیدونکے یو جوہری
 وو۔ او د اورنگ زیب ہیرلوئے اعتباری امیروو۔ محمد امین خان ہم دیر قابل، زہور
 او دیانت دار امیر وو۔ لیکن حد پہ ہمورتہ ضدی او مغرور بنیادم وو۔ دخواستحال خان
 ذاتی دوست وو۔ او ہغہ دقید پہ ورخو کینی تے د ہغہ دغلاصی دپارہ غلامانہ کوشش
 کپی وو۔ دغہ وجہ وہ چہ اگرچہ دخواستحال خان پہ زرہ کینی د مغل حکومت برطرف انتقامی
 جذبات پاریدی وو۔ لیکن د محمد امین خان دگورنری پہ وقت کینی ہغہ بیا خاموش وو۔
 ددے گورنر د حکومت پہ ابتداء کینی یو شو داسے کارونہ اوشول چہ د ہغہ پہ وجہ د
 پینتو د صبر مزے لئو شو او پہ دے علاقہ کینی یو خائے شورین پور تہ شو۔ چہ د ہغہ
 لہ کبلہ د مغل حکومت اقتدار تہ لویہ مدمہ اور سیدلہ۔ پہ دے شورین کینی دخواستحال
 خان لویہ برخہ وہ۔ او د ہغہ نہ علاوہ ددے شورین دوہ قائدین نور ہم وو۔ چہ دیو
 نوم ایمل خان او پہ خپتہ مہمند او د بل نوم دریا خان او پہ قام اپریدے وو۔
 مغل ماکمانو چہ بہ د پینتو سرہ کوم سلوک کولو د ہغہ اندازہ ددے نہ لکیدے شی
 چہ یو وار د "جمرو د" پہ مقام د پینتو قبائلو مٹن مشران او سرداران د محمد امین خان
 سلام تہ راغلی وو۔ دغہ وقت گورنر د شرابو پہ نشہ کینی مخبور وو۔ او د کونر د علاقے
 یو فوٹدار حسین بیگ خان د ہغہ پہ خدمت کینی حاضر وو۔ دے فوٹدار د پینتو ددے
 مشرانو د حاضرئ اطلاع او دگورنر سرہ ددوئی تعارف پہ دے الفاظو کینی او کپرو۔ چہ د
 نواب یو شو سپی سلام تہ حاضر شوی دی۔ د فوٹدار پہ دے تعارف او دگورنر لہ خواجہ
 ددوئی سرہ کوم ساوک اوشو۔ پہ ہغہ دا مشران دیرستومانہ او پہ خپلو راتلو پینپانہ
 شول۔ ولے ددے نہ زیات یو بل سپکاوے ہم زر پہ زر د پینتو سرہ اوشو۔

د صافی قبیلے کے خلق دیو فوجی ٹھوکی د سپاہیانو سرہ د خریدو فروخت پہ غرض
 دیرہ شوی وو۔ دھسین بیگ فوڈار کونڑیو ٹھوسپاہیانو دیو صافی جینی ابروریزی
 اوکرہ۔ صافیانو د پینتولی د آئین مطابق ہخہ سپاہیان اووژل۔ او او تبتیدل۔ حسین
 بیگ چہ ددے نہ خبر شو نو قہر واخست۔ سمدستی دے د صافی قبیلے ملکان را او غوسبتل۔
 او دھغوی نہ دے د قاتلانہ مطالبہ اوکرہ۔ ولے دھغوی انکار اوکرہ۔ حسین بیگ دنورو
 قبیلو سردارانو تہ حکم اوکرہ چہ د صافیانو برخلاف د حکومت مرستہ اوکری۔ داقبائل
 د حکومت سرہ د معاهدو د پابندی مطابق جمع شول۔ او حسین بیگ ددے پینتو پہ مرستہ
 پہ صافیانو حملہ اوکرہ۔ او دھغوی تہ دے پیرزیان ور اورسولو۔ پہ دے خبرہ ددے
 قبیلو سرداران پہ زپہ کینے پینیمانہ شول۔ او صافیانو تہ دے درپردہ پیغام اولیرو۔ چہ تاسو
 چہ تہ کری دی ہخہ مو د پینتو کار کرے دے۔ او موہن چہ تہ کری دی ہخہ مو د مجبورئ
 نہ کری دی۔ او س کہ تاسو تہ نور لاس پینے او خوزول نو موہن بہ تماشہ کوو۔ چنانچہ
 صافیانو ہم دغہ شان اوکرل۔ او ددے نتیجہ د ایشوہ چہ پہ دے علاقہ کینے د مغل
 حکومت برخلاف داسے زور دار شوربن پور تہ شو چہ ٹوکالہ دے د مغل حکومت بہترین
 فوجونہ شالنگ کری وو۔ کہ چرے دے واقعاتو تہ د انصاف پہ نظر اوکتے شی نو پہ دے کینے
 سراسر دھسین بیگ فوڈار قصور زیات وو۔ ہخہ تہ دا پکار وو چہ د صافیانو نہ دے د
 دومرہ شدید انتقام اغستلو نہ اول د خیلو سپاہیانو پہ اعبالو غور کرے وے۔ د پینتو پہ
 وطن کینے ددے قسم کارونو سزا مرگ وی۔ پینتو د خیل وطن د آئین مطابق تہ زیات نہ وو
 کرے۔ او کہ چرے حسین بیگ خیلے عہدے او د حکومت پہ اقتدار مغرور شوے نہ وے او د
 تد بیر نہ دے کار اغستے وے۔ نو دا خبرہ بہ دومرہ نہ وہ زیاتہ شوی۔ او دومرہ لویہ تباہی
 بہ نہ وے شوی۔ بہر حال ددے نہ پس مہندو او صافیانو پہ خیل میں اتحاد اوکرہ۔ او
 د ایمل خان بہ شری کینے دے پہ حسین بیگ حملہ اوکرہ۔ او ہخہ تہ دے شکست ور کرہ۔
 پہ دے خبرہ حسین بیگ د پینتو دنورو قبیلو مشرانو تہ لاس واچولو۔ ولے دھغوی پہ مرستہ
 د خیل خیل اولس او درید او حسین بیگ پہ خیلہ ارادہ کینے نکامیاب شو۔

د مغل حکومت پہ زمانہ کینے بہ دادستور وو۔ چہ د صوبے گورنر بہ راوری پہ موسم
 کینے پہ کابل کینے وو۔ او د ژمی موسم بہ دے پہ پینور کینے تیرو لو۔ او ناٹا گورنر بہ اول
 کال پہ پینور کینے اوسیدہ۔ پہ کومو ورٹو کینے چہ دا واقعات اوشول۔ د ژمی موسم
 پہ وتوو۔ او کابل تہ دتلو وخت نزدے شوے وو۔ محمد امین چہ د حسین بیگ د

شکست او د پښتنو درویتی نه خبر شو نو دومره قهر و افسست چه د خپلے ښتے نه ؤ
 اول کابل ته د تلو اراده اوکړه. عرض ؤ داوو چه په لاره کښه به ؤ د صافیانو او دهغه
 پښتنو کومو چه حسین بېگ ته شکست ورکړه وو. غور و نه تاو کړی چه دوی بیا د
 حکومت برخلاف داسه اقدام ته تیار نه شی. محمد امین خان سره په دغه وخت کښه
 د افریدو او رک زواو نورو پښتنو قبایلو د مشرانو او ملکانو نه علاوه خوشحال خان
 خټک او ارباب مستجاب خان مهمند هم موجود وو. خوشحال خان لکه چه وړاندے وئیلی
 شوی دی. د مغلو د عملی مرستے نه ویزاره شوت وو. لیکن د محمد امین خان سره د ذاتی
 تعلقاتو په وجه موجود وو.

د پښتنو برخلاف پښتانه هم د محمد امین خان دارادو نه خبر شوی وو. اولهغوی
 د خپل لاره بند کړی وه. او محمد امین خان هم د دسے واقعاتو نه خبر وو. د خوشحال خان
 د وینا مطابق مغل فوځ څلویښت زره وو. محمد امین خان بو دیر دولت مند امیر وو.
 په دسے موقع دهغه سره د خپلے خزانے نه علاوه خپل حرم هم وو. د روانیدو نه اول د
 ارباب مستجاب خان په مشرئ کښه یوه جرگه مخالفو پښتنو ته په دسے عرض اولیرلے شوه
 چه د شاهی فوځونو د تیریدو د پاره د خپل لاره ازاده کړی. ولے دا جرگه کامیابه نه
 شوه. او محمد امین خان په زبردستی د لارے د ازادولو فیصله اوکړه. شاهی فوځونه د
 جبرود نه روان شول. او تر لنډی کوتل په ارام و خیریت اورسیدل. ولے د افوځ چه
 د لنډی ځانے خوا او شا ته اورسید نو دلته کښه د مخالفو پښتنو لښکر چه په صافیانو مهمند
 او شنوارو او افریدو مشتمل وو. مقابلے ته تیار ولاړ وو. دغه ځانے سرک تهانے ته
 ورپر یوزی. د افغنه ځانے دسے چه د پاکستان د قیام نه اگامو په ۱۹۴۷ کښه د پښت
 نهرو برخلاف چه په دهغه ورځو کښه په عبوری حکومت کښه د خارجه محکمے وزیر وو. د
 خپل قبایلو دیرے زوردارے مخالفانه مظاهره کړه وه.

مغل فوځ یو طرف ته دمست جنگی همتیانو سره په پښتنو حمله اوکړه او په بل لور
 ؤ د توپ ځانے نه کوله باری شروع کړه. د دسے په جواب کښه پښتنو هم په مغل فوځ
 د غشو او کانو باران او ورو لو. مقابله جاری وه لیکن دیر زر په مغل فوځ وارضطائی
 راغله او په دوی کښه داسه اړه کړه جوړ شو چه د یو بل نه په مخکښه زغلیدل. په
 افراتفرئ کښه مغل فوځیان خو په کندو زویر و نو کښه پر یوتل. او مغل داسونو، همتیانو
 د ښولاندسے ریز مرز شول. ټوله ورځ د مایوسانه جنګ نه پس شاهی فوځ تښتے

اوکرہ - او پښتو هم ورپسے بدھے رابنکے -

په تينسته کښه شاهي فوځ د لنډي کوتل نه په قطب هغه لار اختيار کړه - کومه چه د شلمانيانو او ملاگورو په غرونو کښه علي مسجد ته راوتلی او د لوڅ لاره سره يوځای شوی ده - محمد امين خان هم د خپل يو پښتون جبهدار چه دهغه ډير وفادار وو - په مشوره دغه لار اختيار کړه - علي مسجد ته راووت او په ډيره بده رنگه دوه لاس دوه پښه پښور ته راوړسید - د مغل فوځ باقی حصه چه د لنډي کوتل په قطب د ملاگورو غر تهتره ته اورسيده نو دلته پرې پښتو بيا يو خونړی حمله اوکړه - داځل په مغل فوځ هم هغه شان آفت راغی چه رنگ چه د اکبر په زمانه کښه د بيربل او زين خان په قومونو د يوسف زو په علاقه کښه راغلی وو - د خيبر په دے عظيمه حادثه کښه د زرگونو په شيرکښه مغل فوځ اووژلے شو - او ډيره لږه حصه څه ژوندی پاته شوه - د پښتو په لاس دومره بے اندازے مال و دولت او سازو سامان راغی - چه هر پښتون په دغه ورځ د محمد امين خان په شان دولت مند شو . ولے په خپله محمد امين خان " د محبوب خان سپاهي " شو - په دے حادثه کښه د محمد امين خان د خزانے تالا کيدو نه علاوه دهغه وره لور ، مور ، خور او بنځه او د مغل اميرانو بکليات د پښتو په لاس کښه بنديرانے شوه - دا ميرمن وروستو د يو لوڅ رقم په بدل کښه ازادے کړے شوه - د ځڼے مورخينو په خيال کښه د محمد امين خان بنځه په دے علاقه کښه وژلے شوی وه - ولے ځڼے دا وایي چه هغه هم د پښتو په بند کښه وتلی وه - ليکن هغه د شرم او غيرت د جذبے ماتحت د بيرته تلو نه انکار اوکړو - او باقی عبرت د خدا څه په ياد کښه تير کړو -

په دے حادثه کښه خوشحال خان په منځه موجود وو - ولے دهغه کردار واضح نه دے د دے عظيمه حادثه نه پس چه خوشحال خان کوم نظم وييلے دے په هغه کښه د محمد امين په تباهي او دهغه د تېر په بربادۍ او سپکاوی د رنج و غم جذبات ښکاره کړے شوی دی - محمد امين خان د خوشحال خان ذاق دوست او محسن وو - او د يو دوست په حيثيت د انسانيت او شرافت د تقاضا وه چه هغه د خپل دوست په داسے تباهي او بربادۍ د رنج و غم جذبات ښکاره کړے وے . ولے د دے باوجود که په يو لور هغه د خپل دوست په داسے تباهي او بربادۍ او غمژن دے - نو په بل لور چونکه د پښتو د کاميابي

د مغل حکومت د مغزورانہ او نامناسبہ پالیسیٰ شدید شکست وو۔ نو دے خیال د صفحہ
انتقائى جذباتو ته تسکين هم ورکړې دے۔ دے حادثے د مغل حکومت اقتدار ته شديد
صدمه رسولى وه۔ نو دا لازمی وه چه حکومت به د دے د تلافیٰ په لړ کبڼے شديد اقدامات
کول۔ دغه وجه ده چه دراتلونکو خطراتو په حقله هغه پښتنو ته نښه او خبرداري ورکړې
او ایل او باغي ټولو پښتنو ته د محتاط او بيدار اوسيدلو تلقين کړې دے۔ نظم دا دے

مگر نه دے دا ژوند څه معتبر
په دا باغ کڼے کمل له خاره دے بهتر
اباسيند لا په دا هېڅ نه دے خبر
چه زرگونه په سلمان کڼے شول ډېر
چه عالم شو په طوفان زير وږ
چه قادر دے توانا الله اکبر
چه ډېر د ميرجمله شو درست تېر
لېر لښکر په ډير لښکر موی ظفر
چه د مات کړو د صوبه واړه لښکر
په کشتن په او لڅو هېڅ مه کړه نظر
په انبار انبار سپين زرو که سره زر
همگی پرے پورے لال و درگوسر
دا به څوک کا د مغل د زړه ډېر
که دے لاس شى په جمله پښتانه ډېر
ايل ياغي د ځنې کاندي اوس حذر

چه دانا تر نادان لا وژني بتر
چه د فهم فکر او کړو باور او کړو
په له کومو غرونو راغ چرته دروی
د سلمان غرونه لا په دا کله خیردی
نه اسان ځنې خبر شونه دا زمکه
په یوه زمان کڼے څه قدرت ښکاره کړه
مکافات دکوم گناه دکوم شامت دے
نه په ډيرو نه په لږ د خدا په کړوده
څه شنواری څه مهېند څه افریدی وو
دا طوفان چه په مغلوباندي ساز شو
که اسونه ، که قیلان که اسبابونه
هغه بنه پری پیکرے دپالکڼو
بنديوانے شوے په لاس د پښتو کڼے
دا کینه به یو په سل ترے نه اوباسی
ډېر تنوسره که شته څه عقل وپوهه

دا متل د زمانے دے څه اوس نه دے

چه نامرد خړ په پالان وهی نه خړ

د خيبر حادثه په کال ۱۶۷۲ کڼے پيښه شوی وه۔ شهنشاہ اورنگ زیب چه
د دے واقعاتو نه خبر شو نو هغه سمدستی د لاهور گورنر فدائی خان د محمد امین خان
امداد ته او ليرلو۔ فدائی خان چه پليپور ته راغے نو سمدستی د ارباب مستجاب خان
مگرفتار او قتل کړو۔ د مغل حکومت په خیال کڼے د خيبر په حادثه کڼے د پښتنو په لښولو

کینے ددہ لاس وو۔ خوشحال خان پہ دے ورھو کینے خیل آل و عیال د اکوری نہ نظام پور ته بوتلے وو۔ فدائی خان د ضروری انتظاماتو او محمد امین خان سرہ د مشورے نہ پس بیر ته لاهور ته لار۔ پہ ہفتہ پیسے محمد امین خان ہم د کابل د صوبہ داری نہ او غوثیتے شو۔ د محمد امین خان پہ وخت کینے خوشحال خان د مغل حکومت نہ د ارزدگی باوجود ٹکھ خاموش وو چہ د محمد امین خان سرہ د ہفتہ ذاتی دوستانہ تعلقات وو۔ او د دے دوستانہ تعلقاتو پہ وجہ ہفتہ د علی سرکینی نہ مجبورہ وو۔ دارباب مستجاب خان د قتل پہ وجہ مہمند ہم اوس د حکومت برخلاف پاریدلی وو۔ دغہ وجہ وہ چہ د مستجاب خان خپلو خپلوانو د حکومت برخلاف دغہ علی اقداماتو کولو پہ حقلہ د خوشحال خان سرہ جرگے مرگے شروع کری وے۔

د محمد امین خان نہ پس د ولایت افغانہ پہ گورنری بیامہابت خان مقرر شو۔ ددے نہ ورناندے ہم دے دوہ حقلہ ددے صوبے گورنر پاتے شوی وو۔ او ددہ پہ باب کبینے د شہنشاہ اورنگ زیب دا خیال وو چہ پہ دے محمد وشو حالاتو کبینے بہ دے کامیاب شی۔ د خوشحال خان او مہابت خان ترمینجہ ہم دوستانہ تعلقات قائم وو۔ او لکھ چہ ورناندے ویٹلے شوی دی مہابت خان پہ خصوصی درخواست اورنگ زیب عالمگیر خوشحال خان ته د وطن د تلو اجازت ورکریے وو۔ دغہ وجہ وہ چہ خوشحال خان د مہابت خان زیر احسان وو۔ او مہابت خان ہم ہفتہ زیر احسان گھلو۔ ددے تعلقاتو پہ بنا مہابت خان د ہندوستان نہ کابل پہ لور روان وو نو ہفتہ خوشحال خان ته اولیکل چہ « زہ ستا پہ دوستی غزکوم - او امید لرم مہ ته بہ زما ملاقات ته راشے - چہ دملک دانتظام پہ حقلہ صلاح مشورے اوکریو۔ » ددے پہ جواب کبینے خوشحال خان ہفتہ ته دا اولیکل چہ « زما دا خیال وو چہ دینتو پہ وژلو بہ زہ مغل شہم - ولے ددے باوجود مغل نہ شوم او ہفتہ شان پستون پاتے شوم - اوس پہ دے خپل پے ٹایہ خدمت افسوس کوم۔ او پہ دے وجہ زہ معذورہ یم۔ د خوشحال خان دا یقین وو چہ مہابت خان بہ دے خواہوہ د متصب پہ قبلولو مجبوروی۔ او د ہفتہ دا احسان پہ وجہ بہ مخ پہ مخ انکار نہ شہ کوٹے۔ نو داغے غورہ او کھلہ چہ د مہابت خان نہ خان پہ دہہ کری۔ چنانچہ ہفتہ لاجپٹ ته لار۔ ددے نہ یوٹل ورناندے ہم د مہابت خان د گورنری پہ زمانہ کبینے خوشحال خان د یوسف زو د علاقے د انتظام سببالولو نہ مہابت خان ته انکار کریے وو۔ داٹل ہم ہفتہ د مہابت خان سرہ علی تعاون ته تیار نہ شو۔ دا ظاہرہ دہ چہ مہابت خان بہ د خوشحال خان دا

انکار دھغہ پہ خود سری، اوسرکینی، محصول کولو۔ پہ دے وجہ مہابت خان ہم دغوشحال خان د تعاون نہ پہ زہہ کینے نا امیدہ شو۔ او دھغہ برخلاف تے منصوبے شروع کرے۔ مہابت خان چہ پینبور تہ را اور سیدہ نو پہ خائے ددے چہ ہغہ د پینتو سرہ سخت سلوک کرے وے ہغہ د رواداری نہ کار واخست۔ او دصالح صلاحیت فضا تے پیدا کرے۔ چناچہ ہغہ مہیند داسے پہ منہل تار را اور ول چہ ہغہ خلق چہ دمستجاب خان پہ مرگ بغاوت تہ تیار شوی وو۔ او دغوشحال خان سرہ تے جرگے مرگے شروع کری وے۔ اوس ہغہ خلقو خوشحال خان تہ خطونہ لیکل او ہغہ تہ تے د حکومت سرہ د تعاون اور مستے مشورے ورکولے۔ لیکن تردے وختہ لکہ چہ دو واقعاتو نہ ظاہرہ دہ اگرچہ خوشحال خان د مغلو نہ آرزوہ وو۔ او دھغہ پہ زہہ کینے انتقامی جذبات پیدا شوی وو۔ لیکن ددے با وجو ہغہ د حکومت خلاف عملی اقدام کولو تہ تیار نہ وو۔ صرف د حکومت سرہ تے د تعاون پہ نہ کولو اکتفا کری وے۔ دھغہ دا ارادہ دھغہ ددے شعر نہ مگر کندہ دے۔

د فساد فکرے نشتہ خدائے حاضر دے

خپل ساعت بہ تیروم وخت اخر دے

وے مہابت خان دغوشحال خان نہ د عملی تعاون توقع لرلہ۔ بل لورتہ خوشحال خان ہم د خپل ہوچ نہ اوریدونکے نہ وو۔ پہ دے بنا د مہابت خان د لوری نہ پہ منصب اصرار او دغوشحال خان د لوری نہ انکار د طرفینو پہ زہہ لو کینے۔ د نفرت او مخالفت جذبات نور ہم شدید کرل۔

دغوشحال خان د قید و بند پہ ورخو کینے د خچکو د قبیلے د مشرئ او منصب داری، فرائض دغوشحال خان مشرئو اشرف خان تہ حوالہ شوی وو۔ پہ دغہ ورخو کینے ہم دا فرائض دا اشرف خان پہ غارہ وو۔ خوشحال خان ہم پہ دے مشرئ رضا وو۔ لیکن دغوشحال خان دوئم ٹوٹے بہرام خان د خپل ورور پہ مشرئ ناراضہ وو۔ او د دوارو روہو ترمینجہ تعلقات چیرکشیدہ وو۔ بہرام خان دا اشرف خان د لاسہ در پہ دیکے وو۔ چہ خوشحال خان لاجپی تہ لاپر نو مہابت خان دا اشرف خان نہ ددے خبرے مچلکے واخستلہ چہ خپل پک رہہ پہ خپلہ علاقہ کینے نہ پریدے۔ پہ دے خبرہ دغوشحال خان پہ جذباتو کینے نور شدت ہم پیدا شو۔ مہابت خان پہ دے ہم اکتفا او نہ کرلہ۔ بلکہ ہغہ دا اشرف خان او بہرام خان د مخالفت نہ فائدہ واخستلہ۔ اشرف خان اگرچہ د حکومت منصبدار وو لیکن مہابت خان دھغہ پہ رویہ شکن وو۔ دغہ وجہ وہ چہ ہغہ د بہرام خان حوصلہ

افزائی شروع کرے۔ او دفعہ تہے دخیل امداد او حمایت یقین ورکرو۔ بہرام خان اگرچہ پہ اصل کینے دخیل ورور مخالف او دفعہ دمنصب خواہش مند وو۔ لیکن پہ دغہ ورخو کینے ورور د حکومت منصبدار او دختکو د قبیلے سردار وو۔ نو دفعہ پہ مغل حکومت دخیل وفاداری دظاہرولو پہ غرض دخیل پلار سرہ عمل مخالفت شروع کرو۔ او پلار او حوی ترمینعہ دورورو جنگونو یوہ سلسلہ شروع شوہ۔ پلار پہ مخالفت کینے د بہرام خان دا جنگونہ چونکہ د مغل حکومت د لہسون او مرستے نتیجہ وہ۔ لہ دے کبلہ اوس خوشحال خان ہم د مغلو عملی مخالفت تہ آمادہ شو۔

لکہ چہ ورائندے او ویلے شول۔ مہابت خان د راتلو سرہ سم د فوجی اقداماتو پہ قائم د صلح صلاحیت او سیاسی حربونہ کار واہست۔ دفعہ د باخی پینتنو سرہ ہم د صلح پہ غرض خبرے اترے شروع کرے۔ چنانچہ پہ دغہ ورخو کینے خوشحال خان تہ دریا خان افریدی د لوری نہ د مغلو سرہ د صلح کولو پہ غرض پیغام راغلو۔ او دفعہ تہ جرگے تہ بٹلے وو۔ داہیل خان او دریا خان دوارو صلح تہ نیت وو۔ ہخوی خیل نمائندگان جبرود تہ رالیبری وو۔ خوشحال خان ہم خیل مشرحوئے اشرف خان دے جرگے تہ اولیرو۔ وے جرگہ کامیابہ نہ شوہ۔ اوصاح اونہ شوہ۔ ددے نہ پس خوشحال خان د مغلو سرگرم مخالفت تہ آمادہ شو۔ دفعہ دا ارادہ دفعہ ددے نظم نہ فرمگندیبری۔

پروردہ کہ د مغلو پہ نمک نیم	د اورنگ لہ جورہ ہم لہ غریوہ وک نیم
پہ ناعقے پہ زندان کرم یوٹو کالہ	خداے خبر دے کہ پہ خیلہ گناہ شک نیم
پینتنو سرہ زبہ توردے د مغلو	خبردارے پہ نیتونو یک پہ یک نیم
کہ سرہ کہ ناسرہ راتہ معلوم دی	پہ دا کار کینے پہ معنی لکہ مہک نیم
ہخہ زبیت چہ د عزت لہ ہخہ نہ وی	چہ تے کا پہ ہخہ زبیت پورے ہکاپک نیم
پہ خیل نام ونگ چہ راشم لیونے شہم	خبردار کلہ پہ سودوزیان د لک نیم
اورے پورے پہ منصب پہ نوکری نہ	چہ تر فہم و تر نظر د مغل کک نیم
بہر پینتون چہ د مغلو نوکری کا	کہ د زدہ د ہخو وارو بہترک نیم
پینتانہ لہ شری اندیپے بس دے	نہ پہ فکر د مسند نہ د توشک نیم
چہ منصب د مغل خوریو ملک و	چہ منصب د مغلو نشتہ اوس ملک نیم
د فرمان د پروانے حکمے نشتہ	شکر دا چہ پہ خیل حکم پہ خیل وک نیم
آزادی دہ پہ سادہ سپینہ جامہ کینے	خداص د غمہ د زربفت و د میلک نیم

د وښو جو ټوکر ۽ هسے راتہ ښے شوے واڻے ناست په بھلونو دا آھسک ټيم
 کہ اوگرہ د بتو شتہ په شوملو سپينه دمغلو پلاو پاٽے ویر پرے ډک ټيم
 کہ ۽ عبر په شمار د دیر شو تیردے لا په کار کښے د سورلی لکه اوزیک ټيم

د افغان په ټنگ ۽ او تر لہ توره
 ټنگیالے د زمانے خوشحال خټک ټيم

د مهابت خان په گورنر کولو کښے د شهنشاه دا مدعا وه چه دے به د پښتنو داسے
 غور و نه تاو کړی چه د خمير د حادثے تلذفي به پرے اوشي - او د حکومت اقتدار به د پښتنو
 په علاقہ بيا بحال شي - ولے مهابت خان داسے او نه کړل - هغه په مجبوعي طور د رواداری نه
 کار واخست - او په ټه لويه پيما نه ټے د پښتنو برخلاف د فوجي اقداماتو نه امتراز وکړو -
 البته هغه د خوشحال خان د ټامنو تر مينځه افتلافاتو ته هڅو ورکړه - او بهرام خان ټے د پلار
 مقابلے ته اودرولو - او په خپله کابل ته لاړ - د خوشحال خان په حق کښے د مهابت خان د
 دے پاليسي نتيجه دا شوه - چه خوشحال خپل ټان دمغل حکومت د وفاداري نه ازاد
 او گڼلو - او تر دے وخته چه هغه خپل ټان د خټکان باوجود د عملي مخالفت نه ژغورلے
 وو - اوس په عملي مخالفت امداد شو - دمغل حکومت برخلاف اولنې اقدام هغه داسے
 اوکړو - چه د نونبار په کوټ ټے حمله اوکړه - دا حمله د خوشحال خان په سرکردگي کښے د
 خټکو او افریدو يو مشترکه لښکر کړی وه - په جنگ کښے د حکومت ویر سپاهيان او ورټل
 شول - د قلا دروازه ماتہ کړے شوه - او د حمله آورو په لاس د یرمال او سازو سامان
 راغے - د قلا د وهلو نه پس خوشحال خان نظام پور ته لاړ - د دے نه پس خوشحال
 خان دمغلو مخالفت ته په يو مخه ملا او تر لہ - او په دے لړ کښے ټے نه په توره کښے او
 کړو - او نه د خپل قلم په استعمال کښے -

د پښتنو په حقله چه مهابت خان کومه پاليسي اختيار کړی وه - شهنشاه په هغے مطئن نه
 وو - چنانچه شهنشاه پښتنو ته د سزا ورکولو په غرض شجاعت خان او مهاراجه جيسونت سنگھ
 چه د جبرود د علاقے فوډدار وو - د يولو ټے فوډ سره مقرر کړو - دا دواړه جرنيلان د هندوستان
 نه د پيښور په لور راروان شول - او چه پيښور ته را ورسيدل - نو د مهندو په لار کابل
 ته روان شول - په دغه ورځو کښے خوشحال خان او دريا خان افریدی په کوهاټ باندے
 د يو مشترکه حمله تابيا کوله - چه مغل فوډ ته د کړپے عادتہ پيښه شوه - واقعات داسے
 وو چه کوم وخت مغل فوډ د گنډا او په کڅو کښے د کړپے په دره تيريدو نو دغه وخت

پرایبل خان حملہ اوکرہ - داحملہ دشیپے پہ تورہ تیارہ کنبے شوی وہ - دژی موسم وو پہ
تورہ تیارہ کنبے یو طرف تہ ہندوستانی فوٹ دلا رو کدورو نہ ناواقف دژی یعنی تزنولو
اوبل لور تہ پرے پینتو دکانو اوگولٹیو باران ورولو - شجاعت خان دخیل شجاعت پہ
مظاہرہ کنبے تھہ کنبے او نہ کپرو - ولے دپینتو حملے شاہی فوٹ ویرا وزیلو - سحر وختی بنا
پینتو حملہ اوکرہ - او دیو سخت خونری جنگ نہ پس مغل فوٹ تینتہ اوکرہ - شجاعت خان پہ
جنگ کنبے اووڑلے شو - او مہاراجہ جسونت سنگھ پہ تینتہ خان خلاص کپرو - او پینبور تہ راغ -

دکپے حادثے د حکومت اقتدار تہ نورہ ہم لویہ صدمہ اورسولہ - دے واقعاتوشہشا
پہ دے خبرہ مجبور کپرو چہ د پینتو د مہم واکے پہ خپل لاس کنبے واخل - ہنناچہ ہفہ پہ
دے ارادہ پہ کال سکے کنبے د دارالخلافے نہ راروان شو - اولانصورتہ راغ - پہ دغہ
وخت خوشحال خان پہ تیراہ کنبے وو - لاهور تہ دشہنشاہ د رارسید و خبر تیراہ تہ
ہم اورسید و - دغہ وخت چہ د خوشحال خان کوم تاثرات وو - ہفہ ددے نظم نہ
شرکندیری -

ے

خترہ تھہ چارے پیدا پہ دے جہان شی
اوس ے گشت دافریدیو پہ میدان شی
بیانظر زما دسوات پہ کوهستان شی
لکہ خلاص لہ لوئے زندان نہ بندیوان شی
لا عجب کہ بل پیدا ہسے افغان شی
چہ راضی راسرہ روح د فرید خان شی
پرے بہ لڑے دا زما دزرہ ارمان شی
گورہ گاندہ بہ شوک وراں شوک بدندان شی
یا بہ اوخوری ککری یا بہ کامران شی
تر دامنع بہے د ونیورودروان شی
تار پہ تار بہ اوارہ وارہ کارغان شی
دیر عالم بہ و خوشحال وتہ حیران شی
مہے مہرکھ یواخے پہ خپل خان شی

چہ پہ خوا نہ پہ خاطر ہسے عیان شی
پہ لاجپی پہ خوترہ اوگر خیدلم
لکہ باز پہ بوغرگری بل تہ گوری
د مغل منصب ے پرے بنود ہسے خوشی
دانادرہ عمیدہ لکہ زما دہ
و مغل و تہ بہ ہسے کاربنکارہ کپرو
کہ ے چرے تنگیالی پہ لاس کنبے کنبیوزی
اورنگزیب بادشاہ زرہ دک پہ لاهور راغ
پہ جہان دنگیالی دی دا دوہ کارہ
د باغونو د زاغانو مضاف وینم
عاقبت بہ خدائے ظفرکا د بازانو
چہ وکار تہ ے امیران دی داخولبردی
دمزریو میرنوب پہ لبکر نہ دے

آزادی تر بادشاہی لاتی رے دہ

چہ دبل حکم دلاندے شی زندان شی

شہنشاہ اورنگزیب دہلیتو د مہم دگرانی پے عرض د لاهور تہ «حسن ابدال» تہ راغ۔ او دغہ خاٹ دیرہ شو۔ د دے خاٹ نہ بہتے یو طرف تہ دہنتو برخلاف فوٹی مہات لپرل۔ او پہ بل لورے پہ پنتو قبائلو کینے روپٹی خورے کری وے۔ قبائلی سردارو تہ انعاموتہ او جاگیرو نو پیشکشونہ شروع کرل۔ چنانچہ د مہاراجہ جسونت سنگھ فوجدار جبرود پہ ذریعہ خوشحال خان تہ ہم دا پیغام اولیر لوچہ کہ ہغہ د بادشاہ پہ خدمت کینے حاضر شی نو د پیرت مہربانی او بخششونو مستحق بہ او کړی۔ لیکن تردے وختہ د خوشحال خان او حکومت پہ مینخ کینے مخالفت دومرہ زیات شوے وو۔ او د طرفینو پہ زرو نو کینے داسے بدگمانی پیدا شوی وے چہ ہغہ محض د انعام و اکرام یا منصب پہ وعدہ نہ شوے لے کیدے۔ دغہ وخت لکہ چہ د خوشحال خان د دے پور تہ ذکر شو و نظمو نہ فرکندہ دہ۔ ہغہ د فہل خان د پارہ۔ یولار متعین کری وے۔ او پہ دے لار ہغہ دومرہ تگ کرے وو۔ چہ بیا وروستو کیدل د ہغہ د پارہ کران بلکہ نامکن وو۔ دغہ وجہ وے چہ دا پیشکش نتیجہ خیز نہ شو۔

تردے وختہ د حکومت برخلاف پہ سرگرم مخالفت کینے بہ پنتو قبائلو کینے افریدی شنواری د غرہ مہند او د خٹکو خٹے خلق اودریدی وو۔ د خوشحال خان دا ارادہ وے چہ تہول پنتانہ د مغلو پہ بدی متفق کری۔ او لکہ خہ رنگ چہ د ہغہ د دے نظم نہ فرکندہ دہ۔ مغلو تہ داسے کارور بنکارہ کری چہ د فرید خان (شیرشاہ) روح تر نہ خوشحالہ شی۔ پہ دے غرض ہغہ د پنتو قبائلو د دورے ارادہ لرلہ۔ یوسف زی لکہ چہ ویشلی شوی دی د تہولو پنتو قبائلو نہ اول د مغلو سرہ پہ جنگونو لگیا شوی وو۔ لیکن پہ دغہ ورخو کینے دوئی پہ دے قبائلی جنگونو کینے شامل نہ وو۔ خوشحال خان لاہ تیراہ کینے وو چہ ہغہ تہ د سوات دیوسف زو د خٹے ملکانو د لوری نہ خطونہ راغلل۔ او ہغہ تہ تے سوات تہ دراتلور عوت و رکڑے وو۔ چنانچہ دیوسف زو د ملکانو پہ دعوت ہغہ د تیراہ نہ د سوات پہ نیت روان شو۔ او د مہندو او اتمان خیلو پہ لارہ د مردان علاقے تہ راغ۔ خوشحال خان لا د سوات پہ علاقہ کینے د مندہوسرہ پہ جرگو مرکو کینے مصروف وو چہ ہم پہ دغہ ورخو کینے (۱۶۷۵ء) کینے شاہی فوجونو تہ یوہ لویہ حادثہ پلینہ شوہ۔ داد «خاپش» حادثہ وے۔ چہ د تباہی پہ لحاظ د کرے د حادثہ نہ خہ کہ نہ وے۔

شہنشاہ اورنگ زیب د کرے حادثے د تلافی پہ غرض یو بل فوٹ د مکرم خان

اوشمشير خان نوے افسرانو پہ ماتحتی کینے تاکلی وو۔ مکرم خان دکرپے بہ لاره د خاپش مخه اونیوله۔ (خاپش دگنہ او نه د قطب په لور دے)۔ په خاپش کینے ایمل خان او دریا خان د دے فوځ مقابل ته تیار ولاړ وو۔ جنگ او شواو د شاهی فوځ یوه لویه برخه تباہ شو۔ مکرم خان په خپله هم په جنگ کینے ژوبلی شو۔ او په تینبته با جور ته لاړ۔ په دے جنگ کینے د باجور تر کلافي هم د مهندو افریدو په مرسته جنگیدلی وو۔ د « خاپش » شکست دمغل حکومت اقتدار ته نوره هم لویه صدمه اورسوله۔

د مندزو سره د جرگه نه پس خوشحال خان سوات ته لاړ۔ او د سوات د یوسف زو سره ټی جرگه مرکه اوکړه۔ لیکن په کوم مقصد چه هغه دا سفر اختیار کړه وو۔ هغه مقصد تر پیره حده پوره نه شو۔ د دے مقصد ناکامی د خوشحال خان د یو نظم نه څرگند پری۔ دا نظم د خوشحال خان د جذباتو او ارادو یوه آئینه ده۔ او په تاریخي لحاظ سره هم د قدر وړ دے ځکه چه په دے نظم کینے هغه د هغه جنونونو ذکر کړه دے۔ کوم چه تر دے وخته د معلو او پښتنو ترمینځه شوی وو۔ دا نظم د برمول (ضلع مردان) په مقام ویلے شوی دے۔

چه په نصر لوری ټی ملک کړ لوکلزار
 یاسین دی ، نسترن ، نرگس گلزار
 ولے سره لالا پکښه دی لا اوڅار
 دشوانانو مگدسته دی په دستار
 په نغو په پردو او غواړه نصر تار
 چه د مٹیو په مستی کینے شم سرشار
 لکه باز منکلی سره کړه په خپل ښکار
 په اښار کینے شکفته شو لاله زار
 هڅه تقصیر دواړو او نه کړو وار پوار
 په کړپه ټی هم روان کړو دندو کار
 په لرزه په زلزله شو بار بار
 هره ورځ د سپینو تورو خرپهاره
 زه مرداریم که داخلق دی مردار
 دا کانه راته مهیرک وائی نه څار

بیا له کومه را پیدا شو دا بهار
 ارغوان دی ضمیران سوسن ریجان دی
 د سپرلی گلونه دیر په هر هر رنگ ښته
 جوته موی موی گل بردی په کړیو کښه
 مغنی په چغانه ته لیندی کپړده
 ساقی رانته دکه دکه پیالے را کړه
 پښتنو څلمیو بیا لاسونه سره کړل
 سپینے تورے ټی گلگونے کړه په وینو
 ایمل خان دریا خان دواړه مرگے نه دے
 د خیر دره ټی سره کړله په وینو
 تر کړپه تر باجوره سبه غرونه
 په هغه لوری چه کپړی پنجم کال دے
 چه په دا لوری زه را غلم حبطه شوم
 په لښکر لښکر نارو شوم ورته سته

لواعزو ماتہ سنبہ وو نہ د مغار
 کہ خٹک ہم دی پہ غوی ترسی بیکار
 سرہ یو پہ کار دپت پتہ و اشکار
 وے ہیخ دیوسف زیونشہ عار
 چہ قلوینت زرہ مغل شول تار پہ تار
 اس، ہاتیان، اوسان اولجہ قطار قطار
 چہ تے سرو تکیده لکہ د مار
 چہ ے و سبکو د مغلو خیل خمار
 چہ ایمل تے پہ گنداب اووویت د مار
 چہ ایمل کرل پہ غاپش کبے تار پہ تار
 د ہلکو پہ ہر لوری نشہ شمار
 پس لہ دے دہ بیا تکیہ پہ کردگار
 پہ صورت میران پریشان پہ زرہ انکار
 چہ طوفان شولے لنبکرے کوم تے شمار
 سرہ مہران دی ننوئی پہ کو ہصار
 یامغل لہ مینگہ ورک یا پستون خوار
 داچے تگہ پستانہ کاٹھہ رفتار
 کہ پہ پوہہ پستانہ وے مٹھہ ہوسیار
 بادشاہان ورتہ سچود کاندی اختیار
 دھر یو پہ خیل خیل لاس دہرہ چار
 د مغلو لنبکر پروت پہ ننگر ہار
 یوسف زی پہ فراغت چرکشت و کار
 عاقبت بہ ورنکارہ شی خیلہ چار
 د عزت سرہ چہ نہ وی زیست روزگار
 د خوشحال خٹک بہ پاتے شی یادگار

چہ احوال دیوسف زور اتہ معلوم شو
 د خٹکو سپہ بہتر تر یوسف زیو
 درست پستون د قندھارہ ترا تگہ
 گورہ حقو جنگونہ اوشول پہ دالوری
 اول جنگ د لورے شا د تھترے وو
 خوئیندے لونہ تے بندی د پستون شوے
 دویم جنگ میر حسنی پہ د و آہ کبے
 بیالہ پسہ د نوبار د کوت جنگ وو
 بیالہ پسہ جسوت سنگھ شجاعت قاوو
 شپیرم جنگ مکرم خان ششیرخان دوارہ
 چہ زما پہ یاد دی لوٹے جنگونہ دادی
 ہیشہ فتح نصرت دے لا تراوسہ
 اورنگ زیب راتہ یو کال اوشوچہ پرو دے
 کال پہ کال امرایان دی چہ پریوزی
 خزانے دھندوستان دی راخورے شوے
 بلہ ہیخ لیدے نہ شی پہ دا مینخ کبے
 پہ داہسے وخت چہ وخت د نام ونگ دے
 پستانہ پہ تورہ سنبہ دی تر مغلو
 اولسونہ چہ سندو بلہ یو کا
 کہ نفاق، کہ اتفاق کہ جہل پوہہ
 افریدی، مہند شنواری گورہ مٹھہ کا
 زہ تنہا پکینے پہ غم د نام ونگ بیم
 اوس چہ ہسے بے تنگی بے ناموسی کا
 مرگ زما پہ پوہہ سنبہ تر دا ژوندن دے
 ہمشہ بہ پہ جہان کینے ژوندے نہ وی

ددریہ غور اول کال د غفو وو (۱۰۸۶ء)

ماچہ وے پہ برمول کبے دا اشعار

لکه خہ رنگ چہ ددے نظم نہ خرگنده ده - خوشحال خان اگر چہ دیوسف زو
 پہ دعوت سوات تہ تلے وو - لیکن ہفتہ د حکومت برخلاف دیوسف زو مندنیو پہ خہ -
 موثرہ مرستہ کینے کامیاب نہ شو - ددے مختلف وجوہات وو - یوہ وجہ خوتے دا وہ
 چہ دیوسف زو او ختکو ترمینخہ مخالفت دیر پخوانے او قدیمی وو - او اگر چہ دخوشحال
 خان داسارت نہ پس دیوسف زو او خوشحال خان تعلقات خوشگوار شوی وو - بیا
 ہم ددے جرے تر لرے پورے رسیدے وے - پہ دے موقع د حکومت لہ خواہم دے
 قدیمی مخالفت تہ بیاہوا ور کرے شوہ - او د حکومت د پرو پیکنہ پہ وجہ دا ولس پہ زرونو
 کینے ددے یاد تازہ کرے شو - ددے نہ علاوہ حصے ہم پہ پینتو کینے دیوے قبیلے دنہ
 دشمنی او تر بگنی ہم موجودے وے - او ددے تر بگنیو لہ کبابہ دوئی پہ یومشترک
 مقصد نہ شی راغونہ دے - او ددے تہولو نہ اہبہ وجہ د حکومت دولت وو - کوم
 کارچہ دشہنشاہ فو خونو سر تہ نہ شور سولے ہغہ د زرو پہ زور سرتہ اور سولے شو
 پہ دے ورخو کینے د حکومت پہ عقلہ رائے عامہ موافقہ وہ - او پہ عام اولس دخوشحال
 خان نام ونگ اپیلونو او د پنتولوی پیغورونو خہ خاص اثر نہ لرے - دا ہم ممکنہ ده
 چہ د حکومت دیوسف زو آویزش دیر پخوانے وو - او د ہغہ وقت نہ شروع شوے وو -
 کوم وقت چہ نور پستانہ قبائل پہ مجموعی حیثیت کینے پہ قلا رہ وو - د حکومت سرہ د
 دے آویزش پہ وجہ دیوسف زو علاقہ تہ دیر نقصان رسیدے وو - او ہغوی ستومانہ
 شوی وو - او ددے خلتو د مقاومت او مقابلے طاقت تقریباً تقریباً ختم شوے وو - دا
 ہم امکان لری چہ پہ دغہ ورخو کینے چہ د حکومت برخلاف کوم شور بنی پور تہ شوے -
 وو - د ہغہ د قیادت وائے دمہند و افرید و او ختکو پہ لاس کینے وے - او چونکہ پہ
 پینتو قبائلو کینے دیوسف زو قبیلہ دیرہ اہبہ اولویہ ده - نو د قبائلی افتخار او
 تعصب جذبے بہ ہم دا خلق پہ یو داسے تحریک کینے چہ د ہغہ وائے د نورو پہ لاس کینے
 وے علی اقداماتو تہ نہ وی پرے نبودلی - بہ ہر حال ددے وجوہات چہ ہر خہ او
 گہلے شی - دا واقعہ ده چہ خوشحال خان چہ دیوسف زو سرہ کوم تعلقات وابستہ کری
 وو - ہغہ پورہ نہ شول -

شہنشاہ اورنگ زیب پہ کال ۱۶۷۱ کینے دارالخلافہ تہ واپس لارے - دغہ وقت پہ
 مجموعی حیثیت کینے د حکومت پہ حق کینے حالات سازگار شوی وو - دیوسف زو لویہ قبیلہ
 دخوشحال خان د کوششونو باوجود ہم د حکومت سرگرم مخالفت تہ تیارہ نہ شوہ - پہ دے

قبیلہ کبے د باکو خان موئے د حکومت جاگیر قبول کرے وو۔ پہ افرید و کبے ہم د حکومت د مرستیالو دلہ پیدا شوی وہ۔ بنگن د ورائے نہ د حکومت پہ مرستہ ولاړ وو۔ دخوشحال خان پہ خپلہ کورنئ کبے شدید اختلافات پیدا شوی وو۔ او د دے اختلافاتو پہ وجہ د خکو قبیلہ پہ دوو د لوکبے تقسیم شوی وہ۔ وے د حکومت دا کامیابی د فوٹی غلبے پہ زور نہ نئ وہ۔ بلکہ دا د شهنشاه د سیاسی تدبیرونو نتیجہ وہ۔ پہ دے حالاتو کبے د وطن دو ستہ او آزادی خواہ پښتنو مایوسی لازمی وہ۔ او دامایوسی دخوشحال خان د خپل کلام نہ خرگندہ

د - د -

پښتانه په عقل پوهه شه ناکس دی
بادشاهی د مغلو په زور بائیله
اوبی د بارسره په کور کبے ورغله
د نفرین لائق په نام سر بڼی دی.
بے تنگان دے تنگئ کارو بار که
کو ته سی د قصابانو د حوس دی
د مغل د منصبونو په هوس دی
په اولجه داوبن د غارے د جرس دی
له اوله که دا نور ورپسے پس دی
ننگیالی د تنگ په کار کبے سرنفس دی

سرتے هورے قندهار بلے د مغار دے

تر دامینخ میشته هبه واره عبس دی

په کال ۱۶۷۱ کبے شهنشاه اورنگ زیب خپل مشر حوی شهزاده معظم ته د شاه عالم بهادر خطاب ورکړو۔ او د پښتنو مهم ئ هغه ته اوسپار لو۔ د شهزاده په خصومی درخواست میرخان میرمیران ته د امیرخان خطاب ورکړے شو۔ او هغه د ولایت افغانه گورنر مقرر شو۔ دا امیرخان د هغه اصالت خان وراړه وو۔ کوم چه دخوشحال خان پخوانے دوست و محسن وو۔ د امیرخان او خوشحال خان تر مینخه هم دوستانه تعلقات وو۔ او د قید و بند په ورشو کبے ده هم دخوشحال خان د خلاصی د پاره کوشش کرے وو۔ دغه وجه وه چه شهزاده امیرخان اټک ته را اورسیدل نو امیرخان د هغه زړے دوستی په بنا خوشحال خان د ملاقات په عرض پلینور ته اوبللو۔ په دے ورشو کبے دخوشحال خان په کورنئ کبے هم ډیره بے اتفاقی وه۔ د خپل خیل خانے دے اختلاف چه دخوشحال خان جذباتو ته کومه صدمه رسولی وه۔ هغه د هغه د دے شعرونو نه خرگند پری۔

نن زما په خیل خانه کبے قومره غم دے
ناخلف هوپه ازنی کری و پلار ته
بڼه فرزند د پلار په خونہ چراغ بل شی
چه حیران زموږ په کار پورے عالم دے
د خلف هوپه طرز د صبره سم دے
بد فرزند د پلار په خونہ کبے تور تم دے

د قابل سره به غم دنگ و نام وی ناقابل په غم نیولے د شکم دے

چه دا هسه رنگه سپي څخه پيدا شول لاپه شک يم چه خوشحال کله آدم دے

د خوشحال خان په کورنۍ کېښه د دے اختلاف نه علاوه نور پښتانه هم مجبوري
حيثيت سره د مسلسل جنگونو په وجه ستړي شوي وو. په دغه کال بارانونه هم نه وو

شوي او په ټوله صوبه کېښه د قحط غونډه حالات وو. د دے ناموافقو حالاتو سره دامير
خان سره د ذاتي تعلقاتو معامله هم مينځ ته راغله. په دے بنا د خوشحال خان د پاره د

مغلو سره په مخالفانه سرکرمۍ جاري ساتلو کېښه ډير څرخونه وو. دغه وجوهات ووجه هغه
د حالاتو نه دے وسۍ په وجه په مات زړه د شهزاده او امير خان د ملاقات په غرض پښو

ته لاړ. امير خان د پښور نه تلے وو. او دلته په ځاي په مقام د شهزاده استقبالي يه
غرض مقيم شوي وو. خوشحال خان د شهزاده سره ملاقات اوکړو. او کوم وخت چه شهزاده کابل ته روان شو نو خوشحال

خان هم دامير خان د ملاقات په غرض دهغه سره لاړ. صوبه دار امير خان دلته په مقام د شهزاده استقبالي اوکړ
او د خوشحال خان سره دے هم دے ملاقات او نشو. شهنشاه اورنگزيب چه د شهزاده په

خدمت کېښه د خوشحال خان د تلونو خبر شو نو هغه شهزاده ته اولیکل چه په هر دستور
چه وي خوشحال خان رضا کړه. او د منصب په قبولولو دے آماده کړه. د دے په حقله د

خوشحال خان سره خبره اتره او شو. ولے خوشحال خان دے ته تيار نه شو. او شهزاده
ته دے او وے چه د شهنشاه دلوري نه په ماضلم شوه دے. که چرته ته خدائے بادشاه

کړه نو که بوي ايم نو هم به ستا خدمت کووم. حقيقت دا دے چه مغل حاکمان د پښتون
قام د ذهنيت او نفسياتو نه ناخبره وو. پښتون خپله بے عزتي په هېڅ دستور نه هيروي.

او خپل هور په هېڅ دستور نه پريږدي. د خوشحال خان د ذاتي او خانداني خدماتو په
بدل کېښه چه دهغه کومه بے عزتي شوي وه هغه د هغه زړه ته دومره صدمه رسولی وه.

او دهغه زړه داسه ټوټه شوه وو. چه دا ټوټه د انعام واکرام يا منصب په سليبي
بيانه شوه پيونه يده. دغه وجه وه هغه مغلو د منصب نه اغيرے وو. لکه چه وايے.

که خوشحال پنج هزاري کامه دے وينه د مغل د نوکري دے اغيرے

به هر حال دا حقيقت دے چه د شهنشاه دلوري نه په څو موقعو د خوشحال خان
د خفگان لرے کولو کوشش شوه وو. په دے موقع هم شهزاده صوبه دار امير خان

او نورو اميرانو د خوشحال خان ډيره دلجوئي او عزت افزايي اوکړه. او اگر چه د صوبه
دار امير خان دا خواهش وو چه خوشحال خان د دهغه سره کابل ته لاړ شي. ولے هغه د

دے نہ معذوری ظاہرہ کرہ۔ او بیرتہ خیلے علاقے تہ راغ۔

دشہزادہ شاہ عالم ملاقات تہ چہ دکومو مجبور یو لہ کبلہ خوشحال خان غارہ اینی
وہ۔ او دخیل مقصد پہ ناکامی چہ دہفتہ دل و دماغ تہ ٹومرہ صدمہ رسیدلی دہ ہنہ
د دے شعرونو نہ خرمگندہ دہ۔

د بے ننکہ پینتنو لہ غبہ ما لویہ پرینسواہ او نیولہ کہہ ما
داہم بنہ کا پہ دا کارکنے ہومرہ کارفے چہ کہ واخست انتقام لہ مگر مہ ما
چہ دننگ گوہرے مات شو دوارہ سترکے پہ ژرانا تہ کپے یو دم بے نہ ما
ہفتہ درے پہ لاس تہ راخی بیڑی ایستادہ کرہ پہ ساحل لہ یبہ ما
ہفتہ ملاے چہ پہ ہوو لکھ تورغزوہ پہ ناکام کرہ و مغل تہ غنہ ما
ہم دجنت و ماتہ شاشوہ ہم دخلقو پہ مغل کپو حکمہ مخ لہ صبہ ما
کہ لاس وے پہ رضا بہ لہ کینبول دمغل پہ لوری دوہ قدمہ ما
دہغولہ خیلے کپرے غبرے اورم چہ خبرہ ورتہ نہ کرہ سمہ ما
سل غندانے پیغورونہ را دوٹار شول چہ بہ خان ساتہ ہمیش لہ فبہ ما
پہ ہغولویو خبرو شرمساریم چہ ہرچا وتہ ایستہ لہ فبہ ما
داالم دھیخ الم سرہ سم نہ تہ کہ لیدلی دی ہزارالمہ ما
مگر بخت راسرہ بیامدد آغاز کا
چہ فارغ کالہ اندوہ لہ غبہ ما

اگرچہ خوشحال خان دشہزادہ پہ خدمت کینے حاضر شوے وو۔ او د صوبہ دار امیر
خان د لوری نہ ہم پہ ابتدا کینے د صلح صلاحیت د فضا پیدا کولو کوشش شوے وو۔
لیکن داہالت تردیرے مودے قائم پاتے نہ شو۔ او دنگر ہار پہ علاقہ کینے بیا دمغلاو پینتنو
ترمینتہ جگونہ شروع شول۔ لیکن دامیر خان د صوبہ داری پہ وقت کینے د پینتنو
پہ جمعیت کینے انتشار پیدا شو۔ او داد امیر خان د سیاسی دوران دیشٹی نتیجہ دہ۔ صوبہ
دار امیر خان د دے خبرے کوشش اوکرو۔ چہ اول د پینتنو اعتماد حاصل کری۔ ہفتہ
پہ دے خیلہ پالیسی کینے دو مرہ کامیاب شو۔ چہ پینتانا تہ خیلو کینے او لگیدل۔ مری پہ
مری شول۔ او ہر فریق بہ ہدایات د امیر خان نہ موندل۔ د دے نتیجہ دا شوہ چہ
ہفتہ قبائلی اتحاد و طاقت چہ داورنگزیب فوجونہ تہ شو کالہ بے بندہ کری وو۔ بیچی
ختم شو۔ دامیر خان پہ دے پالیسی کینے دہفتہ یو امیر عبداللہ خان (خویشکی) او دہفتہ

دخیل بنی (صاحب جی) چہ دعلی مردان خان لوراویو ڊیره قابله میرمن وه لویہ برخہ
 وه۔ شهنشاه اورنگ زیب ہم د امیرخان د کارگزاری نہ ڊیر مطمین وو۔ چنانچہ
 صوبہ دار امیرخان شل کاله د ولایت افغانہ کورن پاتے شو۔ د پښتو ددے بے اتفاقی
 شکوه خوشحال خان ہم خوٹایہ په خپل کلام کنبے کړی ده۔ دهغه په خیال کنبے د پښتو
 د ناکامیابی وجه د دوئی نا اتفاقی وه۔

لکه چہ وړاندے وئیلی شوی دی۔ د اشرف خان او بهرام خان ترمینخه د حصول
 اقتدار په غرض کشمکش جاری وو۔ دا دواړه ورونه که په خپلو کنبے مخالف وو۔ نو د
 پلار نه ہم مخالف وو۔ حکم چہ د دواړو ورونو مقصد د حکومت مرسته او اعتماد
 حاصلول وو۔ پلار هم ددے دواړو نه ناراض وو۔ دهغه داخفگان دهغه دیوے
 او ددے قصیدے نه ظاهر دے۔ دا قصیده هغه په سنه ۱۰۹۱ھ کنبے وئیلی ده۔ په
 دے قصیده کنبے دهغه اشرف خان داسے ستائیلے دے۔

چہ په وارو کنبے ارشد دے	نن یادگیری اشرف خان
دمور پلار نیکه ته نه دے	دا ناکسی دے له بل شان
په ژوندون ے خپل ټاټور کرو	باندے زه شوم مهربان
زرے ټول کرل په لکونو	طبیلے ے عراقیان
لوټے زما په نوم په توره	خواره وی ے فرزندان
بد خواهانو سره خاندی	په زره چوی ے نیک خواهان
بنه کارونه چہ زما وو	یا زما د دو دمان
یو په ده کنبے پیدانه شو	ورته خلق دی میران
دے نامرد له نامردی	تل له ورونو نه ترسان
بنه لائق ټویه ے نور دی	ولے خدائے کرل کشران
زین دزو په خر پروت دے	په بنه اس باندے پالان
قست خپل چارے کاندی	نه علاج شته نه درمان
تربیت زما په دلا و	په بنوره باندے باران
سرتر پایه وهم ویرہ	په خپل ټویه بدگمان
لکه دے دے په حسد کنبے	بل به نه وی هیچ انسان

لیکن د اشرف خان او بهرام خان ترمینخه د افزق ووجه اشرف خان په ټرگنده

د پلار مخالفت ته ملا نه وه تړلی - او کله به که ټی د پلار څه نافرمانی او کړو نوبیا به ټی د هغه نه معافی او غوښتله - لیکن بهرام خان عملاً د پلار مخالفت ته تیار شو و - او د مغلو په حمایت کښه ټی د پلار په نیولو هم صرفه نه کوله - په پورته قصیده کښه د بهرام خان نوم څرگند نه دے - لیکن د دے قصیدے په ځنځی شعرونو کښه څه کوم خیالات ظاهر شوی دی - ډیره قرین قیاس ده څه هغه هم د بهرام خان په حقله دی - هغه شعرونه دا دی -

زما ځوی له ما نیسی	اقربا برا دران
زه هم دده په کارخندان یم	دے زما په کارخندان
چه زماله غمه واوری	بے حسابیه شی شادان
چه زما سره بدی کا	پری رحمت که مغلان
نه په ملک یم نه په مال یم	خپل عزت دے په ما مکران
خدا ټی خوار په دین دنیا کا	د عزت ټی کا نقصان
ځنځی سپی ټی راپسے کړل	په تپیری کښه بد دمان
نن به هیڅوک هسے نه وی	لکه زه په زره پریشان
که کښینم ننگ و ناموس ځی	که پاسم پاسی طوفان
په دے کشمکش کښه تیر شو	په ما عمر را ټیگان
پښتنو او کړی گمتنه	زما کور دا هسے وران
دیو سړی شامت دے	چه خوار پیری درست جهان
دگیتنه وخت تیر پیری	واویلا افغان افغان
مناجات د ټی نصیب شی	یا ټی تور مار جانستان
چه هیڅوک پرے بند نام نه شی	هسے کور ته شه روان

لکه عاق دے عاق و دروی

دین دنیا دواړه ځسران

د صوبه دار امیر خان په عهد کښه اگر که خوشحال خان د هغه دوستی په خاطر یاد حالاتو نه د مجبوری په وجه د عمان سر کښی براده نه لرله لیکن هغه د مغلو ملازمت هم نه قبلولو - دغه وجه وه څه صوبه دار امیر خان د هغه نه مطمین نه وو - اشرف خان که د مغلو منصبدار او په ظاهره کښه د پلار

نہ مخالف او دھغہ د بالیسی نہ ویزارہ وو۔ ولے پہ ٹرگندہ ئے د پلار مخالفت تہ ملا
 نہ تہلہ۔ اوکلہ چہ بہ ئے مخالفت اوکرو نو بیا بہ ئے د پلار نہ معافی او غونبتلہ ولے
 بہرام خان د مغلو منصب تہ ڊیر لیوالہ وو۔ پہ دے لڑکینے ہغہ د ورور لحاظ کولو
 اونہ د پلار۔ حُکھ مغل حاکیانو بہرام خان د خپل مطلب سرے مہنلو۔ او داشرف خان
 پہ رویہ بے اعتبارہ وو۔ چنانچہ پہ سنہ ۱۰۹۳ھ کینے صوبہ دار امیر خان د بادشاہ پہ اجازت
 اشرف خان پہ پنیسور کینے گرفتار کرو۔ او ہند تہ ئے بندیوان اولپرو۔ اشرف خان غوالس
 کالہ پہ گوالیار او بیجا پور کینے قید وو۔ او ہم د قید پہ حالت کینے پہ سنہ ۱۰۹۳ھ کینے وفات
 شو۔

اشرف خان ہم د پلار پہ شان یولو ئے شاعر وو۔ تخلص ئے ہجری وو۔ ددہ اشعار
 ڊیر پرسوز دی۔ خصوصاً ہغہ چہ د قید پہ حالت کینے وئیلی دی۔ دایوشو شعرونہ
 دھغہ داخری غزل دی چہ پہ قید خانہ کینے ئے وئیلی وو۔

ماہالہ ماتم دٹان اوکرو پہ وینو چہ اٹک و تہ ے شا کرہ پہ ژرا شوم
 اوس بہ غہ د وطن کافی بوئی ژارم د رخصت سلام ے کرے تر جدا شوم
 یوناوک ے پہ زپہ لک راویرہ لہ روہ زار و جارے د باغ اونہ کرہ غطاشو
 شین فلک پہ ہندا سور شولہ ہوسہ چہ ہووی جبل پہ مخ زہ ورتہ شاشو

یو پارو پہ دکن نشتہ چہ ے دم کا
 گرفتار پہ کٹخ وکاد د اژدہا شوم

خوشحال خان اگرچہ داشرف خان نہ ہم ارزده وو۔ لیکن د پلار ولی د محبت
 تقاضا وہ چہ پہ دے گرفتاری ہغہ تہ لویہ صدمہ اور سیدلہ۔ پہ دے اخری عمر
 او داسے ناموافقو حالاتو کینے ہغہ د مغل د انصاف او مروت نہ ہم مایوسہ شو۔
 او حُکھ کہ ہغہ دشہنشاہ اورنگ زیب پہ حکومت کینے دنا انصافی شکوہ کری دہ۔
 نو ہغہ پہ دے کینے گرم نہ نیکاری۔ داشرف خان پہ گرفتاری چہ خوشحال خان تہ
 قومرہ لویہ صدمہ رسیدلی وہ۔ ہغہ ددے شعرونو نہ ٹرگندہ دہ۔

پہ مردن پروا دار نہ یم پہ زندان پروا دار شہ یم

اشرف خان چہ مر شو بیارہ
 کہ حساب کرے دے شمارہ

ے دھجرت زر، سل او شپیر وو
 «غم اندوہ» ددے تاریخ شو

یوغصہ دویم بیلتون دے
اشرف خان چہ راتہ بنکلی
پنٹہ میاشت یم پہ بند کینے
چہ فلک سرہ سر باسی
خویہ ماخوغم د تاکرو
چہ پہ اور پہ اوبو زہ یم
زہ خو غوبنی پہ خط ددہ یم
بابا ڍیر پہ زہ ڍاڍہ یم
پہ هست کینے ہغہ زہ یم
چہ تہ تہہ ے زہ خو نبہ یم

کرہ ے نہ دی بے مکنتہ

زہ خوشحال ددہ پہ کرہ یم

ہم پہ دے ڍول چہ داشرف خان دگر فتاری نہ پس بہرام خان تہ میدان
خالی پاتے شو نو د پلارے داخیال وو چہ اوس بہ دخیل خانے دا بے اتفاقی لرے شی۔
دغہ وجہ دہ چہ ہغہ پہ یو قصیدہ کینے بہرام خان تہ ہم ڍیر پند و نصائح وئیل
دی۔ ددہ قصیدے یو خوشعرونہ داسے دی۔ ے

زما زہ د چانہ روغ نہ ے بہرامہ
نوگری خوانی دا دوارہ لکہ بام دی
اوس دا دوارہ بامہ ستا دی ننداوکرہ
خو دتوان توفیق رسیری بیرون مہ شہ
دمغلو دولت خواہ اوسہ خو ژوے
دہغہ بہ فیروزی پہ جہان نہ وی
اتفاق د خیل خانے عجب دولت دے
اول خیل خیل خانے تہ نظر اوکرہ
کہ تل توری غشی خوری ماتے دچنگاری
کلیلہ دمنہ بہ ترخو کرے راشہ گورہ

چہ ڍرہ ہغہ گوہر بہ پہ کتے موے

کہ پرے پوہ شے داغازہ تر انجمامہ

ولے افسوس دے چہ بہرام خان نہ خو د پلار دے نصیحتونو تہ اوکتل اونہ ے
پینتوننگ و شرم تہ۔ بلکہ دمغلو پہ حبايت کینے ے تر شرمناک مدہ پورے د پلار
مخالفت اختیار کرو۔ تر دے چہ دہغہ پہ گرفتار لو ے ہم صرفہ نہ کولہ۔ دغہ چہ
وہ چہ پلارے پہ دے وینا چبور شو۔ ے

پہ دا سومرہ قبامت اشرفاقتہ شو
 چہ و عقل تہ د دوارو نظر او کپے
 د بھرام تیرے پہ دادے پہ بدی کپے
 لکہ نیت د بھرام خہ ووہسے او شو
 چہ ہیل پلا ر شری پہ تورو پہ لیکرو
 چہ بھرام داہسے عاق شوخہ مکت دے
 پروت د دوارو پہ وجود کپے عباقت دے
 چہ لپے د دنیا پہ محبت دے
 د سری د چارے کل مدار پہ نیت دے
 پہ دا ہسے خویہ سل خلہ لعنت دے

کہ خوک شتہ چہ پہ دا چارو نظر وکھ

خائے د پند و نصیحت خائے د عبرت دے

سردار خوشحال خان پہ کال ۱۶۸۹ء کینے وفات شو۔ دھغہ د ژوند اغری شپے
 ورخ پہ مایوسی او دیرو ناموافقو حالاتو کینے تیرے شوے۔ دھغہ نکلیالی ایمل خان
 مہمند او دریاخان افزیدی دوارہ وفات شوی وو۔ د پینتنو نا اتفاق او دمغلو پہ
 جاگیرونو پیسے د دوی تلوسے۔ دا اشرف خان گرفتاری او دمغلو پہ عباقت کینے د بھرام
 خان تر شرمناکہ حدہ پورے د پلا ر مخالفت۔ د خیل خیل خانے نا اتفاق او د خیل قبیلے د
 دھغہ نہ مخالفت او روگردانی داسے صدے وے چہ د پیری پہ عمر کینے دھغہ زرہ
 او جذباتو تہ پیرے صدے اورسولے۔ وے سرہ دے ناموافقو حالاتو چہ دھغہ
 پرے خہ وس تہ رسیدو۔ دھغہ پہ ارادہ او دم خم کینے خہ فرق تہ وو راغلی۔ او کوم
 ہوو چہ ہغہ نیولے وو۔ د مرگ تر اغری سلگئی پہ ہغے قایم وو۔ دھغہ د قول و فعل
 نہ تہ خہ کمزوری ظاہرہ شوہ او تہ دھغہ پہ ہمت کینے خہ تزلزل راغلو۔ ہغہ پہ
 یو وخت کینے درست پینتنو غوا مغل تہ خیبر کپے وو۔ لیکن د پینتنولی پہ دے مندرہ
 کینے پینتانہ تر آخرہ دھغہ سرہ لانہ ل۔ دھغہ ہیل اولاد دھغہ پہ حقلہ مغل
 شو۔ او خکھ ہغہ پہ دے وینا مجبور شوے

نہ دے زرہ پہ سرداری درست خوشحال دے

دختک اولس پہ ننگہ نہ پوہیری

پینتانہ لکہ مگس ورباندے گریزی

ایمل خان دریاخان دوارہ خور دین لال

نورے وارہ تکیے وارہ تار پہ تار شوے

اوس پہ میخ کینے یو کرم د ذوالجلال دے

شہنشاہ اورنگ زیب ہم پہ کال ۱۷۰۷ء کینے وفات شو۔ پہ دغہ ورخو کینے

شہزادہ معظم شاہ عالم پہ انک کنبے وو۔ او د اشرف خان جوئے افضل خان ہم ورسره وو۔ دغه وقت دختکو دخانیٔ پہ منصب دے مقرر وو۔ شہزادہ چہ دپلار د وفات نہ خبر شو۔ نو هغه دھلی تہ روان شو۔ او افضل خان تہ تے ہم هغه د پلارنیکہ زره ذمہ واری رد شاہی سرک حفاظت) اوسپارلہ۔

د خوشحال خان او اورنگ زیب پہ واقعاتو یو نظر؛۔ خوشحال خان

پہ خپل کلام کنبے د جہانگیر او شاہ جہان ډیره ستائینه کړی ده۔ او دا ورنګزیب تے پہ ډیرو تیزو تندو او ستغو الفاظو کنبے غند نه کړی ده۔ تر څومره چہ د جہانگیر د زمانے او خوشحال خان تعلق دے۔ دا ظاهره ده چہ د دے پہ عقله چہ خوشحال خان هر څه وئیلی دی هغه دده د خپلے زمانے او دده په چشم دیدو حالاتو مبنی نه دی۔ ځکه چہ خوشحال خان د جہانگیر د وفات په وقت کنبے ایله د دیارلس څوارلس کالو یو هلک وو۔ نو د دے په باب کنبے د خوشحال خان وینا د خپل پلار او نورو مشرانو نه په اوریدلی شوی روایاتو مبنی ده۔ اگر چہ دا حقیقت دے چہ د جہانگیر پالیسی د خپلو پښتنو امیرانو او جاگیر دارانو په باب کنبے فیاضانه وه۔ سره د دے د آزاد قبائلو د پښتنو سره هغه جنګونه روان وو۔ چہ اغاز تے د اکبر په زمانه کنبے شوه وو۔ اگر چہ په دے زمانه کنبے دے جنګونو دومره وسعت نه وو اختیار کړے۔ څومره چہ تے وروستو د اورنگزیب په زمانه کنبے اختیار کړو۔ لیکن د دے نه دومره څو ثابته ده چہ د سرحدی پښتنو په عقله چہ کومه پالیسی اکبر اختیار کړی وه۔ هغه په خپل زور د ستور جاری وه۔ البته د شاه جهان په زمانه کنبے نه صرف دا چہ خوشحال خان په خپله دختکو سردار او د حکومت منصب دار وو۔ بلکه هغه د شاه جهان د پاره ډیر خدمتونه هم کړی وو۔ او شاه جهان د هغه د دے خدمتونو مننه هم کړی وه۔ په دے بنا د شاه جهان په عقله د خوشحال خان په تاریخی الفاظو کنبے د مبالغ امکان نه معلومیري۔ سره د دے داستائنه ځکه دومره د اہمیت وړ نه دی۔ چہ دا د هغه وقت نه پس وئیلی شوی معلومیري کوم وقت چہ د خوشحال خان او شہنشاہ اورنگ زیب تر مینځه مخالفت پیدا شوه دے۔

پہ تیرو پاڼو کنبے د اورنگزیب په عهد حکومت کنبے د پښتنو د علاقے هغه واقعات چہ د خوشحال خان سره ہم ډیر ژور تعلق لری۔ په تفصیل سره بیان شول۔ دغه واقعات دی چہ خوشحال خان تے د ننګیالی خوشحال خان په نامه مشهور کړے دے۔ ولے ځنن داسے خلق هم شته چہ هغوی د خوشحال خان او شہنشاہ اورنگزیب مخالفت په

ذاتی اغراض و مبنی گئی۔ او دفعہ شان دغوشحال خان دلور شخصیت اہمیت کموی۔ پہ دے بنا د دے پہ عقلہ د واقعاتو پہ رہا کینے پہ غیر جانبدارانہ چول تفصیلی بحث ضروری دے دھندوستان پہ مغل بادشاہانو کینے اورنگ زیب یو داسے بادشاہ دے چہ ہنہ دخیلو کارنامو او پالیسی لہ کبلہ دھنے مؤرخینو محبوب او دخنو پہ نظر کینے معتوب دے۔ کوم مؤرخین چہ دہفہ د پالیسی سرہ اتفاق نہ لری۔ پہ ہفہ د برادرکشی، د پلار دے احترامی او نظر بندی الزامات لگوی او دہفہ د حکومت پالیسی د مغل حکومت د زوال باعث گئی۔ ترشومرہ چہ د برادرکشی وغیرہ الزاماتو تعلق دے۔ خوشحال خان ہم دہفہ پہ معترضینو کینے شامل دے۔ او ہفہ پہ خپل دیوان کینے دشلونہ زیاتو نظنونو کینے پہ ہیرو تیزو تندو الفاظو دا اورنگ زیب غندنہ کری دہ۔

پہ بل لور د مؤرخینو یوہ بلہ ولہ داسے ہم دہ چہ ہغوی دا اورنگزیب پہ حمایت کینے د دے تہلو الزاماتو ہیچ قدر و قیمت نہ تسلیوی۔ او داوائی چہ کہ اورنگزیب ورونہ وژلی وو۔ یا تے پلار نظر بند کرے وو۔ نو دا ہفہ د خپل حفاظت او مفاد عامہ پہ خاطر کری وو۔ او د مغلو د زور دستور نہ تے خہ خلاف نہ وو کری۔ اکبر اختری سنگی د جہانگیر د بغاوت پہ وخت کینے ختمے شوی دی۔ د شاہ جہان لبں ہم د پلار نہ د بغاوت پہ جرم دا غدارہ دہ۔ نو کہ چرے ہغوی د دے جرمونو باوجود قابل مواخذہ نہ شی کینے نو اورنگ زیب د ولے او کینے شی؟ دا جدا خبرہ دہ چہ اورنگ زیب د تخت و تاج پہ حصول کینے کامیاب شو۔ او ہغوی نہ وو کامیاب شوی۔ او کہ چرے دا اورنگ زیب پہ ورونو کینے ہریو د تخت و تاج پہ حصول کینے کامیاب شوے وے۔ نو ہفہ بہ ہم د نورو سرہ ہم دغہ شان سلوک کولو کوم چہ دا اورنگ زیب د لاسہ دوئی سرہ شوے وو۔

د دے مورخینو پہ خیال کینے دا اورنگزیب پالیسی ہم د مغل سلطنت د زوال باعث نہ دے۔ دے وائی چہ د مغل سلطنت د زوال اصلی باعث ہم د اکبر پالیسی وے۔ اکبر چہ د دین اسلام پہ عقلہ کومہ تو ہمین آمیزہ رویہ اختیار کری وے۔ او د خپل سلطنت د استحکام پہ غرض چہ تے کوم نومے دین د «دین الہی» پہ نامہ جاری کرے وو۔ پہ حقیقت کینے د سلطنت د کمزوری غتہ وجہ ہم دا وے۔ پہ دے سلسلہ کینے چہ ہفہ غیر مسلم عنصر سرہ د کومو نا جائزہ رعایتونو پالیسی شروع کری وے۔ دہنغ نتیجہ د دے طاقتونو پہ عروج او ترقی کینے خرگندہ شوے۔ او کوم وخت چہ اورنگ زیب د دے پالیسی برغلاف دخیلو اصولو مطابق

کار شروع کرو۔ نو ہفہ ددے طاقتونو د مرضیٰ او خواہشاتو سرہ متصادم وو۔ او د
دے نتیجہ دا شوہ چہ د اورنگ زیب پہ لارہ کبے رنگارنگ مشکلات پیدا شول۔ کہ
چرے اکبر دخیل سلطنت د استحکام پہ پردہ کبے د دین اسلام نہ انحراف نہ وے کرے او
دخیل سلطنت بنیادے پہ اسلامی رواداریٰ او اسلامی اصولو قائم کرے وے۔ نو د
اورنگ زیب پہ لارہ کبے بہ مشکلات نہ وو پیدا شوی۔ او مغل سلطنت بہ پہ پائدارو
بنیادونو قائم شوے وو۔

د اورنگ زیب پہ حقلہ موہن موافق او مخالف خیالات اولوستل۔ کہ چرے بہ غیر
جانبدارانہ طریقہ ددے خیالاتو جاج واغستلے شی نو دا بہ معلومہ شی چہ اورنگ زیب
پہ خپلہ پالیسی کبے دومرہ گرم نہ دے۔ قومرہ چہ ہتے خلعو ہفہ گرم کبے دے۔

دا یو تاریخی حقیقت دے چہ پہ خپلو ٹامونو کبے د شاہ جہان زیاتہ مینہ د دارالشکوہ
سرہ وہ۔ د ہفہ د ولی عہدے اعلانے ہم کرے وو۔ او د حکومت د تربیت پہ غرض
بہ ئے اکثر دخیل ٹان سرہ پہ دربار کبے ساتلو۔ لیکن د دربار دے استو کبے د ہفہ عادتو
خراب کری وو۔ ہفہ حد پہ صورتہ مغرور وو۔ بہ ہفہ کبے دخیل ٹان نہ دیو کار شروع
کولو صلاحیت نہ وو۔ د ہفہ آزاد خیالی د الحاد او کفر حد تہ رسیدلی وہ۔ اسلام او ہندو
مذہب د ہفہ پہ نظر کبے غیر کوئی ورونہ وو۔ "اُپنشد" د ہفہ پہ عقیدہ کبے د
قران ماخذ وو۔ او دغہ کتاب (اُپنشد) د ہفہ د عقیدے مطابق د ٹولو اسپانی کتابو
چہ قران شریف پہ کبے ہم شامل دے سرفہرست او د توحید سرچینہ وہ۔ دادشاہ
جہان د ولی عہد د عقیدے حال وو۔ اگر چہ د عقیدے تعلق د ہر سری دخیل ذات سرہ
وی۔ وے دیو عام انسان او د بادشاہ پہ حیثیت کبے دیر فرق دے۔ یو داسے سرہ
چہ خپل ٹان دیو اسلامی تخت و تاج مالک او دعویٰ گیر گنی۔ د داسے عقیدے سرہ لکہ
چہ دارالرلہ د مسلمان پہ نوم د بادشاہ پہ وول ہی چرے قابل قبول نہ شی مگر خیدلے۔
پس کہ چرے دارا بادشاہ شوے وے نو د ہفہ پہ الحاد کبے بہ نور ہم زیاتے شوے
وو۔ او مسلمانانو تہ بہ نور ہم نقصان رسیدلے وو۔ ددے نہ علاوہ دارا دخیل
اقتدار پہ وخت کبے پہ قومو موقعو دا کوشش کرے وو۔ چہ اورنگ زیب د بلدار پہ نظر
کبے سپک شی۔ د اورنگ زیب پہ مقابلہ کبے دارا پہ خپل ٹان کبے احساس کبتری
محسوس کولہ۔ د اظاہرہ دہ چہ کہ دارا کامیاب شوے وے نو ہفہ بہ ہم د اورنگ زیب
سرہ ہم دغہ شان سلوک کرے وو۔

تھے رنگ چہ داورنگ زیب دلاسه دھغہ سرہ شوے وو۔ او چونکہ
شاہ جہان ہم د دارا ناجاثرہ طرفداری کولہ۔ نو پہ دے سلسلہ کینے چہ اورنگزیب
کوم اقدامات کیری دی۔ دفع نہ بغیر بل تھے چارہ نہ وہ۔ او اورنگزیب پہ ہنغ کینے
مجبور وو۔

د شجاع پہ معاملہ کینے ہم اورنگ زیب گرم نہ دے۔ شجاع دا اورنگ زیب نہ
اول د حصول تخت پہ غرض د دارا مقابلے تہ راوتلے وو۔ او دھغہ نہ تے شکست موندلے
وو۔ او بیا تے دا اورنگ زیب مقابلہ ہم اوکرو۔ او شکست تے اوموند لو۔ البتہ د مراد
او اورنگ زیب معاملہ گرانہ شان بنکاری۔ د مراد او اورنگزیب ترمینتہ معاہدہ
شوی وہ۔ او اورنگ زیب دھغہ دحفاظت تان وعدہ کیری وہ۔ نو کیدے شی چہ
د مراد معاملہ پہ سیاسی وجوہاتو خوباثرہ اوکینے شی۔ لیکن پہ افادتی لحاظ سرہ ورتہ
جاثر وٹیل مشکل دی۔ سوا ددے نہ چہ د مملکت د بہتری پہ غرض دا اورنگ زیب دا
فعل ہم یوہ مجبوری اوکینے شی۔

ترکومہ حدہ چہ د غیر مسلم طاقتونو د عروج و خروج تعلق دے دا ظاہرہ دہ چہ ددے
ذمہ وار تر چیرہ حدہ اکبر وو۔ دا اکبر د پالیسی نتیجہ وہ چہ دب تے اورنگ زیب نہ او
وتلو۔ کوم خلق چہ د اکبر پالیسی دانشندانہ کینی او دا واٹی چہ کہ اورنگ زیب ہم د
اکبر پہ شان دانش مندانہ پالیسی اختیار کیرے وے نو د مغل سلطنت نہ بہ یو قوی ریست
ہور شوے وو۔ او دھر مذہب او نسل خلقو بہ دیو متحدہ انسانی قومیت پہ وده او
نشونما کینے مدد کیرے وو۔ ہندوستان بہ متحد شوے وو۔ او ہندوستانی قوم پہ پہولہ
ایشیا کینے اہمیت موندلے وو۔ دا داسے خبرے دی چہ دا اورنگ زیب د مخالفینو یو زور سبق
دے۔ او پہ ہر دور کینے دیوے مخصوصے نظریئے مؤرخینو کیری دی۔ او کوی تے۔

مکنہ دہ چہ کہ اورنگ زیب ہم د اکبر دانشندانہ پالیسی اختیار کیرے وے نو دا نتیجے
بہ حاصل شوے وے۔ ولے پہ دے متحدہ قومیت کینے بہ د مسلمان حیثیت پہ جداگانہ شکل
کینے داسے ختم شوے وو چہ نہ بہ پہ ہند کینے د اسلام نوم پاتے وو۔ او نہ د مسلمان۔
د ہند د اتحاد او د متحدہ قومیت د حصول پہ غرض د مذہب اسلام دا قربانی بہ یو
داسے قربانی وہ۔ چہ دا اورنگ زیب غوندے یو دیندار مسلمان بادشاہ ہنغ تہ پہ ہنغ دستور
غاہہ کینے دلو تہ تیاریدے نہ شو۔ پہ خلاف ددے چہ کہ د اکبر نہ پس جہانگیراوشاہ
جہان ہم دا اورنگ زیب پہ شان پالیسی اختیار کیرے وے نو اورنگ زیب تہ بہ د غیر مسلم

طاقتونو دلاسه دومره مشکلات نه وو پېښې شوی - او په هند کې به یو داسې
اسلامی ریاست قائم شوه وو - چه په هغ کې به داسلامی اصولو په رڼا کې دغیر
مسلم اولس حقوق بېخي محفوظ وو - انگریزانو هم په خپل دور حکومت کې د هند د
اتحاد او متحدہ قومیت د نشوونما په لړ کې د هرے حربے نه کاراخیستے وو - ولے که ماما
نانو د خپلے ازادۍ په جنگ کې ددے متحدہ قومیت برخلاف خپل ټول کوششونه د قائد
اعظم مرحوم په مشرۍ کې نه وے منظم کړے نو ډیر ممکنه ده چه نن به په هند کې د
اکبر د دانشندانہ پالیسی نه هم زیاته دانشندانہ پالیسی چلیدله - ولے په دے پالیسی
کې به داسلام نوم افستل او ټان ته مسلمان وئیل جرم وو - په دے بنا یواځے د اورنگ
زیب پالیسی د مغل سلطنت د زوال باعث گنل درست نه دی -

لیکن ددے باوجود اگرچه دشهنشاه اورنگ زیب ذاتی زندگی ډیره پاکه وه - دهغه
د پاکبازی، پرهیزگاری او د شریعت د پابندی، د هغه د شجاعت، همت، عزم و استقلال
دهغه زمانے په خالقو یو ژور اثر کړے وو - د بادشاهۍ په حق له دهغه تحیل ډیر
بلند وو - د عیش و آرام د ژوند نه ټی نفرت لرلو - د سلطنت په اموراتو کې به ټی د
ورو ورو خبرو نه ټان خبردار ساتلو - ولے سره ددے ټولو خبرو بیا هم هغه یو
انسان وو - او د انسان په حیثیت ټی ټه کمزوری هم لرلے - د ابتدا نه دهغه تربیت
په یو خاص طریقہ شوه وو - دهغه په زړه کې چه کومه نظریه قائمه شوی وه په
هغ کې هغه د هیڅ ترمیم روادار نه وو - دهغه په طبیعت کې د شک ماده هم زیاته
وه - دا ظاهره ده چه د شک و وسواس په فضا کې کامیابی مشکله وی - دهغه د
سخی پالیسی او د شاهي اقتدار د خد نه زیات خیال ساتلو نتیجه داشوه چه د مملکت په
مختلفو حصو کې داسے شورونونه او پت شول چه هغه د خپل غیر معمولی قابلیت او اهلیت
باوجود هم هغه غتم نه کړے شول - دهغه مد نظر په ټول ملک کې یو متحدہ سیاسی
قوت قائمول وو - ولے ددے مقصد په حصول کې هغه ددے تصور او نه کړے شو -
چه د نلی او مذهبی اختلافاتو رعایت قومره او ترکومه حده پکار دے - او د سلطنت
مختلف عناصر د مختلفو اطرافو خلقو لکه پښتانه، راجپوت، مرهټیان او دکن خود
مختاره ریاستونه په دے خپل سلطنت کې ټه رنگ او په کوم سلوک ټایول مناسب وی -
د شهنشاه اورنگ زیب په زمانه کې د غیر مسلم طاقتونو د عروج و خروج سره زمونږ
ټه تعلق نشته - البته مغل او پښتانه دواړه مسلمانان وو - سوال دادے چه هغه کوم اسباب

وو۔ چہ پښتانه ئے د مغلو په مخالفت مجبور کړل۔

د مغلو او پښتنو اویزش پیر پخوانے او د چنگیز خان د زمانے نه شروع شوتے وو۔ د امیر تیمور نه پس دا دواړه قامونه په سیاسی لحاظ سره د یو بل رقیب طاقتونه وو۔ دا سیاسی رقابت په مؤثر او واضح شکل کښے د پانی پت د دویم جنک نه پس په سکاټل کښے ختم شو۔ او په هند کښے د پښتنو سیاسی طاقت تار په تار او خور وور شو۔ اکبر چه په هندوستان کښے د پښتنو د سیاسی طاقت ور په لوئے نښخ نښانے ختم کړے نو هغه د «روه» پښتنو ته هم هغه اوکړه۔ ولے د «روه» دا پښتانه په اصلی معنوکښے تر دے وخته آزاد وو۔ د هر حکومت اقتدار وگرفت به په دوی ډیر معمولی او برائے نام وو۔ لیکن کوم وخت چه اکبر د مرزا حکیم د وفات نه پس د کابل صوبه په خپل سلطنت کښے شامله کړه نو د دے نه پس ئے د قبائلی پښتنو د ایل کولو اراده هم اوکړه۔ او دغه شان د پښتنو قبایلو او مغل حکومت تر منځه د جنگونو سلسله شروع شوه۔ په دے لړ کښے که په یو لور اکبر د یوسف زو سره جنگونه شروع کړل۔ نو په بل لور ئے د پښتنو یوه بله قبیله (خټک) د یوسف زو مقابلے ته او دروله۔ او د حکومت په مرسته ورو ورو دے قبیلے دومره طاقت حاصل کړو چه د پښتنو په معاملاتو او واقعاتو کښے ئے د یو مؤثر او فیصله کن عامل حیثیت اوموندلو۔ او کوم وخت چه دغه طاقت د اورنگزیب په وخت کښے د حکومت سره متصادم شو نو د هغه اثر په ټوله پښتوخوا پرت وتو۔

اوس به په دے خبره غور او کړو چه:-

ا:- خوشحال خان د شهنشاه اورنگ زیب مخالفت ولے اختیار کړو؟

ب:- ایا هغه (خوشحال خان) ذاتی مخالفت ته قومی رنگ ورکړو؟

ج:- په دے سر کښی کښے خوشحال خان مکر دے؟

د:- خوشحال خان چه د شهنشاه اورنگ زیب کومه غندنه کړی ده۔ په هغه کښے

هغه حق به جانب دے؟ -

اول د دے نه چه د دے سوالونو په عقله هغه او ویلے شی د پښتون قام په عقله دا خبره په ذهن کښے ساتل پکار دی چه د پښتون د ذهنیت او قامی روایاتو د یو خاصه ده چه دوی د حق نمک، د خپلے وعدے او پرے جنیبه کلک خیال ساتی۔ دا حق نمک او پره جنیبه چه د دوی نه د هر هغه تقاضا او مطالبه کوی په هغه دوی اړ نه دی۔ ولے

پښتون په خپله وفاداری او پرته جنبه تر هغه قائم وی - ترڅو چه په دے وفاداری اعتماد کيږي - او د قدر په نظر ورته کتنه شي - لیکن که چرے دده وفاداری مشکوکه او گهڼه شي او د بد اعتمادی اظهار پر او کړے شي - او د هغه نمک حلائی ته د نمک حرامی درجه ور کړے شي - نو دغه وخت دے هم خپل ځان د هغه پابندیو نه ازاد او گڼي کوه چه په دده باندے د اعتماد او وفاداری په صورت کښے عائد وے - او عائد کیدلے به - دغه وخت پښتون بیا د خپله پښتولوی د ضابطے مطابق د خپل نمک په گټلو مجبور شي - یا داسے به او وایو چه پښتون چه خپله وفاداری د چا سره وابسته کړي که چرے د هغه معتد علیه د لوری نه دده د وفاداری سپکاوه اوشي - نو په دے بے عزتی دده تحریک نفسی ډیر زرماتر شي - او بیا په دے صورت کښے پښتون چه ترڅو خپل بدل واخلی تر هغه وخته نه آرام کوي او نه د خپل هوډ نه اوري - نن هم د پښتو دغه حال دے - او درے سوه کاله وړاندے څو د دوی په دے قصومیت کښے نور هم ډیر شدت موجود وو - خوشحال خان چه کوم وخت دا وائی ے

څو واخلی له غلیبه انتقام مرد نه خوب کا نه هوراک کا نه آرام
چه دنگ او د ناموس اندوه نه وی دهغه سړی به نه وی احترام
(او یا دا چه)

ښه ځوانان به خپل هوډ پټ کړی له لاسه که څه سرشي د خونې زمري تر ژام
که تل تورے غشي هوري ماته د جنگ وړی مرد به سوړ نه شي په زړه د انتقام

نو دغه وخت دے د ټول پښتون قام د جذب با تو ترجمانی کوي - د خوشحال خان او شهنشاہ اورنگ زیب مخالفت ته د دے پس منظر په رڼا کښے کتل بکار دی - لکه چه معلومه ده د خوشحال خان پلار او نیکونه د مغلو وفادار او د مغل حکومت په مرسته کښے مړه شوی وو - خوشحال خان په خپله هم شل کاله په ډیر اخلاص او وفا داری د مغلو خدمت کړے وو - په دے لړ کښے هغه د حکومت د پالیسی کا میا بولو په غرض په هیڅ صرفه نه وه کړی - هغه د خپلو پښتنو سره خوا که یوسف زی وو که افریدی د حکومت د پاره جنگیدلے وو - د حکومت په وفاداری کښے د هغه د خپلے وینا مطابق هغه خپل ځان مغل کړے وو - د یوسف زو په محله هغه خپل ځان ته زهر قاتل وائی - او هغه مکه د یوسف زو د پاره زهر قاتل وو - چه یوسف زی د حکومت نه روگردان او خوشحال خان د حکومت وفادار او منصب دار وو - او په هیثیت دیو وفادار ملازم او

منصب دار دھغہء دا کوشش وو۔ او داٹے خواہش وو چہ یوسف زی د حکومت پہ اطاعت مجبور کری۔ او دغہ شان پہ مغل دربار کنبے خیل اعتماد و اقتدار نور ہم زیات کری۔ دھغہء دا رویہ د مغل حکومت پہ حق کنبے دیرہ مفیدہ او موزونہ، وہ۔ اوٹکھ د ہغہء د دے خدماتو قدر کیدلو۔ اگر چہ دا ہم ترحدہ درستہ دہ چہ دغوشحال خان او یوسف زو مخالفت ترخہ عہدہ پہ ذاتی وجوہا تو ہم مبنی وو۔ لیکن د دے مخالفت آغاز د حکومت دمرستہ نہ شوے وو۔ او دے مخالفت کہ تھہ ذاتی حیثیت موندلے دے نو ہغہء د وروستی زمانے پیداوار دے۔ او دا لازمی وہ چہ دے مخالفت بہ د ذاتی مخالفت حیثیت موندلو۔ سرہ د دے کہ دغوشحال خان او یوسف زو مخالفت پہ ذاتی وجوہا تو مبنی او گنلے شی۔ نو دراجپوتو او اوزبکو سرہ دغوشحال خان کوم ذاتی مخالفت وو۔ چہ ہغہء د مغل حکومت دپارہ د تاراگرہ پہ مورچہ دراجپوتو سرہ او پہ بلخ و بدخشان کنبے د اوزبکو سرہ جنگو نہ کول؟ کہ دراجپوتو او اوزبکو سرہ دھغہء دا جنگونہ د حکومت د یو وفادار ملازم پہ حیثیت او منلے شی نو د یوسف زو پہ حالت کنبے د دہغہء دا حیثیت ولے او نہ شی منلے؟۔

غوشحال خان پہ وازکوی د خیل خان، د خیل پلار او نیکونو پہ عقلہ د مغلو د نمک خواری او وفاداری اعتراف کوی۔ او پہ دے نمک خواری او وفاداری فخر کوی۔ دھغہء دا وینا پہ واقعات مبنی دہ۔ دا ہم واقعات دی چہ شاہ جہان بہ دھغہء د دے خدماتو قدر کولو۔ خواہ کہ دا سیاسی وجوہا تو زیر اثر وو او کہ دحق شناسی د جذبے ماتحت۔ دا اورنگ زیب او دھغہء دورونو د تخت نشینی پہ جنگ کنبے کہ دغوشحال خان تھہ لبرہ دیرہ حصہ دہ۔ نو ہغہء ہم دا اورنگ زیب پہ مرستہ کنبے دہ۔ او د دے خبرے ثبوت دے چہ ہغہء د مغل تخت وفادار وو۔ دا اورنگ زیب دسلطنت پہ ابتدا کنبے دغوشحال خان پہ وفاداری د ہیخ قسم بے اعتمادی اظہار نہ وو شوے۔ او طرفینو تہ دیوبل نہ تھہ گیلے شکوے نہ وے پیدا شوی۔ د دے خبرے ہم تھہ تاریخی ثبوت نشتہ چہ گوئد غوشحال خان د محصول د معافی د قانون پہ نفاذ کنبے تھہ مخالفت کرے وو۔ اگر چہ د دے قانون اثر بہ راست دغوشحال خان پہ ذاتی مفادو پرے وتو۔ ولے د دے ذاتی خدماتو او دپیرو پیرو دغاندانی تعلقاتو باوجود ہغہء پہ کال ۱۶۶۳ء کنبے دصوبہ دار امیر خان، دھغہء د نائب مرزا عبدالرمیم، دغوشحال خان د خیلو ترونو او نورو مقامی سردارانو پہ سازش بے گناہ پنبے ترلے ہند تہ بندیوان اولیرلے شو۔ دغہء وقت

ہم دھغہ دا توقع وہ چہ بادشاہ بہ دھغہ د سابقہ خدما تو خیال و ساقی۔ او پہ
 ہغہ چہ کوم الزامات لگولے شوی دی۔ دھغہ بہ تحقیق اوکری۔ او د الزاماتو د غلط ثابتیادو
 پہ صورت کینے بہ دھغہ ددے بے عزتی او سپکاوی تلافی اوکریے شی۔ لیکن ددے پہ
 بدل کینے نہ صرف دا چہ شہنشاہ اورنگ زیب دھغہ د معاملے تحقیق او نہ کرو بلکہ
 ہغہ بے گناہ د خود غرضہ عہدہ دارانو پہ وینا محض د خپل شک و وسواس پہ بنا
 فلور کالہ قید کرو۔ او دھغہ پہ قیدے ہم اکتفا نہ کولہ۔ بلکہ دھغہ د آل و عیالے
 پہ ہند کینے دیر عمل پہ چول ساتلو ارادہ بنا کرہ۔ دا ہم واقعات دی چہ کہ چرے
 د پینتو د علاقے ایترا حالت شہنشاہ د صوبہ دار امیر خان پہ بدلولونہ وے مجبور کریے
 نو د خوشحال خان دغلاھی او وطن تہ د راتلو ہم قہ توقع نہ وے۔ وے ددے بے عزتی
 حق تلفی او فنگان باوجود ہم خوشحال خان د حکومت نہ سرکینٹی تہ امداد نہ وو۔
 بلکہ پہ چہہ قلہ بے د حکومت د منصب نہ دکنارہ کشتی ارادہ لرلہ۔ لیکن ہر کلمہ چہ
 مغل صوبہ دار مہابت خان بیا بیا ہغہ د حکومت د منصب پہ قبولو مجبور کرو۔ او ہغہ
 ددے نہ انکار اوکرو۔ او ددے نہ پس مہابت خان ہغہ تہ خپل موٹے بھرام خان او
 لمسولو نو دغہ وخت د خوشحال خان د پارہ ہم بل قہ لار پاتے نہ وے۔

اوس سوال دا دے چہ ددے واقعاتو پہ رنہا کینے د شہنشاہ اورنگ زیب دلوری
 نہ چہ د خوشحال خان سرہ چہ کوم سلوک شوے وو۔ ددے پہ جواز کینے د خوشحال
 خان معترضین قہ وائی؟ او کہ خوشحال خان پہ چہہ قلہ د احتجاج پہ چول د مغلو د منصب
 نہ کنارہ کشتی اختیارولہ۔ نو پہ دے کینے ہغہ وے گرم وو؟ ددے دومرہ بے عزتی باوجود
 مغل صوبہ دارانو ہغہ بیا پہ ملازمت او منصب وے مجبورولو۔ او دھغہ د انکار پہ
 صورت کینے بے ہغہ تہ خپل موٹے وے پارولو؟ او کہ ددے پہ رد عمل کینے خوشحال
 خان ہم علی مخالفت تہ امداد شو۔ نو ہغہ د پہ دے کینے وے گرم اوکینے شی؟ دا یو
 داسے خبرہ دہ چہ د عقل پہ نسبت د جذباتو سرہ زیات تعلق لری۔ کوم سلوک چہ شہنشاہ
 دلوری نہ د خوشحال خان سرہ شوے وو۔ ہغہ د خوشحال خان زبہ د مغلو د خدمت نہ داسے
 مور او تور کرو چہ پہ ہغہ کینے بیا د مغل حکومت د وفاداری قہ گنجائش نہ وو پاتے
 شوے۔ دے سلوک چہ د خوشحال خان زبہ تہ کوم درد رسولے وو او پہ کوم شدت
 سرہ چہ پہ ہغہ ددے رد عمل شوے وو دھغہ نہ دا صفا معلومیری چہ خوشحال خان
 بہ سومرہ پہ اخلاص او وفاداری د مغل حکومت خدمتو نہ کری وی۔ دے سلوک ہغہ

د بادشاہ د انصاف نہ قطعی مایوس کرو او کوم اعتماد چہ د خوشحال خان او د صفحہ
د کورنی پہ مغل حکومت کینے قائم شوے وو۔ پہ صفحہ کینے یکدم تزلزل راغ۔ او لکہ چہ
چا ویلی دی۔

گر صد ہزار لعل و گہری دہی چہ سو د
دل را شکستہ ای نہ کہ گوہر شکستہ ای

دے واقعاتو د خوشحال خان زبہ داسے مات کرے وو چہ صفحہ بیا د منصب او
انعام و اکرام پہ لالچ نہ شو پیوندیندے۔

پاتے شو دا سوال چہ خوشحال خان خیل ذاتی مخالفت تہ ولے قوی رنگ و رکرو؟
او دے درجے تہے اور سولو چہ د دے پہ مدافعت کینے د حکومت بہترین فوٹونہ تباہ
شول۔ شاہی خزانہ پرے خالی شوہ۔ او د حکومت د کمزوری باعث شو۔ دا یو داسے
سوال دے چہ د واقعاتو پہ دنا کینے پر دیر غور و فکر پکار دے۔

دا درست دہ چہ د خوشحال خان اورنگ زیب مخالفت پہ ذاتی وجوہاتو مبنی
وو۔ ولے پہ قای لحاظ سرہ د مغلو او پینتو ترمینغہ د مخالفت بانی صفحہ نہ وو۔ د پینتو
او مغلو مخالفت ہنہ وخت ہم موجود وو۔ کوم وخت چہ خوشحال خان د مغل حکومت
پہ مرستہ ولاہ وو۔ او دا مخالفت د خوشحال خان نہ ہی ہم جاری وو۔ د خوشحال
خان دوینا مطابق اگر چہ د مغلو زبہ پینتو تہ توروو۔ لیکن باوجود پہ قای حیثیت
سرہ پینتو د مغلو مخالفت پہ یو وخت کینے ہم نہ وو کرے۔ او د دے وجہ بین
القبائلی تعصبات او د قبائلیو خیل خیل مخصوص مفادات وو۔ خوشحال خان د
خیل مخالفت نہ ہی اگر چہ دے مخالفت تہ د قوی مخالفت رنگ و رکولو کوشش کرے
وو لیکن صفحہ پہ دے کینے کامیاب شوے نہ وو۔ د یوسف زولویہ قبیلہ پہ دے
تحریک کینے شاملہ نہ وہ۔ عنوریہ خیل د حکومت پہ مرستہ ولاہ وو۔ بنگین پہ
قلا رہ او د حکومت مرستیال وو۔ د پینتو اکثر قبائلی د دے آویزش نہ متاثرہ
وو۔ د خوشحال خان خیل قبیلہ پہ مجبوری حیثیت د صفحہ پہ مرستہ نہ وہ ولاہ۔ د
صفحہ خیل شوٹے بہرام خان د مغلو پہ حمایت کینے د پلا رہ گرفتارولو ہم ارنہ وو۔
د دے وجوہات د قبائلی نظام خصوصیات او د مغل حکومت پالیسی وہ۔ پہ دے
شوربن کینے صرف صفحہ پینتاناہ شامل وو کوم چہ د مغل حکومت د پالیسی نہ در
دیدلی وو۔ او دا د صفحہ شوربنونو یوہ کپڑے وہ چہ د صفحہ آغاز د اکبر د زمانے نہ

شوع و و - ددے پہ حقہ بہ دا وٹیل بے ٹایہ نہ وی چہ دا حالات د مغل حکومت
د فیلو اہلکارانو پیدا کردہ و و - دوئی بہ داسے کارونہ کول چہ دھغ پہ وجہ بہ
پہ دے علاقہ کبے تل بد امنی و ہ - دا یو حقیقت دے چہ مغل حکومت چہ پہ کومہ
طریقہ پہ دے خلعو حکومت کولو او ددے خلعو سرہ چہ ٹے کومہ چالہ شہلہ پہ داسے
طریقہ او داسے روئے یو حکومت ہم پہ پبنتو حکومت نہ شی کوٹے -

پہ حیثیت د یو دیندار او دور اندیش مسلمان بادشاہ دا د شہنشاہ اورنگ
زیب ذمہ واری وہ چہ صفحہ د خیل سلطنت د یو دور افتادہ صوبے د خلعو ذہنیت،
رسم و رواج او قای خصوصیاتو نہ ٹان خبر ساتے وے - او د خیل حکومت د وسیع تر
مفاد پہ خاطرے د نسلی برتری او د حکومت دا اقتدار و وقار مسئلے تہ دومرہ اہیت
نہ وے ورکھے - او د اسلامی رواداری او تالیف قلوب پالیسی ٹے اختیار کرے وے - وے
مغل حاکمانو چہ پہ کومہ طریقہ پہ دے خلعو حکومت کولو - دھغ لازمی نتیجہ بہ دا
وہ چہ د دوارو قامونو ترمیخہ بہ تل د نفرت جذبات پاریدلی و و - دیرے فری
نہ پس چہ د سیاسی حربو، انعامونو او جاگیرونو پہ زور د پبنتو دایل کولو کوشش
شروع شو - ددے پہ ٹاٹے کہ دا ابتدا نہ د پبنتو سرہ د اعتماد او رواداری پہ فضا
کبے د نزدیکیٹ مخلصانہ کوشش شوع وے نو یقیناً د روہ دا پبنتا نہ بہ د غیر مسلم
طاقتونو پہ مقابلہ کبے د اورنگ زیب پہ لاس کبے یو آہنی قوت ثابت شوع و و -

لیکن ایو رجہ دہ حقیقت دے چہ د مغلو او پبنتو پہ دے او برد آویزش کبے چرے ہم
د صلح صلاحیت رواداری، تالیف قلوب او دانسانیت د احترام سنجیدہ کوشش نہ
دے شوع - او پہ دے باب کبے د افرادو پہ نسبت د حاکمانو ذمہ واری زیاتہ و ہ -
د پبنتو پہ علاقہ کبے چہ بہ مغل حکومت کوم حالات پیدا کول دھغ رد عمل بہ پہ
پبنتو لازماً کیدلو - دا حالات د خوشحال خان نہ ویراندے ہم موجود و و - البتہ د
خوشحال خان د مخالفت نہ پس پہ دے کسو سعت او شدت پیدا شو لیکن دے مخالفت
نہ دغہ وقت د قای مخالفت حیثیت موندے و و - او نہ ددے نہ ویراندے - اگرچہ د
خوشحال خان دا ارزو وہ چہ د مغلو او پبنتو دا مخالفت د قای حیثیت اختیار کری -

لکہ چہ ہغہ وای ۱ - ے

کہ ے چرے نکلیالی پہ لاس کبے کبھیوزی

پرے پورہ بہ دا زما د زرہ ارمان شی

و مغل و تہ بہ داسے کار بنکارہ کرم

چہ راضی راسرہ روح د فرید خان شی
لیکن نہ د ہغہ پہ لاس کبے نکیلی کنبیوتل - او نہ د ہغہ دارمان پورہ
شو -

پاتے شو د خوشحال خان پہ کلام کبے دشہنشاہ اورنگ زیب مذمت - د دے
پہ عقل بد و موٹیل کافی وی چہ کہ دانہ وے نو دا بہ چیرہ سبہ وہ - شہنشاہ اورنگ
زیب چہ پہ تاریخ کبے کومہ درجہ موندلی دہ ہغہ پہ دے مذمت نہ کیری - لیکن
خوشحال خان ہم یوانسان وو - او پہ حیثیت دانسان پہ ہغہ کبے ہم کمزوری
وے - د ہغہ پہ خیال کبے شہنشاہ دلوری نہ پہ ہغہ ظلم شوے وو - او داد ہغہ
ظلم بر خلاف دیو مظلوم فریاد وو - سرہ ددے کہ ہغہ ددے مذمت نہ خان زغولے
وے نو پہ دے بہ د خوشحال خان مقام نور ہم لور شوے وو - لیکن دانسانی فطرت
د تقاضے مطابق ہغہ در دیدے وو - او داد ستور دے چہ لہ دردہ زوپرکے فیڑی -
خوشحال خان فطرتاً انتہا پسند وو - کوم وخت چہ دمغلو پہ وفاداری کبے ہنہ
فیل خان مغل کھے وو نو دخیلو پبنتو دپارہ زہر قاتل وو - ولے چہ دمغلو سلوک
ہغہ بیا پبنتون کھرو - نو خیلہ پبنتوئے تردے مدہ اور سولہ چہ پہ فیل قبر دمغلو
داسونو کردونو پرے بنودلو تہ ہم تیار نہ شو -

دغلیانو اقتدار

شهنشاه اورنگ زیب په کال ۱۶۷۹ کښه وفات شو. دغه وخت کښه او د دغه نه پس هم اگر چه دکابل صوبه په مغل سلطنت کښه شامله وه - داباسیند او کور سلیمان تر منځه علاقه باندې هم هم په نوم دمغلو اقتدار قائم وو. او د دستور مطابق به د صوبه نایب گورنر په پلینبور کښه اوسیدو - ولې دمیدانی علاقه نه بغیر په ټوله غرښیزه علاقه کښه د حکومت اقتدار برائے نام هم نه محسوس کیدلو. په میدانی علاقه کښه هم دا اقتدار غیر مؤثر او غیر یقینی وو. ان چه دخیبر لاره هم دشاهی فوظونو د تگ راتگ دپاره غیر محفوظه وه. په دغه کال (۱۶۷۹) کښه په قندهار کښه غلجی پښتنو د ایران د صفوی حکومت برخلاف بغاوت او کړو - دا بغاوت دخپلو نتایجوله مخه که یو طرف ته د ایران د صفوی حکومت د زوال باعث شو نو بل لور ته د بالواسطه داسه اسباب پیدا کړل چه په هند کښه د مغلو سلطنت هم اورپکولو. دغلیانو دغه لنډه گنډه اقتدار د نادرشاه افشار عروج ته لاره صفا کړه - او د نادرشاه عروج د ابدالی پښتنو د سلطنت د قیام باعث او گرمیده. په دغه بنا دغلیانو د بغاوت دخپلو اهو نتایجوله مخه د تفصیل وړ ده.

لکه وړاندې وویل شوی دی په کال ۱۶۷۹ کښه د قندهار صوبه دمغل حکومت د لاس نه په قطعی ډول اووتله. او د ایرانیانو په قبضه کښه راغله. د دغه نه پس مغل حکومت د قندهار د راستنولو په کوشش کښه کامیاب نه شو. د قندهار په دغه ښار کښه اگر چه ځینې پښتانه دمغل حکومت په مرسته ولاړ وو. ولې دغلیانو او ابدالیانو اکثر فلق د ایرانی حکومت په مرسته کښه وو. او د ایرانی حکومت قابل قدر امداد نه کړه وو. او شاه عباس ثانی د پښتنو د دغه امداد قدر هم کړه وو. دغه وجه وه چه د قندهار دغلیانو او شاه ټوله علاقه د ایرانیانو په قبضه کښه وه. او پښتانه

د دوی په مرسته ولاړ وو -

شاه عباس ثاني په ۱۶۶۶ کښه وفات شو او دهغه په ځای شاه سلیمان تخت نشین شو. دا بادشاه اگرکه د شاه عباس غوندې نه وو. ولې دده سلوک هم د پښتنو سره بډانه وو. دغه وجه وه چې دده په وخت کښه هم پښتنو ته د ایرانی حکومت د لاسه څه مشکلات او کیله شکونه نه و پیدا شوي. شاه سلیمان په کال (۱۶۹۶) کښه وفات شو او دهغه په ځای دهغه ځوی شاه حسین تخت نشین شو. داسې یو عیاش او مطلب اشنا وو. د بل چا په فائده نقصان نه څه کار غرض نه لرلو. د شاه عباس اعظم په وخت نه تر دې وخته پورې چې د ایران بادشاهانو د پښتنو د تابع ساتلو د پاره کوم کوم چلونه کړی وو. دهغه دده د رشوت خورو ظالمانو حاکمانو د لاسه برباد شول. د پښتنو سره ددې حاکمانو رویه بدله شوه. په دې ورځو کښه مغل حکومت هم خپلو خولو کښه ووب وو. او دومره کمزور و چې د ایران ورنه د خپل ویره ترهه نه کیدله. دغه وجه وه چې دوی په پښتنو باندې په سختی او په ناڅاپه سلوک کښه څه خطر نه محسوس کوله. ولې دا ددې حاکمانو یو زیات و. پښتنو په مغل حکومت ایرانی حکومت ته په دې وجه ترجیح ورکړې وه. چې د مغلو سلوک پښتنو سره ناوړه وو. ایرانیانو دا پښتانه د تور په زور په خپل حکومت کښه نه وو شامل کړی بلکه پښتنو په خپله مرضی د ایرانی حکومت ته غاړه ایښې وه. دغه وجه وه چې هرکله د شاه عباس په زمانه کښه پښتنو ته د ایرانی حکومت د لاسه شکایتونه پیدا شول نو د هغوی خپله یوه جرگه د شاه عباس په خدمت کښه اصفهان ته او لیږله. چنانچه شاه عباس د هغوی شکایتونه سمدستی لږه کړل. او دهغه ورځ نه پس به د پښتنو کورني معاملات د دوی د خپلو مشرانو په لاس اجرا کیدل. د شاه حسین په زمانه کښه هم نه خو پښتنو د سالانه اخراج ادا کولو نه انکار کړی وو. او نه څه څه باغیانه قدم او وخت کړی وو.

چې د شاه حسین د حاکمانو له خوا په پښتنو ناڅاپه سختی شروع شوی نو دوی د پخوا په شان د خپلو مشرانو یوه جرگه د شاه حسین په خدمت کښه اصفهان ته او لیږله. او ددې جرگې په ذریعه د بادشاه ته خپل شکایتونه پیش کړل. ولې په ځای ددې چې بادشاه د دوی داد رسی کړی وې دهغه د پښتنو په دې جرأت ډیر غفه شو. او د پښتنو د شکایتونو په باب کښه څه هم د هغه حاکمانو نه راغی او غوښتله

دکومو برخلاف چہ داشکایتونہ پیدا شوی وو۔ دشاہ حسین دافعل دہضغہ د
 بے عقلی یو داسے کاروو چہ نہ دہضغہ دخپل ذات دپارہ سبہ شو اونہ دایرانی سلطنت
 پہ باب کینے مفید ثابت شو۔ دہضغہ امیرانو ہضغہ تہ دارائے ورکہ چہ کہ ددے سرکینو
 دپہنتو تابیا اونہ شی۔ او داچینہ سیند کیدلو تہ پرے بنودلے شی۔ نوہول حکومت تہ
 بہ پرے خلل پیدا شی۔ دوی تہ داسے سزا ورکول پکاری چہ ددوی دماغ تہ داشکایتونو
 ہلا و چل اوئی۔ دامیرانو پہ دے مشورہ شاہ حسین دپہنتو دسولو پہ غرض دقندہار
 پہ گورنری یو داسے فوجی سرے مقرر کرو۔ چہ پہ تول فوج کینے دخپلے سبکدلی او ظلم
 پہ وجہ مشہور وو۔ داسرے گورگین خان نومیدہ۔

گورگین خان پہ اصل کینے دجارجیا اومذہباً عیسائی وو۔ دجارجیا خلقو دخپلے ازادی
 پہ غرض دایران حکومت سرہ یو ہنگ کرے وو۔ او پہ دے ہنگ کینے گورگین خان لویہ
 حصہ اہستی وہ۔ ولے دایرانی فوج پہ لاس کینے گرفتار شوی وو۔ دایران دملکی قانون
 لہ مخہ داسرے دقتل سزا وار وو۔ ولے دہ دمرگ نہ دپہ کیدو پہ غرض اسلام قبول
 کرے وو۔ او پہ شاہی فوج کینے نوکر شوی وو۔ دمسلمانیدونہ پس گورگین خان خپلہ
 نامہ شاہنواز خان دینی وہ۔

گورگین خان چہ دقندہار دگورنراومختارکل پہ حیثیت قندہار تہ رااورسیدہ نو
 دراتلو سرہ تہ پہ پہنتو داسے ناتار جو رکرو۔ چہ ہغوی تہ تہ پہ ورخ رنا داسان
 توری اوسبائل۔ ددے سنگدل گورنر دظلم نہ تہ زور پچ وو نہ تہوان۔ دہ نہ تہ صرف
 دپہنتو بے شمارہ ٹلی پہ نہ تہ خبرہ حلال کرل۔ بلکہ ددوی پہ ننگ و ناموس تہ
 ہم صرفہ نہ کولہ۔ بے شمارہ پہنتے پیغلے پہ زور زیاتی وینزے کرے۔ او دفوج سپاہیا
 تہ تہ حوالہ کرے۔ پہ زرگونو خلق تہ بے کورہ بے اورہ کرل۔ دپہنتو دسپکاو ی او بے
 رتی خبرہ چہ ددہ پہ مغزو کینے راتلہ پہ ہغہ بہ تہ صرفہ نہ کولہ۔ ددے باوجو د
 پہنتو شرگند بغاوت تہ غارہ نہ کینبودلہ۔ او داٹ خواہش وو چہ کہ پہ صلح صلاحیت
 کاراوشی نوبہ بہ وی۔

پہ دے غرض دوی پہ کال (۱۶۰۶) کینے یوہ بلہ جرگہ اصفہان تہ اولیبرلہ۔ داجرگہ
 ہم ناکامیابہ راغلہ۔ پہ دے موقع دپہنتو دپارہ دشرگند بغاوت نہ بغیر بل تہ لار
 نہ وہ۔ دغہ وخت دوی تہ دغلامی حوقناک انجام شرگند شو۔ ددوی پہ مخکینے اوس د
 عزت مرگ او یاد بے عزتی ژوند وو۔ اودوی دعتزت سرہ مرگ تہ تیار شول۔ ددوی داخواہش بہ پدے

موقع پورہ شوے وو۔ کہ چہ ددوی د قیادت واگے د میر ویس غوندے مدبرا و هوسیار مشر بہ لاس کینے تہ وے ۔
 د میر ویس د پلار نوم شہالم خان وو ۔ چہ بہ غلجی قبائلو کینے دھوتلو د خانگے مشر
 وو ۔ دمور نامہ تے ، نازو بی ، وہ ۔ چہ د سلطان ملخی لور وہ ۔ سلطان ملخی د غلجیانو د
 توخی خانگے یو ملک او پہ خپل وخت کینے د غلجی قبائلو مشر وو ۔ میر ویس خان یو قابل دیانتدار
 او د قام خوا خورے وو ۔ دگورگین خان دگورنری نہ اول دکلا سترہ پہ عہدہ مقرر وو ۔
 د خپل خانانانی عزت نہ علاوہ د خپلو ذاتی صفتونو او د حکومتی اختیاراتو پہ وجہ پہ ټولو
 پښتنو کینے سترگہ وراو د عزت خاوند وو ۔ دگورگین خان د ظلمونو برخلاف جرگہ چہ د
 اصفهان نہ ناکامیابہ راغله نو پہ دے موقع میر ویس خان خپل قام تہ د صبراو زغم
 تلقین اوکړو ۔ او هخوی تے د بغاوت او سرکښی نہ منع کړل ۔ دامشورہ دگورگین خان د
 ارادو سرہ متصادمہ وه ۔ دگورگین خان دا غرض وو چہ د پښتنو د سرکښی ټه حرکت مبادر
 شی ۔ او هغه پرے د خپل زړه ارمان پورہ کړی ۔ ولے میر ویس د هغه دا ارادہ ناکامیابہ
 کړه ۔ دغه وخت گورگین خان پہ میر ویس د بغاوت الزام او لگولو ۔ او هغه تے دیو خور
 نورو مشرانو سرہ پہ کال ۱۷۰۷ء کتے اصفهان تہ گرفتار اولیرلو ۔ پہ دغه کال کتے ټه رنگ
 چہ د شهنشاه اورنگزیب پہ وفات د هندوستان سلطنت بے وارثه شو ۔ دغه شان د
 میر ویس دا گرفتاری هم د ایران د صفوی سلطنت د تباہی باعث اوگرزیده ۔
 دگورگین خان د لاسه د میر ویس گرفتاری او اصفهان تہ د هغه لیرے کیدل گویاد
 قدرت دلوری نہ د پښتنو سرہ پہ پیه ټله یو امداد وو پہ ظاهره کینے خود میر ویس د
 گرفتاری نہ دگورگین خان مقصد دا وو چہ هغه تہ پہ پښتنو پہ ظلم کولو کینے لاره صفا
 وی ۔ ولے دا خبره د هغه پہ خوا غاظر کینے هم نہ وو ۔ چہ دا گرفتاری به د هغه د خپلے تباہی
 باعث شی ۔ د میر ویس د گرفتاری نہ پس گورگین خان د فوځ یوه لویه حصه ایران تہ اولیر
 ټکه چہ دغه وخت هغه تہ د پښتنو نه ټه فطره نه معلومیده ۔

۱۰ د میر ویس د گرفتاری تہ په دے شعرونو کینے اشاره شوی ده ۔

گورگین خبر شو چه صیر خان ټه کوی	ولے کتله چه افغان ټه کوی
ظلم تے ټیرکا په خوارانو د قوم	خان تے کاکرگی د غمخوارانو د قوم
مشران تے راوستل په حبس و په بند	منافقین تے کړل په قوم سر بند

(رښتیه خزانه ص ۱۷۵)

میر ویس خان یو بیدار مغزه پښتون وو۔ چه اصفهان ته اورسید و نوسمدستی هغه ته د سلطنت کمزوری، د بادشاه ج عقلی، د امیرانو نفاق او درغلی معلومه شوه دے حالاتو دهغه په زړه کښه نوی تلوسه پیدا کړه۔ هغه ته د معلومه شوه چه د ایران نه د پښتو ازادول هغه گران کار نه دے او هغه د دے خپل نوی مقصد د حصول کوششی شروع کړو۔ په دے لړ کښه هغه اول د هغه امیرانو سره تعلقات پیدا کړل۔ کوم چه د گورگین خان مخالف وو۔ د میر ویس خان غوندے خون زبانه او میلمه دوست سپری ته د هغه وخت د عیش پسند ایرانی امیرانو قابو کول مشکل نه وو۔ هغه ډیر زر د لویولو یو امیرانو سره تعلقات پیدا کړل۔ او د دے خپلو نوو دوستانو په ذریعه د بادشاه دربار ته هم رسائی حاصله کړه۔ د دے نه پس هغه په ډیر احتیاط په خپل کار کښه لگیا شو۔ دهغه دا پخه عقیده شوه چه د پښتو د یو آزاد مستقل حکومت قاسولو ډیر امکانات موجود دی۔ ول د دے د پاره د مهلت او مناسبو حالاتو ضرورت دے۔ او د دے موافقو حالاتو په انتظار کښه هغه په خپله منصوبه کښه لگیا شو۔

میر ویس خان د گورگین خان د لاسه د یو شاهي قیدی په حیثیت اصفهان ته لیرې شوه وو۔ ول هغه ډیر زر د خپل ذاتی قابلیت په برکت د خپل خان د پاره د بادشاه د یو اعتمادی مصائب په حیثیت حاصلولو کښه کامیاب شو۔ هغه د دربار امیران داسے په خپل تارلاواوړول چه هغوی به په هره مشوره کښه د ده رائے ته اهمیت ورکولو۔ د اصفهان د قیام په دوران کښه میر ویس چرس هم په صفا لفظو نو کښه نه غوډ گورگین خان مخالفت کړه وو۔ او نه د هغه هغه سپکه وئیلی وه۔ هغه د قول و فعل نه دا خبره نه وه ظاهره کړی چه غوندے هغه د گورگین خان مخالف دے۔ میر ویس به په هره موقع د گورگین خان ذکر په داسے ډول کولو چه دهغه د تعریف پهلو به پکښه هم فرگند وو۔ ول دهغه د خبرو نه به د بادشاه په زړه کښه د گورگین خان برفلاف شکونه او ودهمونه هم پیدا کیدل۔ دغه وخت کښه د میر ویس مد نظر د گورگین خان بدلول او یا د هغه د ظلمو نو بدل اغستل نه وو۔ بلکه دهغه مقصد د دے ټول نظام بدلول وو چه گورگین خان د هغ یو جزو وو۔

میر ویس خان یو مدبر او دوران دیش انسان وو۔ او یو کار به دے هم د نسبت په اسره نه پرته نبودلو۔ کوم وخت چه د ایرانی دربار کمزوری دهغه ته معلومه شوه

او د پښتنو د ازادولو مقصد د ډیر غورو فکر نه پس دهغه متعین کړو. نو دهغه دا غوره او ګڼله چه د حکومت ایران برخلاف د عام پښتون اولس د پارولو دپاره مذهبي مرسته هم حاصله کړی و له چه پښتانه په هغه تحریک کښه ډیر زر حصه اخلي چه د مذهب له خوا هم جائز بلکه ضروری ګڼل شوی وی -

د شاه عباس اعظم او پښتنو ترمنځه دا معاهده شوی وه چه ایرانی حکومت به د پښتنو په مذهبي معاملاتو کښه دخل اندازی نه کوی. او نه به د عقیده د اختلاف له کبله پښتانه دخلو مذهبي فرائضو ادا کولو نه منع کوی. په دے معاهده د شاه عباس اعظم د زمانے نه د شاه حسین تر زمانے پورے عمل کیدلو. و له شاه حسین به زمانه کښه د ایران متعصبه ملایانو په پښتنو بانده د ایرانی هاګانو ظلمونه جائز ګڼل. او د دے ظلمونو موصله افزائی به ګوله. او د دے وجه دا وه چه پښتانه سنی مذهب او ایرانیان د شیعه مذهب پیروکار وو. د شاه عباس اعظم په وخت کښه پښتو شیعه مذهب ایرانیانو ته په سنی مذهب مغلو ګه ترمیح ورکړے وو چه د مغلو په دور کښه خصوصاً د اکبر په وخت کښه به د پښتنو په صوبه هندوان ګورنران مقرر کیدل. چنانچه د پښتنو په صوبه اول ګورنر هم مان سنگھ مقرر شوے وو. د دے نه علاوه د اکبر د مذهبي پالیسی نه ټول راسخ العقیده مسلمانان بدظنه وو. شاه عباس اعظم او دهغه نور جانشینان که په خپله عقیده شیعه وو. و له فراخدله او د تعصب نه خالی وو. په خلاف د شاه حسین چه دے یو کمزورے او بے مغزه بادشاه وو. د دے په وخت کښه بیا ایرانی هاګانو له خوا ظلمونه شروع شول. دا ظلمونه به دهغوی دخل عقیده مطابق جائز ګڼل. ګه چه مظلومان سنی مذهب پښتانه وو. و له د ایرانی هاګانو دا رویه دهغه معاهدے خلاف وه. کومه چه د شاه عباس اعظم او پښتنو ترمنځه شوی وه.

میرویس چه په خپل خیال کښه په ایرانی دربار کښه خپل کار مکمل کړو نو دهغه د راتلونکو وقعاتو د تابییا په غرض د بادشاه په اجازت حج ته لاړ. د دهغه نورو منکرو ته وطن ته د تلو اجازت ورکړے شو. میرویس خان چه حج ته لاړ نو نعلته ځے اول په مکه معظمه کښه او بیا په مدینه منوره کښه د عالمانو سره اولیدل. او د دهغوی نه ځے د دوو خبرو په محله فتوی واغستله. دا فتوی ډیره مختصره او واضحه وه. په دے کښه دوه پوښتنے شوے وے. او دهغه جواب ورکړے شوے وو. اوله خبره دا وه چه ایا هغه مسلمانانو ته چه دخل دین د فرائضو په ادا کولو کښه ناچاره دی. د تورے په زور خان

ازادول روا دی ڈ او دوپہ دا ده چه که دیو قام سرداران د یو کافر بادشاہ پہ لاس نیوہ
 عبورشی ۔ او دلاس نیوے بشرط ہذہ بادشاہ پہ خپلہ مات کړی نو د قام ټول افراد دغه
 لاس نیوہ ماتولے شی ڈ ددے دوارو مسئلو جواب داوو چه ” هوبیشکله ه میر ویس
 دا فتویٰ دمان سره وانستله ۔ او بیا اصفهان ته راغے ۔ مگر خپلے ارادے څے پټے اوساتلے او
 په خپل زور دستور څے د بادشاہ او دهغه دامیرانو سره تک راتگ شروع کړو ۔

په دغه ورځو کښه د بادشاہ په امیرانو کښه د میر ویس د کار سرے وزیر اعظم وو ۔
 وزیر اعظم د گورگین خان او دهغه د ورار ګیخسرو نه چه سپه سالار وو ۔ په زړه
 کښه وپریدلو ۔ میر ویس خان د هغه په زړه کښه دا ویره نوره هم زیاته کړه ۔ او بیا
 د وزیر اعظم او میر ویس په کوششی د بادشاہ په زړه کښه هم د گورگین خان ویره
 کښینولے شوه ۔ په دغه ورځو کښه اتفاقاً یو داسے خبره پلښه شوه چه دهغه نه د میر
 ویس مقصد ته لویه فائده اورسیدله ۔

په کومو ورځو کښه چه میر ویس خپل وطن ته د راتلو په تکل کښه وو ۔ په دغه
 ورځو کښه د زار روس د لوری نه د ایران په دربار کښه یو سفیر مقرر شو ۔ داسفیر
 په خټه ارمنے وو ۔ په نامه اسرائیل او وراثتی وو ۔ دے سړی د ترکو برخلاف دروسیانو
 ډیر مدد کړے وو ۔ او دهغه په عوض کښه ورله شهنشاه روس د طرف نه ډیر رعایتونه
 ورکړے شوی وو ۔ خصوصاً د نوکرانو او مال واسباب په حقله پر هماغ پابندی نه وه ۔
 او دده ټول مال واسباب د هر قسم محصول نه مستثنی وو ۔ دغه وجه وه چه دده
 په ملګرتیا کښه ډیر خلق د مال واسباب سره راروان وو ۔ چونکه دروس استعباری رڼه
 د ایرانانو نه پټه نه وه ۔ په دے وجه ددے سفارت چرچه په یوڅو ورځو کښه د
 ایران په اولس کښه خوره شوه ۔ دا اولس دا گنگو سے د بادشاہ تر دربار هم اورسیدے
 میر ویس هم دخپل غرض دپاره په دے کښه ډیر څه اوکړل ۔ بادشاہ او دهغه درباریانو
 په دے معامله کښه د میر ویس نه هم پوښتنه اوکړه ۔ هغه په ډیرے بهترینے طریقے د
 دے سفارت کار په تہ کښه پټ اغراض ، د گورگین خان او ددے سفیر نسل او منہی
 اشتراک ، د گورگین خان حاصل کړده قوت و اقتدار او بیا ددے سفیر په راتلو اود
 دده په اشاره وهدایت د گورگین خان د بغاوت امکانات په داسے واضح ډول د
 بادشاہ او دهغه دامیرانو په ذهن کښه کښینول چه دهغوی نه څے بند پوند خطا کړو ۔
 نه خو په بادشاہ کښه د سفارت د واپس کولو طاقت وو ۔ او نه هغه گورگین خان

دخپنے عہدے نہ لرے کولے شو۔ اخر صلاح پہ دے اوشوہ چہ میر ویس خان رسدستی
پہ خیل پخو انی دکلانتر پہ عہدہ مقرر شی۔ او درپردہ دگورگین خان پہ حرکاتو نظر
ہم اوساتی۔ دبادشاہ داخیال وو چہ پہ دے طریقہ بہ دگورگین خان پہ وسیعواختیارو
کنے کیے راشی۔ او میر ویس بہ نے مقابلے تہ او درپری۔

دمیر ویس ہم دغه مطلب وو۔ هغه دخپل تدبر او اخلاص پہ برکت داستبداد
پہ قلم کنے شکاف پیدا کرے وو۔ هغه پہ دیرے تادی دسیستان او کرمان پہ لار
قندھار تہ روان شو۔ بہ لارہ کنے هغه پہ پښتو قبائلو کنے داتحاد و اتفاق یونوے
روح ورپوک وهاو۔ او هغه چہ قندھار تہ راغے نو د هغه حیثیت دیو شاہی ہجرم تہ
بلکہ دیولوئے قای مشر او د حکومت دیو اعلیٰ افسروو۔ دمیر ویس پہ دے حیثیت کنے
قندھار تہ راتل۔ دگورگین خان غوندے ظالم او جابر بنیادم دپارہ دظلم یوہ غتہ
بہانہ گرزیدے شوہ۔ ولے دغه وخت کنے هغه دا دزھروگوپت پہ چپہ غلہ حکم تیر کرو۔
چہ د فوٹ لویہ حصہ هغه ایران تہ لیروی وہ۔ مگر اوسی هغه دمیر ویس د سپکاوی
دپارہ یوہ بلہ بہانہ اولتولہ۔ هغه شو ورخے پس میر ویس تہ پیغام وراو لیبرلو او د
هغه نہ نے دغان دپارہ د هغه دلور خواستگاری اوکرہ۔ دا ظاہرہ وہ چہ دگورگین
دا پیغام د هغه میرمنے پہ حقلہ د شری نکاح پہ چول نہ وو۔ بلکہ د هغه عرض پہ خپل
ہرم کنے ددے میرمنے دیو ہندویوالے او داشتہ وینزے پہ شان ساتل وو۔

چہ میر ویس تہ دا پیغام اورسید نو هغه پښتانه مشران خیلے ہجرے تہ راوبلل۔
او د هغوی پہ چکنے نے ټولہ معاملہ پیش کرہ۔ د هغه قام چہ پہ دے خبر شو نو ټولو
ددے سپکاوی د بدل اخستلو پہ غرض پہ قرآن پاک قسبونہ اوکرل۔ او دھر قسم
قربانی اقرارے اوکرے۔ میر ویس چہ د قام د مشرانو اعتبار د حاصل کرو نو د هغوی تہ
نے دا اووے چہ کہ ہجرے ستاسو زما پہ عقل او اخلاص اعتبار وی۔ نو اوس تا سو
خپل شانونہ او عزت زما عقل تہ اوسپاری۔ او زما ہدایاتو تہ انتظار کوی۔ پہ
دے موقع موہن۔ تہ دیر تدبر نہ کار اخستل بکار دی۔ عرض د قام مشرانو دمیر ویس
سرہ دھر قسم تعاون او قربانی اقرار اوکرے۔ او پہ خپل اقرارے د خدا نے پاک کلام
گواہ کرو۔

ددے نہ پس میر ویس خان دگورگین خبرے تہ غارہ کیبسوہ۔ ولے پہ یوبل
رنگ کنے هغه خپلہ یوہ بنکی خدمتگارہ پغلہ پہ قیمتی جامو او کالو کنے پہ چول سینگار

د خیلے لور پہ نامہ دگورگین خان عزم تہ اولیرلہ۔ د دے نہ پس پہ ظاہرہ کبئے دگورگین خان د میرویس خان زوم کینے شو۔ ورو ورو دگورگین خان ہم د میرویس برخلاف فطرات لے شول۔ او پہ ہغہ تے اعتبار پیدا شو۔ او ہغہ بہ تے پہ خیلو مشور و کبئے شاملو۔ پہ دے ورخو کبئے یو داسے واقعہ او شوہ چہ دھغ پہ وجہ دگورگین خان انجام رالنا شو۔ د ترین قبیلے تے پینتنو د خیل غربت پہ وجہ د مالٹے پہ ورکولو کبئے تہ سستی کری وہ۔ د ہغوی دا سستی دگورگین خان د غاور طبیعت د پارہ یوہ کروہ شوہ۔ میرویس ہغہ نور ہم او پارولو او د ترینو پہ گوبنہالی د فوٹ یوہ لویہ حصہ مقرر شوہ۔

میرویس د دے موقع نہ فائدہ واخستلہ۔ تھو ورے پس تے پہ خیل کلی کبئے دگورگین خان میلستیا اوکھ۔ دا دعوت پہ ڈیرہ لویہ پیمانہ او دگورگین خان د شان سرہ مناسب وو۔ د دوئی خورلو نہ پس پہ گورگین خان او د ہغہ پہ سپاہیانو بنہ شراب او خبیلو شول۔ او دوئی تہول پہ نشہ کبئے ڈوب پرے وتل۔ د دے نہ اول میرویس د قندہار نہ گیر چا پیرہ دنگ راتگ لارے بندے کرے وے۔ او خیل وسلہ بند اعتباری سری تے صورتے مقرر کری وو۔ د تورے شپہ پہ تیارہ کبئے چہ گورگین خان د خیلو محافظو سپاہیانو سرہ د شرابو پہ نشہ کبئے ڈوب پرے ہوشہ پروت وو۔ میرویس او د ہغہ سرو پہ دوئی خیلے تورے او چہرے او کتے تہول تے حلال کرل۔ د دے نہ پس میرویس دگورگین خان جاے واغوبنتلے او د ہغہ سرو دگورگین خان د محافظو سپاہیانو۔ او بیا پہ چہ تہ شپہ پہ شپہ پہ قلا ورنوتل۔ او ہلتہ تے د گورگین خان پہ سپاہیانو ناتار جوہر کرو۔ د دے نہ پس تے ہم پہ ہغہ شپہ د قندہار د خلقو پہ نوم یو فرمان جاری کرو۔ پہ ہغے کبئے دا ویلی شوی وو چہ ہغہ سری تہ بہ امان وی چا چہ د جارحیا سپاہی تہ امان نہ وی ورکے۔ چونکہ دگورگین د ظلم نہ ہر سرے در دیدے وو نو سیدستی تہول خلق د میرویس د جنڈے لاندے راجع شول۔ او شپہ پہ شپہ تے تہول بنار د جارحیا د سپاہیانو نہ پاک کرو۔ پہ دغہ شپہ قندہار دیو او بردے غلامی نہ پس د میرویس پہ تدبیر او ہمت پہ کال سکند کبئے ازاد شو۔ دگورگین خان د وژلو۔ او د قندہار د آزادی واقعہ ریدی خان مہمند پہ خیلے مثنوی عبود نامہ کبئے پہ دے دول بیان کری دہ۔

حاج میر خان وکا تدبیر مصاحت پنبتانه تہول شول پہ ناموسا وہ پت

له جور ظلمه د ظالم ارمني
 بل باورخان او د بادر دلسي
 يوسف راټوله كړه د سيوري هوتك
 كل خان باهر و بل و نور پريخ خان
 كافي ځوانانو د لښكرو كو مك
 ټول سره يوسف چه كړي مگورگين ځان
 پښتنو جوړ كړو په مگرميانو ناورين
 تر كاغلاص له ظلم و جوړه غفار
 قوم څه راټول كا ورته څه كړه نصيحت
 خالق د نه كا پښتون قوم برباد
 ښايي چه وساتو ځانونه له شر
 صبا به راشي په زرگونو سپاه
 ورك به كا نوم ننگه نشان د افغان
 ځان موچمتو كئي ليرے كاندې نفاق
 ټوله د قوم اختيار دارا مشران
 ټول وو غښتلي ننگيالي توريالي
 كرده ولاړ وو د مير خان په گفتار
 قوم څه ونه لكه څوي او كشر
 د پښتنو ناموس څه كا خوندي
 خلاص سوله غښه دگورگين قندهار
 نه دے په ظلم څوك ودان عالمه
 چه په كښه كباب شي سنگر ظالمان

ظالم جفاكوي په ځان نه په بل

ويني هر څوك سزا دخپل بد عمل

دگورگين خان مرگ او قندهار د ازادولو نه پس مير ويښ د پښتنو ټول قبيلے

ټولو قرآن و كا چه ځان كا خوندي
 سيدال ناصر او بابو جهان او باهي
 مياجي هم راغ د مير خان په كومك
 عزيز نورزے د دلا رام ، پهلوان
 راغ نصرود الكوزو د جلدك
 بل پيچلي خان و بل څه څو محمد خان
 يونس كاكړ و كا يرغل په مگورگين
 مگركين څه مړ كا ټول مگرې شو كشتار
 قندهار ونيو ماچي مير په همت
 چه ظالم و مړ اوس څو سومونز ازا د
 باچا ظالم دے مور څه لوي كا لښكرو
 اصفهان دك وو له لښكرو د شاه
 نه به پښتون پريږدي په مخ د جهان
 دشمن قوي دے راسي كئي اتفاق
 په قندهار كښه راټول كړل خانان
 هر قوم وركړ له ځوانان توريالي
 شل زره جمع شول په مينځ كښه دنهار
 مير خان انصاف كاو سپين بيري مشر
 چه داسه كار و كا ماچي مگړندي
 كال د يوسل ^(د ۱۱۱۹ هـ) نولس او زره شمار
 د ظلم پاے دے نسيه وران عالمه
 د ظلم اور چه بل سي سوزي جهان

راغونہیہ کرے۔ او ہغوی تہے د آزادی برکات او پہ خپل مینخ کینے د اتحاد و اتفاق
فائدے خرگندے کرے۔ د هغوی د وړاندے د غلامی ذلت او نقصانات پہ موثره طریقہ
بیان کړل۔ هغه د خپل تقریر په آخر کینے دا اووئیل ر۔

”که چرے تاسو کینے داسے خلق هم وی چه هغوی د آزادی په دے لوتے بعست چه
موزر۔ ته مداع پاک په اسانه نصیب کړو خو شمال نه وی نو هغوی د ځان خرگند کړی۔
او زمونږ د دے جرگه نه د اوځی - هیڅوک به په هغوی غم غرض نه کوی - داسے خلق
په شکه د دے آزاد ریاست د پوله نه بهر دیو نوی ظالم بادشاه تکل کولے شی۔“

د دے په جواب کینے هغه ته د قام د طرف نه په یو ځله او یو زړه د خپلے آزادی د
حفاظت په لاره کینے د هر قسم ځانی او مالی قربانی کولو یقین ورکړے شو۔ او هرکله چه
هغه د قوم نه دا وسیع اختیارات حاصل کړل نو په دے موقع هغه هغه فتویٰ چه
دمکے معظی او مدینے منوره د عالمانو نه ځے حاصله کړی وه خپل قام ته خرگنده کړه۔ او
په مذهبی نقطه نگاه سره ځے هم د خپلو اقداماتو جواز د قام په مخکینے ثابت کړو۔
او د دے نه پس د ائنده اقداماتو په تاپیا کینے نکیا شو۔

هغه د قام د دیوالونو صرمت او کړو - وسلے ځے جمع کړے - فوځ ځے بهرتی کړو - ولے
هغه ته د تیاری موقع هڅو حاصله نه شوه - د ډگورگین ځان د قتل په څلورمه ورځ
هغه فوځ چه د ترینو په مهم لیرلے شوے وو بیرته راغے - میرویس د دے فوځ مقابل
ته شل زره پښتانه او لیرل - ولے داسے معلومیری چه هغه وخت پښتانه په فوځی
طریقته د ښک د طریقو نه بیخی نا آشنا وو - او یا شاید چه ورسره وسلے نه وے - به
هر مال د ډگورگین ځان فوځ د پښتنو د مینخ نه اووتلو - میرویس ځان په دوی پیسے
هڅه اوکړه - او د ډگورگین تر درے ځے اوزغلول - او ټول ځے مړه کړل - د دے سپاهیانو
نه صرف اتلس تنه ژوندی او تنبیدال - او د ایران دربار ته ځے د ډگورگین ځان د انجام
او په قندهار باندے د میر ویس د قبضے غم لړلے خبر اورسولو -

ایرانی حکومت د قندهار دے واقع ته هڅو څه اهیت ور نه کړو - او دا ځے یو
تاریخی حادثه اوگڼله - د هغوی د اخیال وو چه څه رنگ د دے نه څپو ځله وړاندے قندهار
د مغلو او ایرانیانو سره ځے وفائی کړی ده دا ځل به هم د هغه واقع اعاده شوی وی -
او زر تر زره به بیا د فوځی غلے او قوت په زور تر لاسه راوستلے شی - د هغوی هڅو
دے خبرے ته پام او نه رسیدو چه پښتانه خپلے آزادی ته لیواله وو - او کوم خلق چه

یوٹل د خیل غلامی زنجیرونہ اوشلوی ہخہ بیا پہ خیل ژوند کنبہ پہ خیل وس خپلو
پنبو تہ نہ وراچوی ۔

ایرانی حکومت چہ دقند ہار دے بغاوت تہ خومرہ اہمیت ورکریے وو ہخہ دے
نہ ٹرکند دے ۔ چہ پہ ٹاٹ د دے چہ د پنبتو مقابلہ تہ ٹے یولوٹ فوٹ رالیبرے وے ۔ ایرانی
بادشاہ ، جانی خان ، نوے یوسفیر راولپرلو ۔ دا سفیر چہ قند ہار تہ رائے نود میر
ویس پہ مخکبے ٹے د ایرانی حکومت د زورا و قوت او شان و شوکت قصیدے شروع
کریے او حکومت نہ د بغاوت انجام او دفعہ د تباہی نقشہ ٹے د میر ویس پہ مخکبے
پہ داسے مؤثر و الفاظو کنبہ داسکله چہ د ہخہ پہ خیال کنبہ د لیونو اوتے بوٹے وے ۔
د دے پہ جواب کنبہ میر ویس صرف دومرہ او کول چہ داسفیرے قید کرو ۔

د سفیر پہ قید و لو کنبہ د میر ویس لوٹے غرض دا وو چہ پہ دے ډول بہ د
ایران برخلاف ہخہ تہ د تیاریانو موقعہ پہ لاس ورشی ۔ وے چہ داسفیر بیر تہ لار
نہ شو نو ایرانی حکومت دوبارہ د ہرات گورنر د سفیر پہ ډول راولپرلو ۔ داسفیر
چہ محمد خان نومیدہ د میر ویس ذاتی دوست او د حج اگریے وو ۔ د ایرانی حکومت
دا خیال وو چہ ددہ ذاتی دوستی بہ ددے تعلقا تو پہ د راستی کنبہ مفیدہ شی ۔ وے
کوم ٹاٹ چہ د خیل آزادی سوال پیداشی ۔ زہ د دوستی پہ ہخہ کنبہ قہ تبدیلی نہ
شی راوستے ۔ سفیر تہ غوث پرکیری او ویلے مشول چہ کہ د زہ د دوستی لحاظ نہ وے
نو د ہخہ سرہ بہ داسے سلوک شویے وو چہ بیا بہ دہ چرے د آزاد و خلقو پہ وړاندے
داسے د سپکاوی خبرے نہ وے کریے ۔ او دا ٹے ورتہ ہم واضح کرہ چہ کومہ تورہ
یوٹل د خیل آزادی د حفاظت پہ غرض د تیکی نہ رایستلر شوی وی ہخہ بہ تر ہخہ
وختہ بیا پہ تیکی کنبہ وردنہ نہ تہ ترخو چہ د مرگ او ژوند فیصلہ نہ وی شوی ۔
پاتے شویے تہ پہ ٹان نو تہ بہ دیو دروند میلہ پہ حیثیت دلے پاتے ٹے ۔

چہ داسفیرات ہم بے نتیجہ ثابت شو نو دشاہ حسین امیران ایلہ دغہ وخت پہ
خبرہ پوہ مشول ۔ او دا ورتہ ثابتہ شویے ۔ چہ دقند ہار کشالہ بہ بے دجنگ نہ نہ
خلاصیری ۔ پہ دے غرض ایرانی حکومت د ہرات گورنر تہ چہ د محمد خان پہ ٹاٹ
مقرر شویے وو ۔ پہ قند ہار باندے دھیل ہدایت اوکرو ۔ او ہخہ پہ کال (۱۰۱۰ء)
کنبہ پہ قند ہار باندے دھیل پہ غرض راروان شو ۔ میر ویس تہ چہ د ایرانیانو
دھیلے مال معلوم شو نو سندستی ٹے د پختو زرو سورو سرہ د ہغو مقابلہ تہ

ملا او ترله - جنگ اوشو - په هغ کبڼه ایرانیانو ماتی او کړه - د دے نه پس د اتلسو میاشتو په عرصه کبڼه څلور ځله د میرویس مقابلې ته ایرانیانو فوځونه را ولېږل - ول په هر وار به دوی شکست اوموندلو - په دے عملو کبڼه پښتانه په ایرانیانو دومره زړور او گبره شول چه یو ځل د پښتنو پنځو سوو سپاهیانو د ایران زرکسه سپاهیان اووژل - او نور ترنه په تښتانه خلاص شول - دے شکستونو د ایران بادشاه داسے سوخت کړو چه په قندهار څه دیولو څه لام تر لور اوده او کړه -

د میر ویس خان د مقابلې په غرض په ایران فوځونو کبڼه د یو زړور او تجربه کار کمانډر تلاش شروع شو - اخر دا کار د کرجستان گورنر خسرو خان ته حواله شو - خسرو خان د گورگین خان وراره او په زړورتیا او بد دماغی کبڼه د گورگین خان نه هم دوه ځوټه د پاسه وو - د خسرو خان په کمان کبڼه د یرش زړه ایرانی او دولس سوه گرجستانی سپاهیان د پښتنو مقابلې ته را روان شول - د دوی د مقابلې په غرض میرویس د هلمند سیند غاړه نیولی وه - ول میرویس ته په دے څاڅه مقابلې کول غوره ښکاره نه شوه - او هغه د دے څاڅه نه په شا شو - او د قندهار په حوالو او شا کبڼه څنگ و سټ شو - خسرو خان د دے په تعاقب کبڼه قندهار ته راغ - او ښار څه محاصرو کړو - ول پر څه ورځ پس د ښار خلق د محاصره د تکلیفونو نه ښک شول - او په مشروط طور څه خسرو خان ته د ښار حواله کولو پټیکش او کړو - خسرو خان د جنگ ضومرنه وو - ول د سیاست او دوران دیشی نه خالی وو - هڅه د ښار په غیر مشروط حواله کولو اصرار شروع کړو - پښتانه د غیر مشروط حوالگی په انجام پوه وو - نو هغوی مقابلې ته په زړه آماده شول -

یو طرف ته پښتنو د ښار دننه مدافعت او مقابلې کوله - بل طرف ته میر ویس خیل فوځی طاقت زیات کړو - او د خسرو خان د رسد رسائی لار څه بندے کړے - د دے نتیجه دا شوه چه خسرو خان د محاصره په اوچتولو مجبور شو - او د واپسی لار څه اونیوله - دغه وخت کبڼه پرے میرویس د شپاړس زره پښتنو سره حمله او کړه - په جنگ کبڼه خسرو خان اووژل شو - او د هغه په پنځو یش زره فوځ کبڼه ایله پنځه سوه ژوندی په تښتانه کبڼه کامیاب شول - دا واقعات په کال ۱۱۳۱ء کبڼه شوی وو -

په دے شکست د ایرانی حکومت و قارته لویه صدمه اورسیدله - هغوی یو ځل بیا په کال (۱۱۳۱) کبڼه د رستم خان نوم یو سالار په کمان کبڼه دیولو څه فوځ د قندهار

په تسخير مقرر ڪيو. وٽ رستم خان هم به تيبنسته مان غلام ڪيو. دا د ايراني حڪومت اهڙي ڪوشش وٺي. دده نه پي دوي دقندهار سودا پري بيودله. مير ويس د خيلا علائقي په انتظام ڪيئي مصروف شو. د ابداليانو نه علاوه نور و پښتنو دهغه خيلا بادشاه او مٺلو. دهغه د پښتنو قبائيلو به تنظيم ڪيئي لگيا شو. وٽ افسوس دس جهه دهغه عمر و فائونڊ ڪيو. او په ڪال (۱۷۱۵) ڪيئي وفات شو.

مير ويس يو قابل، مدير او د قام خواخوڙي مشر وٺي. د سره سيني او سوڙي دماغ خاوند وٺي. يو قابل سياست دان او د پښتنو د آزادي باني وٺي. په پښتنو ڪيئي جهه دده به ڪوششونو د آزادي ڪوچ ڏيئي اشي. وه. دهغه دده به مرگ هم سره نه شو. د مير ويس مقبره. دقندهار سره نزدو په « ڪوڪران » نوي مقام ڪيئي ده. دده د قبر به خازنه دامصرعه ليکي شوي ده. ۷

د ننگ ٽوپه به ده هر هڪ وي ڪه پس له مر پيئي ۷ په گور راسه مينه به
 د مير ويس خان په وفات دهغه د بانشيئي مسئله پيش شو. دهغه د مرگ به وخت ڪيئي دهغه دوه ڄامن مير محمود د اتلسو ڪالو او بل شاه حسين د اولو ڪالو) موجود وٺي. وٽ د پښتنو مشرانو به خيال ڪيئي دا دواڙه ڦلبي د بادشاهي د ذمه واريو د پاره لاکه وٺي. نو په ده وجهه د مير ويس يو ورور عبدالعزيز خان دهغه په ڄاڻ دقندهار باها شو. او د پښتنو مشر او تامل شو. وٽ د مير ويس او عبدالعزيز خان په خونو ڪيئي د زمڪ اسان فرق وٺي. دهغه ايران جهه مير ويس په سر ميدان ڪيئي ورله ٽڪري ورتي وه. اوس عبدالعزيز ته دشين زمري نه ڪم نه ښڪاري وٺي. د تخت نشيني سره سم دهغه د ايران سره د صلح اراده ښڪاره ڪيو. په سر قام ڪيئي ڄيئي داسه ڪسان هم موجود وي. جهه دهغوي ڄيئي مان آساني به خاطر د خيلا لويو لويو قاضي مفادو به تباه ڪولو هم ار نه وي. او د خيلا بزدلي او ڪمزوري له ڪبله د معمولي ذمه واري او هٽولو اهيت هم نه لري. به غلچيانو ڪيئي به مشرانو ڪيئي هم يوه داسه ڄله موجوده وه جهه دهغوي د عبدالعزيز ده اراده ته به ڇڪه ڦله هر ڪي او وٺي. او عبدالعزيز د ايراني حڪومت سره د صلح به عرض ڪري شروع ڪري. دهغه مطالبه ڏيڙي معمولي وه. دهغه دا غونڊل جهه دقندهار نه د ماليه نه شي اختيلا. به ده صوبه

کنبے د دبل قام فوڅ نه وی - او د قندهار د صوبے حکومت د د عبد العزیز په
گورنئی کنبے موروئی شی -

ولے پښتانه په دے خبره پیر ناراض وو - او د دے ناراضو خلقو مشر د میر ویس
مٹوے میر محمود وو - میر محمود د پلار په ژوند کنبے هم د ازادئ په جنکونو کنبے لویه
حصه اخستی وه - هغه د پښتنو مشرانو یوه جرگه راغونډه کړه - او د هغوی په مشور
ت د خپل تره د وژلو فیصله اوکړه - چنانچه عبدالعزیز خان د میر محمود د لاسه او
وژل شو - او د هغه په مائے میر محمود د قندهار بادشاه شو (سکندر) - د
تخت نشینئ نه پس هغه کسان هم کوم چه د عبدالعزیز ملگری وو - د میر محمود په
مکم او وژل شول - او په دے ډول د خپلے ازادئ ټول دشمنان د خپلے لارے
نه لرے کړل - په ابتدا کنبے په محمود کنبے د پلار ټولے خو بی موجودے وے - د
پښتنو ټول قبائل د هغه نه رضا وو - د هغه لویه ارزو دا وه چه د ایران د صفوی
تبر نه د قندهار د پښتنو د ظلمونو بدل واخستلے -

د میر محمود د تخت نشینئ نه لږه موده پس د هرات ایرانی گورنر یو داسے
ذلیل کار اوکړو چه د هغه په نتیجه کنبے د خپله هم سر او خور او د هرات صوبه
هم د ایرانی حکومت نه ازاده شوه - د دے گورنر نامه محمد زمان وه - داسپه
د هیروکچه اخلاقو فاوند وو - په دے ورځو کنبے د ابدالی قبائلو مشر حیات سلطان
نومیده چه د سدوزو د قبیلے مشر وو - اسدالله خان د دے ځوے وو - چه یو
ډیر ښکلے ځلیے وو - د پلار په صلاح دے ایرانی گورنر د اسدالله ابرو ریزی اوکړه -
د ابدالیانو قبیلے د قندهار د قطب نه تر هراته پرته وه - په کومو شرائطو چه
غلیانو د شاه عباس اطاعت منلے وو - هم په هغه شرطونو ابدالیانو هم فیصله
کړی وه - ولے چه د اسدالله خان سره د ایرانی گورنر د لاسه ناوړه سلوک او
شو - نو هغه د خپلے قبیلے ټول مشران راغونډ کړل - او هغوی ته د خپلے بے عزتی
او د پلار د بے غیرتی واقعه بیان کړه - او د هغوی په مشوره د اول د خپل پلار
غم خوځ کړو او بیائے د قام د ځلمو په مرسته په زمان خان باندے چه او ویستله -

له دپته خزانے مطابق عبدالعزیز په قندهار کنبے د قصر نارنج دپت نه د شپه په تیارة کنبے راپرے وے
او د هغه په وجه په کال ۱۲۹۰ کنبے مر شوے وو -

او هغه ټي هم او وژلو - د دے نه پس ابداليانو هم دغه اسد الله خان خپل مشر او
 ټالگو - او دوی په هرات حملہ اوکړه - ایراني فوځ په جنگ کيښته اوکړه - ابداليانو
 هم د خپلے ازادۍ اعلان اوکړو - او په هرات د دوی قبضه شوه - د قندهار د ازادۍ
 نه پس دا دویبه صوبه وه چه د پښتنو په لاس د ایراني حکومت نه ازاده شوه -
 په دغه ورځو کيښته ایراني حکومت ته یواځے دا غم نه وو ورپیش شوے بلکه د
 دوی په سلطنت کيښته کردو او اوزبکو هم ناتار جوړ کړے وو - دغه وخت په ټول مملکت
 کيښته داسے اړے مگر په پیدا شوه وو - چه د بادشاه او د هغه د بزدله امیرانو نه ټ
 بند پیوند خطا کړے وو - او داسے جرنیل په لاس نه ورتلو - چه په دے نازک وخت
 کيښته پر د دوی زړونه راغونډي شوه وے - اخر د پیرتلاش او غور و فکر نه پس
 دوی ته یوسرے په لاس ورغلو دده نامه صافي قلی خان وه - چه هغه موده اگاهو
 ټے د قاضي القضاة د عهده نه استعفا ورکړی وه - او د دے وجه دا وه چه
 داسرے حد په صورت د دیانت دار او انصاف پسند وو - او د فیصلے په وخت کيښته
 به ټے د چا به ټا په مخ ملاحظه نه کوله - په دے وجه بد دیانته اورشوت خواره
 امیران دده نه مخالف وو - ولے د تنگسیا په دے وخت کيښته د ایران د قاضي تنگ ناموس
 د حفاظت په نوم چه د هغه نه د فوځ د کمان سمبالولو ضواست اوکړے شو نو
 دا ضواست هغه قبول کړو -

دا ټل په ایرانيانو کيښته یونوسه جوش و خروش پیدا شوه وو - د خپلے د پاره
 دیو نوی او په سازو سامان اراسته د پنځه دیرش زره په شمار کيښته تیار شو - د
 دے د کامیابی د پاره په جباتونو کيښته د عامکانه او غوښتلے شوه - اخر دا فوځ د صافي
 قلی خان په کمان کيښته د ډیرو امیدونو او تلوسو سره راروان شو - د دے فوځ په ذمه
 اول د اوزبکو صوبونه تاوول وو - او بیا د هرات د پښتنو مرکز مانتول -

د ایران د سرحد سره نزدو د ایراني فوځ او اوزبکو مقابلہ راغله - ولے اوزبک
 په مقابلہ کيښته ټینگ نه شو - هغه ټے اوکړه - په دے کامیابی ایراني فوځ ښه ډاډه
 شو - او د پخوانی قاضي صاحب د جنگی قابلیت رعب د قومیانو په زړونو کيښته کښیاست
 د دے نه پس دوی د ابداليانو مقابلے ته راروان شول - د هرات په علاقہ کيښته د
 کابیز کلی سره پښتانه او ایرانیان همرو شول - پښتانه د اسد الله خان په ماتحتۍ کيښته
 پنځلس زره په شمیر کيښته وو - دا مقابلہ د برابر برابر مقابلہ نه وه - هکه چه ایرانیان

دہشتو پہ نسبت دو چند او ورسره تو پے ہم وے۔ ولے دا بدالی فوځ دا کیے د
دوی پہ زرو نو کینے دخیلے ازادی ہغہ جڈے پور کرے وو۔ کومہ چہ دوی
تازہ تازہ حاصلہ کری وہ۔ غرض جنگ شروع شو۔ دمازیکر پورے درے زرہ
پیشانہ شہ مردہ او شہ ژوبل شول۔ او د دوی دکامیابی ہیج توقع نہ وہ۔
ولے پہ دے وقت کینے بے طبع یو داسے واقعہ اوشوہ چہ دجنگ تہولہ نقشہ
بدلہ کرہ۔ او فائدہ دہشتو تہ اووتلہ۔

دہشتو د فوځ یو تہول د ایرانی فوځ د مقابلے پہ غرض یو غونہی نیولی وہ۔
د ایرانی فوځ د گولہ باری پہ نتیجہ کینے دے سپاہیانو د ماہنام پہ غرہ کینے دا غونہی
پرینوہ۔ او سدستی پہ دے غونہی د ایرانی فوځ یوے دستے قبضہ او کرہ۔ خو
د گولہ باری پہ مردوبار او د ماہنامی پہ تیار کینے د ایرانی فوځ تو پیمان پہ دے
آگاہ شوی نہ وو۔ نو ہغوی پہ خپلو فوځیا نو گولہ باری شروع کرہ۔ ٹکے چہ د
ہغوی پہ خیال کینے دا دہشتو فوځی دستہ وہ۔ د دے گولہ باری پہ ہواب کینے
دے سپاہیانو ہم پہ خپلو سپاہیانو صی و رکبیمندلو۔ اسد اللہ خان د ایرانی
فوځ پہ دے غلطی سدستی بوہ شو۔ او ہغہ دخیلے رسالے سرہ پہ ایرانی
فرخ یو زورورہ حملہ او کرہ۔ ایرانی فوځ دے حملے تہ تینک نہ شو۔ صافی قلی
خان د آتہ زرہ سپاہیانو سرہ پہ جنگ کینے مہر شو۔ باقی فوځ پنے سہکے کرے۔
دایو داسے فتحہ وہ چہ دہشتو تہ بے طمع پہ نصیب شوہ۔ د دے نہ پس اسد
اللہ خان بے د مشہد نہ تہول ایرانی خراسان فتح کرہ۔ او بیائے «فراہ» محاصرہ کرہ
لیکن دغہ وقت میر محمود د قندھار نہ پہ دہ حملہ او کرہ۔ پہ جنگ کینے اسد اللہ
خان او وڑے شو۔ او پیشانہ دخیلے بے اتفاقی پہ وجہ دیو قابل او نکیلیا مشر نہ محرومہ شول۔

میر محمود «فراہ» دخیلے خان د پارہ فتحہ کرہ۔ او بیائے د سیستان او کرمان
علاقے ہم او نیولے۔ ولے د سیستان پہ رکیستانو نو کینے د ہغہ فوځ دیراوترنیو
دغہ وقت کینے د میر محمود مقابلے تہ د ایران دست جنوبی حاکم لطف علی
خان راروان شو۔ داسرے د وزیر اعظم فتح علی خان ورور وو۔ او د جنگ
پہ کاروبار کینے دیر پوہہ وو۔ لطف علی خان د میر محمود پہ مقابلہ کینے بریالے
شو۔ او ہغہ قندھار تہ پہ تینتہ راغ۔ پہ واپسی کینے د سیستان رکیستانو نو
د محمود فوځ تہ نورحکم دیرزیان اورسولو۔

میر محمود چہ : قندھار تہ راغے نو دخپل فوځ پہ تنظیم کنبے لگیا شو۔ دیر
 علی، ابدالی پستانہ او بلوچ ۽ پہ خپلو فوځونو کنبے بھرتی کړل۔ په قندھار
 کنبے ۽ دغله ذخیرے جمع کړے۔ د بائیلات په صورت او د قندھار د محاصرے
 په حالت کنبے ۽ د ښار دننه د حفاظت او مدافعت ټول ممکن انتظامات مکمل
 کړل۔ او یو ښه منظم او په وسله اراسته فوځ ۽ مرتب کړو۔ یو طرف ته میر
 محمود په ایران باندے د خپل په تیاریانو کنبے لگیا وو۔ بل طرف ته د ایران درباری
 امیران په خپل میخ کنبے په ذلیلو سازشونو کنبے بوخت وو۔ لطف علی خان چہ میر محمود
 ته شکست ورکړو نو دهغه داخیال وو چہ محمود به بیا هم عملہ کوی۔ د دے خپل د مدافعت
 په غرض هغه په داسے زور و شور تیاریاں شروع کړے۔ او په دے تیاریانو کنبے ۽ په
 خپلو دومره ظلمونہ او کړل چہ دخلقونہ ۽ د میر محمود د خپل سختی صیرے کړے۔ په دے
 وجه د لطف علی خان مخالفینو هم موقع اوموندله او هغوی د دے برخلاف په سازشونو
 کنبے لگیا شو۔ د هغوی داخیال وو۔ چہ که ټول امتیارات د دے د وارو ورونو رفتح
 علی اولطف علی) په لاس کنبے راشی نو دنورو به بیاخبرنه وی۔ په دے سازش کنبے
 د بادشاه لوع امام او شاهي طبیب هم شامل وو۔ بادشاه په خپله یو څه مغزہ او نا
 قابلہ بنیادم وو۔ او د دے خود غرضه امیرانو په لاس کنبے د دے د وارو ورونو د
 ملاقت داسے ویره کښینوله چہ بادشاه شپه په شپه وزیر اعظم فتح علی گرفتار کړو او
 دهغه انہ ۽ سترگے او ویتلے۔ او بیا ۽ قید کړو۔ دامظلوم دوه کاله پس په قیدخانه
 کنبے مړ شو۔ ولے د لطف علی خان په څرگندہ گرفتارول مکران وو۔ نو دهغه سره ۽
 هم چل اوکړو۔ د قلعه شیراز د گورنر هم په دے سازش کنبے شامل وو۔ هغه لطف
 علی خان د دعوت په بهانه خپلے قلعه ته رااوغوښتلو۔ او چونکہ لطف علی خان د دے
 سازش نه همدو خبرنه وو نو هغه دیوځو سپاهیانو سره د گورنر دعوت ته راغ۔
 دغه وخت د گورنر په حکم دهغه گرفتار کړے شو۔ د لطف علی خان په گرفتاری د هغه
 ټول فوځ تار په تار او دانه وانه شو۔ دغه شان د ایران خود غرضه امیرانو دخپلو
 ذلیلو مفا دو په خاطر دخپل سلطنت بنیادونه اورچغول۔ او میر محمود ته ۽ په ایران
 باندے عملہ اسانه کړه۔ دا واقعات دکال (۱۷۲۰) دی۔

میر محمود د بادشاه د بے عقلی او دهغه د خود غرضه امیرانو د سازشونو نه
 ښه خبر وو۔ هغه په ږیره تندئ دخپلو فوځونو په تنظیم کنبے لگیا وو۔ او اضرد ضروری

انتظاماتو نه پس په کال ۱۷۲۲ء کښه د اتویش زره فوځ سره د ایران د فتح په تکل د قندهار نه روان شو۔ او هم د سیستان هغه ورومې لاره ته (فتیاریکه) کرمان ته اوسید۔ د کرمان قلعه لطف علی خان ډیره مضبوطه کړې وه۔ محمود دا قلعه محاصره کړه۔ ولې د قلعه فتح کول ورته گران معلوم شو۔ آخر دده پرده داسه راغله چه د قلعه گورنر ورله شپږ زره پونډه پیشکش ورکړه۔ محمود دا رقم واخست۔ قلعه په ځانته پرته شوه۔ او وړاندې روان شو۔ په «یزد» ته حمله اوکړه۔ د «یزد» قلعه بندی ماتول هم د محمود دوس نه بهر خبره وه۔ نو هغه دا قلعه هم په خپل حال پرته شوه او د اصفهان په نیت روان شو۔

محمود د اصفهان نه سل میله لارې وو چه هغه ته د ایرانی وزیر اعظم محمد قلی خان د لوری نه دا پیشکش اوشو چه که هغه د خپل کولو نه بغیر بیرته لار شې نو هغه ته به اووه نیم دیرش زره پونډونه د تحفه په ډول ورکړه شې۔ ولې محمود ته د ایران سلطنت دده معمولی تحفه په مقابله کښه زیات قیمتی ښکاره شو۔ او هغه دده جواب داسه ورکړو۔ چه یخ د اصفهان لار ته اونیوله۔ او د ایرانی صدر مقام (اصفهان) نه د نهمو میلو په فاصله په «کلن اباد» نومه مقام باندې ته خپل کیپ او گولو۔ او د خپل کیپ نه ته چار چاپیره غنډقونه او کښتل۔ دغه وخت د هغه فوځ درویش زره وو۔ د ایران غونډه یو وسیع، طاقتور او قدیم سلطنت په مقابله کښه د پښتنو د وروکې اوبه سروسامانه فوځ په اوږو کښه د مالگه حیثیت هم نه لرلو۔ ولې په دغه وخت کښه د ایران دامیرانو او ذمه وارو افسرانو قایم کردار ډیر کمزور و۔ دغه وجه وه چه د محمود دده په سازو سامان فوځ په راتلو د شاه مسین امیران ډیر وار غطا شول۔

په دغه زمانه کښه اصفهان په جنګي نقطه نگاه سره ډیر محفوظ او ناقابل تسخیر گڼل شو۔ دغه وخت صرف په ښار کښه دننه شپيته زره په وسله پور فوځ موجود وو۔ لیکن دا ټول فوځ د زره د تبا او قایم تنګ و ناموس د جذبې نه خالی وو۔ دغه وجه وه چه سپاهیان وو او که عام اولس د محمود هر سپاهي ورته د اجل فرېشته ښکاریده۔ ځکه چه دغه وخت په دوئی کښه شوک د لطف علی خان غونډه قابل فوځي سردار نه وو۔ د حمله آور فوځ د مدافعت او مقابلې په فرض د بادشاه په صدارت کښه د امیرانو وزیرانو جرگه کښیناستله۔ په جرگه کښه هر چا خپله خپله او وئيله۔ د وزیر اعظم محمد قلی خان دا صلاح وه چه فوځ د حفاظت په غرض په غنډقونو کښه کښینول شې۔

مکہ چہ پستانہ بہ پرے حملہ نہ شی کوئے۔ او د دے بہ دا فائدہ وی چہ یو طرف تہ بہ
 د ایرانی سپاہیانو زرونہ چارہ شی۔ او بل لور تہ بہ د پستانو فوځ اوزپے شی۔ د والی
 عربستان عبداللہ خان دارائے وہ چہ یو طوفانی او ناگھانی حملہ بہ غورہ وی۔ بہ جرگہ
 کنبے د مذہبی ټولی ناستدگی شاہی امام کولہ۔ دفعہ دارائے ویکرہ چہ پہ استر اباد کنبے یوہ
 بزرگہ بختہ دہ۔ او دفعہ دا ویلی دی چہ کہ د یو پھیلی دوه پتونونہ او دوه نیم سوہ ہلکان
 پہ او بو کنبے سرہ د څرمنے او یثولے مٹی او یو څوانہ پیغلہ جینی د ولسپوہ څلہ « لاله
 اللہ » اولوی او پہ ہغ بنوروا دم واچوی او ہغہ بنوروا چہ ہر څوک او څبنی نو
 دفعہ بہ بیا چاتہ نہ بنکاری۔ دا خبرہ د ټولو خونبہ شوہ او فیصلہ اوشوہ چہ داسے بنوروا
 د تیارہ کرے شی۔ او بیا د پہ سپاہیانو او څببولے شی۔ او دفعہ نہ پس د جنگ تہ روان
 شی۔

دفعہ بنوروا پنجوس زرہ سپاہیانو او څببلہ۔ او بیا پہ ۷ مارچ ۱۷۳۱ د میر محمود
 مقابلے تہ روان شول۔ د دوئی سرہ قلوبینت لوئے توپے ہم وے۔ د دوئی پہ مقابلہ کنبے
 پستانہ شل زرہ وو۔ اولویہ توپہ ورسرہ یو ہم نہ وہ۔ بہ اتم تاریخ دوارہ فوځونہ
 مخارج شول۔ پہ دوارو فوځونو کنبے دیر فرق وو۔ ایرانیان سرہ سپین، غتیاکتا او
 بنہ خیرازہ وو۔ پہ مقابلہ کنبے پستانہ نری نروٹکی د نرونو تاوونو وھلی او زپلی او
 پہ جامہ ریسن وو۔ وے پہ زرونو کنبے جوش او ولولہ وہ۔ نیکن د ایرانی فوځ د سترانو
 پہ زرونو کنبے د بغض و حسد او پلیدیہ۔

د نمرختو سرہ سم جنگ شروع شو۔ پہ اولہ حملہ کنبے ایرانی فوځ د پستانو فوځ
 دیر او کنبیندلو۔ د عربو والی عبداللہ خان د پستانو د گس ارج فوځ پہ ماتی مجبور کرد۔
 وے د پستانو پہ کیپ کنبے پہ لوټا مشغول شو۔ دغه وقت د جنگی مصلحت پہ پنا پستانہ
 وروستو شول۔ او چہ ایرانی فوځ د دوئی د ورو توپو بہ زد کنبے راغ۔ نو یو بارے
 پرے او چلولو۔ پہ دے گولہ باری ایرانی فوځ او تیبیلو۔ او داسے او تر شو چہ وروستو
 شو۔ پستانہ ہم ورپے شول۔ او د ایرانی فوځ پہ توپوئے قبضہ او کرہ۔ او ہم پہ
 ہخہ توپوئے پہ ایرانی فوځ گولہ باری شروع کرہ۔ پہ دے حملہ کنبے د ایرانی فوځ
 مینچ (قاب) بلکل تباہ شو۔ باقی فوځ تیبستہ او کرہ۔ دا دبری لری جنگ وو۔ دے جنگ
 اصفهان د پستانو پہ تلی کنبے کیپنود۔ د پستانو پہ لاس دیر سازو سامان ہم راغ۔ دا
 سپیرہ خبر چہ اصفهان تہ اورسید نوباد شاہ دومرہ ویرے واغست چہ د تیبستے پہ

تکل شو۔ ولے دہ اہواز، والی ورتہ نسلی کورکڑہ۔ او دہغہ پہ چا ڈکیرنہ ۛے د۔
مدافعت ارادہ اوکڑہ۔ دغہ وخت پہ ہوائی کمانڈ کینے بیا تبدیلی اوکڑے شوے۔ عبداللہ
خان والی عربستان دینار حاکم اعلیٰ او علی مردان خان نوے یوامیر د فوچ سالاراعلیٰ
او تالکے شو۔

دافعت داسے بے طبع او دناامیدیٰ پہ حالت کینے حاصلہ شوی وہ۔ چہ د محمود پہ
خیال کینے ہدیو ددے امکان نہ وو۔ دغہ وجہ وہ چہ ہغہ ددے فتح نہ سمبستی فاندہ
وانہ مستلہ۔ ہغہ ہدیو پہ خان نہ پوہیدہ او کچکول وو۔ دکرمان او یزد دمحاصرو
سختیو ہغہ داسے ویروے وو چہ ہغہ ۛہ فیصلہ کن اقدام پہ دے موقع او نہ کڑے شو۔ د
محمود ددے پریشانیٰ نہ ایرانیانو تہ فائدہ اورسید۔ او ہغوی دخیل مدافعت تابیا
اوکڑہ۔ محمود ترہغہ وختہ دغہ اقدام کولو ارادہ نہ لرلہ۔ ترخو چہ دہغہ جاسو سانو
ہغہ تہ دینار دخلقو او بادشاہ دپریشانیٰ اطلاع نہ وہ ورکڑی۔ او ہرکلہ چہ ہغہ د
خیلو جاسوسانو دۛلے نہ داصلی حالاتو نہ خبرشو نو دغہ وخت دہغہ سترکے او غریڈے۔
او ہغہ ولاندے روان شو۔ اولے پہ فرخ آباد قبضہ اوکڑہ۔ چہ د اصفہان نہ ددے
میلو پہ فاصلہ یو قام وو۔ دلته یو شاہی محل ہم وو۔ ددے نہ پس ۛے پہ بلقا قبضہ
اوکڑہ۔ چہ د اصفہان نہ یو نیم میل پہ سویل دہ زندہ رود۔ پہ سویلی غارہ یو مقام
وو۔ دلته ارمنی سٹپاھیان وو۔ چہ دپنبتو تہ تراخر وختہ بلا مقابلہ اوکڑہ۔ ولے آخرے
وسلہ کینبودہ۔ پہ دے ۛاے کینے دپنبتو دلاسہ داسے ظلمونہ اوشول چہ د ہغ
پہ وجہ د روئی دافعتہ او ددوئی کردار دیر داغدار شو۔

ددے نہ پس محمود پہ اصفہان ہیا و اوکڑو۔ ولے پہ اولہ حملہ کینے ناکامیابہ شو۔
دده دویہہ حملہ ہم دہرم سرا دیو محافظ امداد علی دلاسہ ناکامیابہ شوہ۔ داخل
ایرانی فوچ دپنبتو تر مورچو را اورسید۔ دے ناکامیابیٰ محمود تہ دکرمان او یزد د
محاصرو کپراونہ ورپہ یادکړل۔ او ہغہ د اصفہان دفتح نہ امید شو۔ چنانچہ ہغہ د
مصالحت پہ غرض بادشاہ تہ یوہ جرگہ اولیرلہ۔ او دصلے د پارہ ۛے دا شرطونہ پیش کړل۔
چہ کہ بادشاہ ماد قندھار، کرمان او خراسان خود مختارہ بادشاہ اومنی او خپلہ یوہ لورراتہ
پہ نکاح راکړی۔ او ہغ تہ پہ داج کینے یوکل پختویشت زہ پونہونہ ورکړی۔ نوزہ بہ
بیرتہ لاشم۔ ولے دایرانی فوچ دے تازہ کامیابیٰ بادشاہ او دہغہ امیران چا چہ کړی وو۔
دغہ وجہ وہ چہ بادشاہ دخیلو امیرانو پہ صلح دا شرطونہ او نہ منل۔ او دا چیرہ د

باد قسبی خبره وو۔ او هغه تباہی به نه وه شوی کومه چه د مستقبل به پر دو کښه لاپته وه۔

د محمود سره ایله شل زره سپاهیان وو۔ دے ناکامیا ټیو هغه او ویرولو۔ اوس هغه د اصفهان د محاصرې اراده اوکړه۔ په کیر چا پیره علا قو کښه ټا خت و تاز اغاز کړو۔ په دغه ورځو کښه یو داسه واقع او شوه چه د هغه په وجه د پښتنو او ایرانیانو تعلقات ډیر خراب شول۔ د گلنا آباد د جنگ نه پس ډیر ایرانی سپاهیان بن اصفهان نوے یو قله بند مقام ته تلې وو۔ او د هغه ځای نه به ټی په ناخبري کښه په پښتنو حملې کولې۔ په یو موقعه امان الله خان نوے یو پښتون سردار د خوراک و سامان د یو قافلې سره ددے کلی په خوا کښه راتیریدلو۔ چه ایرانی سپاهیانو پر عمله اوکړه۔ قافله ټی ټوله لوټې کړه۔ او ډیر پښتانه ټی بندیوان کړل۔ په دوغی کښه د محمود یو تره، دوه تر بوران او یو میرمنه ورور هم شامل وو۔ محمود بادشاه ته ددے قیدیانو د واپس کولو د پاره خبر او لیرولو وکړه د بادشاه د مداخلت نه اول اول د قیدیان ایرانی سپاهیانو وژلې وو۔ په دے خبره محمود دومره غصه شو چه د هغه سره چه شومره جنگی قیدیان وو۔ هغه ټی او وژل۔ او ددے نه پس ټی د اصفهان محاصره نوره سخته کړه۔ او په خپله په فرخ آباد کښه ډیره شو۔

یو طرف ته محمود د ښار محاصره سخته کړه۔ بل طرف ته د بادشاه مشر ټیو طهباسپ چه په ملک کښه د فوځونو جمع کولو په عرض گرځیدلو۔ د خپله نا مرادې اطلاع بادشاه ته ورکړه۔ په داسه نازک وخت کښه چه د ایران د زرگونو کالو عظمت ته لویه خطر ه پښه وه۔ او ددے قدیم او عظیم سلطنت سپکاوے کیدو۔ هغه خود عرضه امیران چه د هغوی د فوځ غرضې او بد کردارې په نتیجه کښه د سلطنت اهزی سلگنې وے۔ لاهغه شان د بادشاه مجلسیان او اعتباریان وو۔ او مخلص ازموده، تجربه کار خلق د ټولو نه وروستو او ددے بد کرداره امیرانو د سترگو ازغې وو۔ دغه وخت چه بادشاه د نور امداد نه مایوسه شو، نو هغه د میر محمود هغه وړاندینی شرطونو منلو ته غاړه کښو ده۔ وکړه د بد قسبی نه دغه وخت میر محمود د صلحې نه انکار اوکړو۔ په دے موقع د سیستان گورنر ملک محمود د لس زره فوځ سره گلن آباد ته را ورسید۔ ددے امداد په رسیدو د اصفهان د اولس ایرانی امیرانو او د بادشاه لارې لمدے شوه۔ وکړه د هغوی دا خوشحالی ډیر زر بیا په غم بدله شوه۔ «میر محمود» د سیستانی گورنر سره د خراسان د بادشاهې وعده

اوکرہ۔ او ہفہ بیا پہ خپلہ مخہ لار۔

د دے نہ پس محمود تہ لار اوزگارہ شوہ۔ او ہفہ د اصفہان محاصرہ دوہ میاشتہ نورہ ہم او بردہ کرہ۔ د دے پہ نتیجہ کینہ پہ بنار کینہ د قحط سختی دومرہ زیاتہ شوہ چہ د خلقوہ زغم نہ بھر شوہ۔ او د بنار د حوالہ کولو نہ بغیر بل ہفہ لار پاتہ نہ شوہ۔ چنانچہ بادشاہ جہے واغونبتلے۔ دمیر محمود پہ حق کینہ د ایران د سلطنت تسلیم نامہ اولیکلے شوہ۔ او پہ ہف ہف باندے بادشاہ او د ہفہ امیرانو وزیرانو دستخطونہ او کول۔ او مہرونہ ٹہ پرے او لکول۔ بلہ ورخ بادشاہ او د ہفہ امیران پہ ہفہ اسونو کوم چہ میر محمود د دوئی د پارہ ورلیبرلی ووسوارہ شول۔ او د محمود پہ خدمت کینہ حاضر شول۔ داداسے ورخ وہ چہ د ایران کانو بو تو ہم پہ سرو سترگو ژرل۔ د ایران بادشاہ چہ د محمود دربار تہ اورسید نو د ہفہ نورسپکا وے ہم او شو۔ ہفہ تہ او وٹیل شول چہ محمود لا اودہ دے۔ پہ دے بہانہ ہفہ نیمہ کینتہ ایسار کرے شو۔ او د دے نہ پس د محمود پہ خدمت کینہ حاضر کرے شو۔ دغہ وخت محمود د یو قالین د پاسہ یوے رینینے تکیہ تہ چدہ وھلی وہ۔ چہ بادشاہ د کرے مینخ تہ اورسید نو محمود وریاسیدہ او ہفہ ٹہ پہ خپلے خوا کینہ کینینولو۔ شاہ حسین پہ خپل لاس ایرانی تاج د محمود پہ سر کینسود او مبارکی ٹہ ورکرہ۔ د دے نہ پس قہوہ زاغہ او چہ محمود خپلہ پیالی او چتہ کرہ۔ نو دا ٹہ او وٹیل دا د بنیادم د لوٹے والی حقیقت دے۔ د دنداٹے پاک چہ چا تہ فوسبہ وی ہفہ تہ بادشاہی ورکوی۔ او دیو قام نہ ٹہ اضی او بل تہ ٹہ سپاری۔ وے زہ دا وعدہ کوم چہ ستاسرہ بہ د خپل پلار پہ شان سلوک کوم۔ او دستا پہ مشورد بہ عمل کوم۔ د دے نہ پس پہ ایران باندے د صفوی اختیار ختم شو۔ او د قند ہاردغلیو بادشاہ د ایران بادشاہ شو۔

د دے نہ پس میر محمود اصفہان تہ لار۔ د بادشاہ داستونکے د پارہ ٹہ یو لوٹے محل او معقول پنشن مقرر کرو۔ پہ دے جٹکونو کینہ چہ ملک تہ کوم نقصان رسیدے وو۔ د ہفہ پہ تلافی او د خلقوہ پہ تالیف قلوب کینہ پہ دیر اخلاص او سرگرمی لکیا شو۔ وے د بد قستی نہ دمیر محمود دا نیک خیالات او نیک ارادے دیر مودہ قائم پاتہ نہ شوہ۔ د دے یو وجہ خندا وہ چہ ایرانیانو بہ د پبنتو نہ دیر نفرت کولو۔ د دے جندے زیر اثر ایرانیانو د پبنتو برخلاف پہ سازشونو لاس پورے کرو۔ د دے بلہ وجہ دا وہ چہ پستانہ ہم د خپل جلی عادتونو نہ مجبور وو۔ د ایران جنگ ختم شوہ او دوئی اوزگار شوی

وو۔ او لکه چه په هره موقع د پيش نظر مقصد د حصول نه پس بيا په دوئي کنيه قبيلوي او خانداغي تعصبات تر گڼي، پرته جنبه او بغضونه رالزيری۔ په دے موقع هم په دوئي کنيه پرته جنبه، بغضونه مسدونه او گيلے شکايتونه رااولهتيدل۔ د دے نيجه داشوه چه د مير محمود په زړه کنيه ويرته او وسويے پيدا شوه۔ دهغه په دماغ وهمونو غلبه او کړه۔ د هغه په طبيعت کنيه سختي پيدا شوه۔ په دے ورځو کنيه چه هر قومره د ايرانيانو سازشونه زياتيدل هغومره د مير محمود په ظلمونو کنيه هم زياته پيدا کيدو۔ هغه يواځ په ايرانيانو بدگمانه نه وو۔ بلکه د پښتنو نه هم دهغه ويسا پاسيدلي وه۔ د دے بد اعتيادي په وجه په پښتنو کنيه هم پرته جنبه پيدا شوه۔ او د دوئي اتحاد و اتفاق ختم شو۔ د وهمونو او وسواسونو له کبله مير محمود ليوڼے شان ته شو۔ دهغه دا خيال پيداشو چه زما سلطنت د ايرانيانو د لاسه په فطره کنيه دے۔ د دے وهم د غلبے د وجهه نه دهغه نه ايرانيان معاف کړل۔ او نه پښتانه۔ دهغه ظلمونه دخپلو او پردو د زغم نه بهر شول۔ اخرد پښتنو د مشرانو په صلاح د مير اشرف د لاسه چه دهغه د تره (عبدالعزيز) ځوڼے وو۔ او وژلے شو۔ (س ۲۵۷)۔ او دهغه په ځاے مير اشرف تخت نشين شو۔

د مير اشرف دا فعل اگر چه د حالاتو مطابق موزون او جائز وو۔ ځکه چه محمود چه کوم حالت ته رسيدلے وو۔ دهغه علاج هم دهغه مرگ وو۔ ولے څه وخت چه د مير محمود د مرگ خبر قندهار ته راغے نو دهغه کورنئ په دے ډير خفگان ظاهر کړو۔ او د مير اشرف د لاسه ځ د محمود دا قتل دهغه د پلور عبدالعزیز د قتل بدل او کولو۔ دغه وجه وه چه د ايران په شخړه کنيه وروستو بيا مير اشرف ته د قندهار نه څه مرسته په لاس نه ور تله۔ او دهغه د نالامياب کيدو غټه وجه هم دا وه۔ مير محمود اگر چه ليوڼے شوے وو۔ ولے دهغه په مرگ چه دهغه خور (زينت بي بي) کومه مرثيه ونيلې ده۔ دهغه نه د محمود شخصيت او د دهغه سره چه پښتنو کوم توقعات وابسته کړي وو۔ هغه په واضحه ډول څرگند پري۔ د يو پياوړي ورور په مرگ چه هغه ځ هم د يو تربور د لاسه موندلے وي۔ د يوه خور ښه خور زړه ته چه کوم درد او صدمه رسي هغه د دے مرثيه د هر شعر نه څرگنده ده۔

د مير محمود په مرگ دهغه دخور (بي بي زينب) مرثيه

ژغ سوچه ورور تيرله دنيا سونا قندهار واره په ژړا سونا
زړه ځه وير کنيه مبتلا سونا چه شاه محمود له ما جدا سونا

زرہ دہلیتون پہ تیخ کرم دے نا
 دپاچھئی تاج مو برہم دے نا
 قندھار وارہ پہ ژرا سونا
 ولاړد قام پہ نام و ننگ نا
 قندھار وارہ پہ ژرا سونا

پرمرگ د تپولہ کلے کور ژاری
 لسکر سپاہ د پلے ، سپور ژاری
 قندھار وارہ پہ ژرا سونا
 چہ شاہ محمود سونن پہ گور عالیہ
 راتہ دہنن بہ کا پیغور عالیہ
 قندھار وارہ پہ ژرا سونا

پہ خاؤروٹھائے کا شاہ محمود عالیشان
 زرہ تے دا سور سوکا خوبنی دہنن
 قندھار وارہ پہ ژرا سونا

وشلاوہ تاجہ دہننتون وو پیوند
 چہ شاہ محمود د کا پہ قبر کینے بند
 قندھار وارہ پہ ژرا سونا

پہننتو ستاسے لوٹے سپاہ قہ شونا
 باچاچہ وو عہشت پنہ قہ شونا
 قندھار وارہ پہ ژرا سونا

لہ تخت و تاجہ تہ پہ قہ سوہ جلا
 سر د راجورتہ کرہ چہ قہ کپی اعدا

دارون جہان راتہ تور تم دے نا
 ہوتک ، غم ژن پہ دے ماتم دے نا
 چہ شاہ محمود تیرلہ دنیا سونا
 خوان و ، میرہ دتورے جنگ و نا
 افسوس چہ مرگ ددہ بہ خوا سونا

محمود لانه یواختے خور ژاری
 خیلوان لاختہ باچا د ورور ژاری
 پہننتون د تپول پہ واویلا سونا
 اصفہان پاتے تاج نسکور عالیہ
 دہننتون لرسو تیارہ تور عالیہ
 چہ باچا ولاړ پہننتون گدا سونا

لسکر شو خپور، پہننتون ولاړ دے ارین
 پاتے سو تاج و تخت د تپول اصفہان
 واجی پہننتون اوس بے باچا سونا

اسمانہ بیا د قہ ستم کا خرگند
 دہنن د بیا زمونر پہ ویر کا خورسند
 پہ کور مو دیر شور و غوغا سونا

ہوتکو ژاری محمود شاہ قہ سونا
 لہ اصفہانہ تر فراہ قہ سونا
 دہننتو پرتم فناہ سونا

محمودہ احوان وے وے ولاړ دے لہ ما
 اصفہان وے پاتے سونا لہ تا

دینن ولار بیاسا اوھوا سونا قندھار وارہ پہ ژرا سونا

اورم نارے دغم چہ کرینہ فریاد پنبتون پہ مرگ دشاہ محمود سو برباد
زرونہ چہ تل بہ وو بنادمن سوناباد دساند وژغ دے چہ راورینہ ٹے باد
ماتم زده پیر و سبرنا سونا قندھار وارہ پہ ژرا سونا

ورورہ مقر د ستامولا کبری جنت در د کی تاتہ پس له مرگہ رات
روح د وہ بناد پہ لویہ ورخ د قیامت بخ د دہ رون د خداٹے پہ مهور و رصت
دخالق رحم تل پرتا سونا قندھار وارہ پہ ژرا سونا

دمیر محمود د وژلونه پس میر اشرف د اصفهان تخت سببال کرو۔ پہ دہ کینے
د دے تخت د سببالولو صلاحیت او اہلیت موجود وو۔ میر اشرف یو دیر زہور او مخلص
خلع وو۔ ولے دمیر محمود درے کلیزہ دور حکومت د ایرانیانو پہ زرونو کینے د نفرت او بغض
جرے داسے مضبوط کرے وے چہ د ہنغ پرے کول دیر گران وو۔ د تخت نشینی سرہ سم
د میر اشرف پہ لارہ کینے دیر مشکلات پیدا شول۔ یو طرف تہ ایرانیانو د شاہ حسین د حوی
طہاسپ د جنڈے لاندے د خیلے ازادی د پارہ جد و جہد شروع کرو۔ او پہ بل لوری سلطنت
روس او سلطنت عثمانی د ایران سلطنت یو بے مالکہ او بے وارثہ ملک او گنہلو۔ او د خیلو خیلو
سلطنتونو سرہ د دے سلطنت محلقہ صوبے او گنہلے۔ او د اشرف مقابلہ تہ ٹے سترگے برتدے
کرے۔ میر اشرف پہ خیل وس او تدبر پہ دیر مشکلاتو قابو بیا موند۔ ولے حالات دے عد
تہ رسیدلی وو چہ د میر اشرف ہر کوشش و محنت قائم نہ نیولو۔ د ہنغہ پہ لارہ کینے غبت
بندیز دا وو چہ ہنغہ تہ د قندھار نہ د پنبتونو امداد بند شو۔ او د ایران پہ جکرو کینے ہنغہ د
داسے سپاھیانو نہ پہ کار اخستلو مجبور شو چہ د میر اشرف د مقاصدو پہ نسبت د ہنوی
ہمدردی د خیل لوپ سرہ زیاتہ وہ۔ او د دے تولو د پاسہ د ہنغہ مقابلہ د یو داسے سری
سرہ راغلہ چہ پہ ہنغہ زمانہ کینے د ہر چا د پارہ ناقابل تسخیر ثابت شو۔ داسے طہاسپ
قلی خان وو چہ وروستو د « نادر شاہ » پہ نامہ مشہور شو۔

میرا شرف دینگو کالوپورے دھر دشمن مقابلہ اوکړه - او په ډیرو موقعو کامیاب شو۔
 ول په اخر کښه په کال سنکله دطهاسپ قلی (نادرشاه) دلاسه ته تینته او موندله۔ او د
 قندهار په نیت روان شو - ول په لاره کښه د یو بلوخی سردار عبداللہ خان دلاسه اووژل شو۔
 او دده په مرگ په ایران کښه د پښتنو اقتدار ختم شو۔

په ایران کښه د پښتنو دے لنډ کنډا اقتدار دے ملک ته داسے نقصاً اور سولو چه په هغه باندے
 د ټولو مورخینو اتفاق دے - په دے جنگونو کښه د ایران قریباً لس لکه خلق مړه شول - ډیرے
 عالی شانہ ابادی د زمکے سره هوارے - زمکے شاپے او بنجرے شوے - غلا غلټی او ډاکے زیلے
 شوے - تجارت تباہ شو - او د ملک امن امان ختم شو - فرانسیسی مؤرخ فیبریر د دے خیال
 اظهار کوی - چه « پښتانه د جنگ خو مړنی وو - ول د بادشاهي په پیل نه پوهیدل - د
 هغوی بس دغه کار وو چه په هر ځای کښه به ټے دهر چانه که په زور او که په رضا وه -
 روپي اغستل - مکه د دے په نتیجه کښه بغاوتونه شروع شول - اگر چه دوی ډیر فوځ جمع
 کړے وو - ول د شاو جنگونو نه پس د دوی فوځ ډیر لږ او کمزورے شو - د افغانستان د
 نوی سپاهیانو بهرني په دوی بنده شوے - نو د بدے ور ټے دوی د نورو قامونو سپاهیا
 نوکران کړل - او هغوی ټے په ضروری او اهو ځایونو مقرر کړل - د سپاهیان داسے وو
 چه وفاداری ټے شکمنه او د جنگ سره ټے مینه کمه وه »

د دے کښه شک نشته چه ایرانیان هم د خپل اقتدار په دور کښه په پښتنو ډیر ناوړه
 ظلمونه کړی وو - او د هغه په نتیجه کښه د ایران اقتدار ته دوی دیکه ورکړه - دا هم ټے
 ټایه نه ده چه د میر محمود په بدگمانی او ظلمونو کښه د ایرانیانو د سازشونو لوټ
 دخل وو - ول د دے باوجود دا هم یو حقیقت دے چه پښتنو هم دخل اقتدار په نشه
 کښه د قوانین قدرت د مکافات پروا او نه ساتله - او د قدرت قوانینو چه کوم سلوک
 د ایرانیانو سره کړے وو - هم په هغه کرور ټے پښتانه هم او ټکول -

نادرشاه افشار

د ډه اصلی نوم طهاسپ قلی او د پلار نوم ۷ امام قلی وو۔ په کال ۱۶۸۸ ۷
 کښه په خراسان کښه پیدا شو ۷ وو۔ په قام ترک او د افشار قبیل ۷ وو۔ د څوانی زمانه
 ۷ د طوفان په څیر وه۔ ډاکه به ۷ کوله او لاره به ۷ وهله۔ په اوزبکو به ۷ تاښتو
 کول۔ کله به په صخوی بریال ۷ اوکله به د هخوی په لاس کښه بندیوان وو۔ په دے ډول
 ۷ لوتے نوم او ۷ شهرت حاصل کړو۔ وک د خپلو ۷ اعتدالیو له کبله ۷ ژوند په دار
 وو۔ تره ۷ په قلات کښه حاکم وو۔ چه تنگ شو ډر هغه ته لار خو هلته ۷ هم
 آرام او نه کړو۔ بیا ۷ ډاکه شروع کړه۔ دغه شان ډیر داوطلبه خلق ۷ خوا
 له راغونډ شول۔ په دے زمانه کښه د محزول بادشاه شاه صین څو ۷ شهزاده طهاسپ
 هم دده د شهرت نه خبر شو۔ نو په خپل فوځ کښه ۷ د شمولیت دعوت ورکړو۔
 طهاسپ قلی دا دعوت په دے شرط منظور کړو۔ چه دده ته به وړاندینی ټول جرمنه معاف
 وی۔ دامعافی نامه دهغه تره ته اولیرک شوه۔ او چه کوم وخت طهاسپ قلی د تره نه دا
 معافی نامه ترلاسه کړه۔ نو هغه ۷ اووژلو۔ او د شهزاده نه ۷ یوه بله معافی نامه اوغونښتله۔
 دا معافی نامه هم ورکړه شوه۔ ددے نه پس دے د شهزاده ملازم شو۔ وک لږه ورځ
 پس شهزاده دده د رویه نه داسه تنگ شو چه دے ۷ باغی اوبللو۔ خود طهاسپ قلی
 طاقت دومره زیات شو چه هغه د شهزاده نه په زور ډیر وسیع اختیارات اوتروپل۔
 او په هغه ۷ خپل ځان دهغه د فوځونو سپه سالار اوتاکلو۔ او د خپل ذاتی جرأت له
 کبله ډیر زر په ټول فوځ کښه هر دلغیز شو۔ ددے نه پس ۷ مازندران ، خراسان ، کرمان
 سیستان فتحه کړل۔ اوبیا د میر اشرف د مقابل په تکل شو۔ په دے ورځو کښه میر اشرف
 د «یزد» ښار محاصره کړه وو۔ طهاسپ قلی دده مقابل ته روان شو۔
 د میر اشرف او طهاسپ قلی اوله مقابل په کال ۱۶۳۸ ۷ کښه د دامغان نه اووه میله

پہ نمرغاتہ اوشوہ - پہ دے جنگ کنبے طہماسپ قلی د خپل جنگی مہارت پہ وجہ پہ میر اشرف کامیاب شو - د میر اشرف دولس زره فوخ پہ دے جنگ کنبے مر شو - او ہخہ د باقی فوخ سرہ اصفہان تہ راغ - پہ دغہ ورغٹو کنبے د طہماسپ قلی د پرلہ پسے فتوحاتو لہ کبلہ د ایرانیہ د قومی خود داری جڈ بہ بیا ژوندی شوی وہ - او د پښتو ویرہ د صفوی د زړونونہ وتلی وہ - دغہ وجہ وہ چہ کوم وخت طہماسپ قلی د میر اشرف پہ تعاقب کنبے اصفہان تہ رااورسیدہ نو دہغہ فوخ دغہ وخت د شمار د قطار نہ وتلی وو - میر اشرف د اصفہان نہ تلیریشٹ میلہ لرے پہ یو محفوظ مقام کنبے د طہماسپ قلی د مقابلے د پارہ خپل فوخ جمع کرے وو - خو طہماسپ قلی پہ دے موقع د جنگی مہارت نہ کار واغست - او یوہ شپہ تے پہ تیارہ کنبے پہ پښتو چپاؤ اوکرو - پښتانه پہ بہا درئ او جنگیدل خومزہ تے نہ وہ - قلو زره مرہ شول او نور د میر اشرف سرہ شیراز تہ او تنبیدل - طہماسپ قلی ہم ور پسے وو - پہ شیراز کنبے ہم د میر اشرف د پارہ حالات موافق نہ وو - نو ہر شہ تے پرے نبول - او پہ خپلہ د دوؤ ملگرو سرہ او تنبید و او پہ سیستان کنبے د یو بلوڅ عبداللہ خان دلاسه اووڑلے شو -

پښتانه چہ د ایران نہ پہ وتلو مجبور شول - نو شہزادہ طہماسپ د ایران بادشاہ شو - خو دوہ کالہ پس طہماسپ قلی ہغہ معزول کرو - او دہغہ پہ ٹاٹے تے دہغہ ماشوٹو ٹوٹے عباس د ایران پہ تخت کښیناؤہ - او خپلہ دہغہ سرپرست او سربراہ شو - ددے نہ پس تے د عثمانی سلطنت نہ د ایران صوبے ترلاسه کرے - د آرمینیا او جارجیا علاقے تے ہم فتح کرے - او د عثمانی حکومت سرہ تے صلح اوکرہ - پہ کال ۱۶۳۶ کنبے د ایران ماشوم شہزادہ عباس مر شو - دغہ وخت طہماسپ قلی پہ امیرانو وزیرانو خپل خان بادشاہ منتخب کرو - او د نادر شاہ شہنشاہ ایران لقب تے اختیار کرو -

پہ کال ۱۶۴۳ کنبے چہ میر محمود د ایران پہ لام روانیدو نو دہغہ پہ قندھار کنبے خپل ورور میر حسین پہ خپل ٹاٹے پرے نبودلے وو - د میر محمود پہ موجودگی کنبے میر حسین د خپلے صوبے انتظام پہ ویرہ سبہ طریقہ کرے وو - او د ایران د ماتو گدو ہیخ تاؤ تپ لا قندھار تہ نہ وورسیدلے - ولے ہر کله چہ طہماسپ قلی (نادر شاہ) پہ میر اشرف بریلے شو - او بیاتے پہ کال ۱۶۳۶ کنبے د ایران پہ تخت قبضہ اوکرہ - او د ایران د سلطنت توہ تے بیا سرہ یو ٹاٹے کرے - نو ددے نہ پس د یو لک فوخ سرہ د قندھار د تسخیر پہ ارادہ داروان شو - او میر حسین تہ تے د خپل اطاعت پیغام وراولیرلو - ولے میر حسین ہم د میر

ویس مٹوے وو۔ او د خیل پلار پہ شان تے خیلہ ازادی د خدا تے یو لوئے نعمت کھلو۔ نو د
نادر شاہ پہ جواب کنبے دھخہ پہ خیل حفاظت کنبے لگیا شو۔

د میر حسین د حکومت پہ زمانہ کنبے قندھار دیرہ ترقی کری وہ۔ ہول خلق د آزادی
پہ خور و پوہ شوی وو۔ نو چہ د نادر شاہ د عیل خبر خور شو۔ نو ہول پینتانہ د میر
حسین د بندے لاندے تراخری سنگی د نادر شاہ مقابلے کولو تہ تیار شول۔ د قندھار
حفاظتی مورچے او قلا پہ ہخہ زمانہ کنبے ناقابل تسخیر کنبے شوی۔ میر حسین د محاصرے د
اور د ولی فکر ہم او کرو۔ او د فوجی ساز و سامان نہ علاوہ د خوراک دیرے ذخیرے تے
ہم جمع کرے۔ نادر شاہ رائے او قندھار تہ مخارج پرے وتو۔ دھم مقابلے نہ پس ہخہ
تہ دا خبرہ معلومہ شوی چہ د قندھار فتح کول بہ دیر وخت اخی۔ نادر ہم د خیل ہو
نہ اورید ویکے نہ وو۔ نو ہخہ قہ خو د خیل فوج د دیرے دانہے پہ غرض او قہ
پہ دے غرض چہ د محصورینو زرونہ مات بٹی۔ د زور ہنار مقابل دیو نوی ہنار
پہ ابادولو لاس پورے کرو۔ او ددے نامہ تے نادر آباد کینسویہ۔

نادر شاہ پہ جوش و خروش قندھار محاصرہ کرو۔ نو محصورینو ہم پہ دیر و موقعو
د خیل شجاعت، ہمت او مستقل ارادے ثبوتونہ پیش کرل۔ پہ شو موقعو تے د نادر
فوٹونو تہ شکست ہم ورکھے۔ پہ نادر شاہ باندے د محصورینو د حوصلے، عزم، ہمت
او شجاعت لوئے اثر اوشو۔ ہخہ پہ ضلہ ہم دیر بہادر او پہ لویولویو کارونو باندے پہ
اقدام کولو کنبے بہ تے د تذبذب نہ کار نہ اہستلو۔ او ددے سرہ د زور او بہادر دشمن
پہ قدر ہم پوہیدہ۔ پہ ہخہ دا خوبی وہ چہ پرونی دشمنان بہ تے داسے خیل کرل چہ نن
بہ تے د ہخہ د پارہ پہ سرور کولو کنبے قہ صرفہ نہ کولہ۔ د بختیاری قبیلے ہوانان چہ نادر
پہ دیر زیار او کراؤ ایل کری وو۔ دھغوی تے داسے پہ خیل اعتماد کنبے اہستی وو۔ چہ د
قندھار د مهم پہ اسانولو کنبے د دھغوی لویہ برخہ وہ۔ دغہ شان دھرات د علاقے ابدالیان
ہخہ داسے پہ خیل تار را وارول چہ د ہخہ پہ ہول فوج کنبے د ابدالی پینتونہ د ہخہ
زیات جانثار او اعتمادی سپاہیان نور شوک نہ وو۔

د قندھار د محاصرے پہ دوران کنبے نادر شاہ تہ د ہند نہ د مغل ایرانیانو خطونہ
پرلہ پسے راتل۔ دے خطونو ہخہ د ہند عیل تہ لیوالہ کرے وو۔ د ہخہ دا خواہش وو
چہ د قندھار د کشتائے فیصلہ زر ترزہ اوشوی۔ چہ پہ ہندے چخہ او ویتلے۔ د یو
کال د اور دے محاصرے نہ پس پہ دیر کراؤ د قندھار د قلا بندی د استقامتو پہ ماتولو

کینے تھے جزوی کامیابی حاصل کرے۔ چونکہ دہلیتوں د شجاعت نہ ہفہ متاثر شوے وو۔ نو ہفہ د شاہ حسین سرہ پہ دے شرط صلح اوکرے۔ ہہ شاہ حسین بہ د قندھار گورنر وی۔ او د ہفہ د فوٹ یوہ حصہ بہ د نادر شاہ پہ فوٹ کینے دھند پہ صلح کینے شاصلیری او ددے نہ علاوہ میر حسین بہ د نادر شاہ پہ نوی اباد کری بنار کینے استوگنہ اختیار وی۔ د دے نہ پس پہ معاہدہ عمل او شو۔ میر حسین نوی بنار تہ راغ۔ او نادر شاہ د ائدہ خطر و دلر کولو پہ غرض د زور بنار قول استحکامات ولان کرل۔ او د مزکے سرہ تے ہوار کرل۔ د توقع نہ خلاف نادر شاہ د محصورینو سرہ د فیاضی او رواداری سلوک اوکرو (۱۷۳۸ء)۔ و لے د میر حسین پہ عقلہ نادر شاہ بدگمانہ وو۔ او د ہفہ سرہ تے بے لوظی اوکرے۔ د معاہدے برخلاف نادر شاہ «میر حسین» او د هوتکو تہولہ شاہی کورنی ماژندران تہ د استوگنہ پہ غرض اولیرلہ۔ او ہیلو ماہرینو تہ تے ہدایت اوکرو چہ پہ مناسب موقع میر حسین اووژنی۔ چنانچہ د ماژندران د استوگنہ پہ وقت کینے د نادر شاہ د محصورینو لہ خوا میر حسین تہ زہر وکرے شول۔ او ددے زہر پہ نتیجہ کینے ہفہ پہ کال (۱۱۵۲ھ) کینے مر شو۔ د میر حسین د مرگ خبر نادر شاہ تہ ہفہ وخت اورسید چہ ہفہ دھند د مہم نہ راستون شوے او د اباسیند غارے تہ رارسیدے وو۔

د میر ویس پہ کورنی کینے میر حسین یو قابل او بنکلے تھے وو۔ د پتے خزانے دروایت مطابق پہ ۲ ربیع الاول ۱۱۵۲ھ کینے د سیوری پہ علاقہ کینے د قلات پہ مقام زیریدے وو۔ د میر حسین پہ حکومت کینے د غزنی پورے علاقہ شاملہ وہ۔ پہ ۱۱۳۸ھ کینے ہفہ د شمال رد موجودہ کوٹے علاقہ) او زوب علاقے ضم فتح کرے۔ او پہ کال ۱۱۳۹ھ کینے د پیرہ جاتو اوگومل پورے علاقے پہ خیل اقتدار کینے راوستے۔ خطبہ او سکھ تے پہ خیل نوم جاری کری وہ۔

میر حسین پہ خیلہ ہم شاعر وو۔ او د شاعرانو ہم قدران وو۔ د میر حسین داغزل د پتے خزانے مؤلف پہ خیل کتاب کینے د نمونے پہ ڈول بیکے دے۔ او د کتاب (رتہ خزانہ) ہم د میر حسین پہ فرمائش مرتب شوے دے۔

د میر حسین غزل

بیلتانہ د د غمونو پہ چپا و چور کریم پہ تیار و کینے د ہجران تے لہ تا دور کریم

بیلٹانہ دھسے اوبنکے راخورے کرے ستا د فکر پہ گرداب کبے تل عبور کرے
د فراق پرے کیبوت و مری تہ پہ مہان کبے تے رسوا لکھ منصور کرے
پہ وصال دھم نابادیمہ دلبرہ دبیلٹون فکر پہ زہہ کبے ناصبور کرے
د باجو غشیے اوخور پہ ٹھیکر کبے غبازانو پہ غزوغز و مہجور کرے

خلق یاد زما د عشق پہ لیونو کا

زہ حسین محبت ہسے رنگ مشہور کرے

لکھ چہ ورائندے مو وٹیلی دی د قندھار د صوبے د ازادئ نہ پس دھرات صوبہ
ہم د اسد اللہ خان ابدالی پہ مشرئ کبے د ایرانی حکومت نہ ازادہ شوی وہ۔ او د نادر شاہ
د عروج پہ وخت کبے دھرات او سبزوار پہ علاقہ کبے د ابدالیانو حکومت وو۔ وے پہ
کومو ورخو کبے چہ میر محمود غلجی د اصفہان محاصرہ کری وہ۔ او ملک محمود سیستانی د
اصفہان مدد تہ ورغلے وو۔ او دھغ پہ نتیجہ کبے د محمود غلجی لہ خوا د خراسان پہ علاقہ
د محمود سیستانی اقتدار منلے شوے وو۔ نو لہ دے کبلہ دھرات او سبزوار علاقہ تہ
مودہ د محمود سیستانی پہ تصرف کبے وہ۔ وے د میر محمود د مرگ نہ پس د میر اشرف او
ایرانیانو د جنگونو پہ زمانہ کبے پہ دے علاقہ کبے بادشاہ کردی وہ۔ او چونکہ پہ دے تہولہ
علاقہ کبے د ابدالیانو طاقت زیات وو۔ پہ دے وجہ میر حسین غلجی والی قندھار پہ دے
ابدالیانو فہل اقتدار نہ وو قائم کرے۔ او دوئی بیخی آزاد وو۔

دھرکھ چہ نادر شاہ د ایرانی سلطنت نہ د شوکید لو شوو تہو تہو د دے سلطنت ز
بیا د گندھلو ارادہ او کرہ۔ نو پہ دے لڑ کبے ہفتہ پہ دھرات او سبزوار ہم حملہ او کرہ۔ پہ
دے صلہ کبے ابدالی پبنتو د نادر شاہ مقابلہ پہ دیر صبر او تحمل کری وہ۔ پہ دے جنگونو
کبے میر حسین غلجی ہم د ابدالیانو امداد تہ دے زرد فوخ د فہل یو امیر د سیدال غلجی
پہ کمان کبے لیر لے وو۔ وے پبنتو کہ ہر خوشمرہ د فہل شجاعت مظاہرہ او کرہ۔ لیکن د نادر شاہ
مقابلہ تہ تہنگ نہ شول۔ تہ پہ جنگونو کبے مرہ شول۔ تہے او تبتیدل۔ او تہو د نادر
شاہ اطاعت او مانہ۔ پہ دے تبتیدی ابدالیانو کبے ذوالفقار خان او احمد خان ہم وو۔
چہ د سیدال غلجی سرہ قندھار تہ تبتیدی وو۔ پہ دھرات باندے د نادر شاہ دھلے پہ
وخت د ابدالیانو او نادر شاہ ترمینجہ جنگونہ ہم د دے ذوالفقار خان پہ ماعتی کبے شوی

وو۔ لیکن د قندھار داستوکنے په دوران کښه د میرصین په زړه کښه د دوئی زوالفقارخان (اوامبدخان) په باب کښه هغه غلط فهمی پیدا شوه وے۔ او د هغه په وجهه دا دواړه ورو نه نظر بند کړی وو۔

د هرات، سبزوار او قندھار په جنگونو کښه نادرشاه د پښتنو دے مثله شجاعت نه ډیر متاثر شوه وو۔ چونکه هغه په خپله هم یو بهادر انسان وو نو د هر شجاع او بهادر انسان به څه قدر هم کولو۔ دغه وجهه وه چه هغه وقت هغه د قندھار د کشاله نه اوزگار شو او د هند د فتح په تکل کښه وو نو هغه د پښتنو یو نومه فوځ مرتب کړو۔ په دے فوځ کښه دولس زره ابدالی او څلور زره غلجی پښتانه وو۔ د ابدالی فوځ مشران اته کسه او د غلجی فوځ مشران دوه کسه وو۔ او د دے ټول فوځ کېاندار اعلی نور محمد خان عنبره (ابدالی) وو۔ دا فوځ د خپل شجاعت، جرأت او وفاداری په وجهه نادرشاه ته ډیر نژدو وو۔ او دے خلقو هم خپل ځان په هره موقعه د هغه د هراعتما د اهل ثابت کړے وو۔ دا پښتانه فوځیان هغه رنگ چه په زړورتیا او شجاعت کښه نومالیان وو۔ دغه رنگ د نادرشاه په هر حکم منلو کښه هم ممتاز وو۔ او په ډیرو موقعو څه د نادرشاه داسے قیمتی امداد کړے وو چه که دوئی داسے د اخلاص او جانثاری نه کار نه وے اخصته نومکښه وه چه د نادرشاه د هند د فتوحاتو نه خالی پاتے وے۔

نادرشاه چه د قندھار د شخړے نه اوزگار شو نو د هند په تکل د کابل په لور روان شو۔ دغه وقت کښه هم د کابل صوبه د هند په مغل سلطنت کښه شامله وه۔ او د پخوانی دستور مطابق د پېښور علاقه هم د دے صوبے یو حصه وه۔ د نادرشاه د خپل په وقت کښه د هند وستان په تخت محمد شاه مغل ناست وو۔ چه د خپلے عیاشی له کبله د "محمد شاه رنگیک" په نامه هم مشهور دے۔ په دے ورځو کښه د کابل گورنر شیرخان او نائب گورنر ناصر خان نومیده۔ چه په پېښور کښه به اوسیده۔ نادرشاه اول غزني او نیو۔ او بیا څه د کابل گورنر شیرخان ته د خپل اطاعت پیغام اولیږلو۔ ولے شیرخان د اطاعت په ځانته مقابله او کړه۔ ولے په جنگ کښه څه تښتته او کړه۔ د کابل د تسخیر نه پس نادرشاه د جلال آباد علاقه هم اونیوله۔ او بیا په خیبر رانوت۔ دغه وقت نادرشاه ته داسے کړاؤ پښی شو چه هغه څه ډیر ښه بند کړو۔ په دے موقع که د هغه د پښتنو خاص فوځ د سرفروشی نه کار نه وے اخصته نو د خپل ټول شان و شوکت اوزور و قوت باوډو به د نادرشاه د پاره د پېښور په میدانونو کښه قدم کښو دل گران شوی وو۔

یہ دے زمانہ کبے دھند مغل سلطنت ہم د ایران د صفوی سلطنت پہ شان د خپلو
 بددیانتہ او بدکردارہ امیرانو د لاسہ د ذلت انتہا تہ رسیدلے وو۔ پہ ٲول ملک کبے د حکومت
 دکمزوری پہ وجہ اہے کپے وو۔ د خیبر د استوگنو قامونو ہخہ ماجبونہ او وظیفہ چہ دوی
 دھر حکومت پہ دور کبے د درے د عبور و مرور د حفاظت او ضمانت پہ عوض کبے وصول
 کپے وے۔ او د مغل حکومت نہ بہ ٲے ہم وصولولے۔ بہ دغہ ور ٲو کبے بہ دا ماجبوتہ
 ددے صوبے بددیانتہ امیرانو پہ خپلہ خور ل۔ او قبائیلو تہ بہ ٲے نہ ورکول۔ دغہ وجہ
 وہ چہ دخیبر درہ د شاہی فوٲونو د عبور و مرور د پارہ ہم غیر محفوظہ وے۔ د نادر شاہ د عبور
 پہ وخت کبے دا قبائیل اگر چہ د مغل حکومت پہ مرستہ نہ وو ولاړ۔ ولے دا خبرہ ہم ددوی
 د قاضی غیرت او خود داری د پارہ یوہ تازیانہ وے۔ چہ نادر شاہ د محض د خپلے تورے پہ زور
 ددوی پہ زمکہ تیرستی۔ دغہ وجہ وہ چہ دوی د نادر شاہ پہ لار کبے ہیر خرچونہ واپول۔
 ٲولہ لارے ورا نہ کرہ۔ مگودرونہ ٲے بند کرل۔ د غرونو پہ ٲو کوٲے مورچے اونیوے۔ ٲاٲے پہ ٲاٲے
 ٲے کندے او کنتیلے۔ او د نادر شاہ پہ فوٲونو ٲے میلے شروع کپے۔ کلہ بہ ٲے د ہخٲہ د فوٲہ پہ
 وروسٲی حصہ ٲیاؤ او کپہ۔ او کلہ پہ یواہخ او کلہ پہ بل اہخ۔ عرض نادر شاہ ٲے تر ٲوزے
 راوست۔ پہ سوٲونو فوٲیانے ترینہ مرہ کرل۔ او یومیاشت ٲے اتال کر و۔ او ددے نہ بہ ٲے
 ہم زیات اتال کپے و و کہ ہرے نادر شاہ خپلہ تورہ پہ تیکل کبے نہ وے (چولے۔ او ددوی سرہ
 ٲے روغہ جوړہ نہ وے کپے۔ عرض نادر شاہ ددے قبائیلو سرہ صلح او کپہ۔ ددوی بشرطونہ
 ٲے او منل۔ او بیائے پہ ٲیل فوٲ کبے ہم دغہ قبائیل (افریدی، شنواری) شامل کرل۔ او
 ٲینپور تہ رابنکتہ شو۔ د ٲینپور حاکم ناصر خان د مقابلے ٲہ کوشش او کپو۔ ولے د نادر پہ
 لاس کبے بندیوان شو۔

د ٲینپور نہ ٲس نادر شاہ لاہور ہم فتح کپو۔ بیا پہ ستاچ ٲورے وٲو۔ او پہ ۳۱
 فروری ۱۷۳۹ء کبے د کرنال پہ مقام د مغل فوٲ سرہ مخامخ شو۔ پہ جنگ کبے مغل فوٲ
 تلبستہ او کپہ۔ او نادر شاہ پہ دہلی ہم قبضہ او کپہ۔ د نادر شاہ د راتلو پہ دوٲدہ ورخ
 د دہلی خلقو د نادر شاہ د مرگ خبرہ مشہورہ کپہ۔ او د بنبار لوٲچ لونٲی د ہخٲہ پہ
 فوٲیانو راگی شول۔ او ٲنے ٲے پہ کبے مرہ کرل۔ بہ دے موقع نادر شاہ پہ خپلہ خلقو
 تہ ٲان بنکارہ کپو۔ مدعا ٲے دا وہ چہ دا فساد بند شی۔ ولے د دہلی خلق لاہغہ شان
 پہ خود نہ وو۔ او د ہخٲہ د فوٲیانو پہ وژلو گیا وو۔ بہ دے خبرہ نادر شاہ ہم د خود
 تہ اووت۔ او خپلو فوٲیانو تہ ٲے د قتل عام حکم او کپو۔ اٲہ گینٲے د نادر شاہ فوٲ دہلی

دغلقو په وژلو کښه لگيا وو۔ د وښو رودونه او بهيدل۔ په زرگونو غلق او وژل شول۔ په شماره کورونه لوټ او او سوزول شول۔ د دهلې ښار داسه تباہ شو هغه دهنغ د تباهي ياد د شامت اعمال ما صورت نادر گرفت، په مشهور متل کښه تر او سه ژوند دے۔

نادر شاه په دهلې کښه اته پنځوس ورځه اټال شو۔ او بيا د ايران په نيت روان شو۔ د دهلې سلطنت ته بيا محمد شاه ته او سپارلو۔ ول د سلطنت د خزانو نه ټول قيمتي جواهرات چه رکوه نور او درياڼه نور پکښه هم شامل وو (الماس، زر او د شاه جهان مشهور تخت طاووس د شان سره وامنستل۔ او دغه شان ته په اقتصادي لحاظ سره د هندوستان سلطنت ديواليه کړو۔

نادر شاه چه د هندوستان د خزانې نه ټومره قيمتي جواهرات او زر روري وو۔ دهنغ اندازه د درې ښو او اوو کورونو پونوونو په مينځ مينځ کښه دے۔ د نادر شاه د هغه مغل سلطنت نه صرف په اقتصادي لحاظ سره او چکولو۔ بلکه د دے نه پس د اقتدار و طاقت په لحاظ هم د سلطنت هغه په نوم پاته وو۔ او په ټول ملک کښه طوائف البلوکی شروع شوه۔

نادر شاه چه په اباسيند راپورته وټو نو دهنغه د دے په خرته دولت او اوزه د غيبر د قبائلو تر غورونو هم رسيدلی وه۔ او دهنغوی په مناسب شايونو دده هرکلی ته مورچه نيولے وے۔ په دے موقع دهنغه پښتون فوځ بيا د ډيرے جانفشاني نه کاروا غست۔ ول د دوی دے مثله شجاعت او مقابلې نادر شاه ترهنغه وخته د غيبر لاره د خپل شان د پاره ازاده نه کړے شوه۔ ترخو چه ټه دے قبائلو ته لس لکه روپي نه وے ورکړے۔ د دے نه پس نادر شاه د کابل په لار قندهار ته لاړ۔ او هغه موده پس ټه سنده بخارا او د خوارزم حکومتونه په خپله باجگزارۍ مجبور کړل۔ او بيا مشهد ته راغے۔ دغه ښار ته د خپل سلطنت صدر مقام او ټاکلو۔

د نادر شاه وروستۍ زمانه د غمونو او کړاوونو نه ډکه وه۔ هغه موده پس هغه په خپل هوی رضا قلي بدگمانه شو۔ او دهنغه نه ټه سترگه او وښتلے۔ د دے نه پس ټه په ايشيا ټه کوچک صله او کړه۔ د ترکو برخلاف ټه کاميابې حاصله کړه۔ د خپل عمر په اخري کالونو کښه دهنغه بدگماني په هر چا زياته شوه۔ دهنغه سره دا وهم منگرته شوه وو چه خپل ايراني فوځ ټه وژني۔ د شک او وسواسي په دے فضا کښه دهنغه د اعتقاد

قابل صرف دهخه پښتون خوځ وو. او د دوی په وفاداری، دهخه پوره پوره اعتماد وو. د پښتنو سره د نادر شاه د امتیازی سلوک د ایرانی خوځ په زړونو کښه د پښتنو او نادر شاه د وارو سره د نفرت او بغض جذبات نور هم تیز کړل. د دس دوه رڼه بد گمانی نتیجه د ماشوه په نادر شاه د خپل ایرانی خوځ د ټولو سرکرده امیرانو د وژلو اراده او کړه. ولې داراز څرگند شو. او دهخه امیران په دهخه ورومې شول. او د ۹ جون ۱۷۰۷ په توره شپه کښه په نادر په خپله خیمه کښه په خواږه خوب اوده وو. د ایرانی خوځ سرکرده امیران ورننوتل. او دهغه په دیرس په دردی او وژلو.

د سدوزو بادشاهی

احمد شاه ابدالی چه د سدوزو د سلطنت بانی دے۔ د ملک محمد زمان خان سدوزی^۱ شوئے وو۔ او د هغه ملک سدوپه اولاد کښه وو۔ هغه هغه ته د شاه عباس اعظم دلوری نه دهرات او قندهار ترمینځه د سرک دیوے حصے د حفاظت ذمه واری سپارلی شوی وه۔ لکه چه وړاندے مووئیلی دی په کومو ورځو کښه چه نادر شاه دهرات محاصره کړه وو نو په دغه جنگونو کښه ذوالفقار خان او احمد خان دواړه وروپه قندهار ته تښتیدلی وو۔ او کوم وخت چه قندهار د نادر شاه لاس ته راغے۔ نو دا دواړه وروپه نهم د نادر شاه په خدمات کښه پیش کړه شول۔ نادر شاه دهرات د جنگونو په وخت کښه د ذوالفقار د شجاعت نه متاثر شوه وو۔ په دے موقع چه ئے دا دواړه وروپه اولیدل نود دوی^۲ د شرافت او ظاهری خط وخال نه نهم ویر متاثر شو۔ او دا دواړه وروپه ئے نهم د نورو ابدالی پښتنو سره د استوگنې په غرض مازندران ته اولیرل۔ دغه وخت احمد خان د خوارلو پنچلسو کالو یو هلک وو۔ ولے چه نادر شاه هندوستان ته روانیدو نو احمد خان ئے را اوبللو او د مازندران د علاقے انتظام ئے په ده اوسپارلو۔ دا کار احمد خان په داسه ښه طریقہ سرته اورسولو چه کوم وخت نادر شاه د هند نه بیرته راغے نو هغه د احمد خان په کارگزاری د وومره خوشحال شو چه دے ئے د هغه پښتون فوځ یو افسر مقرر کړو کوم چه د نادر زپه ته ویر نزدے وو۔ او د دے مینه په وجه د ایرانی فوځ اود هغوی د سردارانو د پښتنو او نادر شاه دواړو سره بغض او کینه پیدا شوی وه۔

احمد خان د مضبوط ارادے ځاوند ، ویر زړور ، خوب زبانه او د خپل لوظ قول

۱ له دهرات د تسخیر نه پس نادر شاه د دے صوبے ابدالی پښتانه مازندان ته د استوگنې

په عرض لیرلی وو۔

چیر پابند وو۔ دغه وجه وه چه دخپل قام سپاهیانو به دهغه سره چیره مینه لرله۔ اودهغه وینابه ټ په سرسترگو قبلوله۔ په احمدخان کبینه په خپله هم د حکم منلو عادت پروت وو۔ او په دے هوی هغه د نادرشاه زړه ته نزدته شوټ وو۔ دغه وجه وه چه نادرشاه به هرکران کار احمدخان ته سپارلو۔ او احمدخان به دهغه په چیره مینه او بڼه طریقه سرته رسولو۔

کوم وخت چه نادرشاه په خپله خواب گاه کښه دخپلو ایرانی سردارانو د لاسه قتل شو۔ دغه وخت احمدخان د نادرشاه د بدل اخستلو په غرض خپل فوځ رابصع کړو۔ او اوزبکان ټ هم خپل ملگری کړل۔ او ایرانی فوځ سره ټ د جنگ اراده ښکاره کړه۔ ولے د نادرشاه د قتل په سازش کښه د ایرانی فوځ ټول سرداران شامل وو۔ او د ټول ایرانی فوځ سره مقابله کول مکران کار وو۔ په دے موقع احمدخان دا غوره او گټله چه د نادرشاه د خزانے هغه قیمتی جواهرات ترلاسه کړی۔ او خپل وطن ته لاړ شی۔ هماغه د پښتنو ټول فوځ د قندهار په نیت روان شو۔ د نادرشاه تر مرگه پورے د دے فوځ کماندار اعلیٰ نورمحمد خان علیزے وو۔ د نادرشاه په وخت کښه که ټولو پښتنو نورمحمد خان د کماندار اعلیٰ په ډول تسلیم کړے وو نو د دے وجه دا وه چه دغه وخت نادرشاه د دوئی بادشاه وو۔ او د شاهي ملازمت په لړ کښه دوئی ټول یو شان وو۔ او د نورمحمد خان حیثیت د نورو پښتنو نه د پښتون ولی په رنگ کښه هغه زیات نه وو۔ ولے د نادرشاه د مرگ نه پس حالات بدل شوی وو۔ د اطاعت مرکز د بادشاه ذات) د مینځ نه وتلے وو۔ دغه وخت دا ټول فوځ ازاد او د دے هر فرد دیو شان حیثیت ماوند وو۔ نو په دے وخت کښه دوئی ته د نورمحمدخان سرداری بڼه نه ښکاریدله۔ نو دهغه د مشرۍ نه ټ خان ازاد کړو۔ اوس د دے فوځ حیثیت دیو شاهي فوځ نه بلکه دیو قای فوځ وو۔ او دوئی هم په دے حیثیت کښه قندهار ته راغلل۔

د پښتنو د دے خاص فوځ کوم لس سرداران چه نادرشاه مقرر کړی وو۔ هغوی په خپلو کښه صلاح او کړه۔ او په دے خبره متفق شول چه زمونږ د غلامی اصلی وجه زمونږ په خپلو کښه ټ (تفاتی ده)۔ او د دے ټه اتفاق ټ په نتیجه کښه زمونږ طاقت په خپلو کورنو

له د نادرشاه د قتل په موقع کوه نور احمدخان ترلاسه کړو۔ وروستو دغه قیمتی کاغذ د شاه شجاع نه رنجیت سنگه او ترولو۔ او د سکھانو د حکومت د سقوط نه پس انگریزانو ته په لاس ورغلو۔

جنگونو کنبے خرخ کیری۔ او ددے باہمی اختلاف پہ وجہ دشمن پہ موہن کنبے لارے اوباسی۔ کہ چرے موہن پہ خیلو کنبے اتفاق اوکرو۔ او پہ خیل مینخ کنبے یک جھمی پیدا اوکرو۔ نودشمن پہ زور پہ موہن غالبہ بیانہ شی موندے۔ ددے نہ پس هغوی دا فیصلہ اوکرہ چہ پہ هر دستور چہ وی ایران نہ خیل تعلق پرے کول ضروری دی۔ او د خیلے ازادی کومہ موقع چہ موہن تہ پہ لاس راغلی ده۔ ددے نہ فائدہ اہستل پکار دی۔ ددے مقصد حصول پہ غرض دوئی دا خبرہ غورہ کرہ چہ د تولو مشرانو پہ صلاح پہ خیل مینخ کنبے یو سرے بادشاہ کول پکار دی۔

د بادشاہ دا انتخاب پہ غرض دے مشرانو د قندھار د علاقے د تولو قامونو مشرانو تہ دعوت ورکرو۔ او پہ دے جرگہ کنبے داہدالیانو، گلجیانو، بلوخوا، هزارہ او قزلباشو تولو مشران شامل شول۔ د بادشاہ دا انتخاب جرگہ د قندھار سرہ نزدو د شیر سرخ بابا پہ مزار کنبے صبح شوه۔ ولے پہ دومرہ مشرانو کنبے چہ د هرے قبیلے مشر بہ خیل حق د نورو نہ زیات کنبو۔ د بادشاہ منتخب کول مٹہ اسانہ خبرہ نہ وہ۔ پرلہ پسے پہ دے عرض آتہ جرگے او شوع۔ او پہ هرہ جرگہ کنبے د هر سردار حق پیش شو۔ او بخت پر او شو۔ ولے تراوسہ پورے پہ دے جرگو کنبے داہمد خان د حق یاد گیر نہ بھیجا نہ وہ کری۔ اونہ پہ خیلہ هغه خیل خان وړاندے کرے وو۔ پہ نہمہ جرگہ کنبے د حاجی جمال خان صمدزی پہ عقلہ پیر سرداران مائل وو۔ دا سردار د ہغہ «محمد» د اولاد نہ وو کوم چہ د شاہ عباس د لوری نہ د ملک سدو سرہ د بارک زو قبیلے مشر شوع وو۔ خو فیصلہ پہ دے جرگہ کنبے ہم او نہ شوه۔ مگہ چہ مٹہ طاقتور سرداران د حاجی جمال خان مخالف ہم وو۔ پہ دے جرگو کنبے بہ صابر شاہ نوے یو پرھیزگار او نیک سرے ہم موجود وو۔ او ہغہ د اہمد خان د سنجیدہ رویے نہ پیر متاثر شوع وو۔ مگہ چہ اہمد خان تراوسہ د خیل خان پہ عقلہ بھیج ہم نہ وو وئیل۔ پہ نہمہ جرگہ کنبے چہ ہم مٹہ فیصلہ او نہ شوه نو صابر شاہ پور تہ شو۔ او دے سردارانو تہ نے او وئیل! د خدائے پہ خاطر دا جرگے پر پر دی۔ اہمد خان پہ تاسو کنبے د بادشاہی لائق دے۔ ہغہ یو پیر دروند سنجیدہ او صور پماغ خاوند دے۔ او د بادشاہی ددے لوٹے ذمہ واری او چتولو د پارہ خدائے پاک پیدا کرے دے۔ کہ چرے تاسو ہغہ پہ خیلہ خوہنہ او رضا صلاح خیل بادشاہ او نہ مٹی نو د خدائے پہ قہر بہ اختہ شی۔ ددے نہ پس ہغہ د یو نزدو پتی نہ دا ور بشود خید یو قودہ راپرے کرہ۔ او داہمد خان د سر نہ تے تا اوکرہ۔ او ورتہ تے او وے۔ دا د

خداے پاک ستا تاج کری۔ د صابر شاہ د دے کارو ایٹ نہ پس نور و سردارانو ہم
 خیل خیل دعوے پرینرے۔ او د هغه پہ بادشاہی رضاشول۔ او تولو پہ اتفاق د هغه
 بیعت او کرو۔ ولے د حاجی جمال خان دا خبرہ ہم او منلے شوہ چہ د وزارت عہدہ بہ د بارک
 زو پہ قبیلہ او پہ بارک زو کینے بہ د محمد زو پہ قانگہ کینے وی۔

امد شاہ پہ اکتوبر کال سککے کینے پہ قند ہار کینے د پنتو بادشاہ شو۔ د تخت نشینی
 پہ وقت کینے د هغه عمر درویشت کالہ وو۔ امد شاہ بادشاہ خوشو۔ ولے د بادشاہی د
 پارہ خزانہ نہ وہ۔ او د حکومت د کار چلولو او د فوٹ د تنخواہ د پارہ ٹے مہ نہ لزل۔ خودا
 گرانہ ہم هغه تہ خداے پاک اسانہ کرہ۔ پہ دے ورٹو کینے دہ تہ اطلاع ور کرے شوہ چہ د
 نادر شاہ د پارہ د سندھ او پنجاب د باج و خراج رقم راروان دے۔ او دا قافلہ بہ د قندہار
 پہ خوا کینے تیریری۔ دا رقم پہ شیر کینے شل لکہ اشرفی وو۔ امد شاہ دا خیل یو عینی
 امداد او گھلو۔ قافلہ ٹے اونیولہ۔ او رقم ٹے ترلاسه کرو۔ ہمسے ہم پہ دے رقم د نادر
 شاہ د ایرانی امیرانو پہ نسبت د امد شاہ حق زیات وو۔ مگہ چہ ہم دے د نادر شاہ
 وفادار او د هغه اصلی جانشین وو۔ دا رقم هغه پہ خیلو سردارانو او سپاہیانو او ویشلو۔
 او د ملک و قام د بیکرے نور کارونہ ٹے پرے او کرل۔ د امد شاہ دے فیاضی د هغه اثر
 پہ خیل قام باندے دایسے بنہ او پائدار قائم کرے چہ وروستو د هغه د شہرت او نیکنامی
 سبب شو۔ د دے نہ پس امد شاہ خیل لقب "دُرّ دوران" کینسود۔ د غہ وجہ دہ
 چہ د دوی قبیلہ د درانیانو پہ نامہ مشہورہ شوہ۔

د تخت نشینی نہ پس د امد شاہ د ورائندے دوه لوٹے مسئلے وے۔ یوہ غتہ مسئلہ
 د فورے ورے قبیلے پہ یو مزی کینے پیرل او د هغوی نہ یو قام جو رول وو۔ او دو تہ د
 خیل نوی سلطنت اندرونی تنظیم او مضبوطیا۔ دا ولے خبرے د پارہ هخہ بنہ موزون
 وو۔ پہ خیلہ پنتون وو او پہ پنتو کینے لوٹے شوے وو۔ د روپ د ماغ او سرے سینے
 فاوند وو۔ د پنتو پہ غوی بوی بنہ پوہ وو۔ او د پنتو د دودونو، دستورونونہ
 بنہ خبردار وو۔ پہ دے وجہ هغه د پنتو قبائیلو پہ یو مرکز راغونہ ولو۔ او دیوم قام
 حیثیت ورکولو کینے کامیاب شو۔ امد شاہ ورو مپ پنتون وو۔ چہ تلو پنتانہ ٹے د
 عزیز ولی پہ رنگ کینے د یو بل سرہ او گنہول۔ د عزیز ولی او قام ولی کوم خیال چہ امد
 شاہ پہ تولو پنتو کینے پیدا کرو۔ ددہ نہ ورائندے پہ هغے کینے یو پنتون باچا ہم نہ
 وو کامیاب شوے۔

د غورو فکر نه پس هغه دا خبره غوره کړه چه دا اختیار و اقتدار ټولے چینه یو ټاکے ته راغونډول د خطرے نه عالی نه دی - او د سلطنت په انتظام کبڼے د خدا نه زیات مرکزیت پیدا کول د نقصان باعث کیدے شی - په دے عرض هغه دا اراده اوکړه - چه د حکومت په اقتدار کبڼے خپل نور خلق هم شامل کړی - او ټول اختیارات په خپل ذات کبڼے جمع نه کړی - د دے مقصد د پاره هغه ټول اختیارات په دوو حصو کبڼے اوویشل - د قبائیلو اندرونی معاملات او انتظام هغه د هرے قبیلے خپل خپل مشر ته عواله کړو - او هرے قبیلے ته ټے د خپل ټان د پاره د مشر خوښولو حق ورکړو - د دے په بدل کبڼے ټے په هرے قبیلے دا فرض عائد کړل - چه د بیرونی دشمن سره د جنگ په موقع به د بادشاه مدد ته په یو خاص تعداد کبڼے سړی ورکوی - او د دے خدمت په عوض کبڼے به بادشاه هغوی ته اتخواه ورکوی - د دے نه علاوه نور اختیارات چه د ملک او قام د عامو معاملاتو سره ټے تعلق لرلو - هغه ټے په خپل لاس کبڼے اوساتل - او د خپلو اختیاراتو په نفاذ کبڼے به ټے هم د لویو لویو سردارانو نه صلاح و مشوره افستله - عرض په دے دستور که هغه یو طرف ته د قبائیلو سرداران د خپل ټان سره په اقتدار کبڼے شریک کړل - نو بل لور ته هغه په دے ذریعه په پښتو کبڼے د خپل مدد په خپله کولو جذبه هم پیدا کړه - د خپل حکومت د انتظام چلولو په غرض هغه د قبائیلو د سردارانو یوه جرگه مقرر کړه - په دے جرگه کبڼے هغه نهه کسه سرداران شامل وو - کوم چه د نادر شاه په وخت کبڼے دهغه د خاص پښتون فوځ سرداران وو - او د احمد شاه سره ټے په شریکه کارونه کړی وو - په هره معامله کبڼے به ټے د دے سردارانو په مشوره کار کولو - د احمد شاه خیالات ډیر اوچت وو - او د پښتنو د طبیعت موافق وو - هغه به خپل ټان له پښتون بادشاه ویشل - او په هر لوست کار کبڼے به ټے د پښتنو نه د پښتون ولی د جذبے زیر اثر اپیل کولو - دغه وجه وه چه هر چا به د هغه په خبره امانا کوله - او هیچ کله به تر چا انکار نه کولو - د تخت نشینی نه پس هغه د پښتنو د ټولو قبیلو نه د یوے خبرے خواست اوکړو - او هغه دا وو چه " د خدای د پاره ټنگ اوکړی - او یو موخه شی " .

د سلطنت د ابتدائی تنظیم او استحکام نه پس هغه د ټولو قبائیلو د مشرانو یوه جرگه راوبللله - او د هغوی په ټکنبڼے ټے د پښتنو د هغه علاقه د ازادولو تجویز پیش کړو - کومے چه لا تراوسه د ایران او مغل سلطنتونو عصے وے - ټولو مشرانو په دے تجویز امانا اوکړو - اول د غزنی د تسخیر تجویز منظور کړو - په دغه ورځو کبڼے د کابل صوبه دار هم

صغہ ناصر خان وو چہ د نادر شاہ نہ پہ پلینبور کنبے تبتید لے وو۔ او بیا نادر شاہ پہ خپل وخت کنبے دکابل صوبہ دار مقرر کړے وو۔ نادر شاہ د مرکز پہ وخت کنبے دغزنی علاقہ ہم د ناصر خان پہ کورنئ کنبے شامله وه او په پلینبور هم د د حکومت اہمید شاہ چہ د ناصر خان نہ دخپل اطاعت مطالبه اوکړه نغزغہ سرکشی اختیار کړه۔ او خپل شان تے د مغل حکومت ملازم بنکاره کړو۔ په دے کنبے د صغہ مراد خپله خود مختاری حاصلول وو۔ ناصر خان د احمد شاہ د پیغام پہ جواب کنبے د مقابلے تیاری شروع کړه۔

احمد شاہ د غزنی او کابل د تسخیر په اراده راروان شو۔ د غزنی حاکم مقابلہ اونہ کړه۔ بنار تے پرینو۔ ولے ناصر خان پہ کابل کنبے مقابلے ته تیار وو۔ دغه وخت په کابل کنبے د ناصر خان سره د قزلباشو دولس زره فوځ هم موجود وو۔ چہ نادر خان دے پرے بنودلے وو۔ د دے فوځ نه علاوہ ناصر خان د اوزبکو او هزاره قامونه هم په فوځ کنبے بهرتی کړل۔ ولے دے خلغو د احمد شاہ په مقابلہ کنبے د وطن داریٰ په لحاظ د جنگ کولو نه انکار اوکړو۔ احمد شاہ د قزلباشو سره هم د قبائلی خود مختاریٰ وعدہ اوکړه۔ او د دے نتیجہ دا شوه چہ ناصر خان د دغه معمولی مقابلے نه پس پلینبور ته راوتبتید و۔ په کابل د احمد شاہ قبضہ شوه۔

احمد شاہ د ناصر خان په تعاقب کنبے پلینبور ته راغے۔ ولے صغہ په ابا سیند پورے وتو۔ او د پنج هزارے علاقے ته لاړ۔ خوا احمد شاہ هم ورپسے وو۔ د پنج هزارے علاقہ هم د احمد شاہ په قبضہ کنبے راغله۔ ناصر خان لاهور ته اوتبتید و۔ او احمد شاہ د پلینبور د میدانی علاقے ټول پښتانه په خپل حکومت کنبے شامل کړل۔ د دے قبائلیو ته هم صغہ صغہ کورنئ خود مختاری ورکړه۔ کوصه چہ صغہ نورو پښتو قبائلیو ته ورکړے وه۔ په دے باب کنبے د احمد شاہ حال د نورو حکمرانانو په نسبت ډیر سبہ وو۔ احمد شاہ به د پښتنولئ د جذبے ماتحت د دے پښتو قبائلیو سره سلوک کولو۔ او د دے جذبے زیر اثر به دے پښتو قبائلیو هم د صغہ مرستے ته غاړه کینودله۔ احمد شاہ د پلینبور د علاقے ډیر پښتانه هم په خپل فوځ کنبے شامل کړل۔ او بیا د پلینبور نه د لاهور د صغہ په اراده روان شو۔

په دغه ورځو رسککککک کنبے د لاهور گورنر عیات الله خان نومیدہ۔ چہ د ذکر یا خان شوے او د مغل بادشاہ محمد شاہ د لوری نه مقرر وو۔ په اوله کنبے دے گورنر د خپل بادشاہ سره د ذاتی خفکان په وجه احمد شاہ ته د لاهور د صغہ دعوت ورکړے وو۔ خو چہ د احمد شاہ د پیش قدمیٰ نه خبر شو نو د مغل دربار په منتونو او فواستونو د

ہنوی سرہ رضا شو۔ او د احمد شاہ مقابلے تہ تے تیاری شروع کرہ۔ احمد شاہ چہ لاهور تہ اورسید نو پہ شمالا مار باغ کینے دیرہ شو۔ او عیات اللہ خان تہ تے د جنگ نہ کولو او پہ رضا صلاح د لاهور حوالہ کولو پیغام اولیہ لو۔ ولے عیات اللہ خان جے د جنگ نہ تہ صبریہ و۔ اخر رہہ (ارجنوری سن ۱۷۷۵) جنگ او شو۔ عیات اللہ خان دہلی تہ او تستید و۔ او لاهور د احمد شاہ پہ قبضہ کینے راغ۔ دلته ہختہ جمعہ خان (خونیٹکی) خپل گورنر مقرر کرو۔ او د دے مٹا تہ نہ د دہلی پہ تکل روان شو۔

مغل بادشاہ محمد شاہ چہ د دہلی پہ لور د احمد شاہ د پیش قدمی نہ خبر مشونو د ہختہ مقابلے تہ تے د خپل قوی احمد شاہ پہ ماتحتی کینے یو لوئے فوؤخ را اولیہ لو۔ او د احمد شاہ (پہنتون) د ایسارولو پہ عرض د ستاج سیند د گودرونو پہ سبالبنت کینے لگیا شو۔ ولے احمد شاہ دوئی لہ تیرور کرو۔ او چہ دوئی بیا پہ خان پوھیدل۔ نو ہختہ بیا سرھند تہ رسیدے وو۔ او پہ قلا تے قبضہ کری وہ۔ اخر د مغلو او پہنتونو ترمینتہ د سرھند نہ لس میلہ لرے قطب پہ قبلہ د مانک پور پہ مقام جنگ او شو۔ پہ دے جنگ کینے د پہنتونو فوؤخ دولس زرہ وو۔ او مغل فوؤخ د شپیتو زرو نہ ہم زیات وو۔ لس ورخ د دو وارو فوؤخونو ترمینتہ وارہ وارہ جنگونہ جاری وو۔ پہ لسبہ ورخ مغل فوؤخ دیو عامے حملے نیت او کرو۔ او سخت جنگ او شو۔ د حملے پہ ابتدا کینے وزیر قہرال دین چہ د مغل شہزادہ احمد شاہ اتالیق او د دے فوؤخ نگران وو۔ پہ گولی او لکید او مر شو۔ ولے د ہختہ شوئے میر معین الملک (میرمنو) مغل فوؤخ پہ دیرہ زرورتیا او استقامت او جنگولو۔ د بدہ مرغہ د پہنتونو پہ میگزین اور او لکید۔ او دے خبرے احمد شاہ درانے پہ وروستو کیدو ہجور کرو۔ دا د مغل فوؤخ وروستی فتحہ وہ چہ د حالاتو د موافقت پہ وجہ د ہغوی نصیب شوہ۔ خو مغل فوؤخ د پہنتونو د ہیبت نہ داسے بوگنیدے وو چہ د خپل کثرت او فتحے باوجود تے د پہنتونو تعاقب تہ غارہ کنہینبہوہ۔ او دہلی تہ واپس شو۔ احمد شاہ درانی پہ واپس کینے پہ دیرہ جاتو، شکار پور، او ملتان کینے خپل حاکمان مقرر کرل۔ او د ژمی پہ موسم کینے قندھار تہ اورسید۔

د کال سن ۱۷۷۹ پہ پسرلی کینے احمد شاہ د نصرات د تسخیر ارادہ او کرہ۔ ولے دغہ وقت ہختہ د خپل قتل دیو سازش نہ خبر شو۔ د دے سازش مشر ہختہ نور محمد خان علیزے وو چہ د نادر شاہ پہ وقت کینے د پہنتونو د خاص فوؤخ سپہ سالار وو۔ او د نادر شاہ

د مرگ نہ پس ددے لوئے عہدے نہ لرے کرے شوے وو۔ دے سپری د احمد شاہ سرہ پیرہ کینہ ساتلہ۔ اوپہ دے کوشش کینے لگیا وو چہ پہ قہ چل احمد شاہ د میخ نہ لرے کری۔ او د بادشاہی اختیارات پہ خپل لاس کینے واغلی۔ پہ دے مصلحت کینے هغه دقان سرہ نور سرداران هم ملگری کری وو۔ دا ټول هغه سرداران وو چہ د احمد شاہ سرہ ټے بغض لرلو۔ خو نور محمد خان او د هغه ملگری د قدرت او حکومت د ټولو وسیلو نه غافلہ وو۔ ددے سازش راز فرگند شو۔ دا جرم هونکه یولوئے جرم وو۔ پہ دے وجہ نور محمد خان او د هغه ملگرو ته د قتل سزا ورکړے شوه۔ او دا ورومبني پښتانه وو چہ د احمد شاہ په دور حکومت کینے اووژلے شول۔

ددے نه پس احمد شاه پنځویش زره فوځ واخست او په هرات ټے چغه اوویشله د خوارلسو ورځو د محاصرے نه پس هرات فتح شو۔ او د پښتو په سلطنت کینے شامل شو۔ احمد شاه بیا د مشهد د تسخیر په تکل روان شو۔ په مشهد کینے د نادر شاه نسیه شاه رخ مرزا حکمران وو۔ چہ په دغه ورځو کینے د سیستان د یو سردار میر عالم د لاسه هم په دے ښار کینے قید وو۔ د تربت شیخ جام په مقام احمد شاه او میر عالم تر مینځه مقابلہ او شوه۔ چہ احمد شاه په کینے بریالے شو۔ په مشهد د احمد شاه قبضه شوه۔ د قبضے نه پس احمد شاه شاه رخ مرزا د قید نه رااوښکلو او د هغه ټے پیرہ نمانځنه اوکړه۔ او د مشهد حکومت ټے هم هغه ته حواله کړو۔ او د نیشا پور په تسخیر روان شو۔ ددے ښار خلعو د ښار دروازے بند کړے۔ ښار محاصره شو۔ ولے دا محاصره پیرہ اوږده شوه۔ او اخر احمد شاه په وانسیټی مجبور شو۔ په لاره د موسم د ناکړه دود لاسه د هغه فوځ ته لوئے زیان ورپیښ شو۔

۔ او دینے نه زیات سپاهیان ټے تباہ شول۔

د کال ۱۷۴۹ په اخره میاشت کینے احمد شاه د خپل فوځ سره په اباسیند راپورته وتو۔ او په پنجاب ټے د حملے نیت ښکاره کړو۔ دغه وخت کینے د پنجاب گورنر هغه میر معین الملک (میرمنو) وو چہ یو کال اگا هو ټے د مانگ پور په مقام د احمد شاه فوځونو ته شکست ورکړے وو۔ او ددے په بدل کینے د محمد شاه مغلیه د لوری نه د پنجاب گورنر ټاکلے شوے وو۔ میرمنو چہ د احمد شاه د حملے نه خبر شو نو د هغه مقابلے ته راروان شو۔ ولے د طرفینو د خط و کتابت په نتیجه کینے د مغل حکومت د لوری نه د خوارلس لکو روپو خراج ادا کولو لوظ او شو۔ او احمد شاه د جنگ ټه بغیر

قندھار نہ لاپ۔ ددے نہ پس احمد شاہ نیشاپور ہم فتح کرو۔ او د کال سکاہ تر
 ازہ پورے دھغہ د ایرانی فراسان یوہ لویہ حصہ پہ خپل سلطنت کینے شاملہ کرہ۔ ہم
 پہ دغہ ورخو کینے دھغہ امیرانو بلخ او بدخشان یعنی د موجودہ افغانستان تولے قبی
 علاقے فتح کرے۔

پہ کومو ورخو کینے مہ احمد شاہ د فراسان پہ معاملاتو کینے مصروف وو۔ "میرمنو"
 د پنجاب گورنر دھغہ د مصروفیا تو نہ دا فائدہ واضتہ مہ د مقرر باج و خراج درقم
 پہ ادا کولو کینے تے تیل جد شروع کرو۔ پہ دے وجہ د کال سکاہ پہ اخر کینے احمد
 شاہ بیا پہ پنجاب د حملے ارادہ اوکرہ۔ ولے اول تے د خپل یو قاصد پہ ذریعہ د میرمنو
 نہ د خراج د ادا کولو مطالبہ اوکرہ۔ خو خبرہ روغہ نہ شوہ۔ "میرمنو" د احمد شاہ مقابلے
 تہ دلاهور نہ راروان شو۔ او دلاهور نہ پنجویشت میلہ پور تہ د راوی سیند پہ غارہ دیرہ
 شو۔ ولے احمد شاہ د "میرمنو" د مقابلے نہ مان پم کرو۔ او دھغہ د فوٹ پہ شانے خان
 دلاهور تہ اورسولو۔ او پہ شالا مار باغ کینے تے دیرہ اونیولہ۔ میرمنو مہ ددے نہ خبر شو۔
 نو ہغہ ہم پستہ لاپ۔ او پہ بنار کینے قلا بند شو۔ احمد شاہ بنار محاصرہ کرو۔ د محاصرہ
 خلور میاشتہ او بدہ شوہ۔ طرفین د خرخ خوراک د لاسہ تنگ شول۔ اخر میرمنو د خپل
 فوٹ سرہ را اووت۔ او پہ پینتو تے عملہ اوکرہ۔ خو پہ دے جنگ کینے میرمنو د احمد
 شاہ پہ لاس کینے بندیوان شو۔ او د احمد شاہ پہ ورائندے پیش کرے شو۔

احمد شاہ د میرمنو نہ تپوس او کرو مہ کہ زہ ستا پہ لاس کینے کیر شوے وے نوتا
 بہ زما سرہ کوم سلوک کرے وو۔ میرمنو ورلہ اووے مہ نیخ بہ دے دھلی تہ د خپل بادشاہ
 پہ خدمت کینے لیرے وے۔ بیا احمد شاہ ورنہ پوینتہ اوکرہ مہ او س زما نہ دکوم سلوک
 طمخ لرتے؟ میرمنو سمندستی اووٹیل مہ کہ تہ قصاب تے نو اوے وژنہ۔ کہ تاجر تے نو
 لو تے رقم رانہ واخلہ۔ او پریرے دہ۔ او کہ چرے تہ بادشاہ تے نو معافے کرہ۔ احمد
 شاہ د میرمنو پہ دے جواب دیر خوشحال شو۔ او دھغہ د زورورتیا تدبر او اخلاقی بلند
 نہ دیر متاثر شو۔ نو دھغہ سرہ تے دیر سبہ سلوک اوکرہ۔ او ہغہ تے د خپل لوری نہ
 د پنجاب گورنر کو دغہ شان د پنجاب او ملتان صوبے د احمد شاہ پہ حکومت کینے شاملے
 شوے۔ د دھلی شہنشاہ ہم دا خبرہ منظورہ کرہ۔ پہ دغہ ورخو کینے دکسمیر صوبہ
 ہم د احمد شاہ پہ سلطنت کینے شاملہ شوہ۔ او د احمد شاہ سلطنت د ہغہ د زپہ د
 خواہش مطابق وسعت او موند۔ ددے نہ پس ہغہ قندھار تہ راغ۔ او د کال سکاہ

پورے دہلی حکومت پہ اندرونی تنظیم او مضبوطیا کینے گیا وو۔ ولے پہ دغہ ورئو کینے د پنجاب واقعاتو ہفہ یوغل بیا پنجاب تہ پہ راتلو مجبور کرو۔

میرمنو چہ د احمد شاہ د لاسہ د پنجاب گورنر شوے وو۔ د کال ۱۷۵۳ء پہ آخر کینے مرئو۔ او احمد شاہ د خپلو اصولو مطابق دہغہ ماشوم ہئوے د دے صوبے گورنر او ہاکلو۔ او دہغہ مورے دہغہ سرپرست مقرر کرہ۔ ولے پہ دے خیرہ د پنجاب نورو امیرانو خفکان ظاہر کرو۔ او داری کپی او بد نظمی اغارے او کرو۔ د دے بد نظمی پہ وجہ د دہلی د بادشاہ خواہم او عزیز لہ۔ او د پنجاب د قبضے پہ غرض تے یو لوے فوج را اولیبرلو۔ پہ لاهورے قبضہ او کرہ۔ او یو ہالاک فسادی بنیادم ادینہ بیگ تے د دے صوبے گورنر کرو۔ دا ادینہ بیگ د میرمنو یو پخوانے نوکر او دیر سازشی وو۔ او پہ دے فسادونو کینے ہم ددہ لاس وو۔ ادینہ بیگ د میرمنو کونڈہ بچہ قید کرہ۔ او دہلی تہ تے اولیبر لہ۔

احمد شاہ چہ د دے بے لوظی تہ خبر شو نو سہدستی پہ لاهور را اوضت۔ ادینہ بیگ ہنو و مقابلہ او نہ کرہ۔ او پہ بچہ دہلی تہ او تبتیند و۔ احمد شاہ ہم پہ دہ لپسے دہلی تہ روان شو۔ مغل شہنشاہ پہ دے ورہو کینے د خپلو امیرانو پہ لاس کینے یو گوچا کے وو۔ عام اولس د بد عملہ امیرانو د لاسہ ترپوزے راغلی وو۔ د حکومت د اقتدار ماہی نریدلی وہ۔ او ہسے تش پہ نوم پاتے وہ۔ چہ احمد شاہ د دہلی تہ د شلو میلو پہ فاصلہ اورسیدنو دغہ وخت د دہلی دربار امیرانو دروغے پہ نیت د میرمنو ہفہ کونڈہ احمد شاہ تہ د جریگے پہ چول را اولیبر لہ۔ ولے احمد شاہ د دے بے عزتی او کراؤ تاوان او غوشتو۔ او چہ دا ور نہ کرے شو۔ نو ہفہ ور ورائدے شو۔ او پہ جنوری ۱۷۵۷ء کینے تے پہ دہلی قبضہ او کرہ۔ پہ دے موقع د احمد شاہ سپاہیانو دہغہ د مرضی نہ قطعی خلاف د دہلی د خلعو کورونہ اولوہل۔ او د دے سپاہیانو د لاسہ د دہلی اولس تہ ہم ہفہ تکلیف ورپینیں شو کوں چہ اتلس کالہ اگاہو دوی تہ د نادر شاہ د فوج نہ رسیدے وو۔

احمد شاہ پہ دہلی کینے اتال شو۔ او ددہ یو سردار جہان خان د بالہ کرہ قلا فتح کر۔ او د مہرے بنارے اولوہلو۔ بیا د اگرے پہ لور روان شو۔ ولے پہ اگرہ کینے جانت قوم ددہ سختہ مقابلہ او کرہ۔ او جہان خان پہ دوی بری او نہ موندو۔ د دہلی داستو کینے پہ دوران کینے احمد شاہ مغل خپلہ لور د احمد شاہ درانی موی شہزادہ تیمور تہ پہ نکاح ور کرہ۔ او د خلع

لور پہ داج کینے د پنجاب او سندھ صوبے ہم ورکړے۔ او دغه شان په دے صوبو د احمد شاه قبضه مغل حکومت په خپله او منله۔ د دے نه پس احمد شاه قندهار ته روان شو۔ د تلو نه مخکېنې د میرمنو یو ورور د شهنشاه دهل وزیر مقرر کړو۔ او د سندھ او پنجاب حکومت د خپل شوی شهزاده تیمور ته ورکړو۔ او سردار جهان خان د دغه وزیر کړو۔

د اورنگ زیب عالمگیر د وفات نه پس مغل حکومت په ډیره تندئ د زوال په لور روان وو۔ په دے زمانه کینے فوځ په سیاسی معاملاتو کینے تر ډیره حده دهل انداز شوے وو۔ او د اورنگ زیب د بانشینانو د قسمت واک د فوځی امیرانو په لاس کینے وے۔ د الیز د خپلو بد عملیو او بد اخلاقو کبله په خپل منځ کینے د یو بل وینو ته تبری ناست وو د فوځی اسرانو د دے خود غرضی او بے اتفاقی په نتیجه کینے د حکومت اقتدار ته ډیره لویه صدمه اورسیدله۔ ملک په وړو وړو خود مختاره ریاستونو کینے تقسیم شو۔ د مغل حکومت په مقابل کینے غیر مسلم طاقتونو سراو ویستلو۔ او د هخوی په دماغ کینے د خپل قوی حکومت قاشولو خیالات راولپزیدل۔ د نادر شاه خیل او بیا په هغه پس سم د مغل حکومت د امیرانو د نالائقئ او بد عهدئ په نتیجه کینے د احمد شاه پرله پسے خپلو د مغلیه حکومت تش هغه د نوم اقتدار ته هم لویه دیکه ورکړه۔ دغه وجه وه چه د احمد شاه د واپس کیدو سره سمدستی مرهتیا نو په هندوستان کینے او سیکانو په پنجاب کینے اړه کړه پیدا کړو۔

احمد شاه چه د هند نه رخصت شو نو سیکانو په پنجاب کینے په بد امنئ پیدا کولو شروع اوکړه۔ د غرونو نه میدانونو ته را کوژ شول۔ او د پښتو د مقابلے د پاره د فوځی تیاری شروع کړه۔ شهزاده تیمور د دوئی مقابله اوکړه۔ او د دوئی ټولے قلاکائے وران کړه۔ نو د سیکانو فسادونه په دے خبره غتم نه شول۔ مکه چه دوئی به په میدان کینے تینسته اوکړه۔ نو غرونو ته به او تبتیدل۔ او چه شاهي فوځونه به بیرته لارل نو دوئی به بیا هلته شل شروع کړه۔ د سیکانو په لاسولو او فسادونو کینے د هغه ادینه بگ لوڅ لاس وو۔ کوم چه د احمد شاه د مقابلے نه د لاهور نه تبتیدلے وو۔

د سیکانو خپلو اگر چه په ملک کینے بد نظمی پیدا کړی وه۔ ول دغه وقت کینے د دوئی طاقت لا دومره زیات نه وو۔ چه د تیمور شاه د فوځونو مقابلے ته د مخ نیولے وے۔ ول چه احمد شاه قندهار ته اورسید۔ نو لږ وخت پس مرهتیا نو په پنجاب خپله اوکړه۔

د مرہٹیانو دا عملہ د غازی الدین نوے یو امیر بہ مشورہ شوی وہ۔ چہ خپل مٹان تے ددھلی د بادشاہ شاہ عالم پہ زور وزیر اعظم کرے وو۔ او د مرہٹیانو پہ مرستہ د خپل اقتدار قائم ساتلو خواہشمند وو۔ کوم وقت چہ احمد شاہ پہ دہاں حملہ کری وہ دغہ وخت دا غازی الدین د احمد شاہ دویرے نہ تبتیدے او د مرہٹیانو خوا تے نیولی وہ۔

مرہٹیانو پہ پنجاب قبضہ اوکړہ۔ مگہ چہ تیسور کبے د دوی د مقابلے توان تہ وو۔ تیسور د خپل فوج سرہ پہ اباسیند راپورے شو۔ او قندھار تہ راغ۔ احمد شاہ چہ د مرہٹیانو د دے گستاخی نہ خبر شو نو صفحہ د دوی د مقابلے تہ مٹان سٹولو چہ ہفتہ تہ یوہ بلہ واقعہ پاینبہ شوہ۔ دا د نصیر خان چہ د بلوچستان حکمران وو۔ د بغاوت واقعہ وہ۔

د احمد شاہ او نصیر خان ترمینتہ تعلقات چیر خوشگوار وو۔ دا سردار پہ ہفتہ چرگہ کبے ہم شامل وو۔ کومہ چہ پہ اول مٹل د بادشاہ د انتخاب پہ عرض غونپہ شوی وہ۔ نصیر خان د احمد شاہ د بادشاہ کید و سرہ پورہ پورہ اتفاق ہم ظاہر کرے وو۔ او د دے تہ علاوہ د ہندوستان پہ درے وارو عملو کبے ہم د احمد شاہ ملکرے او سبہ وفا دار وو۔ وے چہ مرہٹیانو پہ پنجاب عملہ اوکړہ نو دغہ وخت نصیر خان ہم د خپلے وفاداری نہ واؤریدو۔ او د خپلے خود مختاری اعلان تے اوکړو۔ او چہ کوم وخت دا خبر احمد شاہ تہ اورسید نو صفحہ تے ہل و منلو تہ نہ تیاریدو۔ دغہ وجہ وہ چہ دمگ نہ اول تے ہفتہ تہ د صلح پیغام اولپرلو۔ دا پیغام د احمد شاہ د لوٹے وزیر شاہ ولی خان پہ ذریعہ استولے شوہ وو۔ خونصیر خان صلح غورہ نہ کرہ۔ او د شاہ ولی خان سرہ تے جنگ خونیں کرہ۔

د دوارو فوجونو مقابلہ د مستونگ پہ مقام او شوہ۔ بہ دے مقابلہ کبے شاہ ولی خان تینستہ اوکړہ۔ خونصیر خان د ہفتہ تعاقب او نہ کړو۔ او پہ مستونگ کبے پاتے شو۔ د احمد شاہ د پارہ دا د چیرے بد ناموسی اولوٹے زیان خبرہ وہ۔ نو ہفتہ پہ خپلہ د نصیر خان مقابلے تہ روان شو۔ او د ہفتہ پہ کیپ تے حملہ اوکړہ۔ نصیر خان قلات تہ پہ شا شو۔ او احمد شاہ ہم ورپے وو۔ او بنار تے محاصرہ کړو۔ دا محاصرہ چیرہ او برده او د احمد شاہ د زغم نہ بھر شوہ۔ دغہ وخت احمد شاہ ہم پہ ہفتہ شان گرانہ کبے گیر وو چہ رنگ چہ نادر شاہ د قندھار د محاصرے پہ دوران کبے گیر شوہ وو۔ د احمد شاہ دا تلوسہ وہ چہ دا خبرہ زرفیصلہ شوہ او د مرہٹیانو مقابلے تہ اوزگار شوہ۔ وے بل طرف نہ نصیر خان ہم پہ خپل ہوجہ تینگ وو۔ د محاصرے پہ او برده والی او سختیو تے چہ کار نہ لرلو۔ افرقیصلہ داسے او شوہ چہ نصیر خان د احمد خان بادشاہی پہ مٹان او منلہ۔ او داتے

وعدہ اوکړه. چه د بیرونی دشمن په مقابلہ کښه به بادشاه د امداد د پاره یو خاص فوځ ورکوی. او د دغه فوځ اخراجات به، د بادشاه په ذمه وی. او د بلوڅو د دغه فوځ ته به په کورنو ښارونو کښه کار نه شی اخیست. د دغه په بدل کښه به نصیر خان د شاهی فراج نه معاف وی. د معاهدې د مضبوطیا په غرض احمد شاه د نصیر خان ورپه په نکاح کړه. او چه د ا فیصله او شوه نو احمد شاه قند هار ته لاړ. او هلمته ئه ضروری کارونه سم کړل. او بیا د بولان په دره راووت. او پلیسور ته راغ. د قلات د محاصرې په دوران کښه احمد شاه څه لږ شان فوځ د خپل یو سردار نورالدین په ماتحتی کښه د پنجاب په لور په دغه غرض لیږل وو. چه د دښمن څخه اووهی. خودغه فوځ د مرهتیانو دغه شپیره فوځ سره مقابلہ سو دمنه نه وه کښلی. او په وزیر آباد کښه اقبال شوه وو. احمد شاه په ډیره تندئ په اټک پورے وتو. او د خپل فوځ سره یو ځای شو. او بیا د شمالی پنجاب په علاقہ کښه وړاندے لاړ. او د سهارنپور سره نزدو په جیناپوټے وتو. دلته د هغه په خدمت کښه نواب نجیب الدوله چه د روھیلی (یوسف زو) پښتو سردار وو. او حافظ الملک نواب رحمت خان چه په خټه بریخ پښتون وو. حاضر شول. او احمد شاه د دوی په ملگرتیا کښه د دهلی په لور کوچ اوکړو.

د احمد شاه د راتلو خبر چه د مرهتیانو تر غورځو شو نو د هغوی یو لوی فوځ په جینا راپورے وتو. او د دهلی سره نزدو د «بارلی» په مقام د مرهتیانو او پښتنو مقابلہ او شوه. په دغه جنگ کښه د مرهتیانو یو لوی سردار «د تاجی پتیل» قتل شو. او نور فوځ د «ښکو» نوے یو سردار په ماتحتی کښه تښتہ اوکړه. د دغه فوځ د کومک د پاره د مرهتیانو یو بل فوځ د «ملهار راؤ ښکر» په ماتحتی کښه راغلو. ولے دا فوځ هم د پښتنو د لاسه تالا ترغا او په تښتہ مجبور شو.

احمد شاه د دغه نه پس د خپلو هندوستانی پښتنو مرستیالو نوابانو په ملگرتیا کښه د دهلی ته لاړ. غازی الہین وزیر چه د احمد شاه د راتلو نه خبر شو نو هغه ډیره ویرے واخست. او د سورج مل جایت سره ئه په اکره کښه پناه واخستہ. احمد شاه په دهلی قبضہ اوکړه. او د علاقے انتظام ئه درست کړو. بیا ئه په دهلی کښه څه لږ شان فوځ پرته ښودو او د نور فوځ په مدد ئه د گنگا او جینا سیندونو تر مینځه ټوله علاقہ فتحه کړه. او د دهلی نه درے او یا میلہ لرے د انوپ ښار پورے اورسید. او د برسات د تیرولو په غرض د خپلو فوځونو سره هم دلته ډیره شو. په دغه مقام د فرخ آباد نواب احمد خان

بنگنی ہم دھپل شہر زہ فوچ سرہ دھختہ پہ خدمت کنبے حاضر شو۔ او داودہ نواب شجاع الدولہ ہم دلس زہ فوچ سرہ را اورسید او دشاہ پہ کومک اودرید۔ پہ دے چول د سنگلہ تراخہ پورے د شمالی ہند تہول لوٹے لوٹے مسلمانان حکمرانان د احمد شاہ پہ مرستہ دھختہ سرہ اوڑہ پہ اوڑہ اودریدل۔ او تہولو پہ شریکہ د احمد شاہ پہ قیادت کنبے د ہندوستان زمکہ د مرہتیانو د وجود نہ د پاکولو ارادہ اوکڑہ۔ او داٹے کلکہ وعدہ اوکڑہ چہ ددے وطن استوگن ددے لوپ مارو د تاختونو او لوٹونو نہ د ہمیشہ پارہ فلاصول پکاری۔

د مرہتیانو ددے ذلیل شکستونو نہ چہ کوم وقت د مرہتیانو «پیشوا» پہ پونا کنبے خبر شو نو صفحہ د ہیر قہر نہ لکہ دمار تاؤ راتاؤ شو۔ او قسم تے اوخوریہ تر شو د احمد شاہ نہ ددے شکستونو بال وا نہ غلم او دھند نہ د باہر ذیلہ ورکہ نہ کیم او د دہلی تخت خیل لاس تہ رانہ ولہم۔ تر صفحہ بہ آرام او نہ کیم۔ پہ دے غرض ہفتہ عین د برسات پہ موسم کنبے یو عظیم فوچ د خیل ٹوی بسواس راؤ، او د خیل تربور سدایشور بہاؤ پہ ماتحتی کنبے د دہلی پہ لور او لیرلو۔ ددے فوچ سرہ د ابراہیم خان کردی پہ ماتحتی کنبے لویہ توپ خانہ ہم وہ۔ او چہ ٹہ وقت دا فوچ اگرم تہ اورسید نو سورج مل جات پہ ہم د خیل دیرش زہ فوچ سرہ د دوی ملگرے شو۔ او پہ لارہ کنبے ہیر راہپوت ہم د دوی سرہ شامل شول۔ دا فوچ چہ مہرے تہ را اورسید نو غازی الدین ہم ورسرہ شو او بیا پہ ہیر کرو فراو شان و شوکت کنبے دہ جنکو، او ملہاراو د قوتونو سرہ یوٹاے شو۔ پہ دے ورخو کنبے احمد شاہ د جینا پہ یلے غارتے پروت وو۔ د برسات پہ وجہ پد سیند پورے وتل کران وو۔ تاکہ دغہ وقت مرہتیانو پہ، دہلی حملہ اوکڑہ۔ پہ دہلی کنبے د احمد شاہ د لوری نہ یعقوب علی خان مہمنزے دقہ لہر شان فوچ سرہ موجود وو۔ دھختہ د پارہ د مرہتیانو ددے پچ میرو مقابلہ کرانہ وہ۔ نو پہ بنار د مرہتیانو قبضہ راغلہ۔ ددہلی بنار دوی بیا سبہ لوٹا کرو۔ ددہلی نہ پس تے پہ «کنچپورہ» ہم قبضہ اوکڑہ۔ دلته ہم د پستوٹہ لہر شان فوچ د نواب نجابت خان پہ ماتحتی کنبے موجود وو۔ چہ پہ ہیرے بہادری تے د مرہتیانو مقابلہ اوکڑہ۔ او تہول اووڑے شو۔

ددے نہ پس د مرہتیانو سردار «بھاو» دا ارادہ اوکڑہ چہ ددہلی پہ تخت د پیشوا ٹوٹے «بسواس راو» کنبینوی۔ خو دا ارادہ تے پہ دے غرض ملتوی کرہ چہ اول د احمد شاہ سرہ خبرہ رنول پکاری نو پہ دے وجہ تے دہ شاہ عالم عالی کوہر «مغل

بادشاہ ہونے شہزادہ « جوان بخت » د نوم د پارہ د دہلی پہ تخت کبھی نولوا او نواب شجاع الدولہ والی اودھ نے چہ د احمد شاہ پہ ملگرو کینے او دھفتہ سرہ موجود وو۔ دھفتہ پہ غیر حاضری کینے پہ دے غرض د جوان بخت وزیر مقرر کرو چہ احمد شاہ پہ شجاع الدولہ بدگمانہ شی۔

د دہلی او کنبپورے د واقعا تو نہ چہ احمد شاہ خبر شو نو ہفتہ د مرہتیا نو سرہ دیو فیصلہ کن جنگ پہ غرض راروان شو۔ خود ہفتہ او مرہتیا نو ترمینجہ د جینا سیند وو۔ چہ د برسات پہ وجہ پہ تو پونو بھیدلو۔ ولے د خوش قسمتی نہ پہ دے موقع ناسا پہ سیند پرے وتو۔ او احمد شاہ د دے نہ فائدہ و اخستہ۔ پہ اس سورشو او دھیلے محافظ دستے سرہ پہ دک سیند و رکھ شو۔ نور فوج ہم د دوی تقلید او کرو۔ مرہتیا نو پہ دے حال کینے پہ دوی گولہ باری شروع کرے۔ ولے د احمد شاہ داراک پہ ورائدے د مرہتیا نو گولہ باری بے کارہ شو۔ او د پبنتو فوج پہ دک سیند راپوے وتو۔ او سدستی نے پہ مرہتیا نو دا سے عملہ او کرے چہ ہغوی ایلہ د پان پت پہ میدان کینے ساہ و اخستہ۔ او خپل کیپ نہ نے د حفاظت پہ غرض ہار چا پیرہ خند فونہ او کنستل۔ احمد شاہ ہم پہ دوی پے پانی پت تہ راغ۔ او د دوی نہ یو شو میلہ لرے پہ یو موزون مقام نے خپل کیپ قائم کرو۔

د احمد شاہ او دھفتہ دھندوستانی ملگرو فوجی طاقت د مرہتیا نو پہ مقابلہ کینے نسبتاً دیر کم وو۔ نو ہفتہ د مرہتیا نو سرہ د سدستی پنجد اچول پہ جنگی نقطہ نگاہ سرہ موزون او نہ گھنل۔ او داکوشش نے شروع کرو چہ داضری حیلے نہ اول مرہتیا دھوراک د لاسہ تنگ کری۔ او دیر پہ کینے د ولور و نہ مرہ کری۔ پہ دے غرض ہفتہ د مرہتیا نو درسد رسائی پہ لارو کینے خپل شو کئی مقرر کرے۔ او دھغوی درسد بندولو پہ مقصد کینے تر دیرہ حدہ کامیاب شو۔ اگرچہ مرہتیا نو ہم د احمد شاہ درسد پہ بندیز کینے تھ کینے نہ کولو لیکن پہ دے باب کینے د مرہتیا نو پہ نسبت د احمد شاہ کوشش دیر کامیاب وو۔ او ہفتہ دا غورہ او گنلہ چہ ترمینکن حدہ لوٹ جنگ تہ تال ورکول پکاری۔ داحالت تر درے میاشتو جاری وو۔ پہ دے مودہ کینے بہ ہرہ ورخ د مرہتیا نو او پبنتو ترمینجہ وارہ وارہ جنگونہ کیدل۔ نو فیصلہ کن جنگ یو ہم نہ وو شوے۔ دے حالات یواہ مرہتیا نہ وو ستومانہ کری بلکہ د احمد شاہ ہندوستانی ملگری ہم پہ دے تنگ شوی وو۔ او ہغوی بہ د احمد شاہ نہ دیو فیصلہ کن جنگ تقاضا کولہ۔

ولے احمد شاہ بہ ہر وقت ہفوی تہ ادا وٹیل چہ دانجکی معاملات دی اودجنگ د اصولو مطابق بہ فیصلہ کیری۔ تاسو پہ دے کارکنیے غرض صہ لری۔ دجنگ بہ حقلہ د احمد شاہ دایلیسی دیرہ کامیابہ وہ۔ بناغلے قاضی عطاؤ اللہ خان مرحوم دیوانگریز مؤرخ ایلفنسٹن بہ حوالہ وائی چہ " اگرچہ د درانو فوٹخ ہم دغرخ غوراک دلاسه دیر تنگ وو۔ ولے د احمد شاہ د صبر، بیداری او تحمل بہ وجہ بہ دیر مشکلات حل کیدل۔ او چونکہ د ہول لسنکر پہ ہفتہ باندے اعتاد وو۔ او ہفتہ بہ دخیلو ہندوستانی ملگروسہ د دیرے ترمی او فوش غلٹی سلوک کولو بہ، دے وجہ د ہفتہ بہ کیسپ کینے بھیج قسم بے ارای او بد دلی نہ پیدا کیدہ۔ مگر د دے بہ مقابلہ کینے د مرہتیانو فوٹخ وو چہ د جنگ د مصیبتونو نہ بے موصیے شوتے وو۔ شکہ چہ ہفوی بہ ددے ہولو مصیبتونو او کراؤنو الزامونہ پہ خیلو کماندارانو لکؤل۔

د مرہتیانو لسنکر یواے د غوراک دلاسه تنگ نہ وو بلکہ ددوی پہ کیسپ کینے د غلاظت او گندگی ہم دیرہ پریوانی وہ۔ او ددے دلاسه ہم دوی دیر تنگ شوی وو۔ دغہ وجہ وہ چہ د مرہتیانو سردار بھاؤ شوٹلہ د نواب شجاع الدولہ پہ ذریعہ د صلح کوشش او کرو۔ ولے ہرقل بہ داکوشش د نجیب الدولہ پہ وجہ ناکامیاب شو۔ ہفتہ بہ دا وٹیل چہ د شاہ درانی د تلو نہ پس بہ مرہتیان پہ قبرونو کینے ہم زمونر ہدیوکی پرے بزدی۔ او ددے نہ بغیر بلہ شہ چارہ نشہ۔ چہ یا مرہتیان زمونر دلاسه تباہ شی او یا پہ دے کوشش کینے موبن پہ خیلہ تباہ شو۔ د نواب نجیب الدولہ دا خیال بلکہ درست وو۔ کہ چرے پہ دے موقع مرہتیانو سرد صلحہ شوتے وے نو پہ لہرہ موہ کینے پہ ہول ہندوستان باندے د ہفوی قبضہ شہ لے نہ وہ۔

اخرچہ مرہتیان د ولور و او پریوانہ گندگی او غلاظت د بد بویی دلاسه تر پوزے راغلل نو پہ ۶ جنوری ۱۷۶۱ء ہولو سردارانو د فیصلہ کن عملے ارادہ او کرہ۔ دغہ وقت د مرہتہ فوٹخ سالار اعلیٰ بھاؤ پہ نیہ شپہ کینے پہ خیل لاس او پہ خیل قلم پہ یو پرزہ د شجاع الدولہ پہ نوم دا پیغام را اولیرلو۔ " اوس پیالہ جی تر جی چکہ شوی دہ او یو قاشکے پہ کینے نورنہ ٹائیبری۔ کہ درنہ شہ کیدے شی نو دغہ وقت دے" ولے او بہ اوس د ورفہ اوریدلے وے۔ ددے خط سرہ سم شجاع الدولہ تہ دخیلو خبرانو دلوری نہ د مرہتہ فوٹخ د پیشقدمی خبر را اور سید۔ شجاع الدولہ سہدستی د احمد شاہ خیل تہ روان شو۔ دغہ وقت بادشاہ اودہ وو۔ او د ہفتہ اس زین کرے تیار دخیس نہ بہر ولد

وو۔ شجاع الدولہ بادشاہ تہ دمرہتیا نو دپیش قدمی اطلاع وکرہ۔ بادشاہ سمدستی پہ اس سورشو اوشجاع الدولہ سرہ دکیسپ نہ بھر را اووتلو۔ دغه وخت دیو نوکر پہ لاس کینے پیلیم وو۔ بادشاہ بہ پیلیم خنبلو اوشجاع الدولہ سرہ بہ تے خبرے کوئے۔ بادشاہ پہ خپلو سترگو ہم ددشن فوختوہ اولیدل۔ بیا تے خپل لبکر تہ دتیاریدو حکم وکرہ۔ دغه وخت وروستے پھر وو۔ پہ دے وخت کینے دوارو لبیکرو دجنگ د پارہ ٹانونہ تیار کرل۔

پہ ۷ جنوری ۱۷۶۱ء سحر وختی دمرہتیا نو سالار بھاؤ دخیل لبکر ترتیب مکمل کرو۔ پہ خپلہ پہ ہاٹی سورشو۔ او پہ ڀیرہ دبدبہ کینے تے خپل فوخت تہ دخیل حکم وور وکرہ۔ او پہ اولہ عملہ کینے دمرہتیا نو فوخت دپنبتنو پہ بنی ارخ ورننوتو۔ او ڀیر ورنندے شول۔ او نزدو وہ چہ کپتہ تے کرے وے۔ وے دغه وخت احمد شاہ خپل غاصی فوخت ددوئی مدد تہ اولیرلو۔ دا ددے جنگ ڀیر نازک وخت وو۔ مرہتیاں پہ ڀیرے بہادری جنگیدل او کہ لبر شان تھیک شوے وے نو کپتہ بہ تے کری وہ ٹکے چہ دوئی دپنبتنو بنے ارخ رالاندے کرے وو۔ اوکسی ارخ تے ددشن سرہ پہ تول برابر وو۔ پہ دغه وخت کینے دمرہتیا نو سالار اعلیٰ دپیشوا ٹوئے، وسواس راو، ژوبل شو او پہ دے خبرہ دمرہتیا نو زرونہ پرے وتل۔ او د «کرنل میلسن» پہ الفاظو کینے «ہرکلہ چہ دوئی دیو بادشاہی دکھلو پہ خیال جنگیدل نو دوئی تہ پکار وو چہ پہ دے جنگ کینے تے بھیج کوتاہی نہ وے کرے۔ لیکن دخیل سردار پہ مرگ دھغوی زرونہ دا سے مات شول چہ پہ یو دا سے وخت کینے تے دھندوستان بادشاہی پرینوہ چہ بلکل دھغوی لاس تہ راغلی وہ»

د احمد شاہ دے غاصی فوخت دپنبتنو دبنی ارخ او دمیخ فوخت تہ ڀیر قیستی امداد اورسولو۔ ددوئی پہ مدد دھغوی زرونہ غت شول۔ او د زمرہ پہ شان پہ مرہتیا نو ورپرے وتل۔ داصلہ ڀیرہ دلرے برے وہ۔ دے عملہ پہ اول کینے مرہتہ فوخت دپیش قدمی نہ ایسار کرو۔ او بیا تے پہ تینستہ مجبور کرو۔ دمرہتیا نو تول لوئے لوئے سردار اووڑے شول۔ ددوئی پہ مرگ دمرہتہ عام فوخت دا سے وارخطا شو چہ تینستہ تے او کرہ۔ او پنبتنو پہ دوئی پیسے بلدے رانیکلے او تر دھلی تے اوزغاول۔

د دوارو توریا لو فرقو دے عظیم الشانہ جنگ دمرہتیا نو د طاقت دھغوی د عروج غرور او تکبر پہ دا سے مسرت ناکہ طریقہ خاصہ اوکرہ۔ چہ ہغوی تر ڀیرے مودے بیا دسراو پتولو قابل پاتے نہ شو۔ دھغوی د فولادی ارادے خاوند تھولواکے پیشوا، د

دے شکست او ناکامی زہ لڑونکے واقع پہ زہ داسے ژوبل کرو چہ تخت و تاج تے پرے
 بنود۔ او د مایوسی پہ سیند کینے چوب د فکرونو پہ تال شپہر۔ میاشے او زانگید و۔
 او بیا دارمانونو نہ چک زہ سرہ دنیا نہ رخصت شو۔ د زوروتیا او بہادری کومہ
 جے مثالہ نبونہ چہ مرہتیا نو پہ دے جنگ کینے پیش کرہ۔ ہخہ ددے نہ مخکینے چرے ہم
 دوئی نہ وہ پیش کرے۔ ولے کوم ذلیلہ شکست تباہی او بریادی چہ د پینتو د لاسہ د
 دوئی پہ نصیب شوہ۔ ہخہ ہم پہ خیل نوعیت کینے جے مثالہ وو۔ پہ ہول ہندوستان
 باندے دجا دشرکت نہ بغیر د مکرانئی خوب چہ د ویرے مودے نہ دوئی لیدلو ہخہ
 دسترگو پہ رپ کینے یو پریشان خوب ثابت شو۔ او د پانی پت پنچوس مربع میلہ پلن
 میدان ددوئی پہ جے شمارہ مرو پت شو۔ پہ ہول ہندوستان کینے ددے جنگ شہرت
 خورشو۔ پہ ہول مرہتہ قام کینے بہ داسے یو کورہم نہ وو۔ چہ پہ خف کینے بہ چا
 د خیل پلار، ورور یا غاوند ویر نہ وی کرے۔ پہ زرگونو مرہتہ بگیلی سیاہیان بہ تر
 مودو مودو پورے بر بند لغز او نہر نہور گر خیل۔ او پہ خیرونو او خواستونو بہ
 وقت تیرولو۔ پہ بل لور د پینتو پہ لاس ویر مال و اسباب او سازو سامان راغے۔ دجواہر
 اوقیتی سازو سامان او توپ خانے نہ علاوہ دوہ لکہ غویان، پہ زرگونو اوسبان، پنچہ
 سوہ ہاتیان او پنچوس زہ اسونہ د مرہتیا نو نہ پینتو اونول۔ د ہندوستان پہ تاریخ
 کینے دصہا بھارت د جنگ نہ پس د پانی پت دا جنگ د تولو نہ لوٹے جنگ کینے شی۔ پہ دے
 جنگ کینے د پینتو فوج پہ یو ٹلو بیتت زہ سورو او اتہ دیرش زہ پیادہ سیاہیانو
 مشتمل وو۔ د ہندوستان روہیل ریوسف زی) او بگنیں پینتہ تہول دا محمد شاہ پہ
 مرستہ جنگیدی وو۔ د مرہتیا نو فوجی طاقت پہ یونیم لک پیادہ سیاہیانو او پنچوس
 زہ سورو مشتمل وو۔ او ہول مرہتیاں وارہ زاگہ او زبئی پنچہ لکہ حساب شوی وو۔
 د پانی پت دا جنگ د خیل اہیت لہ ہخہ ویر د فیصلے جنگ وو۔ پہ دے جنگ کینے
 کہ مرہتیاں کامیاب شوے ولے نو پہ ہول ہندوستان باندے د ہفوی د حکومت پہ
 قائمید و کینے بل ہمیخ بندیز نہ وو۔ او د انگریزاتو د پارہ بہ چہ پہ دغہ ورخو کینے تے
 پہ بنگال او مدراس کینے نو ابادی قائمہ کری ولے۔ دا نہ وہ ممکنہ شوی چہ ددے لوٹ
 مارو د لاسہ ہم پاتے شوے ولے۔ ولے ویرہ مودہ پس چہ مرہتیاں بیا پہ جزوی طور د
 قہل اقتدار پہ حاصلو کینے کامیاب شول۔ نو دغہ وقت انگریزان دومرہ مضبوط شوی
 وو چہ نہ صرف ددوئی دیکہ تے زغیل شوہ۔ بلکہ ہر دشمن تہ تے دیکہ ہم ورکولے

شہوہ۔ پہ دے بنا دا وٹیل بہ جے ٹھایہ نہ وی چہ پہ ہند کینے دا احمد شاہ ابدالی دے عظیم
فقیہ دا انگریزا نو حکومت تہ لارہ صفا کرہ۔ او دا احمد شاہ د یوے لوٹے سیاسی غلطی تو لہ
فائدہ انگریزا نو تہ او وتلہ۔

د فتی نہ ہی احمد شاہ د دہلی تخت بیا دوبارہ مغل بادشاہ تہ او سپار لو۔ اونجیب
الدولہ تے دھختہ وزیر اعظم مقرر کرو۔ ولے دا دا احمد شاہ یوہ لویہ سیاسی غلطی وہ۔
پہ دے زمانہ کینے مغل حکومت ہسے پہ نوم پاتے وو۔ پہ دے حکومت کینے دھیچاد
مقابلے توان نہ وو۔ د حکومت د کمزوری او بد نظمی پہ وجہ دھرے صوبے حاکم ٹان
لہ بادشاہ وو۔ دا حاکمان بہ پہ خپل میٹھ کینے یو بل تہ مو اخیدل۔ او جنکیدل۔ پہ دا سے
حالات کینے چہ دھند دا ور دے استوگنے او عیش و عشرت پہ وجہ د مغلو ہختہ چوانی
وینہ زہرہ اوسرہ شوی وہ۔ دا سے کمزوری او عیاش او بے بنیہ خلقو تہ دھند وستان
د حکومت نظام ورسپارل دا احمد شاہ یوہ لویہ سیاسی غلطی وہ۔ ہختہ تہ پکار وو چہ
ہند وستان تے پہ خپل سلطنت کینے شامل کرے وے۔ او د بابر پہ شان پہ خپلہ پہ دہلی
کینے پاتے شوع وے۔ او د قندھار او افغانستان صوبے تے خپلو اعتمادی امیرانو اوسر دارانو
تہ ور کرے وے۔ دا خبرہ بہ یواختہ دا احمد شاہ او پینتو د پارہ بنہ نہ وہ بلکہ دھند وستان
د یولو قامونو د پارہ بہ بنہ وے۔ دا احمد شاہ نہ اگاھو ہم پہ ہند باندے پینتو سلطنت
کرے وو۔ دا اٹل بہ ہم د مغلو نہ دا سلطنت بیا پینتو تہ منتقل شوع وو۔ او دا سے
ٹوٹلہ ورناندے ہم شوی وو۔ ولے احمد شاہ دا سے او نہ کرل۔ ہختہ د دہلی د تخت نہ د
خپل پینتو چوانی بوٹی غورہ گھنل۔ او چہ دا غرونہ او کافی بوٹی ورلہ وریاد شول نو ہختہ
د دہلی تاج و تخت او د ہند عظیم الشان سلطنت تھیر کرو۔ او د پینتو چوانی بوٹی تہ
بیا وروان شو۔ د سرھند، پورے علاقہ تے چہ دا د ورناندے نہ ہختہ پہ خپل سلطنت
کینے شاملہ کری وہ۔ د خپل سلطنت سرہ او گنڈلہ۔ او بیا د کال سلطنت پہ سپرلی کینے قندھار
تہ لار۔ پہ سرھند کینے ہختہ زین خان مہمند او پہ لاسور کینے بلند خان خپل حاکمان
مقرر کرل۔

بانی پت خود مرہتیا نو طاقت تریرے مودے ختم کرو۔ ولے د سیکانو حالت د
دوئی نہ جدا وو۔ سیکان بہ چرے ہم پہ میدانی علاقہ کینے جنگ تہ نہ اودریدل۔ او
غرونو تہ بہ تبدیل۔ ولے چہ شاہی فوجونہ بہ بیرتہ لارل نو دوئی بہ بیا د غرونو تہ
راہنکتہ شول۔ او لوپت مار او بد نظمی بہ تے شروع کرہ۔ چہ احمد شاہ دھند نہ قندھار

تہ لارہ نو سیکانو بیا پہ پنجاب کینے ناتار جو رکرو۔ او احمد شاہ د دوئی د تابیا پہ غرض بیا پہ کال ۱۷۶۳ء کینے پنجاب تہ پہ راتلو مجبور شو۔ دا د احمد شاہ د ہنہ سیاسی غلطی نتیجہ وہ کومہ چہ ہفتہ د پانی پت د جنگ نہ پس د دہلی سلطنت مغلو تہ بیا پہ دوبارہ ور سپار لو کینے کری وہ۔ پہ دغہ موقعہ کہ کم از کم ہفتہ د خپل سلطنت صدر مقام لاهور مقرر کرے وے نو ہفتہ بہ ددے ٹاٹے نہ د مغل افغانی صوبو حفاظت او نگرانی ہم کولے شوہ۔ او پہ پنجاب کینے ہم سیکانو دومرہ عروج او طاقت نہ و حاصل کرے چہ وروستو پہ خپلہ د احمد شاہ د پارہ د پوتے تکلیف باعث او د ہفتہ د جانشینو د پارہ ٹے د ناقابل تسخیر طاقت میثیت او موندلو۔

غرض پہ کال ۱۷۶۳ء کینے احمد شاہ د سیکانو د سرکوبی پہ غرض پنجاب تہ راغے۔ دغہ وقت سیکانو د امرتسر سرہ نزدو «جنہ یالہ» محاصرہ کری وہ۔ ولے چہ سیکان د احمد شاہ پہ راتلو خبر شول نو د جنگ نہ بغیر او تبتیدل۔ احمد شاہ د دوئی پہ تعاقب کینے لارہ او د لدھیانے سرہ ٹے راگیر کرل۔ او داسے ٹے او ٹکول چہ پنجو نیش زہ ٹے مرہ کرل۔ او پہ خپل خیال کینے ٹے د سیکانو طاقت ختم کر و۔ پہ سیکانو کینے دا واقعہ د «کلو گھارہ» یعنی قتل عظیم پہ نامہ مشہورہ شوہ۔ ددے نہ پس احمد شاہ د سیکانو د بیخ کنی او د علاقے د انتظام پہ غرض پہ پنجاب کینے پاتے شو۔ او خپل سرداران ٹے د سیکانو پہ تعاقب کینے اولیرل۔ دا پیرہ سیکان دیر بد بد او وھلے شول او دقہ وقت د پارہ د هغوی د مغزو نہ د پنجاب د بادشاہی خیال او وتلو۔

احمد شاہ لا پہ سر ہند کینے و و چہ ہفتہ پہ قندھار کینے د بغاوت نہ خبر شو۔ پہ دے وجہ ہفتہ پہ دیرے تندئ قندھار تہ روان شو۔ او پہ دیر کر او قندھار تہ اور سید۔ ولے د رسید و سرہ ٹے ہولے لایجے او کشالے زرت زرہ اوارے کرے۔ پہ کال ۱۷۶۴ء کینے ہفتہ د ہرات پہ خواوشا کینے د ایماکو بغاوت سو رکرو۔ ولے سیکانو د احمد شاہ د تلو نہ پس بیا سر او چت کر و۔ ٹھلو نیت زرہ فوٹے جمع کر و۔ او پہ سر ہند ٹے حملہ او کرہ پہ جنگ کینے د سر ہند حاکم زین خان مہمند او وڑلے شو۔ دا اٹل سیکانو د سر ہند قصو، مامیر کوتلے علاقے ہولے اولوتلے۔ او پے شمیرہ پبتانہ ٹے او وڑل۔ احمد شاہ چہ د قندھار د معاملونہ فارغ شو نو د سیکانو پہ نیت بیا پہ کال ۱۷۶۴ء کینے پنجاب تہ راغے۔

پہ پنجاب باندے د احمد شاہ دا اخری حملہ وہ۔ دا اٹل ہم ہفتہ د سیکانو بنہ غور و نہ تا و کرل۔ ولے دا پیرہ ہفتہ د سیکانو سرہ د روا دارے پہ پالیسی او چلید و۔ پہ

دے ورھو کڻيے د سيگانو يو سردار چه الهما سنڱه نوميدو په يو جنگ کڻيے مکر فتار شو۔ او د احمد شاه په خدمت کڻيے پيش کړے شو۔ احمد شاه د دے سيک د زړورتيا، قد قامت او شکل و شباہت نه چير متاثر شو۔ او دے څے د سرهند ماکم مقرر کړو۔ دغه الهما سنڱه وروستو د پټياله درياست باني شو۔ وکے د سيگانوشر دا ځل هم دفع نه شو۔ سيگان په دے باب کڻيے چير سپين سترگي وو۔ چه احمد شاه بيرته لار نو دوي بيا د غرونو نه رانښکته شول۔ او درهتاس پورے ټوله علاقه څے لوټ کړه۔ او په ټول پنجاب کڻيے څے بد نظمي پيدا کړه۔ احمد شاه بيا د پنجاب تک کولو چه په دے موقع په ايراني خراسان کڻيے بغاوت او شو۔ دا بغاوت د شاه رخ مرزا ځوي نصرالله مرزا کړے وو۔ دا بغاوت د احمد شاه ځوي شهزاده تيمور د نصيرخان بلوچ په مرسته ختم کړو۔

احمد شاه د ۱۷۶۴ء نه ناجوره وو۔ د هغه طاقت اوس ورځ په ورځ په کميدو او صحت څے په پرے وتو وو۔ پرله پسے فوځ کشيو او په يو ځه نحت د هغه په صحت چير خراب اثرات کړي وو۔ اوس هغه د سلطنت کارونو ته پوره پوره توجه نه شوه ورکولے۔ نو هغه خپل ټول هغه سرداران راجع کړل کوم چه د حکومت په کار کڻيے د هغه سره ملگري وو۔ په دے جرگه کڻيے د خپل جانشين په ډول د خپل ځوي تيمور نوم پيش کړو دا تجويز دغه بحث نه پس ټولو اميرانو او منلو۔ او ټولو اميرانو شهزاده تيمور سره د وفاداري قسبونه او کړل۔ د دے نه پس احمد شاه دارام په غرض دکوه سليمان د غرونو په لړ کڻيے د اټک زو په علاقه کڻيے د طوئي غره ته لار۔ دا ځل د قندهار په نسبت زيات سوړ او اب و هو څے خوشگواره ده۔ دغه ځل د هغه هغه بيماري چه د کال ۱۷۶۴ء نه پرے کليدلي وه۔ زيات شوه۔ او اخر هغه د دے بيماري نه په کال ۱۷۶۴ء کڻيے د مرغی په مقام د پنځويشت کاله حکومت نه پس وفات شو۔

احمد شاه د چير پاکيزه او نښو ځويونو غاوند وو۔ هغه په لوظ پوره او په معامله کڻيے کره وو۔ د پښتون ازادي او خوشحالي هغه د خپل ژوند مقصد گرزولے وو۔ د هغه په خيال کڻيے هغه ټول خلق پښتانه وو چا چه به پښتو ويله۔ او ځان ته به څے پښتون وئيلو۔ د هغه لوټے صفت دا وو چه هغه د پښتنو ټول قبائل د قام ولي، او عزيز ولي په مزي کڻيے او پيرل۔ او د هغوی نه څے يو قام جوړ کړو۔ د هغه ساده او بے تکلف ژوند د خلقو په زړونو کڻيے د هغه مينه پيدا کړي وه۔ هغه ته به خلق په چيرے اسان تيا رسيدلے شول۔ د انصاف په وخت کڻيے به هغه د چا مخ ملازه نه کوله۔ او چرے به د هغه د فيصلے خلاف د شکايت

موقعہ طرفینو ته نه پیدا کیدله - هغهٔ په یو وخت کبته هم د مختلفو پښتو قبایلو سره خپل تعلق ته وو پرته نبودله - د قبایلو ترمینځه به ټی د یو معمولی پښتون په حیثیت د هغوی د ماتو کولو و فیصله کوله - هغهٔ به تل د پښتنو قبایلو نه د قام ولئی او عزیز ولئی په نامه د مرسته اړیل کولو - او په دے کبته به هغه همیشه کامیاب وو - د هغهٔ خپله ژبه او د ټول قام ژبه پښتو وه - د عزیز ولئی لفظ د هغهٔ د زمانے یادگار دے - هغهٔ د ډیر لوړ همت خاوند مستقل مزاجه او مدبر بادشاه وو - د خپلو کارنامو له کبله ټی د ایشیا په بادشاهاؤ کبته خپل ټان له د ډیر عزت او احترام مقام پیدا کړو - هغهٔ د قام چوڼ شوی بادشاه وو - او د ټول قام مرسته ورته حاصله وه - هغهٔ به خپل رعیت کبته هر دل عزیز وو - هغهٔ د ملی وحدت یو زبردست مبلغ او لوټی صوب وطن وو - د وطن غرونه هغهٔ د هندوستان په شاہی محلاتو غوره کړی وو - لکه چه وائی ټی

د دهلی تخت هیر ووه، چه رایا د کرم

ژماد بنکلی پښتون خوا د غرو سرونه

هغه نه صرف یو بادشاه وو - بلکه د پښتو ژبے یو سببهٔ شاعر او علم دوست انسان وو - د شعرونو یو دیوان ټی موجود دے هغهٔ ته به د یو ولی الله په نظر کتلے شول - او مقبره ټی تر اوسه پورے د عامو نخلو زیارت گاه دے - د خپل ذاتی اخلاقو او انتظامی قابلیت په وجه د هر چا دستاویز وړ وو - او د « کرنل میلسن » په الفاظو کبته هم د هغهٔ غاړے لائق دے کومه چه د هغهٔ په قبر ولاړه ده -

احمد شاه درانے د یو دبدے خاوند وو - په هغهٔ کبته داسے انصاف وو چه مزی او بزم به د هغهٔ په وخت کبته به یو ټاټے او به ټیبلے - ددهٔ د فتو ماتو په اوازونو د دښمن غوږونه کاږه شوی وو -

هر هغه مؤرخ چه د احمد شاه په حقله ټی تاریخ لیکلے دے هغهٔ د احمد شاه د ذاتی اخلاقو او انتظامی قابلیت ستاينه کړی ده - په دے لړ کبته بناغلی ایلفنستین د ذکر وړ دے - د اناغلی مؤرخ په ډیر تفصیل سره د احمد شاه د دے پورته ذکر شوو صفاتونو بیانولو نه پس داسے وائی ټی -

دا خبره وړ و مپے ذکر شوی ده چه احمد شاه په ډیرے هوسنیا رتیا د یو لنډ ټنگ سلطنت قاسمولو په نسبت د یو وسیع سلطنت بنیا دونه کینبول - د هغهٔ د مرگ په وخت کبته د هغهٔ د سلطنت پوله قبله په نهر غاټه د خراسان نه تر سرهنده او د دریائے

جيون نه تر سندرہ عزيز لے وو۔ د دے په ټه حصه دهغه خپله قبضه وه۔ او هه
د عهد نامو په ذريعه دهغه په سلطنت کښه شامله وه۔ او که چرې دهغه په تجوړنو
عمل شوه وکې نو په دے کښه بيا څک نشته چه د دهغه په دے عظيم سلطنت کښه
به يو پائيدار او مضبوط حکومت قائم شوه وو۔

د بد قسبي نه د احمد شاه د جانشين غوی فصلت د هغه د غوی فصلت نه
بيخي په بل شان وو۔ او کوم طرز حکومت چه تيمور په خپل سلطنت کښه جاري کړو۔ دا
دهغه وجه وه چه د درانو طاقت اول په ځان اودريد او بيا مخ په زوال شو۔
د بناغلي ايلفنسپين د دے راتے سره د نورو مؤرخينو هم اتفاق دے او دا واضه
ده چه که چرې د احمد شاه نه پس دهغه څو شهزاده تيمور د خپل پلار چاله نه وکې
پرې ښودلے او هغه پښتو او پښتونولي نه وکې هيره کړه۔ او د پښتو سره څه خپل تعلق
نه وکې شلوه نود درانو دا وسيع سلطنت به د عمره زرنه وو کوزورکې شوه۔
احمد شاه يو پښتون طبيعه او محب وطن بادشاه وو۔ د خپل وطن سره چه د هغه
څومره مينه وه هغه د دهغه د دے لاندے شعرونو نه څرگنده ده۔

ستا په لاره کښه باټلي ځلي سرونه	ستا د عشق له وينو دک شو ځيکرونه
ښه له تاي اند پښني د زره مارونه	تا ته راشه زړه زما فارغ سي
زما د بڼکې پښتو خوا د غرو سرونه	د دهلې تخت هيروم چه را يا د کرم
زما د هير نه سي دا ستا بڼکلي باغونه	که هر څو د دنيا منگونه چيرسي
چه په تورو پښتانه کا گنارونه	د رقيب د ژوند متاع به تاريه تارکي
چه زه وکاندم په هر لوري تافتونه	د فريد او د عبید دور به بيا شي
زما خوښ دي ستا خالي تش ځيکرونه	که تمامه دنيا يو خوا ته بل خوا ځي

احمد شاه به دغه ستا قدر بصير نه کا
که ونيسي د تمام جهان ملکونه

تیمور شاہ

(۱۷۷۳ء تا ۱۷۹۳ء)

د احمد شاہ د وفات نہ پس دہفتہ دویم مٹوے تیمور شاہ د پلار جانشین شو۔ تیمور شاہ بہ کال بلخ کینے د مشہد بہ مقام زیریدے وو۔ بہ اکثر و جنگونو کینے د پلار سرہ ملگرے پاتے شوی وو۔ د ہلکوالی بہ وقت کینے د پنجاب گورنر وو۔ دہفتہ یوہ پنجہ مغل شہزادگی وو۔ د پلار حکومت بہ آخری کالونو کینے دہرات او خراسان ماگم اعلیٰ وو۔ دغہ وجہ وہ چہ ہفتہ د ایرانی تہذیب نہ زیات متاثر وو۔ بناغلی ایلفنسٹن وائی چہ تیمور بہ دایس ماحول او واقعاتو کینے لوٹے شوی وو۔ چہ ہفتہ تہ د خیل ملک د خلعو د خوی بوی او دوونو دستورونو دزدہ کرے او مطالعہ موقع حاصل شوی نہ وے۔ او دایس معلومیچی چہ ہفتہ تہ خیلہ قامی او مورنی ژبہ پښتو ہم سمہ نہ ورتلہ دے بناغلی مؤرخ دارا تر دیرہ حدہ درستہ معلومیچی۔ تیمور حد بہ ہورتہ د ایرانی تہذیب دلدادہ وو۔ او ہفتہ د پښتو تہذیب و تمدن پرینو دے وو۔ لیکن تر قومرہ چہ د پښتو ژبہ تعلق دے دا وینا درست نہ دے۔ چہ تیمور تہ پښتو ژبہ نہ ورتلہ۔ بلکہ ہفتہ پښتو ژبہ بہ اسانہ اور وائی وٹیل شوی۔ اوکلہ کلہ بہ تے بہ پښتو کینے شعرونہ ہم وٹیل۔ چہ دنونے بہ وول بہ تے خہ شعرونہ بہ دے پانوکینے بہ خیلہ موقع اولیکے شی۔

احمد شاہ بہ خیل ژوند کینے د تیمور د جانشینی و حیت کرے وو۔ او د خیلو امیرانو نہ تے د تیمور د پارہ بیعت ہم اخستے وو۔ وے چہ احمد شاہ وفات شونود ہفتہ لوٹ وزیر شاہ ولی خان د احمد شاہ د مشر خوی شہزادہ سلیمان د بادشاہ کولو کوشش شروع کرو۔ مگہ چہ د شہزادہ دہفتہ زوم وو۔ وے نور و امیراتو دے تجویز مخالفت او کرو۔ شاہ ولی خان بہ خیل کوشش کینے لکیا وو۔ چہ تیمور شاہ دہرات نہ دیو لوٹے لښکر سرہ بہ قندھار را اوخوت۔ مشر وزیر چہ بہ خیل مقصد کینے کامیاب

نہ شو نو دخپلو دوؤ ٹامنو او دوؤ نورو امیرا تو سرہ د تیمور شاہ پہ خدمت کینے حاضر شو او پہ خپل کارٹے پنبیلمانی ظاہرہ کرہ۔ ولے تیمور تہ دا خبرہ معلومہ وہ چہ کہ پہ دے موقع د نرمی نہ کار واخلم نو نور خلق بہ ہم زرور شی۔ او خبرہ بہ کترانہ شی۔ نو دے فکر پہ رناکینے ہغہ شاہ ولی خان او د ہغہ مگری اووژل۔ لیکن پہ دے خبرہ د درانو یوہ لویہ حصہ د ہغہ نہ ناراضہ شوہ۔ او دا ابدالیانو ترمینجہ دے اتفاق د پارہ دا اولہ واقعہ شوہ۔ د دے نہ پس تیمور شاہ د قہل فوج سرہ پہ قند ہار کینے داخل شو او تول قام ہغہ پہ اتفاق بادشاہ او منلو۔

د احمد شاہ پہ وقت کینے د ہغہ د عظیم سلطنت صدر مقام قندہار وو۔ کلہ بہ دخپلو پرلہ پسے مہماتو پہ دوران کینے ہغہ پہ کابل کینے ہم پاتے کیدہ۔ ولے د ہغہ مصروف ژوند ہغہ تہ دا موقع ورنہ کرہ چہ ہغہ د کابل د قدرتی بنائست او رعنائی نہ قہ لطف او مزہ حاصلہ کری۔ دغہ شان بہ ہغہ د پنجاب د حملو پہ دوران کینے پہ پلینور کینے ہم کلہ کلہ قیام کولو۔ پہ دے بنار کینے بہ ہغہ د دے علاقے د پینتو قبائلو کراغے کشالے ہم فیصلہ کولے۔ ولے د پینور د نیکلہ او آب و ہوا د خوشگوارئ نہ لطف حاصلولو تہ نہ چرے ہغہ اوزگار شوے وو او نہ تے چرے د دے خواہشی لڑے وو۔ ولے چرے چہ بہ ہغہ فرصت بیا موند او داوری پہ موسم کینے بہ ورلہ دیو صحت افزا مقام ضرورت پلینی شو۔ نو ہغہ بہ د اٹک زو پہ علاقہ کینے د "طوبے" غرونو تہ لار۔ ہلتہ بہ دے عظیم پینتون بادشاہ د دے علاقے د سادہ او شہلو پینتو پہ مجلس کینے رینتونی خوشحالی موندلہ۔ او د خپل فرصت وخت بہ تے دے تیرولو۔

ولے تیمور شاہ د بل طبیعت انسان وو۔ ہغہ د خپل پلار قول نظام اوقاعدے بدلے کرے۔ د تخت نشینی نہ پس د ہغہ وروپے کار دا وو چہ ہغہ خپلہ دارالخلافہ د قندہار نہ کابل تہ منتقلہ کرہ۔ پہ ابتدا کینے خو دا کار ہغہ د سیاسی فائدے پہ غرض کرے وو۔ د قندہار پہ خواہشا کینے ہغہ درانی اباد وو کو مو چہ تیمور پہ مقابلہ کینے د سلیمان د تخت نشینی طرفداری کری وہ۔ پہ دے خبرہ تیمور پہ زپہ کینے د دے خلقونہ پہ ویرہ کینے وو۔ د ہغہ دا خیال وو چہ قومرہ د دے خلقونہ لڑے ہم ہومرہ بہ بنہ وی۔ ولے وروستو د کابل اوری او د پلینور لپری پہ ہغہ داسے اثر او کرو چہ ہغہ بہ پہ کال کینے اتہ میا شتے پہ کابل کینے او گلور میا شتے پہ پلینور کینے

اوسیدلو۔ او پہ دے قاعدہ کنبے تے چرے ہم فرق نہ وو راغلے۔ پلینبور د تیسور سمرانی
صدر مقام وو۔ او د دے بنار سرہ د ہفتہ ڈیرہ مینہ وہ۔ ولے د پلینبور سرہ د مینے
باوجود د پلینبور پہ دینتو کنبے تیسور شہ مقبولیت او ہر دلعزیزی نہ وہ حاصلہ
کری۔ او د دے باعث د تیسور ایرانی تہذیب او فارسی ژبے تہ میلان وو۔

تیسور شاہ جہ کابل تہ راغے نو د چیلے باد شاہی د مضبوطولو پہ فکر کنبے کیا
شو۔ د تہولو نہ اولی ہفتہ داکار اوکرو چہ د لوویو لوویو سردارانو ہفتہ اختیارات
کوم چہ د دہ پلار ہغوی تہ ورکری وو۔ کم کرل۔ تیسور شاہ پہ خیل زرہ کنبے د
درانیانو پہ وفاداری شکن شوے وو۔ او د ہفتہ سرہ داویرہ وہ چہ کہ داسرکبی
اوسرزورہ خلق زما برغلاف متفق شی نو بادشاہی نہ بہ تے معزول کری۔ ولے پہ
فرگندہ ہفتہ د دے امیرانو مخالفت تہ غارہ نہ کینسودلہ۔ نو ہفتہ پہ خیل خیال کنبے
یو داسے لار اختیار کرہ چہ مارہم مرشی او کوٹک ہم مات نہ شی۔ ہفتہ د پلار
د وخت دا امیران پہ خیلو عہدو قائم اوساتل۔ د ہغوی ماجبو نہ او تنخواہ مگنے
تے زیاتے کریے۔ ولے دوئی قبول د خیلو خیلو قبیلو نہ لریے د خیل خان سرہ پہ دارالخلافہ
کنبے اوساتل۔ او د دوئی پہ مقابلہ کنبے تے نور داسے سرداران مقرر کرل۔ چہ د قام
قبیلے لہ مخہ کم حیثیتہ وو۔ او د خیل عروج او ترقی د پارہ د تیسور شاہ احسانند او
د ہفتہ د اعتبار قابل وو۔ پہ داسے سرو کنبے د تہولو نہ اول سرے فیض اللہ خان
وو۔ چہ د دولت شاہی فرے مشروو۔ داسے د تیسور شاہ دیر اعتباری وو۔ د دہ
پہ مشورہ تیسور شاہ سردار پائندہ خان تہ چہ د حاجی جمال خان شوئے او د بارک زو
مشروو۔ د سرفراز خان خطاب ورکرو۔ دغہ شان تے دلاور خات خیل سپہ سالار،
انتفات خان تے خزاہی او د جواہراتو امین۔ او عبد اللطیف خان فراسانی تے د محصول
جمع کولو افسر او گولو۔ او نور محمد خان تہ تے مالیات حوالہ کرل۔ دا امیران د تیسور
شاہ د انتظامی جرگے ممبران وو۔

د دے امیرانو نہ علاوہ ہفتہ د خیل حفاظتی فوٹ دستہ د اسحاق زو نہ مرتب
کرہ۔ چہ پہ درانیانو کنبے یوہ کمزوری قبیلہ وہ۔ او د دوئی سرہ تے د قزلباشو دولی
زہ فوٹ ہم پہ خیلو حفاظتی دستو کنبے شامل کرہ۔ د دینتو عام بے قاعدہ لیکر ہفتہ
مات کرہ۔ او د دے پہ شائے تے باقاعدہ تنخواہ دار سپاہیان اونیول۔ چہ تل بہ پہ
دارالخلافہ کنبے موجود وو۔ د دے سپاہیانو بہ د عامو مخلوق سرہ تہ تعلق نہ وو۔

نہ بہتے د سلطنت د معاملاتو سرہ کار وو۔ بہ قلدرہ قلدرہ تیمور شاہ لوئے لوئے سزبان
 قول بے اختیارہ کړل۔ او د حکومت او د قبائلو د معاملاتو نہ تے هغوی بے تعلقہ
 کړل۔ او بہ ہرٹھائے کبے تنخواہ دار ملازمان مقرر کړل۔ د هغه دا پالیسی اگرچہ
 بہ عامو حالاتو کبے خو معقولہ وه ولے د پښتنو د آئین و طبیعت سرہ موافقہ نہ وه۔
 بہ دے طریقو د بغاوتونو امکانات خو ختم شول۔ او د ملک د ننه امن و امان قائم
 شو۔ ولے د دے پالیسی بہ نتیجہ کبے د عام اولس او بادشاہ ترمینځہ د قام ولی او
 عزیز ولی بہ تعلقاتو کبے کیے راغ۔ عامو خلکو تہ بہ بادشاہ او د هغه اہلکاران اپنی
 او بیگانہ خالق بنکاریدل۔ د اولس او حکومت ترمینځہ د دے اجنبیت او بیگانگی اثر
 اگر د تیمور شاہ بہ زمانہ کبے بہ واضح رنگ کبے نہ محسوس کیدلو۔ ولے د هغه دہانتیو
 بہ زمانہ کبے دا بیگانگی بیخی څرکندہ شوہ۔ او د عام اولس او حکومت ترمینځہ بے تعلق
 دے حد تہ اورسیدہ چہ حکومت اور رعیت ددہ دوه جدا جدا چلے شوی۔ او دیوبل نہ
 تے ہمدردی او مفاد ہم جدا شول۔ او احمد شاہ چہ د خپل عظیم سلطنت بنیاد
 د پښتنو د قام ولی او عزیز ولی بہ بنیادونو استوار کیے وو۔ هغه دے پالیسی ډیر
 کمزورے کړو۔

تیمور بہ خپل عہد کبے مالیاتو تہ نہ توجہ اوکړہ او د مالیے وصولولو انتظام
 تے بہ نہہ طریقہ اوکړو۔ هغه خپل شاہی اخراجات کم کړل۔ مگر د فوٹونو تنخواہ
 گانے تے زیاتے کړے۔ او د دے نتیجہ دا شوہ چہ بہ لبرہ مودہ کبے شاہی خزانے ډکے
 شوے۔ تیمور طبعاً یو صالح پسند او د جنگ نہ متنفر انسان وو۔ او د خپل پلار بہ
 نسبت ډیر آرام پسند وو۔ د هغه بہ طبیعت کبے هغه ترخ وائے ہم نہ وو کوم چہ
 ترخہ حدہ د حکومت بہ معاملاتو کبے ضروری وی۔ دغه وجہ وه چہ د خپل مملکت د نہہ
 انتظام باوجود د هغه نہ د سلطنت سرحدی صوبو د اذائی کوششونہ شروع کړل۔
 د ټولونہ اول ایرانی خراسان بغاوت اوکړو۔ دلته د احمد شاہ د وخت نہ د نادر
 شاہ نسیے شاہ رخ مرزا حکمران وو۔ شاہ رخ مرزا خو د تیمور شاہ بہ باج کزاری
 قطعی مطین وو۔ ولے د هغه رعیت د هغه د امیرانو بہ لمسوں بغاوت اوکړو۔ دوه
 ځلہ تیمور د دوئی د سولو د پارہ فوٹونہ اولیرل او فسادونہ بہ رفع شول۔ ولے
 چہ شاہی نوبہ بیرتہ راغلو۔ نو دوئی بہ بیا بغاوت اوکړو۔ اخر بہ دریم ځل تیمور
 شاہ د احمد خان نورزی بہ ماتحتی کبے یولوئے فوٹ د دوئی برفلاف اولیرلو۔ دا

مُل دا بغاوت داسے ختم کړې شو چه بیا چرې هم د تیمور شاه په وخت کښې دوی
سراوچت نه کړو۔

په کال ۱۵۷۷ کښې د تیمور شاه د قتل یو سازش او شو۔ د دے سازش له
مخه د احمد شاه شپږم موځ شهزاده سکندر شاه د تیمور شاه په ځای تخت نشین کول
مد نظر وو۔ په دے سازش کښې د نورو امیرانو نه علاوه ارباب فیض الله خان،
صاحبزاده محمدی صاحب د شوکنو او ملک ارسلاخان مهسند شامل وو۔ په دے ورځو
کښې تیمور شاه په پښور کښې د بالا حصار په قلا کښې مقیم او د پنجاب د حبل په تابیا
کښې لگیا وو۔ ارباب فیض الله خان ته د افریدو او شنوارو نه د یو نوی فوځ د
مرتب کولو هدايت شوے وو۔ او هغه دا فوځ مرتب کړے وو۔ چه دا سازش مکمل
شو نو ارباب فیض الله خان د خپلو سروسره په دے بهانه قلا ته وردننه شو چه هغه
دا نوی سپاهیان د بادشاه معاینه ته پلش کول غواری۔ چه دوی په قلا وردننه شول
نو سمدستی ځ یول پهرے داران اونیول۔ او وے وژل۔ د دے نه پس فیض الله
خان د خپلو سروسره په شاهي محل وردننه شو۔ په دے وخت کښې شاهي فوځ د قلا
نه بهر په میدان کښې نر ته ارام کولو۔ تیمور شاه چه د محل دننه دومره ډیر سړی
اولیدل او شور و شر ټ واړ ریده نو دهغه سره خطره پیدا شوه۔ سمدستی د محل
دوئم څپت ته اوخت او دهغه ځای نه ځ فوځ ته اشاره اوکړه۔ شاهي فوځ سمدستی
قلا ته راغ۔ او د فیض الله خان د سپاهیانو سره په جنګ اخته شو۔ په دے کشتی
کښې فیض الله خان او دهغه موځ اونیول شول۔ د سازش د نورو شرکاؤ د معلولو
په غرض فیض الله خان او دهغه موځی ته ډیر عذاب ورکړے شو۔ وے په هماغه دستو
داده نه شو۔ او بیا د تیمور شاه په حکم او وژلے شول۔ د پښتو مشهور صوفی شاعر
حافظ الپوری چه د تیمور شاه محاصروو۔ په خپل یو شعر کښې دے واقع ته داسے
اشاره کړی ده۔

فیض الله په تیمور ځان نیست و نابود کړو

د نهنگ جنګ ته دکوری کله توان وی

د شوکنو د میان صاحب صاحبزاده محمدی په حقله هم په دے سازش کښې
د شمولیت شبه وه وے هغه په اولس کښې د خپل خاندانی احترام په وجه ډیر
اثر لولو۔ د دے اثر سوخ په وجه تیمور شاه هغه ته لاس وا نه جوو۔ د دے

سازش بل غریہ ملک ارسلانان پہ تینستہ کینے کامیاب شو۔ او ہفتہ پہ دے موقع
 د تیمور شاہ پہ لاس رانگلو۔ تیمور شاہ د ارسلانان د گرفتارولو دیر کوشش اوکرو۔
 ولے ہفتہ دمہندو د غرونو داسے علاقے تہ تلے وو چہ ہلتہ د تیمور شاہ رسالہ
 نہ شہوہ رسیدے۔ لیکن دے خبرے تیمور شاہ د بدل اہستلونہ منع نہ کپرو۔
 د تیمور شاہ او ملک ارسلانان د واقعاتو تہ د پینتو دھنے قای خصوصیاتو پہ
 واضح قول اظہار کیری۔ پہ دے وجہ د دے واقعاتو ذکر لبر پہ تفحیل سرہ
 کول بہ نامناسبہ تہ وی۔

د تیمور شاہ د لوری نہ د ارسلانان د گرفتاری کوششونہ جاری وو۔ او
 د دے نتیجہ داشوہ چہ د ارسلانان نہ خپل ملگری ہم لاس پہ سرشول۔ دمصیبت
 پہ دے وقت کینے ہفتہ د اتمان خیلو علاقے تہ لار۔ د تیمور شاہ او ارسلانان
 د واقعاتو نہ دا خلق ہم خبر وو۔ نوکوم وخت چہ ارسلانان د دے علاقے
 ورومی کلی تہ اورسید نو د کلی تہول مشران د ارسلانان مچے تہ بھر تہ را اووتل۔
 او ارسلانان تہ تے پہ منت اووٹیل چہ موہن۔ تاخیل کلی تہ نہ شو پرے بنودے۔ مکہ
 چہ کہ تہ زموہن۔ کلی تہ لانونزے نو بیا بہ تہ زموہن میلہ اوکھلے شے۔ او د
 پینتو وئی د آئین لہ مخہ بہ ستاحفاظت پہ موہن فرض وی۔ لیکن پہ بل لور تیمور
 شاہ د بادشاہی طاقت مالک دے۔ او پہ موہن کینے دہفتہ دمقابلے توان نشتہ۔ نو تہ
 مہربانی اوکرو۔ او موہن د تیمور شاہ پہ بدی کینے مہ اجوہ۔ ولے ارسلانان خو
 عرض اہستے وو۔ ہفتہ ہم پہ دوئی چل اوکرو۔ پہ خیلہ د دوئی سرہ پہ خبرو او
 بحثونو کینے لگیا شو او د دہ نوکرانو پہ بلہ لار د دہ کپہ کلی تہ ورنو بیستہ۔
 او چہ د کلی مشران د دے نہ خبرشول۔ نو ہغوی پہ خپلو کینے یوبل تہ اووے
 اوس ارسلانان زموہن قدر من میلہ دے۔ او د دہ حفاظت پہ موہن لازم۔ د
 دے نہ پسے ہفتہ پہ عزت سرہ کلی تہ بوتلو او تہولہ قبیلہ جمع شوہ۔ او د
 ارسلانان د حفاظت وعدہ تے اوکرو۔ داخو دہفتہ پینتو حال ووکوم چہ دتھپ۔
 د دائرے تہ لرے پہ غرونو کینے اوسیدل۔ اوس د تیمور شاہ کردار تہ ہم اوکوری۔
 تیمور شاہ چہ د ارسلانان د گرفتارولو نہ نا امیدہ شو نو د فریب نہ تے کار
 واہستلو۔ ہفتہ بہ پہ عامو فاصو مجلسونو کینے دا وٹیل چہ ما ارسلانان بخیلے دے۔
 ورو ورو د معافی دا خبرے پہ غلوق کینے خورے شوے۔ تہ مودہ پس ہفتہ ارسلانان

تہ قرآن شریف وراولپور لوچہ دھغ پہ یوحجئے دارسلاخان دمعا ف کولو وعدہ
 کړی وه۔ او په دے وعدے ئے خپل شاہی مہر لگوئے وو۔ ارسلان د تیمور شاہ پہ
 قسم او وعدہ اعتبار اوکړو۔ او دھغہ پلینور تہ راغ۔ او خپل خان ئے بادشاہ تہ
 حوالہ کړو۔ ولے ہم پہ دھغہ ورخ د تیمور شاہ پہ حکم دھغہ اووژلے شو۔ په دے
 دستور تیمور شاہ خپل هوو تر سرہ کړو۔ لیکن دھغہ د ا فعل د پښتو دروش تہ
 بیخی غلاف وو۔ دا درست ده چه پښتانه خپل بدل نه پر بردی۔ ولے دا ہم یقینی
 ده چه پښتانه خپلہ وعدہ ہم نه ماتوی۔ او د چا سرہ چه په قرآن قسم او د خپل
 شخصی ضمانت پہ اعتماد سردامن لوظ اوکړی۔ دھغہ نہ ہم پہ ہیخ دستور نہ
 اوری۔ دغه وجہ وه چه د پښتو پہ نظر کښے د تیمور شاہ ایمانداری دا غداره شو۔
 او دوئ دھغہ پہ دے بے لوظئ دھغہ نہ متنفر شول۔ او تر اوسہ دھغہ پہ دے
 پښتو کښے دیو پښتون بادشاہ پہ نسبت پہ پارسی خوان مشهور دے۔

په کال ۱۸۱۷ کښے تیمور شاہ د سندھ او ملتان پہ لور روان شو۔ د ملتان
 گورنر د سیکانو د غلبے لہ کبلہ قلعہ دھغوی تہ حوالہ کړی وه۔ سندھ ہم باغی
 شوه وو۔ د دے لاجو سولو پہ عرض د تیمور شاہ تلل ضروری وو۔ د ملتان
 سرہ نزدو دھغہ سیکان ښه گومبال کړل۔ او په قلعہ ئے بیا قبضہ اوکړه۔ د سندھ
 او بھاولپور پہ علا قو کښے ئے ہم د باغیانو غور وڼه تاؤ کړل۔ په دے تاختونو او ملو
 کښے ملک تہ ډیر نقصان اورسید۔ سندھ هیسے خو اطاعت اختیار کړے وو ولے
 چه تیمور شاہ کابل تہ راغے نو دھغوی بیا شریور تہ کړو۔ دغه وخت د بادشاہ مخ تہ
 نورے اھے کشلے پرتے وے۔ او دھغہ پہ وجہ ئے د پنجو کالو پورے د سندھ پہ لور
 توجو او نه کړے شوه۔ اخر په کال ۱۸۱۷ کښے تیمور شاہ د سندھ د کشلے پہ عرض
 خپل سپہ سالار دلاور خان اولپورلو۔ داقل تالپوری سردارانو د میر فتح علی خان
 پہ مشرئ کښے یو لوئے فوخی تیار کړے وو۔ د دے فوخی پہ مرستہ دھغوی د دلاور خان
 سختہ مقابلہ اوکړه۔ دلاور خان د ډیر نقصان نہ پس شکار پور تہ په تښتہ راغ
 اخر د طرفینو پہ میخ کښے صلحہ او شوه۔ سندھی امیرانو د خراج او تاوان ټنگ ادا
 کولو وعدہ اوکړه۔ او د بادشاہ د لوری نہ د سندھ حکومت فتح علی خان تہ حوالہ
 شو۔ درے کاله پس تالپوری سردارانو د دے معاہدے تہ بیا خان ازاد کړو۔

په دغه ورخو کښے د کشیر حاکم آزاد خان ہم بغاوت اوکړو۔ په دے مهم

سردار مدد خان مقرر شو۔ اوسردار پائندہ خان ہم دھغہ ملگرے وو۔ د ازاد خان بر خلاف شاہی فوہونو کامیابی حاصلہ کرہ۔ ازاد خان شکست بیا موند۔ پہ دے لام کنبے بادشاہ د سردار پائندہ خان د کارگزاری نہ دیر خوشمال شو۔ او دھغہ تے دشال رکوتے علاقے تہ د مالیت د وصولولو پہ غرض اولیرلو۔ داکار ہم دھغہ پہ دیرہ بنہ طریقہ سر تہ اورسولو۔ بیا تے پہ کال ۱۷۸۸ء کنبے د بہاول خان سرکنبی ہم ختمہ کرہ۔ او دھغہ تے پہ خراج ورکولو امادہ کرہ۔

۱۷۸۸ء کنبے د سندھ (وکشیر پہ سرمدی صوبو کنبے د حکومت د اطاعت رائے سستے شوے وے دغہ شان د تیمور شاہ پہ یو بلہ سرمدی صوبہ افغانی ترکستان کنبے ہم شور و شر پور تہ شوے وو۔ دے صوبے تہ د بخارا بادشاہ «شاہ مراد» سترگے خرید کری وے۔ ددہ پہ لمسون بلخ او آچھے» یانی شول۔ تیمور شاہ چہ ددے نہ خبر شو نو اول تے شاہ مراد تہ یو نصیحت امیز خطا اولیکو۔ خو چہ پہ دے کار او نہ شو نو پہ کال ۱۷۸۹ء کنبے یو لوئے لنگر سرہ پہ خیلہ د بلخ پہ لور روان شو۔ د تیمور د مقابلہ پہ غرض د بخارا بادشاہ شاہ مراد ہم پہ جیحون راپورے وتو۔ د آچھے سرہ نزدو دوارہ فوہونہ مخامخ شول۔ کہ چرے پینتو سمدستی حملہ کرے وے نوکتہ بہ تے کری وے۔ دے دشاہ مراد چالاکئی اور تیمور شاہ تذبذب شاہ مراد تہ د تیاری بنہ موقع پہ لاس ور کرہ۔ ددے نہ ہی دھغہ د صلح پہ غرض تیمور شاہ تہ یو وفد را اولیرلو۔ او پہ بلخ او آچھے تے د تیمور شاہ د حکومت منلو پہ دے شرط اقرار او کرو چہ تیمور شاہ بہ د جنگ نہ بغیر بیرتہ جی۔ تیمور شاہ سمدستی دا خبرہ منظور کرہ۔ او د علاقے ہمسے پہ نوم د تیمور شاہ پہ سلطنت کنبے شامل پاتے شوے۔ ددے نہ لبرہ موہ پس دھغہ د پینو نہ کابل تہ روان وو چہ پہ لارہ کنبے ناچو رہ شو۔ او پہ ۲۰ مئی ۱۷۹۳ء وفات شو۔

بناغلی قاضی عطاء اللہ خان مرحوم پہ فیل تاریخ پینتون جلد اول کنبے د فرانسسی سیاح فیبر دملے داسے وائی چہ پہ افغانستان کنبے د تیمور شاہ حکومت د عدال و انصاف د پارہ مشہور دے۔ دھغہ یو رحمدل اوتن اسانہ بادشاہ وو۔ بلا وجہ سختی کول دھغہ د طبیعت نہ خلاف وو۔ مگر دھغہ پہ ٹاٹے د پینتو د رواجونو او طرز

ازاد خان پہ سرکنبی کنبے تہ سود بیا موند

۱۷

دغہ خال د ہر بائی اہل طغیان دے (حافظ الپوری)

زندگی ایرانی طرز معاشرت ته زیات ترمیح ورکولو۔ د پښتو کوم رنگ چه د احمد شاه په زمانه کښه حکومت ته حاصل وو۔ هغه دده په زمانه کښه بلکل مت شو۔ تردے پورے چه هغه په خپله او د هغه سردارانو هم پښتو ژبه قریب قریب هیره کړه۔ او فارسی ژبه د کابل په دربار کښه عروج حاصل کړو۔ هم د تیمور شاه د زمانه حکومت نه د پښتو ژبه زوال شروع شو۔ او د فتری ژبه په ځان د پښتو فارسی شوه۔ د پښتو قاعدے دودونه، اخلاق ورو ورو بد لیدل شروع شول۔ او په پښتو سردارانو کښه د ایرانیانو او قزلباشو هویونه پیدا شول۔ او

د مرحوم قاضی صاحب په خپلو الفاظو کښه دا هم د تیمور شاه د عهد اثر دے چه د پښتون باد شاه په دربار کښه د پښتو ژبه وپیل نه وه زده۔ او د قبایلو او اراکین سلطنت په خوئی بوئی ناسته پاسته رواجونو او طرز گفتگو کښه دومره فرق پیدا شوه دے چه یواجنې سرے چه دے دواړو فرقو ته او کوری نو د کابل په سردار خیلو پښتو باندے به ځه هلو د پښتو گمان او نه شی۔ دا هم د تیمور شاه د عهد حکومت نتیجه ده چه تاجک قزلباش او نور فارسی خوان قومونه پښتو قبایلو ته په سپک نظر کوری۔ او پښتانه د افغانستان په غیر مذهب قومونو کښه شمیری۔ او هم د دے پالیسی په وجه د یو قوم پښتو سردارانو نه علاوه د حکومت په اهمو معاملاتو کښه د قبایلو ډیر کم لاس دے، او دا یو افسوس ناکه خبره ده چه د پښتو د حالت په باب کښه چه بناغلی قاضی صیب څه لیکلی دی۔ په هغه کښه تر نن زمانے هم څه خاص فرق نه دے راغلی۔

لکه چه او وپیل شول تیمور شاه د ایرانی تهذیب و تمدن او فارسی ژبه نه ډیر متاثر شوه وو۔ او د دے مینه په وجه دده په زمانه کښه د احمد شاه د زمانے هغه رنگ ډیرت شوه وو۔ بیا هم دا درست نه ده چه تیمور شاه پښتو ژبه هیره کړی وه۔ تیمور شاه د فارسی ژبه یو ښه شاعر وو۔ لیکن کله کله به ځه په پښتو کښه شعرونه وپیل او دا په دے دلالت کوی چه د پښتو ژبه سره هغه خپل تعلق پرته ښودلے نه وو۔ د هغه د یو څو شعرونه د ښوځ په ډول لیکلے شی۔

نن ے بیا له تورو سترگو سره جنک ے	پر لبا نو ے دزه د وینو رنگ دے
که ے کیر دی په سر لاس ور له راسم	لا په دا ے باور نه سی زړه ے تنگ دے
ستا د حسن لښکر راغ ے ے بائیلو	د عاشق دزه میدان هر گوره تنگ دے
عشق او مشک پېول نه سی تیمور شاه	چه په خپله ځان رسوا کا هغه رنگ دے

زمان شاہ

د تیمور شاہ درویشت ٹامن او دیارلس لوپہ وے - د جانشینئ بہ مقلمہ ہفتہ ۱۰۰
 وصیت نہ ووکریے - دہفتہ دمرگ پہ وخت کینیے دہفتہ مشرکوی ہمایون مرزاچہ مور
 ئے دسدوزو د قبیلے وہ - پہ قندھار کینیے حکمران وو - دہفتہ دوپم حوئے محمود مرزا
 او حاجی فیروز الدین مرزا پہ ہرات کینیے وو - ددوی مور د پوپلزو د قبیلے وہ - د تیمور شاہ
 دوفات پہ خبرید و ددے چورتہ ذکرشو و شہزادگانو نہ علاوہ د تیمور نور ہول ٹامن
 کابل تہ راغلل - پہ دوئی کینیے عباس مرزا چہ پہ پدینور کینیے وو - دخیل جسانی شہزویئ
 او پهلوانی لہ کبلہ دمرچا خوین وو - اوددہ د بادشاہ کیدو توقع وہ - ہولو شہزادگانو
 د طاقتور او میرانو سرد صلاح مصالحت شروع کریو - ولے دنوی بادشاہ دانتخاب فیصلہ
 سمدستی او نہ شوہ - او چہ ۱۰۰ وخت سرداران او شہزادگان د تیمور شاہ دتجهیز و
 تکفین نہ فارغ شول - نو دغہ وخت نصریو شہزادہ پہ سردارانو کینیے خپلہ پرہ جنبہ پیدا
 کری وہ - دغہ وجہ وہ چہ د بادشاہ دانتخاب خبرہ گرانہ معلومیدہ -

د زمان مرزا او شجاع مرزا مور یوسفزی وے - دے میرمنے پہ ہولو کینیے قابل او
 طاقتور سردار پائندہ خان پہ خپلہ پرہ رارولے وو - دا سردار چہ دبارک زو د طاقتورے
 قبیلے مشروو - پہ عقل او دور اندیشی کینیے ہم دہولو سردارانو نہ زیات وو - ددہ پہ
 مشورہ د بادشاہ دانتخاب د پارہ ہول امیران او شہزادگان پہ یو خاص ٹائے کینیے جمع شول -
 دغہ ٹائے تہ دوسلے رورلو اجازت نہ وو - چہ ہول مدعیان جمع شول نو دغہ معمولی
 بحث و مباحثے نہ پس اول زمان مرزا دجرگے نہ پاغیدو - او پہ دہ ۱۰۰ پيسے پائندہ خان ہم را
 اووتو - او دراوتلو سرہ ۱۰۰ سم پہ نور وخلقو پيسے دروازہ بندہ کریہ - او دجرگے دٹائے نہ ۱۰۰
 اول فوٹ تاؤ کریو - ددے نہ پس د زمان مرزا بیعت اوٹو - او ہولو خلقو بے دخپلو وروہو
 ہم ہفتہ بادشاہ او منلو -

د تخت نشین کید و نہ سیدستی پس ہفتہ اول کاردا اوکرو چہ خپل وروپہ تے بہ بالا
حصار کینے قید کرل۔ ولے د خو ورٹو ولور و تندو تیرولو نہ پس خپلو وروپو ہم ہفتہ بادشاہ
اومنلو۔ زمان شاہ اوس ہفتہ سردارانو تہ مخہ اوکرو کوم چہ ددہ د تخت نشینی نہ
مخالف وو۔ بہ دے سردارانو کینے مٹنے خورضا شول۔ او ددہ حکومت تے اومنلو۔ او
چہ کومو مخالفت پرے نبود، هغوی تے اووژل۔ او بہ خپل خیال کینے تے دٹان دپارہ
لارہ او زگارہ کرہ۔

ددے نہ پس تے د قندھار د فیصلے ارادہ اوکرو۔ دلته د ہفتہ مشرور و رہایون
مرزا حکمران وو۔ شاہ زمان دیولوتے فوٹ سرہ د قندھار د فیصلے پہ غرض روان
شو۔ د دوارو وروپو مقابلہ د «کلات غلزی» سرہ اوشوہ۔ بہ جنگ کینے زمان کامیاب
او ہمایون بلوچستان تہ او تبتیدہ۔ قندھار ہم د زمان شاہ پہ حکومت کینے شامل شو۔
د قندھار د گتلو نہ پس ہفتہ د ہرات پہ نیت روان شو۔ دلته د ہفتہ دویم وروپو محمود
مرزا حکمران وو۔ خو د دوارو وروپو ترمیخ روغہ اوشوہ۔ او د ہرات حکومت محمود مخہ
پاتے شو۔ زمان شاہ کابل تہ راغے۔

د خپل تخت نشینی پہ آغاز کینے زمان شاہ د خپل پلارنیکہ چالہ پرے نبودلہ۔ ددہ دا
خیال وو چہ پینتو سردارانو بہ زما د پلار د ترمیخ نہ ناچار تہ فائذہ افستلہ۔ اوکہ چرے زہ
ہم ددوئی سرہ نرمی شروع کرم نو خبرہ بہ نورہ ہم خرابہ شی۔ نو ہفتہ د ناپونئی نہ کار
واخت او د پینتو د ټولو لویو سردارانو تہ تے اختیارات واختل۔ او هغوی تے بے
لاسو بے پینو پرے نبودل۔ بہ هغوی تے جاسوسان مقرر کرل۔ اکثر سرداران تے گرفتار کرل۔
د هغوی تنخواہ کاغے او ماچونہ تے بند کرل۔ ان چہ ہفتہ پائندہ مان چہ د ہفتہ پہ برکت
زمان شاہ تخت حاصل کرے وو۔ ہفتہ تے ہم بے اختیارہ کرو۔

د خوف و دہشت ددے پالیسی نتیجہ دا شوہ چہ د پینتو ټول لوٹے لوٹے سرداران
پہ خپلو ٹانوتو او ویریدل۔ اولرے لرے ٹانوتو تہ او تبتیدل۔ او د بادشاہ برفلاف تے
سازشونہ شروع کرل۔

د تیمور شاہ د مرگ (۱۷۹۳ء) پہ وخت کینے د سلوازو پہ سلطنت کینے دکشیر
پنجاب، پینور، کابل، قندھار، ہرات، بلخ، غلم، ملتان او د غزنی علاقے شاملے وے
بلوچستان، سندھ او ایرانی خراسان د باجگذارو صوبو پہ حیثیت کینے ددے سلطنت ہم
وے۔ ولے د شاہ زمان د پالیسی پہ نتیجہ کینے بہ ټول سلطنت کینے بے اطمینانی پیدا شوہ۔

او هرے صوبے د سرکینی اراده اوکړه۔ اگر چه د پنجاب صوبه د سرهند پورے د تیور شاه په وخت کښه دهغه په سلطنت کښه همسه تش په نوم شامله وه۔ او اصل طاقت د سیک سردارانو په لاس کښه وو۔ او د د دره مارگله « او من ابدال » پورے ټوله علاقه باندے د سیکانو اقتدار راخوړ شوے وو۔ بیا هم د صوبه د سدوزو د سلطنت نه په قطعی ډول نه وه شلیدلی۔ ول چه د شاه زمان د پالیسی په نتیجه کښه چه په کابل کښه د شاهي کورنئ او سردارانو ترمنځه کشکس شروع شو نو د دے اول اثر په پنجاب پرے وټو۔ او سیکانو خپل اقتدار نور هم زیات کړو۔

د زمانه د هندوستان د مسلمانانو او افغانستان د پښتو د پاره ډیره نازکه وه په هند کښه د مغلو عظیم المشانہ سلطنت د بے وارته جا ئداد په شان پرځه شوے وو۔ یو طرف ته انگریزان، فرانسسیان او نور یورپی قامونه د تجارت په پرده کښه د دے سرورزو مرغئ په نیولو کښه لگیا وو۔ او انگریزانو په کښه دومره طاقت حاصل کړه وو۔ چه اوس ئے هر چا ته بده و هله۔ بل لور ته د مرهتیانو د احمد شاه د خیل زخونه هم جوړ شوی وو۔ او بیا په کښه ساه راټیډلی وه۔ او د خپل اقتدار د حصول په غرض د انگریزانو سیالئ ته راوتلی وو۔ په جنوبي هند کښه حیدر علی او دهغه نه پس د دهغه خوانبرد موی سلطان فتح علی خان شهید (تپپو) انگریزانو او مرهتیانو دواړو طاقتونو د خپل اقتدار په لاره کښه یولو ئے بندیز کښلو۔ او دهغه د تباہ کولو په غرض ئے دهغے خبر نه مخ نه اړولو۔ د مسلمانانو مرکزی طاقت بیخي فتم شوے وو۔ د هند مسلمانان نو ابان د خپلو بے اتقا قیو له کبله د خپل حفاظت جوگه نه وو۔ او د انگریزانو د استعماری پالیسی اژدها ورته واز، غله نیولی وه۔ او په قلا ره قلا ره ئے دوئ یو یو تیرولو۔ په پنجاب کښه سیکانو ملک تئور کړے وو۔ په دے خوفناکو حالاتو کښه په هند کښه د سلطان شهید په ذات کښه د امید هه رها بنکاریدله۔ او په افغانستان کښه د شاه زمان د ذات نه د دے حالاتو د بدلولو توقع کیدے شوه۔ ولے هندی مسلمانان د غیر مسلم طاقتونو په ژرنده کښه د لیدل۔ او په افغانستان کښه پښتانه مسلمان په خپل منځ کښه په خونړی سازشونو او کورنو جنګونو کښه بوخت وو۔ که چرے دغه وخت زمان شاه د عقل نه کار اخستے وے۔ او د خپلے غلط پالیسی په نتیجه کښه ئے خپل وفا دارا سرداران خپلے دشمنئ ته نه وے او درولے او دهغه روڼو هم د خود غرضئ او ذاتی مفادو خیال پرینے وے نو ډیره ممکنه وه۔ چه نه به د پنجاب صوبه د سدوزو د سلطنت نه داسے زر شلیدلی وه۔ او نه به په هند

کینے مسلمانانو ته دومره صدمه رسيدلى وه و لے داسه او نه شوہ ۔

دمشکات تو او کورنى مخالفت باوجود زمان شاه قوٹله د پنجاب دستخیر او دهنده دھیلے په اراده په اباسیند راپورے وتو ۔ او د پنجاب په دوباره تسخیر کینے ترغه حد ه کامیاب هم شو ۔ و لے په هرٹل به هغه دخپلو روڼو د بخاوتونو په وجه په بیرته ستیندو مجبور شو ۔ دے کینے شک نشته چه د زمان شاه په لاره کینے په مشکلا تو پیدا کولو کینے انگریزانو هم پوره پوره وس کړے وو ۔ و لے دهغه په تا کامیابی کینے د انگریزانو نه زیاته او موثره حصه دهغه دخپلو روڼو او سردارانو د سازشونو او مخالفت وه ۔

زمان شاه چه د خپلے پالیسی مطابق په خپل خیال کینے دامیرانو طاقت ختم کړو ۔ او خپل شان ته د هغوی د مخالفت نه به غبه او کینلو ۔ نو په اول وار د پنجاب دھیلے په نیت پلینور ته راغے ۔ خود رارسیدو سره سم په قندھار باندے د همایون دھیلے نه خبر شو ۔ او په ډیره تندۍ قندھار ته روان شو ۔ همایون په خپله اراده کینے کامیاب نه شو او بیرته سند ته په تینسته روان وو ۔ چه په لاره کینے د شاه زمان سرواڼو لولو او د شاهي حکم مطابق روڼد کړے شو ۔ او باقی عمر ته په قید خانه کینے تیر کړو ۔ همایون خود غور کینلو په شان خپله سترگه هم بائیلودے و لے زمان شاه ته د پنجاب دھیلے ته اتال کړو ۔ او دغه نشان ته سیکان نور هم گیره کړل ۔

د قندھار د فیصلے نه پس زمان شاه د دره بولان په لاره د تالپوری سردارانو د رسولو په عرض سند ه ته روان شو ۔ هکله چه د دوی په مرسته همایون په قندھار باندے دھیلے جرأت کړے وو ۔ د دے نه علاوه دے سردارانو د ډیره مودے نه دخراج رقم لیرل هم بند کړی وو ۔ و لے زمان شاه ایله تر سند ه رارسیدے وو ۔ چه هغه د محمود د تیاریانو نه خبر شو ۔ په دے وجه زمان شاه دمیر فتح علی خان تالپور سره صلح او کړه ۔ درپه برخه خراج ته ورله معاف کړو ۔ او درے لکه پونډونه ته د باقی خراج په ډول وصول کړل ۔ او میر فتح علی خان ته په زور دستور د سند ه باج گزار حکمران پرینو ۔ او په خپله په ډیره تندۍ قندھار ته راغے ۔ محمود هم د مقابلے دپاره د هرات نه راروان شوے وو ۔ د دگرشک ۔ په مقام د دواړو وروڼو تر منځه جنک او شو ۔ چه محمود په کینے تینسته او کړه ۔ او د "فراه" په قلا کینے ته پناه واخستله ۔ زمان شاه هرات ته لاړ ۔ مگر دا ځل ته بیا د محمود سره صلح او کړه ۔ او د هرات حکومت ته هغه ته پرینود ۔ د محمود او زمان شاه د جنک په وخت کینے په افغانی ترکستان کینے او زبکو اړه کړے

پیدا کرے وو۔ وے چہ زمان شاہ بہ محمود بریالے شو نو او زبک ہم بہ رود آمو پورے
وتل۔ او د زمان شاہ سرے صاع او کرہ۔ بہ دغہ ورھو کینے دکشیر بغاوت ہم ختم کرے
شو۔ او بہ ملک کینے امن و امان قائم شو۔ او یوٹھل بیا د زمان شاہ بہ زرہ کینے د
پنجاب د تسخیر تلوسہ اولر زیدہ۔

زمان شاہ بہ کال ۱۷۹۵ء کینے د پنجاب دھیلے بہ غرض پلینور تہ راغے او د
یولوٹے لنبکر سرہ پہ اٹک پورے شو۔ بہ حسن ابدال کینے دیرہ شو۔ او د دے
مانے نہ یو فوجی دستہ د قلعہ رھتاس د تسخیر بہ غرض اولیر لہ۔ چہ سیکانو
پر قبضہ کری وہ۔ بہ دے قلا قبضہ او شوہ۔ او سیکان عرونو تہ او تبتیدل۔ زمان
شاہ لا د حسن ابدال نہ ورتدے نہ ووتلے چہ ہفغہ تہ بہ ایرانی خراسان باندے د
ھیلے خبر راغے۔ داھیلہ د ایران بادشاہ آغا محمد شاہ قاجار کری وہ زمان شاہ بیا دے
مجبوری لہ کہلہ کابل تہ لار۔ او د محمد شاہ قاجار مقابلے تہ ۱۷۹۷ء یولوٹے لنبکر تیار کرو۔
ولے جنگ او نہ شو۔ غیرہ بہ روغہ خلاصہ شوہ۔ محمد شاہ قاجار مقبوضہ علاقے
پرے نبودلے او ایران تہ لار۔

د دے نہ پس زمان شاہ بیا بہ کال ۱۷۹۶ء کینے د پنجاب بہ غرض پلینور تہ راغے۔
او داٹھلے د لاسور پورے علاقہ د سیکانو تہ خالی کرہ۔ او د دھندوستان دھیلے بہ تیاری
کینے لگیا شو۔ چہ بیا د محمود یا غیتوب نہ خبر شو۔ لہ بدے ورے بیا د لاسور نہ
قندھار تہ لار۔ او د محمود بہ جنگ روان شو۔ مقابلہ او شوہ۔ محمود سرہ د خپل ٹوی
او تبتید ایران تہ لار۔ او د شاہ ایران سرہ ۱۷۹۷ء سیاسی پناہ او نیولہ۔ بہ ہرات د زمان
شاہ قبضہ شوہ۔ او ہلتہ ہفغہ خپل ٹوٹے قیصر مرزا حاکم کرو۔

زمان شاہ یوٹھل بیا بہ کال ۱۷۹۸ء کینے د دھندوستان دھیلے بہ نیتا لاسور تہ
راغے۔ او د علاقے انتظام ۱۷۹۸ء سم کرو۔ او د سیکانو سرہ ۱۷۹۸ء ہم روغہ او کرہ۔ او ہفوی ہم
د بادشاہ اطاعت او مانہ۔ زمان شاہ لا دھیلے بہ انتظاماتو کینے لگیا وو۔ چہ ہفغہ تہ بہ
ایرانی خراسان باندے دھیلے خبر راغے۔ ایرانیانو داھیلہ د فتح علی شاہ قاجار بہ سرکردگی
کینے د پیرنگیا نو بہ لمسون کری وہ۔ پیرنگیان چہ بہ لاسور باندے د زمان شاہ د قبضے او ہند
باندے د ہفغہ دھیلے دارادے نہ خبر شول۔ نو د ہفوی سرہ دیرہ ویرہ شوہ۔ دمرھتیانو
د سترگو دوران دے ہم داھیلہ د شاہ دھیلے نمشہ راغلہ۔ ولے انگریزان د پنتو او مرھتیانو
دوارو بہ نسبت یو چالاک او دوران دیش قوم وو۔ ہفوی تش دانہ چہ د زمان شاہ د

عجلہ د مدافعت پہ عرض تے خپل فوجی طاقت مجتمع کرو۔ بلکہ زمان شاہ تہ تے خپل زوہ
 حریف ہم او پارولو۔ د زمان شاہ دا حریف ہم ہفہ فتح علی خان قاجار د ایران بادشاہ وو۔
 چہ دانگریزی سفیر پہ لمسون پہ ایرانی خراسان باندے عجلہ تہ تیار شوے وو۔ زمان شاہ
 چہ ددے واقعاتو نہ خبر شو نو ہفہ بیا پہ چیرے تنڈی دکابل پہ لوراروان شو۔ او پہ
 کال ۱۷۹۹ کینے پلینور تہ راورسید۔ دراتلو پہ وقت کینے دجہلم پہ سیند کینے د ہفہ
 نہ یو خٹو تو پے دوجے شوے وے۔ دا تو پے خٹو ورخے پس دسیکانو یوسردار رنجیت سنگھ
 د سیند نہ راووہستے او پہ زمان شاہ پے تے پلینور تہ او لیرے۔ زمان شاہ پہ دے
 خبرہ دومرہ خوشحال شو چہ رنجیت سنگھ تے د پنجاب گورنر مقرر کرو۔ او ہفہ د گورنر
 پہ عیثیت پہ لاهور کینے استوگنہ اختیار کرہ۔

د تو پو دا راویستل او پہ شاہ زمان پے لیرل درنجیت سنگھ د عروج د پارہ
 یوہ زینہ شوہ۔ اوس ہفہ د بادشاہ دلوری نہ د پنجاب جاڑ حکمران وو۔ او د خپل
 اقتدار پہ زیاتلو کینے لگیا شو۔ ددے نہ پس د پنجاب صوبہ عملاً دسیکانولاس
 تہ راغے۔ او د دوئی طاقت دومرہ زیات شو چہ د ہند د مسلم بادشاہانو اوسلی
 ایشیا ترمینتہ کوم تعلق چہ د آتہ سوو کالو نہ قائم وو ہفہ تعلق اوس دسیکانو
 پہ دے اقتدار قطع شو۔ او د اباسیند نہ پہ نہرقاتہ دسیک ریاست بنیاد کینو دے
 شو۔ د زمان شاہ دلوری نہ پہ نادانستکئی کینے دا یو داسے کاراوشو چہ انگریزان
 تے دیولوتے غم نہ خلاص کرل۔ فتح علی شاہ قاجار چہ پہ ایرانی خراسان کومہ عجلہ
 کمری وہ۔ پہ ہفے کینے ہفہ پہ خپلہ خوکامیاب نہ شو۔

وے پہ دے عجلہ د انگریزانو مراد ترسہ شو۔ ددے نہ پس زمان شاہ تہ داسے
 واقعات پلینس شول۔ چہ ہفہ ہدیو د ہندوستان د راتلو جوگہ پاتے نہ شو۔ او کوم
 وخت چہ ہفہ ہند تہ بیا راغلونو دیو مقتدر بادشاہ پہ عیثیت کینے نہ بلکہ دانگریزانو
 دیو وظیفہ ہوار سیاسی پناہ گزین پہ عیثیت چہ نہ صرف د بادشاہی شان و شوکت
 نہ محرومہ شوے وو۔ بلکہ دسترگو د نعمت نہ ہم محرومہ وو۔

د فتح علی شاہ عجلہ خوکامیابہ نہ شوہ۔ وے محبود چہ ایران تہ دٹھ کومک پہ
 طمع تلے وو۔ ددے وخت دٹھ فوٹ پہ جمع کولو کینے کامیاب شو او ددے فوٹ پہ
 مرستہ تے پہ ہرات عجلہ اوکرہ۔ د زمان شاہ حوی قیصر مرزا د ہفہ مقابلہ اوکرہ۔
 وے شکست تے او موند۔ محبود ہرات محاصرہ کرو۔ او نزدو وہ چہ بنارے قبضہ کرے

وے۔ ولے پہ دے موقعہ د زمان شاه وزیر وفادار خان پہ ہیر چل ول د محمود چل
مگری پہ ہفہٹے اعتبارہ کرل۔ او د دے نتیجہ دا شوہ چہ ہغوی محمود پہ ہاگہ
پرینو او ترینہ خوارہ وارہ شول۔ محمود چہ یواٹے شو نواول «خیوا» تہ لار۔
بیاد ہفہٹاٹ نہ دوبارہ د شاہ ایران دربار تہ اورسید۔ او د ہفہٹاٹ او نیولہ۔
دعہ وقت اگر چہ د زمان د لاسہ د پنجاب صوبہ عملاً وتلی وہ۔ خوبہ نور ملک کینے
پہ ظاہرہ کینے امس و امان سبکاریدو۔ ولے دا دیولوٹے طوفان د راتلونہ چکینے د
سکون علامہ وہ۔ پہ حقیقت کینے د سلطنت بنیادو نہ خوشید لی وو۔

لکہ چہ ورائندے وئیے شوی دی۔ زمان شاه د چیل پلارنیکہ د پالیسی نہ برخلاف
د قبائلو د مشرانو نہ قبول اختیارات اخستی وو۔ او پہ ہغوی ٹے پتہ پتہ جاسوسان
مقرر کری وو۔ پہ دے خبرہ قبول صاحب اقتدار مشران د ہفہٹاٹ نہ ناراض وو۔ د زمان شاه
د دے پالیسی ذمہ وار د ہفہٹاٹ وزیر اعظم وو۔ چہ پہ چہتہ سدوزے، پہ نامہ رحمت اللہ
خان او خطاب ٹے «وفادار خان» وو۔ داسرے د دیرو ذلیلو اخلاقو غاوند، ہیر خوشامد
پہ خولہ پوست ولے پہ زہہ کینے درغل بنیادم وو۔ لہریو سردار د دے د لاسہ
دریدے او ترنیدے وو۔ ولے پہ قبول سردارانو کینے د زمان شاه ہم پہ دے سردار
دیر اعتماد وو۔ چونکہ قبول سرداران د دے وزیر پہ اقتدار ناراض وو نوٹنے مقتدر
سردارانو د کال سکھ پہ اخر کینے وفادار خان د وڑلو او د زمان شاه د معزولٹی سارٹ
او کرو۔ پہ دے سازش کینے شپہر کسہ لوٹے لوٹے سرداران شامل وو چہ سر کردہ ٹے ہفہ
سردار پائندہ خان وو۔ چہ دبارک زی قبیلے مشراو د دے پہ مرستہ زمان شاه تخت موٹدے
وو۔ سازشیانو پہ فیلو کینے د معاہدہ کری وہ چہ د زمان شاه د معزول کرے
شی۔ او د ہفہٹاٹ پہ ٹاٹ د شاہ شجاع بادشاہ شی۔ (۲) آٹندہ بہ د قام د مشرانو پہ
خوبنہ بادشاہ منتخب کیری۔ او (۳) کوم بادشاہ چہ د تخت نشینی نہ پس د قومی تقاضو
موافق کار نہ کوی۔ نو سرداران بہ ٹے پہ چیل اختیار معزولوی۔

د بد قسمتی پہ دے سازش لوٹے وزیر وفادار خان خبر شو۔ او ہفہٹاٹ شاہ زمان تہ
د سازش بیل بیل غیرے پہ گوتہ کرو۔ دا قبول سرداران د شاہ زمان پہ حکم سمدستی
مہرقتار شول۔ پہ ٹاٹ د دے چہ شاہ زمان د دے سردارانو محقولو مطالباتو تہ فکر
کیرے وے او ہفہٹاٹ منلے وے۔ شاہ زمان دا قبول سرداران پہ چیل دربار کینے او وڑل۔ پہ
دے سردارانو کینے دا اقتدار لہ مخہ زیات طاقتور او قدر من سردار پائندہ خان وو۔

ولے بادشاہ د پائنده خان په مرگ هم صبرنه شو۔ بلکه د بارک زو او محمد زود
 نورو سرکرده مشرانو د گرفتارولو حکم نه اوکړو۔ په دوئی کبڼه د پائنده خان هڅه
 سردار فتح خان هم وو۔ ولے دهغه د خپله گرفتاری نه اول اول او تښتیدو او خپل
 ځان نه ینغ شاه محمود ته اور ساوه چه دغه وخت په ایران کبڼه د سیاسی پناه گزین
 په حیثیت اوسیدلو۔

که په یو لور د پائنده خان قتل او د فتح خان تپښته د شاه زمان د پاره سپیره
 شوه نو په بل لور دا د شاه محمود د پاره ډیره بختوره شوه۔ د فتح خان په شان
 هوسنیار او زړور سره چه د محمود سره یو ځای شونو د هغه قسست نه بدل کړو۔
 هغه محمود ته د اصلاح ورکړه چه د پردو د کومک په طبع در په درگرهیدلو نه دا
 غوره ده چه ته د خپل قام نه د شاه زمان برخلاف د مرسته او کومک غواست او کړه۔
 محمود هم د اصلاح غوره کړه او د اتلسو ملکرو سره د ایران نه را روان شو۔ «فراه»
 ته راغ۔ او دلته کبڼه نه د فتح خان په قابلیت د بارک زو مرسته حاصله کړه۔ د
 ابدالیانو نور په تپه هم د ده په مرسته اودریده۔ او چه محمود خپله پره جنبه مضبوطه
 کړه۔ نو بیا د قندهار د تسخیر په تکل روان شو۔ د قندهار حاکم د محمود مقابلو او
 کړه۔ ولے خونده او نه کړو۔ او قلا بند شو۔ محمود ښار محاصره کړو۔ دا محاصره
 څلویښت ورځو پورته جاری وه۔ خو د اکرانه هم د فتح خان زړوتیا او هوسنیارتیا
 اسانه کړه۔ فتح خان ایکی یواځه د ننوا نه په ډول ښار ته وردننه شو۔ او هملته
 نه د پښتنو سرداران د محمود په مرسته را وړول۔ او دغه شان قندهار د محمود په
 لاس راغ۔

شاه زمان چه د سرداران او وژل نو دهغه په زړه کبڼه دا غوش فلهی پیدا
 شوه چه د دد و ا قعاتو په وجه به سازشونه بیخي بند شي۔ او ځکه هغه د یولو نه
 لښکر سره پښور ته راغ۔ او د دد ځای نه نه د کشمیر د بغاوت غتمولو په غرض
 پنځلس زره فوځ اولیرلو۔ دا فوځ د خپلو کماندارانو د بے عقای له کبله بیخي تباہ
 شو۔ دغه وخت کبڼه شاه زمان د محمود د فتوحاتو نه خبر وو۔ ولے هغه خپل طاقت
 ته داسه غاوره وو چه د محمود نه نه هڅو سترگه نه سوزیدله۔ او په دد کبڼه هغه
 ډیر گرم نه وو۔ ځکه چه د دد نه وړاندې څو څو ځله محمود ته دهغه د لاسه
 بدید شکستونه په نصیب شوی وو۔ خودا پیره حالت بدل وو۔ دا ځل د محمود

په مرسته دهغه زمانه د افغانستان د پښتنو د ټولو نه زيات قابل ،مدبر او زړه ورسره فتح خان ولاړ وو۔ او شاه د فتح خان د قابليتونو اندازه غلطه لگولی وه۔ شاه زمان په پلښور کښه د خپل ورور شجاع په کمان کښه يولوته فوځ پريښو۔ او په خپله دغه فوځ سره کابل ته راغ۔ و له دلته د دهغه سترگه او غړيکې دهغه ته اوس معلومه شوه چه کوم اور د ډيره موده نه وروورو ټوکيدو هغه اوس بله لپه شوه و په چار چاپيره ټول ملک دهغه خپل خان ته بلوه اولیده۔ دغه وخت د بادشاه او وزير دواړو نه بنه پيوند غطا شو۔ محمود د فتح خان په ملگرتيا کښه د قندهار فتح کولو نه پس د کابل په نيت راروان شو و۔ شاه زمان د اميرانو سره د ډيرو جرگو مرکو نه پس د محمود مقابلته ته د يرش زره فوځ او ليرلو۔ د محمود د فوځ کمان د فتح خان غونډه قابل سړی په لاس کښه وو۔ دواړه فوځونه د سراسر په مقام مخامخ شول۔ په دغه موقع فتح خان بيا خپل قابليتوب ظاهر کړو۔ دهغه د شاه زمان د فوځ يولوته سردار احمد خان نورزې په خپله پره راواړولو۔ او د جنگ شروع کيدو نه اول احمد خان د خپل فوځ سره د محمود په پره شو۔ شاه زمان چه د دغه نه خبر شو نو ويره پرته غالبه شوه۔ په دغه ويره کښه دهغه د لوت وزير وفادار خان هم لاس وو۔ نيجه دا شوه چه شاه زمان د جنگ نه بغیر کابل ته او تښتيدو او دهغه په مالکه فوځ ټول تار په تار شو۔ محمود د دغه موقع نه فائده واخسته۔ سمدستي د خپل فوځ سره د شاه زمان په تعاقب کښه کابل ته راروان شو۔

او د هان نه غوراندې دوه زره فوځ د فتح خان په کمان کښه د شاه زمان د نيولو په غرض اوليرلو۔

شاه زمان په کابل کښه اتال نه شو۔ او د خپل وزير وفادار خان په ملگرتيا کښه د شنوارو علاقته راغ۔ او د ملا عاشق ، په قلا کښه ټيکاؤ شو۔ ملا عاشق خو په ظاهره کښه د شجاع زمان او دهغه د ملگرو ډير عزت او احترام او کړو۔ و له دهغه په کابل باندې د شاه محمود د قبضې نه خبر شوه وو۔ او دا ورته معلومه شوی وه چه د شاه زمان قسمت اوس زما لاس کښه دے۔ په شاه محمود باندې د ملازې اړولو په خيال ملا عاشق شاه زمان ته سترگه خړه کړه او هغه غه په خپله قلا کښه د ملگرو سره نظر بند کړو۔ شاه زمان چه په خپل خان پوه شو نو ملا

عاشق تہے د پښتو ننگ غیرت وروړانه څه کړو۔ ولے د ملا عاشق ستر څه دھر
 پر دو داسے بندے کړے وے چه د هغه غوږ ونه د پښتو، ننگ، غیرت او د
 پښتون وئی لفظونو او ویدلو ته تیار نه وو۔ هغه خپل سړی سمدستی کابل ته
 اولیرل۔ او شاه محمود څه د شاه زمان د گرفتاری نه خبر کړو۔ شاه زمان ته چه د
 ملا عاشق دا څه ننگی معلومه شوه نو هغه په خپل قسست صبر او کړو او په ډیر
 استقلال د راتلونکو واقعاتو په انتظار کښه کښیناست۔ او هم د ملا عاشق د
 قید په دوران کښه څه د قلا په یو دیوال کښه مشهور کوډ نور او خپل نور جواهرات
 پټ کړل۔ دا جواهرات وروستو شاه شجاع د خپلے بادشاهۍ په زمانه کښه ترلاسه
 کړل۔

د ملا عاشق بے ننگی د محمود کار ډیر اسان کړو۔ او هغه څه د یو لوڅ غم نه
 خلاص کړو۔ هغه وخت چه هغه د شاه زمان د گرفتاری نه خبر شونو سمدستی
 څه د فتح خان دیو ورور اسد خان په مشرۍ کښه یوه فوجی دسته د شاه زمان
 او د هغه د ملگرو د راوستلو په غرض د ملا عاشق قلا ته اولیرله۔ چه یو جراح
 هم ورسره وو۔ د دے فوجی دسته په نگرانی کښه شاه زمان او د هغه ملگری ررون
 کړے شول۔ او کابل ته لار رسیدلی نه وو چه د شاه زمان ستر څه بندے کړے
 شوه وے۔ دا روند او معزول بادشاه دیو قیدی په حیثیت په بالاحصار کښه
 وردننه کړے شو۔ او د هغه وزیر وفادار خان د خپلو نورو دوؤ ورونو سره اووڅ
 شو۔

شاه زمان په کال سنه کښه روند او قید شو۔ او تر هغه وخته قید وو
 چه د هغه ورور شاه شجاع په کال سنه کښه په شاه محمود فتحه حاصله کړه۔ دغه
 وخت شاه زمان هم د قید نه خلاص شو۔ ولے چه شاه شجاع بیا د محمود د لاسه
 شکست اوموند او د ملک نه په وتلو مجبور شونو دغه وخت شاه زمان هم د هغه
 سره لدھیان ته راغ۔ او باقی عمر څه د انگریزانو د وظيفه خواری په ډول تیر کړو۔
 شاه زمان یو ډیر زړور او تورزن بادشاه وو۔ عقلمند هم وو۔ ولے د هغه غټ
 نقص دا وو چه هغه دا حقیقت داوول نه معلوم نه کړے شو چه په پښتو باندے
 بادشاهی کول د با اقتداره سردارانو د امداد و تعاون نه بغیر نه شی کیدے۔ هغه
 خپل ځان بالکل خود مختاره او د قبایلو سرداران څه په خپل خیال کښه بالکل بے وسه

جے دستہ کرل۔ دبا دشاہی پہ حقہ دھغہ دا فعل دپنتو دعاء نظرے نہ بیخی مخالف وو۔ اودا دھغہ لویہ غلطی وہ۔ دھغہ دسلطنت دزوال لوئے باعث دھغہ وزیر وفادار خان وو۔ ددہ پہ لمسون شاہ زمان دپنتو قبائلو چیرنومیالی سرداران اووڑل۔ اودغہ شانے دپنتو پہ مینج کنبے دے اتفاقی اوربل کرو۔ داہم ددہ وزیر دلمسون نتیجہ وہ چہ شاہ زمان دمحمد زو داقتدار پہ ختمولو کنبے لگیا شو۔ دشاہ زمان دا کار دپنتو پہ نظر کنبے مکہ قابل نفرت وو چہ تھہ رنگ پنتو پہ ابدالیانو کنبے دسدوزو قبیلہ دبا دشاہی دپارہ مستحقہ کنبہ۔ دغہ رنگے پہ بارک زو کنبے محمد زی دوزارت اولویولو یو عہدو عہددار کنبے۔ ددے نقائصو باوجود شاہ زمان یو دیر مستعد اودکار بادشاہ وو۔ دانگریزانو ہم دھغہ نہ ویرہ کیدلہ۔ اودھغہ پہ لارہ کنبے دمشکلاتو پہ پیدا کولو کنبے تھہ کنبے نہ کولو۔ اوکہ دوفادار خان پہ تھائے دھغہ وزیر بل شوک یونیک نیتہ سردار وے نومکنہ دہ چہ ددہ سلطنت دپلار پہ نسبت زیاتہ ترقی کرے وے۔ او زیات پائیدار اومستحکم ثابت شوے وے۔ دا بد قستہ بادشاہ اوددہ ورور شاہ شجاع دتیمور شاہ دتولو تھامنو پہ نسبت پہ پنتو کنبے بالخصوص پہ مشرقی پنتو کنبے پہ دیر احترام او عزت یادیری۔ دوارہ ورونہ داسے شامانہ اودرنو غویونو خاوندان وو۔ چہ دا اختیار اواقدار پہ وقت کنبے بہ دخیلو دوستانو اومرستیالو پہ دیرے فراخدلی نمائندہ او پالنے کولہ۔ اود مصیبت او بد بختی پہ ورھو کنبے دمزاج استقلال واستقامت نہ وو پرینے۔

شاه محمود

د اوو و کالو د سرگردانه گرهیدلو نه پس شاه محمود په کال سنه ۱۸۸۱ کښه د کابل په تخت کښیناست - او د خپلو مرستیالو څه ډیره نمانځنه او کره - سردار فتح خان له څه د شاه دوست خطاب ورکړو - او د علی زو سردار اکرم خان څه لوتی وزیر کړو - او د خپل حکومت ټول اختیارات څه د دے دواړو سردارانو ته حواله کړل - او په خپله په عیش و عشرت کښه بوخت شو - شاه شجاع دغه وخت په پښور کښه وو - هغه څه د خپل ورور د دے مصیبت نه خبر شو نو سمدستی څه په پښور کښه د خپله بادشاهي د اعلان او کړو - او د خواښا علاقه د پښتنو قبایلو سرداران څه راغونډ کړل - او د هغوی په مرسته څه د افریدو او نورو پښتنو قبایلو نه یو لوڅ لښکر مرتب کړو - او په کابل باندے د خپله په غرض روان شو - د دے هم د دے مقابله ته د فتح خان په کمان کښه درے زره فوځ اولیرلو - دواړه فوځونه په یو تنگ میدان کښه مخامخ شول - د شجاع فوځی طاقت په لس زره قبایلی لښکر مشتعل وو - په اوله حمله کښه خو دے قبایلی فوځ گټه او کره - ولے دغه وخت د خپله عادت مطابق دا خلق په لوت کښه مشغول شول - فتح خان د دے موقع نه فائده واخسته او په دوی څه بیا حمله او کره - او د دوی گټه څه په بائیلات بدله کړه - د شجاع ټول لښکر تار په تار شو - شجاع هم او تښتید او د افریدو علاقه ته راغ - په پښور هم د محمود قبضه شوه -

شاه محمود په شجاع خو بریالے شو ولے یو بل لوتی مصیبت ورته پلښ شو - په افغانستان کښه د پښتنو اوله بادشاهي د غلجی قام مشر میر ولیس قائم کړی وه - د احمد شاه ابدالی په بادشاه کیدو او کره حکومت د غلجیو د لاسه وتلے وو - ولے د غلجیو د بادشاهي تېر عزت و احترام په عام اولی کښه هغه شان قائم وو - او د دے عزت په اعتراف کښه احمد شاه د دوی د پاره یولوڅه ماچب مقرر کړے وو - او د ماچب به د هغه د جانشینو د لور نه هم ورکیدے شو - د شاه محمود د حکومت په وخت کښه د غلجی

قبائلو مشر عبد الرحیم ہوتک وو۔ چہ درانیان بہ فیلو کینے اولگیدل۔ نو د غلجیانو ہم بادشاہی تہ بیا خوا او غزیدلہ۔ اوچہ د شاہ زمان پہ مٹائے شاہ محمود بادشاہ شو نو دغہ وخت دوئی ہم خیلے بادشاہی تہ بیا لیوالہ شول۔ د محمود د تخت نشینی پہ موقع چیر غلجی سرداران پہ کابل کینے اتفاقاً موجود وو۔ دوئی تہ چہ د محمود د بادشاہی کمزورتیا معلومہ شوہ۔ نو د خیلے بادشاہی ارادہ تے اوکرہ۔ ددے کار د پارہ ہنوی عبد الرحیم ہوتک خویش کرو۔ عبد الرحیم خوا اول دے جنجال تہ غاڑ نٹہ کینسودلہ۔ ولے بیا د قبیلے د مشرانو پہ وینا رضا شو۔ پہ دے مقصد د غلجیو ہول قبیلے متفق شوے۔ او بغاوت تہ تیارے شوے۔ او یولو تے لسنکر تے تیار کرو۔ غلجیا نو خیل لسنکر دوہ برے کرو۔ یوہ برخہ لسنکر تے د قندھار درانیانو د ایسار لو پہ عرض د قندھار پہ لورا اولیرلو۔ او بل لسنکر د غزنی پہ لور روان شو۔ د غزنی گورنر د غلجیا نو مقابلہ اوکرہ۔ ولے شکست تے اوموند او قات بند شو۔ غلجیا نو بنار ہماض کرو۔ ولے بیائے دلته قہ لبر شان لسنکر پرینو او د شیلگر او زومل پہ لارہ لھوگر تہ راغلل۔ او ددھخہ مٹائے نہ تے د کابل فحہ او نیولہ۔ دغہ وخت پہ کابل کینے د شاہ محمود سرہ چیر لبر فوٹ وو۔ ولے پہ دے موقع درانیانو خیل افتلا فات ختم کرل او د غلجیا نو مقابلے تہ تیار شول۔ پہ دے ورھو کینے پہ درانی سردارانو کینے د قابلیت پہ لحاظ سرہ د سرسره شیر محمد خان وو۔ چہ د احمد شاہ وزیر اعظم شاہ ولی خان ہوئے او د شاہ محمود د لاسہ پہ کابل کینے قید وو۔ لیکن پہ دے تنگسہ کینے شاہ محمود ہخہ د قید نہ را او بنگلو۔ او د فوٹ کبان تے ہخہ تہ حوالہ کرو۔ د غلجیا نو او ابدالیانو مقابلہ د «سجاون» پہ مقام او شوہ۔ د غلجیا نو لسنکر پہ سرخوزیات وو۔ ولے نہ پہ کینے قہ ترتیب وو۔ او نہ د جنگ پہ چل پو عیدہ۔ داکتر و سرہ وسیلے ہم نہ وے۔ د دوئی پہ مقابلہ کینے شاہی فوٹ درے حصے شو۔ او د فوٹ پہ مکنے تے غزنی تو پے اولگوئے۔ غلجیا نو پہ دیرے بے تیزی عملہ اوکرہ۔ او د خیل کثرت پہ وجہ تے د درانیانو فوٹ پہ شا کرو۔ ولے د درانیانو د گس او بنی ایچ فوٹو نو دوئی راگیر کرل۔ او بنہ تے اووہل۔ غلجیا نو تینستہ اوکرہ۔ او د خیل قام پہ یوے قلا کینے ورننوتل۔ د شیپے غلجیا نو تہ نور کو مک دم پہ لاس راغے۔ سحر دوئی پہ بلہ لار کابل تہ روان شول۔ او د ماہنام پورے شاہی قلا تہ اورسیدل۔ چہ د کابل نہ دیوٹو میلو پہ فاصلہ وے۔ کہ غلجیا نو دغہ وخت پہ بنار حملہ کرے وے نو بنار بہ

وراندے ویلے شوی دی چہ دتخت نشینی نہ پس محمود د عیاشی ژوند اختیار کړے وو۔ او دخپل ملک واک اغتیارغے فتح خان بارک زی او اکرم خان علی زی ته سپارے وو۔ دا دوازه سرداران په خپل خپل ځای ته ویردرانه پښتانه وو۔ لیکن په خپلو کښه وران وو۔ په دغه وجه بادشاه اکرم خان په کابل کښه پرته شو د اوفغ خان غه د مشرقي او سویلي صوبو د انتظام په غرض اولیرلو۔ چنانچه فتح خان د قندهار، پېښور، کوهات، بنوں او وزیرو د علاقے نه مالیه ټوله کړه۔ او بیا قندهار ته راغے۔

چہ فتح خان پېښور ته راغے نو د شجاع دپاره د افریدو په علاقہ کښه استوگنه گرانه شوه۔ دغه وجه وه چہ هغه د افریدو د علاقے نه داکړو علاقے ته لاړ۔ دغه وخت شجاع او دهغه ملگری په ویرته تنگیا کښه وو۔ شجاع ته خپلو ملگرو دیوت قافل د لوتلو صلاح ورکړه چہ دکوټپه په خوا کښه ویره شوی وه۔ شجاع د ویره جیوری له کبله د اقله اولوتله۔ ولے سوداگرانو ته غه دخپل خپل رقم رسیدونه ورکړل۔ او ورته غه اووے چہ د بادشاه کیدو نه پس به دا رقم بیا درکوم۔ چنانچه هغه دا وعده پوره هم کړه۔ او کومو کومو سوداگرانو چہ هغه ته رسیدونه پیش کړل۔ دعوی ته غه دخپل خپل رقم نه زیات رقمونه ورکړل۔ شجاع چہ د قافل په لوتلو کوم رقم ترلاسه کړو۔ په هغه یو بل فوځ تیار کړو۔ او په قندهار غه حمله اوکړه۔ ولے دهغه داحمله بسم خوشی لاړه۔ د دغه نه پس شجاع بیا افریدو ته راغے۔ په دغه ورځو کښه د فتح خان حریف اکرم خان علی زه مر شو۔ لوغے وزارت اگر چہ دشیر محمد خان حق وو۔ چہ دامد شاه د وزیر اعظم شاه ولی خان ځوغے او یو قابل پښتون وو۔ او دغلیانو بغاوت هم دده په قابلتوب رفع شوه وو۔ ولے شاه محمود د لوغے وزارت عهدہ فتح خان ته ورکړه۔ په دغه خبره شیر محمد خان په زړه کښه د شاه محمود نه ناراض وو۔ هم په دغه ورځو کښه د سنیانو او د کابل د قزلباشو (چہ دعقیده له یخه شیعہ وو) ترمنځه خانه جنگی شروع شوه۔ او د دغه خانه جنگی فائده شاه شجاع ته اووتله۔

قزلباش د شاه محمود محافظ فوځ وو۔ د محمود د ذاتی حفاظت دارو مدار او په دارالخلافه کښه دامن وامن قیام د دوئ په ذمه وو۔ شاه محمود د پښتو د خویونو نه بیخي خالی وو۔ دهغه ناسته پاسته او ټول تعلقات د دغه قزلباشو افرانو

د سردارانو سره وو - د دے کبله یو طرف ته د قزلباشو په اقتدار او اثر سوخ کپه
 په حده زیات او شو - او په بل لور د دوی خوینو، خصالتونو، ژبې، تهنذیب و تمدن
 په بادشاه او دهغه په پښتنو درباری امیرانو داسه اثر او کړوچه د هغوی نه د
 پښتون ولی ټول خصوصیات صیر کړل - د شاه محمود د دے حده شراب نوشی او عیاشی
 وجه هم د دے قزلباشو اثر او صحبت وو -

دا قزلباش د بادشاه د مهربانی په وجه دومره مست وو چه په بازارونو کپه
 به د پښتنو او عامو خلقو سره ډیر سپک سلوک کولو - او د شرابو په نشه کپه
 به د عام اولس په عزت او ناموس هم صرفه نه کوله - عام خلق د دوی دروځی
 او سلوک نه ډیر تنگ وو - او بادشاه ته به د شکایتونو نه کول - وله چونکه د خپل
 حفاظت د پاره د هغوی د مرسته ممنون وو نو د هغوی په دے ټولو بد اخلاقیو او
 په اعتدالیو به د چشم پوشی کوله - او د خلقو په شکایتونو به د غوږ نه گړولو - قزلباش
 چونکه مذهبا شیعیه او عام اولس سنیان وو - نو د دے نه ورو ورو د شیعیه سنی خیال پیدا
 شو - او په خالقو کپه دا تاثر قائم شو چه بادشاه د بے دینه او گمراهانو مرسته کوی - د
 قزلباشو د ظلمونو او په اعتدالیو او د بادشاه له خوا د هغوی د مرسته غیره د کورونو
 او کوټونو نه حجرو او جباتونو نه اووتل - او عام خلقو به جار د دوی مخالفت شروع کړو -
 دا اولس په لسون او پارولو کپه د بادشاه د مخنی غپلو سردارانو چه سرغنه د شیر محمد خان
 وو هم لویه برخه وه -

په دغه زمانه کپه په کابل کپه سید احمد نوم یو لوی عالم اوسیده - داسر په د میر
 واعظ په نام مشهور وو - او د خپله پر رهیزگاری او دین داری په وجه په اولس کپه د لوی
 احترام خاوند وو - په حق و ټیلو کپه بکه او زړور وو - چه د خلقو شکایتونه زیات
 شول نو میر واعظ په خپله بادشاه د قزلباشو د بے اعتدالیو نه خبر کړو - وله بادشاه
 د دے په وینا هم هه توجه او نه کړه - په دے خبره د خلقو غمگان نور هم زیات شو -
 په دے وره کپه دیوسنی د لاسه یو شیعیه او وژل شو - او د هغه په قصاص کپه
 هغه پهاستی شو - سنیانو د هغه جنازه په یو لوی جلوس کپه روانه کړه - وله قزلباشو په
 دے جلوس ډز او کړه - او د میر واعظ کور د اولوتلو - په دے واقعاتو د سنیانو زغم
 تمام شو - او په قزلباشو د خپله شروع کړه - د هغوی کورونه د اولوتل او ډیر په
 کپه مړه کړل - دغه شان د سنیانو او شیعیه کانو تر منځه په ښار کپه خانه چکلی شروع

شہوہ - بلہ ورخ - خو او شاکیو نہ ہم ڇیر فلق د سنیانو مدد تہ را اور سیدہ - او
 ہلہ گلہ ڇیرہ زیاتہ شہوہ - یہ دے ہلہ گلہ کینے شیر محمد خان شجاع تہ کابل تہ دراتلو
 دعوت ور لیرے وو - او ہغہ پہ ڇیرے تادی کابل تہ راروان وو - شاہ محمود تہ دا
 معلومہ وہ چہ دا اور شیر محمد خان لکولے دے - نو دہغہ دہم رفتاری کوشش تے او کرو
 لیکن ہغہ ہم پہ شان پوہ وو - او د کابل تہ تنبیدے وو -

میر واعظ د شیر محمد خان ڇیر دوست وو - چہ ہغہ د کابل تہ او تنبیدہ نومیر
 واعظ خلقو تہ او وے چہ د قزلباشو دا ہولہ مسقی د بادشاہ د سرپرستی نتیجہ دہ - پہ
 دے خبرہ فساد دومرہ زیات شو چہ بادشاہ تے بے وسہ کرو - پہ دغہ وقت کینے فتح خان
 پہ قند ہار کینے وو - د کابل اولس پہ ہولو لارو قبضہ او کرہ - او د شجاع او شیر محمد خان
 پہ انتظار کینے کسینا ستل - اخر شجاع پہ ۱۲ جولائی ۱۸۳۷ء کینے د شیر محمد خان پہ مکر تیا
 کینے کابل تہ را اور سید - او د شیر محمد خان بھ مشورہ د فتح خان د مقابلے پہ غرض د
 بنار نہ بھر دیرہ شو -

درے ور تے پس فتح خان را اور سید - د شجاع او فتح خان د فوجونو مقابلہ
 او شہوہ - ولے د فتح خان د فوج لویو لویو سردارانو پہ پتہ د شجاع سرہ لارہ او نیولہ
 او عین پہ تو د جنگ کینے شجاع تہ او وریدل - فتح خان چہ پہ ڇاگہ پاتے شونو ہغہ
 صم پینے او ویتلے - او قند ہار تہ لار - د دے فتح نہ پس بلہ ورخ شجاع مرزا پہ
 شاہانہ طریقہ کابل تہ وردنہ شو - او د شاہ شجاع پہ نامہ تحت نشین شو - د
 شاہ شجاع دا ارادہ وہ چہ د زمان شاہ پہ بدل کینے د شاہ محمود نہ ہم سترگے او پاسی -
 ولے د شیر محمد خان او د ہنل روند ورور شاہ زمان پہ وینا تے دا ارادہ پر دینودلہ
 او صرفا پہ بالا حصار کینے تے د ہغہ پہ قیدولو اکتفا او کرہ -

شاه شجاع

د شاه محمود په ټاټه شجاع بادشاه شو۔ و له دده په مخکېنې ډیره کښاله
 وے۔ د بادشاهي ټولے تار په تار واځے چه د طاقتورو اميرانو په لاس کښے وے يو
 ټاټه راغونډول د شجاع د طاقت او لياقت ته بهر خبره وه۔ هسے خوشاه شجاع
 د درنو غويونو غاوند وو۔ و له نه خو په هغه کښے دخپل نيکه احمد شاه غوندے لياقت
 وو چه د پښتنو داسرکښ سرداران ټے په خپل موټي کښے نيولے وے او نه ورسره داسے
 وسيلے وے چه هغه په خپلو پښو او دريدلے وے۔ شجاع ته بادشاهي د شيرمحمدخان
 په مرسته حاصله شوی وه۔ نو دا قدرتي او مناسب خبره وه چه هغه به اوس لوټ
 وزير کيده۔ داسرے ډير زړور، عالم فاضل او لوټ سياستدان وو۔ دهرچا سره
 به ټے ډير ښه سلوک کولو۔ هرڅوک به ورله په اسانه رسيدلے شو۔ دلوټ سينے
 او لوټ زغم غاوند وو۔ ډير صيلمه دوست، د پښتولي په ادابو عامل او په خپله
 جامه او ژوند کښے ډير ساده او بے تکلفه وو۔ که چرے شاه شجاع هغه له پرانسته واځے
 ورکړے وے۔ نو دا توقع کيده شوه چه د حکومت دا ورانه ماشوره به شيرمحمدخان
 په خپل عقل او تدبير ډيره زرسه کړی وه۔ او د شاه شجاع په حکومت کښے په امن
 وامن قاشم شوه وو۔ و له دبد قسسي نه شاه شجاع د شيرمحمدخان د لوټ اقتدار
 برداشت نه کړے شو۔ او ډير زر ټے د هغه سره اروپيچ شروع کړے۔

د بادشاه کيد و نه پس اول کار د شجاع دا وو چه خپل ورور زمان شاه ټے د قيد
 نه راخلاص کړو۔ او ملا عاشق ټے چه د هغه د بے ننگي او فريب په وجه دوی ته دا
 دومره کړاو او نقصان رسيدلے وو۔ او وژلو۔ ددے نه سيوا هغه نور چا ته هغه سزا
 ورنه کړه۔

د شجاع د تخت نشين په وقت کښے په قندهار کښے مرزا کامران چه د شاه محمود ټوټه
 وو۔ مکران وو۔ شجاع دخپل لوټ وزير شيرمحمدخان په ملگرتيا کښے د يو فوځ سره په

قندھار^{محلہ} اوکړه - دغه وخت د بارک زو مشر فتح خان هم د کامران سره په قندھار کېنې موموود وو - کامران د فتح خان په مشوره د شجاع مقابله او نه کړه - او هرات ته په تلبسته لاړ - فتح خان دروغ او صلح په غرض د شجاع په دربار کېنې حاضر شو - ولې شجاع په دې موقع لویه غلطی اوکړه - هغه د فتح خان سره د هغه د شان سره مناسب سلوک او نه کړو - او هغه ته په خپل مغرورانہ سلوک په خپلو راتللو ستومانہ کړو - که پرې شجاع داسې نه ولې کړې او فتح خان ته په اعتدال کېنې اخیستې وکې نو وروستویہ د فتح خان د لاسه شجاع ته دومره تکلیفونه نه وو ورپېښی شوی - فتح خان مپه د شجاع د سلوک نه ناراض شو نو هغه خپل قلع زگرشک ته په پټه او تبتیدہ - او د دے نه پس ته د شجاع برخلاف داسې منصوبے تیار کړې چه شجاع ته درپه دیکه کړو - شجاع قندھار خپل وراره قیصر مرزا ته حواله کړو - او احمد خان نورزے ته د هغه وزیر مقرر کړو - دا احمد خان هغه سرے وو چه د زمان شاه نه سره د خپله فوټه شاه محمود ته تبتیدے وو - لیکن چونکه د شجاع په راتلو کېنې هم ده لوتے مدد کړے وو - نو شجاع معاف کړے وو - د قندھار د فیصلے نه پس شجاع د دیرش زره فوټ سره پلینور ته راغے او دکشیر او د سندھ د صوبو د تسخیر په فکر کېنې لگیا وو - دغه وخت کېنې د خپل وراره قیصر مرزا د بغاوت نه خبر شو چه په قندھار کېنې ته کړے وو - دے بغاوت ته قیصر مرزا د هغه فتح خان په لسون تیار شوے وو - چه ذکر ته پورته شوے دے - قیصر مرزا د فتح خان په لمسه خپل وزیر احمد خان نورزے قید کړو - او د فتح خان سره د کابل د حملے په منصوبه کېنې لگیا شو - او کوم وخت چه د کابل په لور روانیدے نو هغه خپل وزیر (احمد خان) ته بیا د قید نه رااوبنگلو او د قندھار حکومت ته ورله حواله کړو - لیکن احمد خان په دے حملے بے عزتی داسې هغه شوے وو چه کوم وخت قیصر مرزا کابل ته روان شو - نو هغه په چپه غله کامران مرزا را او غوښتو او قندھار ته ورله حواله کړو -

شاه شجاع چه په کابل باندے د قیصر مرزا د حملے نه خبر شو نو په ډیرے تندئی کابل ته راغے - قیصر مرزا ته ته شکست ورکړو - او بیرته پلینور ته راغے - او د سندھ د حملے په تابیا کېنې لگیا وو - چه په قندھار باندے د قیصر مرزا د حملے نه خبر شو - شاه شجاع بیا د قندھار په نیت روان شو - قیصر مرزا ته ته شکست ورکړو - فتح خان هرات ته او تبتید او قیصر مرزا د شجاع نه معافی او غوښتہ - شجاع هغه

معاف کرو۔ او په قندهار ټی بیا حاکم کرو۔ شاه شجاع ته هم هغه حالات ورپیلې شولې کوم چه دده نه وړانده شاه زمان ته ورپیلې شوی وو۔
د قندهار دکشالې نه پس شجاع په سنده حمله اوکړه۔ د سنده تالپوری سردارانو د پښتو دغانه جنګی په وجه د پیروکلونو خراج نه وو ورکړه۔ او شجاع ته هم د ورکولو نیت نه وو۔ ولې چه شجاع د دیرش زره لښکر سره په سنده ور وخوت۔ نو تالپوری سردارانو هم صلاح په جنګ غوره کړه۔ شجاع ته ټی درې نیم لکه پونډه مزاج ورکړو۔ او هغه کابل ته ستون شو۔

په کوهو ورڅو کښې چه شاه شجاع په پښور کښې دکشمیر دلام په فکر کښې لگیا وو۔ په دغه ورڅو کښې یو ټل بیا فتح خان قیصر مرزا د بغاوت دپاره اولمسولو۔ ولې دا ټل قیصر مرزا په خپل خیال کښې په فتح خان چل اوکړو۔ هغه ټی د «گرشک» ته د صلاح مصاحت په عرض قندهار ته رااوبللو۔ او چه فتح خان قندهار ته راغ نو قیصر مرزا هغه قید کړو۔ لیکن د فتح خان غوندې یو هوښیار اوزړور سردار د پاره د قیصر مرزا دوکه کول چه کران نه وو۔ هغه په دس خپل قید قطعی وارخطا نه شو۔ بلکه قیصر مرزا ته ټی داسې د پښو اسبانونه جوړ کړل۔ چه هغه سمدستی فتح خان پرېښود او دکابل دحمله په عرض ټی هغه «گرشک» ته اولیرلو۔ چه ضروری انتظاما اوبندوبست اوکړی۔ ولې دده نه پس فتح خان په قیصر مرزا ټی اعتباره شو۔ نو هغه دا ټل دکامران مرزا سره غور نژدې کړه۔ کامران ټی د قندهار په حمله اوپارولو کامران په قندهار حمله اوکړه۔ او کامیاب شو۔ قیصر مرزا کابل ته په تښته راغ۔ ولې چه شاه شجاع دده واقعاتو نه خبر شو نو هغه سمدستی په قندهار ور وخوت او کامران ټی هرات ته په تښته مجبور کړو۔

شاه شجاع یو ټل بیا د قندهار نه د تالپوری سردارانو په تکل کښې سنده ته روان شو او چه سنده ته اورسید نو په کابل کښې د قیصر مرزا او شیر محمد خان دسازش نه خبر شو۔ قیصر مرزا چه دکابل نه قندهار ته راتښتیدلې وونو دغه وخت شیر محمد خان په کابل کښې وو۔ قیصر خود فتح خان په لمسون د بادشاهي غوند اغښتې وو نو دا ټل ټی د شیر محمد خان سره تارواخت ټکه چه شیر محمد خان هم دشجاع نه ناراض وو۔ چه بادشاه سنده ته لار نو قیصر مرزا په کابل کښې د شیر محمد خان په صلاح دخپل بادشاهي اعلان اوکړو۔ او بیا دیولو ټی فوځ سره

ۛے ٲه ٲلٲنور مبله او بٲا قٲضه او ڪړه. شاه شجاع څه ٲه بسنده ڪښه دده واقعاتو نه خبر شو نو هغه سمدستی د ٲلٲنور ٲه لور راروان شو او د رارسید و سره ۛے سمدستی د باغیانو سره د صلح خبره شروع کړه. وله خبره سراو نه نیوو. او فیصله توره ته ٲاٲه شوه.

ٲه سر مارچ ۱۸۸۸ ڪښه. د دواړو فوځونو ترمٲځه جنګ شروع شو. ٲه اوله ڪښه خو د شیر محمد خان تله درنه وه. شاهي فوځونو شکست اوموند. لیکن دغه وخت ڪښه شیر محمد خان دغه لږ شان فوځ سره د بادشاه د نیولو ڪوشش او ڪړو. او ٲه ده ڪوشش ڪښه ٲه یو ګولٲ او مر شو. د شیر محمد خان ٲه مرګ د قیصر مرزا معامله خرابه شوه. هغه فوځونه تار ٲه تار شول. او قیصر مرزا د شاهي فوځونو ٲه لاس ڪښه گرفتار شو. وله شاه شجاع داخل هم معاف کړو.

د شاه شجاع د بد بختی ورځه نه ٲختیدله. ٲه کومو ورځو ڪښه څه فاتح خان ٲه قندهار ڪښه د شجاع برنلاف د قیصر مرزا سره ٲه سازشونو ڪښه مصر وځوو. ٲه هغه ورځو ڪښه فاتح خان شاه محمود نه د خٲلو اعتباری نوکرانو ٲه لاس داسه اوزار لیرلی وو. څه د هغ ٲه مدد هغه د قید خان نه تنبیدله شو. د فاتح خان ٲه مشوره شاه محمود قزلباش سپاهیان او افسران هم ٲه خٲل صلاح ڪښه شامل کړی وو. ځکه څه دا قزلباش د محو د هوقی یاران وو. او کوم وخت څه شاه شجاع د کشمیر د لام تیاری ګوله ٲه دغه ورځو ڪښه شاه محمود د قزلباشو ٲه مرسته د قید نه اوتنبیدلو. شو ورځه ٲه یو قبر ڪښه ٲٲا ڪښیناست او څه د بادشاه جاسوسان د هغه ٲه تالاش ڪښه ناکامیاب شول او غوغا سره شوه نو بٲا د فتح خان د ګټر ورور دوست محمد خان ٲه ملګرتیا ڪښه د بارک زو قاعه «مګر شک» ته اورسیده. او هلته ۛ د بارک زو ٲه کومک یو لوه فوځ تیار کړو. او ٲه قندهار ۛ مبله او بٲا قٲضه او ڪړه. مګر شاه شجاع څه د شیر محمد خان او قیصر د ګټاله نه اوزکار شو. نو سمدستی ٲه شاه محمود ٲس قندهار ته راغ. او دکال ۱۸۸۸ ٲه اخر ڪښه ۛ هغه ته شکست ورکړو. ٲه قندهار بٲا د شجاع قٲضه راغله. د ده نه ٲس شجاع د ٲیرنګیانو دیوه جرګه سره د خبرواترو ٲه غرض د قندهار نه د کابل ٲه لار ٲلٲنور ته ته راروان شو.

ٲه کومو ورځو ڪښه څه ٲښتانه ٲه خٲل میخ ڪښه ٲه سازشونو او ګورنو جنګونو ڪښه لګیا وو. دغه ورځو ڪښه انګریزانو ٲه هندوستان ڪښه خٲل ٲښه مضبوط کړه او

پہ خیلو پولو مخالفینو غالب شوی وو۔ دغه وقت د دوئ بہ زہرہ کینے د پښتو د
 د طاقت نہ هغه ویرہ نہ وه پاتے شوے۔ کومه چه مده اگا هو د دوئ سره ملگری
 وه۔ په دے ورهوکینے پښتانه په خپل میخ کینے په داسے ذیلو سازشونو او کورنو
 چټکونو کینے لکيا وو۔ چه یواځے د دوئ خپل مضبوط حکومت ټټه نه کړو۔ بلکه
 ددے په وجه د انگریزانو اقتدار ته هم په هند کینے لار صفا شوه۔ په سنه ۱۸۱۹ کینے د
 انگریزانو اوسیکانو دیوے معاهدے په نتیجه کینے د انگریزانو د سلطنت پوله د جمنه په
 ځای د ستلج سیند ته راوړسیدله۔ اولد هیانته د انگریزانو سرحدی چا ونځی شوه۔
 ول په دغه ورهوکینے انگریزانو ته د خپل هندی سلطنت په حقله د افغانستان په لار
 د فرانس او روس زوره وه خطرہ راوړاندے شوی وه۔ ددے خطرے د تدارک په
 غرض انگریزانو د ایران پنجاب، سندھ او افغانستان حکومتونو سره د معاهداتو په غرض جرگے لیرے وے دغه ټا
 یوه جرگه د شاه شجاع سره د معاهدہ په غرض د مونټ سپورټ ایلفنسټن په مشرئ کینے پښور ته هم را روانه وه۔
 ددے جرگے سره د خبرو اترو په غرض شاه شجاع په ۱۰ جنوری سنه ۱۸۱۹ پښور ته لا
 اوړسید۔ شاه شجاع ددے جرگے په باب کینے ډیر متردد وو۔ ټکه دهغه دا خواهش
 وو چه د جرگے سره په خپله ملاقات او کړی۔ ددے جرگے د ارا دو په حقله سیکانو او
 امیران سندھ هم د شاه شجاع شکونه زیات کړی وو۔ دا جرگه د راجپوتانے، سندھ
 ډیره غازی خان او ډیره اسماعیل خان په لاره کوهاټ ته راوړسیده۔ د کوهاټ د
 قیام په دوران کینے ددے جرگے مشر بناغله ایلفنسټن د کوهاټ د قدرتی بناست،
 د خوشگوارے آب و هوا، باغونو او چمنونو نه، ډیر متاثر شوے وو۔ او په ډیر
 ارت زړه ټے ددے ځای ستاینه کړی وه۔ دا جرگه د ادم خیلو په دره راووتله۔
 او په فروری سنه ۱۸۱۹ کینے پښور ته راوړسیدله۔ دغه وقت د شاه شجاع مشر
 وزیر اکرم خان وو۔ او دده په ذریعہ شاه شجاع د انگریزانو سره د لوظ او کړو۔
 ۱۱) که چرے کوم بیرونی طاقت د افغانستان په لاره په هند باندے حمله او کړه۔
 نو انگریزان به خپل قومونه د حمله کوونکی مطالبے ته د افغانستان په مرکه وړندے کولے شی۔

(۲) شاه افغانستان به دا کوشش کوی چه د یورپ یا د یوے بلے بادشاهئ قومو
 د هندوستان د حیلے په نیت په خپل ملک کینے برے بز دی۔

(۳) او نه به شاه شجاع د انگریزانو په ملک بلوسه کوی۔

داسفیر د شاه شجاع په خدمت کینے د خپلے حاضرئ واقعہ په دے الفاظو کینے

بیانوی =

بادشاہ د محل پہ سینٹی صراب کینے پہ ملقیڈنگی زرین تخت باندے ناست وو۔ د
 ہخہ غط وخال اوکرہ ورہ شاہانہ او جاہ وجلال نہ چک وو۔ دہخہ پہ تاج اوباس
 کینے جواہرات ملقیدل۔ او شغلے ترینہ فتلے۔ تول امیران د تخت نہ گیر چا پیرہ دم ختلی
 ولاہ وو۔ کوم وخت چہ موہن۔ بادشاہ تہ مخامخ شو نوموہن۔ دخیلو سرونو نہ توہی لڑ
 کرے اوداداب پہ نیت موسرونہ بنکتہ کرل۔ بیا مو د دعا پہ غرض لاسونہ اوچت کرل او
 ددے تپس دیوے ورے خینے پہ لور ووراندے شو۔ دغہ وخت نقیب زمونہ نومونہ بغیر
 دغہ ضروری اداب والقاب نہ دوبارہ واخستل۔ او پہ اضرکینے تے اووٹیل « بلادِ ولطم
 دوئی دیورپ نہ دعالی جاہ پہ خدمت کینے د حاضریدو پہ غرض راغلی دی۔ پہ دے خبرہ
 بادشاہ موہن تہ پہ صاف او اوچت آواز کینے « ہرکله راشہ « اووٹیل۔ موہن بیا دعا
 اوکرہ او د اول پہ شان موسرونہ بنکتہ کرل۔ شاہ شجاع د خیل شخصیت پہ
 مقلہ داسے وائی ۱۔

« شاہ کابل ہیر بنکے، د شکل و شباهت نہ شاہانہ او د وضع قطع نہ ہیر درند
 او خوش مزاجہ بنکاریدو۔ د ہخہ خبرے بالکل شاہانہ وے۔ «
 پہ کال سستہ کینے د شاہ شجاع سلطنت پہ ظاہرہ کینے بالکل مستحکم بنکاریدو۔
 تالپوری سرداران ہخہ پہ فراج ورکولو مجبور کری وو۔ د شاہ شجاع مضبوط اوطاقتو
 دشمن بشیر محمد خان مرشوعے وو۔ او پہ قندھار باندے ہخہ بیا تازہ تازہ فتح موندلی
 او قبضہ کری وہ۔ او د خیل مشر وزیر اکرم خان پہ ماتحتی کینے د کشمیر پہ لام یولوٹے
 فوٹ لیرلے وو۔ پہ کشمیر کینے د شیر محمد خان موٹے عطا محمد خان حکمران ووجہ دغہ
 وخت د شجاع نہ سخت مخالف وو۔ پہ ظاہرہ کینے د خطرے نصیح کومہ خبرہ نہ وہ۔ ولے
 د انگریزانو جرگہ لا پہ پینور کینے وہ چہ پہ قندھار باندے د عبود د دوبارہ خیل
 او قبضے خبر لا اورسید۔ پہ دے خبر شاہ شجاع بر شان پریشانہ شو۔ مکہ چہ د
 ہخہ سرہ دیو بل فوٹ د مرتب کولو د پارہ کافی دولت نہ وو۔ ولے ہخہ پہ دے خبرہ
 مطین وو چہ د کشمیر مہم بہ کامیاب شی۔ او چہ دا فوٹ بیرتہ راشی نو ددے پہ مرستہ
 بہ د شاہ محمود تابیا اوشی۔

د بد قسمتی نہ اکرم خان د کشمیر پہ مہم کینے کامیاب نہ شو۔ د ہخہ ہیر فوٹ
 تباہ شو۔ او دغہ بر شان فوٹ سرہ چہ پہ افریدو او غاجیانو مشتعل وو۔ پینور تہ

را اور سید - دغه وخت د شاه شجاع د پاره چیر مشکلات پینې شول - د نوی
 فوځ او درولو د پاره دولت پکار وو او هغه د شاه شجاع سره نه وو - دهغه وزیر
 اکرم خان چیر دولتند وو - او د شاه شجاع بیرئ ته په اسانه روانه شوه - و له سره د
 دغه چه اکرم خان یو بهادر ، مخلص او زور پښتون وو - او د شجاع خدمت ته هم تیار
 وو - لیکن په دولت چیر مین وو - هغه د شجاع د پاره سرور کولو ته غو تیار و لیکن د
 زرو په ورکولو ته زړه نه کیده - دغه وجه وه چه شاه شجاع په چیر تکلیف شه
 نیم نیگور په فوځ تیار کړو - او د کابل په نیت روان شه - دغه وخت د انگریزانو هغه
 جرگه هم د پښور نه روانه شوه -

د انگریزانو د جرگه د ۲۵ فروری سنه نه تر ۱۶ جون سنه پور په پښور
 کښه ایساره وه - په دغه دوران کښه د جرگه چیر دارومدار کیده - د خپل قیام په دوران
 کښه شه رنگ چه د دغه جرگه مشر بناغله ایلفنستین د کوهات د مناظرو د خوشگوار
 موسم او آب و هوا نه متأثر شوه وو - دغه شان د پښور د باغونو ، چمنونو او
 مناظرو هم متأثر کړه وو - دغه سفیر د پښور ښار د تجارتی رونق ، په بازارونو
 کښه د خلقو د کښه کوڼه ، د هغوی د لباس ، خوراک ، تمدن او امروزه ژوند او
 مصلحتونو په باب کښه په چیر تفصیل سره خپل خیالات ظاهر کړی دی او په چیر شاندار
 الفاظو کښه د قدیم پښور د تمدن نقشه راښکلی ده - د پښور د روانیدو په دریه
 ورځ د جرگه هغه ځای ته اور سیده چه هلته اوس د ښار چاونی اباده ده - د دغه
 ځای د قدرتی نظارے نه هم سفیر او هغه هغه ملگری چیر لطف اندوز شول - او د دغه
 ځای نه چه روان شول - نو شو ورځ پس حسن ابدال ته اور سیدل - د حسن ابدال مناظرو
 د سفیر په ذهن کښه د کوهات د مناظرو یاد بیا تازه کړو - د مقام د مغل بادشاهانو
 په وخت کښه د کشمیر د تلو د پاره د هغوی د قیام یو منزل وو - د جرگه غری دلته کښه
 ښه په آرام او اسوده شول - او د دغه ځای نه د هندوستان په تکل روان شول - دا
 جرگه لا په حسن ابدال کښه وه چه دوئ ته د شاه شجاع د ناکامی خبر را اور سید

لکه چه پورته او ویله شول شاه شجاع د شاه محمود د مقابل په غرض د کابل په
 لور روان شو - لیکن د شاه شجاع د رسیدو نه اگاهو شاه محمود په کابل هم قبضه
 کړی وه - او د پښور د حمل په تکل کښه وو - د نیل په مقام شاه شجاع خپل کیس او
 گولو - د دواړو وروڼو تر مینځه جنک شروع شو - د شاه محمود فوځ د شجاع په فوځ د

مخارج نہ حملہ اوکڑہ۔ او دفع خان فوج بہ دھنڈہ دگس لوری نہ۔ ددے دوہ رُخہ حملہ
 پہ نتیجہ کبے د شجاع فوجونو تینستہ اوکڑہ۔ دھنڈہ وزیر اکرم خان اووڑے شو۔ او د
 شجاع ہول فوج تار پہ تار شو۔ دشکست نہ پس شجاع د افریدو علاقے تہ راغ او
 د افریدو پہ غزونو کبے تے پناہ اونیولہ۔ دغہ وقت د شاہ شجاع سرہ د خپل پلار نیلکے
 پہ ہول سلطنت او دولت کبے صرف یوکوہ نور پاتے وو۔ شاہ شجاع پہ خپلہ غو در
 پہ دیکہ شو۔ ولے دھنڈہ مرم او دھنڈہ ورور شاہ زمان پہ کشمیر کبے د پناہ اغستلو
 پہ عرض د پپینور نہ د راوالپنڈی پہ لور راروان شول۔ اوکوم وقت چہ د انگریزانو
 دھنڈہ جرگہ راوالپنڈی تہ رااورسیدہ نو دغہ وقت زمان شاہ د شاہی مرم د بیگماتو سرہ
 ہم راوالپنڈی تہ رااورسیدہ۔ انگریزی جرگے د خپل مشر سفیر ایلفنستین پہ ماعتی
 کبے پہ دے موقع د زمان شاہ سرہ ہم ملاقات اوکڑو۔ ددے ملاقات ذکر دھنڈہ داسے
 کوی۔

” موہن چہ د پپینور نہ راوالپنڈی تہ رااورسید و نو د شاہ شجاع د مرم بیگمات
 او دھنڈہ ورور زمان شاہ ہم پہ دغہ ورخو کبے راوالپنڈی تہ رااورسیدل۔ د زمان
 شاہ شہرت پہ یو زمانہ کبے د ہند نہ تر ایران پورے غور شوے وو۔ پہ دے وجہ
 موہن دھنڈہ لیدو تہ لیوالہ وو۔ د جولائی پہ لسم موہن دھنڈہ ملاقات تہ لاپرو۔ تہ
 وقت چہ موہن اورسید و نو دھنڈہ پہ یو خیسہ پہ یوکت کبے ناست وو۔ پہ خیسہ کبے
 قالینونہ اولسی غوریدی وو۔ موہن دھنڈہ تہ تر دھنڈہ وقتہ مخارج ولاپ وو۔ ترخو
 چہ دھنڈہ موہن تہ د کبیناستلو نہ وو وٹیلی۔ دھنڈہ لباس سادہ وو۔ ولے شکل و
 شباهت تے شاہانہ وو۔ شخصیت تے دیر جاذب او بارعب وو۔ دھنڈہ اواز او
 اوضاع و اطوار بید و د شاہ شجاع پہ شان وو۔ ولے د شجاع پہ نسبت دھنڈہ لہر شان
 دنگ او دغہ کردہ تے او بردہ او باقاعدہ وہ۔ بریرہ تے ہم دیرہ سبکی وہ۔ پہ ظاہرہ کبے
 دھنڈہ د پند و پہ شان نہ بیکاریدو۔ اگرچہ دھنڈہ سترکے زخم دارہ وے۔ ولے دومرہ تور
 بکسے پاتے وو چہ د پھنڈہ دغہ نور پرے قاشم وو۔ دچاسرہ چہ بہ دھنڈہ خبرے کولے نو
 د خبر و کولو پہ وقت کبے بہ تے دھنڈہ پہ لور سترکے ہم اڑولے۔ دھنڈہ لہر شان غبرن
 معلومیدہ۔ زموہن د کبیناستو نہ پس یوہ او بردہ خاموشی شوہ۔ اخر زمان شاہ د
 شاہ شجاع او دھنڈہ دشکست خبرہ راواچولہ۔ او داغے او وٹیل چہ داسے بد بختی او
 زوال د بادشاہانو پہ قسمت لیک وی۔ را او ددے پہ مرستہ کبے تے) د حیرانوونکی

تاریخی انقلاب تو ذکر او کرو۔ (ولے) کہ ہفتہ دہلے ایشیا تاریخ (ہم) سردوبارہ بیان کرے وے نو دقتست د سرکینٹی پہ عقلہ بہ ہفتہ د خیل خان پہ نسبت غورہ مثال بل کوم موندے وو۔ (تکہ چہ ہفتہ اوس) روند او دتنت نہ کوز کرے شوے او پہ یو داسے ملک کینے د شروئکی پہ ہمیشہ د استوگنے د پارہ راغے وو۔ چہ ہفتہ ملک د ہفتہ نیکہ فتح کرے او دوہ قلعہ پہ خیلہ دہ ہم فتح کرے وو۔

شاہ محمود اوس بیا د کابل حکمران شو۔ او د شاہ شجاع دقتست ستورے اولویہ پہ کال سنہ کینے چہ ہفتہ د شاہ محمود نہ شکست او موند نو پہ اباسیند راپورے وتو۔ پہ دے غرض چہ دانگریزانو سرہ د خیل سلطنت پہ دوبارہ حاصلولو کینے قہ خبرے او کری۔ دغہ وخت کینے رنجیت سنگھ پہ وزیر آباد کینے ددے ضلع پہ شوکولو کینے نکیا وو۔ رنجیت سنگھ چہ د شجاع د راتلو نہ خبر شو نو دہفتہ د ملاقات پہ غرض دہفتہ یخ تہ راروان شو۔ مقصد تے داوو چہ کہ مکان کیدے شی چہ د درانیا نو یو شہزادہ پہ خیلہ قبضہ کینے اوساقی۔ درہ ساھیوال « پہ مقام د شاہ شجاع اور رنجیت سنگھ ملاقات او شو۔ پہ دے ملاقات کینے رنجیت سنگھ شجاع تہ د ملتان او کشمیر پہ حاصلولو کینے د خیل مدد دیرے طبع اسرے ور کرے۔ ولے پہ دے موقع د شجاع اور رنجیت سنگھ قہ باقاعدہ معاہدہ او نہ شو۔ تکہ چہ شجاع تہ د پینپور د قبائلو نہ دمرستے او کومک خبرونہ راغی وو۔ او د خیل کامیابی پہ عقلہ تے قہ لبرہ دیرہ طبع پیدا شوی وہ۔ دغہ وجہ وہ چہ د رنجیت سنگھ پہ وعدو او پیشکشونو ہفتہ او نہ غایدہ۔ او پہ باقاعدہ معاہدہ کولو کینے تے جلدی او نہ کرے۔ د رنجیت سنگھ اخلاص ہفتہ تہ مشکوک معلومیدہ۔ او پہ دے کینے شجاع حق بہ جانب وو۔

د رنجیت سنگھ سرہ د جرگے نہ پس شجاع اتک تہ راغ۔ دلہ کینے ہفتہ د قبائلو قہ فوٹ جمع کرو۔ د کشمیر نہ ہم ہفتہ تہ لبر امداد پہ لاس ورغلو۔ د کشمیر گورنر عطا محمد خان اگر کہ د شاہ شجاع مخالف وو۔ ولے ہفتہ د شاہ محمود او فتح خان اطاعت ہم نہ منلو۔ شجاع ددے نوی فوٹ پہ مرستہ پہ کال سنہ کینے کینے پہ پینپور عملہ او کرے۔ او بنارے او نیوہ۔ ولے دہفتہ دا قبضہ عارضی ثابتہ شو۔ تکہ چہ داخل ہفتہ د فتح خان دورور عظیم خان د لاسہ د پینپور نہ پہ تینستہ مجبور شو۔ ددے نہ پس شجاع د دیرہ جاتو پہ لار ملتان تہ لار۔ د ملتان گورنر دہفتہ د اطاعت نہ بیخی انکار او کرو۔ او د بنار دروازے تے ہم دہفتہ د پارہ بندے کرے۔

شجاع د دے مٹائے نه بيا افریدو ته راغے او یوٹل بيا د افریدو قبائلو یو لښکر د هغه کومک ته تیار شو۔ د دے لښکر په کومک هغه بيا په پلینور قبضه او کره۔ (سلاسله)۔ لیکن دغه وقت د هغه نه داسه خلق تاؤ وو چه درنجیت سنگه په شان ځے د هغه په ذات قبضه کول مد نظر وو۔ دغه وجه وه چه هغه په کال ۱۸۱۱ کښه په پلینور کښه د اټک د کورنر د لاسه گرفتار شو۔ د دے گرفتاری عرض د شاه شجاع نه د کوه نور، افستل وو۔ چنانچه هغه ځے اول په اټک کښه قید او ساتلو۔ او دلته ځے په شجاع ډیر ناروا ظلمونه او کرل۔ ولے کوه نور ځے تر لاسه نه کړے شو۔ او بيا ځے کشمیر ته اولیر لو۔

په کشمیر کښه د شیر محمد خان مړو ځے عطا محمد خان کورنر وو چه د شجاع او شاه محمود د وارو مخالف وو۔ شاه شجاع په کشمیر کښه د کال نه هغه زیات نظر بند وو۔ د دے نه وړاندے په کال ۱۸۱۱ کښه زمان شاه او د شاه شجاع مرم درنجیت سنگه سره پناه نیولی وه۔ او د دے وجه دا وه چه په دغه کال په کشمیر باندے د شاه محمود او فتح خان د حملے اواز ه خوره شوی وه۔ درنجیت سنگه یو ډیر چالاک او موقع شناس بنیادم وو۔ د فیلے فائده یوه موقع به ځے هم نه غطا کوله۔ په دغه وختو کښه هغه د کشمیر د غرنیزه علاقو په تسخیر کښه لگیا وو۔ او د هغه مړو ځے کهرک سنگه «جیوں» فتح کړے وو۔ درنجیت سنگه د کشمیر د فتح کولو ډیر ارزو مند وو۔ ولے د هغه په زړه کښه دوه غلا وے۔ د هغه دا مقصد وو چه که په هغه طریقہ شاه شجاع د هغه په قبضه کښه راشي نو یو خو به ترینه د کوه نور، حاصل کړی۔ او بل به د کشمیر د حصول په لړ کښه هم د شجاع د شخصیت او حیثیت نه فائده اوچته کړی۔ په دے عرض هغه د شاه شجاع مرم ته دا اووٹل چه زه به کشمیر د شاه شجاع د پاره فتحه کړم۔ که چرے د دے په بدل کښه شاه ماله کوه نور، را کړی۔ ولے د شاه شجاع مرم درنجیت سنگه په درغلئ پوهه وو۔ دغه وجه وه چه هغ فیل فاوند ته درنجیت سنگه نه د محتاط او سید لو تاکید کړے وو۔ چه په کشمیر د شاه محمود او فتح خان د حملے اواز ه خوره شو نو درنجیت سنگه ته ځانه یوه منصوبه ریعنی د کشمیر تسخیر) ناکامیابه ښکاره شوه۔ ولے هغه د شاه شجاع په قبضه کولو کښه کامیاب شو۔ یعنی کوم وقت چه فتح خان په کشمیر قبضه او کړه نو شاه شجاع د سیک کهاندار «محکم چند» په مشوره د شاه

محمد د قید په نسبت درنجیت سنگھ سره پناه اغستل غوره کړل۔ او په کال ۱۸۱۳

کښه درنجیت سنگھ د یو معزز میلمه په میثیت لاهور ته لاړ۔

په ظاهره کښه خو شاه شجاع درنجیت سنگھ یو معزز او دروند میلمه وو۔
ولې په حقیقت کښه هغه درنجیت سنگھ قیدی وو۔ درنجیت سنگھ یو لوئے سیاسي
لوبخارے وو۔ او په ډیرو لوبو کښه د شاه شجاع نه کار اغستل مد نظر وو۔ د ټولو
نه اول د هغه دا مقصد وو چه د شجاع د موجودگي او میثیت نه دکشیر په فتحه
کولو کښه فائده واخلي۔ هغه په خپل زړه کښه د پلینور په علاقہ د شجاع دنوم
په پرده کښه حکومت کولو ته مصمم لیواله وو۔ مکه چه درنجیت سنگھ د شاه شجاع
او د وادی پلینور د پښتنو قبایلو د بنو تعلقاتو نه خبر وو۔ او هغه ته دا
معلومه وه چه د شاه محمود په نسبت د پلینور پښتانه د شاه شجاع سره زیاته
صمدردی لری۔ او دده نه علاوه دکوه نور د حصول ارمان هم د هغه په زړه
مکو نهارے لگوئے۔

د شاه شجاع په قبضه کولو کښه چه درنجیت سنگھ مد نظر کوم مقصد وو۔ په
هغه کښه هغه پوره پوره کامیاب نه شو۔ البته دکوه نور هغه ته په لاس
ورغلو۔ دکوه نور د حصول په لړ کښه درنجیت سنگھ د شاه شجاع سره ډیره
شرمناکه طریقه اختیار کړه۔ هغه د قید کړو۔ او په هغه د ژوند ضروریات
بند کړل۔ ولورے تندے د پرے تیرے کړے۔ او خپل یو معزز میلمه چه دده په
شخصی ضمانت او وعده د اعتبار کړے وو۔ او دده سره د پناه نیولی وه۔ په
داسه طریقه مجبور کړو چه د خپل پلار نیکه د سلطنت شان و شوکت هغه اهزی
نسخه (کوه نور) د هم د هغه د لاس نه په ظلم او ترورولو۔ (۱۸۱۵)۔ ولې د
شاه شجاع سره د «کوه نور» د حصول په سلسله کښه درنجیت سنگھ ناکر دے
د هغه د ظنونو یو ادنی مثال وو۔ کوم ظلمونه چه وروستو درنجیت سنگھ اوسیکانو
د لاسه د ټولو پښتنو سره اوشول۔

په کال ۱۸۱۵ کښه د شاه شجاع حرم درنجیت سنگھ د نظر بندی نه په تښته
کښه کامیاب شو۔ او هغوی د لاهور نه لدھیانے ته لاړل۔ او د انگریزانو سره
د پناه اونیوله۔ دده نه شو میاشته پس د خپلے قایله او وفادارے بیگم په
هوبنیارتیا شاه شجاع هم درنجیت سنگھ د قید نه په تښته کښه کامیاب شو۔ مگر

دغه وخت د شاه شجاع په تينبسته د رنجيت سنگھ څه پرواه نه وه - ځکه چې کله
 کښير لاد دده لاس ته نه وو راغلي نو کوه نور غوټې قبضه کړې وو -
 شاه شجاع چې د لاهور نه په تينبسته کښه کامياب شو نو د کښير د تسخير کوشش
 ته اوکړو - ولې په دې کښه کامياب نه شو - په دغه وروځو کښه د کښير مور تر
 د فتح خان ورور محمد عظيم خان وو - د دې ناکاميايي نه پس شاه شجاع په کال
 ۱۸۱۷ کښه لدهيان ته لاړ او هلته د خپل تېر او نورو خپلو خپلوانو سره يوځای
 شو - او د انگرېزانو د يو وظيفه خوار په حيثيت تر هغه وخته په لدهيان کښه
 اوسيدو کوم وخت چې يو ځل بيا انگرېزانو د خپل غرض د پاره هڅه کابل ته روان
 کړو -

شاه محمود

(دوباره سنه ۱۸۰۹ء)

لکه چه مو و پانده و ويلي دي شاه محمود د شاه شجاع برخلاف په كال ۱۸۰۹ء كښه كامياب شو. او دغه شان هغه ته د افغانستان تخت بيا په لاس ورغلو. دا ځل هم دا تخت هغه د فتح خان په قابليتوب او زړورتيا حاصل كړه وو. چه شاه شجاع د بادشاهي نه لاس او ونيځل او د ملتان او ډيره جاتو په علاقه كښه درپه ديكه سرو هله برو هله كړه زېده. په هغه ورځو كښه شاه محمود په اول وار د كشمير د تسفير په اراده په اباسيند راپورته و. دغه وخت كښه رنجيت سنگه د بهبيرا او پير پنچال د غرڅيزو سردارانو سره په جگړو كښه لگيا وو. چه رنجيت سنگه د شاه محمود د راتلو نه خبر شو نو هغه په ډيره تندي د هغه ملاقات ته را روان شو. په ظاهره كښه خود هغه د ملاقات رسمي او د شاه محمود د احترام پيش نظر وو. ول په حقيقت كښه د هغه مطلب دا وو چه په هغه ځل د كشمير د حيله نه هغه پاته كړي. ځكه چه كشمير ته رنجيت سنگه په خپله سترگه خړه كړه وه.

د رنجيت سنگه او شاه محمود د ملاقات په كال ۱۸۰۹ء كښه د راو لپنډي په مقام او شو. رنجيت سنگه يو ډير خپلوي بنيادم وو. هغه شاه محمود ته د خپله دوستي او مرسته داسه لوڅ لوڅ اسره وركړه او د خپله وفاداري په عقده ټه د هغه سره داسه خوږه پسته خبره او كړه چه په هغه باندې د شاه محمود د يو ځلي او وفادار دوست گمان راغ. په دې مجلس كښه رنجيت سنگه د شاه محمود سره د دوستي او ورورولي په ډول پټكه هم بدل كړه. او د دواړو په مينځ كښه د باصفي دوستي او وفاداري شريفانه لوظ قول او شو. رنجيت سنگه په عارضې ډول په خپله مقصد كښه كامياب شو. ځكه چه شاه محمود د حيله نه بغير بيرته ستون شو. د دوباره بادشاه كيدو نه پس پكار خو دا وه چه شاه محمود د خپلو ورومبنيو

تکړو نه هغه عقل زده کړه وکړه. ولې د بادشاه کیدو نه پس هغه بیا خپل زاربه
 خویونه راواخستل - او په عیاشۍ او بد اخلاقۍ کې بوخت شو. د حکومت ټول
 واک اختیاره خپل لوی وزیر فتح خان ته هواره کړه. په حقیقت کې عملاً بادشاه
 فتح خان وو. چه دخپلو افلاکو او انتظامی قابلیت له مخه ددې دروند کار دپاره ډیر
 موزون وو. ددې نه پس بادشاه او وزیر دواړو په خپل خپل کار شروع اوکړه. شاه
 مسعود په خپل مخ دعیش و عشرت او بد اخلاقۍ دروازې پرانستې. او فتح خان د
 خوږې جنګونو دلاسه د وران شوی ملک د ابادولو لوی کار ته مخه اوکړه. او ډیر
 زړه د سلطنت تار په تار کړه په خپلو کې بیا اوځنډلې. سند ه او بلوچستان ته
 بیا رعیت کړل. د هزاره قام یاغیان ته په خوند کړل. او په ټول سلطنت کې ته امن و
 امان قائم کړو. د سلطنت مالیاتو ته ته توجه اوکړه. د مختلفو محکومتونو تنظیم ته بیا
 اوکړه. او په لږه موده کې ته د خپل قابلتوب د بد به د سلطنت مرکز ته او
 رسوله. د پښتو تار په تار قبائل ته بیا رایوځان کړل. کوم سرداران چه د بادشاه
 دلاسه ترنیدلي وو. د هغوی دلجوئی ته اوکړه. د سردارانو په مینځ کې ته دشمنۍ
 او ترېکنۍ لږه کړه. او داسه حالات ته پیدا کړل چه د ده په دور د لوی احمد شاه
 د زمانه گمان کیدو. د لوی میره د فیریر په الفاظو کې د هوبسیار تیا نه علاوه
 په جنګی قابلیت کې هم بې مثله وو. او د ملک په انتظام هم سبه پوهیده. او دا
 هغوی دده نه وړاندې په بل یو سردار کې نه وه. په ده کې د اصفت وو چه
 د یاغیانو د تابع کولو نه پس به ته د امن سره د هغوی مینه پیدا کوله. اگر چه په
 جنګ کې به ته سختی کوله. ولې د فتح نه پس به ته د خپلے فراخ دلۍ په وجه د
 جنګ پر هرونه هم گڼدل. باوجود ددې چه اکثر به په جنګونو کې لگیا وو.
 لیکن د حکومت د کارو بار نه به غافله نه وو. او هر څه خبره ته به ته فکر کاوه.
 د لوی بنیاد م به په خپلو ماتحتانو (عتباد ساتلو. او د خپل قام د سردارۍ په وجه
 ته په خپلو وروڼو هم پوره پوره اعتماد وو. هغه د سلطنت په ټولو صوبو په دې
 وجه خپل وروڼه مقرر کړی وو. چه د بغاوت غطره لږه شی. په بلوچستان، قندهار
 غزنی، بامیان، پینسور او کشیر کې هغه خپل وروڼه حاکمان کړی وو. د هغه باقی
 وروڼو به د هغه سره په ملکی انتظام کې مدد کولو. هغه د خپل کور معاملات خپل
 کشر ورور دوست محمد خان ته سپارلی وو. اگر چه دا ټول خبره هغه د پښتون قام

د عزت پہ خاطر کولے۔ ولے دربار نور امیران وزیران دہفتہ پہ دے کل اختیارئ ناراض وو۔ اودہفتہ سرہ بہے بغض اوکینہ ساتلہ۔ اویادشاہ تہ بہے دہفتہ شکایتونہ کول۔

د فتح خان پہ ماسدانو کینے دشاہ محمود خیل خٹوے کامران سرفہرست وو۔ کامران یو بھٹو نک، بزدل اوبدافلاقہ علیے وو۔ ولے بادشاہ چونکہ دفتح خان پہ سرد ہرجمال نہ غلاص او خیل عیش وعشرت تہ اوزکار وو نوپہ ہفتہ بہ دماسدانو لمسون مٹہ غاص اثر نہ کولو۔ باوجود ددے چہ فتح خان دخیلو کارنامو لہ کبلہ د سدوزو دسلطنت ورک شوے جاہ وجلال پہ مینعتئ ایشیا کینے بیا و خلاوہ۔ اودہفتہ نوم پہ تولو ملکونو کینے غور شو۔ اوپہ خیل ملک کینے بہ ہم پینتو ہفتہ تہ پہ دروند نظر کتل۔ بیا ہم فتح خان دخیل اختیار و اقتدار نہ دتہ ناجائزہ فائدے او پتولو خیال پہ خیل زرہ کینے نہ لرو۔ ہفتہ د بادشاہی دپارہ دسدوزو کورنی مستحقہ گنلہ۔ اودا خبردے بیخی پہ خیال کینے نہ گرمیدہ چہ داسے بے بنی بادشاہ لہ تختہ کوز کری۔ اوپہ خیلہ پہ تخت قابض شی۔ اوددے ہفتہ ہدی و ضرورت نہ گنلو۔ ٹکد چہ د اختیار تولے واگے دہفتہ پہ لاس کینے وے۔ ٹکد ہفتہ پہ اغلاص دخیل وطن پہ خدمت کینے لکیا وو۔ اوکوم اختیارات چہ ہفتہ تہ حاصل وو پہ ہجے دیر خوشحال وو۔

فتح خان چہ دملک دننہ انتظام سم کړو۔ نو بیا دکشیر دتسخیر پہ مہم روان بشو۔ پہ دے صوبہ کینے د شیر محمد خان خٹوے عطا محمد خان گورنر وو۔ چہ پہ دغہ ورٹو کینے تے خود مختاری اختیار کری وہ۔ فتح خان چہ دکشیر پہ ارادہ راروان شو۔ اورنجیت سنگھ دہفتہ دارادے نہ خبر شو نو دہفتہ سرہ فکر شو۔ ٹکد چہ دفتح خان پہ حملے د رنجیت سنگھ لوبہ بیا ورائیدلہ۔ سرہ ددے داسیاسی شاطر دفتح خان د غللو پہ عرض دفتح خان ملاقات تہ راروان شو۔ ولے پہ سیاسی شطرنج کینے فتح خان ہم دہفتہ نہ قہ کم نہ وو۔ بہ ہرحال کوم وخت چہ دادوارہ سیاسی لوبغاری سرہ یوٹاے بشول۔ نورنجیت سنگھ نہ خود ہفتہ سرہ پتکے بدل کړو۔ اونہ تے ورسرہ ہفتہ وعدے اوکریے کولے چہ تے دشاہ محمود سرہ کری وے۔ بلکہ ددے پہ ٹاے رنجیت سنگھ دملتان اوداٹک گورنرانو تہ دس اورکولو وعدہ اوکړہ۔ چہ دوئے دشاہ شجاع سرہ گستاخی کری وہ۔ اوددے نہ علاوہ تے دکشیر پہ حملہ کینے ہم دمدد پیشکش اوکړو۔ چونکہ پہ دے موقع فتح خان ہم د رنجیت سنگھ سرہ

ورانه نه خونبؤلہ۔ نو دیر بخت نه پس ے به کشمیر باندے درنجیت سنگھ سره د مشترکہ حملے تجویز منظور کرو۔ اوددے به بدل کبے ے دکشیر د مالیاتو نه رنجیت سنگھ ته د نهو لکو روپو ورکولو وعدہ اوکرہ۔ دفتح خان فوٹو نه وړاندے لارل۔ لیکن دکشیر گورنر دفتح خان سره روغہ اوکرہ۔ او جنگ او نه شو۔ به دے وجه فتح خان رنجیت سنگھ د مقرر رقم ورکولو نه صاف انکار اوکړو۔ حکم چه به شاه شجاع د هغه شه پرواہ نه وه او کشیر د هغه لاس ته راغله وو۔ دغه موقع وه (۱۸۳۸ء) چه شاه شجاع د کابل په قید و بند درنجیت سنگھ نظر بندی غوره اوکله رنجیت سنگھ دکشیر به معامله کبے خو فتح خان ته پاته راغ۔ ولے هغه ته دگتے یو بل کور به لاس ورغلو۔ داتک گورنر جهاندار خان چه به کشیر باندے دفتح خان دقبضے نه خبر شو نو د هغه سره د خپل شان ویره شوه۔ هغه دسیکانو سره لاراونیوه۔ او دفتح خان د رارسیدو نه ے وړاندے وړاندے دسیکانو فوٹونه داتک په قلا وردنه کړل۔ فتح خان چه ددے واقعاتو نه خبر شو نو د کشرور د دوست محمد خان په کمان کبے ے دوه زره فوٹ دسیکانو مقابلے په غرض وړاندے اولیرلو۔ او به خپله هم به هغه پښے لاروان شو۔ لیکن دفتح خان د رارسیدو نه اول د دوست محمد خان او سیکانو تر مینځه به ۱۳ جولائی ۱۸۳۸ء د «مانسره» په میدان کبے مقابلے راغله۔ ولے داخل د درانیانو په لښکر کبے د وادی پښپور پښتانه نه وو۔ دغه وجه وه چه دوست محمد خان د سیک کماندار محکم چند د لاسه شکست اومونده۔ ددے خبر چه فتح خان ته اورسیدو نو هغه هم دسیکانو د مقابلے نه شان وژغورلو۔ لارے بدلہ کړه۔ او داتک نه پاس پاس به اباسیند پورے وتو۔ ددے نه پس دوست محمد خان هم به چل هنر خپل سپری په اباسیند پورے ایستل۔ او کابل ته لار۔ به کشیر کبے فتح خان خپل ورور عظیم خان کورنر کړو۔

فتح خان چه کابل ته راغے نو دریو کالو پورے د ملک په انتظام کبے لگیا وو۔ ولے په کال ۱۸۳۸ء کبے د هرات معاملاتو خطرناک صورت اختیار کړو۔ او دهغه په لورد فتح خان توجه ضروری شوه۔ به هرات باندے د شاه محمود خپل ورور حاجی فیروز الدین یو قسم خو د مختار گلبران وو۔ دے شهزاده داخپله صوبه تر دیرے مودے د ایران د دیکے او شاه محمود دچوکے نه پنج ساتلی وه۔ ولے به دغه

کال دایران بادشاہ دخیل ولیعهد پہ ماعتی کینے دھرات د تسخیر پہ عرضی یو لوئے فوٹ مشہد تہ را اولیبرلو۔ او پہ دھرات باندے تے دھیلے ارادہ سبکارہ کرہ۔ دایو داسے خبرہ وہ چہ فیروزالدین تے دشاہ محمود نہ پہ مدد غو بنتلو مہبور کرو۔ او فتح خان ددے جواب داسے ورکرو۔ چہ پہ دومرہ تندئ او تادیئے تے خیل خان دھرات تہ اورسولو چہ ایرانیان لادخیل ملک دیولے نہ ہم نہ وو را اوریدی۔ فیروزالدین پہ زہہ کینے دایرانیانو پہ نسبت دفتح خان نہ زیات ویریدیلو۔ دہفتہ سرہ دا غطرہ وہ چہ ددے کومک پہ بدلہ کینے بہ ے فتح خان دھرات د حکومت نہ محرومہ کری۔ او ہم دغہ شان اوشوہ۔ فیروزالدین پہ ظاہرہ کھینے خو دفتح خان دیر دارومدار او قدر عزت اوکرو لیکن دسبار دنہئے دہفتہ فوٹ تہ دقیام اجازت ور نہہ کرہ۔ او فتح خان تے ہم صرف د پنجوسو کسو سرہ سبار تہ دنہہ پرینبو۔ لیکن دفتح خان دپارہ دا بندیزونہ دماشومانولوبے وے۔ ہفتہ دا پابندی اوملہ۔ ولے دخیل خان سرہئے سبار تہ داسے پنجوسو کسان دنہہ کرل چہ سبار کینے دہغوی دیر اثر ورسوخ او دوستان اشنایان وو۔ دغہ وجہ وہ چہ داسری سبار تہ وردنہ شول نو خیل کارے پہ داسے چہ ٹلہ او ہونبیار تیا تر سرہ کرہ چہ پہ غلورمہ ورخ دسبار دروازے لرے شوے او دقلا کچیائے فتح خان تہ حوالہ کرے شوے۔ ددے نہ پس فتح خان سببستی دھرات پہ حکومت قبضہ اوکرہ۔ او فیروزالدین تے دیوے بدرگے سرہ کابل تہ پہ دے عرض اولیبرلو۔ چہ دیرے مودے دمراج حساب کتاب بیباک کری۔ پہ دے موقع یو داسے حادثہ پینہہ شوہ چہ دہغے پہ سبب دسپنتو پہ تباہی تاپہ او ککیدہ۔

فتح خان چہ فیروزالدین کابل تہ اولیبرلونو ددے نہ پس تے دہختہ دمال و دولت دضبط کولو حکم اوکرہ۔ دہفتہ قول مال و دولت بہ دہختہ پہ حرم کینے وو۔ پہ دے موقع دفتح خان کٹر ورور دوست محمدخان یا خو پہ خیل سرخ او یا دمشر ورور پہ حکم دفیروزالدین حرم سرا لوٹ کرہ۔ پہ دے کار کینے دوست محمد خان سرہ بے سنگھ نوے یوسیک ہم ملکرے وو۔ داسیک سردار دامترسر سرہ نزدو داتاری اوسیدونکے وو۔ او درنجیت سنگھ سخت مخالف وو۔ او دوست محمدخان سرہ تے پناہ اہستی وہ۔ او دہختہ دوست وو۔ پہ دے لوٹ کینے دفیروزالدین دکور دزنانہ و بے عزتی ہم اوشوہ۔ او دا ہم وئیل شی چہ دوست محمد خان دفیروزالدین دابرور دسر

نه په زور لوپټه هم رابښکه . او هغه ټي سر توره پرته شوه . د فيروز الدين دا ابن زور
د شاه محمود لور او د کامران خور وه . د فيروز الدين سره اگر چه د فتح خان سلوک په
نيک نيتي ميني وو ټکه چه د هرات حفاظت ضروري وو . او هغه د فيروز الدين په
موجودگي کي نه شو کيدل . ليکن د هغه کور لوټل او د هغه د مرم ټي عزتي کول د
پښتنو د اصول نه بيخي خلاف خبره وه . دغه وجه وه چه فتح خان په دے خبره خپل
دور ته ډيره زور نه ورکړه . او هغه ټي په کشمير کي نظر بند کړو .

په هرات باندے د قبضے کولو نه پس فتح خان د ايرانيانو تابيا اوکړه . او اويا ميله
لرے د ايرانيانو مقابلے ته لاړ . د فتح خان او ايرانيانو مقابلے د « کافر قلا » په ميدان
کي راغله . د سحر نه تر ماژيکړه ټنگ جاري وو . په اخر کي پښتانه بريالي شول . د
ايرانيانو لس زره سپاهيان مړه شول او نورو تښته اوکړه . پښتنو هم ورپسې بډايے
رابښکي ولے د ايراني فوځ گيلى د پښتنو د تعاقب نه په دے وجه خلاص شول چه عين
په دے موقع فتح خان په يوگولي په ټله باندے اوگيده او ټي هوشه را پرے وټو .
په دے خبره د پښتنو په فوځ کي لويه بد نظمي پيدا شوه . ولے د فتح خان حالت ډير
زړينه شو . ليکن دغه وخت ايراني سپاهيان ډير وړاندے تلې وو . او دهغوی تعاقب
ټي کاره وو . په دے ټنگ کي ايرانيانو ته دومره لويه صدمه اور سيدله چه تر ډيرے
مودے هغوی بيا د هرات نامه په ټله وا نه غستله . د دے نه پس فتح خان د ايراني
خراسان د فتح کولو تکل کولو چه په دغه وخت کي د هغه د رنديدلو افسوسناکه
واقعہ او شوه . د دے پيښي په وجه د افغانستان حالت بيخي بدل شو . او د سدوزو
په لمنه د بدنامي يو داسے تور داغ او لگيد چه د هغے تور والے د زمانے په تيريدو
سره هم کم نه شو .

لکه چه ويلي شوي دي . د فتح خان په مخالفينو کي د شاه محمود خپل ټوټے
کامران سرفهرست وو . د فتح خان سره د هغه د بغض کي يوه وجه د نورو خبرو نه
علاوه دا هم وه چه کامران د شاه زمان ټوټے قيصر مرزا وژلے وو . او د دے په سزا
کي فتح خان هغه د يوے صوبے د حکومت د ذمه واري د پاره نا اهل گڼلے وو . او
د دے کبله به په دربار کي او سيده . اوس چه حاجي فيروز الدين هم د فتح خان د لاسه
زخم خورده شو . او هغه د کور د زنانو ټي عزتي هم او شوه . نو د فتح خان برخلاف
د بادشاه په لمسولو او پارولو کي حاجي فيروز الدين هم د کامران سرگرم ملگري شو .

تردے وختہ شاہ محمود دفع خان برخلاف بہ یو شکایت ہم غور نہ کرو لو۔
 وے کوم وخت چہ کامران او فیروز الدین ہفتہ تہ دفعے لور او نور و خوشیند و خور۔
 لہو دے عزتی ننگ ور محکبے کرو۔ او ور تہ ے او وے چہ ستالور پہ خیل کور کبے
 د دوست محمد خان او دہفتہ دسیک مگری د لاسد بے سنترہ او سرتورہ شوہ نو دے
 خبرے د شاہ محمود پہ عقل داسے پردہ راوستہ چہ ہفتہ دفع خان تپول اصانات ہیر
 کمرل۔ او دومرہ قہر و اخست چہ دفع خان د اظہار و بیان انتظارے ہم او نہ کرو۔
 بلکہ پہ پتو سترگوئے دفع خان نہ د سترگو ایستلو حکم او کرو۔ دا ظالمانہ فعل شاہ
 محمود د شاہ زمان سرہ ہم کرے وو۔ چہ محمود دا حکم او کرو نو د کامران د زرہ مراد
 تر سرہ شو۔ حکم ے د خان سرہ پتہ او ساتلو۔ او سردار دفع خان نہ د سترگو ایستلو
 پہ غرض د کال سکالہ پہ اخر کبے دھرات پہ لور روان شو۔

کامران چہ ہرات تہ اورسید نو سردار دفع خان دہفتہ ہیر عزت او احترام او کرو۔
 دہفتہ پہ خوا خاطر کبے ہم دا نہ راتلہ چہ شاہ محمود بہ دہفتہ پہ عقلہ داسے نا
 شکرے او اصمان فراموشی نہ کار اخستے وی۔ بہ ہر حال کامران پہ بادشاہی باغ کبے
 دیوہ شو۔ او دیو مناسب موقع پہ انتظار کبے کبیناست۔ دا موقع ہفتہ تہ ہیر زرہ
 لاس ورغلہ۔ دفع خان بہ ہرہ ورخ د کامران سلام تہ ورتلو۔ یوہ ورخ چہ دفع خان
 سرہ ہیر لبر سہری وو نو کامران ہفتہ سمدستی گرفتار کرو۔ او بیائے ترینہ سترکے اوٹینے
 او نہ صرف د خیلو سدوزو د حکومت عمارت ے رنگ کرو۔ بلکہ د تپولو پینتو دے
 عزتی او بے آبروی بنیاد ے کبینبود۔

پہ دے ورخو کبے دفع خان سرہ دہفتہ درے ورو نہ پوردل خان شیردل خان
 او کوندل خان ہم ہرات کبے موجود وو۔ وے دفع خان د سترگو ایستلو پہ موقع دوئے
 موجود نہ وو۔ کامران د دوئے د نیولو پہ غرض یوہ فوجی دستہ اولیبرلہ۔ مگر شیردل خان
 او کوندل خان او تبتیدل۔ او پوردل خان د ناچو پتیا پہ وجہ د کامران پہ لاس کبے مگر
 شو۔ کامران چہ د شیردل او کوندل د تینتہ نہ خبر شو نو ہیر قہر و اخست او دھنوی
 پہ نیولو پسے قندھار تہ روان شو۔ شیردل خان او کوندل خان د کمرشک نہ درویش
 ملیہ لری پہ ناد علی نوے قلد کبے پت شول۔ او ددغہ ٹاٹ نہ ے د بارک زو
 قبیلہ تہ لسون شروع کرو۔ لبرے ورخے پس پوردل خان ہم دقید نہ او تبتیدو او
 دوئے سرہ یوٹاے شو۔ ددے وروٹو پہ کوشش د بارک زو تپولہ قبیلہ د دوئے

پہ مرستہ اودریدہ - او پہ تہولہ صوبہ کینے تے بغاوت اوکرو - محمد عظیم خان دکشیر
 گورنر چہ ددے واقعاتو نہ خبر شو نو ہفتہ ہم بغاوت اوکرو - او خپل کشر ورور
 دوست محمد خان تے پہ دے غرض کابل تہ را اولیر۔ لو چہ د مالاتو ہاج واخلی -
 شاہ محمود تہ چہ ملک بلوہ شو نو ہفتہ ایلہ د خپلے عیاشی نہ راوینن شو - وے د
 فتح خان سبہ انتظام اوددہ خپلے عیاشی پہ دہ کینے دمقابلے او جرأت صفات ختم کری
 وو - چہ ملک ورتہ یو بلد شو - نو وارے خطا شو - صحیح ترے جو رہ نہ شوہ - پہ کابل
 کینے تے خپلے نسیسے جہانگیر مرزا پرینبود او خپلہ غزنی تہ لاپ - دغہ وخت دوست محمد
 خان ہم کابل تہ را اورسیدہ - او د خپلے معمولی فوٹ پہ مرستہ تے جہانگیر مرزا د کابل
 نہ او تبتولو - پہ کابل تے قبضہ اوکرو - او عظیم خان تے سمدستی خبر کریو - عظیم خان
 پہ کشیر کینے خپل ورور جہار خان پہ خپلے ٹاٹے پرینبود او پہ خپلہ د کابل پہ نیتا راؤن
 شو - پہ بل لور کامران ہم د دولس زرہ فوٹ سرہ د دوئی مقابلے تہ راوان شوہ
 وو -

د کامران او دوست محمد خان دوئی مقابلہ د کابل او غزنی ترمینجہ او شوہ د
 کامران فوٹ طاقت زیات وو - ٹکے ہفتہ پہ خپلہ کہتہ دادہ وو - لیکن د جنگ نہ اول
 شپہ پہ شپہ د کامران فوٹ د ہفتہ نہ بارک زو وروہو تہ را او ادریدہ - او کامران تے
 پہ چاکہ پرینبود - د ویرے پہ دے حالت کینے کامران غزنی تہ او تبتیدہ - او د ہفتہ ٹاٹے
 نہ د خپلے پلار، قیدی فتح خان چہ اوس د کامران د لاسہ روند ہم وو او دیو شو
 نوکرانو او د خپلو خزانو او جواہراتو سرہ پہ تینستہ لاپ - او چہ یو دودہ پراوہ منزل تے
 اوکرو نو اہسان فراموش شاہ محمود فتح خان خپلے ٹاٹے تہ را او غونبتو او ورتہ
 تے اووے چہ خپلو وروہو تہ خبر اولیرہ چہ ہغوی دا شرفساد پریندی - او زما
 اطاعت اومنی - وے دے تنگیالی او زرور پستون ورتہ چیر پہ کلکے جواب ورکرو - او
 ورتہ تے اووے « دکوے ورے نہ چہ زما نہ سترکے ویتلے شوی دی - د ہفتہ ورے
 نہ زما وروہو ہم زما د لاس نہ وتلی دی - اوس زما نہ پہ ہغو ثقہ اختیار شتہ او
 نہ زما د ہغوی سرہ دوکے کول غوارم - د دنیا د معاملاتو سرہ زما اوس ہیچ
 تعلق نشتہ -

پہ دے خبرہ بزدل شاہ محمود نور ہم پہ قہر شو - او ہفتہ د خپلے محسن فتح خان
 د وژلو حکم اوکرو - اول کندار پیر کامران خان اوکرو - او بیا پرے د ہغوی ہفتہ خوشامند

گر سرداران را او نکیدل کوم چه دفتح خان نه ناراض وو۔ او هغه ټ داسے په وختیا نه
 طریقہ اووژلو۔ چه انسانیت ته پرے شرم ورچی۔ په ژوند ون ټ ترینه ټرمن
 اوویستله۔ دهغه د وجود نه ټ هراندام پرے کړو۔ او بیا ټ دغونبو دا ډیرے
 په یو بوجی کبے واچولو۔ او دټان سره به ټ دا بوجی کړزوله۔ په اوومه ورځ
 چه دفتح خان د ورونو دا جوغا سره شوه نو بیا ټ په غزنی کبے بنج کړو۔

فتح خان د غیر معمولی جرأت او استقلال خاوند وو۔ په کومه خوفناکه طریقہ
 چه هغه د شاه محمود په حکم قتل شو۔ او کوم غیر معمولی جرأت او استقامت چه
 هغه په دے موقع ټرگند کړو۔ دهغ مثال نه شی موندے۔ « فیریر » دده په باب
 کبے داسے وائی « په دے ټول وخت کبے د دے مولناکو دردونو او عذابونو په
 دوران کبے د سردار فتح خان د ټلے نه اف قدر له هم او نه ټتو۔ نه ټ ټرپا او ویلا
 اوکړه۔ بلکه دهغه د ضحیر پاکوالی هغه ته غیر معمولی تسکین او دهغه جرأت هغه
 ته غیر معمولی استقلال ور بخښلے وو۔ د سردار فتح خان د قتل واقعه په کال ۱۸۱۸
 کبے شوی وه۔ په پینسور کبے وزیر باغ د سردار فتح خان بنا کړده او د هغه یادگار دے
 په دے باغ کبے په هغه د پینسور د دورے په وخت کبے قیام کولو۔

د سردار فتح خان د قتل نه پس ټول ملک بلوہ شوکے وو۔ او محمود او
 د هغه ټوټے کامران په غزنی کبے هم د ټینگے نه وو۔ دغه وجه وه چه پلار او
 ټوټے دواړه د یو ټو نوکرانو سره د هرات په نیت راروان شول۔ ولے در
 په در به ټرکیدل۔ په دے اواره کړدی کبے ترینه ټیل ملگری هم جدا شول۔
 دغه وخت هر ټوک د دوئی نه ویزاره شوی وو۔ او عجیبه پرے لا دا چه پلار
 او ټوټے هم په خپلو کبے په یو بل ټ اعتباره وو۔ اخر په ډیر بد حال هرات
 ته اور سیدل۔ دغه یوه صوبه وه چه تر اوسه په کبے د سدوزو خلاف بغاوت
 نه وو شوکے۔ ولے په هرات کبے هم دوئی په ارام نه شول۔ د هرات د حکومت
 په باب کبے د شاه محمود، حاجی فیروز الدین، او کامران تر منځه جگړے پیدا شوکے
 شاه محمود خپل ټان بادشاه کولو۔ ولے د هغه ټیل ټوټے کامران د هغه بادشاه ټی
 منله۔ او حاجی فیروز الدین د دے دواړو نه په هرات خپل حق زیات کولو۔
 ټکه چه په دے صوبه هغه وړاندے شپاړس کاله حکومت کړکے وو۔ ولے فیروز
 الدین د کامران او محمود د جنگونو نه داسے تنگ شوکے وو چه هغه مشهد ته لاړ۔

او دایرانی حکومت سرہ پناہ او نیولہ - ولے دصخہ پھ تلوہم د پلا ر او
 موی دا جنگونہ فتم نہ شول - ددوی ددے جنگونو نہ دایران بادشاہ ہم فائدہ
 واخستہ - او پھ ہرات ے دھیلے دپکھ اوکرہ -

شاہ محمود او کامران دایران د مقابلے طاقت کلہ لرے شو - سیدستی ے د
 ایران خراج تہ غارہ کینبوہ - بیا ہم د پلا ر او موی مگرے د کال ۱۸۲۹ء پورے
 جاری وے - پھ دغہ کال شاہ محمود پھ غسل خانہ کینے مریا موندے شو - ددہ دا
 مرگ د کامران پھ سازش شوے وو - دشاہ محمود د مرگ نہ ہین کامران قہ
 مودہ پھ ہرات کینے مکران وو - مکہ چہ دے دوران کینے بارک زی سرداران د
 سیکانو سرہ پھ جنگونو کینے نینتی وو -

بادشاه کړدی

د تیمور شاه د مرګ (۱۷۹۳ء) نه پس د ۱۸۱۸ء پورې چې په دغه کال د فتح خان د مرګ افسوسناکه واقعه شوی وه - ټوله زمانه د پښتنو تاریخ په حقیقت کښه د شاهي کورنۍ د سازشونو او د تخت نشینۍ د جنګونو تاریخ ده. دغه زمانه د افغانستان د پاره د بادشاه کړدی زمانه وه. او د دغه بادشاه کړدی فائده یوازې سیکانو ته او نه وتلیه بلکه بالواسطه انګریزانو هم د دغه نه فائده واخستله. او د دغه فائده جنګي او سازشونو په وجه ایران هم په پښتنو زېږور شو. دغه بادشاه کړدی د وزیر فتح خان مرګ (۱۸۱۸ء) نه پس نور هم خوفناک شکل اختیار کړو. دغه وخت کښه د جنګونو د سدوزو او محمدزو ترمینځه د حصول تخت د جنګونو همیشیت او موندلو. څه رنگ چې په "پوپلزو" کښه سدوزی یوه څانګه ده. دغه شان "محمدزی" د بارک زویو څانګه ده. او په محمدزو کښه مشهوره کورنۍ د پاشنده فیلو ده. چې د حاجي جمال خان نه شروع کیري. حاجي جمال خان هغه سره دغه د نادر شاه په وخت کښه د هغه د مشهور پښتون فوج په سردارانو کښه یو سردار وو. او کوم وخت چې احمد شاه د بادشاه په ډول منتخب شو نو هغه د احمد شاه په حق کښه خپله ټوله دعوه پرېښه وکړه. په کومه ذلیله او مکروهه طریقې چې شاه محمود او کامران سردار فتح خان قتل کړه وو هغه د ټولو پاشنده فیلو سردارانو د پاره د بغاوت یو اشاره شوه. د فتح خان شل وروڼه ژوندی وو. او هر یو د خپل ورور د بدل اغستلو ته تیار شو. دغه وجه وه چې د سدوزو د سلطنت په هر یو ګوټ کښه د بغاوت تیرې تڼدې سیلې والوتلې. او د دغه په نتیجه کښه شاه محمود او کامران هرات ته په تیښته مجبور شول. او د هرات صوبه د کابل د مرکزی حکومت نه جدا شوه. د پښتنو سرحدی قبایلو هم د حکومت د پابندۍ

نه خان ازاد کړو - او د نوي شاهي کورنۍ اطاعت منلو ته تيار نه شو - غرض په ټول ملک کېنې طوائف الملوكي وه - او تر ډيرې مودې يو داسې سره پيدانه شو چه د سلطنت د اتار په اتار تېوږتې په خپل ميخ کېنې بيا سره گنډلې وې - دا حالت د ۱۸۲۷ پورې قائم وو - ولې دغه وخت د عظيم خان د مرگ نه پس دوست محمد خان په کابل قبضه اوکړه - غزني ته هم په خپل حکومت کېنې شامل کړو - او ورو ورو ته خپل قوت مجتمع کړو - او خپل حکومت ته په يو قسم مرکزي حيثيت ور کړو - په دې ورځو کېنې د شاه محمود حکومت په نصرت کېنې محمود وو - او په قندهار او پېښور د دوست محمد خان نور وروڼه قابض وو -

لکه چه وړاندې ويلي شوي دي د فتح خان د مرگ په واقعه عظيم خان په کثير کېنې خپل يو ورور جبار خان په خپل ځان پرېښود او په خپله کابل ته راغ - او په کابل ته قبضه اوکړه - دوست محمد خان په غزني قبضه اوکړه - او پور د خاڼ او دهغه وروڼو قندهار او نيوو - پېښور ديار محمد خان لاس ته راغ - او خپل سکه وروڼه ورسره هم وو - د فتح خان نورو وروڼو د مالک مختلفه علاقه رالانده کړې - ولې دا ټول وروڼه په خپل ميخ کېنې په يو خبره هم متفق نه وو - او نه په يو بل اعتماد لرلو - بلکه هر يو په دې کوشش کېنې لگيا وو - چه خپل اقتدار زيات کړي - تر دې وخته دوي د سدوزو نه د تخت اخستلو اراده نه لرله - بلکه په دې کوشش کېنې لگيا وو چه د سدوزو يو داسې شهزاده تخت نشين کړي چه تخت دهغه په نوم وي او حکومت دوي کوي - د دې کار ابتدا پور د خاڼ اوکړه -

د پور د خاڼ په خيال کېنې د بادشاهي د پاره شاه شجاع موزون وو - ځکه چه هغه يو شريف او دروند ضوی بادشاه وو - په دې غرض هغه خپل وور کندل خان شاه شجاع ته چه په دغه ورځو کېنې په شکار پور کېنې وو د صلاح مصالحت په غرض او لېرلو - کندل خان شاه شجاع ته د افغانستان تخت بيا پېښ کړو - د کندل خان په دې دعوت د شاه شجاع اميدونه بيا تاند شول - او بارک زو وروڼو سره د خبرو اترو په غرض پېښور ته راغ - محمد عظيم خان هم د دې جرگې په غرض پېښور ته راغلی وو - په پېښور کېنې د شاه شجاع او بارک زو وروڼو تر مينځه د اختياراتو د تقسيم په مقاله خبرې اترې شروع شوې - ولې دا خبرې کاميابه نه شوې - شاه شجاع د بارک زو وروڼو نه غير مشروط امداد غوښتلو - او په خپل ځان باندې د هيڅ قسمه پابندۍ منلو ته تيار نه وو - په بل لور بارک زو وروڼو ه

رنگ چہ د بادشاہی د پارہ د سدوزو کورنی مستحقہ کھلہ۔ دغه شانے دوزارت او نورو
اصو مہدو د پارہ بارک زی او پہ دوئی کینے محمد زی مستحق کھل۔ خوشاہ شجاع دوئی دے
حق منلو ته تیار نه شو۔ او ددے نتیجہ داشوہ چہ دفتح خان ورونو ہم دہغه دامداد
نه انکار اوکړو۔ پہ شجاع کینے پہ خپله دومره طاقت نه وو چہ افغانستان ته پہ خپلو
مہو فتح کړے وے۔ دفتح خان ورونو ہغه ہمدی وکابل ته پرے نیو۔ او شجاع واپس شکارپور ته لاړ۔

د دے نه پس محمد زو ورونو د تیمور شاہ یوبل هُوئے ایوب شاہ سرہ خبرے اوکړے۔ د
شہزادہ د شجاع نه برعکسی رویہ اختیار کړه۔ دہ د هغوی ته او وئیل چہ تاسو ما ہمسے پہ نوم
بادشاہ کړی۔ نور اختیارات زما پکار نه دی۔ دا خبرہ او منلے شوہ۔ ایوب شاہ بادشاہ شو۔
او محمد عظیم خان دہغه وزیر اعظم۔ ولے ایوب شاہ خود او وعدہ کړی وہ چہ زہ بہ د حکومت
اختیارات نه استعمالوم۔ دا هُوئے نه وو وئیل چہ سازشونہ پہ نه کوم۔ نو د بادشاہ کید و نه
پسے پہ سازشونو شروع اوکړه۔ ددہ سازشی خطونہ او نیولے شول۔ او دہغه پہ نتیجہ کینے
د تخت نه کوز کړے شو۔ ہم پہ دغه ورخو کینے د ایوب شاہ دوونورو ورونو سلطان علی او
مراد علی د قندھار نه شاہ شجاع او شاہ محمود ته خطونہ لیږلی وو۔ دا خطونہ ہم او نیولے شول۔
او ددے پہ سزا کینے دواړہ شہزادگان او وژلے شول۔ ددے واقعاتو پہ ظہور پانندہ خیل سُران
د سدوزو د خیر نه قطعی مایوس شول۔ او دے نتیجے ته اور سیدل چہ سندوزی زموږ حق منلو ته تیار
نه دی۔ نو دوئی ہم د سدوزو نه زړہ صبر شو۔ او د خپل حکومت قائلو تابیائے شروع کړه۔ محمد عظیم
خان د ټول ملک انتظام پہ لاس کینے واخست۔ ولے نه خودے بادشاہ وو او نه یو لوئے امیر۔ او ددے نه علاؤ
د خپلو ورونو ہم جبریدی شو۔ د افغانستان ددے طوٹف الطوٹکي پہ نتیجہ کینے د افغانستان د مرکزی حکومت
ته دہرات صوبہ ہم اوشلید۔ او د باخ و بدخشان علاقے ہم د دوئی نه جدا شوے۔ او د اباسیند نه پہ
نیرغاتہ پہ ټوله علاقہ سیکانو قبضہ اوکړه۔

د سیکانو د اقتدار اراغ خودا محمد شاہ د زمانے نه شوے وو۔ او دہغه دہانشینانو پہ زمانہ کینے
دوئی درنجیت سنگھ پہ مشرئ کینے د سدوزو د اطاعت نه ټان ازا دکړے وو۔ ولے د شاہ شجاع تروخت (۱۸۹)
پورے عملاً د دوئی اقتدار د «درہ مارگلہ» نه پہ قبلہ نه وو راغور شوے لیکن ددے بادشاہ مردی پہ وخت کینے
درنجیت سنگھ غوندے یو چالاک او هوسنیارینا دم ته خاموش پاتے کیدل نامکن وو۔ هغه ددے حالاتو نه ډیرہ
فائدہ واخستلہ۔ او د محمد زو او د سیکانو د جنگونو پہ نتیجہ کینے د اباسیند نه پہ قبلہ ټوله علاقہ ان دہبرود
پورے د سیکانو پہ قبضہ کینے راغلہ۔ د پښتنو پہ علاقہ د سیکانو د لني دور اقتدار د خپلو هونکو ظلمونو له کبلہ د
پښتو د تاریخ یونارکیک باب دے۔ او پہ دے وجہ د اضروری دہ چہ د سیک فریے د آغاز تاریخ به لني ټول ذکر شئ۔

سیکان اودھغوی عروج

داسلام او دھندو مذھب دباھمی سابقے پہ نتیجہ کینے پہ دھندوانو کینے حُتے داسے مذھبی مصالحان پیدا شوی دی عہ دھغوی د خپلو تعلیماتو پہ رنہا کینے داسلامی تعلیماتو نہ ږیر متاثر معلومیری۔ په داسے مذھبی مصالحانو کینے یو سرے دسیکانو د مذھب بانی دگورو نانک دیو، ہم دے۔

گورو نانک دیو په کال ۱۴۶۹ کینے د پنجاب په یو کلی د ننکا نه کینے پیدا شوی وو۔ نوموړے د خپل تعلیم له مخه د دھندوانو او مسلمانانو تر مینځه دینو او بهترینو تعلقاتو ساتلو قائل وو۔ ده په خپل تعلیم کینے د تومید په عقیده ږیر زور ورکړے دے۔ دده دا خیال وو عہ انسان صرف په عبادت او پرھیزکاری نجات نه شتی موندلے۔ ترڅو عہ هغه دانسانیت قدر او نه کړی۔ او د خپل زړه نه بغض او کینه او نه پاسی۔ هغه د مذھب د ظاهری رسوماتو او دھندوانو د ذاتونو د بندش او بت پرستی سخت مخالف وو۔ کومو خلقو عہ د هغه پیروی اختیار کړه۔ وروستو هغه خلق د سیک په نامه مشهور شول۔ دگورو نانک پیش نظر هه سیاسی جماعت قاشول نه وو۔ ولے د هغه نه پس عہ شوک د هغه جانشین شول د هغوی په وخت کینے د سیاسی واقعاتو د اثر په وجه د سیکانو مذھبی ټولی دیو سیاسی جماعت هیئت اختیار کړو۔

د گورو نانک نه پس د گورو انگد او د گورو امر ناتھ د خپل وخت او خپل طاقت په مذھبی کارونو کینے صرف کړو۔ ولے څلورم گورو د گورو رامداس د اکبر د مذھبی پالیسی نه فائده واخستله۔ او د خپل مذھب په مقبولیت او اهمیت کینے ډیره اضافه او کړه۔ اکبر دده ته هه زمکه ورکړی وه۔ په دے زمکه دده د امرتسر بنیاد کینود۔ پنجم گورو ارجن (۱۵۸۱-۱۶۰۷) هم د اکبر سره ښه تعلقاً لرل۔ په دے سری کینے د تنظیم ډیر قابلیت وو۔ ده په خپل وخت کینے د سیکانو مذھبی

کتاب "مہرنتھ" مرتب کرو۔ او د سیکانو مرکزے امرتسر تہ منتقل کرو۔ ددے گورو
 پہ وقت کینے دچندے دوصولولو د پارہ ہم قواعد مرتب شول۔ پہ دے دول د
 سیکانو جماعت دیو لوئے مذہبی حیات حیثیت او موندلو۔ د مہانگیر پہ وقت کینے دے
 گورو د شہزادہ خسرو سرہ صفہ وقت مہ مالی امداد کرے وو۔ کوم وقت چہ صفہ د
 پلار نہ بغاوت کرے وو۔ ددہ دافعل د بادشاہ بر خلاف بغاوت او کھلے شو۔ او
 پہ دے جرم کینے گرفتار او بیا قتل کرے شو۔

د دہ نہ پس "گورو مہرگوبند" (۱۶۰۶ - ۱۶۷۵) پہ کدی کنیناست۔ مہانگیر
 پہ دے گورو دیر مہربان وو۔ او دھفت صدی منصبے ور کرے وو۔ پہ کال
 ۱۶۲۰ کینے چہ مہانگیر کشمیر تہ تلونو دے ٹے ہم دٹان سرہ کشمیر تہ بوتلے وو۔
 ولے دشاہ جہان پہ وقت کینے ددے سیک گورو او مغل فوٹونو ترمیٹھ جگنہ او
 شول۔ دا گورو پہ کال ۱۶۴۸ کینے وفات شو۔ ددہ لویہ کارنامہ دا وہ چہ دہ د
 سیکانو مذہبی جماعت پہ یو فوجی جماعت کینے بدل کرو۔

اووم گورو "مہراے" نو میدہ۔ داسرے دخیل پیش رو د پالیسی، خلاف
 دصلح کن طبیعت فاوند وو۔ د شہزادہ دارالشاہ سرہ دے دیر ژور تعلقات وو۔
 ددہ پہ وقت کینے د سیکانو پہ شمیر کینے زیاتے راغلو۔ پہ دہ پے "مہرکش گورو"
 شو۔ چہ پہ کال ۱۶۶۸ کینے وفات شو۔ او دھفتہ پہ ٹاے تیخ بہادر گورو شو۔
 "تیخ بہادر" مہ مودہ دا اورنگ زیب پہ ملازمت کینے ہم وو۔ ولے وروستو
 ددے گورو خیل ترہ "رام داس" شہنشاہ اورنگ زیب ددہ بر خلاف او پارولو۔ ددے
 نتیجہ دا شوہ چہ تیخ بہادر پہ شاہی علاقو بانڈے تاختونہ شروع کرل۔ (مہر شاہی
 فوٹونو پہ لاس گرفتار او بیا پہ دھلی کینے اووڑے شو۔ دا پیرہ دخیل گورو پہ قتل
 سیکانو تہ دیر قہر ورغلو او شہنشاہ اورنگ زیب دشمنی تہے ملا او ترلہ۔

پہ تیخ بہادر پے "مہرگوبند گورو" شو۔ دے یو ہونبیار سرے وو۔ ددہ دا
 خیال وو چہ پہ ظاہرہ د شہنشاہ د فوٹونو مقابلہ کرانہ دہ۔ نو پہ چہ مہ دخیل
 جماعت پہ فوجی تنظیم کینے لکیا شو۔ دا کار د ۱۶۹۵ پورے دہ پہ خاموشی سرتہ
 اورسولو۔ ددے نہ پس دہ د پیغمبری دعویٰ او کرہ۔ دذات بندشونہ بیخ مات
 کرل۔ دگورو د اطاعت او فرمان برداری دے دیر تاکید او کرو۔ دیونوی ورو رولی بنیاد
 ٹے کیتبود۔ چہ اوس ورتہ "خالصہ" وائی۔ ددہ د تعلیم خاص اصول دا پٹھ وو۔

رد) پہ نوی ورورولئ کینے د شاملید و نہ پس بہ ہول سیکان یو خاص رسم اداکوی
 (۳) دیو خدائے عبادت بہ کوی - (۳) دگورو نانک او دنورو گوروگانو احترام بہ کوی
 (۴) مگرنتھ بہ خپل مذہبی کتاب مئی - (۵) یوبل تہ بہ پہ خاص طریقہ سلام کوی -
 ددہ دا حکم وو چہ ہریوسیک بہ برقمع، چاقو او توره ضرور او ہر وقت دقان
 سرہ ساتی - وینتہ بہ نہ پریکوی - او کچھہ یعنی "ستین جائگے" بہ اعوندی - ددہ پہ
 حکم سیکانو د خپلو نومونو سرہ د "سنگھ" لفظ او نکولو - ددے لفظ معنی "زمرے"
 دہ - پہ دے چلونو ہفتہ د سیکانو مذہبی جماعت پہ یو فوجی نظام کینے بدل کرو -
 او ددے نہ پسے دا ارادہ اوکرہ چہ د سیکانو د پارہ یو آزاد ریاست قائم کری -
 پہ دغہ ورخو کینے شہنشاہ اورنگ زیب د دکن پہ جٹکونو کینے مصروف وو -
 نو دہ د شہنشاہ د غیر موجودگی نہ فائدہ وافتلہ - او د حکومت پہ غریزو
 قلاگانوے قبضے شروع کری - چہ شہنشاہ اورنگ زیب ددے واقعاتو نہ خبر شو
 نو ددے دکن تہ رااوبلو - او مجبوراً داگورو ورغلو - ولے رسیدے لائنہ وو چہ
 شہنشاہ اورنگ زیب پہ حق اورسید - شہزادہ معظم بہادر شاہ ددے گورو دیرہ ناخنہ
 اوکرہ او دکن تہ د مرہتیانو پہ جنگ اولیرلو - ولے پہ سنہ ۱۶۰۸ء کینے د ناندیر پہ مقام
 دیو پنتون دلاسه اووڑے شو - ددے پنتون پلار د اسونو سوداگر وو - او ددے گورو
 وڑے وو -

ددے نہ پس سیکانو د مغل حکومت د کمزوری نہ فائدہ وافتلہ - پہ پنجاب
 کینے د خپل طاقت زیات کرو - د نادر شاہ د حملے نہ پس مغل حکومت ہسے پہ نوم قائم
 وو - دغہ وخت د سیکانو طاقت پہ پنجاب کینے یو محسوس او موثر شکل اختیار کرو -
 ولے تردے وختہ ددوئی طاقت پہ یو مرکز غونڈا نہ وو - بلکہ ہول سیکان پہ مختلفو
 مٹلونو یا تہرونو کینے ویش وو - او ہریو تہر د خپل طاقت پہ زیاتولو کینے لگیا وو -
 احمد شاہ درانی چہ پہ سنہ ۱۷۶۱ء کینے د پانی پت پہ تاریخی میدان کینے د مرہتیانو د
 عروج محل د وینہ او نرولو - او د سرہند پورے علاقہ دے پہ خپل حکومت کینے شاملہ
 کرہ - او بیرتہ قندھار تہ لار نو سیکانو تہ میدان خالی پاتے شو - او دوئی پہ پنجاب کینے
 دشر او فتنے آغاز اوکرو - او قوملہ دے احمد شاہ پنجاب تہ پہ راتلو مجبور کرو - ولے
 احمد شاہ کہ ہر قومہ دا خلق اووڑل او شکستونہ دے ورکریل ولے دوئی دے د خپل عمل نہ
 وانہ رول - چہ ہختہ بہ شا کرہ نو دوئی بہ بیا دغرونو نہ رانیکتہ شول - او پہ ملک

کینے بہ تے ناتار جو رکرو۔

د احمد شاہ نہ ہی د تیسور شاہ بہ زمانہ کینے ہم د احوال وو۔ او بیا د ہخہ نہ ہی
چہ زمان شاہ تخت نشین شو۔ دغہ وخت کینے ہم د سیکانو د لاسہ بہ پنجاب کینے
چیرہ بدنظی وہ۔ او زمان شاہ شو غلہ د دوئی د غور و نو تا وولو بہ غرض پنجاب تہ
راغلے وو۔ او تر چیرہ حدہ ہخہ د دوئی بہ قابو کولو کینے کامیاب شوے ہم وو۔ ولے
ہخہ ہم د خیل نیکہ، احمد شاہ بہ شان غلطی کری وہ۔ کہ چرے ہخہ خیل صدر
مقام لاهور تہ منتقل کرے وے نو پنجاب بہ ہم د ہخہ بہ قبضہ کینے پاتے وو۔ او
خیل آبائی وطن ہم۔ ولے ہخہ داسے او نہ کرل۔ او چہ ہخہ بہ پنجاب تہ راغلونو
خیلو ورونو بہ بہ خیل وطن کینے د ہخہ بہ لار کینے ازنی کرل۔ بغاوتونہ بہ تے شروع
کرل۔ او ہخہ بہ تے بہ بیرتہ تالو مجبور کرو۔ بہ دے وجہ بہ سیکانو تہ د خیل اقتدار
د زیاتولو نورہ ہم بنہ موقع بہ لاس ورغلہ۔ سرہ ددے د زمان شاہ
د حکومت بہ زمانہ کینے د پنجاب صوبہ ہسے بہ نوم خود سدوزو بہ سلطنت کینے
شاملہ وہ او لاهور ددے صوبے صدر مقام وو۔ اگر چہ د دوئی د حکومت د اقتدار
دائرہ چیرہ محدودہ وہ۔ او دراو پندی پورے علاقہ د سیک سردارانو بہ لاس کینے وہ۔
او د سیکانو وارہ وارہ سرداران د صوہا سنگھ رچہ د رنجیت سنگھ پلار وو۔ بہ
مشری کینے عباد د درہ مارکلا او عن ابدال پورے علاقہ باندے قابضان وو۔ ولے
تردغہ وختہ لا د دوئی اقتدار د اباسیند نہ نہ وو راپورے شوے۔ او ملتان، کشیر
چیرہ جات، او د پینور وغیرہ علاقے د سدوزو بہ سلطنت کینے شاملے وے۔

زمان شاہ د خیل تخت نشینی بہ زمانہ کینے ددے خبرے بار بار کوشش کرے وو۔
چہ د وادی سندھ دا بدنظی ختم کری۔ او د خیل حکومت د بدبہ بہ دے علاقو
کینے قائمہ کری۔ او یواخے د پنجاب علاقہ نہ بلکہ د ہندوستان مسلم ریاستونہ چہ
بہ دے ورھو کینے د انگریزانو او مرہٹیانو د لاسہ بہ اخری سلکو وو۔ ددے خنکدن نہ
غلاص کری۔ ولے بہ ہرہ موقع ہخہ د خیلو کورنو بغاوتونو بہ وجہ بہ دے مقصد
کینے کامیاب نہ شو۔ او د ہخہ د پرلہ پسے تاختونو او زغاسبتونو شہ مستقلہ او پانڈو
نتیجہ بے ددے نہ نور ہیخ او نہ وتلہ چہ ملک نور ہم تباہ شو۔ او سیکان نور
ہم زرو زاو گیریہ شول۔

د پنجاب بہ دے بدنظی کینے د پلار نہ پس رنجیت سنگھ د نورو سردارانو
(ہاشیہ بہ ص ۷۵، گورئی)

پہ نسبت د زیات اثر فاوند شوے وو۔ ہغہٴ پہ ہیل زرہ کینے دلاهور د قبضے خیالات کرلی وو۔ او ہغہٴ ہیل مراد تہ زرا اورسید پہ یو موقع زمان شاہ پہ پنجاب حملہ کری وہ۔ وے ہغہ پہ وطن کینے دیو بغاوت پہ وجہ پہ پیرے تندئی بیا کابل تہ روان وو۔ او د جہلم پہ سیند کینے د ہغہٴ نہ یو ہو تو پے دو بے شوے وے۔ دا تو پے شوورخہ پس رنجیت سنگھ د سیند نہ را اوں بکلی او پہ زمان شاہ پسے ے پینور تہ اولیر لے۔ زمان شاہ پہ دے خبرہ دومرہ خوشحال شو عہہ ہغہ ے د دے پہ انعام کینے د خپل طرف نہ د لاہور گورنر کرو۔ او دغہ شان قدرت دلور ہمتی رنجیت سنگھ دالو ے خواہش پہ اسانہ پورہ کرو۔

سنگھ د قابلتوب او زورتیا یواخے دا واقعہ نہ دہ۔ چہ ددے پہ وجہ ے د سدوزو بادشاہ دے خبرے تہ مائل کرو چہ ہغہ پہ خپلے یوسے بخداوشے صوبے یو چلوی او ہونہیار سیک خپل گورنر مقرر کرو۔ بلکہ ددے نہ پس د رنجیت سنگھ ذات د پنجاب د تاریخ محور شو۔ او تش دا نہ چہ سیکانو د رنجیت سنگھ پہ مشرئ کینے پہ پنجاب کینے خپل حکومت قائم کرو۔ بلکہ د زمان شاہ د ورور شاہ شجاع نہ ے د ہغہٴ د ابائی عظمت واحدہ نسخہ، کوہ نور، ہم پہ ہیرہ ظالمانہ طریقہ او ترور لو۔ او بیائے د محمد زو ورونو دے اتفاقی پہ زمانہ کینے پہ ملتان او کشمیر ہم قبضہ او کرہ۔ او د اباسیند نہ پہ قبلہ ترجمرو دہ پورے علاقہ ے ہم او نیولہ۔ او ہیرہ جات، بنوں، کوہا تہ وغیرہ علاقے ے ہم پہ خپل سلطنت کینے شاملے کرے۔

د سیکانو پہ باب کینے دا خبرہ مشہورہ دہ چہ دوئی کار اول کوی۔ او فکر پرے وروستو کوی۔ وے دا سے معلوم پیری چہ د سیکانو پہ عقلہ بہ دا نظریہ د رنجیت سنگھ نہ پس مشہورہ شوی وی۔ او یا رنجیت سنگھ ددے نظریے نہ مستثنیٰ وو۔ داسیک سردار ہیر دوراندیش، ہونہیار او چالاک انسان وو۔ ددے چلوی سردار دم او قدم دوارہ پہ حساب وو۔ او ہر کار بہ ے د ہیر فکر نہ پس او ہر قدم بہ ے د ہیر احتیاط نہ پس او ہتولو۔ دغہ وجہ وہ چہ پہ لہرہ مودہ کینے دیو سلطنت پہ قاشولو کینے کامیاب شو۔ د شاہ شجاع او شاہ محمود د جگنونو پہ نتیجہ کینے چہ رنجیت سنگھ قومرہ فائدہ او ہتولے شوہ۔ ہغہ ہنو ے اہستی وہ او دنورے فائدے پہ ٹاؤ

پس د دوئی د سلطنت نه او شلیده - دکشیر د فتح نه پس رنجیت سنگھ د
 اباسیند نه په نرغاته د سدوزو د سلطنت نورے علاقے ہم فتح کرے - او ډیره
 غازی خان او ډیره اسماعیل خان ټ هم د خیل ریاست سره اوگنډول - د ډیره اسماعیل
 خان علاقہ ټ هم د دے علاقے زور حاکم امبد خان ته د خراج ادا کولو په وعدہ
 بیرونه پرے منوده - د حسن ابدال نه په قطب د هزارے قبائل هم هغه په خیل
 اطاعت کینے راوستل - او دغه شان ټ د اباسیند نه په نرغاته د کال ۱۸۲۱ء
 پورے خیل حکومت منبه مضبوط کرو -

د بارکزو سلطنت

لکه چه وړاندې مو وټیلي دي په کابل کې د محمد عظیم خان دمصرفیاتو نه
 رغبت سټکه دا فائده واخسته چه په پلینورټ عمله اوکړه - سبارټ لوبت کړو - او بیا غټ
 په خیر اباد کې یوه قلا تعبیر کړه - او دکشیر د تسخیر په مهم کېنې لکيا شو - او هغه غټ هم
 فتح کړو - محمد عظیم خان چه درنجیت سټکه د دے دست درازیو نه خبر شو نو هغه
 په ډیر تادی او تندئ خپل طاقت راغونډ کړو - او په کال ۱۸۲۲ کې درنجیت سټکه
 دمقابلې په غرض پلینورته راغ. دهغه په ملګرو کېنې سیک سردار بے سټکه اتاری والا هم
 وو - چه دهغه ذکر مود حاجی فیروزالدین دمرم دلوتلو په واقعہ کېنې کړے دے - عظیم
 خان په خیر آباد باندے د حملے تابیا کوله - چه عین په دغه موقعه دکابل واقعاتو هغه
 دے ته پرے نښود او بیرته کابل ته لاړ د محمد عظیم خان دے ناکامے پیشقوئ
 رغبت سټکه نور هم بیدار کړو - هغه بیا د پلینور په لور روان شو - دا ټل هغه بیا
 د سیاست نه کار ولفست - په سردار یار محمد خان غټ د حملې دپکه اوکړه - او هغه غټ د
 خراج په ورکولو آماده کړ - درنجیت سټکه دا مدعا وه چه په دے دستور به هغه ته
 په پښتو باندے د حکومت کولو موقعه هم حاصله شی - او د سردار پاشنده خان په کورنئ
 کېنې به ېے اتفاقی هم پیدا شی - او دهغه دا خیال درست وو - د عظیم خان ټول
 ورونه په خپل مینځ کېنې یو بل ته بد نیته وو - او د عظیم خان دا اقتدار په زیاتوالی
 یو هم خوشحال نه وو - دیار محمد خان په زړه کېنې دا ویره هم وه چه که عظیم خان د
 ډیر طاقت فاوند شی - نو ما به د پلینور د حکومت نه محرومه کړی - دغه وجه وه چه
 هغه درنجیت سټکه خراج منلو ته آماده شو - او په دے خراج کېنې غټ رغبت سټکه ته په
 سازو سامان اراسته دنسلی اسونو ورکولو وعده اوکړه - رغبت سټکه ته یار محمد خان د
 خپل مطلب سرے معلوم شو - او هغه دده په لوظ مطئن شو - او بیرته لاهور ته لاړ -

برے ورخے پس رنجیت سنگھ تہ دا معلومہ شوہ۔ چہ عظیم خان دیار محمد خان پہ
دے بزدلی دیرہ ناراضکی ظاہرہ کری دہ۔ او ہفہ پہ فیلہ درنجیت سنگھ مقابلہ تہ راران
دے۔ رنجیت سنگھ ہم د عظیم خان د مقابلہ پہ غرض راروان شو۔ پہ یل لور یار محمد
خان د عظیم خان د راتلونہ ورائندے ورائندے پینور پربینودلو۔ او د سوات یوسف
زو تخبہ لار۔ یار محمد خان پہ دے خبرہ سبہ پوہ وو چہ د سیکانو د خراج منلو دا
ذلیل فعل بہ راتہ ورور معاف نہ کری۔ بہ ہر حال عظیم خان ہم پینور تہ راورسید۔
اور رنجیت سنگھ ہم دیو لنگر سرہ دھنڈا پہ گودر راپورے وتو۔

د عظیم خان فوٹ د سیکانو د مقابلہ جوگہ نہ وو۔ او داسے معلومیری۔ چہ ہفہ پہ
فیلو ورونو ہم بے اعتبارہ وو۔ دغہ وجہ وہ چہ ہفہ د سیکانو مقابلہ تہ فیل فوٹونہ
او نہ لیرل۔ بلکہ ددے پہ ہائے د پینتو قبائیلو نہ دمرستے خواست اوکرو او ہغوی
تہ دے د سیکانو سرہ د غزا او جہاد دعوت ورکرو۔ ددے پہ جواب کینے یوسفازی ،
فہک او د وادی پینور نور پستانہ قبائیل د سیکانو سرہ د جہاد پہ غرض تیار شول۔ د
پینتو قبائیلی لنگر د سید اکبر شاہ (چہ د پیر بابا نسے وو) پہ مشرئ کینے دشلوزرو
پہ شیر کینے د پیر سباق (تحصیل نونہار) پہ مقام مورچہ شو۔ ددے قبائیلی لنگرنہ
علاوہ د پینتو یوبل لنگر د ترکی (نونہار) پہ غونڈی ہم مقیم وو۔

محمد عظیم خان د فیل فوٹ سرہ د نونہار د موجودہ چاوپٹی پہ مقام د سیند
پہ سویلی غارہ دیرہ شوے وو۔ پہ ۱۷ مارچ ۱۸۲۳ء د پینتو او سیکانو ترمینج دا
مشہور جنگ شروع شو۔ مہاراجہ رنجیت سنگھ د فیل فوٹ خہ لبرہ حصہ د عظیم خان
د فوٹونو د مقابلہ پہ غرض پربینودلی وہ۔ او پہ فیلہ د فوٹ دیوے لوٹ حصے سرہ
د پینتو غازیانو مقابلہ تہ پہ سیند پورے وتے وو۔ چہ پہ پیر سباق او ترکی غونڈی
مورچہ شوی وو۔ رنجیت سنگھ فیل اصلی مدعیان پیڑ ندل۔ ہفہ تہ دا معلومہ وہ۔
چہ اصل مقابلہ د چا سرہ دہ۔ مگہ خو ہفہ فیل پول فوٹی طاقت د غازیانو پہ مقابلہ
وراچولے وو۔ د پینتو غازیانو او سیکانو ترمینج لاس پہ لاس جنگ شروع شو۔ پہ دے
موقع دیوسف زو او فہکو ہوانانو داسے بے مثلہ بہادری سبکارہ کرہ۔ چہ د سیکانو پہ
منظم او قواعد دان فوٹ کینے لارے جوڑے کرے۔ سیکانو د فیل پورہ طاقت سرہ
پہ پینتو قلمور حملے اوکرتے۔ ولے پہ ہرہ حملہ کینے دوئی پینتو پہ شاکرل۔ پہ پنجم مل
رنجیت سنگھ د فیل محافظے دستے سرہ پہ عباہ کینے شامل شو۔ او آخرے پہ دیر زیار

دپیرسباق غونہیٰ دغازیانو نہ اونیولہ۔

یو طرف تہ دا خونہ جنگ جاری وو۔ او بل طرف تہ عظیم خان دخیل فوٹ سرہ دیو خاموش تماشائی حیثیت اختیار کرے وو۔ ہفتہ نہ خود دغازیانو مدد تہ پہ سیند ور پورے وتو او نہٹے دسیکانو پہ توپخانہ حملہ اوکرہ۔ چہ ہم دہفتہ ٹھانے نہٹے پہ غازیانو گولہ باری کولہ۔ کوم ٹھانے چہ عظیم خان دخیل فوٹ سرہ مقیم وو۔ بلہ ورخ بیا سرہ ددے چہ غازیانو تہ شدید نقصان رسیدے وو۔ ہغوی دسیکانو مقابلے تہ دخیل پیرزادہ اکبرشاہ پہ ماتحتیٰ کینے پہ ترکی غونہیٰ ٹانونہ تیار کرل۔ ولے عظیم خان تہ دغازیانو دجنگ تماشے ہم خوندا ور نہٹے کرو۔ او ہفتہ شپہ پہ شپہ پہ چپہ ٹلے دخیل فوٹ سرہ دموقع نہ پینے ایستے وے۔ ولے غازیان پرے خبر نہٹے وو۔ غازیانو دخیل پروگرام مطابق جنگ شروع کرو۔ ولے غرمہ غرمہ دوی تہ دعظیم خان دتینتے حال معلوم شو۔ پہ دے خبرہ ددوی ہفتہ موہومہ اسرہ ہم خورہ شوہ۔ اومیدان سیکانو تہ پاتے شو۔

پہ دے موقع دعظیم خان ددے رویے اختیارولو پہ حق کینے ہیخ معقول عذر نہ شی پیش کیدے۔ پہ اصل کینے ددے وجہ دا وہ چہ دعظیم خان ورونویار محمد خان او سلطان محمد خان درنجیت سنگھ نہ رشوت خورے وو۔ او ہغوی درنجیت سنگھ سرہ تار نیولے وو۔ دیار محمد خان او سلطان محمد خان پہ زرونو دا نہٹے ٹائیڈلہ چہ عظیم خان د پہ سیکانو بریالے شی۔ او پہ ملک او قام کینے ددیو مجاہد اعظم حیثیت او موی۔ پہ بل لور عظیم خان ہم د ورونو پہ نیت اکاہ وو۔ او دہفتہ سرہ دا ویرہ وہ چہ کہ پہ سیکانو حملہ او فوٹے تینتہ اوکری۔ نو دخیلے خزانے او حرم نہ بہ لاس اووینچم۔ ہفتہ دخیلے خود غرضیٰ پہ بنا خیلہ خزانہ اوخیل حرم دغازیانو دپاکے وینے نہ عورہ اوگنل۔ او دیو تماشگیر کارٹے اوکرو۔ دعظیم خان او دہفتہ د ورونو دے بزدلیٰ او خود غرضیٰ پینتو غازیانو تہ لوٹے نقصان اورسولو۔ کہ چرے عظیم خان پہ سیکانو پسے ہسے پینے ہم ترپولے وے نو ہفتہ وخت دغازیانو جوش و خروش دومرہ زیات وو چہ دسیکانو د پارہ بہ دہغوی وھل دیرگران شوی وو۔ اومکنہ دہ چہ دسیکانو فتنہ بیا داک نہ نہٹے وے راپورے شوے۔

دسیکانو او پینتو دا جنگ چہ دے نونبارے یا دپیرسباق دجنگ پہ نامہ مشہور دے دواڈی پلینور دپینتو دجرات او شجاعت یوژوندے مثال دے۔ پہ دے جنگ کینے چہ پینتو غازیانو حورہ نقصان موندے دے دہغے یوہ سرسری اندازہ دہغے وسیع

مقبرے نہ لکیدے شی۔ کومہ چہ دکابل ریور دریلوے اسپتین نہ پہ قبلہ د ترکی غونڈی
 سرہ تراوسہ موجودہ دہ۔ د نوبار د دے جنک پہ حقلہ د ہفہ زمانے یو اولسی شاعر
 (مویزی) یوہ چار بیتہ وٹیلی دہ چہ دہفغ نہ د پینتو دہوش، د عظیم خان د کردار اود
 پینتو د عظیم نقصان اندازہ لکیدے شی۔ پہ دے غرض ء زہ دلتہ د بناغلی قاضی عطا۔
 ء اللہ خان مرحوم د پینتو تاریخ نہ سرہ د شکرے درج کوم ا۔

د مویزی چار بیتہ

قاصد د بادشاہ راغ یوسف زی اولرزیدہ
 پہ نیت د غزالار شہ پہ نوبار اوژریدہ
 قاصد د بادشاہ راغ رالیرلے عظیم خان
 دا اولہ ء ہرکہ کپل ملایان او ملکان
 داروگولی پہ مادی درکوم بہ خرخ تاوان
 الفاظ ء خون شکر وو پہ ہرچا بنہ لگیدہ
 الفاظ ء خون شکر وو پر راضی یوسف نامہ شو
 راتل بہ ٹاے ترٹاے نہ نہ ء خوب نہ ء دمہ شوہ
 فیل کور پہ ہرچا اورشہ پینہ داسے علامہ شوہ
 توکل دعائے اوکرہ سیلابو نہ بھیدہ
 توکل دعائے اوکرہ اکوزی وو پہ زرگونہ
 راتل ء مشران د سیند پہ غارہ لکہ غرو نہ
 د زغرو ء خلق وے دوشالے ء پہ سرونو
 د مسن پہ صفت ء بادشاہمان ہو سیدہ
 د مسن پہ صفت بہ ء لگیا یم شو شو کالہ
 کلو نہ دکلاب وو غزان تو ء کرہ زمالہ
 ساتل بہ میاند و غونڈو اللہ وروستل قضالہ
 اہل ء پہ دیریو وو دلتہ نصے لو سیدہ
 اہل ء پہ دیریو و اشیرو اوکرلہ تورہ
 رسمت پہ سلارزوشہ مدعائے کرہ ظہورہ

نران دی مہدائے زی سرونہ نہ اریٰ لہ تر بورہ
 فاوندہ خدو خیل لہ پینے کلہ تبتیدہ
 د پینے نہ جار اوچی نوریزی دی اگداران
 مدام کے صف جٹکی وی د او نیکلو پہ میدان
 اللہ نوم چہ بہ کے وافست تریہ مات شولوسیکان
 د نینخو دکمنہ ہ کے رنجیت او ویریدہ
 د نینو پہ گمنہ کتے شہید شوے دے پیرخان
 د قام پہ جٹکے مرشہ فیضی طلب او الطاف خان
 شیرو او عجب اللہ ورونہ میرات شو سرور خان
 سمعیل زی دلوئے ملا سرہ لعلونہ توئیڈہ
 سمعیل زی دلوئے ملا پہ جٹکے مرہ شو امانت
 معصم او عادل شاہ د اللہ کاندی پہ جنت،
 او نیکلو جٹکے او کرو پہ میدان کتے سبہ ساعت
 پہ مرگ کے پہ اسپان کتے ملا ٹیک او ژریدہ
 پہ مزکہ ژاری جونہ ملا ٹک دی پہ اسپان
 یو چرق پہ نارہ پریوت افوند خیل شو بندیوان
 د مرگ پورے پلار د حضرت دین کوی ارمان
 میرات کے پالنگونہ پہ میدان خا ورہ کیدہ
 میرات کے پالنگونہ پہ میدان شولو یوا کے
 ژاری فوٹندے میانڈے کلے کے کرے اغازے
 د خاورونہ شوے لاندے ہغہ نیے پکریٰ درازے
 پہ صفت کے مویزے لکہ فولاد او یشیدہ
 صفت د یوسف زوکوم چہ قتل کے کرو خان
 پہ جٹکے کے تمام شو پیر ملا او صاحبزادگان
 پہ دوزخ کتے بہ کفار وی پہ جنت کتے مومنان
 ہر بیت د مویزی لکہ مرجان بیعہ کیدہ
 دنو بنار د جٹک نہ دوہ خراجے نیچے او قتلے - یو خو داغہ اباسیند نہ پہ قبلہ د

پہننتو علاقہ د سیکانو پہ قبضہ کئے راغلہ - او د سیکانو د زرونونہ د پینتو ویرہ ترہہ لے شوہ - یار محمد خان د سیکانو خراج پہ خان اومیلو - او بلہ د عظیم خان د زبہ جاؤدون مرگ - عظیم خان ہرقہ چہ وو ولے دہغہ د مشرئ پہ وجہ دہغہ ورونہ پہ مگرندہ دہغہ مقابلے تہ نہ اودریدل - لیکن دہغہ دمرگ نہ پس دپانڈہ فیلو سردارانو ترمینجہ د خیل خیل اقتدار زیاتولو پہ غرض دایسے شرمناک سازشونہ شروع شول چہ دہغ پہ نتیجہ کئے پہ وادی پلینبور د سیکانو مستقلہ قبضہ راغلہ -

د نوبار د جنگ نہ پس عظیم خان ہم دیرہ مودہ ژوندے پاتے نہ نشو - بلکہ د کابل پہ لارہ کئے وفات شو - او خیلہ خزانہ او خیل اقتدارے خیل موی حبیب اللہ خان تہ اوسپارل پہ بل لور رنجیت سنگھ دیو بریالی پہ حیثیت پلینبور تہ زاروان شو - او پہ لارہ کئے ے چہ مہ لے تہ راغلل دہغہ تہ تباہ کرل - نہ تہ پہ بنیاد مورمہ اوکرو او نہ تہ مٹا ورو - خلق ے اووژل - کلی ے لوٹ کرل - کورونہ ے وران کرل - او د تباہی او بربادی د یوے طریقے پہ استعمال کئے ے ہم دریغ او نہ کرو - او چہ پلینبور تہ راغے نو د بلا عصار قلا ے پہ توپو اونرولہ - د قلا دننہ شاہی محل او نور عبارات چہ ددے واقع نہ حواریس کالہ اگاہو د انگریزانو د جرگے مشر بناغلی ایلفنسٹن پکینے د معاہدے پہ غرض د شاہ شجاع سرہ ملاقات کرے وو - او ددے محل او عبارتونو د سبکد او شان و شوکت ے دیرہ ستائہ کری وہ - دغا ورو سرہ غاؤرے کرل - د پلینبور شاہی باغونہ چہ پہ بناست او سبکد کئے ے ثانی نہ لڑے - د رنجیت سنگھ د سپاہیانو دلا سے آگہ چکلی شول - د پلینبور د عمرونو شان و شوکت او ددے سبار د قدیم عظمت او سبکد تہولے نتیجے نہبانے د رنجیت سنگھ دلا سے تباہ شوے چہ سیکھا شاعی او د مٹکل بادشاہی تراوسہ ہم معنی اگہلے شی - ددوی د ظالمونو نہ تہ کورونہ ہم پاتے شول او نہ مہاتونہ - د پلینبور سبکد شاندار جامع مسجد چہ د شہنشاہ اورنگ زیب مشہور گورنر مہابت خان پہ سنگلہ کئے اباد کرے وو - او پہ ہغہ وقت کئے ے دلاهور د شاہی جہات سرہ پہ سبکد کئے سیالی کولہ - د سیکانو د ناگردو نہ وران و پیا ر شو - او کوم سلوک چہ وروستو سیکانو پہ خیل لندن دور حکومت کئے ددے جہات سرہ اوکرو - پہ ہغے بانڈے انسانیت تہ شرم ورٹی پہ پلینبور کئے د پخوانو یادگارونو د نیشتوالی یوہ غتہ وجہ ہم دا د سیکانو د سنگلہ تباہی او بربادی دہ -

رنجیت سنگھ پہ پینتو فتحہ جو حاصلہ کرے ولے پہ دہغہ کئے پہ پینتو بانڈے د

حکومت کولو طاقت نه وو۔ هغه ديار محمد خان سره په مزاج فيصله اوکړه۔ او د پليښور حکومت ته بيا هغه ته ورکړو۔ اگر چه دده نه پس رنجيت سنگه دکوټا بنو او ډيره اسماعيل خان علاقے هم په خپل تصرف کي راوستلے۔ ولے په دے صوبه باندي هغه په مکمل اختيار قاشولو کي مړے هم کامياب نه شو۔ دهته قومونه به تل د پښتنو سره په جگنو کي بوخت وو۔ دنوښار د جنگ نه ايله يو کال پس په ۱۸۳۷ کي د ابا سيند د غاړے يوسفزي قبائيل د خپل پيرزاده سيد اکبر شاه په ماتغي کي د رنجيت سنگه مقابلے ته بيا او پاريدل۔ دا ځل رنجيت سنگه د دوئي مقابلے ته هري سنگه نالوه اولير لوجپه د رنجيت سنگه په ټولو هرنيلانو کي په شجاعت اوسفاي کي زيات مشهور وو۔ د «نار» په مقام د يوسف زو او سیکا نو جنگ اوشو چه په هغ کي هري سنگه سخت ژوبل شو۔ هري سنگه د پښتنو د مدافعت په عرض د هري پور په مقام يوه قلا هم سازه کړه۔ هم په دغه ورځو کي د وادي پليښور په پښتنو کي يو نوي مذهب تحريک خور شو۔ چه د خپل غيرت انگيز عروج و زوال په وجه د پښتنو په تاريخ کي ډير شهرت لري۔ د دے تحريک باني سيد احمد شهيد بريلوي وو۔

دسید احمد بریلوی تحریک

دا لوئے مجاهد بہ کال ۱۸۷۷ء کبے د ہندوستان بہ بریلی نوے سبار کبے زیرید لے وو۔ دور و کوالی نہ ئے درواچی تعلیم سرہ مینہ نہ لرلہ۔ او چہ بہ بنہ بد پوہ شو نو بہ زہہ کبے ئے د جہا د مینہ پیدا شوہ۔ بہ دے عرض چہ د فوجی قواعد او د جنگ د فنونو نہ واقف شی۔ دنواب امیر خان والی تونک ملازمت ئے اختیار کرو۔ او د خیل پاک ژونگ او بنو اخلاقولہ کبلہ ئے د ہفتہ پہ فوئ کبے ہیر خواخوڑی او معتقد پیدا شول۔ بہ ہر چاہیہ ددہ نیکو اخلاقو او پاک ژوند اتر کیدو۔ بہ دے ورخو کبے د مسلمانانو حالت ہیر زبون وو۔ حکومت د دوئی د لاسہ وتل وو۔ ولے مذاہبی اربخ ئے ہم ہیر کمزورے شوے وو۔ او د اسلامی تعلیماتو بہ ٹائے بہ رنگا رنگ رسمونو او رواجونو کبے بوخت وو۔ د ہیر غور و فکر نہ پس سید صاحب د مسلمانانو د اصلاح لوئے کار تہ ملا او ترلہ۔ د ہفتہ دا مقصد وو چہ بہ مسلمانانو کبے بیا ہفتہ اصلی او اسلامی اخلاق پیدا کری۔ او بیا د دے سوچہ مسلمانانو بہ کومک د غیر مسلم طاقتونو نہ سیاسی آزادی حاصلہ کری۔ او داسے حالات پیدا کری چہ د اصلی اسلامی حکومت قیام ممکن شی۔ بہ دے ورخو کبے مسلمانانو د حج د نہ ادا کولو د پارہ رنگا رنگ بہانے پیدا کرے وے۔ سید صاحب دا غور او کتلہ چہ د خیل تحریک اغاز د حج بیت اللہ نہ او کری۔

پنابچہ ہفتہ بہ کال ۱۸۷۷ء کبے د خلو قلو رو سوو معتقدینو او مریدانو سرہ حج تہ لار۔ او د فریضہ حج د ادا کولو نہ پس قہ درے کالہ بہ حجاز کبے پاتے شو۔ او بیا بہ کال ۱۸۷۷ء کبے ہندوستان تہ راغ۔ او بہ دہلی کبے ئے استوگنہ اختیار کرہ۔ او د عملی جہاد پہ تابیا کبے لگیا شو۔ بہ دغہ ورخو کبے بہ ہند کبے د ستلج سیند پورے علاقہ د انگریزانو پہ قبضہ کبے وہ۔ پنجاب سیکانو نیولے وو۔ او بہ دے علاقہ کبے ئے داسے د ظلم حکومت قائم کرے وو چہ د مسلمانانو د پارہ د خلو مذاہبی امور وادا

کول بیخی نامکن شوی وو۔ دسیکانو اقتدار داباسیند نه په قبله هم خورشوے وو۔ او د سرداران پېښور د خود غرضی له کبله د پښتنو علاقه هم دسیکانو د لاسه په خطره کښه پرته وتلی وه۔ داسه حالات وو۔ چه سید صاحب د خپلو پنځو سوو مریدانو په ملگرتیا کښه په کال ۱۸۲۶ء کښه د سند ۵ او بلوچستان په لار قندهار ته راغ۔

په قندهار کښه د سردار فتح خان په ورونو کښه پور دل خان سره د خپلو نورو سکه ورونو حکمران وو۔ په دے نیک کار کښه سید صاحب د دے سردارانو نه د امداد دیره توقع لرله۔ لیکن د قندهار سردارانو د سید صاحب سره دیره بے توجیې او بے رڼی اوکړه۔ او داسه رویه ځه اختیار کړه چه سید صاحب ځه د ټولو سردارانو د امداد نه نا امیده کړو۔ او د دے نه پس هغه د خپل تحریک د کامیابی دپاره خپله توجیه د اولس په لور اوگرځوله۔ د قندهار نه سید صاحب د غلجیښو په علاقه رااو وتلو۔ او د غزنی او کابل په لار په کال ۱۸۲۷ء کښه پېښور ته راغ۔ په پېښور کښه سردار یار محمد خان درنجیت سنگھ د باجگذار په میثیتا حکمران وو۔ دے سردار هم د سید صاحب راتلل د خپل اقتدار دپاره ښه او نه گڼل۔ او د دے د مرستې نه ځه خان او ژغورلو۔

لیکن سید صاحب د پښتون اولس نه نا امیده نه وو۔ هغه ته دا معلومه وه چه په پښتنو کښه د خپلې ازادۍ د حفاظت جذبه ژوندی او د خپلې مذهب سره د دوو مینه مرگنده ده۔ دغه وجه وه چه سید صاحب د یوسف زو علاقه ته لار او د خندا خیلو په علاقه کښه د فتح خان سره چه په دغه وخت کښه د خندا خیلو د قبیلې یو با اقتداره خان وو۔ په پنځتار کښه مقیم شو۔ پښتانه اگر چه د تاریخ په مختلفو دورونو کښه د هر حکومت د اقتدار نه ازاد راغلی وو۔ لیکن په دغه وخت کښه دوی ته په یو لور دسیکانو د ظالم حکومت خطر د پېښې وه۔ او په بل لور د پېښور سردارانو به د خپل مفادو په غرض دسیکانو مرسته کوله۔ دا داسه خطر ځه وه چه پښتانه د دے د انجام نه نه خوځې خبره وو۔ او نه ځه پروا۔ دغه وجه وه چه هرکله پښتنو ته د سید صاحب غوندے یو مخلص او نیک مشر په لاس ورغلو نو پښتنو د هغه د مقاصدو سره په فراقدلی او رونی تندی اتفاق اوکړو۔ او د خپل عزت او ناموس او د خپلې ازادۍ د حفاظت په غرض د هغه د جنده ځه لاندے راجع شول۔

چه سید صاحب پنځتار ته رااورسید نو د دے نه ځه لرې ورځه ځه پښ دسیکانو

یو فوځ د یو سیک جرنیل، بد ده سنگه سندیان والا، په ماعتی کښه په اټک راپور شو. او د اکوری په خوا او شا کښه ډیره شو. د دس سیک فوځ په راتلو د سردار یار محمد خان په زړه کښه هم په خپل ځان باندې د فراج د زیاتیدو خطر په پیداشوه. نو هغه هم د خپل عرض د پاره د سید صاحب د مرستې وعده او کړه. سید صاحب د خپلو مریدانو، یوسف زو او نورو پښتنو غازیانو د یو لښکر سره د سیکا نومقایل ته را روان شو. په دس موقع یار محمد خان هم په ظاهره کښه د غازیانو د مرستې په عرض د خپل فوځ سره د پښپور نه را ووتلو.

د سیکا نو او سید صاحب په مشرۍ کښه د غازیانو تر منځه جنګ د شید و په مقام او شو. د سخت جنګ نه پس د سیکا نو جرنیل بد ده سنگه په جنګ کښه او وژل شو. او سیکا نو ته ډیر نقصان اور سیده. لیکن په دس موقع سردار یار محمد خان بیا د غازیانو سره دوکه او کړه. سیک جرنیل په یار محمد خان باندې د فراج د زیاتولو د پکه او کړه. د دس ویرې نه یار محمد خان د سیکانو سره سازش او کړو. او د جنګ میدان نه تېرې او وویستلې. او په تلو تلو کښه د شکست شکست هغه هم او نیکلې. په دس هغو په غازیانو کښه هم بد نظمی پیدا شوه. (او هغوی په شا شول. لیکن د دس غدارۍ په بدل کښه سید صاحب یار محمد خان په دس قبره مجبور کړو چه هغه به د خدو خیلو په علاقه د ائنده د پاره نه بلو سی.

د سیدو د جنګ نه پس سید صاحب د ټولې علاقه دوره او کړه. په هر ځای کښه په ډیر جوش و خروش خلکو د هغه پیغام او وړیده. او د سید صاحب ملګرتیا ته تیار شول. د دس نه پس هغه په کال ۱۸۲۹ کښه د پښتنو د علاقه یوه لویه جرګه راغونډه کړه. په دس جرګه کښه د عالمانو نه علاوه د پښتنو د علاقه ټول با اقتداره خانان او مشران هم شامل وو. په دس جرګه کښه عالمانو د اسلامی شریعت د جباری کولو فیصله او کړه. او دغه خبره وروستو د دس تحریک د ناکامیاییدو باعث شوه.

عالمانو هم د شریعت اسلامی د نفاذ فیصله او کړه. لیکن په داسه کولو کښه هغوی د پښتنو د نفسیاتو او د هغوی د مخصوصو رسونو رواجونو خیال او نه ساتلو. په داسه خلکو کښه چه د هغوی د ژوند ټوله اډانه په ځنې مخصوصو دودونو، دستورونو او رواجونو قاشه وی. په یو دم د اسلامی شریعت احکام نافذ کول د ډیرې جلد بازی کار وو. هغوی ته پکار وو چه د اصلاح کارۍ په قلاړه او درجه په درجه شروع کړه

وہ۔ پہ دے موقع د پنجتار خان فتح خان د جرگے غرو تہ ددے فیصلے نہ د پیدا کید ونگو خطراتو پہ لور اشارہ اوکړہ۔ او ورتہ ټ اووئیل ټہ د سوونو کالوزاړہ رسنو رواجونہ پہ یو وار پرے بنودل بہ د پښتنو د پارہ گران شئ۔ او ددے نہ بہ دا سے اختلافات پیداشی ټہ د هغ نہ بہ اصل مقصد تہ نقصان اوری۔ دفع خان دا وینا ټیرہ معقولہ او پہ ټا ټہ وه۔ ولے عالمانو د هغه دے خبرو تہ هیخ اھمیت ور نہ کړو۔ او مذھب ټہ کوم اقتدار دوئی تہ سپارلے وو۔ د هغ پہ استعمال کینے د اعتدال نہ کاروا نہ ټستلو۔ او پہ خپلہ خبرہ ټینگ شول۔ او ددے نہ ټہ د اقتدار سوال جوړ کړو۔ نتیجہ دا شوہ ټہ د پښتنو ټولو با اثرہ خانانو دا فیصلہ د مجبورئ او د زړہ پاسہ منظورہ کړہ۔ ددے نہ ہن پہ خانانو کینے ہم اختلافات پیداشول۔ او پہ دوی کینے ټنے د خپل اقتدار پہ حفاظت کینے مصروف شول۔ او د سید صاحب نہ ټہ مخالفت اختیار کړو۔ د سید صاحب پہ دے مخالفینو کینے د ہند خان بنادی خان قابل ذکر دے۔

سید صاحب د پنجتار خان فتح خان سرہ استوگنہ اختیار کړی وه۔ د نورو خانانو پہ نسبت هغه د سید صاحب زیات معتد وو۔ دغه وجہ وه ټہ د هغه اقتدار ہم د نورو خانانو پہ نسبت زیات وو۔ لیکن نورو خانانو بہ پہ دے وجہ د هغه سرہ بعض ساتلو۔ ددے باھمی بغضونو پہ وجہ د خانانو تر مینجہ اختلافات زیات شول۔ پہ دغه ور ټو کینے د زید دے خان اشرف خان ټہ د سید صاحب ملگری ووفات شو۔ د ہند خان بنادی خان د سیکانو سرہ ساز باز راواھست۔ او د پپینور د سردارانو سرہ ټہ ہم تعلقات قائم کړل۔ پہ دے ور ټو کینے یوا ټہ د پپینور سرداران د سید صاحب مخالف نہ وو۔ بلکہ د ہند خان ټہ ہم لو ټہ مخالف وو۔ او ددہ پہ وجہ نورو خانانو ہم د اسلامی شریعت پہ نفاذ کینے بندیزونہ پیداکول۔ سید صاحب ددے مخالفتو علاج دا تجویز کړو ټہ پہ ہند ټہ حملہ اوکړہ۔ پہ جنگ کینے بنادی خان او ورتلے شو لیکن پہ دے موقع سید صاحب دا غلطی اوکړہ ټہ د بنادی خان اھل وعیال ټہ ہم بندیوان کړل۔ دا یو داسے کار وو ټہ د بنادی خان هغه خپل خپلوان ټہ تراوسہ د سید صاحب ملگری وو۔ هغوی ہم پہ دے خبرہ د سید صاحب نہ ناراض شول۔ او د بدل اھستو پہ تابیا ټہ شروع اوکړہ۔

د بنادی خان ورور امیر خان د خپلو خپلوانو او نورو خانانو تہ د مرستے سوال

اوکرو۔ اود پینپور سردار یار محمد خان سرہ نے ہم اولیدل ۔ سردار یار محمد خان خو
 دے خبرے تہ ترے ناست وو۔ چہ پنتانہ د سید صاحب د مرستے نہ لاس بہ سر
 شی۔ سمدستی د امیر خان بہ کومک دھیل لنگر سرہ د پینپور نہ اروان شو۔ د
 ”ہریانے“ (تحصیل پینپور) سرہ نزد د بدری نالے پہ غارہ د یار محمد خان اودسید
 صاحب تر مینٹھ جنگ اوشو۔ بہ جنگ کینے یار محمد خان ژوبل شو۔ او دفعہ تینستہ
 اوکرو۔ ولے د زخونو د شدت لہ کبلہ ہم پہ لارہ کینے مہر شو۔ د سردار یار محمد
 خان دیر ساز و سامان د غازیانو لاس تہ راغے۔ (ستبر ۱۸۲۷ء)۔ د سردار یار محمد
 خان نہ پس دفعہ ورور سردار سلطان محمد خان د پینپور حاکم شو۔ پہ دے موقع
 اگرچہ سید صاحب بہ سردارین پینپور بریالے شو۔ لیکن د پینپور پہ مینٹھ کینے چہ کو
 اختلافات پیدا شوی وو د دفع نہ دیرے خراج نتیجے برآمد شوی۔ د دے جنگ ذکر
 نور دین اخون بہ خپلہ یوہ چار بیتہ کینے داسے کرے دے۔ =

د نور دین اخون چار بیتہ

روان شو یار محمد، سید اوباسی لہ پتیارہ
 راغ امیر خان سردارہ در بہ کرمہ زر
 سید رانہ ملک واضعت راتہ اوکتہ دو تر
 سردار وٹیل وطن بہ دلہ اوکتہ امیرہ
 تانہ بہ دسید کرمہ لہ ہندہ تھو اگیرہ
 روان شو یار محمد د امیر خان سرہ یارانو
 بے عدلہ بادشاہی پینپور نشتہ د خوارانو
 نوبارہ خنے لار شہ پہ زپہ مینہ مقام
 سید ورتہ زیدہ کینے جو روہ د عقل دام
 مصری بانڈے نہ تیر شو نورے کم شولہ کوکبہ
 ویریرمہ چہ مات نہ شی د توپولہ دیدہ
 سردار دیوسف زوسرہ معلوے کرے خبرے
 وٹیل دیوسف زوسید بہ کرو د قانہ لرے
 پیدا بہ نہ شی بل د یار محمد غوندے سردار

سید لہ برے ور کرے الہی پرور دکارہ
 لہ ماسرہ روان شہ یوسف زوتہ برابر
 زر پاسہ روانیرہ سستی مہ کوہ سردارہ
 لاسونہ دے دتاسرہ رانیکلی دی پہ بریرہ
 پہ مخکینے پیش خانہ صبا تہ کوچ کوم لہ بناؤ
 توپونہ تلہ بہ گاؤ زنبورک پہ شترانو
 دیرہ شہ پہ نوبار سترکے دے سردی لہ خاؤ
 پہ تپولو یوسف زو بانڈے خوبونہ شورم
 مصری بانڈے لہ ورغے خبر شہ لہ اسرارہ
 غاونداہ یوسفزی مندن بچاؤ کرے لہ غضبہ
 سید وٹیل دیر شکر دے چہ راغلے زاماد پارہ
 پتہ پتہ سرہ جرکے قیصے دے واؤریدے حاضرے
 چپاؤئے پہ سنگر اوکرو ہاٹھائے شوم ناؤارہ
 خزان پرے بانڈے راغ شہ پہ زمکہ تارہ تار

دور و رکھتہ بہ اوکری دھر چا پیر اعتبار
 کہ راشی دوست محمد اور محمد لہ قندھار
 قاصدے وولیر لے پیر محمد پیسے د وختہ
 رادرومہ بہ جلتی خبرہ پینبہ شولہ سخته
 تاویری من خان لکہ د سرو گھونو لبتہ
 بلبلے سرے منگلے مروری ورن شولے دربارہ
 اسموتہ زنبورک، شہین، خیسے شو ورنہ پاتے
 فٹک، خلیل، مہمند ترے پیادہ راغلہ بہ ماتے
 ماہئی دیار محمد د خلقداد شولے میراتے
 ساتہ خان نور دینہ! د سیدانو لہ ازارہ

سید صاحب چہ دیار محمد خان او نورو مخالفو خانانو بہ جنگ کنبے بریائے شو
 نو د دے نہ پس تے د خپل امارت او د شرعی حکومت اعلان اوکرو۔ بہ توله علاقہ کنبے
 تے د عشر تو لولو د پارہ خپل اہلکاران مقرر کرل۔ لیکن بہ دے خبرہ د سید صاحب مخالفت
 درپردہ نور ہم زیات شو۔ پینتنو خانانو تہ خپل اقتدار بہ خطرہ کنبے معلوم شو۔ د دے
 نتیجہ دا شوہ چہ د عشر وصولی بہ بہ اسانہ نہ کیدلہ۔ ورو ورو د سید صاحب سرہ
 د پینتنو خانانو تعلقات دومرہ خراب شول چہ د دے بنیاد بہ اخلاص او وفاداری قائم
 پاتے نہ شو۔ د دوئی ترمینجہ د دفعہ پنجوانی اعتماد او اعتقاد فضا بہ بغض او کینہ بدلہ
 شوه۔ دا خانان محض د سید صاحب د ویرے او غلبے بہ وجہ علی وو۔ ولے بہ زرونو کنبے
 تے مخالفت چرے نیولے وے۔ بہ دے وخت کنبے یو طرف تہ سید صاحب خپل خان د
 توله علاقے امیر گتلو۔ بہ بل لور د پینبور سردارانو د دے علاقے د حکومت دعویٰ نہ پرے
 نیودلہ۔ د سید صاحب او پینتنو خانانو بہ مخالفت کنبے د سردار سلطان محمد خان لویہ برخہ
 وہ۔ سردار سلطان محمد خان د سید صاحب مقابلے تہ تیاری کولے۔ اخر سید صاحب ہم
 ددہ سرہ د خبرے رتولو بہ عرض تیاری اوکرو۔ او د خپلو مریدانو د یو لنگر سرہ تے بہ
 کال سنہ ۱۸۳۳ کنبے بہ پینبور عملہ اوکرو۔

سردار سلطان محمد خان د سید صاحب مقابلے تہ تہنگ نہ شو۔ د پینبور نہ او تبتیدالو
 بہ پینبور د سید صاحب قبضہ راغلہ۔ د دے نہیں سید صاحب د خپلے ناکے سکھ ہم جاری
 کرے۔ او د شرعی حکومت اعلان تے اوکرو۔ خپل قاضیان او مفتیان تے مقرر کرل۔ بہ پینبور
 بانڈا د سید صاحب قبضہ دوہ میاشتی وہ۔ بہ دے عرصہ کنبے سردار سلطان محمد خان د سید
 صاحب

پہ خدمات کنبے بہ جرگے لیرے رالیرے۔ اخر سردار سلطان محمد خان د سید صاحب امارت
 منلو تہ تیار شو۔ دارباب فیض اللہ خان چہ د سید صاحب یو مخلص مرید او ملگرے وو۔
 پہ ذریعہ د سردار سلطان محمد خان او سید صاحب تر میٹھ صلحہ اوشوہ۔ سلطان محمد
 خان سالانہ یونک روپیہ خراج پہ خان اوملو۔ ددے نہ پس سید صاحب پنجتار تہ راغ۔
 د پینور فتح د سید صاحب پہ مخالفینو کنبے نورہ بیداری ہم پیدا کرہ۔ اودرپردہ
 مخالفت نور ہم زیات شو۔ پہ دے فتح کہ پہ یولور د سردار سلطان محمد خان اقتدار
 تہ لویہ صدمہ رسیدلی وہ۔ نو پہ بل لور ددے پہ وجہ د سیکانو سرہ ہم خطرہ پیدا
 شوی وہ۔ او پینتانہ خانان ہم پہ خان ویریدی وو۔ دے مشترکہ خطرے د سید صاحب
 مخالفین پہ فیمل میٹھ کنبے درپردہ متحد کرل۔ اوددے نتیجہ دا شوہ چہ د سید صاحب
 برخلاف د سازشونو یو لوٹ جال خور شو۔ سردار سلطان محمد خان د سید صاحب
 برخلاف دھنے عالمانو نہ فتوے حاصلے کرے۔ پہ سید صاحب د بد اعتقادی الزامونہ
 او گولے شول۔ دھغہ برخلاف د انگریزانو د یو جاسوس پروپیگنڈہ شروع شوہ۔ دا
 فتویٰ او د بد اعتقادی خبرے پہ اولس کنبے خورے کرے شوہ۔ یو طرف تہ د سازشونو
 او پروپیگنڈے دا مکروہ جال خور وو۔ بل طرف تہ د سید صاحب اہلکارانو ہم داعتدال
 نہ کارنہ اخستلو۔ دا اولس او خانانو سرہ دھغوی پالیسی دیرہ بے سلینہ او اوچہ کلکہ
 وہ۔ ددے نتیجہ دا شوہ چہ پیرے رازداری د سید صاحب د اہلکارانو او معتقدینو
 د قتل سازش پہ یو وقت او یوشپہ مکمل شو۔ پہ مقررہ شپہ پہ پینور کنبے د سردار
 سلطان محمد خان پہ اشارہ ارباب فیض اللہ خان او د سید صاحب مقرر کردہ قاضیان
 اومفتیان او ورتے شول۔ دغہ شان د وادی پینور پہ قولہ علاقہ کنبے پہ دیرے بے درئی
 مجاہدین قتل شول۔ او د مکرو فریب دا تور داغ د پینتو پہ لن تر قیامتہ پاتے شو۔
 سید صاحب ددے واقع نہ پہ پنجتار کنبے خبر شو۔ او پہ ہغہ ددے افسوسناکے
 واقع دومرہ خراب اثر اوشو چہ ہغہ سدستی د پینتو د علاقے نہ کنہہ او کرہ۔ ہزارے
 تہ لار۔ او پہ ۶ مئی ۱۸۳۱ء د بالاکوٹا پہ مقام د سیکانو سرہ پہ یو جنگ کنبے دارباب
 بہرام خان او دخیلو نورو جانبازانو سرہ شہید شو۔ او دانشی ژوندے حاصل کرو۔ پہ
 دے دول د پینتو پہ علاقہ کنبے دامدھی تحریک چہ پہ دیرہ لبرہ مودہ کنبے نے عروج
 حاصل کرے وو۔ علافتم شو۔
 قومرہ زرمہ دا تحریک پہ پینتو کنبے مقبول شوے وو۔ او قومرہ پہ تیزی چہ دے

زوال اوموند لو۔ ددے نہ د پینتو د قبائلی نظام حیات رنگا رنگ خصوصیات څرگند
 یری۔ د پینتو دا یو څرگند خصوصیت دے څه کله دوئ ته یو داسے گرانه پینبه شی
 څه په هڅ کینے د دوئ د قای هستی د فنا کیدو غطره وی۔ او په دغه وخت کینے دوئ
 ته یو داسے مشر په لاس ورشی څه دهغه په ذات کینے دوئ د قبیلے قای هستی د معافیت
 ضمانت لیدے شی نو سمدستی دهغه په اواز راغونډ شی۔ دهغه په اصولو (منا او
 کړی۔ او د معمول مقصد په لاره کینے هرے قربانی ته تیار شی۔ او قربانی او کړی۔ او د
 دے قربانیو په وجه کامیابی ته نزدے شی۔ د دوئ ددے غیر معمولی قربانیو په وجه د
 دوئ مشر هم د خوشحالی نه په جامو کینے نه څا ښیری۔ دغه وخت دپاره د دوئ ترمنځه
 اندرونی او کورنی بغضونه او حسدونه هم دپ شوی وی۔ او د یو مشترک مقصد د
 حصول په غرض دوئ د خپلے ذاتی پرے جنبے کورنی اختلافات او تعصبات هیر کړی وی۔
 او داسے معلوم یری څه د مقصد په لور دوئ خپل مزل رالڼی کړے دے د خپلو معتقدینو په
 دے غیر معمولی جانثاری او وفاداری د دوئ مشر هم د اعتدال دلارے نه څه ځایه شی
 او دغه وخت بیا په یو دم ټوله نقشه بدله وی۔ ځنواڼی بغضونه او کینے بیا راولړ یری
 کیلے مانے شروع شی۔ اختلافات او خود غرضی دوران دے نه هم په تیزی او تندۍ راژوندی
 شی۔ او ټوله لوبه تالا والا شی۔

د سید احمد شهید او دهغه د ملگرو مقاصد دیراعلی او نیک وو۔ د هڅوی پیش نظر
 د اسلام خدمت وو۔ د هڅوی دا اراده وه څه د سرحد او پنجاب زمکه د سیکانو د ظلمونو نه
 ازاده کړی۔ او په دے مقصد په پینتو کینے مقیم شوه وو۔ پینتو هم په دے مقاصد
 کینے دهغه مرسته او کړه۔ دے دے پینتانه دهغه مریدان شول۔ او څه شماره پینتانه د
 هغه په وینا د جهاد میدان ته رااووتل۔ او دهغه په حکم ټے سرونه ورکړل۔ د دوئ د
 دے سرفروشی په برکت سید صاحب په خپل پیش نظر مقصد کینے په جزوی ډول کامیاب
 هم شو۔ ولے افسوس دے څه ددے نه پی سید صاحب او دهغه ملگرو د دوران دیشی
 او احتیاط په ځان د جلد پازی نه کار واخست۔ او دا د دوئ د پینتو د خصوصیاتو
 او دهڅوی د دودونو دستورونو او رواجونو نه د ناواقفیت نتیجه وه۔ د سید صاحب په
 مقابلہ کینے د سیکانو او سرداران پلشور دوه لوڅ سیاسی طاقتونه موجود وو۔ سید صاحب
 خود جنگ په میدان کینے د پینتو د متو په زور په دے دواړو سیاسی طاقتونو غلبه
 حاصله کړه۔ ولے د سیاست په میدان کینے ټے د دوئ نه شکست اوموند۔

دا درستہ ده چه د پښتو اکثر رسونه روا جو نه به د سيد صاحب په نظر كښه له اسلامي شريعت نه خلاف وو. ول ديو داسه قام د پاره چه د هغوى د تمدن او قبائلي ژوند ټوله اډانه هم په دے دستورونو ولاړه وه. د سوونو كالو زارۀ رسونه په يو ځل پرې ښودل قطعي ناممكن وو. او د دے د اصلاح په لار كښه د ډير غور و فكر ضرورت وو. سيد صاحب ته پكار وو چه د خپل نوي نظام واگے ځ د پښتو خانانو او ملكانو په لاس كښه ځ وركړه وے. او په قلاقلار ځ د خلاف شريعت رسوماتو اصلاح ته لاس اچولے وے. په دے ډول به د خانانو په اقتدار كښه هم څه خاص فرق نه ووراغے. او د اصلاح كار به هم درجه په درجه شوه وو. ول د بدقسمتۍ نه سيد صاحب د كار داسه خلكوته حواله كړے وو. چه هغوى د پښتو د ذهني او نفسياتو نه بيخي نابده وو. او هغوى د خپلو اختياراتو په استعمال كښه د اعتدال نه كار نه اغستلو. او پښتانه كه د سيكانو او سرداران پښتو د ظلمونو نه تنگ وو نو دغه وخت د دے نوي حاكمانو نه هم تر پوزه راغلي وو. دا خبره هم د فكر وړ ده چه پښتون اولس په عمومي ډول د اسلامي علومونه نا خبره وو. پښتو په ابتدا كښه د سيد صاحب مرسته د اسلامي خدمت په نوم كړي وه. ليكن هر كله چه د سردار سلطان محمد خان او سيكانو په سازش د سيد صاحب برخلاف د بدعتي خبره خورے شوه او د هندوستان عالمانو له خوا د سيد صاحب برخلاف فتوے وركړه شوه نو دغه وخت پښتو ته هم د سيد صاحب په مخالفت كښه خپل ځان كرم نه ښكاريدو. بلكه هغوى خو د خپل خيال او فكر مطابق دا مخالفت هم د مناهب خدمت كښلو. به هر حال د دے نتيجه دا شوه چه د سيد صاحب د مذهبي تحريك مخالفت هم په مذهبي رنگ كښه شروع شو. او دغه د دے تحريك د زوال باعث شو. د پښتو په تاريخ كښه دغه شان مثالونه نور هم موندلے شي.

د دوست محمد خان عروج

لکه چه مو وړاندے وئیلی دی د عظیم خان نه پس د هغه هُوے عبیب الله خان د هغه بانشین شو . اگر چه ده د خپل پلار سره د هغه د منګدان په وخت کښه دالوظ کړه وو . چه د سیکانو سره به تر هغه وخت جنګ کوم ترڅو چه ې د خپل ملک نه نه وی ایستلی ول چه پلار ته سترګه پټه کړه نو د پلار وصیت ته ته شاګر ه او شراب نوشی ته نه مخه کړه . او په عیاشی کښه لگیا شو . د ده اقتدار تر هغه وخته قائم وو . ترڅو چه ته د پلار دولت نه و وختم شو ې . په دغه وروځو کښه د لوه احمد شاه قائم کړه سلطنت په لویه خطر ه کښه وو . د سردار فتح خان ټول وروڼه په خپل مینځ کښه په یو بل ې اعتباره او د خپل خپل اقتدار په زیاتولو کښه لگیا وو . په دے وخت کښه عبیب الله خان په کابل کښه وو . یار محمد خان د خپلو وروڼو سره په پښور کښه درنجیت سنگه د باجګران په میثیت مکران وو . دوست محمد خان په غزنی کښه او پوردل خان او د هغه وروڼه په قندهار کښه وو . د ټولو وروڼو کابل ته سترګه خړه کړه و ې . لکه چه د صدر مقام په میثیت به د دے ځای د مکران میثیت هم په نورو کښه اعلیٰ ګڼله شو . په کابل بانده د عبیب الله خان قبضه د ټولو وروڼو په زړه ناسازه وه . ول یو بل ته په داؤ کښه ناست وو . د ټولو نه اول دا انتظار دوست محمد خان لند کړو . هغه د غزنی نه د کابل د خپل په نیت راروان شو . عبیب الله خان نه خو د جنګ مرنه وو . او نه د هغه سره په خزانه کښه مال وو . نو هغه د قندهار د ترونو نه د مرستې خواست او کړو . چنانچه پوردل خان خپل یو ورور شیردل خان د هغه مرستې ته راولیږلو . د دوست محمد خان او شیردل خان په مینځ کښه مقابله اوشوه چه د دوست محمد خان په شکست ختمه شوه . دوست محمد خان جلال اباد ته په تېښته راغ . شیردل خان په کابل قبضه او کړه . او عبیب الله خان ته د حکومت نه لرے کړو .

د پېښور سرداران چه په کابل باندې د شیردل خان د قبضې نه خبر شول نو په
 هغوی دا خبره ښه او نه لگیده - نو دوئی هم د شیردل خان مقابله ته راوان شول -
 او دوست محمد خان سره په دله یوه کره - دے شریکو وروڼو د شیردل خان
 مقابله او کره - لیکن فیصله بیا هم او نه شوه - اخر د وروڼو په صیخ کښه یو اقرار نامه
 اوشوه چه د هغه له مخه په زور د ستور قندهار د پوردل خان دوئی سره پاته شو - کابل
 سردار سلطان محمد خان ته ورکړے شو - او په غزنی او کوهستان د دوست محمد خان
 قبضه اومیل شوه - په دے تقسیم کښه غوره برخه د سردار سلطان محمد خان اوسیده -
 دغه وجه وه چه دوست محمد خان دا تقسیم د خپل خان سره نا انصافی او گنله - او د
 دے فیصلے د ماتولو په تابیا کښه لگیا شو - لږه موده پس دوست محمد خان اقرار نامه
 شا ته کړه او د یو فوځ سره په کابل اوخت - او سردار سلطان محمد خان په پېښور ته په
 شړلو مجبور کړو - دغه شان د غزنی د حکومت سره د کابل حکومت هم دهغه لاس ته راغ -
 د کابل د فتحې په لړ کښه د قزلباشو سردار محمد خان بیات چه د دوست محمد خان ماما وو - د
 هغه ډیر مدد کړے وو - هغه موده پس دوست محمد خان په جلال اباد هم قبضه او کړه - او خپل
 حکومت ته په وسعت ورکړو - دوست محمد خان اگر که په عمر کښه د دے ټولو وروڼو نه
 کشر وو - ول په سیاست ، دور اندیشی ، زړورتیا او مستقل مزاجی کښه په ټولو زیات وو -
 او دغه دهغه دکامیابی اسباب وو -

په کومو ورځو کښه چه د اباسیند نه په قیله د پښتنو په علاقه د سید احمد شهید د
 جهاد تحریک مخ په عروج روان وو - په دغه ورځو کښه محمد زی وروڼه هم د یوبل د اقتدار
 د بیخ کښی په ناپاکو کوششو نو کښه لگیا وو - په دے کوششونو کښه د پېښور او قندهار
 وروڼه د دوست محمد خان په مخالفت کښه متفق وو - دوئی دا نه شوه برداشت کولے چه
 د دوست محمد خان اقتدار د دومره زیات شی - چه هغه په ټولو وروڼو بالارستی حاصله
 کړی - د محمد زو سردارانو د دے کورنی اختلاف نتايجو ته شاه شجاع هم په لیواله زړه
 انتظار کولو - او په دے طبع ناست وو چه کوندے که په دے شر کښه زما د خیر هه صورت
 پیدا شی - ول د دوست محمد خان ورځ په ورځ زیاتیدونکی اقتدار دهغه په زړه کښه
 دا خوف هم پیدا کړو چه که دوست محمد خان د زیات اقتدار غاوند شی - نو زما د پاره
 به خیره نوره هم هم گرانه شی - په دے سودا کښه هغه په کابل باندے د خپل اراده ظاهر
 کړه - او په دے لړ کښه د درنجیت سنگه نه د فوجی امداد خواست او کړو - ولے رنجیت سنگه

خوبه په نهره خبره کيښه خپل غرض لټولو. هغه تر ډیره وخته شاه شجاع ته د نښښو اسبانونه جوړ کړل. او د ۱۸۳۳م پورته په خوشی امیدونو کيښه اوساتلو. په دغه ورځو کيښه د سنده امیران د انگریزانو د نیک نیتی په باب کيښه بدگمانه شوی وو. او د هغوی سره د خپله ازادۍ خطر په پیداشوی وه. نو هغوی شاه شجاع ته د دعوت ورکړو چه که هغه د بلوچستان په لار په کابل حمله اوکړی. او د کابل حکومت ترلاسه کړی نو د سنده امیران به هغه ته خراج ورکوی. د دعوت د شاه شجاع لپوالتیا نوره هم زیاته کړه. هم په دغه کال ایرانیانو د شهزاده عباس مرزا په ماتحتۍ کيښه په هرات حمله اوکړه. د خپله انگریزانو سره هم ویره پیدا کړه. چه که په نهرات د ایران قبضه اوشی نو په هند بانده به د روس حمله یقینی شی په دغه غرض هغوی د اخیستل اوکړه چه د افغانستان په تحت د انگریزانو د لاس یو کوواکې بادشاه پکار ده. او هغه هم شجاع کیدم شو. ولې انگریزانو په مرگنده د شجاع مدد نه کولو. نو دوی د هغه مدد ته سیکان اولسول. رغبت سنگه هم د دغه موقع نه فائده واخستله. او شاه شجاع د سیکانو سره یو ذلیله معاهده اوکړه. د دغه معاهدې شرایط شرطونه دی چه د ټولونه مطلبې او اهم شرطونه دا ورو میده =

« شجاع الملک د خپله شان، د خپلو وارثانو او د خپلو جانشینانو له خوا د هغه ټولو علاقو د ملکیت د هر قسم دعوت نه دست بردار کیری کوم چه د اباسیند په دواړو غارو ابادم دی. او په دغه باندې فی الحال د رغبت سنگه قبضه ده. د دغه علاقو تفصیل دا ده. کشمیر د قطب قبیل او سویل د سرحدونو سره، په شمال د قلعه انک پچهچه، همزاره، کهبل، امب او د دغه سره متعلقه علاقې چه د اباسیند په کسه غاره دی او دریاغه سنده په بنی غاره پښور سره د یوسف زو د علاقې ختک، هشتنغر، مچتی، کوهان، هتکو او هغه ټول علاقې چه د پښور ماتحت کتلې شی عین تر دره خیبر پورته بنون، وزیرستان، دور، تانک، کرک، کالا باغ، خوشحال کوه، کوتا متن، عمرکوت او د هغه لاندې علاقې، سنگور، هرند، دبل، حاجی پور او د کچه دره واره علاقې سره د سنگیر او د هغه سره علاقې، د ملتان صوبه، د دریاغه سنده په کسه غاره، د علاقې به د مهاراجا رغبت سنگه ملکیت او ماتحت کتلې شی»

د دغه په بدل کيښه سیکانو شجاع الملک ته هغه فوځ ورکړو. په دغه موقع انگریزانو د هغه سره هغه خاص امداد او نه کړو. سوا د دغه نه چه د څلورو میاشتو د وظيفې رقم

عے پیشگی وکرو۔ شاہ شجاع پہ دے رقم ۶۰ ہندوستانی فوٹ تیار کرو۔ او بیا د دے
 فوٹ او د سیکانو نہ د حاصل کردہ امداد پہ مرستہ شکار پور تہ لار۔ او دامیران سندھ
 نہ عے د افغانستان دخراج گذارو خاکمانو پہ میثیت دیو لوئے رقم مطالبہ اوکړہ۔ ولے
 د سندھ امیران دغه وخت دخیلے پخوانی وعدے نہ اوریدی وو۔ او د مطلوبہ رقم د
 وړکولو نہ عے انکار اوکړو۔ چنانچہ دامیران سندھ او شجاع ترمینځہ د رومړی پہ مقام
 جنگ اوشو۔ چہ شجاع پہ کبے بریالے شو۔ او دامیران سندھ نہ عے مطلوبہ رقم حاصل
 کړو۔ پہ دے رقم ۶۰۰۰۰ نور فوٹ ہم تیار کړو۔ او بیا قندھار تہ لار۔ د قندھار پہ
 سردارانو کبے شجاع د مقابلے توان نہ وو۔ نو اگر چہ صغوی پہ زړونو کبے خود دوست
 محمد خان وینو تہ تری ناست وو۔ ولے چہ قندھار د شجاع د لاسہ محاصرہ شو۔ نو دوی
 دوست محمد خان نہ دکومک خواست اوکړو۔ لیکن د دوست محمد خان سرہ دا ویرہ وہ
 چہ د شجاع پہ مرستہ بہ انگریزان ولاروی۔ پہ دے غرض ۶۰۰۰۰ قندھاریانو وروڼو
 دامداد نہ اول انگریزانو تہ یو اسنادے اولیرلو۔ او داپوسینتہ عے ترے اوکړہ چہ پہ
 دے مہلہ کبے د شجاع سرہ د انگریزانو څومره اشتراک دے۔ ولے انگریزانو د شجاع د عملی
 مرستے نہ انکار ظاہر کړو۔ او دا عے او وئیل چہ ے د اخلاقی مدد او ہمدردی نہ نور
 زمونږ ہمیغ مرستہ ۶۰۰۰۰ تہ نہ دہ حاصلہ۔

دوست محمد خان چہ د انگریزانو پہ نظریہ خان پوہ کړو۔ نو د ۶۰۰۰۰ نہ پس د
 قندھار وروڼو مدد تہ لار۔ د شجاع او دوست محمد خان ترمینځہ جنگ اوشو۔ د
 شجاع د فوٹونو سالار کیمبل نوے یو انگریز وو چہ پہ یرے بہادری او جنگید لو۔ او
 ژوبل ژوبل د دوست محمد خان پہ لاس کبے کیر شو۔ پہ دے موقع شجاع د یرے
 بزدلی مظاهرہ اوکړہ۔ او د ۶۰۰۰۰ فوٹونہ پہ بد۔ رنکہ طریقہ او تبتیدل۔ د تیسرے نہ
 پس شاہ شجاع د ډیرو کړاؤ نو او تریسکو تیرولو نہ پس د کال ۱۸۳۵ پہ سپرلی کبے
 دوه لاس دوه پنیے لدھیانے تہ راغے۔ د بادشاہی پہ دے خام ہوس کبے شجاع تہ خو
 قہ پہ لاس ورنغلل البتہ د اباسیند نہ پہ قبلہ نبرخاتہ ۶۰۰۰۰ ہغہ ټولے علاقے چہ د احمد
 شاہ ابدالی پہ سلطنت کبے شامل وے ۶۰۰۰۰ ہغہ عے پہ خپل قلم او پہ خپل اقرار رنجیت سنگھ
 تہ حوالہ کړے۔ اورنجیت سنگھ دا غورہ او کتلہ چہ د شاہ شجاع دا تحریر د تورے پہ زور
 نور ہم مستحکم کړی۔ او علاؤ د علاقے پہ خپل سلطنت کبے شامل کړی۔

چنانچہ پہ کومو ورځو کبے چہ دوست محمد خان د خپلو قندھاریانو میرنو وروڼو د

د کومک په سلسله کښه د شجاع سره د جنگ په غرض قندهار ته تلې وو۔ او د کابل د لوري نه پېښور ته د امداد رارسيدلوڅه طمع نه شوه کيدے۔ نو رنجيت سنگھ د دے موقع نه فائده واخسته۔ او د جرنيل هري سنگھ په ماتحتۍ کښه د خيرآباد نه د سيکانو ډولونو فرخ په پېښور باندے د قبضے په غرض او ليرلو۔ سردار سلطان محمد خان د سيکانو د مقابلے توان نه لرلو۔ نو په مئی ۱۸۳۷ کښه په پېښور باندے سيکانو قبضه اوکړه۔ تر دے وخته سلطان محمد خان د سيکانو د باجگدار په هڅيت د پېښور حاکم وو۔ لکين د دے نه پس بھري سنگھ نلوه د پېښور وروپه سيک گورنر مقرر شو۔ او سلطان محمد خان د خپلو وروڼو سره د پېښور نه په تلو مجبور شو۔ سردار سلطان محمد خان او دهغه وروڼه چې د پېښور نه اووتل نو د بدک ورځ د کابل په لور روان شول۔ او چې جلال آباد ته اورسيدل۔ نو په زړه کښه د يوبله سودا راغله۔ په دغه ورځو کښه دوست محمد خان د شجاع سره په قندهار کښه په جنگ کښه لگيا وو۔ دوی دا فکر اوکړو چې که په قندهار کښه دوست محمد خان بايلاوت اوکړو۔ نو په کابل به موږ چغه او باسو۔ په دے سودا کښه دوی د قندهار د جنگ د نتيجه په طمع په جلال آباد کښه کښينا ستل۔ او د لښکر په تيارۍ کښه مصرف شو۔ دوی په دے طمع ناست وو چې د دوست محمد خان د فتح خبر پراو شو۔ او د دوی په اوريدو نو مخ او به توتے شوے۔ دغه وخت دوی له ناکامه بل چل اوکړو او دوست محمد خان ته د مبارکبادۍ ورکولو په غرض کابل ته لاړل۔ دوست محمد خان اگر چې د دوی په اراده ښه پوه وو۔ ولے د کورني اختلاف د کمولو په غرض د دوی ښه دارو مدار اوکړو۔

په ظاهره کښه خود پېښور وروڼه هم د دوست محمد خان په کاميابۍ خوشحال وو۔ او د قندهار وروڼو هم د شجاع محببت نه د دوست محمد خان په کومک او ميرانه خلاص شوی وو۔ او ځکه په ظاهره کښه د دے احسان مند وو۔ ولے په زړونو کښه دا ټول د دوست محمد خان په دے عروج او اقتدار ډير ناراض وو۔ ولے د ناکامه اوږدې وسۍ نه چې وو۔ په دے ټولو وروڼو کښه دوست محمد خان يو داسے سره وو چې د سدوزو د سلطنت ډيرے ټوټه بعه بيا راغونډه کړے وے۔ او د نورو د راغونډولو په تکل کښه لگيا وو۔ په پېښور باندے چې د تيمور شاه او شاه شجاع سره دارا خلفه وه د سيکانو قبضه د ښښنو دميرانے، طاقت او غيرت د پاره يو

داسے تازیانہ وہ چہ دہع در دھریو بیستون تہ رسیدے وو۔ ولے دسیکانو تہ
 ددے اہم مقام دستنولو دپارہ د پیر طاقت او پہ خیل مینخ کینے دمکمل اتحاد او
 اتفاق ضرورت وو۔ او د دوست محمد خان ورونہ دے تہ تیار تہ وو۔
 دوست محمد خان د خیل ورونو د بغضونو او کینو نہ پہ نبہ شان خبردار وو۔
 ہغہ پہ دے خبرہ نبہ پونہ وو چہ کہ زہ پادشاہ نوم پہ شان باندے کیردم نو دا بہ
 د ورونو پہ زرہ ٹاٹے نہ شی۔ او پہ ٹرگندہ بہ دے مخالفت تہ ملا او تری۔ سرہ ددے
 چہ د عزنی، کوهستان، کابل او جلال اباد علاقے د ہغہ پہ قبضہ کینے وے ولے تر دے
 وختہ ہغہ نہ خیل شان تہ بادشاہ وٹیلی وو۔ او نہ ٹے وٹیلو تہ تیار وو۔ خواوس د
 حالاتو د شدیدو تقاضو پہ رنا کینے دا ضروری سٹوی وہ چہ یوسرے د تہول قام د
 مشر او بادشاہ پہ ہول او تالکے شی۔ ٹکھ چہ دعام اولس ہمدردی او تعاون حاصلول
 جے ددے نہ نامکن وو۔ او ددے ناموافقہ حالاتو د رخ بدلولو د پارہ د تہول قام اتحاد
 او مرستہ ضروری وہ۔ پہ دے عرض ہغہ د خیلو سردارانو او عالمانو نہ دیو خطاب
 اختیارولو پہ عقلہ مشورہ او کرہ۔ او ہغوی ورلہ د بادشاہ خطاب اختیارولو مشورہ
 وکرہ۔ ولے دوست محمد خان ورلہ او وے چہ زہ دومرہ غریب ہم چہ یولوٹے سردار
 ہم شان تہ نہ شم وٹیل نو بادشاہ شہ رنگ شان لہ او اویم۔ او پہ دے خبرہ کینے ہغہ د
 حیرے دانائی نہ کار واہست۔ چہ شان تہ پادشاہ او نہ وٹیل۔ ٹکھ چہ دانوم بہ دہغہ
 نورو ورونو نہ وو برداشت کرے۔ مگر د پیر غور او فکر نہ پس د عالمانو پہ مشورہ ہغہ
 پہ کال سک ۱۸۳۳ کینے دامیر المومنین لقب اختیار کرو۔ او د خیل ریاست دا انتظام پہ لورے
 توجہ او کرہ۔ دہغہ اول کار دا وو چہ دکومو کومو خاکا نو پہ دیانتداری ہغہ شک
 وو۔ ہغوی نے د خیلو عہدو نہ لے کرل۔ او دہغوی پہ ٹاٹے نے خیل قامن مقرر کرل۔
 او د خیلے ناکے ضرب نے ہم او چلو لو۔ ددے نہ پس ہغہ د پینور د راستنولو پہ تکل
 کینے لگیا شو۔

پہ ابتداء کینے دوست محمد خان پہ خیل زرہ کینے د انگریزانو نہ د خیر کلکھ طبع
 لرلہ۔ دغہ وجہ وہ چہ د پینور پہ معاملہ کینے ہغہ د انگریزانو نہ د مرستہ خواست او
 کرو۔ او پہ دے سلسلہ کینے نے خیل یو وراہ د دیو غیر رسمی سفیر پہ ہول انگریزانو
 تہ اولیرلو۔ او ورتہ نے خواست او کرو چہ کہ انگریزان د پینور پہ معاملہ کینے زما
 امداد او کری نوزہ بہ د انگریزانو ہر خدمت تہ تیار شم۔ ولے تر دے وختہ دافانٹا

پہ معاملہ تو کینے براہ راست مداخلت کولو تہ د انگریزانو نیت نہ وو۔ دھجوی د دوست محمد خان د پارہ درنجیت سنگھ ناراض کول غورہ نہ کپل۔ نو سپور جواب ے ورکرو۔ او ورتہ ے اووے چہ دوست محمد خان د پہ خپلہ خپلہ معاملہ دسیگانو سرہ رہہ کری۔

دوست محمد خان چہ د انگریزانو د مرستے نہ مایوسہ ستو نو د خپلو متو پہ زور ے د پلینور د فتح کولو ارادہ اوکړہ۔ او پہ کال ۱۸۳۵ء کینے ے د سلطان محمد خان پہ مشرئ کینے لس زرہ فوځ پہ دے غرض اولپرلو او پہ خپلہ ہم ورپسے روان شو۔ سیکان چہ دوست محمد خان د فوځ کٹی نہ خبر شو۔ نو دھجوی سرہ ډیره ویره پیدا شوه۔ ول پہ دے موقع رنجیت سنگھ ہم د خپلے فطری چالاکی نہ کار واخست۔ هغه د مقابلے د پارہ فوځونہ خو اولپرل۔ ول هغه تہ د سلطان محمد خان خوئ بوئ معلوم وو۔ او د هغه پہ کمزورتیاگانو پونه وو۔ رنجیت سنگھ د دوست محمد خان او سلطان محمد خان ترمنځه د نفاق پیدا کولو ارادہ اوکړہ۔ او پہ دے غرض ے پہ ظاهره کینے د صلح پہ نیت خپل لوئے لوئے افسران لکه فقیر عزیزالدین او جنرل ہارلال وغیرہ د سلطان محمد خان کیپ تہ اولپرل۔ د دے سفارت اصلی غرض د سلطان محمد خان لیسول او د هغه پہ زړہ کینے د دوست محمد خان دارا دو پہ حقلہ بدگبائی پیدا کول وو۔ درنجیت سنگھ استازی چہ اورسیدل۔ نو د سلطان محمد خان سرہ پہ پتو او څرگند وجرکو کینے دایسے بوخت شول چہ دوست محمد خان د دوئ پہ رویہ شکن شو۔ او د دوئ د گرفتارولو ارادہ ے اوکړہ۔ ول دے سفارت خپل کارکړے وو او سلطان محمد خان ے خپل کیپ کینے اچولے وو۔ پہ دے موقع سلطان محمد خان بیا د خپل وروردوست محمد خان سرہ دوکھ اوکړہ۔ هغه تہ ے پہ قرآن قسم اوکړو۔ او ورتہ ے اووے چہ زما د دے جرکو مرکو غرض قطعی دا دے چہ دسیگانو سرہ د صلح کوشش اوکړم۔ او پہ باعزتہ طریقہ پلینور ترلاسه کړم ے د سلطان محمد خان پہ زړہ کینے دا ویره وه چہ کہ دوست محمد خان پلینور فتح کری نو هغه به یقیناً ما د پلینور د حکومت نہ محروم کری۔ پہ دے وسواس کینے درنجیت سنگھ استازی جنرل ہارلال نور ہم زیاتے راوستو۔ او ورسره ورسره ے درنجیت سنگھ دلوری نہ د دے سرہ د معقول رشوت او د پلینور د حکومت لوظ ہم اوکړو۔ او هغه ے دے خبر تہ امداد کرو چہ هغه د شپے پہ تیاره کینے د خپل ورور د کیپ نہ دسیگانو کیپ تہ اوتبتیہ

د سلطان محمد خان د دے غداری او خود غرضی نتیجہ دا شوه چه دهغه ټول
 فوڅ تار په تار او په خپله خپله مخه لار - دوست محمد خان هم په دے غداری داسے
 درد مند شو چه د جنگ نه بغیر کابل ته لار - (مئی ۱۸۳۵ء) -

سلطان محمد خان په دے خپله غداری د خپل ورور مټی هم پریکړے او دکوم
 مقصد دپاره چه دهغه دا غداری کړی وه دهغه هم پوره نه شو - سیکانو دهغه د
 پلینور د حکومت نه محروم کړو - بلکه هه موده څه په رمفاس کینے حاکم کړو - او بیا څه په
 پلینور او کوهات کینے هه ماگیر ورکړو - د پلینور د صوبے حکومت د هری سنگه نلوم په
 لاس کینے وو - د دے غداری نه دوه خرابے نتیجے اووتلے - یعنی یو خو په پلینور باندے
 د سیکانو قبضه مستقله شوه - او بله دا چه دکابل د لوری نه هه کومے خپلے د سیکانو
 په زړونو کینے ویره پیدا کړی وه دهغه د دوی د زړونو نه تر ډیره حده لرے شوه - او
 د دے نه پس سیکانو په پلینور باندے داسے ظلمونه راواخستل - چه پلینور څه تر
 پوزے راوستل - په پلینور کینے د هری سنگه د یو خونړی بلا په ډول مشهور شو - د
 پلینور په خوا او شا کلیو کینے د هری سنگه د یو داسے ظالم او سفاک حیثیت موندلے
 وو چه میان دو به خپل واره بچی د ضد او ژبا نه د هری سنگه په نامه منع کول -

د دوست محمد خان د میرنو ورونو با لخصوص د قند هار او پلینور سردارانو دا
 خبره نه شوه زغیلے چه د دوست محمد خان اقتدار د دومره زیات شی چه دهغه په
 دوی بالادستی حاصله کړی - د دے بد نتیجے دا شوه چه پلینور د دوی د قبضے
 نه هم اووتلو - او دوست محمد خان لاس ته هم راغلو - د سردار پانده خان په
 څامنو کینے چه سردار سلطان محمد خان د خپلو ذاتی مقادو په بنا د خپل ورور او خپل
 قام سره کوم سلوک کړے دے د هغه هه لږ شان حال دپورته واقعاتو نه څرگند کړی -
 په دے بنا دا به نامناسب نه وی چه د دے سردار حال لږ په تفصیل بیان شی - په
 انگریزانو کینے اول سرے چه د سردار سلطان محمد خان سره څه ملاقات کړے او دهغه
 په مقوله څه خپل خیالات ظاهر کړی دی هغه الیگزیندر برنی دے چه په ۱۸۳۲ء کینے
 پلینور ته راغله وو - او یو میاشت د سلطان محمد خان میسه پاتے شوه وو - د سردار
 سلطان محمد خان او د دهغه د ورونو په مجلس کینے چه دے بناغلی لیکوال کوم وقت
 تیر کړے دے او کوم نېه سلوک چه د دے سردارانو له خوا د دهغه سره شوی دے -
 دا لیکوال د هغه مننه په ډیرارت زړه کوی -

دے بناغلی لیکوال د پینور او خوااوشا علاقے د بناست او قدرتی مناظر وہ
 ستائینہ کنے ہم د یرے فراخدلی نہ کارا هستے دے۔ او داسے وائی چہ زمانہ یابن
 چہ د پیرلی پہ موسم کتے بہ د پینور نہ زیات بناستہ او نیکلے مائے بل چر تہ ما
 لیدے وی۔ ددے علاقے آب و هوا باعوتہ، رنگارنگ گلونہ پہ زربہ او دماغ یوجیبہ
 کیفیت پیدا کوی۔ او پہ دے کیفیت کتے د غلقو مہمان نوازی نور ہم زیاتے راوی۔
 دابناغلی لیکوال د سردار سلطان محمد خان پہ مقلہ داسے وائی :-

” سردار سلطان محمد خان پہ عمر کتے قریباً دینچہ دیر شو کالو دے۔ پہ قدرنگ
 لور او پہ رنگ سکان دے۔ بنہ تعلیم یافتہ، خوش اخلاقہ او مہذب دے۔ دھغہ
 بے تکلفہ او د خوش اخلاقی سلوک زما پہ زربہ کتے دھغہ یو پائیدار یاد قائم کرو۔
 دھغہ پہ عقل، دھغہ خوش اخلاقی غالبہ دہ۔ دھغہ د خپل وخت یوزر ورسپاہی
 دے۔ پہ لیکلو لوستلو پوھیری۔ ولے د فیصلے چل نہ ورتی۔ دھغہ دربار تہ د
 فریادی پہ راتلو کتے ہیخ تہ قدغن نشتہ۔ ہر شوک خپل خپل شکایت پہ ازادی
 بیانولے تھی۔ ولے خبرہ یوہ ہم نہ فیصلہ کیری۔ او پہ دے وجہ غلق ناراض وی۔ د
 ہغہ سرہ د درانو یر خانان او سپیری۔ دھغہ دسترخوان لوٹے اود ہر چا د پارہ دے۔
 دغہ وجہ دہ چہ دھغہ لاس تنگ وی۔ ددے سردار حکومت د پینور پہ میدانی علاقہ
 او دکوہات ترغرونو پورے محدود دے۔ غتک د خپلے علاقے مالیہ دولس زرہ پوتیہ د
 کال ورکوی۔ د یوسف زو قبائل ہم تہ معمولی مالیہ ورکوی۔ پہ ہشتنغر کتے د
 دہ یو ورور سید محمد خان او سپیری، او پہ کوہات کتے تے بل ورور پیر محمد خان۔
 دکابل او پینور وروتو ترمینچہ دشمنی دہ۔ ولے د قندھار ورونہ د پینور پہ پرہ
 دی۔ او دانہ غواری چہ دھغہ طاقت د دومرہ زیات تھی چہ پینور یا قندھار
 حملہ اوکری۔ ولے اغلبہ دہ چہ دکابل ورور بہ دا دوارہ علاقے پہ لبرہ مودہ کتے پہ
 خپلہ قبضہ کتے واغلی۔ کہ چرے دوست محمد خان پہ پینور حملہ اوکرہ نوسلطان
 محمد خان بہ دسیکانو تہ مدد او غواری۔ او سیکان بہ ضرور ہغہ تہ مدد ورکوی۔
 مگہ چہ دوست محمد خان ہیچرے سیکانو تہ پہ خراج ورکولو نہ رضا کیری۔ ددبرن
 دارائے دھغہ وخت سرہ تعلق لری چہ سلطان محمد خان د پینور با اختیارہ حاکم
 وو۔ اگر چہ سیکانو تہ بہ تے خراج ورکولو۔ لیکن ددے نہ لبرہ مودہ پس سیکانو پہ
 پینور کتے خپل سیک گورنر مقرر کرو۔

پہ پینور باندے دسیکانو قبضہ د دوست محمد خان پہ زرہ کینے لکہ د ازعی
 چوکہ کیدلہ۔ او ہغہ د پینور د راستونولو تہ ډیر لیوالہ وو۔ بل طرف تہ ہری
 سنگھ نلوہ ہم پہ پہ پینتو باندے ډیرگیرہ شوک وو۔ ہغہ پہ جبرود کینے د
 یوے قلا د تعمیرارادہ اوکرہ۔ او داے نیت وو چہ پہ کابل حملہ اوکری۔ امیردوست
 محمد خان چہ ہغہ د ارادو نہ خبر شو نو د خیل حوی محمد اکبر خان پہ کمان کینے
 تہ پہ پینور باندے د حملے پہ غرض خیل فوٹونہ را اولیرل۔ دے فوٹونو پہ یکم
 می ۱۸۳۳ء د جبرود پہ مقام پہ سیکانو حملہ اوکرہ۔ ہری سنگھ ہم پہ ډیرے
 تادی د خیلو فوٹونو امداد تہ اورسیدلو۔ نینتانه د جبرود د قلا پہ افستلو کینے
 خو کامیاب نہ شول۔ ولے د ہری سنگھ پہ کمان کینے چہ کوم فوٹونہ د جبرود
 د کومک پہ غرض تلی وو۔ ہغہ تہ او تبتول۔ پہ دے جنگ کینے ہری سنگھ پہ ہغہ
 مقام چہ نن ورخ اسلامیہ کالج سرہ نزدو د «برج ہری سنگھ» پہ نامہ مشہور دے
 سخت ژوبل شو۔ او ددے زخمو نو نہ مرشو۔ اکبر خان پہ سیکانو پسے ہجہ اوکرہ۔
 او دوہ توچے تہ ہم ورنہ او نیولے۔ لیکن سیکانو ہم پہ ډیر شدت سرہ ہغہ مقابلہ
 اوکرہ۔ دغہ وجہ دہ چہ ہغہ نہ د پینور او نہ د جبرود پہ تسخیر کینے کامیاب شو۔
 او بیرتہ جلال آباد تہ لا۔

د ہری سنگھ پہ مرگ رنجیت سنگھ تہ لویہ صدمہ اورسیدلہ۔ وٹیلے شی چہ د
 دے جرنیل پہ مرگ ہغہ پہ چغو چغو او ژرل۔ چونکہ د پینتو حملے ہغہ ډیر ویرولے
 وو نو ہغہ سمدستی خیل بہترین ډوکرہ فوج د دھیان سنگھ پہ ماتحتی کینے د
 پینور پہ لور را اولیرلو۔ داد دھیان سنگھ «د ہغہ گلاب سنگھ مشرورور وو چہ
 وروستو پہ ہغہ انگریزانو دکشیر صوبہ خرٹہ کرہ۔ او دغہ شان دکشیر ریاست
 مالک شو۔ دھیان سنگھ درارسیدو سرہ سمدستی د جبرود د قلا مرمت شروع کرو۔
 او پہ دے کار کینے تہ دومرہ جلدی اوکرہ چہ پہ خیلہ تہ ہم د سپاھیانو او مزدورانو
 سرہ کار کولو۔ ولے دھیان سنگھ ډیر مودہ د پینتو پہ علاقہ پاتے نہ شو۔ اورنجیت
 سنگھ تہ د سرکبو پینتو د پارہ د یوداسے سری ضرورت پینن شو چہ ہغہ پہ ظلم
 او سفائی کینے د ہری سنگھ نلوہ نہ ہم دوہ کو تہ د پاسہ وو۔ دا سرے یواظالوی
 پہ نامہ اویتھیاٹیل (ابوطبیلہ) او درنجیت سنگھ یو جرنیل وو۔ او د خیل ظلم او سفائی
 د پارہ د پینتو پہ تاریخ کینے تر اوسہ مشہور دے۔ دا جرنیل بہ د پینور پہ گورگھتری

کئیه اوسیده - او یو داسه ظالم انسان و و چه دده دظلم داستانونه تراوسه
 په عجرو کئیه بیا خبری - وائی چه دده به په نه هغه خبره مجرمان د مرهبات خان هبات د
 دنگو منارو نه سبکته ارتاؤل - او په خپله فیصله کئیه دهغیخ یو دلیل او اپیل قائل
 نه وو -

د جبرود د جنگ نه پس داسه اسباب پیدا شول چه دهغیخ نتیجه د افغانستان
 په وروستی جنگ کئیه رااووتله - د سدوزو سرمائی دارالخلافه (پنښور) د سیکانو په
 قبضه کئیه د ورتلو په وجه د دوست محمد خان په زړه کئیه داسه زخم جوړ شوه وو
 چه هغه به هر وخت تازه وو - په دغه ورځو کئیه ایرانیان هم په هرات باندے د
 حمل په تابیا کئیه نکیا وو - او چه خپله تیاریانے څه مکمل کړے نو په کال ۱۸۳۸ کئیه څه
 په هرات حمله اوکړه - او بنارے محاصره کړو - په دے ورځو کئیه لارچ آک لیند د هندوستان
 گورنر جنرل تازه تازه هند ته راغله وو - دامیر دوست محمد خان دا خیال وو چه د
 انگریزانو په دوستی او امداد به پنښور د سیکانو نه ترلاسه کړم - په دے عرض
 دهغه دے نوی گورنر جنرل ته یو خط اولیکو - او په دهغه کئیه څه دخپله دوستی او
 وفاداری د اظهار نه پس داخواست کړے وو چه انگریزان د پنښور د سیکانو نه
 زما دپاره واغلی -

د لارچ آک لیند په دماغ او ذهن په هندوستان باندے د پښتنو د خپله غم
 ناسته وه - دهغه د دوست محمد خان د اقتدار سخت مخالف وو - او ځکه څه د دوست
 محمد خان دپاره د سیکانو سره دشمنی نه خونبوله - د دوست محمد خان د خط په
 جواب کئیه دهغه دا اولیک چه زموږ بنیادی پالیسی داده چه د ملک صنعت او
 تجارت ته د ترقی ورکړے شی - دنورو ملکونو په داخلی معاملاتو کئیه موته وهل
 زموږ د پالیسی نه بهر خبرے دی - ځکه موږ د سیکانو سره د پنښور د واپس کولو
 په حقله څه خبره نه شوکولے - البته زه به دیر زریو افسر د تجارتی معاملاتو د منبرو
 اترو په حقله کابل ته دراو لېږم - او په دے خبرو کئیه به د طرفینو فائده وی -

د انگریزانو سره د دوست محمد خان دا خط و کتابت دهغه د قندهار وروڼو
 دخپل اقتدار دپاره یوه خطرہ او کمنله - نو دهغوی دخپله مرسته دپاره ایران غوښتی
 کړو - ایران ته څه یوه جرگه اولیرله - او د ایران د روسی سفیر په معرفت څه دشهناشاه
 روس نه دخپله مرسته خواست اوکړو - د ایران او روس دواړو دربارونو دلوری نه

دھنوی تہ عوصلہ افزا جوابوتہ ورکرتے شول۔ او دسلطنت روس دطرف نہ یو سفیر کپتان ویکویچ دخبرو اترو پہ غرض قندھار تہ راغ۔ بل لور تہ لیرے ورٹے پس دانگریزانو یوہ جرگہ چہ پہ ایگزینڈر برنس، کپتان پچ، لیفٹیننٹ وڈ او دا کتر لارہ مشملہ وہ دلارہ آک لینہ دطرف نہ دخیبر پہ لار افغانستان تہ اورسیدہ۔ ددے جرگہ استقبال تہ دوست محمد خان خیل خٹوئے محمد اکبر خان جلال آباد تہ رالپڑے وو۔ امیر دوست محمد خان ہم ددے جرگہ ہرکلے پہ دیر سنبہ شان اوکرو۔

خو ورٹے پس ددے جرگہ او امیر دوست محمد خان ترصیخہ خبرے اترے شروع شوع۔ دوست محمد خان پہ خیال کینے ددے خبرو اترو اصلی مدعا دا وہ چہ انگریزان د دسیکانو نہ دپلینور علاقہ ہفغہ تہ واخلی۔ ولے انگریزان دے مطالبے منلو تہ تیار نہ وو۔ دھنوی زیات نہ زیات دومرہ کول چہ سیکان دسلطان محمد خان پہ حق کینے دے خبرے تہ امادہ کری چہ دپلینور علاقہ دخراج پہ عوض ہفغہ تہ ورکری۔ دوست محمد خان پہ مقابلہ کینے انگریزانو ہم سلطان محمد خان دخیل غرض سرے کینلو۔ او دا ئے خیال ووچہ دضرورت پہ وقت کینے بہ دخیلے مرضی ہرکار ترینہ اختسلے شی۔ ولے دوست محمد خان نہ دھنوی دا توقع نہ کیدلہ۔ بل طرف تہ دوست محمد خان ہم دے خبرے تہ تیار نہ وو۔ چہ سلطان محمد خان د سکھانو دخراج گزار پہ پول دپلینور حاکم شی۔ مکہ چہ دسکھانو پہ نسبت دوست محمد خان دبارہ خیل ورور زیات باعث تکلیف ثابتیدلے شو۔ او دوست محمد خان پہ دے خیالہ نظریہ کینے گرم نہ وو۔ ولے چہ کہ سلطان محمد خان دوبارہ دسیکانو د لوری نہ دپلینور خراج گزار حاکم مقرر شوع وے نو ہفغہ بہ یقینا دسیکانو پہ مرستہ او لمسون پہ کابل عملہ کولہ۔ او یا بہ تہ ہر وقت دخیلے دیکے ورکولے۔ او دغہ نشان بہ تہ دوست محمد خان عمر پہ دارکریے وو۔ دوست محمد خان دخیل طرف نہ دانگریزانو د دوستی حاصلولو وس اوکرو۔

ولے انگریزان دھفغہ دے مطالبے منلو تہ تیار نہ ہنوو۔ او قہ داسے جواب تے ورنہ کڑ چہ دھفغہ زہرے پڑے راتول شوع وے۔ بل لوری تہ روسی سفیر چہ قندھار تہ راغ نو ہفغہ تہ دا معلومہ شوع چہ پہ ہینتو سردارانو کینے دا ہمیت خاوند د کابل سردار دے۔ نو ہفغہ دشہنشاہ روس نہ د کابل د سفارت فرمان را او غوبنت او کابل تہ راغ۔ ولے تر ہفغہ وختہ چہ دوست محمد خان دانگریزانو لہ خوا پہ قطعی پول نا امید شوع نہ وو۔ نو ہفغہ دروسی سفیر سرہ قہ خاص امتیازی سلوک

نه ووکړه - ول کوم وخت چه امير دوست محمد خان ته دا معلومه شوه چه انگريزان تش دخپل مطلب خبره کوي نو دده نه پس هغه خپله رويه دروسي سفير سره بدله کړه - او دهغه سره جبرگه شروع کړه - او دا جرگه زرکامياچه شوه - روسي سفير دخپل حکومت دلوري نه دامير صاحب سره دروپو دامداد وعده اوکړه - او دهغه نو ومطالبه په حقله څه هم دخپل حکومت دلوري سینه او تپوله - او درنجيت سنگه سره څه د پيښور دستولو په باب کيڼه هم دخبرو اترو لوظ اوکړو - او دده نه پس دروسي سفير په ذريعه دبارک زو وروڼو او حکومت ايران تر مينځه هم دملکرتيا لوظ او شو - ايران د ضرورت په وخت کيڼه امير دوست محمد خان ته دامداد ورکولو وعده اوکړه -

د «برنس» په ناکاميايي او دروسي سفير «ويکويچ» په مراد منداي چه دامير دوست محمد خان او انگريزانو تعلقات خراب شول نو انگريزانو دسيکانو سره مهادنه اوکړه - او دپښتنو دملک په يولويه حصه څه دسيکانو قبضه اومنه - دانگريزانو دا مدعا وه چه که امير دوست محمد خان په خپله مرسته کيڼه ايران او روس اودروى نو دوئ په دهغه مقابل ته سيکان او پاروى - دغه وجه وه چه دوئ به سيکان دپښتنو په علاقه باندې دبلوسو دپاره لمسول -

په افغانستان کيڼه دايران او روس دموقع اثر ونفوذ دزياتيدو امکان دانگريزانو په زړه کيڼه يولو څه خطر پيدا کړه وو - او دهغوى سره په هندوستان باندې دروس دحمله خطر دومره زياته شوه - چه دانگلستان وزارت په وارخطايي کيڼه دا فيصله اوکړه چه د هندوستان په نمر پريواته سرحد باندې يو داسه سره حکمران پکار ده - چه هغه دانگريزانو دمرضئ تابع وي - او داسه حکمران دلرځه کړه شي - کوم چه دانگريزانو د مخالفينو په اشاره چليږي - دانگلستان دوزارت دا فعل يوداسه ناهائز فعل وو چه دده جواز په هيڅ رنگ نه شي پيدا کيدل - اول خو په هند باندې په دې ورځو کيڼه دروس دحمله خطر به بنياده وه - دانگريزي مقبوضه هند او سلطنت روس تر مينځه د «غياوا» «بخارا» «خوقند» اوزبک رياستونه او په افغانستان کيڼه د محمد زو وروڼو رياستونه حائل وو - او د محمد زو او انگريزي مقبوضه هند تر مينځه هم دسيکانو او اميران بسنده رياستونه واقع وو - اوسيکان دوداي پيښور دقبضه په وجه د محمد زو وروڼو خونړي دشمنان وو - په داسه حالاتو کيڼه په دې زمانه کيڼه د روس دحمله خطر نه يوه هم وو - ول په دې وه هم کيڼه دايران دلوري نه په

دھرات باندے حملے او ددے بناں محاصرے نورھم زیادے پیدا کرو۔ دا محاصرہ پہ ۲۳ نومبر ۱۸۳۷ کینے شروع شوی وہ۔ او قریباً نہہ میاشتے جاری وہ۔

دیرے مودے نہ ایرانیان دھرات صوبے تہ پسخیدل۔ او دھغوی دافواہش و وچہ داصوبہ پہ خپل سلطنت کینے شاملہ کری۔ ددے حملے نہ ورااندے صم شو قلم ایرانیانو پہ دھرات حملے کرے وے۔ ولے کامیابی نے نہ وہ موندلی۔ پہ دغہ ورخو کینے اگرچہ د انگریزانو او روسیانو ترمینتھ صم قہ مخالفت نہ وو۔ او ددوارو حکومتو پہ ایران کینے اثر و نفوذ زیات وو۔ ولے ددے باوجود دے دوارو لویو حکومتونو د خپلو خپلو اغراضو پورہ کولو پہ لڑکینے دایران نہ د شطرنج دیو مٹھرے کار اہستلو۔ ہنابھہ دھرات دے حملے تہ دروس پہ اشارہ پاریدے وو۔

ایرانی فوج د قلوبینت زہ پہ شمار کینے دھرات د حملے پہ نیت راروان شو۔ دھرات پہ حکومت کینے ددے حملے د مقابلے توان نہ وو۔ نو دھغوی پہ بناں کینے محصور شول پہ دغہ ورخو کینے دھرات صوبہ دشاہ محمود دھغوی کامران پہ قبضہ کینے وہ۔ او یار محمد خان د صفحہ وزیر وو۔ پہ دے وزیر کینے دیر عیبونہ وو۔ لیکن دھیلے آزادی پہ دے جنگ کینے چہ دہ د کوم صبر، استقلال او شجاعت نہ کار اہستے وو۔ ہخہ دیرے ستائیتے وردے۔ ددہ د آہنی عزم و استقامت پہ برکت د بناں دہنہ د محصور اولس حوصلے دومرہ بلندہ وے چہ دھغوی پہ ہیچ قیمت دایران غلامی تہ سر بنکتہ کولو تہ نہ تیاریدل۔ دایران فوج پہ شمیر کینے قلوبینت زہ او دھتر قسم سازو سامان نہ اراستہ وو۔ پہ دے کینے دروس، فرانس او اٹالی افسران صم وو۔ ددے دومرہ لوئے فوجی طاقت پہ وجہ د، "فیریر" د وینا مطابق دھرات د تسخیر د پارہ دے ہفتے کافی وے۔ ولے ایرانی فوج نہہ میاشتے دھرات نہ چا پیرہ پروت وو۔ او دھرات نے فتح نہ کرو۔ ددے یو وجہ خودا وہ چہ دایرانی فوج نے افسرانو د انگریزانو نہ رشوت خورے وو۔ ولے غتہ وجہ نے د پینتو خپل شجاعت او استقلال مظاہرہ کری وہ۔ دایشیا د جنگونو پہ تاریخ کینے بہ دھغے مثال کمترا موندلے شی۔ د "فیریر" د وینا مطابق د پینتو یو معمولی فوجی دستہ بہ دایران دیو لوئے فوج سرہ تر ہخہ وختہ جنگیدلہ چہ ترخوبہ نے ایرانی فوج نہ ووتالا کرے۔ دھرات د محاصرے پہ وخت کینے یو انگریز افسر ہم پہ دھرات موجود وو۔ ددہ نامہ کپتان "پانچر" وہ۔ پہ دے محاصرہ کینے بہ دے افسر ہم د پینتو قابل قدر امداد کولو۔ دے سری اگرچہ پہ

ظاہرہ کینے دیو سیاح حیثیت لرلو۔ ولے بہ حقیقت کینے دے حکومت ہند دیو ہندو طبیب بہ جامہ کینے د محاصرے نہ اگامو ہرات تہ لیرلے وو۔ او د ہفتہ ہندوانو سوداگرو بہ واسطہ بہ دہ تہ د حکومت ہند نہ مالی امداد رسیدلو۔ کوم چہ د انگریزانو منگری وو۔ ہم ددے افسر بہ ذریعہ حکومت ہند شاہ کامران تہ د ہرات بہ محاصرہ کینے د مالی امداد پیشکش کرے وو۔ دغہ وجہ دہ چہ دا انگریز افسر د محاصرے بہ قولہ عرصہ کینے بہ ہرات کینے موجود او د محصورینو سرے اوردہ بہ اوردہ کار کولو۔ د ہرات بہ دے محاصرہ کینے کہ یو طرف تہ د جنگ بہ میدان کینے ایرانیا نو او پینتو خیلے وینے تو یولے نو بہ بل لور د انگریزانو او روسیانو ترمینجہ سیاسی جنگ شروع شو۔ انگریزانو تہ دا خبرہ بنہ معلومہ وہ چہ د ایران بہ پارولو او د ہرات خیلے تہ بہ لسولو کینے د حکومت روس لاس دے۔ او درپردہ دا جنگ د روس بہ ہدایت او کومک کیری۔ لیکن انگریزان بہ ٹرگندہ د روس صلی مخالفت تہ تیار نہ وو۔ او بہ دے کوشش کینے گیا وو۔ چہ بہ سفارتی ذریعو بہ ایران دومرہ زور واچوی چہ ایران دا محاصرہ اوچتہ کری۔ ولے دا انگریزانو دا کوششونہ بہ د روسی سفارت لہ خواجے نیچے ثابت شول۔ او اخر انگریزانو د ایرانی حکومت برخلاف د جنگ کولو ارادہ اوکرہ۔ ایرانی حکومت چہ د دوئی بہ نیت پوہہ شو۔ نو خیلے تول فوجی طاقت لے جمع کرو۔ او بہ ہرات باندے لے دیو فیصلہ کن خیلے ارادہ اوکرہ۔ او بہ ۲۷ جولائی ۱۸۳۸ کینے لے یو مؤفنا کہ خیلے اوکرہ۔ پینتو نصم ددے خیلے د مدافعت د پارہ بہ خیلو کینے جرگہ اوکرہ۔ او بہ دے جرگہ کینے دوئی د ژوند دا اخری سلکی پورے د جنگیدلو اقرار اوکرہ۔ د ایران دا خیلے کہ ہر قومرہ زور دارہ وہ ولے بہ کوم استقلال، بہادری، او ارتک سینہ چہ پینتو دا خیلے او زغملہ۔ دہغے مثال بہ دیر کم او مووند لے شی۔ دا خیلے د ایران اخری غشیے ووچہ خطا لار۔ ددے تہ پس ایران د محاصرے بہ اوچتولو مجبور شو۔ او ددے وجہ دا وہ۔ چہ انگریزان چہ بہ سفارتی ذرائعو بہ ایران کامیاب نہ شول۔ نو دوئی بہ سمندری لارہ بہ ایران خیلے اوکرہ۔ او بہ دے قول لے ایران د ہرات د محاصرے بہ اوچتولو مجبور کرو۔ دا محاصرہ بہ اتم ستمبر ۱۸۳۸ کینے ختمہ شوہ۔

د افغانستان اول جنگ

د هرات د محاصرې د ختمیدو نه پس انگریزانو د پاره د افغانستان په معاملاتو کې د خپل اندازی کول څه مناسب نه وو ولې انگریزان چوټکه په دغه زمانه کې په هند کې د اقتدار اعلیٰ غاوندان وو. او دامیر دوست محمد خان له خوا د روسی سفیر سره ترجیحی سلوک دوی د خپل عزت او اقتدار منافی گڼلې وو. نو د هغه نه د بدل اغوستو اراده اوکړه. بل طرف ته سلطنت روس د ایران نه د معاهده ترمنځ چاڼ (۱۸۲۸ء) له مخه یوه لویه حصه شو کولی او د خپل سلطنت سره ټول گڼلې وه. او په وسطی ایشیا کې د خپل سلطنت غورولو غواښ مند وو. د سلطنت روس د ارادې انگریزانو ته د خپلو مفادو په لړ کې څو ښکاره شولې. نو انگریزانو د ا فیصله او کړه. چې د افغانستان په تحت د یو داسې سر کې کښینولې شي. چې د هغه تعلقات د انگریزانو او سیکانو د وازو سره ښه وی. دامیر دوست محمد خان چوټکه د پښور د دوباره قبضې حاصلولو نه بغیر د انگریزانو سره دوستی ته تیار نه وو. او انگریزانو دامیر د پاره سیکان د خپل ټان نه ناراض کړل. نو د دې مشکل حل د هغه وقت گورنر جنرل لارډ آک لینډ دا غوره کړو. چې د بارک زی سردار دوست محمد خان په ټان د سدوزې شاه شجاع دوباره د افغانستان بادشاه شي. ځکه چې شاه شجاع د دې نه څو کاله وړاندې (۱۸۲۳ء) په خپلې مرضی د رنجیت سنگھ سره په یو معاهده کې د اباسیند نه په قبله د مبرود پورې علاقې نه د دست برداری اقرار کړې وو. او ددې په محله د دوی دا اطمینان وو. چې د بادشاه کیدو نه پس به هم شاه شجاع د وادی پښور په محله خپلې دعوې دوباره تازې نه کړی. او په دې ډول به د هندوستان په قبلیزه پوله به د سیکانو او پښتنو داسې ریاستونه قائم وی چې په خپلو کې به ټول هم روغه وی او د انگریزانو اقتدار به پر هم قائم وی.

په دے غرض دا اهل د شاه شجاع سره بيا معاهده اوشوه. دا اهل په دے معاهده کښه د شاه شجاع او رنجيت سنگه نه علاوه انگريزان هم شامل وو. د دے معاهدے اتلس شرطونه وو. چه خوارلس شرطونه ؤ هم هغه وو کوم چه د شاه شجاع او رنجيت سنگه تر مينځه په کال ۱۸۳۳ کښه فيصله شوی وو. د دے معاهدے وروپه شرط هم هغه دے کوم چه وړاندے بيان شوی دے. او په دے کښه شاه شجاع د جبرود نه په بنکته د خپلو ټولو علاقو نه د دست برداری اقرار کړه دے. د دے معاهدے د يوبل شرط مطابق به چه چرته د شاه او مهاراجه فوځونه يوځای استوگن وو. هاته به غوا نه شوه حلالول. په يوبل شرط کښه مهاراجه د دے خبره اقرار کړه وو چه هغه به پتخه زره مسلمانان سپاهيان د شاه شجاع د امداد په غرض په پښور کښه هغه وخت تيار ساقی کله چه انگريزي او سيک حکومتونه د دے موجودگی ضروری اوکښي. په معاهده د رنجيت سنگه، شاه شجاع او لارډ آک لينډ دستخطونه ثبت دی.

د دے معاهدے نه پس يو وپشت نيم زره فوځ د شاه شجاع د امداد د پاره تيار شو. اگر چه په افغانستان باندے دا لام د رنجيت سنگه په صلاح مشوره تر لے شوه وو. او د هغه د علاقے د حفاظت ذمه واری انگريزي حکومت په خپل سراخستی وه. د دے باوجود رنجيت سنگه د انگريزانو په دياننداری تر دے صده په اعتماد ووجه هغه انگريزي فوځونو ته په خپله علاقه کښه د تيريد و اجازت ور نه کړه. او د دے نيجه دا شوه چه انگريزي فوځونه د شاه شجاع په ماتحتی کښه د سنده او بدخشان په لار قندهار ته روان شول. او د شجاع د فوځونو هغه برخه چه د رنجيت سنگه په خپلو فوځونو مشتمله وه. د شجاع د ځوی شهزاده تيمور په سرپرستی کښه د پښور په لار کابل ته روانه شوه. د دے فوځ سره يو انگريز افسر « کرنل ويلس » د شهزاده د سرپرست او د انگريزي حکومت د نمائنده په ډول مقرر وو.

شاه شجاع د انگريزي فوځ سره د بلوچستان په لار قندهار ته لاړ. او په هر اپريل ۱۸۳۹ء د قندهار په ښار ورننوت. د قندهار سردارانو د هغه مقابله او نه کړه. او ايران ته په تښته لاړل. د ښار خلعو د ناچاری نه د شجاع حکومت ته غاړه کښيښوه. په قندهار کښه د شاه شجاع د پادشاه کيد و اعلان اوشو. ولے خلعو ته دا معلومه وه چه شاه شجاع د يو پردي حکومت په توره ځان بادشاه کړه دے. دغه وجه وه چه د خلعو په زړونو کښه د هغه قدر وقيمت ډير کم وو. د انگريزانو فوځ د ۱۸ جون

۱۸۳۹ کله پور په قندهار کې ایسار وو. دغه وخت د فوځ بله حصه هم د دوی سره یوځای شوه. د پنجاب مهاراجه رنجیت سنگه هم په دغه ورځ وفات شوه وو. د قندهار نه پس انگریزی فوځ او شاه شجاع د غزني د تسخیر په نیت روان شول. په غزني کې د امیر دوست محمد خان یوځای غلام حیدر خان حاکم وو. او د ښار د حفاظت د پاره ورسره درې نیم زره فوځ وو. د غزني قلعه بندې ډیره محکمه وه. ولې انگریزانو دا مضبوط او قلا بند ښار هم په خپل جنګي طاقت نه بلکه د رشوت په طاقت فتح کړو. غلام حیدر خان د انگریزانو په لاس کې بند یوان شو. د غزني په داسې سمدستی سقوط د امیر دوست محمد خان په ملګرو کې پریشانی او وارخطای پیدا شوه. په دوی کې ډیر په پټه د شجاع او انگریزانو طرفداري شوی وو. د بارک زو ډیر امیران د انگریزانو په رښتو د دوست محمد خان د مرستې نه په شامی وو. او دوست محمد خان هم په دغه خبره ښه پوه شو وو. هغه ته چه خپله معامله نرمة ښکاره شوه. نو دخپلو امیرانو په صلاح دغه د شاه شجاع د پاره د افغانستان تحت په دغه شرط پرې ښودلو ته تیار شو چه د وزارت عهده د دوست محمد خان ته ورکړې شي. او په دغه کښه دغه څه زیات نه وو کړه.

مګر چه د وزارت عهده د احمد شاه د زمانې

په د بارک زو حق کېنل شو. په دغه عرض هغه خپل ورور جبار خان چه شاه شجاع سره څه ښه تعلقات وو. د انگریزانو کیسې ته اولیرلو. دا یو معقوله مطالبه وه. ولې د بد قسمتی نه د دوست محمد خان مطالبه او نه منل شوه. بلکه په دغه پورته توره او پېوزې او شوه. جبار خان ته او ویلې شول چه په دغه هیانه کې د شاه شجاع ځای دغه به د دوست محمد خان اولیرل شي. جبار خان په دغه خبرو اترو ډیر مایوس شو. او په خپلو راتلو پېښمانه شو. او دغه شان مایوس کابل ته راغ.

امیر دوست محمد خان د خپلو ملګرو په وفاداري شکن شو او د هغوی په رویه پوه شو وو. نو کوم وخت چه انگریزی فوځونه د غزني د تسخیر نه پس د کابل په لور روان شول نو دوست محمد خان خپلو ملګرو ته په ډیر اغلاص او منت د انگریزانو سره د مقابلې خواست او کړو. او هغوی ته څه د مذهب، پښتونولي او قام ولي ډیر نیکونه ورا تڼه کړل. ولې د هغه ملګري او نه خوزیدل. په داسې حالاتو کې دوست محمد خان هم دا غوره او ګټلې چه دا څه ننگه ملګري چه د دجنگ په میدان کې یوازې

پریردی اورانه تینتی۔ نو ددے نه به بنه داوی چه هدیو ددوی د مگرتیا نه زره
 لوئے گرم۔ اود دوی په مرسته هدیو جنگ او نه گرم۔ ددے فیصله مطابق صغه دکابل
 نه دتلو فیصله اوکړه۔ او انگریزی فوځ چه په ۶ اگست ۱۸۳۹ء په کابل راننوتو۔ نودوست
 محمدخان دکابل نه تلے وو۔ دانگریزی فوځونو مقابله او نه شوه۔ د شاه شجاع د زره پخوانی
 ارمان یو ځل بیا پوره شو۔ دهغه دا افغانستان بادشاه شو۔ او په بالا حصار کینے استوگنه
 اختیار کړه۔

امیر دوست محمد خان دکابل نه دبامیان په لور لاړ۔ انگریزانو چه په کابل قبضه
 اوکړه نو دهغه د گرفتاری په غرضه دکپتان او ټرم په ماتحتی کینے یوه فوځی دسته او
 لیرله۔ ولے حاجی خان کاکړ چه دلارو گو درو نه واقف وو انگریزی فوځ هله دبامیان ته
 اورسولو چه امیر دبامیان نه هم دیرش میله وړاندے تلے وو۔ په دے وجه انگریزی فوځ
 دهغه په نیولو کینے کامیاب نه شو۔ امیر دوست محمد خان دبامیان نه بخارا ته لاړ۔ د
 بخارا امیر په ظاهر کینے خو دهغه بنه قدر و عزت اوکړو۔ ولے په اصل کینے قید کړے
 وو۔ په دے قید کینے دهغه سره خپل دوه ځامن محمد اکبر خان او محمد افضل خان هم
 وو۔

د شاه شجاع په مرسته چه دسیکانو کوم فوځ د کرنل وید او شهزاده تیمور په
 ماتحتی کینے د پینور په لور روان شوے وو۔ درنجیت سنگھ دمرک په وجه د پینور
 نه دهغه په روانیدو کینے ډیره اتالی راغله۔ دا فوځ په ۲۲ جولای ۱۸۳۹ء د جمرود
 نه روان شو۔ او په خیبر ورننوتو۔ د خیبر قبایلو ددے فوځ څه قابل ذکر مخالفت
 ځکه او نه کړو چه په دے خلکو کینے شاه شجاع دا اعتبار خاوند وو۔ او دا فوځ د شجاع
 دشوی شهزاده تیمور په کمان کینے وو۔ دهغه په دے موقع ددے قبایلو سره دا لوظ
 اوکړو چه کوم وخت شاه شجاع د تخت کابل په حاصلا لوبکینے کامیاب شی نو د قبایلو ددے
 مرسته او ددوی د ټولو پخوانو مقونو خیال به پد بنه شان اوساتلے شی۔ ددے یقین
 دهانی په وجه دا فوځ د څه خاص نقصان نه بغیر په خیبر تیر شو۔ ددوی مقابلته
 دامیر دوست محمد خان موئے محمد اکبر خان د ډکے په مقام تیار ولاړ وو۔ ولے دهغه
 ددوی څه مقابله او نه کړه۔ او ددے وجه شاید چه داوی چه دغه وخت به هغه د
 قندهار او غزنی او شاید چه دکابل د سقوط نه هم خبر شوے وی۔ او ځکه به څه د
 دوی مقابلته بے فائده گهنلی وی۔ به هر حال دا فوځ د ستمبر په اخر کینے د شاه شجاع

تحت نشین کیدو نہ درے ہفتے پس کابل تہ اورسید۔ دغہ وخت کبے دانگریزانو
د دے لام مقصد پورہ شوے وو۔ مگہ چہ دوئی د افغانستان د تحت نہ ہغہ سرے
پہ شریو بیور کرے وو کوم چہ دوئی خوبی نہ وو۔ او خپلہ فائدہ تے بہ کبے نہ
لیدلہ۔ او یو داسے سرے تے تحت نشین کرے وو چہ دوئی د مطلب سرے وو ولے
د دے پروگرام دوٹہ حصہ لا پورہ شوی نہ وہ۔

دہندوستان گورنر جنرل لارڈ آک لینڈ پہ یکم اکتوبر ۱۸۳۸ء د افغانستان د جنگ
اول پہ موقع دا وعدہ کری وہ چہ کوم وخت شاہ شجاع پہ افغانستان کبے د خپل اختیار
مالک شی او د افغانستان سلامتی او خود مختاری قائمہ شی نو انگریزی فوجونہ بہ د
افغانستان نہ بیرتہ را او بلے شی۔ د شاہ شجاع پہ تحت نشین کیدو او دامیر دوست محمد
خان سرہ د دوو خامنو بخارا تہ نسبتید لو انگریزانو تہ دا موقع پہ لاس ورکری وہ چہ
دوئی شاہ شجاع تہ اختیارات سپارے وے۔ او د حکومت ذمہ واری تے ہغہ تہ ورپہ
غارہ کرے وے۔ او پہ خپلہ د افغانستان نہ بہ حیا پردہ کبے وتلے وے۔ ولے انگریزانو داسے
او نہ کرل۔

شاہ شجاع اگرچہ د افغانستان بادشاہی تہ دیر لیوالہ وو۔ ولے اوس ہغہ پہ دے
غبرہ بنہ پودہ شوے وو چہ پہ دے بادشاہی کبے د ہغہ د عمر بد نامی دہ۔ انگریزانو
ہغہ پہ داسے حیثیت کبے ساتلو چہ د دے رنگ او پرائنگ « مثال پرے رہبتونے کیدے
شو۔ پہ افغانستان کبے۔ شاہ شجاع شہرت تہ غہ خاصہ صدمہ نہ وہ رسیدلی۔ او
دا توقع کیدے شوہ چہ دغہ بہ د زرو تعلقاتو پہ زور د افغانستان تحت پہ خپلہ قبضہ
کبے اوسائے شی۔ او دوطن خلق بہ ہغہ برداشت کری۔ ولے دانگریزانو سفیر « میکناٹن »
او د ہغہ پوہلیکل افسر مسٹر « برنس » شاہ شجاع ہم تباہ کرو۔ او د خپلے غلط پالیسی پہ
نتیجہ کبے تے انگریزی اقتدار تہ ہم لویہ صدمہ اورسولہ۔ د کرنل « میلسن » پہ الفاظو
کبے « پہ دے لائق سفیر میکناٹن) کبے ہغہ دروند خوی نہ وو چہ دہغہ پہ وجہ د
دہ پہ شان افسران پہ جگرو او فسادونو باندے برے موی۔ دے سفیر پہ اصل کبے پول
اختیارات پہ خپل لاس کبے ساتلی وو۔ او د شاہ شجاع نہ تے د خچو یو بوت جو کرے وو۔
د ۱۸۳۹ء حکمت عملی یو داسے پالیسی وہ چہ د ہغہ پہ وجہ پہ ہرچا او ہرغہ کبے
دقل ورکریے شو۔ او د دے لہ کبلہ د ہر قسم مقامی حکومت او مقامی دستور لرے
کرے شوے

لکه چه مو و روانده و تیلی دی د شاه محمود او شاه شجاع په منگونو کښه د خیبر افریدی قبائل موغله د شجاع په مرسته منگیدلی وو. او موغله شجاع د خپله تنگیا او په کسې په ورځو کښه د دوئی سره پناه اخیستی وه. اوس چه شاه شجاع د انگریزانو په مرسته دوباره د کابل بادشاه شو نو قبایلو هغه زارۀ خندا متونه ده ته یاد وو. او د خپل هڅوی شهزاده تیمور په غلۀ هڅوی ته پیغام لیرلے وو چه ستاسو ټول پخوانی حقوق به په غاڅه شی. ولے دا شرط هڅے پرے کښود چه دره به د انگریزی فوځ د ټنگ راتگ دپاره ازاده وی. خو انگریزی سفیر مسټر میکناټن د دے بشرط سره نور دا بے شرطونه او کټول چه هغه نه خو د مغلو په زمانه کښه شوی وو او نه د نادرشاه او احمدشاه ابدالی هغه ته پام شوکے وو. د سفیر د دے غیر مدبرانه رویے نتیجه دا شوه چه قبایلو د صاحب اغستلو نه هڅو بیخي انکار او کړو. دا شرطونه هڅوی په خپله خو د مختاری او ازادی کښه مدخلت او گڼل. او د هڅوی د غیرت وینه هڅے او خوټکوله. او دوئی ته د بدل اغستلو موقع هم زر ترزره په لاس ورغله. یعنی د خپل صاحب د رقم نه هڅے دیر زیات رقم د هغه فوځ په لوټلو پوره کړو کوم چه د «سرجان کین» په ماتحتی کښه بیرته هندستان ته روان شوکے وو. دا فوځ په دے خیال بیرته لیرلے شوکے وو چه په افغانستان کښه امن و امان دے او د شاه شجاع حکومت په مضبوطو بنیادونو قائم شوکے دے. لیکن دا خیال واقعاتو دیر زر غلط ثابت کړو.

شاه شجاع په نوم خو د کابل بادشاه وو. ولے اصل اختیارات د سفیر په لاس کښه وو. دے سفیر د انگریزی فوځ په طاقت د انیت کړه وو چه د تورے په زور په افغانستان حکومت او کړی. او ټول رعیت په جبر تابع کړی. په ظاهره کښه خو په ملک کښه امن و امان وو. او د انگریزانو اقتدار په ملک قائم وو. چه چپیانې وه. ولے دا خاموشی په اصل کښه د یو زبردست طوفان پېش خیمه وه. دا طوفان په نومبر سنه ۱۸۴۱ کښه راغلو.

د خیبریانو د بغاوت نه علاوه د میکناټن د پالیسی په نتیجه کښه په کونړ او باجوړ کښه هم بغاوتونه اوشول. او انگریزی فوځونو په دے علاقو کښه هېڅ توره او نه کړه. ولے د میکناټن په سر دغه وخت یواځے دا مصیبت نه وو بلکه د خیبریانو په شان غلجیانو هم بغاوت او کړو. او هڅوی د میکناټن له خوا عائد شوی شرائط په خپله ازادی کښه منلعت او گڼلو. دا بغاوت په صلح ختم شو. او د غلجیانو دپاره دیرش زره روپې صاحب مقرر شو. د دے نه علاوه انگریزانو په ټول ملک کښه په اهو مقاماتو خپل فوځونه مقرر کړی وو.

په دے وجهه د ملک د ټولو سردارانو په زړونو کښه دا خطر په پيدا شوی وه چه انگریزان
 د شجاع په نوم په افغانستان خپله قبضه قائم ساتل غواړی - د امیر بخارا په زړه کښه هم
 دا وهم پیدا شوی وو - دغه وجهه وه چه هغه که امیر دوست محمد خان او دهغه ټامنی
 په اوله کښه نظر بند ساتلی وو نو په دغه ورځو کښه هم دهغه په اشاره د دوئی دقیق
 نه او تښتیدل . او ډیر زر داوزبکو اولی د امیر دوست محمد خان د جنده لاندے
 راجع شول - دغه وخت میکانن ته د خپله غلطه پالیسی نتیجه څرگندے شوه - په ملک
 کښه په یو لور د دوست محمد خان پره جنده په زیاتید و وه - په بل لور شاه شجاع
 او دهغه وفادار خلق هم د انگریزانو په دے رویه سخت ناراضی وو - لکه چه کامران
 د هرات نه شاه شجاع ته د الیکلی وو چه زه له ناکامه د انگریزانو د سفیر سره گذران
 کوم - په حقیقت کښه زما ټول امیدونه د تاسره غوټه دی - په هرات کښه د انگریزانو
 داسفیر د تاج ، نوے یو انگریز افسروو - دده په کارونو د غلغو په زړونو کښه دا
 خطر په پيدا شوی وه چه انگریزانو د ایران په مقابله کښه د هرات مدد ځکه کولو چه
 دوئی په خپله ددے ښار قبضه ته لیواله وو -

امیر دوست محمد خان او دهغه ټامن چه د بخارا نه او تښتیدل نو د ډیرو کړاوونو
 نه پس د کوم ه ته را اورسیدل - دغه وخت کښه په ټول افغانستان کښه د انگریزانو
 برخلاف جوش و خروش خور شوی وو - په لرو ورځو کښه د دوست محمد خان سره
 پنځه زره فوځ جمع شو - او ددے فوځ په مدد امیر د انگریزانو سره واره واره
 ځنگونه شروع کړل - ددے جنګونو په دوران کښه ځنې هندوستانی سپاهیان هم د
 انگریزانو نه امیر ته واوردل - دد شمسگان ، په مقام د امیر دوست محمد خان او د
 انگریزی فوځونو تر مینځه یو جنګ اوشو - چه په هغه کښه امیر بریالے شو - ددے په نتیجه
 کښه انگریزی فوځونه ټول بامیان ته راغونډ شول - د امیر او انگریزی فوځونو یو مقابله
 بیا اوشوه - چه په هغه کښه امیر دوست محمد خان ماتے او کړه - او دهغه کو هستان ته لاړ -
 په کو هستان کښه امیر دوست محمد خان ته په ډکه ځله هر کله او وئیلے شو - او ډیر
 سرداران دهغه خوا ته راجع شول - په دے ورځو کښه د کابل نه هم امیر دوست محمد
 خان ته د مرستے او کومک پیغامونه رسیدلی وو - دا ټولے خبرے د سفیر میکانن او
 شاه شجاع نه پته نه وے - یو طرف ته دامصیبت وو ، بل طرف ته سفیر هم د انگریزانو
 د شان و شوکت په کمزورتیا پوه شوی وو - سیکانو هم په دے ورځو کښه د کابل او پښو

ترمينځه اباد پښتنو قبائليو ته لمسون کولو. دغه وخت کښه د دس سپير دا پوځ يقين راغله وو چه د فوځ نه بغير کاميابي مشکه ده.

امير دوست محمد خان په کوهستان کښه خپله سرگرمي شروع کړه. ميکناټن دهغه په مقابله کښه جرنيل سيل مقرر کړو. و له دوست محمد خان جرنيل سيل په يوه پښه گډو کړو. امير به کله په دره غور بند کښه سر اوښکلو. کله به بخارا ته اووت. او کله به د کابل خوا او شا ته راغ. د امير دوست محمد خان او انگريزي فوځونو اغزي مقابله په ۲ نومبر ۱۸۴۱ کښه د پروان د دره په مقام راغله. په دس جنک کښه امير کامياب شو. او انگريزي فوځونه داسه وار خطا شول چه انگريز پل ر برنس پولټيکل افسر چه د دس فوځونو سره وو سپير ميکناټن ته په دس چيټي ليکو مجبور شو چه د انگريزي فوځونو د پاره د کابل نه بغير د پناه بل ځا ته نشته. د دس راغ مطابق انگريزي فوځونه کابل ته راغونډ شول. او د دوست محمد خان د حيله په تابيا کښه گليا شول. و له معلومه نه ده چه امير دوست محمد خان د دس خپله فتحه نه و له فائده وان نه منستله. د دس فتحه په دريه ورځ امير دوست محمد خان د خپل يو منگري سره په غاموشي کابل ته راغ. او خپل ځان د انگريزي سپير ميکناټن ته حواله کړو. د انگريزي فوځونو سالار د سر جان کين د دوست محمد خان د دس رويي په عقله دا وايي چه چونکه هغه ته داملو وه چه اگر چه اوس خود پښتنو جوش و خروش زيات دس و له ددوي دا جوشي او وفاداري هغه ته قابل اعتماد نه ښکاريدله. نو د انگريزانو نه ديو شکست خورده قيدي په نسبت ديو فاتح په حيثيت کښه هغه خپل ځان قيد ته ورکول غوره کړل. او ځکه د خپل ځان سپير ته حواله کړو. به هر حال د دس وجه چه هر څه وي دوست محمد خان په خپله رضا ځان ورکړو. او څو ورځ پس هغه ديو مضبوط بدرگه سره د شاهي قيدي په حيثيت هندوستان ته اوليرل شو.

چه دوست محمد خان د ملک نه اووتلو نو د سپير زره نه هم توله ويره او خطرک اووتله. د دس نه پس هغه د خپله پاليسي په نفاذ کښه هميخ خطر ه او بنديز نه محسوس کولو. د شاه شجاع د زره نه هم د خطراتو تور په لړه لړه شو. دهغه اميدونه بيا تاند شول. ځکه چه دهغه رقيب د بارک زو د آصقي عزم سردار د ملک نه خارج شو و. او د کابل تخت اوس په ظاهره کښه هغه ته يواځه پاته شوه و.

که پرم شاه شجاع د خپلو خلقو خوبن وے نو ددے نه پس په افغانستان کښه د انگریزی فوځونو د پاتې کیدو نه څه ضرورت وو او نه څه جواز - ولې دمیکناټن د پالیسی په وجه ټول خلق د شاه شجاع نه ناراض وو - مکه چه د انگریزانو د امصیبت هم دده په وجه په خلقو نازل شوه وو - او چونکه دے سفیر د شاه شجاع نه یو ګوډاګه جوړ کړه وو نو د نورو سردارانو سره چه به ځه کوم سلوک کولو - هغه به یقیناً پیرسپک وو - د شجاع نه د پښتو غټه کیله هم دا وه چه ددے ښه واکه ښه اختیاره بادشاه په وجه انگریزان په دے ملک مسلط شوی دی - شاه شجاع هم د خپل ښه ارزی او ښه واکه نه ښه خبر وو - چه امیر دوست محمد خان د مینځ نه او وتلو نو دده په زړه کښه د انگریزی سفیر ددے سختې پالیسی نه د خپل ټان د ازادولو فوځونه پیدا شو - او چه د انگریزی فوځونو د ناوړه کارونو د لاسه خلق تنګ شول - او شاه ته ځه شکایت او کړونو شاه ورته په جواب کښه او وویل « از شما هیچ نمی آید » یعنی د تاسو نه هیچ نه کیږی - د خلقو په پارولو او لمسولو کښه د شاه شجاع هم څه لاس وو - او ددے په عقله انگریزانو ته څه شهادتونه هم په لاس راغلي وو - په ملک کښه چه د انگریزانو د موجودګی او ددوی د پالیسی په وجه کوم عام مخالفت او نفرت په اولس کښه خورشوه وو - دهغه نه ځه دوران دیش انگریزی افسرانو د حالاتو د سټیجی اندازه لکوله - او هغوی ته د خپل مالیت کمزورتیا معلومه شوی وه - ولې د کرنل « میلسن » په الفاظو کښه میکانټن به دے ټولو حالاتو ته په رټورټو کتل - خو د زړه سترګه ځه رڼده وه - او د سر په سترګو به ځه د پښو مینځ ته کتل - دغه وجه وه چه په فروری ۱۸۴۱ کښه دهغه داسه لیکلی وو چه « سره ټولو خبرو ته فکر او کړی نو حاضر ساعت په ملک کښه داسه امن امان دے چه بنده ورته غیر انگریزی ولې دامن و امان دا حال وو چه عاجیانو بغاوت کړه وو - د « زمینداور »

علاقه کښه هم بغاوت شوه وو - او خلق ځه لاهغه شان اطاعت ته مائل نه وو - په هرات کښه هم خلقو د انگریزانو په نسبت د ایرانیانو اطاعت ته ترجیح ورکوله - ددے حالاتو باوجود میکانټن په ۲۰ اګست ۱۸۴۱ د اراغ ښکاره کړه چه د جنګ موجوده سامان د ټول ملک د انتظام د پاره ښه کافی دے - او ټول تجویزونه دامید مطابق په کامیابی پوره کیدونکی دی »

د ۱۸۴۱ په مئی کښه د انګلستان او هندوستان د واپارو حکومتونو په منشا میکانټن

دختر د کمولو اراده اوکړه. ځکه چې اوس هغه ته په ملکا کېنې امن و امان ښکاره کېدو
په دې عرض هغه د قبائیلو سرداران کابل ته راوغوښتل. او هغوی ته د دهغوی
د مامیونو او وظيفو د کمولو په حقله خبر ورکړو. دغه وخت د سردارانو د احساس
کړه چې زمونږ سره کوم لوظونه او وعده شوي وې هغه د قبل غرض او د یو وخت
د پاره وې. په دې خبره دوی د انگریزانو د غیرت هېم نا امید شول. او د دې نتیجه
دا شوه چې د خلکو د هندوستان سره د انگریزي فوځ د تگ راتگ لارې بندې کړې.
په دې ورځو کېنې اکبر خان هم رارسیدل و او د خپلو مرستیالو قیادت څه په لاس کېنې
اخیست و. په اکتوبر ۱۸۴۱ کېنې پولتیکل افسر مسټر الیکزینډر برنس ته د درې د
بندیډلو پټه لگیدلی وه. او دا ورته هم معلومه شوی وه چې ټول ملک د انگریزانو
برخلاف بلوې ته تیار شوی دے. و دوی لا هغه شان دا خبرې ټوټه کېنلې

د نومبر په دویم تاریخ د انگریزانو خلاف بغاوت څرگند شکل اختیار کړو. حقیقت
دا دے چې داسفیر (میکناټن) او د هغه پولتیکل افسر مسټر الیکزینډر برنس
چې د سلطان محمد مان په مال کېنې موزر دده ذکر کړې دے. د هغه درنو او
سنجیده اخلاقو نه بیخي خالی وو. کوم چې د داسې عهدو د غاوندانو د پاره ضروري
وی. په تیره تیره د برنس اخلاقی حالت څو د پښتنو د غیرت په لمن یو تور داغ وو.
په دې ورځو کېنې به انگریزي افسرانو داسې ناوړه کارونه کول چې د پښتنو په ناموسی
او ابرو څه هم صرفه نه کوله. دغه وجه وه چې څه خلکو د "مسټر برنس" په منگله
عمله اوکړه. او هغه څه سره د خپلو نوکرانو او وژلو. د دې نه پس میکناټن سفیر
هم د اکبر خان سره د جرگې په وخت کېنې د غازیانو د لاسه او ورتل شو. په دې
خبره انگریزان د یروار خطا شول. په ۲۲ نومبر ۱۸۴۱ کېنې اکبر خان هم د غازیانو
سره ملگره شو. دغه وخت د انگریزي فوځ په افسرانو کېنې هم ډیره بے اتفاقی وه. یو
تجویز به منظور شوې نه وو چې هغه سمدستی بیا منسوخ شو. دا بے اتفاقی تر آخر
وخته جاری وه. انگریزي فوځ په څلور زره سورو او دولس زره پیاده سپاهیانو مشتمل
وو. دې ټول فوځ د غازیانو په مقابل کېنې وسله کېنېسوه. او د فیصله مطابق په ۶
جنوري ۱۸۴۲ د کابل نه د جلال آباد په لور راروان شول. د ژمی موسم وو. لارې او
درې په واوړو بندې وې. دا بے سروسامانه فوځ څه خود یغنی، واوړو او لوړو تندو د
لاسه تباہ شو. او څوک چې ژوندی پاتې وو. هغوی د پښتنو د لاسه او ورتل شول. په ټول

فوخ کبے صرف یوسرے واکتر « برائون » د انگریزی فوخ د تباہی ددے غمزنے قیصے اورولو د پارہ ژوندے جلال اباد ته رااوسید۔ په دے همولناکے واقع ^{پولے} هندوستان غمزن نه شو بلکه انگلستان هم په ویرگه شو۔ او په مینحقی ایشیا کبے د انگریزی سلطنت د اقتدار د زړه خو شمالوونکی خوب هېڅ هه تعبیر حاصل نه شو۔ ددے واقع په نتیجه کبے لار د آک لیندې بیرته د هندوستان نه او غوښتلې شو۔ بد نصیب شاه شجاع هم د خپلور وستانو د تباہی نه پس ډیره موده ژوندے پاته نه شو۔ او په فلورم اپریل ۱۸۴۳ء د بارک زود یو سردار د لاسه دهغه د لړزنده ژوند خاتمه اوشوه۔ ولے د شاه شجاع د قتل په وجه په ملک کبے اړے کړے نور هم زیات شو۔ او د شاه شجاع په وجه چه پښتانه هه لړ ډیر په یو مرکز راغونډې شوی وو هغوی بیا تار په تار شول۔ تهو لو سردارانو لاس په توره کړو۔ او په خپلو کبے او نښتل۔ ددے بدامنی په وجه د قند هار، غزنی او جلال آباد فوځونو هم هه لړه ډیره ساه واخستله = او د تیاری موقع په لاس ورغله۔

د لار د آک لیندې په هه لار د ایلن برو د هندوستان گورنر جنرل مقرر شو۔ دهغه ته د افغانستان په معاملاتو کبے د مداخلت نه کولو هدايت شوی وو۔ ولے کوم فوځونه چه په افغانستان کبے کیر وو د هغوی د ازادولو د پارہ لے دوه لوڅ فوځونه د سنده او خیبر په لار افغانستان ته اولیږل۔ د خیبر د لارے فوخ د جنرل پالک په کمان کبے وو۔ ددے فوخ د ستمبر ۱۸۴۳ء په اخر کبے دوباره په کابل قبضه اوکړه۔ او د انگریزانو د سپکاوی او قتلولو په بدل کبے د کابل ښاښته مسقف بازار په دارو والوزولو۔ په زرگونو نر، ښځ، لوڅ، واره لے او وژل۔ او بیا لے خپل قیدیان تر لاسه کړل۔ او د هند په لور روان شو۔ دغه شان د افغانستان د خونړے جنک ختم شو۔ په دے جنک کبے انگریزانو ته ډیر نقصان اورسید۔ په دے جنکونو کبے د هغوی شل زره سپاهیان او وژل شول۔ یو ښم کروړ پونډه لے په جنک خرڅ راغے۔ او د دوی مقصد هم پوره نه شو۔ دا ټول خرڅونه او کوششونه دوی ددے د پارہ کړی وو چه دوی د یو خود اختیاره او ازاد خیال رعیت په همت باندے یو داسے بادشاه کبینو لو چه هغه خوځله ددے نه وړاندے هم د دے خلقوله خوا شړل شوی وو۔ او دهغه د میشته کولو او زرغونولو کار داسے انگریزی افسرانو ته هواله شوی وو چه هغوی ددے دومره لوڅ ذمه واری اهلیت نه لرلو۔

د شاه شجاع د قتلیدو نه پس د کابل په تخت د شاه شجاع دوئم هڅو فتح جنک د

انگریزی فوجوں کو لہ خوا کبھی نہ شوقے وو۔ دانشہزادہ دخیل پلار دقتل نہ پس د
کابل نہ تبتیدے وو۔ ولے دپالک د فوجوںو سرہ دوبارہ کابل تہ تلے وو۔ خو چہ
انگریزی فوجوںو نہ کابل نہ بیرتہ راغلل نو دے نم اووڑلے شو۔

دختے مؤرخینو پہ خیال کینے د افغانستان د دے جنگ ذمہ وار انگریزان دی۔ شکہ
چہ دوئی ہیچ بے ہیچہ پہ افغانستان حملہ اوکړہ۔ او شاہ شجاع تہ بے دوست محمد خان
ترجمیح وکړہ۔ پہ دغه ورخو کببے نہ خو پہ ہندوستان باندے دروس دصلے قہ امکان
وو او نہ دوست محمد خان د انگریزانو سرہ د مخالفت ارادہ لرلہ۔ پس کہ چرے انگریزانو
دافغانستان پہ کورنو معاملو کینے مداخلت نہ وے کړے نو نہ بے پہ داسے بے دردی د
ہندوستان دومرہ دولت خرچ شوے وو۔ او نہ پہ پہ داسے بے رسمی د ہندوستانیانو
او پبستنو وینے بھیدلے وے۔

لکہ پہ ویراندے اووٹیلے شول امیر دوست محمد خان چہ دشاهی قیدی پہ میثیت
ہندوستان تہ راوستے شو۔ نو پہ اول کببے پہ کلکتہ کببے نظر بند وو۔ ولے ددے قہ
اب وھوا دھغہ دطبیعت موافق نہ وے۔ نوبیا پہ پہ مسوری کببے اوسیدہ۔ انگریزانو
خپل قوت او شان وشوکت او نمائش پہ غرض ہغہ تہ خپل فوجوںو، جنگ سازوسامان
کارخانے او جھازونہ سبیلی وو۔ او ددے نہ د انگریزی حکومت داملب وو۔ چہ ددے
جنگ شان وشوکت او سازوسامان پہ لیدو بہ دوست محمد خان پہ زبہ کببے د انگریزانو
دعظیم طاقت احساس وو۔ ولے دے احساس پہ ہغہ کببے د خپل خان اود خپل ملکیت
پہ باب کببے احساس کمتری نہ وو پیدا کړے۔ دغه وجہ وے چہ ددے نمائش نہ چہ د
انگریزانو کوم مقصد وو ہغہ حاصل نہ شو۔ او ہرکد چہ انگریزان د افغانستان پہ معاملاتو
کببے پہ ږیرہ بدہ رنگہ ناکامیاب شول۔ نو دھغوی دپارہ بل قہ لارہ نہ وے۔ چہ دافغانستان
تخت بیا امیر دوست محمد خان تہ پیش کړی۔ چنانچہ ”لارہ ایلن برو“ گورنر جنرل پہ
۲۵، اکتوبر ۱۸۴۱ء ہغہ د کابل پہ لور رخصت کړو۔ پہ لار کببے د لاهور پہ مقام د
سیکانو راجہ شیر سنگھ پہ ږیرہ شاندارہ طریقہ دھغہ استقبال اوکړو۔

د دوست محمد خان پہ غیر ماضی کببے د کابل تخت دھغہ دپارہ خالی پروت وو۔
خپلو خلقو پہ خپلو زبولو کببے ہغہ د بادشاہی دپارہ منتخب کړے وو۔ او کوم وخت چہ
ہغہ کابل تہ دوبارہ راغے نو تہولو خلقو پہ ږیرے خوشحالی دھغہ اطاعت تہ غاړہ کببہ۔
امیر دوست محمد خان چہ پہ کوم حال کببے خپلہ بادشاہی پرئیتی وے۔ ہغہ ہم ہغہ شان

وه - يعنى دكابل علاقه دهنډ وکښ تر غرونو او دغزني علاقه د هغه په حکومت کښه شامله وه - په قندهار باندې د هغه ميرني ورونه حاکمان وو او په هرات باندې د شاه محمود خوي کامران حکومت کولو -

د سيکانو او انگرېزانو مخالفت

د هغه عهد نامه چه په ۱۸۳۸م کښه د سيکانو ، انگرېزانو او شاه شجاع تر مينځه شوي وه - اگر چه د شاه شجاع په مرگ ې اثره شوي وه -
 ليکن د سيکانو په لاس کښه د يو سياسي حربه په ډول موجوده وه - په دې کښه شک نشته چه د اباسيند په قبله ټوله علاقه سره د پلېنيوره د کال (۱۸۲۳م) نه په دغه کال سردار عظيم خان د نونبار په مقام د سيکانو سره د مقابلې کولو نه بغير تبتيدل وو - د بارک زو د لاسه وتلي وه - او د سيکانو اثر پرې قائم شوه وو - ول په دې علاقه د سيکانو مستقل حکومت مه لږه موده پس قائم شو - او د افغانستان د هېنگ اول په دوران کښه د پلېنيور او د دې سره په محقه ټوله علاقه د سيکانو اقتدار قائم وو - ليکن سره د دې چه شاه شجاع د دې ټولو علاقه د ملکيت نه په خپله مرضي دست بردار شوه وو - بيا هم د خپلې سرماني دارالخلافې (پلېنيور) د قبضې زور ارمان د هغه د زړه نه نه وو وتلی او نه د تلوسه د امير دوست محمد خان په زړه کښه سره شوي وه - دغه وجه وه چه هر کله په کال ۱۸۴۰م کښه شاه شجاع د انگرېزي فوځونو په کومک دو باره د کابل بادشاه شو - او دوست محمد خان د شاهي قيدي په حيثيت لغدست ته اوليرل شو نو دغه وخت د شاه شجاع په زړه کښه د خپلې سرماني دارالخلافې ارمانونه بيا راژوندي شول -

لکه چه وړاندې وييل شوي دي د شاه شجاع سره انگرېزي سفير «ميکناهن» ، اگر چه يو لائق سړی وو - ول په هغه کښه يو غټ د انقاصي وو چه خپله هره خبره به ښه درسته گڼله - نو کوم وخت چه شاه شجاع د دې خپلې خواهشې ذکر د سفير سره او کړو نو د سفير زړه هم د پلېنيور قبضې ته ليواله شو - او حکومت هڅه ته ځ د دې سه طاقتي معاهدې د منسوغي او د دې نه د انحراف تجويز پيشي کړو - او دا مشوره ځ ورکړه چه د اباسيند نه په قبله د پلېنيور سره محقه علاقه د شاه شجاع ته ورکړه

شی۔ یہ دے تجویز کنبے یو اے دشاہ شجاع فواہشی پورہ کول مد نظر نہ وو۔ بلکہ د کابل د قبضے او د افغانستان سرہ دامدورفت دپارہ د پینور غوندے اہم مقام دسیکانو پہ قبضہ کنبے پانے کیدل د انگریزانو دمفادو دپارہ ہم موزون نہ وو۔ دغه وجہ وہ چہ اگرچہ حکومت ہند پہ دے موقع پہ داسے غریلو سترگو دغیلے وعدے نہ اوریدلو تہ خو تیار نہ شو۔ ولے ددے منلو تہ رضامند معلومیدہ۔ او کہ چرے پہ افغانستان کنبے دومرہ زرد انگریزانو برخلاف د واقعاتو رخ نہ وے بدل شوے نو دیرہ ممکنہ دہ چہ پہ دے مشورہ عمل شوے وے۔ او حالاتو قہ نوے شکل اختیار کربے وے۔ ولے ہرکله چہ پہ کابل کنبے انگریزی سفیر میکناہن او د ہغہ پولیٹیکل آفیسر «الیکزیندر برنس» اووڑلے شول او پہ انگریزی فوٹونو ہم باجر کد شو۔ نو انگریزی حکومت پہ افغانستان باندے دغیل اقتد دقاتو لو پہ غرض دغیلو فوٹونو د قیام دپارہ د پینور مرکزیت او اہمیت پہ شدت سرہ محسوس کربو۔ ولے ترکومہ حدہ چہ ددے منصوبے دسیکانو دمفادو سرہ تعلق وو ہغوی چہ ددے نہ خبر شول نو دا خبرہ پر دیرہ بدہ اولکیدہ۔ او داغ دغیل ریاست د تالا کیدو او تکرے تکرے کیدو یو منصوبہ اولکلہ۔ او دا خیال غ اوکرو۔ چہ انگریزانو زمونر دہغہ دشمنانو (پینتو) سرہ زمونر د ریاست د ویش پہ باب کنبے مشورے کوی چہ مونر ورنہ ملک پہ زور اہستے دے۔ او زمونر دجر نیلانو او سپاھیانو وینے پرے توے شوی دی۔ دغه وجہ وہ چہ انگریزانو تہ د دوئی زرونہ غیرن شول۔ ولے دسیکانو ہفگان یا بغض او کنبے د انگریزانو سترگے دغیلو مفادو د حفاظت نہ نہ شوے بندولے۔ دوئی تہ د پینور اہمیت معلوم شوے وو۔ او سترگے تے ورتہ فرے کربے وے۔

د افغانستان د اول جنگ نہ پس زر پہ زر داسے واقعات، او شول چہ دہغ پہ بناد انگریزانو او سیکانو ترمینٹہ بدگمانی او شکونہ نور ہم زیات شول۔ پہ کال ۱۸۴۳ء کنبے «لارڈ ایلن برو» سرچارلس نیپٹر سندھ تہ پہ دے غرض اولیرلو چہ ہغہ د سندھ د الحاق پہ حقلہ خپل رپورٹ پیش کربے۔ انگریزانو د افغانستان پہ جنگ کنبے د سندھ د الحاق ارادہ کربے وہ۔ سرچارلس نیپٹر مدعا چونکہ د سندھ د الحاق وو نو د جنگ شروع کولو دپارہ تے خوشی آفے پانے اولتولے۔ او د تالپوری امیرانو سرہ تے ہمیخ بے ہیخہ اوبہ فرے کربے۔ او نتیجہ دا شوہ چہ د سندھ د تالپوری امیرانو او د انگریزانو ترمینٹہ د «میانی» او «داھوکی» پہ مقاماتو جنگونہ او شول۔ پہ دے جنگونو کنبے تالپوری امیرانو شکست اوموند۔ او سندھ پہ برطانوی ہند کنبے شامل شو۔ د «ایلن برو» گورنر

جنرل دافل پہ ہر لحاظ ناوہ وہ۔ دسندہ او برطانوی حکومتونو ترمینح تعلقات
دوستانہ وو۔ ددوارو حکومتونو ترمینحہ معاہدے شوعے وے۔ چہ یو شرط پہ کبے دا
حصہ وو۔ چہ فریقین دا اقرار کوی چہ دیو بل پہ علاقو بہ بلوسہ نہ کوی۔ او یو بل تہ
بہ او بہ نہ عزوی ددے اقرار باوجود ایلن برو پہ پیرہ ذلیلہ طریقہ دا معاہدہ تر
پنیو لاندے کرہ۔ او پہ یو داسے ریاست ۽ عملہ اوکرہ چہ دوئی تہ ۽ ہیخ نہ وو ویلی۔
او پہ مختلفو وختونو کبے ۽ دانگریزی حکومت سرہ پیر قیمتی مدد ہم کرے وو۔ دسندہ
دا الحاق دانصاف او پہ اخلاقی لحاظ سرہ یونا جائز کار وو۔ چہ دتھذیب وانصاف د
یو دعویدار حکومت دیو حکم اعلیٰ پہ مکم شوعے وو۔ دہکومت ہند دا فعل یو داسے نامائز
فعل وو چہ دایست انڈیا کمپنی دا ٹریکٹراتو ہم ددے الحاق مخالفت اوکرہ۔ دسندہ الحاق
دسیکانو سرہ ہم دخیل ریاست پہ باب کبے ویرہ پید کرہ۔ وے اول ددے نہ چہ دسیکانو
او انگریزانو دخالفت او جنگونو مال بیان کرے شی۔ دا بہ سبہ وی چہ دسیکانو دریاست
مال لریہ تفصیل سرہ بیان شی۔

لکہ چہ ورناندے ویلی شوی دی دسیکانو دریاست بانی رنجیت سنگھ وو۔ چہ پہ
ابتدا کبے دسدوزی بادشاہ زمان شاہ دلوری نہ پہ یو اضطراری حالت کبے دپنجاب
گورنر مقرر شو۔ او وروستو بیا دسدوزو او محمدزو دکورنی مخالفت او جنگونو پہ
وجہ ۽ نہ صرف خیال مان ازاد کرہ۔ بلکہ ددوی دسلطنت پہ یوزرخیزہ او وسیعہ
فظہ ۽ قبضہ ہم اوکرہ۔ او دیو خود مختار راجا پہ حیثیت دسیک ریاست بانی شو۔
سردار رنجیت سنگھ پہ پنجاب باندے قریباً مظلومیت کالہ او داباسیند نہ پہ قبلہ دبتنو
پہ علاقہ باندے پنخلی کالہ حکومت کولو نہ پس پہ کال ۱۸۳۹ء کبے مر شو۔ رنجیت سنگھ
یو دیر چالاک او ہونبیار انسان وو۔ ہغہ دانگریزانو د روز افزون طاقت دمقابلہ نہ
پہ چل ول او دوران دیشی خیال مان ڈغورے وو۔ او پہ کال ۱۸۱۹ء کبے ۽ دانگریزانو
سرہ یو دوستانہ معاہدہ کری وہ۔ او ددے معاہدے پہ وجہ چہ ہغہ دانگریزانو نہ
جے عنہ شونو دسدوزو دسلطنت نہ ۽ علاقو پہ شوکولو لاس پورے کرہ۔ پہ پنجاب
کبے ۽ امن وامان قائم کرہ۔ او دخیل ریاست دپارہ ۽ یو بہترین فوج تیار کرہ۔ چہ د
یورپن افسرانو پہ نگرانی کبے دہغہ زمانے دجنگ پہ نوی نوی طریقو سبہ پو نہ وو۔
او کوہ وقت چہ دا بودا مہاراجا مرکید و نو دخیل ریاست دمقاہت دپارہ ۽ پہ ساز
او سامان راستہ یو لوے فوج پرینے وو۔ وے د رنجیت سنگھ نہ پس دہغہ پہ ہانشینو

کینے دھخہ دپائے شوک نہ وو۔ نو پہ دوئی کینے داسے سازشونہ او قتلونہ شروع شول۔
 چہ دسیکانو د دیرش کلیر ریاست دیوالونہ تروینہ اورچکول۔
 درنجیت سنگھ دمرگ نہ پس دھخہ شوئے کھپرک سنگھ پہ گدی کبیناست۔ ددہ
 پہ عقلہ دامشہورد وہ چہ دے دراجا ناچائز شوئے دے۔ دغہ وجہ وہ چہ ددہ پہ گدی نشینی
 دسازشونو بازار تور شو۔ پہ دے سازشونو کینے ددے راجا یو سرگرم مرستیال چیت سنگھ او
 وژلے شو۔ او پہ دہ پے بل کال تہ کھپرک سنگھ ہم مرشو۔ او ددہ شوئے چہ دخل پلار
 دچنازے درسوماتو داداکولونہ پس پہ کومہ دروازہ تیریدو نو ہغہ دروازہ پرے راپریوتہ
 اودغہ شان دے ہم اتفاقاً مرشویا قصداً مرکرے متو۔

ددے نہ پس دکھپرک سنگھ دکونہے۔ پہ سرپرستی کینے درنجیت سنگھ یوبل شوئے
 شیرسنگھ دھخہ دناٹ پہ پول گدی نشین شو۔ دغہ وخت کینے دعبوں د وکرہ ورونو
 او۔ سندھیان والا، سردارانو ترمینجہ د اقتدار د حصول کشمکش پہ پیر شدت
 روان وو۔ شیرسنگھ پہ کال ۱۸۴۱ء کینے دخل بادشاہی اعلان اوکرو۔ ولے دغہ وخت
 وکرہ ورونو دخلو رقیب سردارانو سرہ صلح اوکرہ۔ او ددے نتیجہ داشوہ چہ پہ کال
 ۱۸۴۳ء کینے شیرسنگھ ہم اووژلے شو۔ دنتیرسنگھ دمرگ نہ پس دسیکانو ترمینجہ د
 سازشونو او قتلونو بازار نور ہم کرم شو۔ امر د مہاراجہ رنجیت سنگھ یو نابالغ شو
 دلپ سنگھ گدی نشین شو۔ او ددہ صور رانی جندان، چہ درنجیت سنگھ کشرہ بچہ
 وہ۔ ددہ سرپرستہ مقرر شوہ۔

رنجیت سنگھ خپلو فوجونو تہ دفرانسیسی او امریکنی افسرانو پہ نگرانی کینے دنوہ
 زمانے د جنگ پہ طریقہ سبہ تربیت ورکرے او خپل فوجی طاقت تے سبہ زیات کرے وو۔
 لیکن ہغہ یو ہونسیار او دورانڈیش بنیادم وو۔ سرہ ددے چہ دھخہ سرہ یو اعلیٰ فوج
 موجود وو۔ بیا ہم ہغہ پہ خپل عقل او دورانڈیشی دانگریزانو سرہ دقہ تصادم نہ خپل
 شان ساتلے وو۔ ولے چہ رنجیت سنگھ مرشو نو دھخہ پہ وارثانو کینے بل شوک د دومرہ
 مضبوط شخصیت او دورانڈیشی خاوند نہ وو چہ دامضبوط فوج تے پہ قابو کینے ساتلے
 وے۔ دسیک سردارانو ددرباری سازشونو پہ نتیجہ کینے دا فوج نور ہم خود سرہ او
 بے قابو شو۔ او دانگریزانو سرہ سبکرا مولو تہ لیوالہ شو۔ ہسے خود دلپ سنگھ
 پہ وخت کینے لال سنگھ دھخہ وزیر او تیج سنگھ د فوجونو سالار اعلیٰ وو۔ ولے پہ فوج
 باندے دوئی خہ اثر نہ وو۔ بل لورتہ دسیک دربار ذمہ وار امیران دانگریزانو دروز

افزون طاقت پہ وجہ دخل ریاست د حفاظت او بقا پہ باب کئے شکن شوی وو۔ پہ دے ورخو کنبے پہ سیک دربار کنبے د اقتدار پہ لحاظ درے دے وے۔ یوہ دلہ د رانی جنداں، وہ چہ درنجیت سنگھ کشرہ رانی، د دلپ سنگھ مور او د لوٹ موصلے میرن وہ۔ او پہ خیلہ پرہ کنبے د پیر مرستیال لال۔ بلہ دلہ د گلاب سنگھ جوگرہ وہ چہ درنجیت سنگھ دلوری نہ د جموں ہاکم مقرر شوے وو۔ او دریہ دلہ د فوٹ وہ۔ او دا پہ تولو غالبہ وہ۔ او تلو بہ د فوٹ نہ پہ ویرہ کنبے وو۔

د ستلج سیند نہ پہ نرہاتہ د سیکانو کنبے داسے وارہ وارہ سرداران ووچہ ہغوی خیل ٹانونہ د انگریزانو حفاظت تہ سپارلی وو۔ د انگریزانو اورنجیت سنگھ ترمینتہ پہ معاہدہ سنگھ کنبے دا خبرہ منلی شوی وہ چہ سیک ریاست یہ پہ دے خلعو بلوسہ نہ کوی۔ ددے سردارانو کنبہ زمکے د ستلج نہ پہ قبلہ د سیکانو پہ ریاست کنبے ہم وے۔ پہ دے ورخو کنبے د انگریزانو دے زیر حفاظت سیکانو تہ د دربار لاهور د سیک افسرانو لہ خوا د خیلو جاٹا دونو نہ د فائدے او پتولو پہ لار کنبے مشکلات پیدا شول۔ او دا خبرہ دہغہ معاہدے خلاف ورزی وہ۔ ددے نہ علاوہ د ستلج پہ نرہاتہ د انگریزی فوٹونو موجودگی ہم د سیکانو پہ زپہ نہ ٹائیڈلہ۔

د دربار لاهور سیک افسرانو او مشرانو چہ خیل فوٹ د قابونہ بھرکیدو تہ نزد او لیند نو دوئی دا غورہ او گنلہ چہ داسر کنبی فوٹ پہ انگریزانو ور واچوئی۔ پہ دے کنبے د دوئی دوه غرضہ وو۔ یوخوا دا چہ د انگریزانو سرہ پہ جنکید لو بہ ددے فوٹ ہوش پہ ٹاٹے شی او پہ قابو کنبے بہ راستی۔ او بل دا چہ دوئی تہ بہ دخل طاقت د مظاہرے موقع ہم پہ لاس ورشی۔ او د انگریزانو سرہ بہ د دوئی د زور آزمایی ارمان پورہ شی۔ دا گمان ہم کید لو چہ د انگریزانو جنگ تہ د سیکانو پہ لسولو کنبے د رانی جنداں د پیرہ برخہ وہ۔ دہغہ دا غرض وو چہ پہ دے طریقہ بہ د سیک فوٹ او سیک سردارانو طاقت کم شی۔ او دہغہ ٹوٹے دلپ سنگھ بہ پہ گدی قائم پاتے شی۔

غرض د رانی جنداں پہ حکم سیک فوٹ پہ ستلج پورے وتو۔ او پہ انگریزی علاقہ دے حملہ اوکرہ۔ او پہ ۱۳ د ستمبر ۱۸۴۵ء دے انگریزانو بزخلاف اعلان جنگ اوکرو۔ د رانی فوٹ پہ پیرت بہادری او جنکید و۔ ولے افسران دے سنبہ نہ وو۔ او پہ دے وجہ دے شکست اوموندہ۔ د سرہیوگف، چہ د انگریزی فوٹونو کماندار وو د مدد کئی۔ پہ مقام سیکانو تہ شکست ورکرو۔ پہ ۲۸ جنوری ۱۸۴۵ء دے علی وال، پہ مقام سیکانو

بیا سختہ تینستہ اوکرہ۔ ددے جنگ احزی معرکہ د فیروز پور پہ نبرخاتہ د « سو براؤں »
 پہ مقام اوشوہ۔ پہ معرکہ کینے ہم سیک فوٹ تینستہ اوکرہ۔ تقریباً لس زره سیکان پہ جنگ
 کینے اووڑے شول۔ اوٹھہ گرفتار شول۔ ددے شکست نہ پس دا انگریزانو او سیکانو ترمینجہ
 پہ ۹ مارچ سن ۱۸۵۷ء یوہ معاہدہ اوشوہ۔

ددے معاہدے لہ مخہ دستاچ او بیاس سیند ونو ترمینجہ علاقہ د سیکانو دریاست
 نہ اوشولے شوہ۔ او پہ انگریزی حکومت کینے شاملہ کرے شوہ۔ دلپ سنگھ دمہاراجا
 پہ ۷ جول دوبارہ د سیک ریاست والی او منلے شو۔ او رانی چندان د ہختہ سرپرستہ مقرر شو۔
 دمگ تاوان یونیم کرور روپئی پہ سیک ریاست عائد کرے شو۔ او ددے پہ بدل کینے پنجوس
 لکھ روپئی نقدے د سیک دربار نہ وصول کرے شوے۔ او د باقی یوکرور روپو پہ عوض کینے
 د جالندھر دوآبہ او دکشیر صوبہ د سیکانو دریاست نہ واغستلے شوے۔ دکشیر صوبہ
 انگریزانو د (۱۸۵۷ء) لکھ نانگ شاہی روپو (چھ پہ انگریزی سکھ کینے پنجوس لکھ روپئی کیدے)
 پہ بدل کینے پہ کلاب سنگھ ہوکرہ راجا خرخ کرہ۔ دا انگریزانو دا فعل د سندہ د الحاق
 نہ ہم زیات ناجائز وو۔ د پنجوسو لکو روپو د پارہ دکشیر پہ لکونو مسلمانان د گن و بزو
 پہ شان پہ کلاب سنگھ غوندے ظالم انسان باندے خرخول د تھذیب و انصاف د دعوی
 دارو انگریزانو یو دا سے شرمناک او حد پہ ہورتہ ذلیل فعل دے چہ د ہفت بل مثال
 بہ پہ تاریخ کینے او نہ ہونڈے شی۔ دا انگریزی حکومت ددے انتہائی خود غرضانہ فعل
 پہ نتیجہ کینے دکشیر بد نصیبہ مسلمانان لا ترن ورخ تریبری۔ د معاہدے لہ مخہ د
 سیکانو پہ فوٹ کینے تخفیف اوشو۔ او کوم فوٹونہ چہ پہ تخفیف کینے راغلل معنوی
 تہ قبلے بقائے او تنخواگائے ور کرے شوے۔ دا انگریزی حکومت د لوری نہ سرہمتری
 منٹکھری لارنس پہ سیک دربار کینے ریزیدنت مقرر شو۔ د ہند گورنر جنرل لارو ہار
 جنک پہ دے خبرہ ہم رضاشو چہ دمہاراجا دلپ سنگھ د ذاتی حفاظت او پہ پنجاب
 کینے دامن و امان د قائلو پہ عرض دا انگریزی فوٹ یوہ حصہ د یو مقرر عرصے د پارہ
 پریردی۔ دکشیر پہ باب کینے د کلاب سنگھ سرہ جدا معاہدہ اوشوہ۔ او دربار لائو
 او کلاب سنگھ دوارو دا خبرہ او منلہ چہ قبل تنازعات بہ انگریزی حکومت تہ پیش
 کوی۔ او د ہغوی فیصلہ بہ منی۔ پہ دغہ وخت کینے د پینتنو علاقہ ہم د سیکانو پہ ریاست
 کینے شاملہ وہ۔ ول پہ دے قبلہ علاقہ کینے بہ پینتانہ د قبلے پینتونو لئی پہ ضابطے
 ہلیدل۔ مگہ چہ سیکان نہ خود ددے قابل ووچہ د قبل ریاست د پارہ مہ آئین وضع کری۔

او نہ پہ دے قادر وو چہ پښتانه په خپل وضع کړی قانون آماده کړی -

د انگریزانو او سیکانو د معاہدہ د نتائجو په لحاظ اطمینان بخش ثابتہ نہ شوه ځکه چہ نہ څو سیکانو د خپل فوځ سردو بارہ تنظیم او کړو - او نہ په دربار کښه د سیک سردانو د سازشونو، پروجنو او ډله بازو غاټه او شوه - دغه وجہ وه چہ د انگریزی فوځ د قیام د پارہ کومہ عرصہ مقرر شوی وه - په هغه کښه مطلوبہ نتائج حاصل نہ شول - کشپیر لال سڼگه هغه شان کلاب سڼگه ته نه وو حوالہ شوه - او د کشپیر په نه ورکولو کښه لال سڼگه وزیر سخت مدعی وو - داسې د کلاب سڼگه سخت مخالف وو - لیکن لال سڼگه د وزارت نه مات کړے شو - او د سیک دربار په خواہش د انگریزی فوځ د قیام په موډه کښه توسیع او کړے شوه - په دے لړ کښه یو بلہ معاہدہ او شوه -

د دے معاہدے له مخہ د دلیپ سڼگه د ریاست انتظام د سردارانو یو کونسل ته حوالہ شو - او انگریزی ریډیو نټ مسټر لارنس د دے کونسل صدر مقرر شو - رانی جندان په انتظامی معاملاتو کښه د مداخلت کولو نه محرومہ کړے شوه - د دے نه پس هنری لارنس د خپلو وروڼو «جان» او «جارج لارنس» په مدد د قابلو قلمو سول افسرانو یو داسے ټولے تیار کړو چہ هغوی په ډیر محنت سره په ریاست کښه امن قائم کړو او د خپل ښه انتظام له کبله د خپلو په زړونو کښه ځان ته لوے عزت او مینہ پیدا کړه - هنری لارنس چہ د سول افسرانو د کومے سلسلے بنیاد په پنجاب کښه ایښے وو هغه د پنجاب په تاریخ ډیر ژور اثر غورځولے دے - د رسم سټی، د ماشومانو د وژلو، د مجرمانو نه د لاسونو پښو پریکولو، قبیح او ناوړه رسوونہ او سزاگانے د دوئی په کوششونو بندے کړے شوه - د سرکونو د مرمت په لورے توجه او کړه - او د شاهراہ اعظم هغه حصہ چہ په پنجاب کښه واقع وه - په ډیر لوے رقم ے د هغه مرمت او کړو - د دے قلمو سول افسرانو په سلسلہ کښه چہ کوم افسران په سابق صوبہ سرحد کښه مقرر شوی وو په هغوی کښه جان نکلسن او هربرټ ایډورډ په ډیره جات او بڼو کښه، جارج لارنس او رینل ټیلر په پښو کښه، میجر ایبټ په هزاره کښه او مسټر هربرټ په اټک کښه مقرر وو - او داتول داسے افسران وو چہ د خپل شخصیت او قابلیت ژور اثرات ے په دے علاقہ پرے ښودلی وو -

په کال ۱۸۵۸ کښه د لارډ هارډنک په ځاے لارډ دلہوزی د هندوستان گورنر جنرل مقرر شو - لارډ هارډنک د یوے محدودے علاقے او محدود فوځ سره د سیکانو د مستقل ریاست په حق کښه وو - د هغه دامنشاوہ چہ د مضبوط او منضبط فوځ په حالت

کینے بہ دانگریزانو او سیکانو ترمینٹھ دتصادم موقع نہ پیدا کیری۔ ولے دھغہ داخیال
 واقعاتو غلط ثابت کرو۔ بہ دے کینے ہیغ شک نشتہ چہ د «ریجنسی کونسل» صدرہنری
 لارنس دسیک ریاست انتظام بہ دیر قابلیت، جان فشانی، او دیانتداری، کولو۔ ولے ددہ
 بہ مشرئ سیک سرداران کھہ خفہ ووچہ درنجیت سنگھ بہ وقت کینے دوئی خیل ٹانونہ
 حاکیان کھل۔ ولے اولی ورتہ خیل ٹانونہ بہ خیل حکومت کینے محکومان سبکارہ کیدل۔ د
 هنری لارنس انتظامی پابندی، دوئی بہ خیلو اختیاراتو کینے بندیز کھلو۔ دغہ وجہ وہ چہ دوئی
 دپردو بہ لاس دیو قابل تعریف انتظام او دیانتدار حکومت بہ نسبت دخیلو بہ لاس یو
 نا اہل حکومت او دافراتفری انتظام تہ ترمیح و رکولہ۔ او بہ دماغو کینے بہ دے دسارشنو
 منصوبے پالے۔ اخر ددے باغیانہ منصوبو آغاز بہ کال ۱۸۴۷ء کینے دملتان دیو واقع تہ
 اوشو۔ دملتان حاکم دیوان مولراج کھہ دیرے بے قاعدگی کرے وے۔ دھغہ بہ بنا دهنری
 لارنس دھغہ د معزولی احکامات جاری کرل۔ او دانگریزی افسرانو بہ ماتحت کینے بہ ہنہ
 ہسے دسیک فوٹ یوہ دستہ اولیرلہ۔ بہ دے موقع دیوان مولراج بغاوت اوکرو۔ بہ جنگ
 کینے دوہ انگریزی افسران اووڑے شول۔ اوکوم سیک فوٹ چہ بہ دیوان مولراج ہسے لیرلے
 شوے وو ہغہ ہم دیاغیانو منکرے شو۔ او د «سیکستان» دازادی، جنہے بے
 پورتہ کرے۔ ددے بغاوت بہ لور سمدستی توجہ اونہ شوے۔ او دیر زر دا بغاوت بہ تول
 سیک فوٹ کینے خور شو۔ او دانگریزانو برخلاف بے اعلان جنگ اوکرو۔ دانگریزانو دپارہ
 ہم بے جنگ نہ بلہ لار پاتے نہ شوے۔ بہ دے دول دانگریزانو او سیکانو ترمینٹھ دویم
 جنگ شروع شو۔

د دوارو طاقتونو ترمینٹھ اولہ مقابلہ د «چلیانوالہ» بہ مقام اوشوے۔ بہ دے موقع سیکان
 بہ دیرے زورورتیا او بے بردی، او جنگیدل۔ او اگرچہ بہ دے مورچہ خوفناک انگریزانو اوکرو۔
 ولے بہ فائدہ کینے سیکان وو۔ «دلہوزی» ددے جنگ بہ باب کینے دا اولیکل، موہن، یوہ
 لویہ فتحہ حاصلہ کرے۔ ولے کہ داسے یوہ بلہ فتحہ ہم موہن، اوکرو نو زموہن، خانٹہ یقینی
 دہے ددے نقصان الزام بہ انگریزی سالار «لارڈ کھف» عائد کرے شو۔ او دھغہ بہ
 قاتے «سرچارلس نیپٹر»، اولیرلے شو۔ ولے دھغہ درارسیدو تہ اول جنگ ختم شوے
 وو۔ ددے نہ ہسے لارڈ کھف دگجرات بہ مقام بہ سیک فوٹ مکملہ فتح حاصلہ کرے۔ بہ جنگ
 کینے سیکانو تہ حد بہ صورتہ نقصان اورسیدلو۔ سیک سپاہیان دگجرات بہ جنگ کینے بہ
 دیرے پریشانی، او وارخطائی کینے او تبتیدل۔ او ددے نہ ہسے دوئی کینے د مقابلہ طاقت

ختم شو۔

لکہ چہ ورائندے وٹیلی شوی دی۔ پہ پلینور باندے دسیکا نو قبضے د دوست محمد خان پہ زپہ کینے یو دایے پرہر جوڑ کرے وو چہ تل بہ تازہ وو۔ دغد وخت چہ سیکان او انگریزان پہ خپل میخ کینے او نبتل۔ دکابل پہ تخت د ہخہ د دوبارہ تخت نشینی نہ پس پتہ کالہ تیر شوی وو۔ د پلینور د قبضے د پارہ دوست محمد خان دا موقع موزونہ او کتلہ۔ سمدستی د خپل فوٹ سرہ پلینور تہ راغ۔ پہ ہنارے قبضہ او کرہ۔ خپل نمبے تے دے گورنر کرو۔ او پہ خپلہ د فوٹ سرہ پہ بنکتہ لار۔ خیر آباد تے ہم اونوہ۔ او د اباسیند لہ مخے د سیکانو د راتلو لارہ بندہ کرہ۔ لیکن سیکان د انگریزانو تہ دومہ ستومانہ شوی وو چہ د انگریزانو پہ مقابلہ کینے تے د خپل زور دشمن دوست محمد خان سرہ رخہ او کرہ۔ پہ دے موقع دسکھ جرنیل چتر سنگھ او دوست محمد خان تر میخہ د دوستی لوظ او شو۔ سیکانو د پلینور د علاقے تہ د دست برداری اقرار او کرو۔ او دے پہ بدل کینے دوست محمد خان د خپل حوی پہ ماتحتی کینے خپلہ یو مضبوط رسالہ چہ پہ دوؤ زرو سو رو مشتملہ وہ د سیکانو امداد تہ اولیر لہ۔ او پہ خپلہ د جنگ د نتیجے پہ انتظار کینے پہ پلینور کینے مقیم شو۔ وے چہ د کجرات پہ مقام سیکانو تینتہ او کرہ۔ نو د دوست محمد خان رسالہ ہم پہ شا شوہ۔ انگریزی رسالے د «سر جان گلبرٹ» پہ ماتحتی کینے د دوئی تعاقب جاری او ساتلو۔ او ترہف و رہے راروان وو۔ چہ دوئی تے د خیر پہ درہ وردنہ کرل۔ جان گلبرٹ تر «گیاری» پورے پہ دوئی پسے لار۔ د پلینور پہ وادی کینے د بارک زو دا وروسے فوٹ وو چہ اولیدے شو۔ جان گلبرٹ د انگریزی رسالے کماندار پہ ۲۱ مارچ ۱۸۴۰ء د دوست محمد خان د رسالے پہ تعاقب کینے پلینور تہ رارسیدے وو۔ د دے نہ لس ورے پس د ہخہ وخت گورنر جنرل لارہ د لہوزی پہ برطانوی ہند کینے د سیک ریاست دا حاق اعلان او کرو۔ دغہ شان د انگریزانو حکومت د اباسیند نہ پہ قبلہ تر پلینور راخوڑ شو۔ سیک راجہ دلپ سنگھ معزول او یو معقول پنشن ور کرے شو۔ او انگلستان تہ اولیرے شو۔ دغہ شان د سیکانو لندن کنڈا اقتدار پہ قطعی چول ختم شو۔ پہ دغہ ورخ یواغ پہ وادی پلینور د سیکانو حکومت ختم نہ شو بلکہ د دے علاقے تہ د درانیانو زپہ ہم پہ مستقل چول صبر شو۔ اگرچہ ترخہ وختہ د دوست محمد خان د زپہ نہ د پلینور د قبضے ارمان نہ وتلو۔ او د ہخہ زپہ انگریزانو تہ خیرن وو لیکن وروسو دایے واقعات او شول چہ دوست محمد خان تے د حالاتو سرہ پہ موافقت کولو مجبور کرو۔

او ہفتہ د پلینور نہ زرہ صبر کرو۔

د سیکانو پہ ریاست کینے د سابق صوبہ سرحد علاقہ د ۱۸۳۳ء نہ ۱۸۴۹ء پورے قریباً پچاس کالہ شاملہ وہ۔ پہ دے دولان کینے پہ دے علاقہ د سیکانو ورومپے گورنر نو نہال سنگھ وو۔ چہ د مہاراجہ رنجیت سنگھ موٹے وو۔ پہ دے ہری سنگھ نلوہ گورنر شو۔ اوچہ دے د محمد اکبر خان سرہ پہ یوجنگ کینے اووڑے شو نو بیایج سنگھ گورنر بشو۔ پہ تیج سنگھ ہسے د رنجیت سنگھ یواطالوی جرنیل او یتھیائل گورنر او لگیدو۔ چہ د خیلو ظلمو نو لہ کبلہ د ہری سنگھ نہ ہم زیات مشہور وو۔ پہ ۱۸۴۵ء کینے د دے علاقے گورنر شیر سنگھ وو۔ او بیا د ۱۸۴۸ء نہ تر ۱۸۴۸ء پورے مگلاب سنگھ او چارج لارن د دے علاقے پہ حکومت تاملی شوی وو۔

پہ دے پچاس کالہ کینے پہ دے صوبہ د سیکانو حکومت خالص د توری پہ زور قائم وو۔ د دوئی د حکومت د اولس پہ باب کینے د خدا ئے یوقہر وو۔ د سیک ماکانو پہ نظر کینے نہ د انصاف تہ قدر وو۔ او نہ د دوئی پہ حکومت کینے تہ قانون او نظام وو۔ د دوئی د حکومت تول کاروتہ بہ د فوج پہ طاقت اجرا کیدل۔ او تہ رنگ چہ سبائے سر لیل گریفن وائی د سیکانو د پارہ د صوبہ سرحد د پینتو قابو کول د ہغوی دوس نہ بہر خبرہ وہ۔ دغہ وجہ وہ چہ ہغوی بہ تل د اخلاقی شکست مظاہرہ کولہ۔ او خیل انتقامی جذبات بہ ئے پہ قتلونو، خونریزی، لوٹ مار او اورونو لگولو سرول۔ دوئی بہ خیلہ مالیہ د فوج پہ زور وصولولہ۔ او دھغ بہ ہم نہ تہ شرح وہ او نہ تہ اندازہ۔ بلکہ سیک فوج بہ پہ یوکلے حملہ او کرہ۔ او د تھٹی د ماخانو پہ شان بہ پہ کورونو ورننوتل۔ اوہر تہ بہ ئے ہارو کرل۔ ان چہ د کورونو نہ بہ ئے د دروازو تہیے او دورستے ہم او زغلو۔ د دوئی پہ راتلو بہ بیج او وارہ زارہ د کلیونہ او تہ تبدیل۔ او حوانانو بہ دوئی سرہ مقابلہ شروع کرہ۔ او کوم وخت چہ بہ د علاقے د لوٹلونہ پس دوئی بیرتہ لارل نو تولہ علاقہ بہ داسے ورانہ و بیچارہ پاتے شوی وہ لکہ چہ یو سختہ زلزلہ پرے راغلی وی۔ تہ خلق پہ کینے مرہ شوی اوختے ورنہ پہ ہجرت مجبور شوی وی۔ کورونہ، ماکانو نہ، جباتو نہ بہ د دوئی د لاسہ نریدلی وو۔ او فصلونہ بہ د دوئی د لاسہ تباہ شوی وو۔ پہ حقیقت کینے نہ خلو سیکان د حکومت پہ چل پوہیدل۔ او نہ د دوئی حکومت تہ حکومت وٹیل موزون دی۔ د خیلو ظلمونو او ناوڑہ کارونولہ کبلہ د پینتو پہ تاریخ کینے د سیکانو د لنتو کنتو دورہ سیکوہ پہ لفظ مشہور دے۔

لکه چه تیرو پانو کښه وئیل شوی دی د بارکزو ورونو دکورنی مخالفت په دوران کښه سردار سلطان محمد خان د سیکانو د یو خراجگن اړه حکم په ډول په پښور کښه استوگن وو. او وروستو په سیکانو په دغه علاقه مستقله قبضه حاصله کړه نو دهغه نه پس به دیو جاگیردار په حیثیت ول او سیدلو - او خپل سکه وروپه سید محمد خان او پیر محمد خان به هم ورسره وو. لیکن په انگریزانو د شاه شجاع په حمایت کښه په افغانستان په ورپه ځل لام او تړلو. او په دغه لام کښه سیکان هم د انگریزانو منگري وو. نو دغه وخت سردار سلطان محمد خان دیو سیاسي نظر بند په ډول لاهور ته اولیرل شو. د سیکانو او انگریزانو دوړومبی جنک په نتیجه کښه چه په سیک دربار کښه هنری لارنس د ریزیدنټ په حیثیت مقرر شو نو دهغه په سفارش سردار سلطان محمد خان هم ازاد شو. او په پښور کښه ورله داستوگنه اجازت ورکړه شو. دغه شان سردار سلطان محمد خان قریباً دوو کالو د نظر بندی نه پس پښور ته راغ. او په پښور کښه په «وزیر باغ» کښه استوگنه اختیار کړه. په دغه ورځو کښه د سیکانو دلوری نه د پښور په گورنری سردار گلاب سنگه تالکې شوه وو. او د سیکانو قومونه د شیر سنگه اتاری والا په کمان کښه وو. او جارج لارنس چه د هنری لارنس ورور وو د انگریزی ریزیدنټ د نائب په حیثیت د سیک حکومت د فوجی اوسول معاملاتو د نگرانی د پاره مقرر وو. سردار سلطان محمد خان به د خپل غلامی د پاره خپل خان د انگریزی ریزیدنټ هنری لارنس زیر امان کولو. او د شکر په ډول به ددغه اظهار د جارج لارنس په مخکښه هم کولو او دا به د وئیل چه که چرې ما ته موقع په لاس راغله نو عملاً به ددغه امان او نیکی بدل کوزوم. او دا موقع هغه ته ډیر زر په لاس ورغله.

په سنه ۱۸۴۸ کښه چه سیک فوج بغاوت او کړو. نو د پښور فوج هم باغی شو. دغه ورځ د انگریزی اهلکارانو او حاکمانو د پاره ډیر خطرناکه او د تنگسیا وه. په دغه موقع جارج لارنس دهغه امان په بدل کښه کوم چه ددغه سردار سره د هنری لارنس دلوری نه بغیر دغه طبع او عرض نه شوه وو. او دهغه د منلو ده په خپله هم خوځوځله اقرار کړه وو. دا خواست او کړو چه دهغه راجارج لارنس د آل وعیال په حفاظت سره هندوستان ته درسولو په باب کښه د سیکانو سره په خپل شخصي ضمانت او اعتماد خبره اتره او کړی. سردار سلطان محمد خان دغه ضمانت ته په ډیر خو شمالي تیار شو. ول په دغه ددغه چه د جارج لارنس د آل وعیال د حفاظت ضمانت د سیکانو نه اخصته وه جارج لارنس

تے سرہ دال و عیال د سیکانو پہ لاس کینے بند یوان کرو۔ او ددے پہ بدل کینے تے دسیکانو
دفتے پہ صورت کینے دخیل خان د پارہ د پینبور د حکومت وعدہ دھغوی نہ واخستله۔
کہ چرے سردار سلطان محمد خان د ا فعل د قای مفادو پہ خاطر کرے وے لکھ تھ رنگ
چہ بناغے «کیرو» وائی نو بیا خو ورته ناجائز نہ شو ویتلے تھک چہ د مشهورے مقولے
مطابق چہ «پہ جنگ او مینہ کینے هرغه جائز وی» وے دا ظاہرہ دہ چہ د هغه د ا فعل
پہ ذاتی مفادو مبنی وو۔ پہ دے موقع د هغه دا خیال پیدا شو چہ د جنگ پہ دے لوبہ
کینے بہ سیکان بریالی شی نو هغه خپلہ فائدہ پہ دے کینے او کئله چہ هغه ہم پہ دے لوبہ
کینے دکھندوی سرہ شامل شی۔ دا یقینی خبرہ دہ چہ د سیکانو ملگرتیا تھ جرم نہ وو۔ وے
پہ دے شرط چہ د هغ بنا پہ قای مفادو وے۔ دوست محمد خان چہ سیکان او انگریزان دوارہ
تے خپل دشمنان گیل۔ او پہ خپلہ خپلہ موقع تے د دوارو قامونو سرہ دشمنی پالی وے۔ د قای
مفادو پہ خاطر پہ دے جنگ کینے د سیکانو پہ مرستہ د انگریزانو سرہ جنگیدے وو۔ وے د دوست
محمد خان او سلطان محمد خان پہ مقاصد و کینے فرگند فرق وو۔ د دوست محمد خان پیش
نظر د قام وسیع مفادو وو۔ هغه د خونری سیکانو د ظالمانہ پنج نہ د پښتنو زمکہ ازاد واه او
ددے مقصد پہ حصول کینے تے دھرے ذریع نہ کار اخستلو۔ وے د سلطان محمد خان
پیش نظر خپل مفادو وو۔ او پہ دے لڑ کینے هغه هر هغ خبرے تہ تیار وو بہ کوے چہ هغه
د پینبور قبضہ حاصلوے شوہ۔ او یا تے د کابل د تخت نہ دوست محمد خان کوزوے شو۔ د
سردار سلطان محمد خان د ا فعل د اسلامی رواداری او پښتونولی د روش نہ ہم سراسر
غلاف وو۔ دغه وجہ وہ چہ کوم وقت دوست محمد خان ددے نہ خبر شو نو هغه ہم پہ
دے خبرہ پیرناض شو او د پیغور پہ شکل کینے تے ورلہ او وے ۱۔

د تانہ دی اوریدی چہ خوگیانو یوئل تش پہ دے خبرہ پہ لوئے احمد شاه پے تورے
را او بنک وے چہ د هغوی پہ غیمہ کینے د بادشاہ د بنکاری سپیو نہ یو رضی میلو پناه
اعنی وے۔ او شاہی ملازمانو د هغوی نہ ددے رضی میلو د واپس اخستلو مطالبہ کولہ۔
د دوست محمد خان د خبرے دا مطلب وو۔ چہ د خوگیانو غیرت خو دا خبرہ برداشت نہ کرے
شوہ چہ هغوی یوژ وبل پناه کزین میلو د خپل حمایت نہ محروم کری۔ نو ستا غیرت دا
قبرہ تھ رنگ برداشت کرے چہ جارج لارنس چہ پہ تائے اعتما د کرے وو۔ او ستا خوا تے نیولی
وے۔ د خپل غرض د پارہ د پہ سیکانو غرغ کرو۔ د جارج لارنس سرہ ددے بد عہدی نتیجہ دا
شوہ چہ هر کله سیکانو تینستہ او کرے۔ او پہ پینبور باندے د انگریزانو قبضہ راغله۔ نو ہم دغه

جارج لارنس د پېښور ډېټي کمشنر اوکليد - دغه وچه وه چه د سردار سلطان محمدخان د پاره د پېښور استوگنه گرانه شوه. او هغه د دې د ورځ په کابل کيڼه استوگنه اختيار کړه -
 د انگرېزانو او سيکانو دا دويم جنک دخپلو نتايجو له مخه د پښتنو په تاريخ کيڼه ډير اهميت لري. د دې جنک که يو طرف ته په وادي پېښور کيڼه د سيکانو د وخت او بربريت لنډ کړي دور قتم شونو په بل لور ځ په دې علاقه د درانيانو د غير مستقل او غير يقيني اقتدار خاتمه هم اوکړه. او په قطعي ډول دا علاقه د درانيانو د لاس نه اووتله. د دې جنک انگرېزان د بنگال نه تر خيبر پورې د ټول ملک مالکان کړل - او د سلطنت پوله ځ براه راست د افغانستان سره اوکليده - او د وادي پېښور او ازادو قبائلو تاريخ په يونوي دور کيڼه داخل شو -

دمورفينو په خيال کيڼه د افغانستان د ورومې جنک په اسبابو کيڼه يو اهم سبب په ميتي ايشيا کيڼه د روس د پيش قدامي پاليسي او په انگرېزانو باندې د هغ د عمل کيڼه شي - دا خبره تر څه مده درسته ده - ول د دې نه هم انکار نه شي کيدې چه د دې جنک په پس منظر کيڼه د پېښور او د دې صوبې د قبضې اهميت او خواهش هم د متحاربينو په زړونو باندې ژور اثر لرلو - که يو طرف ته درانيان د دې خطې قبضې ته ليواله وو - نو په بل لور سيکان هم ورته تېري ناست وو - او د انگرېزانو نه هم د دې اهميت پتې نه وو - بلکه په انگرېزانو باندې د افغانستان ورومې جنک د دې علاقه اهميت او ضرورت نور هم واضح کړو - پس که چرې د انگرېزانو او سيکانو تر مينځه د ورومې جنک هماغه وکې د دې صوبې قبضه اوکيڼه شي - نو بې ځايه به نه وي - د دوي تر مينځه دا ورومې جنک د دويم جنک پيش خيښه وه - او په دې بنا د ورومې جنک د دوست محمد خان د پاره هم داسې اسباب پيدا کړل چه هغه د سيکانو او انگرېزانو د دويم جنک په موقع د دې صوبې د قبضې په حقله يو مثل بيا قسمت ازمايې اوکړه - ول کامياب نه شو - د دې جنک په نتيجه کيڼه چه د سيکانو رياست سقوط او موند نو د پېښور صوبه هم د سيکانو د جانشين حکومت په ډول د انگرېزانو په قبضه کيڼه راغله - او د دوي حکومت په دې صوبه قرياباسل کاله دوام او موند چه تفصيلي حالات به ځ په خپله موقع بيان شي -

په برطانوي هند کيڼه د سيک رياست د الحاق په وجه د افغانستان او برطانوي هند براه راست تعلق پيدا شو - افغانستان يو داسې ملک دې چه د تاريخ په مختلفو دورونو کيڼه هم د دې لور نه په هند خپل شوي و - او کيدلې به - دغه وچه وه چه د افغانستان په حقله به حکومت هند په خپله خارجه پاليسي کيڼه د هند د حفاظت اهميت هميشه پيش

نظر ساتلو۔ ددے نہ علاوہ د افغانستان او برطانوی مقبوضہ سرحدی صوبے تر
 مینجہ ابادے شماره ازاد قبائل هم د انگریزی سیاست دانانو په نظر کینے وو۔ ددے
 سیاست دانانو په خیال کینے په سرحد باندے امن د ټول هندوستان دامن و حفاظت
 ضامن کیدے شو۔ په دے بنا دوئ د هغو درو د قبضے په تکل شو کوے چه د افغانستان
 له خوا د هند په لور راوتلے وے۔ او په تیرو زمانو کینے کم و پیش هر صله آور هم ددے
 درو په لار په هندوستان عمل کړے وے۔ په دے سلسله کینے برطانوی حکومت د افغان
 د شاهي کورنئ په عقله دا پالیسی اختیار کړی وه چه ددے بادشاهانو ازادی د تر صغه
 وخته قاشه وی تر قوچه د دوئ تعلقات د حکومت هند سره دوستانه او خوشگواروی
 او دیو داسے رقیب طاقت د اثر و نفوذ نه چه هغه هندوستان ته په بد نظر کوری او
 په حکومت هند باندے هر وقت د عملو ویره تیروی بیخی ازاد وی۔ ددے مقصد د
 حصول په لړ کینے د افغانستان په عقله د برطانوی حکومت پالیسی په مختلفو وختونو کینے
 مختلف شکونه اختیار کړی وی۔ ول د هر دور په پالیسی کینے هم دغه یو بنیادی اصول مد
 نظرو و۔ چه افغانستان د د بل هر بیرونی طاقت د اثر و نفوذ نه قطعاً ازاد وی۔ او د
 دے په نتیجه کینے د برطانوی هند په شمال مغربي سرحد باندے قلاړه قلاری وی۔ او
 په ازادو پښتنو قبایلو کینے د په انگریزی مقبوضه علاقه باندے د عمل کولو لیسون او
 پارول غتم وی۔ یا داسے به او وایو چه د انگریزانو د پالیسی مقصد دا وچه د برطانوی
 هند په پوله د افغانستان حکومت دیو بفر ستهیت حیثیت اختیار کړی۔

ددے پالیسی ورومپه دور هغه وو چه په دے سلسله کینے په کال ۱۸۱۹ء کینے د انریل
 مسٹر ستوارت ایلفنسټن په مشری کینے د انگریزانو له خوا یوه جرگه د شاه شجاع سره د
 دوستانه تعلقاتو او معاهدے په غرض پلینور ته راغلی وه۔ او هم په دغه سلسله کینے
 د لیکزینهار برنس په کال ۱۸۲۳ء او کال ۱۸۲۶-۳۴ء کینے د امیر دوست محمد خان سره د معاهدے
 په غرض کابل ته تلے وو۔ ول په کال ۱۸۳۹ء کینے انگریزان په دے خپله پالیسی قائم پاته نه شو
 او د افغانستان په کورنو معاملاتو کینے دغل ورکولو ته آماده شول۔ او په دے لړ کینے د
 افغانستان په تخت باندے د عوامو محبوب امیر دوست محمد خان په قاع د پناه گزین شاه
 شجاع د تخت نشین کولو فیصله وکړه۔ او ددے په نتیجه کینے د افغانستان ورومپه جنگ
 اوشو۔ په برطانوی هند کینے د سیک ریاست الحاق په دے پالیسی کینے بیا تبدیلی پیدا کړه۔
 لکه چه موخو غله وړاندے وټیلی دی امیر دوست محمد خان د پلینور قبضے ته دیر

لیوالہ وو۔ ولے ہرکلہ چہ دا علاقہ دانگریزانو پہ قبضہ کینے راغلہ نو دناچاری تہ ہفتہ ددے
 نہ زبہ صبر کرو۔ او پہ افغانستان کینے دے دخیل حکومت استقلال او غورون تہ فحہ اوکرہ۔ بہ
 دے سلسلہ کینے ہفتہ پہ کال ۱۸۵۵ء دجیمون سیند پہ سویلی علاقہ عملہ اوکرہ۔ او دن زمانے
 افغانی ترکستان او بلخ دے فتح کرل۔ ولے دقت ہار او ہرات صوبے لا تر دغہ وختہ ددے د
 حکومت نہ بھر وے۔ قہ رنگ چہ دوست محمد خان د پپینور قبضے تہ لیوالہ وو۔ دغہ رنگ
 دایرانی حکومت پہ زبہ کینے دہرات د قبضے ولولہ نہ سپدلہ۔

- پہ دغہ ورخو کینے ہم پہ ہرات کینے د ایران سازشونو

شروع وو۔ قند ہار ہم دایرانیانو د سازشونو نہ خالی نہ وو۔ دا خبر ہم پہ امیر دوست
 محمد خان دیرے بدے لگیدے۔ پہ بل لور د برطانوی حکومت سرہ ہم دا ویرہ وہ چہ کہ
 ہرے پہ ہرات د ایران قبضہ اوشی۔ نو دہند د حفاظت یو مضبوطہ مورچہ بہ د دشمن
 پہ لاس ورشی۔ دے سیا سی ضرورتونو زارہ دشمنان جوئل بیا سرہ پہ خپلو کینے نزد
 کرل۔ او د امیر دوست محمد خان او انگریزانو ترمینٹھ د پپینور پہ مقام پہ کال ۱۸۵۵ء کینے
 یو دوستانہ معاہدہ اوشوہ۔ ددے معاہدے د پارہ امیر دوست محمد خان خپل موٹے غلام
 حیدر خان رالیپرے وو۔ او دانگریزانو د لوری نہ د پنجاب ورومبنے چیف کسٹرن «جان لارنس»
 مقرر شوے وو۔ دا معاہدہ دیرہ مختصرہ او پہ درے شرائطو مشتملہ وہ۔ د معاہدے اول
 شرط دا وو چہ د امیر کابل، دہفتہ د وارثانو او د ایست انڈیا کپٹی ترمینٹھ بہ ہمیشہ
 دوستانہ تعلقات قائم وی۔ (۲) دا چہ کپٹی بہ ہمیشہ د افغانستان د ازادی احترام
 کوی۔ او پہ ہفتہ کینے بہ قہ مداخلت نہ کوی۔ (۳) امیر کابل بہ ہم د کپٹی پہ باب کینے
 دغہ رویہ اختیاروی۔ او امیر کابل بہ د کپٹی د دوستانو دوست او د ہفتہ د دشمنانودشمن
 بہ وی۔ ددے معاہدے نہ پس د امیر دوست محمد خان د زبہ نہ انگریزانو تہ غیرے
 اووت۔ او د دوارو حکومتونو ترمینٹھ دوستانہ تعلقات قائم شول۔

دہرات پہ باب کینے د حکومت ایران سازشونہ جاری وو۔ اخرا ایرانی فوٹونو پہ ہرات
 عملہ اوکرہ۔ او پہ کال ۱۸۵۶ء کینے پہ ہرات باندے دایرانی حکومت قبضہ راغلہ۔ پہ ہرات
 باندے دا قبضہ دانگریزانو د خپلو مفادو ہم برخلاف وہ۔ او د دوست محمد خان فوشالول
 دے ہم مد نظر وو۔ پہ دے سلسلہ کینے د انگریزانو او امیر دوست محمد خان پہ میتخ یوبلہ
 معاہدہ اوشوہ۔ دا معاہدہ ہم پہ پپینور کینے اوشوہ۔ ددے معاہدے دیارلس شرطونہ
 دی۔ د معاہدے اول شرط مطابق برطانوی حکومت د امیر کابل د پارہ لس زرہ پونڈ ماہوار

وظیفه مقررہ کرے۔ او د ایرانی حکومت د دباؤ او مداخلت په صورت کینے د امیر کابل د مفاقت او امداد اقرار او کړو۔ د معاهدے د ظهور شرط له مخ د کابل امیر دا خبره ومنله چه یو انگریز افسر سره د پیرو هندو ستاق نوکرانو کابل، قندهار، بلخ یا چرته چه د پښتنو فوځ د ایرانیانو جنک ته یی لیرے شی۔ د دے افسر نه واری به دهغه امداد نگرانی کول وی کوم چه به امیر ته ورکولے شی۔ دا افسر به دهغه فوځی فرقوونو نگرانی هم کوی د کومو د پاره چه انگریزی حکومت امداد منظور کړے وی۔ او انگریزی حکومت به د ټولو مالانو نه خبردار ساتی۔ د دے افسر به د فوځ د تخواه سره یا د کابل د حکومت د انتظامی معاملاتو سره هیڅ تعلق نه وی۔ او تر کومه چه دا افسر او د دهغه اهلکاران په افغانستان کینے موجود وی امیر کابل به د هغوی د مفاقت او سببه روزگار دمه وار وی۔ او د جنک په باب کینے به ټے د ټولو معاملاتو نه خبردار ساتی۔ د معاهدے د پښم شرط مطابق امیر کابل په پښور کینے د خپل وکیل مقرر کولو مجاز وو۔ دغه شان د شپږم او اووم شرط مطابق د ایرامدادی وظیفه به هغه وخت بندیدلے شوه کله چه د امیر او انگریزانو ترمنځه جنک شروع شوه وے۔ یا انگریزی حکومت هسے د دے ورکول موونو نه کینے۔ او کوم وخت چه دا وظیفه بنده شوه وے نو انگریزی افسر به د کابل نه واپس راغونښتل کیدو و مگر دهغه په ټاټے دیو دیسی افسر موجودگی په کابل کینے ضروری وه۔

د دے نه پس انگریزانو په ایران باندے د خپل په غرض خپل فوځونو ته په خلیج فارس کینے وردننه کړل۔ او ایرانیانو ته ټے په خپله علاقه کینے شکست ورکړه۔ د دے شکست په نتیجه کینے ایرانیانو د انگریزانو مطالبه ته غاړه کښیوه۔ په ۲۷ مارچ ۱۸۵۷ء د ایرانیانو او انگریزانو ترمنځ یو معاهده او شوه۔ چه دهغ په موجب ایرانی حکومت د هرات د قبضه نه دست برداری اختیار کړه۔ او د افغانستان په معاملاتو کینے ټے د دخل نه ورکولو اقرار او کړو چه د هرات نه د ایران قبضه لرے نشوه نو دا صوبه د امیر دوست محمد خان وراړه امد خان ته ورکړه شوه۔ چه هسے په نوم خود مختاره وو۔ ولے د شکستونو باوجود ایران د هرات نه زړه نه صبرولو۔ او په سازشونو کینے نکیا وو۔ د امیر وراړه هم د ایران بالادستی منلو ته امداد معلومیده۔ په امیر دوست محمد خان دا خبره ډیره بده او لگیده۔ نو هغه په هرات حمله او بیا قبضه او کړه۔ ولے د هرات د فتح په نهمه ورځ (۲۷ جون ۱۸۶۳ء) امیر دوست محمد خان وفات شو۔ او هم په دغه ښار کینے دفن شو۔

د ټولو مؤرخینو په دے خبره اتفاق دے چه د سردار فتح خان په ټولو وروڼو کینے دهغه زمانے د حالاتو او واقعاتو مطابق د دوست محمد خان نه زیات زړور، عادل،

او د پوه ځاوند بل يو هم نه وو. هغه په ډيرو ځنگونو كې د يو قابل جرنيل اوسيا ست دان په ډول خپل ځان څرگند كړه وو. په ضوى بوى كې خوش اخلاقه ، په خبرو اترو كې مهذب ، د مشرانو عزت كوونكې او په كشرانو مينه ناك وو. او د دې صفا توله كېله هغه د ټول قام خوښ وو. كاميابي د هغه د طبيعت په توازن كې شته فرق نه وو راوستلې. او نه د حكومت اقتدار هغه سنگدل كړه وو. د غريب نه غريب سړى به خپل ځان هغه ته رسولې شو. او خپل فرياد به يې هغه ته اورولې شو. هغه به د هر چا فرياد اوريدلو ته تيار وو. د هغه په ماتحتي كې به فوځ په ډيره جانثاري ځمگيدلو. د خپلو ذاتي افلاقو په وجه هغه د ټول قام خوښ وو. او ځكه ورسره د خپلو وروڼو بغض او كينه وه. او د هغه د ترقي په لاره كې به يې هغه ته څرنگونه پيدا كول. سره د دې هغه په دې كوشش كې لگيا وو چه د سردار پاڼده خان د ځامنو ترمنځه كورنې مخالفت لرې شى. ولې د هغه د وروڼو زړونه هغه ته نه سپينيدل. او هغوى د دوست محمد خان د اقتدار په نسبت د سيگانو اقتدار منلو ته تيار وو. ولې باوجود د خپلو وروڼو د بغضو نو او رقابتونو هغه د ټول افغانستان مالک شو. هغه به دا كوشش كولو چه د افغانستان خلق د اسوده مال شى. او د پرامن ژوند تيرولو په راز د پوه شى. هغه د خپل ملك زراعتي او تجارتي ترقي ته ډير ليواله وو. د هغه محكمه پوليس او محكمه انصاف د خلقو د پاره يو رحمت وو. عرض په دې كې هېڅ شك نشته چه د سردار فتح خان نه پس د افغانستان د حكومت هغه قطعي مستحق وو.

امیر شیرعلی خان

د امیر دوست محمد خان شل ټامن وو - دهغه دوه ډیر قابل ټامن محمد اکبر خان او غلام حیدر خان دهغه په ژوند کښه په کال ۱۸۷۷ او کال ۱۸۷۸ کښه وفات شوی وو. د امیر په پای ته ټامنو کښه محمد افضل خان او اعظم خان دیوکه مور نه وو - او شیرعلی خان ، شریف خان او محمد امین خان د پل نه - د امیر دوست محمد خان نه پس شیرعلی خان د پلار د جانشین په ډول د افغانستان امیر شو - ولې محمد افضل خان او اعظم خان دده امارت ته غاړه کښښوه - او دغه شان افغانستان یو ټل بیا د تخت نشینی په کورنو ځنگونو کښه اخته شو - او دهغه په نتیجه کښه انگریزانو په دویم ټل په افغانستان لام او تړلو -

د تخت نشینی نه پس امیر شیرعلی خان د خپل امارت په مقله برطانوی حکومت ته خبر ورکړو - او د حکومت د هند سره د پلار د وخت د معاهدې د نوی کولو اراده ښکاره کړه - ولې دهغه زمانه کورن جنرل « لارډ ایلیچن » د امیر شیرعلی خان د دې دوستانه پیغام په باب کښه په دې وجه خاموشی اختیار کړه چه د شیرعلی خان نور ورونه لکه افضل خان او اعظم خان وغیره دهغه نه برفلاف شوی وو - د برطانوی حکومت له خوا دا خاموشی امیر شیرعلی خان په خپل مخالفت محسوس کړه - دهغه په زړه کښه دا ویره پیدا شوه چه انگریزان دده د تخت نشینی مخالف دی - په کال ۱۸۶۳ کښه لارډ ایلیچن مړ شو - او دهغه په ټاټ لارډ لارنس وائسرائے شو - امیر شیرعلی خان د دې نوی وائسرائے سره بیا دوستانه تعلقات پیدا کړل - دغه وخت انگریزی حکومت دغه د افغانستان امیر تسلیم کړو - او د هغه ټاټ محمد علی خان د دهغه ولی عهد او مانه -

د امیر دوست محمد خان د وفات په وخت کښه محمد افضل خان د بلخ حاکم وو - او اعظم خان په کرغه او خوست حکومت کولو - شریف خان په فراه او کنر شک کښه او محمد

امین خان په قندھار کېنې حکمران وو۔ په اپریل ۱۸۶۲ کېنې افضل خان او اعظم خان د امیر شیر علی خان نه بغاوت اوکړو۔ او امیر شیر علی خان د انگریزانو نه د مرستې خواست اوکړو۔ ولې په دې موقع انگریزانو غیر جانبداری اختیار کړه۔ او دا فیصله ۱۸۶۲ اوکړه چه هر څوک چه د خپلې تورې په زور د کابل تحت حاصل کړی هغه به د افغانستان امیر او منل شی۔

امیر شیر علی خان د افضل او اعظم دواړو سره مقابلې اوکړه۔ او دواړو ته ۱۸۶۲ شکستونه ورکړل۔ محمد اعظم خان هندوستان ته په تېښته لاړ۔ او د انگریزانو سره پناه گزین شو۔ او افضل خان د شکست نه پس خپل ورور نه معافی او غوښتله۔ امیر شیر علی خان هغه معاف کړو۔ او په زور دستور ۱۸۶۲ په بلخ او افغانی ترکستان حکمران پرېښود۔ ولې لږه موده پس د دواړو وروڼو تر مینځه څه غلط فہمی پیدا شوه۔ او د هغې په نتیجه کېنې محمد افضل خان بیا گرفتار او په غزنی کېنې قید کړے شو۔ د افضل خان په گرفتاری د هغه ځمکې عبدالرحمان بخارا ته اوکتیدې۔

په کرمه کېنې یو ځل بیا د اعظم خان په لمسون بغاوت او شو۔ امیر شیر علی خان د دې مقابلې ته خپل وزیر محمد رفیق خان او لیرلو۔ ولې په دې سیمې په قندھار کېنې محمد امین خان بغاوت اوکړو۔ چه د امیر شیر علی خان سکه ورور وو۔ محمد رفیق خان اوس د قندھار په مهم روان شو۔ د طرفینو مقابلې د قلات غزنی سره نژدې د «کج باز» په مقام او شوه۔ په جنگ کېنې ځو د امیر شیر علی خان فوځونه کامیاب شول۔ ولې د هغه مشر او ولی عهد ځو ۱۸۶۲ محمد علی خان د خپل تره محمد امین د لاسه په دې جنگ کېنې او وژل شو۔ د دې ځوی په مرگ امیر ته دومره صدمه اورسیدله چه د فتحې ټوله خوشحالی ۱۸۶۲ صیرې شوه۔ او د غم نه لیوځ شاته شو۔ حکومت ته ۱۸۶۲ شا کړه۔ او په قندھار کېنې کښیناست۔

د محمد افضل خان ځو ۱۸۶۲ عبدالرحمان چه په بخارا کېنې د امیر شیر علی خان د دې ځې پروایې نه خبر شو نو هغه د موقع نه فائده واخسته۔ د امیر بخارا نه ۱۸۶۲ څه مدد حاصل کړو۔ په جیون راپورے وتو۔ او د امیر شیر علی خان ځاګان ۱۸۶۲ په رشوت په خپله ډله کېنې شامل کړل۔ او ډیر زر ۱۸۶۲ په ټوله علاقې قبضه اوکړه۔ په دغه ورځو کېنې د امیر شیر علی خان وزیر محمد رفیق خان هم د امیر نه مخالف شوے او د انگریزانو علاقې ته تېښتیدلے وو۔ او د اعظم خان ملګرتیا ۱۸۶۲ اختیار کړی وه۔ چه دوئی د عبدالرحمان د کامیابۍ نه خبر شول نو د هندوستان نه راروان شول۔ عبدالرحمان هم د کابل په نیت راروان شوے وو۔ اعظم

خان او عبدالرحمان دوارو په شریکه یو فوځ تیار کړو او په کابل کې حمله اوکړه۔ دامیر شیرعلی خان خوئے ابراهیم خان د لے حاکم وو۔ په مقابلہ کینے ابراهیم خان او تبتیدہ۔ او قندھار ته لاړ۔ او عبدالرحمان د خپل تره اعظم خان په ملگرتیا کینے په کال ۱۸۶۵ کینے په کابل ورننوت۔ خو ورځے پس ئے په جلال اباد هم قبضه اوکړه۔

امیر شیرعلی خان چه د دے واقعاتو نه خبر شو نو ټول لیونټوب ترینه اووت۔ سمدستی ئے فوځ تیار کړو۔ او عبدالرحمان مقابلے ته روان شو۔ د شیخ آباد، په مقام د دوارو فوځونو ترمنځ مقابلہ او شوه۔ امیر شیرعلی خان ډیر په بهادری او جنگیدلو۔ ولے په امر کینے دهغه فوځونو نه باغیانو ته واوړیدل۔ اوله دے مجبورئ نه هغه قندھار ته او تبتیدہ۔ د دے نه پس عبدالرحمان او اعظم خان په غزنی حمله اوکړه۔ نیار ئے فتح کړو۔ او محمد افضل خان ئے د قید نه آزاد کړو۔ او ټولو په رضا صلاح خپل امیر مقرر کړو۔ او کابل ته راغلل په تخت کابل افضل خان کیناست۔ او د انگریزانو نه ئے هم د خپل حکومت د تسلیمولو خواست اوکړو۔ ولے د هند گورنر جنرل ورله اولیکل چه د حکومت د هند ټول تعلقات د امیر افغانستان سره وی۔ که چرے ته په افغانستان کینے خپله بادشاهی مستقله کړے۔ او د زره د خلاصه د انگریزانو دوستی ته تیار شے نوزه به د په ډیرے خو شمالی د دے لوتے مرتبے لائق او گټم۔ ولے په حاضر وخت کینے د شیرعلی خان سره خپل لوظ نه نشم جاتولے۔ او تر اوسه پورے هغه د افغانستان د هغه ټوټے بادشاه منم په کوه چه د هغه حکومت قائم دے۔ او دا خبره درته صفا صفا په ایمانداري وایم۔

د دے نه څه لږه موده پس اعظم خان په قندھار حمله اوکړه۔ او قندھار هم دامیر شیرعلی خان د لاسه اووت۔ او هغه هرات ته لاړ۔ او دهغه ځای نه ئے بیا په کال ۱۸۶۷ کینے په کابل حمله اوکړه۔ ولے د عبدالرحمان د لاسه ئے شکست اومونده۔ او بیرته هرات ته لاړ۔ د دے جنگ نه دوه هفتے پس محمد افضل خان په کابل کینے وفات شو۔ او دهغه په ځای اعظم خان تخت نشین شو۔ محمد افضل خان یوسنه زړه او نیک حاکم وو۔ ولے په اعظم خان کینے هغه خوبئ نه وے۔ کوه چه په محمد افضل خان کینے موجود دے وے۔

په دغه ورځو کینے انگریزان هم د شیرعلی خان د دوباره اقتدار موندلو نه مایوس شو۔ او اعظم خان ئے د کابل امیر او منلو۔ ولے ډیر زرا امیر شیرعلی خان د هرات نه په قندھار حمله اوکړه۔ او فتحه ئے حاصله کړه۔ بیا ئے په کابل حمله اوکړه۔ او د لے ئے هم فتحه اوموندله۔ اعظم خان بیا هندوستان ته او تبتیدہ او د هند نه ایران ته لاړ۔ او هلته په

نیشاپور کنبه وفات شو۔ عبدالرحمان سرقند ته او تبتيدو۔ په جنوری ۱۸۶۹ کنبه امير شيرعلی خان د چا د شرکت نه بغير بيا د ټول افغانستان مالک شو۔

په کومو ورځو کنبه چه امير شيرعلی خان په افغانستان کنبه د خپلو وروڼو سره په جنگونو کنبه لگيا وو په هغه ورځو کنبه حکومت روس خپله ټوله د جيون سيند شمال ته او د امير شيرعلی خان سلطنت ته رانزدې کړی وه۔ دے خبرې د انگریزانو سره هم ويره پيدا کړی وه۔ دغه وجه وه چه دوی بيا د افغانستان معاملاتو ته توجه اوکړه۔ امير شيرعلی خان د روس ددے پيش قدمی د خطراتو نه ښه خبر وو۔ او د انگریزانو سره د دوستانه معاهدے کولو ارزومند وو۔ اگر چه تيرو کالونو کنبه د افغانستان په کورنی مخالفت کنبه انگریزانو د امير شيرعلی خان سره غير دوستانه رویه ساتلی وه۔ او د هغه سره ټه صیغ امداد نه ووکړے۔ بلکه د هغه برخلاف د هغه د وروڼو چند روزه حکومت ټه هم تسليم کړے وو۔ لیکن دغه وخت د حالاتو نزاکت طرفینو محسوس کړے وو۔ او هرکله چه د لارې میوگورنر جنرل هند د لوری نه امير شيرعلی خان ته د ملاقات دعوت ورکړے شو نو هغه دا دعوت په ډیرے خوشحالی منظور کړو۔ په کال ۱۸۶۹ کنبه د انبال په مقام د امير شيرعلی خان او لارې میوگورنر جنرل ملاقات او شو۔ په دے ملاقات کنبه اگر چه د امير د خواهش مطابق د حکومت هند او امير تر مینه څه دوستانه معاهده خواونه شو۔ بيا هم د دے ملاقات اثر په امير شيرعلی خان ډیر ښه او شو۔ د امير په امدادی رقم کنبه اضافه او شوه۔ او په کافی مقدار کنبه ورله وسله هم ورکړے شوه۔ او د طرفینو د زړونو نه غلط فهمی لرے شوه۔

د افغانستان د ورومې جنگ په پس منظر کنبه په مینځنی ایشیا کنبه د سلطنت روسی د پيش قدمی د پالیسی خطرات یواهم سبب کنبه شی۔ ولے حقیقت دا ښه نه دے۔ په هغه وخت (۱۸۳۹م) کنبه د سلطنت روس پوله د افغانستان د سرحد نه ډیرے لرے وے۔ او په هغه زمانه کنبه د روسی فوټونو د خپل په صورت کنبه د هغوی په لار کنبه مخد صورت مشکلات وو۔ ددے نه علاوه د برطانوی هند او افغانستان تر مینه هم د سیکانو امیران سندھ، او بلوچستان ازاد ریاستونه قائم وو۔ او ددے ریاستونو په وجه برطانوی هند او افغانستان هم د یوبل نه ډیر لرے وو۔ پس په هغه موقع په افغانستان باندے ددے خطراتو د پيش بندی په خاطر د انگریزانو له خوا لام ټول یو غلط کار وو۔ لیکن د افغانستان د جنگ اول (۱۸۳۹م) نه پس تردے وخته (۱۸۶۹م) چه امير شيرعلی خان د

افغانستان تخت په خپل طاقت دوباره حاصل کړو. حالات چیر بدل شوی وو. په دے دوران کینے حکومت روس په مختلفو ذریعو د خپل سلطنت پوله د افغانستان قطبی بریدے ته را نژدے کړی. که چرے د امیر شیر علی خان اولارچ میو د ملاقات په موقع د دواړو حکومتونو تر مینځ دوستانه معاهده شوے وے. او انگریزانو د امیر هغه ټول شرطونه کوم چه ئے وروستو د ډیرے خزاین نه پس په پلینور کینے اومل هغه وخت په خوشحالی منلے وے نو نه به د افغانستان دویم خونړی جنگ واقع شوے وو او نه به روسیانو ته د افغانستان په معاملاتو کینے د دخل موقع په لاس ورغلی وے. ولے د بده مرغه داسے او نه شول.

د لارچ میو هندوستان ته د راتلو سره سم په انگلستان کینے د قدامت پسندو وزارت چه لارچ میو د هغوی د پالیسی سرے وے. مات شو. او د دے په ځای د لبرل وزارت قائم شو. دے وزارت لارچ میو خو واپس او نه غوښتلو ولے د افغانستان سره ئے دیوے مستقل معاهدے کولو نه منع کړو. دغه وجه وه چه د لارچ میو او امیر شیر علی خان د ملاقات نه هغه نتیج برآمد نه شوے د کومو چه توقع کیدے شوے.

په ۱۸۴۳ کینے روس په «خیوا» قبضه اوکړه. او امیر شیر علی خان ته د خپل سلطنت د تالا کیدو خطر ه نوره سرگنده شوے. له دے کبله هغه د انگریزی حکومت سره د دوستانه معاهدے کولو په عرض خپل یوسفیر هندوستان ته اولبرلو. دغه وخت د هندوستان گورنر جنرل لارچ نارتھ بروک وے. ولے د امیر شیر علی خان سفیر په خپل مقصد کینے کامیاب نه شو. او د هند حکومت امیر ته څه داسے د تسلی جواب ور نه کړو. چه هغه ئے د روس د خطر نه به غمه کړے وے. د انگریزانو د دے دوه مجیزے پالیسی نتیج دا شوے چه د امیر او انگریزی حکومت تعلقات نور هم کمزوری شول. او هغه ئے په دے خبره مجبور کړو چه د خپل حفاظت په عرض د روس خوا ته نژدے شی.

په ۱۸۴۴ کینے په انگلستان کینے د لبرل وزارت په ځای بیا د قدامت پسند وزارت قائم شو. او د لارچ نارتھ بروک په ځای د لارچ لین، د هند وائسرائے شو. هم په دغه کال حکومت روس د گنوقند په باقی نیم ریاست هم قبضه اوکړه. دغه وخت انگریزانو ته هم بڼه واضحه شوے چه د روس خونړی بلا په وازه ځله ورو ورو د هند په لور را نژدے کپړی. له دے کبله نوی وزارت د هند وائسرائے ته د امیر شیر علی خان سره د سردوباره دوستانه تعلقاتو قائلولو اختیار وکړو. او د امیر شیر علی خان هغه ټولو شرطونو منلو ته تیار شو کوم چه د نارتھ بروک په وخت کینے په ډیرے بے پروایي

او غاوردتوب رد کرے شوی وو۔ امیر شیر علی خان ہم د انگریزی حکومت سرہ دوستانہ تعلقا تو خواہشند وو۔ ولے ہفہ پہ دے خبرہ پوہ وو چہ پہ کابل کنبے بہ دانگریزانو د سفیر پہ موجودگی پہ پینتو کنبے بیا لوٹے شورش پیدا شی۔ ہفہ تہ دشاہ سنجاع انجام یاد وو۔ اوٹکہ ہفہ پہ کابل کنبے د انگریزی سفیر د موجودگی شرط منلو تہ تیار نہ وو۔ بل طرف تہ لارہ لہن ہم یو جلد باز او تحکم پسند حاکم وو۔ ہفہ ددے شرط پہ منظورولو کنبے پیر شدت اختیار کرو۔ او امیر شیر علی خان تہ د ہفہ ارادے مشکوکے بنکارہ شوے۔ حکومت ہند پہ کابل کنبے د انگریزی سفیر پہ قیام ٹکھ اصرار کولو چہ پہ ۱۸۵۵ء کنبے چہ د دوست محمد خان او انگریزانو ترمینجہ کومہ معاہدہ شوی وہ د ہفہ دقلووم شرط مطابق پہ کابل، قندھار، بلخ وغیرہ کنبے امیر دوست محمد خان د انگریزی سفیر پہ قیام رضامند شوے وو۔

یو طرف تہ د امیر شیر علی خان او انگریزی حکومت ترمینجہ د انگریزی سفیر د تقرری پہ باب کنبے کشکش جاری وو۔ بل طرف تہ ہم پہ دغہ ورخو کنبے انگریزانو دکوٹے سبار دغان قلات نہ پہ خپلہ قبضہ کنبے وامست۔ او امیر شیر علی خان تہ پہ دے خبرہ ہم د انگریزانو ارادے مشکوکے بنکارہ شوے۔ ٹکھ چہ دیولان پہ لارہ پہ قندھار پیر زرحملہ کیدے شوے۔ سربیرہ پہ دے انگریزانو ہم پہ دغہ زمانہ کنبے پہ کلکت کنبے خپلہ ایجنسی قائمہ کرہ۔ ددے واقعاتو پہ رہا کنبے امیر شیر علی خان د انگریزانو دخیر نہ داسے مایوس شو چہ د ہغوی سرہ لے ہیخ قسم تعلق قاتولو تہ زہ نہ کیدلو۔ پہ ۱۸۴۴ء کنبے پہ یورپ کنبے د «سروییا» او «مانچی نیکرو» ریاستونو د حکومت عثمانی نہ بغاوت اوکرو۔ حکومت روس ہم ددے یاخی ریاستونو پہ مرستہ کنبے پہ عثمانی حکومت حملہ اوکرہ۔ بل لوری تہ انگریزان د عثمانی حکومت پہ مرستہ اودریدل۔ ددے نتیجہ داشوہ چہ روسی حکومت د ترکانو سرہ صلح اوکرہ۔ او پہ کوم غرض چہ لے پہ ترکانو حملہ کری وہ ہفہ پورہ نہ شو۔ ولے د انگریزانو نہ لے دابدل داسے وامست چہ د ہندوستان پہ مغربی سرحد لے انگریزانو تہ دخلی حملے حقیقی ویرہ پیدا کرہ۔ او ددے سرہ لے سم د کابل دربار تہ یو سفارت ہم اولیو۔ امیر شیر علی خان چونکہ د انگریزانو د رویتے نہ آزرده وو نوروسی سفارت تہ لے پہ دکہ غلہ اوروں تندی ہرکے اووٹیلو۔

پہ دے موقع کہ د ہند واسرائے لارہ لہن د سنجیدگی نہ کارا ہستے وے۔ او د موقع نزاکت او د شیر علی خان مشکلاتو تہ لے کتل وے۔ نوخبرہ بہ نہ وہ خرابہ شوی۔ ولے دروسی سفارت پہ سیالی کنبے لارہ لہن ہم کابل تہ دیو انگریزی سفارت لیرلو فیصلہ اوکرہ۔ او د «سربنیول

چمبرلین « په مشرۍ کښه ځي د خيبر په لار يو انگرېزي جرگه افغانستان ته اولېږله. ولې په دغه ورځو کښه امير شير علي خان د انگرېزانو د دوستۍ نه مايوسه شوه وو. او دا پاليسي ورته غوره ښکاره شوی وه. چه د خپل حفاظت دپاره يوداسې طاقت (روس) ته نژدې کيدل پکار دی. چه دهغه په خيال کښه دهغه پخواني دوستانو (انگرېزانو) هم دهغه د مقابلې نه په خپل وس ځان ژغورلو. دغه وجه وه چه امير شير علي خان په خپل ملک کښه د انگرېزي سفارت پرېښودلو ته تيار نه شو. ولې په دې خبره د هند وائسرای لار د لېټن امير شير علي خان ته په اوبو کښه نولې خوړل شو. او دهغه دا فعل ځي د خپل حکومت توهين او گټلو. او دامير نه ځي د معافۍ غوښتلو او په خپل ملک کښه د انگرېزي سفير د پرېښودلو مطالبه اوکړه. او د دې مطالباتو د منلو دپاره ځي يو هفته مهلت ورکړو. او چه دامهلت ختم شو او د انگرېزي حکومت مطالب پوره نه شوه نو حکومت هند د افغانستان برخلاف اعلان جنگ اوکړو. او دغه شان د افغانستان دويم جنگ هم انگرېزانو هيڅ څه هيله شروع کړو.

په ستمبر ۱۸۴۱ کښه انگرېزي فوځونه په دره طرفه په افغانستان ورننوتل. يو فوځ د بولان په دره لار او په قندهار څه حمله اوکړه. بل فوځ د کره په لار په افغانستان کښه داخل شو. او دريم فوځ د خيبر په لار افغانستان ته لار. د دې فوځونو څه خاص قابل ذکر مقابله او نه شوه. امير شير علي خان د قابل نه او تښتيدو. او ترکستان ته روان وو چه په لاره کښه وفات شو. په افغانستان انگرېزانو قبضه اوکړه. په افغانستان حمله کول خو اسان دی ولې داملک په خپله قبضه کښه ساتل د پيرگران دی. انگرېزانو ته دا حقيقت د افغانستان په اول جنگ کښه هم ثابت شوه وو. او دې جنگ هم دا حقيقت ثابت کړو. د امير شير علي خان په وفات دهغه مشر څو ځي يعقوب خان د افغانستان امير شو. په مې ۱۸۴۹ کښه د امير يعقوب خان او برطانوي حکومت تر مينځه د گندمک په مقام يو معاهده اوشوه. د دې معاهدې له مخه امير په کابل کښه د يو انگرېزي سفير ساتلو ته غاړه کښېښوه. د دې نه علاوه د لورالاي، ژوب، پشپن، اونوشکي ضلع هم د انگرېزانو په قبضه کښه ورکړه شوه. او په ټولو درو بانده هم د انگرېزانو قبضه اومل شو. په ۲۴ جولای ۱۸۴۹ کښه امير سر لوی کيوگناري د برطانوي حکومت د سفير او ناستنده په حيثيت کابل ته راغ. د دې معاهدې له مخه افغانستان بلکل د انگرېزانو په پځه کښه کير شو. او په ظاهره کښه ځي د خلاصۍ څه صورت نه ښکاريدلو.

ولې تاريخ په خپله اعاده کښه د پانچ نه کوی. د انگرېزي سفير د راتلو نه يوه ښه مياشت پس د انگرېزانو برخلاف د ښېتو جهات ناڅاپي او پاريدل. او په ملک کښه يو هام بغاوت خور

شو۔ او جنگ پر اور بیا تازہ شو۔ ددے بغاوت اصلی حقیقی اسباب نہ معلوم پیری۔ ددے یو وجہ دا بیا پیری چہ انگریزی سفیر قیل خان حاکم اعلیٰ مہنلو۔ او پہ انتظامی معاملات کو کینے دے مداخلت شروع کرو۔ او دا خبرے پہ پینتو سردارانو ناسازہ لکیدلے۔ دا ہم وٹیلے شی چہ د سردار عبد الرحمان مور د پینتون فوچ سالار دا وڈ ستاہ تہ درشتوت پہ پول درے زہ اشرفی پہ دے غرض ورکریے وے چہ صفحہ سفیر قتل کری۔ مگہ چہ د سفیر د قتل پہ وجہ بہ امیر یعقوب خان بد نام او د ملک نہ بہ ورک شی۔ او دھغے شوئے (عبد الرحمان) تہ بہ د تخت کابل د حصول موقع پہ لاس ورشی۔ دا قیاس امکان ہم لری مگہ چہ ہم پہ دغہ ورشو کینے عبد الرحمان دیوولسو کالو د جلا وطنی نہ پس پہ افغانستان کینے داخل شوع۔ او د حکومت د حصول پہ تاهیا کینے پہ ہیرے سرگرمی لگیا وو۔ دا ہم وٹیلے شی چہ یو دوو پلہنود کینے تنخواہ پہ وجہ بغاوت او کرو۔ او عام خلق ہم د هغوی سرہ ملگری شول۔ بہ ہر حال ددے بغاوت اسباب چہ ہرغہ وو لیکن یوہ خبرہ یقینی وہ۔ او صفحہ دا ہم د افغانستان پینتہ پہ خپل ملک کینے د انگریزانو قبضے او حکومت تہ ہرچرے نہ رضا لکیدل۔ او د انگریزی سفیر د راتلو او د صفحہ د انتظام نہ بہ دوو ہم دغہ نتیجہ افذ کری وی۔ چہ انگریزان پہ دے ملک د مستقل قبضے ارادہ لری۔

غرض عام اولس او یاغیان د سفارت خانے نہ تاو شول۔ او د سکتہ واقعات د بیا سر دوبارہ کپول۔ چہ صفحہ وخت سر الیکرینیا ربرنی او میگناتن قتل شوی وو۔ او داخلہ سر کیو گناری، دھیلو مگروسرہ قتل شو۔ وے پہ دوارو موقع کینے صرف دومرہ فرق وو چہ پہ اولہ موقع کینے دے برنی، تصویر دھغہ دھیلے بد اعمالی لہ کبلہ تہ وو۔ او پہ دے دوہمہ موقع کیو گناری دھیلے بے گناہی لہ کبلہ چیر فرگند وو۔ دا بغاوت ہم بالکل ناخا پہ او د امیر یعقوب خان د صلاح نہ بغیر شوے وو۔ دغہ وجد وہ چہ صفحہ ہم د ایو اتفاق واقعہ او گنہ۔ او د سفیر د قتل اطلاع پہ پہلہ حکومت ہند او د انگریزی فورسز سالانہ ورکری۔ د بغاوت او د سفیر د قتل واقعہ د انگریزی حکومت دستر کرپہ ورتندے دھغہ ورمی چند واقعات پیش کپول۔ دغہ وجہ وہ چہ لارچلن پہ پیر تادی د جنرل رابرٹسن پہ کمان کینے یو بل فوچ افغانستان تہ اولیر لو۔ د سفیر د قتل الزام پہ امیر یعقوب خان عائد شو۔ اگرچہ صفحہ دھیلے بے گناہی پہ حقلہ چیر عذر ونہ پیش کپول۔ وے کامیاب نہ شو او پہ یکم دسمبر ۱۸۴۹ء د شاہی قیدی پہ حیثیت ہندوستان تہ اولیر لے شو۔ او دھیلے ژوند باقی حصہ دے پہ ہندوستان کینے د نظر بندی پہ حالت کینے تیرہ کرہ۔ دا بغاوت خو ورے جاری وو۔ وے انگریزی فوٹونو پہ تہولو اھو مقاماتو قبضہ او کرہ۔ او حالات دے قابو کپول۔

د انگریزی حکومت دا ارادہ وہ چه د قندھار او کابل دوه صوبے تشکیل کری او د هندوستان سره
 ۱. شامل کری۔ وے ددے تجویز په حقله په انگلستان کبے لبرل پارټی دیره غوغا پورته کړه۔
 او په دیر شدت سره ۲ ددے تجویز مخالفت اوکړو۔

په دے ورهؤ کبے یو طرف ته سردار عبدالرحمان په افغانستان کبے د خپل حکومت د
 قیام کوشش کولو۔ بل لور ته د امیر یعقوب خان کشر ورور سردار ایوب خان هم د خپل بادشاهی
 د پاره سر بندے وهلو۔ سردار ایوب خان د یو فوځ سره د قندھار د خپل په نیت د هرات نه روان
 شوه وو۔ دده او انگریزانو مقابله د میوند په مقام او شوه۔ په جنگ کبے سردار ایوب خان
 کامیاب شو۔ او انگریزی فوځونو ته دیر زیان اورسید۔ لیکن دا فتح تر دیرو ورهؤ د ایوب
 خان نصیب نه شوه۔ جنرل رابرټس په دیره تادی د کابل نه قندھار ته لاړ۔ او ایوب خان
 ته ۳ شکست ورکړو۔ سردار ایوب خان بیا هرات ته لاړ۔ او په قندھار بیا د انگریزانو
 قبضه شوه۔ ددے نه پسته د سردار ایوب خان او عبدالرحمان تر مینځه یو جنگ او شو چه
 په هغه کبے عبدالرحمان کامیاب شو۔ او سردار ایوب خان ددے مسلسل ناکامیو په وجه
 مایوسه شو۔ او ایران ته لاړ۔ دغه شان عبدالرحمان ته په افغانستان کبے میدان خالی پاته شو۔
 چونکه انگریزی حکومت ته د افغانستان د ورومینی جنگ نتائج لایاد وو نو هغوی د کابل او قندھار
 نه د خپلو فوځونو د ایستلو او د سردار عبدالرحمان د امارت منلو اراده اوکړه۔ په دے لړ کبے وائرن
 هند د انگلستان د حکومت سره خط و کتابت اوکړو۔ او ددے په نتیجه کبے برطانوی حکومت
 په مارچ سنه ۱۸۴۱ هغه د افغانستان والی تسلیم کړو۔ او ددے اطلاع ورکولو په غرض ۴ سر
 لپل کریفن، کابل ته اولیرلو۔ په دے سلسله کبے د سر کریفن او امیر عبدالرحمان تر مینځه د
 غطونو تبادلہ او شوه۔ اخر په ۳۱ اپریل سنه ۱۸۴۱ سر کریفن د یو خط په ذریعه د امیر عبدالرحمن
 ته د تخت کابل د سببالولو استدعا اوکړه۔ ددے خط په جواب کبے امیر عبدالرحمان هغه
 ته دا اولیکل۔

۱. د تخت کابل د سببالولو نه اول د یو فوځو خبرو رڼول ضروری دی۔ یعنی ۱، زما د حکومت مدد
 به ترکومه وی؟ ۲، د قندھار صوبه به زما په حکومت کبے شامله وی او که نه؟ ۳، انگریزی
 سفیر یا انگریزی فوځ به په کابل کبے موجود وی؟ ۴، د سلطنت برطانیه د یو دشمن په مقابله
 کبے به زما نه هغه توقع ساتل شی؟ ۵، سلطنت برطانیه ما ته او زما ملک ته هغه فائدہ رسول
 خوازی؟ ۶، او ددے په بدل کبے زما نه د کوم خدمت توقع ساتی؟۔
 ددے خط په جواب کبے سر کریفن په مارچون سنه ۱۸۴۱ هغه ته دا اولیکل چونکه د

برطانوی حکومت پہ خیال کئے بیرونی حکومتوں ته دا حق حاصل نه دے چه هغوی د د افغانستان په معاملاتو کینے دخل اندازی اوکړی۔ او سلطنت روس او سلطنت ایران د افغانستان په معاملاتو کینے د عدم مداخلت اقرار کړے دے۔ په دے بنا دا ظاهره ده چه د افغانستان حکمران ې د انگریزانو نه د بل یو بیرونی طاقت سره سیاسی تعلقات قائم نه شی ساتلے۔ او که چرے یو داسے بیرونی طاقت د افغانستان په معاملاتو کینے مداخلت اوکړو۔ او د دے مداخلت په وجه د افغانستان په حکمران باندے ې ځایه زیاتے اوشو نو برطانوی حکومت به د والی افغانستان مدد ته په دے شرط تیار وی۔ که چرے هغه د برطانوی حکومت په مشوره کار کوی۔

دوئم د قندهار صوبه به د امیر افغانستان د حکومت نه جدا وی۔ د پشین اوسپي علاقے به د انگریزانو په قبضه کینے وی۔ په دے بنا برطانوی حکومت د دے معاملاتو په عقله خبرو اترو ته په هیڅ صورت تیار نه دے۔ او نه د هڅه بند و بست په عقله څه نوی خبرے اترے کول غواړی۔ کوم چه د سابق امیر یعقوب خان سره د شمال مغربي سرحد په عقله شوه وے۔ په دے شرطونو برطانوی حکومت دا منظوروی چه په افغانستان باندے سره د صرات رڼه ستا د پاره دهغ د اخستلو هیڅ ذمه واری برطانوی حکومت په خپل سر نه اخلی (که چرے ته دهغ د اخستلو تابیا کوه نو برطانوی حکومت به په هغ کینے خرنج نه اچوی او دغه شان ته خپل سلطنت خورولے شی۔ برطانوی حکومت دا اراده هم نه لری۔ چه د افغانستان په کورنو معاملو کینے مداخلت اوکړی۔ د تاسو نه به دا استدعا هم نه کیری چه په کابل کینے یو انگریزی سفیر قبول کړی۔ اگر چه د طرفینو د تعلقاتو د بهتری د پاره د دواړو حکومتونو په اتفاق به د برطانوی حکومت یو مسلمان ناستنده په کابل کینے پاتے کیدل موزون او کینلے شی۔

په ۲۲ جون سنه ۱۸۸۸ء امیر عبدالرحمان د دے خط په جواب کینے دا اولیکل چه د قندهار په جدا کیدو هغه رضا نه دے۔ د دے نه پس په ۲۳ جولای سنه ۱۸۸۸ء لښتو سردارانو امیر عبدالرحمان د افغانستان امیر تسلیم کړو۔ هغه وخت لا د امیر عبدالرحمان او سرگرفین تر منځه د خطونو تبادلہ جاری وه۔ چه په انگلستان کینے د قدامت پسندو وزارت مات شو۔ او دلیرل پارټی وزارت قائم شو۔ او د دے په نتیجه کینے د لارډ لټن په ځای د لارډ رین د هندوستان وائسرائے مقرر شو۔ نوی وزارت د څه شرط نه بغیر امیر عبدالرحمان د افغانستان امیر او منلو۔ او په دے ډول د افغانستان دا دویم څنگ ختم شو۔

د افغانستان دا دویم جنگ هم هغه ځو د "ډزرائیلی" (وزیر اعظم انگلستان) د پېش قدمی د پالیسیې نتیجه وه. او هغه د لارډ لېټن د تحکم پسند طبیعت زبردستی او په حقیقت کې یوه لویه غلطی وه. په واقعاتو کې امیر شیرعلی خان نه ځو د روسیانو دوستی ته تیار وو او نه تیاریده. ده د انگریزانو دوستی د حصول په لړ کې هغه پوره پوره وس کړه وو. و په هره موقع به انگریزانو له هغه تش په خبر و او غولولو. او د سکوت امداد وده ته ورسره نه کوله. انگریزانو د روس په زباني او دروغو وعدو د امیر شیرعلی خان اخلاص او دوستی ته ترجیح ورکړه وه. او د حقیقت پسندی نه په سترگه پټه کړه وه. او د خپله دوه مخیزه پالیسیې په نتیجه کې هغه د هغه خبره ته مجبور کړه. چه د خپل شان او د خپل ملک د حفاظت د پاره د روس خوا اونیسی. بلکه چه واقعاتو د امیر دا خیال پیدا کړه وو چه انگریزان هم په خپل وس د روس مقابل ته مخ نه نیسی.

امیر عبدالرحمن

امیر عبدالرحمان د افغانستان یو زبردست حکمران ثابت شو. د ده نه وړاندے د افغانستان سلطنت یو بے قاعده سلطنت وو. ولے امیر عبدالرحمان دیو باقاعده اوباضابطه افغانی ریاست بنیاد کینود. د موجوده افغان ریاست یان په مقیقت کینے هم دے کینے شی. امیر عبدالرحمان یو ډیر سخت کیر او په زړه سخت حاکم وو. هجرانو ته به ځ د و هشت او بربریت د زمانے رنگا رنگ سزاگان، ورکولے. لیکن په دے کینے هغه کرم هم نه وو. د افغانستان خانانو او باقتداره امیرانو به په عام اولس ډیر ظلمونه کول. او د حکومت ضابطے او آئین ته به ځ غاړه نه کینودله. لیکن امیر عبدالرحمان د دے مقتدر و خانانو زور او قوت بیخی ختم کړو. هغه په خپل حکومت کینے د جاسوسانو یو جال خور کړه وو. د اجال دومره لوځ او وسیع وو چه د امیر د جاسوسانو د ویره نه به په خپل کور کینے د حکومت برخلاف چا شه نه شو ویلے. د ده په وخت کینے د جائیدادونو ضبطی، د ملک نه اخراج او د معمولی شک و شهبی په بنا وژل یوه عامه خبره وه. دغه وجه وه چه په دے زمانه کینے د افغانستان اکثر پوهان او مقتدر خلق د ملک نه فرار شوی وو. په دے دور کینے نه ځو په ملک کینے چر ته سرک جوړ شوه وو. اونه د عوامو د سهولت او سوکالی دپاره شه نور انتظامات موجود وو. بلکه دا دور په مکمله طریقه یو استبدادی دور وو.

د امیر عبدالرحمان داکله عقیده وه چه که چرے د ملک د مختلفو خطو په استوگنو او مختلفو قامونو او قبیلو کینے تر خپل مینځه باهسی ربط او ژور تعلق پیدا نه کړے شی او هغوی په یو مزی کینے او نه شی پیرے. او هره قبیله او خطه د بل وینو ته تری ناست وی. نو هغه قام او ملک نه تر قوی کولے شی. اونه په خپلو نینو اودریدلے شی. امیر عبدالرحمان د خپل ملک دغه کمزور یانے فرگندے لیدلے. او هغه د خپل عبر دیره حصه هم د دے کمزور یو په لړ کولو کینے صرف کړه. په دے لړ کینے هغه د غیر معمولی سنگدلئی او جبر نه هم کارولست لیکن دهغه د دے سخت کیرے پالیسی نتیجه دا شوه چه هغه د خپل انتقال په وخت کینے

دیومتعده حکومت په تاسیس کینے کامیاب شوه وو۔

امیر عبدالرحمان دیو وینی او بیدار دماغ ځاوند وو۔ په سیاسی معاملاتو کینے د ډیر مهارت لرلو۔ د ملک د اندرونی تنظیم او قیام امن نه پس هغه دخپل سلطنت د حد بندی په لور توجه اوکړه۔ امیر د دوو زبردستو سلطنتونو (روس او برطانوی هند) تر مینځه کیر وو۔ ولې هغه په خپل تدبیر د دواړو حکومتونو ته د اموغ په لاس ورنه کړه۔ چه د دغه په اندرونی معاملاتو کینے د مداخلت اوکړی۔ سلطنت روس اگر چه په ظاهره کینے د افغانستان په اندرونی معاملاتو کینے د مداخلت او په دغه ملک کینے د پېش قدمی نه کولو اقرار کړی وو۔ لیکن هغه په دغه اقرار تینک پاتې نه شو۔ چنانچه په ۱۸۵۸ کینے چه امیر عبدالرحمان د وائسرائے هند په دعوت هندوستان ته راغلی وو۔ او په راو پندوئ کینے د وائسرائے سره ملاقات کولو۔ حکومت روس د افغانستان په یو سرحدی څوکی « پنجده » خپله اوبیا قبضه اوکړه۔ د روس د دغه عمل اطلاع وائسرائے هند په خپله امیر صاحب ته ورکړه۔ او امیر په ډیر استقلال د اخیرو او ویدلو داد ویر په خطر په موقع وه۔ امیر عبدالرحمان د سلطنت روس په دغه حرص ناکه رویه او پېش قدمی ډیر فکر مند وو۔ انگریزی حکومت هم په دغه حرص ناکه رویه او پېش قدمی ډیر فکر مند وو۔ انگریزی حکومت هم په دغه خبره ډیر قهرمن شوه وو۔ او د جنک یو زبردسته خطر راو لاره شوی وه۔ مگر د لارو ډفرن وائسرائے هند په مصالحه کوشش د جنک خطر لرې شوه۔ د افغانستان او سلطنت روس تر مینځه د حد بندی د پاره یوه جرکه مقرر شوه۔ د دغه جرگه د فیصل په رڼا کینے د روس او افغانستان تر مینځه رود آمو د بیلتون برید مقرر شو۔ او په دغه ډول د نصرت په لور د روسیانو د پېش قدمی خطر ورکه شوه۔ (۱۸۵۶ء)۔

د هندوستان په شمال مغربي سرحد واقع ټوله دره چه د افغانستان له خوارا وتلې وه۔ د معاهده گندماک له مخه د انگریزانو په قبضه کینے وه۔ د دغه نه علاوه په کوټه بانده هم د انگریزانو قبضه وه۔ او په وادی ژوب کینے د چین پورې د ریل پاتلی دوی غزولی وه۔ د دغه واقعاتو په رڼا کینے د امیر عبدالرحمن سره د انگریزانو د پېش قدمی خطر هم پیدا شوی وه۔ په دغه عرض هغه د انگریزانو سره هم د حد بندی په عقله خبره اتره شروع کړی۔ ولې انگریزانو د امیر سره په حد بندی قاشولو کینے ټیل جد کولو۔ د دغه نه وړاندې امیر عبدالرحمان په خپل ملک کینے دوه زبردست بغاوتونه چه

یو د قندهار په علاقہ کښه د غلجیانو په کال ۱۸۹۰ کښه او بل په هزاره جات کښه هزاره قام په کال ۱۸۹۳ کښه کړه وو۔ په ډیره سختی ختم کړی وو۔ او دغه وخت هغه ته په خپل ملک کښه د بغاوت هغه خطر نه ښکاریده۔

امیر عبدالرحمان د حکومت هند سره دخپل سلطنت د حد بندی قاشولو په عقله ډیر لیاواله وو لیکن انگریزان د حد بندی ته تیار نه وو۔ په کال ۱۸۹۳ کښه انگریزانو په « وانا » قبضه اوکړه۔ او د دغه علاقې مشران ته امیر عبدالرحمان ته اولیرل۔ امیر عبدالرحمان د دغه غلطو سره ډیر دارومدار اوکړو۔ دغه وخت انگریزانو ته هم خپله غلطی معلومه شوه۔ او هغوی سمدستی امیر عبدالرحمان سره د حد بندی قاشولو ته غاړه کښېښوه۔ او د حکومت هند له خوا د « سرمارټیر ډیورنډ » په مشرۍ کښه یوه جرگه کابل ته اولیرل شوه۔ د امیر عبدالرحمان او د سرمارټیر ډیورنډ تر مینځه یو معاهده اوشوه۔ او د افغانستان او برطانوی هند تر مینځه د بیلټون بریده قائمه کړه شوه۔ دا بریده د ډیورنډ لائن په نامه مشهوره ده۔ په دغه معاهده په کابل کښه په ۱۳ نومبر ۱۸۹۳ کښه امیر عبدالرحمان او مارټیر ډیورنډ دستخطونه اوکړل۔ د دغه معاهده هغه ضروری خبره دا دی:-

(۱) د امیر عبدالرحمان د عملداری مشرقی او سویلی پولو د واخان نه د فارس د سرحد پورته هغه کرښه مقرر شوه چه کومه په منسلکه نقشه کښه راښکلی شوی ده۔

(۲) د هند برطانوی حکومت د دغه خبره اقرار اوکړو۔ چه د دغه کرښه نه به د افغانستان په لور واقع سرحد اتوکښه هیڅ مداخلت نه کوی۔ هم په دغه ډول امیر افغانستان اقرار اوکړو چه د دغه کرښه نه به د هندوستان په لور واقع سرحد اتوکښه هیڅ قسم مداخلت نه کوی۔

(۳) امیر عبدالرحمان اقرار اوکړو چه په سوات، بنیر، باجوړ، ډیر او چترال کښه به هیڅ قسم مداخلت نه کوی۔ او هم په دغه ډول به د وزیرستان او « ډورو » د علاقې سره هغه تعلق نه ساتی۔ او برطانوی حکومت رضا شو۔ هغه « برمل » په علاقہ کښه به دوی هغه مداخلت نه کوی۔

(۴) د بریده کرښه به وروستو په تفصیل سره د انگریزی او افغانی کښرانو په ذریعه قاشول شوی۔ او د دغه منشا به دا وی چه د طرفینو په رضا سره یوه داسه سرحدی کرښه په مزکه راښکلی شوی۔ چه تر وسمه وسمه پورته د نقشه د کرښه سره مطابقت لری۔

(۵) د معاهده حکومت هند او حکومت افغانستان یو داسه قابل تسلیم فیصله کښی،

چه په کښه دراخته هماغه اختلاف نشته - او د افغانستان امير دا وعده کوي چه د دے
مد بندۍ فيصله به هغه افغان به دوستانه طريقه کوي کوم چه د دے بریدے د قامولو
دپاره مقرر کړے شی - په دے عرض چه د آئنده دپاره د دواړو حکومتونو په مینځ کښه
هماغه غلط فهمي پیدانه شی - د دے معاهدے له مخه د امير افغانستان سالانه امداد د دولسو
لکو روپو په ثاغه اتلسی لکه روپي مقرر شو - د ديورنډ لائن نه په دواړو لورو د مختلفو
ښارونو فاصلے په دے ډول دی -

د ديورنډ کرښه نه د پښتور فاصله (۳۵) ميله او کابل د دے کرښه نه (۱۵۴) ميله
لرے دے - د کونړات فاصله د دے کرښه نه (۱۴۵) ميله - تل (۳۴) ميله - بنو (۸۰) ميله
د بنو په لور کيتو (۳۸) ميله - ډيره اسماعيل خان (۱۳۶) ميله - کوټه (۲۸) ميله او د کوټه
په لور کابل د دے کرښه نه (۱۰۸) ميله او غزني (۸۴) ميله دے -

د دے بریدے په قائلیدلو دواړو حکومتونو ته د خپل اثر و نفوذ او عملداری دائره
غرکنده شوه - د دے بریدے نه په نرفاتو د هند په لور ازاد قبائل د برطانوی حکومت
زیر اثر شول - او په دے قبائلو باندے دغه اثر و نفوذ او سیاسی اقتدار په محله دافغانستان
حکومت د هر قسم دعوو نه دست بردار شو - او د مداخلت نه کولو اقرارے او کړو - امير
عبدالرحمان په دے معاهده ډير مطمئن وو - او دهغه دا اطمینان دهغه د خپلو الفاظو نه
ظاهر دے - د دے معاهدے په محله هغه داسے وایي -

سرمارټير ديورنډ په ۱۹ ستمبر ۱۹۰۳ د پښتور نه د کابل په نيت راروان شو - د
کابل په حدود کښه د داخلیدو نه پس د دے جرگه استقبال ته زما جرنیل غلام حیدر خان
چرخي ولاړ وو - دا جرگه په ۲ اکتوبر کابل ته راغله - او د دوی په اعزاز کښه د يو ویشتم
توپو سلاي او شوه - ما د خپل شوی حبيب الله خان په مکان کښه د دوی د قیام بندوبست
کړے وو - درسی دربار نه پس موږ زر په اصلی معاملاتو بحث شروع کړو - ديورنډ يو
ماهر سیاست دان او ډير ښه فارسی خوان دے - خبره ډيره زر روغه شوه - لیکن په دے
عرض چه زما، د مارټير ديورنډ او دشمن د نورو افرادو د خپل نه وتل هر لفظ د په
ريکارډ کښه محفوظ شی - ما خپل مير منشی سلطان محمد خان د پردے شاته کښینولے وو - دے
نه خو چا لیدے شو - او نه زما نه بغير د دے په موجود کي بل څوک خبر وو - د دے ته ما هډا
کړے وو چه هر هاغه خبره چه دوی ته ماسره کوي او که په خپل مینځ کښه خواه که هغه په
فارسی کښه وی او که په انگریزي کښه هغه د لفظ به لفظ یکن - او هغه (سلطان محمد خان)

زمونڊا ٿولے خبرے به شارپٿ هينڊ ڪينے اوليڪے - او زما، د ڊيورنڊي او دهرگے دنورو
 افرادو ترمينڱ ڇه ڪوے خبرے شوے وے هغه به دفتری ريكارڊ ڪينے محفوظ دي. د دے
 ٿولو خبرو اترو نتيجه دا شوه ڇه دمد بندئ هغه ڪرنبه ڇه طرفينو پرا تفاق اوکرو - د
 چترال او بروغل نه ترمينڱ رسي - اوبيا ڊڪوڊ سياه پورے به دے ڊول ڇه واخان،
 ڪافرستان، اسرار، دلال پورے مهسندا او دوزيرستان يوحصه ربرمل) زما به محکومت ڪينے
 راغله - او مادنيوچين ريلوے سٿين، چاغي، دبرمل نه علاوه دٿول وزيرستان، بلند
 هيل، گرم، افریدی، باجوڙ، سوات، بٿير، دير، هيلاس او چترال به باب ڪينے دڦيلو دعو
 او حقونو نه دست برداري اختيار ڪرے -

” دا مشن به ۱۲ نومبر ۱۸۹۳ء ڊڪابل نه رخصت شو - ددوئ دا قيام ڊير خوشگوار
 وو - او ددے معاهدے به وجه هغه ٿولے غلط فھمئ او تنازع ڇه ددے علاقو به مقله به
 پورته ڪيدلے ختم شوے او هر ڪله ڇه دمد بندئ ڪرنبه دمذڪوره معاهدے مطابق ددواڻو
 محکومتونو ڊڪمشنرانو به نگراني ڪينے قائم ڪرے شوه نودعام سکوت او اطمينان فضا خوره شو.
 او زهء دا مله تعالیٰ نه مواسست ڪووم ڇه دا فضا دتل قائمھ وي“

د ڊيورنڊي معاهدے به مقله دامير عبدالرحمان داطمينان يو بل ثبوت داهم دے ڇه به
 ۱۸۹۴ء ڪينے ڇه دوزيرستان او دپڻبتو نور آزاد قبائيل دا انگريزانو برخلاف پورته سٿوي
 وو - او دا انگريزانو سره به خونري جنگونو ڪينے لگيا وو - دغه وقت امير عبدالرحمان بالڪل غير
 جانبدار وو - ڪه ڇرے دا قبائيل هغه دڦيل اقتدار به دائره ڪينے شامل ڪيلے نو يقيناً ددوئ مرسته
 به ٿي زباني يا عملي ڇه هو ڪري وه - وے هغه دقبائيلو ددے شورش به دوران ڪينے بيخي خاموش
 وو - او داددے خبرے څرگند ثبوت دے ڇه ڊيورنڊي لائن دهغه به خيال ڪينے يوبين الاقوامي
 ميٿيٽ لرو - او دقبائيلو دا شورش دهغه به خيال ڪينے دهکومت هند يوه ڪورنيء معامله وه - د
 ڊيورنڊي معاهدے تصديق دامير عبدالرحمان نه پي دهغه نورو جانشينانو هم به خيل خيل وقت
 ڪرے دے -

د ڊيورنڊي سره دمعاهدے نه پي امير عبدالرحمان ته دملكه انگلستان له خوانه انگلستان ته
 داتالو دعوت ور ڪرے شو - امير دادعوت منظور ڪرو - وے دڦيل بيباريء له ڪبله ٿي دے اوڊ سفر ته غاڻي

له ددے معاهدے به نتيجه ڪينے ددوارو محکومتونو يومشتر ڪميشن به زمڪه باندي دبريدے قاشولوبو لڙ ڪينے دوه
 ڪاله لگيا وو - او ڇه دا ڪارمڪمل شو نو ڊڪميشن دڊورٿ نه پي بله معاهدھ هم اوشوه - او دفرقيتونيونائڊ ڪانورٿ دستخطونه اوڳرل.

کیننډوه - اوځپل څو څه شهزاده نصرالله خان څه اوليرلو - په انگلستان کې د سردار نصرالله خان هم هغه شان عزت او شوځه رنگ چه د يو با اقتداره ملک د يوشهزاده مناسب وي - ددې شهزاده په ليرلو کې د امير صاحب د مطلب ووجه د ملک معظله سره د افغانستان د تعلقا تو په باب کې خبرې اترې او کړې - او د انگلستان حکومت په لندن کې د افغانستان د يو ناستنده په قيام اماده کړې ځکه چه دهغه د امشا وه چه د افغانستان تعلقا ت د د حکومت هند په څا څه براه راست د حکومت انگلستان سره قائم شي - د امير په خيال کې به حکومت هند حکومت انگلستان د افغانستان د اصلي حالاتو او واقعاتو نه نه خبرولو - او په دې وجه به اکثر د دواړو حکومتونو ترمنځه غلط فهمي پيدا کيدل - ليکن حکومت هند د امير صاحب ددې تجويز شديد مخالفت او کړو - او شهزاده په دې کې کامياب نه شو -

په ۱۸۹۵ کې امير عبدالرحمان ته د قام دلوري نه د «ضياء الملت والدين» خطاب ورکړه شو - او په ۱۸۹۶ کې دهغه د کافرستان څه علاقه فتح کړه - او ددې نوي علاقه نامه څه نورستان کينډوله - ددې نه وړاندې دا علاقه بيخي آزاده وه - ددې علاقه خلق د یرتورزن ولې د مسلمانانو سخت دشمنان وو - دا علاقه ډيره زرخيزه او دنگ رانگ دپاره ډيره مشهوره ده - د مسلمانانو سره د سختې دشمني له کبله په دې خلقو ته سره کافرېسم وپيل شول - ددې علاقه خلق خصوصاً زنانه ډيرکې ښکلې او پې مچي دي -

د امير عبدالرحمان په وخت کې د افغانستان د امدن دوه لوڅه ذريعې وه - يعنې يوماليه او بل دچوڼکي محصول - د امير د تخت نشيني په وخت کې د حکومت خزانه خالي وه - د تخت نشيني نه پس امير عبدالرحمان په ماليه او محصول چوڼکي دواړو مدونو کې زياته او کړو - دهغه دا اراده وه چه په هر دستورچه وي سالانه يو کروړ روپې پمچ کول پکاردی - او اگرچه دهغه په خپل ژوند کې ددې مقرر رقم په پمچ کولو کې څو کامياب نه شو بيا هم دهغه د مرگ په وخت کې د حکومت په خزانه کې لس کروړه روپې موجودې وه -

امير عبدالرحمان يو لوڅه مدبر او سياست دان وو - هغه د خپلې دوران د نيشي او د ضبط و نظم په سخت گيرې پاليسي د پښتو سرکښ قبائل خپل اطاعت ته اماده کړل - او د افغانستان په ملک کې څه دامن و امان داسې فضا پيدا کړه چه د خپل شانندان دپاره څه د افغانستان تحت محفوظ کړو - د افغانستان د سياست د ايجاد د فالج په عارضه په کال ۱۹۰۱ کې وفات شو -

امیر حبیب الله خان

۱۹۰۱-۱۹۰۶ء

د امیر عبد الرحمان په وفات د هغه مشر ټوټې سردار حبیب الله خان د افغانستان امیر شو. او برطانوی حکومت هم هغه د افغانستان امیر تسلیم کړو. په کال ۱۹۰۵ ښه کښه برطانوی حکومت د «سر لوئیس دین» په د حکومت د هند د خارجیه معاملاتو سکرټری و. په مشرۍ کښه کابل ته یوه جرګه ولېږله. د د جرګې د لېږلو مقصد د هغه معاهدې تجدید و. کومه چې په ۱۸۹۳ ښه کښه د برطانوی حکومت او امیر عبد الرحمان تر مینځ شوی وه. د دواړو حکومتونو تر مینځ بیا د هغه لوظونو او شرطونو (قرار او شو. کوم چې د سابق امیر عبد الرحمان) په زمانه کښه د برطانوی حکومت او د هغه په مینځ کښه شوی وو. امیر حبیب الله خان په دغه الفاظو کښه د د معاهدې تجدید او کړو.

«کوم لوظونه او معاهدات چې زما د پلار اعلیٰ حضرت امیر عبد الرحمان مرحوم او د برطانوی حکومت تر مینځ شوی دی. ما په هغه ټولو عمل کړی دے. عمل پرے کوم، او عمل په پرے کوم» د د جرګې د کامیابۍ په وجه د امیر افغانستان او برطانوی حکومت تر مینځه تعلقات نور هم ښوونکو شول. په دغه سلسله کښه د افغانی حکومت یو ښائنده د سفیر په ډول دواشرائے په دربار کښه مقرر شو. په کال ۱۹۰۶ ښه کښه د حکومت هند په دعوت امیر حبیب الله خان هند وستان ته راغے. او د لارې منډو واشرائے د هند سره ټول ملاقات او کړو. په دغه موقع انگریزانو د امیر ډیره عزت افزائی او کړه. او د برطانوی حکومت د لوری نه ورله د «هنر مجستی» خطاب ورکړی شو. د سیاست د هند په دوران کښه امیر حبیب الله خان د علی ګر نه مسلم یونیورسټی هم او کتله. او د خپل طرف نه ټول یونیورسټی ته پنځوس زره روپۍ عطیه ورکړه.

د امیر حبیب الله خان د حکومت په اخری کالونو (۱۹۱۰ ښه کښه) د یورپ اول جنګ عظیم شروع شو. په دغه کښه جنګ کښه عثمانی سلطنت (ترکی سلطنت) د انگریزانو برخلاف

د جرمني او آسټريا په ملګرتيا كېنې او دريدلې وو۔ د انګريزانو د پاره دا موقع ډيره نازكه او خطرناكه وه۔ ليكن امير حبيب الله خان د جنگ په اغاز كېنې د خپلې غير جانبدارې اعلان او كړو۔ او دغه شان ټي انګريزان د يو لوست غم نه خلاص كړل۔ د امير حبيب الله خان دا غير جانبدارې د انګريزي حكومت د پاره يو ډير قيمتي امداد وو۔ د جنگ په دوران كېنې د امير صيب په خدمت كېنې د جرمني، آسټريا او تركي حكومتونو و فدونه په دې غرض حاضر شول چه امير صيب په هند باندې حمله ته او پاروي۔ په دې لړ كېنې جرمنيانو امير صيب ته د هر قسم امداد وركولو وعده وكړه۔ د دوو دا خيال وو چه كه په دې موقعه امير افغانستان په هندوستان حمله او كړي نو هندوستان ي فوټونه چه ټول د تركي حكومت بر خلاف د يورپ او ايشيا په مختلفو محاذونو جېنگيزي هغه به په هندوستان كېنې پاتې شي۔ په افغانستان كېنې د بااثره اميرانو او سردارانو يوه ډله دا په هم وه چه هغه په دې موقع په هندوستان باندې حمله كولو په حق كېنې وو۔ او د هغوی دا خواهش وو چه د دې موقع نه فائده اخستل پكار دي۔ ليكن امير حبيب الله خان په هرې خبرې او هرې فائده د انګريزانو دوستي ته ترجيح وركړه۔ او دا ټول و فدونه او جرگې ناکاميا په شوه او د دې نتيجه دا شوه چه د هندوستان په مالي او فوجي امداد انګريزانو دا جنگ او ګټلو۔ او په ۱۹۱۸ كېنې ختم شو۔

د جنگ د ختميدو نه پس برطانوي حكومت چه د تركي حكومت سره كوم سلوك او كړو هغه ډير شرمناك او ظالمانه وو۔ په دې خبره بالعموم ټول مسلمانان ناراض شول۔ او په هندي مسلمانانو كېنې بالخصوص د ناراضكي او بې اطميناني فضا خوره شوه۔ په افغان^{ستان} كېنې هم د ترکانو سره د دې ذلت اميز سلوك په وجه د خلعو زړونو ته درد اورسيدلو۔ او بې اطميناني شان خوره شوه۔ په دې حالاتو كېنې ناڅاپه په كال ۱۹۱۹ كېنې د جلال اباد په علاقې كېنې د «كله گوشي» په ښكار كاه كېنې امير حبيب الله خان قتل كړه شو۔ او قاتل ټي هم معلوم نه شو۔ د دې قتل اسباب واضح نه دي۔ يو سبب دا بيانېږي چه امير مقتول په جامه، ژوند ژواك او غوراك كېنې د مغربي خلعو روش اختيار كړه وو۔ او د سياحت هند نه پس د هغه رويه بالكل بدله شوي وه۔ او په دې وجه په خلعو كېنې د هغه برغلاف د ويزاري جذبات رالټيدلي وو۔ د هغه د قتل په پس منظر كېنې د تركي جرمني و فد ناکاميا په ليرل هم يو سبب كېنې شي۔ په دغه وضت كېنې د افغانستان په پښتنو اميرانو كېنې يوه بااقتداره ډله د انګريزانو سره د ډيرو نژدو او ژورو تعلقاتو قاسولو

امیر امان الله خان

د امیر عبید الله خان د قتلیدو نه پس دهغه ورور سردار نصر الله خان او دهغه مشر هوئی سردار عنایت الله خان په یو وخت د خپل امارت اعلان او کړو - وړی پیرز د سردار نصر الله خان د سردار عنایت الله خان په حق کبڼی دست بردار شو - لیکن امان الله خان چه د امیر مقتول دوئم شوئ او په دغه وخت کبڼی د کابل گورنر وو - د سردار عنایت الله خان د امارت منلو نه انکار او کړو - دغه وخت د تخت افغانستان دوه غوږیار وو - لیکن د امان الله خان د مرستیالو له غالبه شوه او سردار عنایت الله هم د خپله دعوه نه لاس په سر شو - او د امان الله خان بیعت ئه او کړو -

د امان الله خان تحت خیشنی انگریزانو د خپلو مفادو منافی گڼله - په دغه موقده برطانوی حکومت د دغه خبره انتها ئی کوشش او کړو چه سردار نصر الله خان او یا سردار عنایت الله خان د انگریزی حکومت مرسته قبوله کړی - او د حکومت هند سره سیاسی پناه واغلی - د دغه نه وړاندی د انگریزانو دا پالیسی وه چه د کابل په تحت به هر شوک چه ناست وو انگریزی حکومت به د تخت کابل مخالف د شاهي کورنئ یو فرد یا افراد د شاهي قیدی یا سیاسی پناه گزین په حیثیت په دغه عرضی د خپل خان سره ساتل چه که چرې امیر کابل د انگریزی حکومت د مرضئ نه خلاف خپله پالیسی اختیار کړی نو دغه وخت به دوی دغه سیاسی پناه گزین د شاه سطرېج په ډول د خپل فوځی مدد سره د افغانستان د تحت د یو دعوه گیر په حیثیت افغانستان ته او لبرئ - او دغه شان به د دغه ملک په کورنو معاملاتو کبڼی د مداخلت وړپرانزی - او بیا به د امن و امان قائلولو او د پاهسی مفادو په خاطر خپل فوځونه په افغانستان کبڼی وردننه کړی - دا پالیسی د امیر عبدالرحمان تر زمانی پورے کامیا به وه - او دهغه سیاسی رقیبان امیر یعقوب خان او سردار ایوب خان د شاهي قیدیانو په حیثیت انگریزی حکومت د

خپل ټان سره ساتلی وو. او د دوئی د موجودگي په وجه څه دا فغانی حکومت پالیسي د خپلو مفادو او مقاصدو سره هم آهنگ کړی وه. لیکن افغانی مدبرینو ته د دې پالیسي نقصانونه ظاهر شوی وو. او د امیر مبین الله خان دروې او پالیسي په نتیجه کښه د افغانستان په بااقتداره سردارانو کښه د دې پالیسي رد عمل شروع شو. او هغوی په خپل ملک کښه د خپل سیاسي حریف نه د هر قسم سزا برداشت کولو ته تیار وو. ولې د انگریزي حکومت سره څه سیاسي پناه اخیستل غوره نه گڼل. دغه وجه ده چه د امیر امان الله خان د تخت نشینی نه پس د تخت افغانستان نورو دعوې دارو سردارانو سره (د انگریزانو سره د سیاسي پناه گزینی په نسبت د امان الله خان له خوا هر سلوک د خپل ټان د پاره غوره او گڼلو. او د انگریزي حکومت هغه زړه پالیسي څه ناکامیابه کړه. دا دواړه سرداران څه موده د امان الله خان د لورې نه قید وو. ولې بیا ازاد کړه شو.

د افغانستان په تخت د قتل و خون ریزی نه بغیر ډیر کمو کوزو و خلکو ته موقع په لاس ورغلی وه. د امیر امان الله خان د تخت نشینی په موقع هم د قتل و خون ریزی ډیره ویره وه. ولې د امیرانو کومه ډله چه د امان الله خان په مرسته ولاړه وه. په هغه کښه ډیر قابل افراد هم وو. هغوی د امان الله خان د بادشاهي د اعلان سره سم د فوټیانو تنخواه گان په زیاته کړه. انعامونه څه ورکړل. او یو داسه فضا په پیدا کړه چه د اولس د خلکو نه د زور امیر د قتل واقع هیره شوه. او د نوی امیر د نوی مقاصد سره څه هم دردی راواخسته.

د امیر امان الله خان د تخت نشینی په ورځو کښه د هند سیاسي فضا هم ډیره مشوشه وه. د جنگ عظیم اول د ختمیدو نه پس هندوستانیانو د هغه خدماتو په بدل کښه کوم چه دوی د برطانوی حکومت د پاره په جنگ عظیم کښه کړی وو. د اصلاحاتو مقابله کوله. ولې انگریزي حکومت د دوی د مطالباتو نه ډیره بې توجهی اختیار کړه. او د دې په بدل کښه څه ملکی مشران او قای لیهران په قید و بند کښه واچول. د هند د دې سیاسي پریشانی او ناقلا ری نه افغانستان هم سبه خبر وو. بل طرف ته په افغانستان کښه هم حالات غیر یقینی وو. امان الله خان د یو ځل بلانده طبیعت لخواوند او د ارادو نه د ډک زړه مالک وو. هغه د هند د سیاسي ناقلا ری او د خپل ملک د غیر یقینی حالاتو په موجودگي کښه دا اراده او کړه چه یو داسه مهم ته لاس واچوی چه د هغه

په وجه د خپل ملک دا ولس او فوځونو توجه د خپل تخت نشینی د بحثونو نه په بل لور او کرزوی - او د کامیابی په صورت کینه په خپل ملک کینه هر دلغیز شئ - چوکه انگریز حکومت هم د امان الله خان تحت نشینی د خپلو مقاصدو منافی گڼله - نو په افغانستان باندې د خپل کولو د پاره څه بهانه لټوله - په دې عرض دوی په صوبه سرحد کینه په شماره فوځونه جمع کړی وو - او افغانی حکومت ته هم د انگریزانو ارادې نه معلومیدل په دې ورځو کینه د افغانی حکومت د برطانوی حکومت سره مقابله کول د عقل په موخه یو د لیونتوب کار وو - انگریزانو هم په دې ورځو کینه د جرمنی غوندې یو طاقتور دشمن مغلوب کړی وو - د برطانوی حکومت د فوځی طاقت او سازو سامان په مقابله کینه د افغانستان غوندې یو په سرو سامانه ملک جنکیدل د غزه سره د غره وهل وو - ولې د دې باوجود امان الله خان د خپل ولس او خپلو فوځونو د خیالاتو بدلولو په غرض دې خطرناکې لوبې ته تیار شو - او د انگریزانو برخلاف د اعلان جنک او کړو - او په دې لړ کینه د ازادو قبایلو نه هم د جهاد په نامه د مرستې خواست او کړو -

د افغانستان د اعلان په جواب کینه انگریزی حکومت هم په ۶ مئی ۱۹۱۹ء د افغانستان برخلاف د جنک اعلان او کړو - او د اعلان جنک سره سم په بلوچستان ، وزیرستان ، مهنند او مالاکندې عرض په ټولو سرحدی علاقه کینه انگریزی فوځونو حرکت شروع کړو - انگریزانو د اعلان جنک نه اول په فیبرکینه خپل فوځی استحکامات مضبوط کړی وو - د دغوی د ایقین ووچه د دې په پورې رسیدلو کینه به دغه مخالفت ویره پدینه نه شئ - او هم دغه شان او شوه - د دې افغانی فوځی کماندار جرنیل صالح محمد خان د انگریزانو سره د سازش ماتحت د معمولی جنک نه پس تلبنسته او کړه - او انگریزانو په دکه قبضه او کړه - او په کابل او جلال آباد د هوايي جهازونو نه بېباری هم او کړه - ولې په وزیرستان د قبایلو د لاسه انگریزی فوځونو ته سخت کړاو پلټی شو - د بلوچستان په محاذ هم د افغانی کماندار جرنیل عبدالقدوس خان له خوا کوټیټه او چین ته خطر راو لارې شوه - په دې حالاتو کینه د کړم په محاذ جرنیل نادر خان په ۱۳ مئی په ټل قبضه او کړه - او دغه شان کوهامت او پدینور هم په خطر کینه پریوتل - دغه وجه وه چې انگریزی حکومت د حالاتو د نزاکت احساس او کړو او د عارضی صلح خبره اتره شروع شوه - او په ۳۰ جون ۱۹۱۹ء د عارضی صلح اعلان او شو -

د عارضی صلح د اعلان نه پس په ۲۴ جولای ۱۹۱۹ء د صلح د شرطونو فیصله کولو په عرض د افغانی حکومت نښانده جرگه د سردار علی احمد خان په مشرۍ کینه راو لټنې ته

داغله - په ۱۶ جولای د دواړو حکومتونو د وفادونو ترمینځ خبره اتره شروع شوه .
 دا خبره د ۸ اګست پورې جاري وه . او هم په دغه تاریخ د دواړو حکومتو تر مینځ
 عارضی معاهده اوشوه . د دغه معاهدې له مخه افغانستان د انگریزانو د سیاسی اثر و نفوذ
 نه بیخي آزاد شو . او کوم امداد چه په د انگریزی حکومت له خوا افغانستان ته ورکوئ
 شو . هغه ختم کړئ شو . په دغه معاهده کینې د افغانستان او هندوستان ترمینځ سرحدی
 برید هم هغه دیورنډ لائن او منل شو . د دغه خبرې په حقله په معاهده کینې د الفاظ لیکلی
 دی :-

« افغانی حکومت د هند او افغانستان تر مینځ هغه حد بندی تسلیموی کومه چه سابق
 امیر حبیب الله خان منلی ده . په معاهده د انگریزی حکومت د لوری نه د صوبه سرحد چیتا
 کمشنر سر هیلتن کرانت او د افغانی حکومت د لوری نه سردار علی احمد جان دستخطونه او
 کړل . د مستقل فیصلې او تفصیلی خبرو اترو د پاره شپږ میاشتې پس د یو بل کانفرنس انعقاد
 فیصله هم په دغه جرگه کینې اوشوه . د افغانستان ځلې په دغه معاهده ناراض وو . دهنوی
 د ناراضگي غټه وجه دا وه چه هغوی د هند او افغانستان تر مینځ د دیورنډ کرښه « د
 بیلتون کرښه » نه تسلیموله . دغه وجه وه چه دهنوی په خیال کینې سردار علی احمد جان په
 دغه مقابلې کینې کامیاب نه وو . د امیر امان الله خان په زړه کینې هم د سردار علی احمد جان په حقله
 غلط فهني پیدا شوه . دغه وجه وه چه هر کله سردار علی احمد جان د معاهدې کولو ته پس
 کابل ته راغ نو امان الله خان هغه په خپل کور کینې نظر بند کړو . او هغه د سن ۱۹۲۱ پورې
 نظر بند وو .

په اپریل سن ۱۹۲۰ کینې د منصورې په مقام د مستقل صلح د معاهدې په غرض یو
 بل کانفرنس منعقد شو . دا ځل د افغانی وفد مشر سردار محمود خان طرزی وو . چه د امان
 الله خان سر او په هغه زمانه کینې د افغانستان وزیر خارجه وو . دا اجلاس په دوران کینې
 افغانی وفد د سن ۱۹۱۹ د معاهدې د هغه شرط کوم چه د هند او افغانستان د حد بندی
 متعلق منل شو وو . د ماتولو ډیر کوشش او کړو و لې په دغه کینې کامیاب نه شو او هغه
 شرط په خپل حال پاتې شو . د دغه شرط په حقله د سن ۱۹۲۰ په معاهده کینې دا په لیکل شوی
 دی :-

« دواړه معززه جرگه په یوه ځله د هند او افغانستان تر مینځ هغه حد بندی تسلیموی کومه
 چه د ۸ اګست سن ۱۹۱۹ د معاهدې په پنځمه دفعه کینې افغانی حکومت منلی وه . - »

د افغانستان د ددے دریم جنګ نه ډیرے افعی نتیج اووتلی - د ددے نه پس د افغانستان حکومت د دنیا د نورو ملکونو سره د سیاسی تعلقاتو په قاشولوکبڼه ازاد شو - چنانچه په فروری ۱۹۲۱ کبڼه د حکومت روس او افغانستان ترمنځه یو دوستانه معاهده اوشوه - دا معاهده هغه شان وه هغه رنگ چه د حکومت روس او ترکیه ترمنځه وړاندے شوی وه - د ددے نه پس امان الله خان د روس په لور زیات مائل شو - او ددے وجه دا وه چه د انگریزینو د جارمیت نه د محافظت دایوبڼه لاره وه -

په ۱ مارچ ۱۹۲۱ د افغانی حکومت او ترکیه ترمنځه هم دوستانه معاهده اوشوه - ددے معاهدے په وجه د دواړو دولتونو تعلقات ډیر خواږه شول - په دغه کال په ۲۳ جون حکومت ایران سره هم د افغانستان معاهده اوشوه -

په اپریل ۱۹۲۳ کبڼه امان الله خان د دستور اساسی اعلان اوکړو - دا دستور د ترکی دستور په نمونه هرتب شوه وو - امان الله خان ددے خبرے ته ډیر لیواله وو ، چه خپل ملک د نوی زمانے د تقاضو مطابق په نوی اصولوروان کړے . او دا دستور د هغه اظهار وو - اگر چه په دستور کبڼه ډیر اختیارات خو هغه په خپل لاس کبڼه ساتلی وو - سره د ددے قامی مجلس ته د قانون سازی هغه لږ ډیر اختیارات هم ورکړے شوی وو - ددے دستور د نفاذ نه پس د شاهی فرامینو د اجراء سلسله شروع شوه -

تر هومره چه د خپل ملک د بهبودی او سبیکرے د خواصشاتو او ارادو تعلق وو د امیر امان الله خان په زړه کبڼه د هغه هغه کبڼه نه وو - هغه ددے خبرے ته لیواله وو چه خپل ملک د ترقی په لار په داسے رفتار روان کړے چه په ډیره لږه موده کبڼه د دنیا د متمدنو قامونو او ترقی یافته ملکونو سره سیال شوه - ددے مقصد د حصول دپاره هغه دهرے وسیلے او ذریع نه کار واخست - د خپل حکومت د انتظامی شعبو تنظیم ددے مقصد نو ملکونو په ډول اوکړو - د ملک دپاره د اساسی قوانین تیار کړل - په ملک کبڼه د اولس د تعلیم دپاره مدرسے او مکتبونه پرانستل - د تک رنگ د درانو اصلاح و تعمیر ته ددے توجه اوکړه - د غلامانو خرید و فروخت د قانوناً بند کړو - زراعت او تجارت ته ددے توجه اوکړه - او ددے په محله ددے نوی نوی منصوبے جاری کړے - د ملک اهم مقامات ددے سرکونو او تیلیفون په ذریع په خپلو کبڼه اوکنډل - د مطبوعاتو ادارے تاسیس شوه - عرض هغه په ډیره تن دهی او دل سوزی د خپل ملک د تعمیر او ترقی په کوششونو کبڼه لکيا وو -

د دنیا د نورو ملکونو سره هغه نه صرف تجارتي او سیاسی تعلقات قاش کړل - بلکه په

دیر شمیر کښه د دیورپ ملکونو مثلاً فرانس، جرمني، اٹالیه، ترکیه او روس ته د خپل ملک طالب علمان هم په دے غرض اولیبرل چه په دے ملکونو کښه د مختلفو علومو فنونو زده کړه حاصله کړی - او د دے په برکت په یوه مختصره عرصه کښه افغانستان د علم و فن د ماهرینو په لږ کښه د پردو د موتازی نه خلاص شی - د طالب علمانو نه علاوه به هغه وقتاً فوقتاً د حکومت کارداران او اعلکاران په مختلفو هیلو بهانو غیر ملکونو ته په دے غرض لیبرل چه د نورو ترقی یافته او تهذیب یافته ملکونو د سیل و سیامت په وجه او د نورو ملکونو د خلقو سره د لیدلوکتلو او تعلقاتو په وجه د دوئی پنجوانی زاړه خیالات بدل شی - او د نوی زمانه د تهذیب او خیالاتو سره عملاً موافقت اختیار کړی - او د دے ترقی یافته ملکونو په سیالی کښه دوئی هم د خپل ملک خدمت ته په نوی جوش او نوی ارادو ملا او تری -

د امیر امان الله خان دا نظریه پالکل درست وه ځکه چه دغه شان خالق چه به د بهر ملکونو د سیامت نه بیرته راغلل نو د خپلو خانونو سره به دے د خپل ملک د ترقی د پاره نوی نوی منصوبے او نوی نوی خیالات هم راوړل - د بهرنو ملکونو سره د تگ راتگ او د بیرونی خلقو افغانستان ته په راتلو که یو طرف ته د ملکی خلقو په خیالاتو کښه په قلاړه قلاړه تبدیلی پیدا کیدله - نو په بل لور د امیر امان الله خان په زړه کښه هم د دیورپ د سیامت ارزو او ولوله پیدا کوله - دغه وجه وه چه د خپل حکومت په اهری کالونو کښه هغه دا خپله اراده څرگنده او بیا پوره هم کړه - او د افغانستان په تاریخ کښه دا ورومپه مثال وو - چه د دے ملک یو بادشاه خپل تخت و تاج د پردو خلقو په حفاظت او ذمه واری کښه پرښودلے - او دومره اوږد سفر ته تیار شوے وو - د سفر یورپ دارزو او تلوسے نه که په یو لور د امان الله خان جرات څرگندیدلو نو په بل لور د دے نه دا حقیقت هم ظاهریدلو - چه هغه په خپل قام او د خپل حکومت په ذمه وارو حکامو د پراعتاد لرلو -

و دے چه په ملک کښه د امان الله خان د سفر یورپ خبرے خورے شوے نو د ملک د زرو خیالاتو خلق په دے دیر او پاریدل - او په هغوی د دے رنگا رنگ رد عمل او شو - په تیره تیره چه دوئی دا هم واوږیدل چه په دے سفر کښه به د شاه سره « ملکه ثریا » او د شاهي خانان نه نور بیکیات هم د یورپ سیل ته روانے دی - نو د دے نه خلقو دا خیالات او کړو چه گوندے امان الله خان د ملک ټول دولت د شان سره اخلی - او د خپل ال و عیال سره د افغانستان نه پښه او باسی - دا خبره دومره زیاتے شوے چه د حکومت تر غوږ و هم ورسیدلے - او حکومت دے خبر و ته مجبور شو چه د خلقو د دے غلطو خیالاتو او پروپیندو په اصلاح

اوپری۔ یہ دے عرض د حکومت دلوری نہ خلقو ته ددے سفر فائدے خرگندے کرے
 شوے او ھاڻے ٻه ھاڻے ٻه ملک کبے ٻه ٻیر زور سره ددے غلطو خیالاتو تردید ونه او
 کرے شول۔ نو ددے نتیجہ دا شوه چه بیا به دغه خلق د خوشحالی نه ٻه جامو کبے نه ٺاھیل۔
 او د امان الله خان ٻه وجود او شخصیت به ځ فخر کولو او دا به ځ وټیل چه د امان الله
 خان غازی ٻه برکت موټر ازاد شو او اوس زمونږ ملک اوس هم دده ٻه برکت ٻه نورو
 ملکونو کبے اهم کبے ٺی۔ او د دنیا خلق زمونږ باچا او موټر ته د عزت او احترام ٻه نظر
 کوری۔ دیورپ مختلفو ملکونو او حکومتونو د هغه د سفریورپ ارادے نه ٻه خبریدو
 چه ٻه کوم شوق، مینه او احترام هغه ته د خپلو خپلو ملکونو د دورے دعوت ورکړے وو۔
 د هغه ٻه وجه ٻه هندوستان کبے هم امان الله خان ٻه ٻیر مقبولیت موندلے وو۔ بالخصوص هندي
 مسلمانان ٻه هغه ٻه ٻیر خوشحال وو۔ د امان الله خان سره د هندي مسلمانانو د عقیدت او

افلاص اظهار ددے شعر نه کپری۔

پو مسلم علم وین ورزیر فخر الدین رازی شد
 دے ٻول در عمل کوشید امان الله عزیزی شد
 عرض نه صرف ٻه افغانستان کبے بلکه ٻه هندوستان کبے هم د امان الله خان د
 سفریورپ خبرے کمرے وے۔ او خومره چه به ددے سفر وضا را نزدو کیده بصومره به
 ٻه قیاس اراڻیو کبے هم زیاتے کیدلو۔ دا قیاسونه به رنگا رنگ وو۔ او اکثر به ٻه بعید
 از قیاس خوش فهمیا نومبني وو۔ اگر چه ځے واقف کار او دوراندیش خلقو د شاه ددے
 دورے سره خوشگوار تعلقات نه وو ووابسته کړی۔ ولے دا حقیقت دے چه امان الله خان
 ٻه خپله هم دیورپ سفر ته ٻیر لیواله وو۔ او د دنیا نور حکومتونه هم د هغه ملاقات ته
 ٻه مینه کبے وو۔ لیکن ځه رنگ چه د واقعاتو نه ثابتہ شوه۔ دا دوره نه د شاه امان الله
 خان د خپل ذات دپاره مفید شوه۔ او نه د افغانستان دپاره۔

دیورپ ٻه سفر د روانیدو نه اول چه شاه امان الله خان د خپل حکومت د وزیرانو
 او هاګانو ٻه وړاندے ٻه کابل کبے کوم تقریر کړے وو د هغه نه دا صفا معلومیري چه شاه
 امان الله خان دیورپ د مادی تر قیاتو نه ٻیر متأثر وو۔ او د هغه دالویه ارزو وه چه
 هغه هم خپل ملک ددے ترقی یافته ملکونو ٻه قطار کبے اودروی۔ هغه ٻه خپل تقریر کبے
 دا وټیلی وو :-

د خدا ځ پاک ٻه مدد اقام ٻه مرسته اوددے خادم دین دکوششونو ٻه و...

افغانستان د خپلې ازادۍ په سیوری کینے - سکون و جهور - د همیش د پاره پرینود لے دے -
 اود موجوده زمانے د تمدن نه او ژوند و قامونو په صف کینے اودریدلے دے - اودا حرکت
 او فعالیت هه - دا زادی روح دے په هغه صورت کینے قائم پاتے کیدے شی هه موبن د دے
 زمانے په تمدنی ترقیا تو کینے ورځ په ورځ زیات نه زیاته حصه واخلو - د حریت او استقلال په
 تیرو اتو کالونو کینے ضروری آئین و قوانین وضع شوی او په ملک کینے جاری شوی دی - موبن
 په خپله د ملک د مختلفو اطرافو په دوره کینے دا ملاحظه کړل - هه په دے قوانینو باندے برابر
 عمل روان دے کیری - او موبن د خپل ملک دا اولی داندرونی حالاتو ته خبرداره حاصل کړو -
 د ملک د ضروری اصلاح او تنظیم دا هم کار نه هه موبن فارغ شو نو دا موعوره او کله
 هه د یورپ سفر او کړو - ځکه هه د یورپ د هیات اجتماعی او طور طریقو نه موبن خبر
 متاثر شوی یو او لگیا دے کیرو - نو دا به بینه وی هه هلت په خپلو سترگو د حالاتو
 ژوره مطالعه او کړو - اود هغه ملکونو هغه عزیزو نه هه د هغ وجود د تمدن ملکونو د
 پاره ضروری وی - هغه په خپل ملک کینے موبن هم جاری کړو - چنانچه اکثر و لویو لویو بادشاهانو
 دنورو ملکونو سفره کړی دی - او د هغه ملکونو د تمدنی حالاتو مطالعه دے دستفا دے
 په عرض کړی ده - دغه وجه ده هه موبن هم د سفر یورپ اراده کړی ده - او کوم وخت
 هه زمونږ د دے ارادے نه د یورپ سلطنتونه خبر شول نو هغوی موبن ته د خپل خپل
 ملک د دورے دعوت راکړو -

«اوس موبن د سفر اراده کړی ده - ستاسو د پاره دا ضروری ده هه د ملک په انتظام
 او انصرام کینے د غور و فکر او دیر احتیاط نه کار واخلی او څوک په چا باندے ظلم کولو ته
 پری نه دی - د ماب دولت وکالت اود امور خارجه وکالت به زمونږ تر راتلو پورے دولی محمد
 خان وزیر حربیه په لاس کینے وی - په کومو احکامو هه زمونږ دستخطونه حاصلول ضروری
 وی هغه د وکیل مذکور په خدمت کینے پیش کیری - دروانید و ورځ لا مقرر شوی نه
 وه - دلیندے (رقوس) په اوله بینه کینے به موبن انشاء الله روانیږو - موبن به د
 کابل نه قندهار ته اود هغه ځای نه به د چمن په لار بښی ته اود بښی نه به یورپ ته
 روانیږو - اود مصر نه به اطلالیه ته رسو او بیا به د یورپ د ملکونو سیامت کوو»
 * دروانیدو نه اول زمونږ دا خواهش وو هه د خپل خوږ قام سره اووینو او رخصت ترینه
 واخلو - ولے دا خبره اوس ممکنه نه ده - زمونږ د نقل و حرکت اطلاع به وزارت دربار شایع کوی»

عرض د ستمبر ۱۹۲۸ء په اغان کبڼه شاه امان الله خان د ډيرو ارادو او تلو سو سره د يورپ په سفر روان شو. په دغه سفر کې د هـ ملکه ثريا، او نورو شاهي بيگماتو او اميرانو نه علاوه سردار علي احمد جان هم شامل وو. دا سردار امان الله خان په خپل خيال کې د تخت کابل د پاره خپل رقيب گهلو. او په دغه بدگمانه وو. او ځکه د دغه د پان سره يورپ ته بوتل وو. په وروستو د بغاوت څه خطر نه وي. ول د دغه احتياط باوجود د مستقبل په پردو کې داسه واقعات پې و چې دا تدبيرونه او احتياطونه ټول عبث شول.

امان الله خان لاپه يورپ کې و چې د هغه د مصر او انگلستان د سياحت د فلمونو نمانځ د کابل ښار په مرکزي سينما کې شروع شو. د دغه فلمونو په ليدو چې به د افغانستان خلکو د امان الله خان د ذات سره د کوم واليهانه محبت او جوش اظهار کولو. د هغه بيان په الفاظو کې مکران دغه وخت د چا په خوا خاطر کې هم دا خبره نه تيريدله. چې کال به لا تير شوک نه وي چې د افغانستان دغه محبوب بادشاه به هم د دغه خپلو خلکو د لاسه د خپل وطن نه په هميشه تللو مجبور شي. د انگلستان د دوره په وخت کې د امان الله خان استقبال په ډيره شانداره طريقه شوه وو. او د قيام انگلستان په وخت کې د برطانيه وزير اعظم شاه ته د نورو خبرو نه علاوه دا هم ويلي وو چې برطانوي حکومت د افغانستان هر قسم امداد او دوستي ته تيار دے. بادشاه ته پکار دي چې هغه دروس دوره منسوخ کړي. ليکن امان الله خان دا مشوره قبوله نه کړه. برطانوي حکومت اشارتاً هغه ته دا هم ويلي وو چې د هغه په غير حاضري کې به افغانستان کې د هغه برخلاف د سازشونو او فسادونو مال غوړيدونکي دے. مگر په دغه خبرو د امان الله خان هيڅ غور او نه گريږيد. د هغه په دماغ کې دا خبره ناسته وه چې که چېرې دشمن په افغانستان عمله او کړه نو هغه دخپل ملک په اولس کې دومره مقبوليت موندل دے چې د ملک اولس به د هغه د پاره خپل وينه توغ کړي. دا درست دے چې د افغانستان په اولس کې امان الله خان ډير مقبوليت حاصل کړے وو. ليکن دا د هغه خوش فهمي وه. هغه ته د بيروني دشمن خطره نه وه. بلکه دخپل ملک دننه د کورنو بغاوتونو خطر وه. او هغه دخپل ملک د اولس د ذهيت په باب کې په غلط فهمي کې پروت وو. د افغانستان د انقلاب په دوران کې اگر چې تر اخره وخته د حکومت برطانيه همدردي په ظاهره کې د امان الله خان سره وه ول

د اکثر و خلقو د حالاتو او قرأینو په بنا دا خیال وو چه په دے سازشونو کینے در پرده د انگریزی حکومت لاس وو۔ او ددے وجه د روس او برطانیے تر منځه هم هغه پخوانی سیاسي رقابت وو۔ هکله چه امان الله خان د برطانوی حکومت په نسبت د حکومت روس سره د تعلقاتو قیام ته ډیر مائل وو۔

امان الله خان هسے هم د یورپ د مادی ترقیاتو نه ډیر متاثر وو۔ او د یورپ سیاست هم دهغه په دل و دماغ یو عظیم اثر او کړو۔ دے سفر دهغه په خیالاتو کینے یو عظیم التا بیلی پیدا کړه۔ ددے نه پس به هغه د خپل ملک معاملاتو او مسائیلو ته په یو نوی نظر کتل۔ د یورپ حکومتونو چه په کوم انداز اوشان کینے دهغه عزت او استقبالیونه کړی وو۔ او د هغه چه کوم اثر د امان الله خان په ذات شوه وو۔ د هغه قدرتی نتیجه دا شوه چه هغه د خپلے راغ د پختگی او خپلے دانشمندی زیات مدعی شو۔ د خپل ملک د ترقی او لوړتیا په پان کینے چه دهغه په ذهن کینے کوم منصوبه وه او س د هغه په نظر کینے هغو ناقابل ترمیم هیئت اختیار کړو۔ د یورپ د راتلو نه پس چه په مختلفو موقعو هغه کوم تقریرونه کړی وو۔ د هغو نه د هغه ارادے څرگندے معلومیدلے۔ په وزارت خارجه کینے د یو تقریر په وړان کینے هغه د خپل خان په باب کینے دا وئیلی وو چه هغه یو انقلابی بادشاه دے۔ او په دے بنا د خپل ملک د اصلاحاتو مهم به هم په انقلابی کوششونو سر ته رسوی۔ دغه شان په وزارت حربیه کینے د خپلو افرانو په وړاندے هغه په خپل یو تقریر کینے دا س وئیلی وو چه په ملک کینے زه کوم انقلاب راوستل غواړم که هرے ضرورت شی نو هغه به ستاسو د سنگینونو په زور راوستلے شی۔ د دے نه علاوه دملک د مذهبی طبق په حقله هم د هغه په خیالاتو کینے ډیره تبدیلی راغلی وه۔ دا خلق هغه د خپل ملک د معاشرتی او ذهنی ترقی په لار کینے یو لوتے بندیز گڼلو۔ او په دے عرض هغه د دے خلقو د اثر و نفوذ په کولو او زور و قوت ختمولو کینے هم لکلیا شوه وو۔

د یورپ نه د راتلو نه پس د امان الله خان د حکومت لس کاله پوره شوی او ډیر زرد یوولسم کال شروع کیدونکے وو۔ د هغه دا اراده وه چه د راتلونکی جشن استقلال نه پس سببستی د اصلاحاتو نوے دور شروع کړی او د دے دور نامه «دور جدید» یا «دور ثانی» کینېدولے شی۔ دهغه دا خواهش هم وو چه د هغه حکومت د دنیا د نورو حکومتونو په نظر کینے یو آئینی حکومت ښکاره شی۔ ددے مقصد د حصول په عرض هغه دا غوره او گڼله چه د اصلاحاتو د جاری کولو نه اول اول دولت جریکے (قائم پارلیمنټ) اراکونو سره په دے اصلاحاتو

بحث مباحثه اوکری - او د قام : مشرانو ته د نوي املاهاټو فوائد څرگند کړي - او په دې ډول د دې مشرانو په واسطه د ټول قام مرسته او تعاون حاصل کړي -
 د لوی جرگې (قومي پارليمنټ) د رابلنې رواج هم امان الله خان په خپل عهد حکومت کې شروع کړی وو - د دې جرگې ضرورت هغه دمنگلو د بغاوت په موقع (۱۹۲۴) محسوس کړی وو - دمنگلو د بغاوت مرکز غنوست وو - او «گود ملا» یومذ هې عالم د دې بغاوت مشر وو - د دې بغاوت وجه دا وه چې امان الله خان چې د خپل ملک د پاره کومه نظامنامه تیاره کړې وه - په هغ کې ځنې دفعات داسې هم وو چې هغه د منځني عالمانو په خیال د اسلامي شریعت سره متصادم کیدل - په دې بنا د عالمانو د دې دفعاتو برخلاف اولس او پارولو - او په سست جنوبي کې یو عام بغاوت او شو - او د دې خبرې خطر په پیدا شوه چې هسې نه دا بغاوت د ملک نورو حصو ته هم اورسی - او حکومت سقوط اوموی - پناخه امان الله خان عین هم د بغاوت د شدت په دوران کې د ټول ملک مقتدر اشخاص کابل ته راوبلل او دهغوی په وړاندې هغه نظامنامه په دې عرض کې بنودله چې دوی په کې مناسب ترمیم او تنسیخ اوکړي - او بیا ټول ملک د بغاوت د غټولو د پاره د حکومت سره په اتفاق ملا او تړي - په دې موقعه دا اعلان هم شو چې وو چې هر دې کاله پس به لویه جرگه کابل ته رابلل شي - او په دې کې به د حکومت په گزشته او آئنده پالیسو بحث مباحثه کېږي - په دې عرض چې د ملک په اولس باندې د خپلو مشرانو او نمائندگانو په صلاح مشوره د حکومت قوانین اجراء شي - دمنگلو دا بغاوت قریباً یو نیم کال جاری وو - او اخر د نائب سپه سالار سردار شاه ولی خان په قابلیت او همت ختم کړی شو - د دې بغاوت د فتح په یادگار کې د کابل (په ده مرگ) کې د «علم و جهل» په نامه یو یادگار هم قائم کړی شو -

غرض د نوي دور د اصلاحاتو د جاري کولو نه اول د صوبو د حکومتونو په مشوره د ملک د مختلفو عناصرونه د لوی جرگې د پاره ممبران نامزد کړی شول - او هغوی کابل ته راوبلل شول - د دې ممبرانو د قدر افزایی او عزت افزایی د پاره غیر معمولي انتظامات شوی وو - او د دې نه د امان الله خان د مقصد وو - چې د ملت په دې نمائندگانو کې یو داسې ډله پیدا کړي چې هغوی د بادشاه د نوي خیالاتو او نوي املاهاټو سره اتفاق اوکړي ولې د مقصد یعنی حاصل نه شو - او د دې دود غټ و چې و - یوه وجه خودا

وہ چہ دے نمائندگانو چہ دکابل د قیام پہ دوران کینے د زمانہ و د بے پردگی او دمغربی
 طرز تمدن ربا لخصوصی دشاهی خانہ پہ افرادو کینے (کوے مظاہرے اولیدے۔ دھغ نہ
 د دے خلقو پہ ذہن یو عجیبہ مخالفانہ اثر ایشو۔ او د دے نتیجہ دا ستوہ چہ ہر قومہ
 بہ د دے نمائندگانو ہوشامندے کیدے۔ او د دوئی دارام و آسائش پہ باب کینے بہ حد
 پہ ہورتہ کوششونہ کیدل۔ ہر قومہ بہ د دوئی پہ زہونو کینے۔ د بادشاہ د لامذہبیت
 او دھریت شکوک و شہبات پیدا کیدل۔ د دے نوی اصلاحاتو پہ باب کینے د شکوکو و
 شہباتو د پیدا کیدو بلہ وجہ د حکومت د خپلو وزیرانو روتیہ وہ۔ دا وزیران پہ زہونو کینے
 د امان اللہ خان نہ ناراض و۔ او دا نمونہ بنی۔ چہ امان اللہ خان د پہ خپل مقصد کینے
 کامیاب شی۔ وے د خپل خفگان د بدل اخستلو د پارہ چہ دے وزیرانو کومہ طریقہ اختیار
 کری وہ ہغہ پیرہ خطرناکہ وہ۔ او دے وزیرانو دھغ پہ خوفناک انجام غور نہ و و کرے۔ د
 دوئی دارویہ یو اے د امان اللہ خان د تباہی او بربادی باعث نہ و۔ بلکہ دوئی پہ کینے
 پہ خپلہ ہم تباہ کیدل۔ او د خپل ملک تباہی تے ہم کولہ۔ وے افسوس دے چہ د ملت پہ
 نمائندگانو کینے د امان اللہ خان برخلاف د غلطیہ پرو پینہے پہ ہولناک انجام دوئی فکر نہ
 و و کرے۔ او دا تے ہسے یو توجہ کینلہ۔ دوئی د خپل ذاتی اقتدار او خود غرضی پہ بنا د بادشاہ
 سرہ یو سیاسی جنگ شروع کرے و۔ او دھغ د انجام نہ ناخبرہ و۔

د امان اللہ خان سرہ د خپلو وزیرانو د مخالفت او خفگان یو وجہ خود او چہ ہغہ د
 سفر۔ یورپ د تلو پہ موقع د خپل نامت پہ دول ولی محمد خان وزیر عربیہ مقر
 کرے و۔ دا سرے د امیر حبیب اللہ خان یو غلام چہ او د ترکستان باشندہ و۔ او د اصل
 نہ پینون نہ و۔ پہ دے تقرری د بادشاہ د خاندان امیران او سرداران ہم ہغہ و۔ او
 پہ حکومت کینے چہ کوم نور د رانی سرداران و۔ ہخوی پر ہم ناراض و۔ او دا تے پہ
 خپل خان بانندے د امان اللہ خان لہ خواجے اعتباری او خپلہ حق تلفی کینلی وہ۔ د خپل
 کابینے او امان اللہ خان ترمینجہ د مخالفت بلہ وجہ دا وہ چہ ہر کلمہ امان اللہ خان دیو پ
 د سفر نہ بیرتہ را غلونو ہغہ پہ خپل ملک کینے یو ذمہ وار او آئینی حکومت قاسولو پہ
 غرض د وزارت عظمی دیو نوی عہدے قاسولو فیصلہ او کرے۔ د وزارت عظمی د پارہ پہ
 زہو وزیرانو کینے ہریو وزیر خپل خان مستحق کینلو۔ او د دے پہ طبع و۔ وے امان اللہ
 خان د دے عہدے د پارہ یو دا سے سرے غوبن کر و چہ ہغہ د دے لوٹے عہدے د ذمہ
 واریانو او چتولو د پارہ نہ موزون و او نہ مستحق۔ دا سرے د مجلس شوری ملی صدر

شیر احمد خان وو۔ داسرے امان اللہ خان پہ دے وجہ خویشی کرے وو۔ چہ دے بہ دے خپل لوئے عزت او قدر افزایی دپاره دهغه زیر امان وی۔ او دهغه په خبره کښه به هیڅ هون وچرانه کوی۔ ولے په دے تقرری د امان اللہ خان زارۀ وزیرانو د ویره ناراض او غصه شول چه تولو خپل اختلافات بیخی هیرکړل۔ په خپلو کښه ټے اتفاق اوکړو۔ او د «ولی محمد خان وزیر حربیه» په مشرئ کښه ټے د خپل خپل وزارت نه استعفی کاغے ورکړه۔ بادشاه د خپلو وزیرانو د رضا کولو دیر کوشش اوکړو۔ لیکن دے وزیرانو دشیر احمد خان په ماعتئ کښه هغه سره په یوه کابینه کښه د کار کولو نه بیخی انکار اوکړو۔ او افر امان اللہ خان دے خبره ته مجبور شو چه دشیر احمد خان تقرری خوئے منسوخه کړه ولے د ملک داوونی وزارت عظمی عهده ټے د خپل ټان سره اوساتله۔ او بل وزیر ټے مقرر نه کړو۔ په دے خبره اگر چه زرو وزیرانو خپل خپل استعفی کاغے بیرته واغستلے ولے د بادشاه او وزیرانو په زړونو کښه چه کوم خبره پیدا شوے وو۔ هغه لرته نه شو۔ هر یو فریق د بدل اغستلو۔ اراده کړی وه۔ حقیقت دا دے چه په دے اختلاف کښه دواړه فریقہ (بادشاه او وزیران) حق بجانب نه وو۔ امان اللہ خان ته هم دانته وو پکار چه هغه د وزارت عظمی دپاره دبهرنه یوسرے خویشی کړو۔ بلکه مناسب دا وو چه د دے اهم منصب دپاره ټے په خپلو وزیرانو کښه یو وزیر خویشی کړے وے۔ او د دے دپاره موزون سره هم ولی محمد خان وزیر حربیه کیدے شو۔ دے سری د امان اللہ خان په غیر حاضرئ کښه د افغانستان د حکومت انتظام په چیرے دیانتداری او جانفشانی کړے وو۔ او خپل ټان ټے د لوئے نه لوئے ذمه واری د سبب لولو اهل ثابت کړے وو۔ د داسے سری د حق تلفئ نتیجه دیره هونفاکه وه۔ او دهغه نتائج دیر زر خرگند شول۔ بل طرف ته دے وزیرانو چه د امان اللہ خان نه د بدل اغستلو دپاره کومه طریقہ اختیار کړی وه۔ هغه ددوی د خام خیالی یولوئے ثبوت وو۔ که چرے دوی د بادشاه د اصلاحاتو برخلاف داولس د مشرانو په زړونو کښه د شکوکو پیدا کولو په انجام غور کړے وے نو دوی به داسے خطرناک کار ته نه وو تیار شوی۔ ولے هغه وخت دوی دا هسه یو توفه گنله۔ خو په حقیقت کښه د ملک د تباہئ په لار روان وو۔

په هر حال د لوئے جرگے دراغونبتلو نه چه کوم مقصد وو هغه حقیقتاً حاصل نه شو بلکه د ملک د تباہئ باعث هم دغه جرگه شوه۔ د دے جرگے د قیام په وره کښه د «وکلائے ملت او وزرائے حکومت» تر مینځه د بادشاه د اصلاحاتو او دهغه د ارادو

برخلاف سازشونه مکمل شول - ددے نه علاوہ چه داوولس دے نښاندگانو دکابل د استوگن په وخت کښه کوم حالات په خپلو سترگو ليدلی وو - دهغه نه هم دوئی دآئنده اصلا ماتو حاج اغسته شو - د وزیرانو یو بل ظلم دا کړه وو چه داوولس نښاندگانو ته دوئی دامشوره ورکړی وه چه دهرک په وخت کښه د بادشاه دیو تجویز او منصوبه مخالفت کول پکار نه دی - بلکه په ظاهره کښه داسه رویه اختیارول پکار دی - چه دهغه نه د بادشاه دهره خبره مرسته او حمایت معلومپری - ول کوم وخت چه په هغه تجویز یا منصوبه د عمل کولو وخت ناشی نو دهغه وخت د وزیرانو هداياتو ته انتظار کول پکار دی - ددے فیصله په رڼا کښه د لوټه جرگه اجلاسونه ختم شول او هه وخت چه داوولس دانښاندگان خپلو خپلو علاقو ته اورسیدل نو د دوئی په زړونو کښه د امان الله خان په حقله دهغه دے دیني دخيالاتو او دهغه د مجوزه اصلا ماتو د اجراء کیدو په صورت کښه چه دوئی په خپل ذهن کښه کوم اثرات مرتب کړی وو - په سختی سره ځان نیولے وو - او ددے نتیجه داشوه چه په لرو ورځو کښه په ټول ملک کښه د امان الله خان دے دیني افغان خورس شوه - او په اولس کښه د مذہب د حفاظت په نامه یو داسه لوټه هیجان پیدا شو چه د حکومت برخلاف هراقدام ته څه خلق تیار کړل -

د افغانستان ددے خونړی او تباہ کن انقلاب غټه وجه هم دا وه چه امان الله خان دیورپ نه دراتلو نه پس د خپل ملک د ترقی په خوا هڅه کښه د ډیرے جلد بازی او تلوار نه کار واغسته - دهغه داراده وه چه په تلی کښه شرسیم زرغون کړی او د بد قستی نه څه د اصلا ماتو هغه حصه اول شروع کړه چه دهغه تعلق د اولس د تمدن ، اخلاقياتو او اعتقاداتو سره وو - اوس که چرے دا خبره رښتیا وی چه په دنیا کښه دخيالاتو حکمرانی ده نو بیا به دا نتیجه اخذ کول هم خلاف عقل نه وی چه امان الله خان دنوی خیالاتو طاقتونه لا وسیع کړی او منظم کړی نه وو - او د زړو خیالاتو په مضبوطو قلاگانو څه عمل شروع کړے - او دهغه نه چه کوم نتیجه او وکتل هغه دنیا اولیدل - د جهالت او گمراهی علاج په توره او طاقت ناممکن دے - دا په علم او صرف د علم په طاقت ممکن کیدے شی - په دے ورځو کښه په افغانستان کښه نوے تعلیم لاپه عمومیت سره خور شوه نه وو - او په دے لړ کښه چه څومره کوششونه تر دے وخته شوی وو هغه کافی نه وو - ول ښونکي مسلسل ترقی کیدله نو په مستقبل قریب کښه ددے کوششونو نه دښو او فائده مندو اثراتو د مرتب کیدلو توقع کیدے شوه - که چرے دا اصلا مات څو کاله پس هغه وخت اجرا

شوه وے چه په خپلو خلقو كښه دده د اهييت او قدرو قيمت پيژندلو شعور پيدا شو
 وے نو يقيناً شاه امان الله خان به په خپلو مقاصدو كښه كامياب شوه وو. هكه چه په
 ملك كښه د نوي تعليم په منصوبو په ډيره تندي او تيزي كار كيدلو. او دده لازمي
 نتيجه به دا وه چه دعام اولس دماغي قوتونه به مضبوط شوي او روښانه شوي وو. او
 د زړو خيالاتو او توهماتو تيره به لرې شوه وے. په هغوي كښه به د غور و فكر عادتونه
 پيدا شوي وو. په جاحلاننه رسونو ته نيكيدل او او دريدل به په قلاړه قلاړه كم شوي او
 ورك شوي وو. په بل لور د طالب علمانو هغه ټوگي چه يورپ ته به د تعليم په غرض
 ليرل شول هغوي چه به بېرته راغلل نو د ځان سره به څه د حریت او مساوات جذبات
 او نوي نوي خيالات هم راوړل. او د دوي دده نوي خيالاتو نه به د اولس خلق هم
 متاثر كيدل. او دده په نتيجه كښه به د نوي اصلاحتو د پاره په غير محسوس طريقه زمكه
 هواريدله.

د نوي اصلاحتو د پاره د فضا په هوارولو كښه خارجي اثرات هم يو مؤثر عامل ثابتيدل
 شو. د بيروني ملكونو د خلقو په راتلو او د ملكي خلقو سره د هغوي په غلط ملط كيدو
 سره هم د ملكي په خيالاتو او تمدن كښه څه نه څه فرق راغله وو. د دے نه علاوه د ملك
 د ترقي په لړ كښه چه كوي منصوبې روانې وے لكه د ټنگ راټك د وسيلو درستی، د نوي
 نوي سركونو تعبير، د صنعت و حرفت په لړ كښه د كارخانو او درول، زراعتي ترقي، داوبه
 حور منصوبې او داسې نور په سوونو زرگونو كارونو داسې وسيلې وے چه د هغ په تشكيل
 سره به په خپله غير محسوس طريقه د خلقو د ژوند په لارو چارو او خيالاتو كښه تبديلي واقع
 كيدله. د خلقو د ژوند معيار به او چټيدلو. ځه كاري او ځه روزگاري به په قلاړه قلاړه
 كيدله. ملك به د اقتصادي ترقي او خوشحالي په لور روان وو. غرض كه يو څو كاله په
 امن و امان تير شوه وے نو د افغانستان نه به يقيناً د صينځي ايشيا يو ترقي يافته ملك
 جوړ شوه وو.

په دے كښه شك نشته چه غازي امان الله خان د خپل ملك يو لوڅه محب وطن بادشاه
 وو. هغه په دياننداري سره د خپل ملك د ترقي په كوششونو كښه نكيا وو. د هغه د افواهي
 وو چه خپل ملك په ډيره لږه موده كښه د ترقي په بام او خيژ وے. په دے لړ كښه هغه په
 اندازه كوششونه كړي وو. او كول وے. وے افسوس دے چه هغه خپل كوششونه هم
 په خپله عبث كړل. كه چرته هغه د خپل ملك او قام حالاتو ته په ژور نظر كتله وے. د

خپل ملک د تاریخ مطالعه ټی په غور و فکر کړی و ټ او د خپل اولس د نفسیاتو نه ټ ټان خبر ساتی و ټ نویقیټا هغه به د اصلاحاتو په اجراء کبې دومره جلد بازی نه کار نه وو اخستی. هغه ته پکار وو چه دهغه په خپل عهد حکومت کبې چه دهغه ملک په تجارتی، صنعتی او مالیاتی لحاظ سره مومره ترقی کړی و ټ. او اولس په ذهنونو به ټ د د ټ ترقی اثرات مطالعه کړی وو. او د اولس په مذهبی او سباجی ژوند کبې به ټ د مداخلت نه پرهیز کړی و ټ. او که چر هغه داسه کړی و ټ نو به چیره بزه موده کبې به هغه د حقیقت ټرگند لیدل و ټ چه د هغه ملک دهغه د خواصشاتو مطابق د ترقی په لار به تیزی روان د ټ.

د انقلاب آغاز :- د افغانستان د د انقلاب د پاره زمکه خو د چیره مود ټ نه

تیاره شوی و ټ. او د د ټ وجه د اصلاحاتو په نفاذ کبې د امان الله خان ب ټایه جلد بازی و ټ. و ټ د انقلاب ابتدا د شینوارو قبیلې د بغاوت نه او شوه. او د هغه ورځ و ټ چه په د ټ ورځ د افغانستان جینکی یورپ ته د مغربی تعلیم د حصول په غرض لیر ټ شوه. سازش داسه شوه و ټ چه په ه ټ طریق ټ د اجینکی د یورپ دلیر لو نه پات ټ کړی ش ټ. په د ټ سازش کبې د امان الله خان خپل وزیران او هغه کسان هم شامل وو. کوم چه د خپلو لویو یا خویندو د یورپ په استولو ناراض وو. و ټ د امان الله خان د ناراضگی د ویره خاموش وو. په د ټ غرض د شینوارو د هغه خلقو سره د وړاند ټ نه د اصلاح شوی و ټ او د تجویز شوه و ټ چه کوم وخت د اجینکی د کابل نه په موټرونو کبې روان ټ ش نو هغه وخت به شینوارو ته خبر ورکړی ش او د شینوارو یو مسلح ټول به د جلال آباد او د ټ ټر مینځه د جینکو د موټرونه راکیر کړی. او جینکی به په خپله قبضه کبې او ساق ټ. او بیا به د خبر و اتر و په ذریعه په بادشاه د خبره واضع کړی ش چه پر دو ملکونو ته د جینکو په لیرلو قام ناراض د ټ. او د کار پر ټ بنودل پکار دی. او دغه شان به خبره روغ ش ټ.

د تجویز مطابق چه کوم وخت د اجینکی د کابل نه په موټرونو کبې روان ټ شوه نو د شینوارو هغه خلقو ته په ټیلیفون خبر ورکړی شو. و ټ د د قسټی نه کوم سړی چه د د ټ کار د پاره مقرر شوی وو هغوی چه سړک ته را ورسیدل نو دغه وخت د جینکو هغه موټرونه وړاند ټ تیر شوی وو. او د خلق چه په کومه اراده راغلی وو. په هغه کبې کامیاب نه شو. او په د ټ خپل ناکامی د پر غصه شول. او د خود نه او وتل. دغه ناکامی به او د جو ش نه دک خلق چه خپل قبیل ته اورسیدل نو په خلقو کبې ټ یولو ټ الغاؤ تلغاؤ جوړ کړو. په ټوله قبیله کبې د حکومت د د ټ اقدام برخلاف جذبات او پاریدل. ملایانو په مذهبی لحاظ

سرہ د حکومت ددے اقدام مخالفت اوکرو۔ د قبیلے مانان او ملکان نصم د عوامو مگرے شول۔ او تہولو د حکومت برخلاف ملا او ترلہ۔ فوٹیانو تہ ہم ددے خبرے بوئی اوسید نوھوئی نصم د اولس مگرے شول۔ او دشینوارو د سرمدی علاقے چا وئی تے لو ت کرہ۔ او د باقاعدہ بغاوت اعلان تے اوکرو۔ دے باغیانو اوس د حکومت پہ نورو ٹایونو نصم میلے شروع کرے۔ تر دے چہ دکابل لارہ تے ہم بند کرہ او دجلال آباد د نیولو ارادہ تے اوکرہ۔ حکومت تہ چہ ددے واقعاتو اطلاع اورسیدلہ نو حکومت دا غورہ او کتلہ چہ د ہوئی اقداماتو سرہ سرہ دروغے جارے او صلح صلاحیت د پارہ ہم کوشش پکار دے۔

د یاغی قبیلے سرہ دخبرو اترو کولو پہ غرض چہ کوم حاکم او لبرے شو دھغ نہ دا معلومیری چہ حکومت د خپل طاقت پہ نشہ کینے دے بغاوت تہ ہدیو غہ اہمیت نہ وو ورکرے۔ او داغے یو معمولی واقعہ کھلی وہ۔ ولے پہ حقیقت کینے دا د حکومت لویہ غلطی وہ۔ دشینوارو سرہ د صلح کارامان اللہ خان سردار شیر احمد خان تہ حوالہ کرو۔ دا ہغہ سرے وو چہ امان اللہ خان ورلہ د وزارت عظمیٰ عہدہ ورکولہ۔ او پہ دے خبرہ د غیلو وزیرانو سرہ د بادشاہ لو تے تصادم راغے وو۔ پہ دے موقع ددے سردار پہ لبر لو کینے د امان اللہ خان دا مقصد وو چہ دکامیابی پہ صورت کینے بہ پہ نورو سردارانو ددے فوقیت ٹرگند شی۔ او دغہ شان بہ د بادشاہ د نظر انتخاب درستی ثابتہ شی۔ ولے دا سردار ہسے دنوم سردار وو۔ او دسیاست او دور اندیشی د صفاتو نہ تے معمولی برخہ ہم نہ لرلہ۔ پکار خودا سے وہ چہ پہ دے نازکہ موقع ددے تدبیر او عقل نہ کاراخصتے ولے او پہ بل اور تے اوبہ اچولے ولے۔ د یاغی لپنتنو جذبات تے پہ مختلفو ہیلو موالو سارہ کرے ولے۔ دہ پہ جرگہ کینے پہ لپنتنو دیکے شروع کرے۔ او شینوارو تہ تے او ولے چہ، امیر عبدالرحمان خود ستاسو د کپریٹو نہ مینارہ جو رہ کری دہ۔ او زہ بہ ستاسو د قبرونو خاورے ہم پہ بو جٹو کینے کابل تہ یوسم۔ ددے دیکو نتیجہ دا شوہ چہ خبرہ روغہ نہ شوہ۔ او ہغہ کسان ہم چہ لا تر اوسہ پورے پہ دے بغاوت کینے شامل نہ وو پہ بغاوت کینے شامل شول۔ او دشینوارو تو لہ قبیلہ د حکومت پہ بدی متفق او دجلال آباد نہ چا پیرہ شوہ۔ او پہ لبرہ مودہ کینے تے جلال آباد او نیوہ۔ ددے چا وئی نہ د یاغیانو لاس تہ دیرہ وسلہ راغلہ۔

جلال آباد دست مشرقی دارالخلافہ وہ چہ د حکومت د لاس نہ دا مقام او وتلونو بغاوت اوس یو تے دشینوارو پہ قبیلہ کینے محدود پاتے نہ شو۔ بلکہ دکونر، کالے

اولمغان وغیرہ علاقو خلق پہ کینے ہم شامل شول۔ دملک پہ دے حصہ کینے باقاعدہ حکومت سقوط اوموند۔ یاغیان پہ ہولہ علاقہ کینے غوارہ شول۔ پہ ہرلوری قتلونہ اوخونریزی شروع شوے۔ زپے دشمنی بیا تازہ شوے۔ نہ دھا مال محفوظ وو او نہ سر۔ دحکومت ویرہ ترہہ دخلقو دزرونونہ اووتلہ۔ بغاوت پہ ویرے تیزی دکابل پہ لور روان وو۔

چہ سردار شیر اہمد خان دصلح سلامیت پہ فضا قاسم لو کینے ناکامیاب شو نو دا کار « محمود خان یاور » نوے یو سردار تہ موالہ شو۔ داسرے ہم د امان اللہ خان منظور نظر وو۔ او دسفریورپ نہ اولے دے تہ ویرے اصحہ محکمے سپارلی وے۔ چہ یوپکینے د سرحداتو محکمہ ہم وہ۔ ولے ددے کار دپارہ د محمود خان یاورہ ہم موزن نہ وو۔ داظاہرہ وہ چہ دا بغاوت د مذہب پہ نامہ شروع شوے وو۔ او محمود خان یاور دا ولس پہ نظر کینے د مذہبی ارجح لہ خوا ویر عیب زن وو۔ دے سردار بہ پہ شرگندہ شراب شنبل۔ او د مذہبی احکامو مخالف بدے پریچار کولو۔ بہ ہر حال محمود خان یاور ہم پہ لویہ دیدہ او دکامیابی پہ تلوسہ کینے د سمت مشرقی درٹیں تنظیمی پہ میثیت کینے جلال آباد تہ روان شو۔ ولے ددے درسیدلونہ ورا ندے جلال آباد سقوط موندلے وو۔ او یاغیانو پرے قبضہ کری وہ۔ نو محمود خان یاور خپل ہید کوارتر پہ « نملہ » کینے مقرر کرو۔ چہ دکابل پہ لور دجلال آباد نہ پنچہ دیرش میلہ پہ فاصلہ یو مقام دے۔

پہ جلال آباد کینے چہ د حکومت کوم نیم نیگورے فوٹ پاتے شوے وو۔ ہنہ اوس نعلی تہ راغ۔ ولے دجلال آباد پہ قبضہ کولو د یاغیانو طاقت ویر مضبوط شوے وو۔ او دھنوی پہ لاس ویرہ وسلہ راغلی وہ۔ دغہ وخت دصلح سلامیت خبرے ہنوی تہ ہوتے مبارک دیدے۔ پہ سمت مشرقی کینے دھنوی اقتدار ختم شوے وو۔ او پہ ہولہ علاقہ کینے عملد د یاغیانو راج وو۔ محمود خان یاور دروغے پہ باب کینے تہ ویر کوششونہ او کرل ولے کامیاب نہ شو۔ یاغیانو پہ نملہ ہم عملہ او کرہ۔ او قبضہ تے پرے او کرہ۔ محمود خان یاور ہم د یاغیانو پہ لاس کینے گرفتار شو۔ یاغیانو دنیلے او کابل تر مینٹھے دتیلی فون سلسلہ ہم پرے کرہ۔ دغہ وجہ وہ چہ دنیلے د سقوط او محمود خان یاور د گرفتاری خبر دے ورٹے پس کابل تہ اورسید۔ دغہ وخت د حالاتو د سنگینی احساس حکومت تہ ہم او شو۔ اوس دیو داسے سری تلاش شروع شو چہ دھنڈ دتدبرنہ دا

توقع کیدے شوہ چہ دا اور بہ سورکری - داسرے سردار علی احمد جان وو -
 دا سردار دامن اللہ خان دھماٹوٹے اودھفہ اوبنے ہم وو - او یوہیر مندبر
 اود کارسرے وو - ولے دامن اللہ خان یہ زہہ کینے ددہ نہ ویرہ کیدلہ - اودا خیال
 تے پیدا شوے وو چہ دبادشاہی دپارہ دے زما مدعی دے - دغہ وجہ وہ چہ د
 یورپ بہ سفر کینے ہم دے دخیل خان سرہ ساتلے وو - ولے چہ دیورپ نہ بیرتہ
 داغلو نو بیا تے ورتہ بیخی شاگرہ - او نہ صرف داچہ د ذمہ واری تہ عہدہ تے نہ
 ورکولہ - بلکہ دھنہ سپکاوے بہ تے ہم کولو - ولے اوس بہ دے تنگسیا کینے بلا ہنہ
 تہ محتاج شو او دیوٹو شرطونو او لوظونو نہ پس سردار علی احمد جان دست
 مشرقی درئیس تنظیمی بہ عیشیت دکابل نہ روان شو - دغہ وخت بغاوت دھو گیا نو
 علاقے تہ دارسیدلے وو - بہ خوگیا نو کینے دعلی احمد جان پیراٹرو رسوخ وو - اودا
 توقع کیدے شوہ چہ دے بہ دخیل تدبیر بہ زور د حالاتو رخ بدل کری - ولے دغہ
 وخت حالات دومرہ شراب شوی وو چہ داصلاح دکورنہ وتلی وو - بہ ہر حال علی
 احمد جان د بگد لک بہ مقام دیرہ شو - داٹاٹے دکابل او جلال آباد ترمینتہ واقع
 دے - د سردار دپارہ دایوہ کرانہ کشالہ وہ - دھنہ دپارہ سوا ددے نہ بلہ لارنہ
 وہ چہ دقبائیلویوہ جرگہ راغونہ کری - او پہ تہ چل ول بہ ہغوی کینے تہ روپیدا
 کری - د سردار علی احمد جان بہ کوششونو جرگہ خو راغونہ شوہ - ولے دشینوارو قبیلہ
 بہ کینے شاملہ نہ شوہ - بہ جرگہ کینے دا خبرہ معلومہ شوہ چہ د حکومت بر خلاف چہ
 کوم اور نگیدلے دے ہنہ دایس بہ اسانہ دمرکید و نہ دے - دجرگہ اولہ مطالبہ دا
 وہ چہ امان اللہ خان د دخت نہ دست بردار شی - نو نورے خبرے بہ ہلہ کیری دلہ
 دا جرگہ مرکے جاری وے چہ ناٹاپہ بہ کابل باندے بچہ سقہ عملہ اوکرہ - او حالاتو پہ
 دیرے تیزی یونوے شکی اختیار کرو - ولے اول ددے نہ چہ پہ کابل باندے ددے
 عمل حال بیان شی د بچہ سقہ پہ مقلہ ضروری معلومات پیش کول بہ غیر موزون تہ

- ۵۹

د بچہ سقہ اصل نامہ حبیب اللہ خان وہ - او دا عجیبہ اتفاق دے چہ پلارنٹے ہم
 عبدالرحمان نومیدہ - دکوہ دامن او سیدونکے او یوغریب اونوم وروکے سرے وو -
 اود افغانستان دھنہ فوٹ چہ د "نمونے ٹولے" بہ ورتہ وٹیلے شو یوسپاہی وو - د
 نمونے دا فوٹ پہ کال ۱۹۲۱-۲۲ء کینے دیوترکی جرنیل "جہال پامنا" پہ نگرانی او تربیت

په دے غرض قائم شوه وو چه د افغانستان ټول فوځونه به هم په دے ډول مرتب کول شي - د «مېال پاشاه» د تلونو په پي افغانستان حکومت د افوځ مات کړه وو - ول د منگلو د بغاوت په ورځو کي حکومت ته د دے فوځ ضرورت بيا پيښ شوه وو - دا فوځيان د منگلو په بغاوت کي جنگي دي ولي وو - او د جنگ غنډيد و نه پي د کابل په اړه کي ماته ورکړه شوه وو - د سپاهيان خپلو کورنو ته ډير ليواله وو - ول حکومت دوي ته چوپټي نه ورکوله - نو دوي به په پټه يو يو، دوه دوه کورونو ته تلل او مو ورځ پي به بيا حاضر يدل - د دوي د اچل نورو فوځيانو هم لاندے کړو - نو هغوي به هم په پټه کورونو ته تلل راتلل - او چه حکومت د دے نه خبر شو نو د دے مزاجي د بنديز په غرض د کابل په څلور طرفه په لارو کي د سپاهيانو پيرے څوکي مقرر کړه - او چه کوم سپاهيان به داسه په پټه تلل نو هغوي به د رانيول او بېرته به د کابل ته راوستل -

يوه ورځ بچه سقه هم د يو څو منگرو سره په پټه کور ته روان وو - چه په لاره کي پيرے سپاهيان پيښ شول - او د هغوي سره د دوي بد کلامي او سوک څپيره او شوه - بچه سقه ته په دے خبره سوخت ورغلو او په خپل ټوپک د يو پيره دار سپاهي او وپيښتالو - د دوي او د پيره دارانو سپاهيانو تر مينځه ډزه شروع شوه - او د شه ساعت نه پي دوه پيره داران سپاهيان ټول شول او يو په کي مړ شو - د پيره سپاهيان او تنبديل - بچه سقه د هغه مړ سپاهي ټوپک هم تر لاسه کړو - او د خپلو منگرو سره کور ته روان شو - اوس بچه سقه يواځه يو بگوره سپاهي نه وو بلکه د حکومت د يو سپاهي قاتل هم وو - دغه وجه وه چه هغه مفرور شو او رهزني د اختيار کړه - په کومو ورځو کي چه امان الله خان د يورپ په سفر روانيد و په هغه ورځو کي د کومستان او کوه د امان په علاقه کي د ډاکه مارانو ډير زور وو - او حکومت د دے خبره ته مجبور کړه وو - چه د قيام امن په خاطر دے علاقه ته خاصه توجه او کړي - په دے ورځو کي لا بچه سقه ډير شهرت نه وو حاصل کړه - بلکه د ډاکه مارو او رهزنيو په لړ کي يوبل سره د شهرت انتها ته رسيدل وو - د دے نامه سيد حسين وه - سيد حسين د سيدانو د يوے درن کورني او لوغ جابدا د غاوند وو - ول د ناموس داري په يوے معامله کي د خونو نه کړي او بيا مفرور شوه وو - تر ډيره صودے د بچه سقه په نسبت سيد حسين د لوغ درز غاوند وو -

دامان اللہ خان پہ اصلاحاتو کنبے دا ہم و وچہ پہ وپوکوالی کنبے بہ مینی نہ و دیری۔
 او دیوے بنی نہ بہ زیاتے بنی شوک نہ کوی۔ او کہ چرے د بنی او فختن تعلقات سبہ نہ
 وی او سبہ طلاق حاصلول عواری نو صفہ بہ دا حق لری۔ دا اصلاحاتو پہ عقلہ تہ
 رنگ چہ د ملک پہ نور و حصو کنبے پہ اولس کنبے مخالفانہ گنگوسے او مششے شروع وے
 دغه رنگ دکوہ دامان او کوہستان پہ علاقہ کنبے پہ خصوصیت سرہ د دے پور تہ اصلاً
 پہ عقلہ مخالفانہ جذبات پاریدی وو۔ او دوئی پہ خیال کنبے دا خبرہ پہ مذہب کنبے
 مداخلت وو۔ وے سرہ د دے مخالفت دوئی لا د حکومت برخلاف د مذہب پہ نامہ بغاوت
 تہ تیار نہ وو۔ وے ہر کلہ چہ بہ سبت مشرقی کنبے د حکومت برخلاف د مذہب پہ نامہ بغاوت
 او شو۔ او د ملک نورے حصے ہم د هغه نہ متاثر شوے نو پہ دے چول د ملک پہ دے
 حصہ کنبے ہم د حکومت برخلاف د نفرت او مخالفت پہ جذباتو کنبے شدت پیدا شوے
 وو۔ او د یاغیانو سرہ ہمدردی زیاتہ شوی وہ۔ پہ دغه ور شو کنبے بچہ سقہ او دھنہ
 مگرو دترکستان نہ راتلونکنی یو قافلہ او لو تہ۔ او پہ دے وجہ د دفعہ شہرت زیات
 شو۔ او دھر چا پہ غلہ کنبے راغلو۔ وے تر دغه وختہ نہ د بچہ سقہ پہ و ہم کنبے دا
 خبرہ راتلہ چہ دھنہ بہ د حکومت تختہ اپوتہ کری۔ او نہ پہ اولس کنبے د چا دا گمان
 کیدلو۔ البتہ بچہ سقہ پہ دے خبرہ سبہ پونہ وو چہ دھنہ د حکومت امانی یاغی دے۔ او
 د دے حکومت پہ بقا کنبے دھنہ فنا دہ۔ نو پہ سبت مشرقی کنبے دا لغاؤ تلغاؤ نہ ہنہ
 دا فائدہ واخستلہ چہ کہ د حکومت برخلاف پہ سبت شمالی رکوہستان او کوہ دامان
 کنبے ہم بغاوت اوشی نو فوا کہ دھنہ نتیجہ د بچہ سقہ او دھنہ د مگرو تباہی وے
 نہ وی وے دغه وخت بہ د دوئی دا مرگونہ دغلو او شوکارو پہ چول نہ وی بلکہ
 دوئی بہ دیوے دین حکومت برخلاف د مذہب پہ تنگ جتکید وکی شہیدان او کنبے شی۔
 پہ دے ور شو کنبے د حکومت دلوری نہ د فوجی برتی اعلان شوے وو۔ د حکومت
 فوٹونہ بہ اکثر ہم د دے علاقو د خلقو نہ مرتب کیدل۔ دا اعلان پہ موجب د حکومت
 یو افسر اعلیٰ علی احمد خان پہ د جیل السراج ہ کنبے د سپاہیانو د برقی کولو پہ غرض دیرہ
 شوے وو۔ بچہ سقہ پہ دغه وخت کنبے د حکومت برخلاف پہ ٹرگندہ میدان تہ راتلہ
 وو۔ او خلق بہ دے د برقی کیدلو نہ منع کول۔ د خلقو پہ خیال کنبے خو حصے ہم پہ دے
 فوٹونو کنبے برقی کیدل سبہ نہ وو۔ ٹکہ چہ دوئی بہ د سبت مشرقی د یاغیانو سرہ جنگ
 تہ لیرے شول۔ او د دوئی پہ خیال کنبے ہنہ یاغیان د مذہب د تنگ و حفاظت پہ غرض

میدان تہ راوتلی وو۔ بل طرف تہ د بچہ سقہ د بکو ہم پہ غلقو ویرہ کنبینو لہ۔ د
 دے نتیجہ داشوہ چہ د فوٹو تو د برتی چہ کوم امید وو۔ ہغہ پورہ نہ شو۔ پہ
 دے خبرہ دامان اللہ خان سرہ ہم فکر پیدا شو او ہغہ علی احمد خان د مشورے
 د پارہ کابل تہ را او غوسبت او دغہ پتے مشورے نہ پس تے بیا جبل السراج تہ اولپر لو۔
 علی احمد چہ جبل السراج تہ اورسید نودہ سید حسین « او د بچہ سقہ دوارو
 سرہ تے خان خان لہ خبرے او کرمے او ددھنوی سرہ تے یو فیصلہ او کرہ۔ فیصلہ دا وہ
 چہ بچہ سقہ او سید حسین او ددوئی ہغہ منگری د کو مو چہ دوئی ذمہ واری اخلی
 او سفارش تے کوی حکومت بہ ہغہ تول معاف کری۔ او د تیرو جر مونوپہ عقلہ بہ
 ورلہ ہیغ نہ وائی۔ ددے نہ علا وہ سید حسین او بچہ سقہ تہ بہ پہ فوٹ کنبے د کرنیل
 عہدے ورکرمے شی۔ او دوئی دوارہ بہ خیل منگری اورضا کار د حکومت پہ مرستہ کنبے د
 مشرقی سبت جنگ تہ بیا تے حکومت بہ دوئی تہ دوہ سوہ تو پکے، کارتوسونہ اونور
 ضروری سامان ہم ورکرمے۔ سید حسین او بچہ سقہ بہ د حکومت پہ فوٹونو کنبے د
 برتی مخالفت ہم نہ کوی۔

دا مشورہ ہم پہ وارخطائی او اضطرابی حالت کنبے شوی وہ۔ ددے نہ سید
 حسین او بچہ سقہ تہ خیل اہمیت محسوس شو۔ او د حکومت کمزوری ورتہ معلومہ
 شوہ۔ ددے روغ نہ پس د کابل پہ اخبارونو کنبے د سید حسین او بچہ سقہ صفتونہ
 شروع شول۔ ولے سرہ ددے د بچہ سقہ پہ زہہ کنبے د بادشاہ د دیانتداری پہ عقلہ
 تہ شبہے موجودے وے او د ہغہ سرہ دا ویرہ وہ چہ دا فیصلہ شاید چہ د ہغہ
 د نیولو د پارہ یو حال وی۔ پہ دے غرض ہغہ یو ورخ د جبل السراج نہ بادشاہ تہ
 تیلیفون او کرمے۔ او دا تخرگندہ کرمے چہ دا قیام فون گوندے دا احمد خان رئیس تنظیمہ
 دلوری نہ دے۔ بچہ سقہ بادشاہ تہ دا اووٹیل « بچہ سقہ بالکل پہ قابو کنبے راغے
 دے۔ او د سپاہیانو د پیرے لاندے پہ یو کمرہ کنبے بند دے۔ حضور د ہغہ پہ باب کنبے
 تہ حکم کوی؟ « بادشاہ ورلہ سیدستی دا اووٹیل « دا سپہ ہم پہ دے تکی او وژنہ۔
 اوسرے کابل تہ را اولپرہ۔ « بچہ سقہ چہ دا واوریدل نو خیل خان تے بادشاہ تہ تخرگند
 کرمے۔ او د پیرے سپکے سپورے خبرے تے ورلہ او کرمے۔ دا خبرہ سیدستی پہ قولہ علاقہ
 کنبے خورہ شوہ۔ سید حسین چہ ددے نہ خبر شو نو سیدستی تے خپلہ دلہ را غونڈہ کرمے
 او پہ جبل السراج تے حملہ او کرہ۔ او علی احمد خان تے پہ قلا کنبے گیر کرمے۔

سید حسین او بچہ سقہ بہ خپلو کنبے رقیبان وو۔ چہ سید حسین بہ جبل الراج
 مہلہ اوکړہ نو بچہ سقہ دا غوره اوکڼلہ چہ هغه د سید حسین نه ہم یو قدام وړاندے
 لار شئ۔ نو هغه په کابل باندے د هیلے کولو اراده اوکړه۔ دغه وخت د هغه سره دوه
 درے سوه وسله بند او درے قلمور سوه ټے وسلے ملا تر وو۔ په دے کنبے شک نشته چہ
 د حکومت وزارت حربیه ته ډیر اکامهو دکابل په لور د بچہ سقہ دیلغار خبر دار سیدلے
 وو۔ ولے وزارت ددے صبیح تاجبانه وه کړی۔ او دا ټے نصے یو بازاری کپ کڼلے وو۔ په
 دغه ورځو کنبے وزیر حربیه سردار عبدالعزیز خان وو چہ د قندهار یو درانے وو۔ داسرے
 د مدنه زیات معزور، ټے شانہ مریض او رشوت خور وو۔ او دامان الله خان د زوال
 په اسبابو کنبے یو سبب ددے سردار شخصیت او کردار هم وو۔

بچہ سقہ د خپلو منگرو سره ټے روزه ټے روزه دکابل نه بهر په درے اهو ټاویونو
 قبضه اوکړه۔ په ټول ښار کنبے ددے صلے په وجه یو لوټے الغاؤ تلغاؤ مجور شو۔ د
 شاهي خاندان ټول افراد په «ارگ» کنبے راغونډ شول۔ بادشاه درعیت غلمو ته د
 ټوپکو ورکولو اعلان اوکړو۔ هر سرے به ټلو ټوپک به ټے په اوږه کولو۔ او په ټاټے د
 دے چہ د جنگ میدان ته تلے ولے د هیلے کور مخه به ټے نیوله۔ په دے عرض چہ په دے
 ټوپک به د هیلے کور حفاظت کوی۔ بچہ سقہ د اکتوبر په اخر کنبے په کال ۱۹۳۸ کنبے په کابل
 حمله کړی وه۔ د هغه داخیال وو۔ چہ په ورومبئ ورځ به په چپه ځله په کابل وردننه شی۔ او
 په «ارگ» باندے به قبضه اوکړی۔ ولے د هغه د توقع نه خلاف شاهي رسالے په ډیرے ټے
 دردی او جان فسانئ د هغه مقابلہ شروع کړه۔ سقاویان دیارلس ورځ دکابل په خوا وواشا
 کنبے په بهرینو غونډو یو قابض وو۔ په دے عرصه کنبے هغه سید حسین ته دامداد د پاره
 ډیر خبرونه اوکړل۔ ولے نه ټو هغه ته د سید حسین نه ټه امداد راوړسیداه۔ او نه دکوه دمان
 غلمو د هغه ټه مرسته اوکړه۔ او ددے وجه دا وه چہ تر دغه وخته د غلمو په وهم کنبے
 هم دا خبره نه گرزیدله چہ حکومت به دومره زرسقوط وموی۔ په دے جنگ کنبے بچہ سقہ
 په خپله نصم ډیر سخت ژوبل شوه وو۔ ولے هغه اوس د هیلے ژوند نه لاس وینغلی وو۔
 او ټکه په ډیرے بهادری جنگیدلو۔

بچہ سقہ په یو داسے ټاټے قبضه کړی وه۔ چہ د هغه نه برطانوی سفارت خانه د یو
 ټوگرو په فاصله وه۔ د سقاویانو داخیال وو چہ افغانی حکومت به ددے سفارت خانه
 د حفاظت په خیال په دوئ باندے کوله باری ته تن کنبے بزدی۔ ولے حکومت د سفارت خانه

د حفاظت د خیال نه بے پروا بے سقاویانو گوله باری شروع کړه. او دا ویره ساعت په ساعت زیاتیدله. چه د سفارت خانې عبارت او د هغه استوگن به ټول تباہ شی. په دے موقع برطانوی حکومت د خپلے سفارتخانے د حفاظت په عرض د هوائی جهازونو په ذریعہ دکابل په ضوا او شا کښه په پښتو او فارسی ژبه د دے مقصد اشتها روڼه او غور زول چه که برطانوی سفارت خانے ته هغه قسم نقصان اور سید لو نو د هغه ذمه واری به د افغانستان داو لس په غاړه وی. د دے اشتها روڼو ژبه ویره سپوره او ستغه وه. هکله دکابل خلق او حکومت په دے ویر ناراض شول. د غلغو د ناراضگی عتبه وچه دا وه چه په دے انقلا ب کښه دعوامو په خیال کښه د یاغیانو سره د برطانوی حکومت مرسته شامله وه. به هر مال برطانوی سفارت خانے ته هم په گوله باری هغه نقصان اور سید و. ولے بچه سقه دکابل دا طرافو نه په دیار سمه ورځ لرے کړے شو.

د سبت شمالی په خلقو کښه چه د بچه سقه د دے شکست او از خور شو. نو په خلقو کښه بیا د حکومت وقار قائم شو. او د هغوی سره دا ویره پیدا شوه چه د بچه سقه په تعاقب کښه به شاهي قومونه راشی او یواځے دانه چه د دوئی علاقہ به پائمال شی بلکه د بچه سقه د سر کښی بدل به هم د دوئی نه واغلی. دغه وجهه وه چه دغه وخت عام خلق د بچه سقه نزدیکی ته تیار نه وو. ولے حکومت په دے موقع هم لویه غلطي او کړه. په کابل کښه د هغه معمولی باقاعدہ فوځ نه علاوه قبائلی لښکر هم موجود وو. دا قبائلی لښکر رضا کارانه د حکومت مرسته ته راغلی وو. په دوئی کښه اکثر د سبت جنوبي منگل او جدران اولس وو. په کومو ورځو کښه چه منگلو بغاوت کړے وو. په هغه ورځو کښه د سبت شمالی ویر خلق د منگلو مقابل ته تلی وو. او هلته د ویر زیات کړے وو. اوس چه په سبت شمالی کښه د بغاوت اوازه غوره شوی وه نو د سبت جنوبي هغه خلق چه د دوئی د لاسه دردی دیلی وو. هغه خو د بلال په خیال او هغه د ټوپک او مال غنیمت په خواهش کښه کابل ته راغلی وو. ولے حکومت تر هغه وخته د سبت شمالی په لور اقدام او نه کړو. تر هغه چه د باقاعدہ قومونه نه وو مهیا کړی. په دے انتظار کښه شل پنځویشت ورځے تیرے شوه.

بچه سقه او د هغه ملگرو چه عام خلق د خپل ځان نه پریسه اولیدل نو هغوی هم په خپله تابیا کښه لگیا شول. د بچه سقه په ملگرو کښه دا سې ملایان هم وو چه هغوی دامان الله ځان نه ناراضی وو. دے ملایانو د بچه سقه د امارت او بیعت تجویز پیش کړو. ولے دا تجویز تر هغه وخته نه شو کامیابیدے تر هغه چه سید حسین هم نه وه منلے. هکله

چہ عملاً یہ دعویٰ رکھتے دست شمالی حکومت دہچہ سقواوسید حسین دواپ و پلاس کینے وو۔ پہ دے غرض بچہ سقو د
 خیل طرف نہ سید حسین تہ دایغا ماولین لوچہ کہ دامن اللہ خان حکومت برطرف کول غواپ سے نو دا بہ ہلہ اوشی چہ زہ
 یا تہ د خیل امارت دعویٰ اوکرو۔ او خلعو نہ بیعت واغلو۔ او د خیل طرف نہ تے ورتہ
 دا ہم اووت چہ تہ چونکہ سید او آل رسول تے نو تہ امیر شہ۔ او زہ تہ بہ بیعت
 اوکرم۔ وے د سید حسین بہ خیال کینے قہ چہ دھیچا بہ خیال کینے دا خبرہ نہ راتلہ چہ
 واقعات بہ دومرہ زر دہچہ سقہ بہ مرستہ کینے خیل رخ بدل کری۔ نو د سید حسین د
 امریکیدو نہ انکار اوکرو۔ او بچہ سقہ تہ تے او وٹیل چہ کہ تہ د خیل امارت اعلان
 اوکرتے نو زمانہ صحیح گیلہ او اعتراض بہ نہ وی۔ بچہ سقہ چہ د سید حسین نہ بے غمہ
 شو نو د خیل امارت اعلان تے اوکرو۔ او د خلعو نہ تے بیعت واغست۔ دغہ شان د خلعو
 بہ خیال کینے دامن اللہ خان مقابلہ کول بہ مذہبی نقطہ نگاہ یو درست کار وو۔

پہ دے ورخو کینے چہ دست شمالی خلعو د بچہ سقہ دشکست پہ وجہ د حکومت
 نہ پہ ویرہ کینے وو۔ دامن اللہ خان حکومت بہ پہ دے خلعو دھوائی جہازونونہ اشتہار
 غور زول۔ د دے اشتہارونونہ بہ د حکومت مطلب دا وو۔ چہ عام فلق د بچہ سقہ
 د مرستہ نہ واوری۔ وے د بچہ سقہ عامیانو بہ دے اشتہارونو دیر غلط مفہوم پہ
 خلعو کینے غورولو۔ او د خلعو پہ خطراتو کینے بہ تے نورہ اضافہ ہم پیدا کولہ۔ پہ بل
 لور سقاویانو بہ ہم پہ اولی سختی کولے۔ او چا چہ بہ د دوی مرستہ نہ کولہ۔
 ہخہ بہ تے سیدستی وژلو۔ پہ دے دوران کینے بہ حکومت ہم کلمہ پہ دے خلعو د
 ہوائی جہازونو نہ بسیاری کولہ۔ دے خبرو عام اولی پہ یردوہ کینے حیران کرتے وو۔ پہ
 دوی د پانگ او پراگ مثال صادق راتلو۔ اخر دے خبرو دست شمالی خلعو پہ بچو
 د بچہ سقہ حمایت تہ آمادہ کرل۔

د بچہ سقہ دشکست نہ دے ہفتے وروستو حکومت د کابل د حفاظت او مدافعت
 نہ پس د فوج یوردستہ او د قبائلی لشکر قہ حصہ د بچہ سقہ د مقابلہ پہ غرض د سور
 جرنیل محمد عمر خان پہ ماعتی کینے دست شمالی پہ لور اولیرلہ۔ د بدہ مرغہ د سور
 جرنیل او د دے قبائلی لشکر د سردارانو چہ اکثر د منگل او جدران قبیلو وو۔ تعلقات د
 بغاوت منگل د وقت نہ بنہ نہ وو۔ دا لشکر چہ د کابل نہ لس میلہ ویراندے لارنو
 ہلتہ تے د قلعہ مراد خانک پہ یو غونہی باندے کیپ او گولو۔ او دغہ مقام تے د خیل
 پیش قدمی مرکز او تاکو۔ پہ دے وقت کینے د بچہ سقہ حالت دیر نازک او خطرناک

وو۔ دھنڈا دسرو شیر دیرکم وو۔ اور شاہی فوٹونو دراتلو پہ وجہ دروی زرونہ
ہم غور شیدی وو۔ پہ دے موقع بچہ سقہ دسید مسین نہ ہم امداد او غوسبتلو او
ہنڈا تہ ۲ پہ خیل حکومت دوزیر جنگ عہدہ پیش کرہ۔ دغہ وخت کینے دسید مسین
ہم دھنڈا دکامیابی پہ عقلہ مہ خیال پیدا شوے وو۔ نوہنڈا خیل ملگری غود
بچہ سقہ امداد تہ را اولپہرل۔ ولے پہ خیلہ د نوری بھرتی پہ بھانہ وروستو پاتے
شو۔ پہ دے عرض مہ د بچہ سقہ دکامیابی پہ صورت کینے د تینتے لارازادہ وی۔
دا د بچہ سقہ خوش قسمتی وہ چہ د امان اللہ خان د حکومت وزیرانواو ذمہ
وارو افرادو بہ پہ وارخطابی او پریشانی کینے داسے کارونہ کول چہ دھنڈا بہ اوچ
پہ وجہ بچہ سقہ تہ وتلہ۔ اوہنڈا بہ ۲ دکابل تخت تہ بے تکلیفہ رانزدو کولو۔
د حکومت او بچہ سقہ د فوٹونو ترمینج یوہ غونہی ۲ خانلہ وہ۔ د دوارو طرفونہ بہ
گولی چلیدے۔ ولے د حکومت فوٹونو لا پیش قدمی نہ اوہ کری چہ یو افسوس ناکہ
واقعہ او شوہ۔ د سورجرنیل او منگل سردارانو زرونہ دو پانڈے نہ خیرن وو۔ دغہ
وخت دوئی پہ مہ خبرہ پہ خیلو کینے وراں بشول۔ او د بد کلامی او بدو ردو نہ خبرہ
توپکو تہ اورسیدلہ۔ او دوئی پہ یوبل گولی او چلوے۔ سورجرنیل پہ نینہ او لکیدہ۔
د دے واقعہ خبرچہ کابل تہ اورسید نو د بادشاہ وکیل ولی محمد خان سداسی موقع تہ
راغ۔ او د طرفینو بہ مینج کینے ۲ صلح او کرہ۔ ولے اوس د معاملے نہ ورا نہ ماشورہ
جو رہے شوی وہ۔ د قبائلی رضا کارانو او شاہی فوٹونو ترمینجہ دے اعتباری فضا پیدا
شوی وہ۔

د دے واقعہ نہ پس د شپہ د بچہ سقہ ورو چہ حمید اللہ نومیدہ۔ بے اے بے طبع
پہ شاہی کیپ شبنون او وھلو۔ د دہ سرہ پنڈہ سوہ سری وو۔ او دا ۲ پہ گلور وارہ
طرفہ تقسیم کری وو۔ د شپہ پہ تیارہ کینے چہ شاہی فوٹونہ پہ خیلو غیبو کینے اودہ
پراتہ وو۔ ناٹا پہ پہ ہنڈی رزے شروع شوے۔ شاہی فوٹونہ پہ پیرے وارخطابی
کینے پیدار بشول۔ او دا خیال ۲ اوکرو۔ چہ دا قبائلی رضا کار دی۔ او د خیل برفستلو پہ
غرض ۲ عملہ کری دہ۔ د دے خیال دراتلو سرہ سم ہنڈی ہرقہ پہ ٹاٹے پریٹول۔ او د
کابل ہنڈا ۲ اونیولہ۔ سحر د بچہ سقہ ورو د دے بکورہ فوٹو پہ سامان او و سلو قبضہ او
کرہ۔ دا دومرہ سامان وو چہ د بچہ سقہ ملا ۲ مضبوطہ کرہ۔ او دھنڈا د پارہ ۲ د تخت
کابل لارہ ہوارہ کرہ۔ د دے فوٹو د تینتید و خبر ہم ہنڈا وخت پہ نینہ شپہ کینے بادشاہ

ته په ټیلیفون ورکړې شوه وو. ولې دامان الله خان د پاره یو اڅی داغم نه وو. هم په دغه ورځو کې سردار علی احمد خان هم په مشرقی سبک کښه د خپلې بادشاهي اعلان کړې وو. او په کابل باندې د صیلي کولو په تیاریانو کېنې لگیا وو. دست شالی دامصیت پرته لا د پاسه شو. د دې واقعاتو دامان الله خان زړه داسې پرته یستلو. هغه دهغه د تخت کابل د پریښودلو اراده اوکړه. او هم په دغه شپه د خپل ورور سردار عنایت الله خان په حق کېنې د تخت نه دست بردار شو. او سمر وختی اته بجې په ۱۹۲۹م کابل نه د قندهار په لور روان شو.

د بچه سغه د غیر متوقع کامیابی چرچې بله ورځ سمر وختی په کابل ښار کېنې غوره شوه. ولې دامان الله خان د تخت نه دست برداری او د کابل نه د هغه د تلو حال لا چاته معلوم نه وو. هم په دغه ورځ د کابل مشران ارگ ته اوبلې شول. او هغوی ته د عنایت الله خان په حق کېنې دامان الله خان د دست برداری فط او سپیلې شو. د کابل مشرانو د عنایت الله خان بیعت اوکړو. او دهغه د تخت نشینی د اعلان په غرضی توپه خلاص شوه. عنایت الله خان د کابل په تخت داسې وخت کېنې کېنیاست هغه د ملک یوه لویه حصه عملاً د حکومت د لاس نه وتلی وه. د سردار عنایت الله خان د تخت نشینی دستور د ملا د شور بازار کشر ورور اقلان شیر احمد خان اوکړه. دا بناغی د دې واقع نه ټولوغ اگاهو امان الله خان د قید نه ازاد کړه وو.

د شور بازار کورنی په افغانستان کېنې د امتیازی سلوک ځاوندې وه. او د مذهبي اثر ورسوخ په وجه څې د ملک په سیاسیاتو کېنې خاص اهمیت لرلو. د افغانستان په اکثره قبیلو کېنې د دې کورنی د پیری مریدی سلسله په ډیرو ژورو بنیادونو قائمه وه. او د افغانستان د بادشاهانو د تاج پوشی دستور به هم د دې ځاندان د افرادو په لاس کېدله. او د دې امتیاز په وجه د دې کورنی عزت او احترام نور هم زیات وو. دامان الله خان د حکومت په ابتدای کالونو کېنې لا د دې کورنی شان و شوکت په څانگه وو. ولې هغه امان الله خان په ملک کېنې د اصلاحاتو اجراء اوکړه نو د دې ځاندان په عزت کېنې هم د وړاندې په نسبت کم راغلو. د منگلو د بغاوت په دوران کېنې هغه د دې بغاوت مشر هم یومذهبي عالم گوډ ملا وو. دامان الله خان د لوری نه ملا څې شور بازار هغه ته د جرگې اوصی په غرض لیرې شوه وو. ولې گوډ ملا د شور بازار د جرگې نه وه منلی. په دې وجه دامان الله خان په نظر کېنې دهغه احترام کم شوه وو. د دې علاوه د افغانستان په غلجی قبایلو

کښه د سلیمان خیلو قبیله چې د خپل شير او مال و تروت په لحاظ د افغانستان په ټولو
 قبایلو کې یوه لویه قبیله ده - په خصوصیت سره د ملا ټی شور بازار تعلق داره وه -
 دا قبیله د امان الله خان نه په یو څو خبرو ناراضه وه - د دوی د ناراضکي یوه وجه
 هغه دا وه چې امان الله خان د دوی په مقابل کې د هزاره قام جائز شکايتونه منل وو -
 او هغوی ټی د سلیمان خیلو د ظلمونو نه خلاص کړی وو - د دوی د خفاگان دویبه وجه
 دا وه چې د دوی پیر ملا ټی شور بازار چې هغه د حکومت په دربار کې د دغه خلکو د
 جائز و ناجائز و سفارشونو یوه لویه ذریعه وه - امان الله خان د نظر نه غورزولې وه -
 او اوس به د دوی ناجائز کارونه نه کیدل - دغه شان نورې هم څه وړې وړې خبرې
 وې - چې دهغه په وجه د شور بازار د کورنۍ او امان الله خان ترمنځه غلط فهمي پيدا
 شوی وې - او دیوبل نه د دوی زړونه خیرن شوی وو پناڅه ملا ټی شور بازار د حج
 په اراده د افغانستان نه تلې وو - او چې د حج نه بیرته راغې نو د هندوستان په سرهند
 نوې ښار کې دیره شوه وو - او دهغه ټاټه نه به ټی د افغانستان د مریدانو سره خپله
 رابطه ساتله - د شور بازار نوره کورنۍ په افغانستان کې وه - د شیر آقا د قید وجه دا
 وه چې دده او دده څو ملګرو د افغانستان په سبت جنوبي کې د امان الله خان بر
 خلاف په څرګنده د جهاد تبلیغ کولو - او په موقع نیولی شوی وو - دده یو ملګرې خوهغه
 وخت پانسی شوه وو خو چونکه ملا ټی شور بازار په افغانستان کې موجود نه وو -
 او دهغه نه څیره غطره کیده شوه - نو د شیر آقا د پانسی کولو جرأت امان الله خان
 او نه کړې شو - او هغه ټی قید کړو - ولې دا یقیني وه چې که امان الله خان کامیاب
 شوه وې نو شیر آقا به ضرور پانسی شوه وو -

د امان الله خان د تخت نه په دست بردار کیدو او د عنایت الله خان په
 تخت نشین کیدو دا توقع پیدا شوه چې اوس به بغاوت سورشي ځکه چې د یاغیانو
 لویه مطالبه دا وه چې امان الله خان د تخت پرېږدي - چې د عنایت الله خان د تخت
 نشین د ستوره او شوه نو دېچه سقه سره د خبرو اترو دپاره د یوه جرګې لپر لوفیصله
 هم او شوه - د دغه جرګې مشر هم شیر آقا وو - دغه وخت د امیر دوست محمد خان د
 کورنۍ د قسمت واک د شیر آقا په لاس کې وې - او شیر آقا په څیره هوسنیار تیا د امان
 الله خان نه خپل ټول بدلونه واخستل - د شیر آقا په مشرۍ کې جرګه په موټرو نو کې
 روانه شوه - دا جرګه چې د کابل د حفاظتي فوټو نو مورچو ته اور سیده نو شیر آقا دیوست

دپارہ دخیل موتر نہ لاکوز شو۔ او دے فوٹیانو تہ تے اووے ۰ او بچہ ہا ! برائے کد جنگ
میکنید ؟ اگر برائے امان اللہ خان جنگ میکنید او گر بختہ است ۰ وہ بچو ! دچا دپارہ جنگ
کوی ؟ کہ د امان اللہ خان دپارہ جنگ کوی نو ہغہ خو تبتید لے دے ۰

د شیر آقا د جادو نہ د کے دا دوہ چیل بے اثر ہ پاتے نہ شوشے ۔ شیر آقا خود او
وے او بیا موتر تہ او خوف ۔ او بہ بچہ لار ۔ وے یہ سپاھیانو د دے قبرے دیر بد اثر
اوشو ۔ صفوی چیلے مورچے پرینسود لے او بہ بچہ لار لہ ۔ دا د شیر آقا انتھائی چالاکی وہ ۔
کہ پیرے ہغہ سپاھیانو تہ د دے قبرے سرہ دا ہم وٹیلے وے چہ امان اللہ خان د
خیل ورور عنایت اللہ خان پہ حق کبے دست بردارہ شوشے او عنایت اللہ خان تخت
نشین شوشے دے ۔ او د اصلی صورتحال نہ تے دوئی واقف کرے وے نو بہ سپاھیانو بہ
غلط رد عمل نہ کیدلو ۔ بل طرف تہ چہ بچہ سقہ د امان اللہ خان د تلو نہ خبر شو
نو ہغہ د صلح نہ انکار او کرو ۔ او دا تے او وٹیل چہ ما دا عیثیت دخیلے تورے پہ زور
حاصل کرے دے ۔ لیکن دیرہ ممکنہ دہ چہ بچہ سقہ تہ ہم شیر آقا قہ سبق ور کرے وی ۔
ٹکھ چہ کہ د شیر آقا زیرہ د امان اللہ خان کورنی تہ سپین وے نو د دے تورے باوجود
ہم بچہ سقہ د دے جوگہ نہ وو چہ صفہ دا جرگہ نہ وے صلح ۔ او د کابل تخت تے
اگستے وے ۔ بہ ہر حال د بچہ سقہ سرہ د صلح قبرے اترے نا کامیابہ شوشے ۔

ہم پہ دغہ شپہ د بچہ سقہ لنبکر پہ کابل راننوت ۔ ہیچا دھخہ مقابلہ او نہ
کرہ ۔ د بچہ سقہ سپاھیان ہولہ شپہ د کابل پہ بازارونو او کو شو کبے کر شیدل او
غلقو تہ بہ تے تسلی ورکولہ ۔ او دا بہ تے وٹیل چہ موہن د دین د خدمت پہ لہ کبے د
کافر بادشاہ امان اللہ خان سرہ جنگید لو ۔ او خدا تے پاک کامیاب کرو ۔ تاسو خلق
ھیچ ویرہ ترہہ مہ کوی ۔ موہن ستاسو د حفاظت او خدمت دپارہ موہود یو ۔ دغہ
شان ہولہ شپہ پہ چغو نغو او ویرو ترہو کبے تیرہ شوشے ۔ پہ ارگ کبے ہم بادشاہ او
د حکومت منصب داران ہولہ شپہ د ائندہ اقداماتو پہ غرض پہ جرگو مرگو کبے نکیا
وو ۔ د صلح نہ د بچہ سقہ انکار قہ عجیبہ حالات کری وو ۔ ہر سرے وار خطا او دخیل
خان پہ عنم کبے وو ۔ اخر عنایت اللہ خان ہم د تخت نہ د دست برداری فیصلہ او د
ملک تلو ارادہ او کرہ ۔ د بچہ سقہ او عنایت اللہ خان تر مینچہ ہم دا خبرے د شیر آقا پہ
ذریعہ کیدلے ۔ فیصلہ پہ دے اوشوہ چہ عنایت اللہ خان او د ہغہ آل و عیال بہ پہ حفاظت
سرہ د ملک نہ بھر تہ لیر لے شی ۔ او د خان سرہ بہ درے لکھ روپے ہم وپے شی ۔ د دوئی

ذاتی جائیداد بہ ہم سقاوی حکومت نہ ضبطوی - ددے فیصلے نہ پس عنایت اللہ خان
 دبرطانوی سفارت پہ مہارزونو کینے دھیل آل و عیال سرہ دکابل نہ اووتلو - او ہند
 تہ راغلو - دارگ نہ ددوی دراوتلو نندارہ پیرہ غم ناکہ او درد ناکہ وہ - داسے یہ
 ہوک نہ وو چہ ہفہ بہ ٹرلی نہ وی - عنایت اللہ خان فیصلہ ہم دارگ دروازے تہ ور
 ترغارہ شو - او پہ چخو چغوٹے وٹرل - دارگ نہ چہ دوی اووتل نو ددرانیا نوشاہی
 علم رانکتہ کرے شو - دایوہ پیرہ غمناکہ نندارہ وہ - او دھر چازرہ تے غوغ کر و - دتلو
 نہ وپاندے عنایت اللہ خان د حکومت منصب دارانو تہ پہ پیرارت صی انعامونہ ور
 کپل - او د فوٹ کوم سپاہیان چہ پہ ارگ کینے موجود وو ہغوی تہ تے دشپہر و شپہر و
 میاشتیو بیگی تنخواہ کمانے ور کرے - او دھیل خان سرہ تے ہم کافی جواہرات او قیمتی سازو
 سامان واخستو - ددے باوجود دچہ سقہ پہ لاس کینے دکابل د خزانے نہ شپہر کرورہ
 روپی و رغلے -

لکہ چہ وپاندے مووٹیلی دی سردار علی احمد جان ہم بہ سہت مشرقی کینے دھیلے
 بادشاہی اعلان کرے او پہ کابل باندے دھیلے پہ تابیا کینے نکیا وو - ولے دکابل پہ محاذ
 واقعات داسے پہ تیزی سرہ دچہ سقہ یہ مرستہ کینے واوریدل - چہ امان اللہ خان او
 ورپسے عنایت اللہ خان تے ہم دوطن نہ پہ تلو مجبور کرو - او کابل دچہ سقہ پہ
 قبضہ کینے راغ - دکابل قبضے دچہ سقہ دلارے نہ د سردار علی احمد جان ازغے ہم بے
 تکلیفہ لرے کرے د واقعات داسے وو -

پہ سہت مشرقی کینے علی احمد جان د امان اللہ خان پہ صلاح یا بے صلاح دھیلے بادشاہی
 اعلان اوکرو - او دکابل دھیلے د پارہ تے خان سمولوچہ دکابل د سقوط خیر راغ - دعلی
 احمد جان سرہ چہ کوم شاہی فوجونہ وو - دھغوی زیاتہ برخہ دکوہستان او کوہ
 دامان پہ غلغو مشتبہ وہ - پہ دے غلغو دچہ سقہ دکامیا بید و یو غیر معمولی اثر او
 شو - چہ سقہ ہونکہ ددوی د علاقے او وطن دار وو نوہغہ سرہ ورلہ جنگ سبہ نہ
 معلومیدو - پہ دغہ ورٹو کینے پہ خوگیانو قبائلو کینے ہم پہ نہ قہ خبرہ پہ فیل میخ کینے
 جنگ شروع شو - دعلی احمد جان لویہ دلہ ہم داغلق وو - مہ دوی پہ فیلو کینے او نگیدل -
 نو دھغہ ہولہ لوبہ تے خرابہ کرے - نتیجہ داسوہ چہ دعلی احمد جان دمنوا نہ قول خلق
 تار پہ تار شول او دھغہ سرہ دھیل سروریرہ شوہ - او ہغہ ہم پہ پیر بد مال دشینوارو
 پہ لار کینے پینور تہ راغ - اوبیا قند ہار تہ لار او د امان اللہ سرہ یو ہائے شو - دغہ شان

د بچہ سقہ دلاری نہ د تخت یوبل دعوت دارھسے بے تکلیفہ لرے شو۔

د عنایت اللہ خان دتلو نہ پس بلہ ورخ بچہ سقہ پہ شاہانہ انداز کنبے پہ
 اگ کنبے داخل شو۔ او دکابل ہغہ فلقو چہ درے ورخ اکاموٹ دعنایت اللہ خان
 بیعت کرے وو۔ اوس نے د بچہ سقہ بیعت اوکرو۔ د تخت نشینی نہ پس بچہ سقہ د
 فادم دین لقب اختیار کرو۔ پہ ابتدا کنبے خو دا ویرہ کیدلہ چہ د بچہ سقہ او سید حسین تر
 مینٹہ بہ تر پیرے مودے روغہ پاتے نہ شی۔ ول اکثر ملایان او اھلکاران دسید حسین
 پہ نسبت د بچہ سقہ پہ مرستہ ولاړ وو۔ دے فلقو بہ پہ پیرے تندای د بچہ سقہ پہ عقلہ
 ران عامہ هواروله۔ او دے نتیجہ دا شوہ چہ د فلقو د ذھن نہ ورو ورو دسید حسین
 نامہ اووتلہ۔ پہ کابل باندے د بچہ سقہ د قبضے سرہ سم چہ فلقو تہ د خیل تباھئی او
 بربادی کومہ ویرہ پیدا شوی وہ۔ ہغہ د توقع نہ فلاف غلطہ ثابتہ شوہ۔ بچہ سقہ د
 امن وامان پہ غرض پیرا کامات جاری کرل۔ او دے نتیجہ دا شوہ چہ ہیچ قسم لوپ
 او خونریزی او نہ شوہ۔ او پہ دوه غلور ورخ کنبے دا اعتبار او سکون فضا پیدا شوہ۔
 کاروبار شروع شو۔ ول د فلقو دا خوش فہمی پیرہ زر لرے شوہ۔ شو ورخ پس سقاوی
 اھلکارو دلاسه دکابل قلع تر پوزے راغلی۔ ددوی دلاس نہ بہ نہ دچا مال پچ کیدلو، او نہ عزت
 و ابرو۔

دسبت مشرقی نہ د سردار علی امجد جان تینینے د بچہ سقہ پہ اطمینان کنبے نوربسم زیاتے
 پیدا کرو۔ او ہغہ د خیل حکومت د استحکام کوششونہ شروع کرل۔ د سقاوی پہ حکومت کنبے د
 کوهستان او کوہ دامان نہ علاوہ دکابل علاقہ ہم شاملہ وہ۔ او دے طاقت پہ برکت ہغہ
 نورملک ہم پہ خیلہ قبضہ کنبے راوستے شو۔ ول ددے د پارہ ضروری وہ چہ د حکومت تنظیم
 او تشکیل اوشی۔ د خوش قسمتی نہ بچہ سقہ تہ یو دایے سرے پہ لاس ورغلی وو چہ
 ہغہ د خیل تدبیر، دوران دیشی او سیاسی فہم و فکر لہ مخہ دامان اللہ خان دیولوئے نہ
 لوئے وزیر نہ ہم کم نہ وو۔ ول دامان اللہ خان پہ دور کنبے داسرے د درجے درج د
 افسری نہ نہ وو ورا ندے شوے۔ ددے سپری نامہ شیرجان وہ۔ او د بچہ سقہ د خروج
 پہ وخت کنبے پہ کوہ دامان یو معمولی افسرو۔ چونکہ دامان اللہ خان د حکومت نہ دل
 برداشتہ وو نو د بچہ سقہ ملگرے شو۔ او بچہ سقہ پہ کابل قبضہ او کرہ۔ نو د شیرجان
 نے خیل وزیر دربار مقرر کرو۔ او ددہ ورو رے وزیر خارجہ۔ ددے دوارو وروخو نہ علاوہ
 ہغہ خیل زور ملگرے سید حسین وزیر جنگ او نائب السلطنت مقرر کرو۔ او خیل ورو ر
 حمید اللہ تہ لی د معین السلطنت عہدہ ور کرے وہ۔ خرنک بچی امان اللہ خان خیل وزیر

عنایت اللہ خان تہ دا عہدہ ورکری وہ۔ دغه نشان تے د خپل خاندان یو سپرے وزیر مال مقرر کړو۔ او یوٹ وزیر خزانہ او لگولو۔ او نور وزارتونه تے بے فائدے او کپل۔ نو هغه تے مات کړل۔ د حکومت ددے نوی تشکیل نه پس بچہ سقہ د خپل حکومت لامل دیو اعلان په شکل کینے شائع کړل۔ په دے اعلان کینے د امان اللہ خان د زمانے ټول اصلاً او نظامانے منسوخ کړے شوه دے او د امیر حبیب اللہ خان مقتول په زمانه کینے چه به په کوم ډول حکومت کیدلو۔ په هغه اصولو او په هغه ډول د حکومت د چلولو اراده څرگنده کړے شوی وه۔ د اصلاحاتو په تنسیخ د پوهو خلقو سترگو ته د امیر عبدالرحمن او امیر حبیب اللہ خان د زمانے د بے آئینه او استبدادی حکومت نقشه راوړاندے شوه۔ او په هغه خلقو کینے چه په دور امانیه کینے د اصلاحاتو سره مانوس شوی او فائدے تے ترینه امنستی وے لویه مایوسی پیدا شوه۔ د شهریت حقوق غصب شول۔ د زورورنه د کزوری د داد رسنئ او انصاف توقع خسته شوه۔ او دا ویره پیدا شوه چه دا انقلاب به د ماضی هغه استبدادی او خوفناک دور بیا راستون کړی۔ ولے داسے او نه شوه۔ او سقاوی سلطنت د نهو میاشتو حکومت نه پس د سیلاب په وړومبئ چه ختم شو۔

چه په کابل د بچہ سقہ قبضه شوه نو دغه وخت اکثر غیرملکی سفارتونه هم د کابل نه لاړل۔ اگر چه اکثر و سفارت خانو د امان اللہ خان د حکومت د ضعف په وخت کینے د خپلو خپلو سفارتو نو په اعضا او عمله کینے کپړے وو۔ برطانوی سفارت هم د عنایت اللہ خان د تلو نه پس د کابل نه لاړ۔ لیکن ترکی، ایرانی او روسی سفارتونه د بچہ سقہ د حکومت په دوران کینے هم په کابل کینے موجود وو۔ د خپل حکومت په ابتدا کینے بچہ سقہ د نادرخان د راغونښتلو دپاره د هغه د کورنئ یو فرد احمد شاه خان یورپ ته لیرلے وو۔ د بچہ سقہ د اغیال وو چه نادرخان د خپل ذاتی اقتدار او اثر ورسوخ نه علاوہ چونکه د امان اللہ خان نه هم دل برداشته دے نو د هغه د مرستے په وجه به د سقہ حکومت استقلال او مووی۔ لیکن بچہ سقہ دے خبرو ته هډو خیال نه کولو چه نادرخان به د خپل شاهي خاندان عزت و احترام د یوغل د حکومت په منلو تالاکید و ته ښکته پریږدی۔ به د خرمال بچہ سقہ د نادرخان د مرستے په حصول کینے تر هغه وخته لگیا وو۔ تر څو چه هغه ته د نادرخان دارادو قطعی علم نه وو حاصل شوه۔

لکه چه وړاندے او وئیلے شول په کابل باندے د بچہ سقہ د قبضے په ابتدائی وړتو کینے په خلقو کینے اطمینان و سکون پیدا شوه وو۔ ولے د اسکون د یرز په یو داسے بے

اطمینانی بدل شو چه د کابل د خلقو نه څه نمرغه صير کړل - سقاوی اهلکارانو په دوئی داسه ناتار جوړ کړو چه نه د چا مال پخ کیدای شو او نه عزت و ابرو - سرفو به د سقاویانو نه بیا هم په منت زارو او آڼو بانو پخ کړی شو - ول مال د غلو نه پخ کول ناممکن وو - داو باشو او بد معاشو خلقو راج وو - د چا سره به چه د چا نه نگیده سیدستی به څه سقاویانو ته دهغه جاسوسی او کړه - او بیا به دهغه د خلاصی هیڅ امکان نه وو - په سوونو معزز او درانه خلق د خپلو لونیو غوښندو د عزت و ناموس په لړ کینې او وژلې شول - د سقاویانو ظلمونه او نا کړدې دومره ډیرې وې چه نه دهغه په شمار کینې راتلې شې - او نه ضییر د هغه وینا ته تیاریدې شې - دومره کافی ده چه د خدا څه یو قهر وو چه د بچه سقه په شکل کینې د کابل په خلقو نازل شوې وو -

د بچه سقه حکومت د کابل گیر چا پیره په یو څو میله علاقه مشتبل وو - د اندارونی تنظیم نه پس د ملک دنورو اطرافو د قبضې مهلم شروع شو - سید حسین او بچه سقه لکه چه وړاندې و تیلې شوی دی یو بل ته په زړونو کینې غلې وو - لیکن په موجوده حالاتو کینې د بچه سقه تله درنه وه - اوسید حسین په دهغه برید نه شو کولې - نوسید حسین د کابل نه په دے عرض د تیلو اراده ظاهره کړه چه د سقه د حکومت د پاره د ترکستان علاقه فتح کړی ولې په زړه کینې د دهغه د خپل ځان د پاره د یو ازاد حکومت قاشول مدنظروو - بچه سقه هم دے وجه د سید حسین د دے خوا هشی سره رضابنکاره کړه چه یو خو به دغه مودے د پاره د سید حسین د موجود کینې نه خلاص وی - او د با همی تضادم ویره به کبه وی - او بل دا خیال څه هم وو چه که پرے سید حسین په ترکستان قبضه او کړه نو په نصرت باندې به قبضه کول اسان شی - او که امان الله خان په قندهار کینې موجود وی نو د یو لور نه به بچه سقه په خپله او په بل لور به سید حسین په دهغه حمله او کړی او د امان الله خان طاقت به ختم کړی -

په قندهار کینې د امان الله خان د موجود کینې په وجه په دے علاقه کینې د سقاوی حکومت د ایجنټانو سرگرمی کیه وې - بیا هم په جا هله طبقه کینې بچه سقه دومره شهرت موندلې وو - چه دهغه د اکامیای به د روحانی طاقت کرشبه کینلې شوه - او او باشو او لوجه گانو صغه دیو وی الله درج ته رسولې وو - سره د دے ډیر خلق داسه هم وو چه بچه سقه ته به څه دیو غل په نظر کتل - د غزنی او کابل تر مینځه وردگ قبائیل تر اخر وخته د بچه سقه برخلاف وو - نصرات ته هم د سقاوی حکومت نه وو رسیدلې - ځکه چه په لاره کینې قندهار وو - او هلته امان الله خان لا موجود وو - هزاره قبائیل هم د امان الله خان

پہ مرستہ ولاہ وو۔ او دوردگو پہ ملگرتیا کینے د امان اللہ خان پہ مرستہ کینے دسقاویانو سرہ جنگیدل - سبت مشرقی اگرچہ د امان اللہ خان نہ یاغی شوک وو۔ او د بشینوارود بغاوت سرغنہ محمد عالم بشینوارے او د خوگیا نو ہفہ خانان چہ د بچہ سقہ ملگری وو۔ کابل تہ تلی وو۔ ولے ددے باوجود پہ سبت مشرقی کینے د بچہ سقہ د حکومت قیام لا تر دے وختہ چیرمشکوک وو۔ پہ دغہ ورخو کینے نادرخان ہضم د خیلو ورونو سرہ پہ سبت جنوبی کینے داخل شوک وو او ہفہ پہ سبت مشرقی کینے د خیلو طرفدارانوپیدا کولو پہ غرض خیل ورون سردارہاشم خان دے لوری تہ رالیبرے وو۔

سقاوی حکومت د راتلونکو جنگونو پہ نیت د فوج بہزتی تہ زور ورکریے وو۔ او دکوہستان اوکوہ د امان پہ علاقہ کینے پہ چیرزور و شور د فوجونو برقی جاری وہ۔ ددے علاقہ د خلعو د اضیال وو چہ کہ د امان اللہ خان حکومت بیا قائم شو نو زمونہ خیر نشتہ - دغہ وجہ وہ چہ د اخلق پہ چیراخلاص دسقاوی حکومت مرستے تہ ولاہ وو۔ ددے نہ علاوہ بچہ سقہ بہ د خیلو فوجونو دارام و اسائش ہم چیرضیال ساتلو۔ دغہ وجہ وہ چہ د امان اللہ خان پہ مقابلہ کینے د فوجیانو ہمدردی او مینہ د بچہ سقہ سرہ زیاتہ وہ۔

امان اللہ خان چہ دکابل نہ قندھار تہ راغے نو د ہفہ علاقے خلع چیرمتعب شول۔ او پہ دے خیرہ چیر غصہ شول - چہ دیوغل او رھزن د مقابلہ نہ امان اللہ خان ولے را او تبتیدلو۔ پہ دے خیرہ د قندھار پینتو د امان اللہ خان د مرستے نہ خان اوژغورلو۔ ولے ہرکہ چہ امان اللہ خان د دوئی نہ مایوسہ شو او د نصرات د تلو ارادہ نے بنیکارہ کرہ نو دغہ وخت د قندھار خلعو د ہفہ مدد تہ ملا او ترلہ - د بد قسمتی نہ دلته ہم ہفہ سردار عبدالعزیز خان خیل وزیر جنگ مقرر کریو۔ داسرے تر دے وختہ د امان اللہ خان ددے بد بختی ذمہ وار وو۔ بہ نصرمال امان اللہ خان د پنجویشت زرہ قبائلی بکر سرہ د قندھار نہ د بچہ سقہ مقابلہ تہ روان شو۔ او غزنی تہ را اورسید۔ پہ غزنی کینے د سقہ قہ لبر شان فوج د مقابلہ پہ غرض موجود وو۔ ولے د مقابلہ جوگہ نہ وو۔ او قریب وہ چہ پہ غزنی د امان اللہ خان قبضہ شوک وے۔ ولے عین ہم پہ دغہ موقعہ د غلجی قام سلیمان خیل قبائلی د بچہ سقہ پہ مرستہ اودریدل۔ یوضو د غلجیواو درانیانو مخالفت خہ چیر پخوانگ وو۔ او پہ دے موقع د دے مخالفت بلہ وجہ داوہ چہ د سلیمان خیلو او ہزارہ قام ترمینخہ دشمنی وہ۔ او امان اللہ خان د سلیمان خیلو پہ مقابلہ کینے

دھزارہ قام سرہ ۱۰ انصاف کرے وو۔ او پہ دے خبرہ سلیمان خیل دامان اللہ خان تہ
 خفہ وو۔ ددے نہ علاوہ دا قبائیل د صلائے شور بازار ہم مریدان وو۔ او دامان ہم
 کیدے نئی چہ پہ دے موقع بہ دوئی تہ دامان اللہ خان برضلاف لسون شوے وی۔
 بہ ہر مال چہ سلیمان خیل د چہ سقہ پہ مرستہ اودریدل۔ نو دامان اللہ خان لنگر
 دیو جنگ نہ پس تلبتہ اوکرہ۔ او دامان اللہ خان پہ دے شکست داسے زرہ مات
 شو چہ بیائے یوم مشورہ ہم پہ غورونو بنہ نہ لکیدہ۔ ہر ۱۰ چہ ۱۰ پہ ۱۰ پرینول او
 پہ چہ ۱۰ د کوئیچہ پہ لارہندوستان تہ راغ۔ دامان اللہ خان قبائلی لنگر چہ د
 ہفہ دتلو نہ خبر شو نو ہغوی ہم بد دل شول۔ او تار پہ تار شول۔

اوس د قندھار درانیانو پہ خیل مینخ کینے دیو بل بادشاہ د انتخاب د پارہ جرگہ
 اوکرہ۔ اول د عبدالعزیز خان نوم پیشی شو۔ وے ہفہ ددے نہ انکار اوکرہ۔ او بیاد علی احمد
 جان نوم واخستہ شو۔ او ہفہ دے پیتی تہ پہ خوشحالی تیار شو۔ سردار علی احمد جان اگر
 چہ د چہ سقہ پہ مقابلہ کینے خو کامیاب نہ شو وے دامان اللہ خان پہ شان دمیدان نہ
 او نہ تبتیدلو۔ نور ہم زرور شوے وو۔ اوس د قندھار نہ تاؤ شو۔ او بنارے ہامبرہ
 کرو۔ پہ دغہ وخت کینے پہ قندھار کینے ہم دسقہ یو ۱۰ لہ پیدا شوی وہ۔ ہغوی د بنار
 ذروازے سقاوی فوٹ تہ لے کرے۔ دغہ وخت علی احمد جان پہ خیل د سقاوی فوٹ
 سرہ پہ جنگ اختہ وو۔ وے دہفہ اس پہ یو کولئی او لکید۔ او ہفہ داس نہ پرینوتو۔
 سقایانو پہ بنار قبضہ اوکرہ۔ علی احمد جان ۱۰ گرفتار کرو۔ او پہ دیر ذلت ۱۰ کابل تہ
 تہ اولیرلو۔ پہ کابل کینے ہم ددے ۱۰ خواتر د سردار دیرہ ۱۰ عزقی اوکرے شوہ۔ پہ خیل خانہ
 کینے ورلہ رنگارنگ تکلیفو نہ ورکے شول۔ او دیوٹو ورخو د قید نہ پس پہ توبہ والوز ۱۰
 شو۔ او پہ دے ۱۰ ددے سردار د لہزاندہ ژوند خاتہ او شوہ۔

د سردار علی احمد جان پلار د امیر شیر علی خان وزیر وو۔ دامیر شیر علی خان نہ
 پس چہ امیر عبدالرحمان د کابل پہ تخت قبضہ اوکرہ۔ نو د علی احمد جان پلار د خیل
 آل و عیال سرہ د سردار ایوب خان پہ ملگرتیا کینے ہندوستان تہ راغ۔ او دہفہ سرہ
 پہ راو پندی کینے دیرہ شو۔ سردار علی احمد جان پہ راو پندی کینے د میٹرک پورے تعلیم
 حاصل کرو او چہ کوم وخت امیر حبیب اللہ خان خیل یوہلور ہم سردار احمد جان تہ پہ
 نکاح ورکے۔ دامیر امان اللہ خان او ددے سردار تعلقات ۱۰ خوشگوار نہ وو۔ وے د مخالفت
 باوجود د اکثر و خلعو دا خیال وو چہ کہ سردار علی احمد جان پہ سمت مشرقی کینے کامیاب

شوعے وے نو ہفتہ بہ د کابل تخت امان اللہ خان تہ پرینبودے وو۔ د بچہ سقہ دلاسه چہ سردار علی احمد جان بہ بے دردی شہید شو نو ددہ پہ شہادت دھندوستان مسلمانانو ہم دریغ و غم اظہار اوکرو۔ او د مجلس خلافت پہ اہتمام کینے پہ سراسر ستمبر ۱۹۳۹ء د جمع پہ ورخ پہ پول ہندوستان کینے د علی احمد جان د شہادت د یاد گیری دستورہ اوشوہ۔ پہ دے موقع سردار نادر خان د پارہ چندہ اوشوہ ٹککہ چہ دغہ وخت لا د ہندوستان د غلقو دا خیال وو چہ د تخت کابل د حصول پہ لڑ کینے د سردار نادر خان کوٹو د امان اللہ خان د پارہ دی۔

پہ دغہ ورخو کینے جرنیل غلام نبی خان چہ پہ روس کینے د افغانستان سفیر وو۔ ناٹاپہ میدان تہ را او وتلو۔ او پہ ترکستان کینے د سید حسین تہ پہ مخہ پرلہ پسے شکستونہ ور کول۔ او د بامیان پورے علاقہ دے او نیولہ۔ دہفتہ سرہ یوشو ہوائی جہازونہ ہم وو۔ ددے جہازونو پہ عقلہ روسی حکومت دا وٹیل چہ دا جہازونہ د بغاوت نہ ورا تہ شاہ امان اللہ قیبتا امستی وو۔ ولے لا تر دے وختہ حکومت روسی افغانی حکومت تہ حوالہ گیری نہ وو۔ لیکن غالب گمان دا دے چہ دا جہازونہ ہم د روسی حکومت وو۔ او د امان اللہ خان پہ حمایت کینے د جرنیل غلام نبی خان تہ ورکری وو۔ ولے چہ امان اللہ خان د ملک نہ او وتلو۔ نو جرنیل غلام نبی خان ہم نور جنگ جاری او نہ ساتلو۔ او بیرتہ لا۔ دہفتہ د تلو نہ پس سید حسین بیا پہ ترکستان قبضہ اوکرہ۔ دغہ وخت کینے پہ ہرات او قندھار ہم د سقاوی حکومت قبضہ راغلی وہ۔

پہ دغہ ورخو کینے د سمت مشرقی، جنوبی او ہزارہ جات نہ علاوہ پہ نور پول ملک د بچہ سقہ حکومت قائم شوے وو۔ ولے پہ دے مفتوحہ علاقہ کینے د فوج ساتل ضروری وو۔ پہ دے جنگو نو کینے شل پنجونیش زره سپاہیان مرہ شوئی ہم وو۔ بیا ہم د بچہ سقہ سرہ دیرش زره فوج موجود وو۔ لیکن پہ پول ملک باندا د تسلط قاتلو د پارہ دیولوے فوج ضرورت وو۔ بچہ سقہ بہ خیل پول فوجونہ دکوہ د امان او کوہستان د علاقے نہ مرتب کول دا دہفتہ خیل خلق او خیلہ علاقہ وہ۔ او پہ دوئی دہفتہ اعتماد وو۔ دغہ وجہ وہ چہ ددے علاقے نہ ہفتہ کم و بیش اتیا زره سپاہیان بھرتی کری وو۔ او پہ دے وجہ ددے علاقہ افرادی طاقت تہ لوے زیان رسیدے وو۔ پہ دغہ وخت کینے پہ ظاہرہ کینے د بچہ سقہ پہ لارہ کینے ہیچ بندیز نہ بنکارید لو۔ امان اللہ خان د ملک نہ وتلی وو۔ سردار علی احمد جان وڑے شوے وو۔ او د سردار غلام

نبی خان هم ټه درک نه نگیده. او داسه معلومیده چه په ټول ملک به د بچه سقه اقتدار قائم شی. البته په دغه ورځو کینه سردار نادر خان په سمیت جنوبي کینه داخل شوه وو. تر دس وخته بچه سقه د دس خبره انتهای کوشش کولوچه د نادر خان هبایت حاصل کړی په دس عرض هغه نادر خان ته د صدارت عظمیٰ مهده پیش کړه. او د هر قسم مراعاتو وعده ته ورسره او کړه. او تر آخره په دس کوشش کینه نگیا وو چه نادر خان په خپله پره جنبه راوړوی. ول د نادر خان د پاره یو ناممکن کار وو. نادر خان د شاهي کورنئ یو فرد او یو ډیر باعزت، قابل، مدبر او دنوم نشان او تدبیر خاوند وو. د هغه غیرت به داخبره ټه رنگ برداشت کړی وه چه هغه د دیو غل حکومت په شان اومنی. او د هغه مرسته او هبایت ته د غاړه کپړدی. به هر حال چه بچه سقه د نادر خان د مرسته د حاصلولو نه نا امیده شو نو د هغه نه پس ته خپله توجه د سمیت جنوبي په لور اوگرزوله.

لکه چه مو وړاندس ویشلی دی د افغانستان په دویم جنک کینه نادر خان د تل اوکړه په محاذ جنکیده وو. او هم دده د بریالیتوب او علاقائی تدبیرونو په وجه دا جنک د افغان-نستان په کامیابی ختم شوه وو. نادر خان او امان الله خان په خپلو کینه ډیر نزدوغلوون وو. امیر امان الله خان د حکومت په ابتدا کینه د دواړو ترمنځه تعلقات خوشگوار وو. ول د دوی دا تعلقات په خپل حال پاته نه شول. نادر خان د صحت د خرابئ په بنا د فوجی فرائضو نه استعفی ورکړه. او امان الله خان هغه په رسی طور په فرانس کینه د افغانستان سفیر مقرر کړو. ول ټه موده پس ته د سفارت نه هم استعفی ورکړه. او په فرانس کینه ډیره شوه. په کومو ورځو کینه چه په افغانستان کینه د امان الله خان برخلاف انقلاب او شوه. او بچه سقه د ملک په یوحصه کینه اقتدار حاصل کړو نو دغه وخت هغه د نادر خان یو تر ډیر په هغه پس فرانس ته اولیرلو. او نادر خان ته افغانستان ته راوبللو پناخه نادر خان د فرانس نه را روان شو. او کراچی ته راغ.

په هندوستان کینه با لعموم او د صوبه سرحد په پښتنو کینه با لخصوص د خپلوسیا په خواهشاتو د تکبیل په دوران کینه امان الله خان ډیر شهرت او مقبولیت موندی وو. او د دس غلغو د هغه سره ډیر اغلاصی او عقیدت پیدا شوه وو. او د دس وجه د ملک سیاسی حالات وو. په دغه ورځو کینه په ټول هندوستان کینه سیاسی تحریکاتو با لخصوص د انگریسی تحریک زور نیول وو. د انگریزی حکومت رویه د صوبه سرحد د پښتنو سره د هندوستان د نورو صوبو په نسبت ډیره نامناسبه وه. دا صوبه په دس ورځو کینه د «سرزمین بے آئیز»

په نامه ياديدله - دغه وجه وه چه د هند خلقوبا لعموم او د صوبه سرحد خلقوبا لخصو
 د خپلو سياسي مواهشاتو د تکميل په سلسله کيښه دامان الله خان په عروج او ترقي کيښه يو
 رڼا ليدله - او دامان الله خان په سيوري کيښه د افغانستان د عروج او ترقي سره د
 خلقو د خپل سياسي آزادي تو قعات وابسته کړي وو - دغه وجه وه چه کوم وخت امان الله
 خان ته خلاف توقع د الږ مصيبت شو - نو د هغه د امصيت د هند او صوبه سرحد مسلمانانو خپل مصيبت او کنړلو او چرکه
 په دغه وخت دوي د انگرېزانو غلامانو و او امان الله خان سره يې سوا د اخلاقي امداد او همدري نه عملاً نور شته
 امداد نه شو کولې - نو دوي به د افغانستان د هر با اثره شخصيت نه دا توقع لرله چه
 هغه د د خپل اثر و نفوذ ټول قوتونه دامان الله خان په مرسته کيښه صرف کړي

او دا توقع دوي د سردار نا نادر خان نه هم کوله - په هند او صوبه سرحد کيښه دامان الله
 خان د دې مقبوليت نه نادر خان هم ناخبره نه وو -

په ۲۴ فروري سنه ۱۹۲۹ سر د نادر خان د افغانستان په نيت د کراچي ته پلنيور را
 روان شو - هم په دغه ورځ د لاهور په ريلو سټيشن مولانا ظفر علي خان د مجلس خلافت
 د يوليهار په هيئت د هغه سره ملاقات او کړو - او د هغه نه د هغه دارادو په باب کيښه
 پښتنه او کړه - سردار نادر خان د دې په جواب کيښه دا او وويل چه د زما داراده ده چه زه
 به تر هغه وخته آرام نه کوم - ترڅو چه د کابل تحت د بچه سقه نه نه وي راستون کړې -
 او امان الله خان ته د نه وي ورکړې - په دغه ورځ او په دغه گاډي کيښه مولانا ظفر علي
 خان هم د هغه سره پلنيور ته راغ - بله ورځ په پلنيور کيښه د مجلس خلافت د يو و فدرسه
 مولانا ظفر علي خان بيا د نادر خان سره ملاقات او کړو - په دې ملاقات کيښه مولانا د نادر
 خان نه دا استدعا او کړه چه هغه د اول قندهار ته لار شي - او دامان الله خان سره د
 مشوره او کړې او د يو متفقه پروگرام مطابق د کار شروع کړې - مولانا هغه ته دا هم او وويل
 چه زه په دې وينا کيښه د هند د ټولو استوگنو د خواهش تر جباتي کوم - د دې په جواب کيښه
 نادر خان هغه ته او وويل چه کوم خواهش د هندو ستانيانو د هغه خواهش زما هم دې -
 يعني د کابل په تحت باندې دامان الله خان متکين کولې - ولې هندو ستانيانو ته پکار دي چه د
 مقصد د حصول طريقه د هغوی زما په مرضي پرېږدي - زه يو دا بېه طريقه اختيارو کيښه
 چه د دې په وجه به د افغانستان په وقار کيښه زياته راشي - زما صحت خراب دې - او د يو
 څو ورځو د آرام نه پس به د خپلو وروڼو سره مشوره کوم او بيا به روان کيښم -
 هاشيه په صفحہ ۸۴۵

هم په دے ډول د پېښور د قیام په دوران کښه د صوبه سرحد د مشرانو وفد چه په
خان عبدالغفار خان ، میاں جعفر شاه ، سید آغا لعل بادشاہ او خان علی گل خان او مثنو نور
مشرانو مشتمل وو د نادر خان سره اولیدل . دغه شان د اسلامیه کالج پروفیسرانو او
طالب علمانو یو وفد د پروفیسر شیخ محمد تیمور په مشرۍ کښه د نادر خان سره ملاقات
او کړی . د دے وفدونو سره د ملاقات په موقعه په صریحو الفاظو کښه هغه دا وعده کړی
وه . چه هغه به د تخت افغانستان په حصول کښه د امان الله خان سره پوره پوره مرسته
کوی .

لکه چه پورته اووئی شول . د هندی مسلمانانو او صوبه سرحد د پښتنو د زبردست
خواهش وو چه نادر خان د امان الله خان سره د تخت کابل په حصول کښه مخلصانه تعاون
او کړی . او د دے په ثبوت کښه دے خلکو د نادر خان نه دا توقع ساتله چه هغه د اول
قندهار ته لار شوی او د امان الله خان سره د ملاقات او مشوره او کړی . لیکن نادر خان د
امان الله سره ملاقات ته تیار نه وو . د هغه په خیال کښه د تخت کابل د حصول یو جدا
پروگرام وو . لیکن هغه په دے موقع خپل پروگرام څرگندولو ته تیار نه وو . لکه چه داس
په هغه د هندی مسلمانانو او صوبه سرحد د پښتنو د همدردۍ او اخلاقي مدد نه محرومه
شوے وو .

د تخت کابل د راستنولو او هغه امان الله خان ته د حواله کولو په مقله چه د امان
الله خان د سردارانو کوم توقعات د نادر خان سره وابسته کړی وو . هغه محض په غوښ
فهښی مېنی وو . د نادر خان په کورنۍ کښه د تخت کابل د حصول خواهش شه په دے
موقع نه وو پیدا شوے بلکه دا ډیر پخوانۍ او د دے بنیاد د دے نه سل کاله اگاسو د اخیر
دوست محمد خان او سردار سلطان محمد خان دوخت نه ایښه شوے وو . او لکه چه وړاندے
وئیلی شوی دی . کوم وخت چه دوست محمد خان په کابل قبضه او کړه نو د هغه د قندهار
او پېښور وروڼو دا نه غوښتله چه دوست محمد خان د دومره اقتدار بیامومی چه په نورو
بالادستی حاصله کړی . لیکن د وروڼو د مخالفت باوجود نه صرف دوست محمد خان کابل په
خپله قبضه کښه او ساتلو بلکه په ټول ملک ۷ قبضه او کړه . او د سردار سلطان محمد خان او
د هغه قندهاری وروڼو نه هر شه لارل . لیکن د دے باوجود د سردار سلطان محمد خان د

زره نه نه خو دوست محمد خان مخالفت لره شوو وو۔ او نه دهغه زرہ نه دپښور
ارمان وتل وو۔ دامن الله خان اونادرخان په وخت کښه هم ددوی تعلقات خوشگوار
نه وو۔

اورد د انقلاب په وخت کښه دامن الله خان هم د نادرخان په دے وينا يقين نه وو چه
گوند د نادرخان به تخت کابل حاصل کړی او هغه به په چه خوله امان الله خان نډاوسپاری.

د دے خبر د اظهار امان الله خان په بمبئی کښه د مولانا ظفر علی خان سره
هغه وخت کړی وو کوم وخت چه دهغه د حکومت باثیلو دلو نه پس یورپ ته روان وو۔
په دے موقع هغه دا وئیلی وو۔ زما دا توقع نشته چه نادرخان به ماله د افغانستان
تحت بیرته را کړی:

نادرخان د یو سوړ دماغ اولوئ تدبر خاوند وو۔ تر خو چه امان الله په قندهار کښه
موجود وو۔ نو دهغه خپل ارادے په واضحو الفاظو کښه به نه شرکند ولے۔ مکه چه په دے صور
کښه به دامن الله خان طرفدارانو د دهغه د مرستے نه انکار کړی وو۔ او دهغه په لار کښه
په ډیر مشکلات پیدا شوی وو۔ او داسه به دهغه کامیابی گرانه شوی وه۔ په دے بنا دا
وئیل به په هایه نه وی چه د تحت کابل فیصله هغه د واقعاتو رفتار ته پریښی وه۔ که
چر په امان الله خان مایوسی نه وے غالب شوو او دهغه د میدان نه ځان نه وے او
پنکلی نو امکان کیدے شو چه په دے حالاتو کښه هغه کامیاب شوو وے۔

په سقه چه د قندهار دمهم نه فارغ شو نو د سمت جنوبي نه د نادرخان د
اوسنکو اراده او کړه۔ دهغه د امنصوبه وه چه یو طرف ته په سمت جنوبي کښه د خوست
پورے خپل قومونه غواره کړی۔ او په بل لور په سمت جنوبي کښه هم د کابل په لور دهغه
لار بنده کړی۔ په دے عرض هغه هغه قومونه سمت مشرق ته هم اولیبرل۔ د دے فوځ
په راتلو د نادرخان ورور سردار محمد هاشم خان په دے علاقه کښه موجود وو۔ هندوستان
ته راوتښتیده۔ سقاوی قومونه په سمت جنوبي کښه هم د گردیز نه وړاندے شوی وو۔
او د خوست په لور روان وو۔ او که چر په دے موقع نادرخان ته د وزیر و قبایلو امداد
نه وے حاصل شوو نو دا سمیښی وه چه د سقاوی قومونو د لاسه به هغه هم په هندوستان
کښه په پناه اخستلو مجبور شوو وو۔ ولے هغه رنگ چه د پچه سقه د لاسه دامن الله خان
تښتیدل یو میران کن واقع وه۔ دغه شان د پچه سقه په مقابله کښه د نادرخان کامیابیدل

د هغ نه زیات هیران کن وو۔

نادر خان دخپل پروگرام مطابق د پلینبور نه د کره په لار په افغانستان کینه داخل شوه وو۔ او په سمت جنوبي کینه د فوست په علاقه کینه استوګن وو۔ په ابتدا کینه هغه د تیراه د افریدو او اورک زونه د لښکر د حاصلولو کوشش او کړو۔ افریدی او اورک زو دواړه قبائیل د امان الله خان د مرسته په غرض د هغه سره په کابل باندې عمل ته تیار شول۔ ولې دا قبائیلی لښکر انگریزانو پرې نښو۔ ددې نه پس هغه محسودو قبائیلو ته وځودنه اولیرل۔ محسود قبائیل د امان الله خان په وینا په سلنه کینه هم د انگریزانو سره جنګیدلی وو۔ دا تل هم دوی د امان الله خان په حمایت کینه ملا او تړله۔ د دوی سره مخه امدادی وزیر هم شامل شول۔ د وزیر محسودو د لښکر د سردار شاه ولی خان په ماعتی کینه د سقاوی فوځونو نه په یوه ډله په غرونو او درو کینه د لوگر په لار کابل ته روان شو۔ د دوی په مرسته کینه د هماغې قبیلې یو بل لښکر د شاه محمود خان په کبان کینه هم روان شوه وو۔ کوم لښکر چه د شاه ولی خان په ماعتی کینه تلے وو۔ د لوگر په خوا او شا کینه د سقاوی فوځونو سره د هغ مقابله راغله۔ په جنګ کینه سقاویانو تلبسته او کړه۔ او شاه ولی خان دخپل لښکر سره د کابل مخه او نیوله۔ بچه سقه د کابل نه گیر چاپیره ټولے غونډی ئې بڼه مضبوطه کړی وه۔ قبائیلی فوځ د رسیدو سره سم د کابل د مشرقی او جنوبي لوری نه زبردسته عمل شروع کړه۔ او د دوی د کامیابی دا توقع پیدا شوه۔ اگر چه قبائیلیان په دغه ورځ غوا کامیاب نه شول۔ ولې په کابل د دوی قبضه یقینی شوه۔ نینه شپه قبائیلی لښکر بیا حمله او کړه۔ او د یو مختصر جنګ نه پس سقاوی فوځونو تلبسته او کړه۔ او سحر بیا په ښار د قبائیلو قبضه شوی وه۔ بچه سقه دخپلو ملګرو سره په ارګ کینه محصور وو۔

په ملک کینه د بچه سقه پنځوس شپيته زره فوځ موجود وو۔ او دا خطر وه چه شاید ددې فوځ په رارسیدو به په کابل بیا د سقاویانو قبضه اوشی۔ ولې دغه وخت قبائیلی لښکر ښه دلوت نه نور هرڅه صبر کړی وو۔ نه ئې جنګ یاد وو۔ او نه بچه سقه۔ دغه وجه وه چه بچه سقه د سمت شمالي سره غپله رابطه قائمه کړه۔ او ددې نتیجه دا شوه چه بله ورځ د سقه یو فوځی افسر په کابل حمله او کړه۔ دغه وخت قبائیلی لښکر بیا لوت پرښو او توپک په لاس د جنګ میدان ته روان شول۔ د یو خونړی جنګ نه پس سقاوی فوځ بیا تلبسته او کړه۔ بچه سقه د نادر خان د کورنۍ ټول افراد په ارګ کینه قید کړی وو۔ غرض ئې دا وو چه د دوی د موجودګی په وجه به په ارګ باندې ګوله باری او نه شتی۔ واقعی چه دا د یو لوغ

ازمیںبست موقع وہ - دہبائی پہ صورت کینے د نادرخان دغانندان دتباہ کید وخطرہ وہ - لیکن دوئی دے ذاتی نقصان نہ اونہ کتل - شاہ ولی خان پہ ارگ باندے دکولہ باری حکم اوکرو - او اولہ گولہ ۷ پہ خنپہ اوچلولہ - ددے پہ جواب کینے دارگ نہ ہم گولہ باری شروع شہوہ - لیکن ددے باہسی گولہ باری پہ نتیجہ کینے پہ ارگ کینے پہ میگزین اور اوٹکید - دغہ وخت د بچہ سقہ معاملہ نرمہ شہوہ - او ہغہ د نادرخان دکورنی د یو فرد پہ ذریعہ دارگ نہ د وتلو خواہش سردار شاہ ولی خان تہ پیش کرو - د بچہ سقہ دا خواہش او منل شو - او ہغہ سرہ د خپلو مگرو او آل و عیال د «ارگ» نہ دست شمالی پہ لور لارے -

پہ ارگ کینے ہم قبائلو پہ لوپ لاس پورے کرو - اگرچہ پہ میگزین اور نگیدے وو - جے شانہ گولی بہ غلاہیدے - ولے قبائلیان د مرگ نہ جے پرواہ پہ گہا نغا او پیرے خوشحال پہ لوپ کینے لگیا وو - او ہغہ چہ بہ ۷ موندل ہغہ بہ ۷ زغلول - دغہ وخت پہ کابل کینے د ہیچا حکومت نہ وو - بچہ سقہ د کابل نہ تبتیدے او نادرخان تہ د فتح زیرے لیرے شہوہ وو - او ہغہ پہ پیرے تادی د کابل پہ لور راروان وو -

د کابل پہ خلقو یو مل بیا طوفان راغ - ۷ ہ رنگ چہ د سقہ پہ وخت کینے د سقاویانو د لاسہ دا اولس تزنیدے وو - اوس د قبائلیانو د لاسہ سقاویان او دہغوی مرستیال او دردیدل - بچہ سقہ چہ دارگ نہ او وتلو نو جبل السراج تہ لارے - او ہلتہ د سید حسین پہ انتظار کینے کینیاست - د کابل خلقو د نادرخان راتلو تہ دوہ سترکے قلو رکھے وے - دغہ وخت د ہیچا دا توقع نہ کیدلہ چہ گوندے نادرخان بہ د امان اللہ خان د تخت نشینی اعلان اوکری - او ہم دغہ شان او شہوہ - نادرخان کابل تہ را اورسید او دھیلے تخت نشینی اعلان ۷ اوکرو - او داقاے شیر احمد خان چہ د ملائے شور بازار کشرورور وو پہ مکان کینے مقیم شو - مکہ چہ پہ ارگ کینے لاسغہ شان اور نگیدے وو - د شیر آقا پہ مکان کینے دیرہ کیدل ددے قیاس مرستہ کوی چہ ہغہ دھیلے تخت نشینی فیصلہ د اول نہ کری وہ -

د نادرخان ددے اعلان پہ وجہ نہ صرف پہ افغانستان کینے بلکہ پہ ہندوستان کینے ہم د امان اللہ خان د طرفدارانو جن باتو تہ پیرہ صدمہ اورسیدلہ - او د نادرخان پہ دے رویہ ۷ پیر خفقان ظاہر کرو - چنانچہ مولانا ظفر علی خان د ہندوستان د ہندوانو او مسلمانانو د لوری نہ د نادرخان پہ خدمت کینے د تار برقی پہ ذریعہ ہ پیغام اولیرلو -

« زه ستاسو په خدمت كېنه د دے تاريخي فتح په موقع چه تاسو د وحشي سقاويانو برخلاف حاصله كړې ده - او چه د هغه په نتيجه كېنه تاسو د يو فاتح او بريالي په ډول په كابل كېنه داخل شوي د زړه د اخلاصه مباركبادي پدېش كوم - او د دے سره به دا هم اوولم چه زما په دے خبره هرگز يقين نه شي كيدے چه تاسو د افغانستان د حكومت واگ په ځل لاس كېنه د اخستلو فيصله كړې ده - ځكه چه د افغانستان د تخت جاز او حقيقي مقدار ستاسو ولي نعمت غازي امان الله خان دے - كه چه تاسو واقعي دا فيصله كړې وي نو په دے به ستاسو هغه ټول مخاصنه كوششونه ، وعده او لوظونه بالكل غلط ثابت شي - كوم چه تاسو خو ځله وړاندے كړې وو - او د دے لوظونو او وعده منشا دا وه چه د تاسو د ټولو كوششونو او سرگرميانو واحد مقصد دا دے چه په تخت افغانستان د اعلیٰ حضرت امان الله خان دوباره راوستل شي - ستاسو په دے فيصله به ستاسو ټول كاميابي عبث لارے شي - او ستاسو هغه عالمگير شهرت چه د هغه په پنا تاسو د مينعتي ايشيا يو لوڅ مدبر او د درست ذهن مالک گڼل شي - په ځاورو كېنه دفن شي - زه د هندوستان د هندوانو او مسلمانانو د يو ترجمان په حيثيت دا خپل فرض گڼم چه ستاسو د فهم و تدبر نه دا خواست او كرم چه اول د دے نه چه تاسو دا به قسم څه كار او كړې چه د هغه تلافی بيا وروستو كړانه شي او د هغه په وجه به افغانستان د نورو نورو كښالو په مينځ كېنه كېر شي - په خپله فيصله يو ځل بيا غور او كړې - هندوستانيان او د درست ذهن و فكر ځاوندان ټول پښتانه د اعلیٰ حضرت امان الله خان د بېرته راغونښتو خوا هڅمنند دي - موږ يو ځل بيا د تاسو وعده تاسو ته در يادوو - »

معلومه نه ده چه مولا ناظر علي خان ته به د نادر خان د لوري نه د دے تاريخي څه موأ وركړے شوه وي - البته په افغانستان كېنه هم دا به خلق موجود وو چه دا اعلان د هغوي د توقعاتو نه خلاف وو - او هغوي دا د امان الله خان حق تلفي او گڼله - د كابل د فتح نه څه لږے ورځ اول د امان الله خان مرستيال د چه سقه برخلاف بغاوت كولو ته تيار شوي وو - خلكو كېنه وسله تقسيم شوي وه - او ټول انتظامات برابر شوي وو - ليكن سمدستي قبايلي پښتنو په كابل حمله او بيا قبضه او كړه - او د هغه خلكو منصوبه په عمل كېنه را نغله د نادر خان په دے اعلان د امان الله خان د طرفدارو خلكان او مایوسي اگر چه يو قدر تي

خبرہ وہ۔ ولے دے تہ ہم فکر پکار دے۔ چہ نادر خان ہم دشاہی گورنئی یو فرد
 او دہنہ تہولی یو غرے وو چہ دہنچ پہ عروج او لورتیا کنبے د امان اللہ خان لویہ
 برخہ وہ۔ او اگر چہ دجماعتی وفاداری دا تقاضا وہ چہ پہ انتہائی ترغیبانو کنبے دہم
 دا وفاداری متزلزل شوے نہ وے ولے ددتیا عام روش او قاعدہ دا دہ چہ پہ داس
 موقعو کنبے چہ دچالاس تہ کونتی راشی نو دمیئیسے طاوند ہم دہنہ سٹی۔

د تحت نشینی د اعلان نہ پس نادر خان قبائلی لسنکر د بچہ سقہ پہ تعاقب کنبے د
 سست شمالی پہ لور اولیرلو۔ دغہ وخت پہ کابل کنبے نہ نو د حکومت فوچ وو۔ او نہ
 فزانہ وہ۔ او د قبائلی موجودگی پہ سبار کنبے د ہنہ پہ خیال کنبے د خطر و نہ خالی نہ نو۔
 بچہ سقہ د سید حسین پہ انتظار کنبے پہ جبل السراج کنبے مقیم وو۔ افر سید حسین د
 لس زہ فوچ سرہ را اورسید۔ د سید حسین فوچ پہ قلا کنبے دیرہ شو۔ او بچہ سقہ او
 سید حسین دا ائندہ اقداماتو پہ غرض پہ صلاح مشورہ کنبے نگیا شو۔ ولے چہ سحر
 شونو د سید حسین ہول فوچ پہ خپلہ خپلہ عتہ تلے وو۔ او د یو فو سپاہیانو نہ بغیر
 نور شوک پاتے نہ وو۔ دے واقع د سید حسین او بچہ سقہ پہ امید و نو یخے او بہ
 توئے کرے۔ او ہضوی د نادر خان د یو فوچی افریہ ذریعہ د خپلو ٹانونو او د
 خپلو دوستانو د سر دامن پہ وعدہ وسلے کینسو دلوتہ تیار شو۔ دا وعدہ ور کرے
 شتوہ۔ او دوئی دوارہ د خپلو اہمو ملگرو سرہ کابل تہ راوستلے شول۔ د شیر
 اقا پہ مکان کنبے دوئی د نادر خان سرہ ملاقات او کرو۔ پہ دے موقع بچہ سقہ نادر
 خان تہ داسے اووے:-

» زہ تالہ داسے راغلے یم قہ رنگ چہ یو بہادر سرے بل بہادر تہ ورئی۔ خدا ئے
 پاک مالہ ورخ را کری وہ۔ ما پہ دے ملک تہہ میا شتے بادشاہی او کرہ۔ او نئے ہنہ
 بادشاہی زمانہ واخستہ۔ تالہ ئے در کرہ۔ اوس تہ پہ شوق خپلہ بادشاہی کوہ۔
 دا ملک تا پہ تورہ کھتے دے۔ او د دے بادشاہی اوس د تاحق دے۔»

د دے نہ پس بچہ سقہ چپ شو او سید حسین بچہ سقہ تہ دا اووے » واغلہ
 لالا! دا دستا ہنہ د نائب السلطنی مہر، او دا د ہنہ د وزارت مربیہ مہر۔ او دا
 دریم د ترکستان د رئیس تنظیم مہر۔ واغلہ دا درے وارہ مہرونہ د سببال کرہ۔

د دے نه پس د دے مهرونو سره بچه سقه هم خپل خاص د بادشاهي مهر شامل کړو -
بيا پاميدو - او دامهرونه غ نادرخان ته حواله کړل - د دوي په خيال کيڼه دا د سلطنت
د انتقال يو آئيني دستوره دوي ادا کړه -

په دريښه ورځ بچه سقه او دهغه ملگري ارگ ته اوليرل شول - او په يو مضبوط
برج کيڼه قيد کړل شول - نادرخان د دوي سره د جان بخشې وعده کړې وه - ولې دا
حصه يو بهانه وه - د بچه سقه او دهغه ملگري ژوندي پرته نبودل د سلطنت او امن
عامه د پاره يو لويه خطر وه - نادرخان د وعده خلافې د الزام نه د جان پخ کولو په
فاصله دا اووئيل چه زما او زما د خاندان د طرف نه بچه سقه او دهغه ملگرو ته جان بخشې
ورکړل شوي ده - البته زه د جرگه په راغې کيڼه حائل کيدل نه غواړم - د هغوي خوښه
ده که زما سره اتفاق کوي او که دوي ته سزا ورکوي - دا خو حصه د ظاهر داري خبره
وې - جرگه د هغوي د وژلو فيصله اوکړه - او بچه سقه دخپلو يوولسو اهو ملگرو
سره پانډ ماري کړل شو - او دغه نشان د بچه سقه د نهه مياشتيز حکومت ماتمه
اوشوه - د بچه سقه او دهغه د ملگرو لاشونه تر پيرو ورهوپه شاهي سرک بانډه
په اونو پورې اويزاند وو - او خلقو به غې تباسته کوله -

د سقاو د انقلاب د افغانستان د خلقو په باب کيڼه د فدائې يو لوت عذاب
وو - په دې عرصه کيڼه په خلقو بې نشانه ظلمونه شوي وو - سقاويان د رحم او
انصاف نه نا اشنا وو - ليکن ظالم سره اکثر بزدل هم وي - دس ظالمانو ته به
په بې وسه او بې گناه خلقو بانډه ظلمونو کولو خوندي ورکولو - او د مظلومانو په ژړا
فرياد ، چغو چغارو اولوڅو پوڅو پورې به غې ټوټې او پچپوټې کولې - ولې په خپله
چه بچه سقه او دهغه ملگري د جان ماري په عرض روان کړل شول - نو په دوي
کيڼه هر يو د مرگ نه وړاندې مړ وو - هر يو سقاوي به دا بې معلوميدو لکه چه
ساه ترينه وتلی وي - او دوي دا خبره رښتيا کړه چه " بې غيرته مړ هم شي او د بې
غيرتې ياد غې هم پاتې شي " -

د انقلاب د افغانستان حکومت دا بې رېښکولې وو چه په هغه بانډه د
يو نوي حکومت د عمارت ابادولو د پاره د لوت صبر ، استقلال او همت ضرورت
وو - د نهو مياشتو د خونري انقلاب نه غو د حکومت په وجود کيڼه هغه وينه
پرښي وه - او نه د خلقو په وجود کيڼه - د حکومت خزانه تالا شوي وه - حکومتی عمارتونه

وران شوی وو - ټوله اسلحه برباده شوی وه - سرکونه وران شوی او پلونه نه تباہ شوی

په فراتفری کښه د ملک تجارت، زراعت، صنعت و معرفت نریو ټمیز ته لویه صدمه رسیدلی وه - دامیرامان الله خان په لس کلیز عهد حکومت کښه چه کومه شانداره ترقی شوی وو - او کوم تعمیرې کارونه چه سرته رسیدلی وو - هغه هرڅه تباہ و برباد شوی وو - د نادر خان په مخکښه د داسه افغانستان د سردو باره تعمیر وو - او د دے د پاره د لوڅ حصت او تدبر ضرورت وو - لیکن په دے کښه شک نشته چه نادر خان د دے ډیرگران او لوڅ کار د پاره په هر لحاظ موزون وو -

نادرشاه ۱۹۲۹-۳۳

د تخت نشینی نه پس نادرخان د نادرشاه په نامه مشهور شو - دده په تخت نشینی د افغانستان د محمدزو او د پاننده خیلو په کورنی کښه د یو کپله شانگه حکومت شروع شو - د نادرخان مشرنیکه سردار سلطان محمد خان هم د سردار پاننده خان خوټ و و - د سردار سلطان محمد خان پنځوس ټامن وو چه د یو نامه په کښه یچی خان وه - دغه وجه ده چه د نادرخان کورنی د یچی خیلو په نامه هم یاد پیری - د نادرخان د پلار نامه یوسف خان وه چه د یچی خان خوټ و و -

نادرخان د امیر مصیب الله خان په وخت کښه د یو فوخی کرښل په حیثیت د خپله زندگی آغاز او کړو - او د خپل ذاتی قابلیت او تدبر په برکت د بریتانیایی عهده ته اورسید؟ د امیر امان الله خان په زمانه کښه چه په کال ۱۹۲۹ کښه منگل قام بغاوت کړه و و - دا بغاوت هم د نادرخان په تدبر، فوخی مهارت او جانفشانی ختم کړه شو - او د دغه خدمت په بدل کښه د سالاری په عهده او ټاکل شو - ولې وروستو دده او د امان الله خان تر منځه تعلقات خوښ کوار پاته نه شول - لکه چه په تیرو پاڼو کښه دهغه ذکر شوه دے - د تخت نشینی نه پس نادرشاه د ملک ودانئ ته توجه او کړه - او په دے لړ کښه د

دیر زیار او کوشش نه کار واخست - د ملک د عوامو د تائید او حمایت حاصلولو په عرض د مجلس شوری ملی تاسیس کړو - د بیرونی ملکونو سره د سردو باره تجارتی او سیاسی تعلقات قائم کړل - د تگ راتگ د وسیلو او ذریعو په لور د سببستی توجه او کړه - په ملک کښه د امن و امان قائم کړو - د بچه سقه د انقلاب په وخت کښه چه د ملک د مختلفو قبایلو تر منځه کوم د شنی او تریکني پیدا شوه و و - هغه د لړ کړه - او د ملک د ودانولو په لور د لار کښه لکيا شو -

د ملکی اصلاحاتو په محله هغه یو صمیمتو مانه پالیسی اختیار کړه - د هغه د اخیال وو چه

دا صلاحاتو کار د په داسې طریقه جاري وی چه نباش د دې پرکم وی چه خلق پرې او نه پارېږي۔ په دے لړکښه په فروری ۱۹۳۳ کښه د نوي دستور اعلان او کړم شو۔ دا دستور قریب قریب د ۱۹۳۳ د دستور په شان وو۔ ولے په دے کښه دوه ایوانونه تجویز شوی وو۔ دیو مجلس د پاره به د ملک ممتاز افراد نامزد کیدل۔ او د بل مجلس د پاره به د ممبرانو انتخاب کیدلو۔ د مجلس شوراے ملی د افتتاح په موقع چه اعلیٰ حضرت نادر شاه مرحوم کوم تقریر کړم وو۔ دهغه نه دهغه د حکومت سیاسی پالیسی شرکند پیری۔

د مجلس شوراے ملی د افتتاح په موقع دهغه دا تقریر کړم وو :-

” د قادر او توانا الله تعالیٰ په نوم چه دهغه ذات د دنیا او اخرت د نیک بختیٰ بڼو کښه دے۔ زه د دے مجلس شوراے ملی افتتاح کوم او د الله پاک په دربار کښه د افغانستان د حکومت او افغان ملت د پاره د توفیق خواست کوم چه دهغه د حضرت محمد د پاک شریعت د سیوری لاندے دے پاکه خاورے ته عزت او بزرگی ورکړی۔ د دے د پاره چه د دین د ترقیٰ او کلمه الحق د سر بلندی په لړکښه افغانستان ته کامیابی حاصله شی۔

زما عزیزانو! د الله پاک شکر ادا کوم چه زه نن په دوئم ځل افغانستان د نفاق او خانه بڼگی د مصیبتونو او کړاونو نه محفوظ او په امن کښه ونیم۔ او ذره په اطمینان او اسودگی سره د دے مجلس شوراے ملی د بنیاد کښی د لو دستور کوم۔ په دے موقع زه دا غواړم۔ چه د شوراے ملی معنی واضحه کړم۔ په دے غرض چه تا سو د دے حقیقت نه واقف شی۔ شکر دے چه موږ ټول مسلمانان یو او موږ ته د قرآن حکیم حکم دا دے چه :- **وَ شَاوِرْهُمْ فِی الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ** (راے نبی! ته د خپلو ملگرو سره مشوره کوه او چه د کار اراده او کړم نوبیا په خدای پاک اعتماد ساته) زموږ د ټولو کارونو بنیاد په مشوره دے۔ او د دے د پاره موږ مکلف وو۔ اوس هم مکلف یو او بیا به هم یو۔ حضرت محمد صلی الله علیه وسلم به د مسائلو په حل کولو کښه د خپلو ملگرو سره مشوره کوله۔ خلفائے راشدینو به هر کار په مشوره کولو۔ خلفائے عباسیه به هم په اهو کارونو کښه مشوره ضروری کوله۔ پناغه د قام وکیان به د خلفائے عباسیه په دربار کښه موجود وو۔ او وکلای ملت به حکومت ته په ټولو کارونو کښه مشوره ورکول۔ د عباسی خلیفه گانو نه پس مسلمانانو بادشاهانو د مشورے قدر و قیمت کم او گڼلو۔ بلکه چه دوی دا دخپل اقتدار منافی گڼله۔ او په دے وجه د ترقی دے بنیاد (مشورے) ته توجه کبه کړه۔ او د دے نتیجه دا شوه چه په لږه موده کښه په عالم اسلام کښه تغیر و تبدل واقع شو۔

په افغانستان كښه د ډيره موده نه د شورى اصول قائم دى - چنانچه د پښتنو جرگه د
په نظر كښه د افغانستان د پاره د ماکم عادل حيثيت لرى - شورى زمونږ د قام د پاره هغه نوښت
قبيز نه دى - تيرو بادشاهانو اگر چه د قام په مشورو عمل نه وو كړى - ولې قام په خپل قبيلوي
ژوند كښه جرگه مرگه تر اوسه نه دى پرېښى - او په قبائليو كښه لا تر اوسه د جرگو حكم پلي لرى -
امان الله خان (په افغانستان بادشاه) د شورى ملي مجلس تشكيل كړى وو او دا تمام مشران
به په مركز كښه حاضرېدل ليكن هغه شورى يا جرگه د افغانستان د پاره هغه مفیده ثابت نه
شوه - خير موبز د خدايې پاك نه دا خواست كوو چه داسه د بد بختي ناوره واقعات د بيا
په افغانستان كښه او نه شي او دا موجوده شورا ملي زمونږ او تاسو ته دا موقع پيدا كړى -
چه د ملت او حكومت ترمينځه كښه او شكايته موبز لرى كړو - دن زمانه د ستورى او شورى
حكومتونه چه د زمانه د تيريدو سره ترقى كوي - دا زمونږ د پنجواڼى د ستورى حكومتونو يو
نښونه ده - اگر چه افغان ملت تر اوسه پوره د داسه قسم هغه خيز خواهش نه دى كړى - ليكن
چونكه ما د مملكت د اصلاح او ترقى ذريعه هم دغه شورا ملي كښه او اوس نه هم كښه - دغه
وجه ده چه ما په اول ځل د شورا ملي د قيام اعلان او كړو -

د خدايې پاك د پير شكر دى چه ما په دى پر امن فرصت كښه د دى د افتتاح توفيق بيا
موند - كوم وخت چه تاسو د شورا ملي د حقوقو د كتابگي مطالعه او كړى هغه وخت به
تاسو ته معلومه شي چه د دى شورا او وړاندوينو جرگو په مينځ كښه كوم فرق وو كه چرې
تاسو باقاعده خپل حقوق استعمال كړى او هميشه د حكومت دروش او رفتار نگرانى كوي -
او هميشه اصلاحاتو د پاره كوششونه كوي نو دا پارليمېنټ به د افغانستان دامن او امان
او د مملكت د ترقى او پرمخ تگ بنياد ثابت شي او زه د خدايې پاك نه دا اميد كوم چه د ملك
نه به ځانه ښكلى او بى اتفاقي دهيش د پاره وركه شي - د حكومت دا تبديلى د ملك و ملت
د استيصال او بېخ كښه سبب كښل نه دى پكار - د دى ملك زمام داران او حكمران به هميشه
د ستونډي نيك او محسن ماكان وي - او د افغانستان په خدمت كښه به هر وخت لگيا وي - او
استبداد ، بدعت نوازي او رشوت ستاني به د دى ملك نه دهيش د پاره وركه شي -

په كومه وړځ چه د ملك و كيلان په شورا ملي كښه خپل حقوق او پيرڅنى او د مفاد عامه
په ډول په خپرو مشركښه امتياز او كړى شي - او خود غرضي او تفرقه د مينځ نه لرى شي هغه وخت
په د افغانستان دنك بختي د دوراغاز او شي - زما دعاده چه زمونږ او ستاسو د وطن د
نيك مرغى هغه وړځ د هم دغه نن وړځ شي - چه د شورا ملي د افتتاح دستور پرې

کیر دی - خدا ئے پاک لوغ مهربان ، کریم او قادر دے چه هغه په لبره موده کښه افغانستان د یو خونړی انقلاب نه خلاص کړو - او افغان ملت ته ئے سردوباره عزت ، امن ، طاقت او توانائی او پخپله - زه د الله تعالی د بخششونو نه نا امید نه یم او پوره پوره هیله لرم په تیر انقلاب به د همیشه د پاره ختم شی - د افغانستان د شورا ئے ملی د افتتاح دا ورځ به د افغانستان د نیک مرغی د دور روز اول ثابت شی چه انشاء الله تل به قائم وی -

ښاغلی وکیلانو! تاسو نا امید کیرئ مه - په مویز او تاسو چه د ظلمت او تاریکی کوم دور تیر شوه دے - د قامونو په تاریخ کښه د هغه مثالونه موندلے شی - دا د سختی نه پس اسانی ده - او د تنزل نه ارتقاء لازمی - په دے شرط چه د خدا ئے پاک بندیان د حقیقت او انسانی د لارے نه بے لارے نه شی - او عیب ته هنر او هنر ته عیب او د تنزل اسباب د ترقی وسیلے او نه گنی -

زما وروڼو او کسانو! د دے دور واقعات زه په خپله تاسو ته بیانوم - کوم چه د افغانستان د خارجي سیاست سره تعلق لری - په دے وجه چه د خارجي سیاست په رڼا کښه تاسو موجوده حکومت او پیژنئ - باقی نورے مسئله چه په دے لس اته میاشته کښه واقع شوی دی - هغه به صدر اعظم او نور وزیران ستاسو په وړاندے بیان کړی - زه دا غواړم چه په افغانستان کښه د داخلیدو نه تر دے وخته چه د خارجي حکومتونو سره ماکوم خط و کتابت کړے دے د هغه نه تاسو اگاه کړم - په دے عرض چه د تاسو نه زما سیاسی پالیسی پټه پانے نه شی کوم وقت چه ما د افغانستان په زمکه قدم کښود هغه وخت ما شاه محمود خان او شاه ولی خان په سمت جنوبي کښه او هاشم خان او گل محمد خان په سمت مشرقی کښه متعین کړل - دغه وخت لا په سمت جنوبي کښه د بچه سقه هه اثر و نفوذ نه وو خور شوه - او هیچا په سقاوی حکومت اعتبار نه کولو - لیکن امان الله خان د قلات غزائی په حدود کښه څرگند شو او په علاقو کښه ئے په کابل باندے د حیل اراده څرگنده کړه - په دے خبره د سمت جنوبي خلق متردد شول - هغوی دا گمان او کړو - چه زه د خپلو وروڼو سره د امان الله خان په حمایت او مرسته کښه گوندے کوششو نه کوم - اگر چه ما هغوی ته په صفا لفظونو کښه او وے چه زما تعلق د یو شخصیت سره هم نشته تر دے چه زه او زما وروڼه هم دلته د خپل شخصیت د اثر قاشولو په غرض نه یو راغلی - بلکه زموږ د راتلو مقصد دا دے چه په افغانستان کښه د امن قائم شی او خانه جنگی د ورکه شی - او کوم سره چه د افغانستان ملت او قامونه غوښت کړی هغه به باد شاه وی - لیکن د دے باوجود هم د سمت جنوبي خلق مطمئن نه شول - او

اوزما پہ دے تشریح دھغوی تسل او نئ شوہ۔ ٹکھ چہ زہ ہجور۔ وم۔ او دتول افغانستان

دراغے او اعتراف نہ بغیرے دھیلے بادشاہی اعلان نہ شوکولے۔

اگرچہ افغانستان تہ پرلہ پیسے مایوسی او شکستونہ وردو تار شوی وو۔ ولے زہ د
خداغے پہ اسرہ پہ خپل کارکنے لکیا وم۔ دست جنوبی د اکثر و خلقو پہ فکرونو کھیسے
انتشار پیدا شوے وو۔ او پہ سہت جنوبی کینے سقاویانو کاملہ غلبہ موندلی وہ۔ دگرین
او خوست پہ اکثر و قبا یونو کینے دھغوی برے حاصل کرے وو۔ دغہ وخت ما دا ارادہ او کرہ
چہ دسرمد د ازادو قبا یلو نہ مدد واخلم۔ چنانچہ ما د اورک زی قبیلے نہ مرستہ او
غونبتلہ۔ ددے قوم رابطہ زما سرہ دانگریزانو پہ ذریعہ قائمہ وہ۔ پہ دے وجہ ما د
حاجی محمد اکبر خان پہ واسطہ د برطانوی حکومت ہند سرہ خبرے اترے او کرے۔ حکومت
برطانیہ پہ دے باب کینے زمونہ مکر تیا او نئ کرہ۔ او د غیر جانبداری عذرے پیش کرو۔
او اورک زو تہ غے دلارے ورکولو اجازت ورنئ کرہ۔ د برطانیہ ددے مضبون پہ حقلہ ہنہ
خط زمونہ سرہ محفوظ پروت دے۔ ولے ددے باوجود زہ نا امید نہ شوم۔ او کارے
جاری او ساتلو۔

(مجاہی) چہ یو غیرتی قوم دے او ورسرہ منگل او احمد زی زما پہ طرف وو۔ مونہ
دا فیصلہ او کرہ چہ د وزیر قبا یلو نہ مرستہ حاصلہ کرہ۔ دا مقام زما مدد او د افغانستان
نجات تہ تیار ولار وو۔ پہ دوئی کینے اسلامی ورورولئی او اسلامی غیرت جوش و ہلو۔
وزیرو زما دعوت او منلو۔ او زما خوا تہ راغلل۔ پہ دے سلسلہ کینے برطانوی حکومت پہ
ما دیرو سختی او کرہ۔ حاجی مرزا اکبر خان ہم پہ دے خبرہ دیر اصرار او کرہ چہ د مجاہدینو نہ
د وزیر لے کرے شی۔ ماد عبدالغنی خان پہ ذریعہ دہن پہ لار د قندہار قبا یلو پہ نوم اعلانات او خطو لیری
وو۔ دا تبول د قندہار او اچک زو تہ اور سیدل۔ البتہ حکومت ہند د عبدالغنی خان پہ لارہ کینے بندیز و لپولو او ہنہ غے
دوران دے تلونہ منع کرہ۔ د قندہار قبا یلو ہم زما مرستے تہ تیار شول۔ او پہ ست جنوبی
کینے زما د حکم پہ انتظار کینے وو۔ دانگریزانو د اعتراضونو باوجود چہ وزیر د پارہ چنارتہ
ولے واپس نہ کرل۔ ما شاہ ولی خان، شاہ محمود خان او محمد گل خان چہ د وزیرو قبا یلو
سرکردہ رہنمایان وو۔ او مجاہی، منگل، بدران، احمد زی، خونی خیل او کردیزیان د خان
سرہ واغستل۔ او پہ کابل ے دھیلے ارادہ او کرہ۔ دغہ وخت حکومت برطانیہ لا د وزیر د
واپس د معاملہ پہ حقلہ مطہین شوے نہ وو۔ چہ کابل فتح شو۔ خلاصہ دا چہ د کابل د
فتح نہ اول د برطانیہ او زما ترمیغہ د وزیرو پہ باب کینے دیرہ پچیدگی او کشیدگی وہ۔ زہ

د تقدیر نه مجبور و م چه د پښتنو د هر قام او قبیلې نه امداد حاصل کړم. دغه وخت زما په خیال کینه د بچه سقه ظلمونو او د برطانیې د پکو څه اهمیت نه لرلو. ځکه چه، زما دا اراده وه چه یا خود عزت ژوند او یا خپل ښان او خپل ښاندان د مرگ په مواله -

د کابل د فتحې نه پس اصل غرض خلعو به دا پروپینډه کوله چه گوندې په سبت جنوبي کینه برطانیې زما څه مدد کولو. او ما د حکومت برطانیه ته څه امتیازی حقوق ورکړي وو. نن زه د ملت د ویکد نوپه وړاندې د دغه خبرې اعلان کوم چه د خداي پاک په فضل او د افغانستان د اولس د جانشاری نه بغیر ما د بل یو طاقت په مدد کابل ته وے فتح کړے. د خداي پاک په خاص فضل او د افغاني ملت غیرت وحمیت نه ما ته د وطن د نجات توفیق حاصل شوے دے. هغه افراد او قامونه چه د امانی حکومت سره مخالف وو. او دغه شان هغه وزیران او د عسکرو مامورین، روحانی خلق او د قام نور عزیز خلق کومو چه د امان الله خان د ضرر رسانو اعبالو سره موافقت نه لرلو. د هغوی دا مخالفت د وطن د بهتری او د قام و وطن په نیک مرغی مبنی وو. د هغوی دا غرض وو چه امان الله خان د نا عاقبت اندیشه مرکاتو او شهرت پسندانه خوا همنشاتو نه منع کړي. لیکن امان الله خان د یو څو کوتاه اندیشو په لیسون د ملت مشورے شاته او غورزو لے. او خلق ته د ښان نه متنفر کړل. او د وطن د دے خادمانو اثر رسوخ ته زائل کړو. چه دوی به هر وخت د وطن د پاره خپله سینه وال کړي وه -

زما عزیزانو! څه وخت چه دا اصل غرض خلعو دا خوشی خبرې اوړم نو په ما دیر اثر اوشی. په افغانستان کینه زما سیاست یو راز نه دے بلکه هغه څرگند دے. زه غواړم چه هره خبره رڼه کړم. په دے غرض چه تاسو د ټولو حالاتو نه خبر شی. او په خپلو کارونو پوه شی. کوم وخت چه کابل ته رااورسیدم او ستاسو ملت په دیر اصرار زه خپل بادشاه منتخب کړم نو وزارت خارجه په ټوله دنیا کینه د دے اعلان او کړو. د وزارت خارجه دا اعلان نه پس ټولو دوستو مملکتونو د مبارکبادی پیغامونه رااو لیرل. او د موجوده حکومت د منلو اعتراف او اعلان ته او کړو. د دولت ترکیه سفیر په کابل کینه موجود وو. او د دولت شورې سفیر کابل ته رااورسید. د دے نه علاوه نورو دوستو مملکتونو پرله پسې د افغانستان د ربار ته خپل سفیران رااو لیرل. ما د بین المللی قوانینو د اصولو په بنا د هغه ټولو معاخذ تصدیق او کړو. کوم چه سابق حکومت د دوستو مملکتونو سره کړي وے. د دے نه علاوه ما د نور هیچا سره څه پته معااهده نه ده کړي.

البته تیرکال منے متعاہد حکومتونو زما امداد اوکړو - چنانچه برطانوی حکومت دغه شرط نه بغیر دیوکل پنځه او یا زره پونلوه قرضه د سود نه بغیر راکړه - اولس زره ټوپکے او پنځوس زره کارتوسے هم راکړل - چونکه دا امداد د هر قسم شرائطو نه پاک وو - نوماد شکرے سره قبول کړو - امان الله خان هم موپترے او د تبلیکراف تارونه وغیره د حکومت برطانیة نه حاصل کړی وو - او د ملا عبداللہ په جنک کینے ے هم پنځه زره ټوپک او کار توسونہ د حکومت هند نه قبول کړی وو - ماچه تر دے وخته د بیرونی سیاست په لړ کینے څه کړی دی هغه ے واضح کړل - اوزہ تاسو ته دا یقین درکوم چه زما حکومت تراوسه پورے چاته خاص حقوق او امتیازات نه دی ورکړی - او تر څو چه زه ژوند یم انشاء الله زما د قلم نه به په دایه څیزونو هرگز دستخط او نه شی - او خپل حکومت او ملت ته هم زما د مشوره ده چه د افغانستان جغرافیائی حالت په یو وخت کینے هم د پتیا سیاست برداشت نه شی کولے - مونږ ته پکار دی چه د پتیا سیاست نه پر بهیز او کړو -

د هغه وسیله نه علاوه چه حکومت برطانیه ماته د بخشش په ډول راکړی وه مایولس زره ټوپک او یو کروړ لس لکه کارتوس د سلطنت فرانس نه هم اخستی دی - چه د هغه قیمت نهه زره نقد او نور به په قلاوه قلاوه ورکولے شی - حکومت جرمنی هم مونږ سرد دوستانه سلوک کړے دے - چنانچه هغه باقی مانده قرضه چه کومه حکومت جرمنی امان الله خان ته ورکړی ده - د هغه د ادائیگی معیاد ے د شپږ و کالو نه آتہ کاله کړے دے - دولت جرمنی مونږ ته پنځه زره ټوپکے او پنځوس لکه کارتوس هم راکړی دی - او د دے قیمت ے هم په هغه قرضه کینے شامل کړے دے چه په آتہ کاله کینے به ادا کیري - د دے وسیله نه علاوه چه پورته ذکر شوه د انگلستان نه هم ما پنځه زره ټوپکے او پنځوس لکه کارتوس اخستی دی او د هغه قیمت نقد ورکړے شوه دے - هم په دے ډول نور د دوستو ملکونو هم په مناسب قیمت مونږ ته وسله راکړی ده -

د جاپان او افغانستان تر مینځه معاهده شوی ده - د سویت روسی او افغانستان تر مینځه هم د غیر جانبداری معاهده بیا سر دوباره شوی ده - د افغانستان او ایران تر مینځه د سرحد په باب کینے موافقت راغلے دے - د روس سره به مونږ په تجارتی معاهده کینے هم شاملیږو - د افغانستان او حجاز تر مینځه د معاهدے خبرے اتړے کیدونکی دی - خلاصه دا چه څه شوی دی یا څه نور کیدونکی دی - هغه ټول ستاسو په وړاندے بیان شول - بیا هم بعض خبرے زه دوباره بیانول غواړم - د ټولو نه غوره سیاست چه افغانستان د پاره

کیدے مٹی دھغہ دا دے چہ د ٲولو دوستو ملکوٹو او گوانی یانو ملکوٹو سرہ ہغہ فبرہ
افذ کرے مٹی کوے چہ د افغانستان د مفادو نہ وی - او خپلو گوانی یانو تہ د بہ عمل سرہ دا
یقین ورکری چہ افغانستان بہ د جانیو د موازغ لحاظ کوی - او د خپلو گوانی یانو سرہ
بہ دوستانہ او د برابری سلوکا کوی - او آئندہ بہ ہم داسے کوی - دغہ خیز د افغانستان
د پارہ ہم او دھغہ د گوانی یانو د پارہ ہم مفید دے -

د امستلہ ہم رنہول پکاری چہ د ازاد سرحد مسئلہ د افغانستان او برطانیہ د
سیاست د پارہ خاص اہمیت لری - افغانستان د حکومت ہند او د سرحدی قبائلو د باہمی
روش نہ غافل نہ دے - بہ دے وجہ زہ د اغوارم چہ د دے مسئلے پہ عقلہ خیل فیالات ظاہر
کرم - د سرحد قبائیل او موہن مسلمانان یو او د قومیت پہ اعتبار سرہ یوٹیز یو - دولت
برطانیہ دغہ ہمدردی چہ د سرحدی قبائلو د افغانستان سرہ او د افغانستان د سرحدی
قبائلو سرہ دے - د پیرو کالونورا سے لیدی او تجربہ کری دے - موہن پہ بھیج وجہ د دے دھمدردی
نہ انکار نہ شوکولے - ٹکے چہ د سرحد ازاد پریشانی پہ افغانستان باندے اثر انداز کیری -
پہ دے وجہ موہن د سرحدی قبائلو د نیک مرغی او خوشحالی ہمیشہ ارزو مند یو -

معزز وکلائے ملت استاسو موجودہ سیاست ما پہ دیر تفصیل سرہ بیان کرو ٹکے
چہ تاسو پہ قطعی دول خبردار شی او دھرے مسئلے سبہ جاج واٹلی - د مملکت پہ
کارونو کینے بے پروائی لویہ گناہ دے - تاسو پہ دے مجلس کینے د یولوئے قوم د تقدیر
فیصلہ کوونکی بی - د تاسو سہوہ او فطابہ پہ شخصی سہوہ او خطا کینے نہ سٹی شمارے
بلکہ دھغہ خسیازہ بہ ٲول ملک او قام او ٲتوی - تاسو پہ سبہ شان دا اولیدل چہ د
وراندینی حکومت نا عاقبت اندیشانہ پالیسی او پہ خیر و شر کینے د عدم تمیز پہ وجہ قوم
تہ خومرہ نقصان او تکلیف اور سیدلو - نھرہ ورخ د دے قوم پہ لارہ کینے مشکلات پیدا
کول کہ خیانت نہ دے نوٹہ دی ؟ چو ٹکے ستاسو حکومت د مشورے اہمیت تسلیمی
او داغواری چہ ہمیشہ د حکومت نہ داسے کارونہ صادر کیری چہ پہ ہغہ سرہ د خدائے
پاک رضا او دھغہ د مخلوق خوشحالی ماملہ شی - بہ دے وجہ زہ نن پہ دیرے خوشحالی
د مجلس شوراے ملی د افتتاح دستورہ کوم - او ہیلہ لرم چہ د دے نہ پی بہ دنورولو
مطالبہ د حصول د پارہ یو مجلس اعیان ہم تشکیلے شی - زہ خیل حکومت او عزیز ملت
پہ خدائے سپارم او دھغہ نہ د کامیابی خواست کوم -

لکه چه تیرو پانوکینه و بیلی شوی - د افغانستان او برطانوی هند د حد بندی په حقله
 دامیر عبدالرحمان په زمانه کینه په کال ۱۸۹۳ کینه یوه معاهده شوی وه چه د بیورنپ لائن په
 نامه مشهوره ده - د دے معاهدے تصدیق دامیر حبیب الله خان په زمانه کینه هم شوی وو . او
 لکه چه د نادرشاه مرحوم د دے افتتاحی تقریر نه ظاهره ده چه هغه په خپل عهد حکومت کینه
 هم د بین الاقوامی اصولو په رنایکینه دامان الله خان د عهد حکومت د ټولو معاهدو د تصدیق
 و تسلیم اعتراف و اقرار کړی دے - او دا ظاهره ده چه په دے معاهدو کینه د بیورنپ لائن
 معاهده هم شامله ده - د دے تقریر نه علاوه د نادرخان د تخت نشینی نه پس د بیورنپ لائن
 د معاهدے تصدیق په لندن کینه په ۶ مئی ۱۸۹۳ د برطانوی وزیر خارجہ او افغان سفیر
 مقیم لندن ترمینځه د خطونو په ذریعہ هم شوی وو - او دواړو حکومتونو د دے خپلو با
 انځیاره افرادو په ذریعہ د دے معاهدے صحت او استحکام تسلیم کړی وو -

لکه چه اوو بیلی شول نادرخان د قبائیلو په مرسته په کابل قبضه او کړه - او بیلے د
 خپلے تخت نشینی اعلان او کړو - د کابل دمهم په وقت کینه د مسعود وزیرو او نورو قبائیلو
 سره د لویو انعامونو وعدے او لوظونه شوی وو - ولے دے غونډی انقلاب د کابل حکومت
 داسے تالاکړی وو چه د حکومت په خزانه کینه سره پیسہ نه وه پاتے - د نادرشاه سره خپل
 ذاق دولت هم نه وو - چه دا قبائیل د دے مطابق خوشحال کړی وے - نود انعاماتو
 خبره گډه وده شوه - اگر چه د انعامونو کینه غو ترڅه هغه قبائیلی لښکرو د کابل ښار او اړک
 په لوټلو پوره کړی وو - ولے بیا هم ډیر داسے وو چه په لوټ کینه هغوی ته برخه نه وه رسیدلی -
 یا کسه رسیدلی وه - نو دے خبره د قبائیلو په هغه اعتماد کینه کوم چه دوی د نادرخان د ذات
 سره وابسته کړی وو کیه راوستو - د اعتماد په دے ترزلل کینه تخت کابل باندے د نادر
 خان د قبضه په وجه نور هم زیات پیدا شو - او د دے نتیجه دا شوه چه قبائیل په کوم
 شوق او مینه د نادرخان سره کابل ته تلی وو، په هغه شان شوق او مینه کینه خوشحال
 رانغلل - بلکه د دوی په زړونو کینه غیره پیدا شوی وو - د قبائیلو د دے زړه بدای
 نه هغه خلکو فائده واخستله کوم چه دامان الله خان لښکری وو - او په تخت کابل باندے
 هغوی په خپل خیال کینه د نادرشاه قبضه ناجائز ه گنله - د نادرشاه دا مخالفین په وزیرو
 مسعود کینه غواره شول او دوی د یو ځل بیا د کابل لوټلو او د حکومت تخت اړولو ته او

پارول - چنانچه دوزيرو محسودو يولوټ لښکر په کال ۱۹۳۳ کښه د کابل د حمله په عرض تيار شو. ول انگريزانو دخپلو سياسي مفادو په رڼا کښه د امان الله خان په تخت کابل باندې دوباره راتلل ښه نه گڼل. نو د غير جانبداري په نوم د قبايلو دا لښکر د کابل د حمله نه منع کړو. ول دا قبائل تر دې مده د کابل حمله ته پاريدلي وو چه په خبرواترو منع نه شول. نو انگريزي حکومت په دوټي دهوايي جهازونو نه بباري اوکړه. او په دې وجه دا لښکر خور شو. او د امان الله خان د مرستيالو مراد تر سره نه شو. او هرکله چه دوټي د قبايلو د امداد نه قطعي مایوس شول. نو اخره دغه کار اوکړو چه د مایوسي په حالت کښه هر شوک کوي. يعن د کال ۱۹۳۳ په اخر کښه عبدالخالق نوے يو طالب علم د لاسه د تقسيم اسناد د يو هلې په موقع شهيد کړه شو. (۸ نومبر ۱۹۳۳)

اعلیٰ حضرت ظاہر شاہ

دستخط ۱۹۳۳ء نہ پس

د نادر شاہ مرحوم نہ پس د ہخندہ شوئے اعلیٰ حضرت ظاہر شاہ د ہخندہ جانشین شو۔ او د خپلو نو میالو ترونو پہ امداد او مرستہ ءے د خپل حکومت پہ باب کینے د خپل پلار دانش مندانہ، ترقی پذیر او معتدلہ پالیسی جاری اوساتلہ۔ پہ ۱۹۱۹ء کینے د امریکے یوے کپنی۔ "Land Exploration Coy" ته ءے پہ افغانستان کینے د (۷۵) کالو د پارہ د تیلو د تلاش و تحقیق ټیکه ورکړه۔ په جولائی ۱۹۳۳ء کینے د افغانستان، عراق، ایران او ترکیه په میخ کینے د باہمی اتحاد یو معاہدہ او شوه۔ د دے معاہدے مقصد دا وو چہ د لویو یورپی طاقتونو د دباؤ برخلاف د دے اتحاد نہ کارواہستلے شی۔

د امان اللہ خان مرستیال پہ د غنہ ور خو کینے ہم پہ قلا ر نہ وو۔ د یورپ د دوئم جنگ شروع کیدو نہ اول دوی یوئل بیا د قبائلو پہ ذریعہ پہ افغانستان کینے د انقلاب راوستلو کوشش اوکړو۔ پہ دے لړ کینے د یورپ محوری طاقتونہ ہم د دوی ملگری وو۔ پہ دے عرض محوری طاقتونو د شام یو عرب مپہ د بغداد نقیب گیلانی کورنی سرہ ءے تعلق لرلو۔ پہ ۱۹۳۴ء کینے د محسودو علاقے ته د جاج اخستلو پہ عرض را اولیرلو۔ دا سرے بل کال پہ ۱۹۳۵ء کینے د یرمال و دولت سرہ د محسودو علاقے ته راغ۔ او د کانیکرم پہ خوا او شا کینے دیرہ شو۔ د دے دامقصد وو چہ وزیر او محسود قبائل پہ کابل باندے حملے ته او پاروی۔ دا سرے پہ قبائلو کینے د "شای پیر" پہ نامہ مشهور شیو۔ او چونکہ د بزرگی د آواز سرہ ءے د سخاوت او لنگر آوازہ ہم منورہ شوی وه۔ نو دیر زریہ قبائلو کینے مقبول شو۔ د دے شهرت پولیٹیکل افسرانو ته ہم اورسید۔ او هغوی د دے پہ سرگرمیانو شکن شول۔ چونکہ پہ یورپ کینے د محسودو حالاتو پیش نظر دا کړ پر انگریزانو د خپلو مفادو برخلاف کتلو۔ نو د شای پیر د منصوبے پہ ناکام کولو کینے نگیا شول۔ شای پیر خپل مراد ته نزدے نشوے وو۔ او د وزیرو محسودو یو لښکر په کابل باندے حملے ته تیارید ونکے وو۔ مپہ "شای پیر" د انگریزانو

په لاس کښه کيږي شو - دا پير چه د پيرۍ په لوبه کښه کامياب نه شو نو نوره پرده
 په ټان وا نه چوله - او د پيرۍ هغه جبهه، عامه او تسبيح په او غورزو لے - د بزگۍ
 ټرگنده نمبنه بڼه په او خښله - او خپل پخوانۍ مغربي لباس په دربرکړو - په دے
 مغربي لباس کښه انگرېزانو د خښلي بڼه سره دده تصويرونه اوسنکې - او بيا په دده
 د زړو تصويرونو سره چه د پيرۍ په جامه کښه اوسنکې وو يو ټاټو په قبايلو کښه تقسيم
 کړل - په دواړو تصويرونو کښه دومره فرق وو چه دا هلو وچا منله نه چه په دے نوي جامه
 کښه داسره هم هغه شاي پير دے - به هر حال د شاي پير منصور به ناکاميا به شوه -
 (جون ۱۹۳۸ء) - او افغانستان يو ټل بيا د قبايلو ديلغار نه پخ شو - د يورپ په دوټم
 جنگ کښه افغانستان غير جانبدار پاته شو - د جنگ په دوران کښه په يوه موقع حکومت
 روس او حکومت برطانيه د حکومت افغانستان نه دا مطالبه اوکړه چه د خپل ملک نه
 جرمنيان او اطالويان لرے کړي - چنانچه حکومت افغانستان هغه داسے موزون بندوبست او
 کړو چه دا خلق په خپلو ملکونو نه اورسول -

لکه چه وټيل شوي دي - اعلیٰ حضرت ظاهر شاه د خپل مرحوم پلار په تقليد کښه د
 ملک د ترقي ډير خواهشمند دے - د ملک په دے هر اړخيزه ترقي کښه د هغه د
 نوميالو تر وټو د کوششو نو هم يو پرغه ده - د نادر شاه مرحوم په تخت نشين کيدو
 د صدر اعظم عهده بناغلي سردار محمد هاشم خان ته سپارلي شوي وه - نوموړي په دے
 عهده اولس کاله پاته وو - د دے نه پس سردار شاه محمود خان صدر اعظم شو -

په ۱۹۵۳ء کښه سردار داؤد خان چه د نادر شاه مرحوم وراره او د سردار عبدالعزيز
 خان شو دے صدر اعظم شو - او نهه کاله په دے عهده پاته شو - په موجوده وخت کښه
 بناغلي ډاکټر محمد يوسف خان وزير اعظم دے - افغانستان په صنعت، تجارت او بين الاقوامي
 سياست کښه د خپل ټان د پاره يو ټلان مقام حاصل کړے دے - او د ژوند په هر اړخ کښه
 پخ په وړاندے روان دے - په ملک کښه د پارليماني نظام حکومت د قيام انتظامات هم
 شروع دي - او توقع کيدے شي چه په لږه موده کښه به د عوامو په وټونو د منتخب
 وزيرانو په ذريعه د حکومت اډانه تياره شي -

د بده مرغه د پاکستان په لور د افغان حکومت رويه په ابتدا کښه د صدر دانه وه -
 د قيام نه پس اگر چه د دواړو ملکونو تر مينځه سفارتي تعلقات قائم وو - ولے دا دومره
 خوند ناک او مضبوط نه وو - هه رنگ چه د دوو اسلامي او نزدو گوانو ملي ملکونو تر مينځه

پکار وی۔ اوکله کله خو په دے تعلقا تو کبڼے ډیر ترینوالے هم پیدا شوی او قطع شوی هم دی۔

پاکستان او افغانستان دواړه اسلامي او ډیر قریبي ګاونډی منګونه دی۔ د دواړو منګونو د اولس تر منځه ژور تاریخي، تهذيبي او ثقافتي روابط د پخوا نه قائم راغلي دي۔ دايو تاریخي حقيقت دے چه د پاکستان اولس په هر دور کبڼے د افغانستان په حقله همدردانه او د خیر سکالي، جذبات ظاهر کړی دی۔ د دواړو منګونو ختيځي اوسوکالی د دوی تر منځه په مخلصانه او دوستانه تعلقا تو کبڼے مضمره ده۔ پاکستان د زړه د اخلاصه دا خواهمش لری چه د خپلو ګوانډی منګونو با لخصوص د اسلامي منګونو سره بهترين او خوشگوار تعلقا تو اولری۔ او په دے لړ کبڼے د یو کوشش نه هم دریغ نه کوی۔ او د دے څرګند ثبوت دا دے چه د ټولو اسلامي منګونو سره د پاکستان د موجوده حکومت ډیر ژور دوستانه تعلقا تو قائم دی۔ پاکستان په هره موقع افغانيتان ته هم د دوستي، لاس وراوړد کړے دے۔ اوس اوس بیا د دے دواړو اسلامي او ګوانډی منګونو تر منځه دغه مودے د سياسي او تجارتي تعلقا تو د انقطاع نه پس سفارتي او تجارتي تعلقا تو دوباره په دوستانه او مخلصانه بنیادونو قائم شوی دی۔ او په دے کبڼے ورځ په ورځ زیاتے راځي۔ الله پاک د دے دواړو منګونو ذمه وارو افرادو ته دا توفیق ورکړی چه د اسلامي وروروی، او باهمی اخلاص په رڼا کبڼے دا تعلقا تو دومره مضبوط کړی چه د زمانے یو طوفان ټے هم پرے نه کړے شی۔ (آمین)

د شمال مغربی سرحدی صوبے

تشکیل

لکه چہ پہ تیرو پانوکینے وٹیل شوی دی پہ سنہ ۱۸۴۹ء کینے د سیک ریاست د سقوط نہ . پس د پینتنو علاقہ ہم د انگریزانو پہ ولقہ کینے راغلہ - دا علاقہ تقریباً ہم نصفہ وہ چہ وروستو د شمال مغربی سرحدی صوبے پہ نامہ مشہورہ شوہ - پہ دغہ وخت کینے د کابل د حکومت او برطانوی ہند ترمینجہ د حد بندی بین الاقوامی بریدہ نہ ۲۰۷ قائمہ شوی - او د دوارو حکومتونو د مقبوضہ علاقو ترمینجہ چہ کوم پینتانہ قبائیل آباد وو - ہغوی د دوارو حکومتونو د اثر و نفوذ نہ آزاد وو - او د دے پینتنو دا علاقہ بہ علاقہ غیر یا د یاغستان پہ نامہ یا دیدلہ -

د انگریزانو د حکومت نہ اگاہو اگرچہ د پینتنو پہ میدانی علاقو د سیکانو او درانیانو حکومتونہ تیر شوی وو - ولے نہ ۲۰۷ پہ دے علاقو د دے حکومتونو ۲۰۷ مؤثر اقتدار قائم وو - او نہ ۲۰۷ دے حکومتونو د خپل طرف نہ پہ دے علاقو کینے ۲۰۷ منضبط آئین و قوانین جاری کری وو - د سیکانو د حکومت ۲۰۷ دا مال وو چہ دوی ۲۰۷ بہ خپلہ مالیہ ہم ۲۰۷ د فوجی کومک نہ نہ ۲۰۷ وصولوے - دغہ وجہ وہ چہ اکثر بہ دوی ۲۰۷ د پینتنو د علاقے مالیہ د پینتنو سردارانو نہ د جاگیر داری ۲۰۷ پہ ۲۰۷ وصولولہ - د دوی ۲۰۷ د مالیہ ۲۰۷ حساب کتاب او ۲۰۷ اندازہ ہم نہ ۲۰۷ - او ہم د دے غیر مستقل حالاتو پہ وجہ سیکانو پہ دے علاقہ د خپل حکومت ۲۰۷ مستقل تعبیری یادگار نہ ۲۰۷ دے پرینے - سوا د اطلالی جرنیل "بہتیاں" دظلمونو د یاد نہ چہ نصفہ ۲۰۷ دے علاقہ د ۱۸۳۸ء نہ ۱۸۴۹ء پورے د خپل گورنری پہ ۲۰۷ ان کینے پہ دے خلقو کری وو - او یا دھری سنگھ نلوہ د نصفہ سختو شخرو او مقاتلو پینتنو تہ ۲۰۷ ور پینے کری وے -

دغه شان په بل لور درانيان که د دغه پښتنو هم مذهب ، هم قوم او هم نسل وو .
 و له د دغه علاقه د خلقو د پاره بېگانه وو . د بده مرغه درانيانو د پير مودے نه پښتو
 ژبه هيره کړی او د پښتو نولۍ ضابطه ټه پريښی وه . او ځکه د دغه خلقو د پاره پردی شوی
 وو . دوی به په فارسي ژبه خبره کول . او د هر پښتون نه به ټه دا توقع ساتله چه د
 دوی سره د په فارسي کښه خبره کوی . د دغه نه علاوه خپل درباری ژوند او عيش پرستی
 دوی دومره ارام طلبه او ټه پرواه کړی وو چه د خلقو فریادونو او شکایتونو اوریدلو ته به
 تیار نه وو . دوی د خپل حکومت مقصد صرف د خلقو نه د مالۍ تر وصولولو پورے محدود
 کړے وو . د دوی په وخت کښه به د خلقو مقده قاضیانو د شریعت د قانون په رڼا کښه فیصله
 کول .

لیکن د سیکانو او درانيانو حکومتونه که د اولسی خلقو د وسیعو مفادو په حقله ښه وویا
 بد ، دا جدا سوال دے . و له تر کومه حده چه د دغه علاقه د انتظامی معاملاتو او د دغه
 حکومتونو تعلق وو نو خلقو په امروزه ژوند کښه د دغه حکومتونو د باؤ او زور نه محسوس
 کولو . او د دوی له خوا دیو منضبط آئين د نیشتوالی په وجه به د پښتو ټول معاملات
 هم د دوی د پښتۍ ضابطه په رڼا کښه فیصله کیدل . د دغه نه علاوه د علاقه غیر د پښتو
 او د مقبوضه علاقه د پښتو تر منځه هم نه څو څه سیاسی حد بندی وه او نه تجارتي او
 اقتصادی پابندی . له دغه کبله د دواړو علاقه تر منځه هم د پښتونولۍ تعلقات قائم وو .
 او د غیر علاقه د پښتو له خوا به د میدانی علاقه په پښتو باندے د صلواو ډاکو واقعات
 چه وروستو بیا په انگریزی دور کښه هم د دوی د پالیسی په نتیجه کښه پیدا شول ډیر کم وو .
 او د پښتو تر منځه د قبائلی او غیر قبائلی امتیاز هم نه محسوس کیدلو .

لیکن د انگریزانو حالت د سیکانو او درانيانو دواړو نه جدا وو . انگریزانو چه دهند
 په لویه خطه اقتدار بیا موند نو په برطانوی هند کښه د دوی هم هغه قوانین جاری کړل کوم
 چه د دوی د یورپ نه برآمد کړی وو . او د دغه نه علاوه د نوی زمانه هغه ټول مفید ایجادات
 و اصلاحات چه د دغه هیله علوم ، په نتیجه کښه په یورپ کښه مروج شوی وو . د دوی په خپل
 هندی سلطنت کښه هم هغه ته رواج ورکړو . د ټک راټک د ذرائعو ترقی ، د نهرونو او آب
 پاشۍ په لور توجه ، ډاک ، تار ، ریل او داسه نور مفید ایجادات چه د خلقو د ژوند او آرام
 سره ټه تعلق لرلو . په هند کښه په قدره قادره مروج شوی او خلق د دغه ترقی نه متاثر شوی
 وو . او هر که چه د انگریزانو حکومت د غیر تر لښو راغور شو نو د دوی هغه نظام او قوانین په دغه

علاقه کینے ہم جاری کرل۔ ولے پہ داسے کولو کینے انگریزانو دے حقیقت ته بیخی توجه او نه کره چه پښتانه دهنه دنورو خلقونه په تاریخی، جغرافیائی، معاشرتی اولسانی عرض په هر لحاظ جدا خلق دی۔ پښتانه دسوونو کالونه د خپل یو مخصوص ضابطے لاندے په ژوند تیرولو عادت وو۔ او ددے په نتیجه کینے د خپلو گواندلی قامونو سره ددوی اقتداط او گهون ډیر کم وو۔ دغه وجه وه چه هرکله انگریزانو د خپل سلطنت په دے نوی حصه کینے هم هغه قوانین او ایجادات وغیره جاری کرل نو دے خلقو دے ایجاداتو او قوانینو ته د شک او شبه په نظر او کتل۔ چونکه انگریزی قوانین ددوی د خپل پښتے ضابطے سره متصادم وو نو داغ په خپلے آزادی یو بندیز او گهلو۔

د خوش قسمتی نه، انگریزانو د خپل حکومت په ابتدا کینے د پښتنو په علاقہ کینے داسے هاکمان مقرر کرل چه بهغوی د خپل تدبیر او اهلیت په بنا په خپلو اعمو او گرانو ذمه داریو کینے۔ میران کن عده پورے کامیاب شول۔ میکسن، جان نکسن، هربرټ ایډورډ ایبټ او لسنډن وغیره داسے افسران وو چه دوی د پښتنو د نفسیاتو او قای خصوصیاتو مطالعه په ډیر ژور نظر کړی او پښتو ژبه ته زده کړی وه۔ دا افسران دهغه افسرانو د ولے یوه حصه وه۔ کوم چه د سیکانو او انگریزانو د ورومېنی جنک په نتیجه کینے د انگریزی ریډیپنټ مقیم لاهور د لوری نه د پښتنو په علاقہ کینے د سیکانو د فوجی او سول افسرانو د گرانو او مشورے په عرض مقرر شوی وو۔ دا افسران هغه رنگ چه په خپله بهادران، دود عده کره، په زړه مضبوط، خوشحال ارواح او قابل اعتماد وو۔ دغه شان دا مفتونه دوی په پښتنو کینے هم اولیدل۔ او دے نتیج ته اور سیدل چه که پښتون قام په اعتماد کینے واخسته شی نو دوی دا اعتماد قابل دی۔ پناغچه د سیک ریاست د الحاق نه پس چه هرکله د پښتنو د علاقے د انتظام ذمه واری دے افسرانو ته ور په غاړه شوه نو دوی د خپل وړاندینئ تجربے په بنا ددے لوغ کار د پاره ښه تیار وو۔ دوی هر قدم په ډیر احتیاط او پټ کړو۔ او اگر چه د خطراتو او مشکلاتو ور مخ په فضا کینے غور وے ول دے نوی هاکمانو په خپل تدبیر هغه د برق و طوفان شکل اختیارولو ته پړه ښوے۔ او ډیر زرغ دا اعتماد فضا قاشه کړه۔ او ددے فرمگند ثبوت دا دے چه انگریزانو ته د خپل حکومت په آغاز کینے د مشهور جنک آزادی (یا د مټن خلقو په الفاظو کینے غدر) ۱۸۵۷ء پورے د پښتنو په علاقہ کینے هغه خاص سرگرم مخالفت پیل نه شو۔ بلکه د هندوستان په دے جنک کینے یواغ دا نه چه پښتانه په دے خپله علاقہ کینے په قلاړه پاتے شول۔ بلکه د انگریزانو

قابل قدر امداد اوکړو. په دے لړکني د پښتنو دکاښدې پلټنې کارنامے د ذکر وړ دي. دے پلټنې داوړي په سخاگرمښ کينے داوويشت ميله روزانه اوسط رفتار سره دهلي ته ټان اورسولو. او درسيدو سره سم په جنک کينے ورکړه شوه. او دجنک ترختميدو پورے په محاذ هوځو وه. ددے پلټنې هيډ کوارټر مردان وو. په ابتدا کينے ددے داودرولو غرض د باقاعده فوځونو امداد کول وو. ليکن وروستو ټي د يو کبا قاعده پلټنې هيښت او موندلو. داپټن ديوسف زو اوختکو د علاقے په ډيروتکړه، ښکلي او خط فتلې موانا نومشتمل وه. د افغانستان په دويم جنک کينے هم دے پلټنې دانگريزانو دپاره ځپلے وينے بيولي وے.

لکه چه اوويټلے شول په ۱۸۴۹ کينے د اباسيند نه په قبله ټوله علاقہ او د هزارے ضلع دايسټ انډيا کمپني په حکومت کينے شامله شوه. مسټرميکسن د پليښور د علاقے ورومڼے کمشنر او چارج لارنس چه هم په دغه ورځو کينے د چتر سنگه ځوټے شير سنگه ازاد کړے وو. د پليښور ورومڼے ډپټي کمشنران ليدې سرکولن کيبل چه وروستو لارډ لائډ شو. د پليښور ريجن چه هغه وخت په کينے د جهلم پورے علاقہ شامله وه. د فوځونو کماندار اعلي اوټاکلے شو. د پليښور د موجوده فوځي چاونډي بنياد دے ښاغلي افسر اينډے دے. په انتظامي لحاظ سره پليښور، هزاره، کوهماټ، بنون، ډيره اسماعيل خان او ډيره غازي خان په دوو کمشنريانو کينے تقسيم شوه. او د پنجاب د نوي صوبے حصه اوگڼلے شوه. هره يوه ضلع د ډپټي کمشنر په انتظام کينے ورکړے شوه. دا ضلع د ۱۹۱۱ کينے پورے په پنجا کينے شامل وے. ليکن په دغه کال لارډ کرزن د انتظامي پاليسي په بنياد ورومڼي پنځه ضلع د پنجاب نه جدا کړے او د شمال مغربي سرحدی صوبے په نوم ټي يوه نوي صوبه تشکيل کړه. چه تفصيلي حالات به ټي وروستو بيان شي.

د ۱۸۵۷ کينے د جنک نه پس د هندوستان حکومت د ايسټ انډيا کمپني د تصرف نه د تاج برطانيه قبضے ته لار. او دغه شان د حکومت په اداچه کينے هم ډيره بنيادي تبديلي واقع شوه. دا جنک چونکه د انگريزانو د توقع نه بيخي غلاف شوه وو نو د هغوی په زړه کينے دا خبره راغله چه هندوستان يو داسے ملک دے چه دده په مړ وجود کينے هم کله کله د ژوند وينه بيا جوش وپيل شي. نو ددے فطري د لرے کولو په غرض هغوی مختلف طريقے اختيار کړے. د انگريزانو په خيال کينے دا بغاوت مسلمانانو کړے وو. نو ځکه هغوی د مسلمانانو سره ظالمانه او شرمناک سلوک راواخست. او هولناک سزاگانے ټي ورکړے. بل لور ته هغوی په هندوانو او مسلمانانو کينے د نفاق پيدا کولو کوشش

شروع کرو۔ او پہ ہند کینے ئے یو داسے نظام تعلیم جاری کرو۔ چہ دھغ پہ نتیجہ کینے داسے تعلیم یافتہ ہندوستان پیدائشول چہ پہ ختمہ خو ہندوستانیان وو۔ ولے ذھنٹا اورو حٹا دمغربی تھذیب و تمدن نہ مغلوب شوی وو۔ ہنداوانو دا تعلیم پہ چیرہ تلوسہ حاصل کرو او د حکومت پہ ادارو کینے ورننوتل۔ ولے مسلمانان پہ دے خبرہ کینے ترہیرے مودے دو جالہ وو۔ چہ انگریزی ژبہ زدہ کول او د انگریزی حکومت پہ مدرسو کینے تعلیم حاصلول حلال دی۔ او کہ حرام۔ ددے نتیجہ داسوہ چہ ہنداوان پہ سیاسی او اقتصادی لحاظ سرہ د مسلمانانو نہ چیر وړاندے شول۔

لیکن د پینتنو حالت د ہندوی مسلمانانو نہ ہم بتر وو۔ پینتانه خہ خو دخیل طبعی ماحول، قای خصوصیاتو او تمدن پہ وجہ د انگریزی تعلیم نہ متفر وو۔ او انگریزانو ہم د دویء پہ باب کینے جدا پالیسی اختیار کرہ۔ برطانوی حکومت پہ یو لور دمقبوضہ علاقے د پینتنو د تعلیمی او اقتصادی ترقیء پہ لڑ کینے د چیر بخل او ہیلو موالو نہ کار واضت۔ او پہ بل لورے د کل ہند د حفاظت پہ نامہ ازاد قبائیل ہم پہ نظر کینے واضتل۔ د پیننور او سرحد آزاد قبائیلی علاقو تہ انگریزی حکومت د افغانستان د جنگ اول نہ پس سترگے خرے کرے وے۔ تر دے وختہ اگرچہ نہ پہ دے قبائیلو د افغانستان د حکومت اقتدار قائم وو۔ او نہ د انگریزی حکومت۔ لیکن د کابل حکومت چونکہ د مسلمانانو پہ لاس کینے وو۔ نو د انگریزانو پہ مقابلہ کینے د کابل حکومت تہ ددے قبائیلو پارول اولسول نسبتا آسان وو۔ دغہ وجہ وہ چہ انگریزان پہ دے قبائیلو باندے د خیال اثر و اقتدار قائم لو تہ لیولہ

- ۹۹

د مغلو او بیا د دویء نہ پس د درانیانو اوسیکانو پہ زمانہ کینے بہ د حکومت او د علاقہ غیر د پینتنو معاملات دمقبوضہ علاقے د پینتنو خانانو او ملکانو پہ ذریعہ سر تہ رسولے شول۔ انگریزانو تہ ہم د طریقہ پہ میراث کینے پاتے شوی وے۔ او ترخو بہ د قبائیلی علاقو د پارہ ایجنسیانے نہ وے قائم شوی۔ تر ہغہ وختہ پورے دویء ہم پہ دے طریقہ روان وو۔ د ہرے ضلع چہتی کسشنر بہ د ہغہ ضلع سرہ د ملحقے سرحدی علاقے معاملات ہم ط کول دا معاملات بہ د ہغہ ضلع دیو مشہور یا مشہورو خانانو پہ ذریعہ اجرا کیدل چنانچہ مثلاً د سوات، بونیر، او دیر باجوڑ وغیرہ سرحدی علاقو معاملات بہ د سدوم او ہوتی مردان د خانانومہ ذریعہ سر تہ رسولے شول۔ د غیر د افریدو شینوارو معاملے بہ د پیننور د خلیلو، مہندو ارباپانو پہ ذریعہ ط کیدلے۔ دغہ شان دکوہات د اورک زو معاملے بہ د

ھنگو د خانانو پہ ولقہ کنبے وے - او د وزیرو محسودو سرد کشالے بہ د تھانگ دنواب
پہ ذریعہ فیصلہ کیدے۔

لکہ چہ مو وٹیل دی انگریزانو د پښتنو پہ مقبوضہ علاقہ کنبے ہم ھغه قوانین
جاری کړل کوم چہ د دوئ د سلطنت پہ نورو حصو کنبے جاری وو۔ دا قوانین پہ اکثر
صورتونو کنبے د پښتنو د قای خصوصیاتو او د دوئ د پښتون ولئ د ضابطے سرہ متصادم
وو۔ او پہ دے وجہ بہ په دے علاقہ کنبے د قانون شکنئ واقعات پیدا کیدل۔ دا قانون
شکن بہ د سزانه د پنج کیدلو پہ خاطر پہ قبائیلی علاقو کنبے پناه گزین شول۔ داسے خلقو
کنبے بہ اکثر ھغه خلق وو چہ ھغوی بہ ھغه اغلاقی جرمنہ کړی وو۔ لیکن کله کله بہ د
هندوستان نہ ہم ھنے داسے خلقو قبائیلی علاقو ته هجرت اوکړو۔ چہ ھغوی بہ د قانون
پہ نظر کنبے سیاسی مجرمان وو۔ داسے قانون شکن او د قانون پہ نظر کنبے مجرمان کہ په یو
لور بہ د حکومت پہ نظر کنبے مفروران او د سزا قابل وو نو په بل لور بہ دوی پہ قبائیلی
علاقہ کنبے پناه امنتی وه۔ او قبائیلی پښتانه بہ د پښتونولئ د ضابطے مطابق د دوی پہ
مرستہ اوصایت مجبور وو۔ حکومت بہ د داسے خلقو د واپس کولو مطالبہ کوله لیکن قبائیلی
پښتانه یہ دے مطالبے ته تیار نہ وو۔ ځکه چہ د پښتنو د ضابطے مطابق هر څوک چہ د یو
پښتون سرہ پناه واخلی نو ھغه بیا د ھغه پہ حفاظت مجبور وی۔ خواه کہ دا پناه امنتونکے د
ھغه د سردشمن ولے نہ وی۔ په دے ډول د حکومت او د قبائیلی پښتنو ترمنځ بہ د
مخالفت او کشمکش یوه وجہ پیدا شوه۔ د دے نه علاوه د حکومت ھند دا منشا ہم وه
چہ د ھند د حفاظت پہ نوم پہ قبائیلی علاقو کنبے سرکونه تعمیر کړی۔ او په اھمو ځایو نو
قبضہ اوکړی۔ د دے خبرو نتیجہ دا شوه چہ د برطانوی حکومت او قبائیلو ترمنځ د خونړی
جنگونو یو سلسلہ شروع شوه۔ د دے ټولو جنگونو حالات بیانول نہ څو ضروری دی او نه ئے
څہ فائدہ شته۔ صرف دومره وینا بس ده چہ د ۱۸۵۴ء او ۱۸۵۷ء ترمنځ د شلوکالو پہ
عرصہ کنبے د انگریزی حکومت او قبائیلی پښتنو ترمنځ یوولس اھم جنگونه او شول۔ په
دے جنگونو کنبے یو جنگ دامیلے ہم دے۔ چہ په ۱۸۶۳ء کنبے شوه وو۔ د دے جنگ
مختصر مال بیانول پہ دے وجہ مناسب دی چہ د دے تعلق د ھغه تحریک سرہ وو کوم چہ
د سید احمد شہید^۱ بریلوی پہ مشرئ کنبے د دے جنگ نہ څہ کم وزیات د یرش کاله اگاھو
د پښتنو پہ علاقہ کنبے تیر شوه وو۔

لکہ چہ په تیرو پانہو کنبے وٹیل شوی دی په کال ۱۸۳۱ء کنبے سید احمد^۲ بریلوی سرہ

د فیلو ملگرو او مرستیالو د سیکانو سره پہ یو جنگ کبے د بالا کوټ پہ مقام شهید شو۔ او دهغه د شهادت نه پس دهغه تحریک بے نظریه شو۔ کوم مجاہدین پہ ژوندی پاتے شوی وو پہ هغو کبے داسه شوک د مرکزی شخصیت سرے نه وو۔ په داتار پہ تار اجزائے یو مرکز ته راغونډی کړے وے۔ او دا تحریک بے بیا په مضبوطو بنیادونو منظم کړے او چلو وے۔ نو په مجاہدینو کبے انتشار پیدا شو۔ او د پښتنو په قبائلی علاقو کبے خواره شول۔ لیکن د دے نه پس مجاہدینو خپل اصلی اغراض و مقاصد نشاته کړل او په قبائلی پرو جنبو او سیاسیاتو کبے داخل شول۔ دغه وخت د پښتنو او مجاہدینو تر مینځ د عقیدت په باب کبے هم ډیر اختلافات پیدا شول۔ د سید احمد شهید نه پس په مجاہدینو کبے د سید احمد د دوباره ژوندی کیدلو عقیده په ډیر شدت سره غوره شوی وه۔ د دے لغو عقیدے نه علاوه د مجاہدینو ځنې نور عقائد هم د عامو مسلمانو عقائدو نه مخالف وو۔ او د دے نتیجه دا شوه چه د پښتنو او مجاہدینو تعلقات به خوشگوار نه وو۔

په صوبه سرحد باندے د انگریزانو د قبضے نه یو کال پس د سوات یو سفرو د خپل اندرونی تنظیم او مرکزیت په خاطر د سید اکبر شاه خپل بادشاه مقرر کړے وو۔ او په سوات کبے یو قسم شرعی حکومت قائم شوے وو۔ دا سید اکبر شاه هغه سرے وو چه د دے د مرستے او هبایت په وجه د سید احمد شهید تحریک په پښتنو کبے خور شوے وو۔ په دے ورځو کبے د سوات په علاقہ کبے د سوات اخوند صاحب عبدالغفور هم درو حانی اقتدار غاوند وو۔ او په پښتنو کبے د فیلو مرستیالو یوه ډله لرله۔ لیکن سید اکبر شاه چونکه سید او ډیر بابانسه وو نو په دے وجه غلغو د بادشاه په ډول منل وو۔ سید اکبر شاه چونکه د سید احمد شهید د تحریک یو سرگرم پیروکار پاتے شوے وو۔ نو په سوات کبے د دے د حکومت په وخت کبے اکثر اهلکار او د حکومت کارداران مجاہدین وو۔ په دے وجه په غلغو کبے د سید اکبر شاه د حکومت برخلاف جذبات او پاریدل۔ او ورو ورو په دوو کبے اختلافات پیدا شول۔ د بده مرغه په کومه ورځ (۱۱ مئی ۱۸۵۷ء) چه د هندوستان د جنگ آزادی خبر پلینور ته را ورسیدو۔ هم په دغه ورځ سید اکبر شاه په سوات کبے وفات شو۔ د دے د جانشین په مسئله د سوات په یو سفرو کبے اختلاف پیدا شو۔ او هغوی د سید اکبر شاه ځوے سید مبارک شاه د خپل بادشاه په ډول قبول نه کړو۔ په دے ورځو کبے د انگریزانو نه یانې شوی ځنې سپاهیان هم سوات ته راغلی وو۔ چنانچه سید مبارک شاه دغه سپاهیان او مجاہدین

دھان سرہ ملگری کرل۔ او د سوات نہ پختار تہ راغ۔

پنچتار وړاندے ہم د مجاهدینو یو مرکز پاتے شوے وو۔ لیکن داخل د مجاهدینو او پنچتار دھان تعلقات ډیر زخراب شول۔ او دوی ددے ځانے نه په تلو مجبور شول۔ بونیر ته لاړل۔ مگر په بونیر کښه هم د مجاهدینو پښه او نه لگیدلے۔ نو د بونیر نه امب ته لاړل۔ په ابتدا کښه د امب نواب د فیلو اغراضو د پاره د مجاهدینو بڼه سلوک او کړو۔ ولے وروستو دے هم ورنه مخالف شو۔ او ددے نتیجه دا شوه چه د مجاهدینو د پاره د امب استوگنه هم کړانه شوه۔ او ددے ځانے نه دوی ستهاڼے ته لاړل۔ «ستهاڼه» د سید اکبر شاه د استوگنې ځانے وو۔ په ستهاڼه کښه مجاهدینو ته آرام و اطمینان حاصل شو۔ او دوی فیل طاعت بیا راغونډ کړو۔

په ۱۸۵۸ کښه مجاهدینو د ځنې لښتنو قبائلو په مرسته د نارنجی (ضلع مردان) په مقام د انگریزانو برخلاف یو مضبوطه مورچه قائمه کړه۔ او د دوی ترمنځه یو سخت جگ او شو۔ چه د هغ په نتیجه کښه مجاهدینو ته د کماښت پلټنه د لاسه ډیر زیان اورسید۔ ددے نه پس انگریزی فوځونو د مجاهدینو په اصلی مرکز ستهاڼه هم حمله او کړه۔ او ددے نتیجه دا شوه چه مجاهدین د ستهاڼے نه هم په وتلو مجبور شول۔ او ددے ځانے نه «ملکا» ته لاړل۔ دستهاڼے په جگ کښه د سید اکبر شاه ورور سید عمر شاه او وژلے شو۔ او سید مبارک شاه چه د سید اکبر شاه ځوځ وو سخت ژوبل شو۔ انگریزانو د علاقے خلق هم په دے خبره مجبور کړل چه دوی به د آئنده د پاره مجاهدین په ضله علاقه کښه نه پرېږدی۔ په دے ډول د مجاهدینو د سرکرمیو مرکز دستهاڼے نه «ملکا» ته منتقل شو۔

ددے مرکز نه به مجاهدینو د مردان او صوابی په علاقه کښه د سید مبارک شاه په سرکردگی کښه عمل کوے۔ او انگریزانو ته به ټکلیف پیدا کولو۔ د سیکانو په نسبت د انگریزانو په وخت کښه اگر چه فلقو ته مذهبی آزادی حاصله وه لیکن چونکه سیکان او انگریزان دواړه فرته ځه دینه وے۔ نو د مجاهدینو په خیال کښه د دوی تباھی جائزه او ضروری وه۔ چه د مجاهدینو سرکرمیو زیاتے شوے نو انگریزی حکومت د دوی د مکمل بیخ کښی اراده او کړه۔ او د مجاهدینو د مرکز «ملکا» د بربادولو د پاره په کال ۱۸۶۳ کښه د فوجی مهم آغاز او شو۔ دا مهم د امب په مهم یا ډیری۔

ددے مهم په آغاز کښه انگریزی حکومت ددے خبرے اعلان او کړو چه حکومت انگریزی د پښتنو په علاقه د قبضے ځه اراده نه لری۔ او نه به د دوی په اندرونی انتظام کښه ځه

مداخلت کوی۔ بلکہ ددے میلے غرض ددے علاقے نہ د مجاہدینو لڑکول دی۔ مکہ قبائلو تہ پکار دی چہ دوئی ددے فوجی مهم بہ وجہ بہ زرونو کینے شکونہ شبہات نہ پیدا کوی۔ او د مجاہدینو ملگرتیا نہ کوی۔ بہ دے وقت کینے د انگریزی حکومت دا خیال ہم وو چہ د سوات اہوند صاحب بہ ہم د مجاہدینو مرستہ اونہ کوی۔ مکہ چہ د دوئی بہ خیال کینے د مجاہدینو واگے د سید مبارک شاہ بہ لاس کینے وے۔ او ہخہ د سوات پینتو د بادشاہ بہ دول نہ وو قبول کرے۔ لیکن د انگریزی حکومت دا خیال غلط ثابت شو۔ د سوات اہوند صاحب بہ دے غزا کینے شامل شو۔ او د دیر او ہا جو پ پبتانہ ہم د مجاہدینو نہ مرستہ کینے او جنگیدل۔ د اصیلے د امہم د پینتو بہ تاریخ کینے دیر شہرت لری۔ ددے بہ باب کینے د پینتو اولسی شاعرانو دیرے چار بیٹے وٹیلی دی۔ جہ ٹنے بہ کینے فرانسیسی مستشرق «جیمز دارمستیمیر» بہ خیل کتاب د پینتو خواہارو بہارہ کینے صبح کوی دی۔

انگریزانو چہ ددے مهم د پارہ خیلے تیاریانے مکمل کرے نو بہ ۱۳ اکتوبر ۱۹۴۳ء کینے دھنزل جیمبرلین بہ کمان کینے انگریزی فوجونو د «شیردرے» بہ لار کوچ او کرو۔ د میلے نہ ورائڈ انگریزی حکومت د بوئیر قبائیل او د وادی چیلے اولس ددے مهم نہ ناخبرہ سائل وو۔ او دا د دوئی غلطی وہ۔ بہ دے وجہ د قبائلو بہ زرونو کینے شکونہ او شبہات پیدا شول۔ اگر چہ د میلے بہ وقت کینے دوئی دیو اعلان بہ ذریعہ خیل ارادے واضحہ کرے وے۔ لیکن ددے نہ فہ فائدہ اونہ شوہ۔ قبائیل د زرگونو بہ شہیر کینے بہ دیر جوش و غروش د انگریزانو مقابلے تہ تیار شول۔ مکہ چہ د دوئی بہ خیال کینے انگریزی حکومت د دوئی بہ علاقہ د مجاہدینو بہ بہانہ قبضہ کولہ۔ د اکبر اعظم د زمانے نہ پس دا ورومبی موقع وہ چہ دیو حکومت د لوری نہ بہ دومرہ لویہ پیانہ بہ دے غریزہ علاقہ ملہ او شوہ۔ مکہ چہ بہ درانیانو اوسگانو کینے دومرہ جرأت او طاقت نہ وو چہ ہغوی د پینتو ددے دومرہ لریے او غریزے علاقے د پائٹال کولو جرأت کرے وے۔ دے کینے شک نشتہ چہ انگریزانو ددے علاقے د پائٹال کولو جرأت ہو کرے وو۔ دا ہم درستہ دہ چہ د مغل اعظم فوجونہ د ملنداری بہ مقام ددے پینتو د لاسہ بیخی تباہ شوی وو۔ او د انگریزی جرنیل حالت د مغل جرنیل بیریل او زین خان بہ مقابلہ کینے نسبتاً دیر غورہ وو۔ ولے دا یو حقیقت دے چہ انگریزان ہم بہ دے خیل جرأت دیرستومانہ شوی وو۔ او بہ کومہ طریقہ چہ دوئی د امہم فتم کرو ہخہ د انگریزی فوجونو

د جرات برکت نه بلکه د انگريزي حاکمانو د سياست کارنامه وه -

انگريزي فوجونه په ۲۰ اکتوبر د امپيل په دره ورننوتل - دا دره نهه ميله اوږده او تک په کښه ډير گران ده - د دره په اخر کښه بونيريانو د انگريزي فوج مقابله اوکړه - ولې فوج ته ايسار نه کړه شو - او انگريزي فوج په يو محفوظ مقام کيږ او لگولو - د توقع نه خلاف قبائلي لښکر په انگريزي کيږ شتون او وهلو - په ډير شواخون د پښتنو دا عمله او تېبوله شوه - په دغه ورځو کښه د سوات امون صامب د مجاهدينو مرسته ته رارسيدله وو - د پښتنو او مجاهدينو تر منځه ټول اختلافات لرې شوي وو - او دوئ ټول د خپله آزادي دمقا^{ظت} په عرض د انگريزانو مقابل ته متحد وو -

انگريزانو د خپل کيږ د ښه حفاظت نه پس په دوو ځايونو خپله مورچ قاشه کړه - هه يو د «گريک پکت» په نامه او بله د «ايگل نسته» په نامه مشهوره وه - په ۲۵ اکتوبر د انگريزي فوجونو او غازيانو تر منځ شديد جنگ او شو - ولې په دغه جنگ څه فيصله او نه شوه - څلور ورځې پس په ۲۹ اکتوبر بيا جنگ او شو - هه انگريزانو ته په کښه شديد نقصان او رسيد - دغه وقت انگريزانو ته دا معلومه شوه هه دا معامله چه قومره اسانه گڼله شوي وه هغومره اسانه نه ده - د انگريزانو دا خيال وو چه د پښتنو د گوري لښکر به په استقلال مقابل ته او نه ډيري - او زړه خورشي - ولې خلاف توقع دامهم ډير اوږد شو - او انگريزان د جارمانه اقداماتو په څانگه په مدافعتانه جنگ مجبور شول - مجاهدت او قبائلي پښتانه په ډير شجاعت او استقامت مقابل ته تيار وو - د دغه جنگ په دوران کښه هه دوئ د شجاعت کوم مظاهره کړه وه په هغه د انگريزي فوج افسران هم قاتل وو - او ټولو ستاينه کړي وه - د انگريزانو په دواړو مورچو «ايگل نسته» او «گريک پکت» باندې به هندي مجاهدينو او پښتنو خوقناک عمل کول - په دغه عملو کښه د انگريزي فوج نهه سوه سپاهيان او وژل شول - په خپله انگريزي کمانډر جنرل نيول پيمبرلين هم په دغه عملو کښه ژوبل شو - د «گريک پکت» په مورچه دومره تباهي او شوه هه دا ځانگه تراوسه پورې ده قتل گره» په نامه يادېږي - د دغه جنگ په محله ډيرو اولسي شاعرانو چاربيت هم ويلي دي - دنواب جان نوه يواولسي شاعر د يوه چاربيت يودوه شعرونه دا په دي -

په سر د قتل گره پيرنگي ډير وکه ارمان
په سترگو ته تياره شوه چه ليدل به ته غازيان
شوه پښنه د خطر پسې
غم راغ سراسر پسې

سرہ ددے چہ د قتل گہرہ پہ دے مورچہ غازیانو تہ ہم لوئے نقصان رسیدے وو۔ لیکن د
 ہجوی پہ شجاعت او ہمت کنبے قہ فرق نہ وو راغلی۔ پہ دے جنگونو کنبے بہ عارضی صلح
 ہم کیدلہ۔ او دغہ شان بہ طرفینو تہ دخیلو خیلو مرو وړلو موقع ہم ورکیدے شوہ۔ او
 ددے نتیجہ دا شوہ چہ د طرفینو پہ میخ کنبے د جنگ پہ میدان کنبے ہم دوستانہ تعلقات پیدا
 شول۔ ددے نہ انگریزانو فائدہ واہستلہ۔ او دخیل مطلب خبرے ے د پینتو ترغورونو او
 رسول۔ ولے پینتو پہ صفا لفظونو کنبے دخیل آزادی د حفاظت عزم سیکارہ کپرو۔ او ہرکہ
 چہ انگریزان د تورے پہ زور پہ دوئی کامیاب نہ شول نو د سیاست نہ ے کار واہست۔ پہ
 دوئی کنبے ے خیل سری خواہ کرل۔ د مجاہدینو د عقائد و افتلاف او مختلف مفاد میخ تہ راو
 غورزلے شول۔ او د قبائلو پہ میخ کنبے ے ے اتفاق پیدا کرہ۔ او د شپرو ہفتو د اور د
 جنگ نہ پس انگریزانو پہ مختلفو طریقو د بونیر د خانانو جرگہ دے خبرے تہ آمادہ کرہ چہ د
 انگریزی فوج دیوے دستے او خواہ افسرانو سرہ دا جرگہ پہ خیلہ ملکا تہ لارہ شی۔ او پہ خیل
 لاس دہ ملکا کلے او سوزوی۔ او پہ دے دول د انگریزی اقتدار برم اوساٹے شی۔ دیو
 ملکا کلی پہ سوزولو د انگریزانو رضا کیدل ددے خبرے فرگند ثبوت دے چہ انگریزان پہ
 خیل مقصد کنبے نا کامیاب شوی وو۔ او دا خبرہ ے صرف د خیلے ناکامی پتولو پہ عرض منظوہ
 کپری وہ۔

د بونیر د خانانو جرگہ د ہکر د یو مشرفان زید اللہ خان پہ مشری کنبے د انگریزانو د
 یوے فوجی دستے او خواہ افسرانو سرہ د ملکا د سوزولو پہ عرض روانہ شوہ۔ لیکن داسے معلو
 میری چہ عام اولس د خانانو پہ دے رویہ ناراض وو۔ لیکن انگریزانو د بونیر خانان ربالحضو
 زید اللہ خان) پہ خیل عیب کنبے اچولی وو۔ د زید اللہ خان ددے رویے پہ مقلہ ے اولسی
 شاعرانو چار بیٹے ہم وٹیلی دی۔ پہ دے چار بیٹو کنبے دا اولس د حقان اظہار او د زید اللہ خان
 ضد نہ شوی دہ۔ دیوے چار بیٹے یو خواہ مشرو نہ داسے دی۔ ے

یادیری پہ ہکر کنبے زید اللہ نوے نہنگ	غازیانو جمع وکہ پہ لالو ے وکہ جنگ
ورغ پہ نیبہ شپہ خبرے وکہ پہ فیرنگ	جیس تہ ے ووٹیل چہ ن دیر د خان خطرکا
جیس ورلہ وٹیل زید اللہ در بہ کیم انعام	دستا پنچہ آئے شولے بہ ما باندے مدام
وائی نور مشال زید اللہ غرق د کپرو اسلام	د عادر تہ کوم رب د کپری وارہ تیر کہ

لہ ہندہ دی راغلی پہ غزا پسے سفر گہ

لہ د بونیر د جنگ چار بیٹے۔ د پینتو خواہ شہر ہار د جیس وار مستیتر

چہ دائگریزانو فوجی دستہ دملکا پہ لور روانہ شوہ، اوولس بیا اوپاریدلو۔ او دھیلے ارادہ ۛ اوکرہ۔ لیکن پہ دے موقعہ زید اللہ خان چہ یوہ سترکہ او یولاس ۛ پہ جنگونو کینے بائلو دے وو۔ پاریدی اولس تہ ورو راندے شو او پہ لویہ چہ ۛ اووٹیل،، دیونیر جرگے دملکا د سوزولو او دائگریزی فوجی دستے او ددوئی دافسرانو د ژوند او سلامتیا وعدہ کری دہ۔ دائجرگہ بہ خپلہ وعدہ ضرور پورہ کوی۔ پس کوم خلق چہ دے فوخیانو او افسرانو تہ لاس واپوی۔ نو ہغوی بہ دیونیر جرگے متفقہ دشمنی تہ تیاریری۔ دزید اللہ خان دے تنبیہ او دیکے خو عملاً خلق دھیلے نہ منع کرل۔ ولے دوئی پہ ٹولہ لار پہ دے فوخیانو پسے روان وو۔ او دموقع پہ تلاش کینے وو۔ دا فوجی دستہ، افسران او دیونیر جرگہ چہ ملکا تہ اورسیدلہ۔ نو دکلی نہ بھریو خوکوتو تہ ۛ اور واپولو۔ او دھغ لوخرے آسمان تہ اوختلے۔ پہ دے موقع اولس بیا دخود نہ اووتلو۔ ولے قہ ماتہ گدہہ پینہ نہ شوہ۔ او دا فوخیان، افسران دیونیر د خانانو او ملکانو پہ ملگریا کینے بیر تہ راغلل۔ او دغہ شان دامیلے دا مہم ختم شو۔

دامیلے دے مہم کہ یو طرف تہ انگریزانو تہ دا خبرہ ثابتہ کرہ چہ پہ سرحدی قبائلو کینے سیاسی سکون و اطمینان دیول برصغیر د سکون و اطمینان دیوارہ ضروری دے نو پہ بل لور پہ دے جنگ کینے انگریزانو تہ د پینتنو د قای خصوصیاتو مختلف ارغونہ ہم خرگند شول۔ پینتنو پہ جنگ کینے دائگریزانو د بہترین سازو سامان نہ اراستہ فوٹونو سرہ مقابلہ ہم اوکرہ۔ ولے دمترکے نہ پس چہ دوئی کوے وعدے او لوظونہ دائگریزی افسرانو سرہ کری وو۔ دخیلو پرجوش علمو د مخالفت باوجود پہ دیرے دیانتداری ۛ ہغہ پورہ ہم کرل۔ او دا ۛ ثابتہ کرہ چہ پینتانه خپل لوظ او وعدہ پہ ہر دستور پورہ کوی۔

د ایجنسیانو قیام ۱۔ د افغانستان د اول جنگ نہ پس چہ انگریزانو پہ سندہ قبضہ اوکرہ (۱۸۴۲ء) نو پہ قلارہ قلارہ د،،جان جیکب،، پہ کوششونو د برطانوی حکومت اثر و نفوذ دیلوچستان تریولو اورسیدہ۔ دیلوچستان بروہی او بلوچی قبائیل دخیلو مشرانو د رائے پہ مقابلہ کینے داوولس انفرادی رائے تہ قہ اہمیت نہ ورکوی۔ او دامشران چہ خپل اولس پہ کومہ لار بیانی دوئی پہ پتو سترگو پہ ہغوی پسے روان دی۔ ولے دی پینتنو قبائلو حال ددوئی نہ بیخی جدا دے۔ دیپینتنو قبائلو ہر فرد پہ خپلہ رائے کینے آزاد وی۔ او پہ آفریدو او وزیرو محسودو کینے خو د ہرے انفرادی رائے ہم دیراہمیت وی۔ دغہ وجہ دہ چہ ددے قبائلو مشران ترہغہ وختہ یوے قیصلے تہ غارہ بزدی۔ تر شو چہ د قبیلے

ټول افراد دهغه فیصله مرسته او حمایت ته تیار نه وې. برطانوی حکومت په قلاړه قلاړه بلوچي او بروهي قبائیل په خپل لاس کینې اخیستی وو. د قلات خان په ددے قبائیلو ته سربراه وو. د انگریزانو مرسته قبوله کړې وه. او په دے وجه د بلوچستان سرحد په عملی شکل کینې د هند په رقبه کینې شامل شوه وو. ولے ددے نه علاوه د هند د حفاظت نورے لارے او درے د هند د شمال مغربي سرحد په پوله باندے د آبادو پښتنو قبائیلو په قبضه کینې وه. ترڅو چه د انگریزانو د ملک کیري جذبې نه وه تیزه شوی تر هغه پورے دوئی ددے قبائیلی پښتنو په معاملاتو کینې زیاتے گوتے نه وهله. ولے هر کله چه د دوئی د ملک کیري جذبې تیزه شوه نو دوئی ته په هند باندے دروس د هیل خطرې بیا شرکندې شوه. او د دے خطرې په لړ کینې د افغانستان سره بیالاس واچولو. او د افغانستان دویم ښکته شروع کړو. او ددے په نتیجه کینې د گندمک معاهده اوشوه. (۱۸۴۹ء) -

د معاهده گندمک په رڼا کینې د خیبر او کرے درے د انگریزانو په قبضه کینې راغلے. پناچې په ۱۸۴۹ء کینې سمدستی انگریزانو د خیبر ایجنسی قائمه کړه. او په ۱۸۵۰ء کینې د انگریزي حکومت او د خیبر د قبائیلو تر مینځ یو معاهده اوشوه. ددے معاهدے له مخه انگریزي حکومت ددے قبائیلو د آزادي اقرار او کړو. او قبائیلو دا خبره اومنله چه دوئی به صرف د انگریزي حکومت سره خپل سیاسی تعلقات ساتي. او د خیبر د لارے حفاظت به هم د دوئی په ذمه وی. ددے په بدل کینې انگریزي حکومت ددے قبائیلو ته د ماچ وړکولو اقرار او کړو. په دے معاهده د افریدو د قبیلے (قمری، زخه خیل، کوکي خیل، ملک دین خیل، قنبر خیل اوسپا) څانگو اود شینوارو د قبیلے ملکانو اومشرانو د دستخطونه او کړل. د معاهدے نه پس د خیبر د لارے د حفاظت په غرض ددے قبائیلو ته د «خیبر رائفلز» په نوم یو بے قاعده فوځ هم مرتب شو.

د معاهده گندمک په نتیجه کینې د کرے دره هم د انگریزانو په ولقه کینې راغلی وه. ولے دلته لا ایجنسی نه وه قائمه شوی. پناچې توری قبائیلو په خپله د انگریزي حکومت نه د ایجنسی قائمولو خواست او کړو. او په ۱۸۶۲ء کینې د کرے ایجنسی هم قائمه شوه. او په دے پیسے سمدستی د برطانوی حکومت او امیر عبدالرحمان تر مینځ د ډیورنډ لاین معاهده اوشوه.

د مقبوضه علاقے او د سرحد د ازاد علاقو د تعلقاتو د منظم کولو ضرورت برطانوی حکومت د ډیرے مودے نه محسوس کولو. په دے غرض د خیبر ایجنسی قائمه شوی ده. او

د معاهده خیبر په تکمیل او دامیر عبدالرحمان له خوا د معاهده کنډمک د تصدیق و توثیق نه پس برطانوی حکومت ته د براطمیان حاصل شو. او دوی دا اووٹیل چه د کوم مقصد د پاره د افغانستان معاملاتو ته لاس اچولے شوے وو. هغه مقصد په کامل طور پوره شو. یعنی د هند د حفاظت ټولے درے (بولان، میړ او کرْمه) اوس زمونږ په قبضه کښے دی. او د جنگ مقصد هم د دے درو په قبضه پوره او د هندوستان د حفاظت یقین حاصل شو. په دے لړ کښے ښاغلی سرهزری لاسلوان په خپل رپورټ کښے دا ښه وائی :-

« خداے پاک مونږ د بنجرو او سوراږا غرونو په یو دا ښه مضبوط سرمدی لاش بهره منډکړی یو. چه په هغه کښے په شمیر یو شو درے دی او صرف د هغو په ذریعه په هندوستان کښے یو فوځ داخلیدے شی. ولے د فن حرب اصول مونږ ته دا وائی چه د دے درو د حفاظت بهترین قانونه زمونږ په قبضه کښے دی. یعنی د فوځ د راتلو د لارو سره متصل د پایپور، کوهات او سیند میدانونه دی. چه هغه زمونږ په تصرف کښے دی. او د اعلاے دریل او په اباسیند کښے د سمیرونو په ذریعه د هندوستان د نورو صوبو سره ملحقے دی. او د دے د حفاظت په غرض مضبوط یورپی فوځونه په ټول ملک کښے په صحت افزا مقاماتو کښے دیره وی. چه د هغوی د کومک او مرستے د پاره منظم او مضبوط هندوستانی فوځونه موجود دی. (په دے صورت کښے) زما خیال دے چه د هندوستان د حفاظت کښیاغ زمونږ په جیبونو کښے دی. او مونږ په دے هیثیت کښے یو چه مونږ د هندوستان دروازه د ټولو دشمنانو د پاره بندولے شو. هواه که دا دشمنان سپین وی او که تور.»

د دیورنډ لاش د معاهدے نه پس انگریزی حکومت ته د سرمد په ازادو قبائیلو باندے پوره اثر او اقتدار حاصل شو. د دے نه پس د سوات دیر، بامور او وزیرستان علاقهم د انگریزی حکومت زیر اثر شوه او د دے علاقو د پاره هم دوی ایجنسیاے قائم کړے. چنانچه په ۱۸۹۵ کښے د ملاکنډ ایجنسی قائم شوه. دا ایجنسی د خپل اهمیت له کبله براه راست د مرکزی حکومت په نظرانی کښے ورکړے شوه. په ۱۸۹۶ کښے روانا او ټوپی ایجنسیاے قائم شوه او د دوی انتظام حکومت پنجاب ته حواله کړے شو. لیکن دا ټولے سرمدی علاقے په خپل اندرونی انتظام کښے ازادے وے. د برطانوی حکومت تعلق صرف د هغه لارو او سرکونو پورے محدود وو کوم چه د خیبر، ټوپی، کومل، کرْمه او ملاکنډ په درو کښے د حفاظت او تگ راتگ په غرض تعبیر شوه وو.

لیکن دا ایجنسیانو په قیام په قبائیل علاقو کښے د سرکونو تعبیر، په اهو مقاماتو د

فوجی دستو قیام او دیورنڈ د پولے د نشاناتو قاشولو پہ عرض پہ قبائلی علاقو کینے د انگریزی افسرانو او فوجونو نقل و حرکت داسے خبرے وے چہ دے آزادو قبائلیو دھیلے آزادی د فہمیدلو علاقے اوکینے۔ او چونکہ دافلق د بابا آدم نہ تر دے دمہ پہ دے خپلو غریزو علاقو کینے آزاد راغلی وو۔ او پہ دے علاقو کینے د چا مدافلت نہ وو برداشت کرے نو پہ کال ۱۸۹۴ء کینے تقریباً ہول قبائلی پینتانہ د برطانوی حکومت بر خلاف او پاریدل۔ او دھیلے آزادی د حفاظت پہ عرض دے دھنگ میدان نہ اودانگل۔ ددے نہ ورائلے او بیا وروستو ہم چرے داسے او نہ شول۔ چہ ہول قبائلی پینتانہ پہ یو اتفاق د انگریزی حکومت بر خلاف جنگیدی وی۔ دغہ وجہ دہ چہ ددے کال دے قبائلی جنگونو تہ بہ د پینتنو قبائلیو لہ خوا د برطانوی استبداد او استعمار پہ مقابلہ کینے یو متفقہ کوششی وئیل بے مایہ نہ وی

ددے جنگ اوریہ جون ۱۸۹۴ء کینے دمہ خیلو وزیرو پہ علاقہ کینے پہ «میزار» نوے کلی کینے اوکلید۔ دغہ اورخو ورخے پس ملاکنڈ ایجنسی تہ ہم اورسید۔ داکست پہ میاشت کینے دھنگ شغل دمہندو علاقے تہ ہم اورسیدلے۔ او قبائلی مہندو پہ شہنشاہ سلہ اوکرہ۔ پہ دے پینے لہرے ورخے پس دتیراہ اورک زی او افریدی ہم او پاریدل۔ دخیبر فوجی استقامت دے تہاہ کرلے۔ او ددسہانا پہ قلا دے حملہ اوکرہ۔ او پہ دے قلا کینے چہ کوم فوج موجود وو دغہ دے ہول اووڑلو۔ عرض دپینتنو ہول آزاد قبائلی دھیلے آزادی پہ حفاظت کینے د انگریزی حکومت سرہ پہ خونری جنگونو کینے لگیا شول۔ انگریزی حکومت ددے قبائلیو دسخر کولو پہ لڑکینے شدید فوجی اقدامات اوکرلے۔ د انگریزی حکومت او قبائلیو دا مقابلہ پہ یو لحاظ ہم د برابر اوساویانہ طاقتونو مقابلہ نہ وہ۔ د قبائلیو سرہ نہ خو توپے وے۔ او نہ ورسرہ دا علی درجے بے مسابہ ہوپکونہ او کارتو سونہ وو۔ نہ ورسرہ پریوانہ راشن وو۔ صرف دھیلے آزادی یوہ جذبہ وہ چہ ددغہ د حفاظت پہ لڑکینے دھیلے سرو مال نہ تیروو۔ افراد خیرے خرابی او نقصانونو نہ پس انگریزی حکومت دومرہ اوکرلے چہ قبائلی دے دھنگ نہ منع کرلے۔ سرہ ددے چہ د پینتنو ہولے علاقے (مثلاً گوز او برسوات، بونیر، باجور، دمہندو علاقہ او تیراہ وغیرہ) د انگریزی فوجونو دلاسه لتارے شوے او پائمال شوی وے۔ بیا ہم انگریزی حکومت دا جرات او نہ کرے شو چہ پہ دے قبائلی علاقو دے مستقلہ قبضہ کری وے۔ صرف د قبائلیو سرہ دے پہ معاہدہ اکتفا اوکرہ۔ دا جنگونہ د ۱۸۹۵ء پہ پسرلی کینے ختم شول۔ پہ خیبر ایجنسی کینے د «خیبر رائفلز» پہ نامہ فوج دوبارہ قائم شو۔ پہ قبائلی علاقو کینے نوی نوی سرکونہ او پہ اہمو مقاماتو فوجی قوکی او قلا کائے بیا تعبیر شوے۔ اوسرمداتو دا موجودہ شکل اختیار

کرو۔ دستاویز ۱۸۹۴-۹۸ء واقعاتو برطانوی حکومت دے خبرے تہ مجبور کرو مہہ دپینتو د علاقے د انتظام د پارہ یوہ نوی پالیسی وضع کری۔ دغہ وخت (۱۸۹۹ء) کنبے د برطانوی ہندو اُسرا لارڈ کرزن مقرر شوے وو۔ دے بناغلی فیلڈان د وسط ایشیا د معاملاتو مامر کنبلو۔ او د خپلو راتلو سرہ سم د ہندوستان د حفاظت حاجے د وسط ایشیا او افغانستان د معاملاتو پہ رنا کنبے واغست۔

لکہ مہہ وزاندے وٹیلی شوی دی پہ برطانوی ہند کنبے د پنجاب د الحاق (۱۸۴۹ء) نہ را پہ دے خوا د صوبہ سرحد د ا پنجہ ضلع ہم پہ پنجاب کنبے شاملے وے۔ وروستو مہہ د ازادو قبائیلو د پارہ پنجہ ایجنسیاں قائمے شوے

نوجے د ملاکنڈ ایجنسی نہ نورے ایجنسیاں ہم د حکومت پنجاب د انتظام لاندے چلیدے۔ یو طرف تہ د علاقے پہ انتظامی لحاظ سرہ د پنجاب حکومت ماتحت وے۔ او پہ بل لور بہ حکومت ہند د کل ہند د حفاظت پہ رنا کنبے د دے علاقو انتظام تہ کتل۔ د پیرے مودے نہ د مرکزی حکومت پہ نظر کنبے د دے انتظام نقائص فرگند شوی وو۔ وے د دے پہ مقلہ مہہ موثر قدم نہ وو اوچت شوے۔ افر لارڈ کرزن پہ خپل عہد حکومت کنبے دے لور تہ توجہ اوکریہ۔ او پہ کال ۱۹۰۱ء کنبے دے د ہزارے ضلع او د اباسیند نہ پہ قبلہ د پینبور، کوہاٹ، بنوں او پیرہ اسماعیل خان قلوو ضلع د پنجاب نہ بیلے کریے او د قبائیلی علاقو پنجہ ایجنسیاں دے ہم د دے ضلعو سرہ پل کریے۔ او د دے نہ د شمال مغربی سرحدی صوبے پہ نوم یوہ نوی صوبہ تشکیل کریہ۔ او چیف کمشنر دے د دے صوبے حاکم اعلیٰ مقرر کریو۔ دا چیف کمشنر بہ پہ انتظامی حیثیت کنبے د دے مقبوضہ ضلعو حاکم اعلیٰ وو۔ او د قبائیلی علاقو د تعلقاتو او ایجنسیانو د ضبط و نظم بہ ہم ذمہ وار وو۔ او د دے ذمہ وار تھو پہ باب کنبے بہ د مرکزی حکومت پہ ورا ندے جواب دہ وو۔ د شمال مغربی سرحدی صوبے اولے چیف کمشنر سر نصیر لدین مقرر شو۔ مہہ د صوبے د تشکیل پہ وخت کنبے د ملاکنڈ ایجنسی پو لٹیکل ایجنٹ وو۔ دا صوبہ پہ ۱۹۰۱ء کنبے قائمہ شوی وے۔ او د پاکستان د جو ریڈو نہ پس تر ۱۹۵۵ء پورے مان لہ صوبہ وے۔ وے پہ دغہ کال پہ ۱۹۴۷ اکتوبر د مغربی پاکستان قلوو وارہ صوبے (شمال مغربی سرحدی صوبہ، مغربی پنجاب، سندھ او بلوچستان) پہ یو لوئے ومدت کنبے مدغمے کریے شوے۔ او د مغربی پاکستان پہ نوم ترینہ یو لویہ صوبہ سازہ کریے شوے۔

د شمال مغربی صوبے د تشکیل پہ وخت کنبے د پنجاب صوبہ د لیفٹیننٹ گورنر ماتحت

صوبہ وہ۔ تردغہ وفتہ (سلاٹ) پورے چہ دبرطانوی ہند نورو صوبو تہ کوم اصلاحات ورکریے شوی وؤ۔ ہغہ دپنجاب صوبے تہ ہم ورکریے شوی وؤ۔ او دیو آئینی حکومت دلاندے چہ کوم مراعات او فائدے اولس تہ حاصلے وے ہغہ دپنجاب دشمولیت پہ وجہ دنوی صوبے (سرحد) دے پنچو ضلعو تہ ہم حاصلے وے۔ دغہ وجہ وہ چہ کوم وخت وزیر ہند دلارچ کرزن ددے نوی صوبے د تشکیل منظوری ورکولہ۔ نوہغہ ہم داسو پور تہ کریے وو چہ ددے نوی صوبے د تشکیل پہ وجہ بہ ددے پنچو ضلعو خلق دآئینی حکومت دمرعاتو تہ محرومہ شی۔ او دا بہ ددے غلقو پہ عقلہ بے انصافی وی۔ پہ بل لور دپنجاب حکومت ہم ددے صوبے پہ تشکیل اعتراضونہ شروع کرپل۔ او دا ئے فیلہ حق تلفی اوکلہ او د حکومت ہند دا اقدام ئے پہ فیلے انتظامی کمزوری محسوس کریو۔

ولے ددے اعتراضونو باوجود دا نوی صوبہ تشکیل شود۔ ترخومرہ چہ ددے اعتراضونو تعلق دے کہ ہرے حقیقت تہ اوکتے شی نو دا دومرہ اہمیت نہ لری۔ د حکومت پنجاب لہ خوا ددے ضلعو او قبائلی علاقو د انتظام پہ لڑکنے تہ داسے خاصہ کارنامہ نشتہ چہ دہغ ستائینہ اوشی۔ د حکومت پنجاب د پارہ ددے ضلعو تہ خاصہ اہمیت نہ وؤ۔ او نہ ئے د قبائلی علاقو د انتظام سرہ تہ خاصہ مینہ وہ۔ او نہ د قبائلی علاقو د معاملاتو د پنجاب سرہ تہ تعلق وؤ۔ ددے علاقے معاملات بہ ہم د حکومت پنجاب پہ ذریعہ د حکومت ہند سرہ دہغہ دفتری سرے فیتے پہ طریقے ط کیدال کومہ چہ د برطانوی حکومت ہند د دفترونو یو امتیازی طریقہ وہ۔ او د دفتر سرے فیتے معاملات دے حد تہ رسولی وو چہ پہ فیلہ لارچ کرزن دے وینا تہ مجبور شو۔ "د کار نظام دومرہ خراب دے چہ یوہ مرحلہ داسے ہم راشی چہ اصل مسئلہ دلاس لیکلی شوی او ٹاپ شوی لیکنو پہ گرداب کنے گیرہ شی۔ او بیا دغہ ٹاٹے تولے ضروری خبرے بالکل غیبے شی۔ او ددے گرداب نہ د اصل مسئلے راویستل ناممکن شی۔"

دا ظاہرہ وہ چہ ددے علاقو د خاصو حالاتو دا تقاضا وہ چہ ددے انتظامی معاملاتو تہ د سرے فیتے دروایتی ہکر نہ بالا بالا پہ حقیقت پسندانہ نظر اوکتے شی۔ ددے نہ علاوہ د پنجاب نہ ددے پنچو ضلعو د جدا کولو او ددے سرہ د قبائلی علاقو دیو ٹاٹے کولو بنیاد پہ دے نظریہ قائم وو چہ دا تہول یو اولس دے۔ دا خبرہ ہم د فکر وردہ۔ چہ ترکومہ مدہ د پنجاب دشمولیت پہ وجہ ددے پنچو ضلعو د غلقو دآئینی مراعاتو نہ دستفا سوال دے نو حقیقت دا دے چہ ترخومرہ پورے ددے ضلعو د مسلمان آبادی تعلق ووهوئی

د تعلیمی پسپانگې، عزت او خپلو مخصوص روایاتو په وجه د دې آئيني مراعاتو نه ښه فائده نه شوه حاصلول. دغه وجه وه چې د پنجاب نه جدا کيدو په موقعه د مغلکو هېڅ قسم د مټه مخگان او احتجاج مظاهره او نه کړه. البته دا درست ده چې په دې پېښو ضاعو کيښه چې په ډير لږ شيرکيښه کوم هندوان او سيکان ميشته وو هغوی د دې جدې او د دې نوي صوبې د تشکيل پر زور مخالفت او کړو. او د دوی مخالفت تر اخر وخته پورې جاري وو. بلکه د دې نه يو فرقه وارانته سوال جوړ کړه شو. پناځه وروستو به د پنجاب مسلم ممبرانو د صوبه سرحد د قيام همایت کولو. او د پنجاب غير مسلم ممبرانو به د پنجاب سره د دې د الحاق کوشش کولو. د صوبه سرحد د هندوانو، سيکانو له خوا د دې نوي صوبې د مخالفت غټه وجه هم دا وه چې د پنجاب سره د شموليت په وجه په پنجاب کيښه د مسلمانانو اکثریت هم په دې خبره ډير متاثر کيدلو. او په بل لور په نوي صوبه کيښه دا خلق په ډير معمولی اقلیت کيښه پاتې کيدل. او اگر چې د دې صوبې د تشکيل په وخت کيښه نو دا صوبه د آئيني اصلاحاتو نه محرومه وه. ولې په مستقبل کيښه خو دا امید کيدې شو. چې د دې صوبې ته به هم هغه آئيني مراعات حاصل شي کوم چې به د هند نورو صوبو ته حاصل وو. او په دې صورت کيښه به دا هندوان سيکان په ډير معمولی اقلیت کيښه وو دغه وجه وه چې د پنجاب او سرحد هندوانو سيکانو دا خبره نه شوه برداشت کول چې د هندوستان په شمال مغربي سرحد باندي د يو داسې صوبې تشکيل شي. چې په هغ کيښه د مسلمانانو غالب اکثریت وي.

اگر چې دلارځ کوزن په ذهن کيښه د دې صوبې د تشکيل په وخت کيښه صرف د حکومت هند د فارسي پالیسي په رڼا کيښه د هند د حفاظت مسئله وه. او دغه د دې صوبې د تشکيل يو لوی باعث وو. ولې په غير ارادی طور د دې نوي صوبې د تشکيل په وجه د پښتنو د قامي انفرادیت او عصبيت جدي هم تسکين اوسوندلو. او کوم اهميت چې دوی د مغلو زمانې نه د سيکانو تر زمانې پورې حاصل کړې وو. د هغ احساس بيا تازه شو. د مغلو په زمانه کيښه اگر چې د پښتنو دا علاقه چې د انگریزانو په زمانه کيښه به د شمال مغربي سرحد صوبې په نامه ياديدله. د کابل د صوبې ماتحت وه. ولې د دې علاقه اهميت قائم وو. پليښور به د صوبې سرماني صدر مقام وو. او نائب گورنر به ټول کال په پليښور کيښه اوسيدلو. د سدو زود تيمورشاه او شاه شجاع په وخت کيښه هم دغه دستور قائم وو. او په دوی پسې د پليښور د بارکزو سردارانو د گدې څانگې هم پليښور وو. د دې نويانو او سيکانو په زمانه

کینیہ دہشتوں دے علاقے دیو میدان جنگ شکل اختیار کرے وو۔ ولے دانگریزانو پہ زمانہ کینیہ دا غیر یقینی او غیر مستقل حالات بدل شول۔ او یو مقتدر او منضبط حکومت قائم شو۔ نو د نوی صوبے پہ تشکیل سرہ دہشتوں د قای افتخار جذبے صم بیا وده شروع کرہ۔ او دغہ شان دہشتوں قام د نوی ژوند د پارہ یو بنیاد قائم شو۔ مہ وروستو د پاکستان پہ جو ریڈو پہ یو ٹانڈن دور کینیہ داخل شو۔

شمال مغربی سرحدی صوبہ د چیف کمشنر ماتمت وہ۔ او دیو نمائندہ حکومت دھر قسم ازادو نہ محرومہ وہ۔ دھند د حفاظت او پہ ازادو قبائیلو د فیل اقتدار قائم ساتلو پہ عرض بہ برطانوی حکومت د قبائیلو پہ معاملاتو کینیہ د مداخلت د پارہ اے بھانے لتولے۔ پہ مختلفو طریقو پہ قبائیلی علاقو کینیہ د فوجی ٹوکیا نو او قلاکانو تعمیر او د فوجی اہمیت پہ مقاماتو د قبضے کولو د مہماتو پہ آغاز د قبائیلی او حکومت ترمینجہ جنگونہ جاری وو۔ د برطانوی حکومت دا پالیسی وہ مہ ازاد قبائیل پہ دے خپلہ عزیزہ او بے آب وکینا علاقہ کینیہ محصور او ساقی او دامقصد دوی پہ فوجی مہماتو حاصلولو۔ دغہ وجہ وہ مہ برطانوی حکومت بہ ددوی د پائیداریے او بنیادی سبکیرو پہ ٹانے داخلق پہ عارضی ماجبو نو غلول۔ او د سرکونو د تعمیر پہ عارضی فائڈو بہ ڈے مشغول ساتل۔ ولے ددوی د تعلیم، صحت او اقتصادی ژوند د بہتری پہ لڑ کینیہ بہ ڈے ارادتا د غیر معمولی غفلت او بے پروائی نہ کار اہستلو۔ دغہ وجہ وہ مہ دانگریزانو او قبائیلو د سل کلینز سیاسی تعلق باوجود مہ د قبائیلو پہ علاقہ کینیہ د سرکونو د تعمیر نہ نورقہ د سبکیرے داسے کارنہ اونہ شول مہ د قبائیلو پہ ژوند کینیہ ڈے بنیادی او دور رسے تبدیلیاں پیدا کرے وے۔

کہ مہ وړاندے ویلی شوی دی د صوبہ سرحد اولے چیف کمشنر سرھیرلہ دین مقرر شوے وو۔ نومورے د کال سن ۱۹۰۸ پورے پہ دے عہدہ پاتے وو۔ ہم پہ دے کال ددہ پہ ٹانے «سرجارج روس کیپل» چیف کمشنر شو۔ دا بناغے ددے نہ وړاندے پیرہ مودہ د کرے او خیر پہ ایجنسیانو کینیہ د پولیٹیکل ایجنسی پہ ہمیشیت پاتے شوے وو۔ او دہشتوں د فوجی، بوئی، دودونو دستورونو او قای کمزوریانو او خوبیانو نہ پہ سبہ شان خبردار وو۔ پہ بنجہ ژبہ ڈے پیرزیات عبور لرلو۔ پہ سوونو شعرونہ او متلونہ ورلہ پہ یاد وو۔ او پہ مناسبو موقعو ددغے پہ استعمال قادر وو۔

سرجارج روس کیپل یو سبہ دوست مگر کینہ ور دشمن او جابر حاکم وو۔ او دہشتوں پہ تاریخ کینیہ پیر شہرت لری۔ ددہ ٹنہ کمزوری دا وہ مہ ددہ بہ خپل شان دہشتوں د معاملات

ماھرکھلو۔ او دڄیلے راجے په مقابلہ کنبے به د بل چارائے ته وقت ورکولو ته تیار نه وو۔ دغه وجه وه چه ده د پښتنو د سياسي ترقي په لار کنبے لوڅ بنديز اچولے وو۔ دده په خيال کنبے د پښتنو علاقه يو بارود فانه وه۔ او سياسي اصلاحات د اور تيلے۔ او کوم خطرات چه په بارود فانه کنبے د اور تيلی د لگولو د متصور کيدے شی دغه خطرات به دے سناغلی پښتنو ته د اصلاحاتو په ورکولو کنبے هم محسوس کولے۔

په ۱۹۰۹ء کنبے چه برطانوی هند کنبے د منتهو مارے اصلاحاتو په نوم ديو نمانده او جمهوري طرز حکومت په لور کوم اقدامات شوی وو او ددے اصلاحاتو په وجه چه اول ته قه بز شان حقوق ورکړے شوی وو۔ د اصلاحات په پنجاب کنبے هم جاری شوی وو۔ ولے سر جارج روس کيپل د صوبه سرحد پښتانه د هر قسم اصلاحاتو نه محرومه ساتل۔ هغه به د برطانوی حکومت د اصلاحاتو په مقابلہ کنبے د پښتنو د خپلے پښتنو ټولے ضابطه او قوانين ددے خلعو د مزاج موافق او د دوئ دپاره موزون گڼلے۔ ولے د اددے سناغلی حاکم لوڅ زیاتے وو۔ يو طرف ته پښتانه د مبارانه او استبدادی قوانينو په اطاعت مجبور ساتل او په بل لور د دوئ د سياسي ترقي نه د پښتونولي د ضابطے په نوم انکار کول په هيڅ لحاظ مناسب نه وو۔ دغه وجه وه چه د پنجاب د قربت په وجه ددے صوبے په خالقو کنبے د سياسي اصلاحاتو نه د خپلے محرومي په وجه مایوي او بے اطمینانی پیدا شوه۔ ولے په دغه زمانه کنبے ددے صوبے په خلعو کنبے د سياسي اصلاحاتو د محصول په غرض په اجتماعي ډول دغه کوشش کولو غږ به او تحریک لائے وو پیدا شوه۔ او نه په دے زمانه کنبے د پښتنو په علاقه کنبے د سياسي تحریکونو د جاری کولو غه امکان وو۔ او نه ددے تصور کيدے شو۔ د صوبه په اصلی معنو کنبے سر زمین بے آئين وه۔ او د هيپ کمشنر مرضی او هرے خبرے به د قانون درجه لرله۔

اگر چه سر جارج روس کيپل د پښتنو د سياسي ترقي لوتے مخالف وو۔ بيا هم د هغه د لوري نه د پلينبور د اسلاميه کالج د تعمير يو داسے کارنامه ده چه د پښتنو د پائيدارے او بنيادی سټيگرے په لور کنبے پرے هغه د ډيرے ستاينے وړ دے۔ ددے کالج په قيام کنبے د سر جارج روس کيپل سره د سر صاحبزاده عبدالقيوم خان کوششونه هم د ډيرے ستاينے وړ دي۔ د کالج په کال ۱۹۱۳ء کنبے قائم شوه وو۔

په ۱۹۱۴ء کنبے د يورپ اول جنگ شروع شو۔ ددے جنگ په شروع کيدو سمدستي په برطانوی هند کنبے د سياسي تحریکاتو د بندش په حقله قوانين جاری شول۔ او حکومت

توہلہ توجہ د جنگ تیارینو پہ لور اوکروزولہ - او د غلقو نہ ے ہم دمرستے خواست اوکرو۔
 دا جنگ دھندی مسلمانانو د پارہ دیو سخت کشککش او آزمائش موقعہ وہ - د ترکی
 سلطنت عثمانی خلیفہ چہ د دنیا ے عرب نہ بغیر پہ نورہ اسلامی دنیا کینے ہر محترم کینے شو۔
 پہ دے جنگ کینے دانگریزانو د مخالف ے ملکرے وو۔ دھندی مسلمانانو چہ دصوبہ سرحد
 پبستانہ پہ کینے ہم شامل وو۔ توہلہ ہمدردی او نیک خواہشات د خلیفہ عثمانی سرہ وو۔
 بل طرف تہ دوئی دانگریزی حکومت محکوم ہم وو۔ او دانگریزی حکومت وفاداری دوئی نہ
 دانتقاضا کولہ چہ پہ دے جنگ کینے دوئی د غلبو وسائیلو او ذرائعو پہ دائرہ کینے دانگریزی
 حکومت مرستے تہ ملا او تری - برطانوی حکومت ہم ددے وضعیت نہ نبتہ خبردار وو۔ چنانچہ
 برطانوی حکومت د غلبہ اسلامی رعیت د اطمینان د پارہ پہ صفا لفظونو کینے دا اعلان کرے
 وو چہ د فتح پہ صورت کینے بہ د خلیفہ عثمانی سرہ درواداری او ہمدردی سلوک او
 کرے شی -

د یورپ پہ دے جنگ کینے دھندی مسلمانانو نہ علاوہ د صوبہ سرحد پبستانو ہم
 د خیل طاقت پہ دائرہ کینے د حکومت قابل قدر امداد اوکرو۔ ددے مرستے د قدر و قیمت
 اندازہ ددے نکلے لگیدے شی چہ پہ دے جنگ کینے یوا ے د صوبہ سرحد نہ (۸۴۸۲۳)
 افراد شامل شوی وو۔ او د صوبے دولتندو او شتینو خلقو دھندے پہ صورت کینے
 یولوٹ رقم ورکے وو۔ ددے جنگ پہ دوران کینے چہ شہ رنگ ترکی جرمنی وفد دامیر
 حبیب اللہ خان دمرستے د حصول پہ عرض کابل تہ رائے وو۔ دغہ شان د جرمنی او ترکی
 حکومتونو د لوری نہ پہ قبائلی علاقہ کینے ہم زور دارہ پروپیگنڈہ شروع شوی وہ او
 قریب وہ چہ قبائیل دانگریزی حکومت پہ علاقو پہ حملو کینے بوخت شوی وے وے دسر
 جارج روس کیپل موجودگی او دہغہ قابلیت دا پروپیگنڈہ بے اثرہ کرے۔ نومورے د پبستانو
 پہ خوی بوئی داسے پونہ وو چہ پہ جرکو مرکوکینے بہ ے د موقع مطابق پہ یومتل د
 خبرو اترو او خیالاتو رخ بدل کرو۔ د جنگ د شروع کیدو سرہ ہم حکومت ہم د قبائیلو پہ
 نسبت خپلہ رویہ بدلہ کرے۔ د قبائیلو ماجبونہ ے زیات کرل۔ او د حفاظت پہ عرض ے پہ
 قبائیلی علاقو کینے د سرکونو تعبیر شروع کرو۔ او دہغہ تیکے ے قبائیلو تہ ورکے۔ پہ قبائیلو
 کینے بہ د حکومت د لوری نہ دا پروپیگنڈہ ہم پہ شدت سرہ کیدلہ۔ چہ ترشو امیر حبیب
 اللہ خان دانگریزانو خلاف شہ اقدام نہ وی کرے۔ ترہغہ وختہ د قبائیلو مخالفت بالکل ناجائز
 او د اسلامی اصولونہ برخلاف دے۔ پہ دے جنگ کینے د امیر حبیب اللہ خان دوستی دانگریزی

حکومت چیرہ پکار شوہ۔ امیر حبیب اللہ خان د انگریزی حکومت پہ دوستی داسے کلک ولار وو۔ چہ دھغہ جذبات نہ د اسلام پہ نوم لڑیدل۔ اونہ ثقہ سیاسی فائدے دھیل مسک نہ ارونے شو۔ دغہ وجہ وہ چہ انگریزانو قبل ہندی قومونہ پہ چیر شیر کنبہ د جنگ میدان تہ اولپریں۔ اوہم دغہ ہندی قومونہ د برطانوی حکومت دگتے یو لوئے سبب اوگر عیدہ۔ دے جنگ قبائلی پستونو تہ ہم پہ چیر شیر کنبہ د ملازمت موقع پہ لاس ورکے۔ او ددے نتیجہ دا شوہ چہ پہ دے سختو ورکونبہ پہ صوبہ سرحد او قبائلی علاقو کنبہ نسبتاً قلارہ قلاری وہ۔ او د مشکلاتو باوجود برطانوی حکومت د ہندوستان دے شمارہ وسیلو پہ برکت دا جنگ اوگتو۔

ہندیانو چہ پہ کوم اغلاص اوارت مت پہ دے جنگ کنبہ د برطانوی حکومت امداد کرے وو۔ دھغ د تقاضا وہ چہ د جنگ نہ پس بہ دے اولس تہ د حکومت خود اختیاری پہ لڑ کنبہ کافی اختیارات ورکے شی۔ او دھند خلق پہ چیرہ کلک ددے خبرے پہ طبع وو۔ ولے د جنگ نہ پس د ہندیانو دا توقعات شنن اوختل۔ برطانوی حکومت یواغ دانہ چہ دھند خلقو تہ دے نہ نائندہ حکومت ورکولونہ انکار اوکرو بلکہ دھیلے صریحی وعدے او د مسلمانانو د توقع نہ بیخی خلاف غلیفہ عثمانی تہ دے صلح داسے تباہ کن او ذلت آمیز شرطونہ پیش کرل چہ ہغہ بہصر لحاظ دیو باوقار حکومت دپارہ نامائز وو۔ ددے جنگ ذمہ واری پہ جرمنی اھولی شوی وہ بیا ہم د صلح پہ شرطونو کنبہ د ترکی حکومت پہ نسبت د جرمنی حکومت سرہ رواداری او نری اختیار کرے شوی وہ۔ او ددے وجہ دا وہ چہ ددے قتل و غون ریزی د ذمہ وار کیدو باوجود ہرمینان چونکہ د برطانیہ او امریکہ ہم مذہب او عیسایان وو نو دوئے سرہ نری او رواداری اختیار کرے شوہ۔ مگر د ترکی حکومت پہ باب کنبہ د عیسائی دنیا جذبات یواغ د سیاسی غلبے د حصول دپارہ تہ وو پاریدلی۔ بلکہ د مذہبی تعصب جذبات تہ ہم لڑیدلی وو۔ او ددے صلح پہ موقع دصلیبی جنگونو د انتقام اخستلو کوشش شوے وو۔ د ترکی حکومت سرہ ددے صلح پہ موقع دصلیبی جنگونو د انتقام اخستلو کوشش شوے وو۔ د ترکی حکومت سرہ ددے ناوہ سلوک پہ نتیجہ کنبہ پہ ہندی مسلمانانو کنبہ دیوعے ناراضگی او نصرت تحریک خور شو۔ د مسلمانانو ددے ناراضگی نہ ہندوانو ہم فائدہ واخستہ۔ او د حکومت برغلاف ہندوان ہم د مسلمانانو مگر شول۔

پہ جنگ عظیم کنبہ چہ ہندوستانیانو د برطانوی حکومت کوم امداد کرے وو دھغ

پہ ہلال کینی برطانوی حکومت دویء تہ « رولٹ ایکٹ » ورکرو۔ دا قانون ر رولٹ ایکٹ) د
ہندوستان پہ سیاسی تاریخ کینی یوانقلادی عیثیت لری۔

ممکنہ دہ چہ کہ

چرے دا قانون نہ وے جور شوے نو د ہند پہ سیاسیاتو کینی بہ دومرہ لوئے (و نہ
ختمید ونکے طوفان شاید چہ دومرہ زرنہ وو راغے۔ بہ ۱۹۱۸ء کینی حکومت ہند د « سر
سہنی رولٹ » پہ مشرئ کینی یوہ کمیٹی پہ دے عرض قائمہ کرہ چہ د سیاسی مجرمانو د پارہ
د سزا او تادیبی کاروایانو پہ سلسلہ کینی خپل رپورٹ پیش کری۔ او د دے خبرے وضاحت
اوکری چہ د سیاسی مجرمانو سرہ قہ رنگ سلوک پکار دے۔ او دویء تہ بہ کوم قسم سزا
کائے ورکول موزونیت لری۔

دے کمیٹی پہ خپل رپورٹ کینی د سیاسی مجرمانو سرہ د داسے قسم سلوک او ہغوی
تہ د داسے قسم سزاگانو ورکولو سفارش اوکرو۔ چہ ہغہ دیر ناروا وحشیانہ اودانتقایی
جدباتو نہ دک وو۔ ددے برخلاف پہ ہول ملک کینی یو طوفانات او پت شو۔ امتحاجی مظاہر
او ہنگامے او شوے۔ او د حکومت نہ دامطالبہ او شوہ چہ پہ دے سفارشونو د ہرگز عمل
اونہ شی۔ دارپورٹ چہ کوم وخت د بحث د پارہ دواشرائے پہ امپیریل کونسل کینی پیش
شو نو قائد اعظم مرہوم (چہ ہغہ وخت لا صرف مسٹر محمد علی جناح وو) د دے رپورٹ پہ
مقلہ پہ خپل تاریخی تقریر کینی دا او وئیل :-

« د مجرمانہ سیاسی سازشونو مسئلہ رولٹ کمیٹی قہ پہ دے شان را او پتہ کری دہ
چہ گوندے قنے جرائم پیشہ قبائل پہ مونبر کینی ناخباہہ راپیدا شوی دی۔ او اوس دا
خبرہ ضروری شوی دہ چہ دویء دورکولو او بیخ ایستلو د پارہ د قانون جور کرے شی۔ وے
قانون جو رول دمرض علاج نہ دے۔ تاسو تہ خیلہ پالیسی بدلول پکار دی۔ دا مجرمانہ سازشونہ
بہ خیلہ بند شی۔ دے کمیٹی داسے سفارشونہ کری دی چہ ہغہ یو مہذب حکومت نص نہ
شی قبلوے۔ بلکہ تصورے ہم نہ شی کولے :-

پہ ملک کینی ددے قانون دہمہ گیر احتجاج باوجود حکومت دا قانون منظور کرو۔ چنانچہ
مسٹر جناح د احتجاج پہ ڈول دواشرائے دا امپیریل کونسل نہ استعفیا ورکرو۔ د رولٹ قانون
د منظوریدو نہ پی پہ ملک کینی بلوے او ہنگامے شروع شوے۔ او پہ ہول ملک کینی دا اور
فور شو۔ د ہند ددے تحریکا تو اثر صوبہ سرحد تہ ہم را اورسید۔ پہ دے علاقہ کینی ہم
د حکومت ہرقلاف علیے شروع شوے۔ او یو عام اپے کرے جور شو۔ پہ ۱۹۱۹ء اپریل سن ۱۹۱۹ء پہ

امرتسر کنبے دیو دوؤ لید رانو دکرفتاریں پہ موقع لوپہ ہنگامہ اوشوہ۔ او ددے پہ سبیا پہ ۱۳ اپریل، جنرل چارٹر، پہ حکم جلیانوالہ باغ کنبے داولس پہ یوگے وسیلے غونپہ گولوی اوچلوے شوے۔ او ددے پہ نتیجہ کنبے پہ سوونو بے گناہ خلق ژوبل او اووڑلے شول۔ د امرتسر نہ دا اور پہ پول پنجاب کنبے غور شو۔ او پنجاب د نزدیکیت پہ وجہ دا اور صوبہ سرحد تہ ہم را اورسید۔ پہ پولہ صوبہ کنبے ددے قانون برغلاف د نفرت اظہار اوشو۔ جلسے بہ کیدے، بلوسونہ بہ وتل۔ او غلطو بہ پہ چیرموش و خروش سرہ د چیلے ازادی خواہی د جد باتو اظہار کولو۔ پہ ہندوستان کنبے درولت ایکٹ برغلاف د اولسی تحریک واگے مہاتما گاندھی پہ چیل لاس کنبے اغستلے وے۔ او د حکومت بر غلاف د عوامو دا تحریک پہ باقاعدہ او منظم طریقہ غور شوے وو۔ ولے پہ دغہ ورخو کنبے پہ صوبہ سرحد کنبے یو سیاسی جماعت ہم نہ وو۔ او نہ پہ دے صوبہ کنبے د سیاسی تحریکونو د جاری کید وٹھ امکان وو۔ مگہ چہ دا صوبہ پہ اصل معنوکنبے سرزمین بے آئین وے۔ سرہ د دے چونکہ دا صوبہ انگریزی حکومت د ہر قسم اصلاحاتو نہ مجرمہ ساتلی وے۔ او ددے صوبے غلطو دا خبرہ خیلہ مق تلفی کنبہ۔ پہ دے وجہ د حکومت برغلاف د غلطو جڈ بات چیر پاریدی وو۔ پہ دے لڑکنبے نہ صرف پہ بنارونو کنبے د حکومت برغلاف جلسے کیدے۔ بلکہ پہ اول وار ددے صوبے کلی وال اولسی ہم ددے تحریک نہ متاثر شو۔ چنانچہ پہ اپریل ۱۹۱۷ء کنبے پہ اول وار درولت ایکٹ برغلاف پہ اتان زو کنبے یو عظیم الشانہ جلسہ اوشوہ۔ دا جلسہ د خان عبدالغفار خان پہ دعوت او کوشش د بلبل شوی وے۔ او پہ حقیقت کنبے د صوبہ سرحد پہ تاریخ کنبے دا ورومینی سیاسی جلسہ وے چہ پہ دومرہ لویہ پیمانہ شوی وے۔ پہ دے جلسہ کنبے درولت ایکٹ برغلاف عوامو د خیل شدید نفرت اظہار او کرو۔ او د ملک پہ مختلفو حصو کنبے چہ انگریزی حکومت پہ بے گناہ اولسی کوم طلبونہ کھی وو او گولوی لے ملولی وے۔ پہ پیرو سختو او تیزو تندو الفاظو کنبے لے دھق عند نہ او کرہ۔ ددے جلسے نہ پس د سرحد حکومت پہ چیرہ لویہ پیمانہ کرفتاریاں شروع کرے چہ پہ ہق کنبے خان عبد الغفار خان او دھغوی والد صاحب ہم شامل وو۔

لکہ چہ وپاندے ویٹلے شوی دی د غلیفہ عثمانی سرہ د برطانوی حکومت ذلت آمیز سلوک یواے ہندی مسلمان نہ وو درد مند کھی۔ بلکہ ددے رد عمل د افغانستان پہ غلطو ہم شوے وو۔ پہ افغانستان کنبے د بااثرہ امیرانو یوہ دلہ داسے ہم وے چہ دھغوی پہ خیال کنبے د غلیفہ عثمانی شکست د امیر حبیب اللہ خان د پالیسی نتیجہ وے۔ دغہ وجہ وے چہ پہ

کال سنه ۱۹۱۹ کښه امير حبيب الله خان لغمان (زکړگوش) کښه اووژله شو. او قاتل ۅ معلوم نه شو. او د هغه په ځای د هغه دريم ځوے امان الله خان د ځه معمولی کورنی اختلاف نه پس تخت نشین شو.

د امير امان الله خان د تخت نشین په آغاز کښه په صوبه سرحد او په ټول هند کښه د انگریزی حکومت برخلاف بلوه شوه وو. په دغه ورځو کښه ناڅاپه یوه ورځ په پلینبور کښه شه اشتها رونه او نگیدل. هه په هغه باندې د امير امان الله خان مهر و نه لکیرل وو. او مضمون ۅ دا وو هه «زه به ډیر زر پلینبور ته دراورسم» د دې اشتها رونه د لکیدلو په درپه ورځ د افغانستان دریم څنگ شروع شو. د اښک ډیر زړختم شو. او د صلح د معاهدې نه پس برطانوی حکومت د صوبه سرحد هغه مشران او کارکنان هه د څنگ افغانستان او رولټ اکیټ د بلوو په دوران کښه نیولی او قید کړی وو. هغه ۅ د قید نه ازاد کړل. ولې د صوبه سرحد په فضا کښه سکون پیدانه شو. او ډیر زر د هجرت تحریک شروع شو.

د تحریک هجرت اعجاز په هندوستان کښه په کال سنه ۱۹۳۰ کښه شوه وو. د دې تحریک فتوی د لکهنؤ یو عالم مولانا صید الباری ورکړی وه. او دا ۅ وئیل وو هه هندوستان دار الحزب دے او مسلمانانو ته د دې نه هجرت پکار دے. د دې تحریک نه د پنجاب او صوبه سرحد هلق زیات متاثر شول. د ایو جذباتی تحریک وو هه دا ولس د تباهی باعث شو. د سرحدی صوبه مشرانو ځپل اولس په هجرت کولو او پارولو. په ټوله صوبه کښه یو نوی نظام خوره شوه خلقو ځپل جائیدادونه او مالونه د څنگو په بیعه خرڅ کړل. او د ځپل ال و عیال سره د افغانستان په لور روان شول. د صوبه دیو سر نه تر بل سره پوره د قیامت علاء فرگندې شوی و. د سوونو کالو آباد کورونه شاپ شول. ولار فصلونه اوسوزول شول. د لکونو روپو مالونه په سره پیسه خرڅ شول. پلاران د ځامنو او میانده د لوڼو نه جدا شول په هر لور او هره ټپه کښه یوه غوټیا جوړه شوی وه. د زرگونو په شمیر کښه به خلق ډلې ډلې د افغانستان په لور د قافلو په شکل کښه روان وو. او دومره خلق د افغانستان په زمکه وردنه شول هه د افغانستان لمن په دوی تنگه شوه. د افغانستان حکومت د دوی د قبولو نه مجبوری ظاهره کړه. دا مهاجرین اوس په دوه څخه تکلیفونو کښه گرفتار شول. نه وړاندې تل شول او نه وروستو د تل شول. آفر په ډیر خواری او تکلیفونو او کړاوونو څخه بیرته راغلل او څخه د سفر کړاوونو او ولور و تنادو په لاس کښه ختم کړل. د هجرت دا المیه په

چیرہ حسرتناکہ طریقہ فتنہ شوہ۔

دھرت دا تحریک بیخی یو غلط جذبہ باقی تحریک وو۔ د دے تحریک پہ وجہ د صوبہ سرحد اولس تہ حد پہ صورتہ ثانی او مالی نقصان اورسیدہ۔ او عجیبہ خبرہ دادہ ہہ دہناتو پہ سیلاب کینے ہفہ وخت لویو لویو تجربہ کارو رہنمایا نو او مشرانو ہم د دے پہ انجام نظر نہ کولو۔ او دے خبرو تہ چا یو ذرہ ہصم فکر نہ وو کرے۔ ہہ د افغانستان غوندے ملک کینے د دے دومرہ ہلقو دا ابا دیدلو او ہائید لو گنجائش ہرتہ دے۔

د سن ۱۹۳۲ء پہ افر کینے دھرت تحریک نا کامیابی د عوامو زرونہ مات کری وو۔ کوم بدنصیبہ مہاجرین چہ سرو ہلی بروہلی ہیرتہ راغلی وو۔ د ہغوی پہ وړاندے دنوی سر نہ دہیل نوی ژوند آغاز کول وو۔ وے ہغوی خو ہمرقہ وړاندے باج کری وو۔ او د ہغ بیا راگرٹول ہیرگران وو۔ ہر سرت پہ خپلو خولو کینے د وب او پہ خپل غم کینے گرفتار وو۔ او دہل چا سرہ دامداد کولونہ ناچارہ وو۔ پہ داسے حالاتو کینے د عوامونہ پہ سیاسی تحریکونو کینے د ہصمے اخستلو توقع ہوشی خبرہ وہ۔ د اولس خلق پہ خپلو مشرانو پہ اعتبار شوی وو۔ او مشرانو ہم دہیل اولس سرہ سترکے نہ شوے لکولے۔ داسے حالات پیدا شوے وو چہ د سیاسی ترقی موقعے پہ ظاہرہ کینے ہختے کرے وہ۔

وے داسی سیاسی جمود تر چیرے مودے پاتے نہ شو۔ د غلیفہ عثمانی سرہ چہ د برطانوی حکومت لہ خوا کوم توہمین آمیز سلوک شوے وو، پہ ہغے بانڈے د ہندی مسلمانانو زرونہ غلبیل غلبیل وو۔ ہناچہ رئیس الاحرار مولانا محمد علی او د ہغے محترم ورور مولانا شوکت علی پہ ہبئی کینے د خلافت د حفاظت پہ غرض یو مجلس قائم کرو۔ پہ لرو ورٹو کینے د ہغ بنا خونہ پہ ہول ملک کینے قائم شول۔ دا تحریک صوبہ سرحد تہ ہصم را اورسید۔ او پہ پلینبور کینے ہصم د خلافت کمیٹی بناخ قائم شو۔ د دے کمیٹی پہ قاشید لو سرہ پہ ہلقو کینے د خلافت تحریک زرمقبول شو۔ او د بنارونو نہ د صوبے کلی وال اولس تہ ہصم اورسید۔ پہ دے ہول پہ اول مل سیاسی کارکنانو تہ د ہپیتنو عوامو سرہ دکارا و تعلق موقع پہ لاس ورغلہ۔

پہ تحریک خلافت کینے د برطانوی حکومت برخلاف ہندوان او مسلمانان پہ یو مرکز جمع شوی وو۔ او پہ ہول ملک کینے د قومی اتحاد فضا خورہ شوی وہ۔ ہم پہ دغہ ورٹو (سن ۱۹۳۲ء) کینے پہ پلینبور کینے دکانگریس کمیٹی بنیاد ہم کینبو دے شو۔ اگرچہ د خلافت او کانگریس دواہ تنظیمونہ جدا جدا وو۔ وے د دواہو پہ مینخ کینے مکمل اتحاد و تعاون وو۔ د دواہو

مقاصد یواو د برطانوی حکومت مخالف وو۔ په سنه ۱۹۲۲ء کښه د «پرنس آف ويلز» په راتلو د هند په سياسي تحريکاتو کښه بيا جوش پيدا شو۔ په دے وخت کښه د صوبه سرحد سياسي مشران په ميلونو کښه بند وو۔ او د حکومت د سخت کښه پاليسي په وجه سياسي کارکنانو او رضا کارانو د پاره په کار کولو کښه ډير مشکلات هائل وو۔ د پرنس آف ويلز په دوره کښه پښور هم شامل وو۔ د خلافت او کانگرس کميټي د دمه وارو ارکانو دا اراده وه چه د هند ستا د نورو ښارونو په شان د پرنس آف ويلز د راتلو په موقع په پښور کښه هم بهر تال او مخالفه مظالم کول پکاردی۔ ولے داکار په ظاهره کښه ډير کران ښکاريدو۔ هکه چه دا ولس نه دا توقع نه شوه کيدل۔ ولے د حکومت يو غلطی داکار اسان کړو۔ واقعه داسه اوشوه چه د پرنس آف ويلز د راتلو نه يو ورځ وړاندے يو انگرېز افسر د خلافت کميټي يو مشور رضا کار گرفتار کړل۔ دے رضا کارانو د نيولو خبر رسدستی په ټول ښار کښه خور شو۔ او د ښار خلکو په دغه ورځ بهر تال او کړو۔ حکومت ته خپله غلطی معلومه شوه۔ او زرغے هغه رضا کاران پرې ښودل۔ ولے دغه وخت اوبه د ورځه تيرے وے۔ خلکو په دوښه ورځ هم بهر تال او کړو۔

په ۶ مارچ ۱۹۲۳ء پرنس آف ويلز پښور ته راغے۔ په هوک یادگار کښه د شاهي دربار انتظام شوه وو۔ په شماره فوځ او پوليس په ښار کښه کشت کولو د حکومت و فادارو خانانو او باگيردانو په ډير شمير کښه خپل خپل د همقانان راوستلی او د جلوس په لار کښه ټا اودرولی وو۔ د ټوپو د سلامی نه پس شهزاده په ساده لباس کښه راغلو۔ فوځي باجه او غږيدله او «راښه بهادر مهرچند کهنه» د پښور د خلکو د لوری نه د سپاسنامه اورولو په غرض اودريدلو۔ دغه وخت د «مهاتما گاندهی کی جے» نعره شروع شوه۔ او سدستی د جوش نه ډک اولس به قابو شو۔ او د بدامنی خطر په پيدا شوه۔ په دے کړې کښه په ډيرے تادی پرنس آف ويلز کورننټ هائوس ته اورسولے شو۔ پوليس د حالاتو قابو کولو ډير کوشش او کړو ولے هوندے او نه کړو۔ چه شهزاده د پښور نه لار نو حکومت قول سياسي جماعتونه غير قانونی کړل۔ د خلافت او کانگرس ډلے مشران ټا اونیول۔ او د مختلفو معيادونو د قيد سزا کانه ټا ورکړے۔

لکه په وړاندے ويلي شوی دی په سنه ۱۹۱۰ء کښه د پنجاب نه د بيليدو په وجه د سرمدی صوبه خلق د هغه آيټی مراعاتو نه محروم شوی وو کوم چه د سنه ۱۸۹۴ء د اصلاحاتو په وجه پنجاب ته حاصل وو۔ د دے نه پس په سنه ۱۹۰۹ء کښه د منټو مارلے اصلاحات هم دے صوبه ته نه وو ورکړے شوی۔ او په سنه ۱۹۱۹ء کښه چه د «مانټيگو چيسفورډ سکيم» په نامه کوم اصلاحات هندوستانی صوبو ته ورکړے شوی وو۔ سرمدی صوبه د دے اصلاحاتو نه هم محرومه ساتلے شوی وه۔ او دا صوبه عملاً

ولے ددے وجہ دانہ وہ چہ کوندے ددے صوبے خلعو آئینی اصلاحاتو خواہش نہ لرو۔ یا کوندے داخلق پہ سیاسی شعور کنبے دھند نورو صوبو د خلعو نہ وروستو وو۔ ددے حقیقت اعتراف د حکومت ہند مقرر کرہ تحقیقاتی کمیٹی (برے کمیٹی) پہ فیلہ ہم کرے دے۔ چہ ذکر بہے وروستو اوٹی (-) بلکہ ددے غتہ وجہ د حکومت ہند ہخہ پالیسی وہ چہ دھخ پہ رنہا کنبے بہے دا صوبہ دھر قسم سیاسی اصلاحاتو نہ محرومہ ساتلہ۔ ولے د جنگ عظیم او جنگ افغانستان دختید و نہ پس ددے صوبے پہ خلعو کنبے دھخہ تولو اصلاحاتو د حصول شدید خواہش پیدا شوے وو۔ کوم چہ دھند نورو صوبو تہ وقتاً فوقتاً ور کرے نشوی وو۔ پہ یو طرف تہ د اولی دلوری نہ د اصلاحاتو د حصول مطالبات جاری وو۔ پہ بل لور د صوبہ سرحد د آئینی اصلاحاتو پہ لار کنبے د صوبے د پولیٹیکل افرانو نہ علاوہ ددے صوبے فنان او جاگیرداران او د صوبے غیر مسلم اقلیت ہم لوے بندیز راوستلے وو۔ غیر مسلم اقلیت دا خبرہ نہ شوہ برداشت کولے چہ د غالب مسلم اکثریت یوہ صوبہ د آئینی اصلاحاتو نہ مستفیدہ شی۔ بلکہ ددے بر خلاف دوی بہ دا کوشش کولو چہ دا صوبہ د بیا پہ پنجاب کنبے مدعہ شی۔ پہ دے عرض چہ د مسلمانانو د غالب اکثریت یوہ صوبہ بیخی دمیخ نہ اوجی۔ پہ دے لڑ کنبے بہ ہندوانو سیکانو کلہ د قبائلی پبنتو نہ د فیل حفاظت سوال پور تہ کولو۔ اوکلہ بہے ددے صوبے د مالی ذرائعو د نیشتوالی مسئلے پیش کولے۔ فنان او جاگیرداران پہ دے وجہ د اصلاحاتو مخالف وو۔ چہ د اصلاحاتو پہ صورت کنبے ددوی پہ ابائی اوموروثی اقتدار کنبے د ضعف و زوال خطرہ پتہ وہ۔ ولے چہ د اصلاحاتو پہ صورت کنبے بہ د اقتدار وانگے د عوامو د نیا نڈگانو لاس تہ راتلے۔

بہ ہر حال د عوامو د شدیدے مطالبے پہ رنہا کنبے حکومت ہند پہ سن ۱۹۲۳ء کنبے صوبہ سرحد تہ د اصلاحاتو ور کولو د جاج اغستلو پہ عرض د حکومت ہند د فارغہ معاملاتو د سکر مسٹر برے پہ مشری کنبے د اتو ممبرانو یوہ تحقیقاتی کمیٹی مقرر کرہ۔ پہ دے کمیٹی کنبے دے انگریزان، دے مسلمانان او دوہ ہندوان وو۔ دے کمیٹی دھخہ تولو خبر و جاج وانگست د کومو پہ بنا چہ دا صوبہ د پنجاب نہ بیلہ کرے نشوی وہ۔ او پہ دے خبرہے ہم غور او کرو۔ چہ ددے صوبے د پنٹو ضلعو بہ بیا د پنجاب سرہ دوبارہ ادغام ترکومہ مدہ موزون او مفید وی۔ دوی ددے خبرہ ہم تحقیق او کرو چہ د صوبہ سرحد د خلعو د سیاسی خواہشاتو تکمیل ترکوم مدہ ممکن دے۔ او دے صوبے تہ بہ کوم قسم اصلاحات ور کول موزون وی۔

دے کمیٹی د تحقیقات نہ پس داراے ظاہر کرو چہ تولہ قبائلی علاقہ پہ حقیقت کنبے یو وحدت

دے۔ پہ دے لڑکنے دوئی د ۱۸۹۰ء واقعاتو تہ اشارہ اوکڑہ چہ دغہ وخت یول قبائیل داگریزی حکومت برفلاف پاریدلی وو۔ دوئی دا اووے چہ محسود دوزیرو سرہ وزیر دزوششت سرہ، زوششت داورک زو سرہ، اورک زی دافریڈو سرہ، افریدی دمہندو سرہ، مہند دباہور، باہور د دیر، دیر دسوات، سوات د بونیر، دسندھ غارو رداباسیند د غارے پستانہ، اوسندھ غارے دکوہ سیاہ دپننتو سرہ مربوط او تری دی۔ او دوئی دیوبل نہ پہ انتظامی لحاظ سرہ نہ شی جدا کیدے۔ د حکومت ہند د اقدام د پالیسی پہ باب کنبے دوئی دا اووٹیل چہ پہ یولو قبائیلی علاقو باندے فوجی قبضہ موصول کہ چرے دا معقولہ ہم اوگنلے شیو داسے کار دے چہ ددے پہ تکمیل بہ کالونہ لگی۔ او پہ دے لڑکنے چہ دکومو فوجی اخراجاتو د واقع کیدو امکان دے پہ موجودہ حالاتو کنبے دہغے تصور ہم نہ شی کیدے۔

د صوبہ سرحد د پنجو ضلعو اولس تہ داملاعاتو پہ لڑکنے دوئی دا رائے سبکارہ کرہ چہ ددے صوبے خلق نہ خو پہ ذہنیت کنبے او نہ د خپلو معاملاتو د سرانجام کولو پہ صلاحیت کنبے پہ صحیح صورت د ہند د نورو صوبو د خلعو نہ وروستو دی۔ بہ دے خلعو کنبے داملاعاتو د موصول جذبات پہ شدت سرہ پاریدلی دی۔ او ددے تسکین ضروری ہے۔ او دہغہ داملاعاتو نہ کوم چہ دہند پہ نورو صوبو کنبے جاری شوی دی بہ پہ کمو داملاعاتو دوئی قانع نہ شی۔ د مشاورتی کونسل ورخ اوس تیرہ شوی دی۔ د دوئی د پارہ لیجسلیٹو کونسل لازمی دے۔ ددے کونسل شکل چہ ہر رنگ وی ولے دا ڈرؤندے او مقتدر وی۔ پہ دے لڑکنے دوئی صوبہ سرحد تہ داسے کونسل ورکولو سفارش کرے وو چہ پہ ہغے کنبے بہ دیرش ممبران وو۔ دوئی د خانانو او قبائیلی مشرانو اہمیت تہ زور ورکڑے وو۔ کمیٹی د یو وزیر سفارش کرے وو چہ دہغہ سرہ بہ ہغہ منتقلہ شعبہ جات وو کوم چہ پہ ہغہ ورہو کنبے د ہند پہ نورو صوبو کنبے د وزیرانو سرہ وو۔ غیر مسلم اقلیت تہ رعایا د فیل آبادی نہ دوچندہ نمائندگی ورکڑی وہ۔ د کونسل پریذیڈنٹ سرکاری افسر تجویز شوے وو۔ او کہ ضرورت محسوس شوے وے نو یو آنریری چپٹی پریذیڈنٹ بہ ہم وو۔ دوئی ددے یقین اظہار کرے وو۔ چہ کہ چرے داملاعاتو پہ ذریعہ ددے پنجو ضلعو نہ موثر تہذیبی اقدامات پہ قلاہ قلاہ پہ قبائیلی ملاقو کنبے لارہ اوموی۔ نو د ہند پہ شمال مغربی بندش او پرخطر سرحد باندے بہ دمضبوط، مطمئن پستون قام طاقت دمغرب دلوری نہ دہرے فطرے پہ وراثتے یو مضبوط دفاع ثابت شی؛ لیکن حکومت ہند ددے کمیٹی سفارشات او نہ مثل۔

لکہ چہ ورنادے ویلے شوی دی دتھریک خلافت پہ وخت کنبے دھندوانو او مسلمانانو
 ترمینجہ د اتحاد فضا قائمہ شوی وہ۔ دتھریک خلافت بانیانو مولانا محمد علی مرحوم او
 مولانا شوکت علی مرحوم درواداری، او ہندو مسلم اتحاد پہ فاطر د خلافت تحریک وانگے
 مہاتما گاندھی تہ موالہ کرے وے۔ او دکاندھی جی پہ حکم د حکومت سرہ عدم تعاون تحریک
 شروع شوے وو۔ لیکن خہ رنگ چہ د ہجرت پہ تحریک کنبے مسلمانانو تہ لوئے زیان رسیدے
 وو۔ دغہ شان د عدم تعاون پہ تحریک کنبے ہم مسلمانانو تہ لوئے زیان اورسید۔ د عدم
 تعاون پہ نتیجہ کنبے مسلمانانو سرکاری نوکری پرے بنودے۔ مدرسے او کالجونہ نے تشار
 کرل۔ دسرکاری تھیکو نہ نے انکار اوکرو۔ دعلی گرنہ مسلم یونیورسٹی دگور غارے تہ او
 رسیدہ۔ وے دبنارس پہ ہندو یونیورسٹی، تور باد ہم اونہ لکید۔ دانگریزی رفت و
 بائیکاٹ پہ وجہ د بستی، او احمد آباد ہندوان کارفانہ دار د مارانو نہ بناماران شول۔ او
 مسلمانان د پولی پرق تہ کنبینا ستل۔ اگرچہ خے وطن پرستو ہندوانو لکہ پہ مثال کنبے سبھا
 ہندربوس اوداسے نورو داوجتے ہائے ہندوانو وکیلانو پہ دے تحریک کنبے سرگرمہ حصہ
 افسی وہ۔ وے پہ مجموعی حیثیت پہ دے تحریک کنبے زیات نقصان مسلمانانو تہ اورسید۔ غرض
 پہ بول ملک کنبے د حکومت برخلافت د نفرت جذبات پہ موش و فروش کنبے وو۔ دانگریزی
 مال بائیکاٹ پہ سختی سرہ جاری وو۔ بہ ملک کنبے بہ جلسے کیدے، جلوسونہ بہ وتل۔ داخلے
 پہ صوبہ سرحد کنبے ہم پہ دیرجوش و فروش جاری وے۔ بہ دے جلسو کنبے بہ عموماً یونظم
 ویلے شو۔ چہ د دفع د بند شعر بہ داسے وو۔

بولی اماں محمد علی کی: جان بیٹا خلافت پہ ویدو

د عدم تعاون تحریک پہ سلسلہ کنبے بہ د فخر قوم میاں کاکا فیل مرحوم یادول ہم جے
 ثابہ تہ وی۔ د فخر قوم میاں نامہ حمید مہلی او د زیارت کاکا صاحب اوسیدونکے وو۔ د حکومت
 ہند پہ سروے دیپارہمنت کنبے یولوئے عہدہ دار وو۔ او د فیل ملازمت پہ سلسلہ کنبے نے
 پہ ایران، افغانستان او خے نورو ملکونو کنبے د حکومت ہند د پارہ قابل قدر خدمتونہ
 کری وو۔ او د دے خدماتو پہ سلسلہ کنبے ورلہ د حکومت لہ خوا دیرے تیغ او انعامونہ
 ورکے شوی وو۔ د عدم تعاون تحریک پہ سلسلہ میاں صاحب مرحوم ہم د خیلے عہدے نہ
 د حکومت ترغیباتو باوجود استعفی ورکے۔ او پہ تحریک خلافت کنبے شامل شو۔ او بہ خیل
 افدلی او قابلیت نے پہ دے تحریک کنبے یونوسے موش پیدا کرو۔
 میاں صاحب مرحوم د خدمت وطن پہ جرم کنبے تھو وارہ قید ہم شو۔ او پہ مالی لحاظ

ۛ ھم ڊير نقصانونه اوپت ڪرڻ۔ وڻے يو تڪليف او يو مصيبت ھم د ھنڱه پھ ارادو ڪينے
تزلزل پيدا نه ڪرے شو۔ ميان صاحب مرحوم دا انگريزي حڪومت پھ مخالفت داسے ٽينگ وو۔
پھ باوجود ددے ڇھ وروستو پھ مالي لحاظ سرھ ڊير پريشان وو۔ وڻے دڦيل بقايا تنخواه او
دڦيل پراويدهت فنڊ دوصولو نه ۛ ھم انڪار او ڪرو۔ او دا انگريز د مخالفت کوم ھوڊ
ڇھ ۛ نيولے وو۔ دمگ تراخري سلگي پھ ھنڱ ڪلڪ ولاڙ وو۔ ميان صاحب مرحوم وڙڇھ
سرھ وو ڇھ د سياسي تحريڪاتو سرھ ۛ د صوبه سرحد دڪلي وال اولس پھ روشناسي
ڪولو ڪينے لويه برخه لرلھ۔

لڪ ڇھ اووڻيلے شول د عدم تعاون تحريڪ پھ ٽول ملڪ ڪينے خوروو۔ او پھ دے
سلسله ڪينے اڪثر لوڻ لوڻ ليڊران او مشران نيولے شوي او پھ جيلونو ڪينے بند وو۔ ڇھ ڇھ ڊسٽڪٽو،
پھ اخر ڪينے د دے تحريڪ پھ دوران ڪينے د تشدد ڏھ داسے واقعات او شول۔ ڇھ د ھنڱ پھ
وجه دمهاٿا ڪانڊھي ددے تحريڪ د بندولو اعلان او ڪرو۔ او تحريڪ پھ ڦيلو مقاصدا و ڪينے بيخي
ناڪامياب شو۔ به بل لور ترڪ قام د مصطفيٰ ڪمال اتا ترڪ مرحوم به مشري ڪينے د خلافت عثماني
پڙڇائے يورٽ حڪومت قائم ڪيو او خليفے مصلو او د ملڪ تڙاڻو ستلو
دغه وخت ھندي مسلمانانو ته د خليفه عثماني د بچالي او ھمدردي
ڇھ جواز پاڻے نه شو۔ او صلا تحريڪ خلافت فتم شو۔ د تحريڪ خلافت پھ دوران ڪينے ڇھ
دھند وانو مسلمانانو ترميڻھ کوم اتفاق و اتحاد قائم شوے وو۔ ھنڱه اوس د فرقه پرستو
ھندوانو د لاسه ختم شو۔ فرقه پرست ھندوانو د مسلمانانو برفلاف پھ دغه ورھو ڪينے
يو دوه تحريڪونه شروع ڪرڻ۔ ڇھ يو ته به ۛ شدھي ۔ او بل ته به ۛ سنگھڙن وڻيل۔

د تحريڪ شدھي اصلي بائي سوامي ديانند سرسواڻي وو۔ وڻے پھ دغه ورھو ڪينے دا تحريڪ
شردھانند نوے يو ھندو راڙوندے ڪرے وو۔ ددے تحريڪ مقصد دا وو ڇھ ڇھ مسلمانان
د اسلام نه ھندو مذهب ته واريو۔ او پھ ھندوانو ڪينے ۛ مدغم ڪري۔ پھ دے لڙ ڪينے
فرقه پرستو ھندوانو به دھرے وسيلے نه ڪار اھستلو، جلسے به ۛ ڪولے۔ پھ اخبارونو ڪينے به
ۛ مضبونو نه ليڪي۔ پڦلھونو به ۛ شائع ڪول۔ ھندوان به ۛ د مسلمانانو دا بادي د
زياتيدو نه وپروڻ۔ ڦئے ھندوانو به پھ واز ڪوي دا ھم وڻيل ڇھ ھندوستان د ھندوانو دے۔
او ڪھ ڇرے مسلمانان پھ دے ملڪ ڪينے اوسيدل غواري نو ھغوي ته پڪار دي ڇھ ھندو
مذهب اختيار ڪري۔ د مسلمانانو پھ باب ڪينے ڇھ د ھندوانو کوم جذبات وو۔ د ھنڱ
اندازه ددے شعرونو نه پھ بنه شان لکيدے شي۔

ڪام شدھي ڪا ڪيھي بند نه پونے پاتے ڀڄاڱ سے وقت يہ قوموں کو ملا ڪرتے ھيں

ہندو و! تم میں ہے گرجذبہ ایماں باقی

رہ نہ جائے کوئی دنیا میں مسلمان باقی

ولے دھمہ گیرے پروپیگنڈا ہے او وسیع مالی ذرائعو باوجود ہم ہندوان پہ دے خیل مقصد کینے کامیاب نہ شول۔ پہ عامو مسلمانانو خو ددے تحریک ہندو و قہ اثر نہ کیدو۔ البتہ پنجاب او راجپوتانے پہ یومحصہ کینے، ملکانیاں، دراجپو تو یو قوم وو چہ ہسے پہ سرخو مسلمانان وو۔ ولے دمسلمانی باوجود شنے قدیمی ہندوانہ رسومات او عقائدے ہم لرل۔ یہ دے خلقو کینے دشدھی تحریک قہ لبرشان کامیاب شوے وو۔ ولے مسلمانانو ہم ددے پہ مدافعت کینے دتبلیغ و تنظیم پہ نومونو تحریکونہ شروع کرل۔ اود ہندوانو پہ لار کینے لے بندیز راوستلو۔

د سنگھتہن تحریک بانی یو فرقہ پرست ہندو داکتومونے وو۔ ددے تحریک مدعا دا وہ چہ ہندوان دمسلمانانو پہ مقابلہ کینے متحد شی۔ او پہ جسمانی لحاظ سرہ دومرہ قوت حاصل کری۔ چہ دمسلمانانو دقوت و غلبے کومہ ویرہ چہ پہ ہندوانو پرتہ دہ ہعہ تر لے شی۔ پہ دے لڑ کینے ہندوانو دمسلمانانو اقتصادی بائیکاٹ ہم اوکرو۔ اود مسلمانانو ہرے کارنامے تہ بہ لے دعیب گوتہ نیولہ۔ اود ہندوانو پہ زرونو کینے بہ لے دمسلمانانو نہ نفرت پیدا کولو۔ اولکہ چہ اووٹیل شول۔ ددے تحریکونو پہ مقابلہ کینے دمسلمانانو لہ خواہم دتبلیغ و تنظیم پہ جامہ تحریکونہ شروع شول۔ اوددے نتیجہ داسٹوہ چہ پہ ملک کینے دیو سرنہ تر بلہ سرہ پورے دفرقہ وارانہ فسادونو اور او لکیدو۔ پہ دے فسادونو کینے دکوہات ہندو مسلم فساد دذکر ور دے۔

دا فساد پہ ۹-۱۰ ستمبر ۱۹۲۷ء کینے شوے وو۔ اوددے فساد باعث دجیون داس نوے یو ہندو یونظم وو۔ داسرے دسناتن دہرم ہندو سبھا، سکتروو۔ پہ دے نظم کینے دمسلمانانو دمنہب توہین شوے وو۔ مسلمانانو ددے توہین برخلاف داعتیاج پہ چول یو جیلوس او بنکلو۔ ولے پہ دے جلوس ہندوانو دخیلو بالا خانو نہ جڑے اوکریے۔ او دیر

لہ دا ہندو دلاچھ (کوہاتہ) استوگن وو۔

تہ ددے نظم یو دوہ شعرونہ دادی۔

بنائیں گے کعبے کو ہم جا کے مندر : مسلمان کو ہستی مٹانی پڑے گی،
اٹھاؤ مصلے سبھاو نمازیں : نہیں بھی یہ گھنٹی بجانی پڑے گی

مسلمانان نے شہیدان کرل۔ ہندوان دے فساد تہ دوراندے نہ تیار وو۔ دگو ہفت بہ مسلمانو باندا دے ناروا ظلم پہ وجہ دخوا اوٹا مسلمانان ہم د خود نہ اووتل۔ او دے فساد پیر خطرناک نوعیت اختیار کرو۔ او پہ دے کئے دوارو فرقو رهندوانو، مسلمانانو تہ پیرسانی او مالی نقصان اورسید۔ دغہ شان یو فساد پہ پیرہ اسماعیل خان کنبے ہم اوٹو۔ دملک پہ نورہ بنارونو کنبے ہم دغہ رنگ فسادونہ شروع وو۔ دے فسادونو دا خبرہ ثابتہ کرہ چہ د د ہندوانو او مسلمانانو ترمینحہ اتحاد نہ ممکن وو۔ او نہ آئندہ د دے قہ امکان کیدے شی۔

» مائیکو چیسفورج سیکم « دا اجراء پہ وقت کنبے حکومت انگلستان دا اعلان کرے وو۔ چہ لس کالہ پس بہ حکومت یو کمیشن پہ دے غرض مقرری چہ ہغہ د دے خبرے حاج واغلی چہ ہندوستانیانو د وکرے شوی اصلاحاتونہ قومرہ فائدہ اہستی دہ۔ او دا چہ دوئی تہ نور قومرہ اوٹہ قسم اختیارات و رکول پکار دی۔ چنانچہ پہ ۱۹۲۷ء کنبے لارڈ ارون واٹرائے ہند حکومت انگلستان لہ خوا د دے کمیشن د راپرلو اعلان او کرو۔ د کمیشن انگلستان د پارلیمنٹ پہ شپرو ممبرانو مشتمل وو۔ او د کمیشن صدر سر جان سائمن نومیدہ۔ او د ہغہ پہ نوم د کمیشن د سائمن کمیشن « بہ نامہ مشہور شو۔ د ہندوستان مشرانو د دے کمیشن پہ سافت اعتراض او کرو۔ او مطالبہ ئے او کرہ چہ پہ دے کتاب کنبے د پہ برابر تناسب ہندوستانی ہم شامل کرے شی۔ دا مطالبہ او نہ شوہ منل۔ نو ہندوستانیانو د دے کمیشن بانٹیاٹ او کرو۔ او چہ د کمیشن صرفائے تہ لارڈ دے برخلاف ہر تالونہ او احتجاجی مظاہرے اوٹوے۔

سائمن کمیشن پہ نومبر ۱۹۲۸ء کنبے پلینور تہ ہم راغ۔ اگر چہ د ہندوستان پہ نورہ بنارونو کنبے د دے کمیشن برخلاف حہ زور دارہ مظاہرہ او نہ شوہ۔ اگر چہ د کانگریس کمیٹی یو دو ممبرانو لالہ امیر چند بھوال اولالہ پیرا خان د کمیشن برخلاف حہ چغ وھل وے۔ ولے پہ لویہ پیمانہ حہ مظاہرہ او نہ شوہ۔ او پہ مجموعی طور کمیشن تہ ہرکلے وٹیلے شوے وو۔

پہ پلینور کنبے د دے کمیشن سرہ ہندوانو، سیکانو، پستنو خانانو جاگیردارانو اوٹے ازاد خیالہ مسلمانانو د ہرگو او وفدونو پہ شکی کنبے لیدل کتل او کرل۔ او خیلے خیلے مدعا گانے ئے ورلہ پیش کرے۔

د صوبہ سرحد د خانانو اولویولویو زمیندارانو یو وفد د زیدے د خان بہادر عبدالغفور خان مرموم پہ مشرئ کنبے دے کمیشن تہ یو لیکلے شوے یادداشت پیش کرو۔ پہ دے یادداشت کنبے دوئی د صوبہ سرحد د پارہ ہم د ہند د نورو صوبو پہ نشان د مساوی اصلاحاتو مطالبہ کری وے او دے وٹیلی وو چہ پہ صوبہ سرحد کنبے د ہم یو کونسل قائم کرے شی چہ د

اختیاراتو له مخه د نورو صوبو د کونسلونو سره برابر او سیال وی - په یاد داشت کښه دا خبره هم وئیلی شوی ده چه د دے صوبے اکثر خلق دهند د نورو فرقو نه جدا او دخپلو قای خصوصیاتو اورویاتو ، دودونو دستورونو دپاره یو منظمه ضابطه لری - دغه وجه ده چه دوی د حکومت په اچانه کښه انقلابی او گړندی او تبدیلیان نه نهوینوی - دوی دا مطالبه هم کړی وه - چه د صوبے په کونسل کښه د یوه برخه ممبران منتخب او دوه برخه ممبران نامزد وی ؛ په دے لړ کښه دا خانان د حکومت د افسرانو سره په دے وجه هم خیال وو - چه د منتخب ممبرانو د اکثریت په صورت کښه د دوی سره دخپل غاندا نی اوموروثی اقتدار د کیدلو ویره وه - دوی په مرکزی اسپل کښه د غلورونشستونو او په د کونسل آف سٹیټ کښه د درے نامزدوممبرانو مطالبه کړی وه - دے وفد د مخلوط انتخاب معایت په دے شرط کړے وو چه که چرے هندوستان اوسیکان هم په مخلوط انتخاب رضاوی - د حکومت په نورو مقامی ادارو (لکه د سټرکټ بورډ او میونسپل کمیټی) کښه هم دوی د نامزد ممبرانو د اکثریت مطالبه پیش کړی ده -

په دوی پسے دهندوانو وفد د رائے بهادر تها کر دته په مشرۍ کښه د کیشن سره ملاقات اوکړو - هندوانو هم خپل مطالبات په تحریری شکل کښه پیش کړی وو - په خپلو مطالباتو کښه دوی صوبه سرحد ته د آئینی اصلاحاتو ورکولو شدید مخالفت کړے وو - د دوی د مخالفت اصلی وجه دا وه چه د آئینی اصلاحاتو په ورکولو کښه دوی دهند په سرحد باندے د یو داسے صوبے په قیام رضامندانة وو چه په هغے کښه د داسے مسلمانانو اکثریت وو - چه هغه دخپلو مخصوصو اوصافو خاوندان او دخپل جغرافیائی محل وقوع له کبله د ډیر اهمیت وړ وو - هندوانو په خپل یاد داشت کښه دا خبره هم کړی وه چه ترخو د سرحد پښتانه مذہب د سیاست نه جدا او نه گڼي - تر هغے به هندوان دے صوبے ته د سیاسی مراعاتو ورکولو مخالفت کوی - سره د دے دوی داهم وئیلی وو چه که د اصلاحاتو ورکول ضروری دی - نو په دے صورت کښه د دے صوبے هندوانو ته هم هغه شان حقوق او مراعات ورکړے شی کوم چه دهند په نورو صوبو کښه یورپی عیسایانو ته ورکړے شوی دی - دوی د مرکزی اسپل د پاره د غلورونشستونو مطالبه کړی وه - او په هغے کښه دوه نشستونه هندوانو د پاره غوښتل وو - هندوانو په دے خپل یاد داشت کښه دهندوستان د کانگریسی هندوانو د پالیسی هم سخته غندنه کړی وه -

دسیکانو وفد د کیشن سره د سردار راجه سنگھ په مشرۍ کښه اولیدل - دوی په خپلو

مطالبو کینے دا وٹیل ووجہ سیکان پہ صوبہ سرحد کینے یو اہم اقلیت دے۔ دوئی حکومت تہ ہیر زیات انکم ٹیکسی ورکوی۔ او دتعلیم پہ میدان کینے دصوبے دتولو فلقو نہ ورا ندے دی۔ دوئی دا ہم وٹیل وو۔ چہ سیکان د پنجاب وروستنی ماکان وو۔ او دسرحد صوبہ انگریزانو دسیکانو نہ افستی وہ۔ دوئی دا مطالبہ کیری وہ چہ اگر کہ ددوئی آبادی پہ سلو کینیو، وہ وے دوئی تہ ددصوبے پہ کونسل کینے (۲۵) فیصد نشستونہ ورکیرے شی۔ دوئی د نشستونو د تعفظ سرہ د مخلوط انتخاب حمایت کیرے وو۔

دکیشن سرہ د صوبہ سرحد د ترقی پسندو مسلمانانو یوے جہرکے ہم دغان بہادر سعد الدین خان ایلییشنل جوویشنل کمشنر پہ مشرئ کینے ملاقات اوکرو۔ دوئی پہ فیلو مطالباتو کینے دصوبہ سرحد دپارہ دھند د نورو پہ شان مکمل اصلاحات غوبنتی وو۔ دوئی دا وٹیل وو چہ د صوبہ سرحد فلق دھند د نورو صوبو نہ پہ ہیج شان کم نہ دی۔ او ہیج وجہ نہ شی کیدے چہ دا صوبہ د اصلاحاتو نہ محرومہ کیرے شی۔ ددے اعتراض پہ باب کینے چہ ددے صوبے مالیات دخیلو اخراجاتو کفالت نہ شی کولے۔ دوئی دا وٹیل ووجہ چونکہ دا صوبہ حکومت ہند دھندوستان دحفاظت پہ غرض تشکیل کیری دہ نو دا زبانی اخراجات دہم حکومت ہند برداشت کوی۔ دوئی دا یقین ہم ظاہر کیرے ووجہ دمسلمانانو لا۔ تہ دا اختیاراتو پہ راتلو بہ ہند وانو او سیکانو تہ ہیج خطرات نہ لامق کیری۔ مگہ چہ ددے صوبے د فلقو مرکز ژوند ہم د نورو صوبو سرہ تیرے دے۔“

دا خبرہ ہم د فکر و دہ چہ کمیشن تہ دسرحدی صوبے د حکومت افسرانو او دپولٹیکل محکمے ماکانو ہم فیلو رائے خڑگندہ کیری دہ۔ دا افسران او ماکان دسرحدی صوبے دا اصلاحاتو شدید مخالف وو۔ دوئی پہ دے موقع ہم ہعہ دسراج روس کیپل د زمانے د، بارودخان او اورتیل، زرہ نظریہ پیش کرہ۔

سائین کمیشن د صوبے د مختلف الخیال افرادو او سرکاری افسرانو د رائے معلومولو نہ پس بیرتہ لار او فیل سفارشونہ ئے مرتب کیرل۔ وے ددے کمیشن سفارشات دھند دھرے دے سیاسی مشرانو مسترد کیرل۔ مگہ چہ ہندوستانی مشرانو تہ یوئل بیا داتفاق و اعتماد موقع پیدا کرہ۔ وے دا موقع ہم کانگریسی ہند وانو دخیل اکثریت پہ غرور کینے عبت کرہ۔ واقعات داسے وو چہ دسائین کمیشن د سفارشاتو د استرداد پہ موقع وزیر ہند، لار برکن ہیند، ہند۔ وستانی مشرانو تہ دا پیغور ورکرو چہ ہندوستانیان پہ دومرہ سیاسی دلو کینے ویش دی او ہرہ سیاسی دلہ پہ بلے سیاسی دلے دومرہ بے اعتمادہ دہ چہ دوئی نہ خو دبرطانوی حکومت

پیش کرے تجاویز منظوروی او نہ دھیل ٹان نہ یو داسے متفقہ دستور پیش کولے شی چه
د تولو سیاسی چلو پرے امتا وی -

د وزیر هند دا پیغور کانگریس منظور کرو۔ او د پنڈت موتی لال نہرو پہ مشرئ کینے
یوہ کمیٹی جو رکړه۔ په دے غرض چه د هند یانو دپاره یو داسے آئین مرتب کړی چه هغه د
تولو فرقو دخواهشاتو او مطالباتو آئینه دار وی۔ دے کمیٹی د هندوستان هرے سیاسی
چلے ته د تعاون او مرستے خواست اوکړو۔ او داغے اووٹیل چه دهرے فرقے معقول او جائز
مطالبات به په رپورٹ کینے شاملولے شی۔ په دے موقع مسلمانانو د مسٹر جناح په مشرئ
کینے دا فیصله اوکړه چه که کانگریس د مسلمانانو کم نه کم مطالباتو منلو ته غاړه کیر دی نومسلما
به د سائن کمیٹی سفارشات نامنظور کړی۔ او کانگریس ملگرتیا به اوکړی۔ دے کمیٹی ته مسلمانانو
دا مطالبات پیش کړل۔

(۱) سندھ د د بستی نه جدا کړے شی او ٹان له د صوبه شی۔

(۲) صوبه سرحد او بلوچستان ته د د هند د نورو صوبو په شان درجه ورکړے شی۔

(۳) د پنجاب او بنگال په صوبو کینے د نیا نندگی د ابادی په تناسب وی۔

(۴) په مرکز کینے د مسلمانانو نیا نندگی د درپے برخه نه کمه نه وی۔

کانگریس دا مطالبات او نه منل۔ او په گوجه مسلمانانو نهرو رپورٹ نامنظور کړو۔ او دا خبر
یو ٹل بیا ثابته شوه چه هندوان د مسلمانانو جدا گانه هستی منلو ته تیار نه دی۔ د دے نه
پس مسلمانان من هیٹ القوم د کانگریس نه جدا شول۔ او هه بر شان مسلمانان چه مشرئ
مولانا ابوالکلام ازاد مرحوم وو د کانگریس سره پاتے شول۔

په کال ۱۹۲۹ء د مارچ په میاشت کینے په دهلی کینے د مسلم لیگ یو مجلسه او شوه۔ په
دے مجلسه کینے محمد علی جناح قہل تاریخی نکات پیش کړل۔ او دا راغے ظاہره کړه چه د هند په
راتلونکی آئین کینے به د مسلمانانو مطالبات هم دا وی دا نکات داسے وو۔

(۱) آئنده دستور د په وفاقی شکل کینے وی۔ چه د مرکز او صوبو تر مینځه به د اختیارات تقسیم

شوی وی۔

(۲) تولو صوبو ته به په یو شان خود مختاری ورکولے شی۔

(۳) په ملک کینے به اسبلی او نورے منتخب ادارے په داسے طریقہ جوړولے شی چه په هغه

کینے دا اقلیتونو نیا نندگی پوره پوره وی۔ خو داسے هم نه چه اکثریت په اقلیت بدل شی یا د

هغه برابر شی۔

د) په مرکزی اسمبلی کې به د مسلمانانو نمائندگي دویبه برخه وي.

ه) انتخابات به جداگانې وي. ولې هر څه فرقه ته به د احق حاصل وي چې کله څه خوبښه شي نو د جداگانې انتخاب په څه ډول مخلوط انتخاب غوره کړي.

و) که چېرې د صوبو د نوي حد بندۍ ضرورت پيښ شي نو دواړه حد بندۍ به په داسې ډول کيږي چې د بنگال، پنجاب او سرحد په مسلم اکثریت څه اثر او نه غورزوي. (د ټولو فرقو ته به مذهبي ازادۍ حاصله وي.

ز) په يومنتخب اداره يا اسمبلي کې به څه داسې تجويز يا د هغ څه حصه نه شي منظورېد چې د هغ مخالفت د يوې فرقه (۳) حصه ممبران په دې وجه اوکړي چې دا تجويز يا د هغ حصه د دې فرقه د مفادو برخلاف ده. په داسې حالاتو کې څه بل قسم موزون او قابل عمل طريقه اختيار کړې شي.

ح) سندھ ډېر بېبې نه جدا کړې شي.

ط) صوبه سرحد او بلوچستان ته د هم د نورو صوبو په شان اختيارات ورکړې شي.

ث) په دستور کې د يوې داسې دغه شامله کړې شي چې سرکاري ټولو ملازمتونو يا د حکومت په مقامی ادارو کې به د قابليت مطابق مسلمانانو ته خپله برخه پوره پوره ورکولې شي.

ج) په آئين کې د داسې پيش بندي اوساڼې شي چې د مسلمانانو د ثقافت، تعليم، ژبې، مذهب، شخصي قوانين او وقف ادارو حفاظت پرې اوشي. او دوي ته به د مرکز له خوا پوره پوره مدد ورکولې شي.

چ) په مرکز يا صوبو کې به داسې وزارت نه جوړيږي چې په هغ کې کم از کم دویبه برخه مسلمانان وزيران نه وي.

ح) مرکزی اسمبلي به تر هغه وخته په آئين کې ترميم نه شي کولې ترڅو چې د هند د وفاق ټولو صوبو د هغ سره اتفاق نه وي کړې.

په ستمبر ۱۹۳۹ کې د اتمان زو په مقام د «انجمن اصلاح افغانه» يا «افغان جرگه» په اهتمام کې يو لويه جلسه اوشوه. په دې جلسه کې د «افغان يوته ليگ» تشکيل او شو. او د دې زير اثر په کليو کې د تنظيم کار شروع شو. او د سن ۱۹۳۳ په ابتدا کې د «افغانو د رضا کارانو برقي شروع شوه. د دې رضا کارانو مقصد دا وو چې دوي په جلسو کې ضبط و

نظم ساقی - او مختلف فرائض اور خدمات بہ کوی - درضا کارانو ددے تنظیم نوم "مخدائی
 خدمتگار" کینسودے شو۔ پہ ۱۶ اپریل ۱۹۳۱ء کینے داتمان زو پہ مقام "دافغان جرگے"
 له خوا دگسان کانفرنسی پہ نوم یوه لویہ جلسہ اوشوہ۔ پہ دے جلسہ کینے دسیاسی
 جماعتونو نہ علاوہ نور دیرخلق ہم دزرگونو پہ شمیرکینے شامل شول۔ پہ دے جلسہ
 کینے دخدمدائی خدمتگارانو دتنظیم دباقاعدہ کولو فیصلہ اوشوہ۔ پہ ابتدا کینے ددے
 رضا کارانو دپارہ د سپینحمتا وردی تجویز شوی وو۔ ولے دا بہ زرخین بدلہ، نوردی دپارہ نسواری رنگ و رنگ
 تجویز کړی شو۔ پہ دے وجہ دارضا کاران وروستو دسرخپوش په نامه مشهور شول۔ دصوبہ سرحد په سیاسی تاریخ کینے دسرخپوش تنظیم
 قربانی ددیرے ستائینے وردی۔ دسرخپوش تحریک دسیاسی اصولو سره اتفاق یا اختلاف
 یو جدا سوال دے۔ ولے دے کینے صیغ شک نشته چه دا هم ددے تنظیم دقربانیو
 برکت وو۔ چه صوبہ سرحد ته خپل سیاسی منزل مقصود ته اورسولو۔ دانتظیم وروستو
 دسیاسی حالاتو پہ نتیجہ کینے دکانگریس پہ تنظیم کینے مدغم کړی شو۔ او دسرخپوشو
 پہ قربانیو دکانگریس پہ قوت او شهرت کینے ہم قابل قدر اضافہ اوشوہ۔
 پہ ابتدا کینے خان عبدالغفار خان او دصغہ نورو ملگرو دسیاسیاتو نه شان ژغورولے وو۔
 ددوئی دارادہ وه چه دپینتون قام دخرابو رسونو رواجونو اصلاح اوکړی۔ او په پښتو
 کینے داصول علم جذبہ راوبینہ کړی۔ دانگریزانو پہ دور کینے همسے هم دپښتو دتعلیمی ترقی
 نه بے توجهی اختیار کړی شوی وه۔ او پښتانه هم په خصوصیت سره په انگریزی سکولونو کینے
 دتعلیم حاصلولو نه متنفر وو۔ ددے نتیجہ دا وه چه پښتانه پچی په خوفناکه طریقہ د علم
 نه بے بهره وو۔ پہ دے عرض خان عبدالغفار خان په ۱۹۲۷ء کینے داجمن اصلاح افغانہ پہ
 نوم یو اجمن تشکیل کړی وو۔ دخان عبدالغفار خان داتحریک په اصل کینے دهغه تحریک یو
 نوے شکل وو۔ کوم چه ددے نه هه موده اگا هو دپښتو مشهور مجاہد اعظم حضرت حاجی
 ترنگزی په علاقہ کینے شروع کړی وو۔ دحضرت حاجی صاحب ددے تحریک مقصد دا وه چه د
 پښتو د معاشرے نه د خلاف شرع رسومات لرے کړی شی۔ او په دوئی کینے د علم دین دمحصول
 مینہ پیدا کړی۔ داتحریک هه موده په زور و شور چلیدے۔ ولے چه حاجی صاحب د مہمندو
 علاقہ ته ہجرت اوکړو نو بیا په کینے ہغه جوش نه وو پاتے شوے۔ چنانچه ہم دغه تحریک
 خان عبدالغفار خان اجمن اصلاح افغانہ پہ نوم بیا راژوندے کړو۔ دے تحریک په چلولو
 کینے دخان عبدالغفار خان نه علاوہ د خادیم محمد اکبر مرحوم، میان احمد شاہ بیرسٹر مرحوم،
 قاضی عطاء اللہ خان مرحوم، میان جعفر شاہ کاکا خیل او خان عبدالاکبر خان او خاندان سے نوڑو

مشرانو کو نشوونہ او خدمتونہ دستائینہ وړدی۔ د دے انجن په نگرانی کینے په اتیان زوکینے یوه ازاده مدارسہ چلیدله چه د دینی او دنیوی د وارو تعلیمونو انتظام په کینے موجود وو۔ د اتیان زو د مدرسے نه علاوه په نورو کلیو کینے هم دغه شان مدرسے قائمے وے۔ او په دے مدرسو کینے د سوونو په بشیر کینے ماشومان په حصول تعلیم کینے لکيا وو۔ په دے مدرسو کینے به د کتابی تعلیم سره د ذہنی تربیت خیال هم ساتل شو۔ او په دے ډول دے مدرسو د قام یو لوٹے ضرورت پوره کولو۔

په کال ۱۹۲۹ء د دسبر په میاشت کینے کانگرس خپله سالانہ جلسہ په لاهور کینے اوکړه۔ په دے جلسہ کینے د هندوستان د مکلی ازادی تجویز پاس کړے شو۔ او د سول نافرمانی فیصلہ هم اوشوه۔ چنانچه په مارچ سن۱۹۳۰ء کینے د «ډانډی» په مقام د مالک په جوړولو سره د سول نافرمانی آغاز اوکړے شو۔ ولے مسلمانانو په اول وار په قوی لحاظ سره د دے سول نافرمانی فیصلہ اوکړه۔ چنانچه د اپریل په دویمه هفتہ کینے د پلینور په شاہی باغ کینے د کانگرس د پروگرام مطابق د مالک جوړولو اعلان اوشو۔

په سرحدی صوبہ کینے د کانگرس بنیاد په سن۱۹۳۱ء کینے ایښے شوے وو۔ ولے عملاً دے ټولی په دے خپل نوم په عام اولس کینے شهرت نه وو موندلے په دے ورځو کینے په صوبہ سرحد کینے ټولے سیاسی سرگرمی عملاً د مجلس خلافت زیر اقتدار جاری وے۔ ولے وروستو چه په هند کینے د کانگرس د رویے په نتیجه کینے مسلمانان من عیث القوم د کانگرس نه جدا شول۔ نو په صوبہ سرحد کینے هم په مسلمانانو کینے اختلاف پیدا شو۔ او په سن۱۹۲۹ء کینے د صوبہ سرحد مسلمانان په دوو ډلو رکانگرس او خلافت) کینے تقسیم وو۔ ولے عام اولس د دے نه ناخبره وو۔ او دوی به د کانگرس سرگرمی هم د مجلس خلافت سرگرمی کینلے۔

د سن۱۹۲۴ء نه سن۱۹۳۰ء پورے خان عبدالغفار خان او د صغہ ملگرو نه خود کانگرس سره او نه د بل یو سیاسی تحریک سره څه خاص تعلق لرلو۔ اگر چه د مجلس خلافت، عدم تعاون او هیرت په تحریکونو کینے دوی په سرگرمی حصے اخستلے وے۔ ولے د دوی په وړاندے د پښتو د اصلاح الرسوم پروگرام وو۔ د دوی دا خیال وو چه ترڅو چه پښتون قام د ژوند په بصره لاره کینے د هند د نورو قامونو سره سیال نه شی تر هغه پورے دا خپل تحریک په دے خپله علاقه او خپلو خلقو پورے محدود ساتل پکار دی۔ اگر چه د ملک د ازادی د شدید خواہش پیش نظر د کانگرس د مقاصدو سره د دوی همدردی وه۔ او د تباشکیرو مبصرینو په ډول به د کانگرس په جلسو کینے هم شاملیدل۔ ولے د دوی دا شمولیت به غیر رسمی او د دوی د خپل

مرضی مطابق وو۔ دوئی خپل جداگانہ حیثیت او پروگرام برقرار ساتل وو۔ لیکن پہ سن۱۹۳۰
کبے چہ پہ صوبہ سرحد کبے کوم واقعات اوشول۔ هخه په خپل نوعیت کبے داسے وو چہ
دپنتون غونډه ازادی پسند قام دپاره لاس ترزغ کتبیناستل او دتھا ٹکیرو حیثیت
اختیارول نامکن کرل۔

د هندی مسلمانانو په تاریخ کبے با لعموم او د صوبه سرحد په تاریخ کبے با لخصوص د
سن۱۹۳۰ کال په یو څو وجوهاتو دیرا هسیت لری۔ یعنی:

۱. د هندوستان د مسلمانانو د سیاسی جدوجهد مقصد هم په دے کال متعین شو۔
د مقصد ووستو د پاکستان په نامه مشهور شو۔ چہ تفصیل به لے په خپله موقع اوشی۔
(۲) د ۲۴ مه کال د اپریل په میاشت کبے د پپینور د قصه خوانی بازار د فائرنگ
خونړی واقعہ اوشوه۔ او د دے په وجه په ټول صوبه سرحد کبے د انگریزی حکومت مخالفت
او دشمنی شدت اختیار کړو۔

(۳) هم په دغه کال د کانگرس تحریک په صوبه سرحد کبے عروج بیا موند۔ اولبرموه
پس د خدای غلامتکارانو په جے مثالہ قربانیو د شهرت اتها ته اورسیده۔
(۴) هم په دغه کال د ملک د ازادی تحریک دے صوبے ته راغونډ شو۔ او په مجموعی ډول
د دے صوبے غلغو دومره قربانی ورکړے وے چہ جیلونه ورنه ډک شول۔ او د ملک نورو
جیلونو ته اولبرل شول۔

لکه چہ وړاندے ویتل شوی دی د هند د مرکزی کانگرس کمیٹی د هداایاتو په رڼا کبے د
صوبه سرحد کانگرس کمیٹی هم د سول نا فرمانی فیصله کړی وه۔ او د دے دپاره د ۲۳ اپریل
سن۱۹۳۰ ورځ په شراب خانو باندے د پکټنگ د پاره مقرر شوی وه۔ د خپل پروگرام جاری
ساتلو په غرض دوئی یو وارا کونسل هم تشکیل کړے وو۔ ولے حکومت هم د دوئی د
ازادونه خبردار وو۔ او دوخت نه اگا هونے د دوئی د نیولو فیصله کړی وه۔ کانگرس ممبران
هم د حکومت د ارادو نه خبر وو۔ او د دے فیصله کړی وه چہ د پروگرام نه اول د گرفتاری
نه بچ کیدل پکار دی۔ ولے د کانگرس هڅے ممبران د دے فیصلے نه اگاه نه وو۔ دغه وجه وه
چہ د ۲۳ اپریل په شپه د کانگرس نهه ممبران د پولیس په لاس گرفتار شول۔ صرف
دوه ممبران د شپه د گرفتاری نه بچ پاتے شول۔ دا دوه ممبران د ۲۳ تاریخ په سحر د
کانگرس په دفتر کبے اونیولے شول۔ د ممبرانو د گرفتاری غبر سیدستی په ټول بنار کبے
خور شو۔ او دیر خلق د جلوس په شکل کبے د دوئی سره ملگری شول۔ په دے موقع دے

ممبرانو پہ خپله کابلی تاج ته د ورتلو پيشکش اوکړو۔ پوليس هم دوی پرې بنودل۔ اودا
 ممبران د جلوس سره کابلی تاج ته لاړل۔ او مان ته ورکړو۔
 دغه وخت د کابلی تاج په وړاندې د مد نه زیات اولس جمع شوه وو۔ چه د انقلاب
 زنده باد چغ به ته اوبنکې۔ اود ممبرانو د پرې بنودلو مطالبه به ته کوله۔ دا اولس تېر کړې
 ساعت په ساعت زیات راتلو۔ اود جوش و خروش په وجه د قابونه بهر کیدونکې وو۔ په
 دے وقت کینے څنې خلکو په تانه سنگباری اوکړه۔ ولے سنجیده او پوهه خلق د پاریدلی اولس
 په پوهولو کینے لکيا وو۔ دے حالاتو د پوليس سره ویره پیدا کړه۔ اود ډېټي کشنر نه ته د فوځ
 د رالیرو لو خواست اوکړو۔ پناڅه لږ ساعت پس یو آرمرد کار په ډیره تندې د کابلی دروازه
 ته راوړسیده۔ ولے د ډرائیور د پړوایی له کبله ته یو سرے چيځنې کړو۔ په دے وجه د
 اولس جوش و خروش نور هم زیات شو۔ او حالات د قابو نه بهر شول۔ په ورومې آرمرد
 کار پسے څلور نور هم راغلل۔ او په دوی پسے یو فوځی افسر په موټر سائیکل سور راروان
 وو۔ دغه افسرد هجوم یو سړی په تېراوو هلو۔ اومرته کړو۔ په دے پسے سم بل آرمرد
 کار ته اور واچولے شو۔ او پاریدلی اولس په تانه باندے سنگ باری شروع کړه۔ د حکومت
 د اعلان مطابق په دے سنگ باری کینے ډېټي سپرنټنډنټ پوليس او ډېټي کشنر هم
 سخت ژوبل شول۔ دغه وخت ډېټي کشنر د فائرنګ حکم اوکړو۔ اومشین گنونو نه
 په اولس د گولیو باران شروع شو۔ خلکو تینسته اوکړه۔ ولے گوره فوځ په دوی پسے
 په کلکيو کوڅو کینے هم لاړ۔ اوماځ ته په گولیو او پیرل۔ د قصه خوانے بیکلے بازارد
 مروادیره شو۔ په دے خونړی واقعه کینے چه څومره خلق مړه شوی وو۔ دهنودرست
 اندازه او نه لکیده۔ ځکه چه حکومت دامری په ډیره پراسراره طریقہ غیب کړل۔
 د قصه خوانے د فائرنګ د واقع نه پس په پینور ښار کینے د دهشت دوره وه۔
 د ښار انتظام د گوره فوځ په لاس کینے وو۔ کرفتاری شروع وے۔ ولے درے ورځ پس د
 ښار نه فوځ لرے کړے شو۔ دغه وخت پوليس هم د ذمه واری اوچتولو نه انکار کړے وو۔
 پناڅه درے ورځ د ښار د ټریفک انتظام د کانگرس په لاس کینے وو۔ په دغه اشنا کینے د صوبه

له د حکومت د اعلان مطابق په دے فائرنګ کینے د مړو تعداد شل اود زخمیانو تعداد دیرش نیلے
 شوه وو۔ دا هم وینلی شوی وو چه شاید د زخمیانو تعداد به ډیر وی۔ ولے دا اولس په افواہ کانو
 کینے چه د څومره مړو تعداد نیلے شوه وو۔ دهغ تردید شوه وو۔

سرحد چیف کمشنر سر نارمن بولٹن د صوبہ سرحد نہ بیرتہ اوغوبتیلے شو۔ او فوج بیا پہ پلینسور قبضہ اوکرہ۔ پہ ۳۰ اپریل خان عبدالغفار خان صم او نیولے شو۔ او درے کالہ قید کرے شو۔ د حکومت دلوری نہ د خیرونو پہ لیرلو سنسر هم او لگیده۔ دغه وجہ ده چہ د پلینسور دے واقعاتو نہ تر ڈیرہ عدہ د بھر دیا خبر نہ وہ۔ ولے د کانگرس رضا کارانو پہ پر اسرارہ طریقہ دا ضرورتہ پنجاب تہ اورسول۔ او د پنجاب پہ اضار اتو کنے د حکومت برغلاف غوغا پور تہ شوہ۔ چنانچہ د تحقیقاتو بہ غرض د ہند مرکزی کانگرس د «وی۔ ع۔ پتیل» پہ مشرئ کنے صوبہ سرحد تہ یوہ کمیٹی راولپنڈی ولے حکومت سرحد دے کمیٹی داخلہ پہ سرحد کنے معنی کرہ دے کمیٹی پہ راولپنڈی کنے د پینور د حد تے تحقیقات اوکرہ۔ ولے حکومت د ڈیپوٹ پہ اشاعت ہم پانڈی ولگولہ۔

د قصہ جوانی پہ دے خونری واقع د قبائیلی علاقو پستانہ ہم ڈیر غمزن شوی وو۔ دغه وجہ وہ چہ پہ قبائیلی علاقو کنے صم د حکومت برغلاف اقدامات شروع شول۔ چنانچہ د جون د میاشتہ پہ پنجم تاریخ شہریج د ورخ د افریدو یو لنکر د پلینسور پہ علاقہ کنے راتو د لنکر دوہ ورخ د انگریزی فوجونو سرہ پہ جنگ کنے گیا وو۔ او پہ ۷ جون بیرتہ لار۔ پہ ۱۳ اگست د افریدو یو بل لنکر د پلینسور علاقے تہ راغ۔ او د خواوشا کلی وال اولس پہ مرستہ دوئ د پلینسور پہ مال گودام حملہ اوکرہ۔ تولہ شپہ د انگریزی فوج او افریدو ترمینٹھ گولئی او چلیدے۔ پہ دغه وقت کنے د افریدو او مہندو ترمینٹھ د اصلاح شوی وہ۔ چہ افریدی بہ پہ پلینسور حملہ اوکری۔ او پہ بل لور بہ مہند پہ شب قدر چاؤ اوکری۔ ولے حکومت د دے صلاح نہ خبر شوے وو۔ دغه وجہ وہ چہ د مہندو شے خلق حکومت پہ خپلہ پرہ راوارول۔ او د ہغوی حملہ تے ناکامیابہ کرہ۔

پہ دغه ورخو کنے تقریباً پہ تولہ قبائیلی علاقہ کنے د حکومت برغلاف جذبات پاریدی وو۔ اگر چہ پہ ملاکنڈ ایجنسی کنے د دیر او سوات نوابانو پہ خپلو ریاستونو کنے د حکومت برغلاف جذبات قابو کوی وو۔ لیکن د دے ایجنسی اتمان خیلو قبیلے د حکومت برغلاف سرگرمی شروع کرے وے۔ د اسرگرمی وروستو د الینکار فقیر پہ مشرئ کنے نورے صم زیاتے شوے۔ دغه شان پہ کر مہ ایجنسی کنے د اورک زو قبیلے یو شانگ او «شوکنو» د حکومت برغلاف اقدامات کول۔ پہ مہندو کنے د حضرت حاجی صامب مرعوم د موجودگئی پہ وجہ پہ دے قبائیلو کنے د حکومت برغلاف جذبات پاریدی وو۔ د مہندو سرگرمی د مئی نہ د نومبر پورے جاری وے۔

د ۲۳ اپریل د واقع نہ پس پہ صوبہ سرحد کنے ہر قسم جلسے او جلوسونہ بند وو۔ پہ ۵ مئی مہاتما گاندھی نیولے شوے او د ہفتہ پہ گرفتاری پہ ہند کنے ہر تالونہ شوی

وو۔ بہ صوبہ سرحد کنبے ہم ددے قانون د ماتولو پہ غرض خادم محمد اکبر مرحوم ، میان جعفر شاہ کاکھیل، سالار رب نواز خان، او غلام محمد خان پہ لوند خور کنبے پہ ۱۱ مئی یو جلسہ اوکړه۔ پہ دے جلسہ کنبے غلام محمد خان او نیولے شو۔ او درے کاله قید شو۔ د دے نه پس پہ پلینبور ضلع کنبے سول نافرمانی شدت اختیار کړو۔ پہ ۲۸ مئی د مردان پہ تکر نوے کل کنبے بیا یو جلسہ او شوه۔ پہ دے جلسہ کنبے دیر رضا کار د گرفتار شول۔ د گرفتاری پہ دے ہنگامہ کنبے د پولیس یو اسسٹنٹ سپرنٹنڈنٹ (مسٹر مر فی) او وژلے شو۔ ددے پہ بدل کنبے گولئی او چلیدے۔ چہ د دفع پہ نتیجہ کنبے او یا کسہ مرہ او یونیم سل کسہ ژوبل شول۔ د اکت پہ میاشت کنبے د وائسرائے پہ حکم پہ صوبہ سرحد کنبے د مارشل لا د نافذ کیدو اعلان او شو۔ او سہدستی د پلینبور پہ ضلع کنبے نافذ شو۔ ردغہ وخت د مردان ضلع ہم پہ پلینبور کنبے شاملہ وه۔ د کانگریس جماعت فلاف قانون شو۔ پہ هر قسم جلسو او جلوسونو پابندی او لکیدے۔ د مقدماتو د سماعت د پارہ د مارشل لاء د لاندے عدالتونہ قائم شول۔ پہ خدائی خدمتگارانو حد پہ صورتہ تشدد شروع شو۔ د دوئی مالونہ جائدادونہ ضبط کړے شول۔ د دوئی سرہ بہ توہین آمیز سلوک کیدلو۔ او د ڈرو سزاگانے بہ ورکیدے شوه۔ د دوئی د جن باتو پارولو کوشش بہ کیدو۔ ولے د هر قسم تشدد باوجود د خدائی خدمتگارانو تحریک پہ عروج کنبے وو۔ پہ ټوله صوبہ کنبے د حکومت بر خلاف جنابات پاریدلی وو۔ خصوصاً د پلینبور اوبنو پہ ضلعو کنبے۔ پہ دغه وخت کنبے لاد خدائی خدمتگارانو تحریک پہ خپل انفرادی حیثیت کنبے قائم وو۔ او د کانگریس سرہ ع الحاق نہ وو شوه۔ پہ دے ورخو کنبے د حکومت د لوری نہ پہ اتیان زو، بنو او کوهاټ، دیرہ اسماعیل خان کنبے د جلسو د منتشر کولو پہ لږ کنبے گولئی ہم چلیدے وه۔

پہ نومبر سن ۱۹۳۱ کنبے برطانوی حکومت د هند د سیاسی کشالے د ټھ مل معلومولو پہ غرض د هند د سیاسی ټولو مشران د جرگے د پارہ لندن ته او بلل۔ پہ دے جرگہ کنبے کانگریس د نئے شاملیو فیصلہ اوکړه۔ دا جرگہ د گول میز کانفرنس پہ نامہ یاد پیری۔ پہ دے جرگہ کنبے د کانگریس نه بغیر د هند د نورو سیاسی ټولو مشران او د ہندی ریاستونو نائندگان شامل شول۔ ولے ټھ فیصلہ او نہ شوه۔ او خبرہ بلے موقع ته ملتوی کړے شوه۔ ددے نه پس وائسرائے ہند لارډ ارون پہ گول میز جرگہ کنبے د کانگریس د شمولیت کوشش اوکړو۔ ټھ دے لږ کنبے د ہندوانو ہغه سیاسی مشرانو چہ پہ کانگریس کنبے خو نہ وو شامل ولے عملاً د کانگریس ملگری وو۔ د کانگریس او حکومت ہند تر مینجہ خبرے اترے اوکړے۔ او ددے نتیجہ دا شوه چہ د کانگریس او حکومت

ترميمتخه صلح اوشوه - کانگرس د سول نافزمانی تحریک بند کړو - او د دے په نتیجه کښه حکومت سیاسي قیدیان پرېښول - ولے خان عبدالغفار خان او د خدائی خدمتگار تحریک نور مشران او رضا کاران څه پرے ښول - او د دے وجه څه دا څرگنده کړه چه د سرخپوشو تحریک یو ځان له تحریک دے - او د دے معاهدے سره دهغه څه تعلق نشته -

لکه چه وړاندے وښای شوی دی - د خدائی خدمتگارانو په ځه مثله قربانیو دملک د ازادئی تحریک ډیر زور نیولے وو - او انگریزی حکومت ته د سرخپوشو د بے پناه جوش مضبوط عزم او زبردست استقلال نه ډیره خطر پیدا بشوی وه - او د دے تحریک او د دے د مشرانو د تباہ کولو اراده څه کړی وه - په دے موقع سرصاحبزاده عبدالقیوم خان مرحوم چه د حکومت په داڼه کښه څه هم لوڅه اثر ورسوخ لرلو - او دخپل قام هم همدرد وو د حکومت د دے خوفناکو ارادو نه آگاه شو - نو هغه د میان جعفر شاه په ذریعہ چه په دغه ورځو کښه څه دیو سیاسي مفروړ په میثیت ژوند تیرولو - د خدائی خدمتگارانو د تحریک مشرانو ته دا مشوره ورکړه چه قومره زرمکن کیدے شی خپل تنظیم د دهند په یو مضبوط سیاسي جماعت کښه مدغم کړی - په دے ورځو کښه خان عبدالغفار خان د کجرات په جیل کښه نظر بند وو - د سرصاحبزاده دا پیغام هغه ته اورسولے شو - او د حکومت د لوری نه په سرخپوشو باندے د ناروا ظلمونو نه هم خبر شو - نو هغه دخپلو ملگرو په صلاح د مسلم لیگ مشرانو ته یو وفد په دے غرض اولیرلو چه که مسلم لیگ د سرخپوشو جماعت په خپل تنظیم کښه شاملولو ته تیار وی نو موږ به خپل تنظیم په دے جماعت کښه مدغم کړو - ولے په دغه ورځو کښه په مسلم لیگ کښه د داسے کسانو غلبه وه چه هغوی د انگریزانو سره ښکاره مولو ته تیار نه وو - نو هغوی د سرخپوشو د شمولیت نه انکار او کړو - په دغه وخت کښه خان عبدالغفار خان ته د مهاتما گاندهی د لوری نه په کانگرس کښه د شمولیت دعوت ورکړے شو - چنانچه دهغه دا دعوت منظور کړو - او په کانگرس کښه څه دخپل تنظیم دادغام فیصله او کړه - او د دے په نتیجه کښه خان عبدالغفار خان هم دخپل نه راخلاص شو - ولے په کانگرس کښه د سرخپوشو تنظیم دادغام په وجه د خان عبدالغفار خان او د هغه د ملگرو ترمیمتخه اختلافات پیدا شول - یعنی هرکله چه دادغام دا تجویز د افغان جرگے ته د توثیق په غرض پیش کړے شو - نو غلام محمد خان لوند خور په دے موقع اووے چه چونکه د افغان جرگے په پروگرام او مقاصدو کښه د مذهبي رسوماتو اصلاح او د معاشرے د خرابیو انسداد شامل دے - او په بل لور کانگرس یو قوی جماعت دے - په دے وجه د کانگرس دننه به د افغان جرگے د مقاصدو تکمیل ناممکن

شی - مُکھ دہ دا تجویز پیش کرو چہ د افغان جرگے مکمل ادغام بہ کانگریس کنبے نہ دے پکار۔
بلکہ د افغان جرگے خپل انفرادی میثیت د قائم وی - او د کانگریس سرہ دے الحاق اوشی۔ بہ
دے تجویز مخالف او موافق تقریرونہ اوشول۔ ولے خبرہ روغہ نہ شوہ۔ او نتیجہ دا شوہ چہ
د پینتنو مشرانو یوہ لویہ چلہ د میان احمد شاہ بیرسہتر مرحوم بہ سرکردگی کنبے د خان عبدالغفار
خان نہ جدا شوہ۔ دوئ د افغان جرگے بہ نوم خپل پخوانے پروگرام جاری اوساتلو او سرخ
پوش جماعت بہ کانگریس کنبے مدغم شو۔

بہ ۱۹۳۱ء کنبے د لارچ ارون او گاندھی جی د معاہدے بہ سلسلہ کنبے سول نافرمانی بندہ
کریے شوہ۔ او حکومت سیاسی قیدیان پرینبول۔ کانگریس بہ گول میز کانفرنس کنبے شمولیت منظور
کرو۔ پناچہ گاندھی جی د کانگریس د مختار کل بہ حیثیت لندن تہ لار۔ او بہ کانفرنس کنبے شامل
شو۔ بہ دے کانفرنس کنبے د صوبہ سرحد د لوری نہ سر صاحبزادہ عبدالقیوم خان د حکومت
دیو نامزد ممبر بہ چول شامل شوے وو۔ او لکھ چہ ورائندے وٹیلی شوی دی ہندوان، سیکان
او د حکومت ہند پولٹیکل ڈیپارٹمنٹ صوبہ سرحد تہ د آئینی اصلاحاتو ورکولو سخت مخالف وو۔
د لندن پہ گول میزی جرگہ کنبے چہ صوبہ سرحد تہ د اصلاحاتو مسئلہ پیش شوہ۔ نو بہ دے
لر کنبے د نورو خبرو نہ علاوہ ددے بہ مخالفت کنبے دا ہم اووٹیلے شول چہ د صوبہ ڈیرہ وږہ دہ۔
او بہ دومرہ وږہ صوبہ کنبے یو نمائندہ حکومت قابول مشکل دی۔ ددے بہ جواب کنبے سر
صاحبزادہ د نورو دلائلو نہ علاوہ دا ہم اووٹیل چہ وږہ اگرچہ یو ڈیر محبوبی ٹاندار دے
ولے زمونہ بہ وطن کنبے فلق دا پہ خپل پرتوگ کنبے د ڈیر تکلیف باعث کنبی۔ ددے سببغلی ددے
خبرے نہ دا مدعاوہ چہ کہ برطانوی حکومت د صوبہ سرحد د فلقو د سیاسی خواہشاتو د
تکلیل نہ پہ اتو بانو انکار اوکری نو د ہندوستان پہ سرحد باندے بہ دامن و امان خواہش
ہسے یو غوش فہمی ثابتہ شی۔ پناچہ برطانوی حکومت ہم د حقیقت پسندی نہ کار واقت
او صوبہ سرحد تہ دے ہم د نورو صوبو پہ شان د مساوی اصلاحاتو ورکولو فیصلہ اوکریہ۔

غونڈا میزی جرگے پہ لندن کنبے ڈیرے اوشوے۔ ولے مہ خبرہ روغہ نہ شوہ۔ بہ ۱۹۳۲ء
کنبے بیا جرگہ اوشوہ۔ ولے خبرہ فیصلہ نہ شوہ۔ او ددے وجہ دا وہ چہ کانگریس د نمائندگی
پہ سوال نہ رضا کیدو۔ افر د کانگریس د شرکاؤ پہ صلاح د فیصلے اختیار برطانوی وزیراعظم
”مسٹر ریزے میکڈانلڈ“ تہ ورکریے شو۔ دے سببغلی د ہند د سیاسی کشالے پہ حقلہ یوہ
فیصلہ اوکریہ چہ بہ ”کسیونل ایوارڈ“ مشہورہ شوہ۔ او وروستو پہ گورنمنٹ آف انڈیا
ایکتی ۱۹۳۵ء کنبے شاملہ شوہ۔

لکہ جہ اوویٹل شول دگول میزی جرگے پہ نتیجہ کینے صوبہ سرحد ته هم هغه اصلاعات (مانٹیکو پیس فورڈ) کوم جہ دھند نورو صوبو ته اگاہو ورکری شوی وو۔ پہ ۱۹۳۳ کینے ورکری شول۔ او دا صوبہ هم گورنری صوبہ شوہ۔ سرالف گرفتہ پہ ۱۶ اپریل ۱۹۳۳ء ددے صوبے ورومینے گورنر مقرر شو۔ پہ ۱۸ اپریل وائسرائے ہند لارڈ ونگلہن ددے صوبے داوونی کونسل دا افتتاح دستورہ اوکری۔ د صوبے د لیجسلیٹیو کونسل ممبران پہ شیر کینے ٹلوینیت وو۔ جہ ۲۸ پہ کینے منتخب او ۱۳ پہ کینے نامزد وو۔ پہ منتخب ممبرانو کینے دویشٹ مسلمانان پنجہ ہندوان او یو سیک وو۔ پہ نامزدو ممبرانو کینے پنجہ یورپین، یو مسلمان او یو سیک سرکاری افسر او ٹلور غیر سرکاری مسلم ممبران وو۔

صاحبزادہ سر عبدالقیوم خان د صوبے د منتقلہ شعبہ جاتو ورومینے وزیر مقرر شو۔ او د زیدے خان بھادر عبدالغفور خان مرحوم جہ نامزد ممبروو د کونسل ورومینے صدر او خان عبدالرحیم خان مرحوم منتخب ممبر نائب صدر او تالکے شو۔ شیخ عبدالحمید جہ د صوبے د سول سروس یو افسر وو۔ د کونسل سیکرٹری مقرر شو۔ دغہ شان پہ دے صوبہ کینے پہ اول وار داوولس د منتخبو ممبرانو پہ ذریعہ حکومت شروع شو۔ ددے کونسل اولے باقاعدہ اجلاس پہ ۱۳ مئی ۱۹۳۳ء دا بیت آباد پہ تاون ہال کینے او شو۔

کونسل د خپل قیام پہ دوران کینے ۲۳ بلونہ پاس کرل جہ پہ کینے دوہ بلونہ یعنی پبلک ٹرنکولٹی بل (۱۹۳۳ء) او شریعت بل (۱۹۳۳ء) دیر مشہور دی۔ پہ ورومی بل سیر حاصل بختونہ او شول۔ او ۲۸۵ ترمیمونہ پہ کینے پیش شول۔ ولے اخرتہ دغہ معمولی تبدیلی نہ پس پاس شو۔ ددے بل پاس کول د کونسل یوہ لویہ کارنامہ وہ۔ او دھند پہ صوبو کینے صوبہ سرحد اولنی صوبہ وہ جہ دا بل پاس کرو۔ د صاحبزادہ صاحب وزارت د شہرت بل سبب د وزارت ہغہ حکم وو جہ وروستو د ہندی گورمکھی سرکرہ، پہ نامہ مشہور شو۔ ددے حکم پہ موجب د ہغہ سکولونو د امداد د بند ولو حکم شوے وو۔ د کومو سکولونو ذریعہ تعلیم جہ «اردو» نہ وہ۔ ددے حکم برخلاف د صوبہ سرحد ہندوانو سیکانو ہیرہ غوغا پور تہ کرہ۔ او داغے د خپل تہذیب او ثقافت تباہی او گنہلہ۔ او ددے برخلاف غے جلسے شروع کریے، جلوسونہ بہ غے ایستل۔ د وفدونو پہ ذریعہ بہ غے د حکومت نہ ددے (حکاماتو) واپس کولو مطالبہ کولہ۔ د پنجاب او ہند د نورو صوبو ہندوانو ہم د سرحد دھندوانو پہ دے مطالبہ کینے شامل وو۔ ولے حکومت د دوی دے مطالبے منلو

تہ تیار نہ ہو۔ وے دا سرکر صاحبزادہ صاحب پہ خپلہ ہفتہ وخت منسوخ کر وکوم وقت چہ د
۱۹۳۵ء د انتخاباتونہ پس د صاحبزادہ صاحب د پارٹی او ہند و سیک نیشنلسٹ پارٹی کولیشن
وزارت قائم شو۔

پہ ۲ اگست ۱۹۳۵ء د گورنمنٹ آف انڈیا ایکٹ ۱۹۳۵ء پہ ابتدا کینے عمل درآمد شروع
شو۔ ددے قانون لہ مخہ صوبہ سرحد تہ ہم د ہندوستان د نورو صوبو پہ شان مکملہ
صوبہ جاتی درجہ ورکریے شوہ۔ او پہ ورو مبی ٹل پہ دے صوبہ کینے د سیاسی چلو د پروگرام
مطابق انتخابات اوشول۔ د ۱۹۳۵ء د ایکٹ مطابق د صوبہ سرحد پہ قانون ساز مجلس
کینے پنجوس ممبران وو۔ چہ توٹل بہ د بالغ اولس پہ رائے منتخب کیدل۔ پہ دے ورھو کینے
پہ صوبہ سرحد کینے مسلم لیگ د یو سیاسی جماعت پہ حیثیت کینے تہ اثر نہ وو موندلے۔ دغہ
وجہ وہ چہ ہفتہ مسلمانانو چہ د کانگریس د سیاسی پالیسی سرہ تہ اتفاق نہ لرو ہغوی پہ
انفرادی حیثیت کینے پہ انتخابات کینے حصہ وافستلہ۔ او د کامیابیدو نہ پس تہ پہ اسبلی کینے
دہ مسلم نیشنلسٹ گروپ، پہ نامہ یوہ ہلہ قاشہ کرہ۔ ددے چلے مشر سر صاحبزادہ
مرہوم وو۔ او پہ دے کینے شپا پس ممبران وو۔ چہ نومونہ تہ دا دی۔۔۔ (۱) سر صاحبزادہ
عبدالقیوم خان (۳) خان بہادر سعد اللہ خان (۳) خان صاحب عبدالجید خان (۴) نواب زادہ
اللہ نواز خان (۵) خان صاحب اسد اللہ خان (۶) عزیز اللہ خان (۷) کیپٹن نواب باز محمد خان
(۸) فیض اللہ خان (۹) پیر سید لعل شاہ (۱۰) ملک الرحمان خان کیانی (۱۱) سردار محمد اورنگ
زیب خان (۱۲) نواب زادہ محمد سعید خان (۱۳) نواب مظفر خان (۱۴) لفتیننٹ مظفر خان (۱۵) نصر
اللہ خان (۱۶) میان ضیاء الدین کالا خیل۔

د کانگریس پہ چکت چہ کوم ممبران منتخب شوی وو۔ نصفہ پہ شیر کینے نولس وو چہ
نومونہ تہ دا دی۔ (۱) عبداللہ خان (۲) عبدالعزیز خان (۳) ارباب عبدالغفور خان (۴) عبد
الغفور خان (۵) ارباب عبدالرحمان خان (۶) اکبر علی خان (۷) امیر محمد خان (۸) قاضی عطاء اللہ
خان (۹) لالہ بنجو رام (۱۰) فقیرا خان (۱۱) ڈاکٹر سی۔ سی۔ کوش (۱۲) لالہ حکم چند (۱۳) میاں جعفر
شاہ کالا خیل (۱۴) لالہ جینا داس (۱۵) ڈاکٹر خان صاحب (۱۶) محمد افضل خان (۱۷) پیر محمد
کامران (۱۸) ثبیب جان خان (۱۹) زرین خان۔

د ہند و سیک نیشنلسٹ پارٹی اتہ ممبران وو۔ چہ نومونہ تہ دا دی۔۔۔

(۱) رائے بہادر مہر چند کھنہ (۲) سردار اجیت سنگھ (۳) رائے بہادر چمن لال (۴) رائے بہادر
ایشر داس (۵) سردار جکت سنگھ (۶) رائے صاحب لالہ کنور بہان (۷) رائے صاحب پرمانند،

(۸) رائے بہادر لالہ راجی رام۔

دے دے دلونہ علاوہ د ہزارے دقلورو ممبرانو یوہ دلہ د دیو کریٹیک پارٹی پہ نامہ ہم وہ۔ چہ پہ ہفے کینے دا کسان شامل وو۔ (۱) خان محمد سرور خان (۲) خان صاحب عصائی خان (۳) خان صاحب راجہ عبدالرحمان خان (۴) خان محمد عباس خان۔ دے پورتنہ ذکر شوو ممبرانو نہ علاوہ دا زادو ممبرانو یوہ دلہ ہم وہ چہ پہ ہفے کینے دا دے کسہ شامل وو۔ (۱) ملک خدا بخش (۲) سردار عبدالرب نشتر (۳) خان پیر بخش خان۔

د وزارت جوہر لو دعوت دگورنر د لوری نہ سر صاحبزادہ مرحوم تہ ورکریے شو۔ اوہنہ د ہندوسیک نیشنلسٹ پارٹی پہ اشتراک د صوبے وروپہ وزارت جوہر کرو۔ پہ دے وزارت کینے د سر صاحبزادہ نہ علاوہ چہ ہفے وزیراعلیٰ وو دوہ نور وزیران خان بہادر سعد اللہ خان اورائے بہادر مہر چند کھنہ ہم وو۔ د قانون سازے اسبلی وروپہ صدر پہ اتفاق ملک خدا بخش مقرر شو او د دیو کریٹیک پارٹی یومبر محمد سرور خان ناٹب صدر شو۔

د سر صاحبزادہ مرحوم پہ وزارت کانگریس دلہ ناراضہ وہ۔ او د ہغوی دا کوشش وو چہ دا وزارت ہم پہ وروپہ سیشن کینے مات کری۔ پہ دے غرض کانگریس دلے د ہزارے دیو کریٹیک پارٹی سرہ خبرے اترے شروع کریے۔ دا پارٹی اگرچہ پہ خلورو ممبرانو مشتملہ وہ۔ ولے دہرے پارٹی سرہ ڈے دخیل بشمولیت قیمت یو وزارت مقرر کریے وو۔ د سر صاحبزادہ مرحوم لہ خوا د دوئی دا مطالبہ پورہ نہ شوہ۔ نو دوئی کانگریس دلے سرہ جوہر ونہ ورنزدے کرل۔ پہ ہندوستان کینے د کانگریس ہائی کمانڈ لہ خوا د ۱۹۳۵ء د قانون دلاندے ورکریے شوی

اصلاحاتو پہ باب کینے دا رائے ظاہرہ کرے شوی وہ چہ پہ صوبہ کینے دا سہ حالات پیدا کول پکار دی چہ دا اصلاحات ناقابل عمل ثابت شی دغہ وجہ وہ چہ پہ ہند کینے د کانگریس لہ خوا د وزارتو جوہر لو کار محفل وو۔ ولے ہر کالہ چہ دگورنر لہ خوا پہ صوبہ سرحد کینے کانگریس پارٹی تہ د وزارت جوہر لو دعوت ورنہ کرے شو۔ نو کانگریس ہائی کمانڈ د صوبہ سرحد د پارہ فیلہ پالیسی بدلہ کرے۔ او پہ دے صوبہ کینے د کانگریس وزارت جوہر لو ارادہ اوکرے پہ دے غرض د اسبلی د دویم اجلاس پہ موقع مولانا ابوالکلام آزاد مرحوم او ڈاکٹر راجندر پرشاد د خان عبدالغفار خان پہ مگرتیا کینے ایبٹ آباد تہ راغلل او د صوبائی اسبلی د ہمت سیشن نہ ڈے ورناندے ورناندے پہ صوبہ کینے د کانگریس وزارت د تشکیل و لو پہ باب کینے د اسبلی د مختلفو دلوسرہ خبرے اوکرے۔ پہ دے موقع د ہندو نیشنلسٹ پارٹی دوہ ممبران دخیل دلے نہ کانگریس تہ واوریدل۔ کانگریس ہائی کمانڈ د ہزارے دیو کریٹیک

پارٹی تہ ہم پہ یو وزارت ورکولو رضا شو۔ دغہ شان د (۲۹) ممبرانو پہ مجلس کینے د کانگریس وے شہیر (۲۷) تہ اورسید۔
 پہ ۳۱ ستمبر ۱۹۳۷ء کانگریس پارٹی د فیل لیڈر ڈاکٹر خان صاحب پہ مشرئ کینے د صاحبزادہ صاحب د وزارت برضلاف د عدم اعتبار تجویز پیش کرو۔ دا تجویز د (۲۲) پہ مقابلہ کینے پہ (۲۷) ووٹونو پاس شو۔ اوہم پہ دغہ ورخ صاحبزادہ صاحب وزارت استعفیٰ ورکرہ۔ صاحبزادہ مرحوم دا وزارت پختہ میاشتہ قائم وو۔ ددے نہ مٹہ لہرہ موہ پس صاحبزادہ عبدالقیوم خان پہ خپل کلی توپئی (ضلع مردان) کینے وفات شو۔ مرحوم صاحبزادہ صاحب د پینتون قام یولوئے ہمدرد او محسن وو۔ د پینتونو پہ تعلیمی ترقی کینے چہ ہختہ کوم کوششونہ کری دی دہغہ ژوندے ثبوت د پینور اسلامیہ کالج دے۔ چہ نن ورخ د پینور یونیورسٹی پہ عظیمہ تعلیمی ادارہ کینے تبدیل شوے دے۔ دصوبے دا ایٹنی اصلاحاتو پہ حصول کینے ہم دہختہ کوششونہ د یرے ستائینے وری۔ پہ دے کینے شک نشتہ چہ د خدائی خدمتگار تحریک بے مثالہ قربانیو صوبہ سرحد د خپل سیاسی منزل مقصو پہ لور نزد وکولو کینے لویہ برخہ لہرہ وے ددے سرہ سرہ د صاحبزادہ صاحب مرحوم تدبر، استقلال او پہ حکومت باندے دہختہ اثر و نفوذ ہم ددے منزل پہ رالندولو کینے کافی حصہ لہرہ۔ ہختہ پہ خپل پول ژوند کینے کہ پہ سرکاری نوکری کینے وو اوکہ پہ ذاتی حیثیت کینے د خپل قام د خدمت د جذبے نہ سرشار وو۔ او د ژوند د افری سلگئی پورے د قام پہ خدمت کینے مصروف وو۔

پہ ۳۱ ستمبر ۱۹۳۷ء پہ صوبہ سرحد کینے پہ اول وار د کانگریس وے وزارت قائم شو۔ پہ دے وزارت کینے ڈاکٹر خان صاحب وزیر اعلیٰ وو۔ قاضی عطاء اللہ خان وزیر تعلیم او دیون بھنچورام گاندھی د مالیاتو وزیر وو۔ د دیو کریک پارٹی ممبر خان محمد عباسی خان تہ پہ دے وزارت کینے د مشکلاتو محکمہ ورکرے شوہ۔

د کانگریس وزارت د جو ریڈوسرہ سم پنہات جواہر لعل نہرو چہ پہ دے ورخو کینے د آل انڈیا کانگریس صدر وو۔ د صوبہ سرحد پہ دورہ راغلو۔ د پنہات نہرو دا دورہ یوہ ہفتہ جاری وہ۔ پہ دے دورہ کینے ہختہ پہ پینور، پارسدہ، اتبان زو، ایبٹ آباد، بھہ، مانسہرہ، لہری پور، مردان، رسالپور، نونبار، کوهات، بنوں او یرہ اسماعیل خان کینے لویو لویو جلسو تہ خطابونہ او کرل۔ پہ ہرٹائے کینے د پنہات نہرو استقبال پہ یرے گرجوشی اوشو۔ پہ دے جلسو کینے پہ زرگونو خلق شامل شوی وو۔ دا پہ صوبہ سرحد کینے د کانگریس تحریک د عروج

زمانہ وہ۔ او پہ خلقو کنبے یونوے جوش و خروش پیدا شوے وو۔

کانگریس وزارت د خپل تشکیل نہ پس شے د ستائین ورکارونه اوکړل۔ په صوبه کنبے ټے په اول وار په پراشری مدرسو کنبے پښتو ژبه لازمی کړه۔ او په مهل جماعتونو کنبے ټورله د فارسی، عربی په شان د اختیاری ژبے درجه ورکړه۔ د وزارت په دے اقدام ټولو پښتنو خوشحالی ظاهره کړه۔ د دے نه علاوه کانگریس وزارت د آنزیری مجسٹریټانو نظام هم ختم کړو۔ د دے نظام په ختمیدلو هم خلقو د آرام وراحت سا واغستله۔ د دے نه وړاندے به په مقامی ادارو (جسٹریکټ بورڈ او میونسپل کمیټی وغیره) کنبے د منتخب ممبرانو سره نامزد ممبران هم اغستلے شول۔ دے نامزدو ممبرانو به په هره جائزه ناجائزه خبره کنبے د مقامی افسرانو سره کوله۔ او په دے وجه به اکثر د قامی سیکرے او بهبود کارونه نیگری پاتے وو۔ کانگریس وزارت په دے ارادو کنبے د نامزد ممبرانو سلسله هم ختم کړه۔

د کانگریس وزارت په وړاندے د سیاسی قیدیانو د پرے نبودلو مسئله هم وه۔ وزارت په خپل اولین فرصت کنبے دے اهم سوال ته هم توجه اوکړه۔ په دے قیدیانو کنبے زیاته حصه د هغه قیدیانو وه کوم چه په سنه ۱۹۳۱ کنبے د هائی فیلو (بنوں) په مقام د فوځ او اولی د تصادم په وجه قید شوی وو۔ دا ټول عبری قیدیان وو۔ او دوی په خپله سزا کنبے اووه کاله قید تیر کړه وو۔ چه د وزارت په حکم پرے نبودلے شول۔ کانگریس وزارت په خپل بل یو اجلاس (سنه ۱۹۳۸) کنبے ضابطه قوانین جراثم سرحد نوے قانون هم منسوخ کړو۔ په دغه اجلاس کنبے د هزارے، کوهان، بنوں او ډیره (اسماعیل خان د ضلعو د پاره د آبنو شتی) په غرض هه رقم هم مخصوص کړه شو۔ په دغه ورځو (سنه ۱۹۳۸) کنبے د ملاکنډ د بجلی د سکیم اجرا د صوبه سرحد د صنعتی ترقی په لړ کنبے یو بنیادی قدم وو۔

کانگریس وزارت ابتدائی تعلیم ته هم دردانه توجه اوکړه۔ او د خپل وزارت په اول کال ټے پنځوس پراشری مدرسے په صوبه سرحد کنبے پرانستلے۔ او ټننه پراشری مدرسے د لوئر مهل او مهل درجے ته اورسولے شوے۔ د او وزارت په صوبه کنبے دوه کاله او درے میاشته قائم وو۔ ولے که د دے وزارت قیام په یو لور عام اولس ته فائده اورسوله۔ نو په بل لور د دے نه د خدائی خدمتگارو تحریک ته هم نقصان اورسید۔ هغه خدائی خدمتگاران چه د دے تحریک په سلسله کنبے ټے ډیره سختی او کړاوڼه تیر کړی وو، مالونه جائدادونه ټے تباہ شوی وو او س د خپل وزارت نه د هه فائده په طبع وو۔ ولے د زرگونو خلقو مطالبات او خواهشات پوره کول د وزارت د پاره نامکن وو۔ او د دے نتیجه دا شوه چه په خدائی خدمتگارانو کنبے د

فیل وزارت برخلاف مایوسی او بددلی پیدا شو۔

پہ ستمبر ۱۹۳۹ء کبے د یورپ دوئم جنگ شروع شو۔ پہ دغہ ورھو کبے د ہند پہ اکثر صوبو کبے کانگریسی وزارتونہ قائم وو۔ د جنگ پہ شروع کبے د کانگریس ہائی کمانڈو حکومت د اختلاف پہ وجہ کانگریس فیلو وزارتونہ تہ د استعفا گانو ورکولو حکم اوکرو۔ پہ دے لڑ کبے د صوبہ سرحد وزارت ہم استعفی ورکری۔ او پہ صوبہ کبے گورنری راج قائم شو۔ د کانگریس دے پالیسی اختیارولو نہ د امداد وہ چہ پہ دے دے دے دے حکومت د کانگریس مطالبات اومنی۔ وے داسے اونہ شول۔ حکومت د کانگریس دے روئے تہ قہ خاص اہیت ورنہ کرو۔ بل لور تہ پہ ہند کبے د قائد اعظم محمد علی جناح پہ حکم د کانگریسی وزارتونہ د استعفا پہ موقع د "یوم نجات" دستورہ اوکریے شو۔ او ہندی مسلمانانو پہ دے غیرہ فیلہ خوشحالی ظاہر کری۔ د یوم نجات د دستورے پہ جواز کبے۔ پہ د مسلم لیگ لہ خوا پہ کانگریسی وزارتونہ کوم الزامات عائد شوی وو ہغہ پہ لنڈا دے دے داسے قسم وو۔ (۱) د کانگریسیانو پہ دور وزارت کبے پہ مدرسو کبے د "بندے ماترم" نوے یو ترانے وئیل لازمی شوی وو۔ دا یوہ داسے ترانہ وہ چہ پہ دے کبے د ہندوانو مشرکانہ عقائد پہ دیرے ازادی ظاہر کریے شوی وو۔ او د مسلمانانو ماشومان دے ترانے پہ وئیلو مجبورول د مذہبی مداخلت مترادف وو۔ (۲) ہندی ژبہ لازمی کریے شوی وہ۔ او د واردہا تعلیمی سکیم پہ مدرسو کبے نافذ کریے شوے وو۔ پہ دے تعلیمی سکیم کبے د قدیم ہندو تہذیب او د مہاتما گاندھی د عدم تشدد د فلسفے ستائینہ شوی وہ۔ (۳) ہغہ ہندوان چہ د مسلمانانو د قتل پہ مقدماتو کبے ماخوذ وو بے د سزا نہ پریے بنو دے شوی وو۔ دغہ شان نور الزامات ہم وو چہ پہ کانگریسی وزارتونہ کبے د مسلمانانو د کیلو او شکایتونو باعث کرئیدی وو۔

د ۱۹۳۹ء تہ ۱۹۴۷ء پورے کانگریس پہ دے طبع وو چہ برطانوی حکومت بہ د کانگریس مطالباتو تہ غارہ کیری دی۔ وے غوندے اونہ کرو۔ پہ ستمبر ۱۹۴۷ء کبے د جنگ حالات د برطانوی حکومت برخلاف پہ دیرے تیزی روان وو۔ دغہ وقت کبے جاپان ہم د اتحادیانو بر خلاف د محوریانو سرہ ملگریے شوے او پہ جنگ کبے شامل شوے وو۔ او پہ دیرے تیزی او تندی تے جزائر شرق الہند او د برما ملکو نہ فتح کری وو۔ دغہ شان ہندوستان تہ یوہو بہ قطرہ پینس شوی وہ۔ پہ دے وقت کبے کانگریس د سول نا فرمانی تحریک بیا شروع کری۔ دا تحریک د "ہند خالی کری" پہ نامہ مشہور دے۔ دا یو قسم فرگند بغاوت وو۔ د حکومت پہ ادارو بہ میل کیدے۔ سکولونہ او سرکاری عمارتونہ بہ سوزولے شول۔ د ریل پاتلی بہ نرولے

شوعے - د پلونیو لاندے بہ بیونہ کینیو دے شول - بہ پول ملک کینے فسادات شروع شو
 وو - بہ دے سلسلہ کینے پول کانگریسی لیڈران او نیوے شول - بہ دوئی کینے د صوبہ سرحد
 کانگریسی رہنمایان ہم وو - د صوبہ سرحد پہ دے لیڈرانو کینے لس کسہ د صوبائی اسپیل
 ممبران وو - دغہ شان پہ صوبہ سرحد کینے بہ اول وار د مسلم لیگ د وزارت د تشکیل د
 پارہ اسباب پیدا شول - بہ عیثیت د یو سیاسی جماعت مسلم لیگ پہ دے ورشو کینے بہ
 صوبہ سرحد کینے قہ خاص اہمیت او اثر نہ وو پیدا کرے - لیکن ہخہ کسان چہ د کانگریس سرہ
 نے اختلافات پیدا شوی وو - ہخہ بہ مسلم لیگ کینے شامل شوی وو - او پہ دے پول د صوبہ
 سرحد داوولس د پارہ مسلم لیگ دیو سیاسی جماعت پہ عیثیت نا آشنا نہ وو - چو نکہ د مسلم
 لیگ پہ قسمت کینے د مسلمانانو د سیاسی مطالباتو تکمیل مقدر وو - بہ دے بنا د مسلم لیگ
 مختصر تاریخ بیا نول بہ جے قایہ نہ وی -

د هندوستان د سیاسیاتو پہ لڑ کینے ہندی مسلمانان پہ دے پالہ روان وو چہ پہ قای عیثیت
 قو پہ کانگریس کینے شامل نہ وو - البتہ د کانگریس مخالف ہم نہ وو - برطانوی حکومت د ۱۸۵۷
 د جنگ ازادی ذمہ وار مسلمانان کئی وو - دغہ وجہ وہ چہ د حکومت بہ دربار کینے د مسلمانانو
 قہ پرسان نہ کیدلو - سرسید مرہوم مسلمانانو تہ دا تعلیم ور کرے وو چہ اول پہ فیلو پیو
 اودریزی - او پہ سرگرم سیاست کینے حصہ مہ اظہی - ولے پہ ہرہ معاملہ کینے حکومت ہم
 دخیلے کشتی مانکے مٹ گئی -

لارڈ کرزن چہ د هندوستان پہ انگریزی حاکمانو کینے د یوے مضبوط ارادے کورنوزنرل
 وو - قہ رنگ چہ نے پہ ۱۹۰۱ء کینے د سرحد صوبہ د پنجاب نہ جدا کرے وہ - دغہ شان نے
 پہ ۱۹۰۵ء کینے د بنگال د صوبے د ویش اعلان ہم کرے وو - او د مشرقی بنگال پہ نوم نے
 د مسلمانانو د اکثریت یوہ نوی صوبہ تشکیل کرے وہ - ددے صوبے پہ تشکیل بنگالی مسلمانانو
 تہ د ترقی موقع حاصلیدلہ - ولے ہندوانو ددے تقسیم برخلاف چیرہ غوغا پور تہ کرے - او
 د قتل او خونریزی بازار نے تود کرو - کانگریس ہم چہ د ہند د پولو سیاسی فرقو دنمائند گئی
 دعوی نے لرلہ - بہ دے تقسیم دخیل انتہائی ہفکان اظہار او کرو - ولے ہر قومرہ ۵۸ بہ ہند
 وانو ددے تقسیم مخالفت کولو پہ مسلمانانو بہ ہم ددے رد عمل کیدو - او ہخوی بہ د
 دے تقسیم د برقرار ساتلو کوشش کولو - ہندوان پہ دے خبرہ ہخہ ووجہ قہ د پاسہ دوہ
 کروہ مسلمانان د ہخوی د اکثریت دینج نہ ازاد شو - بل لور تہ مسلمانان پہ دے خبرہ ٹینگ
 ووجہ ہخوی د بیا ہندوانو تہ عوالہ نہ کرے شی -

د بنگال د تقسیم په وجه چه هندوانو کومه غوغا پورته کړی وه - د دے جواب کینے د مسلمانانو پوهه او سنجیده افرادو د مسلمانانو د حقوقو د حفاظت په غرض د یو سیاسی عبامت د قائلولو فیصله اوکړه - په دے غرض د تقسیم بنگال نه یو کال پس په ۱۹۱۶ کینے د دهاکے په مقام د نواب سلیم الله خان په دعوت د مسلمانانو مشرانو په یوه غونډه کینے د مسلم لیگ په نامه د مسلمانانو یو سیاسی انجمن قائم شو - ولے د خپل قیام نه پس مسلم لیگ هه دا یسے کار او نه کړو چه د هندوانو د شور و شر تدارک پرے شوے وے - البته د دے سیاسی انجمن نه دومره فائده او شوه چه مسلمانان هه بر شان منظم شول - او د دوئ اواز هه بر شان د کور نه بهر ته او وتلو - او په دوئ کینے هه بر شان سیاسی زړور تیا پیدا شوه - لاریکرزن هود مضبوط ارادے غاوند وو - په هغه هود د هندوانو د شورو شر هه اثر او نه شو - ولے دا صورت حال په خپل حال پاتے نه شو - حکومت هند د هندوانو غلجے ته سر نیکته کړو - او یوه فیصله شوی خبره هه ماته کړه - په ۱۹۱۱ کینے د دربار دهلې په موقع د بنگال د تقسیم فیصله بیا منسوخه شوه - دا اعلان د مسلمانانو د پاره یو تندر او د هندوانو د پارد د خوشحالی یو زیره وو -

د بنگال تقسیم او بیا د دے تقسیم تنسیخ مسلمانان د خپلے جداگانه ملی هستی په حفاظت مجبور کړل - او هرکله چه دوئ ته دا معلومه شوه چه هندوان دوئ په خپل شان کینے په سیاسی او تهذیبی لحاظ سره مدغم کول غواری - نو دوئ د خپل ملی انفرادیت قائم ساتلو په غرض د جداگانه انتخاب مطالبه اوکړه - ولے سره د دے چه مسلمانان د جداگانه انتخاب په مطالبه کلک ولاړ وو دوئ د هندوستان د سیاسی ارتقاء د زړه د افلاصه خواهش مند وو - او د هندوستان د وحدت په لړ کینے د یو ممکن کوشش نه هم مخ نه اړولو - دا درستکده چه د کانگرس او د هندوانو د غالب اکثریت نه د دوئ تر هه کیدله - او د هندوانو د سلوک عمل او نیتونو نه د دوئ خپلے اوشکوه وے - ولے د دے باوجود مسلمانانو کانگرس ته د خپلے مرستے او تعاون لاس وراوږد کړه وو - ولے د بنگال د تقسیم او د دے د تنسیخ نه پس دوئ په دے خبره مجبور شول چه په هره خبره کینے د هندوانو تقلید ضروری نه دے - البته په شریکو معاملاتو کینے د دوئ سره اشتراک او تعاون پکار دے -

په ۱۹۱۵ کینے مسیتر محمد علی جناح هه په دغه ورهؤ کینے د کانگرس هم یو اعتباری لیډرو و - او د مسلم لیگ واکمے هه هم په لاس کینے وے - د لیگ او کانگرس تر منجھ د اتحاد کوشش اوکړو - په دے غرض چه برطانوی حکومت ته د هندوستانیانو له هوا متحده

مطالبات پیش کرے شی۔ مسٹر جناح پہ دے کوشش کینے کامیاب شو۔ پہ ستمبر ۱۹۱۵ء د لیک او کانگریس دوارو سالانہ جلسے پہ بمبئی کینے او شوے۔ لیک پہ خپلہ جلسہ کینے ہنہ مطالبات مرتب کرل کوم چہ دکانگریس سرہ د فیصلے د پارہ ضروری وو۔ دغہ مطالبات بل کال (۱۹۱۵ء) کینے دکھنٹو پہ امداس کینے کانگریس دغہ معمولی ردو یدل نہ پس منظور کرل۔ او دکانگریس او لیک ترمینجہ معاہدہ او شون چہ د «میثاق لکھنؤ» پہ نامہ مشہورہ دہ۔

لیکن دکانگریس او لیک دا اتحاد پائیدار ثابت نہ شو۔ او دا معلومہ شوہ چہ دھندوانو او مسلمانانو پہ یو مرکز راغونہ یدل کہ ناممکن نہ دی نو دیرگمران خو ضرور دی۔ ددے نہ پس دھند پہ سیاسی فضا کینے دیر طوفانونہ راغلل۔ شو قلمہ د لیک او کانگریس تر مینجہ د صلح صلاحیت کوششونہ او شول۔ مسلمانانو د یوے متفقہ روغ پہ غرض خپل کم نہ کم مطالبات کانگریس تہ پیش کرل۔ تردے چہ دغنے شرطونو سرہ دہدا گانہ انتخاب مطالبے پرے بنو دلو تہ ہم تیار شول۔ مگر پہ ہرہ موقع کانگریس دھندوستان د تولو فرقو د واحد نمائندگی دعوئی پرے بنو دلہ۔ دغہ وجہ وہ چہ دکانگریس او کانگریس ترمینجہ خبرے شہ سراو نہ نیولو۔

دکانگریس پہ مرستہ دھندوستان لوٹ لوٹ سیتیان وو۔ ددے سیتیانو پردوانہ دولت دکانگریس د پروپیگنڈے د پارہ وقف وو۔ دکانگریس سرہ یو مضبوط پریس وو۔ پہ سیاسی لحاظ سرہ ہم ہندوان د مسلمانانو نہ ورا ندے وو۔ کانگریس خپلہ رابطہ دعوانو سرہ قائمہ کری وہ۔ او پہ عوامو کینے ددے جرے زرغونے شوے وے۔ دغہ وجہ وہ چہ دکانگریس او از دیر مضبوط وو۔ حکومت بہ ہم دکانگریس مطالباتو تہ توجہ کولہ۔ بل طرف تہ دھند مسلمانان پہ سیاسی لحاظ سرہ دیر کزوری وو۔ دمسلمانانو مشران پہ یو سیاسی مقصد متفق نہ وو۔ پہ دوئی کینے بیلے بیلے سیاسی دے وے۔ او ہرہ سیاسی دلہ دیلے پہ مخالفت کینے سرگرمہ وہ۔ غنے مسلمان پہ کانگریس کینے شامل وو۔ غنے پہ جمعیت العلماء کینے او غنے د مسلم لیک عامیان وو۔ دمسلم اکثریت پہ صوبو کینے دمسلمانانو شان شان لہ سیاسی دے وے۔ پہ مسلم کینے دہنہ خلقو اکثریت وو کوم چہ د حکومت برطانیہ و فادار او تابعدار وو۔ او د حکومت مخالفت تہ بہ غنے نہ نیولو۔ او پہ دے کینے شہ مغالطہ نشندہ چہ پہ دغہ ورغو کینے مسلم لیک دغانانو، نوابانو او جاگیردارانو یو مخصوص جماعت وو۔ چہ دعوامو سرہ غنے رابطہ او تعلق نہ لرلو۔ پہ سیاسی لحاظ سرہ خو دہنہ جماعت مضبوط وی چہ دہغ پہ مرستہ عوام ولاز وی۔ او دہغ زیلی پہ عوامو کینے تو کیدلی وی۔ مسلم

لیک د ۱۹۳۵ء نه وړاندے د دے صفاتو نه محروم وو . دغه وجهه وه چه په صوبه سرحد کښه د مسلم لیگ څه اثر نه وو- که چرے د مسلم لیگ مشرانو د ابتدا نه د صوبه سرحد د عوامو سره رابطه ساتلے وے نو دا یقینی وه چه په سرحدی اولس کښه به مسلم لیگ مقبولیت موندلے وو . ولے اول خوبه صوبه سرحد کښه هسه په نوم هم د مسلم لیگ وجود نه وو . او که چرے کله کله به کومو کسانو د غپلو اغراضو دپاره د مسلم لیگ نوم استعمالولو نوهغه به داسه کسان وو چه عوام به د هغه دلاسه دریدلی او تزیذلی وو- د عوامو سره د هغوی هېڅ رابطه نه وه- او نه په هغوی د عوامو اعتماد وو- دغه وجوهات وو چه د مسلم لیگ په مطالباتو به نه کانگرس په سنجیدگۍ غورکولو- او نه به د حکومت غور د دوی په اواز کړیدلو-

غرض د هندوستان د سیاسی تاریخ دا دور د مسلمانانو دپاره په قوی لحاظ یو ډیر تاریک او زبون دور وو- د دوی په مخکښه څه خاص سیاسی نصب العین نه وو- د مسلمانانو مشرانو ترمنځه افتلا فاتو د کانگرس او حکومت غور و نه د دوی د مطالباتو اوریدلو او منلو په لور کانه کړی وو- په دے تاریک دور کښه په اول ټل مسلمانانو ته د خپل سیاسی منزل مقصود په لور یوه رڼا ښکاره شوه- په کال ۱۹۳۱ء کښه د کول میزکانفرس دا ولے جرگه نه پس داله اباد په مقام د مسلم لیگ اجلاس د علامه ډاکټر محمد اقبال مرحوم په صدارت کښه اوشو- په دے تاریخی جلسه کښه په اول ټل د علامه مرحوم له خوا یو بلے تجویز پیش کړے شو- چه هغه وخت خو غلغو ورله د یو شاعر د تخیل پیداوار او وټیل ولے ډیر زر هم دغه تصور هندی مسلمانانو د خپل سیاسی مقصد اهزی منزل او کړولو- او وروستو دغه تصور د یو ژوندی حقیقت په شکل کښه د پاکستان په نامه څرگند شو- په دے جلسه کښه علامه اقبال مرحوم دا وټیل وو:-

”هندوستان د داسه انسانی ډلو یو براعظم دے- چه د هغوی نسلونه مختلف دی، ژبے ټے بیلے او مذ هبونه ټے جدا دی- د دوی امروزه ژوند په یو مشترک نسلی شعور مښی نه دے- په دے بنا د مسلمانانو دا مطالبه بالکل حق به جانب ده- چه د هندوستان دننه د یو اسلامی هندوستان قائم شی- په ذاتی حیثیت کښه زه د هغه مطالبانو نه هم یو قدم وړاندے افلم کوم چه د آل انډیا مسلم لیگ په قرارداد دهلې کښه پیش کړے شوی دی- زما دا خواهش دے چه پنجاب ، شمال مغربې سرحدی صوبه ، سندھ او بلوچستان د یو کړے شی- او یو مملکت د ترینه جوړ شی- د هندوستان په شمال مغرب کښه د مسلمانانو

یو متحدہ مملکت ماتہ د مسلمانانو د قسمت اضری فیصلہ بنکار پری۔ او دغه الفاظ د پاکستان نظریہ پیش کوی۔

د دے نہ پس ورو ورو مسلمانانو د پیرو ازمائشونو نہ پس ہم دغه نظریہ خپله کړه۔ او په ۲۳ مارچ سنه ۱۹۴۷ په لاهور کښه د مسلم لیگ د سالانه اجلاس په موقه هغه تاریخی قرارداد منظور شو چه وروستو د پاکستان په نامه مشهور شو۔ د دے قرارداد الفاظ دا ۱۹۵۰۔

د کلې همند مسلم لیگ دا نښاننده اجلاس دا اعلان کوی چه د کل همند مسلم لیگ په خیال کښه به تر هغه پورے یو آیین هم په دے ملک کښه د چلیدو نه دے۔ او نه به د مسلمانانو اومنی۔ ترڅو چه په دے لاندنیو اصولو نه وی جوړ شوے :-

یعنی دا چه کومے علاقے په جغرافیائی حیثیت سره د یو بل سره نزدے دی د هغو وحدتونه د دوباره په داسے طریقہ اوشی چه په هغه علاقو کښه چه د مسلمانانو شمیر په کښه زیات وی (مثلاً د هند په شمال مغربی او مشرقی خطو کښه) هغه د ازادو ریاستونو په ډول په داسے طریقہ یوځای کړے شی چه هر یو وحدت د ازاد او خود مختاره وی۔

د دے ازادو او خود مختارو وحدتونو په دستور کښه به دا اقلیتونو د مذهبی، ثقافتی، معاشی، سیاسی، انتظامی او د نورو حقوقو او مفاداتو د حفاظت د پاره به د هغوی په مشوره معین او موثر تحفظات ورکولے شی۔ او دغه شان به د هندوستان په هغه حصو کښه چه مسلمانان په کښه په اقلیت کښه دی۔ په دستور کښه به هغوی ته مذهبی، ثقافتی، اقتصادی، سیاسی، انتظامی او د نورو حقوقو، مفاداتو په حقله د هغوی په مشوره موثر تحفظات ورکولے شی۔ د نښاننده اجلاس جرگه ته دا اختیار ورکوی چه د یورته ذکر شوی بنیادی اصولو په رڼا کښه د یو دستوری سکیم مرتب کړی چه په هغه کښه د دے مجوزه ریاستونو ټولے مسئل لکه دفاع، خارجي معاملات، د ټنگ راتگ معاملے، د چوټکی او نور ضروری کارونو اختیار ورکړے شوے وی۔

د پاکستان دا قرارداد په کانگرس او برطانوی حکومت د ورو د پیر بد او لکیدی او نصر طرف ته د دوئی له خوا د دے مخالفت شروع شو۔ ول دغه وخت مسلمانانو خپل منزل متعین کړے وو۔ نومره به چه د کانگرس او هندوانو له خوا د دے تحریک مخالفت کیدلو۔ هغومره به دا تحریک په مسلمانانو کښه مقبول کیدلو۔ او دا یو حقیقت دے چه د کانگرس او هندوانو له خوا د پاکستان د مطالبے شدید مخالفت په مسلمانانو کښه دا تحریک دومره زر

مقبول کرو۔ او پہ ڊيرو لرو ورڃو ڪنهن مسلمانانو دا ڇپله يو دا سے سياسي مطالبه اوگرڄوله
 چه انگريزان او کانگرس دواړه ټي به منلو مجبور شول۔
 غرض يو طرف ته د کانگرس او مسلم ليگ ترمنځه د پاڪستان او اڳهندا هندوستان په
 عقله سياسي او ڪش بڪش جاري وو۔ او په بل لور په جنگ ڪنهنه د جاپان د شموليت په وجه
 برطانوي حڪومت ته ډيره خطر ډولارے شوه وے۔ په دغه ورڃو ڪنهنه «سبھاش چندر
 بوس» هم په ډيره پراسراره طريقه د هندوستان نه غيب شوه وو۔ دغه وخت برطانوي
 حڪومت د هندوستانيانو د سرگرم او مخلصانه تعاون حاصلولو ضرورت محسوس ڪړو۔ پنهانچه
 مسٽر چرچل چه په هغه وخت ڪنهنه د برطانيه وزير اعظم وو۔ د خپل جنگي ڪابينه يو وزير سر
 سٽيفورڊ ڊڪرپس د صلح استاذ مقرر ڪړو۔ او د برطانوي حڪومت له خوا ټي تجويزونه په باب ڪنهنه دا
 سره هندوستان ته راووليږلو۔ د برطانوي حڪومت له خوا د ټي تجويزونو په باب ڪنهنه دا
 شرط وو چه دا تجويزونه به يا منل شي او يا به رد ڪول شي۔ سر سٽيفورڊ ڊڪرپس د هندوستان
 مشرانو سره ملاقات او ڪړو۔ وټي دا تجويز کانگرس او مسلم ليگ دواړو ډلو نامنظور ڪړل۔ د ټي
 تجويزونو خلاصه دا وه :-

۱) د جنگ نه پس به هندوستان ته مڪمله ازادي ورڪول شي۔

۲) د قامونو او مذھبونو د حفاظت ذمه واري به في الحال د حڪومت برطانيه په غاړه

- ۵ -

- ۳) د جنگ نه پس به دا آئين ساز مجلسو انتخاب ڪيري۔ او دستور سازه اسبلي به قائمي۔
 ۴) دستور به وفاقي وي۔ يعني صوبه به په هندو يونين ڪنهنه شاطلے وي۔
 ۵) د دستور سازه ادارے منظور شوه آئين به د هندوستان نوے آئين ڪنهنه شي۔
 ۶) هر صوبه يا رياست ته به دا حق حاصل وي چه په يونين ڪنهنه د لس ڪاله شامل
 ڪيدونه پس که د يونين نه جدا ڪيدل غواړي نو جدا ڪيدنه به شي۔ دغه شان بيلے شوه
 صوبه يا رياستونه به په خپل منځ ڪنهنه بيل وفاق يا يونين جوړول شي۔
 ۷) د جنگ په دوران ڪنهنه به انڊيا ايڪٽ (۱۹۳۵) نافذ وي۔
 ۸) د دفاع محڪمه به په هر حال د واٽسراٽ ماتحت وي۔
 ۹) دا تجويز به يا ٽول منظورول شي او يا به رد ڪول شي۔ يعن د ترميم او تسيخ اجازت
 به پڪيننه نه وي۔
 لکه چه وړاندے ويئل شوي دي په اگست ۱۹۴۷ ڪنهنه کانگرس د «گومت انڊيا» تحريڪ

پہ ستمبر ۱۹۴۵ء کینیہ دھنگ رفتار د اتحادیانو پہ حق کینیہ وو۔ جرمنی او اتلی ہنگ بائلوے
 او دمیدان نہ وتلی وو۔ صرف یو جاپان پہ ایشیا کینیہ ہنگید لو۔ پہ دغہ ورھو کینیہ دھند
 واٹسرائے۔ لارڈ ویول، پہ فیل ہنگی کونسل کینیہ دھند وستانیانو د سرگرم تعاون
 حاصلولو پہ غرض ہندوستانیانو تہ د زیاتے نمائندگی و رکولو پیشکش اوکرو۔ او پہ دے
 غرضے د کانگریس، مسلم لیگ او دھند دنور و سیاسی دلو مشران شیلے تہ او بلل۔ پہ دے
 ہرگہ کینیہ د کانگریس د لوری نہ کاندھی جی، جواہر لال نہرو، خان عبدالغفار خان، مولانا ابو۔
 الکلام آزاد رچہ پہ دغہ ورھو کینیہ د کانگریس صدر وو۔ راج گوپال اچاریہ او ڈاکٹر راجنند
 پرشاد شامل شول۔ د مسام لیگ لہ فوا قائد اعظم، لیاقت علی خان، سردار عبدالرب نشتر،
 حسین شہید سہروردی، حسین امام او سر غلام حسین ہدایت اللہ نمائندگان وو۔ ددوی
 نہ علاوہ د سیکانو او اچوتو ہندوانو نہ ہم یویو مشر بلے شوے وو۔ پہ دے کانفرنس
 کینیہ د واٹسرائے د لوری نہ پہ ہنگی کونسل کینیہ د اعلیٰ ذات دھند وانو او مسلمانانو
 د پارہ پنچہ پنچہ نشستونہ مقرر شوی وو۔ کانگریس دا مطالبہ اوکرو چہ د مسلمانانو پہ
 برضہ کینیہ د یو کانگریسی مسلمان واہستے شی۔ دغہ نشان د پنجاب سرخضر میات خان
 ہم د لیگ د مخالفت پہ وجہ دخیل دے دیو مسلمان ممبر داہستلو مطالبہ اوکرو۔ ولے قائد
 اعظم دے مطاب منلو تہ تیار نہ شو۔ مکہ چہ پہ دے صورت کینیہ د مسلم لیگ لہ خواہ
 مسلمانانو د واحد نمائندگی دعوئی غلطہ ثابتیدلہ۔ ددے نتیجہ دا شوہ چہ د شیلے کانفرنسی
 کامیاب نہ شو۔ ددے نہ پس مسلم لیگ د عامو انتخاباتو مطالبہ اوکرو۔ پہ دے غرض چہ
 دا خبرہ ثابتہ شی چہ مسلمانانو واحد نمائندہ جماعت مسلم لیگ دے، او کہ کانگریسی۔ دا
 مطالبہ او منل شوہ۔ پہ ملک کینیہ د عامو انتخاباتو اعلان او شو۔ او د عارضی حکومت تشکیل
 د عامو انتخاباتو تر نتیجہ پورے ملتوی شو۔

دے انتخاباتو پہ سلسلہ کینیہ قائد اعظم پہ ۲۰ نومبر ۱۹۴۵ء پلینور تہ راغ۔ پہ دے
 موقعہ چہ د سرحد خالقو پہ کومہ شاندارہ طریقہ د قائد اعظم استقبال کریے وو۔ دھغ مثالہ
 د پلینور پہ تاریخ کینیہ پہ گرانہ او موندلے شی۔ دا اہل ہغہ د عامو دیو محبوب رہنبا او مشر پہ
 جول راغے وو۔ پہ ۲۱ نومبر جلسہ او شوہ۔ چہ بے مبالغ بہ پکینیہ د خالقو شیر دیونک نہ
 زیات وو۔ قائد اعظم پہ فیل تقریر کینیہ دا او وٹیل۔

”مونر دا مطالبہ کری دہ چہ انتخابات د اوشی۔ غرض مو دا دے چہ دا خبرہ معلومہ
 شی چہ مسلمانان پاکستان عواری او کہ اکھنہ ہندوستان۔ دا خبرہ یادہ لری چہ یول۔“

مسلمانان اسمبلیٰ ته نه ٿي تل۔ د صوبه سرحد په آئين ساز مجلس ڪنبي د مسلمانانو اته ديرش نشستونه دي۔ دا ظاهره ده چه د مسلم ليگ پارلياماني بورڊ ٽولو اميدوارانو ته ٽڪٽ نه ٿي ورڪولے۔ ڪه چرے تاسو دايمانداري او بے غرضي نه ڪار واغلي او د مسلمان قوم خدمت ته ملا اڌ ٿري۔ نو ستاسو د پاره بے ددے نه بله هميڻ لار نشته چه تاسو د ليگ اميدوار ڪامياب ڪري۔ په مجبوري ڊول د صوبه سرحد پښتانه دهند دنور و صوبو دخلقو په نسبت زيات منظم دي۔ او ددے وجه څرگنده ده۔ يعني د دوي د غلامي موده نسبتا ڪمه ده۔ زه د تاسو نه داخواست ڪوم۔ او دا ٿله پاک نه دعا غورام چه بغه زمادا خواست ستاسو په زړونو ڪنبي ڪنبي نوي چه تاسو د خپل قام په باب ڪنبي خپل فرائض او پيڙني۔ او دفع حق ادا ڪري۔ زه ددے پليٽ فارم نه دا اعلان ڪوم چه دهندوانو په مقابله ڪنبي مسلمانان زرغله زيات د ازادي غوڻتون ڪي او خواهش بند دي۔ مسلمانان پاڪستان غواري او ددے مطلب دا ددے چه د مسلم اڪثريت په صوبو ڪنبي د مسلمانانو حڪومت وي۔ او اقليتونو ته د مؤثر تحفظات ورڪرے ٿي۔ او ددے په حقله زمونڊ، دين، زمونڊ، تاريخ او زمونڊ روايات د ٽولو نه مضبوط او مؤثر ضمانت دے۔ چه د غير مسلمو سياسي، ديني او تمدني حقوق به فاظر خوا حافظ ڪيدے ٿي ۽

دا انتخابات په ڊير جوش و غروش ڪنبي اوشول۔ د مسلم ليگ په مقابله ڪنبي جمعيت العلماء ڪانگرس، مها سبهاڻي هندوان، اوسيڪان ٽول يو ٿوي وو۔ بيا هم په صوبه سرحد ڪنبي د انتخاباتو نتيجه د مسلم ليگ د پاره حوصله افزا وه۔ د پنجوسو نشستونو په ايوان ڪنبي د پارٽيانو پوزيشن دا وو۔ ڪانگرس (س) نشستونه چه لس پڪين غير مسلم وو۔ مسلم ليگ اوولس او مسلم نيشنلسٽ ڊوه، اڪلي سيڪ يو۔ د صوبه سرحد ته علاوه دهند په نور و صوبو ڪنبي مسلم ليگ په ڊير اڪثريت ڪامياب شو۔ او په مرڪزي اسمبليٰ ڪنبي ٽي شانداره ڪاميابي حاصله ڪره۔ په مرڪزي اسمبليٰ ڪنبي د مسلمانانو ديرش نشستونه وو۔ او ديرش واره مسلم ليگ او ڪٽل۔ دے انتخاباتو په واضح ڊول دا خبره څرگنده ڪره چه په ڪل هند سياست ڪنبي مسلم ليگ د مسلمانانو واحد جماعت دے۔ دا ٿل هم په صوبه سرحد ڪنبي د ڪانگرس وزارت قائم وو۔ چه ڊاڪٽر خان صاحب په ڪنبي وزير اعليٰ وو۔ او د ڊاڪٽر خان صاحب نه علاوه نور وزيران قاضي عطاء الله خان مرحوم، يحيٰ خان خان او راءِ بهادر مهر چنڊ ڪهنه وو۔

په فروري ۱۹۴۶ ڪنبي برطانوي حڪومت دهند د سياسي ڪشالے د هل ڪولو او

یو نمائندہ حکومت ته دا اختیار اتو سپارلو پہ عرض درے ممبرانو مشتعل یو وفد را اولیو
 دا وفد وزارتی مشن، پہ نامہ مشہور دے۔ دے وفد خیل تجاویز د کانگریس او مسلم
 لیگ مشرانو ته پیش کرل۔ د دے تجویزونو غلامہ دا وء۔ چہ دھند یونین دپارہ
 بہ یو آئین سازہ اسمبلی جو رولے شی۔ دا اسمبلی بہ د صوبائی اسمبلیانو نہ تشکیل کیری۔
 دھر لسو خالقو پہ سر بہ یو ممبر وی۔ د یونین سرہ بہ د دفاع، مواصلا ت او خارجه
 معاملات وی۔ د دستور سازے اسمبلی دا اول اجلاس نہ پس بہ د صوبو نمائندگان پہ
 درے بیلو بیلو گروپونو کنبے یو ہائے کیری۔ پہ گروپ الف کنبے بہ د مدراس، بمبئی،
 یوپی، سی۔ پی، بہار او اریسہ صوبے شامل وی۔ پہ دے گروپ کنبے بہ د مسلم ممبرانو
 شیر (۲۰) وی۔ پہ گروپ (ب) کنبے بہ د پنجاب، صوبہ سرحد، سندھ او بلوچستان
 صوبے شامل وے۔ او پہ دے کنبے بہ د مسلم ممبرانو شیر (۲۳) وی۔ پہ (ج) گروپ
 کنبے بہ د بنگال، او اسام صوبے وی۔ او پہ دے کنبے بہ د مسلم ممبرانو شیر (۳۶) وی۔
 دھر گروپ صوبے ته بہ دا اجازت وی چہ لس کالہ پس دا آئین پہ دفعاتو نظر او کیری۔
 د دے سکیم لہ مخہ دھر گروپ پہ صوبو کنبے خود مختار حکومت قائمیدلو۔

د وزارتی مشن دا منصوبہ مسلم لیگ دھند د سیاسی مشلے دیو پر امن حل د خواہش
 پہ بنا او منلہ۔ حکمہ چہ پہ دے کنبے د شیر و مسلم اکثریت صوبو د لازمی گروہ بندی پہ صورت
 کنبے د پاکستان تصور د بنیاد پہ ۱۰۰۰۰۰ موجود وو۔ ولے کانگریس د دے ہفہ حصہ منظورہ
 کرہ کومہ چہ دا آئین سازے اسمبلی سرہ متعلق وے۔ ولے واشرائے د دوی دا خبرہ او نہ
 منلہ۔ دغہ وقت کنبے برطانوی حکومت ہندوستانیانو ته دا اختیار اتو ورکولو پہ باب کنبے
 لیوالہ وو۔ ولے ہندوستانی مشران پہ یو خبرہ نہ متفق کیدل۔ او پہ دے وجہ پہ بیرونی
 دنیا کنبے د دوی وقار دیر کم شومے وو۔ کانگریسی مشرانو د وزارتی مشن دھتے تجویزونو
 مطلب د خیل غرض مطابق کولو۔ او پہ دے وجہ خبرہ او بردہ شومہ۔

د دے نہ پس واشرائے ہند د لیگ او کانگریس مشرانو ته پہ عبوری حکومت کنبے
 د شمولیت دعوت ورکرو۔ لیگ دا دعوت منظور کرو۔ لیکن کانگریس او نہ منلو۔ لیکن
 واشرائے دا دعوت واپس واخستو۔ پہ دے خبرہ د مسلم لیگ مشرانو پہ خیلہ پالیسی
 د دوبارہ غور کولو فیصلہ او کرہ۔ پہ دے غرض پہ بمبئی کنبے د لیگ یو جلسہ او شومہ۔
 د لیگ دا اجلاس پہ خیل نوعیت کنبے د لیگ پہ تاریخ کنبے دیر اہم وو۔ پہ دے اجلاس
 کنبے د حکومت سرہ د عدم تعاون فیصلہ او شومہ۔ او پہ دستور سازے اسمبلی او پہ عبوری

حکومت کبے دعوم شمولیت اعلان اوکړے شو . په دے جلسه کبے لیک د خپلو ممبرانو نه د سرکاری خطابونو واپس کولو مطالبه هم اوکړه . چنانچه د لیک ټولو خطاب یافته ممبرانو خپل خپل خطابونه حکومت ته واپس کړل . د لیک د دے کاروائی په جواب کبے حکومت هند کانگرس ته په عبوری حکومت کبے دشمولیت دعوت دوباره ورکړه . او کانگرس دا دعوت قبول کړو . د حکومت هند او کانگرس دا اقدام د لیک برخلاف یو شرمناک سازش او کپلے شو .

د دے په جواب کبے مسالم لیک د " راست اقدام " د دستورے فیصله اوکړه . غرض څه دا وو چه حکومت ته خپل خفکان ظاهر کړي په ۱۶ اگست ۱۹۴۷ په ملک کبے د راست اقدام دستور او شوه . ولے په دے ورځ په کلکتہ کبے بے طبع داسے خونړے فساد او شو . چه دشقاوت او سنگدلی په تاریخ کبے به څه مثال موندل گران وی . دا فساد داسے ناڅاپه شروع شوے وو چه حکومت په وقت باندے په دے قابو بیا نه موندلو . او قانون شکنه خلقو د دے نه ډیره فائده اوچته کړه . د دسمبر په اول تاریخ په بمبئی کبے هم دغه شان فساد او شو . او قریب وه چه د فساداتو اور په ټول ملک کبے غورشی . چنانچه د لیک او کانگرس ترمینځ د مفاہمت تحریک شروع شو . او د خبرو اترو نه پس لیک په عبوری حکومت کبے دشمولیت فیصله اوکړه . ولے د لیک او کانگرس ترمینځ اختلافات دومره شوی وو . چه په مرکز کبے د قومی حکومت د جوړیدلو باوجود په ملک کبے د صلحے صلاحیت او امن و امان فضا پیدا نه شوه . د ملک د اولس زړونه یوبل ته غیرن وو . په ټول ملک کبے فرقه وارانہ جذبات پاریدلی وو . د کلکتہ فساد دیو متعدی مرض په شان په ټول ملک کبے غور شو . په دے پسے سم په بهار کبے هم فساد او شو . د بهار د فساداتو خصوصیت دا وو چه په دے کبے هغه قوم پرست مسلمانان هم چه ټول عمر څه د کانگرس په مرسته او د خپل قام په مخالفت کبے تیر کړے وو . د هندوانو د ظلمونو نه بچ نه شول . او په ډیره بے دردی او وژلے شول . د بهار د فساداتو په نتیجه کبے د مشرقی بنګال د نواکھالی په ضلع کبے هم فساد او شو . په دے کبے هم ډیره گناه او گنهگار او وژلے شول . د دے رد عمل دوباره په بهار کبے او شو . دا ټل دا فسادات دومره خوفناک وو چه پنځت نهر وچه په خپله دوره کبے د دے تباھی اولیدله نو دا اعلان څه اوکړو چه که فسادیانو دا فسادونه بند نه کړل نو په هغوی باندے به دهوائی مہازونو نه بهاری اوکړے شی . د بهار د فساداتو خونړی لوبه په یوې کبے هم او شوه . او هلته هم په بے گناه مسلمانانو شرمناک ظلمونه

اوشول. ددے فساداتو په باب کښه پښت پنت د یوپی وزیر اعظم او رفیع احمد قندلای وزیر داخله په یو مشترک بیان کښه دا اووئیل چه « ددے فسادونو زموږ خټونه د دنیا د خلقو په مخکښه د شرم نه ښکته کړل »

یو طرف ته په ملک کښه دا فسادات جاری وو. په بل لوری کانگریس په ورسټر ۱۹۴۷ د آئین سازۍ اسبلی د اجلاس اعلان اوکړو. په ددے موقع قائد اعظم د وائسرائے هند او کانگریس دواړو نه د اسبلی د التوا خواست اوکړو. ول ددے خواست هیڅ اثر او نه شو. چنانچه قائد اعظم هم په ددے اسبلی کښه د شرکت نه کولو فیصله اوکړه.

لکه چه اووئیل شول په ددے ورځو کښه په مرکز کښه د لیک او کانگریس مشترک وزارت قائم وو. او په صوبه سرحد کښه هم کانگریسی وزارت برسر اقتدار وو. په دغه ورځو کښه د سرحد کانگریس کمیټی پښت نهرو ته چه په مرکزی وزارت کښه د فارجه امورو محکمه ورسره وه د صوبه سرحد او قبائلی علاقه د دورے دعوت او مشوره ورکړه. او پښت نهرو دادعوت منظور کړو. په صوبه سرحد کښه د سرخپوشو د طاقت نه ښه خبر وو. او د کانگریس د صدارت په زمانه کښه چه هغه اول وار صوبه سرحد ته راغله وو او ددے صوبے خلقو په کومه شانداره طریقه د هغه استقبال کړه وو. د هغه نقشه د هغه په سترگو کښه لا هغه شان غریدله. د هغه دایقن وو چه د هغه دا دوره به کم از کم په سرحد او قبائلی پښتنو کښه د پاکستان مطالبه کمزوری کړی. ول د هغه دا خیال غلط وو. اوس هغه وخت تیر شوه وو.

په ددے ورځو کښه د پاکستان

مطالبه د سرحد خلقو او قبائلی پښتنو تر پیره مده منلی وه. او دوی ته دا معلومه شوی

وه چه د متحد هندوستان ازادی د هندو ازادی او د مسلمان غلامی ده. او مسلمان

بالخصوص پښتانه د هندو حکومت په خپل مان باند ددے منلو ته تیار نه وو. دا داسه ورځ وکے چه د کانگریس تحریک ډیر مخلص او سرگرم پښتانه مشران چه د هغوی په قربانیو کانگریس د عروج انتها ته رسیدله وو. د کانگریس او هندوانو د نارای رویی له کبله په مسلم لیک کښه شامل شوی وو. او د پاکستان تحریک ته خپل کړه وو. په داسه حالاتو کښه د پښتنو سره چه پښت نهرو کوم توقعات وابسته کړی. هغه محض په خوش فهمی مینی وو.

دا خبره د شک نه بهرده چه په صوبه سرحد کښه بالخصوص په پښتنو کښه د کانگریس

تحریک ۱۹۴۷ء کے مودہ اکاھو دیر مقبول وو۔ فدائی خدمتگارانو او دھغوی مشرانو د وطن د ازادیٰ پہ لڑکنے جے مثالہ قربانی و رکھے وے۔ او د کانگریس پہ شہرت او عروج کنبے ددے خلقو د قربانیو لویہ برخہ وہ۔ وے پہ صوبہ سرحد کنبے جہ د کانگریس برخلاف کوم ماحول پیدا شوے وو۔ ہغہ ہم کانگریس پہ خیلہ پیدا کرے وو۔ حالات پیدا کول دیولیدر دوس نہ بھروی۔ وے جہ موزون حالات پیدا شی نو د ہغ نہ استفادہ کول دیو قابل لیڈر کاروی۔ دا خبرہ یقینی دہ جہ د پاکستان تحریک قائد اعظم د جادو پہ زور پہ اولس کنبے نہ وو مقبول کرے۔ لیکن ہر کله جہ ددے د پارہ موزون حالات پیدا شو نو د ہغ نہ تے پورہ پورہ فائدہ واخستہ۔ دا حالات د کانگریس پیدا کر دے وو۔ لیکن د خلقو د تیارولو کار قائد اعظم سر تہ اور سولو۔

پہ داسے نازکو حالات تو کنبے جہ د ہندوانو او مسلمانانو تعلقاتو دیر تریخ وے اختیار کرے وو۔ صوبہ سرحد تہ د پنڈت نہرو راتل دیو دیر جرات کار وو۔ لیکن دا جرات ہغہ پہ دے خیال کرے وو جہ ددے پہ وجہ بہ د کانگریسیانو زبونہ غمت شی۔ او د پاکستان مطالبہ بہ کزوری شی۔ ٹکے جہ ہم پہ دغہ ورخو کنبے د پبنتنو نہ د پاکستان او ہندوستان پہ عقلہ رائے ہونبونیکی وہ۔ بہ ہر مال پنڈت نہرو پہ ۱۶ اکتوبر ۱۹۴۷ء پبیسور تہ رائے۔ پہ دے موقع د پبیسور ہوائی اڈے تہ د مسلمانانو یو بے پناہ ہجوم راغونہا شوے وو۔ ددرے زرو نہ زیات د مسلم لیگ رضا کار د خلقو پہ ترتیب و تنظیم کنبے لگیا وو۔ جہ د پنڈت نہرو د جہاز پہ راتلو کنبے پنجہ منٹہ وخت پاتے شو۔ نو د زرو نہ زیاتے تورے غبارے جہ پہ ہغ بانڈے پہ سپینو عروفو بیرتہ ۱۹۴۷ء لیکلی شوی وو پہ ہوا کنبے والوزولے شوے۔ داسے نظارہ د پبیسور پہ تاریخ کنبے چرتہ ددے نہ ورا ندے نہ وہ لیدی شوی۔ پہ داسے حالات تو کنبے د پنڈت نہرو جہاز را اورسید۔ وزارت د پنڈت جی د حفاظت پورہ انتظامات کری وو۔ وے خلق دومرہ جے مسابہ وو جہ پہ قابو کنبے نہ شو راتلے۔ د ہوائی اڈے نہ پنڈت نہرو پہ یو نامعلومہ لار د گورنر بنگلے تہ اور سولے شو۔

بلہ ورخ د فیبر د دورے پروگرام وو۔ حکومت د خیل طرف نہ پول حفاظتی انتظامات کری وو۔ وے د اسلامیہ کالج سرہ د پنڈت نہرو برخلاف د تورو جنہا و مظاہرہ او شوہ۔ بیا پہ جبرود کنبے قبائلی پبنتنو ہم مظاہرہ او کرے۔ او پہ لنہای شانہ کنبے جو دومرہ زوردارہ مظاہرہ او شوہ جہ د پنڈت نہرو نہ تے ہر ٹہ غطا کرل۔ پہ توله لار پہ ہر برج او ہر مکان بانڈے د مسلم لیگ جنہا لے لگیدی وے۔ او پہ ہر ٹہ کنبے د پاکستان زندہ باد او

قائد اعظم زندہ باد چغ نعرے اوبنگلے شوے۔ پہ تہولہ قبائلی علاقہ کبے د پنہات نہرو استقبال ہم پہ دے شان اوشو۔ ولے د ملاکنڈ ایجنسی کبے د پنہات نہرو پہ موٹر سنگباری ہم او شوہ۔ او حالات دومرہ نازک شول چہ پہ سم سرک د ہغہ د موٹر تلل ہم نامکن شو۔ د دے مظاہرہ پہ الزام کبے د ہغہ وخت پولٹیکل ایجنٹ نواب محبوب علی خان معطل کرے شو۔ او دہغہ برخلاف د بہی صفا کورٹ یو انگریز جج "مسٹر کلارک" پہ تحقیقات مقرر شو۔ ولے د حکومت الزامات درست ثابت نہ شول۔ او نواب مرہوم پہ باعزتہ طریقہ پرے بنو دے شو۔ ہم دغہ شان مظاہرے دوزیرستان پہ علاقہ کبے ہم اوشوے۔ او پنہات نہرو چہ دکوم مقصد د پارہ دصوبہ سرمد او قبائلی علاقو دا دورہ کری وہ ہغہ پورہ نہ بشو۔ بلکہ دے دورے سرہ پہ سرحدی غلغلو کبے د پاکستان نظریہ نورہ ہم مقبولہ شوہ۔

پہ دے دوران کبے برطانوی وزیراعظم دا اعلان اوکرو چہ حکومت برطانیہ زرترزہ ہندوستان ازادول غواری۔ او د جون ۱۹۴۷ء نہ پس غوپہ صیح حال پہ ہندوستان د نور حکومت کولوارادہ نہ لری۔ او کہہ ہرے ہندوانو او مسلمانانو پہ غیل میٹھ کبے اوس ہم قہ فیصلہ اوکرہ نومونز بہ ہندوستان دوئ تہ موالہ کرو۔ دایو داسے اعلان ووچہ دہغہ مسلمانانو سترکے تے ہم اوغرو لے کوم چہ تر دے وختہ لا پہ دے غیال کبے وو چہ انگریزان د ہند حکومت پہ الا سانہ نہ پریردی۔ چنانچہ سرخضریات خان چہ پہ پنجاب کبے دیونیسٹہ پارٹی مشروو او پہ پنجاب کبے د مسلم لیگ د اکثریت باوجود د ہندوانو سیکانو پہ مرستہ وزیراعظم وو۔ پہ ۲ مارچ ۱۹۴۷ء د پنجاب د وزارت منطلی د عہدے نہ مستغنی شو۔ او دا تے اووٹیل چہ د وزارت جوہرولو حق صرف مسلم لیگ تہ حاصل دے۔

چہ د پنجاب گورنر د مسلم لیگ پارٹی مشر "نواب ممدوٹ" تہ د وزارت د تشکیل دعوت وکرو۔ نو د سیکانو او ہندوانو لہ غوا پہ پنجاب کبے فسادات شروع شول۔ دا فسادات پہ غیل نوعیت کبے د بہار د فسادونو تہ پہ ہیٹھ صورت کبے کم نہ وو۔ د پنجاب یونبارہم د فساداتو د اور تہ پتھ پاتے نہ بشو۔ پہ لاہور، امرتسر، جالندھر، راو پندی، اومری کبے غونری فسادات اوشول۔ د اقلیت او اکثریت دے فسادونو تہولہ فضا بدلہ کرہ۔ پہ نظریاتو کبے تبدیلی پیدا شوہ۔ پہ خیالاتو کبے یو انقلاب راغ۔ او ہغہ خلق چہ لا تراوسہ پہ متحدہ ہندوستان کبے د ہندوانو نہ دغیر پہ طبع وو ہغوی ہم نا امیدہ شول۔ او د پاکستان پہ مرستہ مجبور شول۔ د دے نہ پس قائد اعظم د وزارتی مشن سکیم بیچی مسٹر دکرو۔

اود پاکستان پہ مطالبہ ملک اودریدہ ۔

پہ دے ورٹو کنبے دمسلم لیگ تحریک پہ صوبہ سرحد کنبے ہم عروج موندے وو۔ پہ مسلم لیگ کنبے داسے کسان چہ دکانگرس تحریک سنتے وے شامل شوی وو۔ دپنہات نہرو برخلاف چہ کومے مظاہرے شوی وے دہخ قیادت دارباب عبید الغفور خان اود مانکی دمرحوم پیر صاحب پہ لاس کنبے وو۔ پہ سرحد کنبے دمسلم لیگ د مقبولیت پہ لڑکنبے دمرحوم پیر صاحب خدمات د پیرے ستائینے وردی۔ داسم ددوئ د خدمات او کوششونو نتیجہ وہ چہ دمسلم لیگ تحریک د خواصو نہ عوامو تہ اورسید۔ اوددے تحریک چرے عوامو تہ اورسیدے۔ دپنہات نہرو دتلو نہ پس حالات پہ پیرے تیزی بدل شول۔ دصوبہ سرحد دکانگرس وزارت برخلاف پہ اولس کنبے یو عام تحریک شروع شو۔ دوزارت برخلاف بہ جلسے کیدے، جلوسونہ بہ وتل۔ پہ دے جلسو جلوسونو بہ دحکومت دلوری نہ اشک اورگیسونه چلیدل۔ دمسلم لیگ پیررہنمایان ہیلونو تہ اولیرے شول۔ دوزارت برخلاف پہ دے مظاہر و کنبے دسرونہ علاوہ نہجو بہ ہم پہ لویہ پیہانہ حصہ اخستلہ۔ دوزیر اعظم دکہتر خان صاحب دہنگلے دوراندے بہ مظاہرے کیدے۔ پہ یو جلوس باندے گولئی ہم چلیدی وے۔ چہ دہخ پہ نتیجہ کنبے لس شان تنہ مرہ شوی اوٹنے خلق ژوبل شوی وو۔ پہ ہیلونو کنبے بہ دسیاسی قیدیانو سرہ ذلت آمیز سلوک کیدلو۔ غرض پہ تہولہ صوبہ کنبے دکانگرس وزارت برخلاف دغیظ و غضب اونفرت جذبات پاریدی وو۔

داسے ورٹو وے چہ برطانوی حکومت دہندوستان دازادلو د پارہ جون سنہ ۱۹۴۸ تاریخ مقرر کرے وو۔ اوداختیاراتو دانتقال دانتظاماتو دتکبیل پہ غرض دبرطانوی حکومت لہ خوا د ولاہ ویول پہ قائے لارچ لوئی ماونٹ بیٹن دلویو اختیاراتو سرہ نوے واسرائے مقرر شوے وو۔ اوہخ دکانگرس او لیگ دشرانو سرہ دغبرواترو نہ پس دہندوستان دتقسیم فیصلہ کری وے۔ ولے پہ صوبہ سرحد کنبے دکانگرس وزارت پہ وجہ ددے صوبہ حیثیت واضع نہ وو۔ دکانگرس دامطالبہ وہ چہ صوبہ سرحد دیا پہ ہندوستان کنبے شامل شی او یا د دیو آزاد حیثیت ورکے شی۔ پہ مرکز کنبے دلیگ اوانگرس ترمینحہ ہجٹونہ جاری وو۔ او پہ صوبہ سرحد کنبے دکانگرس وزارت برخلاف دعوامو مظاہر و شدت اختیار کرے وو۔ ہرکله چہ مرکز تہ ددے شدیدو مظاہر و اطلاعات اورسیدل نو لارچ لوئی ماونٹ بیٹن کورنر جنرل پہ نچلہ دمالاتو دجاج امنستلو پہ غرض پینبور تہ دراتلو فیصلہ

اوکڑہ۔ چنانچہ کوم وقت پہ واٹسراٹے پلینور تہ راغ دغہ وخت د صوبہ سرحد د گوبت گوبت نہ لکونو خلق پلینور تہ د مظاہرے پہ عرض راغلے وو۔ پہ دے خلقو کنبے پہ زرگونو زانہ ہم شاملے وے۔ پہ دے کنبے ہیج صالغہ کشتہ جہ د پلینور پہ تاریخ کنبے بہ بلہ داسے مظاہرہ چرتہ نہ وی شوی۔ پہ دے ورھو کنبے د سرحد مسلم لیک ٲول مشران پہ جیلونو کنبے بند وو۔ د مظاہرینو د ترجمانی پہ عرض سردار عبد الرب نشتر جہ پہ مرکز کنبے د لیک دخوا نہ دموصلاتو وزیر وو۔ پہ خصوصیت سرہ پلینور تہ راغلے وو۔ واٹسراٹے د فیصل بیکے سرہ د گورنر سرحد سر اولف کیرو پہ مگرتیا کنبے د مظاہرینو دلیدو پہ عرض کنگلہم پارک تہ راغلو۔ پہ دے موقع سردار عبدالرب نشتر صاحب او سرفیروز خان نون د اولس ترجمانی اوکڑہ۔ او واٹسراٹے تہ ٲے د عوامودا مطالبہ پیش کرہ جہ دوئ پاکستان غواری۔ د واٹسراٹے بیکے دزنانہ و مظاہر اولیدلہ او دھغوی مطالبہ ٲے واوریدلہ۔

د دے نہ پس واٹسراٹے ہند د صوبہ سرحد کانگریسی وزیران او د مسلم لیک دے مشران دھلی تہ د جرگے د پارہ او بلل۔ دغہ وخت کنبے د سرحد مسلم لیک ٲول مشران پہ جیلونو کنبے بند وو۔ دغہ مشران د مختلفو جیلونو تہ د پلینور جیل تہ را وستے مشول۔ او ہلتہ د خان ثبین خان مرحوم پہ صدارت کنبے د لیک مشرانو جرگہ اوشوہ۔ او د واٹسراٹے سرہ د خیرواتر و د پارہ یو وفد تشکیل شو۔ جہ مشری ٲے د مائل پیر صاحب مرحوم تہ اوسپارے شوہ۔ د سرحد کانگریسی او لیک مشرانو پہ دھلی کنبے د واٹسراٹے سرہ ملاقاتونہ اوکرل۔ او د دے ملاقاتونو پہ نتیجہ کنبے صوبہ سرحد کنبے د راتے شہاری فیصلہ اوشوہ۔ دغہ شان فیصلہ داسام د یوے علاقے سلہٲ پہ باب کنبے ہم اوشوہ۔

د دے نہ پس پہ ۳ جون ۱۹۴۷ واٹسراٹے ہند د ہندوستان د تقسیم اعلان اوکڑو۔ پہ دے موقع قائد اعظم، پنڈت نہرو او سردار بلدیو سنگھ د ہندوستان د خلقو پہ نوم د آل انڈیا ریڈیو نہ خیل خیل پیغامات نشر کرل۔ قائد اعظم پہ خیل پیغام کنبے دا او وے :-

”زہ دا خبرہ فرگندول غوارم جہ واٹسراٹے ہند پہ دے لڑکنبے د ہندوستان د مختلفو قومونو سرہ پہ پیرے بہادری ہنکیدے دے۔ او دھغے د دے کوششونو جہ کوم اثرزا پہ فیالاتو شوے دے ہغہ دا دے جہ ہغہ ہریوکار پہ پیرے منصفانہ او دغیر

جاہنبداری پہ طریقہ سرتہ رسولے دے۔ اوس ددے خبرے ذمہ واری پہ موبز راجھی
 جہ دے واشرائے پہ کارکنے لبرشان اسانی پیدا کرو۔ او ترغو جہ زمونز پہ وس کنبے
 وی۔ ہندوستانیانو تہ دا اقتدار سپارلو پہ لکنبے جہ دکوم مقصد ذمہ واری اوپتہ
 کری دہ۔ پہ ہجے کنبے پورہ پورہ مدد ورکرو۔ جگہ جہ پہ پورہ امن و سکون سرہ دا اقتدار
 ہندوستانیانو تہ اوسپارے شی۔“

”دے اعلان دیوولسم پیراگراف نہ معلومیری جہ دصوبہ سرحد اولس تہ بہ دا
 مق ورکولے شی۔ جہ ہغوی دپاکستان یار ہندوستان د دستور سازہ اسبیلے پہ فیلہ
 رائے ٹرگندہ کری۔ دا رائے معلومول بہ دگورنر جنرل او دصوبے د حکومت پہ مشورہ
 گیری۔ پہ دے موقع زہ د صوبہ سرحد مسلم لیگ تہ دا خواست کوم جہ ہجہ د
 پہ صوبہ سرحد کنبے د فیل سول نا فرمائی پر امن تحریک جہ د ہجے پہ شروع کولودوی
 مجبور کپے بشوی و و ختم کری۔ زہ تہولو مسلم لیگی لیڈرانو او د سرحد مسلمانانو تہ دا
 وائٹ جہ ہغوی د پہ دیر ہست او امید سرہ دا رائے ورکری۔ زما دا پورہ یقین دے
 جہ د سرحد مسلمانان بہ پہ متفقہ طور د پاکستان پہ دستور سازہ اسبیلے کنبے د شرکت
 فیصلہ اوکری۔“

”زہ د سرحدی مسلمانانو د ہجہ تکلیفونو او قربانیو شکرہ پہ اظاظو کنبے نہ شہ
 ادا کولے۔ پہ تیرہ تیرہ د زنانہ اولس جہ د شہری آزادی د مجال کولو د پارہ کوہ قربانی
 کری دی زہ ہغوتہ د قدر پہ نظر گورم۔ او پہ جہ د الزام لگولونہ بغیر د ہجہ تہولو ہغوسرہ
 فیلہ ہبدردی ظاہروم جہ جہ دا تکلیفونہ تیر کری دی۔ او د ہجہ کسانو سرہ جہ شوک
 پہ دے کنبے مرہ بشوی دی۔ او ہجہ شوک جہ مالونہ جائدادونہ تہ تباہ شوی دی۔ زہ
 دا امید کوم جہ سرحد بہ دا رائے شہاری پہ وقت کنبے پر امن وی۔ د صوبہ سرحد ہر
 سری تہ د احساس پکار دے جہ د سرحد د عوامو فیصلہ پہ کاملہ آزادی، انصاف
 او پہ رستونی دول اوشی۔ زہ یوشل بیا د تہولو مسلمانانو نہ دا خواست کوم جہ ہغوی
 د دامن و قانون حفاظت اوکری۔ (پاکستان زندہ باد)“

پہ کال ۱۹۴۶-۴۷ء کنبے د صوبہ سرحد گورنر سر اولف کیرو وو۔ جہ پہ صوبہ سرحد
 کنبے دا رائے شہاری فیصلہ اوشوہ نو دے بناغلی د دوو میاشتو ذہوتی د پارہ در
 خواست اوکرو۔ او وجہ تہ دا بنکارہ کر، جہ چونکہ پہ صوبہ سرحد کنبے جہ خلق رکائرسی
 (دلہ) ہجہ (گورنر) د مسلم لیگ جنبہ دار گئی۔ پہ دے بنا بہ دا رائے شہاری پہ

وقت کبے دیوبل گورنر موجودگی بہترہ وی۔ ددے درخواست پہ جواب کبے واشرٹ
 دفعہ تہ دا اووے چہ اگر چہ زہ دے قسم الزاماتو تہ قہ اہمیت نہ و رکوم ولے بیا
 نصم ستاد ضواہشی پہ لار کبے بندیز نہ اچوم۔ چنانچہ سراولف کیرو پہ پوئی لار۔
 او دفعہ پہ شائے یو فوجی افسرہ جنرل سرراب لوکھارت ہ گورنر او تالکے شو۔
 اگر چہ پہ صوبہ سرحد کبے درائے شماری فیصلہ دآل انڈیا کانگریس مجلس عام
 غلطی اودے توثیق تے کرے وو۔ لیکن ددے باوجود دسرحد کانگریس کمیٹی پہ دے فیصلہ
 ناراضہ وہ۔ دغہ وجہ وہ چہ پہ صوبہ سرحد کبے پہ دغہ ورخو کبے دسیاسی چلو تر
 مینچہ اغتلافات زیات وو۔ او مخالفانہ جذبات پاریدلی وو۔ درائے شماری دپارہ د
 پرامن فضا ضرورت وو۔ حقیقت دادے چہ درائے شماری دامرکہ یو عظیمہ معرکہ
 وہ۔ ددے فیصلے سرہ دہندی مسلمانو سیاسی مستقبل وابستہ وو۔ دغہ وجہ وہ
 چہ قائد اعظم مرحوم ددے اہمیت نہ بے پرواہ نہ وو۔ پہ دے غرض قائد اعظم
 د"لار لوئی مونٹ بیٹن" واشرٹے ضد نہ دا مطالبہ اوکرہ۔ چہ درائے شماری
 تبولہ عملہ او ہر قسم معاملات دبراہ راست دگورنر ماتحت وی۔ او دصوبائی
 وزارت ددغہ سرہ قہ تعلق نہ وی۔ واشرٹے دامطالبہ او منلہ۔ چنانچہ صوبائی
 گورنر پہ صوبہ کبے دقیام امن او پہ پرامن ماحول کبے درائے شماری کولو پہ غرض
 دہنے ضروری اقداماتو اعلان اوکرہ۔ او دہندوستانی فوج یو غیر جانبدار سینئر
 افسر بریگیڈیئر "جے۔ آر۔ یوتھ" تے د ریفرنڈم کبشر پہ ہشیت مقرر کرہ۔ او پوائنٹ
 سٹیشنونو تہ نزد دآستین وسل وپلو ممانعت تے نصم اوکرہ۔
 د ریفرنڈم د اہمیت پیش نظر قائد اعظم یو ریفرنڈم کمیٹی ہم قائمہ
 کری وہ۔ ددے کمیٹی صدر مسٹر اسماعیل ابراہیم چندرگیر "وو چہ پہ دغہ
 ورخو کبے دمرکز پہ عبوری حکومت کبے وزیر تجارت وو۔ پہ دے کمیٹی کبے نور مہران
 داوو۔" دآل انڈیا مسلم لیگ د نیشنل کارڈ سالار اعلیٰ نواب صدیق علی خان، پہ
 مرکز کبے دمسلم لیگ وزیر صحت راہجہ غضنفر علی خان، سید واجد علی شاہ او خان
 عبدالقیوم خان چہ پہ سرحد کبے دمسلم لیگ ولے مشرووو۔ دسر ہون دا اعلان نہ
 پس پہ سرحد کبے مسلم لیگ دسول نا فرمانی تحریک بند کرے وو۔ دا سول نا
 فرمانی (۱۰۵) ورخے جاری وہ۔ درائے شماری دپارہ د ۶ رنہ د ۱۷ جولائی پورے
 نیتہ مقرر شوی وہ۔ دصوبے پہ گوبت گوبت کبے دمسلم لیگ لہ خوا بہ جلسے کیدلے۔

قائد اعظم مرحوم د برصغیر د ټولو مسلم لیگی مشرانو، کارکنانو، عالمانو، اولویو لویو پیرانو تر دے چه د طالب علمانو نه هم چه په دغه ورځو کښه د موسم گرمادیمه پتیا نو په وجه اورنگار، وو۔ په صوبه سرحد کښه د رات شماری په لړ کښه د کار کولو اپیل کرے وو۔ او د دے اپیل زیر اثر دا فلق د صوبه په گوټا گوټ کښه خواره شوی وو۔

لکه چه وویل شوی دی د رات شماری په وخت کښه د خلقو جذباتو تر نیولو اختیار کرے وو۔ او دا غبره د صوبائی گورنر او ریفرنڈم کمیشنر نه هم پټه نه وه۔ پناغچه هغوی د رات شماری په دوران کښه د قیام امن و امان په غرض د باقاعده پولیس او محفوظ پولیس نه علاوه اته ویش زره هوټیان هم د دے غرض د پار مقرر کری وو۔ په ۲ جولائی سحر وختی چه په دغه ورځ د رات شماری آغاز کیدو کته وو۔ د پلینوری په اهمو سړکونو او لویو لویو بازارونو کښه ټیکونو او امرن کارونو گشت او کرو۔ او د هوای جهازونو ته اشتها رونه او غورزول شول۔ چه په هغ کښه خلقو ته د پرامن اوسیدو هوابست شوه وو۔

د رات شماری کار د ۶ نه تر ۱۱ جولائی پورے روان وو۔ چه د ریفرنڈم د نتیج اعلان وشو نو دا معلومه شوه چه د صوبه سرحد د مجموعی رات د هندگانو یو پنځو هس فیصد خلقو د پاکستان په حق کښه خپله رات ودرکری وه۔ په دے رات شماری کښه چه د پاکستان په عقله قومره وو ټونه اچول شوی وو۔ د هغه شمیر (۲۸۹،۲۴۴) وو۔ او د بهارت په حق کښه وو ټونه (۲۸۷۷) وو۔ په صوبه سرحد کښه چه خالص د مسلمانانو قومره وو ټونه وو د هغه (۶۶) فیصد د پاکستان په حق کښه استعمال شوی وو۔

د پاکستان په دستور سازه اسمبلی کښه د شمولیت فیصله د ټولو نه اول د سندھ اسمبلی اوکړه۔ په سندھ پټی بنگال هم اعلان اوکړو۔ په بنگال پټی د پنجاب اسمبلی هم دا فیصله اوکړه۔ د بلوچستان شامی جرگه هم په پاکستان کښه د شمولیت اعلان اوکړو۔ په ۱۳ جولائی د سلطنت ضلع هم د رات شماری په نتیجه کښه په پاکستان کښه شامله شوه۔ او د صوبه سرحد د رات شماری په تاریخی فیصله کښه د صوبه سرحد خلقو هم په پاکستان کښه د خپل شمولیت اعلان اوکړو۔ پناغچه په ۱۴ اگست ۱۹۴۷ د شپه یو صلت د پاسه دولس بج د پاکستان د قیام اعلان وشو۔ کرپي

د پاکستان دارالحکومت مقرر شو۔ دغه شان د دنیا په نقشه کښه پاکستان د یو نوی ملک په حیثیت څرگند شو۔ (پانډه باد پاکستان)

د صوبه سرحد د قبائیلی پښتنو په خپلو خپلو قبائیلی جرگو کښه (او سرمدی ریاستونو رسوات، دیر، چترال، امب) د خپلو خپلو نوابانو په ذریعه په پاکستان کښه د شمولیت اعلانونه اوکړل۔ او د نومبر ۱۹۷۱ پورے د دیورنډ پولے پورے آباد ټول قبائیلی پښتانه په پاکستان کښه شامل شول۔ دا قبائیلی پښتنو په تاریخ کښه دا ورومپه مثال وو چه دے خپلو دیو حکومت سره دغه شرط او پابندی نه بغیر د خپله وفاداری اعلان اوکړو۔ د دے په بدل کښه حکومت د قبائیلی علاقو نه خپل فوځونه بیرته رااوغوښتل۔ په دے موقع قائد اعظم د قبائیلو په نوم په خپل پیغام کښه دا ویلی وو۔

- د قیام پاکستان په لړ کښه چه تاسو لا قبائیلی خپلو کوم خدمتونه کړی دی۔ زه د هغه نه ښه خبر یم۔ او د هغه شکریه ادا کوم۔ د پاکستان سره د وفاداری او مرستې کوم لوظونه چه تاسو کړی دی د هغه په رڼا کښه مو پر ټول فوځونه ستاسو د علاقه نه بیرته رااوغوښتل۔ او دا ستاسو په وعدو او لوظونو د اعتماد کولو یو لوټ ثبوت دے۔

۷

آزادی نہ پس

نوئے ژوند

اوسى مونڭز نه بلوچيان يو ، نه پښتانه ، نه پنجابيان
 سندھيان اويابنگاليان - بلڪه مونڱ ٽول پاڪستانيان يو. او
 ددے نه سيوا نور هيڻ نه -

پڪار ده چه خپل خان ته پاڪستاني وييل ڄهونڊ د پاره
 وياڙ وي - ڄهونڊ دم و قدم دواڙه د ديو سوچه او خالص
 پاڪستاني په حيثيت ڪڻه وي -

د پاڪستان د دشمنانو د سازشونو سڪت جواب هم
 دا دے چه مونڱ په ڊيره ڪلڪه اراده د خپل مملڪت پاڪستان
 په مضبوطو بنيادونو د ودانولو ڪوششونه شروع ڪړو. او د
 هغه نه يو داسه مثالي مملڪت جوڙ ڪړو چه هغه زمونڱ د
 راسي نسلونو د خوشحالي او سوکالي ضامن وي. اودے
 مرام ته د رسيدو د پاره به مونڱ ته په يو مخه محنت او کار
 ڪيل وي -

قائد اعظم

د آزادی نه پس

نوے ژوند

که چه په تیرو پانوکښه ویشلی شوی دی - د پښتنو په علاقه انگریزانو په کال ۱۸۴۹ کښه قبضه کړی وه - او د دوی دا قبضه په ۱۸۴۹ اګست کښه پاکستان په قیام ختمه شوه - او ملک ازاد شو - د انگریزانو په دے سل کلیز دور اقتدار کښه هغه علاقه چه په انگریزی دور حکومت کښه به ورله شمال مغربي سرحدی صوبه ویشل شوه - تر دیرے مودے د سیاسی حقونو او مراعاتو نه محرومه وه - اگر چه دا درست ده چه په دے دور کښه د پښتنو په دے علاقه کښه څه قدرے سرکونه جوړ شوی وو - او د هندوستان د قبضے او حفاظت په غرض اهم مقامات دریل په ذریعه هم د یو بل سره یو ځای شوی وو - د اولس خلکو ته د ډاک و تار سهولتونه هم څه قدرے حاصل وو - او د زراعتی ترقی په لړ کښه څه قدرے د نهرونو په لور هم توجه شوی وه - ولے تر څومره چه د اولس د بنیادی ضروریاتو تعلق وو - په دے لړ کښه انگریزانو د خپل اقتدار په وقت کښه د سٹاینے ور څه کارناے نه دی کړی -

د پښتون قام دوه بنیادی ضرورتونه وو - د اولس تعلیم او د دے علاقه اقتصاد ترقی او بهبودی - ولے د دے دواړو بنیادی ضرورتونو نه انگریزی حکومت بے توجهی اختیار کړی وه - د پښتنو په علاقه چه په اول وار د انگریزانو حکومت قائم شونو دغه وقت څخه داسے انگریزی ډاکمان وو - چه هغوی د عیسائیت د تبلیغ و اشاعت سرکمر مرستیال وو - په دے عرض دے ډاکمانو د پښتنو په علاقه کښه هم د عیسائی مشنونو قائلولو اراده او کړه - د دوی دا خیال وو چه که د پښتنو په علاقه کښه د عیسائی مشنریانو له خوا سکولونه او هسپتالونه جاری کړے شی - نو په دے ذریعه به په پښتنو کښه

عیسائیت متعارف شی۔ او ورو ورو بہ پہ دوئ کئے داسے خلق پیدا شی چہ ہغوی بہ ذہناً دیو عیسائی حکومت د برکاتو قائل وی۔ او پہ اولس کنبے بہ دداسے خلقو پیدا کیدل د برطانوی استعمار د پارہ مفید وی۔

پہ دے عرض پہ سسٹھ کنبے پہ اول قل پہ پلینور کنبے د عیسائیانو دیومشن قائلو ارادہ خرگندہ کرے شوہ۔ ولے دغہ وخت دامتھن پہ دے وجہ قائم نہ شو چہ دہغہ وخت کیشنر مسٹر میکسن ددے مشن د قیام مخالفت اوکرو۔ او داٹے اووٹیل چہ پہ یو داسے بنار کنبے چہ دہغے غالبہ آبادی پہ مسلمانانو مشتبہ دہ۔ او انگریزی حکومت لا نوے نوے قائم شوے دے۔ ددے مشن قیام بہ د شکوکو شہباتو باعث اوگرچی۔ ولے مہ لہرہ مودہ پس مسٹر ہربرٹ ایڈورڈ د پلینور ڈویژن کیشنر او تاملے بشو۔ دانباعلے د عیسائیت د تبلیغ یو سرگرم مرستیال وو۔ دہ بہ داوٹیل چہ پہ ہندوستانیانو کنبے د عیسائیت تبلیغ د عیسائیانو د پرائیویٹ ادارو یو اہم فرض دے۔ چنانچہ ددے دکشنری پہ زمانہ کنبے پہ پلینور کنبے دا ایڈورڈ مشن ہائی سکول پہ نامہ د مشنریانو لہ خوا یو سکول قائم بشو۔ پہ دے دول دا ایڈورڈ مشن ہسپتال پہ نامہ دیو ہسپتال اجرا ہم او شوہ۔ دا سکول او ہسپتال تراوسہ پہ دے نامو موجود دی۔ مہ مودہ پس د مشنریانو لہ خوا دا ایڈورڈ مشن کالج پہ نامہ پہ پلینور کنبے دیو کالج اجرا ہم او شوہ۔ چہ تراوسہ قائم دے۔

دغہ شان پہ بنوں کنبے ہم دیو عیسائی مشن لہ خوا یو ہائی سکول او یو مشن ہسپتال جاری بشو۔ ددے سکول او ہسپتال پہ لڑکنبے دیو پادری ڈاکٹر پائل کارنای د پیرے ستائینے وردی۔ دے بناغلی ڈاکٹر چہ د بنوں د اولس د خدمت پہ لڑکنبے کوم کارونہ کپی دی۔ او پہ خلقوٹے د خپل خدمت کوم ژورا اثرات پرینی دی۔ دہغے یاد تراوسہ ددے علاقے د خلقو پہ زرونو کنبے ژوندے دے۔ د پینتو پہ علاقہ کنبے د مغربی تعلیم د اجرا پہ لڑکنبے دا ورو مہ قدم وو۔ چہ د مشنریانو لہ خوا پور تہ شوے وو۔

د بد قسمتی نہ ہندی مسلمانان عموماً او پنبٹانہ خصوصاً د انگریزی نظام تعلیم نہ متنفر وو۔ او ددے سکولونو او ہسپتالونو دا اجرا نہ چہ د مشنریانو کوم غرض وو۔ ہغہ مو تر پیرہ مدہ شنو اوختلو۔ بیا ہم ددے سکولونو پہ جاری کیدو پینتو تہ مہ نہ مہ فائدہ اور سیدلہ۔ رلکہ چہ د پینتو یو خوا خورے مشر صاحبزادہ عبدالقیوم

خان مرحوم دمشق سکول پلینور تعلیم یافتہ وو۔) د پینتو پہ علاقہ کینے د تعلیمی درسگاہانو او ذرائعو دکموالی او نیشتوالی او د مغربی تعلیم نہ د خلقو د نفرت د نتیجہ وه چه باوجود د دے چه دا علاقہ پہ سن۱۹۱۰ کینے د پنجاب نہ بلیہ شوی او خان لہ صوبہ وه۔ بیا هم پہ پینتو کینے د تعلیم یافتہ خلقو شمیر ډیر کم وو۔ د پینتو د تعلیمی پیمانہ کئی اندازہ د دے نہ لکیدے شی چه پہ سن۱۹۱۰ کینے پہ صوبہ سرحد کینے پہ سلو کینے ایله دوه کسه پہ لیکو لوستلو پوهیدل۔ دا اعلیٰ تعلیم یافتہ خلقو خو همدو سوال نہ پیدا کیدو۔ دا داسے حالات وو۔ چه د قام پوهه او خواخوږی مثران ټے په لوټے فکر کینے غور زولی وو۔ په دے لړ کینے بناغله صامبزاده عبدالقیوم خان مرحوم د ستائینے وړ دے۔ دے بناغله په پینتو کینے دا اعلیٰ تعلیم نیشتوالی په شدت سره محسوس کړو۔ او په پلینور کینے د یو اعلیٰ کالج د قاشو لو په کوشش کینے لکيا وو۔ چنانچه هم د دے په کوششونو د هغه وخت چیف کشر سرجارج روس کیپل د یو اسلامیہ کالج په قیام آماده شو۔

سرجارج روس کیپل لکه چه په تیرو پاڼو کینے وئیلی شوی دی۔ د پینتو د سیاسی ترقی لوټے مخالف وو۔ ولے د دے کالج په قیام کینے د هغه کوششونه د ستائینے وړ دی۔ دے د وارو بناغلیو (سر صامبزاده او سرجارج روس کیپل) د پینتو د صوبے ټول شته من، انسانیت دوسته خانان، نوابان او امیران د یو اعلیٰ اسلامیہ کالج د قاشولو د پاره آماده کړل۔ چنانچه د صوبه سرحد د هرے علاقے اکثر خانانو، نوابانو او شته منو خلقو په ډیره فراخدلی د کالج امداد ته غاړه کینسوه۔ د کالج د پاره ټے زمکے او جائیدادونه وقف کړل۔ او د نغدو روپو مدد ټے هم په ډیرارت مت او کړو۔ د کالج د امداد په لړ کینے بناغله خان بهادر رحیم شاه کاکا فیل مرحوم هم د یادولو وړ دے۔ دے بناغله کالج ته د امداد په ډول یو لک روپے نغدے او په ډیر مقدار کینے عمارتی لړگی ورکړی وو۔ د دے په نوم په اسلامیہ کالج کینے د طالب علمانو د استوگنې د پاره یو وارو هم جوړ شوے دے۔ په دے ډول د پینتو د هرے علاقے انسانیت دوسته امیرانو د کالج په قیام کینے مدد او کړو۔ او د دے نتیجہ دا شوه چه د حکومت او عوامو په مشترکه امداد په کال ۱۹۱۳ کینے اسلامیہ کالج او اسلامیہ کالجیت قاشو شول۔ د دے کالج د سنگ بنیاد ایښودلو دستور د پینتو د علاقے مشهور مجاهد اعظم حضرت حاجی صاحب ټرنکزی مرحوم په لاس هټیجہ ټاټے شوی وه کوم ټاټے چه نن ورځ په دے کالج کینے عظیم الشانه ځمات اباد دے۔ دا ځمات د پلینور مشهور مخیر سیتو رحیم بخش مرحوم د پنجوسوزو

روپو پہ خرچ تعمیر کرے وو۔

د دے کالج اوسکول د پارہ چہ کومہ موقع منتخب شوی دہ پہ حقیقت کنبے ہخہ
د کالج د بانیانو پہ درست مذاق اوبالغ نظری دلالت کوی۔ دا کالج د خیر پہ قولہ کنبے
د تھترے د دنگو لورو غرونو پہ لمنہ کنبے پہ داسے موقع اباد دے چہ د وسط ایشیا
د لوری نہ د راتلونکو اول نظر ہم د دے کالج د شاندار مہبات پہ سپینو گنبدونو او
دنگو لورو مینارو پریوزی۔ اوٹھ رنگ چہ د خیر دنگ لور غرونہ د پاکستان د مفاصلت
ویسی سنتریان دی۔ دغہ شان دا کالج د علم او تہذیب یو داسے مرکز دے چہ
د دے د فیض نہ تراوسہ بے شیرہ خلق مستفید شوی دی۔ دا ہم یو عجیبہ اتفاق
دے چہ پہ کوم ٹھاٹ دا کالج اباد دے۔ پہ تیرہ زمانہ کنبے ہم دغہ ٹھاٹ یو عظیمہ علی
فانقاہ وہ۔ او داسے معلومیرو چہ د تعلیم و تہذیب فیضان غورول د دے مزکے پہ قسمت
کنبے مقدر دی۔ دا کالج اوس د پینور پہ عظیمہ یونیورسٹی کنبے بدل شوے دے۔

لکہ چہ پہ تیرو پاتو کنبے ویلی شوی دی۔ د ۱۹۳۳ء نہ پس سرحدی صوبے پہ
سیاسی لحاظ سرہ د ہند د نورو صوبو سرہ برابر حیثیت موندلے وو۔ ولے د دے صوبے
مالی ذرائع دومرہ نہ وو چہ پہ لویہ پیانہ دا اولس د سبیکرے کارونو تہ لاس اچولے
شوے وجے۔ اگرچہ د مرکزی حکومت نہ بہ دے صوبے پہ یو کروڑ روپی د امداد پہ چول
ورکیدلے شوے۔ ولے د دے امدادی رقم زیاتہ حصہ بہ پہ پولیٹیکل پیارٹمنٹ لگیدلہ۔ او
عواموتہ بہ د ہجے مہ فائدہ نہ وہ۔ دغہ وجہ وہ چہ باوجود د دے چہ د صوبہ سرحد
اولس پہ سیاسی شعور کنبے د ہند د نورو اولسونو نہ وراوندے وو۔ ولے ترکومہ
چہ د تعلیم، صنعت و حرفت، تجارت او د دے علاقے دا اقتصادی بہتری تعلق وو۔
د پینٹو دا علاقہ د ہند د نورو صوبو نہ پہ دے باب کنبے وروستو او پس ماندہ وہ۔ د
پینٹو پہ قولہ علاقہ کنبے خواہ کہ مقبوضہ وہ او کہ قبائلی د سکاٹلہ پورے دشلو نہ
زیات صافی سکولونہ نہ وو۔ پہ تولہ صوبہ کنبے دا اسلامیہ کالج پینور او اینور
مشن کالج پینور نہ علاوہ پرتہ گورنمنٹ کالج نہ وو۔ دغہ شان یو کالج پہ چیرہ
اسماعیل خان کنبے ہند وانو قائم کرے وو۔ پہ تولہ صوبہ کنبے دگوتو پہ شیر یو
ٹو ورنیکر مہل سکولونہ وو۔ د پرائمری او مہل پورے تعلیم د دسترکت بورڈ پہ
حوالہ وو۔ انگریزی تعلیم با محضوی اعلیٰ تعلیم د علم اولس بلکہ د متوسطے طبقے دوس
نہ ہم بھروو۔ پہ تولہ صوبہ کنبے تجارت او اقتصادیات د غیر مسلکو پہ لاس کنبے وو۔

دا غیر مسلم اقلیت دتعلیم په میدان کبښه خصم وړاندے وو۔ دغه وجه ده چه پښتو
 فېله تعلیمی او اقتصادی پساندگی په ډیر شدت سره محسوس کوله۔
 لکه چه وړاندے وئیل شوی دی۔ په دے صوبه کبښه په سنه ۱۹۳۴ کبښه کانگرس
 وزارت قائم شوے وو۔ د وزارت د تشکیل نه پس دوی دتعلیم توسیع ته خصم
 توجه اوکړه۔ لیکن دصوبے مالی ذرائع دومره لنډ تگک وو چه داوسی دفواہشاتو
 او مطالباتو مطابق کار نه شو کیدے۔ بیا خصم دے وزارت دصوبے د اقتصادی بهتری
 په لړ کبښه خصم یو قدم اوچت کړو۔ او د تحت بهائی په مقام ے د هندوستانی صنعتکارو په
 امداد دچینو یو وره کارخانه او دروله۔ او په ټوله صوبه کبښه دا واحدہ کارخانه ده چه د
 پاکستان نه اگاھو په دے صوبه کبښه موجوده ده۔ دغه شان چه کانگرس وزارت په
 دوئم ځل په سنه ۱۹۴۶ کبښه تشکیل شو۔ نو دتعلیم د بهتری په لړ کبښه دے وزارت یو
 بل انقلابی قدم اوچت کړو۔ او هغه دا چه دصوبے ټوله پرائمری او ثانوی مدرسے
 ے د دسترکت بورڈ د تحویل نه دصوبے د حکومت تحویل ته منتقل کړے۔ او دغه
 شان ے دتعلیم د بهتری په لړ کبښه د خصم په نورو صوبو اولیت حاصل کړو۔ د وزارت
 په دے اقدام سره د ډیرو انتظامی خامیو اصلاح او شوه۔ په تعلیمی نظام کبښه یکسانیت
 پیدا شو۔ او د سکون او اطمینان فضا پیدا شوه۔

د پاکستان د قیام نه پس په دے صوبه کبښه د مسلم لیگ وزارت قائم شو۔ په دے
 وزارت کبښه خان عبدالقیوم خان وزیر اعلی وو۔ چه د مسلم لیگ اسمبلئ پارټی صدر
 وو۔ نومورے د پاکستان د جوړیدو نه هغه دوه کاله اگاھو په سنه ۱۹۴۵ کبښه کانگرس
 نه مسلم لیگ ته را اوریدے وو۔ په دے وزارت کبښه میان جعفر شاه کاکا فیل، ملک ایمن
 خان کیانی، سالار ایوب خان او خان محمد عباس خان هم وزیران وو۔ دا وزارت د
 سنه ۱۹۵۱ پورے قائم وو۔ د دے وزارت لویه کارنامه د پېښور یونیورسټی د قیام په لړ
 کبښه کوششونه او د یونیورسټی د قیام دے۔

په اپریل سنه ۱۹۴۸ کبښه قائد اعظم مرحوم د پېښور په دوره راغے وو۔ په دے موقع
 هغوی اسلامیه کالج ته خصم تلے وو۔ دلته هغوی په خپل تقریر کبښه دا اووئیل چه زما
 عزیزترین خواهمش دا دے چه ستاسو دا کالج زر ترززه په یو داسے یونیورسټی کبښه بدل
 شی چه په هغه نه صرف ستاسو د ارزوگانو تکمیل اوشی بلکه د هغه فیض د وسط
 ایشیا پورے خصم اورسی۔ هغوی دا هم اووئیل چه تاسو به د غفلو توقعاتونه

ہیر زر دا یونیورسٹی حاصلہ کړئ۔ ولے افسوس دے چه د هغوی عمر وفا او نه کړه۔ او ددے نه پس هغوی ہیر زر په حق اورسیدل۔ (ستمبر ۱۹۷۸ء)۔ او د پلینور یونیورسٹی د قیام مسئلہ په مله کبے پرے وکله۔ د اسلامیه کالج او د پښتو د تعلیمی ترقی سره د قائد اعظم مرحوم مینه ددے نه معلومیږی چه هغوی د فیل ذاتی جائداد نه غلور لکه روپئ د پښتنو د پاره د کامرس کالج قاسولو په غرض وقف کړی وه۔ دا کالج اوس په پلینور یونیورسٹی کبے قائم شوه دے۔

په ۱۹۵۵ء کبے د صوبے وزارت د مرکزی حکومت سره د پلینور یونیورسٹی په باب کبے مسلسل مطالبه اوکړه۔ په دے موقع اگر چه ځنې وزیرانو او ذمه دارو افرادو د یونیورسٹی په قیام کبے د تعطل پیدا کولو کوشش کولو۔ ولے عبدالقیوم خان چه په دغه وخت کبے ددے صوبے وزیر اعلیٰ وو۔ د یونیورسٹی د قیام د پاره سخت کوشش اوکړو۔ ښاځه مرحوم لیاقت علیخان وزیر اعظم د قائد اعظم د وعده د ایفا کولو په لړ کبے یو مضبوط قدم اوچت کړو۔ او د یونیورسٹی د قیام منظوری څه ورکړه۔ ددے یونیورسٹی د افتتاح دستور په ۱۳ اکتوبر ۱۹۵۵ء کبے د لیاقت علی خان مرحوم په لاس او شوه۔

د پلینور یونیورسٹی اگر چه د عمر په لحاظ د پاکستان په یونیورسٹیو کبے کشره ده۔ ولے د فیل کارگزاری او علمی قدر و قیمت له مخه په ټوله اسلامي دنیا کبے د فیل نوعیت واعده یونیورسٹی ده۔ د پښتنو د تعلیمی ترقی په لړ کبے ددے یونیورسٹی قیام یو داسه اهم اقدام دے چه د هغه نصر څومره ستاینه او شی نوږت فایده به وی۔ ددے یونیورسٹی نه یواځه د سابق صوبه سرحد خلق فائده نه اقلی بلکه د مغربي پاکستان د نمرے حصے او د قبائلی علاقو طالب علمان په ټیر شمیر کبے د مختلفو علومو فنونو په زد کړه کبے لگیا دی۔ او د اهم ددے یونیورسٹی برکت دے۔ چه هغه قبائلی پښتانه چه د انگریزانو په وخت کبے به د غرقه او ویشیانو په الفاظو کبے یادیدل۔ نن د هغوی اولاد د ډاکټری، انجینری، وکالت، زراعت اوسانسی د مختلفو شعبو په تعلیم کبے لگیا دی۔ او دا قبائلی پښتانه ددے جوگه شوی دی چه دوئ فیل ډاکټران، انجینران، وکیلان، د زراعت ماهران او اېستا ډان پیدا کړی دی۔ او لگیا دی پیدا کوی څه د قبائلی علاقو د طالب علمانو سره د حکومت او یونیورسٹی د لوری نه په خصوصیت سره رعایتونه کبړی۔

د ۱۹۵۱ء په اخر کښه بيا انتخابات او شول. دا ځل هم په صوبه کښه د ښان عبدالقيوم ښان په مشرئ کښه د مسلم ليک وزارت قائم شو. د د وزارت په ۱۹۵۲ء کښه د تعليمي ترقي او توسيع په لړ کښه يو بل اهم قدم اوچت کړو. دا د فيسونو معاف کول وو. د صوبې د وزارت له خوا د هلکانو د پاره د مهال جهاتو پورې او د مينکو د پاره د هائي کلاسونو پورې فيسونه معاف شول. د وزارت په د اقدام غريبو خلقو ته لويه فائده اورسيدله. او د تعليم د حصول په لور د فلقوميلان زيات شو. دا رعايت تر اوسه قائم د. قيوم وزارت د ابتدائي تعليم توسيع ته هم توجه اوکړه. او په ټوله صوبه کښه د ابتدائي سکولونو مهال خور شو. وروستو د انقلابي حکومت په وخت کښه د سکولونو په شمير کښه نوره هم اضافه او شوه. او نوره هم روانه ده کال په کال کيږي. نن ورځ په هر اهم مقام کښه هائي سکول او د هرې علاقې په اهم مقام کښه کالج قائم د. د هائي سکولونو په خوا او شا کښه مهال سکولونه، لوثر مهال سکولونه، او پرائمری مدرسې جوړې شوي دي. په سابق صوبه سرحد او قبائلي علاقو کښه د تعليمي توسيع و ترقي اندازه د د نه لگيدې شي چه د ازادئ په آغاز کښه په سابق صوبه سرحد او قبائلي علاقو کښه ټول واره لوټ سکولونه (۱۲۸۶) وو. چه صرف د گوتو په شمير په کښه يو څو کالجونه وو. د ۱۹۶۲ء پورې د ورو لويو سکولونو او کالجونو شمير (۳۶۵۶) ته او سيد د تعليم د توسيع کار په قبائلي علاقو کښه هم په ډير تيزي روان د. د قبائليو په انتهاي دور افتاده علاقو کښه د هلکانو مينکو د پاره سکولونه قائم شوي دي. د انگريزانو په وخت کښه په ټوله قبائلي علاقو کښه واره لوټ صرف (۲۰) سکولونه وو. هغه څلورينم زره پجو به په کښه تعليم حاصلولو. ولې نن ورځ په قبائلي علاقو کښه څلور سوه سکولونه جاري شوي دي. او څلو يښت زره پجي په کښه تعليم حاصلوي. او نور نور سکولونه هم پرانستل شي. د قبائليو په تاريخ کښه دا اول ځل د هغه په د علاقو کښه د تعليم د جوړولو د پاره په دومره منظمه طريقه اقدامات شوي دي. د قبائليو د تعليم د پاره جدا افسران مقرر دي. د اعلي تعليم په لړ کښه د قبائليو سره فياضانه سلوک کيږي. په قبائلي علاقو کښه هم د اعلي تعليم د پاره کالجونه قائم شوي دي. او د د نه علاوه قبائلي طالب علمانو ته د اعلي تعليم د حصول د پاره بيش قيمته

وظیفہ ہم ورکولے شی۔ دملک نہ بھرچہ داعلی تعلیم دپارہ کوم طالب علمان لیرے شی۔ پہ ہمعونکنے قبائلی طالب علمانو تہ معقولہ برخہ ورکولے شی۔ غرض پہ کومہ تیزی او تندی چہ دقبائلی علاقو دتعلیمی پس ماندگی لرے کولوکوشس روان دے۔ دفع نہ دا توقع کیدے شی۔ چہ دپرزبہ دا قبائلی پیتانہ پہ تعلیمی لحاظ سرہ ہخہ مقام تہ اورسی دکوم چہ دوئی مقدار دی۔

پاکستان پہ بنیادی طور یو زراعتی ملک دے۔ او ددے ملک داستوگنو د غالب اکثریت کسب زراعت دے۔ زمونز دامدن ر۶۰ فیصد دزراعت نہ حاصلیرے۔ او دبیرونی زرمبادلہ (۸۰) فیصد پہ زراعتی اجناسوکتے شی۔ پہ دے بنا زراعت زمونز دمعیشت دپارہ دپرزوری دے۔ پہ دے بانڈے زمونز دملک دعوامو ڈروند معیار موقوف دے۔ او دعوامو ہوشالی دزراعتی ترقی سرہ تری دے۔

دپہنتو اکثریت ہم زراعت پلیٹہ دے۔ دسابق صوبہ سرحد ہخہ زمکے چہ پورہ دآپاشی انتظام موجود دے۔ دیرے زرخیزے او دپیداوار مرئی دی۔ لیکن دقیام پاکستان نہ ورنڈے دا خلق پہ اقتصادی لحاظ سرہ دیر بدہالہ وو۔ ٹکے چہ دزراعت د بہتری دپارہ ٹہ موثر اقدامات نہ وو شوی۔ او ددے شرگند ثبوت دادے چہ دانگریانو پہ سل کیز دود اقتدارکنے پہ سابق صوبہ سرحدکنے دآپاشی دپارہ صرف (۱۹۶۵) میلہ نہرو وو۔ ولے دآزادی نہ پس پہ شرارلس پنخاس کالہ کنے (۱۹۶۵) میلیونرہ اضافہ شوی۔ دہسرونو نہ علاوہ پہ دپروڈیوٹو کنے تیوب ویلونہ ہم اوکستلے شول۔ او پہ دے کنے پہ تیزی سرہ اضافہ روانہ دے۔ دازادی نہ پس ددے علاقے داقصا دی بہتری پہ لڑکنے موثر اقدامات اوٹولے دترقی یافتہ ملکونو نہ اعلیٰ تمنونہ راوغونبتلے شول۔ دپیداوار دزیاتولو پہ لڑکنے زمیندارانو تہ کیمیایوی قرے ورکولے شی۔ دملکہ زراعت دلوری نہ پہ مختلفو فارمونو کنے نوی نوی تجربے لگیادی کیری۔ او دفع نہ زمیندارانو تہ فائدے رسی۔ یوزمانہ وہ چہ دصوبائی پہ علاقہ کنے بہ پہ ارتونوکنے تہاکو کرلے شول۔ چہ دنسوارواوپلم دپارہ بہ پکاریدل۔ ولے نن ورخ دبہرملکونو نہ اعلیٰ قسم تہاکو راوغونبتلے شوی دی۔ او ہخہ دہشت نغر، مردان او صوابی پہ علاقہ پہ دیرہ لوپہ پیمانہ کرلے شی۔ او دفع پہ وجہ دزمیندارانو پہ اقتصادی ڈروند کنے دیرہ ترقی راغلی دے۔ دتہاکو کرلوسرہ یواخ زمیندارانو تہ فائدہ نہ دہ رسیدلی بلکہ ددے پہ وجہ پہ دے علاقہ کنے پہ سوونو دتہاکو بہتی ہم قائمے شوی دی۔ چہ پہ ہخہ کنے پہ زرگولو مزدوران ٹمان لہ

روزی پیدا کوی۔ د تہا کو صنعت پہ سابق صوبہ سرحد کنبے پہ ڀیرہ ترقی روان
دے۔ او ددے علاقے د خلعو د اقتصادی خوشحالی یو لوئے باعث دے۔

کنبے یو بل زراعتی جنسی دے ڇہ د پنبنو پہ علاقہ کنبے د زمیندارانو د اقتصادی
حالت پہ بھتری کنبے لویہ برضہ لری۔ د پنبنو مردان او بنوں پہ علاقہ کنبے ڀے حسابہ
کنبے پیدا کیری۔ د قیام پاکستان نہ اول بہ ددے کنبی ڀیرہ حصہ پہ فائدہ نہ
راتلہ۔ او دلبر نشان کنبی نہ پہ زره طریقہ پہ کلی والو گانو کنبے کڙہ جو ریدلہ
ولے نن ورخ ددے کنبی د زبیلو د پارہ پہ مردان، تخت بائی او چارسدہ کنبے
کارخانے او درولے بشوی دی۔ او ڇینی ترینہ جو رپری۔ بیا لہم دومرہ زیات کنبے پیدا
کیری ڇہ د پنبنو او بنوں پہ علاقہ کنبے د دوؤ نورو کارخانو او درولو تجویز دے۔
د پنبنو، مردان او بنوں علاقے پہ خصوصیت سرہ د میوہ جاتو د پیداوار

د پارہ مشهورے دی۔ پہ دے علاقو کنبے دا وری میوے دی او کہ د ژمی
پریوانہ پیدا کیری۔ دغه وجہ ده ڇہ د میوو ددے پریوانی لہ کبلہ سابق صوبہ
سرحد تہ د پاکستان کیلے فوریا وھیل شی۔ د ازادی نہ وړاندے بہ ددے میوو ڀیرہ
حصہ پکار نہ راتلہ۔ څکھ ڇہ پہ ټول سرحد کنبے د میوو د اوچولو او پہ ډبو کنبے د
بندولو د پارہ صرف یو کارخانہ وه۔ ولے نن ورخ د میوو د اوچولو او پہ ډبو کنبے د
بندولو د پارہ درے کارخانے کار کوی۔ پہ دے وجہ د میوو نہ زیات نہ زیات آمدن
حاصلیری۔ او ددے پہ نتیجہ کنبے د باغونو مشیر ورخ پہ ورخ زیاتیری۔ او دے
علاقے تہ د پاکستان د یو باغ معیشت موندلے دے۔

اگر ڇہ دا خبرہ پہ څپل څاڻے درستہ ده ڇہ زمونږ د اولس معیشت د زراعت
سرہ تړلے دے۔ لیکن دا حالات تر ڀیرے مودے پاتے کیدل زمونږ د ملکی ترقی د پارہ
بھتر نہ شی کیدلے۔ زراعتی ملک ہمیشہ پس ماندہ او غریب وی۔ پہ خلاف د
صنعتی ملگونو ڇہ هلته خلق ډیر دولت مند او فارغ البال وی۔ پہ صنعت و معرفت کنبے
هره ورخ نوی نوی کسبونہ، کارونہ او هنرونہ پیدا کیری۔ او د هج پہ وجہ زرگونو
مزدورانو تہ د کار موقع حاصلے وی۔ نوی نوی کاریگر او هنرمند پیدا کیری۔ او د
خلعو پہ آرام او بیوکالی کنبے زیاتے راڻی۔

صنعتی ترقی د بیرونی زرمبادلہ گټلو ہم لویہ ذریعہ ده۔ پناڅہ د تیرو یوڅو
کلونو راسے زمونږ د ملک ہم د زرعی نظام معیشت نہ پہ وتلو او پہ صنعتی نظام معیشت

کبنے دا غلیدونکے دے - یعنی دصنعتی انقلاب ا نماز شوے دے - او توقع کیدے شی
 چہ کہ دصنعتی ترقی ہم دغه رفتار وی نو زموونز ملک بہ ہم زر ترزہ دصنعتی
 ملکونو پہ قطار کبنے دا دریدلو قابل شی - ددے معاشی تبدیلی پہ وجہ بہ زموونز
 دفلقو پہ ژوند او تمدن ، طرز معاشرت او افکار و خیالات تو کبنے ہم تبدیلی پیداشی -
 دتعلیم پہ غوریدو او دصنعتی ترقی پہ وجہ دا اقتصادی حالت پہ سبہ کیدو بہ د
 ژوند معیار اوچت شی - بہ ذہنیت او نقطہ نگاہ کبنے بہ تبدیلی پیداشی - دقومیت
 اساس بہ ژوندے شی - او دغو شمالی او اسودگئی دور بہ شروع شی -

دبدہ مرغہ دبرصغیر دتقسیم پہ وقت کبنے دا انگریزی حکومت د فیصلے پہ نتیجہ
 کبنے تہوے صنعتی علاقے بھارت تہ ورکھے شوے - او دپاکستان پہ حصہ کبنے بیخی
 زرعی علاقہ راغلی وہ - ہندوستان تہ قریباً فلور سوہ کارخانے ورکھے شوے وے -
 او ددے پہ مقابلہ کبنے پہ تہوے پاکستانی علاقہ کبنے دور و لویو کارخانو شیرٹلوپیت
 وو - دصوبہ سرحد حالت نو دیر خراب وو - پہ دے صوبہ کبنے دتقسیم نہ ورازدے
 صرف دوہ کارخانے یوہ دچینو پہ تخت بائی کبنے اوبلہ دمیوو اوچولو پہ ناصرپور
 کبنے وہ -

دانگریزانو پہ دوراقتدار کبنے دسرحد او قبائلی علاقو پہ باب کبنے ددوئی نظریہ دا
 وہ چہ پہ دے زمکہ بے دوشی انسانانو نہ نورقہ نشتہ - ولے حقیقت هو داسے تہ
 وو - دا علاقے دزرعی خام پیداوار نہ علاوہ پہ معدنی ذخائر و ہم دیرے شستہ
 دی - او ددے علاقو فلق دسیاسی شعور نہ ہم وافرہ برخہ لری - ہناچہ دآزادی
 نہ پس دصرب حکومت دصنعتی ترقی پہ لورتوجہ اوکڑہ - او پہ لبرہ مودہ کبنے
 پہ دے صوبہ کبنے دکارخانو شیر دوہ دیرشو تہ اورسید - او درفت سازی، دوا
 سا، چینو، سگریٹو، ٹیلیفون، تارپین، گتہ سازی، او ماچسو جوړولو کارخانے
 اودرولے شوے - دا کارخانے اکثر دپینور، مردان، ہزارے او بنوں پہ ضلعو کبنے
 قائمے کرے شوی دی -

دوحدت مغربی پاکستان دقیام نہ پس د حکومت لہ هوا دپس ماندہ علاقو
 صنعتی ترقی تہ نورہ توجہ ہم شوی دہ - ہناچہ پہ لبرہ مودہ کبنے پہ سابق سرحد
 کبنے نورے نوی نوی کارخانے قائمے شوی دی - او پہ دے علاقو کبنے دورو لویو کارخانو
 شیر (۱۰۸) تہ رسیدلے دے - دا نوی کارخانے دسیپتو، سنگ مرمر، رفت سازی،

د میوو د حفاظت ، د بناسپتی غورو ، گلیرینو ، ماچسو جوړولو ، اود لرگی داوچولو دی . د سابق صوبه سرحد پسې مانده ضلع هم د دے صنعتی ترقی نه محروم نه دی ساتل شوی . د کوهاتا په ضلع کبے درخت سازی یوه کارخانه قائم شوی ده . په دے ډول په ډیره اسماعیل خان کبے هم درخت سازی یوه کارخانه زیر تجویز ده .

د قبائلی علاقو د صنعتی ترقی په لړ کبے هم موثر اقدامات شوی دی . د هغه علاقے د طبعی مامول او پیداوار په مناسبت په قبائلی علاقو کبے رګور نوکسبونو د زدکړے د پاره مرکزونه او تربیت کاهونه قائم شوی دی . په دے مرکزونو او تربیت کاهونو کبے په سوونو قبائلی پښتانه د مختلفو هنرونو او کسبونو زده کړه کوی . د وحدت مغربي پاکستان د قیام نه پس په قبائلی علاقو کبے د درنو صنعتونو د قائلولو په لور هم توجه شوی ده . په دے لړ کبے په ملاکنډ ایجنسی کبے پنځه لوڅ کارخانے زیر تعبیر دی . دا کارخانے د ماچسو جوړولو ، لرګو او چولو ، سګرټ سازی ، کلوکوز ، نشاستے او رخت سازی دی .

د زراعت د ترقی په لړ کبے نه صرف د سابق صوبه سرحد د مختلفو علاقو د آبپاشی په لور توجه شوی ده . بلکه په قبائلی علاقو کبے هم د آبپاشی او اوبه فور منصوبے په عمل کبے راغلی دی . او هغه مزکے چه د مودو مودو نه شارے او غیر ابادے پرته وه اوس په شنو او سبیرازه فصلونو پټے دی . د ملک په هغه حصو کبے چه د نهری نو ابادیو په سلسله کبے کومے شارے او غیر ابادے مزکے ابادولے شی په هغه کبے قبائلی پښتو ته هم په ډیره قیاضی مزکے ورکړے کبړی . د قبائلی پښتو د اقتصادی بهتری په لړ کبے دایو دایو اقدام دے چه د دے په وجه به د قبائلو حالت ډیر سبه شی . او د دوی تعلق به د ملک د نور اولس سره په مضبوطو بنیادونو قائم شی .

په انگریزی دور حکومت کبے قبائلی پښتانه د ملک د نور اولس نه جدا ساتلی شوی وو . او د ملک په سیاسیاتو کبے د دوی هماغه حصه نه وه . ولے د ازادئ نه پس د اجنبیت او غیریت بالکل ختم شو . د هغه اقداماتو نه علاوه کوم چه د قبائلو د هوار خیزه ترقی په لار کبے شوی دی . قبائلی پښتو ته د پاکستان په آئین سازه مجالسو کبے نښاندګی هم ورکړے شوی ده . او د قبائلو په تاریخ کبے دا وروچه مثال

دے۔ چہ دقبائیلو نمائندگان بھم دپاکستان پہ مجالس آئین ساز کینے دملک دنورو نمائندگانوسو اوڑہ پہ اوڑہ شاملیری۔ او دملک او حکومت پہ معاملاتوکینے حصہ اقل۔ دانقلابی حکومت پہ دور کینے چہ دبنیادی جمہوریتونو کوم نظام قائم شوے دے۔ دقبائیلو پہ خواہش دانظام ددوئی پہ علاقوکینے ہم غور شوے دے۔ اودمارشل لاء نہ پس چہ دنوی آئین مطابق کوم حکومت قائم شوے دے پہ ہجے کینے قبائیلی پینٹو تہ ہم پہ صوبائی او مرکزی مجالسوکینے نمائندگی ورکھے شوی دے۔

قبائیلی پینٹانہ اگرچہ پہ تعلیم او اقتصادی لحاظ سرہ پس ماندہ دی۔ ولے پہ سیاسی شعور کینے پیروراندے دی۔ او ددے اعتراف ہجھہ انگریزی مدبرینو ہم کرے دے دکوموتعلق چہ ددے قبائیلو سرہ راغلے وو۔ دقیام پاکستان نہ پس قبائیلی پینٹو تہ دچلے ہزارخیزے ترقی دپارہ یولوئے میدان پہ لاس ورغلے دے۔ دکومت دلوری نہ ددے غلغو دبھتری دپارہ صمرددانہ او فیاضانہ اقدامات شوی دی۔ اوروان دی کیری۔ داہم درست دہ چہ داقبائیلی پینٹانہ دیو پیرے اوڑ دے زمانے نہ ددے خیلو دنگو لوړو غرونو پہ مینج کینے پہ یو خاص ماحول اودیو مخصوص نظام میات لاندے پہ ژوند تیرولو مجبور وو۔ ولے دازادی نہ پس دبدلو مالانو پہ نتیجہ کینے ددوئی پہ ژوند او خیالاتوکینے فرق راغلے دے۔ دوئی دوخت میلج قبول کرے دے۔ اودزمانے دتقاضو احساس گے کرے دے۔ دغہ وجہ دہ چہ پہ قومہ تیزی ددوئی دبھتری دپارہ کوم کارونہ روان دی۔ دوئی پہ ہجھوکینے دنورے نورے اضافے او تیزی مطالبہ کوی۔

دنورو نورو سکولونو دا اعلیٰ تعلیم دپارہ دکالچونو دا اقتصادی اوصنعتی ترقی دپارہ دکارخانو پہ بھری علاقوکینے دنورو نورو زمکو مطالبات او ہسپتالونو اوسرکونو دتعبیر خواہشات داسے ضربے دی چہ دقبائیلو دہالت او ذہنیت پہ تبدیلی دلالت کوی۔ او ہرکھ چہ پہ دوئی کینے تعلیم عام شی او دا اقتصادی ترقی پہ وجہ ددوئی دژوند معیار اوچت شی تو ہجھہ قبائیلی شجاعت چہ دجہالت او غربت پہ وجہ بہ دوئی پہ قبل مینج کینے پہ جنگونو او دشمنیوکینے ضائع کولو ہجھہ بہ دپاکستان دحفاظت دپارہ داوپنے یوویوال ثابت شی۔

دپاکستان دقیام نہ پس دقومی ضروریاتو او وسائیلو پیش نظر دلویولویو

کثیر المقاصد و بندونو او برقانی سکینونو منصوبے جوڑے شوی دی۔ سابق صوبہ سرحد ته قدرت د لوری نه بے شماره قدرتی وسائل ور بخیلی شوی دی۔ چه په هغو کبے د آبی ذخیرو پریوانی قابل ذکر ده۔ دا آبی ذخیرے د دے علاقے داستوگنو په اقتصادی ترقی کبے لوڅ (اهمیت لری) د ازادئ نه پس د دے آبی ذخیرو نه د فائده او چتولو په لړ کبے د خاص منصوبه بندئ د لاندے شفه باقاعده کوشش نه وو شوه۔ اگر چه هغه منصوبے جو جوڑے شوی وه و له د هغه په تیاری کبے د مجموعی ابادئ د خوشحالی او د اقتصادی بهبودئ خیال نه وو ساتل شوه۔ د دے عمومی نتیجه دا شوه چه د دے منصوبو د خرڅ په مقابله کبے د هغه نه فائده کبه وه۔ په دے حالاتو کبے دا ضروری وه چه داسے جامع منصوبه بندئ او داسے اقدامات او کړے شئ چه د هغه نه د ابادئ زیات حصے ته فائده اورسی۔ په دے لړ کبے د مکمل منصوبه بندئ ضرورت وو۔ په دے عرض چه زیات نه زیات قومی وسائل یوځای کړے شئ۔ او قدرت د دے بخشونو نه فائده پورته کړے شئ۔ خو د دے مقصد د حصول د پاره د سابق صوبه سرحد مالی وسائل دومره وسیع نه وو۔ او مالی نیټگرتیا به هر وخت موجود وه۔ و له د مغربی پاکستان د وحدت قیام د دے مقصد په حصول کبے حد په هورته مفید ثابت شو۔ یعنی هرکله چه دکو ترقی یافته علاقو مالی وسائل د ترقی یافته علاقو دو ساتیلو سره یوځای کړے شو۔ نو دپس مانده علاقو د قدرتی وسائلو نه په بهتره طریقته دکار اخستلو امکانات روښانه شول۔ او هرکله چه په ۲۷ اکتوبر ۱۹۵۵ء په ملک کبے انقلابی حکومت قائم شونو د ملک د ترقیاتی کارونو د منصوبه بندئ په لور زیات توجه ورکړے شوه۔ په دے لړ کبے داوبو او بجلی و ساتیلو ته د ترقی ورکولو په عرض په ۱۹۵۹ء کبے یوه اداره قائمه کړے شوه۔ چه د «واپډا» په لفظ مشهوره ده۔ په سابق صوبه سرحد کبے چه کوم کثیر المقاصد منصوبے د واپډا» په نگرانی کبے تکمیل ته رسیدلی دی او یا زیر تعمیر او زیر تجویز دی په هغو کبے به د هغو په لنډ ډول ذکر په ټایه نه وی۔

۱) د ورسک کثیر المقاصد منصوبه :- د دے منصوبے په حقله ابتدائی کاروائی په ۱۹۵۳ء کبے شوی وه۔ و له په دے منصوبه باقاعده کار د وحدت مغربی پاکستان د قیام نه پس په ۱۹۵۶ء کبے شروع شو۔ ورسک د پلینور نه په قطب قبله پنځو یشتمیله لړه د دریائے کابل په غاره یو مقام ده۔ دلته په سیند بانده یو عظیم

بند تپلے شوے دے۔ چہ پہ سن ۱۹۶۷ء کینے تکمیل تہ رسیدے دے۔ د بند پہ ہوا کینے یو لوٹے بجلی گھر ہم تعبیر شوے دے۔ چہ یو لک او شپیتہ زرہ کلو وا تہ بجلی پیدا کوی۔ پہ دے بجلی گھر کینے نور توسیح نعم کید ونکی دے۔ او د صفحہ پہ تکمیل بہ د بجلی پیداوار دوہ لکھ او قلو نینست زرہ کلو وا تہ تہ اور سی۔ د شارو او غیر ابادو زرکو د اوبہ غور پہ غرض د بند پہ دوارو غارو نہرونہ ہم تیاریری چہ دھغ نہ بہ یولک اوولس زرہ ایکرہ مزکھ سیرا بیری۔ ددے نہرونو نہ بہ قبائلی غلقو تہ ہم لویہ فائدہ اور سی چہ دے منصوبہ پنچہ دیرش کروہ روپیہ لکیدلی دی۔

(۳)۔ بلکہ کثیر المقاصد منصوبہ د کرم کڑھتی دہ چہ د کڑے پہ سیند د کرم کڑھتی پہ مقام تعبیر شوی دہ۔ ددے منصوبے دیوے اعلیٰ حصے تکمیل پہ سکھائے کینے شوے دے۔ او د صفحہ پہ نتیجہ کینے د چیرہ اسماعیل خان ڈویژن اکثر مقاماتو تہ بجلی رسول شوی دہ۔ او د بجلی د توسیح کار لائغہ شان جاری دے۔ ددے بند د آبی ذخیرے نہ بہ دھشک سالیہ پہ وخت کینے د اوبہ غور د پارہ اوبہ ہم ورکیدے شی۔

د ورسک او کرم کڑھتی د منصوبو تہ علاوہ د کوھات پہ ضلع کینے د تانداہ بند تعبیر ہم پہ چیرے تندی روان دے۔ ددے بند پہ تعبیر بہ (۳۵۰۰۰) ایکرہ زمکھ سیرا بہ شی۔ او دغہ شان بہ ددے پس ماندہ ضلع د غلقو اقتصادی حالت چیر بہتر شی۔ پہ چیرہ اسماعیل خان ڈویژن کینے دغہ شان یو کثیر المقاصد منصوبہ (گومل زام چیم) د زیر تجویز دہ۔ د دے منصوبے مطابق بہ د جنوبی وزیرستان پہ ایجنسی کینے پہ درہ گومل کینے د کجھوری کج پہ مقام د گومل سیند اوبہ جبع کوٹے شی۔ ددے منصوبے پہ تکمیل بہ ددے علاقو (۵۰ زرہ) ایکرہ زمکھ اوبہ نموی۔ او د سیلابونو بندیز بہ نعم اوشی۔ دلتہ بہ (۷۰۰۰) کلو وا تہ بجلی ہم پیدا کوٹے شی۔ ددے آبی ذخیرے نہ بہ د کلاھتی او تانک ہغہ زمکھ سیرا بہ شی۔ چہ نن ورخ د اوبو د نیشوالی لہ کبلہ سرے میرے دی۔ ددے چیم ابتدائی کار بہ شاید چہ د سکھائے پورے ختم شی۔ او ددے نہ پس بہ پہ اصل منصوبہ کار شروع شی۔

دغہ شان یو چیم د فانیور سرہ نزدو پہ «ہر وسیند» بانڈے زیر تعبیر دے۔ ددے چیم تکمیل بہ پہ ٹلور کالہ کینے اوشی۔ پہ چیم کینے بہ (۵۹۰۰۰) ایکرہ فہے) اوبہ جبع کوٹے شی۔ او (۱۳۰۰۰) ایکرہ زمکھ بہ پری سیرا بیری۔ ددے چیم پہ تعبیر بہ فہ د پاسہ شپیر کروہ روپیہ خرچ کوٹے شی۔

ہم پہ دے دول پہ اباسیند بانڈے د تربیلے سرہ نزدو یو عظیم الشان چیم زیر تعبیر

دے۔ ددے دیم پہ تعبیر بہ دوہ اربہ او دیرتی کروہ روپئ خرخ راجی۔ دلته بہ یو بجلی گھر ہم جو پیری۔ چہ پنکلی لکہ کلو وا تہ بجلی بہ پیدا کوی۔ پہ دے دول داوبہ فور او آب پاشی پہ غرض پہ پیلینور ڈویژن کنتے نئے نورے ورے ورے منصوبے ہم مکملے شوی دی۔ او توقع کیدے شی چہ پہ دریبہ پنکلیزہ منصوبہ کنتے بہ ددے علاقو دا اقتصادی اوزرعی ترقی پہ لور نورہ ہم ہمدردانہ او فیاضانہ توجہ او کرے شی۔

بجلی :- پہ موجودہ زمانہ کنتے د ترقی دارو مدار پہ بجلی دے۔ دیو ملک د ترقی اندازہ د بجلی د پیداوار او د ہغ د خرخ نہ پہ اسانی سرہ لکیدے شی۔

دا زادی نہ ورائدے پہ سابق صوبہ سرحد کنتے ورومبے بجلی گھر پہ ۱۹۳۸ء کنتے د جین (ملاکنڈ) پہ مقام تعمیر شوے وو۔ د پاکستان د جو ریڈ و نہ پس پہ ۱۹۵۲ء کنتے پہ دے کنتے نور توسیع ہم او شو۔ او دوہ مشینونہ پکنتے نور او لگوئے شول۔ دغہ شان د مشینونو شمیر پنچو تہ اورسید و۔ دا بجلی گھر (۱۹۶۰) کلو وا تہ بجلی پیدا کوی۔ ددے نہ علاوہ یو بل بجلی گھر پہ درگئی (ملاکنڈ) کنتے ہم قائم شو۔ چہ پہ ہغ کنتے فلور مشینونہ کار کوی او (۲۰۰۰۰) کلو وا تہ بجلی پیدا کوی۔ د ورسک بجلی گھر پہ ۱۹۶۱ء کنتے تکبیل تہ رسیدے دے۔ او (۱۶۰۰۰) کلو وا تہ بجلی پیدا کوی۔ چناغہ ن ورخ ددے علاقے د بجلی پیداوار دوہ لکہ دوہ لکہ کلو وا تہ تہ رسیدے دے۔ دا مقدار پہ تول مغربی پاکستان کنتے د بجلی د پیداوار دریبہ برفہ دہ۔ د کرم گھئی د منصوبے سرہ پہ یرہ اسماعیل خان ڈویژن کنتے د بجلی پہ توسیع کنتے یرہ اسانی او ترقی شوی دہ۔

صحت :- ددے حقیقت نہ انکار نہ شی کیدے چہ دیو قام خوشحالی د ہغہ قام د افرادو پہ صحت موقوف وی۔ کہ چرے دیو قام اکثر افراد پہ جسمانی لحاظ سرہ کمزوری او دمرضونو جالے وی نو ہغہ دہغہ قامونو نہ سرہ دکبو افرادو چہ روغ جوہ او صحت مند وی د ترقی پہ منہدہ کنتے سیالی نہ شی کولے۔ ددے حقیقت پہ رنا کنتے حکومت پاکستان فیل اولس تہ د طی سہولتونو او اسانیو مہیا کولو مسئلہ ہمیشہ سر فہرست گنتلی دہ۔ او ددے یوسرری اندازہ ددے نہ لکیدے شی چہ دازادی نہ ورائدے پہ سابق صوبہ سرحد کنتے دصحت دورو لوہو ادارو شمیر (۱۹۶) وو چہ پہ ہغ کنتے د (۳۳۱۶) بسترو انتظام موجود وو۔ ولے ن ورخ پہ پیلینور ریجن کنتے یعنی د پیلینور او یرہ اسماعیل خان پہ ڈویژنونو کنتے د ہسپتالونو او دسپینریانو شمیر (۳۷۷) تہ رسیدے دے۔ چہ پہ کنتے د (۷۷۷) بسترو انتظام موجود دے۔ پہ ورومبے او دریبہ پنکلیز و منصوبو کنتے عواموتہ د طی اسانیو پہ مقلہ

دکورنو کسبونو د زدکرے یو بل مرکز هم په پلینبورکنے قائم شوه دے۔ په دے مرکز کنے د ده بنیت نه د مختلفو شیرونو جوړولو زدکره ورکولے شی۔ او د تربیت په دوران کنے دیرش روپئې وظیفه هم ورکولے شی۔ دغه شان یو مرکز په ویره اسماعیل خان کنے هم قائم دے۔

د وړو وړو کورنو کسبونو د زده کړے مرکزونه په قبائلی علاقو کنے هم قائم شوی دی۔ چنانچه په سوات کنے د وړې نه د پټې جوړولو یو تربیتی مرکز قائم کړے شوه دے۔ د دے تربیت گاه په قیام قریباً دوه لکه روپئې لگیدلی دی۔ په دے کنے هرکال یو ویشته کسانو ته تربیت ورکولے شی۔ او د زده کړے په وقت کنے غلویښت روپئې میاشت وظیفه هم ورکولے شی۔ د دیر په ریاست کنے هم پریوانه وړې پیدا کیري۔ نو په دے علاقو کنے دغالیچو جوړولو یو مرکز جوړول منظور شوی دی۔ په دے مرکز به هه د پاسه دوه لکه روپئې خرڅ راځي۔ او په دے کنے به د دریانو او غالیچو جوړولو زدکره ورکولے شی۔ د دے مرکز په جوړیدو به نه صرف د اولس خلقو ته د روزگار موقع په لاس ورشي۔ بلکه د دوی د اقتصادی خوشحالی به یوه نوی لاره هم پیدا شي۔

په دے مرکزونو کنے چه کوم شیرونه تیاریري د هغ د نمائش دپاره په پلینبور او سوات کنے دوه نمائشی مرکزونه هم قائم شوی دی۔ او د دے په وجه دا شیرونه دانه چه په خپل اولس کنے خپل شان ته قائم پیدا کوی۔ بلکه د بهر ملکونو د سیلانیانو توجه هم را کاري۔ او په دے ډول په بهر ملکونو کنے هم د دے غوښتنے امکانات پیدا کیري۔

د اکتوبر ۱۹۵۸ء

انتقال

د ملک د ودانی په لړ کې چې موبز ته کوم کارونه
 کول دی. دهغ د تکمیل په لاره کې دیر بخر فجونه او کشلې
 پیدا کیدې شي. قدرتی او بین الاقوامی حالات همیشه یو
 شان نه وی. ولې موبز د یو داسې جفاکش او مضبوط قام
 افراد یو چه هغه هیچرې هم دگرانو کشالو او مشکلا نو نه په
 ویره کې نه پریوځي. موبز ته د قام د ودانی په لړ کې د معجزو
 توقع نه دی ساتل پکار. ولې په دے خبره یقین لرل او وړاند
 تک کول پکار دی. چه کوم قام په محنت، زیار او جفاکشی سره
 کار کوی هغه ته دهغ بدله هم ورکیدلې شي. موبز د پرله پسے او
 په یو هغه مضبوط عمل او محنت په برکت خپل منزل مقصود ته رسیدل
 شو. دخپل ملی مقاصدو په حصول کې د الله پاک زمونږ مدد کار شي.
 اوس موبز ته د دیانتدارانه مقصد او مخلصانه کوشش په اسر
 د عمل په لاره تک کول پکار دی او دا لوظ هم کول پکار دی چه

مونڙ به خپل ځانونه دخپل خدائي، قام او ملک دپاره وقف
 کړو - او ديو نښه انسان، نښه مسلمان او پياځستاني په ډول به
 د ژوند تيرولو کوشش کوو -

(فيلډ مارشل محمد ايوب خان)

د ۱۹۵۸ء د فوجي انقلاب د اسبابو د لټون د پاره موټر ته پکاردی چه د پاکستان د سياسي تاريخ په لنډ ډول جاج واخلو -

دا يو تاريخي حقيقت دے چه د قائد اعظم مرحوم په خپلو عوامو باندے انتهايي اعتماد وو- او عوامو د خپل محبوبه قائد سره بے پناه عقيدت لرلو- دا اعتماد او عقيدت دا سلسله د قائد اعظم د وفات پورے قائمه وه- د دے باهي اعتبار او عقيدت نتيجه وه چه د انتهايي نامساعدو حالاتو باوجود قائد اعظم او د هغه ملگري د پاکستان د مستقبل نه مايوسه نه وو- او دا ئے يقين لرلو چه که چرے پاکستان ته څه ناڅاپي خطرہ پيښه شي نو دغه وخت به پاکستاني اولس د خپل ملک د حفاظت او بقا په لټ کېښه د هيڅ قسم فرېانې نه دريغ او نه کړی- ولے د قائد اعظم د وفات نه پس حالات دا بے پاتے نه شول- او د مشرانو او عوامو تر منځه د عقيدت او اعتبار هغه سلسله ډيره زرختمه شوه-

د قائد اعظم په وفات خواجه ناظم الدين کورنر جنرل او قائل شو- او بناغله لياقت علي خان د وزير اعظم نه علاوه د مسلم ليگ صدر هم شو- که چرے بناغله لياقت علي خان مرحوم وزير اعظم نه وے نو امکان کيدے شو چه د مسلم ليگ وقار ئے بيا په حال کړے وے- او په دے کېښه چه کوم ډله بازی او پرے جنې جوړے شوي وے هغه ئے ملرے کړے- ولے د وزارت او صدارت د برغذو ذمه واريو په نتيجه کېښه د مسلم ليگ تنظيم ته هغه شان توجه او نه کړے شوه څه رنگ چه پکار وه- دغه شان د ملک په نوجوان طبقه کېښه د مسلم ليگ د مشرانو د ډله بازی په وجه د ويزاري جذبات رااوړل زیدل - بيا هم چونکه بناغله لياقت علي خان د قائد اعظم يو ډير معتد ملگري او نبي لاس پاتے شوے وو نو حالات د هغه په قابو کېښه وو- او توقع کيدے شوه چه که چرے په هغه مرگ تلوار نه وے کړے نو حالات به ډير زړس شوي وو- ولے د بده مرغه لياقت علي خان هم د يو بد بخته

دلالتہ شہید کرنے شو۔ (۱۶ اکتوبر ۱۹۵۱ء)۔

دلیاقت علی خان مرحوم نہ پس دا خبرہ چیرہ زر ثابتہ شوہ چہ دملک سیاستدانان
 پہ ملک کنبے دیوے خوشگوارے سیاسی فضا پہ نشو نیا او وده کنبے کامیاب نہ شول۔ پہ
 مرکز او صوبائی حکومتونو کنبے دلہ بازی شروع شوے۔ دملک سیاسی فضا پہ شدت سرہ
 ابترہ شوہ۔ دلیاقت علی خان مرحوم پہ وفات خواجہ ناظم الدین دگورنر جنرل دمنصب نہ
 دست بردار شو۔ او خپل خانے دوزارت عظمیٰ پہ عہدہ فائز کرو۔ او بیا درواج او
 روایت مطابق دمسلم لیگ صدر ہم شو۔ پہ دے کنبے شک نشتہ چہ پہ خپلہ فوفولہ
 صاحب یو ڈیر مخلص نیک او دیانتدار انسان وو۔ ولے ہفتہ د خپل جہانت مسلم لیگ
 پہ حقلہ ہیج تھ نیک او نہ کرے شوہ۔ خواجہ صاحب د ۱۶ اپریل ۱۹۵۳ء پورے د
 ملک وزیر اعظم وو۔ او دمسلم لیگ صدر وو۔ ولے پہ خپل صدارت کنبے تراغر وقتہ
 نے خپلہ مجلس عاملہ ہم مکمل نہ کرے شوہ۔ دخواجہ صاحب پہ دور وزارت کنبے دیو
 نوی دور اغزاوشو او دا د حکومت پہ کاروبار او وزارت سیاست کنبے دگورنر جنرل
 د مؤثر مداخلت دور وو۔ دمسلم لیگ د مشرانو د دلہ بازی نہ گورنر جنرل تہ دمسلم
 لیگ بے ارزی معلومہ شوہ۔ او دا خیال نے او کرو چہ کہ ہفتہ ہرقہ کاروائی او کری دہفتہ
 برغلاف بہ پہ ملک کنبے تھ مؤثر احتجاج او نہ شی۔ چنانچہ پہ پنجاب کنبے د قادیانیانو برغلاف
 ایچی تپیشن نہ پس پہ مارچ ۱۹۵۳ء کنبے ملک غلام محمد، خواجہ ناظم الدین پہ دے خبرہ مجبور
 کرو چہ ہفتہ د پہ پنجاب کنبے د دولتانہ وزارت برطرف کری۔ دگورنر جنرل دا اقدام بیخی
 غیر جمہوری وو۔ تھکہ چہ پہ صوبائی اسبل کنبے اکثریت د دولتانہ پہ طرف وو۔ بیا ہم خواجہ
 صاحب پہ مجبوری دا اقدام اوچت کرو۔ ولے پہ دے پیسے ڈیر زر دخواجہ صاحب خپل وارہم
 راغ۔ پہ دغہ ورخو کنبے پہ بنگال کنبے د ڈبے مسئلہ ہم راپورتہ کرے شوہ۔ او پہ ملک کنبے د
 خوراک حالت ہم نازک شو۔ خواجہ صاحب اگرچہ پہ خپلہ خو دیانتدار انسان وو۔ ولے د
 خود غرضہ سیاست دانانو قابو کول او مطبئن کول دہفتہ دوس نہ بھر خبرہ وہ۔ چنانچہ
 پہ ملک کنبے انتشار وو۔ دغہ وجہ وہ چہ گورنر جنرل دخواجہ صاحب وزارت ہم برطرف کرو
 او دا اعلان نے او کرو چہ خواجہ صاحب د غذائی قلت مسئلہ مل نہ کرے شوہ۔ او دا چہ
 د عوامو ویسا دہفتہ نہ پاحتی دی وہ۔ دخواجہ صاحب پہ ٹائے محمد علی بوگرہ دوزارت عظمیٰ
 د پارہ نامزد شو۔

پہ یو لور کہ دگورنر جنرل ملک غلام محمد دا اقدام غیر جمہوری وو۔ نو پہ بل لور پہ

قومی پارلیمنٹ کبے د واضح اکثریت لرونکی مسلم لیگی ممبرانو روش ہم بردلانہ ووہتوی
 تہ پکار وو چہ دمگورنر جنرل د دے اقدام غندنہ ئے کرے وے او پہ ہواچہ ناظم الدین
 ئے سردوبارہ داعتماد اظہار کرے وے۔ او یائے دمگورنر جنرل نامزد وزیر اعظم محمد
 علی بوگرہ) د خپل وزیر اعظم پہ دول نہ وے قبول کرے۔ ولے لیگی ممبرانو پہ دے خبرہ
 ہواو ہیچ عوز او نہ گرولو۔ او دائے ثابتہ کرہ چہ ددوئ پہ مخینے اصول نہ بلکہ خپل
 خپل ذاتی مفاد دی۔ ددے نہ پس د وزارتونو د شکست ورنجت یو داسے سلسلہ
 شروع شوہ چہ پہ دستوری تاریخ کبے بہ دہغ مثال کم او موندلے شی۔

محمد علی بوگرا اگر چہ یو مخلص او سرگرم انسان وو۔ ولے ملک تہ چہ کوے مسئلے ورنجے
 وے دہغ دمل کولو دپارہ ئے ہغومرہ سیاسی تجربہ نہ لرلہ۔ ددہ پہ وخت کبے پہ
 مشرقی پاکستان کبے مسلم لیگ شکست او موند۔ او د فضل الحق مرحوم پارٹی پہ اکثریت
 کبے راغلہ۔ لبرے ورخ پس پہ مشرقی پاکستان کبے د سیاسی اہتری پہ نتیجہ کبے گورنری راج
 قائم شو۔ دغہ وخت ددے صوبے گورنر سکندر مرزا وو۔

پہ ۱۹۵۷ء کبے د پاکستان د دستور سازے اسبلی یو ہو داسے آئینی اقدامات او کرل
 چہ پہ ہغ سرہ دمگورنر جنرل پہ اختیار اتو کبے کیے راتلو۔ مثلاً د دستور سازے اسبلی پہ
 گورنر جنرل دا پابندی او لگولہ چہ ہغہ بہ خپل وزیر اعظم نامزد کوے نہ شی۔ دا قدغن ئے
 پرے ہم کیتو دچہ آئندہ بہ ہغہ د اسبلی یو داسے ممبر تہ د وزارت د تشکیل دعوت
 ورکوی چہ ہغہ تہ پہ اسبلی کبے د واضح اکثریت مرستہ ہم حاصلہ وی۔ دستور سازے
 اسبلی دمگورنر جنرل نہ دیو وزارت یا یو وزیر د برطرف کولو اختیار ہم اغستے وو۔ ددے
 پہ جواب کبے یو میاشت پس پہ ۲۴ اکتوبر گورنر جنرل اسبلی او پارلیمنٹ رہے دوارو
 ہیئتو نو کبے) ختم کرے۔ کہ چرے گورنر جنرل پہ خپل فرمان کبے زر ترزہ دنوی انتخاباتو
 کولو اعلان کرے وے نو خبرہ بہ گرانہ شوی نہ وے۔ ولے دنوی انتخاباتو پہ باب کبے دغہ
 یقین د نیشتوالی پہ وجہ د دستور سازے اسبلی صدر مولوی تمیز الدین خان مرحوم پہ
 سندھ چیف کورٹ کبے دمگورنر جنرل ددے اقدام برخلاف مقدمہ دائر کرے۔ عدالت
 دمگورنر جنرل دا اقدام ناجائز او گھٹلو۔ او مولوی تمیز الدین خان ئے پہ خپلہ عہدہ (صدر
 دستور ساز اسبلی) باندے بحال کرو۔ مرکزی حکومت د سندھ چیف کورٹ ددے فیصلے
 برخلاف پہ فیڈرل کورٹ کبے اپیل دائر کرو۔ فیڈرل کورٹ اگر چہ پہ خاصو حالاتو کبے
 د دستور سازے د ماتولو اقدام تہ جائز او وٹیل۔ ولے ورسرہ ئے دنوی دستور سازے

د قانٹولو ہدایت ہم اوکړو۔ دا دستور سازه په ۷ جولای ۱۹۵۵ کښه قائمه شوه۔
 د وزیر اعظم کیدو نه اول محمد علی بوگرا شپږ کاله د ملک نه بهر پاتے شوه وو۔ هغه
 په خپله او دهغه ټول وزیران د گورنر جنرل دلوری نه نامزد شوی وو۔ په دے وجه هغه
 په ملک کښه څه خاص اکثریت حاصل نه کړه شو۔ په فارجه معاملاتو کښه بوگرا وزارت په
 دے لحاظ سره مشهور دے چه په دغه ورځو کښه پاکستان په دفاعی معاهداتو کښه شامل
 شو۔ بناغله محمد علی بوگرا د ۱۱ اگست ۱۹۵۵ پورے وزیر اعظم وو۔ او هم په دغه ورځ ټے د
 چودھری محمد علی د پاره خپل ځانے خالی کړو۔ چونکه د عوامو او د حکومت د مشرانو ترمنځ
 څه تعلق اوربند نه وو پاتے شوه۔ په دے وجه د هواجه ناظم الدین په شان د بناغلی
 بوگرا په محرومی هم چا څه افسوس او نه کړو۔

د هواجه ناظم الدین په وزارت کښه بناغلی سردار عبدالرب نشتر وزیر صنعت وو۔ د
 هواجه صاحب د وزارت د برطرف کیدو په نتیجه کښه سردار عبدالرب نشتر هم د وزارت
 نه لرے کړه شو۔ ولے د محمد علی بوگرا په وزارت کښه نشتر مرعوم د شمولیت نه انکار
 اوکړو۔ په دے وجه د مرکزی وزیر صنعت په عهده بناغلی عبدالقیوم خان اوتاکلی شو۔
 عبدالقیوم خان په دغه ورځو کښه د صوبه سرحد وزیر اعلی وو۔ د قیوم خان دا وزارت د ۱۹۵۱
 په اخر کښه تشکیل شوه وو۔ لکه چه وړاندے وټیلی شوی دی په ۱۹۵۱ کښه د مغربی پاکستان
 د نورو صوبو په شان په صوبه سرحد کښه هم انتخابات شوی وو۔ په دے انتخاباتو کښه
 حد په هورته دهاندلی او بے قاعدگی شوی وے۔ عبدالقیوم خان د ۱۷ اپریل ۱۹۵۱ پورے
 د صوبه سرحد وزیر اعلی وو۔ او هرکله چه هغه ته د مرکزی وزارت صنعت پیشکش او شو
 نو هغه د دے نه انکار اوکړو۔ ولے هرکله چه چاره غاړه شو نو په صوبه سرحد کښه
 ټے په خپل ځانے سردار عبدالرشید خان څه په دغه ورځو کښه د صوبه انسپکټر جنرل پولیس
 وو وزیر اعلی اوتاکلو۔ او خپل یو دوست مرزا شمس الحق ته ټے په کابینه کښه یوه نوی
 عهده پیدا کړه۔ او هغه ټے وزیر صحت مقرر کړو۔ دا ټول اقدامات بیخي غیر جمہوری
 او آمرانه وو۔ ولے دهغه وخت با اقتداره سیاست دانانو په دے کښه نصیح پاک نه گڼلو
 په دغه ورځو کښه څه رنگ چه د ملک په نورو حصو کښه اتری وه په صوبه سرحد کښه
 هم بد حال وو۔ دا اقتدار د خاوندانوله خوا به خپلو سیاسی مخالفینو سره ناجائز سلوک
 کیدلو۔ خود غرضی او مفاد پرستی دومره عامه وه چه هچا ترے مخ نه اړولو۔
 په اگست ۱۹۵۵ کښه د ملک غلام محمد په ځانے سکندر مرزا گورنر جنرل شو۔

د وزارت عظمیٰ عہدہ د چوہدری محمد علی سرہ وہ۔ د چوہدری محمد علی دوروزت
 پہ دے وجہ د ستائینے ور دے جہ ہم ددہ پہ دور وزارت کینے د پاکستان نوے آئین
 جہ تر دغہ وختہ پورے د سیاست دانانو داویزٹونو او سازشونو پہ وجہ نہ وو
 جوڑ شوے۔ تکمیل تہ اورسیدہ۔ د چوہدری محمد علی د وزارت بلہ کارنامہ د وحدت
 مغربی پاکستان قیام دے۔ پہ ۱۱ اکتوبر ۱۹۵۵ء د وحدت مغربی پاکستان د قیام اعلان اوٹو
 او د صوبہ سرحد، مغربی پنجاب، سندھ او بلوچستان ظور وارہ صوبے پہ دے وحدت
 کینے مدغے کرے شوے۔ مشتاق احمد گورمانی د دے لوٹے صوبے گورنر او ڈاکٹر خان
 صاحب جہ پہ ہفہ ورٹو کینے د ری پبلکن پارٹی مشر وو۔ د وحدت مغربی پاکستان ورہینے
 وزیر اعظم او تاکلے شو۔ وے د وحدت پہ قیام ہم د سیاست دانانو افتلافات ختم نہ
 شول بلکہ پہ دے کینے نورزیاتے راغ۔

پہ ۲۳ مارچ ۱۹۵۶ء د پاکستان نوے آئین منظور شو۔ دنوی آئین لہ مخہ پاکستان
 یواسلامی جہوریہ شوے۔ او سکندر مرزا د دے ورہ مینے صدر او تاکلے شو۔
 د صدارت حاصلولو نہ پس سکندر مرزا پہ چیرے سرگرمی سرہ پہ سیاسیاتو کینے
 مداخلت شروع کرو۔ او داٹے ارادہ اوکرہ جہ پہ مجلس آئین ساز کینے د خیلو مرستیالو یوہ
 مضبوطہ دلہ پیدا کری۔ د ری پبلکن پارٹی پہ نوم جہ د اقتدار د خواہشیں سیاست
 دانانو کومہ دلہ قائمہ شوی وہ۔ د ہفہ پہ شا ہم د سکندر مرزا لاس وو۔ پہ دے غرض
 ہفہ د ستمبر ۱۹۵۶ء نہ د اکتوبر ۱۹۵۸ء پورے درے وزیر اعظمان بدل را بدل کرل۔

پہ ۱۲ ستمبر ۱۹۵۶ء د چوہدری محمد علی پہ ٹاٹے حسین شہید سہروردی
 وزیر اعظم شو۔ ددہ پہ وزیر اعظم کیدو دا توقع پیدا شوہ جہ دے بہ یومضبوط او
 باوقارہ وزیر اعظم ثابت شی۔ ٹکھ جہ سہروردی مرحوم دیوے مضبوط دلے عوامی
 لیگ مشر او تحریک پاکستان د صف اول پہ مشرانو کینے شامل وو۔ وے د وزیر اعظم
 کیدو نہ پس د سہروردی رویہ بدلہ شوہ۔ او دہفہ خیل زاہہ مگگری ہم دہفہ نہ کیلہ
 من شول۔ د سہروردی وزارت د عوامی لیگ اوری پبلکن پارٹی مخلوط وزارت وو۔ د
 ری پبلکن پارٹی د خوشنودی د حصول پہ غرضی سہروردی پہ پنجاب کینے د پارلیمانی
 حکومت د برطرف کولو منظوری ورکہ۔ د متروکہ جائیداد پہ آلات منہونو کینے دے قاعدگیو
 تحقیقات نے بند کرو۔ د ورہ مینے پنچہ کلینے منصوبے نہٹے د زرعی اصلاحاتو منصوبہ لرے
 کرہ۔ ددہ پہ وخت کینے عوامی لیگانو پہ ہرہ جائزہ نا جائزہ طریقہ فائدے حاصل کرے۔

ولے دری پبلکن پارٹی اور مسٹر سہروردی تعلقات ترقی پر مودے خوشگوار پاتے نہ
شول۔ ٹکھ چہ ری پبلکن پارٹی بہ پہ ہرہ معاملہ کنبے د سکندر مرزا نہ ہدایات او
رہنمائی حاصلولہ۔ ددے نتیجہ داشوہ چہ ری پبلکن پارٹی د سہروردی د حمایت اورستے
نہ لاس اوچت کرو۔ او ددے پہ نتیجہ کنبے سہروردی مرحوم پہ ۱۸ اکتوبر ۱۹۵۴ء کنبے د
وزارت عظمیٰ نہ مستغفی شو۔

د مسٹر سہروردی نہ پس مسلم لیگی لیڈر آئی۔ آئی چندرگیر پہ ۱۸ اکتوبر ۱۹۵۴ء کنبے
وزیر اعظم شو۔ او د ۱۶ دسبر ۱۹۵۴ء پورے پہ دے عہدہ فائز وو۔ مسٹر چندرگیر
دیو سیاست دان پہ نسبت دیو قانون دان پہ حیثیت کنبے زیات شہرت لرلو۔ ددے پہ
کابینہ کنبے ہم ہفہ ری پبلکن شامل وو۔ کوموچہ مسٹر سہروردی پہ استغفی ورکولو
مجبور کرے وو۔ او ہم ددے پارٹی دروٹے پہ نتیجہ کنبے چندرگیر ہم پہ ۱۶ دسبر
۱۹۵۴ء پہ استغفی ورکولو مجبور شو۔

د مسٹر چندرگیر نہ پس ملک فیروز خان نون پہ ۱۶ دسبر ۱۹۵۴ء وزیر اعظم
شو۔ ددے پہ کابینہ کنبے دعوامی لیگیانو او ری پبلکن پارٹی اکثریت وو۔ بلکہ دملک
نون وزارت پہ اصل کنبے دعوامی لیگیانو وو۔ پہ دے وزارت کنبے پہ مشرقی پاکستا
کنبے دسنگنگ برخلاف دستوا اقداماتو کولو پروگرام باندے عمل ملتوی کرے شو۔
ہم پہ دغہ دور کنبے دعطاء الرحمان د وزارت د برطرف کولو نہ پس د مشرقی
پاکستان گورنر مسٹر فضل الحق ہم برطرف کرے شو۔ پہ مغربی پاکستان کنبے ہم دیر
افسران د انتقام نسانہ شول۔ او ددے ہولو داندلونو باوجود چہ ملک نون خیل اکثریت
یقینی او قطعی نہ کرے شو۔ نوہغہ داتیا ممبرانو پہ ایوان کنبے شپہر ویشٹ ممبران پہ
فیلہ دینہ کنبے شامل کرل۔ او ہرکھ چہ د سکندر مرزا سرپرستی ہم دملک نون
حیثیت مضبوط او مستحکم نہ کرے شو۔ نو ددے نہ پس پہ ۷ اکتوبر ۱۹۵۵ء دملک
فیروز خان نون وزارت ہم برطرف کرے شو۔ او د صدر سکندر مرزا لہ خوا د پارلیمانی
نظام دمنسوخی او د مارشل لاء د قیام اعلان او شو۔

لکہ چہ اووٹیل شول د لیاقت علی خان مرحوم نہ پس پہ مرکزی او صوبائی حکومتونو
کنبے د اقتدار دغاوندانو ترمینغہ دلہ بازی شروع شوے۔ د مسلم لیگ دعوامی لیگ
او ری پبلکن ولو ترمینغہ شدید سیاسی اختلافات وو۔ او ددے پہ نتیجہ کنبے دملک
سیاسی فضا دیرہ ابترہ وہ۔ د اقتدار قاوندان د خیل اقتدار د حفاظت او خیل دوستانو

مرستیالو ته د فائده رسولو په غرض د یو بل سره په مشرتاب وگړیوانی کینے لکيا وو۔
هرچا قامی مفاد شانه او خپل ذاتی مفاد مخکې کړي وي۔ بے شک چه په ملک کینے د پاندار او مغلین سیاست دانا
هم موجود وو۔ ولے د هغوی شمېر دومره کم ووجه دے سیلاب ته بند اچول د هغوی دین زیورمنه نه د انا هوده
چه په داسے اتره سیاسی فضا کینے اخلاقی او تمدنی ترقی ناممکنه وی۔ په ملک کینے
د سسکلنگ، غل بازاری او ذخیره اندوزی لعنتونه عام شوی وو۔ په مغربي پاکستان
کینے ډیره قابل کاشت زمکه موجوده وه۔ ولے لویو لویو زمیندارانو په هغه باندے د
قبضے کولو اراده لرله۔ او ددے د پاره به په غیلو کینے ښکېدل۔ دا ولس د خوراک د پاره
به د بهر ملکونو نه غله راغونښتلې شوه۔ او د ملک زر مبادل به پرے غتسیدله۔ سیاسی
استحکام غتم شوه وو۔ په ۱۹۵۷ کینے سسکلنگ دومره عام شوه وو چه د ملک د پیدوار
غالبه حصه به په شرکنده د ملک نه بهر وتله۔ او ددے په وجه په ملک کینے د قحط
غوندے حالات پیدا شوی وو۔ د ملک سیاسی فضا تر دے حده گنده شوی وه چه په
می ۱۹۵۸ کینے د اکثر غاں صاحب د مغربي پاکستان (سابق وزیر اعظم) د یو ښوونی د
لاسه په خپله ښکله کینے شهید کړے شو۔ هم دغه شان یو واقعه په مشرقی پاکستان کینے
هم او شوه۔ یعنی په ستمبر ۱۹۵۸ کینے د صوبائی اسمبلی د اجلاس په موقع په اسمبلی
کینے د حزب اقتدار او حزب اختلاف په میخ کینے داسے دعنگامه او شوه چه د هغه په نتیجه
کینے د اسمبلی ډیپټی سپیکر (ښاغلی شاهد علی) چه په دے موقع د اجلاس صدارت کولو
سخت ژوبل شو۔ او ددے زخمونو نه په حق اورسید۔ غرض د قانون بے احترامی په ملک
کینے عامه وه۔ او په دے کارونو د پاکستان وقار په بیرونی ملکونو کینے ډیر کم شوه وو۔
دا خبره ډیره عجیبه او ورسره افسوسناکه هم ده چه هغه قام چه د ازادی ښکگ ته
گټلے وو۔ د ازادی نه پس په داسے ناوړه کارونو سر شو۔ چه هغه د ملک مفاد و نه
سراسر خلاف وو۔ په اصل کینے ددے ټولو مصیبتونو ذمه وار هغه خلق وو چه د ډپا په
لاسی کینے چه د اقتدار واگے وے۔ تر کومه حده چه د عوامو تعلق وو هغه د وړاندے په
شان دغه وخت هم د خپل ملک خدمت ته تیار او د ملک د حفاظت په لړ کینے هرے
قربانئ ته آماده وو۔ ولے د مرکزاو صوبائی حکومتونو ذمه وار و افرادو به ارادتاً داسے
مسائل پیدا کول۔ چه د هغه نه به ښکړے پیدا کیدلے۔ او د ملک سیاسی استحکام ته بے
پرے ډیر نقصان رسیدو۔ دا حالات په ۸ اکتوبر د مارشل لاء په نفاذ غتم شو۔
لکه چه وړاندے وټیلے شوی دی په ۸ اکتوبر ۱۹۵۸ کینے صدر سکندر مرزا د ملک

پارلیمانی نظام معطل اود مارشل لاء نفاذ اعلان ٿے اوکرو۔ او جنرل محمد ایوب خان د مارشل لاء ناظم اعلیٰ او تاملے شو۔

د مارشل لاء داسبابو ذکر پہ دے الفاظو کینے شوے وو:-

» د افرادو ہغہ ٿولی چہ پاکستان ٿے د تباہی غارے تہ رسولے دے۔ ہغہ بہ انتخابات ہم د خپلو اغراضو او مقاصدو د پارہ استعمالوی۔ ہرکلہ چہ دا فلق بیا منتخب شی نو ہم د ہغہ طریقو نہ بہ کار اعلیٰ دکومو پہ وجہ چہ د جمہوریت نہ یو درد ناک مذاق جو رہ شوے دے۔ او دملک د موجودہ وسیع مایوسیٰ اصلی سبب ہم دا فلق دی۔ دا انتخابات بہ ہیچرے ازاد نہ او منصفانہ او نہ شی۔ او نہ بہ ددے نہ زمونہ پہ مشکلہ تو کینے قہ اسانتیا راشی۔ زمونہ پہ خارجی پالیسیٰ باندے بہ ٿے شعوریٰ او غیر ذمہ واریٰ سرہ اعتراضوہ کیری۔ او دا اعتراضوہ اکثر ہغہ خلق کوی کوم چہ ددے پالیسیٰ ذمہ وار وو۔

پہ ۸، اکتوبر ۱۹۵۸ء د مارشل لاء ناظم اعلیٰ جنرل محمد ایوب خان دا اووٹیل۔
» زمونہ اولس فطرتاً نیک او صابر دے۔ دوئی صبح وطن اوروادار دی۔ کہ یرے د دوئی رہنمائی اوکریے شی نو دوئی د لورتیا انتہا تہ رسیدے شی۔ ماتہ پہ صفا لفظونو کینے دا ظاہرول پکار دی۔ چہ زمونہ اصلی مقصد د جمہوریت بحال کول دی۔ داسے جمہوریت چہ پہ ہغہ زمونہ عوام پوہیدے شی۔ او د ہغہ نہ کار اغستلے شی۔ زمونہ دوراندے حئے مسئلے داسے دی چہ ہغہ سببستی حل کول غواری۔ او حئے کشالے داسے دی چہ د ہغہ دمل کولو د پارہ دوخت ضرورت دے۔ زہ تاسوتہ دا وایم چہ سخت محنت اوکری۔ او د خپل طرف نہ پہ کوشش کینے صیغ کسرمہ پیریدے۔ دایو داسے دور دے چہ پہ دے کینے زمونہ دملک تعمیر روان دے۔ او تعبیر پہ ہغہ صورت کینے ممکن کیدے شی چہ ٿول خلق د ہغہ د پارہ کار اوکری۔ بہ اغز کینے دوئی دا اووٹیل چہ دا انتہائی قدم ٿکھ اغستے شوے دے چہ پاکستان مضبوط او محفوظ شی۔

دا انقلاب پہ داسے طریقہ شوے وو چہ یو قاطحکے ویندہ پہ کینے توے نہ شوہ۔ یوہ گوئی پہ کینے او نہ ٿلیدہ۔ چا تہ پھانسی ورنہ کرے شوہ۔ پہ سیاسی وجوہاتو ٿوک گرفتار نہ کرے شو۔ د عام اولس پہ امروزہ ٿوند کینے ٿہ فرق رانگلو۔ غرض دا انقلاب د انقلاباتو پہ تاریخ کینے د خپل نوعیت یو واحد انقلاب وو۔ چہ پہ ڍیرہ پرامن طریقہ شوے وو۔

د انقلاب نه پس دا خبره معلومه شوه چه د ملک په سیاسي انتشار کېنه د هغه وقت صدر سکندر مرزا د ټولو نه زیات ذمه وار وو - دغه وجه وه چه هغه په ۲۷ اکتوبر ۱۹۵۸ زېږدیزه استعفیٰ پیش کړه - او هم په دغه ورځ انقلابي حکومت ته هرکلی او وویل. هکله چه انقلابي حکومت د سماج د دشمنانو برخلاف سخت اقدامات شروع کړل - او د دے نتیجه دا شوه چه د ژوند په هر اړخ کې یونوسه جوش او ولوله پیدا شوه - په لږ ورو ورو کېنه د معاشره د پیرو خرابیو درستی اوشوه - ولے دا حالات تر چیرے مو دے قائم پاتے نه شول - او ددے وجه دا وه چه د فوجي حکومت له خوا د غیر ضروری تم ترخ او دپکو د کړو د نیشته والی له کبله د مارشل لاء سهم د زړونو ته لږے شو - او ورو ورو سماج دشمن عناصر بیا را اوله تیدل - به هر حال انقلابي حکومت په ملک کېنه هه درے نیم کاله قائم وو - په دے دوران کېنه د صدر محمد ایوب خان له خوا د ژوند په مختلفو اړخونو کېنه د اصلاحاتو مهم شروع وو - په دے عرصه کېنه چه د ملک د بهتری په لړ کېنه کوم کارونه شوی دی - په هغو کېنه د یو څو ډیر اصبو کارنامو ډیر مختصر ذکر کول به ښه ځایه نه وی - په مغربي پاکستان کېنه د زرعي اصلاحاتو نفاذ د انقلابي حکومت یو جرأت مندانه کارنامه ده - ددے اصلاحاتو له مخه حکومت دا فیصله او کړه چه د پنځه سوه اکیږه نهري زمکے نه او یاد یو زراکیږه بارانی زمکے نه به زیاته دکر زمکه د چا سره نه وی - ددے مقدار نه زیاتی هر څومره زمکے حکومت د زمیندارانو ته په مناسب قیمت واخستل - او هغه څه کاشتکارانو او دهقانانو ته په مناسب قیمت ورکړلے - او هغه څوک چه کسب څه کړکړ ونده وو ولے د زمکے خاوندان نه وو - د خپلے زمکے خاوندان شول - او دغه شان د ملک په زرعي پیداوار کېنه د قدر وړ اضافہ اوشوه - د زرعي اصلاحاتو نفاذ یو داسے انقلابي کارنامه ده چه د وړاندینو سیاست دانانو یو حکومت هم د هغه نفاذ ته غاړه نه کینودله - د زرعي اصلاحاتو نه علاوه د مهاجرینو راباد کاری مسئله د تیرو حکومتونو په وقت کېنه د سیاسی اختلافاتو په وجه یو نازک شکل اختیار کړے وو - ولے انقلابي حکومت دے اصعب معاملے ته خاصه توجه ورکړه - او د مهاجرینو د اباد کاری مسئله څه غتم کړه - او دغه شان د ملک او مهاجر تیز غتم شو -

انقلابي حکومت د قومی تعبیر په لړ کېنه د تعلیم مسئله ته په نورو مسائلو فوقیت ورکړو - او په دے عرض څه یو تعلیمی کمیشن مقرر کړو - دے کمیشن د ملک د تعلیمی نظام باج واخست او بیا څه د خپل طرف نه د تعلیم د هرے درج په حقله خپل سفارشات پیش کړل - ددے سفارشاتو په رڼا کېنه په ملک کېنه نوے نظام تعلیم جاري شو - د نوی نظام تعلیم مقصد

دادے چہ قومی کردار تہ ترقی ورکھے شی۔ د قام پہ بچو کنبے د قامی اتحاد او خدمت وطن جذبہ پیدا کرے شی۔ او د خلقو پہ نظر کنبے د محنت مزدوری قدر او اہمیت زیات کرے شی۔ د ۱۹۵۸ء انقلاب ملک تہ سیاسی استحکام او بھنبلو۔ او ددے پہ نتیجہ کنبے د پاکستان وقار پہ بیرونی دنیا کنبے بیا سردوبارہ قائم شو۔ د ملک د تعبیر او ترقی پہ منصوبہ پورہ تیز عمل شروع شو۔ د ذخیرہ اندوزی او سبکدگ بندیز او شو۔ پہ ملک کنبے د معاشی استحکام پیدا کولو منظم کوششونہ شروع شول۔ ملک تہ یو مضبوط نظم و نسق ورکھے شو۔ دا داسے اقدامات وو چہ د ملک د ودائی پہ لڑ کنبے لابی او لازمی وو۔ دغہ وجہ وہ چہ د اکتوبر انقلاب یو معالجاتی عمل او کنبے شو۔

غرض پہ دے کنبے شک نشتہ چہ کہ چرے د اکتوبر ۱۹۵۱ء انقلاب نہ وے شوے نو دا یقینی وہ چہ ملک بہ دا اقتدار د خواہشمند و ترمینخہ د جنگونو او سازشونو او د علاقائی، نسلی، اولسانی تنازعو او تعصباتو پہ نتیجہ کنبے نیم ٹوپلے شوے وو۔ دغہ وجہ وہ چہ د مارشل لاء پہ نفاذ سرہ د سکون و اطمینان فضا پیدا شو۔ د دے اطمینان یو سبب حودا وو چہ دا انقلاب چیر پرامن وو۔ او بل دا چہ دا انقلاب مشرانو پہ صفا لفظونو کنبے دا وعدہ کری وہ چہ د مارشل لاء دور عارضی دے۔ ہم دغہ اساسی وو چہ د ملک عوام تے د ملک د ودائی کوششونو تہ امادہ کرل۔ او د حکومت او عوامو ترمینخہ یو زورہ ذہنی رابطہ پیدا شو۔ د داسے رابطے مثال د انقلاب نہ پہ ورائدینی دور کنبے نہ شی موندلے۔

د ۱۹۵۸ء د فوجی انقلاب پہ لڑ کنبے بہ دا جے ٹھایہ نہ وی چہ ددے انقلاب د قائد حالات ہم پہ لنہ ڈول بیان کرے شی۔

د انقلاب قائد فیلڈ مارشل محمد ایوب خان د سابق صوبہ سرحد پہ ضلع ہزارہ کنبے پیدا شوے دے۔ پہ پبنتونو کنبے د ترین قبیلے او پہ دے قبیلہ کنبے د بتی خیلو د خانگ سرہ تعلق لری۔ پہ مسلم یونیورسٹی علی گڑھ کنبے د گریجویٹ کید و نہ پس د فوجی تعلیم و تربیت د حصول پہ عرض پہ رائل ملٹری کالج سینہ ہرست کنبے داخل شو۔ او پہ ۱۹۲۸ء کنبے تے کبیشن حاصل کرو۔ پہ دوئم بینک عظیم کنبے د برما پہ محاذ دیو پیدل بتالین کمان تے او کرو۔ پہ ۱۹۴۴ء کنبے کرنل او پہ دے پسے زر ترزہ د بریگیڈیئر پہ عہدہ ترقی ورکھے شو۔ پہ ۱۹۴۸ء کنبے میجر جنرل او د مشرقی پاکستان د فوٹونو جنرل آفیسر کمانڈنگ مقرر شو۔

د جی۔ او۔ سی پہ حیثیت جنرل محمد ایوب خان د صوبے د تحفظ پہ لڑ کنبے مناسب
تدابیر اختیار کړل۔ په فوځ کنبه نوي جوړش پیدا کړو۔ او د ملک د حفاظت د پاره
لے تیار او ساتلو۔ په کومه زمانه کنبه چه د مشرقی پاکستان د حفاظت او دفاع ذمه
واری دوی ته ور په غاړه شوی وه۔ دغه وخت دوی د صوبے په معاشرتی، اقتصادی او
سیاسی مسائلو هم نظر لرلو۔ دوی د خالقو د مشکلاتو نه ځان خبر کړو۔ او د هغه په مل
کولو کنبه لے د حکومت سره مرسته او کړه۔ د ځپلو ښو افلاقو او خدمت د اساس په
وجه دوی په دے صوبه کنبه ډیر زر مقبولیت بیا موندله۔

د دے خدماتو د اعتراف په ډول په ۱۹۵۱ء د پاکستان د فوځونو د
کماندار اعلیٰ په مېتازنه عهده او ټاکل شو۔ د کماندار اعلیٰ په حیثیت دوی د فوځ په هره
څانگه کنبه اعتماد قائم کړو۔ په حقیقت کنبه د پاکستان موجوده فوځ چه د ښخه د قابلیت
اعتراف ټوله دنیا کوی۔ د جنرل محمد ایوب خان د بے پناه کوششونو تخلیق دے۔ په
۸ اکتوبر ۱۹۵۵ء د هغه وخت د صدر سکندر مرزا له خوا چه مارشل لاء قائم شو
نو دغه وخت د مارشل لاء ناظم اعلیٰ او د پاکستانی فوځونو د سپریم کمانډر په عهده او ټاکل
شو۔ او په ۲۰ اکتوبر ۱۹۵۸ء د سکندر مرزا د استعفیٰ په نتیجه کنبه د انقلابی حکومت
صدر شو۔

لکه چه وړاندے و ټیله شوی دی صدر محمد ایوب خان د مارشل لاء په اعزاز
کنبه زر ترزره د جمهوریت د بحال کولو وعده کړی وه۔ دیو داسے جمهوریت چه د ملک
اولس په هغ ډول پو همیدلے او کار ترینه امنستلے شی۔ دا وعده هغوی ډیره زر پوره کړه۔ او داسے
مثالونه به ډیر کم او موندلے شی۔ چه د صدر ایوب په شان به چا د ځپل اقتدار عرصه
په ځپلے مرضی لنډه کړی او د اقتدار واگے به لے عوامو ته سپارلو باندے اما دگی ظاهره کړی
وی۔ په دے لړ کنبه صدر محمد ایوب خان د ملک د حالاتو او تقاضو پیش نظر ملک
ته یو قابل عمل آئین ورکړو۔ او د دے نوی آئین ماتحت په اپریل ۱۹۷۳ء کنبه د قومی
او صوبائی اسمبلیانو د پاره د بنیادی جمهوریتونو د ممبرانو په ذریعہ انتخابات اوشول۔ او
په ۸ جون ۱۹۷۳ء د قومی اسمبلی د وړومی اجلاس په موقع د مارشل لاء د لرے کیدو او
جمهوریت د بحال کیدو اعلان اوشو۔ او د نوی آئین مطابق په دواړو صوبو او مرکز کنبه
آئینی حکومتونه تشکیل شول۔ د نوی آئین ماتحت چه کوم حکومت تشکیل شو دے د
هغه صدر هم محمد ایوب خان دے۔

نوی حکومت د صدر ایوب په قیادت کښه د دوو دوه نیو کالو په مختصره عرصه کښه د ملک د تعبیر و ترقی په لړ کښه دستاښت وړ ډیر کارونه او کړل - د صدر ایوب خان د دغه شپږ کلنیز دور قیادت تفصیلی کارنامے بیانول د دغه کتاب د موضوع نه بهر دی - دا به د پاکستان د تاریخ یو راتلونکي 'مورخ' بیانوی - په دغه موقع یه صرف دومره ویل به غایه نه وی چه په دغه مختصره عرصه کښه نه صرف دا چه ملک ته د لفظی استحکام حاصل شو - او د ملک د تعبیر او ترقی متصوے په تیزی او تندئ تکمیل ته اورسیدل بلکه په دغه دور کښه د پاکستان خارجي پالیسي هم یو ازاد او باوقار شکل اختیار کړو - د قبل عظیم گوانډی ملک کیونستې پښ سره پاکستان په فضائی او تجارتي معاہدو کښه شامل شو - د دوی تر منځه د حد بندی معاہده هم او شوه - د حد بندی یو معاہده د ایران سره هم سرته اورسیده - د افغانستان سره تجارتي او سفارتي تعلقات هم په دغه دور کښه بیا سردوباره قائم شول - د مشرق وسطی د عرب ملکونو سره د پاکستان تعلقات خوشگوار شول - د روس سره چه د پاکستان یو بل عظیم گوانډی ملک دغه هم تجارتي او فضائی معاہدے او شوه - دغه شان د نورو اکثر سوشلسټ ملکونو سره هم د پاکستان تجارتي او اقتصادی معاہدے سرته اورسیدل - په دغه دور کښه د پاکستان ایران او ترکی تر منځه د علاقائی تعاون معاہده او شوه - چه په معاہده استبول مشهوره ده - د صدر ایوب د حکومت دا یو داسے کارنامه ده چه د ډیرو یار قابلو ده - د عظیم اسلامی ملک انډونیشیا او پاکستان تر منځه هم تعلقات په اخلاص و محبت قائم دی - او توقع کیدے شي چه د دغه دواړو ملکونو تر منځه به هم د علاقائی تعاون معاہده زر تر زره اجرا شي - د خپلے ازادے او باوقاره خارجي پالیسي په نتیجه کښه پاکستان د افروایشیائی ملکونو په ورورولئ کښه هم یو هجوت مقام پیدا کړو - عرض دا چه د ملک د تعبیر په امر اړخ کښه یو محسوسه او څرگنده ترقی او شوه - او روانه ده کیري -

لکه چه او ویل شول د نوی آئین د نفاذ سره د جمهوریت په بحال کیدو د اضوری شوه چه د ملک پارلیمنټ دننه د ممبرانو یوه مضبوطه ډله د حکومت په مرسته ولاړه وی - او په ملک کښه د هم د عوامو یو غالبه برخه د حکومت د پالیسيو مرستے او حمایت ته تیاره وی - په دغه لړ کښه د نوی آئین په نفاذ سره ملک کښه بیا سیاسی سرگرمی شروع شوه - په ملک کښه چه کوم زړه سیاسی پارټی وے هغو د نوی آئین سره نظریاتی افتلا څرگند کړو - په دغه بنا د حکومت سره د مرستے او تعاون په عرض یوه نوی سیاسی پارټی

دکنونشن مسلم لیگ پہ نامہ تشکیل نئوہ۔ او صدر محمد ایوب خان نصم پہ دے پارٹی کینے دشمولیت اعلان اوکرو۔ او ددے پارٹی صدر او تاکلی شو۔

د ۱۹۶۲ء د آئین له مخه د صدارت، قومی او صوبائی اسمبلیا نو معیاد د جون ۱۹۶۵ء پورے ختمیدونکے وو۔ پہ دے وجهه د ۱۹۶۴ء پہ اغار کینے د مذکورہ ادارو د انتخاب تابیا شروع شوہ۔ پہ دے لڑ کینے پہ ۱۲ مارچ ۱۹۶۴ء د صدارت او قومی او صوبائی اسمبلیا نو د انتخاب د پارہ انتخابی کالج قانون پاس شو۔ او د بنیادی جمہوریتونو ممبران ددے ادارو د انتخاب د پارہ رائے دھندگان او گننے شول۔ ددے نہ پس د بنیادی جمہوریتونو او دنورو انتخاباتو د انعقاد او انتظام پہ غرض یو با اختیاره ازاد الیکشن کیشن قائم شو۔ او د ملک پہ دوارو و حصو کینے د بالغ رائے دھندگانو فہرستونہ مکمل شول۔ او پہ نومبر ۱۹۶۳ء کینے د ملک پہ دوارو و حصو کینے کم وزیات د فلور نیم کرورہ بالغ رائے دھندگانو پہ ذریعہ د بنیادی جمہوریتونو اتیا زره ممبران منتخب شول۔ د بنیادی جمہوریتونو دا انتخاب پہ ۱۰ ریرہ ازادہ او منصفانہ طریقہ سرتہ اورسیدل۔ او د پاکستان د انتخاباتو پہ تاریخ کینے دا اول مثال ووچہ د ملک عوامو پہ کینے پہ زیر جوش و خروش او مینہ عصہ واخستلہ۔

د بنیادی جمہوریتونو د انتخاباتو د تکمیل نہ پس د صدارت د انتخاب د پارہ تیاری شروع شوہ۔ او ددے د پارہ ۱۲ جنوری ۱۹۶۵ء د انتخاب ورخ مقررہ شوہ۔ هسے پہ سرخود صدارت امیدواران فلور وو۔ ولے پہ حقیقت کینے اصلی مقابلہ د صدر محمد ایوب او مادر ملت محترمہ فاطمہ جناح پہ میخ کینے وه۔ صدر محمد ایوب خان دکنونشن مسلم لیگ دلوری تہ د صدارت د پارہ نامزد شوہ وو۔ او محترمہ فاطمہ جناح د متحدہ حزب اختلاف رچہ پہ پنجو سیاسی جماعتونو یعنی جماعت اسلامی، کونسل مسلم لیگ، عوامی لیگ، نظام اسلام او نیشنل عوامی پارٹی مشتمل وو۔) د لوری نہ د صدارت د پارہ نامزد وه۔

د انتخاب نہ وړاندے دوارو وړلو (حزب اختلاف و حزب اقتدار) د خپل خپل نظریے او منشور پہ اشاعت کینے د همرے مکتے ذریعہ نه کار واخست۔ او د عوامو دا اعتماد حاصلولو پہ یو کونشن کینے هکم کیم او نه کرو۔ د صدارت دا انتخاب د دوو شخصیتونو تر مینخه انتخاب نه وو۔ بلکه دا د حکومت پہ عقله پہ دوو نظریو کینے د یو انتخاب کول وو۔ او چونکہ د پاکستان د مستقبل د پارہ ئے انتہائی اھمیت لرو۔ نوله دے کبله پہ دے انتخاب کینے د ملک د هر مکتب خیال و فکر خلقو خپله مینہ او دلچسپی ظاہرہ کره۔ پہ دے موقع دا خبره هم د یادولو وړ ده چه د صدر ایوب حکومت پہ اول ځل پاکستانی حکومت تہ دا موقع وکره

چہ دوئ پہ ازادانہ طریقہ د خپلے خونینے او غورے صدر د خان د پارہ منتخب کری۔ او
پہ دے کارنکے د صدر ایوب مکومت چہ نھر قومرہ ویاړ او کری نو هغه به بے ثایه
نه وی۔

لکه چہ او ویلے شول د صدارت امیدوارانو او د هغوی مرستیالو د خپلو خپلو نظریو
په اشاعت کینے پوره پوره وس او کړو۔ د ملک په دواړو حصو کینے د صدارتی تعارفی مجلسو
نه علاوه عوامی جلسے هم په ډیره لویه پیمانہ او شوے چہ په هغو کینے عوام د زرگونو او
په بعضے قایونو کینے د لکونو په شمیر شامل شول۔ او دا ویل به مبالغه نه وی چہ د
پاکستان د تحریک نه پس دا د صدارتی انتخاب دویبه موقع وه۔ چہ پاکستانی عوامو په کینے
په ډیر جوش و خروش اولیوالتیا حصہ اخستلی ده۔ چونکه انتخابی اداره د بنیادی جمهوریتونو
ممبران وو۔ او د ملک د مستقبل فیصله د دوئ په لاس کینے وه۔ نو په دے سبب دواړو صدارتی
امیدوارانو او د هغوی مرستیالو به هم د دے ممبرانو نه د پاکستان د استحکام او وسیع
مفادو پیش نظر د درستے او منصفانه فیصلے اپیلونه کول۔ په دے ډول د بنیادی جمهوریتونو
ممبرانو ته د دواړو نظریو په عقله پوره پوره معلومات حاصل شوی او په دے نظریو کینے
ورله د خپل فهم و فکر مطابق د یوے نظر په انتخاب کینے پوره پوره اسانی پیدا شوی
وه۔ په دے لړ کینے چہ ښاغلی محمد ایوب خان په خپل میاشتنی تقریر کینے په ۱۹۶۵
د بنیادی جمهوریتونو ممبرانو ته کوم اپیل کړے وو۔ د هغ نه چونکه د دواړو نظریو په
عقله پوره پوره وضاحت کړی۔ په دے بنا به دلته هغه په لنډ ډول بیانول بے ثایه
نه وی۔ په دے عرض چہ ښاغلی لوستونکی هم د تصویر دواړه اړخونه څرگند او ویني۔

ښاغلی صدر محمد ایوب خان د بنیادی جمهوریت ممبرانو ته په خپل تقریر کینے دا او ویل:

د سبا ته (۲۲ جنوری ۱۹۶۵) د اتو بجو نه پس چہ نهره یوه لمحہ تیریري هغه
به زمونږ په تاریخ کینے د یو افسے فیصلے لمحہ وی۔ (یعنی سبا ته ۲۲ جنوری) به د انتخابی
ادارے ممبران د عوامو د خواهش مطابق د پاکستان د صدر د انتخاب په غرض خپله رانے
څرگندوی۔ د انتخابی اداره د ممبرانو په حیثیت کینے چہ تاسو هغه فیصله او کری په هغ به
زمونږ د ترقی عبارت او درولے شی۔ ستاسو دا فیصله به د پاکستان د عوامو د مستقبل
تعین کوی۔ زه یو ځل تاسو ته بیا دا وایم چہ ستاسو د وړاندے د دوو شخصیتونو

ترمیخته دیو شخصیت انتخاب کول نه دی۔ بلکه دژوند په دوو مختلفو نظریو کبیه د یو نظریه غوره کول وی۔ تاسو ته دا خبره تر اوسه پورے په ښه شان معلومه شوی ده چه دواړه صداری امیدواران دکومو کومو اصولو ښائیدگی کوی۔ دواړو امیدوارانو دعوامو سره درابطه په مهم کبیه او دانتخابی ادارے دمبرانو سره په خاصو ملاقاتونو کبیه خپله خپله نظریه څرگندے کړی دی۔ عوامو چه کومه درنه ذمه واری تاسو ته سپارلی ده۔ دفع دپوره کولو وقت اوس راغلی ده۔ زه ستاسو د وړاندے د دواړو امیدوارانو د هغه نظریو چه معنوی ښائیدگی کوی۔ په لنډ ډول په صفا لفظونو کبیه ښه لږ وضاحت کول غواړم۔

متحده حزب اختلاف او د دوئی نامزد امیدوار په مبینہ طور په ملک کبیه د ازادۍ اوجبهوریت د قیام دپاره د تاسو نه مرسته غواړی۔ د دوئی دا خیال ده چه دوئی به دا مقصد د پارلیامانی نظام حکومت په ذریعہ حاصل کړے شی۔ په متحده حزب اختلاف کبیه پنځه سیاسی جماعتونه چه هر یو جماعت ښان له خپله نظریه او پروگرام لری شامل دی۔ دوئی یونو^۹ نکاتی پروگرام جوړ کړے او د انتخاب د مقابل دپاره په خپلو کبیه متحد شوی دی۔ دوئی دا وائی چه په تیرو شپږو کالو کبیه ملک ته چه کوم سیاسی او اقتصادی استحکام حاصل شوے ده۔ هغه پائیدار نه ده۔ ځکه چه ددے اغصار په یو فرد وامن ده۔ دوئی دا هم وائی چه عوام براه راست د خپله رائے اظهار نه شی کولے۔ او په تیرو شپږو کالو کبیه ملک په اصلی او حقیقی رنگ کبیه صیخ ښه ترقی نه ده کړی۔

د حزب اختلاف دا وینا هم ده چه په ملک کبیه دولت مند زیات دولت مند او غریب نور هم غریب شو۔ او دا چه دولت صرف د یو څو کسانو لاس ته راغونډ شوے ده۔ او د ژوند د ضروریاتو ترخونه دومره اوپت شوی دی چه دعوامو دوس نه بهر دی ولے دا یو حقیقت ده چه په ده ملک کبیه په اول ځل دا سه عام انتخابات کبیری چه په هغه کبیه حزب اختلاف ته پوره پوره ازادی حاصله ده۔ او هم ددے ازادۍ په ښا هغوی په حکومت او آئین اعتراضونه او عیله کوی۔ او دا یو حقیقت ده چه د ملک د بالغ اولس نه په سلو کبیه اتیا تنو په عامو انتخاباتو کبیه حصه امنستی ده۔ او دا ددے خبرے یو څرگند ثبوت ده چه په ملک کبیه نه صرف مکمله ازادی ده بلکه مکمل جبهوریت هم موجود ده۔ دا هم دغه عوام وی چه دغه فیصله کوونکی دی چه د ملک انتظام د چا ته اوسپارے شی او

دا د ټه رنگ او چلوټی شی - تاسو خلق د عوامو په براه راست ووتونو منتخب شوی یئ . پارلیامانی نظام حکومت چه متحده حزب اختلاف ټی په دے ملک کبئے قائلول غوړی (د دے نه وړاندے) خو کاله په دے ملک کبئے قائم وو - او د هغ نیتچې هم خلقو ته بڼه معلومے دی - عوامو به نه بلکه یو څو سیاستدانانو به حکومت جوړولو او ماتولو عام انتخابات پرے هم نه وو شوی - دهغه وخت حکومت یواځے دا نه چه د عوامو سره به ټی سترگے نه شوه لگولے - بلکه هغوی به اسبیلیانو ته هم مخ نه نیولو - او څو مره چه به ممکن کیدے شوه - د اسبیلی املاسونه به ټی ملتوی کول - او هالت دے ته رارسیدلے وو چه کله کله خو به وزارتونه په یو ورځ بلکه په یو څو گینتو کبئے تار په تار شول - داغبرے د برسر اقتدار جماعت په مفادو کبئے خو کیک شوه ټولے د عام اولس د پاره نه چه د هغوی مستقبل بخدوش شوه وو - مونږ د خپلو دوستانو او دشمنانو د خندا شوی وو - تردے چه زمونږ د ژوند پاتے کیدلو صلاحیت هم شکن رو -

دا الزام بیخي غلط دے چه موجوده استحکام صرف د یو فرد په وجه دے - بلکه د دے وجه دا نظام حکومت دے چه په کبئے د ملک عوام د یو مقررہ معیارنه پس د حکومت انتخاب کوی - او د دے نه پس د امروزه دیکو نه خلاص وی - سره د دے مقننه ، عدلیه ، اضبارات او عوامی راټے عامه هر وخت د دے خبرے باج اخلی چه حکومت د عوامو د بهترینو مفادو مطابق کار کوی - چونکه زمونږ ملک په دوو حصو کبئے تقسیم دے - او د دواړو حصو ترمنځه ډیره اوږده فاصله ده - په دے وجه د یو مضبوط مرکز وجود ضروری دے - چه هرے حصے ته د آئینی تنظیم سره د خپلو معاملو سر انجام کولو د ازادانه اختیار ورکولو نه علاوون په خپل منځ کبئے د اختلافاتو خستولو طاقت هم لری - په موجوده آئین کبئے د یو مضبوط مرکزی حکومت مطلب هرگز دا نه دے چه د ټولو اختیاراتو واگے د د یو سړی لاس کبئے ورکړے شی - حقیقت دا دے چه په موجوده آئین کبئے صوبو ته دومره اختیارات ورکړے شوی دی چه هغه وړاندے د پچرے نه وو ورکړے شوی - لکه مثلاً د ریل محکمہ او صنعتو د صوبو په نگرانی کبئے ورکړے شوی دی - به هر مال په موجوده آئین کبئے ټول اختیارات یو مرکزی ادارے ته هواله دی - او د هغ حلقه اختیار او حدود واضح کړے شوی دی - انتظامیه عدلیه او مقننه په خود مختار حیثیت کبئے په آئینی طور په خپله خپله داڼه کبئے کار کوی - په دے بنا دا ضروری ده چه صرف یو مضبوط مرکزی حکومت قومی پالیسیو او قومی زاویه نظر ته ترقی ورکولے شی -

پخوانی پالیسیاں نظام علاقائی کشیدگی پیدا کړی وې. او د قومی مفاداتو برخلاف به د ذاتی مفادو موصله افزائی کوله. په اقتصادی لحاظ سره چې په تیرو شپږ کالو کې کومه ترقی شوی هغه ستاسو دورانده ده. دوران دینی حکومت د وقت د ورومېنې پنځکلیزه منصوبې انجام هم پته نه ده. تر نومره چې زمونږ د دوو پنځکلیزو منصوبو تعلق د موخې په دې کولو مقرر کړی وې د خداي پاک په کرم موخې هغه ته رسیدلی وو. او د زراعت او صنعت په شعبو کې موخې د مقررېدونو نه هم وړاندې شوی یو. دا الزام چې د دویمې پنځکلیزه منصوبې دولت یوشو افرادو ته ته راغونډ کړی دې. په کم علمی مېنې دې. د پوره اخراجاتو یوه معمولی حصه په ذاتی حصه کې راغلی ده. او قریباً (۸۵ فیصدی) د سرکاری شعبې په برخه کې رسیدلی ده. او هغه به د عوامو په ترقیاتی منصوبو خرڅ کېږي.

د دې خبرې د دنیا خلقو اعتراف کړی دې چې پاکستان په پیراهلیت او قابلیت سره خپله ترقیاتی منصوبې مرتب کړی دی. او په پوره پوره صلاحیت سره په هغه عمل کړی دې. او نن ورځ د ترقی پذیر ملکونو د پاره پاکستان دننونه په ډول پېش کولې شي. د الله تعالی په فضل و کرم د سیاسي او اقتصادي استحکام د فائده د انقلاب او موخو آئین د نفاذ نه پس حاصل شوی دی. زه د عوامو د اتحاد او ملکی ترقی داعی یم. او زما یقین دې چې د مقصد د مستحکم سیاسي او اقتصادي حالت ماتحت حاصلیدې شي. دغه وجه ده چې موجوده انتخابات کېږي. په تاسو کې به یو سره د دې اصرار معاملة نه بڼه خبر دې. او هغه ته د قوم په مستقبل کې د پوره پوره یقین سره بغیر د هغه خوف و خطر نه د خپله راځ اظهار کول پکار دی. په دې حال کې چې ستاسو زړه په دې خبره مطمئن وی. چې تاسو د پاکستان د استحکام د پاره خپل ووپ استعمال کړی دې. ستاسو په وړاندې صرف یو مقصد پکار دې او هغه د پاکستان استحکام دې. تاسو په خپله فیصله کې ذاتی موخې ناخوښ ته دخل مه ورکوئ. او هغه ذاتی جذباتو او ذاتی شکایتونو نه مغلوب کېږئ. نن ټول قام تاسو ته سترگې نیولی دی. او ستاسو نه دا توقع لری چې ستاسو فیصله به دانشندانه، منصفانه او د وطن په مینه مېنې وی. الله پاک د تاسو ته د درستې فیصلې کولو توفیق درکړی. پاکستان پانډه باده لکه هغه رنگ چې ښاغلی صدر پورته په دې خپله تقریر کې وښلی دی. واقعی چې په ۱۳ جنوري ۱۹۶۵ ټول قام د انتخابي ادارې د ممبرانو فیصلې ته سترگې نیولې وې. په

صوبہ سرحد کبے پہ عوامو کبے داسے جوش او اضطراب یا خو دے ار جولائی ۱۹۷۱ء پہ ورخ وو چہ پہ دغه ورخ د پاکستان پہ عقلہ د دے صوبے دا ولس درینرینگی د نتیجے اعلان کید ونکے وو۔ او یا د صدارت د انتخاب پہ دے ورخ وو۔ چہ پہ دے ورخ د پاکستان د مستقبل فیصلہ کید ونکی وہ۔ سحر د اتنیو بجو نہ عوام دیاس و امید د مخلوطو جذباتو پہ کشمکش کبے اگتہ وو۔ ذہنونه مشوش او د اضطراب فضا غورہ وہ۔ پنچہ بجے ماہنام پہ ہرکل، قصیہ او بناریہ کبے دے دے عوامو پہ لیوالہ زہ د ریڈیو اعلان غور تکی کبری وو۔ اخر د انتظار لمح لہرے شوے۔ پنچہ نیچے بجے د نتیجے اعلانات شروع شول۔ او بیا د شپے نہہ بجو پورے د مایوسی او تذبذب تورے لہرے غیبے شوے وہ۔ د پاکستان د جوش آیتد مستقبل فیصلہ رہے شوی۔ وہ۔ د انتخابی ادارے ممبرانو د پاکستان مستقبل غورہ کرے وو۔ او ہفتہ د صدر پہ ڈول د محمد ایوب خان انتخاب وو۔ د بناغلی محمد ایوب خان د ملک پہ دوارو حصو کبے ہفتہ د پاسہ اتہ ٹلو پبنت زہ وو تونہ حاصل کبری وو۔ او پہ دے ڈول د خپل حریف امیدوار مادر ملت محترمہ فاطمہ جناح پہ مقابلہ کبے د ٹلو زرو نہ پہ زیات اکثریت کامیاب شوے وو۔

د ۲ جنوری ۱۹۷۵ء ورخ د پاکستان پہ تاریخ کبے پہ دے وجہ دیرہ اہمہ دہ چہ پہ دغه ورخ پاکستانی عوامو د بناغلی صدر ایوب خان د پالیسی او مقاصدوسرہ پہ واضح ڈول خپل اتفاق بنکارہ کرو۔ او ہفتہ تہے د راتلونکی پنچو کالو د پارہ د ملک د حفاظت و تعمیر و اگ اوسپارے۔ یقیناً دا دقام د انتہائی اعتماد ثبوت دے۔ چہ ہفتوی د خپل صدر پہ ذات کبے بنکارہ کرے دے۔ مونز د اللہ پاک نہ خواست کوو چہ ہفتہ د پہ خپل فضل و کرم زمونز صدر تہ د اتوفیق و رکری چہ قام کوو عظیم ذمہ واری خپل عظیم رہنما تہ ور پہ غارہ کبری دی پہ ہفت کبے د ہفتہ پورہ پورہ کامیاب او سرخروہی شے۔ او د پاکستان اولس د دہ پہ قیادت کبے د عروج انتہا تہ اورسی۔

لکہ چہ مووراندے وٹلی دی د قیام پاکستان نہ پس د پبنتو تاریخ پہ یونوی دور کبے دا قل شوے دے۔ د آزادی نہ پس پبنتو تہ د تعلیمی، معاشی او اقتصادی بہتری پہ لہر کبے یولوئے میدان پہ لاسی و رغلے دے۔ د غلامی پہ دور کبے چہ د پبنتو علاقہ دکومو سہولتونو او مراعاتو نہ محرومہ ساتلی شوی وہ د قیام پاکستان نہ پس تر دیرہ حدہ د ہفت تلافی شوی دے۔ او نن ورخ پبنتانہ ڈر وند پہ ہمارخ کبے پر مخ تگ

کوی۔ دا یو حقیقت دے چه کوم خلق دوخت د تقاضو او د زمانے د حالاتو سره دهم آهنگی اوسازکاری قابل نه وی هغوی د ترقی په منډه کبے وروستو پاته کیری۔ پټانه دمضبوط کردار ځاوندان او د سیاسی شعور نه وافرہ برخه لری۔ ددے قام افرادو په مختلفو وختونو کبے لوڅ لوڅ کارنامے سر ته رسولی دی۔ د دوئی تیر تاریخ شاندار او د ځله نډه کارنامونه دک دے۔ د قیام پاکستان نه پس چه دوئی ته د ترقی کوے موقع حاصل شوے دی۔ د هغه نه د دوئی د حال، روښانه او مستقبل هوش آیند معلومی۔ په دے وجه دا توقع ښه ځایه نه ده چه دوئی به د ځپلو فطری صلاحیتونو په رڼا کبے د هغه موقعو او سهولتونو نه فائده واخلی۔ کوم چه دملک د ازادی نه پس دوئی ته حاصل شوی دی۔ او د ځپل کردار، وسعت نظر او د وطن د ښه لوتنه خدمت د ښه زیر اثر به په عظیم پاکستان کبے ډیر زر ځپل اصلی قدر و قیمت حاصل کیری۔

پاکستان پانډه باد

پښتانه قبائل

د روایاتو مطابق قبائلی تقسیم، قبیلوی شجره اودهرے قبیلے داستوکنے د علاقے تفصیل

د روایاتو مطابق ټول پښتانه قبائل په پنځو طبقو کښه ویش دی. لکه څه خوشحال
غان ټپک وائی ۷

پښتون په اصل کښه سربني دے يا غورغشتي دے يا بيټني دے
لودی غلجي دے د بيټني له لوره په سربن پورے بيا کرلاني دے
دا تقسيم په دے روايت مبنی دے څه سربني ، غورغشتي ، او بيټني قبائل د
قيس عبدالرشيد د دريو ټامنو (سربن ، غورغشت ، بيټن) اولاد دے. دادره واره
طبقه د اصل افغانه په نامه هم مشهوره دی. ټکه څه د روایاتو مطابق دوئ د قيس
عبدالرشيد صلي اولاد هم دے. او د افغان بن ارميا په اولاد کښه هم شامل دی. باقي
دوه طبقه يعنی د متوزی « (غلجي اولودی) او کرلاني په وصل افغانه يادېږي. ټکه څه دوئ
د قيس عبدالرشيد په صلي اولاد کښه شامل نه دی. البته د افغانه بن ارميا په اولاد
کښه ورکې دی. په دے طبقو کښه هره طبقه بيا په ډيرو وړو وړو ذيلو او ټانگو کښه
ويش ده. چنانچه دا ټول ذيلے او ټانگے پنځه د پاسه ټلورسوه مساب شوی دی څه
تفصیل ټ په دے ډول دے :-

(۱) سربني قبائل :- يوسل او پنځه (۱۰۵)

(۲) غورغشتي قبائل :- پنځه کم سل (۹۵)

(۳) بيټني قبائل :- پنځو نښت (۲۵)

(۴) متوزی (غلجي اولودی) :- دوه پنځوس (۵۲)

(۵) کرلائی قبائیل: - یوسل او آتہ ویشٹ (۱۲۸)

د روایاتو مطابق متوزی قبائیل د بیٹنو سره وصل شوی دی - او کرلائی قبائیل د هڅو روایاتو په بنا د غور غشتو سره - او د هڅو روایاتو مطابق د سربنو سره ملحق دی -

اوله طبقه ۱ - سربنی قبائیل -

د قبائیل د خپل مورث اعلی سربن په نامه سربنی یادېږي - د روایاتو مطابق سربن د قیس عبدالرشید هڅو او د غور غشت او شیخ بیټا ورور دے - دده نامه ابراهیم وه - ول په سربن مشهور شو - او دده وجه دا بیانولې شي - هغه دده اولاد نه وو - او په دے خبره به دے تل غمزن او پریشانه وو - هماغه شیخ بیټا هغه یو خدا رسیده او نیک انسان وو - ده له خپل هڅو اسماعیل ورکړو - او دا هلک سربن په هڅو او نیولو او په خپل کورنۍ زی کړو - دده نه پس د شیخ بیټا په دعا او توجه د سربن نور څامن هم او شول - او د هغوی اولاد په پښتو قبائیلو کښه د خپل کثرت په وجه د نوم څاوندان شول - د اسماعیل اولاد هم په سربنو کښه ورکړه دے - و ټیله شي هغه شیخ اسماعیل هم د خپل پلار په شان یو خدا رسیده او نیک انسان وو - او ذکرته په مرآة الافاغنه کښه د سربنی اولیاء په لړ کښه موجود دے - د سربن د زیریدنه او مړینه تاریخونه معلوم نه دی -

د سربن دوه څامن وو - هغه د یو نوم شرحیون (شرف الدین) او د بل نوم خرشبون (خیرالدین) وو - د شرحیون (شرف الدین) د ژوند حالات هم په تیاره کښه دی - البته د خرشبون (خیرالدین) هغه لږ شان حال په د پټه خزانه کښه موجود دے - دده کتاب (پټه خزانه) مطابق شیخ خرشبون په کال ۳۰۵ ه کښه زیریدله وو -

خرشبون بابا هم د خپل تره شیخ بیټا په شان یو نیک او خدا پرست انسان وو - د هغه پاک په عبادت کښه به لگیا وو - د دوی استوګنه په کسی غزه کښه وه - د پټه خزانه د روایاتو مطابق د شیخ خرشبون د ژوندانه په زمانه کښه دهغه پلار او تره (سربن نیکه) او بیټا نیکه (لاژوندي وو - او دوی ټول په یو ځای اوسیدل - ول هغه موده پس فرښتو د خپل پلار او تره په اجازت د خپل اولاد سره د «کسی غزه» ته د غور په مرغ په لور په کپه لاړ - او هلته میشته شو - خرشبون بابا به کله کله د غنځوان غر ته هم تلو - او د هغه

پاک عبادت بہ نئے کولو۔ بہ کال کینے بہ یومل دھیل ترہ شیخ بیتا بہ خدمت کینے ہم
 حاضریدہ۔ او دھغہ د مرگ نہ پس بہ ہم دھغہ قبر تہ لائلو۔
 خزشبون بابا بہ کال سالک کینے بہ مرغہ کینے وفات شو۔ ولے دھغہ اولاد بہ مرغہ
 کینے استوگن وو۔ غوغہ مودہ پس دھغہ یہ نامونکینے د کاسی اولاد بیرتہ کسی غرتہ لار
 اود پشین پہ لتو کینے اباد شو۔ اود گند او حمنند اولاد بہ نگر ہمار، خیبر او پینسور بہ
 علاقو کینے غور شو۔ شیخ خزشبون یونہ شاعر ہم وو۔ دالاندے شعرونہ دھغہ
 سرہ منسوب دی۔ دا شعرونہ شیخ خزشبون ہغہ وقت ویلی وو کوم وقت چہ ہغہ
 دھیل اولاد سرہ د کسی غرتہ دعورے مرغہ پہ لور پہ کہا تلو۔ او پہ دے موقع ددہ
 پہ ہدائی شیخ اسماعیل د فراق نعرے وھل وے۔

د شیخ خزشبون شعرونہ

بیلتانہ نعرے وسوہ (وشوہ) بہ کور باند	نہ ہونہ ہیرم چہ بہ تھ وی پینس بہ ویراند
لہ خیلوانو نہ بیلیرم بہ سرو سترگو	دوارہ سترگے پہ وینو دی ڈرانندے
اسلعیلہ استانارو مے زرہ سروگے کرے	پہ چرود ویرے پرے سی رشی (دزیرہ ہرانے)
زمہ زمہ چہ او ددیون مے دے و مخ تہ	دویانہ نہ غوری بہ اجوم و ترخ تہ
ستاسے یاد بہ مے وی پس دزیرہ و مخ تہ	کہ دا زمکہ ضرونہ تول بشی رشی (لانڈ بانڈ)

د شیخ خزشبون پہ باب کینے د پتے خزانے دا شہادت د پینتو د شجر و پہ لپ کینے ہیر
 اہمیت لری۔ ددے نہ موز تہ دا خبرے معلومی۔

۱) سرین او شیخ بیتا نیکہ ورونہ دی۔ راو دا خبرہ د پینتو تول شجرہ نویس
 اولیکوال ہم مئی۔ چہ سرین، غور غشت او بیتن د قیس عبدالرشید نامن وو۔

۲) شرضبون او خزشبون د سرین نامن وو۔ رد پینتو شجرہ نویسو لہ خوا دا خبرہ
 ہم متفقہ منلی نشوی دہ۔

۳) خزشبون پہ کال ۱۳۵۰ھ کینے زیریدلے دے۔ او اگر چہ د شرضبون د زیریدلے
 تاریخ نہ دے معلوم ولے چونکہ ہغہ ہم د خزشبون ورور دے۔ نوموز دا قیاس کولے شو
 چہ ہغہ بہ ہم د قلورے صدی ہجری پہ اغاز کینے زیریدلے وی۔

۴) د خزشبون ڈرونڈ پہ زمانہ کینے دھغہ پلار او ترہ (سرین او بیتن) لا ژو ہندی

لہ دزیرہ رگونہ۔ ۲۲ یون۔ سفر۔ ۳ سامان سفر

وو نومونر دا قیاس کوئے شو چہ د قلمورے صدی ہجری پہ اخری کالونو کنبے پہ سر بن کنبے وفات شوے وی۔

(۵) دروایاتو مطابق د قیس عبدالرشید د مرینے نیتہ ^{۵۳۵} ۶۶۳ کنبے شی۔

(۶) اوس کہ چرے د پلار د وفات پہ وخت کنبے د سر بن او بیہن عمرو نہ پختہ قلوینبت او قلوینبت کالہ ہم کنبے شی۔ نو بیا بہ ہم د خرشبون د زیریدے تر وختہ (۵۳۵) پورے ددے دوارو مشرانو (سر بن او بیہن) عمرو نہ کم وزیات درے درے سوه کالہ وو۔ او دومرہ عمر د موجودہ انسان د پارہ نامکن دے۔ علاوہ ددے نہ پہ دومرہ عمر کنبے یوانسان دا اولاد پیدا کولو قابل ہم نہ شی پاتے کیدے۔ پہ دے بنا دا ظاہرہ دہ چہ سر بن، بیہن او غور غشت د قیس عبدالرشید قامن نہ شی کیدے۔ بلکہ دا دوروستی زمانے او پہ اکثر و احتمالاتو د قلمورے صدی ہجری افراد دی۔ او کہ ہر و مرو سر بن، بیہن او غور غشت د قیس عبدالرشید قامن او کنبے شی۔ نو پہ دے صورت کنبے بہ قیس عبدالرشید پہ ساکھ کنبے نہ وی وفات شوے۔ او دغہ شان بہ د قیس عبدالرشید سرہ منسوب قول روایتونہ غلط ثابت شی۔

لکہ چہ معلومہ دہ د پینتو د سیاسی شہرت آغاز د خرشبون د زیریدے (۵۳۵) نہ ہر و راندے شوے وو۔ دہ فرشتیہ د وینا مطابق د اتیہ صدی مسیحی پہ نیہ نیہ کنبے پینتاناہ د سپین غر چار چاپیرہ لبغان، شکر ہمار، خیبر او پینبور پہ علاقو کنبے میشتہ وو۔ د صفاریانو او بیا پہ دوی پے د سلطان ناصر الدین سبکتگین اکثر فوجونہ ہم پہ پینتو مشتبل وو۔ پہ دے بنا د شیخ بیت، سر بن او غور غشت سرہ د پینتو دے شمارہ قبائلو اغاز کول نہ قہ تاریخی سند لری او نہ اہمیت۔ داسے معلومی ری چہ ددے شجرو د مرتب کولو پہ وخت کنبے د شجرہ نویسو پہ لاس کنبے قہ مستند تاریخی شہادتونہ موجود نہ وو۔ او ورومی لیکوال چہ کوم روایت اوریدے دے۔ نو ہغہ تے درست منلے اولیکلے دے۔ او ورستنیو نور و لیکوالو د ہغہ تقلید کرے دے۔ د شجرہ نویسو د وینا مطابق اگر چہ ددے شجرو اغاز د اسلام د اغاز سرہ شوے دے۔ ولے حقیقت دادے چہ دا شجرے پہ اول مل دا وولسے صدی پہ اغار کنبے مرتب شوی دی۔ او ٹکھ پہ تاریخی لحاظ سرہ مستند کنبے معلومی ری۔

لیکن باوجود ددے چہ پہ دے شجرو کنبے دیرے خامی او کمی دی۔ او پہ تاریخی لحاظ سرہ د اعتماد جوگہ نہ دی۔ بیا ہم د پینتو پہ تشکیلاتو کنبے لوئے اہمیت لری۔ د پینتو پہ

جے شماره قبائلو کینے وحدت او مرکزیت ہم پہ دے شجرو قائم دے۔ د دے شجرو پہ وجہ پینتانه قبائل د قبیل نسل، قبیل تاریخ، قبیلو قای روایاتو او پہ قبیل میخ کینے درشتو او افتاد فاتو نہ خبردار دی۔ پہ ژور نظر سرہ د دے شجرو مطالعہ د پینتانه قبائلو ترمینجہ د نسلی اختلاف پہ لورمہ صفہ د دوئ د شکل و شباهت خط و خال، ژبے، لهجے، دودونو، دستورونو او خوبیونو نہ فرگند دے، رهنمائی کوی۔ او پہ دے شجرو کینے د دے افتاد فاتو دلرے کولو او طول پینتانه قبائل یومرکزہ د راغونہ ولو کوشش شوے دے۔ او د دے اتحاد مرکز د قیس عبدالرشید ذات دے۔ پس کہ چرے د تاریخی او عقلی شواهدو له صفہ قیس عبدالرشید د تولو پینتانه مورث اعلیٰ کینل درست نہ وی۔ بیائے ہم د پینتانه یو معنوی مورث اعلیٰ کینل پکار دی۔

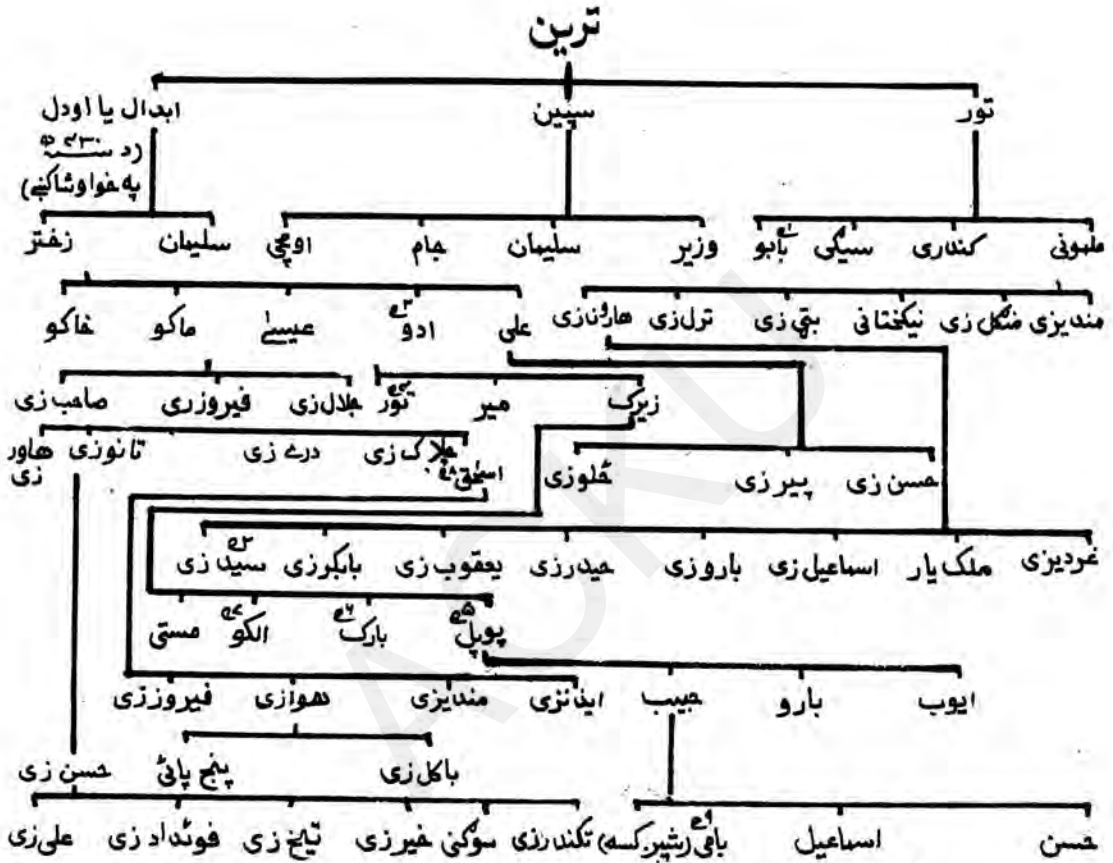
د پینتانه د دے شجرو نہ دا ہم معلومیری چه د پینتانه قبائلی تشکیلان پہ فلورواصولو دی۔ یعنی پہ (۱) پہ وینہ (نسب) (۲) قبیلو (د لور خور ورکړه راکړه) (۳) گوندی (پرہجنہ) (۴) الحاق۔

پینتانه وینے یعنی نسبی رشتے تیر اصیت و رکوی۔ او د قدر و احترام پہ نظر ورلہ کوی۔ پہ پینتانه کینے داسے دیر متلونہ دی۔ چه د صف نہ د دے خبرے مرستہ کیری۔ لکه پہ مثال کینے وینے شی، رگہ رگہ رام کابہ، یا لکه چه وینہ ژاری هسے مینہ نہ ژاری۔ یعنی دوینے اشتراک دعایے دوستی او تعلق نہ زیات اثر لری۔ پہ دے لڑ کینے وینے شی چه «خه رور راوراندے خه خور»۔ «خه مور راوراندے خه ترور» د دے مثال د کاکرو او شیرانیانو اتحاد دے۔ دروایا تو مطابق شیرانے د شرخون مشر خونے او د کاکر خورے وو۔ دمشریٰ پہ معاملہ د قبیل پلار نہ مرور شو۔ او قبیلو ماماگانو د کاکرو» ته لار۔ او د صف ورے نہ پس شیرانی پہ نیکه بدہ کینے شامل شول۔

دغه پرہجنہ (گوندی) ہم د نسبی ورورولی او عزیز لولی قائم نیسی۔ لکه پہ مثال کینے د شیرانوارو گوندی د غلجیو خجہ یا د مہمندو پرہجنہ د خوگیانو سرہ پہ دے دستور د الحاق مسئلہ ہم دا حیثیت لری۔ لکه چه دروایاتو مطابق خوبیتیکی، مہمزی او اتان قبیل د یوسف زوسرہ تیل شول۔ یادگدون قبائل سالار او منصور قائم د غور غشتو نہ بیلے شوے۔ او د یوسف زوسرہ ملحقے شوے۔ پہ دے اصولو د پینتانه شماره قبیلے پہ قبیل میخ کینے یو تریبلہ یو قائم شوی او گنہالی شوی دی۔ او د قبائلو ترمینجہ عزیز ولی او ورور ولی ہم پہ دے اصولو قائمہ دہ۔ پہ دے بنا دا شجرو د قبیلو تولو غامیانو باوجود پہ قبائلی نظام کینے د اصیت ور دی۔

لکہ چہ ورنندے ویٹل شوی دی ۔ سرینی قبائیل د فیل مورث اعلیٰ سرین
 پہ نامہ مشهوردی۔ دشجرو مطابق د سرین دوه قامن وو۔ را، شرخبون (شرف الدین)
 (۲) خرخبون (خیرالدین)۔ دروایا تو مطابق د شرخبون پنٹہ قامن وو۔ را، شیرانے
 (۳) ترین رس میانه رہ، بریخ (۵) اور مر۔ ددوی مختصر حال او شجرے پہ دے چول

ترین بن شرخون بن سپین (۲)

۱۔ اولادے باجوزی -

۲۔ بہ اصل کنبے سیدان دی - بہ ترین کنبے گھا شوی دی -

۳۔ اولادے اروزی - ہمے اولادے نورزی

۴۔ دستہ بہ خواوشا کنبے اولادے پوپلری -

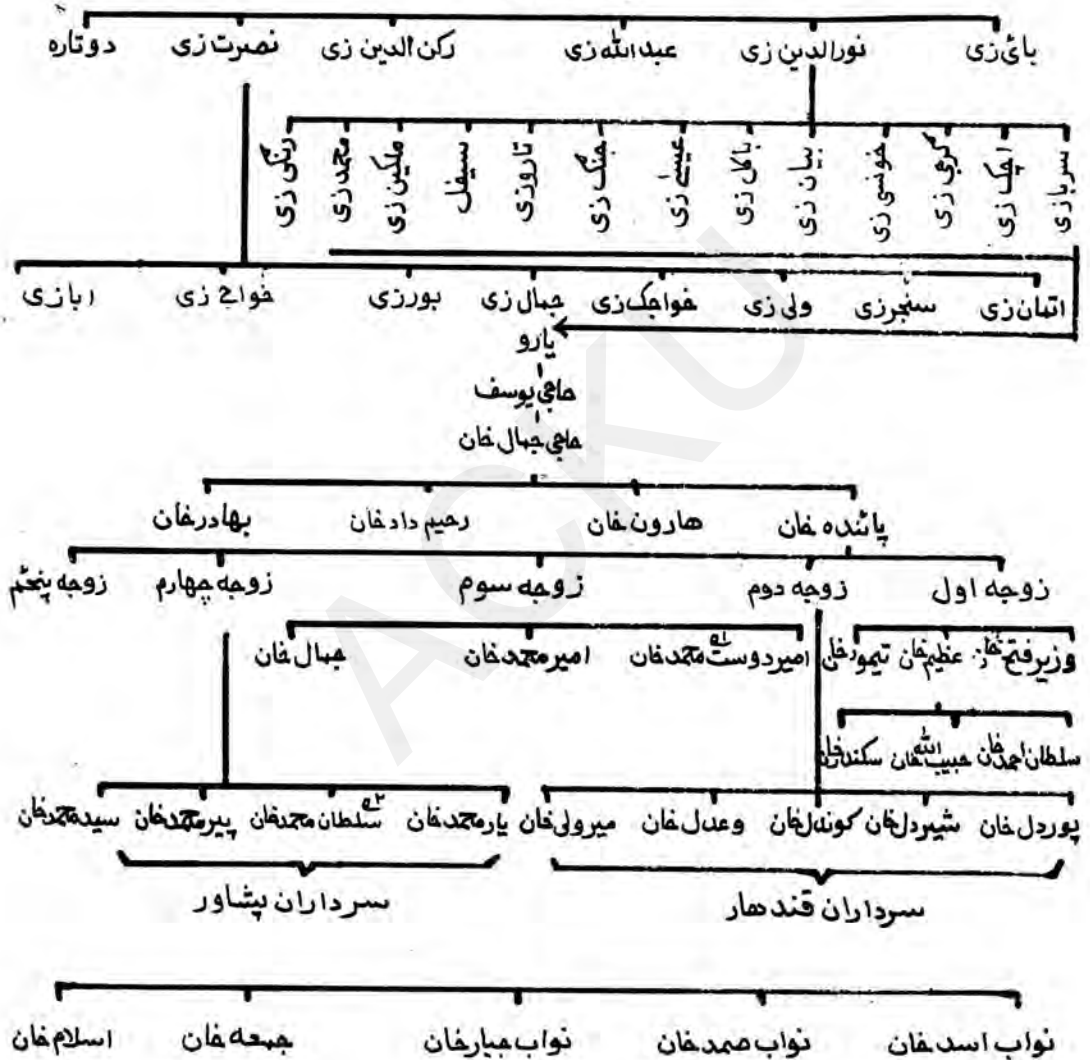
۵۔ دستہ بہ خواوشا کنبے اولادے بارکزی -

۶۔ اولادے الکوزی - ہمے اولادے اسحاقزی -

۷۔ شجرہ ہے مان لہ بیلہ بیان شوی دہ -

شجرہ نسب بارک زی بن زیک بن عیسیٰ بن زختر اودل بن ترین

بارک زی

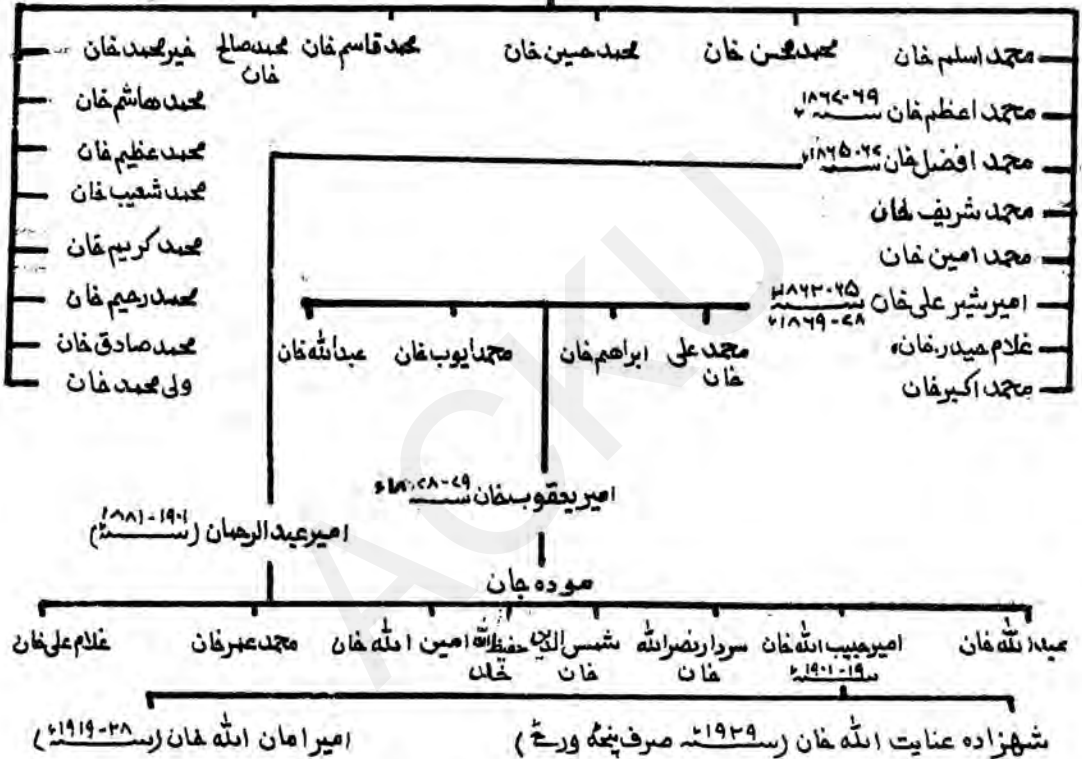
۱۱ شجرہ خ ورنندے دہ -

۱۲ شجرہ خ ورنندے دہ -

د یارک زو حکمران تپراوله کورنئ

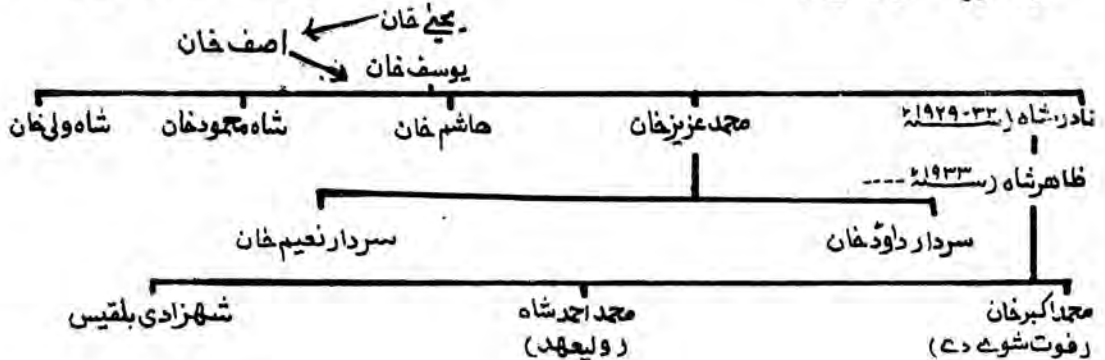
امیر دوست محمد خان

۶۳ - ۱۸۲۹ لمره

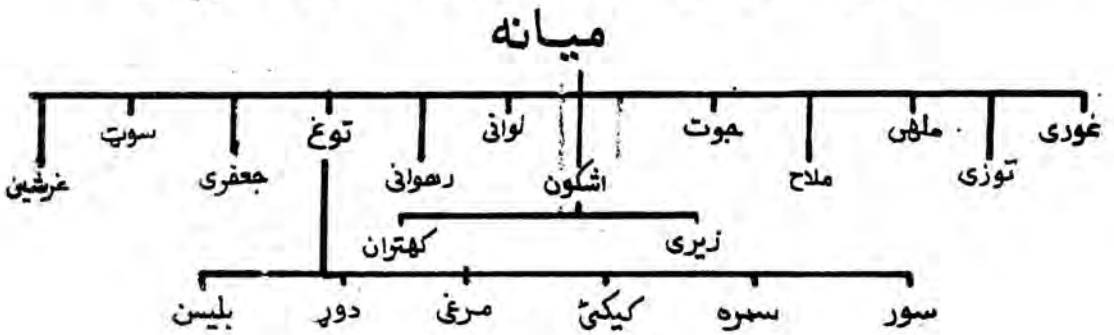

سردار سلطان محمد خان (پنجوسر خان)

(دومیه کورنئ)

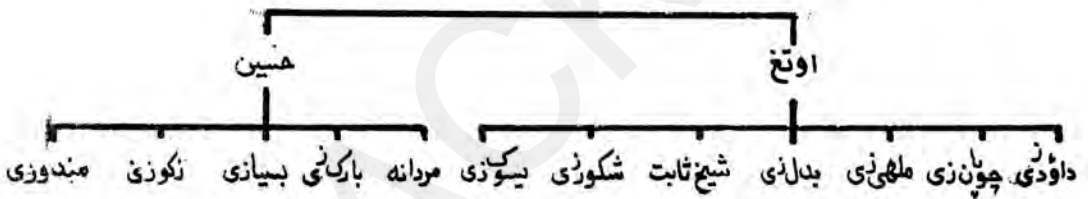

۳۔ شجرہ نسب میانہ بن شرخبون بن سرپن

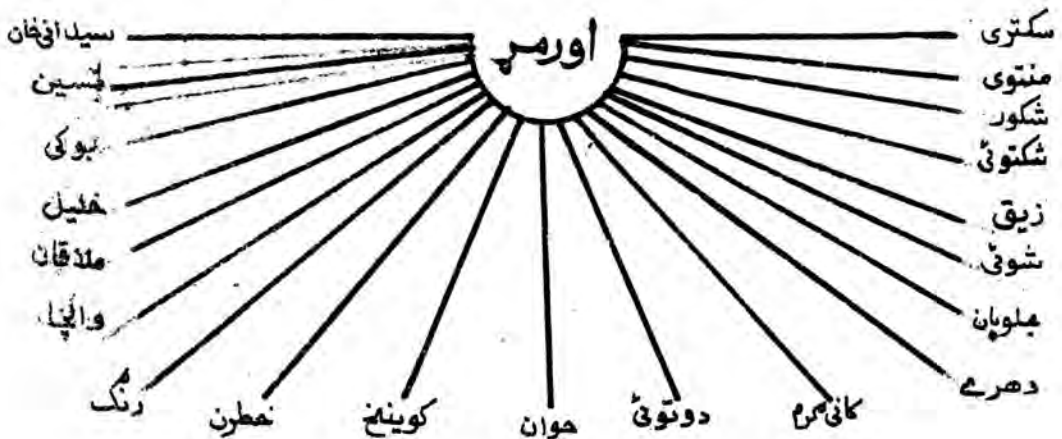

۴۔ شجرہ نسب بریخ بن شرخبون بن سرپن

بریخ

۵۔ اورم بن شرخبون بن سرپن

لکه چه د شجرونه معلومیری د شرخبون پنجه ٹامن وو۔ یعنی شیرانے، ترین، میانہ، بریغ، او اورمر۔ دروایاتو مطابق شیرانے د شرخبون مشر هونے وو۔ ولے پلار د مشرئ پکړئ ترین ته په سرکړه۔ په دے خبره شیرانے د خپل پلار نه مور وشو۔ او خپل ماما کاکړنه لار۔ او د صفغ ورخ نه شیرانے قبیلہ په کاکړو کښه شامله شوه۔ او په نیکه بده کښه د غوغوتو د طبق سره تعلق لری۔

د شیرانیانو علاقہ د دره گومل سویل ته واقع ده۔ کوه ساغان چه ورله قیسی غر هم وائی د دوئی په علاقہ کښه واقع دے۔ د دے علاقہ په قطبی حصه کښه حسن خیل مینج کښه ابو خیل او جلوانی او سویلی حصه کښه تے، کپیپ او هریپال، استوگن دی۔ د قیسی غر په قبله د کوسه په غرونو کښه کاکړ اباد دی۔ دوزیرو په شان د دوئی علاقہ نصم پلنه او غر تیزه ده۔ ولے د کروندے زمکه تے که ده۔

ترین :- لکه چه د شجرے نه معلومیری۔ د ترین درے ٹامن وو۔ چه «تور» سپین، او «اودل» نومیدل۔ لیکن د ترین په نامه صرف تور او سپین مشهور شول۔ «اودل» په خپله نامه ٹامن له بیله ٹانگه شوه۔ تور ترین په پشین او دکئی کښه او سپین ترین هرنائی دکئی او چوتیر په علاقہ کښه استوگن دی۔ ترین په رسم و رواج او خوبیونو خصلتو کښه د ابدالیانو په شمیر دی۔ په تورو او سپینو ترینو کښه د غانئ کور د بتی زی په ٹانگه کښه دے چه د تور ترین ٹانگه ده۔ لکه چه د دے متل نه معلومیری :- «غانی ده په دوه کوره، په ترین کښه په بتی ده۔ په نوغان کښه په کتی ده»

ابدالیان ۱- په ابدالیانو کښه د زیرک د اولاد نه علاوه د دے قبیلے نورے ٹیلی په پتچان مشهور دے۔ د ابدالیانو علاقہ اندازاً قلور سوه میله اوږده او اووه شله میله پلنه ده۔ د دوئی د علاقہ حد د قطب په لور د هندوکش، کوه بابا، او کوه سیاہ هغه حصه سره جگیدلے دے۔ چه هلمته «هزاره او ایباق» اباد دی۔ د دوئی قبلیتیز حد د ایران سره او قبله په سویل د «شوراوک» او د خواجه عمران «غرونه دی» په دے غرونو کښه د ابدالیانو یوه طاقتفہ «اٹک زی» او سیری۔ او د دے غرونو په نبرختیزه حصه کښه کاکړ اباد دی۔ د «مرغ» کلے چه په ۱۷۷۳ کښه دے احمد شاه غازی وفات شوه وو۔ د خواجه عمران د غرونو قطب په نرغاته پروت دے۔ د ابدالیانو په نرغاته د غلجیانو علاقہ ده۔ هلمند، فراه رود، فاشرود او ارغنداب په دے علاقہ کښه مشهور سیندونه دی۔

دغلیانو او ابدالیانو ترمینغه حدود او ویشل - دے سری په افرور شو کینے په لاکرو تیرے اوکړو - پیرے اووژل - او کورونه ټه ورله تالاکړل - لیکن پیرز په دے کار پښپانه شو - او د اولس ریاست ټه خپل ورور شیرخان ته اوسپارلو - دنیاوی ژوند ټه پریښو او د خدا ټه په یادو کینے مشغول شو -

شیرخان د خپل ریاست په وخت کینے د قندهار ایرانی بیگلر بیگی سره مخالف شو - ولے ایرانی دربار د ابدالیانو مقابله په زور او نه کړه - بلکه په دوی کینے ټه کورنۍ مخالفت پیدا کړو - او د خدا د سلطان د تره ټه قوی سلطان حسین ته ټه د مرزا خطاب ورکړو - او د ابدالی طاقتو مشر ټه اوتاکلو - شیرخان د دوی په جواب کینے د قلمبویوه ټه د خان سره جمع کړه - او د ترنگ سیند په غاړه په یو مضبوط ټه کینے میشته شو - او د مغل بادشاه شاه جهان ته ټه د مرستې خواست اوکړو - شاه جهان سیدستی هغه ته خلعت وراولپړلو - او د شهزاده خطاب ټه ورکړو - او حاکم غزنی ته ټه اولیکل چه د ضرورت په وخت کینے د شیرخان قوی امداد اوکړی - بل لور ته ایرانی دربار د شاه حسین د لجوی ټه شروع کړه - ولے سلطان حسین د ایرانی دربار د نفاق د پالیسی نه ناراض وو - هغه شیرخان ته د روغ په نیت ورغلو او د ریاست ټول حقوق ټه هغه ته اوسپارل - ایرانی بادشاه چه د دے نه خبر شو نو د قندهار بیگلر بیگی « ته ټه اولیکل چه موږ شیرخان ته ټه وټیلی دی - نو ته د ابدالیانو په معاملاتو کینے مو ټه وهه - د دے نه پس شیرخان د قام د یورئیس په ټول مستقل شو - او د (۶۵) کالو په عمر کینے د ښکار په وخت کینے داس نه پریوتو او مړ شو -

د شیرخان نه پس د هغه ټه سرمست خان د قام مشر شو - او د یرش کاله د قام رئیس وو - د هغه نه پس دولت خان مشر شو - ولے دے ورکو ټه وو - نو د دده تره « میات سلطان » به د هغه په ټه کار کولو - په دغه وخت کینے د قندهار بیگلر بیگی « کورجین خان » مگرچې « وو - دے سری خو په اوله کینے د دولت خان سره روغه لرله - ولے په افر کینے په ناوړه کارونو سر شو - او د سدوزو د یو دوو بے غیرته سرو چه عزت او عطل نومیدل په مرسته او سازش ټه دولت خان او د هغه ټه نظر محمد خان اونیول - او وټه وژل - د دولت خان نه دوه ټه پاتې شول - رستم خان او زمان خان رستم خان د قام مشر شو - ولے دے هم کورجین خان په چل وواژه - په دغه وخت کینے ابدالیان بے مشر شول - کورجین خان د ابدالیانو اولس د ارغستان د علاقه نه د قندهار په مشرقی خوا کینے میشته کړه - دلته هم د کورجین خان د لاسه په ابدالیانو پیر

ظلمونہ اوشول۔ ددے ظلمونو پہ نتیجہ کینے ابدالیان د آل و عیال سرہ د شورواوک او خوا و شا غرونو تہ او تبتیدل۔ ددے خدمت پہ بدل کینے گورجین خان تہ د سلطانیٰ خلعت او د شاہ نواز خان خطاب ورکریے شو۔

د گورجین خان د ظلمونو تہ ابدالی طاٹھ چہ پنجوس زره کورونہ وو۔ ٲھہ لبر شورواک او ویردہ بکواہ ورشوکانو تہ او تبتیدل۔ او پہ قبلہ او غزیدل۔ پہ کومو ورٹوکینے چہ ایرانی حکومت د خسرو خان پہ مشرتابہ کینے خیل دویم فوٹ د گورجین خان د بدل اخلتو ارادہ اوکریہ۔ او د حیات سلطان ٲوٹے عبداللہ خان او د ہفٹہ ٲوٹے اسد اللہ خان تہ د ملتان تہ را اوغو بتل۔ دا بلاد او ٲوٹے د ملتان نہ قندھار تہ او د قندھار تہ ہرات تہ لارل۔ دغہ وقت کینے د ایرانی دربار لہ خوا د ہرات گورنر عباس قلی خان شامل وو۔ دے گورنر عبداللہ خان او د ہفٹہ ٲوٹے دوارہ قید کرل۔ ولے لبرے ورٹے پس د ہرات قزلباشو د عباس قلی برغلاف بغاوت اوکریو۔ او ہفٹہ تہ د ہرات نہ او شریلو۔ پہ دے جگری کینے عبداللہ خان سرہ د خیل ٲوٹے د قید نہ غرونو تہ او تبتیدہ۔ او بغاوت تہ شروع کریو۔ او پہ ہرات باندے د حملے پہ نیت راروان شول۔ د ہرات نہ د یو فرسخ پہ فاصلہ د ابدالیانو او ایرانی حاکم جعفر خان مقابلہ او شویہ۔ پہ جنگ کینے ایرانی حاکم گرفتار شو۔ ابدالیانو نبار محاصرہ کریو۔ او بیاتے پہ ہرات قبضہ اوکریہ۔ دے نہ پس د ہرات صوبہ د ابدالیانو پہ قبضہ کینے راغ۔

اسد اللہ خان د فراہ پہ جنگ کینے د میر محمود غلجی د لاسہ اووڑے شو۔ ددے تہ پس زمان خان د ابدالیانو مشر شو۔ ددہ پہ وقت کینے پہ ابدالیانو کینے بے اتفاق پیدا شویہ۔ د سرداریٰ پہ عقلہ پہ دوئی کینے جنگونہ شروع شول۔ او دا حالت د نادر شاہ د حملے تر وختہ قائم وو۔ دغہ وقت ابدالیان د مجبوریٰ نہ د دشمن مقابلے تہ متفق شول۔ د زمان خان ٲوٹے ذوالفقار خان تہ د فراہ حاکم او منلو۔ او اللہ یار خان تہ د ہرات حاکم کریو۔ او دوارہ د دشمن د مقابلے پہ تابیائے لگیا شول۔ د نادر شاہ او ابدالیانو د جنگونو پہ موقع د ذوالفقار خان مدد تہ شاہ حسین غلجی ہم د قندھار تہ فوٹی کبک رالیرلے وو۔ ولے د نادر شاہ پہ مقابلہ کینے دوئی کامیاب نہ شول۔ ذوالفقار خان د خیل ورور احمد خان رچہ وروستو احمد غازی شو) سرہ قندھار تہ پہ تیبستہ لار۔ او د شاہ حسین غلجی سرہ دیرہ شول۔ لیکن د قندھار د استوگنے پہ وقت کینے شاہ حسین پہ دوئی ٲھہ بدگمانہ شو۔ او دوئی تہ نظر بند کرل۔ او کوم وقت چہ د نادر شاہ پہ لاس قندھار

تسخیر شو. دغه وخت دا دواړه وروڼه هم د قید نه ازاد کړې شول. نادر شاه د دے وروڼو د شکل و شپاهت، اخلاق او شرافت نه ډیر متاثر شو. او ددوی سره ځه ډیر ښه سلوک او کړو. د دے نه پس د احمد شاه د پاره د ترقی لاره ازاده شوله. تر دے څه د نادر شاه د مرگ نه پس هغه د پښتنو منتخب بادشاه شو. د ابدالیانو دا وړو وچه سلطنت څه بانی ځه احمد شاه وو. په پوپل زو کښه د سدو زو په څانگه کښه وو. احمد شاه او دهغه اولاد په افغانستان او د پنجاب په څو حصو باندے د سکهکده نه تر ۱۸۱۸ پورے حکومت لرلو. ولے وروستو بارک زو ته منتقل شو.

بارک زی :- د زیرک په اولاد کښه بله امله قبیله د بارک زو ده. دا قبیله په شمار کښه د ټولو نه زیاته ده. دوی د قندهار په جنوبي علاقه کښه د ارغستان په غرونو کښه د هلمند سیند په خوا و شا کښه آباد دی. د بارک زو او پوپل زو تر منځه د اقتدار د پاره کشکس د ابتدا نه جاری وو. لکه څه پورته و ځی شوی دی زیرک په خپل ژواندانه په خپل ځان «بارک» مقرر کړے وو. او هغه د پلار په ژوند پخلس کاله د قام مشری کړی وه. او په خپل ښه سلوک ځه اولس د ځان نه خوشحاله کړے وو. ولے پوپل څه د بارک کثر ورور وو په چل ول مشری ځان ته کړه. او د دے نه پس د قام مشری د پوپل په کورنۍ کښه وه. ولے د دواړو کورنیو تر منځه د اقتدار د پاره کشکس جاری وو. تر دے څه د نادر شاه افشار د قتل نه پس څه پښتنو د خپل ځان د پاره د یو بادشاه منتخب کولو په غرض کوم سرداران په گوته کړی وو. په هغوی کښه د بارک زو مشر حاجی جمال خان هم یو امیدوار وو. او د بادشاهی په طبع وو. حاجی جمال خان د احمد شاه په حق کښه په دے شرط دست بردار شوے وو. څه د سدو زو په حکومت کښه به د وزارت عهده په بارک زو کښه او د محمد زو په څانگه کښه وی. او حقیقت دا دے څه د سدو زو د حکومت په زمانه کښه د محمد زو کورنۍ د حکومت په معاملاتو کښه ډیر لوی اقتدار لرلو. دغه وجه وه څه په ۱۸۱۸ کښه د شاه محمود د بے عقلۍ او ناشکریۍ په وجه د شهزاده کامران د لاسه وزیر خان او وژلے شو. نو د دے نه پس په افغانستان کښه د سدو زو او بارک زو تر منځه د اقتدار د پاره کشکس شروع شو. او په ۱۸۲۶ کښه امیر دوست محمد خان په کابل قبضه او کړه. او په قلاړه قلاړه په ټول افغانستان د دے کورنۍ حکومت قائم شو. د محمد زو دا حکومت په دوه دورو کښه تقسیمیری. د اول دور بانی امیر دوست محمد خان وو. څه د سردار پاننده خان کشر ځوځه وو. د دوست محمد خان په

گورنی کینے د افغانستان حکومت د سنه ۱۹۳۹ پورے قائم وو۔ دویم دور د سنه ۱۹۳۹ نه شروع کیری۔ په دغه کال د بچه سقه د انقلاب په موقع نادرشاه مرحوم بچه سقاته شکست ورکړو۔ او په کابل ۶ قبصه اوکړه۔ او د خپل تخت نشینی اعلان ۶ اوکړو۔ د نادر شاه مشرنیکه سردار سلطان محمد خان وو۔ چه د سردار پاننده خان مو ۶ او د امیر دوست محمد خان ورور وو۔ او دخپلو وروڼو سره به په پینبور کینے اوسیدلو۔ دا وروڼه په سرداران پینبور هم مشهور وو۔

د بارک زو اکثر خلق کډ بانه دی۔ ۶ په کینے زمیندارۍ هم کوی۔ لکه چه د بارک زو د شجره نه څرگند پیری۔ اڅک زی هم د بارک زو یوه څانگه ده۔ ولے احمد شاه د بارک زو د طاقت کولو په غرض دا څانگه د بارک زو نه بیله کړی وه۔ او دوی خان له جلا تپه مقرر کړی وه۔

په ابدالیانو کینے نور زی ۶ هم د بارک زو هومره دی۔ ولے دوی د ملک په قبلیزو غزونو او د سیستان په ریگستانونو کینے څا ۶ په څا ۶ خواره واره اباد دی۔ له دے کبله د دوی طاقت او اقتدار د بارک زو نه کم دے۔ دا خلق هم اکثر کډ بانه دی۔ د «سبزوار» غرونه د دوی په علاقه کینے دی۔

«علی زی» په زمیندار کینے اباد دی۔ او د کرکیل کار کوی۔ د دوی په خوا کینے علی کونی استوگن دی۔

د زمیندار په سویل کینے اسحاق زی اوسیری۔ د دوی کسب زمیندارۍ او شپون توب دے۔ د ابدالیانو په علاقه کینے بمرات، قندهار، کرشک او فراه لو ۶ لو ۶ ښارونه دی۔

برخ ۱- اکثر د شوراوک په علاقه کینے اوسیری۔ د دوی قطب ته درانی پراته دی۔ سویل ته ۶ بلوچ اباد دی۔ نر خات ۶ ته ۶ د خواجه عمران غرونه دی۔ او قبل ته ۶ صحرا ده۔ د شوراوک په علاقه کینے د لورے سیند بلیری۔ د دے په وجه دا علاقه ندرخیزه ده۔ د بریڅو علاقه به اندازاً شپيته مربع میله وی۔

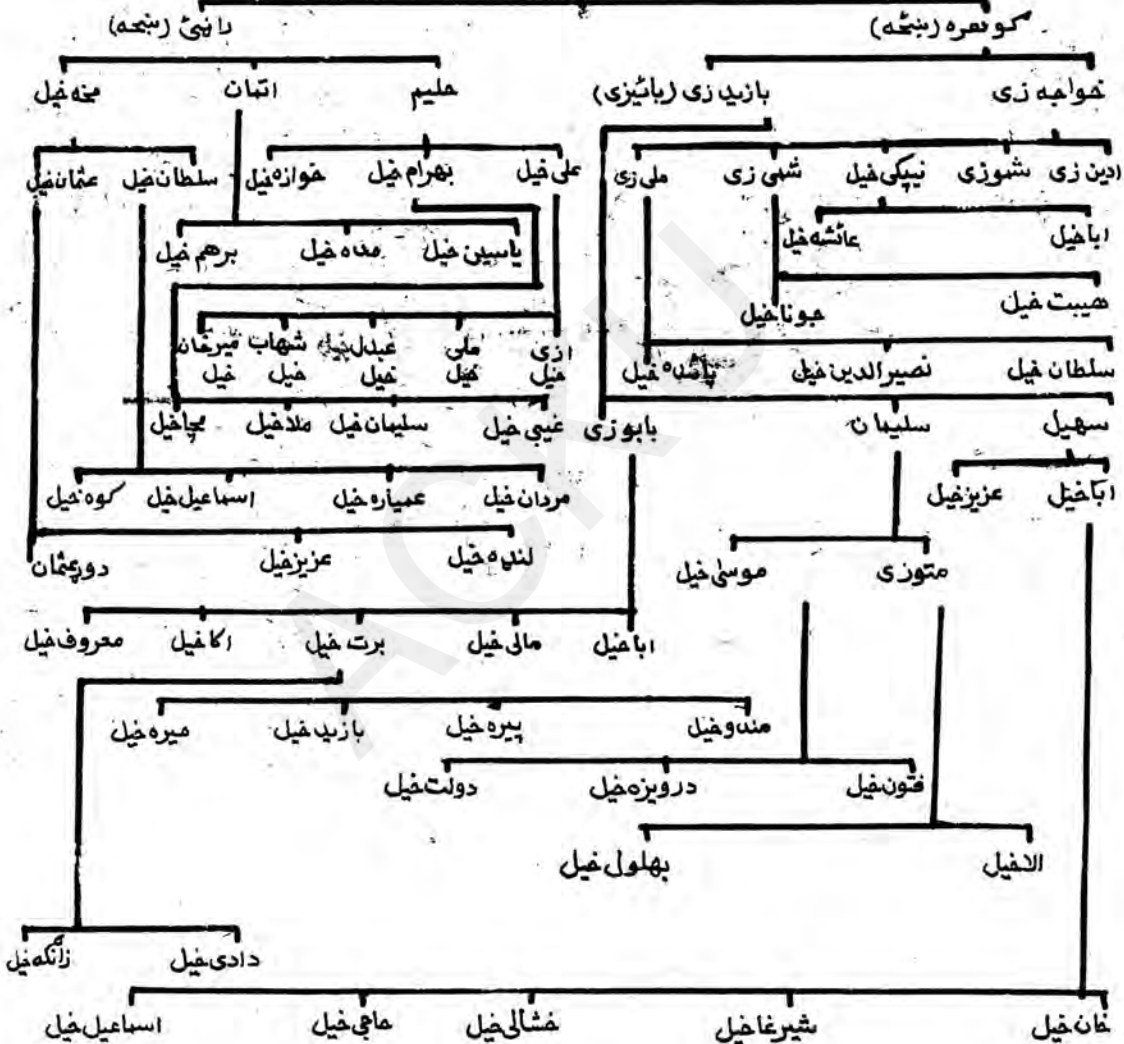
اورمر ۱- د شجرو او روایاتو مطابق اورمر د شرخون مو ۶ او د سر بن نسی دے۔ نامه عبردین او په اورمر مشهور دے۔ په موجوده وخت کینے اورمر اولس په وزیرستان له د هندوستان مشهور نواب حافظ رحمت خان او د سنه ۱۸۵۰ د جنگ ازادی لو ۶ میره جرنیل بخت خان د بریڅو د قبیل افراد وو۔

(کانیگرم) د افغانستان په علاقہ لہوگر او د پینور ضلع پہ دریو کلیو (ارمر بالا، اورمر میانہ، او اورمر پایان) کینے اباد دی۔ «اورمر» خیلہ یو خاصہ ژبہ لری۔ چہ د پینتو ژبے سره څه مشابهت نه لری۔ د اورمر دا پخوانی ژبہ د کانیکرم اورمر تراوسه د قیل ټان سره خوندي ساتلی ده۔ او په خیل مینج کینے پرے خبرے کوی۔ ولے د لہوگر (افغانستان) او پلینور اورمر دا خیلہ پخوانی اصلی ژبہ نصیزه کړی ده۔ د اورمر د اصل ژبے د موجوگئی نه څنه عالمان دے عقیده تمائل دی۔ چہ اورمر به شاید د دے ملک د پیرو پخوانو استوگنو اخلاف وی۔ او د پینتو د گواندا او یو ټانے استوگنې په وجه به ټے د پینتو تهذیب و تمدن خیل کړے وی۔ نن زمانه کینے اورمر په خوئی بوئی، عادتوتو، دودونو دستورونو، ژبه، تهذیب او ثقافت کینے پیدا د پینتو په شان دی۔ او په ظاهره کینے د دے خبرے هیچ څه شواهد نه معلومیري۔ چہ دا خلق به گوندے د پینتون اولس نه بیل خلق وی۔ ولے د اصلی اورمری ژبے موجودگی د دے قیاس مرسته کوی چہ شاید دا ژبہ د پخوانو آریائی قبایلو د ژبو نه یو ژبہ وی۔ د بده مرغه د اورمری ژبے په حقله تراوسه په علمی رنگ کینے څه تحقیق او څیړنه نه ده شوی۔ دغه وجه ده چہ د اورمر اولس د اصلیت خبره په مله کینے ده۔ او تر څو چہ د دے ژبے په حقله یقینی معلومات نه وی مامل شوی۔ تر صفح به په مله کینے وی۔ د اورمر په حقله چہ په اولس کینے څنه روایات مشهور دی صفحہ پالکای بنیاده دی۔ او د بایزید انصاری د مسلک سره د اختلاف په نتیجه کینے خوئی شوی دی۔ زما په خیال کینے د پینتو د بے شماره قبیلو په شان اورمر هم د پینتو یوه قبیلہ ده۔ البته د «شرخون» په شجره کینے د دے قبیلے پیوند څه جواز او موزونیت نه لری۔

له امکان لری چہ اورمر اولس په پخوانی زمانه کینے د مکران په ساحل هم استوگن وو۔ د دوی په نامه د «اورماری» بندر تراوسه مشهور دے۔ ولے په موجوده وقت کینے دا اولس په بلوچستان کینے په لشت حساب دے۔

شجره نسب اکو بن یوسف

اکو

زنگه خیل دادی خیل

اسماعیل خیل

ماهی خیل

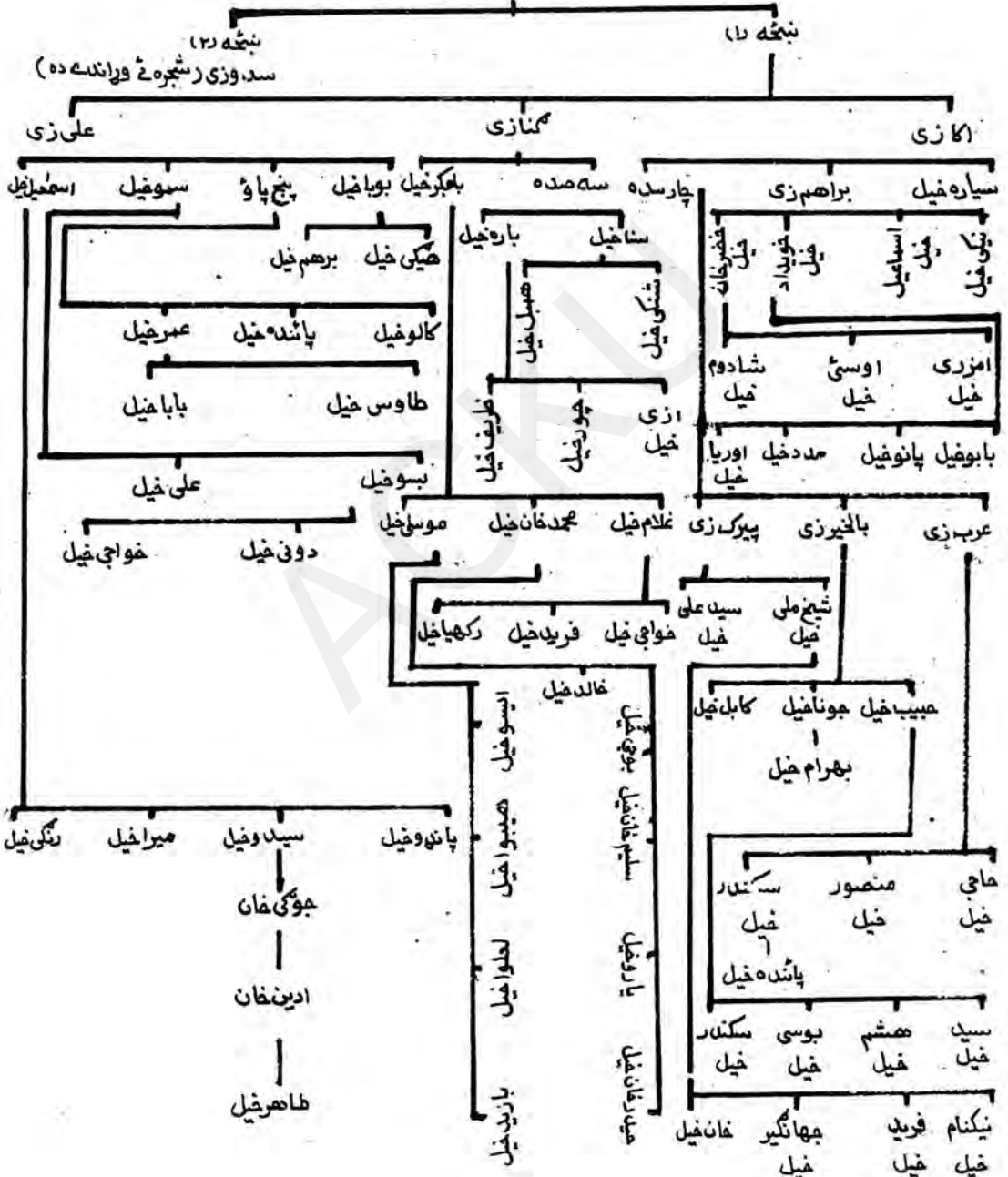
مضالی خیل

شیرغا خیل

خان خیل

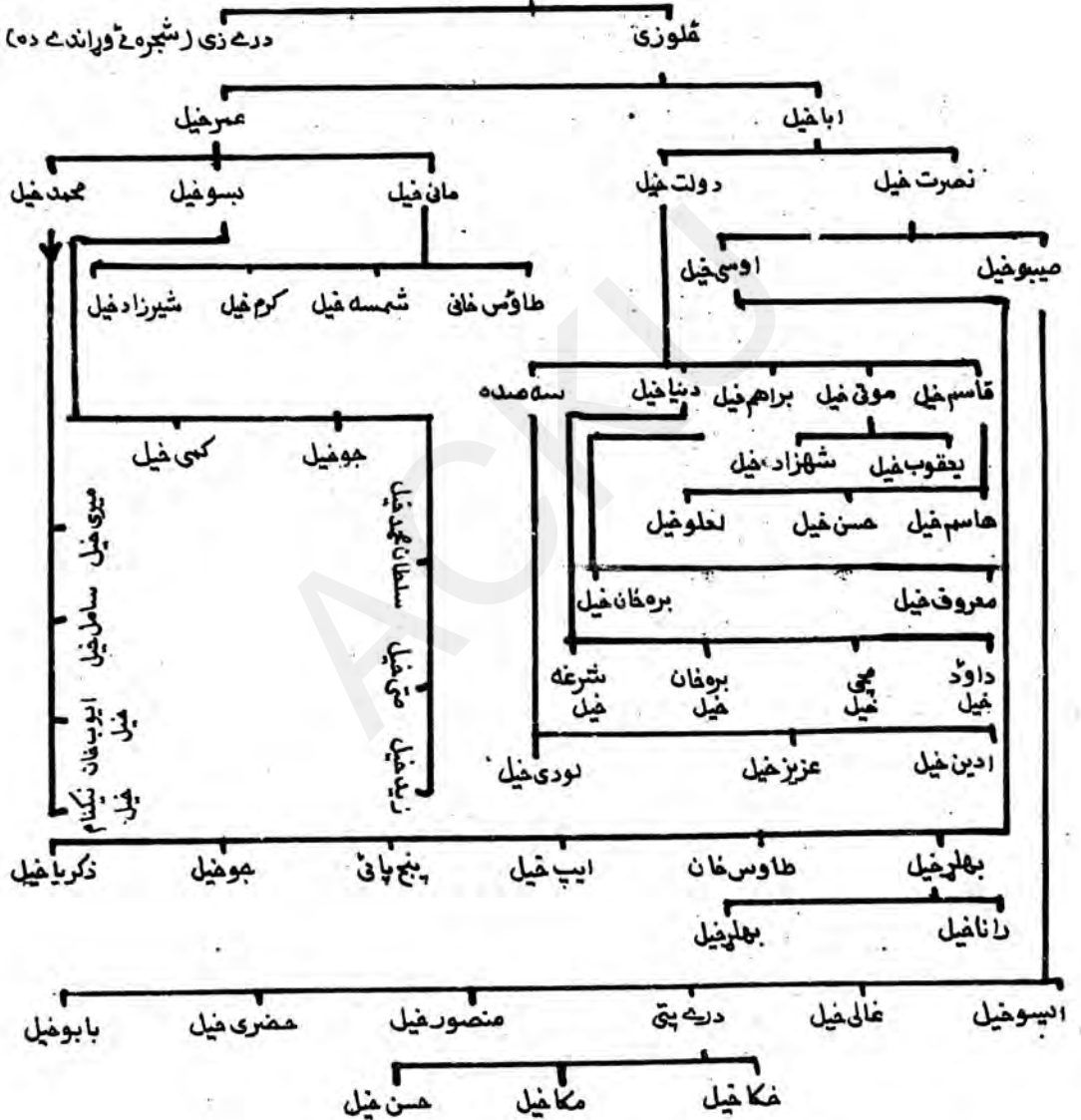
نسب نامه اتبان

اتبان

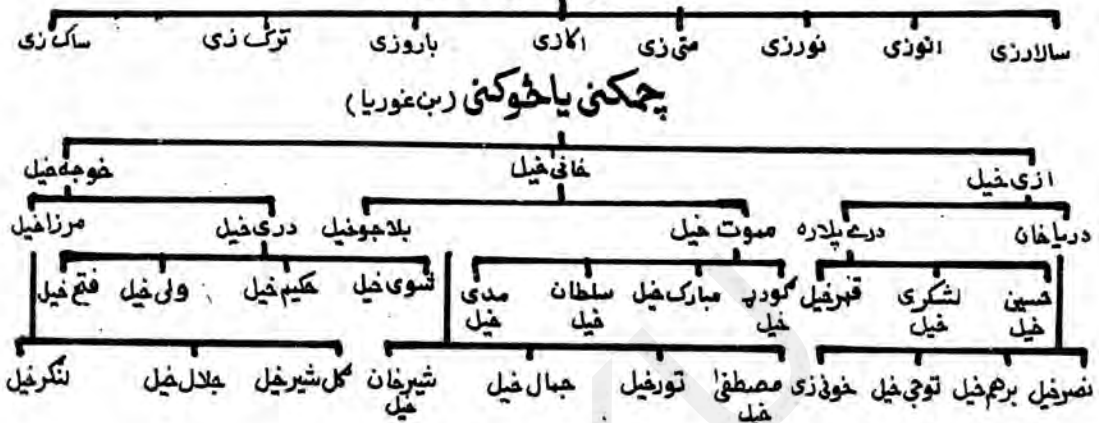
سدوین اتیان

سدو

سربنی قبائیل - خوریانخیل (خلیل شوکنی)

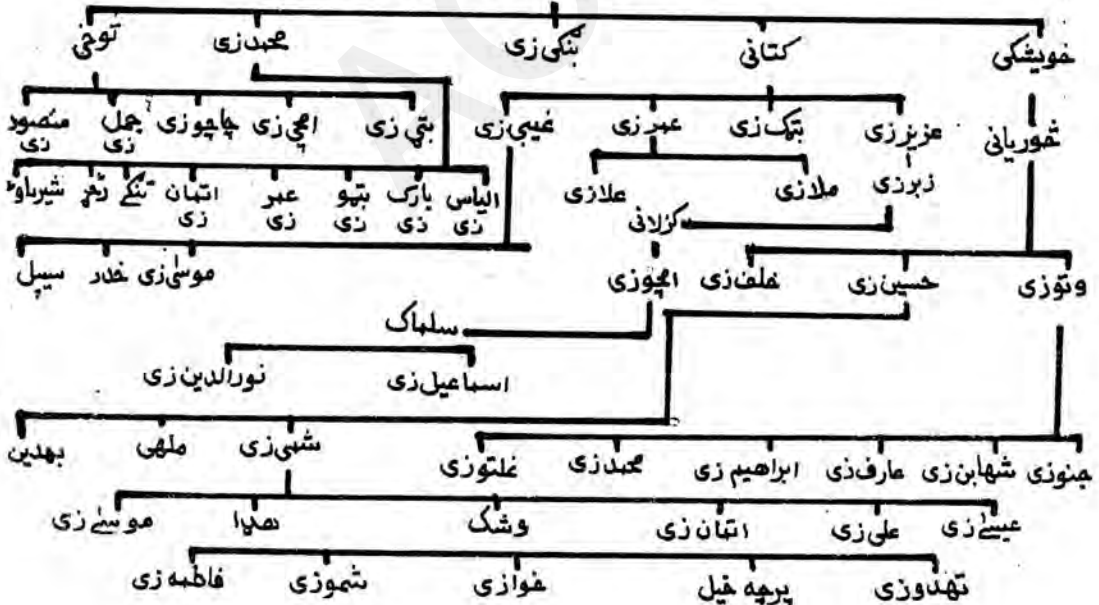
خلیل (بن غوریا)

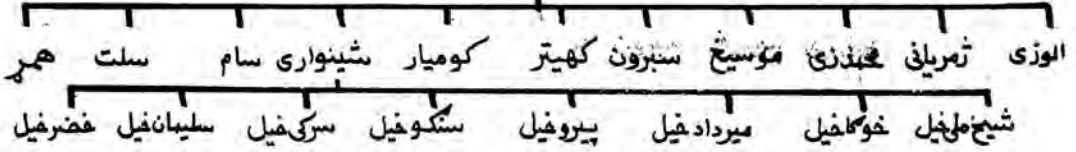
خویشکی محمدزی

سربنی قبائیل

محمد (بن خرشبون بن سربن)

کاسی بن فرشبون

د فرشبون (غیرالدین) د درے وارو ٿامنو (گند، ٿمند، کاسی) د اولاد شجرے بیان شوے۔ لکه ڇہ د شجر و نه معلومیری۔ د گند دوه ٿامن وو۔ ڇہ د یونوم شیخا یا خوشے یا غابنہ وو۔ دده اولاد شیخاخیل یا غابنیخیل مشهور دے دبل ٿوی نامه ٿے غوریا وه۔ او اولاد ته ٿے غوریاخیل و ٿیلے ٿی۔

د غابنیخیلو مهاجرت :- لکه ڇہ د فرشبون په حالاتو کبے موویلی دی۔ د پٽے غزائے د روایت مطابق فرشبون دخیل پلار سر بن او تره بیٽ نیکه په اجازت دکسی غرنه دخیل اولاد سره تل وو۔ او دارغستان په حدود کبے د غنډان او سور غر په خوا وٿا کبے په هغه زمکه ډیره شوے وو ڇہ د « غورے مرغ » په نامه یادیری۔ دا خون درويزه د روایت مطابق هرکله ڇہ پښتنو د قندهار او دخوا وٿا زمکه په خپل میخ کبے تقسیم کړے نو د ترینو برخه د گند او ٿمند یعنی د غابنیخیلو او غوریاخیلو ترمنځه اوریسیدله۔ دغه وچه وه ڇہ په سبه بده کبے به د گند او ٿمند اولاد یو بل ته لاس نه ٿو ورکوئے۔

د روایاتو مطابق د گند په اولاد کبے د خوشی زمکه د ترینو سره نزد ووه۔ ټکه ڇہ د خوشی زمکه د ارغستان د ویلے سره وه۔ او هغه د ترینو په خوا کبے وه۔ ټه رنگ ڇه ن زمانه کبے هم پښتانه په خپل میخ کبے په پوله پټی جگونه کوی۔ دغه شان په هغه زمانه کبے هم د ترینو او غابنیخیلو ترمنځه په ټه خبرو زړه بد او و پیدا ٿو۔ او د دوئی ترمنځه یو سخت جنگ او شو ڇه په هغه کبے غابنیخیلو ته لوٿ زیان اوریسید۔ او د دے په نتیجه کبے « خوشے » د خپلے زمکه نه په وتلو مجبور شو۔

خوشے ڇه دخیل زمکه نه ډے ټایه شو نو په کډه غوریه خیلو ته راغے۔ او د هغوی نه ٿے د استوگنې دپاره ټه زمکه او غوښتله۔ رد غوری زمکه د رود غزنی په کڅی کبے د سکور په خوا وٿا کبے وه) غوریه خیلو دوئی ته ټه نا بوره شان زمکه ورکړه۔ او خوشے په هغه اباد شو۔ ټه موده پس د ډیرو بارانونو له کبله د غوری ورشو کبے خرابے شوے۔ نو غوری ڇه کومه زمکه

خوشی تہ ورکری وہ ہفخہ ۛ ترنہ بیا اوغوبنتلہ - ولے خوشے بہ ہفخہ تینگ شو۔ او پہ دے خبرہ
 دے غوری او خوشی، ترمینچہ بنگ او شو۔ خوشے پہ دے بنگ کینے ہم اووہلے شو۔ او دھیلے
 زمک نہ بے دفلہ کرے شو۔ ددے نہ پس ہفخہ مخ پہ کابل روان شو۔ پہ دے وقت کینے دگومل د
 لوری نہ اتان خیل ہم راغلل او د خوشی سرہ یو ھاٹے شول او پہ شریکہ د کابل پہ لوروان
 شول۔ د ہفخہ ورخ نہ د اتان خیلو او غابنی خیلو ترمینچہ پرہ جنبہ او گوندی قائمہ دہ۔ ھاہ موہ
 پس صہتری چہ د شہند یوہ ھاٹکہ دہ - د خیلو ورونو نہ پہ ھاہ خبرہ مرور شول۔ او دوئی ہم
 د غابنی خیلو خوا او نیولہ - د غابنی خیلو جمعیت پہ دے خلقو نور ہم زیات شو۔

د اخلق د کابل پہ اوردو ورشو کمانو کینے بنہ آسودہ شول۔ مال و اولادے دیر شو۔ خصوصاً
 یوسف او مندر پہ مال او اولاد کینے د تھولو نہ زیات شو۔ د مال او اولاد دے زیات والی د
 دوئی قبائلی طاقت نور ہم او خلولو۔ پہ دغہ وقت کینے د تیبور پہ خاندان کینے مرزا ابو سعید
 حکمران وو۔ مرزا ابو سعید خیل شوے مرزا الخ بیک د کابل او غزنی د علاقو د خیل طرف نہ
 حکمران کرے وو۔ لیکن د مرزا الخ بیک خیلے فوئی طاقت دومرہ نہ وو۔ چہ پہ دے علاقوے خیلے
 قبضے تہ دوام ورکری وے۔ نو ہفخہ ددے پینتنو نہ د کومک خواست او کرو۔ او دے خلقو
 د ہفخہ سرہ بنہ لاس او کرو۔ مرزا الخ بیک پہ کال ۱۷۹۹ء کینے د کابل او غزنی حکمران شوے وو۔
 نو احتمال کیدے شی چہ غابنی خیل وغیرہ پینتاناہ بہ د کابل علاقے تہ د پینتیسے صدی دینے
 پہ خواوشا کینے راغلی وی۔ الخ بیک مرزا پہ کال ۱۸۱۸ء کینے وفات شو۔

پہ ابتدا کینے مرزا الخ بیک د پینتنو سرہ بنہ سلوک کولو۔ ھاہ چہ ہفخہ بہ د خیل تخت د
 حفاظت د پارہ ددے پینتنو مرستہ ضروری کینلہ۔ ولے د میرزا او پینتنو تعلقات تردیرے مودے
 خوشگوار پاتے نہ شول۔ او د دوئی ترمینچہ یو بنگ او شو۔ ددے وجہ داوہ چہ یوسف زی او
 مندر د خیل مال او دولت او اولاد د دیر والی پہ وجہ سرکینہ وو۔ دوئی بہ د کابل د خواوشا
 خلق ازارول۔ او د حکومت د قوانینو پرواہ بہ ۛ نہ ساتلہ۔ د دوئی د سرکینی مرزا الخ بیک تر
 ہفخہ وختہ زغبلہ چہ د ہفخہ طاقت لا مضبوط نہ وو۔ ولے لبرہ مودہ پس د ہفخہ د ہنٹا لاندے
 دیر چفتاق مغل راغونو شول۔ دغہ وقت مرزا دا ضروری او کینلہ چہ ددے پینتنو دا طاقت ختم کری۔
 دغہ وقت کینے مرزا د سیاست نہ کار واخست۔ او پہ غابنی خیلو کینے مخالف پیدا کرو۔ د پینتنو
 ترمینچہ اکثر بنگونہ یا پہ زمکووی او یا د بنگو پہ معاملتو۔ بنگیانو او یوسف زو ترمینچہ ہم دیوہ
 بنج پہ سردشمنی پیدا شوی وے۔ مرزا دے مخالفت تہ ہوا ورکری۔ او بنگیانی ۛ د یوسف زو مندر
 برغلاف د ھاٹا پہ پرہ کرل۔ او د دوئی پہ مرستہ مرزا الخ بیک پہ غابنی خیلو عملہ او کری۔ د دوئی ترمینچہ

چہ پہ کوم ٹاٹ جنگ شوے دے ہنہ ہم پہ دغورہ مرغہ یادیری . د مرغہ پہ پینتو کینے ورشو
یا ہراگاہ تہ وینے شی . او د غورے مرغہ نہ مراد سر سبزہ او ابادہ ورشو دہ . پہ دے جنگ کینے
غابنی خیل بریالی شول . او مرزا دے خبرے تہ مجبور شو چہ ہنہ دا خلق (پینتانا) پہ احسان
اوبنہ سلوک ایل کری . پہ دے عرض ہنہ د غابنی خیلو د پارہ دیو لوے دعوت انتظام اوکرو .
او د جرگے د پارہ دے دوئی مشران اوبل . دامشران پہ شہر کینے نہہ سوہ وو . د پینتو د
دستور مطابق د جرگے پہ وخت کینے دا قول مشران بے وسیلے وو . صرف دیو سری سرہ چہ محبوب
نومیدہ او د محبوب چغری شوے وو پہ بہہ یوہ چارہ وہ . د مرزا پہ نیت کینے د اول نہ ہنہ
فساد نہ وو . ولے پہ دے اثنا کینے د گکیانو یو مشر چہ جنگا نومیدہ مرزا تہ دا صلاح ورکرو چہ
دومرہ مشران او د سر سری بہ بیا یوٹاٹ او نہ موے . د دوئی تم غوٹ کرہ . دے مشورے مرزا
نہم غداری تہ امادہ کرو . او دے خلقو دوڑلو ارادہ تے اوکرو . او دوئی تے د جرگے پہ ٹاٹ کینے
قید کرل . دغہ وخت محبوب خیلو مشرانو تہ اووے چہ کہ موخو بنہ وی نو نہم پہ دے چارہ
د مرزا کار خلاصوم . ولے مشرانو ہنہ منع کرو . او ورتہ تے اووے چہ موہن . د مرزا نیک خولے
دے . د پینے نہ تینتہ نشتہ . ہنہ چہ خدا تے منظورہ وی پہ ہنہ رضایو . د دے نہ پس مرزا
د دوئی د وڑلو تابیا اوکرو . دغہ وخت ملک سلیمان چہ د ملک احمد ترہ وو . د تہولے جرگے د
طرف نہ مرزا تہ دوہ سوالہ اوکرو . ہنہ اووے چہ زمونز د وڑلو نہ پس زمونز وارہ وارہ
اوزنانہ مہ قید وہ . بلکہ اجازت ورکرو چہ دوئی چرتہ تلل غواری نھلتہ د لارشی . اوبل دا چہ
ملک احمد مہ ورتہ . مرزا دا دوارہ سوالو نہ او منل او ورتہ تے اووے چہ زما دا خیل وو چہ
تہ بہ دقان د غلادی د پارہ او یا دسل دوہ سوہ نورو مشرانو د پارہ سوال کوے . د دے پہ جواب
کینے ملک سلیمان اووے چہ زما سرد نورو عزیزانو نہ زیات نہ دے . چہ دوئی مری نوزہ د
اول مریشم .

عرض د دے نہ پس مرزا دا قول مشران بے د ملک احمد او یوٹو نورو مشرانو نہ اووڑل .
او ہنہ وخت چہ ہنہ د دے خونری کامیابی نہ اوزگار شو نو د دوئی د بنجولو حکم تے اوکرو . د
کابل نہ پہ قطب د سیاہ سنگ غربہ لہنہ کینے یوہ مقبرہ د شہیدانو پہ مقبرہ مشہورہ دہ .
وینے شی چہ پہ دے مقبرہ کینے دا خلق دفن شوی دی . دلہہ کینے د شیخ عثمان ملیری روضہ
ہم دہ . چہ پہ ہنہ وخت کینے یو بزرگ او نیک سرے وو . او د غابنی خیلو پیر وو . ددہ مقبرہ
تراوسہ د ناثرینو زیارت گاہ دے . د دے خونری واقع یقینی تاریخ معلوم نہ دے . لیکن چونکہ دا
واقعات داغ نیک مرزا د ذات او د ہنہ د سرہ وابستہ دی . نوکہ چرے پہ حقیقت کینے

دایسے واقعات شوی وی نومونز پہ قیاس دا وٹیلے شو چہ دا پینسہ بہ شاید چہ دس ۱۰۳۸-۹۰ء
ترمینغہ مینغہ یو کال کینے شوی وی۔

د دے نہ پس غابنی فیل او دھغوی ملیف قبائل دملک احمد پہ مشری کینے دکابل نہ مخ
پہ نگرہار راروان شول۔ ترکانی پہ لیغان کینے پاتے شول۔ او یوسف زی مہنزی نگرہار تہ
راغلل۔ او دلے میشتہ شول۔ قہ مودہ پس دیوسف زو او مہنزو ترمینغہ یوسختہ انستہ
اوشوہ۔ چہ پہ بھغ کینے مہنزی دیرتالا شول۔ میدان یوسف زو وگاہتہ۔ ولے بیا ددوی ترمینغہ
روغہ اوشوہ۔ او یوسف زو نگرہار مہنزو تہ پرے نبود۔ او پہ خیلہ دپینبور پہ لور راروان
شول۔ پہ دے دوران کینے گگیانی چہ دیوسف زو پہ مقابلہ کینے دے دمرزا الخ بیک مرستہ
کری وہ۔ دمرزا دلاسہ دکابل تہ پہ وتلو مجبور شول۔ او هغوی ہم نگرہار تہ راغلل۔

د روایاتو مطابق پہ دغہ ورٹوکینے پہ وادی پینبور، باجور او ملحقہ علاقہ کینے دلہ
ذاک پستانہ اباد وو۔ دپینبور پہ علاقہ کینے دلہ زاکو د موجودگی تائید د بابر د بیان تہ
ہم کیری۔ پہ دے ورٹوکینے دھشنغر پہ علاقہ کینے دیگان یادھقان اوسیدل۔ چہ دسوات
د سلطان رعیت وو۔ یوسف زی د خیبر پہ لار د پینبور علاقے تہ راسکتہ شول۔ او د سفید سنگ
پہ مقام دے دلہ زاکو د مشرانو سرہ جرگہ اوکرہ۔ او دھغوی نہ دے داستوگنے د پارہ د دوآوے
علاقہ زمکہ او غونبتلہ۔ دلہ زاکو ددوی سرہ دیرہ مہربانی اوکرہ۔ او دوئی تہ دے داستوگنے
د پارہ د دوآوے علاقہ ورکرہ۔ چہ دپینبور پہ علاقہ کینے یوہ زرخیزہ بکرہ دہ۔ ملک احمد د
خیل قبیلے د لوری تہ د دلہ زاکو شکر یہ ادا کرہ۔ ولے داٹے ہم اووٹیل چہ زمونز دیرخلق روستو
پاتے دے او دھغو تولو د پارہ بہ د دوآوے زمکہ کافی نہ شے۔ ددے پہ جواب کینے ورلہ
دلہ زاکو اووٹیل چہ کہ دوآوے دتاسو د پارہ کافی نہ وی نو دہ دانش کول او امبار کھی
د باجور پورے تاسو نیوے شے۔ او د ہشت نغر علاقہ ہم تاسو د دھقانانو نہ اضطل شے۔

د دے نہ پس یوسف زی او مندر پہ دوآوے کینے اباد شول۔ او پہ قلارہ قلارہ د قبیلے
تول تار پہ تار خلق یوٹاٹے تہ راغونب شول۔ او دغہ شان دا علاقہ ددوی د پارہ نا کافی شوہ۔
او قہ رنگ چہ دوئی تہ ورائندے د ہشت نغر د نیولو اشارہ شوی وہ۔ چہ ددوی طاقت زیات
شونو دوئی د ہشت نغر علاقہ د دھقانانو نہ پہ زور اونیولہ۔ او دلے ہم اباد شول۔ ددے نہ
پس دوئی دلہ زاکو سرہ ہم اوبہ خرے کرے۔ او د چارسدے پہ نبرہاتے د مردان د میدانی
علاقے د نیولو پہ تکل شول۔ دغہ وخت کینے دیوسف زو خٹنے خلق د باجور پہ لور ہم لارل۔
او پہ وادی لاشورہ دے قبصہ اوکرہ۔ بلکہ ددے نہ ہم ورائندے شول۔ او جندول لکہ تربنگولے

پہ دفعہ ورھو کینے د تیبور دکورنئی طاقت مخ بہ زوال وو۔ او د پبنتو ترین قبیلے
 دیر اقتدار موندلے وو۔ ددے پہ نتیجہ کینے غوریہ خیل ہم د دوئی د لاسہ پہ مہاجرت بچور
 شول۔ او مخ بہ قطب پہ خابنی خیلو پیسے راروان شول۔ د دوئی نہ ورائندے د نگر ہار پہ
 علاقہ کینے گگیانی او مہنزی اباد شوی وو۔ ترکانی پہ لیغان کینے میشتہ وو۔ چہ غوریان خیل
 ہم دے علاقے تہ راغلل۔ نو ددے قبائلو سرہ نے ماتے گوچے پلینے شوے۔ د غوریان خیلو پہ
 راتلو ترکانو او گگیانو د خیل مان د پارہ دنوے علاقے تلاش شروع کرو۔ ترکانی د ویرے موڈ
 نہ د باجور پہ طمع وو۔ پہ دفعہ ورھو کینے دوئی خیلہ یو ولہ د مالاتو د جاج اخستلو پہ
 غرض باجور تہ اولیرلہ۔ گگیانو ہم د دوئی پہ سیالی کینے خیل سری اولیرل۔ ولے د
 ترکانو د لاسہ نے ماتی او موندلہ او بیرتہ راغلل۔

د گگیانو طمع چہ د باجور نہ لنہہ شوہ نو د مہنزو پہ صلاح نے خیل سپین بیری او
 مشران یوسف زو تہ پہ ننوائی وراولیرل۔ او د ملک احمد نہ نے د خیل استوگنے د پارہ زمکہ
 او غوبنتلہ۔ ملک احمد یو ہونبیار او مدبر سرہ وو۔ د دلہ زاگو د طاقت پہ مقابلہ کینے د
 دفعہ دا خواہش وو چہ د خابنی خیلو ترمینخہ مضبوط احتیاط قائم کری۔ پہ دے عرض
 د قبیلے د مشرانو پہ مشورہ دفعہ د گگیانو ننوائی او منلہ۔ او دوئی تہ نے د استوگنے د پارہ
 د دوآوے زمکہ ورکړہ۔ او د مہنزو سرہ نے د ہشت نغرو وعدہ اوکړہ۔

گگیانو تہ چہ د استوگنے د پارہ زمکہ پہ لاس ورغلہ۔ نو دوئی لے لے او تپے تپے د
 کپڑے پہ لار دوآوے تہ راغلل۔ او ہورے اباد شول۔ لکہ چہ وزاندے ویلی شوی
 دی یوسف زو د ہشت نغرو علاقہ د دھقانانو نہ نیولی وہ۔ دا دھقانان د خیل مشر میر
 ہندہ پہ مشرئی کینے د درہ مورہ پہ لار سوات تہ راغلل۔ او د تانچے پہ خواوشا کینے استوگن
 شول۔ دلہ د میر ہندہ زمکے وے سواتیانو د یوسف زو د متوقعو خیلو د مدافعت پہ
 غرض د ملاکنڈ درہ ہم او نیولہ۔ او د شاہ کوٹ پہ درہ نے ہم قبضہ اوکړہ۔ او پہ دے زول د
 سوات پہ لورد یوسف زو د راتلو لارے بندے کرے۔ د وعدے مطابق یوسف زو د ہشت
 نغرو علاقہ مہنزو تہ ورکړہ۔ او ہغوی پہ دے علاقہ کینے اباد شول۔

گگیانی چہ پہ وادہ کینے میشتہ شول۔ نو د دلہ زاگو سرہ نے داسے سپک سلوک
 دواہنست چہ ملک احمد ہم پرے ناراض شو۔ او د دوئی د مرستے نہ نے لاس واہنست۔
 دفعہ وجہ وہ چہ ددے نہ پس د دلہ زاگو او گگیانو ترمینخہ د کھیل پیلے، پہ مقام چہ د

داؤد زو په علاقہ کښه یوکلې دے په یو جنگ کښه مگیانو د دله زاگو د لاسه سخته ماته اوموندله۔

د مگیانو دے شکست ملک اهد بیا د قبائلی اتحاد په لور مائل کړو۔ او هغه د دله زاگو سره قطعی فیصله کول غوره او گڼل۔ د دے وجه دا هم وه چه د دله زاگو د لاسه یوسف زی هم تنگ وو۔ چنانچه هغه ټول یوسف زی، مندر، مگیانو، مهنزی، اتان خیل او گدانه په یو صلاح کړل۔ او د دے ټولونه ټی یولو ټی لښکر مرتب کړو۔ دله زاگ هم د دوی جنگ ته تیار شول۔ د دواړو قبیلو تر منځه دا جنگ د کاتلنگ او شهباز د دے تر منځه شوه وو۔ د دے جنگ زور د مندر په خوږ کښه وو۔ دا خون درويزه مطابق په دے جنگ کښه اتان خیلو ډیره مړانه ښکاره کړی وه۔ او د دے وجه یو قسم د شرمڼه والونه وو چه د هغه په شابه تیرانداز راروان وو۔ دله زاگ د لنگر کوټ د خوا نه جنگ ته رااووتل۔ درويزه نقل کوی چه د ټولو نه اول د علی اسعیل زی ځوی چه بشرین نومیده۔ د خوږ نه اودانگل او د ښنگی، دله زاگ ځوټے ځے مړ کړو۔ د دے نه پس لاس په لاس جنگ شروع شو۔ ولې د دله زاگو پښه او ښوئیدلے۔ او هغوی تښته او کړه۔ یوسف زی هم ورپسے وو۔ یوسف زود سوئیل په لور د دله زاگو لاره بنده کړی وه۔ دغه وجه وه چه د دوی د لنډی سیند نه په سوئیل خپلو عزیزانو ته لار نه شول۔ بلکه په ابا سیند پورے شول۔ د دے جنگ تاریخ معلوم نه دے۔ البته قیاس کیدے شی چه دا جنگ به د ۱۵۱۹ نه پس او ۱۵۲۵ نه اول پرت یو کال شوه وی۔

لکه چه وړاندے ویل شوی دی سواتیانو د یوسف زود هیل د خطر په وجه د سوات په لور ټولے د دے لکه دره، مور، ملاکنډ، شاه کوټ او چراته وغیره نیولے وے۔ په دے ورځو کښه د سوات سلطان اوبیس نومیده۔ چه د یوسف زو د غلې نه د حفاظت په غرض ځے د ملک اهد غور واده کړی وه۔ د سلطان اوبیس صدر مقام منگور وو۔ ولې د ملک اهد غور مړه شوی وه۔ او د سلطان اوبیس سره د یوسف زو د هیل خطر پیدا شوی وه۔ او د هغه دا ویره هم ځے ټایه نه ټوه۔ ځکه چه د یوسف زو، مندر و ورځ اوس ښه شوه وے۔ په دله زاگو هغوی فتح بیا موندلی وه۔ او د سوات د تجارت په وجه د دوی مالدار شوی هم وو۔ ولې د تجارت سره سره د دوی د سوات د ښکلا او زرخیزۍ نه هم ښه خبردار وو۔ دغه وجه وه چه د دے ښکلی علاقے د نیولو ډیر خوا هښمند وو او چه موقع ځے بیا موندله نو هیله ځے بیا او نه کړه۔

یوسف زی چہ د دلہ زاکو د جنجال نہ اوزگار شول نو د سوات د فتح پہ پہ ککل شول۔ اودہ درہ مورہ سرہ دیوہ شول۔ دا درہ دھقانانو بنہ مضبوطہ کری وہ۔ اودیوہ زو ہراقدام بہ تے ناکامولو۔ دوه میا شتے داسے تیرے شتوے۔ اخزد یوسف زو شرانو پہ سواتیانو یو چل اوکرو۔ سواتیانو د مورے درہ مضبوطہ کری وہ۔ او یوسف زی ہم ددوئی مقابلے تہ پراتے وو۔ د ملاکنڈ درہ ہم د سلطان اویس پہ ماتحتی کنبے سواتیانو نیولی وہ۔ ولے دوئی د یوسف زو د حملے نہ بے غمہ وو۔ یوسف زی چہ ددے نہ خبر شول نو شپہ پہ شپہ تے خپل لنگر د ملاکنڈ پہ لور اولیرلو۔ پہ دغہ شپہ دیوسف زو زانہ و ہم لوئے کار اوکرو او ہغہ دا چہ دوئی د خپلو نادینہ و پہ صلاح تہ لہ شپہ سندرس او بدلے ویٹل۔ او پہ خپلو سندرو کنبے بہ تے دا وٹیل چہ سواتیانو اٹان تہینک کری سباتہ بہ زمونز شاہ ظلی درجی۔ بنہ ٹانونہ بہ مبال کری۔ ہسے نہ چہ تہ ارمان موپہ زہہ کنبے پاتے نہ شتی۔ دے خبرو سواتیان یورل۔ ہغوی خپل تہول طاعت ہم دے جمع کرو۔ بل لور تہ یوسف زو شومہ دم پہ ملاکنڈ عملہ اوکرو۔ او د سواتیانو لنگر تے پہ اودہ لاندے کرو۔ سواتیان دے ناٹھاپی حملے تہ تہینک نہ شول۔ او د تانے پہ لور او تہبتیدل۔ یوسف زی پہ ملاکنڈ واوریدل۔ دا خبر چہ «مورے» تہ اورسید نو میر ہندہ۔ ہم تانے تہ لار او ہلتہ د سلطان «اویس» سرہ دیوسف زو دم کولو پہ تاپا کنبے لگیا شول۔ ولے دغہ وخت دیوسف زو زور ایسارول ددوئی دوس نہ بھر شوی وو۔ ددے نہ پس یوسف زو دکوز سوات پہ زمکو قبضہ اوکرو۔ دے قبضے دبروات د قبضے دپارہ ہم دوئی تہ لار اوزگارہ کرہ۔ او پہ قلا رہ قلا رہ دوئی تہول سوات سرہ دپون چکسیر، کانا او غور بند اونیولو۔ بہ دے پسے یوسف زو د تلاش علاقہ ہم اونیولہ۔ دا علاقہ اول پہ باجور کنبے شاملہ وہ۔ وائی چہ د تلاش پہ جٹک کنبے مزید نوے یو مندر د کات کھلے پہ مقام پہ دشمن اس ور اوز غلولو۔ او د کندے خٹے تے دولس نیم گزہ تہوپ اوٹھلو او دشمن تے پہ نیزہ او پیرلو۔ ددے نہ پس د نو اگی او ارہنگ برہمنگ پورے علاقہ دوئی اونیولہ۔

یوسف زو چہ د خپلو ملیفو قبائلو پہ مرستہ د دلہ زاکو او سواتیانو نہ علاقہ قبضہ کرے نو د ملک اہمد پہ صلاح «شیخ ملی» چہ د مندر پہ اولس کنبے د «پیرک» پہ ذیلہ کنبے وو۔ او د ابتدا نہ د ملک اہمد سرہ پہ ہرہ سختہ نرمہ کنبے ملکرے وو۔ ددے نیولو شوو علاقو د تقسیم تاپا شروع کرہ۔ پہ مختلفو قبائلو کنبے ددے دومرہ وسیع علاقہ ویش

چہ پہ تُولہ داوڈہ، ہشت نغر، دلنہی سیند پہ قطب، د اباسین تر غارے پورے سے، سوت، بونیر او د باجور پہ ۱۲ حصہ مشتبہ وہ۔ د دیر (ہتیا، غور و فکر محنت او تدبیر کار وو۔ او دایو داسے سری کولے شو چہ ہفغہ دلوت ہمت، وسیع تجربے او د قبائلو درسم و رواج او ددے وسیع علاقے د حالاتو نہ بنہ خبر دار وے۔ او شیخ ملی ددے عظیم کار دپارہ دیر موزون وو۔ د شیخ ملی پہ دے ویش کینے چہ کوم انتظامی قابلیت او تدبیر نہ کاراخصتے شوے دے د ہفغہ ثبوت ہم دغہ دے چہ دا تقسیم پہ ہینتون غوندے قام کینے جے د ۱۲ جگہ، خفگان او تنازع نہ تر سوونو کالو پہ کامیابی سرہ قائم وو۔ او متعلقہ خلقوتہ ورنہ ہیچ ۱۲ حصہ شکایت نہ ووپیدا شوے۔ د شیخ ملی ددے تقسیم تاریخ ہم معلوم نہ دے۔ قیاساً دا ویلے شو چہ دا بہ د ملک اہمد پہ ژوند کینے غالباً د سن ۱۲۵۰ پہ خواو شا کینے شروع شوے وی۔ او ددے تکمیل بہ دغان کجود مشری پہ وقت کینے شوے وی۔ دا تقسیم پہ داسے ہونیاڑا شوے دے چہ پرتہ د دوو زورور قبیلو ترمیخہ د جنگ جگرے د پلینیدو خطرہ محسوس شوی دہ۔ نو دوئی د جایداد پہ مینج کینے ۱۲ زمکہ د قیری پہ نوم ستانہ دارو تہ ورکریے شوی دہ۔ او پہ دے دستور دا زورور خلق د یوبل نہ لریے شوے۔ او پہ یوبل د بلوسے نہ ہج کریے شوی دی۔

د شیخ ملی د تقسیم لہ مخہ دواوہ د مگیاڑو اور سیدلہ۔ ہشت نغر د مہنزو شو۔ اتان خیلو تہ دارنگ برنگہ علاقہ او د سوات او د سبے ترمیخہ پہ قطب یوہ خطہ ورکریے شوے۔ وروستو پہ شپارسہ صدی کینے د اتان خیلو د سبے پہ علاقہ کینے ختک ہم ننوتل۔ پہ دے تقسیم کینے گدانو تہ چہ د یوسف زو سرہ ہل شوی وو۔ د قطب پہ لور غریزہ علاقہ ورکریے شو۔

پہ ہفغہ زمانہ کینے پہ دے تولو علاقو کینے د سوات علاقہ دیرہ زرغیزہ او ابادہ وہ۔ دغہ وجہ وہ چہ د شیخ ملی پہ تقسیم کینے یوسف زو او مندر و دوارو اولسونو تہ پہ سوات او سبہ کینے زمکے ورکریے شوی دی۔ او ددے قیاس مرستہ ددے نہ کیری چہ د ملک اہمد او شیخ ملی قبرونہ پہ سوات کینے دی۔ او دوارہ مشران د مندر پہ ٹانگہ کینے دی۔ د ملک احمد قبر پہ الہ دین کینے او د شیخ ملی قبر پہ غور بندی کینے دے۔ ولے داسے معلوم پیری چہ د شیخ ملی پہ دے تقسیم کینے ۱۲ مودہ پس بیا تبدیلی راغلی دہ۔ او د سوات، پنجگورے، بونیر او تُولہ غریزہ علاقہ د یوسف زو رسیدالی دہ۔ او مندر سے تہ راغلی دی۔ دا قیاس دغان کجود قبر نہ مرستہ موی۔ دغان کجود قبر د بدوئی نالے پہ غارہ د صوابی مانیری ترمیخہ کجود غونڈی تہ

خارج پروت دے۔ نں ورخ پہ سوات، بونیر او نوره غریزہ علاقہ کینے دمندر و یوکل
 ہم نشتہ۔ البتہ دمندر و پہ علاقہ کینے دیوسف زو درے کلی اباد دی۔ چہ پہ بابوزی، شوی
 اومتہ « مشهور دی۔ دا کلی د سوات پہ پوله اباد دی۔ اگر دے نوی تقسیم له مخہ به پہ
 ہخہ زمانہ کینے مندرو ته زیان رسیدے وی۔ مکہ چہ ددوئی داوسنی توله علاقہ پہ ہخہ زمانہ
 کینے داویو د نیشتوالی له کبلہ نابودہ او غیر آبادہ وہ۔ او ددے پہ مقابلہ کینے غریزہ علاقہ
 دینے اب و ہوا اور او بودیر والی له کبلہ د جنت پہ مثال دے۔ ولے پہ نں زمانہ کینے د
 مندرو علاقہ د نہرونو پہ برکت پہ قول پاکستان کینے آبادہ او زرخیزہ دہ۔

لکہ چہ ورائندے ویٹیل شوی دی۔ پہ ابتدا کینے ملک اہمد تہ د دلہ زاگو د مشرانو له
 خوا د « دانش کول » او امبہار د علاقو نیولو پیشکش ہم شوی و و۔ او ددے جرگے نہ پس
 دیوسف زو مندرو غنے غلق اصبار اوبیا د جندول پہ لور تلی و و۔ پہ دغہ ورخو کینے پہ دے
 علاقو کینے ہم دلہ زاک میشتہ و و۔ او د باجور پہ دلہ زاگو کینے ملک « ہیبو » چہ د عمر خیلو
 پہ ٹانگہ کینے و و۔ دلوئے اقتدار غاوند و و۔ ملک ہیبو دے نابلی میلنو تہ پہ ارت زرہ ہرکل
 اونہ و و۔ او پہ باجور کینے دوئی تہ زمکے ورکولو تہ تیار نہ و و۔ ولے دا نابلی میلانہ خو
 ہم عزیزان و و۔ دوئی د خیلو نہ دکومک خواست او کرو۔ چہ پہ دغہ ورخو کینے پہ ٹکر ہار
 کینے د خیلو وروبو عزیزانوسرہ پہ جگرو کینے ہوفت و و۔ خلیل ددوئی پہ مرستہ او دریدل۔
 بل طرف تہ ملک ہیبو ہم خپل طاقت تہ غاورہ و و۔ او پہ خپلہ خبرہ تہنگ و و۔ پہ دغہ وفت
 کینے مہمند چہ د غوریہ خیلو یوہ مہمہ ٹانگہ دہ۔ او ترکانی چہ د خاسنی خیلو زلیہ دہ۔ د ملک
 ہیبو او دیوسف زو خلیلو ترمینجہ د ثالثی او جرگے پہ نیت باجور تہ راغل۔ او د طرفینوسرہ
 تے جرگے مرگے او کرے۔ ولے دا جرگے کامیاب نہ شوی۔ د ملک ہیبو دا خیال و و چہ دا ثالثان
 بہ د مدعیانو پہ جگہ کینے د چا طرفداری اونہ کری۔ نو ہخہ د خلیلو او یوسف زوسرہ جنگ
 تہ تیار شو۔ ولے ترکانی او مہمند غیر جانبدار پاتے نہ شول۔ بلکہ د خلیلو او یوسف زو پہ
 مرستہ کینے د ملک ہیبوسرہ او جنگیدل۔ پہ جنگ کینے د برہان نوے یو ترکانی د لاسہ ملک ہیبو
 او وڑے شو۔ او ددے ملک ہیبو زغرہ د مندرو میر جمال نوے یو ملک پہ مرونی د ہخہ نہ
 او ویستلہ۔ او دقان سرہ تے سہمال کرہ۔ ویٹیل شی چہ دا زغرہ تردیرے موئے پہ شیردرہ کینے
 د میر جمال پہ کورنی کینے محفوظہ و و۔ ددے جنگ پہ نتیجہ کینے یوسف زی او خلیل پہ باجور
 کینے میشتہ شول۔ ولے لبرہ مودہ پس د خلیلو او یوسف زو ترمینجہ جنگ اوشو۔ چہ پہ ہخہ کینے
 خلیل بریالی شول۔ او یوسف زو ماتے او موندلہ۔ یوسف زی چہ پہ باجور کینے مات شول۔ نو

دملک احمد نه ۛ دمرسته خواست اوکړو - ملک احمد دا نه غوښتله چه په باجوړ کښه د
خلیل دومره طاقت ور شي چه د يوسف زو د پاره تر مستقله خطر ه پيدا شي . په د ۛ عرض
هغه د باجوړ د يوسف زو امداد نه ملا او ترله - و ۛ د طاقت د استعمال سره ۛ د سياست
نه هم کار واخست - او هغه مير جمال ۛ چه د ملک هيبو نه ۛ په مروني زغره ويسته وه - د
ملک هيبو ۛامنو ته په ننواقي او ليرلو - او دهغو نه ۛ د خلیلو په مقابله کښه دمرسته خواست
اوکړو - دملک احمد دا تدبير کامياب شو - دملک هيبو ۛامنو نه صرف د پلار سپکاوه ددوئ
ته او ځښلو بلکه ددوئ سره ۛ د خلیلو مقابل ته هم ملا او ترله - يو طرف به مير جمال او د
ملک هيبو ۛامنو خپل لښکر جمع کړو - او بل طرف ته ملک احمد د گنداؤ او پنډه يالئ په لاره په
دانش کول تير شو - او نوکښ ته اورسيد - د نوکښ سره د دوئ او د خلیلو مقابله اوشوه . په
جنگ کښه خلیلو ماتې اوموندله - او ددوئ واره زارې او زانان د يوسف زو په لاس کښه بنده
شوه - افرد ملک هيبو ۛامنو ، ملک احمد او مير جمال په خپلو کښه جرگه اوکړه - او د خلیلو بنديان
ۛ په د ۛ شرط پريښول - چه خلیل به د باجوړ نه بيخي په کډه ځي - او په خپل ژوند کښه به
د ۛ طرف ته بيا سره او نه کړي - خلیلو دا شرط اوملو - او د باجوړ نه اووتل - د باجوړ په څه
حصه کښه يوسف زي اباد شول - او په ۛنه علاقه کښه لا هغه شان دله ذاک اباد وو - د باجوړ
دا جنگ د راورقي د خيال مطابق د سکاها په خواوشا کښه دد ۛ قبائیلو د مهاجرت اغاز وو ۛ
د غوريه خیلو د پاره چه د باجوړ څخه بنده شوه - نو دوئ هم د فابني خیلو په چاله
روان شول - او د ننگرهار نه د خيبر په لاره د پښور علاقه ته راسپکته شول - دا علاقه لا
تر دغه وخته د خيبر نه د خيبر اباد پور ۛ دله ذاکو په قبضه کښه وه - خلیلو مهندو هم د
دله ذاکو نه داستوگنه د پاره زمکه او غوښتله - و ۛ دله ذاکو چه کومه نيکي د يوسف زو
سره کړي وه دهغ سبق ورته لا هغه شان ياد وو - نو دوئ ته ۛ بيخي انکار اوکړو - خلیلو
مهندو په د ۛ موقع د مرزا کامران نه دمرسته خواست اوکړو - مرزا کامران په د ۛ عرض چه د
خپل ورور هبایون په مقابله کښه دا طاقتور ۛ قبيله احسان مند ۛ کړي - او د دوئ په ذريجه د
هبایون دملو نه ۛان مخ کړي - ددوئ مؤثر امداد اوکړو - دد ۛ امداد په برکت خلیل ، مهندو
د دله ذاکو په مقابل کښه کامياب شول - په د ۛ علاقه د خلیلو مهندو د قبضه څه

له مهندو د غوريه خیلو يوه مهمه ۛانگه ده - باړچه په کال ۱۹۱۳ کښه د غلجې پښتنو په مهم تل وو - نو هغه
وقت ده د مهندو ذکر هم کوي - په دغه ورځو کښه مهندو د مکوره په خواوشا کښه اباد وو - دد ۛ بيان نه د مهندو د مهاجرت څه کښه

یقینی تاریخ معلوم نہ دے لیکن دروایا تو مطابق ہونکہ پہ دے علاقہ دوئی د مرزا
مران پہ مرستہ کامیاب شوی وو۔ نو دا وٹیل بہے مایہ نہ وی چہ دوئی بہ دے علاقہ د
۱۵۳۱ء او ۱۹۴۵ء پہ مینچ مینچ کینے قبضہ کری وی۔

داسے معلومیچی چہ خلیل چہ دغیر پہ لارہ دے علاقے تہ داغل وی۔ نو د دوئی او دا فریدیو تر
مینچہ ہم شاید چہ قریبی تعلق پاتے شوے دے۔ مکہ چہ د خلیلو مشران چہ وروستو پہ
اربابانو مشهور شول۔ دا فریدیو دھوئی بوئی اولارو چارو نہ پہ نبہ شان خبردار وو۔ او
د دے قیاس مرستہ کوی چہ دوارہ قبیلے پہ قریبی تعلقا تو کینے گندلی پاتے شوی دی۔ دغہ چہ
دہ چہ دمخلو پہ وقت کینے او بیا د دوئی نہ وروستو دسیکانو او بیا د انگریزانو د حکومت پہ
ابتدا کینے بہ ہم دا فریدیو او د حکومت ترمینٹہ خبرے اترے د دے اربابانو پہ ذریعہ کیدلے
د خانہ خیلو او غوریہ خیلو تعلقات :- د پلینبور پہ کٹی کینے آبادہ او زرفیز

خطہ د خلیلو مہندو پہ قبضہ کینے وہ۔ دگندا اولارہ ہم دمہندو پہ علاقہ کینے وہ۔ او پہ
دے لارہ ہم دوئی محصول وصولولو۔ د دے نہ علاوہ دلال پورے نہ سبکتہ پہ سیند کینے
پہ جالو بہ ہم دوئی محصول کرہ وو۔ د دے نتیجہ دا تشوہ چہ دا دوارہ قبیلے پہ لبرہ موہ
کینے دیرے شتہینے شوے۔ بل لوری تہ دہشت نگر او د دو آوے غوندے علاقے ہم دوئی
پہ خوا کینے وے۔ د خیل دولت او سرکینی پہ نتیجہ کینے دوئی دے علاقے تہ ہم سترگے خرے
کرے۔ او د دے نہ علاوہ د یوسف زو پہ علاقہ بہے ہم بلوسہ کولہ۔ پہ دے ورخو کینے د
یوسف زو مندر و مشر ملک مان کیو وو۔ ہفتہ بہ دے حالاتو تہ پہ سرہ سینہ کتل۔ ولے د
دوئی مقابلے تہے غارہ نہ کینسولہ۔ دہفتہ دا خیال وو چہ دغوریہ خیلو پہ مقابلہ کینے بہ
شاید چہ مہنزی د دوئی سرہ مرستہ او نہ کری۔ دغہ وجہ وہ چہ ہنہ د یو موزوئے موقع
پہ انتظار کینے وو۔ دا موقع ہفتہ تہ دیر زہ لاس ورغلہ۔

واقعہ داسے وہ چہ دہگیا نو یوملک چہ د خیلے پریزگاری پہ وجہ د ڈیرا احترام غاوند وو۔
یوہ ورخ پلینبور تہ راروان وو۔ چہ د خلیلو پہ یو کلی کینے پہ جہات کینے ان دمانجہ پہ وقت کینے
خلیلو او وژلو۔ فان کیو د دے منک د قتل نہ فائدہ واخستہ۔ او د خانہ خیلو د ہرے تپ نہے
لنکر او غوسبتو۔ او دغہ شانے یو عظیم لنکر تیار کرو۔ پہ دے لنکر کینے مہنزو، گگیا نو،
اتمان خیلو، گدانو تر دے چہ د باجوہ د ترکانو دستے ہم شامل وے۔ د دے لنکر پہ مرستہ
فان کیو پہ غوریہ خیلو د خیلے ارادہ او کرہ۔ دغوریہ خیلو او خانہ خیلو دا جنگ د لنہی سیند
یو سناخ چہ اوس ورتہ شاہ عالم، وٹیلے شی پہ غارہ شوے دے۔ دا جنگ د شیخ تپور

بہ نوم ہم مستہور دے۔ شیخ پینور بہ دواوہ کنبے یوکلے دے۔ وٹیلے شی چہ ددے جنگ پہ
نتیجہ کنبے غوریہ خیل مکمل مغلوب او برباد شول۔ د مورخ راورتی د خیال مطابق دا جنگ
بہ د سنہ ۱۵۸۷ء پہ خواوشا کنبے شوے وی۔

وٹیلے شی چہ کوم وقت لجو د خیل لنبکر سرہ د سیند غارے تہ راغے نو د سیند پہ بلہ غار
غوریہ خیل ہم جنگ تہ تیار ولان و و۔ پہ دے موقع خان کجو ہغوی تہ او وٹیلے ترنورانو
موبز بہ خوا ہخواہ جنگ کو و۔ ولے پہ سیند کنبے خو نہ شو جنگیدلے۔ او نہ ہسے عبث د
یوے غارے نہ بلے غارے تہ غشی ویشتلے شو۔ نو بنہ بہ دا وی چہ یا تاسو راپورے شی
او یا بہ موبز درپورے وزو۔ پس کہ چرے تاسو راپورے کیری، نو موبز بہ پہ ورستو
لا رہو او تاسو تہ بہ موقع درکو و۔ او کہ نہ موبز پورے غواری۔ نو تاسو ورستو لار
شی چہ موبز درپورے شو۔ غوریہ خیلو دا خبرہ غورہ او گنلہ۔ چہ دوئی د راپورے شی۔
د خان کجو ملگرو د ہغے د تجویز سرہ اتفاق نہ لرلو۔ ولے خان کجو بہ خیلہ خبرہ تہنگ و و۔
غوریہ خیل یہ شا لارل۔ او خانہ خیل پہ ہغوی پسے ورپورے وتل۔ د دوارو قبیلو ترمینخ
سخت جنگ او شو۔ چہ پہ ہغے کنبے دروایاتو مطابق غوریہ خیلو ماتے او کرہ۔ پیر خلیق
نے اووڑے شول۔ او باقی پہ تہنتہ لار۔

ددے جنگ د پارہ غوریہ خیلو ہم بنہ تیاری کری وہ۔ داخون درویزہ او افضل خان
رتاریج مرصعہ) مطابق یواغے د غلیلو پہ لنبکر کنبے دولس زرہ سوارہ و و۔ ولے پہ جنگ
کنبے دیوسف زو تیر اندازو پیرہ مرانہ سنا کرہ۔ دوئی پہ غوریہ خیلو دا سے غشی اوورول
چہ ہغوی نے پہ تہنتہ مجبور کرل۔ د درویزہ مطابق دیوسف زو لہ خوا د غوریہ خیلو سرہ
پیر سپک سلوک او شو۔ ولے سرہ ددے پہ جنگ کنبے غوریہ خیلو تہ لوٹے نقصان رسیدلے و و۔
بیا ہم دوئی د خیلے علاقے تہ بے قایہ نہ کرے شول۔

د خانہ خیلو، غوریہ خیلو د خیلے اصلی مینے ر د قندھار، فزنی علاقے) تہ دوادی پینور،
سوات، بونیر وغیرہ علاقو پہ لور مہاجرت، ددے قبائلو او دلہ زا کو ترمینخہ غونری جنگو تہ
او پہ دے جنگونو کنبے د دلہ زا کو مغلوبیت، بیا د خانہ خیلو او غوریہ خیلو ترمینخہ فو فناک
جنگ او د ہغے پہ نتیجہ کنبے د غوریہ خیلو تباہی، د دیوسف زو لہ خوا گکیانو تہ دواوہ او مہنزو
تہ د ہشت نغز علاقہ ورکول۔ او دا سے نور واقعات چہ د روایاتو پہ بنا پور تہ ذکر شول۔
حاسے خبرے دی چہ پہ ہغے یقین کول گران دی او دا سے معلومیری چہ پینتو مؤرخینو ددے
قبائلو ددے روایتی مہاجرت او اباد کاری پہ حقلہ د مبالغہ نہ کارا خستے دے۔ او دا واقعات

۷۲ بے ترتیبہ او بے تاریخہ دھوفاکو مہنگونو پہ شکل کنبے پیش کړی دی۔

د دے قبائلو دروايتي مهاجرت دصحت د صداقت په باب کنبه چه دکومو خبرو په وجه شکوک او شهبات پيدا کيږي هغه په لنډ ټول دادی =

۱، درواياتو او شجراتو مطابق سړبني قبائیل په دوو ټانگو کنبه ویش دی۔

۲، د شرضبون (شرف الدين) اولاد چه مهم قبائیل په کنبه ترين او ابدالیان دی۔ او د ب د

فرشبون (میرالدین) اولاد چه مهم قبائیل ټي يوسف زي، مندر دی۔ درواياتو مطابق د فرشبون ټول اولاد یعنی د وادی پلینور او سوات وغیره علاقه ټول موجوده قبائیل په ابتدا کنبه د ترینو، ابدالیانو سره په یوه ټانگه استوگن وو۔ پناخه د وادی پلینور د موجوده قبائیلو مهاجرت د خپله اصل زمکه نه د ترینو د تغلب په وجه بیان کيږي۔ دلته داسوال پيدا کيږي چه هرکله دا ټول قبائیل یعنی د فرشبون اولاد (ترين، ابدالیان) او د فرشبون اولاد د غاښي (ضیل، غوریه خیل) د یو پلار اولاد د یو کورنۍ خلق او د یو زمکه استوگن وو، نو ضرور دوی به په ژبه، لباس، خوی، بوی او دودونو دستورونو کنبه هم یوشان وو۔ ول د شرضبون او فرشبون د اولاد ترمنځه (یعنی د ترینو، ابدالیانو او یوسف زو، غوریه خیلو وغیره) په ژبه، لباس او ناسته ولاړه کنبه دومره فرگند او زیات فرق دے چه مورخین د دے دواړو اولسونو ترمنځه د علمی او تاریخي اصولو په رڼا کنبه د نسلي اشتراک منلو ته هم غاړه بز دی۔

۳، د پټه خزانه دروايت مطابق د فرشبون د ژوند زمانه د ستره نه د سله پورے وه نو موږ د دے د بل ورور شرضبون د ژوند زمانه هم د دے نیټه په خوا و شا کنبه ټاکل شو۔ د فرشبون د وفات سله په وخت کنبه په غزني کنبه د آل ناصر حکومت قائم وو۔ او پښتانه د نوم نشان خاوندان وو۔ یا داسه به او وایو چه د یوولسمې صدۍ په آغاز کنبه چه فرشبون لا په خپله روایتي زمکه استوگن او ژوندے وو۔ د دے نه ډیر وړاندے په وادی پلینور کنبه د البیروني د وینا مطابق پښتانه موجود وو۔ د دوئمې صدۍ هجري په اوله کنبه په وادی پلینور کنبه د پښتنو د موجودگي مرسته د فرشته نه هم کيږي۔ دا ظاهره ده چه دا ټول پښتانه به یوازے دله زاک نه وو۔ لکه ټمه رنگ چه د دے روایاتو نه معلوم کيږي۔ بلکه د پښتنو نور قبائیل به هم موجود وو۔ د بابر او پښتنو واسطه د سله نه شروع شوی ده۔ او درواياتو مطابق د کابل نه د وادی پلینور په لور د غاښي خیلو او غوریه خیلو (یعنی د وادی پلینور د موجوده قبائیلو) مهاجرت د مرزا الخ بیگ د حکومت په زمانه کنبه واقع شوی دے۔ مرزا الخ بیگ په کابل او غزني باندے د سله نه د سله پورے حکمران وو۔ که هرے د مرزا الخ بیگ د لاسه د غاښي

خیلو د نځه سوه مشرانو دمبینه قتل نیتہ د ۸۲-۸۱ کاله خواوشا فرض کړے شی او د ملک امد په مشرۍ کښه دده قبائلو مهاجرت د وادی پښور په لور د ۸۳ کاله نه وروستو اوکښه شی. نو د پښور په علاقه د بابر د هملو او دده مهاجرت ترمنځه به ایله شل دویشته کاله تیر شوی وی. او دا دومره لږه عرصه ده چه په دے کښه په دے دومره وسیع علاقه کښه دده دومره قبائلو راټک، جگړونه او ابادکاری ناممکن معلومیری. دده نه علاوه د بابر په وخت کښه دله زاک لا هغه شان په وادی پښور کښه موجود او د اقتدار فاوندان وو

دهند د فتح نه اول بابر د سابق صوبه سرحد په موجوده پښتنو باندے شو واره تافتونه کړی دی. او د کومو پښتنو سره چه د هغه واسطه راغلی ده د هغه قبائلو او دهغوی د علاقه ذکرے په خپلو خپلو نومونو سره په تفصیل سره کړے دے. بابر چه په خپلو واقعاتو کښه د کومو پښتنو قبائلو ذکر کړے دے هغه دله زاک، یوسف زی، مهنزی، کگیانی، بنکښ، افریدی، وزیر، بنوئی، او کرلانی دی. دا ټول قبائیل د بابر نه وړاندے په دے خپلو خپلو موجودو علاقه میشته وو. او د بابر د لیک نه دا صفا معلومیری چه دا خلق د یرے مورے نه په دے علاقه کښه استوگن وو.

مرزا الف بیک د بابر تره وو. او د یوسف زو سره هم د بابر تعلقات وو. لکه چه د ملک شاه منصور (چه د ملک سلیمان هوع وو) لور بی بی مبارکه بابر ته واده شوی وه. بابر یو ډیر صافگو اوسپین زړه انسان وو. هغه خپل ټول واقعات چه ډیره صفائی لیکلی دی. نو که هر د مرزا الف بیک د لاسه د یوسف زو د نځه سوه مشرانو د قتل افسانه او دده قبائلو د مهاجرت واقع په حقیقت کښه شوه وے نو یقیناً بابر به د هغه ذکر کړے وو. ول بابر دده واقعاتو په باب کښه قطعی خاموش دے. دده نه دا قیاس کیدے شی چه دا واقعات به د مبالغ نه خالی نه وی.

د شرنبون د اولاد یعنی د ترینو، شیرانیانو او ابدالیانو په ژبه او لباس کښه او د غوښو د اولاد یعنی د خانجی خیلو او غوریو په ژبه، لباس او تمدن کښه نمایاں فرق دے. که هر د دا ټول قبائیل د یوه تنه دوه شانگ اوکښو. نو بیا به دا هم منل پکار وی چه خانجی خیلو او غوښه خیلو په وادی پښور او ملحقه علاقه کښه داستوگنه نه پس د نورو پښتنو قبائلو د گوانډ او افتلاط په وجه خپله ژبه، لباس او دودونه دستورونه بدل کړی دی. ول د دوی نه دا وړاندیز غلک دروایاتو مطابق دله زاک دی. چه د شجره نویسو له خوا په کرلانی قبائلو کښه شامل دی. او کرلانی قبائیل نن ورځ هم د خانجی خیلو او غوریو خیلو نه په ژبه، دودونو، دستورونو او لباس

کبنے نہایان فرق لری۔ ددے نہ داصفا معلومی ری چه د خانبی خیلو او غوریہ خیلو ژ به هم خیلو اصلی او پخوانی ژ به ده۔ په دے بنا زما په خیال کبنے دا قبائیل د ترینو او شیرانیانو تر بوران کبل هه موزونیت نه لری۔

لکه چه وړاندے وئیلی شوی دی د سکندر اعظم د هیل (۳۳۴ ق م) په وخت کبنے په وادی کونړ، باجوړ، وادی تالاش او سوات وغیره علاقو کبنے د یونانی مؤرخینو له خوا درے قبائیل د اسپاسی موری او اساکینی ه په نامو ذکر شوی دی۔ ددے قبائیلو د شناخت په هقله وړاندے په تفصیل سره بحث شوه دے۔ زما په قیاس کبنے یوسف زی، مندر، غوریہ خیل او اتیان خیل وغیره هم ددے پورته قبائیلو اغلاف دی۔ دا فلق به په قدیمه زمانه کبنے په وادی کونړ او باجوړ وغیره علاقو کبنے اوسیدل۔ او په قلاره قلاره به په دے علاقو کبنے غزیدلی وی۔ البته دا خبره ممکنه ده چه په دوئی کبنے به هغه قبائیل واقعی دے علاقو ته په ډیره وروستی زمانه کبنے د مهاجرینو په شکل کبنے راغلی وی۔ لکه د مثال په ډول به مهند واخلو۔ دا فلق د پاپر په وخت کبنے د غزنی په منطقه کبنے اوسیدل۔ او داسے معلومی ری چه دے موجوده علاقو ته دوئی په وروستی زمانه کبنے راغلی دی۔ لیکن دوئی دا رنگ او مهاجرت به هم په دے ډول شوه وی۔ هه رنگ چه په اوسنی زمانه کبنے دا فلق د خیل غزیزے علاقے نه د مردان او پینسور میدانی علاقو ته راغلی او اباد شوی دی۔ په دے مرکو دوئی په ابتدا کبنے د هسایه اجاره دارو او د هقانانو په شکل کبنے اباد شوی وو۔ ولے ورو ورو دوئی دغه زمک خیل کړے۔ او نن ورځ د ملکن خلقو نه هم اوچت دی۔ دغه شان په ورومبی زمانه کبنے ددے نو اباد کارو او اصلی استوګنو ترمینځه د جنګونو امکانات هم کیدے شی۔ د یوسف زو، دله زاګو او غوږیہ خیلو ترمینځه به هم جنګونه شوی وی۔ هکه چه د پخوانو خلقو جنګونه به هم د زمکو د پاره وو۔ او نن ورځ هم د زمک د پاره جنګونه کیری۔ په دے جنګونو کبنے به د دله زاګو د لاسه زمک هم وتلی وی۔ او ددے جنګونو په نتیجه کبنے او د اقتصاد دی بد حالی د لاسه به دوئی د خیل علاقے نه په وتلو هم مجبور شوی وی۔ ولے نه هغو ددے جنګونو تاریخ معلوم دے۔ او نه دا واقعات په هه تاریخی شهادت صبی دے۔ کیدے شی چه د یوسف زو، غوریہ خیلو او دله زاګو دا جنګونه په ډیره وړاندینې زمانه کبنے شوی وی۔ او ددے یاد د روایاتو په شکل کبنے سینه په سینه محفوظ راغلی وی۔ او د زمانے په تیریدو سره د اصلی واقعاتو شکل بدل شوه او صرف زبانی روایاتو تاریخی حیثیت موندلے وی۔ بهر حال د خانبی خیلو او غوریہ خیلو قبائیلو مهاجرت واقعات نه هغو په دے موجوده شکل کبنے د تاریخی شهادت نه هه مرسته موی۔ او نه په دے

شکل کنبے ددے دو واقع کیدو شہ امکان کیدے شی پہ دے بنا دا واقعات د مبالغ او کبی
زیاتی نہ عالی نہ وی۔ او ددے اشکالو باعث ہم دا شجرے دی۔

خانہ خیل یا شیخا خیل :- ددے قبائلو نہ مراد یوسف زی، مندر، ترکانی او
گلیانی دی پہ دے قبائلو کنبے مہمہ قبیلہ د یوسف زو دہ۔ د شجراتو پہ رنا کنبے ددے قبیلے
مختصر حالات او ددوئی داستو کنبے د علاقو تفصیل پہ لنہا ہول داسے دے۔ =

یوسف زی :- دا قبیلہ پہ خیل مینخ کنبے پہ دوو ٹانگو ویش دہ۔ چہ یوتہ یوسف
زی او بل تہ مندر وٹیلے سٹی۔ دا ہون درویزہ دوینا مطابق ددے قبیلے مشرنیکہ مند نومیدہ۔
چہ دوہ ٹامن لڑل۔ دیو نوم یوسف وو اولاد تہ لے یوسف زی وٹیلے شی۔ او دبل نوم عبر
وو۔ دہغہ یوٹوٹ وو۔ مندر نومیدہ۔ او اولاد لے پہ مندر یادیری۔

د روایاتو مطابق دیوسف : بیٹہ ٹامن وو چہ عیسیٰ، موسیٰ، مالی، اکو او اوریا نومیدل
د عیسیٰ یوولس ٹامن وو۔ وٹیلے شی چہ یوٹل مغلو ددوئی مال مویشی بیولی وو۔ او عیسیٰ سرہ
د فیلو ٹامنو د مغلو پہ تعاقب کنبے تلے وو۔ او د مغلو سرہ پہ جنگ کنبے سرہ د نہو ٹامنو مرشوے
وو۔ ددہ دوہ ٹامن ژوندی پاتے وو چہ دیو نوم حسن وو۔ اولاد لے پہ حسن زی یادیری۔ او
دبل نوم یعقوب وو۔ اولاد لے پہ یعقوب زی مشہور دے۔ د عیسیٰ یو بل ٹوٹے نیس مرگی ہم
شوے وو۔ چہ د اکا، نومیدہ۔ اولاد تہ لے اکازی، وائی۔ د عیسیٰ د درے وارو ٹامنو اولاد
د کوہ سیاہ نہ واٹلے د صہابن د غرونو پورے اباد دے۔ حسن زی او اکازی د اباسیند پہ مشرق
غارہ او مداحیل د اباسیند پہ غری غارہ اباد دی۔

دیوسف زو د دوو ٹامنو موسیٰ او مالی، اولاد پہ بونیر کنبے اباد دے۔ د بونیر پہ قطب
د سوات غرونہ دی۔ قبلے تہ لے سم، رانریزی، نیرفاتہ تہ لے اباسیند او سویل تہ لے دچلے
علاقہ دہ۔ د بونیر گیر چاہیرہ غرونہ دی۔ پہ دے غرونو کنبے د ایلم، او د دوہ سرے، د سمندر
د بخ نہ لسی زرہ او یوقت اوہت دی۔ ددے غرونو پہ مینخ کنبے ٹانے پہ ٹانے کٹی دی۔ چہ
پہ ہغ کنبے کرکروندہ کیری۔ د بونیر آب و ہوا ہوند ناکہ دہ۔ پہ غرونوٹے اکثر واؤرے پرتے
وی۔ دیوسف زو خلق پہ بونیر کنبے پہ دے ہول اباد دی۔ نیرفاتہ تہ ہغری، قطب تہ
گداے زی، قبلے تہ سالارزی، سویل تہ نورزی او پہ مینخ کنبے عائشہ زی او دولت زی دی۔
د حضرت پیر بابا مزار د بونیر پہ باہا نوے کلی کنبے واقع دے۔ برندو د بونیر مشہور ہور دے
چہ دامب پہ مقام پہ اباسیند کنبے ورکھ پیری۔ د بونیر علاقہ بن ورخ د سوات پہ ریاست کنبے
شامہ دہ۔

د روایاتو مطابق د یوسف د اوریا نوبے څوی په بادی مشهور وو - ځکه چه ډیر متکبر وو -
 دا هون درويزه مطابق د تقسیم په وخت کښه ده پخه مور ته سپک وئیلی وو - اوصغ ورته
 ازار کړه وو - اود د ازار له کبله د هغه اولاد ډیر نه شو - او څه لږ ډیر په هغرزو کښه شامل
 ده -

د یوسف د څلورم څوی راکو اولاد په کوز او برسوات ، ډیر او پښکوره کښه اباد ده -
 د اکو دوه څانگه دی چه یو ته خواجه زی او بل ته راجه زی وائی - راجه زی بیا په خپلو کښه
 دوه څانگه دی - سیم راجه زی او بر راجه زی - سیم راجه زی دمقبوضه علاقے نه د ملاکنډ تر
 غزونو اباد دی - بر راجه زی د ملاکنډ نه پورته دی - د خواجه زی مختلف څانگه په برسوات کښه
 استوگنه دی - د دغه پناخ یوه څانگه «ملی زی» په ډیر کښه اباده ده -

سوات :- یوه سرسبز او زرخیزه علاقه ده - چه رقبه به څه څلور زره مربع میله وی -
 د سوات څنه غرونه د سطح سهندر نه لس زره فته اوچت دی - د سوات په قطب ډیر او
 چترال ، نبرغات ته څه د اباسیند غرونه ، سویل ته څه د بونیر علاقه او د قبیل په لور ته ارنګ
 برنگ اتیان خیل او باهور ده - سوات د یوه تنگ دره په شکل کښه د غزونو په میخ کښه پروت
 ده - او په دوو حصو کښه تقسیم ده - یو حصه ته برسوات وئیل شوی - او بل ته کوزسوات -
 د دواړو په میخ کښه د سوات سیند بهیږی - دا علاقه ډیره زرخیزه او اباده ده - اود قدرتی
 ښکلا له مخه په ټول پاکستان کښه مشهوره ده - سکندر اعظم چه په ۳۲۳ ق م کښه په هند
 حمله کړی وه - هغه وخت کښه چه د یونانی مورخینو له خوا په دغه علاقه کښه کوم غلغلی اباد شوی
 دی - دهغوی ذکر د «اساکینی» په نامه شوو ده - دغه غلغلی د سکندر سره شدید ځنګونه کړی
 وو -

دا شوک د مذهبی شخف له کبله چه دده مذهب په اول وار د هند هارا علاقے ته را ورسید
 نو د سوات علاقه د خپل قدرتی محل وقوع او ښکلا له مخه د دده مذهب مرکز او کرزیده - د حقیقت
 د سوات په علاقه کښه د دده د زمانے د آثار قدیمه ډیر یونانی نه څرګند ده - په دغه علاقه
 کښه چه د دده مذهب قومونه آثار موندل شوی دی او موندل کړی - دومره په بله یو علاقه
 کښه نه دی موندلی شوی - د دغه نه علاوه د چینی سیلانیانو او زاترینو سفر ناله هم د دغه حقیقت
 مرسته کوی - په دغه چینی زاترینو کښه وروپه سیاح فاهیان ده - نوموړی په ۵۹۷ کښه د
 کوه هندو کش په لار سوات ته راغلی وو - دده د وینا مطابق په دغه وخت کښه په دغه علاقه کښه
 د دده مذهب پنځه سوه څانقا هونه موجود وو - او په ټولو کښه راضان استوګن وو - دده نه

پس بل سیاح سنکین دے چہ پہ سنکین کبے دکا فرستان پہ لارہ سوات تہ راغلے وو۔
 دانا باغلے سیاح ہم وائی چہ پہ سوات کبے بدہ مذہب پہ ترقی روان دے۔ خانقاہونہ
 اباددی او فلق د مذہب سرہ مینہ لری۔ سوات یو ابادہ اوزرہیزہ علاقہ دہ۔ اود خلوق کب
 کروندہ دہ۔

بل مشهور سیاح ہیون سنکین دے۔ چہ د سنکین نہ دستک پورے پہ کاپیسا، گندھارا
 اوسند پہ لتوکبے گرہیدے دے۔ نومورے سیاح سوات تہ ہم تلے وو۔ ولے دغہ وقت د اقاتلیتو
 (سپین پوستی ہونان) دہلو پہ وجہ پہ پول ملک کبے بدہ مذہب تہ صدمہ رسیدلی وہ۔ او
 د سوات علاقہ ہم ددے نہ متاثر شوی وہ۔ دے وائی چہ د سوات سیند پہ غارہ قوارلس سوه
 خانقاہونہ یا خوران دی او یا شاہ پراتہ دی۔ فلق پیر خور زبانه او کارندہ دی۔ د چین پہ سیلانیو
 کبے اغری سیاح ووکنگ وو۔ چہ پہ سنکین کبے سوات تہ راغلے وو۔ او دلته پہ یو خانقاہ کبے
 راہب شوے وو۔ ددہ د لیکنو نہ ہم د ہیون سنکین د لیکنو مرستہ کیری۔

د یوولسے صدی (مسیحی) پہ آغاز کبے چہ محمود غزنوی د پبنتو فوٹونو رچہ اکثر پہ غلجی،
 لودی، کرلانی پبنتو مشتمل وو۔ پہ کومک پہ ہند میل شروع کرے۔ نو دغہ وقت د پبنتو یو
 لبرکہ چہ سردارے پیر خوشمال نومیدہ۔ پہ سوات حملہ اوکرہ۔ او د سوات غیر مسلم رہا گراہ
 تہ چہ پہ اکثر و احتمالاتو بہ د ہند د شاہی کورنی د راجہ جے پال د لوری نہ د سوات گورنر
 وو، شکست ورکرو۔ او پہ دے علاقہ پہ اول وارا اسلامی سلطنت قائم کرو۔ د پیر خوشمال
 قبر د سوات سیند پہ مشرقی غارہ د "اودی گرام" پہ مقام موجود دے۔ د روایاتو مطابق د
 پتھلسیے صدی پہ آغاز کبے دیوسف زو قبائلو میل پہ سوات شروع شوے او دوی دا پوے
 علاقہ پہ قلارہ قلارہ او نیوے۔ پہ دے علاقو د قبضے نہ پس د پبنتو مشہور مقسم شیخ ملی دا
 پوہلہ علاقہ پہ دے قبیلو او ویشلہ۔ د شیخ ملی دا تقسیم د سنکین پورے پہ پبنتو کبے مسلم او
 صروج وو۔ ولے ددے نہ پس د سوات د باجا صاحب پہ حکم دا ویش۔ قانوناً منسوخ او کبے شواو
 ٹوک چہ پہ کومہ زمکہ قابضی وو۔ ہغہ ہم دھغہ سرہ پاتے شوہ۔

د سپارسیے صدی پہ اخر کبے دیوسف زو پہ علاقہ د مغلو میل شروع شوے۔ پہ مغلو
 پسے د درانیانو او سیکانو دور راغ۔ ولے پہ دوی کبے یو حکومت ہم ددے جوگہ نہ وو چہ پہ
 دے علاقو فیل اقتدار قائم کری۔ پہ سیکانو پسے د انگریزانو دور راغ۔ انگریزانو ہم د خپل
 اقتدار پہ وقت کبے پہ دے قبائلو قہ برید او نہ موندلو۔ پہ دے او بدہ زمانہ کبے د ملوانو
 نشاط سوات " قہ رنگ چہ د خوشمال خان مہک پہ وقت کبے دھغہ پہ الفاظو کبے یووران رباط "۔

و و۔ دغه شان د سوات دا سبکی علاقه د شلے صدی تر اغازه پورے دیوسف زو دکورنو او قبیلوی منگونو په وجه یو وران رباط وو۔ ولے د شلے صدی په اولنو کالونو کبے د دے علاقه قسمت راوینی شو۔ او په سوات کبے دیوداسے نوی دور اغاز او شو چه بے مبالغه د پښتنو په ریاستونو او قبائلی علاقه کبے دفع مثال نه شی موندے۔ د دے نوی دور بانی میان گل صاحب عبدالودود د سوات سابق باچا صاحب دے۔ میان گل صاحب د غیر معمولی صفا تو فاوند دے۔ او د خپل لوړ شخصیت او لوړو کارنامو له کبله د پښتنو په تاریخ او د پښتون قام په مشرانو کبے ډیر لوړ مقام لری۔ د میان گل صاحب دکورنئ حال په لنډ ډول داسے دے۔

د سوات په شامیزی قبیله کبے عبدالواحد نوے یوسره اوسیده چه په قام صافی مهبند وو۔ دده کره غالباً په سکهه کبے یو هلک او زیربده۔ چه نامه د عبدالغفور کینسو دے شو۔ دغه هلک ورستو په اولی کبے د سوات "باچي، د سوات اخوند صاحب او د سید وغوث" په نامو مشهور شو۔ دا هلک دا ابتدا نه عبادت او ریاضت ته مائل وو۔ دا ابتدائی تعلیم د حصول نه پس د زیات تعلیم حاصلولو په غرض د سوات نه د مردان علاقه ته راغے۔ او چه موده د په گوډروگرهي کبے علم دین حاصل کړو۔ چه موده د په ټوکنو کبے هم تیره کړه۔ او بیا د روحانی فیض د حصول په غرض د حضرت شیخ رحیم کار کال صاحب په مزار کبے حله کتی هم اوکړه۔ او بیا د حضرت جی صاحب (پلینور) په خدمت کبے حاضر شو۔ او د هغوی د صحبت نه دے فیض حاصل کړو۔ د دے نه پس تور دھیری (صوابی) ته لاړ او د مولانا محمد شعیب نه دے لاس نیوه اوکړه۔ او په غلویښت کاله پس خپل وطن سوات ته راغے۔ او په سیپل بانډی نوے کلن کبے ډیره شو۔ او بیا د په نیکی خیلو کبے واده هم اوکړو۔ او په مستقل ډول په سید و کبے استوگن شو۔ اخوند صاحب د خپل زمانے یو پرفیز کار او نیکو کار بنیادم وو۔ نو ټول به ورله په ډیره درنه سترگه کتل۔ اخوند صاحب په سکهه کبے وفات شو۔

د اخوند صاحب د وفات نه پس د هغه په اولاد کبے اختلافات پیدا شول۔ او د دے اختلافاتو په نتیجه کبے د سوات خلعو سید عبدالجبار خپل امیر مقرر کړو۔ نو مورے د سید اکبر شاه په نسو کبے وو۔ په دے موقع د اخوند صاحب نسو میان گل صاحب عبدالودود او بشیرین جان چه اول په خیلو کبے وزان وو۔ رضا شول۔ او د سید عبدالجبار شاه مقابلے ته تیار شول۔ د دوی تر مینجه مقابله او شوه۔ چه د میان گلانو په ناکامی ختمه شوه۔ د دے کورنئ اختلاف نه د ډیر نواب فائده واخسته۔ او په سوات د حبله اوکړه۔ او سید عبدالجبار رشاد د هغه په مقابله کبے مات اوکړه۔ د دے واقع نه پس د سوات خلع بیا میان گل صاحب ته

مائل شول۔ او ہفتہ تک ڈی حکومت دعوت و رکرو۔ او میان گل صاحب دادعوت قبول کرو۔ چنانچہ سید عبدالجبار شاہ پہ احترام سرہ ستھانے تہ اور سولے شو۔ او میان گل صاحب پہ کال سنہ ۱۹۱۷ء کینے د نیکی فیلو پہ علاقہ کینے د رکیل۔ پہ مقام د سوات باچا منتخب شو۔ د دے نہ پس میان گل صاحب پہ فیل ذاتی تدبر او شجاعت د فیل لارے ہول خرچونہ اوار کرل۔ او پہ ہولہ علاقہ کینے امن او امان قائم کرو۔ انگریزانو ہم میان گل صاحب پہ کال سنہ ۱۹۲۶ء کینے د سوات والی تسلیم کرو۔

میان گل صاحب د غیر معمولی شخصیت فاوند وو۔ صفہ پہ فیل تدبر او دور اندیشی پہ یو داسے علاقہ کینے د یو منظم حکومت پہ قابو لو کینے کامیاب شو۔ چہ دھغ فلقو د سوونو کالو راسے دیو حکومت اقتدار تہ ہم غارہ نہ وہ ایبنی۔ او پہ ڈیرہ لڑہ مودہ کینے ڈے خپل ریاست د ترقی پہ لار رواں کرو۔ پہ ریاست کینے ڈے سرکونہ تعمیر کرل۔ پہ ہول ریاست کینے د ٹیلیفون نظام خور کرو۔ د فلقو دارام او سوکالی پہ لڑ کینے ڈے دھر مکن ذریع او وسیلے استعمالو لو نہ ذریع او نہ کرو۔ او خپل ریاست تہ ڈے پہ تاریخ کینے یو داسے لوہ مقام و رکرو۔ کوم چہ د دے بنکی ریاست موزون حق وو۔ میان گل صاحب د درے شپیتو کالو پہ عمر کینے د حکمرانی ہول اختیارات پہ فیلہ رضا فیل ولی عہد شہزادہ محمد عبدالحق جہان زیب خان تہ پہ کال سنہ ۱۹۳۹ء کینے او سپارل۔ او د دے نہ پس د حکول ہول کاروبار د دے پہ ذمہ واری کینے پلیری

محمد عبدالحق جہان زیب خان یو روشن خیال حکمران او د اسلامیہ کالج پلینور د تعلیمیافتہ دے۔ او د فیل ریاست دھرا خیزے ترقی سرہ ڈیرہ مینہ لری۔ پہ تیرہ تیرہ د تعلیم د توسیع حد پہ ہور تہ فواہش مند دے۔ دغہ وجہ دہ چہ نن ورخ پہ دے ریاست کینے دور و لویو مدرسو یو جال فور دے۔ پہ سیدو شریف کینے چہ د ریاست صدر مقام دے یو عالی شان ڈگری کالج ہم جوہر دے۔ د ریاست د فلقو د پارہ د ابتدائی تعلیم نہ واغلے ترا علی تعلیمہ پورے مفت انتظام دے او دا یو داسے کارنامہ دہ چہ د سوات حکمران پرے پہ ٹاٹے فخر کولے شی۔ د تعلیم نہ علاوہ د صحت او رفاہ عامہ د نور و کارونو پہ لوہ ہم ڈیرہ توجہ کیری۔ دغہ وجہ دہ چہ نن ورخ د سوات ریاست د ڈروند پہ ہرا رخ کینے صح پہ ترقی روان دے۔

دیر۔ لکہ چہ ویٹل شوی دی۔ پہ دیر کینے د قبیلہ یوسف زی دہ اکوزوہ پہ ٹانگہ کینے د خواجہ زی زلی ٹانگہ ملیزی اباد دی۔ د دیر علاقہ اکثرہ عمر ٹیزہ دہ۔ د دیر نر خاتہ تہ دریائے سوات، د قطب نر خاتہ پہ لوہ کلکت او کشمیر، قطب تہ ڈے ہترال او قطب جیل تہ ڈے افغانستان او قبیلہ پہ لوہے باجوہ او سویل تہ ڈے ملاکنڈ دے۔ د دے ریاست

رقبہ بہ درے زرہ مربع میلہ وی۔ دریاست مشہور سیند پنجگورہ دے۔ چہ پہ قدیم تاریخ
کینے درودگوری بہ نامہ ذکر دے۔ دریاست ابادی بہ غالباً د شیر و او اوو نکو ترمینحہ
مینحہ وی۔ دریاست دخیل محل و قوع لہ کبلہ د ویر سیاسی اہمیت حامل دے۔

دریاست دیر د حکمران پیر بانی ملا الیاس نوے یوسرے وو۔ چہ خپل زہد و تقویٰ
پہ وجہ دا خون بابا پہ نامہ مشہور وو۔ او پہ ملیز و کینے د پائندہ خیلو پہ ذیلہ کینے وو۔ پہ اوولمہ
صدی کینے ملا الیاس د دیر پہ علاقہ کینے شہرت نشینی تے پہ حکومت کینے بدلہ کرہ۔ او پہ
دیر کینے تے دریاست بنیاد کینسود۔ د غلام خان نہ پس پہ دے کورنی کینے د اقتدار خاوند قاسم
خان وو۔ دے سہری پہ خپل وقت کینے کافی طاقت او اقتدار حاصل کرو۔ او خپل ریاست تہ تے
توسیح و رکرو۔ پہ قاسم خان پسے رحمت خان د اقتدار خاوند وو۔ نومورے پہ سن ۱۸۸۴ کینے
وفات شو۔ او ددہ پہ ٹاٹے محمد شریف خان پہ گدی کینیناست چہ ددہ ٹوٹے وو۔ پہ دے
ورٹو کینے د چندول حکمران حاجی عمراخان دیراقتدار حاصل کرے وو۔ پہ سن ۱۸۹۵ کینے عمراخان پہ
دیر حملہ اوکرہ۔ او محمد شریف خان تے پہ ماتی مجبور کرو۔ پہ دیر د عمراخان قبضہ راغلہ۔

پہ سن ۱۸۹۵ کینے انگریزانو د عمراخان برغلاف فوج کشی اوکرہ۔ دغہ وقت محمد شریف خان
ہم د انگریزانو ملکرے وو۔ د محمد شریف خان او انگریزانو مشترک لسنکر د عمراخان طاقت
ختم کرو۔ ددے پہ بدل کینے انگریزانو محمد شریف خان د دیر حکمران او منلو۔ او دھخہ سرہ تے
معاہدہ اوکرہ۔ ددے معاہدے لہ مخہ د پتہرال د سپرک ذمہ واری محمد شریف خان پہ خپل سر
واستلہ۔ او پہ سپرک باندے تے د محصول و مولو لوق پرے بنودلو۔ ددے پہ بدل کینے انگریزانو
ھخہ تہ لسی زرہ روپی سالانہ وظیفہ مقرر کرہ۔ او غلور سوہ تو پکونہ تے پہ انعام کینے ورکرو۔
پہ سن ۱۸۹۷ کینے انگریزی حکومت ھخہ تہ د نواب قطاب ورکرو۔ نواب محمد شریف خان پہ سن ۱۸۹۷
کینے وفات شو۔

د پلار پہ ٹاٹے اورنگ ریب خان چہ پہ بادشاہ خان مشہور وو۔ د دیر نواب شو۔ حکومت
ھند دہ لہ ہم د نوابی قطاب ورکرو۔ (سن ۱۸۹۷)۔ پہ سن ۱۹۱۹ کینے حکومت ھند ددے نواب
سالانہ وظیفہ پنجوی زرہ روپی مقرر کرہ۔ او د نوابی قطاب تے ددہ پہ کورنی کینے موروثی
کرو۔ او ددہ ٹوٹے شاہ جہان خان تے ولی عہد او منلو۔ او ھخہ تہ تے د خان بہادر نواب
ورکرو۔ نواب بادشاہ خان پہ سن ۱۹۲۵ کینے وفات شو۔ او دھخہ پہ ٹاٹے شاہ جہان خان
نواب شو۔ ولے د نوابی پہ معاملہ ددہ سرہ خپل ورور عالم زیب خان مخالفت شروع کرو۔ د
عالم زیب خان پہ مرستہ دہ غار خان او د سوات میاں محل صاحب وو۔ ددوی ترمینحہ مخالفت

شدت اختیار کرو۔ افرانگریزی حکومت د دوار و ورتو ترمینٹھ فیصلہ اوکرو۔ او د عالم
ذیب خان د پارہ تے پنٹھ سوہ روپی میاشت و وظیفہ مقررہ کرہ۔ او دھغہ ریاست د حدود
نہ بھر کرے نشو۔ او د مردان پہ علاقہ کبے استوگن نشو۔

د پاکستان د قیام نہ پس د نوروریاستونو او قبائلی علاقو پہ شان نواب شاہ جہان
خان ہم دخیل ریاست الحاق د پاکستان سرہ اوکرو۔ وے نواب شاہ جہان خان دیو جیبہ
مذاق او مخصوص طبیعت خاوند وو۔ پہ موجودہ زمانہ کبے چہ د اولی د بھبود او سبیکرے
پہ لڑکبے پہ یوحکران کوم فرائض عائد کیری۔ دھغ پہ لور دھغہ ہیچ توجہ نہ کولہ۔ دغہ
وجہ وہ چہ پہ ریاست کبے د موجودہ زمانے د تعلیم د پارہ ہم تھہ منظمہ طریقہ او انتظام
نہ وو۔ او نہ د اولی د سبیکرے پہ غرض پرتہ پہ ریاست کبے ہسپتالونہ وو۔ نہ دنگ راتک
د ذرائعو پہ لور توجہ کیدلہ۔ غرض دے شلیہ صدی کبے ہم دا ریاست د عہد وسطی یونہونہ
وہ۔ حکومت پاکستان شو قلمہ د ریاست اورعیت پہ باب کبے نواب شاہ جہان خان تہ دھغہ د
فرائضو پہ عقلہ یاد دھانی ورکرو۔ وے ہر خل بہ نواب دے یادگیرے پہ لور تھہ توجہ او نہ کرہ۔
پہ دے وجہ حکومت پاکستان دھغہ پہ معزولو مجبور نشو۔ چنانچہ پہ اکتوبر ۱۹۶۱ء کبے ہخہ د
نوابی نہ معزول کرے شو۔ او دھغہ پہ ٹائے ولی عہد محمد شاہ خان خسرو نواب مقرر نشو۔
د دیر ریاست نہ صرف دخیل محل وقوع لہ کبلہ سیاسی اہمیت لری بلکہ د قدرتی دولت
لہ ہمہ ہم یومور پت ریاست دے۔ وے دے ریاست د قدرتی پتو خزانو نہ کار نہ دے ا۔ ستے
شوہ۔ توقع کیدے شی چہ د نوی نواب صاحب پہ عہد کبے بہ د ریاست دے قدرتی دولت
نہ پہ درستہ او موزونہ طریقہ کار واخستے شی۔ او دھغو د بھتری پہ کارونو کبے بہ استمار
کرے شی۔ د دیر موجودہ نواب صاحب یو نوجوان تعلیم یافتہ انسان دے۔ او د موجودہ زمانے
د تقاضو او ضروریاتو نہ بنہ خبردار دے۔ او دخیل ریاست د ترقی د جذبے نہ سرشار دے۔
دغہ وجہ دہ چہ دخیل ریاست د ہمہ کیرے ترقی پہ کارونو کبے پہ ہیرے سرکرمی کوشش
کوی۔ پہ ریاست کبے د تعلیم ہکبہ قائمہ شوی دہ۔ پہ تھول ریاست کبے سکولونہ او ہسپتالونہ
لگیادی قانیبری۔ د سرکونو تعمیرتہ ہم توجہ کیری۔ د ریاست د قدرتی پتو خزانو د راستلو
د پارہ ہم منصوبے تیاریری۔ او پہ کوم جوش او ولولہ چہ د ترقی کارونہ روان دی دھغہ
نہ دا تو توقع کیدے شی چہ د دیر ریاست خلق بہ ہیرزد خیلو نورو ورونو عزیزانو سرہ
پہ ترقی کبے اوزہ پہ اوزہ روان شی۔

منڈاپ: د یوسف زوبلہ خانکہ منڈاپ دے۔ دا اولی دخیل مورث اعلا بہ نامہ منڈاپ

مشہور ہے۔ دوئی دمردان پہ ضلع کبے ان دھیلے پورے اباد دی۔

جھیلہ: - دھیلے نمر خاتہ تہ اباسیند قبلے تہ تے یوسف زی، قطب تہ تے بونیر اوسویل تہ تے مہابن دے۔ دا علاقہ دیوے دے پہ شکل کبے پرتہ دہ۔ میدان پہ کبے کم زمکہ تے ناھورہ او غریزہ دہ۔ من ورخ دا علاقہ دسوات پہ ریاست کبے شاملہ دہ۔ دامیلے مشہور جنگ پہ ۱۸۶۳ء کبے صم پہ دے علاقہ شوے دے۔ دا علاقہ دمندر و مرکز دے۔ دھیلے نہ سویل تہ دصوابی علاقہ او دصوابی نہ پہ قبلہ دمردان علاقہ دہ۔ او پہ دے ہولہ علاقہ کبے دمندر مختلف ٹانگے ابادے دی۔

دمندر ٹانگے: - دمندر درے ٹامن وو۔ مہ منور، خضر اورخر نومیدل۔ بیاد منور دوہ ٹامن وو۔ دیونامہ عثمان او دبل نامہ اتان وہ۔ دعثمان صم دوہ ٹامن وو۔ دیو نوم کمال او دبل نوم امان وو۔ دکمال اولاد تہ کمال زی وٹیلے شی۔ مہ پہ خیلو کبے پہ دووٹانگو کبے ویش دی۔ یوٹانگہ مشران زی دی او پہ تہ کشران زی وٹیلے شی۔ دطوروٹانان پہ مشران زی کبے شامل دی او دھوٹی مردان ٹانان پہ کشران زی کبے۔ پہ مشران زی کبے اکوزی ہم شامل دی۔ مہ د عنایت خان ددریے سینے اولاد دے۔ او پہ معیارو کبے استوگن دی۔ داتبان اولاد صم دوہ بناخہ دے۔ پہ یو بناخ کبے (کازی، گنازی، او علی زی شامل دی۔ دوئی تہ اتان نامہ وٹیلے شی۔ او داباسیند پہ غارہ دہابن پہ سویل اباد دی۔ توپی، مینی، کوتہ، او مرغز دوئی پہ علاقہ کبے مشہور کل دی۔ پہ دوٹم بناخ کبے دسدو اولاد دے۔ دوئی داتبان نہ پہ قبلہ پراتہ دی۔ دسدوزو ذیلی بناخونہ پہ دے چول اباد دی۔

ایاقیل: - پہ کندہ، زیدہ، ہند او شاہ منصور کبے۔ عمر خیل پہ کالا، درہ، صوبی مانیری کبے میراھد خیل پہ مرغز، تندا کوئی او سلیم خان کبے، بھزاد خیل پہ کلابت کبے او خدو خیل پہ پنجتار، چاکسی، توتائی، باجا او بام خیل کبے استوگن دی۔

رخر: - دا تپہ پہ پنچوٹانگو کبے ویش دہ۔ مانی زی، ملک زی، اکوزی، حضری او محمود زی (ماموزی)۔

مانی زی: - پہ چاکسی، ترلانڈی، ترکئی، پرمولی او ادینہ کبے ملک زی پہ یارھسین شیردرہ، یحقوٹی کبے، اکوزی پہ دو بیانو، سرہ چینہ او اسباعیلہ کبے، حضر زی پہ شیرہ، کالوقان، شیرہ عونہ کبے، محمود زی پہ نوی کلی، شیخ بانا، اسوتما، او نارنجی کبے اباد دی۔

ترکلانی :- د اهنون درويزه دروايت مطابق د شيخا دوه پيڅو وے۔ ديونے نوم

مرجانہ وو۔ يوپيف زي او مندر د دے اولاد دے۔ د بے نامه بسو وه۔ چه يو هوٹے
 ټے لرلو۔ نامه ټے ترک وه۔ او اولاد ته ټے ترکلانی يا ترکلانی ويلي شي۔ اون ورخ په باجو
 کبے ميشته دي۔

باجور ۱- د باجور علاقہ به اندازاً ټه پنځو يشت ميله اوږده او ټه شل ميله به
 پلنه وي۔ د دے علاقہ قطب ته د پنځو وره سيند دے۔ قبل ته ټے وادي کونړ او نهر
 فاته ته ټے اتبان خيل او مهنډ دي۔ د سويل په لور ټے هم د مهنډو علاقہ ده۔ د باجو
 علاقہ په پنځو حصو کبے تقسيم ده۔

۱) چارمنگ (۳) باجوکاره (۳) سورکمر (۳) رودنه (۱) وادي ميبوند۔

په دے علاقہ کبے اکثر يوسف زي او ترکلانی اباد دي۔ د رود په کڅي کبے ټه
 صافيان او اتبان خيل هم استوگن دي۔ په چارمنگ ، باجوکاره او وادي ميبوند کبے
 سلارزي ريوسف زي ، او ترکلانی اوسيري۔ د هندول کڅي د پنځو وره سيند او نوکڅي
 ترمينځه ده۔ داکڅي به اندازاً ټه ميله اوږده او ټلور ميله پلنه ټه د علاقہ د خيل پوټر حکمران
 عمران رشان د اير کار نامو په چوچو پر شهرت لري۔ د پلار يوفات نيس دغه اوسيدونکي شير عالم خان ترمينځه د اقتدار
 د پاره کشکس شروع شو۔ چه په هغه کبے عمران کامياب شو۔ او د سن ١٨٨٨ پورے ټه دخوا
 وشا په علاقو خيل اقتدار قائم کړو۔ او تقريباً د ديرنيم رياست ټه په خپله قبضه کبے واخست.
 اوبيا ټه په سن ١٨٩٠ کبے په ديرحمله اوکړه۔ اونواب محمد شريف خان ټه د ديرنه په وتلو مجبور کړو
 دغه وخت کبے د عمران خان اقتدار انتها ته رسيدے وو۔ عمران خان د خپل وخت يو مديرو او جانناز
 حکمران وو۔ هغه د خپل رياست د حفاظت په لړ کبے ټا ټه په ټا مضبوط قلاکڼه جوړه کړه
 وے۔ فوځ ته ټه په نوي طريقه ترتيب ورکړه وو۔ او د اعلي قسم وسله ټه ورله مهيا کړي
 وه۔ د دير د قبضه نه پس هغه د چترال په لور هم پيش قدمي اوکړه۔ په دے بنا انگرېزانو د هغه
 د اقتدار خستولو اراده اوکړه۔ او د چترال ريليف په نوم ټه په عمران خان فوځ کڅي اوکړه۔
 د دے په نتيجه کبے عمران خان افغانستان ته په تلو مجبور شو۔ او باقي عمر ټه د امير عبدالرحمان
 خان سره تير کړو۔ (١٨٩٥)۔ هم په دغه کال د ملاکنډ ايجنسي قائمه شوه۔ په ابتدا کبے په
 دے ايجنسي کبے د دير اوسوات علاقہ شامل وے۔ ورستو د چترال علاقہ هم د دے سره تړل کړه
 شوه۔ دا ايجنسي د مرکزي حکومت هند براه راست ماتحت وه۔ په سن ١٩٠١ کبے چه د شمال
 مغربي سرحدی صوبه تشکيل شوه۔ نو دا ايجنسي د دے صوبه د چيف کمشنر په نگرانۍ کبے ورکړه

شوه - د قیام پاکستان نه پس د وحدت مغربی پاکستان په جوړیدو دا ایجنسی اوس د مغربی

پاکستان د گورنر په نگرانی کښه وگرځی شوی وه -

گکياڼي ۱- دا قبيله د خپله مور په نامه مشهوره ده - د روایاتو مطابق دده شینخا، او

مرجان دوه ټامن وو - د یو نامه مند وه چه اولاد ته یوسف زی او مندر دی - د بل نامه

مک وه - دده یولور وه چه گکياڼي نومیده - او په « زیرکی ، نوک یو سړی واده شوی وه -

دده اولاد اوس په گکياڼي مشهور دی - د « مک » د ټامنو اولاد چیر نه شو - او هغه

هم په گکياڼو کښه ورگډ دی - په موجوده وخت کښه گکياڼي د پښور په ضلع کښه د دواوه

په مزکه میشته دی -

غوریا خیل

د روایاتو مطابق د « کند » د دریم ټوټی اولاد په غوریا خیل یادېږی - د غوریا

قلو ټامن وو - چه دولت یار ، خلیل ، ټوکئی او زیران نومیدل - بیا د دولت یار دوه ټامن

وو - د یو نوم مهند او د بل نوم داؤد وو -

د مهند کوم اولاد چه په میدانی علاقو کښه استوگنه لری - هغوی ته کوز مهند

او کوم چه په غرنیزه علاقو کښه اباد دی هغوی ته بر مهند وئیل شی - په اصل کښه دواړه

یو دی - مگر زمانه په تیریدو سره په دوئی کښه نن ورځ هه تعلق پاته نه ده - د بر مهندو

ټه فلق د کونړ سیند په دواړو غاړو او د ننګرهار په علاقو کښه میشته دی - باقی حصه ته

د مهندو په ایجنسی کښه د شینسا ، سللا او کسی غرونو په لړ کښه اباده ده -

د مهندو کټی د غرونو په مینځ کښه واقع ده - ټاټ په ټاټ په کښه ورپه ورپه دره

دی - د دوئی په علاقو کښه شینسا او ایله زی مشهور غرونه دی - د « غاڼی » کرپه او

« لکنډی » تاریخی کندونه هم د دوئی په علاقو کښه دی - کوز مهند د پښور په علاقو کښه

د باره سیند په گسه غاړه په کچورې او میره کښه اباد دی -

د مهندو د علاقو نه نمرغاته او قطب نمرغاته ته اتیان خیل او باجوړ قطب ته ته

د باجوړ او کونړ ټه حصه او د قبل په لور ته هم د کونړ ټه حصه او د ننګرهار علاقو سویل

قبل ته ته د خیر ایجنسی او سویل نمرغاته ته ته د پښور ضلع ده -

د بر مهندو علاقو غرنیزه او کونړیزه ده - غرونه ته یخ او میدانی علاقو ته گرمه ده -

لعل پورہ، کاشہ، گوشتہ، د دوئی مشہور کلی دی۔ د شبقدر نہ چہ جلال ابار تہ کومہ لارتلی دہ۔ ہنغہ تولہ د مہمندو پہ علاقہ کینے تیریری۔ د دے خلعو دکروندے زمکہ کہہ دہ۔

داؤدزی :- د دوئی نہ پہ قطب مہمند پراتہ دی۔ او قبلہ پہ سویل ترنہ خلیل دی۔ دوئی د خلیلو نہ پہ شبیر کینے زیات دی۔ د غور پہ خیلو د مہاجرت پہ لہ کینے د دوئی کردار واضح نہ دے۔ وٹیلے شی چہ دوئی د خان کچو مرستہ حاصلہ کیری وہ۔ او د ہنغہ پہ برکت دسے پہ علاقہ کینے دکلیا نیی پہ غارہ استوگن نشوی وو۔ ولے پہ اخر کینے دوئی د پینبور پہ قطبی علاقہ کینے دکابل سیند د بناسونو پہ مینخ کینے اباد شول۔ د دوئی دا علاقہ دیر ابادہ اوزرفیزہ دہ۔

خلیل :- د خلیلو موجودہ علاقہ بہ تقریباً شل میلہ اوپردہ او اولس میلہ پلنہ وی۔ د خلیلو ملکانو تہ «ارباب» وٹیلے شی۔ تھکال، سپینہ وری، او لنڈی، د دوئی پہ علاقہ کینے مشہور کلی دی۔ د دوئی اکثر زمکے د بارے پہ او بو سیرا بیری۔

ٹوکنی یا ٹھکنی :- داغون درویزہ پہ رعایت ٹوکنی پہ ابتدا کینے د خیلو وروژونہ مرور شوی وو۔ د سپین عز پہ لسو کینے اے استوگنہ اختیار کیری وہ۔ د ٹوکنو پہ نرہاتہ افریہ سویل تہ اے اورک زی او قبلہ پہ سویل اے «توری» اباد دی۔ د دوئی قطب تہ سپین غردے۔ دا خلق پہ وادی فرمنہ او کرمان کینے اوسیری۔ دیر کارکن جنگیالی او کینہ ور خلق دی۔ بنیخ نر ٹول کارکوی۔ د بھر علاقو سوسرہ د دوئی تک رانکا دیر کم دے۔ د دوئی علاقہ دیرہ یخہ دہ۔ ٹکے د دے خلعو لباس اکثر دوری وی۔ ٹوکنی ٹول سنی مذہب دی۔ او پہ خیل مینخ کینے بنہ متحد دی۔ د ٹوکنو یوکلے د پینبور پہ ضلع کینے ہم شتہ چہ د حضرت میاں عمر د مزار پہ وجہ مشہور دے۔

زیرانی :- د دوئی ہننے تپے د تاجکو سرہ کھدے وچے پہ نگر ہمار کینے اوسی۔ او ہننے تپے لکہ بہار خیل، دولت خیل، احمد خیل او تار خیل وغیرہ د برو مہمندو سرہ پہ غم بنادی کینے شریکے دی۔

دخمند اولاد

د فرشبون دیوٹوی رکند (دا اولاد حال غو بیان شو۔ او د ہنغہ د بل ٹوی رہند)
د اولاد حال پہ مختصر جدول واری :-

لکه چه دشجری نه معلومیږي دشند اولاد قلدور ټانگه دی - یعنی خویشکی ، کتافي ،
 مهمزی او توخی - دروایانو مطابق مهمزی د ابتدا نه د فابنی خیلو په دله کبې شامل
 وو - د وادی پلینور په استوګنو پښتنو قیاسلو کبې دشند په اولاد کبې د مهمز نه علاوه
 بله مهمه قبیله د خویشکو ده - د روایانو مطابق دا خلق هم په ابتدا کبې د ارغستان د علاق
 سره هوقت د پشین په زمکه اوسیدل - وله ټه رنگه چه وادی پلینور دا نور ټول قبائل رد
 روایانو په بنا) د ترینود غلې نه په مهاجرت صبور رشوی وو - دغه شان دا خلق هم ترینود
 خپله زمکه نه په دغه کړل - د خویشکو ټنه خلق د پشین نه ملتان ته لاړل - او هلته اباد شول -
 ټنه غزنی ته لاړل - او بیا دهغه ټانه نه کابل ته او بیا د کابل نه دره غوربند ته اورسیدل -
 او هورې اباد شول -

د خویشکو قبیله تر پیره حده د بابر سره مربوطه ده - د هندوستان په اخری هبله
 کبې د بابر اکثر فوټونه په پښتنو مشتل وو - او په دوی کبې زیاته حصه د خویشکو وه - دا
 خلق د قیل یوسردار سلیم خان په مشرئ کبې د بابر په مرسته کبې د پانی پت په ټنگ کبې
 د ابراهیم لودی سره جتکیدلی وو - دغه وجه وه چه بابر او دهغه نه پس دهغه ټوټه هاپو
 په دوی ډیر مهربان وو - د خویشکو د قبیلې کوم خلق چه د بابر سره هند ته تللی وو هغه
 خلق نن ورځ په « افغانه قصوریه » مشهور دی - او د ستلج سیند په دوارو غارو اباد دی -
 د خویشکی والو ټنه تپه لکه ټنگ زی ، مسین زی ، شهابن زی ، سلماک او کزلانی د قصور
 په قبله ابادې شوه و - د دوی ته به ټه دبرکلی استوګن وټیل - او ټنه تپه لکه عزیززی ، جنوز
 او ابراهیم زی وغیره د نهر غاټه په لور اباد وو - او د دوی ته به ټه د لرکلی استوګن وټیل -
 ټه صوده پس دا خلق په خپلو کبې اوسنبل - او د دوی ټنه تپه په غورجه ، تانده او هیر وال
 کبې ابادې شوه - دا خلق تر اوسه په « افغانان قصوریه » مشهور دی - اگر چه د دوی نه
 په پښتو ژبه پوهیږي - او نه ټه جامه د پښتنو په شان ده - د خویشکو ټنه خلق په پشین
 او قندهار کبې هم اباد دی - د دوی یو قبیله په دره غوربند کبې استوګنه ده - او ټنه خلق
 ټه د نوبار په تحصیل کبې د نوشهره کلا په قطب د لنډی سیند په غاره په خویشکی
 نوکلی کبې اباد دی - د پښتنو مشهور صوفي شاعر « ارزانی » چه د بایزید انصاری ،
 (پیرونیان) هعصر او مرید وو - د خویشکو په قبیله کبې د عزیززی په ذیله کبې وو -

کاسیان :- لکه چه دشجری نه معلومیږي کاسیان په یوولسو ټانگو کبې ویش دی چه
 د شینوارو قبیله هم په دوی کبې شامله ده - لکه چه د « پټه خزان » د روایت نه معلومیږي

د غرغشون په اولاد کښه چه د کنډ او خټند اولاد د غور په غره نه د غزني، کابل او بياد وادئ پيښور په لور مهاجرت اختيار کړو. نو دغه وخت کاسيان بيرته کوه سليمان ته لاړل. او هورئ ميشته شول. البته د دوي يوه قبيله (رشينواري) د هانبي خيلو سره مهاجرت وکړو. او د خيبر نه په قطب سويل غرونو کښه ميشته شول. د دوي علاقه د کابل سيند بنی لورته د پيښور او جلال اباد ترمنځه ده. اکثر شينواري د خيبر نه په قطب غرونو کښه ميشته شول. مگر د دوي يوه قبيله د سنگو خيل د سپين غره په قبيزه غاړه کښه د خوگيانو سره اباده ده. د دوي هغه خلق په باجوړ، کونړ او دره بشيگل کښه هم اباد دي. د هزار ناو سيند د دوي په علاقه کښه بهيری. د دره خيبر په قبايلو کښه شينواري يوه مشهوره قبيله ده. لنډه کول د دوي د علاقه مرکز دے. په کوهات کښه هم د شينواري هغه خلق استوگن دي.

دوي په طبقه

غورغشتي قبايل ۱- دا قبايل د خپل مورث اعلي غورغشت چه د قيس عبدالرشيد دوئم هونئ وو. په تامه مشهور دي. د رواياتو مطابق غورغشت د ۳۸۸ هـ په خوا و شا کښه ژوندے وو.

د غورغشت دره هامن وو. يعنی داني، بابي او مندو. په دوي کښه د داني اولادزيات مهم کښه شي. د داني په اولاد کښه مهمه قبيله د کاکړ ده چه ذکر به ئ وروستو او شي

بابي ۱- دا قبيله په قلات کښه اباده ده. هغه د کوټه په خوا و شا کښه هم اباد دي. د جوناگره نوابان د دے قبيله سره تعلق لري.

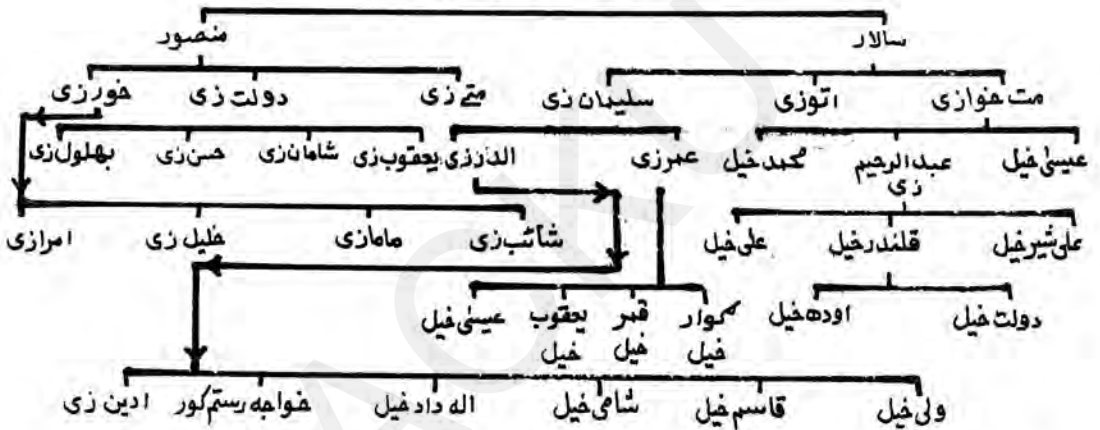
د مندو اولاد په مندو خيلو مشهور دے -

لکه چه وئیلی شوی دی په غورغشتو کښه د دانی اولاد او د دانی په اولاد کښه کاکړ مهمه
قبیله ده. دروایاتو مطابق د دغه قبیلې مورث اعلی کاک نومیده. چه یو خدا رسیده او
نیک انسان وو. او د غیاث الدین غوری په زمانه کښه وفات شوه. او قبرته د حضرت د جامع
مسجد په دروازه کښه موجود ده. ولې دا خبره درست نه معلومېږي. کاکړ یوه لویه قبیله
ده. د دغه خلقو په ژبه کښه ځنه دیر پخوانی الفاظ او د دوو په تمدن کښه ځنه داسه زاړه رسمونه
موجود دي چه د هغه نه د دغه خلقو قدامت معلومېږي. البته دا ممکنه ده چه کاک نیکه به
په دغه اولس کښه یو مشر تیر شوه وی. په موجوده وخت کښه کاکړ قبیله د سر زخیلو اوسنیا
په دوو څانگو کښه ویش ده. د دغه دواړو څانگو نه بیا نورې دیرې زیلې خورې شوی دی.
دا خلق د کویت په ډویرن په څلورو وارو ضلعو کښه اباد دی. په ضلع هزاره کښه هم شته.
د مشرقی پنجاب په قصبه کوهانه، غورجه او بلند شهر کښه هم کاکړ استوګن دی. څه
بر شان په دکن کښه هم شته. د صیبت خان کاکړ چه د خان جهان لودی د لوری نه د «سمانا»
هاکم وو. او د مخزن افغانی په تالیف کښه لویه برخه لری. د سنډیا څانګه سره وو.
تاعز؛ - وره قبیله ده. اوس په کیتهرانو کښه ورګډه ده. د پښتنو د یو تاریخ رسولت
(افغانی) لیکوال زرداد خان د دغه قبیلې خبره وو.
پښي؛ - دا هم د کاکړو په شان مشهوره او قدیمه قبیله ده. او جرې ته تر ویدی
زمانه رسی. د دوو ځنه خلق په افغانستان کښه او ځنه په دکن کښه هم استوګن دی. په دغه
قبیلې کښه د خان کور د ذیلی څانګه باروزی سره تعلق لری.

نسب نامہ دگدون

د شجراتو مطابق گدانه ہم پہ غور غشتو کبے شامل دی۔ ولے دروایاتو مطابق دا خلق دا ابتدا نہ دغابنی فیلو پہ گوندی کبے شامل دی۔ او د قبائیلی مهاجرت پہ زمانہ کبے د یوسف زو مندرو سرہ دے علاقے تہ راغل دی۔ دگدون شجرہ پہ دے ږول ده۔۔

گدون

گدون قبائیل لکھ چہ د شجرو نہ معلومی پری دوه بناغہ دی۔ چہ یو تہ سالار او بل تہ منصور وائی۔ د سالار قانک خلق اکثر د ہزارے پہ غرونو کبے ان تر د رش « پورے اباد دی۔ ددوی علاقہ چیرہ زرنیزہ او سرسبزہ ده۔ دگدون د دوارو ٹانگو ترمینخہ اکثر بدی وی۔ دروایاتو مطابق دگدون قبائیلو د مورث اعلیٰ نوم اشرف وو۔ چہ پہ گدانه مشہور شو۔ وروستو دا لفظ گدون یا جدون مشہور شو۔ دا خلق اکثر د مہابنی پہ غرہ کبے اباد دی۔ د مردان پہ ضلع کبے د بابینی پہ کل کبے ہم د دوئی ابادی شتہ دے۔ لبرلن پہ کشمیر او کیبل پور پہ علاقہ کبے ہم موجود دی۔ د چچ پہ علاقو کبے د غور غشتو کلے د اشرف گدون اباد کردہ بیانی پری۔

حاصل کرے وو۔ بیت نیکہ تہ پہ پښتو کښے دیو ولی اللہ پہ سترگه کتلے شی۔ دسلیمان ماکو
پہ تذکرۃ الاولیاء رد سکتہ تالیف) کښے دا مناجات د بیت نیکہ سره منسوب دے۔ دا
مناجات به ده په کسی غر کښے وشلو۔

لویه خدایه لویه خدایه!	ستا په مینه په مرضایه
غر ولاړ دے دناوی کښے	توله ژوی په زاری کښے
دلته دی د غرو لمنه	شور کیز دے په کښے پلن
داوگرے ډیر کرے خدایه	لویه خدایه لویه خدایا
دلته لږ شونډ اور بل دے	وور کورگه دے وور بویر بل دے
مینه ستا کښے مونږ میشته یو	د بل چا په مله تله نه یو
هسک او مزکه نغښته ستاده	دمرو وده هم له تاده
دا پالنه ستاده خدایه	لویه خدایه لویه خدایه

د بیت نیکه په څامنو کښے دوړسبون او کچین اولاد ته بیټی وشلے شی۔ دروایا تو مطابق
دا خلق په اوله کښے دکوه سلیمان په لږ کښے اباد وو۔ ولے څه موده پس دوئ د غاجیشو د لاسه
د خپلے زمکے نه بے څایه شول۔ او دکوه سلیمان په نر څانگه لور د رود کومل په غاړه او د ټانک
په زمکو میشته شول۔ په همدکښے د پښتنو د سلطنت په زمانه کښے دا خلق د لوڅے اقتدار
فاوندان وو۔ او د سلطنت په فوځونو کښے په ډیر شمیر کښے شامل وو۔

څلورمه طبقه

متوزی قبائیل ۱۔ دروایا تو مطابق ږی بی متو د شیخ بیت لور وه۔ څه په شاه حسین غښی
واده وه۔ د دے اولاد په متوزی مشهور دے۔ او د دے نه مراد غلجی او لودی قبائیل دی۔
د دوئ شجره په دے ډول دی۔

متوزی قبائیل په دوو څانگو کښے ویش دی (و) غلجی قبائیل (ب) لودی قبائیل -

متوزی اوله خانکده

علی خیل (ب)

غالی قبائل

متوزی اولہ خاندانہ

موسیٰ بن ابراہیم بن غلی

سرگی

موسے

غفوری

دولت خیل

رانا خیل

۱۰

سہاک

آؤد

سلیمان

برہان خیل

مکن خیل

سینا الین خیل

اعظم خیل

کریم خیل

علی شیر خیل

دھب خیل

جوبہ

موزی جوبہ

موسیٰ خیل

دوی خیل

فتری

میرگوال

اوری

یوسف خیل

بختویل

اسلم خیل

پنجابی

دیوے مورتنہ

جلالزی

میان خیل

حیب خیل

پتھان خیل

چولاد خیل

شمس خیل

ابراہیم خیل

چور خیل

مکنوی خیل

کریم خیل

عزیز خیل

یحوب خیل

اوربا خیل

دیوے مورتنہ

کرم خیل

پولاد خیل

شمس خیل

سہ پائے

سہ پائے

سہ پائے

سہ پائے

سہ پائے

سہ پائے

سہ پائے

سہ پائے

عزیز خیل

یحوب خیل

اوربا خیل

دیوے مورتنہ

کرم خیل

پولاد خیل

شمس خیل

سہ پائے

سہ پائے

سہ پائے

سہ پائے

سہ پائے

سہ پائے

سہ پائے

سہ پائے

اوری

یوسف خیل

بختویل

اسلم خیل

پنجابی

دیوے مورتنہ

جلالزی

میان خیل

حیب خیل

پتھان خیل

چولاد خیل

شمس خیل

ابراہیم خیل

چور خیل

کریم خیل

سردار

عزیز خیل

یحوب خیل

اوربا خیل

دیوے مورتنہ

جلالزی

میان خیل

حیب خیل

پتھان خیل

چولاد خیل

شمس خیل

ابراہیم خیل

چور خیل

کریم خیل

کریم خیل

سردار

عزیز خیل

یحوب خیل

اوربا خیل

دیوے مورتنہ

جلالزی

میان خیل

حیب خیل

پتھان خیل

چولاد خیل

شمس خیل

ابراہیم خیل

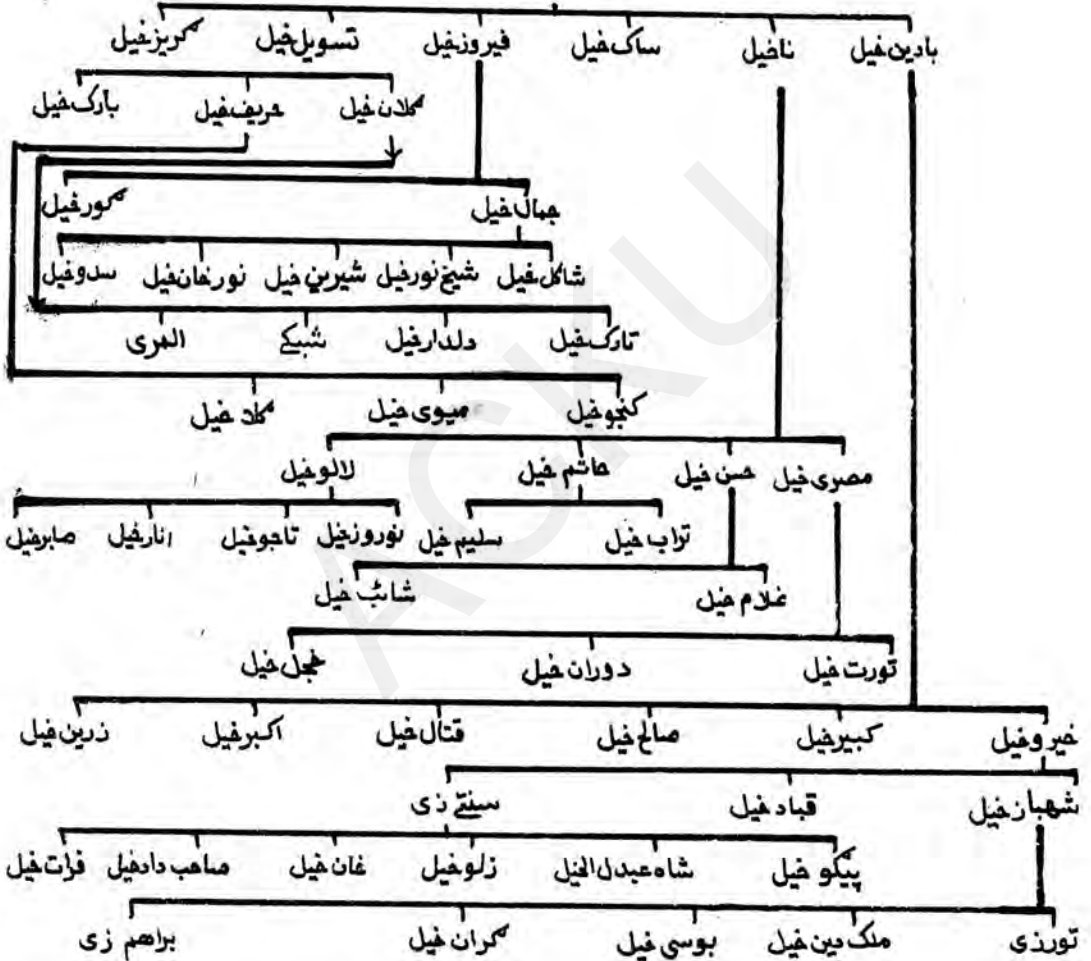
چور خیل

کریم خیل

کریم خیل

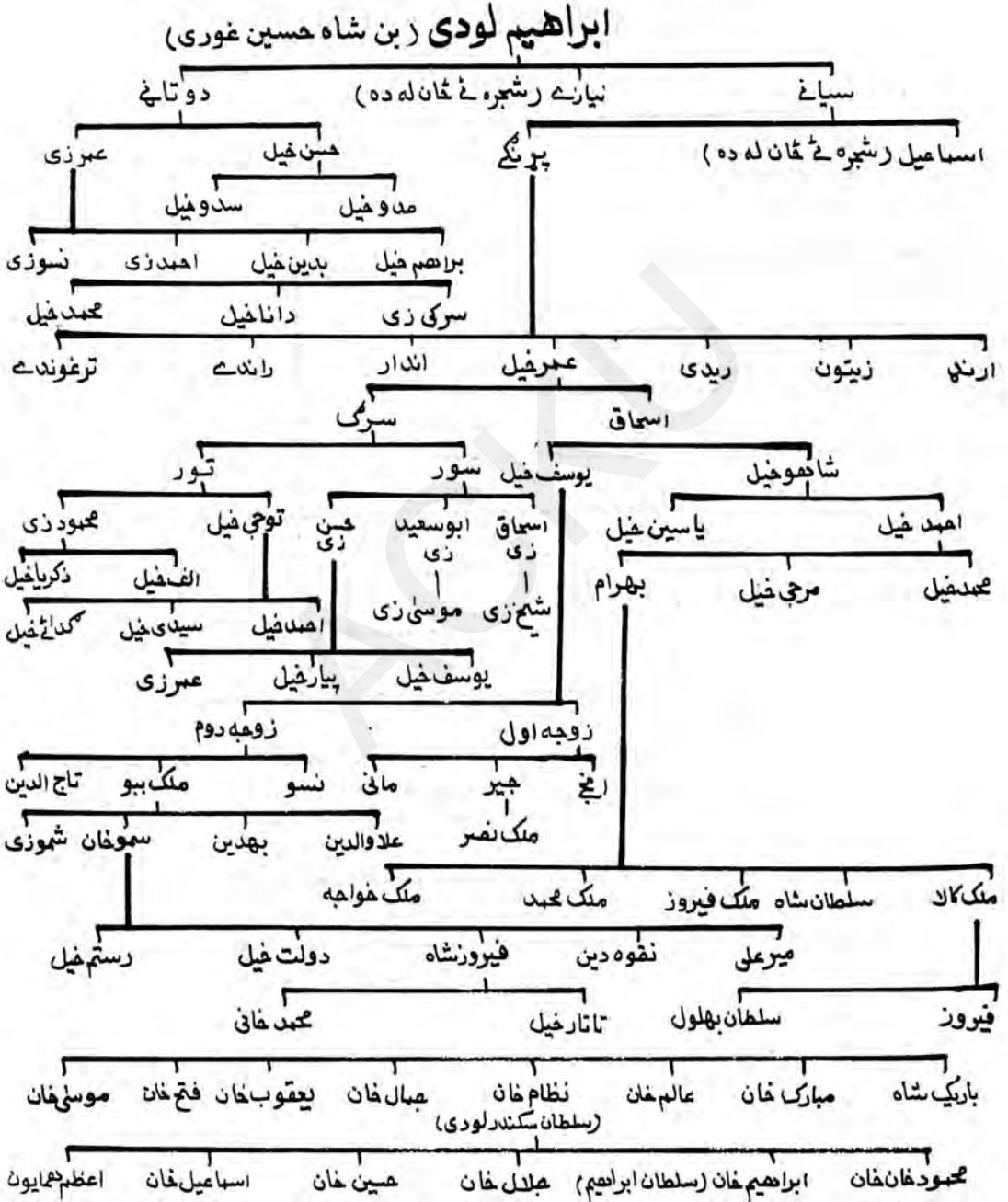
متوزی

عاجی قبائیل

ترکی بن موسیٰ بن ابراهیم بن علی
ترکی

متوزی دویمہ خانگہ

لودی قبائیل

متوزی دویمہ خانگہ

لودی قبائیل

اسماعیل (بن سیان بن ابراہیم لودی)

سور (شجرہ و پاندے دہ) نومانی (لوہانی)

شیری (ربنکہ) نوری (ربنکہ)

مروت (شجرہ و پاندے دہ)

مسلخ میان خیل تتور ہود پتخ

ہیدرضیل یاسین خیل یعقوب خیل سوئی خیل سین خیل اسوخیل موسیٰ خیل

دولت خیل حسن خیل شادی خیل سیافیل شامی خیل ملاخیل جلیل خیل علی خان خیل قمرخیل غلام خیل تاروفیل بیگوفیل تفرخیل

عیسوی خیل موسیٰ زری مندوری بلنگ اسماعیل کتی خیل زکو بھلین خولیمہ خضر

ملال خان موسیٰ خان یحییٰ زری شہباز خان قتال خان اول برزید خان فیروز خان موسیٰ خان

چہان خان حیات خان محمد خان سیٹی خان دلیل خان بھادر خان عیان خان خان گل خان

قتال خان دوم میریز خان صاحب خان شیر شاہ خان خان بہار خان عزت خان قطب خان توآن خان

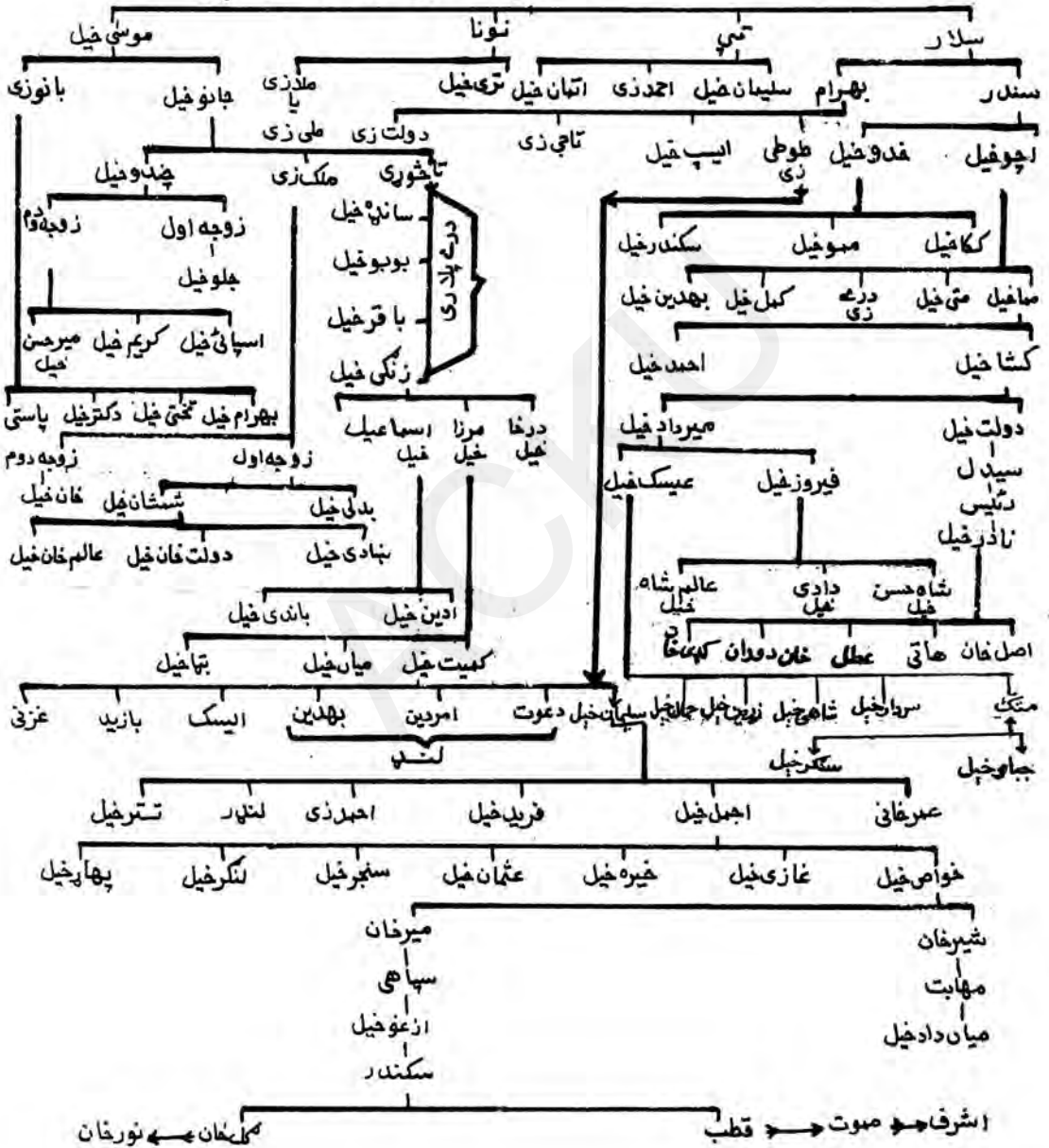
محمد افضل خان فتح خان براہم خان سردار خان اکبر خان شہباز خان ہیبت خان

محمد اکبر خان خورشید خان نواب شاہ نواز خان صائب داد خان الہ ماد خان

متوزی دویمه خانگه

لودی قبائیل

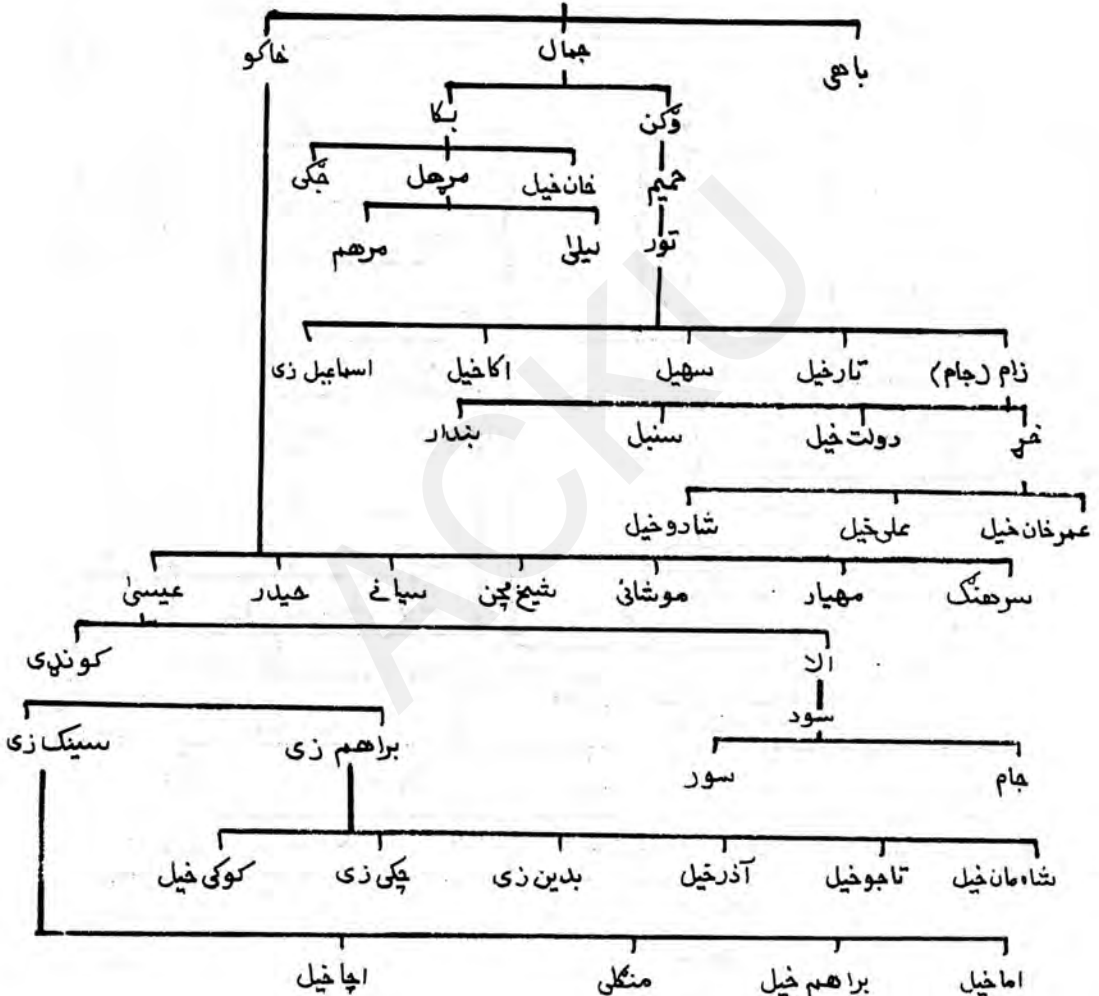
مروت (بن نوحانی (لوهانی)

متوزی دریمه خانگه

لودی قبائیل

نیازی بن ابراهیم لودی
نیازی

متوزی یامتزی قبائل

(غلی او لودی پستانہ)

د پستانو مؤرخینو د روایتونو مطابق شاه حسین نوے یو سرے چه د غور د شاهی کورنئ سره ټے تعلق لرلو۔ په ټه عجیبه اتفاقاتو د شیخ بیټ کره په استوکنه مجبور شوے وو۔ او د دے استوکنه په نتیجه کبته شیخ بیټ صفه ټه خپله لور بیټی متو واده کړی وه۔ د شاه حسین او بیټی متو نه دوه ټامن او شول۔ چه دیو نامه غلی او د بل نامه ابراهیم وه۔ دغه ابراهیم ورستو په لودی مشهور شو۔ د شاه حسین د بله بیټی نامه مهی وه چه د "کاغ" د ور لور وه۔ د هغ هم یو ټوټے وو۔ چه نوم ټے سروانے وو۔ اولاد ته ټے سروانی ویټل شئ۔

د غلی قبائلو حال :- د روایاتو مطابق د دوئ مورث اعلیٰ غلی وو۔ د کابل سیند په کټی کبته د ننگرهار پورے او د هند وکش غره ټه لړ کبته سویل ته او د سپین غره په زخیړی کبته قطب ته صفه ټولے ورے ورے کټی چه د کابل سیند لوټے کټی سره یو ټاټے شوی دی۔ په هغ ټولو کبته د غلیانو قبیلے ټاټے په ټاټے ابادے دی۔ د دوئ علاقہ به د قطب نه د سویل په لور اندازاً یو سل او اتیا میله پلنه وی۔ زویر ټے قبله په سویل دے۔ دا علاقہ اکثر غریزه او واوریزه ده۔ د دوئ په پوله قبل ته مشرقی ابدالیان، قطب ته ټے هزاره قبیلے، نهر فاته ټه ټے غوریا خیل او سویل ته ټے کسی غر دے۔

غلی قبائل د هوتکو او توفیانو په دوو غټو ټانگو کبته ویش دی۔ او د وار و ترمین ټه اکثریدی وی۔ په کومو ورټو کبته چه نادر شاه افشار په قندهار قبضه او کړه۔ نو هغه

ک د شاه حسین او بیټی متو په عقله چه شجره نویسو کومه افسانه وضع کړی ده۔ هغه بیټی غلطه ده۔ او د دے وجه دا معلومیری چه دے شجره نویسو د هرے قبیلے د تسیټے دپاره ټه وجه لټول ده۔ او په دے بنائے دغل زی (رغل زوی) د مطابقت په غرض دا افسانه وضع کړی ده۔ دغه شان د ابراهیم لودی سره منسوبه افسانه هم بے بنیاده ده۔ په اصل کبته دا د وار و قبائل د هیاطله یا سپین پوستی نمونانو اولاد دے۔ او دا هغه خلق دے چه فارسی او عربی مؤرخینو د خلیج او غلی په الفاظو یاد کړی دی۔

وخت هفتہ دھونکو یونیم زرکھے ایران او ترکستان تہ ہلاوطن کرے۔ او دغہ شان
تے ددوئ جمعیت او زور کم کرو۔ باقی دھونک اکثر پہ مرغہ، بادین او دسور غربہ دوارو
ارخونونکے پاتے شول۔ دھونکانو علاقہ دقندھار نہ پہ قطب نمرغاتہ غلور پراوہ او
دقلات غازی نہ سویل نمرغاتہ تہ پہ یوپراؤ پرتہ دہ۔

توخیان درود «ترنگ» پہ کتئی کینے دپل سنگی نہ تر شیبیارہ پورے پراتہ دی۔ د
غاجیانو پہ ہولو تو کینے دسلیمان خیلو قانگہ پہ شہیر کینے زیاتہ دہ۔ دسلیمان خیلو غلور
سناخونہ یعنی قیصر خیل، اسماعیل زی، اہمدزی، او سلطان زی دیر مشہور دی۔ ددوئ
علاقہ پہ دو وُ حصو کینے تقسیم دہ۔ پہ سویل حصہ کینے ادین خیل، نسو خیل، قلندر خیل
شکی خیل، شاتوری۔ جلال خیل، مہش او مہوت خیل آباد دی۔ او پہ قطبی حصہ کینے سلطان
زی (رستان زی) او اہمدزی استوگن دی۔ دستانی زی تے لکھ جبار خیل، بایکری خیل،
پہ جگدک، سرخ رود، او گندماک کینے اوسیری۔ قہ قدر جبار خیل پہ لبغان او علی سنگا کینے
ہم شتہ۔ اہمدزی پہ مشرقی لھوگرہ، سپیکئی، او سرخاب کینے ایاد دی مگر دقرونے دپارہ
مال مواشی تر جلال آبادہ بیٹی۔ علی خیل قہ پہ زرمٹ او قہ پہ مکور کینے استوگن دی۔ دا
خلق اکثر پاوندہ دی۔ ددوئ تے خلق لمسی او غوندی جو روی۔ داندر و تپہ پہ شیلگرہ
کینے آبادہ دہ۔ تے پہ جان مراد کینے ہم استوگن دی۔ ددوئ یو سناخ جلال زی پہ
زرمٹ کینے او یوکلے پہ شیبیار کینے ہم شتہ۔ داکرو یو تپہ چہ پہ موسیٰ خیلو مشہور
دہ۔ پہ اندرو کینے شاملہ دہ۔ او دشیگلرے پہ قبلہ دہزارہ جات غرونو سرہ جو قمتہ اوسیری۔
ترکی ۱۔ پہ سبارہ داندر و نہ زیات دی۔ دا خلق اکثر مستقل استوگن دی۔ او
کوچیان پہ کینے کم دی۔ اسماق زی چہ پہ سہاک ہم مشہور دی۔ تے پہ زرمٹ کینے، تے
پہ لبغان کینے او تے پہ یکہ توت او تگاؤ کینے آباد دی۔ ددوئ لبر لبر دھندوکش پہ درو
کینے ہم استوگن دی۔ قدرزی پہ مکور کینے دعلی خیلو سرہ آباد دی۔ ددوئ اکثر دکر کوئی
کارکوی۔

پہ غاجیانو کینے تے داسے قبیلے ہم شامل دی چہ دغوی خیل مانونہ دغلیانو ہم قوم
کئی۔ ولے غلیان ددے خبرے نہ انکارکوی۔ داسے قبیلے ناصر، خروئی، قدرزی اوزمبانی
دی۔

ناصر۔ خیل مان پہ دھونکو کینے شامل شہیری۔ لیکن دھونک ددوئ خیل ہم قبیلہ
نہ کئی۔ دناصر و مشہورے قبیلے دادی۔ داود خیل، اتمان خیل، ملی زی، دا سناخونہ بیا پہ

خیلو کبے نورو ورو ورو بنا بنونو کبے تقسیم دی۔

خروٹی ۱- ہم خیل قانونہ پہ غلجیانو کبے شامل شیری۔ وے غلجیانو دے تہ انکار کوی۔ دا فلق د سلیمان خیلو نہ نبر فاختہ تہ اباد دی۔ اکثر زمینداری کوی۔ مٹے کوپیان ہم دی۔ د دوئ علاقہ دکتہ واز نہ زیاتہ ابادہ دہ۔ وے فصل پہ کبے یو کیری۔ مگہ چہ ددوئ فصلونہ درے میاشتحہ پہ واؤرو کبے پتہ وی۔ غوا، غویان، گپہ، بڑے او اوئبان ددوئ لوٹ دولت دے۔

خدارزی ۱- پہ مکور کبے د علی خیلو سرہ اباد دی۔ اکثر زمیندارہ کوی۔

زیر مانی ۱- اکثر د توغیانو پہ علاقہ کبے اباد دی۔ مگر لہ کابلہ تر قندھارا پورے ٹاغ پہ ٹاغ موندے شی۔ دا فلق اکثر د کرکوندے کار کوی۔ او مٹے فلق تے سوداگران ہم دی۔

اگر چہ دا خبرہ پہ وثوق سرہ معلومہ نہ دہ چہ د حاجی میرویس نہ وراتدے د غلجیانو مشر شوک وو۔ البتہ دومرہ یقینی دہ چہ د شهنشاه شاہ جهان او بیا د اورنگ زیب پہ زمانہ کبے ملک ملخانہ چہ د سلطان ملخانہ پہ نامہ ہم مشہور دے۔ د شهنشاه اورنگ زیب د لوری نہ د قلات او قرتو دلارے پہ حفاظت مامور وو۔ نومورے د غلجیانو د توخی ٹانگے سرہ تعلق لری۔ سلطان ملخانہ د ابدالی سردار خدا داد سلطان سدوزی ہم عمر وو۔ او ددے دوارو مشرانو پہ صلاح او جرگہ د «جلدگ» پہ غواؤشا کبے وادی گرم آب د غلجیانو او ابدالیانو ترمینٹہ پولہ مقرر شوی وہ۔ او ددے قبیلو ترمینٹہ دا تقسیم تر اوسہ مستند گھیلے شی۔

«سلطان ملخانہ» دا نمٹھی او سرخ رود ترمینٹہ پہ جنگ دروازہ کبے اووڑے شو۔ او د ہفتہ نہ پس د ہفتہ ٹوٹے حاجی عادل د قام مشر شو۔ او تر دیرے مودے د قام مشر وو۔ ددہ نہ پس «باقی خان» چہ د حاجی عادل ٹوٹے وو۔ د غلجیانو مشر شو۔ باقی خان ہم پہ یو جنگ کبے اووڑے شو۔ پہ دہ پے شاہ عالم مہ د علی خان ٹوٹے او د باقی خان ورارے وو د قام مشر شو۔ او د ہفتہ ٹوٹے فوشمال خان ہم پہ فیل وار د قام مشر اوکرہ۔ دا احمد شاہ ابدالی پہ زمانہ کبے د فوشمال خان ٹوٹے اشرف خان د قلات نہ د غزنی پورے علاقہ حاکم وو۔ دا سرے دا احمد شاہ سرہ د ہندوستان پہ اولہ حملہ کبے ہم شامل وو۔ د تیمور شاہ پہ زمانہ کبے دا اشرف خان ٹوٹے آموغان د قام مشر وو۔ د شاہ زمان او شاہ محمود د جنگونو پہ دوران کبے د غلجی قبائلو ہم بادشاہی تہ بیا غوا او غزیدلہ۔

او درانیانو او غلجیانو ترمنځه خونړی جنګونه اوشول. چه په هغ کښه غلجیانو ته ډیر زیان اورسید. د سدوزو نه چه حکومت بارک زو ته منتقل شو دغه وخت کښه هم ددوی او دبارک زو تعلقات غراب وو. دامیر دوست محمد خان سره قومله ددوی ماڼۍ کېدې پښه شوی دی. سره دده دومره زیانونو دامیر عبدالرهمان تر زمانه دتوخی په ټانګه کښه دسلطان ملخان کورنۍ با اقتداره وه.

لودی قبایل (ب)

د روایاتو مطابق دلودی قبیلو مورث اعلی ابراهیم ده. چه د شاه حسین غوری شوخ اود شیخ بیت نمسه وو. په تیرو پاڼو کښه دامیر لودی دمهو ټانګو لکه اسماعیل خیل، پرنگی، لوهانی، دوتانی، نیازی، سوری اومروت وغیره شمیر په تفصیل سره بیان شوه. اوس ددوی لنډ تاریخ واوړئ.

په موجوده افغانستان کښه دامیر لودی (لودیانو) دنورو طائفو په نسبت لوی زیات دی. دده طائف اکثره ټانګه په شلګره، آندرو، قره باغ، قلات او قندهار کښه په اوپره ډول په غلجیو کښه اباد دی. دده طائف ځنه خلق د مهاجرو په شکل کښه په قطن او بدخشان کښه هم اباد دی. دا خلق اکثر د زمکو څښتنان دی. ول دکرکېل د کارمړي نه دی. او اکثر خلق د تجارت پیشه او په دغه وجه دولت مند دی. دده طائف پنځه سوه کورونه په شلګره او دره سوه کورونه په قره باغ کښه دی. دلوهانو نه پس په افغانستان کښه دنیازیانو شمیر زیات ده. دده قام ځنه خلق پاونده دی. په ژمی کښه قندهار ته دروی. او په اوړی کښه دکوه بابا په لمنو کښه د هزاره جات غزونو ته ځی. دا خلق داوښانو اوګډو بزور لری. دده خلقو یو برخه ځان شوی ده. او په شلګره، قره باغ، جان مراد، مکور، قلات، غوربند او لغمان کښه میشته دی. دکرکېل کارکوی. دا خلق په دینداری او معامله کښه ډیر کره دی. خوش کن رانه خلق ده. دوتانی هم په افغانستان کښه اباد دی. او دکرکېل کارکوی.

د پرنگی طائف په اوله کښه په مغزې افغانستان کښه اوسیدل. ورستو دغه خلق د خپلو اوښانو اوګډو بزور د څرولو په غرض دکسی غر په لمنو کښه خصوصاً په دامان کښه د ټانګ او روړی په زمکه اباد شول. دلته دوی تر ډیره وخته اباد وو. د بابر په وخت کښه

دولت خیلو، میان خیلو، مروتو او نورو لوهاڻو په پرنګی طائف مبله اوکړه۔ او په جنګ کینے ددے طائف ډیر خلق اومړل۔ اود دے په نتیجه کینے دوئ د دامان نه هندوستان ته په کډه لارل۔ په دامان کینے ډېر ګیانو په زمکو لوهاڻو قبضه اوکړه۔ په دے قام کینے بهلول لودی په هندن کینے د شیخ حمید لودی د کورنئ نه تقریباً څلور سوه کاله پس د لودیانو ټو قائم کړو۔ شیخ حمید لودی د سلطان ناصرالدین سبکتګین معاصروو۔

لوهاڻي ۱۔ د نوح یا نوحانی اولاد په سپین او تور لوهاڻي مشهور دے د تور لوهاڻي مشهورے طائف دا دی۔۔

دولت خیل ۱۔ د نسب نامے نه ظاهره ده چه د نوح د «مبا» څوئ نه دیرے ښامن وو۔ په دوئ کینے د دولت خیلو ښانګه د خپل کثرت په وجه لور مها خیل هم په خپل ښان کینے شامل کړل۔ اوس د مها ټول اولاد په دولت خیلو مشهور دے۔ د دولت خیلو په پنځم پشت کینے کټه خان اوزیریدو۔ دده اولاد ته کټي خیل وائی۔ د لوهاڻو ټول قامو ته د ټانګ په مزکه داستو کینے نه اول پاونده وو۔ اول ږو ډیرو د کرکيل کارکولو۔ د زمکو ځاوندان په کټه واز کینے چه د غزني جنوب مشرق ته د استوګنه لړله۔ د دوئ پاونده خلق به د «وانا» غره ته راتلل۔ په دے ورځو کینے مروت د سلیمان خیلو سره دیو ناموس داری په معامله کینے په بدئ اخته شول۔ مروت په سلیمان خیلو کمزوری وو۔ نو دوئ د کټه واز کډه اوکړه۔

په دے وقت کینے به د دوئ د هرے ټپه خپل خپل ښان وو۔ دوئ به ټول کارونه په جرګه کول۔ د لوهاڻو د ټول قام ښان په کټي خیلو کینے وه۔ چه د دولت خیلو یو پڼه وه۔ ولے دا ښان به د لوهاڻو د ټولو طاقتو په مرضئ مقرر کیدلو۔ او هغه به د نعرے طائف سره د برابرئ او عزیز ولی سلوک کولو۔ د میلادی د نولسے صدئ په اغاز کینے قتال خان بن سلیم خان د قام مشر ټیټو۔ دا سرے د څوئ نه ډیر تاریخ اود خلقو سره به ځ د سپکاوی سلوک کولو۔ له دے جهته دولت خیلو او کټي خیلو په مشوره په مشوره قتال او د هغه یو څوئ اکبر خان او وژل۔ ولے د هغه مشر څوئ سرور خان کابل ته په تینسته لار۔ دغه وقت کینے په کابل کینے د امیر دوست محمد خان د حکومت اغاز شوے وو۔ سرور خان ته د امیر دوست محمد خان له خوا د عبدالرحیم هوتک په مشرتابه کینے څلور زره لښکر ورکړے شو۔ د دے لښکر په کومک سرور خان بیا په خپل ښان شو۔ ولے څه موده پس سرور خان هغه ټول کسان او وژل چا چه دده پلار او

ورور وڑلی وو۔ او یا پہ دے مشورہ کنبے شامل وو۔ او ددے نہ پسے د خپل حفاظت پہ غرض پنجه سوہ سپاہیان او نیول او خپلہ قلاے بنہ مضبوطہ کرہ۔ پہ ۱۸۳۹ء کنبے سرورخان پہ کرمہ کنبے مر شو۔ او دھغہ پہ ٹاے اللہ داد خان د قام مشر شو۔ پہ ۱۸۴۰ء کنبے سیکانو د نو نہال سنگھ پہ مشرئ کنبے پہ تانک مملہ او کرہ۔ اللہ داد خان د خپل قام د حمایت نہ محرومہ وو۔ نو دھغہ مسعودو تہ او تبتیدہ۔ او دھغہ قلاے نہ کابل تہ لار۔ پہ تانک د سیکانو قبضہ شوہ۔

پہ دے ورخو کنبے امیر دوست محمد خان پہ خپلو خولو کنبے دوب وو۔ نواللہ داد خان خالی لاس بیا د مسعودو علاقے تہ راغ۔ سیکانو د تانک ریاست ملتان د پبنتو تہ دخراج پہ دول ورکریے او ددے پہ نتیجہ کنبے اللہ داد خان بہ دھر وقت د ملتان د پبنتو سرہ پہ جنگونو کنبے بوغت وو۔ اخر پہ دے ہلہ گولہ کنبے اللہ داد خان مر شو۔ پہ ۱۸۴۹ء کنبے د سیکانو ریاست سقوط او موند۔ او پہ پنجاب او سرحد د انگریزانو قبضہ راغلہ۔ دغہ وقت د اللہ داد خان شوے شاہ نواز خان د انگریزانو د لوری د تانک د ریاست والی او منلے شو۔

د میاں خیلو ٹانگہ :- دوئی ہم د دولت خیلو سرہ یو ٹاے دامن تہ راغلی وو۔ او د پوند توب ژوندے پرے بنود۔ اوس ددے خلعو استوگنہ پہ درابن دہ۔ پہ اولہ کنبے ددے قام خلق پاوندہ وو۔ مالونہ بہے ساتل او تجارت بہے کولو۔ پہ دے نکو د دوئی تہ اول سوری او سروانی طائف ابادے وے۔ چہ زمان خان کتی خیل دا طائف ددے علاقے تہ پہ شرو مجبور کرے نو دغہ وقت دولت خیلو د تانک زمکے پہ خیل مینج کنبے اوویشیل۔ شوکالہ پس د بختیارو طائف چہ پہ نیکہ بدہ کنبے د میاں خیلو سرہ شریکہ وہ۔ د سروانی قام پہ بدی اغتہ شول۔ او د میاں خیلو پہ کومکے سروانو تہ شکست ورکرو۔ او دوئی د سروانو زمکے پہ خیل مینج کنبے اوویشیل۔ ددے تہ پس د میاں خیلو ہنے خلعو مستقلہ استوگنہ اختیار کرہ۔ او ہنے پاوندہ پاتے شول۔ او تر اوسہ پورے د بختیارو او میاں خیلو ہنے خلق پاوندہ او ہنے قلاے دی۔ د میاں خیلو خان لبر اختیارات لری۔ د دوئی د پاوندہ خلعو مان بیل وی۔ د میاں خیلو خلعو شریف او شتہ من دی۔ د دوئی سرداری د سید خیلو پہ ٹانگہ کنبے دہ۔ چہ د خدو خیلو سرہ۔ ارہ لری۔

تتور :- پہ شمیرہ کنبے لبر دی۔ دوئی پہ عادتونو او دودونو دستورونو کنبے

بیخی د دولت خیلو پہ خیر دی - د کرکیلے کارکوی -

نیازیان :- دوئی ہم د لودیانو ٹانگہ ده - دا خلق پہ اولہ کنبے سٹیگر او د غزنی پہ خواؤشا کنبے اباد وو - د دے علاقے نہ دوئی د آندرو او غاجیانو د غلیچی پہ وجہ کپہ اوکره - پہ سلسلہ کنبے چہ بھلول لودی پہ بھند کنبے د پښتو سلطنت قائم کرو - نود یو فرمان پہ ذریعہ تے د روه پښتانه هند ته او بلل - د دے پہ جواب کنبے د نیازیانو بے شمیرہ خلق هند ته لارل - او په عسکری ٹانگہ کنبے شامل شول - په نیازیانو کنبے نصیب خان نیازی او عیسیٰ خان نیازی د شیر شاه سوری په وقت کنبے د ډیر عروج خاوندان وو - ولے د شیر شاه نه پس د سلیم شاه په وقت کنبے نیازیانو ته د سلیم شاه د فوٹونو نه لوٹے زیان اورسید - او دے صدے نیازیان ډیر کمزوری کرل - نیازیان د اباسیند په دوارو غارو د کالا باغ نه تر پنیالے پورے په اوږدو او دفتکو د غزه د شرقی لینے نه تر میانوالی پورے په پساړه کپه وډ اباد دی - او دا علاقہ د نیازیانو په علاقہ مشهوره ده -

دوتانی ۱ - دوئی ہم په لودیانو کنبے کپه دی - لږه طاقت ده - اکثر پاونده دی - ځنې دوتانی د « وانا » په علاقہ کنبے استوگنه لری -

فیسور :- دا خلق هم خان په لودیانو کنبے شیری - لږ خلق دی - د اباسیند په قبلتیزه غاره اود ډیره اسماعیل خان په ضلع کنبے اباد دی - دوئی په عبر خیلو هم مشهور دی - د دوئی ځنې خلق د عیسیٰ خیلو د علاقے په قطب لوری او د پنیالے دیو ورکوچی غره په خوا کنبے اود مروٹو په علاقہ کنبے پراته دی - د دوئی په علاقہ کنبے « غزما » ډیره کیری -

بلیخ :- دا خلق خان په نیازی کنبے کپه وی - او کله په دولت خیلو کنبے - لږ خلق دی - اکثر په پنیاله کنبے د غونډی شیخ بدین غزه په خوا کنبے اوستیری -

مروت :- دا خلق په سپین لوهانی مشهور دی - په اوله کنبے دا خلق په کپه واز کنبے اوسیدل - اوس هلمته کنبے د غاجیو سلیمان خیل اباد دی - د کپه واز نه د دوئی د راتلو وجه دا ده چہ د آزاد خان سلطان خیل د کاله نه د دغه مریخ یوه بڼه او تښتوله او مروٹو ته په ننوتی لار - دا واقعہ غالباً چہ په ۱۷۰۰ مه صدی هجری کنبے ښوی ده - سلیمان خیلو د مروٹو نه دا خیل مجرمان او غونډل - ولے مروت د پښتون ولئی په ننگ په هغوی اودریدل - نتیجه دا شوه چہ د سلیمان خیلو په ننگ د غاجیو ټولے طاقت اودریدل - او

د مروتو په مرسته د لومړنيو ټول اولس اودريده۔ او د دوی تر مينځه يو سخت جنک اوشو۔
 چه په هغه کي غلجيان کامياب شول۔ او مروت سره د ډيره زياته دکته واز د علاقه
 نه په وتلو مجبور شول۔ او د ټانک په علاقه کي نه هغه زمکه تر لاسه کړه۔ هغه مړه
 پي دولت خيلو مروت د دے زمکه نه پا شول۔ ول ډير زر مروتو خپله زمکه بيا تر لاسه
 کړه۔ هغوکي خيلو چه د دولت خيلو څانگه ده۔ د گنډاپورو په کومک دوی بيا د خپلو
 زمکو نه اوشول۔ دا ځل مروت د تهل په قطبي برخو کي ميسته شول۔

د مؤرخينو په خيال کي د اسلام نه وړاندے د دامان په علاقه کي هندو او يونانيان
 اباد وو۔ د دوی د ودانيو اثار لا تراوسه پورے دا عهد خيلو د غزه په لمن کي د باسټا
 خيلو په علاقه کي موجود دي۔ دا هم مشهوره ده چه دغه هندو د سلطان محمود غزنوي
 او سلطان شهاب الدين غوري په زمانه کي د دے علاقه ته اوشول شول۔ د دے خلقتو ته
 پي په دے زمکه پوهي قام استوگن شو۔ د دے خلقتو اصلي حالات معلوم نه دي۔ دا خلق
 سارنگ خيلو، عيسی خيلو او د نيازيانو نورو طائفو چه د ټانک نه راتلل اوشول۔ او د
 هغوی په زمکو اباد شول۔

نيازيانو په هغه برخه کي چه اوس په کي بهار خيل اباد دي۔ دکمپلې نه د قطب په
 لور وداني شروع کړه۔ او درود نه دے دري اوسنکې۔ او هغه زمکه دے ځان له غوره
 کړه کومه چه دکمپلې او کرے تر مينځ پرته ده۔ دغه برخه بيا د جنوب پورے د دوی مال
 ټروو۔ په هغه ورځو کي د نيازيانو سردار "مدی سارنگ" وو۔ چه ډير مالدار وو۔ او
 تراوسه پورے په دے علاقه کي مشهور دے۔

ولے نيازيانو په دے علاقه لږه موده قبضه اولرله۔ وروستو د نيازيانو مهيار سناخ
 د سارنگ خيلو او عيسی خيلو نه په دے خبره مرور شو چه دوی ته دے برخه نه ورکوله۔ دوی
 د مروتو نه د مرستې خواست اوکړو۔ او مروتو د مهيار په مرسته کي په نيازيانو حيله اوکړه۔
 اغرضه اوشوه۔ ليکن مروتو د نيازيانو ډيره زمکه لاندے کړه۔

د نيازيانو په قبائلو کي ميچن خيل ستانه او فقير خلق دے۔ مروتو هم په دوی
 څه غم غرض او نه کړو۔ او تراوسه پورے دوی په ټي ميچن خيل کي اباد دي۔ دا واقعات
 او په دے علاقه د مروتو قبضه د اکبر بادشاه په زمانه کي شوي ده۔ د دے واقعاتو
 ټاکلې کال معلوم نه دے۔ ولے دا ټارو او واقعاتو ته دا معلوم پي چه دا خلق به اندازا د
 (۳۶۰) کالو راسه په دے علاقه قابضان وي۔ د اکبر باچا د حکومت په ابتداي کالونو کي

په دے علاقه لانیازیان اباد وو۔ په دے بنا د مروتو قبضه به هم د دومره مودے نه لا
په ایسته شوی وی۔ مروتو دا زمکه په قلو رو برخو او ویشله - سلار یو برخه ، نوناخیل
یو برخه ، موسی خیل یو برخه ، او ټپي یو برخه - ورستو په دے کبے تبدیل اوشوه۔ او په دے
ډول حصے مقرر شوه۔ ټپي او نوناخیل یو برخه ، موسی خیل یو برخه ، درے پلاری یو برخه ،
اوسلار یو برخه۔ اوس د دے خلقواستوگنه په دے ډول ده۔ دلر لوئیډو خواته
ټپي ، موسی خیل او نوناخیل ، په مینځنی برخه کبے بهرام او په نرفاته خواته درے پلاری
اوسپری۔

هغه متفرق پښتانه چه د مروتو په علاقه کبے اباد دی

- (۱) ملاخیل ۱- دا خلق د مروت په کلیو کبے کېږ وچ اوسپری۔ ستانه خلق دی۔
د دے طایف مشرنیکه ملا عثمان نومیده۔ هه یونیک سره وو۔ دا متل په دے
علاقه لا تراوسه مشهور دے هه الحمد لله خو هر ټوک لولی۔ وے خوله د ملا عثمان
خواری۔ دا خلق د مروتو سره داسے خلط ملط شوی دی چه جدا کول ئے گران دی۔
(۲) مہرین خیل ۱- دا ټانکه د مروتو په قام ورکړی۔ په دولت ئے د بهرام خیلو
نه برخه اوستی ده۔ او په اولس کبے په مروتو کبے حساب دی۔
(۳) ملک زی ۱- دا خلق په اصل کبے نیازیان دی۔ په موسی خیلو د مروتو کبے کېږ
شوی دی۔

- (۴) والی وال ۱- ځنې دوی خټک بولی۔ وے د دے حقیقت نشته۔ البته د دے خلقو
د یو مشرنیکه نامه خټک وه۔ نو دغه خبره د خلط فہمی باعث شوه۔ په اصل کبے دا
خلق د مروتو د اتبان خیلو یو ذیلی ده۔
(۵) منگو خیل ۱- ځنې خلق دوی نیازیان بولی۔ وے دوی د مروتو د موسی خیلو
په ټانکه کبے د بائیزی سره کېږ شوی دی۔
(۶) خان خیل ۱- په دولت خواته کبے ورکړ شوی دی۔ د بهرام خیلو یو پښه ده۔

د مروتو په علاقه کبے نور قامونه

- (۱) د شیخ شاه روحانی اولاد ۱- دوی په اصل کبے سیدان دی۔ او په اولس کبے
د پیری مقام لری۔ اکثر د کرکیله کارکوی۔ د شیخ محمد شاه روحانی مزار د زومے دمبو زو
نرخاته ته د غره په نیسائی کبے دے۔

(۲) **میچن خیل** :- دوئ د جاکو اولاد دے چه د نیازی یو خانگه ده۔ میچن په اصل کښه بل نوم لرلو۔ ولے ډیر چابک او گړندے وو۔ نو پښتو پرے د میچن نوم کښود۔ دا یونیک سره وو۔ پښتانه دده اولاد ته په درنه سترگه گوری۔ په خطرناکو موقعو کښه چه هر شوک د میچن خیلو کور ته ننوتی ورغلو۔ نو هغه خلاص وی۔ میچن خیل په افغانستان کښه کډی وو اباد دی۔ د بنو په علاقه کښه د میچن خیلو یوه خانگه د کره سیند په قطب په یو څانگه کښه هته میچن خیل مشهور دے استوگنه ده۔

عیسیٰ خیل :- د عیسیٰ اته څانگه دی۔ ابو خیل ، خواجه خیل ، ماما خیل ، محمدزی ، زکو خیل ، میرا خیل ، داور شاه خیل ، احمد خیل ، په د یو کښه د دريو څامنو اولاد پاته دے۔ داسه معلومېږی چه د نورو څامنو اولاد دے د سلیم شاه په ښکونو کښه وژلے شو دے۔

مشوای :- دا طائفه هم د نیازیانو ده۔ د دوئ د نیکه نامه مویشیانی وه۔ او په استعمال کښه د موسیانی ، مویشیانی نه مشوایي شوه۔ په اوله کښه دوئ د سارنگ د اولاد سره د اباسیند په نرختیزه غاړه اباد وو۔ د دوئ یو ښاخ دود خیل په داود خیلو کښه او یو ښاخ موندی خیل په میانوالی (رتی) کښه اباد دے۔ شوایي د مروتو او عیسیٰ خیلو په د شمېنې کښه د مروتو ملگری وو۔ دا طائفه اوس په داری خیل او شادی خیل سره ویش ده۔

سلطان خیل :- دا هم د نیازیانو د سارنگ نه یو څانگه ده۔ په اوله کښه په میانوالی کښه اباد وو۔ وروستو د کورنو ښکونو په نتیجه کښه د دغه زمکه پرے ښودلے۔ او د عیسیٰ خیلو په مصلحت د خپکو د عزه په غوا کښه استوگن شول۔

د ابرا هیملودی) د ټول اولاد حال مختصراً بیان شو۔ په اوسنی افغانستان کښه دا خلق په ډیر بشپړ کښه نشته۔ د دے قام ډیر فلق د اباسیند په غاړه په ډیره اسماعیل خان او تانک او نورو څایونو کښه اباد دے۔ د لودیانو او سوریانو د سلطنت په وخت کښه د دے قام ډیر فلق په هند کښه اباد شوی دی۔ د هند لدھیانه نوم په هند کښه د دے خلقو د استوگنې یادگار دے۔ دے خلقو د ډیره پخوانی زمانه په خپل مینځ کښه اجتماعی تشکیلات لرل۔ په هند کښه د سلطنت قاشولو نه اول دوئ څښه داسه رواجونه لرل چه وئیل به د ځایه نه وی۔

د لوهانی ، پرنگی او مروتو وغیره هر قام به د سترملک په نامه یو رئیس لرلو۔ دا رئیس به د قام په اتفاق ټاکلے شو۔ د ضرورت په وخت کښه به د قام سپین ږیری په سترملک راغونډیدل۔ په پښتني ږرگه کښه چه به کومه خبره فیصله شوه نو هغه به د

غلوپیتی نوے یو جرگے پہ ذریعہ پہ تول قام منودلہ۔ د میرمانو نہ بہ ٹے پوسبتنہ کولہ۔ اوھنوی تہ بہ دھیلے صفائی موقع ورکولے شوہ۔ چہ نورو قامونو سرہ بہ ہجرہ پیدا شوہ نو دغہ و مت بہ ستر ملک دسر لنگر کارکولو۔ او ددہ' داٹر لاندے بہ نور وارہ وارہ ملکان ہم وو۔ چہ ہغوی بہ دھلوپیتی پہ مشورہ د ستر ملک احکام پہ قام کینے اجرا کول۔ پہ اولہ زمانہ کینے دے خلعتو حکومت تہ مہ مالیہ نہ ورکولہ۔ ولے داورنگا زیب پہ زمانہ کینے د ہفتہ ٹوٹے بہادر شاہ د دوئی نہ مہ رقم د مال شماریا پہ دول افسرے وو۔ احمد شاہ ابدالی بہ د دوئی نہ شو او بنان د مال شماریا پہ نامہ افستل۔

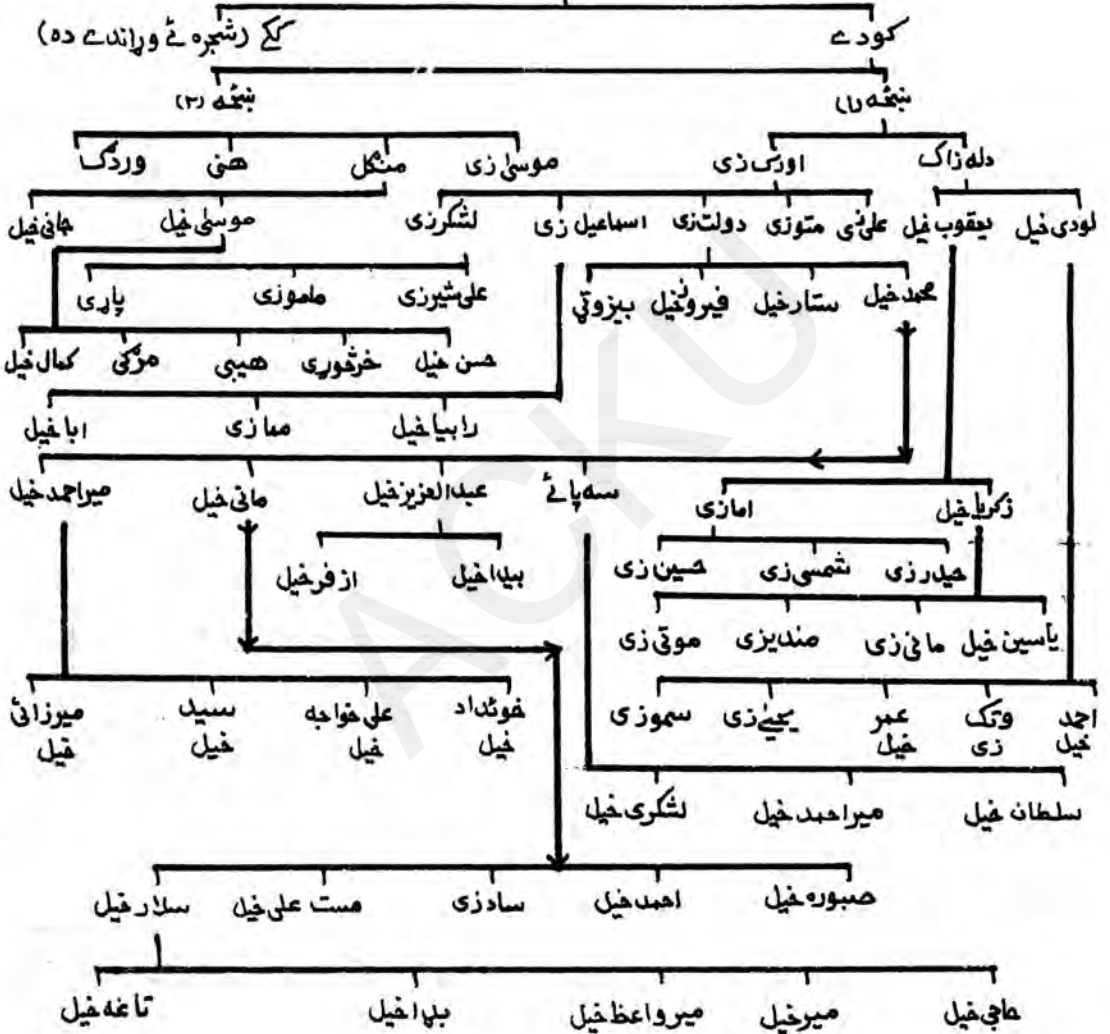
سروانی ۱۔ دروایا تو مطابق سروانی د شاہ حسین غوری ٹوٹے دے۔ چہ د مورنامہ ٹے مہئی وہ۔ ویلے شی چہ د سلطان شہاب الدین غوری پہ زمانہ کینے دے خلعتو دکوہ سلیبان پہ لسنو کینے د درابن او چودھوان پہ زمکو استوگنہ لرلہ۔ د سروانی اولی فانی اوریاست د سریپال پہ ٹانگہ کینے د شیخ ملیح قتال د مشرانو سرہ مخصوص وو۔ دا نصم ویلے شی چہ دا موجودہ درابن د شیخ ملیح قتال ابا د کردہ دے۔ دا خلق دھامیون پہ زمانہ کینے دھیلے بے اتفاقی لہ کبلہ دیر کمزوری شول۔ او پہ اخر کینے د دے علاقے تہ پہ وتلو مجبور شول۔ دیو ناموس داریا پہ معاملہ د دوی او سوریا نو ترمیٹھ شنی وہ۔ او دھن پہ وجہ دوارہ طائف دیرے کمزورے شوے۔ مہ مودہ پی بختیارو پہ دوی حملہ اوکرہ۔ او دھن پہ نتیجہ کینے دوی در پہ دیکھ شول۔ مٹے د پلینور پہ علاقہ کینے اباد شول۔ او مٹے پنجاب تہ لارل۔ بختیارو او میان خیلو د دوی پہ زمکہ قبضہ اوکرہ۔

د مالیر کوتلے نوابان د سروانی پہ سناخ کینے د سریپال سرہ تعلق لری۔ د دے دیاست بانی شیخ صدرالدین صدر جہان وو۔ چہ د شیخ ملیح قتال پہ ٹانگہ کینے دے۔ دا سرے یو خدا رسیدہ او ولی وو۔ بھلول لودی چہ د دھلی د فتح پہ تکل روان وو۔ نو ددہ سرہ ٹے ملاقات کرے وو۔ او بیا وروستو ٹے ورلہ خیلہ لور ہم پہ نکاح ورکرہ۔ د دفعہ ورٹے تہ پس د دوی دیاست بنیاد او لکیدہ۔

کرلائی قبائل

(۱) دلہ زاک ، اورک زی ، منگل و غیرہ

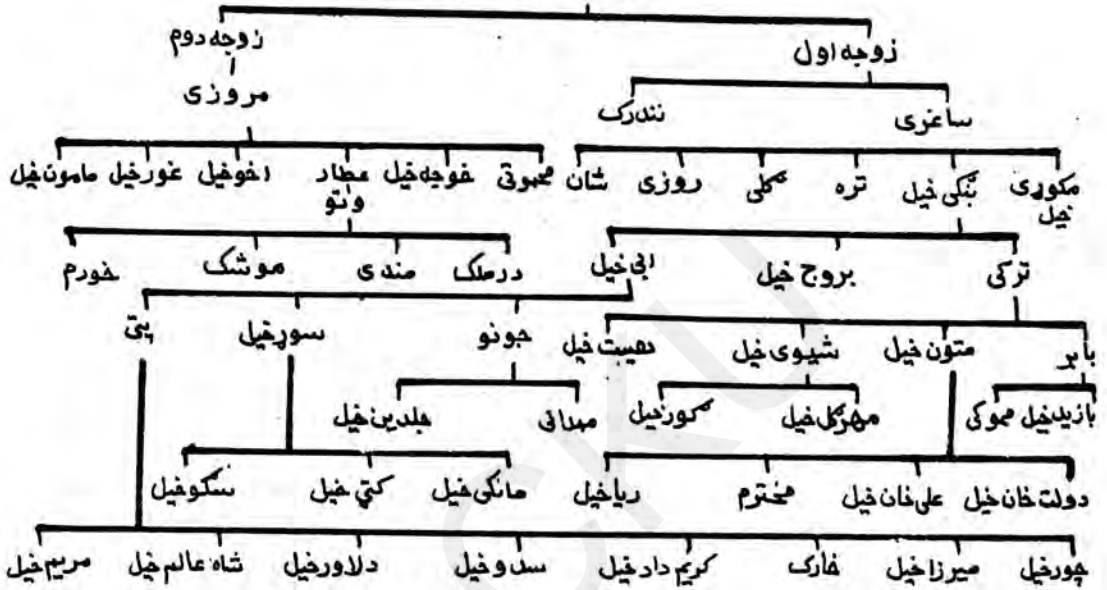
کرلان

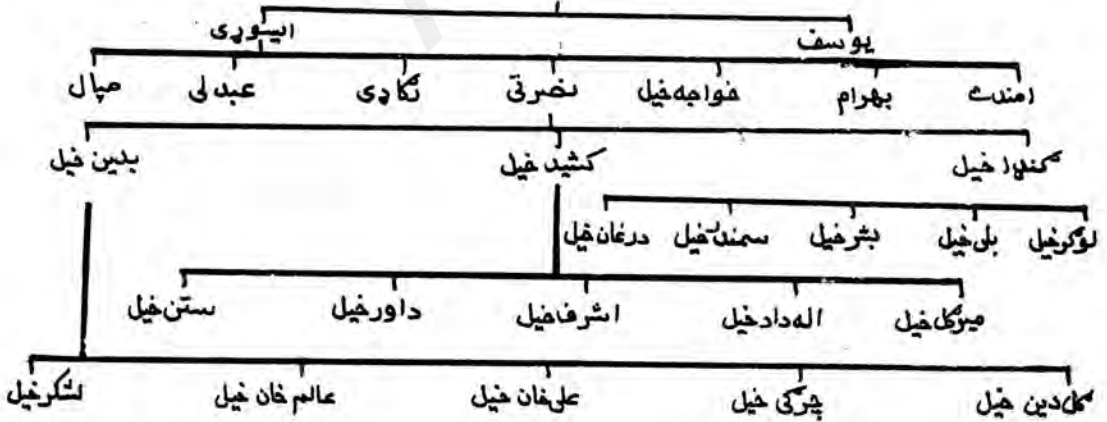
کرانی قبائل

(غٹک - بولاق)

بولاق (بن لقبان)

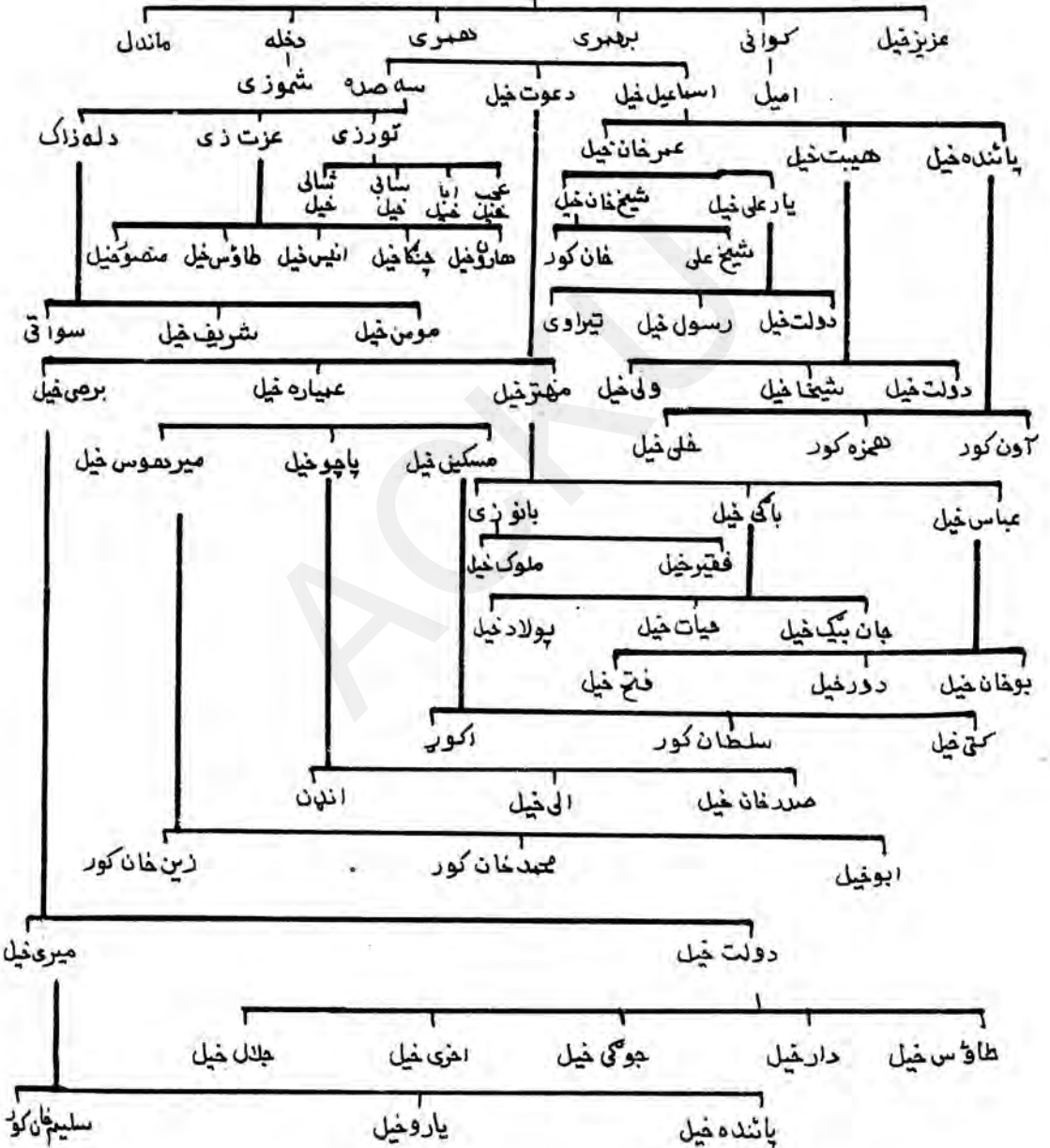
ککے (بن تورمان بن لقبان بن بردھان)

کرانی قبائل

(۸) اتہان خیل

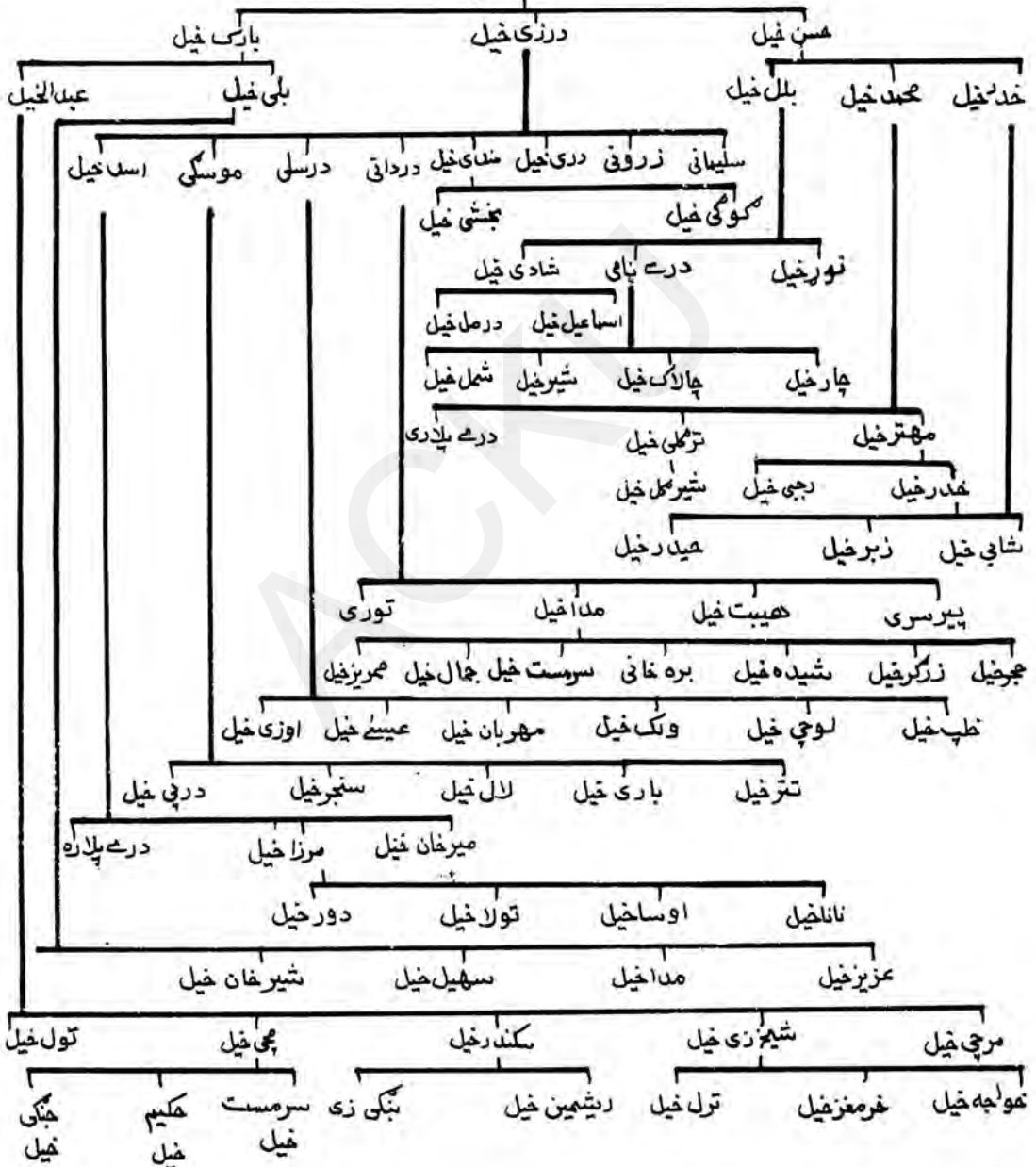
اتہان بن برہان

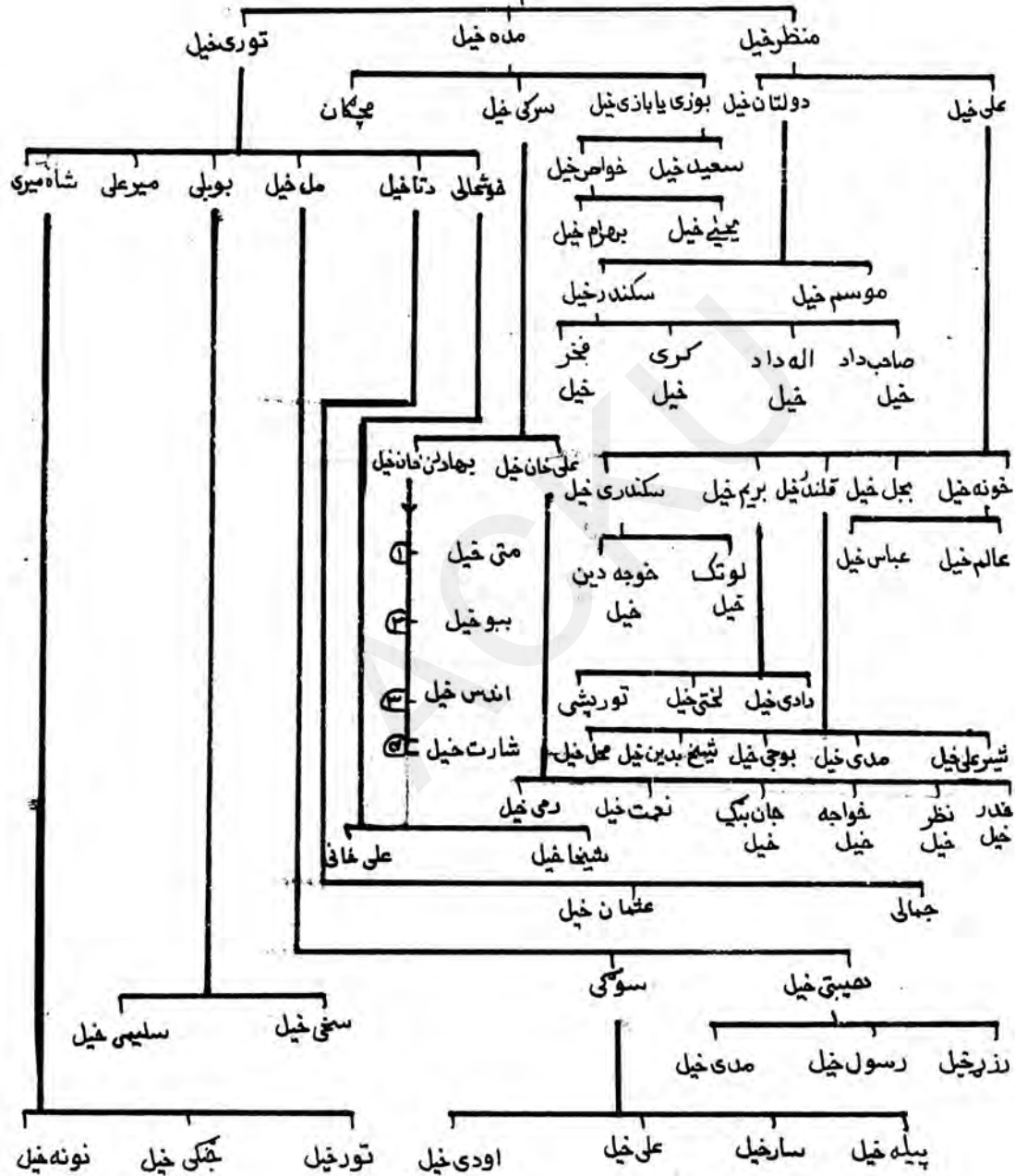
کرلانی قبائل

محمود خیل (وزیر) - اتانازی

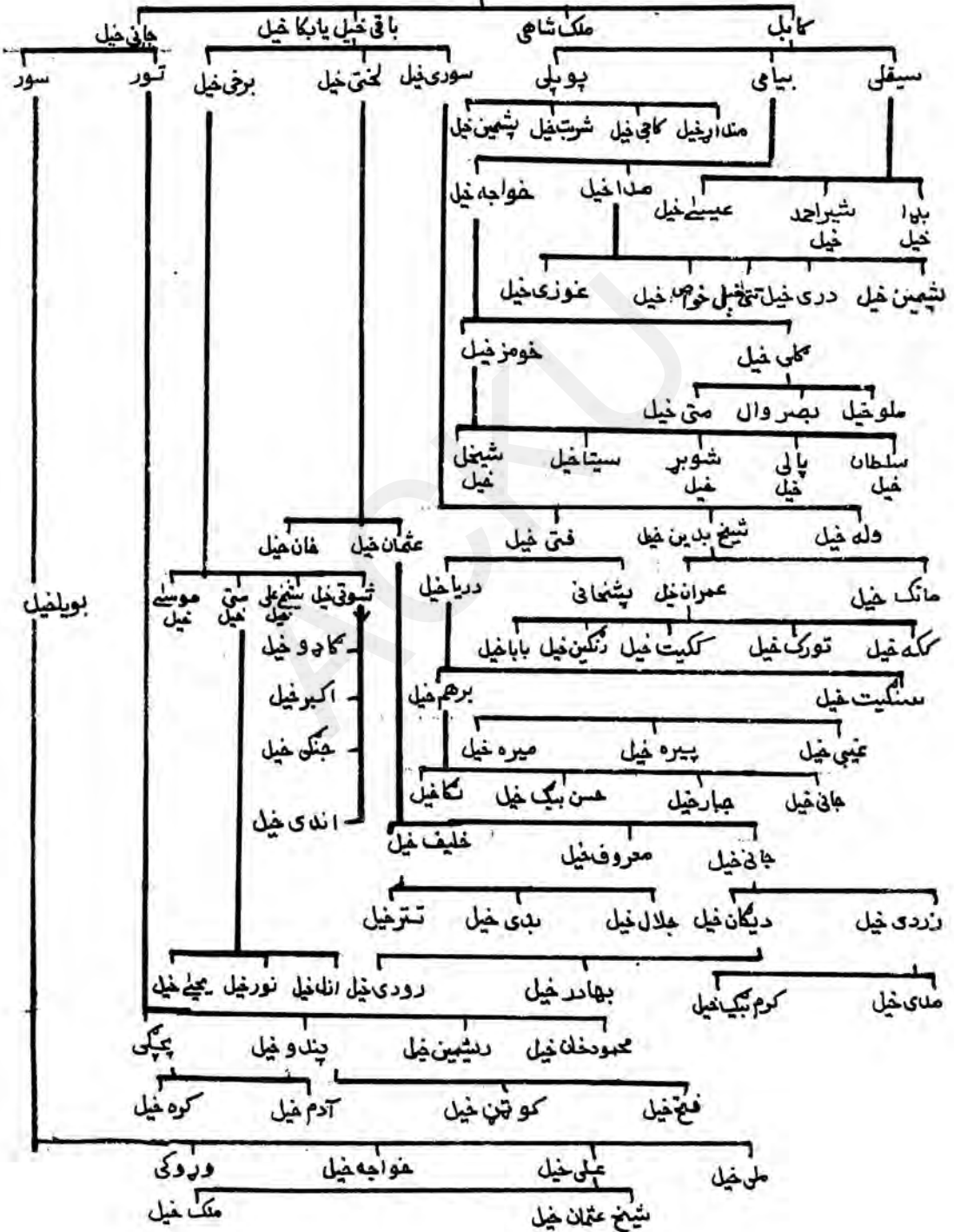
محمود خیل

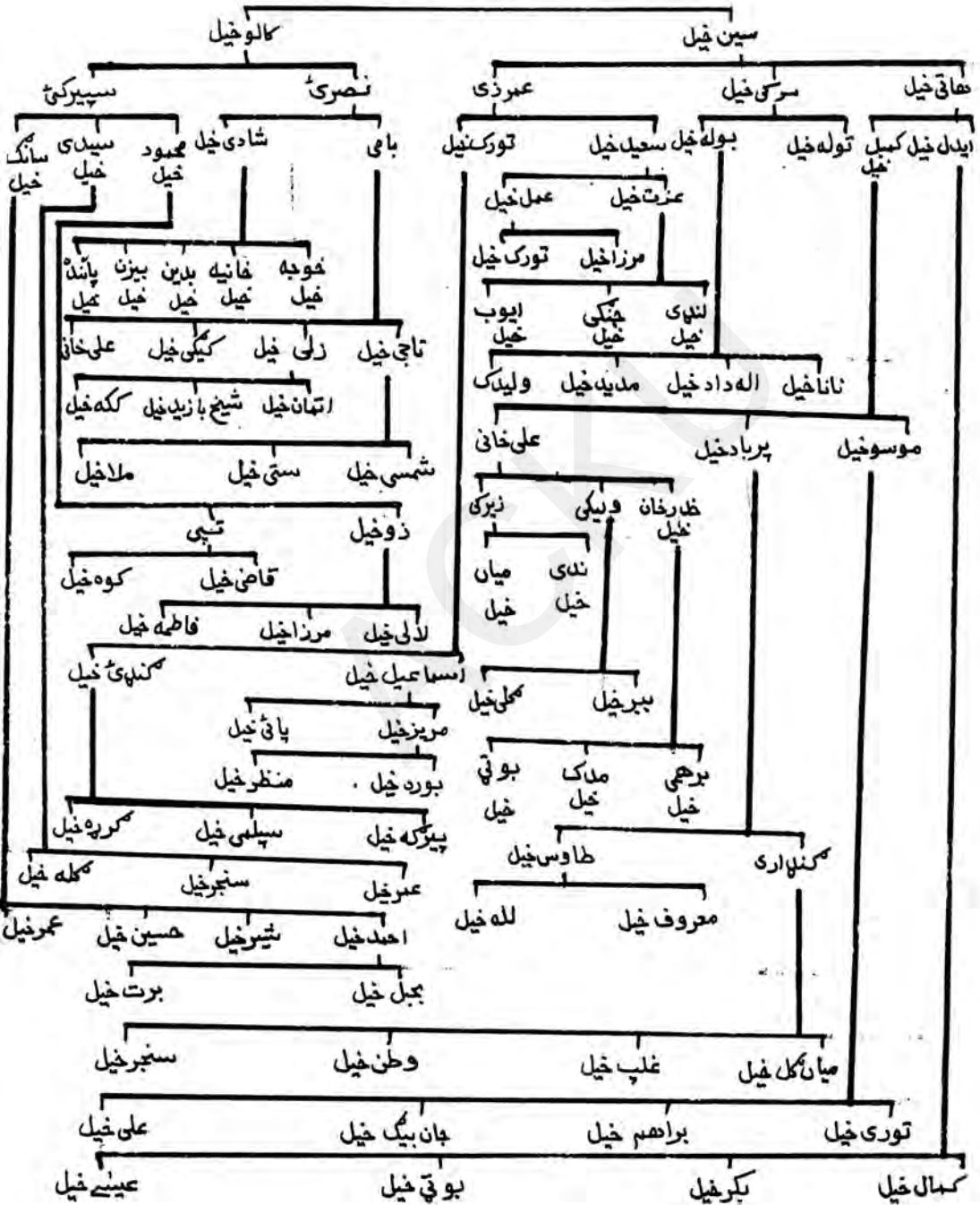
براهیم خیل - وزیر - اتیان زی

ولی خیل وزیرستان

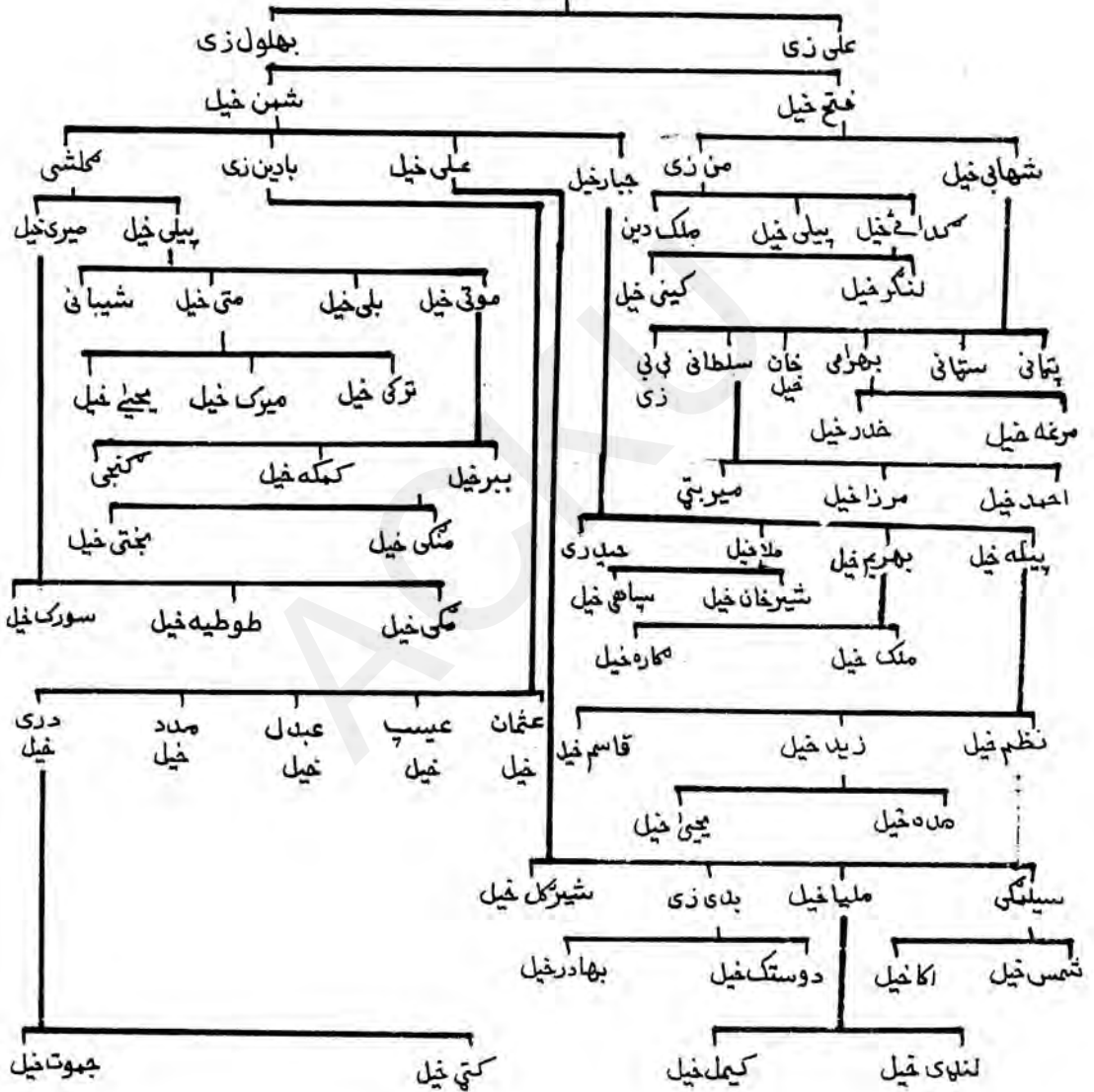

وزیر - احمد زی احمد زی

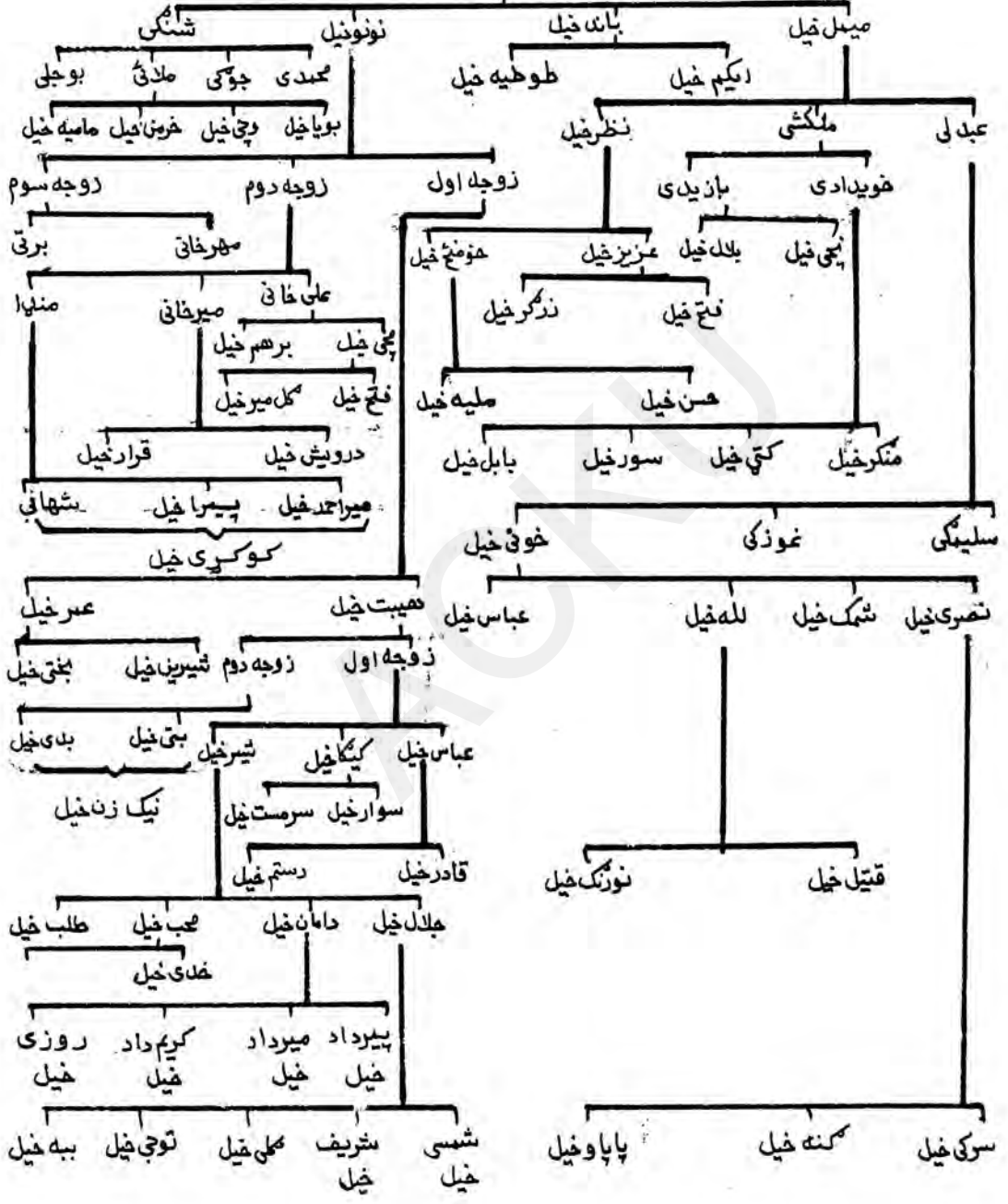

کرلانی - مسعود بن محمود بن خدر بن وزیر بن سلیمان

مسعود

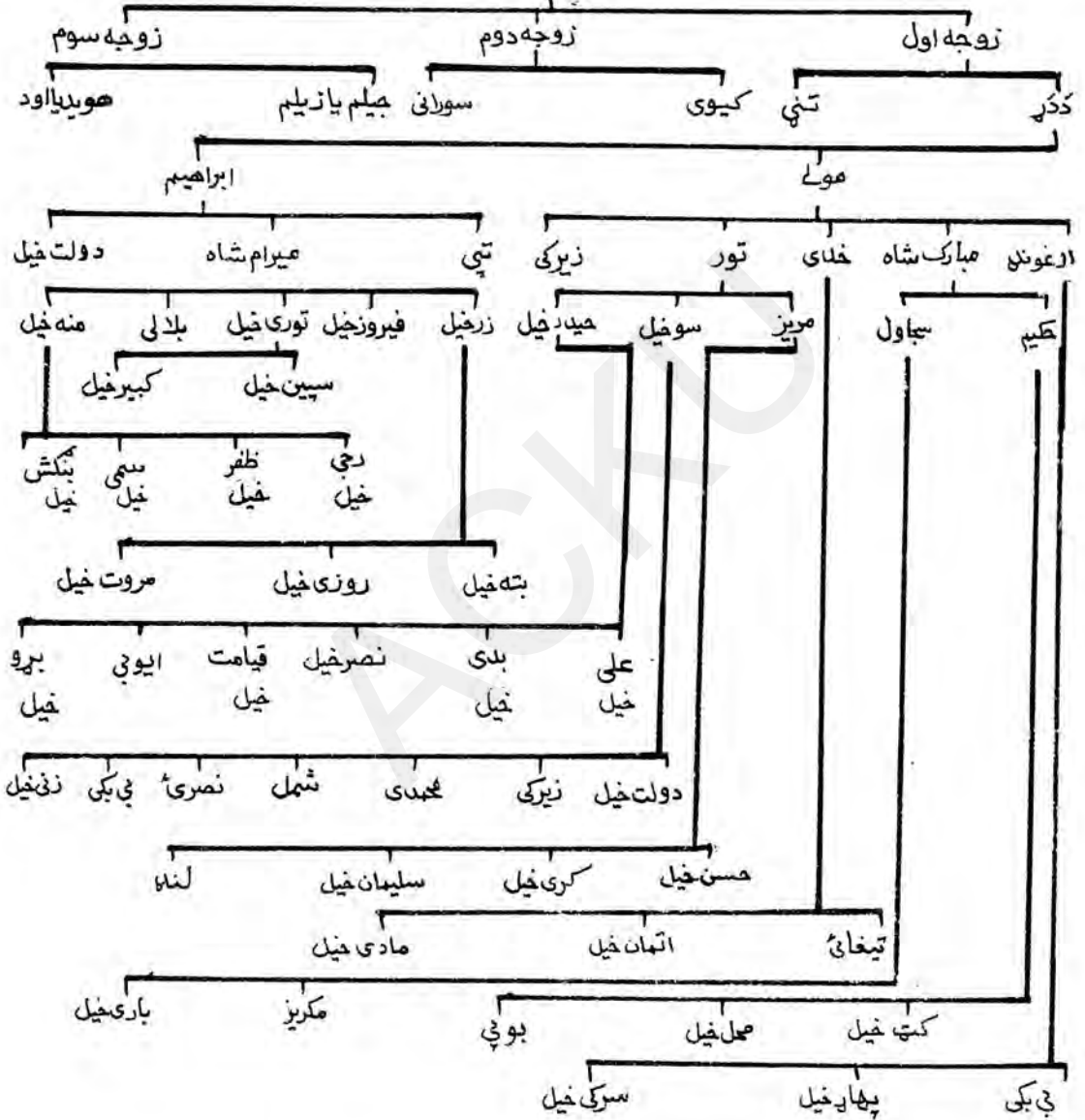
بہلول زی (مسعود)

کرانی قبائل

(ح) شیتک دور

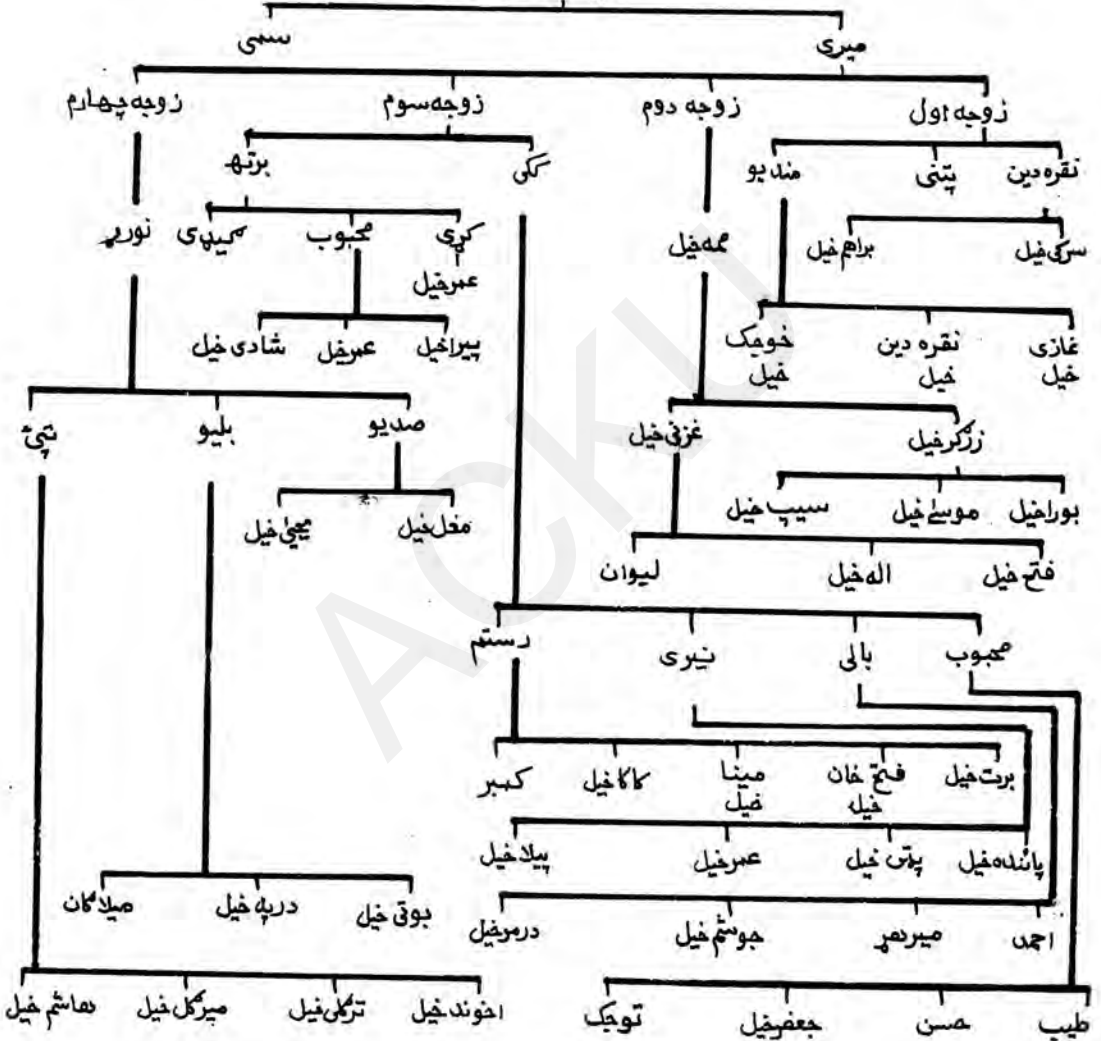
شیتک

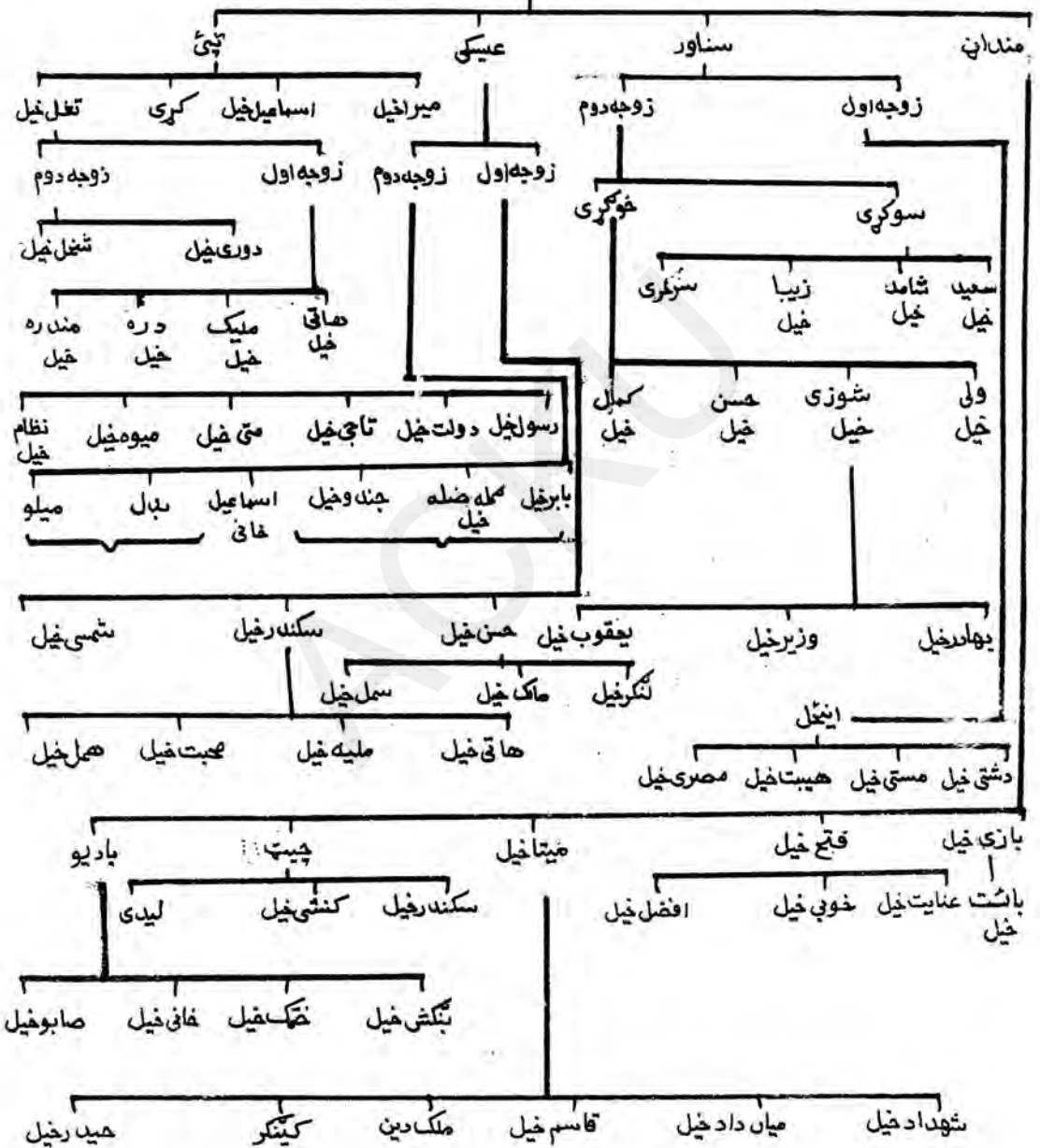
کرلانی قبائل

شیتک

کیوی (بن شیتک)

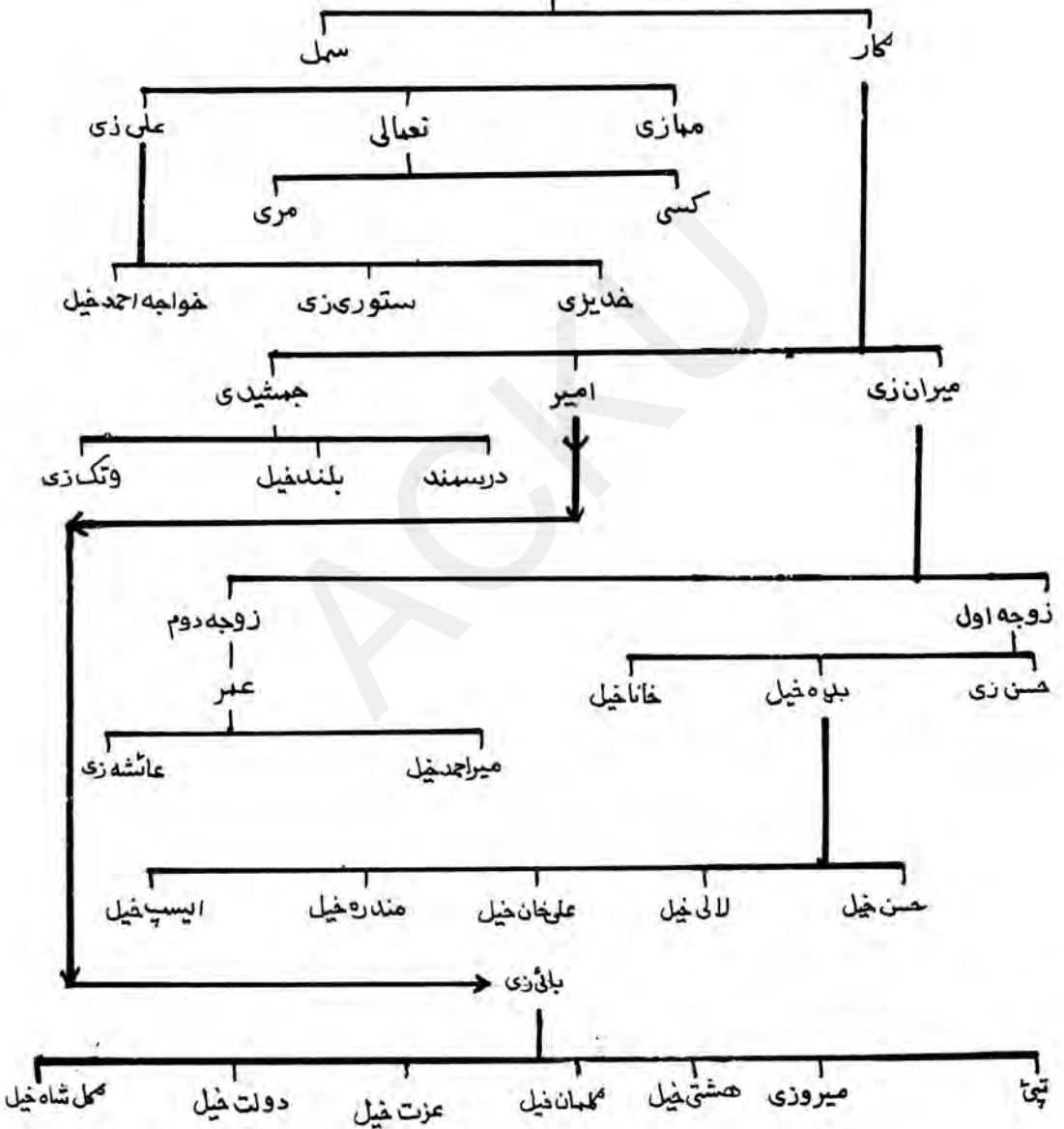
سسی (بن کیوی)

کرلانی

(ط) اسماعیل - معروف بنگین

بنگین

دکولانی قبائل نسب نامے بیان شوے۔ پہ کولانی طبقہ کبے مشہورے قبیلے دادی۔
 دلہ زاک، اورک زی، فوگیانی، افریدی، فٹک، وزیر، مسعود، شیتک (بنوخی) دوہ،
 زدران (جدران) زازی، توری، بگبگی او اتھان میل۔ دھرتے قبیلے لہا شان حال اولوٹی۔
دلہ زاک :- دروایاتو مطابق دلہ زاکو دوہ طائفے دی۔ لودی خیل او یعقوبخیل
 دا دوارہ قائمے پہ خیل مینخ کبے پہ ورو ورو ٹیلیو کبے تقسیم دی۔ لکہ چہ دشیرے نہ
 معلومی۔

دروایاتو مطابق دلہ زاک اول پستانہ وو چہ پہ وادی پینور کبے داباسیند ترغارے
 استوگن شوی وو۔ وٹیلے شی چہ دوئی پہ دے علاقہ باندے دھندو شاہانو پہ زمانہ کبے
 قبضہ کری وہ۔ د سلطان محمود غزنوی پہ وخت کبے دوئی دھغہ سرہ دھند پہ حملو کبے
 مگری وو۔ او د خیل یومشر ملک یحییٰ پہ مشرتابہ کبے دسومناٹ پہ حملو کبے ہم شامل
 وو۔ د مرزا الخ بیک ترزمانے دا خلق پہ وادی پینور کبے دا قتلدار خاوندان وو۔ لیکن د
 روایاتو پہ بناھرکھ چہ دمرزا الخ بیک دلاسه غابنی خیل او دھخوی حلیف قبائل دکابل د
 علاقے نہ د وادی پینور پہ لور پہ مهاجرت مجبور شول۔ نو دے نہ پس ددے نو واردو
 پینتو او دلہ زاکو ترمینخہ جنگونہ شروع شول۔ او دھغ پہ نتیجہ کبے دلہ زاکو تہ پیر
 زیان اورسید۔ ولے د بابر پہ وخت کبے ددے خلقو طاقت لابنہ پہ قائمے وو۔ او دوئی د
 بابر پہ ہرہ حملہ کبے مگری وو۔ او داسے معلومی چہ د بابر او دوئی ترمینخہ تعلقات
 خوشگوار وو۔ د پینتو پہ شجرو کبے د دلہ زاکو عیثیت واضح تہ دے۔ مئے خلق دوئی سیدنا
 گنی اوخنے داسے ہم دی چہ دوئی ہدو پستانہ نہ گنی۔ ولے دا دوارہ خیرے غلطی دی۔ دلہ
 زاک د پینتو یوہ اہبہ قبیلہ دے۔ او نہ صرف دروایاتو پہ بنا بلکہ د بابر د لیکو نہ ہم د
 دے خلقو کثرت او اہمیت معلومی۔ ددے نہ علاوہ دنورو پینتو قبائلو پہ شان بابر دا
 خلق (دلہ زاک) ہم د افاغنه پہ نامہ یاد کری دی۔ او دا پہ دے دلالت کوی چہ دلہ زاک د
 پینتو یو مہمہ قبیلہ دے۔ ولے زما پہ خیال کبے دلہ زاک پہ «کولانی»، قبائلو کبے شاملو تہ
 موزونیت نہ لری۔ دکولانی پہ زلیہ کبے تول پستانہ قبائل بے دھٹکو د یوے حصے نہ وادی
 پینور نہ پہ سویلی علاقو کبے اباد دی۔ دا تول قبائل اگرچہ پہ نن وخت کبے پہ خیل مینخ
 کبے تہ جزوی اختلاف لری۔ ولے پہ دے تولو قبائلو کبے خیرے خیرے مشترکے دی۔ مگر د
 کولانی قبائلو اولہ زاکو ترمینخہ د اتحاد یوہ خیرہ ہم نشتہ۔ ددے نہ دا معلومی چہ
 کولانی قبائل او دلہ زاک دوہ جدا جدا قبیلے وے۔ زما پہ خیال کبے دلہ زاک دھغہ خلقو

اولاد گھنل پکار دی کوم چہ پہ ڀیرے پخوانئِ زمانہ کنبے صیرو ڇو ٿس دگندھار یانو پہ لفظ یاد کری دی۔ نن ورځ پہ حیثیت دمہی قبیلے دا خلق نشته - البتہ د پلینور پہ ضلع کنبے دوی یونیم کله موجود دے - او پہ چچ هزاره کنبے ٿہ اباد دی -

رب) :- **اورک زی** :- د سپین عز پہ نر فائتہ لوری د تیراہ پہ سویلی کٿیو کنبے اباد دی - پہ ضلع کوهات او پلینور کنبے ہم د دوئ ابادی شته دے - دروایاتو مطابق د بگنبو نه وړاندے د بگنبو پہ علاقہ ہم د اورک زو قبضہ وه - او د بگنبو سره به د دوئ اکثر بدی وه - اخرچہ دواړه قبیلے پہ جگنو ستری شوے نو د درسهند پہ مقام ٿے جرگه اوکره - او د دائی ټوے یووم د دوئ ترمینټه فیصله اوکره - د دائی دا فیصله ډیره ساده اولنډه وه - هغه اووے دائی خو داسے وائی چہ « غرد اورک زی او سمه د بگنبی » د دے فیصلے نه پس په دے تقسیم عمل او شو -

د اورک زو پہ ټولو ټانگو کنبے دولت زی او مسوزی پہ شیر کنبے زیات دی - اوبیا په دولت خیلو کنبے موخیل زیات شوی دی - په دوئ کنبے سوا د محمد خیلو د ټانگے نه نور اورک زی سنی مذهب دی - محمد خیل د شیعه فرټے سره تعلق لری - ټول قام د سمل او کار په دوو گوندیو کنبے تقسیم دے - په عاتونو او رسم و رواج کنبے د افریدو په ٿیردی -

۳ - **منگل** :- دروایاتو مطابق دا خلق د نن نه ٿه شپږ اووے سو کاله وړاندے د بنو په علاقہ کنبے اباد وو - لیکن د سیتکو د غلبے له کبله دوئ د دے علاقے نه په وتلو مجبور شول - او د خوست په علاقو کنبے استوگن شول - اوس هم په دے علاقو کنبے میته دی - زدلان د دوئ نه سویل ته پراته دی - او د دوئ ترمینټه تل بدی وی -

۴ - **هنی** :- د پلینور د ټنے مورفینو لکه د حیات افغانی په خیال کنبے هنی د منگل ورور او د کرلانی قبا ئیلو یوه ټانگه ده - ولے د خورشید جهان د مؤلف په خیال کنبے هغه « هنی » چہ د منگل ورور وو - دهغه اولاد اوس نشته - د دے خیال مطابق په کومو ورټو کنبے چہ د شیتک اولس په بنو قبضه اوکره - او منگل ٿے د دے زمکے نه او ویستل - نو په دے جگونو کنبے « هنی » اولس هم ډیر زیان من شو - او د دوئ پاتے شونی خلق هندی وستان ته په کبه لار - د خورشید جهان مطابق کوم هنی اولس چہ نن ورځ د منگلو سره استوگن دے - دوئ په اصل کنبے سیدان دی - او د سید محمد کیسو د راز د یو ټوی اولاد دے - د « هنی » قبیلے مشهور ټانگه زوخت یا زوئشت (زوئشت) ده چہ د بگنبو ، اورکزو او په کرمه کنبے د سپین عز نر فائتہ لوری ته په غرونو کنبے اباده ده - دا خلق په خپل میټ کنبے په دوو ټانگو کنبے ویش دی - سبه

مضبوط او تکرہ خلق دی۔ دکر کیلے کار کوی۔ دپنتنو دقبائیل گوندئی پہ لہکنے دا خلق د
 سسلہ پہ گوندئی کنبے شامل دی۔

۵۔ وردک ۱۔ دا خلق ہم خیل شان پہ سیدانو کنبے شیری۔ چہ پہ کرانی طبقہ کنبے
 شامل شتوی دی۔ دخورشید مہان مطابق دا اولس ہم دسید محمد کیسو دراز اولاد دے۔
 ددے قام د علاقے قبلتیزہ پولہ دھزارہ جات غرونہ دی۔ باقی درے وارو طرفو تہ ددوئی نہ
 غلجی قبائیل پراتہ دی۔ ددوئی علاقہ یو اوپردہ کئی دہ۔ او پہ قبلہ نمرغاتہ تے غرونہ دی۔ دا
 علاقہ د رود غزنی نہ سیرا بیری۔ او قبطی حصہ تے د رود لہوگر نہ اوبہ موی۔ تنکی، شیخ آباد
 خوات، سہ آب، او جغتو ددوئی پہ علاقہ کنبے مشہور کی دی۔ ددوئی علاقہ سرسبزہ او ابادہ
 دہ۔ دمنی فصل تے کم وی۔ مضبوط او زور و خلق دے۔ پہ ہ وردگو، کنبے دہ میری خیلوہ
 ٹانگہ پہ شیر کنبے زیاتہ دہ۔ پہ دوئی پسے مہیار او بیا د نورزی ٹانگہ دی۔ د وردگو تے خلق
 پہ بیچ کنبے ہم اباد دی۔

۶۔ کرانی قبائیل (افریدی) ہ۔ دروایاتو مطابق دافریدو دمشر نیکہ نوم عثمان
 وو۔ چہ دیو واقع پہ وجہ پہ افریدی مشہور شو۔ ددہ دوہ قامن وو۔ ماپی او غلنی۔ دغلنی
 اولاد کم دے۔ اوٹھ لہر چیر پہ بگنسو کنبے اباد دے۔ دہ ماپی، درے بنیچ وے۔ یوہ ترینہ، بلہ
 زربنہ او دربیہ فاطمہ۔ ددوئی دا اولاد تفصیل د شجرے تہ ٹرگند دے۔

پہ موجودہ وخت کنبے دافریدو قولہ قبیلہ پہ دے اتو ٹانگو مشہورہ دہ۔ ملک دین خیل،
 قنبر خیل، گوکی خیل، زخم خیل، اکفیل، سہ پائے، قمری او ادم خیل۔ دا اولس پہ خیر درہ، کوهانہ
 او تیراہ کنبے اباد دے۔ ددوئی د نمرغاتہ پولہ دختکو سرہ لگیدلی دہ۔ سویل تہ ددوئی تہ
 اورک زی او بگنس پراتہ دی۔ او دسپین عرہ شوکئی۔ ددوئی تہ پہ قبلہ شینواری او پہ قطب
 تے د مہندو علاقہ دہ۔ د پلینور پہ علاقہ کنبے دیکھ کرھئی نہ داخل ان د سنگر ہمار تر علاقہ
 قبلہ پہ سویل غرونو باندے ددوئی قبضہ دہ۔ اگر چہ د تیراہ چیرہ علاقہ ددوئی پہ قبضہ کنبے
 دہ۔ مگر پہ تیراہ کنبے ہخہ علاقہ چہ د غرونو پہ مینچ کنبے د میدان پہ نامہ او دخیل بنیے آب و
 ہوا د پارہ مشہورہ دہ۔ ددے خلقو اصلی مرکز کنبے شی۔ ویلے شی چہ دا خلق پہ تیراہ کنبے پہ
 قوارلسبہ صدی کنبے اباد شوی دی۔ لیکن دا اخیرہ درستہ نہ تیکاری۔ دتہ ق م پہ خوا
 و شا کنبے چہ یونانی مؤرخ ہیرودوتس د پستیخا (پنتون خوا) دکوموٹلورو قامونو
 ذکر کرے دے۔ پہ ہخو کنبے دیو قام نامہ « ایپے ریپے » ہم دہ۔ او دالفظ (ایپے ریپے) د
 افریدی سرہ د فقہ اللغت د مخہ مطابق منیل شوے دے۔ ددے نہ دا معلوم پیری چہ دا اولی

دہریہ پخوانی زمانے سے لے لیا دے۔ سکندراعظم چہ دھندھیل پہ غرض دخیل
فوخ کومہ حصہ دخیبر پہ لارہ لیری وہ۔ دھن فوخ سرہ ہم دے خلعو لاس اچولے
- ۹۰ -

ددرہ خیبر پہ استوکنو قامونو کنبے افزیدی دیر زہر او توریالی خلق دی۔ دخیبر
درہ دا افغانستان او پاکستان ترمینجہ دقدیمے زمانے نہ مشہورہ دہ۔ دا درہ دجبرود
نہ دلندی خانے پورے رسم (۳۳) میلہ اوڑدہ غزیدی دہ۔ پہ دے درہ کنبے دخیبر ریلوے
لائن چہ پہ سکندراعظم کنبے مکمل شوق دے۔ دا پٹیروی دھن یولویہ کارنامہ کنبے شی۔ ددے
ریلوے لائن نہ علاوہ دجبرود نہ ترلندی خانے پورے دموٹرو لارو یو بہترین سڑک ہم
موجود دے۔ ددے دحفاظت دپارہ خانے پہ خانے فوخی شوکئی او قلاخانے جوڑے دی۔ داتاؤ
داتاؤ سڑک دجبرود نہ شاگئی تہ او بیاعلی مسجد تہ دسی۔ دا مقام دسہندر دخی نہ درے
زہ فٹہ اوچت دے۔ دعلی مسجد نہ ورائندے سڑک پہ یوہ ارتہ کئی کنبے تیریری۔ دلته
دذخہ خیلو قلعه ناکی دی۔ دا سڑک دلندی خانے پہ مقام تھانے تہ ور پریوزی۔
دخیبر درہ دتاریخ پہ ہمہ دور کنبے اہمہ پائے شوق دہ پہ دے وجہ ددے درے استوکنو قائم دہراہیت لری۔ پدکدرہ کنبے
ایریکا، شینوار، ملاکوڑا او شمالی آبادی۔ پہ دے تہولو اولسونو کنبے افزیدی زیات طاقتور دی۔ دہ باغ
جہات « ددے خلعو دسیاسی او مذہبی سرگرمیانو مرکز دے۔ ددوی پہ خیال کنبے دہ مقام
دیراہیت لری۔ دخیبر درے پہ خواوشا کنبے دپخوانی زمانے دیر اثار موندلی شوی دی۔
او ددے نہ دا قیاس مرستہ مومی چہ دا درہ بہ پہ ابتدائی زمانہ کنبے دیرہ آبادہ وہ۔ ددے
علاقہ نہ چہ کوم اثار قدیمہ برآمد شوی دی۔ ہنخہ دبدہ دعهد سرہ تعلق لری۔ او پہ دے
علاقہ کنبے دبدہ دعهد داقتدار نہا شدگی کوی۔

ددے درے استوکنو قامونہ دتاریخ پہ ہر دور کنبے ازاد راغلی دی۔ پہ انگریزی
دور حکومت کنبے دانگریزانو او افزیدو ترمینجہ شوقلہ ماتے گورے پلینے شوی
دی۔ ولے دوی دانگریزی اقتدار شدیدہ مقابلہ کری دہ۔ دقیام پاکستان نہ پس
دے خلعو ہم دہینتو دنورو قبائیلو پہ نشان پہ خلع مرضی پہ پاکستان کنبے دشوایت
او دپاکستان دوفاداری اعلان او کرو۔ افزیدی شہ رنگ چہ پخوا دخیبر شوکیداران
وو۔ دغہ شان اوس ہم دی۔

دافزیدو مختلفہ خانک پہ خیلہ خیلہ علاقہ کنبے پہ دے دستور آبادے دی؛
کوکی خیل پہ وادی راجگل او دوادئی بازار پہ شہ حصہ کنبے دللا پنے او دجبرود

نه د علي مسجد پورے اباد دی۔ د ژمی په موره کښه کجورئ ته لاکوزیري۔ زخه خیل د خپل
جنرافیائی محل وقوع له کبله د زیات اهمیت فاوندان دی۔ د پېښور نه افغانستان ته
د خېبر د لارے نه علاوه بله لار د دوئ په علاقه کښه تیریري۔ دا غلج د یر جنگیالی او
توریالی دی۔

قمری د بارے په قبله اباد دی۔ دغه شان سه پائے * په وادی بازار کښه استوگن
دی۔ د ژمی په موسم کښه کجورئ ته لاکوزیري۔ د کجورئ په میدانی علاقه کښه د معلم
کورده په مقام دے خلقو د وسله جوړولو یو کارخانه هم جوړه کړی ده۔ چه هر قسم وسله
په کښه تیاریري۔

اکاخیل د بارے په سویل نمرخاته علاقه کښه اباد دی۔ او د ادم خیلو زیاته ابادی د
کوهانې نه په قطب په دره کښه ده۔ د خېبر ایجنسی سره د ادم خیلو همیچ څه تعلق نشته۔
البته د دوئ دوه قبیل کالاخل او ژواکی د خېبر ایجنسی په سیاست کښه داخل شیرل شي۔
د ادم خیلو حد په نمرخاته د خټکو سره جنګیدل دے۔ د اهزیدو څه ابادی په دکن کښه
هم شته۔ څه په پانی پت او څه په کشیر کښه هم اباد شوی دی۔ په وزیرستان (کافی گرم)
کښه د دے غلجو څه ابادی هم شته۔

۷- **کرلانی قبائل- خټک :-** د روایاتو مطابق د خټکو د مشرنیکه نامه لقمان
وه۔ چه د یو واقع له سببه په خټک مشهور شو۔ د لقمان دوه ځامن وو۔ تورمان او
بولاق۔ د تورمان هم دوه ځامن وو۔ تره او ککے۔ د پلار په اولاد کښه تره نومیال
وو۔ او د تورمان ټول اولاد د ده په نامه نومور شو۔ د تری هم دوه ځامن وو۔ برکویت
او امیر یا مند۔ د دوئ د اولاد تفصیل د شعرے نه څرګند دے۔

د خټکو ورومېئ استوګنه په کوه شوال کښه وه۔ چه د کوه سلیمان د قبلتره سله
یولړ دے۔ او نن ورځ په کښه وزیر اباد دی۔ دنن نه څه کم و زیات اووه سوو
کاله اګاهو دوئ د خپل مینه د منګلو په ملګرتیا کښه د بنو علاقه ته راغلل۔ او په
هغه زمکه میشته شول چه نن ورځ پرے اهد ذی وزیر استوګن دی۔ څه موده پس
د منګلو او شیتکو تر مینځ بدی جوړه شوه۔ او منګل د دے علاقه نه د شپنګو د میرمنی په
وجه په وتلو مجبور شول۔ ولے خټک لا هم په دے زمکه استوګن وو۔ خو د خټکو او شیتکو
تعلقات هم خراب شول۔ او خټک هم د دے علاقه نه په کپه لارل۔ او په کربوغه، تیري،
لاچی، شکر دره ان چه د اباسیند تر غاړے پورے په ټوله علاقه قابض شول۔ په دے

وقت کبے دا علاقہ شاہہ او غیر آبادہ وہ۔ لہ دے کبلہ دوئی تہ ددے پہ قبضہ کبے غہ
 کراو پینی نہ شو۔ پہ دے ورخو کبے درستی نہ ترکو ہاتا پورے علاقہ کبے اورک زی
 میشتہ وو۔ او دکرے دلور نہ بہ بگنی صم دکو چیانو پہ دول دے علاقہ تہ تلل راتل۔ اتفاقاً
 دا ورک زو او بنگنسو ترمینجہ دشمنی پیدا شوہ۔ دختکو او دا ورک زو پہ مینج کبے ہم
 ورانہ وہ۔ نو دختکو او بنگنسو پہ شریکہ اورک زی او وھل۔ او ددے پہ نتیجہ کبے ریٹی، پنیالہ،
 دزیرہ نہ تر تور خپرہ پورے تولہ علاقہ دختکو پہ لاس راغلہ۔ او دختکو او بنگنسو پہ مینج کبے
 د لاچی او گدا خیلو ترمینجہ غر برید مقرر شو۔

دختکو د علاقہ قطب تہ یوسف زی، قبلے تہ غلیل، افریدی او بگنی او سویل تہ
 تے د بنوں علاقہ دہ۔ د دوئی علاقہ بہ پہ او برد والی قریباً سل میلہ او پہ پلنوالی بہ
 اندازاً پنچوس میلہ وی۔ د دوئی پہ نرغاتہ ابا سیند دے۔ ولے دا با سیند نہ پورے
 غارہ ہم ختک، اباد دی۔ او ترماری پورے رسیدی دی۔ « مکھہ » ددے دختکو مشہور
 مقام دے۔ ختک پہ فیل مینج کبے پہ دوو حصو کبے ویش دی۔ یو قطبی او بل سویلی۔ د
 سویلی ختکو پہ علاقہ کبے د مانگے درنگونہ دی۔ ددے علاقہ زمکہ میدانی او شگلنہ دہ۔
 غرونہ تے بیخی غیر آباد او کبھی پن دی۔ تپیرے، لاچی، کرک، شکر درہ وغیرہ ددے علاقہ
 مشہور رکی دی۔ د قطبی ختکو علاقہ ہم تولہ غر شیزہ او کانپزہ دہ۔ د دوئی غرونہ
 ہم بے پنے بے تونے دی۔ اکورے، شیدو، نظام پور، امیر او امیرکلان د دوئی پہ علاقہ
 کبے مشہور رکی دی۔

دختکو ریاست :- دختکو ریاست او خانی ہائی ملک اکو وو۔ چہ درویش
 محمد عرف چینجو) موئے وو۔ د مہاجرت نہ پس، دختکو پہ قبیلہ کبے د بلی خیلو ٹانگہ پہ
 کربوغہ کبے میشتہ دہ۔ ملک اکو پہ غہ خبرہ د خیلو عزیزانو نہ ففہ شو۔ او غوریہ تہ
 راغ۔ پہ دغہ ورخو کبے پہ غورہ کبے مندوزی استوگن وو۔ نوہ ملک اکو، پہ، «گوازرہ»
 کبے استوگنہ اختیار کرہ۔ ملک اکو دٹان سرہ دٹوانانو یوہ ولہ تیارہ کرد۔ او پہ شاھی سرک
 بہ تہ تافت و باخت کولو۔ پہ ہفغہ زمانہ کبے کابل صوبہ د مرزا حکیم پہ تحویل کبے وہ۔
 چہ د اکبر میرے ورور وو۔

پہ ہفغہ ورخو کبے چہ اکبر د مرزا حکیم پہ تعاقب کبے نیلاو تہ راغ او داٹک دقلاد
 تعمیر ارادہ تے اوکرہ۔ نو د شاھی سرک د حفاظت تابیا تے ہم اوکرہ۔ د علاقے زمینداران او
 سپین زیری تے راو بلل۔ او ددے سرک د حفاظت ذمہ واری تے پرے واچولہ۔ ولے دوئی

په اتفاق د دے کار د پاره د ملک اکو نوم پیش کړو۔ چنانچه اکبر بادشاه ملک اکو ته د شاهي سرک د حفاظت کار او سپارلو۔ او د دے خدمت په بدل کتنه د بادشاه دلوري نه دخبر اباد نه تر نوښاره او د پيو نه تر موسی دره پورے علاقه په جاگیر کښه ورکړه شوه۔ څلوزی او سپین خاک هم دده په جاگیر کښه شامل شول۔ دے جاگیر نه علاوه په شاهي سرک د حصول ووصولو حق هم ورکړه شو۔ او د دے وخت نه د ملک اکو په کورنۍ کښه ریاست قائم شوه۔

ملک اکو یو ښوونکیار او مدبر سره وو۔ هغه د شاهي سرک د حفاظت په غرض خپل سړی مقرر کړل۔ او د لنډی سیند په سویلی غاړه ۶ مصری بانډے ته مخامخ یو کلی اباد کړو۔ چه تر اوسه دده په نوم په سر ۶ اکوړه مشهور دے۔ او هغه وخت به ورته ملک پور هم ویل شول۔

ملک اکو د پیر سبات په مقام د بولا قوسره په یو جنگ کښه اووژل شو۔ د ملک اکو اته ځامن وو۔ ۱، پمیلی خان (مور ۶ میری خیله ناروکه نومیده)۔ ۲، نظام خان (مور ۶ بولا قه نندرکه نومیده)۔ ۳، یوسف خان (مور ۶ غوریه خیله نوم ۶ درانه وو)۔ ۴، تاتار خان۔ ۵، خضر خان۔ ۶، عبدالغفور (دره واره دیوس مورته وو)۔ ۷، طاوسی خان (د مور نوم ۶ بائی او ښینی وه)۔ ۸، مصری خان (مور ۶ څلوزی وه)۔ د پلار نه پس پمیلی خان د خټکو ریاست واکدار شو۔ د پمیلی خان په وخت کښه د خټکو او یوسف زو تر منځه دشمنی پیدا شوه۔ او د دوی تر منځه د جنگونو یو سلسله شروع شوه۔

د پمیلی خان یوولس ځامن وو۔ شهباز خان، بهادر خان، عالم خان، شریف خان، جلال خان، محمد خان، ښادی خان، حکیم خان، عبدالله خان، آدم خان او فیروز خان۔ د پلار نه پس شهباز خان د خټکو رییس شو۔ شهباز خان په سنتله کښه زیږیدل وو۔ د زیږیدنه تاریخ ۶ خوشحال خان په دے ډول ویل دے

وو په جنگ کښه درستم هسه څرگند

شهباز خان د پمیلی خان ښکلی فرزند

عقل وکچه شهباز خان اهل بلند رتبه

چه تاریخ د زیږیدو دده اونوښت

د شهباز خان چه وخت کښه د خټکو او یوسف زو مخالفت نور هم زیات شو۔ نوموړی

دیوسف زو سره په یو جنگ کښه سخت ژوبل شو۔ او په کال ۱۰۵۰ هـ کښه وفات شو۔

د شهباز خان نه پس دهغه مشر ۶ خوشحال خان د خټکو سردار شو۔ خوشحال خان په

کال ۱۰۳۰ هـ کښه زیږیدل وو۔ د (۲۸) کالو په عمر کښه د خټکو د سرداری په منصب

او تانکے شو۔ اور شاہ جہان دلوری نہ ہم دیوشاهی فرمان پہ ذریعہ خاندانی جاگیر اور منصب ورکے شو۔ اورنگ زیب پہ وخت کبے د خوشحال خان او مغل حکومت تعلقات پر خراب شول۔ ددے واقعات تفصیل ورائدے تیر شوے دے۔
خوشحال خان پہ خیل ژوند کبے د قام مشری خیل مشر موی اشرف خان ته اوسپار له۔
ول اشرف خان هم دمغل حکومت مرسته او اعتماد حاصل نه کرے شو۔ او په سنه ۱۰۹۳ کبے د سید بهولا شاه حاکم پینور په لاس گرفتار او هند ته بند یوان اولیر لے شو۔ او په بیجاپور کبے قید شو۔ او هم په دے قید کبے وفات شو۔

د اشرف خان د گرفتاری نه پس په ختیکو کبے بے اتفاقی پیدا شوه۔ هغه خلق په بهرام خان پسے او هغه په افضل خان پسے هغه د اشرف خان شوئے وو۔ او له دے کیله په ختیکو کبے په خیل مینځ کبے ختیکو نه شروع شول۔ ول د بهرام خان د وفات نه پس افضل خان د ټول قام مشر شو۔ نومورے د محمد شاه مغل په عهد کبے وفات شو۔ د افضل خان اته ټامن وو۔ هغه دوه په کبے قابل ذکر دی۔ محمد علی خان او سعد الله خان هغه شهیدان هم مشهور دے۔ محمد علی خان به په اکوری کبے اوسیدلو۔ او سعد الله خان به په تیری کبے۔ د پلار د وفات نه پس د دواړو ورونو په مینځ کبے اتفاقی پیدا شوه۔ محمد علی خان په تیری حبله اوکړه۔ ول د سعد الله خان د لاسه ټے تیسته اوکړه۔ او ددے په نتیجه کبے د اکوری نه هم بے دخله شو۔

د سعد الله خان هم اته ټامن وو۔ هغه په هغوی کبے سعادت مند خان او خوشحال خان مشهور دی۔ سعادت مند خان به د پلار سره په اکوری کبے اوسیدلو۔ او خوشحال خان به د پلار د لوری نه په تیری کبے حاکم وو۔ د نادر شاه ایرانی نه پس هغه هرکله د افغانستان حکومت پینتو ته په لاس ورغلو۔ او احمد شاه ابدالی د پینتو باد شاه شو۔ دغه وخت د ټول خلق لوت خان سعد الله خان وو۔ هغه د گدئ ټانکے اکوری وو۔

په کومو ورځو کبے هغه احمد شاه ابدالی په پنجاب باندے د حملے کولو په غرض پینور ته اخلے وو۔ نو د سعد الله خان مشر موی سعادت مند خان د ختیکو دیولوتے لیکر سر د هغه په خدمت کبے حاضر شو۔ او د هغه په خوځونو کبے شامل شو۔ په دے اشنا کبے د محمد علی خان موی لشکر خان هغه په نوبار کبے به اوسیدلو۔ هغه میدان عالی اولید نو په اکوری ټے حبله اوکړه۔ دے کورنی جنگ کبے سعد الله خان اووړلے شو۔ هرکله هغه خوشحال خان په تیری کبے ددے واقعاتو نه خبر شو۔ نو د تیری نه د اکوری په لور روان شو۔ په

لشکر خان کبني د هغه د مقابلې توان نه وو۔ نو د قبل آل و عيال سره بونير ته او تبتيدۀ۔
آل و عيال ټي په بونير کبني پرته بنود۔ او په خپله پنجاب ته لاړ۔ او د نواب معين الملک
ر ميرمنو خان) سره نوکر شو۔

خوشحال خان چه ددے واقعاتو نه خبر شو۔ نو دا ټول حالات ټي دا همد شاه ابدالی
په خدمت کبني اولیکل۔ او د لشکر خان د گرفتاری ټي خواست ټي اوکړو۔ ددے خواست په
بنا احمد شاه هغه گرفتار کړو۔ او بنديون ټي خوشحال خان ته اوليرلو۔ او هغه د پلار په
قصاص کبني قتل کړو۔

قه مورده پس مرهټيانو په پنجاب مبله اوکړه۔ احمد شاه ابدالی بياد دوی مقابلې ته راروان
شو۔ او پينښور ته راغے۔ او د مرهټيانو د مقابلې په غرض ټي د اول فوځ سره خوشحال
خان حاکم تپري هم اوليرلو۔ د مرهټيانو او خوشحال خان مقابله د من ابدال په خوا و شا
کبني اوشوه۔ په دے جنک کبني خوشحال خان او وژلے شو۔ ددے واقعاتو په خبريدو احمد شاه
ابدالی په ډيره تندۍ د مرهټيانو د مقابلې په غرض فوځي امداد او ليرلو۔ دا ټل په دے فوځونو
کبني سعادت مند خان هم وو۔ په دے موقعه سعادت مند خان ډيره ميرانه ښکاره کړی وه۔
نو احمد شاه هغه د جهلم پورے علاقه حاکم مقرر کړو۔ په کومو ورځو کبني چه احمد شاه
د مرهټيانو سره د يو فيصله کن معرکه په غرض هند ته راغے۔ نو د هغه په فوځونو کبني
سعادت مند خان هم د خپل قبيلے د يو لوتے لښکر سره شامل وو۔ او د پانی پت په ميدان
کبني ټي ډيره بهادری څرگنده کړی وه۔ او ددے په انعام کبني ورله احمد شاه د سرداری
خطاب ورکړے وو۔

دا احمد شاه نه پس د تيمور شاه په زمانه کبني هم سعادت مند خان سعادت مند
وو۔ تيمور شاه ده له د سرفراز خان خطاب ورکړے وو۔ او دے د خټکو په خانانو کبني
اخري خان وو۔ چه د خټکو په ټوله علاقه ټي حکومت کړے دے۔ د سعادت مند خان د
وفات نه پس د خټکو فاني دوه ټايه شوه۔ د سويلي خټکو خانان به په تپري کبني اوسيدل۔
او د قطبي خټکو خانان به په اکوړی کبني۔

د سويلي خټکو خانان ۱۔ د سعادت مند خان نه پس شهباز خان په تپري
کبني حاکم شو۔

د شهباز خان شل ټامن وو۔ چه په هغوی کبني منصور خان، د پلار جانشين شو۔ د منصور
خان نه پس د هغه وراره ناصر خان د ټامنۍ په گدی کبني است۔ د ناصر خان دوه ټامن

وو۔ ارسلان خان او خوشال خان۔ بہ ناصر خان۔ پیسے ارسلان خان مشر شو۔ دغہ وخت پہ افغانستان کنے د شاہ محمود سدوزی حکومت وو۔

د شاہ محمود دمزلوئی نہ پیسے ہرکله چہ د افغانستان تخت د سدوزو نہ بارکزو تہ منتقل شو۔ او پہ افغانستان کنے امیر دوست محمد خان او د پپینور پہ علاقہ دہنہ ورونہ حاکمان وو۔ پہ دے مودہ کنے دختکو خانان ہم دیر بدل رابدل شول۔ پہ دے ورخو کنے پہ صوبہ سرحد باندے د سیکانوحیل ہم شروع شوه وے۔ لہ دے کبلہ بہ دختکو خانان کله د سیکانو ملگری وو۔ اوکله د سردار خیلو۔ تر دے چہ پہ سنہ ۱۸۴۹ کنے د سیکانوریات سقوط اوموند۔ او دپسنو پہ علاقہ ہم دانگریانو اقتدار قائم شو۔

د سنہ ۱۸۵۴ دہنگاے پہ وخت کنے خواجہ محمدخان د تپیری نواب وو۔ ہنہ دانگریانو مرستہ اوکرہ۔ او ددے خدمت پہ بدل کنے د تپیری ریاست ددہ پہ کورنی کنے پہ زور دستور نسل پہ نسل بحال اومنگ شو۔ او دا علاقہ د دوئی د جاگیر پہ مثل ددے کورنی پہ قبضہ کنے وے۔ د پاکستان د قیام نہ پیسے ہرکله چہ پہ دے صوبہ کنے جاگیروہ منسوخ شول نودا جاگیر ہم فتم شو۔

د قطبی ختکو خانان ۱۔ د سردار سرفراز خان (سعادت مند خان) نہ پیسے دہنہ یو شوئے آصف خان پہ اکوری کنے حاکم وو۔ دہنہ نہ پیسے دہنہ ورارہ فیروز خان او دہنہ نہ پیسے عباس خان چہ د فیروز خان شوئے وو۔ د قطبی علاقہ دختکونواب وو۔ دغہ وخت د رنجیت سنگھ زمانہ وے۔ رنجیت سنگھ ددے خان سرہ خوشگوار توفقات قائم کرل۔ او دوارو د دوستی او ورورول د پوخ والی پہ عرض پہ خیل مینخ کنے د یوبل سرہ پتکی ہم بدل کرل۔ رنجیت سنگھ بہ دا لوبہ د ہرہنہ با اقتدارہ پستون سرہ کولہ چہ د چا نہ بہ بہئے شہ فاضی غرض مد نظر وو۔ ولے د دوئی دا دوستی د پپینور سردارانو د خیل خان د پارہ خطرناکہ اوکھلہ۔ او پہ زہرہ کنے دے عباس خان نہ ویرد پیدا شوه۔ او پہ ہنہ یو چل اوکرہ۔ عالم خان نوئے یو اورکزے صلکا او یوشو نورسین بزیری او ملکان دے عباس خان تہ پہ جرگہ اولپرل۔ او ہنہ دے د میلستیا پہ پول پپینور تہ را اوللو۔ ولے د میلستیا پہ قائم پہ پپینور کنے قید کرہ۔ او شو ورخے پس تہ پہ زہرو مر کرہ۔ ددے نہ شہ لبرہ مودہ ورائدے د عباس خان یو ورور خواص خان سیکانو پہ لاهور کنے قید کرے وو۔ خواص خان د رنجیت سنگھ د ناجورتیا پہ ہلہ گولہ کنے دہنہ نورو قیدیانو سرہ دجیل خان نہ او تبتیدو۔ او خیل علاقہ تہ راغ۔

دغه ورځو کښه د قطبي خټکو لوڅ خان نجف خان وو۔ خواص خان د قید نه پس
 د خورک، ته راغ۔ ولے دلته کښه د محمد افضل خان د لاسه چه د نجف خان څو ته وو۔
 او وژلے شو۔ د نجف خان او پښور د سردارانو تر منځه د سنجو خپلوی وه۔ په دے
 وجه نجف خان د خټکو په علاقه هه موده حکمران پاتے شو۔ ده به سردار سلطان محمد
 خان ته دخپلے علاقه د مزاج په ډول ډولس زره روپئ ورکولے۔ په کومو ورځو کښه چه
 د سیکا نو جرنیل هری سنگھ پښور فتح کړو۔ نو نجف خان، نیلاو، ته او تبتیدو۔ سیکانو
 د مهاگیری په مقام یوه قلا جوړه کړه۔ او د خټکو میدانی علاقه ته ټ په خپله قبضه کښه
 او ساتله۔ او عزیزه علاقه ټ د خټکو خانانو ته په دے شرط پرے ښوده چه دانک او
 پښور تر میخ لار به د سیکانو دنگ راتکا دپاره آزاده ساتی۔ نجف خان هه موده حکمران
 وو۔ ولے هغه هم عباس خان دځوی د لاسه او وژلے شو۔ د پلار په ځانے محمد افضل خان
 د خټکو خان شو۔ ولے د سیکا نو د گورنر ابو طیب له (او یټیائیل) د گورنری په زمانه
 کښه د دے خټکو په جاگیر کښه هم څو ځله تغیر راغ۔ د ۱۸۵۰ په هنگامه دے خانانو
 هم دانگریزانو مرسته اوکړه۔ او د دے په بدل کښه د دوی جاگیر بحال پاتے شو۔

۸۔ کرلاڼی قبائیل ا زدران (چدران) ۱۔ د شجرے مطابق زدران یا جدران
 هم د کرلاڼی طبق یوه طائفه ده۔ دا خلق ډیر سخت، جفاکش او محتیان دی۔ د دوی علاقه
 د فوسټ نه په قبله او د زرمټ نه نهرخاته په سویل ده۔ د دوی د کرکيلے زمکه زیاته
 ده۔ د دوی په علاقه کښه انار او بادام زیات پیدا کیږی۔ د دوی نه په نهرخاته فوسټ
 وال، په قبله گردیزیان، سویل ته غلبي قبائیل او قطب نهرخاته ته ټ منگل او څه توری
 پراته دی۔ د غلجیو او منگوسره د دوی اکثر بیدی وی۔

۹۔ اتبان خیل ۱۔ د شجراتو مطابق دا طائفه هم په کرلاڼی طبقه کښه شامله ده۔
 ولے دروایانو مطابق دوی د هابنی خیلو ریوسف زی، مندر) په وفاق کښه شامل شوی
 دی۔ او د هابنی خیلو د مهاجرت په ورځو کښه د هغوی سره دے خپلے موجوده علاقه ته راغلی
 دی۔ د دله زاکو او یوسف زو په جگنو کښه دوی د یوسف زو په مرسته کښه جکیدلی
 وو۔ د روایاتو مطابق دوی په اوله کښه په وادی کومل او تانک کښه اوسیدل۔ او بیانے
 د دے ځانے نه مهاجرت اوکړو۔ او د یوسف زو په ملگرتیا کښه وادی پښور ته رابستته شول
 د دے ځانے نه بیا تیراه ته لاړل۔ ولے هلته هم ټیکا ونه شول۔ او ارنک برهنک ته راغلل
 او تر اوسه پورے په دے علاقه کښه استوگن دی۔ د دوی قطب ته پنجکوره، قبله او قطب

تے باجوڑ او د مہند و غرونہ - ندر خاتہ تہ تے سوات او سویل تہ تے ہشتنغر دے۔ د
کروندے زمکہ تے کہہ دہ۔ صرف د غرونو پہ لٹو کنبے د کرکیلے کار کیری۔ د دوئی پہ غرونو
کنبے میزے دیر کیری۔ د دے قبیلے تے لکہ بائیزی، اساعیل فیل، دعوت خیل او سہ
صدہ د مردان پہ علاقہ کنبے آبادے دی۔ حرکے، میان خان سنگاؤ او کوہ برمول د دوئی
مشہور کلی دی۔

۱۔ **خوگیا فی** :- دا قبیلہ ہم پہ کرلائی کنبے داخلہ دہ۔ د شجرے مطابق د دوئی
مشہور فیلونہ دا ہے دی۔ شیرزاد، پریہ، حذر خیل، بارک، درمان (عبدالرحمان) بوبو فیل،
لقمان فیل، شادی خیل، - داخلق د نگر ہمار د علاقے نہ قبیلے تہ او د سپین عز پہ قطب قبلہ
استوگنہ لری۔ پہ دوئی کنبے د شیر زاد تپہ پہ شیر کنبے زیاتہ دہ۔ ویٹلے شی چہ د شاہ جہان
دغل، د جلوس پہ اول کال د دے طاغے د بارک پہ ٹانگہ کنبے د لقمان فیلو او شادی فیلو
ترمیچہ د شبنی پیدا شوہ۔ لقمان فیلو د ہزار خیلو پہ کومک شادی خیل دیر بد بد (ووهل)۔
شادی خیلو د غلجیانو نہ کومک او غونبتلو۔ (و غلجیان د شادی خیلو پہ مرستہ او دریدل۔
او دکابل صوبہ دار ہم د دوئی مرستہ او کرہ۔ پہ دے ہنگونو کنبے د بارک اولاد تہ دیر
زیان او رسیدہ۔ او د دے نتیجہ داشوہ چہ شیرزاد او حذر خیل دوارہ تے پہ بادشاہی
اطاعت مجبورے شوے۔

دھوگیا نو پہ علاقہ کنبے انگور، انار، توتان او انجیران دیر پیدا کیری۔ داخلق اکثر
زمینداری کوی۔ او ٹنے مالونہ ہم ساتی۔ د خیل وطن نہ بھر تہ کم اوچی۔ دیر تکرہ، زورور
او جنگیلے قام دے۔ د دوئی تے یٹلے پہ خوست کنبے ہم آبادے دی۔

پریہ :- دھوگیا نو یو ٹانگہ دہ۔ ولے د دیرے مودے نہ د دوئی نہ بیلہ شوی
دہ۔ او ٹان لہ پہ خیلہ نامہ مشہورہ دہ۔ د دوئی مشہور فیلونہ دا دی۔ میان خیل، بی
فیل، سردار خیل، محمود خیل، تریزی، ملیزی، اشی زی، چوہہ خیل، پوچی خیل۔

ویٹلے شی چہ پہ اولہ کنبے ہول خوگیا فی پہ خوست کنبے استوگن وو۔ ولے د جہانگیر
پہ زمانہ کنبے دہ زومت، پہ علاقہ کنبے او سید و نکو تے غلجیو قبائلو پہ دوئی حملہ
او کرہ۔ او دوئی تے د خیل علاقے نہ بے دخلہ کرل۔ د شاہ جہان پہ زمانہ کنبے پہ دوئی
کنبے کورنی ہنگونہ شروع شول۔ او پہ ہخ کنبے دوئی دیر کمزوری شول۔ د دے قبیلے پریہ
ٹانگہ پہ خوست کنبے استوگنہ دہ۔ د دوئی اکثر خیل زمینداری کوی۔ او ٹنے تے پہ کنبے
سوداگران ہم دی۔

درمان :- دشجرے مطابق دوئی دھوگیا نو زیلہ دہ۔ د دوئی شپہر ٹانگے دی۔

چہ تفصیل تے داسے دے۔ حاجی خان خیل، سوری خیل، احمد خیل، عودی خیل، گنڈی، گنڈی، منگن دا شپہر وارہ ٹانگے پہ مہوری ہم مشہورے دی۔ پہ غوست کینے استوگن دی۔ او د کرکلیے کارکوی۔

۱۱۔ زازی :- دوئی ہم پہ کرلائی طبقہ کینے داخل دی۔ پہ شجراتو کینے دھوگیا نو سرہ

شامل گنہی شوی دی۔ دا خلق دہ توریا نوہ نہ قطب قبیلہ تہ پیوار کوتل نہ پور تہ دہ اریوہ پہ زمکہ اباد دی۔ پہ دودونو، دستورونو، غوراگ خنباک او جامہ کینے دہ توریا نوہ پہ شیردی۔ ولے پہ عقیدہ کینے بیخی د مہجوی نہ برعکس دی۔ دوئی ہول سنی مذہب دی۔ دغہ وجہ دہ چہ د دوئی او توریانو ترمینٹھ اکثر ہنگونہ کپری۔

۱۲۔ توری :- دوئی تہ توری زی ہم وٹیلے شی۔ دوادی کرم یو مشہورہ قبیلہ

دہ۔ دہ پنتو دروایاتو مطابق دا قبیلہ ہم پہ کرلائی طبقہ کینے شاملہ دہ۔ او پہ شجراتو کینے دھوگیا نو یوہ ٹانگہ او د زازیانو تریوران گنہی شی۔ دا قبیلہ باہر ہم دہ شہلہد واقعاتو پہ لپکینے ذکر کری دہ۔ ددے قبیلے داصل پہ باب کینے د مورخینو ترمینٹھ اختلاف دے۔ تھے دوئی نسلد مغل گنہی۔ او تھے تے ہندیان ولے دا قیاسات درست نہ معلوم پری۔ دھوشمال خان خٹک د وینا مطابق دوئی نسلد کرلائی پستانہ دی۔ اودا وینا درستہ دہ۔ دا قبیلہ د غوست نہ پہہ قطب او د سپین عز نہ پہ سویل د کرے سیند پہ دوارو غارو ابادہ دہ۔ دا علاقہ پہ ابتدا کینے د بنکینو پہ قبضہ کینے وہ۔ ولے دیو ناموس داری پہ معاملہ کینے توریانو د زازیانو پہ کومک بنکینی ددے علاقہ نہ او ویتل۔

توری قبیلہ پہ پنتو ٹانگو کینے ویش دہ۔ عنزہ خیل، مستو خیل، وپزی، علی خیل او غونہی خیل۔ د دوئی علاقہ پیرزرخیزہ او ابادہ دہ۔ دا خلق د عقیدے پہ لحاظ شیعہ مذہب دی۔ او د مذہبی احکامو پہ پابندی کینے پیر کلک دی۔ مانتہ رہ ژٹے پیر پابند دی۔ د خیل قبیلوی دستور مطابق د سیدانو پیر احترام کوی۔ ہر یو فرد د سیدانو مرید وی۔ دوئی پہ ٹلورو ہلو کینے ویش دی۔ یوہ چلہ پہ میاں مرید مشہورہ دہ۔ او باقی درے وارو ہلو تہ دربو ندی واٹی۔ دا خلق د میلیہ پیر قدر کوی۔ زہرور او تورزن خلق دے۔ د توریانو پہ علاقہ کینے دہ بدرگے، نہ بغیر تلک پیر کران دی۔ ولے د بدرگے پہ صورت کینے مسافر تہ ہیچ خاطرہ نہ وی۔

دا خلق تھے مخصوص رسمونہ ہم لری۔ د دوئی پہ خیال کینے ہول خلق صرف دوہ قسمہ

دی۔ یو رہبتونی او پہ بیغہ لار تلونکی اوبل پہ کبرے لار روان۔ دوی خیل ہم عقیدہ اوہم مسلک خلق رہبتونی گئی۔ او نورتہ پہ غلطہ لار روان وائی۔ ددوی کرہ چہ ہلک پیدا شی نو دھنہ دسر د پاسہ دزے کوی، غرضے داوی چہ د وروکوالی نہ د ہویک داوا سہ بلد شی۔ او بیا پہ خلیتوب کبے دگولٹیو د باران نہ ترہہ نہ کوی۔

۱۳۔ کرلانی قبائل (وزیر) ۱۔

نومیدہ۔ چہ دسلیبان ہوئے اود کرلان نمے وو۔ د وزیر دوہ ٹامن وو۔ دیو نامہ خدرے د و بل نامہ لالے وہ۔ وٹیلے شی چہ پہ اولہ کبے دا خلق د «خوست» پہ عزو نو کبے ابا د و۔ د غرار لیسے صدی پہ اخر کبے د قبیلے پہ لور اوغز بدل۔ د تروپی پہ قطب د بنون او کوہات پہ سرحدی غریب نو کبے اسٹرن شول اد پہ قلاہ قلاہ بدو د کم نہ تر دے کرمل پورے دہر، علاقہ قبضہ کہ اعلیٰ اسٹرن شول دے داسٹرن کبے پہ وجہ دا علاقہ د وزیرستان پہ نامہ مشہورہ دے۔ د وزیرستان دقبہ بہ اووہ زرہ مربع میلہ وی۔ پہ دے علاقہ کبے د وزیرو دوہ لوئے ٹانگے احمد زی او اتان زی ابا دی۔ دا ٹانگے بیا پہ نورو دیرو ورو ورو زیلو کبے تقسیم شوی دی۔

د شجرے مطابق د خدرے درے ٹامن وو۔ دیو نوم موسی وو۔ چہ پہ «درویش» ہم مشہور دے۔ ٹکھ چہ دیر پرهیزگار، اونیکا نام بنیادم وو۔ او تر اوسہ پورے قول وزیرورلہ دیوولی پہ نظر کوری۔ دموسی درویش قبر د «برمل» پہ علاقہ کبے د دیورنہ لائن سرہ نزدو پہ پاکستانی علاقہ کبے واقع دے۔ دموسی درویش قبر د وزیرو پہ نظر کبے دیر اہمیت لری۔ او پہ نمرہ سختہ کبے ددہ قبر تہ رجوع کوی۔

د روایاتو مطابق دموسی درویش دوہ ٹامن وو۔ دیونوم اتان وو۔ اولاد تہ نے اتان زی وائی۔ د بل نوم احمد وو۔ اولاد تہ نے احمد زی وٹیلے شی۔ وے د دوار و اولاد پہ «درویش خیل» مشہور دے۔ د خدری د دریم مٹوی نامہ محمود وہ۔ د ہنہ یو ہوئے وو مسعود نومیدہ۔ اولاد نے پہ مسعود مشہور دے۔ د خدری د دریم مٹوی نامہ مبارک وہ۔ دے ہم یونیک او بزرگ سرے وو۔ ددہ روضہ ہم د وزیرو پہ نظر کبے لوئے اہمیت لری۔ د «مبارک» یو ہوئے وو۔ چہ گریز یا گریز یادیری۔ اولاد تہ نے گریز وٹیلے شی۔

اتان زی پہ خیل مینج کبے درے ٹانگے دی۔ محمود خیل، براہم خیل او ولی خیل۔ دادے وارہ ٹانگے بیا پہ نورو دیرو زیلو کبے تقسیم شوی دی۔ لکہ چہ د شجرے نہ دا خبرہ شرگندہ وہ پہ دے قول احمد زی ہم پہ دوو ٹانگو کبے ویش دی۔ سین خیل او کالونیل۔ د سین خیل نہ درے

بناہنے ہاٹی خیل، سرکی خیل، او عمر زی بیل شوی دی۔ او بیا ددوئی نہ نورے زیلے بیلے شوی دی۔ دغہ شان کالوخیل دودہ ٹانگے دی۔ نصری او سپرکئی۔ د نصری نہ دودہ بناہنے باہی خیل او شادی خیل میدا شوی دی۔ او د سپرکئی نہ محمد خیل، سدی خیل او سدنی خیل وتلی دی۔ او بیا د ہریونہ نورے زیلے خورے شوی دی۔

د مسعود دودہ ٹامن وو۔ یو علی۔ اولاد تہے علی زی وائی۔ او بل بھلول۔ اولاد تہے بھلول زی ویٹے بی۔ د علی ہم دودہ ٹامن وو۔ یو فتح اولاد تہے فتح خیل او عوام ورتہ پوتیہ خیل وائی۔ او بل مہ شمن مہ چہ اولاد تہے پہ شمن زی مشہور دے۔ ددوئی اولاد ہم پہ نورو زیلو کنبے ویش دے۔ لکہ چہ د شجرے نہ ٹرکندہ دہ۔ بھلول زی پہ ٹلورو ٹانگو کنبے ویش دی۔ ہصل خیل، باند خیل، نونو خیل او شنگی۔ د ہصل خیل درے ٹانگے دی۔ عبد ملکشی او نظریل۔ پہ دے دول باند خیل ہم پہ دوو ٹانگو کنبے تقسیم دی۔ ایکم خیل او طوطیہ خیل۔ د نونو خیل درے بنے وے۔ د اول بیخ اولاد تہے حصیت خیل او عمر خیل۔ ددوئی بیخ اولاد تہے علی خانی، میرخانی او منہا، او د دریے بیخ اولاد تہے ٹھہرخانی او باقی یاد پیری۔ ددے ٹولو ٹانگو نہ نورے نورے زیلے خورے شوی دی۔

د وزیرو مشہورے علاقے دادی۔ دا علاقہ شوال۔ پہ دے علاقہ کنبے کابل خیل او جاتی خیل او ملکشی او سی چہ د اتمان خیلو زیلے دی۔ ۳، علاقہ شاکی۔ دا علاقہ د غرونو پہ مینگ کنبے یو ہوارہ کئی دہ۔ پہ دے علاقہ کنبے ملکشی، میای، شادگی او خون خیل استوگن دی۔ ددوئی نہ بنکتہ ہاٹی خیل، سدنی خیل او سپرکی میشتہ دی۔ او د ٹولو نہ بنکتہ د مسعودو پہ ٹانگو کنبے علی زی او بھلول زی اباد دی۔ ۳، علاقہ برمل۔ دوزیرو پہ علاقہ کنبے د غرونو دنہ د برمل علاقہ د یو وادی پہ شکل کنبے واقع دہ۔ زمکہ تہے ہوارہ او د کرکیلے دیارہ پیرہ غورہ دہ۔ دا علاقہ پہ ٹورو ورو کٹیو کنبے ویش دہ۔ پہ دے کئی کنبے د مرغی پہ زمکہ د کابل خیلو زیلے ٹانگے سیپلی او پوپلی استوگن دی۔ وزیر د او ری پہ موسم کنبے دل خیل مالونہ پیائی۔ د موسی درویش قبر ہم پہ دے علاقہ کنبے دے۔

۳۔ زمکہ۔ دا علاقہ ہم یوہ ورہ کئی دہ۔ آب و ہوائے پیرہ خوندا ناکہ دہ۔ پہ دے

علاقہ کنبے توری خیل او صبت خیل چہ د اتمان زو ٹانگے دی استوگن دی۔

۵۔ درہ خیسور۔ یوہ ورہ کئی دہ۔ چہ د دکر و د علاقے سویل تہ واقع دہ۔ پہ دے

کئی کنبے پور تہ صبت خیل، پہ مینگ کنبے توری خیل او ددوئی بنکتہ وروکی اباد دی۔

۶۔ شرنہ۔ د دورو قیلے تہ دہ۔ دل تہ مدا خیل، خدر خیل، او وروکی استوگن دی۔

۷ - شکتو - دایودرہ دہ چہ پور تہ پہ کبتے توری خیل او پہ مینخ کبتے مسعود اباد دی۔

۸ - وانا - دہنوی وزیرستان مرکز دے۔ دوانا علاقہ دوزیر و د ملک دہنوی حصہ تہ دگومل ددرے پہ قطب دہخہ اوچتو غرونو نہ گیرہ دہ چہ سویلی زویرے دگومل تر درے رسی۔ دا علاقہ پہ اہل کبتے یو کتے دہ۔ چہ د قطب تہ بہ د سویل پہ لور قریبا نپلی کروہہ اوپردہ وی۔ پہ دے کتے کبتے یو غور بہیری۔ چہ اخر تہ دگومل سیند سرہ یو قاتے کبیری۔ د غور پہ دوارو غارو زمکہ د کروندے دیرہ مرنے دہ۔ ولے اکثرہ بارانی دہ۔ او آبی دیرہ کہہ دہ۔ دوانا علاقہ داوری پہ موسم کبتے دیرہ گرمہ او د ماشونہ دکہ وی۔ او گھران پہ کبتے مکران وی۔ دوانا پہ مینخ کبتے دوتانی چہ د لودیانو سناخ دے اباد دی۔ او پہ نورہ علاقہ کبتے داہمدزی ٹانگہ نہ زلی خیل۔ دوزیرو اکثرے تے د اوری پہ مودہ کبتے خیل مالونہ دقرن دپارہ دے علاقہ تہ راوی۔

۹، علاقہ بدر - داہم یو کتے دہ۔ چہ اوپرد والے بہ لے دکاتی گرم پورے بچہ کروہہ او پلن والے بہ لے قریبا یو میل وی۔ پہ دے کبتے سپیرکی او شتکی اباد دی۔ مسعود پہ درہ نورہ او میدان کبتے اوسی۔ « مکین » د مسعود و مشهور کتے دے۔ د مکین او ٹو نورو کلو نہ علاوہ ددے خلقو کلی دیروارہ و وارہ او دلسی شلو کورونو نہ زیات نہ دی۔

۱۰ پہ اولہ کبتے دا خلق پوندہ او کوچیان وو۔ ولے اوس پہ کبتے اکثرے تے ٹانگے شوی دی۔ وزیر او مسعود پہ اصل کبتے یو خلق دے۔ ولے مسعود پہ خیلہ نامہ ٹان لہ خوشحالہ وی۔ مسعود زیات پہ کافی گرم او مکین کبتے اباد دی۔ دوئے دوزیرو نہ پہ شمار کبتے کم ولے پہ زہورتیا او شجاعت کبتے دوزیرو نہ زیات دی۔ نن ورخ قول مسعود پہ دریو غتو ٹانگو کبتے ویش یادیری۔ یعنی علی زلی، بھلول زلی او شمن خیل۔

۱۱ دوزیرو مسعود و ژبہ دنورو پینتو پہ نسبت دیرہ مکرانہ دہ۔ او نور فلق پرہ پہ مکرانہ پوہیری۔ دا خلق اکثر فوجی صلاحیت کوی۔ دنورو پینتو قبائلو پہ نسبت دا خلق پہ خیل مینخ کبتے زیات متحد دی۔ او پہ دے وجہ پہ ٲولو پینتو قبائلو کبتے زیات اہمیت لری۔ پہ دوئے کبتے ٹے مخصوص رواجونہ ہم دی۔ پہ دے خلقو کبتے دھرے انفرادی رائے ہم دیراہمیت وی۔ د تاریخ پہ یودور کبتے ہم ددے خلقو پہ علاقہ کوم حکومت قبضہ نہ دہ کری۔ انگریزانو ہم پہ خیل دور اقتدار کبتے پہ دوئے خیل تخی شلوے وے۔ ولے دا خلق نے نہ وو ایل کری۔ د قیام پاکستان نہ ہی د دوئے علاقے تہ انتہائی توجہ ورکری شوی دی۔ پہ سوونو وارہ لوٹ سکولونہ د دوئے پہ علاقہ کبتے جاری شوی دی۔ ہسپتالونہ پہ کبتے

جوڑ شوی دی۔ اون ورخ پہ دے خلقو کینے لوئے لوئے تعلیم یافتہ افراد موندے شی۔ او
 سخه ورخ دیرہ زرا تلوئی دہ چہ ددے خلقو د ژوند معیار بہ بدل شی۔ او کوم تکلیفونہ
 او کراونہ چہ دوی پہ پردی حکومتونو کینے تیرکری وو۔ دھغے تلافی بہ اوشی۔

مگر بزب۔ د شجرے مطابق مگر بزهم د وزیرو یونباخ دے۔ دروایاتو مطابق پہ اولہ
 کینے دوی ہم د وزیرو سرہ یوقاٹ اوسیدل۔ ولے د دوی او بیتنو ترمینغہ د جنگونو یو۔
 سلسلہ شروع شوہ۔ اودھغ پہ وجہ د چیلے علاقے نہ پہ وتلو مجبور شول۔ د دوی علاقہ
 د وزیرو د علاقے قطب قبلے تہ اود سویل نهرخاتہ تہ د دورو د علاقے سرہ جوختہ د غرونو
 پہ مینغ کینے دہ۔ دوی د کابل رعیت دے۔ د دوی غرونہ دوه میاشته پہ واورو کینے
 پت وی۔ اکثر د کرکیلے کارکوی۔ او مالونہ ساقی۔

لالی وزیرا۔ لکھ چہ د شجرے نہ معلوم پری لالے د خداری ورور دے۔ دروایاتو مطابق
 دوی ہم د سوال پہ غرونو کینے د شیتکو سرہ میشتہ وو۔ ولے دوی د شیتکو یوسرہ
 اووڑلو۔ او د شیتکو د دشمنی لہ کبلہ د چیلے علاقے نہ اووتل او د خوگیانو علاقے تہ لاپل۔
 اوس ہم د سپین غرہ نیم خاڑا کینے دا خلق پہ دے خپلہ نامہ اباد دی۔

۱۳۔ کرلانی قبائیل - شیتک (دور۔ بنوٹی - تپی)

د شیتکونہ مراد دور، بنوٹی او تپی دی۔

دور ۱۔ پہ کومو ورخو کینے چہ بنوٹی رکیوی، سودانی) دکوہ شول نہ د بنوں علاقے
 تہ راغلل، نو دور ہم پہ دغہ ورخو کینے د توچی پہ دوارو غارو اباد شول۔ دا معلومہ
 نہ دہ چہ د دوی نہ ورناندے دا علاقہ غیر ابادہ وہ۔ او کہ شوک دلے میشتہ وو۔ پہ ۱۶۹۶
 کینے د اورنگ زیب عالمگیر د حکومت پہ زمانہ کینے د هغه موئے بہادر شاہ چہ د بنوں علاقہ
 فتح کرہ نو دغہ وخت تے پہ دورو ہم دولس زرہ روپی د کال مالیہ مقرر کرہ۔ اوسید
 صن نوے یوسرے تے پہ دوی ہاکم مقرر کرو۔ ولے د اورنگ زیب نہ پس دے علاقے بیا
 خود مختاری حاصلہ کرہ۔ د احمد شاہ ابدالی پہ زمانہ کینے دا خلق ہسے پہ نوم رعیت وو۔
 اوٹھ معمول رقم بہ تے د خراج پہ دول ورکولو۔ ولے د بادشاہ دلوری نہ بہ پہ دوی شوک
 ہاکم نہ وو۔ د سدوزو اوبارک زو د جنگونو پہ دوران کینے دوی بیا د مالیہ نہ خان
 زاد کرو۔ د دوی نہ پہ دیے لوری وزیر ہراتہ دی۔ او د وزیرو او د دوی سختہ ورنہ
 دہ۔ پہ خپلو کینے اکثر جنگونہ کوی۔ ولے د بیرونی دشمن پہ مقابلہ کینے بیا خپل اختلافات
 ہیرکری۔ عیدک، درپہ خیل او امزوتی ہم پہ دورو کینے شامل دی۔

۱۴- **تبی** ۱- د شجرے مطابق دا خلق ہم د کرلا فی طبع یوہ طائفہ دہ۔ تبی قبیلہ پہ درے ٹانگو کینے ویش دہ۔ اریوزی، صیری، خیل او سینکی۔ دا خلق د فوست پہ قبلتے غارے او سویلی حصہ کینے آباد دی۔ د دوئی قبلتے عزیر آباد او د بازونو د بنکار د پارہ مشهور دے۔ دا خلق زخت توریالی او جنگیالی دی۔ او پہ دوو گوندیو کینے ویش دی۔ یعنی اریوزی او سینکی یوہ گوندی دہ۔ او میری خیل بلہ۔ پہ شہیر کینے میری خیل زیات دی۔ د دورو پہ نسبت دا خلق د لہنتونولئی پہ تنگ او ضابطہ کینے دیر مرفی دی۔ درگئی، حسارک، کرخہ، پرخی او اتمان د دوئی پہ علاقہ کینے مشہور کلی دی۔ زمکہ تے بارانی او د خلقو پیشہ کروندہ دہ۔ د ہاکم خوست ماتحت دی۔ ولے اکثر سر کینی کوی۔

۱۵- **بنوئی** ۱- د دوئی د مورث اعلیٰ نامہ شیتک وہ۔ او د شیتک د مور نوم کئی وو۔ پہ اولہ کینے دا خلق پہ کوه شوال کینے اوسیدل۔ اوس نمم پہ دے غزہ کینے د دے خلقو د بنوانئی استوکنے مقام پہ کئی، میلہ مشہور دے۔ د شیتک د بنج نامہ بانو دہ۔ او پہ دے وجہ د دوئی اولاد پہ بانو زو، مشہور شو۔ وروستو دغہ لفظ پہ استعمال کینے بنوسی او بنوچی شو۔

د شیتک درے بنج وے۔ دیوے بنج اولاد تے دور او تبی دے۔ او دیلے بنج اولاد تے کیوی او سورانی۔ او دریے بنج تے دوه ٹامن وو۔ چہ جیلیم او هوید نومیدل۔ د دوئی اولاد دیر کم دے۔ او پہ کیوی، سورانی کینے شامل دے۔

دا اولیٰ پہ ابتدا کینے د رود توچی پہ سویل د غزہ پہ لمن کینے اوسیدل۔ ولے د سلطان شہاب الدین غوری پہ زمانہ کینے شیتکو د بنوں پہ موجودہ علاقہ باندے خیل شروع کرے۔ دغہ زمانہ کینے پہ دے علاقہ کینے «انگل منگل» قام اوسیدلو۔ د دے ملو پہ نتیجہ کینے د شیتک پہ اولاد کینے کیوی او سورانی اولس خیل جاری اوسا تیل۔ او دغہ شان تے پہ قلارہ قلارہ توله علاقہ قبضہ او کرہ۔ انگل قام د ہندوستان پہ لورا کوچیدلو او منگل د سپین غر پہ سویل کینے آباد شول۔ د دے نہ پی شیتکو دا علاقہ د خیل پیر پہ صلاح مشورہ پہ خیل مینج کینے پہ دے دستور تقسیم کرہ چہ د کیوی مشر خوی میری اولاد تے سویلی حصہ ور کرہ۔ او کئی تہ تے مشرق حصہ۔ دا علاقہ پہ ہفہ وقت کینے دیر آبادہ وہ۔ او د «سی» اولاد تہ چہ د کئی دویم شو تے وو۔ پہ مینج کینے برخہ ور کرے شوہ۔ او د سورانی، حصہ د قطب پہ لور تر «تل» پورے اور سیدلہ۔ دا علاقہ پہ ہفہ

زمانہ کنبے خرابہ اوٹھکی وہ۔ ولے اوس پہ تُولہ علاقہ کنبے بہترینہ کنبے شے۔

۱۶۔ **گنڈاہ پور**۔ دگنڈاہ پور د صورت اعلیٰ نوم ستورے یا ستوریانے وو چہ د میرسید محمد گیسو دراز ٹوٹے وو۔ دستوری یا ستوریالی پٹخہ ٹامن وو۔ چہ نومونہ نے داسے دی۔ شیخی، مریری، ترے (گنڈاہ پور) امرا او ہسر۔ پہ دوئی کنبے د ہسر اولاد د پلار پہ نامہ ستوریانی یادیری۔ او د باقی نورو اولاد پہ گنڈاہ پور کنبے شامل دے۔

دگنڈاہ پور مشہورے تپے دادی۔ یعقوب زی، براہم زی، حسین زی، عمران زی، خوبی زی او درے پلارہ۔

گنڈاہ پور پہ اولہ کنبے ہوندہ او کوچیان وو۔ پہ تڑھی کنبے بہ دامان تہ راتلی او پہ اوری کنبے بہ بیا افغانستان تہ تلل۔ دشاہ جہان پہ زمانہ کنبے د مروتو او دولت خیلو ترمینخہ یوہنگ اوشو۔ چہ مروت پہ کنبے غالب او دولت خیل د تانگ نہ پہ وتلو ہجور شول۔ د دولت خیلو لوٹ خان زمان خان دگنڈاہ پور نہ د مرستے خواست او کرو۔ او دولت خیلو او گنڈاہ پور پہ شریکہ پہ مروتو حملہ او کرہ۔ او مروت نے د خیلے علاقہ نہ اوشول۔ د فتح نہ پس د خان زمان پہ خواہش گنڈاہ پور ہم د روہری پہ علاقہ کنبے استوگن شول۔ دگنڈاہ پور د علاقہ قطب تہ دولت خیل، سویل تہ میاں خیل، قبلے تہ کوه سلیمان او نرفاتہ تہ دیرہ اسماعیل خان دے۔ د دوی مشہور کلی کلاچی، تکوارہ، لونی، مدی، روہری او کوٹ ظفر وغیرہ دی۔

۱۷۔ **بنگنی**۔ (شامل طبقہ کرلائی)۔ دا فلق پہ خالدی افغانہ حصہ مشہور دی۔ دروایاتو مطابق د دوی دمورث اعلیٰ نامہ اسماعیل وہ۔ چہ د ہفتہ دوه ٹامن وو۔ "ہمداد" او "سمل" پہ ابتدا کنبے دا فلق د زومت پہ علاقہ کنبے پہ گردیز کنبے اباد وو۔ د دے ٹاٹ نہ د خیلو کورنو جنگونو پہ نتیجہ کنبے کمزوری شول۔ دا فلق پہ خیل میخ کنبے پہ دوو گوندیو "ہمار" او "سمل" کنبے تقسیم دی۔ وٹیلے شے چہ د زومت د علاقہ نہ دا فلق غلچیانو پہ شرو مجبور کرل۔ او دوی د سپین غر پہ سویل د کرے، پیوار اوشلوان پہ علاقہ قبضہ او کرہ۔ ولے د اورک زو او د دوی ترمینخہ بدی پیدا شوہ۔ بنگشو د فیکو پہ مرستہ اورک زی د کوهاٹ د علاقہ نہ پہ شرو مجبور کرل۔ ولے د دوی ترمینخہ د جنگونو سلسلہ جاری وہ۔ اخرچہ پہ جنگونو ستیری شول نو صلح نے او کرہ۔ پناچہ د قطب پہ لور غریز علاقہ د اورک زو اورسیدہ۔ اومیدان او درہ چہ نن ورخ پہ کنبے ہم بنگنی استوگن دی۔ د

بنگینو اور سیدہ۔ د بنگینو وادی قبلہ پہ نر خاتہ اوردہ او پہ غزونو کینے گیره ده - د
 دوئ شرقی، مغربی او جنوبی پوله د غنکو سره لکیدی دی۔ او قطب ته ع اورک زی دی۔
 دوئ غه مغربی او جنوبی حد د وزیرو سره هم لکیده دے۔ بنگینو یو زپور او توریالے قام
 دے۔ هنگو، درسند، سترزی، توغ، توره، وری و غیره۔ د دوئ پہ علاقه کینے مشهور
 کل دی۔ د دے قام غن خلق د ایران په صوبه مارندران کینے هم موجود دی۔ او د هندوستان
 په غن علاقه کینے خصوصاً په فرخ اباد کینے هم شته۔ د فرخ اباد نوابان هم د دے قبیلے وو۔
 په پښتو قبایلو کینے بنگینو یو اهمه قبیله ده۔ د بنگینو په قبیله کینے د هنگو مانان د خپلو بنو
 افلاکو په وجه د دیرے ستائین وړ دی۔

بابر ۱- په اصل کینے د شیرانیانو هم نسل دی۔ مکرمان له په فیله نامه مشهور
 دی۔ دوئ د میاں خیلو نه سویل ته پراته دی۔ د دوئ د علاقه سویلی حصه سخته او غریزه
 ده۔ دا خلق د شیرانیانو نه علاوه د نورو ټولو پښتو قبیلو نه وروستو میدانی علاقه ته
 راغلی دی۔ او په چودهران کینے اباد شوی دی۔ دا خلق د تجارت په وجه په ټولودامانی
 قبایلو کینے دولت مند وی۔ د بابر و یوه لویه حصه د کوه سلیمان نه په هغه لوری په
 صحرا کینے اباده ده۔ او پوله ع د شیرانیانو سره لکیدی ده۔ بابر په دود دستور کینے د
 شیرانیانو په غیر دی۔ په مغربی افغانستان کینے هم بابر شته۔ مگر په مغربی او مشرقی
 بابر کینے سواد همقومی نه نور هیچ ټیز مشترک نشته۔

